

SŁOWNIK
ARTYSTÓW POLSKICH
I OBCYCH W POLSCE DZIAŁAJĄCYCH
MALARZE, RZEŹBIARZE, GRAFICY

SŁOWNIK ARTYSTÓW POLSKICH

Zespół redakcyjny:

ALEKSANDRA BERNATOWICZ (A.B.)

KATARZYNA A. KESLING (K.A.K.)

URSZULA MAKOWSKA (U.M.)

JOLANTA POLANOWSKA (J.P.)

JOLANTA RÓŻALSKA (J.R.)

POLSKA AKADEMIA NAUK • INSTYTUT SZTUKI

SŁOWNIK ARTYSTÓW POLSKICH

I OBCYCH W POLSCE DZIAŁAJĄCYCH
(zmarłych przed 1966 r.)

M A L A R Z E
RZEŹBIARZE
G R A F I C Y

TOM XI
Sif – Srz

Pod redakcją
URSZULI MAKOWSKIEJ

Okładkę projektował:
EDWARD KOSTKA
Skład i łamanie:
ELŻBIETA WYSOCKA-ZBIEGIEN
Druk i oprawa: Argraf sp. z o.o.

© Copyright by Instytut Sztuki PAN, Warszawa 2023

ISBN: 978-83-66519-67-1

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki
pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2018-2023
nr projektu 11H 18 0130 86, kwota finansowania 840 811 zł

Wydawca:
Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk,
00-950 Warszawa, ul. Długa 26/28
tel. 22 504 82 74

ul. Jagiellońska 80, 03-301 Warszawa
tel. 22 811 51 11
www.argraf.pl

PRZY TOMIE XI WSPÓŁPRACOWALI:

Irena Bal

Hanna Bartnicka-Górska

Aleksandra Bernatowicz

Jurij Biriulow

Adam J. Błachut

Dariusz Błaszczuk

Barbara Chojnacka

Katarzyna Chrudzimska-Uhera

Katarzyna Chrzanowska

Aleksander Cieślak

Cezary W. Domański

Teresa Dudek Bujarek

Stanisław F. Gajerski

Małgorzata Gorzelak

Kajetan Grudziński

Maria Heydel

Maciej Jarzewicz

Magdalena Kasa

Katarzyna A. Kesling

Gabriela Klause

Paulina Kluz

Katarzyna Kolendo-Korczak

Izabela Kopania

Krystyna Kotula

Lechosław Lameński

Lucyna Lencznarowicz

Urszula Leszczyńska

Agata Lipczik

Magdalena Ludera

Maria Łodyńska-Kosińska

Bartłomiej Łyczak

Urszula Makowska

Zbigniew Michalczyk

Magdalena Mielnik

Katarzyna Mikocka-Rachubowa

Jarosław Mulczyński

Michał Myśliński

Anna Oleńska

Janusz Pałubicki

Kazimierz Parfianowicz

Jerzy Paszenda

Dorota Piramidowicz

Jolanta Polanowska

Jolanta Różalska

Edward Różycki

Jan Skłodowski

Leszek Sługocki

Aldona Sołtysówna

Anna Straszewska

Magdalena Tarnowska

Katarzyna Uchowicz

Katarzyna Wardzyńska

Michał Wardzyński

Jerzy Wyczęsany

WYKAZ SKRÓTÓW

- AKL — *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, begründet und mitherausgegeben von G. Meissner; [t. 74-119] herausgegeben von A. Beyer, B. Savoy, W. Tegethoff; t. 1-65, K.G. Saur, München, Leipzig 1992-2009
t. 66-119, W. de Gruyter, Berlin [Berlin, Boston] 2010-2023
- Badecki — Badecki K., *Archiwum Akt Dawnych m. Lwowa, Oddział Staropolski, III. Księgi i akta administracyjno-sądowe 1382-1787*, Lwów 1935
- Bénézit — Bénézit E., *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs des tous les pays ...*, t. 1-10, Paris 1976
- BHS, BHSiK — *Biuletyn Historii Sztuki*, do 1949 pt. *Biuletyn Historii Sztuki i Kultury*
- Bieliński, Uniw. Wil. — Bieliński J., *Uniwersytet Wileński (1579-1831)*, t. 1-3, Kraków 1899-1900
- Bieliński, UW — Bieliński J., *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831)*, Warszawa, t. 1, 1907; t. 2, 1911; t. 3, 1912; Skorowidz, 1913
- Bołoz Antoniewicz, Kat. — Antoniewicz Bołoz J., *Katalog ilustrowany wystawy sztuki polskiej od r. 1764-1886*, Lwów 1894
- Brosig — Brosig A., *Materiały do historii sztuki wielkopolskiej*, Poznań 1934
- Busse — Busse J., *Internationales Handbuch aller Maler und Bildhauer des 19. Jahrhunderts*, Wiesbaden 1977
- Chwalewik — Chwalewik E., *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, muzea i inne zbiory przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie ...*, Warszawa-Kraków, t. 1, 1926; t. 2, 1927
- Crac. art. 1300-1500 — *Cracovia artificum 1300-1500*, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1927
- Crac. art. 1501-1550 — *Cracovia artificum 1501-1550*, zebrał J. Ptaśnik, do druku przygotował M. Friedberg, Kraków 1936, 1937, 1948
- Crac. art. 1551-1560 — *Cracovia artificum 1551-1560*, z. 1, wyd. S. Pańków i Z. Wojaś, Wrocław 1966
- Crac. art. Supplementa — *Cracovia artificum. Supplementa. Krakowskie środowisko czasów Wita Stwosza*, wybrał i oprac. B. Przybyszewski, Wrocław 1990
- Crac. art. Supplementa 1410-1412, 1421-1424 — *Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z najdawniejszych oficjaliów krakowskich, lata 1410-1412, 1421-1424*, wybrał i objaśnił B. Przybyszewski, Wrocław 1985
- Crac. art. Supplementa 1433-1440 — *Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1433-1440*, wybrał i oprac. B. Przybyszewski, Wrocław 1988
- Crac. art. Supplementa 1441-1450 — *Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1441-1450*, wybrał i oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1993
- Crac. impressorum — *Cracovia impressorum XV et XVI saeculorum*, wyd. J. Ptaśnik, Leopoli 1922
- Dobrowolski — Dobrowolski T., *Nowoczesne malarstwo polskie*, Wrocław, t. 1, 1957; t. 2, 1960; t. 3, 1964
- Enc. Org. — *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 1-18, Warszawa 1898-1912

- Gąsiorowski — Gąsiorowski W., *Cechy krakowskie. Ich dzieje, ordynacje, listy, swobody, zwyczaje itp.*, Kraków 1860
- Grajewski, 1972 — Grajewski L., *Bibliografia ilustracji w czasopismach polskich XIX i pocz. XX w. (do 1918 r.)*, Warszawa 1972
- Hajdecki — Hajdecki A., *Vestigia artificum Polonorum Viennensia*, cz. 2: *Polacy w Akademii Sztuk Pięknych Wiedeńskiej od r. 1726 do 1880*, Bibl. PAN Kraków, rkps 2170
- Husarski — Husarski W., *Sto pięćdziesiąt lat malarstwa polskiego w szkicach. Katalog wystawy IX TOnZP ze zbiorów D. Witke-Jeżewskiego*, Warszawa 1918
- Hutten-Czapski, Médailles — Hutten-Czapski E., *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises ...*, t. 1, St. Petersburg-Paris 1871; t. 2, St. Petersburg-Paris 1872; t. 3, St. Petersburg-Cracovie 1880; t. 4, Cracovie 1891; t. 5, Cracovie 1916
- Hutten-Czapski, Portrety — *Spis rycin przedstawiających portrety przeważnie polskich osobistości w zbiorach Emeryka hr. Hutten-Czapskiego w Krakowie*, Kraków 1901
- Kołaczkowski, Sl. ryt. — Kołaczkowski J., *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce zamieszkałych lub czasowo w niej przebywających*, Lwów 1874
- Kołaczkowski, Wiadomości — Kołaczkowski J., *Wiadomości tyczące się przemysłu i sztuki w dawnej Polsce*, Kraków 1888
- Kopera — Kopera F., *Dzieje malarstwa w Polsce*, Warszawa, t. 1, 1925; t. 2, 1926; t. 3, 1929
- Kozakiewicz — Kozakiewicz S., *Warszawskie wystawy sztuk pięknych w latach 1819-1845*, Wrocław 1952
- Kraszewski, Cat. — Kraszewski J.I., *Catalogue d'une collection iconographique polonaise*, Dresde 1865
- Krótkie wzmianki — *Krótkie wzmianki o niezjących malarzach polskich na wystawie retrospektywnej 1898 w Warszawie*, Warszawa 1898
- KZSP — Katalog zabytków sztuki w Polsce, Warszawa
t. 1, red. i oprac. J. Szablowski, 1951-53
t. 2, red. i oprac. J.Z. Łoziński, 1953-54
t. 3, red. J.Z. Łoziński, B. Wolff,
z. 4, oprac. T. Przykowski, 1957
z. 9, oprac. J.Z. Łoziński, B. Wolff, 1961
z. 11, oprac. J.Z. Łoziński, T. Przykowski, 1962
t. 4, red. J. Szablowski
cz. 1, oprac. zbiorowe, red. A. Bochnak, J. Samek, 1965
cz. 2, oprac. zbiorowe, 1971
cz. 3, red. I. Rejduch-Samkowa, J. Samek, oprac. zbiorowe, 1978
cz. 7, oprac. zbiorowe, 1995
cz. 10, oprac. M. Myśliński, 2005
t. 5, red. T. Ruszczyńska, A. Sławska
z. 3, oprac. T. Ruszczyńska, A. Sławska i in., 1963
z. 4, oprac. Z. Białłowicz-Krygierowa, 1961
z. 6, oprac. T. Ruszczyńska, A. Sławska, Z. Winiarz, 1960
z. 9, red. J.Z. Łoziński, B. Wolff, oprac. J. Eckhardtówna, J. Orańska, 1952
z. 11, oprac. Z. i J. Kęblowscy, 1973
z. 12, oprac. T. Ruszczyńska, A. Sławska, R. i T. Juraszowie, 1975
z. 14, oprac. T. Ruszczyńska, A. Sławska, E. Linette, 1969
z. 16, oprac. A. Kodurowa i in., 1958
z. 17, oprac. T. Chrzanowski, M. Kornecki, J. Samek, 1958
z. 20, oprac. T. Ruszczyńska i A. Sławska, 1977
z. 22, oprac. J. Eckhardtówna, J. Orańska, M. Kwiczala, 1960
z. 23, oprac. R. i T. Juraszowie oraz T. Ruszczyńska, A. Sławska, 1966
z. 24, oprac. zbiorowe, 1964
z. 26, oprac. M. Kwiczala, 1966
t. 6, red. I. Rejduch-Samkowa, J. Samek
z. 1, oprac. E. i M. Gutowsy, 1961
t. 7, red. T. Chrzanowski, M. Kornecki
z. 6, oprac. J.T. Frazik, M. Kornecki, 1963

- t. 8, red. R. Brykowski, E. Smulikowska, Z. Winiarz
 - z. 5, oprac. K. Kutrzebianka, E. Smulikowska, 1968
 - z. 8, oprac. T. Sulerzyska, F. Uniechowska, E. [Smulikowska]-Rowińska, 1964
 - z. 14, oprac. R. Brykowski, E. Smulikowska, Z. Winiarz i in., 1970
 - z. 18, oprac. J. Rutkowska, E. Smulikowska, 1975
- t. 9, z. 8, oprac. H. Kozakiewicz i Z. Świechowski, 1952
- t. 10, red. I. Galicka, H. Sygietyńska
 - z. 4, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, D. Kaczmarzyk, 1967
 - z. 7, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, 1982
 - z. 11, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, M. Kwiczala, 1983
 - z. 12, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, D. Kaczmarzyk, 1974
 - z. 15, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, D. Kaczmarzyk, 1993
 - z. 17, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, D. Kaczmarzyk, 1970
 - z. 18, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, A. Bartczakowa, F. Uniechowska, 1980
 - z. 20, oprac. zbiorowe, 1999
 - z. 23, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, D. Kaczmarzyk, 1971
 - z. 25, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska i B. Kopydłowski, 1965
 - z. 26, oprac. I. Galicka, D. Kaczmarzyk, 1964
- t. 11, red. T. Chrzanowski, M. Kornecki
 - z. 4, oprac. T. Mroczko, 1975
 - z. 10, oprac. Z. Białłowicz-Krygierowa, 1982
 - z. 16, oprac. T. Chrzanowski, M. Kornecki, 1972
 - z. 18, oprac. M. Paździor, W. Puget, T. Chrzanowski, M. Kornecki, Z. Rożanow, 1988
 - z. 20, oprac. T. Chrzanowski i M. Kornecki, 1980
 - z. 21, oprac. B. Kaczyńska i M. Wierzbicki, 1979

Seria nowa

- t. 3, red. E. Śnieżyńska-Stolotowa, F. Stolot
 - z. 4, red. M. Omilanowska, J. Sito, oprac. E. Śnieżyńska-Stolotowa, F. Stolot, 1989
 - z. 5, oprac. M. Omilanowska, J. Sito, 1994
- t. 5, red. B. Rol, I. Strzelecka
 - z. 1, oprac. B. Rol, I. Strzelecka, 1986
- t. 7, red. E. Linette, Z. Kurzawa, A. Kusztelski
 - cz. 1/1, oprac. zbiorowe, red. Z. Kurzawa, A. Kusztelski, 1983
 - z. 2/1, oprac. zbiorowe, 1998
 - z. 2/2, oprac. zbiorowe, 2002
- t. 9, red. M. Kałamajska-Saeed
 - z. 1, oprac. M. Kałamajska-Saeed, 1982
 - z. 2, oprac. M. Kałamajska-Saeed, 1986
- t. 10, red. J. Sito
 - cz. 1, oprac. P. Krasny, J. Sito, 2004
- t. 11, red. J.Z. Łoziński, A. Rottermund
 - cz. 1, red. M. Kałamajska-Saeed, oprac. zbiorowe, 1993
 - cz. 2, oprac. zbiorowe, 2001
- t. 12, red. M. Kałamajska-Saeed
 - z. 1, oprac. M. Kałamajska-Saeed, 1996
 - z. 2, red. A. Oleńska, M. Zgliński, oprac. K. Kolendo-Korczak, Z. Michalczyk, A. Oleńska, D. Piramidowicz, K. Uchowicz, M. Zgliński, 2015

Lista strat

- Materiały ASP Kraków, 1 — Olszewicz B., *Lista strat kultury polskiej (1 IX 1939-1 III 1946)*, Warszawa 1947
- *Materiały do dziejów Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie 1816-1895*, red. Dutkiewicz J.E., Wrocław 1959
- Materiały ASP Kraków, 2 — *Materiały do dziejów Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie 1895-1939*, Wrocław 1969
- Materiały Sandłów — Sandel E., Sandel J., *Materiały do Słownika artystów żydowskich*, mpis w Żydowskim Instytucie Historycznym im. Emanuela Ringelbluma, Warszawa

- Moszoro — Moszoro E., *Życie artystyczne w świetle prasy warszawskiej pierwszej połowy XIX w.*, Wrocław 1962
- Mycielski — Mycielski J., *Sto lat dziejów malarstwa w Polsce*, wyd. 3, Kraków 1902
- Pam. zb. Witke-Jeżewskiego — *Pamiętnik wystawy starych rycin polskich ze zbioru Dominika Witke-Jeżewskiego, urządzonej staraniem Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości w roku 1914*, Warszawa 1914
- Piątkowski — Piątkowski H., *Album sztuki polskiej (wystawa retrospektywna w Warszawie 1898)*, Warszawa 1901
- Piwocki, ASP Warszawa — Piwocki K., *Historia Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie 1904-1964*, Wrocław 1965
- PKHS — Prace Komisji Historii Sztuki, Akademia Umiejętności w Krakowie
- Plaźewska — Plaźewska M., *Warszawski Salon Aleksandra Krywulca (1880-1906)*, Roczn. MNW, X, 1966
- Pol. życie art., 1 — *Polskie życie artystyczne w latach 1890-1914*, praca zbiorowa, Wrocław 1967
- Pol. życie art., 2 — *Polskie życie artystyczne w latach 1915-1939*, praca zbiorowa, Wrocław 1974
- Pol. życie art., 3 — *Polskie życie artystyczne w latach 1945-1960*, praca zbiorowa, Wrocław 1992
- Pol. życie art., 4 — *Polskie życie artystyczne w latach 1944-1960*, red. A. Wierzbicka, Warszawa, t. 4/1 i 4/2, oprac. B. Wojciechowska i in., 2012; t. 4/3 *Rok 1949*, oprac. A. Straszewska i in., 2012; t. 4/4 *Rok 1950*, oprac. P. Strożek, 2012; t. 4/5 *Rok 1951*, oprac. K.A. Kesling, J. Stacewicz-Podlipska, 2014; t. 4/6 *Rok 1952*, oprac. A. Wiszniewska, 2015
- PSB — *Polski słownik biograficzny*, t. 1-7, Kraków 1935-1948/1958; t. 8-34, Wrocław, Kraków 1960-1993; t. 35-49, Warszawa, Kraków 1994-2014
- Rastawiecki, Sl. mal. — Rastawiecki E., *Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających*, Warszawa, t. 1, 1850; t. 2, 1851; t. 3, 1857
- Rastawiecki, Sl. ryt. — Rastawiecki E., *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających*, Poznań 1886
- Real. rys. pol. — *Realistyczny rysunek polski XIX w., Katalog wystawy*, oprac. J. Sienkiewicz, Poznań 1954 (mpis powiel.)
- Ręgorowicz — Ręgorowicz L., *Dzieje krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych*, Lwów 1928
- RK — Rocznik Krakowski
- Rocz. Okręta, 1905 — *Rocznik Naukowo-Literacko-Artystyczny (encyklopedyczny) na 1905*, pod red. W. Okręta, Warszawa 1905
- Rozprawy KHKS — Rozprawy Komisji Historii Kultury i Sztuki Towarzystwa Naukowego Warszawskiego
- Sandel — Sandel J., *Żydowscy artyści plastycy ofiary hitlerowskiej okupacji w Polsce*, t. 1-2, Warszawa 1957 (w jęz. jidysz)
- Sienkiewicz — *Malarstwo warszawskie pierwszej połowy XIX wieku. Pamiętnik wystawy*, oprac. J. Sienkiewicz, Warszawa 1936
- SKHS — Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce, Akademia Umiejętności, Kraków
- Slovar' masterov Belorussii — *Slovar' masterov rabotavšich v Belorussii v XVI-XVIII vekach*, [w:] Vysockaja N.F., *Materiały k'istorii stankovoj živopisi Belorussii XVI-XVII v.*, Muzej, IV, 1983, s. 170-178
- Sl. geogr. — *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1-15, Warszawa 1880-1900
- Słownik ZPAP — *Artyści plastycy Okręgu Warszawskiego Związku Polskich Artystów Plastyków 1945-1970. Słownik biograficzny*, Warszawa 1972
- Spraw. PAN Kr. — Sprawozdania z posiedzeń Komisji Polskiej Akademii Nauk Oddział w Krakowie
- Spraw. TPSP — Sprawozdanie Dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie
- Spraw. TZSP — Sprawozdanie Komitetu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie
- Swieykowski — Swieykowski E., *Pamiętnik Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie (1854-1904)*, wyd. 1, Kraków 1905
- Sztuka warsz. — *Sztuka warszawska od średniowiecza do połowy XX wieku. Katalog wystawy jubileuszowej zorganizowanej w stulecie powstania Muzeum, 1862-1962*, Muzeum Narodowe w Warszawie, t. 1-2, Warszawa 1962

Teka Grona Kons.	— Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej, t. 1-16, Kraków 1900-1916
Teka KHS	— Teka Komisji Historii Sztuki Towarzystwa Naukowego w Toruniu
ThB	— Thieme U., Becker F., <i>Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart</i> , t. 1-37, Leipzig 1907-1950
Vollmer	— Vollmer H., <i>Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX Jahrhunderts</i> , t. 1-6, Leipzig 1953-1962
WEPI	— <i>Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana</i> , t. 1-55, Warszawa 1890-1914
Wiercińska, TZSP	— Wiercińska J., <i>Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Zarys działalności</i> , Wrocław 1968
Wiercińska, TZSP, Kat.	— Wiercińska J., <i>Katalog prac wystawionych w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie w latach 1860-1914</i> , Wrocław 1969
Zespół Z. Batowskiego	— Materiały Zygmunta i Natalii Batowskich

Instytucje i wystawy

AGAD	— Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa	MTZ	— Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytu- sa Chałubińskiego w Zakopanem
ANK	— Archiwum Narodowe w Krakowie	MwB	— Muzeum im. Stanisława Fischera w Bochni
AP	— Archiwum Państwowe	NAC	— Narodowe Archiwum Cyfrowe
ASP	— Akademia Sztuk Pięknych	NID	— Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa (dawniej KOBiDZ)
AU	— Akademia Umiejętności	OWP	— Ogólnopolska Wystawa Plastyki
Bibl. Ossolińskich	— Biblioteka Zakładu Narodowego im. Osso- lińskich, Wrocław	PAN	— Polska Akademia Nauk
BJ	— Biblioteka Jagiellońska, Kraków	PAU	— Polska Akademia Umiejętności
BN	— Biblioteka Narodowa, Warszawa	PW	— Politechnika Warszawska
BUW	— Biblioteka Uniwersytetu Warszaw- skiego	PWK	— Powszechna Wystawa Krajowa
BWA	— Biuro Wystaw Artystycznych	SSP	— Szkoła Sztuk Pięknych
CBWA	— Centralne Biuro Wystaw Artystycz- nych, Warszawa	TAP	— Towarzystwo Artystów Polskich
DA	— Dom Aukcyjny	TN	— Towarzystwo Naukowe
Gab. Ryc.	— Gabinet Rycin	TOnZP	— Towarzystwo Opieki nad Zabyt- kami Przeszłości
IPS	— Instytut Propagandy Sztuki, Warszawa	TOSSPO	— Towarzystwo Szerzenia Sztuki Polskiej wśród Obcych
IS PAN	— Instytut Sztuki PAN, Warszawa	TPN	— Towarzystwo Przyjaciół Nauk
LBN	— Lwowska Biblioteka Naukowa im. Wasyła Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie	TPSP	— Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięk- nych
LGS	— Lwowska Narodowa Galeria Sztu- ki im. Borysa Woznyckiego, Lwów (dawniej Lwowska Galeria Obrazów)	TZSP	— Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięk- nych, Warszawa
LMS	— Litewskie Narodowe Muzeum Sztu- ki, Wilno	UJ	— Uniwersytet Jagielloński, Kraków
MLAM	— Muzeum Literatury im. Adama Mic- kiewicza w Warszawie	UW	— Uniwersytet Warszawski
MN	— Muzeum Narodowe	WSSP	— Warszawska Szkoła Sztuk Pięk- nych w latach 1904-1920
MNG	— Muzeum Narodowe w Gdańsku	WTAP	— Wileńskie Towarzystwo Artystów Plastyków
MNK	— Muzeum Narodowe w Krakowie	ZNiO	— Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław
MNP	— Muzeum Narodowe w Poznaniu	ZPAP	— Związek Polskich Artystów Plastyków
MNW	— Muzeum Narodowe w Warszawie	ZZPAP	— Związek Zawodowy Polskich Artystów Plastyków
MNW _r	— Muzeum Narodowe we Wrocławiu	ZSRR	— Związek Socjalistycznych Repu- blik Radzieckich
MOB	— Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczół- kowskiego w Bydgoszczy		
MPKJW	— Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie		
MSM	— Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu		

Miasta

Gd. — Gdańsk	Lw. — Lwów	W. — Warszawa
Kr. — Kraków	P. — Poznań	Wr. — Wrocław

Techniki

akw. — akwarela	litogr. — litografia	ol. — ołówek
akwaf. — akwaforta	miedz. — miedzioryt	rys. — rysunek
drzew. — drzeworyt	ol. — olej (farba olejna)	

Skróty słowne

abp	— arcybiskup	m.in.	— między innymi	spraw.	— sprawozdanie
arch.	— archiwum	mies.	— miesięcznik	sr.	— srebrny
archiw.	— archiwalny	międzynar.	— międzynarodowy	stow.	— stowarzyszenie
art.	— artysta	mikrof.	— mikrofilm	s.v.	— sub voce
artyst.	— artystyczny	min.	— ministerstwo	sygn.	— sygnowany
b.d.	— bez daty	mpis	— maszynopis	szp.	— szpalta
bl.	— błogosławiony	muz.	— muzeum	św.	— święty, święci
[b.m.]	— bez miejsca	n.	— następne	t.	— tom
	wydania	nar.	— narodowy	teatr.	— teatralny
[b.m.r.]	— bez miejsca	nlb.	— nieliczbowany	techn.	— techniczny
	i roku wydania	NMP	— Najświętsza	tow.	— towarzystwo
[b.r.]	— bez roku wydania		Maria Panna	t.r.	— ten rok
bibl.	— biblioteka	np.	— na przykład	tyg.	— tygodnik
biogr.	— biograficzny	nr	— numer	ul.	— ulica
biul.	— biuletyn	oddz.	— oddział	uniw.	— uniwersytet
bp	— biskup	ok.	— około	ur.	— urodzony
br.	— brązowy	oprac.	— opracował,	uzup.	— uzupełnił,
cat.	— catalogue		opracowanie		uzupełniony
codz.	— codzienny	pam.	— pamiętnik	v	— verso
cz.	— część	państw.	— państwowy	w.	— wiek
czas.	— czasopismo	par.	— parafialny, parafia	w. kor.	— wielki koronny
ćw.	— ćwierać	pd.	— południowy,	warsz.	— warszawski
d.	— dawniej, dawny		południe	wg	— według
dat.	— datowany	pn.	— północny, północ	wiad.	— wiadomości
dod.	— dodatek	pocz.	— początek	wielkop.	— wielkopolski
dot.	— dotyczy	pol.	— polski	wil.	— wileński
dz.	— dziennik	poł.	— połowa	wł.	— własność, właściciel
eks.	— ekspres	por.	— porównaj	woj.	— województwo
exp.	— express	pow.	— powiat, powiatowy	wsch.	— wschodni, wschód
fot.	— fotografia	powiel.	— powielony	współcz.	— współczesny
gaz.	— gazeta	powsz.	— powszechny	wyd.	— wydawnictwo,
gl.	— główny, głównie	pozn.	— poznański		wydanie
hist.	— historyczny	pólr.	— półroczne	wydz.	— wydział
il.	— ilustrowany,	proj.	— projekt,	wyk.	— wykonał, wykonany
	ilustracja		projektowany	wym.	— wymieniony
im.	— imienia	pryw.	— prywatny	wyst.	— wystawiony
in.	— inni	prz.	— przegląd	wyż.	— wyżej
jw.	— jak wyżej	przew.	— przewodnik	z.	— zeszyt
k.	— koło, karta	r	— recto	zach.	— zachodni, zachód
kal.	— kalendarz	r.	— rok	zaw.	— zawodowy
kat.	— katalog	rec.	— recenzja	zb.	— zbiór, zbiory
kość.	— kościół	red.	— redakcja	zl.	— złoty
krak.	— krakowski	repr.	— reprodukcja,	złp.	— złoty polski
kur.	— kurier		reprodukowany	zm.	— zmarły
kwart.	— kwartalnik	rkps	— rękopis	zob.	— zobacz
l.	— lata	rocz.	— rocznik	zw.	— związek
lit.	— literacki	ryc.	— rycina	zyd.	— żydowski
lw.	— lwowski	ryt.	— rytował, rytowany		
m.	— miasto	s.	— strona		

S

(ciąg dalszy)

Sifers Jan, snycerz, podobno pochodzący z Laskowic. W kośc. św. Mikołaja (z l. 1780-81) w miejscowości Parzynów k. Ostrzeszowa w Wielkopolsce znajdują się jego dzieła: ołtarz gł. z fundacji Szyszkowskich z herbem fundatorów Ostoja powtórzonym dwukrotnie (nad każdym skrzydłem) i literami N S, wyk. przez S. w 1646 w Złakowie (wg napisu na odwrocie) k. Łowicza, oraz 3 figurki św. Michała Archaniola z t.r. w zakrystii.

KZSP, t. 5, z. 17, 1958, s. 16. – Nawrot E., *Dekanat ostrzeszowski w l. 1821-1939*, Saeculum Christianum, VIII, 2001, s. 154.

A. Bernatowicz

Siffert Wincenty, rysownik, malarz, litograf. W 1827 rozpoczął naukę malarstwa w krak. SSP, inkorporowanej następnie do zorganizowanego w 1834 Instytutu Technicznego. Ucząc się w pracowni rysunku, zastępował w zajęciach niedomagającego Józefa Brodowskiego: w drugim półr. r. szkolnego 1834/35 jako „nauczyciel przybrany” bezpłatnie nauczał w klasie I i II wydziałowej, a w l. 1835-37 prowadził wykłady i ćwiczenia, pobierając za to część wynagrodzenia należnego Brodowskiemu. W 1835 władze Instytutu podjęły starania, by S. jako uczeń „ośmioletni”, tj. uczący się już 8 l. w Szkole Malarstwa, prowadził zajęcia z rysunku wraz z Janem Nepomucenem Bizańskim, który w tym czasie opuszczał swoje lekcje, argumentując to m.in. zbyt skromną pensją i niskim statusem służbowym, nie odpowiadającym jego umiejętnościom i kwalifikacjom. W 1838 S. mieszkał we Lwowie w kamienicy przy Rynku i polecał się w ogłoszeniu Gazety lw. jako autor portretów i kompozycji hist. Później wrócił do Krakowa.

Wg rys. Józefa Brodowskiego wykonanego na podstawie obrazu Tomasza Dolabelli (depozyt MNW w Zamku Królewskim na Wawelu) S. sporządził graficzną wersję całopostaciowego wizerunku Stanisława Tęczyńskiego (litogr., sygn. i dat. 1835). Ponadto namalował portret Balbiny Konopki (ol., sygn., Muz. Okręgowe w Ciechanowie) oraz portret w habitie norbertańskim księdza Karola Eugeniusza Tupego, pochodzącego z Czech literata i bajkopisarza (pseudonim literacki Boleslav Jablonský), który w Krakowie pełnił posługę jako proboszcz kośc. Najświętszego Salwatora oraz kapelan w klasztorze Norbertanek (ol., sygn., 1872, klasztor Norbertanek na Zwierzyńcu).

Programma popisow rocznych uczniow szkoły wydziałowej i kursow przygotowawczych do Instytutu Technicznego ..., Kr. 1835, s. V (jako Ziffert). – Gaz. lw., 1838, Dodatek nr 36, s. 447. – Łuszczkiewicz W., *Prz. krytyczny dziejów SSP w Krakowie (1818-1873)*, Bibl. warsz., 1875 t. 3, s. 204. – Materiały ASP Kraków, 1. – 175 l. nauczania malarstwa, rzeźby i grafiki w krak. ASP, Kr. 1994. – Maroszek J., Rogalewska E., *Dwór i rezydencja ziemiańska w krajobrazie kulturowym Podlasia. Europejskie dni dziedzictwa regionu Podlasia*, Białystok 1994, s. 18. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 5, W. 1995. – KZSP, t. 4, cz. 7, 1995. – Mazan L., *Czeska Małopolska*, Cieszyn 2011, s. 90 (S. nieuwzględniony w indeksie). – Pilikowski M., *Wojciech Korneli Stättler i jego epoka*, Wiad. ASP w Krakowie, 2015 nr 71, s. 27.

LBN, fond 76: Zb. rękopisów i arch. Pawlikowskich, cz. II, list S. do niewiadomej osoby, 1837.

M. Myśliński
uzup. J. Biriulow

Sigall (Di Sigall, de Sigall) **Józef** (Josef), malarz, ur. 18 V 1891 Adamówka (obecnie Adamiwka, obwód lw., Ukraina), zm. 16 IX 1953 La Jolla (obecnie dzielnica San Diego w Kalifornii, USA), pochowany na katolickim cmentarzu Św. Krzyża w miejscowości Colma w hrabstwie San Mateo (w tymże stanie); syn Szymona, agenta (dzierżawcy) ze Lwowa, i Marty Braun. Był dwukrotnie żonaty: z Bertą Sarą Brill, a następnie z Marie Katherine Stauffer, córką założyciela Stauffer Chemical Company; został teściem Johna C. Briggsa, zoogeografa, wykładowcy Uniwersytetu Stanforda.

S. ukończył gimnazjum realne we Lwowie, a następnie w l. 1904-08 uczył się w szkole zaw. malarstwa dekoracyjnego w tamtejszej Państw. Szkole Przemysłowej (w 1908 uzyskał absolutorium); w l. 1908-11 studiował w Allgemeine Malerschule w Akademii der bildenden Künste w Wiedniu u Christiana Griepenkerla i Rudolfa Bachera oraz nieformalnie u Kazimierza Pochwalskiego (otrzymał świadectwo końcowe 7 III 1912). Wbrew rozpowszechnianym później informacjom nie został nagrodzony zł. medalem; nie figuruje również w spisie studentów medycyny Uniw. Wiedeńskiego, gdzie jakoby miał studiować w l. 1910-13. Od 1912 kontynuował naukę w akademii monachijskiej w klasie rysunkowej Petera von Halm; powoływał się również na naukę u Angelo Janka i Georga (?) Mahra. W stolicy Bawarii przebywał do 1914.

W czasie I wojny światowej S. służył w armii austriackiej, początkowo jako oficer pociągów (Trainoffizier), a następnie oficer ordynansowy (Ordonanzoffizier) w 45 Dywizji Oddziałów Piechoty (Infanterie-Truppen-Division) w Przemyśle; pełnił obowiązki rysownika sytuacyjnego, a w Brzeżanach portretował generała Felixa von Bothmera. Po latach, ubarwiając swój życiorys, utrzymywał jednak, że walczył w randze kapitana w 4 Pułku Kawalerii, a następnie w Legionach Pol. Od 1916 starał się o przeniesienie do c.k. Wojennej Kwatery Prasowej (K.u.k. Kriegspressequartier); w czerwcu t.r. został ranny w udo w bitwie pod Łuckiem i jako czasowo niezdolny do służby przeniesiony do rezerwy w stopniu porucznika (został odznaczony br. Medalem Zasługi Wojskowej „Signum laudis” i niemieckim Żelaznym Krzyżem 2 klasy). Początkowo przez 3 miesiące był leczony w szpitalu parlamentarnym w Wiedniu, następnie trafił do szpitala garnizonowego

nr 3 w Przemyśle, gdzie przebywał do 14 IV 1917 (tam brał udział w wystawie artystów z Inspekcji Grobów Wojennych), a 31 VII 1917 został przyjęty na oddział chirurgii w szpitalu marynarki wojennej w miejscowości Pola (Pula) na półwyspie Istria; t.r. brał udział w nieustalonej wystawie marynarki wojennej, na której pokazał portrety: wiceadmirala Miklósa Horthy de Nagybánya, admirała Gottfrieda Meyern von Hohenberga i porucznika okrętowego Leista (zostały zakupione przez portretowanych). Ostatecznie po długich staraniach w lutym 1918 został przeniesiony do c.k. Wojennej Kwatery Prasowej i przydzielony do służby przy dowództwie cesarsko-królewskiej floty. Jako malarz wojenny miał wykonać 6 obrazów, w tym wizerunek wiceadmirala Horthy. Jednak już od maja t.r. został oddelegowany do pracy kancelaryjnej w 4 Batalionie Strzelców Polnych (Feldjäger Batalion) w Radymnie, od czego się bezskutecznie odwoływał, a w końcu wystarał się o zwolnienie lekarskie (już wcześniej zdiagnozowano u niego neurastenię); mimo ponagleń nie ukończył zamówionych portretów. 5 XI 1918 został skierowany do służby w Oddz. Grobów Wojennych przy c.k. Ministerstwie Wojny. W 1916 wziął ślub, udzielony przez rabina należącego do duszpasterstwa wojskowego (k.u.k. Militärseelsorge) w Wiedniu; mieszkał u żony przy Linke Wienzeile 10/16, gdzie 11 IX 1917 przyszła na świat jego pierworodna córka Lisa Sara.

W 1922 S. wyemigrował za ocean, początkowo do Ameryki Pd. – prawdopodobnie przez jakiś czas przebywał w Peru, gdyż w latach 1930-34 pełnił funkcję honorowego wicekonsula tego kraju w San Francisco. Do Stanów Zjednoczonych wyjechał w 1926; najpierw zamieszkał w Los Angeles, a następnie osiadł w San Francisco, gdzie miał pracownię w hotelu Fairmont. Szybko zdobył w USA uznanie, podobnie jak kilku innych portrecistów wykształconych w szkole Pochwalskiego w Akademii Wiedeńskiej (m.in. Bolesław Jan Czedekowski i Mikołaj Schattenstein). Jednym z pierwszych ważnych zleceń, jakie otrzymał, był całopostaciowy portret żony producenta filmowego Williama Foxa – Evy Leo z chartem (1926). Przełom w jego karierze nastąpił pod koniec t.r., gdy udało mu się pozyskać zamówienie na wizerunki pierwszej damy Grace Coolidge, a następnie prezydenta Calvina Coolidge’a (1927). Być może zawdzięczał to zlecenie Alexandrowi Pollockowi Moore’owi, późniejszemu ambasadoro-

wi USA w Peru, który opłacił ramę do portretu prezydentowej. S. sportretował wówczas również kilku członków gabinetu. Zlecenia te potraktował zapewne jako sposób na wypromowanie swojego nazwiska i inwestycję w rozwój kariery, gdyż nie był w stanie wywiązać się ze wszystkich zobowiązań finansowych, jakie w związku z tym zaciągnął (jeszcze w 1929 nowojorski ramiarz Maurice Grieve domagał się sądowo zapłaty za 13 rzeźbionych ram do portretów wykonanych przez S.; zgodnie z wyrokiem artysta musiał ostatecznie zwrócić ponad 5 tys. dolarów). Mimo początkowych kłopotów finansowych udało mu się zyskać popularność wśród amerykańskich elit. Wśród jego klientów znaleźli się przemysłowcy, rektorzy i profesorowie wyższych uczelni, filmowcy, politycy, dyplomaci, sędziowie, przedstawiciele duchowieństwa, członkowie wpływowych amerykańskich rodzin (Chryslerów, Stotesbury'ch i Vanderbiltów); portretował też znanych sportowców: tenisistkę Helen Wills Moody (1930, obraz namalowany na zamówienie senatora Phelana) i lekkoatletę Jamesa „Jima” Thorpe’a. W 1931 i na pocz. 1932 w Białym Domu S. namalował także 2 portrety Herberta Hoovera (jeden przeznaczony do kolekcji w Białym Domu, drugi dla Uniwersytetu Stanforda), co stało się przyczyną listu protestacyjnego, jaki Zw. Zawodowy Art. Amerykańskich (American Artists Professional League) wystosował do prezydenta, zarzucając mu faworyzowanie portrecistów cudzoziemskich (obok S. wymieniano Philipa de Laszlo, Philidesa Costę i Douglasa Chandora). S. miał portretować również prezydenta Franklina Delano Roosevelta, czego nie udało się jednak potwierdzić.

Prawdopodobnie korzystny wpływ na rozwój kariery i poprawę sytuacji materialnej S. miało jego kolejne małżeństwo z przedstawicielką amerykańskiej socjety i dziedziczką znacznej fortuny, Marie Stauffer, którą poznał na pocz. 1928, gdy pozowała mu do portretu. Ten od początku szeroko komentowany w prasie amerykańskiej związek (opisywano np. pierścionek zaręczynowy ze szmaragdem i brylantami oprawnymi w antyczną rzymską monetę, wykonany w pracowni Tiffany’ego) pomógł artyście w kreowaniu wizerunku człowieka sukcesu i wzmógł zainteresowanie jego osobą. Rok wcześniej przeprowadził rozwód z pierwszą żoną, która z córką pozostała w Wiedniu (w 1942 Berta i Lisa Sigall jako osoby pochodzenia żydowskiego zostały deportowane do

getta w Rydze, a następnie wywiezione do obozu w Stutthof i tam zamordowane w 1944). Po ślubie z Marie Stauffer, który odbył się 14 VIII 1928 w San Jose, nowożeńcy zamieszkali w malowniczej siedemdziesięcioakrowej posiadłości z widokiem na dolinę Santa Clara, którą portrecista zakupił wówczas koło Saratogi w stanie Kalifornia, w sąsiedztwie Villi Montalvo należącej do senatora Jamesa D. Phelana (S. utrzymywał z nim przyjacielskie kontakty, namalował m.in. wizerunek jego psa *Boza, owczarka belgijskiego*, 1927 lub 1928?). W tym okresie artysta obracał się w kręgu miejscowej śmietanki towarzyskiej; później upamiętniono go, nazywając drogę, przy której mieszkał, „Sigal Drive”. Z drugiego małżeństwa S. miał córkę Marię Josefę „Mitzi” (ur. 29. IV 1929; w 1948 portretował ją Salvador Dalí). W 1933 także i ten związek zakończył się rozwodem (żona oskarżyła S. o porzucenie; w 1951 z podejrzeniem guza mózgu trafiła do szpitala, gdzie popełniła samobójstwo, skacząc z okna).

W nocy z 24 na 25 IX 1935 pożar strawił rezydencję S. wraz z częścią jego dorobku i kolekcji dzieł sztuki oraz rzemiosła artystycznego, a ze zniszczonej posesji skradziono posągi przedstawiające Napoleona, Józefinę i Kupidyna (wyceńcał on poniesione straty na ok. 200 tys. dolarów). Artysta początkowo zamieszkał w oficynie, a pod koniec roku sprzedał posiadłość lokalnemu dealerowi samochodów A.A. Zolezziemu. Problemy finansowe S. pogłębił również wygrany przez pierwszą żonę na pocz. 1936 w amerykańskim sądzie proces o zaległe alimenty na rzecz starszej córki Sary. Prawdopodobnie to właśnie zmusiło malarza do zorganizowania w maju t.r. w hotelu Ambassador w Nowym Jorku aukcji, na której wystawił kilka swoich prac i pozostałą część kolekcji pochodzącą z nowojorskiego studia, obejmującą m.in. sztukę prymitywną i egzotyczną, ceramikę, uzbrojenie hist., medale, srebra i rzeźby. Od tej pory przez kilka lat S. podróżował po USA samochodem z luksusową przyczepą kempingową – w wywiadach prasowych twierdził, prawdopodobnie ze względów wizerunkowych, że ucieka od zgiełku życia towarzyskiego na pustynię Mojave, aby malować sceny z życia rdzennych Amerykanów (nie znane są jednak prace S. o tej tematyce). Dopiero ok. 1942 osiedlił się w Tulsie w stanie Oklahoma, gdzie zatrzymał go podobno wypadek samochodowy. Początkowo

wynajmował apartament i pracownię w Hotelu Mayo, a w 1945 zakupił dom na Reservoir Hill przy 221 West Woodrow pl., który podobnie jak rezydencję w Saratodze ozdobił dziełami sztuki i kobiercami. Karierę S. przerwała nagła śmierć na atak serca podczas wakacji w La Jolla, gdzie po raz pierwszy od separacji i rozwodu miał spotkać się z młodszą córką.

S. przez całe życie konsekwentnie budował swoją legendę, korygował i ubarwiał życiorys, przedstawiając się m.in. jako ułan, lekarz, profesor, baron, a także zaufany portrecista monarchów i członków rządów europejskich (cesarzy Austro-Węgier: Franciszka Józefa i Karola Habsburgów, cesarza Niemiec Wilhelma II Hohenzollerna, króla Jerzego VI, króla Belgii Alberta I Koburga, wielkiego księcia Cyryla Romanowa), co nie zostało jednak potwierdzone. Roztaczał wokół siebie aurę wybitnego europejskiego malarza i światowca, przyjaciela ówczesnych celebrytów: gwiazd kina i estrady, polityków i arystokratów. Fotografował się w haftowanym złotymi nićmi dworskim fraku mundurowym, ozdobionym orderami i uzupełnionym fantazyjną artystowską peleryną, a przede wszystkim podkreślał swój status poprzez wystawny i ekscentryczny styl życia. Domy i pracownie aranżował na wzór wiedeńskich i monachijskich siedzib „książąt malarzy”, kupował dzieła sztuki, bogato rzeźbione historyzujące meble i klejnoty; w 1932 nabył za 180 tys. dolarów luksusowy jacht parowy „Black Watch”, w 1927 do pracowni w hotelu Ambassador w Nowym Jorku sprowadził trzy młode aligatory, a w posiadłości koło Saratogi hodował pawie i oswojonego lwa Chiquitę (Czikitę), którego woził na tylnym siedzeniu samochodu i puszczał w domu swobodnie ku przerażeniu dostawców oraz okolicznych mieszkańców, a ku uciechu gości mocował się z nim na trawniku (po pożarze rezydencji S. ofiarował zwierzę aktorowi Eugene’owi Pallette). Malarzowi nie udało się jednak oczarować Poli Negri, którą zaprosił w 1934 do rezydencji w Saratodze, by namalować jej portret (San Antonio Museum of Art). Prasa spekulowała o ich rzekomym romanse, czemu gwiazda zdecydowanie zaprzeczała; po kilku dniach opuściła posiadłość pod pretekstem zszarganych nerwów przez wrzaski pawi (cały incydent przemilczała w swoich pamiętnikach). Po rozwodzie i pożarze rezydencji S. musiał ograniczyć kosztowne ekstrawagancje i, choć z czasem udało mu się poprawić swoją sytuację finansową,

to w późniejszych latach prowadził mniej spektakularny tryb życia. Miał już jednak ugruntowaną pozycję wśród zamożnej klienteli. Sam twierdził, że wycenia swoje prace na 20 tys. dolarów, jednak za *Portret George’a L. Crossa* do galerii portretów rektorów w The University of Oklahoma otrzymał w 1949 jedynie 1200 dolarów. Portrety jego autorstwa często były uroczyście odsłaniane lub prezentowane na specjalnych kameralnych pokazach. W marcu 1927 zorganizowano niewielką zamkniętą ekspozycję jego prac w hotelu Whitehall w Palm Beach (obejmowała wizerunki prezydenta Coolidge’a, Delli Violi Forker – żony Waltera Chryslera, Mary Cathleen Vanderbilt, 1° voto Cushing, ok. 1927, oraz jeden z dwóch portretów Edwarda T. Stotesbury’ego z 1926). W listopadzie 1931 studio S. w hotelu Mayflower odwiedziła pierwsza dama Lou Hoover wraz z żonami członków gabinetu, a w lutym 1932 odbył się tam kolejny zamknięty pokaz dla członków gabinetu i przedstawicieli korpusu dyplomatycznego, któremu patronował m.in. ambasador Polski Tytus Filipowicz oraz ambasadorzy Peru i Austrii. W 1934 (od 31 I do 7 II) prace artysty stanowiły gł. atrakcję charytatywnej wystawy wizerunków ważnych osobistości Kalifornii, otwartej w hotelu Fairmont w San Francisco, z której dochód miał być przeznaczony na czesne dla studentów uniwersytetu. Podczas wystawy dokonano uroczystego odsłonięcia portretu abpa Edwarda J. Hanny autorstwa S. (1933), który do zb. uniwersyteckich przekazała pani Freatz (zachowany). Sesja portretowa u S. stanowiła też gł. nagrodę na towarzyszącej wystawie loterii – wygrała ją Helen Cameron, żona wydawcy pisma San Francisco Chronicle. Oprawę dla wystawy stanowiły antyki z kolekcji S. (tapiserie, dywany, meble, rzeźby, ikony itp.). Prasa amerykańska przypisywała malarzowi posiadane licznych tytułów honorowych uczelni w Stanach Zjednoczonych, Europie i Azji (udokumentowany jest tylko doktorat honoris causa University of Southern California w Los Angeles, przyznany mu w 1934).

Talent S. nie dorównywał jego renomie i zdolnościom marketingowym. Był sprawnym, ale przeciętnym malarzem, który specjalizował się w malarstwie portretowym utrzymanym w stylistyce dziewiętnastowiecznego akademickiego realizmu; nie interesowały go zagadnienia czysto malarzkie i poszukiwania formalne ani też nowe prądy w sztuce. Operował twardym, suchym rysunkiem,

który dominował nad warstwą malarską, co może być echem nauki u rysownika i grafika Petera von Halm. Nie zawsze udawało mu się osiągać typową dla tej konwencji iluzyjność w oddawaniu materii i faktur, zdarzały mu się też dysonanse barwne. Koncentrował się przede wszystkim na efektownej aranżacji i wnikliwej charakterystyce modelu, będącej atutem jego portretów (zwłaszcza męskich), co przysłańało niedociągnięcia techniczne, szczególnie w zakresie kolorystyki, oraz zdarzające się niekiedy usterki anatomii. W kameralnych wizerunkach, utrzymanych zwykle w ciemnej tonacji, z neutralnego tła zharmonizowanego z ubiorem wydobywał wyrazistą twarz. W całopostaciowych reprezentacyjnych portretach kompozycja była podporządkowana bogatej scenerii i zdominowana przez rzeźbione fotele, wschodnie dywany, oprawne w skórę tomy, kwiaty, a także osobiste pamiątki portretowanych lub akcesoria mające podkreślić ich pozycję społeczną i zaznaczyć piastowane funkcje. W portretach kobiecych S. zdarzało się odwoływać się do popularnej w Wiedniu i Monachium w 2. połowie XIX w. konwencji portretu kostiumowego (po przeprowadzce do Tulsy przy projektowaniu kostiumów współpracował z właścicielką lokalnego sklepu odzieżowego „Miss Dorothy”). Gdy malował w 1931 *Portret Ruth Wilson Hurley, żony sekretarza wojny USA*, przedstawił ją w okazałym haftowanym złotem mundurze dworskim (prawdopodobnie austro-węgierskim), przez prasę określanym jako ubiór siedemnastowieczny, a nawet jako strój polski. Z kolei portretując panią P.C. Lauinger z 6 dzieci na tle idealizowanego górzystego pejzażu (1944), inspirował się – pod względem kompozycji i doboru efektownych strojów, które w założeniu artysty miały nawiązywać do kolonialnego stylu ich domostwa – malarstwem Franza Xavera Winterhaltera, zwłaszcza *Portretem cesarzowej Eugenii w otoczeniu dam dworu z 1855*.

Do najciekawszych prac S. należy obraz namalowany pod wpływem impulsu, a nie na zamówienie, zatytułowany wtórnie *Wędrowiec (the Wanderer, ol. na desce, sygn., 1935, Los Angeles County Museum of Art)*, który sam artysta w wywiadach określał jako „całopostaciowy portret włóczęgi (*a hobo*)” (Spokesman-Review, 1936 nr z 12 III). „To był włóczęga, żebrak (*a bum, a beggar*), którego złapałem na ulicy. Jego oczy prześladowały mnie, gdy zobaczyłem go idącego kołyszącym krokiem z workiem na ramieniu” (Los

Angeles Times, 1936 nr z 17 V). W surowym realizmie, z tendencją do linearności i precyzyjnego oddania detali, dostrzega się obecnie odwołania do techniki malarzy renesansowych, której znajomość artysta mógł zawdzięczać nauce u Rudolfa Bachera. Choć skrupulatność w drobiazgowym odtwarzaniu poszczególnych fragmentów natury nadaje obrazowi nieco naiwny charakter, to zarazem potęguje sugestywność przedstawienia wędrowca – interpretowanego jako ofiara wielkiego kryzysu, ale również jako odwołanie do losu skazanego na tułaczkę autora i do jego żyd. pochodzenia (w Ameryce Sigall odciął się jednak od swoich korzeni i prawdopodobnie przed drugim ślubem ochrzcił się w kośc. katolickim). Nie bez znaczenia dla odczytania intencji artysty wydaje się jednak data powstania obrazu, namalowanego dwa lata po rozwodzie z Marie Stauffer i prawdopodobnie tuż po pożarze rezydencji, oznaczających dla niego po raz kolejny utratę rodziny, domu, ale także pozycji społecznej i stabilizacji finansowej. Temat ten malarz podejmował później jeszcze kilkakrotnie – z fotografii prasowych znany jest analogiczny całopostaciowy wizerunek meksykańskiego wędrowca z 1937.

Wiadomo, że poza wym. S. jest autorem następujących obrazów (miejsce przechowywania nieznane): *Portret Williama Gibbsa McAdoo jun., Portret Eleanor Randolph Wilson McAdoo, Portret Mary Faith McAdoo [z kogutem], Portret Ellen Wilson McAdoo*, wszystkie 1926, *Portret Ewy Roberts (1 v. Cromwell, 2 v. Stotesbury), Portret Louise Cromwell Brooks, pierwszej żony generała Douglasa MacArthura (rys.), Portret G. Bryana Pittsa, Portret Gladys Ann Pitts, Portret dwuletniej Glee Pitts, Portret Amandy Mayer Storrs*, wszystkie 1927, *Portret generała Douglasa MacArthura (zniszczony w pożarze), Portret Marie Katherine Stauffer Sigall (żony artysty), oba 1928, Portret Elizabeth Bissinger, 1928 (?), Portret Helen Stauffer, żony Normana Lee Smitha jun., Portret Carolyn Storrs, Portret Christiana de Guigné, współzałożyciela Stauffer Chemical Company*, wszystkie 1929, *Portret Carolyn Storrs*, ok. 1929, *Portret Gertrude Atherton, l. 20. XX w., Portret sekretarza wojny USA Patricka J. Hurleya (przeznaczony do siedziby departamentu wojny USA w Waszyngtonie), Portret Edgara L.G. Prochnika, ministra pełnomocnego Austrii w USA, Portret Gretchen Stirling James Prochnik, Portret Ferdinanda Veverki, ministra pełnomocnego Czechosłowacji w USA,*

wszystkie 1931, *Portret Marguerite Blake*, żony Raya Lymana Wilbura, *Portret sekretarza spraw wewnętrznych USA Raya Lymana Wilbura*, *Portret Dolly Gann*, *Portret wiceprezydenta USA Charles'a Curtisa*, wszystkie 1932, *Portret panny Amy Ann McGinnis*, 1933, *Portret panny Marion Davis*, przed 1933, *Portret Faika Konicy*, *Portret żony Waltera Sullivana*, oba 1934, *Portret wiceprezydenta USA Johna Nance'a Garnera*, ok. 1935 (zniszczony w pożarze), *Portret Irvina S. Cobba*, ok. 1936, *Portret Calvina Maplesa Curetona*, gł. sędziego Sądu Najwyższego Teksasu, 1937; *Portret Charlotte Dunschee*, autorki tomu poezji „Through the Ages” (Ventura Library), *Portret George'a S. McMurtry* (Los Gatos, City Library), *Portret Richarda Frencha*, *Portret J.O. Hayesa*, wszystkie 1937, *Portret Lionela V. Bevana*, 1940, *Portret Williama Grove Skelly'ego*, ok. 1942, *Portret R. Otisa McClintock*, ok. 1943, *Portret Helen Haddock*, *Portret Jeanie Haddock*, *Portret Marylin Vinson*, wszystkie 1944, *Portret Juliena C. Monneta*, 1948, *Portret sędziego Orie L. Phillipsa*, 1949, *Portret dra Oscara Newmana*, *Portret Roya Savage*, oba ok. 1949, *Portret sędziego federalnego Tillmana D. Johnsona*, *Portret gubernatora Utah J. Brackena Lee*, *Portret sędziego Royce'a H. Savage*, *Portret sędziego Franklina Elmore'a Kenamera*, *Portret Maud Lornton Myers*, *Portret sędziego Tillmana Davisa Johnsona*, *Portret sędziego Willis'a Williama Rittera*, *Portret Davida Omana McKay*, 9. prezydenta Kośc. Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, *Portret Josepha Brackena Lee*, gubernatora stanu Utah, *Portret biskupa Duane Garrisona Hunta*, wszystkie 1953.

Prace w zb. (oprócz wym.): The Museum of Fine Arts, Huston – *Portret Johna T. Scotta*, ol., 1938; Stanford University, The Cantor Collection – *Portret kanclerza dra Raya Lymana Wilbura*, ol., 1942; Montgomery Theater, San Jose Municipal Auditorium – *Portret fundatora Thomasa S. Montgomery'ego*, 1937; The University of Oklahoma, Oklahoma Memorial Union, Beaird Lounge – *Portret Teda Beairda*, 1952.

Na aukcjach sztuki: w Warszawie 2015 – *Portret kobiety*, ol. sklejk, sygn., 1918; w USA 2009 – *Portret Poli Negri* (prawdopodobnie portret innej kobiety), ol., sygn., 1930; w Nowym Jorku 2016 – *Portret kobiety w zielonym kapeluszu*, ol., sygn. i dat., 1926; w handlu antykwarycznym w Norwich, Norfolk 2021 – *Portret męski*, rys., sygn., 1914.

The national cyclopædia of American biography, t. H: 1947-1952, New York 1952, s. 304. – Hughes E.M., *Artists in California, 1786-1940*, t. 2: L-Z, Sacramento, CA 2002 (wyd. 3). – *Jacobsen's Biographical Index of American Artists. Artists native to the United States or working in the United States from 1606 to 2002*, t. 1, cz. 4, red. Jacobsen A., Carrollton, TX 2002.

Register of the Department of State, Washington 1931, s. 408. – 72^d Congress, 1st Session beginning December 7, 1931. *Official Congressional Directory for the use of the United States Congress*, Washington 1932, s. 546. – 72^d Congress, 2^d Session beginning December 5, 1932..., Washington 1933, s. 545. – 74th Congress, 2^d Session beginning January 3, 1936..., Washington 1935, s. 588. – *Seventeenth Annual Report of the United States Shipping Board*, Washington 1933, s. 45. – *The Department of States Press Releases, January 6 - June 30, 1934*, Washington 1934, s. 337. – *Foreign Consular Offices in the United States. January 1, 1932*, Washington 1932, s. 41; *Foreign ... January 1, 1933*, Washington 1934, s. 41; *Foreign ... January 1, 1935*, Washington 1935, s. 41; *Foreign ... July 1, 1935*, Washington 1935, s. 41. – *Program for the 51st annual commencement, University of Southern California*, Los Angeles 1934. – Ketcham G.L., *Unique Tribute in Portraiture*, Tulsa World, 1944 (31 XII), s. 1. – *Proceedings of the Bar of the United States, Court of Appeals for the tenth Circuit on the Occasion of the Presentation of the Portrait of Honorable Orie L. Phillips Chief Judge to the United States of America and the United States Court of Appeals for the Tenth Circuit on September 12, 1949*, [b.m.] 1949. – Cunningham F.R., *History of Saratoga. First Hundred Years*, San Jose, CA 1967, s. 270. – *Public Papers of the Presidents of the United States Herbert Hoover Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President January 1, 1932 to March 4, 1933*, Washington 1977. – CJB, *A Presidential Gallery*, Sooner Magazine, 1983 Summer, s. 2-3. – Briggs J.C. *A Professorial Life: An Autobiographical Account*, [b.m.] 2009. – Schubert J., *Inspekcja grobów żołnierskich w Przemyślu*, Kr. 2012, s. 84-85, 116, 195, 198. – Tenże, *Cmentarze wojenne Twierdzy Kraków z lat 1914-1918 i ich autor, rzeźbiarz Karl Korschann*, Państwo i Społeczeństwo, 2018 nr 2, s. 192. – Garrod V.S., *Gulchin' Out*, [b.m.] 2013, s. 138-139. – Bastl B., *Die jüdischen Studierenden der Akademie der bildenden Künste Wien 1848-1948*, Hamburg 2019.

Susan I., Quick M., *American Art: a Catalogue of the Los Angeles County Museum of Art Collection*, Los Angeles 1991.

Trzynaste Spraw. c.k. Państw. Szkoły Przemysłowej we Lwowie za r. szkolny 1904/1905, Lw. 1905, s. 24;

Czternaste Spraw. ... 1905/1906, Lw. 1906, s. 22; Szesnaste Spraw. ... 1907/1908, Lw. 1908, s. 26, 33. – Echo Przemyskie, 1917 nr 85, s. 3. – The Ardmore Daily Press, 1926 nr z 24 XII, s. 6. – The Austin American, 1926 nr z 20 XII, s. 1. – Buffalo Courier, 1926 nr z 13 VI, s. 5. – The Chattanooga News, 1926 nr z 6 XII, s. 1; 1931 nr z 28 XI, s. 9; 1932 nr z 20 II, s. 9. – Chillicothe Gazette, 1926 nr z 23 XII, s. 1. – Daily News (Los Angeles, Kalifornia), 1926 nr z 13 IV, s. 10. – Deseret News (Salt Lake City, Utah), 1926 nr z 6 XII, s. 3. – The Evening Star (Washington D.C.), 1926 nr 12 XII, s. 65; 1928 nr 27 IX, s. 44; 1931, nr z 22 XII, s. 18; 1932 nr z 11 II, s. 19, nr z 17 II, s. 18, nr z 21 II, s. 31, nr z 11 II, s. 19, nr z 14 II, s. 28; 1933 nr z 15 II, s. 17; 1953 nr z 18 IX, s. 18 (nekrolog). – Illustrated Daily News, 1926 nr z 13 IV, s. 10. – Iowa City Press-Citizen, 1926 nr z 6 XII, s. 1. – The Journal News (Hamilton, Ohio), 1926 nr z 24 XII, s. 8. – Lancaster New Era, 1926 nr z 6 XII, s. 1. – Lebanon Daily News, 1926 nr z 6 XII, s. 1. – The Los Angeles Times, 1926 nr z 16 V, s. 70, nr z 3 VI, s. 32; 1927 nr z 21 IV, s. 23; 1933 nr z 2 III, s. 4; 1934 nr z 5 V, s. 15, nr z 24 X, s. 28, nr z 28 X, s. 37; 1936 nr z 19 II, s. 25, nr z 17 V, s. 41, 129, nr z 24 V, s. 7, nr z 14 VII, s. 5. – The Pasadena Evening Post, 1926 nr z 6 XII, s. 9. – The Pasadena Post, 1926 nr z 6 XII, s. 9. – The Morning Call (Paterson, New Jersey), 1926 nr z 7 XII, s. 18. – Public Opinion, 1926 nr z 6 XII, s. 1. – The San Bernardino County Sun, 1926 nr z 7 XII, s. 1; 1931 nr z 1 XII, s. 7. – The San Francisco Examiner, 1926 nr z 7 XII, s. 1; 1927 nr z 16 IX, s. 6, nr z 3 XI, s. 15, nr z 27 XII, s. 14; 1928 nr z 12 II, s. 61, nr z 26 III, s. 19; 1929 nr z 11 II, s. 5; 1930 nr z 18 XII, s. 12; 1931 nr z 27 XI, s. 20, nr z 22 XII, s. 1; 1932 nr z 27 IX, s. 3; 1933 nr z 5 XII, s. 11, nr z 15 XII, s. 15, nr z 17 XII, s. 44, nr z 26 XII, s. 9; 1934 nr z 18 I, s. 9, nr z 28 I, s. 57, nr z 1 II, s. 13, nr z 22 II, s. 11, nr z 9 III, s. 3, nr z 7 IV, s. 9, nr z 7 V, s. 9, nr z 20 X, s. 3, nr z 24 X, s. 2, nr z 25 X, s. 3; 1935 nr z 26 IX, s. 36, nr z 7 XI, s. 17; 1936 nr z 15 VI, s. 32; 1937 nr z 20 I, s. 9; 1942 nr z 23 IV, s. 30; 1951 nr z 16 IV, s. 1; 1954 nr z 20 X, s. 19; 1958 nr z 12 X, s. 5. – Sioux City Journal, 1926 nr z 7 XII, s. 16; 1932 nr z 9 I, s. 3. – Star-Gazette (Elmira, New York), 1926 nr z 6 XII, s. 1. – The Baltimore Sun, 1927 nr z 24 IV, s. 78; 1932 nr z 21 I, s. 6. – The Birmingham News, 1927 nr z 21 II, s. 14; 1935 nr z 25 IX, s. 7. – The Brooklyn Daily Eagle, 1927 nr z 16 IV, s. 20. – The Palm Beach Post, 1927 nr z 28 III, s. 6. – El Paso Herald, 1927 nr z 5 IX, s. 8. – Portsmouth Daily Times, 1927 nr z 15 II, s. 14. – Poughkeepsie Eagle-News, 1927 nr z 23 IV, s. 6. – Press and Sun-Bulletin (Binghamton, New York), 1927 nr z 15 II, s. 12; 1931 nr z 28 XI, s. 19;

1932 nr z 23 II, s. 9. – The Times (Montgomery, Alabama), 1927 nr z 17 II, s. 5. – The Times (Munster, Indiana), 1927 nr z 19 II, s. 14; 1934 nr z 25 X, s. 14, 46. – The Times-Tribune (Scranton, Pennsylvania), 1927 nr z 18 III, s. 24, 1933 nr z 15 II, s. 16. – The Akron Beacon Journal, 1928 nr z 27 IX, s. 11; 1935 nr z 25 IX, s. 11; 1943 nr z 14 IV, s. 8. – Columbus Evening Dispatch, 1928 nr z 27 IX, s. 17. – Dayton Daily News, 1928 nr z 27 IX, s. 9; 1932 nr z 20 II, s. 11. – Evening Express, 1928 nr z 25 IX, s. 9. – The Evening Sun (Baltimore, Maryland), 1928 nr z 27 IX, s. 23; 1934 nr z 25 X, s. 28. – Fort Worth Record-Telegram, 1928 nr z 28 IX, s. 9; 1940 nr z 16 V, s. 17. – The Fresno Morning Republican, 1928 nr z 27 IX, s. 9. – The Hutchinson News, 1928 nr z 27 IX, s. 6. – The Honolulu Advertiser, 1928 nr z 15 I, s. 26, nr z 27 V, s. 30, nr z 2 IX, s. 19. – Honolulu Star-Bulletin, 1928 nr z 10 VIII, s. 1. – Lansing State Journal, 1928 nr z 27 IX, s. 11; 1932 nr z 6 I, s. 14, nr z 20 II, s. 11; 1935 nr z 25 IX, s. 2. – The Kansas City Star, 1928 nr z 27 IX, s. 13; 1931 nr z 13 XII, s. 68. – Oakland Tribune, 1928 nr z 12 V, s. 24, nr z 27 IX, s. 21; 1932 nr z 14 III, s. 2; 1933 nr z 15 II, s. 15; 1934 nr z 4 II, s. 36, nr 25 VIII, s. 10, nr 20 X, s. 5, 10; 1935 nr z 17 X, s. 17, nr z 6 XI, s. 8, nr z 19 XI, s. 18; 1936 nr z 12 III, s. 2, nr z 14 VII, s. 5; 1942 nr z 23 IV, s. 20. – The Pittsburgh Press, 1928 nr z 27 IX, s. 20. – Pittsburgh Sun-Telegraph, 1928 nr z 25 IX, s. 23. – The Sacramento Bee, 1928 nr z 27 IX, s. 13; 1933 nr z 15 II, s. 23; 1951 nr z 16 IV, s. 10. – Spokane Chronicle, 1928 nr z 27 IX, s. 19; 1931 nr z 27 XI, s. 16; 1935 nr z 25 IX, s. 7. – The Times (Shreveport, Louisiana), 1928 nr z 27 IX, s. 12. – The Times Herald (Port Huron, Michigan), 1928 nr z 27 IX, s. 11. – The Austin American-Statesman, 1929 nr z 11 IX, s. 3; 1937 nr z 13 XI, s. 1. – Daily News (New York), 1929 nr z 11 IX, s. 6; 1935 nr z 26 IX, s. 32. – The Des Moines Register, 1929 nr z 1 VII, s. 6; 1931 nr z 27 XI, s. 1. – The Evening Sun (Hanover, Pennsylvania), 1929 nr z 24 VI, s. 5. – Messenger-Inquirer (Owensboro, Kentucky), 1929 nr z 23 I, s. 6. – The Miami Herald, 1929 nr z 11 IX, s. 15. – The Morning Call (Laurel, Mississippi), 1929 nr z 11 IX, s. 7. – The Owensboro Messenger, 1929 nr z 23 I, s. 6. – The Plain Speaker (Hazleton, Pennsylvania), 1930 nr z 23 IV, s. 13. – Argus-Leader (Sioux Falls, South Dakota), 1931 nr z 29 XI, s. 19; 1932 nr z 21 II, s. 19. – The Berkshire Eagle, 1931 nr z 19 XII, s. 21. – The Berkshire Evening Eagle, 1931 nr z 19 XII, s. 21. – Corsicana Daily Sun, 1931 nr z 26 XI, s. 11. – Corsicana Semi-Weekly Light, 1931 nr z 27 XI, s. 3. – The News-Palladium (Benton Harbor, Michigan), 1931 nr z 30 XI, s. 4. – Reno Gazette-Journal, 1931 nr z 26 XI, s. 1. – The Salt Lake Tribune, 1931 nr z 27 XI,

s. 12, nr z 25 XII, s. 7; 1932 nr z 21 I, s. 18; 1936 nr z 14 VII, s. 3; 1953 nr z 26 IV, s. 94. – The South Bend Tribune, 1931 nr z 29 XI, s. 13; 1932 nr z 21 II, s. 13. – Appeal-Democrat, 1932 nr z 14 III, s. 3. – Arizona Daily Star (Tuscon, Arizona), 1932 nr z 21 I, s. 3. – The Burlington Hawk-Eye, 1932 nr z 8 I, s. 2. – The Californian, 1932 nr z 14 III, s. 1. – Chattanooga Daily Times, 1932 nr z 3 I, s. 24. – The Courier-Journal (Louisville, Kentucky), 1932 nr z 17 I, s. 38, 1936 nr z 14 I, s. 62. – Dayton Daily News, 1932 nr z 20 II, s. 11. – Fort Worth Star-Telegram, 1932 nr z 26 I, s. 6; 1937 nr z 13 XI, s. 9; 1940 nr z 15 V, s. 2, nr z 16 V, s. 9, 17. – Hartford Courant, 1932 nr z 21 II, s. 27. – The Journal Times (Racine, Wisconsin), 1932 nr z 21 I, s. 14. – The Kansas City Times, 1932 nr z 21 I, s. 1. – The Kokomo Tribune, 1932 nr z 20 II, s. 5. – Lexington Leader, 1932 nr z 22 II, s. 8. – The Michigan Daily, 1932 nr z 18 II, s. 5. – The Morning Call (Allentown, Pennsylvania), 1932 nr z 31 V, s. 12. – The Morning News (Wilmington, Delaware), 1932 nr z 4 I, s. 6. – Pittsburgh Post-Gazette, 1932 nr z 4 III, s. 24. – Richmond Times-Dispatch, 1932 nr z 10 I, s. 39. – Rutland Daily Herald, 1932 nr z 8 I, s. 12. – The Scranton Republican, 1932 nr z 2 II, s. 9. – Special to The New York Times, 1932 nr z 18 VIII, s. 20. – The Star Press (Muncie, Indiana), 1932 nr z 5 II, s. 10. – Star Tribune (Minneapolis, Minnesota), 1932 nr z 22 II, s. 7; 1934 nr z 24 X, s. 18. – The Tampa Tribune, 1932 nr z 10 I, s. 24. – The Tribune (Scranton, Pennsylvania), 1932 nr z 2 I, s. 9. – Reading Times, 1933 nr z 15 II, s. 20. – The Santa Clara, 1933 nr 6 z 21 IX, s. 7, 8; 1934 nr 19, s. 1, 4, nr 20, s. 1, nr 21, s. 1, nr 22, s. 1, nr 23, s. 1, nr 24, s. 1, nr 25, s. 1; 1935 nr 26, s. 1. – Woodland Daily Democrat, 1933 nr z 15 II, s. 6. – Asbury Park Press, 1934 nr z 25 X, s. 11. – Belvidere Daily Republican, 1934 nr z 27 X, s. 7. – The Boston Globe, 1934 nr z 30 X, s. 14; 1935 nr z 25 IX, s. 3. – Chico Record, 1934 nr z 11 V, s. 3. – The El Reno Daily Tribune, 1934 nr z 25 X, s. 2; 1948 nr 239 nr z 7 XII, s. 8. – The Greenville News, 1934 nr z 25 X, s. 8. – The Herald-Press, 1934 nr z 24 X, s. 12. – Los Angeles Evening Post-Record, 1934 nr z 19 X, s. 1. – Napa Journal, 1934 nr z 27 XI, s. 6. – The News-Messenger (Fremont, Ohio), 1934 nr z 24 X, s. 9. – News-Record (Neenah, Wisconsin), 1934 nr z 24 X, s. 5. – Oroville Mercury Register, 1934 nr z 27 X, s. 4. – The Oshkosh Northwestern, 1934 nr z 23 X, s. 9. – The Mangum Daily Star, 1934 z 11 XI, s. 2. – Santa Rosa Republican, 1934 nr z 11 V, s. 2. – Stockton Independent, 1934 nr z 27 X, s. 3. – The Times (San Mateo, California), 1934 nr z 1 XI, s. 1; 1951 nr z 16 IV, s. 7. – Vidette-Messenger of Porter County, 1934 nr z 27 X, s. 3. – The Chico Enterprise, 1935

nr z 26 IX, s. 1. – Democrat and Chronicle, 1935 nr z 26 IX, s. 14. – Des Moines Tribune, 1935 nr z 25 IX, s. 5. – The Eagle (Bryan, Texas), 1935 nr z 26 IX, s. 1. – The Fresno Bee, 1935 nr z 25 IX, s. 13. – The Leaf-Chronicle (Clarksville, Tennessee), 1935 nr z 26 IX, s. 4. – Lubbock Morning Avalanche, 1935 nr z 26 IX, s. 8. – The Miami News, 1935 nr z 25 IX, s. 1. – The Napa Valley Register, 1935 nr z 25 IX, s. 2. – The Press Democrat (Santa Rosa, Kalifornia), 1935 nr z 26 IX, s. 1. – Rapid City Journal, 1935 nr z 25 IX, s. 1. – Santa Cruz Sentinel, 1935 nr z 26 IX, s. 3; 1937 nr z 24 IV, s. 8, nr z 6 VIII, s. 9. – St. Louis Post-Dispatch, 1935 nr z 25 IX, s. 23; 1936 nr z 14 VI, s. 3. – The Waco News-Tribune, 1935 nr z 26 IX, s. 1. – Wilkes-Barre Times Leader, The Evening News, 1935 nr z 25 IX, s. 14. – The Windsor Star, 1935 nr z 25 IX, s. 13. – The York Dispatch, 1935 nr z 25 IX, s. 1. – The Charlotte News, 1936 nr z 14 I, s. 16. – Chicago Tribune, 1936 nr z 12 III, s. 16. – The Daily Oklahoman, 1936 nr z 14 VI, s. 44; 1951 nr z 8 III, s. 1; 1953 nr z 19 IX, s. 18 (nekrolog). – The New York Times, 1936 nr z 14 VI, s. 35; 1953 nr z 18 VIII, s. 23 (nekrolog). – The Piru News, 1936 nr z 11 VI, s. 5. – The Spokesman-Review, 1936 nr z 12 III, s. 2, nr z 13 III, s. 11. – Ventura County Star, 1936 nr z 22 I, s. 8, nr z 14 III, s. 8, nr z 9 V, s. 2; 1937 nr z 21 VIII, s. 5, nr z 20 XI, s. 5. – Abilene Reporter-News, 1937 nr z 13 XI, s. 15. – Los Gatos Times - Saratoga Observer, 1937 nr z 30 IV, s. 1; 1965 z 27 XII, s. 4. – Santa Cruz Evening News, 1937 nr z 23 IV, s. 2, nr z 29 VII, s. 7, nr z 5 VIII, s. 1. – The Houston Chronicle, 1938 nr z 13 IV. – Roll Coll, 1949 nr z VII, s. 17. – The Tulsa World, 1950 nr z 22 XI; 1953 nr z 18 IX (nekrolog). – Madera Tribune, 1951 nr 13, s. 5. – St. Louis Post-Dispatch, 1953 (17 IX), s. 53 (nekrolog). – The Tulsa Tribune, 1953 (2 V). – New York Times, 1953 nr z 18 IX (nekrolog). – Los Gatos Weekly, 2000 nr z 14 VI (J. S. Baggerly). – The Mercury News, 2009 nr z 25 XI; 2012 nr z 9 VII.

University of California, Berkeley, Bancroft Library: James D. Phelan Papers, 1913-1922 (bulk 1906-1930), BANC MSS C-B 800, box 70, folder 9 (Sigall, Josef 1927-1930). – University of California, Davis, General Library, Dept. of Special Collections: The Joseph A. Baird, jr. Collection, Collection number: D-231, Box 15, Folder 104. – Archiv Akademie der Bildenden Künste München, Monachium: Matrikelbuch 1884-1920, https://matrikel.adbk.de/matrikel/mb_1884-1920/jahr_1912/matrikel-05085 (dostęp 03.11.2020). – University of Oklahoma Libraries, Norman, Western History Collections, Oscar Brousse Jacobson Collection, Box 2 (J-13) Folder 15. – Hoover Institution at Stanford University, Stan-

ford: Shapiro (Nadia L.) papers, box 4, folder 25: *Short Biography of Joseph Sigall*, b.d. – The Oklahoma Historical Society, Oklahoma City, The Gateway to Oklahoma History: Oklahoma Publishing Company Photography Collection, Photograph 2012.201.B1245.0115-0117, online (dostęp 05.01.2021). – Österreichisches Staatsarchiv, Wiedeń, Kriegsarchiv: AT-OeStA/KA FA AOK KPQ Akten 39 Kunstgruppe, KPQ-Mitglieder, Namen S, 1918. – Los Angeles County Museum of Art, Los Angeles, LACMA Collection: *Josef Sigall*, <https://collections.lacma.org/node/254936> (dostęp 11.12.2020). – UCLA, Library Special Collections, Charles E. Young Research Library, Los Angeles: Los Angeles Times Photographic Archives, uclamss_1429_2779, ark:/21198/zz002ckf33: Portrait of painter Josef Sigall with his wife Marie Sigall, 1933 (dostęp 06.05.2023).

A. Straszewska

Sigismund, malarz w Gdańsku, nieznany z imienia. Wym. w źródłach z l. 1808/09, jako właściciel nieruchomości przy Hinter Adler Brauhaus Servisnummer 673, Am Vorstädtischen Graben 168 oraz Tischlergasse 623.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sigmundowa-Nowaczyńska Maria patrz **Nowaczyńska-Sigmundowa Maria**.

Signo (Signno, Senior) **Francesco** (Franciscus), sztukator, zm. 29 V 1724 Leszno. Wywodził się najpewniej z rodziny del Signore *vel* Signó pochodzącej z Północnej Lombardii (z regionu Mendrisiotto), osiadłej w miastach Stabio, Bizzarone, Tremona i Arogno. Najprawdopodobniej był spokrewniony z architektami i sztukatorami z tej samej rodziny, czynnymi w 4. ćw. XVII i 1. poł. XVIII w. we Wrocławiu i na Śląsku Opolsko-Raciborskim. Michał Wardzyński wskazuje na jego możliwe związki rodzinne z architektem i sztukatorem Giovannim (notowany w 2. poł. lat 80. XVII w., właściciel przedsiębiorstwa budowlano-sztukatorskiego w Prószkowie k. Opola i Białej Prudnickiej) oraz jego synami Antoniem (zm. 1695, działał jako architekt i sztukator w Opa-

wie i Tworzkowie pod Raciborzem) i Domenico (zm. 1714, czynny gł. jako architekt, m.in. kierował odbudową kośc. na Jasnej Górze; osiadły w Opolu, gdzie w 1707 założył cech muratorów i kamieniarzy).

Najwcześniejsza wzmianka na temat S. pochodzi z 5 VI 1701, kiedy to wniósł do skrzynki cechu krak. sumę 10 florenów stanowiącą ratę za kolację czeladniczą, opłacaną przez nowo wyzwolonego rzemieślnika. Do Leszna przybył jako samodzielny czeladnik-sztukator, nie przyjął prawa miejskiego, osiadł w majątku należącym do katolickiej par. Św. Mikołaja. W aktach miasta Leszna określany jako „Inwohner und Stuckator in Lissa”. Żonaty z Anną Marią (lub Anną Rosiną) Frentzel, córką leszczyńskiego mieszczanina i stolarza Georga Frentzla (w parafialnej *Liber baptisatorum* notowana 13 IV 1719 jako matka chrzestna). Małżeństwo doczekało się przynajmniej trzech córek: Barbary (notowana jako matka chrzestna 12 III 1721, wówczas panna), Marii Elżbiety (ur. przed 7 XII 1717, kiedy magistrat wydał potwierdzenie jej chrztu; 5 IV 1722 notowana jako matka chrzestna) i Magdaleny (wzmiankowana 12 V 1725 jako matka chrzestna, wówczas panna).

23 V 1714 S. podpisał kontrakt na wykonanie sztukaterii w pałacu w Konarzewie (wybudowany na zlecenie wojewody pozn. Andrzeja Aleksandra Radomickiego herbu Kotwicz). S. miał nadzorować pracę murarzy i wykonywać sztukaterie do lipca 1714, za co otrzymywał niską, cotygodniową zapłatę w wysokości 15 zł; zakres powierzonych mu zadań musiał być niewielki. Wardzyński suponuje, że obejmował dokończenie dekoracji zaczętych w 1699 przez Alberta Bianco i jego warsztat w tych partiach pałacu, które kończono w l. 1710-14. Z autorstwem S. wiąże girlandy owocowo-kwiatowe, upięte między nimi draperie i małe maski liściaste aplikowane do uszakowatych obramień okiennych, zlokalizowane nad trzema oknami w sali wielkiej w ryzalicie ogrodowym pałacu.

Na podstawie potwierdzonych archiw. realizacji S. w Konarzewie oraz jego relacji z pracującymi na terenie Wielkopolski architektami (Janem Catenazzim i Janem Andrzejem Stierem) ten sam badacz stworzył kat. prac, które połączył z osobą sztukatora. Jako charakterystyczne dla niego motywy wyodrębnił: dominujące draperie; kartusze ujęte obramieniami z główkami anielskimi w muszlach; kartusze pod freski ujęte suchym

akantem, laurem, palmami, ulistnionymi gałązkami i girlandami róż, muszlami i wazonami; mniejsze owalne i sercowate kartusze wolutowe, z rogami obfitości i akantem, aplikowane w kluczach obramień okiennych; bogate, dekoracyjne festony kwiatów; dolne zamknięcia spływów pendentywów w postaci mięsiste profilowanych konsolk z girlandą kwiatowo-owocową, z postaciami aniołków trzymających herby, podobnie upozowanych i modelowanych. Zdaniem Wardzyńskiego właściwe dla S. było operowanie zaawansowanymi formami stylowymi zwiastującymi *Stuckbarock*, śmiałymi podziałami architektonicznymi i miękkie, rzeźbiarskie traktowanie motywów sztukatorskich.

Artyście można przypisać następujące realizacje: 1) sztukateria kopuły transeptowej w kość. opackim Cystersów w Łądzie (1710); 2) dekoracja sklepienna d. kość. Jednoty Braci Czeskich św. Jana w Lesznie i narzutowa dekoracja fasady kaplicy grobowej Gruszczyńskich przy tym kość. (1716 lub 1717; stiuki zdobiące ciesielskie sklepienie pozorne, zachowane w niewielkim stopniu; 3) zespół sztukaterii i zdobień pendentywów pseudokopuły w prezbiterium kość. farnego Św. Mikołaja w Lesznie (1718-19); 4) zdobienia muru cmentarnego okalającego cmentarz gminy ewangelicko-augsburskiej przy kość. Św. Krzyża w Lesznie (powstał w 1707; dekoracja płytkich wnęk o odcinkowych zamknięciach, wypełnionych wachlarzowymi muszlami); 5) dekoracja nad portalem gł. elewacji frontowej ratusza w Lesznie (ok. 1712; ozdobna kompozycja z 3 powiązanych ze sobą wolutowych kartuszy w ramach akantowych: w centralnym kartuszu figura Iustitii, po bokach herby Leszna i Wieniawa Leszczyńskich); 6) dekoracje elewacji gimnazjum Jednoty Braci Czeskich (2. dekada XVIII w.); 7) dekoracje sklepienia nawy południowej kość. luterańskiego św. Krzyża w Lesznie (1721; niezachowane; atrybucja w oparciu o tradycję współpracy ze Stierem i gminą luterańską); 8-10) kamienice mieszczkańskie w rynku w Lesznie (nr 16: kartusz w sieni; nr 32: kartusz z łabędziem na fasadzie; ul. Bolesława Chrobrego 8: girlandy na elewacji); 11) narzutowe ozdoby fasady kość. par. Św. Stanisława w Żerkowie (1723; z fundacji Macieja Radomickiego, brata Andrzeja, właściciela pałacu w Konarzewie, dla zleceniodawcy pracował Jan Catenazzi); 12) stiukowe dekoracje kość. reformackiego w Woźnikach (proj. Jan Catenazzi, 1705;

realizacja od 1706 do l. 20. XVIII w.); 13) dekoracja wnętrza reprezentacyjnych (zwłaszcza faset plafonów i obramień kominków) pałacu rodzinnego von Bothmer w Trzeboszu (wzniesiony 1712 przez Juliusa Augusta von Bothmera; sztukateria z l. ćw. XVIII w.).

W opinii Wardzyńskiego dorobek S. stanowi zespół spójnych stylistycznie realizacji powstałych między 1707-08 a 1724. Artysta pozostawał wówczas jedynym sztukatorem na służbie Jana Catenazziego i Jana Adama Stiera. Na terenie Wielkopolski zapoczątkował nową fazę rozwojową stiuków o genezie północnowłoskiej i stylistyce zbieżnej z rozwijaną w l. 90. XVII w. przez artystów pochodzących z Lombardii Północnej, gł. na obszarach monarchii habsburskiej i w pd. krajach Rzeszy Niemieckiej.

KZSP, t. 5, z. 20, 1977, s. 18. – Kręglewska-Fokso-wicz E., *Ze studiów nad sztuką Wielkopolski w czasach Jana III*, Studia Wilanowskie, II, 1977, s. 25. – Taż, *Barokowe rezydencje w Wielkopolsce*, P. 1982, s. 59. – Matyaszczyk D., *Pałac w Konarzewie*, Ochrona Zabytków, LII, 1999 nr 3, s. 256. – Wardzyński M., *Francesco del Signore vel Signó, stiukator z początku XVIII wieku w Lesznie*, Studia Wilanowskie, XVIII, 2011, s. 152-183 (tu zebrana literatura przedmiotu i źródła archiw.). – Nowiński J., *Opat Łądu Jan Zapolski, inicjator barokowej przebudowy, wystroju i wyposażenia kość. pw. NMP i św. Mikołaja w Łądzie, i jego portret*, Artifex Novus, 2020 nr 4, s. 74.

I. Kopania

Sikora Alojzy, autor prac wyst. w TPSP w Krakowie w 1858/59 wykonanych „z wosku sposobem mozaikowym”: *Pies z Nowej Ziemi, Kwiaty i owoce, Św. Magdalena pokutująca, Dwie dziewczyny, Śpiąca kobieta, Krajobraz z okolic Salzburga, Portret feldmarszałka porucznika c.k. wojsk austriackich*.

Kat. dzieł sztuki na wystawie powsz., TPSP, Kr. 1859, poz. 68-74. – Spraw. TPSP, 1858/59, s. 4. – Swieykowski.

M. Myśliński

Sikora Karol Leopold, rysownik, rytownik. W 1895 czynny we Lwowie. W t.r. na łamach Gaz. Kołomyjskiej zamieszczono informację, że „Rytownik ze Lwowa, p. Sikora, bawi przejazdem w Kołomyi i wykonuje na zamówienie wszelkie roboty rytownicze gustownie i tanio. Także wykonuje rysunki na herby, pieczętki, tudzież monogramy do znaczenia haftem”. W l. 1903-04 S. prowadził w Czerniowcach przy ul. St. Nikolausgasse 2 „zakład artystyczno-rytowniczy i wyrób kliszy do druku”, w którym realizował także zlecenia na „powinszowania, portrety i widoki malowane z natury i widyki [?]”.

Prawdopodobnie identyczny z Karolem Leopoldem Sikorą, malarzem i jubilerem, ur. 31 X 1875 Lwów, żonatym z Marią (urodzona w Tarnowie), który – jak wynika z dokumentu z 28 VII 1924 o ponowne przyznanie obywatelstwa amerykańskiego – wypłynął statkiem „La Champagne” z Hawru i ok. 2 II 1904 dotarł do portu w Nowym Jorku. W 1924 mieszkał wraz z żoną w Nowym Jorku pod adresem 601 East 13th Street.

Kronika, Gaz. Kołomyjska, 1895 nr 60 (31 VII), s. 3. – Gaz. pol. (Czerniowce), 1904 nr 8 (28 I), s. 4, nr 11 (7 II), s. 4, nr 12 (11 II), s. 4, nr 13 (14 II), s. 4, nr 14 (18 II), s. 4.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Angeli Tudico z The National Archives w Nowym Jorku (2 II 2022). – The National Archives at New York City, Index to Declarations of Intention for Citizenship, 1917-1950 (Record Group 21: Records of District Courts of the United States, 1685-2009), dokument nr 147539 (online).

J. Biriulow
K.A. Kesling

Sikorska Aniela, rytowniczka, czynna w Warszawie na pocz. l. 70. XIX w. (wg Kołaczковского „tegoczesna”). Być może tożsama z nieznaną bliżej drzeworytniczką, podpisaną „Aniela S.” na drzeworytach wg rys. Franciszka Kostrzewskiego, zamieszczonych w Tyg. il.: *Na wystawie krajowej sztuk pięknych* (z cyklu „Szkice i typy warszawskie”, 1866 nr 373, s. 236) oraz *Z życia wirtuoza*, 4 ryc. (1867 nr 402, s. 268), która przypuszczalnie mogła być autorką jeszcze innych rycin.

Możliwe, że jest również identyczna z Anielą Sikorską (1844-80), córką Józefa Sikorskiego

(1813-96), redaktora Gaz. pol. i założyciela Ruchu Muzycznego, żoną chemika Maksymiliana Tiedego (1841-99). Fakt, iż była córką redaktora i znajomą Elizy Orzeszkowej, potwierdza, że obracała się w środowisku literatów i wydawców prasy, a zatem mogła próbować sił w drzew. ilustracyjnym i liczyć na opublikowanie efektów swoich prac. Wraz z siostrą Walerią prowadziła w Warszawie tajną pensję (nie wiadomo od kiedy), która została dość szybko zamknięta w 1874.

Kołaczkowski, Sl. ryt. – Opalek M., *Drzew. w czasopiśmie pol. XIX stulecia*, Kr. 1949, s. 62. – Orzeszkowa E., *Listy zebrane*, t. 7, oprac. Jankowski E., Wr. 1971. Informacje Kamilli Pijanowskiej-Badysiak (MNW).

I. Kopania

Sikorska Izabela, rzeźbiarka. Prawdopodobnie córka Walentego Sikorskiego, urzędnika gazowni miejskiej w Krakowie (w 1907 mieszkał w Krakowie przy ul. św. Jana 3), i siostra Zofii (Marii Zofii) Sikorskiej, studentki UJ (ur. 12 VI 1890 w Krakowie); być może krewną S. była również Stanisława Sikorska (nauczycielka zamieszkała w Krakowie przy ul. św. Jana 3). W 1907 S. starała się o przyznanie zasiłku z Sejmu Krajowego z funduszu kształcącej się młodzieży. Wystawiała w krak. TPSP: w 1906 w Salonie Stow. Art. Pol. *Portret p. S.K.* (gips) i w 1907 na wystawie nieustającej – rzeźby *Portret mężczyzny* oraz *Portret Dra W.*

Salon 1906. IIIcia wystawa Stow. Artystów Pol. ..., [TPSP], Pałac Sztuki, Kr. 1906. – Spraw. TPSP za 1906, s. 20; 1907, s. 24. – Krak. księga adresowa na r. 1907, s. 81, 224 (dot. Walentego i Stanisławy). – [Kadencja VIII, sesja III, posiedzenie 7] Spraw. Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego... z dn. 27 II 1907, s. 300. – Barcik M., Cieślak A. i in., *Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, t. 3, Kr. 2014 (dot. Zofii).

K.A. Kesling

Sikorska (Sikorska Zsolnay) **Julia** (Júlia), malarka, projektantka ceramiki, ur. 15 II 1856 Pecz (?), zm. 2 IV 1950 Budapeszt, córka Vilmosa Zsolnaya, właściciela słynnej wytwórni ceramiki w Peczu; żona Tadeusza (Tádé) Sikorskiego, architekta i projektanta, od 1883 kierownika

artyst. manufaktury Zsolnay (zob.); miała z nim córki Livię, Wandę, Marię i Julikę oraz syna Miklósa.

S., podobnie jak jej rodzeństwo, otrzymała staranne, nowoczesne wychowanie i wykształcenie domowe (języki obce, nauki przyrodnicze, muzyka, zajęcia teatr. i sportowe). Jako kilkunastoletnia dziewczyna zbierała razem siostrą Teréz (późniejszą żoną geologa Jakaba Mattyasovszky'ego) obiekty miejscowej sztuki ludowej, m.in. stroje węgierskie z okolic Peczú oraz chorwackie, bośniackie i serbskie, które złożyły się na kilkutyśieczną kolekcję, stanowiącą podstawy działu etnograficznego Janus Pannonius Muz. w Peczú. Przedmioty te służyły jako wzory bądź inspiracja dekoracyjnych wyrobów z fabryki Zsolnay, przy których zdobieniu siostry pracowały (zachowała się jedna z prac z podpisami ich obu). Zainteresowania etnograficzne S. znalazły potem wyraz w serii obrazów z postaciami w strojach ludowych i w jej publikacji, zawierającej 10 plansz z wzorami haftów ludowych (*Régi magyar hímzések*, Budapest 1898). Pod okiem Jakoba Falkego, dyrektora wiedeńskiego Muz. Sztuki Użytkowej (ówcześnie K.k. Österreichisches Museum für Kunst und Industrie), S. zaznała się ze sztuką Wschodu i wprowadziła jej motywy do własnych proj. przedmiotów z fajansu, które firma Zsolnay pokazała w 1878 na paryskiej wystawie światowej. Przebywając w Paryżu, artystka poszukiwała w dalszym ciągu motywów do wykorzystania w projektowaniu ceramiki. Ze wspomnień jej siostry wiadomo, że egipska łyżeczka w kształcie kwiatu lotosu, widziana w Luwrze, zainspirowała ją do stworzenia w 1879 wieloczęściowego serwisu deserowego, rączek sztucców i żardinier z tym motywem (zestaw później rozbudowywany, m.in. w 1882, zb. Janus Pannonius Múzeum w Peczú, tamże proj., ol., akw., 1881); zachował się także jej rys. naczynia z Musée Cluny. W ornamentach posługiwała się również wzorami ze sztuki perskiej, anatolijskiej czy japońskiej. Zaprojektowała wiele wyrobów ceramicznych (serwisy, wazony, patery; największy zb. w Muz. Sztuki Stosowanej [Iparművészeti Múzeum] w Budapeszcie i w Janus Pannonius Múzeum w Peczú). Niektóre jej proj. powstały we współpracy z mężem, którego poślubiła w 1882; mieszkała z nim w rezydencji zbudowanej na terenie rodzinnego kompleksu fabryczno-willowego w Peczú, gdzie na piętrze miała swoją pracownię. S. najczęściej zajmowa-

ła się dekorowaniem przedmiotów zaprojektowanych przez męża. Proj. rysunkowe S. (ol., pióro, akw., w zb. Janus Pannonius Múzeum), wykonane z biegłością i precyzją, stanowią niemal samostne dzieła sztuki.

Od końca l. 80. XIX w. S. coraz więcej czasu poświęcała malarstwu, które z czasem zaczęło odgrywać pierwszoplanową rolę w jej działalności. Uczyla się w Budapeszcie u Bertalana Székelya i prawdopodobnie u Lajosa Ébnera Deáka w jego Szkole Malarstwa dla Kobiet (Budapesti Női Festőiskola) działającej od 1887; potem studiowała w Monachium u Alexandra (Sándora) Liezen-Mayera; do Monachium wyjeżdżała także później, już po śmierci nauczyciela (np. w 1899). Każdego roku podróżowała po Dalmacji i Włoszech. Od 1897 brała udział w wystawach w Budapeszcie, Wiedniu i Peczú; należała do tamtejszych tow. artyst. Wystawiała również w krak. TPSP, którego w l. 1898-99 była członkiem: w 1897 pokazała obrazy *Kwiaty*, *Winogrona w oświetleniu słonecznym*, *Maki*, *Winogrona*, w 1898 trzy martwe natury z owocami i w 1899 prace *Róże*, *Peonia*, *Dolorosa*, *Chryzantemy* (być może także *Bańki mydlane*, praca wspomniana w liście). Niektóre obrazy polecała przesłać do Krakowa wprost z pokazów w Nemzeti Szalon w Budapeszcie. Planowała również udział w wystawach we Lwowie (o czym świadczą wzmianki w korespondencji), ale prawdopodobnie nie doszło to do skutku. Możliwe, że bywała w Krakowie; w końcu stycznia 1900 zmarła tam w wieku 14 l. córka S., Wanda Sikorska. Ostatnie lata życia S. spędziła u syna Miklósa w Budapeszcie.

Wyobrażenia o pokazywanych w Krakowie pracach dają nieliczne dzieła ze zbliżonego czasu pojawiające się w l. 2019-23 na rynku sztuki w Budapeszcie, np. *Chryzantemy*, 1896, *Malwy*, 1896, *Irysy*, 1897 (wszystkie ol.), czy *Kwiaty* (akw., 1901), wszystkie sygn. monogramem wiązonym i dat. Oprócz kwiatów i martwych natur znane są jej autorstwa portrety i pejzaże.

Spraw. TPSP za 1897, s. 14; 1898, s. 13 (jako Sikorska) i s. 39 (jako Sikorska Zsolnay); 1899, s. 14 (jako Sikorska) i s. 42 (jako Sikorska Zsolnay). – Głos Narodu, 1897 nr 55 (9 III), s. 4. – Dz. pol., 1900 nr 52 (1 II), s. 2 (dot. córki S., Wandy). – Słowo pol., 1900 nr 52 (1 II), s. 4 (dot. córki S., Wandy). – Swieykowski, s. 142, 505. – Kovács O., *Historicism in Zsolnay Ceramics*, [w:] *Hungarian Ceramics from the Zsolnay Manufactory*

1853-2001, ed. Csenkey É., Steinery Á. (kat. wystawy); tekst opublikowany także: *The Bard Graduate Center for Studies in the Decorative Arts, Design, and Culture*, New York, New Haven and London 2002, s. 35-43. – Strasz I., *Sikorski Tádé: „nasz człowiek” w fabryce Zsolnaya*, Spotkania z Zabytkami, 2014 nr 7-8, s. 66-67. – *Zsolnay - węgierska secesja*, oprac. Żak N., Kovács O., Galusek Ł., Daszewska M., [kat. wystawy], Międzynarodowe Centrum Kultury, Kr. 2017 (zawiera bibliografię), s. 15, 21-23, 28-29, 34, 322, 331-332; kat. s. 98-99, 100-104, 116-119.

BJ, rkps 6692 III: *Korespondencja Seweryna Böhma, sekretarza TPSP w Krakowie z l. 1879-99*, t. 5, k. 260-264 i 270-272 (listy S. z Fünfkirchen [Pecz], pisane po pol. przez jej męża, z 1897 i 1899), k. 266-267 (własnoręczny list S. po niemiecku z 15 VIII 1899), k. 273-274 (2 listy Tadeusza Sikorskiego dot. obrazów S., z Fünfkirchen [Pecz], 1897). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatki ze stron internetowych dot. obrazów S. na rynku sztuki, w tym MutualArt (<https://www.mutualart.com/Artist/Julia-Zsolnay/32B2B643F573A11D/Artworks>) i Artnet (<https://www.artnet.com/artists/julia-zsolnay/>), dostęp 22.02.2023.

U. Makowska

Sikorski Adam (?), w zakonie Antoni, reformat, snycerz i stolarz, ur. 1758, zm. 30 IV (lub 1 V) 1823 Kalisz. Był konwersem od 1778; wstąpił 23 VI 1783 do zakonu w Osiecznej k. Leszna, gdzie 24 VI 1784 złożył śluby wieczyste.

Ok. 1775 wraz z bratem zakonnym Tomaszem Mielnarskim (właśc. imię Bartłomiej) wykonał do kośc. reformackiego Św. Antoniego w Woźnikach k. Nowego Tomyśla 2 krucyfiksy oraz nowe, jednolite wyposażenie wnętrza: 3 ołtarze architektoniczne (ołtarz gł. i 2 ołtarze boczne), ambonę, boazerię w prezbiterium z 2 portalikami wiodącymi do zakrystii, 3 konfesjonały, dwoje stall, kilkanaście ławek ozdobionych dekoracją, stacje drogi krzyżowej oraz szafę w zakrystii (w 1948 przeniesione do kośc. par. Św. Stanisława bpa w miejscowości Buk k. Nowego Tomyśla w Wielkopolsce; od 1966 znajdują się one w kośc. Św. Józefa w Poznaniu). W l. 1784-87 wspólnie z Mielnarskim i Antonim Schultzem z Rawicza wyk. prace snycerskie w kośc. reformackim Św. Walentego (obecnie Św. Trójcy), wzniesionym wg proj. Pompea Ferrariego w Osiecznej: ołtarz gł., ołtarze boczne, ambonę i konfesjonały. Z tymi samymi artystami zrealizował wyposażenie kośc.

w Szczawinie Kościelnym (ukończone w 1793). Zapewne jego dziełem były tam elementy dekoracji snycerskiej. W l. 1796-1803 mieszkał w Miedniewiczach. W tamtejszym kośc. i klasztorze był zatrudniony przy pracach stolarskich, polegających na odnowieniu ołtarzy i konfesjonałów; jego dziełem jest także m.in. nowe wyposażenie zakrystii. W kronikach klasztornych odnotowano ponadto pobyt S. w klasztorach w Poznaniu (1803), Kaliszu (1806-08, 1817-23) i Lutomiersku (1808-16), gdzie być może również podejmował się prac snycerskich.

Prawdopodobny jest jego udział (wraz z T. Mielnarskim) w snycerskim, rokokowym wyposażeniu reformackiego kośc. Św. Józefa (obecnie par.) w Pułtusku, wyk. zapewne przez A. Schultza ok. 1777 (oprócz figur pierwszej pary ołtarzy bocznych).

Mysłkowski O.Ł., *Dalszy ciąg przydatku do kronik Braci Mniejszych Sgo Franciszka ... od r. 1722 ...*, [b.m.] 1806, s. 104, 123. – Dalbor W., *Pompeo Ferrari ok. 1660-1736. Działalność architektoniczna w Polsce*, W. 1938, s. 139. – Sławska A., *Wystrój wielkop. kośc. OO. Reformatów i twórczość reformackiego snycerza Antoniego Schultza*, Spraw. Pozn. TPN, XIV, 1947, s. 68. – Dubowski A., *Zabytkowe kośc. Wielkopolski*, P. 1956. – KZSP, t. 5, z. 14, 1969; z. 12, 1975; z. 20, 1977; t. 19, z. 20, 1999. – Wanat B.J., *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605-1975*, Kr. 1979. – Nowogórski P., *Architektura i wystrój kośc. Franciszkanów-reformatów w Szczawinie Kościelnym*, Notatki Płockie, 1998 nr 3, s. 6. – Wołosz A., *Kośc. i klasztor Św. Józefa w Pułtusku. Dzieje i sztuka*, Pułtusk 1998, s. 33. – Błachut A.J., *Brat Mateusz Osiecki i jego dzieło*, W. 2003. – *Słownik artystów pol. ... Uzupełnienia i sprostowania do t. I-VI*, W. 2003 (s.v. Mielnarski Bartłomiej). – Błachut A.J., *Słownik art. reformackich w Polsce*, W. 2006. – Wardzyński M., *Rzeźba nowożytna w kręgu Jasnej Góry i pol. prowincji zakonu paulinów. 1. Ośrodek rzeźbiarski w Częstochowie pod Jasną Górą 1620-1705*, t. 1-2, W. 2009.

Arch. Prowincji Franciszkanów-Reformatów Kraków: *Catalogus Mortuorum Reformatum Maioris Poloniae nec non Prussicae Provinciarum (1786-1869)*, s. 50; *Scrutinium antiquitatis conventus Calisiensis PP. Reformatum*, t. 1, s. 25, t. 2, Strzelecki J., *Dalszy ciąg Dodatku do Kronik Braci Mniejszych (1806-1829)*, s. 173. – Arch. Archidiecezjalne Poznań, rkps A Z 9/7: *Erectio Ecclesiae et Conventus PP. Reformatum in Osieczna*, s. 44, 46. – Bibl. Instytutu Historii Sztuki UW, Bakota R.,

Wypożyczenie kość. reformackich prowincji wielkop. w XVIII w., W. 1978, mpis, s. 16 i nn.

A.J. Blachut
uzup. A.B.

Sikorski Aleksander, rzeźbiarz, mistrz kamieniarski, ur. 1822 Krotoszyn, zm. 1 I 1881 Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim (nagrobek z płaskorzeźbionym popiersiem S. wyk. Jan Nepomucem Nowakowski). Miał dzieci: Aleksandrę, Annę, Romana i Juliana. Mieszkał i pracował w Warszawie.

Przed 1854 zaczął kierować zakładem kamieniarskim przy ul. Wolskiej 14/16 (nr hip. 3077, wówczas działka należała do S. Kaczorowskiego), od 1860 wzmiankowany jako właściciel „zakładu wyrobów z marmuru” pod tym adresem. W 1877 nabył działkę przy ul. Srebrnej 12, gdzie wznosił nowy budynek warsztatu oraz niewielki pałacyk ukończony w 1880. Po jego śmierci w 1881 warsztat i budynek mieszkalny został sprzedany przez spadkobierców firmie kamieniarskiej Wiktor Herteux i Józef Norblin.

S. prowadził duży zakład kamieniarski oraz sprowadzał na znaczną skalę włoskie marmury wykorzystywane przez niego w wielu pracach; był też właścicielem kamieniołomu w Szydłowcu, eksploatowanego na użytek własnego warsztatu. Zakład S. wykonywał liczne kamieniarskie elementy architektoniczne, ale też podejmował się innych zadań, np. w 1863 został zaangażowany do drobnych robót kamieniarskich przy renowacji Kolumny Zygmunta prowadzonej przez Józefa Orłowskiego. W l. 70. XIX w. realizował kilka dużych i prestiżowych zleceń w warsz. obiektach użyteczności publicznej, które przyczyniły się do sukcesu finansowego firmy i umożliwiły zakup działki oraz wzniesienie nowej siedziby. S. był członkiem rzeczywistym TZSP od 1872.

Otrzymywał też zlecenia na kamienne elementy wyposażenia kościołów. M.in. w 1863 wykonał marmurowe („z marmuru krajowego”) wyposażenie kość. par. w Wyróżbach k. Sokołowa Podlaskiego – ołtarz gł. ujęty jońskimi kolumnami z figurami *Św. Piotr i Św. Paweł* z białego marmuru, ołtarze boczne, chrzcielnicę i posadzkę. W 1870 powstała figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem na wysokim, rzeźbionym cokole, na dziedzińcu kość. Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście w Warszawie, ufundowana przez robotników fa-

bryki Ewansa (odnowiona przez S. w 1872). Ok. 1870 S. sporządził marmurowy ołtarz do kość. Św. Anny w Wilanowie, zapewne wg proj. Leandra Marconiego, a w 1878 neogotycką kapliczkę wg proj. Ignacego Markiewicza z rzeźbą *Błogosławiący Chrystus* Faustyna Cenglera do kruchty kość. Św. Jakuba w Piotrkowie Trybunalskim. W 1879 Gustaw Okołowicz zamówił u S. wystrój rodowej kaplicy grobowej przy kość. w Aleksandrowie Łódzkim – ołtarz z „włoskich różnobarwnych marmurów skromnie ozdobiony rzeźbą” oraz także posadzkę (niezachowane).

Zakład wykonywał również nagrobki, m.in. w 1873 nagrobek Zofii Michaleckiej z rzeźbą anioła na starym cmentarzu katolickim w Piotrkowie, w 1874 neoklasycystyczną kaplicę grobową aktorki Wiktoryny Bakałowiczowej na cmentarzu Powązkowskim z rzeźbą Leona Myszkowskiego. Opracowywał ponadto kamieniarskie elementy architektoniczne do wystroju warsz. budowli (wszystkie niezachowane): ratusza (1868), kamienicy przy ul. Elektoralfkiej 4 (1868), pałacu Kronenberga (ok. 1870-71), hotelu Europejskiego (ok. 1876-77) oraz domu Tow. Kredytowego m. st. Warszawy (ok. 1878-80).

Do prac o autorstwie niepewnym, wykonanych przez S. lub działającego w tym samym czasie Jana Sikorskiego, należą: para analogicznych marmurowych epitafiów Sebastiana Klonowica i Wincentego Pola do katedry w Lublinie, z medalionami portretowymi malowanymi na blasze przez Rafała Hadziewiczza (1876), oraz remont i wyk. nowego postumentu do nagrobka Stanisława Staszica na Bielanych w Warszawie, zrealizowanego staraniem Tow. Rolniczego Hrubieszowskiego (1875).

Skorowidz mieszkańców miasta Warszawy z przedmieściami ..., W. 1854, s. 296. – Kołaczkowski, Wiadomości, s. 644. – Rawita-Witanowski M., *Przew. po Piotrkowie Trybunalskim*, Piotrków 1923, s. 12, 97. – KZSP, seria nowa, t. 9, z. 2, 1986; t. 10, z. 15 1993; z. 25, 1965. – Kwiatkowska M.I., *Rzeźbiarze warsz. XIX w.*, W. 1995. – Rogalska B., *Pałacyk przy Srebrnej*, Almanach Muzealny, 1997 nr 1, s. 117-118. – Jabłoński M., *Archikatedra lubelska*, Lublin 1998, s. 23.

Kur. warsz., 1863 nr 242, s. 2; 1866 nr 10, s. 3; 1868 nr 205, s. 3, nr 241, s. 2-3; 1870 nr 234, s. 3; 1872 nr 258, s. 1; 1876 nr 221, s. 1. – Kur. wil., 1863 nr 128, s. 3. – Jana Jaworskiego kal. pol. il., 1872, s. 47. – Spraw. TZSP za 1872, s. 16; 1873, s. 30; 1874, s. 31; 1875, s. 34;

1876, s. 33; 1877, s. 34; 1878, s. 27; 1879, s. 20, 1880, s. 21. – Zorza, 1873 nr 5, s. 4. – Wędrowiec, 1875 nr 300, s. 223. – Tyg. il., 1880 nr 212, s. 46; 1882 nr 337, s. 364 (nekrolog).

K. Kolendo-Korczak

Sikorski Franciszek, murator i kamieniarz. 18 XII 1766 zwrócił się z prośbą o przyjęcie go do krak. cechu muratorów i kamieniarzy. Przychylając się do tej prośby postawiono warunek, aby S. 7 I 1767 „sztukę w cechu takąową, to jest Plantę Pałacu na długość łokci 60, na szerokość łokci 30, obydwie piętra z wszelkimi wygodami, dół sklepiony, wschody regularne, kominy do środka ściągające się, loca sekreta wygodne, kuchnia i inne potrzeby podług *Architektury* rysował”. Jego majstersztyk wprowadzić przyjęto, ale ze względu na pewne błędy polecono powtórnie jego wykonanie, ze zmianą tematu; w księdze cechu zapisano: „zezwała cech niniejszy [aby] do naznaczenia powtórnych sztuk przystąpił i aby Plantę Kopuły facjaty w profil rysował i te od daty swego wstępu w trzech ćwierciach Roku czysto należycie podług *Architektury* bez errorów odrysowane do Cechu oddał”. Narysowane przez S. „sztuki” zostały przyjęte 25 XI 1767 i wówczas „Sław. Franciszek Sikorski, maj[ster] mur[arski], czyniąc załość w wypłaceniu się magisterii zapłacił”. Jeszcze jako towarzysz prowadził latem 1767 bliżej nieokreślone prace w Mogile i Sadowicach (zapis z 16 VIII 1767). W 1771 oskarżony przez Jana Hermana, mistrza murarskiego, o posiadanie należącego do Hermana abrysu autorstwa Michała Elbinga (Jana Michała Helblwiga?) „podpisanego ręką jego własną”, S. oświadczył, iż abrys ten nabył „z innymi książkami kupnym sposobem i siedm abrysów innych”. W 1778 był starszym mistrzem cechu, w l. 1779-99 kilkakrotnie podpisywał sztuki mistrzowskie kandydatów przyjmowanych do cechu.

Łoza S., *Architekci i budowniczowie w Polsce*, W. 1954. – Rewski Z., *Majstersztyki krak. cechu murarzy i kamieniarzy XVI-XIX w.*, Wr. 1954.

AN w Krakowie, Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy, nr 45: *Protokół spraw i dekrétów i innych interesów cechu murarskiego i kamieniarskiego*, 1765-1813, s. 17, 29, 48.

K. Mikocka-Rachubowa

Sikorski Jan, malarz, portrecista, nauczyciel rysunków, ur. 27 (lub 24) XII 1804 Drezno, zm. 12 II 1887 Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn Antoniego, „artysty muzycznego” (wg archiwaliów UW), pochodzącego z Poznańskiego. Ok. 1808 cała rodzina przeniosła się z Drezna do Warszawy, gdzie S. uczęszczał do szkoły wydziałowej, a następnie, od 1818, do Liceum Warszawskiego. 20 IX 1821 zapisał się na Wydz. Sztuk Pięknych UW i studiował tam do 1826, gł. malarstwo u Antoniego Brodowskiego i Antoniego Blanka. Studia ukończył „z chlubą i ogólnym uznaniem wyższych zdolności” (Julian Heppen), a swe prace, przeważnie rys. akademickie, pokazywał na warsz. wystawach: 1823 – *Głowa Apollina Belwederskiego*, studium *Ramię z antyku* (z gipsowego odlewu?), *Tezeusz z Minotaurem* i *Gladiator* (nagrodzony medalem br.); 1825 – *Portret, Chrystus, Łucznik, Androkles* i *Sw. Jan każący na puszczy* (pochwała); 1828 – figury malowane z natury i portret (nagrodzone medalem sr.). Z powstałych ówczesnie prac znana jest jeszcze akw. *Flora i fauna*, sygn.: „I. Sikorski – 1828” (w 2016 i 2019 na aukcjach w Warszawie). W l. 1827-29 (lub 1828/29) pracował jako nauczyciel rys. w konwiktach pijarów.

Dalsze losy S. nie są dokładnie znane. W 1830 („przed powstaniem” listopadowym, co podkreślano w dokumentach Kancelarii Namiestnika, znanych z wypisów Zygmunta Batowskiego) przebywał „dla nauki” za granicą, m.in. w Dreźnie. Tam, wg Heppena, „zwiedzając najcelniejsze galerie obrazów, wykonał w nich wiele udatnych kopii, między którymi: *Chrystus i Judasz* z oryginału Tycjana, *Magdalena pokutująca* z Correggia, *Madonna Sykstyńska* z Rafaela i portret Karola I-go z Antoniego van Dycka, zjednały mu uznanie zagranicznych mistrzów i miłośników sztuki”. Kolejnej informacji z akt Kancelarii Namiestnika – o pobycie S. w l. 1830-43 poza krajem – nie potwierdzają fakty. W 1833 S. powrócił bowiem do Warszawy, gdzie poślubił Augustę z domu Grebner (1815-81) i gdzie w 1834 urodził się jego syn Antoni (przyszły zasłużony warsz. lekarz pediatri, zm. 1913). W l. 1840-41 S. mieszkał przy ul. Świętokrzyskiej, a jego pobyt w mieście w 1840 potwierdzają sygnatury portretów z l. 1839-40. Wg niepotwierdzonych opinii w 1842 (?) ponownie wyjechał za granicę i dopiero w 1843 osiadł na stałe w Warszawie. W 1854 mieszkał przy ul. Świętokrzyskiej nr 1355, a w 1870, kiedy to

polecał się jako nauczyciel malarstwa, przy ul. Erywańskiej nr 5. Do 1872 S. trudnił się nauczaniem rysunków w warsz. szkołach rządowych i pryw. Uczył kolejno: w 1840-42 w rządowym Aleksandryjskim Instytucie Wychowania Panien, gdzie był następcą Aleksandra Kokulara, pracując do czasu przeniesienia szkoły do Puław; w 1859-72 w Szkole Wyższej Żeńskiej Rządowej przy ul. Niecałej, w 1866 przemianowanej na II gimnazjum żeńskie (część danych o szkołach podanych przez Andrzeja Ryszkiewicza w PSB zakwestionowała Joanna Schiller). Heppen podaje, że „poszukiwany przez najpierwsze pensje żeńskie, jako wysoce uzdolniony i sumienny profesor, dawał lekcje rysunków u p. Bogumiły Wisłockiej, Anny Lachman, Apolonii Plewińskiej, Marii Braun, Kucharskiej, Kurbanowiczowej, Brzezińskiej, Pauliny Krakowowej, Lucyny Guerin oraz w prywatnej szkole męskiej śp. Leszczyńskiego”. Stał się „najbardziej wziętym nauczycielem rysunków na pensjach i w szkołach” (Piątkowski). Ponadto prowadził nauczanie we własnej pracowni. Pod koniec życia popadł w ubóstwo. W styczniu 1873 namiestnik przyznał mu miesięczne wsparcie (25 rubli). Twórczością zajmował się do późnego wieku, dopiero po śmierci żony podupadł na zdrowiu i wkrótce zmarł.

S. był znaną postacią warsz. środowiska malarzy. Utrzymywał koleżeńskie kontakty z Aleksandrem Lesserem; portretował go Stanisław Witkiewicz (rys. znany z drzew. Józefa Holewińskiego, repr. Kłosy, 1887 półr. I). Uczestniczył w życiu artyst., eksponując na wystawach sztuk pięknych w Pałacu Kazimierzowskim: 1838 *Portret kobiety*, dwa dalsze portrety (w kat. błędnie określony jako Ignacy Sikorski) i kopię obrazu Tycjana *Chrystus w ciemnicy* (w kat. zapewne błędnie: *Chrystus w mennicy*); w 1841 dwa portrety kobiece i trzy męskie (pochwała publiczna za portret kobiece); w 1845 dwa portrety kobiece i dwa męskie. Na Wystawie Krajowej Sztuk Pięknych pokazał w 1858 portret i w 1859 portret mężczyzny.

W jego twórczości dominowało ol. malarstwo portretowe. Wykonał wizerunki wielu osobistości ówczesnego życia publicznego i artyst. Warszawy oraz sfery ziemiańskiej, w tym serię portretów członków episkopatu, w której znane są: *Portret bpa kaliskiego Walentego Macieja Bończy Tomaszewskiego* (ol., sygn., 1839, kość. kolegiacki Wniebowzięcia NMP w Kaliszu), *Portret bpa plockiego Franciszka Pawłowskiego* (ol., Muz. Diecezjalne

im. bł. abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego w Płocku) i *Portret bpa łowickiego Henryka Ludwika Broel Platerra* (ol., sygn.: „J. Sikorski pinxit, Varsoviae 1873. a”, Muz. Diecezjalne w Łowiczu); niewykluczone, iż kolejne wizerunki tego rodzaju tworzone przez S. ujawnią dalsze badania. Znaczną wartość ikonograficzną przedstawiają pozostałe znane portrety: Karoliny Brande (sygn.: „I. Sikorski, 1845”, przed 1939 wł. Marii Sikorskiej w Warszawie); młodego mężczyzny z rodziny Gołębiowskich (Gołębiowskich?, ol., sygn.: „J. Sikorski fecit, 1840, Varsoviae”) i kobiety z tejże rodziny (ol., autorstwo S. przypuszczalne), oba Państ. Muz. Sztuk Pięknych Republiki Tatarstanu, Kazań; architekta Andrzeja Gołońskiego (ol., sygn. monogramem wiązany: „J.S./ 1845”, MNW, autorstwo S. przypuszczalne); Jeana Lapierre’a, zwanego Domingiem, służącego Tadeusza Kościuszki (ol., sygn., 1840, Muz. Wojska Pol. Warszawa); malarza Aleksandra Lessera (ol., sygn.: „J. Sikorski pinxit/ Warszawa 1854”, LGS); Aliny Małachowskiej (ol., sygn., 1842, MNK); księcia Ogińskiego (wym. przez J. Heppena); *Portret Poznerowej (Posnerowej)* (ol., ok. 1845, MNW, autorstwo S. niepewne); prezesa dyrekcji teatrów warsz. generała Józefa Rautenstraucha (być może identyczny z wizerunkiem mężczyzny w cywilnym ubraniu z krzyżami Orderów Św. Stanisława i Virtuti Militari, ol., d. oznaczonym na odwrocie: „Sikorski J. pinxit Varsoviae 1829”, po zdublowaniu płótna napis niewidoczny, MNW; wg kat. Sztuka warsz. wizerunek przedstawia doktora Wernera); portret Stanisława Staszica „w lisiurze zielonym sukniem podbitej” piszącego przy stoliku (repr. w: T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta*, t. 1, Kr.-W. 1897, s. 400, jako wł. Antoniego Sikorskiego, syna malarza, zaginiony; podobne ujęcie przedstawił też Rafał Hadziewicz, zależność między tymi wizerunkami pozostaje nieustalona); literata Kazimierza Władysława Wójcickiego (w 1841 wyst. w Warszawie); Henryka Zabielly w ujęciu *en pied* (ol., ok. 1845-50, w 1996 wł. Dezyderego Chłapowskiego w Krakowie). W opinii J. Heppena „portrety te odznaczały się poprawnością rysunku i świeżością kolorytu, obok harmonijnej całości i wykończenia w najdrobniejszych szczegółach”.

Znane są również obrazy ołtarzowe autorstwa S.: do kaplicy szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie (zaginione) oraz *Św. Feliks z Cantalice* (ol.,

1852, w kość. NMP i Św. Mikołaja bpa w Łądzie k. Konina – w 1960 w zakrystii, później przeniesiony na ścianę transeptu). Prawdopodobnie dziełem S. jest także „piękny, pełen życia” obraz Św. Józefa z Dzieciątkiem w ołtarzu bocznym (umieszczony powyżej sceny Przemienienia Pańskiego autorstwa Władysława Bończy Rutkowskiego) w kość. Św. Wojciecha w Białej Rawskiej (d. Mazowieckiej), który wg Wiśniewskiego został namalowany w l. 60. XIX w. „przez Sikorskiego w Warszawie”.

S. był znaczącą postacią warsz. życia artyst. – cieszył się opinią zasłużonego nauczyciela rysunku, który wykształcił trzy pokolenia młodzieży. Był też ceniony ze względu na przymioty charakteru: „pełen miłości bliźnich, skromny, uczynny, delikatny, poważany” (J. Heppen).

Rastawiecki, Sł. mal., t. 3, s. 74 (s.v. Zabiello Henryk). – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Bénézit, t. 9. – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976 (błędnie jako Sikorski Jan Józef). – Busse. – Gerber R., *Studenci UW 1808-31. Słownik biogr.*, Wr. 1977 (jako Sikorski Jan [Józef]). – PSB, t. 37, 1997 (Ryszkiewicz A., część informacji błędna); t. 26, 1981, s. 657 (s.v. Plater (Broel-Plater) Henryk Ludwik).

Skorowidz mieszkańców miasta Warszawy z przedmieściami na r. 1854, W. 1854. – *Wiadomość hist. o opactwie i kość. w Łądzie*, W. 1858, s. 36 (jako Józef Sikorski). – Dzierżanowski W., *Przew. warsz. informacyjno-adresowy ... na 1870*, W. 1870, s. 336. – J.H. [Heppen J.], *Jan Sikorski. Artysta-malarz*, Kłosy, 1887 półr. I, s. 192. – Świeykowski (błędnie jako Sikorski Józef). – Wiśniewski J., *Opis hist. parafii Biała Mazowiecka*, Mariówka Opocz[ynska] 1938, s. 10. – Molendziński K., *Wojciech Gerson 1831-1901*, W. [1939], s. 16. – Bieliński, UW. – Jeziorowski W., *Album Powązek*, W. 1915, s. 114. – Kozakiewicz, Wystawy. – Kozakiewicz S., Ryszkiewicz A., *Warsz. „cyganeria” malarz. Grupa Marcina Olszyńskiego*, Wr. 1955. – Dobrowolski, t. 1. – Moszoro. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Domasławski J., *Kość. w Łądzie*, W.-P. 1981, s. 79. – Szenic S., *Cmentarz Powązkowski 1851-90*, W. 1982. – Olejniczak J., *Portrety Stanisława Staszica*, [w:] *Stanisław Staszic. Materiały sesji staszycowskiej*, Piła 1995, s. 171-173. – Chrzanowski T., *Z Warszawy i znad Niewiaży*, [w:] *De gustibus. Studia ofiarowane Tadeuszowi S. Jaroszewskiemu ...*, W. 1996, s. 70-82 (błędnie jako Sikorski Jan Józef). – Schiller J., *Portret zbiorowy nauczycieli warsz. publicznych szkół*

średnich 1795-1862, W. 1998. – Konstantynów D., *Wystawa Krajowa Sztuk Pięknych (1858-60)*, W. 2012.

Kat. dzieł sztuki złożonych na wystawę publiczną..., W. 1838, poz. 46,47 (jako Jan Sikorski), 137, 138 (jako Ignacy Sikorski). – [Treter M.], *Przew. po Muz. Lubomirskich*, Lw. 1909, s. 89 (błędnie jako Józef Sikorski). – [Piątkowski H.], *Kat. zb. TZSP*, W. 1925, s. 80; W. 1936, s. 17. – Sienkiewicz. – KZSP, t. 5, z. 6, 1960, s. 17; z. 22, 1960, s. 10 (to samo z. 8 [9], 1952). – *Sztuka warsz. – Russian art of XVII - beginning of XX centuries. Painting. Cat. ...*, The State Museum of Fine Arts of the Republic of Tatarstan, Kazan 2005, poz. 986 (jako Sikorski J.), 987 (jako Sikorski J.).

Kur. warsz., 1862 nr 76, s. 435; 1887 nr 45 (z 14 II), s. 4 (klepsydra). – Spraw. TZSP, 1878, s. 20; 1887, s. 60, 61. – Rola, 1887 nr 8, s. 93. – Tyg. il., 1887 półr. I, s. 159. – Bibl. warsz., 1888 t. 2, s. 163.

AP Warszawa, Akta stanu cywilnego par. św. Krzyża w Warszawie, 72//158/0/-/24: Akta urodzeń, małżeństw i zgonów, 1850, poz. 1459 (akt zgonu ojca S.). – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 26 (d. teka q-2), plik notatek dotyczących S., m.in. wypisy z Arch. Oświecenia oraz akt Kancelarii Namienika, nr 25294, s. 6061, pismo z 11 I 1873 (akta zniszczone podczas II wojny światowej, informacja o nich w PSB jest błędna). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 50: Batowski Z., *Malarstwo warsz.*, k. 131-133; nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Galerii Obrazów*, mpis, Lw. 1944, Dział VII, s. 164. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka Andrzeja Ryszkiewicza, 30 VII 1966, o pracach S. w Muz. w Kazaniu (Rosja); notatki ze stron: artinfo.pl (dot. aukcji); cyfrowe.mnw.art.pl, obie dostęp 14.11.2016; list Ligii Kwiatkowskiej, NID, 23 XI 2016 (z kopią karty inwentarzowej z fot. portretu z Kalisza); list Natalii Fomin, The State Museum of Fine Arts of the Republic of Tatarstan, Kazan (Rosja), 29 XI 2016 (ze skanem z kat. zb. muz. w Kazaniu); list księdza Stanisława Majkuta, Muz. Diecezjalne w Łowiczu, 1 XII 2016; list Piotra Kopszaka, MNW, 12 V 2017; list Pawła Kobylczaka z Białskiego Stowarzyszenia Hist. w Białej Rawskiej, 5 XI 2022.

J. Polanowska
uzup. U.M.

Sikorski Jan, malarz. Przybył z Rosji na pocz. l. 20. XX w. i osiadł w Wołominie k. Warszawy (mieszkał tam na pewno w l. 1925-27). Od 1924 należał do Warsz. Tow. Artyst. (później Pol. Tow. Artyst.), z którymi wystawiał. W 1925 pracował nad obrazem *Śmierć lodowa staruszki*. Prace S. znane z tytułów: *Portret pani S.*, *Jesień*, oba wyst. 1924, *Polanka brzozowa*, wyst. 1925, *Sąsiadki*, wyst. 1927, *Widok z Witowa na Zakopane*, ol., i *Widok na Giewont* (praca wylosowana przez członka TZSP Wiesława Chrzanowskiego), oba wyst. 1933.

S. brał udział w wystawach: Warszawa – 1924 (z Warsz. Tow. Artyst. w siedzibie Stow. Pracowników Handlowych przy ul. Siennej); TZSP 1925, 1927, 1931 (wystawa gwiazdkowa Pol. Tow. Artyst.), 1932-33.

Spośród obrazów S., prawdopodobnie niezachowanych, dwa (wyst. 1924) zostały scharakteryzowane w artykule w czas. Kultura Wołomina: w pejzażu dostrzeżono „zamaszysty gest przy realistycznym ujmowaniu natury” oraz „mniej szczęśliwe” rozwiązanie harmonii barw; tych zastrzeżeń nie budził portret, który jednak – zdaniem recenzenta – został potraktowany nie dość przestrzennie.

Kat. Salonu dorocznego WTA [Warsz. Tow. Artyst.], W. 1924. – Azet., *Twórczość Wołomina i okolicy. Jan Sikorski i jego prace*, Kultura Wołomina, 1925 nr 1, s. 3-4. – Przew. TZSP nr 8, W. 1925; nr 29, W. 1927 (Salon). – Spraw. TZSP za 1925, s. nlb. 29; 1927, s. nlb. 45, 258; 1932, s. 10; 1933, s. 37. – *Sztuki Piękne*, VII, 1931 nr 2, s. 70. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976.

J.R.

Sikorski Jan Bernard, kamieniarz, ur. 1832, zm. 11 II 1906 Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Żonaty z Teofilą ze Ścisłowskich (1842-1900), córką Jana Ścisłowskiego, właściciela warsztatu kamieniarskiego przy ul. Powązkowskiej 6, i Marii z Messingów. Miał córkę Marię (1861-1925) zamężną za Józefem Todtlebenem, kamieniarzem.

W 1854 notowany jako czeladnik kamieniarz w warsztacie Aleksandra Sikorskiego przy ul. Wolskiej 14/16 w Warszawie, gdzie również mieszkał. Następnie zatrudniony w zakładzie Antoniego Messinga przy Powązkowskiej 6, zo-

natego ze starszą siostrą Teofili Sikorskiej, który odziedziczył warsztat po teściu. Odtąd przez całe życie S. mieszkał pod tym adresem. Po śmierci Messinga w 1867 przejął kierownictwo zakładu i stał się właścicielem. Po śmierci S. odziedziczył go i prowadził pod jego nazwiskiem zięć, Józef Todtleben (wzmiankowany w związku z zakładem 1909). Był członkiem rzeczywistym TZSP od 1874 do śmierci.

S. wykonywał nagrobki, zwykle o prostych formach, czasem zdobione ornamentem roślinnym, zaś portrety zmarłych na pomnikach wykonywali inni artyści. Jego dziełem są liczne nagrobki na cmentarzu Powązkowskim, m.in.: Pawła Ścibora-Rylskiego, zm. 1871; Ludwika Kisielnickiego, zm. 1888; Jerzego Aleksandrowicza, prof. botaniki, zm. 1894 (nagrobek wyk. w 1895, z plakieta br. z portretem zmarłego wg modelu Antoniego Olesińskiego, odlew Stanisław Łopieński); Józefa Felixa, zm. 1903; Marii z Tyryłowskich 1° voto Miczuryn, 2° voto Cieszkowskiej, 1906; Leonarda Lutyńskiego, zm. 1905.

Jest ponadto autorem epitafiów: Ignacego Krasickiego w katedrze w Płocku (z szarego marmuru, z medalionem portretowym wyk. przez Andrzeja Pruszyńskiego, poświęcone 8 VI 1880) oraz księdza Rocha Filochowskiego (z czarnego marmuru z portretem malowanym na blasze przez Ludwika Kurellę, poświęcone 8 VI 1898, niezachowane). W 1885 ukończył epitafium bpa Kazimierza Wnorowskiego umieszczone w bocznej nawie w katedrze w Lublinie, wykonał „wybornie, ze smakiem artyst.” z marmuru kararyjskiego, z portretem zmarłego namalowanym ol. na blasze przez Witolda Urbańskiego i z inskrypcją złożoną „z liter dłutowanych w marmurze i zalanych ołowiem” (Kłosy, 1885).

Prace o niepewnym autorstwie, wykonane przez S. lub działającego w tym samym czasie Aleksandra Sikorskiego: para analogicznych marmurowych epitafiów Sebastiana Klonowica i Wincentego Pola do katedry w Lublinie, z medalionami portretowymi malowanymi na blasze przez Rafała Hadziewicza (1876) oraz remont i wyk. nowego postumentu do nagrobka Stanisława Staszica na Bielanych w Warszawie, zrealizowane staraniem Tow. Rolniczego Hrubieszowskiego (1875). Wątpliwości budzi opinia o jego współpracy z rzeźbiarzem Władysławem Hussakiem w 1882 przy restauracji dekoracji sztukatorskiej w kaplicy NMP na Jasnej Górze,

gdyż S. miałby występować tam jako sztukator (Kwiatkowska).

Pol. bibliografia sztuki wiąże z nim wzmianki dot. Sikorskiego (bez podanego imienia) jako autora o figury NMP przed kośc. NMP na Nowym Mieście w Warszawie, 1870, i ołtarzy z kośc. par. w Wyróżbach (1863); jednak realizacje te należy przypisać Aleksandrowi Sikorskiemu. Jest natomiast prawdopodobne, że to S., wym. w KZSP jako Sikorski Kazimierz, dokonał restauracji i uzupełnienia (w partii rąk) kamiennej figury NMP Łaskawej (z warsztatu Jana Jerzego Płerscha, pochodzącej z warsz. kośc. Pijarów) w związku z jej zakupieniem w 1883 dla kośc. par. w Rokitnie (k. Błonia pod Warszawą), która została ustawiona na balustradzie loggii na fasadzie świątyni.

Dzierżanowski W., *Przew. warszawski informacyjno-adresowy na r. 1869*, W. 1869, s. 366. – Kołaczowski, *Wiadomości*, s. 651. – *Skorowidz mieszkańców miasta Warszawy z przedmieściami ...*, W. 1854, s. 296. – *Spraw. TZSP* za 1874, s. 31; 1875, s. 34; 1876, s. 33; 1877, s. 34; 1878, s. 27; 1879, s. 20; 1880, s. 21; 1881, s. 22; 1882, s. 32; 1883, s. 30; 1884, s. 19; 1885, s. 25; 1886, s. 26; 1887, s. 26; 1888, s. 26; 1889, s. 5; 1890, s. 34; 1891, s. 2; 1892, s. 2; 1894, lista członków s. 2; 1895, lista członków s. 5; 1896, lista członków s. 5; 1897, lista członków s. 5; 1898, s. 5; 1899, s. 5; 1900, s. 5; 1901, s. 5; 1902, s. 41; 1903, s. 45; 1904, lista członków s. nłb 1. – *Pomnik ks. bpa Kazimierza Wnorowskiego*, Kłosy, 1885 nr 1067, s. 378 (ryc. na s. 373). – *Adresy Warszawy*, W. 1909, szp. 244. – Jeziorowski W., *Album Powązek*, W. 1915, s. 8, 128. – Waldorff J. i in., *Cmentarz Powązkowski w Warszawie*, W. 1984, s. 206. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 3, Wr. 1986. – Biernatowie A. i B., *Cmentarz Powązkowski w Warszawie. Materiały inwentaryzacyjne*, t. 2: *Kwatery 15-23, 23 wprost, 24*, W. 1992, poz. 92; t. 3: *Kwatery 25-32*, W. 1994, poz. 280, 336, 368, 548. – Kwiatkowska M.I., *Rzeźbiarze warsz. XIX w.*, W. 1995. – Jabłoński M., *Archikatedra lubelska*, Lublin 1998, s. 23. – Wiraszka M., *Antoni Messing - współtwórca pomnika NMP przed kośc. reformatów i serii wzorowanych na nim nagrobków wzniesionych na cmentarzach Warszawy*, Saeculum Christianum, t. XXIII, 2016, s. 208-209.

KZSP, t. 10, z. 17, 1970.

Kur. warsz., 1866 nr 10, s. 3; 1876 nr 221, s. 1; 1906 nr 43, s. 6 (nekrolog). – Wędrowiec, 1875 nr 300, s. 223; 1883 nr 15, s. 227 oraz il. na s. 225. – Kraj, 1895 nr 43, s. 28.

AP Warszawa, 72/220/0: Zbiór Walerego Przyborowskiego, teka IX, s. 53.

K. Kolendo-Korczak
uzup. U.M.

Sikorski Janusz, rzeźbiarz, ur. ok. 1821, zm. 12 VII 1891 w wieku 70 l. Florencja. Pochodził z Warszawy, działał we Florencji, tworzył rzeźby o tematyce religijnej.

Pol. bibliografia sztuki 1801-1944, t. 3, Wr. 1986. – Kur. warsz., 1891 nr 210 (1 VIII), s. 2 (nekrolog). – Świat, 1891 nr 16, s. 390 (nekrolog). – Dz. pozn., 1891 nr 175 (4 VIII), s. 5 (nekrolog).

K. Kolendo-Korczak

Sikorski Kacper (Kasper), malarz, pochodził ze Staszowa. Był uczniem Szymona Słowickiego (zob.) w Krakowie, gdzie w 1717 został wyzwolony na towarzysza sztuki malarskiej. Dnia 27 III 1720 wzmiankowany w metryce chrztu Arch. Katedry Sandomierskiej.

Gąsiorowski, s. 79-80. – Makarewicz S., *Artyści i rzemieślnicy sandomierskiej kolegiaty*, Studia Sandomierskie, II, 1981, s. 253.

A.B.

Sikorski Krzysztof, malarz krak., 9 VI 1767 odnotowany jako zmarły. W 1745, będąc mistrzem, wyjednał wraz z innymi malarzami nowy porządek cechowy u króla Augusta III. Zgodnie z tym członkowie Kongregacji Malarskiej poddali się pod zwierzchność Akademii Krak.

19 III 1747 został wybrany trzecim konsyliarzem cechu, a 21 IV 1747 wpisał się do *Albumu Studiosorum Akademii* jako „artis liberalis pictoriae magister”.

W zb. cechu krak. znajdował się całopostaciowy wizerunek św. Bartłomieja autorstwa S.

Rastawiecki, Sł. mal., t. 3. – Gąsiorowski, s. 80. – Lepszy L., *Cech malarski w Polsce*, Wiad. Numizmatyczno-Archeologiczne, II, 1895, s. 315. – Lewicki K., *O malarzach krak. w metrykach studentów UJ w XVIII w.*, BHS, XVII, 1955 nr 2, s. 264.

A. Bernatowicz

Sikorski Ludwik, rzeźbiarz i snycerz, zapewne rzemieślnik cechowy, prowadzący warsztat w Zakliczynie k. Tarnowa. W l. 1880-81 wykonał w kośc. Najświętszego Imienia NMP w Olszynch k. Tarnowa 2 neobarokowe ołtarze: Serca Pana Jezusa (później umieszczono w nim obraz ol. *Serce Pana Jezusa* malowany przez Adolfa Hylę) oraz Matki Bożej (z obrazem Jana Chrzciciela malowanym przez Bronisława Abramowicza); w sierpniu 1884 na zamówienie wdowy po Janie Wydrze wykonał i ustawił za znaczną sumę 500 zł reńskich neobarokowy ołtarz Św. Kazimierza (z obrazem Alojzego Pazdanowskiego) w kośc. Św. Marka w Rzochowie, obecnie dzielnica Mielca (w l. 2003-05 kośc. przeniesiony do Parku Etnograficznego Muz. Kultury Ludowej w Kolbuszowej). W 1887 odnowił i zapewne częściowo rekonstruował („dość zresztą nieudolnie”, jak pisze Świszczowski) manierystyczny ołtarz gł. w bazylice Św. Małgorzaty w Nowym Sączu, tamże wykonał ambonę, cyboryum oraz neorokokowy ołtarz boczny, obecnie Serca Pana Jezusa (atrybucja ołtarza hipotetyczna). W t.r. wykonał ponadto neobarokowy ołtarz gł., a w 1889 jeszcze 2 ołtarze boczne – Najświętszego Serca Pana Jezusa i Św. Józefa – w kośc. Św. Andrzeja Apostoła w Lipnicy Murowanej k. Brzeska (wnętrze gruntownie odnowione w l. 1913 i 1975). Ok. 1890 wykonał neogotycki ołtarz do kośc. Najświętszego Serca Pana Jezusa przy klasztorze bernardynek w Zakliczynie.

Jego uczniem był jezuita Jan Klimek, rzeźbiarz i sztukator, który po czteroletniej nauce i wykonaniu zadanej pracy został 25 XI 1890 czeladnikiem profesji rzeźbiarskiej i pozłotniczej. Tryb jego nauki i uwolnienie po przedstawieniu wymaganej pracy zdaje się świadczyć, że S. przestrzegał przepisów obowiązujących rzemieślników w Galicji, a tym samym podlegał tzw. przymusowi cechowemu i stosował się do niego.

S. dbał o reklamę swojego warsztatu wśród duchowieństwa galicyjskiego, czego dowodzi m.in. anons z 1877 roku, zamieszczony w wyd. we Lwowie *Wiad. Kościelnych* (1877 nr 12, s. 96): „Poleca się Wielebnemu Duchowieństwu szan. p. Ludwika *Sikorskiego*, rzeźbiarza z *Zakliczyna* nad Dunajcem, jako biegłego w swej sztuce, pracowitego, rzetelnego, któren po nader przystępnych cenach i gustownie wykonywa ołtarze i inne rzeźbione ozdoby kościelne. Ks. Antoni Ochmański w Nowym Sączu”.

Gaz. Kościelna, 1893 nr 37, s. 330. – Świszczowski S., *Materiały do dziejów kolegiaty Św. Małgorzaty w Nowym Sączu*, Roczn. Sądecki, 1957, s. 17, 80. – *Słownik artystów pol.*, t. 4, Wr. 1986, s.v. Klimek Jan. – Styczyńska I., *Bazylika pod wezwaniem Św. Małgorzaty*, Almanach Sądecki, 1994 nr 1 (6), s. 17. – Haptaś K. (oprac.), *Kronika parafii Rzochów (1837-1971)*, Kolbuszowa 2014. – Migrała L., *Bazylika Św. Małgorzaty w Nowym Sączu*, Almanach Sądecki, 2016 nr 1/2 (94/95), s. 24, 26.

NID, delegatura w Nowym Sączu, karta ewidencyjna ołtarza gł. w bazylice Św. Małgorzaty w Nowym Sączu (Świecicka I.).

M. Myśliński

Sikorski (Kopaszyna Sikorski, Kopaszynay Sikorski) **Tadeusz** (Tádé), ur. 29 II 1852 Poręba Dzierżna k. Olkusza (lub – wg akt uczelni w Wiedniu – Wola Bukowska k. Kocka), zm. 14 IV 1940 Pecz (Węgry), pochowany tamże (początkowo w mauzoleum rodziny Zsolnay, w 1986 przeniesiony na lokalny cmentarz), rysownik, architekt i projektant ceramiki. Dzieciństwo spędził w rodzinnym majątku Poręba Dzierżna. Początkowo uczył się w gimnazjum w Kielcach, a następnie przez 4 l. w szkole przemysłowej w Krakowie. Od 1874 studiował architekturę w Monachium. Po uzyskaniu dyplomu od października 1878 uczęszczał przez 1 semestr do szkoły specjalnej architektury prowadzonej przez Karla Hasenauera w akademii wiedeńskiej. W l. 1881-82 z polecenia austriackiego Min. Handlu piastował stanowisko kierownika artyst. Szkoły Przemysłu Ceramicznego w Kołomyi k. Stanisławowa (obecnie Iwano-Frankiwnsk, Ukraina). Z tego względu w r. akademickim 1882/83 zdecydował się na studia uzupełniające jako hospitant w Kunstgewerbeschule w Wiedniu, gdzie uczył się rys. i malarstwa u Juliusa Victora Bergera, Michaela Riesera, Hansa Machta oraz malowania zwierząt, kwiatów i ornamentów u Friedricha Sturma. W Kołomyi prowadził badania nad dawnymi technikami ceramicznymi oraz wyk. rysunkowe studia ornamentów i dekoracji wg niezidentyfikowanych materiałów źródłowych. Doprowadził do wystawy prac uczniowskich w Muz. Przemysłowym we Lwowie w 2. poł. 1882. Jako kierownik kołomyjskiej szkoły udał się t.r., dzięki subwencji z Wydz. Krajowego, w podróż do Triestu na wystawę sztuki użytkowej. Po drodze odwiedził

zakłady ceramiczne Vilmosa Zsolnaya w Peczu (ówcześnie nazywanego też Fünfkirchen, Pięćkościoły), gdzie poznał córkę dyrektora fabryki, malarzkę i projektantkę Júlię Zsolnay (zob.). 23 VIII 1883 ożenił się z nią. Przez następnych kilkadziesiąt lat S. pracował w fabryce Zsolnay na stanowisku projektanta i dyrektora artyst. W 1885 zamieścił w *krak. Czasie* (nr 258 z 11 XI, s. 3) sprostowanie dot. technologii wyrobów firmy Zsolnay i zakwestionował ich rywalizowanie z produkcją innych zakładów, ponieważ, jak pisał, „fabryka w Pięćkościołach stoi swą oryginalnością pod względem artyst. i technicznym zupełnie samodzielnie”, a „wiele zagranicznych fabryk stara się jej wyroby naśladować i takowe pod nazwą *Zsolnay Waare* sprzedawać”. Od 1900 kierował pracownią ceramiki budowlanej. W 1918 ustąpił synowi swoje miejsce w zarządzie fabryki i przeszedł na emeryturę.

Prace S. były prezentowane i nagradzane na wystawach światowych: 1897 Bruksela, 1900 Paryż, 1904 Saint Louis, 1905 Liège, 1906 Mediolan, 1911 Turyn.

S. tworzył ozdobne naczynia i projektował ceramiczne przedmioty codziennego użytku (komplet mebli ogrodowych *Lotos* [stół i 2 taborety], 1891, *Proj. żyrandola*, 1889, akw., wszystkie Janus Pannonius Múzeum w Peczu). W proj. naczyni często wykorzystywał formy nawiązujące do stylów hist. (kufel ozdobny, ok. 1899, Janus Pannonius Múzeum w Peczu), sztuki chińskiej (naczynie ozdobne z motywem głów zwierząt, 1897-99, tamże) oraz sztuki kultur pierwotnych (przedmiot ozdobny w stylu prekolumbijskim, 1897, tamże). Inspirował się także sztuką ludową. Podczas pierwszego pobytu w Peczu w 1882 zaprojektował serię wazonów z motywami „rusińskimi”, a w 1902 serię 16 ozdobnych naczyń wzorowanych na ceramice węgierskiej (znane z fot. w czas. *Magyar Iparművészet*, XI, 1908, s. 81). Jego prace z l. 90. XIX w., wykorzystujące motywy zaczerpnięte ze świata przyrody, były pierwszymi przykładami secesji, jakie powstały w zakładach Zsolnay (wazon, 1899-1900, Janus Pannonius Múzeum w Peczu). S. projektował również ceramiczne elementy dekoracji wnętrz, w tym: secesyjne, perłowe płytki ścienne do jednej z sal pałacu Greshama w Budapeszcie, wyposażenie kaplicy w Eszterág (obecnie Stryczawa w Ukrainie) oraz greckokatolickiego kość. Św. Franciszka Ksawerego w Peczu i kaplic

grobowych rodzin Littke i Nagy na tamtejszym cmentarzu. Wyk. też proj. neorenesansowych ceramicznych paneli dekoracyjnych do willi rodziny Vasváry w Peczu. Był architektem przyfabrycznego magazynu (1889) oraz utrzymanego w stylu neoromańskim mauzoleum rodziny Zsolnay (1901-02). Część dekoracji prac artysty powstała przy współpracy jego żony.

W 1907 S. został odznaczony Orderem Żelaznej Korony III klasy, przyznawanym za zasługi dla Cesarstwa Austro-Węgier.

Janus Pannonius Múzeum w Peczu – *Proj. wazonu z motywem raka*, 1883, *Proj. naczyń ozdobnych*, *Proj. karafek*, oba 1899, wszystkie akw., ol., zespół prac ceramicznych z l. 1884-1910, w tym: wazon w kształcie ryby, wazon z motywem raka, oba 1884, wazon 1905, donica, 1910; prace przypisywane S.: dzban z wylewem w kształcie ptasiej głowy, 1897-98, dzban z wylewami w kształcie ptasich głów, 1898-99, wazon w kształcie ptaka, 1898-99, wazon w kształcie ptaka, 1898-1900.

W l. 2019-22 na aukcjach w Wiedniu: 2 wazon ceramiczne w stylu secesyjnym, oba ok. 1900, wazon ceramiczny w kształcie kuli, ok. 1930; w 2022 na aukcji w Nowym Jorku: karafka w stylu ceramiki arabskiej, ok. 1885-89.

Wędrowiec, 1883 nr 3, s. 45. – Tyg. il., 1890 nr 35, s. 138 (K. Abgar-Sołtan [Abgarowicz K.]). – Świat (Kr.), 1891, s. 327 (Mardyrosiewicz B.). – Słowo pol., 1900 nr 32, s. 4. – Strasz I., *Sikorski Tádé: „nasz człowiek” w fabryce Zsolnaya*, Spotkania z Zabytkami, 2014 nr 7-8, s. 66-69. – *Zsolnay - węgierska secesja*, oprac. Żak N., Kovács O., Galusek Ł., Daszewska M., (kat. wystawy), Międzynar. Centrum Kultury, Kr. 2017 (zawiera bibliografię), s. 15, 23-24, 34-35, 102-103, 106-109, 120-147, 220-221, 330-331. – Sárközi E., *Sikorski Tádé (Tadeusz Sikorski) lengyel nemesi származású és iparművész*, Głos Polonii. Kwartalny dod. Polonii Węgierskiej, 2018 nr 133, s. 15. – Straszewska A., Gutschi F., *Studenci z ziem d. Rzeczypospolitej w Akademii der bildenden Künste w Wiedniu (1726-1938). Wypisy z ksiąg immatrykulacyjnych*, Lublin-W. 2022.

BJ, rkps 6692 III: *Korespondencja Seweryna Böhma, sekretarza TPSP w Krakowie z l. 1879-99*, t. 5 (list S. z 8 VI 1898). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., nekrolog S., 15 IV 1940; notatka ze strony internetowej <https://www.artnet.com>, dostęp 11.04.2023; notatka ze strony internetowej <https://www.dorotheum.com>, dostęp 11.04.2023. – *Online Schüler*innen-Datenbank*, baza danych studentów Kunstgewerbeschule w Wiedniu <https://www.kunstgewerbeschule-wien.at>

kunstsammlungundarchiv.at/universitaetsarchiv/recherche/, dostęp 18.05.2023 (jako Theodor Sikorski).

*J. Różalska
uzup. A. Straszewska*

Silber (Sielber, Sylber, Sylwer) **Andreas**, kamieniarz, kowal, piwowar, karczmarz; ur. 5 VIII 1640 Stade (Dolna Saksonia, Niemcy), zm. 11 XI 1700 Elbląg; syn kupca Andreasa i Adelaidy von Völkern. W l. 1654-56 przebywał z rodzicami w Spirze. W l. 1656-59 w Landau (Nadrenia Palatynat) odbył naukę kowalstwa u mistrza Abrahama Hardta, następnie wyruszył na roczną wędrowkę. W Hamburgu rozpoczął w 1660 pięcioletnią naukę kamieniarsstwa u mistrza Hansa Feina, a po jej ukończeniu wędrował jako czeladnik przez 7 l., zanim osiadł w Elblągu. Trasa wędrowki zanotowana w rodzinnym rękopisie wiodła z Pfalzu (Palatynat) przez Hesję, Dolną Saksonię (Brunszwik), Bremę, Holsztyn, Inflanty, Prusy, Pomorze, do Elbląga (5 I 1670) i Gdańska (1671).

Nie wiadomo, gdzie S. został mistrzem kamieniarskim; na pewno nie w Gdańsku (jego nazwisko nie figuruje w dokumentach przyznających mistrzostwo w tamtejszym cechu) i raczej nie w Elblągu, gdzie nie było odpowiedniego cechu. Od 12 V 1671 układał się z cechem murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy w Gdańsku o przyjęcie go jako zamiejscowego kamieniarza, mistrza rezydującego w Elblągu. Cech wyraził zgodę i 8 I 1672 potwierdził umowę, w której nazwano go mistrzem, ustalono jednorazową opłatę 110 zł (rozłożoną na raty), coroczną opłatę za siebie (1 talar), opłaty roczne za każdego czeladnika (1 zł), prawo do przyjęcia ucznia do nauki, a następnego dopiero po 2 l. od rozpoczęcia nauki przez pierwszego. W gdańskim cechu był to jedyny w okresie nowożytnym przypadek przyjęcia mistrza kamieniarskiego, osiedlonego i pracującego na stałe w innej miejscowości.

Obywatel Nowego Miasta Elbląga S. został 24 X 1672. W 1673 dzierżył pozacechową kasę bractwa pomocy biednym (pełniąc zapewne funkcję skarbnika). Od 1674 władze Nowego Miasta Elbląga określały go jako rebelianta (razem z 49 innymi obywatelami tej miejscowości) z powodu jakiejś formy współpracy z władzami Starego Miasta Elbląga – być może chodziło o posiadanie przez niego gospody na tamtejszym terenie.

W 1677 S. zbierał pieniądze, zapewne na sztandar przygotowywany na wizytę królewską, która nie doszła do skutku. 31 VIII 1683 na strzelnicy w Elblągu przybito paszkwil na S.

W 1673 S. przybył do Fromborka w wyniku umowy, w której za 10 zł zlecono mu rozpatrzenie przeniesienia figury NMP i cyborium w inne miejsce oraz sporządzenie odpowiedniego proj. (w umowie nie określono bliżej obiektów, jednak ze względu na zawód wykonawcy należy przypuszczać, że chodziło o figurę kamienną, być może o czternastowieczną statuę NMP z głową uzupełnioną w okresie baroku, znajdującą się niegdyś w katedrze, obecnie w kaplicy Św. Anny w Szpitalu św. Ducha). 24 XII 1684 S. zawarł umowę z burmistrzem Starego M. Elbląga, Martinem Lehwaldem, na wykonanie jego epitafium w kość. NMP w Elblągu; artysta pracował nad tym zamówieniem do pocz. 1687 za łącznie 2 288 zł (w tym niewielkie koszty malarza i murarza), korzystając z pomocy czeladnika rzeźbiarskiego z wysokimi umiejętnościami – o nieznanym nazwisku. Kształt epitafium, usytuowanego wysoko na filarze, był na tym terenie i w tym czasie nie spotykany – składała się nań wysmukła piramida z otwartą księgą (Biblia?) spoczywająca na cokole z czarnego marmuru (z tablicą inskrypcyjną), otoczona figurami 2 putt podrzymujących draperię i 2 kobiet z alabastru?, obramowana miedzianą blachą (najprawdopodobniej to draperia); ponad całością usytuowano figurę Chronosa. Ze względu na umieszczenie w dziele nieprzysługującego zmarłemu herbu rodziny szlacheckiej, która nie otrzymała obiecanego zadośćuczynienia, epitafium zostało na żądanie rodziny zasłonięte czarnym płótnem w 1698 (po zajęciu miasta przez kurfirsta Fryderyka), zdjętym dopiero w 1750; w 1945 uległo zniszczeniu, zachowały się in situ tylko destrukty cokołu i piramidy.

25 IV 1689 S. dał dobre świadectwo czeladnikowi kamieniarskiemu z cechu gdańskiego Johannesowi Kasparowi Schörtelowi, co mogłoby świadczyć, że ten był jego uczniem. Ok. 1693 na zlecenie wykonawców testamentu kanonika Zachariasza Jana Szolca wykonał w kaplicy Św. Jerzego w katedrze we Fromborku za 120 zł posadzkę z 200 płyt marmurowych oraz stopnie ołtarza. W 1698 odkuł (najprawdopodobniej z piaskowca) ponadnaturalnej wielkości figurę opartego na maczudze Herkulesa z Hydram lernejską; statua była umieszczona na ponad dwumetrowym, dekorowa-

nym cokole przy fontannie na rynku Starego M. Elbląga; uszkodzoną figurę usunięto w 1866, ale wyobrażenie o niej dają zachowane widoki Alter Markt.

Prawdopodobnie dziełem S. były dekoracje kamiennych obramień szczytu na fasadzie budynku gospody, należącej do niego od 1679, zwanej Steinbude, oraz umieszczonego przed nią ogrodzenia o charakterze przedproża, złożonego z czterech słupków i dwóch dekorowanych płyt, wszystko zapewne z piaskowca (wygląd budynku znany z rys. Johanna Heinricha Amelunga sprzed 1775, AP Gdańsk). Gospoda ze stajnią istniała przed 1659, znajdowała się poza średniowiecznym murem Starego M. Elbląga nad rzeką Elbląg (późniejsza ulica Am Elbing), na terenie dawnej szafarni klasztoru dominikanów, i oznaczono ją na planie miasta z 1709 oraz planie wodociągów ok. 1777.

Bez wystarczających podstaw są przypisywane S. znajdujące się w katedrze we Fromborku: epitafium Adama Konarskiego, ołtarz Św. Jerzego, ołtarz Świętych Szymona Judy i Tadeusza.

Z pierwszą żoną Elisabeth Bencken (zm. 26 III 1680), poślubioną ok. 1672, S. miał syna Andreasa i córkę, z drugą żoną Marią Zeim miał 9 dzieci. Urodzenie i chrzciny syna Andreasa 21 X 1677 w Nowym Stawie mogą wskazywać na dłuższą (może zawodową?) obecność S. w tym mieście, skoro przyjechał tam razem ze swą ciężarną żoną. 27 X 1669 w kość. Św. Katarzyny w Gdańsku był ojcem chrzestnym Florentyny, córki kamieniarza Bernharda Goldtschmidta z Kalmaru w Szwecji.

Fuchs M.G., *Beschreibung der Stadt Elbing und ihres Gebietes in topographischer, geschichtlicher und statistischer Hinsicht*, t. 2, Elbing 1821, s. 121, 128. – Toeppen M., *Geschichte der räumlichen Ausbreitung der Stadt Elbing mit besonderer Berücksichtigung ihrer Befestigungen und ihrer wichtigsten Gebäude*, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsverein, 1887 z. XXI, s. 108, 121. – Dittrich F., *Der Dom zu Frauenburg*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, t. 18, 1913, s. 633-634. – *Marburger Index, photographic documentation of art in Germany edited by the Bildarchiv Foto Marburg*: 4499 D 13, fot. 1919 (epitafium Lehwalda). – Hauke K., *Aus Elbings Bau- und Kunstgeschichtlicher Entwicklung*, [w:] Lockemann T., *Elbing*, Berlin 1926, s. 36. – Ulbrich A., *Geschichte der Bildhauerkunst in Ostpreussen*, Königsberg 1926-29, t. 1, s. 132, t. 2, s. 802. – Clasen K.H., *Elbing*, Berlin 1931,

il. 21 (fot. epitafium Lehwalda). – Pałubicki J., *Marmurowa rzeźba kamienna Prus Królewskich w XVII w. Ołtarze, nagrobki, epitafia i portale*, P. 1973, mpis w IHS UAM, s. 78-79. – Kizik E., *Życie codzienne*, [w:] *Historia Elbląga*, Gd. 1997, t. 2, cz. 2, s. 256. – Rynkiewicz-Domino W., *Budownictwo i architektura, rzeźba, malarstwo i rzemiosło artystyczne*, [w:] *Historia Elbląga*, Gd. 1997, t. 2, cz. 2, s. 192-194. – Lubocka-Hoffmann M., *Elbląg Stare Miasto*, Elbląg 1998, fot. 92 (fontanna). – Kizik E., *Wesele, kilka chrztów i pogrzebów*, Gd. 2001, s. 187. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 10, W. 2016, s.v. Schörtel Johann Kaspar (Pałubicki J.). – Wardzyński M., *Marmury i wapienie południowoniderlandzkie na ziemiach pol. od średniowiecza do 2. poł. XVIII w. Import i zastosowanie w małej architekturze i rzeźbie kamiennej*, BHS, LXX, 2008 nr 3-4, s. 330. – Kandt K.E., *Schlüteriana II. Studies in the Art, Life, and Milieu of Andreas Schlüter (c. 1659-1714)*, Berlin 2014, s. 115-117, przyp. 248-251. – Wardzyńska K., *Johannes Söffrens (1660-po 1721) - rzeźbiarz niderlandzki w Elblągu*, Porta Aurea, t. 13, 2014, s. 139-140. – Wardzyński M., „Marmo bianco statuario” z Carrary oraz inne importowane gatunki marmurów włoskich w małej architekturze i rzeźbie na terenie d. Rzeczypospolitej od XVI do końca XVIII w., Porta Aurea, t. 13, 2014, s. 124, 131, 132. – Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej*. Skorowidz kwerendalny, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2060: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1644-1720. Rejestr opłat. Einname Register Des Wercks der Mäurer Stein und Bildhauer Angefangen im Jahr 1644*, s. 96, 102; rkps 300,C/2087: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy. Rozmaite cecho-we*, s. 357-368, 542-545; rkps 353/36: *Kość. św. Katarzyny w Gdańsku. Księga chrztów 1666-1677*, s. 87; rkps 492/471: *Rękopisy, Elbląg*. Gotsch G., *Versuch einer Geschichte der Neuen Stadt Elbing ...*, Theil 5. 1673-1699, s. 95, 209, 505, 506, 510, 526, 579, 650, 677, 718, 802-805; rkps 492/929: *Rękopisy, Elbląg*. [Beniamin Silber, Notatki genealogiczne dot. rodziny Andreasa Silbera i jego potomnych 1650-1831], s. 3, 10-12; rkps 492/1148: *Rękopisy, Elbląg* [Życie Andreasa Silbera 1640-1700], s. 1-6; rys. J.H. Amelunga, sygnatura V-65-58 nr 7.

J. Pałubicki

Silber (Sielber, Sylber, Sylwer) **Jakob Andreas**, kamieniarz. Naukę kamieniarstwa w Gdańsku w cechu murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy rozpoczął 12 X 1739 (opłaciwszy 3 zł) u mistrza kamieniarskiego Christofa Strietzkiego i został

przez niego wyzwolony na czeladnika 12 X 1744 (opłata 17 zł 20 gr). Nie występuje w późniejszych dokumentach jako czeladnik w Gdańsku; być może udał się na wędrowną.

Nie udało ustalić się, czy był potomkiem kamieniarza Andreasa Silbera z Elbląga.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2056: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1721-1788. Księga rachunkowa. Rechnungs Buch des Erb. Gewercks der Maurer Steinmetz Stein- und Bildhauer*, s. 95, 124; rkps 300,C/2076: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1725-1800. Verzeichnis der ein- u[nd] ausgeschriebenen Lehrlinge*, s. 32, 33.

J. Pałubicki

Silber Jonas, złotnik, medalier, rytownik, ur. ok. 1550 Kulmbach, zm. przed 28 XI 1605. Jego pierwszym nauczycielem był Samuel Spillmann z Berna, później S. uczył się w warsztacie Wenzela Jamnitzera w Norymberdze, gdzie w 1571 uzyskał obywatelstwo, a rok później został przyjęty do tamtejszego groma mistrzów. W l. 1578-80 działał na dworze palatyna reńskiego w Heidelbergu jako złotnik. W okresie od 1587 do 1589 pracował w mennicy Gdańska jako rytownik stempłi do monet; następnie wrócił do Norymbergi (gdzie przede wszystkim pracował nad pucharem tzw. Welttalschale dla Rudolfa II, obecnie w zb. Staatliche Museen zu Berlin). Znałe są ponadto jego autorstwa plakiety z wizerunkami najstarszych władców niemieckich, a także ze scenami zaczerpniętymi z antyku i łowieckimi (w zb. British Museum, Rijksmuseum, Staatliche Museen w Berlinie, Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze). Charakterystyczne dla jego twórczości jest nagromadzenie postaci nawiązujących stylistycznie do twórczości Josta Ammana, umiejscowionych w rozbudowanym krajobrazie.

Od 1596-98 był ponownie aktywny w Gdańsku, dokąd musiał najpewniej przyjeżdżać także wcześniej, skoro w 1593 poślubił tam Ursulę; w 1599 mieszkał przy ul. Peggenpfuhl. W 1605 jego córka Salome wyszła za mąż za malarza Davida Schellego.

S. wyrył w miedz. pierwszy ekslibris Bibl. Rady Miasta Gdańska, już rok po otwarciu biblioteki, w 1597. Wg Pawła Grotha przypisywać mu można także autorstwo ekslibrisu Gerharda

Cimmermana. Helena Dzienis zauważa z kolei podobieństwo wyż. wym. znaków bibliotecznych do ekslibrisu herbowego burmistrza Gerharda Brandesa starszego.

Swoje wyroby i proj. S. podpisywał pełnym imieniem i nazwiskiem lub monogramem IS. Od czasu publikacji E.W. Brauna utożsamiany jest z monogramistą IS lub z Johannesem Stephanusem, medalierem.

Nagler G.K., *Die Monogrammisten ...*, München [ok. 1871], t. 4, s. 126, poz. 398-399. – Rosenberg M., *Der Goldschmiede Merkzeichen*, Frankfurt 1890, s. 257, poz. 1243, 1244; Frankfurt 1923, poz. 2955; Frankfurt 1925, s. 115-116, poz. 3985, 3986, il. 90, 91, 92. – Braun E.W., *Die deutschen Renaissanceplaketten der Slg. Walcher v. Moltheim in Wien*, Wien 1918, s. 20, 21, 57, tablica 34. – Falke O., *Die Plaketten des Jonas Silber*, Berliner Museen, t. 47, 1926 z. 4, s. 57-61. – ThB, t. 31, 1937. – Groth P., *Mało znane ekslibrisy gdańskie i elbląskie*, Libri Gedanenses, I, 1967 (1968), s. 130. – Woźniak M., *Uwagi o pochodzeniu mistrzów czeladników gdańskiego cechu złotniczego*, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo, 1994 t. 25, s. 129. – Dzienis H., *Gerhard Cimmermann i jego księgozbiór ofiarowany Bibliotece Rady Miasta Gdańska*, Libri Gedanenses, XXIII, 2016, s. 8 s. 146. – Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Silberberg (Sielberberg) Salomon, stolarz i snycerz; syn Michaela. W gdańskim cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy rozpoczął 1 III 1733 czteroletnią naukę u mistrza Johanna Schlottge. 12 VII 1733 przeniesiono go do warsztatu mistrza Johanna 1. Eichela starszego, z ustalonym dlań okresem nauki 4 i pół r., a 12 IX 1734 – na 3 l. do mistrza Johanna 2. Ewerta młodszego, przez którego został wyzwolony na czeladnika już 8 IV 1736. Nie jest znana przyczyna skrócenia nauki; jednym z możliwych powodów jest ograniczenie zakresu specjalności.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps APGd 300,C/2441: *Cech stolarzy i snycerzy 1716-1763 (1768). Księga uczniów*, s. 75, 78, 83.

J. Pałubicki

Silberszlagowa (Silberschlagowa, Silberszlagowa-Zyłowa, Sylberszlag, właściwie: Zilberszlag, Zylberszlag; Zyłowa-Silberschlagowa) **Mira**, pseudonim artyst. **Mira Zyłowa**, malarka, ur. Drohobycz, zm. po 1939; żona Salomona (Stanisława) Silberszłaga (Zilberszłaga; ur. 11 V 1892), lekarza i działacza społecznego. Mieszkała z mężem (który prowadził praktykę lekarską) w Lublinie; od ok. 1928 do 1937 w Alejach Racławickich 6, w l. 1938-39 przy ul. Legionowej 30.

S. była samoukiem, co podkreślano w recenzjach. Po 1930 przez krótki czas uczyla się w warsz. pracowni Tytusa Czyżewskiego. Od pocz. l. 30. XX w. uczestniczyła w pol.-żyd. życiu artyst., biorąc udział w wystawach oraz w plenerach organizowanych w Kazimierzu Dolnym. Ok. 1935 podróżowała do Afryki Pn., malowała pejzaże w Algierze. W 1936 wstąpiła do ZZPAP (podobnie jak Józef Dutkiewicz – do Oddz. Warsz., ponieważ w Lublinie nie było komórki tego ugrupowania). W 1938 wyjechała do Paryża w związku z wystawami indywidualnymi i z udziałem w Salonie Jesiennym (zatrzymała się pod adresem 14, rue Stanislas). Losy artystki po 1939 są nieznane.

S. uczestniczyła w wystawach Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych w Warszawie – w 1931 (luty - marzec) Salon doroczny; w 1932/33 (grudzień - marzec) Salon zimowy (*Martwa natura*, *Pejzaż z Kazimierza*); w 1935 (styczeń - luty) Wystawa zbiorowa (*Dziewczynka z filiżanką*, repr. Nasz prz. il., 1935 nr 6, s. 8, *Dama w kapeluszu*, repr. tamże, nr 10, s. 6, *Dziewczynka*, *Pejzaż*); w 1935/36 (listopad - styczeń) Wystawa doroczna (*Straganiarze*, repr. Nasz prz. il., 1935 nr 48, s. 4); 1936/37 (grudzień - styczeń) Salon doroczny (2 obrazy, w tym *Pejzaż*, repr. tamże 1936 nr 51, s. 5). Na Salonie zimowym IPS w 1935 pokazała ol. *Pani w kapeluszu*; zgłosiła również prace na Salon Plastyków (Zw. Zawodowego Pol. Art. Plastyków) w IPS: *Domek w ogrodzie*, *Martwa natura*, *Kompozycja figuralna*, ale zostały one odrzucone przez jury (obie ostatnie dopiero przy drugiej selekcji). Uczestniczyła w III wystawie sztuk plastycznych w kamienicy Celejowskiej w Kazimierzu Dolnym 12 VIII 1934. Brała również udział w Salon d'Automne w Paryżu w 1938 (2 martwe natury) i w Salon des Indépendants w 1939 (*Studium*).

Jej wystawa indywidualna odbyła się w lutym 1936 w Warszawie w Salonach Philipsa (Salach Zw. Pracowników Administracji Wojsko-

wej) przy ul. Mazowieckiej 9; S. pokazała wówczas 42 obrazy, m.in.: *Dziewczynka w czerwonym berecie*, *Zabawa w koło*, *Pokój dziecinny*, *Dama w kapeluszu*, *Straganiarze*, *Rude siostry*, *Aleja po zachodzie słońca*, *Balet*, *Dziewczynka w kapturku*, *Nad rzeką*, *Imieniny pani mecenasowej*, *Przyjaciółki* (repr. Nasz prz. il., 1936 nr 7, s. 4), *Pejzaż z Kazimierza nad Wisłą* (repr. tamże), *Pan w monoklu*, *Martwa natura z piklingami*, *Zabawki*, *Razura*, *Brama w Algierze*, *Marsz weselny*, *Domek z malwami*, *Kaczeńce*, *Spacer z psem*, *Kosze*, *Cyrk*, *Kobieta w niebieskim krawacie*, *Targ w Algierze*, *Niedziela na Bielanych*, *Powrót z targu* (repr. Kur. Poranny, 1936 nr 53, s. 6 jako *Typy z Hiszpanii*), *Żuaw w czerwonym fezie*, *Jazz-band*, *Fioletowe wazon*y, *Dziewczynka z pieskiem*, ponadto pejzaże, martwe natury, kwiaty. W Paryżu w galerii André J. Rotgé wystawiała dwukrotnie w 1938, na pokazach wspólnych z Joachimem Weingartem (również pochodzącym z Drohobycza), od 7 do 23 kwietnia i na przełomie maja i czerwca; prezentowała pejzaże, martwe natury i portrety (2 portrety kobiece repr. Nasz prz. il., 1938 nr 37, s. 5).

Dorobek artyst. S. nie zachował się lub pozostaje w zb. pryw. (żadna praca nie pojawiła się po 1945 na rynku sztuki). Jej twórczość znana jest jedynie fragmentarycznie z nielicznych reprodukcji i recenzji (przeważnie pochlebnych), zamieszczanych w międzywojennej prasie oraz z zachowanych katalogów wystaw. Malarka posługiwała się przede wszystkim techniką olejną, stosując duże, ruchliwe plamy barwne, a deformację kształtów podkreślała wyrazistą fakturą. Pozwala to umieścić jej obrazy w nurcie ekspresjonizmu, w jego wersji zbliżonej do tendencji École de Paris. Indywidualność S. krytycy dostrzegli już na warsz. wystawach zbiorowych; w 1935 recenzent Salonu dorocznego w Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych napisał: „W salonie wybija się bardzo interesująco nazwisko nowe – Miry Zyłowej. Talent Zyłowej płynie szeroką falą – artystka posiada paletę o bogatej, czystej gamie kolorystycznej, w materii malarskiej czuje się jak we własnym żywiole – stąd bardzo soczysto i zmysłowo oddane niektóre partie obrazów”. Tytus Czyżewski we wstępie do kat. indywidualnej wystawy S. podkreślał, że „głównym i najbardziej cennym elementem jej talentu – obok temperamentu prawdziwego kolorysty – jest świadome dążenie do organizacji wizji plastycznej środkami

czysto malarskimi". Te same właściwości wskazywano w recenzjach tego pokazu: „Artystka maluje fakturą szpachlową, grubą i soczystą, używa także techniki «transparente», o powierzchni matowej. Atakuje przy tym z brawurą najtrudniejsze problemy kolorystyczne, wychodząc z nich zwycięsko, a potykając się rzadko". Autor tych słów, Michał Weinzieher, zgadzał się z Czyżewskim co do pretekstowej roli tematu w obrazach S., ale dodawał, że „temat jest dla niej również istotnym elementem wyrazu artystycznego i inwencja artystki w tej dziedzinie jest dowodem głębszego życia psychicznego. Na wystawie znajduje się kilka obrazów ..., które przeszły granice interesujących zapowiedzi i świadczą już o głębszych osiągnięciach. W tych kilku obrazach artystka ściszyła gamę barwną, uszlachetniła fakturę, wydobyła z siebie pierwiastki rzadko przychodzącego do głosu liryzmu. Prace te posiadają odmienny, jednolity dźwięk malarski: wizja i obraz skojarzone zostały pełnią harmonii”.

Darmon A.M., *Autour de l'art juif. Encyclopédie des peintres, photographes et sculpteurs*, Carnot 2003 (jako Zylowa).

Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.21 r. Oficerowie korpusu sanitarnego. ... Lekarze, W. 1921, s. 448 (dot. męża S.). – Turkow M., *Noje talenten weren entplekt, alte werenz ermant*, Der Moment, 1932 nr 299 (26 XII), s. 5. – Strakun L., *Salon Zimowy w Towarzystwie Krzewienia Sztuk Pięknych*, Opinia, 1933 nr 1, s. 10. – Frydman F., *Jerlecher Salon*, Literarisze Bleter, 1935 nr 52 (27 XII), s. 849. – *Salon Doroczny „Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych”*, Nasz prz., 1935 nr 345 (8 XII), s. 21. – *Mira Zilowa fun Lublin off der ojssztelung in der jidiszer kunst-gezelschaft in Warsze*, Lubliner Tugblat, 1935 nr 300, s. 7. – *Ciekawy debiut malarski*, Nasz prz., 1936 nr 50 (18 II), s. 14. – Czyżewski T., *Stykowie w Zachęcie i Mira Zylowa*, Kur. pol., 1936 nr 54 (24 II), s. 3. – Tenże, *Wystawy warsz. „Ład” i Mira Zylowa*, Dz. pozn., 1936 nr 40 (18 II), s. 2. – Husarski W., *Wystawy*, Wiad. lit., 1936 nr 9, s. 7. – Tenże, *Wystawy warsz. Mira Zylowa*, Czas, 1936 nr 53 (23 II), s. 8. – stc. [Ciechomski S.], *Obrazy Miry Zylowej*, Mysł pol., 1936 nr 3, s. 8. – Sterling M., *Nowy talent kobiety. Wystawa M. Zylowej*, Kur. Poranny, 1936 nr 53 (22 II), s. 6. – Weinzieher M., *Salon doroczny Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych*, Nasz prz., 1936 nr 374 (27 XII), s. 9. – Tenże, *Wystawa Miry Zylowej. Salony Philipsa - Mazowiecka 9*, tamże, nr 55 (23 II), s. 14. – Pol. życie art., 2. – *Materiały do dziejów IPS (1930-1939)*, oprac. Sosnowska J., W. 1992.

– Malinowski J., *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. III: lata 1930-1939*, W. 2016. – Piątkowska R., *Artystki i miłośniczki sztuki - kobiety w żyd. życiu artyst. międzywojennej Warszawy. W kręgu Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych*, Studia Judaica, 2021 nr 1, s. 203-204.

LXIX Salon zimowy, Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych (ul. Wierzbowa 7), W. 1933, poz. 103-104 (jako Sylberszlag). – *V Salon zimowy*, IPS, W. 1935 (jako Silberschlagowa). – *LXXX Wystawa zbiorowa ... w lokalu loży „Achud-Jedność”, ul. Wierzbowa 11 / Senatorska 27*, Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych, W. 1935 (jako Sylberszlag). – *Salon plastyków Zw. Zawodowych Pol. Art. Plastyków*, IPS, W. 1936, s. 83 (spis członków zw.). – *Wystawa obrazów Miry Zylowej*, Salony Philipsa, ul. Mazowiecka 9, wstęp Czyżewski T., W. 1936. – *Cat. des ouvrages de peinture, sculpture, dessin ... exposés au Palais de Chaillot*, 11 XI - 18 XII, Société du salon d'automne, Paris 1938, poz. 1638. – *Cat. de la 50e Exposition*, 17 III - 10 IV, Société des artistes indépendants, Grand Palais, [Paris] 1939, poz. 3152, 3153. – *W Kazimierzu Wisła mówiła do nich po żydowsku... Malarze żyd. w kazimierskiej kolonii artyst.*, oprac. Odorowski W., Muz. Nadwiślańskie, Kazimierz Dolny 2007, s. 82-83.

Nasz prz., 1932 nr 355 (22 XII), s. 10 (jako Sylberszlag); 1936 nr 353 (8 XII), s. 12. – *Głos Plastyków*, 1934 nr 9-12, s. 184. – *Spis Abonentów Sieci Telefonicznych Dyrekcji Okręgu Poczty i Telegrafów w Lublinie i Pol. Akcyjnej Spółki Telefonicznej w m. Lublinie na 1937*, s. 35; 1938, s. 38; 1939, s. 40 (dot. męża S.). – *Exp. Lubelski i Wołyński*, 1939 nr 118 (30 IV), s. 5.

AP Lublin, zespół nr 403, UWL WSP, sygnatura 800: *Lista płatników składek na Gminę Wyznaniową Żydowską w Lublinie z 1928 r.* – Piątkowska R., *Wystawy żyd. w Warszawie przed 1939 r.*, mpis u autorki w Warszawie.

M. Tarnowska
uzup. U.M.

Silbermann Mojżesz, czynny we Lwowie w l. 1900-10 jako malarz dekoracyjny. W jego pracowni uczniami byli Mojżesz Schleicher i Bernard Stramer, którzy pokazywali swoje proj. malowideł ściennych na wystawie prac uczniów rękodzielniczych we Lwowie w 1905.

Kat. I lokalnej wystawy prac uczniów rękodzielniczo-przemysłowych i zabytków cechowych we Lwowie, Lw. 1905, s. 41. – Kur. lw., 1905 nr 278, s. 9. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego miasta Krakowa i Lwowa*, IV, 1908, Kr. 1908, dział II, s. 154. – *Skorowidz adresowy król. stoł. miasta Lwowa*, r. II, 1910, Lw. 1910, s. 433. – Глембоцкая Г. [Glembocka G.], *Художники-евреи Львова первой половины XX века: Жизнь, творчество, судьба*, Львов 2015.

J. Biriulow

Silverman (Baizerman) **Eugenia** (Eugenie, Eugénie), malarka, ur. 14 X 1899 Warszawa, zm. 30 XII 1949 Nowy Jork. Jej rodzina pochodziła z Kaukazu; dziad był kolekcjonerem sztuki bliskowschodniej, matka półprofesjonalną aktorką; ojciec, nauczyciel języków, zwykle opuszczał rodzinę na dłuższy czas. S. spędziła dzieciństwo z rodzicami na pd. Ukrainie. Uczyła się rysować pod okiem pryw. nauczyciela, a potem uczęszczała na zajęcia w szkole artyst. w Odessie. Ok. 1913 rodzina wyemigrowała do Stanów Zjednoczonych. S. studiowała w National Academy of Design w Nowym Jorku i w Educational Alliance, ośrodku na Lower East Side. Jej prace studenckie, doskonale narysowane, były statyczne i stonowane w kolorze. W 1920 spotkała swojego przyszłego męża, rzeźbiarza Saula Baizermana, urodzonego w Witebsku, który, podobnie jak ona, uczył się jako dziecko rysunków w Odessie. Razem z nim wyjechała do Włoch i Paryża, gdzie obudziła się jej wrażliwość kolorystyczna. Zaczęła malować obrazy złożone z jasnych, barwnych kropek. Twórczości mogła poświęcać jedynie wieczory, ponieważ w ciągu dnia pracowała w fabryce i zajmowała się córką Ugesie. Ok. 1927 ukształtował się jej indywidualny, dojrzały styl. Konsekwentnie organizowała powierzchnię malarską za pomocą wydłużonych plam o intensywnych kolorach, kładzionych żywiołowo na płótnie. Malowała nagie kobiety, dzieci, owoce i kwiaty, których zarysy to pojawiają się, to znikają w pulsującej, ruchliwej materii obrazu.

Nowojorska Artists Gallery zorganizowała jej wystawy indywidualne w 1938 i 1950 oraz wystawę wspólną z mężem w 1948, a także retrospektywę w 1961. Prace S. pokazywano też w Krasner Gallery (1964) i Zabriskie Gallery (1988). Jej obrazy znajdują się w zb. Whitney Museum of

American Art i Museum of Modern Art w Nowym Jorku.

S. jest znana jako Eugenie Baizerman, a jej twórczość należy do sztuki amerykańskiej, ale prezentując 2 obrazy (*L'enchantement*, *Anticoli Corrado - paysage*) na Salon des Indépendants w Paryżu w 1926 artystka podała swoje panieńskie nazwisko i narodowość polską (w kat. zapisano również jej paryski adres: „u Baizermana” [„chez Baizerman”], 77, rue Denfert-Rochereau).

Cat. de 37e exposition au Palais de Bois, Société des artistes indépendants, Paris 1926, poz. 3329, 3330. – Gerdts W.H., *Women Artists of America, 1707-1964*, The Newark Museum, Newark 1965. – Pol. życie art., 2. – *North American Women Artists of the Twentieth Century. A Biographical Dictionary*, red. Heller J., Heller N.B., New York 1995. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści polscy wystawiający na Salonach paryskich w latach 1884-1960*, W. 2005. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. II: lata 1922-1929*, W. 2015 (jako Eugeniusz Silverman). – The Shalvi/Hyman Encyclopedia of Jewish Women, <https://jwa.org/encyclopedia/article/baizerman-eugenie> (dostęp 10.02.2023).

U. Makowska

Silvestre (de Silvestre, Silvestre Le Jeune, Silvestre młodszy, Silvestre Junior, Silvestre der Jüngere, Silvestre II, Sylvestre, Silvester, Sylvester) **Louis** (Ludwig, Ludewig, Ludovicus), malarz nadworny królów Augusta II i Augusta III, rysownik, ur. Paryż (lub Sceaux), ochrzczony 23 VI 1675 Sceaux, zm. 11 IV 1760 Paryż, pochowany tamże w kośc. par. Saint Germain L'Auxerrois (miejsu pochówku wielu artystów związanych z dworem, w tym jego rodziców). Pochodził z wywodzącej się rzekomo ze Szkocji rodziny o tradycjach artyst., dzierżącej przechodzący z ojca na syna tytuł nauczyciela rysunku dzieci królewskich (*maître à dessiner en titre du Dauphin et des Enfants de France*). Ojcem S. był Israël (1621-91), rysownik i rytownik królewski, nauczyciel rysunku Ludwika Wielkiego Delfina, oraz paziów Wielkich i Małych Stajni w Wersalu (*maître à dessiner du Dauphin et des pages des Grande et Petite Écuries*), autor m.in. serii

rycin ukazujących pałace i ogrody królewskie, miasta i festyny publiczne (wyk. na zlecenie Ludwika XIV i Jeana Baptiste'a Colbert), przyjęty w 1670 do Académie Royale de Peinture et de Sculpture w Paryżu. Matka, Henriette z domu Sélincart (1624-80), pochodząca z rodziny paryskich kupców i marszandów, była wnuczką Claude'a Henrieta, malarza nadwornego w Nancy, pracującego następnie w Paryżu. S. był ich czwartym, najmłodszym synem, mylonym czasem w literaturze ze starszym bratem o tym samym imieniu (Louis, Louis starszy, Louis „aîné”, ur. 20 III 1669 Paryż, zm. 18 IV 1740 tamże), który został przeznaczony do kariery wojskowej i służył jako królewski muszkieter, ale był też rysownikiem, malarzem i rytownikiem, autorem gł. pejzaży, przyjętym w 1706 do Królewskiej Akademii Malarstwa i Rzeźby jako malarz *ordinaire du roi*. Utalentowanym rysownikiem oraz wydawcą rycin pejzażowych, mitologicznych i scen historycznych był najstarszy z braci François (Charles François; ur. 10 IV 1667 Paryż, zm. 8 II 1738 Wersal), który ponadto zajmował się wydawaniem i sprzedażą rycin, współpracując w tym zakresie z braćmi (także z S.); przejął po ojcu nauczanie rysunku Ludwika Wielkiego Delfina, 3 młodych książąt de Bourgogne, de Berry i d'Anjou; w 1717 uczył też rysunku kilkuletniego Ludwika XV; w 1737 został przyjęty do paryskiej Akademii. Trzeci z braci S., Alexandre (ur. 26 XII 1667 Paryż, data śmierci nieznana), przeznaczony do kariery duchownej, najprawdopodobniej także był rytownikiem. Żoną S., poślubioną 6 I 1706 w paryskim kośc. Św. Bartłomieja (po intercyzie spisanej 26 X 1703), była Marie Catherine Hérault (ur. 6 X 1680 Paryż, zm. 15 X 1743 Drezno), córka radcy dworu królewskiego, malarza-pejzażyisty Charles'a Antoine'a Hérault, również członka Académie Royale de Peinture et de Sculpture. Sama Marie Catherine, wyedukowana w artyst. środowisku została pasteliską i miniaturzystką, później współpracowniczką swego męża w jego pracowni w Dreźnie, zajmując się m.in. kopiowaniem malowanych przez niego portretów. Z ich siedmiorga dzieci jedynie troje dożyło dorosłości. Syn François Charles (ur. ok. 1712, zm. 1780), również malarz, uczył się i współpracował z S. w jego drezdeńskim warsztacie; został artystą nadwornym króla pol. i księcia Saksonii, od 1743 pełnił funkcję zastępcy dyrektora drezdeńskiej Królewskiej Akademii Malarstwa

(Königlicher Akademie der Malerei), by w 1748 zostać jej dyrektorem, zastępując ojca na tym stanowisku (pozostawał na nim do wybuchu wojny siedmioletniej; w 1756 wyjechał do Paryża); jego *oeuvre* pozostaje nieznane. Z dwóch córek S. ze sztuką związana była Marie Louise Maximilienne (ur. 14 XII 1707 Paryż, zm. 3 II 1798 Wersal), która okazała się uzdolnioną pasteliską, miniaturzystką i kopistką; współpracowała z ojcem, podobnie jak matka, przy kopiowaniu jego dzieł; została następnie nauczycielką rysunku i lektorką (*lectrice*) królowny Marii Józefy Wettynówny, której towarzyszyła w 1747 w wyjeździe do Francji. O drugiej córce, Marie Thérèse (zm. 1757 Paryż), wiadomo jedynie, że poślubiła kamerdynera królewskiego Pierre'a Josepha Pierrarda (Pierrarta), a w 1756 uciekła przed wojną do stolicy Francji.

S. otrzymał 10 VII 1741 w Saksonii indygenat szlachecki, przyznany mu przez Augusta III jako księcia elektora saskiego Fryderyka Augusta II; wraz z nim został nobilitowany jego bratanek Nicolas Charles (ur. 7 III 1699 Paryż, zm. 30 IV 1767 Valenton), syn François, rysownik i rytownik, *maître à dessiner du Dauphin et des Enfants de France*, przyjęty do paryskiej Akademii w 1747, kolekcjoner malarstwa, rycin i medali. Odtąd tytuł szlachecki i nazwisko de Silvestre przysługiwało wszystkim potomkom S. i Nicolasa Charles'a. Dzięki małżeństwu, poprzez związki siostr swojej żony, S. spowinowacił się kilkoma artystami, którzy tworzyli ówczesną nową sztukę francuską: malarzami Noëlem Coypelem, Jeanem Bérainem młodszym, Pierrem D'ulin de la Poneraye i François Hutinem (malarzem nadwornym Stanisława Leszczyńskiego), rytownikami i rysownikami Guillaumem Chasteau i Jeanem Baptiste Bonnartem, rytownikiem i medalierem Josephem Charles'em Roëttiersem oraz ebenistą Louistem Marteau, ojcem Louisa François, który został następnie nadwornym portrecistą i miniaturzystą króla polskiego Stanisława II Augusta. Jako pierwszy malarz Augusta III w Dreźnie S. protegował członków swojej rodziny, rozbudowując tu „kolonię” artystów francuskich, m.in., oprócz wspomnianej kilkuletniej współpracy z synem François Charles'em w Akademii Malarstwa, pośredniczył najpewniej w 1748 w zatrudnieniu tu swych dwóch siostrzeńców, Pierre'a i Charles'a François Hutinów, początkowo w ekipie rytowników i rysowników, którzy pod kierunkiem Carla Heinricha von Heinekena

pracowali nad wydaniem luksusowego albumu reprodukcyjnego *Recueil d'estampes d'après les plus célèbres tableaux de la Galerie Royale de Dresde* (1753). Charles François Hutin, malarz, grafik i rzeźbiarz dekorator, zaprojektował i wyrył w 1764 nagrobek S., z popiersiem portretowym, tarczą herbową i figurami alegorycznymi (nie wiadomo, czy zrealizowany; wewnątrz kość. Saint Germain L'Auxerrois zostało bowiem zdewastowane podczas Wielkiej Rewolucji).

Pierwszy okres paryski: edukacja i działalność malarska we Francji do 1715-16. Pierwsze, skrócone informacje na temat edukacji malarskiej S. pochodzą z not Carla Heinricha von Heinekena (manuskrypt krótkiej biografii przeznaczonej do leksykonu artystów *Dictionnaire des artistes*, po 1778) i Pierre'a Jeana Mariette'a (wyd. jako *Abecedario*, 1858) oraz jednozdaniowej wzmianki Antoine'a Josepha Dezallier d'Argenville'a (*Abregé de la vie des plus fameux peintres*, cz. 3, 1752), którzy ograniczyli się jedynie do wspomnienia o nim jako o uczniu Bona Boullogne'a oraz o jego pobycie w Rzymie. Ojciec S. cieszył się zaufaniem rodziny królewskiej, czego wyrazem było m.in. wystąpienie dzieci naturalnych Ludwika XIV i Françoise Louise de La Baume Le Blanc, hrabiny de La Vallière (czyli Ludwika Bourbona, hrabiego de Vermandois, oraz jego siostry Marii Anny, Mademoiselle de Blois) w roli rodziców chrzestnych jego syna. Rodzina S. mieszkała w galeriach Luwru, gdzie artyści przyjęci w poczet Królewskiej Akademii Malarstwa i Rzeźby mieli zakwaterowanie oraz swoje pracownie. S., podobnie jak jego bracia, kształcił się początkowo u ojca prowadzącego tu własne atelier i będącego w posiadaniu dużego zbioru obrazów (756) oraz rysunków i rycin (ponad 2000), własnych, jak też autorstwa Jacquesa Callota, Stefano della Belli, Charles'a Audrana i Jeana Le Clerca, które trafiły do niego po wuju Israëlu Henrieta, rytownika i rysownika (1590-1661); jak należy sądzić, dostęp do tej bogatej i zróżnicowanej kolekcji nie pozostał bez wpływu na warsztat młodego malarza. Następnie, jako oficjalny elew Académie, S. trafił do pracowni przyjaciela ojca, Charles'a Le Bruna, pełniącego do 1683 funkcję dyrektora placówki, a po jego śmierci w 1690 znalazł się w pracowni Bona Boullogne'a, którego styl „poprawnie kontynuował” (wg oceny P.J. Mariette'a). Supozycja, jakoby S. był uczniem Pierre'a Mignarda (M. Schieder), nie znajduje po-

twierdzenia źródłowego. Można uznać, że S. wyniósł z edukacji akademickiej podstawy „wielkiego stylu”, któremu hołdowali jego obaj mistrzowie, w tym biegłość w rysunku i zamiłowanie do perfekcji formalnej. Wpływ malarstwa Le Bruna będzie wyraźnie wyczuwalny w jego kompozycjach hist. i alegorycznych, w układach i kanonie postaci, typie pejzażu oraz wyrazistych konturach, zaś wpływ stylu Boullogne'a pozostanie szczególnie widoczny w obrazach mitologicznych, zarówno w kompozycji, jak i jasnej, dość bogatej kolorystyce. Z owego najwcześniejszego okresu twórczości S. znany jest wprawny, dynamiczny rysunek *Szarża kawalerii*, kopia wg Antonia Tempesty, jedyna w zachowanym dorobku artysty scena batalistyczna (tusze brązowy, pióro, sygn.: „LOUIS SILVESTRE 1689”, z adnotacją: „FAIT A L'AGE DE 15 ANS D'APRES TEMPESTA”, Luwr); dwie inne sceny bitewne *Bitwa pod Cassel* i *Oblężenie Saint-Omer*, które S. namalował na uroczystości pogrzebowe Filipa Orleańskiego w 1701, znane są jedynie ze wzmianek prasowych. W tych latach powstał również frontyspis albumu rysunków ojca, z figurami alegorycznymi Sławy, uskrzydłonymi puttami podtrzymującymi draperię z napisem: „Diverses veües / de plusieurs Endroits / considérables dessinées au naturel / par Israel Silvestre” i kartuszem z pustą tarczą herbową, z zarysem pejzażu w tle (rys. tusz brązowy, pióro, lawowanie, ol., Luwr); sposób ujęcia figur zapaści późniejszą manierę S. ukazywania postaci kobiecych i puttów o charakterystycznych rysach twarzy i puklach włosów, jak np. w dekoracji plafonów w Salonie Matematyczno-Fizycznym w Zwingerze w Dreźnie z 1717 (ol., zniszczone w 1945).

W 1694 S. bezskutecznie ubiegał się o najwyższą nagrodę Akademii, Prix de Rome, nie zadawając się wyróżnieniami w konkursach w ramach pracowni. Pomimo to wyjechał, rzekomo wraz ze starszym bratem François, w podróż edukacyjną do Włoch. Podawana w biografiiach malarza data 1693 jako rok wyjazdu (począwszy od wspomnień rodzinnych, opublikowanych przez Edouarda de Silvestre'a, 1869) wydaje się zbyt wczesna, bowiem w czerwcu t.r. artysta świadkował na ślubie François, a 10 XII następnego r. był obecny podczas podpisania aktu podziału spadku po zmarłym 3 l. wcześniej ojcu. Niewątpliwie jednak przez kilka lat przebywał w Rzymie, studiując sztukę antyczną i dzieła mistrzów nowożytnych

oraz kształcąc smak artystyczny. Tu zetknął się m.in. z ówczesnym *principe* Akademii Św. Łukasza i prefektem Starożytności Rzymu, Carlem Marattą, choć nie ma źródłowego potwierdzenia, że S. korzystał z jego wskazówek i był uczniem wielkiego rzymianina. Wedle E. de Silvestre'a malarz otrzymał rzekomo nagrodę Accademii di San Luca, ale jego nazwiska nie odnotowują spisy *premiati* rzymskiej szkoły. W 1699-1700 przez Lombardię i Wenecję S. powrócił do Paryża. Być może z czasu podróży po Italii pochodzą atrybuowane mu krajobrazy przypominające Kampanię Rzymską (Campagna Romana), z ruinami antycznymi i malowniczą lokalną architekturą, zachowane w liczbie ok. 80 w albumie sztucznym wraz z kilkoma sztychami sygn. przez braci S.: Louisa jako rysownika, Alexandre'a rytownika i François wydawcę (rys. tusz czarny, pióro, sangwina, ol., Luwr; rysunki bywają przypisywane także Louisowi starszemu).

Osiadłszy w stolicy Francji (w domu przy rue de Richelieu, róg rue du Hasard), S. rozpoczął niezależną karierę artyst. Początkowo terminował przy dekoracjach rezydencji królewskich w Wersalu i Grand Trianon; m.in. w 1701 namalował do pawilonu Menażerii obraz *Arion na delfinie grający na lirze* (ol., Luwr), inspirowany opowieścią z *Dziejów* Herodota, niemal identyczny co do kompozycji postaci z dziełem Antoine'a Coypela o tym samym temacie. Obraz, utrzymany w jasnej, żywej kolorystyce, dawał wyraz lekkości rysunku i zarazem dużej biegłości technicznej autora. Z czasem te cechy staną się znakiem rozpoznawczym malarstwa S., podobnie jak duży talent dekoracyjny, który wkrótce skieruje jego kompozycje mitologiczne od barokowego klasycyzmu ku drobniejszym i bardziej wdzięcznym formom rokokowym.

Ważnym momentem w karierze zaledwie dwudziestosiedmioletniego S. stało się przyjęcie 24 III 1702 w poczet członków (*agrégé*) Królewskiej Akademii Malarstwa i Rzeźby jako malarza historii (*le grand genre*), po prezentacji obrazu mitologicznego *Stworzenie człowieka przez Prometeusza przy współudziale Minerwy* (ol., Musée Fabre, Montpellier, gdzie zachowany też szkic przygotowawczy, ol. na desce, o nieco innej kompozycji), zaakceptowanego jako *morceau de réception* i zawieszonego w sali tzw. wielkiej, w której zwykle odbywały się zgromadzenia członków Akademii. S. przedstawił w nim własną interpretację mitu

i zarazem nową wersję ikonograficzną tematu: ukazał chwilę tuż po tym, gdy tytan buntownik (umiejscowiony w centrum kompozycji), unoszący pochodnię z płomieniem skradzionym z rydwanu Heliosa, tchnął ducha, wbrew woli Zeusa, w ulepioną z gliny figurę, czyniąc z niej człowieka; w scenie uczestniczy Minerva, a towarzyszą jej zwierzęta, najpewniej symbolicznie odnoszące się do innych bogów olimpijskich (wg interpretacji K. Gutowskiej-Dudek, 2015, figury zwierząt miały znaczenie alegoryczne, wyrażając potęgę, siłę i nieśmiertelność). Do wypracowanego przez S. ujęcia ikonograficznego nawiąże po stuleciu Jean Simon Berthélemy w malowidle na suficie Rotundy Marsa w Luwrze. Obraz S., pomimo niezaprzeczalnej sprawności technicznej, poprawności kompozycji i anatomii postaci, wyważonej nasyconej kolorystyki, jest poprawnym dziełem wirtuozerskiego eklektyka (jak napisał H. Marx), który wiele zawdzięczał akademikom klasycystom i wpływowemu stylowi Maratty. To wrażenie pogłębiają idealizacja ciał i twarzy, staranność wykończenia i gładka faktura, stonowany światłocień, a nadto umowność gestów i ekspresji afektów, podporządkowanej akademickim zasadom. Tego rodzaju eleganckie malarstwo zapewniło S. popularność. Z dzisiejszego punktu widzenia ciekawszy wydaje się wspomniany szkic przygotowawczy, o nieco innej, bardziej dynamicznej kompozycji, znamionujący też zamiłowanie S. do rozwiązań malarskich opartych na kolorze.

S. początkowo specjalizował się w kompozycjach hist., alegorycznych i mitologicznych, ale zaczął także otrzymywać zlecenia na obrazy religijne oraz portrety. W 1703 pozyskał prestiżowe zamówienie na kolejne dzieło w cyklu tzw. Majówek, corocznych ofiar ku czci Matki Boskiej, składanych w dniu 3 maja w katedrze Notre-Dame przez paryski cech złotników. Autorstwo powstającego w l. 1630-1707 cyklu wielkich płócien, zawieszanych na filarach nawy głównej katedry, powierzane było znanym w swym czasie malarzom lub też młodym, dobrze rokującym artystom, przyjętym do Królewskiej Akademii Malarstwa i Rzeźby. Majówki stały się zarazem formą konkursu malarstwa religijnego, a o zleceniu na nie usilnie zabiegano, gdyż wywieszenie dzieła w katedrze dawało możliwość stałej ekspozycji publicznej. Tematy owych dzieł wymagały zatwierdzenia przez kanoników katedralnych i zazwyczaj były zaczerpnięte z *Dziejów Apostol-*

skich. S. zilustrował motyw z historii św. Piotra – *Św. Piotr uzdrawiający paralityka* (ol., sygn., Luwr, depozyt w Musée des Beaux-Arts, Arras; zachowany także szkic rys. w Dreźnie, Staatliche Kunstsammlungen). Obraz, o dynamicznej, barokowej kompozycji zasadzającej się na diagonalu, charakteryzują wyjątkowo miękki modelunek i rozbudowane, wijące się draperie, których formy nie znajdują kontynuacji w późniejszej twórczości malarza. Jest to zarazem pierwszy znany obraz S. z jego sygnaturą („LUD. SILVESTRE. FECIT 1703”).

W tym samym roku S. zrealizował również serię obrazów z żywota św. Benedykta z Nursji, w cyklu dekoracji do refektarza klasztoru benedyktyńskiego Saint-Martin-des-Champs w Paryżu (rozproszone po wielkiej rewolucji). Kompozycje równie wielkiego formatu, jak obraz do katedry Notre-Dame, utrzymane są jednak w znacznie bardziej surowych, oszczędnych i realistycznych formach. Z namalowanych 9 dzieł znanych jest 6: *Św. Benedykt wskrzesza dziecko* (ol., Luwr), *Wizja ognia*, *Zatruty chleb* i *Św. Benedykt przyjmujący wizytę proboszcza Florencjusza* (ol., Musées royaux des Beaux-Arts de Belgique, Bruksela) i jeszcze 2 inne (Musée des Beaux-Arts, Béziers, i Musée d'Art Hyacinthe Rigaud, Perpignan).

5 I 1704 S. został wyróżniony pozycją adiunkta (*adjoint à professeur*) w Akademii. W tym roku po raz pierwszy wziął udział w Salonie, wystawiając obrazy mitologiczne, inspirowane wątkami z *Metamorfoz* Owidiusza: *Merkury usypiający grą Argusa* (oryginał nieznany), *Wenus wstrzymująca Adonisa przed wyruszeniem na polowanie* oraz *Apollo i Dafne*, najpewniej tożsame z dziełami przedstawionymi na rycinach z 1706 i 1707 (sygn. i dat., ryt. Nicolas Château, pierwsza dedykowana młodemu Chevalier de Bavière, druga – Jules’owi Hardouinowi Mansartowi). Stawał się tym samym malarzem coraz bardziej rozpoznawalnym w środowisku paryskim i zdobył aprobatę krytyków. 3 VII 1706 otrzymał tytuł profesora Akademii, a w 6 lat później został jej wicerektorem. Z okresu zatrudnienia w Akademii pochodzą rys. z modela i szkice męskich atletycznych postaci, sangwiną i ol., sygn. i dat. 1710 i 1716, które świadczą o dobrym warsztacie rysownika (Musée de l'École Nationale Supérieure des Beaux-Arts, Paryż).

Kolejne lata po wejściu do grona profesorów Académie Royale okazały się dla S. bardzo udane.

W 1707-08 namalował dla bpa Strasburga, kardynała Armanda Gastona księcia de Rohan-Soubise, 2 obrazy z historii starożytnej inspirowane *Iliadą*: *Pożegnanie Hektora i Andromachy* (sygn. i dat., 1708, nieustalone miejsce przechowywania; znany ze szkicu przygotowawczego, rys. czarną i białą kredką na papierze brunatnym, w zb. pryw. w Paryżu) oraz *Ulisses żąda wydania Astyanaksa, syna Andromachy* (ol., sygn. i dat., 1708, w XIX w. w zb. rodziny Rohan w zamku Sychrov w Czechach, w 2011 w handlu antykwarecznym w DA Dorotheum w Wiedniu; ryt. przez Jeana Audrana), bliskie malarstwu Le Bruna oraz tradycji rzymskiego barokowego klasycyzmu i dziełom Nicolasa Poussina w stylu „doryckim”. W drugim z wym. obrazów uwagę zwraca antykizowany sztafaż architektoniczny, pełna patosu, retoryczna kompozycja i przemyślana gra żywych, nasyconych kolorów, szczególnie podkreślających obfite, ciężkie draperie, z wyrazistym zaznaczeniem centralnej postaci Andromachy, błagającej o litość dla syna, której świetlista biała suknia czyni z niej wyrazistą dominantę sceny. „Heroizowany” krajobraz w tle, ozdobiony antycznymi budowlami, znajdzie się również na namalowanym w 1708 obrazie biblijnym *Znalezienie Mojżesza przez córkę Faraona* (ol., sygn., Musée des Beaux-Arts, Brest), o klasycyzującej kompozycji w stylu poussinowskim. Bardzo bliski pejzaż powróci w obrazie mitologicznym *Perseusz i Andromeda* z 1719 (ol., sygn. na odwrocie, Museum of Fine Arts St. Petersburg na Florydzie).

W 1707 powstał pierwszy (znany) portret pędzla S. – wizerunek dwunastoletniego Maksymiliana Emanuela zw. Chevalier de Bavière (nieślubnego syna elektora bawarskiego Maksymiliana II Emanuela), grającego na violi da gamba, z pieskiem u stóp (ol., sygn.: „L. Silvestre Junior Pinxit 1707”; Bayerische Staatsgemäldesammlungen, Alte Pinakothek, Monachium). W tym nieoficjalnym, a zarazem wytwornym wizerunku, o oszczędnie zarysowanym tle pałacowego wnętrza utrzymanym w brunatnych tonach, odnaleźć można podobieństwo do stylu portretów Nicolasa de Largillière’a – szczególnie w naturalnym ujęciu, tonacji barwnej i z pietyzmem oddanych fakturach dworskiego stroju młodzieńca (aksamitny, szamerowany złotem frak z koronkowym zabotem) oraz wzorzystej kotary.

W tym czasie S., wraz z bratem François, handlował rycinami, wykonywanymi na podstawie

jego obrazów m.in. przez Jeana Audrana, Nicolasa Château i Louisa Desplaces'a. Wśród tych rycin, dat. na l. 1706 i 1707, dedykowanych patronom z otoczenia dworu królewskiego, oprócz przedstawień znanych obrazów S. (m.in. *Uliszes żąda wydania Astyanaksa, syna Andromachy*, sygn., dedykowana księciu de Rohan, ryt. J. Audran), znalazła się seria z nieznanymi woryginale dziełami malarskimi inspirowanymi *Metamorfozami* Owidiusza; były to wspomniane kompozycje *Apollo i Dafne* oraz *Wenus i Adonis*, a ponadto *Amor i Bachus* (sygn., ryc. dedykowana Jeanowi Baptiste le Ragois de Bretonvilliers, ryt. L. Desplaces, przed 1712). Zapewne w zbliżonym okresie powstały również przedstawienia *Satyry i nimfy Diany* oraz *Pan i Syrinks*, znane z rycin dedykowanych księciu saskiemu Fryderykowi Augustowi (przyszłemu Augustowi III) odpowiednio w 1715 i 1717 (ryt. Simon Henri Thomassin), *Medea i Jazon*, dedykowana Claude'owi Le Bas de Montargis (b.d., ryt. L. Desplaces). S. przypisywane są także 2 obrazy mitologiczne z ok. 1704 lub 1707 ze zb. króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I, przeznaczone zapewne na supraporty do pałacu Sanssouci w Poczdamie: *Apollo i Dafne* oraz *Perseusz i Andromeda* (ol., Stiftung Preußische Schlösser und Gärten Berlin-Brandenburg – Schloss Sanssouci, Poczdam), wykazujące wpływ malarstwa Charles'a De La Fosse'a, oraz być może trzeci, *Śmierć Adonisa* (ol., Musée Magnin, Dijon). Ok. 1708-09 musiał powstać również obraz *Angelika i Medoro*, ilustrujący wątek z poematu Torquata Tassa *Jerozolima wyzwolona* (sygn., ryc. dedykowana Marii Teresie de Bourbon-Condé, ryt. N. Château). Temat ten powróci w obrazie z 1750 (ol., Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno; także rys., tusz, pióro, lawowanie, British Museum), jednakże w kompozycji bardziej rozbudowanej, wzbogaconej o tło pejzażowe i sztafaż, oraz z bardziej pruderyjnie przesłoniętą nagością. Zapewne przed 1712 S. namalował też plafon z przedstawieniem *Zgromadzenia bogów na Olimpie* (*Spór Minerwy i Neptuna o patronowanie Atenom*) do pałacu Bretonvilliers w Paryżu (zniszczony), pierwszą odnotowaną realizację dekoracji wnętrz architektonicznych i malarstwa monumentalnego, w którym w późniejszym czasie w Dreźnie artysta osiągnie dużą biegłość.

W tym okresie S. zaczął także realizować zlecenia Ludwika XIV, m.in. w 1710 powstał obraz *Ostatnia Wieczerza* do ołtarza Najświętszego Sa-

kramentu w Kaplicy Królewskiej w Wersalu (ol.), za który we wrześniu t.r. otrzymał 1200 liwrów. Dzieło zwraca uwagę powagą i oszczędnością środków wyrazu, wzmocnionych poprzez zastosowanie ciemnego kolorytu z przewagą tonów brunatnych; kompozycja ukazująca moment ustanawiania Eucharystii została niewątpliwie zainspirowana przedstawieniami Nicolasa Poussina (1636-40, Belvoir Castle; 1640, Luwr; 1647, Scottish National Gallery, Edynburg), w których pojawił się motyw ciemnego kolumnowego wnętrza w tle oraz źródła światła w postaci świecznika zwisającego ponad głową Chrystusa; S. dostosował ją jednakowoż do układu wertykalnego. Niewielki szkic do tej kompozycji, wyk. sangwiną i białą kredką, znajduje się w Staatliche Kunsthalle w Karlsruhe. Dwa lata później (1712) malarz stworzył kolejne dzieła religijne, stosunkowo nieliczne w jego dorobku: obrazy ol. do kość. opackiego benedyktynów w Saint-Riquier (departament Somma) – *Odnalezienie szczątków św. opata Engelberta przez św. Gerwina*, zbliżone oszczędnością wyrazu do wyż. wym. cyklu żywota św. Benedykta, oraz *Archaniół Michał pokonujący szatana*, stanowiący nawiązanie do dzieła Rafaela z 1518.

Na ten czas datują się pierwsze dzieła S. związane z osobistościami z otoczenia Augusta II. Należy do nich portret jego zaufanego doradcy Jakuba Henryka Flemminga (identyfikacja na podstawie napisu na odwrocie płótna), zrealizowany zapewne ok. 1710-12, którego powstanie należałoby tym samym wiązać z nominacją portretowanego na ministra wojny lub feldmarszałka armii saskiej (przez J. Petrusa i T. Karpowicza dat. ogólnie na 2. dziesięciolecie XVIII w.; Nar. Muz. Sztuki Republiki Białorusi w Mińsku, ze zb. Radziwiłłów w Nieświeżu). Upozowanie modelu i towarzyszące mu akcesoria, jak również specyficzne, flamandyzujące brunatne tony tła oraz inne zabiegi formalne (np. rozbłyśki światła na płytach zbroi) sytuują obraz w tradycji „wielkiego stylu” portretów pędzla Nicolasa de Largillière'a, a zwłaszcza Hyacinthe'a Rigaud, stanowiących bezpośrednie źródło inspiracji S. Reprezentacyjny wizerunek bohaterskiego dowódcy w połyskującej zbroi i płaszczu podbitym futrem, z atrybutami władzy wojskowej, w charakterystycznym ujęciu do kolan, będzie wielokrotnie później powtarzany przez S. ujęciem portretowym. Natomiast atrybucja odznaczającego się wysokimi walorami artyst. portretu młodego miecznika koronnego

Jana Stanisława Kątskiego (ol., 1710, MPKJW, w lewym górnym rogu późniejszy napis identyfikacyjny), łączonego do niedawna z S. (I. Voisé, K. Gutowska-Dudek) i uchodzącego za jego pierwsze dzieło związane z postacią z Rzeczypospolitej, została przekonująco zmieniona na rzecz Largillière'a lub jego atelier (D. Olczak). Autorstwu S. przeczy swobodne ujęcie modelu i oddanie w obliczu żywego usposobienia, czego próżno by szukać w licznych późniejszych oficjalnych portretach dworskich pędzla S., powstałych w Dreźnie po 1716.

Okres drezdeński: pierwszy malarz dworu Augusta II i Augusta III (1715/16-48). Kontakty S. z rodziną króla pol. Augusta II datują się najpewniej od schyłku 1714, gdy 4 IX t.r. przybył do Paryża jego syn, młody królewicz Fryderyk August, późniejszy August III, odbywając turę kawalerską po Europie. W tym samym czasie wysłany do stolicy Francji Raymond Leplat, *Ordonneur du Cabinet* i generalny inspektor zb. sztuki w Dreźnie, rozpoczął z polecenia króla starania o zatrudnienie członka francuskiej Akademii w charakterze pierwszego malarza dworu drezdeńskiego. Leplat zwrócił się do S. po odmowie Nicolasa Bertina i być może również Rigauda. W rezultacie 7 I 1715 malarz podpisał w Paryżu kontrakt, nominujący go na *premier peintre de Sa Majesté le Roy de Pologne et Electeur De Saxe* z roczną gażą w kwocie 1000 talarów, z zastrzeżeniem, że „malarz akademicki będzie tworzył dzieła, które będą się podobać Jego Królewskiej Wysokości”, oraz że corocznie, bez dodatkowej zapłaty, będzie dostarczać królowi jeden obraz gabinetowy (*tableau de cabinet*). Przy okazji S. sprzedał Leplatowi za cenę 150 dukatów 2 przedstawienia mitologiczne, być może którąś z supraport zamontowanych przed 1722 w pomieszczeniach reprezentacyjnych zamku drezdeńskiego. Pierwszymi dziełami wykonanymi przez S. dla Augusta II były namalowane w pierwszej poł. 1715 dwa obrazy, które wg koncepcji Leplata miały zapoczątkować serię „historii króla Polski” (*Tableaux de l'histoire du Roy de Pologne*, inspirowaną alegorycznymi malowidłami Le Bruna ze sklepienia Galerii Zwierciadlanej w pałacu wersalskim *Histoire du Roi*), za które w sierpniu t.r. malarz otrzymał po 1200 liwrow; wraz z zakupami dzieł sztuki dokonanych w Paryżu przez Leplata zostały one wysłane transportem lądowym do Drezn, gdzie wkrótce zawisły w drugiej antykamery po-

mieszczeń paradywnych zamku. Pierwsze z płócien, *Przyjęcie królewicza Fryderyka Augusta przez Ludwika XIV w Fontainebleau* (ol., sygn. na odwrocie, z wymienieniem piastowanych wówczas przez artystę we Francji funkcji: „Ludovicus Silvestre, Pictor Regis Christianissimi et In Regia Picture et sculpture Academiae Professor, pinxit anno 1715”, obecnie Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno; mniejsza replika, zapewne modello, ol., Musée national des châteaux de Versailles et de Trianon, Wersal, niegdyś przypisywana Rigaud) należy do nielicznych w dorobku S. obrazów upamiętniających współczesne wydarzenia hist.; inspiracją płótna był być może obraz François Marota *Première promotion des chevaliers de l'ordre de Saint-Louis par Louis XIV à Versailles le 10 mai 1693* z 1710 (Musée national des châteaux de Versailles et de Trianon, Wersal). Jest to harmonijnie zakomponowany, realistyczny portret zbiorowy, ukazujący scenę ceremonialnej audjencji, jaka miała miejsce 27 IX 1714 w sali tronowej zamku Fontainebleau: młody książę Saksonii przedstawiany jest Ludwikowi XIV przez księżnę orleańską Elżbietę Charlottę, która niegdyś wprowadzała na dwór francuski również przyszłego króla Augusta II. Obraz, o oczywistej wymowie politycznej, wskazywał na ówczesne próby zbliżenia dyplomatycznego Saksonii z Francją. Można domniemywać, iż wynikający z charakteru zlecenia oficjalny, podporządkowany etykietce dworskiej typ przedstawienia ograniczył inwencję malarza: S. ukazał troje protagonistów w centrum, a po obu stronach w horyzontalnym, niemal symetrycznym układzie, postacie w dwu orszakach, skupiając się na przedstawieniu hierarchii ważności, uchwyceniu indywidualnych rysów poszczególnych osób i oddaniu detali strojów. W orszaku królewicza (po lewej) stoją m.in. wojewoda inflancki Józef Kos, wychowawca i *grand maître* młodego Wettyna podczas podróży, marszałek jego dworu Wilhelm Hagen oraz Aleksander Józef Sułkowski, przyszły najbliższy doradca, natomiast za Ludwikiem – jego córka naturalna, księżna orleańska Franciszka Maria de Bourbon, oraz wnuczka, Maria Ludwika Elżbieta Orleańska, księżna de Berry (w stroju wdowim). Skrótowno i monochromatycznie malarz potraktował zaś tło architektoniczne, całkowicie też rezygnując z jakiegokolwiek dramatyzmu wydarzenia (wg A. Ryszkiewicza „S. zastąpił tu wysiłek kompozycyjny najprostszym izokefalizmem

i symetrią”). Natomiast drugi z obrazów, *Alegoria pożegnania królewicza Fryderyka Augusta przez jego ojca, króla Augusta II* (ol., Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno; karton, również wysłany do Drezna w sierpniu 1715, niezachowany), ma zupełnie inny charakter co do treści i formy, bliższy wzorom Le Bruna – wyróżnia się elementami barokowych alegorii, a równocześnie epatuje teatralnością układu oraz nienaturalnością póź i sztucznością gestów. Ceremonialną scenę rozstania ojca i syna (przed wyruszeniem królewicza w 1711 w turę kawalerską po krajach Rzeszy, Włoszech i Francji) S. ubrał w kostium antyczny i uzupełnił personifikacjami – w centrum narracyjnej sceny August II w stroju Oktawiana Augusta powierza syna opiece Minerwy i Merkurego, za nim znalazł się wspierany przez Roztropność opiekun królewicza, Józef Kos, również w stroju rzymskiego żołnierza, za którego zdaniem Fryderyk „miał iść, jakby za wolą samego króla jmc”. W prawym dolnym rogu putta podtrzymują i studiują mapę planowanej podróży, a obok oczekują dwa rumaki. Scena pożegnania, która w rzeczywistości miała miejsce w Pradze czeskiej, tu rozgrywa się na tle wymagowanej architektury. Zbudowaną na przekątnej, przeładowaną kompozycję charakteryzują wyjątkowo silne efekty światłocieniowe, rzadkie u S., co wraz z żywym kolorytem sugeruje związki z malarstwem włoskim. Obie kompozycje zostały w 1719 skopiowane w wielkoformatowych tapiseriach, zrealizowanych w drezdeńskiej pracowni Pierre’a Merciera (w lustrzanym odbiciu, z dodaniem ornamentalnych ram; tkaniny zawisły w zamku Moritzburg, gdzie znajdowały się do 1945, obecnie zaginione). Zapoczątkowaną w ten sposób serię przedstawień, które miały się złożyć na „galerię sławy” Wettynów przeznaczoną do pomieszczeń paradnych zamku elektorskiego w Dreźnie, S. kontynuował po 1723, malując 2 dalsze kompozycje alegoryczne, zbliżone stylem do opisanego *Pożegnania królewicza*; były to płótna: *Narodziny księcia z domu saskiego* i *Alegoria wychowania księcia saskiego* (ol.; oba w Państw. Muz. – Pałacu Gatchyna k. Petersburga, zapewne pochodzą z nabytej przez Katarzynę II kolekcji Brühla). Pozostałe z 20 obrazów, których tematy ustalił August II z radcą wojennym Pierre’em de Gaultierem, najpewniej nie zostały zrealizowane.

Nie ma wiarygodnych informacji na temat dokładnej daty przeniesienia się S. do Drezna.

Jeszcze w Paryżu w 1715, zgodnie z zawartym kontraktem, malarz podjął prace nad projektami malowideł do budowli królewskich, m.in. wykonał modela plafonów do Zwingeru. Powstało też wielkiego formatu płótno *Aurora budząca świat*, przeznaczone na dekorację sufitu paradnej sypialni Augusta II w zamku (ol., niekiedy błędnie określane jako fresk, sygn. i dat.) i wysłane do Drezna na pocz. 1716 (zniszczone w lutym 1945). Rozbudowane alegoryczne wyobrażenie świtu, z przedstawieniem rydwanów Jutrzenki i Apolla wśród skłębianych, rozświetlonych chmur, wdzięcznie upozowanych figur mitologicznych, personifikacji i puttów, z uwzględnieniem perspektywy *sotto in su*, zdradzało znajomość zarówno tradycji włoskiego malarstwa kwadraturowego, jak i dekoracji pałacowych autorstwa współczesnych malarzy francuskich – Antoine’a Coypela, Carla Vanloo i Charles’a Josepha Natoire’a. Obraz był podziwiany ze względu na wirtuozerię techniczną i inwencję, ugruntowując zarazem pozycję S. w oczach jego nowego mecenasa, który odebrawszy dzieło 28 I 1716, zwiększył przyznane kontraktem wynagrodzenie artysty o 200 talarów.

23 IV 1716 artysta otrzymał oficjalne pozwolenie na wyjazd do Drezna i objęcie stanowiska pierwszego malarza na dworze Augusta II, z zastrzeżeniem, że ma powrócić do Francji „na pierwsze żądanie króla”. Wyjazd najpewniej miał miejsce po 2 V t.r., kiedy to odbyło się oficjalne pożegnanie malarza przez kolegów z Akademii (R.A. Weigert; wg E. Meaume’a i L.E. Dussieux przeprowadzka nastąpiła dopiero w 1718). Wraz z S. podróżował rzeźbiarz François Coudray, również zatrudniony przez Leplata na dworze drezdeńskim. Początkowo rodzina S. zajmowała mieszkanie w należącym do Augusta II domu zw. Fraumutterhaus, by następnie przenieść się do budynku zajmowanego przez Akademię Malarzką. Pierwsze dzieła artysty w stolicy Saksonii, którymi stały się dekoracje budowli królewskich współtworzące wizualny program gloryfikacji Augusta II, wprowadziły do tutejszego malarstwa monumentalnego nową *grande manière à la française*. W 1717 S. przystąpił do malarskiego zdobienia sklepień 3 połączonych arkadami pomieszczeń Pawilonu Matematyczno-Fizycznego w Zwingerze (ol. na tynku, zniszczone podczas nalotów dywanowych w lutym 1945), które ukończył w 1723 i otrzymał wynagrodzenie w kwocie 4000 talarów; przy realizacji współpracował zapewne

z ówczesnym dyrektorem drezdeńskiej Malerakademie, Heinrichem Christophem Fehlingiem. Utrzymane w jasnej kolorystyce, iluzjonistyczne malowidła o tematyce alegorycznej i mitologicznej, ilustrowały historię Psyche, w oparciu o romans *Metamorfozy albo Złoty osioł* Apulejusza; uznaje się (H. Marx, X. Salmon), że wybór tematu związany był z planowanymi zaślubinami królewicza Fryderyka Augusta z arcyksiężniczką Marią Józefą (we wrześniu 1719, uroczystości częściowo odbyły się w Zwingerze). W sali centralnej największe malowidło przedstawiało *Apo-teozę Psyche (Przyjęcie Psyche do świata bogów na Olimpie*, wg przekazów sprzed zniszczenia – sygn. i dat. 1723), natomiast w 2 przyległych mniejszych salach znalazły się obrazy (zrealizowane do 1723) ilustrujące wątek *Piękna otwarcie budzącego podziw i zazdrość: Toaleta Psyche, Wenus prosząca Amora, aby ukarał Psyche* (sala od strony pd.-zach.) oraz *Wenus prosząca Jupitera, by Merkury pomógł jej odszukać Psyche* (sala od strony pn.-wsch., dat. 1717). Do obu ostatnich zachowały się niemal identycznych rozmiarów modela, jednak o bardziej skoncentrowanej kompozycji i proporcjonalnie większych postaciach (ol., Musée national des châteaux de Versailles et de Trianon, Wersal). Koncepcja całości dekoracji, tworząca iluzjonistyczny nieboskłon wyrastający z takież architektonicznej balustrady wieńczącej ściany, ozdobiony niewielkimi, elegancko upożewanymi figurami, zakładała oglądanie poszczególnych epizodów ruchem okrężnym wokół centralnego plafonu. Wśród wzorów, które mogły posłużyć S. jako inspiracje, wskazuje się plafon pędzla René-Antoine’a Houasse’a (wg proj. Le Bruna) w Salonie Obfitości w wersalskich Wielkich Apartamentach (ok. 1683) oraz *Zgromadzenie Bogów* Antoine’a Cypela w Galerii Eneasza w Palais Royal w Paryżu (1703). Równocześnie, po listopadzie 1718 i najpóźniej do września 1719, malarz zrealizował (inspirowany wzorami wersalskimi) wielki iluzjonistyczny plafon w najważniejszym wnętrzu Zamku drezdeńskiego, w Sali Tronowej (Audiecjonalnej), którego tematem była patetyczna *Alegoria mądrości rządów domu Wettynów*, z przedstawieniem na osi pionowej triumfu cnót Sprawiedliwości, Siły, Prawdy i Skromności (u góry kompozycji, bliżej głównego wejścia do Sali) oraz *Herkulesa triumfującego nad Niezgoda, Oszczerstwem i Nienawiścią* (w dolnej partii, od strony tronu), malowidło ol., sygn. i dat.,

1719, zniszczone 1945, odtworzone po 2019 (modello ol. w Musée des arts décoratifs w Paryżu). Z innych siedzib należących do Augusta II S. dekorował również Pałac Japoński (Holenderski), gdzie ok. 1723 zrealizował w wielkim salonie fresk ukazujący *Herkulesa, Minerwę i Muzy na Parnasie* (zniszczony podczas wojny siedmioletniej) oraz do którego przygotował proj. plafonu przedstawiającego *Spór Minerwy i Posejdona o patronowanie Atenom* (niezrealizowany). Trzy l. później na zlecenie królewskie namalował modello alegorycznego plafonu do salonu w Pawilonie na Wale w Zwingerze, ukazujące *Triumf sztuk w Saksonii* (również niezrealizowany). Śmierć Augusta II przyniosła kres zamówieniom na dekoracje wnętrz rezydencji elektorskich. Ostatnia wielka realizacja S. z zakresu malarstwa monumentalnego o tematyce alegoryczno-mitologicznej powstała już nie na zamówienie królewskie, ale dla ówczesnego szefa Tajnego Gabinetu, Heinricha von Brühla; do Sali Balowej w drezdeńskim pałacu ministra przy Augustusstraße artysta namalował w 1742 wielki plafon z wyobrażeniem *Triumfu Bellerofonta nad Chimerą* (silnie uszkodzony przez wojska pruskie podczas wojny siedmioletniej, restaurowany w 1855, po rozbiórce pałacu w 1892 przeniesiony do drezdeńskiego Kunstgewerbemuseum, gdzie został ostatecznie zniszczony w lutym 1945).

Oprócz monumentalnych malowideł alegorycznych zlecono S. wykonanie dekoracyjnych supraport do reprezentacyjnych wnętrz zamku elektorskiego, o znacznie lżej potraktowanych tematach mitologicznych (*galant*), wpisujących się w ideał życia pod znakiem miłości i w zgodzie z naturą. Spośród odnotowanych w inwentarzach rezydencji 16 przedstawień, inspirowanych miłostkami bogów z *Metamorfoz* Owidiusza oraz poematem Tassa *Jerozolima Wyzwolona*, większość została zniszczona lub zaginęła. W zb. drezdeńskich zachowane są jedynie 3 z pięciu przeznaczonych do Sali Tronowej (ol., wszystkie w Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno): *Wenus i Adonis* (przed 1719, wzorowana na kompozycji Rubensa), *Vertumnus i Pomona* (przed 1722, kompozycja bliska obrazowi A. Cypela o tym samym temacie) i *Rinaldo w zaczarowanym ogrodzie Armidy* (przed 1719, silnie zniszczona w 1945; nawiązująca do kompozycji Bona Boulogne’a); zaginęły natomiast *Mars i Wenus* oraz *Leda i łabędź*. Ponadto jedynie

ze wzmianek wiadomo, że S. był autorem 6 *panneaux* przeznaczonych do pierwszej antykamery w pomieszczeniach paradnych: *Bachus i Ariadna*, *Wenus i Wulkan*, *Latona*, *Andromeda*, *Galatea*, *Porwanie Prozerpiny przez Plutona*, a także 5 do drugiej: *Apollo i Dafne*, *Pan i Syrinks*, *Wenus i Merkury*, *Trzy Gracje* i *Kąpiel Diany*. W 1732 malowidłami o tematyce mitologicznej S. ozdobił supraporty pałacu Augusta Christopha von Wackerbartha (tzw. Pałac Kurlandzki). Być może z tego cyklu pochodzi obraz *Nessus i Dejanira* (MNP, zakupiony w 1945; przez P. Rosenberga i A. Schnappera przypisywany jednakowoż N. Bertinowi), który wg A. Dobrzyckiej stanowił pendant do supraporty *Porwanie Dejaniry przez Nessusa* (sygn., zniszczona 1945).

Choć brak informacji archiw. na temat organizacji drezdeńskiego warsztatu S., to wiadomo, że na potrzeby licznych zleceń malarz stworzył tu rodzaj artyst. pracowni-manufaktury, w której zatrudniał uczniów i kopistów swych dzieł, w tym żonę, córkę Marie Maximillienne i syna François Charles'a. Swoje autorskie dzieła opatrzył zazwyczaj sygnaturą umieszczaną na odwrocie płótna: „Peint par Silvestre à Dresde”, często z datą. W stolicy Saksonii był również zobowiązany do prowadzenia działalności dydaktycznej w tutejszej Akademii Malarstwa oraz nadzoru nad manufakturą obić ściennych (tapet). Niewątpliwie ważnym szczeblem w karierze artysty i zarazem potwierdzeniem jego wysokiego statusu stało się powołanie dekretem Augusta II, wydanym 12 IV 1727 w Warszawie, na dyrektora Akademii, którą to funkcję pełnił już zresztą od ponad roku, od śmierci H.Ch. Fehlinga w listopadzie 1725. S. zainaugurował tu naukę rysunku z modelu; zgodnie z instrukcją generalnego inspektora budowlanego Augusta Christopha von Wackerbartha szkoła była wówczas otwarta dla wszystkich, a na lekcje rysunku mogli bezpłatnie uczęszczać zarówno artyści, jak i rzemieślnicy czy pracownicy manufaktur. Pod koniec stycznia 1728 malarzowi przypadł zaszczyt oprowadzania po Akademii przybyłego z wizytą do Drezna króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I.

Brak potwierdzeń źródłowych, żeby Wettynowie zlecali pracującemu w Dreźnie S. prace do rezydencji królewskich w Rzeczypospolitej, choć z inwentarzy rezydencji elektorskiej w Dreźnie wiadomo np., że obraz z historii rzymskiej *Uciecz-*

ka Klelii z obozu króla Porsenny (kopia wg obrazu Rubensa w Luwrze; ol., MPKJW, w zb. wilanowskich po 1877) znajdował się w 1722 w Polsce. Tym niemniej ostatnim znaczącym zleceniem S., otrzymanym zapewne od Augusta II, stał się zespół malarskich dekoracji przeznaczonych do pałacu wilanowskiego, który królowi udało się w 1730 pozyskać w dożywotnią dzierżawę i w którym zamieszkał w lipcu 1732. W l. 1731-32 zmieniony został m.in. wystrój malarski wnętrza korpusu gł., w alkierzach od strony ogrodu. Łączony niegdyś hipotetycznie z warsztatem S. (J. Starzyński) iluzjonistyczny plafon w Gabinetcie Holenderskim *Apoteoza rozwoju nauki i dobrobytu w czasach saskich i trwałość gmachu Rzeczypospolitej wzniesionego na skalnym fundamencie* wykonał wprawdzie malarz saski zatrudniony w Warszawie, Johann Samuel Mock, ale nie wyklucza to przecież konsultowania tematu i formy dzieła przez S. jako pierwszego malarza dworu. Wśród nowych dekoracji znalazły się również sceny mitologiczne o popularnych tematach miłosnych, pełniące funkcje supraport (odnotowane w inwentarzu pałacu z 1743), wiązane z S. i jego warsztatem. Zachowane w oryginalnych snycerskich i złożonych ramach, sprawne warsztatowo dekoracyjne przedstawienia zostały niewątpliwie wykonane w Dreźnie specjalnie dla Wilanowa, częściowo powtarzając supraporty z zamku elektorskiego. Obecnie w MPKJW znajduje się 15 „silvestrianów” o tematyce mitologicznej. Osiem ol. *tableaux*, o zbliżonym schemacie kompozycyjnym (scena figuralna na tle arkadyjskiego krajobrazu) jest zawieszonych w obu sypialniach królewskich i antykamerach oraz w Gabinetcie Holenderskim; są to: *Bachanalia*, *Taniec nimf z satyrem*, *Wenus z Marsem*, *Jowisz jako satyr i Antiope* (notowany wcześniej jako *Wenus śpiąca z kupidyńcem i Satyr* oraz *Jupiter i Antiope*), *Triumf Amfitryty*, *Diana i Akteon*, *Toaleta Wenus i Merkury*, *Perseusz uwalniający Andromedę*. W obrazach da się wysledzić powtórzenia fragmentów podobnych kompozycji Poussina, Jeana Baptiste'a Vanloo, Antoine'a Coypela i Bona Boullogne'a, a nadto łączą je ze sobą analogiczne szczegóły dekoracyjne, gesty i układy draperii oraz niemal identyczne twarze kobiece. Kontekst mitologiczny dawał tu pretekst do obejścia wymogów pruderyjnej przyzwoitości, ale i tak ukazane na obrazach półnagie, perfekcyjnie gładkie, blade ciała kobiece w wystudiowanych pozach pozbawione są dwuznacz-

nej zmysłowości. Dalsze 4 supraporty w zbliżonej konwencji, notowane w inwentarzach wilanowskich od 1793 (*Pluto porrywający Prozerpinę, Wenus u Wulkanu, Latona ze swymi dziećmi, Nimfa zaskoczona przez Satyrę*) zaginęły, a dwie kolejne (*Dionizos i Ariadna, Nimfy zaskoczone przez satyrów*) uznano, mimo słabszego poziomu, za przynależne do zespołu dzieł z warsztatu S. ze względu na analogie stylistyczno-kompozycyjne (I. Voisé). W Wilanowie z twórczością S. powiązane zostały, poza supraportami, 4 okazałe wielkoformatowe kompozycje mitologiczne, dat. na zbliżony okres: *Satyr porrywający nimfę i Walka centaurów z lampartami* (obie odnotowane w pałacu przed 1793), *Rodzina centaurów* oraz najslabszy, znacznie zniszczony *Herakles uwalniający córkę króla Troi Laomedona* (pozyskane przez Augusta i Aleksandrę Potockich przed 1877). Dwie historie z życia centaurów (obie zrealizowane także w wersjach w zredukowanym formacie, MNW, depozyt w Pałacu Prezydenckim w Warszawie) cechują wysokie walory malarskie – rzadko podejmowany temat ikonograficzny (być może wg pomysłu nadwornego poety królewskiego, Antoniego Ponińskiego), interesująca dynamiczna kompozycja i efektowny egzotyzm, trafna wyrafinowana kolorystyka, z wielkim wyczuciem oddany kontrast kobiecej łagodności i dzikości męskiej, wnikliwe studium z natury. Sielankowa *Rodzina centaurów* jest „najpiękniejszą malarską rekonstrukcją dzieła Zeuksisa” (J. Miziołek) wg opisu z dialogu Lukiana z Samosat.

Śmierć Augusta II i kolejne lata naznaczone wojną o sukcesję polską nie sprzyjały większym inicjatywom artyst. ze strony nowego patrona S., Augusta III. W tym czasie artysta tworzył natomiast obrazy religijne. W l. 1732-35 namalował 4 płótna do tzw. małej kaplicy królewskiej (*königliche Kleine Kapelle*) na zamku drezdeńskim: dwa z historiami ze Starego Testamentu (*Ofiara Manoacha i Odprawienie Hagar*) oraz dwa – z Nowego (*Chrystus w domu Marii i Marty oraz Noli me tangere*), wszystkie ol., Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno. Akademickie kompozycje o monumentalnym, statycznym układzie powracały do wzorów barokowych klasycystów, od Correggia po Eustache’a Le Sueura, Charles’a de La Fosse’a i Cypela. W 1734 powstało natomiast wielkie płótno z *Wizją Ukrzyżowania*, zawieszona w tejże kaplicy, przeniesiona następnie do zamku Moritzburg (zniszczone

w 1945). Przedstawienie Chrystusa na krzyżu wśród obłoków na błękitnym niebie oświetlonym zachodzącym słońcem było wizualnym zapisem epifanii, której doświadczył S. wraz z rodziną i grupką zaprzyjaźnionych osób podczas spaceru po winnicy na wzgórzu Rotschberg koło Gröbern w dniu 19 V 1734. O dużych walorach kolorystycznych tego dzieła świadczy zachowany szkic ol. (Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno), nabyty w handlu antykwarecznym jako dzieło naśladowcy lub kręgu Giambattisty Tiepola, oraz pastel wyk. w 1737 dla królowny Marii Amalii Saskiej przez córkę artysty (Bayerisches Nationalmuseum Monachium).

Główną domeną działalności S. w roli pierwszego malarza w Dreźnie była twórczość portretowa. Pracując dla obu Wettynów przez 32 l., stworzył oficjalną ikonografię władców i ich rodzin w serii typowych, powielanych rozwiązań kompozycyjnych. Malował również postacie z ich najbliższego otoczenia, dostojników i osobistości dworu w Dreźnie oraz, w mniejszej liczbie, zleceniodawców z Rzeczypospolitej, wśród których dominowały osoby związane politycznie z obozem saskim. W portretach pędzla S. wyjątkowo silnie ujawniły się inspiracje wielkim stylem akademików francuskich doby Ludwika XIV, w wizerunkach męskich – zależność szczególnie od dzieł Rigauda, a w kobiecych – Largillière’a; najmniej oczywiste są wzory w przypadku portretów dziecięcych, wpisujących się ogólnie w kanony barokowego portretu oficjalnego.

Spośród zidentyfikowanych 152 wizerunków (wszystkie ol.), z których 55 S. sygnował własnoręcznie na odwrocie, 52 to najbardziej reprezentacyjne portrety w pełnej postaci, z symbolicznym sztafażem, zazwyczaj ponadnaturalnej wysokości, malowane w kilku egzemplarzach i przeznaczone do paradnych wnętrz rezydencji elektorskich w Saksonii, a być może również królewskich w Warszawie i Grodnie: 32 autorskie oryginały oraz 20 powtórzeń warsztatowych. Znajdują się wśród nich wizerunki członków rodziny królewskiej: Augusta II, Augusta III, ich małżonek Krystyny Eberhardyny i Marii Józefy, legitymizowanych dzieci Augusta II oraz dzieci Augusta III, nadto ministra Jakuba Henryka Flemminga, a spoza kręgu sasko-polskiego – cesarzowej Elżbiety Krystyny Braunschweig-Wolfenbüttel; inne dzieła notowane w inwentarzach zamku drezdeńskiego przed 1756 zostały najpewniej zniszczone podczas wojny

siedmioletniej. Z przekazów źródłowych wiadomo jednak, że istniały jeszcze co najmniej 4 takież ujęcia: Augusta II, Krystyny Eberhardyny, Anny Orzelskiej i Henryka Brühla, obecnie zaginione, oraz Jana Jerzego Saskiego jako dowódcy wojskowego oficera dragonów saskich (sygn. i dat., 1731, dzisiaj znany jedynie w zredukowanej wersji do kolan, 1744, Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno). Zachowały się ponadto 52 portrety dziecięce, nieco mniejszego formatu, ale w równie oficjalnym ujęciu, np. portrety królewiczów Józefa Augusta (1726-27, pierwotna sygn. wersja zniszczona) oraz Fryderyka Krystiana z pieskiem (sygn., 1726; oba Fundacja Zbiorów im. Ciechanowieckich, Zamek Królewski w Warszawie) czy królowy Marii Amalii z wachlarzem w dłoni (zb. prywatne). Pompatyczne portrety *d'apparat* Augusta II i Augusta III, zgodne z panującymi kanonami malarstwa i obyczajowości, najlepiej podkreślały splendor i majestat władzy. Cechuje je poprawność rysunku i świetne opanowanie techniki, jasny, wyrazisty koloryt i staranne oddanie detali. Jednak wszystkie elementy artystycznego wyrazu zostały w nich podporządkowane ówczesnym wymogom estetycznym, co pozbawiło przedstawienia oryginalności i wtłoczyło w ramy sztywnej reprezentacyjności. W rozpoznanym dorobku S. najszerzej reprezentowanym typem są portrety w ujęciu do kolan – jest ich 66, z czego 44 to oryginały, a 22 powtórzenia. Trzecim ujęciem jest przedstawienie w półfigurze: 34 obrazy, 25 oryginalnych i 9 powtórzeń. Portrety rodziny królewskiej w obu mniej okazałych wersjach, niejednokrotnie stanowiące redukcje kompozycji w pełnej postaci, przekazywane były jako dary dyplomatyczne (m.in. na dwory Bawarii, Brandenburgii, Szwecji i do Wiednia).

Z początkami działalności S. w Dreźnie należy wiązać powstanie wizerunku Fryderyka Augusta II, późniejszego Augusta III, ukazanego jako kurfirst saski, wyraźnie inspirowanego portretem pędzla Rigauda malowanym w Paryżu 1714/15 podczas Grand Tour księcia. Obraz znany jest obecnie jedynie z repliki warsztatowej wyk. po 1721, zredukowanej do ujęcia do kolan (Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno), podczas gdy niezachowany oryginał ukazywał królewicza przypuszczalnie w całej postaci. Książę w półzbroi, stylizowany na zwycięskiego wodza z narzuconym na ramiona płaszczem podbitym gronostajami, lewą rękę

wspiera na biodrze. Bliski poziomem wykonania oraz podobieństwem do egzemplarza drezdeńskiego, ale pomniejszony do popiersia, jest także portret w MNWr (pochodzi być może ze zb. zamku w Wiśniowcu na Wołyniu) oraz inne kopie, np. w zbiorach w Poczdamie (Preußische Schlösser und Gärten Berlin-Brandenburg – Neues Palais). W Muz. Zamku w Łańcucie (ze zb. Potockich) znajduje się prawdopodobnie replika warsztatowa wspomnianego zaginionego obrazu autorskiego, w całej postaci, dat. również po 1721.

Najwcześniejszy znany i sygn. przez S. obraz namalowany w Dreźnie to reprezentacyjny portret Augusta II z 1718, zarazem najwcześniejszy oficjalny wizerunek króla (sygn. na odwrocie: „Portrait de sa Majesté Le Roi de Pologne et Electeur des Saxe, peint a [!] Dresde par Silvestre 1718”), przeznaczony do pomieszczeń paradnych rezydencji drezdeńskiej (obecnie w Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno). Wzorowany na wcześniejszym wizerunku Augusta wykonanym w Paryżu przez Largillière'a (z ok. 1687-89), stanowi typowy *portrait d'apparat*, kilkakrotnie powielany później w replikach bądź kopiach warsztatowych. Przedstawia króla w całej postaci stojącego we wnętrzu pomiędzy krzesłem tronowym a konsolą, na której leżą insygnia władzy królewskiej polskiej i elektorskiej saskiej; portretowany jest w zbroi i narzuconym na ramiona płaszczu podbitym gronostajami, z regimentem w dłoni. W zb. w Polsce są jego kopie, m.in. w Bibl. Kórnickiej PAN (zakupiona przypuszczalnie przez Celestynę Działyńską w Wiedniu w 1850) oraz w zb. Zamku Królewskiego w Warszawie (zakup od A. Ciechanowieckiego w 1979); replika z odmiennym układem dłoni (MPKJW, depozyt MNW, do 1946 w zb. Potockich w Krzeszowicach i Krakowie); kopia zredukowana do popiersia, MNP (ze zb. E. Rastawieckiego w Muz. im. Mielżyńskich w Poznaniu). Ok. 1718 S. namalował portret konny Augusta II, do którego nie wcześniej niż w 1721 powstał pendant z wizerunkiem jego syna, późniejszego Augusta III, jako księcia koronnego elektoratu Saksonii (elementem datującym jest wstęga Orderu Orła Białego, który wówczas otrzymał). Obydwa obrazy (w Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno) przedstawiają na tle krajobrazu jeźdźców na spiętych rumakach – Augusta II w zbroi, z regimentem w dłoni, a królewicza w galowym fraku, na paradnym

siodle, które było podarunkiem od Ludwika XIV otrzymanym w 1715. Ok. 1723 powstał oficjalny portret Augusta II na tle krajobrazu z widocznym w tle oddziałem konnicy, z hajdukiem i czarnoskórym paziem (sygn., Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno). Zapewne jedno z jego powtórzeń warsztatowych, z nieco innym układem rąk króla, znajduje się w Zamku Królewskim na Wawelu (z Fundacji Wawelskiej L. Pinińskiego, 1935), z późniejszym napisem domalowanym u dołu płótna. Identyczna wersja, być może kopia warsztatowa, jest w Zamku Królewskim w Warszawie (depozyt MNW), a replika warsztatowa z kolekcji Stanisława Kostki Potockiego – w MPKJW. Kolejny wizerunek w półpostaci z ok. 1730, znajdujący się w Zamku Królewskim na Wawelu, pochodzi z zamku w Rydzynie (z daru J. Mycielskiego, 1929). Odmiennym typem portretu Augusta II *en pied* jest jego wizerunek z ok. 1723, w stroju galowym, w szamerowanym szustokorze, na tle architektonicznego wnętrza (sygn., Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno). Ok. 1736 powstało kilka zredukowanych, warsztatowych wersji tego portretu w ujęciu do kolan, ze zmianą tła na pejzaż i uwspółcześnieniem akcesoriów – peruka *à la lion* zamieniona została na *en catogan*, a szustokor na rajtrok nałożony na kirys (m.in. Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno).

Z ok. 1730 pochodzi unikatowy w dorobku S. portret podwójny Augusta II i króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I, ukazanych w pełnej postaci i podających sobie prawe dłonie (Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno). Dzieło o wyraźnym wydźwięku politycznym, eksponowane w paradnych wnętrzach zamku drezdeńskiego, odnosiło się do zawianego sojuszu obu władców (*Alliantzbildnis*); S. nawiązał w kompozycji do podobnego wizerunku ukazującego książąt elektorów Jana Jerzego IV Saskiego i Fryderyka III Brandenburskiego z 1692, autorstwa Ch.H. Fehlinga (?).

Ikonografia reprezentacyjnych portretów Fryderyka Augusta jako króla Augusta III wyraźnie nawiązuje do przedstawień jego ojca. Z roku elekcji pochodzi wizerunek w ujęciu do kolan, wykonany zapewne na podstawie niezachowanego oryginału w całej postaci, znanego jedynie z kopii, po 1748 (Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno, i Muz. Pałac w Rogali-

nie, Oddz. MNP, ze zb. E. Rastawieckiego w Muz. Mielżyńskich w Poznaniu); król w peruce *en catogan*, ukazany jest w pełnej zbroi i płaszczu, z akcesoriami władzy królewskiej i elektorskiej, na tle podwieszanej kotary. Portret był powtarzany, z niewielkimi zmianami upozowania ciała, w wersjach do kolan (m.in. MPKJW, wg adnotacji na odwrocie dar dla Michała Fryderyka Czartoryskiego) i w popiersiu (Muz. Okręgowe w Tarnowie). Wyjątkowym wizerunkiem Augusta III na tle jego oficjalnych portretów jest autorska praca S. wyk. po 1727, przesycona niemal intymną atmosferą, przedstawiająca przyszłego króla w młodym wieku, w szustokorze i z trójkątnym kapeluszem wsuniętym pod ramię (MNW, depozyt w Wilanowie; ze zb. Sułkowskich w Rydzynie, później Krasińskich w Radziejowicach, od ok. 1910 w Muz. Ordynacji Krasińskich w Warszawie; niegdyś, ze względu na napis na odwrocie, uznawany on był za portret Karola księcia kurlandzkiego, syna Augusta III).

Mniej liczne obrazy przedstawiające małżonki królewskie są zgodne z wymogami reprezentacji, choć bardziej zindywidualizowane. W warsztacie S. powstały podobizny Krystyny Eberhardyny w 2 ujęciach (obydwa w Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno), do których jednak małżonka Augusta II nie pozowała osobście; najpewniej były wzorowane na dziełach pędzla J. Kupetzky'ego i A. Möllera. Pierwszym z nich jest portret *en pied*, zapewne po 1723, przedstawiający Krystynę w bogatej sukni, z akcesoriami władzy elektorskiej i królewskiej (znane również co najmniej 2 powtórzenia); o jego propagandowym charakterze świadczy znamieny gest portretowanej, która dotyka pol. korony, pomimo że nigdy nie była koronowana. Drugim z tych dzieł jest przedstawienie księżnej w ujęciu 3/4, siedzącej na krześle tronowym, z czarnoskórym paziem, ok. 1736, kolejne powtórzenie tegoż znajduje się na zamku Gripsholm (Gripsholms slott Nationalmuseum). Pierwszym wizerunkiem Marii Józefy, małżonki przyszłego króla Augusta III, jest jej reprezentacyjny wizerunek jako księżniczki saskiej, powstały najpewniej bezpośrednio po ślubie pary we wrześniu 1719 (Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno). Jest to wysokiej klasy wielkoformatowy portret *d'apparat*, ukazujący ją w pełnej postaci, siedzącą na tle architektury z prześwitem na ogrodowy krajobraz, w uroczystej, brokatowej robie i czerwonym

plaszczu podbitym gronostajami, z jubilerskimi ozdobami we włosach; obok na stoliku widoczna czapka elektorska. Wizerunek powtarzany był również w zredukowanej wersji do kolan (1719-20, dwie kopie warsztatowe w Gripsholms slott Nationalmuseum, jedna Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno) oraz w półpostaci (MPKJW). Drugim uroczystym portretem jest ujęcie *en pied*, na tle architektury, z insygniami królewskimi i czarnoskórym pazurem podtrzymującym królewski płaszcz, z ok. 1733-36 (wł. rodziny Wettynów, miejsce przechowywania nieznane; powtórzenie warsztatowe w ujęciu 3/4, Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno).

Spśród przedstawień Augusta III i Marii Józefy pędzla S. wyróżniają się 2 reprezentacyjne, ponadnaturalnej wielkości portrety pary monarszej w stroju pol. z 1737 (oba w Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno). Zostały подарowane przez Augusta III Henrykowi Brühlowi, który umieścił je jako *pendants* w Sali Balowej swojego pałacu przy Augustusstrasse w Dreźnie, obok pary zbliżonego formatu oficjalnych pełnopostaciowych portretów Augusta II (zredukowana i nieco zmieniona wersja portretu z 1723 z hajdukiem i pazurem) i Krystyny Eberhardyny (oba ok. 1737, Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno), również pędzla S. Przedstawienie pary królewskiej w polskim kostiumie nar. miało uroczysty charakter wywodzącego się z tradycji francuskiej portretu *d'apparat* (podkreślony poprzez ujęcie *en pied*, sztafaż architektoniczny w tle i podwieszoną draperię oraz regalia i insygnia elektorskie), będąc zarazem demonstracją ideową przez ukazanie królewskiej pary przyjmującej pol. zwyczaje i prawa. Wizerunek Augusta III – o krótko obciętych, podgolonych na okrągło włosach i w biało-czerwonym stroju mundurowym Orderu Orła Białego – można uznać za idealne przedstawienie sarmaty, zgodne z modą 2. ćw. XVIII w., które S. zrealizował z wysoką precyzją. Ukazany w tle pałac nie został do tej pory jednoznacznie zidentyfikowany; określany jest ogólnie jako symboliczne przedstawienie rezydencji królewskiej lub też, ze względu na położenie budowli na skarpie, jako Zamek Królewski w Warszawie bądź Nowy Zamek w Grodnie. Portret zyskał niezwykłą popularność i był wielokrotnie powtarzany, zarówno przez S. jak

i innych malarzy i rytowników (m.in. C. Drevena, J. Daullé'a, Beauvarleta, L. Zucchiego); stał się też wzorem dla figury z porcelany miśnieńskiej, do której model wykonali J.J. Kaendler, J.F. Eberlein i J.G. Ehder. W przeciwieństwie do kostiumu króla strój Marii Józefy stanowi jedynie stylizację: portretowana ukazana została w kołpaczku nałożonym na małą peruczkę, w długim, dopasowanym w talii kontuszu, podbitym gronostajami i przesłaniającym uroczystą robę, z insygniami orderowymi. Autorskie repliki warsztatowe tego przedstawienia, ze zmniejszonym kadrem, znajdują się w Stadtgeschichtliches Museum, Lipsk, oraz MPKJW (ta druga była być może darem królewskim dla Michała Fryderyka Czartoryskiego, na co wskazuje napis proveniencyjny na odwrocie „pour S. Al. Monseigneur le Prince Czartorysky Vice chancelier de Lituanie”; zakupiona od W. Frackiewicza w 1964); zbliżona replika w zamku Hämelschenburg w Dolnej Saksonii; powtórzenia w MNP, Muz. Okręgowym w Tarnowie i Zamku Królewskim na Wawelu; wersja zredukowana do popiersia w MNW. W podobnym stroju *à la polonaise* S. namalował w 1738 królową Marię Amalię Saską (Museo Nacional del Prado, Madryt), podkreślającym jej monarszy status w związku z planowanym mariażem z Karolem VII, królem Neapolu i przyszłym królem Hiszpanii.

Wizerunki osobistości związanych z dworem drezdeńskim, a także pol. magnatów, którzy podczas pobytu w stolicy Saksonii zamawiali swoje konterfekty w warsztacie S., nawiązują do konwencjonalnych reprezentacyjnych ujęć z ikonografii królewskiej; są jednak niejednokrotnie ciekawsze i bogatsze o indywidualną ekspresję. Bogaty ikonograficznie zbiór stanowią wizerunki Jakuba Henryka Flemminga, kilkakrotnie malowanego przez S. wg wzorów przedstawień królewskich, w tym w pełnej postaci jako generała kawalerii, ok. 1720, Zamek Królewski w Warszawie (Fundacja Zb. im. Ciechanowieckich) oraz z regimentem, sygn. i dat., 1728, zaginiony (przed 1945 w Armeemuseum w Dreźnie), którego replika autorska (wyk. zapewne z udziałem żony malarza Marie Catherine) w zredukowanym ujęciu do kolan znajduje się w Muz. Okręgowym w Lesznie. Z kilku autorskich portretów Henryka Brühla pędzla S. zachował się zaledwie jeden w półpostaci, w zbroi i z insygniami orderowymi, po 1736, MPKJW; natomiast podobizna w pełnej

postaci w stroju galowym, z l. 1731-34, i zbliżone ujęcie do kolan zaginęły (do 1945 w zamku Pforten, obecnie Brody k. Żar), podobnie jak najbardziej znany jego wizerunek, gabinetowy na tle biblioteki, z ok. 1750, być może zniszczony jeszcze podczas wojny siedmioletniej, spopularyzowany rycinami Jeana Josepha Balechou i Lorenza Zucchiego.

Najwcześniejszymi wizerunkami Polaków przebywających na dworze w Dreźnie są portrety w półpostaci kasztelana małogoskiego Jana Czerwińskiego w stroju pol. (Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno) oraz referendarza koronnego Jana Antoniego Rozdrażewskiego (przed 1945 tamże, w 2001 na aukcji Sotheby's w Amsterdamie), oba sygn. i dat., 1726. Wśród portretów postaci związanych z Rzeczpospolitą niekwestionowanego autorstwa S. wyróżniają się pełne dostojeństwa i wytworności przedstawienia: Michała Fryderyka Czartoryskiego w „europejskim” kostiumie – peruce o długich włosach i zbroi kirasjerskiej (sygn., 1741, MNW) oraz jego późniejszej żony Eleonory z Waldsteinów (przed 1726, MNK Muz. Książąt Czartoryskich); Jana Klemensa Branickiego z buławą hetmańską (po 1735, MPKJW, ze zb. Potockich w Rosi); podkanclerzego koronnego Jana Małachowskiego, sportretowanego zapewne w związku z nadaniem Orderu Orła Białego (sygn. i dat., 1737, zb. pryw. Kraków), czy też marszałka nadwornego koronnego Franciszka Bielińskiego (2. ćw. XVIII w., Muz. Zamoyskich w Kozłówce, z d. wyposażenia pałacu). Zaginionym dziełem S. jest portret Jana Fryderyka Sapiehy (sygn. i dat., 1740, przed 1939 w zb. Rajnolda Przeddzieckiego w Warszawie).

Różnorodnością póz, tła, akcesoriów i strojów wyróżniają się wizerunki kobiece. Kilkakrotnie, w różnych ujęciach i kostiumach, S. ukazywał naturalną córkę Augusta II, Annę Orzelską (m.in. portret w męskim szustokorze, po 1725, uznany za dzieło warsztatu, MNW, depozyt w MPKJW). Z 1724 pochodzi cykl urodziwych portretów kobiecych, bliskich stylowi Largillière'a, wszystkie sygn. i dat., przeznaczony do tzw. Świątyni Wenus w pałacu Augusta II w Pilnitz (obecnie Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno). Złożyły się nań wizerunki jedenastu dam związanych z dworem księżniczki Marii Józefy, wszystkie w ujęciu do kolan, we wdzięcznych pozach, odziane w modne suknie dworskie, na

tle pejzażu i z „kobiecy” atrybutami (kwiaty, wachlarz, papużka), ale pozbawione charakteru alegorycznego. Wśród sportretowanych znalazły się również Polki: 2 siostry Ogińskie, Marcybella i Teresa, Emercjanna z Warszyckich Pocijowa, panna Rozdrażewska w kostiumie karnawałowym, z maską w dłoni, oraz Karolina Fryderyka Lubomirska z domu Vitzthum. Bliskie tej serii w ujęciu i nastroju są również portrety księżny cieszyńskiej Urszuli Katarzyny Bokum (Lubomirskiej) z pieskiem, przed 1726, oraz 2 wizerunki (oba sygn. i dat., 1726): nieznaney damy, zapewne Katarzyny Barbary Branickiej z papużką na dłoni (MNK), i Urszuli z Bielińskich Czerwińskiej ukazanej jako westalka (z podpisem „Bilinska castellan de Malagoz”, Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno), zapewne pendant do portretu jej męża. Być może najpiękniejszym z wizerunków kobiecych S. jest portret siedzącej damy z wachlarzem (sygn. i dat., 1728, MNW), identyfikowanej z Katarzyną Barbarą Branicką, ukazanej w ujęciu do kolan, na tle rozbudowanego parkowego krajobrazu.

W 1737 powstał *Zjazd rodzinny w Neuhaus*, monumentalny portret zbiorowy, należący do zaledwie kilku dzieł S. upamiętniających współczesne wydarzenia hist. Tym ważnym wydarzeniem ceremonialno-politycznym było odbywające się w dniach 24-28 V 1737 spotkanie rodziny Wettynów z matką Marii Józefy, cesarzową wdową Wilhelminą Amalią von Braunschweig-Lüneburg na zamku Neuhaus (Jindřichův Hradec) w Czechach, z którym August III wiązał nadzieje na otrzymanie korony cesarskiej. Nadto planowano wówczas omówić kwestie małżeństwa królewicza Fryderyka Krystiana z jedną z córek Marii Leszczyńskiej i Ludwika XV Burbona. Wielkich rozmiarów płótno, przeznaczone do zamku w Dreźnie, uległo zniszczeniu w 1945; zachowane jest modello (ol., Luwr) oraz kopia (wyk. 1751 przez córkę malarza Marie Maximilienne dla delfiny Francji Marii Józefy Saskiej, do jej apartamentów w Wersalu, obecnie w zb. pryw.). Kompozycja realistycznie pokazanej sceny, zmonumentalizowanej poprzez umieszczenie na tle architektury dziedzińca zamku, podkreśla hierarchię uczestniczących w niej osób, podobnie jak we wcześniejszym *Przyjęciu królewicza Fryderyka Augusta przez Ludwika XIV w Fontainebleau*. W centrum ukazane są najważniejsze osobistości – cesarzowa, do której ręk chyli się jej córka Maria Józefa, obok

August III, a po obu stronach liczni członkowie rodziny i orszaków dworskich. Dzieło S. spotkało się z wielkim uznaniem króla, czego wyrazem stało się znaczne podwyższenie rocznej gaży, do 9000 talarów, i nobilitacja (10 VII 1741).

Drugi okres paryski: 1748-62. W 1748 leciwy S. zrezygnował ze swej funkcji na dworze drezdeńskim i w czerwcu tego roku powrócił do Paryża. Wyjeżdżając z Drezna, zbył wyposażenie swego apartamentu siostrzeńcowi Charles'owi François Hutinowi. 29 VII 1752 został wybrany (po Charles'u Antoine Coypelu) na dyrektora Akademii, którą to funkcję pełnił do śmierci. Uznawany był za pierwszego malarza Ludwika XV, choć oficjalnie nigdy tej nominacji nie uzyskał. Od sierpnia 1755 mieszkał ponownie w galeriach Luwru, zajmując lokum po Jeanie Baptiste Oudrym.

W 1749 otrzymał od zarządu Budowli Królewskich zlecenie na namalowanie 4 ol. obrazów do kaplicy delfiny Marii Józefy w nowych apartamentach w Wersalu: *Święty Józef otrzymujący błogosławieństwo Dzieciątka Jezus* (Musée national des châteaux de Versailles et de Trianon, Wersal) *Nawiedzenie* i *Ucieczka do Egiptu* (Musée Girodet, Montargis) oraz *Hagar na pustyni*, które wystawiono na Salonie Akademii w 1750. Ponownie S. realizował też zamówienia Augusta III. W 1751 za pośrednictwem Brühla otrzymał zlecenie na obraz ołtarzowy do kaplicy Najświętszego Sakramentu w nowo konsekrowanym kościele katolickim (Hofkirche) w Dreźnie, rok później przygotował płótno *Ostatnia wieczerza* (ol., sygn. i dat. wyjątkowo na awersie: „Louis Sylvestre agé de 78 ans à Paris 1752”, zniszczone podczas bombardowań w lutym 1945, obecnie kopia z 1984, wyk. Gerhard Keil; szkic ol., Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno), nawiązujące kompozycją do wcześniejszego o kilka dekad obrazu z kaplicy w Wersalu. Ze względu na podeszły wiek, uniemożliwiający odbywanie długiej podróży, artysta nie był w stanie osobiście dostarczyć dzieła, które zostało wysłane do stolicy Saksonii. Ostatnią pracą dedykowaną Augustowi III stał się obraz z 1757 *August zamykający Świątynię Janusa* (ol., sygn. i dat., Staatliche Kunstsammlungen, Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno, nabyty w 2000 z kolekcji Karla Lagerfelda na aukcji domu Christie's), wyst. w t.r. na Salonie i wpisany do katalogu pod numerem 1 (miejsce honorowe zarezerwowane dla

dyrektora Akademii). Alegoryczno-hist. kompozycja, nawiązująca do opowieści z *Żywotów cesarów* Swetoniusza, została zrealizowana w najlepszej tradycji akademickiego klasycyzmu, a wysokie walory dzieła i sprawność techniczną autora, wciąż znakomitą pomimo podeszłego wieku, wychwalano na łamach *Mercure de France*. Obraz pomyślany został jako gloryfikacja epoki „augustiańskiej” w Saksonii i Polsce. Wybuch wojny siedmioletniej zniweczył jednak zamysł wysłania płótna jako daru dla Augusta III.

W 1756 S. pośredniczył w zakupie dla delfiny 2 pastelów Rosalby Carierry oraz obrazu ze szkoły Correggia *Św. Małgorzata* z kolekcji marszałka Francji Camille'a d'Hostun de la Baume, księcia de Tallarda, i kolekcji kardynała de Polignac, przeznaczonych na prezent dla Augusta III.

W Dreźnie S. dorobił się znacznego majątku, jednak pod koniec życia borykał się z trudnościami finansowymi. W grudniu 1756, za wstawnictwem jego córki, delfina Maria Józefa zwróciła się poprzez damę honorową swego dworu, Louise de Clermont-Gallerande, hrabinę de Brancas, do nadzorczy Budowli Królewskich o przyznanie S. stałej pensji. Suplikę motywowano faktem, że na skutek agresji pruskiej malarz utracił „wszystkie swoje dobra, które powierzył skarbowi publicznemu Saksonii”. W rezultacie Ludwik XV przyznał S. dożywotnio roczną pensję w wysokości 3000 liwrow, jako rekompensatę jego strat materialnych. Malarz zmarł w swoim mieszkaniu w Luwrze.

Podczas ponad trzydziestoletniej pracy w Dreźnie S. zyskał znaczącą pozycję. Należał tu do najważniejszych malarzy, obok Antona Raphaela Mengsa, Antona Graffa i Christiana Wilhelma Ernsta Dietricha. Według Pierre'a Jeana Mariette'a był na dworze saskim ceniony zarówno ze względu na talent, jak i przymioty moralne – „łagodny charakter i szlachetność uczuć”. Walory artyst. dzieł S. świadczą o sporym kunszcie malarskim tego uzdolnionego kompilatora – „wirtuozerskiego eklektyka” (H. Marx), który umiejętnie trafił w gust i potrzeby epoki. W jego pracach widoczna jest wielokrotnie wychwalana, akademicka poprawność rysunku i techniki. Jednak już Mariette uznawał go za „zaledwie dobrego kontynuatora stylu Bon Boullogne'a”; zwłaszcza jego twórczości portretowej zarzuca się brak oryginalnych rozwiązań czy wręcz epigonizm. Przy niewielkich różnicach kompozycyjnych portrety malarza cechuje płytka charakterystyka i po-

wierzchozna indywidualizacja ukazanych osób. Zapewne na dworze w Dreźnie nie oczekiwano od niego własnej inwencji artystycznej, a raczej wykorzystywania znanych już wzorów; wydaje się prawdopodobne, że S. nie miał prawie żadnej swobody w wyborze schematów przedstawieniowych i był uzależniony od konkretnych życzeń danego zleceniodawcy (D. Olczak). Artysta stał się w Dreźnie jednym z głównych propagatorów sztuki francuskiej i wzorów malarstwa francuskiego, szczególnie „wielkiego stylu” swych paryskich mistrzów, zwłaszcza Rigauda, który nadawał ton całemu ówczesnemu malarstwu portretowemu. W momencie objęcia funkcji pierwszego malarza dworu saskiego S. miał już pewne doświadczenie w dziedzinie portretu, natomiast nie ma wiarygodnych informacji na temat jego ewentualnych kontaktów z Rigaudem i Largillière’em, których dzieła wykorzystywał jako wzory. Najpewniej pracował w oparciu o przywieziony do Dreznia zbiór repr. graficznych, który z biegiem czasu aktualizował. Największą uwagę poświęcał doskonale uchwyconym twarzom modeli – o porcelanowej gładkości i przenikliwym spojrzeniu – malarsko wypracowanym według zasad barokowej teorii rysunku. Ustanowił własny sposób przedstawiania fizjonomii, które zawsze są perfekcyjne technicznie, wytworne i eleganckie, ale bez głębszego wyrazu. Dotyczy to zarówno obrazów mitologicznych, hist., jak i portretów; nawet wspomniane wyżej wizerunki pięknych dam różnią się od siebie nie tyle psychologiczną ekspresją, ile rysami twarzy nieco lalkowatych modelek. S. operował ustaloną konwencją – kobiety są ponadczasowo piękne, mężczyźni dumni, pełni dystansu, w reprezentacyjnych, wystudiowanych pozach. W wizerunkach od ok. 1740 rysy charakterologiczne postaci stają się nieco bardziej pogłębione. Pod względem anatomicznym równie doskonale oddane są również dłonie, jednak nie różnią się od siebie ani wielkością, ani kolorytem, podporządkowane wypracowanemu schematowi, nie stając się nigdy środkiem wyrażania ekspresji (jak np. u Largillière’a). S. potrafił oddać fakturę i połysk materii, przy czym powierzchnię obrazów zachowywał jednostajnie gładką. Kolor – szczególnie błękit i czerwienie – są w jego płótnach głębokie i intensywne, pozostając jednak barwami lokalnymi i nie wykazując śmielszych refleksów; światło (szczególnie w portretach) ogranicza się do czytelnego modelowania brył. Natomiast tła, zwłaszcza

krajobrazowe, mają w sobie więcej swobody malarskiej, barokowej fantazji, a później rokokowej elegancji – tu artysta pozwalał sobie na większą śmiałość i wyjście poza ściśle ustalone ramy.

Twórczość S. pozostała w znacznej mierze hermetyczna, ukształtowana podczas okresu edukacji i poprzez tradycję malarstwa francuskiego końca XVII i pierwszej dekady XVIII w. Do jego uczniów z Akademii drezdeńskiej należeli Gottlieb Friedrich Riedel, Christian David Müller, Giovanni Battista Casanova, Johann Eleazar Zeissig zw. Schenau, jednak opuszczając Drezno, malarz nie pozostawił po sobie wyraźnych naśladowców ani szkoły. Być może przyczynił się do tego także kilkuletni upadek tego ośrodka zrujnowanego podczas wojny siedmioletniej. Zarazem twórczość S. wykazuje daleko idące powiązania i wzajemne zależności z współczesnym mu malarstwem dworskim (Á. Mányoki, A. Pesne, J.S. Mock, P. Rotari), choć np. w porównaniu z dziełami Pesne’a obrazy S. reprezentują jednak mniejsze walory malarskie. Na te zależności artyst., które często utrudniają właściwą atrybucję obrazów, zwracano wielokrotnie uwagę (A. Ryszkiewicz, H. Adhémar, H. Marx). Ponadto, w masie warsztatowych replik, kopii tworzonych w jego pracowni, jak też trawestacji nierzadko o miernych walorach artystycznych, trudno określić udział samego mistrza (H. Marx pisał trafnie o „względności” autorstwa wielu jego obrazów). Doskonałym przykładem jest portret Anny Orzelskiej (po 1724, Muz. Łazienki Królewskie; z galerii Stanisława Augusta), przypisywany Mányokiemu, następnie uznany przez Marxa za autorskie dzieło S., a ostatnio przez D. Olczak przypisany jego żonie Marie Catherine lub córce Marie Maximilienne. Prawdopodobny jest także proceder tworzenia w atelier w Dreźnie portretów dla zleceniodawców pol., do których na miejscu ich przeznaczenia domalowywano jedynie twarze (wg D. Olczak przykładem może być wizerunek Tekli Róży z Radziwiłłów Wiśniowieckiej, 1731, Zamek Królewski w Warszawie). Potwierdzone autorskie prace S. oznaczone są sygnaturą „à Paris” i „à Dresde”; nie jest znana żadna sygnatura z Warszawy, co zdaje się świadczyć, że S. nigdy Rzeczypospolitej nie odwiedził (wbrew hipotezom dawniejszych pol. badaczy). Wiadomo też, że artysta własnoręcznie wykonywał kopie swoich prac, co potwierdzają napisy na odwrociach obrazów: „Copié par Silvestre d’après l’original peint par lui-même”, umieszczone np.

na portretach Augusta III i Marii Józefy na zamku w Gripsholmie. Niekwestionowanych, czyli sygn. dzieł pędzla S. jest w Polsce zaledwie kilka (7 portretów). Niektóre prace bywają przypisywane warsztatowi na podstawie analogii do bezspornych dzieł artysty – te atrybucje pozostają najbardziej kontrowersyjne. Wiele zachowanych w pol. zbiorach obrazów łączonych z jego pracownią to repliki i kopie portretów, niejednokrotnie dobrej klasy artyst., ale też liczne trawestacje, niekiedy zupełnie mierne, które jednocześnie wskazują na silne oddziaływanie twórczości S. na lokalną sztukę portretową. Stworzony przez niego schemat reprezentacyjnego wizerunku w „kostiumie europejskim” (zbroja, symboliczne akcesoria), ukazującego modela w popiersiu lub do kolan, został przejęty jako obiegowy wzór w pol. malarstwie na potrzeby dworów magnackich pol. XVIII w.

Portrety S. malowali: w Dreźnie A.R. Mengs i A. Pesne (ryt. przez L. Zucchiego) oraz w Paryżu M.Q. de la Tour, J. Valade, J.B. Greuze; wizerunek artysty został włączony w kompozycję, będącą kopią przedstawienia zjazdu rodzinnego w Neuhaus, wyk. dla królowny Marii Józefy Saskiej, 1752, przez jego córkę Marie Maximilienne.

Prace poza wyż. wym. w zb. pol. lub związane (bezpośrednio i pośrednio) z Polską – *Uczta Nimf z Satyrem*, ol., być może autorska replika analogicznego obrazu z Herzog Anton Ulrich Museum w Brunshwiku; *Alegoria Muzyki (Lekcja muzyki)*, ol., MN Lublin; *August II jako Meleager z Atalantą*, rys. ol. i sangwiną na papierze, MNK Muz. Książąt Czartoryskich; ponadto portrety: Charles’a de France, księcia de Berry, wnuka Ludwika XIV (ok. 1710, MNK, dar W. Osławskiego; być może wyk. przez S. wg Largillière’a); Augusta Rutowskiego, syna Augusta II (ok. 1724, MNW, dar rządu NRD w 1978), Jana Jerzego Saskiego z Chronosem jako personifikacją czasu (ok. 1726-28, MNP Muz. Zamek Gołuchów), Aleksandra Sułkowskiego (po 1734) i nieznanego mężczyzny (przed 1738), obydwa dzieła warsztatowe, Muz. Okręgowe w Lesznie.

Prace dawniej przypisywane S., obecnie uważane za dzieła innych autorów, w zb. pol. lub dot. osobistości związanych z Polską – portrety: Augusta II, w popiersiu, z rozpiętą pod szyją białą koszulą z żabotem, MNW; Augusta II *en pied* w stroju galowym, w ujęciu do kolan, ok. 1736, MN Lublin; Augusta III w szustokorze z kapeluszem trójkątnym, po 1733, Muz. Okręgowe

w Toruniu; popiersie Augusta III w peruce *en catogan*, w pełnej zbroi i płaszczu, z akcesoriami władzy królewskiej i elektorskiej, Muz. Okręgowe w Tarnowie; Elżbiety Sieniawskiej w stroju pol., przed 1729, MNW, depozyt w MPKJW; Franciszki Izabeli z Sapiehów Flemmingowej z papugą na dłoni i czarnoskórym paziem, przed 1725, Nar. Muz. Sztuki Republiki Białorusi (Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь) Mińsk, ze zb. w Nieświeżu; Augusta Aleksandra Czartoryskiego, ok. 1730, Henryka Brühla, gabinetowy na tle biblioteki, ok. 1750, oba MPKJW, a także 2 wizerunki jego żony Marii Anny z Kolowrathów, ok. 1742, tamże i MNW.

Dézallier D’Argenville A.J., *Abrégé de la vie des plus fameux peintres*, t. 3, Paris 1752. – Füssli J.R., *Allgemeines Künstler-Lexicon*, Zürich 1763. – Lehninger J.A., *Abrégé de la vie des peintres dont les tableaux composent la Galerie électorale de Dresde...*, Dresde 1782. – Füssli J.H., *Allgemeines Künstlerlexikon*, 2, Zürich 1814. – Nagler G.K., *Neues Allgemeines Künstler-Lexikon*, t. 16, München 1846. – Rastawiecki, *Sl. mal.*, t. 2. – Dussieux L.E., *Les artistes français à l’étranger. Recherches sur leurs travaux et sur leur influence en Europe*, Paris 1852, s. 86. – *Abecedario de P. J. Mariette et autres notes inédites de cet amateur sur les arts et les artistes*, t. 5, Paris 1858, s. 217-219. – Jal A., *Dictionnaire critique de biographie et d’histoire. Errata et supplément pour tous les dictionnaires historiques d’après des documents authentiques inédits*, Paris 1872, s. 1133-1135. – *Actes d’état-civil d’artistes français: peintres, graveurs, architectes, etc. Extraits des registres de l’Hôtel-de-ville de Paris, détruits dans l’incendie du 24 mai 1871*, Orléans 1873, s. 408-411. – *Enc. Org.*, t. 13, 1903. – de Grandmaison L., *Essai d’armorial des artistes français (XVIe-XVIIIe siècles), lettres de noblesse, preuves pour l’Ordre de Saint-Michel. Seconde partie - sculpteurs, graveurs, dessinateurs, musiciens, etc.*, Paris 1905, s. 40-41. – Siret A., *Dictionnaire historique et raisonné des peintres de toutes les écoles ...*, Nouvelle édition, Paris 1874, s. 866. – *Sl. geogr.*, t. 13, 1893, s. 488, 490 (Wilanów). – *ThB*, t. 31, 1937 (Weigert R.A.). – Brückner A., *Encyklopedia staropolska*, 1939, t. 2, s. 839 (s.v. Malarstwo pol.). – Siret A., *Dictionnaire historique et raisonné des peintres de toutes les écoles depuis l’origine de la peinture jusqu’à nos jours*, t. 2, Berlin 1924. – *Dictionnaire universel de l’art et des artistes*, t. 3, Paris 1967. – Bénézit, t. 9. – *The Dictionary of Art*, t. 28, London 1996 (Marandel P.). – Bénézit E., *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs ...*, Nouvelle édition, Gründ 1999, t. 12.

– Jeffares N., *Dictionary of pastellists before 1800*, Norwich 2006 (online edition <http://www.pastellists.com/Articles/SILVESTREc.pdf>). – *Neue Deutsche Biographie*, t. 24, Berlin 2010 (Marx H.). – AKL, t. 103, 2019 (Treydel R.).

Lehninger J.A., *Description de la ville de Dresde et de ses environs*, Dresde 1782, s. 16, 124, 246. – Freiherr von Racknitz J.F., *Skizze einer Geschichte der Künste, besonders der Malerei, in Sachsen*, Dresden 1811. – Meaume E., *Recherches sur quelques artistes lorrains. Claude Henriet, Israël Henriet, Israël Silvestre et ses descendants*, [w:] *Mémoires de la Société royale des sciences, lettres et arts de Nancy*, Nancy 1852, s. 28-30. – Dussieux L.-E., *Les artistes français à l'étranger recherches sur leur travaux et sur leur influence en Europe*, Paris 1856, s. 86-88. – Schasler M., *Die öffentlichen und Privat-Kunstsammlungen, Kunstinstitute und Ateliers der Künstler und Kunstindustriellen von Berlin*, Berlin 1856. – Schäfer W., *Die Königliche Gemälde-Gallerie zu Dresden im Neuen Museum zu Dresden*, 3, Dresden 1860. – Wiessner M., *Die Akademie der Bildenden Künste zu Dresden von ihrer Gründung 1764 bis zum Tode von Hagedorn 1780. Festschrift zu der Feier des 100jährigen Bestehens am 12 November 1864*, Dresden 1864. – de Silvestre E., *Renseignements sur quelques peintres et graveurs des XVIIe et XVIIIe siècles. Israel Silvestre et ses descendants*, Paris 1869, s. 54-76. – Skimborowicz H., Gerson W., *Willanów*, W. 1877, s. 15. – Müller O.G., *Louis de Silvestre, Königl. Polnischer und Churfürstl. Sächsischer Hofmaler*, Zeitschrift für Museologie, 1878 t. 1, s. 68-69, 76-80, 83-85, 91-92, 99-101, 107-108. – Nouvelles Archives de l'art français, t. 2, 1886, s. 156-159. – de Champeaux A., *De la peinture décorative*, Paris 1890, s. 227. – Czajewski W., *Willanów, Czeraniaków, Morysin, Gucin, Natolin wraz ze szczegółowym spisem 1000 obrazów z galerii willanowskiej. Il. przew. po Warszawie i okolicach*, W. 1893. – Müller G.O., *Vergessene und halbvergessene Dresdner Künstler des vorigen Jahrhunderts*, Dresden 1895. – Haake P., *Plan einer Ruhmesgalerie Augusts des Starken*, Neues Archiv für sächsische Geschichte und Altertumsforschung, t. 23, 1902, s. 336-343. – Sponsel J.L., *Fürstenbildnisse aus dem Hause Wettin*, Dresden 1906. – Beutel G., *Bildnisse hervorragender Dresdner aus fünf Jahrhunderten. Veröffentlichung des Vereins für Geschichte Dresdens*, Erste Reihe, Dresden 1908. – Waetzoldt W., *Die Kunst des Porträts*, Leipzig 1908. – Nałęcz Dobrowolski M., *Ceramika i szkło*, W. 1913, s. 52. – Luniński E., *Willanów*, W. 1915. – Schmidt O.E., *Minister Graf Brühl und Karl Heinrich von Heinecken*, Leipzig/Berlin 1921. – Kopera F., *MNK*, Kr. 1923, s. 18. – Kopera, t. 2. – Poens-

gen G., *Kunstwerke im Besitz des Reichsarbeitsministeriums*, Berlin 1928. – Réau L., *Histoire de l'expansion de l'art français. Belgique et Hollande-Suisse - Allemagne et Autriche - Bohême et Hongrie*, Paris 1928, s. 166. – Weigert R.A., *Documents inédits sur Louis de Silvestre (1675-1760) suivis du catalogue de son œuvre* („Archives de l'Art français, nouvelle période”, t. 17), Paris 1932, s. 362-488. – Réau L.M., *Catalogue des œuvres d'art français de la collection du Roi de Pologne Stanislas-Auguste*, [w:] *L'Art français dans les pays du Nord et de l'Est de l'Europe (XVIIIe-XIXe siècle)*, („Archives de l'Art français, nouvelle période”, t. 17), Paris 1932, s. 225-248. – Mańkowski T., *Galeria Stanisława Augusta*, Lw. 1932. – Haenel E., von Watzdorf E., *August der Starke. Kunst und Kultur des Barock*, Dresden (1933). – Ciż, *Führer durch das ehemalige Residenzschloß Dresden und durch die Ausstellung August der Starke und seine Zeit*, Dresden 1933. – Kopera F., *MNK. Wybór i opis cenniejszych zabytków*, Kr. 1933. – Brokl K., *Przew. po Zamku Królewskim w Warszawie*, W. 1936, s. 59. – Holzhausen W., *Pesne und seine Beziehungen zu August dem Starken. Nach Dokumenten mitgeteilt*, Zeitschrift für Kunstgeschichte, t. 9, 1940, s. 49-65. – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, Kr. 1948. – Dvořák F., *Kupetzky. Der grosse Porträtmaler des Barocks*, Prag 1956. – Ryszkiewicz A., *Dwa obrazy z warsztatu Antoine Pesne'a w zb. pol. Próba atrybucji*, BHS, XIX, 1957 nr 2, s. 156-168. – Berckenhagen E., du Colombier P., Kühn M., Poensgen G., *Antoine Pesne*, Berlin 1958. – Weigert R.A., *Femmes peintres du XVIIIe siècle. Les deux Marie Silvestre* („Archives de l'Art français, nouvelle période”, t. 22), Paris 1959, s. 129-135. – Ryszkiewicz A., *Pol. portret zbiorowy*, Wr. 1961, s. 41-43. – Ebert H., *Kriegsverluste der Dresdner Gemädegalerie. Vernichtete und vermisste Werke*, Dresden 1963. – Ryszkiewicz A., *Antoine Pesne. Uwagi w związku z monografią artysty*, Studia Muzealne, 1964 z. 4, s. 78-90. – Bernhard M., *Verlorene Werke der Malerei in Deutschland in der Zeit von 1939 bis 1945, zerstörte und verschollene Gemälde aus Museen und Galerien*, München 1965. – von Reden H.H., *Fürstenportraits der Barockzeit im Schloß Hämelschenburg*, Niederdeutsche Beiträge, t. 5, 1966, s. 181-198. – Voisé I., *Nieznany portret Augusta III w zb. MNW*, BHS, XXVIII, 1966 nr 1, s. 36-39. – Ryszkiewicz A., *Francusko-pol. związki artyst. w kręgu J.L. Davida*, W. 1967. – Kat. Tek Glinki, oprac. Zielińska T., cz. 1, W. 1969, s. 70. – Marx H., *Zwei Neuzuschreibungen an Louis de Silvestre*, Bulletin du Musée National de Varsovie, X, 1969 nr 1, s. 21-27. – Tenze, *Zu vier Gemälden von Louis de Silvestre*, Dresdner Kunstblätter, VIII, 1969 z. 4, s. 114-123. – Tenze, *Silvestre-Bilder in Moritzburg*,

- Sächsische Heimatblätter, XVIII, 1972 z. 2, s. 73-85.
- Tenże, *Christus bei Maria und Martha. Zu einem Gemälde des Louis de Silvestre*, Dresdner Kunstblätter, XVI, 1972 z. 1, s. 21-24.
- Tenże, *Winckelmanns Verhältnis zur Antikenrezeption in der Kunst des Barock. Unter besonderer Berücksichtigung von Werken Louis de Silvestre*, Sächsische Heimatblätter, XIX, 1973 z. 2, s. 57-62.
- Schnapper A., *Louis de Silvestre, tableaux de jeunesse*, La Revue du Louvre et des Musées de France, XXIII, 1973 nr 1, s. 21-26.
- Marx H., *Die Gemälde des Louis de Silvestre*, Dresden 1975.
- Starzyński J., *Wilanów. Dzieje budowy pałacu za Jana III*, W. 1976, s. 76.
- Białostocki J., *O replikach i kopiach - dawniej i dziś*, [w:] tegoż, *Refleksje i syntezy ze świata sztuki*, W. 1978.
- Voisé I., *Twórczość portretowa L. de Silvestre'a jako problem indywidualności artysty w XVIII wieku*, [w:] *Sztuka 1 poł. XVIII w. Materiały z sesji ...*, W. 1981, s. 221-236.
- Kwiatkowski M., *Stanisław August król-architekt*, Wr. 1983.
- Karpowicz M., *Sztuka pol. XVIII w.*, W. 1985.
- Marx H., *Barocke Bildnismalerei in Dresden. Von der Mitte des 17. Jahrhunderts bis zum Ende der Augusteischen Zeit*, Jahrbuch der Staatlichen Kunstsammlungen Dresden, XVII, 1985, s. 51-84.
- Secomska K., *Malarstwo francuskie XVIII w.*, W. 1985, s. 116-119.
- Fijałkowski W., *Wnętrza pałacu w Wilanowie*, W. 1986, s. 99-102, 105.
- Altner M., Lademan J., *Die Akademie von den Anfängen bis zum Tode Hagedorns (1680-1780)*, [w:] *Dresden. Von der Königlichen Kunstakademie zur Hochschule für Bildende Künste (1764-1989)*, Dresden 1990, s. 17-74.
- *Von der Königlichen Kunstakademie zur Hochschule für Bildende Künste (1764-1989)*, Dresden 1990.
- Ciechanowiecki A., *Przyczynki do polskiego oeuvre Louisa de Silvestre'a (1765-1760)*, [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi ...*, W. 1991, s. 737-742.
- *Dresden. Von der Königlichen Kunstakademie zur Hochschule für Bildende Künste [1764-1989]*, Dresden 1990, s. 20-27.
- Marx H., *Der beginn der Barockmalerei in Dresden*, Dresdner Hefte, XI, 1993 z. 33, s. 53-60.
- Tenże, *Das Bildnis der Elisabetta Farnese und andere Werke von Jean Rane in der Dresdener Gemäldegalerie Alte Meister*, Dresdner Kunstblätter, XXXIX, 1995 z. 5, s. 134-138.
- Tenże, *Hofmaler August des Starken und August III. Ádám Mányoki in Dresden*, tamże, XXXIX, 1995 z. 6., s. 173-179.
- Nieciecki J., *Antoni Tallmann autorem portretów Branickich w kość. w Tykocinie*, Studia nad Sztuką Renesansu i Baroku, III, 1995, s. 206-208.
- Łomnicka-Żakowska E., *Graficzne portrety Augusta II i Augusta III Wettinów w zb. MNW*, W. 1997.
- Marx H., *Barokowe malarstwo portretowe w Dreźnie*, [w:] *Pod jedną koroną. 300-lecie Unii polsko-saskiej. Kultura i sztuka w czasach Unii polsko-saskiej. Kat. wystawy*, Zamek Królewski w Warszawie, W. 1997, s. 123-125.
- Kwiatkowski M., Chrzanowski T., *Pałac Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*, W. 1998, s. 58.
- Schieder M., *Akkulturation und Adelskultur. Französische Kunst in Deutschland des 18. Jahrhunderts. Eine Einführung*, [w:] Fleckner U., Schieder M., Zimmermann M.F., *Jenseits der Grenzen. Französische und deutsche Kunst vom Ancien Régime bis zur Gegenwart*, Thomas W. Gachtgens zum 60. Geburtstag, 1: *Inszenierung der Dynastien*, Köln 2000.
- Marx H., *Staatspropaganda und Liebeswerben. Die Gemälde im Thronsaal Augusts des Starken im Dresdner Residenzschloss*, [w:] *Bau und Kunst: Festschrift zum 65. Geburtstag von Professor Jürgen Paul*, red. Lupfer G., Dresden 2000, s. 192-211.
- Marx H., *König August III. und sein Minister Heinrich Graf von Brühl vor dem Schloss Moritzburg. Zu einem Prospekt von Johann Alexander Thiele*, Dresdner Kunstblätter, XLIV, 2000 z. 4, s. 98-106.
- Tenże, *Von Louis de Silvestre zu Anton Graff Die Bildnisse des Johann George Chevalier de Saxe*, Jahrbuch der Staatlichen Kunstsammlungen Dresden, XXVIII, 2000, s. 57-66.
- Łomnicka-Żakowska E., *Wokół portretu Augusta III. w stroju pol., czyli o akcesoriach portretowej propagandy Sasów*, [w:] *Arx felicitatis. Księga ku czci Profesora Andrzeja Rottermunda ...*, W. 2001, s. 311-320.
- Marx H., *Das Bildnis des Johann George Chevalier de Saxe von Christian David Müller. Ein kostbares Geschenk für die Dresdner Gemäldegalerie Alte Meister*, Dresdner Kunstblätter, XLV, 2001 z. 1, s. 2-13.
- Tenże, *Das Bildnis der Königin Maria Josepha von Anton Rafael Mengs. Eine Neuerwerbung der Dresdner Gemäldegalerie Alte Meister*, tamże, XLV, 2001 z. 3, s. 118-123.
- Ostrowski J.K., Petrus J.T., *Podhorce. Dzieje wnętrz pałacowych i galerii obrazów*, Kr. 2001, s. 71, 73, 81, 82, 128.
- Trauth N., *Das weibliche Adelsporträt der frühen Neuzeit (16.-18. Jahrhundert) im europäischen Raum. Eine Auswahlbibliographie*, [w:] Baumbach G., Bischoff C., *Frau und Bildnis 1600-1750. Barocke Repräsentationskultur an europäischen Fürstenhöfen*, Kassel 2003, s. 273-314.
- Baumbach G., *Die Schönheiten- und Ahnengalerie Johann Heinrich Tischheins d.A. in Schloß Wilhelmsthal*, tamże, s. 57-79.
- Kemlein S., *Frauen- und Männerbildnisse als Repräsentationen der sarmatischen Ideologie in der polnisch-litauischen Adelsrepublik*, tamże, s. 57-79.
- Łomnicka-Żakowska E., *Grafika portretowa epoki saskiej w Polsce w relacji z późnobarokową grafiką europejską*, W. 2003.
- Krzysztofowicz-Kozakowska S., *Malarstwo pol. w zb. za granicą*, Kr. 2003.
- Bartoschek G., Vogtherr Ch.M., *Zerstört. Entführt. Verschol-*

len. *Die Verluste der preussischen Schlösser im Zweiten Weltkrieg. Gemälde. Teil 1*, Potsdam 2004. – Ajewski K., *Zbiory artyst. Biblioteki i Muz. Ordynacji Krasiniskich w Warszawie*, W. 2004. – Miziolek J., *Rodzina centaurów w Muzeum Pałacu w Wilanowie, czyli o warszawskiej rekonstrukcji arcydzieła Zeuksisa. Dwa płótna Louisa de Silvestre i ich wersje w zbiorach warsz.*, [w:] tegoż, *Inspiracje śródziemnomorskie. O wizji antyku w sztuce Warszawy i innych ośrodków kultury dawnej Polski*, W. 2004, s. 33-59. – Marx B., *Kunst und Repräsentation am Dresdner Hof*, München-Berlin 2005. – Marx M., *Einige Betrachtungen zum Verhältnis zwischen dem jungen Anton Raphael Mengs und Louis de Silvestre*, [w:] Neidhardt U., *Festschrift zum 80. Geburtstag von Annaliese Mayer-Meintschel am 26. Juni 2008*, Dresden 2008, s. 17-27. – Spenlé V., *Die Dresdner Gemädegalerie und Frankreich. Der „bon goût“ in Sachsen*, Beucha (Sax-Verlag) 2008. – Oleńska A., *Jan Klemens Branicki „Sarmata nowoczesny”. Kreowanie wizerunku poprzez sztukę*, W. 2011. – Gutowska-Dudek K., *Portret pol. Tradycja i świadomość hist. Pamiątka Galerii Portretu Polskiego udostępnionej w 1963 roku w pałacu w Wilanowie*, W. 2012, poz. 69, 72, 73, 76, 78, 79, 81-85, s. 144, 148, 149, 155, 157, 159, 160-163, 168, 172, 173, 176, 178-185. – Oleńska A., „*In dir steckt ein Sachse, ein Kontusz kann ihn nicht verbergen*”. *Die künstlerischen Kontakte Jan Klemens Branickis mit dem Hof Augusts II. und Augusts III. sowie mit Heinrich Brühl und dem königlichen Bauamt*, [w:] *Barocke Repräsentation in der Ära des sächsischen Ministers Heinrich Graf von Brühl (1738-1763)*, red. Torbus T., Hörsch M. („*Studia Jagellonica Lipsiensia*”, t. 16), Ostfildern 2014, s. 197, 200, 202, 216. – Marandet F., *Louis de Silvestre the Younger as a draftsman*, *Master Drawings*, 2018 t. 56, nr 4, s. 530-531. – Ostrowski J.K., *Portret w dawnej Polsce*, W. 2019. – Możdżyńska-Nawotka M., *Pozór kostiumu. Historyzm i orientalizm w modzie kobiecej w Polsce od XVIII do pocz. XX w.*, Wr. 2021, s. 156-157.

[Blank A.], *Spis obrazów znajdujących się w Galerii i pokojach pałacu wilanowskiego ... własność hr. Aleksandra Potockiego*, W. 1834. – Czajewski W., *Il. przew. po Warszawie i okolicach. Willanów, Czerniaków, Morysin, Gucin, Natolin, wraz ze szczegółowym spisem 1000 obrazów z Galerii Willanowskiej*, W. 1893. – Mycielski J., *Kat. wystawy obrazów dawnych malarzy włoskich, flamandzkich, holenderskich itd. w gmachu TPSP*, Kr. 1903. – Kat. MNK, Kr. 1907, s. 43. – *Sonderausstellung. Kunst und Kultur unter den sächsischen Kurfürsten. Offizieller Führer*, Dresden 1908. – *Kat. galerii obrazów w Muz. im. Mielżyńskich TPN w Poznaniu*, P. 1912, s. 15-16. – de Madrazo P., *Cat. des tableaux du Musée du*

Prado, Madrid 1913. – *Galeria obrazów [Muz. XX. Czarotoryskich]. Kat. tymczasowy*, Kr. 1914, s. 39-40. – Mycielski J., *Kat. wystawy dawnych malarzy polskich, włoskich, francuskich i niemieckich*, TPSP, Kr. 1914. – *Museum der bildenden Künste. Kat.*, Leipzig 1914. – Feulner A., *Kat. der Gemälde im Residenz-Museum München und in Schloss Nymphenburg*, München 1924. – *Kat. galerii im. Mielżyńskich TPN w Poznaniu*, P. 1932. – *Führer durch das ehemalige Residenzschloss und die Ausstellung „August der Starke und seine Zeit”*, Dresden 1933. – Starzyński J., Walicki M., *Kat. galerii malarstwa obcego*, MNW, W. 1938. – Dutkiewicz J.E., *Portret pol. XVII i XVIII w. Kat. wystawy*, Muz. Ziemi Tarnowskiej, Tarnów 1947. – *Kat. över Statens portättsamling på Gripsholm. 1. Porträt före 1809*, Stockholm 1951. – KZSP, t. 2, z. 1, 1953; seria nowa, t. 3, z. 1, 1978, z. 3, 1991, z. 5, 1994; t. 10, z. 10, 1987; seria nowa, t. 11, z. 1, 1993. – Börsch-Supan H., *Zur Geschichte des höfischen Porträts im Spätbarock*, [w:] *Höfische Bildnisse des Spätbarock. Ausstellung vom 15.9. bis 30.10.1966 im Schloß Charlottenburg*, Berlin 1966, s. 7-57. – *Malarstwo europejskie. Kat. zb. MNW*, W. 1967. – *Portrety osobistości pol. znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie. Kat.*, MNW, W. 1967, s. 27, kat. nr 5, 122. – *National Museum in Warsaw. Cat. of Paintings, Foreign Schools*, red. Białostocki J., t. 2, W. 1970, s. 113. – Modrzejewska B., Oborny A., *Zb. malarstwa pol. Kat.*, Muz. Świętokrzyskie w Kielcach, W. 1971, s. 58. – *Sztuka francuska w zb. pol. 1230-1830. Kat. wystawy*, red. Dobrzycka A., MNP, P. 1973. – Rosenberg P., Reynard N., Compin I., *Musée du Louvre. Cat. illustré des Peintures. École française XVII et XVIII siècles*, 2, Paris 1974. – Voisé I., Głowacka-Pocheć T., *Galeria malarstwa Stanisława Kostki Potockiego w Wilanowie*, W. 1975. – Glaser H., Kurfürst M.E., *Bayern und Europa um 1700. Kat. der Ausstellung im Alten und Neuen Schloß Schleißheim*, München 1976. – *Musée de l'Ermitage. Peinture de l'Europe occidentale. Cat. 1. Italie, Espagne, France, Suisse*, Leningrad 1976. – Fijałkowski W., Voisé I., *Portrety pol. w galerii wilanowskiej*, W. 1978. – Pawlaczyk M., *Pałac w Rogalinie. Muz. wnętrz. Galeria malarstwa*, P. 1978. – *Verzeichnis der Inventare der Staatlichen Kunstsammlungen in Dresden 1568-1945*, Dresden 1979. – Claire C., *Musée national du château de Versailles. Cat. des peintures*, Paris 1980. – *El Arte europeo en la Corte de Espana durante el siglo XVIII*, Museo del Prado, Madrid 1980. – Marx H., *Ein Rundgang durch die Dresdener Gemädegalerie Alte Meister*, Dresden 1980. – Rosenfeld M.N., *Largillierre and the eighteenth-century portrait*, The Montreal Museum of fine Arts, Montréal 1981. – Steinborn B., *Kat. zb. malar-*

- stwa krajów romańskich, MNWr, Wr. 1982. – *Barock und Klassik. Kunstzentren des 18. Jahrhunderts in der Deutschen Demokratischen Republik*, Schloss Schallaburg, Wien 1984. – Ulli A., *Barock in Dresden. Kunst und Kunstsammlungen unter der Regierung des Kurfürsten Friedrich August 1. von Sachsen und König August II. von Polen genannt August der Starke 1694-1733 und des Kurfürsten Friedrich August II. von Sachsen und August III. von Polen 1733-1763*, Villa Hügel Essen, Leipzig 1986. – Lehner J., *Ecclesia triumphans Dresdensis. Christliche Kunst am Hofe der sächsischen Könige von Polen*, Wien 1988. – Wybór dzieł sztuki pol. i z Polską związanych ze zb. Fundacji im. Ciecchanowieckich, Zamek Królewski w Warszawie, W. 1989, poz. 36-45. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 1, W. 1990; t. 3, W. 1992. – Walcha H.M., *Restaurierte Kunstschatze aus Dresdener Museen. Ausstellung der Staatlichen Kunstsammlungen Dresden*, Dresden 1990. – Marx H., *Königliches Dresden. Höfische Kunst im 18. Jahrhundert*, Staatliche Kunstsammlungen Dresden, Kunsthalle der Hypo-Stiftung München, München 1990. – Schaal D., *Die Kurfürsten von Sachsen. Repräsentation in Bildnis und Rüstung. Ausstellungskatalog*, Historischen Museums im Dresdner Schloss, Dresden 1991. – Dziubkowska J., *Duma i wolność. Obraz szlachty pol. w dobie baroku*, MNP, P. 1991. – Petrus J.T., Karpowicz T.A., *Portrety osobistości dawnej Rzeczypospolitej w zb. mińskich. Kat. wystawy*, Państw. Zb. Sztuki na Wawelu, Państw. Muz. Sztuki BSRR, Kr. 1991, poz. 23, 24, s. 27, 28. – Walther A., *Gemäldegalerie Dresden. Alte Meister. Kat. der ausgestellten Werke*, Leipzig 1992. – Neuhardt J., *Kostbarkeiten aus den Schatzkammern von Sachsen*, Kat. der XVI. Sonderschau in Dommuseum, Salzburg 1992. – Malinowski J., *Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portrety osobistości dawnej Rzeczypospolitej 1576-1763*, MNW, W. 1993. – Schweers H.F., *Gemälde in deutschen Museen. Kat. der ausgestellten und depotgelagerten Werke*, t. 1, cz. 4, München 1994. – Grate P., *French Paintings II: Eighteenth Century*, Swedish National Art Museums, Stockholm 1994. – Constans C., *Musée national du château de Versailles. Les peintures*, 3, Paris 1995. – *Galeria malarstwa pol. MNW. Przew.*, oprac. Zielińska J., W. 1995. – *Museum der bildenden Künste in Leipzig. Kat. der Gemälde*, Stuttgart 1995. – *Sztuka niemiecka 1450-1800 w zb. pol. Kat. wystawy*, red. Maćkowska M., MN w Kielcach, Kielce 1996. – Ajewski K., *Zbiory artyst. i galeria muzealna Ordynacji Zamojskiej w Warszawie*, Muzeum Zamojskich w Kozłowie 1997. – Voisé I., *Louis de Silvestre 1676-1760. Francuski malarz dworu Augusta II i Augusta III. Obrazy ze zb. pol.*, Muz. Pałac w Wilanowie, W. 1997. – *Pod jedną koroną. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej*, oprac. Grątkowska-Ratyńska B., Staszewski J., Schmidt W., Zamek Królewski w Warszawie, W. 1997. – Salmon X., *Louis de Silvestre. Un peintre français à la Cour de Dresde*. Ouvrage publié à l'occasion de l'exposition présentée au musée national des châteaux de Versailles et de Trianon ..., Versailles 1997. – Kulińska A., Michalak G., *Sułkowscy. Życie i dzieło*, Muz. Okręgowe w Lesznie, Leszno 1998. – Marx H., Luna J.J., *Obras maestras del siglo XVIII en la Galería de Pinturas de Dresde. Creación y coleccionismo regio en Sajonia*, Madrid 1998. – *Piękno odzyskane. Konserwacja zabytków*, MNP, P. 1998. – Marx H., Foulon B., *Dresde ou le rêve des princes*, Musée des Beaux-Arts de Dijon, Éditions de la Réunion des Musées nationaux, 2001. – Schweers H.F., *Gemälde in deutschen Museen. Kat. der ausgestellten und depotgelagerten Werke*, t. 1, cz. 4, München 2002. – Marx H., *Kunst für Könige. Malerei in Dresden im 18. Jahrhundert*, Ausstellung im Wallraff-Richartz-Museum, Köln 2003. – *Kleine Prinzen. Kinderbildnisse vom 16. bis 19. Jahrhundert aus der Fundación Yannick y Ben Jakober*, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn 2003. – Pietsch U., *The Glory of Baroque Dresden. The State Art Collections Dresden*, München 2004. – Marx H., Hipp E., *Gemäldegalerie Alte Meister Dresden*, t. 2: *Illustriertes Gesamtverzeichnis*, Köln 2005. – Saule B., Syndram D., *Splendeurs de la cour de Saxe. Dresde à Versailles*, Musée National des Châteaux Versailles et de Trianon, Paris 2006. – Lewerken H.W., Kolb K., *Die Ahnengalerie der Wettiner. Ausstellungskatalog der Rüstammer*, Staatlichen Kunstsammlungen Dresden und der Festung Königstein GmbH, Dresden 2006. – Juszczak D., Malachowicz H., *Malarstwo do 1900. Zamek Królewski w Warszawie. Kat. zb.*, t. 1, 2, W. 2007. – Bischoff C., Hennings A., *Goldener Drache. Weißer Adler. Kunst im Dienste der Macht am Kaiserhof von China und am sächsischen Hof (1644-1795)*, Ausstellung der Staatlichen Kunstsammlungen Dresden im Residenzschloss, Dresden 2008. – Marx H., *Sehnsucht und Wirklichkeit - Malerei für Dresden im 18. Jahrhundert*, Kat. zur Ausstellung der Gemäldegalerie Alte Meister der Staatlichen Kunstsammlungen Dresden, Köln 2009. – *Le siècle français. Francuskie malarstwo i rysunek XVIII w. ze zb. pol.*, oprac. Danilewicz I., Guze J., MNW, W. 2009, s. 167, 448-451. – Mrozowski P., Rottermund A., *Uroda portretu. Polska od Kobera do Witkacego. Kat. wystawy*, Zamek Królewski w Warszawie, Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie, W. 2009. – Jusz-

czak D., Małachowicz H., *Galeria obrazów Stanisława Augusta w Łazienkach Królewskich. Kat.*, W. 2015, poz. 95, s. 346-348.

Mitteilungen des Königl. Sächs. Vereins für Erforschung und Erhaltung vaterländischer Altertümer, III, 1846, s. 5-52 (Schulz H.W.). – Le Bulletin des Beaux-Arts. Répertoire des artistes français, III, 1885, s. 151-154 (Baré F.). – Gazette des Beaux-Arts, t. 53, 1911, s. 121-135, 333-348 (Servières G.). – Świat, 1914 nr 25, s. 5 (Łuskińska E.). – Sztuki Piękne, III, 1927 nr 5, s. 192; IX, 1933 nr 1, s. 32-33. – Bulletin de la Société de l'Histoire de l'Art français, 1928 z. 1, s. 167-314 (Réau L.). – Gazette des Beaux-Arts, 1959 t. 2, s. 346 (Adhémar H.). – Biulletin du Musée National de Varsovie, XI, 1970 nr 2-3, s. 29-96 (Michałkowska J.). – Jahrbuch der Staatlichen Kunstsammlungen Dresden, 1976/77, s. 79 (Marx H.). – Studia Wilanowskie, VII, 1981, s. 5-16 (Voisé I.), s. 17-26 (Pocheć-Perkowska T.). – Rocz. MN w Kielcach, XII, 1982, s. 151-191 (Ozdoba-Kosierkiewicz W.). – Weltkunst, LV, 1985 nr 13, s. 1870-1874 (von Lütichau M.A.). – Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst, XXXVI, 1985, s. 131-181 (Roettgen S.). – Dresdener Kunstblätter, XXXI, 1987, s. 8-17 (Marx H.); 1991 nr 3, s. 86-93 (Kühn F.). – Zeszyty Naukowe Muz. Okręgowego w Rzeszowie, 1992 nr 1, s. 25-36 (Karbowska Z.). – Patrimonia - Kulturstiftung der Länder, 2000 z. 186 (Baerthold B.). – Barok. Historia - Literatura - Sztuka, 2000 z. 2, s. 176 (Kowalczyk J.).

Arch. ASP Warszawa, Jadach M., *Analiza technologii i techniki w malarstwie portretowym Louis de Silvestre'a*, praca magisterska (cz. teoretyczna), W. 2001. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka 43 (d. q-9), 46 (d. q-10), 29 (q-17), 26 (d. q-20), 47 (d. q-21). – Freie Universität Berlin, Diss. Olczak D.E., *Louis de Silvestre (1675–1760) als Porträtmaler in Dresden: über Vorbilder und Vorlagen seiner Kunst mit kritischem Werkkatalog*, 2013. – Hochschule für Bildende Künste Dresden, Kühn F., *Die vollständige Konservierung und teilweise Restaurierung des Gemäldes „Der Empfang des Kurprinzen Friedrich August bei Ludwig XIV in Fontainebleau am 27. September 1714“ von Louis de Silvestre*. Eignungstests von wässrigen und siegelbaren Klebstoffen auf festen Trägern (Marouflagen), Diplomarbeit 1983. – Technische Universität Dresden, Hoof C., *Ed io anche son pittore: auszugsweise Transkription und Bearbeitung der „Observations sur le mérite des ouvrages des peintres, sculpteurs et graveurs“ von Louis de Silvestre, wissenschaftliche Arbeit im Fach Französisch*, 2010. – Archives départementales des Hauts de Seine, Nanterre, Actes de la paroisse de Saint-Jean-Baptiste de Sceaux, Acte

de baptême de Louis de Silvestre, 23 juin 1675; Contrat de mariage entre Louis de Silvestre et Marie Catherine Hérault. – Archives nationales, Paris, MC/ET/CXIII/404: Inventaire après décès de Louis de Silvestre, 17 IV 1760; MC/ET/LVII/221: Lettres de noblesse pour Louis de Silvestre et Nicolas-Charles de Silvestre, 26 X 1703, Archives familiales, 10 VII 1741; N/III/Seine/653/1-N/III/Seine/653/6: Plan d'un logement accordé par le Roi au sieur Silvestre, 27 V 1755, Copie du bon du Roy du 27 may 1755.

Dokumenty rodzinne, strona rodziny: <https://israel.silvestre.fr/louislejeune/> [Fabien de Silvestre] (dostęp 15.04.2023); aukcje sztuki <https://www.invaluable.com/artist/silvestre-louis-de-1675-k9fmx5fz1l/sold-at-auction-prices/> (dostęp 15.04.2023).

A. Oleńska
D. Piramidowicz

Simmler (Simler) Józef (właściwie Jakub Józef), malarz, rysownik, ur. 14 III 1823 Warszawa, zm. 1 III 1868 tamże (czasem błędnie podawany Kraków), pochowany na cmentarzu Ewangelicko-Reformowanym. Syn Jana Jakuba, znanego stolarza ebenisty z rodziny ewangelicko-reformowanej pochodzenia szwajcarskiego, i Anny Katarzyny Barbary z Simmlerów, 1° voto Grundmann; brat Jakuba Karola, stolarza ebenisty, właściciela fabryki mebli. Żonaty od 11 VII 1850 z Julią Hoegensteller, będącą wg niepotwierdzonej plotki naturalną córką Ludwika I Wittelsbacha, króla Bawarii (jej pochówek na cmentarzu Powązkowskim sugeruje pozostanie przy wyznaniu rzymskokatolickim), z którą miał czworo dzieci: Jadwigę (zamężną Spiess), Julię Ludwikę (zm. w dzieciństwie), Julię (zamężną Strasburger), Józefa Kazimierza Jakuba.

Kształcony pierwotnie na rzemieślnika, S. pierwsze lekcje rysunku pobierał podobno u Jana Feliksa Piwarskiego, potem u Josepha Richtera, a po śmierci tego ostatniego u Bonawentury Dąbrowskiego. Pierwszym znanym dziełem S. jest rysunkowa kopia obrazu François Mariusa Graneta *Chór kościoła Kapucynów w Rzymie* (sygn.: „l'an 1837 J. Simmler”, w 1970 w zb. pryw. w Kielcach, w 1994 na aukcji w Warszawie), a pierwszym dziełem malarskim *Portret Teresy Kickiej* z 1841 (ol. blacha, 1841, MNW). W kat. wystawy sztuki w Warszawie w czerwcu 1838 wymieniony wśród „artystów i amatorów dzieł sztuk pięknych” (nie wystawiał).

W 1841 pojechał na studia artyst. do Dreżna, gdzie wstąpił do akademii, do pracowni Eduarda Bendemanna, malarza związanego z kręgiem nazareńczyków, jednak ze względu na chorobę profesora nie pozostał w niej długo; t.r. otrzymał sr. medal, za, jak ujął to W. Gerson, „rysunek akademiczny” (świadczenie wysokiej oceny rysunku aktu znajduje się w protokole z 8 IX 1841, przechowywanym w Staatsarchiv Dresden).

Pod koniec 1841 przeniósł się do Monachium i wstąpił do tamtejszej akademii (wpis w księdze immatrykulacyjnej 23 XII t.r., przypisany do specjalizacji „malarstwo”). W Monachium uczył się u artystów „szkoły nazareńskiej”: Heinricha M. Hessa, Wilhelma Kaulbacha i Juliusa Schnorra von Carosfeld (wbrew opinii H. Stępień i M. Liczbińskiej nie udało mu się dostać do pracowni żadnego z nich). Pojawiająca się w literaturze informacja, jakoby S. uczestniczył w pracach Schnorra von Carosfeld w Sali Nibelungów w monachijskim pałacu królewskim, tzw. Rezydencji, nie znajduje, zdaniem Stępień (1990), potwierdzenia źródłowego. Być może powodem takich domniemań są zrelacjonowane przez Józefa Keniga zainteresowania literackie S. z czasu nauki w niemieckich akademiach i z kilku późniejszych lat: Biblia, Dante, Goethe, Schiller i *Saga o Nibelungach*. W okresie monachijskim S. zapewne przyjaźnił się z wielkop. malarzem Janem Dutkiewiczem; nie jest jednak prawdą, że poznali się w Rzymie w 1842. Również za błędną należałoby uznać informację Władysława Prokescha o studiach S. w krak. SSP.

W 1842 S. zachorował na zapalenie mózgu; rekonwalescencję odbył u rodziny w Szwajcarii (wg opracowań opartych na tradycji rodzinnej było to w Genewie, ale bardziej prawdopodobny wydaje się pobyt w Zurychu, mateczniku Simmlerów). W listopadzie 1842 narysował *Grupowy portret rodziny Simmlerów*, bardzo szczegółowy i o przekonującej charakterystyce (ol., sygn., MNW). Następnego r. w Monachium „korzystał tylko dorywczo z rad Bonawentury Genellego” (Gerson). Na artyst. rozwój S. wpłynęła, zdaniem H. Stępień, wystawa w 1843 w Monachium, na której pokazano wielkoformatowe obrazy przedstawiające sceny z historii nowożytnej autorstwa belgijskich malarzy Louisa Galatita *Abdykacja cesarza Karola VI* i Eduarda de Bieffe’a *Kompromis szlachty niderlandzkiej w 1566* (które jednakże nie mają wiele wspólnego z malarstwem S.). W późniejszych latach S. przebywał w Monachium tyl-

ko czasowo; był jednak członkiem tamtejszego Kunstvereinu – zwyczajnym w l. 1843-45, 1847, 1849, a zwyczajnym zagranicznym w 1851.

W 1844 przeniósł się do Dreżna, gdzie pracował pod kierunkiem Bendemanna, kończąc obraz *Józef i żona Putyfara*, wyst. w SSP w Warszawie w 1845 (zaginiony); S. wystawił wtedy też 2 portrety męskie „w trzech częściach” (3/4) naturalnej wielkości i mały ukazujący siedzącego modelem (nie rozpoznano ich wśród zachowanych dzieł S. ani wśród znanych z innych źródeł); w kat. wystawy podano Dreżno jako miejsce jego pobytu. Z okresu edukacji akademickiej zachowały się liczne studia aktów (gł. w MNK, dar żony artysty, oraz w MNW, dar Stefan Spiessa, wnuka S.) niesygn. i niedat. W l. 1844-5 S. przebywał również, wg Józefa Keniga, w Düsseldorfie; nie ma jednak jednoznacznych śladów poświadczających jego naukę w tamtejszej akademii. We wrześniu 1845 S. wrócił do Warszawy, nie uzyskawszy zgody władz rosyjskich na kontynuowanie studiów za granicą; założył pracownię przy ul. Mazowieckiej w tzw. Czerwonym Dworze (Pałacu), naprzeciw domu swojego ojca.

Dalszą część edukacji artystycznej S. odbył w Paryżu; udał się tam prawdopodobnie w sierpniu 1847; odwiedzał pracownię Delaroche’a (wg Gersona), który jednak już w 1843 zrezygnował z pracy pedagogicznej i przekazał uczniów pod opiekę Charles’a Gleyre’a (ze względu na nieformalny charakter „szkoły” Gleyre’a nie można ustalić zakresu tej nauki). Wpływ malarstwa francuskiego z kręgu *juste milieu* na kształtowanie się twórczości S. jest jednak niewątpliwy, co poświadcza pomniejszona kopia obrazu Delaroche’a *Dzieci Edwarda, króla angielskiego* (ol., 1847, depozyt w MNW). Wg Władysława Łuszczkiewicza S. spotkał się pod koniec 1848 lub na pocz. 1849 z Juliuszem Słowackim w jego paryskim mieszkaniu i podobno przekonywał poetę o wyższości malarstwa nad poezją (Łuszczkiewicz nie podaje argumentów S., relacjonuje tylko przeciwnie poglądy Słowackiego).

W styczniu 1849 wrócił do Warszawy i zajął się gł. malarstwem portretowym. Następnie wyjechał do Monachium, gdzie zawarł ślub z Julią Hoegensteller; w podróż poślubną małżonkowie wybrali się na Helgoland. Prawdopodobnie we wrześniu 1850 wrócili do Warszawy; S. miał wtedy pracownię na tzw. Działyńskim (przy ul. Leszno), mieszkał zaś prawdopodobnie w dalszym ciągu przy

ul. Mazowieckiej. Na l. 1850-56 przypada również intensywna aktywność S. w środowisku artyst. i kulturalnym Warszawy. S. uczestniczył w wieczorkach numizmatyczno-archeologiczno-artyst. i, obok Aleksandra Przeddzieckiego, wymieniany jest jako pomysłodawca Wystawy Starożytności i Przedmiotów Sztuki, która odbywała się od czerwca 1856 do lutego 1857 w pałacu Potockich przy ul. Krakowskie Przedmieście. W 1856 S. prowadził korespondencję z Józefem I. Kraszewskim; prosił go o pomysły na obrazy z historii Polski, dziękował za pozytywne opinie o własnej twórczości oraz wspominał o zamówionym przez Kraszewskiego do katedry w Żytomierzu obrazie, który miał przedstawiać św. Zofię z córkami (prawdopodobnie nie został wyk. przez S.).

Latem t.r. S. wybrał się z żoną w podróż do Włoch; jadąc przez Szwajcarię, zatrzymał się w Rapperswilu (co potwierdza rys. tamtejszego zamku, dat. 19 VIII 1856, znany z repr.). Później zwiedzał Mediolan, Weronę i Wenecję; z Livorno popłynął do Neapolu, skąd wyruszywszy 6 XI do Rzymu, dotarł tam 7 XI i pozostał do końca maja 1857, utrzymując kontakty zarówno z pol., jak i z niemieckim środowiskiem artyst. Wśród pol. artystów w Rzymie szerzyła się pogłoska, jakoby S. miał objąć stanowisko profesora malarstwa w krakowskiej SSP (o czym pisał Teodor Tripplin w liście do Marcina Olszyńskiego z 18 XII 1857). Obowiązki profesora malarstwa przejął jednak po Wojciechu Stattlerze Władysław Łuszczkiewicz, S. zaś wrócił do kraju, nie podejmując regularnej pracy pedagogicznej; oceniał jedynie niekiedy obrazy uczniów warszawskiej SSP. Jego znanym z nazwiska podopiecznym był Aleksander Sochaczewski (zob.), którego obraz *Portret kapitana Moderowskiego* S. oglądał niedługo przed aresztowaniem ucznia za antyrosyjską działalność konspiracyjną na pocz. września 1862; w postępowaniu sądowym S. składał zeznania dotyczące spraw związanych z edukacją artyst. oskarżonego. U S. pobierała również nauki Joanna Ledoux, malarka specjalizująca się w tematach religijnych, działająca głównie w Suchedniowie k. Kielc.

Po powrocie z Włoch S. mieszkał w Warszawie, początkowo, przynajmniej do września 1862, na Lesznie nr hipoteczny 661/2 (taki adres widnieje w zeznaniach w sprawie Sochaczewskiego); prawdopodobnie od ok. 1860, a na pewno w 1864 posiadał dom na tyłach ul. Nowy Świat nr hipoteczny 1259c i 1259e (adres: ul. Chmielna nr 2,

później nr 8). W tym domu miał od lipca 1863 pracownię (Kur. warsz., 1863 nr 155, s.759); na suficie klatki schodowej zawieszony był alegoryczny obraz jego pędzla *Malarstwo, rzeźba, architektura* (tondo, sygn., dat. 1863; w 1919 obraz przekazany do MNW, zaginął po II wojnie światowej); Gerson (1868) wspomina rys. o tym temacie z bardziej rozbudowaną kompozycją, obejmującą także personifikacje poezji i geniusza piękna.

S. należał do inicjatorów Wystawy Krajowej Sztuk Pięknych, otwartej 2 VII 1858 w pałacu Mokronowskich na rogu Krakowskiego Przedmieścia i ul. Królewskiej. Idea wystawy narodziła się między 27 III a 1 IV t.r. w „koleżeńskej pracowni”, w której pod przewodnictwem Gersona grupa warsz. malarzy ćwiczyła rysowanie aktu. S. brał udział w organizacji ekspozycji i doborze prac. Wystawa Krajowa przekształciła się później w TZSP, w którego zakładaniu S. również uczestniczył i należał do jego komitetu. Z listów Aleksandra Lessera zachowanych w Tekach Skimborowicza wynika, że zebranie założycieli TZSP odbyło się 14 VI 1858 w domu S., następnie (24 VII 1858) Lesser i S. udali się do dyrektora Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych Pawła Muchanowa, aby uzyskać zezwolenie na utworzenie tow. W późniejszych l. TZSP przyznawało stypendium im. Julii Simmlerowej.

W maju 1862 S. wybrał się wraz z Alfredem Schouppem na wystawę światową do Londynu; po drodze odwiedził Drezno, Ostendę i Zurych. Na wystawie powszechnej w Paryżu w 1867 S. zaprezentował *Śmierć Barbary Radziwiłłówny* (1862), nowo namalowany obraz hist. *Przysięga królowej Jadwigi*, ukazujący królową oddalającą zarzuty zdrady małżeńskiej (sygn., dat. 1867, MNW; kopia nieznanego autorstwa tamże, druga kopia w 1979 w zb. pryw. w Warszawie; 6 studiów ol. i 21 rys. MNK), oraz *Portret Marii z Rawiczów Wołowskiej* (zaginiony). Ten ostatni obraz Franz Xavier Winterhalter miał ocenić wyżej niż płótna hist. S., mówiąc, że „portretu tak pięknego jak ten oto niełatwo byś wyszukał” (Kur. warsz., 1868 nr 50). Kompozycje hist. nie cieszyły się zresztą specjalnym uznaniem jurorów, krytyki i publiczności, co, wg Gersona, stało się przyczyną rozgoryczenia artysty i pogorszenia stanu zdrowia od momentu powrotu z Paryża w październiku 1867.

Ostatnim dziełem S. okazał się *Chrystus na krzyżu* malowany na pocz. 1868 (kość. dominikanów

Św. Trójcy w Krakowie; wg kat. wystawy pośmiertnej S. obraz był w t.r. w posiadaniu księcia Stanisława Jabłonowskiego w Krakowie, który być może zamówił go z przeznaczeniem do świątyni; studium ol. w MNW). Pracę nad obrazem przerwała śmierć artysty, który zaraził się tyfusem; uroczysty pogrzeb odbył się 4 III 1868 (nagrobek na warsz. cmentarzu Ewangelicko-Reformowanym z portretowym medalionem autorstwa Andrzeja Pruszyńskiego został prawdopodobnie zaprojektowany przez Gersona).

S. brał udział w wystawach (poza wym.): Warszawa – Krajowa Wystawa Sztuk Pięknych 1858-60, TZSP 1861, 1863-68; Kraków – TPSP 1854-55, 1857-59, 1861, 1862, 1868; Poznań – Pałac Działyńskich 1866. Wystawa pośmiertna malarza odbyła się w pałacu Potockich na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie 1868; wystawy monograficzne – TZSP 1904, 1924, MNW 1979, Muz. Pol. w Rapperswilu 1993.

Literatura poświęcona S., podążając śladem Gersona, dzieli zazwyczaj twórczość S. na 3 etapy: edukacji artyst. (do powrotu S. z Monachium i Paryża), okres środkowy, w którym artysta uzyskał wysokie umiejętności w malarstwie portretowym i rozwinął kolorystykę, oraz dojrzały, po powrocie z Włoch, kiedy powstały jego najwybitniejsze dzieła, zarówno w dziedzinie portretu, jak i malarstwa hist.

Zasadniczą część dzieła S. stanowią portrety, tworzone przez cały czas jego aktywności artyst., zarówno na zlecenia, jak i z własnego wyboru. W jedynym zachowanym malarskim autoportrecie artysta przedstawił się przed płótnem, z ręką opartą na szkicowniku (ol., sygn., 1843, MNW; być może studium do niego stanowi autoportret z t.r., rys. ol., LBN); drugi autoportret wspomniany jest w kat. wystawy S. z 1924 (był wówczas, podobnie jak pierwszy, w posiadaniu Jadwigi Spiess, córki artysty); są również znane wspólne portrety S. z rodziną: *Portret trzech braci Simmlerów, Józefa, Karola, Juliana* (ok. 1850, ol., zaginiony, repr. Jaroszyński, 1915, s. 5) i portret ukazujący artystę w towarzystwie Katarzyny i Antoniego Jahnów (siostry i szwagra) oraz brata, Juliana (1845-49, ol., zaginiony). Wizerunki członków rodziny mają istotny udział w dorobku S. szczególnie we wczesnym okresie twórczości, do ok. 1850; S. wykonał wtedy portrety: ojca (ol., sygn., 1847, MNW), matki (1846?, ol., zaginiony) i siostry Katarzyny Jahn (ol., sygn., 1849, MNW).

W 1854 namalował *Portret córki Jadwigi* (później Spiess, ur. 1851), przedstawiając ją w całej postaci na tle ogrodu (ol., sygn., dat., zaginiony); był to pierwszy spośród dziecięcych portretów S.; zachował się należący do tej grupy niewielki *Portret córki Julii* (później Strasburger, ur. 1859; owal, ol., ok. 1864, MNW). *Portret żony w czarnej sukni* (ol., sygn., 1863?, MNW) był pierwotnie, wg Fałęńskiego (1868), kompozycją *Safona na szczycie Leukatei* namalowaną w czasie pobytu w Dreźnie lub Monachium i przedstawiał bohaterkę na tle skał w białym kostiumie, wzorowanym na starożytnym. W literaturze dominuje wyjaśnienie, że S. przemalował obraz, zmieniając strój portretowanej na współczesny, pod wpływem żałoby po powstaniu styczniowym; datowanie obrazu na 1863 opiera się na tej właśnie hipotezie. Fakt przemalowania został potwierdzony przez badania konserwatorskie przeprowadzone w związku z wystawą prac S. w 1979 w MNW. Należy powątpiewać, że pierwsza wersja obrazu pochodzi z l. 40. XIX w.; wątpliwości budzi tak znaczna odległość czasowa między jej powstaniem a modyfikacją.

Zdecydowana większość osób portretowanych przez S. pochodziła z kręgów burżuazji lub ze środowiska twórczego Warszawy. Wczesnym portretem o reprezentacyjnym charakterze i znacznych rozmiarów (176 × 121 cm) jest wizerunek warsz. kompozytora i śpiewaka operowego Wilhelma Troszla (Troschla) w kostiumie Don Juana na tle fantazyjnej architektury przypominającej dekorację teatralną (ol., sygn., dat. 1846/47, MNW; kompozytor dedykował S. swoje *Deux mazurkas pour [le] piano*). Częściej jednak S. pracował w mniejszych formatach i zbliżonej do biedermeieru stylistyce, jak w portretach małżeństwa Genellich (najprawdopodobniej Andrzeja i Zuzanny z Kedrzyńskich, mieszkańców Warszawy, ol., sygn., 1846, w 2016 na aukcji w Sztokholmie).

Gerson poczytywał za istotną zasługę S. uratowanie statusu malarstwa portretowego, zagrożonego jako medium utrwalające wizerunki ludzi w okresie pierwszej fascynacji fotografią. Sam S., jak podaje Gerson, posługiwał się fotografią przy tworzeniu portretów osób nieżyjących, czego przykładami mogą być *Portret Wilhelma Malcza*, zm. 1852 (ol., sygn., 1853, Muz. w Krośniewicach) oraz *Portret Józefa Konica*, zm. 1853 (ol., sygn., 1856) i jego drugiej żony Rozalii z domu Reinberg (w 2004 oba u Krzysztofa Teodora Toeplitza w Warszawie, od niego pochodzi informacja o oso-

bach portretowanych; w kat. wystawy 1979 zidentyfikowano portretowanych jako Samuela Konica, syna Józefa, i Karolinę z Kronenbergów). Również po śmierci portretowanego S. namalował Ludwika Mycielskiego w stroju powstańca, w całej postaci, na tle krajobrazu (ol., sygn., 1865, MNK, rys. kompozycyjny w MNW); wg Jerzego Mycielskiego obraz powstał na podstawie fotografii i opowiadań rodziny, natomiast koń w tle był, wg Kociatkiewicza, wzorowany na szkicu Juliusza Kossaka.

Praca nad alegorycznym *Portretem pisarki Jadwigi Łuszczewskiej (Deotymy)* (ol., sygn., 1855, LGS) ujawniła wrażliwość artysty na krytykę. Obraz, już ukończony, został wprawdzie pochwalony w Gaz. warsz. (1855 nr 171) przez krytyka ukrywającego się pod pseudonimem Gwiazdka, ale jednocześnie dziennikarz wytknął artyście bezsens przedstawionej sytuacji, w której aniołowie spisują słowa poetki, zamiast dawać jej natchnienie. W ciągu półtora miesiąca S. zamalował anielskie skrzydła, uznając swój błąd. Z wcześniejszych etapów pracy nad kompozycją zachowało się *Studium 3 głów kobiecych* (ol., w 1982 wł. pryw.) oraz rys.: *Studium portretowe Deotymy i dwóch pozostałych postaci* (na odwrocie szkice do *Św. Cecylii*), *Studium portretowe poetki*, oba MNK, i *Deotyma jako wieszczka antyczna* (sygn., 1854, ZNiO). Alegoryczny portret męski *Szlachcic z papugą* (ol., sygn., 1859, MNK) przedstawia prawdopodobnie najmłodszego brata S., Juliana Erharda; utrzymuje się, że inspiracją literacką był fragment *Grobu Agamemnona* Juliusza Słowackiego, mówiący o Polsce jako pawiu i papudze narodów.

W dojrzałej twórczości S. ważne miejsce zajmuje kobiecy portret reprezentacyjny, jak *Portret Julii Bogk (Bock)* (sygn., 1861, MNW), w czarnej sukni, z charakterystyczną biżuterią związaną z żałobą narodową po „pięciu poległych” w czasie demonstracji 27 II 1861, który został wysoko oceniony przez krytyków jako wyjątkowe osiągnięcie artyst. z racji rozegrania całości za pomocą wąskiej gamy kolorystycznej: ciemnych barw przytłumionego mrokiem pomieszczenia stanowiącego tło dla lśniącej czerni ubioru, które zostały skontrastowane z białą koronką i skupiającą światło twarzą modelki; inny przykład takiego dystygowanego ujęcia to *Portret Emilii Włodkowskiej* w atlasowej krynolinie na tle wnętrza z kominem (ol., sygn., 1865, MNW). Znacznie rzadziej pojawiały się w malarstwie S. tego typu wizerun-

ki męskie; wśród nich oficjalnym charakterem wyróżnia się wielkoformatowy *Portret Teodora Berga*, namiestnika Królestwa Pol. (wyk. także w mniejszej wersji, obie ol., sygn., 1867, Ermitaż Petersburg; kopia mniejszego formatu autorstwa Jana Strzaleckiego w MNW, sygn. nazwiskiem autora pierwowzoru z datą 1866 i kopisty z datą 1867).

Pierwsze samodzielne kompozycje S. o charakterze hist. to tworzone w Paryżu (ewentualnie zaczęte jeszcze w Dreźnie lub w Monachium) obrazy nawiązujące do *Marii* Antoniego Malczewskiego: *Pożegnanie Wacława z Marią* (1848, MNW; replika 1849, MNP; bardziej rozbudowana kompozycja 1856, MNW, wszystkie ol., sygn.) oraz *Maria i Miecznik* (1848, zaginiony); zachowały się rys. przygotowawcze do tych obrazów (3 w ZNiO oraz jeden w MNK); ilustrujący *Marię* rys. z „obrzydłymi maskami” uprowadzającymi bohaterkę znany jest z repr. (Tyg. il., 1868 nr 24, s. 283). Dla rozwoju malarstwa hist. S. decydujący okazał się mecenat Leopolda Burczak-Abramowicza, ziemianina, właściciela Wołodarki k. Białej Cerkwi (ówczesna gubernia kijowska). Na jego zamówienie powstał obraz *Katarzyna Jagiellonka w więzieniu w Gripsholmie*, który miał przypominać *Dzieci Edwarda Delaroche’a* (pomysłodawcą tematu był poeta Włodzimierz Wolski, literacki wzór stanowił zapewne dramat Ludwika Dmuskowskiego *Maria, królowa szwedzka i Katarzyna, królowna polska*, wyd. 1822; oryginał obrazu zaginął, replika, ol., sygn., 1859, i szkic kompozycyjny w MNW; studium jednej z głów było w 1904 u Stefana Lilpopa).

Śmierć Barbary Radziwiłłówny, obraz uważany za główne dzieło artysty, również został zamówiony przez Burczak-Abramowicza; wg jednych przekazów to on miał być autorem pomysłu (Epsztajn, 2005), wg innych – zlecił namalowanie obrazu po zobaczeniu szkicu w pracowni artysty w 1858 (Wiercińska, TZSP). Inspirację literacką stanowił zapewne dramat Alojzego Felińskiego *Barbara Radziwiłłówna* lub Antoniego Odyńca *Barbara Radziwiłłówna czyli początek panowania Zygmunta Augusta* (wyd. 1858). Do postaci Barbary pozowała żona S. (Jaroszyński, 1915), zaś do postaci Zygmunta, wg legendy rodzinnej, sam zleceniodawca; w rzeczywistości wizerunek króla nawiązuje do typu fizjonomii spopularyzowanego przez rycinę Virgila Solisa. Obraz wyst. w TZSP w 1860 został entuzjastycznie przyjęty

przez publiczność i krytykę; w szczególności podkreślano realizm i emocjonalną wymowę dzieła. *Barbara Radziwiłłówna* zapoczątkowała stałą kolekcję Zachęty; od zleceniodawcy obraz odkupił z funduszy składkowych komitet TZSP pod kierownictwem Edwarda Rastawieckiego i Aleksandra Przezdzieckiego na pocz. 1861. Warunkiem postawionym przez Abramowicza było wykonanie przez S. autorskiej repliki (obecnie oryginał i replika w MNW, druga replika w Muz. im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku, w MNW również kopia warsztatowa (?) oraz ol. studium rąk króla; w MNK 4 studia ol. i 10 rys. przygotowawczych; rysunkowe studium odmiennej kompozycji w Bibl. Kórnickiej PAN; akw. w LGS).

Kontynuacja zainteresowań S. epoką jagiellońską znalazła wyraz w zamówionym przez Kazimierza Podhorskiego (również ziemianina z gub. kijowskiej) obrazie *Wychowanie Zygmunta Augusta*, 1861? (zaginiony w czasie II wojny światowej; możliwe, że był jedną z replik lub kopii, bo pochodził ze zbiorów rodziny S., a nie zamawiającego; ponadto jakaś kopia warsztatowa znajdowała się w 1979 w zb. pryw. w Rzymie; 2 studia ol. i 13 rys. związanych z obrazem w MNK). Dzieło to, o znacznie bardziej rozbudowanej kompozycji niż poprzednie, zyskało również pozytywne opinie, szczególnie jeśli chodzi o zróżnicowanie typów i charakterów postaci, do których pozowały znane osobistości ówczesnej Warszawy; ich nazwiska rozszyfrował Jaroszyński (1915).

Przykładem obrazu alegorycznego opartego na tematyce antycznej może być *Pochód weselny Amora i Psyche* (ol., sygn., 1863, MNW; rys. kompozycyjny w 1979 w zb. pryw. w Warszawie), owalny obraz o rozbudowanej kompozycji, przeznaczony prawdopodobnie do plafonu Sali Prospektowej Zamku Królewskiego w Warszawie. Częściej w malarstwie S. pojawiały się tematy starotestamentowe, jak wspomniany *Józef i Putyfara* czy późniejsze: *Zuzanna i starcy* (ol., sygn., dat. 1853, Muz. Regionalne w Radomsku) i *Król Dawid grający na harfie* (ol., 1855, zaginiony; 5 szkiców ol. i kredką w MNK).

Jeszcze w okresie studiów w Paryżu (1849) S. rozpoczął pracę nad pierwszym znanym obrazem religijnym, *Złożeniem do Grobu* (ol., sygn., 1852, na aukcji w Warszawie w 1993 i w 2020; zachowane 2 szkice ol. w MNW i MNK). Z 1853 lub następnego roku pochodziła *Wieczerza Pańska* (zaginiona), kopia obrazu ze szkoły niemieckiej

przeznaczona do ikonostasu kaplicy prawosławnej Instytutu Szlacheckiego przy ul. Wiejskiej w Warszawie. W 1858 S. wykonał obraz *Chrystus na krzyżu* na zlecenie Jakuba Sakowicza do jego prywatnej kaplicy w Janopolu (obecnie Królowy Most) k. Białegostoku; w 1868 obraz ten znajdował się w kośc. farnym w Białymstoku. (Kur. warsz., 1868, nr 142).

W dojrzałej twórczości S. pojawiają się duże obrazy ołtarzowe, jak *Męczeństwo św. Józafata Kuncewicza* (ol., sygn., dat. 1861; kopia warsztatowa, ol., MNW; 6 rys. przygotowawczych MNK), namalowany do ołtarza w kośc. Bazylianów (Św. Barbary) w Białej Podlaskiej (obecnie kośc. rzymskokatolicki Narodzenia NMP) na zlecenie ojca Sofroniusza Trocewicza, sfinansowany ze składek wiernych (zachowany; wywieziony do Moskwy po zamknięciu klasztorów bazyliańskich w Królestwie Pol., powrócił do świątyni w 1927). Plótno z wieloma postaciami (naturalnej wielkości) jest jednym z niewielu obrazów artysty o dynamicznej kompozycji i dramatycznym wyrazie, co prawdopodobnie wynikało i z tematu, i z wymagań zamawiającego. Inne dzieło religijne S., *Niepokalane Poczęcie NMP* (ol., ok. 1864), zamówiony przez Ksawerego Pusłowskiego, znajdowało się w kaplicy pałacowej w warsz. Królikarni (zniszczone najprawdopodobniej wraz z całym pałacem w czasie II wojny światowej; zachowane studium ol. i 18 rys. w MNK). Obraz *Trzy Marie idące do grobu Chrystusa* (ol., 1865?, zaginiony; 2 studia ol. i 4 rys. w MNK) doczekał się recepcji w ówczesnej poezji: inspirowane nim wiersze napisały Gabriela Puzynina *Niewiasty święte u grobu Chrystusa (Do obrazu Simlera)* i Maria Ilnicka *U grobu Pańskiego (Pod obrazem Simmlera „Trzy Marie”)*; wg Jaroszyńskiego (1915) do postaci Matki Boskiej pozowała Joanna Lilpopowa, pierwsza właścicielka obrazu (i prawdopodobnie zamawiająca). Wielkoformatowy obraz *Męczeństwo św. Macieja* (ol., 1867-68) do ołtarza gł. w kośc. par. w Rzaśni k. Radomska, wyk. na zlecenie Macieja Płaczkowskiego i jego żony Franciszki z Raczyńskich (głównych fundatorów świątyni), pierwotnie prostokątny, znajduje się obecnie w ołtarzowej ramie zamkniętej półkoliście (27 rys. przygotowawczych – studia fragmentów i całość kompozycji w MNK; w 1932 u Marii Strasburgerówny była replika lub kopia warsztatowa obrazu).

Wyjątkowo w twórczości S. pojawiają się obrazy rodzajowe. Zachowanym przykładem jest *Chłó-*

piec przy śniadaniu (ol., ok. 1856, MNW), przypominający włoskie wczesnobarokowe ujęcia tego tematu. Z tytułów znane są ponadto obrazy ol.: *Dwaj piferari (dudziarze) włoscy* (1856/57), *Głowa starca*, *Familia Cyganów* i *Rybaczy*.

S. stosował sporadycznie inne techniki niż ol. na płótnie, tworząc ostateczne dzieła. Przykładem mogą być pastele *Portret Jana Nepomucena Mrozowskiego* (sygn., dat. 1863, wyst. na aukcji w Warszawie w 2007 i 2009) i *Portret Katarzyny Jahn z córeczką* (1841, Muz. w Jarosławiu) czy akwarelowy *Portret Juliana Erharda Simmlera*, brata artysty (ok. 1860, MNW) oraz wyk. gwaszem *Portret Walerii Niewiarowskiej* (sygn., dat. 1856, MNW). Poza szkicami i studiami do obrazów (niekiedy starannie wykończonymi) artysta rysował ołówkiem portrety (oprócz wyż. wspomnianych, np. *Portret Karoliny Korczki*, sygn., dat., 1849, wł. pryw.), sceny rodzajowe w konwencji winietowej (*Idylla kozacka*, ok. 1847, MNW) i religijne (*Rozmowa Chrystusa z Nikodemem*, sygn., 1862, MNK). Sporządzał też rys. przygotowawcze do litogr., a dwa z nich własnoręcznie przeniósł na kamień; były to: *Maria Frejtag w roli Giselle* oraz wizerunek kompozytora Ignacego Komorowskiego, oba sygn. i dat. 1855, odbite w zakładzie litograficznym Maksymiliana Fajansa; w tym samym zakładzie litografowano scenę *Kazimierz Wielki na uczcie u Mikołaja Wierzyńka, rajcy krak.* wg rys. S. na kalce (sygn., dat. 1862, MNW; mniejsza wersja rysowana kredką, analogicznie sygn. i dat. w MNP) wykonanego na podstawie własnej akw. (Muz. w Gliwicach). Wg rys. S. Jakub Melcher litografował zbiorowe portrety: *Artyści sceny warszawskiej 1852* (rys. sygn., dat. 1852, MNW), *Artyści sceny warszawskiej* przedstawiający inne osoby, 1853 (rys. niezachowany), *Artyści baletu sceny warszawskiej*, 1853 (rys. sygn., dat. 1853, MNW). Narysowany przez S. *Portret Teodora Triplina* (a nie jego pędzla portret ol., różniący się kompozycją i detalami stroju, sygn., dat. 1852, MNW) posłużył jako wzór do litogr. Ottona Merseburgera (1856), a jego rys. wg *Portretu Konstancji z Grzybowskich Ciecierskiej* pędzla Carla Josepha Begasa litografował Georg Widenbauer.

S. konsekwentnie rozwijał swoją twórczość w dziedzinach malarstwa portretowego, hist. i religijnego. Do wyjątków należą obrazy wykonane w innej technice niż olejna. Zachowana bogata twórczość rysunkowa to w większości prace związane z akademicką edukacją lub studia do obra-

zów. Malarz był ceniony przez współczesnych za dobry rysunek, bogatą kolorystykę i trafną charakterystykę modela. Wyróżniał się znakomitą oddaniem tkanin (za szczególnie istotne należy uznać umiejętne posługiwanie się czernią) i tła w portretach. W obrazach hist. S. daje się obserwować przewaga portrecisty nad narratorem. Nieprzypadkowy wydaje się wybór formuły *juste milieu* jako podstawy rozwoju własnej sztuki, bo właśnie stamtąd wywodzi się dobór tematów dramatycznych, ale o ograniczonej dynamice i liczbie postaci. S. cechowała dbałość o szczegóły w wykonaniu obrazów, jednak w kwestii detalu historycznego przedkładał raczej spójność wizji nad wierność konkretnym przekazom ikonograficznym czy kostiumologicznym. Opinia o obrazach hist. była zmienna: w momencie wystawiania dzieł wyrażano się o nich pochlebnie, później częściej wskazywano niedostatki. Niedługo po śmierci autora zostały one przyćmione przez twórczość Jana Matejki. S. nie stał się jednak negatywnym punktem odniesienia dla krytyki artyst. pod koniec XIX w.; był wtedy raczej zapomniany, zaś już na pocz. XX wieku traktowano go jako przedstawiciela zamkniętej i przez to wspominanej z sentymentem epoki. Obrazy religijne S. wpisują się w konwencję stylistyczną nazareńczyków, u których pobierał nauki, czy szerszej – naśladowców Rafaela ok. poł. XIX w. Dzieła sztuki sakralnej, rozproszone po różnych kościołach, są mniej znane niż obrazy hist. w wąskim rozumieniu, które znajdowały się w centrum zainteresowania opinii publicznej.

S. zazwyczaj sygnował obrazy „J. Simler” z kreską nad „m” (oznaczającą podwojenie litery), rzadziej J. Simmler lub J. Sim. (Pisownia z jednym „m” jest często spotykana w źródłach i publikacjach z epoki, występując czasem równolegle w tym samym tekście z pisownią z „m” podwójnym, wyjątkowo zdarza się pisownia „Zimler”).

Zespół rodzinnej korespondencji S. znajdujący się w posiadaniu Henryka Strasburgera (wnuka artysty) zaginął podczas II wojny światowej; cytaty z listów opublikowane zostały przez Adama Czartkowskiego (1932).

Poza wym.: Muz. Górnośląskie Bytom – *Portret mieszczyki*, ol., sygn., dat. 1852; MNK – *Portret panny Pisarzowskiej*, ol., sygn., dat. 1852, ponadto 22 studia ol., 211 rys., w tym studia do obrazów, szkice do niezrealizowanych pomysłów, akty, portrety, rys. krajobrazowe, architektoniczne, studia dzieł sztuki; MN Lublin – *Portret*

Ferdynanda Gallego, ol., sygn., dat. 1850, *Portret Karoliny Galle*, ol., sygn., 1850?, *Portret męski*, kredka, gwasz, 1853; Muz. Sztuki w Łodzi – *Portret Jana Reszke*, *Portret Zofii Reszke*, oba ol., sygn., dat. 1862; Muz. Mazowieckie w Płocku – *Portret chłopca*, rys. ol. i kredka, ok. 1842; MNP – *Prymas i arcybiskup gnieźnieński*, rys. ol. i akw., sygn., 1847-49 (autorstwo wątpliwe); Muz. Regionalne Radomsko – *Portret kobiety*, ol.; Muz. Okręgowe Rzeszów – *Portret Filomeny z Zambrskich Niesiołędzkiej*, owal, ol., 1851? (w kat. 1979 przypisywany S.); Muz. Pomorza Środkowego Słupsk – *Rycerz*, ol. blacha, 1854 (w kat. 1979 przypisywany S.); Muz. Okręgowe Toruń – *Portret Reginy z Gebethnerów Friedleinowej*, ol., sygn., dat. 1849, *Portret Rudolfa Friedleina*, ol., sygn., 1849?; MNW – *Portret pani z Komorowskich Kruszewskiej*, sygn., *Portret Kruszewskiego*, ok. 1850, *Portret pralata Antoniego Kruszewskiego*, ok. 1850 (atrybucja wątpliwa), *Portret Ksawerego Skrzyńskiego*, sygn., dat. 1852, *Portret kobiety* (niedokończony), 1855?, *Portret Elżbiety z Korczków Duschek*, 1855, *Portret damy* (niedokończony), ok. 1855, *Portret Edwarda Petzolda*, sygn., dat. 1856, *Portret Skwarcowej*, ok. 1855, *Portret mężczyzny*, sygn., dat. 1856, *Portret kapucyna Beniamina Szymańskiego*, owal, sygn., ok. 1856, *Portret Teofila Lenartowicza*, sygn., 1856/57, *Portret Matyldy Wernerowej*, sygn., dat. 1858, *Portret Lucyny Karskiej*, owal, sygn., dat. 1860, *Portret Augusta Karskiego*, sygn., 1860?, *Portret Marii Róży i Róży [Rozalii?] Marii Karoliny Kronenberg z psem*, sygn., dat. 1860, *Portret Nikodema Biernackiego*, ok. 1860, *Portret Emilii Ciemskiej-Ziemskiej*, sygn., ok. 1860, *Portret Stefanii Ronikierowej*, ok. 1860, *Portret Jana Reszke* (kopia warsztatowa?), ok. 1862, *Portret Zofii Reszke* (kopia warsztatowa?), ok. 1862, *Portret Aleksandry Zatlrowej*, sygn., dat. 1862, *Portret Juliusza Kossaka*, sygn., po 1862, *Portret Jakuba Simmlera (ojca artysty)*, sygn., dat. 1863, *Portret Konstantego Fiszerza*, sygn., dat. 1863, *Portret Aleksandra Waszkowskiego*, sygn. i dat.: „J. Simmler. 1864 / 11”, *Portret Gustawy Braumanowej*, sygn., dat. 1866, *Portret Maurycego Braumana*, sygn., dat. 1866, *Portret Róży Sobańskiej*, sygn., dat. 1866, *Portret Augusta Karskiego*, *Portret Lucyny Karskiej*, *Portret Jarosławowej Potockiej*, *Portret Emilii Mielżyńskiej*, ok. 1866 (atrybucja wątpliwa), *Portret kobiety* (niedokończony), owal, *Portret damy* (atrybucja wątpliwa), *Portret męż-*

czynny (atrybucja wątpliwa), *Dwa studia aktu męskiego*, ok. 1841-42, *Studia głów*, *Studium portretowe*, wszystkie ol., ponadto 34 rys. w tym studia do obrazów, akty; Muz. Warszawy – *Portret Karola Malcza*, ol., ok. 1860; Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej Włocławek – *Portret Henrietty Wilhelminy Schlösserowej* (replika?), ol., ok. 1860; MNWr – *Portret Kazimierza Podhorskiego*, ol., sygn., dat. 1858, *Portret Teodozji Górskiej*, ol., sygn., dat. 1860; Muz. Mazowska Zach. Żyrardów – *Portret Róży Sobańskiej*, ol., 1866?; Muz. Pol. Chicago – *Portret Franciszka Zeltnera*, drzew., 1843 (jedyna odbitka?); LBN – *Św. Cecylia*, szkic do obrazu, rys. ol.; LGS – *Portret mężczyzny*, *Portret dziewczynki (córkę Romanowskiego)*, dat. 1851, oba ol.; LMS – *Siedząca dama*, ol.; Okręgowe Muz. Sztuki Winnica (Ukraina) – *Pałuszki*, ol., 1857.

W zb. prywatnych: Kielce – *Portret Matyldy* (prawdopodobnie Matyldy Jahn), sygn., dat. 1855; Warszawa – *Włoszka z koszykiem*, akw., *Kościelny*, akw., *Św. Franciszek*, ol. (wszystkie w 1979); *Portret Wilhelminy Troszlowej*, sygn., dat. 1850/6; *Portret damy*, sygn., ok. 1855; ponadto w kolekcji POL-MOT Holding – *Portret mężczyzny*. Na aukcjach pojawiały się, poza wyż. wym., nieliczne dzieła S., m.in. Warszawie: w 1991 – *Portret młodego mężczyzny*, rys. ol., 1847; w 1998 i 2013 – *Chrystus w Ogrójcu*, rys. ol., sygn. i dat. 1841; w 2014 – *Kompozycja do obrazu Alegoria sztuk pięknych*, tondo, rys. ol.; w 2015 – *Portret Józefy Sługockiej*, ol., sygn., dat. 1847; w 2016 – *Portret Karola Zeidlera, górnik*, ol., 1844; w 2018 – *Portret damy z parasolką*, rys. ol. i kredą, sygn., dat. 1853.

Większość zaginionych dzieł S. jest ujęta w kat. wystawy monograficznej w MNW, W. 1979.

Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, t. 16, München 1846; wyd. 3, Leipzig [1924], t. 18 (jako malarz pejzażu i scen rodzajowych). – Sl. geogr., t. 13, 1893, s. 57 (Warszawa), s. 887 (Wołodarka). – Enc. Org., t. 13, 1902. – Müller H.A., Singer H.W., *Allgemeines Künstler-Lexikon*, Frankfurt am Main 1921, t. 4. – ThB, t. 31, 1937 (Bátowski Z.). – *Wielka encyklopedia powsz. PWN*, t. 10, W. 1967. – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 1, cz. 2, Wr. 1976; t. 2, Wr. 1979; t. 3, Wr. 1986. – *Słownik artystów pol.*, t. 2, Wr. 1975, s.v. Dutkiewicz Jan (Melbechowska-Luty A., uzup. Łada H.); t. 5., W. 1993, s.v. Joanna Ledoux (Szczawińska E.). – Bénézit, t. 9. – Busse.

– PSB, t. 37, 1997 (Biernacka R.). – *Encyklopedia sztuki pol.*, Kr. 2001. – AKL, t. 104, 2019 (Micke-Broniarek E.).

Ziemięcka E., *Kilka słów o sztuce u nas z powodu Wystawy Sztuk Pięknych w Warszawie 1845 r.*, Pielgrzym, 1845 t. 1, s. 197-224 (jako Zimler). – Kenig J., *Malarstwo w Warszawie. Pracownie niektórych malarzy*, Gaz. warsz., 1851 nr 132, s. 3-5. – *Wiad. krajowe. Warszawa* [Maria A. Malczewskiego w obrazach Simmlera], Dz. warsz., 1851 nr 12, s. 1. – *Litograf warsz.*, *Słowo o litografii u nas*, Dz. warsz., 1852 nr 303, s. 4, nr 304, s. 4. – *O kilku nowych litografiach*, Gaz. warsz., 1852 nr 289, s. 1-3. – *Taryfa domów m. Warszawy i Pragi*, W. 1852, s. 28; W. 1864, s. 21; W. 1869, s. 10. – *Gwiazdka*, [Portret Deotymy], Gaz. warsz., 1855 nr 171, s. 1. – Kraszewski J.I., *Listy do redakcji. Pracownie artystów*, Gaz. warsz., 1855 nr 217, s. 1-2, nr 218, s. 3. – *Korespondencja Kroniki. Kraków ... Wystawa sztuk pięknych. - Boratyński, Lesser, Simmler ...*, Kronika wiad. Krajowych i Zagranicznych, 1856 nr 28, s. 2. – *Prz. tygodniowy ... Zuzanna i trzech starce* [Simmlera], tamże, 1856 nr 150, s. 4. – *Sztuki piękne. Wystawa w Sali Dobroczynności*, Gaz. warsz., 1855 nr 346, s. 1, 2, 6. – *Kronika sztuk pięknych. Malarstwo* [Katarzyna Jagiellonka Simmlera], Tyg. il., 1859 nr 1, s. 5-6. – Padalica T. [Fisz Z.L.], *Listy z podróży*, Wilno 1859, t. 2, s. 155-156. – *Korespondencja z Warszawy* [Śmierć Barbary Radziwiłłówny na wystawie], Magazyn Mód i Nowości, 1860 nr 47, s. 5. – *Wiad. lit. Warszawa* [Śmierć Barbary Radziwiłłówny na wystawie], Bibl. warsz., 1860 t. 4, s. 457. – Buszar L., „Zgon Barbary Radziwiłłówny” [!], obraz pana Simmlera, i „Powrót po napadzie Tatarów”, obraz pana Loefflera, tamże, s. 650-656. – *Wiad. bieżące ... Warszawa* [Śmierć Barbary Radziwiłłówny], Kur. wil., 1861 nr 13, s. 118. – *Prz. pism czasowych* [obraz S. Męczeństwo Jozafata Kuncewicz], tamże, 1861 nr 75, s. 743. – *Nowy obraz p. Simmlera* [Niepokalane Poczęcie], Gaz. warsz., 1864 nr 104, s. 1. – *Pochód weselny Amora i Psyche* (Plafon Juliana [!] Simlera), Prz. Tygodniowy, 1866 nr 18, s. 141-142. – Puzynina G., *Niewiasty święte u grobu Chrystusa* (Do obrazu Simlera), Błuszcz, 1866 nr 55, s. 61. – Stattler [W.K.], *Kilka uwag nad niektórymi zdaniem autora „Prz. artyst.” w „Gazecie Pol.” ...*, Kłosy, 1866 nr 64, s. 142-143. – Tegazzo F., *Prz. malarstwa krajowego w r. 1866*, Jana Jaworskiego kal. pol., 1866, s. 130-131. – X [Ziemięcka E.?], *Więzenie Katarzyny Jagiellonki, obraz Simmlera*, Noworocznik. Kal. il. na r. 1866 i 1867, s. 253-255. – Bolesławita B. [Kraszewski J.I.], *Z roku 1866 rachunki*, P. 1867, s. 296-298; *Z roku 1867 rachunki*, cz. 2, P. 1867, s. 543-544; *Z roku 1868 rachunki*, P. 1869, s. 823, 829, 1013-1017. – F.H.L. [Lewestam F.], *Jadwiga zaprzysię-*

gająca swoją niewinność. Najnowszy obraz Simlera, Kłosy, 1867 nr 97, s. 229-230. – J.K.T. [Turski J.K.], *Prz. artyst.* [Wychowanie Zygmunta Augusta.], Kłosy 1867 nr 93, s. 175-176. – *Korespondencja ...*, *Paryż 23 września 1867. Simmler: Barbara Radziwiłłówna, Jadwiga*, Kłosy, 1867 nr 119, s. 186-187. – Pecht F., *Kunst und Kunstindustrie auf der Weltausstellung von 1867*, wyd. 2, Leipzig 1867. – F.M.S. [Sobieszczański F.M.], *Przedmiot obrazu Simmlera*, Tyg. il., 1867 półr. I, s. 144 (s. 232 repr.). – Gerson W., *Józef Simmler i jego dzieła*, Bibl. warsz., 1868 t. 2, s. 499-522. – Faleński F., *Józef Simmler (wspomnienie pośmiertne)*, Tyg. il., 1868 półr. I, s. 131-133. – Tenże, *Z dziedziny malarstwa i rzeźby*, tamże, s. 191. – Ilnicka M., *U grobu Pańskiego (Pod obrazem Simmlera „Trzy Marie”)*, Błuszcz, 1868 nr 14, s. 81. – *Józef Simmler umarł*, Kur. warsz., 1868 nr 50, s. 1-2. – *Józef Simmler umarł dnia 2 marca 1868 r.*, Kronika Rodzinna, 1868 nr 12, s. 177. – [Kenig J.], *Józef Simmler*, Gaz. warsz., 1868 nr 54, s. 1-2, nr 55, s. 2, nr 56, s. 2. – *Kronika tygodniowa* [Józef Simmler], Tyg. il., 1868 półr. I, s. 120. – Felicyan [Faleński F.], *Józef Simmler. (Wspomnienie pośmiertne)*, tamże, s. 131-133. – Lesser A., *Józef Simmler*, Kłosy 1868 nr 141, s. 147. – *Wspomnienie o śp. Józefie Simmlerze*, Dz. lit., 1868 nr 12, s. 190. – *Wystawa dzieł śp. Józefa Simlera*, Prz. Tygodniowy, 1868 nr 18, s. 162-163. – Lesser A., *Pośmiertna wystawa obrazów Józefa Simmlera*, Kłosy, 1868 nr 160, s. 39-42 (s. 40-41 il.), nr 161, s. 60-61. – Wójcicki K., *Józef Simmler*, Kłosy, 1868 t. 6, s. 146-147. – E.Z. [Ziemięcka E.], *Znaczenie uczucia w dziełach sztuki*, Kronika Rodzinna, 1868 nr 19, s. 289-290. – Gerson W., *Józef Simmler*, Jana Jaworskiego kal. il., 1869, s. 107-111 (s. 108 portret S.). – *Simlera Chrystus ukrzyżowany*, Czas, 1869 nr 13, s. 2. – L.T. [Tatomir L.], *Królowa Barbara*, Strzecha, 1869 nr 5, s. 140-143, z il. – Gomulicki W., Szmideberg I., *Il. przew. po Warszawie*, W. 1880, s. 118. – *Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności literackiej J.I. Kraszewskiego*, W. 1880, s. LXX. – *Józef Simmler*, Wieczory Rodzinne, 1881 nr 30, s. 466 (s. 455 portret S.). – *Kronika* [oleodruk Śmierć Barbary Radziwiłłówny], Prz. Bibliograficzno-Archaeologiczny, 1881 nr 5, s. 262. – Cz. J. [Jankowski C.], *Józef Simler*, Kur. warsz., 1883 nr 47, s. 3. – de Veyran L., *Un peintre polonais Joseph Simmler*, L'Art, 1883 nr 1, s. 101-104. – Tirszowa R., *Współcz. malarstwo pol.*, Kłosy, 1889 nr 1265, s. 202. – *Barbara Radziwiłłówna na wystawie TZSP*, Niwa, 1897 nr 13, s. 248. – *Kronika* (cj. [Jankowski C.], *Barbara Radziwiłłówna w obrazach Simmlera i Gersona*), Tyg. il., 1890 półr. II, s. 302. – Méyet L., *Łuszczkiewicz o Słowackim*, Kur. warsz., 1900 nr 189, s. 1-2. – Piątkowski. – Bojanowski S., *Z kołmi na*

- Wołyń i Ukrainę, Kr. 1902, s. 59. – Eljasz-Radzikowski W., *Kraków*, W. [1902], s. 269. – Mycielski. – H.C. [Ceysingerówna H.], *Malarstwo i rzeźba* [wystawy Simmlera i Wyczółkowskiego], Tyg. Mód i Powieści, 1904 nr 49, s. 580. – Jaroszyński T., *Józef Simmler*, Tyg. il., 1904 półr. II, s. 865. – Tenże, *Obrazy Józefa Simmlera*, Kur. warsz., 1904 nr 299, s. 1-2. – Sierp., *Ze sztuki. Wystawy Simmlera, Wyczółkowskiego ...*, Prawda, 1904 nr 50, s. 596-597. – Turski P., *Śmierć Barbary, obraz Simmlera*, Biesiada lit., 1904 nr 48, s. 432. – Jezierski J., *Il. przew. po Krakowie*, Kr. 1906-07, s. 24. – Lipkowski L., *Moje wspomnienia*, Kr. 1913, s. 97, 101. – Wiśniewski J., *Monografia dekanatu koneckiego*, Monumenta Dioecesis Sandomiriensis, t. 4, 1913, s. 271. – Jaroszyński T., *Józef Simmler*, W. 1915. – Dettloff S., *Jan Dutkiewicz, zapomniany malarz wielkop.*, Kur. pozn., 1916 nr 242, s. 5 (dod.). – Prokesch W., *Z dziejów krak. SSP*, Kr. 1917, s. 17. – Kozicki W., *Sztuka pol. (zarys rozwoju)*, W. 1920, s. 5, 7. – Hoesick F., *Józef Simmler*, Kur. warsz., 1921 nr 314, s. 6-8. – Wankie W., *Nieznane dzieło Józefa Simmlera [Męczeństwo św. Józefa Kuncewicz]*, Świat, 1923 nr 22, s. 8. – Gerson-Dąbrowska M., *Józef Simler (1823-1868)*, Iskry. Tyg. dla młodzieży, 1924 nr 4, s. 51-54. – Husarski W., *Prz. artyst. Wystawy warsz. Simmler*, Sztuka i art., 1924 nr 2, s. 44. – Tenże, *Zapomniany malarz. Wystawa Józefa Simmlera w Zachęcie*, Wiad. lit., 1924 nr 9, s. 3. – Kociatkiewiczówna M., *Józef Simmler*, Prz. warsz., 1924 t. 3, nr 34-35, s. 41-63. – Wankie W., *Józefa Simmlera wystawa w Zachęcie*, Świat, 1924 nr 7, s. 6. – Tenże, *Wystawa Józefa Simmlera*, Kur. warsz., 1924 nr 20, s. 10-11. – *Wystawa Józefa Simmlera*, Tyg. il., 1924 nr 9, s. 135. – Chwalewik, t. 1, s. 7, 127; t. 2, s. 362-3, 412, 432, 540. – Gerson-Dąbrowska M., *Józef Simmler*, [w:] *też*, *Pol. artyści, ich życie i dzieła*, W. 1926; wyd. 2, W. 1930. – Niewiadomski E., *Malarstwo pol. XIX i XX w.*, W. 1926. – Noack F., *Das Deutschthum in Rom*, Stuttgart 1927, t. 2, s. 559. – *Kronika diecezjalna. Uroczystość w Białej Podlaskiej* [dot. obrazu *Męczeństwo Józefa Kuncewicz*], Wiad. Diecezjalne Podlaskie, 1927 nr 6, s. 211-212. – Piątkowski H., *Józef Simmler*, Rodzina pol., 1928 nr 3, s. 79-81. – Urbański A., *Podzwonne na zgliszczach Litwy i Rusi*, W. 1928, s. 81, 93. – Kopera, t. 3. – Molendziński K., *Wojciech Gerson 1831-1901*, W. [po 1931], s. 18, 21. – Czartkowski A., *Z życia Józefa Simmlera*, Kur. warsz., 1932 nr 124, s. 5-7. – Łoza S., *Rodziny pol. pochodzenia cudzoziemskiego osiadłe w Warszawie i okolicach*, t. 1, W. 1932, s. 145-147. – Zahorska S., *Dzieje malarstwa pol.*, W. 1932, s. 97-192. – *Polska, jej dzieje i kultura*, t. 3, W. [1937]. – Danysz-Fleszarowa R., Kołodziejczyk J., *Warszawa*, W. 1938, s. 143, 199, 248. – Puciata-Pawłowska J., *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie*, W. 1939, s. 8, 15, 72. – Chmiel A., *Szkice krak.*, Kr. 1947, s. 117. – Starzyński J., *500 lat malarstwa pol.*, W. 1950, s. 181, il. 63. – *Materiały dot. życia i twórczości Wojciecha Gersona*, oprac. Vetulani A. i Ryszkiewicz A., Wr. 1951. – Kozakiewicz. – *Warsz. „cyganeria” malarska. Grupa Marcina Olszyńskiego*, oprac. Kozakiewicz S. i Ryszkiewicz A., Wr. 1955. – Dobrowolski, t. 1, 2. – Minich M., *Andrzej Grabowski (1833-1886)*, Wr. 1957. – Motty M., *Przechadzki po mieście*, t. 1, W. 1957, s. 38. – Kozakiewicz S., *Ignacy Gierdziejewski*, Wr. 1958. – Wilkońska P., *Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie*, oprac. Lewinówna Z., W. 1959. – *Historia sztuki pol. w zarysie*, red. Dobrowolski T., Tarkiewicz W., Kr. 1962, t. 3. – Porębski M., *Malowane dzieje*, W. 1962. – Jakimowicz I., Ryszkiewicz A., *SSP w Warszawie 1844-66*, Roczn. warsz., IV, 1963, s. 75. – *Warszawa w pamiętnikach powstania styczniowego*, oprac. Dunin-Wąsowicz K., W. 1963. – Faleński F., *Wspomnienia z mojego życia*, [w:] *Miscellanea z pogranicza XIX i XX w.*, red. Pigoń S., Wr. 1964. – Szpakowski A., *Józef Brandt a środowisko pol. artystów w Monachium*, Roczn. Muz. Świętokrzyskiego, 1964, s. 293, 312, 318. – Kraszewski J.I., *Listy do Adama i Joanny Miłaszewskich ...*, oprac. Danek A., Wr. 1966. – Płazewska. – Wallis M., *Autoportrety artystów pol.*, W. 1966. – Wiercińska, TZSP. – Łuszczewska J. (Deotyma), *Pamiętniki 1834-1897*, oprac. Gomułicki J., W. 1968. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Sienkiewicz J., *Rysunek pol. od Oświecenia do Młodej Polski*, kat. oprac. Derwojed J., W. 1970. – *Listy Adama Asnyka do rodziców (1860-1867) i do Stanisława Krzemińskiego*, oprac. Bielak F., Mikulska J., Wr. 1972. – Ryszkiewicz A., *Zbieracze i obrazy*, W. 1972. – Dobrowolski T., *Sztuka pol. od czasów najdawniejszych do ostatnich*, Kr. 1974. – Tenże, *Malarstwo pol. ostatnich dwustu lat*, Wr. 1976. – Poprzęcka M., *Józef Simmler - un académique romantique*, Bulletin du Musée National de Varsovie, 1980, s. 99-115. – Charazińska E., Jaroszewski T., *Pokłosie wystawy monograficznej Józefa Simmlera*, Roczn. MNW, 1982, s. 473-513. – Kossak W., *Listy do żony i przyjaciół*, Kr. 1985, t. 2. – Poprzęcka M., *Czas wyobrażony. O sposobach opowiadania w pol. malarstwie XIX w.*, W. 1986, s. 92, 104-108, 129, 148-152, 156, 166. – Malinowski J., *Imitacje świata*, Kr. 1987. – Ryszkiewicz A., *Malarstwo pol. Romantyzm, historyzm, realizm*, W. 1989. – Szulcowiec J. i E., *Cmentarz Ewangelicko-Reformowany w Warszawie. Zmarli i ich rodziny*, W. 1989. – Stępień H., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1828-1855*, Wr. 1990. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*,

- t. 1, Wr. 1991; t. 10, Wr. 1996; t. 11, Wr. 1997. – Poprzęcka M., *Pol. malarstwo salonowe*, W. 1991. – Okoń W., *Alegorie narodowe. Studia z dziejów sztuki pol. XIX w.*, Wr. 1992. – Mossakowska W., *Początki fotografii w Warszawie (1839-1863)*, W. 1994. – Stępień H., Liczbińska M., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1828-1914. Materiały źródłowe*, W. 1994. – *Wokół Matejki*, red. Krakowski P., Purchla J., Kr. 1994. – Boczek H., *Aleksander Sochaczewski (1843-1923). Życie i twórczość*, Niepodległość i Pamięć, 1995 nr 1-2, s. 81. – Kwiatkowska M., *Rzeźbiarze warsz. XIX w.*, W. 1995. – Dydyca A., *Opisanie odnalezienia relikwii św. Józefa Kuncewica na tle jego życia oraz dziejów jego doczesnych szczątków*, Studia Teologiczne, 1997, s. 214, 215. – Kudelska D., *Juliusz Słowacki i sztuki plastyczne*, Lublin 1997. – *Sygnatury malarzy pol.*, oprac. Lewicki T., W. 2000. – Kruczkowska Z., *Główne tendencje w pol. krytyce sztuki*, Kr. 2002. – Malinowski J., *Malarstwo pol. XIX w.*, W. 2003. – Nowakowska W., *Renesansowe echa w twórczości malarzy pol. XIX i pocz. XX w.*, [w:] *Recepcja renesansu w XIX i XX w.*, red. Wróblewska Markiewicz M., Łódź 2003. – Stępień H., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1856-1914*, W. 2003. – Böldok S., *Antykwarjaty artyst., salony i domy aukcyjne. Historia warsz. rynku sztuki w l. 1800-1950*, W. 2004. – Poprzęcka M., *Historyczny melodram*, [w:] *tejsze, Kochankowie z masakrą w tle*, W. 2004. – Toeplitz K.T., *Rodzina Toeplitzów*, W. 2004. – Epszstein T., *Z piórem i paletą. Zainteresowania intelektualne i artyst. ziemianstwa pol. na Ukrainie w II poł. XIX w.*, W. 2005. – Micke-Broniarek E., *Malarstwo pol. Realizm, naturalizm*, W. 2005. – Okoń W., *Przeszłość przyszłości. Studia z dziejów sztuki XIX i XX w.*, Wr. 2005. – *Malarze pol. w Monachium. Materiały z sesji naukowej*, red. Fałtynowicz Z., Ptaszyńska E., Suwałki 2007. – Kowalczykowska A., *Świadectwo autoportretu*, W. 2008. – Zawadzki J.M., *Franciszek Tegazzo (1829-1879). Malarz niespełniony, ilustrator z konieczności*, W. 2009. – Paccoud S., *The „historical genre” as an international style. The influence of Paul Delaroche on Józef Simmler and Polish history painters*, [w:] *European history painting in the 19th century*, red. Bałus W., Ochęduszek R., Kr. 2010, s. 155-175. – Myślińska A., *Kieleckie lata Franciszka Kostrzewskiego w świetle „Pamiętnika” (1891)*, Roczn. MN w Kielcach, 2011, s. 152 il. (jako Karol Simmler, błędnie podane źródło il.). – Sosnowska J.M., *Stopy Barbary Radziwiłłówny*, Konteksty. Pol. Sztuka Ludowa, 2011 nr 2/3, s. 252-258. – Konstantynów D., *Wystawa Krajowa Sztuk Pięknych (1858-1860)*, W. 2012. – Olkowski R., *O badaniu proveniencji muzealiów*, Muzealnictwo, 2012, s. 34. – Sosnowska J.M., *Fetysz*, [w:] *tejsze, Ukryte w obrazach*, W. 2012, s. 70-83. – Straszewska A., *Kostium hist. w twórczości Jana Matejki na tle malarstwa XIX w.*, W. 2012. – Nitka M., *Twórczość malarzy pol. w papieskim Rzymie w XIX wieku*, W.-Toruń 2014. – Świątosławska A., *Pol. kopie obrazu „Chór kościoła Kapucynów w Rzymie” Françoisa Mariusa Graneta*, [w:] *Ars et Scientia*, t. 5, red. Stefański K., Łódź 2014, s. 311. – Woszczak I., *Deotyma (Jadwiga Łuszczewska) w witrynie artyst. ewaluacji pierwszego okresu twórczości (1851-1863)*, Prace Polonistyczne, 2014, s. 56. – Kacprzak D., *Kolekcje ziemi obiecanej. Zb. artyst. łódzkiej burżuazji wielkoprzemysłowej w l. 1880-1939*, W. 2015. – Nowak-Mitura E., *Początki fotografii w prasie polskiej. „Tyg. Ilustrowany” 1859-1900*, W. 2015. – Waszkiel H., *Trudne lata. Teatr warsz. 1815-1868*, W. 2015. – Barańska M., *Twórczość Aleksandra Michaux (Mirona) wobec prądów ideowych i artystycznych XIX w.*, P. 2016. – Korybut-Marciniak M., „Najnowsze wymysły”, „wzory elegancji”, „fortel przedsiębiorców”? *Moda w społecznej ocenie Polaków w XIX stuleciu*, Niepodległość i Pamięć, 2016 nr 3, s. 24. – Kowalczykowska A., *Mecenat literacki i artyst. (XIX i XX wiek)*, [w:] *tejsze, Wobec współczesności*, Białystok 2016 (jako Julian Simmler). – *Pionierki. Krytyka artyst. kobiet 1839-1879. Antologia*, oprac. Sosnowska J.M., W. 2016. – Pruszek T.A., Siwińska M., *Portret Karola Filipa Malcza*, Spotkania z Zabytkami, 2016 nr 11-12, s. 50-52. – Wereda D., *Bazylianin Sofroniusz Trocewicz (1816-1882) w dziejach Cerkwi unickiej*, Radzyński rocz. Humanistyczny, 2016, s. 124. – Zarzycki J., *Wizualne (i nie tylko) konsekwencje pewnej lży. O „Śmierci Barbary Radziwiłłówny” Józefa Simmlera słów kilka*, Quart, 2016 nr 3, s. 57-73. – Berkan-Jabłońska M., *Twórczość poetycka kobiet na łamach pol. pism kobiecych i rodzinnych l. 1865-1870*, Wiek XIX, 2017, s. 65. – Piechota G., Kida-Bosek A., *Dziewiętnastowieczne katalogi wystaw artyst. jako źródło bibliologiczne*, Folia Bibliologica, 2017, s. 259, 264, 267, 273, 276. – Szykuła-Żygawska A., *Nieznana twórczość Heleny z Rembielińskich Eydziatowiczowej*, Cenne, Bezcenne, Utracone, 2018 nr 3-4, s. 3. – Długajczyk B., Machnik L., *Muz. Lubomirskich 1823-1940. Zb. malarstwa*, Wr. 2019. – *Emancypantki i modernistki. Teksty kobiet o sztuce 1879-1914. Antologia*, oprac. Kasa M., Sosnowska J.M., W. 2019.
- Kat. dzieł sztuk pięknych złożonych na wystawę publiczną ...*, W. 1838, s. 16. – *Spis dzieł sztuk pięknych na wystawę publiczną w Warszawie ... dostawionych*, W. 1845. – *Kat. wystawy starożytności i przedmiotów sztuki*, W. 1856, s. V. – Siemiński L., *Więzienie Katarzyny Jagiellonki ... J. Simmlera*, [w:] *Album pol. malarzy z wystawy TPSP w Krakowie*, Kr. 1859, s. 18-22. – *Kat. wystawy*, TZSP, W. 1861, s. 2. – *Kat. dzieł sztuki na*

wystawie TPSP w Krakowie w 1862, Kr. [1862]. – *Kat. dzieł sztuki na wystawie TPSP*, Kr. 1865. – Kraszewski, Cat. – *Spis drugiej serii wystawy obrazów w Pałacu Działyńskich w Poznaniu*, P. 1866. – *Exposition universelle de 1867 à Paris. Cat. général*, Paris 1867, s. 105, 199. – *Kat. wystawy pośmiertnej obrazów Józefa Simmlera*, W. 1868. – *Album Józefa Simmlera*, W. 1869. – *Каталог картин и разных редкостей ... на художественной выставке ... благотворительного общества ...*, Житомир 1880, s. 15 (poz. 27), s. 17 (poz. 77). – *Kat. zb. obrazów Feliksa Gebethnera*, W. 1881. – *Muz. im. Lubomirskich*, Lw. 1889, poz. 457. – Новицкий А.П. [Nowickij A.P.], *Художественная галерея Московского публичного и Румянцевского музея*, Москва 1889, s. 141. – Bołoz Antoniewicz, Kat. – *Kat. der retrospectiven Ausstellung polnischer Kunst 1764-1886*, red. Bołoz Antoniewicz J., Lw. 1894, s. 147. – *Kat. wystawy retrospektywnej nieżyjących malarzy pol. w Salach Redutowych w Warszawie*, W. 1898, s. 14, 15, 18, 19. – Krótkie wzmianki. – *Kat. tymczasowy zb. TZSP*, W. 1901, poz. 26, 104-107. – *II. kat. obrazów i rzeźb w. XIX i XX*, MNK, Kr. 1902; 1905; 1930. – *Kat. zb. TZSP w Warszawie*, 1904 s. 2, 3, 4, 5, 8, 9, 24, 25, 26 (jako Julian Simmler), 27; 1908, s. 3, 6, 13, 16; 1912, s. 1, 4, 11, 14, 16, 17, 18, 19; 1920, 1924; 1925; 1933, s. 3, 4, 6, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 26; 1935; 1938. – *Kat. dzieł Józefa Simmlera wystawionych w gmachu TZSP*, W. 1904. – Swiejkowski, s. 143, 505-507. – *Kat. MNK*, Kr. 1907, s. 56. – *Kat. MNK*, Kr. 1908, s. 51. – *Przew. po Muz. im. książąt Lubomirskich we Lwowie*, Lw. 1909, s. 110. – *Przew. po MNK*, Kr. 1909; 1911; 1912; 1914. – Husarski. – *Kat. Galerii Współcz. MNK*, Kr. 1918; 1922; 1924; 1932; 1948. – *Sto pięćdziesiąt lat malarstwa pol. w szkicach. Kat. IX-iej wystawy...*, TOnZP, W. 1918. – *Sto lat malarstwa pol. (ze zb. [pryw.] warsz.) w Pałacu Łazienkowskim*, W. 1919. – *Album repr. obrazów z wystawy Sto lat malarstwa pol. z pryw. zb. warsz. w pałacu Łazienkowskim*, W. 1919. – *Kat. wystawy malarstwa pol. XIX w.*, Lublin 1922. – *Salon Sztuki i Antykwarnia Abe Gutnajera*, W. 1924, poz. 90. – Tomkowicz S., Lepsi L., *Zabytki sztuki w Polsce*, t. 1: Kraków, kościół i klasztor OO. Dominikanów, Kr. 1924, s. 12. – *Wystawa dzieł Józefa Simmlera*, TZSP, W. 1924. – *Wystawa retrospektywna malarstwa pol. ...*, Miejska Galeria Sztuki, Łódź 1924. – *Wystawa „Portret pol.”*, TZSP, W. 1925. – *Przew. TZSP nr 75 (Pol. sztuka kościelna)*, W. 1932, s. 14, 18, 29; nr 85 (Żołnierz i koń w sztuce pol.), W. 1933. – *Kat. wystawy prac malarzskich i graficznych*, Łowicz 1933. – Sienkiewicz J., *Kat. Galerii malarstwa pol.*, MNW, W. 1938. – *Wystawa pierwszego czterdziestolecia TZSP 1861-1900*, W. 1939. – *Realizm w tradycji malarstwa pol. od XV-XIX w.*, oprac. Adamowicz T., TPSP, Kr. 1950. – *Kat.*

obrazów wywiezionych z Polski przez okupantów hitlerowskich w l. 1939-1945. Cz. 2: Malarstwo pol., W. 1952. – *Kat. wystawy retrospektywnej portretu pol. w okresie od 1854-1954 r.*, TPSP, Kr. [1954]. – *Real. rys. pol.* – *Warsztat malarza realisty. Krajobraz*, oprac. Blumówna H., MNK, Kr. 1954. – *Dział malarstwa pol. Muz. Sztuki w Łodzi. Informator*, Łódź 1956, s. nlb. 4. – *Wystawy dzieł sztuki zabezpieczonych przez ZSRR*, W. 1956. – *Выставка произведений изобразительного искусства из польских музеев (живопись, рисунок, гравюра)*, Гос. Эрмитаж, Москва 1956. – *Мотив родзайowy w pol. rysunku XIX wieku*, oprac. Blumówna H., MNK, Kr. 1957. – *Polské malířství od Canaletta k Wypisanskému ze sbírek Národního muzea ve Varšavě*, Praha 1959. – Sroczyńska K., *Wybitni malarze pol. XIX w. Przew. po wystawie*, [różne wyd.] W. 1959; 1960; 1961. – Grońska M., Ochońska M., *Zb. Pawlikowskich*, Wr. 1960. – *Malarstwo pol. od pol. XVIII w. do dnia dzisiejszego*, MNW, W. 1960. – *Kat. wystawy obrazów malarzy warsz. XIX w. zorganizowanej przez MNW w salonie TPSP w Nowej Hucie*, Nowa Huta 1961. – Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w MNW*, W. 1961. – *Malarstwo pol. od XVI do pocz. XX w. Galeria Sztuki Pol.*, MNW, W. 1962; W. 1975. – *Sztuka warsz.*, t. 2. – Nowak Z., Sroczyńska K., Lorentz S., Michałowski, Rodakowski, Simmler, Muz. Okręgowe, Zielona Góra 1964. – *Uzupełnienie do kat. wystawy Sztuka warsz.*, Roczn. MNW, VIII, 1964, s. 534. – Chyczewska A., Weyman J., *Zamek w Kórniku*, P. 1965, s. 52. – Bajdor A., Łukaszewicz P., *Malarstwo pol. Kat. zb.*, Muz. Śląskie, Wr. 1967. – *Portrety osobistości pol. znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie*, MNW, W. 1967. – Radojewski M., *Rys. i akwarele art. pol. XVII-XIX w. Kat.*, Wr. 1969. – *Шедевры польской живописи XIX - начало XX века. Выставка*, Москва 1974. – *Malarstwo pol. od XVI do pocz. XX w. Galeria Sztuki Pol.*, MNW, wyd. 2, W. 1975. – KZSP, t. 4, cz. 3, 1978; seria nowa, t. 11, z. 1, 1993; t. 8, z. 2, 2006. – *Józef Simmler 1823-1868. Kat. wystawy monograficznej*, red. Jaroszewski T.S., Charazińska E., MNW, W. 1979. – *La peinture polonaise du XVIe au début du XXe siècle. Cat.*, Musée National de Varsovie, Varsovie 1979. – *Реалистическое искусство Польши 16-20 вв.*, Москва 1979. – *Żydzi - polscy*, MNK, Kr. 1989. – Łukaszewicz P., Houszka E., *Malarstwo pol. XVII-XIX w. Obrazy ol.*, MNWr, Wr. 1992. – Aleksander Sochaczewski 1843-1923. *Malarz syberyjskiej katorgi*, oprac. Boczek H., Meller B., Muz. Niepodległości w Warszawie, W. 1993. – Charazińska E., *Józef Simmler 1823-1868. Kat. wystawy*, MNW, Muz. Pol. w Rapperswilu, W. 1993. – *Cztery wieki portretu pol. (ze zb. Muz. Sztuki w Łodzi)*, Muz. Sztuki, Wrocław 1993. – *Kat. portretów osobistości pol.*

i obcych w Polsce działających, red. Widacka H., BN, t. 3, W. 1992; t. 4, W. 1994; t. 8, W. 1997. – *Akademizm w XIX w. Sztuka europejska ze zb. MNW i innych kolekcji pol.*, red. Danielewicz I., MNW, W. 1998. – *Straty wojenne. Malarstwo pol. Obrazy ol., pastele, akwarele utraczone w l. 1939-1945 w granicach Polski po 1945*, oprac. Tyczyńska A., Znojewska K., P. 1998. – Król A., *Obrazy śmierci w sztuce pol. XIX i XX w.*, MNK, Kr. 2000. – Blak H., Malkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – Biriulow J., *Dzieła pol. w LGS. Przew.*, Lw. 2003, s. 12. – Tenże, *LGS. Przew.*, Lw. 2003, s. 28. – Kropiewska-Gajewska A., *Malarstwo i rzeźba pol. od końca XVII w. do 1939 r. w zb. Muz. Okręgowego w Toruniu*, Toruń 2013. – Fałtynowicz Z., *Malarze pol. w Monachium (album z wystawy „I po co myśły tam jechali”)*, Muz. Okręgowe w Suwałkach, Suwałki 2005, s. 20, 25, 35, 165. – Suchocka D., *Malarstwo pol. 1766-1945. Kat.*, MNP, P. 2005. – Chomyn I., *150 arcydzieł ze zb. LGS, Państw. Galeria Sztuki w Sopocie*, Sopot 2006, s. 36. – *Mitośnicy grafiki i ich kolekcje w zb. MNW*, red. Grochala A., W. 2006. – *Zachować pamięć. XIX-wieczny portret szlachecki w rodzinnych zb. warszawiaków*, Muz. Hist. m.st. Warszawy, W. 2008, s. 53. – Ertman M., *Malarstwo pol. od XVII do pocz. XX w. w zb. Muz. Sztuki w Łodzi*, Łódź 2009. – *Chopin i jego malarz Teofil Kwiatkowski*, oprac. Pijanowska K., MNW, W. 2010. – Chomyn I., *Arcydzieła malarstwa pol. ze zb. LGS, Państw. Galeria Sztuki w Sopocie*, Sopot 2013. – Houszka E., Łukaszewicz P., *Malarstwo pol. od baroku do modernizmu. Kat. zb.*, MNWr, Wr. 2013. – Godyń D., Laskowska M., *Rys., akw. i pastele z kol. Feliksa Jasieńskiego w zb. MNK*, Kr. 2016. – Kropiewska-Gajewska A., *Galeria malarstwa i rzeźby pol. od końca XVII do pocz. XXI w. w Muz. Okręgowym w Toruniu*, Toruń 2018.

Gaz. Handlowa i Przemysłowa, 1845 nr 74, s. 2, nr 75, s. 1. – Gaz. codz., 1845 nr 228, s. 3 (Oleszczyński S.). – Gaz. warsz., 1845 nr 201, s. 2; 1855 nr 27, s. 4, nr 41, s. 3, nr 42, s. 1, nr 243, s. 1-2, nr 248, s. 1, nr 265, s. 2, nr 271, s. 2, nr 292, s. 2, nr 329, s. 2, nr 341, s. 2. – Pam. Sztuk Pięknych, 1850-54, s. 95, 171. – Kronika wiad. Krajowych i Zagranicznych, 1858 t. 2, nr 182, s. 2. – Tyg. il., 1859-60 półr. I, s. 54, 150, 335; 1860 półr. II, s. 595, 608-609 (Kossowicz J.); 1861 półr. II, s. 186, 241; 1862 półr. I, s. 151, 219, półr. II, s. 82; 1863 półr. I, s. 54, 199, półr. II, s. 377 (Buszard L.); 1864 półr. II, s. 243, 370-371; 1866 półr. II, s. 249 (Kraszewski J.I.), s. 254, 262; 1866 półr. II, s. 266; 1867 półr. I, s. 79, s. 178 (Szymanowski M.), s. 202 (tenże), półr. II, s. 113 (Bartkiewicz W.), s. 213; 1868 półr. I, s. 131 (portret S.), 244, półr. II, s. 42 (nekrolog), 81, 274, 281, 282 (il.), 283 (il.), 286, 292 (Szymanowski W.); 1869 półr. II, s. 29, s. 132;

1870 półr. I, s. 239, półr. II, s. 48, 194; 1871 półr. I, s. 139, 283; 1872 półr. II, s. 88; 1874 półr. II, s. 57; 1876 półr. I, s. 67, 69 (il.); 1881 półr. II, s. 294 (Chłopicki E.); 1888 półr. II, s. 275; 1889 półr. II, s. 241 (portret S.), 242 (Gerson W.), 275 (Van der Meer [Jankowski C.]); 1890 półr. II, s. 413 (Jankowski C.); 1896 półr. II, s. 238; 1898 półr. II, s. 578 (Gerson W.), s. 689 (Gomulicki W.); 1904 półr. I, s. 106 (Łada-Cybulski A.), półr. II, s. 574, 861 (il.), 864 (il.), 926; 1922 półr. I, s. 56 (Lam S.); 1924 półr. I, s. 129 (il.), 130 (il.), 131 (il.); 1925 półr. I, s. 227 (W.H. [Husarski W.]); 1928 półr. I, s. 154. – Czas, 1860 nr 256, s. 2; 1865 nr 96, s. 2; 1904 nr 175, s. 3, nr 237, s. 3. – Kur. wil., 1860 nr 90, s. 927, nr 91, s. 938; 1861 nr 1, s. 6. – Kur. warsz., 1861 nr 32, s. 149, nr 34, s. 164, nr 113, s. 540, nr 116, s. 554, nr 286, s. 1462, nr 303, s. 1560; 1862 nr 28, s. 155, nr 59, s. 344, nr 68, s. 396, nr 73, s. 421, nr 101, s. 582, nr 123, s. 706, nr 179, s. 1006, nr 265, s. 1504, nr 266, s. 1507; 1863 nr 76, s. 358, nr 88, s. 413, nr 174, s. 858; 1866 nr 61, s. 326, nr 92, s. 502; 1867 nr 64, s. 383, nr 70, s. 378, nr 104, s. 639, nr 192, s. 1210; 1867 nr 49, s. 294, nr 113, s. 696, nr 169, s. 1061, nr 236, s. 1496; 1868 nr 30, s. 5, nr 35, s. 2, nr 125, s. 1, nr 127, s. 2-3, nr 142, s. 5, nr 145, s. 8, nr 146, s. 8, nr 147, s. 8, nr 148, s. 8, nr 149, s. 8, nr 150, s. 8, nr 151, s. 8, nr 152, s. 8, nr 154, s. 8, nr 155, s. 8, nr 156, s. 8, nr 157, s. 8, nr 158, s. 8, nr 159, s. 8, nr 160, s. 8, nr 161, s. 8, nr 162, s. 8, nr 163, s. 8, nr 167, s. 8, nr 168, s. 8, nr 169, s. 8, nr 173, s. 8, nr 174, s. 8, nr 175, s. 8, nr 176, s. 8, nr 178, s. 8, nr 225, s. 2, nr 227, s. 3, nr 231, s. 3, nr 252, s. 7, nr 255, s. 3, nr 256, s. 3, nr 280, s. 3; 1870 nr 156, s. 4, nr 215, s. 2; 1875, nr 254, s. 2; 1883 nr 12, s. 3; 1910 nr 76, s. 7. – Tyg. pozn., 1862 nr 5, s. 39 (jako Zimmerler). – Prz. Europejski Naukowy, lit. i artyst., 1863 t. 5, s. 417. – Bluszcz, 1866 nr 63, s. 95 (Szymanowski W.); 1867 nr 1, s. 3 (Bartkiewicz W.), nr 2, s. 8 (tenże); 1904 nr 29, s. 347. – Gaz. pol., 1866 nr 160, s. 2-3. – Kłosy, 1866 półr. I, s. 536, 556, półr. II, s. 168; 1867 półr. II, s. 87 (Kraszewski J.I.), s. 161-162 (tenże); 1868 półr. I, s. 141 (portret S.); 1869 półr. I, s. 127; 1870 półr. II, s. 103; 1878 półr. I, s. 6; 1886 półr. II, s. 288; 1889 półr. II, s. 202. – Jana Jaworskiego kal. pol., 1867, s. LXXI (Tegazzo F.); 1868, s. 54 (tenże). – Prz. wielkop. hist. i lit., 1867, s. 311. – Dz. lit., 1868 nr 10, s. 160 (nekrolog). – Nowiny, 1868 nr 20, s. 159 (nekrolog). – Strzecha, 1868 nr 4, s. 139-140 (nekrolog). – Tyg. lw., 1868 nr 13, s. 102-103 (nekrolog). – Bibl. warsz., 1869 t. 1, s. 141, 147, t. 3, s. 318; 1873 t. 4, s. 169; 1877 t. 1, s. 489. – Opiekun Domowy, 1869 nr 14, s. 106. – Tydzień lit., artyst., Naukowy i Społeczny, 1875 nr 16, s. 476 (Wdowiszewski W.J.); 1877 nr 2, s. 31. – Prz. Bibliograficzno-Archeologiczny, 1881 t. 2, s. 494 (Pawłowicz E.).

– Biesiada lit., 1880 t. 9, nr 215, s. 103; 1892 t. 33, nr 4, s. 58; t. 34, nr 50, s. 374 (Brykczyński A.); 1904 nr 48, s. 421 (il.); 1910 nr 26, s. 501 (il.). – Wędrowiec, 1882 nr 48, s. 350; 1898 nr 22, s. 431 (Sadowski H.); 1904 nr 14, s. 263, nr 46, s. 385 (Gawiński A.); 1905 nr 13, s. 224-225 (Piątkowski H.). – Tyg. Mód i Powieści, 1888 nr 3, s. 20. – Kraj, 1889 nr 9, s. 16; 1900 nr 13, s. 189. – Rola, 1889 nr 39, s. 560; 1904 nr 42, s. 664. – Kronika Rodzinna, 1901 nr 27, s. 539; 1904 nr 30, s. 709. – Gaz. Domowa, 1904 nr 31, s. 459. – Tydzień (Piotrków), 1904 nr 30, s. 4. – Życie i Sztuka (dod. do Kraju), 1904 nr 28, s. 8 (Albertus), nr 32, s. 7 (tenże), nr 41, s. 1 (A. Ch. [Choloniowski A.]), 10 (Albertus), nr 49, s. 3, 12 (tenże). – RK, t. 6, 1906, s. 239. – Lamus, 1911/12, s. 133. – Świat, 1913 nr 18, s. 3. – Biul. Domu Sztuki, 1922 nr 10 (15 IV), s. nlb. 84. – Spraw. TZSP za 1924, s. 4, 12, 18 (fundusz im. Simmlerowej); 1925, s. 29; 1928, s. 8, 10, 26 (fundusz im. Simmlerowej); 1929, s. 13; 1933, s. 30; 1936, s. 4 s. 11, 29 (fundusz im. Simmlerowej), 44. – Ziemia, 1912, s. 89 (Olszewski J.), s. 202 (Gozdawita); 1932 nr 1, s. 22 (Przeworska J.). – Sztuki Piękne, V, 1929 nr 4, s. 151, nr 10, s. 362, nr 12, s. 498; X, 1934 nr 6, s. 219-220 (Minich M.), nr 10, s. 398. – Pion, 1935 nr 52, s. 20 (Tatarkiewicz W.). – Art & Business, 1999 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1989-98).

BJ, rkps 6478 IV: *Korespondencja J.I. Kraszewskiego*, seria III, t. 19, k. 108-111. – AP Warszawa, Zespół 72/182/0: *Akta stanu cywilnego par. ewangelicko-reformowanej w Warszawie*, akta urodzeń dzieci S.: Julii Ludwiki, 1854 nr 79 (i akt zgonu 1857 nr 45); Julii Marii, 1859 nr 13; Kazimierza Jakuba Józefa, 1862 nr 63. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka nr 50. – BN, rkps akc. 14538: List S. do portretowanej kobiety. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., m.in. wypisy z Tek Skimborowicza, XXV 176/19, XXII, 5,1; list z Ermitażu, Petersburg. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Galerii Obrazów*, mpis, Lw. 1944, Dział III, poz. 607. – UW, Instytut Historii Sztuki, Biszyńska E.M., „*Śmierć Barbary Radziwiłłówny*” Józefa Simmlera, praca magisterska, mpis, 1975; Rosenfeld-Kiedrowska A., *Józef Simmler jako rejestrator mody lat 50. i 60. XIX w.*, praca magisterska, mpis. W. 2007. – Hauptstaatsarchiv Dresden, Drezno, Bestand 11126 : *Kunstakademie Dresden 1762-1924*, 009 *Schriftwechsel, der beim Akademischen Rat der Kunstakademie ergangen ist*, k. 34-35. – Akademie der Bildenden Künste München, Monachium, *Matrikelbuch 2 (1841-1884)*, nr 24. – Informacje z serwisów internetowych: artinfo.pl, artnet.de, dzielautracone.gov.pl, genealodzy.pl, wielcy.pl. (dostęp 12.03.2020).

M. Jarzewicz

Simmler Wincenty, malarz. Mieszkał w Warszawie; w l. 1910-14 przy ul. Wspólnej 63b, w l. 1918-30 przy ul. Złotej 65 (możliwe, że pod tymi adresami miał pracownię). Był członkiem TZSP: w l. 1905-07 (jako miłośnik sztuki) i w l. 1925-38 (jako artysta malarz). Pokrewieństwo S. z Józefem Simmlerem należy uznać za mało prawdopodobne.

Wystawiał w Warszawie w Salonie Krywulta: 1903 *Odwilż, Zima*; 1904 dzieło o nieznanym tytule i *Staruszka*. W TZSP S. pokazał – w 1904 *Portret kobiety*, w 1906 *Wdówka*, w 1908/09 *Studium*, w 1913 *Portret, Główka*, w 1914 *Studium portretowe* oraz *Portret p. P.S.*, w 1918 *Studium* i w 1924 obraz *Wędrowiec* (sprzedany z wystawy). W Salonie Artyst. Władysława Wołowskiego przy Nowym Świecie pokazał w 1910 *Główkę*.

Prawdopodobnie S. jest tożsamy z **Karolem Simmlerem**, który w Salonie Krywulta brał udział w wystawie w 1902 (*Portret*) i w 1905 (wystawa szkiców „na chleb dla głodnych”); w zb. pryw. w Warszawie znajduje się obraz sygn.: „W.K. Simmler”.

Wydaje się natomiast wątpliwe, aby S. mógł być identyczny z **Janem Simmlerem**, którego pracę *Porwanie Sabinek* (wł. Jakub Efrusi) pokazano na wystawie Tow. Ochrony dla Dzieci Wyznania Mojżeszowego w 1916 w Warszawie (lokal przy ul. Wierzbowej 7); sprawozdawca Nowej gaz. wymienia nazwisko autora w grupie malarzy XIX w.

Obraz *Odludek*, przedstawiający siedzącego mężczyznę na tle lasu, repr. w Biesiadzie lit. (1885 nr 34, s. 120), podpisany „W. Simmler”, jest najpewniej dziełem niemieckiego malarza Wilhelma Simmlera (1840-1923).

Spraw. TZSP za 1904, s. 33; 1905, s. 32 (spisy); 1906, s. 16, 52; 1907, s. 60; 1908, s. 60; 1924, s. 12; 1925, s. nlb. 51; 1926, s. nlb. 65; 1927, s. nlb. 72; 1928, s. nlb. 70; 1929, s. nlb. 73; 1930, s. nlb. 67; 1931, s. 43; 1933, s. 47; 1934, s. 46; 1935, s. 47; 1936, s. 52; 1937, s. 57; 1938, s. 50. – Kal. informacyjno-encyklopedyczny, W. 1910, s. 595; W. 1911, s. 650; W. 1912, s. 707; W. 1913, s. 590; W. 1914, s. 649; W. 1918, s. 371; W. 1919, s. 290; W. 1920, s. 274; W. 1923, s. 313; W. 1924, s. 194; W. 1925, s. 317; W. 1926, s. 351; W. 1927, s. 351; W. 1928, s. 404; W. 1929, s. 408; W. 1930, s. 420. – Kur. warsz., 1910 nr 137 (20 V), s. 4. – *Salon 1914*, TZSP, W. 1914. – *Salon wiosenny artystów warsz.*, TZSP, W. 1914. – Nowa gaz., 1916 nr 25, s. 2. – *Kat. wystawy na rzecz Tow. Ochrony dla*

Dzieci W.[wyznania] M.[mojżeszowego], W. 1916. – *Wy-
stawa wiosenna artystów warsz.*, TZSP, W. 1918. – *Pla-
żewska*. – *Wiercińska*, TZSP, Kat.

*M. Jarzewicz
uzup. U.M.*

Simon patrz też **Szymon**.

Simon (Szymon), malarz krak., wymieniony
w aktach w 1449.

Rastawiecki, *Sł. mal.*, t. 3, s. 421. – Grabowski A.,
Skarbniczka naszej archeologii, Lipsk 1854, s. 175.

M. Łodyńska-Kosińska

Simon (Szymon), skryptor, może również
iluminator; zakonnik, pierwszy profes i przeor
w klasztorze Kanoników Regularnych Laterań-
skich przy kośc. Bożego Ciała w Kazimierzu pod
Krakowem, zm. 1452 (wg Ananiasza Zajączkow-
skiego) tamże.

W kronice klasztornej, spisanej w 1694 przez
Stefana Ranothowicza (Ranatowicza), znajduje się
notka o dokonanych 27 XI 1422 pochówku S. jako
przeora klasztoru: „Simon, prior et presbyter, pri-
mus huius domus professus, in scribendis libris
in pergamenis ad cantum choralet servientibus,
indefatigabilis; sepultus ante maius altare Anno
Domini 1422 die 27 Novembri” (rkps BJ 3742,
k. 6). W źródłach zakonnych jednakże S. wzmian-
kowany jest jako uczestnik kapituły klasztornej
w 1428, a jako przeor jeszcze w 1446. Zapis
w kronice Ranothowicza, który błędnie odczytał
datę śmierci S. z wcześniejszych dokumentów
pisanych gotykiem (wg Łatak często popełniał
podobne pomyłki), dał podstawę do podtrzymywa-
nych do dziś przypuszczeń, że S. jako kopista lub
autor ksiąg znajdujących się w klasztornej biblio-
tece podejmował się najprawdopodobniej również
ich dekoracji malarskiej.

Z tą działalnością S. łączonych jest obecnie
6 antyfonarzy z 1. poł. XV w., zdobionych mi-
niaturami oraz dekoracjami na bordiurach, wy-
kazującymi wyraźny wpływ sztuki śląskiej oraz
czeskiego malarstwa sztalugowego z kręgu roud-
nickiego z przełomu XIV i XV w.; brak jednak
bezsprzecznych dowodów, iż wspomniane anty-
fonarze są jego dziełem. Miniatury w antyfonar-
zach nie łączą się ściśle z tekstem, a dekoracja
bordiur jest dość uboga, co pozwala sądzić, że
S. – jeśli przyjąć jego autorstwo tych prac – nie
był wykształconym malarzem.

Pieńkowska H., *Średniowieczna pracownia minia-
torska w Krakowie*, RK, XXXII, 1950, s. 46, 57, 58. – Za-
jączkowski A., *Studia orientalistyczne z dziejów języka
pol.*, Prace Wrocławskiego Tow. Naukowego, seria A,
1953 nr 49, s. 52. – Matusik L., *Niektóre aspekty dzie-
jów klasztoru Kanoników Regularnych w Kłodzku a za-
gadnienie „Psalterza Floriańskiego”*, Sobótka, 1965 t. 20,
z. 3, s. 296. – Domasłowski J., Karłowska-Kamzowa A.,
Kornecki M., Małkiewiczówna H., *Gotyckie malarstwo
ścienne w Polsce*, P. 1984, s. 33. – Pietrzkiewicz I., *Bi-
blioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI
w.*, Kr. 2003 (jako Szymon).

Arch. Prowincji Kanoników Regularnych Laterań-
skich przy Kośc. Bożego Ciała Kraków, Łatak K., *Pre-
pozytura Bożego Ciała kanoników regularnych laterań-
skich na Kazimierzu pod Krakowem do końca XVI w.*,
W. 1998, mpis, s. 161.

M. Myśliński

Simon (Szymon), malarz, 28 III 1535 przyjął
prawo miejskie we Lwowie za poręczeniem Bar-
tłomieja Łankorskiego i stolarza Błażeja. Ojciec
Lucasa (Łukasza), malarza ur. we Lwowie, który
29 VII 1536 przyjął tamże prawo miejskie.

Możliwe, że to S. („Simon pictor”) 15 VIII 1543
został wymieniony w aktach jako jeden z poręczy-
cieli towarzyszy sztuki rymarskiej („socius artis
corrigare”) z Rzeszowa.

Łoziński W., [komunikat o malarzach lw. 1404-1630],
SKHS, IV, 1891, s. LIX (S. wymieniony jako ojciec Lu-
casa). – *Album Civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć
do prawa miejskiego we Lwowie 1388-1783*, wyd. Jane-
czek A., t. 1-2, P.-W. 2005, poz. 1858, 1908, 2077.

A.B.

Simon (Szymon), malarz krak. Wzmiankowa-
ny w aktach wielkorządowych Jana Bonera jako
„Simon pictor”, który po 27 III 1558 roku otrzy-
mał 25 grzywien za nieokreślone bliżej prace ma-
larskie: „item Simoni pictori a pictura caminatae
et palatii in domo ante eclessiam serenissimarum
reginularum datum mrc. 25”.

Możliwe, że jemu poświęcona była tablica epitafijna w krak. kośc. Wszystkich Świętych (rozebrany w XIX w.) z inskrypcją „Hanc tabulam uxori cum posteritate sibique / Pictorum erexit charus in arte Simon / Christiadam ut Deo vovit mortis memor ultima rerum / Linea mors, post hanc vitam beata venit”. Zdaniem Rastawieckiego ów Simon wym. w przytoczonym tekście może być tożsamy z malarzem krak. Szymonem Chmielem, zm. przed 1578. Był on odnotowany w aktach miejskich w 1559 jako „Simon Chmyl pictor”, zamieszkujący w 1573 w Kwartale Grodzkim (jako „Simon Chmil”). O jego sytuacji majątkowej mówi sporządzony 23 VII 1577 na żądanie jego syna, Samuela Chmielowicza (również malarza), trzystronicowy spis ruchomości, wśród których znajdowały się także liczne prace malarskie (pozycje działów inwentarza „Robota malarska” i „Obrazy” przytacza Ptaśnik, 1913).

Rastawiecki, Sł. mal., t. 2, s. 253; t. 3, s. 421-422. – Grabowski A., *Okruszyzny wiadomości z dziedziny sztuki i starożytności naszych...*, Bibl. warsz., 1854 t. 1, s. 414. – Ptaśnik J., [komunikat o Szymonie Chmielu], SKHS, IX, 1913, szp. CL. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 1, Wr. 1971 (Chmiel Szymon). – *Rachunki wielkorządowe Jana Bonera 1558*, oprac. Garbaciak J., Kr. 1974, s. 170, poz. 185. – *Pol. Indeks Biogr.*, wyd. 2, oprac. Baumgartner G., (K.G. Saur) München 2004 (s.v. Chmiel (Chmyl) Szymon).

M. Myśliński

Simon, malarz lw., notowany w 1597 w Przemyślu.

Łoziński W., [komunikat o malarzach lw. 1404-1630], SKHS, IV, 1891, s. LIX.

P. Kluz

Simon (Timann), kamieniarz z Ratensdorf (w Szlezewiku-Holsztynie). W Gdańsku pracował od 1599 w warsztacie mistrza kamieniarskiego i rzeźbiarskiego Petera Heitheckera, który 8 III 1600 zapłacił za niego (jako obcego czeladnika kamieniarskiego) za miniony rok 10 gr. Przypuszczalnie S. pracował u niego przez cały r. 1600 i w pocz. 1601. Kolejną opłatę 10 gr za S. zapłacił cechowi 7 X 1601 Abraham van den Blocke.

S. nie był tożsamy z czeladnikiem Zimenem; można go ewentualnie identyfikować z czeladnikiem Timanem (występującym w gdańskich archiwaliach w l. 1599-1601).

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytniej. Skoro-widz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2058: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1586-1603. Księga rachunkowa nr 2. Register wegen der Einkünfte eines jeden Eltermans des Löblich [en] Werkes der Meurer vnd Steinmeczler inn Dantzick*, s. 219, 257.

J. Pałubicki

de (di) Simon (de Semon, de Simo, de Simon, De Simon, Desimon, de Simoni, de Simonis, de Symon, De Symon, de Symony, di Simo, Di Simo, di Simon, Di Simon, Disimon, di Simonis, Di Simonis, Disimonis, di Symon, Dy Simon, dy Symon, Dy Symon) **Jan** (Giovanni, Joan, Joannes), mistrz krak. cechu muratorów i kamieniarzy, zm. 1626. Dn. 6 IX 1590 przyjął prawo miejskie w Krakowie „Joannes Sigmunt murator”, wykazujący się listem „dobrego urodzenia” z miasta Nauders w Tyrolu, dat. 26 II 1575. Podstawą jego identyfikacji z S. jest wzmianka w aktach miejskich krak. (z 8 V 1620), gdzie wymieniony został „Famatus Joannes Sigmund alias de Simon murator civis cracoviensis”. S. prawdopodobnie opuścił rodzinne miasto w 1575 i zapewne niebawem przybył do Krakowa; tu przyjął „przezawisko” de (di) Simon, którego odtąd używał i tak jest określany w dokumentach. Przyjęcie włoskiego „przezawiska”, fakt znajomości języka włoskiego oraz współpraca z działającymi w Krakowie Włochami mogłyby przemawiać za tym, że S. był Włochem; pamiętać jednak należy, że przybysze z terenów pogranicza włosko-szwajcarskiego często niezależnie od narodowości podawali się w Polsce za Włochów, którzy byli tu czynni od dawna i cieszyli się wielką estymą.

Pierwszą znaną pracą S. była przebudowa gotyckiego zamku w małopolskim Dębnie dla Franciszka (Ferenca) Wesseliniego, który kupił go w 1583. Prace ukończono w 1586, o czym świadczył napis wyryty w tynku na ścianie pd. fasady: „A.D. 1586 SIMON” (odkryty 18 IX 1946 przez S. Świszczowskiego, który uznał go za sygnatu-

rę S., znikł przed końcem l. 70. XX w.). Przekształcono wówczas bryłę budowli (przedłużono skrzydło pd. ku zachodowi, całość nadbudowano, założono sklepienia nad piwnicami i częścią parteru), wykonano kamienne obramienia otworów wejściowych i okiennych, elewacje otynkowano, a obramienia okien ozdobiło dekoracją sgraffitową o motywach ornamentalnych. W kwietniu 1588 (zapis pod datą 1590) S. został odnotowany w Krakowie, gdzie ręczył, wraz z Pietrem Mezzo, Ambrożemu Meazziemu za ucznia Mateusza Drykę (Dryję?) z Książnic; został określony jako „magister eiusdem artificii” – należał zatem już wówczas do cechu. 12 I 1595 wraz z Meazzim S. ręczył za ucznia mistrza Baptysty (Giovanniego Battisty Petriniego), Marcina Robaka z Krakowa, przyjmowanego na 4 l. nauki. W marcu 1595 został wybrany na starszego mistrza cechu.

Od 1601 do 1606 S. przebywał w Starym Sączu, dokąd przeniósł się wraz z rodziną i czeladzią, zatrudniony przy przebudowie tamtejszego klasztoru klarysek. Z konwentem starosądeckim zawarł 5 umów określających zakres i warunki budowy, z których zachowały się 3: umowa zawarta w Krakowie 14 III 1604 o budowę wsch. części budynku klasztornego oraz zawarte w Starym Sączu 10 XI 1604 i 30 VIII 1605, o budowę części pn. tej budowli i o budowę domu „kapłańskiego” (domu kapelana). Dwie pierwsze niezachowane umowy dot. budowy zach. i pd. części budynku klasztornego. S. prowadził budowę „wedle modelu jemu pokazanego” (proj. założenia, nieznanego autorstwa, wiązał się z reformą zakonu i mógł wyjść od władz kościelnych); jego wynagrodzenie za wzniesienie budynku klasztornego wyniosło 5200 zł, a za budowę domu kapłańskiego 1000 zł. Konwent dostarczył materiał do budowy i dał S. w użytkowanie folwark na Muranach. W wyniku tej gruntownej przebudowy został wzniesiony przylegający do kośc. od południa piętrowy gmach w formie czworoboku, z usytuowanym pośrodku wirydarzem, dokoła którego na parterze biegly krużganki. Parter zajmowały: refektarz, kapitułarz, rozmównica i inne pomieszczenia, a piętro dormitarz (cele zakonnice komunikujące się z korytarzem). Prócz prac objętych umowami dziełem S. jest także podwyższenie murów obwodowych, okragła baszta narożna oraz wjazdowa wieża zegarowa mieszcząca się z kasetonowym sklepieniem ozdobionym rozetami i główkami aniołków.

W warsztacie S. wykonano również w l. 1604-06 figuralną dekorację sgraffitową we wnękach trójkątnego szczytu nad portykiem arkadowym budynku furty klasztornej, z postaciami Chrystusa, bł. Salomei oraz świętych Franciszka, Klary i Kunegundy (sgraffita restaurowano w 1777 i 1932), obok której znajdują się 3 kamienie z herbami i inicjałami, należącymi zapewne do fundatorów. Jednym z pomocników S. przy wykonywaniu prac w klasztorze był mieszkający wówczas w Starym Sączu Jan Madurla (Maderla), budowniczy włoski („Italus artifex muratoriae artis”).

Podczas prowadzenia prac w klasztorze starosądeckim S. bywał w Krakowie. W księgach odnotowano, że w 1604 przyjął na 4-letnią naukę uczniów Mikołaja Cebulę i Macieja Miąckiego. W lipcu 1605 rozpoczął długoletni proces z mieszczką krak. Urszulą, wdową po Hieronimie Mazza, Włochu z Wenecji, dot. należącego do niej drewnianego domu przy Psim Rynku (obecnie pl. Wszystkich Świętych) w Krakowie; wzmianki dot. tej sprawy występują też w księgach miejskich w l. 1606, 1611, 1619. W listopadzie 1619 S. miał zatargi z cechem: o niedopilnowanie czeladników, aby płacili Kościołowi wymagane podatki (nakazano, aby sam uregulował należności), oraz o współpracę z kimś, kto nie miał prawa miejskiego i nie należał do cechu. Za nieposłuszeństwo cechowi („occasione inobedientiae contubernio”) został skazany w t.r. na zapłacenie 15 grzywien, zabroniono mu też pracować z osobami nienależącymi do cechu pod groźbą kary.

S. został obrany 6 II 1620 starszym mistrzem cechu. W pocz. maja t.r. wynikł spór między mistrzami cechu a S. o to, że „ważył się robić ciosaną robotę około kamienia”, a w księgach cechowych nie ma wzmianek o tym, aby odprawił wymagane „sztuki”. Ponieważ S. nie wskazał dokumentu mówiącego o sposobie, w jaki został przyjęty do społeczności cechowej, zabroniono mu wykonywania wszelkich robót kamieniarskich i kazano zapłacić 14 grzywien tytułem kary. Spór zakończył się jednak pomyślnie dla S., gdyż Rada Miejska, do której się odwołał, odrzuciła skargę cechu twierdząc, że nowy statut (z 1618) nie może obowiązywać mistrzów należących od dawna do cechu. S. wstępował bowiem do cechu w czasie, gdy obowiązywała ustawa z 1578, nie mówiąca nic o wykonywaniu „sztuk” ani o osobnych „sztukach kamieniarskich”. O tym, że spór zakończył się dla S. pomyślnie,

świadczą następne wzmianki w księgach cechowych. Już 24 V 1620 odnotowano jego obecność przy przyjmowaniu ucznia przez Jana Rozmusa *alias* Zrzobka. W końcu czerwca t.r. S. pozwał przed Radę Miejską Flaminiusza Ruskiego, chirurga krak., o niezapłacenie mu należności za prace muratorskie prowadzone w domu tegoż przy ul. Grodzkiej (chodziło prawdopodobnie o kamienicę Pod Słoniem); szkody wynikłe ze zwłoki w uiszczeniu należności oceniono na 30 grzywien. W pocz. lipca t.r. na zebraniu mistrzów cechu skazano S. na zapłacenie grzywny za niestawienie się wraz z czeladzią i uczniami przed Radą Miejską. 19 VII t.r. S. zobowiązał się przed mistrzami, że do następnej „schadzki” przyprowadzi do cechu Matysa Płachtę z Książa (zapewne swego ucznia), ale zamiast tego w październiku „położył na towarzyski obyczaj” za niego pewną sumę, jednak nakazano S. przyprowadzić go pod karą grzywny. Również 19 VII 1620 S. przyjął na 4-letnią naukę swego syna Stanisława de Simon, za którego ręczyli Krzysztof Zywert i Jan Słowikowicz.

Nazwisko S. pojawia się często w księgach również w 1621. W początkach t.r. odnotowywany jest on kilkakrotnie wraz z innymi mistrzami w sprawie płacenia podatku cechowi, również 1 III wzmiankowany jest w związku ze sprawami finansowymi cechu. 23 IV Krzysztof Pawenta skarżył go o zwrot długu, a mistrzowie nakazali S. aby dług oddał. 5 VI S. zapisał na 4 l. na naukę rzemiosła Jakuba Korzonka, za którego ręczyli Szymon Korzonek i Bartosz Czelniczek. W początkach lipca S. był znów oskarżony o nieposłuszeństwo cechowi i skazany na karę. Na zebraniu cechu 3 X był nieobecny. W pocz. listopada mistrzowie nakazali mu zapłacenie należności jakiemuś bednarzowi za wykonane przez niego prace.

Kilka zapisków dotyczących S. znajduje się w księgach cechu pod r. 1622: 1 III był obecny na zebraniu cechu; 24 IV przyjął na naukę rzemiosła murarskiego Marcina Pędzichowskiego, za którego ręczyli Kacper Dymek i Sebastian Kobyłka; w t.r. odnotowano go na liście mistrzów płacących podatek do cechu. S. został wybrany 11 VI 1623 na starszego mistrza cechu. W t.r. wymieniono go też dwukrotnie w sprawach dot. sporów wewnątrz cechu. Jest wzmiankowany 12 V 1624 na liście mistrzów składających doroczny podatek cechowi.

Większa liczba wzmianek dot. S. pochodzi z 1625. W pocz. roku wystąpił przed cechem popierając Jana Zywerta; 19 IV przyjął na naukę

rzemiosła Mateusza Sołtyska, za którego ręczyli Sebastian Ryszka *alias* Kobyłka i Wojciech Kurzelowski; 1 V został wybrany na poręczyciela za wstępującego do cechu Jakuba Maderne. S. był obecny na zebraniach cechu 4 V i 29 VI, a nieobecny 13 VII, był też na zebraniach we wrześniu, 9 XI i 7 XII.

W 1626 S. został wybrany 26 I po raz ostatni do starszyny cechowej. Jako mistrz starszy uczestniczył w zebraniach cechu 4 III, 29 III i 19 IV. Dnia 17 V wpisano go w księdze cechowej wraz z innymi mistrzami składającymi podatek. Ostatnią wzmianką dotyczącą S. jest lista obecnych na zebraniu cechu tegoż dnia, gdzie widnieje zapis: „Presentia Magistrorum. Bartholomeo Jankos in loco Joan Dy Symon”. Wybór Bartosza Jankosza na miejsce S. nastąpił być może ze względu na jego chorobę, bo jeszcze w tymże 1626 roku S. zmarł. Dnia 3 I 1627 w aktach cechowych został wymieniony „Nieboszczyk p. Jan De Simon”.

O potomstwie S., poza synem Stanisławem uczącym się u niego rzemiosła, brak informacji. Żona S., Anna (nazwisko panińskie nieznane) występuje w krak. aktach miejskich w 1628 (16 II, 17 III, 30 III) jako wdowa: „Anna olim Fam. Joanni de Simon muratori civis Cracoviensis relicta vidua”. Franciszkanie krak. wytoczyli jej proces o potajemne wyprowadzenie się z należącego do klasztoru mieszkanka, które z nieboszczykiem małżonkiem swoim trzymała „za intercyzą ... czas niemały” (skarżyły ją o zwrot kluczy i zapłacenie 200 zł tytułem wyrządzonych szkód).

Z adnotacji w księgach cechowych i miejskich wynika, że warsztat S. miał profil muratorsko-kamieniarski (architektoniczno-rzeźbiarski), ale nie są znane przykłady jego rzeźbiarskich prac. Przed laty wysunięto hipotezę o możliwej identyfikacji S. z artystą określanym jako Mistrz Nagrobka Leśniowolskiego lub Mistrz Nagrobka Provany, którego twórczość wykazuje silne zależności od sztuki XVI-wiecznej Wenecji (Mikocka-Rachubowa, 1979). Jednym z argumentów przemawiających za taką identyfikacją mógłby być fakt pochodzenia S. z terenów pd. Tyrolu leżących na pograniczu ze Szwajcarią; region ten w XVI w. łączyły bliskie związki z Wenecją, również w zakresie sztuki. Jeżeli identyfikacja taka okazałaby się trafna, S. byłby jedną z najwybitniejszych indywidualności artyst. w środowisku krak. przelomu XVI i XVII w., autorem nagrobków: Prospera Provany (zm. 1584) w kościele Dominikanów

w Krakowie, Marcina Leśniowolskiego (zm. 1593) w kościele Mariackim w Krakowie, Andrzeja (zm. 1593) i Katarzyny (zm. 1601) Opalińskich w Radlinie oraz bpa Piotra Kostki (zm. 1595) w kościele pokatedralnym w Chełmży, a w jego krak. warsztacie powstałyby także inne dzieła znajdujące się na terenach Małopolski, Wielkopolski i Mazowsza.

ThB, t. 31, 1937. – Łoza S., *Architekci i budownictwo w Polsce*, W. 1954. – Bénézit, t. 9. – PSB, t. 37, 1997 (Mikocka-Rachubowa K.).

K.G., *Wiadomości dotyczące się klasztoru u grobu ś. Kunegundy w St.-Sączu*, Czas, 1856 nr 223 (27 IX), s. 2. – Załęski S., *Św. Kinga i jej klasztor starosądecki (szkic hist.)*, Prz. lw., 1882 z. 12 (15 VI), s. 627. – Łuszczkiewicz W., *Kośc. i klasztor Franciszkanek, czyli Klarysek w Starym Sączu*, SKHS, IV, 1891, s. LXXXIV-LXXXVI (bez nazwiska S.). – Wdowiszewski W.J., [komunikat dot. działalności budowniczych i mularzy Niemców i Włochów pracujących w Krakowie w l. 1432-1596], tamże, s. LXII, LXIII-LXIV. – Tomkowicz S., *Przyczynki do historii kultury Krakowa w pierwszej poł. XVII w.*, Lw. 1912, s. 35-36, 121-124. – Buczkowski S., *O sgraffitach znajdujących się w budynku klasztoru bł. Kingi (klarysek) w Starym Sączu, odrestaurowanych w 1932 r.*, Spraw. z Czynności i Posiedzeń PAU, 1933 nr 4, s. 7. – Tenże, *O zabytkach sgraffita w Polsce*, Prz. powsz., 1933 t. 199, s. 159-160. – Bazieli W., *Życie obywatelskie i kulturalne Starego Sącza w XVII w.*, Roczn. Sądecki, 1939, s. 64-65, 68, 87-92. – Świszczowski S., *Zameczek w Dębnie w świetle nowych odkryć*, Spraw. z Czynności i Posiedzeń PAU, 1947 nr 3, s. 65. – Bocheński Z., Świszczowski S., *Zamek w Dębnie*, [w:] *Pam. Zw. Historyków Sztuki i Kultury*, t. 1, W. 1948, s. 38, 52-53. – Świszczowski S., *Zameczek w Dębnie w świetle nowych odkryć*, PKHS, 1948, s. 236. – KZSP, t. 1, 1953. – Rewski Z., *Majstersztyki krak. cechu murarzy i kamieniarzy XVI-XIX w.*, Wr. 1954. – Barycz H., *Stary Sącz poprzez stulecia*, Małopolskie Studia Hist., 1958 z. 3/4, s. 77. – Łoziński J.Z., Miłobędzki A., *Atlas zabytków architektury w Polsce*, W. 1967, s. 59, 196. – *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*, z. 7: *Woj. krak.*, W. 1971, s. 41, 93-94. – Kiryk F., *Dzieje miasta w okresie staropolskim*, [w:] *Historia Starego Sącza od czasów najdawniejszych do 1939 r.*, red. Barycz H., Kr. 1979, s. 100-101. – Beiersdorf Z., Kornecki M., Krasnowolski B., *Sztuka Starego Sącza*, tamże, s. 311-312. – Mikocka-Rachubowa K., *Mistrz Nagrobka Leśniowolskiego, rzeźbiarz krak. przełomu XVI i XVII w. i jego warsztat*, W. 1979, mpis rozprawy doktorskiej, Instytut Historii Sztuki UW. – Chrzastowski T., Kornecki M., *Sztuka Ziemi Krak.*, Kr. 1982. – Łoziński J.Z., *Pomniki sztuki w Polsce*, t. 1: *Małopolska*, W. 1985. – Luchter-Krupińska L., *Zamek w Dębnie*, Tarnów 1992, s. 51. – Mikocka-Rachubowa K., *Mistrz Nagrobka Prowany - rzeźbiarz krak. przełomu XVI i XVII w.*, Roczn. Historii Sztuki, 1994, s. 5-85 (bez nazwiska S.). – Karpowicz M., *Artisti ticinesi in Polonia nella prima metà del '600*, Ticino 2002, s. 34-38. – Wardzyński M., *Pomnik Jerzego Boksy Radoszowskiego w kolegiacie wieluńskiej*, [w:] *Artyści włoscy w Polsce XVI-XVIII w.*, W. 2004, s. 577-595 (gł. s. 587, 593). – Quirini-Popławski R., *Rzeźba przedromańska i romańska w Polsce wobec sztuki włoskiej*, Kr. 2006, s. 162-163. – Tenże, *Jeszcze jeden głos na temat sygnatury na fasadzie kościoła O.O. Cystersów w Wąchocku*, Modus. Prace z historii sztuki, 2006, s. 72-79. – Budzińska E., *Franciszek Wesselini, dworzanin króla Stefana Batorego - nagrobek i „portret”*, [w:] *Polska i Europa w dobie nowożytnej. Prace naukowe dedykowane Profesorowi Juliuszowi A. Chrościckiemu*, W. 2009, s. 529-534. – Mikocka-Rachubowa K., *Pomnik Katarzyny Ossolińskiej w warsz. kośc. oo. Dominikanów*, [w:] *Atria Caeli: epitafia i nagrobki w dominikańskim kośc. Św. Jacka w Warszawie*, red. Markiewicz A., Kr. 2009, s. 73-90 (gł. s. 83-84). – Taż, *Nagrobek Opalińskich w Radlinie - dzieło przełomu XVI i XVII w.*, [w:] *Księgozbiór wielkopolskiego magnata: Andrzej Opaliński (1540-1593)*, red. Wagner A., P. 2011, s. 219-241 (bez nazwiska S.). – Karpowicz M., *Artyści włosko-szwajcarscy w Polsce I poł. XVII w.*, W. 2013, s. 10, 23-30. – Mikocka-Rachubowa K., *Nagrobek Prospera Prowany - wybitne dzieło krak. rzeźby schyłku XVI w.*, [w:] *Sztuka w kręgu krak. dominikanów*, red. Markiewicz A., Szymba M., Walczak M., Kr. 2013, s. 551-566 (gł. s. 563-566). – Wardzyński M., *Marmur i alabaster w rzeźbie i małej architekturze Rzeczypospolitej. Studium hist.-materiałoznawcze przemian tradycji artyst. od XVI do pocz. XVIII w.*, W. 2015 (w indeksie jako Siegmund (Sigmund) Johann vel Giovanni Simon, de Simonis). – Mikocka-Rachubowa K., *Nagrobek Marcina Leśniowolskiego w kośc. Mariackim w Krakowie*, [w:] *Jako serce pośrodku ciała ... Kultura artyst. kośc. Mariackiego w Krakowie*, red. Walczak M., Wolska A., Kr. 2020-21, s. 219-226 (gł. s. 219).

AN w Krakowie, Akta m. Krakowa, nr 32: *Continuatio actorum scabinalium Cracoviensium*, 1614-1619, s. 1269, 1287; nr 232: *Acta controversiarum officii advocatialis Cracoviensis*, 1607-1612, s. 1715, 1723; nr 498: *Promptuaria ad inscriptiones officii consularis Crac.*, 1550-1670, s. 1334 (fol. 669); nr 507: *Acta controversiarum consularia*, 1604-1606, s. 527-528, 849-850, 858, 971; nr 510: *Acta consularia Crac. controversiarum*, 1617-1619, s. 910; nr 511: *Acta consularia Crac. controversiarum*,

1620-1622, s. 161, 229, 412, 753; nr 512: *Acta consularia Crac. controversiarum*, 1623-1624, s. 218, 269-270; nr 514: *Acta controversiarum*, 1627-1628, s. 744-755, 843; nr 1423: *Liber iuris civilis inceptus anno Domini MDLV*, 1555-1611, s. 725 (396); Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy w Krakowie i Kazimierzu, nr 43: *Regestum seu liber actorum contubernii murariorum, fabrorum et stameciorum clarissi[mae] urbis Cracoviensis*, 1572-1743, s. 168, 244, 245, 246, 250; nr 55: *Regestr do wpisywania spraw czechowych ...*, 1619-1630, s. 12, 12-13, 14, 28-29, 29-30, 37-38, 39, 44, 50, 51, 52, 56-57, 63, 77, 92, 93-94, 94, 104, 105, 108, 109, 110, 115, 121, 122, 123, 124, 149, 152, 204, 264, 265, 268, 269, 270, 275, 276; nr 59: *Regestrum pro inscribe[n]dis discipulis artificii muratoru[m] et stametiorum ...*, 1590-1722, s. 9, 18, 36, 56, 81, 82, 83, 85, 89.

K. Mikocka-Rachubowa

Simon Jan A., snycerz; w l. 1777-78 z polecenia Szymona Bogumiła Zuga wykonał ornament „antyczny” nad drzwiami sypialni, najpewniej we dworze Ludwika Tyszkiewicza w Horodnie (obecnie Białoruś). S. jest prawdopodobnie autorem także drugiej supraporty do pokoju sypialnego (motyw kosza z kwiatami w wieńcu, gałązek palmowych ze sznurami koralu, girlandy z koralu) oraz być może innych płaskorzeźbionych supraport w tym dworze.

Jaroszewski T., *Dwór w Horodnie*, BHS, XXVIII, 1966 nr 2, s. 173, 175-177. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 4, Wr. 1993.

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 18, s. 274; nr 50, k. 60.

P. Kluz

Simon Jan Antoni Medard, malarz, malarz konserwator, ur. 8 VI 1815 (ochrzczony zapewne 8 VII t.r.) Leszno, zm. 11 II 1863 Poznań. Syn Józefa (ur. 30 IV 1784, zm. 6 III 1833), krawca, i Teresy z domu Kneislern (ur. 1785, zm. 24 X 1855). Był bratankiem pozn. księgarza i właściciela zakładu litograficznego Karola Antoniego Simona (ur. 29 IX 1781, zm. 31 XII 1840) oraz stryjecznym bratem pozn. malarza i księgarza Władysława Simona. W 1852 poślubił pochodzącą z Wołynia Olimpię Korczyńską (ur. 1831, zm. 4 IV 1863 Poznań); ich dziećmi byli: Olimpia Melania (ur. 29 XII 1852, zm. 1 IV 1920 Poznań)

zameżna Wojciechowa Pelczyńska, Stanisław Franciszek Ksawery (ur. 26 I 1855; 5 II 1877 wymeldowany do Królewca, czeladnik ślusarski), Maria Magdalena (ur. 22 VII 1860) i Wacław Tomasz (ur. 18 IX 1862, zm. 24 IV 1863).

S. ukończył szkołę elementarną w Lesznie, a następnie, w 1835-40, studiował malarstwo w akademii w Wiedniu, immatrykulowany 12 XI 1835 (zapisany jako ur. w miejscowości Lipa w Wielkim Księstwie Pozn.); mieszkał wówczas pod adresem Leopoldstadt, große Ankergasse 27. W 1841 zapewne powrócił do Leszna, skąd nadesłał na wystawę pozn. Tow. Sztuk Pięknych obrazy: *Krakusi napadnięci od Kozaków* i *Sen* oraz niezidentyfikowany portret. W 1844 był w Kaliszu, gdzie namalował *Portret Adeli z Dzierżbiczkich Mazurkiewiczowej* (ol., sygn., w 1995 Wyd. Konserwacji Dziel Sztuki ASP w Warszawie). Na wystawę pozn. Tow. Sztuk Pięknych nadesłał z Monachium obrazy: w 1845 *Kram piekarza w Mnichowie* (czyli w Monachium) i *Szynkarz w swej szynkowni*, a w 1847 obraz o nieokreślonym tytule (S. nie został odnotowany w monografiach Haliny Stępień o pol. artystach w środowisku monachijskim, 1990 i 1994). W 1845 działał w Poznaniu, gdzie w kolegiacie Św. Stanisława konserwował obrazy: *Św. Walenty wśród chorych*, obraz flamandzki *Chrystus Bolesławy* oraz *Wizja Św. Franciszka Ksawerego*. W l. ok. 1845-52 przebywał jako nauczyciel rysunku i malarstwa w domach Lubowidzkich w Morozówce k. Skwiry na Ukrainie oraz Konstantego i Józefy Potockich w Peczarze na Podolu, gdzie przypuszczalnie powstał *Portret córki Potockiego z przyjaciółką* (ol., Muz. w Winnicy, Ukraina). Malował też portrety tamtejszych ziemian, w tym: *Portret Elizy z Zamoyskich Zenonowej Brzozowskiej* (d. w zb. Brzozowskich w Sokołówce k. Braclawia, zaginiony), *Portret mężczyzny z rodziny Białobrzeskich* (1844), *Portret w popiersiu starego mężczyzny w czarnym surducie* (ol., sygn.: „Jan Simon 1845”, w 1925 wyst. w Kijowie), *Portret trzech dziewczynek z pieskiem* (1846, w 1896 wyst. w Warszawie ze zb. Cecylii Zalewskiej, repr. przez H. Piątkowskiego). Jego domniemane czasowe zamieszkanie w Odessie potwierdzałyby obraz *Atleta z Odessy* (w 1853 wyst. w Poznaniu).

W 1852 S. osiedlił się w Poznaniu, gdzie przyjął prawo miejskie. W 1853 mieszkał przy ul. Św. Rocha nr 23; pod tymże adresem w 1858-60 polecał się jako „portrecista i malarz scen hist.”.

Oprócz wspomnianych prac wystawił w pozn. Tow. Sztuk Pięknych w 1853 *Portret mężczyzny*, a w 1857: *Popiersie abpa gnieźnieńskiego i pozn. Leona Przyłuskiego* (ol., owal, sygn.: „pinxit Jan Simon Polak”, ok. 1857, Muz. Archidiecezjalne w Poznaniu), szkic kompozycji *Wniebowzięcie Matki Boskiej* (być może do obrazu do kośc. w Śmiglu k. Kościana) oraz portret mężczyzny; w 1862 pokazał tam kompozycję *Książe Józef Poniatowski w obozie w Czechach* (w 1862 wł. abpa pozn. L. Przyłuskiego, zaginiony). Pod koniec życia trudnił się pracami na zamówienia kościelne, m.in. w 1861 za restaurację obrazu *Matka Boska ze św. Elżbietą* z kośc. NMP na Ostrowie Tumskim otrzymał 200 talarów. We wrześniu 1862 Dz. pozn. donosił, iż S. i Władysław Simon byli „zajęci pomniejszymi pracami przeznaczonymi dla bractw lub kościołów, jako to obrazami świętych, stacjami [drogi krzyżowej], itp.”.

Spośród portretów autorstwa S., dominujących licznie w jego dorobku, znane są podobizny ziemian, przedstawicieli inteligencji i mieszczan Wielkopolski: *Portret Gottlieba Zeina, króla kurkowego w Lesznie* (1840, Muz. w Lesznie), *Portret rodziny prawnika Jana Juliana Carqueville* (1841, MNP), Michałiny z Gottwaldów Lekszyckiej (ol., sygn.: „Jan Simon pinx./ 1853”, MNP), Heleny Margowskiej (ol., 1855, MNP), ponadto *Portret Elżbiety Wężyk* (1855) i *Portret Felicji Wężyk* (oba ol., w 1997 wł. pryw. w PuszczykóWKu k. Poznania). W 1861 S. namalował wizerunki: pana Brankowskiego i pani Brankowskiej, Jana Nepomucena Gundermana oraz Ludgardy z Brankowskich Gundermanowej (wszystkie ol., sygn.: „Jan Simon pinx./ 1861”, MNP). Wiadomo też, że *Portret hrabiego Szembeka* i *Portret jego żony z Niemojowskich Szembekowej* były w 1979 w zb. pryw. w Warszawie. Wg Magdaleny Warkoczewskiej portret rodziny Carquevillów wydobywa wzajemne uczuciowe więzi modeli, co wpływa na jego emocjonalny odbiór. Przemysław Michałowski (1956), powołując się na wizerunek Grundmana, ocenił S. „jako świetnego kontynuatora najlepszych tradycji realistycznego malarstwa portretowego z I poł. XIX w. w Poznaniu”.

S. podejmował też tematy religijne, m.in.: *Św. Florian* i *Św. Rozalia* (oba 1853, do kośc. Św. Rocha w Poznaniu na Miasteczku, były tam w 1937, niezachowane), *Wniebowzięcie Matki Boskiej* (1857, w ołtarzu gł. kośc. par. w Śmiglu k. Kościana), obrazy ołtarzowe *Św. Józef z Dzie-*

ciątkiem (data mylnie odczytana jako 1868) i *Serce Jezusa* (autorstwo przypisywane, oba w kośc. par. w Słupach w Bydgoskiem), poza tym starotestamentowy motyw *Zydzi czczący złotego cielca* (autorstwo przypisywane, Muz. Archidiecezjalne w Poznaniu). Rzadziej malował sceny hist. i rodzajowe, oprócz wyż. wym. znany obraz *Ułan* (w 1898 wyst. w Warszawie).

Poznanie twórczości S. utrudnia zaginięcie dokumentacji; w 1933 „cały materiał biograficzny i szereg prac” (H. Majkowski) był wł. syna artysty (Stanisława Franciszka Ksawerego?) w Gdańsku. W 2012 w Düsseldorfer Auktionshaus wystawiono *Dziewczynkę z czerwonym szalem*, ol., sygn., 1842.

ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z., z pomyłkową datą śmierci 1890). – Wojtkowski A., *Bibliografia historii Wielkopolski*, t. 1, P. 1938. – Grajewski, 1972. – Bénézit, t. 9 (z datą śmierci podaną za ThB). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Busse. – *Wielkop. słownik biogr.*, W. 1981 (Michałowski P.). – PSB, t. 37, 1997 (tenże).

Piątkowski. – Chwalewik, t. 2, 1927, s. 81. – Brosig A., *Przypominajmy zapomnianych (Władysław i Jan Simonowie, malarze poznańscy XIX w.)*, Kur. pozn., 1933 nr 575 (15 XII), s. 8. – Majkowski H., *Władysław Simon. Przyczynki do życia i działalności zapomnianego nazareisty wielkopolskiego*, Pol. gaz. Introligatorska, 1933 nr 10, s. 151-153 (i osobna odbitka, P. 1933). – Michałowski P., *Malarstwo do końca XIX w.*, [w:] *Dziesięć wieków Poznania*, P. 1956, t. 3, s. 143, 144, 154 (il. 111). – Dobrowolski, t. 1. – Ryszkiewicz A., *Pol. portret zbiorowy*, Wr. 1961. – *Nabytki MNP w l. 1964-65*, Studia Muzealne, V, 1966, s. 147. – Warkoczewska M., *Malarstwo i grafika*, [w:] *Dzieje Wielkopolski*, P. 1973, t. 2. – Taż, *Malarstwo i grafika epoki romantyzmu w Wielkopolsce. Dzieje i funkcje*, W.-P. 1984. – Taż, *Wystawy Tow. Sztuk Pięknych w Poznaniu (1832-1857)*, W.-P. 1991. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 10, Wr. 1996. – Motty M., *Przechadzki po mieście*, P. 1999. – Goch M., *Zapomniane malarstwo polonika w zb. muzeów Ukrainy*, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 9, red. Walczak W., Łopatecki K., Białystok 2017, s. 387 (dot. Muz. Sztuki w Humanii), 391 (Muz. Sztuki w Winnicy).

Spis przedmiotów będących od 24 czerwca do końca lipca 1841 na wystawie Tow. Sztuk Pięknych w Poznaniu..., P. [1841], s. 28. – *Spis obrazów, które od dnia 22 czerwca ... 1845 w Sali Hotelu Saskiego przez Tow. Sztuk*

Pięknych Księstwa Pozn. wystawione będą, P. 1845, s. 31. – *Kat. wystawy retrospektywnej nieżyjących malarzy pol. w salach redutowych w Warszawie*, W. 1898. – Krótkie wzmianki. – Шербаківський Д., Ернст Ф. [Szczerbakiw-skiy D., Ernst F.], *Український портрет. Виставка українського портрету XVII-XX ст.*, Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка, Київ 1925, s. 57, poz. 198. – *Nabytki i dary 1945-1967 ze zb. Muzeów Nar.*, MNP, P. 1967, s. 106, nr 96-99. – *Romantycy i pozytywiści. W stulecie śmierci Karola Libelta, 1802-1875. Kat. wystawy*, MNP, P. 1975, s. 34. – KZSP, t. 5, z. 20, 1977; seria nowa, t. 7, cz. 1/1, 1983; cz. 2/1, 1998.

Dz. pozn., 1862 nr 218 (23 IX), s. 4. – Kur. warsz., 1862 nr 282 (10 XII), s. 1592. – Tyg. il., 1862 półr. II, s. 115.

Hajdecki. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 40 (d. teka q-4), obwoluta „Poznań”, odpis listu z Arch. Państw. w Poznaniu, 23 VI 1936, z wyciągami z *Bürger-Aufnahme Buch*, 1843. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z listu Antoniny Chmielowskiej z Leszna, 15 II 1975, z wypisem z księgi chrztów parafii leszczyńskiej; notatka dot. portretów Szembeków, z kwietnia 1979; notatka dot. *Portretu Adeli z Dzierzbickich Mazurkiewiczowej*, z 19 I 1995; list Aleksandry Kudelskiej z Muz. Archidiecezjalnego w Poznaniu, 3 XI i 24 XI 2016, z fot.; list Katarzyny Gieszczyńskiej-Nowackiej z Gab. Ryc. MNP, 15 XI 2016, z informacjami genealogicznymi o rodzinie S., list Marii Gołąb z MNP, 29 XI 2016, z wykazem prac; notatka dot. *Portretu dziewczynki z czerwonym szalem* w Düsseldorf Auktionshaus, https://www.duesseldorfer-auktionshaus.de/de/katalog/view_cat/02_2012/250_A-Gem%C3%A4lde. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 852: Grajewski L., *Artyści pol. w Rosji w XIX i z pocz. XX w.*, rkps, k. 29.

J. Polanowska

Simon Kaspar (Kasper), kamieniarz, Niemiec; ur. Sabinov k. Preszowa (obecnie Słowacja); żonaty z Elżbietą. Przybył do Krakowa najpewniej przed 1507. Został współpracownikiem w warsztacie Franciszka Florentczyka przy budowie zamku królewskiego. 18 IV 1508 obaj otrzymali dodatek do wynagrodzenia w postaci sukna luńskiego (tj. wyrabianego w Londynie lub Lejdzie). S. rezydował w obrębie zabudowań pałacu bpa Erazma Ciolka, później bpa Piotra Tomickiego, przy ul. Kanoniczej. W 1520 sędził się z murarzem Tomaszem. Od 14 V do 3 VII 1524 współpracował z mistrzem Benedyktem przy dalszej budowie zamku królewskiego, pobierając wyższe wynagro-

dzenie niż jego towarzysze. S. mógł mieć udział w projektowaniu „gotycko-renesansowych” portali wawelskich, ale nie jest ich autorem, jak wskazywali niektórzy badacze. W 1525 wymieniony był kilkakrotnie w aktach sądu biskupiego. W 1532 przyjął krak. prawo miejskie. W następnym r., razem z muratorem Jakubem Żurem, zawiązał umowę na budowę prezbiterium i cyborium do kość. w Zielonkach k. Krakowa za sumę 90 grzywien. S. jest autorem kamiennego sakrarium i zapewne portalu w tej świątyni. Przypisuje mu się wykonanie obramień okiennych domu kapituły katedralnej na Wawelu, tzw. Wikarówki (po 1522), oraz współpracę z Jakubem Żurem przy przebudowie kaplicy Jana Grota w katedrze krak. (1522).

Łuszczkiewicz W., *Restauracja kość. w Zielonkach*, Przyjaciół Sztuki Kościelnej, 1885 nr 2, s. 44. – Tomkowicz S., *Powiat krak.*, Tekka Grona Kons., t. 2, Kr. 1906, s. 266. – Tenże, *Zabytki kość. par. we wsi Zielonkach pod Krakowem*, SKHS, VII, 1906, szp. CCCLIII-CCCLIV. – Chmiel A., *Wawel*, t. 2: *Materiały archiw. do budowy zamku*, Tekka Grona Kons., t. 5, Kr. 1913, s. 14, 35. – Łoza S., *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, W. 1930. – Sinko-Popielowa K., *Renesansowe cyborium z r. 1542 w Zawichoście*, BHSK, t. VI, 1938, s. 14. – Crac. art. 1501-1550, nr 769, 1330. – Przybyszewski B., *Kość. par. w Zielonkach pod Krakowem z I połowy w. XVI*, Spraw. z Czynności i Posiedzeń PAU, t. 50, 1949 nr 2, s. 40-42. – KZSP, t. 4, cz. 1, 1965. – Łoza S., *Architekci i budowniczowie w Polsce*, W. 1954. – Rewski Z., *Majstersztyki krak. cechu murarzy i kamieniarzy XVI-XIX w.*, Wr. 1954. – Przybyszewski B., *Muratorzy i kamieniarze zajęci przy budowie zamku królewskiego na Wawelu (1502-1536)*, BHS, XVII, 1955 nr 1, s. 152, 158. – Szablowski J., *Architektura*, [w:] *Historia sztuki pol.*, t. 2: *Sztuka nowożytna*, red. Dobrowolski T., Kr. 1965. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 2, Wr. 1975, s. 238, s.v. Franciszek Florentczyk (Fischinger A.). – Przybyszewski B., *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu. Z archiwaliów kapitułnych i kurialnych krakowskich 1516-1525*, Kr. 1970, s. 157; *Artyści i rzemieślnicy krak. w l. 1526-1535*, Kr. 1985, s. 16-17. – Dobrowolski T., *Sztuka pol. Od czasów najdawniejszych do ostatnich*, Kr. 1974, s. 268. – Ross J., *Z badań nad związkami Słowaczyny i Małopolski w dziedzinie architektury i rzeźby architektonicznej z okresu renesansu (do 1580 r.)*, [w:] *Renesans. Sztuka i ideologia*, red. Jaroszewski T.S., W. 1976, s. 439, 441. – Chrzanowski T., Kornecki M., *Sztuka Ziemi Krak.*,

Kr. 1982. – Jamroz J., *Zamek w Ogrodzieńcu. Wczesnorenesansowa rezydencja Bonerów*, Folia Historiae Artium, XVIII, 1982, s. 121-122. – Kozakiewiczowa H., *Rzeźba XVI wieku w Polsce*, W. 1984, s. 18 (S. nie wym. w indeksie). – Fischinger A., *Renesansowa kultura artyst. Krakowa - architektura i rzeźba*, [w:] *Kraków w dobie Renesansu*, red. Małecki J.M., Kr. 1989, s. 29. – Tenże, *Pałac króla Aleksandra na Wawelu*, RK, LVI, 1990, s. 87-90. – Kornecki M., *Sztuka sakralna*, Kr. 1993. – Miłobędzki A., *Architektura ziem Polski. Rozdział europejskiego dziedzictwa*, Kr. 1994, s. 34. – Zlat M., *Geneza gotycko-renesansowych portali zamku na Wawelu*, Roczn. Historii Sztuki, XXX, 2005, s. 104-105. – Krasnowolski B., *Krak. warsztaty budowlane i kamieniarskie na przełomie średniowiecza i nowożytności*, RK, LXXII, 2006. – Korpysz E., *Renesansowe sakrarium w kość. par. w Dobromilu*, BHS, LXX, 2008 nr 3/4, s. 379. – Ratajczak T., *Udział mistrza Benedykta w nowożytnej przebudowie zamku wawelskiego*, Studia Waweliana, XIV, 2009, s. 22-23. – Tenże, *Mistrz Benedykt - królewski architekt Zygmunta I*, Kr. 2011. – Bęczkowska U., Biernat M. i in., *Zabytki sztuki w Polsce. Małopolska*, W. 2016.

Arch. Kurii Metropolitalnej w Krak., Acta Officialia, nr 45, k. 97v; nr 54, k. 38; nr 57, k. 40v, 43, 63, 87v; nr 58, k. 204, 205; Acta Episcopalia, nr 6, k. 147v. – ANK, Akta miasta Krakowa, Consularia, nr 435: *Ephemerides actorum incliti senatus Crac.*, s. 204; Akta miasta Krakowa, Libri iuris civilis civitatis Cracoviae, nr 1422: *Liber iuris civilis inceptus anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo tercio....*, s. 281.

P. Kluz

Simon Paul, stolarz lub snycerz. 11 IX 1581 został wymieniony w aktach gdańskiego cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy jako czeladnik, wśród kilku snycerzy i stolarzy.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skoro-widz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/1771: *Cech stolarzy i snyce-rzy 1555-1617. Księga mistrzów*, k. 74v.

J. Pałubicki

Simon Władysław (ochrzczony Paweł Władysław), malarz, nauczyciel rysunków, księgarz, wydawca i działacz społeczny, ur. 25 I 1817 (Hilary Majkowski, a za nim PSB, błędnie podają: 1816) Poznań, zm. 30 VI 1899 tamże. Syn Woj-

ciecha (ur. ok. 1780), nauczyciela tańca, w 1837 właściciela pozn. kamienicy, i Józefy z domu Pfaff lub Pfeiffer, względnie Pfeiffer (ur. 1790), córki perukarza; brat Juliana, inżyniera mechanika, założyciela warsztatu przejętego przez Hipolita Cegielskiego i rozwiniętego w znany pozn. zakład przemysłowy; bratanek pozn. księgarza i właściciela zakładu litograficznego Karola Antoniego Simona (1781-1840); stryjeczny brat pozn. malarza Jana Antoniego Medarda Simona (zob.). W 1853 w Poznaniu w parafii rzymskokatolickiej św. Małgorzaty poślubił Julianę (Julię) z Miśkiewiczów (1820-63); ich dziećmi byli: Józefa (ok. 1850-1951), Wojciech (ur. 3 VI 1854, zm. 7 V 1900) krytyk, dziennikarz, autor komedii i malarz (?) dekoracji do szkolnych przedstawień teatr., Maria zamężna Meynerow?, i Kazimiera, nauczycielka, oraz zmarli w dzieciństwie: Leon (lub Zygmunt, zm. w wieku 7 l.), Stanisława, Bernard i Anna. S. ukończył Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, gdzie jego kolegą był przyszły aktor Jan Królikowski.

Od 1836 przebywał w Wiedniu; w l. 1837-41 i w zimowym półr. 1849 oraz być może też w 1850 studiował malarstwo w tamtejszej akademii sztuk pięknych (zachowane świadectwa z 1839-50). W księdze immatrykulacji zapisany 7 IV 1837 jako absolwent szkoły elementarnej, mający 20 l., zamieszkały pod adresem Wieden 64. Studia rozpoczął od kursu rysunków z antyku u Leopolda Kupelwiesera (od listopada 1837), a ukończył w Meisterklasse kierowanej przez Josepha Führicha (zaświadczenie profesora z 2 IX 1841). Jego kolegami z uczelni byli malarze Szczesny Morawski i Leopold Nowotny. Z tego okresu znany jest jego rys. węglem *Akt męski*, z adnotacją J. Führicha sporządzoną w trakcie korekty profesorskiej: „Wladislaus Simon 21 Jahr alt, katholisch; gebürtig aus Posen, Preus-Polen, besucht die Akademie seit 1837”; zapewne wtedy powstała też wielofigurowa kompozycja *Z przypowieści biblijnych*, rys. oł. (oba w 1933 w Pozn. Muz. Diecezjalnym, repr. Ilustracja pol., 1931 nr 24, s. 5 i 4). Powróciwszy do Poznania, S. mieszkał na Śródce przy ul. Cybińskiej nr 5; przy tej ulicy otworzył ok. 1850 własną księgarnię nakładową. Prowadził, we współpracy z księdzem Franciszkiem Bazyńskim, Wydawnictwo Dobrych i Tanich Książek, przemianowane w 1873 na Wydawnictwo im. Księdza F. Bazyńskiego

(kierował nim wraz z Ludwikiem Rzepeckim i Tytusem Daszkiewiczem), które w 1894 przekazał synowi Wojciechowi i Karolowi Kozłowskiemu. Wydawał w nim wiele pozycji z historii i literatury pol. dla bibliotek Tow. Czytelni Ludowych, które finansowało jego oficynę. Od 1875 był też właścicielem drukarni przy ul. Piekary 7; w niewiadomym czasie nabył być może kamienicę przy Rynku Śródeckim.

S., który utrzymywał kontakty m.in. z Józefem Ignacym Kraszewskim, Janem Matejką i Władysławem Łuszczkiewiczem, był też uczestnikiem i animatorem życia artyst. i teatralnego Poznania. Jego wizytę (przed 1855) w swej pracowni wspomniiał snycerz amator Józef Kalasanty Jakubowski. Malarz urządzał pierwsze wystawy sztuk pięknych w d. Hotelu Saskim. Prowadził również lekcje rys. w pozn. pensjach żeńskich Katarzyny Poplińskiej, Antoniny Estkowskiej i zakonu Dames du Sacré Coeur (siostr sercanek, istniała do l. 70. XIX w.). Był współzałożycielem działającego w l. 1848-52 tow. muzyczno-teatr. Harmonia; opublikował *Wspomnienie o tow. Harmonia*, poświęcając wiele miejsca jego wydz. dramatycznemu (1888); ok. 1850 zaangażował się w poszukiwanie gmachu dla teatru pol. W l. 1873-83 redagował i wydawał czas. Warta. Rozwijał też żywą działalność społeczną, kulturalną i charytatywną. W 1850 wraz z Edwardem Łubieńskim i Tytusem Działyńskim założył Tow. Św. Wincentego a Paulo w Poznaniu i był jego długoletnim prezesem w swej parafii; należał do organizatorów Tow. Przemysłowego w Poznaniu (podpisany na akcie założenia 24 VIII 1862, Oddz. Rękopisów Bibl. Raczyńskich w Poznaniu), a następnie został jego członkiem. Brał również udział w innych społecznych przedsięwzięciach – uważany jest za jednego z najbardziej zasłużonych obywateli Poznania.

Malował gł. obrazy religijne na zamówienia kośc. Poznania i Wielkopolski, korzystając nieraz z pośrednictwa firmy „Józef Szpetkowski Spółka Poznań-Warszawa-Wilno”. Rzadziej podejmował tematy hist. i tworzył portrety. Po powrocie z wiedeńskich studiów wykonał w l. 1850-53 w katedrze pozn. polichromię *Adoracja Najświętszego Sakramentu* w kaplicy Św. Krzyża (jako własne *votum*) przy współpracy malarza dekoratora Bonka, który namalował tam „łuki z ornamentem i postaci aniołów” (zapewne identycznego z Szymonem Bakiem, zm. 1865, autorem malowideł w ratuszu pozn.; dokumentacja prac Bibl. PAU

i PAN Kraków, rkps 3558); namalował także 2 obrazy ołtarzowe w tamtejszej kaplicy Matki Boskiej (niezidentyfikowane, zaginione przed 1937). Wg Gaz. warsz. z 1855 S. wykonał w galerii obrazów pałacu arcybiskupiego w Poznaniu freski na suficie „w pierwszej wielkiej Sali”; wg KZSP (który nie wymienia S.) autorem malowideł w stylu pompejańskim z 1854 we wnętrzach tego pałacu (nie wiadomo, czy także w galerii) był Feliks Bąk (być może identyczny z Szymonem Bakiem; pałac zdewastowany 1939-44 i uszkodzony 1945). W liście do kapituły katedry pozn. z 7 XII 1857 S. przedstawił proj. wykonania w prezbiterium katedry cyklu 10 scen z życia św. Piotra i z życia św. Pawła (po 5 kompozycji), które zamierzał namalować w Monachium lub Rzymie (kapituła z braku funduszy propozycji nie przyjęła). We wrześniu 1862 Dz. pozn. donosił, iż S. i jego kuzyn Jan Simon byli „zajęci pomniejszymi pracami przeznaczonymi dla bractw lub kościołów, jako to obrazami świętych, stacjami [drogi krzyżowej] itp.”. Z prac tych znany jest zespół obrazów ol. *Zwiastowanie*, *Chrzest Chrystusa* i *Ostatnia Wieczerza* do ołtarzy procesyjnych na święto Bożego Ciała w kośc. Św. Wojciecha w Poznaniu (wszystkie w złym stanie, zachowane na plebanii tegoż kośc.), jak również 2 obrazy *Wniebowzięcia NMP*, co do których autorstwo S. bywa podważane – ol., wg kompozycji Guida Reniego (ok. 1860, w ołtarzu gł. kośc. Wniebowzięcia NMP, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty, Lwówek), i „analogiczny” doń (wg KZSP) obraz (ok. 1860, w ołtarzu gł. kośc. Wniebowzięcia NMP, Zbąszyń). W 1880 S. zawarł umowę na wykonanie zespołu prac do kośc. Św. Jadwigi w Pępowie k. Gostynina, z których zachowane są 2 owalne obrazy w zwieńczeniu ołtarzy bocznych przy tęczy – w lewym *Św. Wojciech*, w prawym *Św. Stanisław bp* – oraz 14 obrazów stacji drogi krzyżowej (ol. na desce).

Od 20 I 1882 do co najmniej sierpnia t.r. S. przebywał w Austrii, gł. w Wiedniu i w pobliskim Hirschstetten (obecnie w obrębie Wiednia), dokąd pojechał w celu wykończenia wielofigurальной kompozycji *Krzyżowcy pod Jerozolimą* (ol., sygn., 1882, zachowana w Pałacu arcybiskupim w Poznaniu; być może identyczna ze szkicem ol. (?) *Kreuzfahrer bei Jerusalem*, wzmiankowanym w 1937 jako wł. rodziny artysty w Poznaniu), która była wtedy wyst. w Wiedniu oraz na kilku innych bliżej nieokreślonych wysta-

wach w Austrii. Wtedy też namalował ol. obraz *Wskrzeszenie Łazarza* (Bibl. Muz. Archidiecezjalnego Poznań; rysunkowe studium do niego dużych rozmiarów było w 1933 w zb. księdza kanonika Edmunda Majkowskiego) oraz zrealizował szereg zamówień dla austriackich kościołów (bliżej nieznane). Niewykluczone, iż korzystał wtedy z pomocy osiadłego w Wiedniu swego przyrodniego brata Bolesława Simona, właściciela tamtejszej fabryki. Jedną z jego ostatnich prac był wielki tryptyk *Tajemnica Trójcy Przenajświętszej*, do którego szkice (niezachowane) znane były Hilaremu Majkowskiemu i świadczyły, jego zdaniem, „o bujnej wyobraźni, a nade wszystko o pracowitości autora” (1931 i 1933); tryptyk przedstawiał po prawej *Sąd Ostateczny*, po lewej *Strącenie aniołów*, w środku *Niebo* „zawierające tysiące figur” (być może w związku z tym dziełem powstał obszerne utwór lit. S. *Odblask idei Trójcy Przenajświętszej w dziejach Polski. Trylogia w trzech obrazach*, Bibl. PAU i PAN Kraków, rkps 3555). Tryptyk nie został ukończony z braku środków materialnych oraz z powodu pogorszenia kondycji fizycznej autora – „żmudna praca w kreśleniu rysunków zniweczyła jego wzrok i zdrowie” (H. Majkowski). Przeprowadzone wtedy dwie nieudane operacje oczu przyczyniły się do porzucenia twórczości artyst. przez S.

Malarz był też autorem wzorów kompozycji, wg których rytownik Stanisław Łukomski wykryciny dla prowadzonego przez S. wydawnictwa, w tym *Męczeństwo św. Wojciecha* (staloryt, sygn., ok. 1865, zamieszczony na frontispisie książki Hilarego Koszutskiego *Żywot świętego Wojciecha biskupa i męczennika, patrona Królestwa Pol.*, P. 1864, wyd. przez oficynę S.) oraz *Beatissime Pater!*, prośba o błogosławieństwo papieskie Piusa IX dla Tow. Św. Wincentego à Paulo (akwaf., sygn., 1864, wyd. przez Tow. Św. Wincentego à Paulo, P. 1864, egzemplarze obu ryc. Gab. Ryc. MNP). Twórczość malarska S. – artysty zapoznanego, uważanego za epigona nazareńczyków – pozostawała w kręgu sztuki jego wiedeńskich profesorów i należy do nurtu późnego romantyzmu w akademizmie. H. Majkowski wystawił S. bardzo pozytywną ocenę: „Dzieła jego – specjalnie szkice kompozycyjne kreślone tuszem, węglem i ołówkiem – wykazują nieskazitelną rysunek oraz doskonale ujęcie formalne struktury pojęciowej tych czasów”.

Muz. Diecezjalne w Poznaniu planowało na rok 1932 zorganizowanie wystawy zbiorowej prac S., która jednak nie doszła do skutku.

Prace poza wyż. wym.: Bibl. PAU i PAN Kraków, w rkps 3556: *Szkicownik art[ysty]-mal[arza] Władysława Simona*, 34 kart i 3 luźne, zawierający: studia i szkice, rys. ol. i kredką?, przedstawiające portrety, szkice akademickie figuralne, akty, kompozycje figuralne, krajobrazy, motywy architektoniczne, animalistyczne i florystyczne, fot. obrazów S.; Bibl. Muz. Archidiecezjalnego Poznań – *Chrystus na Krzyżu*, szkic ol., sygn., 1858, *Portret córki*, szkic ol., sygn., 1870, *Portret córki*, ol., sygn., 1878; Muz. Historii Miasta Poznania – para obrazów *Głowa Matki Boskiej* i *Głowa Ukrzyżowanego Chrystusa*, oba ol., o jednakowych wymiarach.

W 1937 w Muz. Diecezjalnym w Poznaniu było 118 rys. S., w t.r. w zb. rodziny artysty w Poznaniu – *Portret żony artysty*; *Portret mężczyzny w mundurze*, nieukończony, ol., sygn., 1878 (był do 1942, później strata wojenna), oraz rys.: *Cztery okresy życia* i *Polonez*; w 1933 w zb. księdza kanonika Edmunda Majkowskiego – mały szkic ol. *Matka Boska pod Krzyżem*.

Bibliografia dot. twórczości plastycznej S. (pozostałe pozycje w PSB).

Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia. L. 1881-1900*, t. 4, Kr. 1916, s. 165 (s.v. Simon W.), 212 (s.v. Spis). – ThB, t. 31, 1937. – Wojtkowski A., *Bibliografia historii Wielkopolski*, t. 1, P. 1938. – *Słownik pracowników książki pol.*, W.-Łódź 1972 (Maciejewska H.). – Bénézit, t. 9. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Busse. – *Wielkop. słownik biogr.*, W. 1981 (Michałowski P.). – *Słownik artystów pol. ...*, t. 5, 1993, s. 202, s.v. Łukomski Stanisław. – AKL, t. 6, 1992, s.v. Bąk Szymon (bez nazwiska S. i wspólnych prac). – PSB, t. 37, 1997 (Michałowski P.).

Jakubowski J.K., *Opis obrazu Najświętszej Marii Czesłochowskiej w drzewie rżniętego ...*, [P.] 1855 (wyd. 2, z nieco zmienionym tytułem, 1858); toż: *Beschreibung des durch J.K. Jakubowski in Holz geschnitten Bildes der heiligsten Maria von Czenstochau*, [P.] 1858. – Karwowski S., *Historia Wielkiego Księstwa Pozn.*, t. 3, P. 1931, s. 339-340. – [Majkowski H.], *Władysław Simon, jego malarstwo i praca społeczna*, Ilustracja pol., 1931 nr 24, s. 4-5, 10. – Majkowski H., *Simonowie, rodzina artystów pozn.*, Kur. pozn., 1931 nr 245 (31 V), s. 3. – Brosig A., *Przypominajmy zapomnianych (Władysław i Jan Simonowie, malarze pozn. XIX w.)*, tamże,

1933 nr 575 (15 XII), s. 8. – Majkowski H., *Władysław Simon. Przyczynki do życia i działań zapomnianego nazarenisty wielkopolskiego*, Pol. gaz. Introligatorska, 1933 nr 10, s. 151-153 (osobna odbitka, P. 1933). – Michałowski P., *Malarstwo do końca XIX w.*, [w:] *Dziesięć wieków Poznania*, P. 1956, t. 3, s. 143, 144. – Warkoczewska M., *Malarstwo i grafika*, [w:] *Dzieje Wielkopolski*, P. 1973, t. 2. – Taż, *Malarstwo i grafika epoki romantyzmu w Wielkopolsce. Dzieje i funkcje*, W.-P. 1984. – Motty M., *Przechadzki po mieście*, P. 1999, t. 1-2. – Kość. św. *Jadwigi w Pępowie*, oprac. Szwarz H., Cynka M., Gostyń 2008, s. 138, 140-141 (bez nazwiska S.). – *Straty wojenne. Malarstwo pol. Obrazy ol., pastele, akwarele artystów pol. i w Polsce działających utracone w l. 1939-1945 w granicach Polski po 1945*, t. 2, oprac. Tyczyńska A., Znojewska K., W. 2012. – Janik B., *Władysław Simon i jego obrazy w pępowskim koście*, Wieści Pępowa. Pismo Samorządu Gminnego, 2016 nr 142, s. 18-19 (wyd. online www.pepowo.pl/data/files/418, dostęp 10.12.2018). – Straszewska A., Gutschi F., *Studenci z ziem d. Rzeczpospolitej w Akademii der bildenden Künste w Wiedniu (1726-1938). Wypisy z ksiąg immatrykulacyjnych*, Lublin-W. 2022.

KZSP, t. 5, z. 4, 1961 (dot. Pępowa, bez nazwiska S.); z. 14, 1969, s. 21, il. 21 (dot. Lwówka), s. 43 (dot. Zbąszynia); seria nowa, t. 7, cz. 1, 1983. – Dużyk J., Schnaydrowa B., *Kat. rękopisów Bibl. PAN w Krakowie*, sygn. 2907-3606, Wr. 1973. – *Szlachetne dziedzictwo czy przeklęty spadek: tradycje sarmackie w sztuce i kulturze. Kat. wystawy*, red. Dziubkowska J., MNP, P. 2004, s. 197, poz. 294. – Suchocka D., *Malarstwo pol. 1766-1945. Kat.*, MNP, P. 2005, s. 331.

Gaz. warsz., 1855 nr 122, s. 4. – Dz. pozn., 1862 nr 218 (z 23 IX), s. 4. – Kur. pozn., 1900 nr 107 (z 11 V), s. 3 (dot. Wojciecha, syna S., i drukarni). – *Sztuki Piękne*, X, 1934, s. 314. – *Tęcza*, 1934 nr 5, s. 74.

Hajdecki, cz. 2, poz. 119. – Bibl. PAU i PAN Kraków, rkps 3554: *Listy i korespondencja Władysława Simona*, 23 listy z l. 1853, 1860, 1879-82, gł. korespondencja z rodziną; rkps 3555: *Utwory lit. Władysława Simona: Odbłask Idei Trójcy Przenajświętszej w Dziejach Polski. Trylogia w trzech obrazach*, rkps, 1888, i *Libretto. Wiek XI przed Sądem ostatecznym. Oratorium w 3 częściach*; rkps 3556: fot. obrazów S. oraz fot. dzieł Josepha Führicha i Johanna Friedricha Overbecka; rkps 3557: *Papiery osobiste Władysława Simona i jego rodziny. Metryki, świadectwa, wypisy* (m.in. wypisy z ksiąg chrztów kość. Św. Marii Magdaleny w Poznaniu; zaświadczenie szkolne S. z Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu, 6 II 1836; zaświadczenia z ASP w Wiedniu: o odbyciu kursu anatomii, 8 II 1839, kursu „form historycz-

nych”, 1 V 1839, i świadectwa profesora Josepha Führicha, 2 IX 1841); *Curriculum vitae* S., 13 V 1853; umowa na wyk. obrazów do kość. w Pępowie, 1855; rkps 3558: *Notatki do biografii Władysława Simona sporządzone przez Edmunda Majkowskiego* (także fot. S., wycinki z czasopism dot. S., wyciągi z *Akt Kapituły Metropolitalnej* w Poznaniu, dot. prac S. w kaplicy Najświętszego Sakramentu w katedrze pozn., 1850 i 1852, i z zespołu *Generalia dotyczące się Kościoła Metropolitalnego 1855-1874*, akt nr 3, korespondencja S. z kapitułą z propozycją prac w prezbiterium katedry, 1857). – Arch. PAN Warszawa, III-2: zespół Z. Batowskiego, nr 40 (d. teka q-4), obwoluta „Poznań”, odpis listu z Arch. Państw. w Poznaniu, z 23 VI 1936 z wyciągami z *Bürger-Aufnahme Buch*, 1843. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., listy Waldemara Karolczaka, z MNP, 2 XI i 28 XI 2016; listy Aleksandry Kudelskiej z Muz. Archidiecezjalnego w Poznaniu, 3 XI i 24 XI 2016 z fot. obrazów S.; list Agnieszki Urbańskiej z Bibl. Raczyńskich w Poznaniu, 4 XI 2016; list Katarzyny Gieszczyńskiej-Nowackiej z Gab. Ryc. MNP, 15 XI 2016, z informacjami genealogicznymi o rodzinie S.; 2 listy Magdaleny Pielas-Witkowskiej z NID, 10 XII 2018, z wyciągiem z bazy danych oraz z fot. kart inwentarzowych 4 obrazów w kość. Poznania i Lwówka.

J. Polanowska

Simon-Pietkiewicz (Simon, Simonówna, Simon-Pietkiewiczowa, Simon Pietkiewiczowa, Pietkiewiczowa) **Jadwiga Helena**, malarka, rysownicza i graficzka, ur. 6 VI 1906 Warszawa, zm. 31 X 1955 tamże (pochowana na cmentarzu Powązkowskim); córka Edwarda i Zofii z Brabanderów; od 1930 żona rzeźbiarza Kazimierza Pietkiewicza (1903-65). Od 1916 uczęszczała do klasy o profilu matematyczno-przyrodniczym w Gimnazjum Żeńskim Stow. Szkoły Spółdzielczej w Warszawie, które ukończyła 4 VI 1924. Następnie przez 2 l. uczyła się pod kierunkiem Adama Rychtarskiego w pryw. Szkole Malarstwa i Rysunku im. Konrada Krzyżanowskiego w Warszawie. Dwukrotnie brała udział w zorganizowanych przez tę szkołę plenerach. W l. 1926-31 studiowała w warsz. ASP u Tadeusza Pruszkowskiego i Władysława Skoczylasa; uczestniczyła też w zajęciach Wojciecha Jastrzębowskiego, Leonarda Pękalskiego i Stanisława Noakowskiego. W r. akademickim 1931/32 przebywała na urlopie dziekańskim. W okresie studiów była wielokrotnie nagradzana (odznaczenia i nagrody pieniężne).

11 VI 1935 otrzymała dyplom ukończenia uczelni (ze specjalnością malarstwo). Mieszkała z mężem w Młocinach k. Warszawy, w kolonii Placówka, od ślubu (1930) do ok. 1937 (być może właśnie wówczas rozstała się z nim). Od 1932 wchodziła w skład grupy artyst. Łoża Wolnomalarska (od 1935 – Malarska). Należała także do Bloku Zaw. Art. Plastyków, z którego wystąpiła w maju 1938. W 1933 otrzymała nagrodę Ministra Spraw Zagranicznych za pracę *Domy i ludzie* (tempera, 1932). T.r. wstąpiła do Zw. Kobiet Pracujących Zawodowo. Podczas studiów i po ich ukończeniu brała czynny udział w życiu artyst., wystawiając swe prace na licznych wystawach w Polsce i za granicą. W l. 30. XX w. kilkakrotnie odwiedziła Zaleszczyki i rejon wsch. Karpat. Wyjazdy te stały się dla art. inspiracją do stworzenia prac: *Dom w Zaleszczykach*, *Dniestr I*, *Dniestr II*, wszystkie akw., 1937, *Z Zaleszczyk*, litogr., 1938, *Józef Piłsudski w czasie pobytu na kuracji w Zaleszczykach we wrześniu 1933 r.* (kompozycja znana z fot., BN), a także (wg Neli Samotyhowej) nieukończonego i zaginionego cyklu „Huculi”. Ok. 1937-38 S. odbyła też podróż do Jugosławii, gdzie powstał obraz *Dachy w Dubrowniku*, wyst. 1938.

Po wybuchu II wojny światowej S. przystąpiła do pracy w konspiracji. 15 II 1941 została aresztowana przez gestapo i uwięziona na Pawiaku. Przebywając tam, rysowała kredkami na papierze pakowym portrety współwięźniarek (w tym Karoliny Olszyńskiej i Zofii Kwiecińskiej) oraz sceny z życia celi, niektóre w ujęciu humorystycznym. 22 IX 1941 przewieziono ją do obozu koncentracyjnego w Ravensbrück. Była tam zatrudniona przy różnych zajęciach: początkowo pracowała w tzw. Kunstgewerbe (gdzie wykonywano i malowano zabawki z drewna), potem także w fabryce drewnianych obcasów i w szwalni. Jednocześnie potajemnie malowała impresje z otaczającego ją życia, liczne portrety więźniarek oraz ich dzieci urodzonych w obozie, a na zamówienie także wizerunki strażniczek. Część rysunków (w tym portrety ofiar hitlerowskich eksperymentów medycznych) udało się jej przesłać do Warszawy jesienią 1943; spłonęły one podczas powstania warsz. Pozostałe prace S. przechowywała ukryte w swoim obozowym posłaniu. Od stycznia 1943 do marca 1945 cierpiała na liczne dolegliwości, w tym chorobę rdzenia kręgowego i związany z nią paraliż, co w efekcie doprowadziło do nieodwracalnego kalectwa. Wstrząsającym doku-

mentem więziennych i obozowych przeżyć S. są napisane przez nią po wojnie wspomnienia. Czas spędzony w Ravensbrück podzieliła tam na kilka okresów, w zależności od wykonywanej pracy, przebytych chorób, zmieniającego się kierownictwa obozu i warunków, w jakich żyła (IS PAN, Zb. Specjalne, nr 791: J. Simon-Pietkiewiczowa, „Wspomnienia” nr 7608, 58 kart). Dzięki pomocy Szwedzkiego Czerwonego Krzyża wyjechała z obozu 25 IV 1945 wraz z grupą Polek do Szwecji. Zabrała wówczas ze sobą część sporządzonych w Ravensbrück rys. (resztę wyk. tam prac podzieliła między kilka współwięźniarek, aby ocalić choć fragment dorobku). Pierwsze tygodnie spędziła na kwarantannie w Lund k. Malmö. W styczniu 1946 mieszkała i pracowała w Göteborgu, gdzie powstał cykl „Wizje z obozu”, złożony z czterech prac o dramatycznym wyrazie i monumentalnej kompozycji. Na pocz. lipca 1946 S. wróciła do Polski. T.r. odbyła podróż artyst. na Śląsk, gdzie powstały liczne obrazy i rys. ukazujące robotników przy pracy oraz pejzaże przemysłowe. Od ok. 1947 należała do Okręgu Warsz. ZPAP. W 1955 art. zmarła przedwcześnie z powodu problemów zdrowotnych będących skutkiem przebytych w obozie chorób. Otrzymała Medal X-lecia Polski Ludowej w 1954 i Złoty Krzyż Zasługi w 1955.

S. regularnie prezentowała swoje prace na wystawach. Zadebiutowała w 1932, pokazując *Podwórko*, ol., 1931 (w 1937 w zb. pryw.), oraz obrazy malowane temperą *Ogrodnicy*, 1931, *Ogród*, *Podwieczorek* i *Głowa* w warsz. IPS; wystawiała tam również w l. 1933-38 (w 1937 wystawa indywidualna). Ponadto przed wybuchem II wojny światowej wzięła udział w następujących wystawach krajowych: Warszawa – TZSP 1933 (wystawa Ars Feminae), 1934 Salon Garlińskiego, Łódź – 1933 (dwukrotnie), 1938 (kolekcja prac). W 1933 S. uczestniczyła w Międzynar. Wystawie Zw. Kobiet Pracujących Zawodowo w Amsterdamie; wg notatki w Sztukach Pięknych z t.r. jej prace zostały pozytywnie ocenione przez krytyków holenderskich czas.: De Telegraaf, Nieuwe Rotterdamsche Courant oraz De Maasbode. W 1935 na Wystawie Kobiet Pracujących Zawodowo w Brukseli artystka otrzymała dyplom honorowy; t.r. zaprezentowała swoje prace w Rapperswilu. Wystawiała również Paryżu w 1936 i w 1937 na Wystawie Światowej. W 1938 uczestniczyła w wystawie Bloku Zaw. Art. Plastyków w Londynie i Kopenhadze, a w 1939 w Exhibition of Polish Art,

zorganizowanej w londyńskiej New Burlington Gallery, oraz w Wystawie Światowej w Nowym Jorku. Od 1 VI 1945 do czerwca 1946 w najważniejszych miastach Szwecji (Lund, Norrköping, Sztokholm, Malmö, Göteborgu), a także w Kopenhadze, była prezentowana objazdowa wystawa akwarel autorstwa S. i Mai Berezowskiej (1898-1978), zatytułowana „Sztuka z Ravensbrück”. Wystawa wzbudziła ogromne zainteresowanie publiczności, a kilka pokazanych na niej prac zostało zakupionych przez króla Szwecji Gustawa V, następcę tronu Oskara Frederika Bernadotte oraz ówczesnego prezydenta Sztokholmu, jak również przez Nationalmuseum w Sztokholmie (obecnie znajdują się one w Moderna Musset tamże). W 1947 wystawa pod zmienionym tytułem „Kobiety z Ravensbrück” została pokazana w Warszawie (MWN) i Bydgoszczy (Pomorski Dom Sztuki).

Po wyprawie na Śląsk w 1946 artystka zaprezentowała jej plon w 1947 w warsz. siedzibie Stow. Architektów Pol. na wystawie „Pejzaż Ziemi Zachodnich”, a częściowo także w październiku i listopadzie 1948 na zorganizowanej w Warszawie przez Klub Młodych Art. i Naukowców wystawie „Śląsk w obrazach” (w 1949 przeniesionej do Chorzowa, Bielska, Gliwic, Bystrej i Katowic). S. regularnie uczestniczyła też w organizowanych przez CBWA i Warsz. Oddz. ZPAP dorocznych Ogólnopol. Wystawach Plastyki (1950-55), a w 1950 wzięła udział w ogólnopol. wystawie „Plastycy w walce o pokój” (zaprezentowała wówczas grafikę). W 1954 Warsz. Oddz. ZPAP urządził indywidualną wystawę jej prac. Pozostałe powojenne wystawy S. odbyły się w następujących miastach: Grudziądz 1947; Poznań 1947, 1950; Toruń 1947, 1950; Gdańsk 1948; Kraków 1948, 1951; Łódź 1948; Sopot 1948, 1951; Warszawa 1948 (MNW); Kielce 1949; Bydgoszcz 1950; Inowrocław 1950; Włocławek 1950; Częstochowa 1951; Katowice 1951; Wałbrzych 1951; Wrocław 1951; Milanówek 1952 (Państw. Fabryka Jedwabiu); Radom 1952/53; Budapeszt 1951.

S. początkowo malowała „doskonale” – jak pisał w 1935 Tadeusz Pruszkowski – widoki starych domów w małych miasteczkach, przedstawiane w naiwnej konwencji, z lalkowatymi, uproszczonymi postaciami ludzkimi. Później porzuciła tę tematykę na rzecz scen rodzajowych (*W szewskim warsztacie*, ol., wyst. 1934, *Pogrzeb dziecka*, 1933, *Kąpiel*, 1936, obie tempera), portretów (*Portret Juliusza Osterwy* [inaczej *Osterwa w roli Szeli-*

gi], tempera dykta, sygn., 1937, MNW, *Krysia*, ol., 1934, *Brońcia*, tempera, wyst. 1933), pejzaży (*Wieś przed wiosną*, akw., 1934, *Pejzaż*, litogr., sygn., 1931) i widoków miejskich (*Zoliborz*, tempera, 1935). W 1934 na Salonie Zimowym ISP wystawiła pracę *Zwycięzcom Challenge'u 1932 r.* (tempera), której syntetyczna kompozycja została przez recenzentów oceniona jako sztuczna i snobistyczna. W 1935 wykonała, również temperą, kontrowersyjny wizerunek Józefa Piłsudskiego, przypominający stylem „raczej biedermeierowski haft lub gobelin niż dzieło malarskie” (Pruszkowski). Krytycy często podkreślali rzetelność jej warsztatu i zwracali uwagę na interesujące efekty eksperymentów z fakturą obrazu. Oceniali prace S. jako uczuciowe i „literackie”, twórczo nawiązujące do malarstwa naiwnego i sztuki dziecka. Wacław Husarski w 1934 pisał, że artystka „szczerze i głęboko wczuwa się w naiwną poezję i naiwny wdzięk tej nieuczonej sztuki”, jednak „nie ogranicza się do nich, wzbogacając ... malarstwo poszukiwaniem nowych sposobów technicznych i fakturowych, odpowiadających jej prymitywistycznemu założeniu”. Chwalono też stosowane przez nią rozwiązania kompozycyjne, doceniano dążenie do poszukiwania nowych środków wyrazu artyst., ganiąc niekiedy niedostatecznie przemyślaną kolorystykę. Wg samej S. (zyciorys zamieszczony w kat. wystawy indywidualnej w Lund 1945) geneza tych eksperymentów tkwiła w jej zainteresowaniu malarstwem ściennym, którego substytut usiłowała stworzyć poprzez różne metody obróbki podłoża malarskiego (w tym jego szlifowanie i zeszkrobywanie).

Prace tworzone w okresie obozowym to realistyczne, ascetyczne formalnie, pozbawione sztucznej dramaturgii, a jednocześnie wstrząsające w swej wymowie sceny z życia więźniarek i ich portrety, wyk. na skrawkach papieru ol. lub kredką: *Babcia Belawender*, *Maria Grabowska - operowana doświadczalnie w Ravensbrück*, *Siostra szpitalna z Oświęcimia*, *Ukrainki przy pracy*, wszystkie rys. ol., *Leżąca na ziemi* (fot. w IS PAN, Zb. Fot. i Rys. Pomiarowych). Przeżycia z Ravensbrück zainspirowały S. do namalowania akwarelowych prac, które powstały tuż przed opuszczeniem obozu i niedługo potem – *W bloku*, *Więźniarka Brażyńska* (fot. pracy IS PAN, Zb. Fot. i Rys. Pomiarowych), *Wróblowa*. Wizerunki te złożyły się na rysunkowy cykl zatytułowany „Album kobiet straszliwych” (w 1955 wł.

autorki). W 1947 Marian Turwid zaakcentował w recenzji ich prostotę oraz szczerść i rzetelność relacji; podkreślił też wartość dokumentacyjną tego cyklu. Większość przedwojennego i wojennego dorobku S. uległa zniszczeniu. Wg wzmianki w Dz. Bałtyckim z 1947 artystka namalowała podczas rekonwalescencyjnego pobytu w Szwecji, oprócz wspomnianego cyklu „Wizje z obozu”, także kilka „ujmujących prostotą” pejzaży (*Ulica Sztokholmu*, *Helsingborg*, oba akw., tusz). W tym czasie zajmowały ją również portrety (*Szwedzka siostra*, *Portret Fr. K. B.*, oba 1945, *Pani doktor*, 1946, wszystkie akw.) oraz sceny rodzajowe (*Czytanie I*, akw., 1945).

Po wojnie S. włączyła się w obowiązujący wówczas oficjalnie nurt socrealizmu, tworząc liczne przedstawienia ludzi przy pracy, a także widoki hut i fabryk. Na wyróżnienie zasługują zwłaszcza cykle malarsko-graficzne z różnych zakładów przemysłowych. Są to: „Przemysł ciężki” 1946-47 (w tym *Huta cynkowa*, *Praca przy piecu w hucie cynkowej*, obie akw., *Generator huty cynkowej*, tusz, wszystkie 1946, *Wielki piec „A” w hucie „Kościuszko”*, tempera, *Wagoniki z lawą stalową*, gwasz, oba 1947), „Przemysł lekki – Huta Szklana «Zawiercie»” 1949-52 (m.in. *Huta szklana*, tempera, 1950, *Praca w hucie*, akw., *Nabieranie szkła z pieca*, sepia, oba 1949, *Wnętrze huty „Zawiercie”*, *Zapalanie szkła w piecach*, obie litogr., 1951, *Stanisław Dudek – racjonalizator*, sucha igła, 1951) oraz „Państwowa Fabryka Jedwabiu «Milanówek»” 1952-54 (w tym *Tkaczka przy żakardzie*, akw., *Rozmotaczki kokonów*, sepia, oba 1952, *Pokaz kuponów*, litogr. barwna, 1953, *Karolina Dydko – rozmotaczka*, *Krosno mechaniczne*, *Plecionkarka*, wszystkie akwaf., 1954, *Malarki chusteczek*, *Maszyny „Karasje”*, oba litogr., 1954). Litogr. S. *Huta szkła*, sygn., 1950, weszła w skład teki reprodukcji *Pol. grafika współcz.*, red. Gordon B. [Mitzner L.], Rudziński A., W. 1954 (wydanej także w wersji francusko- i niemieckojęzycznej), prezentującej dorobek pol. twórców w l. 1944-54. Równoległe do tematów związanych z przemysłem artystka tworzyła portrety (*Dziewczynka*, akw., 1954, *Walery Wróblewski*, 1951, *Małgorzata Fornalska*, 1952, obie litogr.), sceny rodzajowe (*Odrabianie lekcji*, ol., 1951, *Zniwa na Saskiej Kępie*, gwasz, 1950), pejzaże, gł. miejskie (*Katedra w Olsztynie*, 1953, *Stara Brama w Olsztynie*, 1954, oba akw., *Kawiarnia na Saskiej Kępie*, tusz, *Wisła przy Solcu w Warszawie*, litogr., oba 1953), oraz

martwe natury (*Begonie*, litogr. barwna, 1953). W jej obrazach i grafikach z tego okresu krytyka zwracała uwagę na ciekawą kompozycję, stonowaną kolorystykę, uproszczony rys. oraz „dobre uchwycenie ruchu, rytmu i wysiłku ludzi pracy” (Exp. Wieczorny, 1948). W pracach malarskich dostrzegano też tendencję do monumentalizowania formy. Większość dorobku artystki cechuje silny indywidualizm oraz emocjonalny stosunek do opracowywanego tematu.

S. była również ilustratorką. W 1934 współpracowała z warsz. wydawnictwem Bracia Drapczyńscy, dla którego wyk. ilustracje do książek: *W świat!* Karoliny Beylinówny (W. 1934), *Oczy i ręce* Jerzego Kornackiego (W. 1934), *Kryształowa kula Krzysztofa Kolumba* Wandy Wasilewskiej (W. 1934). W 1936 dla wydawnictwa Bracia Wójcikiewicz zilustrowała bajkę Eugenii Solskiej *Kulka szuka przygód* (W. [1936]). W 1935 opatrzyła ilustracjami napisaną przez siebie *Bajkę o muchach i pająku* (niepublikowana), a w 1936 wyk. rysunkową serię do *Pierścienia Wielkiej Damy* Cypriana Kamila Norwida, tusz, akw. (nieukończona), wszystkie rys. wyst. w 1937. Sygnowała prace monogramem wiazanym „JSP” lub „SP”, a grafiki także imieniem i nazwiskiem: „Jadw. Simon Pietkiewiczowa”, „Jadw. Simon-Pietkiewiczowa” albo „J. Simon-Pietkiewiczowa”.

Oprócz wyż. wym.: Muz. Zamoyskich w Koźłowie – *Łączarki*, sepia karton, sygn., 1952; MN Szczecin – *Jan Pietrusiński w celi*, ol., sygn., 1951; BN – *Pejzaż*, akw., [*Budynek w parku*], tusz, pióro, pędzel, akw., [*Budynek w parku*], tusz, pióro, pędzel, wszystkie 1949, *Ferfugi* [więźniarki nieprzydzielane do pracy na zewnątrz] *wypoczywające na powietrzu*, *Opatrunki w IX bloku chorych*, oba kredka, szkicownik z portretami więźniarek z Ravensbrück (53 rys.), kredka, ol., wszystkie 1944, sygn., fot. pracy *Hutnik w masce*, 1948; MNW – *Walcownia w hucie Kościuszko (Walcownia trio huta Kościuszko / Chorzów)*, gwasz, 1947, *Wieże chłodnicze kopalni Katowice (Chłodnia w kopalni Katowice)*, tusz, pióro, pędzel, 1946, *Więźniarki z Bloku, Ravensbrück*, *Rozmowa*, oba kredka, *Siedząca*, *Strykierynki* [więźniarki robiące na drutach], *Więźniarki z Bloku, Ravensbrück*, wszystkie ol., 1944, wszystkie sygn.; The Polish Museum of America (Pol. Muz. w Ameryce), Chicago – *Gospodarstwo*, ol., tempera, 1936; Malmö Museer (Muzeum w Malmö) – *Praca w obozie*, tempera płyta pilśniowa, 1945, *Naszyjnik II*,

akw., ol., 1944, obie sygn., szkicownik (52 rys. przedstawiające studia postaci z obozu), ol., 1944; Moderna Museet Sztokholm – *Pani Bergeret na godzinę przed śmiercią, Nieprzytomna kobieta, Śpiące w bloku chorych, Pani Bodereau, chora Francuzka, Pani Grosset, bardzo chora kobieta (Bardzo chora pani Grosset)*, wszystkie 1944, *Duńskie dziecko*, 1945, wszystkie ol., sygn.

W l. 2007-10 na aukcjach w Warszawie: *Huta*, 1948, *Dmucanie bańki szklanej*, 1949, *Piec w hucie szkła*, ok. 1950, *Kobieta z włóczką*, *Ostatnie chwile Wielkiego Proletariatu*, oba 1952, wszystkie ol. płyta pilśniowa, sygn.

Vollmer, t. 4, 1958 (Jakimowicz A.). – *Svenskt konstnärslexikon*, t. 5, Malmö 1967. – Słownik ZPAP. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975 (jako Pietkiewiczowa Jadwiga Simon); t. 1, cz. 2, Wr. 1976 (jw.). – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plast. oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008.

Husarski W., *Łoża Wolno-malarska*, Tyg. il., 1934 nr 18, s. 353. – Pruszkowski T., *Wystawy w IPS*, Gaz. pol., 1935 nr 151, s. 5. – Artifex, *Wystawy w IPS-ie*, Gonicz warsz., 1937 nr 329, s. 6. – Husarski W., *Wystawy w IPS-ie. Kramsztyk - Pietkiewiczowa*, Czas, 1937 nr 329, s. 6. – Samotyhowa N., *Kompozycje Jadwigi Simon-Pietkiewiczowej*, Praca Obywatelska, 1937 nr 22, s. 9. – *Obrazy malowane w Ravensbrück*, Dz. pol. i dz. Żołnierza (Londyn), 1945 nr 214, s. 4. – Bacewiczówna W., *Wystawa rys. Jadwigi Simon*, Tyg. warsz., 1947 nr 4, s. 8. – K.C., *Kobiety z Ravensbrück w rysunkach Simon-Pietkiewiczowej*, Gaz. Ludowa, 1947 nr 32, s. 4. – (t.), *Dwie wystawy i jedna konferencja ZPAP*, Głos Ludu, 1947 nr 32, s. 6. – Turwid M., *„Kobiety z Ravensbrück” w oczach polskiej malarki*, Il. kur. pol., 1947 nr 100, s. 7. – Bauriski J., *Człowiek i praca w obrazach Jadwigi Simon-Pietkiewiczowej*, Stolica, 1948 nr 50, s. 10. – Jotka [Sarnecki T.], *Zwycięstwo aktualnego tematu*, Kur. Codzienny, 1948 nr 303, s. 5. – K.C., *O sztukę dla mas. Wystawa „Śląsk w obrazach” Simon-Pietkiewiczowej*, Gaz. Ludowa, 1948 nr 189, s. 5. – Linke A., *Wystawa Simon-Pietkiewiczowej i Lenicy*, Odrodzenie, 1948 nr 48, s. 6. – Samotyhowa N., *Cykl obrazów o człowieku pracy. Węgiel - praca hutnika*, Świat się Zmienia (dod. do Życia Warszawy), 1948 nr 42, s. 1. – [z.d.] [Drabikowa Z.], *Sztuka mocno związana z życiem. Wystawa prac Janiny Symon-Pietkiewiczowej* [!], Exp. Wieczorny, 1948 nr 316, s. 4. – Ziemiński M., *Śląsk w obrazach*, Związkowiec, 1948 nr 46, s. 10. – B., *Wystawa „Śląsk w obrazach” Jadwigi Simon-Pietkiewicz*, Prz. artyst., 1949 nr 5-6, s. 14.

– Podolska M., *Wystawa „Śląsk w obrazach” w Chorzowie*, Trybuna Robotnicza, 1949 nr 108, s. 6. – Godlewska A., *U autorki „Albumu kobiet straszliwych”*, Kobieta i Życie, 1955 nr 9, s. 4-5. – Turwid M., *Kobiety z Ravensbrück*, Pomorze (Bydgoszcz), 1961 nr 11, s. 4. – Piwoczek, ASP Warszawa. – Garlińska-Zembrzuska H., *Salon Czesława Garlińskiego w l. 1922-1939*, [w:] *Z zagadnień plastyki pol. w l. 1918-1939*, Wr. 1963. – *Wystawa rys. byłej więźniarki Pawiaka i Ravensbrück*, Trybuna Ludu, 1970 nr 145, s. 5. – Pol. życie art., 2, 3, 4/1, 4/2, 4/3, 4/4, 5. – Jaworska J., *„Nie wszystkim umrę...”*. *Twórczość plastyków Polaków w hitlerowskich więzieniach i obozach koncentracyjnych 1939-45*, W. 1975. – Taż, *Polska sztuka walcząca 1939-1945*, wyd. 2, W. 1985. – *Materiały do dziejów IPS (1930-39)*, oprac. Sosnowska J., W. 1992. – Rosen Ph., Apfelbaum N., *Bearing Witness. A Resource Guide to Literature, Poetry, Art, Music, and Videos by Holocaust Victims and Survivors*, wyd. Greenwood Publishing, 2002. – Kłoneczyński A., *W cieniu Ravensbrück. Polki w Szwecji w l. 1945-50*, [w:] *Kobiety „na zakręcie” 1933-89*, oprac. Chabros E., Klarmann A., Wr. 2014. – Zientara M., *Sztuka artystek pol. w l. 1939-2010. Cz. 1. Artystki w l. II wojny światowej*, Krzysztofory, t. 32, 2014, s. 377, 379, 381. – Benvenuti A., *Imprisoned. Drawings from Nazi Concentration Camps*, wyd. Skyhorse, 2017. – Czarnecka B., *Twórczość plastyczna Jadwigi Simon-Pietkiewicz w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück. Personalizm somatyczny*, Bibliotekarz Podlaski, 2020 nr 3, s. 69-91. – *Golgota kobiet. Relacje więźniarek Ravensbrück i innych obozów koncentracyjnych ze zb. Pol. Instytutu Źródłowego w Lund*, wstęp i oprac. Stanuch Z., Szczecin 2020, s. 159. – Pietrasik A., *Art in a Disrupted World: Poland, 1939-1949*, [W.] 2021.

*Wystawa. Konrad Krzyżanowski, ..., Łoża Wolnomalarska, Stow. „Ryt”, IPS, W. 1932. – III salon zimowy, grudzień 1932 - styczeń 1933, IPS, W. [1932]. – Kat. XIV wystawy IPS-u. Salon Zimowy, IPS, W. Łódź 1933. – Kat. XV wystawy IPS-u. Tad. Cieślowski-syn, Stow. Plastyków pod nazwą Łoża Wolnomalarska, IPS, W. Łódź 1933. – Przew. TZSP nr 81, W. 1933. – IV Salon zimowy, IPS, W. 1934. – II Międzynar. Wystawa Plastyczek zorganizowana przez Międzynar. Komitet Sztuk Pięknych, IPS, W. 1934. – V Salon zimowy, IPS, W. 1935. – *Ruchoma wystawa sztuki*, (Trzecia objazdowa wystawa), W. 1935. – *Salon „Blok”*, IPS, [W.] 1936. – *Sport w sztuce*, IPS, W. 1936. – *Les Femmes Artistes d'Europe exposent au Musée du Jeu de Paume*, Paris 1937. – *Salon malarski*, IPS, W. 1937. – *Wystawa. Roman Kramsztyk, Adam RychtarSKI, Jadwiga Pietkiewicz, C.F. Winzer*, IPS, W. 1937. – *Kat. wystawy zbiorowej**

IPS-u. J. Simon-Pietkiewiczowa i Czesław Rzepiński, IPS, W.-Łódź 1938. – X Salon. Malarstwo - rzeźba - grafika, IPS, [W.] 1938. – Kat. oficjalny Działu Pol. na Międzynar. Wystawie w Nowym Jorku, W. 1939. – Wystawa „Świat kobiety”, Resursa Obywatelska, W. 1939. – Jadwiga Simon-Pietkiewicz. *Akvareller och teckningar från koncentrationslägret i Ravensbrück, Svartbrödraklostret, 1-14 juni 1945, Lund.* – *Polsk konst från Ravensbrück och sverige. Jadwiga Simon. Maja Berezowska*, Stockholm 1945. – *Ravensbrück, billeder fra fangenskabsaarene: Jadwiga Simon, Maja Berezowska, Kusmiewkowa*, København [1945?]. – *Pierwszy salon ZPAP Okręgu Warsz.*, MNW, W. 1947. – *Kat. wystawy „Pejzaż Ziemi Zachodnich”*, Stow. Architektów Pol., W. 1947. – *Druga doroczna wystawa ZPAP Okręgu Warsz.*, MNW, [W. 1948]. – *Śląsk w obrazach Symon-Petkiewiczowej* [!], Klub Młodych Art., W. 1948. – *Ogólnopol. wystawa „Plastycy w walce o pokój”*, CBWA „Zachęta”, W. 1950. – *Wystawa prac ZPAP Okręgu Warsz.*, CBWA, Oddz. w Poznaniu, P. 1950. – *Wystawa malarstwa, rzeźby, grafiki, architektury wnętrza, sztuki dekoracyjnej ZPAP Okręgu Warsz.*, CBWA „Zachęta”, W. 1951. – *III OWP*, CBWA „Zachęta”, W. 1952. – *Katalog. VIII wystawa zimowa o charakterze ogólnopol. Malarstwo. Rzeźba. Grafika*, CBWA, Muz. w Radomiu, Radom 1952. – *IV OWP*, CBWA „Zachęta”, W. 1954. – *Wystawa prac Jadwigi Simon-Pietkiewicz. Malarstwo. Grafika*, CBWA, ZPAP, W. 1954. – *VI wystawa Okręgu Warsz. Malarstwo. Rzeźba. Grafika*, CBWA, ZPAP, W. 1955. – *Oskarżamy hitlerizm i hitlerowców o zbrodnie. Wystawa dla uczczenia art. plastyków poległych, zamordowanych i więzionych 1939-1945*, ZPAP, Dom Plastyków, Kr. 1965. – *Malarze z kręgu Tadeusza Pruszkowskiego*, MNW, W. 1978, s. 58. – *Grafika pol. 1900-39 ze zb. BN*, W. 1991. – *Muz. Pol. w Ameryce. Dzieje i zb. Przew. / The Polish Museum of America. History and Collections. Guide*, oprac. Kot. M., Woźnicka V., Górczyński B., Loryś J.M., Frankel M., Kurdek Z., W. 2003. – *XX Aukcja sztuki współcz.*, 26 IX 2007, DA Rempex, W. [2007]. – *35 Aukcja online. Sztuka współcz.*, 8 X 2007, DA Rempex, W. [2007]. – *44 Aukcja sztuki współcz. Sesja online*, 23 IX 2009, DA Rempex, W. [2009]. – *37 Aukcja sztuki współcz. Sesja online*, 20 X 2010, DA Rempex, W. [2010]. – *Matki, żony i ... traktorzystki - czyli o Polkach w socrealizmie*, Muz. Regionalne w Stalowej Woli, oprac. Garanta A., Stalowa Wola 2011, s. 29, 76. – Grzechnik S., *Kat. zb. sztuki współcz. Muz. Zamoyskich w Kozłowie*, t. 1: *Malarstwo, rys., grafika*, [Kozłówka] 2016. – *Migration: Traces in an Art Collection*, red. Lind M., Widenheim C., Tensta Konsthall [Sztokholm], 14 V - 22 IX 2019, Malmö Konstmuseum, 11 X 2019 - 23 II 2020, [b.m.r.].

ABC, 1932 nr 378, s. 6 (Podoski W.; jako J. Simon Retkiewiczowa); 1934 nr 10, s. 6 (tenże). – Kur. Poranny, 1932, nr 357 (Tygodniowy dod. il.), s. nlb. 2 (repr.); 1935 nr 150 (błędnie 149), s. 6 (Sterling M.). – Polska Zbrojna, 1932 nr 360, s. 9 (Winkler K.); 1933 nr 13, s. 2; 1934 nr 280, s. 6; 1935 nr 156, s. 5 (tenże). – Sztuki Piękne, VIII, 1932 nr 4, s. 132; IX, 1933 nr 1, s. 35, 36, nr 3, s. 117-118, nr 10, s. 369. – Tyg. il., 1932 nr 18, s. 283 (Husarski W.); 1934 nr 41, s. 817 (repr.). – Wieczór warsz., 1932 nr 362, s. 4. – Czas (Kr.), 1933 nr 10, s. 3. – Dzień pol. (W.), 1933 nr 10, s. 3. – Exp. Poranny (W.), 1933 nr 13, s. 3. – Gaz. pol., 1933 nr 13, s. 5; 1936 nr 77, s. 5. – Gaz. warsz., 1933 nr 14, s. 10. – Il. kur. codz., 1933 nr 9, s. 11 (Treter M.), nr 14, s. 14; 1934 nr 25, s. 11 (Dienstl-Dąbrowa M.). – Kur. pol., 1933 nr 13, s. 1. – Kur. warsz., 1933 nr 15, s. 16 (Kleczyński J.), nr 18 (wyd. poranne), s. 4. – Kur. wil., 1933 nr 10, s. 2. – Słowo (Wilno), 1933 nr 13, s. 2. – Spraw. TZSP za 1933, s. 30. – Znak, 1933 nr 2, s. 12. – Błuszcz, 1934 nr 3, s. 76 (S.P.O. [Podhorska-Okołów S.]); 1935 nr 23, s. 707 (repr.). – Kobieta współcz., 1934 nr 4, s. 68 (Samotyhowa N.). – Opinia, 1934 nr 42, s. 12 (Strakun L.). – Pion, 1934 nr 18, s. 12; 1935 nr 9, s. 5 (Masłowski M.), nr 24, s. 5 (tenże); 1936 nr 18, s. 5. – Droga (W.), 1935 nr 6, s. 577 (Winkler K.). – Prosto z Mostu, 1935 nr 22, s. 8 (Bajkowski J.). – Warsz. dz. nar., 1935 nr 4, s. 4 (Pilecki B.). – Goniec warsz., 1936 nr 70, s. 4 (Artifex). – Plastyka, 1936 nr 3-4, s. 247. – Nike, 1937, s. 271 (Spraw. IPS). – Dz. pol. i dz. Żołnierza (Londyn), 1945 nr 131, s. 3. – Przekrój, 1946 nr 66, s. 11. – Repatriant, 1946 nr 4, s. 2. – Życie Warszawy, 1946 nr 4, s. 5; 1955 nr 8, s. 4 (Witz I.); 1965 nr 91, s. 5; 1970 nr 113, s. 8, nr 124, s. 5; 1994 nr 201, s. 14, nr 202, s. 12. – Dz. Bałtycki, 1947 nr 20, s. 5. – Głos Pomorza, 1947 nr 86, s. 3. – Dz. lit. (dod. do Dz. pol.), 1948 nr 46, s. 8. – Nowiny lit., 1948 nr 41, s. 5 (3 repr.). – Szpilki, 1948 nr 49, s. 8. – Radio i Świat, 1948 nr 46, s. 25. – Dz. zach., 1949 nr 106, s. 1. – Prz. Kulturalny, 1954 nr 51-52, s. 11. – Rocz. CBWA 1959-61. – Dz. Wieczorny (Bydgoszcz), 1961 nr 98, s. 6. – Pomorze (Bydgoszcz), 1961 nr 11, s. 6. – Stolica, 1970 nr 20, s. 10. – Trybuna Ludu, 1970 nr 145, s. 5. – Kur. pol., 1994 nr 182, s. 5. – Niepodległość i Pamięć, 2006 nr 23, s. 174.

Instytut Pamięci Nar. Szczecin, nr 753/332: *Zb. opisów protokołów przesłuchań świadków oraz wspomnień więźniów obozu Ravensbrück i innych obozów, sporządzonych w Pol. Inst. Żródłowym w Lund, Protokół przesłuchania świadka nr 183 Simon Jadwiga.* – IS PAN, Pracownia Dokumentacji Sztuk Wizualnych XX-XXI w.,teczka S. (w tym: wycinki prasowe z l. 1947-70, notatki dot. S., 4 nieopisane fot. prac). – Arch. ASP Warszawa,

Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1324 (teczka akt studenckich S.). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., 2 nieopisane wycinki prasowe zawierające nekrologi S., 1955; list Gertie Svensson z Malmö Museer, 9 XI 2000 (do listu dołączone kserokopie 2 kart inwentarzowych prac S.); list Ingrid Strömberg z Moderna Musset w Sztokholmie, 28 XI 2000; hasło biogr. S. autorstwa Anny Wierzbickiej, mpis, 2003; list Joanny Filipczyk z Muz. Śląska Opolskiego w Opolu, 15 III 2018; list Anny Manickiej z MNW, 16 III 2018 (lista prac S. na papierze); list Izabeli Mościckiej z MNW, 16 III 2018; list Beaty Ganczarewicz z MN w Szczecinie, 21 III 2018; list Pawła Bezaka z Muz. Więzienia Pawiak w Warszawie, 19 IX 2018; list Piotra Marczyka, 20 XII 2018; list Agnieszki Miry z Muz. Okręgowego w Częstochowie, 20 XII 2018; wypis ze strony internetowej <https://artinfo.pl>, z ofertami rynku sztuki (dostęp 26.04.2023). – IS PAN, Zb. Fot. i Rys. Pomiarowych, fot. i negatywy 16 prac S. (malarstwo, rys., grafika). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 70: *Archiwum IPS z l. 1930-39* (teki: Wystawa zbiorowa, 1932, III salon zimowy, 1932/33, Wystawy 1934, IV salon zimowy 1934, Wystawy 1935, V salon zimowy 1935, Wystawa Blok, 1936, Wystawa Sport w sztuce, 1936); nr 81-I: *Album studentów ASP w Warszawie*, k. 234; nr 1351-II: *Materiały dotyczące działalności Bloku Zawodowych Art. Plastyków, 1935-39*, 1, k. 219, 2, k. 434-435, 480. – Muzeum Więzienia Pawiak, Warszawa, karta ewidencyjna i transportowa S.

J. Różalska

Simonowicz Tekla, rytowniczka; wg Kołaczkowskiego „rytuje na drzewie w Krakowie”. Być może tożsamy z Teklą Żeleńską z domu Symonowicz (ur. 15 II 1838, zm. 25 V 1935 w Krakowie, pochowana na cmentarzu Rakowickim, córką Marcelgo i Elżbiety z Kmitów), drugą żoną kompozytora Władysława Żeleńskiego (ślub w par. św. Szczepana w Krakowie 8 VII 1907).

Kołaczkowski, Sl. ryt.

Weislo A., *Szczytniki i Świątyniki Dolne w par. Brzeznie k. Wieliczki. Żeleńscy H. Ciolek (linia z Grodkowic w par. Brzeznie k. Wieliczki)*, <http://szczytniki-historia.pl/zelenscy.html>, aktualizacja 09.10.2020.

M. Myśliński
uzup. U.M.

Simonowicz-Soltan (Simonowicz, Simonowiczówna, Soltan Simonowicz, Soltan de Si-

monowicz) **Helena** (Elena) **Emilia**, malarka, ur. 6 I 1870 Zastawna k. Czerniowiec (ochrzczona 24 IV t.r. Czerniowce), zm. 1952. Pochodziła z rodziny pol. Ormian; córka Pawła Jana Simonowicza, c.k. adiunkta cywilnego w Zastawnej (może tożsamego z adwokatem i notariuszem praktykującym od 1900 w Śniatyniu), i Franciszki z domu Knapp. Uczestniczyła w pol. życiu kulturalnym na Bukowinie, m.in. wykonała karnety balowe: w 1892 na bal karnawałowy w Rymanowie oraz w 1903 na bal Tow. Akademików Pol. w Czerniowcach (150 karnetów zdobionych obrazkiem oraz sentencją lub wierszem poety pol.); w 1902 brała udział w „wieczorze dramatycznym na dochód budowy sali” w Domu Nar. w Czerniowcach.

Studiowała malarstwo w szkole pryw. Stanisława Kaczora Batowskiego we Lwowie (działającej w l. 1903-14). W 1908 otrzymała stypendium Sejmu Krajowego na studia malarskie za granicą; występowała o taki zasiłek również później, wysyłając podanie ze Lwowa w 1909 i z Rzymu w 1910. W l. 1908-17 mieszkała we Lwowie (z przerwą ok. 1910-11 na pobyt we Włoszech); pracownię miała w domu przy ul. Kochanowskiego 56. W 1913 wysłała na wystawę TPSP we Lwowie prace *Niemoc* i *Siła* (odrzucone).

Na przełomie l. 20. i 30. XX w. przebywała w Rzymie, gdzie zaangażowała się w działalność na rzecz propagowania pol. kultury i sztuki we Włoszech. W lutym 1927 w rzymskim Circolo artistico internazionale wygłosiła odczyt pt. *La sintesi dello spirito creatore polacco in epoca di Romanticismo fino al Giovanna Polonia*, ilustrowany dziełami Artura Grottgera, Jana Matejki, Jacka Malczewskiego i Stanisława Wyspiańskiego. T.r. miała zamiar zaprezentować w Rzymie referat *O zabytkach Krakowa*. W l. 1927-34 występowała w Polsce z odczytami popularyzującymi sztukę włoską: *Trecento – Quattrocento* (Kraków 1927), *Rzym współczesny* (Kraków 1927, odczyt radiowy), *Sztuka włoska. Madonna (trecento, quattrocento)* (Lwów 1928), *Rzeźba grecka a Michał Anioł* (Lwów 1928, Warszawa 1929), *Z życia Michała Anioła i O instytucie sztuk plastycznych w Rzymie* (Lwów 1929, Kraków 1930), *Rzym i jego najnowsze zdobycze w obrazach* (Lwów, 1933), *Rzym i jego najnowsze zdobycze kulturalno-artystyczne* (Kraków 1934).

W l. 30. wielokrotnie zwracała się do władz o zapomogę finansową na wyjazd do Włoch. Prosiła argumentowała chęcią podjęcia działań mają-

cych na celu promocję rodzimej kultury w Italii (np. własne odczyty o pol. artystach, organizowanie wystaw sztuki pol., w tym prezentacji efektów własnej działalności artyst.). W jednym z listów do Min. Spraw Zagranicznych uzasadniała: „pozostając w ciągłej współpracy z Italią i jej przedstawicielami w Polsce, wiem, co w danej chwili może odnieść sukces pożądany dla Polski”. W 1934 starała się o umieszczenie w pawilonie pol. podczas Biennale w Wenecji swojego obrazu *Tłumacz Anhellego* (praca znana z fot., była tryptykiem z portretem siedzącego Paolo Emilio Pavoliniego w części środkowej i aniołami po bokach), który, zdaniem autorki, „ze względu na swój temat będzie świetnym dokumentem na wystawie światowej współpracy italo-polskiej”. Zachowały się ponadto fot. innych obrazów S. z tego czasu: tryptyku *Roma vincit* oraz 2 portretów kobiecych. W 1935 Min. Spraw Zagranicznych zwróciło się do Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o opinię w sprawie S.; w odpowiedzi napisano: „wymieniona od przeszło dziesięciu lat zasypuje Ministerstwo ciągłymi podaniami, które nie nadają się do załatwienia ze względów merytorycznych. Petentka okazuje nieprawdopodobnie wysokie ambicje artystyczne, zupełnie nieodpowiadające niskiemu poziomowi jej prac. Należy przypuszczać, że nie jest zupełnie normalna”. W dokumentacji Min. Spraw Zagranicznych znajdują się także inne notatki zawierające podobne oceny („P. Simonowicz cieszyła się za swego pobytu w Rzymie opinią ujemną w poselstwie R.P. przy Kwirynale”; „Sądząc ze sposobu pisania, p. S. cierpi na megalomanię w ostrym stopniu”) oraz dokument, który jasno określał stanowisko urzędu wobec planów S.: „w interesie propagandy leży raczej utrudnienie jej wyjazdów, niż dopuszczenie do kompromitujących nas występów publicznych”. Na podstawie zachowanych dokumentów można przypuszczać, że starania S. o uzyskanie subwencji pozostały bezowocne. W 1948 artystka korzystała z comiesięcznego zasiłku dla artystów z funduszy Komisji Pomocy Pracownikom Nauki i Sztuki oraz Pracownikom Społecznym.

Zachowały się jej pojedyncze listy do prezydenta Lwowa, Tadeusza Rutowskiego (przed 1918), abpa Józefa Teofila Teodorowicza (w sprawach rodzinnych, 1927), Michała Pawlikowskiego (1938) i Konstancji z Zamoyskich Sanguszkowej (1941).

W 1912 roku na wystawie w Tarnopolu S. zaprezentowała prace: *Plac św. Piotra w Rzymie*,

Forum Romanum, Forum Romanum – widok z domu Westalek na Kapitol, Forum Romanum – widok na świątynię Kastora i Polluksa, Forum Romanum – widok z domu Westalek na Pałac, Katakumby, Bazylika św. Klemensa w Rzymie, Kwiaty na Forum. We Lwowie wystawiała w 1915 (cykl rys. *Siła duszy*) i w 1917 (I wystawa Zw. Artystek Pol.; pokazała obrazy *Tramonto, impresja z Wenecji* oraz *Ostatnia kwadra*, oba ol.). W 1928, wraz z trojgiem włoskich artystów (Gustavo Marvari, Laura Breschi, Vito Lombardi), brała udział w wystawie w rzymskim Palazzo dell'Augusteo, gdzie, wg relacji w Pośłańcu św. Grzegorza (1929), zaprezentowała „świetne portrety sangwinowe – szkice ołówkowe oraz dwa tryptyki o szerokim polocie myśli twórczej – a mianowicie *Płomień* i *wrażenia z 6 listopada* w Krakowie oraz *Duch twórczy*”. W tym samym źródle podano, że w listopadzie 1929 S. wystawiła we Lwowie, zapewne w Salonie Sztuki „Zachęta”, kilkanaście rys., m.in. szkic sangwinowy do portretu profesora (Tadeusza?) Zielińskiego, który „daje poniekąd pojęcie o sposobie ujmowania myśli twórczej, głębokiej, na wskroś oryginalnej”.

S. jest być może autorką obrazu *Białe chryzantemy*, ol. tektura, sygn.: „H. Simonowicz” (na odwrocie naklejka sklepu papierniczego Zygmunta Ziembickiego w Krakowie), który w 2009, 2015 i 2017 wystawiono na aukcji w Warszawie.

Boldok S., Olkiewicz D., *Wykaz artystów pol. zmarłych w l. 1939-87...*, W. 1988, mpis powiel. – *Inwentarz Arch. XX. Sanguszków w zb. Arch. Diecezjalnego w Tarnowie*, oprac. Sołtys A., Tarnów 2004, s. 25 (P-Sang 37, teka IX, s. 163-166). – *Inwentarz rękopisów B.J. Nr 11863-12386. Arch. Domowe Pawlikowskich. Cz. 3*, oprac. Baster J., Fulara G. i in., red. Jaglarz M., Malicka E., Kr. 2016.

Protokoły z III sesji VIII peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krak. w r. 1907. t. 2: Indeksy, Lw. 1907, s. 34. – *Protokoły z I sesji IX peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krak. w r. 1909 I 1910. t. 2: Skorowidz ważniejszych uchwał I petycji*, Lw. [1910], s. 21, 83. – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, Lw. 1913, s. 388. – *Spraw. z Działalności Prezydium Rady Ministrów. Komitet Ministrów do Spraw Kultury*, W. 1948-1950, s. 70. – Центральний державний історичний архів України, м. Львів, Фонд 79: Рутівський Тадей, суспільно-політичний діяч, президент м. Львова, Опис 1, oprac. Каленюк Л.,

[Львів] 2006, na stronie arch. ukraińskich: <https://tsdial.archives.gov.ua/pdf/F.%2079.pdf> (dostęp 09.06.2020). – Leone R., Margiotta A. i in., *Fori Imperiali. Demolizioni e scavi. Fotografie 1924/1940*, Commune di Roma, Milano 2007, s. 44.

Kat. wystawy obrazów i rzeźb w Tarnopolu ..., Tarnopol 1912, poz. 304-310A. – *Kat. I wystawy sztuki Artystek Pol. we Lwowie*, Lw. 1917, nr 118, 119. – *86 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, DA Ostoya, W. 2009, poz. 56. – *Art Outlet. Aukcja sztuki dawnej, 19 V 2015*, DA DESA Unicum, [W. 2015], poz. 62. – *Art Outlet. Aukcja sztuki dawnej, 23 II 2017*, DA DESA Unicum, [W. 2017], poz. 128.

Gaz. nar., 1892 nr 26, s. 2; 1902 nr 296, s. 1; 1925 nr 237, s. 4. – *Wiek Nowy*, 1908 nr 2014, s. 7. – *Czas*, 1927 nr 128, s. 2, nr 261, s. 2. – *Nowy dz.*, 1927 nr 147, s. 13; 1929 nr 348, s. 4; 1934 nr 69, s. 13. – *Chwila*, 1928 nr 3444, s. 11, nr 3460, s. 12. – *Dz. Ludowy*, 1928 nr 244, s. 7. – *Gaz. lw.*, 1928 nr 254, s. 4; 1929 nr 285, s. 5; 1933 nr 107, s. 6. – *Gaz. pol.*, 1929 nr 30, s. 9. – *Naprzód*, 1929 nr 296, s. 6. – *Posłaniec Św. Grzegorza*, 1929 nr 30, s. 163. – *Kur. powsz.*, 1934 nr 71, s. 8. – *Polonus*, 2020 nr 2, s. 35 (Bujak J.).

Arch. Akt Nowych, Min. Spraw Zagranicznych, sygnatura 8236: *Artyści plastycy polscy i zagraniczni - urządzanie wystaw, oferowanie prac. Korespondencja*. Nazwiska S. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk wypisu z książki metrykalnej urodzin par. Czerniowce i ze spuścizny abpa Józefa Teodorowicza na stronie internetowej Wirtualne Arch. Pol. Ormian, www.archiwum.ormianie.pl (dostęp 20.05.2020). – Bibl. Ossolińskich, rkps 7490: *Papiery TPSP we Lwowie. Dział I. Korespondencja 1884-1920*, t. 44, s. 179-204 (9 listów S., w tym ze Lwowa z 1913, 1917, 1918 i b.d.).

A. Lipczik
uzup. J. Biriulow

Simundt (Sigismund) Michael, stolarz i snycerz; syn Martina, pochodził z Gdańska. W gdańskim cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy został przyjęty 18 IV 1729 do nauki na 5 i pół r. u mistrza Wilhelma von See, przez którego został wyzwolony na czeladnika 2 I 1735.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps APGd 300,C/2441: *Cech stolarzy i snycerzy 1716-1763 (1768). Księga uczniów*, s. 58.

J. Pałubicki

Singalewycz (Singalewicz) Jurij, ukraiński muzyk, aktor, malarz i działacz społeczny, ur. 26 V 1911 Romanów (obecnie Romaniw, rejon przemysłański) k. Lwowa, zm. 28 VII 1947 Lwów, pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim; syn Oleksandra, urzędnika pocztowego. Jako uczeń gimnazjum uczył się gry na bandurze. Studiował w Szkole Oleksy Nowakiwskiego we Lwowie w l. 1933-34. Mieszkał we Lwowie; dla wydawanego tam ukraińskiego czas. wykonał w 1937 okładkę. Nauczał gry na ludowych instrumentach, opracowywał ukraińskie pieśni; nagrał kilka płyt w pol. wytwórni Odeon. W l. 1941-44 przebywał w Przemyślu; należał do trupy działającego tam ukraińskiego teatru im. Iwana Franki. W 1944 powrócił do Lwowa i do końca życia pracował w lw. teatrze lalek, projektując oraz wykonując kukiełki (z gliny) i scenografię. Swoich wychowanków uczył nie tylko gry na bandurze, ale również budowania instrumentów.

Prace S. znajdują się w zb. pryw. we Lwowie – *Maki w ogrodzie*, ol., 1933, *Martwa natura (Róże)*, ol., l. 30. XX w., *Katedra św. Jura we Lwowie*, akw., 1945, *Brzozy*, akw., 1945, *Rzeźba ogrodowa. Przemyśl, niebieski atrament, pióro*, 1945, *Portret Sofii Szpytkowskiej-Skorodyńskiej*, ol., 1945, wszystkie sygn.

Мистецтво України: Біографічний довідник, Київ 1997, s. 540. – Жеплинський Б. [Żeplýnskyj B.], Ковальчук Д. [Kowalczyk D.], *Українські кобзарі, бандуристи, лірники: Енциклопедичний довідник*, Львів 2011.

Свобода (czas. wyd. w USA), 1996 nr 176, s. 3 (Жеплинський Б.). – Волошин Л. [Wołoszyn L.], *Мистецька школа Олексі Новаківського у Львові: Біографічний словник учнів*, Львів 1998, s. 6, 10, 55, 62. – *Каталог ювілейної виставки до 75-ліття заснування мистецької школи О. Новаківського, грудень 1998 - січень 1999*, Львів 1999, s. 58, 69. – Волошин Л. [Wołoszyn L.], *Мистецька школа Олексі Новаківського у Львові: До 75-ліття заснування*, Львів 2000, s. 20, 33, 37, 69. – Волошин Л. [Wołoszyn L.], Грушовець З. [Hruszowiec Z.], *80-ліття мистецької школи Олексі Новаківського у Львові, Каталог виставки учнів-ювілярів*, Львів 2004. – Криса Л. [Krysa L.], Фіголь Р. [Fihol R.], *Личаківський некрополь*, Львів 2006, s. 242. – Мельник І. [Melnyk I.], Загайська Р. [Zahajśka R.], *Личаківське передмістя та східні околиці Королівського столичного міста Львова*, Львів

2010, s. 281-282. – Животоки, 2011 nr 1-2, s. 4-6 (Be-reza R.).

J. Biriulow

Singer Joachim, malarz. Brał udział w II wystawie artystów wil., zorganizowanej w ramach Stałej Wystawy Sztuki Abby Sapira w 1931 w Bibl. Syrkina w Wilnie, na której pokazał *Przedwiośnie* i 3 pejzaże (wszystkie ol.). Prawdopodobnie tożsamy z J. Singerem, który w kwietniu t.r. uczestniczył w wystawie Cechu św. Łukasza (utworzonego przez studentów Uniw. Stefana Batorego) i kilku art. niezrzeszonych, urządzonej w foyer Teatru Miejskiego na Pohulance w Wilnie.

II Wystawa artystów wil. od 1 III do 1 IV 1931. Kat., Wystawa Sztuki ... pod dyr. A. Sapira (Bibl. Syrkina), Wilno 1931, s. 3. – iwir., Wystawa Cechu św. Łukasza stud. USB, Żagary (dod. do Słowa), 1931 nr 1 (kwiecień), s. 2.

K.A. Kesling

Singer Sebald (Sebaldt, Sebaldus, Seballus, Sebold, Sebelt, Zebalth, Zebolth; mylnie Stanisław), malarz z Norymbergi, wzmiankowany, często tylko samym imieniem, w aktach krak. w l. 1517-31. Przyjął w Krakowie prawo miejskie pod koniec 1519, za poręczeniem starszych cechu Joachima (Libnawa) i szklarza Gierzicka. Przebywał jednak w Krakowie już co najmniej od 3 l., o czym świadczy zeznanie niejakiej Zofii z 10 VIII 1520 o jej trzyletnim dziecku pochodzącym ze związku z S. Zapewne z tąż Zofią (zm. 1525), siostrą dominikanki Anny i krewną Katarzyny, żony malarza Bartłomieja Sebalda, wkrótce potem ożenił się. 16 VI 1517 złożono u S. 8 florenów Barbary Antoniovej (zapewne zmarłej), prawdopodobnie wdowy po malarzu, na których areszt położyli szklarz Jan i malarz Albert na poczet należnego im wynagrodzenia za wykonaną pracę. W 1521 S. miał ucznia lub czeladnika, za którego płacił komorne u Doroty Romerowej (być może sam również tam mieszkał). W 1523-24 i 1526 zalegał ze zwrotem długu u złotnika Bernarda (Opiczera?). W 1527 był opiekunem Jadwigi, córki złotnika Jana z Płocka. Od 1524 zatrudniony na Wawelu. 24 IX t.r. wypłacono mu 10 florenów za złocenie i malowanie miedzianej tablicy komemoratywnej z napisem, przeznaczonej do nagrobka króla Wła-

dysława Jagiełły. W t.r. sporządził na papierze podklejonym płótnem 2 proj. kraty do kaplicy Zygmuntowskiej w katedrze (zapewne naturalnej wielkości, niezrealizowane). 22 VIII 1525 zapłacono mu 5 florenów za analogicznie wykonany rys. balustrady przed ołtarz tejże kaplicy, wzorowanej na balustradzie w katedrze w Ostrzyhomiu, po której odrysowanie wysyłano specjalnie rysownika – być może samego S. Odlanie tej balustrady (możliwe, że wraz z kratą) powierzono ludwisarzowi Serwacemu Arczowi, którego pracownia ludwisarska spłonęła wraz z nieukończonymi odlewami w 1528. 30 V 1530 zapłacono S. za pomalowanie prowizorycznej drewnianej kraty do tej kaplicy, wykonanej przez stolarza Szymona. 8 III 1525 S. otrzymał wynagrodzenie za malowanie i złocenie drzewca do chorągwi arcyksięcia Albrechta (do ceremonii hołdu). W l. 1529-30 S. był zatrudniony przy malowaniu i złoceniu pieców (w Kurzej Stopce oraz komnatach królowej), krat, świeczników, drzwi żelaznych, opraw okiennych oraz elementów dekoracyjnych architektury zamkowej i domu królowej na Groblach. W 1531 S. złożył kulę na wieżę Mariackiej w Krakowie.

Rastawiecki, Sl. mal., t. 2, 3. – Grabowski A., *Skarbniczka naszej archeologii*, Lipsk 1854, s. 42. – Popiel P., *Czynności artyst. na dworze Zygmunta I*, SKHS, I, 1878, s. 26, 29, 30, 31, 32, 65. – Łuszczkiewicz W., *Bartolomeo Berecci, architekt kaplicy Zygmuntowskiej*, Kr. 1879, s. 30-32. – Sokołowski M., *Hans Sues von Kulmbach, jego obrazy w Krakowie i jego mistrz Jacopo dei Barbari*, Kr. 1883, s. 61. – Wawel, t. 1: Tomkowicz S., *Zabudowania Wawelu i ich dzieje*, Kr. 1907; t. 2: Chmiel A., *Materiały archiw. do budowy zamku*, Kr. 1913 (s.v. Sebald Stanisław). – Muczkowski J., Zdanowski J., *Hans Suess z Kulmbachu*, Kr. 1927 (RK, XXI, 1927), s. 7. – Komornicki S., *Kaplica Zygmuntowska w katedrze na Wawelu*, RK, XXIII, 1932, s. 69, 81. – Crac. Art. 1501-1550, nr 371, 454, 503, 504, 557, 578, 595, 597, 598, 613, 626, 1266, 1299, 1329. – ThB, t. 31, 1937 (Komornicki S.). – Bochnak A., *Mecenat Zygmunta Starego w zakresie rzemiosła artyst.*, Studia do dziejów Wawelu, t. 2, Kr. 1961, s. 157, 162, 163, 228, 252, 253, 254, 255, 350. – Dobrowolski T., *Uwagi o nagrobku Władysława Jagiełły w katedrze wawelskiej*, Roczn. Historii Sztuki, I, 1956, s. 43. – Piątkiewicz-Dereniowa M., *Kafle wawelskie z okresu wczesnego renesansu*, Studia do dziejów Wawelu, t. 2, Kr. 1961, s. 350. – KZSP, t. 4, cz. 1, 1965 (s.v. Sebald Stanisław). – Przybyszewski B., *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu 1516-1525*, Kr. 1970, nr 42, 165-166;

1526-1535, Kr. 1985, s. 51. – Franaszek A., *Budowle gotyckie zamku król. na Wawelu*, Kr. 1982. – Franaszek A., Przybyszewski B., *Kaplica Zygmuntowska. Materiały źródłowe 1517-1977 (Źródła do dziejów Wawelu, t. XIII)*, Kr. 1991, s. 19-20. – Mossakowski S., *Kaplica Zygmuntowska (1515-1533.) Problematyka artystyczna i ideowa mauzoleum króla Zygmunta I*, W. 2007, s. 57, 315. – Grieb M.H., *Nürnberger Künstlerlexikon vom 12. bis zum Mitte des 20. Jahrhundert*, München 2007, t. 3, s. 1443. – Iseler M., Lorenz-Rupsch S., Hörsch M., *Künstler der Jagiellonen-Ära in Mitteleuropa*, Stuttgart 2013, s. 381. – Mossakowski S., *Rezydencja królewska na Wawelu w czasach Zygmunta Starego. Program użytkowy i ceremonialny*, W. 2013, s. 81, 99.

AGAD, Arch. Skarbu Koronnego, Rachunki Królewskie, nr 65, k. 89v; Zb. Popielów, nr 458 (d. Archiwum Popielów nr 1), *Rachunki generalne Seweryna Bonera (16 XII 1523 - 31 X 1525)*, s. 207.

M. Łodyńska-Kosińska
uzup. K. Kolendo-Korczak

Sinicki (Sinickij, Synyćkyj) **Makary** (Makarij), rytownik, w l. 1717-38 jeromonach (wyświęcony mnich) monasteru Ilińskiego (Illińskiego, Św. Eliasza) w Czernihowie; zatrudniony w tamtejszej Troicko-Ilińskiej drukarni wydającej do ostatnich lat XVII w., już po przejściu tych terytoriów pod panowanie Rosji, dzieła w języku pol. (obok druków w języku cerkiewnosłowiańskim i łacińskim). Był jednym z kilku rytowników ilustrujących *Nowyj Zawiet* (*Nowy Testament*), wyd. Czernihów 1717. Bezspornego autorstwa S. są 3 wielofigurane sceny zmieszczone w Apokalipsie Św. Jana, sygn. kolejno: „Макарий”, „М:Си”, „Макари Синицки”. Wyróżniają się lepszym opanowaniem zasad perspektywy od pozostałych scen wielofiguranych zamieszczonych w *Nowym Testamencie*.

Rowinski przypisuje S. – oprócz wym. ryc. – 11 drzew., w tym: *Zmartwychwstanie Chrystusa*, *Ewangelista Łukasz*, *Św. Jan Złotousty* (wszystkie sygn.: „I. Makarij”), *Dawid przed Arką Przysięgi*, *Ewangelista Marek*, *Ewangelista Łukasz* (inny wariant?), *Św. Jerzy*, *Św. Bazyli* (wszystkie sygn.: „I.M”), *Św. Jan z Damaszku* (sygn.: „I. Makarij”), ponadto kartę tytułową (bez wpisanego tytułu) z wyobrażeniem Św. Ducha i modlącego się ludu (sygn. i dat. 1738) oraz kartę tytułową w księdze *Połustaw* (z podtytułem „Przepisy dziennej i nocnej służby zgodnie z tradycją i po-

rządkiem cerkiewnym”), wyd. Kijów 1691 (sygn. „M.S.”).

S. sygnował swe prace: „Макари Синицки”, „I. Макарий”, „Макарий”, „И.М”, „М:Си”, „МС”.

Estreicher K., *Bibliografia pol.*, t. 13, 1894, s. 40 (bez nazwiska S.). – Ровинский Д. А. [Rowinskij D.], *Подробный словарь русских гравиров XVI-XIX вв.*, Санкт-Петербург 1895, t. 2. – Запаско Я.П. [Zapasko Ja.P.], *Мистецтво книги на Україні в XVI-XVIII ст.*, Львів 1971, s. 180, 182, 184. – Степовик Д.В. [Stepowuk D.W.], *Українська графіка XVI-XVIII століть. Еволюція образної системи*, Київ 1982, s. 82, 84. – *Колекція кириличних стародруків із зібрання Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського*. Каталог упорядники С.О. Половникова, І.М. Ситий, Київ 1998, s. 149, 190. – Ісаєвич Я. [Isajewycz Ja.], *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми*, Львів 2002, s. 249. – Семко Д. [Semko D.], *Деякі аспекти діяльності Чернігово-Сіверської друкарні у друкарні у другій половині XVII ст. за епістоляріями та історіографією*, Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів, t. 19, 2009, s. 107. <https://www.medievalist.org.ua/2013/11/xvii.html> (dostęp 23.11.2022).

BJ, rkps 5755: Pauli Ź., *Dykcjonarz artystów obrazowych w Polsce*, s. 81.

A. Bernatowicz

Sinkiewicz (Sienkiewicz, Sientkiewicz, Siętkiewicz) **Dionizy** (Denis), bazylianin, drzeworytnik, pochodził z Rozdołu k. Lwowa, zm. ok. 1732 Lwów. Notowany od 1688. Od ok. 1690 przebywał jako mnich w klasztorze w Krechowie. W 1708 został powołany na ihumena monasteru Św. Jerzego we Lwowie. W 1711 w Uniowie wyznaczono go na katedralnego wizytatora monasterów prowincji. Za przełożęństwa S. spisano pierwszy inwentarz ruchomości cerkiewnych i klasztornych we Lwowie (1719). W 1720 jako oficjał lwowski S. brał udział w synodzie zamojskim i podpisał jego uchwały. W 1723 procesował się o kradzież sreber, złota i klejnotów z obrazu Matki Boskiej Trembowelskiej. Od 1724 pełnił funkcję ihumena monasteru w Hoszowie, później w Krechowie, gdzie wg tradycji miał zainicjować budowę cerkwi Św. Mikołaja (w kronice krechowskiej odnotowano, że S. zmarł w trakcie jej budowy, ukończonej ok. 1740). Widziano w nim również autora planów nowej świątyni (Wujcyk). Od 1729 S. wzmian-

kowany był ponownie jako ihumen monasteru Św. Jerzego we Lwowie; w t.r. sfinansował tam budowę studni.

W klasztorze krechowskim S. razem z lw. rytownikiem Nikodemem Zubrzyckim opracowywał klocki drzeworytnicze dla drukarni bractwa staurupigialnego we Lwowie, założonej przy katedrze Św. Jerzego. W liście do bractwa prosił o wypłacenie rytownikowi wynagrodzenia za wykonanie 20 dużych klocków drzeworytniczych przeznaczonych dla drukarni. S. jest autorem drzew. z wido-kiem cerkwi Przemienienia Pańskiego w Krechow-owie z 1699 (wg Delugi wyk. razem z Zubrzyckim) i z 1703 (po przebudowie świątyni). Obie ryciny oraz klocek drzeworytniczy do tej pierwszej zachowywane w zb. LBN. S. we współpracy z Zubrzyckim ilustrował *Irmolohion*, Lw. 1700 (roślinne inicjały, ornamentalne ramki). Jest autorem kart tytułowych druków: *Akafisty*, 1699, *Tridion si jest Tripiesniec sviatoi*, 1701, *Tried cwiitna*, 1701. Wykonywał także liczne ilustracje, winiety, zastawki, frontispisy i ornamentalne ramki.

S. razem z Zubrzyckim, za pośrednictwem Greka Chatzykyriakisa Vourliotisa, opracowywali klocki drzeworytnicze i ryciny na zlecenie klasztoru Św. Katarzyny na Synaju. S. wykonał trzecią odtiskę *Widoku góry Synaj* (1699) z klocka Zubrzyckiego, uzupełnioną o ornamentálną ramę oraz inskrypcję z jego sygnaturą i nazwiskiem fundatora. Jest również autorem drzeworytu *Drabina św. Jana Klimaka* (w zb. Muz. Kultury Bizantyńskiej w Tessalonikach).

Zieliński L., *Pamiętki hist. krajowe*, Lw. 1841, s. 99, 101, 104, 105, 108. – Kołaczkowski, Sł. ryt. – Sł. geogr., t. 4, 1883 (Krechów). – Mokłowski K., Sokółowski M., *Do dziejów architektury cerkiewnej na Rusi Czerwonej*, SKHS, VII, 1902, z. 4, szpr. 553. – Січинський В. [Siczynskij W.], *Архітектура Крехівського монастиря по деревориту 1699 р.*, Львів 1923. – Tenże, *Історія українського граверства XVI-XVIII ст.*, Львів 1937, s. 19, 57. – Запаско Я.П. [Zapasko Ja.P.], *Мистецтво книги на Україні у XVI-XVIII ст.*, Львів 1971, s. 187, 191, 192, 194, 283. – *Словник чудиошників України*, Київ 1973. – Степовик Д.В. [Stepowyk D.W.], *Українська графіка XVI-XVIII ст.*, Київ 1982, s. 270. – Papastratos D., *Paper Icon. Greek orthodox religious Engraving, 1665-1899*, Athens 1990, t. 2, s. 383, nr 416. – *Encyclopedia of Ukraine*, t. 4, Toronto 1993, s. 717. – Костюк С. [Kostiuk S.], *Фонд мистецтва Львівської Наукової*

Бібліотеки, Альманах, 1994, s. 115. – *Sztuka iluminacji i grafiki cerkiewnej. Kat. wystawy*, oprac. Kaszlej A., Deluga W., W. 1996, s. 78, poz. 135. – PSB, t. 37, 1996-97 (Pidlypczak-Majerowicz M.). – Deluga W., *Views of the Sinai from Leopoldis*, Print Quarterly, XIV, 1997 nr 4, s. 385, 389, 390-393. – Tenże, *Malarstwo i grafika cerkiewna w d. Rzeczypospolitej*, Gd. 2000, s. 143, 146-148. – *Історія Української Культури*, Київ 2003, s. 775, 797, 913. – Вуйцик В. [Wujcyk W.], *Монастир Св. Миколая ЧСВВ у Крехові*, Вісник Укрзахідпроектре ставрація, t. 14 (Володимир Вуйцик. Вибрані праці), 2004, s. 198. – Шустрова Ю. [Szustowa Ju.], *Документи Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586-1788). Источниковедческое исследование*, Москва 2009. – Шкараб'юк П. [Szarabjuk P.], *Крехів. Дороги земні і небесні*, Львів 2009, s. 78. – Deluga W., *Greek Patronage of the Arts in Lviv in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, [w:] *Economy and Society in Central and Eastern Europe. Territory, Population, Consumption*, red. Dumitran D., Moga V., Berlin, Zürich 2013, s. 295. – Dworzak A., *Udział lw. artystów w modernizacji cerkwi Bazylianów w Krechowie za przełożenstwa superiora Sylwestra Łaszczewskiego*, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 8, red. Walczak W., Białystok 2017, s. 466-470.

BJ, rkps 5396 II, t. 5, Pauli Ż., „Rytownicy i architekci” polscy. *Materiały do biografii artystów*, k. 196. – Centralne Państw. Arch. Hist. we Lwowie, f. 129, op. 1, spr. 760, s. 148 (list); f. 684, op. 1, spr. 2032: *Księga historii Monasteru krechowskiego Z[akonu] S[więtego] Bazylego W[ielkiego] ... 1767 roku dnia 11 augusta sporządzona*, k. 3v. – LBN, f. 5, spr. 2086: *Kronika monasteru św. Jerzego we Lwowie 1763-1771*; f. 3, MB-122, k. 73, 74 (drzeworyty).

M. Heydel

P. Kluz

Sinicyna Antonina (właściwie Nina Antonowna), rzeźbiarka rosyjska; żona Dmitrija Sinicyna, profesora Wydz. Medycznego UW, pełniącego tam funkcję kustosa gabinetu zoologicznego. S. studiowała w Warszawie w WSSP od 1904 do r. akademickiego 1905-06 w pracowni Xawerego Dunikowskiego. W 1905 uczestniczyła razem z dużą grupą uczniów szkoły w plenerze w Arkadii k. Łowicza. Podobno przyjmowała koleżanki i kolegów w mieszkaniu na terenie UW. Została uwieczniona na 2 fot. grupowych

studentów WSSP, z 1904 i 1905 (obie w zb. BN). Mąż S. był jednym z „członków współdziałaczy” WSSP i wpłacał regularnie składki na rzecz szkoły.

S. brała udział w drugiej Dorocznej wystawie WSSP w 1906, na której pokazała stojący akt dziewczynki (*Studium*, fot. Tyg. il., 1906 nr 35, s. 675; Świat, 1906 nr 26, s. 6), „silnie ujęty” i noszący znamiona wpływu Dunikowskiego. W notatkach Émile’a Antoine’a Bourdelle’a sporządzonych po zwiedzeniu tej wystawy, zawierających entuzjastyczne oceny prac kilkorga uczniów, znalazł się passus: „Antonina Sinicyna – postać dziecka opartego o skałę, naturalnej wielkości. Prawdziwe dzieło sztuki” (za: Melbechowska-Luty).

Zapewne niedługo po 1905 małżonkowie wyjechali z Warszawy, prawdopodobnie w związku z wstąpieniem Dmitrija Sinicyna do Profesorskiego Związku Akademickiego, popierającego dążenia młodzieży do polonizacji UW. Przybyli do Moskwy, gdzie S. założyła prywatną szkołę rzeźby. Edukację artyst. rozpoczęła pod jej kierunkiem w 1911 m.in. Wiera Muchina, późniejsza sławna rzeźbiarka, autorka *Robotnika i kołchoźnicy*, która w autobiografii (1943) napisała, że S. była „fanatycznie oddana rzeźbiarstwu”. Dzięki jej wspomnieniom znane jest nazwisko jeszcze jednej uczennicy S., Sofii Rozental.

Tyg. il., 1906 nr 35, s. 681 (Janetto). – *Spraw. z dotychczasowej działalności Warsz. SSP za czas od marca r. 1904 do czerwca r. 1907*, W. [1907], s. 45 i s. 33 (dot. męża S.). – Мухина В. [Muchina W.], *Литературно-критическое и художественное наследие*, Москва 1960, t. 1, s. 7. – Piwocki, ASP Warszawa. – Воронова О. [Woronowa O.], *Вера Игнатьевна Мухина*, Москва 1976. – Siedlecka J., *Mikołaj Konstanty Čiurlionis 1875-1911. Preludium warsz.*, W. 1996. – Melbechowska-Luty A., *Kreator. Rzeźbiarskie dzieło Xawerego Dunikowskiego*, W. 2012.

U. Makowska
J. Biriulow

Sinnknecht (Singknecht, Syngknecht) **Christoph** (Christof), malarz, zm. 1630 Królewiec. Wg Naglera tożsamy z Georgiem Sinnknechtem, autorem alegorycznych obrazów zamówionych do królewieckiego Ratusza i Giełdy, który działał w Królewcu ok. 1630. Ostatnie badania Janusza Pałubickiego wskazują, że było 2 malarzy o tym nazwisku, Georg i Christoph. Nie wiadomo, któ-

remu z nich należy przypisać obrazy z królewieckich instytucji publicznych.

Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, Leipzig 1835-1852, t. 16. – Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sinnknecht (Singknecht, Syngknecht) **Georg**, malarz, pochodzenia holenderskiego; działał w Królewcu w l. 1624-50. Wg Naglera tożsamy z Christophem Sinnknechtem, autorem alegorycznych obrazów zamówionych do królewieckiego Ratusza i Giełdy, który działał w Królewcu ok. 1630. Ostatnie badania Janusza Pałubickiego wskazują, że było 2 malarzy o tym nazwisku, Georg i Christoph. Trudno stwierdzić, któremu z nich należy przypisać obrazy z królewieckich instytucji publicznych.

Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, t. 16, München 1846. – Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sinowi, malarz w Dzierzgoniu k. Sztumu, nieznanego imienia, wym. w księgach adresowych w 1858.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sinsler Franciszek Ksawery (Franz Xaver), rzeźbiarz, malarz i rysownik, inżynier wynalazca, muzyk, ur. 1810 Friedeck na Śląsku (obecnie Frydek, cz. miasta Frydek-Mistek, Czechy), ojciec Alfreda (ur. 1850, mieszkającego razem z resztą rodziny we Lwowie co najmniej do 1865). Studiował w szkole morskiej w Trieście oraz w Niemczech. Był sławny w l. 30-40. XIX w. jako autor serii rzeźbionych w drewnie modeli najslawniejszych budowli świata, wykonanych wg studiów zrobionych podczas podróży. W 1843 pracował jako inżynier mechanik Galicyjskiego Tow. Muzycznego

we Lwowie, gdzie naprawiał i projektował różne instrumenty muzyczne. W t.r. wyk. w drewnie 2 panoramy plastyczne Lwowa. Jedną, nazwaną *Diorama szkarpów lwowskich* (z otaczającymi budowlami i ogrodami), ofiarował austriackiemu arcyksięciu, gubernatorowi Galicji Ferdynandowi Karolowi d'Este. Druga panorama – *Plastyczny widok Lwowa* – przedstawiała śródmieście odtworzone ze wszystkimi szczegółami; było to dzieło prekursorskie, powstałe prawie 100 l. przed lw. panoramą Janusza Witwickiego.

Wedle ówczesnej prasy S. w ciągu kilku kolejnych lat odbył wiele podróży po całej Europie, Bliskim Wschodzie oraz Indiach Wsch. Był przede wszystkim autorem wynalazków w dziedzinie techniki. Wykonał modele maszyn własnego proj., m.in. aparat do ogrzewania i oświetlania pomieszczeń, maszynę pługową, maszynę do robienia guzików z metalu, szylkretu i łupin orzechów (wraz z inżynierem Antonem Clementem), urządzenie przetwarzające len i konopie na przędzę (wraz z inżynierem Jakobem Bollingerem), maszynę do zgarniania śniegu z kolei żelaznej czy maszynę do strugania patyczków na zapalki.

W 1848 S. znalazł się w Wiedniu, gdzie uczestniczył w wydarzeniach rewolucyjnych. Należał do sztabu gen. Józefa Bema, który zlecił mu budowę barykad, za co skazano go wyrokiem sądu wojennego na pięć lat „kopania szanów w kajdanach”. Ułaskawiony przez feldmarszałka Alfreda Windischgrätza.

W 1851 na Wielką Wystawę Przemysłu w Crystal Palace w Londynie S. wykonał z drzewa palisandrowego harfę ozdobioną licznymi rzeźbami z motywami zaczerpniętymi z mitologii greckiej; praca została kupiona przez angielską królową Wiktorię do zb. królewskich w pałacu Windsorskim. Po powrocie do Lwowa, ok. 1851-52, S. wyrzeźbił podobną, lecz udoskonaloną harfę, która była bogato dekorowana neorenesansowymi ornamentami, groteskowymi maskaronami oraz płaskorzeźbami i posagami mitologicznymi, przedstawiającymi Orfeusza z lirą, muzykujące fauny i nimfy oraz putta. Jedną z harf S. przedstawiono (wraz z komentarzem) na ryc. *Musikinstrumentenbau: Verbesserte Pedalharfe von Franz Sinsler*, 1852 (na rynku antykwarycznym luźna plansza, prawdopodobnie z jakiejś publikacji).

W l. 1851-54 był właścicielem fabryki przy ul. Zielonej we Lwowie (nr 685¼), w której używano udoskonalonych przez niego maszyn paro-

wych. Produkował i sprzedawał tam guziki oraz maszyny własnych projektów. W 1854 ofiarował Galicyjskiemu Tow. Gospodarskiemu model swojego aparatu ratunkowego do stosowania w sytuacjach zagrożenia pożarem.

W 1843 S. wykonał staloryt (wg własnego rys.) *Widok Lwowa z pn. wschodu* do niemieckiej serii widoków architektonicznych i zabytków przyrody publikowanej w dziele *Meyer's Universum, oder, Abbildung und Beschreibung des Sehenswertheiten und Merkwürdigsten der Natur und Kunst auf der ganzen Erde*, t. 13, Hildburghausen 1848, il. DCXV (egzemplarz luźnej ryc. w Lw. Muz. Hist., niesygn.). Inny jego staloryt przedstawiał widok Cieszyzna (1848, sygn., Brno, Moravská zemská knihovna). Podobno malował pejzaże i kwiaty.

Das große Conversations-Lexicon für die gebildeten Stände. Supplement-Band, t. 5, Hildburghausen 1854.

Kundmachung von der k. k. Militär-Central-Untersuchungs-Commission, Wien 13 XII 1848. – *Jahrbuch der Geologischen Bundesanstalt*, [Wiedeń] 1850, s. 239. – *Deżelni zakonik in vladni list za Krajnsko Kronovino*, I, Eger 1852, s. 239, 284. – Chołodecki Białynia J., *Księga pamiątkowa półwiekowego jubileuszu gimnazjum im. Franciszka Józefa I we Lwowie*, Lw. 1909, s. 346 (dot. syna S., Alfreda). – Szubert T., *General Bem w Wiedniu. Bohater czy awanturnik?*, Kwart. hist., CXV, 2008 nr 2, s. 107. – Biriulow J., *Rzeźba lw. od poł. XVIII w. do 1939 r. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007. – Chawałko S., *Lwów w grafice* [album], Lw. 2013, s. 24-25, il. (bez nazwiska S.). – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Львівська скульптура від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII - середина XX ст.)*, Львів 2015.

Der Adler, 1843 nr 191, s. 790. – Augsburger Tagblatt, 1843 nr 243, s. 1032. – Gaz. lw., 1843 nr 90, s. 2368 (dod. do Gaz. lw.), nr 91, s. 2396 (dod. do Gaz. lw.), nr 97, s. 641, nr 114, s. 755, nr 132, s. 877; 1850 nr 180, s. 720; 1851 nr 221, s. 882; 1852 nr 251, s. 1004 (A.R.). – Fürther Tagblatt: General-Anzeiger für Fürth und Umgegend, 1843 nr 146, s. 1117. – Regensburger Conversations-Blatt, 1843 nr 112, s. nlb. 4. – Neueste Weltkunde, 1844 t. 1, s. 247. – Allgemeine Wiener Musik-Zeitung, 1846 nr 89, s. 356. – Bohemia, 1846 nr 9, s. nlb. 3, nr 54, s. nlb. 1, nr 191, s. nlb. 2; 1847 nr 59, s. nlb. 2; 1848 nr 249, s. nlb. 2. – Berliner musikalische Zeitung, 1847 nr 22, nlb. 4. – Allgemeine Theaterzeitung, 1847 nr 60, s. 240. – Gaz. Codzienna, 1847 nr 145, s. 2. – Gaz. Handlowa, Przemysłowa i Rolni-

cza, 1847 nr 10, s. 6. – Jutrzenka, 1848 nr 216, s. 2. – Aschaffener Zeitung, 1851 nr 267, nlb. 1. – Münchener Tagblatt, 1851 nr 269, s. 1176. – Kur. warsz., 1852 nr 297, s. 1556. – Przyjaciół Domowy, 1853 nr 1, s. 8, il., nr 5, s. 39-40, nr 8, s. 63-64, il., nr 20, s. 162, il.; 1854 nr 13, s. 104, nr 22, s. 180. – Telegraf, 1853 nr 93, s. 369, nr 96, s. 382-383 (K...S...), nr 221, s. 868-869, il.; 1854 nr 23, s. 189. – *Rozprawy C.K. Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego*, t. XVI, Lw. 1854, s. 74.

J. Biriulow
uzup. M. Kasa

Sipowicz A., rysownik, zapewne amator, czynny w poł. XIX w. W MN w Lublinie znajdują się jego autorstwa 2 akwarelowe widoki zamku w Bychawie: od strony pn. (sygn. i dat., 179[8?]) i od strony pn.-wsch. (sygn.). S. musiał odebrać jakieś wykształcenie artyst., na co wskazuje sprawne, aczkolwiek dość szkolne, operowanie perspektywą. Prace odznaczają się drobiazgowością, dużą precyzją rysunku w partiach architektury i miękką kładzioną plamą barwną w partiach roślinności. Dane dotyczące proveniencji akwarel – jako daru od Śliwickiej (imię nieznane) przekazanego muzeum w 1912 – nie znajdują potwierdzenia archiw.

Bartnik R., *Sto lat zbiorów graficznych Muz. Lubelskiego*, [w:] *Życie artyst. Lublina 1901-2001*, red. Lameński L., Lublin 2001, s. 108.

I. Kopania

Siskowicz Wojciech, malarz cechowy w Krakowie; w 1621 został wyzwolony na czeladnika.

Gąsiorowski, s. 80.

M. Heydel

Sitarski Szczepan (Stephan Sitarius), malarz, ur. 26 XII 1819 Zembrzyce k. Wadowic, zm. 8 I 1885 tamże. Syn Michała i Reginy Biber. Żonaty z Barbarą Danek (ślub 14 II 1844), z którą miał synów Antoniego Jana (ur. 12 VI 1846) i Andrzeja Jana (ur. 30 X 1854) oraz córkę Teodozję Teofilę (ur. 24 XII 1859). Malował obrazy o tematyce religijnej, wykonywał polichromie kościelne oraz odnawiał (odmalowywał) dawne dzieła. Prawdopodobnie od ok. poł. XIX w. prowadził w Zembrzycach warsztat malarski.

S. jest autorem 14 stacji drogi krzyżowej w kośc. par. w Orawce k. Nowego Targu (stacja XIV sygn.: „Pinxit Szczepan Sitarski A.D. 1857 Wzembrzycach.”), obrazów *Zdjęcie z krzyża* w kośc. w pobliskich Spytkowicach (sygn.: „Pinxit Sitarski A. D. 1860”) oraz *Ukrzyżowanie* w kośc. par. w Zembrzycach (sygn.: „Pamiętka Braci Kawalerów Zfondowana w r. 1867. malował Szczepan Sitarski”). W 1870 w kośc. par. w Czarnym Dunajcu k. Nowego Targu S. odrestaurował feretron i namalował do niego obraz *Matki Boskiej Różańcowej*; w podobnym czasie wykonał tam również 14 stacji drogi krzyżowej oraz najpewniej obrazy *Przemienienie Pańskie* i *Trójca Święta*; błędnie atrybuowane są mu obrazy w ołtarzach bocznych tego kośc. W 1877 namalował 14 stacji drogi krzyżowej do sanktuarium w Ludźmierzu k. Nowego Targu (sygn.), a rok później do kośc. par. w niedalekim Odroważu (sygn.: „Stephan Sitarius 1878”). Wykonał obrazy *Chrzest Chrystusa* (sygn., 1881), *Matka Boska Szkaplerzna* i *Przemienienie Pańskie* (sygn., 1887) do kośc. par. w Nowym Bystrem k. Zakopanego. Ponadto jest autorem polichromii w kośc. par. w Trzebuni k. Myślenic (między 1849 a 1870) i prawdopodobnie malował na sklepieniu nawy w kośc. par. w Krościenku nad Dunajcem z poł. XIX w. (w kronice par. określony jako W. Sitarski z Zembrzyc). S. odmalował także płaskorzeźbę *Modlitwa Chrystusa w Ogrójcu* z ok. 1500 w kośc. par. w Stryszowie k. Wadowic (sygn.: „Renovatum 1856 Pinxyt Sitarski”).

S. miał wykształcenie warsztatowe, nie był samodzielnym twórcą; wykonywał kompozycje oparte na nowożytnych wzorach graficznych. Jego twórczość wpisuje się w nurt XIX-wiecznego malarstwa religijnego kontynuującego późnobarokową tradycję obrazowania, przy dość niewprawnym i uproszczonym sposobie malowania.

Kantor J., *Czarny Dunajec. Monografia etnograficzna*, Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne, 1907 t. 9, s. 30. – Skorupa A., *Kościół pieniński*, Kr. 1996, s. 32 (jako W. Sitarski). – Tenże, *Kościół pol. Orawy*, Kr. 1997, s. 54. – Trajdos T., Pieńkowska H., *Kościół w Orawce*, Kr. 1999, s. 73. – Skorupa A., *Zabytkowe kościoły skalnego Podhala*, Kr. 1999. – *Kościół drewniany Małopolski*, Kr. 2000, s. 54. – Sadowski P., *Gmina Pcim. Monografia geograficzno-hist.*, Pcim 2003, s. 226-227. – Skorupa A., *Zabytkowe kościoły Niżnego Podhala*, Kr. 2004. – Stawowiak M., *Modlitwa Chrystusa*

w Ogrójcu, [w:] *Wokół Wita Stwosza. Kat. wystawy*, red. Horzela D., Organisty A., MNK, Kr. 2005, s. 101-102, nr kat. III/4. – Kocot K., Kutaś P., *Kościół parafii Czarnej Dunajec*, Zakrzów 2008, s. 19. – Ostrowski D., *Historia parafii św. Jana Chrzciciela w Nowym Bystrem do r. 2009*, Nowe Bystre 2009, s. 69. – Monita R., Skorupa A., *Czarny Dunajec. Kościół Przenajświętszej Trójcy*, Kr. 2013, s. 34, 41, 48. – Ciż, *Orawka. Kościół św. Jana Chrzciciela*, Kr. 2015, s. 59. – Ciż, *Ludźmierz. Sanktuarium Matki Boskiej Ludźmierskiej Królowej Podhala*, Kr. 2016, s. 44. – *Zabytki sztuki w Polsce. Małopolska*, red. Brzeziński S., Wolańska J., W. 2016.

Arch. Par. w Zembrzycach, *Liber baptisatorum 1815-1832; Liber baptisatorum 1842-1866*, s. 40, 72, 98, 138; *Liber copulatorum 1815-1844*, s. 95; *Liber mortuorum 1874-1935*, s. 46.

P. Kluz

Sitarz Józef, malarz, rysownik, rzeźbiarz, wojskowy, ur. 20 VIII 1885 Czerniowce (obecnie Czerniwci, Ukraina), zamordowany 21 IV 1942 Auschwitz; syn Antoniego i Justyny z Biernackich. Uczęszczał do Szkoły Krajowej Przemysłu Drzewnego w Stanisławowie (1904-07); brał udział w wystawach uczniowskich: w 1905 pokazał akwarele, w 1907 – rzeźby w drewnie. W l. 1911-14 i 1917-18 studiował w krak. ASP u Konstantego Laszczki (w r. akademickim 1911/12 jako student nadzwyczajny); w r. akademickim 1913/14 otrzymał medal br. i nagrodę pieniężną, a w r. akademickim 1917/18 medal br. Podczas I wojny światowej służył początkowo w armii austriackiej w 20 Pułku Piechoty Obrony Krajowej Stanisławów; 1 XI 1917 został awansowany na stopień podporucznika. Kilka miesięcy później wstąpił do Wojska Pol. z zachowaniem stopnia oficerskiego. 1 XI 1918 otrzymał przydział służbowy do 20 Pułku Piechoty i powołanie do służby czynnej na czas wojny. W okresie międzywojennym S. mieszkał w Sanoku. W l. 20. służył w tamtejszym 2 Pułku Strzelców Podhalańskich ze stopniem porucznika (pełnił funkcję oficera oświatowego). W 1928 przydzielono go do kadry oficerów piechoty Pow. Komendy Uzupełnień w Sanoku, a w 1934 jako porucznika piechoty przeniesiono w stan spoczynku. Po wybuchu II wojny światowej pozostał w Sanoku (w akcie zgonu wymieniony jest adres zamieszkania S. przy ul. Floriańskiej 14/2); w 1942 został aresztowany przez gestapo. Początkowo przebywał w więzieniu w Krakowie; 27 III t.r. trafił do

obozu koncentracyjnego w Auschwitz (nr obozowy 27328), gdzie wkrótce zginął.

W lutym 1922 zorganizował razem z majorem Józefem Sawiczem i sekcją artyst. Koła Tow. Wiedzy Wojskowej wystawę sztuki podhalańskiej w sali posiedzeń magistratu w Sanoku; obaj oficerowie – obok artystów z Zakopanego – wzięli w niej udział; w recenzji dostrzeżono wpływ Laszczki w rzeźbach S. „Lepsze od nich – pisano – są akwarele, w których można mu zarzucić jedynie zbyt nie hołdowanie szczegółom ze szkodą dla całości” (Gaz. Podhalańska); prawdopodobnie wystawę przeniesiono do Jasła i Przemysła.

S. współpracował przy dekorowaniu sanockich budynków użyteczności publicznej. Jego dziełem była wyk. ok. 1925 płaskorzeźba z przedstawieniem bitwy pod Kuźnicą k. Sokółki (stoczonej 21-23 IX 1920 przez 2 Pułk Strzelców Podhalańskich), umieszczona nad sceną teatr. w Domu Żołnierza Pol. w Sanoku (zniszczona w 1945, znana z fot.). Przypuszczalnie w 1928 wyk. pełnoplastyczną, gipsową grupę rzeźbiarską, ukazującą członka Tow. Gimnastycznego „Sokół” w stroju organizacyjnym, zrywającego kajdany, a powyżej orla w koronie. Była ona ulokowana w niszy na fasadzie budynku sanockiego oddz. organizacji „Sokół” (zniszczona podczas II wojny światowej, obecnie zrekonstruowana). S. był też autorem tablicy odsłoniętej 12 VII 1936 w gmachu Sokola” w Zagórzu, poświęconej pamięci prezesa tamtejszego gniazda Jana Jastrzębca-Puzdrowskiego,

Na Wystawie obrazów i rzeźby w Sanoku w 1930 S. zaprezentował gipsowe modele pomników: *Wódz Narodu* [Józef Piłsudski] oraz *Grzegorz z Sanoka*. Na tej samej wystawie pokazał kolekcję obrazów (*Przy oknie*, *Zaczytana*, *Kwitnące jabłonie*, *Wiosną w sadzie*, *Motyw wiosenny*, *Motyw zimowy*, *Giewont*, wszystkie ol.), rzeźby: *Portret p. D.*, *Portret dr Domańskiego* (w 1930 oba w zb. pryw. w Sanoku), *Portret art. malarza prof. B.*, *Krysia*, *Wisia*, 2 szkice rzeźbiarskie (*Nosiwoda* [inaczej *Wodonosz*], *Dorożkarz* [inaczej *Dorożkarz Wojciech Kurzydło*]) oraz 8 płaskorzeźb. Natomiast w 1936 w TPSP we Lwowie wystawił *Portret malarza L. Getza*, *Portret malarza Regenboga*, *Głowa prof. R.* (wszystkie gips).

S. malował pejzaże, przedstawiające gł. Sanok i jego okolice (*Kościół parafialny w Sanoku*, ol., *Ulica Sanoka z zaprzęgiem końskim*, ol. tektura, *Widok na Międzybrodzie*, ol. dykta, l. 30. XX w., wszystkie sygn., Muz. Hist. Sanok). Ważną część

jego twórczości stanowią rysunkowe portrety i karykatury znanych sanoczan (*Podobizna Maksymiliana Stuszkiewicza, Podobizna pracownika Starostwa Powiatowego w Sanoku, Podobizna inżyniera Maksymiliana Fingerhuta, Karykatura Staruszkiewicza – sędziego Sądu Okręgowego w Sanoku, Karykatura profesora Baranieckiego, Karykatura Jana Killara, Karykatura żony lekarza Herzigowej*, wszystkie tusz, pióro, Muz. Hist. Sanok). Postaci mieszkańców Sanoka artysta uwieczniał także w rzeźbie: *Profesor Kilar* [Kilar] z *Sanoka, Głowa artysty* [Ezriela] *Regenbogens* (być może tożsama z pracą *Portret malarza Regenbogens*, wyst. 1936), *Dyzio Epstein z Sanoka*, płaskorzeźba *Zygmunt Kaczkowski*, wszystkie gips, sygn., Muz. Hist. Sanok. Rzeźbiarskie portrety S. odznaczały się realizmem, niekiedy z lekką tendencją do uproszczenia i geometryzacji.

Prace oprócz wyż. wym.: Muz. Hist. Sanok – *Sanok*, ol., *Stare domy*, ol. płótno naklejone na dyktę, oba 1939, *Sanatorium dr Domańskiego w Sanoku, Zaulek Sanoka*, oba ol., *Procesja na rynku sanockim*, kredka, 1922, wszystkie sygn., *Karykatura Tadeusza Maławskiego, Karykatura Antoniego Wajdy, Karykatura Wilhelma Szomka, Karykatura kapitana Firka, Karykatura Antoniego Dorosza, Karykatura Augusta Bezuchy, Karykatura Wallnera - prokuratora Sądu w Sanoku, Karykatura Andrzeja Grasele, Karykatura profesora Baranieckiego (II), Karykatura profesora Klimka, Karykatura nauczycielki Rakoczy, Karykatura Tadeusza Michniowskiego, Karykatura urzędnika Iwanciowa, Podobizna profesora Stefana Lewickiego, Podobizna profesora Aleksandra Codello, Podobizna Wilhelma Kocyłowskiego, Podobizna mężczyzny, Podobizna Edmunda Stuszkiewicza, Podobizna urzędnika Bambrowicza, Podobizna Tadeusza Białachowskiego*, wszystkie tusz, pióro; rzeźby: *Głowa kobieca, Popiersie, Portret dra Karola Zaleskiego*, oraz płaskorzeźby: *Popiersie kobiety, Profil kobiety, Profil mężczyzny*, wszystkie gips, sygn.

Kur. Stanisławowski, 1905 nr 1038, s. 1; 1906 nr 1093, s. 1; 1914 nr 1507, s. 2; 1918 nr 1579, s. 2. – Dz. Rozkazów Wojskowych, 1919 nr 41, s. 991, 1001. – *Wystawa obrazów i rzeźb w 2. pułku strzelców podhalańskich w Sanoku*, Gaz. Podhalańska, 1922 nr 12, s. 3-4. – Roczn. oficerski 1923, W. 1923; 1924, W. 1924; 1928, W. 1928. – *Sztuki Piękne*, VI, 1930, s. 237. – *Wystawa obrazów i rzeźb w Sanoku*, Sanok 1930. – Przew. Gimnastyczny „Sokół”,

1936 nr 9-10, s. 266. – *Salon wiosenny 1936. Obrazy, rzeźba, grafika, tkaniny perskie, grafika hiszpańska*, TPSP, [Lw.] maj-lipiec 1936. – Roczn. Sanocki, II, 1967, s. 306 (Stefański S.); VII, 1995, s. 174 (Tarnawski A.). – *Muz. Hist. w Sanoku. Informator*, Muz. Okręgowe w Rzeszowie, Muz. Hist. w Sanoku, Rzeszów 1968, s. 49. – *Materiały ASP Kraków*, 2. – *Sanok w malarstwie i grafice. Kat. wystawy*, oprac. Biskupski R., Zajac E., Sanok 1973. – Gaz. Sanocka. Autosan, 1981 nr 5, s. 6. – (k), *Tablica ku czci „Sokołów” powróci na stare miejsce. W 70-lecie Niepodległej*, Gaz. Sanocka. Autosan, 1988 nr 28, s. 1-2. – Stefański S., *Kartki z niedawnej przeszłości Sanoka*, Sanok 1993, s. 38, 46, 51, 62. – *Sanok. Dzieje miasta*, oprac. Kiryk F., Kr. 1995. – Oberc F., *Motywy Sanu w twórczości sanockich artystów*, Zeszyty Arch. Ziemi Sanockiej, z. 2, 2002, s. 154 (i repr. na wkładce). – Roczn. Oficerski Rezerw, 1934, reprint, W.-Londyn 2003. – Romaniak A., *Sanok: fotografie archiwalne. Kat. zb., t. 2: Wydarzenia, uroczystości, imprezy*, Muz. Hist. w Sanoku, Sanok 2011. – Tenże, *Pamiętki po 2. Pułku Strzelców Podhalańskich z Sanoka. Kat. zb.*, Muz. Hist. w Sanoku, [Sanok] 2012, s. 68.

Arch. Państw. Muz. Auschwitz-Birkenau Oświęcim, nr 31543, Książka stanów dziennych, t. 1, s. 268, D-AuI-3/1; nr 172341, Sterbebuch [Księga zgonów], t. 4, s. 1041, D-AuI-2/6 (akt zgonu S. nr 5541/1942); fot. obozowa S. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., 2 listy Doroty Szomko-Oseńkowskiej z Muz. Hist. w Sanoku, 26 i 30 I 2018 (spis prac S.); list Joanny Grabowskiej z Arch. ASP w Krakowie, 30 I 2018; list Wojciecha Płosy z Arch. Państw. Muz. Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, 14 II 2018. – NAC, fot. artysty i jego kilku prac na wystawie w Sanoku 1930, sygnatury: 1-K-5188, 1-K-6138-1.

J. Różalska
uzup. J. Biriulow, U.M.

Sitka Karol, malarz, ur. 22 I 1862 Wola Justowska (obecnie cz. Krakowa), syn Karola i Marii z Bischowów. W ankiecie do publikacji *Czy wiesz, kto to jest?* podał, że uczęszczał do Gimnazjum św. Jacka w Krakowie oraz do tamtejszej SSP, gdzie uczył się u Jana Matejki; tymczasem ani w sprawozdaniach tegoż gimnazjum z l. 70. XIX w., ani w Materiałach ASP Kraków nie ma jego nazwiska.

Podobno pracował – nie wiadomo, w jakim charakterze – najpierw w Krakowie „u Gebethnera” (prawdopodobnie w krak. filii wyd. i księgarni Gebethner i Wolff), a potem we Lwowie

w wyd. Gustawa Seyfartha i, od 1926, w Państw. Wydawnictwie Książek Szkolnych. Mieszkał wówczas przy ul. Sakramentek 8.

Wystawiał jakoby „w Salonie Krak.” (zapewne w krak. TPSP). Na pewno wziął udział w wystawie obrazów i rzeźb w Zakopanem w styczniu 1907. Malował pejzaże z pol. gór i motywy wschodnie (ol.); jego prace znajdowały się w zb. pryw.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., W. 1938. – Nowa Reforma, 1907 nr 39, s. 2.

U.M.

Sitkiewicz Marcin, malarz, jezuita; ur. 8 XI 1681 Pruchnik k. Jarosławia, zm. 20 III 1760 Krosno. Pracował u jezuitów w Jarosławiu jako najemny krawiec. 30 VII 1716 wstąpił do nowicjatu w Krakowie przy kość. Św. Szczepana. Później jako krawiec pracował w Krasnymstawie (1718-20), Kamieńcu Podolskim (1720-22), Ostrogu (1722-23), Stanisławowie (1723-25) i Lwowie (1725-26). W źródłach wspomniano, że miał wcześniejsze przygotowanie malarskie. Na pocz. 1726 przybył do Krosna, gdzie pod kierunkiem franciszkanina Adama Swacha uczył się malarstwa, przede wszystkim techniki *al fresco*. Najpewniej aż do wyjazdu Swacha do Poznania (w październiku 1726) pomagał mu w wykonaniu malowideł w krośnieńskim kość. Jezuitów. W 1727 S. namalował samodzielnie freski w pokoju obok refektarza oraz w kaplicy sodalicyjnej w tej świątyni; t.r. wykonał również monogram IHS, herby fundatorów i obraz św. Ignacego jako wodza na elewację tegoż kość. od strony miasta (kość. rozebrano w 1807). Być może był autorem dekoracji okolicznościowych krośnieńskiego kość. Jezuitów z 1727 (grób Boży, dekoracje na uroczystość kanonizacji św. Stanisława Kostki i św. Ałojzego Gonzagi). Brak informacji o jego późniejszych pracach malarskich. W kolejnych latach notowany był w Lublinie (1733-34), Przemyślu (1734-39), Barze (1739-40), Kamieńcu Podolskim (1740-41), Lwowie (1741-43), Krośnie (1743-45), Przemyślu (1745-46) i w Krakowie przy kość. św. Barbary, gdzie pełnił różne funkcje. Od 1746 do końca życia przebywał w Krośnie.

Poplatek J., Paszenda J., *Słownik jezuitów artystów*, Kr. 1972. – Paszenda J., *O czterech malarzach epoki baroku*, BHS, XXXV, 1973 nr 2, s. 178-179. – *Encyklopedia*

wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995, oprac. Grzebień L., Kr. 1996. – Grzebień L., *Niezachowany kość. jezuicki w Krośnie nad Wisłokiem*, Roczniki Humanistyczne, L, 2002 z. 4, s. 287, 290. – Jank T., *Życie i twórczość malarska brata Adama Swacha (1668-1747)*, Kr. 2017, s. 105.

ANK, T Schn. 824, s. 815-816. – Archivum Romanum Societatis Jesu, Polonica 24-32: *Catalogi triennales 1717-1754*; Polonica 46, 49: *Catalogi breves 1717-1760*; Polonica 58 f. 250-250v: *Historia Collegi Crosnensis 1726-1727*; Polonica 58, f. 51: *Historia Collegii Jaroslaviensis ad S. Joannem 1716*. – Bibl. Ossolińskich, rkps 9550/II: Księga sprawozdań rektorów tzw. Rezygnacji, s. 146. – Österreichische Nationalbibliothek, Wiedeń, rkps 12417: *Historia Collegii Crosnensis*.

J. Paszenda
uzup. P. Kluz

Sitkovius Samuel, stolarz i snycerz w Lesznie; syn Jana, starszego cechu stolarzy w Lesznie (zmarłego 1688). Wzmiankowany wraz ze swym bratem Krystianem (ur. 1682) w związku ze sprzedażą kamienicy po ojcu.

Brosig.

M. Heydel

Sitkowski Edmund, malarz ścienny, ur. ok. 1802 Warszawa (?), zm. 23 X 1863 (w wieku 61 l.) tamże, pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn **Ignacego Sitkowskiego**, malarza, w 1815 porucznika gwardii municypalnej warsz. (ur. ok. 1760-66 Kurów, zm. 9 III 1842 Warszawa), i Katarzyny z Kisielnickich (Kisieleskich, Kisieleskich); żonaty z Salomeą Krüger (Krygier, Kryger), z którą miał co najmniej 4 dzieci (Szczepana, Marcelę Idę, Teresę Bonifację i Tomasza); brat malarza ściennego **Pawła Sitkowskiego** (ur. ok. 1812 Warszawa, zm. 14 IX 1860 tamże) i brat przyrodni malarza ściennego **Romana Tytusa Sitkowskiego** (ur. 30 I 1817 Warszawa, zm. 2 X 1868 tamże, syna Ignacego i Wiktorii z Bielickich 1° voto Przyłuckiej). W aktach metrykalnych S. określał się zarówno jako malarz pokojowy, jak i artysta malarz. Utrzymywał znajomość ze sztukatorem Wincentym Vincentim, który w 1848 trzymał do chrztu jego syna Szczepana (akt chrztu podpisał również Serafin Leati).

W 1848 mieszkał na Pradze, w 1852 w Warszawie na Bednarskiej (nr hipoteczny 2679), w 1855 (przynajmniej do 1858) na Tamce (nr hipoteczny 2865), a w 1863 na Browarnej (nr hipoteczny 2720).

Pracował z Serafinem Leatim przy dekoracjach malarskich w kościołach i kamienicach w Warszawie. W l. 1844-46 w kośc. Św. Karola Boromeusza przy ul. Chłodnej wykonali malowidła *chiaroscuro* na ścianach prezbiterium (m.in. symbole ewangelistów) oraz w kaplicy bocznej i łożu nad zakrystią. Wraz z Leatim i Karolem Marconim S. ozdabiał także wnętrza piwiarni (tzw. Wielkiej Bawarii) w domu Piotra Steinkellera przy ul. Trębackiej 638/11 (otwarta 28 I 1851), gdzie wykonali zaprojektowane przez Marconiego freski w stylu etruskim, pompejańskim, mauretańskim, w guście siedemnastowiecznego klasycyzmu i empire'u, a także malowidła w pokoju gościnnym naśladowujące styl Giulia Romano. W trakcie renowacji kośc. Św. Andrzeja (Panien Kanoniczek) w Warszawie na przełomie 1850 i 1851 wraz z Leatim namalowali *en grisaille* plafon nawy. Wszystkie te realizacje zostały zniszczone w czasie II wojny światowej.

Kur. warsz., 1851 nr 24, s. 119, nr 103, s. 533; 1863 nr 243, s. 1201 (nekrolog); 1868 nr 217, s. 2 (nekrolog Romana Sitkowskiego). – *Skorowidz mieszkańców m. Warszawy z przedmieściami na rok 1854*, W. 1854, s. 297. – Kozakiewicz S., *Kościół katolickie*, [w:] *Straty kulturalne Warszawy*, t. 1, W. 1948, s. 77. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 5, W. 1993 (s.v. Leati Serafin, Marconi Karol Antoni Tytus). – Krasny P., Kurzej M., *Kościół św. Karola Boromeusza na ul. Chłodnej w Warszawie*, [w:] *Święty Karol Boromeusz a sztuka w Kościele powszechnym, w Polsce, w Niepołomicach*, red. Krasny P., Kurzej M., Kr. 2013.

Par. Św. Andrzeja, Warszawa, ul. Chłodna 9, Stecki J. (i inni), *Opis hist. par. Św. Andrzeja przy kośc. Św. Karola Boromeusza w Warszawie*, rkps, k. 44-45. – Instytut Historii Sztuki UW, Jurkowlaniec Z., *Kośc. Św. Karola Boromeusza przy ul. Chłodnej w Warszawie*, praca magisterska, 1977, mpis, s. 10, 35. – Wypisy z dokumentów repr. na stronie internetowej: geneteka.genealodzy.pl (AP Warszawa, 9243/D: Księgi metrykalne par. rzymskokatolickiej Św. Krzyża w Warszawie, nr 308: Liber Matrimoniorum 1792-1823. Liber Copulatorum 1802-1823, małżeństwa 1892, s. 18r [dot. Ignacego Sitkowskiego]; 72/183/0: Akta stanu cywilnego gminy warsz. I cyrkulu, nr 11, 1810, akt 11 [dot. Ignacego Sitkowskiego], nr 43, 1817, akt 68 [dot. Ignacego i Romana Sitkowskich], 72/184/0: Akta stanu cywilnego gminy warsz. II cyrkulu, nr 287, akt 43 [dot. Ignacego Sitkowskiego]; 0159/D: Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, UMZ-1860, Zgony 1860, akt 474 [dot. Pawła Sitkowskiego]; 0163/D: Akta stanu cywilnego par. Matki Boskiej Loretańskiej, UMZ-1848, Urodzenia 1848, akt 269, 0158/D: Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, UMZ-1855, Urodzenia 1855, akt 566, 146: U-1857-58, Urodzenia 1858, akt 362, UMZ-1863, Urodzenia 1863, akt 253; Arch. Archidiecezjalne Warsz., 9233/D: Księgi metrykalne par. rzymskokatolickiej Św. Jana Chrzciciela w Warszawie, 516: Księga zgonów 1842-44, Zgony 1842, akt 144 [dot. Ignacego Sitkowskiego], 139: Księga chrztów 1851-53, Urodzenia 1852, akt 673; 525: Księga zgonów 1868-73 bez 1870, Zgony 1868, akt 484 [dot. Romana Sitkowskiego]).

A. Straszewska

von Sittart Robert, uczeń malarski. W cechu malarzy i portrecistów w Gdańsku wykonał 2 VIII 1779 rys. egzaminacyjny na czeladnika przedstawiający Satyra (obecnie w zb. MNG). Aktywny jako malarz w l. 1774-79.

Pałubicki J., *Malarze gdańscy. Malarze, szklarze, rysoownicy i rytownicy w okresie nowożytnym w gdańskich materiałach archiw.*, t. 2, Gd. 2009. – Tenże, *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sitzler E., malarz w Gdańsku, wym. w księgach adresowych jako malarz zamieszkały przy Tischlergasse 38 w 1858.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artystyczni Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sitzman Franciszek patrz **Zitzman Franciszek**.

Siutryk (mylnie Siutrak) **Łukasz**, malarz, projektant i wytwórca witraży, pochodzenia ukraińskiego. Pracował we Lwowie w l. 1894-1914 jako producent okien kolorowych i witraży, wykonywanych zapewne wg własnych proj. W 1896 ogłaszał w prasie, że przyjmuje zlecenia na „roboty w ołoiu szkłem kolorowym podług wzorów własnych i przedłożonych”. Pracownia szklarska S. znajdowała się w l. 1894-96 przy ul. Ormiańskiej 18, w l. 1896-1900 przy ul. Dominikańskiej 7, w l. 1901-14 przy Rynku 4. Na PWK 1894 we Lwowie wystawił w Pawilonie lw. ruskich towarzystw narodowych 2 witraże kolorowe, jeden w stylu neobarokowym, drugi ze stylizowanymi motywami ludowej ornamentyki ukraińskiej; otrzymał list pochwalny. W l. 1925-30 pracownię przy Rynku (pod nr 7) prowadziła Franciszka Siutryk (Siutrak), przypuszczalnie wdowa po artyście.

Kat. PWK we Lwowie, wyd. 2, Lw. 1894, s. 156. – *Провідник по Виставі Краєвій у Львові*, Львів 1894, s. 59. – *Провідник по Павільйоні львівських руских товариств народних на Виставі Краєвій*, Львів 1894, s. 59. – *Kat. asekuracyjno-ekonomiczny na r. 1896*, Lw. 1896 (dział ogłoszeń; jako Siutrak). – Burger J., *Galicyska księga adresowa*, Lw. 1896, ogłoszenia, s. 132 (jako Siutrak). – *Skorowidz przemysłowo-handlowy królestwa Galicji*, Lw. 1912, s. 838 (jako Siutrak). – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, Lw. 1913, s. 389, 600 (jako Siutrak). – Sonnenschein M., *Lw. skorowidz adresowy*, III, 1927/28, Lw. 1927, s. 450; VI, 1930/31, Lw. 1930, s. 450 (Siutrak Franciszka). – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Захаревичі: Творці столичного Львова*, Львів 2010.

Dz. pol., 1894 nr 276, s. 3. – *Галичанин*, 1894 nr 157, s. 1. – *Дело*, 1894 nr 161, s. 2.

J. Biriulow

Siveke (Sifeke, Siueke, Syueke, Syweke) **Jochim** (Chim, Jochim), snycerz, zm. 1577. Patronimik S. świadczy, że jego ojciec miał na imię Sievert. Pochodził z Gryfic w księstwie pomorskim. Został obywatelem Gdańska 12 XII 1562 jako snycerz, co dowodzi, że był wtedy mistrzem. W cechu stolarzy i snycerzy został odnotowany jako mistrz w 1567; wymieniany tamże w 1566, 1568. Na polecenie burmistrza Konstantego Ferbera szacował wartość m.in. w 1575 snycerskiego łóżka i skrzyni, w 1576 ozdobionego (figurami Samso-

na z lwem) dębowego łóża z górnym przekryciem i stopniami z obu stron. Wybór burmistrza oznaczał uznanie S. za jednego z najlepszych, jeśli nie najlepszego wówczas mistrza w Gdańsku.

Przed niedzielą 15 po św. Trójcy 1578 wdowa po nim Anna wyszła za mąż za rzeźbiarza Wilhelma 1. Barta (van der Meer) w kośc. Św. Katarzyny na Starym Mieście (w tej parafii mieszkał zapewne albo zmarły snycerz, albo wchodzący w związek małżeński rzeźbiarz). Córka S., Gertruda, poślubiła 23 X 1595 Georga Ritsche w tym samym kośc., a zatem jej rodzina mieszkała nadal w tej parafii.

Pałubicki J., *Artysci i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/1771: *Cech stolarzy i snycerzy 1559-1617. Księga mistrzów*, k. 5v, 28, 28v, 119v, 126v; rkps 300,60/2: *Bürgerbuch. Księga obywatelstwa m. Gdańska 1536-1592*, s. 135; rkps 353/42: *Kośc. Św. Katarzyny, księga ślubów 1573-1600. Trew Register* ..., s. 20, 173.

J. Pałubicki

Siwek Karol, malarz, ur. 15 III 1910 Zofiówka (pow. Dubno, obecnie Ukraina), zamordowany 27 V (28 V?) 1942 w obozie koncentracyjnym KL Auschwitz; syn Józefa i Zofii. Szkołę powszechną siedmioklasową ukończył w Lublinie. W l. 1936-39 uczęszczał (z przerwami) jako student nadzwyczajny do pracowni Władysława Jarockiego w ASP w Krakowie. Mieszkał w tym mieście w czasie okupacji niemieckiej. 16 IV 1942 został tam aresztowany przez Niemców wraz z innymi pol. artystami w Kawiarni Plastików przy ul. Łobzowskiej; „kaleki, garbaty ... z nogami w szynach” nie mógł wejść, podobnie jak stary Ludwik Puget, do wysokiej ciężarówki; obaj „otrzymali mocne uderzenia i kopniaki” (Jaworska, 1975). Osadzony z całą grupą w więzieniu na Montelupich, został wysłany 25 IV 1942 do KL Auschwitz (nr obozowy 33171), gdzie skierowano go razem z innymi artystami do Deutsches Haus; mieli tam malować obrazy z okazji przyjazdu Himmlera do Auschwitz. Pracy nie skończyli, zostali zamordowani. S. „tak był słaby”, że „zabito go uderzeniem ręki” (taż).

Na wystawie pośmiertnej artystów zamordowanych przez Niemców, zorganizowanej w Krakowie w 1945, pokazano jego pejzaż ol.

Mroziński J., *Od „Plastyków” do „bloku śmierci”*, Dz. pol., 1945 nr 69, s. 5. – *Wystawa pośmiertna pol. art. plastyków zamordowanych przez Niemców*, ZPAP, Dom Plastyków Kr. 1945 (jako Tadeusz Siwek). – Lista strat (jako Tadeusz Siwek). – Kydryński J., *16 kwietnia 1942 na Łobzowskiej...*, Życie lit., 1954 nr 18, s. 5. – *Oskarżamy hitlerizm i hitlerowców o zbrodnie. Wystawa dla uczczenia art. plastyków poległych, zamordowanych i więzionych 1939-1945*, ZPAP, Dom Plastyków, Kr. 1965. – Materiały ASP Kraków, 2. – Wroński T., *Kronika okupowanego Krakowa*, Kr. 1974. – Jaworska J., *„Nie wszystkich umrę...” Twórczość plastyczna Polaków w hitlerowskich więzieniach i obozach koncentracyjnych 1939-1945*, W. 1975. – Głębocki W., Móraski K., *Kultura walcząca*, W. 1985. – Jaworska J., *Pol. sztuka walcząca 1939-1945*, wyd. 2, W. 1985. – Rutowska M., Serwański E., *Losy pol. środowisk artyst. w l. 1939-1945*, P. 1987. – Urbankowski B., *Co chcą nam powiedzieć umarli*, Niepodległość i Pamięć, 2007 nr 2 (26), s. 235. – Melbechowska-Luty A., *Kreator. Rzeźbiarskie dzieło Xawerego Dunikowskiego*, W. 2012. – Zientara M., *Krak. artyści i ich sztuka w l. 1939-1945*, Kr. 2013.

M. Myśliński

Siwert (Siewert, Siverts, Suvers, Suvert) **Daniel**, uczeń malarski, 14 II 1735 w cechu malarzy i portrecistów w Gdańsku wykonał rysunek egzaminacyjny na czeladnika przedstawiający chłopca w stroju antycznym (obecnie w zb. MNG). Brak informacji na temat jego późniejszej działalności. Niewykluczone, że był synem Daniela Siwerta (1681-1750), zmarłego w Gdańsku.

Pałubicki J., *Malarze gdańscy. Malarze, szklarze, rysoownicy i rytownicy w okresie nowożytnym w gdańskich materiałach archiw.*, Gd. 2009, t. 2.

M. Mielnik

Siwicki, malarz czynny w Lublinie w 2. poł. XIX w. Był we Włoszech, gdzie nabył szkic z przedstawieniem sceny *Nawrócenia Konstantyna Wielkiego* jakoby autorstwa Fra Angelica, który latem 1868 eksponował w swej pracowni w Lublinie.

Prawdopodobnie tożsamy z rzeźbiarzem (i malarzem) Michałem Sawickim (zob. *Słownik artystów pol. ...*, t. 10, W. 2016).

Kur. warsz., 1868 nr 165 (28 VII), s. 4.

J.P.

U.M.

Siwicki Feliks, rzeźbiarz, ur. ok. 1797 (w 1821 miał 24 l.) Wilno, zm. po 1857; syn Jakuba. W l. 1813-23 studiował na Uniw. Wil.: 1813-17 rzeźbę u Kazimierza Jelskiego i architekturę u Karola Podczaszyńskiego, a w l. 1821-23 rys. i malarstwo u Jana Rustema. Mieszkał w domu Kazimierza Jelskiego przy ul. Subocz (obecnie Subačiaus gatvė). W 1822 na wystawie prac studentów pokazał rzeźbiarskie popiersie Karola Linneusza, w którym, zdaniem Michała Czarnowskiego, „niektóre mięśnie zanadto wydatne zrobił” (cytowany autor podaje tylko nazwisko S.; z Feliksem zidentyfikowany przez Vladasa Gasiūnasa, 2012). Poza rzeźbą figuralną S. wykonywał prace z zakresu rzeźby dekoracyjnej i architektonicznej.

Prawdopodobnie S. dotyczy część informacji zawartych w biogramie Michała Siwickiego, młodszego o całe pokolenie, w słowniku *Lietuvos dailininkų žodynas*, 2012.

Czarnowski M., *Krótki rys postrzeżeń nad robotami sztuk pięknych, wystawionymi w Imperatorskim Wil. uniw. ...*, Dz. wil., 1822 t. 3, nr 9, s. 113 (jako Siwicki, bez imienia). – Römer A., *Do dziejów wil. szkoły sztuk pięknych*, SKHS, V, s. XVI. – Bieliński, Uniw. Wil., t. 2, s. 763. – Galaunė P., *Vilniaus meno mokykla (1793-1831). Jos istorija, profesoriai ir mokiniai*, Kaunas 1928. – Bartnicka K., *Pol. szkolnictwo artyst. na przełomie XVIII i XIX (1764-1831)*, Wr. 1971. – Melbechowska-Luty A., Szubert P., *Posągi i ludzie. Antologia tekstów o rzeźbie 1815-1859*, t. 1, W. 1993 (pomyłka w indeksie: na s. 98 mowa o Michale Siwickim). – *Słownik artystów pol. ...*, t. 3, Wr. 1979, s. 279 (s.v. Jelski Kazimierz; S. określony jako malarz). – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999, s. 285 (poza indeksem). – Taž, *Kazimieras Jelskis (1782-1867)*, Vilnius 2003 (s. 102, jako Siwicki, bez imienia). – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (Gasiūnas V.; S. jako Siwickis Feliksas; nota na podstawie archiwaliów z Wilna: z Bibl. Uniw. Wil. i Litewskiego Państw. Arch. Hist.).

J. Polanowska

Siwicki Michał, rzeźbiarz i kamieniarz, czynny w Wilnie na przełomie l. 50. i 60. XIX w., syn Tomasza (data ur. 1797, podana w *Lietuvos dailininkų žodynas*, jest nieprawdopodobna w kontekście faktów z życiorysu S.). Jako dziecko pozostawał pod opieką „jednego ze znanych zamożnych obywateli”, który po ukończeniu przez S. gimnazjum w 1840 skierował go do pracy w biurze Opieki Szlacheckiej, gdzie spędził niemal 20 l. (Wacław Przybylski). Jednocześnie, jak podaje Władysław Syrokomla, „od dzieciństwa zamilowany w sztuce, kształcił się pod kierunkiem Kazimierza Jelskiego” w Wilnie; następnie studiował rzeźbę w ASP w Petersburgu, „gdzie otrzymał chlubne swych zdolności i postępów świadectwo”. W 1861 akademia przyznała mu tytuł wolnego artysty za rzeźbę *Św. Jan leżący krzyżem*.

Przed 1859 powrócił z Petersburga do Wilna, gdzie „wstąpił do służby rządowej” (kontynuując zapewne wcześniejszą pracę urzędniczą), a rzeźbę uprawiał jedynie w wolnym czasie. W tym okresie stworzył popiersia wil. generała-gubernatora Władimira Nazimowa i abpa metropolity mohylewskiego Wacława Żylińskiego; jesienią 1859 wykończył popiersie bpa wil. Adama Krasińskiego, które, tak jak dwa poprzednie, odznaczało się „trafnie schwyconym podobieństwem z pojedynczych rysów, jak i ogólnego wyrazu twarzy” (Syrokomla). W marcu 1860 odnotowany jako mieszkający w Kownie. W 1. poł. 1861 otworzył w Wilnie, w domu Odolskiego naprzeciwko katedry, pracownię oferującą: „figury rozmaitej wielkości z kamienia i drzewa, dla ozdobienia świątyń, pokojów i ogrodów; popiersia z gipsu lub marmuru, a także brązowe rozmaitej wielkości”, ponadto ornamenty architektoniczne, „ołtarze, ołtarzyki, szaty do malowideł kościelnych ..., kandelabry, świeczniki, urny, kropicelnice itp.”, katafalki, nagrobki i pomniki. Firma produkowała też „fałsz-marmury”, mozaikę posadzkową oraz płyty chodnikowe; jako jedna z pierwszych w kraju wprowadziła wyroby z cementu. Latem t.r. w owej pracowni znajdował się skomponowany przez S. „pamiątkowy posążek” Adama Mickiewicza „wspartego na skale” (odlew, wysokości ok. 90 cm, oceniony jako „harmonijna całość, przy warunkach rysunku i lekkości”), identyczny zapewne z „projektem do pomnika” Mickiewicza (nawiązującym do znanego portretu autorstwa Walentego Wańkowicza), który (w pomniejszonej skali?) oglądał tam wiosną następnego r. Syrokomla: „Na wysokiej podstawie

stoi wieszcz oparty na skale, z ramion jego zwisa fantastycznie kudłata burka, w ręku księga, a u stóp lutnia pieśniarza; na podstawie wyryto w płaskorzeźbie datę urodzenia i zgonu poety, jego herb i stosowny napis”. W relacji z pracowni pisarz wymienił poza tym wspomniane popiersia męskie oraz portrety rzeźbiarskie pani Kochowskiej i pani Burbiny (Marii z Wyrwiczów?), jak również drewniany ołtarzyk procesyjny z figurami św. Stanisława, św. Kazimierza i dwoma aniołami („gotyckie dzieło z wizerunkami i ornamentacją we właściwym stylu”), ponadto „kompozycję *Rybak wśród draperii sieci*” oraz „kudłate psisko z gliny” (w sieni mieszkania). W trakcie pracy była wówczas płaskorzeźba *Wieczera Pańska* wzorowana na dziele Leonarda da Vinci oraz odlewy zmniejszonych kopii rzeźby Oskara Sosnowskiego *Jadwiga i Jagiełło* (5 takich odlewów w gipsie, razem z 5 odlewami wspomnianej statuetki Mickiewicza, S. zamierzał sprzedać na loterii). W końcu 1862, już po śmierci poety, ukończył statuetkę Władysława Syrokomli (wysokości ok. 60 cm), „w stojącej postawie z głową pochyloną i jedną ręką wspartego na lirze, a drugą położoną na sercu” (Kur. warsz., 1863 nr 71), jednak, zdaniem krytyka Gaz. warsz., nadał twarzy „wyraz jakiejś pulchnej młodzieniaszkowości”. Syrokomlę sportretował również w popiersiu (rzeźba wyst. w warsz. TZSP między 1860 a 1875). Na pocz. 1863 S. wyrzeźbił w drewnie naturalnej wielkości figurę Pana Jezusa Antokolskiego, przeznaczoną do kośc. par. w Żygajciach k. Taurógów na Żmudzi, która w lutym i marcu t.r. była wystawiona w kaplicy NMP w kośc. Św. Jana w Wilnie. Wzmiankowany był też jako twórca nagrobków (bliżej nieokreślonych) na wil. cmentarzach.

Nie można wykluczyć, że S. jest identyczny z autorem proj. kaplicy na cmentarzu na Złotej Górze w Mińsku (obecnie Białoruś), która została ukończona w 1864 „podług planu Michała Siwickiego akademika petersburskiego”; jej neogotycki wystrój można kojarzyć ze stylistyką wspomnianego ołtarza procesyjnego (o ile traktować go jako przykład predylekcji estetycznych twórcy). Poza tym w artykule o kaplicy (Tyg. il., 1868 nr 25, s. 245) F.M. Sobieszczański, chwalać autora budowli i jej wyposażenia za zastosowanie „najpiękniejszych wzorów gotyckiego”, powołuje się na „chlubne zdanie, jakie o nim niejednokrotnie przedtem ogłaszał ... Władysław Syrokomla”.

Trudno stwierdzić, czy z S. jest tożsamy Michał Siwicki z Wilna, który w 1854 otrzymał rangę registratora kolejalnego, a w 1862 sekretarza kolejalnego (Malewski C., *Rodziny szlacheckie na Litwie w XIX wieku. Powiat lidzki, oszmiański i wileński*, W. 2016, s. 773, przypis 1533); S. mógł się dosłużyć tych stopni na stanowisku urzędniczym, zajmowanym przez ok. 20 l.

W litewskich opracowaniach, w tym w słowniku *Lietuvos dailininkų žodynas ...*, 2012, część informacji zamieszczanych w biogramie S. dotyczy innego rzeźbiarza o tym nazwisku, zapewne Siwickiego Feliksa (ur. 1797).

Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств...*, Санкт-Петербург 1914, s. 271 (jako Siwicki, też Sawicki, Michał Fomicz). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976; t. 3, Wr. 1986. – Baranowski H., *Bibliografia Wilna*, t. 2, Toruń 2000. – *Sztuka. Malarze, rzeźbiarze, graficy, fotograficy*, oprac. Jackiewicz M., Bydgoszcz 2005 (Encyklopedia Ziemi Wil., t. 3). – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, red. Sirkaitė J., t. 2: 1795-1918, Vilnius 2012 (jako Sivickis Mykolas (Savickis), Siwicki Michał (Sawicki); w bibliografii także archiwalia; zob. też Sivickis Vincentas – z informacjami dot. S.). – *Słownik artystów pol. ...*, t. 10, W. 2016, s. 113 (błędnie jako Sawicki Michał).

Laskarys J., *Wspomnienia z dziedziny sztuk pięknych na Litwie w roku 1857*, Tekla wil., nr 4, 1858, s. 321 (207) (jako Siwicki bez imienia). – Syrokomla W., [Rzeźby Michała Siwickiego w Wilnie], Kur. wil., 1859 nr 88, s. 1025-1026 [streszczenie z cytatai: Rzeźby p. Siwickiego w Wilnie, Gaz. warsz., 1859 nr 318, s. 1-2]. – Przybylski W., *Prz. miejscowy. Wilno* [pracownia M. Siwickiego], Kur. wil., 1861 nr 48, s. 478. – Syrokomla W., *Prz. miejscowy. Marcowy poranek - pracownia rzeźbiarza ...*, Kur. wil., 1862 nr 22, s. 174. – Kołaczkowski, Wiadomości, s. 541, 651. – Wiercińska, TZSP, Kat. – *Posągi i ludzie. Antologia tekstów o rzeźbie 1815-1859*, t. 1, oprac. Melbechowska-Luty A., Szubert P., W. 1993. – Janonienė R., *Dailės mecenatystės kryptys Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje*, [w:] *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, t. 1, Vilnius 1995, s. 204 (błędnie jako Siwicki Wincenty). – Taž, *Dailinkai ir amatininkai: XIX amžiaus Lietuvos skulptūra*, Menotyra (Vilnius), 1996 nr 1, s. 18, 20, 21. – *Lietuvos dailės istorija*, Vilnius, 2002. – Janonienė R., *Kazimieras Jelskis (1782-1867)*, Vilnius 2003.

Malinowski J., Woźniak M., Janonienė R., *Kształcenie artyst. w Wilnie i jego tradycje*, Muz. Okręgowe w To-

runiu, ASP w Wilnie, Toruń-Wilno [1996]. – Ciž, *Vilnius meno mokykla ir jos tradicijos*, Vilnius 1996.

Kur. wil., 1860 nr 31, s. 306; 1861 nr 52, s. 518; 1862 nr 51, s. 412; 1863 nr 17, s. 6. – Kur. warsz., 1861 nr 163 (10 VII), s. 827; 1862 nr 84 (12 IV), s. 486; 1863 nr 54 (7 III), s. 254 (błędnie jako Sawicki Michał); nr 71 (30 III), s. 332. – Gaz. warsz., 1863 nr 9, s. 3.

BN, Arch. Michała Brensztejna, rkps II 10648: Brensztejn M., *Artyści i rzemieślnicy wil.*, t. 2, k. 301.

J. Polanowska
uzup. U. Makowska

Siwik Przemysław Zygmunt, architekt, twórca plakatów, projektant mebli i wnętrz, ur. 24 XII 1912 Petersburg, zamordowany w kwietniu lub maju 1940 Charków (obecnie Ukraina), pochowany tamże na Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu na Piatichatkach; syn Bronisława Zygmunta (1876-1933), prawnika, publicysty, działacza Pol. Partii Socjalistycznej i „Społem”, w l. 1928-33 dyrektora Zakładu Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych w Warszawie, oraz Stanisławy Katarzyny z domu Maśny (zm. 1930), działaczki Pol. Partii Socjalistycznej. 5 V 1913 został ochrzczony w koście ewangelicko-reformowanym w Wilnie. Po przyjeździe z rodzicami do Polski w 1918 zamieszkał w Warszawie, jednak wg zachowanego dowodu osobistego S. jego pierwszym miejscem zameldowania była niezidentyfikowana miejscowość w gminie olkuskosiewierskiej pow. będzińskiego. W l. 1921-30 uczęszczał do Gimnazjum Ziemi Mazowieckiej w Warszawie; od 1925 należał do działającej w gimnazjum 21. Warsz. Drużyny Harcerskiej (pełnił w niej funkcję zastępowego). Szkołę ukończył 30 V 1930; 1 X t.r. rozpoczął studia na Wydz. Architektury Politechniki Warsz. Ok. 1931-38 należał do Zw. Słuchaczy Architektury tejże uczelni. W czasie studiów podróżował do Finlandii, o czym świadczy jego artykuł *Tuberkuloosi Parantola*, ilustrowany własnymi fotografiami zespołu architektonicznego sanatorium przeciwgruźliczego Alvara Aalto w Paimio (Architektura i Budownictwo, 1933 nr 9, s. 288-289). W styczniu 1934 S. zdał pierwszy egzamin dyplomowy. W r. akademickim 1934/35 przebywał na urlopie dziekańskim z powodu powołania do wojska. Od 19 IX 1934 służył w Wołyńskiej Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii im. Marcina Kątskiego we Włodzimierzu Wołyńskim (obecnie Ukraina), którą ukończył w 1935. W l. 1935-36 był przydzielony do 8 Płockiego Pułku Artylerii

Lekkiej; następnie skierowano go do 33 Wileńskiego Dywizjonu Artylerii Lekkiej. 1 I 1937 został mianowany na stopień podporucznika rezerwy ze starszeństwem. W l. 30. XX w. był akademickim działaczem sportowym. Od 31 X 1937 do 1939 pełnił funkcję wiceprezesa organizacyjnego w Centrali Akademickiego Zw. Sportowego w Warszawie. W 1937 został też członkiem Komisji Sportowej Międzynar. Konfederacji Studentów (Confédération internationale des étudiants). W l. 1936-38 należał do Pol. Zw. Narciarskiego, a w 1938 także do Pol. Zw. Motocyklowego i Zw. Strzeleckiego. 30 VI 1938 na podstawie egzaminu i pracy dyplomowej wykonanej pod kierunkiem Rudolfa Świerczyńskiego ukończył studia, otrzymując dyplom inżyniera architekta. W r. akademickim 1938/39 pracował jako starszy asystent w Katedrze Architektury Pol. i Historii Sztuki Wydz. Architektury PW. Był też członkiem Studium Wnętrz i Sprzętu, kierowanego przez Stefana Sienickiego. Jednocześnie prowadził praktykę architektoniczną i wykonawstwo budowlane. W 1939 był członkiem Oddz. Warsz. Stow. Architektów Rzeczypospolitej. T.r. w kampanii wrześniowej uczestniczył jako podporucznik rezerwy w obronie Wilna; przypadkowo 19 IX trafił do niewoli sowieckiej. Początkowo był więźniem obozu w Starobielsku z numerem jenieckim 3143; został rozstrzelany w Charkowie przez NKWD.

W 1931 na wystawie Zw. Słuchaczy Architektury Pol., zorganizowanej w Domu Towarowym Braci Jąbłkowskich w Warszawie, S. zaprezentował awangardowy plakat w technice fotomontażu (nawiązujący stylistycznie do surrealizmu), wyk. wspólnie z kolegą ze studiów Stanisławem Jankowskim (1911-2002, późniejszym żołnierzem Armii Krajowej, pseudonim Agaton). W 1934 również z Jankowskim zaprojektował 2 plakaty reklamowe Spółki Akcyjnej „Trójkąt w kole” z Bielską („Trójkąt w kole”. *Włóczki, wełny, pięknych robót koszyk pełny*), które pokazano t.r. w TZSP na wystawie Zw. Słuchaczy Architektury PW: jeden z wykorzystaniem fotomontażu połączonego ze schematycznym znakiem graficznym i umieszczonym na pierwszym planie napisem, drugi z efektownym liternictwem towarzyszącym uproszczonemu zarysowi kobiecej sylwetki z koszem w rękach. W t.r. artyści skomponowali także okładkę czas. Dom. Osiedle. Mieszkanie (niezrealizowana). W 1936 obaj wzięli udział w akcji czas. Prosto z Mostu: „Meblujemy nowoczesnie mieszka-

nia”. W jej ramach napisali, razem z Krystyną Dydyńską i Janem Polińskim, artykuł *O meblarstwie* (Prosto z Mostu, 1936 nr 23, s. 3, 6). Postulowali w nim prostotę, funkcjonalność, niewysoką cenę i estetyczny wygląd mebli, produkowanych w krótkich seriach. Do artykułu dołączyli proj. kompletu sprzętów do 3-pokojowego mieszkania (z opisem techn. i kosztorysem). W 1937 zaprojektowali zaproszenie na Jubileuszowy Bal Młodej Architektury, zorganizowany 1 II t.r. przez Zw. Słuchaczy Architektury PW (egzemplarz w 2009 na aukcji w Warszawie). W 1938 S. wziął udział w konkursach architektonicznych: na rozplanowanie portu lotniczego na Gocławiu w Warszawie (ze Zbigniewem Karpińskim i Romanem Sołtyńskim, III nagroda) oraz na proj. kompleksu domów mieszkalnych krytych dachówką, ogłoszony przez Ceramiczne Zakłady Pomorskie w Grudziądzu (ze Stanisławem Jankowskim, III nagroda). W t.r. opublikował artykuł *Mały dom własny* (Młoda Architektura, 1938 nr 4-5, s. 29-31) i wspólnie z Jankowskim zrealizował przebudowę i zmianę wystroju wnętrza sklepu firmy Szczerbiński dla Kodaka (naprzeciwko Zachęty).

25 X 1938 uczestniczył w zebraniu grupy architektów związanych ze Studium Wnętrz i Sprzętu Politechniki Warsz., poświęconemu przygotowaniu do wystawy „Architektura wnętrza: nowoczesny sklep detaliczny”. Podczas organizowania ekspozycji pełnił funkcję zastępcy komisarza architektonicznego w Komisariacie Wystawy. Na wystawę, która odbywała się od 23 V do 5 VII 1939 w siedzibie Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie, S. i Jankowski przygotowali proj. sklepu papierniczo-piśmienniczego (wnętrze oraz okno wystawowe). Architekci zaproponowali kameralne, funkcjonalne wnętrza z jasnymi, jesionowymi meblami oraz belkowanym stropem; zastosowali modułowe regały (umożliwiające dowolne zestawienie), podświetlane gabloty, białe, podgumowane blaty oraz szafki z przesuwanymi drzwiczkami płytowymi. Elewacja sklepu była wykończona eternitem. Proste, zakończone łukiem odcinkowym okno wystawowe, wypełnione gomółkowym witrażem nawiązywało do form pol. budownictwa renesansowego. Ponadto S. zaprojektował stragan do sprzedaży objazdowej (drewniana konstrukcja łatwa do montażu i transportu, składająca się z 3 elementów połączonych zawiasami, zawierająca wewnątrz półki; w skład zestawu wchodził też rozkładany stół na krzyżakach oraz markiza).

Tuszyński B., *Księga sportowców pol. ofiar II wojny światowej 1939-45*, W. 1999.

Wystawa. *Nowoczesny sklep detaliczny. Architektura wnętrza. 15 V-30 VI 1939*, [W. 1939], s. 2 (druk informacyjno-reklamowy). – Wallis M., *Sztuka pol. dwudziestolecia międzywojennego*, W. 1959. – Łacka M., *Koło Art. Grafików Reklamowych*, [w:] *Ze studiów nad genezą plastyki nowoczesnej w Polsce*, oprac. Starzyński J., Wr. 1966. – Warsz. szkoła architektury 1915-65. 50-lecie Wyd. Architektury Politechniki Warsz., W. 1967. – Bojko S., *Pol. sztuka plakatu. Początki i rozwój do 1939 r.*, W. 1971, s. 113-114. – Pol. życie art., 2. – Jankowski S., „Agaton”, *Z fałszywym ausweisem w prawdziwej Warszawie. Wspomnienia 1939-1946*, wyd. 3 uzup., W. 1988, t. 1, s. 33-35, 102, 123; t. 2, s. 509. – Wryk R., *Akademicki Zw. Sportowy 1908-39*, P. 1990. – Tuszyński B., *Przerwany bieg. Sportowcy z Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska*, W. [1993], s. 139. – *ŻBIK. Harcerski oddz. wojskowy, 2 harcerska bateria artylerii przeciwlotniczej. Wojenne dzieje 21. WDH* [Warsz. Drużyny Harcerskiej] im. gen. Ignacego Prądzyńskiego 1939-44, oprac. Czałbowski A., Stolarski R., W. 1994, s. 11. – *Rozstrzelani w Charkowie. Alfabetyczny spis 3739 jeńców pol. ze Starobielska rozstrzelanych w kwietniu-maju 1940, wg źródeł sowieckich i pol.*, oprac. Porycka I., Skrzyńska-Pławińska M., W. 1996. – Zarzycki P., 33. *Wileński Dywizjon Artylerii Lekkiej*, Pruszków 1998, s. 31. – *Fragmenty stuletniej historii 1899-1999. Ludzie. Fakty. Wydawnictwa*, oprac. Barucki T., W. 2001 (s. 297 błędnie jako P. Siwek). – Grupa M., Kaźmierczak R., *Dowody wydobyte z ziemi. Nazwiska oficerów Wojska Pol. odczytane na dokumentach i przedmiotach wydobytych podczas prac archeologiczno-ekshumacyjnych w Charkowie w l. 1995-96*, W. 2001. – Kostrzyńska-Miłosz A., *Pol. meble 1918-39. Forma - funkcja - technika*, W. 2005.

Architektura wnętrza. Nowoczesny sklep detaliczny. Wystawa w Warszawie, Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie, [W.] 1939, s. nlb. 30-31 (2 fot. pracy S.). – *Przew. informator. Wystawa Nowoczesny sklep detaliczny. Architektura wnętrza*, oprac. Gessner R., Izba Przemysłowo-Handlowa, Zakład Architektury Pol. i Historii Sztuki PW, W. 1939, s. 8, 9, 23, 37. – *Architektura plakatu. Graficy - architekci z kręgu Politechniki Warsz. w l. 1915-39*, oprac. Parszewska D., Muz. Plakatu w Wilanowie, W. 2005, s. 10. – *Aukcja 11 (161)*, DA Okna Sztuki, W. 2009.

Grafika, II, 1932 z. 1, s. nlb. 31 (repr.). – Wiad. lit., 1934 nr 13, s. 12 (Wallis M.). – Album Młodej Architektury, 1935, s. 70, 74, 78 (3 repr. prac graficznych S.). – Architektura i Budownictwo, 1938 nr 4-5, s. 158. – Komunikat SARP, 1938 nr 11, s. 4; 1999 nr 8, s. 9 (Mrówczyński T.).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej Stanisław Jankowski „Agaton” (1911-2002), <https://stanislawjankowskiagaton.pl/>, zakładka: Młodość. Grupa studentów architektury Studium (protokół zebrania grupy architektów „Studium”, 25 X 1938), dostęp 20.02.2019; list Tomasza Szczepańskiego z Muz. Katyńskiego, Warszawa, 25 II 2019; list Michała Wajncholda z Oddz. Warsz. Stow. Architektów Pol., 6 III 2019; list Marii Sołtys z Oddz. Warsz. Stow. Architektów Pol., 7 III 2019. – Muz. Katyńskie, Warszawa, dowód osobisty S., 4 V 1927, legitymacje S. (Pol. Zw. Narciarski, 27 I 1936 - 31 X 1938, Zw. Strzelecki, 28 VII 1938, Pol. Zw. Motocyklowy, 1938), 2 fot. i wizytówka S. – Arch. Działu Ewidencji Studentów Politechniki Warsz., nr 12523:teczka osobowa S. (dokumenty osobiste, życiorys, podania, indeks, karty egzaminacyjne, świadectwo pierwszego egzaminu dyplomowego wraz z odpisem, 1 II 1934, odpis karty powołania do wojska, 25 VIII 1934, zaświadczenie o ukończeniu studiów, 1 VII 1938).

J. Różalska

Siwiński, malarz. W l. 1875-78 został zatrudniony przy malowaniu ołtarzy, ambony i chóru w kośc. par. w Żurawnie k. Żydaczowa (obecnie Ukraina).

Petrus J.T., *Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP w Żurawnie*, [w:] *Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 9, Kr. 2001. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Lępkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

U.M.

Siwiński Witold, malarz, projektant i wykonawca wystroju wnętrz, konserwator malarstwa, rysownik, rzeźbiarz i grafik, ur. 25 X 1911 Tarnówek k. Czarnkowa, zm. 17 VII 1964 Poznań (pochowany na cmentarzu par. we Wronkach); syn Sylwestra i Marcjanny z domu Ratajczak; żonaty od 29 IV 1945 z Teodozją z domu Kaczmarek, z którą miał dzieci: Danutę, Zbigniewa, Adama, Tomasza (obecnie profesora Uniw. Artyst. w Poznaniu) i Marię. Po ukończeniu w 1925 szkoły podstawowej w Tarnówku przebywał przez kilka l. w domu rodzinnym. W 1927 wraz z rodzicami osiedlił się we Wronkach k. Poznania. W Poznaniu rozpoczął 1 VII 1931 trzy-

ipółletnią naukę rzemiosła malarskiego w Zakładzie Malarskim Artyst.-Dekoracyjnym Feliksa Zacholskiego, uczestnicząc jednocześnie (od 7 XI 1931 do 22 III 1934) w trzyletnim kursie malarstwa w Publicznej Szkole Doksztalczącej Zaw. (w dziale artyst.). W 1933 przerwał naukę u mistrza Zacholskiego z powodu powołania do służby wojskowej, z której został zwolniony po 10 miesiącach (na podstawie reklamacji motywowanej śmiercią ojca, jako jedyny syn). Wrócił do zakładu i 17 I 1935 uzyskał świadectwo końcowe, ze specjalizacją w rzemiośle malarskim. W 1936 zdał z odznaczeniem egzamin czeladniczy, a od 23 III 1938 do 29 V 1938 odbył Kurs Doksztalczający dla rzemieślników we Wronkach, zorganizowany przez Wielkop. Zw. Rzemieślników Chrześcijan w Poznaniu. Do wybuchu II wojny światowej pracował zawodowo w Poznaniu jako malarz rzemieślnik. W l. 1937-39 należał do Tow. Śpiewaczego „Lutnia” we Wronkach oraz w działającej przy nim sekcji teatr., w której udzielał się jako projektant i wykonawca scenografii, aktor i reżyser. 27 VIII 1939 został zmobilizowany do I Pułku Artylerii Przeciwlotniczej do Warszawy i brał udział w kampanii wrześniowej. Po klęsce wojennej 1939 został osadzony przez Niemców w obozie jenieckim, z którego miał zostać wywieziony do Rzeszy. Uciekł z transportu i przedostał się do Wronek, gdzie spędził całą okupację. Następnie został skierowany przez okupanta do pracy w zawodzie malarskim i jednocześnie wcielony do Pflichtfeuerwehr (straży pożarnej) we Wronkach. Od stycznia 1945 przez kilka miesięcy pracował w Pol. Czerwonym Krzyżu we Wronkach w Dziale Ewidencji Poległych i Zaginionych. W tym okresie należał również do Obywatelskiej Straży Porządkowej. We wrześniu t.r. został przyjęty do Państw. Instytutu Sztuk Plastycznych w Poznaniu, który ukończył z wyróżnieniem w czerwcu 1946, po czym w październiku t.r. wstąpił do tamtejszej Państw. Wyższej SSP (obecnie Uniw. Artyst.), uzyskując 5 XI 1949 absolutorium w Zakładzie Malarstwa i Technik Ściennej na Wydz. Malarstwa i Grafiki pod kierunkiem Wacława Taranczewskiego, ze specjalnością malarstwa sztalugowego i ściennego. 13 XII 1949 uchwałą Rady Wydz. otrzymał wyróżnienie za malarstwo ścienne i rysunek. Od 1950 należał do ZPAP Okręgu Pozn. Po zakończeniu studiów w t.r. osiadł we Wronkach. Nie był związany stałym etatem z żadną instytucją. Przyjmował zlecenia na prace

z zakresu sztuk użytkowych, gł. wystroju wnętrz kościelnych i wnętrz obiektów użyteczności publicznej. 11 VII 1960 zdobył I nagrodę w konkursie na odznakę i dyplom „Za zasługi w rozwoju miasta Szamotuł”. W setną rocznicę urodzin artysty, 19 XI 2011, odsłonięto tablicę pamiątkową wg proj. Józefa Petruka na domu, w którym mieszkał i tworzył we Wronkach przy pl. Wolności 7.

Od pocz. l. 50. XX w. S. brał udział w wystawach okręgowych i regionalnych, m.in. w ZPAP Okręgu Pozn. w CBWA w Poznaniu – 1952, 1953 (*W świetlicy*, ol.), 1954, 1957. W Muz. Regionalnym we Wronkach zorganizowano w 2010 wystawę z okazji setnej rocznicy urodzin artysty, na której zaprezentowano m.in. jego obrazy ol.: *Pejzaż z okolic Wronek*, 2 *Pejzaże* (l. 50.), *Beethoven* (1958), *W parku* (1959), *Martwa natura z jabłkami* (1961), *Pejzaż* (1963), *Martwa natura z cytrynami* (l. 60.), rys.: *Autoportret*, *Portret chłopca*, *Studium rąk* (wszystkie l. 50.), *Konstrukcja do budowy sklepienia we wronieckiej farze* (1954), *Skrzypek* (1958), *Szermierz* (1961) oraz grafikę z l. 50: *Studium portretowe*, akwaf., i *Pejzaż*, drzew.

S. podejmował się prac malarskich w okolicznych kośc., m.in. w Opalenicy k. Poznania (1949), w Kielczygłowie k. Wielunia (w kośc. Św. Antoniego z Padwy polichromie ze scenami z życia patrona oraz *Droga krzyżowa* w technice sgraffito, 1954), ponadto w Rosku, Gólczu, Kruszewie, Kamieniu Pomorskim, Niepruszewie k. Poznania oraz w kaplicy na cmentarzu par. we Wronkach. Zaprojektował ołtarz gł. w kośc. Św. Katarzyny we Wronkach – po obu stronach umieszczonej centralnie zabytkowej rzeźby *Vir Dolorum* z 1500 umieścił wyk. przez siebie i nawiązujące stylistycznie do sztuki średniowiecznej kwatery z płaskorzeźbami: *Zmartwychwstanie*, *Biczowanie*, *Koronacja Matki Boskiej* i *Ukrzyżowanie*, a na skraju kwatery malowane: *Zwiastowanie*, *Pokłon Trzech Króli*, *Zstąpienie Chrystusa do piekieł* i *Zesłanie Ducha Św.* (1958); konserwował także w tym kośc. ołtarzowy obraz Matki Boskiej Śnieżnej. Dla Wronek wyk. również proj. 3 witraży do kośc. klasztorного Franciszkanów (dwa w prezbiterium i jeden w oratorium) oraz proj. figury Matki Bożej (1947), która, umieszczona na wysokiej kolumnie, stała na tamtejszym pl. Wolności.

Wykonywał też proj. elewacji i pomieszczeń innych budynków, m.in. Bibl. Publ. Miasta i Gminy

im. Edmunda Calliera w Szamotułach (w tym 2 medaliony w technice sgraffito na elewacji przedstawiające Wacława z Szamotuł i Edmunda Calliera), banku w Obrzycku oraz witryn sklepowych w Szamotułach. Projektował znaki firmowe (Koła Zw. Nauczycielstwa Pol. i Obornickiej Fabryki Mebli), herby miast pow. szamotulskiego w sali posiedzeń Starostwa Powiatowego w Szamotułach (płaskorzeźby), stoiska i elementy dekoracyjne na wystawie rolniczej w Szamotułach, okładki publikacji i meble.

W dziedzinie malarstwa sztalugowego (najczęściej ol.) S. podejmował przeważnie tematykę pejzażu, gł. wielkopolskiego, oraz tworzył portrety i martwe natury; przedstawione motywy ujmował w sposób realistyczny, stosując niekiedy efekty koloryzmu. Ogółem namalował kilkadziesiąt prac – najwięcej w l. 50. XX w. W ostatnim okresie życia poświęcił się przede wszystkim sztuce użytkowej. Przegląd jego dorobku artyst. pokazano na wystawie pośmiertnej w Muz. Ziemi Szamotulskiej w Szamotułach w 1965; były to obrazy ol.: *Pejzaż z Wroniek I-III*, *Pejzaż z wiaduktem*, *Racjonalizatorzy*, *Martwa natura z cytrynami*, *Martwa natura I-III*, *Pejzaż z Zamościa*, *Pejzaż morski*, *Pejzaż z Popowa*, *Snopy*, *Beethoven*, *Kiliński* i *Pejzaż ze Skoków*; akw. *Kwiaty*; drzew.: *Pejzaż z małego miasta* i *Domek na przedmieściu*, miedz. *Głowa mężczyzny*, a także liczne rys.: *Drzewa*, *Topole*, *Kościół NMP w Gdańsku w 1946 r.*, *Fragment kościoła NMP w Gdańsku*, *Dwór Artusa w Gdańsku*, *Katedra w Oliwie*, *Pejzaż podmiejski*, *Drewniana szopa*, *Gotycki zamek*, *Portret żołnierza radzieckiego*, *Czerwonoarmiści*, *Głowa mężczyzny*, *Skrzypek*, *Fechmistrz*, *Muzyk*, *Lirnik*, *Typy*, *Główka Danusi*, *Śpiąca córeczka* i *Główka Adasia* (wszystkie ol.), *Zabytkowy kościół wiejski I-II*, *W marszu na front*, *Portret mężczyzny I* i *Adaś* (wszystkie kredka), *Portret F.K.*, *Portret kobiety*, *Grający w karty* i *Stolarz* (wszystkie tusz) i *Głowa dziewczyny* (węgiel), ponadto szkice ol. (*Wiołści*, *Zwierzęta I-II*, *Siedząca kobieta*, *Kobieta i Studium rąk*) oraz *Proj. sgraffita I-II* (tempera).

Muz. - Zamek Górków Szamotuły – *Pejzaż z Wroniek (Sad)*, ol., sygn., koniec l. 50., *Pejzaż z Wroniek*, ol., 1963.

Doroczna wystawa ZPPAP Okręgu Pozn., CBWA, P. 1952. – *Doroczna wystawa ZPPAP Okręgu Pozn.*, CBWA, P. 1953. – *Wystawa ZPPAP Okręgu Pozn.*, wstęp

Mroziński J., CBWA, P. 1954. – *Jesienna wystawa plastyków Okręgu Pozn.*, CBWA, [P.] 1957. – *Za zasługi dla rozwoju miasta Szamotuł*, Gaz. Szamotulska, 1960 nr 3 (wrzesień), s. 11-12. – *Wystawa plastyków twórców związanych z Ziemią Szamotulską*, wstęp Łopata J., Muz. Ziemi Szamotulskiej, Szamotuły 1964. – KZSP, t. 5, z. 26, 1966. – *Wystawa pośmiertna malarstwa i rysunku Witolda Siwińskiego*, wstęp Łopata J., Muz. Ziemi Szamotulskiej, Szamotuły 1965. – *Wronieckie Sprawy*, 1993 nr 11, s. 11 (Grupiński E.); 1997 nr 9, s. 2 (Bugaj P.). – Wajedman-Waszczyńska D., *Witold Siwiński, wybitny art. z Wroniek*, Gonicz Ziemi Wronieckiej, 2010 nr 10, z. 7, nr 12, s. 25-26. – Siwińska T., Gierak J., *Żona i matka artystów* (rozmowę przeprowadził Rosada J.), tamże, 2011 nr 12, s. 10-11. – Wajedman-Waszczyńska D., *100. rocznica ur. Witolda Siwińskiego*, tamże, nr 11, s. 23. – *Witold Siwiński 1911-1964*, wstępy Siwiński T., Wieczór M., Wajedman-Waszczyńska D., współpraca Pojasek P., Muz. Regionalne we Wronkach, Wronki [2010] (kat.).

Gierak M., *Regotyzacja prezbiterium kościoła pod wezwaniem św. Katarzyny Aleksandryjskiej we Wronkach*, praca napisana na Studiach Podyplomowych „Wiedza o sztuce”. Profil edukacyjny, Instytut Historii Sztuki UAM, P. 2014, mpis w posiadaniu autorki.

Informacje syna artysty, Tomasza Siwińskiego.

J. Mulczyński

Skabowski (Zadora-Skabowski) **Mieczysław**, malarz, wojskowy, ur. 20 X 1889 Turek k. Konina, zm. 13 V 1921 Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Po ukończeniu 7 klas gimnazjum studiował w krak. ASP u Teodora Axentowicza w II semestrze r. akademickiego 1907/08; otrzymał nagrodę za kompozycję. W czasie studiów lub tuż po ich zakończeniu namalował portret bpa ordynariusza kujawsko-kaliskiego Aleksandra Bereśniewicza (zm. 1902), wyk. zapewne na podstawie fot. (ol., sygn. i dat.: „M. Skabowski Kraków [19]08”, w zb. Wyższego Seminarium Duchownego Tow. Salezjańskiego w Łądzie). Na przełomie 1911 i 1912 oraz w 1913 i 1915 (może także wcześniej i później) wystawiał w Poznaniu w salonie Stow. Artystów; brał także udział w pokazach urządzanych przez Stow. w innych miastach: w 1911 w Muz. Miejskim w Toruniu (czerwiec) i w Inowrocławiu (listopad), w 1912 w Pleszewie (sierpień).

Odbył podróż do Afryki pn. (był m.in. w Algierze), z której przywiózł dzieła pokazywane na

wystawach. W 1913 zaprezentował we Lwowie rysunki *Przed kawiarnią arabską* oraz *Głowa* (praca zapewne identyczna z *Beduiną*, rys. tuszem płótno, sygn. i dat., 1913, na odwrocie nalepka lw. TPSP z datą 18? IX 1913; w 2020 w Galerii Skowron w Poznaniu). W 1914 w Krakowie jeszcze raz wystawił wspomniany rys. *Przed kawiarnią arabską*, a t.r. do TZSP w Warszawie wysłał obrazy *Karawana*, *W pustyni o zachodzie*, *Nad morzem*, „charakterystyczne w swoim typie i zajmujące w wyrazie, a przy tym malowane z wyraźnym talentem” (Lubierzyński). W tym czasie opublikował artykuł *Kilka słów o teatrze arabskim* (będący pierwszą częścią zamierzonego, lecz zapewne niezrealizowanego większego opracowania), zilustrowany dwoma własnoręcznymi szkicami, w czas. Pol. Scena i Szuka (1914 nr 8, s. 191-192).

Co najmniej od 1914 mieszkał w Ładzie; wiosną t.r. oprowadzał po tamtejszym klasztorze wycieczkę Pol. Tow. Krajoznawczego z Kalisza. W l. 1916-18 prowadził w pobliskiej Słupcy kawiarnię, gdzie zbierali się członkowie Pol. Organizacji Wojskowej. Sam należał do nich od 1914, pod pseudonimem Zadora (odtąd używał nazwiska Zadora-Skabowski); z członków organizacji powstał w Słupcy 29 Pułk Piechoty Ziemi Kaliskiej, współtworzony przez S. Był kometandem IV Obwodu, a potem zastępcą dowódcy VIII Okręgu; wszedł w skład Sztabu Wojskowego Ziemi Kaliskiej, utworzonego 10 X 1918. Na pocz. 1919 kandydował w Słupcy na posła z listy Pol. Stronnictwa Ludowego. W sierpniu t.r. wygłosił w obozie jenieckim w Strzałkowie prelekcję o znaczeniu Legionów Pol. Brał udział w bitwach powstania wielkop. Sporządził dla władz wojskowych opis formacji wojskowych i sytuacji sił zbrojnych Niemiec, dat. 11 XII 1919 Berlin. W Wojsku Pol. służył w stopniu podporucznika. Był kierownikiem artyst. (i być może autorem niektórych il.) „pisma humorystycznego” dla żołnierzy pt. Łazik wydawanego w od lutego 1920 w Warszawie, gdzie wówczas mieszkał (pod adresem Polna 66 m. 43). W czasie wojny pol.-bolszewickiej był na froncie ukraińskim (w czerwcu 1920), pełniąc funkcję oficera łącznikowego generała Stanisława Bułaka-Bałachowicza. Później pracował jako starszy referent Oddziału II Sztabu Min. Spraw Wojskowych. W maju 1921, wyskakując w biegu z tramwaju na pl. Zamkowym, uległ wypadkowi i w jego wyniku zmarł. Pośmiertnie został awan-

sowany na porucznika (1921) i odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami (1931).

Portret S. narysował Marian Puffke (oł., MNK).

Lubierzyński F., *Z wystaw Zachęty. „Salon wiosenny”*, Pol. Scena i Sztuka, 1914 nr 5, s. 127. – *Wykaz oficerów, którzy nadesłali swe karty kwalifikacyjne do Wydz. prac przygotowawczych dla Komisji Weryfikacyjnej przy Departamencie Personalnym Min. Spraw Wojskowych*, W. 1922 (jako Zadora-Skabowski). – Beldowski L., *Zarys historii wojennej 29-go Pułku Strzelców Kaniowskich*, W. 1928, s. 5. – Materiały ASP Kraków, 2. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Jarecki M., *Aby pamięć nie zginęła*, Piła 2001, s. 200. – Bednarski T.Z., *Krak. szlakiem Teodora Axentowicza*, Kr. 2004. – Osiński Z., *Pol. kontakty teatr. z Orientem w XX w. Cz. pierwsza: Kronika*, Gd. 2008. – Chebba T., Splitt J.A., *Kalisz między wojnami. Opowieść o życiu miasta 1918-1939*, Łódź 2013, s. 8 i n. – Tuliński A., *Listopad 1918 r. na terenie okupacji niemieckiej w wybranych dokumentach Pol. Organizacji Wojskowej z zasobów Wojskowego Biura Hist.*, Prz. Hist.-Wojskowy, XIX, 2018 nr 1-2, s. 277 przypis 101.

Kat. wystawy akwarel, pastel i rys. oraz wystawy zbiorowej prac Kajetana Stefanowicza, TPSP, Lw. 1913. – *Kat. wystawy*, TPSP, Kr. kwiecień 1914. – *Salon Wiosenny artystów warsz.*, TZSP, W. 1914.

Gaz. Toruńska, 1911 nr 131 (10 VI), s. 2. – Kur. pozn., 1911 nr 263 (17 XI), s. 6; 1912 nr 187 (18 VIII), s. 6. – Orędownik, 1911 nr 297 (31 XII), s. 3; 1912 nr 1 (3 I), s. 2; 1913 nr 202 (3 IX), s. 2, nr 210 (12 IX), s. 2. – Gaz. lw., 1913 nr 255 (7 XI), s. 4 (art. s.) [Schröder A.]. – Czas 1914 nr 107 (31 III), s. 1. – Głos Narodu, 1914 nr 74 (1 IV), s. 3. – Nowa Reforma, 1914 nr 59 (1 III), s. 2, nr 107 (31 III), s. 1. – Ziemia, 1914 nr 31, s. 496. – Dz. pozn., 1915 nr 262 (27 XI), s. 3; 1919 nr 191 (21 VIII), s. 2. – Tyg. Urzędowy. Organ Komisarjatu Konińsko-Słupieckiego, 1919, nr 7 (24 I), s. 1. – Biul. Bibliograficzny, 1920 nr 2, s. 41. – Tyg. il., 1920 nr 31, s. 604 (Relidzyński J.). – Dz. Personalny, 1921 nr 41 (6 XII), s. 1590. – Polska Zbrojna, 1921 nr 69 (17 XII), s. 3; 1931 nr 154 (7 VI), s. 4.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z informacjami z Galerii Skowron w Poznaniu. – Bibl. Ossolińskich, rkps 7490: *Papiery TPSP we Lwowie. Dział I. Korespondencja 1884-1920*, t. 44, s. s. 207-208 (list z Ładu, 17 I 1914). – Józef Pilsudski Institute of America. Kolekcje Archiw. Online, zespół: *Adiutatura Generalna Naczelnego Wodza*,teczka 701/2/48, s. 16-21 (Zadora-Skabowski M., [Opis formacji wojskowych ...], 11 XII 1919), skany, <http://archiwa.pilsudski.org/dokument.php?nonav=&>

nrar=701&nrzesp=2&sygn=48&handle=701.180/10669
(dostęp 02.05.2020).

U. Makowska
M. Myśliński

Skalecka Jadwiga, malarka; żona Stanisława, wicestarosty brzeskiego. Prawdopodobnie była uczennicą Jacka Malczewskiego i Stefana Kołomołockiego. W r. szkolnym 1923/24 jako nauczycielka kontraktowa uczyła rysunków, robót ręcznych oraz historii w Państw. Gimnazjum w Brzesku. Malowała pejzaże Brzeska i okolicy, martwe natury, rzadziej portrety, najchętniej posługując się akwarelą. W l. 1927-30 współpracowała z lw. czas. Świat Kobiety, w którym zamieszczała proj. makat, serwet itp. (1927 nr 18, s. 416, nr 20, s. 464, 465, nr 22, s. 513, nr 24, s. 560; 1928 nr 4, s. 89, nr 6, s. 139, nr 12, s. 281, nr 18, s. 402, nr 20, s. 441-442; 1929 nr 2, s. 43, nr 20, s. 471; 1930 nr 10, s. 233; 1931 nr 4, s. 86) oraz publikowała artykuły: *Rozwój haftu* (1927 nr 18, s. 424-425), *Roboty ręczne* (1928 nr 8, s. 183 nr 10, s. 232-234, nr 14, s. 320; też w Almanachu Świata Kobiety, IV, 1929, s. 62-81).

Muz. Regionalne Brzesko – *Widok Rynku i kościoła św. Jakuba w Brzesku*, akw., sygn., 1924, *Zaulek brzeski*, akw., sygn., *Północna pierzeja Rynku z ul. Głowackiego w Brzesku*, akw., sygn. (wszystkie depozyt Urzędu Miejskiego).

Spraw. Dyrekcji Państw. Gimnazjum w Brzesku za r. szkolny 1923/24, s. 8; 1924/25, s. 4. – Spraw. Roczne Dyrekcji Państw. Gimnazjum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Brzesku za r. szk. 1935/36, s. 9. – *Zarys dziejów Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Brzesku. 1911-1978*, [b.m.] 1979, s. 10. – Wyczęsany J., *Życie artyst. Ziemi Brzeskiej, cz. II*, Brzeski Magazyn Informacyjny (BIM), 1994 nr 2, s. 10. – ABK [Krupiński A.B.], *Zabytki ziemi brzeskiej. Informator wystawy*, Muz. Zamek w Dębnie [Oddz. Muz. Okręgowego w Tarnowie], Dębno 2000, s. nlb. 4. – Cuber R., Put B., Wyczęsany J., *90 lat Gimnazjum i Liceum w Brzesku. Zarys dziejów 1911-2001*, Brzesko 2001, s. 47, 53. – Burlikowski J., *Kronika m. Brzeska 1385-1944*, t. 2, Brzesko 2005, s. 112. – Wyczęsany J., *Życie kulturalne*, [w:] *Brzesko. Dzieje miasta i regionu*, red. Kiryk F., Lach J., Brzesko 2006, s. 582. – Cuber R., Put B., Wyczęsany J., Drużkowska A., Filip M., *100 lat Gimnazjum i Liceum w Brzesku*, red. Wyczęsany J., Brzesko 2011, s. 57. – Wyczęsany J., *Dziedzictwo kul-*

turowe pow. brzeskiego, [w:] *150 lat powiatu brzeskiego. Księga Jubileuszowa*, Brzesko 2017, s. 83.

J. Wyczęsany

Skall (Skalli) Gottlieb, stolarz i snycerz. Pochodził z Tczewa, jego ojczymem był Christof Bossman. W gdańskim cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy 1 XI 1703 S. rozpoczął pięcioletnią naukę u mistrza Hansa Karssa. Został wyzwolony na czeladnika 13 V 1708 przez starszych cechu (z powodu nieobecności mistrza). Zapewne był ojcem Johanna (Johannesa) Gottlieba Skalla.

Pałubicki J., *Artysci i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2440: *Cech stolarzy i snycerzy 1716-1763 (1768). Księga uczniów*, s. 190.

J. Pałubicki

Skall (Skalli) Johann Gottlieb, stolarz i snycerz. Pochodził z Gdańska, syn Gottlieba (zapewne stolarza i snycerza). W gdańskim cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy rozpoczął 17 VI 1725 naukę przewidywaną na 5 i pół r. u mistrza Ludwiga Beyerau. 27 VI 1728 przeniesiono go na dalsze 2 i pół r. nauki do mistrza Paula Kardaera, który wyzwolił go na czeladnika 31 XII 1730.

Pałubicki J., *Artysci i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2441: *Cech stolarzy i snycerzy 1716-1763 (1768). Księga uczniów*, s. 42, 55.

J. Pałubicki

Skalska, malarka. Na wystawie TZSP w Warszawie w 1861 została pokazana jej akw. *Portret damy*.

Kur. warsz., 1861 nr 46, s. 225-226. – Wiercińska, TZSP, Kat.

A. Straszewska

Skalska Elżbieta, rysownicza amatorka. W MNK znajdują się 3 rys. sangwiną jej autorstwa: *Widok jeziora z łodziami i żaglowcem*, 1787, *Nabrzeże jeziora z żaglowcami*, 1788 (oba sygn. i dat.), oraz *Widok na drzewa i fragment pałacu*, ok. 1790.

Być może tożsama z Elżbietą, córką Józefa Skalskiego, królewskiego aptekarza, i Mariany z domu Łuckiej (posiadających w Warszawie kamienicę z apteką i dworek), która „z wdziękami i ukształceniem gruntownym łączyła nadto niepospolity talent muzyczny”; w 1794 poślubiła generała Filipa Haumana (po jego rozwodzie z Konstancją Błęszyńską); zm. 9 V 1832 Uścimów, pochowana obok swojego męża (zm. 1829) w podziemiach kośc. w Opolu Lubelskim.

Kraszewski K., *General Filip Hauman i rodzina Antoniego Malczewskiego*, W. 1888 (odb. z Bibl. warsz.), s. 21-22, 38, 77-78. – *Kat. MNK*, Kr. 1907, s. 101 poz. 1617. – PSB, t. 9, 1960, s. 310, s.v. Hauman Filip Wacław (Herbst S.). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., informacja pisemna Danuty Godyń z MNK, 13 VII 2017.

A. Bernatowicz
uzup. U.M.

Skalska Helena, malarka, najprawdopodobniej amatorka, ze Słochyń (Słochyni) k. Chyrowa, zapewne skoligacona z Eugeniuszem Skalskim, właścicielem tego majątku od 1904 (Bigo J., *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości...*, Lw. 1904, s. 163). Jest autorką obrazu *Św. Teresa od Dzieciątka Jezus* na zasuwie ołtarza gł. w kośc. par. Św. Wawrzyńca w Chyrowie (ok. 1912). Być może tożsama z „dziedziczką Skalską ze Słochynia”, która namalowała obraz *Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej* (niezachowany) w ołtarzu gł. nowego, zbudowanego w l. 1900-03, kośc. par. w Laszkach Murowanych k. Chyrowa.

Ostrowski J.K., *Kościół par. pw. św. Wawrzyńca w Chyrowie*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 5, Kr. 1994.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk strony internetowej: http://www.amigo.wroc.pl/kresy/kosciol_1.htm (*Dawne Kresy. Laszki Murowane: świątynie oraz dzieje parafii katolickiej*, na podstawie pracy podyplomowej Beaty Oziembłowskiej, *Ocalić od zapomnienia*, Częstochowa 2000).

A. Lipczik

Skalska Zofia (Zofia J.), malarka, instruktorka wychowania plastycznego. Prowadziła zajęcia z rysunków na kursach dla opiekunek żłobków i przedszkoli zorganizowanych w 1925 w Warszawie (w siedzibie Warsz. Tow. Dobroczynności) oraz na kursach dla wychowawców m.in. w 1927 i 1932. W kwietniu 1928 wzięła udział w wystawie „sportowej” w lokalu ZZPAP w Warszawie (ul. Nowy Świat 19). W TZSP pokazała w t.r. akw. *Georginie*, a w 1934 *Głowę* (pastel); mieszkała wówczas w Warszawie.

Publikowała artykuły z zakresu pedagogiki; m.in. w 1930 w mies. *Dos Kind* (organ Centralnej Organizacji Opieki nad Dziećmi Żyd., nr 4) ukazał się jej tekst *Znaczenie malowania i kreślenia dla wychowania dziecka*, a w 1933 w czas. *Matka i Dziecko* (nr 9) – *Czy dzieci są zazdrosne?*

Spraw. z Działalności Zarządu Warsz. Tow. Dobroczynności za r. 1925, s. 13. – *Kur. warsz.*, 1927 nr 102 (13 IV) wyd. wieczorne, s. 5; 1932 nr 268 (28 IX) wyd. poranne, s. 3. – *Sztuki Piękne*, IV, 1927/28 nr 7, s. 276. – *Przew. TZSP* nr 38, W. 1928; nr 98, W. 1934 (Salon). – *Spraw. TZSP* za 1928, s. nlb. 47; 1934, s. 27. – *Warszawianka*, 1928 nr 97 (6 IV), s. 3. – *Nasz prz.*, 1930 nr 108 (20 IV), s. 9.

J.R.
U.M.

Skalski Aleksander, malarz, fotograf, ur. 1807. Jego prace znane są jedynie z tytułów: *Ignacy Krasicki jako książę bp warmiński*, ol. na kartonie, 1837 (zmniejszona kopia płótna Marcella Bacciarellego), obraz wyst. w 1935 w ZNiO we Lwowie jako wł. Bibl. im. Wiktora Baworowskiego, i *Portret Antoniego Brzezińskiego*, sygn., 1841.

Latem 1858, legitymując się paszportem wyd. t.r. przez władze Lwowa, przybył do Częstochowy, skąd w październiku wyjechał do Warszawy. Co najmniej od 1859 prowadził w Warszawie przy ul. Furmańskiej („na dole”) zakład fotograficzny, oferujący fotografie „w mniejszych nieco ... rozmiarach” niż wykonywane zazwyczaj, ale „po nadzwyczaj przystępnej cenie” (pół srebrnego rubla). S. bawił podobno „długo bardzo czas za granicą i tam wydoskonalił tę sztukę [sztukę fotografii]” (*Kur. warsz.*, 1859); wiadomo, że miał na utrzymaniu rodzinę. W kwietniu 1861 zakład „Aleksander Skalski i Spółka”, którego ofertę poszerzono o pannotypię (technika fotograficzna

wykorzystująca jako podłoże ciemną nawoskowaną tkaninę), został przeniesiony na ul. Podwale, „gdzie fabryka Jakuba Pika, optyka”, a jego właściciel deklarował w prasowym inseracie „usilne starania” w wykonywaniu prac „z całą sumiennością i akuratnością”.

Kur. warsz., 1859 nr 148 (5 VI), s. 771; 1861 nr 108 (30 IV), dod., s. nlb. 2, nr 113 (7 V), dod., s. nlb. 3, nr 116 (13 V), dod., s. nlb. 3 (inseraty reklamowe zakładu S.). – *Pamiętki po Ignacym Krasickim na tle epoki. Kat. wystawy urządzonej przez Zakład Nar. im. Ossolińskich w dn. 8-30 czerwca 1935*, Lw. 1935, s. 5. – Zembik A., *Fotografia częstochowska w l. 1847-1939*, Prace nauk. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, seria: Wychowanie Plastyczne, 1993, z. 4 (online <https://www.genealodzy.czystochowa.pl/pl/tgzc/346>).

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 51 (d. teka q-12).

U.M.
J.R.

Skalski alias Tatarczuk (Tatarczuch) **Jan**, murator, mistrz krak. cechu muratorów i kamieniarzy. 25 VI 1606 przyjęty na naukę przez Adama Zapisza. Pozostawał chyba w bliższych stosunkach z Janem Zatorczykiem, któremu 4 VII 1621 ręczył, wraz z Sebastianem Ryszką, za przyjmowanych na naukę uczniów: Adama Bawolskiego na 4 l. i Jana Terpaczka na 5 l. Zatorczyk skarżył się nań w cechu w kwietniu 1622, a 8 VI 1625 uskarżał się, iż S. „robiąc u niego nieopowiedziawszy się odszedł i wziął partaniny”. W 1630 zapisano w księgach miejskich krak., że „Joannes Skalski alias Tatarczuch, murator civis Crac.” sprzedał Janowi Zatorczykowi za 403 zł dom drewniany i ogród na Kawiorach, nabyty w 1627 od spadkobierców Alberta Skutka. W księgach miejskich wymieniony też w 1631 „Joannes Tatarczuch murator”, a w księgach krak. cechu odnotowano, że 22 IX 1619 mistrzowie cechu skarżyli go o nieposłuszeństwo, 8 VIII 1627 był obecny na zebraniu cechu, a 1 IX 1630 wniósł na niego skargę Wojciech Gronowski.

Tomkowicz S., *Przyczynki do historii kultury Krakowa w pierwszej poł. XVII w.*, Lw. 1912, s. 124-125.

AN w Krakowie, Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy w Krakowie i Kazimierzu, nr 43: *Regestum seu liber actorum contubernii murariorum, fa-*

brorum et stameciorum clarissi[mae] urbis Cracoviensis, 1572-1743, s. 215; nr 55: *Regestr do wpisywania spraw czechowych ...*, 1619-30, s. 8, 69, 104, 156, 264; nr 59: *Regestrum pro inscribe[n]dis discipulis artificii muratoru[m] et stametiorum ...*, 1590-1722, s. 84.

K. Mikocka-Rachubowa

Skalski Johan, uczeń malarski. 1 VI 1827 zapisany na sześcioletni termin do warsztatu toruńskiego mistrza Karla Jacobiego. Brak informacji na temat jego wyzwolin na czeladnika.

AP Toruń, *Cech malarzy, rzeźbiarzy i lakierników z Torunia*, rkps 5, k. 26.

B. Łyczak

Skalkowska Maria Antonina (Tola), malarza, ur. 13 V 1878 Droblin k. Białej Podlaskiej, zm. 28 XI 1917 Lwów (pochowana na Cmentarzu Łyczakowskim; w inskrypcji na nagrobku imię: Tola); córka Edwarda Przesmyckiego i Marii z Madalińskich; stryjeczna siostra Zenona Przesmyckiego (Miriamy), poety i krytyka; żona historyka Adama Skalkowskiego (1877-1951), z którym miała 3 dzieci. Co najmniej od 1906 mieszkała w Paryżu, gdzie początkowo zapewne uczęszczała do atelier La Palette, które działało od 1906 jako „cercle d'étude générale de la peinture” przy rue du Val-de-Grâce 18, i utrzymywała kontakt z Konstantym Brandlem związanym z tą placówką (w kat. Salon des Indépendants 1907 S. podała powyższy adres jako swój, poprzedzając dopiskiem „M. Brandel”). W Salon des Indépendants w Paryżu pokazała w 1906: *Portret panny W.*, *Studium*, *Bez*, *Pejzaż Łasku Bulońskiego*, *Na zewnątrz*, w 1907: *Chryzantemy*, *Studium kwiatów*, *Pejzaż*, w 1911: *Portret dziecka*, *Ruiny zamku w Kurlandii*, *Tajemnicza czara (?)*, *Widok z mego okna* oraz 2 portrety.

We wrześniu 1911, tuż po powrocie z Francji, wyszła za mąż (ślub odbył się w Byczynie k. Brześcia Kujawskiego). Następnie osiadła wraz z mężem we Lwowie; tam w 1913 na Wyst. sztuki wspólnie wystawiła *Portret*, ol.

Świat, 1911 nr 21, s. 7 (jako Przesmycka). – *Kat. wystawy sztuki wspólnie urządzonej staraniem Tow. dziennikarzy pol. i TPSP we Lwowie*, Lw. 1913. – Nicieja S.S., *Cmentarz Łyczakowski we Lwowie 1786-1986*, Wr. 1988.

– PSB, t. 37, 1996-97 (s.v. Skalkowski Adam Mieczysław), s. 652. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artysty pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005 (jako Przesmycka). – Nicieja S.S., *Ogród snu i pamięci. Dzieje Cmentarza Łyczakowskiego we Lwowie oraz ludzi tam spoczywających w l. 1786-2010*, [Opole 2010]. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012 (jako Przesmycka).

M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 23.04.2019.

J. Biriulow
J. Różalska
uzup. U.M.

Skalkowski Konstanty, autor rys. sepią *Pustelnik w grocie* (ZNiO; tytuł wg spisu kolekcji Gwalberta Pawlikowskiego). Praca przedstawia nadwodny krajobraz z grota oświetlona blaskiem księżyca, w której widać postać mężczyzny modlącego się przed krzyżem; całość ujęta w ramkę. Na podkładce sygn. oł.: „K. Skal ... maja 30, 1829”; ponadto napis inną ręką z rozwiązaniem imienia i nazwiska twórcy oraz z objaśnieniem: „porucznik Wojsk Rosyjskich pułku Kierasyerów”.

Nie udało się ustalić, czy S. był spokrewniony z mieszkającym w Galicji poetą Marcelim Skalkowskim (1818-1846), który mógł być ofiarodawcą rys. do zb. Pawlikowskich w Medyce.

Grońska M., Ochońska M., *Zb. Pawlikowskich. Kat.*, Wr. 1960.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 2035.

U.M.

Skarbek, malarz zajmujący się zdobieniem naczyń w Fabryce Fajansów Artyst. i Kafi Piecowych w Nieborowie, założonej w 1881 przez księcia Michała Radziwiłła, działającej w l. 1881-92. Jan Wegner, bez podania źródła, zalicza S., wraz z innymi dekoratorami pracującymi w wytwórni, do „uczniów i uczennic Gersona”.

Soubise-Bisier G., *O fabrykach ceramiki w Polsce*, W. 1913, s. 19. – *Kat. wystawy ceramiki pol. urządzonej*

staraniem Muz. Rzemiosła i Sztuki Stosowanej w Warszawie w domu własnym przy ul. Chmielnej 52 w czerwcu i lipcu 1927, W. 1927, s. 130. – Wegner J., *Nieborów*, W. 1954, s. 45. – *Historia sztuki pol. w zarysie*, red. Dobrowolski T., t. 3, Kr. 1962, s. 373. – Chrościcki L., *Fajans. Znaki wytwórni europejskich*, W. 1989, s. 45.

I. Kopania

Skarbek Fryderyk Florian, ekonomista, historyk, społecznik, literat i pamiętnikarz, malarz amator, ur. 15 II 1792 Toruń, zm. 25 XI 1866 Warszawa; pochowany na cmentarzu Powązkowskim (kamienny grobowiec wyk. Józef Mantzel, 1867, zachowany). Syn Kacpra Melchiora Baltazara, kasztelanica inowrocławskiego, rotmistrza Kawalerii Nar., z senatorskiej rodziny Skarbków herbu Habdank, i Ludwika z Fengerów, córki Jakuba, bankiera i rajcy toruńskiego. W 1818 poślubił Praksedę z Gzowskich (zm. 1836), a w 1838 Pelagię z Rutkowskich; jeden z jego synów, Henryk (1839-1904), był kuratorem Fundacji Skarbkowskiej.

Dzieciństwo spędził w Toruniu u dziadka, Jakuba Fengera; od 1798 przebywał we dworze ojca w Izbicy Kujawskiej i w majątku matki, Żelazowej Woli. Uczył się początkowo w domu, od 1802 pod nadzorem guwernera, Mikołaja Chopina, w l. 1805-08 w Liceum Warsz., które ukończył z odznaczeniem (tu przypuszczalnie rys. uczył go Zygmunt Vogel). W 1809 S. został chrzestnym ojcem syna swego guwernera – Fryderyka Chopina (podczas obrzędu „chrztu z wody”); przez długie lata interesował się rozwojem jego talentu muzycznego, a obie rodziny utrzymywały przyjacielskie kontakty. Jesienią 1809 S. udał się do Paryża na studia, w towarzystwie m.in. malarza Antoniego Brodowskiego, z którym zaprzyjaźnił się i zamieszkał razem przy rue St. Étienne de Près w Dzielnicy Łacińskiej. S. studiował nauki prawne i ekonomiczne w Collège de France (pod opieką Piotra Maleszewskiego), uczęszczał też na inne kursy (m.in. języków starożytnych i literatury francuskiej) oraz zwiedzał muzea. W lipcu 1811 powrócił do kraju; w 1812-13 był urzędnikiem w Warszawie (m.in. w Ministerstwie Skarbu i w Radzie Ministrów). W 1813 zamieszkał w majątku Orły k. Żelazowej Woli. Od jesieni 1818 do likwidacji uczelni wykładał ekonomię polityczną na Wydz. Prawa i Administracji UW (od 1820 profesor zwyczajny). Od 1821 należał do

warsz. TPN (m.in. opiekował się jego zb. muzealnymi i bibl.). Pracował też w różnych instytucjach rządowych, m.in. jako radca stanu w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych (od 1841) i jako dyrektor prezydujący w Komisji Rządowej Sprawiedliwości (1854-58). Po przejściu na emeryturę (1858) zajmował się w dalszym ciągu twórczością naukową w zakresie ekonomii i historii oraz literaturą. Był właścicielem kilku majątków ziemskich, m.in. Żelazowej Woli (1818-25) i Wyczółek (obecnie warsz. dzielnica Ursynów).

S. uprawiał amatorsko malarstwo, głównie pejzażowe, na marginesie twórczości naukowej i lit. oraz działalności społecznej i politycznej. Lekcje malarstwa pobierał w Paryżu (przez ostatni rok pobytu) u niezidentyfikowanego dotąd malarza (przypuszczalnie wskazanego przez A. Brodowskiego). Z tego okresu znane są jego szkice rysunkowe i karykatury – marginalia w notatnikach z wykładów (Bibl. Ossolińskich, rkps 5542/II). W swych pracach S. upamiętniał widoki i malownicze motywy z własnych posiadłości i z miejsc odwiedzanych, jak zanotował w *Pamiętniku*: „Liczne moje malowidła, lubo nie mają rzeczywistej artystycznej wartości, stanowią przecie miłe dla dzieci moich pamiątki, bo przedstawiają po większej części widoki miejsc, w których już to sam, już to wraz z nimi zamieszkiwałem, lub w podróżach moich przebywałem”. Swym krajobrazem „konwencjonalnym, choć poprawnym” (T. Dobrowolski) nadawał niekiedy nastrojową tonację, a do jego ulubionych motywów należały przedstawienia wiatraków, młynów wodnych oraz brzegów akwenów. Na warsz. wystawach, gdzie debiutował w 1819 (pokazując m.in. ol. kopię krajobrazu Jacoba van Ruisdaela), eksponował, oprócz kopii, liczne pamiątkowe widoki ze swych podróży: w 1821 *Widok mostu w Sèvres wzięty z tarasu parku w Saint-Cloud pod Paryżem* (ol., „malowany wg własnego szkicu [sporządzonego] z natury w roku 1811”, rysowanego w ogrodzie pałacyku zaprzyjaźnionej z nim Marii z Łęczyńskich Walewskiej) oraz, nagrodzoną pochwałą, ol. kopię pejzażu wg rys. Jeana Pillementa. W 1823 pokazał widok *Sławna Grota Kunstall zwana, w Szwajcarii Saskiej, z natury*, w 1828 dwa różne ujęcia z natury *Widoku Kudowy, wód mineralnych w Śląsku*. W 1836 wystawił 13 prac, wśród których były m.in. malowane z natury: *Widok gór śląskich*, *Widok Cieplic (Warmbrunn) w Śląsku*, *Widok Horodnicy w Grodnie*, *Podwórze w Hote-*

lu Paryskim w Petersburgu i *Widok ul. Daniłowiczowskiej* (Daniłowiczowskiej w Warszawie?). Ponadto w 1865 w TZSP pokazał ol. *Pejzaż*. Do bardziej znanych obrazów S. należy nastrojowa kompozycja *Brzoza i młyn wodny w Żelazowej Woli* (ol., 1823, MNP) i *Widok z dachu pałacu Staszica na Saską Kępę* (ol., sygn.: „Skarbek”, 1825, MNP), obejmujący rozległy obszar – od warsz. pałacu Ostrogskich do kośc. Św. Aleksandra oraz prawy brzeg Wisły, z wiatrakami; obraz powstał przy udziale Januarego Suchodolskiego (sportretował siebie samego, w mundurze wojskowym, a w surducie i cylindrze – S., który jako opiekun zb. TPN, mieszkał w tym pałacu). Jego rys. *Bielany*, litografowany przez Maksymiliana Fajansa, został zamieszczony w przew. Oskara Flauta *Brzegi Wisły od Warszawy do Ciechocinka z dopełniającym poglądem na przestrzeń od Torunia do Gdańska*, W. 1854. W 1861 jego obraz *Św. Anna* był w ołtarzu bocznym kośc. Św. Stanisława bpa i Męczennika w Grabowie k. Łęczycy.

S. brał aktywny udział w życiu artyst. Warszawy, był m.in. współorganizatorem wystaw sztuk pięknych (1825 w jury, 1838 i 1845 w Komitecie organizacyjnym); w 1840 zabiegał (bezsukcesownie) o otwarcie stałej Wystawy Sztuk Pięknych (w budynku d. odwachu przy Krak. Przedmieściu). W jego obfitym *oeuvre* lit. znalazły się teksty o Antonim Brodowskim (*Nekrolog*, Gaz. warsz., 1832 nr 91, s. 812, i wspomnienie, [w:] Kazimierz Władysław Wójcicki, *Cmentarz Powązkowski*, t. 1, W. 1855, s. 165-169).

Poza wyż. wym.: Arch. PAN Warszawa – *Pejzaż nadmorski z wiatrakami na tle zachodu słońca*, akw., sygn. i dat. 1853 na odwrocie (w zespole: *Kolekcje materiałów dotyczących dziejów kultury pol.*, sygnatura III-469); MNW – *Krajobraz z wiatrakami*, ol., oznaczony na odwrocie: „Kazimierzowi Wójcickiemu / na pamiątkę / ofiarowuje własną pracę F./Skarbek”, *Widok Pałacu Belwederskiego*, ol. U Macieja Ciechomskiego, praprawnuka S., Piaseczno, w 1996 były obrazy ol.: *Dwór w parku nad stawem w Wyczółkach*, *Kapliczka na wyspie w ogrodzie w Wyczółkach* i *Oficina w Wyczółkach*.

Bibliografia uwzględnia pozycje dot. twórczości S. jako malarza i działalności jako animatora życia artyst. (pozostałe w PSB).

Żychliński T., *Złota księga szlachty pol.*, t. 25, P. 1903. – Müller H.A., Singer H.W., *Allgemeines Künstler Lexikon*, Frankfurt am Main 1921, t. 4. – ThB, t. 31, 1937.

– Bénézit, t. 9. – *Bibliografia literatury pol. Nowy Korbut*, t. 6, cz. 1, W. 1970. – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 4, cz. 4, W. 2008. – Busse. – *Encyklopedia Warszawy*, W. 1994. – PSB, t. 38, 1997 (Bartoszyński K., Kieniewicz S.).

Wójcicki K.W., *Fryderyk Skarbek*, Kłosy, 1865 półr. I, s. 18-19. – Tenże, [Fryderyk Skarbek, wspomnienie pośmiertne], Kłosy, 1866 półr. II, s. 264. – Tenże, *Fryderyk hr. Skarbek*, W. 1873. – Skarbek F., *Pamiętniki*, P. 1878. – Kraushar A., *Tow. Warsz. Przyjaciół Nauk 1800-32*, t. 5-8, W.-Kr. 1904-06. – Bieliński, Uniw. Warsz., t. 2, 1911. – Kozakiewicz, Wystawy. – Sienkiewicz J., *Widok z Pałacu Staszica w 1825 r.*, Stolica, 1955 nr 15, s. 16. – Dobrowolski, t. 1, 1957. – Banach A., *Pol. książka il. 1800-1900*, Kr. 1959. – German F., *Chopin i literaci warsz.*, W. 1960. – Sroczyńska K., *January Suchodolski*, Wr. 1961. – Moszoro. – Ryszkiewicz A., *Francusko-pol. związki artyst. w kregu J.L. Davida*, W. 1967. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973. – Ryszkiewicz A., *Kolekcjonerzy i miłośnicy*, W. 1981. – Szenic S., *Cmentarz Powązkowski 1851-90*, W. 1982. – Kwiatkowska M.I., *Rzeźbiarze warsz. XIX w.*, W. 1995. – Melbechowska-Luty A., *Mali mistrzowie pol. pejzażu*, W. 1997. – *Kultura miejska w Królestwie Pol. 1815-75*. Warszawa, Kalisz, Lublin, Płock, red. Drexlerowa A.M., W. 2001. – Mysłakowski P., Sikorski A., *Chopinowie. Krag rodzinno-towarzyski*, W. 2005. – *Korespondencja Fryderyka Chopina*, oprac. Helman Z., Skowron Z., Wróblewska-Straus H., t. 1: 1816-31, W. 2009; t. 2, cz. 1: 1831-38, cz. 2: 1838-39, W. 2017. – *Pamiętniki Fryderyka hrabiego Skarbka*, oprac. Mysłakowski P., W. 2009. – Wojtkiewicz M., *Żelazowa Wola. Dzieje domu Chopina*, W. 2010.

Bołoz Antoniewicz, Kat. – *Kat. zb. TZSP w Warszawie*, W. 1901, s. 17; W. 1904, s. 5; W. 1925; W. 1938, s. 4. – *Kat. galerii obrazów im. Mielżyńskich TPN w Poznaniu*, [P.] 1932 (mpis powiel). – Sienkiewicz. – Michałowski P., *Malarstwo pol. realizmu mieszczańskiego I. pol. XIX w.*, MNP, P. 1951. – Zanoziński J., *Malarstwo pol. okresu romantyzmu. Wystawa objazdowa*, Stow. Historyków Sztuki, W. 1958. – *Sztuka warsz.* – *Portrety osobistości pol. znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie*. Kat., MNW, W. 1967. – *Malarstwo pol. od XVI do pocz. XX w.*, Galeria Sztuki Pol., MNW, wyd. 2, W. 1975. – Sroczyńska K., *Antoni Brodowski 1784-1832. Życie i dzieło*, MNW, W. 1985. – *Semper Polonia. L'art en Pologne des Lumières au romantisme (1764-1849)*, Musée des Beaux-Arts, Dijon, Paris 2004.

Kur. warsz., 1861 nr 135, s. 662; 1866 nr 61, s. 326. – Gaz. Stołeczna, dod. do Gaz. Wyborczej, 1996 nr 137, s. 7.

Bibl. Pozn. TPN Poznań, rkps 1202: Feldmanowski H., *Galeria obrazów zb. E. Rastawieckiego*, k. 112. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 26 (d. teka q, nr 2). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. II, nr 6431 (autorstwo S. niepewne); list Piotra Mysłakowskiego, z 23 V 2012; notatka z Arch. PAN, *Młyny Fryderyka Skarbka*, <http://www.archiwum.pan.pl/>. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 50: Batowski Z., *Malarstwo warsz.*, k. 134. – Bibl. Ossolińskich, rkps 5521/II: Fryderyk Skarbek, *Moje pamiętniki*, t. 1: 1792-1830; rkps 5523/I: Fryderyk Skarbek, *Pamiętniki osobiste. Wspomnienie młodości, 1792-1811*; rkps 5526/II: Fryderyk Skarbek, *Mój pobyt w Paryżu*.

J. Polanowska

Skarbiński, autor majolikowych figur wystawionych w Salonie Artyst. przy Nowym Świecie w Warszawie w grudniu 1893 i styczniu 1894, na które zwrócił szczególną uwagę Wojciech Gerson. W recenzji wystawy pisał, że były to „oryginalnie pomyślane i wykonane postacie ludowe, wyobrażające cztery pory roku. Wiosnę przedstawia dziewczę nasze wiejskie niosące kwiaty; lato – włościanin ze snopem; jesień – niewiasta z owocami, zimę zaś włościanin z wiązką drew; figurki niewielkie o dobrym zupełnie rysunku modelowane sprawnie, barwną szklistą polewą pokryte ... i świadczą o daleko posuniętej umiejętności autora w tej gałęzi sztuki rzeźbiarskiej”.

W tym czasie (od 1880 do 1900) dyrektorem naczelnym Fabryki Portland Cementu w Grodźcu (obecnie dzielnica Będzina) w Zagłębiu Dąbrowskim był inżynier Stanisław Skarbiński (1857-1925), prawdopodobnie tożsamy z członkiem TZSP i krak. TPSP o tych samych personaliach, z którym od ok. 1890 współpracował jego młodszy brat, Jakub Marian (1863-1908), również inżynier (przejął później kierownictwo cementowni). Obaj bracia interesowali się właściwościami surowców używanych w produkcji, a młodszy „Wiele godzin spędzał w laboratorium cementowni, robiąc rozmaite eksperymenty” (Starościak D., *Jakub Marian Skarbiński*, https://wikizaglebie.pl/wiki/Jakub_Marian_Skarbi%C5%84ski, dostęp 10.03.2023). Był też autorem spraw. *Zjazd niemieckich fabrykantów wyrobów glinianych i cementu* w Prz. Technicznym, 1893 z. 6, s. 131-132.

Nie ma jednak bezpośrednich dowodów wiążących Skarbińskich z autorem rzeźb na warsz. wystawie.

Kur. warsz., 1893 nr 337 (6 XII), s. 3. – Gerson W., *Wystawy sztuk pięknych. I. Wystawa szkiców*, Kur. warsz., 1894 nr 25 (25 I), s. 2.

U. Makowska

Skarbiński Józef, autor widoków malowanych akw. znajdujących się w zb. ZNiO (z d. kolekcji Pawlikowskich). Pierwszy podpisany „Prospekt miejsca w bliskości Oycowskiego Zamku nazwane Prohownią”, ujęty w ramkę, poniżej sygn.: „Jozefus Skarbiński fecit d: 17 Julii, anno 1813”. Kolejne dwa, podrysowane piórem i tuszem, to – wg podpisów – „Prospekt Oycowskiego Zamku fecit J. Skarbiński d. 29 Mart.” oraz „Widok Zamku w Pieskowej Skale”, z zabudowaniami poniżej zamku i postacią wieśniaka w stroju krak., sygn. pod ramką: „Józ. Skarbiński fecit”.

Nie można wykluczyć, że S. jest tożsamy z Józefem Skarbińskim, który wyhaftował cienkimi jedwabnymi nićmi na taśmie widoczek miasteczka (włoskiego?) z rzeką i mostem, sygn.: „J Skarbiński”; na desce usztywniającej obrazek z tyłu przyklejona kartka z napisem czarnym tuszem: „Hoc opus confectus per Iosephum Skarbinum Pol. Cracoviae d. ultima 9bris [novembris] 1800”. W pierwszej ćwierci XIX w. mieszkał w Krakowie także chemik (może identyczny z hafciarzem) o tych samych personaliach, który w 1804 zamieścił w prasie anons reklamujący ultramarynę do bielizny własnego wyrobu (podając adres: Mikołajska 635), a ok. 1817 (?) przysłał do warsz. TPN rozprawę na temat czerwca polskiego i farbowania tkanin; był prenumeratorem czas. *Izys pol.* (wym. np. 1820 nr 3, s. 247) i *Zoologii* Feliksa Pawła Jarockiego (W. 1821-1838).

Gaz. krak., 1804 nr 85 (21 X), s. 1015. – Grońska M., Ochońska M., *Zb. Pawlikowskich. Kat.*, Wr. 1960. – Chodkowska A., *Rola warsz. TPN w inicjowaniu ruchu wynalazczego na ziemiach pol. w pierwszej poł. XIX w.*, *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. XIV, 2002, s. 86

Kowalska J.R., *Obrazek haftowany*. MNK XIX-6049, MNK Zb. Cyfrowe <https://zbiory.mnk.pl/pl/wyniki-wyszukiwania/zaawansowane/katalog/78776>. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwen-

tarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 2036-2038.

U. Makowska

Skarmyński Marcin patrz **Martinus Skarmyński** (Marcin).

Skawiński Kacper, malarz; co najmniej od 1865 był mistrzem częstochowskiego cechu. W 1866 rozpoczął u niego naukę Franciszek Stawiński, wyzwolony na czeladnika w 1871 (został mistrzem w 1875).

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 184, 186.

U.M.

Skąpski Z., autor rys. ol. *Przed oknem*, 1878, oraz akw. *Kościół drewniany w Busku*, 1880; obie prace sygn., MNK.

M. Myśliński

Skępiec Paweł, malarz cechowy w Częstochowie. Uczył się u Franciszka Zemlańskiego; wyzwolony na czeladnika w 1845. Został mistrzem w 1851. Miał 2 uczniów, z których z nazwiska znany jest tylko Franciszek Kucharski, przyjęty do warsztatu w 1856; mistrz wniósł za niego opłatę w 1884.

S. należał do grupy artystów prowadzących własne pracownie (taki status zarejestrowano w 1865). Malował, nie używając szablonów; szukał pomysłów do obrazów w żywotach świętych. Oprócz własnej twórczości i szkolenia uczniów zajmował się odnawianiem obrazów w klasztorze jasnogórskim.

Seweryn T., *Pol. malarstwo ludowe*, Kr. 1937. – Pol. Sztuka Ludowa, 1963 nr 1, s. 55 (Sobalski F.). – Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 177, 184, 190.

U.M.

Skiba Jerzy, malarz, autor obrazu ol. *Dom podcieniowy w Sanoku*, sygn., 1955, Muz. Budownictwa Ludowego w Sanoku.

A. Straszewska

Skiba Ludwik, nauczyciel, inżynier, malarz, ur. 25 VIII 1887 Kijów, zm. 30 X 1959 Warszawa (pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach); syn Symforiana i Marii; żonaty z Teofilą Biegańską. Ok. 1918-19 służył w wojsku pol., w dywizji generała Lucjana Żeligowskiego. Od 1919 pracował jako nauczyciel m.in. rysunków, legitymując się „ukończeniem akademii malarskiej lub szkoły artyst. równorzędnej” (w 1924 w Gimnazjum koedukacyjnym w Pyzdrach, a w 1926 w gimnazjum humanistycznym Pol. Macierzy Szkolnej w Janowie Lubelskim). Ok. 1921 brał udział w budowie linii kolejowej z Kutna do Strzałkowa. Mieszkał w Warszawie w 1929 (może również wcześniej), w l. 1937-40 pod adresem ul. Złota 65. Podczas II wojny światowej należał do Armii Krajowej. W 1945 przebywał w Bytomiu, gdzie uczestniczył w organizowaniu zespołu Państw. Szkół Budownictwa im. Powstańców Śląskich; pracował tam również jako nauczyciel. W r. szkolnym 1949/50 był dyrektorem Państw. Liceum Mechanicznego w Elblągu.

Wiadomo dziś tylko o jednej pracy plastycznej S.; była to litogr. *Motyw ludowy* wyst. w 1929 w TZSP w dziale sztuki zdobniczej i przemysłu artyst., w zespole „Wzory na pudełka wyk. w zakładach graficznych Straszewiczów w Warszawie pod artyst. kierunkiem Mariana Szymanowskiego”. W książkach telefonicznych Warszawy 1937-40 S. występuje jako „art. malarz”, jednak podstawy tego określenia pozostają nieznane.

Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich..., red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926. – Przew. TZSP nr 49 (Salon), W. 1929. – Spraw. TZSP za 1929, s. nlb. 57. – Spis abonentów warsz. sieci telefonów Pol. Akcyjnej Spółki Telefonicznej, 1937/38, s. 279; 1938/39, s. 310; 1939/40, s. 350. – Życie Warszawy, 1959 nr 264 (4 XI), s. 4 (nekrolog). – *Monografia Państw. Szkół Budownictwa - Zespołu Szkół w Bytomiu 1945-2010*, oprac. Barańska L., Herudzińska K., Slimok M., wyd. 4, Bytom 2010.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Małgorzaty Żeleźniak z administracji Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie, 20 I 2022; notatka z rozmowy z sekretariatem Zespołu Szkół Mechanicznych w Elblągu, 9 II 2022.

J. Różalska

Skibicka (Drzewiecka, Borsza-Drzewiecka) **Helena**, malarka amatorka, ur. we wrześniu lub październiku 1806 Juśkowce k. Krzemieńca (obecnie Ukraina), zm. 18 IV 1842 Warszawa, pochowana na cmentarzu Powązkowskim; córka Józefa Drzewieckiego, posła na Sejm Rzeczypospolitej, pułkownika w czasie insurekcji kościuszkowskiej, żołnierza Legionów i Legii Naddunajskiej, marszałka szlachty pow. krzemienieckiego (od 1817), i Tekli z Ostrowskich; siostra Karola (1808-79), pisarza; żona Franciszka Skibickiego, senatora Warsz. Departamentów Rządzącego Senatu, szambelana (od 1832) i ochmistra dworu carskiego, publicysty; matka dwojga dzieci zmarłych w dzieciństwie: Julianny (ur. 14 II 1829 w Werbie) i dziecka nieznanego z imienia, a także: Karoliny (ur. 5 XI 1830, zm. 6 XI 1849), utalentowanej muzycznie i literacko, i Jana (ur. 31 I 1834, zm. 25 II 1856), korneta cesarskiego pułku ułanów.

W 1811 rodzina przeniosła się z Juśkowic do Krzemieńca. Po śmierci matki (1812) S. przez jakiś czas była podobno wychowywana w tamtejszym domu Idalii Sapieżyny z Potockich, razem z jej córkami. Opiekowała się nią również Ksaweryna Beaupré, siostra lekarza, Józefa Antoniego, a nad jej nauką czuwała pani de l'Arbre. Być może lekcji rysunku i malarstwa udzielał jej któryś z nauczycieli krzemienieckiego gimnazjum lub jeden z pryw. „metrów” (np. Jan Lariusz czy Józef Kajetan Narcyz Seydlitz). Bywała z bratem na wakacjach u swoich krewnych Czarneckich w Zaborolu i w pobliskim Ozdeniżu, gdzie mieszkała jej ekscentryczna babka, Helena z Czarneckich Ostrowska. Przy okazji każdej rozłąki z ojcem otrzymywała od niego listy, w których „pisał nieustannie, to muzykę, to rysunek, to nauki jej przypominając”, niezbędne do „podniesienia wyżej ... serca i umysłu” (Józef Ignacy Kraszewski). Wkrótce też „ukształcona i wychowana z całym staraniem najtroskliwszym kochającego ojca, ... oprócz talentu w wysokim stopniu do rysunków i muzyki, i języków, wszelkie nauki posiadała” (Henrieta Błędowska).

Po ślubie (9 V 1825 w Krzemieńcu) S. zamieszkała z mężem i jego matką (swoją daleką krewną) w nieodległym od Krzemieńca majątku Werba, skąd wysyłała ojcu (mieszkającemu wówczas z drugą żoną, Konstancją z Jaroszyńskich, w posiadłości Kunka na Podolu) „piękne rysunki, którymi pokój swój ozdobił”. Jesienią 1833

przebywała z macochą na kuracji w Karlsbadzie, a prawdopodobnie w następnym r. wyjechała z mężem i córką (być może wprost z Karlsbadu) przez Drezno, gdzie spędzili podobno rok, do Włoch, których klimat miał powstrzymać rozwijającą się u S. chorobę płuc. Co najmniej od końca 1835 byli w Rzymie (w grudniu t.r. wspomina o nich jako tamtejszych mieszkańcach Zygmunt Krasiński, w styczniu 1836 piszą o czasowym zatrzymaniu się w ich mieszkaniu Hersylia i Teofil Januszewscy, wujostwo Juliusza Słowackiego), na lato t.r. wyjechali do Neapolu. W końcu 1837 przenieśli się „dla klimatu cieplejszego” (jak relacjonuje Słowacki) do Pizy, skąd 1 I 1838 S. pisała do ojca: „Zasiadłszy ... przed oknem ... rysowałam ładny porcik z drugiego brzegu Arno, ratusz i pocztę otoczoną czekającymi”. Przed sierpniem t.r. rodzina opuściła Włochy i po pobycie w kurorcie Ems (obecnie Bad Ems) wróciła do Werby, gdzie w 1839 odwiedził córkę Drzewiecki. Prawdopodobnie w końcu sierpnia 1841 Skibiccy przyjechali do Warszawy (przyjazd Franciszka odnotowany w Kur. warsz., 1841 nr 238 z 7 IX, s. 4, a także w r. poprzednim, 1840 nr 188 z 19 VII, s. 5, z adnotacją, że przybył z Petersburga). S. zmarła tam w Pałacu Saskim.

Wg Wójcickiego podczas pobytu we Włoszech jej talent malarski „w wyższym jeszcze stopniu rozwinął się; dowodem czego piękne album ubogacone jej pędzlem i ołówkiem, w którym obok miejsc zagranicznych ... widoki i miejsca dziedzicznej ... Werby i kwiecistego w niej ogrodu z nieporównanym wdziękiem na karty przeniosła”. Możliwe, że znajdował się tam również wspomniany widok z Pizy. Album nie zachował się, podobnie jak większość prac S.

O jej umiejętnościach i sprawności technicznej świadczą już wczesne prace przedstawiające rośliny, malowane gwaszem (lub gwaszem i akw.) z botaniczną precyzją, ale w swobodnych i dekoracyjnych układach: tulipan i orlik (sygn. na odwrocie: „Hélène 13 Octobre 1816”), gałązka róży i niezapominajki (sygn. na odwrocie: „1 Decembre Hélène 1816”), bukiet kwiatów (sygn. na odwrocie: „Hélène Drzewiecka le 2 de Janvier 1819”), gałązka dębu z żółędziami (na odwrocie data: „le 5 Septembre 1822”), fuksja (podpis: „Fuchsia coccinea L.”), bukiet z irysem i różą, gałązka kwitnącej akacji, kwitnący tojad (w opisie BN: ostróżka), bukiet różnych kwiatów w czarnym wazonie (wszystkie BN) i bukiet georginii (sygn., LBN).

Z późniejszego etapu twórczości S. zachował się portret męża, rys. kredką czarną i białą, podpisany „François Skibicki”, BN, oraz wyk. wg niego litogr., sygn.: „Dessiné et lit: par Hélène Skibicka / à Rom 1837.”, powyżej facsimile podpisu: „François Skibicki” (w BN także egzemplarz kolorowany akw.). Być może również portret jej samej w popiersiu, podpisany „z Drzewieckich Helena Skibicka”, litogr., sygn.: „G. Wolff lithogr.”, został wyk. wg rys. jej autorstwa.

Słownik artystów pol. ..., t. 2, Wr. 1975 (jako Drzewiecka Helena). – PSB, t. 38, s. 128, s.v. Skibicki Franciszek (Konarski S.).

Wójcicki K.W., *Cmentarz Powązkowski pod Warszawą*, t. 1, W. 1855, s. 77; t. 2, W. 1856, s. 27, 30. – *Pamiętniki Józefa Drzewieckiego ... (1772-1802), tudzież reszty pamiątki tegoż (1806-1851) z papierów po nim pozostałych zebrane ...*, oprac. Kraszewski J.I., Wilno 1858, s. 276, 279, 329, 345, 352, 358-361, 364, 365, 368, 372, 376, 382, 386-388, 390, 391-395, 397, 403, 404, 412, 422. – Kowalski F., *Wspomnienia...*, Kijów 1859, t. 1, s. 168, 179, 238 (jako Drzewiecka Helena). – *Karolina Skibicka. Wspomnienie*, Athenaeum, 1851 t. 6, s. 273-277. – *Pamiętniki Ksawery z Brzozowskich Grocholskiej*, oprac. Feliński Z.S., Kr. 1894, s. 70. – Eu... Heleniusz [Iwanowski E.], *Listki wichrem z Ukrainy do Krakowa przeniesione*, t. 1, Kr. 1901, s. 93. – [Andrzejowski A.], *Ramoty Starego Detiuka o Wołyniu*, oprac. Rawita Gawroński F., Wilno 1921, t. 2, poza indeksem, s. 83, 87, 202, 203. – Błędowska z Działyńskich H., *Pamiętka przeszłości. Wspomnienia z l. 1794-1832*, oprac. Kostenicz K., Makowiecka Z., W. 1960. – *W kręgu bliskich poety. Listy rodziny Juliusza Słowackiego*, oprac. Makowski S., Sudolski Z., red. Sawrymowicz E., W. 1960. – *Korespondencja Juliusza Słowackiego*, oprac. Sawrymowicz E., t. 1, Wr. 1962. – Dr Antoni J. [Rolle A.], *Z życia Zygmunta Krasińskiego*, [w:] tegoż, *Sylwetki lit.*, oprac. Zawadzki W., Kr. 1966 (Wybór pism, t. 3). – Krasiński Z., *Listy do Adama Sołtana*, oprac. Sudolski Z., W. 1970. – Tenże, *Listy do Augusta Cieszkowskiego, Edwarda Jaroszyńskiego, Bronisława Trentowskiego*, oprac. Sudolski Z., W. 1988, t. 2. – *Świadek epoki. Listy Elizy z Branickich Krasińskiej z l. 1835-1876*, oprac. Sudolski Z., przekład Sudolska U., W. 1995, t. 1, 2. – Makowska U., *Krzemieńska żona szambelana Dafnisa. O Helenie z Drzewieckich Skibickiej i jej bliskich*, Dialog Dwóch Kultur, XV, 2020 nr 1, s. 21-55.

Kraszewski, Cat. – Pam. zb. Witke-Jeżewskiego, s. 114. – *Sztuka warsz.*, t. 2. – *Artystki pol.*, MNW, W. 1991 (E.M. [Milicer E.]). – Grońska M., *Rysunki ar-*

tystów pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w. Kat. wybranych zb. BN do r. 1975, W. 1991 (jako Drzewiecka i jako Skibicka). – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 4, W. 1994.

Gaz. Wielkiego Księstwa Pozn., 1842 nr 96 (27 IV), s. 1 (nekrolog). – Kur. warsz., 1842 nr 104 (19 IV), s. 493 (nekrolog).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypisy z wyników wyszukiwań na stronie internetowej Metryki Wołyni (akta metrykalne w AGAD: ślub S., narodziny córki Julianny), <http://wolyn-metryki.pl/Wolyn/index.php> (dostęp 02.06.2020).

U. Makowska

Skibicki Jan, litograf, ur. ok. 1827 Niszczycze k. Płocka, zm. 17 III 1849 (w wieku 22 l.) Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn Mikołaja i Marianny z Kowalskich. Mieszkał w Warszawie przy ul. Krak. Przedmieście nr hipoteczny 427. W nekrologu określono go jako „artystę pełnego zdolności”; w akcie zgonu podano zawód S. „artysta litograf”. W tymże akcie w roli świadka, oprócz brata S., Józefa, został wym. Franciszek Mierczyński „pracujący przy litografii”.

Kur. warsz., 1849 nr 77 (18 III), s. 350. – Moszoro. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973.

AP Warszawa, zespół 9233/D: Księgi metrykalne par. rzymskokatolickiej Św. Jana Chrzciciela w Warszawie, nr 518: *Księga zgonów 1848-50*, poz. 130 na k. 44, skan na stronie <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=518&kt=2&plik=130-135.jpg#zoom=1&x=1&y=79> (dostęp 09.07.2020).

U.M.

Skibińska Wilhelmina, z domu Schweikart, I^o voto Brodowiczowa, śpiewaczka, nauczycielka śpiewu i muzyki, malarka i graficzka amatorka, ur. 22 I 1810 Lwów, zm. między 7 a 12 III 1897 tamże (na ogół błędnie podaje się Wiedeń jako miejsce jej śmierci); córka malarza Karła (Karola) Gottlieba Schweikarta, siostra lekarza Karola Schweikarta; prababka Stanisława Sheybala, malarza i fotografa. Uczyła się śpiewu w Wiedniu. W 1827 wyszła za profesora medycyny UJ Józefa Macieja Brodowicza, którego opuściła w 1831,

przeniósłszy się do rodziców do Lwowa. Zapewne w tym czasie ojciec namalował jej portret, ukazując S. podczas lektury, siedzącą przy stole, na którym leży tom *Don Carlosa* Schillera (ol., MNWr). Brodowicz wszczął proces rozwodowy w listopadzie 1838 (jako powód podając „przyjęcie przez żonę charakteru artystki scenicznej za stan obrany, w którym nosząc imię małżonka występuje na widok publiczny w stolicach państw ościennych, a do tego w towarzystwie młodego człowieka, z którym ciągle i ściśle pożycie nie inaczej jak tylko występku z art. 229 K.C. domniemywać się każe”), zakończony 19 I 1839. Latem 1838 w Wilnie oświadczył się jej aktor Kazimierz Michał Skibiński, owdowiały kilka lat wcześniej (utrzymujący we wspomnieniach, że to S. wystąpiła o rozwód z pierwszym mężem), którego poślubiła 22 X 1839 w Krakowie; miała z nim dzieci: **Kazimierza** (ur. 1840), malarza (wg S. Scheybala, s. 10; brak informacji dot. twórczości), Romanę (ur. 22 V 1841 Moskwa, zm. 27 VII t.r. tamże), Stanisława (ur. 8 V 1842 Wilno, ochrzczony 1845 w Wojstomiu w d. pow. święciańskim), muzyka, i Karola (ur. 1849 Kamieniec Podolski, zm. 14 V 1922 Lwów), inżyniera budowy kolei.

Debiutowała w teatrze niemieckim we Wrocławiu; w 1838 występowała (pod nazwiskiem Brodowiczowa) w Krakowie, Lwowie, Warszawie i Wilnie. Po ślubie ze Skibińskim przyjęła jego nazwisko i nadal śpiewała na scenie (m.in. w Krakowie, Wilnie, Warszawie); w późniejszym czasie dawała gł. koncerty (w Moskwie 1841, Drukiennikach, Wilnie, Kijowie 1846, Krzemieńcu), stale zaś udzielała lekcji śpiewu i muzyki. Dłużej mieszkała w Kamieńcu Podolskim, w Żytomierzu i Winnicy (1853), gdzie jej synowie chodzili do szkoły, potem znów w Kamieńcu, aż do śmierci męża w 1858. Później wyjechała do Lwowa, a w 1860 podobno do Wiednia. W 1878 mieszkała z synem Stanisławem w miejscowości Dawideny k. Czerniowiec; oboje byli członkami lw. TPSP.

S. była „zdolną malarką” (S. Sheybal); można przypuszczać, że podstawy wykształcenia w tej dziedzinie zdobyła w rodzinnym domu. Przed 1827 w lw. zakładzie Piotra Pillera litografowała (w formacie folio) portret Jana Ruckgabera, kompozytora, pianisty i dyrektora Tow. Przyjaciół Muzyki we Lwowie. Być może wykonała również w 1833 w pracowni graficznej Zakładu Nar. im. Ossolińskich rys. na kamieniu do litograficznej wersji „paryskiego” portretu Adama Mickiewicza

pędzla Walentego Wańkowicza (autor litogr. określony jako Brodowicz, zob. *Słownik artystów pol. ...*, t. 1, Wr. 1971, s. 238). W 1845 namalowała w Wilnie autoportret i portret męża, a także podobizny jego córek z pierwszego małżeństwa, Anetki (Anny) i Marii, oraz ich mężów: lekarzy Bronisława Olszewskiego i Józefa Rumszewicza.

Bibliografia nie obejmuje działalności S. jako śpiewaczki.

Encyklopedia powsz. S. Orgelbrandta, t. 2, W. 1877 (jako Brodowiczowa). – Spraw. TPSP we Lwowie, 1878, s. 20. – Słowo pol. (Lw.), 1897 nr 59 (13 III), s. 2 (nekrolog; jako Wilhelmina Skibińska z domu Sz wajkart). – Skibiński K., *Pamiętnik aktora (1786-1858)*, oprac. Rulikowski M., W. 1912. – Opalek M., *Z historii kilku oficyn drukarskich we Lwowie*, Gaz. lw., 1929 nr 117 (24 V), s. 3 (jako Schweikart Wilhelmina). – Tenże, *Litografia lw. 1822-1860*, Wr. 1958 (jako Brodowicz i Schweikart Wilhelmina). – Mrozowska K., *Józef Maciej Brodowicz. Z dziejów organizacji nauki i nauczania w Wolnym Mieście Krakowie*, Wr. 1971. – *Słownik biogr. teatru pol.*, W. 1973. – Sheybal S., *Wspomnienia 1891-1970*, Kr. 1984, s. 10. – PSB, t. 36, 1995, s.v. Schweikart Karl (Kamińska Krassowska H); t. 38, 1997, s.v. Skibiński Karol Michał (Komorowska M.). – Hübner P., *Życie intymne uczonych*, Zagadnienia Naukoznawstwa, 2011 nr 2, s. 231-232. – Houszka E., Łukaszewicz P., *Malarstwo pol. od baroku do modernizmu*. Kat. zb., MNWr, Wr. 2013. – Komorowski J., *Teatr i widowiska na Wołyniu do 1863 r.*, W. 2016. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 10, W. 2016, s.v. Schweikart Karl Gottlieb (Polanowska J.).

U. Makowska

Skibiński Stefan, rysownik wil. Zapewne identyczny ze Skibińskim S., który w l. 1825-27 studiował sztuki piękne u Jana Rustema na uniw. wil. (mieszkał wtedy w domu należącym do uczelni), a także z autorem *Widoku ruin na Górze Zamkowej w Wilnie*, rys. ol., sygn.: „rys. S. Skibiński 9.12.1831go”, d. w zb. Litewskiego TN w Wilnie.

Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999, s. 284 (poza indeksem). – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Skibinskis Steponas, Skibiński Stefan; nota na podstawie wil. archiwaliów).

BN, Arch. Michała Brensztejna, rkps IV 10645: Brensztejn M., *Notatki o Wilnie*, k. 21 (jako Skibiński S.).

J. Polanowska

Skibiński Wincenty, rysownik; w l. 1823-27 studiował sztuki piękne u Jana Rustema na uniw. wil.

Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Skibinskis Vincentas, Skibiński Wincenty; nota na podstawie wil. archiwaliów).

J. Polanowska

Skibiński Władysław Jan Franciszek, malarz, twórca witraży i publicysta, urzędnik, ur. 1 (lub 11) VI 1862 Kraków, zm. 24 X 1944 tamże (pochowany na cmentarzu Rakowickim); syn Franciszka, uczestnika powstania styczniowego, i Agnieszki z Czechowskich; ożeniony (zapewne przed 1898) z Marią z Królikowskich, nauczycielką; ojciec Franciszka (1899-1991), generała Wojska Pol., Józefa (1900-39), lotnika, kapitana Wojska Pol., Eleonory i Marii Skibniewskiej (1904-84), tłumaczk.

W 1870 S. ukończył jako celujący uczeń I klasę w III Szkole Gł. w Krakowie, w której zapewne kontynuował naukę; jego nauczycielem rys. był tam Saturnin Świerzyński. Wg wzmianki w Dz. pol. z 1893 przybył latem do kraju z Monachium, „gdzie jako stypendysta Wydz. Krajowego kształcił się w akademii sztuk pięknych”, i przebywał na wsi, zajmując się wykańczaniem obrazów, z których jeden, przedstawiający scenę z polowania, ol., był w tym czasie wystawiony w witrynie sklepu Jana Bromilskiego we Lwowie. Prośba o stypendium Wydz. Krajowego Sejmiku Galicyjskiego jest udokumentowana dopiero w styczniu 1894 (i w styczniu r. następnego), natomiast informacja o studiach w akademii monachijskiej nie znajduje źródłowego potwierdzenia; można przypuszczać, że S. uczył się prywatnie w Monachium, dokąd prawdopodobnie niedługo potem wrócił, ponieważ jego *Modlitwa*, sprzedana w grudniu 1893 z wystawy szkiców w Salonie Artyst. w Warszawie, została określona jako praca „Skibińskiego z Monachium” (kilkanaście dni później z tej samej wystawy kupiono jego szkic *Typ żydowski*). Mieszkając w Monachium

w l. 1894-1902, S. był związany ze środowiskiem malarzy pol. i nadal wysyłał swoje prace na wystawy do Lwowa (w 1894 na PWK pokazano jego *Portret własny*, ol.), Krakowa i Warszawy. Może także na krótko przyjeżdżał do Polski (na pocz. 1895 jako miejsce jego pobytu podano „Próchnik”; zapewne Pruchnik k. Jarosławia). Ok. 1899 wg jego proj. wykonano witraż *Jesień* (repr. *Życie i Sztuka* [dod. do Kraju], 1900 nr 18, s. 261). W l. 1901-02 należał do Münchner Kunstverein. Z Monachium odbył podróż do Paryża. Ok. 1902 S. osiadł z rodziną w Warszawie. W 1903 S. został członkiem Warsz. Tow. Artyst., rok później członkiem zarządu; wchodził w skład komisji konkursowych oraz pełnił rolę gospodarza dorocznych balów kostiumowych organizowanych przez Tow. (m.in. 1908). W l. 1902-05 razem z Franciszkiem Białkowskim prowadził tam Przedsiębiorstwo Artyst.-Malarskie. W 1905 założył Zakład Artyst. Wykonywania Witraży W. Skibiński. Wkrótce potem współnikiem S. został Bronisław Sobotowski. Od 1908 do 1921 S. samodzielnie prowadził Zakład Artyst. Witrażów, w którym zatrudnił malarza i grafika Jana Kantego Gumowskiego. Po 1922 pracownia ta została zlikwidowana, a większość materiałów wykupiła Izabela Żeleńska. S. szkolił jej pracowników oraz uczestniczył w realizacji zamówień. Brał udział w wykonaniu witraży proj. Józefa Mehoffera do Kaplicy Świętokrzyskiej na Wawelu, które pracownia Żeleńskiej przygotowywała na Wystawę Sztuki Dekoracyjnej w Paryżu w 1925. W l. 20. pracował jako referendarz, pełniąc funkcję doradcy artyst. w Klubie Stow. Urzędników Państw. Skarbowych w Warszawie (od 1931 w Zarządzie). W 1944, po wybuchu powstania warsz., opuścił Warszawę i dotarł do Krakowa, gdzie zmarł.

Brał udział w wystawach (oprócz wym.): Kraków – TPSP 1894-1902, Warszawa – TZSP 1898-1902, 1903 (witraże), 1911 (witraż), Salon Krywulcia 1900, Salon Artyst. 1894, 1900-02, Salon Sztuki Kulikowskiego 1904 (witraże), lokal klubowy Warsz. Tow. Artyst. przy ul. Trębackiej w 1910 (zabawki wyk. wspólnie z Juliuszem Dzierżanowskim).

S. początkowo zajmował się malarstwem. Prace z tego zakresu znane są tylko z tytułów: *Główka chłopca*, *Główka dziewczyny*, *Modlitwa wieczorna*, *Postanec miejski*, wszystkie wyst. 1894, *Studium*, wyst. 1898, *Uśpiona*, *W parku*, oba wyst. 1899, *Wieczorem*, *Sjesta*, *Zapatrzona*,

W marzeniach, *Blondynka*, *W drogę*, *Wyjazd do miasta*, wszystkie wyst. 1900, *O zachodzie*, *Las bukowy*, *Strumyk w parku*, *Ponowa*, *W bukowym lesie*, *Leniuszek*, wszystkie wyst. 1901, *Portret mężczyzny*, *Modelka*, oba wyst. 1902, *Huculi*, *Mała Włoszka*, *Most w Wenecji*, wszystkie wyst. 1904. W 1923 w warsz. Domu Sztuki S. wystawił na sprzedaż 2 *Pejzaże* oraz *Kwiaty* (wszystkie ol.).

Następnie zaczął wytwarzać i projektować „witraże malowane (wypalane) i mozaikowe”, jak podawał w inseracie prasowym, przeznaczone do kościołów oraz budowli świeckich (stosowane do dekoracji klatek schodowych, wykuszy, okien, plafonów i mebli). Wraz z Białkowskim S. zrealizował witraże do kaplicy grobowej Lutosławskich na Powązkach (1903), kaplicy św. Stefana na cmentarzu par. Św. Trójcy w Rosi (obecnie Białoruś; ok. 1903), „serię okien” do kamienicy braci Zambonich w Warszawie (ok. 1904), witraż do pałacu Tyszkiewiczów w Spiczyńcach k. Winnicy (obecnie Ukraina), witraże do okien transeptu w kośc. Św. Stanisława (Św. Wojciecha) na warsz. Woli (1903), witraże do dworu Marii i Jana Steckich w Łańcuchowie k. Lublina (wszystkie 1904), repliki witraży *Wiara*, *Nadzieja* i *Miłość* z kaplicy rodziny Grauerów w Opawie (Czechy) wg proj. Mehoffera, 1905 (obecnie w Domu Józefa Mehoffera w Krakowie). Wspólny dorobek S. i Białkowskiego, obejmujący oprócz witraży kościelnych „okazy malarstwa gabinetowego na szkle podług Rembrandta i Fransa Halsa, a nadto imitacje tzw. szyb szwajcarskich”, pokazany w 1903 w TZSP w Warszawie, został wysoko oceniony; napisano, że wszystkie obiekty „mają piętno prawdziwie artyst. i śmiało mogą konkurować z najlepszymi tego rodzaju wyrobami zagranicznymi” (Ziarno, 1903). Zakład S. wyk. także w Warszawie „roboty szklarskie” w halach targowych na pl. Witkowskiego (1907), witraże w oknach Hotelu Europejskiego (1909) i w kaplicy szpitala praskiego (obie prace 1909), a na prowincji witraże do kośc.: Św. Mikołaja w Kaliszu (ok. 1907), Niepokalanego Poczęcia NMP we wsi Czarnia k. Szczytna (1907-08), Św. Wita w Mełgwi k. Świdnika (1908), Najśw. Serca Pana Jezusa w Opatówku k. Kalisza (ok. 1912) oraz św. Bartłomieja w Czarnożyłach k. Wielunia (1913). Ponadto w Warszawie w 1914 zrealizował wg proj. Edmunda Bartłomiejczyka witraże z przedstawieniami kobiet w strojach z różnych epok dla Domu Towarowego Braci Jabłkowskich (sygn. nazwiskami projektanta

i wykonawcy, dat.), a w 1917 wg własnego proj. „plafon szklany o motywach ludowych z pięknym fryzem” w gmachu Banku Towarzystw Spółdzielczych (dom Pod Orłami).

S. zajmował się również działalnością publicystyczną i popularyzatorską. Jest autorem artykułów *Chorał Kornela Ujejskiego w obrazach Jana Styki* (Prz. pozn., 1895 nr 47, s. 558-559) oraz *Obrazy Wilhelma Kotarbińskiego* (tamże, 1896 nr 6, s. 65-66). W 1905 w swojej pracowni przy ul. Siennej 5 w Warszawie prowadził dla słuchaczy Szkoły Rysunkowej dla Kobiet Aurelii Conti pogadanki na temat witraży, połączone z demonstracją techniki ich wytwarzania, a w 1906 miał w tej szkole wykłady „podstaw sztuki stosowanej i kompozycji ornamentacyjnej”. S. projektował też zabawki dla założonej w 1910 (wspólnie z architektem Juliuszem Dzierżanowskim i Hugonem Friedem) wytwórni „Arte”; jej wyroby odznaczały się „doskonałym rysunkiem, charakteryzującym formę i barwę przedstawianego zwierzęcia czy figury” oraz „wykwintną prostotą”; wyk. w „Arte” szkatułka z secesyjnym motywem roślinnym znajduje się w zb. pryw.

Grajewski, 1972. – PSB, t. 38, 1997-98, s. 132 (s.v. Skibiński Franciszek Maria), s. 141 (s.v. Skibniewska Maria).

Kurenda Szkolna za Miesiąc Styczeń 1870, Kr. 1870, s. nlb. 30. – *Spraw. stenograficzne z rozpraw galicyjskiego Sejmu krajowego. 7. posiedzenie 5. sesji, VI peryodu*, 23 I 1894, s. 110. – *Protokoły z 6. Sesji VI Peryodu Sejmu Krajowego ... w r. 1894. Spis petycji*, s. 22; ... *w r. 1894/95...*, s. 29. – Z.D., *Nowa gałąź przemysłu artyst. u nas*, Gaz. pol., 1902 nr 215, s. 2; 1903 nr 195, s. 2. – *Księga adresowa przemysłu fabrycznego w Królestwie Pol. na r. 1904*, oprac. Jeziorański L., W. [1903]; ... *na r. 1905*, W. 1904; ... *na r. 1906*, W. 1905; ... *na r. 1908*, W. 1907. – Świeżkowski. – *Kal. informacyjno-encyklopedyczny ...*, W. 1906, s. nlb. 32; W. 1907, s. nlb. 32; W. 1908, s. nlb. 36; W. 1911, s. nlb. 37. – *Przemysł Fabryczny w Królestwie Pol.*, oprac. Jeziorański L., W. 1908. – *Adresy Warszawy na r. 1909*, W. 1910, szp. 771. – *Księga Adresowa Królestwa Pol. na r. 1904*, W. 1904, s. 281; ... *na r. 1905*, s. 163, 184; ... *na r. 1907*, s. 71, 158; ... *na r. 1910*, s. 79, 90. – Antony, *Hotel Europejski zreformowany*, Świat, 1909 nr 1, s. 26-27 (fot. witraża S.). – Austen A., *Z wystaw bieżących i z ruchu artyst.*, Goniec Poranny, 1910 nr 567, s. 4. – Wiśniewski J., *Monografia dekanatu opoczyńskiego*, Radom 1913, s. 246. – *Kal. Informator Firm Chrześcijańskich na r. 1913*, W. 1913, s. 128. – Nowowiejski A.J., *Płock*, [Płock]

1917, s. 208. – *Księga adresowa „Warszawa” na r. 1920*, W. 1920, szp. 656. – *Plażewska*. – Pol. życie art., 1. – *Listy o stylu zakopiańskim 1892-1912. Wokół Stanisława Witkiewicza*, oprac. Jagiello M., Kr. 1979. – Skibiński F., *Ułańska młodość 1917-39*, W. 1989, s. 8. – Stępień H., *Liczbńska M., Artyści pol. w środowisku monachijskim 1828-1914. Materiały źródłowe*, Kr. 1994. – Sroczyński Z., *Żeleńscy. Rodowód. Dzieje rodu Żeleńskich z Żelanki*, W. 1997. – *Niepokonana i wzniosła. Katedra św. Mikołaja w Kaliszu*, oprac. Gawel A., Bydgoszcz 2000. – Stępień H., *Artyści pol. w środowisku monachijskim 1856-1914*, W. 2003. – Omilanowska M., *Świątynie handlu. Warsz. architektura komercyjna doby wielkomiejskiej*, W. 2004. – Czapczyńska-Kleszczyńska D., *Działalność Franciszka Białkowskiego i Władysława Skibińskiego. Przyczynek do badań nad dziejami warsz. pracowni witrażowniczych*, *Sacrum et Decorum*, 2012 nr 5, s. 63-86. – Delura J., *„Próba czytania” witraży z kaliskiej katedry*, *Zeszyty Kaliskiego TPN*, 2017 nr 17, s. 132-134, 137. – Pawłowska K., *Witraże krak. w kamienicach mieszkalnych i obiektach użyteczności publicznej z przełomu w. XIX/XX*, Kr.-Legnica 2018. – Kirschke K., Kirschke P., *Rewaloryzacja Domu Towarowego Bracia Jabłkowscy w Warszawie*, [w:] *Dziedzictwo architektoniczne. Restauracje i adaptacje zabytków*, oprac. Łuzyniecka E., Wr. 2018, s. 12.

Kat. il. wystawy sztuki współcz. we Lwowie, wyd. 3, Lw. 1894, s. 24. – KZSP, seria nowa, t. 9, z. 1, 1982; t. 10, z. 11, 1983. – Wiercińska, TZSP, Kat. – *Grafika i rysunek pol. 1800-1945. Kat. zb. Muz. Śląskiego w Katowicach*, oprac. Jarmuś K., Katowice 2006 (bez nazwiska S., dot. współpracy z J.K. Gumowskim).

Dz. pol., 1893 nr 188, s. 3. – Kur. warsz., 1893 nr 348, s. 3, nr 339, s. 4; 1894 nr 10, s. 4, nr 19, s. 4, nr 197, s. 4; 1898 nr 150, s. 5; 1899 nr 315, s. 5, nr 317, s. 3; 1900 nr 39, s. 4, nr 63, s. 4, nr 305, s. 6, nr 307, s. 4; 1901 nr 68, s. 5, nr 178, s. 5; 1902 nr 260, s. 6, nr 262, s. 2, nr 303, s. 5, nr 355, s. 2, nr 360, s. 10; 1903 nr 1, s. 5, nr 19, s. 4, nr 42, s. 5; 1904 nr 76, s. 3, nr 99, s. 5; 1905 nr 93, s. 1, nr 95, s. 1 (inseraty); 1906 nr 173, s. 3; 1908 nr 88, s. 5, nr 91, s. 4; 1909 nr 65, s. 6, nr 113, s. 7, nr 309, s. 4, nr 113, s. 7; 1912 nr 195, s. 5; 1917 nr 123, s. 8. – *Nowa Reforma*, 1900 nr 70 (27 III), s. 2. – *Życie i Sztuka* (dod. do Kraju), 1900 nr 18, s. 257 (Clarus [Nowaczyński A.]); 1905 nr 14, s. 9 (Albertus). – Gaz. pol., 1900 nr 60, s. 1 (Jaroszyński T.); 1902 nr 215, s. 2, nr 257, s. 2, nr 354, s. 2. – *Goniec Wieczorny*, 1902 nr 20, s. 1; 1904 nr 383, s. 4; 1906 nr 23, s. 8. – Kur. Poranny, 1900 nr 85, s. 2; 1902 nr 202, s. 1; 1905 nr 98, s. 2; 1914 nr 298, s. 4. – *Spraw. TZSP za 1902*, s. 13. – *Ziarno*, 1903 nr 7, s. 139. – Tyg. il., 1904 półr. I, s. 926. – *Wędrowiec*, 1904 półr. I, s. 298; 1905 półr. I, s. 276. – Kur. pol.,

1904 nr 76, s. 3. – Gонец Poranny, 1905 nr 11, s. 6; 1907 nr 566, s. 2. – Architekt, 1905 z. 7, s. nlb. 7 (szp. 110). – Bluszcz, 1905 nr 17, s. 194 (Z.S. [Seidlerowa Z.]). – Świat, 1906 nr 52, s. reklamowe (inserat); 1907 nr 3, s. reklamowe (inserat), nr 4, s. reklamowe (inserat), nr 13, s. 25 (inserat), nr 15 s. 27 (inserat), nr 21, s. 25 (inserat); 1910 nr 52, s. 19; 1916 nr 22, s. 4 (Wankie W.). – Ludzkość, 1907 nr 128, s. 4. – Głos warsz., 1908 nr 7, s. 5. – Nowa gaz., 1908 nr 69, s. 3, nr 155, s. 4; 1910 nr 324, s. 6. – Słowo, 1910 nr 216, s. 2. – Biul. Domu Sztuki, 1923 nr 7, s. 4. – Il. kur. codz., 1931 dod. do nr 2 (2 I), s. II-III (fot. S. i in.). – BHS, XLII, 1980 nr 1, s. 99, 101 (Kurzątkowska A.). – Cenne, Bezcenne, Utracone, 2002 nr 6, s. 24-25 (Piramidowicz D.). – RK, t. 73, 2007, s. 141 (Laskowski A.).

Pracownia i Muz. Witrażu, Kraków, *Arch. Krak. Zakładu S.G.* [Stanisław Gabriel] *Żeleński*, list W. Przygody do Zakładu S.G. Żeleński, 2 XII 1913; 2 listy Izabeli Żeleńskiej do Adama Żeleńskiego, ok. 1924; list Izabeli Żeleńskiej do Antoniego Ratusznego z Tarnopola, 27 VI 1925. – AP Warszawa, Zb. Walerego Przyborowskiego, teka 18, 1903, s. 306. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z rozmowy z Agnieszką Rudnik z Zarządu Cmentarza Rakowickiego w Krakowie, 13 I 2020; notatka z rozmowy z Ewą Panek z Wyd. Archiw. Ksiąg Stanu Cywilnego w Warszawie, 16 I 2020; 2 listy prawnika S., Marcina Skibińskiego, 23 i 25 II 2020 (do listów dołączony tekst wnuka S., Rafała Skibińskiego „Rodzinne sprawy”). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 46: Lasocki K., [Pamiętnik], s. 371. – Bibl. Gł. Uniw. im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Kalinowska E., *Działalność pracowni witraży „Słomka” w Częstochowie od lat 50. XX w. do dnia dzisiejszego*, praca magisterska, mpis, W. 2016. – NAC, nr 3/1/0/6/430 (fot. S., 1930).

M. Kasa

uzup. J. Biriulow, J. Różalska

Skibski Szymon, malarz (?). W 1697 brał udział – wraz z innymi malarzami i rzeźbiarzami – w pracach prowadzonych w kośc. Św. Sebastiana (obecnie kaplica) w Niedźwiedziu k. Limanowej (Małopolska) po pożarze, który 2 l. wcześniej strawił pierwotną świątynię (wg księgi wydatków z 1697 S. „robił kościelną robotę”). Odbudowę ówczesnego kośc. w l. 1696-99 finansował Józef Karol Lubomirski, prawnuk fundatora Sebastiana Lubomirskiego. Drewniana, najstarsza część kośc. spłonęła ostatecznie w 1992.

Łepkowski J., Jerzmanowski J., *Ułamek z podróży archeologicznej po Galicji odbytej w r. 1849...*, Bibl. warsz., 1850 t. 3, s. 200. – KZSP, t. 1, 1953. – *Stanisława Tomkowicza inwentarz zabytków pow. limanowskiego*, wyd. i oprac. Łopatkiewiczowie P. i T., Kr. 2008.

A. Bernatowicz

Skinder Wiktor, malarz, ur. 1838, syn Michała. Ukończył 4 klasy gimnazjum w Płocku, a mając 22 l., rozpoczął jesienią 1859 studia malarskie w warsz. SSP, które kontynuował w r. szkolnym 1860/61. Brał udział w wystawach prac uczniów w pałacu Kazimierzowskim (gdzie mieściła się szkoła): w 1860 pokazał rysunki, za które otrzymał list pochwalny, a w 1861 „rysunki anatomiczne z modelu gipsowego ... wiernie i ze smakiem wykonane” (wśród nich przedstawienie biegnącego gladiatora), które zostały nagrodzone. W 1864 wstąpił do klasy malarstwa akademii sztuk pięknych w Petersburgu; w 1865 otrzymał mały sr. medal, w 1867 tytuł nauczyciela rysunków, a w 1870 tytuł „klasnyj chudożnik” w dziedzinie malarstwa. W 1874 odnotowano przyjazd do Warszawy nauczyciela z Petersburga o personaliach identycznych z S., ale trudno mieć pewność, że chodziło o niego.

W 1876 artysta wystawił w TZSP obraz *Martwa natura*, ol., w której zostały ukazane: „duża pomarańcza, kieliszek z winem i fajansowy dzban”, „talerze czy półmiski” przypominające „tarcze lub jakieś ozdoby” oraz „dwie serwety z niezmiernie grubej tkaniny” (J. Wojciechowski) – dzieło zapewne identyczne z *Martwą naturą z książkami* znajdującą się w MNW, sygn.: „Wiktor Skinder / 1875 Monachium” (można zatem przypuszczać, że S. odwiedził w tym czasie Monachium; na pewno jednak nie był zapisany do tamtejszej akademii). Jego *Martwa natura* (z owocami) znalazła się w zespole obrazów, które TZSP planowało wysłać w 1878 na wystawę do Wiednia (w ramach wymiany z tamtejszym Kunstvereinem).

Nie można wykluczyć, że S. jest tożsamy z Wiktorem Skinderem pochowanym w Słucku (obecnie Białoruś), zmarłym w 1913 w wieku 75 l. (zachowany nagrobek).

Kur. warsz., 1860 nr 166 (28 VI), s. 930, nr 168 (1 VI), s. 942; 1861 nr 147 (20 VI), s. 740; 1876 nr 175 (10 VIII), s. 2. – Tyg. il., 1860 nr 42, s. 390 (Kossowicz F.);

1861 nr 94, s. 14; 1876 nr 51, s. 395 (Wojciechowski J.). – Gaz. pol., 1874 nr 43 (24 II), s. 4. – Kur. codz., 1878 nr 229 (12 X), s. 1. – Nowiny, 1878 nr 100 (8 X), s. 2. – Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств...*, Санкт-Петербург 1914, s. 181. – Jakimowicz I., Ryszkiewicz A., *SSP w Warszawie 1844-1866*, Roczn. warsz., 1963. – Wiercińska, TZSP, Kat.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony *Stare pomniki w Słucku. Wiktor i Antonina Skinder*, <https://oldpomnik.by/2016/07/01/wiktor-i-antonina-skinder-viktor-i-antonina-skinder/>. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 852: L. Grajewski, *Artyści pol. w Rosji w XIX w. i z pocz. XX w.*, s. 39-40.

U. Makowska
J.R.

Skirgiello A., malarz. W 1898 na wystawie Tow. Artystów w Akademii Nauk w Petersburgu wystawił obraz *Wiosna się zbliża*. Niewykluczone, że tożsamy (lub spokrewniony?) z Bolesławem Skirgiellą, malarzem, ur. 1859, synem Bolesława, uczniem akademii sztuk pięknych w Petersburgu w l. 1881-83.

Czas, 1898 nr 76 (3 IV), s. 2. – Tyg. il., 1898 nr 18, s. 359. – Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств...*, Санкт-Петербург 1914, s. 181.

P. Kluz
uzup. U.M.

Skirmunt (Skirmuntt) Szymon (Szymon Ludwik, Simon), malarz i kolekcjoner, ur. 25 VIII 1835 Szemetowszyczna na Wileńszczyźnie (obecnie Litwa) lub Mołodów k. Pińska na Polesiu (obecnie Białoruś), zm. 22 (23?) XII 1902 Paryż; pochowany w Mołodowie w mauzoleum rodziny Skirmunttów (wnętrze zniszczone). Syn Aleksandra, marszałka powiatu pińskiego, pioniera uprzemysłowienia Polesia, i Konstancji z Sulistrowskich; szwagier malki amatorki i rzeźbiarki Heleny Skirmuntowej; spowinowacony z rysownikiem Napoleonem Ordą i z literatką Konstancją Skirmunttówną; ok. 1860 poślubił Kasyldę Grabowską z Grabówki k. Lidy.

Uczył się w niemieckim gimnazjum w Mitawie (obecnie Jelgawa, Łotwa) w l. 1847-52. Następnie studiował malarstwo w ASP w Petersburgu u Fiodora Bruniego; w 1859 został nagrodzony sr. medalem II stopnia w kategorii malarstwa hist. W l. 1859-64 kontynuował naukę za granicą, zapewne w Paryżu i podobno w 1860 w Monachium. Studia w akademii petersburskiej ukończył w 1866, otrzymując dyplom „kлассного художника” I stopnia w dziedzinie malarstwa. Artysta osiadł w Paryżu. W l. 1868-70 przebywał w Rzymie. Po 1870, odziedziczywszy po ojcu (poza wsią Kletnia k. Pińska na Polesiu) dobrą k. Brindisi w Apulii, zamieszkał w tej włoskiej posiadłości, gdzie gospodarował (m.in. powiększył winnice założone przez ojca). Oprócz posiadanego w Brindisi pałacu wybudował w okolicy nadmorską willę, mieszczącą jego pracownię malarską. Choroba żony i konieczność jej leczenia spowodowały częste przenosiny rodziny, kolejno do Florencji, Nicei, Arco (w regionie Trydent - Górna Adyga), Paryża i Białego Dworu na Polesiu (wg Henryka Skirmuntta, bratanka malarza). W trakcie tych przeprowadzek rozproszeniu uległy zgromadzone przez malarza kolekcje starych mebli, przedmiotów wyposażenia wnętrz, w tym cennych tkanin, w których S. „szczególnie się lubował” (Henryk Skirmuntt), oraz jego archiwum.

S. był malarzem akademickim, reprezentantem nurtu *juste milieu*, specjalizującym się w kompozycjach hist., często o tematyce rodzajowej, inspirowanej niekiedy utworami lit. Z pietyzmem oddawał scenografię przedstawianych wnętrz, a zwłaszcza dawne tkaniny o bogatej fakturze, których „odtworzenie na płótnie – jak podkreślił Henryk Skirmuntt – było najwybitniejszą cechą jego talentu. Pociągała go przeważnie epoka odrodzenia, dająca mu możliwość wykazania jego największych kolorystycznych zalet i niezmiernej subtelności, z jaką odtwarzał wnętrza komnat i bogate sprzęty”. *Oeuvre* malarza pozostaje zupełnie zapoznane. Znane są jedynie tytuły nielicznych obrazów, pokazywanych sporadycznie w l. 1863-84 na krajowych i zagranicznych wystawach. Były to kompozycje ol. *Śmierć Rizzia* (scena z życia Marii Stuart, pokazana na Międzynarodowej wystawie w Londynie w 1862 i w TZSP w 1863) i *Księżę Michał Gliński z córką swą w więzieniu w Moskwie około roku 1515* (w 1863 nadesłana na wystawę krak. TPSP). W 1865 S. przedstawił w akademii petersburskiej

obrazy: *Córka Michała Gliškiego odwiedzająca ojca w więzieniu* (być może identyczny z pracą wyst. w Krakowie), *Medora oczekująca na brzegu morza na powrót męża* (scena inspirowana powieścią poetką Byrona *Korsarz*) i *Rizzio grający w obecności Marii Stuart i jej dworu* (identyczny z pracą wyst. w TZSP w 1868 *Maria Stuart i Rizzio*, repr. Tyg. il., 1869 nr 93, s. 176-177). Na salonach Société des Artistes Français pokazał w 1867 kompozycję *Członek Rady Dziesięciu odwiedza domostwo weneckiej rodziny*, a w 1870 *Uroczystość w Palazzo Colonna w Rzymie (XVI w.)*. Oba obrazy wystawił ponownie, wraz z dwoma innymi – *Rodzina na balkonie* i *Odbicie (Reflection)* – na Centennial International Exhibition w Filadelfii w 1876. Nie wiadomo, z jakimi dziełami wystąpił na wystawach National Academy of Design w Nowym Jorku w 1871 i 1872. Najpóźniejszą odnotowaną pracą S. jest obraz *Otello i Desdemona* wyst. w 1884 w TZSP. Prace pokazywane na wystawach krajowych były cenione przez krytyków, w tym przez Wojciecha Gersona, który w 1869 dostrzegł w działach S. dążenie do prawdy (właściwe, jego zdaniem, współcz. sztuce włoskiej) i ocenił, że cechującą je „skromność w rysunku, barwach i wyrazie” zdradza „zupełną dojrzałość wyrobienia”.

Prace S. rozproszyły się po zb. pryw. za granicą (wg H. Skirmuntta najlepsze obrazy artysty zostały sprzedane do Ameryki) oraz po kresowych siedzibach krewnych na Litwie i Polesiu. W 1936 w zb. rodzinnych były: u ambasadora Konstantego Skirmuntta w Mołodowie – kilkanaście szkiców i kopia z Veronesego, u senatora Romana Skirmuntta w Porzeczu k. Pińska – kompozycja *Maria Stuart*, a u Bolesława Skirmuntta w Sze-metowszczyźnie – *Hagar na pustyni*, *Żydzi na ruinach Jerozolimy*, *Książę Michał Gliški w więzieniu moskiewskim* (obraz zapewne identyczny z wyż. wymienionym) i *Włoszka na brzegu*. Ponadto jakieś prace S. znajdowały się u Edwarda Kurnatowskiego w Gościeszynie k. Wolsztyna. Wszystkie te dzieła zapewne uległy zniszczeniu podczas zagłady kresowych dworów podczas II wojny światowej.

Muz. Zmudzkie „Alka”, Telsze (Litwa) – *Portret Adolfa Gruźewskiego*, akw., 1849; Bibl. Uniw. Wil., Dział Rękopisów – *Zaparcie się św. Piotra*, rys. sepia, podmalowany akw., sygn.: „C. Skirmuntъ, учен. Проф. С. А. Бруна”, na odwrocie szkic postaci kobiecej, rys. ol. (ze zb. Eustachego Tyszkiewicza).

W 1984 na aukcji Sotheby's w Nowym Jorku wystawiono pracę S. *Nieproszony gość* (możliwe, że tożsamą ze wspomnianym obrazem *Członek Rady Dziesięciu odwiedza domostwo weneckiej rodziny*).

Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств...*, Санкт-Петербург 1914, s. 181. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Bénézit, t. 9. – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Busse. – PSB, t. 38, 1997, s. 175 (s.v. Skirmuntt Aleksander [Konarski S.]). – *Lietuvos Dailininkų Žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Skirmantas (Skirmunt) Simonas (Szymon)).

Сборник материалов для истории Императорской С.-Петербургской Академии художеств, опрас. Петров П.Н. [Pietrow P.N.], С.-Петербург 1866, s. 331. – B. Bolesławita [Kraszewski J.I.], *Z roku 1867 rachunki*, P. 1868, cz. 2, s. 575. – [Obraz S. *Maria Stuart* na wystawie TZSP], Kur. warsz., 1868 nr 148, s. 1-2. – Gerson W., *Prz. malarstwa krajowego*, Bibl. warsz., 1869 t. 1, s. 144. – Rzętkowski S.M., „*Maria Stuart i Rizzio*”, Tyg. il., 1869 półr. II, s. 176-177. – Dannenberg K., *Zur Geschichte und Statistik des Gymnasiums zu Mitau*, Mitau 1875, s. 141. – Sandhurst P., *The great Centennial Exhibition critically described and illustrated*, Philadelphia and Chicago [1876], s. 99. – Żychliński T., *Złota księga szlachty pol.*, t. 1, P. 1879, s. 284-285. – Булгаков Ф.И. [Bulgakow F.I.], *Наши художники (живописцы, скульпторы, мозаичисты, гравёры и медальеры) на академических выставках последнего 25-летия...*, [С.-Петербург] 1890, t. 2, s. 170. – Swieykowski. – Ryszkiewicz A., *Henryk Rodakowski i jego otoczenie. Korespondencja artysty*, Wr. 1953. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 4, Wr. 1993. – Adomonis T., Adomonytė N., *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, t. 2: 1770-1860 m., Vilnius 1997. – Lewkowska A., Lewkowski J., Walczak W., *Zabytkowe cmentarze na kresach wsch. drugiej Rzeczypospolitej. Woj. poleskie na obszarze Republiki Białoruś*, W. 2000. – Stepien H., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1856-1914*, W. 2003. – Nicieja S.S., *Mołodów i Porzecze. Skirmuntowie - saga poleskich ziemian*, [w:] tegoż, *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*, t. 11, Opole 2018, s. 211-232.

Official cat. of the Fine Art Department, London International Exhibition 1862, London [1862], poz. 1687. – *Explication des ouvrages ... des artistes vivants... au Palais de Champs Elysées*, Société des Artistes Français,

Paris 1867, poz. 1424. – *Explication des ouvrages ... des artistes vivants... au Palais de Champs Elysées*, Société des Artistes Français, Paris 1870, poz. 2652. – *Cat. of the Fourth Winter Exhibition of the National Academy of Design ...*, New York 1871, s. 33 (wym. jako uczestnik, bez tytułów prac). – *Cat. of the Fifth Winter Exhibition of the National Academy of Design ...*, New York 1872, s. 39 (jw.). – *International Exhibition 1876. Official cat. Departament of Art*, wyd. 3, Philadelphia 1876, s. 23, 55 (także w innych wyd. tegoż kat.; jako Skirmunt i jako Skirmund).

Kółko Rodzinne, 1860 nr 1, s. 16. – Kur. warsz., 1863 nr 39, s. 186; 1868 nr 148, s. 1-2. – Kłosy, 1868 półr. I, s. 75 (Lubowski E.), 113, 313, 327 (Lesser A.). – Tyg. il., 1876 półr. II, s. 299, 316; 1885 półr. I, s. 78 (Gerson W.). – Sztuka (Paryż), 1904 nr 8/9, s. 411 (Potocki A.).

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 40 (d. teka q, nr 4) (obwoluta *Malarstwo pol., wiek XIX, 3, Wilno-Petersburg*), m.in. odpis listu Henryka Skirmuntta z Mołodowa, 3 VII 1936, z życiorysem S. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Dalii Tarandaitė, LMS, Wilno, 28 XI 2011; notatka ze stron: Blouin Art Sale Index, <http://www.blouin-artinfo.com/artists/szymon-skirmunt-170547>; Ancestry.com (wyciąg z: *Paris & Vicinity, France, Death Notices 1860-1902*. Serie 12) https://www.ancestry.com/search/categories/34/?name=_Skirmunt&Szymon_x=_1 (dostęp 20.07.2019). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 52: Batowski Z., *Malarstwo wil.*, k. 49-51. – M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 13.01.2014.

J. Polanowska

Skirmunttowa (Skirmuntowa, Skirmuntt) **Helena**, rzeźbiarka i malarka amatorka, kurierka oddziału Romualda Traugutta w powstaniu styczniowym, ur. 5 XI 1827 Kołodne k. Pińska (obecnie Białoruś), zm. 1 II 1874 Amélie-les-Bains (Francja), pochowana w Pińsku na cmentarzu miejskim przy ul. Spokojnej. Córka Aleksandra Skirmuntta, marszałka powiatu pińskiego, i Hortensji z Ordów; od 1848 żona Kazimierza Skirmuntta; siostrzenica rysownika Napoleona Ordy, bratowa malarza Szymona Skirmuntta, matka literatki Konstancji Skirmunttówny. Pochodziła z rodziny ziemiańskiej, wywodzącej swój rodowód od kunigasów – książąt pogańskiej Litwy. Do 1863 mieszkała w rodzinnym majątku Kołodne (od 1857 w należącym doń folwarku Ruchcza). W 1840 przez 2 miesiące uczyła się rysunku i ma-

larstwa u Wincentego Dmochowskiego w Wilnie. W l. 1844-45 odbyła podróż po Europie; pobierała lekcje malarstwa w Berlinie (u pejzażysty Wilhelma Krausego) i w Dreźnie, w Paryżu zwiedzała zbiory sztuki w towarzystwie Napoleona Ordy i rzeźbiarza Władysława Oleszczyńskiego. Latem 1850 poznała w Druskiennikach malarzkę amatorkę Jadwigę Kieniewiczównę z niedalekich Dereszewicz, z którą się zaprzyjaźniła. Przyjaźń ta, a także rozmowy z wileńską wizytką siostrą Marią Czapską, wpłynęły na pogłębienie jej wiary katolickiej i decyzję o poświęceniu swej twórczości tematyce religijnej. W l. 1852-54 ponownie podróżowała po Europie w celu koniecznej kuracji oczu. Ponad roczny pobyt w Wiedniu, gdzie tamtejsi okuliści zabronili jej malowania, wykorzystała na naukę rzeźby u medaliera i rzeźbiarza Josefa Cesara. W sierpniu 1853 udała się do Rzymu, jadąc trasą wiodącą przez Pragę, Drezno, Berlin, uzdrowisko Kreuznach, Paryż, Avignon i Marsylię. Do Wiecznego Miasta przybyła 3 XII 1853 i, dzięki poparciu W. Oleszczyńskiego, została przyjęta do pracowni rzeźbiarza Pietra Gallego. Uczyla się też u rzeźbiarza Luigiego Amiciego. Zawarła wówczas znajomość z malarzami Johannem Friedrichem Overbeckiem i Leopoldem Nowotnym oraz z księdzem zmartwychwstańcem Hieronimem Kajsiewiczem. W październiku 1854 powróciła do Kołodnego, gdzie urządziła sobie pracownię rzeźbiarską. Utrzymywała kontakty z warsz. artystami – w 1855 odwiedziła pracownię Rafała Hadziewiczza i korzystała ze wskazówek Aleksandra Lessera.

Podczas powstania styczniowego została aresztowana za próbę dostarczenia depeszy Romualdowi Trauguttowi (epizod zbeletryzowany przez Stanisława Strumph Wojtkiewicza). W październiku 1863, po czteromiesięcznym areszcie domowym spędzonym w rodzinnym pałacu w Pińsku, została administracyjnie zesłana w głąb Rosji i pozbawiona rodowych majątków. W l. 1864-67 mieszkała w Tambowie, gubernialnym mieście w europejskiej części Rosji, i w pobliskim Kirsanowie. Pobyt na zesłaniu upamiętniła w *Dzienniku* (Bibl. Ossolińskich, rkps 13825/I, opublikowany we fragmentach przez Bronisława Zaleskiego). Wiosną 1867 przez kilka miesięcy przebywała w Albrychtowie k. Pińska, majątku należącym do jej teścia. Objęta zakazem mieszkania na Litwie, we wrześniu 1869 osiadła w skromnej posiadłości teścia w Bałakławie na Krymie. W 1873 zapad-

ła na zdrowiu; po kilkumiesięcznej nieskutecznej kuracji, ciężko chora udała się na dalsze leczenie na południe Francji. W podróży tej, przejeżdżając przez Drezno w styczniu 1874, konsultowała się jeszcze w sprawach twórczości z Józefem Ignacym Kraszewskim.

Na bogaty dorobek artyst. S. składa się amatorskie *oeuvre* rysunkowo-malarskie i uprawiana od 1852 rzeźba, a większość zaginionych prac znana jest z fot. zebranych w tece *Rzeźby Heleny Skirmunttowej, 1827-1874* [60 fot. Józefy Bułhakówny lub jej zakładu w Warszawie], (wyd. Skirmunttówna K.), Pińsk 1931 (egzemplarze: IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1756; Gabinet Grafiki ZNiO; Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Wilno; Muz. Białoruskiego Polesia, Pińsk). Talent i zamiłowanie do rysunku przejawiała już od dzieciństwa. Lekcje malarstwa krajobrazowego u W. Dmochowskiego dały jej nieco wprawy warsztatowej widocznej w licznych szkicach sporządzanych gł. podczas konnych wycieczek po okolicy. Były to studia krajobrazowe oraz scenki rodzajowe, jak, jeszcze na poły dyletancki, *Widok ze wsi Radczyck* (ol., 1850, w 1931 w zb. rodziny w Pińsku, fot. w tece *Rzeźby...*). W trakcie pierwszej podróży po Europie zdecydowała się poświęcić twórczości portretowej, której najwcześniejszym znanym przykładem jest *Portret Konstancji z Sulistrowskich Skirmunttowej*, jej przyszej teściowej (ol., 1845, zaginiony). Po powrocie do Kołodnego tworzyła odznaczające się dużym podobieństwem wizerunki, gł. osób z kręgu rodzinnego i sąsiedzkiego, jak: *Portret Tekli z Przyborów Skirmunttowej, secundo voto Lubańskiej* (ol., 1845-48?, Litewskie MN Wilno), *Portret siostr Teofili i Zenony Lubańskich* (ol., ok. 1850, w 1931 w zb. pryw. w Porzeczcu na Pińszczyźnie, wszystkie repr. w fot. w tece *Rzeźby...*), *Portret męża, Kazimierza Skirmuntta* (rys. ol., 1850, Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Wilno, Dział Rękopisów). Tematykę religijną w twórczości S. zapoczątkowuje *Portret siostry wizytki Marii Czapskiej modlącej się w klasztorze Panien Wizytek w Wilnie* (ol., 1851, w 1931 w zb. pryw. w Porzeczcu na Pińszczyźnie, repr. w tece *Rzeźby...* i przez Stefana Kieniewicza). Wykonywała też w tym czasie kopie obrazów o tematyce religijnej, m.in. dwukrotnie namalowała *NMP Bolesną* wg przypisywanego Domenicchinowi wizerunku ze zb. Platerów w Worobinie w d. pow. rówień-

skim (przypuszczalnie jedna z tych kopii, ze zb. Skirmunttów w Szemetowszczyźnie k. Wilna, była pokazana w 1905 na Wystawie Mariańskiej w Warszawie). Od 1850 zajęła się też restauracją zniszczonych obrazów z kościoła w Pińsku, w czym pomagał jej wil. malarz samouk Konstanty Radyka.

Na l. 1850-52 przypadła wczesna twórczość rzeźbiarska S., do podjęcia której W. Oleszczyński i N. Orda namawiali ją już w 1845. W wiedeńskiej pracowni Cesara kopiowała gipsowe odlewy rzeźb antycznych, m.in. z grupy Niobe, i bliżej nieokreślony medalion Bertela Thorvaldsena. Już w grudniu 1852 stworzyła pierwsze samodzielne prace – figurki *Szlachcic* i *Wojewoda* (obie w 1931 w zb. rodziny S. w Pińsku) stanowiące ilustrację przysłowia „Szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie”. Od kwietnia do lipca 1853, wzorując się na drewnianym krucyfiksie z katedry Św. Szczepana w Wiedniu, wykonała figurę *Chrystus na Krzyżu* – tzw. *Krucyfiks I* (odlew z brązu, w 1931 w zb. pryw. w Pińsku, fot. w tece *Rzeźby...*). W rzymskiej pracowni Pietra Gallego skopiowała tors wg Fidiasza oraz wymodelowała oryginalną glinianą figurkę *Szlachcica Pińczuka*, być może identyczną z rzeźbą *Szlachcic zagrodowy na Polesiu* (gips, 1854, w 1931 w zb. Księży Zmartwychwstańców w Rzymie, w 1997 nie został odnaleziony, fot. w tece *Rzeźby...*). Wtedy też pomagała rzeźbiarzowi Amiciemu przy wykonaniu marmurowego popiersia swej matki (przed 1914 w pałacu Skirmunttów w Pińsku, zniszczone lub zaginione podczas I wojny światowej, fot. w tece *Rzeźby...*). W drodze powrotnej w Dreźnie ponownie spotkała się z Cesarem, który nauczył ją wówczas techniki odlewu gipsowego. Podczas podróży wykonała też swe pierwsze płaskorzeźbione medaliony – *Portret męża, Kazimierza Skirmuntta* (modelowany wg dagerotypu, 1852) i *Portret rzeźbiarza J. Cesara* (1853).

Od jesieni 1854 do ok. 1861 S. stworzyła liczne płaskorzeźbione medaliony z podobiznami swych krewnych i znajomych, m.in.: *Portret przyjaciółki, Jadwigi Kieniewiczówny* (1858, zaginiony, fot. w tece *Rzeźby...*, 1931; repr. przez S. Kieniewicza), *Portret babki, Józefiny Ordziny* (gips, w 1931 w zb. rodziny w Pińsku) i *Portret Bronisława Zaleskiego, poleskiego ziemianina i pisarza* (1859, odlew z brązu, w 1931 w zb. rodziny w Pińsku; w 1909 bliżej nieznany egzemplarz był w Muz. Pol. w Rapperswilu, wszystkie fot. w tece

Rzeźby...). Sporządziła też kopię medalu ku czci Joachima Lelewela (ok. 1860, d. w zb. rodziny Kieniewiczów w Dereszewiczach) oraz co najmniej 19 kopii popularnego medalionu, przypisywanego Henrykowi Dmochowskiemu, z profilami sprawców rzezi galicyjskiej – Klemensa Metternicha i Jakuba Szeli (w 1859 jedną z kopii ofiarowała Hieronimowi Kieniewiczowi). Wykonywała też gliniane i gipsowe figury zwierząt, m.in. wydry, łabędzia i nietoperza, do tworzonej w Ruchczy kolekcji poświęconej miejscowej faunie. Powstałe w tym okresie nieliczne, realistycznie traktowane rysunki, miały dla S. walor dokumentu. Tworzyła nadal portrety, przedstawienia typów charakterystycznych oraz rzadkie w jej dorobku sceny ze współcz. manifestacji patriotycznych, w tym: nastrojowy *Autoportret* (przez S. Kieniewicza mylnie określony jako wizerunek J. Kieniewiczówny), swobodnie naszkicowane *Włościanki z okolic Dawidgródka na Polesiu* (obie prace 1855) oraz *Krzyż demonstracyjny w r. 1861 przed kość. Franciszkanów w Pińsku* (wszystkie rys. ol., Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, Dział Rękopisów, fot. w Muz. Białoruskiego Polesia, Pińsk).

Ważne miejsce w jej ówczesnej twórczości zajmowała tematyka religijna oraz prace z zakresu wyposażenia wnętrz kościelnych. Powstały wówczas: obraz *NMP. Niepokalanie Poczęta* do ołtarza w kość. Pijarów w Dukaszach k. Wilna (1855/56, zniszczony podczas I wojny światowej, proj. rys. ol., Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, Dział Rękopisów) oraz proj. ołtarza architektonicznego do kość. w Ochowie w d. pow. pińskim (zrealizowany, fot. w Bibl. Ossolińskich, rkps 13816/II). Bronisław Zaleski wspomina również, że „stare obrazy po kościołach, dawne nawet ornaty i dalmatyki fary pińskiej, zabytek XVI jeszcze wieku, za jej staraniem i pod jej kierunkiem umiejętnie odnowione zostały; lubo do igły nie wprawna, sama w nich twarze haftowała jedwabiem z największym oddaniem”. Restaurowała zespół szat liturgicznych z kość. Franciszkanów w Pińsku (jej 2 rys. dokumentacyjne, po 1851, Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, Dział Rękopisów).

Po 1861, inspirowana ówczesnymi nastrojami patriotycznymi, ale i coraz bardziej zaangażowana w prace społeczne, S. zdołała wykonać tylko *Portret Józefa Ignacego Kraszewskiego* (medalion, kilkakrotnie powtarzany przez artystkę) i *Herby Rzeczypospolitej* oraz „Jagiellońskie Orły, litewskie

Pogonie i ruskie Lwy” (wszystkie bliżej nieznane). Powstała wówczas także figura *Chrystusa*, tzw. *Krucyfiks II* (gips, 1863, подарowany Jadwidze Kieniewiczównie; wykonany wg niego odlew brązowy srebrzony był w 1931 w zb. pryw. w Szemętowszczyźnie na Wileńszczyźnie, fot. w tece *Rzeźby...*). Inną, bliżej nieokreśloną figurę Chrystusa S. ofiarowała w 1862 do jednej z kancelarii. Podczas aresztu domowego namalowała kopię obrazu Rafała Hadziewicza *Św. Kazimierz* (kość. Franciszkanów w Pińsku).

W 1864 S. powzięła pierwszy zamysł *Szachów hist.* przeznaczonych dla zesłańców idących na Sybir. W t.r. stworzyła 7 figurek szachowych, jednak ze względu na chorobę oczu przerwała pracę nad nimi. W 1865 wykonała *Krucyfiks III* – „*Consummationem est*” przeznaczony na własny grób (gips stearynowany, fot. w tece *Rzeźby...*). Wg Władysława Falińskiego tworzyła też płaskorzeźbione medaliony portretowe współzesłańców. Podczas pobytu w kraju w l. 1867-68 wykonała rzeźbiony paschał o motywach krzyża, kłosów, kielicha mszalnego i winnych gron (odlew z białego wosku, 1867, ofiarowany do kość. Franciszkanów w Pińsku) oraz rys. *Kość. św. Karola w Pińsku* (ol., sygn.: „Kościół Komunistów w Pińsku. – rys. z Nat. Helena Skirmuntt 1868 r.”, Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, Dział Rękopisów, fot. w tece *Rzeźby...*).

Na Krymie S. początkowo kontynuowała twórczość o tematyce religijnej, wykonując *Krucyfiks IV* – „*Ojcze! Odpuść im bo nie wiedzą co czynią*” (brąz posrebrzany, 1871, fot. w tece *Rzeźby...*, zapewne identyczny z krzyżem odnalezionym przed 1995 w katedrze w Pińsku, przeniesionym t.r. do kość. Podwyższenia Krzyża Św. w Janowie Polskim k. Pińska, zachowany tamże, opatrzony tabliczką z napisem: „Figura Chrystusa Pana rzeźbiona / przez Helenę Skirmuntt 1871 / Krzyż wyrzeźbił Napoleon Orda / Własność Hortensyi Skirmuntt / 1878”). Wtedy też powstał drugi paschał (wosk, 1871, d. w kość. Wizytek w Warszawie, rys. S. wg własnej rzeźby był w 1931 w zb. rodziny w Pińsku, fot. w tece *Rzeźby...*). Następnie artystka zwróciła się ku tematyce hist., projektując cykl płaskorzeźb przedstawiających dawnych bohaterów Litwy, z których znane są wykonane w 1870 w gipsie stearynowanym wizerunki: *Wielki książę litewski Mendog* (w 1901 w pałacu Skirmunttów w Pińsku, zaginiony?) i *Wielki książę litewski Gedymin* (MNK, na bokach napisy, po lewej: „Helena Skir-

muntt mod: w Marcu 1870/ z gliny Krymskiej na powtórnie / wygnaniu w Bałakławie”, po prawej: „wedle drzeworytów z kroniki Gwagnina / wydanej w Spirze nadreńskiej r. 1582 / Zatem postać lubo wiernie / naśladowana nie jest wiarygodna”; wyk. wg niego odlewy br. w Muzeum-Pracowni J.I. Kraszewskiego Poznań i w Litewskim MN Wilno). Kontynuacją cyklu były 2 niedokończone tryptyki: przedstawiający przywódców duchowych narodu litewskiego (biskupa wil. Wojciecha Tabora, biskupa żmudzkiego Melchiora Giedroycia i Św. Kazimierza) oraz inny, bliżej nieznan, zawierający wizerunek *Wielki książę litewski Witold*. Ok. 1870-71 S. powróciła do pracy nad *Szachami historycznymi* przedstawiającymi wyprawę Jana III przeciwko Turkom pod Wiedeń, którą uważała za szczytowy moment chrześcijańskiej misji dziejowej Polski. Do 1873 zdołała wykończyć 12 figurek partii pol. i 10 figurek partii tureckiej (gipsowe oryginały większości figurek zostały zniszczone w 1901 podczas pożaru pałacu Skirmunttów w Pińsku). W 1873 w Wiedniu, pod kierunkiem J. Cezara, zostały z nich wykonane odlewy br. (cyzelowane obcą ręką). Z kilku zestawów zachowany w MNK (Dział Rzemiosła Artyst.) zb. 35 figurek: 19 złożonych i 16 srebrzonych, w tym 3 będące dubletami, wszystkie 1871; poza tym wiadomo o komplecie stanowiącym w 1929 pryw. depozyt w Muz. Wielkop. w Poznaniu (zaginiony) oraz o będącym w zb. pryw. w Szemotowszczyźnie k. Wilna (zniszczony podczas II wojny światowej). Fot. 23 figurek (repr. w litogr.), z objaśnieniami zaczerpniętymi z listów S., złożyły się na tekę *Szachy pol. Wyprawa wiedeńska 1683* [na okładce: *Szachy pol. Heleny Skirmunttowej*], W. 1883. W 1873 S. wykonała też bliżej nieznaną paschał dla kośc. w Różynie k. Berdyczowa (?). Ciekawą ikonograficznie pamiątką z Krymu jest rys. *Orzech Mickiewicza w Partenicie, wiosce tatarskiej u stóp Ajudahu na Krymie* (ol., 1870, Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, Dział Rękopisów, repr. w tece *Rzeźby...*).

S. była pierwszą pol. artystką, „która w XIX w. poważnie zajęła się rzeźbą” (Maria I. Kwiatkowska). Tworzyła w osamotnieniu, na prowincji i na zesłaniu, a jej dzieła zostały rozproszone po pryw. zb. kresowych, w dużej mierze zniszczonych. Początkowo jej twórczość rysunkowa i malarska mieściła się w granicach amatorskiego zainteresowania malowniczością pejzażu i swoistością typu mieszkańca – w poszukiwaniu oryginalności narodowej i rodzimej tradycji. S. podobno zalecała

artystom: „niech moralny charakter ludu macają, nie wiele potem przyjdzie idealizować, a niech broń Boże strzegą się kosmopolitycznej zarazy” (J. Sienkiewicz). Sama największą oryginalność osiągnęła w rzeźbie religijnej, znajdując „silny dla siebie odpowiednik w nazarenizmie – zwłaszcza za pobytu w Rzymie” (tenże). S. łączy z tym nurtem idealizm głębokiego przekonania o posłannictwie artysty i żarliwość religijna. Rzeźbiarka osiągała wzniosłość formy i treści przede wszystkim w swych krucyfikсах i paschałach. Wg J.I. Kraszewskiego „rzeźbami swymi, choć w małym formacie, zajęła stanowisko zupełnie odrębne i równające ją z najpierwszymi mistrzami”, a w jej *Szachach historycznych* – „jest ... tyle fantazji, wdzięku, oryginalności, natchnienia, że nie wahalibyśmy się nazwać ich prawdziwymi arcydziełami”. Jan Kazimierz Wilczyński, wydawca *Album Wil.*, dedykował jej rycinę (nr 4 w serii 4) *Wizerunek Kaplicy Ostrobramskiej w Wilnie* (sygn.: „Antonius O.P.F.” [Antoni Oleszczyński]). W 2012 tablica pamiątkowa artystki znajdowała się w Kołodnem.

Poza wym.: MNK – *Portret Józefiny z Butrymowiczów Ordziny*, *Portret Hieronima Pławińskiego*, *Portret Henryka Rodziewicza*, wszystkie medaliony, odlewy gipsowe, sygn., *Pegaz*, rzeźba pełnoplastyczna, odlew gipsowy, sygn.; Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, Dział Rękopisów – zespół 85 prac (i 5 o przypisywanym S. autorstwie), m.in.: *Autoportret*, rys. ol., *Portret Babińskiego*, rys. węglem, sygn., 1846, oznaczony: „Babiński dworzanin X. Karola Radziwiłła «Panie Kochanku»”, *Portret brata Giovanniego Battisty, zakonnika z klasztoru reformatów w Asyżu*, rys. węglem, sygn., 1846, *Portret malarza Wincentego Dmochowski*, 2 rys. ol., kredką, oba sygn., 1847, *Portret księdza Hieronima Kajsiewicza*, rys. węglem, sygn., *Portret matki*, rys. ol., *Portret księdza Sieńkowskiego*, rys. węglem i kredką, oznaczony: „X. Sieńkowski komunista piński” (bartolomita z pińskiego domu zakonnego *Institutum Clericorum Saecularium in Communi Viventium*), *Portret Konstantego Skirmuntta*, rys. ol., *Portret Hortensji Skirmuntt*, rys. ol. i kredką, *Portret księdza L.D. Ventura C.V.*, rys. węglem, sygn., 1846, ponadto rys. ol.: typy charakterystyczne (m.in. *Lirnik z Polesia*), widoki (m.in.: *Kołodne*, sygn., *Brama wjazdowa na dziedziniec kośc. i klasztoru Benedyktynów w Horodyszczu k. Pińska*, sygn.: „Na pamiątkę dnia 26^{go} Września 1868 i konnej we cztery wycieczki tamże Irenie H.S.”, *Kośc. Franciszkanów*

w Pińsku, Brzozy w Albrychtowie, rys. oznaczony „20/10 1867”), rys. fragmentu dzbanka z wykopalisk archeologicznych z kurhanu k. Chersonia, sygn., 1873, 2 antyczne rzeźby, projekty obiektów wyposażenia kość.: cyboryum, świeczników, ornatów (m.in. do kość. Franciszkanów, obecnie katedry w Pińsku), krzyży, szkice 12 pionków szachowych, szkice i studia anatomiczne, strojów, kartuszy, ornamentów, przerysy dzieł sztuki religijnej i świeckiej, m.in. *Pomnik weimarski Goethego i Schillera*, sygn.; w zespole także prace o autorstwie przypisywanym S. i prace ofiarowane jej przez innych artystów, m.in. Leopolda Nowotnego (3 przerysy z dzieł Fra Angelica da Fiesole, otrzymane od niego w Rzymie w kwietniu 1854 w Rzymie, oraz 1 rys., 1858); Litewskie MN Wilno – *Portret męża S., Kazimierza Skirmuntta*, medalion, gips, 1854, *Wielki księżę Giedymin*, brąz, sygn.: „Helena Skirmunt mod. w r. 1870 z gliny krymskiej na powtórny wygnaniu w Bałakławie”; LMS – *Autoportret*, medalion, gips.

Sł. geogr., t. 4, W. 1883, s. 279 (Kołodne); t. 6, W. 1885, s. 475 (Mińsk); t. 8, W. 1887, s. 182 (Pińsk). – Gloger Z., *Encyklopedia staropolska*, t. 4, W. 1903 (s.v. *Szachy*). – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia. L. 1881-1900*, t. 4, Kr. 1916, s. 170. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Bénézit, t. 9. – *Bibliografia literatury pol. Nowy Korbut*, t. 9, W. 1972. – Strzałkowski J., *Słownik medalierów pol. i z Polską związanych, 1508-1965*, W. 1982. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 3, Wr. 1986. – PSB, t. 38, 1998 (Polanowska J.). – *Lietuvos Dailininkų Žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Skirmantienė (Skirmuntt) Elena (Helena)). – Rivièrè A., *Dictionnaire des Sculptrices en France*, [Paris] 2017 (jako Skirmunt Helena).

Syrokomla W. [Kondratowicz L.], *Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna*, t. 2, Wilno 1860, s. 86. – Kraszewski J.I., *Szachy śp. Heleny Skirmuntowej*, Tyg. il., 1875 półr. I, s. 11-13. – Zaleski B., *Z życia Litwinki 1827-1874. Z listów i notatek [Heleny Skirmuntowej] złożył...*, P. 1876. – Pług A. [Pietkiewicz A.], *Helena Skirmuntowa i jej szachy hist.*, Kłosy, 1876 półr. II, s. 202-203, 218-219. – Tarnowski S., [rec.] *Z życia Litwinki ...*, Prz. pol., 1876/77, t. 1, s. 444-455. – Żychliński T., *Złota księga szlachty pol.*, t. 1, P. 1879, s. 284. – Pawłowicz E., *Wspomnienia. Nowogródek, więzienie, wygnanie*, Lw. 1887, s. 80-82, 263. – Kołaczkowski, *Wiadomości*, s. 651-652. – Swiejkowski. – Chwalewik, t. 1, s. 195 (bez wymienienia nazwiska S.). – Szymańska R., *Odsiecz Wiednia na szachownicy*, Wielkop. Ilustracja, 1929 nr 44, s. 14.

– Ryszkiewicz A., *Henryk Rodakowski i jego otoczenie. Korespondencja artysty*, Wr. 1953. – Puciata-Pawłowska J., *Rafał Hadziewicz 1803-1886. Życie i twórczość*, Teka KHS, II, 1961, s. 353. – Strumph Wojtkiewicz S., *Traugutt. Powieść*, wyd. 4, W. 1966, s. 468-473. – Kieniewicz S., *Dereszewicz 1863*, Wr. 1986, poza indeksem s. 21, 41-55, 72, 104, 132-133, 181, 190-191. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, 3, Wr. 1992; t. 4, Wr. 1993. – Kwiatkowska M.I., *Rzeźbiarze warsz. XIX w.*, W. 1995. – (jk), *Krzyż Napoleona Ordy*, Spotkania z Zabytkami, 1995 nr 10, s. 12. – Adomonis T., *Adomonytė N., Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, t. 2: 1770-1860 m., Vilnius 1997. – Lewkowska A., *Lewkowski J., Zabytkowe cmentarze na kresach wsch. Drugiej Rzeczypospolitej. Województwo poleskie na obszarze Republiki Białoruś*, W. 2000, s. 132. – Polanowska J., *Helena Skirmuntowa, zapomniana rzeźbiarka XIX w.*, BHS, LXVI, 2004 nr 1, s. 105-126 (dzieła na il. 1, 3-6 określone jako zaginione, zostały odnalezione w Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno). – Jankauskas V., *Elena Skirmantaitė-Skirmantienė - pirmoji Lietuvių skulptorė*, Acta Academiae Artium Vilnensis, t. 62, 2011, s. 9-37. – Kisiel Z., *Helena Skirmunt. Powrót z zapomnienia*, Echa Polesia, 2012 (wyd. internetowe z 11 XI, polesie.org). – Kolendo-Korczak K., *Kość. par. pw. Trójcy Św. w Gierwiatach*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. brzeskolitewskiego*, t. 3, Kr. 2016. – Taż, *Parafia św. Andrzeja Boboli w Janowie Poleskim - ludzie, historia i zabytki*, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem d. Rzeczypospolitej*, t. 8, red. Walczak W., Łopatecki K., Białystok 2017, s. 316-323. – Kostuch B., *Giedymin „odnaleziony”*, Spotkania z Zabytkami, 2017 nr 5-6, s. 59-61. – Michalska-Bracha L., *Polish Women in Exile to Siberia in the 19th Century - Autobiographical Reflection in Women's Narratives*, Respectus Philologicus, 2018 nr 34, s. 99-102 (rozdz. *Autobiographical narrative of Helena Skirmuntowa*). – Nicieja S.S., *Mołódów i Porzecze. Skirmuntowie - saga poleskich ziemian*, [w:] *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*, t. 11, Opole 2018, s. 211-232. – Oleńska A., *Piramidowicz D., Kość. katedralny w Pińsku*, [w:] *Kość. i klasztory ... d. woj. brzeskolitewskiego*, t. 4, Kr. 2019.

Tymczasowy kat. ósmej wystawy TPSP we Lwowie 1874/5, TPSP, [Lw.] 1875. – Skimborowicz H., „*Ku czci Bogarodzicy*”. *Pamiętka pierwszej w Warszawie Wystawy Maryjańskiej*, W. 1905, poz. 691. – *Le Musée National Polonais de Rapperswil*, Cracovie 1909, s. 40. – Jaworski F., *Medaliony pol. Zb. rodziny Przybysławskich*, Galeria m. Lwowa, Lw. (1910), s. 23. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Cicha D., *Gabinet Józefa Ignacego Kraszewskiego*, P. 1974, s. 142. – *Inwentarz rękopisów Bibl. ZNiO we Wrocławiu*,

t. 5, Wr. 1975. – Kowalski M., *Portret Józefa Ignacego Kraszewskiego w medalierstwie i rzeźbie*, Muz. Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie, Międzyrzec Podlaski 1981. – *Kształcenie artyst. w Wilnie i jego tradycje*, red. Malinowski J., Woźniak M., Janonienė R., Muz. Okręgowe w Toruniu, ASP w Wilnie, Toruń [1996].

Gaz. warsz., 1856 nr 320, s. 3. – Kur. warsz., 1874 nr 77, s. 2; 1883 nr 93a, s. 3. – Tyg. il., 1874 półr. I, s. 188 (Kraszewski J.I.), półr. II, s. 170; 1875 półr. I, s. 278-279; 1907 półr. I, s. 97 (Baliński I.). – Ruch lit. (Lw.), 1875 nr 17, s. 276. – Kłosy, 1876 półr. I, s. 299; 1880 półr. II, s. 116; 1883 półr. I, s. 287. – Biesiada lit., 1877 półr. II, s. 47; 1878 półr. II, s. 208. – Bibl. warsz., 1877 t. 3, s. 320. – Roczn. AU, 1877, s. 98. – Roczn. Zarządu AU. 1877, (Kr. 1878), s. 32. – *Życie i Sztuka* (dod. do Kraju), 1901 nr 32, s. 376. – Tyg. wil., 1911 nr 13, s. 9. – *Literatura i Sztuka* (dod. do Dz. pozn.), 1912 nr 30, s. 468-469 (Rolle M.).

BJ, rkps 6478/IV: *Korespondencja J. I. Kraszewskiego*, t. 19, k. 262, list S. z 1861; rkps 6532/IV: *Korespondencja J. I. Kraszewskiego*, t. 72, k. 129, list S. z 1874, k. 130-136, 3 listy Kazimierza Skirmuntta z 1874, k. 137-138, list Konstancji Skirmunttówny, z 1874. – Bibl. IS PAN, nr 52: Batowski Z., *Malarstwo wil.*, mpis, k. 50; nr 1756: *Rzeźby Heleny Skirmunttowej, 1827-1874* [teka 61 fot. Józefy Bułhakówny, z ręcznymi podpisami], (wyd. Skirmunttówna K.), Pińsk 1931 (egzemplarz zdekompletowany). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Władysława Falińskiego, Irkuck, 6 III 1990, z informacjami o artystach pol. na Syberii, s. 6; list Stanisława Kozaka, Gabinet Grafiki ZNiO, 4 III 1997, z wykazem fot. prac S.; list Aleksandry Weckiej, Dział Rzeźby MNP, 13 III 1997; list ks. Tadeusza Kaszuby CR, Zgromadzenie Księży Zmartwychwstańców, Rzym, 17 III 1997; list Anny Studnickiej, MNK, 25 III 1997, z wykazem prac S. – MNW, Zb. Ikonograficzne i Fotograficzne, rkps 683: *Listy Kazimierza Skirmuntta do Aleksandra Lessera*, z 1853, 1860 i 1861; rkps 707: *List S. do A. Lessera*, z 1855. – Bibl. Ossolińskich, rkps 13816/II: *Papiery treści różnej rodziny Skirmunttów ...*, m.in. fot. prac S.; rkps 13818/II: *Korespondencja Heleny Skirmuntt z l. 1830-73*; rkps 13819/II-13822/II: *Listy Heleny Skirmuntt do Hortensji Skirmuntt...*; rkps 13823/II-13824/II: *Listy Jadwigi Kieniewiczówny do S. z l. 1850-69*; rkps 13825/I: *Dziennik Heleny Skirmuntt z l. 1863-67*; rkps 13826/II: Sienkiewicz J., *Życie i działalność artyst. Heleny Skirmunttowej 1827-1874*, mpis; rkps 14742/II: *Materiały Marii Bruchnalskiej dot. udziału kobiet pol. w powstaniu styczniowym*, k. 162-165; rkps akcesji 156/72: 2 fot. prac S. i fot. S. – Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, Dział Rękopisów, 3 albumy fot. prac S.

J. Polanowska

Skiwski Antoni (błędnie Aleksander), nauczyciel rysunków, malarz, ur. 9 XII 1872 Kalinówka (zapewne k. miejscowości Rutki-Kossaki na Podlasiu), zm. 1940; syn Władysława i Doroty z Dmochowskich; żonaty z Marią Stanisławą Jałoszewską (ślub 29 X 1902 w Tykocinie), z którą miał syna Kazimierza (1906-16). Jak wynika z informacji dot. jego pracy nauczycielskiej, ukończył wyższą szkołę artyst., może warsz. Klasę Rysunkową Wojciecha Gersona. Początkowo mieszkał i pracował w Tykocinie, następnie w Łomży, gdzie był zatrudniony (od 1907) jako nauczyciel rysunku i kaligrafii w prywatnym siedmioklasowej Szkole Handlowej Męskiej, przekształconej po 1918 w Państw. Gimnazjum Męskie im. Tadeusza Kościuszki (pracował tam co najmniej do 1926), ponadto w Siedmioletniej Szkole Handlowej Żeńskiej (późniejsze Gimnazjum Żeńskie im. Marii Konopinickiej) do 1918, a po tej dacie w łomżyńskim Gimnazjum Męskim im. Księdza Piotra Skargi (szkoła podlegała Zjednoczeniu księży diecezji łomżyńskiej Unitas). Był opiekunem „Ogniska”, zrzeszającego samorządy i organizacje szkolne (1925/26). W r. szkolnym 1909/10 wygłosił 2 szkolne odczyty o sztuce, a w 1912 prelekcję *O malarstwie w Polsce* w cyklu organizowanym przez oddz. Pol. Tow. Krajoznawczego w Łomży. W l. 1910-11 przekazał część księgozbioru do tworzonej wówczas biblioteki tegoż tow. i zbiór monet do organizowanego przez nie Muz. Krajoznawczego Ziemi Łomżyńskiej. W 1911 brał udział w akcjach charytatywnych. Napisał monografię hist. *Pięćsetlecie parafii Drozdowo* (Łomża 1935, wyd. nakładem drukarni diecezjalnej). Był aktywnym działaczem Akcji Katolickiej w Łomży (w l. 1934-39 prezes Katolickiego Stow. Mężów; członek Komitetu Diecezjalnego Łomżyńskiego Kongresu Eucharystycznego 1936); w jej imieniu witał przybyłego do miasta w maju 1938 generała Józefa Hallera. W styczniu 1939 pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Obywatelskiego organizującego w Łomży i Drozdowie uroczystości ku czci zmarłego Romana Dmowskiego. Po wybuchu II wojny światowej został 11 X 1939 aresztowany przez NKWD; początkowo przebywał w więzieniu w Łomży, a potem zesłano go w głąb Rosji, gdzie zmarł.

Twórczość plastyczna S. nie jest w pełni znana. Wiadomo, że był członkiem zwyczajnym TZSP jako „miłośnik sztuki”. Prawdopodobnie najwcześniejsza jego praca to neogotycka polichromia

sklepienia i łuku tęczowego wyk. w 1897 w katedrze w Łomży (zniszczona podczas II wojny), po remoncie świątyni prowadzonym w l. 1891-94. Na podstawie tej informacji Renata Sulewska powiązała hipotetycznie z S. obrazy z ołtarza gł. katedry (obecnie Muz. Diecezjalne w Łomży), powstałe być może w zbliżonym czasie: *Św. Roch* oraz *Zwiastowanie*; wydaje się jednak, że są to niewystarczające przesłanki, choć S. istotnie realizował gł. zamówienia kościelne. W 1915 do kośc. par. w Szczepankowie k. Łomży namalował obrazy *Najświętsze Serce Jezusa* i *Św. Wojciech* umieszczone na zasuwach ołtarzy bocznych przy łuku tęczowym (oba sygn. „AS” i dat.), a w 1925 – również *Najświętsze Serce Jezusa* (ol., sygn. i dat.) na zasuwę ołtarza gł. w kośc. popijarskim w Szczuczynie (na zlecenie proboszcza, księdza Józefa Nowosadki). W l. 1934-38 wykonał wiele prac zamówionych przez księdza Tadeusza Ciborowskiego do kośc. par. w Małym Płocku: obraz *Święta Rodzina* do ołtarza w zakrystii bocznej, *Św. Wojciech*, malowidło na chorągwi procesyjnej (oba ol., 1934) oraz do ołtarza bocznego *Matka Boska Różańcowa ze św. Dominikiem* (sygn. i dat.) i *Św. Franciszek Seraficki* (oba ol., 1936); dokonał też konserwacji XVII-wiecznego obrazu Matki Boskiej Pocieszenia, zw. *Matką Boską Małopłocką* (z rekonstrukcją elementów i nowym tłem, 1938) i namalował *Nauczanie Marii* i *Św. Józef z Dzieciątkiem* (w zwieńczeniach ołtarzy bocznych), a także *Portret ks. Tadeusza Ciborowskiego* (sygn.) oraz *Pejzaż letni z widokiem kościoła w Małym Płocku* (oba w zakrystii).

Informacje (notatka w IS PAN, materiały Słownika art. pol.) o obrazach S. do kośc. w Miastkowie (być może obraz *Św. Józef z widokiem starego kościoła*) i w Chorzeliach (gdzie większość odnotowanych obrazów była sygnowana przez innych malarzy) nie zostały zweryfikowane.

Z prac artysty niezwiązanych ze zleceniami kościelnymi można wymienić portret Henryka Sienkiewicza z 1917 (wg Sulewskiej; chodzi zapewne o rzeźbę Jana Skiwskiego) oraz *Dworek* (ol., tektura, sygn. i dat.: „A. Skiwski 1924 2/X”), w 2010 na aukcji online (z Warszawy).

Ojciec S., **Władysław Skiwski**, malarz (zapewne amator), ur. 1 III 1844 Boruty Goski k. Zambrowa, zm. 4 IV 1924 Zawady, tamże pochowany; syn Wilhelma, sędziego Ziemi Zambrowskiej, i Józefy z Mystkowskich. Walczył w powstaniu styczniowym; podczas bitwy stracił rękę. W 1868

poślubił Dorotę Dmochowską i zamieszkał w Zawadach, później w majątku „na Ostrówkach” pod Zawadami. Przeprowadził konserwację malowideł w drewnianym kośc. par. w Zawadach (obecnie przeniesiony do Ciborów-Kołacek). W l. 1881-82 w kośc. par. w Kuleszach Kościelnych złożył ołtarze, pomalował wnętrze i znajdujące się w nim przedmioty; w zbliżonym czasie namalował również „obraz serca P. Jezusowego” darowany do tejże świątyni przez Scholastykę Faszczowską (kośc. spłonął w 1908).

Wspólna Praca, 1910 nr 20, s. 5, nr 38, s. 8; 1911 nr 1, s. 7, nr 18, s. 171; 1922 nr 6, s. 9. – Spraw. TZSP za 1912, s. 44. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924, s. 232-233. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926, s. 90-91. – U Progu. Czas. młodzieży ..., 1926 nr 1, s. 17. – *Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej*, X, 1936 nr 3, s. 31. – Orędownik, 1939 nr 5, s. 1. – KZSP, seria nowa, t. 9, z. 1, 1982 (jako Aleksander Skiwski; data polichromii w Łomży 1891-94). – Kontakty, 1980 nr 3, s. 9 (Sobolewska D., Wroniszewski A.); 2002 nr 2, s. 11 (fot. S. w gronie nauczycieli 7 klasowej); 2010 nr 2, s. 9 (Kocoń L.). – *Zeszyty Łomżyńskie*, 2001 nr 2, s. 33. – Guzewicz W., *Działalność społeczno-gospodarcza Akcji Katolickiej w diecezji łomżyńskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Archiwa, Bibl. i Muzea Kościelne, 2004, s. 67. – 164 *Aukcja sztuki dawnej i antyków. Sesja online, 15 XII 2010*, DA Rempex, W. [2010]. – *Studia Łomżyńskie*, XXII, 2012, s. 13, 19 (Rybicki C.). – *Dzieje parafii i kośc. pw. Znalezienia Krzyża Świętego w Małym Płocku*, red. Przytocka M., Mały Płock 2013, s. 223-225, 253. – Jamiołkowski S.L., *Kroniczka kuleskiego plebana. Historia parafii w Kuleszach Kościelnych. Edycja źródeł z XIX w.*, wstęp, oprac. i red. Frąckiewicz M.K., Łomża 2017 (dot. Władysława Skiwskiego). – Sulewska R., *Ołtarz gł. katedry w Łomży*, [w:] *Kat. wystawy Muz. Diecezjalnego w Łomży*, Łomża 2017, red. Gorek P., Grabowski T., Zalewska K., Żurek A., s. 48-51 (jako Aleksander Skiwski). – Siemion J., *Kośc. pw. Imienia NMP - perła baroku w Szczuczynie*, Szczuczyn 2019, s. 66, 116, 168. – *Wiad. Łomżyńskie*, 2021 nr 67, s. 21 (Tocka M.).

AP Białystok, Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej w Tykocinie, 4/952/0/-/10 [Akta małżeństw za l. 1895-1905], k. 367. – Arch. Diecezjalne Łomża, IX, sygn. 51, k. 279-279v; *Dokumentacja historyczno-konserwatorska kościoła katedralnego pw. św. Michała*

Archaniola w Łomży, red. Przytocka M., Olsztyn 2000 (mpis), s. 59. – Arch. par. Mały Płock, Księga główna rachunków 1930-1939. – NID, karty ewidencyjne: ołtarzy z kość. par. w Miastkowie (oprac. K. Jabłoński); w Chorzelażach (oprac. C. Kocot, C. Dimce), obrazu Matki Boskiej w Małym Płocku (oprac. T. Żurkowska-Masztalerz). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z informacjami o obrazach w Miastkowie i Chorzelażach; listy Karoliny Zalewskiej z 4 XI 2022 i 11 VI 2023; wypisy ze stron internetowych: <https://www.facebook.com/122973439093613/posts/174408987283391/> (dot. Władysława Skiwskiego; dostęp 01.12.2022); L. Kocoń, *Kat. szlachty pol. Biogramy* <http://www.katalogszlachty.com/biogramy/biogramy-s/> (dostęp 03.12.2022).

M. Jarzewicz
K. Kolendo-Korczak
uzup. U. Makowska

Skiwski Jan Kazimierz Teofil, drukarz, wydawca, rzeźbiarz, ur. 25 XI 1867 Warszawa, zm. 30 IV 1925 Nicea, tamże pochowany. Syn warsz. drukarza i nakładcy Emila (Emiliana) Konstantego Skiwskiego i Pauliny z Szoslandów. 4 II 1893 poślubił Zofię Wandę Lambertynę Maleszewską (ur. 1873, zm. 18 VI 1927, córkę Władysława Maleszewskiego, publicysty, pseudonim Sęp), z którą miał syna Jana Emila, literata (ur. 13 II 1894, zm. 2 III 1956). Jego drugą żoną była (od 2 X 1909) Józefa z Goldstandów Kronenbergowa (1863-1936); miał z nią syna Wiktora (1900-56), dyplomata.

S. rozpoczął w 1885 studia na wydz. handlowym Politechniki Ryskiej; w 1890 otrzymał dyplom. Po śmierci ojca w 1892 S. kierował (do 1900) drukarnią w Warszawie przy ul. Chmielnej 28; kontynuował też wydawanie dwóch spośród 4 ojcowskich czas.: *tyg. Przyjaciel Dzieci* (1890-1911) i *Tyg. Mód i Powieści* (1890-1905). W 1903, po śmierci Mieczysława Orgelbranda, został powołany (obok Henryka Rundy i Hipolita Orgelbranda) na stanowisko dyrektora w zarządzie Tow. Akcyjnego Odlewni Czcionej i Drukarni S. Orgelbrand i Synowie. Był jednym z twórców powstałego w 1906 czas. *Świat*. Od grudnia 1909 przebywał w Moskwie, skąd powrócił po wybuchu I wojny światowej. Podczas wojny pracował w Komitecie Obywatelskim i zarządzie miasta Warszawy jako podwładny Zdzisława Lubomirskiego. Na pocz. l. 20. wyjechał w związku z chorobą serca na leczenie do południowej Francji, gdzie zmarł.

S. amatorsko zajmował się rzeźbą; nie wiadomo o jego studiach artyst. W 1916 na Salonie TZSP wystawił portret księdza Zygmunta Chełmickiego (gips), który zwrócił uwagę krytyki „frapującym podobieństwem” (A. Breza; fot. *Świat*, 1916 nr 53, s. 3). W 1917 pokazał tamże *Popiersie* (portret pani Zandbank) w marmurze (fot. *Świat*, 1917 nr 50, s. 2). W t.r. wykonał również popiersie Henryka Sienkiewicza, zakupione przez TN Warsz., odsłonięte na posiedzeniu publicznym 25 XI 1917 (S. został określony w przemówieniu prezesa Bronisława Chlebowskiego jako „ceniony artysta”). Był członkiem rzeczywistym TZSP od co najmniej 1900, jako „miłośnik sztuki”.

Spraw. TZSP za 1900, s. 25; 1901, s. 21; 1902, s. 55; 1903, s. 61; 1904, s. 10; 1905, s. 10; 1906, s. 34; 1907, s. 38; 1908, s. 9; 1909, s. 8; 1910, s. 81; 1911, s. 87; 1912, s. 81, 1915, s. 31; 1916, s. 21; 1917, s. 30; 1918, s. 30; 1919, s. 29. – Herdan A., *O odlewie liter. Krótkie wiad. hist. i teoria*, W. 1907, s. 26. – *Salon 1916, grudzień-styczeń*, TZSP, W. 1916, poz. 235. – A. Br. [Breza A.], *Salon 1916 (Zachęta)*, *Świat*, 1916 nr 52, s. 6. – *Salon 1917, grudzień-styczeń*, TZSP, W. 1917, poz. 220. – *Rocz. TN Warsz.*, 1917 nr 10, s. 84, 113-115. – S.K., *Z żałobnej karty. Śp. Jan Skiwski*, *Świat*, 1925 nr 19, s. 19. – Reyman K., *Szkice genealogiczne*, W. 1936, s. 84. – Mieses M., *Polacy-chrześcijanie pochodzenia żydowskiego*, t. 2, W. 1938, s. 201. – *Słownik pracowników książki pol.*, W. 1972, s.v. Skiwski Emil (Dobrzański Z.), s. 826. – Grajewski, 1972. – *Pol. życie art.*, 2, s. 38. – PSB, t. 38, 1998, s.v. Skiwski Emilian Konstanty (Konarski S.); Skiwski Jan Emil (Urbanowski M.). – Urbanowski M., *Człowiek głębszego podziemia. Życie i twórczość Jana Emila Skiwskiego*, Kr. 2003, s. 19-23. – Janicki A., *Studenti pol. na Politechnice Ryskiej w l. 1862-1918*, t. 2: *Album Academicum Polonorum (aneks)*, Gd. 2005, s. 104.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatki z linkami do dokumentów i informacji dot. S. na stronie Gene-teka. – M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 04.03.2023.

M. Jarzewicz
K. Kolendo-Korczak

Sklifasowski Mikołaj (Nikołaj), malarz, pedagog, ur. 1870 Mińsk (obecnie Białoruś), zm. 22 VI (VII?) 1935 Leningrad (Petersburg), pochowany tamże na luterańskim cmentarzu Wołkowskim; syn Wasylego, kolejarza. Razem z rodzeństwem zdobył podstawy wykształcenia

muzycznego. Był uczniem gimnazjum klasycznego w Mińsku. Potem studiował prawo na uniwersytecie w Moskwie, gdzie równocześnie uczęszczał do Szkoły Rysunku im. Stroganowa i brał lekcje u pejzażysty Izaaka Lewitana. Uczestniczył w spotkaniach muzycznych (grał na flecie w uniwersyteckiej orkiestrze symfonicznej) i w wystawach sztuki. Utrzymywał bliski kontakt z malarzem Borysem Voglem (Foglem), który potem został jego szwagrem, poślubiając siostrę S., Helenę (Elenę), absolwentkę moskiewskiego konserwatorium.

W 1895 S. przeprowadził się do Tyflisu (Tbilisi), gdzie w domu Voglów poznał przyjaciółkę swojej siostry, Lidię Bażanową, nauczycielkę w szkole dla głuchoniemych. W t.r. ożenił się z nią; mieli córki Salomeę i Helenę oraz synów Jurija i Lwa. Od 1896 nauczał rysunków w gimnazjum i w jednej ze szkół podstawowych w Tyflisie; 27 IX 1900 otrzymał świadectwo nauczyciela wyd. przez petersburską akademię po zdaniu stosownego egzaminu 2 l. wcześniej. Mimo potwierdzonych kwalifikacji nie miał w szkołach stałego etatu. Na Kaukaskiej wystawie rolnictwa i przemysłu w 1901 został nagrodzony za malarstwo sr. medalem.

W 1904 został powołany do wojska, do Jelizawietpola; po ukończeniu służby w 1906 nadano mu kolejną nominację nauczycielską i skierowano do pracy w gimnazjach w Batumi. Założył tam z własnej inicjatywy i za własne pieniądze szkołę rysunku i malarstwa dla dzieci. W 1907 zaczął do niej uczęszczać dziesięcioletni Zygmunt Waliszewski (któremu nauczyciel urządził w następnym r. wystawę zatytułowaną „Cudowne dziecko”).

Otrzymałszy w 1909 propozycję posady w II Żeńskim Gimnazjum w Tyflisie, S. powrócił tam z osieroconymi przez matkę dziećmi (żona malarza zmarła w Batumi); w tym czasie przeprowadziła się tam również rodzina Waliszewskiego, zaprzyjaźniona z artystą. Od 1911 S. prowadził w Tyflisie, wspólnie z Voglem, trzyletnią szkołę malarstwa i rysunku dla dzieci i młodzieży. Początkowo zajęcia odbywały się we własnym domu artysty; kurs obejmował prace w różnych technikach, do których narzędzia i materiały sprowadzano z dobrych firm zagranicznych. Na utrzymanie szkoły S. zarabiał malowaniem na zlecenie, często po nocach. Szkoła kładła nacisk na studia z natury, ale nie narzucała sztywnych reguł; dopuszczano do głosu emocje i indywidualne skłonności artyst.

uczniów; dbano też o wszechstronny rozwój wychowanków (urządzano koncerty i wycieczki za miasto). W szkole S. w Tyflisie kontynuował naukę Zygmunt Waliszewski i uczęszczała do niej jego siostra Waleria.

W 1914 S. został zmobilizowany i skierowany ponownie do Jelizawietpola. Po powrocie do Tyflisu od 1918 uczył rysunku w szkole Kaukaskiego Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych, którego był członkiem i w którego prawie wszystkich wystawach wziął udział. Dawał lekcje również w innych placówkach i prowadził zajęcia doszkalające dla nauczycieli. Od 1922 wykładał w nowo utworzonej ASP w Tyflisie. W 1925 przeniósł się do Leningradu. Jesienią 1930 został skierowany przez władze oświatowe do szkoły we wsi Sludianka nad Bajkałem. Po 2 l. powrócił do Leningradu. Jego archiwum uległo zniszczeniu podczas blokady miasta 1941-44.

S. był przekonany, że rozwój umiejętności plastycznych pozytywnie wpływa na osobowość człowieka, co powinny uwzględniać właściwe metody nauczania; wypowiadał się na ten temat w licznych wystąpieniach na krajowych i międzynarodowych sympozjach (m.in. w 1913 w Dreźnie) oraz potwierdzał własną praktyką pedagogiczną. Niezwykle ceniony przez uczniów, wychował kilku artystów; oprócz Zygmunta Waliszewskiego i jego przyjaciela (szwagra?) Kiryły (Cyryla) Zdaniewicza (syna Polaka), byli to m.in.: Sergo Kobuladze, Elene Achwledani, Wachtang Cilosani, Wano Chodżabekow i Aleksander Bażbeuk-Melikian.

Twórczość S. nosi ślady oddziaływania malarstwa pieriedwiżników, gł. Ilii Riepina, Izaaka Lewitana i Walentina Sierowa; łączy tradycyjną formę i dobry warsztat z uczuciowością zachwycanego światem obserwatora.

Jego prace znajdują się w Gruzińskim Nar. Muz. Sztuki im. Szalwy Amiranaszwilego w Tbilisi, m.in. – *Dziewczyna z białą parasolką*, 1904, *Martwa natura* (kwiaty), 1906, *Portret dziewczyny w czerwonej sukience*, *Portret Pertre Zubaszwilego* (przemysłowca, działacza społecznego i mecenas sztuki), *Altanka* (wszystkie ol.) oraz *Pejzaż z Karakis*, 1912, i *Kwiaty* (oba ol. karton).

W kwietniu 2017 na aukcji w Paryżu – *Wieża rosyjska*, ol. karton, na odwrocie napis cyrylicą identyfikujący twórcę, temat i technikę obrazu.

W MNW przechowywany jest szkic Zygmunta Waliszewskiego przedstawiający S. (sygn. i dat. „1919 Tyflis”) i drugi, z portrecikiem jego

syna Lwa, w towarzystwie nauczyciela P.K. Wierosowa, oba akw.; w kat. wystawy Waliszewskiego z 1957 zamieszczono repr. (il. 4) żartobliwego portretu S. (ze zb. w Gruzji), nawiązującego do malarstwa Tycjana.

Nazwisko S. pojawia się we wszystkich opracowaniach dot. Zygmunta Waliszewskiego; tu wybór.

Witz I., *Waliszewski w Tyflisie*, [w:] *Zygmunt Waliszewski 1897-1936*, X Festiwal Sztuk Plastycznych. Sopot, CBWA, [b.m.] 1957, s. 26, 31. – Waliszewska W., *Zygmunt Waliszewski*, Kr. 1972, s. 34 (fot. S.), 95, 96, 104. – Bartnicka-Górska H., *Zygmunt Waliszewskiego lata krak.*, BHS, LVI, 1994 nr 102, s. 71, 84. – Dużyk J., *Wokół Zygmunta Waliszewskiego*, Roczn. Bibl. PAN w Krakowie, 1999, s. 384-385. – Justyńska H., *Pol. malarze w Gruzji. Wystawa / Polish Painters in Georgia. Exhibition*, Ambasada RP w Tbilisi i Nar. Galeria Malarstwa, Tbilisi 2001. – Wspólnota pol., 2001 nr 12, s. 21 (Filina M.). – Mróz J., *Artyst. dokonania Polaków w Gruzji*, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem d. Rzeczypospolitej*, t. 1, red. Walczak W., Łopatecki K., Białystok 2010, s. 128-130. – Kwart. pol. Architektury i Urbanistyki, 2012 nr 1, s. 30 (Opaska J.). – Дзущова И.П. [Dzucowa I.P.], *Николай Васильевич Скляфосовский: художник и педагог*, Тбилиси 2016. – La Gazette Drouot (online), Calendrier des ventes: 7 IV 2017. *Art russe*, De Baecque et Associés, Leclerc - Maison de ventes, Hôtel Drouot, Paris [2017], poz. 50, <https://www.gazette-drouot.com/ventes-aux-encheres/79395--art-russe> (dostęp 20.04.2023).

U. Makowska

Sknurzył (Sknórzył) Wilhelm, rzeźbiarz, rytownik i medalier. Wykształcenie artyst. zdobywał w krajach Europy zach. Prowadził we Lwowie firmę wyrobów metalowych, gł. z brązu, w tym płaskorzeźb i figur pełnoplastycznych – w l. 1890-96 wspólnie z Władysławem Uścińskim (pracownia wyrobów Kościelnych i galanterijnych przy ul. Halickiej 15) i samodzielnie w l. 1896-1928 przy Rynku 9 (od ok. 1920 razem z synem Stanisławem).

Spośród jego prac związanych z obiektami komemoratywnymi można wymienić medalion br. z portretem Adama Mickiewicza do pomnika poety w Kołomyi (proj. Karol Łuszczewski) wykonany w 1898, a także odlane w brązie w 1904 wg proj. Grzegorza Kuźniewicza ozdoby do nagrobka Stanisława Szczepanowskiego (figu-

ra orła, liście palmowe, młot górniczy i świder wiertniczy), które przed ustawieniem pomnika na Cmentarzu Łyczakowskim były eksponowane na wystawie wyrobów metalowych w Krakowie. W 1908 S. sporządził brązowy odlew (wg gipsowego modelu Antoniego Popiela z 1906) płyty zamykającej wejście do krypty Żółkiewskich w kośc. par. Św. Wawrzyńca Męczennika w Żółkwi (sygn.: „W. Sknórzył”, zachowana), a niedługo potem tablicy pamiątkowej 500. rocznicy bitwy pod Grunwaldem, z herbami Polski i Litwy oraz wizerunkiem korony Jagiellońskiej (wg proj. Michała Łużeckiego), która w lipcu 1910 została umieszczona na zewnętrznej ścianie katedry łacińskiej we Lwowie (niezachowana). Zachowała się wmurowana tam w październiku 1917 brązowa tablica pamiątkowa Tadeusza Kościuszki z jego portretem w reliefie, modelowanym przez Zygmunta Kurczyńskiego, oraz z ornamentyką autorstwa S. (sygn.). Najpóźniejszą pracą S. z tej kategorii, a zarazem jego ostatnim znanym dziełem, był brązowy medalion portretowy wg proj. Bronisława Wiktora i Z. Kurczyńskiego do tablicy ku czci Romualda Traugutta na ścianie dzwonnicy lw. kośc. Bernardynów (1924, niezachowana).

S. wykonywał także prace w budynkach we Lwowie, m.in. wszystkie ozdoby z brązu we wnętrzu otwartego latem 1910 gmachu Izby Handlowo-Przemysłowej, a także figuralne i ornamentalne detale wyposażenia wnętrza apteki „Mariackiej” Stefana Stenzla (obecnie na pl. Mickiewicza 8) – brązowe i złocone, stylizowane w duchu biedermeieru, wg proj. Piotra Wójtowicza i Henryka Zaremby (1921, zachowane). W l. 1911-13 współpracował z Marianem Olszewskim i wg jego proj. wyk. w miedzi wywieszki tow. Sokół w Tarnopolu w kształcie tarczy ze stylizowanymi motywami rokokowymi (1911), secesyjną wywieszki apteki Marka Ettingera we Lwowie z figurą Archaniola Rafała (1913) oraz kilka innych wywieszek, eksponowanych w kwietniu 1913 na wystawie tow. Zespół we Lwowie (wszystkie niezachowane).

Mniejsze przedmioty S. sporządzał wg wzorów innych artystów albo wg własnych pomysłów. W 1896 wyk. wg proj. Stanisława Dębickiego berło Cechu Introligatorów lw. z brązowymi emblematami oraz herbami Polski i Litwy. Dla lw. Tow. Strzeleckiego „Bractwo Kurkowe” w 1897 zaprojektował i odlał (jako dar Rady Miejskiej) figury srebrnego i złotego kura zawieszone na łańcuchu jako odznaka dla „królów kurkowych”;

jego dziełem jest także puchar z blachy mosiężnej, posrebrzany, stanowiący nagrodę za strzelanie (w 1902 zdobył go Antoni Barszczewski). Ok. 1900-01 S. zrobił 2 lampy, oprawiając w brąz 2 naczynia gliniane ze szkoły ceramicznej w Toustem, które jako wł. hrabiny Dzieduszyckiej były eksponowane na wystawie Tow. Pol. Sztuka Stosowana w MNK w 1902. W t.r. wyk. metalowe karnety w stylu zakopiańskim na Bal artystów malarzy w Kasynie Miejskim, a w 1903 – nowe neogotyckie berło Tow. Kupców Lw. z brązowymi rzeźbami (postać Matki Boskiej, kulą i różą) wg proj. Alfred Kamienobrodzkiego (zaginione). W 1907 w pracowni S. przygotowano mosiężną odznakę (żeton) X Zjazdu Lekarzy i Przyrodników we Lwowie, w kształcie zapinki zakopiańskiej (MNK, MNW). Na Wystawie Kościelnej (przemysłu liturgicznego) we Lwowie w 1909 firma eksponowała wyroby brązowe, m.in. wielką plaketę z rytowaną kopią obrazu Maurycego Gottlieba *Żydzi w bożnicy*, medalion portretowy i popiersie Jana Matejki, medalion portretowy kardynała Albina Dunajewskiego (odlany wg modelu Józefa Hakowskiego). Ok. 1920 S. zaprojektował i zrealizował metalową odznakę „Obrońcom Rzęsny Polskiej 1 XI 1918 – 28 IV 1919”, z przedstawieniem orła w koronie, krzyża rycerskiego oraz gałązek dębu i wawrzynu (sygn., zb. pryw. we Wrocławiu).

Strzałkowski J., *Słownik medalierów*, W. 1982.

Reichman F.S., *Il. skorowidz stołecznego m. Lwowa z okazji PWK ...*, Lw. 1894 (dział ogłoszeń). – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, wyd. Reichman F., Lw. 1900, s. 187; Lw. 1913, s. 529; Lw. 1916, s. 286; Lw. 1917, s. 572. – *Książka adresowa m. Lwowa dla handlu i przemysłu*, wyd. Janowski J., IX, Lw. 1901, s. 15. – *Skorowidz przemysłowo-handlowy królestwa Galicji*, Lw. 1906, s. 190; Lw. 1912, s. 434. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego m. Krakowa i Lwowa*, IV, 1908, Kr. 1908, rozdz. II, s. 155, rozdz. IV, s. 17. – Sonnenschein M., *Lwowski skorowidz adresowy*, III, 1927/28, Lw. 1927, s. 10. – *Il. przew. po Lwowie*, Lw. 1928, s. 28. – Filipczak M.R., *Odznaki Obrońców Lwowa 1-22 XI 1918*, Semper Fidelis, 1990 nr 4-5, s. 6 (mylnie jako Sknurzyc Władysław). – Petrus J.T., *Kościół i klasztor Żółkwi*, Kr. 1994, s. 36 (jako Sknorzyl). – Biriulow J., *Secesja we Lwowie*, W. [1996], s. 116. – Kokociński L., *Przyczyńki do dziejów Mieszczańskiego Tow. Strzeleckiego we Lwowie*, Roczn. Lwowski 2008-09, W. [2010], s. 72, 80. – Betlej A., *Kościół św. Andrzeja i klasztor OO. Bernardynów*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj.*

ruskiego, t. 20, Kr. 2012. – Adamski J., Biernat M., Ostrowski J.K., Petrus J.T., *Katedra łacińska we Lwowie*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 21, Kr. 2013.

Kat. I. Wystawy Tow. „Polska Sztuka Stosowana”, MNK, Kr. 1902, s. 30 (jako Schnurzil). – Kat. Wystawy kościelnej (przemysłu liturgicznego) Ligi Pomocy Przemysłowej, Lw. 1909.

Prz. (Lw.), 1896 nr 129, s. 3. – Słowo pol., 1897 nr 139, s. 1; 1913 nr 152, s. 5. – Kur. lw., 1898 nr 141, s. 6; 1904 nr 218, s. 2, nr 232, s. 2, nr 304, s. 2; 1917 nr 483, s. 1; 1922 nr 68, s. 4. – Gaz. nar., 1902 nr 33, s. 2. – Gaz. lw., 1903 nr 282, s. 5; 1907 nr 160, s. 3; 1908 nr 1, s. 3-4; 1919 nr 141, s. 2 (Opalek M.). – Nowości il., 1904 nr 1, s. 3, 4, il. – Dz. pol., 1908 nr 4, s. 2, nr 454, s. 1-2. – Wiek Nowy, 1910 nr 2705, s. 8. – Nasz Kraj, 1909 nr 53, s. 14, nr 55, s. 11 (il.), nr 56, s. 15 (il.); 1910 nr 105, s. 3, nr 108, s. 8 (il.); 1911 nr 156, s. 7 (il.). – Świat, 1910 nr 30, s. 12 (il.). – Głos pol. (Tarnopol), 1911 nr 25, s. 1. – Kronika powsz., 1913 nr 18, s. 304 (Tretter M.). – Rękodzielnik, 1914 nr 7, s. 2-3 (Olszewski M.). – Kształt i Barwa, 1914 nr 1, s. 19 (il.). – Kur. Galicyjski, 2023 nr 3 (14-27 II), s. 28 (Kozłowska-Rys A.).

J. Biriulow

Skoczopol Alojzy (Skotchdopole Alois), malarz kościelny i cerkiewny pochodzenia niemieckiego, ur. 1829 lub 1830, zm. 6 III 1900 Stanisławów (w wieku 70 l.). W l. 1898-99 wykonał polichromię (przemalowana w 1958) w cerkwi Św. Paraskiewy we wsi Kozara k. Rohatyna (obecnie Kozari, Ukraina).

Kur. Stanisławowski, 1900 nr 755, s. 2. – Слободян В. [Slobodian W.], *Храми Рогатинщини*, Львів 2004.

J. Biriulow

Skoczopol Karło (Karol, Karl), malarz kościelny i cerkiewny, ur. ok. 1871, zm. 10 IX 1938 Stanisławów (w wieku 67 l.); syn malarza Alojzego (zob.), pradziad po kądzieli pisarza ukraińskiego Jurija Andruchowycza. Studiował malarstwo u ojca oraz w akademii wiedeńskiej (ok. 1904-06). Mieszkał z rodziną w Stanisławowie w l. 1907-38. Jest autorem ikon i malowideł ściennych. W 1928 namalował 2 ikony do cerkwi Św. Trójcy we wsi Pyszkowce k. Buczacza (obecnie Pyszkivci; zachowane). Ok. 1929-30 wykonał polichromię oraz ikony w cerkwi Św. Paraskiewy

we wsi Fitków k. Stanisławowa (obecnie Fyt'kiw k. Iwano-Frankiwska, Ukraina); w Muz. Etnograficznym w tejże wsi znajduje się ikona *Święci Włodzimierz i Olga* (ok. 1929-30) jego autorstwa. W 1931 S. wyk. polichromię w cerkwi Św. Jana Ewangelisty we wsi Łuh k. Delatyna (obecnie wieś w obrębie Delatyna, Ukraina), zniszczona. W 1936 namalował 2 ikony, w tym *Chrystus w ogrodzie oliwnym* (obie zachowane), w cerkwi Zaśnięcia Matki Boskiej we wsi Jabłonica k. Jarremcza (obecnie Ukraina).

Товариш: Календар на 1927 рік, Львів 1926, частина II, s. 24. – Kur. Stanisławowski, 1937 nr 74, s. 3; 1938 nr 37, s. 3. – Європейське мистецтво XV-XX ст., Дрогобич 1999, s. 84 (Типчук В.). – Andruchowycz J., Tajemnica. Zamiast powieści, przeł. Petryk M., Wołowiec 2008, s. 29. – Нова Зоря, 2011 nr 3 (879), s. 16 (Лозинський І.). – Credo, 2011 nr 9, s. 5. – Ковчег, 2015 nr 7, s. 468 (Скакун Р.). – Нова доба, 2016 nr 45 (8719), s. 1 (Шмигельський М.).

J. Biriulow

Skoczylas, kamieniarz, który w 1545 przybył z Krakowa do Wilna wraz z 3 kamieniarzami.

Kolankowski L., *Zygmunt August. Wielki Książę Litwy do r. 1548*, Lw. 1913. – Gizbert Studnicki W., *Wilno w rządzie stolic Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Wilno i ziemia wileńska. Zarys monograficzny*, Wilno 1930, t. 1, s. 154.

A.B.

Skoczylas Władysław, grafik, malarz, projektant tkanin, polichromii i druków, scenograf, rzeźbiarz, pedagog, działacz społeczny, ur. 3 IV 1883 Wieliczka, zm. 8 IV 1934 Warszawa; pochowany tamże na cmentarzu Powązkowskim w Alei Zasłużonych. Syn Franciszka, sztygara kopalni soli (w Wieliczce, a później w Bochni), i Józefy z Widomskich. Brat Klementyny (ur. 15 X 1873, zm. 24 I 1949), nauczycielki, Stanisława (ur. 1 III 1875, zm. 8 I 1968), inżyniera, profesora Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie i pol. wyższych uczelni w Londynie, senatora RP, ponadto Feliksa (ur. 1878, zm. 1953), urzędnika podatkowego i bankowego w Krakowie, Ludwika Franciszka (ur. 1881, zm. 1961) literata, pedagoga, publicysty, działacza oświatowego,

oraz Marii (ur. 3 VIII 1886, zm. 3 XI 1977, po mężu Bujalskiej), absolwentki UJ, nauczycielki historii, i Zofii (ur. 1889, zm. 1973, zamężnej Owińskiej), nauczycielki. 25 IX 1912 S. ożenił się z Heleną (używającą imienia Halina) z domu Bogdańską-Osmolską (ur. 1887, zm. 1959), z którą miał córkę Marię (ur. 16 XII 1913, zm. 1989) 1° voto Leszczyńską, 2° voto Urbanowiczową, malarkę i projektantkę wzorów dla przemysłu włókienniczego.

W Bochni, dokąd w 1888 przeniosła się z Wieliczki jego rodzina, S. uczył się (prawdopodobnie od 1889) w szkole ludowej (podstawowej), a w l. 1893-1901 w ośmioklasowym wyższym gimnazjum (dziś Liceum Ogólnokształcące im. Króla Kazimierza Wielkiego). Otrzymał stypendium, dzięki któremu w l. 1901-04 studiował w Kunstgewerbeschule w Wiedniu, gdzie na Kursie dla kandydatów na nauczycieli rysunków w szkołach średnich (Kurses für Lehramtskandidaten für das Freihandzeichnen an Mittelschulen) uczęszczał na zajęcia: z anatomii i rysunków figuralnych prowadzonych przez Antona von Kennera, z anatomii u Hermanna Hellera, z literatury i heraldyki u Rudolfa von Larischa, z wiedzy o stylach architektonicznych (wraz z ćwiczeniami z rys.) u Adolfa Ginzela oraz z historii sztuki u Eduarda Leischinga. Niewykluczone, że w tym czasie S. uczestniczył też w zajęciach z malarstwa ol. i rzeźby (do których szkoła umożliwiała dostęp), choć nie wynika to jasno z dokumentów Kunstgewerbeschule. W l. 1904-07 studiował w krak. ASP u Teodora Axentowicza (oba semestry r. akademickiego 1904/05 ukończył z oceną bardzo dobrą, w II półr. zdobył 3 pieniężne nagrody konkursowe za kompozycje oraz 2 nagrody za malarstwo), u Leona Wyczółkowskiego (w r. 1905/06 otrzymał ocenę celującą, w I półr. nagradzany za pejzaż i kompozycję, w II półr. za kompozycję; sr. medal na wystawie dorocznej; zapisany na I semestr 1906/07, nie uczęszczał, nagroda konkursowa za rys. wieczorny). Będąc studentem krak. Akademii, pracował w r. szkolnym 1904/05 jako nauczyciel pomocniczy rys. w gimnazjum oraz w szkole przemysłowej uzupełniającej w Bochni. 20 VI 1906 zdał państwowy egzamin nauczycielski w Krakowie, zdobywając uprawnienia do nauczania „rysunków wolnóręcznych w szkołach średnich z językiem wykładowym polskim”. W r. szkolnym 1906/07 był asystentem nauczyciela rysunków w I Szkole Realnej w Krakowie, a w 1907/08 pracował w II Szkole

Realnej we Lwowie jako zastępca nauczyciela rys. odręcznego i kaligrafii.

Od września 1908 S. mieszkał w Zakopanem, w pensjonacie „Staszeczkówka” przy Krupówkach 15 (dziś hotel „Sabała”, ul. Krupówki 11), a pracownię miał w wili „Zawrat”. Uczestniczył w życiu towarzyskim Zakopanego. Do grona jego znajomych należeli m.in.: Stefan Żeromski, Jan Kasprówic, Kornel Makuszyński oraz Karol Stryjeński, z którym połączyła go wieloletnia przyjaźń (po śmierci Stryjeńskiego wygłosił odczyt podczas zorganizowanej w IPS 5 IV 1931 akademii poświęconej zmarłemu). W Zakopanem pracował (od 1 IX 1909) jako zastępca nauczyciela rysunków figuralnych, ornamentalnych i anatomii w oddziałach rzeźby figuralnej i ornamentalnej w Szkole Przemysłu Drzewnego. Od 16 VIII do 6 IX 1911 uczestniczył w kursie dla nauczycieli zorganizowanym przez Radę Szkolną Krajową w Państw. Szkole Przemysłowej we Lwowie; 9 XI 1912 uzyskał tytuł służbowy profesora.

Działalność artyst. i pedagogiczną przerywał licznymi wyjazdami. Jeszcze w czasie studiów, od 1 II 1906 do 1 IX t.r., podróżował po Europie; był m.in. w Monachium, we Włoszech, w Szwajcarii i Paryżu; pod koniec t.r. wyjechał na 2 tygodnie do Belgii. Podczas wakacji 1907 odwiedził Niemcy (Bawaria, Nadrenia, Berlin, Drezno), a r. następną – ponownie Monachium (gdzie trwała Wystawa sztuk zdobniczych i przemysłu artyst.) oraz Wenecję i Florencję. W 1910, prawdopodobnie między lutym a czerwcem, przebywał we Francji; w Paryżu uczestniczył przez krótki czas w zajęciach z rzeźby prowadzonych przez Antoine’a Bourdelle’a w Académie de la Grande Chaumière. Drugą połowę rocznego urlopu otrzymanego w zakopiańskiej szkole (od 1 VIII 1910 do 1 II 1911) wykorzystał na podróży do Londynu (widział m.in. wystawę japońską), Belgii (w Brukseli trwała wówczas Wystawa Światowa) i Holandii oraz na ponowny pobyt w Paryżu (zapewne od jesieni 1910), gdzie aktywnie uczestniczył w życiu kulturalnym pol. kolonii artyst.; miał pracownię przy ul. Campagne Première 9 (w kamienicy zajmowanej przez wielu artystów). Zagraniczne wojaże przeplatały się z pobytami w kraju, gdzie S. prowadził zajęcia dydaktyczne. Na przełomie 1912 i 1913 (w ramach urlopu) po raz kolejny udał się do stolicy Francji i podjął tam studia graficzne. Następnie wyjechał do Lipska, gdzie ukończył „kursy techniczne sztuk graficznych”

w Königliche Akademie für graphische Künste und Buchgewerbe (studiował pół r., od marca do 23 VI 1913); drzeworytu uczył się u Hansa J. Bertholda.

Przebywając w ojczyźnie, od poł. 1913 do 1914, S. podróżował po Podhalu, Spiszu i Orawie, gdzie zbierał materiały do planowanej publikacji *Sztuka religijna ludu podhalańskiego* (nie wyd.), wykonując rys. drewnianych kościołów, dzwonnice, kaplic, architektury cmentarnej, kapliczek i krzyży przydrożnych (spory zespół prac w BN). Przewodniczył też, wspólnie z Marianem Heitzmannem, wycieczce naukowej zorganizowanej 8-9 VI 1914, podczas której wraz z 12 absolwentami Szkoły Przemysłu Drzewnego inwentaryzował zabytki sztuki ludowej z Nowego Targu, Waksmundu, Ostrowska, Łopusznej, Dębna, Maniów, Czorsztyna, Niedzicy. Prawdopodobnie latem 1914 podróżował również po Danii, Szwecji i Norwegii.

W 1914 został powołany do armii austro-węgierskiej; służył w pospolitym ruszeniu, nie brał jednak udziału w działaniach bojowych; zwolniony 6 X 1915 (całkowicie uwolniony od służby 4 IX 1917), powrócił do Zakopanego, gdzie mieszkał do 1918 i do marca t.r. pracował w Szkole Przemysłu Drzewnego (następnie, do 30 VI 1921 przebywał na formalnym urlopie). Wiosną 1918 planowano zatrudnienie S. jako profesora grafiki w Warsz. SSP, ale z powodu braku funduszy nie doszło do powstania projektowanej pracowni. Od kwietnia 1918 do 1 IV 1920 artysta pracował na Wydz. Architektury Politechniki Warsz., najpierw na stanowisku asystenta (od 1 IV do 30 IX 1918 prowadził ćwiczenia z rys. odręcznych), następnie wykładowcy rys. odręcznego (od 1 X 1918, jako docent), później zaś grafiki i rys. wieczornego (od 1 X 1919 do 1 IV 1920). Niebawem przeniósł się na stałe do Warszawy (ale współpracował z utworzoną w grudniu 1919 Wolną SSP w Zakopanem; bywał tam także w późniejszych latach, m.in. w 1927, kiedy zatrzymała go na dłużej kontuzja narciarska [?]). W Warszawie mieszkał przy ul. Brzozowej. Oprócz prowadzenia zajęć na PW pracował (od października 1918 do 1920) w Państw. Instytucie Pedagogicznym jako wykładowca rysunków pomocniczych. Od 1 IX 1920 do 1 XII 1922 był kierownikiem dawnej Szkoły (Klasy) Rysunkowej Wojciecha Gersona przy ul. Wierzbowej 11 w Warszawie, którą zreorganizował i przekształcił w Miejską Szkołę Sztuk Zdobniczych i Malarstwa (do kadry

nauczycielskiej dołączyli m.in.: Miłosz Kotarbiński, Jan Szczepkowski, Stanisław Noakowski, Edward Trojanowski; placówką tą S. interesował się również później: w 1931 wysunął proj. programu dwuletniego kursu przygotowawczego i trzyletnich kursów specjalistycznych; koncepcję tę miano zrealizować w 1939). Bezpośrednio po odejściu stamtąd objął stanowisko profesora grafiki w warsz. SSP; był także krótko jej dyrektorem (od 1 X 1929 do 24 V 1930). Od października 1923 do kwietnia 1934 prowadził zajęcia z rys. (tzw. akt wieczorny); w tym czasie (od semestru letniego) pełnił funkcję członka i przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej przy SSP (późniejszej ASP) dla nauczycieli rys.; w l. 1931/32-1933/34 uczył rysunków studentów I roku, a także kierował pracownią graficzną.

W l. 20. i 30. XX w., podobnie jak wcześniej, wiele podróżował: między latem a jesienią 1924 wyjechał do Włoch i Turcji (był w Konstantynopolu, co potwierdza tematyka prac wyst. w Salonie Garlińskiego pod koniec t.r.); w październiku 1925 przebywał we Francji (w Paryżu i Vichy), dokąd wracał jeszcze kilkakrotnie: od 15 X do 25 XI 1928 (w ramach urlopu) wyjechał na pobyt studyjny, podczas którego poznał technikę drzeworytu rylcem wielokrotnym; będąc we Francji po raz kolejny od sierpnia do 1 IX 1930, odwiedził m.in. Tadeusza Makowskiego, którego obraz *Kapela dziecięca* zakupił do Państw. Zb. Sztuki. Od końca kwietnia do maja 1932 odbył podróż do Włoch; uczestniczył w weneckim Biennale (na temat tego wydarzenia napisał cykl artykułów, opublikowanych w Gaz. pol. z t.r.: nr 111 z 27 IV, nr 129 z 10 V, nr 137 z 19 V, nr 140 z 22 V) i w Międzynar. Kongresie Sztuki w Wenecji trwającym od 30 IV do 5 V t.r. (relację zamieścił w Gaz. pol., nr 144 z 26 V); w drodze powrotnej zatrzymał się w Wiedniu, skąd nadal nadsyłał korespondencję do Gaz. pol.

Obdarzony żywym temperamentem i zacięciem społecznikiem, angażował się czynnie w życie artyst. kraju i poza jego granicami. W czasie studiów należał do stow. Bratnia Pomoc studentów ASP w Krakowie (od jesieni 1905 sprawował funkcję prezesa). W l. 1905-09 działał w konspiracyjnym niepodległościowym Zw. Młodzieży Pol. „Zet” (do którego należeli również jego brat Mieczysław oraz Jerzy Bujalski, przyszły szwagier; w 1908 S. brał udział w Zjeździe Centralnego „Zetu” we Fryburgu) i w Nar. Zw.

Robotniczym, związanym z Ligą Nar. Był współzałożycielem Tow. młodzieży polskiej kształcącej się w wyższych zakładach naukowych w Krakowie „Zjednoczenie” (w 1906). Wraz z innymi członkami Ligi Nar. spowodował w 1908 oderwanie się Wydz. Bojowego Ligi i przekształcenie w Pol. Zw. Wojskowy. Był także jednym z założycieli i członkiem TAP w Paryżu (10 I 1911 uczestniczył w zebraniu inauguracyjnym).

Na pocz. 1909 dołączył do Tow. Tatrzańskiego; należał do Zakopiańskiego Oddz. Narciarzy tegoż tow.; wziął udział w dorocznym Ogólnym Zgromadzeniu Sekcji Ludoznawczej towarzystwa (w Dworcu Tatrzańskim, 15 II 1914) i został wybrany na członka Komisji kontrolującej (rewizyjnej) Sekcji; uczestniczył w cyklu odczytów zorganizowanych przez Tow., m.in. wygłosił prelekcję *Sztuka podhalańska* (w Dworcu Tatrzańskim, 5 III t.r.) i opublikował artykuły na ten temat w czas. Zakopane (1914 nr 10, s. 1-2: *Historia rozwoju stylu zakopiańskiego*, nr 12, s. 2-3: *Sztuka podhalańska*). 25 III 1909 został zastępcą prezesa Tow. Sztuka Podhalańska, a w 1911 prezesem. 19 XII 1909 w Miejskim Muz. Przemysłowym we Lwowie wygłosił wykład *Sztuka zdobnicza ludowa na Podhalu i wpływ jej na twórczość artystów*, który towarzyszył wystawie prac uczniów i pedagogów Szkoły Przemysłu Drzewnego w Zakopanem. W t.r. w ramach działalności Tow. Sztuka Podhalańska wygłosił odczyt *O estetyce mieszkania*. Wstąpił też do Tow. MTZ 19 VIII 1911 (z zarządu wystąpił na dorocznym zebraniu 26 VIII 1912).

W Warszawie należał do Tow. Przyjaciół Sztuk Graficznych (przed 13 III 1914 otrzymał I nagr. w wysokości 100 rubli w konkursie na roczny bilet członkowski, ogłoszony przez Tow.) oraz w l. 1918-31 do TZSP (od maja 1919 był członkiem Komitetu TZSP, w 1920 wiceprezsem). W 1924 wziął jednak udział w bojkocie Zachęty; t.r. opublikowano w Kur. warsz. (nr 154 z 2 VI, s. 7) jego tekst *Walka o Zachętę*, polemiczny wobec artykułu Stefana Popowskiego (nr 150 z 29 V, s. 11); później nigdy już nie wystawiał tam swoich prac (choć od 1925 miał tytuł członka rzeczywistego TZSP). Wszedł w skład komitetu wykonawczego Pierwszego Powsz. Zjazdu Pol. Artystów Plastyków i Delegatów Rady Sztuki w Warszawie (6-10 III 1919); przyczynił się do powstania Zw. Pol. Artystów Grafików (ZPAG). W tym czasie uczestniczył też w Zjeździe Podhalan w Nowym Targu (11 VIII 1919), podczas którego wygłosił

referat *O artyst. kulturze Podhala* (tekst opublikowano w czas. *Echo Tatrzańskie*, 1919 nr 5, s. 2-3). 19 XII t.r. wziął również udział w zorganizowanej przez Min. Sztuki i Kultury naradzie dot. doboru eksponatów na XII Biennale Sztuki w Wenecji (oprócz S. uczestniczyli m.in.: Józef Mehoffer, Apoloniusz Kędzierski, Henryk Szczygliński, Karol Tichy, Edward Trojanowski). Od 29 do 30 I 1921 S. przewodniczył Zjazdowi Art. Plastyków w Krakowie, podczas którego dyskutowano na temat utrzymania Min. Sztuki i Kultury oraz Rady Sztuki; został wybrany na prezesa Komitetu Wykonawczego Zw. Plastyków (26 XI 1932 przemawiał na otwarciu trzydniowych obrad Zjazdu Pol. Art. Plastyków, zorganizowanym w siedzibie Tow. Lekarskiego w Krakowie w związku z obchodami 25-lecia śmierci Stanisława Wyspiańskiego). W maju 1921 wszedł w skład Rady Sztuk Pięknych przy Min. Sztuki i Kultury jako przedstawiciel sekcji grafiki. Jeszcze w t.r. objął w Krakowie stanowisko prezesa zarządu nowo powstałego Zw. Plastyków Pol. Na pocz. 1922, wspólnie z Wacławem Borowskim i Eugeniuszem Zakiem, utworzył Stow. Artystów Pol. Rytm. Był współzałożycielem Pol. Instytutu Sztuk Pięknych w Warszawie (z siedzibą przy ul. Frascati); 9 XII 1924, podczas Walnego Zgromadzenia w Krakowie wybrany na członka-współpracownika Oddz. Warsz. (jednak poza utworzeniem czas. Sztuki Piękne instytut nie prowadził prawie żadnej działalności). W t.r. został członkiem rzeczywistym Verein deutsche Buchkünstler w Lipsku oraz członkiem rzeczywistym Salon d'Automne w Paryżu. W 1925 zainicjował utworzenie Stow. Art. Grafików Ryt, skupiające gł. jego uczniów. Od 1926 uczestniczył w pracach TOSSPO, będąc jednym z wiceprezów i przewodniczącym Sekcji Plastyków. W 1926 wstąpił do stow. Nemzeti Szalon w Budapeszcie, a w 1928 został członkiem tow. art. Manes w Pradze. Od 1928 kierował Pol. Klubem Artyst., organizując wystawy i odczyty na temat plastyki, teatru i literatury, m.in. był gospodarzem cyklu wykładów połączonych z dyskusją „Sztuka a Państwo”. 1 VII 1929 przyznano mu subwencję Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na organizację i uruchomienie IPS; w 1930 doprowadził do realizacji tego zamierzenia, chociaż musiał – z racji otrzymania jedynie połowy kwoty potrzebnej do budowy pawilonu wystawowego – rozwinąć (wraz z Karolem Stryjeńskim) prywatną akcję podpisywania weksli i szukania poręczycie-

li. 21 IX 1931 został prezesem IPS (był prezesem Komitetu Gł. kadencji: 1931-32, 1932-33, 1933-34; wygłaszał odczyty, m.in. o grafice w Warszawie i Łodzi). Od 25 V 1930 pełnił funkcję dyrektora Departamentu Sztuki w Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, z której ustąpił 15 X 1931, protestując przeciwko zredukowaniu departamentu do wydziału. Powrócił wówczas do pracy w ASP. W 1932 mianowano S. korespondentem Królewskiej Jugosłowiańskiej Akademii Umiejętności. 7 IX 1933 dołączył do Komitetu Obywatelskiego Pożyczki Nar.

Od czasu studiów S. brał udział w licznych konkursach plastycznych, m.in.: w 1904 w konkursach na ekslibris bibl. Miejskiego Muz. Przemysłowego we Lwowie (rozstrzygnięcie w kwietniu t.r.; zdobył II nagrodę, pierwszej nie przyznano) i na proj. godła, zorganizowany przez Komitet Wystawy Przemysłu Metalowego w Krakowie (wyniki ogłoszone w czerwcu t.r.; praca S. nagrodzona), a w 1905 w konkursie na afisz Balu Artyst. w Krakowie, który odbył się 5 II t.r. w salach „Sokoła” (s. otrzymał I nagrodę; prawdopodobnie brał udział także w proj. i wyk. dekoracji wnętrz w „stylu japońskim”). Kilka lat później, 14 XII 1913, wziął udział w konkursie na proj. kilimu, zorganizowanym przez Muz. Przemysłowe we Lwowie, zdobywając II nagrodę (pierwszej nie przyznano; kilim eksponowano w grudniu t.r. na I Krajowej wystawie kilimów w Instytucie Technologicznym we Lwowie). W marcu 1922 w konkursie Tow. Sztuka Podhalańska i MTZ na proj. dekoracji wnętrz gmachu Muzeum (w jury: Wojciech Brzega, Ksawery Prauss, Tymon Niesiołowski, Alfred Terlecki i Leon Wyczółkowski) otrzymał II nagrodę.

Wielokrotnie sam zasiadał w jury konkursów artyst. i sprawował funkcję komisarza wystaw. 29 VI 1909 wszedł w skład komisji konkursu na zabawkę, rozpisanego przez Tow. Sztuka Podhalańska. W TZSP był jednym z jurorów Salonu 1919 i 1923/24 (w dziale grafiki), a w Pol. Klubie Artyst. – Wystawy czarno-białej zorganizowanej przez sekcję plastyków w 1920. We wrześniu 1922 znalazł się w jury (razem z Józefem Czajkowskim i Jerzym Warchałowskim) konkursu na materiał obiciowy i dywan na Wystawę Sztuk Dekoracyjnych w Paryżu 1925; w 1923 został zastępcą Warchałowskiego w przewodniczeniu Komitetowi Wykonawczemu pol. działu na tejże wystawie. Od paź-

dziennika 1922, wraz ze Stanisławem Ostrowskim i Antonim Buszkiem, został upoważniony przez Biuro Propagandy Zagranicznej i Prezydium Rady Ministrów do zorganizowania objazdowej (określonej) wystawy grafiki pol. i batiku za granicą; ekspozycja była prezentowana w Zachęcie, a następnie m.in. w Londynie, Brukseli, Amsterdamie, Hadze, Kopenhadze i Sztokholmie.

W 1927 był w komisji konkursu na plakat lotniczy oraz plakat PWK, w 1928 – w jury I Salonu Grafiki Pol., Nagrody Artyst. m.st. Warszawy, wystawy krak. Zw. Plastyków, Salonu Jesiennego w Paryżu, w 1929 – konkursu na malowidła w sali sejmowej, w 1930 Salonu listopadowego IPS, w 1931 – konkursu na rzeźbę o tematyce sportowej oraz na plafony wawelskie, a także na pomnik gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie i mauzoleum na Grochowie, na pomnik Adama Mickiewicza w Wilnie, w 1932 – na plakat reklamowy firmy Chlorodont, w 1933 – na plakat Salonu zimowego IPS, Państw. Odznaki Sportowej, firmy Elida, linii pol.-palestyńskiej Transatlantycznego Tow. Okrętowego, Loterii Państw., Min. Komunikacji pod hasłem „Polska kraj turystyki zimowej” oraz konkursu Mennicy Państw. na monety upamiętniające wiedeńskie zwycięstwo Sobieskiego oraz powstanie styczniowe.

Od 29 IV do 30 VI 1927, jako członek TOSSPO, był komisarzem działu pol. Międzynar. Wystawy Grafiki we Florencji. W październiku 1931 S. zorganizował w Pol. Klubie Artyst. (hotel Polonia) wystawę wydawnictw Jakuba Mortkowicza. W warsz. IPS współorganizował w 1933 I Międzynar. wystawę drzeworytu (przewodniczył jury; swoje prace wystawiał poza konkursem) oraz wystawę artystów Związku Radzieckiego i Ukrainy (od 4 III do 9 IV t.r.), a także wystawę sztuki pol. w Moskwie (między 12 XI a 12 XII t.r.). W grudniu 1933 S. wziął udział w zorganizowanej przez IPS wycieczce do ZSRR; w Moskwie wygłosił odczyt *Organizacja życia artyst. w Polsce*; 18 I 1934 przedstawił w IPS referat *Sztuka w ZSRR*. Wystąpił jeszcze 22 II t.r. z prelekcją *Salony doroczne, ich braki i zalety* i wypełniał w tym czasie swoje normalne obowiązki, ale mniej więcej miesiąc później nagle źle się poczuł; okazało się, że ma zaawansowaną białaczkę, na którą zmarł po kilkunastu dniach.

25 IV 1927 został odznaczony komandorią II klasy Orderu Białej Róży Finlandii, 27 XI 1929 – Krzyżem Oficerskim, a pośmiert-

nie Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (Polonia Restituta).

S. wystawiał w Krakowie – w TPSP na wystawach „nieustających” w 1903, 1905, 1906, 1909 oraz w 1910, 1912, i 1916, na innych wystawach w 1908 (wystawa artystów pol.), 1911 (wystawa jesienna), 1914 (Salon wiosenny), z TAP Sztuka w 1916 i 1918, na wystawie Legiony w sztuce w 1916, na I Wystawie Ekspresjonistów Pol. w 1917, z Rytmem w 1923, na Wystawie Niezależnych oraz na wystawie bieżącej w 1928, na I Wystawie Warsz. ZZPAP w 1929, na Jubileuszowym Salonie krak. w 1930 oraz z Rytem w 1931; we Lwowie – w Muz. Przyrodoznawczym na wystawie pokonkursowej (z zakresu sztuki stosowanej) 1904, w TPSP w 1906, 1908-10, na wystawach wiosennych 1911 i 1912, na wystawie podhalańskiej w 1911, na Wystawie współcz. sztuki pol. 1913, a także w 1914, 1916-17, 1920, 1922, 1925, 1928 (m.in. ze Zw. Pol. Art. Grafików), 1929, 1930 (m.in. z Rytem), 1931 (z Rytem); w Poznaniu wystawiał – w TPSP 1904, 1910, 1921, 1930, w Muz. Wielkopolskim 1928, 1929 (z Rytmem i Rytem) oraz t.r. na PWK (otrzymał Wielki zł. medal). Wiele wystaw, w których uczestniczył S., odbyło się w Warszawie – w TZSP 1907-13, 1914 (wystawa graficzna laureatów II konkursu im. Henryka Grohmana, I nagroda za drzew. *Profil górała*), 1917, 1918 (XXI wystawa TAP Sztuka i Wystawa wiosenna artystów warsz.), 1919 i 1919/20 (nagroda ufundowana przez Magistrat m.st. Warszawy za proj. plakatu wystawy i zaproszenia z kompozycją *Sztuka*), 1920 (wystawa współcz. grafiki pol. zorganizowanej przez Biuro Propagandy Zagranicznej przy Prezydium Rady Ministrów), 1921 (Salon doroczny wiosenny i zimowy), 1921 (z TAP Sztuka), 1922 (pierwsza wystawa Rytmu oraz Pierwsza wystawa określona grafiki pol. prezentowana także w Płocku, Włocławku, Toruniu, Bydgoszczy, Grudziądzu, Poznaniu, Kaliszu, Łodzi, Piotrkowie, Radomiu, Kielcach, Częstochowie, Cieszynie, Przemyślu, Lwowie, Stanisławowie, Tarnopolu, Lublinie, Brześciu, Białymstoku, Łomży, Mławie, Suwałkach, Grodnie, Wilnie), 1922/23 (Salon), 1924 (ze Zw. Grafików, z Rytmem); ponadto wystawiał w Warszawie w Hotelu Polonia w Pol. Klubie Artyst. w 1919 (I Wystawa formistów), 1920 (wystawa czarno-biała i VI wystawa formistów), 1921 (Salon doroczny [wiosenny]), 1926, 1929 (Pierwsza wystawa drzew. Stow. Art. Grafików Rytm); w Salonie Pol. Sztuki Nowoczesnej

przy ul. Bodouena 3 w 1920 (2 wystawy zbiorowe obrazów różnych art., na drugiej pokaz „Teki zbójnickiej” S.); w Podchorążówce w Łazienkach Królewskich na III wystawie Rytmu 1923, a także w Salonie Czesława Garlińskiego w 1924 (z Rytem), w styczniu 1926 (z Rytem), w maju 1927 (VIII wystawa Rytmu), w listopadzie i grudniu 1929, w 1930 i 1931 (z Rytem), 1932; w Warsz. Tow. Artyst. 1924, w Salonie Kooperatywy Zw. Zaw. Pol. Art. Malarzy (Salonie Lewickich przy ul. Marszałkowskiej 69) w grudniu 1925 (wystawa wspólna ze Stanisławem Rzeckim, Wacławem Wąsowiczem i Tadeuszem Noskowskim), 1928, 1929 (wystawa gwiazdkowa), w sali ZPAP przy ul. Nowy Świat 19 na Salonie grafiki pol. od stycznia do lutego 1928; poza tym uczestniczył w wystawach w IPS: w 1930 (wystawa sztuki ludowej w tymczasowej siedzibie w Kamienicy Baryczków), 1930/31 (Salon listopadowy). 1931/32 (II Salon zimowy), 1932 (w marcu i kwietniu z Rytem, w maju na Salonie Rytmu), 1932/33 (III Salon zimowy), 1933 (I Międzynar. wystawa drzew.), 1934 (IV Salon zimowy); w Kamienicy Baryczków w 1927 (wystawa: Sztuka pol. w zb. państwowych) i 1932 (stała wystawa Galerii Sztuki Polskiej 1932); brał też udział w Ruchomej wystawie sztuki 1932. S. prezentował prace również w Zakopanem – w hotelu Morskie Oko na wystawie sztuki art. zakopiańskich (od 24 I 1909), w willi Jutrzenka przy Krupówkach na I wystawie Tow. Sztuka Podhalańska (od 21 XII 1909 do 21 I 1910), w sali Bazaru Pol. w 1911 (Konkurs graficzny im. H. Grohmana, I nagroda za *Głowę starego górala*, akwaf.), na kolejnych wystawach Tow. Sztuka Podhalańska w 1912 (luty i marzec oraz w sierpień), na pierwszej nieoficjalnej wystawie Formistów w październiku 1916, poza tym w 1920, 1922, 1928 (z uczniami Szkoły Przemysłu Drzewnego); w Sosnowcu – na III Wystawie TAP Sztuka 1911; w Wadowicach – 1911 (wystawa zorganizowana przez miejscowe Koło Tow. Szkoły Ludowej); w Bochni – w salach Szkoły Wydziałowej Żeńskiej im. Św. Kunegundy 1913; w Wilnie – 1914, 1928 (w gmachu Lutni), 1931, 1932; w Łodzi – w Miejskiej Galerii Sztuki 1924 (z Warsz. Tow. Artyst.), 1925, 1927, 1928, 1931, 1932, 1934, w Galerii w Parku Sienkiewicza (IPS) listopad-grudzień 1931; w Zamościu – 1926; w Częstochowie – w sali sejmiku 1927; w Bydgoszczy – 1928; w Inowrocławiu – w sali Banku Miejskiego 1928; w Gdyni – 1929; w Toruniu

– w sali Strzelnicy 1929; w Kaliszu – w sali gimnazjum 1930; w Lublinie – w Muz. Lubelskim w kwietniu i maju 1931 (z Rytem), na wystawie objazdowej IPS-u 1932; w Lesznie – w gmachu Sądu Okręgowego 1932; w Płocku – 1932, 1934; we Wrocławiu – w Szkole Technicznej 1932; w Kazimierzu Dolnym 1934.

Wystawy za granicą: we Francji, m.in. w Paryżu – w 1913 styczeń: Exposition de la Société des Artistes Polonais à Paris (w siedzibie TAP, rue Denfert-Rochereau 32); kwiecień - czerwiec: Salon de la Société nationale des beaux-arts (Grand Palais des Champs Elysées), później, w 1921, na tymże Salonie wystawa sztuki pol., ponadto Salon d'Automne 1922 (10 drzew., wyróżniony nadaniem godności członka rzeczywistego tegoż salonu), 1923, 1924, 1928, 1929, 1931, 1934, wystawa Młodej Polski (Jeune Pologne) w Musée Crillon 1922, Międzynar. Wystawa Sztuk Dekoracyjnych i Przemysłu Nowoczesnego 1925 (dyplom honorowy za tkaninę *Lowy* oraz zł. medal w dziale książki), Troisième Exposition de la Gravure sur Bois originale en Europe w Musée des Arts Décoratifs (Pavillon de Marsan) w 1928, wystawa pol. sztuki nowoczesnej w Galerie Éditions Bonaparte 1929, Salon International du Livre d'art w Petit Palais 1931; w Lyonie – 1933; w Austrii, w Wiedniu – w 1912 (marzec – lipiec) XLI wystawa wiedeńskiej Secesji i w 1928 (luty - sierpień) wystawa sztuki pol. zorganizowana przez TOSSPO jako XCVII wystawa tegoż stow. (Ausstellung Bildender Künstler Wiener Secession. Polnische Kunst), przeniesiona potem do Budapesztu; we Włoszech: w Wenecji – w 1920 XII Biennale, w 1926 XV Biennale, w 1930 XVII Biennale (wystawa grafiki pol. w pawilonie włoskim) i w 1932 XVIII Biennale; we Florencji – Międzynar. wystawa książki w 1922 i 1925, wystawa grafiki (II Esposizione Internazionale dell'Incisione Moderna) w kwietniu 1927; w Mediolanie – wystawa współcz. grafiki pol. 1924 (S. uczestniczył ze swoimi studentami); w Rzymie – w 1924, w 1925 (III Biennale Romana, z Rytem), w 1934 (II międzynarod. wystawa sztuki religijnej [kościelnej]); w Padwie – w 1932 (wystawa sztuki religijnej); w Holandii: w Hadze – w 1921 (wystawa grafiki pol., 8 prac S. kupionych do Nar. Muzeum Miejskiego), w 1929 (luty: wystawa Poolsche Kunst. Tentoonstelling w salach stow. Pulchri Studio, TOSSPO) oraz w Amsterdamie – w 1928 wystawa olimpijska w Stedelijk Museum (III nagroda, br. medal w dziale

malarstwa za akw.: *Łucznik* [stojący], *Łucznik* [klęczący], inaczej *Próba łuku*, *Diana*, *Św. Hubert*); poza tym w Lipsku – w 1924 (wystawa pol. grafiki i książki w Deutsches Museum für Kunst und Schrift) i w 1927 (Międzynar. wystawa zdobnictwa książkowego); w Pradze – 1924, 1925 (ze Zw. Pol. Art. Grafików), 1927, 1928, 1934 (Wystawa pol. grafiki użytkowej w Muz. Artyst.-Przemysłowym); w Brukseli – w 1925 (wystawa książki pol. w Muz. Książki), 1928/29 (wystawa sztuki pol. w Palais des Beaux Arts); w Budapeszcie – w 1926 (wystawa grafiki pol.), 1928 (wystawa sztuki pol. w Nemzeti Szalon, TOSSPO); w Helsinkach – 1927 (muz. Ateneum, TOSSPO); w Koszycach – 1927; w Sztokholmie – 1927 (Uställning av Polsk Konst, TOSSPO); w Zurychu – 1929 (międzynar. wystawa grafiki); w Bukareszcie – 1930 (TOSSPO); w Kopenhadze – w 1930 (wystawa sztuki pol. w pałacu Charlottenborg); w Ottawie – 1930/31 (Exhibition of Contemporary Polish Prints w Galerii Narodowej w National Gallery of Canada; wystawa pokazywana od stycznia 1931 do kwietnia 1932 w innych miastach Kanady); w Chicago – 1930 (Międzynar. wystawa litogr. i drzew. w The Art Institute of Chicago); w Londynie – 1930 (wystawa grafiki pol., TOSSPO), 1931 (wystawa grafiki pol. w British Museum, dary Zw. Pol. Art. Grafików); w Tokio – 1930 (wystawa współcz. grafiki pol., TOSSPO); w Buffalo – w 1931; w Zagrzebiu – w 1931 (wystawa grafiki pol. w Salonie Ulrich), 1933 (wystawa w Umjetnički paviljon); w Edynburgu – w 1932 (Międzynar. wystawa sztuki); w Buenos Aires – w 1933 (wystawa grafiki pol. w Palais de Glace); w Moskwie – 1933 (wystawa współcz. sztuki pol. w Galerii Tretiakowskiej, TOSSPO); w Nowym Jorku – 1933 (wystawa sztuki pol. w Brooklyn Museum of Art), 1934 (wystawa grafiki pol. w Nicholas Roerich Museum); w Barcelonie – w 1934 (wystawa współcz. grafiki pol.); w Rydze – 1934 (Wystawa pol. sztuki współcz., wcześniej prezentowanej w Moskwie, TOSSPO); w Tallinie – w 1934 (TOSSPO).

Wystawy indywidualne S.: Kraków – w TPSP 1908, 1911 (kolekcja), 1922, 1928, 1931 (marzec); Lwów – TPSP w 1908 (kolekcja), 1909, 1912 (styczeń, luty), 1914, 1927 (w Domu Sztuki); Warszawa – TZSP w 1908, 1910 (35 prac), 1912, 1913 (kolekcja), 1917 (wśród wystaw indywidualnych innych art.), 1919 (listopad), 1921, 1923, 1925 (na Salonie Sztuki Zw. Zaw. Pol. Art. Malarzy,

wspólnie ze Stanisławem Rzeckim i Wacławem Wąsowiczem); ponadto w Domu Sztuki przy ul. Chmielnej: wystawa pt. Kazimierz nad Wisłą w grudniu 1926 i wystawa akwarel w grudniu 1927 - styczniu 1928, ponadto w Salonie Czesława Garlińskiego: w październiku 1923 (razem z Wacławem Borowskim), w grudniu 1924, 1929, 1932, 1933 (w październiku, członkowie Rytu wręczyli S. pamiątkowy adres oraz dyplom Honorowego Członka Stow.) i w IPS w 1931; w Poznaniu – w TPSP w kwietniu 1909 i w lutym 1928; w Łodzi – w Miejskiej Galerii Sztuki w październiku 1924; w Paryżu – w Galerii Zak 1928, 1931. W 1934 otwarto w warsz. IPS wystawę pośmiertną S. przeniesioną w 1935 do Łodzi (IPS), Krakowa (TPSP) i Poznania (Muz. Wielkop.).

S. uważany jest za twórcę współcz. drzeworytu pol. i popularyzatora tej techniki graficznej. Inspiracje czerpał ze sztuki ludowej Podhala oraz drzeworytów z XV i XVI w. Wychowany w atmosferze sztuki Młodej Polski, przeciwstawiał się jej wyrafinowanej stylizacji, negując jednocześnie naturalistyczne tendencje impresjonizmu. Dojrzałość artyst. osiągnął na początku l. 20. XX w. Jego sztuka – o jasno sprecyzowanej formie, oparta na mocnej, czytelnej konstrukcji i ładzie, poparta dynamiczną osobowością artysty – stała się wówczas synonimem sztuki prężnego młodego państwa, choć sam S. daleki był od łączenia sztuki z polityką.

Początkowo zajmował się malarstwem i rzeźbą (w 1905 w TPSP w Krakowie przedstawił gipsowe *Studium głowy*), a także sztuką dekoracyjną (np. w 1904 otrzymał nagrodę TPSP w Krakowie za proj. pieca majolikowego). W czasie studiów w krak. ASP tworzył (niezachowane) olejne „notatki pejzażowe, głównie w tonach fioletowo-różowych, malowane pod wpływem głównie Stanisławskiego i innych profesorów z Akademii, najczęściej na niezagruntowanych tekturach, co nadawało pracom specyficzną matowość” (Stanisław Woźnicki).

Po osiedleniu się w Zakopanem studiował sztukę ludową regionu. W tym czasie z powodu choroby skóry zrezygnował z rzeźbienia oraz malarstwa ol. i zajął się wyłącznie akw. W tej technice malował m.in. widoki tatrzańskie i włoskie, upraszczając kompozycję i stosując ciemne, nie zlewające się plamy barwne. Zajmował się wówczas dekoracją wnętrz: przed sierpniem 1912 zaprojektował malowidła ścienne wszystkich sal

i urządzenie wnętrza salonów „towarzyskich” w Zakładzie Wodolecznym dra Andrzeja Chramca w Zakopanem (polichromie zrealizowane, znane z fot.), a w 1921 polichromie Muz. Tatrzańskiego (teka z proj. polichromii hallu, m.in. *panneaux décoratifs: Lucznik, Walka z niedźwiedziem, Walka górali ze Szwedami, Junacy*, rys. poręczy i schodów, MTZ). Podhalańskie motywy zdobnicze wykorzystał w proj. sztuki stosowanej – na Wystawie sztuki podhalańskiej we Lwowie w 1911 pokazano wyk. wg jego pomysłu 4 kilimy, portiery (w pracowni „Kilim” w Zakopanem), kredens, półkę i ławę (w pracowni Wojciecha Brzegi). Zanim S. sięgnął po technikę drzeworytu, projektował tkaniny. Ok. 1911, w ramach współpracy ze stow. „Kilim” (związany z Tow. Sztuka Podhalańska) S. wykonał (zgromadzone obecnie w zb. MTZ) projekty tkanin *Zbójnicy, Pietà* (oba akw., gwasz), rys. kilimowe: *Ukrzyżowanie, Pietà*, oba ok. 1911, *Wazonik, Lasem idzie zbójnicek...*, oba ok. 1911-13, wszystkie tusz, pióro, *Trzy wazony*, oł., atrament, kredki, ok. 1911-13, *Twarz Matki Boskiej z kilimu Pietà*, oł., ok. 1911; zachowały się utkane wg tych wzorów kilimy płochowe: *Zbójnicy*, ok. 1911, *Ukrzyżowanie, Pietà*, oba 1911, *Lasem idzie zbójnicek...*, ok. 1911-13, a także kilim *Parzenice (lambrekin)*, ok. 1911-13 (wszystkie wyk. w pracowni „Kilim”). „Tkaniny, które zaprojektował Skoczylas dla «Kilimu» – zauważyła Maryla Sitkowska (2015) – były pierwszą tak radykalną próbą adaptacji do sztuki wzorów ludowych. Poprzedzały pod tym względem i własne dokonania Skoczylasa, w tym przede wszystkim jego drzeworyty, i poszukiwania nowych form artystycznych w kręgu formistów, którzy kilka lat później sięgnęli po te same wzory”. Kilimy proj. S. tkano także w wytwórni Stefana Galana w Glińianach pod Lwowem.

W l. 20. XX w. S. namalował akwarelowe widoki Krzemieńca i Kazimierza Dolnego, kilka portretów (m.in. *Portret córki w kwiecistej sukience*, akw., oł., ok. 1926-28, Muz. Żup Krak. w Wieliczce) i scen rodzajowych (*Dziewki z owocami*, akw., 1926). Prace pokazane na VII wystawie Rytmu oraz na wystawie indywidualnej S. w Domu Sztuki (1927) wzbudziły krytyczne opinie. Recenzenci (Wacław Husarski, Mieczysław Treter) zarzucali artyście niedostateczne opanowanie techniki akwarelowej przejawiające się w rozdzwisku między monumentalnością założeń kompozycyjnych a możliwościami technicznymi farb wodnych, jak

również malarską twardość, brak harmonii walo-rów, niedbałą kolorystykę.

Na przełomie 1910 i 1911, podczas pobytu w Paryżu, S. zainteresował się grafiką, przede wszystkim technikami metalowymi (akwaf., sucha igła, miedz., miękki werniks), w mniejszym stopniu zaś litografią i linorytem. Wg Maryli Sitkowskiej (2015) na wczesną twórczość graficzną S. mogli wywrzeć wpływ: pośrednio Józef Pankiewicz, a bezpośrednio Jan Rubczak (podobnie jak S., studiował w Krak. ASP, a ok. 1911 mieszkał w Paryżu pod tym samym adresem w dzielnicy Montparnasse). Jedne z pierwszych akwafort i suchorytów S. są dat. na 1910 i powstały prawdopodobnie w czasie pobytu w stolicy Francji. Do wczesnych prac graficznych należą m.in.: *Autoportret* (akwaf. i sucha igła, 1910), widoki architektury Krakowa (*Rynek, sucha igła, Kurza Stopka*, akwaf., *Klasztor Norbertanek*, technika mieszana, 1911) i Lwowa (*Kości. Dominikanów we Lwowie, Cerkiew wołoska we Lwowie*, 1912, obie akwaf.), portrety (*Portret Ireny Solskiej, Stary baca, Głowa górala*, 1912, sucha igła). W początkowym okresie twórczości S. chętnie podejmował w swoich rycinach tematy baśniowo-symboliczne (*Walka ze smokiem, Wykroty i kobieta*), a także związane z mitologią słowiańską (*Dworzyszcze*).

W 1913 zainteresował się techniką litografii (*Portal, Studium starca, Ogród Luksemburski*). Ostatnie prace w technikach metalowych stworzył w 1925 (*Domy w Kazimierzu*, sucha igła). „Akwaforty, suche igły, sztychy stylistycznie i formalnie trzymają się głównego nurtu sztuki przełomu wieków. Określają je terminy: realizm, symbolizm, impresjonizm. Tym bardziej uderza dystans, jaki dzieli je od powstających równolegle, od 1913 roku, drzeworytów” (Sitkowska, 2015). Drzeworyty zajmowały główne miejsce w twórczości graficznej S. (jednymi z pierwszych rycin w tej technice były: *Światowid, Dziewczyna na łące, Oblężenie, Wesele góralskie*). Dominują w nich tematy związane z Podhalem, góralami, z legendami zbójników tatrzańskich, które stały się niejako znakiem rozpoznawczym artysty dla szerokiego kręgu odbiorców. W l. 1913-18 ukształtował się indywidualny styl S. jako grafika. Jednym ze źródeł inspiracji jego sztuki było malarstwo na szkle, z charakterystycznymi elementami, takimi jak stylizacja, harmonijna kompozycja, płaskie tło. Prace S. nawiązują do tego rodzaju sztuki poprzez dążenie do lapidarności i dekora-

cyjności. Kompozycje, poprzedzone licznymi studiami, artysta budował symetrycznie, zamykając je w trójkącie lub łuku. Rytmiczne powtarzanie elementów nadawało całości dynamikę. Efekt ten bywał spotęgowany przez przedstawienie postaci ujętych w ruchu. W drzeworytach o tematyce religijnej – także inspirowanych obrazkami na szkle – dominują przedstawienia statyczne, np. *Z Bożej łaski* (1915, ryc. była w 1919 premią TZSP), *Św. Trójca i Wojna*, drugi tytuł *Święty Boże* (1916). Operowanie ostrym kontrastem czerni i bieli, w połączeniu z dynamiką i zwartą konstrukcją, nadawały wielu pracom S. zdecydowanie ekspresyjny charakter. S. używał wzdłużnych klocków z miękkiego drewna, w których wycinał obraz za pomocą ryłców, dłut i nożyków; stosował tzw. grzebień, czyli zazębianie się czerni i bieli. Niekiedy ręcznie kolorował odbitki, co jednak zmniejszało ich siłę wyrazu. W 1920 w Warszawie wydano drukiem przez Zakłady Graficzne A. Hurkiewicza i S-ki „Tekę zbójnicką” S., zawierającą drzew. z l. 1915-20 (*Taniec nad ogniem, Zbójnicy ze skarbem, Baca, Żebrak, Taniec zbójników, Janosik z frairką, Janosika imię, Głowa junaka, Pieta, Trójca Św.*), opatrzoną wstępem Romana Zrębowicza; pokazano ją po raz pierwszy na VI Wystawie Formistów w Pol. Klubie Artyst. w Warszawie. W końcu 1922 (z datą 1921) również w Warszawie została wydana drukiem (przez B. Wierzbickiego) „Tekę Podhalańska” (drzew.: *Łowy, Hulanka, Zaloty, Taniec, Giewont, Zamek zbójnicki, Walka ze smokiem, Śpiący rycerz, Chrystus, Św. Sebastian, Św. Krzysztof, Sztuka*).

W l. 20 S. kontynuował tematykę góralską; podejmował także tematy mitologiczne (*Wenus*, 1927, *Danae*, 1929, *Jutrzenka*, 1928, *Porwanie Europy*, 1927), rzadziej sięgał po motywy religijne (*Madonna z Dzieciątkiem*, 1923, *Madonna w lełujach*, 1928, *Pietà w winogradzie*, 1928). Od ok. 1925 pojawiają się w jego grafice tematy rodzajowe (*Pracunki*, 1930, *Dziewczęta z koszami*, 1928, *Kopanie ziemniaków*, 1932), występujące już wcześniej w akwarelach. W przedstawieniach zbójników S. dążył do ich heroizacji (*Łucznik*, 1923, *Polowanie na niedźwiedzia*, 1923), a w rycinach ze stylizowanymi postaciami wieśniaczek do monumentalizacji, wpisując ciało ludzkie w klasycyzujący model. Po 1925 w widokach i scenach z Kazimierza Dolnego różnicował fakturę: w *Spichlerzach w Kazimierzu* z 1929 ostre kontrasty czerni i bieli podkreślają brylowatość

architektury, natomiast w *Targu w Kazimierzu* z t.r. i w drzew. *Żydzi w Kazimierzu* z 1930 siatka żłobień i kresek pozwala na łagodne przejście od bieli przez szarość do czerni.

Po pobycie w Paryżu w 1928 S. zmienił technikę – wprowadził klocek sztorcowy i rytec wielorzędowy, co zmieniło fakturę jego drzeworytów. Wyrziste linie bieli i rytmiczne grzebień zastąpił równoległymi smugami szarości powstałymi z pociągnięć wielorzędowego ryłca. W tej technice opracował widoki miast włoskich (*Motyw z Włoch*, 1929, *Arsenal w Pizie*, 1928), Krakowa (*Katedra na Wawelu*, 1930, *Kościół Norbertanek*, 1929, *Wawel*, 1929, *Kościół Mariacki*, 1923, *Mały Rynek*, 1929), Sandomierza (*Sandomierz*, 1930) oraz z Warszawy, wyd. na przełomie 1929 i 1930 jako teka „Stare Miasto Warszawa” (drzew.: *Kolumna Zygmunta, Plac Zamkowy, Rynek Starego Miasta, Ulica Kanonia, Kamienne Schodki, Ulica Mostowa, Podwórko na Piwniej, Motyw Starego Miasta*). Zbliżony charakter mają tworzone w tym czasie drzew. na pocztówki (*Kościół Bernardynów we Lwowie, Katedra łacińska we Lwowie, Morskie Oko, Dworek, Drewniany kościółek – nokturn, Dziewki, Na Anioł Pański biją dzwony*, repr. Sitkowska, 2015). Nowa technika, szczególnie w widokach Warszawy, pozwoliła artystcy na uzyskanie różnorodnego wyrazu – od dramatyzmu (*Kolumna Zygmunta*) do liryzmu (*Kamienne schodki*). W 1929, na zamówienie angielskiego wydawnictwa, S. wykonał drzew. *Rapso*d wyobrażający proroka Barucha do publikacji *The Apocrypha according to the authorized version*. W ostatnich l. życia artysta rytował pełne ekspresji głowy starców (*Stary baca*, 1933, *Głowa starego górala*, 1933), z których bardzo plastycznie modelowany *Beethoven* (1929) odznacza się niespotykanym w jego twórczości ładunkiem tragizmu.

S. wykonywał również ilustracje książkowe. Zachowując swój indywidualny styl, podporządkował go charakterowi tekstu, typografii, papierowi i czcionce. Zilustrował m.in.: książkę Stanisława Wasylewskiego *Klasztor i kobieta* (Lw. 1923), Władysława Reymonta *Legendę* (W. 1924), Stefana Żeromskiego *Puszcze jodłową* (W. 1926), Jana Gwałberta Pawlikowskiego *Bajdę o Niemrawcu* (Medyka 1928), Jana Kasprowicza *Taniec zbójnicki* (W. 1929), a także jego misterium *Marchott gruby a sprośny*, 1927, i Christopha Costera *Dyl Sowizdrzał*, 1929 (obie ostatnie książki

niewydane); zaprojektował okładkę do *Elementarza* Mariana Falskiego z il. Kamila Mackiewicza (Lw. 1925 i 1927). Sporadycznie tworzył ekslibrisy, m.in. w 1914 – Tomasza hr. Potockiego (do książek starych) wyróżniony I nagrodą (proj., rys. ol., na odwrocie *Drewniany kość. z wieżą*, BN), w 1917 – Eleonory Lubomirskiej; w t.r. wziął udział w konkursie na ekslibris „Książnicy Polskiej” Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych we Lwowie, zdobywając wyróżnienie za kilka prac, a także w konkursie Ordynacji Przeworskiej na 2 ekslibrisy (II nagroda); w 1920 wyk. ekslibris Józefa Piłsudskiego (akwaf.), ponadto Karola Zagajewskiego (cynkografia), Mariana Osmólskiego (drzew.). Projektował też rozmaite znaki graficzne: ok. 1907 otrzymał nagrodę za znak księgarni Gebethnera i Wolffa, później opracował logotypy Książnicy Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych (1921), firmy Gebethner i Wolff (drzew., 1921), wydawnictwa Książnica Atlas. W czasie wojny pol.-bolszewickiej tworzył dla Inspektoratu Generalnego Armii Ochotniczej plakaty propagandowe (znany *Józef Piłsudski*, litogr.).

S. zajmował się również scenografią. Na przełomie 1913 i 1914 wyk. proj. dekoracji do szopki Tow. Sztuka Podhalańska (wystawionej na scenie hotelu Morskie Oko w Zakopanem), w 1922 do sztuki *Judasz* Kazimierza Przerwy-Tetmajera w reżyserii Juliusza Osterwy, przyczyniając się – jak pisał Michał Orlicz – do sukcesu spektaklu za sprawą stworzenia „trójdziału sklepionego, w którym z lewej strony na podniesieniu panował mistyczny błękit, słodycz, jasność i zbawienie, z prawej czerwone piekło ..., w samym zaś środku, na ziemi, nie na podniesieniu, tarzał się w bólu, cierpieniach i sromocie Judasz...” (premiera 23 V t.r. w Teatrze Reduta w Warszawie); w 1928 zaprojektował scenografię i kostiumy do obrazu baletowego *Zbójnicy* (z muzyką Jana Makkiewicz, w układzie Tajanny Wysockiej), stanowiący część rewii *Gabinet figur wo(i)skowych* w teatrze Qui Pro Quo w Warszawie (premiera 18 V 1929).

Za Stanisławem Witkiewiczem propagował ideę sztuki narodowej rozumianej nie jako naśladownictwo form sztuki ludowej, ale jako „pewien określony świat uczuć, który pewien naród ze szczególnym zamiłowaniem odtwarza w pewnych charakterystycznych formach, które mimo zmieniających się prądów stale w dziełach artystów danego narodu się powtarzają” (tekst własny

S. Styl narodowy w sztuce). Dzięki odwoływaniu się do tradycji, do wspólnych wartości jednoczących naród historycznie i terytorialnie, sztuka współcz. byłaby rozumiana i akceptowana przez społeczeństwo, które z kolei wytworzyłoby mechanizmy zapewniające artystom należną pozycję w życiu kraju. Jednocześnie tylko narodowy charakter sztuki, zdaniem S., mógł uchronić Polskę przed ogarniającym kulturę europejską kryzysem.

Głęboko zaangażowany w bieżące życie artyst. kraju, od 1907 pisał artykuły na temat aktualnej sytuacji artystów, stanu sztuki i oświaty artyst., roli mecenatu i polityki kulturalnej państwa oraz recenzje z wystaw. Publikował m.in. w: *Krytyce*, *Ziemi*, *Gaz. Podhalańskiej*, *Tyg. il.* (w l. 1921-23; pierwsza recenzja w tym piśmie dot. wystawy Józefa Pankiewicza), *Wiad. lit.* (od 1924), *Gaz. pol.* (od 1929?; był jej współredaktorem), *Kulturze* (od 1931), *Prz. Graficznym*, *Sztukach Pięknych*, *Świecie*, *Wiad. Plastycznych* (1932). W 1928 S. ogłosił drukiem tekst wystąpienia w Pol. Klubie Artyst. *Sztuka a państwo* (*Głos Prawdy*, 1928 nr 244, s. 295-296), w którym krytykował politykę kulturalną rządu i rolę Departamentu Sztuki. Wypowiedź ta była podstawą sporządzonego przez Warsz. Tow. Artyst. memoriału, który w t.r. przedstawiano rządowi. S. postulował przywrócenie Ministerstwa Sztuki (*O Ministerstwo Sztuki*, *Plastyka*, 1930 nr 1, s. 6-9). Opublikował rozprawy *Drzeworyt, jego istota i historia* (*Grafika pol.*, 1928 z. 4, s. 20-25), *Pol. drzeworyty ludowe* (*Grafika*, 1930 nr 1, s. 4-9) i *Drzeworyt* (*Grafika*, 1933 nr 1, s. 40-44), a także przygotował album *Drzeworyt ludowy w Polsce* (W. 1933), z własnym wstępem i 99 ilustracjami (uwagi na marginesie tej publikacji zawarł w artykule *Pol. drzeworyt ludowy* ogłoszonym w *Pionie*, 1933 nr 3, s. 4). Wybór tekstów S. (*Sztuka - Szkoła - Państwo*) w oprac. Wojciecha Włodarczyka ukazał się w serii *Zeszyty Naukowe ASP w Warszawie*, 1984 nr 4/10.

S. wywarł wielki wpływ na sztukę i jej społeczny odbiór jako animator i organizator życia artyst. w kraju. Rozbudził zainteresowanie grafiką, którą uważał za „sztukę demokracji”, dostępną szerokim kręgom społecznym. Znały z tolerancyjnego stosunku do innych postaw artyst., koleżeński, o dużym autorytecie artyst. i moralnym, wychował nowe pokolenie wybitnych grafików; wśród jego uczniów byli m.in.: Tadeusz Cieślewski syn, Bogna Krasnodębska-Gardowska, Ludwik Gardowski, Tadeusz Kulisiewicz, Stefan

Mrożewski, Konrad Srzednicki, Paweł Steller, Witold Chomicz.

Oprócz wyż. wym., prace w zb. m.in.: Muz. Podlaskie Białystok – *San Gimignano*, akw., sygn., 1922 (?); MwB – *Widzenie*, dykta, sygn., 1904, *Kopy*, sygn., ok. 1905-10, *Pejzaż z drzewami*, ok. 1905-10, *Sad*, sygn., ok. 1905-10, wszystkie ol., *Ogródek w zimie*, akw., sygn., 1908, ponadto laurka dla profesora bocheńskiego gimnazjum Edwarda Kozłowskiego, gwasz, 1901; Muz. Górnośląskie Bytom – *Kość Mariacki w Krakowie*, ol. tektura, sygn., 1907, *Owocobranie*, akw., sygn., ok. 1925; Muz. Okręgowe Ziemi Kaliskiej Kalisz – *Na hali*, akw., sygn., ok. 1910-14; Muz. Śląskie Katowice – *Pejzaż górski*, ol. tektura, ok. 1908, *Łowy*, akw., gwasz, ol., sygn., *Owocobranie*, akw., sygn., ok. 1924; Muz. Nadwiślańskie Kazimierz Dolny – *Klasztor Reformatów w Kazimierzu*, ok. 1922, *Rynek w Kazimierzu*, ok. 1922-23, *Fragment miasteczka*, ok. 1925, *Widok Kazimierza*, ok. 1926-30, *Kamienica Gdańska od strony rzeki Grodarz w Kazimierzu*, ok. 1926-30, wszystkie akw., sygn.; Muz. Krakowa, Kraków – *Mały Rynek w Krakowie*, akw., sygn., ok. 1910; MNK – *Autoportret*, ol. tektura, ok. 1907; Muz. Okręgowe Leszno – *Leśne rozlewisko*, ol., sygn., ok. 1907; Fundacja Zb. Rodziny Sosenków Kraków – *Makata z pawiami*, aplikacja, ol., wełna, len, 1905; MN Lublin – *Widok Kazimierza (nocny)*, akw., sygn., ok. 1924; Muz. Uniwersyteckie Historii KUL Lublin – *Portal katedry na Wawelu*, ol. tektura, sygn., ok. 1907; Muz. Sztuki Łódź – *Bajka (Bajka o królownie i królewiczu-żabie, Królowna z żabką)*, ol., sygn., 1908, *Widok Kazimierza (Polskie miasteczko)*, sygn., ok. 1926, *Ulica w miasteczku*, sygn., ok. 1926-30, *Motyw z miasteczka*, sygn., ok. 1926-30, wszystkie akw.; Muz. Warmii i Mazur Olsztyn – *Młocka*, akw., sygn., ok. 1927; Muz. Śląska Opolskiego Opole – *Portret kobiety (z psem)*, ol., sygn., 1907, *Pejzaż z Podkarpacia (Górska wieś)*, sygn., ok. 1920, *Perugia*, sygn., 1922, obie akw.; Muz. Mazowieckie Płock – *Świt w sadzie*, ol., sygn., ok. 1910, *Biały domek w Łazienkach*, sygn., 1912 (?), *Motyw z Łazienek*, sygn., ok. 1919, *Kobziarz*, sygn., ok. 1921-23, wszystkie akw.; MNP – *Chaty na Podhalu*, akw., sygn., ok. 1920; MN Szczecin – *W polu*, akw., sygn., ok. 1921, *Młockarnia*, akw., sygn., 1927; MN Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego Szreniawa – *Portret starca*, akw., sygn., ok. 1931-33; Muz. Okręgowe Tarnów – *Portret młodej kobiety*,

pastel płótno, sygn., 1907; Muz. Okręgowe Toruń – *Mokradło w lesie*, ol. tektura, sygn., 1907, *Motyw z cmentarza*, akw., sygn., 1909; BN – *Akt młodej kobiety o kruczonych włosach*, akw., sygn., ok. 1917-20, ponadto kilkaset rys. dokumentacyjnych, przedstawiających kościoły, plany kościołów, kapliczki, fragm. polichromii, dzwonnice, rzeźby (m.in. z Nowego Targu, Rabki, Ostrowska, Łopusznej, Poronina, Zakopanego, Jordanowa, Rdzawki); Muz. ASP Warszawa – *Motyw z Łazienek II*, sygn., 1919, *Portret córki Marii*, sygn. i dat.: 28 XII 1920, *Portret córki Marii*, ok. 1920-22, *Autoportret*, sygn., 1921, wszystkie akw., *Obudzone dziecko*, ol., ok. 1915, *Portret Jadwigi Gałęzowskiej*, ol., ok. 1908-18, *Kobieta z koszem owoców*, ol., *Widok Kazimierza*, ol., ok. 1922-33, szkicownik z lat studiów w Wiedniu i Krakowie, ol., akw., ok. 1901-05, 69 płyt metalowych (depozyt Bohdana Urbanowicza); MNW – *Autoportret*, sygn., ok. 1907, *Demonstracja uliczna w 1905 r.*, *Ogród jezuicki we Lwowie*, tektura, ok. 1909, wszystkie ol., *Zbójnicki [taniec]*, sygn., ok. 1915-18, *Wiosna w Zakopanem*, sygn., 1919, *Kościół św. Wojciecha pod Lwowem*, sygn., ok. 1920, *Spichlerz w Kazimierzu*, sygn., ok. 1920-21, *Rynek w Kazimierzu (II)*, ok. 1920-30, *Pejzaż miejski*, sygn., ok. 1923-25, *Wianki*, sygn., 1924, *Kazimierz nad Wisłą - po burzy*, ok. 1926, *Kazimierz nad Wisłą - widok przez bramę*, sygn., ok. 1926-30, *Piaszczysta droga wśród sosen*, sygn., ok. 1928 [?], wszystkie akw., *Dwaj zbójnicy na tle zamku*, sygn., ok. 1920, *Zbójnik z psem* (studium do kompozycji Łowy), sygn., ok. 1921, *Ucieczka do Egiptu*, sygn., ok. 1921-23, *Rynek w Kazimierzu (I)*, sygn., ok. 1926-30, *Fragment miasteczka (Krzemieniec)*, sygn., ok. 1927, wszystkie akw., ol., ponadto 5 szkicowników: Zakopane, ok. 1916-18 (7 stron z rys.), Zakopane-Kazimierz, ok. 1918-21 (59 stron z rys., m.in. motywy architektoniczne, pejzaże, ornamenty, portrety w tym autoportret), Warszawa, ok. 1920-24 (47 stron z rys.), Kazimierz i Sandomierz, ok. 1923-25 (69 stron z rys.), Huculszczyzna, ok. 1931-33 (40 stron z rys.); Muz. Żup Krak. Wieliczka – *Autoportret*, tempera tektura, sygn., ok. 1907, na odwrocie *Bzy*, tempera tektura, sygn., 1911, *Widok Plant w zimie*, ok. 1908-18, *Pejzaż z drzewami*, ok. 1910-14, *Portret córki w fotelu (Portret dziewczynki w czerwonym żakiecie)*, sygn., 1925, wszystkie akw., *Kościół św. Mikołaja i Uniwersytet we Lwowie*, ok. 1910-14, *Zbójniki* (wg ludowego obrazka na szkle), ok. 1917-18, *Kobieta w stroju ludowym*

(w palcie), sygn., ok. 1924, *Kobieta w stroju ludowym (w kożuchu)*, ok. 1924, *Chłop w siermiędze* (studium), ok. 1931, ponadto kilka przedstawień Huculek i Huculów z l. ok. 1930-31, *Pies As*, ok. 1931, wszystkie akw., ol., ponadto ok. 24 rys. do rycin w technikach metalowych, 3 rys. do grafiki (niezrealizowane), m.in. *Zwiastowanie*, ol., oraz ok. 65 rys. detali architektonicznych, szkicownik Zakopane-Paryż zawierający rysunki aktów, ok. 1908-12 (96 stron z rys.), rysunki z rozsypanych szkicowników oraz karty ze szkicownika włoskiego (m.in. rys. *Bazylika św. Franciszka w Asyżu*, ok. 1922-33); Bibl. Ossolińskich – *Akty kobiece*, rys. ol.; MTZ – *Hala Gąsienicowa*, sygn., 1909, *Stary kościół w Zakopanem*, sygn., ok. 1909, *Józef Skotnica na nartach*, sygn., ok. 1910-14, *Krajobraz podhalański (z kościołem w Poroninie)*, inaczej *Zakopane*, sygn., 1924, *Autoportret*, sygn., 1926 (Oddz. Muz. Karola Makuszyńskiego), wszystkie akw.; Muz. Polskie Chicago – *Łucznik*, akw., gwasz; Finnish National Gallery Helsinki – *Kobiety w polu*, akw., sygn., ok. 1921; Muz. im. Aleksandra Puszkina Moskwa – *Fara w Kazimierzu*, akw., sygn., 1933. Zespoły prac graficznych S. znajdują się w wielu muzeach w Polsce (m.in. Bibl. Gł. ASP Kraków, BJ, Muz. Żup Krakowskich, MNP, Muz. Hist. Sanok, MN Szczecin, Muz. Okręgowe Toruń, BN, Gab. Ryc. BUW, Muz. ASP Warszawa, Muz. Archidiecezji Warsz., Muz. Drukarstwa Warsz. [Oddz. Muz. Warszawy], MNW, MNWr, ZNiO, MTZ) i za granicą oraz w zb. pryw.

W zb. rodziny artysty w Warszawie i Krakowie – obrazy ol., akw., rys., rzeźby, tkaniny, klocki drzeworytnicze. Ponadto, na aukcjach sztuki: w Warszawie – w 1997 *Portret dziewczynki w kraciastym spencerku*, ol., sygn., ok. 1915-18; w 2001 *Motyw ze Lwowa (Kościół Dominikanów)*, ol. tektura, sygn., 1909; w 2002 *U furty podhalańskiego kościoła*, akw., sygn., ok. 1920; w 2003 *Pieśń (Kobziarz)*, akw., sygn., ok. 1921-23; w 2004 *Pokłon pasterzy*, akw., ol., sygn., 1924; w 2005 *Pejzaż VI (Pejzaż górski)*, ol. dykta, sygn., 1905, *Pejzaż (Pejzaż letni)*, akw., sygn., 1920, *Kazimierz - fara*, akw., sygn., ok. 1926-30; w 2006 *Świerki w górach*, ol. płótno naklejone na tekturę, sygn., 1908, *Widok z Kazimierza*, akw., sygn., ok. 1920; w 2007 *Przed kapliczką w Karpatach*, ol., sygn., ok. 1916, *Z Podhala (Kościółek w kępie drzew)*, akw., ol., ok. 1920; w 2008 *Cortona*, akw., sygn., ok. 1923, *Miasteczko (Pejzaż z Kazimierza)*, akw., ok. 1926-30, *Pejzaż z zabudowaniami*, akw., sygn.,

1929; w 2009 *Santa Maria della Salute w Wenecji*, akw., sygn., 1909, *Kazimierz - w podcieniach*, akw., sygn., 1924, *Fara w Kazimierzu*, akw., sygn., ok. 1926-30, *Odaliska*, na odwrocie *Kościół w Łopusznej*, ol.; w 2010 *Świerki w górskim pejzażu*, akw., sygn., ok. 1920-23; w 2011 *Wnętrze kościoła St. Séverin w Paryżu*, akw., sygn., ok. 1910-12, *Jodły w śniegu (Pejzaż zimowy)*, akw., ok. 1910-14, *Autoportret*, ol., ok. 1912, *Akt we wnętrzu*, akw., ok. 1917-20; w 2012 *Ponte Rialto w Wenecji*, akw., sygn., 1909, *Karuzela*, akw., ol., sygn., 1909, *Pejzaż z kościołem*, akw., sygn., ok. 1926-30; w 2014 *W parku*, akw., sygn., 1909, *Martwa natura z zegarem*, akw., sygn., ok. 1910-14, *Motyw z Kazimierza*, akw., gwasz, ol., sygn., 1928; w 2015 *Brama Floriańska*, akw., węgiel, ol., sygn., ok. 1912, *Zagroda*, akw., sygn., ok. 1920-23, *Podwórko z żurawiem*, akw., sygn., 1923 (?); w Krakowie – w 2008 *Pejzaż tatrzański*, akw., sygn., ok. 1920; w 2010 *Ołtarz kościoła Franciszkanów w Krakowie*, akw., sygn., ok. 1910-14; w 2011 *Wieś góralska*, akw., sygn., 1909, *Rynek Główny w Krakowie*, ol., ok. 1911; w 2012 *Stary góral siedzący na skale*, akw., sygn., ok. 1910-14; w 2013 *Góral przed chatą*, akw., sygn., ok. 1910-14; w 2014 *Pejzaż (Słoneczniki)*, ol. dykta, sygn., 1905; w 2015 *Wnętrze drewnianej willi*, akw., sygn., ok. 1908-18; w Łodzi – w 2008 *Pejzaż górski*, akw., sygn., ok. 1920; w 2012 *Rynek w Kazimierzu (II)*, akw., sygn., ok. 1920-30; we Wrocławiu – w 2014 *Dziewczynka wśród malw*, ol., sygn. 1904; w Sopocie – w 2014 *Martwa natura z kwiatami*, akw., sygn.; w Gdańsku – w 2015 *Pejzaż zimowy*, akw., sygn., ok. 1919-20; w Nowym Jorku – w 2015 *Zimowy pejzaż górski*, ol., sygn., ok. 1910.

W IS PAN w Zb. Fotografii i Rys. Pomiarowych znajdują się zdjęcia prac S. – *Kazimierz (Ruiny zamku)*, akw., sygn., ok. 1920, *Do kościoła (Wesele góralskie)*, akw., sygn., ok. 1921, *Kobziarz*, akw., sygn., ok. 1921-23, *Zaloty (na tle pejzażu)*, akw., sygn., ok. 1921-23, *Wenecja*, akw., sygn., 1924, *Studnia w Kazimierzu*, akw., sygn., ok. 1925, *Martwa natura z owocami*, akw., sygn., ok. 1926-28, *Orvieto*, akw., sygn., ok. 1927, *Motyw z Sandomierza*, akw., sygn., ok. 1930, *Rozmowa (Plotki [?])*, akw., sygn., 1931, *Ucieczka*, akw., sygn., 1931, *Huculi na koniach*, akw., sygn., 1931, *Polskie miasteczko*, akw., sygn., 1933. Prace S., szczególnie drzeworyty, były często repr. w międzywojennej prasie.

Wielka il. encyklopedia powsz. wyd. Gutenberga, t. 16, Kr. (1929-32). – Édouard-Joseph [R.], *Dictionnaire biographique des artistes contemporains 1910-30*, t. 3, Paris 1931. – Peretiatkowicz A., Sobeski M., *Współcz. kultura pol.*, P. 1932. – ThB, t. 31 (Wallis-Walfisz M.). – *Encyklopedia Warszawy*, W. 1944. – *Wielka encyklopedia powsz. PWN*, t. 10, W. 1967. – *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wr. 1971. – Grajewski, 1972. – *Słownik pracowników książki pol.*, W. 1972 (Grońska M.). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 1, cz. 2, Wr. 1976; t. 2, Wr. 1979. – Radwańska-Paryska Z., Paryski W., *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin 1995. – PSB, t. 38/2, 1998 (Grońska M.). – Bénézit, t. 9. – *Słownik sztuki XX w.* red. Durozoi E., W. 1998 (M.S. [Sitkowska M.]). – de Belleville A., *Dictionnaire des graveurs de la Société de la gravure sur bois originale (S.G.B.O.) (1911-1935)*, Paris 2000. – Dugnat G., Sanchez P., *Dictionnaire des graveurs, illustrateurs et affichistes français et étrangers (1673-1950)*, t. 5, Dijon 2001. – Osterwalder M., *Dictionnaire des illustrateurs 1890-1945*, Neuchâtel 2011. – AKL, t. 104, 2019 (Ignaczak P.).

Swieykowski, s. 143, 507. – Turek J., *Trzydziestolecie Szkoły zaw. przemysłu drzewnego w Zakopanem*, Pam. Tow. Tatrzańskiego, t. XXXI, 1910, s. 70-71. – *Statut TAP w Paryżu*, [Paryż] 1911. – W. [Prokesch W.], *Z krak. pałacu sztuk pięknych. I. Zbiоровe wystawy Jadwigi Tetmajerówny, Wład. Skoczylasa ...*, Nowa Reforma, 1911 nr 484 (22 X), s. 1. – A.S. [Schroeder A.], *Zbiоровe wystawy A. Markowicza i W. Skoczylasa*, Tyg. il., 1912 nr 10, s. 195. – Treter M., *W sprawie TPSP we Lwowie*, Lw. 1912, s. 19. – Olszewski M., *Nasi artyści. Władysław Skoczylas*, Świat, 1913 nr 2, s. 3-4. – Bystander, *Grafika pol.*, Rewja, I, 1920 nr 23, s. 4-5 (z repr.). – Jan R. [Rembowski J.], *Drzeworyty Władysława Skoczylasa. Akwaforty Władysława Skoczylasa*, Światło, 1920 z. 8, s. 5-6, 8-9 (z repr.), z. 9, s. 8-9, 11 (z repr.). – St. Sier (Sierosławski S.), *Na rozstaju. Projekty reorganizacji Warsz. SSP*, Świat, 1921 nr 7, s. 9-10. – Urbański A., *Skoczylas*, L'Est Pologne, 1921 nr 19/20, s. 741. – Wallis M., *Wystawy zbiorowe w Zachęcie*, Robotnik, 1921 nr 322 (28 XI), s. 2. – Zrębowski R., *L'art de Ladislas Skoczylas. (Le problème de l'art graphique et la peinture à l'huile)*, Straż nad Wisłą, 1921 nr 1, s. 24-26, 27 (z repr.). – Żyznowski J., *Wystawa prac Władysława Skoczylasa*, Tyg. il., 1921 nr 47, s. 741 (repr.), 743-744. – Centnerszwer J., *Grafika pol. (Wład. Skoczylas, Wac. Wąsowicz, Szymon Syrkus, Jerzy Gelbard)*, I. *Drzeworyt*, Nasz Kurier, 1922 nr 284 (22 X), s. 3, nr 284 (23 X), s. 2. – Szczutowski S., *Sztuki plastyczne - Władysław Skoczylas*, Prz. warsz., 1922 nr 4, s. 140-144. – J.Ż. [Żyznow-

ski J.], *Wacław Borowski i Władysław Skoczylas w Zachęcie*, Tyg. il., 1923 nr 46, s. 734-735. – Fr. O., *Wystawa drzeworytów pol. w Mediolanie*, Echo warsz., 1924 nr 113 (9 V), s. 3. – Husarski W., *Władysław Skoczylas*, Sztuka i Artysta, 1924 nr 6, s. 133-136. – Tenże, *Władysław Skoczylas. Wystawa prac w Salonie Cz. Garlińskiego*, Wiad. lit., 1924 nr 50, s. 5. – J.Ż. [Żyznowski J.], „Rytm”. *Wystawa obrazów i rzeźb przeniesiona z TZSP do Salonu Cz. Garlińskiego*, Tyg. il., 1924 nr 22, s. 366. – Kołtoński A., *L'arte di Ladislaw Skoczylas*, Eroica (Mediolan), 1924 nr 84, s. 32-36. – W.H. [Husarski W.], *Władysław Skoczylas, wystawa prac w salonie Cz. Garlińskiego*, Tyg. il., 1924 nr 50, s. 813. – *Wystawa nowych prac malarskich Wł. Skoczylasa (salon Garlińskiego)*, Świat, 1924 nr 50, s. 9. – Woźnicki S., *Władysław Skoczylas*, W. 1925. – Wiczorkiewicz A., *Władysław Skoczylas*, Grafika pol., 1926 nr 2, s. 6-19. – Husarski W., *Akwarele Wł. Skoczylasa (Wystawa w Domu Sztuki)*, Tyg. il., 1927 nr 50, s. 1041. – Treter M., *Władysław Skoczylas. Malarz i grafik*, Świat, 1927 nr 53, s. 3-4. – Wallis M., *Wystawa prac malarskich Władysława Skoczylasa (Dom Sztuki)*, Robotnik, 1927 nr 342 (13 XII), s. 3. – Tenże, *Władysław Skoczylas. Twórca współcz. drzeworytu pol.*, tamże, nr 353 (24 XII), s. 4 (z repr.). – Wiczorkiewicz A., *Nasi artyści graficy: Władysław Skoczylas*, Grafika pol., 1927 nr 2, s. 5-19. – *Wystawy dzieł profesora Skoczylasa i Goryńskiej we Lwowie*, Prz. Graficzny, 1927 nr 47, s. 411-412. – *Wystawa drzeworytów Władysława Skoczylasa w Koszycach*, Prz. Graficzny, 1927 nr 17, s. 139, nr 19, s. 198. – Husarski W., *Władysław Skoczylas*, W. 1928. – J.M. [Mroziński J.], *Zbiоровa wystawa Władysława Skoczylasa w TPSP w Poznaniu*, Tęcza, 1928 z. 7, s. nlb. 15. – Klingsland Z.S., *L'art graphique de Skoczylas*, Pologne Littéraire, 1928 nr 28, s. 2. – Treter M., *Władysław Skoczylas*, The Studio, 1928 nr 420, s. 182-183. – Wallis M., *Władysław Skoczylas*, Sztuki Piękne, IV, 1927/28 nr 6, s. 201-220. – *Wystawa Skoczylasa w Poznaniu*, Prz. Graficzny, 1928 nr 6, s. 43. – Zahorska S., *Wystawa Skoczylasa*, Wiad. lit., 1928 nr 4, s. 3. – Husarski W., *Ze sztuki. Zw. Plastików ... Salon Garlińskiego: Skoczylas...*, Tyg. il., 1929 nr 16, s. 308, 309. – Husarski W., *Zb. drzeworytów pol. Witke-Jezewskiego ofiarowany Muz. Narodowemu*, Tyg. il., 1929 nr 23, s. 459. – Kleczyński J., *Nowy Salon Czesława Garlińskiego ... Nowe drzeworyty Wł. Skoczylasa*, Kur. warsz., 1929 nr 267 (29 IX), s. 19-20. – Samotyhowa N., *Wystawa Władysława Skoczylasa w Salonie Garlińskiego*, Kobieta Współcz., 1929 nr 18, s. 14. – Skrudlik M., *Władysław Skoczylas, mistrz drzeworytu pol.*, Rodzina pol., 1929 nr 6, s. 165-166. – Winkler K., *Z wystaw warsz.*, Droga, 1929 nr 4, s. 433-434. – *Wladislaw Skoczylas*, Bulletin de

- l'Art, 1929 nr 756, s. 136. – Woroniecki E., *La gravure moderne en Pologne: Władysław Skoczylas*, Art et Artistes, 1929 t. 19, nr 102, s. 90-94. – *Wystawa art. mal. Wł. Skoczylasa w Salonie Cz. Garlińskiego w Warszawie*, Świat, 1929 nr 15, s. 7. – Husarski W., *Władysław Skoczylas dyrektorem Departamentu Sztuki*, Tyg. il., 1930 nr 23, s. 451. – Kuhn A., *Die Polnische Kunst von 1800 bis zur Gegenwart*, Berlin 1930. – *Ladislav Skoczylas*, Les Amis de la Pologne, 1930 nr 8/9, s. 202-204. – Mortkowicz J., *Le livre d'art en Pologne 1900-1930*, W. 1931. – Wallis M., „*Stare Miasto*” Skoczylasa, Wiad. lit., 1930 nr 3, s. 2. – Borowy W., *Jak żyją i pracują nasi artyści*. Wizyta u prof. Władysława Skoczylasa, Exp. Poranny, 1931 nr 346 (14 XII), s. 3. – F.K. [Klein F.], *Wystawa „Zwornika” i Skoczylasa*, Czas, 1931 nr 67, s. 4. – Kleczyński J., *Tablice artyst. dla szkół*, Kur. warsz., 1931 nr 326 (28 XI), s. 7. – M.d. [Dąbrowski M.], *Wystawa Władysława Skoczylasa*, Światowid, 1931 nr 12, s. 16. – Woroniecki E., *Drzeworyty Skoczylasa w Paryżu*, Tęcza, 1931 nr 22, s. nlb. 16. – *W sprawie ataku na prof. Skoczylasa*, Głos art. lubelskich, Kur. Lubelski, 1932 nr 286 (17 X). – Wallis M., *Grafika, sztuka demokracji*. Odczyt Władysława Skoczylasa w IPS, Robotnik, 1932 nr 421, s. 2. – Bunikiewicz W., *W rytmie sztuki pol.*, Świat, 1933 nr 40, s. 9. – Galis A., *Potrójny ryłec na bukszpanowym drzewie*. Rozmowa z prof. Władysławem Skoczylasem o duszy artysty ..., Tyg. il., 1933 nr 43, s. 847-848. – Lector [Charkiewicz W.], *Władysław Skoczylas*, Słowo, 1933 nr 281 (14 X), s. 2. – Podoski W., *Władysław Skoczylas (1913-1922)*, ABC, 1933 nr 295 (12 X), s. 6. – Siedlecki F., *Dwudziestolecie pracy artyst. Władysław Skoczylas*, Grafika, 1933/34 z. 4, s. 5-10. – Sterling M., *Dwudziestolecie pracy Władysława Skoczylasa*, Kur. Poranny, 1933 nr 279 (8 X), s. 10. – Winkler K., *Drzeworyty Władysława Skoczylasa (1913-1933)*. Salon Garlińskiego, Pion, 1933 nr 2, s. 3. – Tenże, *Władysław Skoczylas*, Droga, 1933 nr 7-8, s. 664-678. – Bartłomiejczyk E., Cieślowski T. syn, Ostoja-Chrostowski S., Goryńska J., Krasnodębska B., Kulisiewicz T., Podoski M., Szrednicki K., *Pamięci Władysława Skoczylasa*, ABC lit.-artyst. (dodatek do ABC), 1934 nr 17, s. 1-2. – Bunikiewicz W., *Wystawa Władysława Skoczylasa*, Kur. warsz., 1934 nr 352 (23 XII), s. 38. – *Choroba Wł. Skoczylasa*, Polska Zbrojna, 1934 nr 92 (6 IV), s. 10. – Cieślowski T. syn, „*Janosika imię nigdy nie zaginie*” (po śmierci Władysława Skoczylasa), Walka, 1934 nr 1 (29 IV). – Cieślowski T. syn, *Nad trumną ze żułokami śp. Władysława Skoczylasa dnia 10 kwietnia 1934...*, wygłoszone przemówienie... w imieniu ZPAG i Rytu, Grafika, 1934 nr 5, s. 3-6. – Tenże, *Odeza komitetu uczczenia śp. Władysława Skoczylasa*, Pion, 1934 nr 18, s. 12 (toż: Tyg. il., 1934 nr 18, s. 362). – Tenże, *Władysław Skoczylas, inicjator i twórca współczesnego drzeworytu w Polsce*, W. 1934. – Czaplińska A., *Mistrz współczesnej grafiki śp. Władysław Skoczylas*, Iskry, 1934/35 nr 17, s. 263-266. – Czyżewski T., *Śp. Władysław Skoczylas jako artysta i organizator*, Gaz. Kaliska, 1934 nr 88 (11 IV), s. 3. – Tenże, *Wystawa pośmiertna Władysława Skoczylasa*, Kur. pol., 1934 nr 345 (16 XII), s. 5. – Goetel F., *Odchodząca gwardia*. (Z powodu zgonu Władysława Skoczylasa), Gaz. pol., 1934 nr 103 (15 IV), s. 5. – Husarski W., *Śp. Władysław Skoczylas*, Tyg. il., 1934 nr 15, s. 291. – Tenże, *Władysław Skoczylas 1883-1934*, Pologne Littéraire, 1934 nr 99, s. 2. – Tenże, *Władysław Skoczylas*, Wiedza i Życie, 1934 nr 6, s. 499-503. – Marek J.R., *Kulturalni żywot. Władysław Skoczylas zemleł*, Narodni Listy, 1934 nr z 12 IV. – K.M. [Mitera K.], *Władysław Skoczylas, wspomnienie pośmiertne*, Głos Plastyków, 1934 nr 9-12, s. 162. – Kaden-Bandrowski J., *Pamięci artysty-organizatora*, Gaz. pol., 1934 nr 103 (15 IV). – *Kronika artyst. ... Uczczenie pamięci śp. Władysława Skoczylasa*, Sztuki Piękne, X, 1934 nr 4, s. 140, 159. – Minich M., *Twórczość Władysława Skoczylasa (1883-1934)*, Dz. wil. Dod. Kulturalno-lit., 1934 nr z 22 IV, s. I (przedruk: Kur. lw., 1934 nr 109 z 23 IV). – Norblin-Chrzanowska Z., *Wystawa pośmiertna W. Skoczylasa*, Świat, 1934 nr 51, s. 18-19. – P.J., *O twórczości Wł. Skoczylasa*, Orlęta pozn., 1934 nr 15, s. 64. – *Piaśtun pol. sztuki ludowej. Władysław Skoczylas jako artysta i bojownik*, Exp. Poranny, 1934 nr 97 (9 IV), s. 97. – Podhorska-Okołów S., *Wystawa pośmiertna Władysława Skoczylasa*, Bluszcz, 1934 nr 51-52, s. 1600-1601. – Podoski W., *Dzieje żywota artystycznego*, Myśl nar., 1934 nr 53, s. 793-794. – Samotyhowa N., *Władysław Skoczylas*, Praca Obywatelska, 1934 nr 8, s. 10-11. – Seweryn T., *Władysław Skoczylas*, Wierchy, XII, 1934, s. 129-134. – Siedlecki F., *Fragmenty*, W. [1934], s. 214-217. – Sterling M., *Twórczość Władysława Skoczylasa*, Kur. Poranny, 1934 nr 103 (15 IV), s. 12. – Tenże, *Oblicze ideowe Władysława Skoczylasa*, tamże, 1934 nr 359 (29 XII), s. 6. – Strakun L., *Zgon Władysława Skoczylasa*, Opinia, 1934 nr 15, s. 6. – *Śp. Władysław Skoczylas*, Polska Zbrojna, 1934 nr 96 (9 IV), s. 2. – *Śp. Władysław Skoczylas. Zgon znakomitego malarza i grafika*, Dzień Dobry, 1934 nr 97 (9 IV), s. 1. – *Działalność Skoczylasa społeczno-organizacyjna*, Świat, 1934 nr 16, s. 5-6 (tamże: Pruszkowski T., *Pamięci Władysława Skoczylasa*, s. 7, Krasnodębska-Gardowska B., *Nasz Profesor*, s. 7, Treter M., *Skoczylas a wystawy sztuki pol. zagranicą*, s. 7-8). – Treter M., *Śp. Władysław Skoczylas i jego styl*, Gaz. pol., 1934 nr 98 (10 IX). – W.N., *Władysław Skoczylas: z życia i pracy*, Kur. pozn., 1934 nr 162

- (12 IV), s. 8. – Wallis M., *Władysław Skoczyła*, Wiad. lit., 1934 nr 16, s. 7. – Waśkowski A., *Sztuka Władysława Skoczyla*, Głos Narodu, 1934 nr 97 (11 IV), s. 4. – Weinzieher M., *Twórczość Władysława Skoczyla*. *Wystawa pośmiertna w IPS-ie*, Nasz prz., 1934 nr 363 (26 XII), s. 12. – Winkler K., *Człowiek i dzieło*, Pion, 1934 nr 16, s. 7. – Tenże, *Dzieło Skoczyla*, Dziś i Jutro, 1934 nr 20 (31 XII), s. 2. – *Wystawa pośmiertna Władysława Skoczyla*, Tyg. il., 1934 nr 50, s. 993. – *Zgon śp. prof. Władysława Skoczyla*, Kur. warsz., 1934 nr 96 (9 IV), s. 2. – Majkowski H., *Władysław Skoczyła*, *wskrzesiciel drzeworytu pol.*, Nowy kur., 1935 nr 138 (16 VI), s. 3. – Masłowski M., *Wystawa Skoczyla w IPS*, Pion, 1935 nr 2, s. 6. – Mroziński J., *Władysław Skoczyła*. *Z okazji wystawy pośmiertnej w Muz. Wielkopolskim*, Kur. pozn., 1935 nr 206 (5 V), s. 13. – Podoski W., *Drzeworyt Skoczyla*, Myśl nar., 1935 nr 2, s. 30. – Puciata-Pawłowska J., *Plastyka*, Pion, 1935 nr 19, s. 7. – Treter M., *Władysław Skoczyła - maliř a grafik*, Hollar (Praha), 1935, s. 3. – Wallis M., *Wystawa pośmiertna Skoczyla*, Kur. Łódzki, 1935 nr 27 (27 I), s. 5. – Blum H., *Der Holzschnittkünstler Władysław Skoczyła 1883-1934*, Gutenberg Jahrbuch (Berlin), XI, 1936, s. 190-197. – Treter M., *Sztuka pol. w okresie 1863-1930*, [w:] *Polska, jej dzieje i kultura*, t. 3, W. [1932]. – Blum H., *Twórczość Władysława Skoczyla (1883-1934)*, Nike, I, 1937, s. 83-117. – *Subskrypcja na drzeworyty Władysława Skoczyla*, Prosto z Mostu, 1938 nr 15, s. 4. – Samotyhowa N., *Pamięci Władysława Skoczyla*, Praca Obywatelska, 1939 nr 7, s. 7-8. – Puciata-Pawłowska J., *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie*, W. 1939. – Krzywoszewski S., *Długie życie*, W. 1947, t. 2. – Blum H., *Władysław Skoczyła*, W. 1949. – Tomov E., *Vladislav Skočilas. Život a tvorčestvo (1883-1934)*, Sofija 1957. – Mortkowicz-Olczakowa H., *Wspomnienie o Władysławie Skoczylasie*, [w:] *Bunt wspomnień*, W. 1959, s. 303-310. – Malczewski R., *Pepek świata*, W. 1960, s. 70. – Urbanowicz M., *Gdy myślę ojciec*, Świat, 1960 nr 14, s. 11. – Makowski T., *Pamiętnik*, oprac., wstęp i komentarz Jaworska W., W. 1961. – Czarnocka K., *Półtora wieku grafiki pol.*, W. 1962, s. 258-283. – Bołdok S., *Stow. Pol. Art. Grafików RYT*, [w:] *Z zagadnień plastyki pol. w l. 1918-1939*, Wr. 1963. – Garlińska-Zembrzuska H., *Salon Czesława Garlińskiego w l. 1922-1939*, tamże. – Dobrowolski, t. 3. – Schulz B., *Proza*, Kr. 1964. – Piwocki, ASP Warszawa. – Grońska M., *Władysław Skoczyła*, Wr. 1966. – Bartoszewicz W., *Buda na Powiślu*, W. 1966. – Pol. życie art., 1, 2. – Wiercińska, TZSP. – Lipoński W., *Medal Władysława Skoczyla*, Dysk Olimpijski, 1969 nr 2, s. 21, 22. – Materiały ASP Kraków, 2. – Skierkowska E., *Współcz.*
- ilustracja książki*, Wr. 1969. – Wiercińska TZSP, Kat. – Bojko S., *Recepcja grafiki radzieckiej w Polsce*, [w:] *Sztuka XX w. Materiały Sesji SHS*, W. 1971, s. 231-232, 236-239, 244, 250. – Grońska M., *Nowoczesny drzeworyt pol. (do 1945 r.)*, Wr. 1971. – Anders H., *Rytm. W poszukiwaniu stylu nar.*, W. 1972, s. 24, 26, 28, 35, 38, 40, 47-49, 58-61, 63-65, 85, 97, 98, 100, 101, 103-107, 110, 111, 148, 149, 169-171, 193, 196, 197, 207. – Lorentowicz I., *Oczarowania*, W. 1972. – Kenarowa H., *Od zapańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego do szkoły Kenara*, Kr. 1978. – Ostrowska-Grabska H., *Bric à brac 1848-1939*, W. 1978. – Urbanowicz M., *Gdy myślę ojciec... O talent wytyczajcie proces Bogu...*, Polityka, 1978 nr 10, s. 10. – Pollakówna J., *Malarstwo pol. Między wojnami 1918-1939*, W. 1982. – Czapski J., *Patrząc*, W. 1983. – Olszewski A.K., *Dzieje sztuki pol. 1890-1980*, W. 1988. – Jakimowicz I., *Formiści*, W. 1989. – Sopoćko K.M., *Jadwiga w tle*, W. 1989, s. 33, 50, 52, 55. – Czarnecki K., *Płockie życie artyst. w l. 1900-1939*, Płock 1990. – Grońska M., *Ekslibrisy*. *Wiad. zebrane dla kolekcjonerów*, W. 1992. – *Materiały do dziejów IPS (1930-1939)*, oprac. Sosnowska J., W. 1992. – Ziejka F., *Paryż młodopolski*, W. 1993. – Żeromska M., *Wspomnienia*, t. 1, W. 1993. – Grońska M., *Grafika w książce, tece i albumie*. *Pol. wydawnictwa artyst. i bibliofilskie z l. 1889-1945*, W. 1994. – Pruszyńska J., *Stary gazda i Łucznik*, Gaz. Stołeczna (dod. do Gaz. Wyborczej), 1994 nr 61, s. 4. – Jordanowski S., *Vademecum malarstwa pol. w USA*, W. 1996. – *ZET w walce o niepodległość i budowę państwa*. *Szkice i wspomnienia*, W. 1996. – Sosnowska J., *Sztuka w oczach pol. prawicy do 1939 r.*, *Roczniki Humanistyczne*, 1998, z. 8, s. 173-200. – Milewska W., Zientara M., *Sztuka Legionów Pol. i jej twórcy 1914-1918*, Kr. 1999. – Sosnowska J., *Polacy na Biennale Sztuki w Wenecji 1895-1999*, W. 1999. – Kossowska I., *Narodziny polskiej grafiki artyst. 1897-1917*, Kr. 2000. – Tomalska J., Szczygieł-Rogowska J., *Białostocka bohema artyst. w l. 1919-1939*, [w:] *Szkice do dziejów Białegostoku*, Pol. Tow. Hist., Oddz. w Białymstoku, red. Kietliński M., Śleszyński W., Białystok 2003, s. 71. – Bobrowska-Jakubowska E., *Artyści pol. we Francji w l. 1890-1918*. *Wspólnoty i indywidualności*, W. 2004. – Bołdok S., *Antykwarejaty artyst., salony i domy aukcyjne*, W. 2004. – Luba I., *Dialog nowoczesności z tradycją*. *Malarstwo pol. dwudziestolecia międzywojennego*, W. 2004. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw*. *Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005. – Drexlerowa A.M., Olszewski A., *Polska i Polacy na powszechnych wystawach światowych 1851-2000*, W. 2005. – Wierzbicka A., *Artyści pol. w Paryżu*. *Antologia*

tekstów 1900-1939, W. 2008. – Chmielewska A., *Przyszłość sztuki w społeczeństwie masowym. Poglądy i działalność Władysława Skoczylasa*, [w:] *Metamorfozy społeczne. 4. Kultura i społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej*, red. Mędrzecki W., Zawiszewska A., W. 2012, s. 407-423. – Luba I., *Duch romantyzmu i modernizacja. Sztuka oficjalna Drugiej Rzeczypospolitej*, W. 2012. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Cz. I: lata 1900-1921, W. 2012; Cz. II: lata 1922-1929, W. 2015; Cz. III: lata 1930-1939, W. 2016.* – Kossowski Ł., Martini M., *Wielka fala. Inspiracje sztuką Japonii w pol. malarstwie i grafice*, W.-Toruń 2016. – Chmielewska A., *Wyobrażenia polskości. Sztuki plastyczne II Rzeczypospolitej w perspektywie społecznej i historii kultury*, W. 2019. – Cyniak P., *Pejzaż malowniczy w twórczości Władysława Skoczylasa*, *Spotkania z Zabytkami*, 2019 nr 1-2, s. 36-43. – Klekot E., *Kłopoty ze sztuką ludową*, Gd. 2021. – Sears M., *The Warsaw group RYTM (1922-1932) and modernist classicism*, Kr. 2022.

Kat. pośmiertnej wystawy studiów i szkiców Aleksandra Gierzyńskiego oraz nieustającej wystawy, TPSP, Kr. 1903. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. 1903. – *I wystawa widoków pp. St. Czajkowskiego, St. Kamockiego ... Nieustająca wystawa*, TPSP, Kr. 1903. – *Wystawa nieustająca TPSP i Trzecia wystawa prac Eug. Dąbrowy*, Kr. 1905. – *Wystawa nieustająca TPSP*, maj, Kr. 1905. – *Wystawa nieustająca TPSP*, czerwiec, Kr. 1905. – *Wystawa nieustająca TPSP*, lipiec, Kr. 1905. – *Wystawa nieustająca TPSP*, sierpień, Kr. 1905. – *Wystawa nieustająca TPSP*, październik, Kr. 1905. – *Kat. III Wystawy jesiennej*, TPSP, Lw. 1906. – *Kat. wystawy*, styczeń, TPSP, Kr. 1906. – *Kat. wystawy*, luty, TPSP, Kr. 1906. – *Salon TPSP*, Kr. 1906. – *IV Wystawa doroczna malarstwa i rzeźby. Salon 1907*, TZSP, W. 1907. – *IV Wystawa jesienna*, TPSP, Lw. 1907. – *Kat. V Wystawy jesiennej*, TPSP, Lw. 1908. – *Kat. wystawy TPSP we Lwowie*, luty - marzec, TPSP, Lw. 1908. – *V Wystawa doroczna. Salon 1908*, TZSP, W. 1908. – *III Wystawa wiosenna*, TPSP, Lw. 1908. – *Wystawa TPSP*, maj-czerwiec, Kr. 1908. – *Kat. IV-tej Wystawy wiosennej*, TPSP, Lw. 1909. – *Kat. wystawy*, marzec-kwiecień, TPSP, Lw. 1909. – *Kat. wystawy*, listopad-grudzień, TPSP, Lw. 1909. – *Nieustająca wystawa TPSP*, lipiec-sierpień, Kr. 1909. – *Nieustająca wystawa TPSP*, październik, Kr. 1909. – *Nieustająca wystawa TPSP*, listopad-grudzień, Kr. 1909. – *Wystawa TPSP*, styczeń, Kr. 1909. – *Wystawa TPSP*, luty, Kr. 1909. – *Wystawa TPSP*, marzec, Kr. 1909. – *Kat. powsz. wystawy sztuki pol.*, Pałac Sztuki, Lw. 1910. – *Kat. wystawy TPSP*, kwiecień, Lw. 1910. – *Kat. wystawy TPSP*, grudzień 1910 - styczeń 1911, Lw. 1910. – *Nieustająca*

wystawa TPSP, czerwiec, Kr. 1910. – *Nieustająca wystawa TPSP*, wrzesień, Kr. 1910. – *Nieustająca wystawa TPSP*, grudzień, Kr. 1910. – *Kat. wystawy podhalańskiej*, TPSP, Lw. 1911. – *Nieustająca wystawa TPSP*, maj, Kr. 1911. – *VII Wystawa wiosenna*, TPSP, Lw. 1911. – *Nieustająca wystawa TPSP*, październik-listopad, Kr. 1912. – *XLI. Ausstellung der Vereinigung Bildender Künstler Österreichs Secession*, Wien 1912, s. nlb. 36, poz. 204. – *Siódma wystawa wiosenna*, TPSP, Lw. 1912. – *Wystawa zbiorowa prac Władysława Skoczylasa. Akwarele - grafiki - kilimy*, TPSP, Lw. 1912. – *Kat. wystawy sztuki współcz. urządzanej staraniem Tow. Dziennikarzy Pol. i TPSP ... na dochód funduszu wdów i sierot po dziennikarzach pol.*, Lw. 1913. – *Nowoczesna grafika pol.*, Antykwarjat H. Wildera, W. 1913. – *I Krajowa wystawa kilimów dawnych i współcz. oraz pokrewnych tkanin wzorzystych*, Lw. 1913. – *Cat. illustré du Salon 1913*, Société nationale des Beaux-Arts, Grand Palais des Champs Elysées, Paris 1913. – *Wystawa dzieł Jana Matejki oraz wystawa obrazów dawniejszych i współcz. malarzy pol. i obcych*, Bochnia 1913. – *Kat. Salonu Richlinga z Warszawy, Wilno 1914.* – *Kat. wystawy Stefana Filipkiewicza, Mieczysława Reyznera, Władysława Skoczylasa*, TPSP, Lw. 1914. – *Pamiętka z Wystawy graficznej i konkursu II-go im. H. Grohmana*, W. 1914. – *Kat. wystawy dzieł sztuki „Legiony Pol.”*, Kr. 1916. – *Kat. wystawy Rok 1915-1916*, TPSP, Lw. [1916]. – *Wystawa sztuki pol.*, TPSP, Lw. 1916. – *Wystawa*, lipiec-sierpień, TPSP, Kr. 1916. – *Kat. I Wystawy ekspresjonistów pol.*, TPSP, Kr. 1917. – *Kat. wystawy dzieł sztuki przeznaczonych do rozłosowania*, Lw. 1917. – *Salon 1917*, TZSP, W. [1917]. – *XXI Wystawa „Sztuki”*, Kr. 1918. – *Kat. I-ej wystawy formistów pol.*, Hotel Polonia, W. 1919. – *Salon 1918*, TZSP, W. [1918]. – *Wystawa wiosenna artystów warsz.*, TZSP, W. 1918. – *Salon 1919*, TZSP, W. 1919. – *Salon wiosenny*, TZSP, W. 1919. – *Kat. wystawy „Starego Lwowa”*, TPSP, Lw. 1920. – *Cat. de l'Exposition d'art polonais au Salon de la Société Nationale des Beaux-Arts (Grand Palais)*, Paris 1921. – *Kat. 67 wystawy TAP „Sztuka”*, TZSP, W. 1921. – *Kat. 75 wystawy TAP „Sztuka”*, TZSP, W. 1921. – *Salon doroczny 1921*, TZSP, W. [1921]. – *Salon doroczny 1921/22*, TZSP, W. 1921. – *Wystawa Dołżyckiego, J. Mrozińskiego, Skoczylasa, W. Osseckiego i Grupy Formistów*, TPSP, P. 1921. – *Kat. Salonu jesienno*, TPSP, Lw. 1922. – *La Pologne à la Foire - exposition internationale du livre à Florence*, [W.] 1922. – *Pierwsza wystawa okrężna. Grafika pol.*, W. 1922. – *Salon doroczny 1922/23*, TZSP, W. 1922. – *Cat. des ouvrages de peinture, sculpture ...*, Société du Salon d'Automne, Paris 1922. – *Wystawy zbiorowe: Samlicki Marcin, Skoczylas Władysław ...*,

- TPSP, Kr. 1922. – *Salon doroczny 1923*, TZSP, W. [1923]. – *Kat. salonu dorocznego W.T.A.* [Warsz. Tow. Artyst.], W. 1924. – *La xilografia contemporanea in Polonia di Alessandro Koltonski*. Edito per la Mostra delle stampe Polacche Raccolte da l'Eroica nelle sale del „Convegno”, Milano 1924. – LXXIX Wystawa zbiorowa TAP „Sztuka”. Wystawa zbiorowa prac Wacława Dyźmańskiego ..., Miejska Galeria Sztuki, Łódź 1924. – Wystawa zbiorowa prac Władysława Skoczylasa, Miejska Galeria Sztuki, Łódź 1924. – *Cat. de la Section Polonaise. Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes*, Paris 1925. – *Exposition du livre et de la gravure polonaise*, Musée du Livre, Bruxelles 1925. – *Gruppo Polacco Rytm alla Terza Biennale*, Roma 1925. – *Kat. Salonu letniego*, TPSP, Lw. 1925. – Wystawa okrężna grafików pol. Wystawa bieżąca, Miejska Galeria Sztuki, Łódź 1925. – *Catalogo della XV^a Esposizione Internazionale d'Arte della Città di Venezia*, Venezia 1926. – *Kat. wystawy zbiorowej prac W. Skoczylasa pt. „Kazimierz nad Wisłą”*, Dom Sztuki, W. 1926. – *Lengyel representativ grafikai kiállitás*. Katalógusa, Nemzeti Szalon, Budapest 1926. – *II Esposizione Internazionale Dell' Incisione Moderna*, Firenze 1927. – *Kat. XXIV wystawy TONZP w Kamienicy Baryczków*, W. 1927. – *Kat. Wystawa prac: S. Finkelsteina, J. Hechta, ..., W. Skoczylasa, N. Spigla, W. Strzebińskiego*, Miejska Galeria Sztuki, Łódź 1927. – *Kat. wystawy*, Dom Sztuki, Lw. 1927. – *Utställning av polsk konst*, Helsingfors-Ateneum, Helsingfors [Helsinki] 1927. – *Utställning av polsk konst*, Kungl. Akademien För De Fria Konsterna, Stockholm 1927. – *XI Olympiade Amsterdam 1928*. *Cat. du concours et de l'exposition d'art olympique*, Stedelijk Museum Amsterdam, [Kr. b.r.]. – *Exposition des gravures sur bois de Wladislaw Skoczylas*, Galerie Zak, [Paris] 1928. – *Kat. I-go Salonu grafiki pol. urządzonego przez Zw. Pol. Art. Grafików w Warszawie*, W. 1928. – *Kat. wystawy jesiennej*, TPSP, Lw. 1928. – *Wystawa lwowskiej książki pol. ... Kat. wystawy grafiki drukarskiej i opraw artyst.*, Lw. 1928. – *L'Art polonais*. *Cat. de l'exposition au Palais des Beaux-Arts de Bruxelles*, Bruxelles 1928. – *Lengyel representativ képzőművészeti kiállítás*, Nemzeti Szalonban, Budapest 1928. – *Ogólna wystawa bieżąca*, TPSP, Kr. 1928. – *Section polonaise organisée par la Société d'Échanges Littéraires et Artistiques entre la France et la Pologne et par le Circle Artistes Polonais à Paris*, Salon d'Automne, Paris 1928. – *Wystawa dzieł malarzy: A. Bermana, Wlastimila Hofmana, W. Skoczylasa, ... oraz uczniów akademii krak.*, Miejska Galeria Sztuki, Łódź 1928. – *Wystawa jubileuszowa Wlastimila Hofmanna*. *Wystawy zbiorowe Wł. Skoczylasa, ... oraz wystawa bieżąca od 16 września do 19 października 1928*, TPSP, Kr. 1928. – *Wystawa Niezależnych*, TPSP, Kr. 1928. – *IX Wystawa Tow. Artystów Pol. Rytm*, Salon C. Garlińskiego, W. 1929. – *Kat. Działu Sztuki*, PWK, P. 1929. – *Kat. pierwszej wystawy drzeworytów Stow. Art. Grafików „Ryt”*, W. 1929. – *Kat. wystaw związkowych*, TPSP, Lw. 1929. – *I Wystawa Warsz. ZZZPAP*, TPSP, Kr. 1929. – *Polsche Kunst. Tentoonstelling in Pulchri Studio te s'Gravenhage*, s'Gravenhage 1929. – *X Wystawa Zw. Pol. Artystów Plast. „Rytm”*, kwiecień, TPSP, Lw. 1930. – *Exhibition of Contemporary Polish Graphic Art at the Mitsukoshi Gallery*, Tokio 1930. – *Jubileuszowy Salon Krak.*, TPSP, Kr. 1930. – *Kat. wystawy ekslibrisów słowiańskich i wystawy zbiorowej R. Męckiego*, Lw. 1930. – *Kat. wystawy sztuki ludowej*, IPS, W. 1930. – *L'Art Polonais*. *Cat. de l'exposition au Musée Toma Stelian ...*, mai-juin, București 1930. – *Salon grafiki 1930*. *Stow. Pol. Art. Grafików Ryt*, Salon C. Garlińskiego, W. 1930. – *Second International Exhibition of Lithography and Wood Engraving*, The Art Institute of Chicago, Chicago 1930. – *Wystawa dzieł sztuki*, TPSP, Lw. 1930. – *Wystawa dzieł sztuki p.n. Salon Listopadowy*, IPS, W. 1930. – *Cat. du Salon International du Livre d'Art*, Paris 1931. – *Exposition des gravures sur bois de Władysław Skoczylas*, Galerie Zak, Paris 1931. – *Kat. VIII Wystawy WTAP oraz IPS z Warszawy, Wilno 1931*. – *Kat. Salonu wiosennego im. Józefa Piłsudskiego, wystawy portretów Marszałka ...*, bieżąca, IPS, W. 1931. – *Kat. VI wystawy dzieł sztuki*. *Michał Boruciński, Władysław Skoczylas, Wojciech Weiss*, IPS, W. 1931. – *Kat. wystawy okrężnej tkanin i ceramiki spółdzielni „Ład”*, Grafiki Stow. „Ryt”, rzeźb Henryka Kuny, IPS, W.-Łódź 1931. – *Kat. wystawy Salon warsz. [tzw. listopadowy]*, IPS, TPSP, Kr. 1931. – *Polska Grafika*, Zagreb 1931. – *Salon grafiki 1931*. *Stow. Pol. Art. Grafików Ryt*, Salon C. Garlińskiego, W. 1931. – *VI wystawa Zrzeszenia Art. Plastyków „Zwornik”*. *Wystawa zbiorowa Wł. Skoczylasa*, TPSP, Kr. 1931. – *Wystawa dzieł sztuki p.n. Salon zimowy*, IPS, W. 1931. – *Wystawa wiosenna*, TPSP, Lw. 1931. – *Wystawy zbiorowe Olgi Boznańskiej, Janusza Marii Brzeskiego, Rytu, Zw. Art. Grafików ...*, TPSP, Kr. 1931. – *Kat. X wystawy IPS-u. Salon wiosenny*, IPS, W.-Łódź 1932. – *Kat. Galerii Sztuki Pol.*, Kamienica Baryczków, W. 1932. – *Nowa Generacja. Pierwsza wystawa*, TPSP, Lw. 1932. – *XVIII^a Esposizione Biennale Internazionale d'Arte 1932*, Venezia 1932. – *Przew. nr 1. Kat. Ruchoma Wystawa Sztuki*, W. [1932]. – *Salon wiosenny „Rytmu”*, IPS, W. 1932 (zamiast kat.: Wiad. Plastyczne nr 1). – *III Salon zimowy*, IPS, W. 1932. – *Wystawa wiosenna*. *Przew. nr 2*, Wil. Tow. Niezależnych, Wilno 1932. – *Wystawa Konrad Krzyżanowski, Tadeusz Kulisiewicz ...*, *Stow. „Ryt”*, IPS, W. 1932. – *Kat. XIV wystawy IPS-u. Salon zimowy*, IPS,

- W.-Łódź 1933. – *Kat. wystawy drzeworytów W. Skoczylasa 1913-1933*, Salon Garlińskiego, W. 1933. – *Kat. wystawy Kazimierz Dolny w malarstwie*, IPS, W. 1933. – *Kat. wystawy prac malarskich i graficznych*, Akademickie Koło Łowiczan, Łowicz 1933. – *I Międzynarodowa wystawa drzeworytów*, IPS, W. 1933. – *Виставка современного польского искусства*, Государственная Третьяковская Галерея, Москва 1933. – *IV Salon zimowy*, IPS, W. 1934. – *Kat. XXI wystawy IPS-u. Salon drzeworytów. Polska, Zw. Soc. Rep. Rad., Ukr. Rep. Rad.*, IPS, W.-Łódź 1934. – *Katalog výstavy umělecké grafiky polské, krásné knihy a užité grafiky krakovské a novínářství polského*, Národní Museum v Praze, Praha 1934. – *Poola Tänapäeva Kunsti Näitus*, Eesti Kunstimuuseum, Tallinn 1934. – *Przew. TZSP nr 95*, W. 1934 (Polska i jej lud w malarstwie). – *Wystawa pośmiertna Władysława Skoczylasa*, wstęp Cieślowski T. syn, IPS, W. 1934 (zawiera spisy: wystawy ogólne w kraju, zbiorowe za granicą, stanowiska i odznaczenia, teksty dot. S. w czas. pol. i obcych, artykuły S. o sztuce). – *Polnische Kunst. Ausstellung*, Berlin 1935. – *Polnische Kunst. Ausstellung*, München 1935. – *Polnische Kunst der Gegenwart*, Hamburg 1935. – *Wystawa pośmiertna Władysława Skoczylasa*, Kr. 1935. – *Kat. wystawy pięknej książki urządzanej z powodu IV Zjazdu Bibliotekarzy Pol. w Warszawie*, W. 1936. – *Polish Art Graphic Art. Textiles*, Victoria and Albert Museum, London 1936. – *Polnische Kunst*, Stettin 1936. – *Cat. de l'Exposition de la graphique polonaise à Rapperswil*, W. 1937. – *Cat. Officiel de la Section polonaise à l'Exposition Internationale: Arts et techniques dans la vie moderne*, Paris 1937. – *Kat. oficjalny działu pol. na międzyn. wystawie Sztuka i Technika w Paryżu*, W. 1937. – Brosig A., *Pol. grafika myśliwska. Kat. wystawy*, P. 1938. – *Kat. zb. TZSP*, W. 1938. – Sawicka S., *Grafika pol. Przew. po wystawie retrospektywnej MNW*, W. 1938. – Danysz-Fleszarowa R., Kołodziejczyk J., *Warszawa. Przew.*, W. 1938, s. 253. – Ameisenowa Z., *Kat. współcz. grafiki pol.*, BJ, Kr. 1939. – *Kat. oficjalny Działu pol. na Międzynar. Wystawie w Nowym Jorku*, W. 1939. – *Stružení Českých umělců grafiku Hollar. Současná Polská Grafika, síň Hollara*, Praha 1947. – *Esposizione Internazionale di Arte Sacra MCM-MCML*, Roma 1950. – *Wystawa malarstwa pol. XIX w. ze zb. Tadeusza Litawińskiego*, Zakopane 1957. – *Pol. grafika współcz. 1900-1960*, MNW, W. 1960. – *Sztuka warsz., t. 2. – Wystawa exlibrisu młodopolskiego ze zb. Feliksa Wagnera*, P. 1964. – *Od Młodej Polski do naszych dni. Kat. wystawy plakatu*, MNW, W. 1971. – *Władysław Skoczylas. Kat. wystawy*, wstęp i oprac. Paluch K.Ł., Muz. Żup Krakowskich, Wieliczka 1976. – *75 lat warsz. ASP. Tendencje twórcze pedagogów. Monografie. Kat. wystawy*, MNW, W. 1980. – *Władysław Skoczylas. Wystawa*, wstęp Urbanowicz B., Kordegarda [Galeria] Min. Kultury i Sztuki, W. 1984. – Ozdoba-Kosierkiewicz W., *Grafika pol. Kat. zb.*, MN Kielce, Kr. 1986. – *Sztuka pol. książki lit. 1918-1939*, MLAM, W. 1986. – *Sztuka pol. XIX i XX w. z kolekcji Jerzego Karaska ze Lwovic. Kat. wystawy*, MLAM, W. 1988. – Długolecka L., Pinkwart M., *Zakopane. Przew. hist.*, W. 1989. – *Żydzi - polscy*, MNK, [Kr.] 1989. – Niewiadomy G., *Tatry i skalne Podhale w malarstwie pol. 1836-1945. Przew. po wystawie*, Pałac Opatów w Oliwie, Gd. 1990. – *Grafika pol. 1900-1939 ze zb. BN. Kat. wystawy*, BN, W. 1991. – Grońska M., *Rysunki artystów pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w. Kat. wybranych zb. BN do r. 1975*, W. 1991. – Sienkiewicz J.W., *Zb. im. Olgi i Tadeusza Litawińskich w Muz. KUL*, Lublin 1991. – *Wykaz obrazów ze zb. Muz. Górnośląskiego w Bytomiu*, oprac. Derus M., Meschnik M., Bytom 1991. – *Chłopi w sztuce pol.*, Muz. im. Jacka Malczewskiego, Radom 1994. – Jakimowicz I., *Pięć wieków grafiki pol.*, MNW, W. 1997. – *Paryż i artyści pol. Wokół E.A. Bourdelle'a*, oprac. Grabska E., MNW, W. 1997, s. 58, 60. – *Między Giewontem a Parnasem. Inspiracje artyst. sztuką Podhala*, MNK, Kr. 1997. – *Koniec wieku. Sztuka pol. modernizmu 1890-1914*, MNW, W. 1997. – *O polski dach i polską broń. W osiemdziesiąt rocznicę odzyskania niepodległości*, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, BN, W. 1998. – *109 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 29 III 2001, DA Desa Unicum, W. [2001]. – *Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 19 V 2002, [DA] Polswiss Art, W. 2002. – *21 aukcja dzieł sztuki*, 14 XII 2002, Pol. DA Sztuka, Kr. 2002. – Stopyra M., *Wiosna, lato, jesień, zima w malarstwie pol. Przew. wystawy z kat. wystawianych dzieł*, Muz. Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów 2002. – *29 aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 6 IX 2003, DA Ostoya, W. 2003. – *Aukcja dzieł sztuki*, 23 V 2004, DA Agra-Art, W. 2004. – Stopyra M., *Mistrzowie i ich dzieła. Malarstwa i rys. artystów pol. od drugiej poł. XVIII w. do 1939 r. Przew. wystawy*, Muz. Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów 2004. – *Aukcja na Olimpie*, 23 XI 2005, DA Rempex, W. 2005. – *100 aukcji dzieł sztuki i antyków*, 15 VI 2005, DA Rempex, W. 2005. – *31 aukcja dzieł sztuki*, 7 V 2005, Pol. DA Sztuka, W. 2005. – *Aukcja malarstwa, rysunku i grafiki*, 20 VII 2006, Galeria Marii Ochalskiej, Willa Struvego, W. 2006. – *143 aukcja dzieł sztuki*, 2 III 2006, DA DESA Unicum, W. [2006]. – *Aukcja dzieł sztuki*, 9 XII 2007, DA Agra-Art, W. 2007. – *74. Aukcja. Malarstwo, grafika, rzeźba, rzemiosło*, 22 IX 2007, DA DESA, W. 2007. – *Aukcja dzieł sztuki*, 2 III 2008, [DA] Polswiss Art, W. [2008]. – *Aukcja dzieł sztuki*, 1 VI 2008, [DA] Polswiss Art,

W. [2008]. – *86 aukcja. Malarstwo, grafika, rzemiosło artyst., fotografia, 13 XII 2008*, DA DESA, Kr. [2008]. – *129 aukcja dzieł sztuki, 26 X 2008*, [DA] Rynek Sztuki, Łódź [2008]. – *69 aukcja dzieł sztuki, 2 II 2008*, DA Ostoya, W. [2008]. – *Aukcja dzieł sztuki, 22 X 2009*, DA Okna Sztuki, W. [2009]. – *79 aukcja malarstwa i rzemiosła artyst., 12 XII 2009*, DA Ostoya, W. [2009]. – *81 aukcja malarstwa i rzemiosła artyst., 25 IV 2009*, DA Ostoya, W. [2009]. – *151 aukcja sztuki dawnej i antyków, 18 XI 2009*, DA Rempex, W. [2009]. – *Aukcja dzieł sztuki, 11 III 2010*, DA Okna Sztuki, W. [2010]. – *26 aukcja. Malarstwo, rysunek, grafika, 4 XII 2010*, Nautilus Galeria i DA, Kr. 2010. – *5 aukcja prac na papierze, 8 XII 2011*, DA DESA Unicum, W. [2011]. – *109 aukcja. Malarstwo, grafika, rzemiosło artyst., 18 VI 2011*, DA DESA, Kr. 2011. – *170 aukcja dzieł sztuki, 16 IV 2011*, DA DESA Unicum, W. 2011. – *174 aukcja sztuki dawnej, 19 X 2011*, DA Rempex, W. [2011]. – *168 aukcja sztuki dawnej, 20 IV 2011*, DA Rempex, W. 2011. – *31 Aukcja dzieł sztuki, 10 XII 2011*, Nautilus Gabinet i DA, Kr. 2011. – *7 aukcja prac na papierze, 26 IV 2012*, DA DESA Unicum, W. 2012. – *188 aukcja dzieł sztuki i antyków. Sztuka dawna, sztuka współcz., rzemiosło artyst., 19 XII 2012*, DA Rempex, W. 2012. – *118 aukcja malarstwa i rzemiosła artyst., 15 XII 2012*, DA Ostoya, W. 2012. – *153 aukcja dzieł sztuki, 4 III 2012*, [DA] Rynek Sztuki, Łódź 2012. – *Sztuka wszędzie. ASP w Warszawie 1904-1944*, oprac. Sitkowska M., red. Gola J., Sitkowska M., Szewczyk A., [Zachęta Nar. Galeria Sztuki], ASP w Warszawie, W. 2012. – *41 aukcja dzieł sztuki, 7 XII 2013*, Nautilus Galeria i DA, Kr. 2013. – *Aukcja dzieł sztuki, 4 V 2014*, Sopocki DA, Sopot 2014. – *42 aukcja dzieł sztuki, 26 IV 2014*, Nautilus Galeria i DA, Kr. 2014. – *202 aukcja dzieł sztuki, 19 II 2014*, DA Rempex, W. 2014. – *203 aukcja dzieł sztuki i antyków, 19 III 2014*, DA Rempex, W. 2014. – *Aukcja dzieł sztuki, 16 VI 2015*, DA Okna Sztuki, W. [2015]. – *Aukcja dzieł sztuki, 28 VII 2015*, DA Okna Sztuki, W. [2015]. – *Aukcja prac na papierze, 24 I 2015*, Sopocki DA, Galeria w Gdańsku, [Sopot 2015]. – *XL aukcja książek i grafiki, 16 V 2015*, Lamus. Antykwariaty Warsz., W. [2015]. – Sitkowska M., *Władysław Skoczyła (1883-1934)*, W. 2015 (tu bibliografia wraz z wykazem archiwaliów).

Czas, 1903 nr 7 (11 I), s. 3; 1926 nr 29 (6 II), s. 3 (A.F.); 1938 nr 255 (17 IX), s. 6. – Wędrowiec, 1904 nr 6, s. 116. – Tyg. il., 1904 nr 6, s. 117, nr 43, s. 826; 1910 nr 4, s. 72; 1914 nr 7, s. 127, nr 25, s. 494; 1917 nr 43, s. 529; 1919 nr 16, s. 251; 1920 nr 28, s. 547, nr 46 (okładka); 1921 nr 12, s. 180, nr 25, s. 391, nr 31, s. 496, nr 34, s. 541, 542, nr 40, s. 633; 1922 nr 13, s. 201, 216, 217, nr 28, s. 445; 1924 nr 1, s. 7, nr 4, s. 61, nr 7, s. 101,

nr 19, s. 296, nr 21, s. 352, nr 27, s. 447, nr 40, s. 654, nr 45, s. 733; 1925 nr 1, s. 12, nr 19, s. 372, nr 20, s. 395, nr 29, s. 577, nr 45, s. 899, 1026; 1926 nr 1, s. 6, nr 4, s. 69, nr 19, s. 330, nr 24, s. 435; 1927 nr 1, s. 5, nr 22, s. 431, nr 24, s. 480, nr 25, s. 499; 1928 nr 1, s. 8, nr 5, s. 95, nr 16, s. 308, nr 17, s. 335, nr 22, s. 417, nr 27, s. 503, nr 32, s. 604, nr 38, s. 706, nr 52, s. 961; 1930 nr 43, s. 911; 1931 nr 27, s. 523, nr 33, s. 645; 1932 nr 1, s. 13 (Husarski W.), nr 10, s. 154, nr 17, s. 266, 276; 1933 nr 31, s. 615, nr 37, s. 726, nr 39, s. 765, nr 46, s. 913; 1934 nr 28, s. 556; 1936 nr 11, s. 187, nr 42, s. 801-803, nr 49, s. 929; 1938 nr 13, s. 261, nr 16, s. 321, 348, nr 28, s. 516. – Spraw. TPSP za 1905, s. 21; 1906, s. 20; 1908, s. 18, 20, 31; 1909, s. 4, 21, 45; 1910, s. 9, 23. – Spraw. TZSP za 1908, s. 20; 1910, s. 55; 1911, s. 61, 63, 65, 67; 1917, s. 6, 13; 1918, s. 22, 23, 24; 1919, s. 3, 6, 7, 21, 22, 23; 1920, s. 2; 1921, s. 5; 1922, s. 6; 1923, s. 4; 1924, s. 12; 1925, s. 51; 1926, s. 65; 1927, s. 72; 1928, s. 9, 71; 1929, s. 55, 73; 1930, s. 67; 1931, s. 43; 1933, s. 10; 1934, s. 13, 14, 27; 1936, s. 44; 1937, s. 49. – Naprzód, 1909 nr 74 (11 III), s. 1. – Świat, 1910 nr 13, s. 4-6 (ab. [Breza A.]); 1911 nr 31, s. 9, nr 51, s. 13; 1914 nr 5, s. 5, nr 7, s. 10; 1921 nr 51, s. 5; 1923 nr 17, s. 9 (Wankie W.); 1924 nr 2, s. 8, nr 3, s. 14, nr 22, s. 8; 1925 nr 15, s. 34; 1926 nr 7, s. 8 (Frycz K.), nr 43, s. 22, nr 47, s. 11; 1927 nr 20, s. 6, 9, nr 22, s. 4; 1928 nr 32, s. 34, nr 33, s. 20; 1929 nr 3, s. 4, 6, repr., nr 15, s. 7, nr 50, s. 15; 1930 nr 3, s. 3, nr 11, s. 4, nr 13, s. 9, nr 46, s. 4 (Norblin-Chrzanowska Z.); 1931 nr 30, s. 11, nr 39, s. 12, nr 42, s. 14, nr 52, s. 9; 1932 nr 40, s. 8, nr 42, s. 4; 1933 nr 10, s. 8, nr 14, s. 9, nr 35, s. 18, nr 38, s. 12; 1937 nr 8, s. 7. – Ziemia, 1910, s. 99-100 (Janowski A.); 1912, s. 692-695 (Fedorowski M.); 1931, s. 127; 1932, s. 19. – Goniec Poniędziałkowy, 1911 nr 29 (16 X), s. 3 (St. M.). – Krak. mies. artyst., 1911 nr 9, s. 103-104. – Lamus, 1911 cz. 1, s. 156 (Treter M.). – Nowiny, 1911 nr 231 (11 X), s. 2, nr 233 (13 X), s. 2. – Rola, 1912 nr 26, s. 211. – Sfinks, XIX, 1912 z. 55, s. 74-81; XXV, 1914 z. z kwietnia, s. 114-115 (Gawiński A.). – Tyg. Bocheński, 1913 nr 1, s. 3. – Sztuka, V, 1914 nr 3-4, s. 107, 258. – Prz. powsz., 1917, t. 137, s. 388-391 (ka [Trepka J.]). – Exlibris, 1918 z. 2, s. 81. – Pro Arte, 1919 z. 3, s. 23. – La Pologne Politique, 1921 półr. I, s. 681, półr. II, s. 219; 1922 półr. I, s. 217; 1923 półr. I, s. 96 (Woroniecki E.), półr. II, s. 549; 1930 półr. I, s. 61; 1931 półr. I, s. 378, półr. II, s. 651. – Pono-wa, 1922 nr 5, s. 438 (Orlicz M.). – L'Est Pologne, 1923 nr 5/6, s. 5 (A. van Gard). – Pani, 1923 nr 4/5, s. 14-15 (J.Ż. [Żyznowski J.]). – Południe, 1923 z. 5, s. 3-13; 1924 z. 1, s. 73. – Sztuki Piękne, I, 1924/25, s. 45; II, 1925/26, s. 101, 185, 233, 234, 237, 239, 288, 325, 365, 366, 393, 402, 408, 467, 468; III, 1926/27, s. 26, 122, 160, 200, 204,

249-250, 312, 319, 322, nr 3, s. 353, 363, 364, 460; IV, 1927/28 nr 1, s. 39, nr 2, s. 73, 74, 79, nr 3, s. 111, 115, nr 4, s. 154, 158, 160, 188, 189, 190, nr 6, s. 240, nr 7, s. 275, nr 8, s. 329, nr 9, s. 349, 360, nr 10-12, s. 424, 463, 437, 438, 444, 463; V, 1929 nr 1, s. 30, 69, nr 2, s. 76, 111, 118, 145, 146, 157, nr 5, s. 188, nr 6, s. 232, 235, nr 7, s. 274, nr 8-9, s. 306, 335, 353, 349, 359, 397, nr 11, s. 443, 448, nr 12, s. 492, 497, 499; VI, 1930 nr 1, s. 20, 23, 32, 34, nr 2, s. 49, nr 6, s. 49, nr 3, s. 113, 115, nr 4, s. 146, nr 4, s. 154, 157, nr 5, s. 200, nr 6, s. 220, 232, 241, 245, 299, nr 9, s. 307, 309, nr 10, s. 368, 369, 371, 376, nr 11, s. 410, nr 12, s. 463; VII, 1931 nr 1, s. 9-10, 17, 30, 32, nr 2, s. 61, 70, 72, 76, 80, 105, nr 3, s. 121, 127, 150-151, nr 4, s. 155, 162-163, 166, 168, nr 8-9, s. 347, 348, 349, 350, 352, 416, 458, nr 12, s. 458, 464, 466, 476, 481; VIII, 1932 nr 1, s. 10, 34, 36, 37, 38, nr 2, s. 68, 69-70, 71, nr 3, s. 93, nr 4, s. 121, 132, nr 6, s. 191, nr 8, s. 207, 208, 298, 252, nr 9, s. 254-255, nr 10, s. 279, 280, 281, nr 12, s. 344, nr 12, s. 356-357, 360, 364, 366, 368; IX, 1933 nr 1, s. 27, 28, 32, 35-37, 68, 75, 80, nr 3, s. 92, 94, 99, 104, 113, 114, 115-117, 123, nr 4, s. 131, 132, 150, 159, 165, 174, nr 8-9, s. 333, 336, 337, 340, 342, 361-363, 370-371, 382-383, 412, 419-420, 421, nr 12, s. 453, nr 12, s. 458, 459, 461, 463; X, 1934 nr 1, s. 19, 20, 74, 76, nr 32, 79, 116, nr 6, s. 192, nr 7, s. 207, 215, 351, 356, 377, 394, 395, 396, 435. – Rzeczpospolita, 1925 nr 86, s. 6. – Comoedia, 1926 nr 5, s. 4 (L. Str. [Strakacz L.]). – Dzień pol., 1926 nr 20 (26 I), s. 5 (Lewenstam L.). – Robotnik, 1926 nr 24, s. 5 (Wallis M.); 1928 nr 16 (16 I), s. 2. – Łódź w Ilustracji, 1927 nr 50, s. 1. – Sztuka pol. Wśród Obcych. Spraw. z działalności TOSSPO za 1926/27, W. 1928, s. 29, 33, 34, 35, 40, 44, 46. – Warszawianka, 1926 nr 30 (30 I), s. 4 (Treter M.). – Wiad. lit., 1926 nr 4, s. 4 (Husarski W.). – Echo Tygodnia, 1930 nr 24, s. 3. – Grafika, 1930 nr 1, s. 37, 43. – Kurier pol., 1930 nr 343 (16 XII), s. 6. – Plastyka, 1930 nr 1 (Podoski W.), s. 10-15, 19, 20. – Światowid, 1930 nr 23, s. 12-13. – Droga, 1932 nr 2, s. 218 (Winkler K.). – Gaz. Kaliska, 1934 nr 88 (11 IV), s. 2. – Pion, 1934 nr 3, s. 112, nr 6, s. 12, nr 14, s. 1, nr 30, s. 8, nr 44, s. 5; 1935 nr 27, s. 6, nr 29, s. 4; 1936 nr 3, s. 7, nr 4, s. 8, nr 8, s. 7; 1937 nr 2, s. 10, nr 16, s. 3. – Myśl pol., 1936 nr 20, s. 21 (Cieślewski T. syn). – Nike, I, 1937, s. 224, 238, 239, 242, 245, 246, 248, 252, 258-262, 267, 270, 273-275, 296, 308, 311 (Spraw. IPS). – Czas, 1938 nr 255 (17 IX), s. 6. – Arkady, V, 1939, s. 8, 11, 65. – Art & Business, 1992 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1991); 1993 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1992); 1994 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1993); 1995 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1994); 1996 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1995); 1997 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1996); 1998 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1997); 1999 nr 1-2

(Rocz. aukcyjny 1989-1998). – Rocz. Antykwaryczny, DA DAES, W. 1992. – Magazyn (dod. do Gaz. Wyborczej), 1999 nr 33, s. 19. – Roczniki Humanistyczne, 2020 z. 4, s. 206, 207, 209, 210, 217 (Kossowska I.),

Arch. Akt Nowych Warszawa, MSZ, 2/322/0/4.5/8236 (Artyści plastycy polscy i zagraniczni urządzenie wystaw, oferowanie prac. Korespondencja. Nazwiska S.): teczka z wycinkami prasowymi z 1935 ze wspomnieniami o S. z prasy zagranicznej; dokumenty Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, teczka nr 7063: *Kwestionariusze dotyczące art. plastyków 1929-1936* [przez nich wypełnione], kwestionariusz S. – Arch. ASP, Warszawa, sygn. 103/260 H: *Księga protokołów 1923-24, 1924-32*, sygn. K-RP-87: pismo dyrektora Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie Miłosza Kotarbińskiego z 30 IX 1926, 12 IX 1927. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 808: *Arch. Wystawy paryskiej 1925*; nr 852: L. Grajewski, *Artyści pol. w Rosji w XIX w. i z pocz. XX w.*, s. 39-40; nr 70-82/I: Arch. IPS; nr 1297: arch. S. z l. 1918-23 i b.d. (*Drzeworyt*, rkps S., spis niektórych dzieł S., mpis z uzup. odręcznymi S.); nr 1316: fot. S. z Wiednia 1913; nr 1617: *Kat. prac Władysława Skoczylasa zachowanych w zb. rodzinnych i w zb. publicznych w Polsce*, ASP, W. 1991 (oprac. Sitkowska M., Wnorowska K.), mpis. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypisy bibliograficzne, wycinki prasowe itp., dot. S.; *Spis pamiątek nar., religijnych i polonijnych znajdujących się w Muzeum Pol. w Chicago*, oprac. Ruszczyk G., Chicago 2000, mpis. – Bibl. Ossolińskich, Kram J., *Almanach exlibrisu pol. XX w.*, oprac. uzup. i popr., cz. 1, Kr. 1948, mpis.; rkps 7490: *Papiery TPSP we Lwowie. Dział I. Korespondencja 1884-1920*, t. 44, s. 215-320, listy S.: z Wiednia 1903, 1904; z Bochni 1907 (?), 1908, 1909; z Zakopanego 1908-1912, 1914 (30 listów); z Paryża 1910, 1911; z Londynu 1910; z Lipska 1913, z Krakowa 1914. – Wieliczka Muz. Żup Krak., teczka z rękopisami, listami, odpisami, teczka z zaproszeniami, afiszami teatr., teczka z papierami osobistymi, metrykami, świadectwami, teczka wycinkami prasowymi i nekrologami. – Archives nationales, Paris, Archives du Bureau des Travaux d'Art, sygn. F/21/4272.

W zb. rodziny w Warszawie i Krakowie: dokumenty, korespondencja, fot.

I. Bal
K.A. Kesling

Skomerski Wacław, malarz. W pochodzącym z 1737 drewnianym kośc. par. Św. Mikołaja w Truskolasach k. Częstochowy zaprojektował i wyk. w l. 1903-09 iluzjonistyczną polichromię

kaplic i ścian prezbiterium, z przedstawieniami motywów architektonicznych, ornamentalnych i draperii (na sklepieniu prezbiterium wizerunki świętych autorstwa Stanisława Ligonia z 1914).

KZSP, t. 7, z. 6, 1963. – Sypek A., *Kości. pw. św. Mikołaja w Truskolasach. Prace konserwatorskie w l. 2006-2010*, Wiad. Konserwatorskie woj. Śląskiego, t. 3, 2011. – Wróblewski S., *Drewniane budownictwo w Truskolasach*, Spotkania z Zabytkami, 2015 nr 1-2, s. 54.

M. Myśliński

Skonarski Jakub, rzeźbiarz w kamieniu, ur. Kraków. Czynny na pocz. XIX w. we Lwowie. Został przyjęty do cechu budowniczych i kamieniarzy lw. w 1811 (Tadeusz Mańkowski przyjął, że wpis S. do ksiąg korporacji nastąpił w 1808).

Mańkowski T., *Początki nowożytnego Lwowa w architekturze*, Lw. 1923, s. 10. – Biriulow J., *Rzeźba lw. od poł. XVIII w. do 1939 r. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007.

Centralne Państw. Arch. Hist. Ukrainy we Lwowie, fond 52, opis 2, sprawa 966, s. 193 (dokumenty Cechu, później Stow., majstrów budowniczych i kamieniarskich we Lwowie).

J. Biriulow

Skonieczny Teodor, rzeźbiarz, kamieniarz, pedagog, ur. 7 XI 1852 Warszawa, zm. 14 XI 1910 tamże, pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn Franciszka i Tekli z Gutwińskich; mąż Kazimierzy z Jastrzębskich (ślub ok. 1910), ojciec bliźniaczek Zofii i Ireny (ur. 1911). Uczęszczał do warsz. Klasy Rysunkowej, następnie przez 6 l. uczył się rzeźby pod kierunkiem Bolesława Syrewicza, a kolejne 3 l. praktykował w pracowni Ludwika Kucharzewskiego. Wedle własnej relacji artysta studiował kilka miesięcy w krak. SSP (brak potwierdzenia w: Materiały ASP Kraków). Ok. 1886 założył Zakład Artyst.-Rzeźbiarski i Kamieniarski przy ul. Dzikiej (od 1908 na własnej posesji) działający do 1914. W 1891 mieszkał w Al. Jerozolimskich 78. Należał do Spółki Artyst. Malarzy, Rzeźbiarzy i Budowniczych z siedzibą w Salonie Artyst. (Salon Józefa Pawłowskiego), w którym wystawiał prace i za którego pośrednictwem zdobywał zamówienia rzeźbiarskie, gł. kościelne. W l. 1902-07 był członkiem rzeczywistym

TZSP. Od 1903 w tzw. Salach Rysunkowych przy Muz. Rzemiosł i Sztuki Stosowanej w Warszawie prowadził zajęcia z modelowania „w glinie i gipsie”. Jego uczennicą była m.in. rzeźbiarka Hanna Nałkowska. Prawdopodobnie wyjeżdżał za granicę; w 1907 prasa podała, że S. „po dłuższym pobycie we Włoszech powrócił do Warszawy” (informacja powtórzona w wspomnieniu pośmiertnym w Kur. warsz.).

S. wystawiał w TZSP w l.: 1873-75, 1877, 1882, 1886, 1890-93, 1905. Prace S. były prezentowane także na wystawie w księgarni Feliksa Jędrzejewicza w Piotrkowie w 1887, w Salonie Krywulta w 1893 i 1895 oraz w Salonie Artyst. (przy Wierzbowej 3, potem przy Nowym Świecie 27) w l. 1888, 1890-91, 1893-95, 1898, 1905.

Artysta zajmował się przede wszystkim rzeźbą religijną oraz nagrobną, ale ważne miejsce w jego dorobku zajmowała także rzeźba portretowa. Prawie w tym samym czasie, kiedy debiutował w TZSP (1873), wystawiając płaskorzeźbioną *Madonnę* (marmur, zakupiona przez TZSP do rozlosowania), pracował, wg własnej relacji, nad popiersiem Diany (marmur, zaginione), które uznał za swe ważne osiągnięcie. Te wczesne dzieła wyznaczyły poniekąd najważniejsze kierunki jego twórczości. Portrety wykonywał zarówno w rzeźbie pełnoplastycznej, jak i w płaskorzeźbie, np.: *Popiersie mężczyzny* (gips, wyst. 1874), medalion z *Popiersiem damy* (gips, wyst. 1877), *Portret mężczyzny* (gips, wyst. 1882), *Portret damy* (terakota, wyst. 1890), *Jan Królikowski w roli doktora Robin* – statuetka stworzona na konkurs rzeźbiarski dzieło do foyer Teatru Wielkiego (gips, wyst. 1892), *Portret dra Gustawa Fritschego* i *Popiersie mężczyzny* (oba wyst. 1892), *Pajac* (terakota), wyst. 1893, *Portret księdza Dudrewicza* (marmur) i *Portret księdza Zawadzkiego* (brąz), oba wyst. 1905. Stworzył również 2 niewielkich rozmiarów popiersia Adama Mickiewicza (terakota, 1888, egzemplarz z t.r. był wł. Ludwika Méyeta; 1891), zapewne związane z pracą nad rekonstrukcją rzeźby *Mickiewicz budzący geniusza* Antoniego Kurzawy, dokonanej za zgodą autora w 1890. Zachowała się alabastrowa płaskorzeźba S. z popiersiem młodej kobiety (sygn. i dat., 1899; sprzedana w 2015 w Krakowie jako portret Marii Konopnickiej). W 1897 S. zdjął maskę pośmiertną Arkadija Tolczanowa, rosyjskiego urzędnika w Warszawie, która posłużyła Janowi Wołydydze do stworzenia reprezentacyjnego popiersia (brąz,

sygn. i dat., 1900, Stara Pomarańczarnia, Łazienki w Warszawie).

Umiejętności portrecisty S. wykorzystywał również w epitafiach: Michaliny z Zaleskich Stanisławowej Kossakowskiej (marmur, 1891) w kaplicy przytuliska dla ubogich przy ul. Wilczej oraz Marii Juszczyk (zm. 1894), z pierwotnie umieszczonym w tondzie portretem zmarłej (piaskowiec, niezachowany) poniżej płaskorzeźby Chrystusa upadającego pod krzyżem (terakota), w kość. Św. Jacka, oba w Warszawie; Juliana Grochowskiego (zm. 1893; medalion marmurowy) w kość. Matki Boskiej Różańcowej w miejscowości Miastkowo k. Łomży, Antoniego Augustyna Debolego w kość. Wniebowzięcia NMP w Dzierążni k. Tomaszowa Lubelskiego (1906) oraz Ezechiela Wasiłowskiego (zm. 1908; popiersie, brąz, sygnatura zatarta) w kość. Wniebowzięcia NPM w Duczminie k. Przasnysza.

Rzeźby o tematyce religijnej S. prezentował na wystawach, m.in. w TZSP (oprócz wymienionej *Madonny*): krucyfiksy drewniane w 1886 (kupiony przez Włodzimierza Ostromęckiego) i w 1890, a statuetkę w gipsie *Chrystus upadający pod krzyżem* w 1893. Realizował je również w dużej skali, jak *Chrystus ukrzyżowany* (1887) do kość. Św. Antoniego z Padwy w New Jersey i 3 ołtarze wg proj. Floriana Wyganowskiego, nad którymi pracował z Bronisławem Holtzem (1892), do kość. Św. Franciszka z Asyżu w Rydze, a także dzieła wyst. w 1891 do nieznanach „kościółów prowincjonalnych” – cyboryum ozdobione 8 drewnianymi figurami wg proj. Stefana Szyllera oraz posagi *Św. Bonawentura* i *Św. Bernard*. Ponadto wykonał w Warszawie: postacie świętych Leona oraz Wincentego a Paulo na fasadzie kość. Wszystkich Świętych (kamień, 1892-93, niezachowane), figury obu patronów oraz mensę ołtarzową wg proj. Piusa Dziekońskiego do kość. Św. Floriana i Michała Archaniola na Pradze (wszystkie 1894), posąg NMP Łaskawej (piaskowiec, 1899) na balustradę schodów kość. Św. Karola Boromeusza na Powązkach, a także figury w piaskowcu do Domu Sierot Warsz. Tow. Dobroczynności przy ul. Rakowieckiej: *Madonna* (sygn. i dat., 1902; usytuowana pierwotnie w niszy na fasadzie) i *Św. Józef* (sygn. i dat., 1901; rzeźba umieszczona naprzeciwko budynku), obecnie obie ustawione na postumentach w parku przy kość. Św. Rocha w Lipkowie pod Warszawą; podobna do powyższej figura *Madonny* dłuta S., także w typie *Immaculata* (sygn. i dat.,

1902), znajduje się przed kość. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żytnie k. Radomska oraz na terenie d. cmentarza w Andrzejewie k. Zambrowa (piaskowiec, sygn. i dat. 1904).

S. z powodzeniem realizował zamówienia na rzeźbę nagrobną, która była jego zasadniczym źródłem dochodu. Dzięki oryginalnym koncepcjom i starannemu wykonaniu prace zdobyły uznanie krytyków i zleceniodawców. Najwięcej tego rodzaju dzieł powstało na cmentarzu Powązkowskim (większość sygn. i dat.); ich znaczna liczba pozwala zauważyć, że w kompozycjach nagrobnych często powtarzają się raz wykorzystane wzory. Wśród nich najpopularniejszym motywem był *Chrystus upadający pod krzyżem*, który znalazł się na pomnikach rodziny Piekar-skich-Grzybowski (piaskowiec, 1893), Piekar-czyńskich (ok. 1875, kamień), Światopelk-Zawadzkich (wapień, 1893), Wągrowskich (wapień, 1900), Ciszewskich i Julianny Grandes (1909). Postać anioła stoi na nagrobkach Anieli i Feliksa Kozłowskich (wapień, 1895), Antoniny Kuryłło (1899) i Marii Wieczorkówny (zm. 1901, anioł obejmujący skrzydłami dziecko, kamień), a także Józefa Sonenberga (marmur, 1906), gdzie towarzyszy umierającemu młodzieńcowi. Alegoryczna figura *Smutek* znajduje się zarówno na nagrobku Edwarda Golembiowskiego, na którym S. umieścił także płaskorzeźbiony portret zmarłego (piaskowiec, 1897), jak i – na tle krzyża wypełnionego motywami roślinnymi – na wspólnym grobie Rocha Mianowskiego i rodziny Borzęckich (1909, brąz). Postać zbolącej kobiety (we współczesnym stroju, wspartej na głazach) S. wyrzeźbił na pomniku Wandzi Piaszczyńskiej (wapień, 1885) oraz Bronisławy Krajewskiej (piaskowiec, 1899; nagrobek ozdobiony pierwotnie także marmurową podobizną zmarłej, niezachowana). Matka Boska Różańcowa stanęła na grobie rodziny Bądarzewskich (wapień) i Marii Belke (na cokole reliefowy portret zmarłej w tondzie, obie rzeźby marmur kararyjski, sygn. i dat. na podstawie cokołu, 1888). Na nagrobku Józefa Uklejskiego S. umieścił figurę św. Józefa z Dzieciątkiem (piaskowiec). Ozdobił medalionami portretowymi nagrobki Pawła Hosera (zm. 1881, marmur), Leona Skiwińskiego (zm. 1893) oraz Stefana Dąbrowskiego (portret na palecie malarskiej, brąz, 1910). Na Powązkach wykonał ponadto nagrobki dla rodziny Nowosielskich (1900), Małeckich-Wied, Śliwickich (1908) oraz kaplicę Mieszkowskich (1905). Na cmenta-

rzach poza Warszawą znajdują się autorstwa S.: nagrobek Józefa Skierkowskiego na cmentarzu w Grodzisku Mazowieckim, popiersie księdza Tomasza Myślińskiego (zm. 1876) na jego nagrobku na cmentarzu w Goleszynie k. Sierpca (marmur kararyjski), figura *Chrystusa upadającego pod krzyżem* na grobie Wawrzynka Zdziechowskiego na cmentarzu w Siedlcach (1898) i figura anioła pod krzyżem na grobie Aleksandra Radziwiłły na cmentarzu na Rossie w Wilnie (piaskowiec, sygn. i dat.: „T. Skonieczny / w Warszawie / 1898 r.”).

S. sporadycznie wykonywał dekoracje architektoniczne. Był autorem płaskorzeźby z figurami symbolizującymi rolnictwo, umieszczonej w tympanonie fasady gmachu Dyrekcji Szczegółowej Tow. Kredytowego Ziemiańskiego w Piotrkowie (1887, niezachowana), a także 8 figur składających się na alegorie *Handel, Przemysł, Rolnictwo i Praca* (1895, niezachowane) na elewacji domu Wedla przy ul. Szpitalnej w Warszawie, wg proj. Franciszka Braumana.

Ponadto wykuł 2 tablice pamiątkowe ku czci działacza Tow. Dobroczynności, Szymona Krzeczowskiego (marmur, 1888), umieszczone na frontach kamienic ofiarowanych przez niego na cele charytatywne, w Al. Jerozolimskich 78 oraz przy Smolnej 21 w Warszawie. Był też autorem rzeźb o tematyce rodzajowej, jak: *Polonez, Mazur* (wyst. 1887, zapewne repliki dzieł Antoniego Kurzawy), *Poliszynel, Sielanka* (1891), a także inspirowanych poematem Antoniego Malczewskiego: *Pożegnanie z Marią* (terakota, wyst. 1894) oraz *Wacław i Maria* (terakota, wyst. 1895); być może artysta eksponował dwukrotnie tę samą pracę.

Charakterystyczną cechą twórczości S. była wysoka jakość techniczna wykonanych dzieł. W poszczególnych rzeźbach dominowały tendencje secesyjne, jednak zdecydowana większość prac – zwłaszcza te o tematyce nagrobnej i religijnej – wyróżniała akademicka idealizacja.

Ruch. Kal. Encyklopedyczny, 1887, s. 112. – Kołaczowski, Wiadomości. – Enc. Org., t. 13, 1902. – Rocz. Okręta, 1905. – Kal. Handlowy na r. 1911, W. 1911, s. 155. – PSB, t. 5, 1939, s.v. Dzwonkowski W.; t. 38, 1998 (Kwiatkowska M.I.). – Bibliografia Warszawy. Wyd. ciągłe 1846-1903, Wr. 1971; 1904-1918, Wr. 1973. – Grajewski, 1972. – Pol. bibliografia sztuki 1801-1944, t. 3, Wr. 1986.

Kal. pol. il. Jana Jaworskiego, 1874, W. [1873], s. 5; 1876, W. [1875], s. 6 (fot. rzeźby S.). – Kołaczowski,

Wiadomości, s. 652. – Kal. il. Józefa Ungra, W. 1890, cz. adresowa s. 193; 1891, s. 3, cz. adresowa s. 38; 1893, s. 33, cz. adresowa; 1894, cz. adresowa, s. 44. – Gagatnicki A., Kość. Wszystkich Świętych w Warszawie, W. 1893, s. 60. – Księga adresowa m. Warszawy, W. 1896, s. 144. – Kal. informacyjno-encyklopedyczny, W. 1901, s. 536; W. 1902, s. 560; W. 1904, s. 658; W. 1910, s. 595; W. 1911, s. 650. – Kronika żałobna [Teodor Skonieczny], Tyg. il., 1910 półr. II, s. 975 (z fot. S.). – Śp. Teodor Skonieczny, Kur. warsz., 1910 nr 317 (wyd. wieczorne), s. 4-5. – Jeziorowski W., Album Powązek, W. 1915, s. 103. – Melcer W., Kolor przeszłości, [w:] Wspomnienia o Zofii Nalkowskiej, W. 1965, s. 230. – Płażewska. – Pol. życie art., 1. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Czyńska Z., Jendryczko D., Olszewska B., Szwankowska H., Waldorff J., Cmentarz Powązkowski w Warszawie, W. 1984. – Biernatowie A. i B., Cmentarz Powązkowski. Materiały inwentaryzacyjne, t. 1-3, W. 1989-94. – Dubrowska M., Sołtan A., Powązkowskie medaliony i plakietki portretowe, W. 1992. – Kwiatkowska M.I., Rzeźbiarze warsz. XIX w., W. 1995. – Zieliński J., Atlas dawnej architektury ulic i placów Warszawy, t. 3, W. 1996. – Zawadzki J., Kość. Wszystkich Świętych w Warszawie, W. 1997, s. 3. – Huml I., Warsz. szkolnictwo artyst. dla kobiet na przełomie XIX i XX w., Roczniki Humanistyczne, 1999 z. 4, s. 303. – Leśniakowska M., Architektura w Warszawie, W. 2000. – Böldok S., Antykwarez artyst., salony i domy aukcyjne. Historia warsz. rynku sztuki w l. 1800-1950, W. 2004. – Rudkowski T.M., Cmentarz Powązkowski w Warszawie. Panteon pol., Wr. 2006. – Witkowska K., Powązki. Mówiące kamienie, Kr. 2009. – Sopniewska N., Motyw płaczki w dziewiętnastowiecznej rzeźbie powązkowskiej, Artifex, 2012 nr 14, s. 27-28. – Witraska M., Kaplice i mauzolea na cmentarzach Warszawy w XIX i poł. XX w., t. 1, W. 2017.

KZSP, t. 9, z. 1, 2, 1986; t. 10, z. 12, 1971, z. 18, 1981, z. 23, 1971; t. 11, cz. 2, 2001.

Spraw. TZSP za 1873, s. 20; 1874, s. 95; 1877, s. 72; 1882, s. 56; 1884, s. 16; 1887, s. 12; 1890, s. 24; 1891, s. 20; 1893, s. 41; 1902, s. 41; 1903, s. 45; 1904, s. 1; 1905, s. 31; 1906, s. 26; 1907, s. 30. – Kur. warsz., 1873 nr 113, s. 2, nr 225, s. 1; 1886 nr 115b, s. 3, nr 331a, s. 2; 1887 nr 110 (dod. poranny), s. 2; 1888 nr 190, s. 3, nr 191, s. 3, nr 193 (dod. poranny), s. 2, nr 193, s. 2, nr 216, s. 2; 1889 nr 72 (dod. poranny), s. 2; 1890 nr 57, s. 4, nr 68, s. 4, nr 83, s. 3, nr 264, s. 4; 1891 nr 117, s. 3, nr 283 (dod. poranny), s. 2, nr 287, s. 4, nr 301, s. 4, nr 336, s. 4, nr 347, s. 3, nr 355, s. 5; 1892 nr 124, s. 4, nr 194, s. 3, nr 275, s. 3, nr 317 (dod. poranny), s. 2, nr 352 (dod. poranny), s. 2; 1893 nr 3, s. 3, nr 25, s. 4, nr 36, s. 5, nr 343, s. 5 (dod. poranny); 1894 nr 20, s. 1 (dod. poranny), nr 24, s. 1, nr 131, s. 4; 1895 nr 288, s. 4; 1898 nr 299, s. 3; 1899

nr 36, s. 6; 1902 nr 260, s. 6; 1903 nr 31, s. 13, nr 38, s. 12 (inserat reklamowy), nr 45, s. 13 (inserat reklamowy), nr 280, s. 3; 1904 nr 197, s. 1; 1905 nr 276, s. 3; 1906 nr 112, s. 3; 1907 nr 249, s. 4; 1910 nr 316 (nekrolog), s. 8, nr 317, s. 4-5, nr 318, s. 2; 1911 nr 228, s. 1, nr 315, s. 3. – Kur. Poranny, 1892 nr 159, s. 6, nr 248, s. 1; 1910 nr 319, s. 2. – Dz. poz., 1873 nr 128, s. 3; 1890 nr 50, s. 4. – Gaz. pol., 1873 nr 146, s. 2; 1875 nr 50, s. 3; 1891 nr 231, s. 2, nr 242, s. 2; 1893 nr 25, s. 3; 1894 nr 273, s. 2. – Prz. Tygodniowy, 1886 nr 39, s. 411; 1892 nr 52, s. 593; 1899 nr 6, s. 71. – Tydzień (Piotrków), 1887 nr 29, s. 2, nr 31, s. 1. – Kur. codz., 1888 nr 193, s. 3; 1891 nr 287, s. 2; 1898 nr 302, s. 2; 1899 nr 35, s. 2. – Kłosy, 1889 półr. I, s. 319 (Méyet L.; jako Tadeusz Skonieczny). – Gaz. nar., 1890 nr 50, s. 3. – Echo Muzyczne, teatr. i artyst., 1890 nr 335 s. 110. – Słowo, 1890 nr 48, s. 2; 1891 nr 59, s. 4, nr 65, s. 4 (inserat reklamowy), nr 76, s. 6 (inserat reklamowy), nr 81, s. 4 (inserat reklamowy), nr 87, s. 4 (inserat reklamowy), nr 93, s. 4 (inserat reklamowy), nr 99, s. 4, nr 232, s. 2; 1893 nr 21, s. 2, nr 32, s. 4; 1906 nr 145, s. 3; 1910 nr 521, s. 2, nr 523, s. 2. – Tyg. il., 1890 półr. I, s. 159; 1893 półr. I, s. 94; 1894 półr. II, s. 335, 351; 1895 półr. II, s. 47, 143; 1897 półr. I, s. 498; 1898 półr. I, s. 188 (Brykczyński A.), półr. II, s. 569, 572 (fot.), 672; 1899 półr. I, s. 177; 1909 półr. II, s. 902 (fot.). – Ziarno, 1891 nr 22, s. 252. – Biesiada lit., 1892 nr 16, s. 248 (fot.), nr 35, s. 139; 1893 nr 7, s. 106; 1899 nr 17, s. 332 (s. 331 fot.); 1906 nr 2, s. 40 (fot.), nr 28, s. 40. – Wędrowiec, 1893 półr. I, s. 70; 1898 półr. II, s. 646; 1902 półr. I, s. 514. – Kraj, 1895 półr. II, s. 27. – Rozwój, 1898 nr 251, s. 4. – Kur. pol., 1902 nr 262, s. 3; 1910 nr 317, s. 4. – Gaz. Handlowa, 1904 nr 173, s. 2. – Gaz. Rzemieślnicza, 1904 nr 28, s. 221. – Błuszcz, 1904 nr 27, s. 323. – Świat, 1906 nr 39, s. 20, nr 44, s. 17; 1907 nr 2, s. 2, nr 38, s. 18. – Dz. powsz., 1906 nr 112, s. 3. – Goniec Wieczorny, 1908 nr 335, s. 4; 1910 nr 526, s. 4. – Nowa Reforma, 1910 nr 526, s. 2. – Nowa gaz., 1908 nr 335, s. 3; 1910 nr 524, s. 3, nr 525, s. 4, nr 526, s. 3. – Polak - Katolik, 1910 nr 262, s. 2. – Czas, 1910 nr 525, s. 3. – Spotkania z Zabytkami, 2015 nr 7-8, s. 37 (Kwiatkowska M.I.).

AP Warszawa, Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie: Akta urodzeń, małżeństw i zgonów, nr 72/159/0/-/27 (akt ur. S.); Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Augustyna w Warszawie, nr 73/3110/0/-/13 (akt zgonu S.); Zbiór Walerego Przyborowskiego, teka 9, 1899, s. 285. – Bibl. Publiczna m. Warszawy, Arch. Przeglądu Tygodniowego, rkps akc. 892: Materiały do Kal. Informacyjnego Ruch, k. 169. – ASP Warszawa, Wyd. Konserwacji i Restauracji Rzeźby Kamiennej, Antoniak K., *Dokumentacja konserwatorska nagrobka Piekarskich*

i Grzybowski z cmentarza Powązkowskiego, W. 1985, mpis; Gazda R.W., *Konserwacja grobowca Anieli i Feliksa Kozłowskich. Recepcja estetyczna obiektu w procesie rekonstrukcji rzeźby Anioła Śmierci dłuta Teodora Skoniecznego*, W. 1987, mpis. – Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa, Hipoteka (księgi wieczyste), nr hip. 6634. – *Cmentarz na Rossie w Wilnie. Badania inwentaryzacyjne* (nagrobek Aleksandra Radziwiłły i księdza Józefa Radziwiłły, oprac. Sadoch E., Czyż A.S.) <http://cmentarznarossie.uksw.edu.pl/obiekty.php?id=6654> (dostęp 10.05.2020). – Oferta Salonu Connaissance, Kraków, w arch. portalu Allegro <https://archiwum.allegro.pl/oferta/teodor-skonieczny-1852-1910-maria-konopnicka-i5201575574.html> (dostęp 10.05.2020).

M. Kasa

Skopowska Marianna, malarka amatorka, uczennica rysownika i rytownika Johanna Friedricha Franza Brudera w Warszawie. W 1821 pokazała na warsz. wystawie sztuk pięknych gwasz *Wazon z kwiatami*, „według Farnolda”, zaliczony w recenzji do prac amatorskich, które „powszechnie się podobały”.

Nie wiadomo, czy identyczna z Marianną Skopowską, ur. ok. 1805 Stępuchowo k. Wągrowca, zm. 4 XI 1885 Chrzypsko Wielkie k. Międzyrzecza w Wielkopolsce, która 22 VI 1830 w Strzałkowie k. Kalisza poślubiła Ignacego Kraszewskiego (ur. 1777?, zm. po 1838), ekonomę w majątku Kunowo k. Żychlina w Wielkopolsce, wdowca, zostając jego trzecią żoną.

Kozakiewicz. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 1, Wr. 1971 (s.v. Bruder Johann Friedrich Franz).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej Wielkop. Tow. Genealogicznego GNIAZDO, z fot. z aktu zgonu S. z AP w Poznaniu, Urząd Stanu Cywilnego Chrzypsko Wielkie, księga zgonów, sygn. 53/1837/0/4/36, poz. 66 (dostęp 30.10.2019).

J. Polanowska

Skopowski Maurycy Mieczysław, malarz, ur. ok. 1843-44, zm. 20 VII 1897 (w wieku 53 l.) Żółkiew. Czynny w l. 1883-94 we Lwowie i okolicach oraz w 1895-97 w okolicach Żółkwi jako malarz kościelny. W 1883 namalował obraz *Matka Boska z Dzieciątkiem pośród obłoków*, ol., sygn.: „M. Skopowski pinxit / Lwów 1883” do kośc. Przemienienia Pańskiego w Dobromilu k. Sambora

(zachowany). W kośc. par. Świętych Piotra i Pawła w Przemyślanach k. Lwowa wykonał w 1884 polichromię ścian (przemalowana przez Karola Polityńskiego). W kośc. par. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii w Kochawinie k. Strycja wyk. kopię czczzonego obrazu z XVII w. *Matka Boska Kochawińska* (1889; namalował też inne kopie tego przedstawienia) i malowidła ściennie (w 1890 oraz w 1894, gdy ściany pomalował „na kamienno”, niezachowane). W 1895, wraz z niejakim Tomankiem oraz malarzem Skibą, wyk. dekorację malarską wnętrza kośc. par. Św. Stanisława w Firlejowie k. Lwowa (obecnie Łypiwka), fundowaną przez Władysława Czaykowskiego, Zdzisława Obertyńskiego i proboszcza księdza Józefa Glińskiego, z kompozycjami *Chrystus z Marią i Martą* (na ścianie w prezbiterium) oraz *Święci Piotr i Paweł* w nawie; na sklepieniu złote gwiazdy na niebieskim tle, ściany zaś pokryto „kolorem marmurowym” (niezachowane). Przypisuje mu się również odrestaurowanie w l. 1891-93 wnętrza kośc. w Brodach.

Ukraińskie MN Lwów – *Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus i Św. Łukasz* (chorągiew dwustronna), ol., sygn. i dat., 1863 (1883?).

Nie wiadomo, czy z S. jest tożsamy autor *Portretu mężczyzny z cygarem*, ol., sygn. i dat.: „M. Skopowski 1873”, wyst. w 2018 na aukcji w Warszawie.

Kurenda Przemyskiego Konsystorza Biskupiego obrz. łac., 1884 nr 1, s. 12. – Gaz. Kościelna, 1893 nr 4, s. 39. – Słowo pol., 1897 nr 168 (22 VII, wyd. popołudniowe), s. 3. – Kaleciński M., *Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego w Dobromilu*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 3, Kr. 1995. – Ostrowski J.K., Wójcik M., *Kościół par. pw. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii w Kochawinie*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 9, Kr. 2001. – Zaucha T., *Kościół par. pw. ŚŚ. Piotra i Pawła w Przemyślanach*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 11, Kr. 2003. – Petrus J.T., *Kościół par. pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Firlejowie*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 15, Kr. 2007. – *Pomniki epigrafiki i heraldyki d. Rzeczypospolitej na Ukrainie*, red. Drelicharz W., t. 3: *Ziemia przemyska d. woj. ruskiego*, oprac. Marzec A., Kr. 2008. – *Słownik artystów, rzeźmieśników...*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Lępkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

– 254 *Aukcja dzieł sztuki i antyków*, 13 VI 2018, DA Rempex, W. 2018, nr 1130 (jako malarz nieokreślony).

J. Biriulow
uzup. M. Myśliński

Skops patrz Kops Gabriel.

Skorbiłłowiczówna Natalia, malarka. W 1937 na VI Wystawie Sztuki Płoczan w Klubie Artyst. zaprezentowała prace z zakresu malarstwa pejzażowego.

Kur. Mazowiecki, 1937 nr 68, s. 3. – Czarnecki K., *Płockie życie artyst. w l. 1900-1939*, Płock 1990.

A. Straszewska

Skorczyński Marcin (Martinus), malarz. W 1633 wzmiankowany w księgach radzieckich Lublina.

Riabnin J., *Murarze, malarze i rzeźbiarze lubelscy XVII w.*, BHS, I, 1932 nr 2, s. 80, 83. – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, Kr. 1948.

AP Lublin, Akta m. Lublina, nr inw. 193: *Księga radziecka*, k. 494.

M. Heydel
P. Kluz

Skorek Paweł, rzeźbiarz, snycerz, ur. 27 VI 1968 Jaworznik k. Myszkowa, zm. 10 III 1941 tamże (ochrzczony i pochowany w pobliskich Żarkach, gdzie znajduje się parafia); syn Jakuba, miejscowego rolnika, i Józefy z domu Jarzy. Wcześniej osierocony, wg przekazów rodzinnych zwrócił na siebie uwagę przypadkowych przejezdnych, którzy dostrzegli jego talent i umożliwili mu naukę snycerstwa w Krakowie; następnie miał jakoby wyjechać na 2 l. do Włoch, m.in. do Padwy. Brak jednak źródeł potwierdzających przebieg jego nauki. Po jej zakończeniu początkowo osiadł w Żelechowie k. Garwolina (możliwe, że brał udział w pracach snycerskich we wnętrzu rozbudowywanego wówczas w stylu neobarokowym kośc. Zwiastowania NMP). Po 1900 powrócił do Jaworznika i zamieszkał samotnie na skraju wsi. Poza działalnością rzeźbiarską uczył miejscowe dzieci pisania, czytania i rachunków (przed utworzeniem szkoły).

S. specjalizował się w rzeźbie sakralnej; jego dorobek znany jest prawdopodobnie jedynie fragmentarycznie, a wiele zachowanych prac zostało zniekształconych przez wtórne nieudolne przemalówki. Umiejętnie nawiązywał do różnych form historycznych. Ok. 1900 wykonał jednoosiowy ołtarz („z drzewa dębowego, na mat”) z przeciętym naczółkiem, inspirowany architekturą wczesnego baroku, przeznaczony do wyremontowanej wówczas kaplicy Kochanowskich przy kość. Podwyższenia Krzyża Św. w Zwoleniu (po 1980 ołtarz przeniesiony do kościoła Zesłania Ducha Św. tamże); zdobiły go figury św. Franciszka (w środkowej niszy) oraz po bokach św. Antoniego i św. Walentego „odznaczające się poprawnym i czystym wykonaniem”. Przed 1901 na zlecenie księdza Józefa Khauna wyrzeźbił do kość. Św. Krzyża w Kozienicach zespół 12 drewnianych figur świętych, archaniołów i aniołków, a możliwe, że wystawił również 2 neorokokowe jednoosiowe ołtarze, do których były one przeznaczone (posągi św. Józefa i Marii Magdaleny zostały umieszczone na konsolach w ołtarzu z przedstawieniem *Zdjęcia z Krzyża*, a św. Piotra i Matki Boskiej Bolesnej – w ołtarzu Wniebowstąpienia). Autorstwa S. są także 2 ołtarze w typie feretronu z ok. 1903 w kaplicy Św. Jana Chrzciciela w Jaworzniku, wzniesionej przez mieszkańców jako wotum za uwłaszczenie chłopów (figury świętych znajdujące się w bocznych niszach neogotyckiego ołtarza gł. zostały skradzione). W kaplicy przechowywana jest także figura św. Jana Nepomucena, pierwotnie umieszczona przy źródle w Jaworzniku. Ponadto w posiadaniu mieszkańców Jaworznika znajduje się neogotycki ołtarzyk domowy z rzeźbą Marii z Dzieciątkiem w zamkniętej trójliście nisz, otoczoną 3 figurami aniołów na konsolach (całość zwieńczona sterczynami), a także posąg Marii Niepokalanie Poczętej na obłoku. W rodzinnej wsi przy skrzyżowaniu ulic Kieleckiej i Ściegiennej S. wznosił również przydrożną murywaną kapliczkę słupową z płaskorzeźbionym popiersiem Chrystusa, prawdopodobnie jako wotum dziękczynne za możliwość wyjazdu i szczęśliwy powrót (obecnie przebudowana) oraz posąg św. Antoniego przed kość. w Żarkach (zaginiony).

Tyg. il., 1900 nr 50, s. 990 (Jastrzębowski S.). – Skała A., *Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu*, Lublin 1998, s. 41. – Taż, *Nekropolia rodu Kochanowskich*, Nasza Przyszłość, t. 120, 2013, s. 56. – Bary-

ła T., *Paweł Skorek - rzeźbiarz z Jaworznika*, Demokracja (Powiat myszkowski), 2017 nr 3, s. 11 (z repr. fot. S. w otoczeniu rzeźb do kość. w Kozienicach). – *Z historii szkoły*, <https://spjaworzniak.edupage.org/a/o-szkole-1>, dostęp: 02.02.2023.

Arch. Archidiecezji Częstochowskiej, sygn. KM 2104, Księga metrykalna, s. 283: 1868, nr 132, akt urodzenia S. – Żarki, Urząd Stanu Cywilnego, Księga stanu cywilnego za r. 1941, nr 29, akt zgonu S.

A. Straszewska

Skorka Dominik, malarz. W 1540 przyjął prawo miejskie w Krakowie jako „Dominicus Skorka pictor”.

Grabowski A., *Skarbniczka naszej archeologii*, Lipsk 1854, s. 43. – Rastawiecki, Sł. mal., t. 3, s. 391.

A. Bernatowicz

Skorkowic (Skorkowicz) **Bartłomiej** (Bartosz), mistrz cechu muratorów i kamieniarzy w Krakowie. W księdze cechowej zapisano 29 XII 1649: „Sławny p. Bartosz Skorkowic mieszczanin stamiec kazimierski i krakowski przyjęty za mistrza za kamienne sztuki, uczynił dosyć i wolno mu teraz roboty kamienne odprawować według prac i przywilejów cechowych zwyczaju”. Był starszym cechu w 1650 i 1651.

ANK, Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy w Krakowie i Kazimierzu, nr 43: *Regestum seu liber actorum contubernii murariorum, fabrorum et stamecium clarissi[mae] urbis Cracoviensis*, 1572-1743, s. 280, 281, 282.

K. Mikocka-Rachubowa

Skorobohata-Stankiewicz Zofia patrz **Stankiewicz** (Skorobohata-Stankiewicz) **Zofia**.

Skorodyński Michał, malarz pozłotnik; w 1791 w kość. par. w Drohobyczu wykonał dekorację pozłotniczą ołtarza Św. Antoniego, liter na jednej z tablic inskrypcyjnych w prezbiterium oraz wazonów na szczycie kruchty. Jedyne potwierdzone źródło jego działalności to dokumenty dot. tegoż kość., w których został określony jako „malarz ze Stryja”.

Zaucha T., *Kość. par. pw. Wniebowzięcia NMP, św. Krzyża i św. Bartłomieja w Drohobyczu*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 6, Kr. 1998.

A. Lipczik

Skoroszyński Jan, snycerz ze Zdun w Wielkopolsce. Być może wyk. 3 ołtarze, ok. 1720 (lub ok. 1736, wg Jankowskiego), w kość. par. Oczyszczenia NMP we wsi Starygród k. Krotoszyna. Są to: ołtarz gł., architektoniczny, regencyjny, z rzeźbami świętych Wojciecha i Stanisława bpów (nad bramkami), oraz 2 boczne niearchitektoniczne, skomponowane z wici akantu (wszystkie z fundacji księdza Gielskiego).

KZSP, t. 5, z. 11, 1973. – Brykowski R., *Wielkop. kościoły drewniane. Wykaz kościołów i kaplic drewnianych na terenie woj. wielkop.*, oprac. Ruszczyk G., P. 2001. – Jankowski A., *Kościół drewniany o zdwojonej konstrukcji ścian w Wielkopolsce*, Bydgoszcz 2009, s. 304-307 (nazwa miejscowości w wersji: Stary Gród). – Marzęta B., *Kość. par. pw. Oczyszczenia NMP. Starygród* (Oddz. Terenowy NID w Poznaniu, 27 XI 2015), w serwisie ZABYTEK.PL, www.https://zabytek.pl/pl/obiekty/starygrad-kościol-parafialny-pw-oczyszczenia-nmp (dostęp 27.09.2017).

A. Bernatowicz

Skorupka Baltazar, kartownik krak., wzmiankowany w 1602 w miejskiej księdze Krakowa.

ANK, rkps nr 226 (advoc.), s. 118.

E. Różycki

Skorupka Marcin, kartownik krak., zapewne także wytwórca papieru oraz sprzedawca gotowych talii kart. W 1590 był wraz z Grzegorzem Zakiem (Żakiem) starszym cechu kartowników krak., a godność tę piastował również w następnych latach. Za sprawą Jakuba Siebeneychera, wykonawcy testamentu Stanisława Dobrochowskiego, 6 V 1594 wszedł w posiadanie drewnianego domu Dobrochowskich, stojącego przed bramą Mikołajską w Krakowie. 6 V 1609 przed krak. urzędem wójtowskim wraz ze starszym cechu kartowników Janem Starostką dokonał wyceny

rzeczy (w tym płyt drzeworytniczych do kart) należących do innego miejscowego kartownika – Baltazara Starostki. Wzmiankowany w dokumentach miejskich jeszcze w 1624.

W 1595 przygotował płytę drzeworytniczą z talią kart, z której 4 odbite arkusze użyte zostały jako materiał usztywniający do sporządzenia oprawy rękopisu *Fundacja albo założenie bractwa Pannj Marii na uliczi szwitego Szczepana. W Cracowie r. Bożego 1588 dnia V. octobra* (ANK, nr 3498); wykorzystano do tej oprawy także 27 kart już pociętych i pokolorowanych nieznanego autora; arkusze z kartami autorstwa S. albo zostały przez niego odrzucone jako nieudane, albo sprzedano je w tym stanie po jego śmierci. Na każdym arkuszu mieściło się 18 kart; na karcie przedstawiającej tuza winnego znajduje się poniżej figury sygnatura: „MARCIN SKORUPKA 1595”, a także zapewne gmerk S. wyobrażający tarczę herbową z dwoma tzw. sercami tuzowymi, przebitymi ukośnie mieczami; na karcie dziewiątki czerwiennej widnieją inicjały „AF”, prawdopodobnie drzeworytnika przygotowującego formę do produkcji. Zdaniem Tomkowicza kartownicy w rzeczywistości trudnili się przede wszystkim wyrobem arkuszy papieru, zaś przygotowywanie np. drobnych obrazków, talii kart itp. było wyłącznie częścią ich produkcji.

Tomkowicz S., *Przyczynki do historii kultury Krakowa w pierwszej poł. XVII w.*, Lw. 1912, s. 262. – Chmiel A., *Krakowskie karty do gry XVI-go w.*, Rzeczy Piękne, 1919 nr 2, s. 17-20, nr 3, s. 10-17 (z repr.). – Crac. impressorum, s. 388, nr 784. – Krzysztofowicz S., *Grupa krak. kart do gry z XVI i XVII wieku*, Kwart. Historii Kultury Materialnej, 1965 nr 13, z. 4, s. 691, 692, 696. – Ptaśnik J., *Papiernie w Polsce XVI w.*, [w:] *Papiernie w Polsce XVI wieku. Prace Franciszka Piekosińskiego, Jana Ptaśnika, Kazimierza Piekarskiego...*, wyd. Budka W., Wr. 1971, s. 31. – Hamerliński-Dzieryżński A., *O kartach, karciarzach, grach pocziwych i grach szulerskich. Szkice obyczajowe z wieków XV-XIX*, Kr. 1989.

ANK, rkps 225 (advoc.), s. 106, rkps 226 (advoc.), s. 880, rkps nr 29 (scab.), s. 572, rkps nr 30 (scab.), s. 827, 829. – BN, Arch. Michała Brensztejna, rkps IV 10662: Brensztajn M., *Karty do gry. Hazard*, s. 49-50.

E. Różycki
M. Myśliński

Skorupowski Maurycy, malarz. W 1889 wykonał kopię obrazu Matki Boskiej Kochawińskiej, znajdującą się w kośc. Św. Łukasza w Mrowli k. Rzeszowa (dzieło przekazane przez właścicielkę wsi Józefę Dolińską ze Lwowa).

Różańska J., *Jubileusz kościoła par. w Mrowli 1905-2005*, Trzcionka, 2005 nr 35, s. 9. – *Zabytki sztuki w Polsce. Małopolska*, W. 2016.

P. Kluz

Skorupski Henryk, malarz. W 1938 na wystawie Lwowskiego Zw. Niezależnych Art. Plastyków we Lwowie wystawił prace: *Kościół św. Antoniego*, *Uliczka*, *Dom pod lasem*, wszystkie akw.

Kat. I wystawy dzieł sztuki, Lw. Zw. Niezależnych Art. Plastyków. [Lw.] 1938.

J.R.

Skoryna (Skaryna, Skorina, Skorznia, Skornia) **Franciszek**, lekarz, drukarz, wydawca, ur. ok. 1486 (lub ok. 1490) Połock, zm. 1540 (lub ok. 1551) Praga, syn Łukasza, kupca handlującego skórą. W l. 20. XVI w. w Wilnie ożenił się z Małgorzatą, wdową po mieszczaninie wil. Jerzym Odwierniku, z którą miał dwóch synów: Franciszka i Szymona.

Wczesny etap edukacji S. odbył w Połocku lub Wilnie. W 1504 został zapisany w poczet adeptów Uniwersytetu Krak., w 1506 uzyskał stopień bakałarza. W l. 1507-12 podróżował po Europie. Nie wiadomo, gdzie i kiedy uzyskał stopień magistra (doktora filozofii). W 1512 w Padwie uzyskał tytuł doktora nauk medycznych. W l. 1517-19 przebywał w Pradze, gdzie wydał drukiem tzw. „Biblię ruską” – dokonany przez siebie przekład Psalterza oraz 22 ksiąg Starego Testamentu na język ruski (bądź, jak chcą niektórzy badacze, na „poprawiony tekst starocerkiewnosłowiański”); prace wydawnicze trwały 2 l. W końcu 1519 lub na pocz. 1520 S. przeniósł się do Wilna, gdzie w domu burmistrza Jakuba Babicza otworzył pierwszą drukarnię cyrylicą. W 1522 wydał tam drukiem *Małą księgę podróżną* (BJ). Domniemywa się, że ok. 1525 odbył podróż do Wittenbergi, a po tym r. do Moskwy, gdzie miał dystrybuować „Biblię ruską”. Ze względu na spory z rodziną żony oraz trudności finansowe udał się w 1530 do Królewca,

gdzie został przyjęty do grona dworzan księcia pruskiego Albrechta. Niedługo później powrócił do Wilna, gdzie najpewniej objął obowiązki lekarza i sekretarza biskupa wil. Jana. Wczesne l. 30. XVI w. to dla S. okres zatargów finansowych związanych ze śmiercią brata, Iwana, kupca zajmującego się handlem skórą. Ok. 1535 S. powrócił do Pragi, gdzie od króla Ferdynanda I Habsburga otrzymał posadę ogrodnika i botanika ogrodu na Hradczanach. W 1539 miał przebywać w Wiedniu, po czym najpewniej powrócił do Pragi, gdzie zmarł.

S. zasłynął przede wszystkim jako wydawca i autor pierwszego przekładu Biblii na język ruski. W swojej pracy opierał się na Wulgacie, miał korzystać także z Biblii czeskiej i weneckiej. Badacze przypuszczają, iż znał także inne wydania Biblii, m.in. redakcję pol. w rękopisie (Biblię królowej Zofii, zwaną szarospatacką). Uważa się, że S. tłumaczył Biblię na język, jakim posługiwało się w okolicach Połocka; miał uprościć alfabet cerkiewnosłowiański i nadać swoim przekładom znamiona języka cerkiewnego, nasycając je przy tym ruskimi dialektyzmami.

Mimo zwykle nie najlepszej jakości papieru szata graficzna jego wydawnictw jest oceniana wysoko. Badacze wskazują, że druki S. wydawane w Pradze i Wilnie zdradzają wiele podobieństw (m.in. w kwestii grafii, wykorzystania druku dwubarwnego, zbliżonego formatu) do edycji Szwajpolta Fiola, który w 1483 w Krakowie zaczął wydawać pierwsze teksty pisane cyrylicą (A. Nagórko). S. inspirował się drukami wydawanymi przez niemieckich typografów. Jak zauważają badacze, brakowało mu jednak przygotowania do interpretacji zachodnich wzorów. Posługiwał się ornamentami typowymi dla renesansu. Prostokątne winiety jego druków wypełniał często motyw gałązek z liśćmi i kwiatami, spiętych na osi i wijących się symetrycznie na boki. S. często nie radził sobie z adaptowaniem dekoracji o antycznym rodowodzie, takich jak kampanule i ornamenty kandelabrowe (A. Gronek).

S. przypisuje się wprowadzenie do druku cyrylickiego osobnych, ozdobnych stron na początku książki z najważniejszymi informacjami o niej. S. używał ich w miejsce tradycyjnych kolofonów. Większość jego dzieł wydawanych w Pradze otwierały karty zdobione inicjałem oraz ryc. figuralną (zamiast winiety nagłówkowej). Innym charakterem odznacza się oprawa „Biblii ruskiej”

– otwiera ją strona z wypisanym tytułem, otoczonym ramką odcisniętą z czterech odrębnych klocków, ozdobioną po bokach bogatym ornamentem kandelabrowym. Podobnym rozwiązaniem S. posłużył się w *Małej księdze podróżnej*.

Wydawnictwa S. były pierwszymi, bogato ilustrowanymi drukami cyrylicznymi. Jak zauważył Waldemar Deluga, ich warstwa ilustracyjna budzi nieustanne zainteresowanie badaczy: niewyjaśniona pozostaje kwestia autorstwa i pochodzenia wykorzystywanych przez S. klocków drzeworytniczych. Podobnie sporna pozostaje kwestia traktowania S. jako grafika (drzeworytnika). Doskonale większość badaczy dorobku S. nie wiąże z jego osobą autorstwa rycin ilustrujących wydawane przez niego druki. Przyjmują oni, że 45 ryc. zdobiących „Biblię ruską” zostało odbitych z form wycinanych najpewniej przez czeskich drzeworytników: 14 z nich, opatrzonych gmerkiem wydawcy (złożonym z połączonych słońca i półksiężyca wpisanego w tarczę herbową), wiążą z autorstwem mistrza stylu monumentalnego, który jedną ze swych prac (portret S. w księdze Mądrości Syrachy) opatrzył inicjałem „MZ”, pozostałe zaś traktują jako prace kilku bliżej nieokreślonych autorów. Źródeł inspiracji dla drzeworytów w drukach S. poszukują wśród rycin powstałych głównie w kręgach niemieckich.

Waldemar Deluga konkluduje, że ryc. zamieszczone w drukach S. to „niewielki zbiór prac wykonanych przez anonimowych rytowników i zakupionych w innych ośrodkach graficznych oraz drzeworytów opracowanych specjalnie na jego [S.] zamówienie”. Grupę prac łączonych z mistrzem stylu monumentalnego postrzega jako dzieła osadzone w tradycji rytownictwa niemieckiego, austriackiego i czeskiego, związanego ze szkołą naddunajską. Rytownika wywodzi z kręgu warsztatów norymberskich pozostających pod wpływem Michaela Wolgemutha. Przemawiać ma za tym charakterystyczny, realistyczny pejzaż oraz sposób kształtowania szat i opracowania nimbów świętych. Spośród pozostałych rycin wyodrębnia 5, opatrzonych dwoma gmerkami, i traktuje jako dzieło jednego artysty (ma on też być autorem karty tytułowej do poszczególnych wydań Biblii). Zauważa, iż z warsztatu tego artysty pochodził klocek, z którego odbito kartę tytułową Machzora (modlitelnika hebrajskiego) wydanej w Pradze w 1526. Z zespołu ilustracji badacz wyodrębnia też grupę drzeworytów ilustrujących sceny ze

Starego Testamentu (zwłaszcza zdobiące Księgę Hioba). Postrzega je jako dzieła obce, zapewne odbite wtórnie z klocków drzeworytniczych. Deluga dostrzega analogie między rycinami z wydań S., zwłaszcza tymi opatrzonymi gmerkiem wydawcy, a ukazującymi się w Pradze drukami hebrajskimi.

Wśród komentatorów spuścizny S. są jednak badacze (gł. białoruscy z końca XIX i pocz. XX w.), którzy zakładają, iż mógł on być autorem większości rycin zamieszczonych w jego dziełach. Nie są zgodni co do ich liczby, nie zawsze też wskazują z całym przekonaniem na konkretne wykonane przez S. ryc.

Marian Sokołowski wiąże z S. autorstwo drzew. wyobrażającego Tróję Św. o trzech twarzach, zamieszczonego w „Biblii ruskiej”. Motyw ten wywodzi z kręgów włoskich bądź francuskich, a jego obecność na Rusi i w Pradze wiąże z bezpośrednimi wpływami niemieckimi. Sokołowski przypisuje autorstwo tej ilustracji S. ze względu na jej mierną jakość artystyczną.

Odmienne stanowisko reprezentuje Gaurył Pichura, który swoje wywody opiera m.in. na poglądach badaczy białoruskich z końca XIX i pocz. XX w. Uważa on, że gros ilustracji z wydawnictw S. to jego własne kompozycje, ewentualnie inspirowane obcymi wzorami. W jego opinii zaledwie 12 il., odnoszących się do budowy świątyni Salomona, przedstawia sceny opracowywane przez Michaela Wolgemutha. Drzeworyty z „Biblii ruskiej” dzieli na grupy: 1. dzieła bez wątplenia przypisywane S., opatrzone jego gmerkiem; 2. ryc., które ze względu na wysoką jakość artyst. mogą być przypisane S.; 3. prace wątpliwego autorstwa (chodzi przede wszystkim o sceny ilustrujące Księgę Hioba), najpewniej wykonane przez uczniów bądź asystentów S., którzy albo samodzielnie wycinali kompozycje, albo kończyli prace rozpoczęte przez mistrza.

Pichura wysoko ocenia umiejętności S. jako rytownika; styl jego prac sytuuje w tradycji najlepszych warsztatów południowoniemieckich. Suponuje przy tym, że S. mógł zetknąć się z jakimś warsztatem reprezentującym wysoki poziom artyst., być może samego Wolgemutha. Jako źródło inspiracji rycin S. wskazuje drzeworytnicze il. w norymberskiej *Kronice świata*, pochodzące z pracowni Wolgemutha. Zaznacza jednak, że na poziomie ikonografii odnaleźć w nich można także motywy czerpane z kręgu wschodniego. Wskazuje,

że S. musiał znać tradycję ruskiej ikonografii maryjnej, w partiach architektury dostrzega nawiązania do architektury kośc. św. Anny i kośc. Bernardynów w Wilnie, a w partiach strojów odnajduje kostiumy używane na Rusi. W opinii badacza S. odznaczał się dużą samodzielnością. Jako rytownik miał przywiązywać dużą uwagę do opracowywania detalu, wykazywać się wyczuciem kompozycji, zmysłem obserwacji, znajomością budowy ludzkiego ciała, dość poprawnym operowaniem światłocieniem.

Drzeworyty zamieszczone w *Małej księdze podróźnej* budzą mniej wątpliwości. Wydawnictwo to zdobią 2 drzew. Michaela Wolgemutha (*Chrystus na tronie, Chrystus stojący w Jordanie*) oraz 2 drzew. o nieustalonym autorstwie (*Zwiastowanie, Maria wśród aniołów*). Bez odpowiedzi pozostaje pytanie, w jaki sposób w warsztacie S. znalazły się klocki drzeworytnicze Wolgemutha oraz niezidentyfikowane klocki z kręgu południowoniemieckiego. Badacze suponują, że S. nabył je, w bliżej nieznanych okolicznościach, w Niemczech.

PSB, t. 38, 1997-98 (Nagórko A.) – *Słownik pracowników książki pol.*, W.-Łódź 1972 (Rosiak S.).

Sokołowski M., *Przedstawienie Trójcy o trzech twarzach na jednej głowie w cerkwiach wiejskich na Rusi*, SKHS, t. 1, 1879, s. 45-6, 48. – Владимиров П.В. [Władimirow P.W.], *Доктор Франциск Скорина: его переводы, печатные издания и язык*, Санкт-Петербург 1888. – Sokołowski M., *Miniatury włoskie Bibl. Jagiellońskiej i modlitewnik francuski ks. Samuela Sanguszki z Biblioteki Dzikowskiej*, SKHS, t. 5, 1896 z. 2, s. 72-73, 78-79. – *Drukarze d. Polski od XV do XVIII w.*, t. 5, oprac. Kawecka-Gryczowa A., Korotajowa K., Krajewski W., W. 1959, s. 5, 34, 121, 147, 176, 224-230, 243. – Pichura G. [Picarda G., de], *The engravings of Francis Skaryna in the Biblija Ruska (1517-1519)*, *The Journal of Byelorussian Studies*, III, 1967, t. 1 nr 3, s. 147-67. – Gębarowicz M., *Iwan Fedorow i jego działalność w l. 1569-1583 na tle epoki*, *Rocz. Biblioteczne*, 1969 nr 1-2, s. 6-95. – Шматов В.Ф. [Szmatow W.F.], *Гравюры «Малой подорожной книжицы» Скорины и их источники. Памятники культуры. Новые открытия*, Москва 1985, s. 193. – Баразна Л.Ц. [Barazna L.C.], *Гравюры Франциска Скарыны*. Выд. 2-е, Минск 1990. – Немировский Е.Л. [Niemirowski J.L.], *Франциск Скорина. Жизнь и деятельность белорусского просветителя*, Минск 1990. – Шматов В.Ф. [Szmatow W.F.], *Искусство книги Франциска Скорины*, Москва 1990. – Deluga W., *Źródła i inspiracje ilu-*

stracji drzeworytniczych do wydań Franciszka Skoriny, [w:] *480 let běloruského knihtisku. Materiály z konference v pražském Klementinu 5.9.1997*, Praha 1997. – Галенчанка Г.Я. [Galenczanka G.Ja.], *Франциск Скарына. Спадчына і пераемнікі. Анатаваны бібліяграфічны наказыльнік*, Мінск 2002 (tu bibliografia prac S. i prac mu poświęconych do 1990). – Deluga W., *Między Pragą a Wilnem. Drzeworyty z wydań Franciszka Skoriny*, [w:] *Ars omnia vincit. Studia z dziejów sztuki i kultury artyst.*, red. Bender A., Kierczuk-Macieszko M., Lublin 2012, s. 234-243. – Voit P., *Výtvarná složka Skorinovy Bible ruské jako součást české knižní grafiky*, Umění, LXII, 2014 nr 4, s. 334-353. – Naumow A., *Biblia w kulturze Rusi polsko-litewskiej w XVI w.*, *Slavia Meridionalis*, t. 16, 2016, s. 32-51. – Gronek A., *Okcydentalizacja sztuki cerkiewnej na ziemiach ruskich dawnej Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku*, [w:] *Między Wschodem a Zachodem. Prawosławie i unia*, red. Kuczyńska M., W. 2017, s. 333-334.

Sztuka iluminacji i grafiki cerkiewnej, kat. wystawy BN, W. 1996, s. 23-24, 53-54.

I. Kopania

Skotnica Józef (właściwie **Josef**), rzeźbiarz, nauczyciel, ur. 1 III 1876 Raškovice (Raszkowice) k. Frydka (Śląsk Cieszyński, obecnie Czechy), zm. 6 X 1920 Cieszyn, pochowany na cmentarzu w miejscowości Staré Město k. Frydka, w grobowcu rodziny Moškoř; syn Antoniego (Antonína), stolarza, i Františki, córki Ignáca Roháča. Żoną S. była poślubiona we Frydku w 1910 Maria z domu Moškořová (1883-1958), pseudonim Marza Ostrawicka (Mářa Ostravická), literatka, korespondentka gazet pol. i czeskich. Miał z nią dwie córki – Marzenę (Marię, ur. 1911) i Lidę (Ludmiłę, ur. 1913), które zginęły 6 X 1929 podczas wspinaczki na Zamarłą Turnię w Tatrach, oraz młodszego od nich syna Jerzego (inżyniera). S. został sportretowany jako Czesław w powieści z kluczem *Uśmiech Tatr. Cykl fragmentów powieściowych na tle zdarzeń prawdziwych*, W. 1932, napisanej przez Marię Skotnicową (wyd. pod pseudonimem).

Uczył się w szkole podstawowej w Raszkowicach, potem, w l. 1889-91, w Szkole Przemysłu Drzewnego w Vrnbie, a po jej ukończeniu odbył praktykę w warsztacie rzeźbiarskim Josefa Krejčika w Pradze, gdzie miał okazję zwiedzać muzea i oglądać wystawy w galeriach. W tym okresie S. wykonywał drobne drewniane przed-

mioty użytkowe (np. oprawy luster, kałamarze, listowniki, elementy dekoracyjne – ornamentalne i z motywami figuralnymi); zdobył też kwalifikacje w zakresie rzeźby religijnej i wystroju wnętrz sakralnych. W 1895, po konflikcie z ojcem nieprzychylnym snycerskiej pasji S., opuścił dom rodzinny i wyjechał do Wiednia, gdzie zatrudnił się w warsztatach rzemieślniczych i gdzie jednocześnie kontynuował naukę: w l. 1897-98 w Kunstgewerbeschule, a w l. 1900-04 w ASP u Carla Kundmanna. Postępy w nauce i talent S. zostały dostrzeżone i nagrodzone przez władze uczelni: w 1901/02 przyznano mu wsparcie socjalne, a w r. szkolnym 1902/03 prestiżowe stypendium dla najlepszego studenta rzeźby; prawdopodobnie pobierał też stypendium jako student Ziemi Śląskiej; ponadto został nagrodzony medalem sr., a za dwie kompozycje figuralne przedstawiające pary aktów (męskich – grupa *Dla idei*, oraz kobiecych) nagrodą specjalną (*Specialschulpreis*).

Po ukończeniu studiów S. otrzymał posadę w szkole przemysłu drzewnego w miejscowości Valašské Meziříčí (Czechy), a od 1905 pracował jako nauczyciel rysunków i modelowania na oddziałach rzeźby figuralnej i ornamentalnej w Szkole Przemysłu Drzewnego w Zakopanem (fot. pracy jego ucznia *Matka Boska* repr. w: *1878-1909. Trzydziestolecie Szkoły...*, s. 29, i w Pam. Tow. Tatrzańskiego, 1910, po s. 54); w 1911 minister robót publicznych przyznał mu tytuł profesora. W 1907 S. wziął udział w kursie rzeźbiarskim dla nauczycieli w Villach (obecnie Austria), podczas którego wykonał drewnianą figurę Madonny z Dzieciątkiem (znana z fot.). Był członkiem założycielem i członkiem wydzw. Tow. Sztuka Podhalańska utworzonego w 1909 w Zakopanem. Uprawiał narciarstwo i turystykę górską, w 1910 należał do sekcji narciarskiej przy Tow. Tatrzańskim; poparł podpisem postulat utworzenia Tatrzańskiego Pogotowia Ratunkowego. Po założeniu rodziny zbudował własny dom na Kasprusiach. Od ok. 1908 cierpiał na gruźlicę kości, początkowo diagnozowaną jako reumatyzm; od 1915 leczył się u Vítězslava Chlumský'ego, czeskiego chirurga ortopedy pracującego do ok. 1917 w Krakowie. S. zmarł w szpitalu Milosrdných bratří w Cieszynie.

Wystawiał w Zakopanem – w hotelu Dzikiewicza na Krupówkach na pokazie zorganizowanym przez Pomoc Bratnią i Bibl. Publiczną w styczniu 1909, na wystawie Tow. Sztuka Podhalańska w willi Jutrzenka w grudniu t.r. (prezentował po-

piersie *Portret kobiety* i niewielkie figury alegoryczne) i w Bazarze Pol. na pocz. 1917 (2 rzeźby); w Krakowie – w TPSP 1916/17 (*Portret Cesarza Franciszka Józefa I*, płaskorzeźba) i 1918 (figura *Góralczyk*).

Samodzielność twórczą S. osiągnął podczas pobytu w Wiedniu, przodującym ośrodku europejskiego modernizmu. Podczas studiów wykształcił oryginalny styl rzeźbiarski, bazujący na doskonale opanowanym warsztacie i znajomości anatomii. Tworzył pełnoplastyczne i reliefowe kompozycje figuralne (postaci i grupy), znane obecnie dzięki dokumentacji fotograficznej (repr. w publikacji J.L. Mikołáša i J. Svobody, 1950), obejmującej ich gipsowe modele. Znalazły się wśród nich figury alegoryczne (z r. 1899 i 1904), prace o tematyce biblijnej i mitologicznej, jak *Ikar*, *Maria z Dzieciątkiem*, 1899, *Ofiara Izaaka*, 1903 (nabywcą rzeźby był prawdopodobnie Jan Nepomuk Harrach, czeski polityk, mecenas sztuki i nauki), a także hist., jak *Ofiara* (przedstawienie śmierci Jana Husa, praca być może o charakterze komemoratywnym), 1904, i rzeźby sepulkralne (*Śmierć dziecka*, 1900).

Akty męskie ze wspomnianej grupy *Dla idei*, formowanej sugestywnie i ekspresyjnie, spletają się, tworząc układ *figura serpentinata*, co wskazuje na włoskie i barokowe inspiracje w twórczości S.; z kolei płynność konturu aktów kobiecych zdradza wpływ secesji, widoczny również w charakterystycznym motywie fali (np. *Ikar*) i w projektowanych w tym czasie przedmiotach użytkowych (m.in. patery, emblematy, żardinierzy, lampy stołowe). Figury niewolników (znane fot. 2 takich obiektów, jeden dat. 1904) jednoznacznie nawiązują do dzieł Michała Anioła, a inne kompozycje wykazują bliskie związki z twórczością Auguste'a Rodina, widoczne u S. jeszcze po 1910. Dostrzegano również pokrewieństwo alegorycznych rzeźb S. ze sztuką Josefa Václava Myslbeka, a symbolistycznych i impresjonistycznych – z twórczością Stanisława Suchardy i Ladislava Šalouna (*Biografický slovník*).

S. był też utalentowanym portrecistą. Popiersia i przedstawienia całopostaciowe, które tworzył w Wiedniu, charakteryzują się miękkim modelem i płynnym konturem, typowym dla rzeźby modernistycznej (popiersie młodzieńca, 1902; figura młodej kobiety, 1903). Medaliony i popiersia portretowe powstające w Zakopanem cieszyły się powodzeniem, choć biust kobiety wyst. w grudniu

1909 został określony przez Aleksandra Janowskiego jako „dość chłodny”. Wiadomo, że S. wykonał popiersia żony i teścia (po 1905) oraz medalion z podwójnym portretem profilowym, opatrzony dedykacją: „Kochanemu Państwu Niwelińskim na pamiątkę. Zakopane / 1914-15.” (fot. w Arch. MTZ). W jego dorobku znajdują się też figury i popiersia dziecięce o wyraźnych cechach portretowych, jak postać dziewczynki (1898), *Pepi* (główka na postumencie, 1902), relief z przedstawieniem dziecka na huśtawce (portret starszej córki, gips, sygn. i dat.: „marzec 1913”, Muz. Beskidów, Frydek-Mistek). W Zakopanem zainteresowały S. również typy góralskie, które ukazywał w reliefach i pełnych postaciach, niekiedy w formie figur z drewna polichromowanego (m.in. figury skrzypka, górala grającego na piszczałce, ludowego rzeźbiarza, juhasa).

Oprócz rzeźbiarstwa S. zajmował się akw. i rysunkiem; tworzył gł. pejzaże z motywami architektonicznymi – wiejską zabudową, zamkami, drewnianymi świątyniami.

Dzieła S. zachowały się w niewielkim stopniu. Na Śląsku Cieszyńskim jego prace znajdują się: w Skalicy (czeskie Skalice, niemieckie Skalitz, obecnie cz. miasta Frydek-Mistek) – 2 drewniane rzeźby w ołtarzach bocznych i ramy stacji drogi krzyżowej w kośc. Św. Marcina (l. 90. XIX w.); w Michałkowicach (Michálkovice, Michalkowitz, obecnie cz. miasta Ostrava) – nieokreślone prace do kośc. Wniebowzięcia Marii Panny (przełom XIX i XX w.); w Mistku (obecnie Frydek-Mistek) – figury alegoryczne *Oszczędność* i *Pracowitość* (1897-98) ustawione nad wejściem do budynku kasy oszczędności (obecnie siedziba szkoły artyst.) oraz *Historia* i *Pedagogika* (odlew cementowy, między 1899 a 1901) umieszczone poniżej popiersi Jana Ámosa Komenskigo i Františka Palackiego na fasadzie gmachu tamtejszego gimnazjum. W Zakopanem dziełami S. są drewniane figury ołtarzowe św. Franciszka Ksawerego i św. Ignacego Loyoli (1906) w kośc. jezuitów „Na Górcie”, relief z profilowym popiersiem Jezusa niosącego krzyż (odlew w metalu, sygn., 1912) na nagrobku Musianowiczów na Nowym Cmentarzu, a w kośc. par. w Szaflarach – płaskorzeźbione, polichromowane kompozycje *Rozmnożenie chleba* i *Jezus Dobry Pasterz*. Wg spraw. Szkoły Przemysłu Drzewnego w Zakopanem S. wykonał ponadto: w r. szkolnym 1908/09 – 2 gliniane modele popiersi portretowych, portret płaskorzeźbiony

oraz model figury NMP i kilka studiów z zakresu sztuki sakralnej; w 1911/12 – tarczę dekoracyjną do umieszczenia na domu pryw. w Ostrawie (Morawy), 2 modele figur alegorycznych dla szkoły w Huwłankach (?), 3 modele grobowców, 2 portrety płaskorzeźbione i kilka mniejszych obiektów przemysłu artyst.; w 1912/13 – proj. nagrobka, figury do dekoracji fontanny i płaskorzeźbione portrety; w 1915/16 – kilka modeli scen rodzajowych i figur religijnych oraz proj. konkursowy na pomnik dla poległych podczas I wojny; w 1916/17 – portret cesarza Franciszka Józefa, drewno (prawdopodobnie identyczny z wyst. w krak. TPSP). Wg Zbigniewa Przygórskiego S. jest także autorem rzeźby *Śpiący rycerze w Tatrach* wyk. „dla wystawy wojennej” (może wystawa II armii austro-węgierskiej w sierpniu 1916 we Lwowie lub wojenna wystawa sztuki urządzona w tym samym czasie w Piotrkowie).

Muz. Beskidów (Muzeum Beskyd) Frydek-Mistek (Frýdek-Místek, Czechy) – *Dziewczyna siedząca na pniu drzewa*, gips, *Głowa dziewczyny z Podhala (Zakopanego)*, gips, przed 1914, *Śląska dziewczyna*, gips, przed 1914, *Głowa króla Jerzego z Podiebradów* (Jiřího z Poděbrad), płaskorzeźba, gips, *Głowa króla Karola IV*, profil, płaskorzeźba w tondzie, gips, *Pies*, drewno polichromowane, *Kura*, statuetka na cokole, drewno polichromowane, *Stylizowana figura wylaniająca się z tła*, płaskorzeźba, drewno, *Widok górskiej miejscowości*, akw. (na odwrocie napis: „Zakupane od Josefa Skotnice”; jest to widok uzdrowiska Luhačovice, identyfikacja Petra Juřáka), 4 rys. (w kopercie z napisem: „Skotnica – soubor 4 kreseb z roku 1898”): akty męskie, ol., i portret dziewczynki, pastel, napis „AM” (w passe-partout). Wg Jaroslava L. Mikoláša (1964) w Muz. znajdował się także portret żony artysty, płaskorzeźba, gips.

Portret S. autorstwa Władysława Skoczylasa *Józef Skotnica na nartach* (akw., sygn., ok. 1910-14) znajduje się w MTZ.

Hof- und Staats-Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie: für das Jahr 1918, Wien 1918, s. 1029. – Długolecka L., Pinkwart M., *Zakopane. Przew. hist.*, W. 1989. – *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, red. Dokoupil L., z. 11, Ostrava, 1998. – Paryscy Z. i W.H., *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin 2004.

C.k. Szkoła zaw. przemysłu drzewnego w Zakopanem. Spraw. za r. szkolny 1905/1906, [Kr. 1906]; ... *1906/1907*, [Kr. 1907]; ... *1908/1909*, [Kr. 1909]; ... *1911/1912*, [Kr.

1912]; ... 1912/13, [Kr. 1913]; ...1915/1916, [Kr. 1916]; ... 1916/1917, [Kr. 1917]. – Turek J., *Trzydziestolecie Szkoły Zaw. Przemysłu Drzewnego w Zakopanem*, Pam. Tow. Tatrzańskiego, 1910, s. 64, 70. – 1878-1909. *Trzydziestolecie Szkoły Zaw. Przemysłu Drzewnego w Zakopanem*, oprac. Turek J. (rozszerzona wersja tekstu z Pam. Tow. Tatrzańskiego), Zakopane [1910], s. 24, 42. – Svoboda J., Mikoláš J.L., *Josef Skotnica, slezský sochař a řezbář*, Opava 1950. – J.Zb. [Zborowski J.], *J. Svoboda i J.L. Mikoláš. Josef Skotnica...* [rec. powyższej publikacji], Wierchy, 1952, s. 298-299. – Przygórski Z., *Na zakopiańskich szlakach przyjaźni pol.-czeskiej. (Wspomnienie o Józefie Skotnicy)*, Zwrot (Czeski Cieszyń), 1952 nr 10, s. 13-14. – Mikoláš J.L., *Další čtyři sochařské práce profesora Josefa Skotnici z Raškovic*, Těšínsko, 1964 nr 11-12, s. 29-30. – Tenże, *Co napsali o knížce „Josef Skotnica - slezský sochař a řezbář”*, tamże, 1967 nr 2, s. 22-24. – Kenarowa H., *Od zakopiańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego do Szkoły Kenara. Studium z dziejów szkolnictwa zawodowo-artyst. w Polsce*, Kr. 1978, s. 89-90 i n. – Woźniakowski J., *O wystawach „Sztuki Podhalańskiej”*, Roczniki Humanistyczne, XXXIV, 1989 z. 2, s. 525. – Tenże, *Dobrańsze niż indziej towarzystwo*, [w:] *Zakopane. Czterysta lat dziejów*, pod red. Dutkovej R., Kr. 1991, t. 2. – Juřák P., *Frýdek-Místek*, Frýdek-Místek 2002, s. 24. – Tenże, *Paměťihodnosti města Frýdku-Místku*, Frýdek-Místek 2002, s. 46. – Seda R., *Těžké začátky místeckého gymnázia*, Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek, t. 7, 2006, s. 159. – Chrudzimska-Uhera K., *Stylizacje i modernizacje. O rzeźbie i rzeźbiarzach w Zakopanem w l. 1879-1939*, W. 2013, s. 27-31 i n. – Taž, *Secesja w Zakopanem?*, Pam. Sztuk Pięknych, t. 10, 2015, s. 342-343, 344, 345. – Nitrovi A. i J., *Kronikáři obce vzpomínají*, Raška. Informační zpravodaj Obecního úřadu Raškovice, 2016 nr 6, s. 7-8. – Morys-Twarowski M., *Wójtowie na Śląsku Cieszyńskim 1864-1918. Studium prozopograficzne*, Kr. 2018, s. 153, 191.

Kat. wystawy dzieł sztuki, 15 XII 1916 - 28 II 1917, Tow. Sztuk Pięknych [TPSP], Kr. [1916], poz. 179. – *Wystawa, wrzesień - październik 1918*, TPSP, Kr. [1918], poz. 145.

Słowo pol., 1906 nr 284 (28 VI), s. 3. – Nowa Reforma, 1909 nr 109 (9 III), s. 2 (toż: Gaz. lw., 1909 nr 80 z 9 IV, s. 4); 1911 nr 282 (21 XII), s. 2; 1914 nr 65 (5 III), s. 2; 1917 nr 66 (9 II), s. 1. – Pam. Tow. Tatrzańskiego, 1909 dod. przed s. tytułową, s. nłb. 6; 1910, s. LIX; 1911, s. LXII; 1913, s. XXXIII, LXXIV; 1914, s. XXXV; 1919-20, s. 67. – Prz. Krytyki artyst. i lit., 1909 nr 7, s. 16. – Zakopane, 1910 nr 2, s. 6. – Ziemia, 1910, s. 100 (Janowski A.).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., listy Petra Juřáka z Muzeum Beskidów we Frydku-Místku (Czechy), z 4 X 2021 (m.in. z listą dzieł S. w zb. muz.).

– Arch. MTZ, sygn. AR/242: *Materiały biograficzne, wspomnienia*.

K. Chrudzimska-Uhera
uzup. U. Makowska

Skotnicki Michał (herbu Bogoria), malarz amator, ur. 1775 prawdopodobnie Warszawa, zm. 25 IV 1808 Florencja, pochowany tamże w kość. Santa Croce (w Cappella Castellani); nagrobek dłuta Stefano Ricci, ufundowany przez żonę S., Elżbietę z Laskiewiczów, która poleciła też umieścić replikę monументu męża w kaplicy Skotnickich w katedrze krak.

Ok. 1800 S. kształcił się u Josepha Marii Grassiego w Dreźnie, gdzie – wg współczesnych świadectw – jego prace były cenione. Następnie wyjechał do Włoch, przede wszystkim dla poratowania zdrowia. Ok. 1804 przebywał w Neapolu, potem we Florencji. Krótko przed śmiercią został przyjęty do tamtejszej Accademia di Belle Arti. Tu powstały portrety obojga małżonków Skotnickich, namalowane przez François-Xaviera Fabre'a (1806 i 1807, MNK).

Znane są następujące dzieła S., wszystkie ol.: *Portret własny malarza*, sygn.: „Skotnicki”, przedstawiający artystę z książką w ręce, upozowanego na tle pejzażu i chmurnego nieba (zb. Hôtel Lambert w Paryżu), *Wieża o Zmartwychwstaniu Pańskim*, sygn.: „Michel Skotnicki/inv. et fecit Ao 1801” (zb. pryw. w Warszawie; do 1939 wł. Stanisława Dembeckiego we Włocławku) oraz portret uchodzący za wizerunek Zofii z Czartoryskich Zamoyskiej, sygn. i dat.: „Skotnicki fe. Naples 1804”, LGS. Zwrócono uwagę na swobodną technikę oraz staranną kompozycję obrazów, świadczącą o akademickim przygotowaniu artysty i znajomości klasycznych arcydzieł, a także XVIII-wiecznego portretowego malarstwa angielskiego (Ryszkiewicz 1969).

Dz. Krajowy, 1843 nr 41, s. 3 (Sobieszczański F.M.). – Chodźko L., *Histoire de Pologne... Septième serie...*, Paris [1855], s. 94. – Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexicon*, t. 16, München 1846. – Rastawiecki, Sł. mal., t. 2. – Stecki T.J., *Groby ziomków naszych we Włoszech*, Tyg. il., 1871 półr. II, s. 266. – Tenże, *Pomnik malarza Skotnickiego we Florencji*, Tyg. il., 1876 półr. II, s. 145-146. – *Kat. Galerii Miejskiej we Lwowie*, Lw. 1908. – ThB, t. 31, 1937. – KZSP, t. 4, cz. 1, 1965. – Ryszkiewicz A., *Francusko-pol. związki artyst. W kręgu J.L. Davida*,

W. 1967. – Tenże, *Michał Bogoria Skotnicki (do zagadnienia wpływów angielskich w malarstwie pol. czasów Oświecenia)*, BHS, XXXI, 1969 nr 2, s. 209-212. – Bénézit, t. 9. – Busse. – Bernardini L., *A Firenze con i viaggiatori e i residenti polacchi*, Firenze 2005, s. 53-54. – Wrześniak M., *Florencja - muzeum. Miasto i jego sztuka w oczach pol. podróżników*, Kr. 2013, s. 245. – Pieńkos A., *Florencja, nagrobek malarza Michała Bogoria Skotnickiego*, na portalu Polonika, www.polonika.gov.pl (dostęp 13.09.2017).

IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Galerii Obrazów*, mpis, Lw. 1944, Dział II, poz. 45.

A. Bernatowicz

Skotnik, kamieniarz, włościanin, wg tradycji najzdolniejszy z kamieniarzy wyuczonych w ramach „pracy u podstaw” prowadzonej wśród miejscowej ludności przez Andrzeja Deskura (1825-1903), właściciela dóbr Sancygniów k. Pińczowa. Na jego zlecenie S. wykonał podobno (wg nieustalonego proj.) rzeźbione w kamieniu figury pol. królów oraz popiersia hetmanów, poetów, pisarzy i muzyków, umieszczone w 1882 i później na elewacjach ukończonego wówczas pałacu w Sancygniowie (rzeźby w większości zdjęte z budynku w l. 70. XX w.). Być może przy odkuwaniu dzieł byli zatrudnieni dwaj włościanie o tym nazwisku; wg rękopiśmiennej księgi pamiątkowej wsi Sancygniów, autorstwa Adama Zawartki, w majątku pracowali **Jan Skotnik** z Sancygniowa i **Karol Skotnik** z Biedrzykowic.

Edward Kula stwierdza, że wśród rzeźbiarskich nagrobków na cmentarzu w Sancygniowie znajdują się „dzieła Skotników”; zamieszcza też fot. (z 1999) fragmentarycznie zachowanego pomnika (usytuowanego w miejscu wyrobiska ciosów, w lesie Grabina w Sancygniowie) z napisem: „Pamięci trzydziestoletniej szczęśliwej pracy wznosi ten kamień Jan Skotnik, 1924”; płaskorzeźba na monumencie przedstawiała artystę i postać Matki Boskiej (św. Barbary?). Jeśli treść inskrypcji została właściwie odczytana, to wyklucza ona identyczność autora pomnika z wykonawcą (współwykonawcą) pałacowych rzeźb, ukończonych przecież kilkanaście lat wcześniej niż początek owej „szczęśliwej pracy”.

W dokumentach metrykalnych par. Sancygniów (AP w Kielcach) zachowały się akty urodzenia dzieci Jana Skotnika (Szkotnika), określanego

kolejno jako owczarz, wyrobnik, karbowy, i Józefy Janowskiej (pomyłkowo zapisana też: Janikowska, Januszewska), które przyszły na świat: w Knyszynie w 1882 (Wiktorija), w Ewinowie w 1883 (Franciszka Ksawera), 1887 (Józefa), 1889 (Adam), 1892 (Marianna), 1895 (Józef) i w Sancygniowie w 1899 (Zofia); wiek ojca odnotowany w metrykach sugeruje, że urodził się ok. 1857. Rodzicami chrzestnymi dwojga z tych dzieci byli Deskurowie: Józef i Zofia – Józefy, a Antoni i Zofia – Adama. Pozwala to na postawienie ostrożnej hipotezy, że owe archiwalia mogłyby odnosić się do S.

W tych samych dokumentach znajduje się akt zgonu Karola Szkotnika (Skotnika), wdowca, zm. 20 VI 1891 w Ewinowie; nie podano wieku zmarłego.

Nie wiadomo – zwłaszcza wobec popularności nazwiska w tych okolicach – w jakiej relacji do wym. rzeźbiarza pozostaje wzmiankowany w 1903 „stelmach Skotnik”, który wg proj. malarza i rysownika Józefa Deskura (syna Andrzeja) wyciosał balustradę z piaskowca; jej fragment ustawiono t.r. przed pawilonem głównym wystawy rolniczej w Miechowie.

Kraj, 1903 nr 39, s. 10. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 2, Wr. 1975, s. 42, s.v. Deskur Józef (Zielińska J., uzup. Melbchowska-Luty A.). – Swarczewska M., *Hist.-kompozycyjne założenia w Sancygniowie. Cz. 1*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, XVII, 1983, s. 138. – Gorzelak M., *Józef Deskur (1861-1915). Artysta i ziemianin z Sancygniowa k. Pińczowa*, Roczn. MN w Kielcach, 2000, s. 135. – Kula E., *Wieś i parafia Sancygniów. Zarys dziejów*, Tuchów 2002, s. 135, 153. – Nałęcz-Nieniewska K., *Dom rodzinny świat utracony? Sancygniów we wspomnieniach*, Kielce 2011, s. 20. – Getka-Kenig M., *Pałac Andrzeja Deskura w Sancygniowie a problem upamiętniania wielkich rodaków na elewacjach rezydencji ziemiańskich w Królestwie Kongresowym*, Roczn. Historii Sztuki, XLIV, 2019, s. 53.

Arch. Woj. Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach, Zespół pałacowy w Sancygniowie, sygnatura 18 (19): Lentowicz Z., *Dokumentacja naukowo-hist. zespołu dworsko-pałacowego w Sancygniowie, pow. Pińczów*, [PKZ Kielce 1972], s. 33. – AP Kielce, akta metrykalne par. Sancygniów (akta urodzin wyż wym. dzieci Jan Skotnika oraz akta śmierci jego córki Wiktorii, 1882, i syna Jana, 1891, ponadto informacje o małżeństwie córek: Marianny i Zofii; akt śmierci Karola Szkotnika / Skotnika, 1891), wg skróconych danych na stronie Pol.

Tow. Genealogicznego: Genealodzy.pl (zakładka: Geneteka. Genealogiczna kartoteka - baza urodzeń, małżeństw i zgonów, dla terenu: świętokrzyskie; tłumaczenia tych dokumentów na forum: <https://genealodzy.pl/PNphpBB2-printview-t-70460-start-45.phtml>, dostęp 04.04.2023). – *Księga pamiątkowa wsi Sancygniów, cz. 1* (autorstwa Adama Zawartki, wg rkpsu), opublikowano: 01.10.2016, na: *Sancygniów. Oficjalna strona* <https://sancygniow.ejoo.pl/?ksiega-pamiatkowa-wsi-sancygniow-cz-i,138> (dostęp 04.04.2023).

Informacje Stanisława Deskura (1927-2021) z Krakowa.

M. Gorzelak
U. Makowska

Skowieżak (Skomieżak, Skowierzak) **Jerzy Tomasz**, malarz, ur. 22 IX 1909 Leszkowice k. Lubartowa, zginął podczas kampanii wrześniowej 1939; syn Mieczysława (pełniącego w 1930 funkcję sekretarzem gminy w Leszkowicach lub w pobliskiej Kamionce) i Stanisławy Joanny z domu Zdrowskiej. W l. 1915-18 przebywał z rodzicami w Rosji. Po ukończeniu 6 klas gimnazjum w Lubartowie (1927) starał się trzykrotnie o przyjęcie do warsz. SSP i uczęszczał przez półtora r. do warsz. Szkoły Malarstwa im. Konrada Krzyżanowskiego oraz prawdopodobnie do Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie. Od 1930 studiował w SSP (potem ASP) w Warszawie u Felicjana Szczęsnego Kowarskiego oraz u Leonarda Pękalskiego, pod którego kierunkiem przygotowywał pracę dyplomową (wg pisma S. z 10 II 1938 miał to być proj. polichromii sali Sądu Grodzkiego w Warszawie oraz proj. witraża kościelnego); w czasie studiów składał podania o urlop (na r. 1931/32 i od kwietnia 1933, w związku ze służbą wojskową) oraz o zwolnienie z opłat i przyznanie zapomogi.

W 1935 uczestniczył w wystawie grupy Art. Malarzy Warsz. w Wilnie, na której pokazał 14 prac (akw. i tempery przedstawiające motywy pejzażowe i *Akt siedzący*, tempera). W 1936 na wystawie Sport w sztuce w IPS w Warszawie prezentował obraz ol. *Żagłówka*. W 1937 razem z Romanem Modzelewskim zgłosił do Urzędu Patentowego w dziale wzorów użytkowych „propeler z trzonkiem” (może model zabawki wiatraczka?), zatwierdzony w 1939.

W konkursie na wnętrza pawilonu pol. na Wystawę Światową w Nowym Jorku 1939, któ-

ry rozstrzygnięto w maju 1938, uczestniczył z Konstantym Danką i Stanisławem Kuchar-skim; otrzymali I nagrodę za proj. hallu-bawialni (S. zaprojektował plafon) i II nagrodę za proj. Sali Honorowej (S. był autorem witraża). Wraz z Franciszkiem Masiakiem i Stefanem Gałkowskim wziął udział w ogłoszonym w listopadzie 1938 otwartym konkursie na dekorację centralnej części ściany w hali odjazdowej Dworca Gł. w Warszawie; zespół zdobył jedną z trzech równorzędnych III nagród za proj., który „przewidywał umieszczenie w centrum plakiety o nieregularnym kształcie z wyobrażeniem kobiety trzymającej wyciągnięty poziomo miecz, stojącej na symbolizującym kolejnictwo uskrzydłonym kole. Tło ożywiały zarysowane konturem sylwetki statków, samolotów, balonów i dźwigów portowych” (D. Konstantynów). W kolejnym konkursie, ogłoszonym w styczniu 1939, na dekorację wnętrza dworca, S. samodzielnie zgłosił proj. sgraffita *Zajęcia ludu polskiego* do poczekalni, który został zakupiony przez organizatorów i eksponowany w hali odjazdów dworca od 20 IV do 3 V 1939.

Wystawa obrazów grupy Art. Malarzy Warsz., Stała Wystawa Sztuki pod dyr. A. Sapira, Wilno 1935 (jako Skobierzak Jerzy). – *Sport w Sztuce*, IPS, W. 1936, poz. 67. – Architektura i Budownictwo, 1938 nr 3, s. 86, 106 (jako Skomieżak i Skowieżak). – Głos Plastyków, 1938 nr 1, s. 134 (jako Skomieżak). – Komunikat SARP, 1938 nr 4-5, s. nlb. przed S. tytułową. – Arkady, 1939 nr 5, s. 230. – Kultura, 1939 nr 13, s. 6 (jako Skowińszczak). – Nike, 1939 z. 2, s. 166-167, il. 117 (Woźnicki S.; jako Skobierzak i Skowierzak). – Wiad. Urzędu Patentowego, 1939 z. 3, s. 140 (poz. 8070). – Piwocki, ASP Warszawa (z błędną dzienną datą urodzenia). – Pol. życie art., 2 (jako Skomieżak i Skowierzak). – Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J. – Konstantynów D., *Dekoracje Dworca Głównego w Warszawie. O sztuce monumentalnej końca lat trzydziestych XX w.*, BHS, LXIX, 2007 nr 1-2, s. 77, 89, 90, 96, 97 (przypis 90), il. 5, 18 (jako Skowierzak). – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008. – *Figury retoryczne. Warsz. rzeźba architektoniczna 1918-1970*, red. Gzowska A., W. 2015, s. 158.

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1334 (teczka S.: odpis aktu urodzenia, życiorys, podania, karty egzaminacyjne, fot.). – IS PAN, Zb. Fot. i Rys. Pomiarowych, fot. pracy S. *Zajęcia ludu*

polskiego. – NAC, sygnatura 1-K-6357-14 (fot. proj. dekoracji do hali odjazdowej Dworca Gł.).

U. Makowska
M. Myśliński

Skoworoda Helena, autorka 3 studiów zatytułowanych *Głowa kobiety*, wszystkie ol., wystawionych w grudniu 1893 w warsz. TZSP (2 z tych studiów kupił Jan Jakowicz).

Kur. warsz., 1893 nr 356 (28 XII), s. 4 (jako Scoworodowa Helena). – Spraw. TZSP za 1893, s. 43 (jako Scoworoda); 1894, s. 47. – Wiercińska, TZSP, Kat. (pomyłkowo jako Skoworody).

U.M.

Skowron, garncarz i rzeźbiarz ludowy, czynny ok. poł. XIX w. w Bratucicach k. Bochni. Znane są jego autorstwa majolikowe płaskorzeźby: z przedstawieniem Chrystusa ukrzyżowanego (przekazana przez rodzinę artysty Kołu Krajoznawczemu Uczniów Gimnazjum w Bochni, fot. Orli Lot, 1930 nr 10, s. 174) i z wizerunkiem Matki Boskiej wyk. wg cudownego obrazu z sanktuarium w Okulicach (fot. tamże, 1950 nr 8, s. 143).

Mach H., *Jak Sikora wyszedł na diable*, Orli Lot, 1930 nr 10, s. 173-174. – Kowalski S., *Garncarze i garncarstwo w pow. bocheńskim*, tamże, 1950 nr 8, s. 142. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 3, Wr. 1986.

U.M.

Skowron, autor widoku ukazującego zabudowę d. rynku Kleparza w Krakowie z ratuszem (ol., akw., sygn.: „Skowron”, 1884, Muz. Krakowa).

M. Myśliński

Skowron Jan, malarz, grafik, pisarz, ur. 12 IV 1885 Rytwiany k. Staszowa, zm. 10 V 1965 Staszów, pochowany tamże na cmentarzu par. Trzeci z 7 dzieci Józefa Skowrona, dzierżawcy ziemi, i Marianny z Lasotów; żona: z Władysławą Kossowską (zm. 1953), z którą miał synów: Zdzisława (1926-2007, żołnierza Armii Krajowej, adwokata), Jerzego (1928-68) i Ryszarda (1933-88). Uczył się w szkole podstawowej w Rytwianach, następnie w szkole realnej

(4 klasy) w Łodzi, gdzie uczęszczał także, dzięki wsparciu księcia Macieja Radziwiłła (właściciela Rytwian), do Szkoły Rysunkowej prowadzonej przez Jowisza Flawiusza Szwabskiego.

W l. 1907-13 studiował w ASP w Krakowie, w pracowni Teodora Axentowicza (1907-10) i Wojciecha Weissa (1910-13); uczestniczył również w zajęciach w „szkole krajoznawców” kierowanej przez Ferdynanda Ruszczyca w 1907/08, nagrodzony na koniec roku medalem br. (udział w tych zajęciach nie został odnotowany w Materiałach ASP Kraków, 2). Po pierwszym roku nauki S. otrzymał z malarstwa ocenę bardzo dobrą, zaś w kolejnych l. celującą. W czasie studiów był kilkakrotnie nagradzany – medal br. w: 1907/08 (za krajobrazy), w II półr. 1908/09, 1910/11 oraz 1911/12 i 1912/13 (medal br. za nagrody na wystawie); ponadto nagroda za akt 1911/12. Wg Pawła Skowrona (wnuka artysty, 2020) jeden z jego nagrodzonych obrazów *Tyniec przed burzą* został zakupiony do Muz. ASP w Krakowie (obecnie nie ma go tam). Podczas studiów S. mieszkał w dzielnicy Zakrzówek (na pewno w 1908). W 2. poł. 1912 wyjechał do Drezna; przez semestr studiował w tamtejszej Hochschule für Bildende Künste, w pracowni ornamentu Ottona Gussmanna, a przed opuszczeniem miasta urządził podobno wystawę swoich prac. Wg relacji samego artysty, powróciwszy do Krakowa, prowadził przez pewien czas zajęcia z rysunku ze studentami w zastępstwie Teodora Axentowicza. Bywał także w rodzinnych Rytwianach. W 1914 wybrał się do Paryża z przyjacielem ze studiów w Krakowie, malarzem Bolesławem Drożdżewskim, jednak wybuch I wojny światowej zmusił ich do powrotu. S. pozostał w ojczyźnie (wraz z siostrą Agnieszką jako jedyni spośród rodzeństwa nie wyemigrowali przed I wojną światową do Stanów Zjednoczonych). Przebywał w tym czasie w nieodległych od Staszowa Miłoszowicach i Mydlowcu, gdzie malował portrety właścicieli obu majątków (Miłoszowskich i Mydlowskich) oraz pejzaże, a także w Kobylanach, gdzie portretował członków rodziny Rudzkich i Rytów. O życiu w Miłoszowicach i Mydlowcu S. napisał w swej niepublikowanej powieści *Jaśnie Panowie*.

W 1915 S. walczył w I Brygadzie Legionów Pol. pod dowództwem Józefa Piłsudskiego. W t.r. namalował obrazy związane tematycznie z działaniami wojennymi w rejonie Konar: *Okopy legionistów w lesie kozińskim*, *Okopy legionistów w le-*

sie beradzkim (oba ol., wyst. w 1916 w Krakowie), *Mogiły żołnierzy 99 pułku armii austro-węgierskiej poległych pod Konarami* (ol. tektura, MNK), a także prace ukazujące zniszczenia wojenne, m.in.: *Ruiny folwarku w Mydlowcu* (ol. papier, MNK). W 1918 osiadł w Staszowie, gdzie mieszkał do śmierci. Był członkiem Koła Pol. Macierzy Szkolnej. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości uczestniczył w organizowaniu jedynej wówczas szkoły średniej w Staszowie – Pryw. Gimnazjum Koedukacyjnego im. Pol. Macierzy Szkolnej, w którym przyjął posadę nauczyciela rysunku i prac ręcznych. Dzięki zawartemu 22 VIII 1922 małżeństwu sytuacja materialna S. poprawiła się; jakiś czas potem wprowadził się z rodziną do kupionego od Macieja Radziwiłła dużego murowanego domu nad kanałem młyńskim (sztuczną odnogą rzeki Czarnej). 20 VIII 1931 ukończył studia pedagogiczne na UW i uzyskał dyplom upoważniający do nauczania w szkołach średnich oraz seminariach nauczycielskich. W 1936 złożył wniosek do Kuratorium Okręgu Krak. o przydzielenie stanowiska nauczyciela w jednej ze szkół tegoż okręgu, który został załatwiony odmownie z powodu braku wolnych posad. 3 III 1940 okupanci zarekwirowali budynek szkoły w Staszowie. We wrześniu t.r. zaczęły działać tajne komplety (kierowane przez dyrektora Stefana Kopczyńskiego), na których S. uczył rysunku.

W czasie okupacji S. dokumentował losy mieszkańców Staszowa, gł. ludności żyd., w takich pracach, jak: *Wysiedlenie Żydów ze staszowskiego getta* (obraz namalowany po krwawej nocy 8 XI 1942; wg P. Skowrona został zakupiony w 1961, wraz z *Ruinami synagogi*, przez Muz. Judaistyczne w Krakowie, oba obrazy zaginęły), *Egzekucje przed murem cmentarza* oraz *Ostatnia droga*. W bombardowaniu Staszowa w sierpniu 1944 S. i jego żona odnieśli obrażenia, a część domu z pracownią uległa zniszczeniu. Po zakończeniu II wojny światowej, w 1945, S. powrócił do pracy pedagoga w miejscowym gimnazjum. Ze względu na działalność syna w organizacji konspiracyjnej artystę zwolniono z pracy i pozbawiono prawa do emerytury. W 1950 dwaj synowie S., Ryszard i Zdzisław, zostali aresztowani na 3 miesiące przez Urząd Bezpieczeństwa; trzeciego syna, Jerzego, ujęto później w lesie golejewskim i skazano na 15 l. więzienia (zwolniony w 1956). W 1953 S. został usunięty ze ZPAP w Krakowie. Po odwilży w 1956 wrócił do pracy; do 1964 uczył

plastyki w Liceum Ogólnokształcącym (w które przekształcono gimnazjum) w Staszowie. Należał do ZPAP w Kielcach oraz Zw. Artyst.-Lit. w Staszowie.

Poza wyż. wym. S. brał udział w wystawach w Krakowie – w TPSP w 1910 (*Smreki, Piwnica zakopiańska I, Piwnica zakopiańska II, Szopka*), 1912 (*Obieranie marchwi, Żniwa, Wychodźcy*, wszystkie ol.), 1912/13 (*Żydzi modlący się nad wodą I i II* oraz *Kąpiel*), 1916 (wystawa Legiony Pol., przeniesiona potem do Zurychu, Berna i Bazylei), a także w wystawie wiosennej Zw. Powsz. Art. Plastyków (*Pastwisko I, Pastwisko II, Rytwiańskie stawy, Kąpiel, Grobelna droga, Motyw ze stoku, Kwitnące drzewa*); ponadto wystawiał w Łodzi w Salonie Sztuk Pięknych 1911 (wystawa wspólna z Leopoldem Pilichowskim; pokazał prace: *Smreki, Maki, Osty, Skarga, Kołędnicy, Ogrodnik, Krakowianka, Zenia*) i w Muzeum Nauki i Sztuki (razem z Bolesławem Drożdżewskim, Abrahamem Weinbaumem i Maurycym Szczecińskim; kolekcja prac S.), w Zakopanem w 1912 (z Tow. Sztuka Podhalańska w sali Bazaru Pol.) i w t.r. w Tarnopolu w sali Krak. Tow. Ubezpieczeń. W okresie międzywojennym wystawiał podobno również w Warszawie. Po wojnie uczestniczył w wystawie Zw. Art. Plastyków w Kielcach w 1949 (*Kalwaria, Na ruinach miasta, Most na rzece, Kąpiel, Przewóz ludności przez rzekę*), w II wystawie obrazów sandomierskich art. plastyków (członków Zw. Artyst.-Lit.) w Sandomierzu w 1950 (*Żądamy pokoju, Powrót, Wysiedleńcy, Karczma w górach, Podróż, Sieroty, Żniwa w zespole, Chrystus w Katedrze Sandomierskiej, Most na rzece, Kąpiel*), w TPSP w Krakowie w 1961 (*Autoportret, Wysiedlenie Żydów ze staszowskiego getta, Ruiny synagogi w Staszowie, Przysiań* oraz *Na bazarze*) i na wystawie prac artystów woj. kieleckiego w Radomiu, Ostrowcu, Starachowicach, Skarżysku, Sandomierzu i Busku (*Ostatni Rebe, Autoportret, Targ w Staszowie* – wszystkie zaginęły podczas tej wystawy). Wystawy indywidualne S. odbyły się w Staszowie – w Liceum Ogólnokształcącym (25-30 XI 1960; 40 obrazów ol., akw., pastele i rysunki węglem) i w Szkole Podstawowej nr 2 (1964); w Staszowie zorganizowano również wystawę retrospektywną artysty – w lutym 1992 w Ośrodku Kultury (gł. widoki architektury i pejzaże).

S. tworzył w technice ol., akw. i pastelu. W jego dorobku dominują pejzaże (zwłaszcza

ukazujące rodzinne okolice), które niemal od początku spotkały się z pozytywną oceną krytyki; o pracach wyst. w 1911 Łodzi anonimowy recenzent pisał w Rozwoju: „Mamy przed sobą malarza młodego, serio sztukę traktującego. Widzimy jego zabiegi i staranie o wyrobienie sobie odrębności malowania. I dlatego jego krajobrazy, raczej kawałki krajobrazów, noszą odrębny charakter, może trochę za szary, ale z taką werwą są malowane, że budzą niemałe zainteresowanie”. S. malował również obrazy odnoszące się tematycznie do bieżących wydarzeń hist. (jak wspomniane dzieła z 1915 i z okresu II wojny), sceny rodzajowe, portrety i martwe natury. W jego wczesnych pracach dostrzec można inspiracje sztuką profesorów krak. ASP, m.in. Wojciecha Weissa czy Jacka Malczewskiego (np. *Dziwanna*, ol., sygn., 1909, MNW). W wielu z nich S. wykorzystał chłodne, stonowane barwy. Z kolei akwarele S. odznaczają się jaśniejszą kolorystyką (np. obrazy *Most* i *Kapiel*, wyst. 1950, w których doskonale ukazał „szybkość płynącej wody oraz ruch poszczególnych osób, ujętych w zgrabnie wkomponowane w całość obrazu grupy”, M. Przybysz). Swobodne, a zarazem precyzyjne prowadzenie pędzla dowodzi opanowania techniki przez S. Jego twórczość cechuje „brak efekciarstwa, taniej ładności, nachalnej estetyzacji. Na pierwszy rzut oka prace artysty sprawiają nawet wrażenie zwyczajnego, niemal amatorskiego malarstwa. Jest to pozór, gdyż faktycznie malowane są z naturalnością i prawie szorstką prostotą. Ujawniają dążenia twórcy do przekazu wrażeń drogą najbardziej bezpośrednią” (Tomasz Staszewski). Malarz sygnował prace: „J. Skowron”, często łącząc dwie pierwsze litery imienia i nazwiska.

Poza malarstwem S. zajmował się działalnością literacką, pisał powieści, dramaty, nowele, opowiadania, wiersze, poematy i pieśni. W 1920 własnym sumptem, pod nazwiskiem Jan Skowron-Rytwiański, opublikował w staszowskiej drukarni zbiór poetycki *Legenda*, zawierający poematy: *Czarodziej leśny*, *Podkówki złote*, *Hrabscy synowie*, *Trzy gracje* oraz fragment dramatu *Księżniczka Kama*, którego akcja rozgrywa się w okolicach Rytwian w czasie powstania styczniowego. W 1921 w Staszowie wnuk artysty wydał jego powieść *Ewa* (z repr. prac dziada na okładce). S. publikował również teksty w prasie regionalnej, m.in. w czas. *Ziemia Sandomierska*.

Prace poza wyż. wym.: Muz. Ziemi Staszowskiej Staszów – *Brama Szydłowska w Szydłowie, Droga, Pod wiatr*, wszystkie akw.; Muz. Regionalne w Szydłowie – *Burza*, ol., 1960. Większość prac S. znajduje się w zb. pryw.; spośród nich Paweł Skowron (2020) wymienia: *Drezno*, ol., sygn., 1913, *Golgota*, ol., 1931, *Portret Zdzisława Skowrona* (syna artysty), ol., 1954, *Synagoga w Staszowie*, pastel płótno, 1937, *Upust w Staszowie*, akw., sygn., 1949, *Portret Izabelli Skowron* (synowej artysty), pastel papier, 1954, *Kapliczka św. Jana Nepomucena w Staszowie*, 1961, *Kościół Wniebowzięcia Maryi Panny i świętego Augustyna w Kurozwękach*, okres powojenny, obie akw., sygn.; listę prac S. ze zb. pryw. podano też w kat. wystawy 1992 (26 dzieł, gł. z l. 60. XX w., m.in. pejzaże i widoki z Rytwian, Kurozwęk, Staszowa, kwiaty, portret). Ponadto – *Zabudowania gospodarskie w Sielcu, Dom rodziny Młochowskich w Sielcu k. Staszowa*, obie akw., sygn., 1957 (zamieszczone na stronie internetowej stam.mlochowski.pl, dostęp 10.02.2023).

Przez Jacka Strzałkowskiego (*Słownik artystów łódzkich*, Łódź 2005) niesłusznie identyfikowany z Józefem Skowronem, ur. w Łodzi w 1889.

Z Salonu Sztuk Pięknych. Dwie wystawy. Jan Skowron i Pilichowski ... Tondos, Rozwój, 1911 nr 94, s. 2. – *Wystawa sztuk pięknych*, Rozwój, 1913 nr 295, s. 3 (repr. rys. S.), 7. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926. – (te), *Mieszanka magazynowa. Jubilat*, Magazyn Niedzielnny (dod. do Słowa Ludu), 1961 nr 72, s. 7. – (bu), *Smutne pejzaże smutnego malarza*, Magazyn Niedzielnny (dod. do Słowa Ludu), 1961 nr 110, s. 10 (repr.). – Przybysz M., *Doroczna wystawa obrazów sandomierskich art.-plastyków*, Exp. Wieczorny, 1966 nr 48, s. 5. – Materiały ASP Kraków, 2. – Woźniakowski J., *Dobrańsze niż indziej towarzystwo*, [w:] *Zakopane. Czterysta lat dziejów*, pod red. Dutkovej R., Kr. 1991, t. 2. – Myjak J., *Malarz znad Czarnej*, Tyg. Nadwiślański, 1991 nr 45, s. 8-9. – ZAM, *Jan Skowron - wybitny malarz i pedagog*, Goniec Staszowski, 1992 nr 5, s. 3. – Staszewski T., *Piewca Staszowa i jego regionu*, Almanach Staszowski, 1994, s. 221-224. – Myjak J., *Jan Skowron* (seria „Staszowski Słownik Biograficzny”), Monitor Staszowski, 1995 nr 25, s. 6 („czeski błąd” w dacie ur. S.). – Kowalczevska A., *W mojej pa-*

mięci. *Staszowskie szkolnictwo w l. 1918-1993*, Staszów 1996, s. 33, 34. – Milewska W., Zientara M., *Sztuka Legionów Pol. i jej twórcy 1914-1918*, Kr. 1999. – *Wojciech Weiss w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie*, red. Antos J., Weiss-Nowina Konopka Z., Kr. 2010, s. 109-110. – *Jan Skowron (1885-1965)*, Almanach Staszowski [w l.] 1981-2016, 2016, s. 108-109. – Skowron P., *Jesekiel Dawid Kirszenbaum i Jan Skowron. Malarze ze Staszowa*, Kielce 2020.

Kat. obrazów Bolesława Drożdżewskiego i Jana Skowrona, [b. m.r.], s. nlb. 2. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. maj 1910, s. 15. – *Kat. wystawy TPSP*, Kr. maj-czerwiec 1912, s. 20. – *Wystawa ogólna obrazów*, TPSP, Kr. maj-czerwiec 1912. – *Kat. nieustającej wystawy TPSP*, Kr. grudzień 1912. – *Wystawa wiosenna*, Zw. Powsz. Art. Plastyków, Pałac Spiski, Kr. 1912, s. nlb. 2. – *Kat. III wystawy Powsz. Zw. Art. Pol.*, Kr. 1912. – *Kat. wystawy obrazów i rzeźb w Tarnopolu...*, Tarnopol 1912. – *Kat. wystawy dzieł sztuki Legiony Pol.*, NKN, wyd. 1 i 2, Kr. 1916. – *Rok Ziemi Kieleckiej. Wystawa art. plastyków woj. kieleckiego*, CBWA, Kielce 1962. – *Malarstwo Polski pd.-uszc.* 1900-1980, BWA, Rzeszów 1982. – *Wychowanie i pedagogia krak. ASP w Legionach*, red. Szancenbach J., Galeria ASP, Kr. 1988. – *Skowron Jan*, [oprac. Myjak J.], Sandomierz 1992 (z wykazem prac).

Głos Narodu, 1908 nr 316, s. 4. – Spraw. TPSP za 1910, s. 24. – Rozwój, 1911 nr 82, s. 5. – Głos warsz., 1912 nr 57, s. 2. – Nowiny, 1912 nr 157, s. 10. – Zakopane, 1912 nr 5, s. 5. – Nowa gaz. Łódzka, 1913 nr 94, s. 4. – Neue Lodzer Zeitung, 1918 nr 96, s. 3. – Słowo Ludu, 1950 nr 168, s. 4. – Nadodrze, 1974 nr 15, s. nlb. 11. – Roczniki Humanistyczne, 1986 t. XXXIV, z. 2, s. 526 (Woźniakowski J.). – Gонец Staszowski, 1991 nr 6-7.

Arch. ASP Kraków, kwestionariusz osobowy S. jako kandydata do ASP w Krakowie. – Arch. Akt Nowych Warszawa, Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego,teczka nr 7063: *Kwestionariusze dotyczące art. plastyków 1929-36* [przez nich wypełnione]. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., biogram Jana Skowrona autorstwa Ireny Bal (2000), zawierający wstępne ustalenia faktograficzne i bibliograficzne; Skowron Z., *Krótką biografią malarza i profesora Liceum Ogólnokształcącego w Staszowie Jana Skowrona*, mpis; list Państw. Komisji Egzaminacyjnej w Warszawie do J. Skowrona (14 I 1932), kserokopia; zaświadczenie Prezesa Koła Pol. Macierzy Szkolnej w Staszowie z 11 VIII 1933, kserokopia; list Michała Przybysza do S. (1 III 1950), kserokopia; list Zdzisława Skowrona, syna artysty (14 I 1992); listy Pawła Skowrona (29 IX, 6 XI 2021), Piotra Nowaka z MNK (6 VII 2021), Ewy Kozłowskiej i Romana Olkowskiego z Muz. J. Piłsudskiego w Sulejówku (20-21 VII 2021), Agnieszki Bagińskiej

z MNW (4 VIII 2021), Joanny Grabowskiej i Katarzyny Król z Muz. ASP w Krakowie (15 IX 2021), Joanny Dutki ze Staszowskiego Ośrodka Kultury (9 XI 2021); notatka z rozmowy z Ewą Cygan z Bibl. Publicznej M. i Gminy w Staszowie (14 X 2021); wypis ze stron internetowych: *Żołnierze Niepodległości* (na portalu Muz. J. Piłsudskiego w Sulejówku) <https://zolnierze-niepodleglosci.pl/> (dostęp 04.11.2021), stam.mlochowski.pl (dostęp 10.02.2023). – Bibl. Ossolińskich, rkps 7388: *Papiery TPSP we Lwowie. Dział I. Korespondencja 1884-1920*, t. 42, k. 351-360 (listy S. do sekretarza TPSP).

K.A. Kesling

Skowron Ludwik, malarz. Brał udział w III wystawie Powsz. Zw. Artystów Pol. w Krakowie w 1912, na której zaprezentował prace: *Jabłonka, Pastwisko, Książęce stawy, Rytwiańska rzeka*. W recenzji wystawy Mieczysław Skrudlik zwrócił uwagę na studia S. „posiadające niezmiernie wiele powietrza, słońca”, a Cezary Jellenta chwalił „szukanie silnego tonu i nowych linii w pejzażu nieba”. Najprawdopodobniej tożsamy z Janem Skowronem (zob.).

Krytyka, 1912 t. 34, s. 325 (Skrudlik M.). – Rydwan, 1912 nr 4, s. 144 (Jellenta C.). – *Kat. III wystawy Powsz. Zw. Art. Pol.*, Kr. 1912.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list od Krystyny Szczur z Bibl. ASP w Krakowie (6 IX 2023).

K.A. Kesling

Skowronek Franciszek, rzeźbiarz i kamieniarz pochodzący z Dąbrowicy k. Bochni. Możliwe, że był jednym ze współpracowników Wojciecha Samka, właściciela Zakładu Rzeźby Artyst. w Bochni, ale na pocz. XX w. prowadził też niewielką własną pracownię w Rudniku k. Wieliczki, a w 1909 w Bochni. Był autorem kapliczek z figurą NMP we Wrzępi k. Bochni (1864, niezachowana), św. Onufrego w Jodłówce k. Bochni (1886) oraz figur przydrożnych: NMP Wniebowziętej w Uściu Solnym k. Bochni (1882), Chrystusa na krzyżu, tamże (1888 i 1899), Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Proszówkach k. Bochni (1888), Ukrzyżowania w Łoniowie k. Brzeska (ok. 1930). Ponadto od ok. 1880 wykonywał macewy (płyty nagrobne) na zamówienie rodzin żyd. stawiane na kirkucie w Wiśniczu i Bochni oraz nagrobki na cmentarzach katolickich, m.in. nagrobek Eufrozyny

i Józefa Turków w Bochni. Jego najbardziej znanym dziełem jest nagrobek Macieja Szarka, poety, pisarza i działacza ludowego w Galicji, znajdujący się na cmentarzu w Grabiu k. Wieliczki, w formie obelisku z płaskorzeźbioną dekoracją w górnej części (piaskowiec? na podstawie z cementu, 1904-05).

Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicji, Lw. 1909, s. 161. – Pigoń S., *Wybór pisarzy ludowych*, cz. 1: *Pamiętnikarze i publicyści*, Wr. 1947, s. 40. – *Kapliczki, figury i krzyże przydrożne na terenie diecezji tarnowskiej*, Tarnów 1983, s. 76, 683, 703, 704, 716. – Reinfuss R., *Ludowa rzeźba kamienna w Polsce*, Wr. 1989. – Zawidzka I., *Cmentarz żyd. w Wiśniczu*, Bochnia 1987, s. 46. – Flasza J., Kęsek J., *Cmentarze bocheńskie. Przew. historyczny*, Bochnia, 1992, s. 53. – Wilk J., *My z soli i roli, czyli Uście Solne w XX w.*, Uście Solne 1997, s. 226, 227. – Zawidzka I., *Kapliczki, figury i krzyże przydrożne w pow. bocheńskim*, Bochnia 2005, s. 38. – Flasza J., Konieczny P., *Bochnia. Przew. po mieście*, Bochnia 2005, s. 119. – Zawidzka I., *Przew. po cmentarzu żyd. w Bochni*, Bochnia 2018, s. 39.

J. Wyczesany
M. Myśliński

Skowroński, snycerz lw., działał w 2. poł. XVIII w. Pracował pod kierunkiem Piotra Polejowskiego podczas gruntownej przebudowy katedry łacińskiej Wniebowzięcia NMP we Lwowie za rządów abpa Wacława Hieronima Sierakowskiego. Był jednym z wykonawców rzeźbiarskiej dekoracji ołtarzy: 1 IV 1774 otrzymał niewielką kwotę (w wysokości 72 zł) za bliżej nieustalone prace. Możliwe, że wynagrodzenie to dotyczyło retabulów ołtarzy Św. Trójcy i Przemienienia Pańskiego.

Bostel F., *Przyczynek do dziejów restauracji katedry lw. w XVIII w.*, SKHS, VII, 1905, szp. 602, 610. – Mańkowski T., *Przeistoczenie katedry za abpa Sierakowskiego i ówczesni rzeźbiarze lw.*, Spraw. TN we Lwowie, XV, 1935 nr 2, s. 72. – Tenże, *Lw. rzeźba rokokowa*, Lw. 1937, s. 132. – *Katedra łacińska we Lwowie*, oprac. Adamski J., Biernat M., Ostrowski J.K., Petrus J.T. (*Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 21), Kr. 2013. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

A. Bernatowicz

Skowroński F., rytownik (?) wil. W l. 1812-14 studiował rytownictwo na uniw. wil. u Józefa Saundersa w zakresie kompozycji historycznej i rytownictwa czcionek. Wg Michała Brensztejna był „sztycharzem pisma kaligraficznego”.

Bieliński J., *Uniw. Wil.*, t. 2 (jako Skowroński, bez imienia). – Gasiūnas V., *XIX amžiaus Lietuvos grafika*, Vilnius 2007.

BN, rkps 10648 II: Brensztejn M., *Artyści rzemieślnicy wil.*, t. 2, k. 262.

J.P.
U.M.

Skowroński F., malarz, autor akw. *Morze*, sygn.: „Skowroński”, LGS (z d. zb. Szydłowskich we Lwowie).

U.M.

Skowroński Grzegorz, drzeworytnik krak., działał w 1. poł. XVIII w. Znane prace S. to: *Litania Lauretana*, „na której są małe figurki Najświętszej Panny, całą litanią składające, np. Mater amabilis, Mater admiralibis ...” (wg Grabowskiego), sygn. (d. w Bibl. Pawlikowskich); ryc. złożona z awersu i rewersu, odbitych z jednego dwustronnego klocka drzeworytniczego: na awersie wizerunek Św. Judy Tadeusza trzymającego wyobrażenie twarzy Chrystusa, na rewersie kontynuacja sceny figuralnej oraz ornamentalne obramowanie pieśni, której pierwszy wiersz brzmi: „Kto chce na świecie żyć bez ludzkiej zdrady ...”, u dołu sygn.: „AD 1746, własną ręką Grzegorza Skowrońskiego” (MNK). Ten drzew. spotyka się także w odbitkach jednostronnych, ograniczony do awersu (jako *Chrystus*, np. w MNW).

Ponadto przypisuje się S. następujące drzew.: *Pan Jezus Dowiański* (inaczej *Chrystus Nazareński*), przedstawiający cudowny obraz Chrystusa z kaplicy w Dowianach k. Poniewieża (Litwa), d. w kolekcji J.I. Kraszewskiego, *Matka Boska Ostrobramska*, z napisem: „Istotne wyobrażenie cudownego obrazu Najświętszej Panny Marii w Wilnie na Ostrej Bramie”, *Najświętsza Panna Maria Ostrobramska* oraz *Św. Józef z Dzieciątkiem* (wszystkie MNW).

Grabowski A., *Zbieranka pomniejszych wiadomości w dziedzinie sztuk nadobnych*, Bibl. warsz., 1859 t. 2,

s. 194. – Kraszewski, Cat., s. 229. – Rastawiecki, Sl. ryt. – Kołaczkowski, Wiadomości, s. 55. – Bystron J.S., *Pol. drzeworyty ludowe*, Sztuki Piękne, V, 1929, s. 11, 13. – Skoczylas W., *Drzew. ludowy w Polsce*, W. [1933], s. 11. – Piwocki K., *Drzew. ludowy w Polsce*, W. 1934. – Bénézit, t. 9 (jako Skovronski).

BJ, rkps 5755: Pauli Ż., *Dykcjonarz artystów obrazow. w Polsce*, k. 82. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 3630; wypisy ze strony internetowej *Wirtualne Muz. Drzew. Ludowych*, *Muz. Et-nograficzne w Krakowie* <http://midasbrowser.pl/drzeworyty/> (dostęp 04.07.2020): Graff G., *Pan Jezus Dowiański*, tenże, *Święty Józef z Dzieciątkiem*, Grochala A., *Drzew. ludowe* w zb. MNW, Mosio G., *Święty Juda Tadeusz*.

A. Bernatowicz

Skowroński Jan, rysownik, akwarelista, sztukator, fotograf, galwanoplastyk, czynny w l. 60. XIX w. w Warszawie, a „przedtem w Odessie mieszkający”. W 1861 otworzył zakład fotograficzny przy ul. Nowy Świat 32 (nr hipoteczny 1296), który działał przynajmniej do 1863 (nie jest już wymieniany w *Przew. warsz. informacyjno-adressowym na r. 1869* Dzierżanowskiego). Zapowiadając jego otwarcie, publicysta Kur. warsz. określił S. jako „jednego z lepszych rysowników i akwarelistów” i wspomniał o wyk. przez niego książce do nabożeństwa, która „jest pisana przez niego i każda modlitwa ozdobiona rysunkiem od ręki, już to w guście chromolitograficznym, już to czysto rysunkowym, ale nadzwyczaj pracowitym”. W relacji z wizyty w zakładzie w 1863 pisano o rękopiśmiennym kalendarzu jego autorstwa, ozdobionym ornamentami i przedstawieniami zabytków hist. (sztandar zdobyty pod Wiedniem, modlitewnik królowej Jadwigi, sceny z Żywota św. Stanisława), z których przynajmniej część mogła zostać skopiowana z *Wzorów sztuki średniowiecznej* Przezdzieckiego i Rastawieckiego. Wspomniano także o wyk. przez S. w technice galwanoplastyki serii płaskorzeźbionych kraj-obrazów (m.in. widok Ojcowa) i miniaturowej replice ołtarza jasnogórskiego przeznaczonej do ozdobienia klęcznika.

Kur. warsz., 1861 nr 154 (16/28 VI), s. 779; 1863 nr 119 (16/29 V), s. 570. – Mossakowska W., *Początki fotografii w Warszawie (1839-1863)*, t. 1, W. 1994.

A. Straszewska

Skowroński Władysław, malarz amator, nauczyciel, ur. 27 VI 1857 Chlewo k. Sieradza, zm. 4 XII 1920 Ostrów Wielkop., pochowany tamże na Starym Cmentarzu; syn Antoniego i Julii z Tuczyńskich; dwukrotnie żonaty, z pierwszego małżeństwa miał syna Stefana (ur. 1886), z drugiego, z Hortensją Kamińską – syna Mariana (ur. 1900) oraz córki Elżbietę (ur. 1903) i Helenę (ur. 1905). Po upadku powstania styczniowego, w którym brali udział ojciec i stryjowie S., rodzina z obawy przed represjami przeniosła się na teren zaboru pruskiego.

S. uczył się w Seminarium Nauczycielskim w Poznaniu, a od 1874 w Rawiczu, dokąd przeniesiono szkołę. 30 V 1877 zdał maturę i 1 VII t.r. rozpoczął pracę w szkole w Kochłowach pod Ostrzeszowem, najpierw jako praktykant, a od 15 II 1880 jako nauczyciel etatowy. 27 VIII 1877 złożył przysięgę nauczycielską, a 15 V 1880 zdał egzamin kwalifikacyjny do zawodu nauczycielskiego. 1 IX 1881 został zatrudniony w katolickiej szkole podstawowej w Ostrowie Wielkop., gdzie 1 IV 1902 objął funkcję rektora. Początkowo miał uprawnienia do nauczania języka pol. i niemieckiego, religii oraz gimnastyki. W 1884 i 1887 w Elblągu oraz w 1907 w Poznaniu zdał egzaminy uprawniające do nauczania rysunków. W l. 1896-1914 pracował także jako dochodzący nauczyciel rys. w Królewskim Gimnazjum w Ostrowie Wielkop. Prywatnie udzielał lekcji malarstwa hrabiance Gustawie Szembekównie z Wysocka.

Jest autorem obrazów: *Św. Roch z cysterkami* na ścianie pod chórem muzycznym w kośc. par. Św. Jana Ewangelisty w Ołoboku, *Chrystus błogosławiący chleb i wino* w kośc. Św. Marcina w Śnieciskach k. Środy Wielkop., a także portretów Wojciecha Lipskiego i księdza Jana Kompały, patronów Gimnazjum (obecnie I Liceum Ogólnokształcące) w Ostrowie Wielkop. namalowanych do szkolnej galerii. Wszystkie te prace mają charakter bliski sztuce naiwnej. S. restaurował także obraz w ołtarzu gł. w kośc. w Ołoboku. Większość jego rys., obrazów i rzeźb pozostających w posiadaniu rodziny uległa zniszczeniu w czasie okupacji.

KZSP, t. 5, z. 16, 1958, s. 11. – *Nauczyciele i wychowankowie Gimnazjum Ostrowskiego w okresie zaborów 1845-1918/1919*, red. Biernaczyk J., Nielacny K., Szperzyński E. (seria: *Księga Pamięci „Non Omnis Moriar”*,

t. X), Ostrów Wielkop. 2003, s. 94-96 (Biernaczyk J.). – *Galeria Portretów I Liceum Ogólnokształcącego w Ostrówie Wielkopolskim*, red. Lewicki M., Ostrów Wielkop. 2015, s. 32-33, 112.

A. Straszewska

Skólski, malarz, autor obrazu *Schadzka przy studni* prezentowanego na wystawie w Tarnopolu w 1912.

Zob. też Skulski.

Kat. wystawy obrazów i rzeźb w Tarnopolu ..., Tarnopol 1912.

A. Straszewska

Skórczyk Jan, kartownik, czynny w Poznaniu w 2. poł. XVI w. W 1589 odnotowany jako czeladnik kartowniczy.

Wojciechowska M., *Z dziejów książki w Poznaniu w XVI w.*, P. 1927. – Orańska J., *Grafika i rysunek do końca XIX w.*, [w:] *X wieków Poznania*, P. 1956, t. 3, s. 178 (przypis 11).

I. Kopania

Skórecka-Manikow Aleksandra, malarka, ur. 10 XII 1909 Nieborów k. Końskich, zm. podczas II wojny światowej (ok. 1941-44); córka Mojżesza Skóreckiego i Rajzli ze Szternfeldów. W l. 1917-19 mieszkała w Radomiu, gdzie uczyła się w szkole przygotowującej do gimnazjum. W 1919 przeniosła się do Warszawy i rozpoczęła naukę w szkole średniej; 30 V 1928 otrzymała świadectwo maturalne Gimnazjum Żeńskiego Tow. „Współpraca”. 28 II 1929 wyszła za mąż za Henryka Manikowa; od tego momentu niekiedy używała nazwiska Skórecka-Manikow. Od 1931 studiowała w warsz. ASP, początkowo u Władysława Skoczylasa, a następnie u Felicjana Szczęsnego Kowarskiego. Brała także udział w zajęciach Karola Tichego (ceramika), Wojciecha Jastrzębowskiego (projektowanie wnętrz, tkactwo kilimowe i dywanowe), Lucjana Kintopfa (tkactwo żakardowe), Bonawentury Lenarta (liternictwo, projektowanie książki, introligatorstwo) i Michała Walickiego (historia sztuki). W 1932 nakładem Tow. Wydawniczego Bluszcz w Warszawie ukazała się broszura *Roboty na drutach*, w opraco-

waniu S. Jeszcze jako studentka otrzymała na uczelni III nagrodę za kilim (22 VI 1934) oraz odznaczenie za żakard. 27 VI 1935 S. uzyskała świadectwo nauczyciela rysunków, a 5 VI 1939 dyplom w dziedzinie malarstwa (przedstawiła prace malarskie i pracę pisemną *Manet w świetle krytyk artyst. Zoli*). W r. akademickim 1936/37 ze względu na problemy zdrowotne otrzymała urlop dziekański. 4 III 1938 została przyjęta do Oddz. Warsz. ZZPAP. W 2. poł. l. 30. XX w. pracowała w żyd. szkole w Warszawie jako nauczycielka rys.

Na wystawie w IPS w 1938 pokazała *Pejzaż*, ol., a w 1939 obraz *Kwiaciarki*, ol. W 1938 w Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych (ul. Graniczna 10) wzięła udział w Wystawie grafiki i rys. (czerwiec, lipiec), prezentując pracę *Pastuszki huculskie* (repr. Nasz prz. il., 1938 nr 23, s. 5), w Salonie dorocznym (październik-grudzień), gdzie pokazała *Pejzaż* (w którym Maksymilian Feuerling podziwiał jej „wielką czujność dla trudnego akordu zieleni”), oraz w wystawie prac ofiarowanych na rzecz uchodźców żyd. z Niemiec (jej pracę graficzną *Zbierające chrust* repr. Nasz. prz. il., 1938 nr 49, s. 5). Również w 1938 S. uczestniczyła w Wystawie sztuki społecznej, zorganizowanej przez Komisję Lit.-Artyst. Stow. Szklane Domy w sali budynku osiedla Warsz. Spółdzielni Mieszkaniowej na Rakowcu (przeniesionej następnie do siedziby Zw. Pracowników Użyteczności Publicznej przy ul. Wareckiej 7).

Nasz prz., 1938 nr 168 (17 VI), s. 9 (Weinzieher M.), nr 359 (24 XII), s. 11 (Feuring M.). – *X Salon. Malarstwo - rzeźba - grafika*, IPS, W. 1938. – *Wystawa prac malarskich Zw. Zaw. Art. Plastyków poświęcona kompozycji figuralnej ...*, IPS, 1939 (jako Skórecka). – Piwocki, ASP Warszawa. – Pol. życie art., 2 (jako Skórecka A.). – Sandel, t. 2, s. 165 (jako Manikow-Skórecka). – *Wystawa dzieł art. żyd. 1918-39*, wstęp Malinowski J., BWA, Olsztyn 1987. – Piątkowska R., *Studenci wyznania mojżeszowego w warsz. ASP (1923-1939). Studia - debiuty - kariery*, BHS, LXXVII, 2015 nr 4, s. 671, 675.

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1335 (teczka akt studenckich S.). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 81-II: *Album studentów ASP w Warszawie*, k. 464; nr 82/VI-1: *Arch. ZZPAP w Warszawie za l. 1933-39*, k. 215 (list do S. od zarządu ZZPAP, 5 III 1938). – Piątkowska R., *Wystawy żyd. w Warszawie przed 1939 r.*, mpis u autorki w Warszawie.

H. Bartnicka-Górska
J. Różalska
uzup. U.M.

Skórka Władysław, kamieniarz, rzeźbiarz, ur. 5 VIII 1883 Bochnia; syn Jana, rolnika, i Franciszki z Siatków, żonaty z Marią z Doma-galów. Wykonywał nagrobki, m.in. na cmentarzu w Bochni: Eugenii i Stefana Peryjów, z figurą geniusza śmierci, ok. 1902, Wojciecha Świdra, ok. 1912. Zajmował się też odnawianiem starej kamieniarki, m.in. w 1912 odnowił portal kaplicy Matki Boskiej Różańcowej w kośc. par. w Bochni.

Spraw. z czynności Tow. Wzajemnej Pomocy Ręko-dzielników i Przemysłowców „Rodzina” 1912/13, Lw. 1913, s. 13. – *Spraw. Wyd. Bocheńskiego Tow. Wzajemnej Pomocy Rękodzielników i Przemysłowców „Rodzina” w Bochni w r. 1913*, Bochnia 1914, s. 8. – Wyczesany J., *Wystrój artyst. kościoła św. Mikołaja w Bochni*, Bochnia 1988, s. 13. – Flaszka J., Kęsek J., *Cmentarze bocheńskie. Przewodnik hist.*, Bochnia, 1992, s. 56, 60. – Flaszka J., Konieczny P., *Bochnia. Przew. po mieście*, Bochnia 2005, s. 119.

Muz. im. Stanisława Fischera, Bochnia, MB-H/1089: Potwierdzenie [przez S.] odbioru należności za odnowie-nie portalu w kośc. par. w Bochni. – Arch. par. św. Mi-kolaja, Bochnia, *Liber baptisatorum 1878-89*, s. 12, poz. 134; *Liber memorabilium Ecclesiae Parochialis Bochniae*, s. 28.

J. Wyczesany

Skórkowski (Skorkowski) Paweł, malarz, działał na pocz. XVIII w. W prezbiterium (d. w za-krystii) kośc. farnego Św. Jana Chrzciciela i św. Bartłomieja w Kazimierzu Dolnym znajduje się obraz ol. *Wniebowzięcie NMP* jego pędzla, zawie-rajający napis: „Haec imago Assumptionis B.M.V. depicta est a D. Paulo Skorkowski tempore Sue-corum sumptu R-ndi Casimiri Michalowski pro-motoris et Stanislay Klimecki unanimi Anno Dni 1703 die vero 20” („Ten obraz Wniebowzię-cia N.M.P. został namalowany przez pana Pawła Skorkowskiego w czasie Szwedów, z funduszy wielbnego Kazimierza Michałowskiego, promoto-ra, i Stanisława Klimeckiego, zgodnego [z nim], w Roku Pańskim 1703, dnia zaś 20”).

Nie jest wykluczone, że Stanisław Klimecki oraz radny m. Kazimierza o identycznych perso-naliach, działający w 1739, to ta sama osoba.

Husarski W., *Kazimierz Dolny*, W. 1953, s. 78.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., skan karty ewidencyjnej obrazu (wraz z fot.) znajdującej się w Woje-wódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Lublinie.

A. Bernatowicz

Skórnik (Skurnik) Abraham (właściwie Ab-ram Icek), malarz, ur. 21 XI 1907 Płock, zginął 1943 (?). Pochodził w wielodzietnej rodziny; syn Mendla, kupca, i Rywki (Ryfki, Rachel) z domu Kamzel. Uczęszczał do siedmioklasowej Szko-ły Powszechnej nr 4 w Płocku (od 1 IX 1918 do 28 VI 1924). Podobno w 1926 roku został przyjęty do warsz. SSP, jednak z powodu braku środków nie podjął studiów i wrócił do rodzinnego miasta; w archiwaliach warsz. ASP nie ma jednak po-twierdzenia tego faktu. W życiorysie S. napisał, że do Warszawy przyjechał w 1927 i pracował tam jako malarz „pokojuowo-dekoracyjny” i ma-larz szyldów. Od marca 1929 do września 1930 odbywał służbę wojskową w 65 Pułku Piechoty, a później dwukrotnie składał podanie o przyję-cie do Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Ma-larstwa, gdzie jednak nie podjął nauki. Dopiero w 1934 wstąpił do Szkoły Malarstwa i Rysunku im. Konrada Krzyżanowskiego prowadzonej przez Adama Rychtarskiego, a we wrześniu 1935 zo-stał wpisany w poczet studentów warsz. ASP jako słuchacz wolny w pracowni Felicjana Szczęsnego Kowarskiego. Wniósł opłatę za I semestr, ale prawdopodobnie nie uczęszczał na studia (brak wpisów w indeksie). Mieszkał w tym czasie pod adresem Nowolipki 76 m. 21 (a wcześniej na Milej i Pawiej).

Być może niedługo potem wrócił do Płocka, gdzie wraz z częścią rodzeństwa zaangażował się w działalność lewicową; jego dom rodzinny był jednym z miejsc spotkań Komunistycznej Partii Polski (KPP). W Płocku uczył malarstwa m.in. znanego grafika i malarza Dawida (Deviego) Tu-szyńskiego (1914-2002). Możliwe, że przyjeżdżał do Warszawy w związku z wystawami, w któ-rych brał udział. Nie wiadomo, kiedy dokładnie się ożenił (w 1935 był jeszcze kawalerem). Po wybuchu II wojny światowej przedostał się wraz z żoną i dziećmi do Białegostoku. Wg Józefa San-dla brał udział w tamtejszym życiu artyst. pod auspicjami ZSRR. Po wkroczeniu Niemców do miasta w czerwcu 1941 S. znalazł się z rodziną w getcie. Pracował w jednym z oddziałów fabry-ki Oskara Steffena mieszczącym się przy ulicy

Kupieckiej, w którym kopiowano dzieła „starych mistrzów” na sprzedaż. Wg Ernestyny Sandel S. uczestniczył w ruchu podziemnym i brał udział w powstaniu w getcie białostockim (które wybuchło 16 VIII 1943). Po jego upadku przedostał się na „stronę aryjską”, chcąc dołączyć do oddziałów partyzanckich. Jednak nie zdołał odnaleźć żadnego z nich; błąkał się po lasach, głodował, ponieważ bał się prosić o pomoc w okolicznych wsiach. W desperacji postanowił wrócić do getta. W drodze został aresztowany przez Niemców; zmarł w wyniku tortur w więzieniu gestapo.

Wystawiał w Płocku – w lutym 1932 na I Wystawie Klubu Artyst. Płocczan (sale Hotelu Angielskiego) prace *Studium*, *Kompozycja*, obie ol., oraz 2 inne studia – akw. i węgiel, a w styczniu 1934 na II wystawie Klubu (sale Teatru Miejskiego) – *Studium I*, *Studium II*, *Pejzaż*, *Kompozycja*, wszystkie ol. Brał udział w 2 salonach dorocznych Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych w Warszawie (w lokalu przy ul. Granicznej) – na pocz. 1938 i w końcu t.r. (pokazał *Miejski pejzaż*, ol.), a także w urządzonym w maju 1939 w Warszawie przy ul. Długiej V Salonie jubileuszowym Stow. Żyd. Art. Polsce (wystawił *Portret* i *Autoportret*, oba ol.).

Dorobek artyst. S. jest niemal zupełnie nieznan. Obraz zatytułowany *Wieczorny odpoczynek przy herbacie*, ol., sygn. i dat.: „A. Skórnik 1923” (na aukcji w Warszawie w 2018) świadczy o umiejętności konstruowania kompozycji i nastroju barwą. Nieliczne recenzje prasowe pozwalają stwierdzić, że oprócz portretów i miejskich pejzaży podejmował tematykę społeczną i rewolucyjną, obrazując trudną sytuację proletariatu: w scenach z życia rolników i robotników osadzonych w pejzażu (dwaj mężczyźni przy stole, sprzedaż krowy, człowiek goniony przez psy, kobieta z chrustem) stosował ciemną kolorystykę i rozmyte kontury brył, osiągając zamierzony przygnębiający nastrój. Nastrojowość dostrzeżono także w jego *Miejskim pejzażu* pokazanym w 1938. Rok później podkreślono, że S. „rozwinął się i wyrabia sobie imię malarza portretów”.

Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J.

Feuerring M., *Salon doroczny Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych w Warszawie*, Nasza Opinia, 1938 nr 176 (25 XII), s. 8. – Lichtenstein I., *Der warszawer salon fun jidiszn kinstler*, Literarisze Bleter, 1938 nr 5 (27 I),

s. 83. – Ptaszkin A., *Jubl-salon fun Jidisze Gezelschaft cu Farszprejtn Kunst* [Salon Jubileuszowy Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych], Bafrajung Arbeter Sztyme, 1938 nr 2 (26 I), s. 6. – A.B., *Efenung Finf Jubl-salon fun jidisze plastiker-farajjn*, Literarisze Bleter, 1939 nr 5 (24 II), s. 75. – Feuerring M., *Salon Doroczny Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych w Warszawie*, Nasza Opinia, 1939 nr 180 (22 I), s. 11. – Grinbojm Ch.C., *Kolektiwe bilder ojssztelung in ferajjn fun jidisze kinstler-plastiker* [Zbiorowa Wystawa obrazów w Stow. Żyd. Art. Plastyków], Haynt, 1939 nr 55 (5 III), s. 8. – Sandel J., *Jubl-ojssztelung fun jidisze plastiker*, Forojjs, 1939 nr 8 (31 III), s. 2. – Grosbard J., *Ostatnia wystawa żyd. artystów plastyków w Polsce*, W. 1955, s. 395. – Piwocki, ASP Warszawa. – Podhorizer-Sandel E., *Abraham Skórnik*, Folks Sztyme, 1974 nr 7 (16 II), s. 12 (repr. W drodze). – Pol. życie art., 2. – Czarnecki K., *Płockie życie artyst. w l. 1900-1939*, Płock 1990. – Askanas K., *Sztuka Płocka*, wyd. 3, Płock 1991. – Przedpelski J., *Żydzi Płoccy. Dzieje i martyrologia*, Płock 1993, s. 126, 178. – Malinowski J., *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000. – Przedpelski J., Stefański J., *Żydzi Płoccy w dziejach miasta*, Płock 2012, s. 150-151. – Rogalewska E., *Żydzi w białostockim getcie*, [w:] Boćkowski D., Rogalewska E., Sadowska J., *Kres świata białostockich Żydów*, Białystok 2013, s. 38. – Piątkowska R., *Studenci wyznania mojżeszowego w warsz. ASP (1923-1939). Studia - debiuty - kariery*, BHS, LXXVII, 2015 nr 4, s. 681, 693. – Neuman-Nowicki A., *Walka o życie*, Ciechocinek 2017, s. 9. – Dawid (Devi) Tuszyński, na stronie Jewishplock.eu, <https://jewishplock.eu/dawid-devi-tuszynski/> (dostęp: 10.05.2022).

Sztuka Płocczan, luty-marzec 1932, Klub Artyst. w Płocku, [Płock 1932], s. 12, poz. 167, 168, 168a, 168b. – *V Salon jubileuszowy. Malarstwo, rzeźba, metaloplastyka, grafika*, Stow. Żyd. Art. Plastyków w Polsce, W. 1939. – *258 Aukcja dzieł sztuki i antyków. Sztuka dawna, 29 X 2018*, DA Rempex, W. 2018, poz. 1118.

Sztuki Piękne, X, 1934 nr 7, s. 259. – Nasz prz., 1938 nr 15 (15 I), s. 12, nr 304 (30 X), s. 22; 1939 nr 63 (4 III) s. 13.

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1363 (teczka S. zawierająca odpis aktu urodzenia, zaświadczenia, podania, fot.). – AP Płock, Akta stanu cywilnego wyznania mojżeszowego gminy wyznaniowej w Płocku, sygn. 50/175/0/-/115, poz. 131, s. 33.

Piātkowska R., *Wystawy żyd. w Warszawie przed 1939 r.*, mpis u autorki w Warszawie.

M. Tarnowska
uzup. U.M.

Skórzewska Teresa Anna Maria, tłumaczka, publicystka, malarka, ur. 11 III 1897 Nawra k. Bydgoszczy, zm. 26 IV 1962 Londyn; pochowana na cmentarzu Broad Leas w Saint Ives, Cambridgeshire, Anglia; córka Kazimierza Skórzewskiego i Izabeli ze Szczanieckich. Studiowała na UJ. Być może w Krakowie poznała Józefa Czapskiego, który uczęszczał do tamtejszej ASP w l. 1920-24, i pod jego wpływem zajęła się malarstwem. Pisała, że jemu zawdzięczała „radość widzenia”. Zapewne w l. 30. XX w. podróżowała do Paryża, czego świadectwem jest ekslibris zaprojektowany dla niej przez Konstantego Brandla (sucha igła, rylec, ok. 1936). W ostatnich l. przed II wojną światową mieszkała lub była w Warszawie, gdzie nawiązała serdeczny kontakt z Ludwikiem Heringiem, blisko związanym z Czapskim. W lutym 1941 (może również wcześniej) mieszkała w Madrycie, skąd pisała do Czapskiego (za pośrednictwem Heringa): „maluję dużo. Widzenie tak się zaostrza, jak się jest smutnym i oderwanym od wszystkiego, że mogłabym robić rzeczy bardzo dobre, gdyby nie brak materiałów. ... Malowałam wrzosi, dalie – z rozkoszą – dla Ciebie mam ule zabawne pokryte starą blachą i małe wiejskie domki kamienne ginące w zieleności, żebym miała większą technikę, by oddać to, co widzę, to wychodziłyby cuda”. W kwietniu t.r. Hering donosił Czapskiemu o S.: „Sądząc z listów, jest jej nieźle – maluje – zimą nawet akty”. Żadnej z prac S. nie udało się odszukać.

Po wojnie S. znalazła się w Paryżu, a od 1947 mieszkała w Londynie. Zajmowała się tłumaczeniami (m.in. przełożyła tekst Czapskiego *Proust w Griazowcu*, *Kultura*, 1948 nr 12 i 13, George'a Orwella *Twórczość Donalda Mac Gilla*, tamże, 1950 nr 1/27, a także książkę Evelyn Waugh'a *Dziennikarz z przypadku*, Londyn 1954), publicystyką na tematy lit. i artyst. w paryskiej *Kulturze* (*W pracowni Zygmunta Turkiewicza*, 1954 nr 11) i czas. londyńskich (*Wystawa obrazów Piotra Potworowskiego*, *Życie*, 1954 nr 6; *Oko widzące*, *Wiadomości*, 1960 nr 35-36), pracą pedagogiczną (m.in. w 1951 zaprojektowała dekorację do szkolnych inscenizacji Fredry w Ognisku Pol., w 1953 przygotowała wystawę prac malarskich dzieci w szkole im. Mikołaja Kopernika, w 1955 zasiadała w jury konkursu dla dzieci i młodzieży na ilustracje do utworów Mickiewicza) i współpracowała z teatrem.

Gaz. Niedzielną (Londyn), wyd. kontynentalne, 1951 nr 46, s. 7. – *Orzeł Biały*, 1953 nr 29, s. 5 (Zaremba P.); 1958 nr 26, s. 5. – *Syrena*, 1955 nr 47, s. 4. – Kowalik J., „*Kultura*” 1947-1957. *Bibliografia zawartości treści*, Paryż 1959. – *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*, oprac. Kitowska-Lysiak M., Ujma M., Lublin 1996. – Kiec I., *Teatr służebny polskiej emigracji po 1939 r.*, P. 1999. – *Kat. grafiki Konstantego Brandla ze zb. Arch. Emigracji Bibl. Uniwersyteckiej w Toruniu*, Toruń 2005, s. 74. – Supruniuk M.A., „*Trwałość i płynność*”. *Sztuka pol. w Wielkiej Brytanii w XX w. - wstęp do opisu*, Arch. Emigracji, 2006 z. 1-2, s. 139. – *Sztuka pol. w Wielkiej Brytanii w l. 1940-2000*, oprac. Supruniuk M.A., Toruń 2006. – Barcik M., Cieślak A. i in., *Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, t. 3: S-Ś, red. Stopka K., Kr. 2014. – Czapski J., Hering L., *Listy 1939-1982*, t. 1, Gd. 2015; t. 2, Gd. 2017. – Pawlikowski K., *Droga do Rawdon*, *Studia Migracyjne - Prz. Polonijny*, 2017 z. 1, s. 350.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wynik wyszukiwań na stronie Billiongraves, <https://billiongraves.com/grave/Teresa-Skorzewska/16117873> (dostęp 15.06.2020).

U. Makowska

Skórzewski Gr., jego nazwisko – obok nazwiska „Fr. Wabczewski” – umieszczono na odwoicie zwieńczenia, zawierającego płaskorzeźbioną scenę *Zdjęcia z krzyża*, ujętą rokokowymi wolutami, dodanego w pol. XVIII w. do nastawy ołtarza Matki Bożej Bolesnej w kość. Wniebowzięcia NMP w Chełmnie. W literaturze przyjęto, że są to sygnatury twórców zwieńczenia; Katarzyna Wardzyńska uznała ich nawet za hipotetycznych pracowników warsztatowych chełmińskiego rzeźbiarza Ephraima Gerlacha. Mogą to być jednak nazwiska fundatorów rozbudowy nastawy, należących do chełmińskich rodzin.

Zieliński M., *Chełmno: civitas totius Prussiae metropolis XVI-XVIII w.*, Bydgoszcz 2007, s. 268. – Wardzyńska K., *Ephraim Gerlach, rzeźbiarz chełmiński doby późnego baroku i rokoka*, [w:] *Splendor i fantazja. Studia nad rzeźbą rokokową w dawnej Rzeczypospolitej i na Śląsku*, red. Migasiewicz P., W. 2012, s. 141, 166. – Łyczak B., *Toruński cech rzeźbiarski i snycerka na obszarze jego oddziaływania w l. 1695-1793*, W. 2018, s. 91.

B. Łyczak

Skraszanka-Schusterowa (Skracha, Szusterowa) **Anna Zofia**, konserwatorka, malarka, miniaturzystka, historyczka sztuki, ur. 10 V 1908 Kraków, zm. 21 XII 1948 tamże (pochowana na cmentarzu Rakowickim); córka Aleksandra Skrachy, inżyniera geodety, i Marii ze Śmieszków; w 1936 wyszła za mąż za Juliusza Schustera (1906-78), inżyniera górnika, z którym miała 3 dzieci: Małgorzatę Schuster-Gawłowską (ur. 1938), konserwatorkę malarstwa, profesor ASP w Krakowie, kierowniczkę tamtejszej Katedry Konserwacji i Restauracji Malowideł Sztalugowych, Łukasza (ur. 1940), fotografa, pracownika Państw. Zb. Sztuki na Wawelu, oraz Andrzeja (ur. 1946), inżyniera mechanika, pracownika Huty im. Sendzimira w Krakowie.

W 1927 S. zdała maturę w Pryw. Gimnazjum Realnym Koedukacyjnym im. księdza Stanisława Konarskiego w Oświęcimiu. W l. 1927-31 studiowała historię sztuki na Wydz. Filozoficznym UJ w Krakowie, gdzie 20 II 1931 uzyskała stopień magistra filozofii w zakresie historii sztuki na podstawie pracy *Jakub Sokołowski 1784-1837*. Po pierwszym roku studiów uniwersyteckich starała dostać się do ASP w Krakowie; gdy nie została przyjęta, podjęła naukę w Państw. Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artyst., następnie w l. 1930-31 uczyla się w Pryw. Szkole Rys. i Malarstwa Alfreda Terleckiego i w l. 1934-36 – również pryw. – w pracowni Alfonsa Karpińskiego. W l. 1933-36 kontynuowała studia w zakresie technik malarskich i konserwacji malowideł zabytkowych u Jana Hoplińskiego w Studium Technologii Malarstwa przy ASP w Krakowie – była pierwszą absolwentką tego kierunku.

Jeszcze podczas studiów w 1933 rozpoczęła współpracę z MNK, początkowo jako bezpłatna praktykantka, a od 1 IX 1935 jako pierwsza zatrudniona na stałe konserwatorka, pełniąc równocześnie obowiązki kierowniczkii nowo utworzonej samodzielnej pracowni konserwacji malarstwa i rzeźby. 1 XII 1936 została oficjalnie mianowana konserwatorem MNK. W ramach wyjazdów służbowych zwiedziła muzea w Budapeszcie, Wiedniu, Zagrzebiu (1936) oraz Kopenhadze (1937), w których m.in. zapoznała się ze sprzętem konserwatorskim. W 1937 wzięła udział w XIII zjeździe Zw. Muzeów w Polsce we Lwowie, a także odbyła kursy w zakresie optyki w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Współpracowała przy projektowaniu instalacji i urządzeń

technicznych w pracowniach konserwatorskich we wznoszonym wówczas nowym gmachu MNK. W l. 30. przeprowadziła w MNK konserwację m.in. *Epitafium Wierzbity z Branicy* (pod kierunkiem i przy współudziale Hoplińskiego), *Tryptyku dominikańskiego* i *Poliptyku augustiańskiego*, a także płócienną *Marcella Bacciarellego*, *Giovanniego Battisty Lampiego*, *Józefa Grassiego*, *Józefa Pitschmana*, *François-Xaviera Fabre'a*, *Wojciecha Kornelego Stattlera*, *Aleksandra Gierymskiego*, *Jana Matejki* oraz wystawianych w sali Sukiennic tzw. *Langierówce* obrazów z kolekcji *Stanisława Ursyna-Rusieckiego*. Współpracowała również z innymi pryw. kolekcjonerami i Kościołem, m.in. konserwowała miniatury należące do *Leona Dietz d'Army* (obecnie w Muz. Zamkowym w Pszczynie), obraz *Matki Boskiej Myślenickiej* z XVI w. z kośc. par. w Myślenicach (w 1939) i obraz wotywny *św. Trójcy* z XVI w. z kośc. par. w Jordanowie (w l. 1942-43). W sierpniu 1939 nadzorowała pakowanie i zabezpieczenie *Hołdu pruskiego* *Matejki*, przygotowywanego do wywieżenia i ukrycia w Zamościu. Po wyzwoleniu Krakowa i przewiezieniu obrazu do Sukiennic w marcu 1945 S. wzięła też udział w jego rozwinieciu i konserwacji. Dokonała również restauracji innych dzieł ukrywanych w czasie wojny przed Niemcami (m.in. *Madonny z Kruźlowej* i *Pochodni Nerona* *Henryka Siemiradzkiego*).

We wrześniu 1939 S. opuściła Kraków i wyjechała z córeczką do Łucka na Wołyniu (przed wojną współpracowała z tamtejszym Muz. Okręgowym), skąd udało się jej powrócić do Krakowa dopiero w końcu grudnia t.r. Do pracy w MNK zgłosiła się ponownie 2 I 1940. W czasie okupacji niemieckiej należała do AK i pod pseudonimem Skra była zaangażowana w działalność konspiracyjną – pracowała wraz z mężem (pseudonim Wir) w wytwórni chemicznej materiałów wybuchowych (m.in. szedytu i min saperskich) mieszczącej się w ich mieszkaniu przy ul. H. Siemiradzkiego 33, a razem ze swoją współpracownicą *Ireną Bobrowską* (pseudonim Óma) prowadziła w pracowni konserwacji obrazów MNK punkt i skrzynkę kontaktową Szefostwa Produkcji Konspiracyjnej Okręgu Krak. AK, kryptonim *Ubezpieczalnia*. 30 IV 1944 jej mąż został aresztowany; był więziony w kilku obozach koncentracyjnych; wyzwolenia doczekał w Bergen-Belsen. Po 1945 w ramach polityki władz polskich mającej na celu „usuwanie śladów niemieczyny” rodzina Schusterów została zmuszona do spolszczenia pisowni nazwiska. W 1945

S. uzyskała etat i tytuł kustosza MNK; równolegle została wolną słuchaczką na Kursach Technik Malarskich prowadzonych w ASP przez Hoplińskiego. Przed wojną należała do Stow. Historyków Sztuki i Zw. Muzeów Polskich. Zmarła w wyniku długotrwałej choroby rozwiniętej w czasie wojny.

S. była również czynna jako malarka, przede wszystkim portrecistka i miniaturzystka, choć malowała też kopie, głównie późnośredniowiecznych i renesansowych obrazów sakralnych (m.in. *Głowa Madonny* wg niezidentyfikowanego obrazu Perugina, ok. 1930, tempera deska, *Zwiastowanie* wg obrazu z kaplicy Kuśnierzy przy kośc. Mariackim w Krakowie, 1938, tempera sklejką, oba wł. rodziny), przedstawienia rzeźb gotyckich i barokowych, w tym ze zb. MNK (*Madonna Krużłowska* 1936, ol. tektura, wł. rodziny) oraz pejzaże (*Babia Góra widziana z czarnego Dunajca*, 1943, akw., wł. rodziny); w okresie nauki u Karpińskiego wykonała też kilka martwych natur utrzymanych w jego stylu, jak *Wazon z kwiatami*, 1936, a przede wszystkim charakteryzująca się wibrującą plamą barwną i zatarciem konturów *Martwa natura z zegarem (z pracowni Karpińskiego)*, 1935 (oba ol. tektura, wł. rodziny).

Miała w swoim dorobku kilkadziesiąt wizerunków ol. na drewnie, płótnie i tekturze (m.in. portret prof. Eugeniusza Brzezickiego, neurologa i psychiatry, tempera i ol. drewno, sygn., 1937, oraz portret dra Jerzego Dobrzyckiego, historyka sztuki, późniejszego dyrektora Muz. Hist. m. Krakowa, tempera drewno, sygn., 1937), a także ok. 100 miniatur gwaszem na kości słoniowej i pergaminie, z których większość pozostaje obecnie w rękach pryw. Cechowała je często wnikliwa charakterystyka psychologiczna, zwłaszcza w malowanych z natury portretach rodziny (np. *Szkic portretowy Aleksandra Skrachy* [ojca], ol. i kredka papier, 1927, wł. rodziny) i bliskich znajomych – kładła nacisk na wydobycie przenikliwości spojrzenia swoich modeli i modelek. W większości obrazów operowała wyraźnym konturem; do wyjątków należy malowany w plenerze impresjonistyczny szkic malarski przedstawiający dzieci artystki: *Łukasz i Małgosia Schusterowie pod Kopcem Kościuszki* (ol. tektura, 1944, wł. rodziny). W kilku wizerunkach mocnym konturem zamykała formy malowane rozedrganą szkicową plamą, np. *Portret Juliusza Schustera* (męża), ol. tektura, ok. 1943, wł. rodziny, *Portret Kazimierza Soltykowskiego*, architekta, tempera (?) deska, 1942/43, *Portret nieznanego*

mężczyzny (herbu Junosza na tle panoramy Krakowa z Wawelem), tempera sklejką, sygn., 1942 (?), oba wł. prywatna.

S. chętnie odwoływała się do historycznych wzorców, zwłaszcza włoskiego malarstwa XV i XVI w., a warsztat konserwatorski i wiedza z zakresu historii sztuki dawały jej łatwość nawiązywania do różnych stylizacji. Do najbardziej znanych prac tego typu jej autorstwa należy *Portret aktorki Zofii Jaroszewskiej w roli Beatrix Cenci z dramatu Słowackiego* (tempera deska, sygn., 1937, Galeria Teatru im. J. Słowackiego w Krakowie), inspirowany wizerunkami wczesnorenansowymi. Modelka została ukazana *en face* na neutralnym tle z symetrycznie rozmieszczonym napisem kapitałą rzymską *Beatrix Cenci*, w zamkniętym łukiem obramieniu, zdobionym w górnych narożach maskami: tragiczną i komiczną. Żeby osiągnąć dekoracyjny efekt i nawiązać do estetyki renesansowej, S. zmodyfikowała i wzbogaciła teatralny kostium Jaroszewskiej (przód sukni ozdobi wzór inspirowany czarno-złocistymi włoskimi brokatami aksamitnymi o wzorze wici arabeskowej z 2. poł. XVI w., jakie S. mogła znać m.in. z paramentów liturgicznych w zb. katedry na Wawelu). W tej konwencji, choć w skromniejszej formie, sportretowała wcześniej Irenę Buczkowską (tempera drewno, 1936, znany z repr.), której kostium stanowi dekoracyjną trawestację stroju Eleonory Austriackiej, królowej Portugalii i Francji z portretu Joosa van Cleve z ok. 1530 ze zb. Kunsthistorisches Museum w Wiedniu (sam szesnastowieczny portret S. również skopiowała, tempera sklejką, 1938, wł. rodziny). Z kolei portretując – również *en face* – J. Węclawską (tempera i ol. deska, 1942, znany z repr. w zb. rodziny) poprzez wprowadzenie jako tła pasa wzorzystego aksamitu z pozostawionymi po bokach prześwitami, otwartymi na idealizowany pejzaż, odwołała się do renesansowych przedstawień Madonny; obraz cechuje delikatny modelunek światłocienowy i gładkie *fini*. W wizerunku dra Jana Reguły (prawdopodobnie Jana Andrzeja Reguły, wykładowcy UJ, zm. w 1945) popiersie *en face* umieściła na tle ostrołukowej tarczy o wzorze szachownicowym z postaciami średniowiecznych szermierzy i halabardników (tempera i ol. drewno, sygn., 1941?, znany z repr.). Do portretu wczesnorenansowego nawiązała również, portretując z profilu ówczesnego dyrektora MNK Feliksa Kopere (ol. deska, sygn., 1937, MNK, obecnie ekspozycja

stała Muz. UJ); portretowanego pokazała na neutralnym tle i – wzorem Pierra della Franceschi – nie schlebiała mu, akcentując obwisłe podgardle. W profilowym portrecie nieznaney siwowłosej damy (tempera drewno [?], znany z repr.) rozświetlona głowa wyraźnie odcina się od ciemnego dekoracyjnego tła z motywem drobnych kwiatów i gałązek, co mogło stanowić nawiązanie do *Primavery* Botticellego. Historyzujący zabieg zastosowała także w projekcie winiety tytułowej książki *Matejko. Studia i szkice* (Kr. 1938), gdzie wykorzystała gotyckie literonictwo i ornament, w który wkomponowała postać anioła z polichromii kość. Mariackiego w Krakowie. Natomiast w 5 ilustracjach do wiersza Tuwima *O słowiku co chodził piechotą* (w książce ofiarowanej Annie i Kazimierzowi Sołtykowskim w grudniu 1943) inspirowała się drzeworytem japońskim.

Inny charakter mają miniatury autorstwa S.; np. wnikliwe portrety *Juliusza Schustera* (gwasz pergamin, ok. 1940, wł. rodziny), pani Węclawskiej, matki (gwasz pergamin, sygn., 1943, znany z repr.), czy Anny Dutczyńskiej, kustoszki i kierowniczkii Działu Inwentarzy MNK (akw., sygn., 1941, MNK), cechuje realistyczne ujęcie, precyzyjny rysunek i naturalny koloryt. W wizerunkach kobiet S. rzadko uciekała się do nadmiernej idealizacji i efektownej aranżacji, choć i takie prace miała w swoim dorobku (portret nieznaney blondynki w futrze narzuconym na nagie ramiona, gwasz pergamin, 1942/43, znany z repr.). Portretując dzieci, starała się uchwycić naturalność małych modeli. Tylko sporadycznie sięgała do hist. inspiracji, nawiązując w pojedynczych wizerunkach kobiecych poprzez pozę i kostium do miniatur portretowych z pocz. XIX w.; wyjątkowy pod tym względem jest portret Charlotty Dietz d'Army w wieku 28 l. ukazanej w popiersiu (akw. i gwasz pergamin, sygn., 1941, d. w kolekcji Leona Dietz d'Army, znany z repr.), której żółto-różowa suknia z koronkowym kołnierzem i motyw kotary w tle jest echem portretów królowej Henrietty Marii autorstwa Antona Van Dycka. Swoje prace artystka sygnowała „A.S.” lub monogramem wiązany.

Poza wym. S. jest autorką następujących portretów: *Autoportret*, ol., 1938, *Szkicowy portret Juliusza Schustera*, kredka papier, ol. 1930, *Portret Juliusza Schustera* (dwie wersje: 1936 i 1937), ol. tektura, *Miniaturowy portret Małgosi Schusterówny*, ol. sklejka, 1939, *Miniaturowy portret*

Małgosi Schusterówny (dwie wersje: 1942 i 1945), gwasz pergamin, *Miniaturowy portret Łukasza Schustera*, gwasz pergamin, 1942, wszystkie wł. rodziny; *Miniaturowy portret Anny Sołtykowskiej*, *Miniaturowy portret Marty Sołtykowskiej*, *Miniaturowy portret Krzysztofa Sołtykowskiego*, *Miniaturowy portret Aleksandry (Oleńki) Sołtykowskiej*, wszystkie gwasz pergamin, 1942, wł. prywatna; ponadto dzieła niezachowane lub o nieustalonym miejscu przechowywania: *Szkic do portretu dra Jerzego Dobrzyckiego*, tempera drewno 1937, *Portret Zofii Exnerowej*, tempera deska, 1939, *Miniaturowy portret Andrzeja Buczkowskiego*, *Miniaturowy portret Janiny z Węclawów Olszawskiej*, *Miniaturowy portret Krystyny Olszawskiej*, *Miniaturowy portret Ireny Bobrowskiej*, wszystkie gwasz pergamin, 1941, wspomniany wyż. *Miniaturowy portret Charlotty Dietz d'Army w wieku 28 lat*, *Miniaturowy portrety Bronisławy Kumanieckiej*, *Miniaturowy portret Anieli Budkówny*, *Miniaturowy portret Moniki Pelczarówny*, *Miniaturowy portret Katarzyny Richterówny*, *Miniaturowy portret Senty Gądzikiewicz*, *Miniaturowy portret Juliusza Bobrowskiego*, *Miniaturowy portret pani Łepkowskiej-Tadeusiewicz*, *Miniaturowy portret Anny Cieślickiej*, wszystkie gwasz pergamin, 1942, *Miniaturowy portret Zofii Exnerowej-Tobiaszowej*, *Miniaturowy portret Teresy Reguły*, oba gwasz pergamin, *Miniaturowy portret Marii Ligęzowej*, *Miniaturowy portret pani Urbańskiej*, oba 1943, gwasz pergamin, 1942/43, 2 *Miniaturowe portrety pani Bogdanowiczowej*, oba gwasz kość słoniowa, 1943, *Portret brata, Jerzego Skrachy*, *Portret ojca, Aleksandra Skrachy*, oba ol. tektura, przed 1936. Jej autorstwa są również kopie: *Madonna z Dzieciątkiem* i *Św. Krzysztof*, oba gwasz pergamin, *Matka Boska z Dzieciątkiem*, tempera deska, wszystkie 1943, *Serce Pana Jezusa*, gwasz pergamin, 1947, wszystkie wł. prywatna, *Madonna z Jezusem i św. Janem Chrzcicielem*, gwasz pergamin, 1940 (?), *Matka Boska karmiąca*, tempera sklejka, 1944, *Św. Rodzina* (?), gwasz pergamin, *Św. Małgorzata*, gwasz pergamin, 1940, *Wenus z Amorem* (wg Jana Massysa, niedokończona), wszystkie wł. rodziny. Ponadto zachowały się jej prace: *Amorek* (rekwizyt z pracowni Karpińskiego), 1932, *Wnętrze pracowni* (Alfonsa Krapińskiego), 1933, *[Przedstawienie rzeźby] Św. Antoni* [?], ok. 1938, wszystkie ol. tektura, wł. rodziny.

S. jest autorką artykułu (opublikowanego pod nazwiskiem Schusterowa) *Nieznany obraz Jana Massysa „Wenus” w zbiorach Pusłowskich w Krakowie*, BHSiK, 1949 nr 3/4, s. 256-261.

PSB, t. 13, 1968, s.v. Kopera Feliks (Bochnak A.); t. 36, 1995-96, t. 36, s.v. Schuster Juliusz (Piwowarski S.). – *Pol. słownik biogr. konserwatorów zabytków*, W. 2009, z. 3 (Schuster-Gawłowska M.). – *Rejestr pracowników MNK*, cz. 1: *Do r. 1950*, oprac. Skorupska-Szarł J., Kr. 2004. – *Bibliografia pol. 1901-1939*, t. 13, red. Dombeck E., Federowicz G., W. 2010. – *Słownik biogr. teatru pol. 1910-2000*, t. 3, W. 2017 (s.v. Jaroszevska Zofia). – *Encyklopedia teatru pol.*, encyklopediateatru.pl, dostęp: 10.04.2023 (s.v. Jaroszevska Zofia).

Tor E., „*Hołd pruski*” *Matejki w Zamościu*, Zamość 1946, s. 4, 9, 10, 12. – Tenże, „*Hołd pruski*” *Matejki w Zamościu*, [w:] *Zamojszczyzna w walce z Niemcami 1939-1944*, Zamość 1946, s. 25, 28. – *Spraw. z posiedzeń za l. 1946 i 1947*, PKHS, t. 9, 1948, s. 184, 187, 190. – Wójcikowski W., *Wojenne losy dzieł Matejki*, Lublin 1974, s. 29. – Kruczek L., *Leon Dietz d'Arma - twórca kolekcji miniatur. Sylwetka i warsztat zbieracza*, [w:] *Mecenas. Kolekcjoner. Odbiorca. Materiały Sesji Stow. Historyków Sztuki...*, W. 1984, s. 204. – „*Hołd Pruski*” *w Zamościu - wojenne dzieje obrazu. Ze wspomnień Eugeniusza Tora*, oprac. do druku Żygulski Z. jun., Rozprawy MNK. Seria Nowa, I, 1999, s. 130, 135. – Dyląg D., *Beskid Myślenicki. Przew., Pruszków 2005*, s. 103. – *60 lat Wyd. Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Krakowie*, oprac. tekstu Korpala G., red. Rola M., Kr. 2010, s. 7. – Schuster-Gawłowska M., *Szuster Anna Zofia (Skraszanka Anna Zofia)*, oprac. Liszka W., Goniec Kasztelański, 2011 nr 12, s. 15 (rubryka: 100 lat Konarskiego). – Żygier E., *Historia pracowni konserwacji Malarstwa i Rzeźby w Sukiennicach*, Rozprawy MNK. Seria Nowa, VI, 2013, s. 16-19. – Nowicki W., *Od kuchni*, Kr. 2017, s. 110. – Gatlik F.K., *Pieśń Grunwaldu. Wojenne losy dzieł Jana Matejki*, Myślenice 2017/18, s. 67, 95. – Czop J., *Anna Zofia-Skraszanka-Szusterowa - pierwsza etatowa konserwatorka w MNK*, Rozprawy MNK. Seria Nowa, XI, 2018, s. 173-178. – *Co masz zrobić jutro - zrób wczoraj. Z Małgorzatą Schuster-Gawłowską rozmawia Małgorzata Nowalińska*, [w:] *Wspominając Akademię: wysłuchane, zapisane, okazane*, oprac. i red. Demko I. i Dembosz J., Kr. 2021, s. 134. – Magiera P., *Związek Bielsko-Bielskiej Młodzieży Akademickiej (1923-1939)*, [w:] *Czytanie miasta 2: Bielsko-Biała jako kulturowy palimpsest*, t. 2, *Bielsko-bialska „tkanina”: teksty o tematyce interdyscyplinarnej*, red. Bernacki M., Matuszek A., Bielsko-Biała 2021. – Dzimira-Zarzycka K., *Anna Skra-*

szanka-Schusterowa, pierwsza konserwatorka w MNK, historiaposzukaj.pl (dostęp: 28.04.2023).

Kozakowska S., Małkiewicz B., *Malarstwo pol. od ok. 1890 do 1945. Kat. zb. MNK*, Kr. 1997. – Jasińska A., *Portrety profesorów UJ działających od 1800 do 1945 w zb. Muz. Collegium Maius*, Kr. 2019, s. 187. – Lencznarowicz L., Godyń D., *Miniatury artystów pol. i obcych w Polsce działających. Kat. zb. MNK*, Kr. 2023.

Zakopane, 1929 nr 14-15 (20 VII), s. 11. – Światowid, 1936 nr 42, s. 18-19 (Łepkowski E.); 1938 nr 5 (29 I), s. 22. – Komunikat Zw. Muzeów w Polsce, 1936 nr 18 (20 III), 1937 nr 24 (ze stycznia). – Pam. Muzealny, 1937 nr 6, s. 51 (Hopliński J.). – RK, t. 30, 1938, s. 262 (Remer J.). – Przegląd, 1945 nr 14, s. 9. – Dz. pol., 1948 nr 352, s. 7 (nekrolog). – Ochrona Zabytków, R. 7, 1954 nr 1 (24), s. 31 (Marconi B.); 1992 nr 3, s. 144, 146 (Schuster-Gawłowska M.). – Muzealnictwo, t. 35, 1993, s. 16 (Mansfeld B.). – Opuscula Musealia, t. 20, 2012, s. 111 (Doleżyńska-Sewerniak E., Żygier E.); t. 24, 2016, s. 122 (Bocheńska K.). – Sowiniec, 2014 nr 44, s. 40 (Wątor A.). – Newsletter Muz. UJ Collegium Maius, 2018 nr 10, s. [12] (Sławińska J.).

Arch. ASP Kraków, sygnatury A51, A53: podania Anny Skraszanki o przyjęcie do krak. ASP z l. 1927-1928, 1945. – Arch. MNK, sygnatura TO 107: Teczka osobowa; AMNK 15/1: Skraszanka-Szusterowa A., *Sprawozdanie z komisji konserwatorskiej. „Hołd pruski”, 1945*, 26 III 1945; Zespół Akt MNK z l. 1900-1950: sygnatura AMNK 332/35, nr 117, 265: *Spraw. Dyrekcji Muzeum Narodowego*, r. 1935, AMNK, 10/36, nr 31: *Spraw. kwartalne*, r. 1936. Dział Inwentarzy MNK, Dz. podawczy z l. 1936-1937. – Arch. UJ, sygnatury AUJ, S II 359, S II 367, S II 375: Karty wpisowe w kat. studenckich, tzw. Senackich; sygnatura AUJ, WF II 429: Teczka wydziałowa; sygnatura AUJ KM 56: Teczka magisterska; sygn. AUJ KM 57: Praca magisterska – Muz. Zamkowe w Pszczynie: Dietz d'Arma L., *Katalog miniatur*, z. III, lipiec 1944 r., nr kat. 196. – NAC, sygnatury 1-K-147-4, 1-K-1-147-5 (dostęp: 26.04.2023).

Informacje i dokumentacja fot. z arch. rodzinnego udostępnionego przez M. Schuster-Gawłowską; informacje Katarzyny Król, Arch. ASP Kr., Maliny Czosnowskiej, Muz. Zamkowe w Pszczynie.

L. Lencznarowicz
A. Straszewska

Skręt Roman, rzeźbiarz, snycerz, pedagog, ur. 26 V 1888 Lwów, zm. 10 V 1940 Sieciechów k. Kutna; syn Wojciecha i Emilii z domu Leszczyńskiej; mąż Klaudii z Siemionów (ur. 1892). Edukację artyst. w zakresie rzeźby i snycerstwa

odbył we Lwowie. W czerwcu 1921 osiedlił się w Bydgoszczy, przyjeżdżając tam z Władywostoku. W l. 1925-28 mieszkał przy ul. Toruńskiej 14, w l. 1931-38 przy ul. Kordeckiego 13/3, następnie przy ul. Lubelskiej 4/3. W l. międzywojennych pracował jako nauczyciel rzeźby w Szkole Zaw. w Bydgoszczy, równocześnie prowadząc własną pracownię rzeźbiarko-kamieniarską przy ul. Toruńskiej 14. Pod tym samym adresem mieszkał brat S., **Jan Skręt**, w księgach adresowych Bydgoszczy wymieniany jako szewc lub obuwnik (1923), następnie jako rzeźbiarz (lub pomocnik rzeźbiarski). Prawdopodobnie bracia jakiś czas współpracowali. Jeden z nich, zapewne Jan, był od 1928 właścicielem nieruchomości przy ul. Lenartowicza 1. W kwietniu 1940 S. z żoną zostali przesiedleni do Kutna. Po zakończeniu II wojny światowej żona wróciła na krótko do Bydgoszczy, później zamieszkała w Połczynie-Zdroju.

We wczesnych l. 20. XX w. S. uczestniczył w pracach nad wyposażeniem wnętrz najstarszych bydgoskich kośc., tworząc nowe obiekty i podejmując renowację zabytków. W l. 1922-27 pracował w kośc. Klarysek (obecnie Wniebowzięcia NMP) w Bydgoszczy. Wykonał tam ambonę (1922) i ołtarz gł. (wg proj. Henryka Nostitz-Jackowskiego), z nastawą w formie poziomej kompozycji stanowiącej ramę malarskiego tryptyku Leona Szpąderskiego, wspartą na mensie dekorowanej płaskorzeźbami, które wypełniają również pole predelli. Pełnoplastyczna, ażurowa rzeźba znalazła zastosowanie w uszakach i zwieńczeniu. W partiach ornamentalnych twórca nawiązał do form baroku (wolutowo skrócone liście akantu oraz okazałe kwiaty) i wprowadził własną interpretację motywów zdobniczych. W 1955 ołtarz zdemontowano i przeniesiono do kośc. Narodzenia NMP w Synpiewie k. Złotowa (zachowany). Do bydgoskiej świątyni S. wykonał także 2 ołtarze boczne (również wg proj. H. Nostitz-Jackowskiego, przed 1927), baldachimowe, z kolumnowymi retabulami i sarkofagowymi mensami, ozdobione bogatą dekoracją snycerską (obecne miejsce przechowywania nieznane), ponadto konfesjonały (neobarokowe, z reliefowymi scenami na drzwiach: *Maria Magdalena namaszcza stopy Chrystusa* i *Jezus przebaczący*, oba sygn.: „R. Skręt 1923 r.”) i stalle w prezbiterium wg proj. Tadeusza Dobrowolskiego. S. można przypisać również ołtarz Św. Teresy (1926) w bocznej kaplicy tejże świątyni, ławki (wzorowane na d. ławkach po-

karmelickich z miejscowej fary) oraz kłęczniki. W 1925 S. uczestniczył w pracach renowacyjnych wyposażenia kośc. farnego w Bydgoszczy (obecnie katedra Świętych Marcina i Mikołaja), gdzie wykonał „ozdoby rzeźbiarskie” prospektu organowego (jak podaje Stanisław Sokołowski) oraz uzupełnił i odnowił rzeźby z XVIII-wiecznego ołtarza.

W kośc. par. Św. Wawrzyńca w Nakle nad Notecią w neobarokowych ołtarzach (z przełomu XIX i XX w.) znajdują się 3 płaskorzeźbione antepedia autorstwa S.: w ołtarzu gł. *Ostatnia wieczerza* (sygn.: „Roman Skręt 1928 r.”, relief polichromowany jednobarwnie), w bocznych: *Zwiastowanie* (sygn.: „Roman Skręt”) i *Wygnanie z raju*; informacja o pochodzeniu tych dzieł z kośc. Klarysek w Bydgoszczy nie znajduje potwierdzenia. Jednym z najokazalszych spośród zachowanych dzieł snycerskich S. jest ołtarz Św. Teresy z 1930 (z obrazem Mariana Faczyńskiego) w kośc. par. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy (kaplica przy nawie pd.), o barokowej strukturze architektonicznej, z reliefową dekoracją stanowiącą dość swobodną kompilację motywów manierystycznych, barokowych i klasycystycznych; ołtarz pokryty polichromią, mazerowaniem i złoceniem.

S. znany jest również jako twórca pojedynczych figur: ok. 1927 wyrzeźbił w drewnie figurę Matki Boskiej z Dzieciątkiem (polichromowana), umieszczoną w kamiennej kapliczce na rogu ul. Karpackiej i Kujawskiej w Bydgoszczy, ufundowanej przez księdza prałata Tadeusza Skarbka-Malczewskiego (kapliczka zniszczona na pocz. okupacji hitlerowskiej); w 1932 wykonał na zamówienie członków Konferencji św. Wincentego a Paulo figurę ich patrona do kośc. Księża Misjonarzy na Bielawach w Bydgoszczy (obecnie bazylika mniejsza Św. Wincentego a Paulo) i przekazał ją nieodpłatnie.

S. został przyjęty do Zw. Plastyków Pomorskich 14 XI 1929; uczestniczył aktywnie we wszystkich jego zebraniach, odbywających się w Muz. Miejskim, a w kwietniu 1930 użyczył swojej pracowni na wielkanocne posiedzenie nadzwyczajne. Na zebraniu 23 I t.r. zlecono S. wykonanie proj. i kosztorysu tablicy związkowej na afisze, którą planowano umieścić na muzealnym dziedzińcu. Dla Karola Mondrała, przeprowadzającego się z Bydgoszczy do Poznania, artysta skomponował okolicznościową kartkę z profilowym portretem grafika, scenką z puttami i narzędziami pracy, opatrzoną dedykacją: „Prezesowi Związku

Plastyków Pomorskich w Bydgoszczy – Mądralowi [!] 20 III. 1931 r.” (MOB). Uczestniczył w 1929 w Wystawie jesiennej art. malarzy i rzeźbiarzy miejscowych i z Pomorza (rzeźba *Św. Stanisław Kostka*, zamówiona do kośc. w Nakle i 2 rzeźbione ramy do obrazów Mariana Faczyńskiego) i w 1930 w wystawie związkowej w Muz. Miejskim (rzeźby: *Matka Boska z Dzieciątkiem*, *Mickiewicz* oraz rzeźbiona rama); w 1931 wycofał jakieś zgłoszone na wystawę prace (tytuły nieznane). W styczniu 1932 wystąpił ze Zw. Plastyków Pomorskich.

S. należał także do bydgoskiego Tow. Rzeźbiarzy (od 1928), a następnie do Cechu Rzeźbiarzy (od 1932), który powstał dzięki wspólnym staraniom samego artysty oraz Stanisława Teodora Wachowicza i Bronisława Kłobuckiego; pełnił w Zarządzie funkcję cechmistrza (1933-34) i starszego cechmistrza (1935). Współpracował ze Zrzeszeniem Pomocników Rzeźbiarskich w Bydgoszczy. Wziął udział w pierwszej wystawie Cechu Rzeźbiarzy 27 VI - 19 VII 1936, zorganizowanej podczas XIV Zjazdu Katolickiego w salach domu bydgoskiej Izby Rzemieślniczej przy ul. Jagiellońskiej 10, pokazując „sporo prac, jak np. ramy renesansowe i barokowe, *Ostatnią Wieczerzę*, piękne cięte płaskorzeźby św. Andrzeja i św. Franciszka, figury Matki Boskiej i św. Krzysztofa, *Chrystusa na krzyżu* o wielkim wyrazie, a też i portret oficera p. B. z 16 p. ul.” (M. Faczyński).

Wymieniane w wystawowych spisach i recenzjach obiekty nie zachowały się, nie są znane ich fotografie. Należy przypuszczać, że podobnych religijnych figur i płaskorzeźb, wykonywanych na zlecenia parafii, zapewne nie tylko bydgoskich, powstało więcej. Jedyną zachowaną samodzielną rzeźbą S. jest niewielka figurka *Faun*, rzeźbiona w drewnie, w konwencji karykaturalno-groteskowej (zb. MOB, dar żony artysty w 1948); być może rzeźbiarz częściej podejmował tego rodzaju prace.

O możliwościach artyst. S. świadczą m.in. wspomniane płaskorzeźby z kośc. w Nakle – znacznych rozmiarów, wyk. w głębokim, silnie zróżnicowanym reliefie. Rozbudowane, narracyjne sceny artysta przedstawił dość ekspresyjnie, podkreślając walory dekoracyjne motywów, upraszczając jednocześnie niektóre fragmenty kompozycyjne. Antepedium ołtarza gł. (*Ostatnia Wieczerza*), podobnie jak reliefowe sceny z konfesjonałów w kośc. Klarysek, przywołuje skojarzenia z ludową stylizacją w zakresie hierarchizacji postaci

oraz kształtowania sylwetek o zachwianych proporcjach, błędnej budowie anatomicznej i przerysowanych fizjonomiach. Przedstawienia na pozostałych antepediach (*Zwiastowanie* i *Wygnanie z raju*) reprezentują wyższy poziom artyst.; prawdopodobnie powstały w oparciu o renesansowe pierwowzory. Zachowane prace S. w świątyniach mają wysublimowane walory dekoracyjne i reprezentują bardzo dobry snycerski warsztat.

Portret Romana Skręta, ol., namalował bydgoski malarz Marian Faczyński w 1935 (zb. MOB).

Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J. *Adresy m. Bydgoszczy na r. 1923*, s. 77, 79 (dot. Jana), 246, 390; ... *na r. 1925*, s. 49, 279. – *Książka adresowa m. Bydgoszczy na r. 1926*, s. 50, 179, 323; ... *na r. 1928*, s. 47, 199; ... *na r. 1929*, s. 66, 207, 372; ... *na r. 1933*, s. 283. – *Dar dla kośc. Księży Misjonarzy*, Dz. Bydgoski, 1932, nr 26 (2 II), s. 12 (z fot. rzeźby). – Faczyński M., *Wystawa Cechu Rzeźbiarzy w Bydgoszczy*, tamże, 1936, nr 166 (19 VII), s. 14. – *Księga adresowa m. Bydgoszczy*, 1936/37, s. 491. – Borucki K., *Pomniki w Bydgoszczy zniszczone przez okupanta w l. 1939-1945*, Prace Komisji Sztuki I, Bydgoskie TN, Seria D, 1965 nr 3, s. 50. – Tenże, *Plastyka bydgoska w l. 1920-1945*, [w:] *Bydgoszcz w l. 1920-1970. Materiały z sesji popularno-naukowej*, Bydgoszcz 1972, s. 254, 255, 256. – Jankowski A., *Kościół Klarysek pw. Wniebowzięcia NMP w Bydgoszczy*, Kronika Bydgoska, t. specjalny, 1999, s. 76. – Rudnicki D.B., *Par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa 1924-1996*, Kal. Bydgoski, 1998, s. 207. – Chojnacka B., *Bronisław Kłobucki - art. rzeźbiarz. Przyczynek do dziejów bydgoskiej rzeźby w l. 1920-1939*, Materiały do Dziejów Kultury i Sztuki Bydgoszczy i Regionu, z. 7, 2002, s. 91, 92, 93, 98. – Taż, *Rola bydgoskiego Muz. Miejskiego w kształtowaniu środowiska artyst. w l. 1923-1929*, Pam. Sztuk Pięknych, 2003 nr 2, s. 125. – Taż, *Sztuki piękne w międzywojennej Bydgoszczy*, Spotkania z Zabytkami, 2005 nr 4, s. 18. – Taż, *Kazimierz Lipiński (1886-1978) - bydgoski rzeźbiarz i rysownik*, Kronika Bydgoska, 2008, s. 405, 434 – Taż, *Od bydgoskiej „Zachęty” do „Salonów Bydgoskich”. Związki i grupy artyst. w l. 1921-1939*, [w:] *100 lat ZPAP. Zaczęło się w Krakowie w r. 1911. Historia ZPAP w oparciu o kolekcję dzieł sztuki MOB*, red. Kantorek E., Bydgoszcz 2011, s. 37. – Taż, *Wystrój malarzski i rzeźbiarski sali sesyjnej Rady Miejskiej w Bydgoszczy (1927-1929)*, Kronika Bydgoska, 2014, s. 339, 340, 341. – Taż, *Rzeźba w międzywojennej Bydgoszczy (1920-1939). Zapomniane dziedzictwo?*, [w:] *Narodziny nowoczesności. Studia o polskiej rzeźbie dwudziestolecia międzywojennego*, red. Janicka K., Krawczyk A.,

Wolsztyn 2016, s. 146-147. – Borowska M., *Wystawy Zw. Plastyków Pomorskich i Grupy Plastyków Pomorskich w Muz. Miejskim w Bydgoszczy w l. 1930-1936*, Porta Aurea, t. 17, 2018, s. 139. – Chojnacka B., *Oblicza migracji artyst. w międzywojennej Bydgoszczy i jej wpływ na rozwój lokalnego środowiska (1920-1939)*, [w:] *Wędrowanie sztuki*, red. Badach A., Chrudzimska-Uhera K., W. 2018, s. 41.

KZSP, t. 11, z. 20, 1980.

Dz. Bydgoski, 1922 nr 273 (6 XII), s. 2; 1925 nr 265 (15 XI), s. 7 (Sokołowski S.; jako Skrent); 1926 nr 62 (17 III), s. 7 (jako Szrent); 1927 nr 96 (27 IV), s. 10; 1932 nr 28 (5 II), s. 8 (bez nazwiska S.); 1934 nr 13 (18 I), s. 10; 1935 nr 18 (22 I), s. 9, nr 25 (30 I), s. 8; 1936 nr 136 (13 VI), s. 8, nr 147 (26 VI), s. 7 (bez nazwiska S.), nr 150 (1 VII), s. 10, nr 138 (16 VI), s. 10 (dot. Jana Skręta). – Il. kur. pol. (Bydgoszcz), 1946 nr 133 (19 V), s. 6.

AP Bydgoszcz, Kartoteka meldunkowa mieszkańców m. Bydgoszczy 1920-39. – Arch. par. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Bydgoszcz, Samuła K., *Dzieje par. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy w l. 1924-1988*, praca magisterska napisana w Prymasowskim Instytucie Kultury Chrześcijańskiej, Bydgoszcz 1996, mpis, s. 26. – MOB, Księga Protokolarna Zw. Plastyków Pomorskich w Bydgoszczy z l. 1929-32, nr inw. MOB/Sab/4, Protokoły posiedzeń Zw. Plastyków w Bydgoszczy: 14 XI 1929, k. 5-6; 5 XII 1929, k. 7-8; 23 I 1930, k. 13; 10 IV 1930, k. 15; 24 IV 1930, k. 16-17; 10 XII 1930, k. 21; 3 VI 1931, k. 33-34; 7 I 1932, k. 41-42; Dokumentacja wystaw,teczka 30: Scenariusz „Wystawy Jesiennej artystów malarzy i rzeźbiarzy miejscowych i z Pomorza” w Muz. Miejskim, 1929; Protokół jury „Wystawy Jesiennej artystów malarzy i rzeźbiarzy miejscowych i z Pomorza” w Muz. Miejskim, 13 X 1929;teczka 37: Spis prac na „Wystawę obrazów i rzeźb Zw. Plastyków Pomorskich” w Muz. Miejskim, XII 1930. – Wojewódzka i Miejska Bibl. Publiczna im. dr. Witolda Bełzy w Bydgoszczy, Akta Zrzeszenia Pomocników Rzeźbiarskich w Bydgoszczy, 1928-1939, rkps 1091 III.

B. Chojnacka

Skrupnickij Salomon patrz **Skrzypecki Stefan**.

Skrobański, przed lub w 1908 wykonał rys. przedstawiający pokój Stanisława Moniuszki w jego ostatnim mieszkaniu przy ul. Mazowieckiej 3 w Warszawie (repr. Tyg. il., 1908 nr 44, s. 891). Być może S. jest tożsamy z warsz. foto-

grafem amatorem Zygmuntem Felicjanem Skrobańskim (ur. 1877), varsavianistą, członkiem (od 1908) Komisji Fotograficznej Pol. Tow. Krajoznawczego, zaangażowanym w ruch dokumentacji zabytków i śladów przeszłości na ziemiach pol.

Prosnak J., *Stanisław Moniuszko*, Kr. 1964, s. 202.
AP Warszawa, Teki Przyborowskiego, t. 29, 1909, s. 297.

I. Kopania

Skrobot (właściwie Skrobos vel Skrobot) **Stanisław**, malarz. Co najmniej do jesieni 1940 mieszkał w Wilnie: w 1933 przy ul. Szkaplerznej 33 m. 4, w 1934 przy ul. Rydza Śmigłego 35 m. 8, w 1936 w zaułku Śniegowym 8-5; w 1935 podał swój adres do korespondencji: stacja Woropajewo [k. Wilna], biuro zawiadowcy stacji.

Wystawiał w Wilnie z Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych (początkowo jako gość, a od 1935 jako kandydat na członka): 1933 (*Ostatni śnieg, Fragment kościoła*, 2 studia), 1934 (*Młyn*), 1935 (*Poranek, Marzec* i 4 studia) oraz 1936 (*Wiosna, Most* i 2 studia), wszystkie ol.; ponadto brał tam udział w kilku innych wystawach (1935-36, 1940).

Wystawa doroczna. Przew. nr 3, Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych, Wilno 1933. – *Sztuki Piękne*, X, 1934 nr 5, s. 197. – *Wystawa doroczna 1934. Przew. nr 4*, Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych, Wilno 1934. – *Prz. artyst.*, 1935 nr 2, s. 14. – *Wystawa doroczna 1935. Przew. nr 5*, Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych, Wilno 1935. – *I zbiorowa wystawa obrazów młodych art. malarzy wil.*, Stała wystawa sztuki pod dyrekcją A. Sapira. Wystawa szesnasta, Wilno 1935. – *Wystawa doroczna 1936*, Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych, Wilno 1936. – *Wystawa prac art. wil. zorganizowana przez Zarząd Pol. Czerwonego Krzyża*, gmach Izby Przemysłowo-Handlowej, [Wilno 1936]. – *Kat. wystawy wil. art. plastyków*, Zw. Art. Malarzy Litewskiej Radzieckiej Republiki Socjalistycznej, b[yły] pałac Ogińskich, Wilno 1940 (toż: *Vilniaus dailininkų dailės parodos katalogas*, Buv. Oginskių Rūmai ..., Vilnius 1940). – Konstantynów D., *WTAP 1920-1939*, W. 2006.

J.R.

Skrochowska-Broszkowa (Skorochowska-Broszko, Skrochowska-Brożkowa, Broszko) **Zofia**

(właściwie Helena), malarka, rysownicza, graficzka, ur. 23 III 1880 Kraków, zm. 17 VII 1965 Gdańsk (pochowana tamże na Cmentarzu Centralnym Srebrzysko jako Helena Broszko); córka Ignacego Skrochowskiego (1847-1912), filozofa, historyka, redaktora, wykładowcy UJ, i Celiny Fedorowicz-Jackowskiej; stryjeczna siostra Kazimierza Skrochowskiego, malarza i rysownika amatora (zob.); od ok. 1927 żona Michała Broszki (1880-1954), inżyniera hydromechanika, profesora Politechniki Warsz. i Gdańskiej, członka PAU i PAN.

Wg wspomnień siostry artystki, Marii, początkowo studiowała malarstwo w pryw. szkole artyst. w Wiedniu, a następnie w Académie Royale des Beaux-Arts w Brukseli oraz w Paryżu. Podczas kilkuletniego pobytu w stolicy Francji pobierała też pryw. lekcje u Olgi Boznańskiej i uczestniczyła w życiu tamtejszej Polonii, bywając m.in. w domu Marii i Władysława Mickiewiczów. W l. 1906-26 mieszkała w Krakowie; brała wówczas czynny udział w życiu artyst., prezentując swoje prace na licznych wystawach, gł. w Krakowie i we Lwowie. Prawdopodobnie ok. 1914-15 odbyła podróż do Anglii; namalowała wówczas akw. *Tamiza*, wyst. 1916. W 1922 ponownie odwiedziła Paryż, gdzie pozowała Boznańskiej do portretu (zaginiony w 1944). Lato 1925 spędziła w Moszczeniczy k. Nowego Sącza; wykonała tam kilka portretów. Jesienią 1926 wyszła za mąż i przeniósła się do Warszawy. W 1927 spędziła urlop w Kosowie k. Kołomyi, w 1928 w Istebnej k. Cieszyna, a w 1929 w Inowrocławiu. Latem 1930 odbyła podróż do Szwecji; odwiedziła wówczas Sztokholm, Malmö (gdzie zwiedziła retrospektywną wystawę budownictwa wiejskiego) oraz nadmorski kurort Mölle. Zatrzymała się również na dłuższy pobyt na wyspie Bornholm, skąd wg wspomnień siostry „przywiozła ... śliczne, bajecznie kolorowe pejzaże”. Krótko była też w Danii. W 1937 pojechała do Wiednia i pobliskiego uzdrowiska Hintenbrühl. Oprócz tego w l. 1932-39 regularnie wyjeżdżała do Konstancina pod Warszawą.

Podczas II wojny światowej mieszkała w Warszawie. W sierpniu 1944 została wraz z mężem wywieziona do obozu Dulag 121 w Pruszkowie, skąd oboje wydostali się po kilku dniach. Wrzesień t.r. spędziła u znajomych męża w Leśnej Podkowie k. Warszawy, a kilka następnych miesięcy w pobliskim Milanówku, gdzie w celach zarobkowych malowała portrety. Stamtąd wyjechała do

Krakowa, a następnie do Wieliczki. Wiosną 1945 przeniosła się do Gdańska, gdzie mąż S. otrzymał pracę na Politechnice Gdańskiej. Do końca życia mieszkała w dzielnicy Wrzeszcz.

Od ok. 1920 S. należała do Zw. Artystek Pol. we Lwowie.

Brała udział w wystawach: Kraków – TPSP 1906, 1910, 1915-16 (z TAP „Sztuka”), 1927; wystawy Niezależnych 1911, 1927; Lwów – TPSP 1910, 1912, 1920 (wystawa Zw. Artystek Pol.), 1927 (wystawa X-lecia Zw. Artystek Pol.); Poznań 1911; Tarnopol 1912; Warszawa 1919, TZSP; Praga (Czechy) 1912.

S. malowała i rysowała portrety (*Staruszka*, wyst. 1910, *Portret pułkownika S.*, wyst. 1927, oba ol., *Portret panny B.*, wyst. 1910, *Portret siostry*, wyst. 1927, oba węgiel, *Autoportret*, *Studium portretowe*, oba wyst. 1911, *Kobieta z profilu*, wyst. 1916, wszystkie ol.), pejzaże (*Most na Tamizie*, *Widok z mego okna*, oba ol., wyst. 1927), widoki wnętrz (*Kąt toalety*, ol., wyst. 1912) oraz martwe natury (ol., akw., gwasz i rys. węglem). Sporadycznie zajmowała się grafiką – ok. 1926 wyk. cykl litogr. „Wawel”. W l. poł. l. 20. tworzyła również proj. witraży dla krak. Zakładu Witraży Stanisława Gabriela Żeleńskiego (witraż *Bł. Wincenty Kadłubek* był darem S. i Izy Żeleńskiej dla Domu Księży Emerytów w Krakowie). Wg relacji siostry S. zaprojektowała również witraże do niezidentyfikowanego kość. pw. Św. Stanisława w Warszawie oraz do kościołów w Stanisławowie (obecnie Iwano-Frankiwsk, Ukraina) i Rymanowie. Ok. 1927 stworzyła też proj. mebli do swojego warsz. mieszkania. Większość dorobku artyst. S. uległa zniszczeniu bądź zaginęła w 1944 podczas powstania warsz.

PSB, t. 38, 1998, s. 394 (s.v. Skrochowski Ignacy).

[Zaproszenie na] pokaz witraża wyk. podług projektu Juliana Pietrzyka... [oraz spis autorów projektów witraży zrealizowanych przez Zakład S.G. Żeleński w l. 1902-47], Kr. 1947. – Pol. życie art., 2. – Czapczyńska-Kleszczyńska D., *Witraż „Bł. Wincenty Kadłubek” - dar Izy Żeleńskiej i Zofii Skrochowskiej dla domu XX. Emerytów w Krakowie*, [w:] *Limen expectationis. Księga ku czci śp. ks. prof. dr. hab. Zdzisława Klisia*, red. Urban J., Witko A., Kr. 2012, s. 57-63. – *Korpus witraży z lat 1800-1945 w kość. rzymskokatolickich metropolii krak. i przemyskiej*, t. 1: *Archidiecezja krak.: dekanaty krak.*, oprac. Czapczyńska-Kleszczyńska D., Szybisty T., Kr. 2014.

Wystawa TPSP Kraków (połączona z wystawą rzeźby włoskiego Odrodzenia), [Kr.] 1906. – *Nieustająca wystawa*, TPSP, Kr. 1910. – *Kat. wystawy*, TPSP, [Lw.] listopad 1910. – *I wystawa Niezależnych*, Zw. Powsz. Art. Pol., Kr. 1911 (jako Łucja Skrochowska). – *Kat. wystawy pracy kobiety pol. w Pradze*, Praha 1912, s. 50 (jako Skrochowska bez imienia). – *Siódma wystawa wiosenna*, TPSP, Lw. 1912. – *Kat. wystawy obrazów i rzeźb w Tarnopolu...*, Tarnopol 1912. – *XIX wystawa „Sztuki”*, TPSP, Kr. 1915. – *XX wystawa „Sztuki”*, TPSP, Kr. 1916. – *Kat. wystawy dzieł sztuki na dochód loterii artyst.*, TPSP, [Kr. 1916] (jako Skrochowska Zofia). – *Salon doroczny*, TZSP, W. 1919. – *Kat. IV wystawy sztuki*, Zw. Artystek Pol. we Lwowie, [Lw.] 1920. – *X-lecie Zw. Artystek Pol. Kat. obrazów i rzeźb*, TPSP, [Lw.] 1927. – *Wystawa Niezależnych*, Kr. 1927. – *Wystawa bieżąca*, TPSP, Kr. 1927.

Sztuki Piękne, III, 1926/27, s. 237, 277; IV, 1927/28, s. 111. – Kronika m. Poznania, 1938 nr 2, s. 207 (Majkowski H.).

Urząd Stanu Cywilnego w Gdańsku, nr 2261011/00/AZ/1965/604176: akt zgonu S. – BN, rkps akc. 7925: Maria Skrochowska, *Coś nieco z mojego filmu*. [Wspomnienia 1914-55], mpis, k. 33, 36, 48, 79, 82-84, 88-89, 99, 103, 105, 107, 112, 115-116, 127, 150, 156, 159, 165, 185, 188, 222, 230-239. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z rozmowy z administracją Cmentarza Centralnego Srebrzysko w Gdańsku, 1 VIII 2019; wydruk ze strony internetowej <http://www.sejm-wielki.pl> (dostęp 01.08.2019); wydruk ze strony internetowej <http://www.myheritage.pl> (dostęp 01.08.2019).

J. Różalska

Skrochowski, w l. 20. XX w. malował antepedia do prowizorycznego ołtarza gł. w kośc. Św. Józefa w Trzcieńcu k. Mościsk (obecnie Ukraina), budowanego w l. 1924-28, z daru Adama Youngi, właściciela miejscowości i fundatora kośc., oraz Elżbiety Koziak.

Betlej A., *Kościół par. pw. Św. Józefa w Trzcieńcu*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 7, Kr. 1999. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

M. Myśliński

Skrochowski Kazimierz, urzędnik, malarz amator; ur. 1 IX 1870 Ropa k. Gorlic,

zm. 1 IX 1946 Kraków, pochowany na cmentarzu Rakowickim; syn Feliksa Franciszka, uczestnika powstania styczniowego, i Julii z Fedorowiczów; ożeniony z Marią Eleonorą Łubieńską (ślub 1 VI 1910 w Stryszowie), brat stryjeczny Zofii Skrochowskiej-Broszko, malarki (zob.); ostatni właściciel dworu w Stryszowie k. Wadowic (sukcesja żony). Dzieciństwo spędził w rodzinnej Ropie. W 1887 ukończył III Gimnazjum im. Króla Jana Sobieskiego w Krakowie, gdzie rysunków nauczał Józef Bogacki. Studiował w Technicznej Akademii Wojskowej w Wiedniu na wydz. inżynierii (do 1890). Od 1898 był komisarzem Inspekcji Przemysłowej we Lwowie, od 1902 pracował na tymże stanowisku w Krakowie. W 1900 wszedł do nowo utworzonego tow. miłośników sztuk pięknych „Młoda Sztuka” we Lwowie. Od 1905 był członkiem zwyczajnym Stow. Pol. Sztuka Stosowana. Miał bogatą bibliotekę z dużym działem publikacji o sztuce.

W 1916 na wystawie TPSP w krak. Pałacu Sztuki wystawił akw.: *Babia Góra, Góra Kalwaryjska, Stryszów, Po zachodzie słońca* i 2 martwe natury. Wg tradycji rodzinnej podczas licznych podróży i odwiedzin u przyjaciół malował akw. przedstawiające ich dworki, m.in. Władysława Dobrzańskiego w Budziszowicach na Kielecczyźnie i Bogusława Łubieńskiego w Kiączynie w Wielkopolsce.

Spraw. czwarte dyrekcji C.K. III Gimnazjum w Krakowie za r. szkolny 1887, Kr. 1887, s. 63. – *Wiad. artyst.*, 1900 nr 6-7, s. 63. – *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii ... na r. 1903*, Lw. 1903, s. 11. – *Tyg. Zakościański* (dod. do Głosu Narodu), 1904 nr 46 s. 353 (lista gości). – IV *Spraw. Tow. „Pol. Sztuka Stosowana”*, 1905, s. 28; V *Spraw. ...*, 1906, s. 28; IX *Spraw. ...*, 1910, s. 19; XI-XII *Spraw. ... 1912-13*, s. 2. – *Krak. księga adresowa na r. 1906*, [Kr. 1906], s. 400. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego m. Krakowa i Lwowa*, IV, Kr. 1908, rozdział I, s. 169. – *Kat. wystawy dzieł sztuki na dochód loterii artyst. ...*, TPSP, Kr 1916. – Adler R., *Kazimierz Skrochowski - pionier krak. c.k. inspekcji przemysłowej*, Atest. Ochrona pracy, 2015 nr 6-8, online, <https://www.atest.com.pl/> (dostęp 14.07.2016).

M. Myśliński
J. Biriulow
uzup. U.M.

Skrok Józef, malarz, ceramik, pedagog, ur. 20 XI 1907 Sieniawa Nowa k. Lityna na Podolu (obecnie Ukraina), zm. po 25 VII 1944 Warszawa, syn Andrzeja i Józefy z Jaworskich. W wieku 5 l. został osierocony przez ojca; w dzieciństwie mieszkał w Warszawie. Wakacje 1914 spędzał z grupą przedszkolną na koloniach w Żytomierzu, gdzie zatrzymał go wybuch I wojny światowej; dzieci zostały prawdopodobnie wywiezione w głąb Rosji, a zajęcie Warszawy przez wojska niemieckie w 1915 uniemożliwiło ich połączenie z rodzinami. S. do Polski powrócił dopiero 5 XII 1925 dzięki staraniom matki, która odnalazła go za pośrednictwem Czerwonego Krzyża. W 1926 w Publicznej Szkole Powsz. nr 36 zdał eksternistyczny egzamin zgodny z pol. programem nauczania, który pozwolił mu w l. 1926-31 kontynuować naukę w Miejskiej Szkole Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie. Następnie w l. 1931-36 studiował w warszawskiej ASP, od 1933 w pracowni ceramiki Karola Tichy'ego; zaliczył m.in. tkactwo zakardowe u Lucjana Kintopfa, stolarstwo i wnętrzarstwo dla pedagogów, techniki metalowe, kurs pedagogiczny w zakresie grafiki pod kierunkiem Edwarda Czerwińskiego oraz kilim, dywan i farbiarstwo u Wojciecha Jastrzębowskiego. Ze względu na trudną sytuację materialną kilkakrotnie starał się o stypendium socjalne. W 1936 zdał egzamin nauczycielski, w ramach którego przedstawił m.in. pracę zaliczeniową *Rola plastyki na terenie szkoły średniej ogólnokształcącej*. Nie wiadomo, czy podjął pracę w zawodzie nauczyciela. W czasie okupacji niemieckiej mieszkał w Młocinach przy ul. Mickiewicza 11. Na skutek donosu konfidenta o znajdującej się w jego mieszkaniu nielegalnej drukarni został aresztowany przez gestapo 30 VI 1944. Choć rewizja nie potwierdziła zarzutów, w wyniku – prawdopodobnie ciężkiego – śledztwa przyznał się do posiadania pistoletu po zmarłym teściu, który odnaleziono podczas powtórnego przesłuchania. Na tej podstawie wyrokiem Sądu Doraźnego (Standgericht) S. został skazany na karę śmierci, a wyrok został przesłany na Pawiak 25 VII 1944.

Piwocki, ASP Warszawa. – Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J.

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, teczka nr 1337: Józef Skrok. – Muz. Więzienia Pawiak, Oddz. Muz. Niepodległości w Warszawie, kartoteka byłych więźniów Pawiaka z l. okupacji niemieckiej 1939-1944. – Arch. IPN w Warszawie, podzespół:

Gł. Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce 1949-1984, sygn. IPN BU 3053/61, materiały dotyczące Józefa Skroka (ur. 20-11-1907).

A. Straszewska

Skrutok (Skrutek, Skrutka) **Aleksander** (Aleksy, Oleksa, Oleksandr), ur. 1861 (lub 1862?) Przemyśl, zm. 9 III 1918 tamże. Studiował malarstwo w krak. SSP w l. 1884-91. W czasie studiów malował gł. nastrojowe pejzaże i sceny rodzajowe; należał do grona uczniów wspieranych – również materialnie – przez Jana Matejkę i brał udział w prowadzonych przez niego renowacjach malowideł ściennych w kośc. Mariackim (1889-91) oraz Św. Mikołaja (jako pomocnik Piotra Nizińskiego, 1891 i 1893) w Krakowie; współuczestniczył też w dekoracji kośc. Św. Bartłomieja w Szczurowej k. Brzeska (z Nizińskim i Władysławem Szczepanikiem, 1893). Po ukończeniu nauki w Krakowie wyjechał do Monachium, gdzie od stycznia 1892 (prawdopodobnie do 1894) doskonalił swoje umiejętności w pracowni Aleksandra Wagnera w tamtejszej akademii. Malarz Marian Trzebiński zapamiętał jego udział we wspólnej studenckiej wigilii monachijskiej w 1892 i 1893, kiedy S. zabawiał kolegów dowcipnymi monologami. W Monachium przebywał także później, w l. 1895-96. Być może w związku z pobytem za granicą S. ubiegał się o zasiłki z Sejmu Galicyjskiego; wiadomo, że starał się o nie w 1892 i 1894.

Od 1896 mieszkał w Przemyślu; w l. 1898-1913 był tam nauczycielem rys. w ukraińskich szkołach: w Ruskim Gimnazjum Męskim, dla którego zaprojektował sztandar z wizerunkiem św. Cyryla Aleksandryjskiego, a także w Ruskim Instytucie dla Dziewcząt (gimnazjum i liceum), dla którego namalował kurtynę do sali koncertowej i urządził świąteczne dekoracje tej sali. W budynku Instytutu znajdowały się również (do 1939) jego autorstwa portrety przemyskich biskupów grekokatolickich Juliana Pełesza, ok. 1895, i Kostiantyna Czechowycza, 1905 (w sali gł.), oraz wizerunki Iwana Matkowskiego, monografisty Instytutu (1897), i Marii Prymiwny, dyrektorki szkoły (oba w sali koncertowej), ponadto obraz *Pokrowa Bogarodzicy (Matka Boska dziewcząt)* w kaplicy. S. był współzałożycielem powołanego we Lwowie na przełomie 1898 i 1899 Tow. dla Rozwoju Ruskiej Sztuki i zasiadał w jego dyrekcji w l. 1903-05.

Wystawiał w TPSP w Krakowie: 1892 (*Holenderski rybak*), 1893 (*Wiosna, Wieczór i Nałęcz*), 1894 (*Cisza i Sielanka*), w 1895 (*Pejzaż ze stawem*), w 1898 (*Stara kobieta przy oknie*). W 1894 ofiarował pracę na loterię zorganizowaną tam przy okazji „festynu ogrodowego”. We Lwowie również brał udział w wystawach TPSP, m.in.: 1892 (*Mulatka i Wiosna*, obraz kupiony z wystawy), 1893 (na salonie – 2 krajobrazy; ponadto gwiazdkowa wystawa szkiców 1893/94), 1894 (krajobraz), 1895 (wystawa szkiców), 1896 (krajobraz ol. kupiony do rozlosowania), a także w wystawach Tow. dla Rozwoju Ruskiej Sztuki: w 1898 prezentował studia głów ol. i akw. oraz wspomnianą *Głowę starej kobiety w oknie* (*Stara kobieta przy oknie*), ol., z okresu studiów monachijskich (która, zdaniem Iwana Trusza, przypominała dzieła Rembrandta), a także obrazy ol. z l. 1894-97: *Matka Boska, Krajobraz, Idylla*; na II wystawie tegoż Tow. w 1900 pokazał ikony do ikonostasu greckokatolickiej cerkwi Narodzenia NMP w Wysocku k. Brodów (rzeźbiarskie obramienie tego ikonostasu robił wg proj. S. snycerz Ignacy Gnatkowski [Hnatkowski]) oraz obrazy *Wskrzeszenie Łazarza* (wyst. t.r. w Krakowie) i *Madonna* (może identyczny z obrazem tronującej Matki Boskiej z Dzieciątkiem, ol., sygn. cyrylicą: „A. Skrutok 1900”, w kość. Św. Antoniego Padewskiego w Przemyślu). Ponadto prezentował prace w Przemyślu: na wystawie w sali „Sokoła” wiosną 1897 oraz na pokazie w sali ratusza w marcu 1907 (m.in. studia portretowe z czasu studiów w Monachium).

S. wykonał szereg polichromii oraz ikon w cerkwiach Przemyśla i okolicy, w tym: obrazy w cerkwi w Przekopanej (obecnie cz. Przemyśla), ok. 1900-01, i ikonostas w cerkwi w Nehrybce k. Przemyśla (spalony 1914). W 1895 namalował wielkie obrazy w nawie gł. cerkwi Narodzenia Najświętszej Bogarodzicy w Samborze (*Św. Apostoł Andrzej na wzgórzach kijowskich* i *Ostoja Marii Panny*, oba ol., niezachowane), w 1896 obraz *Bogarodzica* w cerkwi Narodzenia NMP w Wietlinie k. Jarosławia (obecnie kość. rzymskokatolicki, obraz umieszczony na haftowanym sztandarze Pol. Akcji Katolickiej), a w 1898 obraz *Matka Boska* (ol., sygn., zachowany) w cerkwi Św. Archaniola Michała w Gwoźdźcu k. Kołomyi. Ok. 1902-03 namalował ikony namiestne i rzędu świętecznego w ikonostasie cerkwi Św. Jura w Jaworowie k. Mościsk (ol., zachowane), w 1905

ikony namiestne w ikonostasie cerkwi Św. Mikołaja we wsi Żulice k. Złoczowa (ol., zachowane). W 1908 do cerkwi Św. Trójcy w Drohobyczu wyk. obraz *Św. Mikołaj* (ol., zachowany), a w 1909 do cerkwi Świętych Piotra i Pawła w Sokalu – obrazy *Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus* oraz *Ukrzyżowanie* (ol., zachowane). W l. 1911-12 namalował ikony (w tym *Boże Narodzenie*, wszystkie ol., zachowane) w ikonostasie cerkwi Przemienienia Pańskiego w Nowym Lublińcu k. Lubaczowa.

Ponadto w l. 1910-13 odnowił i częściowo prze-malował zespół eklektycznych malowideł ściennych (wyk. przed 1868) przedstawiających Boże Narodzenie i 4 ewangelistów w greckokatolickiej (obecnie prawosławnej) cerkwi Narodzenia NPM w Przemyślu (częściowo prze-malowane 1943, zniszczone po 1946, odnowione 1998), a do tamtejszej katedry greckokatolickiej wyk. w 1911 tablicę pamiątkową pisarza Markijana Szaszkewycza w formie portretu ol. w stiukowym obramieniu.

Przed 1912 ofiarował do Muz. w Przemyślu światłodrukową kopię obrazu *Targ na konie pod Wawelem* Juliusza Kossaka oraz gipsowy odlew medalu z wizerunkami Jakuba Szeli i Klemensa von Metternicha. Okazjonalnie zajmował się krytyką artyst.; opublikował recenzję z wystawy Oleń i Olgi Kulczyckich w Przemyślu w czas. *Pere-myśkyj wistnyk* (A.C., *Вистава образів п. Олени Кульчицької і гобеленів п. Ольги Кульчицької*, *Перемиський вістник*, 1913 nr 12, s. 3). Wg rys. i akw. S. wydano pocztówki: ok. 1909-13 w Przemyślu (z napisami w języku ukraińskim: *Pieśń i Korona króla Daniela Halickiego*), w 1914 w Petersburgu (*Ostatnie spojrzenie*), a w l. 60. XX w. w Nowym Jorku (*Cichy zakątek*).

Prace sygnował alfabetem łacińskim (wówczas używał spolonizowanej formy nazwiska – Skrutek, która pojawia się także w jego polskojęzycznych dokumentach) i cyrylicą.

Oprócz wyż. wym.: MNP – *Cyganka*, ol., sygn., 1892; Ukraińskie MN Lwów – *Matka Boska*, ol., ok. 1894-97, sygn., *Pejzaż wieczorny ze stawem*, ol., sygn., 1895, *Studium portretowe starca*, ol., sygn., 1896 (obraz kupiony po śmierci S. ze zb. pryw. w Przemyślu do tegoż muz., gdzie był prezentowany na wystawie w 1921), *Portret Apollona Nyczaja (Neczaja)*, działacza spółdzielczego, ol., sygn., 1910, *Portret Wasyla Nahirnego*, lw. architekta, ol., 1910. W zb. pryw. w Newark, New Jersey, USA – portrety ol. Hryhora Kałymona i jego żony Marii. Na aukcji w Warszawie w 2009

– *Bocian na łące*, ol., sygn. i dat.: „A. Skrutek / Monachium 1892” (być może identyczny z pracą wyst. na aukcji w Warszawie w 1996 *Bociany*, ol., sygn. i dat., 1892).

ThB, t. 30, 1936. – *Енциклопедія українознавства, словникова частина*, t. II/6, Paris - New York, 1970, s. 2010. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – *Словник художників України*, Київ 1973, s. 212. – *Encyclopedia of Ukraine*, t. 4, Toronto-Buffalo-London 1993. – *Енциклопедія українознавства*, t. 8, Львів 2000, s. 2874. – *Художники України: Енциклопедичний довідник*, Київ 2006, s. 510.

Spraw. Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego. 7. Posiedzenie 3. Sesji VI Peryodu Sejmu Galicyjskiego, 16 III 1892, s. 161. – Spraw. Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego. 2. Posiedzenie 5. Sesji VI Periodu Sejmu Galicyjskiego, 11 I 1894, s. 20. – Burger J., *Galicyjska księga adresowa*, Lw. 1896, dod., s. 14. – Труш І. [Trusz I.], *Перша руська вистава штуки*, Літературно-Науковий Вісник, 1898 t. 4, z. 11, s. 152. – Грушевський М. [Hruszewskyj M.], *Друга руська артистична вистава у Львові*, там же, 1900 t. 12, z. 10, s. 51. – *Справоздане Выделу Товариства Рускій Інститут для дівчат в Перемишлі*, 1899, s. 4; 1900, s. 4; 1901, s. 6; 1902, s. 6; 1903, s. 7; 1906, s. 4. – *Справоздане з загальних зборів Товариства для розвою рускої штуки во Львові за рік 1901*, Львов 1902, s. 8. – Swiękowski, s. 143, 254, 507. – Маринович Й. [Marynowycz J.], *Коротка історія церкви в Сокалі*, Жовква 1910, s. 39. – Александренко И. [Aleksandrenko I.], *Современное украинское искусство в Галиции*, Искусство, 1911 nr 10, s. 403. – XXXI Звіт виділу товариства Рускій Інститут для дівчат в Перемишлі за рік 1912, Перемишль 1912, s. 3, 9, 52. – XXXII Звіт виділу товариства Рускій Інститут для дівчат в Перемишлі за рік 1913, Перемишль 1913, s. 8. – Orłowicz M., *Il. przew. po Przemyślu i okolicy*, Lw. 1917, s. 87, 98. – Карпович В. [Karpowycz W.] [Януш Б. (Janusz B.)], *Доля галицьких пам'яток в часі війни*, [w:] *Терем. Літературний збірник*, Львів-Київ 1919, s. 175. – Голубець М. [Holubeć M.], *Галицьке малярство*, Львів 1926, s. 19. – Горняткевич Д. [Horniatkewycz D.], *Українці в краківській академії мистецтв*, [w:] *Альманах українського студентського життя в Кракові*, Краків 1931, s. 42. – *Львівський державний музей українського мистецтва: Каталог (путівник)*, Львів 1955, s. 81. – Prokoptschuk G., *Ukrainer in München*, t. 1, München 1958, s. 18. – Trzebiński M., *Pamiętnik malarza*, oprac. Masłowski M., Wr. 1958.

– Materiały ASP Kraków, 1. – *Перемишль західний бастион України*, Нью-Йорк-Філадельфія 1961, s. 288-290, 309, 312-313. – Нановський Я. [Nanowskyj Ja.], *Іван Труш*, Київ 1967, s. 21, 22. – *Історія українського мистецтва*, t. 4, cz. 2, Kyiv 1970, s. 199, 200. – Przeździecka M., *O małopolskim malarstwie ikonowym w XIX w.*, Kr. 1973 (m.in. jako Iwan Skrutok, P. Skrutok z Przemyśla; liczne nieścisłości). – Шах С. [Szach S.], *Де срібнолентний Сан пливе. Історичний нарис державної української гімназії в Перемишлі*, Накладом Товариства „Рідна Школа” в Німеччині, Брюссель 1977. – Рубан В. [Ruban W.], *Український портретний живопис другої половини XIX - початку XX століття*, Київ 1986, s. 106. – Нановський Я. [Nanowskyj Ja.], *Юліан Панькевич*, Київ 1986, s. 33. – Saładiuk A., *Pamiętki i zabytki kultury ukraińskiej w Polsce*, W. 1993, s. 213. – Ярема В. [Jarema W.], *Дивний світ ікон*, Львів 1994, s. 63. – Stępień H., Liczbińska M., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1828-1914. Materiały źródłowe*, W. 1994. – *Український Інститут для дівчат у Перемишлі*, Дрогобич 1995, s. 10, 77. – Markin J., *Przemysł. Przew. turystyczny*, Bydgoszcz 1998, s. 203, 206. – Слободян В. [Slobodian W.], *Церкви України, Перемиська єпархія*, Львів 1998, s. 574. – Нора О. [Noha O.], Яців Р. [Jaciw R.], *Мистецькі товариства, об'єднання, угруповання, спілки Львова (1860-1998)*, Львів 1998, s. 27. – Рабій Ю.Є. [Rabij Ju.Je.], *Княжий город Самбір*, Львів - Самбір - Ютика 1999, s. 211. – Забочень М. [Zaboczeń M.], Поліщук О. [Poliszczuk O.], Яцюк В. [Jaciuk W.], *Україна у старій листівці: Альбом-каталог*, Київ 2000, s. 35, 190, 205-206, 402, repr. – Biriulow J., Onyszczenko-Szweć L., Siomoczkin I. i in., *Lwów. Il. przew.*, Lw.-Wr. 2001. – *Ювілей Маркіяна Шашкевича в музеях Львівської галереї мистецтв*, Львів 2002, s. 59, 169, il., s. 214-215. – Kolańczuk A., [rec.:] Ростислав Шмагало, *Словник митців-небагогів України та з України у світі 1850-1950*, Львів 2002 [Rostysław Szmahało, Słownik artystów-pedagogów Ukrainy oraz pochodzących z Ukrainy 1850-1950, Lwów 2002], Biul. Ukrainoznawczy, 2003 (nr 9), s. 176. – Савінова Л. [Sawinowa L.], *Вітари церкви святої Трійці у Дрогобичі*, [w:] *Сакральне мистецтво Бойківщини. Шості наукові Драгановські читання, Збірник статей*, Дрогобич 2003, s. 131-135. – Malinowski J., *Malarstwo pol. XIX w.*, W. 2003. – Lewicki T., *Sygnatury malarzy pol.*, W. 2003. – Stępień H., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1856-1914*, W. 2003. – *85 lat garnizonu WP w Przemyślu*, red. Bobusia B., Przemyśl 2003. – *Національний музей у Львові, 100 років: Альбом*, Київ 2005, s. 145, 149. – *Історія української культури: в 5-ти томах*,

т. 4, книга 2: *Українська культура XIX століття*, Київ 2005, s. 856-857, 944, 1083. – Купчинська Л. [Kurczynska L.], *Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва західноукраїнських земель другої половини XIX - початку XX століть*, Львів-Філадельфія 2009, s. 33, 35, 55. – Pudłocki T., *Iskra światła czy korpęca pochodnia. Inteligencja w Przemyslu w l. 1867-1939*, Kr. 2009. – Івасейко С. [Iwasejko S.], Козурак М. [Kozurak M.], *Церкви Золочівського району*, Рукотвір, 2010 nr 1, s. 227. – Жеплинська О. [Zeplyńska O.], *Олександр Скруток*, Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького, 2011 nr 8 (13), s. 129-142, il. – Kostek J., *Środowisko artyst. przedwojennego Przemysła*, Rocz. Przemyski, XLVIII, 2012 z. 4, s. 92, 99. – *Українське церковне мистецтво 1880-1920, західний регіон*, т. 1, Львів 2012, s. 114-119. – *Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького. Альбом*, Київ 2013, il. 366. – Świątek A., *Lach serdeczny. Jan Matejko a Rusini*, Kr. 2013, s. 159. – Соколюк Л. [Sokoliuk L.], *Михайло Бойчук та його школа*, Харків 2014. – Студницька М. [Studnycka M.], Студницький Р. [Studnyckij R.], *Церкви Галичини кінця XIX - першої третини XX ст.: художній образ храму*, Львів 2016, s. 148, 218. – Pudłocki T., *Przemysł u zarania niepodległości (1915-1919) - panorama społeczno-kulturowa*, Przemyski prz. Kulturalny, 2018 nr 40-42, s. 22.

Kat. niestującej wystawy TPSP ... nr 2, Kr. 1892. – *Kat. niestującej wystawy TPSP ...*, Kr. 1893, s. 7. – *Kat. wystawy Tow. dla rozwoju ruskiej sztuki we Lwowie*, Lw. 1900. – *Artyści ze szkoły Jana Matejki. Wystawa jubileuszowa w 80. rocznicę początków i w 20. rocznicę restytucji Muz. Śląskiego w Katowicach*, Katowice 2004. – Suchocka D., *Malarstwo pol. 1766-1945. Kat. zb. MNP*, P. 2005. – [160] *Aukcja dzieł sztuki, 16 IV 2009*, DA DESA Unicum, W. 2009, poz. 66. – KZSP, seria nowa, t. 10, cz. 1, 2004.

Gaz. lw., 1891 nr 167, s. 4; 1893 nr 145, s. 4, nr 292, s. 4; 1895 nr 271, s. 4; 1897 nr 84, s. 3. – Gaz. nar., 1891 nr 177, s. 2; 1892 nr 202, s. 4, nr 213, s. 3, nr 217, s. 3; 1893 nr 80, s. 4, nr 81, s. 3. – Kur. lw., 1891 nr 204, s. 4; 1892 nr 265, s. 4; 1893 nr 98, s. 5, nr 174, s. 4; 1917 nr 76, s. 1 (Orłowicz M.). – Kur. warsz., 1891 nr 202, s. 4. – Czas, 1892 nr 169, s. 2; 1893 nr 259, s. 3 (W.Ł. [Łuszczkiewicz W.]); 1894 nr 114, s. 2. – Dz. pol., 1892 nr 116, s. 2; 1893 nr 333, s. 1 (Lewandowski S.R.); 1894 nr 28, s. 3, nr 67, s. 2; 1897 nr 61, s. 2, nr 103, s. 2. – Świat, 1892 nr 24, s. 600. – Głos Narodu, 1894 nr 112, s. 8. – Дело (Діло), 1898 nr 143, s. 2, nr 237, s. 1, nr 288, s. 1 (Trusz I.); 1899 nr 7, s. 2 (Pańkewycz J.); 1900, nr 207, s. 2, nr 222, s. 3, nr 253, s. 1-2 (Kuczurak K.);

1903 nr 266, s. 1. – Галичанин, 1898 nr 241, s. 1; 1900 nr 213, s. 3; 1901 nr 211, s. 3. – Руслан, 1898 nr 241, s. 2; 1911 nr 249, s. 3. – Słowo pol., 1897 nr 84, s. 3; 1900 nr 450, s. 3 (Zapolska G.); 1907 nr 134, s. 5. – Неділя, 1911 nr 14, s. 3, il. – Rocz. TPN w Przemyslu za r. 1912, s. 222, 223. – Український вістник, 1921 nr 91, s. 3, nr 94, s. 3-4 (Hołubeć M.). – Art & Business, 1999 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1989-98). – Галицька брама, 2001 nr 8 (80), s. 14 (Semczyszyn W.).

J. Biriulow
uzup. U. Makowska, M. Myśliński

Skrutok Iwan patrz **Skrutok Aleksander** (Oleksa).

Skryblak Jurko patrz **Szkriblak Jurij**.

Skryblak Mikołaj patrz **Szkriblak Mykoła**.

Skryblak Teodor patrz **Szkriblak Fedir**.

Skryblak Wasyl patrz **Szkriblak Wasyl**.

Skrycki Prokop, malarz, czynny w Podkamieniu k. Brodów (obecnie Ukraina) w 1. poł. XVIII w.; pracował nad wystrojem tamtejszego klasztoru i kośc. Dominikanów. Wiadomo, że 1 IV 1712 przeor Jacek Sękowski zawarł z S. umowę na wykonanie 8 obrazów ol. (niezachowane) do klasztoru, po 2 talary bite za każdy. Wśród artystów czynnych w Podkamieniu Barącz wspomina także malarza **Stanisława Skryckiego**. 3 XI 1708 przeor Anzelm Słotkowski, za pośrednictwem prowincjała Rusi Tomasza Kruszewskiego, zawarł z nim umowę, opiewającą na 100 zł pol., na wymalowanie na ścianie kośc. przedstawienia *Narodzenia Pańskiego* (niezachowane). Krasny, zapewne omyłkowo, obydwą zlecenia wiąże z osobą Prokopa Skryckiego.

Barącz S., *Dzieje klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu*, Tarnopol 1870, s. 125, 130. – Krasny P., *Kośc. pw. Wniebowzięcia NMP i Podwyższenia Krzyża Św. oraz klasztor OO. Dominikanów wraz z założeniem*

pielgrzymkowym w Podkamieniu, [w:] Kościoły i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego, Kr. 2005.

I. Kopania

Skrypećkyj Samson (Stepan) patrz **Skrzypecki Stefan**.

Skrzekowicz (Skrzeskowicz, Strykowicz, Strzekowicz) **Adam**, mistrz krak. cechu muratorów i kamieniarzy. W 1605 został przyjęty przez Ambrożego Meazziego na naukę na 4 l. Wiele lat później, 30 IV 1617, zanotowano, że S. został przyjęty na 4 l. nauki przez Jana Żurkowskiego, a ręczyli za niego Matys Kępski i Bartosz Płachecki. Jednak już 10 II 1612 S. ręczył, wraz z Jakubem Hanuszkiem, Lucasowi Reitino za przyjmowanych na 5 l. nauki uczniów Jerzego Martina i Jana Kalbierta. Do cechu S. został przyjęty jako mistrz 5 II 1618, kiedy to zapisano, iż „odprawił wszystkie sztuki kamienne stameckie ... przyjęty za mistrza uczciwego ..., wolno mu wszelakie roboty kamienne albo sztameckie robić”. Wzmiankowany jako obecny na zebraniach cechu 14 II 1617 i 26 II 1619. Wraz z Janem Rozmusem *alias* Zrzubkiem S. ręczył Tomaszowi Łacze 12 II 1617 za przyjmowanego na naukę na 6 l. ucznia Simona Ozulę, a 8 VII 1618 za przyjmowanego przez Łaczkę na 5 l. nauki Wojciecha Rzepkę. Sam S. przyjmował na naukę uczniów: 18 III 1618 na 6 l. Marcina Kramarczykowicza, 16 IX 1618 na 3 l. Jana Wilhelma, za którego ręczyli Krzysztof Zywert i Bartosz Czelniczek, a 30 VI 1619 Wojciecha Gawłowicza na 6 l. i Matiasa Moskwę na 7 l.

Wdowiszewski W.J., [komunikat dot. działalności budowniczych i mularzy Niemców i Włochów pracujących w Krakowie w l. 1432-1596], SKHS, 1891, s. LXIII. – Łoza S., *Architekci i budowniczowie w Polsce*, W. 1954.

ANK, Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy w Krakowie i Kazimierzu, nr 43: *Regestum seu liber actorum contubernii murariorum, fabrorum et stameciorum clarissi[mae] urbis Cracoviensis*, 1572-1743, s. 237, 239, 243; nr 59: *Regestum pro inscribe[n]dis discipulis artificii muratoru[m] et stametiorum ...*, 1590-1722, s. 39, 58, 70, 71, 74, 76, 77, 79.

K. Mikocka-Rachubowa

Skrzycki Benedykt, malarz, ur. ok. 1812 Nieśwież (obecnie Białoruś), zm. 1853 (?) tamże. Większość informacji o nim podał Władysław Syrokomla (Ludwik Kondratowicz), który przez kilka lat udzielał mu schronienia w swoim domu w Załuczu k. Miru (majątek ten dzierżawił w l. 1844-53); pisarz zastrzegał jednak, że młodość artysty znał tylko z „popłatanych jego opowiadań”. S. pochodził z rodziny ubogich mieszczan nieświeskich. Po ukończeniu gimnazjum dominikanów w Nieświeżu uczył się tam podobno malarstwa w pracowni malarza, a zarazem tercjarza tegoż zakonu, Józefa Ksawerego Heskiego (który jednak zm. ok. 1810; być może chodziło o jego warsztat, o ile taki działał po śmierci założyciela). W l. 1826-27 studiował malarstwo u Jana Rustema na Uniw. Wil.; mieszkał wtedy w domu należącym do wil. klasztoru bernardynów. Przerwał studia pod wpływem zawiedzionej miłości, która też „chorowicie obłąkała [jego] umysł” (Syrokomla). S. powrócił do Nieświeża, a następnie „przebląkał się całe życie, czasem po dworach szlacheckich, malując sztywne ówczesną modą portrety jegomościów i jejmości, najczęściej po okolicznych plebaniach, restaurując stare i malując nowe obrazy” (tenże). Pod koniec życia mieszkał, wyjąwszy pobyt u Syrokomli, w Mirze, a następnie w Nieświeżu, gdzie zmarł w nędzy.

W 1861 wśród obrazów zgromadzonych przez Syrokomlę w jego dworcu w Borejkwoszczyźnie k. Wilna były prace S. (obecnie zaginione): 11 wizerunków pol. królów (być może kopie z portretów d. wil. Galerii Obrazów Sławnych Polaków ks. Józefa Bogusławskiego, rozprzedawanej po 1820), „kopia ze Schrötera” kompozycji *Don Kichot* ukazującej bohatera „w swej bibliotece, zarzuconego woluminami rycerskich obrazów” oraz kopia ryciny wg rys. Antoniego Zaleskiego przedstawiającego *Mszę obozową po zwycięstwie odniesionym nad Szwedami* (epizod z *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska). W ocenie Syrokomli artystę cechowały „niezaprzeczone oznaki talentu, dusza poetyczna”; o jego twórczości zaś pisał: „rysunek anatomiczny ciała ludzkiego znał doskonale – w perspektywie linearnej wnętrzy, choć znał jej teorię, już się błąkał, z perspektywą powietrzną w krajobrazie nigdy nie mógł dojść do ładu. ... Zauważono w oczach jego portretów ten sam wyraz obłąkania, jaki nosił we własnych oczach”. Pod koniec życia, utraciwszy wzrok, S. malował nie rozeznając kolorów.

Syrokomla W. [Kondratowicz L.W.], *Prz. miejscowy. Borejkowszczyzna - zbiorek obrazów*, Kur. wil., 1861 nr 90 (17 XI), s. 871. – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999, s. 284. – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Skickis Benediktas; nota na podstawie wil. archiwaliów; z błędami w zapisie Kur. wil., 1861).

J. Polanowska

Skrzycki Józef, autor bliżej nieokreślonych prac malarskich; ur. 1803 (1804?) w okolicy Słomimia (ówczesna gubernia mińska; obecnie Białoruś), zm. 28 XII (wg D. Wrotnowskiej, za aktem zgonu; wg Tyrowicza zm. 18 XII) 1849 Poitiers (Francja). Wziął udział w powstaniu listopadowym; walczył w 7 pułku piechoty liniowej w randze wachmistrza. Po upadku powstania udał się na emigrację do Francji, dokąd w grupie wojskowych przybył 25 II 1832. Znalazł się na „Liście tułaczy pol. przystępujących do Zgromadzeń ogólnych i do Komitetu Nar. Pol. w Paryżu”, którzy zgłosili swój akces przed końcem kwietnia t.r. Do października t.r. przebywał w zakładzie (*depôt*) w Besançon; tam podpisał „Adres tułaczy pol. we Francji do izby niższej Wielkiej Brytanii i Irlandii” z 29 V 1832. Następnie został skierowany do Bergerac (marzec 1833), a stamtąd do Carcassonne (33 X t.r.).

Wiosną 1834 przeniósł się do Poitiers (na pewno był tam między 17 IV a 21 VI), gdzie 2 VIII t.r. podpisał akt emigracji przeciw polityce Adama Jerzego Czartoryskiego. W l. 1835-37 należał do Tow. Demokratycznego Pol. (w 1836 podpisał się pod opublikowanym w Poitiers *Manifestem*), a w 1844 do kierowanego przez Joachima Lelewela Zjednoczenia Emigracji Pol. w Poitiers. 12 X 1842 opublikował pamflet przeciwko Tomaszowi Bukielowi *Kilka słów z powodu artykułu umieszczonego w „Trzecim Maju” z dnia 30 lipca r.b., przez T.B.* (Poitiers [1842]). W 1845 wniósł składkę do Komisji Funduszków Emigracji Pol. W 1849 mieszkał w Poitiers przy ul. Saint Symplicien, gdzie zmarł.

W archiwaliach Poitiers odnotowany jest w l. 1835-37 jako student prawa. W l. 1842-46 uczył się w tamtejszej szkole sztuk pięknych (była to działająca w l. 1768-1882 École royale académique de peinture, sculpture, architecture et arts analogues au dessin), do której w tym

samym czasie uczęszczał (od 1840, nagrodzony w 1842) Mikołaj Klinebert (1809-76), absolwent prawa Uniw. Wil., adwokat w Lidzie, podoficer w powstaniu listopadowym, później malarz.

Caloroczne trudy Komitetu Nar. Pol., Paryż 1831-32, s. 110, 212. – *Akt z 1834 r. przeciw Adamowi Czartoryskiemu, wyobrazicielowi systemu pol. arystokracji*, Poitiers 1839, s. 25. – *Manifest Tow. Demokratycznego Pol.*, [Poitiers] 4 XII 1836, s. 25. – *Spraw. ... Komisji Funduszków Emigracji Pol. ... od 1 stycznia 1845 do 1 lipca 1845*, [Paris 1845], s. 88. – Krosnowski A.T., *Almanach historique ou Souvenir de l'émigration polonaise*, Paris 1846, s. 394; Paris 1847, s. 394. – Lewak A., Więckowska H., *Zb. Bibl. Rapperswilskiej*, t. 2, W. 1938. – Krawiec L., *Lista członków Tow. Demokratycznego Pol. z l. 1832-1851*, [w:] *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki pol.*, Buenos Aires 1963, t. 1, s. 52 poz. 678. – Tyrowicz M., *Tow. Demokratyczne Pol. 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przew. bibliograficzny*, W. 1964 (tu bibliografia dot. działalności politycznej S.). – Bielecki R., *Zarys rozproszenia Wielkiej Emigracji we Francji 1831-1837. Materiały z arch. francuskich*, W.-Łódź 1986. – Konarska B., *Pol. drogi emigracyjne. Emigranci pol. na studiach we Francji w l. 1831-1848*, W. 1986 (tu także wym. M. Klinebert jako Klinebers). – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, red. Sirkaitė J., t. 2: 1795-1918, Vilnius 2012 (jako Skickis Juozapas).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony Genealogia Polaków ze spisem „Wielka Emigracja po powstańcza do Francji 1831-1837”, <http://www.genealogia.okiem.pl> (dostęp 14.11.2017). – Tow. Hist.-Lit., Bibl. Pol. Paryż, Wrotnowska D., *Dictionnaire des artistes polonais ... de l'émigration 1830*, Paris 1947, mpis, k. 228 (k. 96: hasło Klinebert Nicolas).

J. Polanowska
U. Makowska

Skrzycki Maurycy patrz Pczycki Stanisław.

Skrzycki (Krycki, Ksickis, Skrycki, Skśckis) **Michał** (Mykolas), malarz z Żółkwi (w 1734-35 odnotowany w wykazie jej mieszkańców); szwagier malarza Mychajły Rudkowycza z Żółkwi, który poślubił jego siostrę Annę Skrzycką (Skrycką). Archiwalnie potwierdzona jest działalność S. co najmniej w l. 1746-60 jako malarza na dworze księcia Michała Kazimierza Radziwiłła zwanego

Rybeńko. Na jego zlecenie (z 21 XII 1746) S., wraz z malarzami Ksawerym Dominikiem Heskim zwanym Starym, Kazimierzem Lutnickim i Stanisławem Mikołajewskim, dekorował w l. 1747-48 zaprojektowaną przez Kazimierza Żdanowicza salę teatralną w zamku w Nieświeżu, a wg A. Paliuśytė i V. Piarvyšyna – także tamtejsze krużganki przeznaczone na zamkową galerię obrazów. W l. 1746-49 był wzmiankowany jako malarz kształcący ucznia. W 1749 Radziwiłł polecił mu uczyć Jana Wassera (Wasera), rzeźbiarza. W l. 1751-52 S. pracował w Pałacu Radziwiłłów w Grodnie. W 1751, wraz ze wspomnianym Heskim „Starym” i jego synem Józefem Ksawerym Heskim oraz malarzem Konstantym (być może identycznym z Konstantym Petranowiczem), wykonał bliżej nieokreślone prace w Brześciu Litewskim.

Wydana przez Radziwiłła „Dyspozycja dla Malarzów uczyniona w Zamku moim Nieświeskim” (z 7 X 1752, zapis w Księdze rozporządzeń gospodarczych), polecająca „historyje Domu naszego [Radziwiłłów] na szpalery pod olej” malować, spowodowała utworzenie zespołu kierowanego przez K.D. Heskiego „Starego”, do którego wszedł S. (wraz z J.K. Heskim, K. Lutnickim, Konstantym Petranowiczem, Andrzejem Zaszkowskim i znanym tylko z imienia malarzem Jędrzejem). Opierając się na obrazach z galerii nieświeskiej i pracach Abrahama van Westervelda (m.in. z albumu „Expedycja Kozacka”, d. Gab. Ryc. BUW, zaginiony), zespół namalował wzory (ol. na płótnie) do cyklu 12 tapiserii (szpalerów) gloryfikujących zasługi rodu Radziwiłłów. Na podstawie inwentarza z ok. 1759 zidentyfikowano obrazy: *Nadanie tytułu książęcego Mikołajowi Radziwiłłowi „Czarnemu” przez cesarza Karola V w 1547 r.* (MNW, zachowany fragment gobelinu), *Zatwierdzenie tytułu książęcego przez Zygmunta Augusta podczas sejmu piotrkowskiego w 1549 r.* (MNW, tkanina niepochoząca z Nieświeża, ale wyk. wg tegoż wzoru), *Koronacja Barbary Radziwiłłówny na królową Polski w 1550 r.*, *Poślubienie ‘per procura’ przez Radziwiłła „Czarnego” Katarzyny Gonzagi Zygmuntovi Augustowi w 1553 r.*, *Przyjęcie hołdu od wielkiego mistrza kawalerów mieczowych Gottarda Kettlera przez Mikołaja Radziwiłła „Czarnego” w 1561 r.*, *Przyjęcie insygniów w Wilnie przez króla Zygmunta Augusta od Gottarda Kettlera w 1562 r.*, *Zwycięstwa Jerzego Radziwiłła „Victoria” nad Krzyżakami pod Pie-*

nieżnem, Ornetą i Lubawą w 1520 r., *Zwycięstwa Jerzego Radziwiłła „Victoria” wraz z ks. Konstantym Ostrogskim nad Tatarami pod Holszanicą (Olszanicą) w 1527 r.*, *Zwycięstwo Janusza Radziwiłła pod Łojowem nad Kozakami dowodzonymi przez Michała Krzyczewskiego w 1649 r.* (gobelin w MNK, pt. *Wzięcie do niewoli Krzyczewskiego pod Łojowem*), *Zwycięstwo Krzysztofa Radziwiłła nad Szwedami pod Kokenhausen w 1601 r.*, *Zabicie Hussaina Baszy przez Michała Kazimierza Radziwiłła w bitwie pod Chocimiem w 1673 r.* i *Stłumienie buntu chłopów pod Słowiecznem z rozkazu Michała Kazimierza Radziwiłła w 1756 r.* (Muz. Hist. Lwów, zachowany fragment tkaniny); ponadto z zespołem bywa łączona kompozycja *Przeгляд wojsk pod Zabłudowem w 1744 r.* (tkanina w MNK). Gobeliny do 1939 częściowo zachowane w zb. nieświeskich; obecnie pojedyncze w zb. państw., jw.

W 1758 S. pracował w zamku w Nieświeżu i w tamtejszym zespole pałacowo-parkowym w Albie. Być może jest identyczny z malarzem o tym samym nazwisku, który w 1759-60 był zatrudniony w warsz. pałacu Mikołaja Kazimierza Radziwiłła „Rybeńki”. Niewykluczone również, iż należał do zespołu malarzy radziwiłłowskich, który w 1753 kopiował w Żółkwi obraz *Batalia Żółkiewska z Moskwą* oraz stare portrety z galerii zamkowej.

Mańkowski T., *Materiały do dziejów manufaktur tkackich Michała Kazimierza Radziwiłła „Rybeńki”*, Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki TPN w Wilnie, t. 3, 1938-39, s. 3 (też jako Suszycki), 10, 11. – Tenże, *Ze studiów nad dawnym tkactwem pol.*, Nike, II, 1939, s. 137. – Sawicka S., Sulerzyska S., *Straty w rysunkach z Gab. Ryc. BUW 1939-1945*, W. 1960, s. 30-32 (dot. rys. A. van Westervelda). – Sajkowski A., *Od Sierotki do Rybeńki. W kręgu radziwiłłowskiego mecenatu*, P. 1965, s. 156. – Свенціцька В. [Swjencička W.], *Словник жовківських майстрів живопису та різьби*, Українське мистецтвознавство, Вип. 1, Київ 1967, s. 144. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 3, Wr. 1979, s. 63, s.v. Hesk Ksawery Dominik (Prószyńska Z.), s. 292, s.v. Jędrzej; t. 5, W. 1993, s. 553, s.v. Mikołajewski; t. 9, W. 2013, s. 207 s.v. Rudkowycz Mychajło (Bernatowicz A.). – Matuškaitė M., *Trys Radvilų šeimos portretai*, Dailėtyra, V, 1987, s. 108. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, Wr. 1992. – Bender A., *Tapiserie w dawnej Rzeczypospolitej*, Lublin 2004. – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 1: XVI-XVIII a.,

Vilnius 2005 (A.P. [Paluišytė A.], Piarvyšyn V.). – Bernatowicz T., *Mitra i buława. Królewskie ambicje książąt w sztuce Rzeczypospolitej szlacheckiej (1697-1763)*, W. 2011. – Kuizienienė I., *Radvilų gobelenai, audiniai ir kita meninė produkcija. The Radziwills' tapestries, textiles and other artistic production*, [w:] *Radvilos. Kunigaikščių istorija ir paveldas. Tarptautinės parodos katalogas. The Radziwills. History and legacy of the princes. International exhibition cat.*, Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, National Museum Palace of the Grand Dukes of Lithuania, Vilnius 2020, t. 1, s. 485 (jako Kryckiu), 487 (jako Krycki).

J. Polanowska

Skrzymowski F., drzeworytnik, czynny w Warszawie w l. 70. XIX w. Zajmował się gł. drzew. reprodukcyjnym. Przez bliżej nieokreślony czas współpracował z Bronisławem Pucem i zakładem Drzeworytnia Warsz. Do wykonanych przez niego prac należą m.in.: *Księgarz uliczny* wg rys. Stanisława Witkiewicza (Tyg. il., 1877 nr 89, s. 160), *Portret Jana III Sobieskiego z rodziną* wg rys. Franciszka Tegazza na podstawie obrazu nieokreślonego malarza z kręgu dworskiego Jana III (rytowany wspólnie z Bronisławem Pucem, zamieszczony w: Skimbrowicz H., Gerson W., *Willanów. Album widoków i pamiątek ...*, W. 1877), *Portret Teodora Andrzeja Potockiego* wg rys. Kazimierza Waroczewskiego (tamże, s. 114), *Szpалery malowane w gabinecie króla ...* wg rys. Jana Konopackiego (tamże, tabl. po s. 138). S. był także autorem 3 il. do dzieła *Reineke-lis, poemat satyryczny Goethe'go w 12 pieśniach z 20 drzeworytami podług Kaulbacha*, oprac. Jenike L., W. 1877 (*I tak sojusz wznowiony, Kłębóróg głową przyplacił*, s. nlb. 65, *Więc mu w kuchni wyjęto wątrobę i chory ją spożył*, s. nlb. 101, *Reineke na bok uskokzył i pyłem oczy mu zasł*, s. nlb. 115; reprodukowane także w Tyg. il., 1877 nr 77, s. 376, nr 81, s. 17, nr 83, s. 56). W Petersburgu narysował z natury kościół na tamtejszym cmentarzu katolickim, a rys. zreprodukował w drzew. zamieszczonym w publikacji Gwiazda. Kal. petersburski ..., Petersburg 1881, s. 83. Z jego autorstwem można powiązać także drzeworyt *Widok zewnętrzny b. obserwatorium astronomicznego w Wilnie*, sygn. „F.S.” (Tyg. il., 1877 nr 85, s. 96). S. był sprawnym drzeworytnikiem, umiejętnie i pewnie operującym rylcem. Chętnie posługiwał się cienkimi, zagęszczonymi liniami,

osiągając, zwłaszcza w ilustracjach książkowych, dekoracyjne, finezyjne efekty.

Opalek M., *Drzew. w czasopiśmie pol. XIX stulecia*, Kr. 1949, s. 19, 27, 63. – Banach A., *Pol. książka il.*, Kr. 1959. – *Portrety osobistości pol. znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie*. Kat., W. 1967. – Grajewski, 1972. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 4, W. 1994; t. 8 [portrety zbiorowe], W. 1997. – Widacka H., *Elektorowa bawarska Teresa Kunegunda Sobieska w grafice XVII-XIX w.*, Studia Wilanowskie, XIV, 2003, s. 20, 21. – Taż, *Grafika portretowa królewiczów Sobieskich w XVII-XIX w.*, tamże, XVI, 2009, s. 125.

I. Kopania

Skrzynecki M. (Skrzycki Maurycy) patrz **Pczycki Stanisław**.

Skrzyńska z Bobrownickich, artystka-amatorka. W kolekcji ZNiO (Muz. Książąt Lubomirskich), w zbiorze Gwalberta Pawlikowskiego, znajduje się wykonany przez nią wizerunek zakonnika (oł.), oznaczony u dołu: „Rysowała z Bobrownickich Skrzyńska według rysunku Paszkowskiego”. Możliwe, że chodzi o malarza Antoniego Paszkowskiego, czynnego w Lublinie w 2. poł. XVIII w. Taka hipoteza luźno łączy się z napisem na odwrocie pracy, częściowo uciętym: „... Piotr zmarły w Lublinie”, który może odnosić się do sportretowanego zakonnika. Rysunek ukazujący modela w popiersiu, z prawego profilu, odznacza się delikatną kreską, umiejętnym uchwyceniem cech portretowych, poprawnością anatomiczną i sprawnym operowaniem światłocieniem.

Być może S. jest tożsama z Marianną z Bobrownickich Skrzyńską, żoną (od ok. 1810) Franciszka Ksawerego Skrzyńskiego, właściciela Dobrzechowa (k. Strzyżowa).

Prek F.K., *Czasy i ludzie*, Wr. 1959. – Grońska M., Ochońska M., *Zb. Pawlikowskich*. Kat., Wrocław 1960. – Skrzypczak J., *Neorenesansowy dwór dla Michałowskich z Dobrzechowa (niezrealizowany proj. Tadeusza Stryjeńskiego)*, [w:] *Dwór pol. Zjawisko hist. i kulturowe. Materiały VI Seminarium...*, red. Sieradzka A., Kielce 2002, s. 216.

I. Kopania

Skrzyńska Antonina (Antoinette), rysownicza amatorka. W zb. BJ znajduje się rys. jej autorstwa (ol., sygn. „Antoinette Skrzyńska, l'an 1821 le 4: de Mai”). Praca, przedstawiająca pejzaż wiejski z chatą krytą strzechą, odznacza się szkolnym ujęciem i nieporadnością w oddaniu postaci ludzkich.

Kat. rys. architektonicznych ze zb. BJ, cz. 1, oprac. Horodyński P., W. 1989, s. 272 (poz. 1662).

I. Kopania

Skrzyńska Julia, artystka amatorka. W Muz. Książąt Lubomirskich przy ZNiO znajduje się jej autorstwa scena alegoryczna, rys. ol., sygn.: „Julie Skrzynska”, z wyobrażeniem uskrzydłonej postaci kobiecej z dzidą i tarczą, stojącej pod palmą. Praca odznacza się wyraźną, zdecydowaną kreską, szkolnym, opartym o silne kontrasty operowaniem światłocieniem i nieumiejętnością oddania anatomii ciała ludzkiego.

Niewykluczone, że S. jest tożsama z Julią z Jaźwińskich Skrzyńską (ur. 1805, zm. 11 XII 1879), żoną (od 1822) Tadeusza Skrzyńskiego, właściciela m.in. Zagórzan. Skrzyńscy prowadzili tam otwarty dom, przyjazny artystom i uczonym (byli związani m.in. z Arturem Grottgerem i Wincentym Polem). Z inicjatywy Julii w pałacu w Zagórzanach funkcjonowała pensja dla szlachcianek. Możliwe, że ona sama także amatorsko zajmowała się działalnością artyst.

Dunin-Borkowski J.S., *Rocz. szlachty pol.*, t. 1, Lw. 1881, s. 548. – Kronika rodzinna, XIV, 1881 nr 22, s. 676. – Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków. Prace malarzkie ziomków naszych”*. *Kat.*, Ze Skarba Kultury, 1953 z. 1, s. 157.

I. Kopania

Skrzyńska Tekla, malarka amatorka, w 1823 na warsz. wystawie sztuk pięknych pokazała (wykonaną w niewiadomej technice) kopię „większego obrazu ol.” Louisa de Moni *Głowa kucharki*.

Kozakiewicz.

J.P.

Skrzypecki (Skrypećkyj) **Stefan** (Stepan), w zakonie Samson (niekiedy podawane imię Sa-

lomon), bazylianin, malarz zakonny, ur. 15 I 1723 Chyrów k. Stryja, zm. po 1784 (wg *Ternopilського ... słownyka*: 1785 Czortków); syn Gabriela i Eudoksji. Będąc już malarzem, wstąpił 30 IX 1750 do zgromadzenia bazylianów w Dobromilu, a 10 XI 1751 złożył śluby zakonne. Wykonywanymi wówczas pracami malarskimi „zjednał sobie względy zakonu”. Wg źródeł archiw. po 4 l. wysłano go do Lwowa. Służył tam w monasterze Św. Onufrego, a potem w klasztorze Św. Jana; w lipcu 1755 otrzymał prezbiterat. Ok. 1758 przeniósł się do Żółkwi. W następnych l. mieszkał w ławrze w Uniowie (Uniejowie), gdzie w 1767 malował obrazy do ikonostasu do świątyni budowanej w tym czasie przy klasztorze w Wicyniu (obecnie Smerekiwka) k. Przemyślan; ikonostas, w którym znalazły się również sporo wcześniejsze ikony autorstwa Wasyla Petranowycza (Bazylego Petranowicza; atrybucja Mychajły Drahana) i Pawła (Pamba) Kozarkewycza (Kozarkiewicza) z 1759, został we fragmentach ocalony z pożaru w 1846 i przeniesiony do cerkwi w miasteczku Jezierna (obecnie wieś Ozierna) k. Zborowa. S. przebywał także w klasztorach w Bilinie Wielkiej k. Sambora (1773), Zadarowie k. Buczacza (1774), Szczepłotach k. Jaworowa (1775), Krasnopuszczy k. Brzeżan (1778) oraz w Podgórzanach k. Trembowli (1779), a także w nieodległym Strusowie i w Jazienicy k. Kamionki Buskiej. W 1784 był ihumenem i parochem w Czortkowie.

Barącz S., *Wiad. o malarzach bazylikańskich*, Prz. Bibliograficzno-Archeologiczny, III, 1882, s. 117. – Kołaczowski, *Wiadomości*, s. 313. – Голубець М. [Hołubec M.], *Маярі-Василіяни на тлі західноукраїнського церковного малярства XVIII в.*, Записки чина святого Василя Великого, t. 3, 1930, s. 449, 465. – *Українська радянська енциклопедія*, t. 13, Київ 1963. – Драган М. [Drahan M.], *Українська декоративна різьба XVI-XVIII ст.*, Київ 1970, s. 136 (jako Skrypnyćkyj Salomon). – Жолтовський П.М. [Żoltowskyj P.M.], *Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст.*, Київ 1983, s. 162. – *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*, t. 8, Львів 2000. – *Тернопільський енциклопедичний словник*, t. 1, Тернопіль 2004, s. 680-681 (s.v. *Іконостас Озернянський*, Зілінко Р.); t. 4, Тернопіль 2009, s. 566 (І. Дуда, Г. Кушнерик). – Чуйко О. [Czujko O.], *Роль чину св. Василя Великого у розвитку культурно-мистецького життя Західної України XVIII століття*, Вісник ХДАДМ, 2006 nr 12, s. 154. – Tenże, *Влияние монастырской идеологии на формирование культурно-эстетических*

основ национального стиля церковного строительства и обрядового искусства Галиции, тамże, 2007 nr 3, s. 133. – Бакович О. [Bakowycz O.], *Майстри сакрального образотворчого мистецтва Західного Поділля другої половини XVIII століття*, Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Мистецтвознавство, 2014, s. 221.

A. Bernatowicz
uzup. U. Makowska

Skubiszewski Jan Nepomucen, malarz cechowy, miniaturzysta; ur. 15 V 1829 Częstochowa; syn Andrzeja i Teresy z Budziszewskich; żonaty od 1853 z Augustą Julianną Maszewską, a po jej śmierci z Franciszką Pawłowską, nauczycielką żeńskiej pensji (ślub 18 II 1860 w Częstochowie), z którą miał syna Jędrzeja. W 1853 uzyskał w miejscowym cechu malarzy stopień mistrza, a w 1860 wniósł opłatę należną za zwolnienie z tzw. młodszeństwa; pełnił funkcję starszego w cechu. Miał dom przy ul. Św. Barbary w Częstochowie, w którym prowadził pracownię (dom spłonął 5 XI 1874; w 1872 został uwieczniony w akw. Adriana Głębockiego opatrzonej napisami: „Mieszkanie Malarz w Częstochowie u Ś^{ej} Barbary” oraz „Malarnia Skubiszewskiego w Częstochowie”, MNW).

S. specjalizował się w malarstwie religijnym; wykonywał kopie popularnych obrazów z wizerunkami świętych. Malował także na papierze oraz blasze cynkowej i miedzianej obrazki o formacie ok. 2 × 3 cm, gł. z przedstawieniem Matki Boskiej Częstochowskiej, noszone jako szkaplerze i medali lub wprawiane w pierścienie (jeden z takich obiektów w Muz. Etnograficznym w Krakowie); cieszyły się one dużą popularnością, a S., będąc wysokiej klasy rzemieślnikiem i stosując pozłotę w swoich miniaturach, sprzedawał je w cenie od kilkudziesięciu do kilkuset rubli.

Jego uczniami byli m.in. Piotr Filipowicz (od 1857), Leon Bielecki (od 1858), Stanisław Trawiński (od 1859), Nikodem Świrczyński (od 1859), Jan Nepomucen Grott, Jan Tomasziewicz.

Głębocki A., *Kilka słów o malarstwie w Częstochowie*, Wiek, 1874 nr 27, s. 3. – Seweryn T., *Pol. malarstwo ludowe*, Kr. 1937, s. 23. – Dobrowolski T., Tatar-kiewicz W., Blumówna H., *Historia sztuki pol. w zarysie. Sztuka nowoczesna*, Kr. 1962. – *Słownik artystów*

pol. ..., t. 1, Wr. 1971, s. 158 (s.v. Bielecki Leon); t. 2, Wr. 1975, s. 486 (s.v. Grott Jan Nepomucen). – Oryńżyna J., *Dewocjonalia częstochowskie*, Pol. Sztuka Ludowa, 1976 nr 2, s. 119. – Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 55, 91, 94, 174, 185, 18. – *Diariusz Jasnogórski o. Stanisława Kapczyńskiego z l. 1839-1881*, oprac. Zbudniewek J., Studia Claromontana, t. 7, 1987. – Zakrzewski J., *Słownik biogr. ziemi częstochowskiej*, Częstochowa 1998, s. 43. – *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, t. 2: *W okresie niewoli 1793-1918*, Częstochowa 2005.

AP Częstochowa, zespół 8/25/1-3: *Księgi przychodu i rozchodu cechu malarzy w Częstochowie*, l. 1845-72, 1875-88. – Arch. Archidiecezji Częstochowa, Akta par. św. Zygmunta, *Księga małżeństw 1857-1876*, r. 1860, poz. 44. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 30 (d. teka f-2), wstęp do pracy o malarstwie częstochowski, nazwiska artystów, brulion.

Rossal E., *Pierścionek kobiecy*, na stronie Muz. Etnograficznego w Krakowie. Zbiory, <https://etnomuzeum.eu/zbiory/pierścionek-kobiecy> (dostęp 02.05.2020). – Mietel-ski M., *Małżeństwo. Par. Miedźno* (wypisy z ksiąg metrykalnych), r. 1853, na stronie Tow. Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej, <https://www.genealodzy.czystochowa.pl/forum/forum-ogolne/7868-malzenstwa-parafia-miedzno#15688> (dostęp 02.05.2020).

M. Myśliński

Skulski, malarz (?) pochodzący ze Lwowa; autor 14 widoków (m.in. Kazimierz Dolny, Bochońnica, Sandomierz, Jasna Góra, Lwów, Brzeżany, Obertyn) pokazanych na wystawie urządzonej przez koło Tow. Szkoły Ludowej im. Henryka Sienkiewicza w 1911 w Przemyśle; prace S. były przeznaczone na sprzedaż, wycenione od 40 do 140 koron.

Zob. też Skólski.

Kat. wystawy obrazów i sztuki stosowanej urządzonej staraniem koła TSL im. Henryka Sienkiewicza w maju 1911. Odbito czcionkami Jana Łazora, [Przemyśl 1911], poz. 29-42.

U.M.

Skulski Jan, rzeźbiarz lw., działał w 2. poł. XVIII w. Był czeladnikiem rzeźbiarza Jana Obroc-kiego we Lwowie. W 1782 skarżył swego mistrza o zwrot pożyczonych 139 zł. Z jego powodu, jako „ucznia sztuki rzeźbiarskiej”, toczył się proces

między malarzem pozłotnikiem Marcinem Stroińskim (ur. 1735) a rzeźbiarzem Janem Szczurowskim, ówczesnym mistrzem S., u którego zgodził się przez 6 l. terminować. Jednakże po 5 i pół r. – data pozostaje nieznana – zatrudnił go Stroiński. Ten, na mocy dekretu sądowego (b.d.), został jednak zmuszony do zwrotu S. do warsztatu Szczurowskiego pod karą 40 złp.

Jaworski F., *O szarym Lwowie*, Lw. [1916]. – PSB, t. 23, 1978, s. 466, s.v. Obrocki Jan (Hornung Z.).

A.B.

Skulski Stefan, malarz, zm. 20 III 1908 Rzym. Pochodził ze Skaryszewa k. Radomia. Jakiś czas przebywał w Paryżu, skąd w 1907 pojechał do Rzymu. Zawarł tam znajomość z rzeźbiarzem Antonim Madeyskim, który urządził zbiórkę pieniędzy na powrót S. do kraju. Jednak „młody artysta ... znużony życiem” nie chciał skorzystać z tej szansy i popełnił samobójstwo strzałem z rewolweru.

Kur. (Lublin), 1908 nr 69, s. 4. – *Śp. Stefan Skulski*, Kur. warsz., 1908 nr 84, s. 1 (dod. poranny).

J.R.

Skupski Szymon, malarz czynny na Pomorzu, należał do cechu malarzy (obraźników) w Skarszewach. 7 XI 1678, wraz z 12 innymi członkami tego cechu, został wpisany do ksiąg grodzkich skarszewskich.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka Ryszarda Szwocha, 1990 (S. nie został uwzględniony w: Szwoch R., *Słownik biogr. Kociewia*, t. 1-6, Starogard Gdański 2005-2017).

I. Kopania

Skuraszewski (Skoraszewski) Michał, malarz dekorator, muzyk amator, czynny na dworze bpa Ignacego Krasickiego w Lidzbarku Warmińskim (wówczas Heilsberg) w l. 1790-92. W modernizowanych wówczas wnętrzach zamku biskupiego wyk. zespół malowideł ściennych *al fresco*. W „Apartamencie zimowym Księcia Jegomościa” (na pierwszym piętrze d. pałacu bpa Adama Stanisława Grabowskiego) ozdobił „Pokój Arabesków”, w gabinecie namalował supraporty, w sy-

pialni „arabeski kolorowe” nad kominem, scenę *Edukacja Bachusa* (wg kompozycji przypisywanej Michałowi Aniołowi) i supraporty. W „Apartamencie letnim Księcia Jegomościa” (w pałacu przed zamkiem właściwym) dekorował gabinet (przed buduarem) „malowany *en arabesque*” na żółtym tle i „Gabinet przed kaplicą” malowany w motywy „etruskie” również na żółtym tle; pokój koło buduaru był także „przez S. całkiem malowany”. W apartamencie księdza Marcina Krasickiego, brata bpa, S. namalował *Scenę z Bachusem* (korzystając z ryc. wg którejś z wersji *Sylena Rubensa*), w mieszkaniu księdza Michała Foxa – medalion z *Głową Bachusa* na tle arabesek nad kominkiem, a w swym pokoju – *Głową Apollina i Bachusa*. Malowidło w pokoju stołowym wyobrażało Klytię, zaś arabeski w „Bibliotece dolnej” (w d. kapitułarzu) miały być skomponowane z motywów z płaskorzeźb z Herkulanum. Prace te nie zachowały się; ich pozostałości dokumentują fot. Wielkiego Refektarza z 1894 i d. kapitułarza z 1939 (obie IS PAN, Zb. Fotografii i Rys. Pomiarowych); w l. 90. XX w. skuto tynki w d. pałacu bpa Grabowskiego. Pejzaże szczątkowo zachowane w sali kredensu są przypisywane S. jedynie na podstawie tradycji.

S. malował też dla Ignacego Krasickiego ol. kopie obrazów wg rys. jego bratanicy Anny z Krasickich Michałowej Charczewskiej z Dubiecka, i, jak przypuszczał Zygmunt Batowski (cytując Józefa Ignacego Kraszewskiego), „znaczna część portretów z kościołów i klasztorów galicyjskich, pozbierana dla heilsberskiej galerii, była z jej rysunków malowaną». Wykonawcami mogli być Skuraszewski i Śliwicki, malarze podrzędnego znaczenia na książęco-biskupim dworze”.

Wiosną 1791 S. wyjechał (przez Elbląg i Gdańsk) do Londynu, gdzie w listopadzie t.r. mieszkał u Franciszka Bukatego, ministra pełnomocnego Rzeczypospolitej w Królestwie Wielkiej Brytanii, przy Manchester Square nr 19. Wiosną 1792 był już z powrotem w Lidzbarku, gdzie – porzuciwszy prace malarskie – przetłumaczył (jak sam pisał 21 V 1792 w głosie do *Diariusza* M. Foxa) „Xiażkę z Angielskiego na Polski język”; będąc przed Wielkanocą 1792 w Warszawie, przedstawił ten projekt królowi Stanisławowi Augustowi, zabiegając o poparcie swego ponownego, planowanego na lipiec t.r., wyjazdu do Londynu; „król mu z łaski nie dając żadnego zajęcia, wyznaczył pensję miesięczną, dukatów dziesięć” (J.I. Kraszewski).

S. był wielbicielem twórczości Alexandra Pope'a (wg Zbigniewa Golińskiego). Nie wiadomo natomiast, czy był w jakiś sposób związany z tłumaczeniem powiastek z pism *The Guardian* i *The Rambler*, opublikowanych w Warszawie w 1792 w zbiorze *Pierwiastki literatury pol., czyli powieści moralne w języku pol. przez P.R.B.C.S. Podkomorzycza Parnawskiego* (kryptonim tłumacza Józefa Maksymiliana Skoraszewskiego, który wg *Bibliografii literatury pol. Nowy Korbut*, t. 6, cz. 1, W. 1970, s. 193, używał także formy nazwiska „Skóraszewski”). Nazwisko S. w korespondencji Krasickiego pojawia się też w formie „Huraszewsky” (list z 10 III 1791), nienotowanej w słownikach artystów.

Kraszewski J.I., *Krasicki, życie i dzieła. Kartka z dziejów literatury XVIII w.*, W. 1879, s. 304, 305, 306. – Fox M., *Dyariusz z Heilsberga od r. 1790-1792*, oprac. Konarski S., Kr. 1898, s. 4, 9, 18, 32, 64, 69, 75, 90, 108, 116, 119, 127, 132-133, 135, 139, 140. – Mańkowski T., *Krasicki jako kolekcjoner dzieł sztuki*, Pam. lit., 1936 nr 1/4, s. 411, 412, 416. – Batowski Z., *Malarki Stanisława Augusta*, Wr. 1951. – Oblak J., *Materiały do działalności kulturalnej Ignacego Krasickiego. O stosunku do sztuki i zbiorach artyst.*, [w:] *Studia Pomorskie*, red. Walicki M., Wr. 1957. – Krasicki I., *Korespondencja. Z papierów Ludwika Bernackiego*, wyd. i oprac. Goliński Z., Klimowicz M., Wołoszyński R., t. 2: *1781-1801*, Wr. 1958. – Sikorski J., *Lidzbarskie apartamenty Ignacego Krasickiego*, Roczn. Olsztyński, V, 1963. – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*, wyd. 2, t. 7, Kr. 1969, s. 189. – Stasiewicz-Jasiukowa I., *Encyklopedia uniwersalna księcia biskupa warmińskiego i jej rola w edukacji obywatelskiej czasów stanisławowskich*, W. 1994. – Rzempoluch A., *Krasicki na Warmii*, [w:] *Ignacy Krasicki (1735-1801). Ostatni z wielkich mieszkańców zamku lidzbarskiego. Pamiątka wystawy w 200. rocznicę śmierci księcia poetów*, Olsztyn 2001, s. 49. – Żórawska-Witkowska A., *Krasicki a muzyka*, [w:] *Ignacy Krasicki. Nowe spojrzenia*, red. Goliński Z. i in., W. 2001. – Goliński Z., *Krasicki*, W. 2002. – Prusy Wschodnie. Dokumentacja historycznej prowincji. Zb. fotograficzne d. Urzędu Konserwatora Zabytków w Królewcu, CD-ROM, oprac. Przyppkowski J., W. 2006. – Goliński Z., *Kalendarz życia i twórczości Ignacego Krasickiego*, t. 2, oprac. Górka M., P. 2011. – Wólkowski W., *Od gotyckiego zamku do barokowej rezydencji: dzieje budowlane zamku biskupów warmińskich w XVII i XVIII w.*, BHS, LXXVII, 2015 nr 1, s. 135, 136.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Władysława Strutyńskiego, Zamek w Lidzbarku Warmińskim, z 24 V 2012, z fot. prac w Sali Kredensu, przypisywanych S.; list Iwony B. Kluk, Muz. Warmii i Mazur, Olszyn, z 25 V 2012, z fot. malowideł w tejże sali. – Wydż. Architektury Politechniki Warsz., Zakład Architektury Pol., Wojciech Wólkowski, *Zamek biskupów warmińskich w Lidzbarku Warmińskim - dzieje budowlane, kontekst architektoniczny i problemy konserwatorskie. Rozprawa doktorska*, W. 2013, mpis, s. 144-145.

J. Polanowska

Skwarkowski Walerian, malarz, działał w 1. poł. XX w. na terenie dzisiejszej Białorusi i Litwy. Ok. 1914 wykonał obrazy do kośc. Św. Trójcy w Indurze k. Grodna. W 1934 namalował portret księdza Stanisława Szczemirskiego, proboszcza par. Matki Boskiej Różańcowej w Raduniu k. Lidy, a także obraz Jezusa Miłosiernego (wg płótna z t.r. autorstwa Eugeniusza Kazimierskiego) do kośc. par. w Murowanej Oszmianie k. Oszmiany (wizerunek ten został подарowany jako wotum i poświęcony przez księdza Michała Sopoćkę 20 XII 1940). Na podstawie miedz. Hipolita Perlego ze zb. wil. kolekcjonera Antoniego Szutinasza namalował w 1935 obraz *Męczeństwo 14 franciszkanów w Wilnie w wieku XIV* do kośc. Franciszkanów w Wilnie (zaginiony, repr. na pocztówce, BN).

W BJ znajduje się jego autorstwa *Portret mężczyzny*, kredka.

Prawdopodobnie tożsamy z W. Skwarkowskim, który w 1931 pokazał na wystawie w Wilnie 2 *Martwe natury*, obie ol.

II Wystawa artystów wil. od 1 III do 1 IV 1931. Kat., Wystawa Sztuki ... pod dyr. A. Sapira (Bibl. Syrkina), Wilno 1931. – Grzybowski A., *Męczeństwo 14 franciszkanów w Wilnie w wieku XIV. Obraz wg starego sztychu (ze zbiorów Ant. Szutinasza) namalował art. mal. Walerjan Skwarkowski. Opis męczeństwa wyjęty z książki...*, Wilno 1935 (druk ulotny). – Oleńska A., *Kośc. par. pw. Matki Boskiej Różańcowej w Raduniu*, [w:] *Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie d. woj. wileńskiego*, t. 1, Kr. 1993. – Cichońska B., *Historia trzech obrazów Jezusa Miłosiernego autorstwa Ludomira Słędzińskiego*, Biul. Konserwatorski Woj. Podlaskiego, 2008 z. 14, s. 8. – Midro A.T., *Ród Chlewińskich. Rodzinna lekcja historii*, Ananke, 2009 nr 2, s. 13 (bez nazwiska S.).

K.A. Kesling

Skwarnicki Walerian, rzeźbiarz (snycerz). W l. 1900-14 działał w Czerniowcach (wówczas Księstwo Bukowiny, kraju koronnego Cesarstwa Austriackiego; obecnie Ukraina). W 1901 ukończył tam budowę własnego domu na Górze Winnej (Weinberggasse 10, później ul. Orłowska, obecnie Wynnohirska; dom zachowany) z drewnianymi elementami nawiązującymi do stylu zakopiańskiego (m.in. szczyt z trawestacją motywu „słoneczka”); pod tym adresem prowadził pracownię, wykonującą „wszelkie roboty rzeźbiarsko-stolarskie wchodzące w zakres urzędzeń kościelnych i salonowych”, której usługi reklamował w miejscowej Gaz. pol. (m.in. we wrześniu i październiku 1908). Być może jego krewnymi byli mieszkający w Czerniowcach w 1898 i 1909: Antoni (przy tej samej ulicy, nr 28) oraz Józef i Wojciech (obaj pod adresem Russischegasse 112).

W Domu Pol. przy ul. Pańskiej 40 w Czerniowcach (zbudowanym wg planów Alojzego Friedla, fasada proj. Franciszka Skowrona), uroczystie otwartym 2-3 XII 1905, S. wykonał w l. 1904-05 rzeźby w łóżach oraz na ramach luster w sali gł. (widowskiej); „włożył w pracę swoją tyle subtelności artystycznej, że wykracza ona daleko poza granice, w jakich zwykle duszą się «roboty» tego rodzaju” (Tyg. il., 1906). Oprócz S. w wystroju wnętrza Domu Pol. wzięli udział: Piotr Harasimowicz (dekoracje rzeźbiarskie), Konrad Gorecki (proj. dekoracji sali na parterze, m.in. świeczniki wyk. w fabryce Józefa Goreckiego w Krakowie), Edgar Kováts (piece kaflowe) oraz Stanisław Kaczor-Batowski (kurtyna); dekoracje majolikowe pochodziły z fabryki Jana Lewińskiego we Lwowie, witraże zaś z Krak. Zakładu Witrażów Władysława Ekielskiego i Antoniego Tucha. Podczas obchodów setnych urodzin Juliusza Słowackiego odsłonięto w Domu Pol. 28 XI 1909 pamiątkową tablicę autorstwa S., opisaną w Gaz. pol.: „Nad tablicą marmurową umieszczony jest medalion poety, a wszystko obramowane jest prześliczną ramą w stylu zakopiańskim, dostrojonym do stylu całej sali. Na ramie u dołu wyrzeźbione są lira i liście oraz dwie otwarte księgi, na których wyrte są tytuły cenniejszych utworów Słowackiego oraz napis: «Niech żywi nie tracą nadziei i przed narodem niosą oświaty kaganiec». Patrząc na tę artystyczną pracę, musi się każdy zachwycić, bo to rzecz prześliczna i zaszczyt przynosząca twórcy. ... Wszyscy, którzy mieli sposobność oglądać

to dzieło, nie szczędzą mu pochwał i uznania” (fot. tablicy na pocztówce w zb. BN). Na zebraniu Tow. Bratniej Pomocy oraz Czytelni Pol. 1 V 1914 S. został wybrany, wraz z Józefem Charwatem, na stanowisko konserwatora Domu Pol.

Niewiele wiadomo o innych dziełach S. Jakież prace wystawiał podobno w l. 1907-08 na Bazarze Krajowym. Był też wykonawcą (wg proj. architekta Zlamala) tablicy z marmurowym popiersiem poświęconej księdzu prałatowi Kajetanowi Kasprowiczowi, umieszczonej na budynku Bursy Ormiańskiej im. abpa Izaaka Mikołaja Isakowicza (przy ul. Ormiańskiej 6), którą odsłonięto 7 XI 1910. Kilka okazjonalnych prac było związanych z jego działalnością w Zw. Sokolstwa Pol.; m.in. z okazji wieczoru w sali Tow. Gimnastycznego „Sokół” 18 II 1905 wykonał „dzieła snycerskie” – karnety balowe (z malowanymi ozdobami Michała Alfreda Godlewskiego), a także dekoracje ścian – m.in. tarcze herbowe i wielkie godło sokole. W 1906 podpisał się jako jeden z członków Wydz. „Sokoła” pod apelem o zbiórkę funduszy na budowę boiska („parku polskiego sokolego”); w 1909 wszedł w skład komisji gospodarczej przygotowującej otwarcie tego obiektu, jak również zbudował na uroczystość jego poświęcenia drewnianą bramę tryumfalną w stylu zakopiańskim, umieszczoną przy wejściu na boisko. Związany także z innymi ugrupowaniami, S. aktywnie uczestniczył w życiu kulturalnym i społecznym Czerniowiec. Należał do Stow. Rękodzielników Pol. „Gwiazda” (na pewno w 1903) i pełnił funkcję wiceprezesa Bursy Rękodzielniczej im. J. Kilińskiego (wybrany na to stanowisko 8 III 1908); jako działacz tych organizacji przemawiał 9 VII 1908 na pogrzebie lokalnej animatorki społecznej Janiny Julii Mitkiewiczówny; w 1913 wszedł w skład dyrekcji Pol. Kasy Rękodzielniczej (założonej w 1911). Był członkiem Czytelni Pol. i Koła Pol. w Czerniowcach (23 II 1907 uczestniczył w posiedzeniu nowo wybranego Wydziału Koła Pol. i wszedł w skład komisji dla utworzenia bursy rzemieślniczej).

W styczniu 1911 przypadek S., który zadbał o sprostowanie samowolnej zmiany zapisu przy jego nazwisku w rubryce „Umgangsprache” (używanego język) – z polskiego na niemiecki – dokonanej przez komisarza konskrypcyjnego, został opisany w Gaz. pol. jako przestroga („kradną nas!”), a on sam jako wzór do naśladowania dla czerniowieckich Polaków.

Pam. IV Zlotu Sokolstwa Pol. we Lwowie w dniach 27-29 czerwca 1903, Lw. 1904, s. 135. – *Dom polski w Czerniowcach*, Tyg. il., 1906 nr 38, s. 742. – *Ku czci Juliusza*, Gaz. pol., 1909 nr 96, s. 2. – *Nadużycia komisarzy konskrypcyjnych*, Gaz. pol., 1911 nr 5, s. 2. – *Statystyka Stow. Zarobkowych i Gospodarczych w Galicji... za r. 1912*, Kr. 1913, s. 26. – Никирса М. [Nykurs M.], *Чернівці: Документальні нариси з історії вулиць і площ*, Чернівці 2008, s. 306. – Біленкова С. [Bilenkova S.], *Мистецький розвиток Буковини в епоху модерну. Віденські та чернівецькі паралелі*, Українське мистецтвознавство, 2010 nr 10, s. 76. – Gaz. pol. (Czerniowce), 1903 nr 23, s. 3; 1904 nr 1, s. 4, nr 2, s. 4, nr 4, s. 4, nr 5, s. 4, nr 8, s. 4, nr 10, s. 4, nr 11, s. 1, nr 12, s. 4, nr 13, s. 4, nr 14, s. 4, nr 15, s. 4, nr 16, s. 4; 1905 nr 12, s. 4, nr 16, s. 3, 4; 1906 nr 88, s. 3; 1907 nr 52, s. 3; 1908 nr 56, s. 3; 1909 nr 45, s. 3, nr 53, s. 5, nr 54, s. 5; 1910 nr 16, s. 2, nr 90, s. 1, 3, nr 91, s. 1; 1911 nr 4, s. 2; 1914 nr 23, s. 3. – Słowo pol., 1905 nr 571, s. 2 (bez nazwiska S.). – Świat, 1906 nr 25, s. 6-8, il. (bez nazwiska S.). – Polonus, 2010 nr 11, s. 10, 11; 2011 nr 1 (176), s. 7, 10; 2014 nr 5, s. 20-21, 24; 2015 nr 3, s. 17, 20, 21. – Молодий буковинець, 2016 nr z 9 VI.

IS PAN, materiały Słownika art. pol.; wypis z tabel (adresy w Czerniowcach 1898 i 1909) na stronach internetowych: <http://czernowitcz.ehpes.com>; <http://hauster.de> (dostęp 08.12.2021).

J. Biriulow
K.A. Kesling

Skwirczyński Zdzisław, malarz i rysownik, ur. 1877 Lwów, zm. po 1918; syn Kazimierza (zapewne urzędnika Wydz. Krajowego, urodzonego 1832 Wola Mielecka, zmarłego w poł. grudnia 1896 Lwów, pochowanego na Cmentarzu Łyczakowskim) i Zofii z Markiewiczów; brat Zygmunta, rysownika i malarza (zob.), oraz Tadeusza, urzędnika kolei, który jako asystent i naczelnik urzędu stacyjnego był wielokrotnie przenoszony służbowo, m.in. w 1899 z Halicza do Dubowiec, stamtąd w 1901 do Jaremcza, a w 1902 do Ciężowa, co tłumaczy czasowy pobyt obu braci artystów w tych miejscowościach.

S. uczył się we Lwowie w Szkole Realnej (od 1889 przez 3 l., w ostatnim r. lekcje rysunków w jego klasie prowadził Konstanty Niemczykiewicz) i w Szkole Przemysłowej, w dziale rys., modelowania i malarstwa dekoracyjnego (1894-96). Następnie studiował w ASP w Krakowie, w pracowni Józefa Unierzyskiego (1896/97 i I półr.

1897/98) oraz Leona Wyczółkowskiego (I półr. 1903/04). W czasie studiów mieszkał przy ul. Długiej (na pewno w marcu 1897). Sejm Galicyjski przyznał mu stypendium na r. szkolny 1895/96 i zasiłek „na kształcenie się w malarstwie” (350 koron) w 1900. Prośby o wsparcie umożliwiające dalszą naukę S. składał do Sejmu także na pocz. 1897 oraz w czerwcu i lipcu 1902, kiedy został odnotowany wśród petentów jako „uczeń sztuk pięknych w Paryżu”. Do Paryża przybył po podróży do Florencji i Rzymu (1901-02). Być może faktycznie podjął tam studia artyst. Z relacji Antoniego Potockiego wiadomo, że „sporządził menu, uwieczniające zgromadzonych” na bankiecie urządzonym 16 XII 1902 w Café Voltaire z okazji wyd. *Poezji* Bogusława Adamowicza, a ponadto wziął udział w konkursie na „program artyst.” wieczoru Stow. Młodzieży Pol. „Koło” (planowanego na marzec 1903 w sali Théâtre Athénée Saint-Germain), który rozstrzygnięto w lutym t.r., wyróżniając proj. S. (nagrodę główną otrzymał Stanisław Bagiński). W 1903 przebywał w Przemyślu (m.in. w dzielnicy Bakończyce). Od ok. 1905 do 1918 mieszkał we Lwowie, skąd parokrotnie wyjeżdżał: lata 1906-07 spędził w Wiedniu, w październiku 1907 pojechał do Wenecji, a latem 1908 (prawdopodobnie w sierpniu) na Capri, gdzie ponownie znalazł się w 1913 (zapewne w maju) i w 1914.

Debiutował w TPSP w Krakowie w 1901, pokazując *Zamek Anioła w Rzymie*, ol., „bardzo błękitny i bardzo księżycowy szkic” pozytywnie oceniony przez K.M. Górskiego. W kolejnych latach brał udział w wystawach organizowanych we Lwowie – w TPSP we wrześniu 1903 (*Studium, Krajobraz*), w sierpniu 1907 („kilka studiów pejzażowych”, które zwróciły uwagę Władysława Witwickiego), w Salonie Sztuki przy ul. Akademickiej w styczniu 1915 (pejzaże) i na Wystawie sztuki współcz. (Salonie wiosennym) w maju 1918 (*Muzykanci z Abruzzów* [Abruzji], akw.). W Warszawie w TZSP (Wystawa jubileuszowa) na przełomie 1910 i 1911 pokazał widok *Anacapri* (technika nieznana), a w Kołomyi na wystawie ruskiego przemysłu domowego we wrześniu 1912 – obrazy ol. na tematy huculskie.

W 1902 nakładem J.S. Laskowskiego w Kolbuszowej wydano 11 kolorowych pocztówek z repr. akwarel S., w tym w zb. BN: *Jaremcze. Wodospad Prutu* (nr 201), *Jaremcze. Widok na tunel i kamień Dobosza* (nr 203), *Jaremcze. Wodospad Żonki* (nr 205), *Znad Prutu (Huculi przy ognisku,*

nr 210?), wszystkie sygn.: „Zdzisław Skwirczyński Jaremcze 1901”, oraz *Jaremcze. Widok z tunelu* (nr 206) i *Znad Prutu* (pejzaż, nr 209). Jednocześnie nakładem tej samej oficyny opublikowano pocztówki z repr. prac autorstwa brata S., Zygmunta Skwirczyńskiego (*Typy galicyjskie*). W Dz. pol. (1902) pisano: „Karty te złożone z kolekcji najpiękniejszych widoków, wykonane akwarelą, noszą podpisy dwóch braci Skwirczyńskich; Zygmunta i Zdzisława. ... Zdzisław, młodszy kształcący się obecnie w Paryżu, śmiałą techniką i zreżymnie uchwyconymi kolorami dał jedenaście widoków jaremczańskich. O ile nie przeszkadza druk w ocenieniu tych prac, spodziewać się wiele należy z wybitnego talentu młodego artysty. Nowy ten nakład kart pięknym wykonaniem zwraca szczególniejszą uwagę, a witamy go tym chętniej, iż wyprze zdaje się zupełnie foto-licht-gummi i inne liche pruskie druki, którymi cała tamtejsza okolica jest zalana”.

Prace S. zachowały się niewielkim stopniu: MNK – *Krajobraz z rzeczką*, i 2 inne krajobrazy; w zb. pryw. – *Dama w kapeluszu*, ol., sygn., ok. 1900 (Galeria Żak, Warszawa, obraz sprzedany 23 X 2015), *Ciężów koło Stanisławowa, Pejzaż z Florencji*, oba ol. sklejka, sygn., na odwrociach naklejki TPSP we Lwowie (przed 2022 w ofercie Salonu Dzieł Sztuki Connaissance w Krakowie).

W bibliografii pominięte pozycje, w których pod imieniem S. występuje jego brat Zygmunt.

Il. encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego, W. [1927], t. 5 (do biogramu S. włączone fakty z życia Zygmunta).

Kronika. ... Znad Prutu, Dz. pol., 1902 nr 291 (25 VI), s. 2. – Świekowski, s. 259 (s. 143, 507). – Materiały ASP Kraków, 2. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012.

Kat. wystawy dzieł pol. artystów, TPSP, Kr. maj 1901, poz. 33 (toż: *Kat. wystawy dzieł sztuki w nowym gmachu przy Placu Szczepańskim*, TPSP, Kr. 1901, poz. 33). – *Wystawa jubileuszowa... 1910-1911*, TZSP, W. [1910]. – *Kat. wystawy sztuki współcz. Salon wiosenny*, Lw. 1918. – *Kresy Wschodnie d. Rzeczypospolitej, Kat. pocztówek*, oprac. Calikowska M. i in., BN, W. 2001.

Szesnaste spraw. Dyrekcyi c.k. Wyższej Szkoły Realnej we Lwowie za r. szkolny 1889, s. 30 (błędnie jako Skwirczyński); Siedemnaste spraw. ... 1890, s. 55; Ośmnaste spraw. 1891, s. 50. – Trzecie Spraw. c.k. Państw.

Szkoły Przemysłowej we Lwowie za r. szkolny 1894/5, s. 49; Czwarte Spraw. ... 1895/6, s. 75; Piąte Spraw. ... 1896/7, s. 76. – [Kadencja VII, sesja II] Alegata do Spraw. Stenograficznych z Drugiej Sesi Siódmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerii... z r. 1896/7. Alegat 30 (Wykaz zasiłków stypendyjnych ... w r. szkolnym 1895/96), s. 94; [Kadencja VII, sesja V] Spraw. Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego. 6. Posiedzenie 5. Sesi, VII Peryodu Sejmu Galicyjskiego, 4 IV 1900 s. 185; [Kadencja VIII, sesja I] Stenograficzne Spraw. z Pierwszej Sesi Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerii ... z r. 1901/02. T. 1. Posiedzenie 1-16, s. 98, 258, 387. – Dz. pol., 1900 nr 155 (6 VI), s. 2; 1903 nr 171 (12 IV), s. 5, nr 422 (11 IX), s. 2. – Gaz. lw., 1900 nr 129 (7 VI), s. 4. – Czas, 1901 nr 108 (11 V), wyd. wieczorne, s. 1 (K.G. [Górski K.M.]). – Kur. warsz., 1902 nr 354, s. 4 (jako Skwirczyński; Ap. [Potocki A.]); 1903 nr 59, s. 3 (tenże), nr 83 (wyd. poranne), s. 4 (tenże). – Spraw. TZSP za 1910, s. 39. – Słowo pol., 1907 (23 VIII, wyd. popołudniowe), s. 2 (Witwicki W.). – Kur. Kołomyjski, 1912 nr 177, s. 2. – Gaz. Wieczorna, 1915 nr 2184 (12 I), s. 4 (Olszewski M.).

Arch. ASP Kraków, kwestionariusz osobowy S. jako kandydata na studia w ASP w Krakowie. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Piotra Nowaka z MNK (6 VII 2021, z wykazem prac S. przygotowanym przez Magdę Czubińską), list Joanny Grabowskiej i Katarzyny Król z Arch. ASP w Krakowie (15 IX 2021); wypis z serwisu internetowego Geneteka. Genealodzy.pl dot. ojca S. (woj. podkarpackie: Arch. par. Książnice, akt ur. Kazimierza Karola Skwirczyńskiego w Woli Mieleckiej, 1832 poz. 2) i wypis z czas.: Dz. pol., 1896 nr 350 (17 XII), s. 2, nr 353 (20 XII), s. 2; Gaz. lw., 1896 nr 290 (18 XII), s. 4 (nekrologi ojca S.). – Bibl. Ossolińskich, rkps 7490: *Papiery TPSP we Lwowie. Dział I. Korespondencja 1884-1920*, t. 44, s. 375-428 (15 listów S. z l. 1903-14).

K.A. Kesling
J. Biriulow

Skwirczyński Zygmunt, rysownik, karykaturzysta, malarz, ur. 1868 Lwów (lub Bogumiłowice k. Tarnowa), zm. 24 II 1938 Warszawa (w szpitalu Centrum Wyszkołenia Sanitarnego); syn Kazimierza (zapewne urzędnika Wydz. Krajowego, urodzonego 1832 Wola Mielecka, zmarłego w pol. grudnia 1896 Lwów, pochowanego na Cmentarzu Łyczakowskim) i Zofii z Markiewiczów; starszy brat Zdzisława, malarza i rysownika

(zob.), i brat Tadeusza, urzędnika kolei, który jako asystent i naczelnik urzędu stacyjnego był wielokrotnie przenoszony służbowo, m.in. w 1899 z Halicza do Dubowic, stamtąd w 1901 do Jaremca, a w 1902 do Ciężowa, co tłumaczy czasowy pobyt obu braci artystów w tych miejscowościach.

S. uczył się w Gimnazjum im. Franciszka Józefa I we Lwowie, w r. szkolnym 1880/81 w oddz. II (wg J. Białyni Chołodeckiego; w spraw. szkoły z t.r. nienotowany). Możliwe, że początkowo nie planował działalności artyst., jeśli to jego dot. notatka o przybyciu we wrześniu 1892 do hotelu Nar. w Krakowie „urzędnika kolei państw. ze Lwowa” o identycznych z S. personaliach (jako urzędnik, zamieszkały przy ul. Kopernika 9, S. figuruje w księdze adresowej Lwowa z 1900). Jednak już na pocz. listopada 1893 w witrynie sklepu Stefana Pieleckiego (przy pl. Mariackim) we Lwowie wystawiono wyk. kredkami przez S. portret ministra wojny Austro-Węgier Edmunda von Krieghammera, który oceniono nader pochlebnie: „Już samo podobieństwo świadczy o dokładności pracy, staranne zaś wykonanie ... szczegółów nie pozostawia nic do życzenia, tak ze strony plastycznej, jako też i estetycznej. Praca ta różni się o wiele od innych dotychczasowych portretów kredkowych tym właśnie, że p. S. delikatnie szczegóły rozproszadził, co tym samym nadało portretowi bardzo miłą całość” (Gaz. nar., 1893). Od tego czasu, mieszkając na stałe we Lwowie, S. zdobywał stopniowo coraz większe uznanie jako portrecista i karykaturzysta. W l. 1894-1908 pracował jako stały ilustrator lw. czasopisma satyrycznego *Śmigus* (które od 1898 część stron, także z rys. S., drukowało w technice litogr. kolorowej); wyk. ilustracje do *Humorystycznego Kal. Śmigusa* na r. 1900, 1902 i 1904. W numerze pisma poświęconym PWK we Lwowie (1894 nr 11 z 1 VI, s. 4) reprodukowano podobizny twórców wystawy narysowane przez S. (*Książę Adam Sapieha, Dr Zdzisław Marchwicki, Prof. Julian Zachariewicz, Józef hrabia Łubieński, Inż. Franciszek Skowron*); portrety te, „jakby żywe” (jak pisano w Dz. pol.), odznaczały się fotograficzną dokładnością. W l. 1898-99 artysta współpracował również z lw. czas. satyrycznym *Żart*. W 1895 w lw. zakładzie Pillera i Spółki odbito ozdobny kalendarz ścienny na r. 1896 *Lwów w szkicu* (w prasie pojawia się również tytuł *Lwów w szkicach*) autorstwa S., w postaci planszy ze 150 karykaturami znanych w mieście osób (sygn., egzemplarz w zb. Woje-

wódzkiej i Miejskiej Bibl. Publicznej w Bydgoszczy), „przedstawiający się w całości jak jedna wielka, mozaikowa – a powiedzmy z góry – bardzo udana rycina. ... Wydany elegancko i z wielką starannością (dość wspomnieć, że klisze wyszły ze słynnej na cały świat pracowni [Ludwiga] Angerera), odznacza się tym, co jest cechą prawdziwej karykatury, w rysunkach jest zacięcie i humor, nie ma złośliwości, celem artysty było widocznie tylko wzbudzenie wesołości, bez myśli dokuczania komukolwiek” (Dz. pol., 1895). Rysunki S. ilustrowały również opowiadania humorystyczne w kal. Haliczanin na r. 1897. Niewykluczone, że artysta pracował też jako reporter innych pism lw., o czym mogłaby świadczyć wzmianka prasowa dot. procesu sądowego (przeniesionego ze Lwowa do Przemyśla) w czerwcu 1906, podczas której S. „uwijał się” i „porobił zdjęcia” (Kur. lw., 1906). Jest natomiast pewne, że jego karykatury zaczęły pojawiać się w prasie poza Lwowem, np. w warsz. *Świecie* (1908 nr 3, s. 22; 1919 nr 29, s. 11).

S. uczestniczył w wielu imprezach towarzyskich, gdzie portretował uczestników, zbierał materiał do rys. satyrycznych, niekiedy robił dekoracje i „aranżował” tańce, często z bratem Tadeuszem, który słynął jako zamiłowany i utalentowany organizator takich zabaw we Lwowie, Krakowie i na prowincji (zaniedbując często – jak ubolewano w czas. *Kolejarz* [1901 nr 17, 18; 1902 nr 9] – swoje obowiązki zawodowe). W lutym 1894 na balu w Kasynie wojskowym we Lwowie S., występując „w kostiumie turysty-malarza”, namalował na palecie karykatury wszystkich oficerów 30. pułku piechoty austriackiej; budziły też podziw jego „wybornie naprędce zrobione” portrety rysunkowe Marii Badeniowej (żony Kazimierza Badeniego), księżniczki Windisch-Grätz, pani Giessel, panny Metzger i panny Mochnackiej (córkę prezydenta Lwowa Edmunda Mochnackiego). Atrakcją dobroczynnego rautu urządzonego 10 III 1897 w sali Klubu pocztowego (Hotel George’a) we Lwowie, były, obok żywych obrazów komponowanych przez Tadeusza Popiela, portrety „à la minute” robione przez S. W 1901 artysta uczestniczył w balu w Jaremczu (którego komitetowi organizacyjnemu przewodził jego brat Tadeusz), sporządzając karykatury gości, sprzedawane na licytacji; część dochodu przeznaczono na zakupienie mszału do miejscowego kościoła. W 1904 i 1905, wraz z bratem Tadeuszem, prowadził tańce na

pol. balach karnawałowych w Czerniowcach. Rysował również karykatury podczas spektaklu kabaretu artyst., urządnego 7 IV 1911 w lw. klubie „Strzecha” (drugim z karykaturzystów był Henryk Rauchinger).

W 1899 S. przebywał w Rzymie „dla studiów”; 16 IV t.r. brał udział w mszy papieskiej, na pewno był tam jeszcze w maju. Narysował wówczas portret osiadłego w Rzymie rzeźbiarza Wiktora Brodzkiego, który „nigdy się nie fotografował i nie udzieli nikomu swojej podobizny”, zamieszczony (z poprzedzającą notatką pióra Adama Darowskiego) w publikacji *Sami sobie. Książka zbiorowa na rzecz Warsz. Kasy Lit.* (W. 1900, s. 207, rys. sygn. i dat. „Rzym V 99”). S. wymieniono też w gronie artystów, którzy przesyłali z Rzymu prace na wystawy do Warszawy; w jego wypadku być może chodziło o „wystawę humorystyczną” w Salonie Artyst. (na Nowym Świecie) otwartą na pocz. czerwca 1900, w której brał udział.

W 1900, a najpóźniej w 1901 wrócił do kraju. Serię jego akw. *Typy galicyjskie* (Huculi w strojach regionalnych) reprodukowano w 1902 na barwnych pocztówkach wyd. nakładem J.S. Laskowskiego w Kolbuszowej (równocześnie z pracami brata, Zdzisława); w BN – kartki nr 217 i 219, obie sygn.: „Zygm. Skwirczyński Jaremcze”; w zb. pryw. kartki nr 212, 213 (tak samo sygn.) i 214 (sygn. „Zygm. Skwirczyński”) oraz nr 220 (sygn.) bez napisu z nazwą serii. Spośród innych prac artysty znany jest proj. winiety okładowej (sygn.) do czas. *Życie*, wyd. od 1910 we Lwowie przez Gustawa Daniłowskiego, wykorzystany w 1 i 2 numerze pisma.

Na przełomie sierpnia i września 1912 S. przebywał w Stanisławowie. W czasie I wojny światowej znalazł się w Wiedniu, gdzie był już wcześniej, jak należy wnioskować z jego rys. satyrycznych zamieszczanych w tamtejszej prasie i odnoszących się do wydarzeń, które musiał poznać naocznie, np. *Von der Kunstschau* (karykatura dzieł pokazanych na wystawie, m.in. prac Gustava Klimta) i *Gruppe Kunstgewerbe* (sygn.: „Sigm. Skwirczynski”, oba repr. w czas. *Die Musketee*, 1908 nr 144 z 2 VII, s. 326-327) czy *Die Fixsterne der Wiener Operette, umgeben von ihren Trabanten, im Café Museum* (scena w kawiarni z portretowymi karykaturami twórców wiedeńskich operetek, sygn.: „gez. Sgm. v. Skwirczynski”, repr. *Österreichs Illustrierte Zeitung*, 1911 nr 14 z 1 I, s. 348). W Wiedniu wstąpił jako ochotnik

do armii austriackiej i został zaangażowany do pracy w komendzie prasy wojennej (odnotowany w archiwaliach z 1918 jako Sigmund Ritter von Skwirczynski, malarz). W tym czasie jego rys.: *Brygadier Piłsudski* (napis: *Brygadyer Piłsudski* [!]), *Polski Legionista - Polnischer Legionär* (2 lub 3 warianty), *Polscy Legioniści - Polnische Legionär* (2 warianty), wszystkie sygn., zamieszczono na pocztówkach (jako ich wydawca figuruje: Dr. J. Rojan; egzemplarze m.in. w BJ).

Po wojnie S. zamieszkał w Warszawie, ale utrzymywał kontakt z rodzinnym Lwowem, gdzie wystawiano jego prace. W lw. Salonie Sztuki „Zachęta” artysta pokazał w czerwcu 1920 portret Marszałka Józefa Piłsudskiego (pastel, „na szarym kartonie”), w którym Eleazar Byk dostrzegł „rzecz dobrą w ujęciu i wykonaniu” i scharakteryzował następująco: „Wystudiowaną i wykończoną jest sama tylko głowa o bardzo silnym rysunku i zewnętrznym wyrazie, biust zaś tylko zakreślony konturowo. Znać tu, że Skwirczyński jest w pierwszej linii karykaturzystą: chwytą i podkreśla silne zewnętrzne momenty charakterystyczne portretu, nie idąc w głąb duchowej istoty”. Trudno stwierdzić, czy właśnie to dzieło (określone jako pastelowy portret Józefa Piłsudskiego) zostało zakupione przez Sejm RP i umieszczone w sali ministrów; drugi portret marszałka (także w technice pastelu) trafił bowiem do zb. portretowych Klubu Sprawozdawców Parlamentarnych w Warszawie. W 1934 na wystawie legionowej w lw. TPSP w 1934 prezentowano poza tym portrety autorstwa S.: *Pułk. Sławek Walery* (pastel) i *Minister L[eon] Kozłowski* (rys.).

W Warszawie S. był znany gł. jako ilustrator i karykaturzysta. W 1920 narysowany przez niego satyryczny portret Ignacego Jana Paderewskiego i jego żony, wystawiony w witrynie sklepu przy ul. Nowy Świat (po akceptacji cenzury), został poczytany za obrazę goszczącej właśnie w Warszawie pary i spowodował atak tłumu na właściciela sklepu. S. uwieczniał w karykaturze rozmaite osobistości, m.in. bywalców cukierni Lourse’a; „Nie są to jednak karykatury w ścisłym znaczeniu tego słowa, ile raczej uproszczone i dobitne portrety, zawsze bez zarzutu trafione” (C. Jellenta). Od 1922 należał do Klubu Sprawozdawców Parlamentarnych. W t.r. jego rys. (podobnie jak prace innych artystów) zdobiły karnety na Bal Prasy zorganizowany w gmachu Sejmu. Współpracował z dziennikami *Gaz. Poranna* (1920-24),

Rzeczpospolita (1920-26), tygodnikami Mucha (1919-20) i Szopka (1922-24, np. 1923 nr 4, s. 3, nr 10, s. 3, 4, 6, nr 11, s. 3). W 1919 narysował serię satyrycznych portretów posłów na Sejm Ustawodawczy, m.in. Józefa Piłsudskiego, Ignacego Paderewskiego, Ferdynanda Radziwiłła, Wojciecha Trąpczyńskiego, Wojciecha Korfantego, Stanisława Głabińskiego; rysunki te złożyły się, razem z innymi portretami i z kilkusobowymi scenkami, na album *Karykatury Sejmowe*, W. 1920 (32 autolitografie w 4 zeszytach), a wcześniej, w 1919, były repr. w prasie lw. – w dz. *Wiek Nowy* (nr 5383-5390, 5392-5393, 5395, 5397-5400, 5402, 5408) i tyg. *Szczutek*. Kolejne albumy z karykaturami S. to: *Gabinet Witosa rysunkiem Zygmunta Skwirczyńskiego*, W. 1920 (nakładem Redakcji Rzeczypospolitej; autolitografie, sygn.), *Z karykatur sejmowych (Klub Parlamentarny Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego)*, W. 1926 (30 autolitografii z wizerunkami posłów i senatorów Sejmu Rzeczypospolitej I kadencji) i *Wystawa w karykaturze Skwirczyńskiego*, P. 1929 (22 karykatury organizatorów i uczestników PWK w Poznaniu oraz 8 scen z wystawy). 10 XII 1931 w palarni sejmowej została otwarta wystawa karykatur S. wykonanych pastelami, zatytułowana „Portrety wesołe” (dla publiczności dostępna 13 XII t.r.).

S. był ceniony jako wierny, ale elegancki rejestrator życia sfer politycznych; „w chwytaniu podobieństwa, wyrazu, grymasu i cechy charakterystycznej nie miał bodaj konkurentów. Doszedł do mistrzostwa w linii i w oszczędności rysunku” (Scribens). Prace S. mają dziś także wartość dokumentu hist. (wykorzystuje się je w okazjonalnych pokazach, np. „Posłanki i senatorki II RP”, gmach gł. Sejmu, 5-12 XI 2014; „Józef Piłsudski w karykaturze”, Muz. Historii Kielc, wystawa planszowa, 3-28 VIII 2015; „II Rzeczpospolita w karykaturze”, Muz. Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, maj 2016).

Zapewne na marginesie gł. nurtu twórczości S. zajmował się projektowaniem plakatów – znane są jego autorstwa: *Lwowski park zabawowy*, ok. 1912 (lub ok. 1918?), i *Homunculus tygodnik satyryczno-humorystyczny i literacko-artystyczny Warszawa*, ok. 1919 (oba sygn., litogr. barwna, egzemplarze w Muz. Etnografii i Przemysłu Artyst. we Lwowie).

Oprócz wyż. wym.: MNK – *W parku - satyra*, *Nieudana schadzka - satyra*, oba tusz karton, sygn., 1902, *Napad - scena satyryczna*, tusz,

sygn., *Szczęście rodzinne* (3 prace), tusz karton, sygn., *Bieda*, tusz, sygn., 1902; Muz. Karykatury im. Eryka Lipińskiego w Warszawie – *W Senacie*, rys., sygn., 1935, *Stanisław Krzyżowski, Paweł Kopocz i dr Władysław Tempka (posłowie chadecy na Sejm) oraz Bobiński i Tabaczyński (redaktorzy „Polonii”)*, rys., sygn., 1931.

Ponadto w 2015 na aukcji w Krakowie – karykatury posłów i senatorów, tusz (do albumu *Klub parlamentarny Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego*, W. 1926); w t.r na aukcji w Warszawie – 29 rys., tusz karton, wszystkie sygn. (do albumu *Z karykatur sejmowych*); w 2017 na aukcji w Sopocie – *Rys. satyryczny*, tusz, sygn., l. 30. XX w.; w serwisie Allegro w 2019 – karykatury 5 mężczyzn (w tym autora?) na jednym arkuszu, rys. piórem, napis „Gdybym był młodszy dziewczyno...”, sygn. i dat.: „Lublin 16/9 1918 Zygm. Skwirczyński”.

Il. encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego, W. [1927], t. 2, s.v. *Karykatura*; t. 5 (fakty z życia S. włączone do biogramu: Skwirczyński Zdzisław). – *Wielka il. encyklopedia powsz. wyd. Gutenberga*, [Kr. 1929-32], t. 16 (błędnie jako Zdzisław), t. 20, s.v. *Karykatura*. – *Pol. bibliografia sztuki 1901-1944*, t. 2, Wr. 1979. – *Słownik artystów pol.*, t. 4, Wr. 1986, s. 412, s.v. Kwieczyński G. (błędnie odczytane nazwisko S.).

Kronika. ... Portret kredowy, Gaz. nar., 1893 nr 256 (9 XI), s. 2. – *Kronika*, Prz. (Lw.), 1894 nr 28, s. 2 (jako Skwierczyński). – *Wiadomości lit. i artyst.* „*Lwów w szkicu*”, Dz. pol., 1895 nr 293 (22 X), s. 3 (jako Skwierczyński). – *Literatura i sztuka. Lwów w szkicach*, Prz. (Lw.), 1895 nr 243, s. 2. – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, IV, 1900, Lw. 1900, s. 144. – *Kronika.... Znad Prutu*, Dz. pol., 1902 nr 291 (25 VI), s. 2. – Chołodecki Białynia J., *Księga pamiątkowa półwiekowego jubileuszu Gimnazjum im. Franciszka Józefa I we Lwowie*, Lw. 1909, s. 348. – Byk E., *Wystawa „sezonowa” w Zachęcie*, Wiek Nowy, 1920 nr 5742 (16 VII), s. 4. – *Zemsta za skarykaturowania państwa Paderewskich*, Goniec krak., 1920 nr 4 (4 I), s. 6. – Jellenta C., *Listy apolityczne z Warszawy. Dwie poli-katury*, Gaz. lw., 1930 nr 188 (17 VIII), s. 3-4. – R., *Mistrz*, Naprzód, 1938 nr 62 (3 III), s. 2 (toż: Robotnik, 1938 nr 61 z 2 III, s. 2; Gaz. Robotnicza, 1938 nr 53 z 2 III, s. 2). – Scribens, *Ten, co rysował*, Nowa Rzeczpospolita, 1938 nr 190 (27 IX), s. 6. – *Śp. Zygmunt Skwirczyński*, Kur. pol., 1938 nr 55 (25 II), s. 2 (toż: Goniec warsz., 1938 nr 56 z 25 II, s. 2). – *Zgon wybitnego karykaturzysty*, Dz. Bydgoski, 1938 nr 53 (6 III), s. 8. – *Zgon znanego art.-malarza*, Nowy

dz., 1938 nr 56 (25 II), s. 19. – *Zgon znanego karykaturzysty*, Nowy kur., 1938 nr 46 (26 II), s. 2. – *Zgon Zygmunta Skwirczyńskiego*, Naprzód, 1938 nr 56 (25 II), s. 2 i nr 57 (26 II), s. 2 (toż: Robotnik, 1938 nr 56 z 25 II, s. 2; Gaz. Robotnicza, 1938 nr 49 z 25 II, s. 2). – *Zygmunt Skwirczyński*, Spraw. TZSP za 1938, s. 13. – Werner J., *Pół wieku prasy w Sejmie*, Zeszyty Prasoznawcze, 1973 nr 4, s. 80. – Кедрин І. [Kedryn I.], *Життя - події - люди. Спомини і коментарі. Life - events - people. Memoirs and commentary*, Нью Йорк / New York 1976, s. 125 (w indeksie jako Скварчинський). – Górska H., Lipiński E., *Z dziejów karykatury pol.*, W. 1977. – Zakrzewski A., *Prosto z Wiejskiej. Sejm i Senat II Rzeczypospolitej w karykaturze i satyrze*, Wr. 1990. – Garlicki A., Kochanowski J., *Józef Piłsudski w karykaturze*, W. 1991, s. 206. – Grońska M., *Grafika w książce, tece i albumie. Pol. wydawnictwa artyst. i bibliofilskie z l. 1899-1945*, Wr. 1994. – Bańdo A., *Kur. Lit.-Naukowy: dodatek do „Il. Kur. Codz”*, [w:] *Kraków - Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 4, red. Jarowiecki J., Kr. 1999, s. 303. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Мистецькі зв'язки Львова та Чернівців у ХІХ – на початку ХХ ст.*, [w:] *Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби*, Чернівці 2003, s. 117. – Sikorski T., *Karykatura polityczna jako źródło badań nad historią Drugiej Rzeczypospolitej. Postulaty badawcze*, Historia i Polityka, 2009 nr 1, s. 64. – Maj E., *Humor polityczny w prasie Nar. Demokracji: przypadek satyrycznego tygodnika „Szopka” 1922-1925*, Rocz. Historii Prasy pol., XXII, 2019 z. 4, s. 98 (błędnie jako Zdzisław Skwirczyński i z jego datą ur.). – Gruszczyk M., *Między działalnością społeczną a wielką polityką. Maria Moczydłowska (1886-1969), najmłodsza posłanka Sejmu Ustawodawczego II RP*, Studia Politicae Universitatis Silesiensis, t. 25, Katowice 2019, s. 27.

Wystawa lw. książki pol. ... Kat. wystawy plakatów lw., Lw. 1928, poz. 587 (pomyłkowo jako Kwieczyński G.). – *Kat. wystawy Legiony w sztuce*, TPSP, Lw. 1934, s. 32. – *Żydzi - polscy*, MNK, Kr. 1989 (błędnie jako Zdzisław). – *Kat. portretów zbiorowych osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 8, W. 1997. – *Kresy Wschodnie d. Rzeczypospolitej. Kat. pocztówek*, oprac. Calikowska M. i in., BN, W. 2001. – *Dziedzictwo kultury nar. w konserwacji*, oprac. Wilczyńska M., red. Szroeder-Dowjat K., Zamek Królewski w Warszawie, W. 2009. – Szablowska A.A., Seńkiw M., *Plakat pol. ze zb. Muz. Etnografii i Przemysłu Artyst. Instytutu Narodoznawstwa Nar. Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie*, W. 2009. – *Czasy wojen i pokoju. Karykatura pol. 1914-1939*, Muz. Karykatury im. Eryka Lipińskiego, W. 2004. – *Czas zatrzymany w pocztówce... 1 Aukcja*

dawnych pocztówek, 6 XI 2010, Oficyna Wydawnicza M-C, Bielsko-Biała [2010]. – *112 Aukcja antykwaryczna. Książki - fotomontaż - plakaty. 14 II 2015*, Antykwariat Rara Avis, Kr. [2015]. – *215. Aukcja dzieł sztuki i antyków*, 18 III 2015, DA Rempex, W. 2015. – *Aukcja prac na papierze*, 21 I 2017, Sopocki DA, [Sopot 2017].

Czas, 1892 nr 218 (23 IX), s. 2. – Dz. pol., 1894 nr 151 (2 VI), s. 3; 1896 nr 287 (15 X), s. 3; 1897 nr 68 (9 III), s. 3; 1899 nr 111 (22 IV), s. 1, nr 255 (14 IX), s. 4 i nr 310 (8 XI), s. 4 (inserat z reklamą kal. Śmigusa); 1900 nr 336 (4 XII), s. 2; 1901 nr 2 (2 I), s. 1, nr 64 (5 III), s. 2, nr 269 (18 VII), s. 2, nr 320 (17 VIII), s. 2, nr 330 (23 VIII), s. 2, nr 350 (4 IX), s. 2, nr 422 (16 X), s. 2, nr 461 (8 XI), s. 2, nr 479 (19 XI), s. 2, nr 527 (17 XII), s. 2; 1902 nr 8 (5 I), s. 2, nr 20 (14 I), s. 3 (inserat z reklamą kal. Śmigusa), nr 132 (20 III), s. 3, nr 151 (2 IV), s. 2; 1903 nr 13 (9 I), s. 2, nr 66 (10 II), s. 2, nr 159 (5 IV), s. 2, nr 209 (6 V), s. 3, nr 328 (17 VII), s. 2, nr 356 (2 VIII), s. 2, nr 378 (15 VIII), s. 2; 1906 nr 57, s. 2. – Gaz. lw., 1895 nr 244 (23 X), s. 4; 1897 nr 54 (9 III), s. 3; 1898 nr 198 (1 IX), s. 4; 1899 nr 90 (21 IV), s. 2; 1903 nr 228 (7 X), s. 4; 1911 nr 66 (22 III), s. 3; 1920 nr 139 (22 VI), s. 5. – Gaz. nar., 1897 nr 68 (9 III), s. 3, nr 70 (11 III), s. 2. – Słowo pol., 1897 nr 54 (7 III), s. 3; 1898 nr 210 (3 IX), s. 3 (wyd. poranne; jako Skwirczyński); 1922 nr 228 (7 X), s. 3. – Słowo, 1899 nr 118 (25 V), s. 2. – Kraj, 1900 nr 20, s. 20. – Gaz. Kołomyjska, 1903 nr 46 (28 XI), s. 3. – Nowa Reforma, 1903 nr 259 (12 XI), s. 3. – Gaz. pol. (Czerniowce), 1904 nr 5 (17 I), s. 2, nr 11 (7 II), s. 2; 1905 nr 11 (5 II), s. 2 (jako Skwirczyński). – Kur. lw., 1906 nr 166 (22 VI), s. 7. – Kur. Stanisławowski, 1912 nr 1409 (8 IX), s. 2. – Exlibris, 1920 z. III, s. 94 (z repr. rys. S.). – Ojczyzna, 1921 nr 12, s. 8. – Gaz. Robotnicza, 1922 nr 275 (2 XII), s. 1. – Gwiazdka Cieszyńska, 1922 nr 51, s. 2. – Robotnik, 1922 nr 31 (20 II), s. 3. – Iskra, 1923 nr 57, s. 3. – Nowy dz., 1931 nr 332 (11 XII), s. 2. – ABC, 1938 nr 61A (26 II), s. 5 (nekrolog). – Kur. pol., 1938 nr 176 (29 VI), s. 1 (przedruk Nowy dz., 1938 nr 179 z 1 VII, s. 8). – Gaz. lw. Dz. dla Dystryktu Galicyjskiego, 1943 nr 184 (8 VIII), s. 3 (S.P. [Podhorska-Okółów S.]).

Arch. Urzędu Stanu Cywilnego Warszawa Śródmieście, par. Św. Aleksandra, Liber mortuorum, 1938, poz. 117 (akt zgonu S., skan: <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=1&zs=0162d&sy=1938a&kt=2&plik=112-117.jpg#zoom=1&x=2344&y=1843> (dostęp 15.03.2022)). – BN, Arch. Michała Brensztejna, rkps IV 10662: Brensztejn M., *Karty do gry Hazard*, k. 61. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Piotra Nowaka z MNK (6 VII 2021, z wykazem prac S. przygotowanym przez Magdę Czubińską) i list Katarzyny Winiarskiej z MN

Ziemi Przemyskiej (2 IX 2021); wypisy z serwisu internetowego Geneteka. Genealodzy.pl: dot. aktu zgonu S. (Warszawa, par. św. Aleksandra, 1938 poz. 117, jako Skwierczyński) oraz dot. ojca S. (woj. podkarpackie: Arch. par. Książnice, akt ur. Kazimierza Karola Skwierczyńskiego w Woli Mieleckiej, 1832 poz. 2); ponadto wypisy z Dz. pol., 1896 nr 350 (17 XII), s. 2, nr 353 (20 XII), s. 2 oraz Gaz. lw, 1896 nr 290 z 18 XII, s. 4 (nekrologi ojca S.); lista rys. S. w czas. *Wiek Nowy*. – Zbiory NAC, sygnatura 1-k-5202: *Z. Skwierczyński podczas pracy*, 1931 (fot.). – Österreichisches Staatsarchiv, Wien, sygnatura AT-OeStA/KA FA AOK KPQ Akten 39: Kunstgruppe, KPQ-Mitglieder (Ansuchen um Aufnahme, diverse Personalunterlagen), Namen S, 1918 (Faszikel), <https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=90858> (dostęp 12.11.2022).

K.A. Kesling
J. Biriulow
uzup. U. Makowska

Skwirski, autor portretu komendanta Józefa Piłsudskiego, akw., pokazanego na wystawie w Bydgoszczy trwającej od grudnia 1935 do stycznia 1936; praca stanowiła wówczas wł. majora Kazimierza Południowskiego, działacza (później także prezesa) Rady Artyst.-Kulturalnej Bydgoszczy. Recenzent wystawy odniósł się krytycznie do prezentowanego portretu, radząc autorowi, „by obraz ten lepiej opracował”.

Dzień Bydgoski, 1935 nr 300 (28/29 XII), s. 9 (Faczyński M.). – *Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu w hołdzie. Wystawa urządzona staraniem Pol. Białego Krzyża w Bydgoszczy*, Muz. Miejskie, Bydgoszcz [1935], s. 13.

U.M.

Śladecki Franciszek patrz **Śmiadecki Franciszek**.

Ślaski (Śląski, Ślaski, Szlaski) **St[anisław]**, drzeworytnik reprodukcyjny. Pracował w założonej w 1871 spółdzielni Drzeworytnia Warsz. Z 1875 pochodzi jego najwcześniejsza znana praca *Sala posiedzeń w gmachu Tow. Kredytowego Ziemińskiego*, sygn. „S. ŚLASKI DRZEŹ WAR.”, zamieszczona w wyd. w Warszawie *Jana Jaworskiego kal. ilustrowanym na r. ... 1876* (dział

Przeglądy, s. 1). Rok później S. wyk. *Widok kościoła i klasztoru jasnogórskiego* wg rys. Władysława Dmochowskiego do dzieła Bronisława Grabowskiego *Widoki Częstochowy i Jasnej Góry ...* (W. 1876, tablica 2).

Był jednym z ilustratorów prestiżowego albumu autorstwa Hipolita Skimborowicza i Wojciecha Gersona *Willanów. Album. Zbiór widoków i pamiątek oraz kopie obrazów z Galerii Wilanowskiej ...*, W. 1877. Wykonał tam co najmniej 16 drzew. dokumentujących dzieła z galerii wilanowskiej wg rysunkowych kopii dostarczonych przez: Józefa Buchbindera, Gersona, Jana Konopackiego, Miłosza Kotarbińskiego, Stanisława Masłowskiego, Jana Felicjana Owidzkiego, Ksawerego Pillatiego, Antoniego Piotrowskiego, Kazimierza Waroczewskiego i Stanisława Witkiewicza. Wśród drzew. S. przeważają portrety, m.in.: *Portret konny króla Jana III* (jako jedyny drzew. wyk. przez S. bezpośrednio z oryginału uchodzącego mylnie za obraz Jerzego Eleutera Siemiginowskiego) nieznanego malarza dworskiego, Ludwika XIV wzorowany na obrazie Hyacinthe’a Rigauda (rys. Buchbinder), Karola Śmiałego wg Hansa Holbeina (rys. Waroczewski), Augusta III na podstawie miniaturowej podobizny na porcelanie (rys. Gerson) czy Stanisława Kostki Potockiego wg Jacques-Louisa Davida (rys. Konopacki). Oprócz portretów S. wyk. w albumie: *Widok Drezna* wg Bernarda Bellotta (rys. Owidzki) oraz podług tego samego malarza *Widok pałacu wilanowskiego* (rys. Kotarbiński), scenę rodzajową wg Davida Teniersa i *Widok morski* wg Aerta van der Neera (rys. Waroczewski), *Szpалery z gabinetu królewskiego* (rys. Witkiewicz), *Znalezienie Mojżesza* wg Nicolas Poussina (rys. Masłowski), *NPM z Dzieciątkiem, Św. Hieronim i Katarzyna* (rys. Buchbinder).

W l. 1879-80 współpracował z Zakładem Artyst.-Drzeworytniczym Bronisława Puca, wykonując ilustracje do *Biesiady lit.: Czerwiec* (całostronicowa kompozycja złożona z kilku scenek wg Arkadiusza Mucharskiego, 1879 nr 183, s. 9), *Po kołędzie* wg Wojciecha Grabowskiego (1879 nr 207, s. 393) i do Tyg.il.: *Wystawa rolniczo-przemysłowa w Szawłach*, wg rys. Bronisława Podbielskiego (1879 nr 201, s. 288) oraz *In illo tempore*, całostronicowy drzew. wg obrazu i rys. Romana Szwoynickiego (1880 nr 231, s. 345), *Dla milego grosza* wg rys. Michała Elwira Andriollego (1880 nr 210, s. 9), *Kataryniarz* wg obrazu Antoniego Kozakiewicza (1880 nr 221, s. 184).

Skimborowicz H., Gerson W., *Willanów. Album widoków i pamiątek ...*, W. 1877, s. 26, il. na s. 14, 31, 33, 51, 55, 57, 61, 71, 105, 117, 148, 166, 171, tablice po s. 22, 34, 158 (w podpisach jako Slaski, Szlaski i Ślaski). – Opalek M., *Drzew. w czasopismach pol. XIX stulecia*, Wr. 1949, s. 63. – Banach A., *Pol. książka il. 1800-1900*, Kr. 1959. – Socha G., *Andriolli i rozwój drzew. w Polsce*, Wr. 1988, s. 96.

MNW, Zb. Ikonograficzne i Fotograficzne: fot. odbitki 7 drzew. S. – Informacje na stronie *Antykwariat Poliart. Grafika*, <https://sklep.antykwariat.biz/category/?searchstringkat=Slaski&filter=0&overrideall=1> (dostęp 19.01.23).

A. Bernatowicz

de Slavy Hanna, z domu Morgonowska, ur. Bródek (k. Zamościa?), artystka w dziedzinie sztuki dekoracyjnej. Prawdopodobnie była samoukiem. W l. 20 XX w. pracowała w Paryżu, a przed przyjazdem projektowała podobno scenografię w teatrach wiedeńskich. W 1923 w Galerie Jean Charpentier odbyła się jej wystawa, na której pokazała oryginalne obrazy tworzone z kawałków kolorowych tkanin, a także suknie, chusty i kapelusze wyk. w tej samej technice. Jej „mozaiki z jedwabiu” (portret i martwą naturę) zaprezentowano w 1924 na Salonie Niezależnych w dziale pol., obok innych prac jej autorstwa (abazur, żyrandole, lustra i „toaletka z lustrem typu *psyche* w drewnianej ramie, o wspaniałym subtelnym rysunku z motywem kwiatowym układającym się w sugestywny wzór”). W tym okresie mieszkała w słynnym Hotelu Istria na na Montparnasse (29 Rue Campagne Première). Edward Woroniecki pisał, że współpracowała jako projektantka ubiorów z domem mody Paula Poireta. Bardzo wysoko ocenił jej obrazy-aplikacje odznaczające się „soczystą mocą barwy i męskim syntetycznym ujęciem kompozycji”.

Woroniecki E., *L'art polonais à Paris ... L'Exposition des tableaux et application en étoffe de Mme Hanna de Slavy (née Morgonowska) chez Charpentier*, La Pologne Politique ..., 1923 nr 13, s. 48-49. – *Cat. de la 35e exposition au Grand Palais des Champs-Élysées du 9 février au 12 mars 1924*, Société des artistes indépendants, Paris 1924. – *La Liberté*, 1924 nr z 9 II. – *La Pologne politique...*, 1924 nr 6, s. 150 (Woroniecki E.). – *Le Journal*, 1924 nr z 10 II, s. 2. – Tyg. il., 1925 nr 20, s. 393 (Woroniecki E.). – Wierzbicka A., *Świadection obecności. Pol.*

życie art. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. II: lata 1922-1929, W. 2015.

A. Lipczik

Slawicz Tomasz (Gracjan Adam Tomasz), rysownik, litograf, publicysta, ur. 18 XII 1824 Warszawa, zm. 31 XII 1855 tamże (w domu przy ul. Przejazd nr hipoteczny 645/6), pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn Jakuba (Jana wg metryki zgonu S., zapewne pomyłkowo), byłego majora wojska pol., i Scholastyki z Charczewskich, mieszkających w Warszawie przy ulicy Solec nr hipoteczny 2934. S. pracował w Litografii Banku Pol.; był prawdopodobnie uczniem jej dyrektora Seweryna Oleszczyńskiego, który w 1844 wykonał portret S., z podpisem „Tomasz Slawicz / Cynkograf Magistratu Miasta Warszawy” i z dedykacją dla Klemensa Chawłowskiego, litogr., 1844. Jedyne sygn. dzieło S. to *Portret Elżbiety Drużbackiej*, cynkografia, il. do artykułu poświęconego poetce w czas. dla dzieci *Zorza*, 1843 t. 2, przed s. 1 (osobne odbitki w MNW, BJ); portret był wzorowany na anonimowej litogr. umieszczonej na frontispisie I tomu *Poezji Elżbiety Drużbackiej*, wyd. Bobrowicz J.N., Lipsk 1837.

W 1851 S. mieszkał przy ul. Leszno nr hipoteczny 732. Od 1853 wydawał czas. *Rozmaitości Obrazkowo-Opisowe dla Dzieci* (wyd. Jana Glücksburga w Warszawie), do którego litografował własne rys. i pisał teksty. W Dz. warsz. publikował artykuły o sztuce; „były to – pisano tamże we wspomnieniu pośmiertnym – po większej części rozbiory utworów artystów naszych, a cechowała je trafność sądu, bezstronność i rzeczywisty instynkt piękna”. Teksty te podpisywał znakiem kropki w kółku. Zmarł prawdopodobnie na gruźlicę. Część rękopisów S. znajduje się w MNW.

Skorowidz mieszkańców Warszawy z przedmieściami na r. 1854, s. 300. – *Gaz. warsz.*, 1856 nr 7 (9 I), s. 2. – *Kur. warsz.*, 1856 nr 344 (31 XII), s. 3. – *Tomasz Gracjan Slawicz*, Dz. warsz., 1856 nr 2 (2 I), s. 1. – *Dz. warsz.*, 1856 nr 19 (21 I), s. 2. – *Litografia Banku Pol.*, *Gaz. warsz.*, 1863 nr 99, s. 1. – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*, t. 4, Kr. 1878, s. 274. – *Grafika*, 1931 z. 3. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 4, W. 1994 (dot. portretu S. wyk. przez Oleszczyńskiego). – Kamolowa D. (współpraca Sieniatcka T.), *Zb. rękopisów*

w bibliotekach i muzeach w Polsce, wyd. 3, W. 2014. – Kolasa W.M., Woźniakowski K., Rogoż M., *Prasa dla dzieci i młodzieży 1824-1918. Dzieje wydawnicze*, t. 1, Kr. 2018 (rec.: Łopaczek J., Biblioteka, 2019 nr 23, s. 381).

AP Warszawa, zespół 0160/0: Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Nawiedzenia NMP w Warszawie, 1856. Zgony, poz. 1; zespół 72/188/0: Akta stanu cywilnego gminy warsz. VI cyrkulu, 1824, poz. 520. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Kamilli Pijanowskiej, MNW, 22 XI 2021.

M. Jarzewicz
U. Makowska

Sledziewski (Śledziewski) **Bartłomiej**, stolarz, skrzyniarz (*arcularius*), ur. ok. 1602 na Mazowszu, zm. 14 V 1653 Pułtusk. 24 V 1626 wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie. W l. 1638-39 pełnił funkcję socjusza misjonarza dworskiego u wojewody nowogrodzkiego. Wzmiankowany jest jako rzeźbiarz pracujący w 1628 w kośc. Św. Ignacego w Wilnie (Morelowski). Wydaje się jednak, iż wykonywał tam przede wszystkim prace stolarskie (w l. 1628-31); realizował je także w domu nowicjatu w Wilnie (do 1631), w gospodarstwie w Połocku (1631-33), w kośc. Św. Kazimierza w Wilnie (ok. 1636) oraz w Pułtusku (w l. 1641-53).

Morelowski M., *Znaczenie baroku wil. XVIII stulecia*, Wilno 1940, s. 47, XXXIV. – Poplatek J., Paszenda J., *Słownik jezuitów artystów*, Kr. 1972. – *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. Grzebień L., Kr. 1996. – KZSP, t. 10, z. 20, 1999. – Grzebień L., *Podstawowa bibliografia do dziejów Tow. Jezusowego w Polsce*, t. 1, Kr. 2009.

I. Kopania

Śleminiński (Śleminiński) **Antoni**, rzeźbiarz, zm. 3 III 1881 (w wieku 51 l.) Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Uczył się w Gimnazjum Realnym w Warszawie, a potem, w l. 1854-55, studiował w warsz. SSP u Konstantego Hegla. Razem z innymi uczniami Hegla brał udział w dekorowaniu posagami attyki domu Józefa Grodzickiego przy ul. Krak. Przedmieście 7 w Warszawie; był autorem figur *Crispina* i *Augusta* (obie 1854), wyk. wg wzorów antycznych (wszystkie posągi z attyki zniszczone w 1944). Dziełem S. jest także kamienna figura Matki Bożej Niepokalanej ustawiona 1 VIII 1859 w par-

ku przykościelnym w Ładzie i być może podobna rzeźba umieszczona t.r. przed kośc. kapucynów w Łomży (w 1966 przeniesiona do klasztorного ogrodu).

W XX w. jego nazwisko zapisywano: Śleminiński.

Kur. war., 1852 nr 130 (16 V), s. 674; 1881 nr 50 (4 III), s. 5 (nekrolog). – B.P. [Podczaszyński B.], *Pomniki i rzeźby nowożytne*, Pam. Sztuk Pięknych, I, 1850-54 cz. 3, s. 181. – Kołaczkowski, *Wiadomości*, s. 652. – Jakimowicz I., Ryszkiewicz A., *SSP w Warszawie*, Rocz. warsz., 1963, s. 110. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 3, Wr. 1986. – Dziuba M., *Kapucyni w Ładzie nad Wartą (1850-1864)*, [w:] *Pol. Prowincja Kapucynów*, cz. 1: *Pol. Prowincja Kapucynów w XIX w.*, red. Kłoczowski J., Kr. 1987, s. 253. – Jaroszewski T.S., *Kamienica przy Krakowskim Przedmieściu 7*, W. 1993, s. 10. – Melbechowska-Luty A., Szubert P., *Posągi i ludzie*, t. 1, cz. 1, 2, W. 1993. – Kwiatkowska M.I., *Rzeźbiarze warsz. XIX w.*, W. 1995. – Zieliński J., *Atlas dawnej architektury ulic i placów Warszawy*, t. 7: *Krakowskie Przedmieście*, W. 2001. – Kowalski H., *Antyczne tradycje w dekoracji rzeźbiarskiej gmachów UW przy Krakowskim Przedmieściu*, W. 2008. – Nowiński J., *Ołtarz Matki Bożej Częstochowskiej i powstańcza mogiła - dwie pamiątki patriotyczne w d. opactwie w Ładzie nad Wartą*, *Seminarie*, XXVI, 2009, s. 327. – Kowalski H., *Dom Grodzickiego przy Trakcie Królewskim. Wystrój rzeźbiarski*, Rocz. warsz., 2009/12, s. 240-241. – Nowiński J., *Jak figura w przykościelnym parku w Ładzie powstańczą mogiłą się stała*, [w:] *Sztuka cmentarzy XIX i XX w.*, red. Czyż A.S., Gutowski B., W. 2010, s. 157. – Konstantynów D., *Sztuka i artyści w Warszawie połowy XIX w.*, BHS, LXXIV, 2012 nr 2, s. 260.

Arch. Diecezjalne Włocławek, *Historia Conventus Landensis Patrum Capucinatorum Tomus Primus*, rkps, s. 173.

P. Kluz

Sleñdziński (Slendziński, Słędziński, Śleñdziński, Śleñdziński, Ślędziński) **Aleksander Józef**, malarz, rysownik, ur. 13 III 1803 Wilno, zm. 18 VIII 1878 tamże; pochowany na tamtejszym cmentarzu Bernardyńskim (w grobowcu, który ufundował rodzicom w 1833). Pochodził z nobilitowanej (w 1811) zamożnej rodziny kupieckiej; syn Marcina, kupca, ławnika i burmistrza Wilna, właściciela trzech wil. kamienic i majątku w Koczanach (k. Wilna?), oraz Katarzyny

z Wojciechowiczów (Wojciechowiczów); miał ósmoro rodzeństwa. Poślubił Karolinę z Korgowdów, z którą miał synów: Wincentego Leopolda, malarza (zob.), Aleksandra Jana (1848-81), botanika, i Stanisława, inżyniera, oraz córki: Wiktorię Felicję (ur. 1835), Katarzynę Izabelę (ur. 1841, zm. przed 1865), Johannę Ludgardę (1844, zm. przed 1899), Antoninę (1855, zm. po 1872) i Marię (1858-59). Jego wnukiem był Ludomir Sleńdziński, malarz, rzeźbiarz i pedagog (1889-1980), a prawnuczką, córką tegoż, Julitta Anna Sleńdzińska-Zakrzewska (1927-92), klawesynistka i malarka, fundatorka otwartej w 1992 Galerii im. Sleńdzińskich w Białymstoku, do której przekazała artyst. spuściznę rodu, pamiątki i archiwalia (trafiła tam także część obiektów zapisana pierwotnie Zgromadzeniu Sióstr Misjonarek Św. Rodziny w Białymstoku).

W l. 1819-31 S. studiował na wydz. Sztuk Pięknych Uniw. Wil. – malarstwo i rys. pod kierunkiem Jana Rustema (uważany za „jednego z najzdolniejszych [jego] uczniów”, Biesiada lit., 1881) oraz rzeźbę u Kazimierza Jelskiego; uczęszczał także na zajęcia z architektury i historii. Po 1831, być może trudniąc się nauczaniem rysunków, przebywał w różnych miejscowościach na Żmudzi i Wileńszczyźnie, m.in. w Skrebinach k. Wilkomierza, gdzie 1 I 1837 urodził się jego syn Wincenty Leopold. Od 1842 mieszkał u Benedykta Tyszkiewicza w Czerwonym Dworze k. Kowna, gdzie uczył rysunku jego córki i kuzynkę (bratanicę lub siostrzenicę) oraz opiekował się pałacową galerią sztuki; tam też zaprzyjaźnił się z wspieranym przez hrabiego malarzem Albertem Żamettem. Prawdopodobnie wtedy powstał rys. ol. *Karykatura starszego mężczyzny*, oznaczona zapiskiem: „Ślendiriński malarz nadworny Bened[ykta] Tyszkiewicza wielkich zdolności ale zaniechał sztukę, oddając się Gospodarstwu rolniczemu” (BN). Adam Szemesz wspominał w 1844, iż S. „dawno już się ukrył w zaciszu wiejskim”. Wiadomo, że mieszkał wraz z rodziną – zapewne czasowo – w majątkach rodzinnych Bojaryszki nad Niewiażą (tam 7 V 1848 urodził się jego syn Aleksander) i Borciany k. Kowna. Być może powrócił do Czerwonego Dworu, gdyż do tamtejszego kość. w l. 1851-55 namalował stacje drogi krzyżowej i kilka niezidentyfikowanych obrazów ołtarzowych (zaginione). Z sygnatur jego datowanych prac wynika, iż w l. 1860, 1869 i 1876 mieszkał w Wilnie. W l. 70. XIX w. podobno

przebywał na Kowieńszczyźnie. Był pierwszym nauczycielem malarstwa swego syna, Wincentego Leopolda. Utrzymywał kontakty z mieszkającymi w Wilnie twórcami: w 1824 w domu rodziców S. zatrzymał się uwolniony z więzienia Adam Mickiewicz; sam malarz przyjaźnił się z Józefem Ignacym Kraszewskim, Władysławem Syrokomlą i Stanisławem Moniuszką, którego córkę Elżbietę (później Moniuszko-Nawroczyńska, malarka i drzeworytniczka) uczył rysunku. Biegle grając na czekanie (flet węgierski), należał do muzykującego amatorsko sekstetu.

Przez całe życie S. uprawiał malarstwo portretowe, tworząc najczęściej wizerunki ujęte w popiersiu, na neutralnym tle, o poprawnym modelunku i światłocieniu, zbliżone stylistycznie do dzieł Jana Rustema; często portretował członków swej rodziny. Znane są podobizny następujących osób: Katarzyna z Wojciechowiczów Sleńdzińska, matka artysty, ol., 1829, fot. w Galerii im. Sleńdzińskich Białystok; Jędrzej Śniadecki, ol., 1843, LMS; nieznaną z imienia proboszcz kość. w Czerwonym Dworze i budowniczy tamtejszego kość. Wawrzyniec Cezary Aniechini, oba wizerunki z pocz. l. 40. XIX w., d. w tymże kość., zaginione; Zofia ze Sleńdzińskich Frąckiewiczowa, siostra malarza, ol. deska, sygn., 1845, fot. w Galerii im. Sleńdzińskich Białystok; Józef Frąckiewicz, zapewne szwagier artysty, ol. płyta pilśniowa, sygn.: „MALOWAŁ ALEKSANDER SLEŃDZIŃSKI, 1845 ROK, KOCZANY POD SZATAMI POWIAT WILKOMIRSKI”, Galeria im. Sleńdzińskich Białystok; Karolina z Korgowdów Sleńdzińska, żona malarza, ol., sygn., 1849, tamże; Kazimierz Brodziński, rys. znany z repr. w stalorycie Alfreda Krausseggo, egzemplarz w BN; Hieronim Przeciszewski, d. w majątku Cytowiany k. Szawli, oraz *Autoportret w czarnym surducie*, ol. karton, ok. 1849, Galeria im. Sleńdzińskich Białystok.

Malował także, zwłaszcza we wczesnym okresie, kompozycje o tematach religijnych, w tym *Matka Boska z Dzieciątkiem* (w części górnej ołtarza gł. w kość. Św. Teresy w Wilnie) i *Św. Cecylia* (obraz zamówiony przez Stanisława Moniuszkę do kość. Dominikanów w Wilnie, zaginiony). Już w l. 40. XIX w. malował i rysował naturalistyczne sceny rodzajowe z życia wsi, typy chłopów i mieszczan; Adam Szemesz pisał o nim: „wierny naśladowca Téniersa, malarz scen ulicznych i karczemnych, byłby on więcej wzbudził współczucia u publiczności,

gdyby swemu talentowi chciał nadać bardziej oryginalny kierunek, gdyby chciał szukać wzorów koło siebie, a nie poprzestawał tylko na odwzorowywaniu przypomnień flamandzkich obrazów". W 1858 został określony przez Jerzego Laskarysa jako „znany malarz rodzajowy”. W 1861 jego obraz *Żebrek czytający Ewangelię* był w zb. Syrokomli w Borejkowszczyźnie; poeta skomentował twórczość S.: „Szykowność i łatwość w kompozycji, poprawność w rysunku i śmiałość pędzla, są to cechy obrazów zasłużonego S., których treścią są po większej części sceny miejscowe i ludowe”. Spośród karykatur S. jedna (oprócz wyż. wspomnianej) była w 1865 w zb. J.I. Kraszewskiego. Artysta uważany jest za „nosiciela tradycji szkoły wileńskiej” (Tadeusz Dobrowolski).

Poza wyż. wym.: Galeria im. Śleńdzińskich Białystok – *W karczmie*, rys. ol., tusz, akw.; BN – *Pięć kopii z rzeźb starożytnych, popiersia: Druzusa, Karakalli, Luciusa Publius Septimiusa Gety, Marka Aureliusza, Oktawiana Augusta*, wszystkie rys. tuszem, pędzlem i piórkiem, jeden sygn. i dat. 1864; Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Dział Rękopisów, Wilno – *Portret starej kobiety w okularach, Portret mężczyzny z brodą* (oba rys. ol. na kartach ze szkicownika z l. 1856-67), *Tańce wieśniaków* (inaczej *Wiejska zabawa taneczna*), *Grupa wieśniaków w karczmie* oraz 2 *Sceny rodzajowe*, wszystkie rys. ol.; LMS – *Pielgrzym*, ol., 1854, *Studium portretowe kobiety w chustce na głowie*, ol. tektura, sygn.: „Wilno 1860 r. / A. Śleńdziński.”, *Studium portretowe mężczyzny z brodą*, ol., sygn.: „Wilno 1869 r., m. A. Śleńdziński”, 1869, *Żebrek* (przy posiłku), ol. karton, sygn.: „Wilno 1876 r. A. Śleńdziński”, *Żebrek na cmentarzu* (inaczej *Żebrek u krzyża*), ol. deska, sygn., 1870, *Żebrek*, ol. karton, *Rabin czytający gazetę*, akw.; Litewskie MN, Wilno – *Portret mężczyzny*, akw., oznaczona: „Rossi” (praca autorstwa S. przekazana z d. Muz. Białorusinów w Wilnie).

ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Bénézit, t. 9. – Busse. – PSB, t. 38, 1998 (Janonienė R.). – *Sztuka. Malarze, rzeźbiarze, graficy, fotograficy*, oprac. Jackie-wicz M., Bydgoszcz 2005 (*Encyklopedia Ziemi Wil.*, t. 3). – *Wil. słownik biogr.*, red. Dubowik H., Malinowski L.J., wyd. 2, Bydgoszcz 2008 (*Encyklopedia Ziemi Wil.*, t. 1). – *Lietuvos Dailininkų Žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J. Vilnius 2012 (jako: Slendzinskis, Śleńdziński, Ślędziński, Śleń-

dziński, Śleńdziński; Gasiūnas V.), z wykazem litewskiej literatury i źródeł w archiwach Wilna i Mińska.

Szemesz A., *Wspomnienie o Szkole malarzkiej wil. (1826-29)*, Athenaeum, 1844 t. 6, s. 218. – Laskarys J., *Wspomnienia z dziedziny sztuk pięknych na Litwie w r. 1857*, Tekla wil., 1858 nr 4, s. 313, 318. – Syrokomla W., *Borejkowszczyzna*, Kur. wil., 1861 nr 90, s. 871. – Obst J., *Wycieczka do Borejkowszczyzny*, Litwa i Ruś, 1912 t. 3, z. 2, s. 94-96. – Galaunė P., *Vilniaus Meno Mokykla (1793-1831). Jos istorija, profesoriai ir mokiniai*, Kaunas 1928. – Kopera. – Dobrowolski, t. 1. – Adomonis T., *XIX antrosios pusės Lietuvos architektūra ir dailė*, Menotyra (Vilnius), 3, 1971, s. 106. – Górska H., Lipiński E., *Z dziejów karykatury pol.*, W. 1977. – *История искусства народов СССР*, t. 5: *Искусство первой половины XIX века*, Москва 1979. – *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, red. Barauskaitė I. i in., Vilnius 1988, t. 1. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 3, Wr. 1993. – Szulborski E., *Slendzińscy, pol. artyści z Wilna*, Białostoczczyzna, 1993 nr 4, s. 92-96. – Girininkienė V., Paulauskas A., *Vilniaus bernardinų kapinės*, Vilnius 1994, s. 41. – Hendzel-Andreew A., *Kolekcja rodu artystów z Wilna w Galerii im. Śleńdzińskich w Białymstoku* [zawiera kat. wystawy], Ananke, 1994 nr 2, s. 8, 12, 23, 26. – Šabasevičius H., *XIX a. Lietuvos dailės siužetai. Europos daile. Lietuviškieji variantai*, Vilnius 1994, s. 207. – Małachowicz E., *Wilno. Dzieje, architektura, cmentarze*, Wr. 1996. – Drėma V., *Kanutas Ruseckas*, Vilnius 1996. – Adomonis T., Adomonytė N., *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, Vilnius 1997, t. 2. – Andreew M., *Kolekcja rodu artystów z Wilna*, Zeszyty Naukowe. Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina w Warszawie, 1997, s. 195-200. – Kudirko J., *Wilno w ich życiu, Litwa w ich twórczości. Przew. Wileńskimi śladami wybitnych Polaków*, Wilno 1997, s. 135-137. – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999 (wg indeksu i s. 284). – Свирида И.И. [Swirida I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVIII - середина XIX вв.*, Москва 1999. – *Lietuvos architektūros istorija*, t. 3, Vilnius 2000. – Hryszko K.R., *Aleksander Józef Śleńdziński (1803-1878)* [zawiera kat.], Ananke [Biul. Galerii im. Śleńdzińskich], 2001 nr 2 (28), s. 29-38. – *Lietuvos dailės istorija*, Vilnius 2002. – Janonienė R., *Kazimieras Jelskis (1782-1867)*, Vilnius 2003. – Malinowski J., *Malarstwo pol. XIX w.*, W. 2003. – Hryszko K.R., *Protoplasta artystycznego rodu. Życie i twórczość Aleksandra Józefa Śleńdzińskiego*, [w:] *Galeria im. Śleńdzińskich w Białymstoku: Aleksander, Wincenty, Ludomir i Julitta Śleńdzińscy*, Białystok 2004, s. 22-23. – Bairašauskaitė T., *Luo-*

mines paradigmos konfigūracija: buvusi šlektā Vilniuje (1832-1873 m.), Lietuvos istorijos metraštis, 2007, t. 1 (2008), s. 40. – *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810-2010*, red. Girininkienė V., Vilnius 2010, s. 375. – *Cmentarz Bernardyński w Wilnie, 1810-2010*, Wilno 2013. – Małewski C., *Rodziny szlacheckie na Litwie w XIX w. Powiaty lidzki, oszmiański i wileński*, W. 2016.

Kraszewski, Cat., s. 26 (jako Ślendiriński, bez imienia). – Juodelis P., *Lietuvos dailė XVI-XIX a. Tapyba. Skulptūra. Katalogas*, Lietuvos TSR Dailės Muziejus, Vilnius 1969. – Svičiulienė P., *Lietuvos XVIII-XIX a. dailė. Piešiniai. Katalogas*, Lietuvos TSR Dailės Muziejus, Vilnius 1972. – Kołoszyńska I., *Wincenty Ślendiriński, 1837-1909. Niektóre materiały do biografii artysty*, [w:] tejże, *Ludomir Ślendiriński. Pam. wystawy*, MNW, W. 1977, s. 233-242. – *Vilniaus Universitetas Lietuvos dailėje, 1579-1978. Kat.*, red. V. Gasiūnas, Potulijus E., Urbonas J., Vilnius 1979. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 1, W. 1990. – Grońska M., *Rysunki artystów pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w. Kat. wybranych zb. BN do r. 1975*, W. 1991. – *Kolekcja rodu artystów z Wilna*, Galeria im. Ślendirińskich, Muz. Miejskie Białystok [1993, folder, także w jęz. angielskim]. – Malinowski J., Woźniak M., Janonienė R., *Kształcenie artyst. w Wilnie i jego tradycje*, Muz. Okręgowe w Toruniu, ASP w Wilnie, Toruń-Wilno [1996]. – Ciz, *Vilnius meno mokykla ir jos tradicijos*, Vilnius 1996. – *Śladami pamiętnika. Wystawa dzieł sztuki, dokumentów i fotografii ...*, czerwiec-wrzesień 1997, Galeria im. Ślendirińskich, [Białystok] 1997. – *Kat. zb. Galerii im. Ślendirińskich*, [w:] *Galeria im. Ślendirińskich w Białymstoku: Aleksander, Wincenty, Ludomir i Julitta Ślendirińscy*, Białystok 2004, s. 122. – Janonienė R., Tarandaitė D., Adomaitienė R., *Jonas Rustemas - dailininkas ir pedagogas*, Lietuvos dailės muziejus, Vilnius 2013. – [Suchocka I.], *Portret i czas. Malarstwo Ludomira, Wincentego i Aleksandra Ślendirińskich. Portretas ir Epocha. Ludomiro, Vincento ir Aleksandro Slendzinskių tapyba. Portrait and time. Art painting by Ludomir, Wincenty, and Aleksander Ślendiriński. Wystawa. Pałac na Zatrócu, Litwa, 2014-2015*, [Kr.] 2014. – *Juozapas Čechavičius ir jo epocha fotografijoje. Parodos katalogas. Józef Czechowicz and his age in photography. Exhibition Catalogue*, Lietuvos dailės muziejus, Vilnius 2018, s. 251.

Biesiada lit., 1881 nr 282, s. 327. – Tyg. il., 1921 półr. I, s. 51. – Ziemia, 1934, s. 288.

Galeria im. Ślendirińskich Białystok, Zb. Archiw., m.in. *Życiorys śp. Aleksandra Slendzińskiego*, rkps. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., w tece „Ślendiriński Ludomir” notatka z informacją Ireny Kołoszyńskiej,

Warszawa, dot. ustalenia z Ludomirem Ślendirińskim pisowni nazwiska „Slendziński”; list Izabeli Suchockiej, Galeria im. Ślendirińskich w Białymstoku, 25 III 2019, z załączonym tekstem: Suchocka I., *Fragmenty wystąpienia na konferencji naukowej towarzyszącej wystawie „Portret i czas” w dawnym pałacu Tyszkiewiczów w Zatrócu*, Litwa, 2014. – Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Dział Rękopisów (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius) Wilno, kartoteka zb. z wykazem prac S.

J. Polanowska

Ślendiriński (Slendziński, Ślodziński, Ślendiński, Ślendiriński, Ślendiriński, Ślodziński) **Wincenty Leopold**, malarz, konserwator obrazów, rysownik, literat, muzyk amator, ur. 1 I 1837 Skrebiny k. Kowna (obecnie Skrebinai, Litwa), zm. 19 (6 starożytnego stylu) VIII 1909 Wilno; pochowany tamże na cmentarzu Bernardyńskim (w grobie rodzinnym). Syn Aleksandra Józefa, malarza i rysownika, oraz Karoliny z Korgowdów; miał liczne rodzeństwo (zob. hasło Ślendiriński Aleksander). W 1888 poślubił Annę z Bolcewiczów (1845-1923, 1° voto De Rotte), wdowę (nieformalną?) po znanym wil. fotografie Józefie Czechowiczu (1817-88), z którą miał córkę Johannę Ludgardę (ur. 1888, zamężną za Wiktorem Zubkowiczem) oraz syna Ludomira, malarza, rzeźbiarza i pedagoga (1889-1980). Córka Ludomira, Julitta Anna Ślendirińska-Zakrzewska (1927-92), klawesynistka i malarzka, była fundatorką Galerii im. Ślendirińskich w Białymstoku (1992), której przekazała artyst. spuściznę rodu, pamiątki i archiwalia (trafiła tam także część obiektów zapisana pierwotnie Zgromadzeniu Sióstr Misjonarek Św. Rodziny w Białymstoku).

S. spędził dzieciństwo w rodzinnych majątkach na Kowieńszczyźnie: do 6 r. życia w Borianach nad Wilią, następnie, do ok. 1853 w Bojaryszkach, zapewne bywając też w pobliskim Czerwonym Dworze, gdzie jego ojciec był (od 1842) kuratorem pałacowej galerii sztuki Benedykta Tyszkiewicza. Po przeniesieniu się rodziny do Wilna zamieszkał w należącej do niej domu przy ul. Wielkiej 293 (obecnie Didžioji gatvė 15); tam też rozpoczął naukę szkolną. Rysunku i malarstwa uczył się u swego ojca oraz w pracowni malarskiej Kanutego Rusieckiego; wpływ wywarł nań też malarz Adam Szemesz. Lekcje muzyki pobierał u zaprzyjaźnionego z jego ojcem Stanisława

Moniuszki, którego upamiętnił rysunkiem *Wieczór* [lub *Lekcja*] u Stanisława Moniuszki (ol., oznaczony: „Próba wokalna u S. Moniuszki w Wilnie 1856”, LMS, szkic w Galerii im. Sleńdzińskich Białystok), ukazującym próbę amatorskiego chóru Tow. Św. Cecylii (m.in. aktorzy Waleria Rostkowska i nieznany z imienia Nowakowski oraz amatorzy Anna Wołoczaninowa i Józef Achilles Bonoldi) w mieszkaniu kompozytora przy ul. Niemieckiej. W l. 1852-55 wyk. kompozycję wg *Szkoły Ateńskiej* Rafaela oraz kopie *Portretu Fryderyka Augusta* Marcella Bacciarellego i *Portretu Mariana Czapskiego* (ol., podobno autorstwa nieznanego z imienia Korzeniowskiego?); namalował również oryginalne kompozycje: *Zaparcie się św. Piotra*, *Słonki* (?), *Pejzaż* i autoportret. Młodzieńczymi pracami S. interesował się Władysław Syrokomla, który posiadał jego rys. „w rodzaju Teniersa” *Wnętrze karczmy litewskiej* (w 1912 w Borejkowszczyźnie k. Wilna). Pomoc finansowa Benedykta Tyszkiewicza umożliwiła S. dalszą naukę malarstwa w Moskwie, dokąd udał się wraz ze swym długoletnim przyjacielem wil., o rok starszym Michałem Elwirem Andriollim.

W l. 1856-63 studiował malarstwo w Moskiewskiej Szkole Malarstwa, Rzeźby i Architektury, filii Cesarskiej ASP w Petersburgu, pod kierunkiem portrecisty Siergieja Zarianki (pochodzącego z miasteczka Łachy na Żmudzi, co miało znaczenie dla S.) i Wasilija Pierowa, późniejszego współzałożyciela grupy pieriedwiżników. Studia ukończył jako „malarz trzeciego stopnia”, co akademia w Petersburgu poświadczyła oficjalnie dopiero w 1867 (po złagodzeniu warunków odbywanego od 1863 zesłania). W trakcie nauki otrzymał nagrody: w grudniu 1858 sr. medal II kategorii za rys. z natury i pochwałę za widok perspektywiczny; w kwietniu 1859 sr. medal II kategorii za przeznaczoną na wystawę pracę (być może był nią *Eleazar*, rys. ol., z napisem: „szkic konkursowy – Moskwa / 1857 r.”, Galeria im. Sleńdzińskich Białystok); w październiku 1859 dostał wielki sr. medal I kategorii za studium *Prorok Daniel w lwiej jamie* (d. w zb. Tyszkiewiczów w Czerwonym Dworze, zaginiony, ol. szkic w Galerii im. Sleńdzińskich Białystok). We wrześniu 1860 senat akademii wyraził zgodę, by S. ubiegał się o zł. medal, a w listopadzie t.r., by zaprezentował w tym celu obraz *Samson i Dalila*, który ostatecznie w 1860 nagrodzono medalem br. Wg części autorów S. otrzymał też wielki sr. medal

za *Portret Edwarda Adolfa*, pochodzącego z Litwy studenta matematyki. W 1860 na uczelnianej (?) wystawie, zorganizowanej z okazji przyjazdu cara Aleksandra III, żona cara Maria Fiodorowna zakupiła za 200 rubli obraz S. *Staruszka nawlekająca igłę* (inaczej *Żebraczka spod Ostrej Bramy nawlekająca igłę*, ol., sygn., 1860; w 1909 był wł. marszałka gubernialnego wileńskiego Adama Platera w Szwekszniach k. Kłajpedy, obecnie w Muz. Żmudzkiem „Alka” w Telszach [Telsiai], Litwa); spośród 3 kopii obrazu wyk. w 1909 przez Henryka Kozłowskiego jedna jest w LMS (ze zb. Gustawa Platera). W tym okresie S. rozpoczął malowanie kompozycji religijnych do kość. rzymskokatolickich; honoraria za nie, a także za inne prace, umożliwiały mu wakacyjne i świąteczne przyjazdy do Wilna i do Tyszkiewiczów w Czerwonym Dworze. Pamiątką z okresu studiów jest zachowany rkps jego referatu *Mitologia Karola Herca*, wygłoszonego w Moskwie w 1860 (Bibl. Uniwersytetu Wil., Wilno, sygn. F. 72-2174).

W końcu lutego 1863 (lub 12 II, wg starego stylu), uzyskawszy podobno na uczelni urlop, wrócił (jadąc przez Petersburg) do Wilna, gdzie wynajął pracownię w domu Kozieli, a następnie w domu Franka. W ciągu kilku miesięcy namalował i wysłał na wystawę do Moskwy 2 typy charakterystyczne oraz rozpoczęty jeszcze w Moskwie obraz *Św. Kazimierz króliewicz pogrążony w nocnej modlitwie* (ol., 1863, LMS; szkic ol. *Św. Kazimierz*, Galeria im. Sleńdzińskich Białystok; S. powtarzał parokrotnie tę kompozycję, trudno więc przesądzić, czy wysłana do Moskwy była identyczna z obrazem zapisanym w testamencie 18 XI 1866 przez księdza Kazimierza Zaleskiego katedrze wil. i umieszczonym w prezbiterium, gdzie znajdował się do co najmniej 1999). Rozpoczął też kilka nowych płócien, w tym kopię obrazu *Matki Boskiej Ostrobramskiej* dla Jana Kazimierza Wilczyńskiego, dla którego też odrestaurował 3 stare obrazy. W powstaniu styczniowym nie brał czynnego udziału, lecz wraz z Andriollim wspierał materialnie walczące oddziały. W październiku 1863, gdy informacje o działalności artystów dotarły do władz, obaj postanowili opuścić Wilno – Andriolli zdołał uciec, a S. został aresztowany; w trakcie śledztwa, nie przyznając się do kontaktów z powstańcami, zeznawał: „Mając całą rodzinę na utrzymaniu myślałem o środkach do życia, dlatego nie zawierałem wiele znajomości w mieście, ograniczając się do znajomości dawnych” (zezna-

nia z 18 X 1863, akta audytoriatu polowego, cyt. przez Irenę Kołoszyńską). Wojskowy sąd polowy skazał go 19 XI 1863 na 20 l. zesłania w głąb Rosji i poddanie nadzorowi policji.

Na zesłanie S. wyruszył 9 I 1864 i do 1867 przebywał w miasteczku Kniaginino k. Niżnego Nowogrodu (w PSB błędnie Kniaginin). Jego prośba o zgodę na powrót z Kniaginina do Moskwy została odrzucona przez gubernatora Wilna Michaiła Murawjowa „Wieszatiela”, pomimo poparcia gubernatora Moskwy (pismo z 15 X 1864), u którego wstawiło się za S. Moskiewskie Stow. Malarskie. Swoistym dziennikiem malarsko-lit. artysty z zesłania jest szkicownik z l. 1865-69 (93 k., Galeria im. Sleńdzińskich Białystok). W Kniagininie w celach zarobkowych wiele malował, gł. portrety i kompozycje religijne, wspomagając honorariami za nie rodzinę w Wilnie. Wtedy też, być może pod wpływem zaprzyjaźnionego poety Antoniego Kolankowskiego, zajął się twórczością lit. (wiersze religijne i rozważania filozoficzno-moralne ujęte w formę aforyzmów oraz pamiętniki). Z okresu zesłania pochodzi też rys. przedstawiający S. i Gustawa Tarczewskiego palących fajki i pijących herbatę z samowara (rys. ol., sygn.: „Kniaginin / 1865 / 1 / Marca – Wincenty Sleńdziński”, wprawiony w wieczko pamiątkowej szkatuły, d. należącej do G. Tarczewskiego, Muz. Diecezjalne w Sandomierzu). Na skutek zabiegów o możliwość odbywania kary bliżej kraju uzyskał (10 III 1867) zgodę na przeniesienie do Charkowa. W zgromadzeniu środków na podróż pomogli mu marszałek Astafiew (nieznanego imienia) i dr Korzeniowski, organizując w Kniagininie loterię jego 7 prac. Do Charkowa S. przybył 6 V 1867, podróżując drogą rzeczną, m.in. parostatkiem po Wołdze oraz promem po Ocie do Włodzimierza nad Kłazmą, dalej lądem, z czterodniowym pobytem w Moskwie; opis podróży zawarł w szkicowniku (druk w: *W chwili zwątpienia*, 2006). W Charkowie „rozwinął szeroką działalność artyst. jako malarz i muzyk” (Lucjan Uziębło, 1909). Malował gł. portrety, które cieszyły się powodzeniem, tak iż znaczną część honorariów mógł przysyłać rodzinie do Wilna, by pomóc młodszym braciom w ukończeniu studiów. Udokumentował wtedy *Pożar teatru w Charkowie* (szkic, ol. tektura, 1868, Galeria im. Sleńdzińskich Białystok). Na mocy amnestii (z 13-17 V 1871) zwolniony z dozoru policyjnego, w 1872 uzyskał zgodę na wyjazd na studia za granicą.

W 1872 udał się, jadąc przez Wilno, do Krakowa, do swego brata Aleksandra. Zawarł wtedy znajomość z Janem Matejką, który zachęcił go do podjęcia tematyki hist., a także polecił go Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, zaprzyjaźnionemu z ojcem S. od czasów wil. (i będącemu, wg Uziębła, ojcem chrzestnym malarza). W 1873 S. gościł u Kraszewskiego w Dreźnie, gdzie uczęszczał do Galerii Drezdeńskiej w celu studiowania (kopiowania?) obrazów. Pod wpływem namów Kraszewskiego do podjęcia tematów z pogańskiej przeszłości Litwy namalował obraz *Dzieci litewskie karmiące węża*, 1873 (ol., w 1977 wł. Państw. Szpitala Klinicznego w Warszawie, zaginiony, repr. Tyg. il., 1873 nr 306, s. 221; być może kompozycję tę powtórzył); niewykluczone, że z tym nurtem należałoby łączyć narysowaną w Dreźnie scenę *Przy źródle* (repr. Tyg. il., 1873 nr 311, s. 285). S. namalował 2 portrety Kraszewskiego oraz kilka podobizn członków jego rodziny, w tym jego prababki na podstawie szkicu piórkiem (wszystkie zaginione). Narysował też „na drzewie” (desce rytowniczej?) szachy rzeźbione przez protegowaną pisarza Helenę Skirmunttową. Kraszewski wraz z Augustem Cieszkowskim pomagali S. w propagowaniu jego miniatur (?), a następnie wyprawili go do zaprzyjaźnionych mecenasów w Wielkim Księstwie Pozn. Wiadomo, iż S. przebywał u Jana Działyńskiego w Kórniku, gdzie restaurował dawne obrazy z tamtejszych zbiorów (m.in. niezidentyfikowane prace uchodzące za dzieła Tintoretta i Ribery); niepotwierdzona dotąd źródłowo jest informacja o współpracy S. z zatrudnionym w tym czasie w Kórniku malarzem Klemensem Rodziewiczem. Zawarł również znajomość z Mielżyńskimi i Kwileckimi, do których kolekcji miały trafić jakieś jego prace. Niewykluczone, iż podjął się tych zadań z myślą o gromadzeniu środków na planowany wyjazd do Włoch. Z Wielkopolski powrócił jednak do Krakowa, gdzie dla Konstantego Zamoyskiego z Kozłówki wyk. 2 kopie obrazów Élisabeth Vigée Le Brun: *Portret Izabelli z Czar-toryskich Stanisławowej Lubomirskiej* (ol., sygn.: „Kopia z Le Brun / Kraków 1875 r. / VŚleńdziński”, Muz.-Zamek w Łańcucie) i *Portret Henryka Lubomirskiego jako Geniusza Sławy* (ol., sygn.: „Kopia z Le Brun / Wincenty Śleńdziński / Kraków 1875”, Muz. Zamoyskich Kozłówka). W 1875, na skutek przypadkowego przekroczenia granicy między Austro-Węgrami i Rosją podczas zwiedzania podkrakowskich okolic, został przez Rosjan

aresztowany i deportowany ponownie do Charkowa, gdzie jakiś czas mieszkał i dużo malował, gł. ciesząc się powodzeniem portrety. Później przeniósł się do pobliskiego miasteczka Sumy, skąd robił wyprawy artyst. po okolicy, poświęcone *Pejzażem z widokiem majątku Gudimówka*, ol. papier, sygn.: „Majątek Gudimówka – Ob. [obywatela?] Kuczerowa / w powiecie Lebiedzińskim [lebedyńskim] / Gub[erni] Charkowskiej – m[alował] WŚlędz[iński] r. 1879” (w 2019 na aukcji w Warszawie). Także wiele muzykował, koncertował solo i jako akompaniator, m.in. skrzypka Gustawa Friemana.

W 1883, uwolniony na mocy carskiej amnestii, powrócił do Wilna, gdzie osiadł na stałe. Od 1888 mieszkał wraz z nowo założoną rodziną (oprócz własnych dzieci sprawował opiekę nad potomstwem żony z jej poprzednich związków) w dzielnicy Śnipiszki przy ul. Chocimskiej (Giedraičių 10). Malarstwo uprawiał do późnej starości, mimo zdrowotnych niedomagań (choroba nóg). Oprócz malowania obrazów (gł. portrety, kompozycje o tematach religijnych, pejzaże i widoki Wilna) zajmował się też restauracją obrazów oraz pomagał żonie w prowadzeniu zakładu fotograficznego (działającego jako firma „Anna Słędzińska”), przejętego przez nią po Józefie Czechowiczu, oraz w publikowaniu jego spuścizny (w której znajdował się zb. negatywów) w zakresie dokumentacji zabytków i widoków Wilna oraz okolic. W zakładzie (działał do ok. 1900) sporządzano także fotograficzne repr. obrazów S. Malarz brał udział w wil. życiu artyst., pozostając w kręgu Andriollego i Alfreda Romera. Amatorsko, w gronie rodzinnym uprawiał muzykę.

Uczestniczył w wystawach: Moskwa – 1863; Kraków, TPSP – 1872, 1874; Warszawa – Salon Krywulta 1889; Lwów – 1894; Wilno – 1894, 1897 (6 prac), 1898 (w szkole Rys. Technicznego), 1899 (4 prace), 1902; ponadto eksponował prace w wil. sklepach: pana Skindera na ul. Świętojerskiej w 1896 i pani Szabrowskiej w 1889. Wystawy monograficzne S. zorganizowała Galeria im. Słędzińskich w Białymstoku: w 1998 *Śladami Szkicownika. Księga szkiców Wincentego Słędzińskiego z l. 1852-1896*, w 2013 *Wincenty Słędziński (1837-1909). Malarz i zesłaniec* oraz w 2018 *Sztuka w genach. Słędzińscy*.

Malarz swe *oeuvre* z l. 1852-1901 udokumentował w rejestrze *Prace Wincentego Słędzińskiego z 1852 r. w Wilnie, Moskwie, Kniagininie*

Niżgorodskoj Gub[erni], w Charkowie, Krakowie, Dreźnie, Krakowie, w Charkowie, Sumach Chark[owskiej] Gub[erni] i w Wilnie do 1898 r., który, uzupełniony o l. 1899, 1900 i 1901, został przezeń wklejony do albumu z naklejką: *Księga szkiców Wincentego Słędzińskiego z roku 1852 do 1896 r.* (Arch. Galerii im. Słędzińskich, Białystok). Rejestr ten (gł. liczbowy, z oznaczeniem miejsca pobytu i uzyskanych za prace sum) dokumentuje, że: „W Moskwie namalował 52 obrazy, w Kniagininie 57, w Charkowie do 1871 roku 175 obrazów. W latach 1872-1875 powstało 48 prac. W Charkowie i Sumach, po powrocie z zagranicy [w l.] 1875-1883 powstało 295 prac. W Wilnie od 1884 do 1901 roku powstało 549 obrazów. Łącznie daje to 1183 obrazów wspomnianych przez artystę” (Szulborski, 2004). Prawie połowa prac, które powstały w Moskwie i na zesłaniach (łącznie 579), została rozproszona po zb. pryw., większość z nich zapewne uległa zniszczeniu, można jednak przypuszczać, iż część dotąd pozostaje nierozpoznana i nieudokumentowana.

Tematykę religijną malarz podjął już w okresie wil. nauki, a w trakcie moskiewskich studiów namalował do kośc. rzymskokatolickich Moskwy obrazy: *Św. Magdalena*, *Św. Szczepan* oraz *Św. Sebastian* (do niego rys. ol., sygn.: „Moskwa / VS / 1861” i oznaczony „S. Sebastian / malowany do kościoła R.K. [rzymskokatolickiego] w Moskwie 1862”, na aukcji w Warszawie w 2019). Wtedy wykonał także do kośc. w Niżnym Nowogrodzie obraz do ołtarza gł. *Wniebowzięcie Matki Boskiej*, 1862 (w PSB błąd w tytule). Odtąd przez całe życie tworzył obrazy ołtarzowe, najliczniejsze do kośc. Wilna, Wileńszczyzny i Grodzieńszczyzny, zyskując opinię artysty nie mającego „sobie w Wilnie równych pod tym względem” (Uziębło, 1899). Bliżej znane kompozycje to: *Chrystus, jako dziecko* (ol., sygn. i oznaczony: „Kniaginin 1864r. / Wincenty Słędziński”, MNW); *Św. Józef* (w 1866 zapisany w testamencie przez księdza K. Zaleskiego katedrze wil.); *Ubiczowany Chrystus* (ol., 1885, do kośc. w Daugach k. Olity, Litwa); *Św. Hilary* (ol., 1895, do kośc. Św. Jana w Wilnie, zniszczony). W 1895 powstał zespół 3 obrazów do kośc. w Gierwiatach k. Grodna (obecnie Białoruś): *Immaculata* wg Bartolomé Estabaná Murilla (ol., na odwrocie sygn.: „Wilna 1895 r. / Vincentis Słędziński”), *Matka Boska Różańcowa ze Św. Dominikiem* (oba zachowane) i *Twarz umęczonego Zbawiciela (Veraicon)*; przemałował

także znajdujące się w tym kość. płótno z 2. ćw. XVIII w. *Św. Józef z Dzieciątkiem*. W kolejnych latach namalował obrazy ołtarzowe: *Św. Rodzina wracająca z Jeruzalem do Nazaretu* (ol., 1896, do nieokreślonego kość. w Pińsku); zespół płócien do kość. *Św. Rafała Archaniola w Wilnie: Widzenie św. Antoniego* (ol., 1896, zachowane), *Św. Trójca* (ol., w 1896 „na sztalugach”) oraz do prezbiterium *Św. Piotr i Św. Paweł* (oba ol., 1897); ponadto: wielofigurowa kompozycja *Święci i prorocy Pańscy* (ol., 1897-98, do nieokreślonego kość. w Petersburgu, repr. Biesiada lit., 1898); *Dzieciątko Jezus jako władca świata* (ol., sygn., 1898, LMS); para obrazów *Najświętsze Serce Jezusa i Niepokalane Serce NMP* (oba ol., sygn.: „VS[monogram wiązany]LEŃDZIŃSKI” i „WILNO 1898”, kość. par. w Nowym Dworze k. Dąbrowy Białostockiej); *Św. Anna* (ol., 1901, do kość. w Bejsagole k. Szawli); obraz ołtarzowy *Maria z Dzieciątkiem* (ol., 1904, LMS); *Św. Jakub i Św. Filip* (ol., w ołtarzu gł. kość. Dominikanów Świętych Jakuba i Filipa na Łukiszkach w Wilnie, zachowany). Ponadto S. namalował niezidentyfikowane obrazy do kość. w Druskiennikach (zachowane) i w Janowie (nie wiadomo, w której miejscowości o tej nazwie). Wyk. też malowidło ściennie *Św. Hilary i czterech ewangelistów* w oratorium kaplicy Raduszkiewiczów (fundacji Hilarego Raduszkiewicza na cmentarzu na wil. Rossie (zachowane).

Z podjętej za namową Kraszewskiego tematyki przeszłości pogańskiej Litwy namalował rozbudowane, wielofigurowe kompozycje: *Porwanie Biruty przez Kiejstutę*, 1887 (w 1892 repr. na karcie pocztowej, w 1909 wł. F. Pietraszkiewicza), chwaloną przez Kazimierza Alchimowicza; w 1889 „na sztalugach” miał obraz *Gedymin śniący o wilku żelaznym u stóp Turzej Góry* (być może identyczny z kompozycją *Thumaczenie snu Gedymina*, „o prześlicznym krajobrazie”, 1897 wyst. w Wilnie), a także *Święto Ragutisa, litewskiego bożka weselości* (1895, wszystkie zaginione, znane z repr.). Rządziej przedstawiał współcz. wydarzenia, jak *Bal - 1863 rok* (szkic ol., płótno naklejone na tekturze, sygn. częściowo nieczytelna, MNW) i *Wizyta cara Aleksandra w Wilnie* (zaginiony).

Był też uzdolnionym i wziętym portrecistą, który stworzył zapewne kilkasztet wizerunków wil. osobistości, mieszczan i okolicznego ziemiaństwa oraz Polaków rozproszonych po zach. guberniach Rosji, zwłaszcza charkowskiej, zyskując sobie pozycję głównego, obok Bolesława Rusieckiego,

portrecisty Wileńszczyzny. Jego *oeuvre*, w nieznacznej części zachowane i znane, ma dużą wartość dokumentacji ikonograficznej. Portretowane przezeń osoby, których wizerunki są bliżej znane, to: Tadeusz Bogdanowicz, łowczy miński i poseł na sejm za Stanisława Augusta (zapewne kopia z nieznanego oryginału lub „wizerunek imaginowany”, ol., 1891?, Nar. Muz. Sztuki Białorusi, Mińsk, Białoruś); Tadeusz Bogdanowicz i Wincenty Bogdanowicz (oba ol., 1891, Galeria im. Słendzińskich Białystok); Antonina Działowska oraz Szymon Działowski (oba ol., sygn.: „Drezno 1874. / W Słendziński”, Muz. Okręgowe Toruń); Edward Grotkowski, marszałek szlachty (ol.?, d. w Kowaliskach k. Wilna, zaginiony); Edward Grotkowski, radca stanu, prezes kolegium ewangelicko-reformowanego w Wilnie w l. 1862-79 (ol., 1882, fot. w IS PAN, materiały Słownika art. pol.); Julia z Sokołowskich Kalita (ol., sygn., 1900) oraz Piotr Kalita (ol., sygn., 1899; oba Muz. w Koszalinie); Adam Honory Kirkor (ol., sygn. „Wincenty/ Słendziński/ Wilno. 1860 r.”, MNK); Antoni Makowiecki (ol. tektura, sygn. „Wincenty Słendziński 1866 r. Kniaginin”) i Zofia z Kossowów Makowiecka (ol., 1866, oba LMS); Adam Mickiewicz (wyk. w 1899 na podstawie litogr.); Róża z Wereszczyńskich Misiewiczowa (ol., sygn., 1898, Galeria im. Słendzińskich Białystok); Stanisław Moniuszko (ol.?, 1856, wyk. z natury, w 1892 wł. autora); Juliusz Moraczewski (ol.?, ok. 1896); Cezary Morawski, lekarz (ol., sygn.: „1882 (Charków) V. Słendziński”, LMS); Orłowski, nieznanego imienia (ol. tektura, sygn.: „Moskwa 1861” i „m.Vsłendziński”, Galeria im. Słendzińskich Białystok); Hieronim Przeciszewski, marszałek wil. (ol., Szawelskie Muz. „Świt” [Šiaulių „Aušros” Muziejus] Szawle, w 1915 wł. Celiny z Przeciszewskich Romerowej w Pogryżowie, toteż możliwe, że jest identyczny z portretem tegoż znajdującym się niegdyś w pobliskich Cytowianach Romerów); Karolina Słendzińska, matka malarza (ol., sygn.: „Wilno 1862 W. Słendziński”, Muz. Okręgowe Rzeszów); Petronela z Gulbickich Stankiewiczowa (ol., sygn.: „Wilno 1887 r. / VSłendziński”, LMS); Faustyna Suszczyńska (ol., 1865, malowany w Kniagininie, w 1977 wł. wnuka portretowanej, Borysa Piotrowskiego, ówczesnego dyrektora Ermitażu); Maria Volbek (ol., sygn.: „Vilno 1893 / V. Słendziński”, w 2013 wł. prywat.); Olgierd Wagner i jego żona Henrietta z Jankowskich Wagnerowa (oba

d. w pałacu w Solecznikach Wielkich k. Wilna, zaginione); Julia z Jeleńskich Karolowa Wiszniewska (ol.?, 1894, d. w Żybartanach k. Poniewieża, zaginione); Anna Wolbek (Volbek?, ol., sygn., 1889, Galeria im. Śleńdzińskich Białystok). Wykonał też autoportrety: w 1854 (malowany w Wilnie, sygn., repr. Kołoszyńska), w 1862 (ol., sygn.: „Wincenty Śleńdziński (Moskwa) 1862”, LMS), ok. 1896 (ol. deska, sygn., Galeria im. Śleńdzińskich Białystok). Znany też portret zbiorowy *Artysta z rodziną* (rys., 1863, w szkicowniku z l. 1852-96, Galeria im. Śleńdzińskich Białystok).

Zainteresowanie S. walorami malowniczości wyraziło się w jego studiach krajobrazów, zabytków i podmiejskich okolic Wilna oraz dalszych stron Wileńszczyzny i Grodzieńszczyzny, a także motywów etnograficznych. Wśród jego kompozycji pejzażowych i widoków architektonicznych do lepiej znanych należą: *Widok ogólny Wilna* (ol., sygn., 1884, MNW); *Popławy* (ol., sygn., 1884, MNW); *Ogród Bernardyński w Wilnie i Góra Zamkowa* (ol., sygn., 1886, LMS); *Okolice Wilna* (rys., ol.?, Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno); *Park na Serejkiszkach* (inaczej *Widok Góry Zamkowej w Wilnie*, ol., 1896, LMS); a także *Widok Góry Zamkowej w Wilnie* (szkic, ol. tektura, 1891), *Pejzaż z czerwonymi dachami* (szkic ol.) i *Rzeczka* (szkic, ol. tektura, wszystkie Galeria im. Śleńdzińskich Białystok); ponadto: *Kaplica z Matką Boską Ostrobramską w Wilnie* (ol., 1889, LMS); *Ostra Brama podczas nabożeństwa Opieki Marii Panny* (ol., 1889, LMS, być może identyczny z płótnem, które w 1909 było w zb. Wawrzyńca Engeströma w Poznaniu); *Odpuść na Antokolu*, inaczej *Antokol, kość. Św. Piotra i Pawła w czasie kiermaszu 29 czerwca* (ol., w 1889 wyst. w Salonie Aleksandra Krywultra w Warszawie). Rzadziej podejmował tematy rodzajowe, malując scenki z życia mieszczan wil., chłopów i charakterystyczne typy ludowe, jak *Sprzedawczyni serów* (ol., LMS) czy prace będące w 1909 w zb. Lucjana Uziębły: *Dziad z fajką* (studium ol.), *Dziewczątka śpiące* (pastel) i *Główka* (rys. ol.). Obraz *Młoda pasterka na nocnej przechadzce* (inaczej *Dziewczynina z kozą*, ol., sygn.: „Wilna 1898/ Śleńdziński”) w 1997 był w handlu antykwarycznym jako *Piękna pasterka (Ironia)*, sygn.: „Wincenty Śleńdziński”, na odwrócie tytuł autorski i data 1898, wyst. na aukcji w Warszawie 18 VI 2009. S. trudnił się też konserwacją dawnych obrazów i był uważany za kompetentnego ich

restauratora (Uziębło, 1899). Przed 1898 odnowił „wiele obrazów” w restaurowanym wtedy wil. kość. Św. Bartłomieja; w 1899 – obrazy z wil. katedry: *Chrystus w Emmaus* przypisywany Tycjanowi i *Św. Piotr i Paweł* Józefa Hilarego Głowackiego.

Z pracowni ojca i z akademii S. wyniósł solidne podstawy warsztatu malarza; dalszy rozwój jego twórczości załamał się na skutek dwukrotnego zesłania, które uniemożliwiając mu kontynuację studiów artyst., skazywało na oddziaływanie prowincjonalizmu rosyjskich guberni. Lucjan Uziębło w 1899 pisał: „Talent rozwijający się niegdyś, jako niemal pierwszorzędny, niepospolicie duży, został zachwiany, a później już w Wilnie nadłamywany. Pędzla z rąk S. dotąd prawie nie wypuszcza, ale wiele już stracił na sile, plastyce, a nierzadko nawet na pojęciach o manierze, rysunku, karnacji i uduchowieniu rzeczy”. Wg Kraszewskiego (1873) „największą zasługę w wykształceniu swym” S. przyznawał profesorowi Zariance, któremu zawdzięczał „umiejętność korzystania z obserwacji natury”. Malowane przez S. wizerunki odznaczają się bogatą aranżacją, interesującą kompozycją i pogłębieniem psychologicznej charakterystyki portretowanego, co artysta uważał za cel pierwszorzędny sztuki. Także „obrazki rodzajowe S., jego kartony kompozycji historycznych i portrety świadczą o talencie pełnym uczucia i prostoty i o wybornych studiach. S. nic nie robi bez wzoru z natury, ale umie ją upoetyzować bez przesady i nadać jej wdzięk niewymuszony” (tenże). Na jego twórczość wpłynął realistyczny nurt malarstwa rosyjskiego młodego Wasilija Wereszczagina i Wasilija Pierowa (Jerzy Mycielski). Wskazywano pewną zachowawczość sztuki S., „którą szlachetnie zawsze uprawiać usiłował, nie znając co szerokie oryginalne traktowanie, pojęcia postępowe i lekceważenie rysunku ... Jak był wytwornym i nader pomysłowym, a bardzo sumiennym artystą, świadczą całe albumy przepysznych częstokroć studiów” (Uziębło, 1899). Dostrzegano, że „malował rzeczy dobre i słabsze, ile że talent S. już się wypaczył. Cierpiał niekiedy na daltonizm, choć zdolności twórczych mu nie brakło. Kochał przeszłość Litwy prastarej, choć sam się za szczerzego Polaka uważał” (tenże, 1909). Również konieczność utrzymania rodziny wpłynęła na poziom jego malarstwa, traktowanego niekiedy jako źródło zarobku. Tradycje szkoły wil. przekazał synowi Ludomirowi, który ukazał swą „symboliczną ścieżkę życia” biorącą początek z nagrobka z na-

pisem „Aleksander i Wincenty Sleńdziński” na rys. *Mój Pamiętnik*, Wilno (kredka, sygn., 1967, Galeria im. Sleńdzińskich Białystok). S. sygnował prace na ogół pierwszą literą imienia („V.”) i nazwiskiem; czasem monogramem wiązany. Kilka kopii jego obrazów wyk. pod jego kierunkiem Henryk Kozłowski. Portretował go syn Ludomir (ol., sygn., 1908, repr. Galeria im. Sleńdzińskich w Białymstoku 2004, s. 29) i Łucja Bałzukiewiczówna (1913).

Z rękopiśmiennej spuścizny literackiej S. (zachowanej w Galerii im. Sleńdzińskich Białystok) opublikowano *Maxymy* (oprac. Eugeniusz Szulborski, Białystok 1998) oraz *W chwili zwątpienia. Utwory zebrane* (oprac. tenże i Katarzyna R. Hryszko, Białystok 2006), ilustrowane rysunkami ze szkicownika z Kniaginina i Charkowa z l. 1865-69.

Prace poza wyż. wym.: Galeria im. Sleńdzińskich Białystok – *Portret młodzieńca*, ol., 1892, *Widok z Kniaginina*, ol., *Rzeka*, szkic, ol. tektura, *Głowa kobiety*, rys. węglem, 1864, *Ugolino*, rys. ol., sygn., 1880, *Król Dawid i Abiszag*, rys. ol., sygn., 3 szkicowniki: z Moskwy, Kniaginina-Charkowa, z l. 1865-69, i z Wilna; Muz. Okręgowe w Białymstoku – *Matka Boska Ostrobramska*, kopia, ol., 1866, *Młoda matka wiejska kąpiąca dziecko*, rys. ol. karton, sygn.: „Drezno 1874 W. Slendziński”; MNK – *Sierotka*, ol. deska, sygn.: „Drezno / 1873 / Ślendziński”, *Dożynki*, rys. ol., sygn.; MNP – *Mała dziewczynka stojąca pod murem ze złożonymi rączkami*, ol., sygn.: „Drezno 1873 r. W Ślendziński” (d. zb. TPN w Poznaniu); MNW – *Ślepy grajek*, ol., sygn.: „Vilno 1892 r. / VSleńdziński” [„VS” wiązane]; MNWr – *Portret mężczyzny*, owal, ol., sygn.: „Sumy 1880 r. VS[monogram wiązany]leńdziński”; Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Dział Rękopisów, Wilno – *Twarz kobiety*, szkic ol., *Dziecko i aniołowie*, rys. ol., *Avele*, rys., gwasz, tusz, 1867, *Kwartet*, rys. pióro tusz, 1867 (autorstwo przypisywane); LMS – *Pielgrzym*, ol., 1854, *Żebrak*, ol. karton, 3 ol. studia anatomiczne (prawej ręki, lewej ręki i nogi) do obrazu *Wniebowzięcie*, ol., 1862, *Urzędnik rosyjski*, ol., sygn.: „Charków. 1868 r. Wincenty Śleńdziński”, *Placząca dziewczynka*, ol., sygn.: „Charków. 1879/V. Śleńdziński”, *Portret starej kobiety*, ol., sygn.: „VSleńdziński Wilno. 1901 r.”, ponadto 25 rys. (w tym karty z 3 szkicowników) z l. 1857-1900, rys. ol., tusz, sangwina (szkice kompozycji i studia do portretów, więk-

szość sygn., oznaczona datą i miejscem wyk. oraz objaśnieniem tematu, także w języku rosyjskim); Litewskie MN Wilno – *Portret mężczyzny*, akw. (przekazana z d. Muz. Białorusinów w Wilnie), *W karczmie*, ol., 1856 (przekazany z d. Muz. Etnograficznego w Wilnie), Muz. Żmudzkie „Alka” w Telszach – *Portret mężczyzny*, ol., 1891, *Las*, ol., oznaczony: „1879, Charkov” (oba z dworu Plate-rów w Szwekszniach k. Kłajpedy). W 2008 w zb. Edmundasa Armoška, Litwa, były obrazy: *Portret Anny*, ol., sygn.: „Charkow 1878 r./ VSleńdziński”, *Portret dziewczyny*, ol., sygn.: „VS [18]85”, *Przedświt*, ol., sygn.: „Wilno. 1887 r. m. WŚleńdziński”. Ponadto prace S. znajdują się w muz. w Humaniu i Winnicy (Ukraina). Wł. Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny są obrazy: *Chrystus Ukrzyżowany*, ol. tektura, 1862 (w domu zakonnym w Białymstoku) oraz *Matka Boska Miłosierdzia*, ol. (w domu zakonnym w Komorowie k. Warszawy).

S. przypisywany był obraz *Św. Cecylia*, ufundowany przez Moniuszkę do kaplicy kośc. Św. Jana w Wilnie, przeniesiony przez kompozytora do warsz. kośc. na Grzybowie, gdzie spłonął w 1944; wg Inessy I. Swiridy namalował go ojciec S.

Odmienności w pisowni nazwiska braci S. (jak wyjaśniła K.R. Hryczko 2009) wynikała z różnego zapisu nazwiska w zaborze rosyjskim i austriackim, „jednakże opierając się na aktach rodzinnych ostatnia z rodu Julitta Anna Sleńdzińska (1927-92) potwierdziła i ustaliła brzmienie nazwiska, zgodnie z wolą ojca artysty, na Sleńdziński”.

Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии Художеств ...*, Санкт-Петербург 1914, s. 182 – Müller H.A., Singer H.W., *Allgemeines Künstler-Lexikon*, Frankfurt am Main 1921, t. 4 (jako Sleńdziński Vincenz). – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; cz. 2, Wr. 1976. – Bénézit, t. 9 (jako Slendzinski ou Slendzinski Vincent). – Busse. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 4, Wr. 1986, s. 226, s.v. Kozłowski Henryk; t. 9, W. 2013, s. 238, s.v. Rusiecki Bolesław, s. 241, s.v. Rusiecki Kanuty. – PSB, t. 38, 1998 (Janoniené R.; z wykazem litewskiej literatury i źródeł w arch. w Moskwie). – Baranowski H., *Bibliografia Wilna*, t. 2, Toruń 2000; t. 3, Toruń 2007. – *Sztuka. Malarze, rzeźbiarze, graficy, fotograficy*, oprac. Jackie-wicz M., Bydgoszcz 2005 (*Encyklopedia Ziemi Wil.*, t. 3). – *Wil. słownik biogr.*, red. Dubowik H., Malinowski L.J.,

wyd. 2, Bydgoszcz 2008 (*Encyklopedia Ziemi Wil.*, t. 1). – *Lietuvos Dailininkų Žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Širkaitė J., Vilnius 2012 (jako: Slendzinskis, Sleńdziński Vincentas Leopoldas; z wykazem litewskiej literatury i źródeł w arch. Wilna i Mińska), także s. 57 (s.v. Balzukevičiūtė Liucija).

Сборник материалов для истории Имп. С.-Петербургской Академии Художеств, [oprac.] Перпоб П.Н. [Pietrow P.N.], t. 3, С.-Петербург 1866, poz. 321, 322, 331, 345, 358, 366, 367. – Kraszewski J.I., „*Sierotka*” i „*Dzieci litewskie karmiące węża*”, rysunki z obrazów Wincentego Śleńdzińskiego, Tyg. il., 1873 nr 305, s. 209-210, nr 306, s. 221. – Vilniana. *Malarstwo Wincentego Śleńdzińskiego*, Echo Muzyczne, teatr. i artyst., 1896 nr 41, s. 491. – Uz. [Uziębło L.], „*Święci i prorocy Pańscy*”, obraz Wincentego Śleńdzińskiego, Biesiada lit., 1898 nr 45, s. 317. – Uziębło L., *Wincenty Śleńdziński, artysta malarz wil.*, Tyg. pol., 1899 nr 10, s. 183-184, nr 11, s. 207-208. – Mycielski. – Zahorski W., *Katedra wil.*, Wilno 1904, s. 62. – Świeykowski. – J., *Malarz oddany Litwie*, Świat, 1909 nr 42, s. 7-8. – Uziębło L., *O Moniuszce i śp. Wincentym Śleńdzińskim*, Życie il. (dod. tygodniowy do Kur. Litewskiego), III, 1909 nr 38, s. 298. – Tenże, *Śp. Wincenty Slendziński*, Goniec wil., 1909 nr 177, s. 3. – Kurczewski J., *Kość. zamkowy, czyli katedra wil. w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, Wilno 1910, cz. 2, s. 349. – Obst J., *Wycieczka do Borejkowszczyzny*, Litwa i Ruś, 1912 t. 3, z. 2, s. 96. – Chwałewik, t. 2, s. 409. – Kopera. – Zahorski W., *Przew. po Wilnie*, wyd. 4, uzup., Wilno 1927, s. 89. – Uziębło L., *Nieco wspomnień o ludziach bliskich St. Moniuszce za czasów jego wil.*, Śpiewak (Katowice), 1932 nr 6, s. 87. – [Cywiński S., Wąsowicz H.], *Bazylika Wil.*, Wilno [1933], s. 24. – Kłos J., *Wilno. Przew. krajoznawczy*, Wilno 1937, s. 120. – Rudziński W., *Stanisław Moniuszko*, cz. 1, Kr. 1955; cz. 2, W. 1961. – Dobrowolski, t. 1. – Орлова М. [Orłowa M.], *Искусство Советской Белоруссии*, Москва 1960. – Płażewska (jako: Śleńdziński [Śleńdziński Wincenty?] i jako Glendziński Wincenty). – Wiercińska J., *Andriolli świadek swoich czasów. Listy i wspomnienia*, Wr. 1976. – Kołoszyńska I., *Wincenty Sleńdziński 1837-1909. Niektóre materiały do biografii artysty*, [w:] tejże, *Ludomir Sleńdziński. Pam. wystawy*, MNW, W. 1977, s. 233-242. – *История искусства народов СССР*, t. 5, *Искусство первой половины XIX века*, Москва 1979. – Lorentz S., *Album wileńskie*, W. 1986. – *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, t. 1, Vilnius 1988 (autor noty: Z. Vasiliauskas). – Kałamajska M., *Ostra Brama w Wilnie*, W. 1990. – Drėma V., *Dingęs Vilnius*, Vilnius 1991. – Poprzęcka M., *Pol. malarstwo salonowe*, W. 1991, s. 14. – Aftanazy R., *Dzieje*

rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej, t. 3, Wr. 1992 (także mylnie jako Władysław Slendziński); t. 4, Wr. 1993 (jako Śleńdziński Wincenty i Władysław). – Małachowicz E., *Cmentarz na Rossie w Wilnie*, Wr. 1993. – Szulborski E., *Slendzińscy, pol. artyści z Wilna*, Białostoczczyzna, 1993 nr 4, s. 92-96. – Girininkienė V., Paulauskas A., *Vilniaus bernardinų kapinės*, Vilnius 1994, s. 41. – Hendzel-Andreew A., *Kolekcja rodu artystów z Wilna w Galerii im. Sleńdzińskich w Białymstoku* [zawiera kat. wystawy], Ananke, 1994 nr 2, s. 7-8, 12-14, 26. – Poklewski J., *Pol. życie artyst. w międzywojennym Wilnie*, Toruń 1994. – Širkaitė J., *Dailės mecenatystė Lietuvoje XIX a. antroje pusėje - XX a. pradžioje*, [w:] *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, Vilnius 1995, t. 1, s. 236, 237, 255. – Małachowicz E., *Wilno, dzieje, architektura, cmentarze*, Wr. 1996. – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999. – Kudirko J., *Malarskie con amore Śleńdzińskich*, [w:] tejże, *Wilno w ich życiu, Litwa w ich twórczości. Przew. Wil. śladami wybitnych Polaków*, wyd. 2, uzup., Wilno 1999, s. 135-159. – Szulborski W., *Wincenty Leopold Sleńdziński (1837-1909)*, Białostoczczyzna, 1999 nr 2, s. 99-110. – Свирида И.И. [Swirida I.I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVIII - середина XIX вв.*, Москва 1999. – Białous A., *Sleńdzińscy i ich galeria*, Nasz dz., 2002 nr z 12 XI, s. 11. – Keršytė N., *Lietuvos muziejai iki 1940 metų. Lietuvos muziejų raida XVI-XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje*, Vilnius 2003. – Malinowski J., *Malarstwo pol. XIX w.*, W. 2003. – Szulborski E., *Wincenty Leopold Sleńdziński. Malarz i literat*, [w:] *Galeria im. Sleńdzińskich w Białymstoku: Aleksander, Wincenty, Ludomir i Julitta Sleńdzińscy*, Białystok 2004, s. 24-29. – Tenże, *Rzecz o Sleńdzińskich, czyli obrazy, dokumenty i pamięć*, Białystok 2004, s. 9-34, 49. – Zgliński M., *Kość. par. pw. Trójcy Św. w Gierwiatach*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. wil.*, t. 1, red. Kałamajska-Saeed M., Kr. 2005. – Hryszko K., *Szkicownik artysty (93 karty) ... z l. 1865-1869 z Kniaginina i Charkowa*, [w:] Sleńdziński W., *W chwili zwątpienia. Utwory zebrane*, oprac. Szulborski E., Hryszko K.R., Białystok 2006, s. 140-144. – Szulborski E., *Wincenty Sleńdziński (1837-1909)*, tamże, s. 145-156. – Širkaitė J., *Vincenzo Slendzinskio tremties laikų albumėlis. (Wincenty Sleńdziński's scrapbook from the exile period)*, Menotyra, 2006 nr 2 (43), s. 35-41. – Vilniaus Bernardinų kapinės, red. Girininkienė V., Vilnius 2010, s. 375. – Blažiūnas J., *Vilniaus bažnyčių ir vienuolynų paveikslų restauravimas XVIII a. pabaigoje - XIX a. pradžioje*, Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, t. 34, 2011, s. 173. – *Cmentarz Bernardyński w Wilnie 1810-2010*, Wilno 2013. – Hryszko K.R.,

Wincenty Sleńdziński (1837-1909), malarz i zesłaniec, Białystok 2013. – Cholewianka-Kruszyńska A., *Portrety i wizerunki księżnej Marszałkowej*, Łańcut 2016, s. 101. – Goch M., *Zapomniane malarskie polonika w zbiorach muzeów Ukrainy*, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 9, red. Walczak W., Łopatecki K., Białystok 2017, s. 391. – Rąkowski G., *Kresowe rezydencje. Zamki, pałace i dwory na dawnych ziemiach wschodnich II RP*, t. 1: *Województwo wil.*, W. 2017. – Gawrychowski P., *Poeci wygnani - wiersze Wincentego Śleńdzińskiego i Aleksandra Rymkiewicza*, Ananke, 2018 nr 1-4 (90-93), s. 104-109.

Kraszewski, Cat., s. 26 (jako Śleńdziński, bez imienia). – Rodziewicz K., *Kat. zb. obrazów oraz innych przedmiotów sztuki znajdujących się w posiadaniu rodziny hrabiów Sierakowskich w Waplewie ...*, P. 1879, poz. 180. – Bóroz Antoniewicz, Kat. – *Kat. MNK*, Kr. 1907, s. 56. – *Lietuvos praeities vaizdai*, [kat. wystawy], Kaunas 1930. – Луцкевич А. [Luckiewicz A.], *Беларускі музэй імяні Івана Луцкевіча*, Вільня 1933, s. 8 (bez imienia). – Judodelis P., *Lietuvos dailė XVI-XIX a. Tapyba. Skulptūra. Katalogas*, Lietuvos TSR Dailės Muziejus, Vilnius 1969. – Svičiulienė P., *Lietuvos XVIII-XIX a. dailė. Piešiniai. Katalogas*, Lietuvos TSR Dailės Muziejus, Vilnius 1972. – Karbowska Z., *Malarstwo portretowe XVIII-XIX w. Kat. zb.*, Muz. Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów 1992. – Łukaszewicz P., Houszka E., *Malarstwo pol. XVII-XIX w. Obrazy ol.*, MNWr, Wr. 1992. – *Kolekcja rodu artystów z Wilna*, Galeria im. Śleńdzińskich, Muz. Miejskie Białystok [1994, folder, także w jęz. angielskim]. – Malinowski J., Woźniak M., Janonienė R., *Kształcenie artyst. w Wilnie i jego tradycje*, Muz. Okręgowe w Toruniu, ASP w Wilnie, Toruń-Wilno [1996]. – Ciz, *Vilnius meno mokykla ir jos tradicijos, kat.*, Vilnius 1996. – Plater-Zyberk M., *Spojrzenia na Wilno. Fotografia wil. 1839-1939. Kat. wystawy*, MNW, W. 1999, s. 304. – Blak H., Małkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – *Kat. zb. Galerii im. Śleńdzińskich*, [w:] *Galeria im. Śleńdzińskich w Białymstoku: Aleksander, Wincenty, Ludomir i Julitta Śleńdzińscy*, Białystok 2004, s. 59-64, 122. – *Lietuvos valstybės kūrėjai. XVI-XX a. pirmosios pusės portretai. Founders of the Lithuanian state. Portraits from the 16th - first half of the 20th centuries*, oprac. Bialopetravičienė L., Lietuvos dailės muziejus, t. 1, Vilnius 2006. – Kropiewska-Gajewska A., *Malarstwo i rzeźba pol. od końca XVIII wieku do 1945 r. w zb. Muz. Okręgowe w Toruniu*, Toruń 2006. – *Нацыянальны Мастацкі Музей Рэспублікі Беларусь. Мастацтва XV - пачатку XX стагоддзя. The National Art Museum of The Republic of Belarus. The 15th - early 20th Century Art*, Minsk 2006. – *Kat. dzieł malarstwa, rys. lawowanego*

i rzeźby ze zb. Pozn. TPN, red. Suchocka D., MNP, P. 2008, s. 106. – *Lietuvos dailės atodangos XVI-XXI amžiai. Edmundo Armoškos dailės kolekcijos paroda. Outcrops of Lithuanian Art 16th-21st centuries. Exhibition of the Fine Arts Collection of Edmundas Armoška. Kat.*, Lietuvos dailės muziejus, Vilnius 2008, s. 79, 103. – Hryszko K.R., *Utalentowany florysta. Aleksander Jan Śleńdziński [sic!] (1849-1881) botanik, florysta, badacz szaty roślinnej Podola i Pokucia ...*, Galeria im. Śleńdzińskich w Białymstoku, Białystok 2009. – Houszka E., Łukaszewicz P., *Malarstwo pol. od baroku do modernizmu. Kat. zb. MNWr*, Wr. 2013. – [Suchocka I.], *Portret i czas. Malarstwo Ludomira, Wincentego i Aleksandra Śleńdzińskich. Portretas ir Epocha. Ludomiro, Vincento ir Aleksandro Slendzinskių tapyba. Portrait and time. Art painting by Ludomir, Wincenty, and Aleksander Śleńdziński. Wystawa, Pałac na Zatroczu, Litwa, 2014-2015, [Kr.] 2014. – Juozapas Čechavičius, 1818-1888. Fotografijos / Photographs, [red.] Gudaitė J., [kat. wystawy z 2015], Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilnius 2016, s. 21, 23, 24, 39, 320-322.*

Tyg. il., 1874 półr. I, s. 328; 1894 półr. I, s. 387, półr. II, s. 319; 1896 półr. II, s. 594, 894; 1897 półr. I, s. 426; 1898 półr. I, s. 273; 1899 półr. I, s. 298 półr. II, s. 748; 1903 półr. I, s. 448; 1909 półr. II, s. 720, 1055. – Biesiada lit., 1881 nr 282, s. 327; 1892 nr 36, s. 158. – Kraj, 1889 nr 42, s. 12. – Nauka pol., XVIII, 1934. – Art & Business, 1997 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1996); 1998 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1997).

Galeria im. Śleńdzińskich, Białystok, Zb. Archiw.: dokumenty (oryginały i kserokopie) oraz utwory lit. S. – BJ, rkps IV 6532: *Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego*, seria IV, k. 167-168, list S. z 1880 (?) z notką autobiograficzną S. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 40 (d. teka 4q): *Malarstwo pol. XIX w.*, t. 3; *Poznań, Wilno, Petersburg ...*, 1891-1898, k. 118-120 plik Wincenty Śleńdziński, wypiski i notatki. – BN, Arch. Michała Brensztejna, rkps II 10648: Brensztejn M., *Art. i rzemieślnicy wil.*, t. 1, k. 204, 205-206; rkps II 10701: tenże, *Materiały do historii sztuk pięknych*, k. 42; rkps II 10702: *Spis zbiorów Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie*, t. 2, k. 176, 193. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., w tece „Śleńdziński Ludomir”, notatka z informacją Ireny Kołoszyńskiej, Warszawa, dot. ustalenia z Ludomirem Śleńdzińskim pisowni nazwiska „Śleńdziński”; wypis Marcina Zglińskiego z inwentarza kośc. par. w Gierwiatach; list Izabeli Suchockiej, Dz. Zb. Artyst. i Archiwalnych, Galeria im. Śleńdzińskich w Białymstoku, 25 III 2019, z załączonym tekstem: Suchocka I., *Fragmenty wystąpienia na konferencji naukowej towarzyszącej wystawie „Portret i czas” w dawnym pałacu Tyszkiewiczów w Zatroczu*, Litwa, 2014; list Magdaleny Pielas-Witkowskiej, NID

Warszawa, 19 VI 2019, z załączonymi kartami inwentaryzacyjnymi obrazów S. w kość. w Nowym Dworze k. Dąbrowy Białostockiej; list Jagody Marciniak, Muz. w Koszalinie, 3 VII 2019; list Raimondasa Petrikasa, Samogitian Museum „Alka” w Telszach (Litwa), z 9 VII 2019; list księdza Zbigniewa Łukasika, Muz. Diecezjalne we Włocławku, 10 VII 2019 (informacja o braku w muz. pracy S., wzmiankowanej w literaturze); list Raimundasa Balzy, Šiaulių „Aušros” Muziejus, Šiauliai (Szawle, Litwa), 11 VII 2019; fot. namalowanego przez S. *Portretu radcy stanu Edwarda Grotkowskiego*, ol., oznaczony na odwrocie 1882; wydruki ze stron internetowych (dostęp czerwiec-lipiec 2019): Московское училище живописи, ваяния и зодчества, absolwenci; *Wystawa prac powstańca Wincentego Sleńdzińskiego w Białymstoku* (styczeń-luty 2013); Lis T., *Cenna pamiątka z Syberii* [nowy nabytek Muz. Diecezjalnego w Sandomierzu (komunikat z 2 września 2017, na stronie: diecezjasandomierska.pl)]; kat. *The Lithuanian art collection of Jaunius Gumbis. Museum and Collector*, 6, Vilnius: National Museum of Lithuania, Vilnius 2016, na stronie: lithuanianart.com/artwork/313; zestawienia aukcji (artinfo.pl, artvalue.com) i oferty rynku sztuki (Lithuanian Art Centre TARTLE, Užupis Vilnius). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 52: Batowski Z., *Malarstwo wil.*, s. 51-52, 100. – Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Dział Rękopisów (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius), Wilno, rkps F.720: *Lietuvos dailininkų piešinių bei eskizų kolekcija*, kartoteka zb. z wykazem prac S.

J. Polanowska

Slepkaw (Slepkow, Slepkowic, Slerpkowic) **Jakub**, czeladnik w warsztacie malarza Andreasa Stussa w Poznaniu; syn organmistrza pozn. Joachima (zm. przed 1624) i Anny Kuklerówny. W liście dobrego urodzenia, który S. otrzymał w 1624, podano, że do chrztu trzymał go m.in. malarz Wacław Kober. W 1617 rzeźbiarz pozn. Krzysztof Redell i organmistrz Paweł Koler zeznali na prośbę S., że zmarły t.r. Stuss obiecał mu za życia 15 zł „po wyuczeniu rzemiosła malarzkiego ... na sprawienie szat”; w t.r. S. sumę tę otrzymał.

Brosig. – Brosig A., *Materiały do historii sztuki wielkop.* ... (Ciąg dalszy), Kronika m. Poznania, XII, 1934 nr 2, s. 221; ... (Dokończenie), XIII, 1935 nr 1, s. 39-40.

M. Heydel
uzup. P. Kluz

Slesińska Maria, graficzka. W 1932 na wystawie w TPSP we Lwowie pokazała pracę *Kościół Bernardynów*, międz.

Kat. *Wystawa gwiazdkowa, Lwów w grafice, wystawy indywidualne oraz ogólny salon art. lwowskich*, TPSP, Lw. 1932/33.

J.R.

Slezenger Otto patrz **Schlesinger Otto**.

Sleziński Bonawentura, malarz cechowy w Krakowie, uczeń Jędrzeja Piekoszewskiego. 18 X 1788 został wyzwolony na czeladnika.

Gąsiorowski, s. 80.

M. Heydel

Słezak Stanisław, malarz i obywatel Krakowa („pictor civis Crac.”); w 1620 wzmiankowany jako zmarły w związku ze sprawą o dług 147 zł, jaki zaciągnął u mieszczanina krak. Waleriana Guttetera.

Tomkowicz S., *Przyczynki do historii kultury Krakowa w pierwszej poł. XVII w.*, Lw. 1912, s. 167.

M. Heydel

Sliwiński (Śliwiński) **Jan**, w 1767 wyzwolony w Krakowie na towarzysza sztuki malarskiej.

Gąsiorowski, s. 80.

A.B.

Słodki Marcel patrz **Słodki Marceli**.

Słom André patrz **Słomczyński André**.

Słom Olga patrz w nocie **Słomczyński André**.

Służyński Franciszek (Adam) patrz **Służyński Franciszek**.

Ślaboszewski, „drzeworytnik znakomity” (Kołaczkowski), o którym nie udało się znaleźć żadnych wiadomości. Nie jest wykluczone, że J. Kołaczkowski mylnie zapisał nazwisko Bolesława Ślawoszewskiego, który w l. 70. XIX w. był właścicielem Zakładu Artyst.-Litograficznego w Warszawie. Nic jednak nie wiadomo o tym, aby Ślawoszewski był również grafikiem.

Kołaczkowski, Śl. ryt.

A.B.

Ślaboszewski Antoni, bernardyn, malarz zakonny, zm. 9 X 1744 w klasztorze w Kady-nach k. Elbląga. Uczestniczył w dekoracji wnętrza tamtejszego kośc. Bernardynów św. Antoniego Padewskiego, złocąc: ołtarz gł. Matki Bożej Niepokalanej (październik 1742), przywieziony z Reszla 3 I 1736, dzieło i fundacja Krzysztofa Peuckera (od 1831 ołtarz znajduje się w kośc. Znalezienia Krzyża Św. w Opinie k. Ornety), oraz ołtarze boczne: Matki Bożej w kaplicy Loretańskiej (1743) i Św. Anny (14 VIII 1744). Zapewne oba ołtarze zostały przeniesione po 1826 do kośc. św. Mikołaja we Fromborku (niezachowane).

Wydaje się mało prawdopodobne, aby S. był pomocnikiem Walentego Żebrowskiego w kośc. Św. Anny w Warszawie, uwiecznionym na domniemanym autoportrecie artysty na stallach w absydzie od pd. i wykonawcą niezidentyfikowanych obrazów ołtarzowych tamże (supozycja Zdziarskiej).

Klasztory bernardyńskie w Polsce i jej granicach hist., red. Wyczawski H.E., Kalwaria Zebrzydowska 1985. – Zdziarska R., *Malowidła ścienne w kośc. św. Anny w Warszawie i ich konserwacja*, Ochrona Zabytków, XLII, 1989 nr 3-4, s. 220. – Zawadzki W., *Dzieje klasztoru bernardyńskiego w Kadynach*, Olsztyn 2002.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypis Kazimierza Głowackiego z Arch. Prowincji Bernardynów w Krakowie, nr VIII-2: *Liber mortuorum Prowincji Wielkopolskiej Bernardynów 1674-1829*, s. 88.

A. Bernatowicz

Ślaka Stanisław, malarz cechowy w Krakowie; wyzwolony na czeladnika 2 VII 1623.

Gąsiorowski, s. 80. – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, Kr. 1948, s. 93 (jako Ślacho).

Arch. MNK, *Akta cechu malarzy krak.*, nr 691, k. 119.

M. Heydel

P. Kluz

Ślawecki Wincenty Konstanty, rytownik, litograf, ilustrator i malarz, ur. 1794 w pow. oszmiańskim (obecnie Białoruś), zm. po 1844; syn Franciszka. Ukończył powiatową szkołę bazylianów w Borunach k. Oszmiany. 15 IX 1811 wstąpił na Wydz. Sztuk Pięknych Uniw. Wil. (data wg Euzebiusza Łopacińskiego; 1809 wg PSB). Studiował rysunek i malarstwo u Jana Rustema (m.in. kopiował prace Guercina i bliżej nieokreślony portret pani Duhamel) oraz sztycharstwo u Josepha Saundersa (specjalizując się w kompozycjach narracyjnych, kopiował m.in. *Ucieczkę do Egiptu* Johanna Georga Willego). Pobierał też lekcje rzeźby u Kazimierza Jelskiego. Mieszkał wówczas w domu uniwersytetu przy ul. Św. Jana (Śv. Jano gatvé). W 1813 zaprojektował okolicznościowe dekoracje do egzekwii po śmierci Tadeusza Czackiego odprowadzanych w wil. kośc. Św. Jana. W 1814, dzięki staraniom Saundersa, otrzymał stypendium. W l. 1815-17, w nagrodę za postępy i w dowód uznania zdolności, powierzono mu pełnienie funkcji „presseura” (drukarza) w kierowanej przez Saundersa uczelnianej szkole rytownictwa. Studia ukończył 6 VI 1816, otrzymując dyplom kandydata sztuk pięknych.

W lutym 1817 (decyzją Rady uniw. z 26 stycznia t.r.) został wysłany do akademii sztuk pięknych w Petersburgu na półroczną naukę, obejmującą wydoskonalenie się w technice odbijania sztychów, rytowaniu na stali i w litografii (ze stypendium w wysokości 150 rubli lub 75 rubli srebrem). W l. 1817-19 studiował w Petersburgu (zgoda akademii na uczestnictwo w zajęciach z 13 III 1817). Samowolnie (wbrew woli uniw. wil.) przedłużył tam pobyt i zmienił kierunek specjalizacji, przez co stracił stypendium. Jak zaświadczył prezes Akademii, Aleksiej Olenin, w 1819 S. „podług instrukcji [napisanej przez Saundersa] zajmował się z początku rysunkiem z oryginału, potem z gipsu i na koniec z natury, zawsze z wielką pilnością, na wszystkich miesięcznych i czteromiesięcznych egzaminach przedstawiał nie tylko rysunki, lecz wykonywane przez

niego z gliny kopie antycznych głów i *bas-reliefów*. Postępy jego zwróciły uwagę Rady Akademii; na czteromiesięcznym egzaminie, odbytym 3 maja 1819 roku, za najlepszą z gliny kopię antycznego torsu i za grupę wyrysowaną z natury otrzymał srebrny medal 2 klasy; zajmował się też pilnie medalierstwem, a także doskonalił się w wycinaniu sztychów i wszelkiego rodzaju płyt sztycharskich z historycznych motywów, portretów, pejzażów i winietek...” (cyt. za E. Łopacińskim). Profesor rytownictwa Andrej Uchtomski zaświadczył, iż S. osiągnął postępy w medalierstwie oraz opanował umiejętność drukowania rycin. Wiadomo, że podczas petersburskich studiów artysta mieszkał z tamtejszym studentem rytownictwa Antonim Oleszczyńskim oraz zabiegał o znajomość z Aleksandrem Orłowskim, ze względu na jego biegłość w litografii.

W 1820 S. powrócił do Wilna i w t.r. został zatrudniony jako pierwszy litograf w utworzonym wówczas zakładzie litograficznym przy Uniw. Wil.; początkowo zajmował się tam organizowaniem warsztatów. W 1822 powierzono mu kierownictwo zakładu (pod ogólnym nadzorem Rustema); jednak powstające prace nie zadawały władz uczelni, a powołany na pocz. 1823 komitet profesorów (Joachim Lelewel, Ludwik Henryk Bojanus i Rustem) uznał S. za niedostatecznie przygotowanego do kierowania litografią, co spowodowało jego zwolnienie.

Następny okres życia S. jest słabo znany; wiadomo jedynie, iż współpracował jako ilustrator z wil. wydawnictwami i udzielał lekcji rys. Od 1822 był nauczycielem rys. (w szkole?) w Werkach pod Wilnem. Następnie, po likwidacji uniwersytetu (1832), przeniósł się do Dyneburga w d. Inflantach Pol., gdzie w l. 1835-44 (lub do 1842?) uczył rys. i kaligrafii w gimnazjum. W 2. poł. 1842 przywiózł do Petersburga „próbki” swego malarstwa. W 1844 przeszedł na emeryturę w związku z osłabieniem wzroku.

Początkowo S. tworzył gł. rysunki, następnie opanował różne techniki graficzne (miedz., akwaf., drzew. i litogr.), a gdy te nadwerżyły mu wzrok, zajął się malarstwem. Również rozległe były jego zainteresowania tematyczne. Najwcześniej zajmował go gł. portret, o czym świadczą eksponowane w 1820 na wystawie uniw. wil. prace: *Portret Józefa Saundersa* (rys. wg obrazu J. Rustema), *Portret Jana Damela* (wg autoportretu), *Portret hetmana Michała Józefa Massalskiego*

(kopia obrazu Marcella Bacciarellego), miniatura *Portret księcia Józefa Poniatowskiego*, portret bliżej nieokreślonego rosyjskiego pułkownika (rys.); ponadto pokazał wówczas oryginalną kompozycję *Filoktet i Neoptodem* (rys.?), *Ucieczkę do Egiptu* (kopia obrazu Carla Maratty), *Miłość* [Amor] i *Psyche* (rys. z antyku), grupy figur rysowane z natury i kompozycję z natury wyk. w kolorowym wosku. Wtedy też powstał jego *Autoportret* (rys. ol., 1820, LMS). Na kolejnej wystawie uniwersyteckiej, w 1822, eksponował litogr. przedstawiające *Krajobraz i Wydobywanie ciała księcia Józefa Poniatowskiego z Elstery*, które wg Michała Czarnowskiego odznaczały się „dobrym sposobem wyrobienia i doskonałym odcisnieniem”, jednakże cienie „zbyt ciemne bez stopniowania, potrzebują na przyszłość lepszej uwagi w rysowaniu na kamieniu”. W tym okresie powstały także litogr. *Portret Jędrzeja Śniadeckiego* (1822) i *Wielki książę litewski Witold*. S. tworzył też ilustracje książkowe, z których są znane: karta tytułowa książki Andrzeja Maczuszkiego *O przyjaźniach i przyjaciółach ...*, Wilno 1817 (dzieło dobrze przyjęte i uznane za artyst. osiągnięcie uczniów Saundersa), ilustracje (5 tablic, miedz., i winieta, drzew.) do pracy Józefa Strumiły *Ogrody północne, czyli zbiór wiadomości o rozmnażaniu i pielęgnowaniu drzew owocowych i roślin ozdobnych ...*, [Wilno 1820], a także *Portret Stanisława Trembeckiego* (popiersie, miedz., wg „rys. wiedeńskiego”) na frontispisie jego *Poezji*, wyd. 3, Wilno 1822, t. 1. Do Pam. Magnetycznego wil. (wyd. 1816-18) opracował kartę tytułową (miedz.), a do czas. Dzieje Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej (wyd. w Wilnie 1820-24) stworzył winietę początkową z kompozycją *Pelikan* i końcową z gołąbkami pijącymi wodę, 1820. Ponadto w 1817 wyk. kompozycję symboliczną (o treściach wolnomularskich?; akwaf., sygn.), a w 1820 planszę zawierającą 65 winiet, ozdobników i przerywników (scenki figuralne, zwierzęta, roślinne i kwiatowe kompozycje). Wg Romualda Podbereskiego (1842) artysta „zajmował się też nieco rzeźbą i rysowaniem portretów z natury kredą, sepią i olejno, a osłabiwszy oczy sztycharstwem, oddał się malowaniu. Widać, że jemu podobał się efekt obrazów Rembrandta utworzony przez połączenie wielkich mas światłocienia”; spośród prac z zastosowaniem tego efektu jest znany obraz *Żydzi chodzący nocą z latarniami po ulicach Wilna* (zaginiony). Zapewne S. nie wykorzystał w pełni swoich zdolności;

Rustem miał się o nim wyrazić: „ma talent, ale słaba głowa i leniwy”. Niewątpliwą zasługą artysty było założenie pracowni litograficznej na Uniw. Wil. i wykazanie we własnych pracach możliwości, jakie dawała ta technika.

S. zgromadził zbiór „ksiąg, figur, antyków, medali 643 sztuk i tek z rysunkami” (spis był w BJ, d. rkps 976, t. 1, k. 154, wg wzmianki w SKHS, I, 1879, s. 154). Obecnie prace S. znajdują się w: BJ, MNW, LMS.

Być może S. był identyczny z fundatorem nagrobka nieznanego osoby na cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie (zdeństwowany), z zachowanym fragmentem napisu: „memu Pierwszemu Przyjacielowi W. ŚLAWECKI”.

Kołaczkowski, Śl. ryt. – Rastawiecki, Śl. ryt. – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*, t. 4, Kr. 1878, s. 526 (błędnie jako Oławewki W.). – Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств...*, Санкт-Петербург 1914, s. 271 (jako Словецкий [Славецкий]). – PSB, t. 38, 1998 (Janonienė R.). – *Sztuka. Malarze, rzeźbiarze, graficy, fotograficy*, oprac. Jackiewicz M., Bydgoszcz 2005 (*Encyklopedia Ziemi Wil.*, t. 3). – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Slaveckis Vincentas). – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 22, Vilnius 2012 (Gasiūnas V.; jako Slavėckis Vincentas). – *Słownik artystów pol. ...*, t. 10, W. 2016, s. 105 (s.v. Saunders Joseph).

Czarnowski M., *Krótki opis postrzeżeń nad robotami sztuk pięknych ... w wil. uniwers. ...*, Dz. wil., 1822 t. 3, nr 9, s. 113 (jako Ślawewki, bez imienia). – Podbereski R., *O niektórych artystach, którzy już wyszli albo jeszcze się kształcą w Akademii Sztuk Pięknych w S.-Petersburgu*, Tyg. Petersburski, 1842 nr 72, s. 492 (jako Ślawewki). – Smokowski W., *O malarstwie w Polsce*, Dzwon lit., 1846 (t. 2), s. 142. – Römer A., *Do dziejów wil. szkoły sztuk pięknych*, SKHS, V, 1891-96, s. XVI. – Bieliński, Uniw. Wil., t. 2. – Mycielski. – Князев А.Ф. [Kniaziew A.F.], *Историческая записка Двинского реального училища, 1833-1903 гг.*, Витебск 1904, s. 88. – Przesmycki Z., *Kilka słów o miniaturze portretowej*, [w:] *Pam. wystawy miniatur oraz tkanin i haftów*, W. 1912, s. XLII. – Niewiadomski E., *Malarstwo pol. XIX i XX w.*, W. 1926. – Galaunė P., *Vilniaus Meno Mokykla (1793-1831). Jos istorija, profesoriai ir mokiniai*, Kaunas 1928. – Kopera, t. 3. – Łopaciński E., *Nieznane dane archiw. i wiadomości źródłowe do historii Wilna i b. W. X. Litewskiego od pocz. XIX w.*, *Prace Sekcji Historii Sztuki*, t. 3, 1938/39,

s. 90-91. – Banach A., *Pol. książka il. 1800-1900*, Kr. 1959. – Bartnicka K., *Pol. szkolnictwo artyst. na przełomie XVIII i XIX w. (1764-1831)*, Wr. 1971. – Mytariewa K., *O wzajemnych kontaktach Wil. Szkoły Malarstwa i ASP w Petersburgu*, Roczn. MNW, 1972, s. 251. – Galaunė P., *Vilniaus Universitetas - litografijos pradininkas Lietuvoje*, Vilnius 1981. – *Vilniaus universitetas dailėje. Albumas*, Vilnius 1986. – *Senoji Lietuvos grafika (XVI-XIX a.)*, oprac. Gasiūnas V., Vilnius 1995, s. 13. – Małachowicz E., *Wilno, dzieje, architektura, cmentarze*, Wr. 1996. – Adomonis T., Adomonytė N., *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, t. 2, Vilnius 1997, s. 30, 31, 229-230. – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999, wg indeksu i s. 284. – Свирида И.И. [Swirida I.I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVIII - середина XIX вв. Очерки*, Москва 1999. – Drėma V., *Vincents Smakauskas*, Vilnius 2001. – *Lietuvos dailės istorija*, Vilnius 2002. – Janonienė R., *Kazimieras Jelskis (1782-1867)*, Vilnius 2003. – Gasiūnas V., *XIX amžiaus Lietuvos grafika*, Vilnius 2007. – Mizerniuk-Rotkiewicz N., *Muz. Starożytności w Wilnie. Historia i rekonstrukcja zbiorów malarstwa i grafiki*, W.-Toruń 2016.

Kraszewski, Cat., s. 229. – *Kat. wystawy starych rycin pol. ze zb. Dominika Witke-Jeżewskiego*, TOnZP, W. 1914. – Sawicka S., *Grafika pol.*, MNW, W. 1938, s. 25, 27. – *Kat. portretów osobistości pol. znajdujące się w ... Pałacu w Wilanowie*, W. 1967 (jako Ślawicki W.). – *Vilniaus Universitetas Lietuvos dailėje. Katalogas*, Vilnius 1979. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 5, W. 1995. – Malinowski J., Woźniak M., Janonienė R., *Kształcenie artyst. w Wilnie i jego tradycje*, Muz. Okręgowe w Toruniu, ASP w Wilnie, Toruń-Wilno [1996]. – Ciz, *Vilnius meno mokykla ir jos tradicijos*, Vilnius 1996. – Jakimowicz I., *Pięć wieków grafiki pol.*, MNW, W. 1997. – Janonienė R., Tarandaitė D., Adomaitienė R., *Jonas Rustemas - dailininkas ir pedagogas*, Lietuvos dailės muziejus, Vilnius 2013.

Tyg. wil., 1820, s. 174. – Rozmaitości, 1827 nr 40, s. 340. – Dz. Krajowy, 1843 nr 134, s. 3 (Sobieszczański F.M.). – Bibl. warsz., 1855 t. 4, s. 68.

BJ, rkps 5755: Pauli Ź., *Dykcjonarz artystów obrazowych w Polsce*, k. 79. – BN, Arch. Michała Brensztejna, rkps II 10648: Brensztejn M., *Artyści i rzemieślnicy wil.*, t. 2, k. 263, 304; rkps I 10686: Brensztejn M., *Notatki biogr.*, k. 281 (jako Ślawewki); rkps IV 10701: Brensztejn M., *Materiały do historii sztuk pięknych*, k. 10. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 3621, 3622; list Valentyny Smertjevej,

Daugavpils (d. Dyneburg), Łotwa, 25 I 2017; list Vandy Bauliny, Stow. Zw. Polaków na Łotwie, Oddz. Dyneburg, 5 II 2017. – Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich, Dział Rękopisów (Lietuvos TSR mokslių akademijos bibliotekos, Rankraščių skyrius), Wilno, rkps F. 9-959: Bieliński J., *SSP przy Uniw. Wil.*, k. 9.

J. Polanowska

Ślawek Stanisław, malarz, syn Jana. 21 III 1604 w Krakowie został wyzwolony na czeladnika. Był obecny 22 III 1609 przy elekcji starszych towarzyszy cechu. Po t.r. prawdopodobnie przeniósł się do Lwowa. Następnie kształcił się podobno w warsztacie Pawła Bogusza, lw. malarza, Ormianina. W 1615 S. jest odnotowany jako mąż Zofii, córki tegoż Bogusza, mieszkającej w Ostrogu na Wołyniu. Od t.r. przebywał w nieodległym od Ostroga Zasławiu („incola Zaslavien-sis”), gdzie pracował dla księcia Aleksandra Zasławskiego. W liście księcia z 1616 wymieniono 2 portrety wysłane do Lwowa, malowane najpewniej przez S. W 1628 S. określony był w źródłach jako sługa księcia. Prawdopodobnie przez cały ten okres wykonywał dzieła dla Zasławskiego, zapewne do pałacowej galerii obrazów. W białoruskiej literaturze błędnie wskazuje się jako miejsce działalności S. Zasław k. Mińska.

Rastawiecki, Sl. mal., t. 3. – Gąsiorowski, s. 80. – Mańkowski T., *Lw. cech malarzy w XVI i XVII w.*, Lw. 1936, s. 18, 57. – Bochnak A., *Portrety Zygmunta III i Anny Austriaczki w Muz. Sztuki UJ (komunikat)*, PKHS, VIII, 1939/46. – Жолтовський П.М. [Żółtow-skiy P.M.], *Словник-довідник художників що працювали на Україні у XVI-XVIII ст.*, Матеріали з етнографії та мистецтвознавства, t. 7/8, 1962, s. 224. – Tenże, *Словник художників, що працювали на Україні у XIV-XVIII ст.*, [w:] tegoż, *Художнє життя на Україні в XIV-XVIII ст.*, Київ 1983. – Высоцкая Н.Ф. [Wysockaja N.F.], *Словник мастакаў, якія працавалі ў Беларусі ў XIV-XVIII стст.*, [w:] *Тэмпэрны жываніс Беларусі канца XV-XVIII стагоддзяў у зборы Дзяржаўнага мастацкага музея БССР. Каталог*, Мінск 1986, s. 194. – Таў, *Материалы к истории станковой живописи Белоруссии XVI-XVIII вв. Датированные произведения, мастера*, [w:] *Музей 4. Художественные собрания СССР*, Москва 1986, s. 177. – Александрович В. [Aleksandrowycz W.], *Малярі вірменського походження у Львові перед серединою XVII ст.*, [w:] *Mapra mundi. Збірник наукових праць на пошану*

Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя, Львів, Київ, Нью-Йорк 1996, s. 543. – Tenże, *Львівські малярі кінця XVI століття*, Львів 1998.

ANK, Arch. Sanguszków, nr 62/64, s. 3, 5; nr 75/1, s. 23. – BJ, rkps 5379, t. 2: Pauli Ż., *Lwów*, t. 2. *Topografia*, k. 227v. – MNK, *Akta cechu malarzy*, nr 691, k. 50v, 65; nr 697, s. 93, 113.

M. Heydel

P. Kluz

Ślaweta Antoni, malarz cechowy (?), konserwator, budowniczy, ur. 15 I 1861 Brudzowice k. Siewierza (ochrzczony 17 I t.r. w kośc. Św. Macieja Apostoła w Siewierzu). Syn Łukasza, urzędnika straży celno-granicznej w Brudzowicach (zm. 28 VIII 1881 Częstochowa), i Łucji z domu Moras; ożeniony z Julianną (Julia) Kalisz, z którą miał co najmniej 2 dzieci. Ojciec S. przeniósł się z rodziną do Gidel, zapewne w 1872 w związku z poślubieniem pochodzącej stamtąd drugiej żony, Teofili Boguckiej. Później prawdopodobnie nastąpiła przeprowadzka do Częstochowy, gdzie S. odebrał wykształcenie. Tam ożenił się i mieszkał co najmniej do 1897. Pod koniec XIX w. S. wyk. proj. secesyjnego pałacyku z ogrodem i fontanną (przy ul. Pławińskiej 22) w Gidlach (obecnie siedziba Urzędu Gminy), gdzie najprawdopodobniej jakiś czas (lub okresowo) mieszkał z rodziną. S. był również właścicielem piętrowego domu przy ul. Tylnej (Mikołajowskiej, obecnie Katedralna) 12 (nr hipoteczny 161?) w Częstochowie, który przez wiele lat przebudowywał (1888, 1893, 1897, 1912), zapewne wg własnych proj. W 1902 przystąpił – równocześnie z inżynierem Władysławem Kozłowskim – do spółki, w jaką przekształciło się Przedsiębiorstwo Budowlane „Topór”, założone w 1898 przez Piotra Chochola i Feliksa Eberta, z siedzibą przy ul. Krakowskiej 40 w Częstochowie. Pracował tam co najmniej do 1910.

Był członkiem Tow. Tatrzańskiego (w l. 1898-1910) i prawdopodobnie Tow. Dobroczynności dla Chrześcijan m. Częstochowy.

Jest znane tylko jedno zrealizowane przez niego zlecenie o charakterze artyst. – w 1885 wraz z malarzem Ignacym Grabińskim (którego był siostrzeńcem i współnikiem) wykonał malowidła ścienne we wnętrzu kośc. pokartuskiego Matki Boskiej Bolesnej w Gidlach. W kronice parafialnej zapisano, że S. „dołożył nad program i plan ozdoby na suficie” (cyt. za: Jaśkiewicz).

Pam. Tow. Tatrzańskiego, 1898, s. 49; 1899, s. 44; 1900, s. 67; 1901, s. 68; 1902, s. LXXIV; 1903, s. 62; 1904, s. LXXIV; 1905, s. XLV; 1906, s. 20; 1907, s. 33; 1908, s. XXXVI; 1909, s. XXXVII; 1910, s. 36. – *Księga adresowa Królestwa Pol. na r. 1904*, pod red. Rolbieckiego J., W. [1903], s. 130; ... *na r. 1905*, W. [1904], s. 130; ... *na r. 1910*, W. [1909], s. 122. – *Spraw. VI za r. 1905 Tow. Dobroczynności dla Chrześcijan m. Częstochowy*, Dz. Częstochowski, 1906 nr 79, s. 3. – *Il. przew. po Częstochowie*, W. [1909], s. 76. – Jaśkiewicz A., *Kość. pokartuski w Gidlach powiat radomszczański*, Roczn. Muz. w Częstochowie, II, 1966, s. 249. – Borowik M., *Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gidle*, 24 IV 2019, Biul. Informacji Publicznej. Gmina Gidle (online). – *Encyklopedia Częstochowy*, [hasło] *Przedsiębiorstwo Budowlane „Topór”*, Muz. Częstochowskie 2023, <https://encyklopedia.czystochowa.pl/hasla/przedsiębiorstwo-budowlane-topor>.

AP Łódź, zespół Rząd Gubernialny Piotrkowski, sygn. 39/1/0/4/652; 39/1/0/4/2856; 39/1/0/4/6243; 39/1/0/4/14789; 39/1/0/4/14258 (dokumenty dot. przebudów domu w Częstochowie wg proj. S.). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list księdza Stanisława Straża z par. Narodzenia NMP w Brudzowicach (14 IX 2023), list księdza Daniela Buni z par. św. Macieja Apostoła w Siewierzu (14 IX 2023), informacje o archiwaliach od Edwarda Soltysika z Siewierza; strona internetowa geneteka.genealodzy.pl (informacja o akcie ur. Antoniego Sławety oraz aktach zgonu dzieci S. w Częstochowie: w 1895 i 13 V 1897); notatka ze strony Fundacji Hereditas: Zabytki regionu w obiektywie wolontariuszy. Pałac sekcyjny w Gidlach, <https://fundacja-hereditas.pl/zabytkiregionu/projekt/463> (dostęp 16.12.2021).

K.A. Kesling

Sławeta Edward, malarz (?), ur. 1886 Częstochowa, uczył się w Krakowie – w gimnazjum (4 klasy) i w Szkole Przemysłowej, a w l. 1908-12 studiował w tamtejszej ASP w pracowni Leona Wyczółkowskiego; w I półr. 1909/10 otrzymał nagrodę za akt. Mieszkał wówczas (na pewno w maju 1909) przy ul. Wiślniej 12. Jego adres w Częstochowie przed rozpoczęciem studiów (ul. Mikołajewska 12) pokrywa się z adresem domu należącego do Antoniego Sławety (zob.), co – oprócz nazwiska – potwierdza, że był z nim spokrewniony.

Dziewiętnaste spraw. c.k. Państw. Szkoły Przemysłowej w Krakowie ogłoszone z końcem r. szkolnego 1906/7,

Kr. 1907, s. 63; *Dwudzieste ...*, Kr. 1908, s. 61; *Dwudzieste pierwsze ...*, Kr. 1909, s. 60. – Materiały ASP Kraków, 2, s. 393-394.

Arch. ASP w Krakowie, kwestionariusz osobowy kandydata do c.k. ASP w Krakowie. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list od Joanny Grabowskiej (15 VIII 2022).

K.A. Kesling

Sławik Ignacy, malarz. Znane są jego autorstwa 2 portrety; pierwszy, Andrzeja Wapińskiego w stroju pol., ol., oznaczony na odwrocie „Andrzej de Pielak / Wapiński / Umarł dnia 23^{cim} / Maja 1807, R^w”, z napisem na blejtramie u dołu: „Igna: Sławik Pinxit Jaroslav ... ds. [?] Junij [1]807” (Muz. w Jarosławiu Kamienica Orsettich; obraz został przekazany do muz. jako depozyt cerkwi w Jarosławiu, w której pochowany został portretowany, a fundatorami byli jego przodkowie); drugi portret przedstawia zapewne Franciszka II (I) Habsburga (Franza II. Josepha Karla), ol., z inskrypcją na odwrocie: „Zoll Inspectorats Eigenthum 1830 Pinx Ign. Sławik” (MN Przemysł). Artysta nawiązywał w swoich pracach do tradycji portretu sarmackiego.

Być może S. pozostawał w relacji pokrewieństwa z Józefem Sławikiem, który był poprzednikiem Andrzeja Wapińskiego na urzędzie wiceburmistrza Jarosławia (pełniącego urząd 1769-72) oraz jego następcą jako burmistrza tego miasta (po 1780).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., listy Elżbiety Figieli, Gł. Inwentaryzatora MN Ziemi Przemyskiej w Przemyśle, z 30 III 2023 i 3 IV t.r., oraz Marcina Burghardta, Kierownika Działu Zb. i Badań w Muz. w Jarosławiu Kamienica Orsettich, z 5 IV 2023.

Andrzej Wapiński, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Wapi%C5%84ski (dostęp 25.04.2023).

U. Makowska

Sławińska Maria, malarka. W 1919 na salonie w warsz. TZSP wystawiła obrazy: *Winna łóża* oraz *Oliwka*; mieszkała wówczas w Warszawie. W 1927 brała udział w Wystawie okrężnej (Białystok, Wołkowysk, Grodno, Wilno, Nowoświęciany, Lida, Mołodeczno, Królewsczyzna, Pińsk, Nowogródek, Stołpce, Łuminiec, Równe, Łuck,

Włodzimierz Wołyński, Baranowicze, Kowel, Chełm, Brześć, Czeremcha).

MNW – *Droga wiejska*, sygn.: „M. Sławińska”, przed 1942, *Nad stawem*, oba ol.

Salon doroczny, TZSP, W. 1919. – Sztuki Piękne, III, 1926/27 nr 10-11, s. 423. – Kur. warsz., 1927 nr 201, s. 6.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z rozmowy z Anną Manicką z MNW, 25 VI 2020.

M. Kasa

Sławiński Gabriel, malarz, aktywny na terenie d. woj. ruskiego, bełskiego i brzeskolitewskiego, ur. 1731 lub 1732, zm. 3 XI 1805 Janów Ordynacki (obecnie Lubelski, powstały na części gruntów dawnej wsi Biała; dziś jej część to Biała Pierwsza i Biała Druga); nie był chrzczony w bialskiej parafii rzymskokatolickiej (por. *Liber baptisatorum parochiae Bialensis...*, 1726-46). Wg *Liber mortuorum* (1800-16) tej par. „Gabriel Sławiński ... Pictor” zmarł nagle („morte repentina”) w wieku 73 l. jako katolik; obrządku nie sprecyzowano (religię określano poprzez wstawienie znacznika wyboru przy jednej z dwóch opcji: „Catholica” lub „Acatolica”). Zapisanie aktu zgonu S. w rzymskokatolickiej metryce nie rozstrzyga o jego przynależności obrządkowej w chwili chrztu, a także o jego wychowaniu i zachowaniach religijnych (w XVIII w. na ziemiach polskich Rzeczypospolitej, mimo formalnego istnienia rozdziału obu obrządków, wśród szlachty częste były małżeństwa mieszane, podwójne obchodzenie świąt i praktyki religijne odbywane równocześnie w kośc. rzymskokatolickich i cerkwiach unickich). „Gabriel Sławiński” – nieraz z dookreśleniem „Generosus Dominus” (szlachetnie urodzony pan) – kilkakrotnie wymieniony jest w roli ojca chrzestnego w metrykach kościoła w Żółkiewce (10 III 1778, 12 V 1778, 3 VIII 1779, 24 IV 1782, 26 I 1784, 13 II 1785, 15 IV 1788, 16 III 1789) w czasie powstawania tamtejszych obrazów ołtarzowych (zasadnicza część z nich do 1785; uzupełnienia przed 1793). Zmienność miejsc przebywania S. w dobrach żółkiewskich sugeruje tymczasowość pobytów: S. miał pochodzić „de Aula Vulcensi” („de Aula Vulcensi” (z dworu fundatorów kośc. Stamierowskich w Woli vel Wólce Żółkiewskiej), „de Aula media Żółkiewiensi” (z drugiego dworu Stamierowskich, może w Średniej Wsi k. Żółkiewki), a także „de Oppido Żółkiewka” (z miasta Żół-

kiewki), a wreszcie „de Domo Plebanali” (z domu plebańskiego).

S. zmarł w domu o nr konskrypcyjnym 1, który – wg instrukcji w bialskiej księdze zgonów (1797-1805) – mógł być jego własnym, ale równie dobrze mógł stanowić jedynie miejsce tymczasowego pobytu i śmierci artysty (nr konskrypcyjne nadawano chronologicznie, zatem mowa o pierwszej spisanej w Janowie Ordynackim nieruchomości).

Nie zachowały się żadne źródła dotyczące jego edukacji artyst. i skape na temat biografii. Formuła „Ja największy grzesznik...”, powtarzająca się w napisach ekspiacyjnych na dziełach S., wskazuje, że on sam mógł być jej autorem, a zatem, posługiwał się językiem ruskim i pol. wzbogaconym obiegowymi zwrotami łacińskimi. Pracował przy dekoracji zarówno świątyn unickich, jak i rzymskokatolickich.

Najwcześniejszymi znanymi dziełami S. są prace w 2 cerkwiach unickich: w pierwszej, Wniebowzięcia NMP w Klesztowie k. Chełma, dzięki funduszom kołatora Łukasza Węgłęńskiego (mylnie: Węglińskiego), pokrył malowidłami ściany i sklepienia nawy i kruchty, a może też sklepienie zakrystii (dziś przemalowane), sygn.: „[A].D. 1772 d[...] 8bris.v s / [G]abriel Sławinski [mp]” (wskutek błędnej rekonstrukcji w 1994 podpis znajdujący się w nawie nad wyjściem ma nieco inne brzmienie), a także wykonał ikony ołtarzowe *Św. Łukasza Ewangelisty* i *Komunii św. Onufrego*, ol. płótno, oraz, być może, *Ukrzyżowania* i *Trójcy Św.*, niezachowane (wszystkie ok. 1772); do drugiej cerkwi, obecnie nieistniejącej, *Św. Mikity Męczennika* na przedmieściu Zamłynie w Tyszowcach k. Hrubieszowa namalował ikonę *Św. Mikołaja*, ol.? drewno, z rozbudowaną cyryliczną inskrypcją zawierającą imię i nazwisko S. oraz datę 31 X 1774 (obecnie MN im. A. Szeptyckiego, Lwów), jak również ikony *Apostołów*, *Proroków* i *Deesis* z górnych rzędów ikonostasu, ok. 1774, niezachowane (wszystkie sfinansowane przez parocha Antoniego Suplikiewicza i parafian, braci Damiana i Jerzego Lewczuków). Z fundacji kołatorskiego małżeństwa, Tomasza Stamierowskiego i Franciszki z Ostrowskich, powstała dekoracja nowo wzniesionego kośc. *Św. Wawrzyńca* w Żółkiewce k. Krasnegostawu, gdzie S. wykonał malowidła na ścianach i sklepieniach prezbiterium, nawy, kruchty i zakrystii, sygn.: „... Gabryel Sławiński...R: P. 1776 dn: 31. Sierp. m.pp.”, ponadto obraz ołtarzowy

Tomasza Apostoła, ol. płótno, i być może inne, znane jedynie z archiwaliów, w tym zwłaszcza niezachowany obraz ołtarzowy *Franciszki Rzymianki* (oba między 1779 a 1785 w czasie potwierdzonych źródłowo pobytów w Żółkiewce). W l. 1780-81 do kruzganków pd. i zach. skrzydła bernardyńskiego klasztoru w Radecznicy k. Zamościa S. stworzył osiem (lub więcej) obrazów z cyklem objawień i cudów św. Antoniego Padewskiego: *Antoni zapowiada Szymonowi-Tkaczowi cuda w Radecznicy*, *Antoni wiąże węzeł na drzewie*, *Poświęcenie wody w Radecznicy*, *Antoni wysyła Szymona-Tkacza do Zamościa z pachnącym listem*, *Cudowne postawienie pomnika*, *Uzdrowienia na górze radecznińskiej*, *Objawienie umierającej fundatorce*, *Antoni odprawia mszę w asyście aniołów*, wszystkie ol. płótno, ostatni sygn.: „... Gabriel Sławinski ... D: 6 maia R:P: 1780” (po kasacie klasztoru, do 1994 przechowywane w przykościelnej galerii obrazów w Łabuniach, potem zwrócone radeczniickiemu konwentowi), jak również malowidło poza cyklem *Antoni jako admirał walczy z Maurami o miasto Oran* (ol. płótno, ok. 1780-81, Muz. Ziemi Chełmskiej, Chełm). Radeczniickie obrazy mogły powstać z inicjatywy ówczesnego gwardiana Mariana Zemlińskiego, przy czym niewykluczony jest finansowy wkład wiernych w tę fundację. W l. 1784-85, na zlecenie przeora Felicjana Zagrodzkiego, S. brał udział w dekorowaniu kość. Paulinów we Włodawie, kontynuując prace rozpoczęte w 1783 (wg Stogi błędnie: w 1780) przez paulinów – braci Dobrzeniewskich, po śmierci (wskutek choroby – a nie wypadku, jak podaje Rastawiecki) jednego z nich, Antoniego (7 VIII 1784). Bracia zdążyli razem ozdobić prezbiterium, a prawdopodobnie także jego wsch. przybudówkę (ich autorstwa może być dziś pokryta pobiałą scena *Adam i Ewa przy rajskim ogrodzie* oraz *Herb Paulinów z wizerunkiem św. Pawła Pustelnika*). Samodzielnym dziełem S. są malowidła sklepień nawy i 6 kaplic; przy malowaniu ścian kaplic, a może też ścian nawy, w niewielkim zakresie pomagał mu drugi z braci Dobrzeniewskich, Wojciech, przeciętnego talentu.

Większość prac S. przez dziesięciolecia uważano za anonimowe lub błędnie je atrybuowano (malowidła w Klesztowie Josefowi Meyerowi, a we Włodawie braciom Dobrzeniewskim); niemal wszystkie sygnatury artysty były bowiem przesłonięte przemalowaniami. S. niesłusznie przypisywano obrazy *Niewierność Tomasza* w ołtarzu gł.

katedry w Zamościu, *Św. Józef z Dzieciątkiem* w ołtarzu bocznym w chełmskim kość. Rozesłania Apostołów, 3 obrazy u Bernardynów w Radecznicy (*Wprowadzenie Bernardynów do Radeczni*, *Historia objawień* i *Katalog cudów św. Antoniego*), część malowideł w kość. Św. Wojciecha w Bielinach k. Niska i cały ikonostas w Tyszowcach.

Aktywność S. równocześnie w służbie Kościoła rzymskokatolickiego i Cerkwi unickiej jest typowa dla pogranicza wyznaniowego Rzeczypospolitej w dobie nowożytnej. W zależności od potrzeb zleceniodawcy S. różnicował rozwiązania techniczne i formalne, podobnie jak język sygnatur. Ikony malował na płótnie i na drewnie. Dobrze opanował warsztat artyst., sprawnie radził sobie zarówno z techniką *al fresco*, jak i olejno-żywiczną, co pozwoliło mu na tworzenie kompleksowych dekoracji świątyń.

Inspirację dla dzieł S. stanowiły gł. mobilne pierwowzory, pochodzące z różnych źródeł, swobodnie kompilowane i nieraz trawestowane. Komponując partie figuralne, posiłkował się zwłaszcza rycinami wydawanymi w oficynach augsburskich (Gottfrieda Bernharda Göza, Johanna Georga Bergmüllera) i autorstwa grafików aktywnych na terenie Moraw, Dolnej Austrii czy Węgier (Josepha Winterhaldera młodszego), a także czerpał z rozumianej na własny sposób tradycji malarstwa ikonowego (przykładem ikona z Tyszowiec). Przejmował z wzorów graficznych nie tylko schematy kompozycyjne, ale także typy fizjonomiczne i sposoby kształtowania fałdów szat, co skutkowało silnym zróżnicowaniem tych motywów, przy równoczesnym zachowaniu spójności kompozycji. W malarstwie monumentalnym S. traktował architekturę iluzjonistyczną jako ornament; wykorzystywał liczne motywy typu pozzowskiego (najczęściej poprawnie wyrysowane), ale ostatecznie nie dążył do wypracowanej przez Pozza kwadratury silnie „poszerzającej” wnętrza wznwyż i wszierz. Dekoracyjny efekt ograniczenia fikcyjnej głębi potęguje konsekwentne ujmowanie freskowych scen figuralnych w konwencji *quadro riportato*. Choć S. potrafił malować ołtarze niearchitektoniczne (jak na ścianie przytęczowej w Klesztowie), to zdecydowanie gustował w strukturach łączących zwartą architektoniczną część dolną ze zwieńczeniem kojarzącym się z ornamentem, wyrysowanym linią falistą.

Skomplikowana mozaika inspiracji S. jest typowa dla eklektycznego, środkowoeuropejskiego

malarstwa schyłku XVIII w., w którym odbija się – przypominająca gęstą sieć – struktura produkcji i sposobów przetwarzania wzorów graficznych. Na tle rodzimej twórczości XVIII w. malarstwo S. reprezentuje wysoki poziom. Jego naśladowcą lub uczniem był Jakub Bobrowski (zm. 1814), realizujący, podobnie jak on, zlecenia Cerkwi unickiej (Perespa, l. 90. XVIII w.) i Kościoła rzymskokatolickiego, w tym dominikanów w Janowie Ordynackim (1770, 1780-81). Rozważenie udziału także S. w dekoracji janowskiej świątyni – zwłaszcza w zakresie malarstwa monumentalnego, które znane jest jedynie ze źródeł, datujących jego finalizację na czerwiec 1779 – wymaga dalszych badań archiwalnych, a także fizykochemicznych i konserwatorskich w celu ustalenia, czy po kompleksowym remoncie kośc. 1912-14 mogły przetrwać relikty pierwotnej warstwy malarskiej.

Śl. geogr., t. 14, W. 1895, s. 822 (Żółkiewka).

Річинський А. [Riczynskij A.], *Загрожені пам'ятники української церковної архітектури в м. Тушівцях*, Шлях, 1938 cz. 3, s. 3-4. – Lipiec B., *Malowidła freskowe w kośc. par. w Klesztowie*, Roczniki Humanistyczne, t. 6, 1957 [wyd. 1958], z. 4, s. 261-269 (z błędną atrybucją). – Sobieszczuk H., *Malowidła ściennie w kośc. popaulińskim we Włodawie*, tamże, s. 271-281 (z błędną atrybucją). – Kowalczyk J., *Dwudziestoletni dorobek w badaniach nad sztuką województwa lubelskiego 1944-1964*, BHS, XXVII, 1965 nr 2, s. 114. – KZSP, t. 8, z. 5, 1968, s. 33; z. 18, 1975, s. 60-61. – Stoga A., *Marceli Dobrzeńewski - zagadkowy malarz Włodawy i Łęczeszyca*, BHS, XXXIV, 1972 nr 3/4, s. 341-345 (z błędną atrybucją niektórych partii malowideł). – Kowalczyk J., *Latynizacja i okcydentalizacja architektury greckokatolickiej w XVIII w.*, BHS, XLII, 1980 nr 3/4, s. 351. – Karpowicz M., *Sztuka pol. XVIII w.*, W. 1985. – Gromski D., *Freski Józefa Meyera w katedrze lubelskiej*, [w:] *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. 1, red. Maśliński A., Lileyko J., Lublin 1989, s. 185-187 (z błędną atrybucją malowideł we Włodawie). – Żurawicka G., *Nie tylko freski*, Zamojski kwart. Kulturalny, t. 45, 1995 nr 3, s. 57-58 (z błędnym datowaniem). – Karpowicz M., *Malowidła ściennie w polskiej sztuce baroku*, [w:] *Spotkania w Willi Struwego w 1998-2001*, W. 2001, s. 299-301. – Biersnacka M., *Ikonografia publicznej działalności Chrystusa w pol. sztuce nowożytnej*, W. 2003. – Kondraciuk P., *Malarze realizujący zamówienia dla kościołów w ordynacji zamojskiej w XVII i XVIII w.*, [w:] *Do piękna nadprzyrodzonego*, t. 1, Chełm 2003, s. 258-260 (z błędną atrybucją S. obrazów w Zamościu i Chełmie). – Tenże, *Szlacheckie*

fundacje sztuki sakralnej dla kościołów i kaplic w ordynacji zamojskiej w XVIII w., [w:] *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie*, red. Maliszewska R., Kozłowska 2003, s. 206. – Mart K., *Obraz świętego Antoniego Padewskiego ze zb. sztuki sakralnej Muz. Chełmskiego*, Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne, t. 1, 2003, s. 132-135 (bez atrybucji S. i datowania). – Слободян В. [Słobodian W.], *Церкви Холмської Єпархії*, Львів 2005 (z błędną atrybucją S. całego ikonostasu w Tyszowcach). – Olszewska M.M., *Oprawa artystyczna podróży Stanisława Augusta Poniatowskiego do Kaniowa w 1787 r.*, BHS, LXXIII, 2011 nr 1-2, s. 174 (błędne wezwanie kośc. w Żółkiewce). – Szyndlarewicz [Ludera] M., *Gabriel Sławiński - malarz fresków i obrazów. Uwagi wstępne*, [w:] *Między Wrocławiem a Lwowem. Sztuka na Śląsku, w Małopolsce i na Rusi Koronnej w czasach nowożytnych*, red. Betlej A., Brzezina-Scheuerer K., Oszczanowski P., Wr. 2011, s. 349-358 (z błędną atrybucją S. części malowideł w Biełlinach). – Ludera M., *Ikona Archaniola Michała w kośc. w Perespie - znamienny przykład dzieła sztuki wyznaniowego pogranicza Rzeczypospolitej w XVIII w.*, Modus. Prace z Historii Sztuki, t. 10-11, 2011, s. 106-108. – Baranowski Z., *Księga cudów i łask Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Janowie Lubelskim*, Zamość 2014, s. 117, 122, 124, 128-129. – Dzik J., *Recepcja grafik z cyklu maryjnego Gottfrieda Bernharda Göza w malarstwie monumentalnym kręgu lw. w XVIII w.*, Roczniki Humanistyczne, t. 63, 2015, s. 91. – Ludera M., *Gabriel Sławiński - późnobarokowy malarz w służbie Kościoła i Cerkwi*, Kr. 2016. – Michalczyk Z., *W lustrzanym odbiciu. Grafika europejska a malarstwo w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych ze szczególnym uwzględnieniem późnego baroku*, W. 2016. – Ludera M., *Kilka uwag na temat stylu braci Dobrzeńewskich i ich fresków w prezbiterium kośc. Paulinów we Włodawie*, Radzyński rocz. Humanistyczny, t. 14, 2016, s. 40-42, 44 (i przyp. 32), 45-46. – Taż, *Łukasz Węgleński z małżonką - fundatorzy dawnej cerkwi Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Klesztowie. O stosunkach na pograniczu wyznaniowym Rzeczypospolitej w XVIII w.*, Prace hist., t. 144, 2017, z. 1, s. 59-82. – Taż, *Nowożytnie malowidła z Radecznic. Z problematyki kultu św. Antoniego Padewskiego w Kościele i Cerkwi (XVII-XVIII w.)*, [w:] *Na tym miejscu Chwała Boga Najwyższego odprawiać się będzie... W setną rocznicę rewindykacji klasztoru oo. Bernardynów w Radecznic (1919-2019)*, red. Janusz I.M., Sitnik A.K., Kalwaria Zebrzydowska 2019, s. 445-478.

Delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Chełmie, sygnatura 270: Burska-Szubarga E., *Identyfikacja obiektu po konserwacji: św. Łukasz i Św. Onufry...*, W. 1993, w: *Dokumentacja konserwatorska*.

Trzy obrazy z *Klesztowa*, mpis; sygnatura 271: Niewiadomska M.R., [Dokumentacja konserwatorska fresków w Klesztowie], Klesztów 1994, mpis; sygnatura 272: Goss A., *Propozycja konserwacji polichromii w kośc. par.... w Klesztowie...*, Klesztów 1975, mpis; sygnatura 313-323: [Malarstwo monumentalne kościoła Paulinów we Włodawie. Dokumentacja konserwatorska], [b.m.] 1989-91, mpis. – Arch. par. Janów Lubelski, *Liber baptisatorum parochiae Bialensis...*, 1726-1746 (kwerenda negatywna); *Liber mortuorum Ecclesiae Parochialis in Biała ...*, 1797-1805 [s. początkowe nlb.]; *Liber mortuorum Ecclesiae Parochialis in Biała ...*, 1800-16, s. 58; *Opisanie kościoła murowanego w Janowie...* Ks. Ks. dominikanów tak wewnątrz, jako i zewnątrz ... zrobione przez ks. Cypriana Gronostajskiego ... w r. [1828], [w:] *Kronika par.*, t. 1, k. 5v, 8v. – Arch. Katolickiego Uniw. Lubelskiego, Lublin, Smosarski W., *Malowidła ścienne Gabriela Sławińskiego w kośc. par. pod wezwaniem św. Wawrzyńca w Żółkiewce*, Lublin 1968, mpis. – Delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Zamościu, sygnatura 2980: Plucha J., *Dokumentacja konserwatorska [obrazy z Radecznicy]*, [b.m.r.; po czerwcu 1998], mpis. – Arch. par. Żółkiewka, *Księga urodzonych od 1748 do 1793 y Zmarłych od Roku 1766 do 1793 [-1797] Parafii Żółkiewskiej*; Konkolewska M., *Polichromia ścienna w kośc. par. pw. św. Wawrzyńca w Żółkiewce. Dokumentacja konserwatorska*, Lublin 1996, mpis.

Korespondencja autorki z Jerzym Kondrackim i Robertem Śmietanką, 17 XII 2021, 1 II 2022 i 4 VI 2023.

M. Ludera

Sławiński J. (Józef?), litograf, czynny w Warszawie w 1. poł. XIX w. Współpracował z działającym tam w l. 1819-31 Instytutem Litograficznym Szkolnym oraz z Zakładem Litograficznym Walentego Bułakowskiego. Był uczniem Johanna Ferdinanda Krethlowa, pod kierunkiem którego w 1828 litografował podobno wizerunek NMP z Chrystusem i św. Janem. Gł. domeną jego działalności była grafika użytkowa; gros jego dorobku stanowią mapy, litogr. przedstawiające budowle architektoniczne, tablice ilustracyjne w podręcznikach z zakresu geometrii i geografii oraz il. książkowe. Wiele litogr., a zwłaszcza te wydane w Instytucie Litograficznym Szkolnym, sygnował monogramem „J.S.”

S. litografował wizerunek *castrum doloris* Aleksandra I (proj. Andrzej Gołoński), wystawionego w warsz. katedrze Św. Jana, oraz 3 tablice z przedstawieniami odznaczeń nadanych carowi

(zamieszczone w: *Opis żałobnego obchodu po wiekopomnej pamięci Najjaśniejszym Aleksandrze I, Cesarzu Wszech Rosji Królu Polskim w Warszawie, w dniach 7, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 23 kwietnia 1826 roku uroczyste odbytego*, W. 1829).

Współpracował z warsz. Litografią Mapp Józefa Kościńskiego, nauczyciela szkół rządowych, na zlecenie której powstały m.in.: *Karta Królestwa Pol. obejmująca wszystkie miasta i wsie ... tudzież rys statystyczny tegoż Królestwa* (1828), *Mappa obejmująca środkowe kraje Europy. Ułożona dla użytku szkół ... za staraniem J. Kosmińskiego* ... (1828), *Mappa Ogólna Europy. Ułożona dla użytku szkół ... staraniem Józefa Kościńskiego* ... (1829). Litografował też mapy na potrzeby m.in. następujących wydawnictw: Stanisława Platerra *Atlas statystyczny Polski i kraiw okolicznych* (*Atlas statistique de la Pologne et des pays limitrophes*), [Poznań 1827]; Juliusza Kolberga *Atlas Królestwa Pol. ...* (1827) i *Wzory rysowania mapp różnego rodzaju ...*, W. 1825 (na stronie tytułowej winieta przedstawiająca widok zamku w Olsztynie wg rys. Zygmunta Vogla, opatrzona napisem: „Olsztyn zamek w r. 1807 ryso. p. Z. VOGEL ryt. J. Sławiński”).

W *Opisaniu hist.-statystycznym miasta Warszawy* Łukasza Gołębiowskiego (W. 1826, wyd. 2: 1827) znalazły się następujące litogr. autorstwa S.: *Kośc. św. Krzyża* (po s. 92), *Obserwatorium Astronomiczne* (po s. 140), *Dom Krol. Towarzystwa Nauk* (po s. 154), *Plan miasta Warszawy kopiowany w r. 1826* (po s. 252). Plan ów, dołączony także do *Przew. warsz. z dołączeniem kalendarza na r. 1826, 1827, 1829 i 1832* (W., nakładem Natana Glücksberga), jest powtórzeniem *Plan de Varsovie. Avec les principaux edifices de cette capitale, dessiné et lithographié par Leonhard Schmidtner 1825* (S. pominął ujęte przez Leonarda Schmidtnera widoki ważniejszych gmachów Warszawy, a dodał „Wymienienie ulic M. S: Warszawy”). S. był autorem tablic poglądowych zamieszczonych m.in. w podręczniku *Jeometrya dla szkół wydziałowych ułożona przez Onufrego Lewockiego*, W. 1828, jak też il. w tomach literatury pięknej (m.in. 3 litogr. do wydania *Kenilwortha* Waltera Scotta, t. 1-3, W. 1828; litogr. do opowiadań *Lipa Jana Kochanowskiego i Cmentarz w Powieściach dla mojej córki* Joanny Widulińskiej, t. 1, 2, W. 1827). Litografował także wizerunki budowli architektonicznych do *Zbioru projektów architektonicznych* Henryka Marconiego (W. 1838) oraz

do *Zbioru znaczniejszych budowli w woj. lubelskim*, [W. 1836].

Ryc. S. ilustrujące wyżej wym. publikacje zachowane są w zb. publicznych także w formie luźnych odbitek.

Kołaczkowski. – Rastawiecki, Sł. ryt. – Sł. geogr., t. 13, W. 1893, s. 89 (s.v. Warszawa). – Gloger Z., *Encyklopedia staropolska il.*, t. 3, W. 1902, s. 149 (s.v. Litografii pol. najpierwsze). – *Słownik pracowników książki pol.*, W. 1972.

Żebrawski T., *Bibliografija piśmiennictwa pol. z działu matematyki i fizyki raz ich zastosowań. Na obchód czterechsetletniej rocznicy urodzin Kopernika*, Kr. 1873. – *Spraw. z czynności TPN Pozn. z r. 1883*, P. 1884, s. 25-26. – Lewenstam L., *Litografje warsz. 1818-1870*, W. 1931, s. 10. – Banach A., *Pol. książka il. 1800-1900*, Kr. 1959. – Sroczyńska K., *Zygmunt Vogel. Rysownik gabinetowy Stanisława Augusta*, Wr. 1969. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litogr. warsz.*, W. 1973. – Chrościński J., *Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej*, W. 1974. – Krassowski B., Majewska B., *Plany Warszawy 1815-1831*, W. 1982 (tu litogr. autorstwa S. błędnie przypisana Janowi Siestrzyńskiemu). – Widacka H., *Dietrichowie. Rytownicy warsz.*, W. 1989. – Paszkiewicz P., *Pod berłem Romanowów. Sztuka rosyjska w Warszawie 1815-1819*, W. 1991, il. 85.

Kraszewski, Cat. (rys. Vogla, wg którego S. wykonał litogr. zamku w Olsztynie). – *Kat. wystawy przedmiotów sztuki i starożytności w gmachu po-dominikańskim w Lublinie...*, Lublin 1901, sala 3, poz. 75, 281. – *Mapy Królestwa Pol. wyd. w l. 1815-1915* w zb. *BN. Kat.*, oprac. Szaniawska L., W. 1997. – Olszewicz B., *Kartografia pol. XIX w.*, t. 1-3, W. 1998. – *Materiały do słownika kartografów i geodetów pol.* *Archiwalia z d. Pracowni Historii Geografii i Kartografii Bolesława Olszewicza*, oprac. Szeliga J., Wernerowa W., W. 1999. – *Kartografia Królestwa Pol. 1815-1915. Materiały XVIII Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii ...*, red. Szaniawska L., Ostrowski J., W. 2000. – Słodkowska E., *Produkcja i rozpowszechnianie wydawnictw w Królestwie Pol. 1815-1830*, W. 2002.

Bibl. warsz., 1855 t. 4, s. 68; 1857 t. 4, s. 240 (Grabowski A.).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1 (podrozdział Litografii); wypisy z kat. kartkowego d. zb. sztuki (obecnie Instytutu Bibliotecznych Badań Zasobów Sztuki) LBN, poz. 1737a, 1868, 5262, 5272-3, 8598, 8661, 10503, 18986, 23432-3.

I. Kopania

Ślawiński Jan, projektant ornamentów i wyrobów ceramicznych, chemik i technolog ceramiki, ur. 1867 Lwów (Kołomyja?), zm. 6 III 1910 Dębniaki pod Krakowem (obecnie Kraków). Brat Nowosława, Tadeusza i Tytusa. Ukończył 4 klasy gimnazjum w Kołomyi. W Krakowie wstąpił do Państw. Szkoły Przemysłowej na oddział chemiczny. Uzyskawszy stypendium, wyjechał do Wiednia, gdzie zdobywał kompetencje w doświadczalnej stacji ceramicznej. Potem ukończył Szkołę Garncarską w Cieplicach (obecnie Teplice, Czechy). Po odbyciu praktyki zagranicznej kierował przez 2 l. kaflarnią w Hołodkach k. Berdyczowa (obecnie Myrosławka, Ukraina). W l. 1890-94 pracował jako nauczyciel w Szkole przemysłu ceramicznego w Kołomyi. Wówczas, jak pisał Walerian Kryciński, skompletował „całe palety różnych farb, polew i szkliw, które w Kołomyi w warsztacie swego brata ulepszył” i stosował później, gdy w 1894 został kierownikiem technicznym Fabryki pieców kaflowych (później fabryki fajansów) „Józef Niedźwiecki i S-ka” w Dębnikach pod Krakowem. Prowadził naukę o szkliwach na Krajowych Kursach Ceramicznych w Podgórzu. Publikował w *Prz. Ceramicznym*.

Gaz. Kołomyjska, 1899 nr 3, s. 2 (Kryciński W.). – *Prz. Ceramiczny*, 1910 nr 5, s. 76-77 (wspomnienie pośmiertne z fot.). – Kołodziejowa B., *Ceramika krak. I poł. XX w.*, *Rocz. Muz. Mazowieckiego w Płocku*, 1991 nr 14, s. 121, 145. – Kostuch B., *Kilka faktów z historii fabryki fajansów na Dębnikach w Krakowie*, *Spotkania z Zabytkami*, 2011 nr 1-2, s. 29. – Taż, *Krakowskie fabryki kafla w drugiej połowie XIX i na pocz. XX w.*, *Krzysztofory*, 2011 nr 29, s. 237.

J. Biriulow
uzup. A. Lipczik

Ślawiński Nowosław Marceli, pseudonim Sław, malarz, żołnierz, ur. 13 XI 1888 Kołomyja, zm. 12 IV 1919 Lublin, pochowany tamże w kwaterze wojskowej cmentarza komunalnego (w dokumentach cmentarza i w inskrypcji nagrobnej jako Słowiński); syn Marcelego, zarządcy poczty (m.in. w Sanoku i Stanisławowie), oraz Domiceli Żałuskiej, młodszy brat Jana i Tadeusza, współpracujących z fabryką fajansów Niedźwiecki i S-ka na Dębnikach w Krakowie. Żonaty ze Stefanią Marią Jastrzębowską (1889-1919), siostrą artysty Wojciecha Jastrzębowskiego, aktywną działaczką

niepodległościową, żołnierką Legionów Pol. W r. szkolnym 1899/1900 S. uczęszczał do I klasy w Gimnazjum Męskim w Sanoku. Prawdopodobnie ze względu na oceny niedostateczne zmienił szkołę; ostatecznie kontynuował naukę w Krakowie (mieszkał u brata Jana przy ul. Kościuszki 3), w l. 1907-09 był uczniem I Wyższej Szkoły Realnej – ukończył V klasę („do klasy następnej nieuzdolniony”). W l. 1909-14 studiował w ASP w Krakowie w szkole Mehoffera (w 1913 otrzymał nagrodę i wzmiankę pochwalną na wystawie studenckiej). W 1913 razem z Tadeuszem Salanim, studentem prawa, przyszłym wicewojewodą śląskim, odbył komentowaną w prasie pieszą wycieczkę po kraju. W 1914 wstąpił do Legionów Pol.; w randze podporucznika służył w 4 kompanii II baonu 5 Pułku Piechoty. W 1915 został ranny w kolano w bitwie pod Opatowem i Klimontowem, od 6 VIII t.r. leczony w szpitalu w twierdzy nr 6 w Krakowie, a następnie przeniesiony do Domu Rekonwalescentów Legionów Pol. w Gomunicach-Kamieńsku. 19 III 1919 w kośc. Garnizonowym w Lublinie wziął ślub. Niecały miesiąc później w odstępie dwóch dni małżonkowie zmarli, wg wspomnień współczesnych, „tragiczną śmiercią” (przypuszczalnie byli ofiarami hiszpanki lub tyfusu plamistego); zostali wspólnie pochowani. W 1930 S. został pośmiertnie odznaczony Krzyżem i Medalem Niepodległości.

Znane prace S. to akw. *Okopy* i szkice ol., dokumentujące życie na froncie, pokazywane na wystawach legionowych w 1933 i 1934 w Warszawie, Krakowie i Lwowie. Na aukcji w Łodzi w 2008 wystawiono jego akw. *Bajka*.

Spraw. Dyrekcyi c.k.. Wyższej Szkoły Realnej w Krakowie za r. szkolny 1908, Kr. 1908, s. 75 (jako Nowostan Sławiński). – *Polska... Pieszo z Krakowa do Poznania i Prus Królewskich*, Gaz. Toruńska, 1913 nr 180, s. nlb. 2. – *Krótkie nowiny z Polski... Pieszo po ziemiach polskich*, Dz. Chicagowski, 1913 nr z 21 VIII, s. 4. – *Lista strat Legionu Pol. od 1 maja do 1 lipca 1915*, Piotrków 1915. – *Lista strat Legionu Pol. od lipca do października 1915*, Piotrków 1915. – *Monitor pol.*, 1931 nr 87, s. 2. – *Sztuki Piękne*, IX, 1933 nr 11, s. 420 (jako Sławomir Sławiński). – *Kat. wystawy Legiony w sztuce*, TPSP, Lw. 1934 (jako Sławomir Sławiński). – *Hist. wystawa Legionów Pol.*, MNK, Kr. 1934 (jako Sławomir Sławiński). – *Materiały ASP Kraków*, 2. – Milewska W., Zientara M., *Sztuka Legionów Pol. i jej twórcy 1914-1918*, Kr.

1999. – *125 Aukcja dzieł sztuki*, DA Rynek Sztuki, Łódź 2008, poz. 71.

ANK, zespół 29/2395: VIII Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Augusta Witkowskiego w Krakowie. Kat. klasowy w r. szkolnym 1907/08 (klasy IVa), sygn. 29/295/51, poz. 29, Kat. ... 1908/09 (klasy Va), sygn. 29/2395/52, poz. 20. – AP Lublin, Zespół akt nr 1859: Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Katedralnej św. Jana w Lublinie 1810-1919 (sygn. 108, s. 170), rok 1919, akt małżeństwa nr 75. – AP Rzeszów, Oddz. w Sanoku, Państw. Gimnazjum i Liceum im. Królowej Zofii w Sanoku (męskie). Kat. główny klas I-VIII, 1899-1900, nr 60/7/0/-/25/0097. – Fundacja generała Elżbiety Zawadzkiej. Arch. i Muz. Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek, Toruń,teczka nr 3056/WSK: *Jastrzębowska Stefania zam. Słowińska PS. „Okrzejowa” (1889-1919)*, jako Słowiński / Sławiński.

A. Straszewska

Sławiński Tadeusz, rysownik, projektant ornamentów i wyrobów ceramicznych, rzeźbiarz, technolog, ur. 1863 Lwów, zm. 1925 Kraków. Brat Jana, Nowosława i Tytusa, żonaty z Marią Łysiak, córką greckokatolickiego duchownego; pradziad księdza Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego (ur. 1956). Wykładał w Szkole Przemysłu Ceramicznego w Kołomyi (nauczyciel toczenia i formowania w l. 1886-94). W lipcu 1887 wykonał wspólnie ze Stanisławem Daczyńskim, wg proj. Juliana Zachariewicza, ozdobioną ornamentami „w guście wschodnim” terakotową konewkę z tacą, którą podarowano arcyksięciu Rudolfowi w czasie jego pobytu we Lwowie t.r. Od 1889 był współwłaścicielem (razem z braćmi) pracowni ceramiki w Kołomyi (przy ul. arcyksięcia Rudolfa), która produkowała „w 300 modelach” wyroby garncarskie, przedmioty z terakoty i majoliki, wazony, figury, popiersia, medaliony, polichromowane ozdoby architektoniczne oraz piece kaflowe. Brał udział w Wystawie Krajowej Rolniczo-Przemysłowej w Krakowie w 1887 (nagrodzony medalem sr.) i w PWK we Lwowie w 1894, gdzie za swoje wyroby ceramiczne (wśród nich czerwono-biała waza z wizerunkiem Tadeusza Kościuszki, a także inne wazy, urny, talerze, dzbany, medaliony) otrzymał list pochwalny. Walerian Kryciński podkreślał osiągnięcia S. w dziedzinie technologii (przekładające się na jakość artyst. wyrobów), samodzielnie wypracowane na podstawie doświadczeń: „przyszedł próbami w szkole i w swoim własnym

warsztacie ... w Kołomyi do posiadania przepi-sów na bardzo ciekawe polewy i szkliwa". Ok. 1890-98 S. wykonał (prawdopodobnie wg proj. Ka-rola Głuchowskiego lub Waleriana Krycińskiego) medalion gipsowy *Portret Artura Grottgera* (LGS, napis odręczny o autorstwie na odwrocie).

W 1885 i 1897 krótko pracował w fabryce Zsolnay'a w Peczku na Węgrzech, od ok. 1898 – w fabryce fajansów „J. Niedźwiecki i S-ka” w Dębniakach pod Krakowem. Uczył na Krajowych Kursach Ceramicznych w Podgórzu. Ok. 1908 wyk. płaskorzeźbę *Madonna z Dzieciątkiem* (ma-jolika, sygn.: „formował T. S.”, MNK). Wykonał piec do wypalania ceramiki w pracowni Ludwika Męciny-Krzeszowej (ok. 1901-03) oraz w pracowni ceramicznej Konstantego Laszczki (ok. 1919-20). Od 1917 pracował w fabryce fajansów w Skawinie gdzie, wybudował piec do wypalania wyrobów artyst.

Oprócz wyż. wym.: MNK – dzban, glina, ok. 1880 (naklejka Szkoły Garncarskiej w Kołomyi); patera z wizerunkiem Hucuła i scenami figuralnymi, ok. 1880; talerz z orłem w koronie i inskrypcją: „1791 BÓG NADZIEJA NASZA 1891 JESZCZE POLSKA NIE ZGINEŁA”, obie prace glina ryta, malowana na podbiałce, szkliwo, sygn. Prawie identyczny talerz z orłem (zamiast dat w inskrypcji – dekoracja roślinna), sygn., sprze-dano na aukcji w Warszawie w 2018.

Kur. lw., 1886 nr 273, s. 2; 1887 nr 180, s. 4; 1892 nr 123, s. 8. – Gaz. nar., 1887 nr 148, s. 2. – Gaz. Kołomyjska, 1891 nr 25, s. 8 (dział reklamy); 1892 nr 80, s. 4; 1899 nr 3, s. 1-2 (Kryciński W.). – Mardyrosiewicz B., *Szkoła garncarska w Kołomyi*, Świat (Kr.), 1891 nr 14, s. 328, 329 (fot.), 333 (przedruk: Gaz. Kołomyjska, 1891 nr 26, s. 3-4, nr 29, s. 5). – Dz. pol., 1894 nr 276, s. 3. – Gaz. nar., 1894 nr 249, s. 2. – *Kat. PWK we Lwowie r. 1894*, wyd. 2, Lw. 1894. – Kołodziejowa B., *Ceramika krak. I poł. XX w.*, Roczn. Muz. Mazowieckiego w Płocku, 1991 nr 14, s. 121, 131, 136, 145. – Tucholska K., Kostuch B., *Huculszczyzna. Ceramika pokucka z kolekcji MNK*, Kr. 2008, s. 154, 171-173. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Захаревичі: Творці столичного Львова*, Львів 2010. – Kostuch B., *Kilka faktów z historii fabryki fajansów na Dębniakach w Krakowie*, Spotkania z Zabytkami, 2011 nr 1-2, s. 26, 29. – Chomyn I., *Kat. plakiet, medalionów i medali pol. i z Polską związanych w Lw. Nar. Galerii Sztuki*, t. 2, W. 2015, s. 160, nr 813, il. (mylnie jako Służewski). – *Polonica, militaria, batalistyka*, DA DESA Unicum, W. 2018, poz. 133.

Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, *Rozmyślenia w Blo-gu...*, zakładka (*O mnie: Droga życiowa: Rodzina*) *Rodzina Mamy*, informacje genealogiczne, z fot.: Tadeusz, Jan, Tytus Sławińscy, ok. 1892-94, blog na stronie: isa-kowicz.pl.

J. Biriulow
uzup. A. Lipczik, U.M.

Sławiński Tytus, rysownik, projektant orna-mentów i wyrobów ceramicznych, ur. 1865 lub 1866, zm. 2 II 1895 Lwów (w 30. r. życia). Brat Jana, Nowosława i Tadeusza. Uczył się w Szkole Przemysłu Ceramicznego w Kołomyi. Był nauczy-cielem (wermistrzem) Szkoły Krajowej dla Wyro-bów Kamionkowych w Porębie (Porębie Wielkiej k. Nowego Targu?). W 1884 brał udział w Wy-stawie przemysłu domowego w Tarnopolu, ekspo-nując kafle, wazy i talerze ceramiczne. Walerian Kryciński, nazywając go „bardzo zdolnym garnca-rzem”, podkreślił, że stworzył on również „bardzo piękne emalie do naczynia kamionkowego i kilka doskonałych farb na podstawie doświadczeń”.

W MNK i Tarnopolskim Obwodowym Muz. Krajoznawczym znajdują się modele glinianych kafli z malowaną dekoracją w formie wazonu z kwiatami otoczonego wicią roślinną wykona-ne przez S. w 1887, prawdopodobnie w związku z odbywającą się w tym czasie Wystawą Krajową Rolniczo-Przemysłową w Krakowie, gdzie prezen-towane były wyroby szkoły kołomyjskiej.

Muz. Pol. w Rapperswilu – 2 patery i 2 tale-rze, ok. 1890, półmajolika.

Prz. (Lw.), 1895 nr 46, s. 3. – Gaz. Kołomyjska, 1895 nr 15, s. 3; 1899 nr 3, s. 1-2 (Kryciński W.). – Шмагало Р. [Szmahalo R.], *Словник митців-педагогів України та з України у світі 1850-1950*, Львів 2002, s. 87. – Tuchol-ska K., Kostuch B., *Huculszczyzna. Ceramika pokucka z kolekcji MNK*, Kr. 2008, s. 151, 204-206. – Івашків Г. [Iwaszkiw H.], *Гончарство Покуття. Осередки, майстри, типологія та художні особливості виробів*, Народознавчі зошити, 2017 nr 3 (135), s. 663-665, il. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej Muz. Pol. w Rapperswillu: <https://polenmuseum.ch/pl/ceramika-pokucka> (Anna Buchman, *Ceramika pokucka*).

J. Biriulow
A. Lipczik

Sławoszewska Antonina, malarka amatorka, zm. 1860 Mentona, pochowana w katakumbach na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie; pochodziła z rodziny ziemiańskiej z Wołynia, spokrewniona z Marią Sławoszewską (1903-79), archiwistką i nauczycielką. Lekcje malarstwa pobierała u Rafała Hadziewiczza. Tworzyła obrazy sakralne, w których prawdopodobnie powielala kompozycje swojego nauczyciela. W 1856 namalowała wizerunki św. Karola Boromeusza (ol., w 1970 był w posiadaniu Jerzego Sławoszewskiego w Kielcach) oraz św. Antoniego Padewskiego do kość. reformatów Św. Antoniego z Padwy w Warszawie (wg przekazu rodzinnego do kościoła św. Krzyża) – obraz ten może być tożsamy z płótnem znajdującym się w kość. Św. Antoniego przypisywanym Hadziewiczowi, którego autorstwo ze względu na zbyt płaski modelunek i nadmierne rozmycie konturów kwestionowała niegdyś Jadwiga Puciata-Pawłowska (*Rafał Hadziewicz ...*, Teka KHS, 1961, s. 350).

Kur. warsz., 1856 nr 15 (12 VI), s. 1.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka J. Sienkiewicza na podstawie informacji od rodziny (1970).

A. Straszewska

Sławski Roger, architekt, malarz, ur. 24 III 1871 Poznań, zm. 13 X 1963 tamże, pochowany początkowo na cmentarzu Junikowskim, a od 24 III 2017 na cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu; syn Stanisława, uczestnika wojny francusko-pruskiej 1870-71, sędziego w Sądzie Okręgowym w Szamotułach (od 1871) i w sądzie ziemiańskim w Poznaniu (od 1879), oraz Konstancji z domu Zioleckiej, absolwentki pensji dla dziewcząt w Poznaniu; imię otrzymał po bracie matki, Rogerze Zioleckim, który zginął w bitwie pod Metzem w 1870. S. był bratem m.in. Marii, zamężnej Wicherkiewicz (1875-1962), malarki i pisarki, oraz Stanisława (1881-1943), prawnika. W 1901 S. poślubił w Berlinie Zofię Arendt (1882-1922), pochodzącą z wielkop. rodziny przedsiębiorców osiadłej od 1881 w Berlinie, z którą miał dzieci: Jerzego (1902-53), matematyka i astronoma, i Helenę (1906-72) zamężną Turczynowicz-Iwanicką, uczestniczkę Powstania Warsz., zasłużoną bibliotekarkę w Art Institute of Chicago, literatkę, krytyczkę sztuki. W 1925

S. poślubił Walerię Ratajczak (1895-1981). Mieszkał w Poznaniu przy ul. Pocztowej 26 (obecnie ul. 23 Lutego) od 1906 do wybuchu II wojny światowej.

W 1882 podjął naukę w Gimnazjum Klasyczo-Humanistycznym św. Marii Magdaleny w Poznaniu, gdzie w 1891 uzyskał maturę. W t.r. wstąpił do Königliche Technische Hochschule w Berlinie Charlottenburgu (zapisany 18 IV 1891). Po 3 l. (figurował na liście do 18 VII 1894), najprawdopodobniej pod wpływem swojego profesora Carla Schäfera, kontynuował studia w semestrze zimowym 1894/95 w Technische Hochschule w Karlsruhe, gdzie Schäfer objął Katedrę Budownictwa Średniowiecznego. Następnie powrócił do Charlottenburga, by dokończyć studia i 22 V 1895 zdał egzamin końcowy (12 VIII 1896 profesor G. Hauck, rektor politechniki, na wniosek Ministra Robót Publicznych, przyznał S. sr. medal jako wyraz uznania dla jego osiągnięć w czasie studiów). Następnie odbył praktykę w Marburgu, współpracując z Schäferem. 9 VII 1895 uzyskał patent rządowego kierownika budowy wydany przez Rejencję w Kassel. Od 27 VII 1896 do 15 I 1898 był zatrudniony w biurze projektowym Schäfera w Marburgu. Później pełnił funkcję kierownika robót budowlanych w Karlsruhe i Marburgu. Powrócił do Berlina pod koniec 1898. Po zdaniu egzaminu państwowego uzyskał 9 VI 1900 tytuł Regierungs Baumeister (budowniczy rządowy), który uprawniał do pełnienia odpowiedzialnych funkcji w pruskich instytucjach rządowych. W t.r. otrzymał propozycję pracy w Min. Robót Publicznych w Berlinie, w wydz. zajmującym się budownictwem sakralnym na pn.-wsch. terenach Rzeszy. W 1903 został członkiem Wydz. Przyrodników i Techników Pozn. TPN. Zdobyte doświadczenie, udział w konkursach, uzyskane nagrody, podróże po Belgii, Holandii i Włoszech oraz coraz częstsze kontakty zawodowe z Wielkopolską, gdzie pojawiła się dobra koniunktura gospodarcza, a także zapewne nowa sytuacja rodzinna sprawiły, że w kwietniu 1904 S. powrócił do Poznania. Zaanonsował ten fakt w ogłoszeniu, mającym charakter promocyjny, w Dz. pozn. Należał do pierwszych pol. architektów w Wielkopolsce posiadających pełne fachowe wykształcenie. Rozwiniął praktykę budowlaną, a także włączył się w nurt życia artyst. miasta. Pochłonięty pracą zawodową, nie skorzystał z otrzymanej w 1907 propozycji kierowania Katedrą Architektury w ASP

w Krakowie. W 1909 objął funkcję wiceprezesa i skarbnika w TPSP w Poznaniu, które w t.r. uniezależniło się od krak. centrali. W 1916 został członkiem Tow. Muzealnego przy Pozn. TPN, a w następnym r. wydał album reklamowy ze swoimi dziełami *Architekt Roger Ślawski, Posen Poznań*. Należał do Stow. Architektów Polskich.

W 1920 S. objął stanowisko naczelnika Wydz. Budownictwa w Min. byłej Dzielnicy Pruskiej, a po jego likwidacji został naczelnikiem Wydz. Budownictwa w Urzędzie Wojewódzkim w Poznaniu. W 1922 wstąpił do pozn. Grupy Art. Plastyków „Świt”, uczestnicząc w działalności Klubu „Świtu” do końca następnego r., po czym wystąpił z grupy (nie brał też udziału w wystawach). Był członkiem różnych jury konkursowych i komisji w Poznaniu, m.in. od marca 1920 brał udział w Komisji Artyst. przy Radzie Miejskiej, w listopadzie 1927 w jury konkursu na plakat VIII Międzynarodowych Targów Pozn. i w październiku 1936 w jury konkursu nakryć stołowych na wystawie „Sztuka - kwiaty - wnętrze”. W 1927 przeszedł na emeryturę, nie zawieszając pracy projektowej. Od t.r. pełnił funkcję naczelnego architekta PWK w Poznaniu (1929) oraz kierownika specjalnie utworzonej pracowni urbanistycznej i architektonicznej. Po zakończeniu PWK otrzymał Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski „Polonia Restituta”. W l. poprzedzających II wojnę światową dużo podróżował po Europie (Włochy, Francja, Austria i Czechosłowacja), prowadząc równocześnie działalność projektową, której jednak nie odnotował w autobiografii zawodowej, być może uważając ją za mało znaczącą. Na pocz. wojny został wyrzucony z obszernego mieszkania przy ul. Pocztowej i zamieszkał w znacznie mniejszym przy ul. Patrona Maksymiliana Jackowskiego, gdzie spędził całą okupację. Zapobiegliwie podzielił swój dorobek artyst. (wraz z wyposażeniem mieszkania) na 3 części, powierzając różnym rodzinom w Poznaniu na przechowanie; mimo to zachowała się tylko jedna część. Dzięki architektowi Stefanowi Najgrakowskiemu podjął w czasie okupacji pracę w biurze niemieckiego budowniczego Emila Lenza w Poznaniu.

Po zakończeniu wojny S. powrócił do pracy zawodowej; zamieszkał w przyznanym przez prezydenta Poznania mieszkaniu służbowym przy ul. Kościuszki 80. Przyjął kierownictwo zespołu zajmującego się odbudową zniszczonego ratusza pozn. W 1948 otrzymał od władz miasta Nagro-

dę Artyst. m. Poznania za zasługi w działalności architektonicznej, a w 1955 Nagrodę Państw. Zespołową II stopnia za wybitne osiągnięcia w odbudowie i wydobyciu artyst. i hist. wartości ratusza w Poznaniu. Ponadto w l. 1951-54 był zatrudniony w różnych instytucjach, m.in. w Międzynarodowych Targach Pozn., Przedsiębiorstwie Remontu Budowlanego, Pracowni Konserwacji Zabytków (jako kierownik pracowni architektonicznej i konsultant), następnie w Miastoprojekcie jako projektant i konsultant. W 1957 obchodził jubileusz 60-lecia pracy zaw.; z tej okazji otrzymał Złotą Honorową Odznakę za Zasługi dla Rozwoju Miasta Poznania oraz Order Sztandaru Pracy I Klasy. W następnym r. po raz kolejny przeszedł na emeryturę. Gł. dziedziną działalności S. było projektowanie architektury. Spośród jego najważniejszych realizacji można wymienić: w Poznaniu – rozbudowę hotelu Bazar (1899-1900), siedzibę Pozn. TPN (1906-08), Bank Przemysłowców (1908-09), hotel Francuski (1908-10), budynek Tow. Budowlanego Union (1910 i po 1911), Pawilon Reprezentacyjny i inne pawilony na PWK (1928-29); poza Poznaniem – liczne dwory, m.in. w Piotrowie (przed 1907), Stanisławowie (1908), Skoraszewicach (1907-08), pałace, m.in. w Wolsztynie (przed 1911), w Bonikowie (1907-11), w Dłoni (1912-13), w Sielcu Starym (1913, zachowany w stanie surowym), oraz kościoły, m.in. Św. Stanisława Biskupa w Ostrowie (1902-07), Św. Wawrzyńca w Kamieńcu (1906-10), Św. Trójcy w Bydgoszczy (1907-13), ewangelicki w Zbąszyniu (1900-05). W twórczości architektonicznej S. najczęściej nawiązywał do wzorców renesansowych i barokowych przefiltrowanych przez nurt „stylu ok. 1800” (postrzeganego jako „rodzimy” przez pol. odbiorców w zaborze pruskich), do form klasycystycznych oraz incydentalnie do gotyku (kojarzącego się tymże odbiorcom z panowaniem niemieckim). Realizacje S. były zawsze starannie przemyślane od strony formalnej i funkcjonalnej oraz dobrze wpisywały się w rodzimy krajobraz i kontekst urbanistyczny. W 1914 ofiarował papieżowi Piusowi X artystycznie wykonaną mapę zawierającą przykłady jego projektów na kościoły, m.in. w Bydgoszczy, Ostrowie, Kępnie, Odolanowie, Rakoniewicach, Wejherowie, Janowcu i Lisewie, wraz z urządzeniem ich wnętrza, za co otrzymał podziękowanie od Ojca Świętego.

Na ukształtowanie postawy artyst. S. wpływ miał zapewne specjalny program nauczania

w berlińskiej Technische Hochschule. Wśród reform dokonanych pod koniec l. 70. XIX w. wprowadzono tam m.in. „projektowanie spontaniczne”, polegające na tworzeniu przez studentów szybkich koncepcji, oraz studia akwarelowe, których celem było opanowanie umiejętności malowania z natury z uwzględnieniem obiektów architektonicznych, przy zwróceniu uwagi na wierne oddanie rzeczywistości. Aspiracje artyst. rozbudzano także poprzez zwiedzanie zabytków i poznawanie zb. muzealnych. W dorobku S. znalazły się więc, oprócz typowych prac projektowych, liczne widoki architektoniczne o charakterze malarskim. Były to realistyczne, niekiedy o sentymentalnym nastroju prace ukazujące rozmaite budynki, najczęściej w otoczeniu zieleni i ze sztafażem sylwetek ludzkich, np. *Dwór w Skoraszewicach*, kredka, akw., sygn. i dat.: „Skoraszewice 1909”, *Kościół w Głęźnie*, kredka, sygn. i dat., 1915, *Kościół w Pierwoszynie*, akw., sygn. i dat., 1923, *Kościół w Pierwoszynie*, akw., ol., 1923 (wszystkie Muz. Historii m. Poznania, Oddz. MNP). Niekiedy widoki architektoniczne S. ujmował w nastrojowym oświetleniu, np. *Gmach Towarzystwa „Union” w Poznaniu przy pl. Wolności 14*, kredka, ok. 1911, *Kościół pamiątkowy na Wildzie w Poznaniu* (od strony absydy), akw., ol., sygn. i dat., 1918, *Kościół w Ostrowie* (widok z góry), kredka, 1912 (wszystkie tamże). Szczególnie dużo tego rodzaju prac powstało w okresie I wojny światowej, kiedy zmniejszyła się liczba inwestycji budowlanych. S. wykonywał wówczas w akw. i rys. widoki swoich zrealizowanych i niezrealizowanych proj.; oprawione w ramy, były wyst. prawdopodobnie również z zamiarem ich sprzedaży w salonie TPSP w Poznaniu. Wśród malowanych i rysowanych widoków architektonicznych S. można wymienić m.in. *Kościół w Wejherowie*, *Zamek w Sielcu*, *Bank Ludowy w Środzie*, *Dwór w Tarnówku*, *Szkoła w Gostyniu*, *Kościół w Koszelewach*, *Dwór w Gorazdowie*, *Dwór w Chudopczycach*, *Pałac w Swadzimiu*, *Pałac w Węgierskim*, *Pałac w Łysomicach*, *Kościół w Staroleśie*, *Widok z góry na wieś w Skoraszewicach* (wszystkie repr. w: *Architekt Roger Ślawski, Posen Poznań*, [1917]). Kilkadzieśiat prac S. wydano również w formie pocztówek, m.in. *Kościół w Janowcu*, *Dwór w Piotrowie*, *Wieża w Kościannie*, *Dworek w Krerowie*, *Budynek Towarzystwa Krajowego Kredytu w Kaliszu*, *Dworek w Tarnowie*, *Probostwo w Bninie*, *Pałac w Dakowach*,

Pałac w Bonikowie (wszystkie przed 1919, Muz. Historii m. Poznania, Oddz. MNP).

W pierwszych l. aktywności S. zaprojektował kilka polichromii sakralnych w Wielkopolsce i Poznaniu: ok. 1902 do kośc. Św. Małgorzaty w Gostyniu (prawdopodobnie zachowany jedynie fragment na sklepieniu gwiazdzystym w kaplicy Św. Anny przy prezbiterium, z motywami liści i kwiatów ostu w odcieniach zieleni), w 1903 do kośc. Św. Floriana w Wirach k. Poznania (wykonawcą był malarz Krzemiński z Inowrocławia, w wyniku kolejnych remontów kośc. polichromia mocno zniekształcona), a także w 1904 do kośc. NMP w Poznaniu na Ostrowie Tumskim (niezachowana). W tym proj. S. nawiązał do odkrytych resztek dawnej polichromii z XVI w. na sklepieniu krzyżowym chóru muzycznego, przedstawiającej stylizowane kwiaty, wizerunki twarzy w kolorach zielonym i ceglastoczerwonym; ściany i sklepienia kościoła pokryto rysunkami maswerków, wici roślinnych, stylizowanych liści ostu, elementów geometrycznych; piony filarów otrzymały dekorację z postaciami świętych wpisanych w architektoniczne i roślinne motywy, we wnętrzu dominowały odcienie zieleni z przewagą koloru oliwkowego, stanowiącego tło dla ceglastoczerwonych motywów; Jerzy Frycz określił ją jako pierwszą modernistyczną polichromię w Wielkopolsce, pisząc: „Mimo elementów gotycyzujących torowała ona, podobnie jak wcześniejsze realizacje krakowskie, drogę «nowej sztuce» we wnętrzach zabytkowych”; S. był również autorem nowej kolorystyki ołtarzy, ambony, konfesjonałów i oprawy organów w tymże kośc. Ponadto przed 1906 zaprojektował polichromię kośc. w Jutrosinie wybudowanego w l. 1900-02 (proj. niewykorzystany, ostatecznie zrealizowano ją wg proj. Antoniego Procajłowicza); proj. polichromii S. wpisywał się w neoromańskie wnętrza motywami o treści religijnej (św. Izydor Oracz, postaci świętych i ewangelistów) oraz roślinnymi i geometrycznymi detalami. Zachowały się ponadto przekazy o projektach polichromii dla dominikanów (w nieznanej miejscowości), do kośc. w Dakowych Mokrych i w absydzie kośc. w Ostrowie Wielkop. (wszystkie przed 1912), na temat których brakuje bliższych informacji. S. projektował również ołtarze, m.in. do kościołów Św. Trójcy w Bydgoszczy oraz Św. Marcina i św. Stanisława Bpa w Rakoniewicach, jak również inne elementy wyposażenia, m.in. epitafium Józefa Wybickiego w kośc. Św. Wojciecha w Poznaniu (wyk. Marcin

Rożek, 1923) i sprzęty kościelne. Zaprojektował także tablicę w Buku poświęconą Andrzejowi Niegolewskiemu, uczestnikowi bitwy pod Somosierrą, i jego żonie Annie, upamiętniającą setną rocznicę stoczonej bitwy (30 XI 1908, brąz).

S. prezentował prace na wystawach TPSP w Poznaniu: w maju 1905, salon przy Bismarckstr. 1 (dorobek ostatnich lat w postaci szkiców i proj., wśród których zapewne znalazły się prace o artyst. charakterze; oprócz typowych prac architektonicznych – widoki małej architektury, jak mostek kamienny i weranda pałacu w Wojnowie czy brama do parku w Miłosławiu, ponadto proj. pomnika kardynała Mieczysława Ledóchowskiego i zdjęcia polichromii w kośc. NMP w Poznaniu na Ostrowie Tumskim), w grudniu 1906, tamże (projekty pałaców w Swadzimiu i Skoraszewicach, probostwa w Bninie i kościoła w Kamieńcu), w lutym i marcu 1912, salon przy Bismarckstr. 8 (38 prac w dziale „Prace architektoniczne”, m.in. widoki kośc. w Bydgoszczy, Kępnie, Odolanowie, Ostrowie, Starym Gostyniu, Kamieńcu, Siedleminie, dworów w Stanisławowie, Skoraszewicach, Piotrowie, Cichowie, Swadzimiu, pałaców w Goraju, Jankowicach i Starym Sielcu, ponadto m.in.: *Dom w rynku poznańskim*, proj. niezrealizowany, *Dziedziniec w Muzeum im. Mielżyńskich*, *Kaplica przy św. Wojciechu*, *Probostwo w Bninie*, *Dom przy ulicy Sierocy*, *Dom katolicki w Poniecu*, *Organy w Ostrowie*, *Ołtarz główny w Bydgoszczy*, *Willa w Grodzisku*, *Organy w Bydgoszczy*, *Bank Przemysłowców w Poznaniu*, *Muzeum im. Mielżyńskich w Poznaniu* [front], *Hotel Francuski w Poznaniu*), w lutym 1914 w nowej siedzibie przy pl. Wolności 18 na wystawie Koła Art. Wielkopolskich (11 plansz z projektami i pracami przedstawiającymi dwory i kościoły), w maju 1914 (projekty dworu w Strońsku i pałacu w Starym Sielcu), w kwietniu 1920 („proj. architektoniczny zabudowy dzielnicy zamkowej” oraz projekty domów robotniczych) i w czerwcu 1924 tamże („proj. na kościół pamiątkowy, który miałby stanąć na Wildzie [w Poznaniu]”).

Muz. Historii m. Poznania, Oddz. MNP – *Ratusz w Kassel*, akw., kredka, sygn. i dat., 1898, *Pałac w Strońsku*, kredka, akw., 1909, *Dom Pfiznera przy Starym Rynku w Poznaniu* (proj.), akw., piórko, kredka, sygn., 1911, *Pałac w Sielcu*, kredka, akw., sygn. i dat., 1914, *Pałac w Górze*, kredka, ol., sygn. i dat.: „Góra 1915”, *Kościół w Lisewie*, akw., sygn. i dat.: „Lisewo 1915”, *Ko-*

ściół pamiątkowy na Wildzie w Poznaniu (widok ogólny, proj.), kredka, akw., 1918, *Kościół pamiątkowy na Wildzie w Poznaniu* (detal z wnętrza), akw., ol., sygn. i dat., 1918, *Kościół w Ostródzie*, kredka, przed 1918, *Pałac w Jankowicach*, akw., kredka, ol., podpis: „Jankowice”, przed 1919, *Dwór w Czarnym Lesie*, kredka, akw., przed 1919, *Kościół w Ostrowie* (fasada), kredka, 1912, *Kościół w Ostrowie* (widok z boku), kredka, 1912, *Pałac w Wolsztynie*, akw., ol., ok. 1920, *Kościół na Starołęce w Poznaniu*, światłodruk podkolorowany kredką, ok. 1949, *Kościół w Mosinie*, światłokopia podkolorowana kredką, sygn. i dat., 1946 (data nieczytelna), *Ratusz i kamieniczki budników w Poznaniu* (proj.), światłokopia podkolorowana kredką i akw., sygn. i dat., 1946, *Ratusz w Poznaniu*, kredka, akw., sygn. i dat., 1951; ponadto 2 szkicowniki z rysunkami ol. detali architektonicznych i ornamentów, fragmentów budowli itp., XIX/XX w. i 1945. W zb. pryw. w Warszawie – *Atelier Rogera Ślawnego* (fragment wnętrza mieszkania S., prawdopodobnie w Poznaniu przy Theaterstr. 6, obecnie ul. 3 Maja), pocz. XX w., i *Martwa natura* (z dedykacją dla żony, Walerii Ślawniej: „Lubej”, sygn., 1923), obie akw.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., W. 1938. – *Wielkop. słownik biogr.*, W.-P. 1983 (Czarnecki W.). – PSB, t. 38, 1997-98 (Sroka S.T.). – *Słownik biogr. Wielkopolski południowo-wschodniej: ziemi kaliskiej*, t. 1, red. Tadeusiewicz H., Kalisz 1998 (Rezler M.). – *Pol. słownik biogr. konserwatorów zabytków*, z. 1, P. 2000 (Klauser G.). – Klauser G., *Roger Ślawski 1871-1963*, [w:] *Wielkopolskie XX w.*, red. Gulczyński A., P. 2001. – *Poczet członków Pozn. TPN 1857-2007*, red. Pihan-Kijasowa A., zebranie i oprac. materiału Kałasz M., Pietrowicz J., Gucia D., P. 2008.

Dr. O., *Wystawa prac architektonicznych Rogera Ślawnego w Salonie wystawy Sztuk Pięknych w Poznaniu*, Dz. pozn., 1905 nr 104 (6 V), s. 1-2. – Hulewicz J., *Wystawa „TPSP” w Poznaniu (w ogrodzie „Domu Przemysłowego”)*, Dz. pozn., 1915 nr 288 (17 XII), s. 3. – *Kronika. Wiadomości miejscowe. Mianowanie*, Dz. pozn., 1915 nr 179 (8 VIII), s. 3. – *Architekt Roger Ślawski. Posen. Poznań*, [b.m. 1917]. – Krokowski S., *Życie artyst.-lit. m. Poznania. 1 kwiecień - 1 czerwiec 1948*, *Kronika m. Poznania*, 1948 nr 2, s. 160-161. – Zieleśkiewicz S., *Z żałobnej karty. Roger Ślawski*, tamże, 1964 nr 2, s. 70-71. – Dubowski A., *Budowniczy kościołów*, *Przew. Katolicki*, 1966 nr 11 (13 III), s. 94. – Frycz J.,

Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w l. 1795-1918, W. 1975. – Bryl M., *Grupa art. plastyków „Świt” jako wielofunkcyjna instytucja życia artyst. Poznania w l. 1921-1927*, Artium Quaestiones, 1986, s. 135. – Sobkowicz K., *Architekci wielkop. Biogramy - dzieła - stowarzyszenia, cz. 1: L. 1886-1939*, P. 1988. – Bryl M., *Grupa art. plastyków „Świt”. Z dziejów kultury artyst. międzywojennego Poznania*, P. 1992. – Leitgeber S., *Pozn. rodzina Sławskich*, Kronika m. Poznania, 1993 nr 3/4, s. 293, 297, 300-301, 309, 310. – Klause G., *Poznańskie realizacje Rogera Sławskiego z l. 1898-1950*, Kronika m. Poznania, 1998 nr 1, s. 173-193. – Taż, *Roger Sławski 1871-1963. Architekt*, P. 1999 (tam dalsza literatura). – Klause G., *Kości. pw. Św. Trójcy w Bydgoszczy - dzieło Rogera Sławskiego*, [w:] *Materiały do dziejów kultury i sztuki Bydgoszczy i regionu*, z. 13, Bydgoszcz 2008. – Taż, *Kości. św. Antoniego Padewskiego na Starolece. Od Sali restauracyjnej Bogusława Kempa po murowany kościół*, Kronika m. Poznania, 2009 nr 4, s. 233-258. – Siejkowska-Askutja E., *Projekty rozbudowy kościoła par. w Pniewach*, Kronika Wielkopolski, 2012 nr 1, s. 73-75, 78. – Rezler M., *Sławny Sławski i jego dzieła*, Monitor wielkop., 2018 nr 1, s. 10. – Mulczyński J., *Życie artyst. w Poznaniu w l. 1919-1939. Instytucje, salony, wystawy*, P. 2019. – Sławska-Pawłowska K., *Album rodzinny Rogera Sławskiego. Historie Zioleckich, Sławskich i Czaplów*, wprowadzenie: Klause G., P. 2021. – Gucia D., Klause G., *Pozn. TPN* (seria Zabytki Poznania), P. 2023.

Wystawa TPSP w Poznaniu, luty - marzec 1912, P. [1912]. – *Wystawa Koła Artystów Wielkop. w Poznaniu w nowym salonie TPSP przy placu Wilhelmskim 18, luty - marzec 1914*, [P. 1914].

Dz. pozn., 1904 nr 77 (3 IV), dod. II, s. nlb. 9 (ogłoszenie); 1905 nr 105 (7 V), s. 4; 1906 nr 280 (8 XII), dod. III, s. 14; 1920 nr 78 (3 IV), s. 2; 1936 nr 227 (30 IX), s. 8. – Kur. pozn., 1912 nr 151 (6 VII), s. 3 (Koehlerówna A.); 1914 nr 67 (22 III), dod. I, s. 5-6; 1914 nr 113 (17 V), s. 2 (Iskra); 1920 nr 78 (3 IV), s. 3; 1920 nr 88 (16 IV), s. nlb. 5 (J.D. [Drobnik J.]); 1923 nr 105 (10 V), s. 18 (n.); 1934 nr 513 (11 XI), s. 15 (t. krasz.). – Zdrój, 1920 nr 1-2, s. 119 (H.J. [Hulewicz J.]). – Praca, 1923 nr 22 (3 VI), s. 4 (toż: Gwiazda, 1923 nr 22, s. 2). – Sztuka i Artysta, 1924 nr 6, s. 151-152 (D. [Drobnik J.]). – Rzeczy Piękne, 1927 nr 9, s. 160. – Sztuki Piękne, IV, 1927/28 nr 3, s. 111. – Świat. il., dod. tygodniowy Głosu wielkop., 1948 nr 13 (28 III), s. 2.

Muz. Historii m. Poznania, Oddział MNP – materiały archiw., m.in. projekty i szkice architektoniczne, gł. powojenne (kalki), szkicownik rysunkowy z okresu studiów i pracy w Niemczech, sr. medal Królewskiej

Politechniki w Berlinie za osiągnięcia w czasie studiów, dokumenty związane ze studiami i pracą zawodową, kopie fot. S. z różnych okresów.

Informacje Anieli Sławskiej z Poznania, bratani-
cy S., Krystyny Sławskiej-Pawłowskiej z Warszawy,
wnuczki S., oraz Ryszarda Piechowiaka z Poznania.

J. Mulczyński
G. Klause

Słociński Jan, malarz cechowy w Częstochowie, zapisany do cechu w 1887. Został mistrzem.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 185.

U.M.

Słociński Józef, malarz, autor obrazu *Rabin nad Talmudem*, ol., sygn., 1923, MOB; praca została podarowana ówczesnemu Muz. Miejskiemu w Bydgoszczy w 1924 przez Romana Stobieckiego, współwłaściciela jednego z bydgoskich domów towarowych. W kat. zb. tegoż muz. z 1929 S. został określony jako „współcz. malarz rodzajowy”.

Najprawdopodobniej nie jest tożsamy z Józefem Słocińskim, autorem pracy *Tokujące cietrzewie*, ol. tektura, sygn., w 2021 na aukcji w Warszawie, a także z Józefem Słocińskim (1891-1955), uczestnikiem powstania wielkop., w l. 1922-55 leśnikiem w Białej k. Bydgoszczy.

Kat. il. Miejskiej Galerii Obrazów i Rzeźb w Bydgoszczy, Muz. Miejskie, Bydgoszcz 1929.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatki ze stron internetowych: *Bohaterowie Niepodległej*, <http://bohaterowieniepodleglej.pl/baza-biogramow/entry/1494/>, *Powstańcy wielkop.*, <https://powstancywielkopolscy.blogi.pl/archiwum/2020-06-05.html>, dostęp 27.01.2022 (dot. S. powstańca i leśnika); wypis z kat. *29 Aukcja wyprzedażowa - ze zb. kolekcjonera, 22 IX 2021*, DA Rempex, [W. 2021] (dot. S. autora obrazu *Tokujące cietrzewie*); list Kornelii Pawlak z MOB, 4 II 2022.

J.R.

Słociński Walenty, malarz; mistrz cechu w Częstochowie; zm. przed 1841.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 185.

U.M.

Słodki (Słodki, Slodky) **Marceli** (Marcel, Marcelli), malarz, grafik, ilustrator, scenograf i rzeźbiarz, ur. 11 XI 1892 Łódź, zginął 20 XII 1943 Auschwitz; syn Adolfa, dyrektora banku (lub prokurenta). Został osierocony przez matkę, gdy miał 13 lat. Dzieciństwo i wczesną młodość spędził w Łodzi, gdzie ukończył szkołę średnią. W l. 1910-13 studiował w ASP w Monachium w klasie rysunkowej Carla Johanna Beckera-Gundahla. Podczas studiów odwiedził Włochy. W l. 1913-14 przebywał w Paryżu (wynajmował dawną pracownię Henriego Celnika Rousseau przy rue Pernel). Po wybuchu I wojny światowej przeniósł się do Szwajcarii (prawdopodobnie aby uniknąć internowania), gdzie pracował jako rysownik w biurze architektonicznym w Zurychu; pozostał tam do ok. 1921 (w 1920 mieszkał przy Rousseustrasse 59). Podczas pobytu w Zurychu S. zaprzyjaźnił się m.in. z Tristanem Tzarą i Christianem Schadem, włączając w działania awangardowej grupy artyst. dadaistów; w styczniu 1916 wziął tam udział w ich pierwszej wystawie. Był też autorem plakatu do pierwszego wieczoru dadaistycznego Cabaret Voltaire, jaki odbył się 5 II t.r. (prawdopodobnie przedstawił na nim związaną z ruchem poetkę i artystkę kabaretową Emmy Hennings). Uczestniczył również w kolejnych wystawach tej grupy, urządzanych w Zurychu w l. 1916-19. Drzew. S. został repr. w zbiorowej publikacji dadaistów *Cabaret Voltaire, eine Sammlung künstlerischer und literarischer Beiträge, von Guillaume Apollinaire, Hans Arp, Hugo Ball, Francesco Cangiullo, Blaise Cendrars, Emmy Hennings, Jacob Van Hoddis, Richard Huelsenbeck, Marcel Janco, Wassilii Kandinsky, F.T. Marinetti, L. Modigliani* [!], *M. Oppenheimer, Pablo Picasso, O. Van Rees, M. Slodki, Tristan Tzara* (Zürich 1916), oprac. przez Hugo Balla. W 1920 artysta uczestniczył w pierwszej wystawie szwajcarskiego Stow. Żyd. Naukowców, Pisarzy i Art. „Haruach” (Vereinigung Jüdischer Forscher, Schriftsteller und Künstler „Haruach”), powołanego w Zurychu rok wcześniej na wzór tow. wiedeńskiego (był jego członkiem). Na pocz. l. 20. XX w. przeniósł się do Berlina, gdzie objął posadę kierownika artyst. w teatrze Wilde Bühne. Projektował oprawę scenograficzną m.in. do spektakli: *Das Börsenlied* (1921), *Moralisches Glockengeläute* (1921), *Slawische Volksgesänge* (1921).

W 1924 zamieszkał na stałe w Paryżu, poświęcając się gł. malarstwu. Ok. 1926 ożenił się z lekarką psychiatrą Michaliną Endelmann

(1900-69), z którą rozstał się przed 1928. Mieszkając we Francji, utrzymywał kontakty z krajem; w 1931 został członkiem Zrzeszenia Żyd. Art. Malarzy i Rzeźbiarzy w Krakowie, ale nie wziął udziału w żadnej z jego wystaw. W 1934 przebywał w Polsce w związku z wystawą swych prac w Warszawie i Łodzi; w sierpniu t.r. odwiedził Kazimierz Dolny, gdzie malował i wystawiał pejzaże. Okazjonalnie uczestniczył w wydarzeniach organizowanych przez Polonię artyst. w Paryżu. W 1938 odbył podróż do Londynu. W 1940 S. ożenił się z malarką Maszą Boulanger (1910-47).

Po zajęciu Francji przez wojska niemieckie ukrywał się ze względu na żyd. pochodzenie w okolicach Brive-la-Gaillarde (region Nowa Akwitania), gdzie nadal tworzył i wystawiał. Na pocz. 1943 dzięki ostrzeżeniu miejscowego podprefekta uniknął aresztowania. Ukrywał się w lasach pod Paryżem, a po uzyskaniu fałszywych dokumentów wyjechał z żoną do leżącego we włoskiej strefie okupacyjnej Chambéry; przez jakiś czas mieszkali w położonej wysoko w górach chacie w Bourg-Saint-Maurice. Po wkroczeniu Niemców na ten teren 14 XII 1943 zostali aresztowani przez gestapo, a następnie umieszczeni w obozie przejściowym w Drancy – tam S. za pośrednictwem George’a Mandel-Mantello, I sekretarza konsulatu Salwadoru w Szwajcarii, starał się o obywatelstwo tego państwa; nie zdążył go jednak otrzymać, gdyż 17 XII t.r. został wraz z żoną i innymi więźniami wywieziony transportem nr 63 do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie zginął w komorze gazowej.

Wczesna twórczość S., pozostająca pod wpływem kubizmu i ekspresjonizmu, znana jest tylko fragmentarycznie, gdyż artysta zniszczył swoje obrazy z tego okresu. W zachowanych grafikach, gł. drzew. negatywowych, do których należy wspomniany, najbardziej znany jego cykl *Wnętrze*, ukazujący publiczność i artystów kabaretowych przy stolikach w klaustrofobicznej przestrzeni, posługiwał się ostro ciętymi przeciwstawnymi formami. Nastrój niepokoju wzmacniał za pomocą mocnych kontrastów czerni i bieli. Jego drzew. reprodukowano w czas. *Die Aktion*, 1915 nr 22-23 (szp. 281-282, 329), nr 28 (szp. 329), nr 37-38 (szp. 474), nr 43/44 (s. tytułowa: portret Lwa Tolstoj, szp. 538: *Puszkina*, szp. 541-542: *Dostojewski*); 1916 nr 3-4 (szp. 35-36); ilustrował również tomy literackie, m.in. Hansa Janowitza *Asphaltballaden*, Berlin [1924] (16 litogr.), Iwana Turgienie-

wa *Казнь Тропмана* [Kazn' Tropmana] (Moskwa 1923), i projektował okładki, np. do książki Klabunda *Pjotr. Roman eines Zaren* (Berlin 1923).

Po wyjeździe do Francji artysta zrezygnował z kubistycznej deformacji; wyciszył ekspresję, ograniczając środki wyrazu i redukując szczegóły. W jego pracach graficznych z l. 30. formy budowane są za pomocą subtelnych, oszczędnie prowadzonych linii i kresów (m.in. *Paris Montmartre*, sucha igła, sygn. 1933, wł. prywatna). W malarstwie S. z okresu paryskiego dochodzą do głosu wpływy postimpresjonizmu i fowizmu; artysta posługiwał się szerokimi, swobodnymi pociągnięciami pędzla, zacierając kontury i wydobywając bryły kolorem. Zestawiał ze sobą płaskie, syntetyczne plamy czerwieni, różów, bieli, zieleni i błękitu. Najbardziej znane są jego przedstawienia artystów cyrkowych i kabaretowych, pierrotów oraz wędrowców, będących, wg Jerzego Malinowskiego, symbolem ludzkiej egzystencji. Ich nostalgiczny charakter, wydobyty przez formę malarską, dostrzegali też współcześni krytycy: „Z łagodną melancholią tych tematów harmonizuje doskonale stłumiona, pastelowa tonacja większości obrazów” (Wiad. lit., 1934 nr 536). S. malował kobiety we wnętrzach (*Kobieta czytająca*, ol. płótno naklejone na sklejkę, sygn., Museum of Art w Ein Harod, *Czesząca się*, repr. Kur. Poranny, 1934 nr 52, s. 6), akty, sceny rodzajowe przedstawiające rybaków, martwe natury (*Martwa natura*, ol. karton, sygn., Żyd. Instytut Hist., Warszawa) oraz liczne pejzaże (*Krajobraz górski*, ol. karton, sygn., Żyd. Instytut Hist., Warszawa, *Studnia na rynku w Kazimierzu*, akw., sygn., Museum of Art w Ein Harod, *Dworek bretoński*, repr. Nasz prz. il., 1934 nr 8, s. 6), w tym krajobrazy miejskie z Zurychu i Londynu. Wyk. też pejzaże w metalowych technikach graficznych. Niekiedy podejmował tematykę żydowską – jego ekspresjonistyczny *Pogrom* (akw., ol. karton, sygn., wł. prywatna) mógł powstać jako bezpośrednia reakcja na falę prześladowań i mordów, jakie dotknęły ludność żydowską na terenie Ukrainy w l. 1918-20. W zapewne późniejszym wizerunku *Żydowskiego chłopca* (litogr., sygn., wł. prywatna) osiągnął za pomocą skromnych środków nastrój modlitewnego skupienia.

Poza grafiką i malarstwem oraz wspomnianymi pracami scenograficznymi znane są pojedyncze rzeźby autorstwa S., np. 2 archaizowane akty kobiece, których fot. są repr. w książce

Herscha Fenster *Undzere farpayniqte qinstler*, Paris 1951.

S. brał udział gł. w wystawach za granicą, ale jego dzieła prezentowano również w Polsce: Warszawa 1934 (Salon Garlińskiego), Łódź 1934 (Hotel Savoy), Kazimierz Dolny 1934 (trzecia wystawa sztuk plastycznych w kamienicy Celejowskiej). Uczestniczył w ekspozycjach: Zurych – 1916 (pierwsza i druga wystawa dadaistów), 1917 (wystawa dadaistów w Galerie Corray), 1918 (Salon Wolfsburg), 1919 (wystawa indywidualna w Galerie Bollang [?]), 1932 (wystawa indywidualna w Galerie Fortrer); Paryż – 1928 (Salon des Indépendants), w 1930, 1931, 1933, 1934, 1935 i 1937 (Salon d'Automne), 1933 (Galerie Bing), 1935 (wystawa Grupy Paryskiej Plastyków Pol. w Galerie de Beaux-Arts), 1938 (Galerie Bonaparte); ponadto Brugia 1933, Londyn 1938 (Bloomberg Gallery).

Prace oprócz wyż. wym.: MNW – *Chartres*, sucha igła, sygn., po 1913; Muz. Żyd. Instytutu Hist. – *Krajobraz górski*, ol. karton, sygn., *Martwa natura*, ol., sygn.; Villa la Fleur, Konstancin Jeziorna – *Odpoczynek Arlekina*, ol. karton, sygn.; Museum of Art w Ein Harod (Izrael) – wszystkie prace sygn.: *Kobieta przy fortepianie*, ol., *Martwa natura*, ol. karton, *Pejzaż*, ol. karton, *Wozy cyrkowe*, ol. papier, *Domy*, ol. papier, *Głowa chłopca*, pastel, niebieski papier, *Dziewczynka na tle okna*, pastel, *Akt z twarzą w dłoniach*, pastel, węgiel papier szary, *Martwa natura ze skrzypcami*, pastel papier, *Kobieta wiejska*, *Stara kobieta czytająca*, *Grupa ludzi we wnętrzu z zakratowanymi oknami*, wszystkie akw., *Głowa mężczyzny - portret malarza Alfreda Aberdama*, 1938, *Żaglowiec na przystani*, 1938, *Pejzaż z Francji*, 1942, *Murzynka*, *Murzynka - akt siedzący na kanapie* (na odwrocie *Akt stojący*), *Akt siedzący na stołku*, *Pejzaż - widok z balkonu*, 3 *Pejzaże miejskie z Francji*, *Kościół z wieżą*, *Pejzaż miejski z rzeką*, *Pejzaż wiejski*, wszystkie węgiel; Museum of Art. Tel-Awiw – *Kobieta przy fortepianie*, ol., *Dzień na targu*, akw., oba sygn.; Musée d'art et d'histoire du Judaïsme, Paryż – *Autoportret artysty w pracowni*, ol. karton, sygn.; Museum Kunst der Verlorenen Generation, Sammlung Böhme, Salzburg – *Młoda kobieta w czerwonej bluzce*, ol., sygn.

Prace na aukcjach w Polsce w l. 2016-23 – *Mademoiselle Naomi (Portret kobiety)*, rys. ol., sygn., 1938, *Kapiące się*, akw., sygn., *Widok na rzekę (Pejzaż)*, ol. płótno dublowane, sygn.,

Siedzący mężczyźni, litogr., sygn., *Nad rzeką*, ol. tektura, sygn., *Kobieta z dzieckiem*, ol. karton, sygn. Na aukcjach sztuki za granicą wystawiono w l. 1985-2022 – *Portret Hansa Richtera*, tusz, sygn., 1917, *Kobieta na balkonie*, pastel, gwasz, sygn., *Wnętrze z aktem leżącym na łóżku*, rys. piórkiem, sygn., *Tańczące*, tusz, akw., sygn., *Kobieta* [Mademoiselle Naomi?], węgiel, ok. 1938, *Dziewczynka*, rys. ol., sygn., 1938, *Mężczyzna*, węgiel, sygn., 1939, *Portret pani Heim*, ol. karton, sygn., *Martwa natura z czajnikiem*, pastel, sygn., *Leżąca naga kobieta*, ol. karton, sygn., *Kobieta z kokiem*, ol. deska, sygn., *Wnętrze*, ol. karton, sygn., *Zimowy krajobraz górski z alpejską chatą*, ol., sygn., *Dachy*, ol. karton, sygn.

Index-cat. of the Library of the Surgeon-General's Office United States Army. Authors and Subjects, Third Series, t. 9: *Quack-Symons*, Washington 1931 (reprint: New York-London 1972), s. 709, s.v. Slodki-Endelmann Michalina (dot. pierwszej żony S.). – ThB, t. 31, 1937 (Wallis-Walfisz M.). – Sandel, t. 1, s. 231. – Bénézit, t. 9. – Hugnet G., *Dictionnaire du Dadaïsme 1916-1922*, Paris 1976 (s.v. Cabaret Voltaire). – Vollmer, t. 4 (Sandel J.). – Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – PSB, t. 38, 1997-98 (Malinowski J.). – Nieaszawer N., Boyé M., Fogel P., *Peintres juifs à Paris 1905-1939. École de Paris*, Paris 2000. – Kempa A., Szukalak M., *Żydzi dawnej Łodzi. Słownik biogr.*, t. 2, Łódź 2002. – *Pol. słownik judaistyczny*, t. 2., W. 2003 (Borzymińska Z., Piątkowska R.). – Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkich*, Łódź 2005. – *Metzler-Lexikon Avantgarde*, red. van den Berg H., Föhnders W., Stuttgart et al. 2009 (s.v. Cabaret Voltaire).

Sollar F., *Expositions. Marceli Slodki à la Galerie Bing*, L'Art et Décoration, 1933 nr 7, s. VI, VIII. – mw [Wallis M.], *Marceli Slodki (Salon Garlińskiego)*, Wiad. lit., 1934 nr 536, s. 5. – Samotyhowa N., *Marceli Slodki w Salonie Garlińskiego*, *Kobieta współcz.*, 1934 nr 10, s. 179-180. – W. [Winkler K.], *Wystawa M. Slodkiego*, Pion, 1934 nr 9, s. 9. – Sterling M., *Wystawa Marceliego Slodkiego i Barczyńskiego. Wpływy francuskie i niemieckie*, Kur. Poranny, 1934 nr 52 (21 II), s. 6. – Weinzieher M., *Marcel Slodki. Wystawa w Salonie Garlińskiego*, Nasz prz., 1934 nr 56 (25 II), dod. Zwierciadło Tygodnia, s. nlb. 1. – Fenster H., *Undzere farpaynikte Kunstler*, wstęp Chagall M., Paris 1951, s. 162-164. – Garlińska-Zembrzuska H., *Działalność wystawowa Salonu Sztuki Czesława Garlińskiego w l. 1922-1939*, [w:] *Z zagadnień plastyki pol. 1918-1939*, red. Starzyński J., Wr.

1963. – *Ich schneide die Zeit aus Expressionismus und Politik in Franz Pfemferts „Aktion” 1911-1918*, red. Raabe P., München 1964, s. 368. – Richter H., *Dada-Kunst und Antikunst*, Köln 1964 (wyd. pol.: *Dadaizm. Sztuka i antysztuka*, przeł. Buras J.S., W. 1983). – Kotula A., Krakowski P., *Kronika nowej sztuki 1885-1960*, Kr. 1966. – Szajkowski Z., *Analytical Franco-Jewish Gazetteer 1939-1945 with an introduction to some problems in writing the history of the Jews in France during World War II*, New York 1966, s. 257. – Brzękowski J., *W Krakowie i w Paryżu. Wspomnienia i szkice*, W. 1968. – Weisstein U., *Expressionism as an International Literary Phenomenon. Twenty-one Essays and a Bibliography*, Paris-Budapest 1973. – Pol. życie art., 2, 4/2. – Klarsfeld S., *Le Mémorial de la déportation des juifs de France*, Paris 1978. – Kotula A., Krakowski P., *Malarstwo, rzeźba, architektura. Wybrane zagadnienia plastyki współcz.*, W. 1981. – Zagrodzki J., *Katarzyna Kobro i kompozycja przestrzeni*, W. 1984. – Foster S.C., *Dada / Dimensions*, Ann Arbor (Mich.) 1985. – Pierre J., *André Breton et la peinture*, Lausanne 1987, s. 52. – Rutowska M., Serwiński E., *Losy pol. środowisk artyst. 1939-1945*, P. 1987, s. 78. – Huelsenbeck R., *Memoirs of a Dada Drummer*, Berkeley 1991. – Tenże, *Mit Witz, Licht und Grütze auf den Spuren des Dadaismus*, Günzburg 1992, s. 144. – Malinowski J., *Pol. awangarda w Niemczech 1900-1933*, [w:] *Między Polską a światem*, red. Morka M., Paszkiewicz P., W. 1993, s. 264. – Ball H., *Flight Out of Time. A Dada Diary*, red. i wstęp Elderfield J., Berkeley et al. 1996. – Malinowski J., *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000. – Watson P., *Terrible Beauty. A Cultural History of the Twentieth Century. The People and Ideas that Shaped the Modern Mind: A History*, London 2000. – Ball H., *Briefe 1904-1927*, t. 1, red. Schaub G., Teubner E., Göttingen 2003, s. 98. – Wierzbicka A., *École de Paris. Pojęcie, środowisko, twórczość*, W. 2004. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005. – Escoffery D., *Dada Performance and the Rhetoric of Nonsense: Tearing Down the Wall at the Cabaret Voltaire*, [w:] *Images and Imagery. Frames, Borders, Limits - Interdisciplinary Perspectives*, red. Boldt-Irons L., Federici C., Virgulti E., New York et al. 2005. – Malinowski J., *Epilog pol. życia artyst. w Monachium 1900-1918*, [w:] *Malarze pol. w Monachium. Studia i szkice. Materiały z sesji naukowej*, red. Fałtynowicz Z., Ptaszyńska E., Suwałki 2007. – Malinowski J., Brus-Malinowska B., *W kręgu École de Paris. Malarze żyd. z Polski*, W. 2007. – Wohl H., *Tristan Tzara, René Gaffé and the Cabaret Voltaire*, The Bur-

- lington Magazine, 2007 nr 1249, s. 263, 264, 267. – Piatkowska R., *Jewish Society for the Encouragement of Fine Arts / Di yidishe gezelschaft tsu farshpreytn kunst: An Attempt at the Continuation of Jewish Artistic Life in Postwar Poland 1946-1949*, [w:] *Under the Red Banner: Yiddish Culture in the Communist Countries in the Postwar Era*, Wiesbaden 2008. – Codrescu A., *The Posthuman Dada Guide. Tzara and Lenin Play Chess*, Princeton 2009, s. 18. – Styrna N., *Zrzeszenie Żyd. Malarzy i Rzeźbiarzy w Krakowie (1931-1939)*, W. 2009. – Krutikov M., *From Kabbalah to Class Struggle: Expressionism, Marxism, and Yiddish Literature in the Life and Work of Meir Wiener*, Stanford 2010. – *Yiddish in Weimar Berlin. At the Crossroads of Diaspora Politics and Culture*, red. Estraiikh G., Krutikov M., London 2010. – Koller S., *Mentshelekh un stsenes. Rahel Szalit-Marcus illustriert Sholem Aleichem*, [w:] *Yiddish Studies Today*, t. 1, red. Aptroot M., Gal-Ed E., Gruschka R., Neuberger S., Düsseldorf 2012, s. 208-209. – *East European Jews in Switzerland*, red. Lewinsky T., Mayoraz S., Berlin-Boston 2013. – Richter H., *How did Dada Begin*, [w:] *The Twentieth Century Performance Reader*, red. Witts N., Brayshaw T., London-New York 2013. – Elder R.B., *Dada, Surrealism, and the Cinematic Effect*, Waterloo, Ont. 2013. – Głuchowska L., *Der „fremde Krieg“ und der „neue Staat“ Polnische Kunst 1914-1918*, Osteuropa, 2014 nr 2/4, s. 312. – Hentea M., *TaTa Dada. The Real Life and Celestial Adventures of Tristan Tzara*, Cambridge 2014. – Jones D.W., *Dada 1916 in Theory. Practices of Critical Resistance*, Liverpool 2014. – Geron M., *Formiści. Twórczość i programy artyst.*, Toruń 2015. – Nieszawer N., Princ D., *Jewish artists of the school of Paris*, Paris 2015, s. 309. – Shkandrij M., *Ukrainian Nationalism. Politics, Ideology, and Literature, 1929-1956*, New Haven et al. 2015. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Diariusz wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. II: lata 1922-1929*, W. 2015; *Cz. III: lata 1930-1939*, W. 2016. – Fijałkowski K., *Dada and Surrealism in Central and Eastern Europe*, [w:] *A Companion to Dada and Surrealism*, red. Hopkins D., Malden-Oxford-Chichester 2016. – Bigsby C.W.E., *Dada & Surrealism*, London 2018. – Pérez Alonso L., *Police, Politics, and Anti-Art: The Case of Berlin Dada*, South Atlantic Review, t. 83, 2018 nr 3, wyd. specjalne: Political Fiction, s. 107. – Dayan P., *The Music of Dada. A Lesson in Intermediality for Our Times*, London-New York 2019. – Hage E., *Dada Magazines. The Making of a Movement*, London 2020. – Grange W., *Cabaret*, London et al. 2021. – Fenster H., *Nos artistes martyrs*, [Vanves]-Paris 2021, s. 185-187. – Pederson C.C., *Gaming Utopia. Ludic Worlds in Art, Design, and Media*, Bloomington (Indiana) 2021. – Butzmann T., *Wilde Bühne & Nachfahren. Kabarett von 1921 bis 1935 in der Kantstraße 12, Norderstedt* 2021. – Hennings E., *Branded: A Diary*, red. i tłum. Rout K., Peterborough 2022, s. 290. – Zanucchi M., *Expressionismus im internationalen Kontext. Studien zur Europa-Reflexion, Übersetzungskultur und Intertextualität der deutschsprachigen Avantgarde*, Berlin 2023.
- Ausstellung von Graphik, Broderie, Relief*, Galerie Dada, Zürich 1917. – *Erste Ausstellung der Vereinigung Jud. Forscher Schriftsteller u. Künstler Haruach*, Zürich 2. bis 15. Mai 1920 Sonnenquai 20, Zürich 1920. – *Wystawa prac Marcellego Słodkiego. 13-27 II 1934*, Salon Czesława Garlińskiego, W. 1934. – *Kat. wystawy Marcellego Słodkiego w gmachu hotelu „Savoy”*, 15 IV - 15 V, Łódź 1934. – *Grupa paryska plastyków pol. Pierwsza wystawa*, Paris 1935. – *Wystawa dzieł żyd. art. plastyków, męczenników niemieckiej okupacji*, Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych, W. 1948. – *Wystawa. Uratowane dzieła sztuki artystów żyd.*, Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych, W. 1949. – *Expressionismus. Literatur und Kunst 1910-1923. Eine Ausstellung des Deutschen Literaturarchiv in Schiller-Nationalmuseum Marbach a. N., vom 8. Mai bis 31. Oktober 1960*, red. Raabe P., Greve H.L., Grüninger I., [Marbach am Neckar] 1960, s. 232. – *Expressionismus. Aufzeichnungen und Erinnerungen der Zeitgenossen*, red. Raabe P., Olten-Freiburg in Breisgau 1965, s. 167, 202, 396. – Richter H., *Dada 1916-1966. Documents of the International Dada Movement*, Walker Art Gallery, Liverpool, 15 Aug.-25 Sept. 1968, München 1966. – *Jewish Artists Who Perished in the Holocaust. Memorial Exhibition*, The Tel-Aviv Museum, [Tel Awiv] 1968. – Mishkan Le'Omanut, *Museum of Art, Ein Harod*, Jerusalem 1970. – *Ekspresjonizm w sztuce pol. Kat. wystawy*, oprac. Malinowski J., Łukasiewicz P., MNWr, Wr. 1980, s. 9, 87. – Bollinger H., Magnaguagno G., Meyer R., *Dada in Zürich*, Zürich 1985. – *A Collection of Dada Art. The Property of a Swiss Private Collector, Formerly the Collection of Arturo Schwarz*, Milan: Day of Sale, Wednesday, 4th December 1985, London 1985. – *Dada global*, oprac. Meyer R., Hossli J., Magnaguagno G., Steiner J., Bolliger H., Kunsthau Zürich, Zürich 1994. – *German Expressionist Woodcuts*, oprac. Weller S., New York 1994. – *Artistes d'Europe. Montparnasse déporté*, Musée du Montparnasse, Paris 2005. – *W Kazimierzu Wisła mówiła do nich po żydowsku. Malarze żyd. w kazimierskiej kolonii artystycznej*, red. Odorowski W., Muzeum Nadwiślańskie, Kazimierz Dolny 2007, s. 20, 52, 147-148 (teksty: Odorowski W., Piątkowska R.). – *Jüdische Illustratoren aus Osteuropa in Berlin und Paris. Eine Ausstellung des Instituts für*

Jüdische Studien und des Seminars für Kunstgeschichte der Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf, oprac. von Hülsen-Esch A., Aptroot M., Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf, Düsseldorf 2008. – *Malarstwo Żydów pol. z kolekcji prywatnej*, red. Odorowski W., Muzeum Nadwiślańskie, Kazimierz Dolny 2008, s. 91. – Styrna N., *Artyści żyd. w Krakowie 1873-1939*, Muz. Hist. m. Krakowa, Kr. 2008. – *Ocalale (1890-1939). Kolekcja malarstwa, rys. i rzeźby ze zb. Żyd. Instytutu Hist.*, W. 2014. – Malinowski J., Brus-Malinowska B., *Kat. dzieł artystów pol. i żydowskich z Polski w muzeach Izraela*, W. 2017.

La Pologne Politique ..., 1921 nr 4, s. 156; 1930 nr 12, s. 1009 (Woroniecki E.). – Kur. warsz., 1928 nr 67, s. 7 (Lubicz Zaleski Z.). – Głos Plastyków, 1934 nr 9-12, s. 184. – Głos Poranny, 1934 nr 108. – Sztuki Piękne, X, 1934, s. 64, 66, 352. – Sztuka i Życie współcz., 1934 nr 1, s. 46. – Tyg. il., 1934 nr 11, s. 214 (Husarski W.).

Arch. Akt Nowych Warszawa, Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, teczka nr 7063: *Kwestionariusze dotyczące art. plastyków 1929-36* (kwestionariusz S.). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Michała Krasickiego z Żyd. Instytutu Hist. Warszawa, 7 II 2022. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1541/IX: *Arch. Mieczysława Tretera* (zb. wycinków prasowych dot. wystawy prac S. w Salonie Garlińskiego w Warszawie w marcu 1934, zaproszenie na wernisaż 13 III 1934). – Akademie der bildenden Künste München, Matrikelbuch 3 (1884-1920): 03963 Marcelli Slodki [1910], <https://matrikel.adbk.de/> (dostęp 18.02.2022). – Waszyngton, United States Holocaust Memorial Museum, Photograph Number 86546: *Unauthorized Salvadoran citizenship certificate issued to Marcel Slodki...*, <https://collections.us-hmm.org/search/catalog/pa1169188>, dostęp 18.02.2022. – Yad Vashem. The World Holocaust Remembrance Center, The Central Database of Shoah Victim's Names, yvng.yadvashem.org, dostęp: 18.02.2022. – United States Holocaust Memorial Museum, courtesy of Enrico Mandel-Mantello: *Unauthorized Salvadoran citizenship certificate issued to Marcel Slodki* (b. November 8, 1892 in Lodz) by George Mandel-Mantello, First Secretary of the Salvadoran Consulate in Switzerland and sent to him in the Drancy transit camp (dostęp 22.03.2023).

A. Straszewska
J. Różalska

Słomczyński (Słom, Słomczynski) **André** (Andrzej Amadeusz Gustaw), malarz, rysownik, ilustrator, działacz rewolucyjny Komuny Paryskiej, ur. 9 VII 1844 Bordeaux, zm. 27 XII 1909

Paryż, pochowany na cmentarzu Père Lachaise; syn Stanisława (1800-73) oficera pol. na emigracji. Żonaty ze Szwajcarką Emmą Blanc; ojciec malarzy i ilustratorów Olgi Słom (1881-1941; artystka nie utrzymywała kontaktów z krajem przodków po mieczu ani z Polonią we Francji). W l. 1855-61 S. uczył się w Szkole Nar. Polskiej w Paryżu. Wg tradycji rodzinnej (na którą powołuje się Andrzej Ryszkiewicz) studiował w École des arts décoratifs i w École des beaux-arts. Prawdopodobnie podczas studiów zetknął się z ruchem blankistowskim, a może z samym Raoulem Rigault, którego został sekretarzem w czasie Komuny Paryskiej, gdy ten pełnił obowiązki jej prokuratora. S. podpisywał wiele rozkazów aresztowań, a także protokół egzekucji Gustave'a Chaudey'a i 3 żandarmów, której był świadkiem. Po upadku Komuny został skazany na karę śmierci; początkowo ukrywał się, a wkrótce, jeszcze w 1871, uciekł do Szwajcarii w okolice Genewy. Tam uczestniczył w zebraniach międzynarodówki socjalistycznej odbywających się w d. loży masońskiej Temple Unique. Wraz z Maxime'em Vuillaume wydawał w Genewie czas. Le Caprice. Prowadził wieczorowe kursy „rysunku imitacyjnego i ozdobnego” w Lozannie.

Na stałe osiadł w Vevey, gdzie pracował jako ilustrator i sekretarz Élisée Reclusa, autora *Nouvelle Géographie universelle*, również komunarda. W Vevey ożenił się i tam urodziła się jego córka Olga. W sąsiedniej miejscowości nad Jeziorem Genewskim, Tour-de-Peilz, osiedlił się (nie wcześniej niż w sierpniu 1873) Gustave Courbet, wokół którego skupiło się grono artystów; wśród nich S. był uznawanym za osobistego przyjaciela sławnego malarza. Niedokończony portret S. pędzla Courbeta znajdował się w posiadaniu córek modela do ok. 1948; został wypożyczony przez Charles'a Légera, a po jego śmierci zagnął. Uważa się, że S. i uczeń Courbeta, Cherubino Patà, malowali (czy wykańczali) obrazy w stylu mistrza, które były później przez niego sygnowane. Obraz *Martwy jeleni*, sygn.: „G. Courbet”, wyst. na aukcji w Paryżu w 2009 jest w wskazywany jako efekt takiej współpracy. S. był świadkiem śmierci Courbeta (1877), narysował jego pośmiertny wizerunek (Musée Courbet Ornans) oraz zaprojektował nagrobek ustawiony początkowo w Vevey, a w 1919 przeniesiony do Ornans. Amnestia ogłoszona w 1880 pozwoliła komunardom wrócić do Francji; S. nie od razu opuścił

Vevey; mieszkał tam w t.r. pod adresem rue du Lac 25 i zapewne tam przyszła na świat jego druga córka Jeanne Cardine (1880-1968). Najmłodsza Pauline (Paulette, 1883-1970) urodziła się już we Francji. Pod koniec życia S. mieszkał w Paryżu pod adresem 26, rue des Gobelins i tam zmarł.

O twórczości malarskiej S. niewiele wiadomo. Na Salonie 1880 w Paryżu pokazał *Mewy nad jeziorem Genewskim* (*Les mouettes: lac Léman*) oraz krajobraz *Poranek* (*Matinée*) być może identyczny z *Pejzażem*, ol., sygn., 1878, dwukrotnie wyst. na aukcji we Francji w 2020. Na Salonie w 1881 S. prezentował *Ogród warzywny w górach* (*Un potager dans la montagne*); obraz został dostrzeżony przez pol. krytyka Mścisława E. Trepkę-Nekandę, który uznał, że „zapowiada oryginalnego malarza”, i dodał: „Jest w tym płótnie, gdzie tyle może występuje wad i usterek, ile zalet, ta skra samodzielnego talentu, z której się z czasem zrodzić może artysta istotny”. *Pejzaż górski* wyst. na Salonie w 1883 (*Dans la montagne*), również wspomniany w pol. prasie, znajdował się w 1968 w posiadaniu córek artysty. Wg Ryszkiewicza w malarstwie pejzażowym S. wzorował się na Courbecie.

Znane są miniatury S.: *Portret huzara 10 pułku huzarów Księstwa Warsz.*, 1892, gwasz na kości, sygn., kopia miniatury Laurenta Durand-Duclosa z epoki napoleońskiej, i *Portret Nicolasa-Jeana-Baptiste-Gabriela Marquis de Bausset-Roquefort (1752-1789)*, akw., sygn. i dat.: „A. Slom. 1892 d'après un portrait du temps” (obie wł. pryw.). Znaczną część aktywności zawodowej poświęcił S. kartografii, a zwłaszcza rysunkom do gazet (współpracował z L'Illustration, Le Monde illustré i in.) i ilustracji książkowej. Dostarczył rysunki (repr. w grafice przez rytowników lub litografów) m.in. do publikacji: *Gand est-c' qu'on nous marira! Tyrolienne*, słowa J.E. Aubry, muzyka Adolphe Vaudry, Paris 1864; Georges Rose, *Les amoureux de Titine*, Paris 1865 (okładka); Amélie Mesureur, *Le dernier des pifferari*, Paris 1904; Albert Cim, *Le roman d'un bon garçon*, Paris 1904; Jacques Rinet, *Daki, le romanichel*, Paris [b.r.]; Hans Christian Andresen, *Contes*, tłumaczył Jules Gourdauld, Paris (Hachette) 1892; Victor Hugo, *Actes et Paroles*, t. 3, Paris 1890 (rys. oryginalne S. oraz luźne odbitki Williama Barbotina i Charles'a de Billy zachowane w Maison Victor Hugo na wyspie Guernesey). S. zaprojektował też, na zlecenie Pierre'a de Coubertina,

Dyplom olimpijski (z wyobrażeniem grupy sportowców pod wieżą Eiffla, na tle widoku na Akropol w Atenach), który wręczono po raz pierwszy w czerwcu 1905, m.in. prezydentowi Theodore'owi Rooseveltowi i Fridtjofowi Nansenowi.

Pojedyncze rys. S. pojawiają się na aukcjach sztuki we Francji, np. 2 prace przedstawiające Wystawę Światową 1889 – widok ogólny i wieża Eiffla, tusz, akw. (aukcja w Wersalu 2005, w Paryżu 2014), *Scènes de vie*, 2 akw., sygn. (w Neuilly-sur-Marne, 2023).

H. Mireur, *Dictionnaire des ventes d'art faites en France et à l'étranger pendant les XVIIIème et XIXème siècles*. t. 7, Paris 1912. – ThB, t. 31, 1937. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2., Wr. 1976. – Bénézit, t. 9. – Busse. – Ballu D., *Lettres nordiques. Une bibliographie (1720-2013)*, Stockholm 2016.

Riat G., *Gustave Courbet*, Paris 1906, s. 358, 378. – de Coubertin P., *Une campagne de vingt-et-un ans*, Paris 1909, s. 169. – Olszewicz B., *Pol. kartografia wojskowa*, W. 1921, s. 185 (w indeksie i erracie jako Słończewski). – G. Laronze, *Histoire de la Commune de 1871*, Paris 1928 (w indeksie: Slomczyński). – Léger C., *Un Ami méconnu de Courbet: André Slom*, Les Amis de Gustave Courbet (Bulletin), nr 4, 1948, s. 4-7. – Cooper D., *Les Amis de Gustave Courbet*, The Burlington Magazine, 1948 t. 90, nr 542, s. 148-149. – Petrovā E., *Umenie Parížskej Komuny*, Bratislava 1952, s. 46, 68. – *Courbet w oczach własnych i w oczach przyjaciół*, oprac. Court-hion P., tłum. Guze J., W. 1963, s. 188, 220. – Ryszkiewicz A., *Ze studiów nad Courbetem. Ostatni przyjaciel artysty - Slom* (Andrzej Słomczyński), BHS, XXX, 1968 nr 1, s. 105-111. – Wyczańska K., *Polacy w Komunie Paryskiej*, W. 1971. – *Inskrypcje grobów pol. na cmentarzach w Paryżu*. Père Lachaise, red. Biernat A., W. 1991. – Durry J., *Le vrai Pierre de Coubertin*, Paris 1997, s. 36. – Tillier B., *La Commune de Paris, révolution sans images?*, Seyssel 2004. – Durry J., *Pierre de Coubertin et le miracle grec*, Lausanne 2005, s. 46, 158. – DaCosta L., Miragaya A., Alberto Santos-Dumont, *Sport Aviator and Olympic Hero*, Journal of Olympic History, t. 24, 2016 nr 2, s. 7. – Joly C., *André Slom, un ami de Gustave Courbet en exil*, Les Amis de Gustave Courbet (Bulletin), nr 119, 2017, s. 24-37. – Hofmann A., *Sport in Europe*, London-New York 2020. – „Slom”, [w:] Cordillot M., *La Commune de Paris 1871. Les acteurs, l'événement, les lieux*, Paris 2021, s. 1263-1264.

Cat. illustré du Salon de 1880, Paris 1880, s. 62, poz. 3545, 3546 (jako Slomezyński). – *Explication des ouvrages de peinture, sculpture ... exposés au Palais des Champs*

Elysées, Paris 1880, s. 350, poz. 3545, 3546 (jako Słomezynki). – *Salon de 1881. Cat. illustré*, Paris 1881, s. XLIV, poz. 2188 (jako Słomezynski). – *Salon de 1883. Cat. illustré*, Paris 1883, s. XLVII, nr 2229. – *Exposition Gustave Courbet*, Petit Palais, Paris 1929, s. 34, poz. 131. – Joron-Derem Ch., *Scenographie de Roberto PLATE - Atelier Alphonse QUIZET - Louis VALTAT - 125 ans de la Tour Eiffel, 23 V 2014*, Drouot-Richelieu, Paris [2014], poz. 270. – *Vente MON CHEZ MOI, 14 III 2023*, Millon, Neuilly-sur-Marne [2023], poz. 104.

Gazette de Lausanne, 1871 nr 287, s. 2. – Gaz. lw., 1880 nr 151, s. 2. – Bulletin Polonais, 1881 nr 13, s. 39; 1883, nr 17, s. 31 (addendum); 1910 nr 258 (1), s. 32 (nekrolog). – Biesiada lit., 1881 nr 282, s. 326 (Kraszewski J.I.). – Kłosy, 1881 nr 836, s. 12 (Nekanda [Trepka Nekanda M.E.]); 1883 nr 934, s. 332 (tenże). – Ziarno, 1882 nr 21, s. 252. – Bibl. warsz., 1883 t. 3, s. 246. – Kur. warsz., 1883 nr 121, s. 4. – Tyg. il., 1883 nr 21, s. 324. – Journal de Genève, 1886 nr 139, s. 3; 1886 nr 146, s. 3; 1896 nr 301, s. 6; 1897 nr 302, s. 5. – Journal des débats politiques et littéraires, 1892 nr z 26 XI, s. nlb. 3. – Gazette de l'Hôtel Drouot, 1895 nr 16, s. 2, nr 17, s. 2, nr 18, s. 2, nr 22, s. 2. – Revue olympique, 1906, s. 94. – Le Figaro, 1909 nr 362, s. 1 (nekrolog). – La Liberté, 1909 nr z 29 XII, s. 2 (nekrolog) – Temps, 1909 nr 17718 (31 XII), s. nlb. 2 (nekrolog). – Chronique des Arts et de la curiosité (dod. do: La Gazette des Beaux-Arts), 1910 nr 2, s. 15 (nekrolog).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka Jurija Biriulowa, 2020; notatki dot. S. na stronach: hugo-en-imagines.nakalona.fr (jako Słomszynski) (dostęp 19.05.2021); miniatury.wordpress.com/2019/12/09/andre-slom-andrzej-slomczynski (dostęp 19.05.2021); maitron.fr (dostęp 23.07.2021); lotsearch.net (23.07.2021); auction.fr (dostęp 23.07.2021); artcurial.com (23.07.2021). – Archives de Paris, Actes d'état civil, Décès 1909, nr 3461 (archives.paris.fr). – Archives nationales, BB/24/862-5186, s. 79 (dossier S.) [S. w inwentarzu online], BB/27/107-109 archives-nationales.culture.gouv.fr (dostęp 19.05.2021). – Bibl. Polska w Paryżu, rkps 605, t. XX, w. 1397 (dot. Stanisława Słomczyńskiego).

M. Jarzewicz

Słomczyński Konrad Stanisław, malarz, grafik, ur. 14 V 1903 Łódź, zm. 23 VII 1963 Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn Józefa, farmaceuty (ok. 1869 - 8 III 1918), i Oktawii Teresy z Wagnerów (zm. 23 IV 1941). S. miał brata i siostrę Stefanię Zofię (ur. 1908). 10 VII 1934 ożenił się z Anną z domu Radzie-

jowską (ur. 1910, zm. 30 IX 1980), z którą miał córkę. Mieszkał w Warszawie: początkowo przy ul. Chelmskiej 21 m. 7, następnie przy ul. Stępińskiej 11 m. 9 i Narbutta 40 m. 10. W 1945 (na pewno w marcu t.r.) mieszkał w Zalesiu Górnym pod Warszawą.

S. uczył się w gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Łodzi oraz w warsz. Państw. Gimnazjum Męskim im. Tadeusza Reytana. W 1920 zaciągnął się jako ochotnik do Wojska Pol. Maturę zdał w 1922. Rozpoczął studia na Wydz. Prawa UW (był studentem prawa jeszcze w październiku 1924). W 1924 przystąpił do egzaminu do SSP w Warszawie (przedtem uczęszczał na kursy przygotowawcze z rysunku). Studiował tam do 1929, a potem w l. 1937-47 (kiedy szkołę przekształcono w ASP) w pracowniach Karola Tichego, Felicjana Szczęsnego Kowarskiego oraz Tadeusza Pruszkowskiego. Uczęszczał na zajęcia prowadzone m.in. przez Wojciecha Jastrzębowskiego (rysunki wieczorne) i Stanisława Noakowskiego (historia sztuki). Przygotowywał dyplom pod kierunkiem Felicjana Szczęsnego Kowarskiego; w 1947 „po złożeniu prac u prof. Kowarskiego” otrzymał absolutorium na Wydz. Malarstwa ASP, jednakże z powodu śmierci profesora praca nie została ukończona. Wg Albumu studentów ASP w Warszawie S. otrzymał 25 X 1955 dyplom (z uwagą: „dawny student. Absolutorium 1946/47”; nr albumu 160).

S. przerywał studia z różnych powodów. 25 IV 1927 złożył do dyrekcji SSP podanie o przyznanie urlopu do końca bieżącego r. akademickiego z powodu trudnej sytuacji rodzinnej (pisał: „Po śmierci ojca mego w 1918 [w]spólnik apteki w Kłodawie zaprzestał przysyłać należnych nam pieniędzy”; rodzina pozostała bez środków do życia, a S. był opiekunem matki, siostry i brata). 28 IX t.r. prosił o zwolnienie z opłat chesnego za r. 1927/28. Powtórnie wystąpił o urlop 14 VIII 1929 „z powodu odbywania służby wojskowej” (był podporucznikiem rezerwy 36 Pułku Piechoty Akademickiej). T.r. (24 VI) otrzymał w ASP nagrodę pieniężną (40 zł). W 1937, dzięki stypendium przyznane mu przez Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego za prace prezentowane na dorocznym Salonie Bloku Artystów Pol., S. wyjechał do Włoch (był m.in. we Florencji, Padwie i Wenecji) i do Paryża (pobyt trwał trzy tygodnie). 9 VI 1938 S. ubiegał się o ponowne przyjęcie do ASP i możliwość dokończenia w pracowni Tadeusza Prusz-

kowskiego przerwanych studiów, na co uzyskał zgodę.

S. należał do „Szkoly Warsz.” i Zw. Plastyków, w l. 1935-39 był członkiem Bloku Zaw. Art. Plastyków, a od 1 IV 1949 Tow. Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. W ramach współpracy z Kołem Naukowym Studentów ASP wygłaszał w l. 1951-54 referaty na temat kompozycji realistycznych. 29 II 1952 otrzymał zaświadczenie ze Zw. Nauczycielstwa Pol. o pomyślnym wyniku kolokwium z zakresu wiadomości ideologicznych.

Od 1937 pracował w Warszawie, najpierw (w l. 1937-39) jako grafik w Domu Pracy (?), następnie wykonywał dorywczo zlecenia graficzne (w l. 1939-43) i pełnił funkcję magazyniera w Izbie Rolniczej (w l. 1943-45). Od 1945 do 1950 zatrudniono go na stanowisku grafika w Biurze Odbudowy Stolicy (w 1950 w Biurze Urbanistycznym Warszawy). W l. 1950-58 był starszym asystentem w warsz. ASP (m.in. w pracowni Stanisława Czajkowskiego oraz w pracowni Bohdana Tadeusza Urbanowicza), a w l. 1958-63 adiunktem.

S. brał udział w wystawach w Warszawie – w IPS w 1936 na Salonie Plastyków Bloku (*Zdjęcie z krzyża*, ol.; odznaczenia honorowe w dziale malarstwa), w 1937 na Salonie Malar skim (*Śmierć Elenai*, ol., 1937) oraz na IX Salonie Malarstwa 1937/38 (*Czarna dziewczynka*, ol., 1937); w MNW na I OWP w 1950 (*Przodownik pracy Ignacy Papis na Trasie W-Z*, ol.); w Zachęcie na Ogólnopol. wystawie Plastycy w walce o pokój w 1950, na III OWP w 1952 (*Park Kultury – Warszawa*, ol.), na VII Wystawie Okręgu Warsz. ZPAP w 1956 (*Dziewczynka, Krajobraz, Kompozycja*, wszystkie ol., 1956), na VIII Wystawie Okręgu Warsz. ZPAP (*Pejzaż*, ol.), na IV OWP (*Na nowym mieszkaniu*, ol.), w 1961 w wystawie Pol. dzieło plastyczne w XV-lecie PRL (*Przedszkole w Polsce Ludowej*, 1961, ol.); w Muz. Hist. w 1974 (*Mury Starego Miasta*); w Radomiu – w Muz. Miejskim w 1960 na XV Ogólnopol. Wystawie Plastyki (*San Remo*).

Za granicą uczestniczył w wystawach zbiorowych w 1939 w Sztokholmie oraz w wystawach sztuki pol. (prezentując pracę *The Deposition*) w 1940 w Birmingham w Museum Art Gallery w Cannon Hill Park, w Londynie w New Burlington Gallery oraz w Kingston upon Hull w Ferens Art Gallery; po wojnie wystawiał w 1958 w Pradze, Belgradzie i Sofii (na Wystawie współczesnego malarstwa pol.) oraz w San Francisco.

Zajmował się gł. malarstwem sztalugowym i rysunkiem. Tworzył kompozycje figuralne, pejzaże, martwe natury. W l. 50 malował w duchu socrealizmu, np. *Zbiórka przed Politechniką – w dniu rozpoczęcia I Kongresu Pokoju*, ol. (wyst. w 1950 w Zachęcie).

Od 12 do 30 VI 1968 w warsz. galerii Kordegarda miała miejsce pośmiertna wystawa malarstwa i rys. S., gł. z późnego okresu twórczości; sprzed wojny pokazano prace *Zdjęcie z krzyża* (pochwalone w 1936 przez Stanisława Rogoyskiego za „ekspresyjność i szczerą prymitywizację form”) oraz *Malarka w pracowni*, ol., tektura, 1938. Stanisław Szczepański we wstępie do kat. napisał: „Obrazy okresu przedwojennego w formie i gamie kolorystycznej były bardziej dramatyczne. Na ogół przytłumione w barwie i monochromatyczne. Malarstwo lat późniejszych rozjaśnia się i nasycy kolorem. ... jest trudne do zdefiniowania. Reagując na współczesne sobie problemy, osadzone dobrze w epoce, nie wykazuje dosłownych zależności powiązań z żadnym z określonych kierunków. Malarstwo to charakteryzuje wielkie skupienie, poetyka wrażliwa i subtelna, poszukiwanie ładu i spokoju. Odnacza się ono szerokim uogólnieniem, szlachetnością wyszukanej kolorystyki, głębokim przeżyciem emocjonalnym”.

Prace w zb.: Muz. Zamoyskich w Kozłowiec – *Park Kultury - Warszawa*, ol., ok. 1952, *Walki o Kołobrzeg* (*Zdobycie Śródmieścia*), ol., ok. 1953, *Braterstwo broni. Walki w Lasach Janowskich*, rys. ol. karton, 1952; MNW – *Stare Miasto*, ol., sygn., 1953; Muz. Warszawy – *Port rzeczny na Pradze*, ol., sygn., 1957, *Mury Starego Miasta*, ol., sygn., 1963; Muz. Ziemi Lubuskiej, Zielona Góra – *Dziewczynka*, ol. płyta pilśniowa, sygn., 1956.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., *Uzupełnienia i sprostowania*, W. [1939]. – Słownik ZPAP. – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008.

Rogoyski S., *Malarstwo na Salonie Bloku Z.A.P.*, Plastyka, 1936 nr 3-4, s. 244 (repr. *Zdjęcie z krzyża*), s. 245. – *Kronika plastyczna*, Prosto z Mostu, 1936 nr 12, s. 8. – *Sztuka warsz.*, t. 2. – Piwocki, ASP Warszawa (błędny miesiąc w dacie ur.), poza spisem studentów s. 93, 137. – *Materiały do dziejów IPS (1930-39)*, oprac. Sosnowska J., W. 1992. – Pol. życie art., 2, 3, 4. – Włodarczyk W., *Miejsce malarstwa*. Wyd. *Malarstwa Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie 1948-2008*, ASP Warszawa, W. 2008, s. 169. – *Lista absolwentów*

Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie z l. 1946-2008, oprac. Ślusarczyk M., W. 2009.

Salon Plastyków Bloku Zaw. Art. Plastyków, IPS, W. 1936. – *Salon malarstwa 1937*, IPS, W. 1937. – *IX Salon malarstwa*, IPS, W. 1937. – *Cat. of an Exhibition of Polish Art*, Museum Art Gallery City of Birmingham, Cannon Hill Park 1940, poz. 34, s. nlb. 6. – *Polish Art*, Ferens Art Gallery Hull, Kingston upon Hull 1940, poz. 51, s. nlb. 4. – *Exhibition of Polish Art Artists' Association „Blok”*, New Burlington Gallery, London 1940, poz. 84. – *I OWP*, MNW, W. 1950. – *Ogólnopol. wystawa „Plastyki w walce o pokój”*, Zachęta, W. 1950. – *III OWP*, Zachęta, W. 1952. – *IV OWP*, Zachęta, W. 1954. – *XV OWP*, Muz. Miejskie, Radom 1960. – *Konrad Słomczyński. Malarstwo. Rysunek*, Stara Kordegarda, W. 1968. – *Warszawa w malarstwie 1944-1974 w zb. Muz. Hist.* [Muz. Hist. m.st. Warszawy], W. 1974. – Grzechnik S., *Kat. zb. sztuki współcz. Muz. Zamoyskich w Kozłowie*, t. 1: *Malarstwo, rys., grafika*, [Kozłówka] 2016.

Plastyka, 1936 nr 3-4, s. 256. – *Wiad. lit.*, 1936 nr 11, s. 6 (Husarski W.), repr. *Zdjęcie z krzyża*. – Nike, I, 1937, s. 284. – *Tyg. powsz.*, 1963 nr 41 (13 X), s. 8 (Szczyńska H.).

Arch. ASP, Akta studenckie sprzed IX 1939 r., nr 134, ZAS IX'39;teczka pracownicza. Konrad Słomczyński, sygn. K. 518. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Tomasza Weresy z Arch. ASP (25 III 2022); wypisy z serwisu internetowego genealodzy.pl: dot. aktu urodzenia S. (Łódź, par. NMP, 1903 poz. 3492), aktu zawarcia małżeństwa Józefa Słomczyńskiego z Oktawią Wagner (Łódź, par. św. Krzyża, 1901 poz. 1041), aktu urodzenia siostry S. (Pabianice, par. NMP, 1908 poz. 493), akt zgonu ojca S. (Łódź-Ruda Pabianicka, par. Św. Józefa, 1918 poz. 19); wypis z serwisu internetowego archive.org: Absolwenci Szkoły im. Tadeusza Reytana w Warszawie, oprac. Ryński W. (Słomczyński Konrad, poz. 44); wypis z strony internetowej: mapa.um.warszawa.pl (dot. S. oraz jego żony, rodziców i babki ze strony matki). – IS PAN, Pracownia Dokumentacji Sztuk Wizualnych XX i XXI w.,teczka S.

K.A. Kesling

Słonimski (Słoniński) **Stefan**, malarz pozłotnik. Złocił ołtarz gł. (1775), chrzcielnicę (1775-76) i zapewne ambonę w kość. par. Rozesłania św. Apostołów w Chełmie.

Rewski Z., *Materiały archiw. do budowy kość. oo. Piłarów w Chełmie*, BHS, VI, 1938 nr 3, s. 284. – KZSP,

t. 8, z. 5, 1968. – Dworzak A., *Polejowscy. Karta z dziejów lw. środowiska artyst. w 2 poł. XVIII w.*, W.-Kr. 2020.

A.B.

Słoninkiewicz (Słominkiewicz, Słonninkiewicz) **Ludwik**, malarz i konserwator dzieł malarzkich, rysownik, ur. ok. 1829, zm. ok. 1860? Warszawa (?); syn Bazylego. Przepuszczalnie pochodził z Wołynia (jako „wołyński”) określony przez Wojciecha Gersona) i zapewne tam odebrał początkowe nauki.

W 1844, mając 15 l., zapisał się do warsz. SSP, gdzie do 1848 studiował malarstwo u Ksawerego Jana Kaniewskiego i Rafała Hadziewicza. Z tego okresu pochodzi praca szkolna *Anioł budzący trąbą pustelnika* (rys. kredką, oznaczony: „19 List.[topada] 1844”, Muz. Książąt Czartoryskich, Oddz. MNK). Patent (dyplom ukończenia szkoły) uzyskał w 1850. W okresie nauki korzystał z pomocy materialnej Elizy z Branickich Zygmuntovej Krasińskiej, która oprócz utrzymania ofiarowała mu mieszkanie w swym pałacu przy Krak. Przedmieściu (obecnie gmach ASP). W lokum S., na piętrze lewej oficyny, od 1847 spotykało się koleżeńskie kółko malarzy z SSP: Wojciech Gerson, Aleksander Rycerski i Julian Cegliński oraz literat Stanisław Budziński.

W 1850 wraz z innymi studentami S. wziął udział w kierowanej przez Hadziewicza restauracji wnętrz warsz. kość. Reformatorów, gdzie odnowił klejowymi farbami 4 obrazy na plafonie nawy środkowej. W okresie od wiosny 1851 do 1852, na zaproszenie prowincjała kapucynów o. Beniamina Szymańskiego, uczestniczył w kompleksowym remoncie i renowacji pocysterskiego kość. i klasztoru w Łądzie nad Wartą przeprowadzonych pod kierunkiem malarza Ludwika Jabłońskiego. Wg ustaleń Janusza Nowińskiego, który przebadiał źródła archiw., prace S. objęły: we wnętrzu kość. restaurację polichromii Georga Wilhelma Neunhertza z 1732 w dużej kopule i 4 aneksach pod kopułą (przemalowania i rekonstrukcje farbami klejowymi gł. w dolnej partii malowideł; usunięto je podczas konserwacji polichromii w l. 2011-17); przemalowanie „po formie” polichromii o treściach pasyjnych na sklepieniu prezbiterium, wykonanych przez monogramistę WCM; odnowienie (w tym zdublowanie na kłajster) czterech wielkich obrazów Adama Swacha ze scenami modlitw cystersów na ścianach prezbiterium nad stallami;

w klasztorze – odnowienie (w tym zdublowanie na klajster) z częściowym przemalowaniem 26 wielkich obrazów sztalugowych Adama Swacha ze scenami z historii zakonu cystersów znajdujących się w łukach podsklepiennych na ścianach krużganków (zachowane 20 obrazów); namalowanie fresku *Alegoria zakonu franciszkańskiego* (ok. 1852) w sieni wschodniej krużganków, na ścianie portalowej; odnowienie i częściowe przemalowanie polichromii ściennych oraz odnowienie z częściowym przemalowaniem scen w zapleczkach stalli we wnętrzu kapitułarza; odnowienie i częściowe przemalowanie polichromii Adama Swacha (fresk) w Sali Opackiej na piętrze; namalowanie dużych obrazów na ścianach szczytowych rektarza *Chrzest Chrystusa* (ol., sygn.: „Ludwik Słoninkiewicz 1851”) i *Grupa Ukrzyżowania ze Św. Franciszkiem z Asyżu* (ol., 1851) oraz odnowienie 4 dużych obrazów sztalugowych na pozostałych ścianach (niezachowane).

S. kontynuował studia malarskie w akademii petersburskiej, gdzie w 1855 uzyskał tytuł „niekласnyj chudożnik” za ol. portret (bliżej nieznan). Wg niepotwierdzonej wzmianki w Pam. Religijno-Moralnym z 1858 miał w tym czasie nadal kształcić się w Petersburgu, skąd przypuszczalnie wrócił do Warszawy. Wkrótce zmarł na gruźlicę (jak zanotował Gerson – „jakoż dziesięć lat [od ukończenia SSP] nie przeżył”).

Oprócz prac konserwatorskich i malarstwa religijnego S. zajmował się też dekoracyjnym malarstwem o tematyce mitologicznej – wraz z Wojciechem Gersonem wyk. w ratuszu warsz. (d. pałac Jabłonowskich) „dwa wielkich rozmiarów malowidła ściennie w stylu greckim, *en grisaille*: przedstawiające, jedno ofiarę na cześć bożka zabaw, drugie taniec muz i satyrów” (pałac zburzony podczas II wojny światowej). Malował też portrety i typy charakterystyczne, jak *Żebrak*, wyst. w 1856 w sklepie Henryka Hirszla. Wg Ireny Tessaro-Kosimowej współpracował z zakładem Cynkografii Banku Pol., gdzie litografował *Portret gen. Władysława Grzegorza Branickiego* (ojca swojej opiekunki, Elizy Krasieńskiej), sygn.: „M. Dussi mal: ... L. Słoninkiewicz lito.” (egzemplarze w BN, LBN). Jak pisze Gerson, S. był jednym z jego najzdolniejszych kolegów: „Wszyscy wysoko cenili niezwykłą zdolność techniczną S., ale wszyscy też widzieli jasno, jak na dłoni, że wykształcenie umysłowe tego dobrego kolegi było zaniedbane... z wyraźnego braku równowagi

między sprawnością wielką ręki i oka, a nie-
możnością zrobienia z tych środków zewnętrznych
użytku na rzecz twórczości”. W opinii innego ko-
legi, Franciszka Kostrzewskiego, S. „zadziwiający
miał talent, malował z taką niesłychaną wprawą
i pięknnością, że wszyscy prawdziwie zdumiewali
się nad jego studiami”.

Prace poza wyż. wym.: Muz. Sztuki w Łodzi
– *Weteran*, ol., sygn.; MNW – *Portret własny*,
ol., sygn.: „pinxit L.Słoninkiewicz 1850”, *Madonna*,
ol. deska, sygn.: „L.Słoninkiewicz / malował.
1850 r.”, *Madonna z Dzieciątkiem*, ol.; MN Wilno
– *Portret mężczyzny*, akw. (przekazana z d. Muz.
Białorusinów w Wilnie).

Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств...*, Санкт-Петербург 1914.

Muchliński A., *Wiadomość hist. o opactwie i kość. w Łędzie* [!], W. 1858, s. 141 (nadbitka z Pam. Religijno-Moralnego, I, seria 2.). – Kostrzewski F., *Pamiętnik*, W. 1891, s. 9. – [Gerson W.], *Pamięci profesorów i kolegów b. SSP*, W. 1897, s. 22, 23, 24-26. – Niesiołowska-Rothertowa Z., *Malarstwo*, [w:] *Sztuka sakralna w Polsce*, W. 1958, s. 136. – Moszoro. – Jakimowicz I., Ryszkiewicz A., *SSP w Warszawie 1844-66*, Roczn. warsz., IV, 1963, s. 108. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973. – Domański J., *Kość. i klasztor w Łędzie*, W.-P. 1981, s. 90. – Moisan K.S., *Ikonaografia maryjna w pol. sztuce XIX w.*, Studia Theologica Varsoviensia, 1989 nr 2, s. 136. – Nowiński J., *Polichromia sklepienia prezbiterium i transeptu pcysterskiego kość. w Łędzie nad Wartą*, Saeculum Christianum, 1994 nr 1, s. 163. – *Kultura miejska w Królestwie Pol.*, cz. 1, 1815-1875, Warszawa, Kalisz, Lublin, Płock, red. Drexlerowa A.M., W. 2001. – Ajewski K., *Zb. artyst. Bibl. i Muz. Ordynacji Krasieńskich w Warszawie. Losy, ludzie, znaczenie*, W. 2004.

KZSP, t. 5, z. 9 (8), 1952, s. 16 (jako Słoninkiewicz L.), z. 22, 1960, s. 9, 11 (jako Słonnikiewicz L.). – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 1, W. 1990. – Siemiński H., *Tradycje niepodległościowe w sztuce pol.*, Muz. Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, Łódź 1997. – Ertman M., *Malarstwo pol. od XVII do pocz. XX w. w zb. Muz. Sztuki w Łodzi*, Kat., Łódź 2009.

Gaz. warsz., 1856 nr 262, s. 3, nr 269, s. 3. – Kur. warsz., 1856 nr 264, s. 2166 (właśc. 1366); 1868 nr 224, s. 4. – Kronika wiad. Krajowych i Zagranicznych, 1856 nr 177 (6 X), s. 2 (jako Słomiekiewicz Ludwik).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypis Kornela Gadacza (1981) z Arch. Diecezjalnego we Włocławku, rkps *Historia conventus Landensis patrum Capucinarum. Tomus I-mus*, s. 19, 20, 28, 39; list Magdaleny Pielas-Witkowskiej, NID, 13 XI 2017, z fot. kart inwentaryzacyjnych malowideł w klasztorze Zgromadzenia oo. Salezjanów w Łądzie k. Konina, oprac. przez Jerzego Kalickiego, 1994; list Macieja Rymkiewicza, NID, 13 XI 2017, z kopią maszynopisu: Matyaszczyk D., Nowiński J., *Wniosek o uznanie za pomnik historii zespołu klasztornej opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą obecnie Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego*, Poznań-Łą 2007, s. 17; list księdza Janusza Nowińskiego, kustosa zabytków d. opactwa w Łądzie, 19 III 2018, z opracowaniem *Prace Ludwika Słonimkiewicza w kość. i klasztorze w Łądzie wyk. w l. 1851-1852* (na podstawie rękopisów: *Historia Conventus Landensis Patrum Capucinarum*, Arch. Diecezjalne we Włocławku, *Inwentarz Sprzętów Kościelnych i Klasztornych Xięży Kapucynów Łądzkich ...*, lipiec 1853 r., Arch. Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego i Tow. Salezjańskiego w Łądzie).

J. Polanowska

Słowacki Juliusz, poeta, dramatopisarz, rysownik i malarz amator, ur. 4 IX 1809 Krzemieniec na Wołyniu (obecnie Ukraina), zm. 3 IV 1849 Paryż, pochowany tamże na cmentarzu Montmartre; w 1927 prochy przeniesiono do krypty w katedrze na Wawelu. Syn Euzebiusza, literata, profesora wymowy i poezji w Gimnazjum Wołyńskim, a następnie profesora literatury na Uniw. Wil., i Salomei z Januszewskich, 2° voto Bécu, córki gimnazjalnego zarządcy; brat stryjeczny poety Władysława Słowackiego, siostrzeniec malarza i rysownika Teofila Januszewskiego. Najwcześniejsze dzieciństwo spędził w Krzemieńcu i od 1811 (w związku z powołaniem jego ojca na uniwersytecką katedrę literatury) w Wilnie. Po śmierci ojca w 1814 wrócił z matką do Krzemieńca. W r. szkolnym 1817/18 uczył się w tamtejszym gimnazjum. Powtórne małżeństwo matki spowodowało ponowne przenosiny do Wilna. S. ukończył tam Gimnazjum Wil. (1825) i studia prawnicze (1825-28). Po studiach mieszkał kilka miesięcy w Krzemieńcu, dokąd w 1824 wróciła jego matka i dokąd wcześniej poeta jeździł na wakacje. Bywał też na Podolu (m.in. w Wierzychówce k. Baru, majątku Michalskich, oraz w Barze, Mińkowcach i okolicznych miejscowościach), pod-

różował do Odessy. Na pocz. 1829 podjął bezpłatną aplikanturę w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu w Warszawie; odwiedzał miejscowe salony, chodził do teatru. Tuż po wybuchu powstania listopadowego opublikował wiersze *Hymn* („Bogarodzica! Dziewico!”), *Oda do wolności*, *Kulig*, *Pieśń legionu litewskiego*, powielane w drukach ulotnych. Powołany do pracy w powstańczym Biurze Dyplomatycznym, wyjechał 8 III 1831 z misją do Paryża i Londynu, zatrzymując się po drodze we Wrocławiu i Dreźnie. Pozostał na emigracji w Paryżu, gdzie w kolejnych latach opublikował 3 tomy poezji i *Kordiana*. W końcu grudnia 1832 opuścił Paryż, udając się do Genewy; zamieszkał na przedmieściu Pâquis w pensjonacie Claudine Pattey. W 1834 odbył trzytygodniową wycieczkę w Alpy z rodziną Wodzińskich. Na pocz. 1836 przybył do Rzymu na spotkanie z wujostwem, Hersylią i Teofilem Januszewskimi. Widywał się z literatami, muzykami, malarzami; poznał Zygmunta Krasińskiego, który przez długie lata pozostawał jednym z niewielu czytelników rozumiejących i ceniących jego twórczość poetycką. Po pobycie w Neapolu S. wyruszył stamtąd w sierpniu t.r., w towarzystwie młodego ziemianina z Podola, Zenona Brzozowskiego, w podróż na Wschód; jej trasa wiodła przez Otranto, Korfu, Zante, Patras, Argos i Mykeny do Koryntu i Aten; z wyspy Syra S. popłynął statkiem do Aleksandrii, a potem do Kairu; z Kairu zrobił wycieczkę Nilem do I katarakty. Dalsze etapy podróży obejmowały przejazd przez pustynię i kwarantannę w El Arisz, potem dziesięciodniowy pobyt w Jerozolimie i zwiedzanie jej okolic, a następnie drogę przez Galileę do Damaszku. Stamtąd poeta pojechał konno przez Antyliban do Bejrutu; w pobliskim klasztorze Betcheszban (dziś w granicach miejscowości Ghazir) spędził ok. 40 dni. Po kolejnym pobycie w Bejrucie wyruszył w powrotną drogę do Europy. Od lipca 1837 mieszkał we Florencji. W grudniu 1838 wrócił do Paryża. W tym okresie wydał *Anhellego*, *Trzy poematy*, *Poema Piasta Dantyszka o piekle*, *Balladyne*, *Mazepe* i *Lillę Wenedę*. W maju 1841 wyjechał na 5 tygodni do Frankfurtu nad Menem, w ślad za Joanną Bobrową; w tym czasie w Paryżu ukazał się drukiem poemat *Beniowski*. Od 12 VII 1842 S. pozostawał w kręgu Andrzeja Towiańskiego i Koła Sprawy Bożej, z którym zerwał późną jesienią 1843. Wcześniej, we wrześniu t.r., był w Por-nic w Bretanii. W 1843 opublikował dramaty *Sen*

srebrny Salomei i *Ksiądz Marek*, niedługo potem *Księcia Niezłomnego*; lipiec i sierpień 1844 spędził znów w Pornic. Podczas wakacji w 1845 odwiedził Trouville (Deauville), a w 1846 Dieppe. Na pocz. 1847 wydał *Króla-Ducha* (Rapsod I), lipiec spędził w Ostendzie, gdzie widział się z Bobrową. W jego paryskim mieszkaniu bywało „kółko” młodych Polaków, uznających w S. swego przywódcę duchowego. Na pocz. kwietnia 1848, w związku z powstaniem w Wielkopolsce, S. przybył z grupą przyjaciół do Poznania, a po miesiącu wyjechał do Wrocławia, gdzie spotkał się z matką po 18 latach niewidzenia. Zmarł w swoim mieszkaniu przy rue Ponthieu w Paryżu; byli przy nim Zygmunt Szczęsny Feliński (syn Ewy Felińskiej, późniejszy święty) i Charles Pétiniaud-Dubos, francuski malarz, z którym S. przyjaźnił się w tych latach. Większa część utworów poety nie została wyd. za jego życia.

Twórczość plastyczna S., podejmowana z zamiłowania, nigdy nie stanowiła konkurencji ani ilościowej, ani jakościowej dla jego zatrudnień piśarskich. Pełni w jego dorobku znacznie skromniejszą rolę niż w przypadku Cypriana Norwida, a nawet niż w przypadku Józefa Ignacego Kraszewskiego. Wykształcenie artystyczne S. przedstawia się zresztą dość skromnie. W Gimnazjum Wołyńskim S. nie był (jak niekiedy pisano) uczniem Józefa Pitschmanna, prowadzącego zajęcia tylko na „kursach” (w wyższych klasach), choć mógł go znać jako bliskiego znajomego swego dziada, Teodora Januszewskiego, i za sprawą tych kontaktów oswoić się z trybem pracy artysty oraz w ogóle z malarstwem. Natomiast w szkole pozostawał pod opieką Bonawentury Klembowskiego, który nauczał w Krzemieńcu w l. 1814-25 i przyjaźnił się z rodziną poety (był autorem portretu Salomei Bécu, ol., MLAM, i jej pasierbicy, Aleksandry Mianowskiej z domu Bécu, rys. z pamięci, LGS). Wbrew legendom, w gimnazjum w Wilnie nie uczył go Jan Rustem, prowadzący tam zajęcia w l. 1803-07, a potem utrzymujący towarzyskie kontakty z ojcem S., lecz Michał Podoliński, zdolny grafik i rysownik, o którego życiu i twórczości zachowały się niezbyt liczne informacje; możliwe, że nie uczył on S. w ostatniej klasie, ponieważ pracę pedagoga na tym stanowisku „wykonywał nieprzerwanie do 1823” (A. Bernatowicz). Na końcowym świadectwie S. nie ma podpisu nauczyciela rys., ale jest wysoka ocena osiągnięć ucznia w tej dziedzinie: „Arte delineandi magnum fruc-

tum percipisse”; wcześniej przyszły poeta nie był prymusem: w gimnazjum w Krzemieńcu osiągnął w „rysunku zwyczajnym” postęp „znaczny” (a nie wielki, jak z niektórych innych przedmiotów), zaś w Wilnie w r. szkolnym 1820/21 – tylko „nadmier-ny” (czyli nieco więcej niż mierny). W gimnazjum S. zdobył również wiedzę o geometrii i opanował rys. stereometryczny, co zostawiło wyraźny ślad w jego pracach plastycznych. Możliwe, że zainteresowanie wykresami perspektywicznymi należałoby wiązać także z jakimiś podręcznikami lub notatkami pozostałymi w domu po ojcu, który był z zawodu geometrą.

Badacze podkreślają udział wuja poety, Teofila Januszewskiego (w PSB częściowo pomyłony z innym malarzem o tym nazwisku), w jego wykształceniu artyst., powołując się na zdanie z listu do matki z 19 VII 1845: „Ten Fil... który w ciemnej malarni swojej wileńskiej – tyle mi snów o Rafaelu nastreczył... bom w jego małym pokoiku czuł jak dziecko jakiś zapach niewymówiony dawnego artystycznego włoskiego żywota...”. Wydaje się, że zgodnie ze słowami S., wuj Januszewski, uczeń Rustema, wpłynął na jego zafascynowanie malarstwem, zwłaszcza dziełami Rafaela (będącego jednakże na pocz. XIX w. powszechnie uznawanym ideałem malarza, czego wyraz znaleźć można m.in. w tekstach Euzebiusza Słowackiego); wiadomo, że kierował też malarskimi próbami siostrzeńca. Trudno ocenić wpływ innych malarzy i rysowników, z którymi S. utrzymywał kontakt (czasem tylko przelotny) w różnych okresach życia; byli to (oprócz wspomnianego Klembowskiego, kontynuującego znajomość z rodziną poety także w Wilnie) m.in.: w Dreźnie – Tytus Byczkowski; w Paryżu – Antoni i Władysław Oleszczyńscy, później Józef Kurowski, Maciej Gaszyński (krewny poety), Wojciech Korneli Stattler i Władysław Łuszczkiewicz, może także młody Józef Simmler, wreszcie wym. już Pétiniaud-Dubos; w Genewie – Charles Guigon; w Rzymie – Ksawery Jan Kaniewski (znany może jeszcze z Krzemieńca), January Suchodolski (odwiedzany przez S. również w Sorrento), Edward Brzozowski i rysownik amator Aleksander Potocki; w libańskim klasztorze Betchesban – nieznany z nazwiska rzymianin malujący obrazy do tamtejszego kościo.; we Florencji – utalentowana arystokratka księżna Survilliers (Charlotte-Napoléone Bonaparte).

Do najwcześniejszych znanych dziś rys. S. należą: widok Góry Zamkowej (góry Bony) w Krzemieńcu

(rys. oł. lub kredką, zaginiony, repr. Treter, 1909), rys. podpisany ręką S. „Psycha i Kupidyd idą do szluby” (akw., oł., sygn.: „Juliusz Słowacki”, MNK), sporządzony być może z okazji powtórnego zamążpójścia matki, ponadto *Głowa Pindara* (*Głowa starca w wieńcu laurowym*), zapewne wg ryc. Angela Campanelli na podstawie rys. Luigiego Agricoli z fresku Rafaela *Parnas* (rys. kredką, sygn. atramentem „Juliusz Słowacki” i dat.: „Dnia 3^{go} Sierpnia Roku 1820”, MNW), oraz praca znana z opisu Marii Konopnickiej: na drugiej karcie albumiku Salomei Bécu „pośrodku, dziecięcą snadź ręką wymalowany wazonik z kwiatami i zwieszającymi się trawami, postawiony jakoby na książce”, z podpisem ręką właścicielki u dołu „Książeczka zrobiona przez Julka, a zapisana przez matkę jego”. Z późniejszego okresu pochodzi *Pejzaż nocny z basztą*, gwasz, na odwrocie zapisany ręką Salomei Bécu fragment *Wędrowek Childe-Harolda* Byrona w tłumaczeniu francuskim, a poniżej, ręką poety: „Adieu | 1826. Sierp. 23. d. | Wilno” (rys. antydatowany, bo S. przyjechał do Wilna z wakacji dopiero 30 VIII t.r.) oraz *Zamek na wyspie* (*Widok jeziora Trockiego*), tusz lawowany, gwasz, wyk. zapewne na pocz. kwietnia 1828 (datowanie na podstawie listu matki S. do Antoniego Edwarda Odyńca), oba MNW; prace te można by zestawić z dość częstymi w owym czasie, nie tylko w środowisku wil., widokami w świetle księżyca, jak w obrazach Sebastiana, Abrahama i Henry’ego Petherów czy jak w akw. z Łazienek Zygmunta Vogla lub w akwaf. Michała Podolińskiego *Widok pałacu kuryłowieckiego*. W t.r. S. poświęcał się twórczości plastycznej podobno również po przyjeździe do Krzemieńca, o czym matka poety donosiła Odyńcowi jesienią: „Julek ... maluje olejno pod przewodnictwem Teofila”; on sam we fragmentach pamiętnika zapisał: „Wziąłem się także do malarstwa i olejno po całych dniach malowałem pejzaże. Pierwsza z tych prac, poranek mglisty na morzu, znajduje się u mojej matki”. Wydaje się, że cytat ten niesłusznie wiązany jest przez Ludwika Méyeta (i kolejnych interpretatorów) ze sporych rozmiarów mariną w guście Josepha Verneta (którą kolekcjoner kupił i zapisał w testamencie MNW, obecnie w Muz. Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu), ponieważ szczegóły obrazu świadczą o długiej praktyce autora w opanowaniu chwytów malarskich. Wątpliwości budzi także inna atrybucja Méyeta, który reprodukowa-

przy swoim artykule w Tyg. il. w 1900 pejzaż z drzewami na wzniesieniu z podpisem „Akwarela Słowackiego z roku 1830”; oryginał pracy znajdował się wówczas u wdowy po Kordianie Ujejskim w Tomaszowcach k. Kałusza i był podobno darem S. dla jego ojca, Kornela Ujejskiego w 1847. Na podstawie czarno-białej fot. (egzemplarz w MNW) trudno zawyrokować o autorstwie widoczku; przede wszystkim jest niezbyt prawdopodobne, aby S. woził go ze sobą, podczas gdy tyle innych rzeczy zostawił w pakunku u kuzynostwa, wyjeżdżając z Warszawy w 1831; z drugiej jednak strony, opisując wnętrza własnego domu w Pawłowic k. Radziechowa (obecnie Ukraina), Kornel Ujejski używa określenia „malowidło co on [S.] własną ręką malował” (stylizacja opisu na relację kamerdynera uniemożliwia ocenę wiarygodności tego sformułowania).

Nie zachował się młodzieńczy notatnik S., tzw. rękopis nicejski z „własnoręcznymi winietami, esami i floresikami” (jak zanotował Artur Grottger), z przerysowaną na k. tytułowej ozdoba drukarską, używaną przez warsz. oficynę Natana Glücksberga, przedstawiającą płonący kaganek i postać mężczyzny klęczącego na jego brzegu (proporcjonalnie znacznie zmniejszoną), ani manuskrypt nieskończonej powieści *Le roi de Ladawa* (1832), w którym znajdował się „zrobiony piórem obraz wnętrza pokoju (s. 158), próby autoportretów, również piórem (s. 159), dwie głowy naszkicowane ołówkiem” (J. Kleiner, S. Kolbuszewski). W liście do matki z Paryża z 4 X 1832 S. wysłał rysunkowy proj. grobowca wuja Jana Januszewskiego, jego żony Julii Michalskiej (będącej dawniej obiektem jego własnych uczuć) i zmarłej w dzieciństwie Melanii Januszewskiej (córci Hersylii i Teofila) pochowanych na cmentarzu Tunickim w Krzemieńcu (proj. niezrealizowany; na rys. nagrobek pokazany na wprost i z boku, dołączony szkic konstrukcyjny krzyża i teksty inskrypcji, karta zaginiona, repr. Treter, 1909; wcześniej rys. interpretowany w drzew. ze znacznymi zmianami w stosunku do oryginału w Tyg. il., 1861 nr 71, s. 40, i w Kłosach, 1884 nr 1009 s. 289).

Z Genewy S. donosił matce 15 III 1833: „Po całych rankach teraz pracuję nad moją nową produkcją literacką – przez kilka dni jednak malowałem *à la guache*, i wiecie co? oto widok Krzemieńca z ławki pod topolą w botanicznym ogrodzie – dalej kościół pojezuicki – dom, w któ-

rym mieszkacie – dalej Zamkowa Góra – i księżyc wschodzący zza murów zamku starego. Pejzaż ten udał mi się dosyć ładnie – i darowałem go panie Eglantynie [Pattey] na pamiątkę. Ona także rysuje dość ładnie” (praca zaginiona). W Szwajcarii powstał poza tym konturowy szkic pejzażowy, podpisany „Veytoux”, a zatem wyk. między lipcem a październikiem 1835 (oł., BJ). W Rzymie w 1836 S. namalował akwarelę tzw. grobowiec Nerona i wysłał pracę w liście do Krzemieńca (zaginiona, repr. m.in. ze zb. Barbary Beaupré: Świat, 1889 nr 13, s. 348; ze zb. Władysława Klugera: Światowid, 1927 nr 27, s. 12).

Największy zespół rys. poety znajduje się w 2 notatnikach ze wschodniego wojażu. Pierwszy, nazwany *Album z podróży na Wschód* (ZNiO), zawiera 19 kart zarysowanych jednostronnie, jedną dwustronnie oraz jedną zarysowaną i zapisaną, w tym 16 całostronicowych wykończonych prac, w większości ujętych w ramki nakreślone oł., część podpisana i dat. Są to widoki (wyk. oł., cieniowane kreskami i przy użyciu fiszorka) z podróży łodzią na trasie Aleksandria – Kair w końcu października 1836 (nierozpoznane budowle pejzażu nad brzegami rzeki) oraz z listopadowej wycieczki górę wycieczki Nilu (m.in. zabytki w Tebach Zach. – Medinet Habu, Ramasseum i Kolosy Memnona, a także świątynie w Edfu i Denderze, ponadto skały w okolicy Siout i wyspa Philae); do nich zaliczyć należy również rys. ukazujący w „rozciągniętej” perspektywie wnętrze kabiny łodzi nilowej i niedokończony szkice z Armant. W albumie są również akwarele: drobniawo opracowany widok z podpisem „Luxor – łódka nasza.” i 2 swobodnie malowane pejzaże widziane z klasztoru Betcheszban: na zachód, w kierunku zatoki Junieh, i na wschód, na góry. Jeden z obrazków przedstawia Dolinę Joza-fata w Jerozolimie (szkic atramentem na wcześniejszym rys. oł. ukazującym wnętrze europejskiego mieszkania), jeden dolinę Lauterbrunnen w Szwajcarii (rys. oł., oszczędnie podkolorowany zieloną i niebieską kredką) i co najmniej jeden motyw z Florencji (oł.). Ten szkicownik nadawał się do pokazywania nawet nieznanym; niewykluczone, że był robiony z myślą o reprodukowaniu rys. w wydaniach tekstów poetyckich i (lub) o podarowaniu go matce. W drugim zeszycie, tzw. *Raptularzu wsch.* (Rosyjska Biblioteka Państw. w Moskwie, do ok. 2011 rkps uchodzący za zniszczony), rysunki są na 48 s., nieraz po kilka na

stronie, prawie wszystkie wyk. oł. (z wyjątkiem 2 prac z użyciem akw. i jednej zrobionej atramentem). W większości ukazują motywy egipskie, ale pojedyncze powstały jeszcze w Europie (w Otranto, Korfu, Mykenach i Atenach), 3 lub 4 w Jerozolimie, jeden zapewne w drodze z Tyberiady do Damaszku i kilka w klasztorze Betcheszban. Oprócz pejzaży i architektury ukazują ludzi (2 ujęcia Zenona Brzozowskiego, egipscy chłopcy i przekupnie, grupa druzów) czy ujęte osobno drzewa; jest wśród nich także notatka rysunkowa obrazująca przewożenie koni na statkach oraz układ gwiazd na libańskim niebie 29 III 1837. Na ogół rysowane są śmieiej niż te w albumie, choć wiele ma jednocześnie dokładnie zaznaczone detale. Prawdopodobnie z tego raptularza pochodzi luźna kartka stanowiąca dawniej wł. Mieczysława Pawlikowskiego, z rys. oł. po obu stronach, z napisem atramentem na recto u dołu: „Ten szkic był rysowany przez Juliusza Słowackiego / podczas wojażu jego w Egipcie ponad brzegami Nilu / Paryż dn 24 Maja 1856. J. Reitzenheim.” (BJ), oraz fragment kartki z egipskim widokiem z d. kolekcji Kraszewskiego (MNW), do którego być może odnosi się passus w *Czarnych kwiatach* Cypriana Norwida o rys. S. przeciętym na pół.

Zb. rys. S. mieści się także na 16 stronach jego *Raptularza z l. 1843-1849* (ZNiO). Wyobrażają one m.in.: fragment miejskiego podwórza, motyw z Pornic – zamek, chatkę celnika i panoramę miasta z oddali, dat., 1844 (wszystkie oł., jedna z wersji zamkowej baszty narysowana piórem i atramentem), poza tym 2 wnętrza – gotyckiej kaplicy (?) z witrażem i klasycystycznej krypty z ołtarzem w głębi, a także widok przez okno na szczyt pn. wieży pornickiego zamku (wszystkie oł., kolorowane fragmentarycznie kredkami w 4 kolorach). Jeden z obrazków przedstawia postać pastereczki „siedzącej na druidów kamieniach” (oł., dat. 22 VII 1844), o której poeta pisał w liście do Joanny Bobrowej i w wierszach; wg Marka Troczyńskiego tę samą bohaterkę poeta naszkicował w popiersiu kredkami kilkanaście stron wcześniej. Wyjątkową rolę pełnią drobne rysunki liści i ich krawędzi kreślone piórem bezpośrednio po wersach tekstu o pracy ducha w roślinach, którego stanowią ilustrację i uwierzytelnienie.

Pojedyncze, na ogół drobne prace plastyczne znajdują się w innych rękopisach S. lub ich zespołach w ZNiO: *Zawisza Czarny* (k. 11v: pejzaż nadrzeczny, atrament, pióro; k. 40v: w owalu

pejzaż morski [?], kredki), *Rozmowa z Matką Maryną* (k. 10v: rząd głów ujętych karykaturalnie, pióro), *Król-Duch. Rapsod I* (k. 93r: zatoka morska ze skałami po lewej i drzewami po prawej, Pornic [?], ol.; k. 149: wnętrze pokoju z kominkiem, ol.), *Dziennik 1847-1849* (k. 260: schematyczna mapa z napisem „Europy wielka Trojca”, pióro, atrament), *Poezje* (k. 38: główka [autoportret?], zamazana kreskami, pióro, atrament; k. 76: zatoka morska z łodziami żaglowymi, Pornic [?], ol.), *Król-Duch* (k. 16: postać zakonniccy od tyłu i inna postać, częściowo zamazana, ol.; k. 52: pobieżny szkic tumbi Karola Kniaziewicza i Juliana Ursyna Niemcewicza dłuta Władysława Oleszczyńskiego, osobno popiersie anioła z nagrobka, jego główka i cała postać narysowana na figurach zmarłych, ol.). Teksta „Pisma proza” zawiera m.in. 2 rys. satyryczne na osobnych kartach (oba pióro, atrament, na szkicu ol., papier podobny do kalki technicznej, k. 89 i 87); pierwszy przedstawia Mickiewicza stojącego na paryskiej ulicy, wpatrzono go w wizję Towiańskiego jadącego kałamaszką od strony Petersburga po niebie; drugi – słup przypominający szubienicę, z blokiem (krażkiem linowym) i sznurami służącymi do przenoszenia wiadra ze „strony polskiej” (z prawej) na „stronę rosyjską” (z lewej); wokół bloku, antytetycznie – postacie Mickiewicza i Towiańskiego; maszynę obsługującą szwagier Towiańskiego, Ferdynand Gutt; po prawej – pol. szlachcic protestujący przeciwko takiej translokacji i ograniczeniu wolności ducha; rys. uzupełniają objaśniające napisy.

Prawdopodobnie autorstwa S. jest także rys. wyobrażający jego portret z medalionu (dłuta Władysława Oleszczyńskiego) na karcie z autografem fragmentu *Beniowskiego* i *Hymnu* („Smutno mi, Boże...”); całość sprawia wrażenie proj. ulotki lub plakiety (ol., gwasz, atrament, ok. 1841, MNK).

Większość rys. S., choć powstawała *con amore*, nosi jednocześnie ślady przywiązania do wyniesionych ze szkoły reguł, od których poeta tylko z rzadka potrafił się uwolnić (jak we wspomnianych widokach morskiej zatoki, powstałych prawdopodobnie w Pornic w 1843 lub 1844). Początkowo traktował rysowanie i malowanie z pewną powagą; z perspektywy wielu lat pisał: „Myślałem o różnych żywotach, które ja przechodzić musiałem w dzieciństwie: pierwszy mój żywot był księdza, drugi rycerza, trzeci naturalisty, czwarty malarza – potem miłość objęła to wszystko i strawiła w ogniu swoim...”. Po powrocie z podróży na

Wschód („Mnie miło było ... rysować szkice pomników, chatek”) doskonale zdawał sobie sprawę, że za pomocą przywiezionych stamtąd rysunków tylko fałszywie mógł sprawiać wrażenie: „że gdybym chciał, to bym był malarzem”. W liście do matki z 12 IV 1840 z Paryża relacjonującym spotkanie z Maciejem Gaszyńskim, który zachęcał go do malowania, dystansował się jeszcze wyraźniej: „Nie uwierzysz ..., jak mi papier naklejony, pędzel w rękę i kolory rozarte przypominały dawne dziecinne lata – ale, niestety... nie ten już zapach do malowania, nie te rojenie tęczowe, które dawniej budziło mię rano do pędzla i zajmowało wszystkie myśli – teraz rozsądek pyta mię co chwila o to, co ja sobie z pędzlem zamyślam, i wyrzuca mi nawet, szydząc niby z dziecinnego czasu użycia”. Niemniej umiejętności plastyczne S. – wyrosłe z wrażliwości i otwarcia na sferę widzialności, które kształtowały jego tożsamość twórczą – z pewnością pogłębiały (na zasadzie sprzężenia zwrotnego) zdolności percepcyjne i rozumienie sztuki oraz wiedzę o roli wizualności w myśleniu i intuicji. Gromadzone przez poetę rysunki własne mogły pełnić w jego warsztacie rolę portali pamięci, z których korzystał w twórczości literackiej.

W wyborze bibliografii uwzględniono tylko źródła odnoszące się do twórczości plastycznej S. i podstawowe pozycje biograficzne.

Kalendarz życia i twórczości Juliusza Słowackiego, oprac. Sawrymowicz E., przy współpracy Makowskiego S. i Sudolskiego Z., Wr. 1960. – Grajewski, 1972. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 2, Wr. 1975, s. 285, s.v. Gaszyński Maciej (Szczawińska E.); t. 3, Wr. 1979, s. 231, s.v. Januszewski Teofil (Melbechowska-Luty A.); t. 7, s. 241, s.v. Pitschmann Józef Franciszek (Polanowska J.), s. 358, s.v. Podoliński Michał (Bernatowicz A.). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 2, Wr. 1979. – PSB, t. 39, 1999-2000 (Kamela M.), bez wzmianki o pracach plastycznych S. – Gacowa H., *Juliusz Słowacki. Bibliografia literatury pol. „Nowy Korbud”*, t. 11, Wr. 2000. – Rymkiewicz J.M., *Słowacki. Encyklopedia*, W. 2004. – *Lietuvos Dailininkų Žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012.

Prusinowski J., *Pamiętki malownicze po rodzinie Słowackich*, Tyg. il., 1861 nr 71, s. 40-41. – *Korespondencja czas. „Kłosy”*. Bruksela, 1 lutego, Kłosy, 1866 nr 32, s. 379. – Małecki A., *Juliusz Słowacki, jego życie i dzieła w stosunku do współcz. epoki*, Lw. 1866, t. 1, s. 15, 43, 258 (wyd. 2, poprawne i pomnożone, Lw. 1881,

- t. 1, s. 22, 70; t. 2, s. 77; t. 3, s. 258, 266, 283). – A.P. [Pietkiewicz A.], *Rysunki Juliusza Słowackiego*, Kłosy, 1884 nr 1009, s. 283. – Konopnicka M., *Wspomnienie o pani Słowackiej-Bécu, matce Juliusza Słowackiego*, Świt, 1886 nr 105, s. 100. – Biegeleisen H., *Wrażenia z podróży J. Słowackiego na wschód. (Na podstawie nieogłoszonego pamiętnika poety)*, Bibl. warsz., 1891 t. 4, s. 336, 340, 344. – Méyet L., *Notatka. (Fragmenty nieznane Juliusza Słowackiego. Z dziennika podróży do Ziemi Świętej)*, tamże, 1893 t. 2, s. 182. – Biegeleisen H., *Dzieła Juliusza Słowackiego objaśnił...*, t. 1 (*Dzieła Juliusza Słowackiego*, t. 5), Lw. 1894, s. 471; t. 2; Lw. 1895, s. 54, 55, 75, 94. – Hoesick F., *Juliusz Słowacki w Egipcie...*, Bluszcz, 1894 nr 4, s. 28. – Tenże, *Życie Juliusza Słowackiego na tle współcz. epoki (1809-1849). Biografia psychologiczna*, Kr. 1897, t. 2. – Méyet L., *Listy Juliusza Słowackiego. Z autografów poety wyd....*, Lw. 1899. – Tenże, *Z nieznanych pamiętek. Rysunki Juliusza Słowackiego*, Tyg. il., 1900 nr 41, s. 830-832. – Biegeleisen H., *Pam. Juliusza Słowackiego*, W. 1901. – Jankowski C.K., *Rysunki Słowackiego*, Ziarno, 1907 nr 4, s. 4-6. – Treter M., *Pamiętki po Słowackim w Muz. im. XX. Lubomirskich we Lwowie*, Pam. lit., 1909 z. 1-4, s. 245-260 (wyd. osobne: Lw. 1910). – Kleiner J., *Juliusz Słowacki. Dzieje twórczości*, wyd. 2, t. 2, Lw. 1923, s. 119-120; t. 4, cz. 1, W. 1927, s. 315-316. – Kridl M., [wstęp], [w:] Słowacki J., *Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu*, W. 1925. – Lubierzyński F., *Słowacki jako rysownik*, Prz. artyst., 1927 nr 4, s. 4-6. – (zl), *Poeci-plastycy*, Kur. lit.-Naukowy (dod. do Il. kur. codz.), 1927 nr 10, s. V-VI. – Arthur i Wanda. *Dzieje miłości Arthura Grottera i Wandy Monné. Listy - pamiętniki...*, podali do druku Wolska M., Pawlikowski M., Medyka-Lw. 1928, t. 2, s. 50. – Baruch M., *Nieznany rękopis Słowackiego*, Kur. warsz., 1929 nr 336 (7 XII, wyd. wieczorne), s. 6. – Bystron J., *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kr. 1930. – Słowacki J., *Dzieła*, wyd. Pini T., wyd. 2, poszerzone, W. 1933. – Rzuchońska J., *W stulecie „Podróż na Wschód” Słowackiego*, Kur. lit.-Naukowy (dod. do Il. kur. codz.), 1936 nr 46, s. IV-V. – Hertz P., *Portret Słowackiego*, W. 1949 (następne wyd. 1950, 1955, 1959, 1969, 1976, 2009). – Wiliński S., *Słowacki malarz*, Prz. zach., 1949 nr 11, s. 478-483. – Balicki S.W., *Pastereczka z Pornic*, Tyg. pol. (Paryż), 1959 nr 46, s. 9. – *Rysunki Juliusza Słowackiego*, Odra, 1959 nr 23, s. 4. – Międzyrzecki A., *Kombatanci i podróżnicy*, W. 1960. – *W kręgu bliskich poety. Listy rodziny Juliusza Słowackiego*, oprac. Makowski S., Sudolski Z., red. Sawrymowicz E., W. 1960. – *Korespondencja Juliusza Słowackiego*, oprac. Sawrymowicz E., t. 1, Wr. 1962; t. 2, Wr. 1963. – Makowski S., Sudolski Z., *W kręgu rodziny i przyjaciół Słowackiego. Szkice i materiały*, W. 1967. – Reyman J., *Podróżnicy pol. Bliskim Wschodem w XIX w.*, W. 1972. – Sawrymowicz E., *Nieznane szczegóły z dzieciństwa Juliusza Słowackiego*, Prz. Humanistyczny, 1973 nr 5, s. 154. – Maciejewski J., *Florenckie poematy Słowackiego*, Wr. 1974, s. 26. – Szczepański J.A., *Podróż do ziemi greckiej z Neapolu*, Kr. 1979, s. 35. – BoWer [Wernichowska B.], *Malować też umiał*, Przekrój, 1982 nr 1963, s. 12. – Przybylski R., *Podróż Juliusza Słowackiego na Wschód*, Kr. 1982. – Makowski S., *Słowacki*, W. 1987. – *Wielkie serce. Korespondencja Kornela Ujejskiego z rodziną Młodnickich*, zebrał, oprac. i wstępem poprzedził Sudolski Z., W. 1992, t. 1, s. 155, 157. – Libera L., *Juliusza Słowackiego „Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu”*, P. 1993. – Sudolski Z., *Słowacki. Opowieść biogr.*, W. 1996. – Kudelska D., *Juliusz Słowacki i sztuki plastyczne*, Lublin 1997. – Stanisławski L., *Zainteresowania Juliusza Słowackiego plastyką*, Notatki Płockie, 1999 nr 4, s. 35. – Troszyński M., *Austeria „Pod Królem-Duchem”. Raptularz lat ostatnich Juliusza Słowackiego*, W. 2001 (wyd. 2: Nowa Austeria „Pod Królem-Duchem”, Kr. 2021). – Krysowski O., *Stoic ogromnych kręgi... Malarskie inspiracje Słowackiego*, W. 2002. – Kowalczykowska A., *Juliusz Słowacki*, Wr. 2003 (seria „A to Polska właśnie”). – Makowski S., *Krzemieniec Juliusza Słowackiego*, [w:] *Krzemieniec. Ateny Juliusza Słowackiego*, red. tegoż, W. 2004. – Makowska U., *Malarze i rysownicy w Krzemieńcu*, tamże. – Makowski S., *Zapomniany proj. plakiety Juliusza Słowackiego*, Blok-Notes MLAM, t. 14, 2008, s. 343-348. – Brzozowski J., *Dwa zapomniane rys. Juliusza Słowackiego*, Pam. lit., 2009 z. 3, s. 167-169. – Grzęda E., *Wstęp*, [w:] Słowacki J., *Album rysunkowe z podróży na Wschód*, oprac. Grzęda E., Jesionowska J., Wr. 2009. – Głębocki H., *Zaginiony raptularz Juliusza Słowackiego z podróży na Wschód (1836-1837)*, Pam. lit., 2011 z. 2, s. 143-164; toż: wersja rozszerzona *Juliusza Słowackiego Podróż na Wschód (odnaleziony w Moskwie raptularz wieszcz)*, Arcana, 2011 nr 4, s. 177-213; toż, [w:] Kalinowska M., *Juliusza Słowackiego „Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu”*, Głosy, Gd. 2011, s. 161-186. – Kalinowska M., *Juliusza Słowackiego „Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu”*, Głosy, Gd. 2011. – Makowska U., *Czarodziejska góra Słowackiego*, [w:] *Jeden, by wszystkich zgromadzić i w jasność związać. Profesorowi Wiesławowi Juszcakowi z okazji jubileuszu osiemdziesięcioletnia...*, W. 2012, s. 135-144, <http://www.ispan.pl/jedenksiegalinked.pdf>. – Taż, *Nad Nilem i nad Oceanem*, [w:] *Słowacki mistyczny. Rewizje po latach*, red. Fabianowski A., Hoffmann-Piotrowska E., W. 2012, s. 198-204. – Taż, *Raptularzowe rysunki Słowackiego*, Dialog Dwóch Kultur, t. 7, 2013 nr 1, s. 11-29. – Troszyński M.,

Piramidy, trójkąty i liść paproci, [w:] tegoż, *Słowacki. Poza kanonem*, Gd. 2013, s. 145-175. – Szczegłacka-Pawłowska E., *Dlaczego Cyprian Norwid przeciął pamiątkowy rys. z Egiptu Juliusza Słowackiego? O prywatności w „Czarnych kwiatach”*, *Colloquia Litteraria*, 2014 nr 2, s. 33-47. – Makowska U., *Psychiczny motyl Słowackiego*, [w:] *Initium Sapientiae Humilitas. Studia ofiarowane Profesorowi Jakubowi Pokorze ...*, W. 2015, s. 200-213. – Szczegłacka-Pawłowska E., *Romantyzm „brulionowy”*, W. 2015. – Krykowski O., *„Malarstwo mię zatrudnia...” O wrażliwości plastycznej Słowackiego*, [w:] tegoż, *Pogranicza romantyzmu. Romantyzm pogranicza*, W. 2016. – „*Raptularz wschodni*” *Juliusza Słowackiego*. Edycja - studia - komentarze, W. 2019, t. 2: *Edycja - komentarz - objaśnienia*, pod red. Kalinowskiej M., Makowskiej U., Przychodniaka Z., Troszyńskiego M., Kai D. (tu zwłaszcza: Makowska U., *Rysunki w „Raptularzu wschodnim”*. *Komentarze*, s. 413-624); t. 3: *Studia i interpretacje*, pod red. Kalinowskiej M., Kiślak E., Przychodniaka Z. (zwłaszcza teksty: Furmanek E., Jastrzębowskiej E., Kalinowskiej M., Leszczyńskiego M., Łukaszewicza A., Makowskiej U.). – Troszyński M., *Nie byłem zawsze taki, jaki jestem...*, [w:] Słowacki J., *Dziennik niektórych dni mego życia. Antologia zapisów diariuszowych*, pomysł i oprac. Troszyński M., W. 2019, s. 9-27. – Makowska U., *Bluza Słowackiego*, *Dialog Dwóch Kultur*, t. 14, 2020 z. 1, s. 108-122. – Chylińska M., *Rola reminiscencji genewskich we wsch. podróży Juliusza Słowackiego*, *Studium z krytyki wyobraźni*, [w:] tejże, *Topografia wyobraźni anhelicznej. Modernistyczna recepcja „Anhellego” Juliusza Słowackiego*, W. 2021, s. 19-42. – Makowska U., *Rysunki Słowackiego z podróży na Wschód jako portale pamięci*, [w:] *Pamięć Słowackiego*, red. Krykowski O., Szafer N., W. 2021, s. 65-81. – Słowacki J., *Korespondencja* (Dzieła zebrane, t. 17, 18), wybór i oprac. Troszyński M., W. 2022.

Przew. po MNK, Kr. 1909, poz. 2044; Kr. 1911, poz. 2496; Kr. 1914, poz. 2496. – *Wystawa pamiątkowa im. Juliusza Słowackiego urządzona staraniem Komitetu Obywatelskiego ... od 17 X do 15 XI 1909*, TPSP, Kr. 1909, poz. 7-10. – *Kat. wystawy pamiątek po Juliuszu Słowackim*, ZNiO, Lw. 1927, poz. 51-52. – *Juliusz Słowacki 1849-1949. Kat. wystawy otwartej dnia 3 VII 1950 ...*, zestawiał Semkowicz A., MNW, W. 1951. – Floryan W., Zakrzewski B., *Słowacki w zb. Ossolineum*, Wr. 1959. – Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w MNW*, W. 1961. – *Testament mój... Juliusz Słowacki w zb. Ossolineum*. *Kat. wystawy ...*, Wr. 1999. – *Orientalizm w malarstwie, rysunku i grafice w Polsce XIX i 1. połowie XX w.*, MNW, W. 2008. – *Juliusz Słowacki w po-*

dróży. Wystawa 29 X 2009 - 31 III 2010, tekst Pol J., MLAM, [W. 2009]. – *Na jednej strunie. Malczewski i Słowacki. Obrazy i rysunki ze zb. MNW*, red. Grochala A., Kopszak P., MNW, W. 2019. – *Słowacki w Libanie*, red. Papieska A., MLAM, W. 2022.

Świat (Kr.), 1889 nr 13, s. 294. – Kraj, 1899 nr 15, s. 37, 38. – Tyg. il., 1906 nr 21, s. 403, 404 (Méyet L.); 1910 nr 24, s. 493 (H.G. [Galle H.]). – Ziarno, 1909 nr 36, s. 720. – Świat (W.), 1925 nr 35, s. 8 (Grabiec J. [Dąbrowski J.]). – Życie Krzemienieckie, 1939 nr 6, s. 181, 186, 189 (Małecki J.).

Tow. Hist.-Lit., Bibl. Pol. Paryż, Wrotnowska D., *Dictionnaire des artistes polonais ... de l'émigration 1830*, Paris 1947, mpis, k. 229-231.

U. Makowska

Słowecki Konstanty patrz Sławecki Wincenty.

Słowicki Antoni, malarz, rzeźbiarz i ceramik. Pochodził z rodu Słowickich z Kołomyi, prawdopodobnie syn Wojciecha (zob.) i brat Karola (zob.). Uczestniczył w Krajowej Wystawie Rolniczej i Przemysłowej we Lwowie w 1877, gdzie kilka jego prac zakupił Włodzimierz Dzieduszycki. W 1884 na Wystawie przemysłu domowego w Tarnopolu pokazano 3 naczynia jego autorstwa, a w 1887 na Krajowej Wystawie Rolniczo-Przemysłowej w Krakowie – 46 prac (ze zb. Waleriana Krycińskiego). Tworzył gliniane naczynia malowane i przedmioty dekoracyjne. W MNK znajdują wykonane przez S. miski i dzbanki z l. 1877-80, a także późniejszy wazonik w formie barana (sygn., glina malowana na podbiałce, szkliwo, ok. 1900).

Kat. Krajowej wystawy pszczelniczo-ogrodniczej i przemysłu domowego w Tarnopolu, Tarnopol 1884, s. 17. – Tucholska K., Kostuch B., *Huculszczyzna. Ceramika pokucka z kolekcji MNK*, Kr. 2008, s. 134-144.

A. Lipczik

Słowicki Jan, rysownik, projektant i wykończyciel wyrobów ceramicznych, ur. 1860 Kołomyja, zm. 1920 (?) tamże. Syn Karola (zob.), wnuk Wojciecha (zob.). Uczył się w Szkole Przemysłu Ceramicznego w Kołomyi, gdzie następnie prowadził działalność artyst. W 1879 uczestniczył w Pierw-

szej Ruskiej Wystawie Rolniczej i Przemysłowej w Stanisławowie. Wykonywał wazy, talerze i świeczniki z ornamentyką wg własnych rys. Pracował jako nauczyciel garncarstwa: w l. 1896-97 we wsi Poręba Zegoty, a w 1900 we wsi Rata pod Rawą Ruską. W 1903 prowadził warsztat w pobliskim Potyliczu. W 1912 kierował fabryką kaffi w Łagiewnikach założoną przez Maurycego Barucha.

MNK – model pieca garncarskiego, ok. 1890, glina czerwona wypalana; MN Sztuki Ludowej Huculszczyzny i Pokucia im. J. Kobryńskiego w Kołomyi – 5 dzieł, w tym świecznik, ok. 1900, fajans.

Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim, Lw. 1896; Lw. 1897; Lw. 1899. – Przew. Przemysłowy, 1903 nr 5, s. 38. – K.R., *Śp. Karol Słowicki (garncarz kołomyjski)*, Prz. Ceramiczny, 1911, t. XI, s. 268-269. – Przemysł Ceramiczny, 1912 nr 9, s. 72. – Seweryn T., *Pokucka majolika ludowa*, Kr. 1929, s. 15. – Tucholska K., Kostuch B., *Huculszczyzna. Ceramika pokucka z kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kr. 2008, s. 134, 203. – *Історія декоративного мистецтва України*, t. 4, Київ 2011, s. 160, il. 58. – Івашків Г. [Iwaszkiw H.], *Гончарство Покуття: Осередки, майстри, типологія та художні особливості виробів*, Народознавчі зошити, 2017 nr 3 (135), s. 660.

J. Biriulow
uzup. A. Lipczik

Słowicki Karol, malarz, rzeźbiarz i ceramik, ur. ok. 1823-24, zm. 27 VI 1911 Kołomyja (w wieku 87 l.), syn Wojciecha (zob.), ojciec Jana (zob.), którzy również zajmowali się ceramiką. Podobno uczył się w Wiedniu. Pracował w Kołomyi. Był wyjątkowo zasłużony dla kołomyjskiej Szkoły Przemysłu Ceramicznego (założonej w 1875), z którą związany był prawdopodobnie od początku jej funkcjonowania. Pełnił rolę opiekuna placówki w najtrudniejszym okresie 1883-86, kiedy pozostawała poza nadzorem rządowym, bez wsparcia finansowego. Od września 1886 nauczał wypalania i polewania. Od 1877 był zastępcą przewodniczącego cechu garncarskiego w Kołomyi, a w l. 1884-88 jednym z dyrektorów tamtejszego Tow. Handlu Surowych Materiałów Garncarskich. Od 1889 prowadził w mieście własny warsztat wyrabiający piece kaflowe.

Uczestniczył w Krajowej Wystawie Rolniczej i Przemysłowej we Lwowie w 1877, gdzie otrzymał medal i nagrodę pieniężną. W 1880 na Wystawie Rolniczej i Przemysłowej w Kołomyi eksponował malowane „w guście Bachmińskiego” (nawiązujące do stylistyki najsławniejszego twórcy ludowej ceramiki tego regionu Aleksandra Bachmińskiego / Ołeksy Bachmatiuka) dzbanki, garnki, miski, talerze, kaffe z postaciami huculów oraz statuetki, przedstawiające kobiety, szlachciców, żołnierzy, Żydów. Dwukrotnie jego prace pokazywano w Tarnopolu: w 1884 na Krajowej wystawie pszczelniczo-ogrodniczej i przemysłu domowego (miski, dzbanki, garnuszki, bańki, bułki i flaszki oraz inne naczynia rozmaicie dekorowane) i w 1887 na Wystawie Etnograficznej (malowany talerz). W Krakowie na Wystawie Rolniczo-Przemysłowej w 1887 zaprezentowano wyk. przez niego model pieca garncarskiego (obecnie MNK). W 1894 na PWK we Lwowie S. otrzymał sr. medal za wyroby garncarskie (fot. Prz. Ceramiczny, 1911 nr 14, s. 269).

Projektowana i wykonywana przez S. ceramika była malowana we wzory nawiązujące do ornamentyki huculskiej i pokuckiej albo wręcz z niej przeniesione, np. kafel *Drzewo Życia* czy waza ze stylizowanymi kwiatami (ok. 1886-90, niesygn., oba dzieła w Muz. Nar. Sztuki Ludowej Huculszczyzny i Pokucia im. J. Kobryńskiego w Kołomyi). W 1885 S. stworzył wg proj. Waleriana Krycińskiego garnitur ozdobnych naczyń dla p. Ihnatowicza, pokazany na Wystawie Światowej w Antwerpii. W MNK znajduje się jego autorstwa dzban, glina ryta, malowana na podbiałce, szklivo, 1900.

W 1889 Walerian Kryciński wykonał talerz z malowanym portretem S. (fot. Świat, 1891 nr 14, s. 333).

Strzałkowski J., *Słownik medalierów*, W. 1982, s. 108 (mylnie przypisany S. medalion portretowy garncarza Aleksandra Bachmińskiego autorstwa Karola Głuchowskiego).

Wykaz nagród udzielonych na krajowej Wystawie Rolniczej i Przemysłowej we Lwowie 1877, b.m.r., s. 13, 20. – *Wystawa Krajowa Rolnicza i Przemysłowa*, Tydzień, 1877 nr 23, s. 1. – Tarnowski S., *Z Kołomyi. Do pana Władysława Przybysławskiego*, Przegląd pol., XV, t. 58, 1880, s. 208. – Чорний П. [Czornyj P.], *Виставка господарсько-промислова в Коломийі*, Stanisław 1881, s. 24. – *Jedenasty Rocz. Stow. Zarobkowych i Gospodarczych*

w *Galicii* i W. Ks. Krak., Lw. 1884, s. 58; *Piętnasty ...*, Lw. 1888, s. 41. – Falkiewicz K., *Przew. informacyjny po Wystawie etnograficznej urządzonej w Tarnopolu na cześć ... Arcyksięcia Rudolfa*, Tarnopol 1887, s. 18, poz. 241. – Mardyrosiewicz B., *Szkoła garncarska w Kołomyi*, Świat (Kr.), 1891 nr 14, s. 328, 329, 331, 333 (przedruk: Gaz. Kołomyjska, 1891 nr 26, s. 3-4, nr 29, s. 5). – *Medale i odznaczenia na wystawie krajowej*, Nowa Reforma, 1894 nr 227, s. 2. – Jaworski F., *Medaliony pol. Zb. rodziny Przybysławskich*, Lw. [1911], s. 92 (mylnie przypisany S. medalion portretowy garncarza A. Bachmińskiego autorstwa K. Głuchowskiego). – K.R., *Śp. Karol Słowicki (garncarz kołomyjski)*, Prz. Ceramiczny, 1911 nr 17, s. 268-269. – Seweryn T., *Pokucka majolika ludowa*, Kr. 1929, s. 15. – *Коломыйский музей народного искусства Гуцульщины*, Ужгород 1975, s. 31. – Hoga O. [Noha O.], *Проект пам'ятника Івану Левинському*, Львів 1997, s. 28. – Лащук Ю. [Łaszczuk Ju.], *Покутська кераміка*, Опішне 1998, s. 34, 48. – Hoga O. [Noha O.], *Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840-1940)*, Львів 2001, s. 67-68, 354-355. – Мельник Л. [Melnik L.], *Школа гончарна*, [w:] *Енциклопедія Коломиї*, зшиток 13, Коломия 2003, s. 56-57, il. – Івашків Г. [Iwaszkiw H.], *Декор української народної кераміки XVI - першої половини XX століть*, Львів 2007. – Tucholska K., Kostuch B., *Huculszczyzna. Ceramika pokucka z kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kr. 2008, s. 115-116, 194, 202. – Лупій С. [Łurij S.], *Українська професійна кераміка першої половини XX ст.*, Вісник Львівської національної академії мистецтв, випуск 23, 2013, s. 180, il., s. 196. – Івашків Г. [Iwaszkiw H.], *Гончарство Покуття: Осередки, майстри, типологія та художні особливості виробів*, Народознавчі зошити, 2017 nr 3 (135), s. 649, 659-660.

Kat. Krajowej wystawy rolniczej i przemysłowej we Lwowie 1877, Lw. 1877, s. 96. – *Kat. przedmiotów Wystawy etnograficznej 1880 r. w Kołomyi*, Lw. 1880, s. 10. – *Kat. krajowej wystawy pszczelniczo-ogrodniczej i przemysłu domowego w Tarnopolu*, Tarnopol 1884, s. 17.

Gaz. nar., 1884 nr 228, s. 2. – Kur. lw., 1886 nr 273, s. 2; 1892 nr 123, s. 8. – Діло (Дело), 1887 nr 68, s. 3. – Tyg. il., 1890 nr 35, s. 138 (Abgar-Soltan A.).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Bożeny Kostuch z MNK, 19 VI 2023.

J. Biriulow
uzup. A. Lipczik

Słowicki Wojciech, ceramik i malarz ludowy, ur. 1800 Kołomyja, zm. 1885 tamże; ojciec

Karola (zob.). Uczył się u swego ojca, garncarza kołomyjskiego Stefana. Pracował w Kołomyi. W l. 60-70. XIX w. był przewodniczącym tamtejszego cechu garncarskiego. Znane są jego autorstwa wykonane w l. 1860-75 kaffe z malowanymi kompozycjami roślinnymi i figuralnymi (postaci świętych, Huculów oraz zwierząt): *Św. Mikołaj*, *Chłopka z dzbankiem i grabiami*, *Skrzypek*, *Cerkiew*, *Młoda para*, *Krzyż wśród kwiatów* (16 dzieł zachowanych w Nar. Muz. Sztuki Ludowej Huculszczyzny i Pokucia im. J. Kobryńskiego w Kołomyi). S. uczestniczył w Krajowej Wystawie Rolniczej i Przemysłowej we Lwowie w 1877, a w 1880 brał udział w Wystawie Rolniczej i Przemysłowej w Kołomyi.

Wystawa Krajowa Rolnicza i Przemysłowa, Tydzień, 1877 nr 23, s. 1. – K.R., *Śp. Karol Słowicki (garncarz kołomyjski)*, Prz. Ceramiczny, 1911 nr 17, s. 268. – Seweryn T., *Pokucka majolika ludowa*, Kr. 1929, s. 15. – Гоберман Д. [Goberman D.], *Росписи гуцульских гончаров*, Ленинград 1972, s. 41-42, il. 172, 173. – *Коломыйский музей народного искусства Гуцульщины*, Ужгород 1975, s. 31. – Лащук Ю. [Łaszczuk Ju.], *Покутська кераміка*, Опішне 1998, s. 44-45, 47-48. – Hoga O. [Noha O.], *Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840-1940)*, Львів 2001, s. 354-355. – Колупаева А. [Kołupajewa A.], *Українські кахлі XIV - початку XX століть*, Львів 2006, s. 231, 234, 235, 251, 274, 303, 307, 326, il. – Івашків Г. [Iwaszkiw H.], *Декор української народної кераміки XVI - першої половини XX століть*, Львів 2007, s. 191, 192, 404, 465. – Таž, *Гончарство Покуття: Осередки, майстри, типологія та художні особливості виробів*, Народознавчі зошити, 2017 nr 3 (135), s. 648-649, 659, il.

J. Biriulow

Słowikowicz Jan, mistrz cechu muratorów i kamieniarzy w Krakowie. 19 VII 1620 ręczył wraz z Krzysztofem Zywertem Janowi de Simon za przyjmowanego przezeń na naukę na 4 l. syna Stanisława.

ANK, Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy w Krakowie i Kazimierzu, nr 59: *Regestrum pro inscribe[n]dis discipulis artificii muratoru[m] et stame-tiorum ...*, 1590-1722, s. 82.

K. Mikocka-Rachubowa

Słowikowski (Słowikowski, von Słowikowski, mylnie Stowikowski) **Adam** (Adam K.V.), malarz, rysownik, autor widoków miejskich z terenu Monarchii Austro-Węgierskiej z l. 70. i 80. XIX w. Jego prace znane w większości z litogr. wykonywanych przez zakłady w Wiedniu czy Peszcie (np. oficyny Leopolda Deutscha, M.L. Leitnera) są opatrzone podpisami identyfikującymi przedstawiony obiekt w języku niemieckim i węgierskim (nieraz też czeskim czy słowackim) i sygn.: „Słowikowski Adam” (bądź „Słowikowski Adam”). Prawdopodobnie ok. 1880 S. założył własny zakład fotograficzny i wydawniczy w miejscowości Ybbs am Donau, w którym publikował m.in. fot. własnych prac akwarelowych i rysunkowych, naklejone na karton, z drukowanym podpisem „Eigenthum u. Verlag von A.K.V.Si. [Sl.?], Landschaftsmaler zu Ybbs a.d. Donau. rev., gedr. ... A.K.V. Słowikowski” (lub podobnie).

Weduty S., na ogół z urozmaiconym sztafażem ludzkim, odznaczają się nie tylko nieco naiwnym wdziękiem, lecz przede wszystkim skrupulatnością w oddaniu szczegółów, toteż stanowią cenne dokumenty ikonografii austrowęgierskich miast i miasteczek w ostatniej ćw. XIX w. Litografowany rys. S. przedstawiający dawny budynek Parlamentu Węgierskiego i Ogród Muzealny (ulica Bródyego Sándora) w Budapeszcie znalazł się nawet na banknotach 20 tysięcy forintów (emisja 1999). S. narysował także gmach Muzeum Nar. i gmach Akademii Nauk w stolicy Węgier (zbudowany 1865), Zamek Królewski w Budzie, most łańcuchowy łączący Budę i Peszt (widziany od strony Budy) i Pałac Arcybiskupi w Ostrzyhomiu. Znane są widoki autorstwa S. z obszaru dzisiejszej Polski – Cieszyn (kościół ewangelicki); Słowacji – Bańska Bystrzyca (2 ujęcia), Bańska Štiavnica, rynek w Kremnicy, Dom Macierzy Słowackiej w miejscowości Martin; Rumunii – Wielki Plac w Sybinie (Sibiu), rynek z kościołem ormiańskim w miejscowości Gherla, dat. 1 V 1873; Austrii – Opactwo Altenburg, Bruck an der Leitha (widok ogólny i rynek), Gaming, Hainfeld, Horn (rynek), ok. 1878-90, Korneuburg (widok miasta), Langenlois (Getreideplatz i Holzplatz), Stift Zwettl, Stockerau, Sankt Pölten (widok z Kalvarienberge oraz Herrenplatz), Tulln an der Donau (rynek i widok ogólny), Waidhofen an der Ybbs (rynek), Waidhofen an der Thaya (widok ogólny oraz kościół farny i ratusz).

Zachowały się tylko pojedyncze oryginalne prace S.: w Muzeum Okręgowym w Nowym Sączu – *Ratusz w Nowym Sączu*, ol., akw., tusz czarny, sygn.: „Adam Słowikowski”; w Muz. Okręgowym w miejscowości Most (Oblastní muzeum a galerie v Mostě), Czechy – widoki Mostu (na plac I i na plac II oraz na miasto z kościoła św. Wacława), wszystkie tusz, pióro, lawowanie, 1878; w Österreichische Nationalbibliothek w Wiedniu – *Zamek Herstein*, rys. sepią wg ryc. Johanna Zieglera, 1882 (pracę sfotografował także Josef Löwy do albumu poświęconego miejscowości, w tychże zb.).

Litografie wg rys. i akw. S. posiada m.in. Muz. Okręgowe w Cieszyńcu, a za granicą: Slovenské banské múzeum Bańska Szczawnica (Banská Štiavnica), Slovenská národná galéria oraz Galeria m. Bratysławy w Bratysławie, Węgierskie MN (Magyar Nemzeti Múzeum) Budapeszt, Nar. Muz. Brukenthala w Sybinie (Sibiu), Niederösterreichische Landesbibliothek St. Pölten (gl. fot. widoków) i Österreichische Nationalbibliothek w Wiedniu (m.in. 76 fot. wyk. w zakładzie fotograficznym i wydawniczym AKV Słowikowski, przedstawiających miejscowości Dolnej i Górnej Austrii).

Ze względu na czas aktywności artyst. oraz inicjały K.V. po imieniu Adam (w nazwie wydawnictwa) można przypuszczać, że S. jest prawdopodobnie tożsamy z Adamem Karolem Wincentym Słowikowskim, ur. 13 II 1837 Baranów Sandomierski (nr domu 14), ochrzczonym w par. Przewóz, synem Franciszka i Tekli z Szumańskich.

Niesłusznie natomiast identyfikuje się go z Adamem Słowikowskim (1805-63), absolwentem Liceum Wołyńskiego w Krzemieńcu, historykiem tej szkoły i zbieraczem pieśni ludowych z Wołynia, korespondentem Józefa Ignacego Kraszewskiego.

Iwanek W., *Słownik art. na Śląsku Cieszyńskim*, Bytom 1967. – Friedrich Bernhard Werner in *Niederösterreich. Eine Ausstellung aus den Sammlungen der NÖ Landesbibliothek ...*, [oprac.] Anderscheck-Holzer R., [współpraca] Marsch A., St. Pölten 2006. – *Die Statutarstadt St. Pölten in alten Ansichten. Eine Ausstellung aus den Sammlungen der NÖ Landesbibliothek ...*, NÖ Landesbibliothek St. Pölten, St. Pölten 2009. – *Amand Helm: ein Fotograf des 19. Jahrhunderts in Niederösterreich. Eine Ausstellung aus den Sammlungen der NÖ Landesbibliothek ...*, NÖ Landesbibliothek St. Pölten, [St. Pölten 2010]. – *Der Bezirk Waidhofen/Thaya in alten Ansichten. Eine Ausstellung aus den Sammlungen der NÖ*

Landesbibliothek ..., NÖ Landesbibliothek St. Pölten, St. Pölten 2015. – *Dörfer, Kirchen und Schlösser: Marchfeld un Tullner Becken im Vergleich. Eine Ausstellung aus dem Sammaustellung der NÖ Landesbibliothek und des NÖ Landesarchivs*, NÖ Landesbibliothek St. Pölten, St. Pölten 2022. – Seenger E., *Pest-budai látképek a tizenkilencedik századból*, Budapest [b.r.].

Arch. Diecezjalne Tarnów, akta metrykalne, par. Przewóz, 1837 nr 4, wg: Geneteka. Genealogiczna kartoteka - baza urodzeń, małżeństw i zgonów. Pol. Tow. Genealogiczne, <https://geneteka.genealodzy.pl> (dostęp 10.03.2023). – Informacje z kat.: Österreichs Portal zu Kunst, Kultur und Bildung, <http://www.kulturpool.at/>; Österreichische Nationalbibliothek, <https://onb.digital/> (dostęp 15.01.2023). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Edyty Ross-Pazdyk, Kierownika Działu Sztuki w Muz. Okręgowym w Nowym Sączu, 11 IV 2022.

U. Makowska

Słowikowski Anastazy, malarz, zm. przed 1841. Był mistrzem cechu malarzy w Częstochowie.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 185.

U.M.

Słowikowski Augustyn, malarz, mistrz cechu malarzy w Częstochowie, zm. 5 II 1837 tamże. 15 X t.r. sporządzono spis pozostałych po nim ruchomości, wśród których oprócz sprzętów domowych i przedmiotów osobistych znajdowała się ławka malarska, 2 obrazy Matki Boskiej (jeden wyceniony na 14 rubli sr., drugi na 19), poza tym 4 „obrazy średnie” (w sumie za 20 rubli sr.) i 3 „obrazy średniej wielkości malowane” (warte 18 rubli 14 kopiejek) oraz 3 „landszafty małe” (po rublu każdy), a ponadto kilka „obrazków niedokończonych i kilka skończonych oraz malbrot, pędzelki i inne drobiazgi malarskie” (sprzedane za 40 rubli). S. nie miał żony; dziedziczyła po nim matka.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 165, 185.

U.M.

Słowikowski Franciszek, malarz cechowy, mistrz, ur. ok. 1764 Częstochowa, zm. 6 I 1812

tamże; żonaty z Reginą z Chylińskich. W 1811 był świadkiem chrztu syna malarza Stanisława Oraczewskiego, któremu nadano imię Tomasz.

O śmierci S. świadczył jego syn **Wojciech Słowikowski**, również malarz i mistrz częstochowskiego cechu, zm. 25 XII 1828; pozostawił córkom dom w Nowej Częstochowie i 2560 rubli.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 181, 185.

U.M.

Słowikowski Jan, malarz; mistrz częstochowskiego cechu. Podpisał *Diariusz obchodu odpustu ...* w 1841. Prawdopodobnie utożamy z malarzem o tych samych personaliach, ur. ok. 1774 Częstochowa (wg Kunczyńskiej-Irackiej) lub ok. 1877 Końskie (wg ksiąg metrykalnych), zm. 15 (lub 13) V 1841 Gidle. W Gidlach zawarł 14 I 1800 ślub z Katarzyną Lubieniecką (Libiniecką?); miał wówczas 22 l., jako miejsce ur. podał Końskie, a Częstochowę jako miejsce wykształcenia; został tam także odnotowany jako świadek chrztu 10 II 1820 oraz jako świadek śmierci Michała Myszkowskiego 15 IX 1833 (miał wówczas 56 l.).

Być może był autorem kilku obrazów o treści religijnej w gidelskim klasztorze i kościele; przypuszczalnie jego autorstwa jest większość obrazów wotywnych w kaplicy Matki Boskiej Gidelskiej.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarze ludowi z Gidel*, Pol. Sztuka Ludowa, 1965 nr 2, s. 88. – Taż, *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 185. – Cholewiński Ł., *Dzieje sanktuarium Matki Bożej w Gidlach w świetle akt z Arch. Dominikanów w Krakowie*, Roczniki Teologiczne, LXII, 2015 z. 4, s. 92.

Arch. Archidiecezjalne Częstochowa, *Liber copulatum*, par. Gidle, 1800, s. 36. – AP Łódź, *Liber mortuorum*, par. Gidle, 1833 poz. 94 (na stronie: <http://myszkowscy.pl/r3214.html>, dostęp 22.02.2023); 1841 poz. 43 (wg portalu wg: Geneteka. Genealogiczna kartoteka - baza urodzeń, małżeństw i zgonów. Pol. Tow. Genealogiczne, <https://geneteka.genealodzy.pl>, dostęp 22.02.2023).

U. Makowska

Słowikowski Michał, mistrz cechu malarzy w Częstochowie, zm. przed 1841.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 181, 185.

U.M.

Słowikowski Szymon, malarz i pozłotnik krak., zm. 1738 Kraków; syn strzelca miejskiego Sebastiana i Jadwigi. Był trzykrotnie żonaty: 21 IV 1701 w kośc. Mariackim wziął ślub z Agnieszką Zagórską, w 1711 z Teresą Chotosowiczową (świadkiem na ślubie był malarz krak. Aleksander Trycjusz), a w 1723 z Zofią Bogucką. Z małżeństwa z Teresą ochrzczono trójkę dzieci: Feliksa Michała (1714), Andrzeja Piotra (1716) i Konstancję Franciszkę (1719); z małżeństwa z Zofią – w 1726 Tomasza Jana Nepomucena. Najstarszy syn S., Damian (być może z małżeństwa z Agnieszką Zagórską), wstąpił do zakonu Kanoników Regularnych od Pokuty przy krak. kośc. Św. Marka.

Wiadomo, że w l. 1707-08 S. mieszkał w Niepołomicach. W 1714 odziedziczył po rodzicach kamienicę Dryznerowską (obecnie przy ul. Św. Jana 5) w Krakowie. W 1732 był notowany jako chrzestny syna malarza Andrzeja Canglera (żonatego z Magdaleną), a w 1738 jako świadek na ślubie swego ucznia Łukasza Orłowskiego z Franciszką Bogucką.

Wyzwolony na towarzysza sztuki malarskiej w 1693. Mistrzem został najpóźniej w 1701, bowiem 11 I 1702 został obrany (wraz z Janem Porucznikiewiczem) starszym cechu. Od t.r. kształcił uczniów, których wyzwolił na czeladników: Marcina Brzozowskiego (wyzwolony 1702), Kaspiera Sikorskiego ze Staszowa (wyzwolony 1717), Mikołaja Trzyńskiego (wyzwolony 1720, w t.r. zapisany do cechu jako towarzysz), Tomasza Parszowskiego z Wąchocka (wyzwolony 1723), Andrzeja Brozinskiego (Jędrzeja Brożyńskiego) z Tomaszowa w powiecie ruskim (wyzwolony 1727), Jana Kruczyńskiego (przyjęty za rekomendacją bpa warmińskiego Krzysztofa Szembeka w 1727 na naukę 6-letnią, wyzwolony już w 1729), Bonawenturę Batkowskiego (wyzwolony 1729), Gabriela Dorajskiego (Durajskiego, Durańskiego; wyzwolony 1732), Łukasza Orłowskiego (wyzwolony 1734), Szymona Sowieńskiego (wyzwolony 1735) oraz Mikołaja Stojkowskiego (wpisany do cechu 1747). S. przyjął również do swej pracowni Piotra Papucińskiego z Bochni, który po jego śmierci kończył naukę u Andrzeja Canglera.

Świadkami wyzwolenia Papucińskiego w 1738 byli syn S., Damian, wówczas już należący do zakonu Kanoników Regularnych od Pokuty, oraz Franciszek Kamiński, rotmistrz i starszy krak. cechu złotników, opiekun nieletnich spadkobierców S. W 1735 został zapisany na 6 l. nauki Maciej Sulerski z Wieliczki (być może tożsamy z Maciejem Szulerskim); nie wiadomo, gdzie kontynuował edukację po śmierci S.

S. znany jest przede wszystkim jako autor złoceń i dekoracji malarskich. Za zrealizowane prestiżowe zlecenia otrzymywał wysokie honoraria, co może świadczyć, że był cenionym rzemieślnikiem. W 1716 w kośc. Norbertanek w Imbramowicach wykonał złoceń ołtarzy autorstwa Antoniego Frączkiewicza. W 1724 w kośc. Karmelitów Trzewickich na Piasku w Krakowie zrealizował dekorację malarską oraz złoceń ołtarza gł., sprawionego przez snycerza Jerzego Hankisa w l. 1698-99. Za tę pracę, na którą składała się polichromia płaskorzeźb *Nawiedzenia NMP przez św. Elżbietę* oraz *Ofiarowania szkaplerza św. Szymonowi Stockowi*, malowidła z bukietami kwiatów na licach furtek wiodących za ołtarz, a także złoceń architektonicznych elementów całości oraz bocznych rzeźb ołtarza, otrzymał znaczną kwotę 4254 złp (Hankis za swą pracę otrzymał 3500 złp). Wykonywał prace pozłotnicze w kolegiacie kieleckiej (obecnie katedra): w 1727 pozłocił dwa ołtarze boczne Świętych Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty (w nawie południowej) oraz Św. Józefa (w nawie północnej), przypisywane Antoniemu Frączkiewiczowi bądź jego warsztatowi, a w 1729 ołtarz gł. pw. Wniebowzięcia Matki Boskiej, wyk. przez Frączkiewicza (za ostatnią pracę otrzymał 7000 złp.). Najprawdopodobniej odpowiadał także za pozłocenie ołtarzy Matki Boskiej Różańcowej (w nawie pd.) i Ukrzyżowania Chrystusa (w nawie pn.), wystawionych równocześnie z ołtarzem gł. – praca ta wyceniona została na 4600 złp.

W 1716 S. ozdobił złoceńiami (być może także dekoracją malarską) ołtarz gł. wraz z balustradą i dwa ołtarze boczne przeznaczone do kośc. bonifratrów pw. Św. Krzyża w Krasnymstawie (klasztor i kośc. rozebrane między 1800 a 1816). Po likwidacji krasnostawskiego kośc. ołtarze oraz balustradę przeniesiono (wg Szajdickiego już w 1800) do unickiej cerkwi Podwyższenia Krzyża Św. w Hańsku k. Włodawy (obecnie kośc. Św. Rajmunda). Ok. 1882 zostały odnowione przez

Ludomira Tanakiewicza. Zachowany (możliwe, że częściowo) ołtarz gł., zwieńczony glorią promienistą z przedstawieniem Gołębicy Ducha Św. i puttów, w części centralnej mieści rzeźbę Chrystusa Ukrzyżowanego (ok. 1770-82, atrybuowana Maciejowi Polejowskiemu, umieszczona w ołtarzu dużo później niż czas jego powstania). Po bokach ołtarza na postumentach usytuowane były (jeszcze w 1887) dwie figury: Mojżesza trzymającego w rękach węża podniesionego na krzyżu i św. Józefa trzymającego na lewym ręku Dzieciątka Jezus, a w prawym łaskę Aarona (obydwie niezachowane bądź niezidentyfikowane). Na piedestale figury Mojżesza miała widnieć sygnatura S. i data 1716 (W. Szajdickij). Wedle relacji Szajdickiego w ołtarzach bocznych, połączonych i posrebrzanych, znajdowały się przedstawienia św. Mikołaja (niezachowane, obecnie obraz św. Antoniego) i Matki Boskiej z Dzieciątkiem (w typie Matki Boskiej Piekarskiej, zachowane). Balustrada po konserwacji umieszczona w chórze kość.

Rastawiecki, Sł. mal., t. 3, s. 391 (błędna data pracy S. w kolegiacie kieleckiej). – *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetзера i Weltego z licznymi jej dopełnieniami ... wyd. przez Michała Nowodworskiego*, t. 13, W. 1880, s. 171 (mylna data śmierci). – *Słownik artystów pol. ...*, t. 1, Wr. 1971 (s.v. Batkowski Bonawentura; Brożyński Jędrzej - mylna data wyzwoleń na czeladnika; Brzozowski Marcin); t. 2, Wr. 1975 (s.v. Dorajski Gabriel); t. 4, Wr. 1986 (s.v. Kruczyński Jan); t. 6, W. 1998 (s.v. Orłowski Łukasz; Papuciński Piotr; Parszowski Tomasz). – PSB, t. 39, 2000 (Róg R.). – Pieniążek-Samek M., *Kielce XVII-XVIII wiek. Słownik biogr.*, Kielce 2003. – Wawryniuk A., *Wielki leksykon lubelsko-wołyńskiego Pobuża. Historia, geografia, gospodarka, polityka. 2. Gmina Hańsk, pow. włodawski*, Chełm 2010, s. 89.

Opis hist.-statystyczny miasta Kielc, Pam. Sandomierski, t. 1, 1829 poszyt 2, s. 73. – Witkowski W.M., *Kolegiata Panny Marii w Kielcach*, Pam. Religijno-Moralny, t. 9, 1845, s. 195. – Gąsiorowski, s. 30, 55-56, 68-71, 79-82, 84, 89. – Kołaczkowski, Wiadomości, s. 313, 719. – Шайдицкий В. [Szajdickij W.], *Историко-статистическое описание церкви и прихода „Ганскъ”, Влодавского уезда. Сьдлещко губернии (Istoriko-statistyczne opisanie cerkwi i przychoda „Gansk”, Włodawskiego ujezda, Siedleckiej gubernii)*, Холмско-Варшавскій Епархіальный Вѣстникъ (Chołmsko-Warszawskij Jeparchialnyj Westnyk), XI,

1887 nr 13, s. 215. – Sygański J., *Metryki kość. Mariackiego i katedry na Wawelu w Krakowie*, Lw. 1912, s. 37 (odbitka z Dod. do Mies. Heraldycznego, IV, 1911 z. 1-12; ta sama informacja na temat S.: z. 1-2, s. 27). – Chmiel A., *Domy krak. Ul. św. Jana*, cz. 1., Kr. 1924. – [Referat M. Morelowskiego *O trzech wiążących się grupach malarzy, rzeźbiarzy i snycerzy szkoły krak. XVIII w.*], Spraw. z Czynności i Posiedzeń PAU w Krakowie, XXXIV, 1929 nr 2, s. 16. – Zdanowski J., *Kość. katedralny NMP w Kielcach*, Kielce 1930, s. 23. – [Referat M. Morelowskiego, *O trzech wiążących się grupach malarzy, rzeźbiarzy, snycerzy i innych art. Polaków szkoły krak. XVIII i XIX w. i ich związkach z zagranicą*], PKHS, 1930 t. 5, z. 1, s. XXXVI, XXXIX. – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, W. 1948. – Orańska J., *Szymon Czechowicz 1689-1775*, P. 1948. – Włodarczyk W., *Kość. Karmelitów na Piasku*, RK, XXXVI, 1963. – Pazdur J., *Dzieje Kielc do 1863 r.*, Wr. 1967, s. 147. – KZSP, t. 3, z. 4, 1957, s. 27; t. 8, z. 18, 1975. – Bieniarzówna J., *Mieszczanstwo krak. XVII w.*, Kr. 1969. – Walicki M., Tomkiewicz W., Ryszkiewicz A., *Malarstwo pol. Manierizm, barok*, W. 1971. – Dobrowolski T., *Sztuka Krakowa*, Kr. 1971. – Wysoczańska D., *Notatki o kształceniu artyst. w Krakowie w XVIII i XIX w.*, RK, XLVI, 1975. – Smulikowska E., *Prospekty organowe w dawnej Polsce*, Wr. 1989. – Rożek M., *Kościół OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie*, Kr. 1990, s. 15. – Tenże, *Przewodnik po zabytkach i kulturze Krakowa*, W. 1993. – Smulikowska E., *Organ-Cases in Poland as Works of Art*, W. 1993. – Róg R., *Karmelici. Duch, historia, kultura*, Kr. 1997, s. 39. – Pieniążek-Samek M., *Przemiany kolegiaty (obecnie katedry) kieleckiej w epoce baroku w świetle inwentarzy. Cz. II: wiek XVIII*, Roczn. MN w Kielcach, t. 20, 2000, s. 25, 27, 29. – Taż, *Tributum gratitudinis reddo. Fundacje artyst. na terenie Kielc w XVII i XVIII wieku. Studium z historii kultury*, Kielce 2005. – Kracik J., *Ludzie królewskich Niepołomic*, Niepołomice 2008. – Atras Z., *Śladami krasnostawskich bonifratrów, czyli zapiski z wyprawy do Hańska*, Nestor. Czas. artyst., 2011 nr 2, s. 5-6.

Chrzanowska K., Opracowanie zbioru mikrofilmów ksiąg metrykalnych par. pw. Wniebowzięcia NMP w Krakowie przechowywanych w ANK, mpis u autorki.

Chrzanowska K., *Krak. malarze cechowi w XVIII w.: analiza wybranych relacji osobistych i zależności artyst.*, referat na 24 Seminarium Naukowym Zakładu Historii Sztuki i Zakładu Badań Podstawowych Historii Sztuki, IS PAN, Warszawa, 23 II 2023.

I. Kopania
K. Chrzanowska
M. Myśliński

Słowikowski Wojciech patrz w nocie **Słowikowski Franciszek**.

Śluchowski Karol patrz **Głuchowski Karol**.

Śluczanowski (Śluczański) **Maciej** patrz **Śluszczański Mateusz**.

Ślugocki Antoni, pseudonim Kuszel, rzeźbiarz, ur. 11 VI 1881 Kraków, zm. 22 VIII 1939 Warszawa (pochowany tamże na cmentarzu Powązki Wojskowe, w kwaterze legionistów), syn Józefa Ślugockiego (herbu Ślepowron) i Anny z Razowskich; brat rzeźbiarzy Mariana i Franciszka, a także Anny i Marii oraz Bogdana, nauczyciela w Kaliszu, działacza harcerstwa pol. W Krakowie S. ukończył 4 klasy gimnazjum i Państw. Szkołę Przemysłową w 1899 (w Spraw. Szkoły z 1898/99 wym. jako czylek praktykant; wg wspomnień brata Franciszka uczył się „u p. Drezdeńskiego z Warszawy”). T.r. wyjechał na studia rzeźbiarskie do Genewy (przypuszczalnie studiował w École des Arts Industriels, tak jak jego bracia Marian i Franciszek); był w Lozannie (w Tow. Hist.-Lit. w Paryżu jest jego autorstwa akw. *Widok Lozanny*, sygn.). Tuż po przyjeździe do Paryża w 1904 wystawił swoje prace rzeźbiarskie na wiosennym Salonie Société des Artistes Français (wyróżniony i mianowany członkiem rzeczywistym tegoż tow.). Na Salonie w 1907 pokazał rzeźbiarskie medaliony: *Portrait de M. Georges Levet, député de Montbrison*, *Portrait de M. K.W.* (jako wł. Karola W.); S. był wówczas uczniem Paula Aubana.

Ok. 1908 wrócił do Krakowa. W 1909 podjął się wykonania 12 stacji Męki Pańskiej do kośc. par. w Suchoj Beskidzkiej: początkowo próbował zrealizować proj. w blasze miedzianej (wykuł 2 stacje), następnie w gipsie (na pewno powstała *Figura Pana Jezusa na krzyżu*); ostatecznie jednak stacje wykonał w kamieniu Władysław Druciak. W l. 1908-10 S. brał udział w wystawach w krak. TPSP – w lutym 1908 wystawił 3 płaskorzeźby: *Cleo*, *Portret pani Dr. K.S.*, obie brąz, oraz portret Georges’a Leveta wyk. w miedzi (prawdopodobnie tożsamy z wym. pracą prezentowaną w Paryżu), a w październiku t.r. na wystawie Grupy „Zero” – płaskorzeźby kute w miedzi: *Portret Konstancji*

hr. Branickiej i *Portret Antoniego Żółkiewskiego*. W końcu 1910 wyjechał do Lwowa. Wystawiał tam w TPSP podobno od 1911; na I Salonie wiosennym w 1914 pokazał *Medalion prof. [Antoniego] Marsa*. W t.r. wykuł w miedzi medalion z głową rycerza w przyłbicy, ujętą z profilu (sygn. i dat.: „A Ślugocki 1914”, wyst. na aukcji w Warszawie w 2013). Artysta mieszkał wówczas przy Słodowej 3a.

We Lwowie 10 I 1912 zapisał się do Polowych Drużyn Sokolich. 3 VIII 1914 wstąpił do oddziałów wojskowych formowanych przez Józefa Piłsudskiego w Krakowie. Wyruszył na front; ranny pod Laskami k. Kozienic (23 X 1914), leczyl się w szpitalu w Krakowie. Po wyjściu ze szpitala powrócił do Legionów Pol. Od 23 XII 1914 do 16 VIII 1917 przebywał w niewoli rosyjskiej (wg informacji rodziny był więziony w Moskwie na Butyrkach, potem na Wyspach Sołowieckich). Zwolniony 16 VIII 1917 w Niżnym Nowogrodzie wstąpił do formującego się na Wschodzie pol. wojska. Po odbyciu szkolenia oficerskiego w Dorohobużu (Dorogobużu) został przydzielony do 2 pułku piechoty II dywizji I Pol. Korpusu. 20 I 1918 wyjechał na rozkaz gen. Wacława Iwaszkiewicza do Moskwy. Działal aktywnie w tym czasie w Pol. Organizacji Wojskowej (POW); w końcu 1918 został wysłany z Moskwy do Warszawy. W l. 1919-23 pracował m.in. na placówkach wywiadowczych w Berlinie, w pd. Niemczech i w Kownie; po zdekonspirowaniu osadzony w więzieniu w Kownie, gdzie spędził 22 miesiące. W kwietniu 1924 przeprowadził się na stałe do Warszawy. Po kilkumiesięcznym pobycie w szpitalu wojskowym wrócił do działalności artyst. W 1926-27 mieszkał przy ul. Wspólnej 56 (pod tym samym adresem co jego brat Franciszek); ok. 1933 przeniósł się do przyznanego mu za zasługi domku na osiedlu Boernerowo w Kolonii im. Aleksandry Piłsudskiej, zbudowanej dla legionistów, peowiaków i zesłańców. W TZSP w Warszawie wystawił w 1924 na Salonie 6 rzeźbiarskich portretów lekarzy wojskowych o personaliach zapisanych inicjałami (m.in.: Dr Płk. S., Dr. Prof. B. Sz.), w 1925 *Portret prof. G. Ziembickiego*, w 1926 *Proj. na medalion „Strzelec”*, *Marsz „Szlakiem kadrówki”*.

Jego prace w l. 20.-30. XX w. były inspirowane przede wszystkim tematyką legionową. Wykonał nagrody dla uczestników V Ogólnopol. zawodów strzeleckich w 1926 w Krakowie (rzeźba *Samaritanin*; nagroda przechodnia red. „Strzelca”).

T.r. wykuł w brązie tarczę pamiątkową podarowaną Marszałkowi Piłsudskiemu przez kielecki oddział Zw. Strzeleckiego (prace grawerskie wyk. Mieczysław Kruszyński): centrum tarczy, umieszczonej na replice miecza Zawiszy Czarnego, zdobił srebrny medalion z profilowym popiersiem Marszałka w dekoracyjnym otoku z grawerowaną inskrypcją „KOMENDANTOWI JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU W ROCZNICĘ ROZPOCZĘCIA WALKI O WYZWOLENIE / ZWIĄZEK STRZELECKI / 1926” i z podpisami najważniejszych członków organizacji (fot. Strzelec, 1926 nr 31-33, s. 49); wg informacji prasowych tarcza znajdowała się w Belwederze. W 1933 zarząd Zw. Strzeleckiego Okręg IX (Brześć) na łamach swojego organu prasowego zachęcał do kupna plakiety z wizerunkiem Piłsudskiego wykonanej przez S. w brązie.

Strzałkowski J., *Słownik medalierów*, W. 1982. – PSB, t. 35, 1999-2000. – Sanchez P., *Les catalogues des Salons des beaux-arts. XXI, 1905-1907*, Dijon 2011.

Księga adresowa król. stoł. m. Lwowa, Lw. 1914, s. 384. – K.B., *V Ogólnopol. Zawody Zw. Strzeleckiego*, Strzelec, 1926 nr 28, s. 5-6. – *Dar Zw. Strzeleckiego dla Marszałka Piłsudskiego*, tamże, 1926 nr 31-33, s. 49. – Ślugocki L., *Franciszek Ślugocki (1885-64). Medalier i rzeźbiarz*, Biul. Muz. Sztuki Medalierskiej nr 8, Wr. 1995. – Ślugocki F.P., *Wspomnienia*. [t. 1:] *Genewa 1902-1909, pierwszy pobyt*, wyd. i oprac. Ślugocki L., Łódź 2009.

Kat. wystawy TPSP, Kr. luty-marzec 1908. – *Wystawa Grupy Zero*, TPSP, Kr. 1908. – *Salon wiosenny sztuki*, TPSP, Lw. 1914. – *Salon doroczny*, TZSP, W. 1924. – Przew. TZSP nr 8, W. 1925. – *Aukcja 28*. Warszawa 15 VI 2013, DA Okna Sztuki, [W. 2013], poz. 574.

Jedenaste Spraw. c.k. Państw. Szkoły Przemysłowej w Krakowie, Kr. 1899, s. 78. – Spraw. TPSP za 1908, s. 21, 24. – Gaz. lw., 1914 nr 113 (19 V), s. 5. – Spraw. TZSP za 1925, s. 29; 1926, s. nlb. 47; 1927, s. 73; 1928, s. 72; 1929, s. 74; 1930, s. 68; 1931, s. 44; 1932, s. 42; 1933, s. 48; 1936, s. 59; 1937, s. 57; 1938, s. 60. – Kal. Informacyjno-Encyklopedyczny na 1926, s. 352; 1927, s. 351; 1928, s. 404. – Kur. war., 1926 nr 348 (19 XII), s. 24 (Kleczyński J.). – Rozkaz, 1933 nr 2, s. 7.

Centralne Arch. Wojskowe, Akta personalne S. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka Marii Zakrzewskiej z 25 IV 1978 z informacjami uzyskanymi od Ryszarda Ślugockiego, bratanka S.; informacja Leszka Ślugockiego, bratanka S. (syna Franciszka S.) z 20 IX 1980; notatka ze strony internetowej *Towarzystwo Boernerowo*, zakładka *Legioniści i Peowiacy*

Boernerowa, 10 XI 2022, <https://boernerowo.org/legionisci-i-peowiacy-boernerowa/>; notatka z informacjami księdza Stanisława Kani, proboszcza kośc. par. w Suchej Beskidzkiej na podstawie zapisów w Kronice par. z 1909.

W posiadaniu rodziny S. *Pamiętniki i wspomnienia Franciszka Ślugockiego*, rkps.

U. Leszczyńska
uzup. A. Lipczik

Ślugocki Franciszek Piotr, rzeźbiarz, jubiler, pedagog, ur. 28 III 1885 Kraków, zm. 12 X 1964 Łódź, pochowany tamże na Starym Cmentarzu. Syn Józefa i Anny z domu Razowskiej; brat artystów rzeźbiarzy Antoniego i Mariana, a także Anny i Marii oraz Bogdana, nauczyciela w Kaliszu, działacza harcerstwa pol. Żonaty z Marią Lambrecht (zm. 1921), a od 1922 z Apolonią z Owczarskich, z którą miał synów Leszka Macieja (1924-2019) i Tadeusza Kazimierza (1928-65). Niektóre fakty z biografii S. znane są dzięki opublikowanej w 2009 części jego wspomnień.

Szkołę średnią ukończył w Krakowie. Praktykując u cyzelerza Mieczysława Ziembowskiego (który, jak wspominał S., prowadził fikcyjną „Szkołę Przemysłową Cyzellersko-Rzeźbiarską”, aby uniknąć płacenia podatków), pomagał w wykonaniu 2 prac zamówionych przez kardynała Jana Puzynę do katedry wawelskiej: srebrnych lamp umieszczonych przed trumną św. Stanisława i relikwiarza-trumienki Wincentego Kadłubka (proj. Stanisław Barabasz). Dzięki późniejszemu wstawiennictwu kardynała Puzyny u prezydenta Krakowa, Juliusza F. Lea, S. otrzymał stypendium m. Krakowa umożliwiające naukę za granicą. W 1902 wyjechał do Genewy, gdzie studiował rzeźbę i cyzelerstwo w École des Arts Industriels u Barthélemy'ego Canieza; rok później dołączył do niego brat Marian (który sportretował go w rzeźbie *Nihilista*). Latem 1903 otrzymał I nagrodę „za wzorowe wykonanie figur i portretów z blachy” oraz III „za modelowanie figur i historię sztuki”; wyróżniono go również w 1905. Studia ukończył w 1908, otrzymując świadectwo umiejętności i dyplom cyzelerstwa (Le certificat de capacité et le diplôme du ciseleur). W czasie egzaminów, których przebieg opisywał w swoich *Wspomnieniach*, za prezentował m.in. 2 cyzelowane przedstawienia: *Matka Boska Pocieszycielka* na podstawie obrazu Williama Adolphe'a Bouguereau (d. w muz.

genewskiej uczelni; w 1908 pokazana na Wystawie Francusko-Brytyjskiej w Londynie; gipsowy odlew pracy kupił w 1910 hrabia Mikołaj Szczyński Potocki) oraz *Apollo i Marsjasz* w srebrnej blasze wg fresku Paula Baudry'ego w foyer Opery Paryskiej (we *Wspomnieniach* S. błędnie przypisał pracę również W.A. Bouguerau), a także rzeźbę pt. *Mściciel*. W l. 1909-10 w Paryżu S. studiował w École Nationale Supérieure des Beaux-Arts medalierstwo i płaskorzeźbę u Frédérica de Veron (przyjęty 19 XI 1909). Mieszkał wówczas przy 198, rue de Vaugirard. Po powrocie do Szwajcarii przez kilka miesięcy (od 25 VII 1910 do 4 II 1911) przebywał w La Chaux-de-Fonds, pracując jako cyzeler u Paula Eggimanna. Następnie zamieszkał w Genewie, gdzie od kwietnia 1911 do sierpnia 1914 był zatrudniony w firmie jubilerskiej Germaina Pochona specjalizującej się w produkcji kopert do zegarków zdobionych techniką niella, a od października 1914 do końca 1918 w firmie „E. et A. Rigacci Frères”. Jednocześnie w l. 1913-16 uczył się jubilerstwa w tamtejszej Académie Professionnelle. Na wystawie prac jubilerskich i cyzellerskich w maju 1914 w Genewie uzyskał I nagrodę i sr. medal (zachowany w zb. pryw.). Na pocz. 1919 wrócił do kraju i zamieszkał w Warszawie. W czasie wojny 1920, w której brał udział jako ochotnik (w 201 Pułku Piechoty), został ciężko ranny i trafił do niewoli. Po demobilizacji rozwijał działalność artyst., prowadząc własną pracownię w Warszawie. W 1926 został członkiem rzeczywistym warsz. TZSP, gdzie wystawiał swoje prace. Równolegle, od 1925, pracował jako nauczyciel cyzelerstwa, złotnictwa i brązownictwa w Publicznej Szkole Doksztalczącej nr 2. W 1927 przeniósł się do Łodzi, gdzie w Państw. Przemysłowej Szkole Żeńskiej zorganizował dział jubilerstwa, którym kierował do wybuchu wojny. W 1928 przebywał w Paryżu, wykonując na zlecenie kuty w metalu portret pani Rossi (najprawdopodobniej żony Irvinga Rossiego). Był członkiem założycielem (ok. 1931) Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków i jego sekretarzem, a także członkiem łódzkiego Cechu Jubilerów, Grawerów i Zegarmistrzów. Od 1 II 1937 prowadził pracownię przy ul. Unickiej 1 m. 52, a w grudniu 1938 przeniósł się do budynku przy ul. 6 Sierpnia 1. Aktywnie wspierał działania kobiet na polu jubilerstwa – nie tylko jako pedagog, lecz również zatrudniając absolwentki swojego wydz., do czego zachęcał również kolegów po fachu. W grudniu

1939 został wysiedlony przez hitlerowców z Łodzi (przeszedł przez obóz w Radogoszczu). Okupację spędził w Iwoniczu-Zdroju i Warszawie, gdzie 3 II 1943 otrzymał tytuł mistrza rzemiosła brązowniczego (dyplom i legitymacja w zb. rodziny S.), co umożliwiło mu pracę zarobkową. Od grudnia 1944 do marca 1945 pracował w Min. Kultury i Sztuki (w 1944 w Resorcie Kultury i Sztuki Pol. Komitetu Wyzwolenia Nar. w Lublinie). Do Łodzi powrócił po wyzwoleniu. Od kwietnia 1945 do chwili przejścia na rentę (w 1953) ponownie nauczał w Państw. Przemysłowej Szkole Żeńskiej w Łodzi, prowadząc dział galanterii metalowej. Miał też zakład jubilersko-zegarmistrzowski przy ul. Piotrkowskiej 16. Był członkiem ZPAP (Okręg Łódzki, Sekcja Rzeźby). Decyzją Prezydium Zarządu Gł. ZPAP zaliczony został 29 X 1952 w poczet członków rzeczywistych. W ostatnich 2 l. życia chorował na rozedmę płuc, co uniemożliwiało mu pracę.

Brał udział w wystawach (poza wym.): we Lwowie w 1917 (*Studium portretowe*, plakietka); w Warszawie – w pryw. Nar. Muz. Złotniczym (przy ul. Złotej 22) w 1923 na I wystawie złotniczej (*Akt męski*, zaginiony, fot. Świat, 1923 nr 25, s. 22; *Portret p. L.R.* [Ludwika Razowskiego], gips, sygn. i dat., 1923, wł. pryw., oraz „naszyjnik, kompozycja iryzów, przepięknie cyzelowany, monogram kuty w blasze i koperty złote do zegarków ręcznych”), a także w TZSP: 1924 (*Portret żony artysty*), 1925 (*Portret p. M.P., Prezydent Rzeczypospolitej*), 1926 (kilkakrotnie, m.in.: *Samarytania*, *Portret adw. O.B.*, oba kute w brązie; *Portret p. Hooksa*, gips; *Głowa starca*, *Portret p. I. Rossi*), 1927 (studium *Głowa starca*, brąz kuty) i w 1935, kiedy pokazał duży zespół dzieł, w tym *Portret filozofa T.* (Rudolfa?) *Steinera*, gips, kolekcję prac kutych w brązie: *Flisacy* (sygn. i dat., 1930, zb. pryw.), *Walka ze złem* (sygn. i dat., 1933, zb. pryw.), *Portret dyr. St. Łukomskiego*, *Portret dyr. T. Czapczyńskiego*, *Leszek*, *Tadzio*, *Janinka*, *Portret pani T.O.*, *Portret pani J.St.*, *Portret biskupa Wincentego Tymienieckiego*, *Portret Marszałka Piłsudskiego* oraz *Portret dyr[ektora teatrów rewiowych] St[anisława?] Śliwińskiego* (znany z fot. w czas. Łódź w Ilustracji, 1935 nr 21, s. 7). Jego prace pokazywano ponadto w MNW w 1931 na Wystawie powstania listopadowego (plakietka wg rys. Jana Feliksa Piwarskiego *Napad na Belweder*, gips, sygn. i dat., 1919, wyst. jako wł. Bronisława Sabata), w CBWA w 1954 na wystawie

Sport i turystyka w plastyce (*Skok do wody, Start, Skok przez płotki*), 1963 na I Ogólnopol. wystawie medalierskiej (*Zapasy, Plakieta*, obie prace brąz, 1930), a także w Łodzi – w Miejskiej Galerii Sztuki 1927 (portret Mustafy Kemala Atatürka, odlew gipsowy, oryginał w brązie przekazany przez rząd pol. do muz. Atatürka w Stambule, poza tym portret Marii Skłodowskiej-Curie oraz 4 inne portrety i plakiety sportowe), w IPS na wystawach ZZAP w 1935, 1935/36 (4 prace kute w brązie) i 1936 (*Portret p. E.L.; Portret p. A.W.*) oraz na wystawach ZPAP 1952, 1953, 1954 (m.in. dwa płaskorzeźbione portrety mężczyzny i kobiety z cyklu *Typy chłopów kujawskich* oraz *Portret art. mal. W.O.*, gips, sygn. i dat., 1954, wł. pryw.), 1955, 1956, 1959; w Krakowie – w TPSP 1936 (10 prac); w Poznaniu – na Targach Pozn. 1947 (sr. medal za prace jubilerskie).

S. zajmował się rzeźbą, płaskorzeźbą, medalierstwem oraz jubilerstwem. Jego pierwszymi pracami po powrocie kraju były: srebrna cyzelowana papierośnica dla Józefa Piłsudskiego zdobiona sceną wg sztychu *Noc Listopadowa*, wizerunkami 2 stylizowanych orłów ujętych w ornamenty wg rys. Zygmunta Kamińskiego na dłuższych bokach i herbami Polski i Litwy na spodzie (w zb. muz. Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie; fot. Tyg. il., 1919 nr 26, s. 416), oraz medal wybity w czarnym złocie, z przedstawieniem personifikacji Ameryki ofiarowującej snopek pszenicy Polsce, stanowiący dar rządu pol. dla Herberta Hoovera za zorganizowanie pomocy aprowizacyjnej (medal wyk. we współpracy z bratem Marianem).

W 1919 S. przygotował proj. pomnika Adama Asnyka w Kaliszu na zlecenie ówczesnego prezydenta miasta, inżyniera Jana Michalskiego, znajomego z czasów pobytu w Szwajcarii (pomysł dyskutowany ponownie w 1934; niezrealizowany). W Warszawie powstały jego pełnoplastyczne rzeźby, znane dziś wyłącznie z fot., w tym *Zaduma, Studium tragiczne, Stary Legun* oraz popiersia gen. Józefa Hallera i prezydenta Stanisława Wojciechowskiego (wszystkie fot. Światowid, 1925 nr 24, s. 16; część fot. NAC 1-K-5205, 1-K-5206, 1-K-5207; w obu źródłach błędny zapis nazwiska: Śługowski); Wojciechowskiego artysta przedstawił także w profilu płaskorzeźbionym w brązie (wyst. TZSP, 1926, fot. NAC, sygn. 1-K-5208, z błędem jw.). Kute w metalu plakiety z realistycznymi portretami dominują w międzywojennej twórczości S. Poza przedstawicielami pol. sceny politycznej

artysta portretował w tej technice amerykańskich dyplomatów, w tym ambasadora Johna B. Stetsona i jego rodzinę oraz inne znane osoby przybyłe z USA – biznesmena Irvinga Rossiego i aktorkę Mary Pickford (profilowa podobizna, relief w miedzi, sygn. i dat.: „Franciszek Śługocki / 1926”, w 2006 na aukcji w Beverly Hills). Wykonywał podobizny członków rodziny i znajomych, m.in. małżeństwa Teodorczyków (plakiety kute w brązie, umieszczone na ich nagrobku na Powązkach Wojskowych). W czasie okupacji sporządzał rzeźbiarskie podobizny mieszkańców Iwonicza. W 1951 wykuł w brązie swój autoportret, a rok później portret swojej żony, Apolonii (obie prace sygn. i dat., wł. pryw.). Częstym motywem w twórczości S. był sport. W l. 1927-29 wykonał ponad 40 brązowych okrągłych plakiet o tej tematyce, które zakupiła, a następnie powieliła w formie medali i sprzedawała warsz. firma Jana Knedlera (odlew; duży zb. w Muz. Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce, kilka modeli także w zb. pryw.). W 1938 S. lub (co bardziej prawdopodobne) jego brat Marian wyrzeźbił głowę kolarza Artura Pusza (1938, fot. Ilustracja Świąteczna, dod. do wydawnictw Domu Prasy S.A., 1938 nr z 10 VII, s. nłb. 3; wg podpisu autorem jest „rzeźbiarz Śługocki”). Także w okresie powojennym S. tworzył prace przedstawiające różne dyscypliny sportowe. W zb. pryw. zachowały się brązowe plakiety z l. 1952-54, m.in. kute: *Pierwsza runda, Rzut dyskiem, Mężczyzna na przyrzędach, Biegacz* (wraz z modelem gipsowym), *Piłka nożna, Rzut oszczepem, Sztafeta, Pchnięcie kulą, Bieg przez płotki, Podnoszenie ciężarów, Skok na nartach, Boks*; odlewane: *Rzut dyskiem, Łuczniczka, Narciarz*, sygn. i dat.

Do dzieł S. o największych rozmiarach należą 4 płaskorzeźby: *Polska, Modlitwa przed bitwą, Atak pod Ossowem i Przeniesienie zwłok księdza Skorupki*, umieszczone na cokole pomnika ku czci księdza Ignacego Skorupki, który odsłonięto przed łódzką katedrą w sierpniu 1930 (częściowo zniszczony w 1939, zrekonstruowany w 1989); w ostatniej wym. płaskorzeźbie S. przedstawił siebie (postać podtrzymująca płaszcz, na którym spoczywa ciało księdza), a do personifikacji Polski w pierwszej kompozycji pozowała mu żona. Na pocz. l. 60. artysta stworzył brązową płaskorzeźbę wyrażającą apoteozę pracy. Wykonał także, wg informacji syna, nóż do papieru w brązie zdobiony przedstawieniem Merkurego (wł. pryw.).

W opublikowanej części wspomnień (reszta rkps w zb. rodziny artysty) S. opisywał dzieciństwo i wczesną młodość w Krakowie, lata studiów, wycieczki po górach (był wytrawnym alpinistą), działalność społeczną itd.; przywoływał kontakty z rosyjskimi rewolucjonistami w czasie pobytu za granicą w l. 1903-17 oraz współpracę z Włodzimierzem Leninem, a także swoje zaangażowanie w działalność pol. ruchu niepodległościowego, przynależność w okresie studiów w Genewie do Zw. Młodzieży Pol., a następnie do tamtejszego oddz. Zw. Strzeleckiego.

Poza wym.: MSM – *Wojciech Korfanty*, medalion jednostronny, brąz lany, 1922, *Portret mężczyzny*, plakietka jednostronna, brąz lany, 1925.

W zb. pryw. (poza wym.) – *Popiersie Marii Razowskiej*, gips, 1923, profilowe wizerunki: *Portret mężczyzny* (prawdopodobnie brata, Antoniego Ślugockiego), odlew brązowy (firmy Bracia Łopieńscy w Warszawie), 1925, *Portret młodej kobiety*, brąz kuty, 1951, *Portret Janiny z Kasprzyskich Rudke*, odlew brązowy (z uszkodzonego gipsowego wzoru), 1953, *Portret dziewczynki*, *Portret chłopca* (oba gips), *Praca (Kowale)*, plakietka, brąz kuty, 1952, *Oracz*, gips, 1959 (uszkodzony model); większość prac sygn. i dat.

Strzałkowski J., *Słownik medalierów*, W. 1982. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 3, Wr. 1986. – PSB, t. 35, 1999-2000. – Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkich. Malarze, graficy, rzeźbiarze i rzemieślnicy*, Łódź 2005. – Źródłak W., *Łódź w Ilustracji*, <http://lodz.wilustracji.kowner.pl/index.html> (dostęp 12.02.2021).

Artyści pol. za granicą, Nowa Reforma, 1905 nr 168 (26 VII), s. 3. – M.B., *Artyści pol. za granicą*, tamże, 1908 nr 379 (19 VIII), s. 3. – Śmigieński J., *Wizytacja genewskiego oddziału Zw. Strzeleckiego przez Komentanta Głównego w lutym 1914 r.*, Niepodległość, 1938 t. 17, s. 278. – *Wystawa złotnicza*, Świat, 1923 nr 25, s. 22. – Wilmański J., *Na Gdańskiej mieszka historia*, Odgłosy, 1962 nr 38, s. 6. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Limanowski B., *Pamiętniki (1919-1928)*, W. 1972. – Anders H., *Z dziejów życia artyst. w Łodzi. Materiały na sesję naukową „Wczoraj, dziś i jutro Łodzi”, poświęconą 550-leciu m. Łodzi ...*, Łódź 1979, s. 177. – Nartowicz-Kot M., *Samorząd łódzki wobec problemów kultury w l. 1919-1939*, Łódź 1985 (Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica, 21), s. 126. – Pol. życie art., 2. – Ślugocki L., *Franciszek Ślugocki (1885-1964). Medalier i rzeźbiarz*, Biul. MSM, 1995 nr 8, s. 5-11 (błędnie przypisana S. praca *Le Nihiliste* wykonana przez

Mariana Ślugockiego). – Ślugocki F.P., *Wspomnienia*. [t. 1:] *Genewa 1902-1909, pierwszy pobyt*, wyd. i oprac. Ślugocki L., Łódź 2009. – Tenże, *Wspomnienia*. [t. 2:] *Paryż 1909-1910...*, Łódź 2009. – Tenże, *Wspomnienia ...* [t. 3:] *Genewa 1910-1919, drugi pobyt...*, Łódź 2009. – Tenże, *Wspomnienia*. [t. 4:] *Powrót do Kraju 1919 ...*, Łódź 2009. – Rogalska-Gach, J., *Pamiętnik cyzelerki Janiny Rogalskiej-Gach*, Kr. 2015. – Lipczik A., *Dział jubilerski Państw. Szkoły Przemysłowej Żeńskiej w Łodzi w l. 1927-1939*, Sztuka i Krytyka, 2019 nr 9, s. 86-88.

Kat. wystawy dzieł sztuki przeznaczonych do rozlosowania, Komitet Wystawy i Loterii Dziel Sztuki, Lw. 1917. – Przew. TZSP nr 3, W. 1925, nr 8 (Salon), W. 1925; nr 11, W. 1926, nr 12, W. 1926, nr 16, W. 1926, nr 18 (Salon), W. 1926; nr 23, W. 1927; nr 107, W. 1935. – *Kat. wystawy od dnia 14 października do 14 listopada 1927*, Miejska Galeria Sztuki, Łódź 1927. – *Kat. wystawy powstania listopadowego*, W. 1931. – *Kat. I zbiorowej wystawy Pol. Zw. Zawodowego Łódzkich Art. Plastyków*, IPS, Łódź 1935. – *Kat. wystawy Pol. Zw. Zawodowego Łódzkich Art. Plastyków*, IPS, Łódź 1936. – *VII Doroczna wystawa prac członków ZPAP w Łodzi*, Ośrodek Propagandy Sztuki, CBWA, [Łódź] 1952. – *VIII Doroczna wystawa prac członków ZPAP w Łodzi*, Ośrodek Propagandy Sztuki w Łodzi, CBWA, [Łódź] 1953. – *Wystawa Sport i turystyka w plastyce*, CBWA, W. 1954. – *Wystawa prac plastyków łódzkich 1945-1955 zorganizowana dla uczczenia 10-lecia wyzwolenia Łodzi: styczeń - luty 1955*, CBWA, [Łódź] 1955. – *XI Doroczna wystawa prac członków ZPAP w Łodzi*, Ośrodek Propagandy Sztuki w Łodzi, CBWA, [Łódź] 1956. – *XIV Doroczna wystawa prac członków ZPAP w Łodzi*, Ośrodek Propagandy Sztuki w Łodzi, CBWA, [Łódź] 1959. – *I Ogólnopol. wystawa medalierstwa*, CBWA, W. 1963.

Gaz. pol., 1903 nr 189 (13 VII), s. 3. – Kur. warsz., 1903 nr 191, s. 5; 1910 nr 169 (wyd. wieczorne), s. 5 (jako Służewski); 1926 nr 17 (dod.), s. 3, nr 155, s. 5, nr 271, s. 15; 1927 nr 132 (15 V), s. 16 (Kleczyński J.); 1935 nr 141 (24 V), s. 7. – Kur. codz., 1904 nr 192 (12 VII), s. 2. – Nowa Reforma, 1906 nr 168, s. 3; 1908 nr 379, s. 3. – Dz. Zarządu m. st. Warszawy, 1919 nr 54, s. 8. – Gaz. warsz., 1919 nr 330 (3 XII), s. 3. – Kur. Częstochowski, 1919 nr 227, s. 3. – Postęp, 1919 nr 284, s. 1. – Światowid, 1925 nr 24, s. 16. – Hasło Łódzkie, 1927 nr 24 (9 X), s. 5, nr 26 (11 X), s. 5, nr 45 (30 X), s. 12 (Macherska L.). – Kur. Łódzki, 1927 nr 279 (11 X), s. 8. – *Sztuka Złotnicza*, Zegarmistrzowska, Jubilerska i Rytownicza, 1929 nr 3, s. 43. – ABC, 1934 nr 110 (24 IV), s. 4. – Il. Republika, 1935 nr 141 (24 V), s. 9. – Plastyka, 1935 nr 7, s. 143. – Prosto z Mostu, 1935 nr 22, s. 8, nr 46, s. 5 (Bajkowski J.). – Echo, 1936 nr 23, s. 5.

– Oredownik [wyd. łódzkie], 1938 nr 279 (5 XII), s. 13.
– Spraw. TZSP za 1938, s. 51. – Dz. Łódzki, 1947 nr 296 (28 X), s. 6; 1964 nr 245 (14 X), s. 4 (nekrolog), nr 246 (15 X), s. 2 (nekrolog). – Głos Robotniczy, 1948 nr 38, s. 12 (ogłoszenie).

Archives nationales w Paryżu, Archives de l'École nationale supérieure des beaux-arts et de l'École nationale supérieure des arts décoratifs, sygn. AJ/52/352 (akta osobowe S.). – AP Łódź, Zespół 39/221/0: Akta m. Łodzi, Wydż. Przemysłowy (sygnatura 121353: dokumenty dot. działalności warsztatu jubilerskiego S.). – BN, Magazyn Ikonografii, sygn. F.21910/II., fot. rzeźby autorstwa S. *Popiersie mężczyzny*. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z rozmów z wnukami: Zofią Ślugocką-Biegańską (art. malarka) i Przemysławem Ślugockim, Łódź i Warszawa 2021; wydruk ze strony internetowej: Invaluable.com. z informacją o medalionie Mary Pickford wystawionym na aukcji <https://www.invaluable.com/auction-lot/mary-pickford-copper-relief-52-c-rhkfxbwxd1> (dostęp 08.01.2021); spis plaket S. w Muz. Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce. – W posiadaniu rodziny S. *Pamiętniki i wspomnienia Franciszka Ślugockiego*, rkps, dokumenty osobiste, pamiątki.

L. Ślugocki
A. Lipczik
uzup. U.M.

Ślugocki Marian, rzeźbiarz, ur. 10 VII 1883 Kraków, zm. 10 X 1944 Iwonicz, pochowany tamże na Starym Cmentarzu; syn Józefa Ślugockiego (herbu Ślepowron), urzędnika Zarządu Miejskiego w Krakowie, i Anny z Razowskich, brat rzeźbiarzy Antoniego i Franciszka, a także Anny i Marii oraz Bogdana, nauczyciela w Kaliszu, działacza harcerstwa pol. W 1917 ożenił się z obywatelką Wielkiej Brytanii Heleną z Hodderów, śpiewaczką operową (występującą pod nazwiskiem Korwin-Ślugocka) i nauczycielką muzyki, z którą miał synów Ryszarda (ur. 1928) i Wojciecha (Alberty, ur. 1933).

W 1899 uczęszczał do Państw. Szkoły Przemysłowej w Krakowie (wym. w spraw. wśród uczniów szkoły wieczorowej pod nr 337 jako słusarz artyst., praktykant), gdzie uczył się rzeźby u Alojzego Bunscha. Uzyskawszy poparcie finansowe prezydenta Krakowa Juliusza Lea, wyjechał na dalsze studia artyst. do Genewy. 17 VIII 1903 zapisał się do École des Arts Industriels (podobnie jak jego brat Franciszek, który studiował tam od 1902); w 1905 otrzymał II nagrodę i „pierwsze

odznaczenie z rzeźby i modelowania”, a jego *Od-poczynek robotnika* trafił na wystawę. W t.r. uzyskał stypendium w wysokości 480 koron z fundacji Ludwika Michalskiego na dalszą naukę w Genewie. Wg przekazów rodzinnych pracował przez krótki czas w Muz. Nar. Polskim w Rapperswilu (na pewno w 1907 podarował do zb. muzealnych druk z 1698 *Histoire de Pologne* i 3 fot. swojej rzeźby), a także uczył się rzeźbić w kamieniu w Monachium. Uzyskawszy stypendium Ignacego Jana Paderewskiego, wyjechał do Paryża. Od 20 VI 1908 studiował w École des Beaux-Arts, w pracowni rzeźbiarza Antonina Mercié. W Paryżu mieszkał na Montparnassie (Villa Falguière), bywał u Marii Goreckiej, córki Adama Mickiewicza. W młodości artysta sympatyzował z ruchem socjalistycznym, należał do młodzieżowych organizacji w Krakowie, a następnie udzielał się w lokalnym środowisku w Genewie.

W czasie studiów za granicą wykonał m.in. płaskorzeźbione popiersie profesora Zygmunta Laskowskiego, zamówione przez senat uniw. w Genewie i przeznaczone do jego auli, portret profilowy Paderewskiego (płaskorzeźba, gips?, d. w zb. portretowanego w Morges) oraz pełnoplastyczną rzeźbę *Bratobójstwo* (gips) kupioną w 1907 jako *Kain i Abel* do Muz. w Rapperswilu (zaginiona). Prace te znane są z fotografii (repr. Świat, 1909 nr 49, s. 7; tamże fot. *Portretu chłopczyka*); z tego czasu zachowała się rzeźba *Nihilista* (gips, przed 1905, Musée d'art et d'histoire, Genewa) przedstawiająca Franciszka Ślugockiego (wg wspomnień portretowanego rzeźba była prezentowana w genewskim Palais de l'Athénée jako *Anarchista*). W 1909 S. powrócił do kraju i rozpoczął pracę jako wykładowca na Wyższych Kursach dla Kobiet im. Adriana Baranieckiego w Krakowie, gdzie prowadził pracownię rzeźby do 1912. Na zamówienie władz Krakowa zaprojektował łańcuch radców miejskich (niezrealizowany), a w 1910 medal pamiątkowy z przedstawieniem Władysława Jagiełły i księcia Witolda z okazji obchodów rocznicy bitwy pod Grunwaldem. W styczniu 1911 brał udział w charytatywnym „raucie z żywymi obrazami”; w czerwcu t.r. podpisał protest młodych artystów przeciwko wystąpieniom Adama Łady Cybulskiego zniesławiającym (w ich opinii) Józefa Mehoffera i Teodora Axentowicza. W następnym r. prezentował większy zespół (co najmniej 11) prac w krak. TPSP (w Spraw. TPSP pokaz określony jako wystawa indywidualna),

które zostały ocenione w Nowej Reformie. Recenzent wymienił na początku 5 medalionów portretowych, 3 popiersia oraz kilka studiów w gipsie, spośród których – jak twierdził – *Salome* „zaleca się tylko bardzo poprawnym modelowaniem, natomiast figura *Siewcy* i grupa *Robotnicy* są już samodzielniejszymi koncepcjami artystycznymi, dającymi świadectwo sprawności technicznej i opanowania figury rysunkowej. Medaliony portretowe ... zalecają się subtelnością rysunkową, czystością i szlachetnością modelowania i dobrze świadczą o aspiracjach artystycznych p. Sługockiego. *Głowa św. Jana na misie* ma w każdym szczególnie wybitne zalety kompozycyjne, a jako popis techniki jest dziełem dojrzałym”. Z tego okresu pochodzą listy Olgi Boznańskiej do Feliksa Richlinga, w których malarka pisała: „dałam adres Pański p. Sługockiemu, rzeźbiarzowi, artyście, który przesłiczne medaliony robi po 200 k[oron]. Był długi czas w Paryżu i Genewie. Jest biedny i musi zarabiać. Jedzie do Warszawy, bo ma tam pracę obecnie...”. Prawdopodobnie właśnie dzięki rekomendacji malarki S. pokazał w 1913 „całą kolekcję odlewów gipsowych ze swych pełnych finezji profilów” w Salonie Richlinga przy Marszałkowskiej 131.

Przed wybuchem I wojny światowej artysta wykonywał prace restauracyjne i konserwatorskie we wnętrzach kościoła w okolicach Częstochowy. Ok. 1914 przybył do Warszawy. W 1920 wstąpił jako ochotnik do Wojska Pol. (został wcielony do 201 Pułku Piechoty, służył pod dowództwem generała Leonarda Skierskiego). Za bohaterstwo w bitwie nad Wkrą (pod wsią Wola Adamowa) został odznaczony Orderem Virtuti Militari; otrzymał również Medal Niepodległości. Po demobilizacji pracował jako nauczyciel rysunków w w Czteroklasowej Szkole średniej męskiej przy ul. Krochmalnej 48 w Warszawie, przekształconej w Gimnazjum Humanistyczne Seweryna Wyrzykowskiego. Był członkiem zw. art. Rzeźba (w 1921 wybrany na skarbnika). W 1923 ofiarował pracę na loterię bału sztuki; w 1924 podpisał, wraz z innymi twórcami, uchwałę postulującą wybieranie wyłącznie artystów na członków Komitetu TZSP, którego sam był członkiem rzeczywistym. Został zaproszony w grudniu 1925 do jury jarmarku gwiadzkowego (ul. Nowy Świat 67). W 1918-24 mieszkał pod adresem Smolna 15, a w 1929-30 Chmielna 24; w l. 1925-32 miał pracownię w letnim domku w Sulejówku (ul. Kościuszki), w l. 1932-37 w Boer-

nerowie pod Warszawą (gdzie jeden z domków dostał w uznaniu zasług wojskowych jego brat, Antoni), w 1934 przy ul. Piusa XI (Piękna) 58 m. 15, 1937-39 przy ul. Nowy Świat 27, od grudnia 1939 przy ul. Czackiego 10. W 1937 wraz z Wawrzyńcem Misiakiem prowadził firmę ekspedycyjną (Marszałkowska 72); wycofał się ze spółki w 1940. W 1939 nie przyjęto go do wojska z racji wieku i stanu zdrowia; działał w konspiracji. W przededniu wybuchu Powstania Warszawskiego opuścił stolicę i udał się do Iwonicza-Zdroju, gdzie od 1942 zamieszkała jego żona i synowie. S. był wcześniej w uzdrowisku na zaproszenie Michała Żałuskiego, z którym od wczesnej młodości utrzymywał relacje przyjacielskie; m.in. odwiedzał go w jego majątku Czarnożyły k. Wielunia. Z pobytami w Iwoniczu wiąże się stworzenie medalionu portretowego z profilowym wizerunkiem żony doktora Józefa Aleksiewicza, naczelnego lekarza iwonickiego sanatorium (sygn., 1922, zb. pryw.; odlew u syna artysty, Ryszarda Sługockiego w Warszawie).

S. wystawiał w Krakowie w TPSP – w 1910 (cyzelowana w srebrze praca *Powrót do zagrody*), w 1911 (wspomniana kolekcja 11 prac), w 1912 (z grupą Rzeźba), a także w Pałacu Spiskim z ZPAP w 1912 (na I wystawie: *W świat, Robotnik*, 2 studia i 4 medaliony; na wystawie wiosennej maj-czerwiec 1912: *Bezdomni* oraz 2 plakiety, gips; na III wystawie: 3 plakiety, gips, portret wiceprezydenta Krakowa Józefa Sarego); uczestniczył w I wystawie medalierstwa (w pałacyku Czapskich) w 1914. Brał udział w wystawach w Warszawie: oprócz wspomnianego pokazu w Salonie Richlinga w 1913 prezentował swój dorobek w TZSP – w 1913 (medaliony portretowe: 5 w brązie i 3 w gipsie, ponadto *Chłopczyk*, gips), 1913/14 (*Portret architekta Jabłońskiego*, *Główka dziecięcia*, oba gips, *Portret architekta Siennickiego*), w 1914 (*Portret Janiny Kosteckiej*, brąz), w 1918 (6 studiów portretowych, gips), w 1919 (*Główka dziewczynki*, marmur), w 1922 (*Główka*), w 1926 (popiersie *Portret p. Żaczka* i plakiety), w 1927 (płaskorzeźby w brązie: *Portret miniśtra Augusta Zaleskiego*, *Portret ministra Karola Stanisława Niezabytowskiego*, *Portret ministra Jędrzeja Moraczewskiego*, ostatni w Muz. Wojska Pol. w Warszawie), w 1930 (na wystawie Rok 1920, proj. pomnika poległych żołnierzy pułku suwalskiego w Suwałkach, gips), w 1931 (*Płaskorzeźba Tadeuszowej K.*).

S. uprawiał gł. rzeźbę portretową. Rzeźbił w glinie, rzadko w kamieniu; płaskorzeźby niekiedy sam odlewał w gipsie, natomiast odlewy w metalu powierzał warsz. firmie Bracia Łopieńscy; zachowało się 8 gipsowych modeli do plaket portretowych wyk. przez S. w l. 1926-27 (wszystkie sygn.), które zostały odnalezione w Warszawie w 2021, a następnie przekazane miastu przez spadkobierczynię firmy, Annę Łopieńską-Lipczyk; w 2016 na aukcji w Warszawie wystawiono owalną plaketę projektu S., z wizerunkiem mężczyzny *en face*, odlaną w zakładzie Łopieńskich (brąz, sygn., 1927). S. wykonywał również medale, np.: *Legationi nationum* z przedstawieniem personifikacji Ameryki ofiarowującej sнопek pszenicy Polsce, stanowiący dar rządu pol. dla Herberta Hoovera za zorganizowanie pomocy aprowizacyjnej (sygn., 1919, we współpracy z bratem Franciszkiem) czy medal ku czci portretowanego przed laty w Genewie profesora Laskowskiego (1928). W miejsc. Hostynne pod Hrubieszowem, na cmentarzu wojskowym z 1920 znajduje się zaprojektowany i wykonany przez niego pomnik ku czci poległych żołnierzy 30 Pułku Strzelców Kaniowskich (sztuczny granit, 1932). Znana jest także jedna praca malarska S., przedstawiająca akt w pejzażu, powstała w czasie jego pobytu w Paryżu – *Przebudzenie. Wiosna* (ol., sygn. i dat., 1908, w 2011 na aukcji w Warszawie).

Dziela S. w większości przepadły podczas II wojny światowej; nieliczne w zb.: MNW – *Plakietka z portretem dziewczynki*, brąz, sygn., 1926; MNWr – *Portret Fr.* [Franciszka Jana?] *Żaczka*, brąz, 1925 (prawdopodobnie tożsamy z pracą wyst. w Warszawie w 1926). U syna artysty, Ryszarda Ślugockiego, Warszawa – *Portret kobiety*, płaskorzeźba, brąz, sygn., 1914.

Strzałkowski J., *Słownik medalierów*, W. 1982. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1924*, t. 3, Wr. 1986. – *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Słownik biogr.*, t. 2 (1914-1921), cz. 1 (zeszyt próbny), Koszalin 1991 (Tomkowiak E.). – PSB, t. 35, 1999-2000 (Leszczyńska U.).

Artyści pol. za granicą, Nowa Reforma, 1905 nr 168 (26 VII), s. 3. – *Dz. Rozporządzeń dla Stoł. Król. Miasta Krakowa*, 1905, Kr. 1906, s. 116. – M.B., *Artyści pol. za granicą*, Nowa Reforma, 1908 nr 379 (19 VIII), s. 3. – *Spraw. z zarządu Muz. Narodowego Pol. w Rapperswilu za r. 1907*, Paryż 1908, s. 24, 28, 46. – Stos. (Choloniowski A.), *Marian Ślugocki*, Świat, 1909 nr 49, s. 7. – *Księga pamiątkowa ze zlotu Sokolstwa Pol. z trzech*

zaborów i obchodów grunwaldzkich w Krakowie 1910 r., Lw. 1910, s. 32. – W. [Prokesch W.?], *Z wystawy Tow. sztuk pięknych. II (Wystawa obrazów Alfonsa Karpińskiego. Rzeźby Mariana Ślugockiego ...)*, Nowa Reforma, 1911 nr 499 (31 X), s. 3. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zaw., seminariów nauczycielskich...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zaw., seminariów nauczycielskich ...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926. – Winkler K., *Wystawa „Rok 1920” w TZSP*, Polska Zbrojna, 1930 nr 169, s. 2. – *Z wizytą w 30-ym Pułku strzelców Kaniowskich*, tamże, 1933 nr 246, s. 4 (Esq.). – Wiercińska, TZSP, Kat. – Kras J., *Wyższe Kursy dla Kobiet im. A. Baranieckiego w Krakowie 1868-1924*, Kr. 1972, s. 126. – Pol. życie art., 2. – Wesolowski Z., *The Order of the Virtuti Militari and its cavaliers 1792-1992*, Miami 1992, W. 1992, s. 333. – Ślugocki L., *Franciszek Ślugocki 1885-1964. Medalier*, Biul. Sztuki Medalierskiej (Muz. Sztuki Wrocław), nr 8, Wr. 1995. – Dubrowska M., *Medale, medaliony, plakiety*, Almanach Muzealny, 2001 nr 3, s. 319. – Ślugocki R., *Wspomnienie*, Gaz. Wyborcza (Stoleczna), 2004 nr 2 XI, s. 9. – Ślugocki F.P., *Wspomnienia*. [t. 1:] *Genewa 1902-1909, pierwszy pobyt*, wyd. i oprac. Ślugocki L., Łódź 2009, s. 120-121. – Ślugocki R., *Chłopak z Iwonicza, Iwonicz Zdrój 2019*, s. 9, 136-137. – *Symbole i insygnia Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa od średniowiecza po współczesność*, Kr. 2022, s. 322 (il.).

Salon 1913, grudzień - styczeń, TZSP, W. [1913]. – *Salon wiosenny artystów warsz.*, TZSP, W. 1914. – *Wystawa wiosenna artystów warsz.*, TZSP, W. 1918. – *Salon 1919*, TZSP, W. [1919]. – *Salon doroczny 1922/23*, TZSP, W. 1922. – Przew. TZSP nr 18, W. 1926; nr 23, W. 1927; nr 55, W. 1930 (Rok 1920). – *Medaliony i plakiety*, Kat. zb. Muz. Hist. m. st. Warszawy, oprac. Dubrowska M., W. 2005. – *Aukcja sztuki dawnej, 16 X 2011*, DA Agra-Art, W. 2011, poz. 19. – *226 Aukcja sztuki dawnej i antyków*, DA Rempex, W. 2016, poz. 126. – *160 lat firmy Bracia Łopieńscy* [kat. wystawy], [Pałac Branickich], W. 2022, s. 37.

Jedenaste Spraw. c.k. Państw. Szkoły Przemysłowej w Krakowie, 1898/99, s. 78. – Kur. codz., 1904 nr 192 (12 VII), s. 2. – Spraw. TPSP za 1910, s. 24; 1911, s. 11. – Nowa Reforma, 1909 nr 478 (18 X), s. 2; 1910 nr 51 (2 II), s. 2; 1911 nr 35 (22 I), s. 2, nr 279 (21 VI), s. 2, nr 451 (2 X), s. 2, nr 464 (11 X), s. 2, nr 555 (4 XII), s. 2; 1912 nr 13 (20 I), s. 2, nr 78 (18 II), s. 1, nr 252 (5 VI), s. 2. – Spraw. Dyrekcji Kursów Wyższych dla Kobiet im. A. Baranieckiego za r. szkolny 1909/10, s. 4; 1910/11, s. 4. – Czas, 1910 nr 50 (1 II), s. 2; 1911 nr 277 (21 VI), s. 2; 1912 nr 78 (18 II), s. 2, nr 256 (8 VI), s. 2; 1914

nr 268 (8 VII), s. 3 (S. wym. pomyłkowo jako J. Sługocki; Gumowski M.). – Głos Narodu, 1902 nr 149 (2 VII), s. 4; 1911 nr 17 (21 I), s. 3; 1912 nr 126 (6 VI), s. 3. – Rydwan, 1912 nr z kwietnia, s. 145 (Jellenta C.). – Sztuki Plastyczne (dział Krak. mies. artyst.), 1912 nr 7, s. 45. – Kur. warsz., 1913 nr 126 (8 V), s. 8; 1921 nr 287 (17 X), s. 5; 1924 nr 157 (5 VI), s. 4; 1926 nr 348 (19 XII), s. 24 (Kleczyński J.); 1927 nr 132 (15 V), s. 16 (tenże). – Kal. Informacyjno-Encyklopedyczny na r. 1918, s. 371; 1923, s. 314; 1924, s. 194; 1929, s. 408; 1930, s. 420. – Dz. Personalny [Min. Spraw Wojskowych], 1921 nr 23 (11 VI), s. 1033. – Biul. Domu Sztuki, 1923 nr 5, s. 170. – Kur. pol., 1923 nr 135 (20 V), s. 6. – Rzeczpospolita, 1923 nr 98 (12 IV), s. 7. – Robotnik, 1924 nr 152, s. 3. – Polska Zbrojna, 1925 nr 347 (18 XII), s. 6. – Spraw. TZSP, 1925, s. 52; 1926, s. nlb. 66; 1927, s. nlb. 47; 1928, s. nlb. 72; 1929, s. nlb. 55, 74; 1930, s. nlb. 51; 1931, s. 32, 44; 1932, s. 42; 1933, s. 48; 1934, s. 47; 1935, s. 48; 1936, s. 53; 1937, s. 57; 1938, s. 57. – Amtlicher Anzeiger für das Generalgouvernement. Dz. Urzędowy dla Generalnego Gubernatorstwa, 1941 nr 9 (27 II), s. 191.

Archives nationales Paryż, [zespół] Archives de l'École nationale supérieure des beaux-arts et de l'École nationale supérieure des arts décoratifs, sygn. AJ/52/352 (akta osobowe S.). – Arch. Akt Nowych Warszawa, Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, teczka nr 7063: *Kwestionariusze dotyczące art. plastyków 1929-36* [przez nich wypełnione] (ankiety S. z 1927 i 1934). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatki z informacjami Ryszarda Sługockiego, syna S., Leszka Sługockiego bratanka S. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1720/1: Korespondencja i dokumenty Feliksa Richlinga i jego żony, Janiny z Lewandowskich, z l. 1911-25, k. 56, 57.

W posiadaniu rodziny S. *Pamiętniki i wspomnienia Franciszka Sługockiego*, rkps.

U. Leszczyńska
A. Lipczik
uzup. U. Makowska

Sługocki Tomasz, autor rys. *Wieża w ogrodzie*, tusz, sygn. i dat.: „Rysował Tomasz Sługocki 1828”, ZNiO (ze zb. Pawlikowskich).

Być może S. jest tożsamy z kapitanem saperów, uczestnikiem powstania listopadowego o tych samych personaliach, ur. 21 XII 1808, który na emigracji we Francji pracował jako konduktor dróg i mostów (od 1845 konduktor pomocniczy w departamencie Lot-et-Garonne; awansował w 1864); prawdopodobnie to on był wśród „postępujących na podporuczników” do

4 Pułku Ułanów 17 I 1831, potem jako porucznik kwatermistrzostwa gł. został 30 VIII 1831 odznaczony Złotym Krzyżem *Virtuti Militari*, a we Francji w 1834 podpisał razem z innymi wojskowymi protest przeciwko księciu Adamowi Czartoryskiemu; wzmiankowany w źródłach dot. Wielkiej Emigracji.

Dz. powsz. Krajowy, 1831 nr 119 (1 V), s. 811. – Polak Sumienny, 1831 nr 22 (22 I), s. 85. – *Akt z roku 1834 przeciwko Adamowi Czartoryskiemu wyobrazicielowi systemu pol. arystokracji*, Poitiers 1839, s. 16. – Wywód Słowny, Rozprawy i Akta Publiczne Emigracji Pol., 1846 nr 41 (1 VI), s. 234. – *Xiega pamiątkowa w 50-letnią rocznicę powstania r. 1830 zawierająca spis imienny ... w tymże r. krzyżem wojskowym Virtuti Militari ozdobionych*, Lw. 1881, s. 139 nr 2348. – *Kat. rękopisów BN*, t. 1: *Zb. Biblioteki Rapperswilskiej. 1-1324*, W. 1929, s. 306; t. 3: *Zb. Batignolskie i Tow. Przyjaciół Polski w Londynie*, W. 1933, s. 153. – Grońska M., Ochońska M., *Zb. Pawlikowskich. Kat.*, Wr. 1960. – Bielecki R., *Zarys rozproszenia Wielkiej emigracji we Francji 1831-1837. Materiały z arch. francuskich*, W.- Łódź 1986. – Konarska B., *Pol. drogi emigracyjne. Emigranci pol. na studiach we Francji 1832-1848*, W. 1986. – Zieliński J.F., *Wspomnienia z tułactwa*, oprac. Wróblewska E., W. 1989.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, poz. nr 2042.

U. Makowska

Słupik (Słupik) Alfred, malarz, nauczyciel, ur. 12 IX 1880 Racibórz, zm. 9 IV 1936 Chorzów; syn Emanuela i Marii z Konelów. W 1900 ukończył Seminarium Nauczycielskie w Pyskowicach. T.r. rozpoczął pracę w szkole ludowej w Ligocie k. Olesna; następnie od 1 IV do 30 IX 1901 uczył w szkole w Michałkowicach k. Katowic. 1 X 1901 rozpoczął roczną służbę wojskową. Od 1 XII 1902 do 30 IX 1903 uczył w szkole w Mieszkowicach k. Rybnika, a od 1 X 1903 do 31 III 1904 w Mszanie k. Jastrzębia-Zdroju. W 1904 wyjechał do Włoch. Od 1 X t.r. do 1 X 1913 mieszkał w Wenecji, gdzie uczył rys. w szkole realnej. Po wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany 8 VIII 1914 do armii niemieckiej. Walczył na froncie zach. Po zakończeniu działań wojennych wrócił na Śląsk i osiadł w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Pracował jako nauczyciel rys. w tamtejszych szkołach: od 1 IX 1920 do 31 VIII 1923

w Miejskim Gimnazjum Żeńskim, od 1 IX 1923 do 1 II 1924 w szkole dokształcającej, a następnie w Państw. Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym. W r. szkolnym 1933/34 został przydzielony do Publicznej Szkoły Powsz. nr 8. Jednocześnie zajmował się twórczością malarską, doskonaleniem warsztatu i brał czynny udział w śląskim życiu artyst. Wg Józefa Prażmowskiego w 1927 studiował na ASP w Krakowie (nienotowany w: ASP Kraków, 2). W 1929 był jednym z inicjatorów utworzenia zw. niemieckich art. na Śląsku – Kattowitzer Künstlergruppe; od 1933 był też jego członkiem. Oprócz tego należał do pol. Zaw. Zw. Art. Plastyków Śląskich. Brał udział w wystawach obu grup. Współpracował również z Kunstverein Oberschlesien w Katowicach.

Wystawiał w Katowicach w końcu grudnia 1928 na ekspozycji związkowej (zorganizowanej przez Śląskie Tow. Wystaw i Propagandy Gospodarczej), w 1930 (z Zaw. Zw. Art. Plastyków Śląskich), w 1934 (z Kattowitzer Künstlergruppe) i w 1935. Ponadto brał udział wystawie z okazji 50-lecia istnienia Niemieckiego Tow. Hist. w Polsce urządzonej w Bydgoszczy na przełomie 1934 i 1935.

S. tworzył gł. pejzaże, wyróżniające się swobodną interpretacją podejmowanych motywów i nawiązujące stylistycznie do fowizmu. Heinz Weber napisał o nim, że „maluje we własnym stylu, w którym nie oddaje godnego zaufania obrazu natury, lecz tworzy bardzo kolorowe kompozycje. Czasami wykazuje wpływy francuskich i monachijskich malarzy przełomu wieków”. Znany z reprodukcji jest jego obraz *Most pod Chorzowem*, ol. (repr. Deutsche Monatshefte in Polen, 1934 z. 1, s. 13). Inne prace znane są tylko z tytułów: *Pejzaż górzyski*, *Studium drzew*, *Róże*, wszystkie ol., wyst. 1930, *Betonowy most*, *Betonowy mur*, oba ok. 1935. Ok. 1927 artysta zaprojektował również okładkę książki *Historia miasta Królewskiej Huty* (Królewska Huta 1927), wyd. nakładem magistratu tego miasta.

Kat. wystawy obrazów i rzeźby od 15-go do 31-go grudnia 1928 r., ZPAP w Krakowie, ... Art. Plastyków Śląskich i innych ..., Śląskie Tow. Wystaw i Propagandy Gospodarczej w Katowicach, Katowice 1928. – Roczniki TPN na Śląsku, 1929, s. 291; 1938, s. 494. – *Wystawa prac Zaw. Art. Plastyków na Śląsku*, Katowice XI-XII 1930. – *Sztuki Piękne*, VI, 1930, s. 456 (jako Ślupsik). – *Deutsche Monatshefte in Polen*, 1934 z. 1, s. 19-20

(Weber H.). – Kur. pozn., 1935 nr 459, s. 15 (Turwid M.). – *Der Oberschlesier*, IV, 1935, s. 235 (Aulich F.). – Prażmowski J., *Szkolnictwo w woj. śląskim. Przedszkola, szkoły wszelkiego typu, nauczycielstwo. Oprac. na podstawie materiałów urzędowych i innych źródeł*, Katowice 1936, s. 40. – *Der Maler Alfred Slupik gestorben*, Kattowitzer Zeitung, 1936 nr 91, s. 13. – Pol. życie art., 2. – Szczypka-Gwiazda B., *Nieznane oblicze sztuki pol.: w kręgu sztuki woj. śląskiego w dobie II Rzeczypospolitej 1922-39*, Katowice 1996. – *Sztuka pogranicza na Górnym Śląsku w dobie II Rzeczypospolitej*, oprac. Lipońska-Sajdak J., Szczypka-Gwiazda B., Krypczyk-De Barra A., Muz. Historii Katowic, Katowice 2002, s. 25, 40, 44-45, 52, 55, 57, 59-60, 69. – *Fritz August Bimler (1890-1966) i inni*, oprac. Sawicka-Oleksy D., Muz. w Chorzowie, Chorzów 2004, s. 4. – *Chorzowski słownik biogr. Edycja nowa*, t. 2, oprac. Kapala Z., Muz. w Chorzowie, Chorzów 2008.

J. Różalska

Ślupska (Światopelk-Ślupska, Zaremba-Ślupska) **Maria** (Maria Agnieszka), malarka, pedagog, ur. 19 IV 1870 Warszawa, zm. 31 VIII 1935 tamże (w szpitalu sióstr elżbietanek na Mokotowie), pochowana na cmentarzu Powązkowskim; córka Bolesława Zaremby i Weroniki z Żuchowskich, żona malarza Feliksa Bronisława Ślupskiego (zob.); matka Anny Stebnowskiej (1902-95), zamężnej z malarzem Janem Stebnowskim, oraz Olafa (1902-44), aktora, Juliana (ur. 1905, zm. w niemowlęctwie), Krystyny Rosner (1906-70), malarki, i Bolesława Józefa (1911-42). Malarstwa uczyła się początkowo u Wojciecha Gersona w Warszawie. W l. 1894-99 przebywała w Paryżu, gdzie ukończyła École Nationale des Arts Décoratifs; w czasie studiów wyróżniona trzykrotnie *mention honorable*. Uczęszczała jednocześnie do Académie Vitti do pracowni Raphaëla Collina i Luca-Oliviera Mersona, gdzie otrzymała medal 3 klasy. Po powrocie do Warszawy w 1899 prowadziła lekcje rysunku z gipsów i z natury oraz kompozycji dekoracyjnej na Kursach Kobięcych przy warsz. Muz. Rzemiosł i Sztuki Stosowanej, gdzie pracowała do 1916. W 1904 utworzyła (prowadzoną potem razem z mężem) szkołę rysunków i malarstwa, początkowo przeznaczoną dla kobiet, później koedukacyjną, mieszczącą się przy ul. Wilczej 47, a potem przy ul. Pięknej 28. W 1924 uczyła rys. w Seminarium Nauczycielskim Żeńskim Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania przy ul. Sewery-

nów 56 i w Państw. Gimnazjum Koedukacyjnym im. Tomasza Zana w Pruszkowie (jako nauczyciel kontraktowy), a w 1926 w I Gimnazjum Męskim Magistratu przy ul. Młynarskiej oraz prowadziła kurs rys. i kompozycji w Miejskiej Szkole Rękodzielniczej na Mokotowie (ul. Dolna 25); w t.r. była również asystentem wykładów w Państw. Instytucie Dentystycznym, gdzie na stałe był zatrudniony jej mąż. Jako pedagog cieszyła się dużym uznaniem. Została odznaczona Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

S. należała do TZSP i tam wystawiała od 1898 niemal corocznie; w 1930 otrzymała zaszczytne wyróżnienie za akw. *Jesienne kwiaty*. W 1913 na I wystawie Niezależnych w Warszawie (Salon Artyst. „Sztuka” przy Nowym Świecie 22) pokazała prace *Chrystus* i *Główka*.

Malowała przede wszystkim akw. i pastelami, w pierwszych latach twórczości gł. portrety (*Głowa starca*, 1899, *Portret panny L.*, 1900, *Portret p. K.*, 1901, *Handlarka owoców*, 1902, *Portret dra J.G.*, 1908), później kwiaty (*Róża*, *Kwiaty w wazonie*, 1910, *Chryzantemy*, *Róża japońska*, 1925). Ok. 1930 pojawiają się w jej twórczości również pejzaże z wybrzeża (*Łódka*, *Z Rozewia*, *Wielka Wieś*, *Sosna w Jastarni*). Zaprojektowała winietę do wyd. w 1903 książeczki *Album kobiece*, w której znalazła się również repr. portretu kobiety jej autorstwa pt. *Studium*. Próbowala też sił w rzeźbie; w 1915 pokazała w TZSP *Głowę kobiecą* i *Portret panny S.*, oba gips.

W zb. rodziny artystki w Warszawie – *Nasturcje*, *Róża*, *Kwiaty*, sygn., wszystkie akw.

Rocz. Okręta, 1905. – *Polska artyst. Kal.-informator*, pod red. Skolimowskiego M., W.-Kijów 1923, s. 165. – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1974. – PSB, t. 31/1, 1999 (s.v. Słupski Feliks).

Bulletin Polonais, 1898 nr 122, s. 267. – *Szkoła artyst.*, Wędrowiec, 1904 półr. II, s. 294. – o., *Wystawa*, Tyg. il., 1904 nr 28, s. 558. – cw., *Świat kobiecy*, tamże, nr 44, s. 848. – K., *Szkoła artyst.*; Łopuszańska M., *Wystawa sztuki stosowanej w Muz. Przemysłu*, Dobra Gospodyni, 1905 nr 37, s. 292. – S-k, *Salę rysunkowe przy Muz. Przemysłu i Sztuki Stosowanej*, Świat, 1907 nr 38, s. 18-19. – *Szkoła artyst. P. Marii Słupskiej*, tamże, 1907 nr 47, s. 21. – *Wystawa prac uczniów p. Marii Słupskiej*, Prz. Poranny, 1907 nr 308 (4 XI), s. 1-2. – Wankie W., *Z Pałacu Sztuki. Wystawa Ślewińskiego, ..., prace Wyspiańskiego, ... Słupskiej*, tamże, 1908 nr 18, s. 8.

– *Szkoła artyst. F. i M. Słupskich*, tamże, 1909 nr 38, s. 5. – *Wystawa szkoły artyst.* [M. Słupskiej], Dz. powsz., 1909 nr 254 (16 IX), 3. – Gawiński A., *Wrota czasów*, Sfinks, t. 19, 1912 z. 55, s. 74-51. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926. – Spraw. TZSP za 1935, W. 1936 s. 17-18 (nekrolog). – *Zgon artystki malarzki*, Kur. warsz., 1935 nr 243 (5 IX), s. 5. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Pol. życie art., 2. – Murawska K., *Feliks Słupski - malarz i pedagog*, [w:] Rudniański J., *Człowiek i sztuka*, W. 1984, s. 87, 91, 106. – Huml I., *Warsz. szkolnictwo artyst. dla kobiet na przełomie XIX i XX w.*, Roczniki Humanistyczne, 1999 z. (specjalny) 4, s. 297-312.

I wystawa Niezależnych, W. 1913. – *Salon wiosenny artystów warsz.*, TZSP, W. 1915. – *Salon 1915*, TZSP, W. 1915. – *Salon doroczny 1916*, TZSP, W. 1916. – *Salon 1922/23*, TZSP, W. 1922. – Przew. TZSP nr 8, W. 1925 (Salon); nr 18, W. 1926 (Salon); nr 29, W. 1927 (Salon); nr 39, W. 1928 (Salon); nr 41, W. 1929; nr 53, W. 1930, nr 59, W. 1930 (Salon); nr 79, W. 1932 (Salon).

Echo Muzyczne, teatr. i artyst., 1901 nr 28, s. 325. – Kraj, 1901 nr 28, s. 21. – Tyg. il., 1902 nr 5, s. 98. – Świat, 1907 nr 38, s. 18; 1915 nr 50, s. 6 (Wankie W.). – Prz. Poranny, 1916 nr 246, s. 2. – Spraw. TZSP za 1925, s. 29, 51; 1926, s. 46, 65; 1927, s. 45, 72; 1928, s. 47, 71; 1929, s. 55, 73; 1930, s. 5, 47, 67; 1931, s. 43; 1932, s. 27, 41; 1933, s. 47; 1934, s. 46; 1953, s. 47. – Echo warsz., 1926 nr 149B, s. 5. – *Sztuki Piękne*, VI, 1930, s. 152; VII, 1931, s. 37; IX, 1933, s. 36. – Kur. warsz., 1926 nr 348 (19 XII), s. 24 (Kleczyński J.); 1935 nr 239 (1 IX), s. 21 (klepsydra).

Arch. Archidiecezjalne Warsz., Księgi metrykalne par. rzymskokatolickiej św. Michała w Warszawie (Mokotów), księga zgonów 1933-37, poz. 232; 1941-42, poz. 652. – AP Warszawa, Zespół 72/1219/0: Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Warszawie (księga urodzeń 1870, poz. 415); Zespół 72/162/0: Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Aleksandra w Warszawie (księga małżeństw 1901, poz. 336); Zespół 72/3684/0: Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej Najświętszego Zbawiciela w Warszawie (księga urodzeń 1911, poz. 260). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1491: *Spis art. nagrodzonych na wystawach TZSP od 1923 r.*, k. 141. – M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 21.10.2020.

I. Bal
A. Lipczik

Słupski (Jelita Słupski) **Cyprian**, malarz, ur. 16 IX 1864 Warszawa, zm. 23 II 1916 tamże, pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn Franciszka i Heleny z Przygodzkich. Dwukrotnie żonaty: od 1892 z Władysławą Pauliną z Rogińskich, z którą miał córki: Marię Janinę (ur. 1893) i Zofię Władysławę (ur. 1894); od 1909 z Michaliną z Makowskich. Malarstwa uczył się początkowo w Warszawie w Klasie Rysunkowej w l. 1880-86 u Wojciecha Gersona i Aleksandra Kamińskiego, a następnie w Pradze i Dreźnie. W Warszawie mieszkał na Nowym Mieście 5; utrzymywał się z pracy biurowej. Był członkiem Warsz. Tow. Artyst.

Pomimo trudnej sytuacji finansowej S. udzielał się jako filantrop. W 1886 w Salonie Krywulta wystawił na sprzedaż „kredkową kopię z fotografii”, przedstawiającą Jana Królikowskiego w roli Diogenesa w dramacie *Kobiety z kamienia* (rys. ol., 1855, Muz. Teatr. Warszawa), z zamiarem przeznaczenia połowy dochodu ze sprzedaży na stypendium im. Królikowskiego. W 1898 złożył na licytację w redakcji Kur. warsz. pracę „w ozdobnej ramie” *Przy blasku księżycy*, w związku ze zbórką na wpisy dla niezamożnych uczniów. W 1899 wspierał budowę gmachu TZSP, ofiarowując połowę kwoty ze sprzedaży swojego obrazu ol. *Modlitwa w Ogrójcu*. W 1912 przekazał Towarzystwu Artyst., na ręce Feliksa Cichockiego, 100 rubli na fundusz budowy Schroniska dla art. plastyków.

S. wystawiał w Warszawie: w TZSP w 1885 (2 krajobrazy z Galicji), w salonie Aleksandra Krywulta w 1886-87, 1891, 1893-99; w Salonie Artyst. (Spółki Artyst. Malarzy, Rzeźbiarzy) przy ul. Nowy Świat 27 w 1899 (*Zefir i Flora, Burza*) i w 1907 (*Osada rybacka*); w salonie Władysława Wołowskiego w 1909 (*Główna blondynki*). W 1897 wziął udział w wystawie artystów pol. w Wilnie.

W jego twórczości dominowały niewielkich formatów pejzaże (*Ustroń, Widoczek, W górach, Nad wieczorem, Noc księżycowa, Krajobraz letni, Poranek letni, Widoczek, Przy zachodzie, Podczas burzy, Z okolic Szwajcarii, Pejzaż górski, Nad wodospadem, Z okolic Karlsbadu*), w tym widoki miejskie z Warszawy (*Kościół Sakramentek przed wschodem słońca, Studium z ulicy Piwnej, Ulica Piwna w Warszawie*) i Pragi (*Most Karola w Pradze czeskiej, Zamek i Katedra w Pradze czeskiej, Prasna Brama w Pradze, Z okolic Pragi czeskiej*). Malował także kompozycje rodzajowe i religijne

(*Na majówkę, Anioł Pański, Chrystus pod krzyżem*), portrety (*Głowa dziewczynki, Portret p. W., Portret dra Ostena*) oraz kwiaty (*Bratki, Róże*). Jego ostatnimi znanymi pracami były obrazy: *Pożar wiatraka*, pokazany w 1913 na I wystawie Niezależnych w Warszawie (Salon Artyst. „Sztuka” przy Nowym Świecie 22, d. salon Wołowskiego), repr. w kat., wyróżniający się „subtelny, prawie miniaturowy wykończeniem” (Spraw. TZSP), oraz portret Ludwika Jenikego, ol., namalowany t.r. na zamówienie parafii ewangelicko-augsburskiej Św. Trójcy w Warszawie (zaginiony w czasie II wojny, potem odnaleziony i po konserwacji przekazany właścicielowi przez warsz. ASP w 2016). W 2019 na aukcji w Warszawie – *Wschód*, ol. deska, sygn. i dat. 1897.

Trudno definitywnie stwierdzić, czy rys. *Kościołek modrzewiowy pod Buskiem z XII w.*, repr. w Tyg. il. (1881 nr 290, s. 480), podpisany „Rysował Słupski”, mógłby być dziełem S.; bardziej prawdopodobne wydaje się autorstwo Zygmunta Światopełk-Słupskiego (zob.).

Kur. codz., 1896 nr 317, s. 4. – Kur. warsz., 1886 nr 259, s. 2; 1889 nr 313, s. 3; 1891 nr 151, s. 2; 1892 nr 64 (wyd. wieczorne), s. 5; 1898 nr 121, s. 1; 1899 nr 107, s. 3; 1902 nr 328, s. 5; 1912 nr 30, s. 3-4; 1916 nr 56 (wyd. wieczorne), s. 8 (nekrolog). – Prawda, 1897 nr 22, s. 264. – Światło, 1899 nr 6, s. 295. – Kat. zb. TZSP, W. 1904, s. 25; W. 1938, s. 16. – Roczn. Okręta, 1905. – Nowa gaz., 1907 nr 391, s. 3; 1909 nr 557, s. 3. – *I wystawa Niezależnych*, W. 1913. – H. P. [Piątkowski H.], *Śp. Cyprian Słupski*, Kur. warsz., 1916 nr 57 (wyd. wieczorne), s. 2. – Spraw. TZSP za 1916, s. 7-8. – ThB, t. 31, 1931 (Wallis-Walfisz M.). – Płazewska. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Bénézit, t. 9. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Busse. – *XVI Aukcja dzieł sztuki*, DA Artissima, W. 2019.

Arch. Archidiecezjalne Warsz., Zespół 9233/D-: *Księgi metrykalne par. rzymskokatolickiej Św. Jana Chrzciciela w Warszawie* (księgi chrztów: 1863-64, poz. 627; 1893, poz. 317; 1894, poz. 484). – AP Warszawa, Zespół 72/1216/0: *Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej Przemienienia Pańskiego w Warszawie* (1892, poz. 22); Zespół 0160/D-: *Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej Nawiedzenia NMP w Warszawie* (księga małżeństw, 1909, poz. 65).

Strona internetowa Diecezji Warsz. Ewangelicko-Augsburskiego w RP: <http://www.diec.warszawska.luteranie.pl/wiecej.php?id=191> (dostęp: 25.10.2020).

I. Bal
A. Lipczik

Słupski (Światopełk-Słupski) **Feliks** (Feliks Bronisław), malarz, pedagog, ur. 1 V 1868 Skolimów k. Warszawy, zm. 22 III 1950 Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn Franciszka i Anny z Biesiekierskich, brat literata, krajoznawcy, rysownika i litografa Zygmunta Światopełk-Słupskiego (zob.), mąż malarki Marii Słupskiej z Zarembów (zob.), poślubionej 9 VII 1901. Malarstwa uczył się w Klasie Rysunkowej w l. 1886-89 u Wojciecha Gersona, u którego pobierał również lekcje pryw.; notowany jest także w 1895 jako uczeń tej szkoły nagrodzony sr. medalem i listem pochwalnym. W czasie nauki otrzymywał w l. 1887-89 stypendium TZSP im. Mikołaja Kopernika. W 1890 wyjechał do Monachium, gdzie przez rok uczył się w Kunstgewerbeschule. Od 1891 przebywał w Paryżu, zapewne dzięki kolejnemu stypendium TZSP (z zapisu pryw., 1891-94; na pewno dostał stypendium wiosną 1892); studiował w Académie Julian u Jules'a Lefebvre'a, Jeana-Paula Laurensa, Tony'ego Robert-Fleury'ego, Benjamina Constanta i Raphaëla Collina; utrzymywał koleżeńskie stosunki z portrecistą Léonem Bonnatem. Zmieniał paryskie adresy być może w związku z kilkukrotnymi podróżami do Polski (m.in. w sierpniu 1898 był w Zakopanem, gdzie zapewne spotkał się z bratem przybyłym tam z Nowego Jorku); w 1898 miał pracownię przy rue Campagne-Première 3 na Montparnassie, a w 1899 przy rue Bonaparte 37 i boulevard du Montparnasse 123. Przystąpił do utworzonego tam w 1897 Tow. Lit.-Artyst. Polskiego.

Na pocz. 1900 wyjechał „na studia” (w poszukiwaniu motywów) do Algieru, skąd zapewne t.r. powrócił na stałe do kraju i zamieszkał w Warszawie przy ul. Mokotowskiej 5. W 1901 otrzymał świadectwo uprawniające do nauczania rys. W l. 1903-05 wykładał rys. i malarstwo w Szkole (dawnej Klasie) Rysunkowej, a od 1904 w Szkole Malarstwa założonej przez jego żonę Marię; zaprzyjaźnił się z zatrudnionym tam również Marianem Wawrzenieckim. Jako nauczyciel S. pracował też w Szkole Handlowej Zgromadzenia Kupców m. Warszawy (na pewno przed 1905), a w l. 1912-14 był dyrektorem Seminarium Nauczycielskiego w Ursynowie, gdzie już wcześniej prowadził zajęcia dydaktyczne. W l. 1920-39 nauczał rys. w Państwowym Instytucie Dentystrycznym (od 1933 Akademia Stomatologiczna). W 1921 współorganizował SSP im. Wojciecha Ger-

sona, gdzie wykładał malarstwo, a w l. 1926-35 pełnił funkcję dyrektora.

W styczniu 1890 przemawiał w imieniu młodego pokolenia artystów na jubileuszu Wojciecha Gersona; w październiku 1911 wystąpił w imieniu malarzy na pogrzebie Franciszka Kostrzewskiego, w grudniu 1924 na pogrzebie Antoniego Piotrowskiego, a w czerwcu 1932 na pogrzebie Henryka Piątkowskiego. W 1907 brał udział w zjeździe nauczycieli rysunków (fot. Świat, 1907 nr 2, s. 21) i wszedł w skład komisji rozpatrującej realizację ustaleń zjazdu. T.r. został współtwórcą i członkiem komitetu Tow. Szerzenia Etyki w Życiu Społecznym i Pryw. (prawdopodobnie efemerycznego), utworzonego z inicjatywy redaktora Augustyna Wróblewskiego. W marcu 1910 był koreferentem (razem z Kazimierzem Broniewskim) Eligiusza Niewiadomskiego, który wygłosił odczyt „Potwór w sztuce” w ramach konferencji Tow. Literatów i Dziennikarzy Pol.

S. należał do TZSP, od 1891 był członkiem rzeczywistym; w 1908 uczestniczył w serii odczytów z okazji wystawy Sztuka w życiu dziecka oraz wszedł do jury konkursu na apoteozę Juliusza Słowackiego; w 1921 podpisał protest do władz Zachęty przeciwko udostępnieniu najlepszych sal wystawowych formistom; w l. 1926-32, 1935 był członkiem jury (lub sądu konkursowego) salonu, a w 1929 otrzymał dyplom honorowy oraz prawo wystawiania *hors concours*. Był również członkiem TOnZP oraz Warsz. Tow. Artyst. (w 1911 wybrano go na sekretarza; wielokrotnie zasiadał w jury konkursowym, w 1927 stał na czele delegacji uczestniczącej w odsłonięciu pomnika Henryka Sienkiewicza w Bydgoszczy). W 1919 znalazł się w prezydium i komitecie organizacyjnym pierwszego zjazdu pol. artystów plastyków w Warszawie. W 1928, 1930 i 1933 uczestniczył w sędzi konkursowym przyznającym nagrodę artyst. m.st. Warszawy. Należał do Zrzeszenia Pol. Art. Plastyków i ZPAP. Angażował się politycznie – w 1926 wszedł do rady naczelnej Monarchistycznej Organizacji Wszechstanowej, z której ramienia kandydował w 1928 do sejmu. W 1929 był w radzie redakcyjnej warsz. czas. Pro Patria wydawanego przez Obóz Monarchistów Pol.

Ok. 1913 przeprowadził się do Pyr pod Warszawą, w l. 20. mieszkał i miał pracownię przy ul. Pięknej 28, Koszykowej 45, a od 1933 przy ul. Krasickiego 12. Po Powstaniu Warsz. był krótko w Krakowie.

S. debiutował w TZSP w 1890, a w następnych l. wystawiał tam prawie corocznie; w Warszawie brał ponadto udział w pokazach w Salonie Artyst. (Spółki Artystów) w lokalu przy Nowym Świecie w l. 1891-93, w inauguracyjnej wystawie Salonu Kulikowskiego w 1904 i w wystawie w Salonie Krywulta w 1905, ponadto w wystawie autoportretów w Salonie Richlinga w 1913. Wystawiał również w krak. TPSP w 1936. W Paryżu wziął udział w Salonie w 1895 (?), 1898, 1899 oraz w Powsz. Wystawie Światowej w 1900 (w dziale rosyjskim); wg Rocz. Okręta S. otrzymał (przed 1905) medal sr. i 2 listy pochwalne w Petersburgu. Wg wzmianki w Ilustracji pol. (1937 nr 22) wystawiał także w Antwerpii. Jego wystawy indywidualne odbyły się w TPSP Poznaniu: w 1920 (pokazał miniatury) i w 1937 (ok. 60 obrazów i miniatur).

Prawie cały dorobek artyst. S. został zniszczony w czasie Powstania Warsz.; zachowały się nieliczne obrazy w zb. pryw. i publicznych. Chociaż w Zachęcie w 1890 wystawił obok *Głowy starca* obrazy rodzajowe (*Sen*, *Modlitwa*, *Zaraz pójdzie na pokutę*, wszystkie ol.), był przede wszystkim portrecistą. W 1891 namalował utrzymany w konwencji dziewiętnastowiecznej *Autoportret* (ol., sygn., 1891, na odwrocie data 1888 i dekoracyjny monogram, zb. rodziny). W Paryżu w 1896 wykonał na podstawie różnych dokumentów ikonograficznych i poprzedzony licznymi studiami *Portret Chopina* (ol., sygn. i dat., Muz. Fryderyka Chopina w Warszawie), w którym starał się przede wszystkim wiernie oddać rysy oblicza kompozytora. W 1898 pokazał na Salonie *Portret dra F. d'Osten*, a namalowany w 1899 *Portret księcia Michała Piotra Radziwiłła w stroju hiszpańskim* (przed II wojną światową w pałacu Radziwiłłów w Nieborowie) znalazł się na Powsz. Wystawie Światowej w Paryżu w 1900 (powtarzanej informacji o medalu br. nie udało się potwierdzić). W tym okresie S. próbował sił również w pejzażu (*Pejzaż*, wyst. TZSP 1891, *Krajobraz*, wyst. TZSP 1892) i tematach rodzajowych (*Z naszego życia*, wyst. TZSP 1891, *Młoda Paryżanka*, wyst. TZSP 1892, *Na poddaszu*, wyst. TZSP 1895); w 1898 pracował nad kartonami witraży. We wrześniu 1899 w jednym z nowych budynków w Paryżu wykonywał malowidło ściennie przedstawiające wiosnę („parę młodych, gruchającą i zwijającą girlandy pod drzewem, z którego Amor sypie na nich kwiaty”).

W pierwszym dziesięcioleciu drogi twórczej warsztat malarski S. był pod wyraźnym wpływem Gersona; stosował grubo kładzioną, niekiedy gruzelkowatą farbę, zostawiając przetarcia uwidoczniające splot płótna lub tekturę. Wyrazem hołdu dla mistrza był namalowany w 1899 podczas krótkiego pobytu w Warszawie *Portret Wojciecha Gersona* (ol. deska, sygn., 1899, zb. rodziny), dobrze przyjęty przez krytykę, która podkreślała doskonale oddanie podobieństwa rysów modela; S. narysował także Gersona na łożu śmierci (repr. Tyg. il., 1901 nr 10, s. 197). Niedługo potem zaznaczył się w twórczości artysty krótkotrwały wpływ symbolizmu. S. malował wówczas kompozycje z melancholijnymi aniołami, m.in. *Ciszę wieczorną* (1902, zaginiony, repr. Wędrowiec 1902 nr 23, s. 451), a w obrazie *W zaraniu stulecia* z 1903 (zaginiony, repr. Tyg. il., 1903 nr 11, s. 205) intelektualną treść przedstawienia zawarł w zestawieniu siedzącej na skraju polnej drogi postaci z nimbem i zarysów Paryża na horyzoncie. W tym okresie, z myślą o salonie paryskim w 1903, pracował nad obrazem przedstawiającym biblijnego Jubalą.

Również w twórczości portretowej artysta sięgnął po modernistyczne środki wyrazu; wykorzystując efekty światłocieniowe skupiał uwagę na twarzy modela, pozostawiając ciemne lub neutralne tło. Do najwyższych osiągnięć S. należy *Portret baronowej Unrug*, 1902 (zaginiony, fot. w zb. rodziny), *Portret K. Kwiatkowskiego* (zaginiony, wyst. TZSP 1919, fot. w zb. rodziny), w którym światłocieniowo modelowana głowa wypełnia prawie całą powierzchnię obrazu. Efekty światłocienia artysta stosował także w późniejszych portretach, jednakże tylko w niektórych osiągał indywidualny wyraz (*Portret córki Ani*, ok. 1915, *Portret córki Krysi*, sygn., 1934, zaginiony). Po 1917 w jego twórczości przeważały konwencjonalne wyobrażenia zalotnych kobiet (*Portret kobiety z bluzce w paski*, 1919, *Dogaressa*, wyst. 1927, *Wesoła kumoszka*, wyst. 1934; wszystkie zaginiony), malowane płasko, komponowane schematycznie, ujmowane nieodmiennie *en trois quarts*; ich gł. atutem było, zdaniem krytyki, dobrze uchwycone podobieństwo (W. Wankie). Równie konwencjonalny charakter miały powstałe na pocz. l. 30. portrety męskie: *Portret arcybiskupa Edwarda Roppa* (ol., sygn., 1930, zb. rodziny; repr. Świat, 1930 nr 50, s. 5) i *Portret gen. Józefa Hallera* (1931, zaginiony). W l. 1912-17 S. malował miniatury portretowe na kości, odznaczające się lekko i precyzyjnie kła-

dzioną farbą, o intensywniejszej kolorystyce niż w dużych obrazach (kilka repr. Świat, 1913 nr 3, s. 3). Portretował najczęściej członów swojej rodziny, stosując ulubione ustawienie postaci w trzech czwartych. Wśród tych prac wyjątkiem jest – ze względu na krajobrazowe tło – *Portret córki Krysi* (akw., gwasz, kość słoniowa, zb. rodziny). Miniatury pokazywane w warsz. Zachęcie i na wystawach w Poznaniu cieszyły się uznaniem krytyki.

W różnych okresach działalności artyst. S. malował akty, nadając im niekiedy ramy anegdotalne, np. *W ustroniu* (ol., sygn.; jako *Akt z żabami* wyst. na aukcji w Warszawie w 2021), a później „tematyzując” otoczenie, które nie niweczyło jednak konwencjonalnej salonowości, np. *Rusalka* (ol., sygn. i dat., 1916, wyst. na aukcji w Warszawie w 2003, 2005, 2006), *Irysy* (repr. Nowa Panorama, dod. do Il. Republiki, 1926 nr z 17 I, s. nlnb. 3). W końcu l. 20. S. rozszerzył tematykę o pejzaże, martwą naturę i kwiaty. W 1929 namalował duży pejzaż *Osyisko* (ol., sygn., 1929, zb. rodziny), który ekspresją nawiązuje do najlepszych jego prac z ok. 1900, a na pocz. l. 30. pejzaże z wybrzeża (*Wejście na plażę w Jastarni*, 1931, zaginiony, repr. Ilustracja pol., 1937 nr 22, s. 563; *Pejzaż*, akw., wyst. na aukcji w Rzeszowie w 2019). Martwe natury i kwiaty odtwarzał drobiazgowo, nie siląc się na ciekawsze układy kompozycyjne, a dobry warsztat pozwalał mu zachować walor dekoracyjności (*Nasturcje*, ol. sklejka, sygn. na odwrocie, 1932, *Martwa natura z imbrykiem*, ol. tektura, sygn., 1938, oba w zb. rodziny). W 1935 S. wystawił w Zachęcie jeden z ostatnich obrazów *Edyp i Antygona* (zaginiony), w którym niewidomemu Edypowi nadał rysy własnej twarzy.

S. opublikował broszurę poświęconą zagadnieniom nauczania malarstwa (*O nauczaniu sztuk plastycznych uwag kilka*, P. 1921), w której opierał się na poglądach Stanisława Witkiewicza i Wojciecha Gersona; ogłaszał też artykuły prasowe na ten sam temat, m.in. *Krążą pogłoski* (Kur. warsz., 1926 nr 42, s. 8), *Atmosfera moralna* (Merkuyusz pol. Ordynaryiny, 1939 nr 4, s. 88; możliwe, że inne teksty o sztuce w tym numerze były również jego autorstwa). Pisywał sprawozdania z wystaw: *Salon [w Paryżu]* (Echo Muzyczne, teatr. i artyst., 1893 nr 28, s. 8-9), *Wystawa prac szkoły czeskiej* (Kur. warsz., 1910 nr 324, s. 3), *Wystawa konkursowa* (Polska, 1916 nr 293, s. 4-5, nr 300, s. 2-3), *Zachęta w Lublinie* (Kur. warsz., 1924 nr 255, s. 11) oraz artykuły poświęcone ak-

tualnym problemom życia artyst.: *Głos niepokoju* (Kur. warsz., 1907 nr 4, s. 1-2), *Widzieć to wiedzieć* (Sfinks, 1911 z. 39, s. 321-326), *Im prędzej...* (Kur. warsz., 1913 nr 23), *To ciekawe* (tamże, 1913 nr 345), *Za wcześniej* (tamże, 1914 nr 81, s. 8-9), *O żywy pomnik* (tamże, 1916 nr 260, s. 1), *Dzisiejsze wybory w Zachęcie* (tamże, 1925 nr 27, s. 5-6), *Ku pięknu i naturze* (tamże, 1934 nr 352, s. 16). Poświęcił też szkice biogr. artystom: *Wojciech Gerson, artysta, nauczyciel, człowiek* (wstęp do Przew. TZSP nr 65, W. 1932; *Wojciech Gerson i jego uczniowie*, s. 5-23), *Śp. Kazimierz Mordasiewicz (artysta i człowiek)* (Kur. warsz., 1923 nr 255, s. 9-10; *Rzeczy Ciekawe*, 1924 nr 2).

Karykaturę S. autorstwa Jerzego Sz wajcera zamieścił Świat, 1910 nr 30, s. 11.

MNW – *Malarka przy sztalugach*, ol., sygn., 1896; *Portret starej kobiety z różańcem*, ol. deska, sygn. i dat., 1928; Tow. Hist.-Lit. Paryż – *Montagnard de Zakopane*, ol., sygn., 1893, *La lecture du journal*, ol., sygn., 1894.

W zb. rodziny w Warszawie w 2000 (poza wyż. wym.) – *Portret córki Anny*, ol. tektura, sygn., *Dziewczyna z profilu*, ol., sygn., *Waza chińska z kwiatami*, ol. sklejka, sygn., 1932, ponadto miniatury, wszystkie akw., gwasz na kości naklejonej na papier: *Portret syna Olafa*, sygn., 1917, *Portret matki artysty*, sygn., 1913, *Kokietka*, sygn., 1913, *Portret córki Anny*, sygn., a także miniatury rysunkowe: *Główka dziewczyny*, ol., sygn., 1924, *Dziewczyna w czepku*, ol., sygn., *Dziewczyna leżąca*, ol., kredka, sygn., 1934, *Dziewczyna w chustce na ramionach*, kredka, sygn., 1936.

Prace S. na aukcjach sztuki (poza wym.): w Warszawie – w 2005 *Dziewczynka*, ol. sklejka, ok. 1916 (?), w 2006 *Martwa natura*, ol. sklejka, sygn.; w Rzeszowie – w 2019 *Kościół*, akw., rys. papier, sygn.; *Pejzaż*, akw. papier, sygn. Od 2019 na portalu eBay – *Autoportret* (w legionowym mundurze), akw., sygn. i dat., 1916, napis z prawej: „3 p.p. II br [2 pułk piechoty II brygady Legionów Pol.]”. W kat. strat wojennych Min. Kultury i Dziedzictwa Nar. (<http://www.dziedziactwo.gov.pl/katalog-strat-wojennych/dostep> 16.02.2023) – *Sieroca dola*, *Dziewczynka*, *Portret dr-owej N.*, *Rekonwalescentka*, wszystkie ol.

Rocz. Okręta, 1905. – *Polska artyst. Kal.- informator...*, pod red. Skolimowskiego M., W.-Kijów 1923, s. 165, 253. – *Wielka il. encyklopedia powsz. wyd.*

Gutenberg, t. 16, Kr. (1929-32). – ThB, t. 31, 1931 (Walfisz-Wallis M.). – Bénézit, t. 9. – Grajewski, 1972. – Słownik ZPAP. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Busse. – PSB, t. 39, 1999 (Biernacka R.).

Krzywoszewski S., *Pol. artyści na tegorocznych salonach paryskich*, Kraj, 1898 nr 18, s. 213. – K.Kr., *W pracowni p. F. Słupskiego ...* [korespondencja z Paryżem], Kur. warsz., 1899 nr 268 (28 IX), s. 3 (przedruk: Dz. pol., 1899 nr 277 z 6 X, s. 1). – *Nasze ryciny. Feliks Słupski „Wieczorna cisza”*, Tyg. il., 1902 półr. I, s. 449; 1903 półr. I, s. 205. – *Nieznany portret Chopina*, Kur. warsz., 1902 nr 71 (wyd. wieczorne), s. 4. – Toż, Wędrowiec, 1902 nr 10, s. 185. – *Adresy Warszawy 1908*, oprac. Żwan A., W. 1908, s. 108. – *Szkoła artyst. Feliksa i Marii Słupskich*, Świat, 1909 nr 39, s. 5. – i., *Miniatury portretowe Feliksa Słupskiego*, tamże, 1913 nr 3, s. 3. – Piątkowski H., *Salon 1912-13*, Tyg. il., 1913 półr. I, s. 48. – *Ze sztuki*, Kur. warsz., 1914 nr 36 (5 II), s. 5. – Wankie W., *TZSP w Warszawie. Salon 1915*, Świat, 1915 nr 50, s. 6. – Tenże, *Salon wiosenny w Tow. Zachęty*, Świat, 1917 nr 20, s. 1. – M.O., *Z powodu otwarcia szkoły malarzkiej Feliksa Słupskiego*, Godzina Polski, 1918 nr 244A (6 IX), s. 4. – Jerzy D. [Drobnik J.], *Z salonów sztuki. III. Feliks Słupski*, Kur. pozn., 1920 nr 284 (10 XII), s. 5. – Galecki Junosza J., *Nauczyciel sztuki a sztuka. (Na marginesie broszury F. Słupskiego: O nauczaniu sztuk plastycznych ...)*, Gaz. lw., 1921 nr 165 (28 VII), s. 4. – Wankie W., *„O nauczaniu sztuk plastycznych” (z powodu książki p. Feliksa Słupskiego)*, Świat, 1921 nr 24, s. 7. – Tenże, *Obrazy Słupskiego*, Tyg. il., 1922 półr. II, s. 511. – Tenże, *Miniatura współcz. i dawna*, Świat, 1923 nr 8, s. 1. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zaw., seminariów nauczycielskich...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zaw., seminariów nauczycielskich ...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926. – Husarski W., *Zrzeszenie Pol. Art. Plastyków w Zachęcie*, Tyg. il., 1927 półr. I, s. 421. – T.M., *Wystawa w Szkole Sztuk Pięknych im. W. Gersona*, Świat, 1931 nr 38, s. 21. – *Wystawa zbiorowa prac prof. Feliksa Słupskiego*, Kur. pozn., 1937 nr 222 (20 V), s. 8. – *Z salonów sztuki*, Ilustracja pol., 1937 nr 22, s. 563. – Puciata-Pawłowska J., *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych w Warszawie*, W. 1939. – rep., *O zapomnianym malarzu*, Kulisy, 1958 nr z 26 I. – Płażewska, s. 406. – Pol. życie art., 1, 2. – Wiercińska, TZSP. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Bartoszewicz W., *Buda na Powiślu*, wyd. 2, W. 1983. – Murawska K., *Malarz i pedagog. O Feliksie Słupskim*, [w:] Rudniański J., *Człowiek i sztuka*, W. 1984. – Lipiński E., *Pamiętniki*, W. 1990, s. 83; wyd. 2, W. 2016, s. 47. – Wierzbicka A., *Świadełwa obecności. Pol. życie artyst.*

we Francji w l. 1900-39. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. I: lata 1900-1921, W. 2012. – Zgórnjak M., *Pol. uczniowie Académie Julian do r. 1919*, RIHA Journal, 2012 no. August, <https://www.riha-journal.org/articles/2012/2012-jul-sep/zgorniak-polscy-uczniowie> (dostęp 20.10.2020). – Wierzbicka A., *Zapomniany udział. Polska kolonia artyst. we Francji wobec I wojny światowej w l. 1914-1936*, [w:] *Niedokończona wojna? „Polskość” jako zadanie pokoleniowe*, red. Traba R., W. 2020. – Zgórnjak M., *Spis pol. uczniów Académie Julian*, BHS, LXXXII, 2020 nr 3, s. 476.

Catalogue illustré du Salon de 1898, Société des Artistes Français, Paris [1898], poz. 1867. – *Explication des ouvrages de peinture, sculpture ... des artistes vivants*, Paris 1899, poz. 1820. – *Catalogue général de la section russe / Commission impériale de Russie à l'Exposition universelle de 1900*, Paris 1900. – *Salon 1912*, TZSP, W. 1912. – *Salon 1915*, TZSP, W. 1915. – *Salon doroczny 1916*, TZSP, W. 1916. – *Salon 1917*, TZSP, W. 1917. – *Salon wiosenny artystów warsz.*, TZSP, W. 1917. – *Wystawa wiosenna artystów warsz.*, TZSP, W. 1918. – *Salon 1918*, TZSP, W. 1918. – *Album repr. obrazów z wystawy Sto lat malarstwa pol. z pryw. zb. warsz. w Pałacu Łazienkowskim*, W. 1919. – *Salon wiosenny*, TZSP, W. 1919. – *Salon 1919*, TZSP, W. 1919. – *Salon 1921*, TZSP, W. 1921. – *Salon 1921/2*, TZSP, W. 1921. – *Salon 1922/23*, TZSP, W. 1922. – *Salon doroczny 1924*, TZSP, W. 1924. – *Wystawa „Portret pol.”*, TZSP, W. 1925. – Przew. TZSP nr 6, W. 1925 (Kompozycja figuralna), nr 8, W. 1925 (Salon); nr 18, W. 1926; nr 19, W. 1927; nr 39 (Salon), W. 1928; nr 40, W. 1929, nr 43, W. 1929 (wystawa Zrzeszenia Pol. Art. Plastyków), nr 45, W. 1929, nr 49, W. 1929; nr 59, W. 1930; nr 64, W. 1931, nr 65, W. 1931 (Wojciech Gerson i jego uczniowie), nr 69, W. 1931; nr 79 (Salon), W. 1932; nr 98 (Salon), W. 1934; nr 108, W. 1935 (Salon jubileuszowy). – *Malarze warsz.*, TPSP, Kr. 1936. – *Wystawa malarstwa, rzeźby i grafiki*, Komitet Przyjaciół Sztuki Pol., Resursa Obywatelska, W. 1937. – *Kat. zb. TZSP*, W. 1938. – *30 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, DA Ostoya, W. 2003, poz. 6. – *44 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 21 V 2005, DA Ostoya, W. 2005, poz. 10. – *104 Aukcja dzieł sztuki i antyków*, 16 XI 2005, DA Rempex, W. 2005, poz. 291. – *50 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 11 II 2006, DA Ostoya, W. 2006, poz. 39. – *58 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 16 XII 2006, DA Ostoya, W. 2006, poz. 41. – *VII Aukcja Sztuki: Art Without Limits w Rzeszowie*, 13 VI 2019, Art. Krajewski Galeria i DA, Rzeszów 2019, poz. 19. – *VIII Aukcja sztuki: Kongres 60 Milionów w Rzeszowie*, 30 VIII 2019, Art. Krajewski Galeria i DA, Rzeszów 2019, poz. 12.

– *Art Outlet. Sztuka dawna*, 24 VI 2021, DA DESA Unicum, W. 2021.

Kur. codz., 1887 nr 350, s. 3-4; 1890 nr 33, s. 2; 1892 nr 94, s. 2. – Tyg. il., 1889 półr. II, s. 16; 1890 półr. I, s. 66; 1892 półr. II, s. 272; 1895 półr. I, s. 183, 231, 375; 1897 półr. I, s. 58, 178; 1898 półr. I, s. 259; 1899 półr. I, s. 239, 258, półr. II, s. 414; 1902 półr. I, s. 98; 1910 półr. II, s. 1054; 1915 półr. II, s. 719; 1919 półr. I, s. 174 (z fot.); 1921 półr. I, s. 180; 1924 półr. II, s. 871; 1925 półr. II, s. 995. – Gaz. pol., 1890 nr 256 (14 XI), s. 3; 1891 nr 77 (9 IV), s. 2; 1893 nr 276 (2 XII), s. 3; 1894 nr 64 (19 III), s. 2; 1895 nr 284 (10 XII), s. 3. – Kur. warsz., 1890 nr 37 (6 II), dod. poranny, s. 2; 1891 nr 45 (14 II), dod. poranny, s. 2, nr 344 (13 XII), s. 4; 1892 nr 346 (14 XII), dod. poranny, s. 3, nr 361 (31 XII), s. 7; 1893 nr 22 (22 I), s. 3, nr 343 (12 XII), s. 5; 1894 nr 330 (29 XI), s. 7; 1899 nr 169 (21 VI), s. 5; 1900 nr 33 (2 II), s. 4; 1901 nr 188 (10 VII), s. 2, nr 292 (22 X), s. 2; 1902 nr 71 (12 III), s. 4 (wyd. wieczorne); 1905 nr 55 (24 II), s. 5 (dod. poranny), nr 177, s. 5; 1908 nr 155 (5 VI), s. 2; 1921 nr 294 (24 X), s. 3; 1924 nr 347 (12 XII), s. 3; 1926 nr 348 (19 XII), s. 24 (Kleczyński J.); 1927 nr 347 (18 XII), s. 22 (tenże); 1929 nr 124 (7 V), s. 3; 1931 nr 274 (7 X), s. 7, 8; 1932 nr 157 (8 VI), s. 3. – Słowo, 1891 nr 98 (4 V), s. 4; 1908 nr 165 (18 VI), s. 3; 1910 nr 77 (18 II), s. 2; 1911 nr 116 (29 IV), s. 3. – Echo Muzyczne, teatr. i artyst., 1892 nr 14, s. 160; 1900 nr 47, s. 559; 1901 nr 28, s. 325. – Świat (Kr.), 1894 nr 17, s. 401. – Słowo pol., 1897 nr 6 (9 I), s. 2; 1899 nr 149 (24 VI), s. 4. – Wolne Słowo pol., 1898 nr 157, s. 6. – Zdrojowiska, 1898 nr 14, s. 5. – Dz. pol., 1899 nr 152, s. 1, nr 277, s. 1; 1900 nr 222, s. 2. – Nowa Reforma, 1900 nr 189 (21 VIII), s. 2; 1911 nr 172 (14 IV), s. 3, nr 454 (5 X), s. 2. – Tyg. nar., 1900 nr 46, s. 158. – Kraj, 1901 nr 28, s. 21. – Tyg. pol., 1901 nr 5, s. 40. – Wędrowiec, 1902 półr. I, s. 182, 449; 1905 nr 52, s. 961 (A.G. [Gawiński A.]). – Bluszcz, 1903/04 nr 1, s. 11; 1907 nr 6, s. 67; 1908 nr 47, s. 528. – Naokoło Świata, 1904 nr 7, s. 111. – Dobra Gospodyni, 1905 nr 37, s. 292. – Świat (W.), 1906 nr 9, s. 16 (Wankie W.); 1907 nr 47, s. 21; 1910 nr 52, s. 8 (tenże; z repr. autoportretu S. na s. 9); 1912 nr 26, s. 13, nr 51, s. 5; 1913 nr 6, s. 19, nr 51, s. 17; 1915 nr 50, s. 6 (Wankie W.); 1917 nr 20, s. 1 (tenże); 1921 nr 12, s. 2 (tenże); 1922 nr 3, s. 10 (tenże), nr 28, s. 7, 8 (tenże); 1923 nr 8, s. 6 (tenże); 1931 nr 38, s. 21 (z fot.); 1935 nr 50, s. 16. – Muzeum, 1907 z. 3, s. 342. – Prz. Poranny, 1907 nr 37 (6 II), s. 2, nr 308 (4 XI), s. 2. – Sprawy Szkolne, 1908 nr 5, s. 397. – Dz. powsz., 1909 nr 254 (16 IX), 3. – Nowa gaz., 1909 nr 155 (6 IV), s. 2. – Prz. Techniczny, 1909, s. 126. – Spraw. TOnZP, W. 1909, s. 54. – Prawda, 1910 nr 8, s. 15, nr 12, s. 15. – Echo lit.-artyst., 1913 nr 14, s. 1388. – Spraw. TZSP

za 1915, s. 24; 1916, s. 14; 1917, s. 24; 1918, s. 24; 1919, s. 22, 23; 1925, s. 6, 29, 51; 1927, s. 3, 4, 45, 62; 1928, s. 3, 4, 9, 47, 71; 1929, s. 4, 8, 55, 73; 1930, s. 4, 47, 67; 1931, s. 3, 27, 34, 43; 1932, s. 8, 41; 1933, s. 8, 47; 1934, s. 6, 46; 1935, s. 4, 6, 31, 38, 47; 1936, s. 7, 52; 1937, s. 10, 57; 1938, s. 8, 50. – Kur. pol., 1917 nr 341 (13 XII), s. 5; 1918 nr 42 (12 II), s. 5; 1919 nr 149 (15 VI), s. 6. – Rzeczy Piękne, 1918 nr 3, s. 24, nr 4, s. 23. – Monitor pol., 1920 nr 77, s. 3. – Myśl Niepodległa, 1922 nr 586, s. 14. – Rzeczpospolita, 1922 nr 215 (8 VIII), s. 5. – Pol. Dentystyka, 1923 nr 3, s. 150, 151. – Sztuki Piękne, II, 1925/26, s. 40, 134; III, 1926/27, s. 423; V, 1929, s. 497; VII, 1931, s. 35, 157; IX, 1933, s. 37. – Prz. Pedagogiczny, 1926 z. 9, s. 249. – Przyjaciel Ludu, 1926 nr 19, s. 11. – Prz. artyst., 1927 nr 2, s. 18. – Gaz. Bydgoska, 1927 nr 155 (10 VII), s. 2. – Il. Republika, 1928 nr 12, s. 1. – Czas, 1929 nr 293 (21 XII), s. 4. – Pro Patria, 1929 nr 152-153, s. 430. – Prz. Dentystyczny, 1931 nr 1, s. 11. – Dzień pol., 1933 nr 83 (9 IV), s. 2. – Gaz. lw., 1933 nr 101 (12 IV), s. 7. – Prz. hist.-Oświatowy, 2001 nr 1-2, s. 68 (Boguszewska A.).

IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1491: *Spis art. nagrodzonych na wystawach w Zachęcie od 1923 r.*, rkps, k. 140.

W zb. rodziny malarza w Warszawie: 2 życiorysy S. spisane przez córkę Annę Stebnowską w 1962, rkps, ponadto dokumenty: m.in. dowód osobisty z 1924 legitymacja Akademii Stomatologicznej nr 144, kenkarta z 1942, legitymacja ZPZP nr 1249 z 1946 i korespondencja rodzinna. – M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 21.10.2020.

I. Bal
A. Lipczik
uzup. U. Makowska

Słupski R., autor *Krajobrazu*, ol., wystawionego w TZSP w Warszawie na przełomie 1897 i 1898.

Spraw TZSP za 1897, s. 35. – Kur. Niedzielnny, 1898 nr 7, s. 109. – Kur. warsz., 1898 nr 11 (11 I), s. 5. – Wiercińska, TZSP, Kat.

U.M.

Słupski (Światopełk-Słupski) **Zygmunt**, literat, dziennikarz, krajoznawca, rysownik, litograf, kartograf, ur. 21 (23) XI 1851 Śrem k. Poznania, zm. 16 X 1928 Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim; syn Franciszka, „obywatela m. Warszawy” (posiadającego dom w Skolimowie

pod Warszawą), i Anny z Biesiekierskich; brat malarza Feliksa Słupskiego (zob.); przez babkę po mieczu spokrewniony z podróżnikiem Pawłem Edmundem Strzeleckim. S. uczęszczał do szkół we Włocławku, Siedlcach oraz Warszawie, gdzie prawdopodobnie mieszkał do poł. l. 70. XIX w. Podobno już od 1871 zajmował się publicystyką (być może wejście do środowiska lit. Warszawy ułatwił mu stryjeczny wuj Adolf Biesiekierski, pisujący m.in. do Tyg. powsz.). Wg Estreichera debiutował jako dramaturg w 1874 dwuaktową komedią *Za mądra*. Jesienią 1875 przebywał w Rokietnie k. Lubartowa; pomagał wówczas Leonowi Zaleskiemu w tworzeniu Gaz. Lubelskiej (zabiegał m.in. o teksty Józefa Blizińskiego) i wszedł najpewniej w skład jej redakcji (pisywał m.in. *Kronikę teatr.*, 1877 nr 17 z 12 II, s. 1-2; drukował tam komedię w jednym akcie *Córnia*, wyd. w 1877 w Lublinie jako osobna odbitka); w Kal. Lubelskim na r. 1878 zamieszczono jego utwór *Wieczór św. Andrzeja, czyli Niebezpieczne żarty, drobnostka sceniczna w 1 akcie*. Niebawem zapewne wrócił do Warszawy; pisywał do wychodzących tam czas.: Tyg. powsz. (m.in. w 1877: *Z wystawy sztuk pięknych*, nr 28; *Listy z kraju*, nr 32-35) i Echa (m.in. „obraz ludowy” w 4-ch aktach ze śpiewami” *Dwór i gromada*, osobne wyd. W. 1879 i W. 1881), a także jako-by redagował (lub współredagował) przez jakiś czas Kur. codz. (jego praca w redakcji dziennika jest potwierdzona w 1882). W Warszawie opublikował ponadto jednoaktówkę *Sprytny podłotek* (1880, 2 wyd. 1881), która, podobnie jak większość jego wcześniejszych sztuk, trafiła na scenę. Trudno stwierdzić, czy S. pracował jako urzędnik drogi żelaznej nadwiślańskiej w Warszawie już od momentu jej otwarcia w 1877 (na pewno był tam zatrudniony w 1881, kiedy odnotowano jego zgłoszenie do udziału w pracach przy spisie mieszkańców miasta). Być może rys. *Kościółek modrzewiowy pod Buskiem z XII w.* reprodukowany w tym czasie w drzew. przez Tyg. il. (1881 nr 290, s. 48), z podpisem „Rysował Słupski”, był jego autorstwa (mniej prawdopodobne, że Cypriana Słupskiego). W styczniu 1882 S. planował wydanie (wspólnie z Janem Styfem, pod auspicjami Tyg. Rolniczego) „albumu typów ludowych całej Polski” i Kal. Myślińskiego il. (pisał o tym do Blizińskiego z prośbą o współpracę); oba pomysły prawdopodobnie nie doczekały się realizacji. W tym okresie zaczął zajmować się problemami

pedagogicznymi: zaprojektował edukacyjną loteryjkę geograficzną dla dzieci (z mapkami na kartach, wyd. 1882 w Warszawie przez Wacława Holewińskiego), wygłaszał na ten temat prelekcje (m.in. *Wpływ nauczania i metoda pogładowa, odczyt ilustrowany praktyczną lekcją o motyli, wypowiedziany w Warszawie...*, ogłoszony drukiem, W. 1884). Występował z odczytami także w Płocku i Krakowie (w marcu 1887 mówił tam *O sprawach sercowych*). Był prawdopodobnie inicjatorem publikacji na rzecz powodzian *Na pomoc* (W. 1884). W 1885 przeniósł się do Radomia, gdzie od maja t.r. pracował jako redaktor i kierownik lit. Gaz. Radomskiej, do której również pisywał (drukowano tam w odcinkach jego utwór *Mańka, notatka powieściowa*); dziennik oferował prenumeratorom bezpłatnie wspomnianą broszurę S. *Wpływ nauczania...* W tym czasie S. brał udział w organizowaniu wystawy przemysłowo-rolniczej, a w jej Komitecie pełnił funkcję sekretarza; sam wystawił „kolekcję wzorów dla przemysłu drobnego” i „domino arytmetyczne” (sprzedawane potem w okresie gwiazdkowym w miejscowej księgarni), za co otrzymał „listy kwalifikacyjne” klasy I i II. Zapisał się do radomskiej filii Tow. Popierania Przemysłu i Handlu. Zredagował też i wydał kal. il. Radomianin na r. 1886, gdzie zamieścił swoje ilustracje, prawdopodobnie wzorowane na fot. (m.in. widoki Radomia i okolic, portrety wybitnych osobistości związanych z miastem). W ostatnim numerze Gaz. Radomskiej 1885 opublikował pożegnalny artykuł *Od redakcji*, w którym tłumaczył się czytelnikom z niedotrzymania obietnic. Odejście S. było podobno spowodowane niezatwierdzeniem jego kandydatury na redaktora pisma na następny r. przez władze rosyjskie. S. najpewniej wrócił wtedy do Warszawy, a w 1887 wyjechał do Stanów Zjednoczonych (wg innych przekazów został wydany za byłej Kongresówki za działalność patriotyczną).

Za oceanem kontynuował pracę dziennikarską i literacką oraz wydawniczą. W 1887 w Nowym Jorku założył i prowadził księgarnię z literaturą pol., przy której działała wypożyczalnia książek i czytelnia; zainicjował też serię wydawniczą „Tania Bibl. Pol.”. W tym czasie nawiązał współpracę z czas. Polak w Ameryce, ukazującym się w Buffalo (opublikował tam studia *Szkice historyczne porozbiorowe i Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*) i po przeniesieniu się do tego

miasta, do grudnia 1889, zajmował się jego redakcją. Również w Buffalo od poł. t.r. wydawał przez kilka miesięcy dwutygodnik humorystyczny Bocian, do którego robił także ilustracje. W poł. następnego r. przeniósł się do Filadelfii, gdzie założył tyg. Patriota (nr 1 z datą 18 VII 1890), który sprzedał w sierpniu 1891. W kwietniu 1892 próbował wraz z dwoma innymi Polakami stworzyć w Detroit czas. w języku angielskim, promujące pol. kulturę; o poparcie zwracał się do Heleny Modrzejewskiej. W r. następnym pisał do aktorki z Chicago w sprawie planowanego wydawnictwa Freedom of Art; filarem przedsięwzięcia miała być jego siostra, tłumaczka Iza (Izabela) Young, która, jak pisał w owym liście, zmarła t.r. S. współpracował również z Gaz. pol. w Chicago (1892 nr 23, s. 2) i z prasą amerykańską, publikując w Detroit Evening News, The Brooklyn Citizen, New York Journal (w 1897 przekład *Pójdźmy za Nim* Henryka Sienkiewicza: *Let us follow Him, wheresoever he calls*) i Ainslee's Magazine (przekład *Bądź błogosławiona* Sienkiewicza, z ilustracjami). Poza tłumaczeniem wspomnianych opowiadań Sienkiewicza (osobne wydanie *Let us follow Him and other stories*, przekład wspólny z Izą Young, Philadelphia 1898) przekładał również utwory Elizy Orzeszkowej. Poza tym w Ameryce ogłosił drukiem m.in. artykuł *Wpływ pracy kobiet na ustrój społeczny* oraz książki: *Mikołaj Kopernik w związku z Kolumbem* (tłumaczenie z Freedom of Art, Chicago 1893; wśród licznych il. kilka rys. autorstwa S.), *Polityczny testament* [Lajosa] *Kossutha* (przekład z angielskiego, Bay City 1897), *W raju. Z życia Polaków w Ameryce. Szkic do powieści* (Bay City 1897, pod pseudonimem S. de Pillar, II nagroda w konkursie lit. im. M. Kopernika, 2 wyd. P. 1902), *Czwarty lipca* („szkic do powieści z życia amerykańskiego”, Bay City 1897, też w wersji angielskiej), *Politykier. I. W Starym Kraju* (utwór napisany w 1894, I nagroda ufundowana przez I.J. Paderewskiego w konkursie lit. w Ameryce, przedruk w 1898 w pozn. Pracy, w 1905 w Komarzu, następne wyd. P. 1918, W. 1920). Spisał również wspomnienia pol. emigrantów – Juliana Lipińskiego (*Wspomnienia tułacza*, Bay City 1897) i Seweryna Gąseckiego (*Pamiętniki Seweryna Gąseckiego powstańca z r. 1863/4 ... podług jego opowiadań...*, P. 1895, z ilustracjami S.; t.r. druk w Gońcu wielkop.). Poza tym wiadomo o jeszcze kilku tekstach S., m.in. *Przygotowawcza nauka*

rysunku. Kształcenie oka, Pomysł bankowy (oba w języku angielskim)

W 1898 powrócił do kraju i początkowo przebywał w Krzesinach pod Poznaniem. Zaoferowano mu posadę „zarządzającego gmachem teatru” w Krakowie (chodzi z pewnością o Teatr Miejski, obecnie im. Słowackiego), z której zrezygnował po otrzymaniu od Józefa Kościelskiego propozycji objęcia kierownictwa drukarni i wydawnictwa w Miłosławiu, dokąd udał się z początkiem listopada 1899. Po kilku miesiącach Kościelski odstąpił od tej propozycji i S. w czerwcu 1900 osiedlił się w Poznaniu; mieszkał przy Friedrichstrasse 12 (w nagłówku swojego papieru listowego używał formy: ul. Fryderykowska). Współpracował z Dz. pozn., gdzie drukował m.in. w 1900 *Szkic z dziejów sztuki naszej* (wyd. też t.r. jako odbitka). Od 1901 był właścicielem, wydawcą, redaktorem, ilustratorem i autorem większości artykułów mies. satyryczno-humorystycznego Bocian znad Gopła, Wisły, Warty (od nru 3: ... i Odry), wyd. w Poznaniu; w 1902, ze względu na identyczność tytułu z czas. krak., zmienił nazwę periodyku na Komar (ukazywał się do 1906). Nie są znani wszyscy autorzy publikujący w piśmie; wiadomo, że w 1901 kilkanaście tekstów nadesłał Kazimierz Bartoszewicz z Krakowa, który miał również pozyskać Michała Ichnowskiego jako rysownika; S. zaprosił także do współpracy Paulina Gardzielewskiego (zob. Bocian, 1905 nr 48, s. 802, i il.), a z sygnatur pod rysunkami można odczytać m.in. monogram Kajetana Saryusza Wolskiego i artysty o pseudonimie Bies, ale z pewnością rysujących autorów było więcej; S. przedrukowywał też część ilustracji z prasy zagranicznej (m.in. z L'Illustration, Lustige Blätter czy Jugend, np. 1902 nr 14, s. 213; 1903 nr 28, s. 383). Oprócz rys. satyrycznych wymierzonych w pruskiego zaborcę (np. *Zaćmienie, Miecz Damoklesa, Nowa wymówka, Nasi kandydaci na nauczycieli*, 1901 nr 8) S. zamieszczał niekiedy w swoim piśmie wizerunki aktorów w rolach (1902 nr 10, 11), a w 1903 (nr 23) przedstawił figurki *Szopki wielkopolskiej* (towarzyszące jej tekstom). Prawie w każdym numerze dawał litograficzną odbitkę (na ogół własnego autorstwa, często sygn.) portretu z galerii zasłużonych Polaków, m.in. Jana Śniadeckiego (1901 nr 9), Augusta Cieszkowskiego (1901 nr 8), Pawła Strzeleckiego (1901 nr 5), Karola Libelta (1901 nr 7), Emilii Sczanieckiej (1901 nr 4), Jędrzeja Śniadeckiego (1902 nr 14),

Jana Henryka Dąbrowskiego (1903 nr 25), Władysława Niegolewskiego (1903 nr 27) i Ryszarda Berwińskiego (1903 nr 29); w 1905 (nr 46, po s. 754) przedstawił radnych Poznania wybranych t.r. (Stefan Cegielski, Wojciech Trąmpczyński, Antoni Chłapowski, Emilian Smoliński, Jarogniew Drwęski, Kajetan Ignatowicz, Stanisław Pfizner, Józef Kużaj, Stanisław Offierski, Stanisław Rzepecki, Jan Bajon i Tadeusz Gertych). Pozostałe rys. autorstwa S. zostały zamieszczone w Bocianie (Komarze) na następujących stronach: 1901 nr 4, s. 52-53, 56, nr 5, s. 69, 72, nr 7, s. 100-101, 104, nr 9, s. 132-133, 136; 1902 nr 10, s. 145, 148-149, nr 11, s. 161, 164-165, nr 14, s. 212-213, 216; 1903 nr 23, s. 301, 304, nr 24, s. 317-320, nr 25, s. 334-336 nr 26, s. 349-352, nr 27, s. 366-368, nr 28, s. 381; 1904 nr 41, s. 636, 638-640; 1905 nr 46, s. 746-750, nr 47, s. 768-772, nr 48, s. 790, 794, nr 49, s. 812, 816, nr 51, s. 850-854, 875-878; 1906 nr 58, s. 960, nr 59, s. 978-980, nr 60, s. 994-996. Tekstami i rysunkami satyryczno-humorystycznymi redaktor demaskował metody pruskich rządów wymierzone przeciwko Polakom, jak również obnażał koniunkturalną postawę części pol. społeczności wobec władz pruskich. Za zaangażowanie Bociana (później Komara) w sprawy związane ze strajkami dzieci wrzesińskich w l. 1901-02 S. został oskarżony „o obrazę majestatu i podburzanie do gwałtów” i skazany w maju 1902 na pół r. więzienia w Poznaniu; w więzieniu pozwolono mu za opłatą 3 marek dziennie zajmować się tłumaczeniami (powstał wtedy przekład książki Henry’ego George’a *Nauka ekonomii politycznej*, P. 1904, wyd. 2: P. 1920). W tym czasie Komar ukazywał się bez ilustracji i w zmniejszonym formacie.

W okresie wydawania miesięcznika S. publikował książki: *Boerzy i Kruger. Zarys dziejów Transwalu (przerobiona z różnych, z ilustracjami)*, P. 1900 (dwa wyd.; pierwodruk w Dz. pozn.); [George Alfred Henty], *W obronie świątyni (powieść z czasów zburzenia Jerozolimy, z angielskiego przerobił ...)*, P. 1901 (8 il. całostronicowych); *Garść śmiechu i łez. Dziewięć satyr i humoresek*, P. 1904; Józef Kościelski, *Prusy a Polacy* (przekład S. z The National Review), Kr. 1904; Voltaire, *Drugi najazd szwedzki (Karol XII)*, przekład i oprac. S., P. 1905 (2 wyd., W. 1920; wśród il. kilka jego rys.); Anton Czechow, *Wybór 20 obrazków, satyr, humoresek i karykatur*, P. 1906; S. był też wydawcą *Albumu Przemysłu i Handlu*

Wielkopolski, Prus i Śląska, t. 1, P. 1906; t. 2, P. 1907. W 1907 przetłumaczył dramat G.B. Shawa *The Philanderer*, który jako *Klub Ibsena* był grany t.r. w Warszawie i Kijowie, a w 1908 jako *Balamut* w Poznaniu (rkps *Balamuta*, sygn.: „T” w Bibl. Raczyńskich w Poznaniu). Równocześnie S. był aktywny na terenie Poznania w innych dziedzinach. W grudniu 1901 został wybrany na sekretarza nowo założonego Tow. Muzycznego, a w 1903 pokazał na wystawie swoją sporą kolekcję chopinowską (w pozn. Pracy z t.r., nr 22-26, ogłosił obszerny artykuł *Źródło natchnienia Chopina*). Od ok. 1904 prowadził firmę wydawniczą związaną ze swoimi zainteresowaniami kartograficznymi. Kilka l. przed wybuchem I wojny światowej założył w Poznaniu Tow. Geograficzne Słowiańskie (które nie utrzymało się z powodu powstania w 1913 Tow. Krajoznawczego i wybuchu wojny). W lipcu 1910 wyjechał z delegacją dziennikarzy wielkop. do Krakowa na obchody rocznicy grunwaldzkiej; podczas rautu w salonach Koła Artyst.-Lit. i Klubu Prawników pokazano model „mogiły nieśmiertelnych” (mauzoleum nar.), wyk. wg koncepcji S. przez rzeźbiarza Witolda Biełińskiego i architekta Franciszka Mąceńskiego. „Inicjator projektu objaśniał zgromadzonym szczegółowo swój pomysł i rozdawał broszurę, opisującą cały proj.” (Nowa Reforma, 1910 nr 316). Uczestniczył też wówczas w walnym zebraniu Zw. Dziennikarzy Pol.

Tuż po wybuchu I wojny światowej został aresztowany, lecz z braku dowodów wkrótce wypuszczono go z więzienia. W listopadzie 1914 wyjechał do Szamotuł, skąd w październiku 1920 powrócił do Poznania; najdłużej (co najmniej do czerwca 1927) mieszkał przy ul. Grobla 19. W 1917 był członkiem zwyczajnym Pozn. TPN (Wydz. Hist.-Lit.). W 1921 z okazji imienin Marszałka Sejmu Ustawodawczego Wojciecha Trąmpczyńskiego (23 IV t.r.) S. wydrukował list gratulacyjny zawierający ok. 140 podpisów przedstawicieli życia politycznego, naukowego i kulturalnego Poznania (MNP). W okresie międzywojennym był aktywistą pozn. stow. „Obrona”, zajmującego się sprawą przedwojennych długów. W związku z tą działalnością S. sporo jeździł po kraju; często też bywał w Warszawie, gdzie publikował swoje kolejne książki (*Warszawa. I. Ludzie, od których ulice wzięły nazwy...*, z il., 1926; *Prawdziwa historia Polski w zarysie. 95 własnych rys. ...*, 1927; *Nasi wodzowie. Pierwsza setka: z czasów porozbiero-*

wych. 130 portretów, pomników itd., rys. autora, 1927) i gdzie 21 XI 1926 w winiarni Fukiera odbyła się uroczystość jubileuszowa S. z okazji 75 urodzin i 55 l. pracy pisarskiej. W spisie dzieł S. zamieszczonym przez niego na końcu książki *Warszawa...* znalazły się ponadto pozycje, których wydań nie udało się zlokalizować: *Polacy, których znać trzeba. Niezbędny podręcznik. Krótka wiadomość o ludziach wybitnych; Poznań. Krótka wiadomość o ludziach, od których ulice miasta wzięły nazwę; Sto pomników wielkopolskich* („w przygotowaniu”), wszystkie z il., oraz tłumaczenie *Unto this last* Johna Ruskina. Nie uwzględniono tam natomiast przekładu *Pamiętników* Casanovy pióra S. (Lw. 1921).

Efektem zainteresowań geograficznych, wspartych patriotyczną postawą S., były jego publikacje edukacyjno-krajoznawcze: *Skorowidz W. Ks. Poznańskiego. Niezbędny ... podręcznik obejmujący zupełny i dokładny spis ... blisko 7000 miejscowości z podaniem także nazw urzędowych, parafii, poczty, ludności miast, liczby parafian i właścicieli Polaków* (P. 1909) i *Towarzysz podróży po Wielkim Księstwie Poznańskim (obejmujący wszystkie szlaki dróg żelaznych i kolejek, z podaniem polskich i urzędowych nazw stacji, odległości, ceny, przepisów kolejowych, a w dodatku rozkład pociągów i mapa w kilkunastu barwach, przed 1911); w rękopisie pozostał Skorowidz wszystkich miejscowości Prus Królewskich z podaniem nazw polskich i niemieckich*. Opracowania te traktowano jako swego rodzaju komentarz do przygotowanych i wyd. przez S. map i atlasów, sporządzanych dzięki uzdolnieniom rysunkowym i znajomości litografii. W tej technice (także w litogr. barwnej) S. wykonał plany i mapy, które uzupełniał herbami miast, prowincji, diecezji itd. oraz widokami architektury, jak na *Jedyniej pol. mapie W. Ks. Poznańskiego* (P. 1910) ozdobionej przedstawieniami ratusza w Poznaniu, wieży w Kruszwicy i katedry w Gnieźnie (egzemplarz m.in. w MNP). Największym przedsięwzięciem kartograficznym S. było przygotowanie *Atlasu ziem polskich*. Rozpisana subskrypcja nie przyniosła oczekiwanych wpływów finansowych i tylko dzięki pomocy kilku zamożnych Polaków (m.in. Władysława Zamoyskiego z Kórnika) autor ukończył jedynie cz. 1 tomu 1: *Atlas ziem pol. Wielkie Księstwo Poznańskie, 46 map i planów. W dodatku barwy i herby dawnych województw, granicami jego objętych, oraz herby obu diecezji i wszystkich*

miast, P. 1911 (ukazało się również 50 bibliofilskich egzemplarzy numerowanych); oprócz map wszystkich pow. z pol. herbami miast atlas zawiera plany Poznania, Bydgoszczy i Gniezna (S. we własnym zakresie przygotowywał płyty litograficzne do druku). Ponadto opublikował *Mapę W. Ks. Poznańskiego z oznaczeniem ... posiadłości Pruskiej Komisji Kolonizacyjnej nabytych ... od założenia 1886 r. po koniec 1906 r.* (P. 1908) i z analogicznymi danymi *Mapę Prus Zachodnich* (P. 1908; litogr. przygotował Franciszek Tatula), a po I wojnie światowej mapę *W. Ks. Poznańskie, teraz województwo poznańskie w nowych granicach...* (wyd. 2, P. 1921). Mapy S. otrzymywały nagrody na wystawach w Lublinie (wystawa higieniczna, 1908), Lwowie i Jarosławiu (w tym ostatnim zł. medal); przez fachowców bywały jednak krytykowane.

W dorobku artyst. S. najpoważniejsze znaczenie ma – oprócz niektórych il. w wyż. wym. publikacjach (w większej części, zwłaszcza w portretach, opartych na gotowych wzorach) – seria rys. piórkiem, powstała w l. 1913-19 podczas systematycznych wędrówek autora po Wielkopolsce, Kujawach i Pomorzu, stanowiąca ważne źródło ikonograficzne, o wartości hist. i dokumentalnej. Rysunki przedstawiają realistycznie traktowane obiekty architektury sakralnej i świeckiej, większość sygn. (z dopiskiem: „Rys. z natury”) i dat. datą dzienną (151 takich prac w MNP). S. podzielił materiał na 2 tomy. Tom pierwszy zawiera rys. kościołów drewnianych z diecezji gnieźnieńskiej; cz. 1 stanowią 72 plansze z l. 1915-16: *Dąbrówka kościelna (pod Skokami), Grzybowo - Rabierzyce, Kiszkowo, Łubowo (pod Gnieznem), Niechanowo (pod Witkowem), Pawłów (pod Czarniejewem), Sławno (pod Gnieznem), Waliszew, Węglewo (pod Pobiedziskami), Wronczyn (pod Pobiedziskami), Września, Dębica (pod Gnieznem). Widok od strony połudn., Jabłkowo (pod Skokami), Kłecko, Łagiewniki, Modliszewko (pod Gnieznem), Podleście Kościelne (pod Skokami), Popowo Kościelne, Raczków (pod Skokami), Skórki, Sokolniki (pod Kłeckiem), Kamieniec, Kruchowo, Linowiec, Orchowo, Wielatowo, Ślesin (pod Nakłem), Brudnia (na Kujawach), Pieranie (na Kujawach), Płonkowo, Pustelnica, Jaksice, Liszkowo, Szubin, Krotoszyn, Stary Krotoszyn, Piaski, Rechta, Siedlimowo, Tarnowo (pod Wągrowcem), Biskupice Szalone, Droszew, Górzno (fil. par. Szczury), Kucharki, Kuchary, Ocięż, Ołobok, Skrzebowa, Szczury, Czermin (pod Pleszewem), Kowalew (pod Pleszewem),*

Kuczków (pod Pleszewem), Lenartowice (pod Pleszewem), Magnuszewice (pod Pleszewem), Pleszew, Sośnica (pod Dobrzycą), Sowina (pod Pleszewem), Żegocin (pod Pleszewem), Brudzewo (pod Strzałkowem), Graboszewo (pod Strzałkowem), Ostrów (pod Strzałkowem), Otoczna (pod Wrześnią), Staw (pod Strzałkowem), Strzałków, Gościeszyn (pod Gąsawą), Niestronno (pod Mogilnem), Ryszewko (pod Gąsawą), Świątkowo (pod Żninem), Gąsawa, Mogilno, Parlin (pod Mogilnem) i Strzelce (pod Strzelnem); w cz. 2 z l. 1915-16 i 1918-19 znajduje się 41 plansz: Cerekwica, Jeżew, Nosków, Panienska, Buk, Łódź, Bukowiec, Gnin, Grodzisk, Jabłonna, Łęki W., Parzęczew, Prochy, Rucho-cice, Wielichowo, Dubin, Jutrosin, Sobiałkowo, Baranów, Donaborów, Grębanin, Kierzno, Laski, Olszowa, Podzamcze, Świba, Błociszewo, Bonikowo, Gołębin, Rąbin, Czerlejno, Łgów (pod Żerkowem), Potulice (pod Rogoźnem), Kleszczewo, Ostrzeszów (S. Mikołaja), Mkorzyn, Chlewo, Łomnica (pod Zbąszyniem), Wełna, Ryczywół, Sławoszew (pod Pleszewem). W t. 2 S. wyodrębnił cz. 1 złożoną z 29 rys. z l. 1915-16 ukazujących zamki, baszty, pałace, dwory i ratusze w Wielkim Księstwie Poznańskim, m.in.: *Szczątki zamku, w którym miał Bolesław podejmować ces. Ottona III na drodze do Gniezna - Lednogóra, Mysia Wieża w Kruszwicy* (2 wersje), ruiny zamku w Międzyrzeczu (2 wersje), *Widok od strony połud.-zachod.* (zamek w Gołańczy), *Widok od strony północno-zachod.* (zamek w Gołańczy), baszta w Ostrzeszowie (2 wersje), Baszta Halszki w Szamotułach (2 wersje), wieża ratuszowa w Żninie, wieża zamkowa w Koźminie, Pakość, *Domy zbudowane na resztkach murów zamkowych. Widok od strony południowo-wschodniej* (Szubin), *Gniazdo sędzi Mikołaja, zw. Krwawym Dyablem z Wenecji* (Wenecja), *Istniejąca jeszcze brama nieistniejącego już zamku* (Zbąszyń), Gołejewko, Bolesławiec, *Szczątki dawnej siedziby X. Sapiehów-Koźmińskich* (Widok od strony półn.) – Radlin, ratusz w Sulmierzycach, *Ratusz. Widok od strony pół.-zach., z okna fir.* J. Grochowski (Jarocin), *Dawny ratusz, teraz spichrz ordynacki* – Obrzycko, ratusz w Raszkowie, ratusz w Zdunach, bożnica w Kórniku, dwór w Ossowcu; w cz. 2 tomu 2 zatytułowanej *Prusy Królewskie* zachowało się 9 rys. z l. 1913-14, m.in. ruiny zamków krzyżackich w Papowie Biskupim, Świeciu, Radziniu Chelmińskim i Pokrzywnie. Na podstawie rys. z obu części pierwszych S. opublikował *Album na-*

szych zabytków, t. 1. *Kościoty drewniane*, cz. I. Dyec. Gnieźnieńska, P. 1917; t. 2, cz. I. *Stare zamki, baszty, pałace, dwory, ratusze*. W. Ks. Poznańskie, P. 1917 (100 klisz cynkowych w MNP).

Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*, t. 7, Kr. 1882; t. 4, Kr. 1916; wyd. 2, t. 4, 1966, s. 359; t. 5, 1967, s. 345; t. 6, 1967, s. 15; t. 8, 1975, s. 169, 243. – *Rocz. Okręta*, s. 225-226. – *Słownik pracowników książki pol.*, W.-Łódź 1972 (German F.). – Mulczyński J., *Słownik grafików Poznania i Wielkopolski XX w. ur. do 1939 r.*, P. 1996. – PSB, t. 39, 1999 (Skreć R.). – *Poczet członków Pozn. TPN 1857-2007*, red. Pihan-Kijasowa A., P. 2008.

Nagiel H., *Dziennikarstwo pol. w Ameryce i jego 30-letnie dzieje*, Chicago 1894, s. 101-102, 105, 107, 115. – *Do czytelników*, Praca (P.), 1898 nr 44, s. 849-850. – Kruszk W., *Historia pol. w Ameryce*, t. 5, Milwaukee 1905, s. 6, 12, 13. – *Pan Zygmunt Słupski*, Praca (P.), 1902 nr 24, s. 674. – Luboński J., *Monografia hist. m. Radomia*, Radom 1907, s. 60. – *Mogiła nieśmiertelnych*, Biesiada lit., 1910 nr 36, s. 195. – *Mogiła nieśmiertelnych*, Nowości il., 1910 nr 31, s. 15 (S. jako Z.Ś.S.). – Lewiński J., *Słupski Z. Światopelk, Atlas ziem pol. ...* (rec.), Ziemia, 1912 nr 17, s. 274-275. – P.St. [Pawłowski S.], *Zygmunt Światopelk-Słupski. Zasłużony pracownik na polu krajoznawstwa ziem zach.*, Ziemia, 1924 nr 4-6, s. 109-111. – *Jubileusz Z. Światopelka Słupskiego*, Goniec wielkop., 1926 nr 287 (14 XII), s. 2. – *Drukowane bzdury*, Wiad. lit., 1927 nr 21, s. 4. – Pawłowski S., *Rzut oka na stan rozwój geografii w Polsce (1875-1925)*, odbitka z czas. Kosmos, Kr. 1927, s. 19. – *Śp. Zygmunt Słupski*, Gaz. pol. (Kościan), 1928 nr 249 (27 X), s. 3. – *Śp. Zygmunt Światopelk-Słupski*, Goniec wielkop., 1928 nr 244 (21 X), s. 5. – *Śp. Zygmunt Słupski*, Kur. warsz., 1928 nr 291 (20 X), wyd. poranne, s. 4. – *Śp. Zygmunt Słupski*, Kur. poznań., 1928 nr 488 (23 X), s. 8. – Osada S., *Prasa i publicystyka pol. w Ameryce*, Pittsburgh 1930. – Skrzypek J., *Czasopiśmiennictwo pol. w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej pod koniec XIX w. (1866-1900)*. Prz. bibliograficzno-materiałowy, Rocz. Historii Czasopiśmiennictwa pol., 1963 t. 3, nr 1, s. 152-153, 164. – Filipowicz T., *Moje wspomnienia (1860-1932)*, P. 1933. – Czekańska M., *Geografia, [w:] Nauka w Wielkopolsce. Przeszłość i teraźniejszość. Studia i materiały*, red. Labuda G.P. 1973. – Jakóbczyk W., *Nauka, [w:] Dzieje Wielkopolski*, t. 2: *L. 1793-1918*, red. tenże, P. 1973. – Pieprzyk J., *Tajemniczy patriota*, Głos wielkop., 1977 nr 262 (18-20 XI), s. 4. – Tenże, *Pracowity samotnik. Na tropach „Tajemniczego patrioty”*, tamże, 1978 nr 5 (6-8 I), s. 4. – Grońska M., *Grafika w książce, tece i albumie. Pol. wydawnictwa artyst. i bibliofilskie*

z l. 1899-1945, Wr. 1994. – Topolski J., *Nauka w Poznaniu w l. 1815-1918*, [w:] *Dzieje Poznania w l. 1793-1945*, t. 2, red. tenże i Trzeciakowski L., W.-P. 1994. – Przybyszewska A., *Teatr pol. w Poznaniu za dyrekcji Edmunda Rygiera (1896-1908)*, P. 2012, s. 100, bez nazwiska S. (praca doktorska w internetowym repozytorium AMUR). – Zajas P., *Polacy jako Burowie. Imagologia pomiędzy auto- a heterostereotypem*, [w:] *Wokół „W pustyni i w puszczy”*. W stulecie pierwodruku, koncepcja i red. Axer J., Bujnicki T., Kr. 2012. – Zióntek A., *Stefan Kosiński - różne oblicza walki z carskim zaborcą*, [w:] *Podlaskie drogi do niepodległości*, red. Rogalski A., Zióntek A., Kosów Lacki 2018.

Kat. wystawy przygotowawczej w Radomiu ..., Radom 1885, s. 26. – *Kat. wystawy higienicznej w Lublinie ...*, W. 1908, s. 23. – Brosig A., *Poznań i miasta Polski zach. w grafice*, Muz. Wielkop., P. 1929. – Mulczyński J., *Poznańskie firmy graficzne do 1939 r. Zakłady Graficzne „F.K. Ziółkowski i Sp.”*, Muz. Historii m. Poznania, Oddz. MNP, P. 1994.

Kur. warsz., 1881 nr 182 (17 VIII), s. 3; 1884 nr 191a (12 VII), s. 3, nr 253b (12 IX), s. 3; 1885 nr 125a (7 V), s. 1, nr 148 (31 V), s. 2, nr 151b (3 VI), s. 4; 1928 nr 290 (19 X), wyd. wieczorne, s. 10 (nekrolog). – Prawda, 1882 nr 50, s. 596-597; 1887 nr 51, s. 611. – Kłosy, 1884 nr 987, s. 351. – Gaz. Radomska, 1885 nr 36 (6 V), s. 1, 3, nr 40 (20 V), s. 2, nr 44 (3 VI), s. 1, nr 80 (7 X), s. 1, nr 99 (12 XII), s. 2. – Czas, 1886 nr 279 (5 XII), s. 3. – Kur. krak., 1887 nr 71 (29 III), s. 1. – Gaz. pol. w Chicago, 1893 nr 23, s. 1. – Praca, 1900 nr 29, s. 19; 1902 nr 26, s. 714 (z fot. S.). – Orędownik, 1901 nr 146, s. 3. – Nowa Reforma, 1903 nr 224 (2 X), s. 3; 1910 nr 313 (13 VII), s. 2, nr 315 (14 VII), s. 7, nr 316 (16 VII), s. 1, nr 318 (16 VII), s. 2, nr 344 (30 VII), s. 4. – Bocian z nad Gopla, Wisły, Warty i Odry, 1901 nr 4, s. 64, nr 5, s. 80, nr 7, s. 111-112, nr 8, s. 125-126, nr 9, s. 142. – Komar, 1902 nr 10, s. 157-159, nr 11, s. 174-175, nr 14, s. 223, nr 15, s. 225, 231, 233-235, nr 16, s. 237, 240, nr 17, s. 245, 247-248, nr 18, s. 253, 255-256, nr 19, s. 261, 264, 266, nr 20, s. 269, 272, 274, nr 21, s. 277, 282; 1903 nr 23, s. 309-310, nr 24, s. 328, nr 26, s. 364, nr 27, s. 380, nr 28, s. 392, nr 29, s. 412; 1904 nr 41, s. 641, 648; 1905 nr 46, s. 751-754, 761, nr 47, s. 774-777, 786, nr 48, s. 795-801, nr 49, przed s. 812, 817-825, 827, nr 51, s. 855-859, 867, 870, nr 52, s. 879-883, 886, nr 53, s. 890-894, nr 54, s. 902-907, nr 55, s. 915-920, nr 56, s. 927-932, nr 57, s. 939-946, 952, nr 58, s. 961-964, 976, nr 59, s. 981, 985, nr 60, s. 997, 1007-1012. – Kur. (Lublin), 1908 nr 220 (26 IX), s. 2. – Biesiada lit., 1910 nr 31, s. 100. – Gaz. lw., 1910 nr 159 (16 VII), s. 3. – Przyjaciół Ludu (Kr.), 1910 nr 30, s. 13. – Prz. Oświatowy, 1912

z. 5-6, s. 160 (rec. *Atlasu Ziem Pol.*). – Kal. Informacyjny Słowa pol. ..., Lw. 1913, s. 389 (Brodnicki A.). – Wiad. Bibliograficzne (dod. do Roczn. TPN Pozn., t. 44), 1917, s. 485. – Gонец wielkop., 1921 nr 271 (17 XII), s. 2; 1924 nr 129 (5 VI), s. 1, nr 144 (25 VI), s. 1, nr 179 (5 VIII), s. 2. – Wici wielkop., 1926 nr 5-6, s. 35 (Prądyński A.); 1933 nr 6, s. 46 (Szyperski A.). – Gaz. Wągrowiecka, 1927 nr 43, s. 3. – Dz. Bydgoski, 1928 nr 244 (21 X), s. 17 (nekrolog). – Nowy kur., 1928 nr 242 (19 X), s. 10 (nekrolog). – Ziemia, 1929 nr 15-16, s. 268 (Klęskówna K.). – Tęcza, 1929 nr 30, s. nlb. 14 (Majkowski H.). – Polacy Zagranicą, 1933 nr 3, s. 37.

BJ, rkps 9141 III: Arch. Heleny Modrzejewskiej, t. 6, *Korespondencja Heleny i Karola Chłapowskiego*, k. 202-205 (2 listy S. do Modrzejewskiej: z 21 IV 1892, podpisany też przez 2 inne osoby, i z 22 IX 1893); rkps 6699 III: *Korespondencja Józefa Blizińskiego*, t. 1, k. 117 (list S. z 10 X 1875); rkps 6700 III: *Korespondencja Józefa Blizińskiego*, t. 2, k. 306-307 (list S. z 1 I 1882). – AP Łódź, 39/592: Arch. rodziny Bartoszewiczów, sygnatura 3314 (20 listów i kartek S. do Kazimierza Bartoszewicza z 1901, 1925-27 i b.d.). – AP Poznań, Kartoteka Ewidencji Ludności (sygnatura 15049, k. 872-873).

J. Mulczyński

Słuszczański vel **Słuszczyński** (mylnie Słuczanowski) **Mateusz** lub **Maciej** (Matthias), malarz wil., syn Mathiasza, notowanego jako Słuszczyński, należącego w l. 1688-1702 do Arcybractwa Szkaplerza Św. przy kośc. Wszystkich Świętych w Wilnie i pełniącego tam kolejno funkcje podskarbiego i subprzeora. 8 I 1758 S., odnotowany jako „pictor vilnensis”, poślubił Joannę, córkę złotnika wil. Jana Lary'ego. We wrześniu t.r. oraz w listopadzie 1760 w kośc. Św. Ignacego ochrzczono dzieci małżeństwa S.: Katarzynę i Stanisława. W 1767 odbył się chrzest drugiej córki, Agnieszki; ojcem chrzestnym obu córek był malarz wil. Antoni Szpakowski.

W 1762 na polecenie magistratu wil. S. wykonał, wraz ze swym włoskim pomocnikiem oraz malarzem Rolewiczem, dekorację malarską w ratuszu złożoną z herbów d. biskupów wil. oraz z portretu bpa Ignacego Massalskiego. W 1763 namalował sceny z życia św. Teresy na ścianach między filarami w kośc. Karmelitów Bosych w Wilnie. Jego dziełem (wg Drémy) są także monochromatyczne polichromie na bocznych ścianach kaplic. Wg zapisu z 3 I 1767 w *Acta capituli conventualis Carmelitarum Discalceatorum* S. miał otrzymać 4020

florenów za prace wykonane dla zgromadzenia klasztornego. Możliwe, że to on został wymieniony w kronice karmelitów jako „celeberrimus pictor Mathia”.

W 1782 S. otrzymał od bernardynów wil. wynagrodzenie za „wymalowanie” 2 ołtarzy oraz za 2 obrazy z przedstawieniem Niepokalanego Poczęcia (ołtarze niezachowane). Obecnie jedynym niekwestionowanym dziełem S. w tym kośc. jest obraz ołtarzowy przedstawiający św. Franciszka, zaś prawdopodobnym – obraz ołtarzowy św. Dydaka (po zamknięciu kośc. Bernardynów w 1949 oba płótna były przechowywane do 2013 w kośc. Św. Ducha).

Lopaciński E., *Szkice z dziejów ratusza wil. od XVI do XIX w.*, Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki TPN w Wilnie, III, 1938/39, s. 87, 119. – Lorentz S., *Konserwacja kośc. Ostrobramskiego w Wilnie*, Ochrona Zabytków Sztuki, 1930-31, s. 212. – Morelowski M., *Odkrycia wileńskie*, Alma Mater Vilnensis, 1932 z. 10, s. 56-61. – Tenże, *Znaczenie baroku wil. XVI-II stulecia*, Wilno 1940, s. 42, 62, XXXIV. – Drėma V., *Twórcy kośc. Św. Teresy w Wilnie*, BHS, XXXVIII, 1976 nr 4, s. 297-298 (przedruk [w:] tegoż, *Vilniaus Bažnyčios*, Vilnius 2007, s. 916, 931). – Slovar’ masterov Belorusii. – Wanat B., *Zakon karmelitów bosych w Polsce*, Kr. 1979. – Janonienė R., *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius 2010. – *The Lituanian Millenium: History, Art and Culture*, red. Janonienė R., Račiūnaite T., Iršenas M., Butrimas A., Vilnius 2015. – *Obraz Św. Franciszka wrócił do kośc. bernardynów*, <http://l24.lt/pl/kultura-pl/item> (dostęp 15.02.2018).

Arch. Krak. Prowincji Karmelitów Bosych, Czerna, rkps AKO-1: *Cronica Conventus Vilnensis PP Carmelitarum*, s. 482 (kopia kroniki znajdującej się w Centralnym Państw. Arch. Historii Literatury Litewskiej w Wilnie - informacja Marii Kałamajskiej-Saeed). – BN, rkps II 10648: Arch. Michała Brensztejna, *Artyści i rzemieślnicy wil.*, t. 1, k. 207.

A. Bernatowicz

Służewska Teofila z Bzowskich, rysownicza amatorka, ur. ok. 1780, zm. 23 IX 1850 Zakrzówek (obecnie część Krakowa), żona Mikołaja Służewskiego. Była stryjenką drugiej żony Ambrożego Grabowskiego; wspominał on, że „posiadała ... naukę rysunku ...”, którym się w późniejszych latach życia zatrudniała, a nade wszystko robiąc sztuczne kwiaty, którymi zdobiła świątynie Pań-

skie, układając z roślin, mchów, kwiatów, słomek itd. różne obrazki landszaftami zwane”. Grabowski miał w swoich zb. rysunki S. (obecnie zaginione), a także „mały obrazek św. Jadwigi, malowany pędzelkiem bez poprzedniego rysunku, tuszem czy czarną farbą na pajęczynie [zapewne na tiulu]”.

Nowakowski J.F., *Ambroży Grabowski, Wspomnienie z Krakowa*, W. 1869, s. 4 (mylnie odniesiony do S. nekrolog Teofili z Bzowskich Walewskiej z Kur. warsz., 1830 nr 308).

A. Straszewska

Służewski Józef, autor rys. oł. *Kościół*, sygn. i dat: „Józef Służewski d. 8/4 1850”, Muz. Książąt Lubomirskich w ZNiO.

Prawdopodobnie tożsamy z urzędnikiem sądowym Józefem Kalasantym, ur. 25 VII 1826 Kraków, zm. 13 II 1879 tamże, synem Franciszka Mikołaja, „trudniącego się przemysłem”, i Zofii z Gwizdalskich (*1° voto* Łubieńskiej), żonatym ze Stanisławą z Bzowskich, który był bratankiem Józefy ze Służewskich, drugiej żony Ambrożego Grabowskiego.

Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków. Prace malarskie ziomków naszych”*. *Kat.*, *Ze Skarba Kultury*, 1953 z. 1/4, s. 157, poz. 197.

ANK, Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej NMP w Krakowie, sygnatura 29/328/0/1/62: *Akta urodzin, uznania i przysposobienia ... na r. 1826*, poz. 194; Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Szczepana w Krakowie, sygnatura 29/331/0/3/202: *Księgi zgonów. 1873-1889*, nr 9/1879; sygnatura 29/331/0/1/50: [Księga urodzeń], 1873-1882, nr 117/1877 (skany na stronie internetowej: geneteka.genealodzy.pl).

A. Straszewska

Służewski Maksymilian, malarz cechowy w Krakowie; wyzwolony na czeladnika 21 XII 1586.

Gąsiorowski, s. 81.

Arch. MNK, *Akta cechu malarzy krak.*, nr 691, k. 11v; nr 697, s. 26-27.

M. Heydel
P. Kluz

Służko-Ciapińska (Słuszko-Ciapińska, Służko) **Maria Bronisława**, malarka, graficzka, pedagogka, ur. 14 I 1889 Sulejów k. Piotrkowa Trybunalskiego; córka Wacława, powstańca styczniowego (1837-?), i Marii; pierwsza żona Romana Jana Jabłonowskiego (1886-1963), działacza pol. ruchu socjalistycznego, a potem komunistycznego. Od ok. 1895 mieszkała w Petersburgu, gdzie w 1906 ukończyła siedmioletnią szkołę średnią przy par. Św. Katarzyny. W 1907 przyjechała do Krakowa i przez jeden semestr studiowała na Wydz. Filozoficznym UJ. W 1908 pełniła funkcję przewodniczącej komisji artyst. akademickiego koła artyst.-lit. „Życie”. W 1909 ukończyła naukę na wydz. hist.-lit. Wyższych Kursów dla Kobiet im. Adriana Baranieckiego, a w 1913 wstąpiła tam na wydz. artyst., uczestnicząc w kursie rysunku prowadzonym przez Annę Gramatykę-Ostrowską; w 1914 otrzymała na dorocznej wystawie uczennic wzmiankę pochwalną. Równocześnie, od 1909, zajmowała się nauczaniem w domach pryw. W czasie I wojny światowej znalazła się w Charkowie; pracowała jako nauczycielka i wychowawczyni klasowa w tamtejszej Pol. Szkole Realnej, w którą, z inicjatywy Pol. Tow. Pomocy Ofiarom Wojny, przekształcono szkołę męską Szczawińskiego. Zapewne tam poznała swojego przyszłego męża (ukrywającego się pod pseudonimem Marian Kozłowski), wykładającego w tej szkole fizykę i matematykę. Poślubiła go w 1917. Prawdopodobnie przyjechała z nim w końcu lipca 1918 do Warszawy, gdzie w l. 1921-22 uczyła się w SSP im. Wojciecha Gersona, otrzymując w 1922 jedną z dwu przyznanych wówczas nagród. W 1923 zapisała się do WSSP; w ciągu 4 semestrów uczęszczała na zajęcia z kreślenia i anatomii oraz odbyła kurs grafiki u Władysława Skoczylasa. W 1926 wyjechała na stałe do Paryża i podobno kontynuowała tam studia malarskie. W październiku 1936 Wil. Sąd Konsystorski Ewangelicko-Reformowany wzywał ją do stawienia się w sprawie rozwodowej, założonej przez Jabłonowskiego, nieznanego miejsca jej pobytu.

S. brała udział w wystawie uczennic Włodzimierza Nałęcza (zapewne uczestniczek jego kursów wakacyjnych), zatytułowanej Polskie morze w TZSP w 1922.

Znane są jej autorstwa prace graficzne: *Kobieta i paw*, drzew. na bibulce, ręcznie kolorowany akwarelę, sygn.: „Marja Służko”, l. 20. XX w. (na aukcji w Warszawie w 2011), *Studium młodej ko-*

biety, akwaf. tonowana, sygn.: „M. Służko”, BJ (praca подарowana bibliotece przez warsz. ASP w 1932).

Czas, 1908 nr 259, s. 2. – Nowa Reforma, 1908 nr 341, s. 1 (jako Słuszko-Ciapińska); 1914 nr 268, s. 2 (jako Słuszko-Czapińska). – *Spraw. Dyrekcji Kursów Wyższych dla Kobiet im. A. Baranieckiego za r. szkolny 1907/1908*, Kr. 1908, s. 11. – Dz. Kijowski, 1909 nr 161, s. 2 (jako Słuszko-Ciapińska). – Dz. pozn., 1909 nr 173, s. 7. – Kur. Poranny, 1922 nr 140, s. 7 (jako Służko). – Kur. warsz., 1922 nr 296, s. 5 (jako Służko-Jabłonowska). – Maliszewski J., *Sybiracy zesłani i internowani za udział w powstaniu styczniowym*, W. 1930 (dot. ojca S.). – Monitor pol., 1936 nr 234, s. 4. – Kur. pol., 1936 nr 270, s. 8 (ogłoszenie). – Jabłonowski R., *Wspomnienia 1905-1928*, W. 1963. – Piwocki, ASP Warszawa. – *Corpus studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850-1918. A-D*, red. Michalewicz J., Kr. 1999 (jako Ciapińska Służko). – Gwardiak J., *Roman Jan Jabłonowski (1886-1963) - bojowiec PPS, uczestnik rewolucji, działacz społeczno-polityczny*, Studia Łomżyńskie, t. XVII, 2006, s. 196. – *Aukcja dzieł sztuki, 16 II 2012*, DA Okna Sztuki, W. 2012, poz. 21. – *Sztuka wszędzie. ASP w Warszawie 1904-1944*, red. Gola J., Sitkowska M., Szewczyk A., [Zachęta Nar. Galeria Sztuki], ASP w Warszawie, W. 2012, s. 275.

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1344 (teczka S.: życiorys, zaświadczenia obytych kursów, podania, fot.). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 81/IV: *Album studentów ASP w Warszawie 1923-24. Skorowidz studentów zwyczajnych i słuchaczy wolnych SSP w Warszawie*, k. 937.

M. Kasa
uzup. U.M.

Służyński (Słuziński, Słuzynski, Służyński, Słuczyński) **Franciszek** (Adam?), rytmownik, ur. między 1790 a 1791 wieś Świderek k. Augustowa, zm. 1 VI 1864 (lub 1865) Petersburg (?); syn Andrzeja (wg aktu małżeństwa S.; wg Kondakowa – Józefa [Osipa] albo Kazimierza), leśniczego w d. woj. augustowskim, i Rozalii z Zylińskich. Uczestnik kampanii rosyjskiej 1812, wzięty do niewoli i zesłany na Kaukaz. Tam „wymyślił pewien rodzaj dudek ze trzciny, z których takie wydobył tony, iż jak nowy Orfeusz na bazarach lud ... ściągał wokoło siebie”; grał też na oboju, waltorni, klarnecie i na skrzypcach. Po powrocie do Polski służył w 4 Pułku Piechoty Liniowej,

zapewne jako trębacz lub dobosz; mieszkał w Koszarach Sapieżyńskich. Jeszcze w czasie służby wojskowej wolne chwile poświęcał „rytownictwu na stal”. Uczył się na kursie sztycharstwa prowadzonym (od 1818) przez Jana Ferdynanda (Johanna Ferdinanda) Krethlowa na UW. 2 III 1824 (data spisania aktu) ożenił się z Urszulą z Olaszewskich 1° voto Karłowską, córką Franciszka. Niedługo potem, 2 IX t.r., został przedstawiony przez rektora UW Komisji Rządowej jako kandydat na stypendystę rzeźbiarstwa, „lecz Komisja Rządowa dla braku stypendium odmówiła”. Na warsz. wystawie sztuk pięknych w 1825 pokazał sztych *Venus*.

Walcząc w powstaniu listopadowym, został ciężko ranny w bitwie pod Ostrołęką i wzięty do niewoli. Dzięki protekcji Iwana Paskiewicza, któremu pokazano ryc. S., rozpoczął studia w petersburskiej akademii sztuk pięknych pod kierunkiem Nikołaja Utkina jako stypendysta Gabinetu Jego Cesarskiej Mości. Został nagrodzony za postępy w nauce roczną pensją 1000 rubli oraz przedstawiony carowi za pośrednictwem ministra Siergieja Uwarowa; w portrecie tegoż ministra rytowanym przez Andrieja Piszczalkina S. wykonał partię draperii i ubioru. W 1835 otrzymał sr. medal II klasy za rysunki z natury, a w 1836 taki sam medal za ryc. techniką kredkową przedstawiającą *Herkulesa Farnese* wg rys. Fiodora Zawiałowa (sygn. i dat., jedyny znany egzemplarz Państw. Muz. Hist. w Moskwie). Naukę ukończył 24 IX 1837, przedstawivszy do oceny rysunki i ryciny. Otrzymał tytuł „nieklassnyj chudożnik”. W 1842 spaliło się jego mieszkanie, wynajmowane u jednej z córek rzeźbiarza Iwana Matrosa; uległo wówczas zniszczeniu wiele dzieł S. oraz odbijany właśnie nakład ryciny *Portret Dymitra Samozwańca* Jegora Skotnikowa. W późniejszych latach S. nadal mieszkał w Petersburgu, prowadząc własny zakład graficzny, w którym, ze względu na słaby wzrok, zajmował się raczej drukiem niż rytownictwem (utrzymywał się „z odbijania estampów i obrazków świętych”).

Najczęściej wymieniane dzieło S. to miedz. *Św. Rodzina* wg Rafaela, które artysta zaczął podobno jeszcze w czasie służby wojskowej. Ryc. wspomina m.in. Dmitrij Rowinski, który miał jej 2 egzemplarze, w tym jeden z wydrapanym napisem: „Z. [A.?] Raimbach a ritował [rytował?] Sluzinsky”; jednak jako ilustrację tej wzmianki reprodukuje odwróconą kopię miedz. brytyjskie-

go rytownika Abrahama Raimbacha *Madonna z Dzieciątkiem, św. Elżbietą i św. Janem* (sygn., 1808) wg Ludovico Carracciego. Opis Rastawieckiego, który miał w rękę *Św. Rodzinę* autorstwa S. ze zb. Pawlikowskich (formatu folio) i określił ją jako „prześlicznie wykonaną”, upewnia, że nie była to praca identyczna z zamieszczoną w słowniku Rowńskiego. Wg Rastawieckiego ryc. prezentowano na wystawie w Krakowie (bez bliższych informacji).

Oprócz wym. znane są jeszcze ręki S. ryciny: *Kardynałowie i Włość Szczawnica w Styczniu 1839* (LBN).

Podbereski R., *Sztuki piękne. O artystach.*, Tyg. Petersburski, 1842 nr 69, s. 476-477; przedruk fragmentów Dz. nar., 1842 nr 83, s. 334 (jako Adam Śluziński). – Czas, 1858 nr 226 (3 X), s. 2. – *Сборник материалов для истории Имп. С.-Петербургской академии художеств ...*, oprac. Петров П.Н. [Pietrow P.N.], cz. 2: 1811-1843, Санкт-Петербург 1865, s. 331, 354, 352, 362. – *Lista wygnańców pol. do r. 1860 spisana przez Agatona Gillera na Syberii*, [w:] *Album MN w Rapperswyll na stoletnią rocznicę ...*, wyd. Plater W., P. 1872, s. 430. – Gerson W., *Drzeworytnictwo pol. od r. 1842 do 1878*, Tyg. il., 1878 nr 152, s. 330 (jako Śluszewski). – Rastawiecki, *Sl. ryt.* – Ровинский Д.А. [Rowinskij D.A.], *Подробный словарь русских гравёров XVI-XIX вв.*, Санкт-Петербург 1895, t. 2. – Bieliński, UW, t. 3. – Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств...*, Санкт-Петербург 1914, s. 439. – Kozakiewicz. – Bartnicka K., *Pol. szkolnictwo artyst. na przełomie XVIII i XIX w. 1764-1831*, Wr. 1971. – Свирида И.И. [Swirida I.I.], *Польская художественная жизнь конца XVIII - первой трети XIX века*, Москва 1978, s. 239-240. – *Słownik artystów pol ...*, t. 4, Wr. 1986, s. 164, s.v. Krethlow (Kretlow) Jan Ferdynand Gottfryd (Ryszkiewicz A.). – Свирида И.И. [Swirida I.I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVIII - середина XIX вв.*, Москва 1999.

AP Warszawa, Zespół 72/184/0: *Akta stanu cywilnego gminy warsz. II cyrkulu*, 1824, poz. 32, jako Śluziński Franciszek (skany na portalu Geneteka.pl). – BN, Arch. Michała Brensztejna, rkps 10701: Brensztejn M., *Materiały do historii sztuk pięknych*, k. 10. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 3620. – LBN, *Spis Kolekcji Gwalberta Pawlikowskiego przekazywanej synowi Mieczysławowi* (Archiv kol. M. Paw-

likowskiego. Grafika, Żywopys, opis n: 1-22952; 1-68), s. nlb. 202, poz. 15911-15912 (bazy.oss.wroc.pl).

*M. Jarzewicz
uzup. U.M.*

Smiadecki Franciszek patrz **Śmiadecki Franciszek**.

Smid (Schmidt) **Hans**, rzeźbiarz i snycerz w Krakowie; pochodził z Danii, określony był jako „Germanus”. W 1633 sporządził testament, w którym jako część majątku wymienił narzędzia, sprzęty i zapas materiału do pracy rzeźbiarskiej.

Tomkowicz S., *Przyczynki do historii kultury Krakowa w pierwszej poł. XVII w.*, Lw. 1912, s. 125, 235.

ANK, Akta m. Krakowa, Scabinalia, nr 35: *Continuatio actorum scabinalium Cracoviensium*, s. 547-549.

*M. Heydel
P. Kluz*

Smidowiczowa Zofia patrz **Plewińska-Smidowiczowa Zofia**.

Smidt Adam patrz **Schmidt Adam**.

Smilowski (Smielowski, Smilowski) **Jan**, malarz z Oświęcimia (?), czynny od ok. 1850. Jest autorem polichromii w XVI-wiecznym drewnianym koście. Św. Andrzeja Apostoła w Osieku k. Oświęcimia, o czym informuje napis za ołtarzem gł. tej świątyni: „Od malował Kościół / Roku 1852. / Jan Smilowski Malarz.”. Jego dziełem jest zapewne naiwne naśladownictwo iluzjonistycznej dekoracji architektonicznej w prezbiterium (pilastry o fantazyjnych głowicach wyznaczające podziały ścian), a także malowidło na stropie nawy (być może późniejsze, z 1881?) skomponowane z medalionów: wokół centralnego, z wyobrażeniem Matki Boskiej, zostały rozmieszczone przedstawienia tajemnic różańcowych. Podobna dekoracja znalazła się na stropie drewnianego koście. Św. Mikołaja w Polance Wielkiej; medaliony z tajemnicami różańcowymi okalają też postać Assunty na obrazie feretronowym znajdującym się w koście. Św. Wawrzyńca

w Grojcu, jak również wizerunek Matki Boskiej Różańcowej ze św. Dominikiem i św. Katarzyną Sienieńską na obrazie (pierwotnie na chorągwi lub feretronie) w koście. Św. Marcina w Jawiszowicach (wszystkie świątynie w okolicach Oświęcimia); wym. dzieła można by ostrożnie łączyć z S., ale dotychczas brak źródłowego potwierdzenia takiej atrybucji.

W l. 1859-62 S. odnowił malowidła w drewnianym, otynkowanym koście. par. w Choczni k. Wadowic (zbudowanym w l. 1798-1803 do 1808), gdzie również wyzłocił ołtarz gł., ambonę i chrzcielnicę (kości. rozebrany w l. 80.-90. XIX w.).

Hałatek A., Jania B., *Świątynie Osieka*, Osiek 2008. Skowron Cz. (ksiądz), *Parafia Chocznia. Historia*, <https://chocznia.pl/historia/> (dostęp 15.06.2023). – Tracz S. (ksiądz), *Ołtarz gł.*, [w:] *Sakralne Dziedzictwo Małopolski*, 2023, źródło <https://sdm.upjp2.edu.pl/dziela/oltarz-glowny-104>. – Tenże, *Feretron z Matką Boską Różańcową i Matką Boską Niepokalaną*, [w:] *Sakralne Dziedzictwo Małopolski*, 2023, źródło: <https://sdm.upjp2.edu.pl/dziela/feretron-z-matka-boska-rozancowa-i-matka-boska-niepokalanana>. – Tenże, *Matka Boża Różańcowa*, [w:] *Sakralne Dziedzictwo Małopolski*, 2023, źródło: <https://sdm.upjp2.edu.pl/dziela/matka-boza-rozancowa>.

U. Makowska

Smochowski Wincenty, autor obrazów *Napoleon pod Warszawą* i *Przódka*, które jako wł. L. Jasińskiego zostały pokazane w 1898 w Warszawie na wystawie dzieł art. nieżyjących.

Przypuszczalnie tożsamy z Wincentym Smochowskim.

Kat. wystawy retrospektywnej nieżyjących malarzy pol. w Salach Redutowych w Warszawie, W. 1898, poz. 193, 194.

U.M.

Smoczyńska (Szalayowa) **Maria Stanisława Walentyna** (Maria), malarka, ur. ok. 1877 Warszawa, córka Walentego, ekspedytora kolejowego, i Marii z Jabłkowskich. Ok. 1906 mieszkała wraz z rodzicami w Gorzkowicach k. Piotrkowa; tam 24 VII 1906 wzięła ślub z malarzem Stefanem Szalayem (ur. ok. 1871). Wg Kur. warsz. po ślubie małżonkowie wyjechali na stałe do Monachium, gdzie mieli wspólnie prowadzić pracownię artyst.

Kur. warsz., 1906 nr 232 (wyd. poranne), s. 1.

AP w Piotrkowie Trybunalskim, nr 34: *Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej w Gorzkowicach*, 38/1906 (akt ślubu S. ze Stefanem Ambrożym Szalayem).

J.R.

Smoczyński Stanisław, rzeźbiarz, snycerz; żonaty ze Stefanią z Dębowskich (zmarła 1 II 1903 w wieku 21 l.). Współautor (prace pozłotnicze zrealizował Aleksander Dobrowolski) bogato rzeźbionej serwantki wykonanej wg proj. Antoniego Jana Strzaleckiego i sprezentowanej mu z okazji pięćdziesięciolecia urodzin i dwudziestopięciolecia pracy twórczej (sygn.: „S. Smoczyński”, 1894, MNW). Mebel, pokazany na wystawie umeblowań stylowych w warsz. Muz. Rzemieślniczym w 1896, stanowił wyposażenie dużego salonu w kamienicy Strzaleckiego Pod Gigantami w Warszawie.

W 1902 S. był współinicjatorem utworzenia Warsz. Tow. Osób Pracujących na Polu Sztuki Stosowanej, zrzeszającego stolarzy i snycerzy (proj. prawdopodobnie nie doszedł do skutku). Od ok. 1912 prowadził w Warszawie pracownię rzeźbiarsko-stolarską, która wykonała roboty rzeźbiarskie i stolarskie w salonie firmowym („czekoladowym”) Jana Fruzińskiego w jego kamienicy przy ul. Marszałkowskiej 75, otwartym w październiku 1913; dziełem S. były boazerie płaskorzeźbione w orzechu amerykańskim i jaworze. W l. 20. i 30. XX w. pracownia rzeźbiarska S. znajdowała się przy ul. Kruczej 38.

Tyg. il., 1896 nr 23, s. 446. – Kur. warsz., 1896 nr 150, s. 4; 1902 nr 343, s. 5; 1903 nr 34 (dod. poranny), s. 4 (nekrolog żony); 1913 nr 294 (dod. poranny), s. 6. – *Adresy Warszawy na r. 1909*, W. 1909, s. 318 (Dział III. Alfabetyczny wykaz mieszkańców Warszawy). – *Gaz. Poranna* 2 Grosze, 1913 nr 215, s. 4. – *Wiad. Budowlane i Miejskie*, 1914 nr 29, s. 264, nr 30, s. 267-268 (bez nazwiska S.; fot. salonu Fruzińskiego). – *Księga adresowa „Warszawa” na 1920 r.*, W. 1920, szp. 509. – *Spis abonentów warsz. sieci telefonów Pol. Akcyjnej Spółki Telefonicznej 1930/31*, W. 1930, s. 230 (cz. I). – *Skarby sztuki*, MNW, red. Morawińska A., Higersberger R., W. 2013, s. 114 (Mieleszkiewicz S.). – *Stolica*, 2019 nr 1-2, s. 29 (Sobieszczański A.). – *Strzalecki A., Artyst. zbiory Strzaleckiech*, W. 2022, s. 537.

IS PAN, pracownia Słownika art. pol., notatka z rozmowy z Dorotą Gutkowską z MNW, 26 VI 2020, i ze Stefanem Mieleszkiewiczem z MNW, 11 VII 2020.

M. Kasa

Smogulecki Stanisław Władysław, malarz, projektant wnętrz sakralnych, konserwator sztuki, ur. 13 VIII 1886 Gniezno, stracony przez Niemców w 1. poł. listopada 1939 (dokładna data i miejsce śmierci nieznane); syn Bogusława, mistrza stolarskiego, i Heleny z domu Nawrowskiej, absolwentki szkoły dla dziewcząt przy klasztorze sióstr urszulanek w Poznaniu; żonaty od 26 VI 1929 z Ireną Jadwigą z domu Plecińska (1905-54), z którą miał dzieci: Annę, zamężną Rostworowską (1930-2011), i Bogusława Macieja (ur. 1932). Po nauce w szkole powszechnej (prawdopodobnie w Gnieźnie) S. wyjechał do Wrocławia, gdzie 1 VII 1905 ukończył 6-klasowe prywatne gimnazjum „Borussia” dra Rothenberga (przygotowujące uczniów do służby państw. i wojskowej). W 1906 wstąpił (od II semestru) do ASP w Krakowie, gdzie studiował do 1909 pod kierunkiem Teodora Axentowicza. W czasie studiów, w 1908, przez kilka miesięcy przebywał w Warszawie. W l. 1910-14 kontynuował studia malarskie w Paryżu, gdzie należał do współzałożycieli TAP (10 I 1911). W okresie paryskim wyjeżdżał do Florencji i Rzymu, a także utrzymywał kontakt z krajem, m.in. w czerwcu 1911 był w Sandomierzu i następnie w Warszawie, a w listopadzie t.r. w Wielkopolsce. Znał osobieście Józefa Piłsudskiego i wiosną 1911 udostępnił swoją pracownię na Montparnassie na ćwiczenia Zw. Strzeleckiego. Był jednym z gospodarzy „Balu przed dworkiem”, zorganizowanego 18 III 1914 w Salonach Malakoff w Paryżu przez TAP. W Paryżu poznał Nikodema Pajzderskiego, historyka sztuki i późniejszego konserwatora zabytków woj. pozn. i pomorskiego, z którym po powrocie do kraju utrzymywał kontakty towarzyskie. Ok. 1914 został członkiem Stow. Art. w Poznaniu. Prawdopodobnie już wtedy nawiązał współpracę z tamtejszym Zakładem Artyst. Witrażów, Malarstwa Kościelnego i Dekoracyjnego „Polichromia”, założonym w 1912 przez Henryka Nostitza-Jackowskiego i Wiktora Gosienieckiego. Po wybuchu I wojny światowej został wcielony do armii pruskiej. W kwietniu 1918 osiadł w Poznaniu i zamieszkał początkowo w kamienicy przy

Al. Marcinkowskiego 2, należącej do Marii Paruszewskiej, która prowadziła salon artyst. i wspierała twórców. Brał udział w powstaniu wielkop. We wrześniu 1919 zamieszkał przy ul. Dąbrowskiego 53/55. W sierpniu 1920 został powołany na front w wojnie pol.-bolszewickiej (w 17 dywizji piechoty) w charakterze malarza-korespondenta wojennego. Przez wiele lat był w bliskich kontaktach z księdzem Stanisławem Wojciechem Okoniewskim, od 1926 bpem diecezji chełmińskiej, założycielem Muz. Diecezjalnego w Pelplinie (1928), w którym S. sprawował pieczę konserwatorską nad zbiorami. W 1932 przeprowadził się do własnego domu z pracownią przy ul. Ostroroga 28 (zbudowanego wg proj. Mariana Pospieszalskiego), wyróżniającego się pod względem skali i wyposażenia (dzieła sztuki, m.in. rys. Wyspiańskiego, stare meble, porcelana, perskie dywany itd.) na tle siedzib innych artystów pozn. W 1936 S. z Pospieszalskim (i również wg jego proj.) rozpoczęli budowę domów bliźniaczych ze wspólnym podwórkiem przy ul. Litewskiej 14-15 (nieukończone przed wybuchem wojny). Artysta nadal wiele podróżował, m.in. do Włoch i Maroka (1928), Hiszpanii, Francji.

S. podejmował na terenie Wielkopolski i Pomorza liczne prace konserwatorskie w zakresie sztuki sakralnej: malarstwa, obrazów sztalugowych, rzeźb i wyrobów rzemiosła artyst., a także projektował wnętrza kościołów. Aktywność w tym zakresie zapewniała mu znaczne dochody. W kwietniu 1924 został wybrany na wiceprezesa zarządu Wielkop. Zw. Zaw. Art. Plastyków w Poznaniu (na r. 1924). Był członkiem dożywotnim TPSP w Poznaniu (jego praca *Powidz II* znalazła się wśród dzieł rozlosowanych między członków tego Tow. na dorocznym walnym zebraniu w 1935). Podczas przygotowań do PWK w 1929 pełnił funkcję kierownika prac dekoracyjnych Działu Sztuki, czuwając nad wykonaniem całej aranżacji ekspozycji wg proj. Wacława Borowskiego. W 1937 został członkiem nowo założonego Wielkop. Zaw. Zw. Art. Malarzy i Rzeźbiarzy w Poznaniu. Po wybuchu II wojny światowej był krótko z rodziną w Libartowie pod Kostrzynem. 1 XI 1939 wraz z grupą pozn. inteligencji został aresztowany przez gestapo, osadzony w Forcie VII w Poznaniu, a po niedługim czasie więziony w nieznanym kierunku i stracony.

S. debiutował w 1913 na Salon des Indépendants w Paryżu (proj. dekoracji kaplicy wraz

z detalem, repr. Tyg. il., 1913 nr 18, s. 350), gdzie wystawiał także w 1914 (*Młodość*, 2 pejzaże: nocny i marynistyczny). Brał udział w drugiej loterii TAP w Paryżu (25 XI 1913) na dochód Bratniej Pomocy oraz w wystawie TAP w 1914 (w siedzibie tegoż tow.), pokazując *Autoportret* i 3 rys. Później wystawiał w Poznaniu – w Salonie Stow. Art. 1914 (*Katedra w Gnieźnie*, ol. tektura, sygn. i dat. 1914, wł. rodziny S. w Poznaniu), 1915 (m.in. obraz *Pont Neuf*), 1916, 1919 (wystawa wiosenna i wystawa otwarta 14 IX t.r.) oraz 1924 (wystawa wiosenna); w salonie TPSP 1921 (trzykrotnie: salon wiosenny, wystawa w czerwcu i w grudniu t.r.), 1922-24 i 1936, ponadto tamże wystawy gwiazdkowe 1934-36 i 1938; w Muz. Wielkop. 1920/21 (wystawa wojenna artystów pozn.; pokazał: *Portret gen. Osińskiego* – 2 wersje, *Portret por. Surackiego*, *Portret kap. Laucou*, *Portret por. Wróblewskiego*, *Portret por. Cielńskiego*, *Portret por. Rusa*, *Portret sierż. Szmei*, *Portret por. Maliszewskiego*, *Portret por. Figaszeńskiego*, *Portret por. Brzeskiego*, *Portret pułk. Zająca*, *Portret plut. Wietrzykowskiego*, *Portret por. Bojanowskiego*, *Portret pułk. Picka*, *Portret por. Miłochrowskiego* i *Portret por. Markowskiego*, wszystkie ol., *Pejzaż*, akw., i szkic rysunkowy), PWK 1929 (obrazy ol. *Cerkiewka*, *Martwa natura* i *Wnętrze chaty*); wystawa zorganizowana przez Stefana Sonnewenda podczas XV Międzynarodowych Targów Pozn. 1936 (od 26 IV do 3 V); Ogólnopol. Salon Sztuki. Sztuka - kwiaty - wnętrza 1937 (obrazy: *Widok z Powidza* i *Martwa natura*). Poza Poznaniem uczestniczył w wystawie w Bydgoszczy urządzonej w 1921 przez tamtejsze TZSP i w II wystawie sztuki rodzimej w Krakowie w 1922 (Zw. Powszechny Art. Plastyków). Wg Łoży wystawiał również w Amsterdamie. Wystawy indywidualne – TPSP w Poznaniu 1921 (wrzesień) i 1937 (23 V – 4 VII).

W dziedzinie malarstwa sztalugowego S. podejmował różnorodną tematykę: martwe natury, portrety, pejzaże, wnętrza i kwiaty (w technice ol. na płótnie i desce, akw. i pastelu). Z jego bogatego dorobku, obejmującego kilkaset prac (ok. 135 obrazów zaginęło po wyrzuceniu rodziny przez Niemców z mieszkania), zachowało się jedynie kilkanaście. Pokazują one ewolucję artyst. – od wpływów kubistyczno-ekspresjonistycznej deformacji (*Pont Neuf*, inaczej *Widok Paryża – most na Sekwanie*, ol. tektura, sygn. monogramem wiązonym i dat.: „StS Paris 1913”, Muz. Początków

Państwa Pol. w Gnieźnie), poprzez łagodniejsze zgeometryzowanie form połączone z bogatszą kolorystyką opartą na kontrastach (*Katedra w Gnieźnie – panorama od strony jeziora Jelonek*, akw., sygn. i dat., 1917, tamże), aż ku ujęciom niemal realistycznym (*Noc księżycowa*, ol., l. 30. XX w., u rodziny S. w Poznaniu; *Martwa natura*, ol. tektura, przed 1933, sygn., Muz. Początków Państwa Pol. w Gnieźnie) oraz ku rozjaśnieniu palety barwnej (*Martwa natura*, ol., sygn. i dat., 1924, *Pejzaż ze wzgórzem*, ol. tektura, sygn., l. 30. XX w., oba u rodziny S. w Poznaniu). O martwych naturach S. pokazanych wiosną 1921 Jerzy Drobnik pisał, że ujawniają „żywy koloryt tego artysty, który absolutnie nie waha się przed użyciem barw radośnie mocnych, oraz umiejętność kompozycyjnego uchwycenia obrazu” (Kur. pozn., 1921 nr 79), a Jerzy Koller dostrzegł w nich „coraz wyraźniejsze wyzbywanie się tej przykrej twardości, która ciągle szkodzi jego krajobrazom” (Dz. pozn., nr 208). Podobnie oceniono prace z następnej wystawy t.r. – w *Martwej naturze*, „mieniacej się i dekoratywnej w wysokiej mierze” widziano zalety, których brakowało pejzażom, odznaczającym się niekiedy „pewną sentymentalnością barwy” (J. Drobnik). Obszerniejsze charakterystyki twórczości malarskiej S. opublikowano przy okazji jego wystaw indywidualnych. We wrześniu 1921 pisało: „Artysta rozwija się stanowczo. Portrety wystawione stanowią w porównaniu do dawniejszych jego rzeczy postęp nawet bardzo duży. W *Autoportrecie* uderza zdolność charakterystyki, psychika niejako ucieleśnia się w bryle. Portret p. W. malowany mocno, z dobrym zrozumieniem wartości materiału. Artysta rozróżnia, co maluje, a jednak zachowuje umiejętność odpowiednio jednolitego traktowania całości. Z krajobrazów *Górzno* jest rzeczą przepracowaną, nie papierową, ale pełną wewnętrznej energii, kolorystycznie dobrze zharmonizowaną. *Jezioro Gorzeńskie* ujawnia te same zalety, czuje się tu niejako, jak dolina jeziora jest logicznym wynikiem dwu zmagających się sił, które uformowały wzniesienie po obu jej stronach. *Zdzień* bardzo szczęśliwie centralizuje kompozycje około kościoła i otaczającego go muru cmentarza. W krajobrazie przedstawiającym miasto *Borek* czerwone dachy domków migoczą pod ciemnoszafirowym niebem, a za nimi wyczuwa się prawie dotykalnie pochylająca się okrągłość ziemi. Martwe natury artysty tego są żywe w barwie i rozwiązują dwa zadania: zagad-

nienie dekoratywności i uchwycenie poszczególnych płaszczyzn przecięciowych, na których spoczywają w głębi przedmioty albo też ich części” (J. Drobnik, Kur. pozn., 1921 nr 238). W zbliżonym tonie utrzymana była kolejna recenzja: „Jest to talent na wskroś szczerzy, bujny i młody. Do skończenia ma drogę przed sobą długiej i zmuśnej jeszcze pracy, ale postępy, jakie obserwujemy w jego rozwoju, upoważniają do nadziei, że drogę tę odbędzie szczęśliwie i uwieńczy zdobytym laurem ... Jest u Smoguleckiego dziwne połączenie śmiałości i rozmachu z pewną twardością. Śmiałość i rozmach zyskały na pewno uderzenia, twardości mniej, ale z wyzbyciem się jej zupełnym artysta będzie się musiał porać jeszcze czas jakiś. Najwyraźniej występuje ona w *Autoportrecie* i dwóch innych [portretach]. Głowy modelowane śmiało, charakter modelu (sądząc po *autoportrecie*) uchwyciony dobrze i z należytą plastyką, ale w traktowaniu rąk, szczegółów ubrania (szafirowa krawatka na portrecie męskim) czujemy jeszcze tę twardość, brak miękkości w linii i nakładaniu barw, których przejścia rażą jeszcze niezharmonizowaniem. *Martwe natury*, stanowiące dotąd najpewniejszą pozycję w dorobku artysty, również wykazują niezupełne jeszcze opanowanie i niekiedy nieporadności środków technicznych. Bardzo pięknie natomiast wypadła martwa z żółtymi kwiatami i książką, należąca do najlepszych prac na obecnej wystawie ... Największy postęp jednak zaobserwować się daje w pejzażach. *Noc księżycowa* ma bardzo piękny ton nieba, wyiskrzzonego gwiazdami, doskonale uchwyciony kontrast żółtego, gorącego blasku oświetlanych okien dworku, z zimnym kolorystem drzew i krzewów na pierwszym planie. Obraz jest ponadto owiany szczerym sentymentem i zadumą, jakich dotąd nie zauważyliśmy u artysty. Wśród drobnych obrazków, stanowiących bardzo poważną pozycję obecnej wystawy, jest kilka rzeczy po prostu skończonych, wszystkie zaś odznaczają się wielką ilością powietrza i dobrym postawieniem. Do najlepszych zaliczyć wypadnie *Łódki*, [z] pysznie traktowanym pierwszym planem i doskonałą bryłowatością łódek, *Słoneczniki*, *Pejzaż z chatą*, *Toruń*, *Plebania i kościół*, bardzo dobrą w perspektywie *Drogę na wsi*. Duży obraz *W letni dzień* jest oryginalnym połączeniem pierwszorzędnych zalet z dużymi niedociągnięciami. Nad obrazem zaciążył zbyt silny wpływ Cézanne’a, a drzewo na czerwono nosi jak gdyby reminiscencje głośnego

swego czasu Tooropa” (J. Koller, Dz. pozn., 1921 nr 208). Wystawę indywidualną w 1937 omówił m.in. Witold Dalbor: „Z różnych tematów, jakie artysta podejmuje, najlepiej radzi sobie w martwej naturze. Wyróżniają się szczególnie trzy tego rodzaju kompozycje: martwa natura z cytrynami, martwa natura z gotycką figurą Madonny i martwa natura z tulipanami. W pracach tych lepiej niż w innych zharmonizowany jest koloryt z formą. Wnętrz architektonicznych nie powinien Smogulecki malować, nie zawsze bowiem żyje w zgodzie z perspektywą, co bardzo się tym kompozycjom daje we znaki. Wystawił ponadto artysta kilka portretów i rysunków” (Dz. pozn., 1937 nr 132). Jan Mroziński nieco inaczej rozłożył akcenty w swojej recenzji (Kur. pozn., 1937 nr 238), wymieniając „portrety, rysunki, martwe natury i wnętrza kościołów. Z tych ostatnich *Wnętrze kościoła św. Wojciecha w Poznaniu* i dwa *Wnętrza katedry w Pelplinie* są rysowane z rozmachem i pewnością; również kolorystyczne zorganizowanie obrazu jest udane. Podobne właściwości malarskie widać w niektórych małych szkicach olejnych, w większym studium pejzażowym *Ogród* i w pastelowym krajobrazie *Lipy*. Natomiast techniką olejną malowane wnętrza nie posiada tych zalet. W ogóle widać, że technika pastelowa lepiej Smoguleckiemu odpowiada – jest w niej więcej lekkości i bezpośredniości. Natomiast płótna olejne są bardziej przepracowane, często przemęczone – również wartości kolorystyczne materiału (farby olejnej) nie wykorzystane. Cierpią na ten brak dwie duże martwe natury, jakkolwiek widać w nich dużo wysiłku i pracy. Jakże wyraźnie odbija od nich na korzyść żywsza kolorystyka martwej natury malowanej pastelą. W portretach znajdziemy tu i tam szczęśliwie położoną plamę koloru i w ogóle przekonują one raczej jako kolor – rysunek natomiast i budowa formy jest w nich nieco zaniedbana. Najlepszy z nich to *Portret p. A.B.* Kolekcja rysunków pokazuje nam wyraźnie, że Smogulecki zbyt lekceważy formę, co oczywiście musi się mścić przy malowaniu. Z rysunków wyróżnia się *Portret*, studium głowy dziewczynki i miły rysunek rzeźby gotyckiej przedstawiającej głowę Chrystusa”. Z okazji tej ostatniej wystawy na łamach czasopisma reprodukowano w 1937 obrazy S.: *Kwiaty*, ol. (Dz. pozn. nr 120, s. 3), pastel *Lipy* (Kur. pozn., nr 240, s. 10) oraz *Wnętrze fary w Chełmnie* i *Kwiaty* (Ilustracja pol., nr 23, s. 587).

S. projektował także i wykonywał dekoracje ściennie i polichromie w obiektach sakralnych w Wielkopolsce i na Pomorzu: w 1913 w kośc. Św. Marcina w Dusznikach k. Szamotuł (sklepienia nawy gł. i fragmenty ścian przy ołtarzu pokryte stylizowaną wicią roślinną i kwiatami o różnorodnym wzorze w poszczególnych polach; dekoracja zamalowana niemal w całości w 1969); w 1918 w kaplicy-mauzoleum generała Jana Henryka Dąbrowskiego w kośc. par. w Winnej Górze k. Miłosławia; w l. 1924-27 w kośc. Wniebowzięcia NMP w Baszkwowie k. Krotoszyna (na suficie prezbiterium *Koronacja NMP* oraz na płafonie nawy *Wniebowzięcie NMP*); w l. 1925-28 w kośc. archiprezbiterialnym Wniebowzięcia NMP w Chełmnie (polichromie wszystkich sklepień w prezbiterium, nawie gł., nawach bocznych i kruchcie ozdobione linearnym i subtelnie ujętym motywem winnej latorośli, na sklepieniu kaplicy Bożego Ciała złoty kielich z hostią i 12 muzykujących aniołów oraz polichromia na sklepieniu kaplicy Matki Boskiej Bolesnej wyk. pod kierunkiem Jana Rutkowskiego, zachowana do l. 60. XX w.); od 1926 w przebudowywanym pałacu biskupim w Pelplinie; w t.r. w kośc. Św. Kazimierza w Poznaniu (polichromia zniszczona w czasie działań wojennych); w 1929 w kośc. Św. Marcina w Poznaniu (polichromia zniszczona jw.); w l. 1929-32 w kolegiacie Wniebowzięcia NMP w Środzie Wielkop. (polichromia całego wnętrza – na sklepieniu prezbiterium delikatny ornament roślinny z motywem winnej latorośli oraz motyw suchego ostu stylizowany na wzór ludowy, na żebrach trójbarwne pasy oddzielone czarnymi i złotymi liniami, na sklepieniu nawy gł. skromniejszy ornament z wici roślinnej, ponadto ornamentalna dekoracja wszystkich podłucz, szczególnie rozbudowana w łuku tęczowym, nawiązująca do sztuki ludowej; malowidła zachowane do 1962, później zamalowane z wyjątkiem dekoracji żeber i podłucz); w 1930 w Kaplicy Gostomskich w kolegiacie średzkiej (polichromia w duchu renesansu w czaszy kopuły); w l. 1930-31 w kośc. Pocieszenia NMP w Borku Wielkop. (polichromia całego wnętrza, m.in. na sklepieniu zagłastym w prezbiterium dwaj aniołowie z szeroko rozłożonymi skrzydłami, na łuku tęczowym – oprócz bogatej ornamentyki – owalne przedstawienia z popiersiami Chrystusa, św. Piotra i św. Pawła, na sklepieniu nawy gł., kaplic naw bocznych i transeptu ornamentyka z motywem mięsistych liści akantu, polichromie kopuł

kaplic na przedłużeniu transeptu z girlandami zawieszonymi na wstęgach; polichromia odnowiona w 1977); w l. 1932-33 w kośc. Świętych Piotra i Pawła w Łeknie k. Wągrowca (polichromia całego wnętrza, m.in. na łuku tęczowym głowa Chrystusa Króla, baranek i pelikan karmiący własną krwią pisklęta w gnieździe; dekoracja zamalowana w znacznym stopniu w 1969); w pocysterskim kośc. NMP w Kartuzach (malowidła ukończone w 1929, później zamalowane); w kośc. w Kościerzynie; w kaplicy szpitalnej w budynku byłego szpitala św. Jana w Gnieźnie (obecnie siedziba Komendy Pow. Policji, polichromie odkryte podczas remontu w 2015); w 1938 w kośc. Św. Jana Kantego przy ul. Grunwaldzkiej 50 w Poznaniu (proj. polichromii niezachowany, niezrealizowany, kośc. spalony w 1945; do tejże świątyni S. zaprojektował w 1931 dwie korony do Cudownego Obrazu Matki Boskiej Boreckiej, wyk. przez firmę złotniczą W. Szulc z Poznania).

Ważnym źródłem dochodów S. były prace konserwatorskie w obiektach sakralnych: m.in. w kośc. par. w Łopienniu k. Wągrowca (1925, polichromia sklepienia); w kośc. archiprezbiterialnym Wniebowzięcia NMP w Chełmnie (1925-28, odśłonięcie i konserwacja polichromii gotyckich na ścianie prezbiterium pod kierunkiem Jana Rutkowskiego); w kolegiacie NMP w Środzie Wielkop. (1929-30, elementy drewniane wyposażenia i ołtarze; 1930 prace w kaplicy Gostomskich); w kaplicy na zamku w Bierzgłowie (gruntowne odnowienie polichromii na sklepieniu pod kierunkiem Stefana Cybichowskiego, ok. 1936, oraz odnowienie obrazów szkoły włoskiej, flamandzkiej i pol. – *Święta Trójca*, *Madonna z Dzieciątkiem*, 2 wersje, *Święta Rodzina*, *Ukrzyżowanie Chrystusa*, *Zaprzeczenie św. Piotra*, *Portret wojewody Gostomskiego*, *Matka Boska Szkaplerzna* i *Wniebowzięcie Matki Boskiej*); w kośc. Pocieszenia NMP i św. Filipa Nereusza w Borku Wielkop. (do 1924 kilkakrotne odnawianie obrazu Matki Boskiej oraz w 1930 ołtarza gł., 2 ołtarzy bocznych i obrazów z ołtarzy naw bocznych); w kaplicy Bożego Ciała w katedrze w Gnieźnie (1930-32, konserwacja polichromii w kopule, wykonanej w l. 1781-83 przez Jabłońskiego z Warszawy). S. zajmował się również restauracją pojedynczych zabytków ruchomych, odnawiał m.in. obraz *Oplakiwanie Chrystusa (Pietà)* ze szkoły włoskiej, 2. poł. XVI w., przypisywany Angelowi Bronzino lub jego pracowni, i *Anioł Stróż* z l. 1631-33 w kośc.

Św. Wojciecha w Poznaniu (oba w 1924), portret trumienny Adama Sędziwoja Czarnkowskiego z kośc. Św. Marii Magdaleny w Czarnkowie (1925), obrazy w ołtarzach bocznych i zapleckach stall kośc. farnego Świętych Mikołaja i Marcina w Bydgoszczy (ok. 1925), malowany późnogotycki ołtarz-tryptyk *Sacra Conversazione* z 1. ćw. XVI w. w kośc. Św. Jana Jerozolimskiego za Murami w Poznaniu (1927), obraz *Sąd Ostateczny* Antoniego Moellera z 1592, z pałacu biskupiego w Pelplinie (1932), późnogotycki obraz ołtarzowy *Ogród Mistyczny* (Matka Boska z Dzieciątkiem w ogrodzie mistycznym), zapewne z kręgu Dirka Boutsy z ok. poł. XV w. w kośc. Nawiedzenia NMP w Gościeszynie k. Żnina (1934), ołtarz z kośc. poklasztornego w Kartuzach (1934-35). O zainteresowaniu problematyką ochrony zabytków jeszcze przed podjęciem praktyki konserwatorskiej świadczy artykuł jego pióra: S. St., *Zagrożone freski w kościele św. Jana w Gnieźnie*, Kur. poz., 1915 nr 200 (2 IX), s. 2.

Oprócz wym.: Muz. Początków Państwa Pol. w Gnieźnie – 2 rys. piórkiem i tuszem na kartonie *Fresk w kościele św. Jana* (oba sygn. i dat., 1915); Muz. Ziemi Wschowskiej Wschowa – *Martwa natura z zielonym dzbanem*, ol., sygn. (na odwrocie portret mężczyzny, ol.). W posiadaniu rodziny artysty w Poznaniu – *Katedra w Gnieźnie* (sygn. i dat., 1914), *Park Sołacki w Poznaniu* (sygn. i dat., 1935), *Dęby rogałińskie* (sygn., poł. l. 30. XX w.), *Ulica Marcelińska w Poznaniu* - widok na ul. Lubeckiego (koniec l. 30.), *Pejzaż z dębami* (sygn., l. 30.), wszystkie ol. tektura, ponadto *Martwa natura z tulipanami* (ol., sygn. i dat., 1936), rys. *Portret siedzącego mężczyzny* (tusz, pisak, pędzel, sygn. i dat., 1913) oraz obraz nawiązujący do sztuki późnego średniowiecza *Tryptyk* (Matka Boska Ostrobramska i aniołowie po bokach, ol., złocenia deska, dat., 1932), będący zapewne fragmentem ołtarza.; u rodziny S. w Warszawie – *Kwitnący sad* (ol., sygn., l. 30. XX w.; na odwrocie niedokończony *Autoportret*, ol., 1912); w innych zb. pryw. – *Dom państwa Deierling w Puszczykowie* (ol. tektura, sygn., pocz. l. 30. XX w.), *Wnętrze fary w Chełmnie* (sygn.) i *Dęby w Rogalinie*, oba pastel, 1935.

W Biurze Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu znajdują się fot. prac S. – *Martwa natura z samowarem*, *Martwa natura z figurką*, *Wnętrze chaty*, *Drzewa*, *Wnętrze kościoła*. W Muz. Miejskim w Bydgoszczy była *Martwa natura*

S. (ol.), przekazana tam w 1926 przez Departament Sztuki Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wraz z kilkudziesięcioma pracami innych artystów pol.; w 1943 wywieziona do Trzcianca (Schönbergu), strata wojenna.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., W. 1938. – *Wielkop. słownik biogr.*, W.-P. 1983 (Michałowski P.). – *Lista strat. – Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych oraz członków ZPAP 1939-1996*, Gd. 1997. – PSB, t. 39, 1999 (Michałowski P.). – *Wielkopolska. Słownik krajoznawczy*, red. Łęcki W., Anders P., P. 2002. – *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, red. Mikołajczak A.W., Gniezno 2011, s. 550. – *Pol. słownik biogr. konserwatorów zabytków*, z. 6, red. Błaszczuk I., Kondziela H., Marcinek R., W. 2022, s. 97-100 (Piechowiak R.).

Statut. Tow. Artystów Pol. w Paryżu, [Paryż] 1911, s. nlb. 2. – Magdziński W., *Z Salonu Stow. Artystów. II*, Dz. pozn., 1915 nr 75 (1 IV), s. 3. – Tenże, *Z naszych wystaw sztuki I. Z Salonu Stow. Artystów*, tamże, 1916 nr 144 (27 VI), s. 5. – „*Wiosenna Wystawa*” w Salonie Stow. Artystów, Kur. pozn., 1919 nr 98 (27 IV), s. 3. – Sz. [Nawrocki S.], *Wizyta Ks. Prymasa w Muzeum Diecezjalnem i pracowni artysty-malarza Smoguleckiego*, Kur. pozn., 1927 nr 273 (19 VI), s. 3. – Pajzderski N., *Wystawa sztuki*, [w:] *PWK w Poznaniu w r. 1929*, red. Wachowiak S., t. 4, P. 1930, s. 358. – *Z kraju. Kartuzy. Odnowienie kościoła*, Kur. warsz., 1930 nr 63 (5 III), wyd. wieczorne, s. 5. – Majkowski H., *Dzieła malarzkie Wyspiańskiego w zb. poznańskich*, P. 1932, s. nlb. 17. – Makowski B., *Sztuka na Pomorzu. Jej dzieje i zabytki*, Toruń 1932, s. 105, 224. – Dalbor W., *Wystawa gwiazdkowa w TPSP*, Dz. pozn., 1935 nr 296 (22 XII), s. 2. – Brosig A., *Imagines miraculosae. Przyczynek do historii pol. grafiki religijnej*, P. 1935 (właśc. 1937), s. 2, 14. – Liedtke A., *Zamek pokrzyżacki w Bierzgłowie, obecnie letnisko kleryków i dom rekolekcyjny diecezji chełmińskiej*, Pelplin 1937, s. 27, 29. – Dalbor W., *Wystawa w TPSP*, Dz. pozn., 1937 nr 132 (11 VI), s. 7. – Majkowski H., *O sztuce plastycznej w Poznaniu w czasach poprzedzających wojnę światową aż po dzień dzisiejszy*, Kronika m. Poznania, 1938 nr 2, s. 214. – Glinka X., *Paryż mojej młodości*, Londyn 1957 (na s. tytułowej: Beirut 1950), s. 68. – Eckhardt J., *Sarkofag cynowy Adama Sędziwoja Czarnkowskiego - dzieło konwisarstwa pozn.*, [w:] *Studia renesansowe*, red. Walicki M., t. 1, Wr. 1956, s. 342 (przypis 31). – Mroziński J., *Sztuki plastyczne w l. 1945-1953*, [w:] *Dziesięć wieków Poznania*, t. 3, P.-W. 1956, s. 304 (przypis 3). – *Pol. życie art.*, 1, 2. – Materiały ASP Kraków, 2. – Kabacińska K., „*Po-*

lichromia” Henryka Nostitz-Jackowskiego (1912-1948), Kronika m. Poznania, 1990 nr 2, s. 40, 47. – Lam W., *Światła i cienie*, Gd. 1984, s. 44. – Rutowska M., *Straty osobowe i materialne kultury w Wielkopolsce w l. II wojny światowej*, W.-P. 1984, s. 103. – Majchrowski J.M., *Ulubieniec Cezara. Bolesław Wieniawa-Długoszowski. Zarys biografii*, Wr. 1990, s. 40-41. – Markiewicz A.J., *Plastyka w okresie XX-lecia międzywojennego*, [w:] *Wielka księga miasta Poznania*, P. 1994, s. 494. – Latosińska B., Weber B., *Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia na Żdzieżu w Borku Wielkopolskim*, Kr. 1995, s. 51, 53, 73. – Bobrowska-Jakubowska E., *Artyści pol. we Francji w l. 1890-1918. Wspólnoty i indywidualności*, W. 2004. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005. – Marxen-Wolska E., Wolski J., *Konserwacja i restauracja tryptyku „Santa Conversatione” z kościoła św. Jana Jerozolimskiego za Murami*, Kronika m. Poznania, 2005 nr 2, s. 183, 185-188, 190. – Ciż, *Cztery interwencje konserwatorskie w jednym obrazie*, Tekka KHS, t. 10, 2005, s. 312. – Błaszczuk I., *Konserwacja zabytków ruchomych w Poznaniu w l. 1990-2007*, P. 2008, s. 81. – Paradowska A., *Wille dla nowych elit Poznania*, Prz. zach., 2008 nr 4, s. 230-232. – Urbańska B., *Kolegiata w Środzie Wielkop.*, Środa Wielkop. 2008, s. 69, 70-71, 73, 187. – Krzyślak B., Kurzawa Z., *Kościół św. Jana Jerozolimskiego za Murami na pozn. Komandorii*, P. 2011, s. 97 (przypis 86). – Korduba P., Paradowska A., *Na starym Grunwaldzie. Domy i ich mieszkańcy*, P. 2012, s. 66-71. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012. – Szkutnik Z., *Wspomnienia o malarzu Stanisławie Smoguleckim. Wywiad z synem artysty Maciejem Smoguleckim*, Biul. Informacyjny Rady Osiedla Stary Grunwald w Poznaniu, 2013 nr 1, s. 5-6. – Urbańska B., *Przew. po Kolegiacie średzkiej*, Środa Wielkop. 2014, s. 27, 50, 97. – Zieliński M.G., *Wkład pomorskiego konserwatora zabytków Nikodema Pajzderskiego w proces renowacji i ochrony zabytków Chełmna w l. 1922-1933*, [w:] *Nikodem Pajzderski. Muzealnik - konserwator - historyk sztuki*, red. Siejkowska-Askutja E., P. 2014, s. 145. – Kargol A., *Biografia polityczna. Strug. Miarą wszystkiego jest człowiek*, W.-Kr. 2016 (błędnie imię S.). – (obk), *Freski w komendzie, Przemiany na Szlaku Piastowskim*, 2015 nr 38 (18 IX), s. 10. – Przybylski A., *Abisynia. Osiedle na pozn. Grunwaldzie*, P. 2017, s. 17 (repr.). – Zimna-Kawecka K., *Twórczość artyst. wobec zasad ochrony zabytków na Pomorzu w okresie międzywojennym*, [w:] *Studia z historii sztuki pol. XIX-XX w. Ikonografia malarstwa*

religijnego czasów porozbiorowych. *Kolor w architekturze hist.*, red. Gawęcka B.M., Jankowski A., Bydgoszcz 2017, s. 182, 184. – Grabski T., „Wystawa książki Wyspiańskiego” w Muz. Wielkopolskim, *Studia Muzealne*, z. 22, 2017, s. 122 (przypis 10). – Mulczyński J., *Życie artyst. w Poznaniu w l. 1919-1939. Instytucje, salony, wystawy*, P. 2019. – Horowski A., *Przewodnik historyczno-artyst. po kość. Świętego Mateusza w Opalenicy*, Opalenica 2020. – Mulczyński J., *Przebudzenie życia artyst. w Poznaniu. Lata 80. XIX w. - pocz. XX w.*, [w:] *Życie artyst. ośrodków prowincjonalnych na ziemiach pol. i w Europie Środkowej w drugiej poł. XIX i początkach XX wieku: przemiany, formy i funkcje*, red. Barańska I., Kalisz 2020 (e-book na stronie Kaliskiego TPN: <https://ktpnkalisz.wixsite.com/wydawnictwo/e-booki-otwarty-dost%C4%99p>).

Loteria Tow. Artystów Pol. w Paryżu, [Paryż] 1913 (druk). – *Zaproszenie TAP w Paryżu na „Bal przed dworkiem”*, 1914, Sale Malakoff (druk ulotny). – *Exposition des peintres et sculpteurs polonais*, Société des artistes polonais à Paris, Paris 1914. – *Kat. wystawy wojennej staraniem D.O. Gen. Poznań*, Muz. Wielkop. w Poznaniu, [P.] 1920/21, s. 10-11. – *Kat. Działu Sztuki PWK*, P. 1929, s. 147. – *Ogólnopol. salon sztuki. Wystawa Sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1937. – *Targi Międzynar. w Poznaniu. Kat. oficjalny*, P. [1936]. – *Wystawa pośmiertna poznańskich art.-plastyków*, Salon Sztuk Plastycznych, P. 1947 (S. wym. we wstępie). – *Malarstwo wielkop. 1520-1650*, oprac. Sławska A., MNP, P. 1952, s. 45, 51. – *KZSP*, t. 5, z. 3, 1963, z. 24, 1964, z. 23, 1966; t. 11, z. 16, 1972, z. 4, 1975, z. 21, 1979; seria nowa, t. 7, cz. 1, 1983, z. 2, 2002. – *Gniezno w perspektywie minionego wieku 1793-1939*, październik 1995 - kwiecień 1996, wstęp Kowalska E., Scholtz E., Muz. Początków Państwa Pol. w Gnieźnie, [Gniezno 1995]. – Mulczyński J., *Ulice i zaułki dawnego Poznania. Solacz*, informator wystawy, Muz. Historii m. Poznania, Oddz. MNP, P. 1999, s. 13. – Leśniewska D., Mulczyński J., *Ulice i zaułki dawnego Poznania. Ul. Grunwaldzka*, informator wystawy, Muz. Historii m. Poznania, Oddz. MNP, P. 2003, s. 33, 35. – *II Wystawa plastyków gnieźnieńskich XX w.*, wstęp Kowalska E., Muz. Początków Państwa Pol. w Gnieźnie, Gniezno 2014, s. 118-119.

Kur. warsz., 1913 nr 84 (27 III), s. 4 (Wac. Gąs. [Gąsiorowski W.]). – *Nowa gaz.*, 1914 nr 141 (27 III), wyd. popołudniowe, s. 3. – *Nowa Reforma*, 1914 nr 159 (1 V), wyd. popołudniowe, s. 1. – *Polonia*, 1914 nr 7, s. 3 (Styx.). – *Dz. pozn.*, 1915 nr 39 (18 II), s. 2 (pomyłka w imieniu S.); 1921 nr 70 (17 IV), s. 3 (Koller J.), nr 196 (18 IX), s. 2, nr 205 (29 IX), s. 3 (j.k. [Koller J.]), nr 208 (2 X), s. 6; 1931 nr 135 (14 VI), s. 7 (Ks. P.), nr 298 (25 XII), dod. świąteczny, s. IV (Dalbor W.); 1932 nr 274

(27 XI), s. 2 (Majkowski H.); 1934 nr 282 (8 XII), s. 20 (Dalbor W.); 1936 nr 116 (17 V), s. 11, nr 130 (5 VI), s. 6 (tenże), nr 285 (6 XII), s. 6, nr 298 (23 XII), s. 2 (tenże); 1937 nr 115 (21 V), s. 7, nr 120 (27 V), s. 3, nr 151 (4 VII), s. 6; 1938 nr 289 (18 XII), s. 12 (tenże). – *Kur. pozn.*, 1919 nr 205 (6 IX), s. 3; 1920 nr 284 (10 XII), s. 6; 1921 nr 79 (7 IV), s. 2 (D.J. [Drobnik J.]), nr 132 (12 VI), s. 6 (tenże), nr 139 (21 VI), s. 7, nr 214 (18 IX), s. 7 (błąd w nazwisku S.), nr 238 (16 X), s. 6 (tenże), nr 295 (24 XII), s. 5 (tenże); 1922 nr 244 (24 X), s. 6; 1923 nr 131 (13 VI), s. 6; 1924 nr 113 (16 V), s. 6, nr 116 (20 V), s. 6, nr 121 (25 V), s. 6, nr 125 (31 V), s. 6, nr 145 (26 VI), s. 6; 1925 nr 6 (9 I), s. 6 (E.L. [Ligocki E.]), nr 62 (15 III), s. 18-19 (Pajzderski N.), nr 241 (8 X), s. 7 (n.p. [Pajzderski N.]); 1928 nr 227 (18 V), s. 8 (N. Sz. [Nawrocki S.]); 1931 nr 294 (1 VII), s. 7 (fot.), nr 301 (5 VII), s. 3, nr 584 (19 XII), s. 10 (Brosig A.); 1934 nr 547 (1 XII), s. 7, nr 557 (7 XII), s. 8 (Mroziński J.), nr 559 (8 XII), s. 9; 1935 nr 230 (19 V), s. 4, nr 238 (24 V), s. 4 ((tk) [Kraszewski T.]), nr 577 (15 XII), s. 8, nr 585 (20 XII), s. 8 (Mroziński J.), nr 589 (22 XII), s. 13; 1936 nr 253 (3 VI), s. 8 (tenże), nr 566 (5 XII), s. 7, nr 578 (13 XII), s. 6, s. 10 (tenże); 1937 nr 224 (21 V), s. 7, nr 238 (30 V), s. 7, s. 11 (tenże), nr 240 (1 VI), s. 10 (repr.), nr 296 (4 VII), s. 7; 1938 nr 564 (11 XII), s. 8, nr 575 (17 XII), s. 6; 1939 nr 53 (2 II), s. 12. – *Prz. Muzealny*, 1920 nr 7, s. 98 (Koller J.). – *Dz. Bydgoski*, 1921 nr 214 (18 IX), s. 3, nr 215 (20 IX), s. 1 (jako Smogulski); 1926 nr 285 (11 XII), s. 9. – *Prz. Poranny*, 1921 nr 59 (29 VI), s. 5 (Set.). – *Wianki*, 1922 nr 9, s. 11 (repr.), s. 15 (Przygodzki F.J.). – *Sztuka i Artysta*, 1924 nr 6, s. 152 (jako H. Smogulecki; <D> [Drobnik J.]). – *Sztuki Piękne*, II, 1925/26 nr 8, s. 361; III, 1926/27 nr 4, s. 155. – *Prz. Historii Sztuki*, I, 1929 z. 4, s. 115 przypis 6 (Eckhardt J.). – *Wiad. Konserwatorskie*, 1929 nr 6, s. 24 (Pajzderski J.). – *Wielkop. Ilustracja*, 1930 nr 20 (16 II), s. 4. – *Nowy kur.*, 1931 nr 269 (20 XI), s. 10. – *Ilustracja pol.*, 1932 nr 2 (10 I), s. 7; 1937 nr 23 (6 VI), s. 587. – *Orełdownik*, 1937 nr 123 (1 VI), s. 5. – *Głos wielkop.*, 1947 nr 6 (7 I), s. 5, nr 12 (13 I), s. 4 (Józefowiczówna K.). – *Ochrona Zabytków*, 1963 nr 3, s. 39 (Wolska E.). – *Kronika m. Poznania*, 1993 nr 3-4, s. 259 (Jarzewicz M.); 1994 nr 1-2, s. 205 (Mulczyński J.); 1996 nr 4, s. 17 (Skuratowicz J.); 2005 nr 1, s. 362 (Mulczyński J.); 2009 nr 3, s. 206 (tenże). – *Art & Business*, 2004 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny). – *Kronika Bydgoska*, t. 28, 2006, s. 169 (Zimna-Kawecka K.).

AP Poznań, Kartoteka Ewidencji Ludności (sygn. 15052, k. 515). – *Uniw. Artyst. Poznań*, Cichoń M., *Stanisław Smogulecki 1886-1939. Próba monografii*, P. 1983, praca magisterska, mpis; Kabacińska K., *Hen-*

ryk Nostitz-Jackowski 1880-1948. Sztuka dekoracyjna, P. 1984-86, praca magisterska, mpis. – Uniw. im. Adama Mickiewicza Poznań, Instytut Historii Sztuki, Paradowska A., „Ładne domy” - o architekturze willowej Mariana Pospieszalskiego, P. 2007, praca magisterska, mpis. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Julii Juskowiak z Muz. Ziemi Wschowskiej, 21 VIII 2020. – Muz. Diecezjalne w Pelplinie im. bpa S.W. Okoniewskiego. Historia, strona internetowa <http://www.muzeum.diecezja.org/muzeum/nasze-zbiory/historia/> (dostęp 07.04.2020). – Straty wojenne Muz. Miejskiego w Bydgoszczy <http://www.stratywojenne.muzeum.bydgoszcz.pl/straty/martwa-natura-3/> (dostęp 21.08.2010).

Informacje i materiały w posiadaniu syna artysty, Bogusława Macieja Smoguleckiego (Poznań) oraz informacje Przemysława Michałowskiego (Poznań).

J. Mulczyński

Smokowska Emilia Augusta Justyna, rysownicza amatorka, ur. 1801, zm. 17 XII 1893, córka Józefa Kublickiego (Piottuch-Kublickiego) z Krykian k. Świecian na Wileńszczyźnie, sędziego granicznego, i Karoliny z Sołtanów. 3 II 1841 poślubiła Wincentego Smokowskiego, malarza, rysownika i lekarza, z którym w t.r. zamieszkała w Warszawie i zapewne w 1858 (po jego przejściu na emeryturę) powróciła z nim do Krykian. Utrzymywała kontakty z malarkami amatorkami: Gabriellą z Güntherów Puzyniną, pamiętnikarką, i ze swą krewną, Marią z Sołtanów Sierakowską z Waplewa k. Sztumu, a także – korespondencyjnie – z Józefem Ignacym Kraszewskim. Wg PSB „miała uzdolnienia artyst.”. Autorka rys. oznaczonego: „Józef Kublicki, Oyciec moy; Emilia z Kublickich Smokowska” (w 1946 wł. proboszcza kość. par. w nieodległych od Krykian Melegianach, ufundowanego w XVIII w. przez Justynę z Dąbrowskich Kublicką, którego wyposażenie artyst. było dziełem męża S.) oraz akw. oznaczonych: „Ruiny Zamku Królewskiego na Górze Zamkowej w Wilnie, iak [!] były roku 1826. Emilia Smokowska”; „Góra Bekieszowa i Franciszkańska w Wilnie, iak [!] były r. 1826. Emilia Smokowska” (obie Bibl. Ossolińskich). Pejzaże S. były cenione przez jej męża.

Morawski S., *W Peterburku 1827-1838*, P. [1927], s. 8. – Puzynina z Güntherów G., *W Wilnie i w dworach litewskich. Pam. z l. 1815-1843*, Wilno 1928, s. 22. – Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego*

„Rękorysy Polaków. Prace malarzkie ziomków naszych”. *Kat.*, Ze Skarbca Kultury, 1953 z. 1, poz. 198-199. – Jakimowicz I., *Z problemów warsztatu malarza i grafika. Prace Wincentego Smokowskiego w d. zbiorze J.I. Kraszewskiego*, Roczn. MNW, V, 1960, s. 60. – PSB, t. 39, 1999-2000, s. 242, s.v. Smokowski Wincenty (Ryszkiewicz A.). – Drėma V., *Vincetas Smakauskas*, Vilnius 2001. – Rzyńska-Laube D., *Zbiory artyst. pol. ziemian na Pomorzu Nadwiślańskim od końca XVIII wieku po czasy dzisiejsze*, Gd. 2022.

BJ, rkps 6458/IV: *Korespondencja J.I. Kraszewskiego*, seria III, *Listy z l. 1837-44*, t. 3, k. 26 (list S.).

M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 30.09.2022.

J. Polanowska

Smokowski Franciszek Andrzej, rzeźbiarz, ur. 13 XI 1802 Wilno, zm. 1840 Dobośnia (Dubośnia) k. Bobrujska (obecnie Białoruś). Pochodził ze zdeklasowanej szlachty; syn Michała Smokowskiego i Konstancji z Mickiewiczów, którzy mieszkali i pracowali (ojciec jako froter, matka jako pracznica) w pałacu generała-gubernatora w Wilnie. Był bratem malarza, grafika i rysownika Wincentego (zob.). W l. 1823-27 (lub 1822-27 wg V. Gasiūnasa) studiował sztuki piękne na Uniw. Wil.: rys. i malarstwo u Jana Rustema (22 VI 1827 otrzymał na egzaminie ocenę dobrą) i rzeźbę u Kazimierza Jelskiego w l. 1824-26 (w PSB mylnie do 1825); egzaminy zdawał 19 VI 1824, 31 II 1825 i 22 II 1826, uzyskując ocenę dobrą i celującą. Zaliczony przez Adama Szemesza do najzdolniejszych studentów Jelskiego. W l. 1825-27 (przez 2 l.) zajmował się pracami sztukatorskimi w pałacu generała-gubernatora w Wilnie. Następnie pracował w Dobośni, gdzie w kaplicy pałacu Bułhaków wykonał „ornamenty rzeźbiarskie” (dekoracje sztukatorskie) i figury ewangelistów (pałac spalony w 1918). W l. 1827-28 uczestniczył w odnowieniu wnętrza kość. akademickiego Św. Jana w Wilnie, sporządzając rzeźby ołtarzowe. Wg brata, Wincentego, do jego „lepszych robót ... można policzyć 12tu apostołów wielkości naturalnej, które wykonał do kość. XX. Kanoników regularnych w Ozieranach w guberni mohylewskiej, gdzie ok. 3 lat pracował”.

Być może 6 jego rys. piórkami znajdowało się w warsz. zb. Mathiasa Bersohna (4 z nich określone w kat. jako prace Franciszka Smokowskiego, zaś 2 – Smokowskiego bez imienia); możliwe, że ich autorem był brat S., Wincenty.

Szemesz A., *Wspomnienie o Szkole malarskiej wil.* (1826-29), Athenaeum, 1844 t. 6, s. 226-227. – Smokowski W., *O malarstwie w Polsce*, Dzwon lit., 2, 1846, s. 143 (błędnie podawana s. 144). – Bieliński, Uniw. Wil., t. 2, 1900, s. 765. – Bersohn M., *Kat. zb. rysunków, szkiców i akwarel ...*, W. 1902, poz. 24, 25, 53, 54, 87, 88. – ThB, 31, 1937 (Batowski Z.). – Łopaciński E., *Nieznane dane archiw. ... do historii sztuki Wilna i b. W. X. Litewskiego ...*, Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki TPN w Wilnie, III, 1938/39, s. 91. – Łopaciński E., *Materiały do dziejów rzemiosła artyst. w Wielkim Księstwie Litewskim*, W. 1946, mpis powiel., poz. 1067. – Bénézit, t. 9 (część informacji błędna). – *Encyclopedia Lituanica*, t. 5, Boston 1976. – Busse, nr 75428. – Adomonis T., Adomonytė N., *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, t. 2, Vilnius 1997. – Drėma V., *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, Vilnius 1997. – PSB, t. 39/2, 1999, s. 242, s.v. Smokowski Wincenty (Ryszkiewicz A.). – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999 (poza indeksem, s. 284, spis studentów). – Drėma V., *Vincetas Smakauskas*, Vilnius 2001. – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (Gasiūnas V.; S. jako Smakauskas Pranciškus Andrius (Smokovskis); w bibliografii archiwalia wil.).

Litewskie Państw. Arch. Hist. Wilno, rkps F. 721, AP. 1, nr 1119: [Księga ... egzaminów ... 1814-27], k. 174, 202, 203, 204, 205, 235v, 236, 237, 238, 268, 270, 272, 273, 292.

J. Polanowska

Smokowski Wincenty (Wincenty Ryszard), malarz, rysownik, sztycharz, drzeworytnik, ilustrator, rzeźbiarz, autor pism o sztuce, pedagog, lekarz, ur. 2 IV 1797 Wilno, zm. 19 II 1876 Krykiany k. Święcian na Wileńszczyźnie, pochowany w kaplicy grobowej Kublickich w pobliskich Mielegianach. Pochodził ze zdeklasowanej szlachty; syn Michała Smokowskiego i Konstancji z Mickiewiczów, mieszkających i zatrudnionych (ojciec jako froter, matka jako praczka) w pałacu generała-gubernatora w Wilnie; wg Bolesława Podczaszyńskiego (cytowanego przez Zygmunta Batowskiego) jego naturalnym ojcem był Kazimierz Kontrym, pisarz i działacz polityczny. S. był bratem rzeźbiarza Franciszka Andrzeja i mężem rysowniczkii amatorki Emilii Augusty Justyny z Kublickich (ślub 1841).

W autobiografii pisał: „ukończyłem 6 klas Gimnazjum Wil. W roku 1816 – jeszcze w gimnazjum będąc uczyłem się rysować” (wpisany w po-

czet uczniów 1 IX 1816). I kontynuował: „W roku 1817, kiedy się otworzył wakans na kandydatów stanu nauczycielskiego przy byłym uniwersytecie Wileń[skim] zostałem przyjęty na koszt skarbowy i oprócz głównego zajęcia się rysunkiem uczęszczałem na kursa w oddziale literackim” (BJ, rkps 6458/IV). Do 1822 studiował rzeźbę u Kazimierza Jelskiego, a następnie malarstwo u Jana Rustema, grafikę, historię sztuki, estetykę i literaturę angielską u Josepha Saundersa, a u Gotfryda Ernesta Grodka – literaturę łacińską; uczęszczał też na wykłady z literatury włoskiej. Stopień kandydata filozofii otrzymał 27 VI 1817, po zdaniu egzaminów i złożeniu rys. oraz rozprawy *Du style de la sculpture chez les Egyptiens et examen des causes qui ont influé sur l'uniformité de leur style*. Wyk. też medaliony portretowe Józefa (Josepha) Saundersa i Jana Śniadeckiego (oba gips patynowany, sygn.: „W. Smokowski Wilno. 1817”, LMS; fot. drugiego, o uszkodzonej sygnaturze repr. Vladas Drėma). W 1818, jako „uczeń celujący”, otrzymał nagrodę pieniężną (50 rubli). T.r. (29 IV) został przyjęty do Tow. Szubrawców, organizacji zbliżonej charakterem do masonerii. 30 VI 1819 otrzymał nagrodę „za postępy w rysunkach” (wg autobiografii). Lato t.r. spędził u swej (dalszej?) rodziny w okolicy Słonimia na Grodzieńszczyźnie. W marcu 1820 otrzymał kolejną nagrodę studencką, a w czerwcu t.r. uczestniczył w pierwszej wystawie uczniów SSP, na której uznanie zyskało jego 6 portretów: jeden malowany z natury (ol.) i 5 kopii wizerunków pędzla Rustema (Tyzenhauza, Moniuszki, Olizara, wszystkie ol., oraz księcia Ogińskiego i profesora Saundersa, oba rys. kredką). W 1821 otrzymał tytuł magistra sztuk pięknych. W czerwcu 1822 na wystawie prac studenckich pokazał „figury postaci”, świadczące, zdaniem Michała Czarnowskiego, o niedostatecznej obserwacji natury, oraz portrety, wprawdzie w większości podobne, jak stwierdzał ten sam recenzent, ale niedopracowane pod względem modelunku światłocieniowego. 19 XI 1822 uczelnia przyznała mu dwuletnie stypendium na studia malarstwa w akademii sztuk pięknych w Petersburgu, nadmieniając o możliwości późniejszego rocznego pobytu we Francji. Na pocz. stycznia 1823 S. opuścił Wilno.

Studia w petersburskiej akademii (immatrykulowany 23 I 1823), trwające do 1827 (w 1824 przedłużone o 3 l.), S. rozpoczął od kursu „rysowania z antyków” (o czym przed 25 V 1823 donosił w sprawozdaniu wil. uczelni, wspominając, iż jego

prace w comiesięcznej ocenie profesorów „numer tam pierwszy zawsze otrzymywały”; LVIA, fond 721). Następnie rysował z natury i otrzymał na zakończenie kursu 2 sr. medale (w tym 22 XII 1823 medal sr. II klasy za „grupę z natury rysowaną”). Przed 25 XI 1823 ukończył kopię obrazu Rubensa *Caritas Romana* z Ermitażu (przesłaną przed 25 V 1825 wil. uczelni) i został dopuszczony do wykonywania samodzielnych prac. Wkrótce rozpoczął kurs malarstwa w pracowniach Andrieja Iwanowa, Wasilija Szebujewa i Aleksieja Jegorowa. Za swe prace otrzymał medale: w 1824 mały sr., 28 VIII 1825 wielki sr. (za „grupę z natury rysowaną”, wg autobiografii) oraz 15 IX 1827 mały zł. („za obraz historyczny [!] własnej kompozycji”, jw.) *Śmierć Epaminondasa podczas zwycięstwa nad Macedończykami*. Niezależnie od akademickich zadań skomponował obrazy o tematach również zaczerpniętych z antyku: *Priam błagający Achillesa o wydanie zwłok Hektora* (pokazany na wystawie akademickiej 1824, wysłany do uniw. wil.), *Focjon w więzieniu* (1827) i *Mariusz na gruzach Kartaginy* (przed 1829). W 1827 napisał rozprawę *O sztukach pięknych u starożytnych, a w szczególności o naśladowaniu natury i pięknie idealnym* (przed 12 XI przesłana do oceny wil. profesorów). Jego obrazy pokazane w t.r. na akademickiej wystawie, wspomniana *Śmierć Epaminondasa* oraz *Podróżnik europejski w Egipcie*, zostały pochlebnie ocenione przez krytyka gaz. Siewiernaja Pczela. Po zakwalifikowaniu S., wraz z Walentym Wańkowiczem, do dalszych studiów we Włoszech zorganizowano (13 II 1829) między nimi konkurs (gdyż uniw. wil. mógł sfinansować wyjazd tylko jednego malarza), który wygrał Wańkowicz. W tym okresie S. korzystał z naukowej i materialnej pomocy artysty amatora Rafała Ślizienia z okolic Nowogródka.

W l. 1827-29, mimo ukończenia studiów, S. pozostawał w Petersburgu. Namalował wówczas kolejne akademickie kompozycje o tematach z antyku, m.in.: *Belizariusz*, *Szaleństwo Edypa*, *Edyp w Kolonos* i niedokończony obraz *Temistokles u Admeta*, które są znane ze szkiców (wszystkie pióro, tusz, ok. 1842 przesłane Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, zachowane w MNW). Przyjaźnił się z Aleksandrem Orłowskim; poznał też, cieszącego się sławą „wirtuoza romantycznego portretu”, angielskiego malarza dworu carskiego George’a Dawe’a. Wg Stanisława Morawskiego obaj wywarli wpływ na S., który chciał jak oni

„olejem zuchwale szkicować swoje obrazy i od pierwszego rzutu pędzla wielkie robić efekty”. W czasie pobytu w Petersburgu S. narysował ilustracje do książki Józefa Sękowskiego *Collectanea z dziejopisów tureckich rzeczy do historii pol. służących*, W. 1824, t. 1-2 (po jednym rys. do każdego tomu, oba sygn.: „inv. et del. Smokowski”, powielone w litogr.) i Tadeusza Bułharyna (Faddieja Bułgarina) *Soczinienija* (Petersburg 1827-28); ponadto ilustrował pieśń Marii Szymanowskiej *Wilija* do słów Mickiewicza i *Stanze* Alphonse de Lamartine’a z muzyką N. Norowa w zbiorze nut *Liriceskij album*, wyd. przez Michaila Glinkę i Nikołaja Pawliszczewa (Petersburg 1829). Wielu badaczy podaje informację (zamieszczoną m.in. w prasie już w 1876), że S. jest autorem ilustracji (3 litogr. niesygn.) do 1. wyd. *Konrada Wallenroda* (Petersburg 1828), niektórzy również sugerują jego bezpośrednią znajomość z Mickiewiczem (obie opinie kwestionuje A. Ryszkiewicz, PSB).

W 1829 S. powrócił do Wilna, gdzie został pomocniczym nauczycielem malarstwa (asystentem) przy uniwersyteckiej katedrze Rustema. Od 19 IV t.r. uczył rys. akademickiego z natury. Po zamknięciu uniw. (1 I 1832) władze poleciły mu – jako zaufanej osobie – spisanie inwentarza zb. zamkniętych katedr sztuki (jego autorstwa jest m.in. *Inwentarz gabinetu ... szkoły rys. i malarstwa ...*, 1832, BN, rkps 7829 III, k. 45-48) oraz przygotowanie ich do wywiezienia do uniw. kijowskiego i charkowskiego. Artysta odtąd używał tytułu „b. prof. Mal. B. Ces. Wil. Uniw”. W l. 1832-36, na mocy decyzji Kuratora Wil. Okręgu, S. pracował jako nauczyciel rysunku w nowo utworzonym II Gimnazjum Wil. Już wcześniej, zniechęcony brakiem uznania dla swojej twórczości i brakiem perspektyw rozwoju kariery artyst., zdecydował się zdobyć zawód lekarza. Wyzbył się swych przywiezionych z Petersburga obrazów: *Belizariusza* ofiarował Tadeuszowi Bułharynowi, urzędnikowi min. oświaty, *Epaminondasa* – b. rektorowi Wacławowi Pelikanowi; kompozycje *Fokion*, *Mariusz na gruzach Kartaginy* i *Edyp w Kolonos* kupił Rafał Ślizień. S. wspomniął też w autobiografii, iż „wszystkie [petersburskie] rysunki z mojej teki zaginęły – jeden tylko sobie pozostał i wyobraża *Tobiasza grzebiącego zmarłych* [temat] z *Pisma Św.*”, który wraz z bliżej nieokreślonym rys. Smuglewicza później ofiarował Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu.

W l. 1831-36 S. studiował medycynę w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie, którą ukończył z dyplomem lekarza I stopnia. W l. 1836-41 odbywał praktykę lekarską w majątkach Adolfa i Stefana Kublickich w miejscowościach Polesie i Krykiany k. Świecian na Wileńszczyźnie. W jej trakcie napisał rozprawę doktorską w języku łacińskim *De Vesanitis (O obłąkanych)*. Pod koniec pobytu poślubił siostrę Kublickich, Emilię.

Nadal zajmował się twórczością artyst. W marcu 1841 przebywał w gościnie u Józefa Szumskiego w Szumsku k. Wilna, w którego pałacu podobno wykonał neoklasyczną polichromię (częściowo zachowana). W maju t.r. był w Kownie. W tym okresie namalował ponad 50 niewielkich obrazków rodzajowych z życia włościan litewskich i pejzaży, którymi obdarowywał znajomych. Motywy te wykorzystał do ponad 20 kompozycji, tworzonych do wiosny 1841, którymi zamierzał zilustrować kolejne wyd. opublikowanych wcześniej dzieł: poematu Krystyna Donelaitisa, piszącego w języku litewskim, pt. *Metai (Pory roku)*, 1. wyd. 1818, inaczej *Rok, obrazy z życia chłopów XVIII-go wieku*) oraz zbioru pieśni ludowych oprac. przez Ludwiga J. Rhesa *Dainos oder Litthauische Volkslieder, gesammelt ...*, Königsberg 1825 (część rys., pióro, tusz, MNW). W 1841 S. zaproponował wil. wydawcy Józefowi Zawadzkiemu publikację obu książek przełożonych na język pol. z własnymi ilustracjami, ale proj. nie został zrealizowany. Wtedy też powstał pierwszy zamysł opracowania przez S. ilustracji do zamierzonego 2. wyd. poematu J.I. Kraszewskiego, opartego na motywach litewskich wierzeń pogańskich, *Witolorauda. Pieśń z podań Litwy* (1. wyd., Wilno 1840).

W l. 1841-58 S. mieszkał w Warszawie (w 1845 przy ul. Dzikiej 2239b, w 1848 przy Nowolipiu 2376, w 1852 przy Nowomiejskiej), gdzie otrzymał posadę „lekarza miasta Warszawy” (piastowana do 30 IX 1855); później był lekarzem powiatu warsz. Odbywał letnie podróże krajoznawcze, w trakcie których gromadził widoki zabytków do swych prac (1846 Lubelszczyzna, 1851 Kraków, ponadto Małopolska i Podole). W 1852 podróżował do Paryża, gdzie kopiował obrazy Théodore’a Géricault; starał się też o paszport do Ostendy. Parokrotnie wyjeżdżał do Wilna (m.in. w 1847, jesienią 1855); latem 1856 pojechał do Witebska.

W czasie wolnym od obowiązków zawodowych zajmował się twórczością plastyczną. Zaproszony (w 1840) przez Kraszewskiego do publikacji na

łamach wil. Athenaeum, zaproponował pisarzowi „stałą wymianę myśli”. W l. 1841-50 prowadzili ją korespondencyjnie, a jej plonem jest ponad 60 listów S., część z wkomponowanymi rysunkami (BJ). Pisarz radził się S. odnośnie do swej amatorsko uprawianej twórczości plastycznej, a ten omawiał własne plany artyst., konsultował szczegóły hist. i ikonograficzne swych dzieł oraz przysyłał własne prace (84 rys., album z 70 rys. i 136 rycin, ok. połowa z nich w MNW).

W Warszawie – ówczesnym centrum krajowego romantyzmu – zawarł znajomości z literatami, starożytnikami, kolekcjonerami i wydawcami (jak Kazimierz Władysław Wójcicki, Edward Rastawiecki, August Wilkoński, Tomasz Ziełiński, Teodor Chrząński i Bolesław Podczaszyński) oraz włączył się w przedsięwzięcia artyst., zwłaszcza w zakresie dokumentowania zabytków, dyskusji o stanie sztuki pol. i ilustratorstwa. Sporządzał dokumentację (wg ówczesnych standardów) zabytków architektury i malarstwa jako źródeł ikonograficznych do własnych prac. W sierpniu 1847, wracając z Wilna przez Kowno, wyk. dokumentację fresków Michaela Archangela Palloniego w kośc. pokamedulskim w Pożajściu (kilka rys. oł., tusz, pióro, MNW), którą wykorzystał w szkicach do kompozycji o Samuelu Zborowskim, oraz narysował widoki kośc. Franciszkanów w Kownie i ruin zamku krzyżackiego nad Niemnem (oba rys. niezachowane). W 1858, po przejściu na emeryturę, powrócił na Litwę i osiadł w majątku szwagra Krykiany, zajmując się twórczością plastyczną. W 1860 i 1867 podróżował do Petersburga, zapewne w związku z zabiegami (podejmowanymi też w 1852 i 1869) o nadanie mu tytułu akademika przez akademię sztuk pięknych; ostatecznie przyznano mu tytuł „honorowego wolnego członka stowarzyszonego”.

Oprócz udziału we wspomnianych wystawach akademickich w Wilnie (1820 i 1822) i w Petersburgu (1824, 1827) S. uczestniczył w pokazach sztuki w Warszawie 1845 (9 prac), 1853, 1860, w Petersburgu w akademii sztuk pięknych 1852, 1860, 1861 i 1869 oraz w Krakowie w TPSP 1869.

Działalność S. na polu sztuki odznaczała się wielokierunkowością – artysta stawiając czoła kolejnym przeszkodom, poszukiwał nowych technik i tematów. Zdobył wykształcenie malarza akademickiego; rozwinał talent rysownika; eksperymentował w zakresie technik graficznych jako medium ilustratorstwa; sporadycznie trud-

nił się rzeźbą. Jako malarz akademicki tworzył obrazy o tematach z dziejów antycznych, a później z dziejów krajowych; podejmował tematykę rodzajową, rzadziej malował portrety i widoki, głównie miejskie. Uważając, iż misją malarstwa jest „wskrzeszanie przeszłości”, zamierzał, za Franciszkiem Smuglewiczem, podjąć się przedstawienia wydarzeń z historii Polski – od legendarnego króla Kraka po Jana Sobieskiego – w 500 obrazach, by następnie powielić je w technice litogr. Gromadził do nich (jako materiał pomocniczy) dokumentację rys., od ikonografii postaci po widoki budowli i rozmaitych rekwizytów. Rozpoczął od cyklu poświęconego królowej Jadwidze i Władysławowi Jagielle, wielokrotnie doń wracając, także w technikach graficznych. Kolejne grupy przedstawień stanowiły obrazy z dziejów dawnej Litwy oraz z życia publicznego i rodzinnego magnaterii pol. Ich przykładami mogą być pokazane w 1845 na warsz. wystawie kompozycje *Jan Zamoyski w domu Kochanowskich bawiący się z Urszulką* oraz *Władysław Jagiełło i Jadwiga przedstawiająca krzywdy Litwinów*, które zyskały uznanie publiczności. Później powstały takie obrazy jak *Wjazd Bolesława Chrobrego do Kijowa* (ol., MNW) i *Stefan Batory zakłada Akademię Wileńską* (ol., LMS; oraz repliki). Malarz rzadko sięgał po wydarzenia współcz., jak np. powstanie węgierskie z 1848 – na zamówienie tłumiącego je rosyjskiego generała Fiodora Rydygiera (von Rüdigera) namalował kompozycje: *Poddanie się dowódcy węgierskiego gen. Artúra Görgeiego* (ol., 1850, powtórzona w litogr., repr. V. Dréma) i *Prezentacja księciu Iwanowi Fiodorowi Paskiewiczowi wziętych do niewoli Węgrów w bitwie pod Weizen dn. 5 VI 1849* (ol., w 1852 wyst. w Petersburgu). W pracach pokazanych na kolejnych petersburskich wystawach powrócił do tematów z pol. historii: w 1860 wystawił *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w mieście Radomiu*, w 1861 *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, na którym kanclerz Zamoyski składa skargę ludu królowi Zygmuntowi III* (oba ol. zaginione), a w 1869 – odnotowane przez prasę pol. i rosyjską 3 obrazy poświęcone Jadwidze i Jagielle, w tym *Uroczyste przyjęcie Jagiełły po zwycięstwie nad Krzyżakami pod Grunwaldem roku 1410* (wszystkie ol., zaginione). Tematyce hist. niekiedy nadawał tony emocjonalne, jak w scenach: *Walka Turków z Czerkiesami*, *Powstaniec 1831 r. witany przez anioła* (obie ol., LMS) czy kompozycji *Śmierć hetmana Stefana Czarnie-*

ckiego, do którego łoża przyprowadzono jego konia (sepia, sygn., Bibl. Ossolińskich).

Jego twórczość portretowa obejmuje wizerunki osobistości Wilna i Petersburga, w tym graficzną serię (niedokończoną) podobizn profesorów uniw. wil. Przez S. zostali sportretowani (alfabetycznie): Joachim Litawor Chreptowicz, kanclerz wielki litewski (rys., może identyczny z zaginionym wzorem do litogr., wg którego wyk. odlew żeliwny popiersia umieszczonego na niezachowanym pomniku w majątku kanclerza Szczorse k. Nowogródka); abp Stefan Holowczyz (ol., 1846, portret wkomponowany w nagrobek w katedrze warsz., zniszczony w czasie II wojny światowej); Dionizy Jakutowicz, absolwent uniw. wil., nauczyciel w szkole w Klewaniu (ol., 1820, LMS); Józef Ignacy Kraszewski, *en pied* (ol., 1846, zaginiony; replika z 1851, MNP); profesor medycyny Mikołaj Mianowski oraz dr medycyny Konstanty Porcyanko (oba sygn., wyk. w litogr. w zakładzie Macieja Przybylskiego w Wilnie); Jan Rustem (kilkakrotnie portretowany, m.in. rys. w albumie *Szkice Szkoły Wil.*, MNW); Józef Sękowski, orientalista, w stroju wsch. (ol., 1827, repr. S. Morawski, 1927); Walenty Wańkowicz (miedz., MNW); Kazimierz Władysław Wójcicki (ol., ok. 1859, MNP); Szymon Feliks Żukowski, adiunkt języka greckiego na Uniw. Wil. (sygn., litogr. wyk. w zakładzie M. Przybylskiego). Znane są też jego autoportrety: w wieku młodzieńczym (ol., 1827, repr. S. Morawski, 1927), w wieku średnim (ol.) i w wieku starszym (rys.), oba ostatnie repr. V. Dréma.

Prace S. o tematyce religijnej powstały z myślą o wyposażeniu rodzinnych fundacji sakralnych. Do dworskiej kaplicy w parku w Krykianach namalował obrazy *Św. Anna ucząca czytać NMP* i *św. Joachim* (ol., destrukt, obecnie Litewskie Muz. Nar. Wilno, autorstwo przypisywane S.), *Św. Rodzina* oraz *Ucieczka do Egiptu* (zaginione). Do ufundowanego przez Kublickich kośc. par. w Mielegianach k. Krykian wykonał pełnoplastyczne figury *Św. Piotr* i *Św. Paweł* (1838) ustawione na fasadzie kośc., obraz *Chrzest Pana Jezusa* (ol.) w ołtarzu gł., obrazy czterech ewangelistów (ol., 1875) w nawie oraz *Umęczony Chrystus* (ol.) w ołtarzu bocznym. Autorstwa S. są także rzeźbione popiersia fundatorów Kazimierza i Justyny Kublickich w prezbiterium i ornamentalna dekoracja stiukowa z motywem chusty św. Weroniki i 2 aniołami na chórze; obraz *Obrona Częstochowy*

(ol.) był w 1937 na plebanii; S. jako autor prac w świątyni został upamiętniony tablicą z inskrypcją w języku litewskim, wmurowaną tam w 2016. Jego kopia obrazu *Mater Dolorosa* była w zb. Sierakowskich (spokrewnionych z żoną S.) w Waplewie k. Sztumu. Przypisywany S. obraz *Św. Piotr i Św. Paweł*, kopia dzieła F. Smuglewicza, znajduje się w kośc. w miejscowości Nowe Strunojcie k. Świecian (repr. V. Dréma).

W okresie warsz. S. skupił się na grafice ilustracyjnej jako *peintre-graveur* (kat. jego prac zestawiał Vlaslas Dréma). W wil. zakładzie Wincentego Sławeckiego podjął w czasie studiów pierwsze próby w technice litogr. (z nich *Kłótnia włościan z Żydami* w MNW), a w 1821 w technice kwasorytu i miedz., m.in. były to „dwie grupy odwrócone do siebie do góry nogami” (Z. Batowski). Wzmiankowane są próby rytownictwa w 1841 na metalowych, zwłaszcza mosiężnych, płytkach. W odpowiedzi na zainteresowania środowiska artyst.-starożytniczego S. rozwinął działalność ilustratorską głównie w zakresie tematów z historii Polski. Korespondencyjnie naradzał się nad tymi pracami z Kraszewskim, którego *Witoloraudę* właśnie zaczął ilustrować. Zarzucając nieudane próby rytowania na kliszach metalowych, opowiadał w 1842 na drodze eksperymentów technikę drzeworytu (informacja o nauce w paryskich zakładach ksylograficznych w l. 50. XIX w. pozostaje niepotwierdzona). Rytował „topornymi rylcami, ciął swój klocek szorstko, kanciasto, a wielce dekoracyjnie” (A. Ryszkiewicz). W l. 1842-46 stworzył łącznie ok. 190 drzew. Ok. 1841-42 powstały wspomniane ilustracje do książki Kraszewskiego *Witolorauda. Pieśni z podań Litwy* (1843, druk w wil. zakładzie Józefa Zawadzkiego) – 50 drzew. ściśle złączonych z tekstem, w tym inicjały, winiety i karta tytułowa – była to pierwsza tak bogato ozdobiona rycinami pol. książka. W l. 1843-44 S. zilustrował w technice drzew. 12 pozycji książkowych (wyd. w l. 1843-46 i 1849), z których część drukowano w zapewniającym najlepszą jakość odbitek warsz. zakładzie Stanisława Jana Strąbskiego. Były to m.in. książki K.W. Wójcickiego *Obrazy starodawne* (W. 1843) i *Niewiasty pol. Zarys hist. z drzeworytami Wincentego Smokowskiego* (W. 1845), z rycinami wykorzystującymi wzory ikonograficzne z XVI-XVII w., oraz *Snopek Nadwiślański z płodów piśmiennictwa krajowego* (t. 1, W. 1844-45, 5 il. sygn.); ponadto Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego *Starożytna*

Polska (W. 1843-46, ryc. herbów), *Niezapominajki. Noworocznik na 1844* (W.) wyd. przez Karola Korwella (wizerunki Grzegorza i Katarzyny Przybyłów wg wzoru z XVI w.), Augusta Wilkońskiego *Ramoty i ramotki* (W. 1845, 3 kompozycje w t. 1, a 2 w t. 2). W *Album warsz.*, zebranych przez K.W. Wójcickiego (W. 1845), wyróżnionym w t.r. I nagrodą na warsz. Wystawie Sztuk Pięknych, znalazło się 5 rycin S. Wykonał też ilustracje do dzieła Leona Rogalskiego *Dzieje Krzyżaków oraz ich stosunki z Polską, Litwą, Prusami poprzedzone rysem dziejów wojen krzyżowych* (W. 1846) i do *Kalendarzyka politycznego na r. 1846* wyd. przez Franciszka Radziszewskiego (ryc. z płytą nagrobną książąt mazowieckich) oraz do elementarza Teofila Stanisława Nowosielskiego *Towarzystwo domowy pilnych dzieci, czyli początki czytania, pisanie...* (1848). Jego drzeworytnicze il. nie znalazły aprobaty u współczesnych. Kraszewski, który początkowo nazywał S. „pierwszym ilustratorem naszym”, widział w nich „ledwie karykaturalność grubo ciętych postaci”. Krytycznie ocenił je też Michał Grabowski. A sam artysta, „zniechęcony niemożnością osiągnięcia subtelności fakturowych drzeworytu facsimilowego” (I. Jakimowicz, 1972), powrócił do techniki litogr., z którą bliżej zapoznał się w Litografii Banku Pol., gdzie wyk. m.in. *Widok Saskiej Kępy od strony Pragi*, wg rys. Aleksandra Majerskiego (ok. 1850, egzemplarz w Muz. Warszawy). W tej technice powstały też na podstawie jego rysunków niektóre ilustracje do dzieła Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego *Wiadomości hist. o sztukach pięknych w dawnej Polsce* (t. 1, W. 1847) i wszystkie do *Pielgrzyma w Dobromilu* (W. 1852) Izabeli Czartoryskiej.

W *oeuvre* S. ilościowo dominują rysunki (ok. 20 tys. wg V. Drémy). Były to zarówno autonomiczne, wykończone prace, w tym kompozycje ze *storią*, jak i szkice z natury czy pośpieszne notatki. Utrwalał w nich ruchliwą kreską charakterystyczną postać lub scenkę, niekiedy humorystyczną. Jako bystry obserwator szkicował realistyczne studia członków rodziny, przyjaciół, ziemian, mieszczan, wieśniaków i biedaków, tworząc „uniwersalistyczną kronikę swych czasów” (V. Dréma). Wśród scenek rodzajowych wyróżniają się serie przedstawień z życia zubożałej szlachty zaściankowej. Jego rys. znajdują się na luźnych kartach oraz w zespołach; w zb. publicznych są to „szkicowniki o kompozycjach na ko-

lejszych kartach, urzędowe książeczki zobowiązań chłopskich z licznymi «nieuporządkowanymi szkicami», samodzielnie wyk. albumy sztuczne, z rys. wklejonymi wg opracowanego przez siebie układu – te często opatrzone kartą tytułową, ofiarował konkretnym osobom” (M. Biłozór-Salwa). Wśród nich „największej wartości są albumy S., obejmujące jego rys. kredą i oł., którymi zbliżył się do A. Orłowskiego i uległ jego wpływom” (Z. Batowski). Dużą grupę prac rysunkowych stanowi dokumentacja zabytków sztuki malarskiej (m.in. w 1840 kopiował freski w wil. katedrze i w koście. Jezuitów), budowli zabytkowych, wyrobów dawnego rzemiosła, przedmiotów z wykopalisk archeologicznych i narzędzi pracy (tego typu rys., dziś zaginione, wysłał Kraszewskiemu oraz być może Ambrożemu Grabowskiemu lub Józefowi Lepkowskiemu).

S. znany jest także jako autor pism o sztuce. Począwszy od dwóch omówień wil. wystawy studenckiej w 1820 pisał artykuły o sztuce współczesnej i dawnej oraz wspomnienia o wil. artystach i uczelni; uczestniczył też w dyskusji na łamach czasopism o potrzebie stworzenia nar. malarstwa w Polsce, w której polemizował z Michałem Grabowskim. Opublikował m.in.: *Wiadomość o obrazach przednich malarzy krajowych i zagranicznych w wil. kościołach znajdujących się* (Wizerunki i Roztrząsania Naukowe, 1838 t. 1), *Jan Rustem* (tamże, 1838 t. 4), *Wspomnienie Trok w 1822 r.* (Athenaeum, 1841 t. 5, z kalkami odrysów malowideł sporządzonych przez S. w ruinach trockiego zamku), *Henryk Żukowski. Wspomnienia* (tamże), *Walenty Wańkiewicz* (tamże, 1845 t. 6; toż *Album warsz.*, W. 1845, s. 156-172), *Augustyn Niedźwiedzki* (Dzwon lit., 1846 t. 3), *Do „Wspomnień o Szkole malarskiej wil. Adama Szemesza ...” wiadomość dodatkowa* (Athenaeum, 1847 nr 1, część 2 niewydana); wspomnienie *Aleksander Orłowski* (Niezapominajki. Noworocznik na 1847; przedruk z nieznacznymi zmianami w: *Życiorysy znakomitych ludzi*, t. 1, W. 1850). Krytyczną ocenę współcz. artystów, szczególnie ostrą wobec środowiska warsz., zawarł w studium *O malarstwie w Polsce* (Dzwon lit., 1846 t. 2). Uczestniczył w akcji gromadzenia materiałów do słownika artystów pol.; zebrane dane przekazał Kraszewskiemu i Rastawieckiemu.

Wszechstronnie uzdolniony, mimo przeszkód, które uniemożliwiły mu pełne wykorzystanie akademickiego wykształcenia w zakresie kompozycji

hist. i scen rodzajowych, uważny jest za poprzednika Leopolda Loefflera i Jana Matejki. W malarstwie sztalugowym początkowo pozostawał pod wpływem akademizmu Franciszka Smuglewicza i akademii petersburskiej, a w dalszych etapach twórczości – francuskiego kierunku *juste-milieu* malarstwa hist., podbudowanego zainteresowaniami starożytnymi. Usterki jego sztuki wynikały m.in. stąd, że „malował bez modeli i rekwizytów, tematy brał tylko z utworów lit., realiów nie znał, z kompozycją miał trudności, więc sięgał do izokefalizmu, brak mu było zupełnie zmysłu dramatycznego – jego obrazy były suche i martwe” (Ryszkiewicz, PSB). Natomiast rysowane tuszem scenki rodzajowe z postaciami w ruchu, ujętymi syntetycznie i scharakteryzowanymi przy pomocy oszczędnych środków, są pełne życia i ujawniają artyst. możliwości S. Największe jednak znaczenie dla sztuki pol. miały jego drzew. Ekspresja zwartych kompozycji, o śmiało ciętej kresce oraz kontrastach czerni i bieli nie odpowiadała gustom współczesnych; jako prekursor samoistnego drzeworytu i pierwszy w Polce nowoczesny drzeworytnik-artysta S. został doceniony dopiero w l. 20. XX w., między innymi przez uczniów Władysława Skoczylasa. Wywarł też wpływ na ilustrację książkową Władimira Faworskiego, kierującego pracownią ksylograficzną w moskiewskiej uczelni artyst. Wchutiemas (BXyTEMAC).

W 1854 Tomasz Zieliński umieścił nazwisko S. wśród 24 wielkich pol. malarzy, rysowników i rytowników na pomniku ustawionym w ogrodzie swego pałacyku w Kielcach.

Prace poza wyż. wym.: BJ – kopia autoportretu Rembrandta, rys. kredą, sygn., 1817, *Zygmunt Stary nadaje przywilej Akademii Krak.*, sepia; MNK – *Scena rodzajowa*, rys., pióro, tusz, sygn., *Rys. satyryczny: mężczyzna niosący na ramionach kobietę*, rys., pióro, tusz, sygn., ponadto zb. ok. 170 rys. o tematyce rodzajowej, rys., piórko, tusz; Muz. w Krasnymstawie – *Zaprzęg*, rys., piórko, sygn.; Muz. Sztuki Łódź – *Pożegnanie, scena przed zamkiem* (*Pożegnanie Wacława i Marii?*), ol., oznaczony: „Smokowski w Warszawie”; MNP – Album dedykowane E. Rastawieckiemu, atlas *Ubiory, obyczaje i zwyczaje średniowieczne* (właściwie z XVII-XVIII w.) zawierający ok. 700 rys. pomocniczych do malowania scen hist.; BN – *Typy szlacheckie*, 3 rys., piórko, tusz; Gab. Ryc. BUW – 128 rys. luźnych z albumu (zakupionego w 1979 i rozmontowanego):

sceny i typy rodzajowe, rys. satyryczne, piórko, pędzel, tusz, brązowy atrament, często na szkicu ol., oraz nieliczne szkice ol. lub czarną kredką; MNW – *Poselstwo pol. u cara*, ol., *Spotkanie grupy szlachty pol. i rosyjskich wojskowych*, ol., *Nad grobem męża* (wdowa z dwojgiem sierot), ol., *Tabor Cyganów w lesie nad wodą*, ol., oznaczony: „Smokowski orygini.”, *Wesele żydowskie*, ol., oznaczony: „Smokowski w Warszawie”, *Dzieci żydowskie z kozą*, scena rodzajowa na tle jeziora i zamku w Trokach, ol., oraz ponad 740 rys. ol., pióro, tusz, w większości zawartych w albumie *Szkice Szkoły Wil.* (113 prac) i *Album z rysunkami Wincentego Smokowskiego* (203 prace) oraz w 4 szkicownikach (liczących 70 prac, 116 prac, 60 prac i 60 prac, przeważnie sceny z życia wiejskiego, z życia dworu i majątku wiejskiego), ponadto 122 rys. luźnych, w tym: widoki zabytków architektury Płocka, Włocławka, Opatowa i Sandomierza, il. do *Karykatur hist.* Kraszewskiego (*Albertus*), rys. piórko, tusz, 1841 (nie wyd.) oraz ponad 180 rycin, w tym niewykorzystane il. do *Witoloraudy*; Muz. Warszawy – 11 rys. (scenki rodzajowe, pojedyncze postacie), piórko, tusz; LGS – *Kobieta z dziewczynką*, rys. tusz, sygn., *Żebrek I i Żebrek II*, oba rys. tusz, ponadto w 1944 był *Portret Stefana Batorego* (?), ol., przypisywany S.; Lw. Muz. Hist. Lwów – *Przyjazd do karczmy*, ol.; Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, Dział Rękopisów, Fond 320 – *Kolekcja rysunków*: rkps 1-24, 89, 383-389, 571, 607, 647-649, 685, ponadto rkps 1224: zb. 23 szkicowników z rys. ol., w tym *Album Jana Baniewicza* (ze scenką na k. tytułowej opisaną w dedykacji: „Smokowski u nóg swojego Dobroczyńcy łzami najgorętszej wdzięczności oblewa stopy Jego W^{mo} Janowi Baniewiczowi poświęca Smokowski”, sygn.), z rys. o różnorodnej tematyce i technikach, ponadto późne (zapewne z l. 60. XIX w.) autoportrety i 15 pojedynczych rys., przedstawiających scenki rodzajowe, postacie, portrety (piórko, tusz, ol., częściowo sygn.); Bibl. Uniw. Wil., Dział Rękopisów, Wilno – *Wizyta u rodziny*, *Scena przed dworem - Cyganka wróżąca młodej kobiecie*, oba rys. tuszem, *Jeździec*, akw. na rys. ol., wszystkie oznaczone na odwrocie: „Rys. Winc. Smokowski”; Litewskie MN Wilno – *Włóścianin*, płyta miedziana z sygnaturą: „W Smokowski sculpsit”; LMS – *Ułan na koniu*, *Starzec pod krzyżem*, *Grupa ludzi wokół kobiety na łożu śmierci*, *Słupy żebrek z chłopcem*, wszystkie ol., 241 rys. (piórko, tusz, ol., techniki mie-

szane), niektóre sygn.; Szawelskie Muz. Aušros, Szawle – *Portret Stefana Batorego*, replika, ol.; Muz. w Winnicy – *Scena z chłopskiego życia*, rys.?, sygn. Ponadto w Bibl. Krasińskich w Warszawie znajdował się zespół 228 rys. ilustracyjnych do *Pana Tadeusza* Mickiewicza, 1860 (wyk. podczas pobytu S. w Petersburgu), oraz *Album* dedykowany Michałowi Grabowskiemu, o 122 kartach, zawierający sceny hist. i rodzajowe, 1849 (oba zniszczone w czasie II wojny światowej).

Prace graficzne S. znajdują się w wielu zb. państw., m.in.: Bibl. Gdańska PAN (2 drzew.), ANK (13 drzew., 6 litogr., 3 staloryty, 3 akwaf.), BJ (27 ryc.: drzew. i litogr.), BN, Litewskie MN Wilno (2 ryc., różne egzemplarze), LMS (44 ryc.: akwaf., miedz., litogr., drzew.).

Na aukcjach sztuki w Warszawie: w 2008 – *Dziewczynka z psem*, rys. tuszem, sygn.; w 2014 – *Matka z dziećmi*, rys. tuszem, sygn. monogramem; w 2018 – *Głowa mężczyzny (Portret Żyda)*, ol., sygn. i dat. 1870 (sygnatura poprawiana); ponadto w 2002 i 2012 – prace graficzne.

Kołaczkowski, Sł. ryt. – Sł. geogr., t. 6, 1886, s. 246 (s.v. Melegiany). – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*, t. 4 (R-U), Kr. 1878. – Kołaczkowski, *Wiadomości*, s. 355, 574. – Bieliński, Uniw. Wil., t. 1-3. – Enc. Org., t. 13, 1902. – *Русский библиографический словарь*, С. Петербург 1904, t. 18, s. 665. – Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств ...*, Санкт-Петербург 1914. – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*, l. 1881-1900, t. 4 (R-Z), Kr. 1916. – Müller H.A., Singer H.W., *Allgemeines Künstler-Lexikon*, Frankfurt am Main 1921, t. 4. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Janowski L., *Słownik bio-bibliograficzny d. Uniw. Wil.*, Wilno 1939. – *Lietuvių Enciklopedija*, Boston 1963, t. 28 (Reklaitis P.). – Grajewski, 1972. – *Słownik pracowników książki pol.*, W. 1972, s. 644, 647, 808, 833 (Jakimowicz I.). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 1, cz. 2, Wr. 1976; t. 2, Wr. 1979. – Bénézit, t. 9 (część informacji błędna). – *Encyclopedia Lituanica*, t. 5, Boston 1976 (Reklaitis P.). – Busse. – *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 9, Vilnius 1982 (Pavilonis S.). – *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius 1988 (Gasiūnas V.). – PSB, t. 39, 1999-2000 (Ryszkiewicz A.). – Baranowski H., *Bibliografia Wilna*, t. 1: *Uniw. Wil. 1579-1939*, Toruń 1996; t. 2: *Miasto*, Toruń 2000. – *Nowa encyklopedia powsz.* PWN, t. 7, W. 2004. – *Vilniaus Universitetas. Bibliografijos rodyklė (1990-2003)*, Vilnius 2004. – *Lietuvos*

dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (Gasiūnas V.; S. jako Smakauskas Vincentas Ričardas, Smokowski Wincenty Ryszard).

Pierwsze wystawienie dzieł sztuk pięknych w Cesar skim Uniwersytecie Wil., Dz. wil., 1820 t. 2, s. 364. – Czarnowski M., *Krótki rys postrzeżeń nad robotami sztuk pięknych wystawianymi ... w cesarskim uniw. wil.* ..., Dz. wil., 1822 t. 3, nr 9 (wrzesień), s. 109-110. – Kraszewski J.I., *Wincenty Smokowski*, Tyg. Petersbur ski, 1842 nr 33, s. 183-184, nr 34, s. 188, nr 35, s. 193-194. – Tenże, *Nowe dzieła. II*, tamże, 1843 nr 33, s. 209-210. – Szemesz A., *Wspomnienia o szkole malar skiej wil. 1826-29*, Athenaeum, 1844 t. 6, s. 228. – Wil koński A., *Ramoty i ramotki lit.*, t. 2, W. 1845, s. 9, 206. – Grabowski M., *Artykuły lit., krytyczne i artyst.*, W. 1849, s. 204-241. – (z G.P.), *Wiad. bibliograficzne i artyst.* Warszawa (*Przegląd artystów*), Dod. lit. do Cza su, 1850 nr 6, s. 4. – Syrokomla W., *Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna*, Wilno 1857, s. 93-95. – Wójci cki K.W., *August Wilkoński*, Bibl. warsz., 1857 t. 1, s. 8-11. – Laskarys J., *Wspomnienia z dziedziny sztuk pięknych na Litwie*, Tekka wil., 1858 nr 4, s. 313, 315-316. – Jan ze Śliwina [Kirkor A.H.], *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*, Wilno 1859, s. 345. – *Сборник матері алов для исторіи Імператорської С.-Петербурзької Академіи художеств*, oprac. Петров П.Н. [Piet row P.N.], cz. 2 (1811-17), C.-Переббыр 1865, s. 188, 196, 207, 211, 215, 224, 234. – *Wincenty Smokowski*, Kłosy, 1865 półr. I, s. 12. – *Nekrologia półroczna* [wspo mnienie pośmiertne], Tyg. il., 1876 półr. II, s. 104. – Ko enig J., *Drzeworytnictwo*, Tyg. il., 1882 półr. II, s. 230. – Gomulicki W., *Nasi rysownicy. I*, Echo Muzyczne, te atr, i artyst., 1890 nr 371, s. 534-535. – Piątkowski H., *Pol. malarstwo współcz.*, Petersburg 1895. – Kirkor A.H., *Przew. po Wilnie i jego okolicach*, Wilno 1889, s. 279. – Krótkie wzmianki. – Czajewski W., *Katedra św. Jana w Warszawie ...*, W. 1899, s. 107. – Ogończyk J., *Księżę Adam Czartoryski i Józef Twardowski. Korespondencja 1822-24*, Roczn. TPN Pozn., 1899, s. 244 (i odbitka). – My cielski. – Piątkowski. – Swieykowski. – Mościcki H., *Wil no i Warszawa w dziełach Mickiewicza*, W. 1908, s. 136. – Piątkowski H., *Dział artyst. „Tyg. Ilustrowanego”*, Tyg. il., 1909 półr. II, s. 1051. – Bieliński J., *Szubrawcy w Wilnie (1817-1822). Zarys hist.*, Wilno 1910, s. 72. – *Arch. Filomatów*, Kr. 1913, t. 2, s. 126, 137, 141, 142. – Batowski Z., *Malowidła w kość. pokamedulskim w Po żajściu*, Roczn. TPN w Wilnie, V, 1911-14, s. 48-50 (odbit ka Wilno 1914, s. 11-12). – Malinowski M., *Dziennik ...*, Wilno 1914, s. 25. – Rolle M., *Sztuka pol. na kresach*, Gaz. lw., 1918 nr 50, s. 5. – Studnicki W., *Wysłanie*

Smokowskiego do Akademii Sztuk Pięknych w Peters burgu. Materiały archiw., Południe, 1921/22 z. 2, s. 19-22. – Lipski J., *Arch. Kuratorii Wil. X. Ad. Czarto rskiego*, Kr. 1926. – Chwalewik, t. 2, s. 145, 146, 218, 300, 409, 498, 503. – Niewiadomski E., *Malarstwo pol. XIX i XX w.*, W. 1926. – Morawski S., *W Peterburku 1827-1838*, P. [1927], s. 7-8, 327, 338. – Galaunė P., *Vil niaus meno mokykla (1793-1831). Jos istorija, profeso riai ir mokiniai*, Kaunas 1928. – Kopera, t. 3. – Mickie wicz W., *Żywot Adama Mickiewicza*, P. 1929, s. 303. – Lewenstam L., *Litografie warsz. 1818-70*, W. 1931, s. 12. – Hoppen J., *Malowidła ścienne zamku trockiego na wyspie*, Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Hi storii Sztuki TPN w Wilnie, t. 2, 1935, s. 230-235. – Cie ślewski T., *Drzeworyt w książce, tece i na ścianie*, W. 1936, s. 33. – Reichenstein-Mehlerowa O., *Wincenty Smokowski*, W. 1936. – Wieczorkiewicz A., *Drzeworytni ctwo Wincentego Smokowskiego*, Plastyka, 1936 nr 1 (8-9), s. 331-339. – Turkowski T., *Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi*, Wilno 1937, t. 3, s. 50, 54. – Danysz-Fleszarowa R., Kolodziejczyk J., *Warszawa. Przew. krajoznawczy*, W. 1938, s. 81. – Łopa ciński E., *Materiały do dziejów rzemiosła artyst. w Wiel kim Księstwie Litewskim*, W. 1946, mpis powiel., poz. 1067. – Kozakiewicz. – Ryszkiewicz A., *Początki handlu obrazami w środowisku warsz.*, Wr. 1953. – *Straty bibl. i archiwów warsz.* ..., t. 3, W. 1955, s. 118. – Dobrowol ski, t. 1. – Banach A., *Pol. książka il. 1800-1900*, Kr. 1959. – Morawski S., *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818-25)*, W. 1959. – Wilkońska P., *Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie*, oprac. Lewinówna Z., W. 1959. – Jakimowicz I., *Z problemów warsztatu malar za i grafika. Prace Wincentego Smokowskiego w d. zbior ze J.I. Kraszewskiego*, Roczn. MNW, V, 1960, s. 23-75. – Porębski M., *Malowane dzieje*, W. 1961. – *Z dziejów pol. krytyki i teorii sztuki*, oprac. Grabska E., Moraw ski S., t. 1, W. 1961 (komentarz A. Ryszkiewicz). – Czar nocka K., *Półtora wieku grafiki pol.*, W. 1962, s. 107-132. – Moszoro. – Jałbrzykowska A., Zathay J., *Inwentarz rękopisów BJ, nr 6001-7000*, cz. 2, Kr. 1963. – Stocki E., *Wincenty Smokowski - lekarz, artysta, krytyk, wskrzesi ciel drzeworytu w Polsce*, Wiad. Lekarskie, 1963 nr 1, s. 65-71. – Dobrowolski T., *Historia sztuki pol.*, wyd. 2., t. 3, Kr. 1965. – Wallis M., *Autoportrety artystów pol.*, W. 1966. – Dician A., Loret-Heintsch J., *Inwentarz ręk opisów Bibl. Zakładu Nar. im. Ossolińskich*, t. 3, nr 11981-13000, Wr. 1966. – Jaworska J., *Widoki Ma zowska*, Roczn. MNW, XII, 1968, poz. 315, 553, 651. – Świeżawski S., *Przyjaciel Kraszewskiego Wincenty Smo kowski*, Problemy, 1968 nr 5, s. 300. – Jakimowicz I., *To masz Zieliński i jego zbiory*, Roczn. Muz. Świętokrzyskiego,

- VI, 1970. – Sienkiewicz J., *Rys. pol. od Oświecenia do Młodej Polski*, kat. oprac. Derwojed J., W. 1970. – Bartnicka K., *Pol. szkolnictwo artyst. na przełomie XVIII i XIX w. (1764-1831)*, Wr. 1971. – Jaworska J., *Album wileńskie i jego wydawca Jan Kazimierz Wilczyński w świetle korespondencji z Konstantym Świdzińskim*, Roczn. MNW, XVI, 1972, s. 349, 372, 377, 390. – Swirida I., *Mówią archiwa*, Literatura Radziecka (Moskwa), 1971 nr 11, s. 182-188. – Kraszewski J.I., *Pamiętniki*, Wr. 1972. – Mytariewa K., *O wzajemnych kontaktach wil. Szkoły Malarstwa i Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu*, Roczn. MNW, XVI, 1972, s. 252-271. – Danek W., *J.I. Kraszewski*, W. 1973. – Jakimowicz I., *Tomasz Zieliński, kolekcjoner i mecenas*, Wr. 1973, poz. A 284, B 96. – Mytariewa K., *Związki Wańkowicza i Smokowskiego z petersburską Akademią Sztuk Pięknych po ich wyjeździe z Petersburga*, Roczn. MNW, XVII, 1973, s. 337-343. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973. – Uloza V., *Vincas Smakauskas - romantizmo pradininkas Lietuvos grafikaje*, Menotyra, 4, 1973, s. 107-118. – Kozakiewicz S., *Malarstwo pol. Oświecenie, klasycyzm, romantyzm*, W. 1976. – Norwid C., *Pisma wszystkie*, oprac. Gomulicki J.W., W. 1976, t. 11. – Górska H., Lipiński E., *Z dziejów karykatury pol.*, W. 1977. – Свирида И.И. [Swirida I.], *Польская художественная жизнь конца XVIII - первой трети XIX века*, Москва 1978. – Koc B., *Kat. rękopisów BN*, t. 9, rkps 7601-8000, W. 1979. – Zeńczak A., *Nar. aspekt przedstawięń legendarnych i bajkowych w sztuce pol. XIX w. w Polsce*, W. 1979, s. 47-48. – Czyścik Ł. i in., *Inwentarz rękopisów Bibl. Zakładu Nar. im. Ossolińskich*, t. 7, nr 14601-15060, Wr. 1983. – Wiercińska J., *Sztuka i książka*, W. 1986. – Adomonis T., Čerbulenas K., *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, t. 1, Vilnius 1987. – Socha G., *Andriolli i rozwój drzeworytu w Polsce*, Wr. 1988, s. 20, 31, 33-34, 35, 36, 51, 52 (il.), 53, 60 (il.), 61, 234, 262. – Labanauskienė D., *Autografų kolekcijos katalogas*, Vilnius 1989. – Gasiūnas V., *Zakład litograficzny Józefa Oziębłowskiego w Wilnie (1833-63)*, BHS, LII, 1990 nr 3-4, s. 341-342, 344-345, 347. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, Wr. 1992; t. 4, Wr. 1993. – Polanowska J., *Historiografia sztuki pol. w l. 1832-63 na ziemiach centralnych i wschodnich d. Rzeczypospolitej*, W. 1995. – Adomonis T., Adomonytė N., *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*, t. 2, Vilnius 1997. – Drėma V., *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, Vilnius 1997. – Adomaitienė R., *Vincui Smakauskui - 200 metų*, Lietuvos Dailės Muziejus. Metraštis, t. 2, 1998, s. 24-30. – *Rytų Lietuva. Kultūros paminklų eniklopedija*, t. 2, Vilnius 1998, s. 337 (s.v. Šumsko dvaro sadyba). – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999. – Rąkowski G., *Il. przew. po zabytkach kultury na Litwie*, W. 1999. – Свирида И.И. [Swirida I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно ...*, Москва 1978. – Drėma V., *Vincentas Smakauskas*, Vilnius 2001. – *Kultura miejska w Królestwie Pol.*, cz. I: 1815-1875, red. Drexlerowa A.M., W. 2001. – Gasiūnas V., *XIX amžiaus Lietuvos grafika*, Vilnius 2007 (jako Wincenty Richard Smokowski). – Tarandaitė D., *Vilniaus labdarų draugijos portretų rinkinys (Collection of Portraits of Vilnius Charity Society)*, Dailės Istorijos Studijos, t. 3, 2008, s. 57. – *Alma Mater Vilnensis. Vilniaus universiteto istorijos bruožai*, Vilnius 2009. – Beauvois D., *Wilno - pol. stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803-1832*, Wr. 2010. – Kulvietytė-Slavinskienė A., *Lietuvos romantizmo dailės tyrimai nuo XIX a. pradžios Iki Vlado Drėmos*, [w:] *Atrasti Vilnių: skiriama Vladu Drėmai*, red. Jankevičiūtė G., Vilnius 2010, s. 273-278. – Mizerniuk-Rotkiewicz N., *Materiały do historii Muz. Starożytności w Wilnie z Arch. Rosyjskiej Bibl. Państw. w Moskwie*, [w:] *Stan badań nas wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. Walczak W., Łopatecki K., Białystok 2010, s. 40. – Skrzypczak A., *Książka piękna w dorobku drukarni warsz.*, Acta Polygraphica, 2013 nr 2, s. 108, 109, 112-114 (wyd. osobne W. 2014). – Mizerniuk-Rotkiewicz N., *Muz. Starożytności w Wilnie. Historia i rekonstrukcja zb. malarstwa i grafiki*, W.-Toruń 2016. – Rzyśka-Laube D., *Zbiory artyst. pol. ziemian na Pomorzu Nadwiślańskim od końca XVIII wieku po czasy dzisiejsze*, Gd. 2022. – Kraszewski, Cat., s. 26, 231. – *Kat. dzieł sztuki na wystawie TPSP w Krakowie*, Kr. 1869. – *Galerya obrazów malarzy pol. znajdująca się w Muz. im. Mielżyńskich*, P. 1881. – *Kat. wystawy zabytków z epoki Jana Kochanowskiego*, Kr. 1884, s. 36 poz. 88, 99. – Bółoz Antoniewicz, *Kat.* – Husarski. – *Album reprodukcji obrazów z wystawy Sto lat malarstwa pol. z pryw. zb. warsz. w Pałacu Łazienkowskim*, W. 1919. – Salski J., *Sztuka i kultura pol. na Litwie i Rusi. Wystawa retrospektywna zorganizowana przez Wyd. Zabytków Straży Kresowej*, W. 1921, s. 29. – *Kat. Galerii obrazów im. Mielżyńskich TPN w Poznaniu*, P. 1932, mpis powiel. – Sawicka S., *Grafika pol.*, MNW, W. 1938, s. 27. – Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków. Prace malarskie ziomków naszych”*. Kat., *Ze Skarbcza Kultury*, 1953 z. 1, s. 158. – Real. rys. pol. – Grońska M., Ochońska M., *Zb. Pawlikowskich*, Wr. 1960. – Suchodłowska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w MNW*, W. 1961. – *Sztuka warsz.* – *Lietuvos Dailė XVI-XIX a. Tapyba. Skulptūra. Katalogas*, Lietuvos TSR Dailės Muziejus, Vilnius 1969.

– *Lietuvos XVIII-XIX a. dailė. Piešiniai. Katalogas*, Lietuvos TSR Dailės Muziejus, Vilnius 1972. – *Литовская живопись в XVI-XIX веках в Вильнюсской картинной галерее. Путеводитель*, Художественный музей Лит. ССР, Вильнюс 1974, s. 18-20, 22. – *Malarstwo pol. od XVI do pocz. XX w.*, MNW, wyd. 2, W. 1975. – *Ikonografia zabytków Kielecczyny w malarstwie do 1944*, oprac. Rumin M., Muz. Świętokrzyskie, Kielce 1975, s. 32 poz. 58. – *Vilniaus Universitetas (1579-1832). Katalogas paroda*, Lietuvos TSR Istorijos ir Etnografijos Muziejus, Vilnius 1979. – *Vilniaus Universitetas Lietuvos Dailėje 1579-1979. Jubiliejinės dailės parodos katalogas*, Lietuvos TSR Dailės Muziejus, Vilnius 1979, s. 22 poz. 30-32, s. 24 poz. 15, s. 32 poz. 102. – *Pirimųjų Vilniaus litografų darbai*, Lietuvos TSR Istorijos ir Etnografijos Muziejus, Vilnius 1982, poz. 184. – *Zbiory Pozn. TPN w MNP. Kat. wystawy*, MNP, P. 1982. – Usačiovaitė E., Subatniekienė R., Gaigalienė L., *1812 Metų tėvynės karo medžiaga Lietuvos TSR Istorijos ir Etnografijos Muziejuje. Katalogas*, [Vilnius] 1986, s. 12, poz. 43. – *Pol. uczniowie ASP w Petersburgu w XIX i na pocz. XX w.*, oprac. Skalska-Mieczek L., MNW, W. 1989, s. 147, 195-199. – *Żydzi - polscy*, MNK, Kr. 1989. – Grońska M., *Rysunki artystów pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w. Kat. wybranych zb. BN do r. 1975*, W. 1991. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 2, W. 1992; t. 3, W. 1992; t. 4, W. 1994; t. 5, W. 1995. – *Kształcenie artyst. w Wilnie i jego tradycje*, red. Malinowski J., Woźniak M., Janonienė R., Muz. Okręgowe w Toruniu, Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu, ASP w Wilnie, Toruń [1996]. – Cibulskas V., *Vilniaus Dailės Akademijos senoji grafika. Vilnius Art Academy Old Graphic Collection*, Vilnius [1997]. – Jakimowicz I., *Pięć wieków grafiki pol.*, MNW, W. 1997. – *W kręgu wileńskiego klasycyzmu*, red. Charazińska E., Bobrow R., MNW, W. 2000, s. 371, 374, 398, 423. – *Lietuvos dailė XVI-XIX a. pradžia. Vilniaus paveikslų galerijos vadovas*, Lietuvos dailės muziejus, Vilnius 2002, s. 24-25. – Suchocka D., *Malarstwo pol. 1766-1945*, MNP, P. 2005. – *Lietuvos valstybės kūrėjai. XVI-XX a. pirmosios pusės portretai. Founders of the Lithuanian state. Portraits from the 16th - first half of the 20th centuries*, oprac. Bialopetravičienė L. i in., Lietuvos dailės muziejus, t. 1, Vilnius 2006. – *Kat. dzieł malarstwa, rys. lawowanego i rzeźby ze zb. Pozn. TPN*, red. Suchocka D., MNP, [P.] 2008, s. 146. – Ertman M., *Malarstwo pol. od XVII do początku XX w. w zb. Muz. Sztuki w Łodzi*, Łódź 2009, s. 155. – Jonas Rustemas. *Dailininkas ir pedagog*, red. Janonienė R. i in., Lietuvos dailės muziejus, Vilnius 2013. – Biłozór-Salwa M., *Rysunki dawnych mistrzów. Wiek XV do lat 20. XIX w. Szkoła*

pol.: S, Gab. Ryc. BUW. Kat. zb., W. 2019. – Soroko A., *Rysunki artystów pol. z Muz. Lubomirskich we Lwowie*, Wr. 2020.

Kur. Litewski, 1817 nr 54, s. nlb. 2. – Dz. wil., 1820 t. 1, nr 3, s. 358. – Tyg. wil., 1820 t. 10, nr 171, s. 176, nr 173, s. 258. – Rozmaitości (dod. do Gaz. lw.), 1835 nr 47, s. 379. – Tyg. Petersburski, 1842 nr 71, s. 488; 1845 nr 70, s. 461; 1849 nr 22, s. 142; 1852 nr 76, s. 538. – Dz. Krajowy, 1843 nr 134, s. 1-2 (Sobieszczański F.M.). – Athenaeum, 1844 t. 4, s. 178, 179 (Kraszewski J.I.), t. 6, s. 216-217 (Szemesz A.). – Bibl. warsz., 1844 t. 3, s. 671-672 (Sobieszczański F.M.); 1876 t. 2, s. 244 (nekrolog); 1884 t. 2, s. 184 (Matuszewski K.). – Dz. Mód Paryskich, 1845 nr 17, s. 136. – Kur. warsz., 1845 nr 340, s. 1634; 1846 nr 10, s. 46; 1848 nr 117, s. 572, nr 221, s. 1077; 1850 nr 211, s. 1125; 1852 nr 317, s. 1655-1656; 1855 nr 237, s. 1218, nr 271, s. 1380; 1856 nr 68, s. 334, nr 175, s. 916; 1867 nr 39, s. 228, nr 57, s. 341; 1876 nr 50, s. 1 (nekrolog); 1892 nr 134, s. 2. – Warsz. gaz. Policyjna, 1847 nr 136, s. 3, nr 230, s. 2. – Kalendarzyk Informacyjno-Kieszonkowy na r. 1848, [W.], s. 13. – Czas, 1849 nr 214, s. 4. – Dod. lit. do Czasu, 1850 nr 25, s. 4. – Pam. Sztuk Pięknych, 1850 t. 1, s. 35. – Gaz. W. Xięstwa Pozn., 1857 nr 208, s. 3. – Kur. wil., 1862 nr 51, s. 8. – Tyg. il., 1868 półr. I, s. 192; 1890 półr. II, s. 407; 1897 półr. I, s. 107, 426; 1902 półr. II, s. 984 (Piątkowski H.); 1904 półr. I, s. 396; 1921 półr. I, s. 51; 1924 półr. II, s. 815; 1929 półr. I, s. 458. – Spraw. TPSP za 1868/9, s. 6. – Opiekun Domowy, 1871 nr 39, s. 306. – Kraj, 1872 nr 157, s. 3; 1900 nr 20, s. 20. – Tyg. Mód i Powieści, 1872 nr 28, s. 2. – Biesiada lit., 1876 nr 11, s. 171. – Gaz. nar., 1876 nr 55, s. 3 (nekrolog). – Kłosy, 1876 półr. I, s. 218, półr. II, s. 104, s. 336 (nekrolog); 1886 półr. I, s. 243 (Wilczyński J.K.); 1889 półr. II, s. 202. – Prz. Lekarski, XV, 1876 nr 11, s. 111 (nekrolog). – Wędrowiec, 1876 półr. I, s. 160. – SKHS, 1892, t. VI/2. – Spraw. TZSP za 1903, s. 9. – Świat (W.), 1911 nr 12, s. 8; 1937 nr 8, s. 7. – Ziemia, 1912, s. 662, 692-695, 746; 1930, s. 73-75. – Sfinks, 1913 z. 65-66, s. 396. – Nowe Życie, 1924 t. 2, s. 204 (Bałaban M.). – Sztuki Piękne, VII, 1931, s. 87. – Echo Dnia (Kielce), 1974 nr 306-307, s. 5. – Art & Business, 1997 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1996); 2003 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 2002); 2013 nr 2-3 (Rocz. aukcyjny 2012).

BJ, rkps 5755: Pauli Ż., *Dykcjonarz artystów obrazowych w Polsce*, k. 82; rkps 6458/IV: *Korespondencja J.I. Kraszewskiego*, seria III, *Listy z l. 1837-44*, t. 3, k. 4-69 (32 listy S. z 1840-44, w tym k. 36-38 autobiografia S., k. 69 rys. przedstawiający S. i adresata); rkps 6465/IV: *Korespondencja J.I. Kraszewskiego*, seria III, *Listy z l. 1844-62*, k. 372 (list Ambrożego Grabowskiego do S., 1847); rkps 6468/IV: *Korespondencja J.I. Kraszewskiego*,

seria III, *Listy z l. 1844-62*, k. 284-286 (list Karola Korwella do S., 1845); rkps 6479/IV: *Korespondencja J.I. Kraszewskiego*, seria II, *Listy z l. 1844-62*, k. 37-91 (listy S. z 1845-50); rkps 6532/IV: *Korespondencja J.I. Kraszewskiego*, seria III, *Listy z l. 1863-87*, k. 274-275 (list S. b.d.). – Pozn. TPN Poznań, rkps 1202: Feldmanowski H., *Galeria obrazów zb. E. Rastawieckiego*, k. 113. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Materiały Zygmunta i Natalii Batowskich (d. Zespół Z. Batowskiego), teka nr 29, teka nr 40 (obwoluta *Malarstwo pol. XIX w.*), teka nr 43, teka 47, teka nr 50 (m.in. list A. Człowski, Gal. Nar. m. Lwowa, z 11 III 1937, obwoluty: *Pamiętki po zniszczonej architekturze Wilna. Malarstwo wil.*). – BN, Arch. Michała Brensztejna, rkps I 10643: M. Brensztejn, *Porozbiorowy kalendarz hist. Wilna ...*, k. 301; rkps II 10648: tenże, *Artyści i rzemieślnicy wil.*, t. 1, k. 208-210; rkps IV 10701: tenże, *Materiały do historii sztuk pięknych*, k. 10, 42, 45; rkps 10702: tenże, *Spis obrazów TPN w Wilnie*, t. 2, k. 63, 98, 99, 162-164, 191, t. 3, k. 37. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 2043-2046b, 3118, 3654-3667; cz. 4, poz. 4756; kserokopia inwentarza prac S. w LMS, Dział Rys. i Grafiki (w języku litewskim); notatki i wydruki ze stron internetowych: www.podbrodzie.info.pl/index (dot. kość. w Mielegianach, fot. prac S., dostęp 04.11.2022); epaveldas.lt (kat. online litewskiego dziedzictwa kulturowego, dostęp 04.11.2022); list Anny Grochali, MNW Gabinet Rycin i Rys., z 15 XI 2022 i z 6 IV 2023, z wypisami z inwentarza elektronicznego MNW, część z fot. prac S.; list Katarzyny Gieszczyńskiej-Nowackiej, MNP, Gab. Ryc., 1 XII 2022, z wykazem prac S.; list Katarzyny Toporskiej, MNP, z wykazem obrazów S.; list Kamili Utraty, Muz. Warszawy, 9 I 2023, z wykazem i skanami prac S. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 52: Batowski Z., *Malarstwo wil.*; nr 852: Grajewski L., *Artyści pol. w Rosji w XIX i z pocz. XX w.*, rkps, k. 3 przypis 4; nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Galerii Obrazów*, Dział II, s. 34, 39, mpis, Lw. 1944. – MNW, Dział Malarstwa Pol., karty inwentarzowe obrazów S. – Bibl. Ossolińskich, rkps 12156 III: Grabowski A., *Wspomnienia z ostatnich lat mojego życia ...*, k. 958 (autograf S.); rkps 12891 III: *Papiery Hipolita Skimborowicza*, k. 119-120 (list do S.); rkps 14619 III: *Papiery rodziny Żaluskich*, k. 205-206, notatka J. Żaluskiego *Obrazy ... w Pożajściu rytow. przez W. Smokowskiego*. – Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno, rkps F. 7-1623: 2 listy S. do Michała Homolickiego, z Warszawy, 1847; rkps F. 151-464: wypisy z protokołów posiedzeń Rady Uniw. Wil., k. 6, wypis z protokołu z 26 IX 1822. – Bibl. Uniw. Wil. Wilno, rkps F. 2-KC 25: *Korespondencja*

X. A. Czartoryskiego z Rządem Uniw. Wil. Od 1817 do 1823, k. 699-701 (brudnopis pisma do Rady Uniw. z 1/19 XI 1822); rkps F. 2-KC 138: *Opisy służbowe uniw. z l. 1819, 1821-23*, k. 232, 446, 734-735; rkps F. 2-KC 141: *Opisy służbowe uniw. z l. 1821-23*, k. 346-347; rkps F. 2-KC 145: *Opisy służbowe ... z l. 1822-29*, k. 853-857; rkps F. 2-KC 378: *Oddz. Literatury i Sztuk Wyzwolonych*, k. 20 (podanie S. o nadanie stopnia kandydata, z 22 VI 1817, podpisane: „Wincenty Rychard Smokowski”), k. 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28. – Litewskie Państw. Arch. Hist. Wilno, rkps F. 721, AP 1, nr 628: *O naznaceniu kandydata Smokivskiego pomocnikom Profiessora Risonanija i Živopisii za 1829 god.*, k. 1-5; rkps F. 721, AP. 1, nr 1113: *Księga Posiedzeń Oddz. Literatury i Sztuk Pięknych 1806-17*: k. 94, 112v; rkps F. 721, AP. 1, nr 1114: *Księga Posiedzeń Oddz. Literatury i Sztuk Pięknych 1818-23*: k. 5 (jako Michał Smokowski), 16, 30, 66, 68, 77, 80, 82; rkps F. 721, AP. 1, nr 1115: *Protokoły posiedzeń zwyczajnych i nadzwyczajnych Oddz. Literatury i Sztuk Pięknych ... 1823-28*, k. 3-4, 7v, 33v, 34, 34v, 40v, 53v, 62v, 75, 76v, 78v; rkps F. 721, AP. 1, nr 1116: *Protokoły posiedzeń zwyczajnych i nadzwyczajnych Oddz. Literatury i Sztuk Pięknych ... 1828-32*, k. 8; rkps F. 721, AP. 1, nr 1117: *Księga Oddz. Literatury i Sztuk Pięknych z Roku 1818/19* [wykazy ocen]: k. 1, 2, 11, 16v; rkps F. 721, AP. 1, nr 1119 [Księga ... egzaminów ... 1814-27]: k. 5, 9, 22, 46, 59, 81, 135, 136, 137, 138, 141, 142. – M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 30.09.2022.

J. Polanowska

Smolakowski Paweł, rzeźbiarz i snycerz; prowadził warsztat w miejscowości Borowa k. Mielca. W 1893 ogłaszał się w prasie jako twórca ołtarza w kość. par. w Budyłowiu k. Brzeżan, oferując do sprzedania 2 nowe ołtarze „z figurami świętych po bokach”, z których jeden utrzymany był „w stylu gotyckim”, drugi zaś „w stylu bizantyńskim”.

W 1900 do kość. par. Najśw. Serca Pana Jezusa w Nowej Jastrzębce k. Tarnowa sprawił neogotycki chór muzyczny i ołtarz gł.; utrzymane w tej samej stylistyce 4 ołtarze boczne i ambona wykonane zostały ok. 1904 przez współpracujących z nim snycerzy i stolarzy: nieznanego z imienia Hana, Józefa Języka i Stanisława Hajca (wszystkie zachowane).

Gaz. Kościelna, 1893 nr 8, s. 73, nr 29, s. 256. – Kornecki M., *Kościół diecezji tarnowskiej*, Roczn. Diecezji Tarnowskiej, 1972.

Sztorc M., *Kościół. Nowa Jastrzębka, kość. Najświętszego Serca Pana Jezusa* (jako Smolakowski Jan), na stronie: *Zabytkowe kość. diecezji tarnowskiej* <http://www.tarnowskiekoscioly.net/index.php/koscioly/386-nowa-jastrzabka-kosciol-najswietszego-serca-pana-jezusa> (dostęp 02.05.2020).

M. Myśliński

Smoleńska Anna, pseudonim Hanka, Hania, instruktorka harcerska, łączniczka, działaczka Armii Krajowej, rysownicza, malarka i fotograficzka amatorka, ur. 28 II 1920 Warszawa, zm. 19 III 1943 Konzentrationslager Auschwitz (jej symboliczny grób znajduje się na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie); córka Kazimierza (1876-1943), inżyniera chemika, technologa, profesora PW, i Eugenii ze Szwarców (1886-1943), inżynier chemik, asystentki na PW; przyrodnia siostra Stanisława Smoleńskiego (1908-86), dziennikarza, oficera Armii Krajowej.

Uczyła się w Państw. Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Warszawie, gdzie w 1938 zdała maturę. W r. akademickim 1938/39 studiowała historię sztuki na Wydz. Humanistycznym UW. Od 1931 należała do 3 Złotej Warsz. Żeńskiej Drużyny Harcerskiej (WZDH), a w l. 1938-42 pełniła funkcję drużynowej 48 WZDH im. Królowej Kingi. Podczas obrony Warszawy we wrześniu 1939 została przydzielona przez Pogotowie Harcerzek do służby pomocniczej przy dowództwie obrony przeciwlotniczej. W czasie okupacji niemieckiej uczyła się w Miejskiej Szkole Ogrodniczo-Rolniczej przy ul. Opaczewskiej. Równocześnie działała w konspiracji: należała do Zrzeszenia Akademickich Kręgów Starszoharcerskich „Kuźnica” (hufiec „Ochota”), wraz z koleżankami z drużyny brała udział w akcjach organizacji małego sabotażu „Wawer”, zaangażowała się w pomoc więźniom (m.in. przesyłanie paczek i odbieranie grypsów) oraz opiekę nad sierotami i rodzinami żołnierzy przebywających w niewoli, a od pocz. 1942 pełniła funkcję łączniczki w redakcji Biul. Informacyjnego wydawanego przez Biuro Informacji i Propagandy (BIP) Komendy Gł. Zw. Walki Zbrojnej – Armii Krajowej. Wskutek „wsypy” w strukturach BIP 3 XI 1942 została wraz z rodziną aresztowana i osadzona na Pawiaku (na wolności pozostała jedynie nieobecna w mieszkaniu młodsza siostra Irena); po ciężkim śledztwie 26 XI t.r. wywieziono ją do obozu Auschwitz-Birkenau (nr obozowy

26008), gdzie zmarła na dyfteryt (wcześniej w obozie na tyfus zmarły matka, siostra i bratowa S., a ojciec został rozstrzelany w Lesie Kabackim).

We wspomnieniach współpracowniczek, m.in. jej bezpośredniej przełożonej Marii Straszewskiej, pełniącej funkcję sekretarza redakcji Biul. Informacyjnego, S. była osobą obdarzoną uzdolnieniami i wyczuciem plastycznym, co potwierdziła jej siostra Irena Smoleńska, której wspomnienia relacjonuje Joanna Iwaszkiewicz, a cytuje Walde mar Łysiak, zamieszczając m.in. znaczący fragment listu dot. S.: „zawsze dużo rysowała, a jak pamiętam, szczególnie dużo i z przejęciem na początku roku 1942”. Te informacje uwiarygodniają jej autorstwo (lub współautorstwo) znaku Polski Walczącej – w formie kotwicy (oznaczającej nadzieję) utworzonej z połączenia liter P i W – który uważany jest za najważniejszy symbol graficzny pol. ruchu oporu w czasie okupacji niemieckiej. Wiadomo, że forma emblematu została wyłoniona w drodze tajnego konkursu ogłoszonego na pocz. 1942 przez Komisję Propagandy Okręgu Warsz. Armii Krajowej. Członkom komisji, w której skład wchodził Aleksander Kamiński, Maria Straszewska, Czesław Michalski i S., udało się w kręgach znajomych pozyskać 27 projektów, z których wymogi konkursu (sugestywność i łatwość wykonania) spełniała kotwica oraz dwa skrzyżowane miecze grunwaldzkie. Mimo obiekcji Michalskiego wybrano pierwszy wariant. Wg relacji Elżbiety Ostrowskiej z Kręgu Starszoharcerskiego był to jeden z kilkunastu niesygnowanych projektów, jakie S. zebrała wśród podległych jej harcerzek i które razem z nimi selekcjonowała przed przekazaniem na konkurs; sama także zaangażowała się w opracowanie koncepcji znaku, jednak – jak pisze Ostrowska – „ani dla niej, ani dla żadnej z nas nie było ważne, czyj akurat projekt miałby np. być rysowany na parkanach ... Liczył się cel i efekt wykonanego zadania”. Ostateczny kształt znakowi nadała jednak S., o czym wspominała Maria Straszewska, przygotowująca do druku Biul. Informacyjny, gdzie 16 IV 1942 (nr 15) rys. symbolu Polski Walczącej został po raz pierwszy opublikowany: „Ona te litery PW wystylizowała na kotwicę. Było chyba kilka prac konkursowych z literami PW, ale wystylizowała to Hanka” (za: Maliszewski).

Udział S. w stworzeniu tego znaku był kwestionowany przez część badaczy (m.in. przez Tomasza Szarotę), jednak w świetle powyższych,

niezależnych od siebie wspomnień, mniej wiarygodna jest wersja Jana Michała Sokołowskiego (1903-87, artysty plastyka, twórcy winiety Biul. Informacyjnego), który twierdził, że konkurs nie został rozstrzygnięty, a Kamiński (prywatnie jego szwagier) wraz z generałem Antonim Chruścilem mieli go osobiście poprosić o proj. znaku; sam Kamiński pytany przez Janinę Jaworską nie pamiętał jednak przebiegu wydarzeń (wg listów publikowanych przez Łysiaka, 1981). Charakterystyczna forma znaku mogła powstać w nawiązaniu do sygnetu przedwojennego Wydawnictwa Pol. z Poznania (mylonego często z Wydawnictwem J. Przeworskiego), w wersji widocznej na tylnej okładce i stronie przedtytułowej książki F.A. Mitchella-Hedgesa *Polowanie na potwory morskie* (P. 1927), który podobno już w 1939 planowano wykorzystać jako symbol Polska Walczą, jednak pomysł nie został zrealizowany. Kotwica po raz pierwszy na ulicach Warszawy pojawiła się 30 III 1942; możliwe, że również powstała z inspiracji wspomnianym sygnetem, chociaż rys. S. zamieszczony w Biul. Informacyjnym odznacza się bardziej ascetyczną, surową formą i użyciem bezszeryfowego kroju liter.

Michalska H., *Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939-1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej*, W. 1988. – PSB, t. 39, 1999-2000 (Konarski S.).

Najnowsze dzieje Polski. Materiały i studia z okresu II wojny światowej, red. Madajczyk C., t. 11, W. 1967. – Mirowski S., Piątkowski J., *Odeszli na wieczną wartę. Pamięci harcerzy z „Kuźnicy”*, Wrocławski tyg. Katolicki, 1969 nr 46, s. 6. – Bartoszewski W., *Warsz. pierścień śmierci, 1939-1944*, W. 1970. – *Akcja N. Wspomnienia 1941-1944*, red. Auderska H., Ziólek Z., W. 1972 (tu tekst: Smoleńskiego S.). – Wanat L., *Za murami Pawiaka*, W. 1972, s. 124. – Iwaszkiewicz J., *Dwie siostry*, *Za Wolność i Lud*, 1974 nr 7, s. 14-15, 18. – Michalski C., *Wojna warszawsko-niemiecka*, W. 1974. – Śliwicki Z., *Meldunek z Pawiaka*, W. 1974. – Jaworska J., *Pol. sztuka walcząca 1939-1945*, W. 1976, s. 45 (wyd. 2, W. 1985). – Iwaszkiewicz J., *Na tropie kotwicy*, *Warsz. tyg. Katolicki*, 1976 nr 12, s. 6. – Wanat L., *Apel więźniów Pawiaka*, W. 1976. – Domańska R., *Pawiak. Więzienie gestapo. Kronika 1939-1944*, W. 1978. – Łysiak W., *Znak „Polska Walcząca”*, *Stolica*, 1981 nr 14, s. 14, nr 34, s. 14, nr 35, s. 14, nr 36, s. 14, nr 42, s. 14. – *Pełnić służbę... Z pamiętników i wspomnień harcerek Warszawy 1939-1945*, red. Zawadzka A., Zawadzka Z., W. 1983. – Wyrwa T.,

La résistance polonaise et la politique en Europe, Paris 1983, s. 259. – *Harcerki 1939-1945. Relacje - pamiętniki*, wybór i oprac. Wyczańska K. przy współpracy Florczak Z., Januszajtis-Poleciowej D. i Szolc A., W. 1985. – *Szkoła im. Juliusza Słowackiego w Warszawie*, W. 1986 (tu teksty: Ostrowska E., Straszewska M.). – Bartoszewski W., *Na drodze do niepodległości*, Paris 1987. – Mazur G., *Biuro Informacji i Propagandy SZP-ZWZ-AK 1939-1945*, W. 1987. – Chmielarz A., *Pol. ruch oporu 1939-1945*, W. 1988. – *Szare Szeregi. Harcerze 1939-1945*, t. 3: *Lista poległych i zmarłych, indeksy - ilustracje*, red. Jastrzebski J., W. 1988. – Zonik Z., *Alert trwał 5 lat. Harcerze i harcerki w KL Auschwitz*, W. 1989. – Ney-Krawawicz M., *Komenda Główna Armii Krajowej 1939-1945*, W. 1990. – *Harcerstwo żeńskie w Warszawie w l. 1911-1949*, W. 1995. – Kopf S., Bałuk S., *Armia Krajowa. Kronika fotograficzna*, W. 1999. – Kann M., *Granice świata*, W. 2000. – Szarota T., *V - jak zwycięstwo. Symbole, znaki i demonstracje patriotyczne walczącej Europy 1939-1945*, W. 1994, s. 33. – Tenże, *Niewidzialna ręka podziemia*, *Polityka*, 2002 nr 12 (23 III), s. 69-70. – Ostrowska E., *Kanały. Z tajemnic powstańczej W. Łączność dowodzenia i ewakuacje na trasach południowych*, W. 2003. – Bartelski L.M., Powalkiewicz J., Mokotów. *Warszawskie Termopile 1944. Przewodnik hist. po miejscach walk i pamięci czasu okupacji i Powstania Warszawskiego*, W. 2004. – Cieplowski S., *Wpisane w kamień i spiz. Inskrypcje pamiątkowe w Warszawie XVII-XX w.*, W. 2004, s. 132. – Szarota T., *Karuzela na placu Krasińskich. Studia i szkice z l. wojny i okupacji*, W. 2007, s. 42, 43. – Gładkowski A., *Kotwica walcząca. Dzieje znaku Polski walczącej*, W. 2008, s. 17-20. – Tenże, *Symbol Polski Walczącej*, W. 2016. – Maliszewski S., „Emma”. Wywiad rzeka z Marią Straszewską, W. 2011. – Zimmerman J. D., *The Polish Underground and the Jews, 1939-1945*, Cambridge 2015. – *Jak powstała „Kotwica” - słynny symbol Polski Walczącej?*, 1944.pl, wyd. 20 III 2017 (dostęp: 21.05.2023). – Rawson A., *Poland's Struggle. Before, During and After the Second World War*, Barnsley 2019. – Barwinski V., *The Pastor and the Matriarch of the German Underground and Their Times. A Polish Perspective*, Taichung City 2021, s. 625.

A. Straszewska

Smoleński (Zagłoba Smoleński, Smoliński) **Adam Zenon**, miniaturzysta, rysownik, nauczyciel, kustosz, ur. 24 XII 1837 Jackowice Pijarskie (obecnie Jackowice) k. Łowicza (ochrzczony 28 XII t.r. w kośc. par. Św. Jakuba Apostoła

w Zdunach), zm. 22 X 1921 Kraków. Syn Ignacego Piotra Smolińskiego vel Smoleńskiego, dzierżawcy folwarków Wierznowice, a następnie Jackowice Pijarskie, i mieszcanki łowickiej Brygidy ze Smorągiewiczów (Smoregiewiczów), która była siostrą malarza Adama Smorągiewicza (zob.). Rodzinne związki łączyły S. również z malarzem Stanisławem Pomianem Wolskim 1859-94 (mąż bratanicy, a zarazem daleki krewny) oraz z malarzem i wykładowcą w warsz. ASP Tadeuszem Nartowskim 1892-1971 (wnuk drugiego brata, Hilarego). Żoną artysty była Olimpia z Gadomskich.

Początki edukacji S. odebrał w Szkole Powsz. w Łowiczu, a od 1854 przez 3 semestry (pierwsze 1854/55 i 1855/56 oraz drugi 1856/57) uczył się na Wydz. Malarstwa warsz. SSP (w 1855 otrzymał wsparcie finansowe). Do 1890 mieszkał w Warszawie, gdzie pracował jako nauczyciel. W 1875 na rok wrócił do Łowicza, by uporządkować sprawy spadkowe po zmarłej matce; prawdopodobnie poznał wtedy mieszkającą we wsi Sójki (k. Kutna) u rodziny, pochodzącą z Krakowa, przysłała żonę i 14 X 1876 poślubił ją w kośc. par. Św. Stanisława Bpa i Męczennika w Kutnie.

W l. 1871-76, za pośrednictwem księdza Ignacego Polkowskiego, S. starał się bez powodzenia o posadę w Bibl. Kórnickiej. Dopiero dzięki poparciu dyrektora Mariana Sokołowskiego został zatrudniony od 1 IX 1890 na stanowisku adiunkta, a potem kustosa zb. w Muz. Czartoryskich w Krakowie (Sokołowski w liście z 7 VII t.r. napisał o S.: „człowiek ciekawy, uprzejmy, sumienny, jakby stworzony na to miejsce i nie mający pretensji...”, MNK, Bibl. Książąt Czartoryskich, rkps 7313), z roczną pensją 600, a od 1895 – 800 zł reńskich. Zamieszkał z żoną w mieszkaniu służbowym na parterze gmachu Muz. przy ul. św. Jana 17. Kontynuował prace prowadzone przez swego poprzednika, Leona Bentkowskiego, przy opracowywaniu kolekcji dzieł sztuki i księgozbioru. Początkowo porządkował i katalogował ryc. przedstawiające architekturę, plany i widoki. Skatalogował też m.in. „Manuskrypta puławskie” i opracował „Inwentarz klejnotów i pamiątek zachowanych w szkatule zwanej królewską spisany 1892 r.”. W 1894 powierzono mu realizację legatu Eligiusza Suchodolskiego, ostatniego właściciela pałacu w Gościeradowie, na mocy którego Muz. Czartoryskich otrzymało część cennych dzieł sztuki, a Bibl. Czartoryskich wzbogaciła się o kilkanaście unikatowych rękopisów. S. pośredniczył

również w zakupie do zb. Czartoryskich grafiki, rys., miniatur, fotografii, książek oraz przedmiotów rzemiosła artyst. (w l. 1902-12 z kasy muz. zwracano mu kosztą zakupu m.in. rys. Joanny Juliany Fryderyki Bacciarelli z Richterów z 1755, przedstawiającego króla Augusta III, i sztychu Zygmunta Vogla, a w 1904 otrzymał 30 koron za niezidentyfikowany empirowy pierścień z miniaturą); sam sprzedał do bibl. muzealnej kilka pozycji ze swojego księgozbioru. Był bardzo cenionym i zaufanym pracownikiem, który zajmował się także „różnymi naprawkami, oczyszczaniem przedmiotów itd.” i wykonywał dla muz. drobne prace plastyczne, m.in. w 1891 odrysowywał gmerki i monogramy podczas czyszczenia uzbrojenia historycznego, wykonał rys. napisów na naczyńiach etruskich na zamówienie dra Hartwiga ze Stuttgartu, a w 1897 otrzymał wynagrodzenie za kolorowanie kilkudziesięciu herbów z labrami w *Herbarzu polskim* Niesieckiego w edycji J.N. Bobrowicza. Wg tradycji S. skopiował też przedstawienie maski pośmiertnej Chopina autorstwa Teofila Kwiatkowskiego (MNK, oł., niesygn.) – jego rys. zastąpił na ekspozycji podniszczony oryginał. W zb. Muz. Czartoryskich przechowywane są również 2 przedstawienia herbów: *Orzeł* wg medalu Zygmunta I Starego i *Pogoń* z pieczęci Zygmunta II Augusta, oba rys. tuszem, podkolorowane gwaszem, sygn.: „A. Smoleński”. W 1903 S. owdowiał. Ok. 1913-14 przeszedł na emeryturę; otrzymywał od Ordynacji XX. Czartoryskich w Sieniawie wsparcie emerytalne w wysokości 6249 koron (4368 marek) rocznie. Był członkiem Tow. Numizmatycznego w Krakowie, w którym w l. ok. 1913-21 pełnił funkcję członka Komisji Rewizyjnej; w Wiad. Numizmatyczno-Archeologicznych (1893 nr 4, s. 121-122) opublikował artykuł *Medal Mikołaja Zakliki, kanclerza koronnego (z dwoma ilustracjami)*.

S. został błędnie zaliczony przez Wiktora Gomulickiego do litografów działających w Warszawie w pionierskim okresie 1818-30. Być może w późniejszym czasie współpracował z którymś z warsz. zakładów litograficznych, ale pojedyncze prace sygn. jego nazwiskiem, które udało się zidentyfikować, powstały dopiero po 1860, a S. prawdopodobnie dostarczał do grafiki jedynie rys., wykonane na podstawie hist. wzorów. Jest autorem rys. do litografii z całopostaciowym przedstawieniem Anny Jagiellonki (egzemplarze w MNK i MNW, sygn.: „Rys: A.Smoleński”), opracowanego

wg znanego z faksymile szesnastowiecznego drzeworytu – S. uzupełnił szczegóły stroju i twarzy na podstawie sylwetki królowej z tablicy VII albumu Jana Matejki *Ubiory w Polsce 1200-1795* (Kr. 1860). Wykonał również litograficzny portret króla Jana III Sobieskiego na podstawie mezzotinty londyńskiego malarza i grafika François Place'a (egzemplarze w MNK i MNW, ostatni dat. odrębnie: 1880).

Wśród prac S. trudno znaleźć samodzielne kompozycje – był przede wszystkim sprawnym kopistą, a przez Przesmyckiego (1912) uznany został za miniaturzystę amatora. Portrety wykonywał na podstawie starszych wizerunków przeważnie postaci hist. i bohaterów nar. (np. miniatury Kościuszki i księcia Józefa Poniatowskiego powstały wg portretów Josefa Grassiego, a kopie portretów Izabeli Lubomirskiej i Marii z Granowskich, 1° voto Adamowej Chreptowiczowej, 2° voto Aleksandrowej Zamoyskiej, 3° voto Kazimierzowej Lubomirskiej dla Konstantego Zamoyskiego wyk. w 1892 wg niezidentyfikowanych oryginałów) bądź fotografii (np. *Portret pułkownika Legionów Pol. Mariana Żegoty-Januszajtisa*, 1916-17, miniatura, akw., gwasz, kość, sygn.: „AS”, MNK). Jego rys. najczęściej mają charakter dokumentacyjny – poza wspomnianymi pracami dla Muz. Czartoryskich wykonał również na podstawie fot. 3 rys. kamiennych artefaktów z XVI w. znalezionych w Krasnymstawie (nagrobków i framugi z d. zamku zburzonego w 1823), które zostały opublikowane w SKHS w 1896 (V, z. 4, s. CII-CI-II). Na wystawie Legionów Pol. w 1924 w TPSP Krakowie pokazano miniatury autorstwa S. ze zb. Jerzego Mycielskiego: wspomniany portret Januszajtisa i *Portret pułkownika Legionów Pol. Michała Żymierskiego* (1916-17, akw., gwasz kość, sygn.: „Smoleński”, MNK). Przed 1930 w kolekcji Edwarda Neprosa w Warszawie były jego miniatury: *Główniki panien Smoleńskich* i *Portret ks. Józefa Poniatowskiego*, obie kość, owal, sygn.

Poza wym.: MLAM – *Portret Marii z Kisielnickich Kossakowej*, miniatura, gwasz, kość słoniowa, sygn.: „A. Smoleński”.

W 2017 na aukcji w Warszawie: *Portret ks. Józefa Poniatowskiego*, miniatura, gwasz karton, koło, sygn.: „AS”; *Portret Adama Mickiewicza*, miniatura, gwasz kość, sygn.: „ASmoleński”.

Kościuszko, 1894 nr 4, s. 125 (z repr., powtórzoną: nr 5, s. 129, i nr 6, s. 137). – Gloger Z., *Encyklopedia*

staropol. il., t. 3, W. 1902, s. 149 (Gomulicki W.). – *Pam. wystawy miniatur oraz tkanin i haftów*, wstęp Przesmycki Z., TOnZP, W. 1912, poza indeksem s. LIV. – *Wiad. Numizmatyczno-Archeologiczne*, 1914 nr 7, s. 122; 1918 nr 7, s. 62; 1921 nr 7-12, s. 130. – Gumowski M., *Portrety Kościuszki*, Lw. 1917, s. 45. – *Wystawa Legionów Pol. w dziesięciolecie czynu zbrojnego ...*, TPSP, Kr. 1924 (jako J. Smoleński). – *Kat. zb. Edwarda Neprosa. Wystawa licytacyjna ...*, W. 1930, poz. 417, 418. – Buczkowski K., Przeorska-Exnerowa Z., *Wystawa miniatur na tle wnętrza pałacu hr. Pusłowskich*, Kr. 1939. – Jakimowicz I., *Ryszkiewicz A., SSP w Warszawie 1844-66*, Roczn. warsz., IV, 1963, s. 108. – Widacka H., *Jan III Sobieski w grafice XVII i XVIII w.*, W. 1987, s. 82. – *Skarby Niderlandów. Rysunki i wybrane ryc. artystów niderlandzkich XVI-XVII w. ze zb. Fundacji Książąt Czartoryskich. Kat. wystawy... / Treasures of the Netherlands. Drawings and selected prints by Dutch and Flemish artists of the 16th - 17th centuries from the collections of the Princes Czartoryski Foundation. Cat. ...*, red. Popielska J., Kr. 2004, s. 46 (König B.). – Pezda J., „*Volumen hoc deest. Volumen hoc desideratur*”. O brakach w zasobie rękopisów Bibl. Książąt Czartoryskich, Rozprawy MNK. Seria nowa, 2011 t. 4, s. 127. – Lebet-Minakowska A., *Judaika w kolekcji rzemiosła artyst. Muz. Książąt Czartoryskich w Krakowie*, Krzysztofor, 2017 t. 35, s. 406, 412. – *Polonica, militaria i batalistyka. Aukcja 19 X 2017*, DESA Unicum, W. [2017], poz. 49, 64. – Lencznarowicz L., Godyń D., *Miniatury artystów pol. i obcych w Polsce działających. Kat. zb. MNK*, Kr. 2022, s. 254-256.

Bibl. Kórnicka PAN, Kórnik, Arch. Biblioteki Kórnickiej (1869-1923), nr inw. 0047 (rkps AB 046): *Listy ks. Ignacego Polkowskiego ... do Zygmunta Celichowskiego*, 1871-76 (polecenie S. do pracy w bibl.). – ANK, nr 29/90: *Spis ludności miasta Krakowa z r. 1910*, t. 2, s. 262, poz. 1258; nr 29/91: *Spis ludności miasta Krakowa z r. 1921*, t. 1, s. 904, poz. 4497. – BJ, Dokumenty Życia Społecznego, nekrologi, nr 224650 V Sm-Sr 192: nekrolog Olimpii z Gadomskich Smoleńskiej, 1903. – MNK, Bibl. Książąt Czartoryskich, *Smoleński Adam. Dokumenty osobiste*: Rkps 7313, Rkps 7314, Rkps 7357, Rkps 12346, s. 117, 237, 305, 338, 345, 348, Rkps 12368, Rkps 12406, Rkps 12411, Rkps 12418, Rkps 12422, Rkps 12423, Rkps 12425, Rkps 12426, Rkps 12435, Rkps 12444, Rkps 12447, Rkps 12453, Rkps 12534 t. 1, Rkps 12546 t. 1-2, Rkps 12547 t. 1-4, Rkps 12956 t. 2. – AP Łowicz, wypisy biogr. dot. Adama Smoleńskiego, oprac. Sianoszek M., mpis. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypisy z dokumentów repr. na stronie internetowej: gene.teka.genealodzy.pl (AP Łódź, 1742/D: Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej w Zdunach, UMZ-1837, Urodzenia, poz. 111, 1537/D: Akta stanu cywilnego Par. Rzymskoka-

tolickiej w Kutnie, UMZ-1876, Małżeństwa, poz. 55; AP Warszawa, 1214/D: Akta Stanu Cywilnego par. św. Barbary w Warszawie, UMZ-1887, Małżeństwa, poz. 11).

Informacje Janusza S. Nowaka w Krakowie i Michała Sianoszka w Łowiczu.

L. Lencznarowicz
A. Straszewska

Smoleński Kazimierz J., malarz amator, budowniczy, ur. 1860, zm. 3 XII 1913 Lwów. Pracował we Lwowie jako majster murarski w l. 1880-1913. Ok. 1880-82 namalował farbami ol. na płótnie dekoracje i kurtynę dla amatorskiego teatru (w budynku przemysłowca J. Jürgensa przy ul. Pełczyńskiej), w którym sam grał (m.in. w *Emigracji chłopskiej* na podstawie dramatu Władysława Ludwika Anczyca). W l. 1894-95 prowadził remont II piętra klasztoru Franciszkanów (pierwotnie Kapucynów) we Lwowie oraz czuwał nad powstającą przy tej okazji nadbudową gmachu. Prace wykonano także w części gospodarczej klasztoru, kuchni i budynkach w ogrodzie (w tym oranżerii). W 1896 S. pracował przy odnowieniu zakrystii kośc. przy tym klasztorze (powiększenie otworów okiennych, wymiana okien, wzmocnienie ścian), a w 1909 zaprojektował kanalizację dla klasztoru Józefitek we Lwowie.

Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa, wyd. Reichman F., Lw. 1897, s. 105; Lw. 1900, s. 214; Lw. 1913, s. 575. – *Skorowidz przemysłowo-handlowy królestwa Galicji*, Lw. 1906, s. 396. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego m. Krakowa i Lwowa*, Kr. 1908, rozdział II, s. 156. – Krajewski A., *Melpomena na przedmieściu*, Lw. 1912, s. 25 (toż: Dz. pol., 1912 nr 77, s. 1-2). – Kur. lw., 1913 nr 557, s. 3. – Betlej A., *Klasztor i zakład SS. Św. Józefa*, [w:] *Kościół i klasztory Lwowa z w. XIX i XX*, t. 12, Kr. 2004, s. 118. – Nestorow R., *Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i Klasztor OO. Franciszkanów (pierwotnie kapucynów)*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 19, Kr. 2011, s. 358, 379. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

J. Biriulow
K.A. Kesling

Smoleński Moryc (Maurycy), rzeźbiarz, ur. 25 IV 1905 Łódź, zginął w czasie II wojny światowej (po 15 VIII 1941), syn Abrama i Brandli z domu Jakubowicz. W 1925 ukończył Gimnazjum Męskie im. Józefa Piłsudskiego w Łodzi; jako absolwent szkoły pokazał na wystawie uczniowskiego Koła Naukowego urządzonej w 1927 rzeźby: *Autoportret*, 3 studia portretowe, *Portret brata*, 2 studia, proj. pomnika Chopina, 2 szkice. Studiował w ASP w Warszawie od r. akademickiego 1930/31. Co najmniej od 1935 mieszkał w Łodzi przy ul. Głównej 62; w księgach adresowych figuruje jako rzeźbiarz.

W czasie okupacji niemieckiej znalazł się w utworzonym w lutym 1940 getcie łódzkim. 15 VIII 1941 wydano zaświadczenie o zawarciu przez S. rytualnego związku małżeńskiego z Dobą Goldszmit (ur. 17 VII 1911 Łódź, córką Abrama i Gitli Frymety z domu Feldman).

Księga adresowa m. Łodzi i woj. łódzkiego, 1937-1939. Dział II, s. 389. – Piwocki, ASP Warszawa. – Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkich*, Łódź 2005.

United States Holocaust Memorial Museum, Waszyngton, nr 37536_RG-15.083M: zespół akt Przełożony Starszeństwa Żydów w Łodzi, dokument dot. małżeństwa S. (RG-15.083M.0180.00001068).

U. Makowska

Smolik Bartłomiej, malarz cechowy w Krakowie; wyzwolony na czeladnika 22 VI 1632.

Gąsiorowski, s. 81. – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, Kr. 1948.

Arch. MNK, *Akta cechu malarzy krak.*, nr 691, k. 155.

M. Heydel
P. Kluz

Smolikowski Andrzej, wykonał 2 przedstawienia drzewa genealogicznego władców Polski – *Panowanie królów wolno obieranych* oraz *Familia Jagiellońska*, oba rys. tuszem, sygn.: „Andrzej Smolikowski 1785”, MNK.

J.P.

Smolikowski Seweryn Karol, inżynier, uczestnik powstania listopadowego, malarz, ur. 7 XI 1809 Lublin, zm. 25 IV 1897 Warszawa,

pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Syn Andrzeja Piotra Smolikowskiego, nauczyciela szkół lubelskich, i Karoliny z Richterów (Rychterów), brat m.in. Jana Kantego, inżyniera dróg wodnych i mostów, generała majora Cesarskiego Korpusu Inżynierskiego, oraz Aleksandra Kajetana, uczestnika powstania listopadowego, emigranta we Francji i dziennikarza. S. był mężem poślubionej w 1840 w Wilnie Melanii Komajewskiej (córką Karola, pol. generała w służbie rosyjskiej, i Adelajdy Stahel), z którą miał dzieci: Aleksandrę (ur. 1845, zamężną za Edwardem Pohoreckim), Piotra (1846-68), Pawła Klemensa (1849-1926, księdza, misjonarza, historyka, filozofa, pisarza, generała zakonu Zgromadzenia Zmartwychwstańców), Seweryna (1850-1920, historyka filozofii, bibliofila, kolekcjonera, darczyńcę MNW i BN) i Walerię (ur. 1859, zamężną Szaniawską). S. uczył się w Lublinie i Warszawie, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. W 1825 lub na pocz. 1826 wstąpił do warsz. Szkoły Przygotowawczej do Instytutu Politechnicznego (gdzie pracował jego brat, Jan Kanty) i rozpoczął naukę m.in. rysunku technicznego u Jana Feliksa Piwarskiego. Na wniosek dyrektora szkoły z 20 III 1828 otrzymał stypendium „za gorliwość i zdatność”. Jednocześnie zapisał się 13 IX 1825 na studia matematyczne na Wydz. Filozoficzno-Matematycznym UW, które ukończył z tytułem magistra; studiował też malarstwo na Wydz. Nauk i Sztuk Pięknych tejże uczelni. Wziął udział w powstaniu listopadowym, wstępując w 1830 wraz z braćmi Andrzejem i Aleksandrem do oddziału studenckiego. Uczestnicząc m.in. w obronie Modlina i Warszawy, dosłużył się stopnia oficera (porucznika?). W l. 1832-37 studiował w Cesarskim Instytucie Korpusu Inżynierów Komunikacji w Petersburgu (gdzie od 1833 pracował jego brat, Jan Kanty). W l. 1832-33 bywał w Wilnie i Wilkomierzu, zapewne w otoczeniu księcia Wasilija Dołgorukowa, dla którego wyk. też kilka prac.

Po zakończeniu studiów odbył dokształcającą podróż po Francji. Należał do Cesarskiego Korpusu Inżynierskiego armii rosyjskiej i jako inżynier korpusu w Wilnie (w randze porucznika) pracował w l. 1834-42 w wileńskiej komisji budowlanej, wykonując w 1834 projekt ogrodzenia kość. Św. Michała; brał też udział w projektowaniu bulwaru nad rzeką Wilią oraz ulicy i placu przy szpitalu Św. Jakuba. Następnie pracował kolejno: w l. 1843-51 przy budowie pierwszej kolei żela-

znej między Moskwą a Petersburgiem (w związku z tym przebywał w Twerze, gdzie w 1849 i 1850 urodzili się jego synowie), na przełomie 1853 i 1854 w Petersburgu, a od 1855 w Moskwie, gdzie był naczelnikiem oddziału eksploatacji kolei Moskwa-Petersburg. W 1858 powrócił do Warszawy; w l. 1859-61, jako inżynier konstruktor w stopniu podpułkownika, kierował tam budową żelaznego mostu na Wiśle zaprojektowanego przez Stanisława Kierbedzia; po masakraze uczestników manifestacji 27 II 1861 przez wojsko rosyjskie zrezygnował ze służby wojskowej (mimo awansu na pułkownika) i przeszedł na emeryturę. Dokończył wtedy budowę rodzinnej kamienicy przy ul. Chmielnej nr 5 i 7, zwanej „Smolikowszczyzną” (mieściła również hotel); wznosił też grobowiec rodzinny na cmentarzu Powązkowskim, w którym został pochowany.

S. uprawiał twórczość artyst. na marginesie obowiązków zawodowych. Jego prawie zapoznane *oeuvre* odznacza się dobrym warsztatem malarza pejzażysty i wartościami ikonograficznymi jako dokumentacja nieistniejących budowli i krajobrazów (niekiedy z rodzajowym sztafażem), przeważnie z ziem litewskich; rozbudowane sygnatury i oznaczenia poszczególnych dzieł stanowią swoisty dziennik artysty. Przeważająca większość znanych prac pochodzi z daru syna S., Seweryna, i obu córek dla MNW; wszystkie niżej wym., jeśli nie zaznaczono inaczej, znajdują się w tych zb. Okres nauki S. w Lublinie dokumentuje praca szkolna: *La Compasion. Współczucie, studium mimiki*, verso rys. techniczny porządku jońskiego (rys. kredka, oł., pióro, tusz, sygn.: „Sewerin Smolikowski / 1823 r. / Marca. w Lublinie”). W warsz. Szkole Przygotowawczej powstał rys. z odlewu gipsowego *Ornament antyczny – rogi obfitości i akant* (pióro, pędzel, tusz, sygn.: „20 kwietnia 1826, Smolikowski”, i sygn. profesora: „vid: JPiwarski 1/5 [18] 26”), a także zapewne prace *Pilaster koryncki*, rys. wg Albertolego (Albertiego?) i *Widok miasta Aussig w Saksonii*, rys. sepią wg Augusta Richtera, profesora akademii drezdeńskiej, obie w 1828 pokazane na warsz. wystawie sztuk pięknych (zaginione). Wakacyjny pobyt w Uniejowie nad Wartą w 1826 poświadcza kompozycja: *Widok zamku w Uniejowie* (akw., sygn.: „... / w Uniejowie dnia 19. Sierpnia 1826, - / S. Smolikowski”) i *Widok Uniejowa* po prawej stronie rzeki Warty (akw., tusz, sygn.: „... / w Uniejowie dnia 1. Września 1826 ru. / Seweryn Smolikowski”).

W okresie studiów S. wykonał kompozycje *Strzelcy portugalscy w Brazylii*, na verso studium głowy męskiej profilem (rys. tusz, kredka, akw., sygn.: „Sew. Smolikowski d. 15 Maj: 1828”) oraz *Pojedynek w kaplicy*, ilustracja do utworu Elizabeth Helme (rys. tusz, sygn.: „S. S. Smolikowski 1831. r. Listop.”). Z okresem powstania listopadowego być może wiąże się kompozycja *Łomża* (rys. ol., akw., sygn.: „Łomża le 6 d’Avril 1831”). Pobyt S. w Wilnie i Wilkomierz w l. 1832-33 dokumentuje zespół kilkunastu widoków: *Pejzaż z rzeką i wzgórzami w oddali* (rys. ol., akw., sygn.: „Mój pomysł – rysowany w Wilnie 20. Octobris 1832 r. / S. Smolikowski”), *Krajobraz wiejski* (rys. ol., akw., sygn.: „Widok z okna mego w Wilkomirzu / na Wojtkuski i trakt Wileński za rzeką świętą / 1832 r. S. Smolikowski”), *Widok na ogród i oficynę Pijarów w Wilkomierzu* (rys. ol., akw., sygn.: „Widok z mieszkania mego u Witeckich na ogród i oficynę Pijarską gdzie mieszkał zacny staruszek X. Wialbut Rektor XX. Pijarów w 1832 r. S. Smolikowski”), *Widok dawnego zamku Jagiełły i katedry w Wilnie* (rys. tuszem, napis: „W roku 1833m skopiowałem ze szkicu Szmuglewicza [sic] rysowanego / z natury. Wiele jego szkiców posiadał kolega mój inżynier Jaszczold [zapewne Franciszek]. / Dolnych ruin pałacu Jagiełły już za mnie nie było prócz jednej baszty na górze / Zamkowej na której urządzono telegraf optyczny w Wileńskiej Cytadeli”), *Uroczystość ludowa przed pałacem gubernatorskim w Wilnie z okazji urodzin Wielkiego Księcia Mikołaja* (rys. ol., sygn.: „Szkic z natury balu ludowego w cześć Urodzin W.X. Mikołaja w 1832 r. / do zamówionego pejzażu przez X. Dołgorukiego – Wielki ten pejzaż na całym arkuszu / Watmana był z innymi widokami przedstawiony Cesarzowi Mikołajowi I / za to dostałem figę. – Widok ten robiony z okien domu Pomarnackich / zajętego naówczas przez Generalstwa Wawrzeckich / S. Smolikowski”; kompozycja wg tego rys. w Muz. Pałacu w Pawłowsku, na przedmieściu Petersburga), *Widok Zakrętu pod Wilnem z ruinami pałacu generała Levina Augusta von Bennigsena* [d. pałac Jezuitów] (rys. ol., akw., sygn.: „Brulion połowy Widoku Zakrętu pod Wilnem / zdjęty w 1832 r. dla X. Dołgorukiego – S. Smolikowski”; replikę pt. *Pałac Jezuitów w lesie Vingis k. Wilna* repr. Vladas Drėma z następującymi danymi: akw., 1850, Państw. Muz. Hist., Moskwa), *Widok pałacu generała Bennigsena w Zakręcie pod Wilnem*,

na verso szkic pejzażu ze skałą (akw., gwasz, ol., sygn.: „Brulion z natury zdejmowany z Karolinki / Widok Zakrętu i Pałacu Bennigsena pod / Wilnem – dla X. Dołgorukiego i Cesarza Mikołaja I / w 1832 r. / S. Smolikowski por.”), *Wnętrze Sali Wielkiej w pałacu gubernatorskim w Wilnie* (rys. tusz, akw., sygn.: „Wilkomirz 15 lipca 1833. R. / S. Smolikowski”), *Więzenie w Wilkomierzu* (rys. pióro tusz, akw., ol., sygn.: „Więzenie Wilkomirskie – robiłem ten widok dla X. Dołgorukiego 1833. R. – S. Smolikowski”), *Widok na Antokol w Wilnie ze szkicem sceny zabawy ludowej na placu przed kościołem* (rys. ol., akw., sygn.: „Widok Antokołu robiony z natury w 1833 r. / dla X. Dołgorukiego z pokazaniem zabawy ludowej. / S. Smolikowski”); *Brama Subocz w Wilnie* (rys., tusz, ok. 1833), *Widok pałacu cesarskiego w Wilnie* (rys. ol., sygn., 1833), *Osada nad rzeką (Zakręt pod Wilnem?)* (akw., ol., ok. 1832-33), *Kość Św. Kazimierza przed przebudową* (dwa różne ujęcia, oba rys. ol., po 1830), *Wnętrze kaplicy placowej (Zakręt?, Werki?)* (rys. ol., po 1830) i *Widok przedmieścia Popławy w Wilnie zdjęty z zaułka Św. Kazimierza* (rys. pióro, tusz, akw., ok. 1833). W 1838 S. narysował *Widok Uniejowa z zamkiem gen. Karla von Tolla* (pióro, tusz, sygn.: „Dessiné par le Lieutenant Smolikowski II.” i „Uniejów zdjęty / od strony Spicmierz [Spycimierz] / w R_u 1838”). Ponadto S. przypisuje się *Krajobraz zimowy z murami fortecy po lewej i kapliczką po prawej stronie* oraz *Krajobraz z chatą nad jeziorem* (oba rys. tusz, pędzel, MNW). W MNW znajdują się też rys. S. o charakterze technicznym, jak: *Profile szosy moskiewsko-warsz. na odcinku od Małojarostawia do Bobrujska* (tuszu, akw.), oraz rys. architektoniczne: *Projekt kaplicy dla Tow. Dobroczynności w Wilnie*, elewacje frontowa, boczna i rzut (rys. pióro, tusz, akw., 1834, sygn.: „... 1834 / w Wilnie / mój projekt wykonany / S. Smolikowski”) i *Projekt bramy i murów do twierdzy (Modlin?)* (pióro, tusz, akw.).

Kosiński A.A., *Przew. heraldyczny*, W. 1883, t. 4, s. 438. – *Spis szlachty Królestwa Pol. z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlachectwa*, W. 1851, s. 228. – *Czas*, 1897 nr 98, s. 2, nr 135, s. 2 (wspomnienie pośmiertne). – *Tyg. il.*, 1897 półr. I, s. 378 (nekrolog). – Kozakiewicz. – *Sztuka warsz.* – *Widoki architektoniczne w malarstwie pol., 1780-1880. Kat. wystawy*, MNW, W. 1964. – Grajewski, 1972. – Gerber R., *Studenci UW*

1808-1831. *Słownik biogr.*, Wr. 1977 (częściowo pomyłony ze swoim synem Sewerynem). – Drėma V., *Dingės Vilnius. Lost Vilnius*, Vilnius 1991 (jako Smolikovskis S.). – PSB, t. 39, 1999-2000 (Nykiel B.). – Sikorska J., *Seweryn Smolikowski*, [w:] *Miłośnicy grafiki i ich kolekcje w zbiorach MNW. Kat. wystawy*, red. Grochala A., MNW, W. 2016, s. 160.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Anny Rudzińskiej, MNW, 3 VIII 2021, ze spisem 30 prac S. w MNW, część z fot.; list Birutė Rūty Vitkauskienė, MN Litwy, Wilno, z 9 VIII 2021 (z informacjami z Litewskiego Państw. Arch. Hist. [Lietuvos valstybės istorijos archyvas], Wilno).

J. Polanowska

Smoliński Józef Teofil, malarz, rysownik, badacz sztuki, kolekcjoner, ur. 5 II 1865 Hrubieszów, zm. 9 VII 1927 Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim (grób niezachowany); syn Józefa, urzędnika gubernialnego, i jego drugiej żony Wiktorii Łucji z Miesiączkowskich 1° voto Holiser (Holizer); żonaty od ok. 1895 z Zofią z Mierzejewskich (autorką artykułu *Hafciarstwo u nas*, [w:] *Kobieta współcz.*, W. 1904). Kształcił się w warsz. Klasie Rysunkowej pod kierunkiem Wojciecha Gersona, następnie studiował podobno w Akademii Petersburskiej (w słowniku S.N. Kondakowa nie notowany).

Ok. 1890 zamieszkał w Lublinie. Podejmował się prac konserwatorskich i malarskich na zlecenie lokalnych władz kościelnych. W 1897 wykonał malowidła freskowe na sklepieniu kośc. par. w Bychawce. W 1898 namalował do kośc. w Puławach obraz *Chrystus spoczywający w grobie*, a do katedry lubelskiej m.in. *Portret Klemensa Junoszy Szaniawskiego* oraz *Portret księdza prałata Szymona Koziejowskiego* (zm. 1896) do epitafium (niezachowany). W t.r. prowadził renowację obrazów (m.in. *Wskrzeszenie Piotrowina*, na odwrocie napis: „odnowił malarz z Lublina Józef Smoliński ...”) i malowideł w kośc. w Piotrowinie, które zidentyfikował jako dzieła Marcina Baskowskiego (Baskowskiego), artysty nieuwzględnionego w słowniku Edwarda Rastawieckiego.

S. odkrył przypadkowo 12 III 1897 (wg jego własnej notatki cytowanej w aneksie pracy Michała Walickiego z 1930, s. 87-89; w większości źródeł podaje się datę późniejszą – 26 II 1899, kiedy zawiadomił o tym listownie AU w Krakowie) na klatce schodowej prowadzącej z nawy na

galerię muzyczną w kaplicy Św. Trójcy na zamku w Lublinie (podówczas kaplica znajdowała się na terenie więzienia) malowidło ściennie, tzw. tablicę dedykacyjną przedstawiającą postać brodatego króla Jagiełły klęczącego przed Bogurodzicą. Wysunął hipotezę o kijowskim pochodzeniu wykonawcy malowidła oraz rozpoznał je jako scenę fundacyjną. Równocześnie podjął współpracę z AU (później PAU); od 1902 był członkiem jej Komisji Historii Sztuki. Przy okazji odkrycia S. wykonał na podstawie odsłoniętych malowideł akw. *Władysław Jagiełło na kolanach przed Matką Boską*, która była pokazana w 1900 w Krakowie na wystawie zabytków epoki jagiellońskiej i kilkakrotnie repr., m.in. w *Il. przew. po Lublinie* Marii Antoniny Ronikierowej (kopia ta, podobnie jak późniejsze kopie S. z kośc. pobrygidkowskiego, zostały skrytykowane przez Jana Zachwatowicza w 1932). W 1905 Karol Hoffman wprowadził odkrycie S. do swojej opowieści *Dzieci przewodnikami* (z *wycieczek po kraju*) drukowanej w odcinkach w *Przyjacielu Dzieci*; wspomina je także Józef Czechowicz w artykule *Kościół na zamku w Lublinie* (1925). Okoliczności odkrycia malowideł na zamku w Lublinie przez S. bywają różnie przedstawiane, a o pierwszeństwo w dostrzeżeniu zabytku upominał się Józef Talko (którego na trop malowideł miały naprowadzić artykuły W.K. Zielińskiego drukowane w *Kłosach*) i Kazimierz Broniewski (który w listach do prasy dowodził, że jako pierwszy zauważył fragmenty fresków przy okazji współpracy z wydawcą materiałów do monografii kościołów w Królestwie Pol., a S. tylko na jego prośbę odsłonił większe fragmenty malowidła; twierdził także, że to on zidentyfikował Baskowskiego jako autora malowideł podczas prac konserwatorskich prowadzonych przez S. w Piotrowinie). Istnienie fresków znane było jednakże wcześniej Kazimierzowi Stronczyńskiemu, który inwentaryzował zabytki Królestwa Pol. w poł. XIX w.

W 1898 S. prowadził prace badawcze w kośc. pobrygidkowskim w Lublinie, gdzie na strychu odkrył fragmenty gotyckich polichromii; w 1902 sporządził akwarelowe kopie części malowideł, które dołączył (razem z innymi akw. i własnymi fot.) do monograficznego opracowania świątyni *Kościół PP. Brygidek, później PP. Wizytek w Lublinie i odkryte malowidła ściennie z XV w.* (SKHS, IX, 1913, szp. 267-295, barwne repr. akwarel S. tablica VI). W l. 1899-1900 odnawiał

kaplicę w Pałacu Biskupim w Lublinie, w której wymalował na plafonie *Apoteozę św. Franciszka Salezego z klęczącą mu u stóp Joanną Aragońską i żebrakiem*. W 1912 odnowił (wraz z pozłotnikiem Gabrielem Chróściewiczem) kaplicę Pana Jezusa przy prawej nawie katedry lubelskiej, odkrywając przy okazji na sklepieniu freski przedstawiające wypadki z życia św. Stanisława Kostki.

S. zajmował się także rysunkiem dokumentalno-ilustracyjnym. Do książki zbiorowej *Dla sierot* (W. 1897), wyd. staraniem Lubelskiego Tow. Dobroczynności, zaprojektował okładkę z przedstawieniem lubelskich zabytków (Brama Krakowska, Wieża Trynitarzka) i herbu Lublina w ramie z motywem starego okucia oraz całostronicową winietę tytułową do prozy Gustawa Dolińskiego *Dwadzieścia lat niemy z widokiem* (od wschodu) wieży i zabudowań kośc. i klasztoru Bernardynów w Lublinie (oba rys. sygn. i dat.). Wykonał il. do pracy Hieronima Łopacińskiego *Z dziejów cechu mularskiego i kamieniarskiego w Lublinie* (Kr. 1899): *Brama Grodzka w Lublinie* (rys., sygn. i dat. 9 V 1898), *Widok bramy Grodzkiej w Lublinie według obrazu z początku XVIII w.* (sygn.), przedstawienia buzdyganów i pieczęci cechowych oraz przerys patentu mularskiego z 1691. W wydawnictwie *Sami sobie. Książka zbiorowa na rzecz Warsz. Kasy Lit.* (W. 1900) zamieszczono jego *Studium* (postać chłopca, sygn.: „Smoliński Lublin 1892”). Ponadto S. ilustrował m.in. prace Zygmunta Glogera *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w d. Polsce* (t. 1-2, W. 1907-09) i Jana Sasa-Zubrzyckiego *Pol. budownictwo drewniane jako pierwowzór dla stylu nadwiślańskiego i stylu zygmuntońskiego* (Kr. 1916) rysunkami budowli i detali architektury drewnianej i murywanej (świątynie, spichlerze, dworki, domy zajazdne, bramy lub ich elementy, ganki, krzyże, przydrożne kapliczki itp.) z różnych regionów, które wykonał podczas wędrówek krajoznawczych i pobyków w dworach szlacheckich. Do książki Andrzeja Niemojewskiego *Gott Jesus...* (München 1910) przygotował przerysy baranka z krzyżem z zabytków architektonicznych (z muz. Cluny i z kośc. kolegiackiego w Wiślicy, s. 202 i 203, oba sygn.). Rysunki motywów architektonicznych i typów ludowych zamieszczał także przed 1914 w czas. *Ziemia* (1911 nr 9, s. 137: *Białorusinka*, rys., sygn.), *Wiś* il. (1910 nr 1, s. 39: *Typ Białorusinki*, rys., sygn.), *Biesiada lit.* (1900 nr 46, s. 384, 387), *Tyg. il.*, *Architektura i in.*

W trakcie podróży krajoznawczych S. wyszukiwał w arch. dworskich i kościelnych dokumenty związane ze sztuką, zwłaszcza d. kontrakty zawierane z architektami, malarzami itp. przy okazji rozbudowy i dekorowania rezydencji i obiektów sakralnych, ale materiał ten wykorzystał w niewielkiej części. W 1912 wydał własnym nakładem studium *Karaimi i bożnica ich w Łucku* (pierwotnie w Ziemi), które ilustrował swoimi rys. i fotografiami (tekst spotkał się z krytyką Samuela Poznańskiego, *Ziemia*, 1912 nr 19). W kwietniu 1913 przesłał do redakcji SKHS rkps inwentaryzacji *Portrety i zabytki książąt Olelkowiczów w Łucku* (il. własnymi rysunkami i fot.), którą wykonał z natury w 1904; praca została mu zwrócona do poprawy i nie wyd. za jego życia (obecnie w Zb. Specjalnych IS PAN, nr 621; w 1996 ukazała się w oprac. Marii Kałamajskiej-Saeed). W 1916 opublikował artykuł *Stare cechy rzemieślnicze* w piśmie *Ilustracja pol. Wiś i Dwór*, z. 3 (wyd. też jako odbitka z okładką przedstawiającą buzdygany i notatnik magistra krawieckiego oraz z innymi il. S. wewnątrz). Zamieszczał teksty także w *Tyg. il.* W rękopisie pozostawił monografię o gmachu Trybunału Koronnego w Lublinie, którą wdowa po artyście przekazała w 1929 do zb. Tow. Biblioteki im. Hieronima Łopacińskiego.

W Lublinie S. przyjaźnił się z Hieronimem Łopacińskim; był wspierany był przez władze kościelne, m.in. przez bpa Franciszka Jaczewskiego. W maju 1900 układał żywe obrazy z *Trylogii* Sienkiewicza na lubelskim festynie, a latem t.r. przebywał wraz z żoną w Zakopanem w willi pani Zaleskiej. Od ok. 1905 przemieszczał także w Warszawie. Po śmierci owdowiałej matki w 1912 w Lublinie przeprowadził się do Warszawy na stałe, gdzie do końca życia mieszkał pod adresem Żurawia 24. W tym czasie wykonał „liczne akwarele przedstawiające niedawno przezeń odkryte malowidła ściennie w kośc. lubelskich”, które trafiły do kolekcji Dominika Witke-Jeżewskiego w Głębokiem na Kujawach (proj. okładki teki z napisem „Album Lubelskie zebrane staraniem Dominika Witke-Jeżewskiego, malował Józef Smoliński”, autorstwa Władysława Sztolcmana, sygn. i dat. 1913, MNW), gdzie znajdowały się także jego „typy Białorusinek, naturalnej wielkości, ol. i akw.” (Michał Federowski); prace z tej kolekcji (zapewne nie wszystkie) w MNW (zob. niżej). W listopadzie 1920 S. został dyrektorem Muz. Rzemiosł i Sztuki Stosowanej

w Warszawie (przy ul. Chmielnej 52). Pracując na tym stanowisku przez ok. 2 l., wzbogacił w eksponaty dział modeli i wzorów; kierował także komisją przebudowy sal wystawienniczych i uczył na doksztalcających kursach zaw. organizowanych przy muz. W tym okresie zaprojektował (wraz z Mieczysławem Kotarbińskim i Władysławem Witwickim) insygnia rektorskie i dziekańskie (łańcuchy i berła) dla władz UW (odlane w zakładzie Braci Łopieńskich; uroczyscie nadane uczelni 2 V 1921). Jako „artysta malarz i konserwator zabytków” w gronie siedmioosobowej komisji ekspertów warsz. dokonał 15 V 1922 oględzin 21 widoków Warszawy pędzla Canaletta zwróconych Polsce przez rząd Rosji Sowieckiej w wyniku Traktatu Ryskiego. Należał do Komisji Fotograficznej przy Tow. Krajoznawczym w Warszawie. Bolesław Schoen-Wolski zadedykował mu wiersz *Hej do pioruna!* (w zbiorze: *Z miłości do swoich*, W. 1906).

S. był członkiem rzeczywistym warsz. TZSP. Uczestniczył w wystawach tego Tow., eksponując prace: w 1896 *Głowa starca*, *Głowa chłopca* (oba ol.) oraz 2 krajobrazy; w 1903 *Portret mężczyzny*, w 1910/11 *Portret p. S[molińskiej]* i *Białorusinka*; w 1912/13 *Sień klasztoru pojezuickiego w Lublinie*; w 1915 *Studium głowy młodego Żyda*, *Brzeg morski w Sobotach* [Sopocie], *Staw w Niedzwicy* [Niedrzwicy?], *Brzeg morza Bałtyckiego pod Gdynią* i w 1924 *Głowa śmiejącej się dziewczyny* (oba ostatnie obrazy wyst. w świetlicach TZSP w 1925). Ponadto brał udział w wystawie w Muz. Lubelskim w 1916 (*Husarz*, *Krajobraz*, *Typ ludowy*, *Portret*).

Prace S. znajdują się w zb.: Muz. Historii m. Lublina (Oddz. MN w Lublinie) – portrety: adwokatów Emiliana Bobra, ol., sygn., i Jana Janiszewskiego, ol., sygn., 1901, Felicjana Jana Janiszewskiego, ol., oraz Hieronima Łopacińskiego, ol., sygn.: „Józef Smoliński mal. w Warszawie w latach wojny 1916-18”; Wojewódzka Bibl. Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego, Lublin – *Tablica erekcyjna z kośc. w Piotrawinie*, rys. dokumentacyjny, piórko, tusz, sygn. monogramem i dat. [18]96, *Pomnik poległych ułanów księcia Józefa Poniatowskiego w Lublinie*, tusz, pióro, dedykacja dla Łopacińskiego; MNW – *Krasne. Widok od wschodu*, ol., sygn.: „Smoliński Krasne 88” (na odwrocie nalepka z napisem potwierdzającym temat i autorstwo obrazu), *Trzy kobiety w strojach ludowych* (ol., sygn., depozyt), *Morysin. Brama*

wjazdowa, akw., sygn.: „Wilanów d. 13 Maya 89 JSm”, *Lublin. Kośc. Wizytek (d. brygidek)*, wg rys. Bierzyńskiego z 1852, akw., sygn., ok. 1912, *Lublin. Polichromie z XV w. w Kośc. Wizytek (d. brygidek)*, rys. ol., akw., sygn. i dat. 1912, *Lublin. Tryptyk z obrazem św. Antoniego Padewskiego w Bramie Krak.*, rys., ol., kredki, akw., sygn., 1912 (rys. opatrzony objaśnieniem autora), *Lublin. Krużganek w klasztorze bernardynek (verso: siostra zakonna)*, rys. ol., sygn. i dat. 1892, *Lublin. Wnętrze d. biblioteki w klasztorze Dominikanów*, rys. kredką, sygn. i dat. 1896, *Stary Teatr w Lublinie*, rys. kredką, sygn. dat., 1897.

Offmański M., *Słownik miejscowości, w których znajdują się jeszcze zabytki z czasów piastowskich i jagiellońskich ...*, W. 1906. – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 1, cz. 2, Wr. 1976; t. 2, Wr. 1979; t. 4, cz. 2, W. 2001; t. 4, cz. 4, W. 2008. – *Słownik biogr. m. Lublina*, t. 1, red. Radzik T., Skarbek J., Witusik A.A., Lublin 1993, s. 241-243 (Domański M.). – *Słownik pol. tow. naukowych*, t. 2, cz. 2, W. 1994. – Polak K. i in., „*Ziemia*” 1910-1950. *Bibliografia zawartości*, W. 1997. – PSB, t. 39, 1999 (Domański M.).

Z Lublina [list S. do redakcji], *Gaz. pol.*, 1899 nr 188 (20 VIII), s. 2. – Łopaciński H.R., *Z dziejów cechu mularskiego i kamieniarskiego Lublina*, Kr. 1899 (nadbítka z SKHS, IV, 1899), s. 10 oraz il. 2, 3, 5-9. – Smólski G., *W Lublinie. (Dokończenie)*, Biesiada lit., 1900 nr 47, s. 416-417 (repr. prac S. na s. 417; zob. też nr 46). – Lepszy L., *Kultura epoki jagiellońskiej w świetle wystawy zabytków w 500 rocznicę odnowienia UJ*, Kr. 1901, s. 12. – *Z życia prowincji ...*, *Lublin*, *Gaz. pol.*, 1902 nr 163 (18 VI), s. 2. – Broniewski K., *List do redakcji. Z powodu fresków w Lublinie*, *Gaz. pol.*, 1902 nr 169 (24 VI), s. 2. – *Stare freski* [przedruk listu Józefa Talki z *Gaz. Lubelskiej*], *Kur. warsz.*, 1902 nr 157 (9 VI), s. 3. – Niemojewski A., *Gott Jesus im Lichte fremder und eigener Forschungen samt Darstellung der evangelischen Astralstoffe, Astralszenen und Astralsysteme*, München 1910, s. 2, 202, 203. – Federowski M., *Zb. graficzne Dominika Witke-Jeżewskiego*, W. 1913. – Tomkowicz S., *Wycieczka w Lubelskie*, Kr. 1916, s. 26-27. – Sas-Zubrzycki J., *Pol. budownictwo drewniane jako pierwowzór dla stylu nadwiślańskiego i stylu zygmuntońskiego*, Kr. 1916, s. 119. – *Dokumenty dotyczące akcji Delegacji Pol. w Komisjach Mieszanych Rewakucyjnej i Specjalnej w Moskwie*, z. 4, W. 1922, s. 154. – Chwalewik, t. 1, s. 9, 362; t. 2, s. 360, 426. – Walicki M., *Malowidła ściennie kośc. św. Trójcy na zamku w Lublinie (1418)*, W. 1930 (nadbítka ze *Studiów do dziejów sztuki w Polsce*, t. 3), s. 14,

15, 28, 67, 87. – Zachwatowicz J., *Zagadnienie kopii barwnej w studiach nad malarstwem monumentalnym*, BHSIK (Biul. Naukowy), 1932 nr 1, s. 14 i 15 (bez nazwiska S.), 16, 18. – Herbst S., Zachwatowicz J., *Twierdza Zamość*, W. 1936, s. 120. – Zalewski L., *Katedra i jezuita w Lublinie*, Lublin 1947, s. 248. – Suder J., *Badania technik malowideł ściennych z XIV i XV w. na terenie Małopolski hist.*, Ochrona Zabytków, 1962 nr 1, s. 37, 42. – Zwolakiewicz H., *Etnografowie i regionaliści w badaniach ludowej kultury Lubelszczyzny*, Studia i Materiały Lubelskie. Etnografia, t. 1, 1962, s. 57. – Wojtkowski A., *Z dziejów życia kulturalnego w l. 1864-1918*, [w:] *Dzieje Lublina*, t. 1, Lublin 1965, s. 330. – Jaworska J., *Widoki Mazowsza*, Roczn. MNW, XII, 1968, poz. 264, 440. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Pol. życie art., 2. – Różycka-Bryzek A., *Bizantyńsko-ruskie malowidła w kaplicy zamku lubelskiego*, W. 1983. – Domasłowski J., *Gotyckie malarstwo ścienne w Polsce*, P. 1984, s. 187, 189. – Sammek J., *Pol. złotnictwo*, Wr. 1988, s. 225-226. – Czechowicz J., *Koń rydzy. Utwory prozą*, Lublin 1990, s. 334. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 4, Wr. 1993. – Kałamajska-Saeed M., *Portrety i zabytki książąt Olelkowiczów w Słucku. Inwentaryzacja Józefa Smolińskiego z 1904 r.*, W. 1996. – Bilewicz H., *Bizantyńsko-ruskie malowidła lubelskie w świetle prac Cesarskiej Komisji Archeologicznej z Petersburga*, [w:] *Nacjonalizm w sztuce i historii sztuki 1789-1950*. Materiały z konferencji..., red. Konstantynów D., Pasieczny R., Paszkiewicz P., W. 1998, s. 71-78. – Tenże, *Miedzy Krakowem a Petersburgiem. Casus bizantyńsko-ruskich malowideł lubelskich w pierwszych dekadach XX w.*, [w:] *Kaplica Trójcy Świętej na Zamku Królewskim. Historia, teologia, sztuka, konserwacja*. Materiały sesji ..., Lublin 1999, s. 175-204. – Šinkūnaitė L., *XVII a. Lietuvos portretas: kultūros, asmenybės ir jos atvaizdo santykis. Monografija*, Vilnius 2000, s. 24, 25. – Gąsiorowski S., *Stan badań nad dziejami Karaimów w dawnej i współcz. Rzeczypospolitej*, Studia hist., t. 45, 2002 nr 3-4, s. 311-330. – Midura F., *Spółeczna opieka nad zabytkami na ziemiach pol. do 1918 r.*, W. 2004, s. 210, 265. – Белковская В.М. [Bielkowskaja W.M.], *Архитектор Петр Покрышкин и его исследования Люблинского тюремного костела*, Sztuka Europy Wsch., t. 3, 2015, s. 121. – Różycka-Bryzek A., *Freski bizantyńsko-ruskie fundacji Jagielly w kaplicy Zamku Lubelskiego*, Lublin 2019.

Kat. wystawy zabytków epoki jagiellońskiej w 500 rocznicę odnowienia UJ zorganizowanej, [Kr. 1900], s. 8 poz. 161. – M.A.R. [Ronikierowa M.A.], *Il. przew. po Lublinie. Cz. I i II*, W. 1901, s. 66, 165, 191. – Dębiński K., *Przew. dla zwiedzających kość. katedralny lubelski*, Lublin 1912, s. 11. – *Salon 1912, grudzień - styczeń* [1913],

TZSP, W. 1912. – Thugutt S., *Przew. po Królestwie Pol. Cz. 1. Kieleckie i Radomskie*, W. 1914, s. 152. – *Salon 1915* [grudzień 1915 - styczeń 1916], TZSP, W. 1915. – *Salon wiosenny artystów warsz.*, TZSP, W. 1915. – *Wystawa dzieł malarzy pol., maj 1916 r.*, Muz. Lubelskie, [Lublin 1916] (jako Smoliński, bez imienia). – *Salon doroczny*, TZSP, W. 1924, s. 15. – *Il. przew. po Lublinie*, Lublin 1931, s. 82, 86.

Kur. warsz., 1897 nr 8 (8 I), wyd. poranne, s. 2; 1898 nr 98 (8 IV), s. 4; 1900 nr 235 (26 VIII), s. 6; 1902 nr 19 (9 VI), s. 3; 1921 nr 106 (18 IV), s. 6; 1927 nr 187 (10 VII), s. 13 i nr 188 wyd. wieczorne (11 VII), s. 7 (nekrologi). – *Słowo*, 1897 nr 292 (22 XII), s. 1. – *Biesiada lit.*, 1899 nr 15, s. 302 (jako Smoleński); 1905 nr 5/6, s. 102 (list S. do red.). – *Prz. Zakopiański*, 1900 nr 36 (6 IX), s. 336. – *Tyg. il.*, 1900 nr 18, s. 359; 1921 nr 19, s. 306. – *Kal. Lubelski na r.* 1901, s. 10 (Piasecki Z.). – *Gaz. pol.*, 1902 nr 181 (6 VII), s. 2 (M.A.R. [Ronikierowa M.]; Broniewski K.). – *Kur. codz.*, 1903 nr 330 (29 XI), s. 4. – *Kur. lw.*, 1903 nr 198 (19 VII), s. 9; 1917 nr 431 (14 IX), wyd. poranne, s. 5 (Orłowski B.). – *Życie i Sztuka* (dod. do *Kraju*), 1904 nr 49, s. 9. – *Nowa Reforma*, 1905 nr 30 (7 II), s. 3. – *Przyjaciel Dzieci*, 1905 nr 10, s. 134 (Hoffman K.). – *SKHS*, VII, 1905, szp. CCLXVII-CCLXVIII (odkrycie S. na zamku w Lublinie); VIII, 1907, szp. CXCVI; VIII, 1912, szp. CCLXXI, CCXXXV-CCXXXVI (komunikat S. o kość. pobrygidzkowski w Lublinie). – *Ziemia*, 1912 nr 43, s. 694 (Federowski M.); 1914 nr 23, s. 365. – *Spraw. TZSP* za 1915, s. 24; 1916, s. 14; 1917, s. 24; 1918, s. 24; 1919, s. 23; 1925, s. 29, 51; 1926, s. nlb. 65; 1927, s. nlb. 9, 13 (nekrolog), s. nlb. 72. – *Rzeczpospolita*, 1920 nr 184 (17 XII), wyd. wieczorne, s. 7. – *Nowa Ziemia Lubelska*, 1923 nr 31 (22 XII), s. 3 (Kot J.). – *Sztuki Piękne*, III, 1927, s. 468 (nekrolog). – *Ziemia Lubelska*, 1930 nr 97 (10 IV), s. 5.

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Zygmunta Batowskiego, teka 30 (d. f-2), w notatach dot. J.J. Majera dopisek o odnawianiu (niefachowym) przez S. malowideł w katedrze lubelskiej; teka 46 (d. q-10), obwoluta „Warszawa”, i nr 28 (d. q-15), obwoluta „Budownictwo ludowe”, obie notatki dot. repr. rys. S. w *Tyg. il.*, 1909 nr 8, s. 156. – BN, rkps 10701: Arch. Michała Brensztejn, M. Brensztejn, *Materiały do historii sztuk pięknych*, t. 2, k. 26. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypis z materiałów Bohdana Marconiego *Artyści konserwatorzy* (dot. obrazu z Piotrawina odnawianego przez S.).

Materiały Michała Domańskiego z Lublina (teczka wypisów pt. „Smoliński Józef 1865-1927”, w tym odpisy z akt metrykalnych i prasy codziennej) u autora hasła.

C.W. Domański

Smolka (Smolko) Jan, zakonnik bernardyn, skryptor, iluminator i malarz, zm. 3 II 1487 Łowicz. Przepisywał i iluminował rękopisy oraz malował obrazy sztalugowe (żadne z jego dzieł nie zostało zidentyfikowane). Jego działalność artyst. stanowiła jedynie dopełnienie obowiązków zakonnych. Był związany z klasztorem bernardynów w Łowiczu, w którym pełnił funkcję kaznodziei i spowiednika oraz przez pewien czas gwardiana. Wg Matyldy Ptak-Farmas był czynny być może również w klasztorze bernardynów na Stradomiu w Krakowie.

Memoria Patrum ac Fratrum Ordinis Minorum, W. 1793, s. 4. – Jan z Komorowa, *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum*, wyd. Liske X. [F.K.], Lorkiewicz A., Leopoli 1886 (*Monumenta Poloniae historica*, t. 5), s. 201-202. – Golichowski N., *Przed nową epoką. Materiały do historii OO. Bernardynów w Polsce*, Kr. 1899, s. 272 (416). – Bogdalski C., *Bernardyni w Polsce*, Kr. 1933, t. 2, s. 373, 411, 417. – Kantak K., *Bernardyni pol.*, t. 1, Lw. 1933, s. 122. – Miodońska B., *Iluminacje graduatu bernardyńskiego fundacji Odrowążów*, RK, 1968 t. 39, s. 56, 60. – Grudziński K., *Jan zwany Smolko*, [w:] *Słownik pracowników książki pol.*, W. 1972, s. 360. – Lenart E., *Przedtrydenckie rękopisy liturgiczne w Bibl. Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Studium źródłoznawczo-liturgiczne*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, 1984, s. 146, 147. – Miodońska B., *Małopolskie malarstwo książkowe 1320-1540*, W. 1993, s. 89. – Obruśnik A.E., *Bernardyńskie środowisko artyst. w drugiej poł. XV i na pocz. XVI w.*, Kr. 1995, s. 61, 67, 509, 567. – Tenże, *Bernardyńscy malarze ksiąg chóralnych w okresie gotyku*, [w:] *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności OO. Bernardynów w Polsce (1453-2003)*, Kalwaria Zebrzydowska 2006, s. 567.

Arch. Prowincji Bernardynów Kraków, nr M-2: *Topographia specialis ... Provinciae Poloniae 1453-1642*, k. 114-114v; nr W-20: *Catalogus fratrum mortuorum ordinis minorum 1453-1683*, s. 58, 64, 274. – Katolicki Uniw. Lubelski, Instytut Historii Sztuki, Ptak-Farmas vel Król M., *Iluminacje rękopisów liturgicznych z bernardyńskiego skryptorium na Stradomiu w Krakowie z II poł. XV w. i z XVI stulecia*, praca magisterska, Lublin 2016, mpis, s. 123-126, 292-293, <https://repozytorium.kul.pl/bitstream> (dostęp 22.02.2022).

K. Grudziński
uzup. K. Kolendo-Korczak

Smolke Bernard, rzeźbiarz, zm. 20 X 1785 Poznań (odnotowany w księdze zgonów par. Św. Mikołaja na pozn. Zagórzu). Niewykluczone, że już w 1776 był zatrudniony w przebudowywanej wówczas katedrze Św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim w Poznaniu (Nowacki; Ski-biński); w październiku 1778 otrzymał zlecenie na wybudowanie ołtarza w kaplicy Św. Krzyża (Górków; obecnie Najświętszego Sakramentu), którego struktura, zgodnie z intencją zamawiających, miała być wzorowana na ołtarzu z kaplicy Szoldrskich (obecnie Matki Boskiej i Św. Aniołów). Jego nazwisko pojawia się po raz kolejny w źródłach archiw. katedry w lutym 1781, gdy rzeźbiarz pokwitował niewielką kwotę „za promienie do tabernakulum” ołtarza gł. (niezachowany); od kwietnia do listopada 1783 S. nadal uczestniczył w realizacji tego retabulum. Równocześnie t.r. kontynuował prace przy masywnym, stiukowym ołtarzu, który zaprojektował w kaplicy Św. Krzyża, wykonując marmoryzacje i zapewne niektóre prace rzeźbiarskie (zachowany). Wg dokumentów archiw. także w 1783 S. stworzył proj. stiukowego ołtarza Trójcy Św. (ołtarz zachowany) w kaplicy pod tymże wezwaniem; późnobarokowe, architektoniczne retabulum ujęte jest parami pseudokompozytowych kolumn z przerwany belkowaniem; w środku S. zakomponował figury Boga Ojca i Chrystusa, siedzących po obu stronach globu w otoczeniu aniołów, oraz unoszącą się nad nimi gołębicę Ducha św. (realizacja rzeźbiarska Augustyna Schöpsa lub – wg najnowszych ustaleń – Wenzela Böhma, przy współudziale S.). W l. 1784 i 1785 odnotowane są kolejne wypłaty dla artysty związane z tym ołtarzem (po śmierci S. prace kontynuowali Jan Maltzahn w 1787 i A. Schöps w l. 90. XVIII w.). W l. 1784 i 1785 S. brał ponoć udział przy wznoszeniu innych ołtarzy w katedrze pozn.

Możliwe, że był uczniem Václava Böhma i członkiem jego warsztatu, o czym zdają się świadczyć podobieństwa formalne między nastawą ołtarzową Św. Trójcy a retabulami autorstwa morawskiego rzeźbiarza (suzopycja A. Kuszelskiego).

Pojawiło się przypuszczenie, że dziełem S. mogą być figury aniołów trzymających kartusze z pozdrowieniami *Ave Maria* i *Gratia plena*, umieszczone w ołtarzu bocznym Św. Józefa w kośc. Najświętszego Serca Jezusowego i Matki Boskiej Pocieszenia przy klasztorze Dominikanów (później Jezuitów) w Poznaniu.

Nowacki J., *Dzieje archidiecezji pozn.*, t. 1: *Kość. katedralny w Poznaniu. Studium hist.*, P. 1959. – KZSP, seria nowa, t. 7, cz. 1, 1983, z. 2, 2002. – Błaszczyk I., *Zabytki sztuki, rzemiosła artyst. i techniki w Poznaniu w l. 1990-1999*, Ochrona Zabytków, 2001 nr 53/4, s. 377, 378. – Skibiński S., *Katedra pozn.*, P. 2001, s. 88. – Kuszelski A., *Problem nowej atrybucji barokowego ołtarza z katedry pozn. i jej konsekwencji dla historii sztuki regionu*, [w:] *Sztuka w Wielkopolsce*, red. Błaszczynski M., Górecka B., Górecki M., Paradowska A., P. 2013, s. 43, 46, 47, 51, 53.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej *CYRYL Cyfrowe Repozytorium Lokalne. Poznań* (przedwojenna fot. ołtarza Św. Trójcy w katedrze pozn.): https://cyryl.poznan.pl/katalog.php?reset=1&baza=obiekty&sygnatura=CYRYL_18_10_1_21_0002 (dostęp 02.03.2021).

A. Bernatowicz

Smolko Petrus, malarz wrocławski, w 1453 przyjął prawo miejskie, w 1465 był starszym cechu, wzmiankowany do 1485. Zapewne jego synowie: Stenczil S. i Janko S. uczyli się w jego warsztacie w l. 1463 i 1466.

Schultz A., *Urkundliche der Geschichte Breslauer Maler Innung in der Jahren 1354 bis 1523*, Breslau 1866, s. 66.

M. Łodyńska-Kosińska

Smolkówna Julia, rzeźbiarka i malarka, ur. 29 XII 1880 Gorlice, zm. 28 VII 1944 Lwów, pochowana na Cmentarzu Łyczakowskim; córka sędziego lw. Władysława Smolki i Adeli z domu Kleeberg, wnuczka znanego polityka galicyjskiego Franciszka Jana Smolki. W l. 1894-95 oraz 1908-10 uczęszczała do „sali publicznej rysunków dla pań” w lw. Szkole Przemysłowej, gdzie później (w l. 1910-13) studiowała rzeźbę dekoracyjną. Wykształcenie uzupełniła w l. 1913-14 w Paryżu pod kierunkiem rzeźbiarza animalisty Éduarda Navelliera. Debiutowała tam jako jego uczennica na Salonie w 1914, wystawiając *Swinkę morską* (*Un cobaye frisé*) w gipsie (mieszkała wówczas przy rue de la Grand Chaumière); być może była we Francji także później. Od 1917 należała do Zw. Artystek Pol. we Lwowie; brała udział we wszystkich wystawach tego stow.; od 1926 prowadziła kurs rzeźby w pracowni związkowej przy

ul. Batorego 12. W l. 1926-39 miała pracownię we własnym mieszkaniu w domu przy ul. Stryjskiej 24. W l. 1925-28 była członkiem Komisji Rewizyjnej lw. TPSP oraz współzałożycielką Centralnego Bazaru Przemysłu Ludowego we Lwowie. Od 1925 należała do warsz. TZSP (członek zwyczajny). Zmarła na skutek ran odniesionych w wyniku oblężenia Lwowa w lipcu 1944.

Wczesna twórczość rzeźbiarska S. (z l. 1909-23) oscyluje między „rodinizmem”, impresjonizmem i secesją. Pierwsza jej znana sygn. rzeźba – gipsowe *Popiersie starej kobiety* (pani Orłowskiej, sygn. i dat., LGS) – pochodzi z 1909. Prawdopodobnie już w 1908 S. wykonała na zamówienie architekta Adolfa Pillera stiukowe płaskorzeźby z puttami (niesygn.) na fasadzie jego własnej kamienicy czynszowej przy ul. Dwernickiego (dziś Swiencickiego) 9. W 1912 sportretowała w popiersiu znanego okulistę lw. Emanuela Macheka (odlew w gipsie i brązie, oba sygn. i dat., LGS), a w 1927 stworzyła jego płaskorzeźbią podobiznę umieszczoną w sali przyjęć oddz. okulistycznego w Krajowym Szpitalu Powszechnym we Lwowie (brąz; zaginiona?). Zapewne wersja tego ostatniego portretu w gipsie była eksponowana na wystawie *Rzeźba polska w TZPS w Warszawie* jako *Portret prof. M.*

W 1912 sporządziła medalion portretowy Adama Dobrowolskiego, lw. poety i dziennikarza, umieszczony na jego nagrobku na Cmentarzu Łyczakowskim (odlew gipsowy w LGS); pracę cechuje „mglisty”, impresjonistyczny modelunek. W tym czasie S. zaprojektowała również secesyjny stiukowy relief z puttami (sygn., 1912) zdobiący tylną elewację budynku Bursy Grunwaldzkiej we Lwowie (obecnie ul. J. Slipego 33; dzieło zlecone przez architektów Alfreda Zachariewicza i Adolfa Pillera). Podobny relief gipsowy z postaciami trzech obejmujących się puttów (sygn.: „J. Smolkówna à Paris 1913”) znajduje się na ścianie klatki schodowej kamienicy przy ul. Nabelaka (obecnie ul. Kotlarewskiego 7); prawdopodobnie został tam umieszczony po powrocie rzeźbiarki z Paryża na prośbę ówczesnej właścicielki kamienicy, koleżanki S., malarki Kamili Rosenfeld (odlew gipsowy wypuklorzeźby, sygn. i dat.: „Smolkówna / 1913”, w LGS).

W odróżnieniu od płaskorzeźb architektonicznych, noszących ślady secesji, pełnoplastyczne rzeźby S. (przeważnie statuetki) z l. 1913-18 są wyraźnie impresjonistyczne. Zachowane dziś

w zb. LGS gipsowe kompozycje (wszystkie sygn.): *Trębacz (Pobudka)*, 1913, *Bretonka I* i jej replika *Bretonka II* (odlew uszkodzony, dat., 1916), *Bretonka III*, ok. 1916, *Mały kolporter lwowski (Gazeciarz)*, ok. 1915-17, *Wysiedleni* (inaczej *Nędza*), dat., 1918, mają ruchliwe, „zgniecione” kształty i bogatą, niejednorodną powierzchnię. Władysław Żyła pisał w 1920: „małe figurki Smolkówny – rzeczy mocno poruszone, owiane jakby ciągle wiejącym powietrzem, otoczone jakby ciągle drgającym i wibrującym żywiołem”, a Stanisław Machniewicz w 1921 zauważył, że „Smolkówna korzeniami swymi tkwi w nowoczesnej rzeźbie francuskiej (Rodin), posiada dużo śmiałości, rozmachu, silne poczucie bryły”.

Po 1923 niektóre dzieła S. (np. *Kobieta i młodzieniec*, *Matka karmiąca dziecko*, oba gips, sygn., 1925, LGS) jeszcze zachowują ślady oddziaływania impresjonizmu w duchu Pawła Trubeckiego, ale w jej twórczości coraz bardziej stają się widoczne tendencje neoklasycystyczne czy naturalistyczne (w duchu akademizmu), jak np. w statuetce gipsowej *Zredukowany* (wyst. w 1927), w popiersiach Włodzimierza Łukasiewicza (brąz, 1925, przed 1944 w gmachu Kliniki dermatologicznej Uniw. Lw. przy ul. Piekarskiej 69) i papieża Piusa XI (gips, wyst. 1929) oraz w figurze z brązu *Góral* (1929). Tylko w niektórych rzeźbach S. próbowała stylizować kształty pod wpływem art déco, np. w alabastrowych bibelotach – statuetce *Bażant* i popielniczce z motywem pawia (obie wyst. 1927) – oraz w wyciosanym w drewnie posągu *Chrystus* (1929).

Jako rzeźbiarka uczestniczyła w wystawach we Lwowie ze Zw. Artystek Pol. – w grudniu 1917 (*Portret dra J.*, brąz; gipsowe statuetki *Kłusownik* i *Stara bretonka*), w czerwcu 1919 (6 kompozycji w gipsie, w tym *Na bruku*, *Pozwólcie dzieteczkom przyjść do mnie* i wspomniana *Pobudka*), w grudniu 1920 (2 grupy, brąz, *Bretonka z kotami*) i w listopadzie 1929 (portrety w gipsie); ponadto w TPSP – w 1925 (*Portret p. Z. Rybickiej*, *Kobieta z tobołami*, *Portret Tomka P.*, *Studium portretowe p. J. P.*, wszystkie gips, *Portret prof. W. Łukasiewicza*, płaskorzeźba, oraz *Grupa portretowa dzieci pp. P.*, inaczej *Rodzeństwo*, sygn., wyst. na aukcji w Warszawie w 2018); ponadto w 1927 brała udział w wystawie dziesięciolecia Zw. Artystek Pol. (*Portret p. D.*, *Portret pp. N.*, oba gips) i w wystawie pamiątek po Juliuszu Słowackim w ZNiO (*Biust poety*, gips), a w 1929 w Salonie

wiosennym (m.in. *Popiersie pani K.*, *Portret dra S.* i *Portret pani R.*, oba płaskorzeźba, gips). Wystawiała również w TPSP Krakowie w 1917, gdzie figurka *Kłusownik* zdobyła uznanie jako „dobra w ruchu i śmiało modelowana”, zdradzająca przy tym „poczucie plastyki i zdolność obserwacji” autorki (Prz. powsz., 1917 z. 10) oraz w TZSP w Warszawie w 1919, 1921, 1921/22 i 1922/23 (ze Zw. Artystek Pol.) i w 1927. Brązowy odlew rzeźby *Mały kolporter* pokazano w 1929 na PWK w Poznaniu.

Z późniejszej twórczości S. znane są także 2 brązowe medaliony portretowe, odznaczające się dokładnością w oddaniu szczegółów, umieszczone na grobowcach Emanuela Macheka (sygn., ok. 1930, medalion skradziony w 1985) i Leona Twareckiego (sygn., 1933, zachowany) na Cmentarzu Łyczakowskim; nagrobek Twareckiego jest ozdobiony w części górnej także fryzem jej autorstwa z alabastrowych orłów dekoracyjnie uproszczonych w duchu art déco. Opracowany w 1927 brązowy medalion portretowy burmistrza Adolfa Henzega na jego pomniku (obelisk wyk. w lw. pracowni Henryka Karola Périera) na cmentarzu w Gródku Jagiellońskim (obecnie Horodek) wyróżnia się natomiast ostrym modelunkiem z zastosowaniem kontrastów światłocienia (sygn.; odlew gipsowy medalionu, sygn. i dat., 1927, LGS). Na cmentarzu Rakowickim w Krakowie S. wykonała w 1929 brązowy medalion z portretami małżeństwa Henryka i Marii Krupickich (sygn.); odlew gipsowy tego dzieła (również sygn.) znajduje się w LGS.

W l. 30. XX w. S. prawie nie rzeźbiła; zajmowała się raczej malarstwem i rysunkiem. Malowała gł. pejzaże, przeważnie akw. Pokazywała je początkowo równocześnie z rzeźbami, a później coraz częściej same. W recenzji z 1931 Machniewicz zanotował: „Jej widoki architektonicznych zabytków, ujmowane bardzo ciekawie i nieszablonowo – posiadają taką czystość barw wodnych, że od razu widać, iż rozmieszcza je ... bez wszelkiej korektury ręka sprawna, kierowana bystrą obserwacją artysty. To jest prawdziwa i zwycięska wirtuozeria”. Ze Zw. Artystek Pol. wystawiała je w Lwowie: w 1917 (*Uliczka w Aspang*, *Stary kościół w Rabce*, *Wejście do starego kościoła w Rabce*, *Zmrok zimowy*, *Chachupeczka*), w 1919 (25 pejzaży akw., w tym *Motyw z Bolechowa*, *Stara cerkiew w Gródku Jagiellońskim*, *Obłoki*, *Przy księżycu*, *O zachodzie*), w 1920 (widoki ar-

chitektoniczne: *Św. Jur, Kościół w Nowym Targu, Kościół Św. Zofii we Lwowie*), w 1929 (5 szkiców z Polesia wyk. kolorowymi kredkami i widoki z Bolechowa, akw.), w 1931 w kwietniu i maju (*Zarudzie, Wietrzny dzień, Jesień, Wiatrak w Jastrzębiu, Ozimina, Stary rynek w Kazimierzu nad Wisłą, Stary spichlerz w Kazimierzu nad Wisłą, Fragment dworu w Nowoszczech, Stodoła w Nowoszczech, Snopy*, wszystkie akw.) oraz w grudniu t.r. (*Stara cerkiew w Lisowicach, Widok z Zakopanego I i II, Kopice*, wszystkie akw., poza tym *Widok z Polesia I, II, III, IV*, wszystkie kredki kolorowe), w 1935 (*Stary krzyż przydrożny w Weldziru, Stogi na Polesiu, Nad sadzawką, Zachód nad Sukielą*, wszystkie akw.); także w Warszawie w TZSP – w 1937 (*Stary spichlerz w Kazimierzu nad Wisłą*, akw.). Na innych wystawach we Lwowie również prezentowała najczęściej krajobrazy i widoki architektoniczne, m.in. na wystawie charytatywnej w kwietniu 1918 (*Zamek w Hallstadt i Zamek w Seebenstein*, obie akw.), na wystawach gwiazdkowych w 1925 (*Studium*, akw.), w 1932/33 (m.in. *O zachodzie Murań i Hawrań, Stara figura przydrożna z 1711 r., Dniestr*, wszystkie akw., *Chaty na Kowlaniu, Zakopane „Koszysta”*, rys. kredką) i w grudniu 1934; ponadto jej prace malarskie pokazano w maju 1930 w Salonie wiosennym TPSP, w 1931 w wystawie Syndykatu Art. Plastyków (*Stary spichlerz w Kazimierzu nad Wisłą*, akw.), a także na wystawie 1936 (*Stary dworek, Wołyńska dań, Szary dzień*, wszystkie akw., i 2 rys. kredką).

W 1918 S. nadesłała swój rysunkowy proj. na konkurs na ekslibris Bibl. Numizmatycznej MNK (zachowany w MNK). W 1923 ofiarowała obraz na loterię, z której dochód miał zasilić Straż Mogił Bohaterów Pol., a w maju 1933 na loterię artyst. w sali Gieldy przy ul. Akademickiej. W 1926 przekazała organizatorom Balu Prasy we Lwowie zaprojektowane przez siebie karnety. W 1929 na Wystawie gwiazdkowej w Muz. Przemysłowym we Lwowie S. eksponowała swoje wyroby jubilerskie. W 1938 ofiarowała nieznane z tytułu prace na rzecz Pol. Tow. Opieki nad Kresami z siedzibą we Lwowie.

LGS (oprócz wyż. wym.) – rzeźby: *Model pomnika amerykańskich lotników na Cmentarz Łyczakowski we Lwowie*, gips, pocz. l. 20. XX w., *Popiersie mężczyzny*, gips polichromowany, dat., 1925, *Popiersie kobiety*, gips, odlew, dat., 1925, *Kobieta i chłopiec*, gips, odlew polichromowany,

dat., 1925, *Popiersie chłopca*, gips, odlew, dat., 1926, wszystkie sygn.; ponadto gipsowe plakiety portretowe Emanuela Macheka, 1927, Michała Świątkiewicza, 1928, nieznanego mężczyzny, 1912 i 1924, *Portret mężczyzny i kobiety*, 1927 (medalion), wszystkie sygn. i dat.; poza tym prace w gipsie, niesygn.: *Kapliczka w Zakopanem, Koń nad poległym żołnierzem* (prawdopodobnie proj. konkursowy na płytę pamiątkową na klatce schodowej Politechniki Lw., 1924), *Portret chłopca w kapeluszu oraz Mniszka z dziećmi* – rzeźba stanowiąca zwieńczenie pomnika – i model całego pomnika, pocz. l. 20.; ponadto *Tatry Zachodnie*, akw., sygn., 1930, *Chata wiejska*, akw., sygn.

W zb. pryw. w Polsce – *Żniwa*, akw., sygn. i dat., 1921; we Lwowie – *Brzeg morza w Orłowie*, akw., sygn., 1927.

Najpewniej z S. nie jest tożsama **Smolkówna**, która w 1893 wystawiła w TPSP w Krakowie akw.: *Wiosenne kwiaty, Gałęzie bzu, Chryzantemy* (Spraw. TPSP za 1893, poz. 234-236; Swieykowski, s. 144, 509); być może autorką tych prac była któraś z córek stryja S., krak. historyka Stanisława Smolki – Maria (ur. 1879) lub Jadwiga (ur. 1880).

Lista strat.

Trzecie Spraw. c.k. Państw. Szkoły Przemysłowej we Lwowie za r. szkolny 1894/5, Lw. 1895, s. 52; *Siedemnaste Spraw. ...*, Lw. 1909, s. 31; *Osiemnaste Spraw. ...*, Lw. 1910, s. 33; *Dziewiętnaste Spraw. ...*, Lw. 1911, s. 36; *Dwudzieste Spraw. ...*, Lw. 1912, s. 32; *Dwudzieste pierwsze Spraw. ...*, Lw. 1913, s. 28. – Żyła W., *Z wystawy artystek pol.*, Gaz. lw., 1920 nr 292, s. 3. – Machniewicz S., *IV wystawa Zw. Artystek Pol.*, Kur. lw., 1921 nr 5, s. 2, nr 6, s. 2-3. – Tomicka J., *VI wystawa Zw. Artystek Pol.*, Gaz. lw., 1922 nr 78, s. 2-3. – Sonnenschein M., *Lwów. Skorowidz adresowy*, III, 1927/28, Lw. 1927, s. 457; VI, 1930/31, Lw. 1930, s. 457. – Kozicki W., *Wystawa jubileuszowa Zw. Artystek Pol. we Lwowie*, Słowo pol., 1927 nr 344, s. 5. – *Statut Centralnego Bazaru Przemysłu Ludowego. Spółdzielnia z ograniczoną odpowiedzialnością we Lwowie*, Lw. 1927, s. 25. – Nowotnowa J., *Zw. Artystek Pol.*, [w:] *Almanach Lwowski „Ate-neum”*, II, Lw. 1929, s. 232. – Kozicki W., *Z salonu wiosennego*, Słowo pol., 1929 nr 188, s. 5. – Tenże, *Ze sztuki*, tamże, 1929 nr 319, s. 5. – Kubiszyna-Majerska M., *Wystawa Zw. artystek pol.*, Wiek Nowy, 1929 nr 8524, s. 5. – *Księga adresowa Małopolski, r. 1935/36*, Lw.-W. 1935, s. 315. – Medyński A., *Il. przew. po Cmentarzu Łyczakowskim*, Lw. 1937 (reprint Gd. 1990), s. 109.

– Pol. życie art., 1, 2. – Nicieja S.S., *Cmentarz Łyczakowski we Lwowie 1786-1986*, Wr. 1988. – Tenże, *Pomniki artyst. na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie*, Roczn. Historii Sztuki, XVIII, 1990, s. 393. – Tenże, *Łyczaków. Dzielnicza za Styksem*, Wr. 1998. – *Roczn. lwowski 2000/01*, W. 2001, s. 144, 146, 148. – Квятковський А. [Kwiatkowski A.], Ратушний Р. [Ratusznyi R.], *Цвинтар на Личакові / Cmentarz na Łyczakowie / Łyczakiv Cemetery*, Львів 2001, il. 115. – Глембоцька Г. [Hlembocka H.], Новіков А. [Nowikow A.], *Юліуш Войцех Белтовський і мистецтво скульптури у Львові кінця XIX - початку XX ст.*, Народознавчі зошити, 2005 nr 1-2, s. 128, il. – Melbechowska-Luty A., *Posągi i ludzie. Rzeźba pol. dwudziestolecia międzywojennego*, W. 2005. – Biriulow J., *Rzeźba lw. od poł. XVIII w. do 1939 r. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Захаревичі: Творці столичного Львова*, Львів 2010. – Nicieja S.S., *Ogród snu i pamięci*, Opole 2011. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. I: 1900-1921*, W. 2012. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Львівська скульптура від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII - середина XX ст.)*, Львів 2015. – Laskowska M., Podniesińska K., *Konkurs na ekslibris Biblioteki Numizmatycznej MNK*, *Zapiski Numizmatyczne*, X, 2015, s. 261-281. – Staszak K., *Działalność wystawiennicza Zw. Artystek Polskich we Lwowie*, *Sztuka i Dokumentacja*, 2016 nr 15, s. 52, 57.

Explication des ouvrages de peinture, sculpture ... des artistes vivants exposés au Grand Palais des Champs Élysées, s. 415, Paris 1914, poz. 4400 (jako Julie Smolka). – *Kat. I wystawy sztuki artystek polskich we Lwowie, grudzień 1917*, [Lw. 1917], s. 24. – *Kat. wystawy obrazów, szkiców i rzeźb urządzonej na rzecz biednych uczniów lw. szkół średnich*, Lw. 1918. – *Salon 1919, grudzień-styczeń*, TZSP, W. [1919]. – *Kat. wystawy zbiorowej dzieł śp. M. Dulębianki oraz II wystawy sztuki Zw. Artystek Pol. we Lwowie*, [Lw. 1919]. – *Kat. IV wystawy sztuki, grudzień 1920*, Zw. Artystek Pol. we Lwowie, Lw. 1920. – *Salon 1921, marzec- kwiecień*, TZSP, W. 1921. – *Salon doroczny, grudzień-styczeń 1922-23*, TZSP, W. 1922. – *Kat. Salonu letniego w Pałacu Sztuki na pl. Targów Wsch.*, TPSP, Lw. 1925. – *X-lecie Zw. Artystek Pol. Kat. obrazów i rzeźb*, TPSP, Lw. 1927. – *Kat. wystawy pamiątek po Juliuszu Slowackim*, Lw. 1927. – Przew. TZSP nr 23, W. 1927; nr 126, W. 1937 (wystawa Zw. Artystek Pol. we Lwowie). – *Kat. Działu Sztuki PWK*, P. 1929. – *Kat. Salonu wiosennego*, TPSP Lw. 1929. – *Kat. wystawy dzieł sztuki Zw. Artystek Pol. we Lwowie*, TPSP, Lw.

1929. – *Salon wiosenny*, TPSP, Lw. 1930. – *Wystawa dzieł sztuki* (Wystawa [gwiazdkowa] Zw. Artystek Pol. we Lwowie), TPSP, Lw. grudzień 1930. – *Syndykat Art. Plastyków*, Lw. 1930. – *Wystawa obrazów, kwiecień-maj 1931*, TPSP, Lw. 1931. – *Wystawa gwiazdkowa*, TPSP, Lw. 1932. – *Wystawa gwiazdkowa*, TPSP, Lw. 1934. – *Kat. Wystawy artystek pol., listopad*, Lw. 1934. – *Kat. wystawy prac grupy artystów-plastyków „Ster” oraz Salonu artystów lw.*, TPSP, Lw. 1936. – *Artystki pol.*, MNW, W. 1991, s. XX (aneks). – *Mистецтво Львова першої половини XX століття. Каталог виставки 14 квітня - 24 серпня 1994*, концепція та реалізація виставки і каталога Ріпка О., Львівська картинна галерея, Львів 1996, s. 92. – *Images of a Vanished World: The Jews of Eastern Galicia (From the mid-19th century to the first third of the 20th century)*, *Exhibition Cat.*, Lviv 2003, s. 83, 105. – Береговська Х. [Berehowska Ch.], Гулка О. [Hułka O.], *Діми і дітлахи: образ дитини в образотворчому мистецтві XVII-XX ст.* [Каталог виставки], Львів 2014. – Chomyn I., *Kat. plaket, medalionów i medali pol. i z Polską związanych w Lw. Nar. Galerii Sztuki*, t. 2, W. 2015. – *250 Aukcja dzieł sztuki i antyków. 26 II 2018*, DA Rempex, W. 2018. – Chomyn I., *Rzeźba polska i z Polską związana wiek XIX-XX w Lw. Nar. Galerii Sztuki im. B.G. Woźnickiego*, Kr. 2020.

Bulletin Polonais, 1914 nr 311, s. 175 (jako Smolska). – *Polonia*, 1914 nr 18, s. 2 (jako Smolka). – *Świat*, 1914 nr 30, s. 5 (Długoszowski B.); 1933 nr 21, s. 17 (Łozińska I.). – *Czas*, 1917 nr 414, s. 2. – *Gaz. lw.*, 1917 nr 276 s. 5; 1926 nr 35 s. 2; 1929 nr 152, s. 4, nr 158, s. 4, nr 258, s. 5; 1933 nr 124, s. 7; 1938 nr 239, s. 2. – *Kur. lw.*, 1917 nr 580 (wyd. poranne), s. 4; 1921 nr 301, s. 4 (Moraczewski W.); 1925 nr 112, s. 5. – *Prz. powsz.*, 1917 z. 10, s. 519. – *Spraw. TZSP* za 1919, s. 22; 1925, s. 52; 1926, s. nlb. 66; 1927, s. nlb. 48, 72; 1928, s. nlb. 71; 1929, s. nlb. 73; 1930, s. nlb. 67; 1931, s. 44; 1932, s. 42; 1933, s. 48; 1934, s. 47; 1935, s. 48; 1936, s. 59; 1937, s. 49, 58; 1938, s. 51. – *Wiek Nowy*, 1919 nr 5430, s. 3 (Byk E.); 1921 nr 5883, s. 5 (tenże); 1922 nr 6276, s. 3 (tenże); 1923 nr 6743, s. 2; 1925 nr 7207, s. 3-4 (i Dod. il., s. II), nr 7349, s. 3; 1929 nr 8378, s. 13, il., nr 8546, s. 4 (Kubiszyna-Majerska M.); 1931 nr 8952, s. 4 (taż) oraz dod. Kronika il. Wieku Nowego, 1931 nr z 19 IV, s. 2, il.; 1935 nr 10340, s. 10 (taż); 1936 nr 10622, s. 10. – *Gaz. Poranna*, 1923 nr 6685, s. 5; 1929 nr 8917, s. 14. – *Słowo pol.*, 1923 nr 219, s. 7; 1925 nr 200, s. 5 (Kozicki W.); 1927 nr 344, s. 5 (tenże); 1929 nr 170, s. 6, Dod. il. nr 18, s. 3, il.; 1930 nr 137, s. 6 (tenże). – *Kur. warsz.*, 1923 nr 295, s. 4; 1925 nr 183, s. 5; 1926 nr 348, s. 24 (Kleczyński J.); 1927 nr 132, s. 16 (tenże), nr 319, s. 13; 1929 nr 330,

s. 17; 1937 nr 306, s. 20 (Bunikiewicz W.); 1936 nr 287, s. 8. – Dz. pol., 1925 nr 111, s. 6; 1936 nr 306, s. 7; 1938 nr 289, s. 9. – Sztuki Piękne, I, 1924/25 nr 10, s. 478; III, 1927/28 nr 3, s. 111, nr 8, s. 319; VI, 1930 nr 1, s. 22, nr 5, s. 201, nr 6, s. 459; VII 1931 nr 6, s. 230. – Chwila, 1925 nr 2149, s. 2 (Lauterbach A.); 1927 nr 3112, s. 8; 1929 nr 3694, s. 12, nr 3701, s. 11, nr 3818, s. 13; 1930 nr 4007, s. 8; 1931 nr 4338, s. 7 (tenże). – Goniec Śląski, 1927 nr 153, s. 5. – Kur. pozn., 1927 nr 292, s. 8; 1931 nr 228, s. 8. – Dz. Ludowy, 1927 nr 280, s. 9; 1933 nr 103, s. 7. – Polska Zbrojna, 1929 nr 155, s. 5. – Pol. gaz. Lekarska, 1928 nr 1, s. 19. – Świat Kobiety, 1931 nr 10, s. 210 (il.), 219 (Machniewicz S.). – Diło (Діло), 1932 nr 146, s. 5. – Kur. Galicyjski, 2013 nr 10 (182), s. 15 (Smirnow J.).

Aukcja dzieł sztuki w arch. portalu Allegro <https://archiwum.allegro.pl/oferta/unikatowa-przepiekna-akwarela-j-smolkowna-zniwa-i9926624148.html> (dostęp 20.06.2021).

J. Biriulow
uzup. M. Kasa, U. Makowska

Smolska Felicja patrz **Smólska Felicja**.

Smolski Karol patrz **Smólski Karol**.

Smoluchowski Agenor, architekt, ur. 1878, zm. 1937; żonaty z Barbarą z Dąbrowskich (1884-1943), z którą miał synów Mieczysława i Stanisława. W 1892-94 uczył się w Wyższej Szkole Realnej we Lwowie, a w l. 1895-99 uczęszczał do takiej samej szkoły w Krakowie. Później studiował architekturę na Politechnice Lw.; w 1904 jako słuchacz V r. studiów otrzymał I nagrodę w konkursie na proj. Sokolni (gmachu Tow. „Sokół”) w Gorlicach. W 1909 współorganizował zjazd koleżeński absolwentów z 1899 Wyższej Szkoły Realnej w Krakowie. Od 1912 był członkiem Pol. Tow. Politechnicznego we Lwowie; wcześniej należał do tamtejszego Tow. Śpiewaczego „Echo” (w 1902 wszedł do Wydziału). Działal w Zw. Polskich Gimnastycznych Tow. Sokolich; w listopadzie 1917 został wybrany na prezesa Wydziału tegoż tow. w Kopyczyńcach k. Czortkowa (obecnie Ukraina), a wiosną 1918 w Stryju.

W 1911 przebudowano wg jego proj. Teatr Stary w Lublinie, realizując jednak tylko częściowo proponowane zmiany. Prawdopodobnie na

pocz. l. 20. XX w. (lub wcześniej) S. zamieszkał w tym mieście; działał w miejscowym oddz. Zw. Strzeleckiego, brał udział w życiu miasta (m.in. angażował się akcje charytatywne w 1923 i 1926). Pracował na stanowisku inspektora w Wydz. Budownictwa Urzędu Miejskiego (Magistratu), z którego miał zamiar odejść 1 X 1922, ale zatrzymano go jeszcze do 1 IV 1923; nie wiadomo, kiedy został tam ponownie zatrudniony; zwolniono go 1 XII 1928 na podstawie złożonego podania. Co najmniej od 1933 kierował Oddz. Architektoniczno-Budowlanym w Urzędzie Wojewódzkim w Tarnopolu (awansował w 1934). Wg archiwaliów stworzył proj. kaplicy publicznej w Jazłowieczyku w par. Brody (obecnie Ukraina), jednak podpis na proj. wskazuje na autorstwo Ryszarda Zbigniewa Ojaka.

W 1924 S. zaprojektował sześciokondygnacyjny gmach Wyższej Szkoły Rabinackiej Jeszywas Chachmej przy ul. Lubartowskiej 57 (obecnie Lubartowska 85) w Lublinie, zbudowany z inicjatywy rabina Majera Szapiry; budynek został zmodernizowany w 1928 (z uwzględnieniem internatu, również wg proj. S.), a jego uroczyste otwarcie nastąpiło w 1930. Ok. 1927 architekt opracował 7 rodzajów domów (proj. wysłany do zatwierdzenia w lutym 1928), nawiązujących stylistycznie do wzorów nar. („styl dworkowy”) dla powstającej kolonii Robotniczej Spółdzielni Mieszkaniowej w lubelskiej dzielnicy Dziesiąta; zadeklarował jednocześnie czuwanie nad ich budową.

Z innych prac S. znany jest proj. tzw. tarczy Legionów Pol. dla Stryja (przed 1917).

Opalek M., *Tarcze Legionów 1914-1917*, Kr. 1917. – Pol. Tow. Politechniczne we Lwowie 1877-1927. Księga pamiątkowa, red. Matakiewicz M., Lw. 1927, s. 95. – Mencil T., *Wyższa Szkoła Talmudyczna w Lublinie (Jeszywas Chachmej Lublin) w l. 1930-1939*, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 5, red. Mencil T., W.-Łódź 1986, s. 211-212. – Wyganowska W., *Sztuka Legionów Pol. 1914-1918*, W. 1994. – Bergman E., Jagielski J., *Zachowane synagogi i domy modlitwy w Polsce*, W. 1996. – Kamiński I.J., *Życie artyst. w Lublinie 1901-1926*, Lublin 2000. – Zieliński K., Zielińska N., *Jeszywas Chachmej Lublin*, Lublin 2003. – Przesmycka N., *Lublin. Przeobrażenia urbanistyczne 1815-1939*, Lublin 2012. – *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Lepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015. – Domagała M., *Tak przed wojną mieszkało się w Lublinie. Katastrofalne warunki sanitarne*,

bieda, brak perspektyw, Gaz. Wyborcza (Lublin), 2018 nr z 24 VII <https://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,164873,23710191,tak-przed-wojna-mieszkalo-sie-w-lublinie-katastrofalne-warunki.html> (dostęp 22.04.2023). – *Salezanie na lubelskiej „Kalinie” 1927-1951. Kronika*, oprac. Żurek W.W. SDB, Lublin 2018. – Wrona P., *Armia Komendanta. Zw. Strzelecki na Lubelszczyźnie w II Rzeczypospolitej*, W. 2019. – Theatre Database: *Teatr Stary* [Lublin], zakładka: *Historia Teatru*, 2023 (https://www.theatre-architecture.eu/pl/db.htm?filter%5Blabel%5D=&filter%5Bcity%5D=Lublin&filter%5Bstate%5D=0&filter%5Bon_db%5D=1&filter%5Bon_map%5D=1&searchMode=&searchResult=1&theatreId=273).

Dwudzieste Spraw. Dyrekcji c.k. Wyższej Szkoły Realnej we Lwowie za r. szkolny 1893, Lw. 1893, s. 105; *Spraw. ... za 1894*, s. 104. – *Spraw Dyrekcji c.k. Wyższej Szkoły Realnej w Krakowie za r. szkolny 1896*, [Kr. 1897], s. 28, 45; 1897, s. nlb. 32. – Gaz. lw., 1902 nr 59 (13 III), s. 4, nr 110 (15 V), s. 4. – Słowo pol., 1902 nr 229 (13 V), s. 3. – Nowa Reforma, 1904 nr 213 (17 IX), s. 2; 1909 nr 160 (7 IV), s. 2. – Nowiny, 1904 nr 213 (17 IX), s. 3. – Głos Narodu, 1909 nr 96 (6 IV), s. 2, nr 144 (27 V), s. 3. – Przew. Gimnastyczny „Sokół”, 1918 nr z kwietnia, s. 16. – Dz. Zarządu m. Lublina, 1922 nr 13, s. 15, nr 35, s. 1, nr 36-37 s. 1; 1923 nr 1, s. 1, nr 4. s. 1; 1928 nr 45, s. 2. – Ziemia Lubelska, 1923 nr 146 (3 VI), s. 5; 1926 nr 317 (15 XII), s. 5. – Chwila, 1934 nr 5435a, s. 9. – Informator Budowlany 1920 - XV - 1935, [1935], s. 405; 1936-1937, [1937], s. 405.

Arch. Akt Nowych, Departament IV Techniczno-Budowlany, 2/9/0/5.5/I 2843: Proj. gmachu Wyższej Szkoły Żyd. w Lublinie, 1926, proj. inż. A. Smoluchowski (i dokumentacja techniczna); 2/9/0/5.5/I 2844” Jeszybot - gmach internatu szkoły żyd., 1928, proj. Agenor Smoluchowski radca bud. miejskiego (i dokumentacja techniczna). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypis dot. biografii S. w: *Tablica genealogiczna rodu Dąbrowskich*, http://kopff.prv.pl/mieczyslaw_i_helena.htm (dostęp 22.04.2023).

U. Makowska

Smorağiewicz Adam, malarz, ur. ok. 1780 Łowicz, zm. 17 III 1824 tamże. Mając 25 l., ożenił się 30 XI 1804 w Łowiczu z wdową, Katarzyną z Mutowskich (I^o voto Duszyńska), z którą miał dzieci: Leona (Leonarda), Mariannę, Ludwikę i Teklę. Był wujem Adama Smoleńskiego, malarza miniaturzysty (zob.). Specjalizował się podobno w malarstwie sakralnym. Wg przekazów rodzinnych wykonał obrazy do kośc. par. w Domaniewi-

cach k. Łowicza; wiadomo, że w 1810 prawdopodobnie on (odnotowany tylko z nazwiska) zawiesił wotum w ołtarzu gł. w tamtejszej kaplicy Nawiedzenia NMP. Prace sygnował „A.S.”.

Oczykowski R., *Obrazy cudowne w d. pow. łowickim (Łowicz, Domaniewice, Miedniewice)*, W. 1888, s. 69.

Arch. Diecezjalne Łowicz, Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Ducha w Łowiczu, księga ślubów, 1804, s. 140v; księga zgonów, 1824, poz. 31.

Informacje Michała Sianoszka z Łowicza.

A. Straszewska
U.M.

Smorczeński Feliks Antoni, ziemianin, malarz, ur. 29 VIII 1860 Żdżanne k. Krasnegostawu, zm. 19 III 1943 Tarnogóra k. Krasnegostawu, pochowany na tamtejszym cmentarzu par. w grobowcu Czyżewskich; syn Adolfa (właściwie Medarda Franciszka Adolfa), ziemianina, patrioty, działacza Pol. Tow. Kredytowego, publicysty, i Felicji z Waliszewskich; mąż Zofii Aleksandry z Czyżewskich (ślub 26 X 1887), z którą miał syna Władysława. W dowód uznania zasług w walce z przymusem prawosławia narzuconym grekokatolikom przez zaborcę ojciec S. otrzymał 17 V 1892 od papieża Leona XIII dziedziczny tytuł hrabiowski (*comes romanus*) dla siebie i swoich synów, przekazywany na zasadzie primogenitury.

S. razem z bratem Janem Justynianem uczył się w szkole średniej w Pradze; w tym czasie uprawiał szermierkę, startując z powodzeniem w zawodach sportowych. Ok. 1878 bracia wyjechali do Rzymu, gdzie S. ukończył studia prawnicze i nawiązał liczne kontakty towarzyskie. Przygotowując się do objęcia przeznaczonej mu przez ojca wsi Stryjów k. Krasnegostawu, słuchał wykładów z agronomii na UJ i przez rok praktykował w majątku Ludwika Górskiego w Sterdyni na Podlasiu. Osiadłszy w Stryjowie, przebudował dla swojej rodziny pałac wg własnych projektów oraz zaplanował całość założenia z neogotycką bramą wjazdową, domkiem odźwiernego i wieżą; wyrzeźbił też statuę Matki Boskiej umieszczoną w pobliżu fasady (obecnie figura na terenie zabudowań pryw. w Stryjowie; kopia w Muz. Wsi Lubelskiej Lublin). Uczestniczył w życiu społecznym regionu; był członkiem Lubelskiego Tow. Rolniczego (potwierdzona przynależność w l. 1906-09) i wspierał Bibl. Publiczną im. Hieronima Łopa-

cińskiego w Lublinie (w 1907 przekazał na jej rzecz datek pieniężny). W 1908 wyjechał z rodziną do Paryża (w 1910-11 mieszkał przy rue Lord Byron 5); przebywał również w Mentonie, gdzie kupił willę „Sabrina”. Kilkakrotnie przerywał pobyt za granicą, przyjeżdżając do Stryjowa. Na stałe wrócił tam po I wojnie światowej, podczas której mieszkał we Lwowie u siostry żony, Róży, i jej męża Fryderyka Skarbka. Po powrocie zajął się odbudową ograbionego i zniszczonego pałacu; poza tym wybudował w parku kaplicę grobową, której nadano – podobnie jak budynkom gospodarczym – szatę neoromańską, a także zaprojektował rzeźby ogrodowe oraz figury anioła i lwa umieszczone na kordegardzie przy wjeździe do posiadłości; w pracach tych wydatnie pomagał mu miejscowy rzemieślnik i artysta amator Stanisław Poszeleżny. Na pocz. l. 30. XX w. S. przekazał pieczę nad majątkiem synowi; jednocześnie zrezygnował niemal całkowicie z twórczości plastycznej, poświęcając się amatorskiej grze na skrzypcach.

Malarstwem zajął się stosunkowo późno, podobno pod wpływem żony, która odkryła jego uzdolnienia plastyczne. Już pierwszy z jego znanych obrazów, wyk. pod kierunkiem Wacława Pawliszaka *Rewia wojsk kozackich przed Chmielnikiem i Tuhaj Bejem*, ol., 1890 (uszkodzony w czasie I wojny i niedbale naprawiony przez autora), wykazuje opanowanie warsztatu; możliwe, że to właśnie Pawliszak udzielał mu lekcji malarstwa w swojej warsz. pracowni. W Paryżu S. pozostawał podobno w bliskich kontaktach z malarzem i ilustratorem Henri-Achille'em Zo, profesorem Académie Julian; nie ma jednak podstaw, by sądzić, że był jego uczniem. Za jego namową wystawił akademicki w charakterze i bardzo sprawnie malowany *Portret panny**** na Salon des Artistes Français w Paryżu w 1910. W r. następnym pokazał tam obraz *Ostatnia strona*, ukazujący grupę wieśniaków (pozowali mieszkańcy Stryjowa) przy lekturze listu.

Wszystkie wym. obrazy znajdowały się u wnuka S., Rafała Smorczewskiego (1924–2009) w Anglii; zbiory obejmowały 21 prac ol. dziada, w tym *La toilette* (1910), portrety żony Zofii (2 w popiersiu, b.d., oraz w całej postaci na tle pejzażu parku w Tarnogórze widzianego z okna tamtejszego pałacu, 1912), jej matki, Antoniny ze Świeżawskich Czyżewskiej, i jej siostry, Róży Skarbkowej na tle nadmorskiego krajobrazu, ponadto malowany na podstawie fotografii reprezentacyjny wizerunek

ojca S. Poza portretami zachowały się w kolekcji 2 pejzaże z Mentony, widoki ze stron rodzinnych (*Staw w Tarnogórze*, z rybakiem zarzucającym sieć, 1912, *W lesie*, z dziewczyną niosącą wiadro, ok. 1912, *Widok spod lipy w Tarnogórze*), scena strojenia ołtarza na święto Bożego Ciała w Tarnogórze (1912), *Dziewczyna w zbożu*, *Dziewczyna nad stawem w Tarnogórze*, *Woły*, *Krowy przed burzą* oraz późny, odbiegający poziomem od poprzednich, widok pałacu w Stryjowie (l. 30. XX w.). Większość wym. portretów zdobyła przed 1919 wnętrza pałacu w Stryjowie, gdzie w salonie „niebieskim” wisiał nad kominkiem także autoportret S. w zbroi (niezachowany), wyk. na podstawie fot. Walerego Rzewuskiego z serii dokumentującej „żywe obrazy” z *Ogniem i mieczem* Sienkiewicza inscenizowane w Krakowie w marcu 1884 (S. grał rolę jednego z towarzyszy pancernych). Prace S. znajdowały się również w salonie „wielkim” pałacu w Tarnogórze: duży autoportret, portret żony (owal) i 2 krajobrazy.

U drugiego z wnuków S., Marka Smorczewskiego (1926-2006) w Poznaniu, było 8 akw.: 2 widoki z Mentony, przedstawienie dziewczyny modlącej się przy kapliczce, pejzaż z kobietą na leśnej ścieżce, 3 portrety kobiece (w tym jeden przedstawiający prawdopodobnie żonę artysty siedzącą w fotelu) i portret Władysława Adolfa Smorczewskiego w dzieciństwie.

Pozostałe dzieła S. znane są z tytułów w kat. wystaw we Lwowie; w 1916 na wystawie sztuki pol. i na wystawie TPSP *Rok 1915-1916* artysta pokazał prace (w nieokreślonej technice, przypuszczalnie ol., wszystkie wł. pryw.): *Salome*, *Portret księdza abpa Józefa Teodorowicza* oraz *Portret hr. R.S. (Róży Skarbkowej)*, ukazujący, wg Władysława Podlacha, „młodą damę w pozycji siedzącej, wspartą łokciem o poduszkę kanapki, w otoczeniu rozrzuconych kwiatów i atlasów, na tle miękkiego dywanu i spłowiałego gobelinu”; dalej recenzent skomentował obraz: „Po mistrzowsku oddane materie, koronki, dywany, podnoszą charakter przedstawionej osoby i pozwalają domyślać się sumiennych studiów artysty w tym kierunku, co także dostrzega się na drugim z wym. portretów [Teodorowicza]”. Michał Sozański nazwał portret Skarbkowej „dziełem o znacznej wartości i wykończeniu”, charakteryzującym się „wytwornym zestrojem całości”.

Ponadto na drugiej z wym. wystaw znalazły się w dziale grafiki 4 *Szkice z parku lwowskiego*

autorstwa S., a na kolejnej ekspozycji urzędowej t.r. we Lwowie – austriackiej wystawie wojkowej, zwanej też wystawą wojenną II armii – „portrety lwowskich samarytanek”, prezentowane w pawilonie węgierskiego Czerwonego Krzyża. W 1917 S. ofiarował na lw. wystawę charytatywną połączoną z loterią *Pejzaż*, ol. Jest również autorem ołtarzowego obrazu Chrystusa i feretronu do kość. Św. Kajetana (zbudowanego w l. 1923-29) w miejscowości Orlów Murowany k. Zamościa.

W 2020 w Galerii Żak w Warszawie wystawiono płótno S. *Rudowłosa*, ol., sygn. i dat.: „F.S. Lwów 1915”.

Ziemiańskie pol. XX w. Słownik biogr., W. 1992, s. 144-146. – Leitgeber S., *Nowy Almanach Błękitny*, P. 1993. – Kulik R., Kulik H., *Grabowiecki słownik biograficzny*, Instytut Historii im. Wojtki Kulika, <https://rodzinaulik.eu/>, v. 13.01.2023.

Spraw. z działalności Lubelskiego Tow. Rolniczego ..., Lublin 1907, s. 47; ... Lublin 1909, s. 61; ... Lublin 1910, s. 61. – *Spraw. Komitetu Tow. Bibl. Publ. im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie za r. 1907, 1908 i 1909*, [Lublin 1910], s. 15. – Podlacha W., *Wystawa sztuki pol. we Lwowie*, Kur. lw., 1916 nr 333, s. 2. – *Polen. Adressbuch für Industrie, Handel und Landwirtschaft. Polska. Księga adresowa dla przemysłu, handlu i rolnictwa*, oprac. Mosse R., Berlin-Waschau [1916], s. 578. – Sozański M., *Pałac Sztuki w r. 1916*, Kur. lw., 1916 nr 402 (13 VIII), s. 3. – Kseniak M., *Smorczewscy herbu Rawicz*, Kamena, 1990 nr 4, s. 10-13. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. Kresach Rzeczypospolitej*, t. 6, Wr. 1995. – Żywicki J., *Architektura neogotycka na Lubelszczyźnie*, Lublin 1998. – Hałata A., *Pasje ziemianina - artysty. Feliks Smorczewski herbu Rawicz ze Stryjowa*, [w:] *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie. Materiały II sesji naukowej ...*, oprac. Maliszewska R., Kozłowska 2003, s. 359-378. – Rucka M., *Zdążyć przed zachodem słońca, czyli wędrówka po Izbicy i jej okolicach*, Izbica 2003. – Smorczewski R., *Bridging the Gap*, Leicester 2007, s. 292, 305. – Tenże, *Wojenny pomost. Wspomnienia*, przekład Żółtowska I., W. 2009. – Bałabuch R., Łuczyński A., *Rezydencje magnackie i dwory szlacheckie Lubelszczyzny. Cz. 3: Powiaty: chełmski, krasnostawski, lubelski, świdnicki*, Dęblin 2011. – Atras Z., *Tajemnica wsi Żdżanne i unicki watek historii rodu Smorczewskich*, Nestor, 2012 nr 4, s. 25. – Dacka-Górzyńska I.M., Górzyński S., *Pol. ślady w Nicei i Mentonie*, [w:] tychże, *Polacy pochowani na cmentarzach Nicei i Mentony*, W. 2012. – Młeczek T., *Arch. I Szymona Konarskiego - zawartość merytoryczna*, Kro-

nika Zamkowa, 2012 nr 1-2, s. 184-185. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012. – Gmina Izbica. *Monografia*, Izbica 2014. – Boguszevska K.L., *Losy wybranych kaplic grobowych towarzyszących założeniom rezydencjonalnym na terenie woj. lubelskiego*, Teka Komisji Architektury Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych, 2015 nr 1, s. 7, 9, 13-14. – Stankiewicz G., *Stryjów - pałac, którego nie ma*, Lajf. Magazyn Lubelski, 2018 nr 6, s. 51-52. – AS, *Pałac Smorczewskich w pow. krasnostawskim*, Kur. Lubelski, 2021 nr z 4 IV, wyd. internetowe (dostęp 12.01.2023).

Cat. illustré du Salon 1910, Société des Artistes Français..., Paris 1910, poz. 1708 (jako Smorczewski). – *Cat. illustré du Salon 1911*, Société des Artistes Français..., Paris 1911, poz. 1134. – *Kat. wystawy Rok 1915-1916*, TPSP, Lw. [1916], poz. 351-353 i 457-460. – *Kat. wystawy sztuki pol.*, Lw. 1916. – *Kat. wystawy dzieł sztuki przeznaczonych do rozłosowania*, Komitet Wystawy i Loteryi Dzieł Sztuki ... na zakupienie warsztatów rękodzielniczych i narzędzi dla ociemniałych inwalidów wojennych..., Lw. 1917 (jako Smorczewski). – KZSP, t. 8, z. 8, 1964.

Bulletin Polonais, 1910 nr 263, s. 174 (jako Smorczewski). – *Świat*, 1910 nr 23, s. 4 (Wacł. Gąs. [Gąsiorowski W.]); 1911 nr 21, s. 7 (Gąsiorowski W.). – *Gaz. Wieczorna*, 1916 nr 3087, s. 4. – *Kamena*, 1990 nr 3, s. 47 (Kseniak M.).

BJ, rkps 77161: Górski K.M., *Dziennik prowadzony od 14 kwietnia 1883 do 25 lipca 1885 r. oraz kalendarzyk z krótkimi notatkami z 1885 r.*, k. 14.

U. Makowska
uzup. J. Biriulow

Smorczewski Romuald, malarz, ur. 28 II 1901 Omsk (Rosja), zm. 22 VII 1962 Warszawa, pochowany tamże na cmentarzu Bródnowskim. Wywodził się z warsz. rodziny zesłanej na Syberię po powstaniu styczniowym. W l. 1920-22 studiował na wydz. malarstwa w Artyst.-Przemysłowym Instytucie Sztuki Praktycznej w Omsku. Po przyjeździe do Polski kontynuował naukę w l. 1926-30 w Miejskiej Szkole Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie. W l. 1945-46 prowadził zajęcia plastyczne w Domu Kultury w Rembertowie (później cz. Warszawy). Prawdopodobnie w l. 50. XX w. miał mieszkanie lub pracownię malarską przy ul. Chełmskiej 46

w Warszawie (adres zapisany na kilku jego obrazach). W 1957 wykonał scenografię do operetki *Rozwódka* (muzyka Leo Fall; reżyseria Ryszard Skowroński) w Teatrze Muzycznym przy ul. Młynarskiej 2 na Woli w Warszawie. W l. 1959-62 był projektantem i wykonawcą oprawy artyst. stoiska Centrali Handlu Zagranicznego „Paged” na Międzynarodowych Targach Pozn. (z zastosowaniem rzeźbiarskich form przestrzennych wyk. przez Mirosława Smorczewskiego). Należał do ZPAP Okręgu Warsz. (od 1945).

Od 1945 S. uczestniczył w wystawach: Ogólnopol. wystawy plastyków w Radomiu organizowane przez TPSP, BWA (1949, 1952, 1953-54, 1958); w Warszawie – pokazy tematyczne ZPAP w Zachęcie (Plastycy w walce o pokój, 1950; II OWP, 1951-52; X lat Ludowego Wojska Pol. w plastyce, 1953) i wystawy Okręgu Warsz. ZPAP (1953, 1956, 1958); ponadto w Warszawie: Lata wojny w obrazach i rysunkach, MNW, 1945; Pejzaż ziem zachodnich, Stow. Architektów Pol., 1947; Warszawa w odbudowie, DESA, ZPAP, 1953; Wystawa malarstwa, Muz. Wojska Pol., 1955; Warszawa w sztuce, Muz. Hist. m.st. Warszawy, 1959.

S. zajmował się przede wszystkim ol. malarstwem sztalugowym; wykonywał też akw., pastele i rysunki. Pojedyncze znane obrazy od końca l. 20. do 40. XX w. to przeważnie pejzaże i portrety. Malarstwo S. z tego okresu jest stosunkowo tradycyjne, oparte na studiach natury, o stonowanej kolorystyce i nieco szkicowym charakterze. Po wprowadzeniu realizmu socjalistycznego do pol. polityki kulturalnej S. zaadaptował swoją twórczość do ogólnie narzuconych wymagań, zarówno w zakresie formalnym, jak i tematycznym. Od 1950 jego prace poświęcone „człowiekowi i jego pracy” noszą wyraźne piętno doktryny socrealizmu i jej treści propagandowych. Stanowią ilustrację wydarzeń z udziałem postaci ważnych dla ustroju (m.in. *Walery Wróblewski wśród chłopów w Sokółce*, wyst. w Zachęcie [1951-52]), zawierają pochwałę życia w nowym systemie (m.in. *Matka i dziecko w planie 6-letnim*, wyst. w Zachęcie [1950]) lub poruszają problematykę robotniczą czy wojenną (m.in. *Budowa osiedla Belweder i Zapisy chłopów do spółdzielni produkcyjnej*, wyst. w Zachęcie [1953]; *Bój czołgów pod Studziankami*, wyst. w Zachęcie [1953]). Tematy obrazów były wybierane przez malarza samodzielnie bądź podyktowane profilem wystaw ogólnopol., na których miały być prezentowane (np. *Przyszłość pokoju*,

wyst. w Zachęcie [1950]). Przez kilkuletni okres socrealizmu S. tworzył obrazy realistyczne, odwołujące się do XIX-wiecznej tradycji malarskiej, jednakże budowane za pomocą dużych, swobodnie kładzionych plam o dźwięcznej kolorystyce, wyraźnie podkreślonej bryle i szkicowym ujęciu całości, uwydatnionym przez cienkie nakładanie farby. Jego obrazy z tego czasu stanowiły kompromis pomiędzy realizmem socjalistycznym wyrażanym poprzez temat i uproszczoną formę a zachowaniem kolorystycznych walorów malarskich.

Od ok. poł. l. 50. XX w., a zwłaszcza po odwilży październikowej, S. jak wielu innych artystów odszedł od doktrynalnego socrealizmu i wrócił do wcześniejszej tematyki oraz podejmowanych dawniej problemów malarskich. Odtąd w jego twórczości dominowały martwe natury i pejzaże, pojawiały się też portrety (*Wnuczek*, 1956, wyst. t.r. w Zachęcie), sceny rodzajowe czy inne tematy (*Akt*, 1958, wyst. t.r. w Zachęcie); malarz wykonywał podobno również obrazy o tematyce religijnej. Dzieła z tego okresu charakteryzuje ekspresja wyrażona kolorem i fakturą; malarz budował kompozycje z uproszczonych form wydobytych intensywnymi, kontrastowymi plamami barwnymi, stosując grubo kładzioną farbę przy pomocy szybkich pociągnięć pędzla.

Obrazy S. znajdują się w: Muz. Wojska Pol. – *Bój czołgów pod Studziankami*, ol., 1953; Muz. Zamoyskich w Kozłowie – *Matka-bohaterka odznaczona za liczną rodzinę*, 1952, *Aleja Sobieskiego*, 1958, oba ol.; Muz. Regionalne w Chojnowie – *Akt*, ol. na płycie pilśniowej, 1958; ponadto w zb. pryw., w tym u rodziny S.

Na aukcjach w Warszawie: w 2013 – *Portret kobiety*, węgiel tektura, sygn.: „R. Smorczewski 1943”, w 2014 – *Tartak w Kiwercach*, ol., sygn.: „Kiwerce / 1928 rok. / R. Smorczewski”, w 2020 – *Walery Wróblewski wśród chłopów w Sokółce*, ol. tektura, 1950; *Odbudowa Warszawy*, ol. tektura, 1951; *Ujęcie Marcina Kasprzaka w drukarni*, ol. tektura, 1950; w Sopocie: w 2018 – *Portret kobiety w kapeluszu*, pastel tektura, sygn.: „R. Smorczewski”, w 2020 – *Portret dziewczynki z kokardą*, ol. płótno naklejone na tekturę; *Pejzaż*, ol. tektura, sygn.: „R. Smorczewski / 1948”; *Portret siostry artysty*, ol. płótno naklejone na tekturę, sygn.: „R. Smorczewski / 1946”, w 2022 – *Portret kobiety*, ol., ok. 1930; *Martwa natura*, ol., sygn.: „R. Smorczewski / 1959”; *Pejzaż wiejski*, akw., 1954; *Dziewczynka w niebieskim*

berecie, akw., sygn.: „R. Smorczewski / wieś Natolin I-XI-1944”; *Odbudowa Warszawy*, rys. ol., sygn.: „R. Smorczewski / 1948 W-wa”; *Śpiąca*, akw., sygn.: „R. Smorczewski / 1948 / W-wa”; *Okolice Czerniakowa*, ol. tektura, sygn.: „R. Smorczewski / 1948”.

Ogólnopol. wystawa Plastycy w walce o pokój, CBWA, Zachęta, W. 1950. – *II OWP Malarstwo - rzeźba - grafika*, CBWA, Zachęta, W. 1952. – *Wystawa ZPAP Okręgu Warsz.*, CBWA, Zachęta, W. [1953]. – *10 l. Ludowego Wojska Pol. w plastyce. Malarstwo - rzeźba - grafika*, CBWA, Zachęta, W. 1953. – *VII Wystawa Okręgu Warsz. ZPAP. Malarstwo - rzeźba - grafika*, CBWA, Zachęta, W. [1956]. – *VIII Wystawa Okręgu Warsz. Malarstwo - grafika*, CBWA, Zachęta, W. [1958]. – *Słownik ZPAP*. – Pol. życie art., 3, 4, 5, 6, 7. – Grzechnik S., *Kat. Zb. sztuki współcz. Muz. Zamojskich w Kozłowie*, t. 1: *Malarstwo, rys., grafika*, [Kozłówek] 2016. – *Aleksander Kotsis (1836-1877). Odcienie realizmu*, red. Krypczyk-De Barra A., MNK, Kr. 2021, s. 223, poz. 18. – *Aukcja wyprzedazowa, 1 XII 2013*, DA Rempex, W. [2013]. – *135 Aukcja malarstwa i rzemiosła artystycznego, 6 IX 2014*, DA Ostoya, W. [2014]. – *12 Aukcja prac na papierze, 21 III 2018*, Sopocki DA Galeria Warszawa, W. [2018]. – *195 Aukcja. Sztuka dawna, antyki, sztuka współcz., 5 IX 2020*, DA Ostoya, W. [2020]. – *Aukcja Varia 38, 21 X 2020*, Sopocki DA Galeria Warszawa, W. [2020]. – *Kobiety w sztuce, 18 V 2022*, Sopocki DA Galeria Warszawa, W. [2022]. – *Aukcja Malarstwa Polskiego, 6 VII 2022*, Sopocki DA Galeria Warszawa, W. [2022]. – *Aukcja prac na papierze - sztuka dawna, 14 IX 2022*, Sopocki DA Galeria Warszawa, W. [2022]. – *Aukcja Varia 49, 26 X 2022*, Sopocki DA Galeria Warszawa, W. [2022].

Romuald Smorczewski, [w:] *Encyklopedia Teatru Polskiego*, źródło: <https://encyklopediateatru.pl/osoby/48722/romuald-smorczewski> [dostęp: 01.08.2022].

IS PAN, Pracownia Dokumentacji Sztuk Wizualnych XX-XXI w., fot. 2 prac S.

P. Kluz

Smotrycka Janina patrz **Gruszczyńska Janina**.

Smólska (Smolska) Felicja Zdzisława, rysownicza amatorka (?), ur. 1867, zm. 29 V 1927 Villejuif (departament Val-de-Marne, Francja); córka Alojzego Smólskiego (ur. 1839), weterynarza, uczestnika powstania styczniowego, i Felicji

z domu Dobronoki; siostra Karola Smólskiego (Charles’a Marie Smolskiego), (zob.). Od pocz. l. 80. XIX w. mieszkała z matką i bratem we Francji. W 1894 przystąpiła do konkursu malarzkiego w warsz. TZSP, a na wystawie pokonkursowej w 1895 pokazano jej rys. *Pejzaż w Malcon* [Mâcon].

Tyg. il., 1894 nr 260 [51], s. 407; 1895 nr 3, s. 42 (Piątkowski H.). – Wiercińska, TZSP, Kat. (jako Smolska). – Wróblewska-Straus H., *Chopin daleko rozstawił swe imię. Wystawa zorganizowana w sto pięćdziesiątą rocznicę śmierci kompozytora*, W. 1999, s. 46 (jako Smolska).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruki ze stron internetowych: www.geni.com/people/Alojzy-Smolki, www.geni.com/people/Charles-Smolki-pol-Karol-Smolki, www.geni.com/people/Felicja-Smolka, wszystkie dostęp: 30.05.2019.

J.R.

Smólski Antoni, autor akwaf. z wizerunkiem cesarza Franciszka I (II) Habsburga, upamiętniającej powołanie 14 IV 1817 tzw. Stanów Galicyjskich (odnowienie galicyjskiego sejmiku stanowego), sygn.: „Authore Anthonio Abbate Smólski”, z dodanymi glosami: „VIVAT FRANCISCUS I IMPERATOR etc GALLICIAE REX”, „AD 1817 Die 16 ten Junni Leopoli”, „Austria Galliciam dementer....manent.” oraz „Austriya Gallicyę Stanami przyozdobiła, które Franciszka łaska świeżo odnowiła ... ścielą pod tron, a reszta w Sercu Zostawione” (egzemplarz w MNK).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z informacjami z Działu Grafiki MNK.

M. Myśliński

Smólski (Smolski) Karol (Charles Marie Joseph Felix), tłumacz, kolekcjoner, malarz, rzeźbiarz, ur. 7 XII 1864 Prahecq, departament Deux-Sèvres, Francja, zm. 23 VII 1952 Paryż, pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu Montparnasse; syn Alojzego Gonzagi Zdzisława Smólskiego (1839-74), weterynarza, i Felicji z domu Dobronoki (1840-1921), brat Felicji Zdzisławy Smólskiej, malarki amatorki (zob.), bratanek Karola (Charles’a) Smolskiego (1848-1922), architekta czynnego w Wandei (w Luçon i w Les

Sables-d'Olonne). Rodzice S. i jego stryj brali udział w powstaniu styczniowym, a potem wyjechali do Francji. Tam ojciec S. kontynuował rozpoczęte w Warszawie studia weterynaryjne w École nationale vétérinaire d'Alfort i praktykował w zawodzie. W 1872 przeniósł się z rodziną do Lwowa, gdzie otworzył gabinet, najpierw przy ul. Piekarskiej 47, a potem przy ul. Karola Ludwika. Po śmierci ojca S. z matką i siostrą przebywał prawdopodobnie w Warszawie, a na pocz. l. 80. XIX w. wrócił wraz z nimi do Francji; w maju 1883 odnotowany jest jako student będący członkiem Tow. Czytelni Pol. w Paryżu. Studiował w paryskiej École des Beaux-Arts równocześnie z Alfredem Świeykowskim (i prawdopodobnie, jak on, u Fernanada Cormona), z którym połączyła go przyjaźń i któremu pisał do portretu. Utrzymywał bliskie związki również z innym artystami, szczególnie z Cyprianem Godebskim (w jego pracowni uczył się rzeźby) i z Olgą Boznańską (namalowała jego portret, znany jako *Portret pana X.*, ol. tektura, sygn., 1925, MNW).

Opanował biegle 8 języków (wg niektórych źródeł znał ich aż 22); był zatrudniony jako szef działu tłumaczy we francuskim Min. Spraw Zagranicznych, ale współpracował w tym zakresie także z innymi instytucjami (senat, konsulat pol. w Paryżu); w l. 20. XX w. (prawdopodobnie po przejściu na emeryturę) zamieszczał w czas. pol. i polonijnych anonsach, oferując usługi „jedynego pol. tłumacza przysięgłego”, który wykonuje „w najprędszym czasie urzędowe tłumaczenia ze wszystkich języków, ważne w całej Francji”. W Paryżu mieszkał przy rue Ganneron 12 (1887-91), przy rue des Ternes 7 (1911-12), a co najmniej od l. 20 XX w. przy Boulevard Montparnasse 96.

Był członkiem rzeczywistym Tow. Pol. Lit.-Artyst. w Paryżu (utworzonego 1911/12); w 1915 złożył składkę na pomoc dla pol. artystów. Należał do Komitetu Pomocy dla Rannych Polaków we Francji, powołanego 15 V 1915 w Paryżu pod przewodnictwem Jana Reszkego. Wg dziennikarza Myśli Niepodległej interweniował też w sprawie uznania Armii Pol. we Francji za narodową przez francuskie Min. Spraw Zagranicznych oraz wjazd do Francji delegacji wytypowanej przez Józefa Piłsudskiego na konferencję pokojową w Paryżu w 1919. Został odznaczony Orderem Polonia Restituta (1922) i Legii Honorowej klasy oficerskiej (1931). Od 1922 należał do zarządu Association France-Pologne (wym. na III s. okładki organu te-

goż stow., La Pologne Politique ... w l. 1922-34), a od 1930 do Société Astronomique de France.

Swoją kolekcję dzieł sztuki, wzbogaconą o obiekty odziedziczone po Cyprianie Godebskim (zawierającą m.in. obrazy i szkice Chelmońskiego, Boznańskiej, Świeykowskiego, dzieła art. obcych, liczne fot., m.in. fot. Cypriana Godebskiego z modelem pomnika Mickiewicza dedykowaną S. przez rzeźbiarza), przekazał do MNW (w 1933, 1938, 1948 i 1949), zaś bibliotekę i rzeźbiarskie *écorché* konia – do ASP w Warszawie; w 1948 ofiarował ówczesnemu Instytutowi Fryderyka Chopina fajkę, podarowana przez kompozytora swemu przyjacielowi, a przodkowi S. po kądzieli, Józefowi (?) Dobronokiemu (obiekt obecnie w Muz. Fryderyka Chopina w Warszawie). Część jego kolekcji (w tym teka z fotografiami dzieł Chelmońskiego) oraz bogaty zbiór archiwaliów znajduje się Bibl. Pol. w Paryżu (nr akcesji 4192, 4193).

Twórczość artyst. S. jest znana fragmentarycznie, ale można przypuszczać, że przypadła gł. na ostatnie piętnastolecie XIX w. W 1893 S. wystawił na Salonie w Paryżu *Portret pana P.* i *Portret Toto P.*, ocenione jako „staranne, dosyć podobne, ale nie odznaczające się dużą oryginalnością” (Jacek Zły). W MNW znajdują się jego prace ol.: *Studium głowy męskiej* (mężczyzna trzymający w ustach pędzel), płótno na tekturze, 1885, *Studium Włoszki*, tektura, oba 1885, *Pejzaż - willa Godebskich w Valvins*, sygn.: „Smólski K.”, 1889-91, i *Krajobraz - koń na pastwisku*, 1891, oba na desce dębowej. W zb. Tow. Hist.-Lit. Paryż – *Portret*, ol. karton, *Martwa natura*, *Scena z domu publicznego na Wschodzie*, *Głowa ciemnoskórego mężczyzny*, *Głowa konia*, wszystkie ol., ponadto 3 studia aktu męskiego, węgiel, *Autoportret*, rys. ol., oraz szkic do portretu młodzieńca, rys. niebieskim atramentem i brunatnym gwaszem. Obraz z tejże kolekcji *Wnętrze pracowni Cypriana Godebskiego*, ol., uchodzący dawniej za dzieło S., okazał się podczas prac konserwatorskich (przed wystawą w Gdańsku w 2010) prze-malowaną pracą innego artysty (sygnatura trudna do odczytania).

Być może obraz *Portret mężczyzny w kostiumie*, ol., wyst. w TZSP w 1889, którego autor został zapisany w spraw. tegoż tow. jako Kazimierz Smolski, był pracą S., podobnie jak obraz autorstwa Smólskiego (o nieznanym imieniu) znajdujący się w l. 70. XX w. w zb. pryw. w Warszawie.

Adolfa Reiffa Kalendarzyk pol. w Paryżu ..., Paryż 1887, s. 49. – *Adolfa Reiffa II. Kalendarzyk pol. w Paryżu ...*, Paryż 1891, s. 39. – *Nonszalancja orderowa*, Myśl Niepodległa, 1922 nr 621, s. 569-571. – Gąsiorowski W., 1910-1915. *Histoire de l'armée polonaise en France. Historia armii pol. we Francji*, W. 1931. – Lorentz S., MNW. *Zarys hist.*, Roczn. MNW, 1938, s. 49. – Tenże, MNW w l. 1939-1954, tamże, 1957, s. 63. – Wróblewska-Straus H., *Chopin daleko rozstawił swe imię. Wystawa, zorganizowana w sto pięćdziesiątą rocznicę śmierci kompozytora*, W. 1999, s. 46. – Bobrowska-Jakubowska E., *Artyści pol. we Francji w l. 1890-1918. Wspólnoty i indywidualności*, W. 2004. – *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, oprac. Helman Z., Skowron Z., Wróblewska-Straus H., W. 2009. – Biernat A., Dacka-Górzyńska I., Górzyński S., Pezda J., *Inwentarz Arch. Tow. Opieki nad Pol. Zabytkami i Grobami Hist. we Francji*, W. 2015. – Bobrowska E., *Pol. sztuka w Paryżu w drugiej poł. XX w. i jej wsparcie instytucjonalne: zbiory, galerie, stowarzyszenia. Próba wstępnego rozpoznania*, [w:] *Kolekcjonerstwo pol. XX i XXI w. Szkice*, red. de Rosset T.F., Kluczeńska-Wójcik A., Tolysz A., W. 2015, poza indeksem s. 107. – Kludkiewicz K., *Bardzo długie trwanie. O zainteresowaniach kolekcjonerów sztuką pol. modernizmu w dwudziestolecie międzywojennym*, tamże. – Kriegerseisen A., *O Paryżu, pewnym obrazie i znikającej postaci*, Biul. MNG, 2015 nr 1, s. 7, 9, 11, 12. – Matuszczak T., *Szczęśliwie odnaleziony obraz Józefa Chelmońskiego, po raz pierwszy wystawiony publicznie!*, *Niezlą Sztuka*, 11 VI 2017, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/jozef-chelmonski-noc-ksiezycowa/#fnref-36609-15> (dostęp 10.07.2020).

Cat. illustré de peinture et sculpture. Salon de 1893. Cat. des ouvrages exposés au Palais de Champs-Élysées, Paris [1893], poz. 1633, 1634. – *Wystawa darów i nabytków. I (1935-1936)*, MNW, W. 1936, s. 22. – Wiercińska, TZSP, Kat. (jako Smolski Kazimierz). – *Przew. po zespolach rękopisów Tow. Hist.-Lit. i Bibl. Pol. w Paryżu*, oprac. Wrede M., Prokop M.P., Pezda J., Paryż-W. 2000. – Matuszczak T., Grąbczewska M.M., *Paryski ślad Józefa Chelmońskiego. Fotografie z „Teki Karola Smólskiego” znajdujące się w zb. Bibl. Pol. w Paryżu*, Dom Pracy Twórczej, Radziejowice 2009. – Czarnocka A., Grąbczewska M.M., *Artyści pol. w Paryżu. Zb. artyst. Bibl. Pol. w Paryżu. Les Artistes polonais à Paris. Les Collections artistiques de la Bibliothèque Polonaise de Paris*, MNG, Gd. 2010.

Kur. Paryżki, 1883 nr 41 (15 V), s. 8. – *Bulletin Polonais*, 1893 nr 63, s. 124, 126 (Zły J.). – *Świat*, 1893 nr 5, s. 230. – *Roczn. Tow. Pol. Lit.-Artyst. w Paryżu*, I, 1911-12, s. 69, 146. – *Polonia*, 1914 nr 5, s. 7, nr 17, s. 5.

– *Nowości il.*, 1919 nr 9, s. 9. – *Warszawianka*, 1925 nr 326, s. 7 (inserirat S.). – *Żaba Wesola Emigrantka*, 1927 nr 8, s. 5 (*List Jagusi z Paryża ...*), s. 7 (inserirat S.), jako Smolski. – *L'Astronomie*, 1930/01, s. 313. – *Gaz. lw.*, 1933 nr 250 (11 IX), s. 8. – *Roczn. MNW*, 1938, s. 184.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypis z wywiadu przeprowadzonego przez Steeve'a Poole'a z Liną-Alexandrine Boucher z domu Collomb, na stronie internetowej *Site de l'Association des Amis d'Alfred Swieykowski*, <https://swieykowski.jimdofree.com/la-vie-de-l-artiste/temoignages/>; wypisy z wyników wyszukiwań danych S. na stronach: *Geni*, <https://www.geni.com>, *Tow. Opieki nad Pol. Zabytkami i Grobami Hist. we Francji*, Motparnasse, <http://www.tombeauxpolonais.eu> (w spisie osób pochowanych matka i siostra S. występują jako jedna osoba), *Find a Grave*, database and images, <https://www.findagrave.com>, *Gravestone Photographic Resource*, <https://www.gravestonephotos.com> (mylnie odczytana data śmierci S.), wszystkie dostęp 22.10.2020.

U. Makowska

Smółko (Smółka, Smółka) **Henryk**, pedagog, malarz. Od ok. 1930 uczył rys. technicznego w szkołach zawodowych, a później także rysunków i robót ręcznych w szkołach ogólnokształcących w Poznaniu; m.in. pracował jako nauczyciel kontraktowy w tamtejszym Państw. Liceum i Gimnazjum im. Marcinkowskiego (1 IX 1938 mianowany mianowany nauczycielem tymczasowym przez Kuratora Okręgu Szkolnego Pozn.). Publikował artykuły w pozn. czas. *Młody Technik* (m.in. 1936 nr 6; 1937 nr 9; 1938 nr 2, nr 4). Jest autorem okładki książki Rudolfa Brunngrabera (w tłumaczeniu Egon Naganowskiego) *Radium. Powieść o pierwiastku* (P. 1938, wyd. Stefana Dippla); Jan Kaczorowski wymienia proj. okładki z 1938 powstałej w jego współpracy z Antoniną Niemczewską.

S. brał udział w wystawach w Poznaniu – w 1933 (lub 1934) w Instytucie Krzewienia Sztuki, a w 1937 w wystawie *Sztuka - kwiaty - wnętrza*, na której w dziale malarstwa pokazał obrazy *Dąb* i *Kuter*; t.r. mieszkał w Poznaniu przy ul. Niegolewskich 18 m. 15.

Po II wojnie pracował w jako nauczyciel rys. zawodowego w szkołach Państw. Ośrodka Szkolenia Zaw. Ministerstwa Budownictwa w Poznaniu (na pewno w 1950). W 1947 w budynku Gimnazjum im. Gotthilfa Bergera (ul. Marszałka F. Focha 27) S. zorganizował swoją wystawę, na której

prezentował 44 prace, w większości namalowane po II wojnie światowej. Recenzent Głosu wielkop. napisał: „Zwiedzającemu rzuca się w oczy przede wszystkim – barwa. Mamy tu głównie akwarele, choć nie brak i paru obrazów olejnych. Przeważa pejzaż i kwiaty”. Usytuował malarstwo S. „na pograniczu ekspresjonizmu i impresjonizmu ze skłonnością ku ekspresjonizmowi”, a w pejzażach dostrzegł spokój i pogodny nastrój jako wynik dominacji barw jasnych i ciepłych.

Prawdopodobnie S. jest tożsamy z mieszkańcem Poznania zarejestrowanym jako Henryk Smulka, nauczyciel w gimnazjum w Poznaniu, ur. 27 IV 1905 w Krypnie (Krypno Kościelne) w pow. białostockim, synem Piotra i Bronisławy, który 5 IX 1930 mieszkał przy ul. Matejki 40/41.

Dalbor W., *Wystawa „Zwornika” i Henryka Smółki w I.K.S.-ie*, Dz. pozn., 1934 nr 130 (10 VI), s. 3. – *Sztuki Piękne*, X, 1934 nr 7, s. 260 (jako Smółka). – *Kur. pozn.*, 1935 nr 67 (10 II), s. 17. – *Ogólnopol. Salon Sztuki. Wystawa sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1937. – *Dz. Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Pozn.*, 1938 nr 7, s. 151. – *Kronika m. Poznania*, XVI, 1938 nr 2, s. 218 (Majkowski H.). – *Myśl nar.*, 1938 nr 51, s. 703. – *Urzędowy Wykaz Druków wyd. w Rzeczypospolitej Polskiej*, 1938 nr 8, s. 94. – (Stes), *Wystawa prof. H. Smółki* [Smółki], *Głos wielkop.*, 1947 nr 294 (25 X), s. 6. – *Głos wielkop.*, 1950 wyd. AB nr 166 (18 VI), s. 5 (Narski Z.). – Kaczorowski J., *Partnerstwa artystyczne w pol. branży wydawniczej i reklamowej pierwszej poł. XX w.*, *Rocz. Biblioteczne*, 2021 nr 61, s. 206.

AP Poznań, Kartoteka ewidencji ludności 1870-1931, sygnatura 15053, karta nr 244, <https://e-kartoteka.net/pl/search> (dostęp 23.04.2022).

K.A. Kesling

Smuczyński Henryk, rysownik, malarz, scenograf teatr., ur. 5 I 1906 Poznań, zm. przed 27 X 1947 Strzelin na Dolnym Śląsku; syn Andrzeja i Wandy z Kurnarzewskich. Najprawdopodobniej uczył się w Państw. Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artyst. w Poznaniu. Mieszkał w tym mieście zapewne na stałe, na pewno w 1. poł. l. 30. XX w., kiedy zajmował pracownię na poddaszu hotelu „Polonia”. W 1931 był scenografem tamtejszego kinoteatru „Metropolis”. W l. 1932-33 współpracował jako malarz, dekorator i karykaturzysta z kabaretem „Różowa Kukułka” założonym przez Ludwika Pugeta (brali

w nim udział m.in. Artur Maria Swinarski, Jerzy Gerżabek, bracia Jerzy i Bronisław Młodziejowscy, Tola Korian, Juliusz Znaniecki, Jan Sztaydinger) oraz w l. 1932-35 z Klubem Szyderców „Pod Kaktusem” (uczestnikami byli wyż. wym., oprócz braci Młodziejowskich, oraz kilka innych osób). W 1933 znalazł się w grupie inicjatorów utworzenia Oddz. Pozn. ZZPAP oraz – obok Zygmunta Mąkowskiego, Stanisława Kirkina i Hilarego Majkowskiego – wśród założycieli Instytutu Krzewienia Sztuki w Poznaniu, który działał do 1935. W l. 1933-34 pracował jako scenograf w tamtejszym Teatrze Nowym; w *Głosie* (1935 nr 4, s. 9) zamieścił artykuł *Co to jest scenografia?*. W 1935 zamierzał osiedlić się w Gdańsku, co prawdopodobnie zrealizował. Nieznane są jego losy w czasie II wojny światowej. Po jej zakończeniu ponownie przebywał w Poznaniu. W 1946 opublikował recenzję z wystawy inauguracyjnej otwarcie tam nowego Salonu Sztuk Plastycznych (*Otwarcie Salonu Sztuki*, *Głos wielkop.*, 1946 nr 314 z 14 XI, s. 4). W 1947 był scenografem w pozn. Teatrze Lalki i Aktora.

Zadebiutował prawdopodobnie w październiku 1932 na wystawie zbiorowej współcz. malarstwa w salonie Instytutu Mąkowskiego w Poznaniu (zaprojektował też logotyp dla tego salonu). Ponadto brał udział w wystawach w Instytucie Krzewienia Sztuki w Poznaniu – 1934 (wystawa darów ofiarowanych przez pozn. artystów zwycięskim lotnikom Challenge’u i zawodów o Puchar Gordona Bennetta) i 1935 (wystawa indywidualna, wspólnie z rzeźbiarzem Kazimierzem Piotrowskim; S. pokazał karykatury osobistości ze świata kulturalnego i artyst. Poznania, m.in. *Karykatura art.-rzeźbiarza H.*, najprawdopodobniej Edwarda Haupta, *Karykatura kompozytora L. Różyckiego*, karykatura Nikodema Pajzderskiego, portrety rysunkowe, 3 obrazy ol. i „wielka kompozycja symboliczna”). W 1935 prezentował prace w kawiarniach: „Bristol” w Gnieźnie (maj; teka 30 portretów tamtejszych osobistości, m.in. prezydenta miasta Stanisława Wrzalińskiego, repr. *Dz. pozn.*, 1935 nr 103 z 3 V, s. 4) i „Promień” w Inowrocławiu (lipiec, sierpień, 25 portretów, m.in. Leopolda Levy’ego, prezydenta Gniezna Apolinarego Jankowskiego, generała Władysława Sikorskiego, Stanisława Helsztyńskiego, ostatnie trzy repr. *Dz. pozn.*, 1935 nr 180 z 7 VIII, s. 2). W t.r. wystawił w Gdańsku (wrzesień, październik) tekę portretową „Polonii gdańskiej” i widoki tego

miasta (np. *Ulica w Gdańsku*, repr. Dz. pozn., 1935 nr 242 z 19 X, s. 2). Jedna z karykatur znajdowała się w kolekcji Edwarda Raczyńskiego w Rogalinie (zaginiona).

S. specjalizował się w traktowanych syntetycznie rysunkowych studiach portretowych oraz portretach o karykaturalnym ujęciu (niektóre lekko podmalowywał bądź uzupełniał fotomontażem). Zb. 20 takich prac repr. w Almanachu Klubu Szyderców *Siedziąca pod kaktusem* (P. 1933), m.in. podobizny Łucjana i Lindy Kamińskich (1933), Ludwika Pugeta, Marceli Hildebrandt, Zygmunta Heliasza, Wacława Taranczewskiego, Toli Korian (1933), Artura Marii Swinarskiego, Czesława Kędzierskiego (1933), Teofila Trzcńskiego, Jerzego Gerżabka (1932), Zygmunta Mąkowskiego, Stefana Balickiego, Tadeusza Wolframa Sułka, Gwidona Miklaszewskiego, Zygmunta Szpingiera (1933), Juliusza Znanińskiego, a także obraz – karykatura *Mony Lisy* (repr. m.in. Ilustracja pol., 1933 nr 15, s. 22). Stworzone przez S. karykatury osobistości Poznania oraz członków Klubu Szyderców ozdobiły ściany pozn. cukrowni „Warszawianka”, gdzie mieściła się siedziba kabaretu „Różowa Kukulka”, a także lokal Klubu Szyderców – kawiarnię „Pod Kaktusem”. W jej wnętrzu (proj. Stanisława Kirkina) S. namalował w 1933 dekoracyjne *panneau* (fot. Il. kur. codz., 1933 nr 276 z 5 X, s. 3), na którym przedstawił korowód postaci pozn. świata artyst., naukowego, lit. i dziennikarskiego (niektóre z charakterystycznymi dla siebie atrybutami): po lewej stoją Artur Maria Swinarski i Ludwik Puget, a idą ku nim: Zygmunt Mąkowski, Stanisław Kirkin, Henryk Smuczyński, Władysław Marciniak, Stefan Balicki, Juliusz Znaniński, Tadeusz Wolfram Sulek, Gwidon Miklaszewski, Juliusz Kręglewski, Jerzy Gerżabek, Aleksander Janta Polczyński, Linda i Łucjan Kamińscy, Tadeusz Zygfryd Kassern, Stanisław Wasylewski, Zygro (Zygmunt Grocholski), Antoni Gniatczyński, Stanisław Iwański, Czesław Kędzierski, Jan Jerzy Wroniecki, Arkady Fiedler; na samym końcu na olbrzymiej palecie znaleźli się malarze (prawdopodobnie byli to m.in. Wacław Taranczewski i Zygmunt Szpingier), których artyst. spory studził strumieniem wody z węża Jan Kiedacz, naczelnik Miejskiej Straży Ogniowej; u dołu przy fortepianie został ukazany Franciszek Łukasiewicz.

Poza karykaturami S. zajmował się malarstwem ol., gł. portretowym, np. *Portret kapitana*

[Jerzego] *Bajana* (wyst. 1934, malowany w Krakowie, repr. Kur. pozn., 1934 nr 501 z 4 XI, s. 12; błąd w nazwisku S.), *Portret pani* (repr. tamże, 1935 nr 67 z 10 II, s. 17). Na wspomnianej wystawie indywidualnej znalazły się wyk. w tej samej technice 2 martwe natury i *Śpiący akt*. W części pokazanych tam rysunkowych portretów można było doszukać się „pewnej dozy realizmu”, w innych dominowała stylizacja, a dążność „do form uproszczonych” („Oczy stają się szparkami pociągniętymi jakby podług linii, usta kreskami skośnymi, brwi i cienie na twarzy pięknie zgeometryzowanymi plamami”) prowadziła ku karykaturze (J. Mroziński, 1935). Sam S. mówił o swojej twórczości: „Mój kierunek oparłem przede wszystkim na pewnych zdobyczach malarstwa francuskiego, przefiltrowanych przez tzw. «nową rzeczowość». Chodzi mi ... w portrecie o to, by w najjaśniejszych i najbardziej skondensowanych formach dać maksimum charakteru portretow[an]ego” (Dz. pozn., 1935 nr 180).

Dorobek S. w dziedzinie grafiki użytkowej obejmuje okładkę i winiety do książki Arkadego Fiedlera *Wśród Indian Koroadów* (P. 1934) oraz il. i winiety zamieszczane w prasie, m.in. do drukowanych w czas. *Tęcza* opowiadań *Cisza* Gustawa Morcinka (1932 z. 5, s. 5-8) i *Upiór* Knuta Hamsuna (1933 z. 11, s. 25-28) oraz do artykułu F. Kosińskiego o historii Środy Wielkopolskiej w Świecie, 1946 nr 7, s. 3 (dod. il. do Głosu wielkop.): *Oltarz gł. kolegiaty w Środzie, Kaplica Gostomskich zbudowana ok. r. 1602, Sejmikująca szlachta na tle kolegiaty i Stare domki zajezdne, w których zamieszkiwała szlachta obradująca*. Karykatury S. repr. m.in. Ilustracja pol., 1932 nr 14, s. 22 (Magdalena Samozwaniec); 1934 nr 39, s. 2 (ksiądz Edmund Majkowski), nr 46, s. 2 (lotnicy: Jerzy Bajan, Franciszek Hynek i Władysław Pomaski), Światowid, 1933 nr 45, s. 27 (Artur Maria Swinarski), Wici wielkop., 1933 nr 10, s. 77 (Ludwik Puget), nr 11, s. 84 (Czesław Kędzierski), Dz. pozn., 1933 nr 250 z 29 X, s. 2 (Leon Sawicki, muzyk); kilka jego karykatur repr. też na pocztówkach (7 z nich w Bibl. Raczyńskich w Poznaniu). W 1939 S. zaprojektował plakat *Polska. Pologne. Poland. Polonia. Polen*, sygn. i dat., wyd. przez Ligę Popierania Turystyki i Pol. Koleje Państw., druk Dom Prasy w Warszawie (w 2020 na aukcji sztuki w Warszawie). W l. 40. XX w. tworzył ekslibrisy, w tym *Z książek zebranych Edmunda Majkowskiego 1942*, drzew., sygn. i dat.

Działalność scenograficzna S. rozpoczęła się prawdopodobnie od współpracy z pozn. kinoteatrem Metropolis, dla którego tworzył oprawę sceniczną rewii w 1931 (*Pochwała ziemi i morza*, 6 VI, *Wielka parada*, wrzesień, *Bawmy się razem*, 3 X, *W krainie kowbojów*, 10 X, *Jesień*, 24 X, *Najpiękniejsze rendez-vous*, 27 XI). W Teatrze Nowym w Poznaniu zaprojektował dekoracje do spektakli: *Wesele w Kalifornii* (*Moje kochanie*) Sidneya Howarda (premiera 15 VII 1933), *Awantura o Jolantę* Augusta Hinrichsa (premiera 24 VII 1934), *Gra interesów* Jacinta Benavente (premiera 15 IX 1934), *Piotruś i Migo* Marcela Acharde'a (premiera 3 X 1934), *Powódź* (*Missisipi*) Henninga Johana Bergera (premiera 21 VIII 1934) i *Zwyciężyłem kryzys* Paula Vulpiusa (premiera 13 X 1934), a w tamtejszym letnim Teatrze za 50 Groszy opracował scenografię do rewii *Zaczynamy o 8-mej* (premiera 19 VIII 1933). Współpracował również z Teatrem Wielkop. w Środzie (m.in. dekoracje do sztuki László Bús-Feketego *Pieniądze nie są wszystkim*, premiera 14 IX 1934). Leonard Turkowski napisał, że S. „w twórczości scenicznej wykazuje dużo pomysłowości”; jego dekoracje stały na wysokim poziomie technicznym, zapewniającym szybkie zmiany. Po wojnie artysta stworzył dekoracje do sztuki Adolfa Walewskiego *Kopciuszek* (premiera 29 IX 1946) wystawianej w Teatrze Aktora w Poznaniu.

Pol. bibliografia sztuki 1801-1944, t. 2, Wr. 1979. – Mulczyński J., *Słownik grafików Poznania i Wielkopolski XX w. ur. do 1939 r.*, P. 1996.

Mroziński J., *Kaktus, lampa i ściana*, Kur. pozn., 1933 nr 431 (20 IX), s. 8. – O.P., *Poznań ma swój IPS*, Il. kur. codz., 1933 nr 276 (5 X), s. 3-4. – *Siedziała pod kaktusem. Almanach Klubu Szyderców*, red. Swinarski A.M., P. 1933. – *Smuczyński i Horwath w nowym „IKS-ie”*, Nowy kur., 1934 nr 197 (30 VIII), s. 8. – Dalbor W., *Z wystaw pozn. H. Smuczyński i K. Piotrowski w IKS-ie*, Dz. pozn., 1935 nr 38 (15 II), s. 2-3. – Majkowski H., *Wystawa jubileuszowa w „IKS-ie”*, Głos Dwutygodnik pol. Myśli nar., 1935 nr 5, s. 7. – Mroziński J., *Groteski i rzeźby w IKS-ie*, Kur. pozn., 1935 nr 79 (17 II), s. 11. – (sw), *Smuczyński i Piotrowski wystawiają w IKS-ie*, Nowy kur., 1935 nr 38 (15 II), s. 9. – *Z Gniezna. Wystawa H. Smuczyńskiego*, Dz. pozn., 1935 nr 98 (27 IV), s. 5. – (kr), *Jubileuszowa wystawa, Instytut Krzewienia Sztuki*, Kur. pozn., 1935 nr 67 (10 II), s. 17. – m., *Nowy artysta*, Tęcza, 1935 nr 3, s. 74. – (hel), *Walka z kiczem na prowincji*, Dz. pozn., 1935 nr 180 (7 VIII), s. 2-3.

– *Portrety w „Promieniu”*, Dz. Bydgoski, 1935 nr 172 (28 VII), s. 11. – *Zgon znanego art.-malarza*, Gaz. zach., 1947 nr z 27 X. – Cicha D., Mroziński J., *Sztuki plastyczne w l. 1900-1939*, [w:] *Dziesięć wieków Poznania*, t. 3, P. 1956, s. 277-279 (przypis 12). – Helsztyński S., *Dobranoc, miły książę*, W. 1971, s. 536. – Tenże, *Moje kontakty z Inowrocławiem i Kujawami w l. 1919-1969*, Ziemia Kujawska, t. 3, 1971, s. 87-88. – Maciejewski J., *Przedmowa*, [w:] *Poznańskie wspominki z l. 1918-1939*, red. Kraszewski T., Świtła T., P. 1973, s. 24. – Markowski T., *W zamku i nad „Esplanadą”*, tamże, s. 397, 407. – Kraszewski T., *Byliśmy wtedy młodzi*, tamże, s. 432; *Jeszcze o cyganerii słów kilka*, tamże, s. 513, 527, 533. – Mroziński J., *Włóczęga po pozn. kabaretach*, tamże, s. 492, 494, 496, 498-499, 505, 507, 509. – Pol. życie art., 2. – Fiedler A., *Wiek męski - zwycięski*, W. 1976, s. 79, 81, 88, 114, 134. – Ratajczak J., *Zagasy „brzask epoki”. Szkice z dziejów czasopisma „Zdrój” 1917-1922*, P. 1980, s. 67. – Turkowski L., *Księga mojego miasta. Pozn. wspomnienia z l. 1919-1939*, P. 1983, s. 97-123, 193, 199. – Fiedler A., *Kobiety mej młodości. Rzeczy wybrane*, P. 1989, s. 37-39. – Mikołajczak J., *Kpink i docinki. Z zapisków o satyrze pozn.*, P. 1989 (błędnie jako Jan Smuczyński). – Grońska M., *Ekslibrisy. Wiad. zebrane dla kolekcjonerów*, W. 1992. – Mulczyński J., *Salon „pod czternastką”. Pozn. salony sztuki w l. 1909-1939* (cz. 2), *Artelier*, 1992 nr 1, s. 52. – Gołąb M., *Kolekcja za czasów Rogera Raczynskiego i jej dalsza historia*, [w:] Gołąb M., Ławniczakowa A., Michałowski M.P., *Galeria Rogalińska Edwarda Raczynskiego*, MNP, [P. 1997], s. LVI, 195. – Kalinowski K., *Instytut Krzewienia Sztuki i „Salon 35”; ożywienie życia artystycznego*, [w:] *Dzieje Poznania*, t. 2: 1918-1945, red. Topolski J., Trzeciakowski L., W.-P. 1998. – Wysocka. B., *Życie literackie*, tamże. – Mulczyński J., *Kawiarnia artyst. „Pod Kaktusem” w Poznaniu - dzieło architekta Stanisława Kirkina (1890-1964)*, *Kronika m. Poznania*, 1999 nr 3, s. 362, 365-367. – Guderian-Czaplińska E., *Teatralna Arkadia. Pozn. teatry dramatyczne 1918-1939*, P. 2004. – Mulczyński J., *Poznańska Zdobnicza. Historia Państw. Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artyst. w Poznaniu w l. 1919-1939*, P. 2009, s. 661. – Tenże, *Najstarsza historia Zw. Zawodowego Pol. Art. Plastyków w Poznaniu l. 1933-1939*, [w:] *100 lat ZPAP Poznań. 1911-2011*, P. 2012, s. nlb. 3. – Domańska A., *Spuścizna rodziny Flatauów w zb. Bibl. Raczynskich*, Biblioteka, 2014 nr 18, s. 57-58. – Mulczyński J., *Artyści na pl. Wolności. Życie artyst. na „poznajskim Montmartre” w l. poł. XX w. (do 1939 r.)*, *Kronika m. Poznania*, 2014 nr 4, s. 89-90. – Kiec I., *Czy chce pan być powieszony w sympatycznym towarzystwie? Czyli pozn. kabarety artyst.*

dwudziestolecia międzywojennego, P. 2015. – Mulczyński J., *Życie artyst. w Poznaniu w l. 1919-1939. Instytucje, salony, wystawy*, P. 2019.

Jastrząb Ł., *Inwentarz ekslibrisów Bibl. Kórnickiej. Z. 1. Sygnatury 1-2310*, Kórnik 2014. – 50 *Aukcja książek i grafiki na portalu www. secretera. pl*, Antykwiariaty Warsz. Lamus, W. 2020, s. 180, poz. 351.

Nowy kur., 1931 nr 104 (6 V), s. 5, nr 219 (23 IX), s. 7, nr 235 (11 X), s. 12 (inserat), nr 247 (25 X), s. 10 (inserat), nr 276 (28 XI), s. 6; 1934 nr 236 (14 X), s. 13; 1935 nr 144 (25 VI), s. 9. – Ilustracja pol., 1932 nr 14, s. 22; 1934 nr 46, s. 2, nr 51, s. 32 (błąd w imieniu S.). – Dz. pozn., 1933 nr 250 (29 X), s. 2; 1934 nr 255 (7 XI), s. 3, nr 257 (9 XI), s. 7; 1935 nr 103 (3 V), s. 4; 1936 nr 1 (1 I), s. 2. – Kur. pozn., 1933 nr 407 (6 IX), s. 8; 1934 nr 420 (16 IX), s. 5, nr 503 (6 XI), s. 7; 1935 nr 13 (9 I), s. 8, nr 25 (16 I), s. 8, nr 65 (9 II), s. 10, nr 73 (14 II), s. 8. – Światowid, 1933 nr 45, s. 27. – Wici wielkop., 1933 nr 10, s. 77, nr 11, s. 84; 1934 nr 1, s. 2, nr 11, s. 85-86 (Turkowski L.). – Gaz. powsz., 1934 nr 236 (16 X), s. 7. – Kupiec - Świat Kupiecki, 1934 nr 38, s. 11 (Grot Z.). – Kur. Średzki, 1934 nr 105 (15 IX), s. 3. – Orędownik, 1934 nr 186 (18 VIII), s. 7, nr 204 (8 IX), s. 7, nr 209 (14 IX), s. 6, nr 214 (20 IX), s. 7, nr 221 (28 IX), s. 6. – Poranek, 1934 nr 1, s. 46. – Kronika m. Poznania, 1935 nr 1, s. 140. – Lech. Gaz. Gnieźnieńska, 1935 nr 87 (13 IV), s. 5. – Tęcza, 1935 nr 3, s. 73. – Almanach Sceny pol., 1945/47.

Muz. Historii m. Poznania, nr MNP D 2232b: Album pamiątkowy. – AP Poznań, Kartoteka Ewidencji Ludności (karta S.). – NAC, fot. S (sygnatury: 1-K-6129, 1-K-6399-1, 1-K-10665-1, 1-M-1265-3).

Informacje Przemysława Michałowskiego z Poznania i Gwidona Miklaszewskiego z Warszawy.

J. Mulczyński

Smuglewicz (Smogulewicz, Szmuglewicz) **Antoni**, malarz dekoracji ściennych i teatr., ur. 15 VI 1743 Warszawa (do chrztu w kolegiacie Św. Jana trzymał go architekt Johann Klemm), zm. 1810 Wilno; syn Łukasza, malarza, i Reginy z Olesińskich, córki malarza Jacka (Hiacynta), spokrewnionej z Szymonem Czechowiczem; brat malarzy: Franciszka, Lucjana, Filipa, Konstantego; stryj Józefa (również malarza). Jego zięciem został malarz Gaspar Borowski. S. kształcił się u swego ojca oraz u Czechowicza. Pracował jako dekorator wnętrz, gł. zamkowych i pałacowych, oraz jako twórca scenografii teatr., które przyniosły mu największy rozgłos. Jego kwalifi-

kacje w dziedzinie kreowania iluzji przestrzennej, niezbędne w malarstwie ściennym, sprzyjały profesji dekoratora teatr. W l. 1765-66 wykonał wspólnie ze swym ojcem Łukaszem malowidła ścienne kaplicy i sali teatr. w zamku Rzewuskich w Podhorcach (wg inwentarzy zamkowych), a także iluzjonistyczną polichromię w tamtejszym koście. Św. Józefa (wnętrze kopuły i malowidła przy ołtarzu). W 1775 po śmierci Czechowicza uporządkował jego rysunki, podpisując je „invenit Czechowicz” i znacząc swymi inicjałami „AS”. Od 1776 do 1783 utrzymywał kontakty z architektem Carlem Spampanim, wysyłając mu na Litwę projekty różnych elementów wyposażenia wnętrz (m.in. pieców i kominków). W 1780 współpracował ze Spampanim w posiadłości Chreptowiczów w Szczorsach k. Nowogródka oraz w Radziwiłłmontach Radziwiłłów k. Nieświeża. Prawdopodobnie był tam zatrudniony jako malarz dekorator.

Co najmniej od pocz. l. 80. XVIII w. S. należał do malarzy pensjonowanych na królewskim dworze. W 1783 malował salę Departamentu Skarbu i 2 sąsiednie pokoje na pierwszym piętrze Pałacu Rzeczypospolitej w Warszawie. T.r. należał do zespołu twórców malarskiej dekoracji sali teatr. urządzonej w d. Kaplicy Saskiej (zlikwidowanej u schyłku l. 80. XVIII w.) Zamku Królewskiego. W l. 1785-86 opracował dekorację malarską modelu kościo. w Ujazdowie, dzieła przygotowywanego przez grupę architektów i rzemieślników pod kierunkiem Stanisława Zawadzkiego.

W ostatnich l. XVIII w. i na pocz. XIX w. S. pracował jako malarz dekorator we wnętrzach pałaców wznoszonych wg proj. Zawadzkiego w Wielkopolsce. W l. 1800-01 zatrudniony był przez Augustyna Gorzeńskiego w Dobrzycy k. Pleszewa – zakres jego prac pozostaje nieznan, gdyż działał tu także Robert Stankiewicz. Dziełem S. były najpewniej malowidła krajobrazowe (m.in. znakomite pejzaże zdobiące pałacową klatkę schodową) i weduty. Typ kompozycji malarskiej zastosowany w niektórych wnętrzach, m.in. w Sali Balowej, gdzie ściany zostały podzielone za pomocą fikcyjnych kolumn korynckich, nawiązuje do tradycji iluzjonistycznych fresków barokowych. Ok. 1800 (lub 1801-04) artysta zatrudniony był przez Andrzeja Ostroroga-Gorzeńskiego w Smielowie, gdzie malował wraz ze swym bratem Franciszkiem Smuglewiczem dekoracje ścienne w co najmniej 3 wnętrzach pałacowych: Sali Balowej,

Salonie Błękitnym i Pokoju Amorków (obecnie prowadzone są badania stratygraficzne w innych wnętrzach rezydencji). Zakres pracy obu braci jest trudny do ustalenia. Ostatnio pojawiła się supozycja, że to Franciszek był głównym wykonawcą malowideł (Pralat, 2022). Wszystkie dekoracje przypisywane braciom S. mają charakter późnej, klasycystycznej polichromii. W okazałej ośmiobocznej Sali Balowej wprowadzono podziały architektoniczne za pomocą iluzjonistycznych pilastrów jońskich; po obu stronach drzwi namalowano widoki ruin antycznych, zaś na ścianie na wprost okien wyobrażono scenę pożegnania Hektora z Andromachą (to ostatnie malowidło należy uznać za dzieło Franciszka).

W l. 1803-04 S. uczestniczył w dekoracji wnętrza pałacu Fryderyka Skórzewskiego w Lubostroniu k. Żnina – jego dziełem były iluzjonistyczne pejzaże w dużym i małym gabinecie, dekoracja sklepienia biblioteki z przedstawieniami *en grisaille* (m.in. alegorie sztuk i nauk) imitującymi sztukaterie i przypuszczalnie malowidło z ruinami egipskiej świątyni na wsch. ścianie klatki schodowej. Wszystkie wyż. wym. wnętrza pałacowe były restaurowane i wielokrotnie prze-malowywane, toteż trudno ocenić ich pierwotne walory artyst.

Ponadto S. przypisuje się dekoracje ściennie w 2 pałacach wielkop.: Bnińskich w Gultowach k. Kostrzyna (iluzjonistyczna dekoracja sali balowej, 1800-04) oraz generała Wojciecha Lipskiego w Lewkowie k. Ostrowa Wielkop., ok. 1800 (dekoracje: rotundy, salonów egipskiego i krajobrazowego oraz buduaru i westybulu powstały ze znacznym udziałem pomocników; obecnie bardzo przemalowane). Prawdopodobnie artysta wykonał (może wraz z Franciszkiem Smuglewiczem) ok. 1800 malowidła ściennie w pałacu rodziny Wołowiczów w Świacku k. Grodna (panoplia antyczne oraz romantyczne krajobrazy z elementami iluzjonistycznej architektury). Styl tej polichromii jest bowiem bardzo zbliżony do atrybuowanej mu dekoracji pałacu w Dobrzycy. Pojawiła się supozycja (Aftanazy, t. 1), że malowidła iluzjonistyczne zdobiące salę balową pałacu Ciechanowieckich w Boczekowie, d. woj. połockie, były także dziełem S. (niezachowane).

Niewykluczone, że S. namalował 14 stacji drogi krzyżowej w krążanku odpustowym przy zespole klasztornym karmelitów w Kcyni k. Nakła. Natomiast nie znalazło dotąd potwierdzenia

przypuszczenie, że S. mógł wykonać w l. 1795-96 dekorację plafonu z niderlandyzującą groteską w niewielkim salonie pałacu Wielopolskich w podwarszawskich Oborach. Domniemany kontrakt „ze Szmuglewiczem malarzem” zaginął (Zienc, 1962). Podobnie nadal brak źródłowego potwierdzenia działalności S. w zamku księżnej marszałkowej Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej w Łańcuć. Niewiadomy jest również ewentualny udział artysty w polichromicznej dekoracji kość. Kano-ników regularnych (obecnie par. Wniebowzięcia NPM) w Trzemesznie, przypisywanej jego bratu Franciszkowi. Okazało się natomiast, że atrybuowana mu w dawnych i niektórych nowszych publikacjach dekoracja ścienna gł. klatki schodowej w Zamku Ujazdowskim w Warszawie (proj. w Gab. Ryc. BUW) jest na pewno dziełem jego ojca Łukasza (zachowało się podpisane przezeń pokwitowanie). Również hipotetyczna atrybucja S. rzekomych malowideł ściennych z fragmentami bitew Aleksandra Wielkiego w Elizeum księcia Kazimierza Poniatowskiego na Solcu jest błędna; 3 obrazy o tej tematyce, malowane *en grisaille* na blasze, sygn. i dat. 1775 przez ojca S. znajdują się w LMS.

Równocześnie przez całe życie S. zajmował się malowaniem dekoracji przeznaczonych dla scen królewskich i publicznych, przedstawiających architekturę, pejzaże (ze sztafażem architektonicznym lub bez), oraz obrazów scenicznych o charakterze fantastycznym. Już w 1766 sporządził „model na theatrum”, czyli prawdopodobnie proj. dekoracji scenicznej dla królewskiego teatru, za co otrzymał honorarium w wysokości 1507 zł i 15 groszy. W 1782 jego nazwisko odnotowano w dokumentach dotyczących wydatków na Teatr Mały w Łazienkach. W l. 1783-86 malował dekoracje dla teatru w Zamku Królewskim w Warszawie. Wraz z Wawrzyńcem (Laurentym) Jasieńskim stworzył oprawę plastyczną spektakli *L'Antipathie du mariage*, *Colonne* i *Crispin medicin* Noëla Lebretona de Hauteroche (1783). 12 III 1786 otrzymał wynagrodzenie za „namalowanie drzewa, ulicy, furty ogrodowej wraz z murem”. Od 1788 realizował scenografie dla teatru w Pomarańczarni w warsz. Łazienkach. W sierpniu t.r. zaprojektował tam dekorację sceniczną przedstawiającą „gabinet”, za którą otrzymał we wrześniu 1530 florenów, zaś w październiku wykonał prospekt wyobrażający pomnik Jana III w Łazienkach, dzieło Franciszka Pincka.

Od 1793 datuje się ścisła współpraca S. z Wojciechem Bogusławskim. Początkowo artysta tworzył dekoracje dla Teatru Nar. w Warszawie. Inaugurację stanowiła oprawa plastyczna opery *Axur, król Ormus* (1793) Pierre-Augustina Caron de Beaumarchais w adaptacji Bogusławskiego z muzyką Antonia Salieriego – S. opracował 6 obrazów scenicznych, które przedstawiały: „1. Okolicę zamieszkałą nad morzem. 2. Ogród z kioskiem w seraju sultana, iluminowany, transparentowy. 3. Salę wielką w pałacu sultana. 4. Wnętrze meczetu. 5. Tenże sam meczet zewnątrz. 6. Salę mniejszą w pałacu sultana”. Kolejne dekoracje powstały do spektaklu *Rzecz rzadka* (*Cosa rara, ossia bellezza ed onestà*) z muzyką Vicente Martina y Solero, librettem Lorenza da Ponte (tłum. Bogusławski), a także do słynnej opery Bogusławskiego *Cud mniemany, czyli Krakowiaczy i górale* z muzyką Jana Stefaniego (premiera 1 III 1794). Wiadomo, że S. wykonał 2 dekoracje – przedstawiające las i wieś (niezachowane); wygląd tego ostatniego obrazu, wykorzystanego m.in. w trzecim akcie (scena VI), znany jest dzięki akw. Friedricha Antona Lohrmanna z 1794 (akw. zaginiona po 1944, uwieczniona na fot., Zb. Fot. i Rys. Pomiarowych IS PAN). W l. 1796-99 S. pracował dla teatru zorganizowanego przez Bogusławskiego w koście pofranciszkańskim we Lwowie. Zapewne wykonał tam m.in. dekoracje do *Cudu mniemanego, czyli Krakowiaków i górali* (1796; po długich pertraktacjach Bogusławskiego z cenzurą zgodzono się na wystawienie spektaklu), do *Hamleta* wg Szekspira oraz do *Iskahara, króla Guaxary* Bogusławskiego z muzyką Józefa Elsnera (oba spektakle 1797).

Po powrocie do stolicy (maj 1799) S. związał się na kilka lat ze sceną narodową. Dekorował m.in.: melodramy z muzyką Elsnera *Sydney i Zuma, czyli moc kochania czarnej niewiasty* (1798) oraz wspomniany *Iskahar...*; dramaty – *Groby Werony, czyli Romeo i Julia* Louisa-Sébastiena Merciera w adaptacji Bogusławskiego i Elsnera, *Drzewo Diany, czyli miłość wszystko zwycięża* Martina y Solero (oba spektakle w 1799), *Klara z Hohe-neichen* Christiana Heinricha Spiessa, *Dziewica Słońca, czyli Kora i Alonzo* Augusta Friedricha F. von Kotzebuego, *Podkanclerzy* Franza Krattera i *Honor kobiet* Friedricha Juliusa Wilhelma Zieglera (wszystkie wyst. 1800); tragedie – *Hrabia Essex, feldmarszałek angielski* (na podstawie dramatu Johna Banksa) wg Johanna Gottfrieda

Dycka, *Abelino, wielki bandyta włoski (wenecki)* wg Johanna Heinricha Zschokkego w adaptacji Andrzeja Michała Horodyskiego oraz *Alzira, czyli Amerykanie* Woltera; opery – *Święto Braminów słońca* Wenzla Müllera z librettem Carla Friedricha Henslera w adaptacji Bogusławskiego (1800), *Amazonki, czyli Herminia* Bogusławskiego i Elsnera (1801), a także *Flet czarnoksięski* (1801 lub 1802) wg *Czarodziejskiego fletu* Wolfganga Amadeusa Mozarta i *Przerwaną ofiarę* Petera Wintera (1802). O tej ostatniej recenzent Gaz. warsz. pisał entuzjastycznie: „okazałość dekoracji będących dziełem wybornego pędzla J.P. Smuglewicza i ubiorów odpowiadała wielkości rzeczy ...”. W 1803 malował wraz z Antoniem Scottim dekoracje do opery heroiczno-komicznej *Telemak, królewicz Itaki* Franza Antona Hoffmeistera (3 dekoracje spośród 8 malował S.), zaś w r. następnym do opery *Dwa dni trwogi, czyli Woziwoda paryski* Luigiego Cherubiniego (dziełem S. były 2 dekoracje – przedstawiające przedmieście paryskie i widok wioski, Scottiego – 1 obraz).

W 1801 S. przygotował kilka nowych dekoracji dla teatru w Kaliszu, stworzonego przez Bogusławskiego. Były to scenografie do: *Cyda* Pierre’a Corneille’a, *Edypa* Woltera, do opery Elsnera *Sultan Wampur, czyli nieroztropne życzenia* (pierwowzór stanowiło dzieło Augusta von Kotzebuego) i tragedii wg Szekspira *Otello, czyli Murzyn w Wenecji*.

W 1804 S. wyjechał do Wilna, gdzie pozostał do końca życia. Nie otrzymał posady wykładowcy perspektywy, obiecanej mu przez rektora tamtejszego uniwersytetu Hieronima Stroynowskiego, i nadal pracował przede wszystkim jako twórca dekoracji teatr., zapewne powtarzając koncepcje zrealizowane w warsz. Teatrze Nar. Był autorem oprawy plastycznej oper: *Palmira królowna perska* Antonia Salieriego, *Flet czarnoksięski*, *Axur, król Ormus*, *Święto Braminów słońca* i innych. Z tego okresu pochodzi również proj. dekoracji ściennej salonu w kamienicy kanonika inflanckiego Ignacego Houwalda przy ul. Zamkowej w Wilnie (akw., tusz, pióro, lawowanie, sygn., 1804-10, MNW): w części centralnej, wydzielonej za pomocą płycin ozdobionych motywami kandelabrowymi, artysta przewidywał iluzjonistyczną dekorację skomponowaną z fragmentarycznie pokazanego pałacu i parku. Podobno w 1805 pomagał swemu bratu Franciszkowi przy malowaniu plafonów w sali bibl. Uniwersytetu Wil.

S. należał do najwybitniejszych pol. malarzy teatr. 2. poł. XVIII w. We wczesnych dekoracjach scenicznych pozostawał pod silnym wpływem barokowego malarstwa iluzjonistycznego. Przedstawiał monumentalną architekturę ujętą w skomplikowanych skrótach perspektywicznych. Jak pisał Wojciech Bogusławski, „Niewielu malarzy mogło z nim pójść w porównanie, osobliwie w scenicznej architekturze”. Z czasem złożona perspektywa i rozmach ustąpiły miejsca kameeralnym formom architektonicznym i skłonności do wyznaczania centralnego punktu dekoracji za pomocą wyraźnie zaakcentowanych osi kompozycyjnych. Późniejsze scenografie – zwłaszcza te przedstawiające pejzaż i architekturę – cechuje swoboda, umiar i troska o kolor lokalny. Główne przesłanie preromantycznego teatru: wzruszać i przekonywać, uwydatniały obrazy sceniczne S. naśladujące rzeczywistość, a zarazem wywołujące pożądany nastrój. W jego dojrzałej twórczości motywy znamienne dla dekoracji klasycystycznej spletają się z preromantyczną scenerią, urzekającą baśniowością, budowaną przez umiejętnie kreowaną aurę, jak np. w proj. do *Fletu czarnoksiężskiego* Mozarta, gdzie artysta starał się stworzyć wrażenie tajemniczości (tusz, akw., gwasz, MNK).

Poza wyż. wym.: MNK – 8 rys. tuszem, akw., gwasz (6 proj. dekoracji teatr. oraz 2 proj. dekoracji ściennych); Muz. Książąt Czartoryskich, Oddz. MNK – *Kameduła, żebrak i dama*, scena rodzajowa, ol.; Muz. UJ – 24 akw. i gwasze, niektóre sygn. (proj. dekoracji ściennych, elewacje i fasady budynków, szkice scenografii, krajobrazy); MNP – *Ruiny antyczne (Zwaliska)*, gwasz płótno, sygn.: „ANTO./Smuglewicz/ 1776” (ze zb. Pozn. TPN; drugi gwasz o identycznej tematyce i wymiarach, prawdopodobnie *pendant*, zaginął); BN – *Église du Grand Architecte de tout l'Univers* (proj. świątyni Wielkiego Budowniczego z emblematami masońskimi, akw., pióro, tusz, sygn., ok. 1804); Gab. Ryc. BUW – dekoracja teatr. (?) lub proj. dekoracji do iluminacji, verso: *Studium wnętrza pałacowego*, ol., pióro, pędzel, tusz, lawowanie, sygn.; MNW – 2 proj. malowideł ściennych z iluzjonistyczną architekturą, tusz, akw., sygn., 1 proj. architektoniczny, tusz, sygn., 2 pejzaże leśne (proj. sceniczne), ol., tusz, lawowanie (ze zb. J.I. Kraszewskiego); LMS – proj. dekoracji teatr., szkic ol.

Dmuszewski L.A., Żółkowski A., *Dykcjonarzyk teatr.*, P. 1808, s. 16. – Ciampi S., *Notizie di medici, maestri di musica e cantori, pittori, architetti, scultori ed altri artisti italiani in Polonia e Polacchi in Italia*, Lucca 1830. – Rastawiecki, Sł. mal., t. 2. – Kołaczkowski, *Wiadomości*, s. 147, 313. – Sł. geogr., t. 2, 1881, s. 86 (s.v. Dobrzyca); t. 13, 1893, s. 54 (s.v. Warszawa). – Enc. Org., t. 13, 1902, s. 597. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Busse. – *Słownik biogr. teatru pol. 1765-1965*, W. 1973. – Bénézit, t. 9. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – PSB, t. 39, 1999-2000 (Król-Kaczorowska B.). – Frankowska B., *Encyklopedia teatru pol.*, W. 2003. – Baranowski H., *Bibliografia Wilna*, t. 3: za l. 1999-2005 oraz uzupełnienia, Toruń 2007. – *Lietuvos dailininkų žodynas / Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Širkaitė J., Vilnius 2012 (Gasiūnas V.). – *Słownik architektów i budowniczych środowiska warsz. XV-XVIII w.*, red. Migasiewicz P., Osiecka-Samsonowicz H., Sito J., W. 2016 (Manikowska E.). – AKL, t. 104, 2019 (Bernatowicz A.).

O celniejszych malarzach pol., A. Gałęzowskiego i Spółki kal. Domowy..., 1832, s. 27. – [Titius J.], *Rys historyczny przedstawień teatr., mianowicie w języku pol., na Litwie*, Wizerunki i Roztrząsania Naukowe, 1841 t. 19, s. 86. – Chodźko L., *Histoire de Pologne, Septième série...*, Paris [1855], s. 94. – Raciborski J., *Monografia Kalisza*, Kalisz 1912, s. 96, 97. – Tatarkiewicz W., *Rządy artyst. Stanisława Augusta*, W. 1919. – Bernacki L., *Teatr, dramaty i muzyka za Stanisława Augusta*, t. 1-2, Lw. 1925. – Lauterbach A., *Warszawa*, W. 1925. – Szachówna M., *Kalisz i jego okolice*, Kalisz 1927, s. 115. – Stryjeński T., *Pałace wiejskie i dwory z czasów saskich, Stanisława Augusta i Księstwa Warsz. w woj. poznań. na podstawie podróży odbytej w lipcu 1929 r.*, W. 1929, s. 27, 60, 68, 78. – Dobrzycki J., *Studia nad wiejskimi pałacami wielkop. z doby klasycyzmu*, PKHS, V, 1930-34, s. XVa-XVII (spraw. z posiedzenia z 15 XI 1928). – Opałek M., *Zapomniane palety*, Lw. 1932, s. 6, 10. – Kiezkowski W., *Carlo Spampiani, architekt włoski czynny w Polsce w XVIII w.*, BHSiK, I, 1932/33, s. 24, 26, 30-31. – Miller A., *Teatr pol. i muzyka na Litwie jako strażnice kultury Zachodu (1745-1865). Studium z dziejów kultury pol.*, Wilno 1936. – Alexandrowiczowa M., *Dzieje teatru wil.*, Wilno 1938 (odbitka z: *Wilno i ziemia wil.*, t. 2), s. 11. – Lorentz S., *Natolin*, W. 1948. – Szwankowski E., *Teatr W. Bogusławskiego w l. 1799-1814*, Wr. 1954. – Król B., *Antoni Smuglewicz - malarz teatr.*, Pam. teatr., V, 1956 z. 2-3, s. 317-347. – Taż (Król-Kaczorowska B.), *Budynek Teatru Nar. (1779-1833)*, tamże, VII, 1958 z. 1, s. 66-96. – Taż, *Łazienkowski teatr w Pomarańczarni*, W. 1961. – Moszoro. – Zienc A., *Dwór w Oborach*,

- BHS, XXIV, 1962 nr 2, s. 197. – Bernoulli J., *Podróż po Polsce (1778)*, [w:] *Polska stanisławowska w oczach cudzoziemców*, oprac. Zawadzki W., W. 1963, t. 1, s. 434. – Bogusławski W., *Dzieje Teatru Nar. na trzy części podzielone oraz Wiad. o życiu sławnych artystów*, posłowie Balicki S.W., W. 1965, s. 108, 111-112, 146, 161, 164, 170. – Tatarkiewicz W., *O sztuce pol. XVII i XVIII w. Architektura, rzeźba*, W. 1966. – Król-Kaczorowska B., *Oprawa plastyczna widowisk w teatrze pol. Oświecenia (dekoracje i kostiumy)*, [w:] *Teatr. Nar. w dobie Oświecenia*, Wr. 1967, s. 210-211, 212. – Wierzbicka-Michalska K., *Sześć studiów o teatrze stanisławowskim*, Wr. 1967. – Ostrowska-Kęblowska Z., *Architektura pałacowa 2 poł. XVIII w. w Wielkopolsce*, P. 1969. – Walicki M., Tomkiewicz W., Ryszkiewicz A., *Malarstwo pol. Manierizm, barok*, W. 1971. – Majewska-Maszkowska B., *Mecenat artyst. Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej 1736-1816*, Wr. 1976. – Bystron-Kwiatkowska A., Warszycki A., *Wystrój malarski wnętrza pałacu w Lubostroniu*, *Ochrona Zabytków*, XXXIV, 1981, s. 67, 69, 70. – Raszewski Z., *Bogusławski*, W. 1982. – Kwiatkowski M., *Stanisław August król-architekt*, Wr. 1983. – Lorentz S., Rottermund A., *Klasycyzm w Polsce*, W. 1984. – Król-Kaczorowska B., *Teatry Warszawy*, W. 1986. – Kwiatkowska M.I., *Malarstwo i rzeźba w l. 1765-1830*, [w:] *Sztuka Warszawy*, red. Karpowicz M., W. 1986. – Raszewski Z., *Krótką historią teatru pol.*, W. 1990. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 1-2, Wr. 1991; t. 3, Wr. 1992; t. 4, Wr. 1993; t. 7, Wr. 1995. – Ostrowski J.K., *Kość. par. pw. Św. Józefa w Podhorcach*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 1, Kr. 1993. – Król-Kaczorowska B., *Niezapomniany Smuglewicz*, Pam. teatr., 1999 z. 3-4, s. 5-20. – Свирида И.И. [Swirida I.I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVIII - середины XIX вв. Очерки*, Москва 1999. – Ostrowski J.K., Petrus J.T., *Podhorce. Dzieje wnętrza pałacowych i galerii obrazów*, współpraca Kozyr O., Sabodasz T., Sołtys A.Z., Kr. 2001. – Andrzejewska E., Witkowski J., *Odkrycia i konserwacja malowideł ściennych Roberta Stankiewicza i Antoniego Smuglewicza w pałacu w Dobrzycy, pow. Pleszew*, Wielkop. biul. Konserwatorski, II, 2003, s. 147, 149, 153. – Šabasevičius H., *Klasicizmas ir XVIII a. pabaigos - XIX a. pradžios vilniaus teatrinė kultūra*, [w:] *Laurynas Gucevičius ir jo epocha*, Acta Academiae Artium Vilnensis, 32, red. Butvilaitė R., Jankauskas V., Vilnius 2004, s. 147, 149-150. – Bernatowicz A., *Niepodobne do rzeczywistości. Malowana groteska w rezydencjach Warszawy i Mazowsza 1777-1820*, W. 2006. – Kaśniewska R., *Dobrzyca. Fortalicja - pałac - muzeum*, Dobrzyca 2007. – Bernatowicz A., *Francuskie wzo-*
- ry w środowisku warsz.* *Dekoracja plafonu w rezydencji Wielopolskich w Oborach*, [w:] *Kultura artyst. Warszawy XVII-XXI w.*, red. Michalczyk Z., Pieńkos A., War-dziński M., W. 2010, s. 93, 94. – Michalczyk Z., *Warsz. malarz Łukasz Smuglewicz. Nowe ustalenia i hipotezy*, tamże, s. 177, 178, 182, 190. – Jędrzychowski Z., *Teatra grodzieńskie 1784-1864*, W. 2012. – Glemża J.R., *Istoriniai Lietuvos architektūros paveldo interjerai. Istorija, tvarkyba, vertinimas*, Vilnius 2014, s. 88. – Jankowski A., *Pałac w Lubostroniu Fryderyka Skórzewskiego, pomnik rodowej dumy i zamilowania sztuk plastycznych...*, Bydgoszcz 2014, s. 7, 9, 78, 80, 85, 86, 88, 92, 94-95. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015. – Bernatowicz A., *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status - aspiracje - twórczość*, W. 2016. – Bojanowska A., Wolański A., *Elizeum dla przyjaciół i pięknych pań - devoué ou aux Amis, ou aux jolies femmes*, [w:] *Elizeum. Podziemny salon księcia dla przyjaciół i pięknych pań*, W. 2016, s. 74-76. – Biłozór-Salwa M., *Nieznane rys. F.A.A. Lohrmanna do opery Axur, król Ormus. Uwagi o bibliotece Stanisława Augusta jako źródle inspiracji*, [w:] *Splendor i wiedza. Biblioteka królewska Stanisława Augusta. Eseje*, W. 2022, s. 134, 135. – Prałat E., *Smuglewiczowie w Śmielowie*, [w:] *Antyk w pol. sztuce i kulturze artyst. k. XVIII i w XIX w. / Antiquity in Polish Art and Artistic Culture of the End of the 18th and the 19th Centuries*, red. Malinowski J., Raj G. (seria „Sztuka Europy Wsch.”, t. 10), W.-Toruń 2022, s. 35-45.
- Kraszewski, Cat., s. 27. – Bołoz-Antoniewicz, Kat. – Ochenkowski H., *Galeria obrazów. Kat. tymczasowy*, Muz. XX. Czartoryskich, Kr. 1914, poz. 173. – *Kat. galerii im. Mielżyńskich TPN w Poznaniu*, P. 1932. – Dąnysz-Fleszarowa R., *Kołodziejczyk J., Warszawa. Przew. krajoznawczy*, W. 1938, s. 230. – Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w MNW*, W. 1961. – *Sztuka warsz.* – Sulerzyska T., *Kat. rys. z Gab. Ryc. BUW*, cz. 3, *Varia*, W. 1972. – Grońska M., *Rys. artystów pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w. Kat. wybranych zb. BN do r. 1975*, W. 1991. – KZSP, seria nowa, t. 11, cz. 1, 1993. – *W kregu wil. klasycyzmu...*, red. Charazińska E., Bobrow R., MNW, W. 2000, s. 191, 559 (Załęski K.). – *Kat. dzieł malarstwa, rys. lawowanego i rzeźby ze zb. Pozn. TPN*, red. Suchocka D., MNP, P. 2008, s. 103. – Kostolowska E., *Muz. im. A. Mickiewicza w Śmielowie*, Oddz. Muz. Nar. w Poznaniu, Żerków 2012, s. 11, 12. – Libicki M., Libicki P., *Dwory i pałace wiejskie w Wielkop.*

sce, P. 2013. – Biłozór-Salwa M., *Rysunki dawnych mistrzów. Wiek XV do l. 20. XIX w. Szkoła pol.: S., Gab. Ryc. BUW, kat. zb., W.* 2019.

Gaz. warsz., 1802 dod. do nr 90, s. 1527; 1804 dod. do nr 29, s. 500 (*Teatr pol. w Warszawie*). – Ziemia, 1912, s. 86-87 (Olszewski J.). – Tyg. il., 1921 półr. I, s. 52 (Adamowicz B.). – Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki TPN w Wilnie, II, 1935, s. 258 (Ruszczyk F.).

BJ, rkps 5396, t. 6: *Józefa Peszki profesora malarstwa przy uniwersytecie krak. „Wiad. o malarzach pol.”*, k. 279. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka nr 25, d. f-3 (obwoluta „Smuglewicz”); teka nr 27, d. q-5, s. 916; teka nr 43, d. q-9 (noty w obwolucie „Smuglewicz”); teka nr 47, d. q-21 (kat. galerii im. Mielżyńskich w Poznaniu); teka nr 50, d. q-1, s. 281 (wypisy z Arch. Skarbowego, oddz. XXVII), s. 317 (wypisy z Arch. Skarbowego, oddz. XXVIII). – AGAD, Arch. Kameralne nr III/441, s. 180 (pokwitowanie S. z 19 II 1786), s. 181 (pokwitowanie S. z 12 III 1786), III/447, s. 150 (zaliczka za dekorację „gabinetu” w teatrze w Starej Pomarańczarni, 1788), 152 (pokwitowanie z 13 X 1788 za malowidło przedstawiające Jana III na koniu); Arch. Radziwiłłów, dział V, nr 14694 (39 listów S. do Carla Spampaniego, l. 1776-83); Zb. Popielów nr 368, k. 97: *Regestr Generalny wydatku na Model podług projektu ...* (dot. kość. Ujazdowskiego, 22 IX 1786); nr 389: *Bilan de la Recette et de Dépense relativement aux Batisses de Sa Majesté sous la Direction de Monsieur de Bacciarelli dans le Courant de l'Année 1788*, s. 491; *État général de la dépense des Batisses pour le mois de 7-bre 1788*, s. 534, 538. – IS PAN, materiały słownika art. pol., wydruki ze stron internetowych: <http://www.zerkow.pl> (dot. Muz. im. A. Mickiewicza w Śmiełowie, dostęp 08.11.2017).

A. Bernatowicz

Smuglewicz Feliks Antoni, malarz, ur. 1824, zm. po 1874. Syn Józefa, bratanka Franciszka Smuglewicza; wnuk Filipa. Podobno był zaangażowany w patriotyczny ruch szlachty żmudzkiej. Jego brat Piotr Aleksander, lekarz konspiracyjny przeciw caratowi, zarządzał majątkiem w Swirlauku (Svyrilaukis) na Łotwie (obecnie Jaunsvirlauka, k. Jelgawy), w którym S. często bywał.

Początkowo S. uczył się w szkole dla szlachty okręgu kowieńskiego. W l. 1847-52 studiował jako wolny słuchacz w akademii sztuk pięknych

w Petersburgu. Kształcił się tam w dziedzinie malarstwa hist. u Aleksieja Markowa. Utrzymywał kontakty m.in. z Rusieckim (zapewne Bolesławem). W lutym 1852 ubiegał się o zaświadczenie z uczelni, umożliwiające bezpłatne uzyskanie paszportu, gdyż – jak stwierdzono w publikowanym dokumencie – pragnął wyjechać za granicę, aby doskonalić swe umiejętności w sztuce. Władze akademii przychyliły się do prośby S. i wydały stosowny dokument potwierdzający jego zdolności i pracowitość, a także wyrażając nadzieję na spodziewane korzyści artystyczne.

Malował portrety i obrazy o tematyce religijnej. Jego autorstwa *Chrystus Ukrzyżowany*, 1851, znajdował się w kość. Św. Jakuba Apostoła w Owancie (Alanta, Alunta) k. Wilkomierza. Podobno w 1860 S. wykonał dekorację malarzką drewnianego kość. w Nowym Mieście (inaczej Naumiestis; obecnie Žemaičių Naumiestis) k. Szyłokarczmy na Żmudzi. W dokumentach kość. Św. Jana Chrzciciela w Łopkach k. Kowna zapisano pod r. 1859 i 1874, że 3 obrazy w ołtarzach: *Ukrzyżowanie*, *Anioł Stróż* i *Matka Boska* zostały osobiście przekazane przez S. (jako własne prace) ówczesnemu księdzu tej par., Jerzemu Markiewiczowi.

W 2018 do kolekcji litewskiej firmy prawniczej Ellex Valiunas trafił portret Emilii Baniewiczowej (pierwszej żony malarza Jana Baniewicza), ol., z napisami na odwrocie: „Malował z natury / Feliks Smuglewicz / R. 1849- 9 Listopada / w Birzach”, oraz „portret Emily Baniewiczowej. / z Herbstów podobny” (w 2003 portret był wyst. na aukcji w Warszawie). Znany jest także szkic ol. *Studium starego mężczyzny z brodą* autorstwa S. (LMS).

Сборник материалов для истории Императорской С.-Петербургской Академии Художеств, оргас. Петров П.Н. [Pietrow P.N.], cz. 3, С.-Петербург 1866, s. 170. – Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств ...*, Санкт-Петербург 1914, s. 183. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Drėma V., *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius 1973. – Bénézit, t. 9. – Busse. – Aleksandravičius E., *Feliksas Smuglevičius*, Kultūros Barai, 1984 nr 11, s. 48-50. – Свирида И.И. [Swirida I.I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVIII - середины XIX вв. Очерки*, Москва 1999. – 128 *Aukcija*

malarstwa i rzemiosła artyst., 28 sierpnia 2003, DA DESA Umicum, W. 2003, poz. 115. – *Lietuvos dailininkų žodynas / Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Širkaitė J., Vilnius 2012 (jako Smuglevičius Feliksas Antanas; Gasiūnas V.). – *Lietuvos dailės atodangos XVI-XXI amžiai Edmundo Armoškas dailės kolekcijos paroda / Outcrops of Lithuanian Art 16th-21th Centuries. Vilnius Exhibition of the Fine Arts Collection of Edmundas Armoška*, katalogas / Catalogue (Tumėnienė N.), Lietuvos Dailės Muziejus / Lithuanian Art Museum, Vilnius 2008, s. 104, poz. 61. – *More than just Beauty: The Image of Women in the LAWIN collection*, oprac. Jankevičiūtė G., National Gallery of Art, Vilnius 2012, s. 33. – Girininkienė V., *Svyrlaukis: iš toli ir iš arti*, Literatura ir Menas, 2017 nr 3632 (36), wyd. online <http://literaturairmenas.lt/atmintis/vida-girininkiene-svyrlaukis-is-toli-ir-is-arti> (dostęp 17.12.2019).

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka nr 43 (d. q-9), noty w obwołucie „Smuglewicz”, plik „Smuglewiczowie: Konstanty, Józef, Feliks”. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze stron internetowych: Robertas Gedvydas Skrinkas, *Lapiu. Šv. Jonoo Krikštytojo parapija. Inventoriaus istorija*, <http://www.ltpv.narod.ru/2/II.htm>; *Lithuanian Art. Portrait of Emilia Baniewicz*, <https://lithuanianart.com/artwork/321> (dostęp 17.12.2019).

A. Bernatowicz

Smuglewicz Filip, ur. ok. 1752, malarz; syn Łukasza i Reginy z Olesińskich; brat Antoniego, Franciszka, Lucjana i Konstantego, ojciec Józefa. W 1781 Antoni Smuglewicz pisał do architekta Carla Spampaniego, rekomendując (co najmniej raz) Filipa: „mój brat młodszy sposobny jest pod olej i alfresco, miałby ochotę puścić się w tamte strony [zapewne na Wileńszczyznę, gdzie przebywał Spampani] pod dyktando JWM Pana Dobrodzieja”. Istotnie, w 1783 S. załatwiał w Warszawie różne sprawy w imieniu Spampaniego, nie wiadomo jednak, czy współpracował jako malarz dekorator we wnętrzach przez niego projektowanych.

Rastawiecki, Sł. mal, t. 3. – Kieszkowski W., *Carlo Spampani, architekt włoski czynny w Polsce w XVI-II w.*, BHSiK, 1932 nr 1, s. 31. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Bénézit, t. 9. – PSB, t. 39, 1999-2000, s. 380, s.v. Smuglewicz Łukasz (Michalczyk Z.). – Bernatowicz A., *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status - aspiracje - twórczość*, W. 2016.

AGAD, Arch. Radziwiłłów, dział V, nr 14694: listy Antoniego Smuglewicza do Carla Spampaniego, s. 67 (z 14 maja 1781), s. 75 (z 12 IX 1781).

A. Bernatowicz

Smuglewicz (Smagiewicz, Smogulewicz, Smuglevicius, Smuklewicz, Szmuglewicz, Szmuklewicz) **Franciszek**, malarz obrazów sztalugowych i dekoracji ściennych, rysownik, ur. 6 X 1745 Warszawa, zm. 18 IX 1807 Wilno, pochowany na cmentarzu Na Rossie. Wywodził się ze zubożałej rodziny szlacheckiej; syn Łukasza, malarza, i Reginy, córki malarza Jacka (Hiacynta) Olesińskiego; brat malarzy Antoniego, Lucjana, Filipa i Konstantego; stryj Józefa (również malarza), któremu w testamencie sporządzonym w Wilnie 2 IX 1807 zapisał wszystkie sztychy i książki.

Początkowo uczył się w kolegium jezuitów w Warszawie, m.in. pod kierunkiem Adama Naruszewicza. W dziedzinie malarstwa natomiast kształcił się u swego ojca, nadwornego malarza Augusta III, i u Szymona Czechowicza, wuja matki. Możliwe, że dzięki jego wstawiennictwu S. skorzystał z protekcji bpa żmudzkiego Jana Stefana Giedroycia, aby udać się do Włoch. W 1763 przybył do Rzymu, gdzie pozostał do 1784. Początkowo kształcił się zapewne w jednym z malarskich *ateliers*, prawdopodobnie u Antona von Marona, bliskiego współpracownika Antona Raphaela Mengsa. Przypuszczalnie od 1764 (lub 1765) studiował w Akademii św. Łukasza, także pod kierunkiem von Marona, co najmniej od 1766 jako stypendysta króla Stanisława Augusta (z pensją 100 dukatów rocznie). W 1766 wziął udział w Konkursie Klementyńskim tej uczelni, wykonując rys. klauzurowy *Józef w więzieniu przepowiadający przyszłość swoją* (inaczej *Józef w więzieniu tłumaczący sny*, kredka czarna i biała), a następnie *Powitanie zwycięskiego Abrahama przez Melchizedeka* (inaczej *Ofiara Melchizedeka*, sangwina, biała kredka), za który otrzymał prestiżową I nagrodę (oba rys. w Archivio Storico, Akademia Św. Łukasza, Rzym; tamże zachowane jeszcze 3 rys. próbne S., niesygn.). Zgodnie z przyjętą praktyką S. kształcił się równocześnie w Scuola del Nudo na Kapitolu, integralnie związanej z Akademią św. Łukasza.

Ukończywszy studia w 1766, S. osiedlił się niedaleko Piazza di Spagna, w dzielnicy zamiesz-

kałej przez artystów i cudzoziemców, głównie Brytyjczyków; w l. 1768-82 wynajmował lokum w domu przy via Vittoria, należącym do rodziny Spampanich. Dzięki rekomendacji pol. malarza Carlo Spampani, brat znanego już wówczas Giambattisty, wyjechał do Wilna (gdzie pracował jako wykładowca na uniwersytecie, a niebawem stał się wziętym architektem).

Podobno ok. 1775 S. nosił się z zamiarem wyjazdu z Rzymu do Anglii, lecz – jak wynika z enigmatycznych wzmianek w korespondencji – na przeszkodzie tym planom miała stanąć jego włoska przyjaciółka. Nie jest wykluczone, że brytyjskim arystokratą, który pragnął zatrudnić artystę „dla malowania jednego pałacu” (Mączyński, 2007) był John Goodricke.

Zapewne na pocz. 1784 powrócił do Warszawy. W Gaz. warsz. z 1 IX t.r. wymieniony jest jako „niedawno przybyły”. Założył tu pryw. szkołę malarstwa przy ul. Świętokrzyskiej. Ok. 1786 został uhonorowany przez Stanisława Augusta medalem Merentibus. W stolicy działał do 1797 z przerwami, gdyż w 1785 wyjechał na pewien czas do Wilna na zaproszenie bpa Ignacego Jakuba Massalskiego, razem ze swym ulubionym uczniem, Józefem Peszką. W końcu 1797 ponownie udał się do Wilna, gdzie pozostał już do końca życia. Jako profesor objął Katedrę Rysunków i Malarstwa przy Uniw. Wł. zwanym wówczas (do 1803) Szkołą Główną Litewską (Wileńską). W l. 1800-01 pracował dla cara w Zamku Michajłowskim w Petersburgu. W 1800, jako „malarz cara Rosji”, bezskutecznie ubiegał się o przyjęcie w poczet członków Akademii św. Łukasza.

Działalność w Rzymie. Ok. 1765 S. wykonał kompozycję alegoryczną *Gloryfikacja króla Stanisława Augusta jako opiekuna nauk i sztuk* (nieukończona, ol., tusz, biały gwasz, Fundacja Zb. im. Ciechanowieckich, Zamek Królewski w Warszawie), inspirowaną słynną *Szkołą ateńską* Rafaela, zdobiącą Stanza della Segnatura w Pałacu Watykańskim. Podczas gdy fresk Rafaela poświęcony był znakomitym greckim myślicielom, to S. skupił swą uwagę na pol. monarsze jako wybitnym protektorze sztuki i nauki. Przypuszcza się, że rys. S. powstał z jego własnej inicjatywy. Prawdopodobnie artysta pragnął zaprezentować się na dworze, wzbudzić zainteresowanie króla i jego przychyłność. Zapewne nigdy nie przedstawił tego rysunku, a aprobatę Stanisława Augusta zjednały mu niebawem inne prace.

W 1765 wykonał 5 wielkoformatowych kopii fragmentów fresków zdobiących inne sale malowane przez Rafaela w Pałacu Watykańskim (wszystkie sygn., Gab. Ryc. BUW): *Papież Leon Wielki zwracający się do Attyli*, *Attyla porażony widokiem świętych Piotra i Pawła*, oba rys. sangwiną, oraz studium postaci *Jeździec na wspiętym koniu*, czarna kredka (wszystkie rys. wg fresku *Spotkanie Leona Wielkiego z Attylą* w Stanzy Heliodora), *Rodzina starca uciekająca przed pożarem* oraz *Młodzieniec uciekający przed pożarem*, studium postaci (oba rys. sangwiną, biała i brązowa kredka, wg sceny *Pożar w Borgo*, Stanza Pożaru w Borgo). Te rysunkowe kopie przesłane królowi, a zwłaszcza prace wyk. wg fresku *Pożar w Borgo*, ujawniają talent S. Młody artysta umiejętnie wykorzystał walory podłoża dzięki zagruntowaniu papieru w tonie niebieskim i zróżnicowaniu natężenia barwy kredki, uzyskując efekt miękkiego modelunku światłocieniowego i doskonale eksponując muskulaturę postaci.

Jako królewski pensjonariusz S. był zobowiązany do regularnego wysyłania na warsz. dwór świadectw swej nauki w Akademii, polegającej w znacznej mierze na repetycji antycznych (a także nowożytnych) arcydzieł. Ok. 1766 wykonał rysunkowe, wielkoformatowe przedstawienia słynnych rzeźb: *Apolla Belwederskiego* (posąg w watykańskim Belwederze), grafit, *Herkulesa Farnese* (rzeźba znajdowała się na dziedzińcu Palazzo Farnese), grafit, *Fauna Borghese* (posąg w Muzeach Kapitołńskich), sangwiną (wszystkie rys. sygn., Gab. Ryc. BUW). W zb. Stanisława Augusta znalazły się również akademickie studia (m.in. udane studium modelu inspirowane watykańskim *Torso del Belvedere*, czarna i biała kredka, sygn., ok. 1763, Gab. Ryc. BUW), a także unikatowe szkice grobowców etruskich, rysunki starożytności z Persepolis (12 rys., w tym przedstawienia fryzu), sceny biblijne, alegoryczne i hist. oraz widoki (obecnie wszystkie Gab. Ryc. BUW). Nie zabrakło obrazów artysty, gł. poświęconych epizodom historii starożytnej i mitologii.

Zauważono, że odtwarzając starożytne zabytki, S. posilkował się często wzornikami, a ostateczny efekt wizualny stanowił syntezę zapożyczeń i własnych obserwacji, jak w rysunkach dokumentujących reliefy z paradnej sali audiencyjnej pałacu królewskiego w Persepolis, gdzie artysta posłużył się wprawdzie rycinami zawartymi w 3 tomie *Costume des anciens peuples* Michela-François Dandr -Bardona z 1772 (dzieło to

wykorzystywał także w innych pracach), lecz zinterpretował je zgodnie z własną wizją artystyczną (Biłozór-Salwa, 2019).

S. wykonywał kopie zarówno jako student Akademii św. Łukasza, jak i później, po jej ukończeniu. Były to repetycje rysunkowe i w technice ol., m.in. obrazów Giulia Romano, Tycjana, Domenichina, Annibale Carracciego, akwafort Salvatora Rosy (rys. S. wg cyklu *Soldati* w Muz. UJ), Giuseppe Chiariego (*Judyta*, ol., przed 1784, LMS; oryginał Chiariego z 1712 obecnie w Museo di Roma, Rzym) czy studium rysunkowe fragmentu *Porwania Sabinek* Pietra da Cortony z Pinakoteki Kapitolńskiej, lecz nie z oryginału z 1629, a wg akwaforty Pietra Aquili z l. 80. XVII w. (sangwina, ok. 1765 lub 1763-80, Gab. Ryc. BUW). Reminiscencje wybitnych dzieł będą powracać w twórczości S. także w obrazach religijnych malowanych po powrocie do Polski.

Ok. 1766 S. sporządził na polecenie króla rysunkową kompozycję *Estera mdlejąca przed Ahaswerem* (pióro, pędzel, tusz, Gab. Ryc. BUW) oraz zapewne *Sisigambis, matka Dariusza, z rodziną u stóp Aleksandra Wielkiego*, pióro, pędzel, tusz, lawowanie, ok. 1767, Gab. Ryc. BUW (w tym samym czasie oba wątki opracował na ządanie monarchy Aleksander Kucharski, a kilka lat później tę tematykę podjął Marcello Bacciarelli w jednej z supraport przeznaczonych do dekoracji sypialni Zamku Królewskiego w Warszawie). Historię matki króla perskiego Dariusza, zaczerpniętą z *Żywotów sławnych mężów* Plutarcha, artysta odwzorował także w kompozycji namalowanej zapewne ok. 1767 na życzenie Stanisława Augusta *Sisigambis przed Aleksandrem Wielkim* (wg Baliśzewskiego, 2017), MNW (scena d. określona jako „biblijna” i dat. 1785). Byłby to najwcześniejszy znany obraz ol. pędzla S. Natomiast do tematu Estery i Ahaswerusa artysta powrócił w 1778, napis na odwrocie jego obrazu z t.r. głosi bowiem: „Ester królowa wstawia się za ludem / izraelskim do króla, który lud był / uciśniony od Hamana. / Malował sławny Franciszek Szmuglewicz Polak w Rzymie / 1778 roku” (ol., LMS; niedat. szkic kredką czarną i białą do obrazu ol. w Muz. UJ). Nie wiadomo, czy obraz ten był kolejną malarską redakcją starożytnego epizodu, czy też stanowił ostateczną realizację królewskiego zamówienia sprzed 10 lat. Wiadomo, że monarcha upatrywał w S. artystę zdolnego do kreowania wielkich scen hist. i alegorycznych utrzymanych w stylu wznio-

łego *grand goût*, zlecając mu wielokrotnie tego rodzaju kompozycje.

Pośród wykonanych ówczesnie prac o tematyce hist. były projekty *panneaux* oraz szkice do obrazów przeznaczonych do Sali Rycerskiej (inaczej Przedpokój Senatorski, Chambre de Seigneurs) Zamku Królewskiego w Warszawie symbolizujących cnoty królewskie i program polityczny Stanisława Augusta (na zamówienie monarchy konkurencyjne projekty wyk. Jean Baptiste Pillement): *Wstrzemięźliwość Scypiona*, *Scilurus, król Scytów nakazujący synom zgodę*, *Smutek Cezara przed pomnikiem Aleksandra Wielkiego*, *Przerażenie Cezara na widok głowy Pompejusza* (szkice projektowe niezrealizowane, wszystkie pióro, pędzel, tusz, sygn., ok. 1765, Gab. Ryc. BUW). Oprócz tych proj. zachowały się jeszcze wykonane w tej samej technice 2 dekoracyjne *panneaux* zakomponowane na jednej karcie, przewidziane przypuszczalnie na węższą ścianę Sali Rycerskiej: *Feniks na stosie* oraz *Walka łabędzia z drapieżnym ptakiem* (oba sygn., ok. 1765, Gab. Ryc. BUW).

Do prac inspirowanych historią starożytną należą również m.in.: *Spotkanie Antoniusza i Kleopatry w pobliżu Farsalos* (pióro, pędzel, tusz, 1772, LMS), *Koriolan oblegający Rzym odstępuje na prośbę matki i żony* (tuszu, sepia, przed 1785, MNW), *Przybycie Kleopatry do Antoniusza* (jedna z wielu wersji tego tematu, pióro, pędzel, lawowanie, przed 1785, Gab. Ryc. BUW), *Wygnanie Arystydesa*, ol., sygn., 1788, Zamek Królewski w Warszawie (w MNK dokładna kopia tego obrazu, uchodząca za replikę autorską; studium kompozycyjne do obrazu *Sąd nad Arystydesem*, pióro, pędzel, tusz, ok. 1788, Gab. Ryc. BUW, a także m.in. rys. wg tego szkicu, MNW, oraz replika tego rys. w LMS) czy *Śmierć Lukrecji*. Ostatni temat S. podjął dwukrotnie. Jedną z wersji, bardziej kameralną, ukazującą umierającą Lukrecję i Brutusa przysięgającego pomścić jej śmierć, artysta wykonał w technice ol. oraz temperą (obraz ol. sygn., 1788; tempera na papierze, ok. 1788, na podstawie obrazu ol., obie kompozycje w MNW). Wersja druga, uchodząca dotąd za przedstawienie Wirginiusza zadającego śmierć Wirginii (nowej interpretacji tematu dokonali W. Dobrowolski, K. Załęski, 2000), jest dynamiczną, wielofiguralną kompozycją (szkic ol., po 1797, LMS).

Nie tylko król nabywał prace artysty odwołujące się do losów starożytnych bohaterów. W 1778 szwajcarski podróżnik Johann Bernoulli

odnotował w zb. Ignacego Potockiego w Warszawie „doskonały obraz dużego formatu wyobrażający śmierć Hannibala” pędzla S. (obecne miejsce przechowywania nieustalone).

Wielokrotnie podkreślano silne inspiracje literaturą starożytną w pracach hist. S., jak choćby w obrazach *Posłowie perscy u króla Etiopów* i jego *pendant* *Posłowie scytyjscy przed Dariuszem* (oba ol., po 1785, LMS), wiernie ilustrujących opisy zawarte w *Dziejach* Herodota, czy *Achilles przyjmujący posłów z darami od Agamemnona* odwołującym się do IX księgi *Iliady* (ol., po 1785, MNWr) albo w znakomitej kompozycji *Brutus skazujący na śmierć swoich synów* (rys. piórem, tuszem, lawowany, 1771, Gab. Ryc. BUW), opartej na relacji Tytusa Liwiusza w *Ab Urbe condita libri CXLII* (rys. wysoko oceniony przez króla, oprawiony na jego polecenie). Zwrócono uwagę, że rysy twarzy Brutusa S. skopiował z biustu portretowego znajdującego się w Palazzo dei Conservatori na Kapitolu, a szczegóły kostiumologiczne wywiódł z różnych antycznych zabytków. Będzie to częsty zabieg stosowany przez niego w następnych latach – S. niejednokrotnie wprowadzał do swych kompozycji antykwareczne detale, zaczerpnięte ze starożytnych dzieł. W malarstwie artysty, zwłaszcza w aktach męskich – muskularnych, rzeźbiarskich, twardo modelowanych – wyraźną reminiscencję antycznych posągów rysowanych przez niego w Museo Pio Clementino.

Lata spędzone w Rzymie to bowiem przede wszystkim okres intensywnych studiów nad antyką i prac dokumentacyjnych. Na zamówienie szkockiego architekta i antykwarium, Jamesa Byresa, S. sporządził rysunki przedstawiające nekropole w okolicach Corneto (Tarkwinii) oraz wnętrza odnalezionych tam ok. 1760 podziemnych grobowców etruskich; dokumentację 5 z nich, a także zabytków starożytnych będących własnością Byresa, wykonał w l. 1765-66. Wg pierwotnego zamysłu szkockiego architekta rysunki S., ryt. przez Christophera Nortona, miały zostać opublikowane w monumentalnym albumie *Etruscan Antiquities of Corneto* (niezrealizowany). Wykorzystał je dopiero w 1842 Frank Howard, który wydał album: J. Byres, *Hypogaei, or Sepulchral Caverns of Tarquinia, the Capital of Antient Etruria* (London 1842). Jednak już wcześniej niektóre próbne ryciny, gotowe w 1765, były rozprowadzane przez Byresa. W kolekcji Stanisława Augusta znalazł się m.in. zespół rys. S. dokumentujących

fryz z Tomba del Cardinale w Tarkwinii, pióro, tusz, pędzel, akw., 1765-66 (Gab. Ryc. BUW) oraz 14 akwaf. Nortona wg rys. S. (zespół rysunkowych wzorów do rycin. S. znajduje się obecnie w Martin von Wagner Museum w Würzburgu i Musée Ingres w Montauban). Dzięki tej dokumentacji artysta zdobył doświadczenie w odwzorowywaniu antycznych zabytków, a zwłaszcza malowideł – kopiowanych w bardzo trudnych warunkach, w mrocznych, niewielkich wnętrzach rozświetlonych jedynie blaskiem pochodni.

Okazjonalnie był angażowany do zadań ilustratorskich. Ok. 1770 wykonał z Vincenzem Brenną rys. przedstawiający Forum Trajana (wł. pryw., wg Miziolek, 2008). W tym czasie współpracował też z Giambattistą Spampanim przy edycji albumu Jacopa Barozzi da Vignoli: *Il Vignola Illustrato. Proposto da Giambattista Spampani e Carlo Antonini studenti d'architettura dedicato alla Santità di N.S. PP. Clemente XIV felicemente regnante* (Roma 1770). Dziełem pol. artysty jest winieta przedstawiająca boginię Romę na tle Panteonu i ruin (zapewne świątyni Wespazjana i Tytusa), frontyspis *Apoteoza Vignoli* oraz portret papieża Klemensa XIV, sygn.: „Fran. Smuglewicz Pol [onus] inv. et del. Carolus Antonini sculpsit” (rys. przygotowawczy S. do portretu papieża w zb. pryw. w Rzymie); pozostałe plansze zamieszczone w tym dziele nie są sygn., toteż nie ma pewności, czy były projektowane przez S. Dwa l. później artysta zaprojektował winietę strony tytułowej do dzieła Orazia Orlandiego *Ragionamento ... sopra una Ara Antica posseduta da Monsignore Antonio Casali, governatore di Roma* (Roma 1772), sygn.: „Fran. Smuglewicz Polonus inv. et delin.” (ryt. Carlo Antonini), wykorzystując ponownie ilustrację z boginią Romą, zamieszczoną w *Il Vignola illustrato ...*

Wkrótce wziął udział w bezprecedensowym przedsięwzięciu. Z inicjatywy Ludovica Mirri wykonał w l. 1774-76, wraz z Vincenzem Brenną, dokumentację malarską i architektoniczną Złotego Domu Nerona (uważanego w XVIII w. za Termę Tytusa). Efektem tej pracy był album *Vestigia delle Terme di Tito e loro interne pitture* (ryt. Marco Carloni), wyd. w Rzymie w 1776, który dostarczył wielu wzorów malarzom dekoracji ściennych i był wydarzeniem edytorskim o międzynarodowym zasięgu (komentarz naukowy pióra Giuseppe Carlettiego wyd. osobno jako *Le antiche camere delle Terme di Tito et loro*

pittura). Dzieło ukazało się w 2 wariantach: jako album złożony z czarno-białych ryc. oraz w formie plansz kolorowanych ręcznie akw. i gwaszem na graficznym konturze (zachowanych 6 kompletów wersji kolorowanej: w MNW, w Muz. Sztuk Pięknych w Budapeszcie, w zb. królewskich zamku w Windsorze, w Luwrze, Ermitażu i w pałacu w Pawłowsku). W Zamku Królewskim w Warszawie znajdują się 2 proj. rysunków, które pojawiły się w *Vestigia delle Terme ...* (rys. na planszy 47 i 59 oraz na planszach 42 i 48): *Kobieta oddająca dziecko kapłance i Kobieta klęcząca przed kapłanką* (oba pióro, pędzel, akw., gwasz, przed 1776). Album otwiera ryc. wg pomysłu S., ukazująca widok eksplorowanych ruin rzymskich wraz z tłumem zwiedzających. Natomiast kompozycja pozostałych plansz przedstawiających malowidła odwzorowane przez S. oparta jest przeważnie na następującym schemacie: w centrum ryc. znajduje się scena figuralna otoczona bordiurą skomponowaną najczęściej z wici akantu, masek i uskrzydłonych gryfów. Drugą kategorię przedstawień tworzą kompozycje ornamentalne, w których sceny figuralne – jakkolwiek nadal obecne – odgrywają rolę drugorzędną, sprowadzone do roli motywów dekoracyjnych. Autorski udział S. w albumie był największy: 34 plansze są przezeń sygnowane, 20 wspólnie przez S. i Brennę, zaś 5 rys. jest dziełem tego ostatniego (album z rysunkami przygotowywanymi autorstwa S. oraz Brenny do części rycin w Bibliotheca Hertziana, Instituto Max Planck w Rzymie). Warto zauważyć, że zarówno Mirri we wstępie do albumu, jak i Carletti w swym komentarzu, podkreślili poważną rolę S. w powstaniu publikacji. To dzieło zapewniło pol. artyście pozycję i uznanie, zwłaszcza w kręgach miłośników i znawców antyku. W marcu 1776 zorganizowano nawet ekspozycję malowanych plansz S. (i Brenny) dla Piusa VI w Watykanie.

Dziełem S. są też rysunki przygotowawcze (przechowywane w nieustalonym miejscu) do 7 tablic zamieszczonych w I tomie prestiżowego wydawnictwa Ludovico Mirriego *Il Museo Pio-Clementino. Statue del Museo Pio-Clementino* (Roma 1782) z tekstem Giambattisty Antonia i Ennio Quirino Viscontich, zawierającego ryciny przedstawiające antyczne posągi muz i bogiń: Cererę, Junonę, Wenere, Euterpe, Erato, Polihymnię, Mnemosyne (akwaf. Marca Carloniego).

W l. 1778 i 1779, z inicjatywy Stanisława Kostki Potockiego, S. uczestniczył jakoby (supo-

zycja Lorentza, 1946) w inwentaryzacji willi Pliniusza Młodszego, zwanej Laurentiną, znajdującej się w pobliżu Rzymu. Głównym wykonawcą pomysłów Potockiego był tym razem Vincenzo Brenna, natomiast ewentualny udział S. pozostaje dotąd niewyjaśniony (wg Gutowskiej-Dudek – jest on wątpliwy; wg Miziołka, 2012, niewykluczony współudział S. w rys. triclinium). Przy rekonstrukcji willi posłużono się zachowanym listem Pliniusza, jednak ostateczny rezultat był architektoniczną fantazją, inspirowaną innymi rzymskimi wnętrzami pochodzącymi z tego samego okresu. Prawdopodobnie plansze z dokumentacją Laurentyny były przeznaczone do luksusowego wydawnictwa, lecz ostatecznie nie zostały nigdy opublikowane (34 plansze autorstwa Brenny, akw., w albumach WAF.67 i WAF.68 w BN).

Niezależnie od niewyjaśnionego udziału S. w inwentaryzacji Laurentyny osiągnął on ważną pozycję wśród rzymskich amatorów starożytności. Doświadczenie zdobyte podczas prac dokumentacyjnych ugruntowało jego renomę utalentowanego malarza w manierze *all'antica* i doskonałego rysownika. Umożliwiło mu też kontakty w środowisku rzymskich (i brytyjskich) arystokratów oraz wybitnych uczonych – S. zawarł wiele cennych znajomości, m.in. zaprzyjaźnił się podobno z Johannem Joachimem Winckelmannem, obracał się w środowisku antykwariszy (np. w 1783 odwiedzał słynny antykwariat Vincenza Pacettiego), jego umiejętności wysoko szacował Thomas Jenkins czy wybitny kolekcjoner i malarz Gavin Hamilton. Z okresu rzymskiego datuje się znajomość artysty z architektem Stanisławem Zawadzkiem, z którym współpracował po powrocie do Polski.

Ok. 1768 S. otrzymał propozycję wykonania polichromii sklepiennej w kośc. Św. Stanisława (San Stanislao dei Polacchi) w Rzymie. Byłoby to jego pierwsze dzieło w dziedzinie malarstwa monumentalnego, gdyby architekt Ignazio Brocchi, kierujący budową kośc. przystał na warunek pol. malarza – całkowitą swobodę w realizacji jego autorskiego projektu. W zamian artysta gotów był nawet zrezygnować z wynagrodzenia. Niestety, do zawarcia kontraktu nie doszło.

W 1776 książę Paolo Borghese-Aldobrandini zatrudnił S. przy dekoracji wnętrza swego pałacyku, zwanego casino Borghese przy via dei Merli we Frascati (pałacyk zniszczony w 1943; ocalały niektóre elementy wyposażenia). Wg zachowanych rachunków z 1776 i 1777 pol. artysta otrzy-

mał wynagrodzenie za obrazy ol. malowane *en grisaille*. Były to co najmniej 4 przedstawienia słynnych rzeźb antycznych: Apolla Belwederskiego, Flory Farnese, Gladiatora Borghese (wszystkie ol., ok. 1776, obecnie wł. pryw. różnych osób) i – wedle wszelkiego prawdopodobieństwa – Minerwy (ol., ok. 1776, Newby Hall, Ripon, North Yorkshire, Wielka Brytania). Najpewniej dziełem S. są również 4 sceny malowane *en grisaille* wg rycin Giovanniego Belloriego i Pietra Sante Bartoliego zgromadzone w albumie *Admiranda Romanarum Antiquitatum*, ukazujące reliefy z fryzu kolumnady Forum Nerwy tzw. *Le Colonnacce*, a także kopia słynnego *Wesela Aldobrandyńskiego* (wszystkie ol., ok. 1776, wł. pryw.).

Pojawiła się supozycja (Baliszewski, 2017), że S. został zatrudniony przez kardynała i księcia Yorku, Henryka Benedykta Stuarta (syna Jakuba Franciszka i Marii Klementyny Sobieskiej), jako jeden z malarzy dekoratorów w pałacu biskupim (Palazzo Vescovile) we Frascati. W pałacu działał już Tadeusz Kuntze i, być może ok. 1777, obaj pol. malarze współpracowali ze sobą w 2 wnętrzach na pierwszym piętrze biskupiej rezydencji. Przypuszczalnie dziełem S. są: w Sala delle statue – iluzjonistyczne malowidła przedstawiające posągi jako upostaciowane alegorie rzeźby, malarstwa i architektury (groteska wkomponowana w panele flankujące obrazy z dwu stron jest dziełem Giovanniego Battisty Marchettiego); w sali biskupów – 6 malowanych *en grisaille* repetycji płaskorzeźbionych scen *Clementia*, *Adlocutio*, *Adventus*, *Liberalitas*, *Iustitia* z łuku Konstantyna Wielkiego, wg akwafort Belloriego i Bartoliego zamieszczonych w albumie ich autorstwa *Veteres arcus Augustorum triumphis insignes ...* (Roma 1690), oraz *Basilica Ulpia* wg reliefu z tzw. fryzu Trajana (wszystkie ol., ok. 1773-77).

W 1779 S. otrzymał kolejne zlecenie od rodziny Borghese. Tym razem jego klientem został kardynał Scipione Borghese, który modernizował swój apartament w drugim skrzydle rodowej rezydencji na Polu Marsowym. Zadaniem S. była dekoracja apartamentu kardynała na *piano nobile* Palazzo Borghese – sześciobocznej sali (być może współpracował tu z G.B. Marchettim). Głównym tematem malowideł zdobiących to wnętrze jest Parnas. W ośmiobocznym polu artysta przedstawił Apolla grającego na kitarze, nawiązując do słynnego fresku A.R. Mengsa (1761) z Villa Albani. Tę efektowną dekorację dopełniają pionowe panele z wicią

akantu w układzie kandelabrowym, wzorowane na pilastrach Loggii Rafaela, przy czym w Palazzo Borghese każde pole wieńczy postać muzy z przynależnym jej atrybutem. Dziełem S. w apartamencie kardynała jest również polichromia plafonu, skomponowana z motywów groteskowych.

W l. 70. XVIII w. S. namalował kopie słynnych obrazów dla Johna Goodricke, brytyjskiego ambasadora w Szwecji, przeznaczone do dekoracji Harlequin Saloon w Ribston Hall, Yorkshire: *Śmierć Dydony* wg Giovanniego Francesca Barbieriego zwanego Guercino (z 1631) oraz *Porwanie Heleny* wg Guida Reniego (oba oryginały w Palazzo Spada, Rzym). Nie wiadomo, czy pol. artysta nie wykonał jeszcze innych płócien dekorujących to reprezentacyjne wnętrze (Baliszewski, 2017). W zamówieniu pośredniczył rzymski antykwarisz Thomas Jenkins (pozostałe płótna namalowali Ludovico Stern i Pietro Angeletti).

Zapewne jeszcze w Rzymie S. zaprojektował klasycyzującą dekorację 4 par dwuskrzydłowych drzwi do pokoiów zwanych paradnymi (obecnie ludwikowskimi) na pierwszym piętrze wsch. skrzydła pałacu w Łańcucie. Zachowane proj. wykonane w okrągłych polach odnoszą się do dekoracji tond umieszczonych pośrodku drzwi i przedstawiają: Neptuna, Cererę, Junonę, Jowisza, Morfeusza, a także Apolla Kitarodosa (6 rys. projektowych, tusz, sygn., ok. 1783 lub wcześniej, Muz. UJ). Ten ostatni motyw oznaczał powrót artysty do własnego rys. wzorowanego na ilustracji z dzieła Rudolfino Venutiego *Vetera monumenta quae in hortis Caelimontanis et in aedibus Matthaеiorum adservantur...* (t. 1, Roma 1776). Wypełniająca płyciny drzwiowe antykizująca dekoracja skomponowana z motywów groteskowych stanowi wyraźną reminiscencję rzymskich studiów artysty – inwentaryzacji malowideł w Złotym Domu Nerona i zainteresowań starożytnością. Niewykluczone, że S. zrealizował własne proj. (dekoracja drzwi pałacowych: ol. na desce mahoniowej, po 1783).

W Rzymie S. malował również portrety, często umieszczając swych modeli – podobnie jak jego mistrz, von Maron – w czytelnie zdefiniowanej topograficznie scenerii. Przykładem mogą być 2 niewielkie wizerunki rodziny Jamesa Byresa, stanowiące wczesne przykłady portretów typu *conversation pieces*. Oba powstały między 1776 a kwietniem 1779. Jeden obraz przedstawia Jamesa Byresa, jego siostrę, rodziców i rytownika Christophera Nortona zgromadzonych na tarasie

z widokiem na bazylikę Św. Piotra (ol., Binsley Ford Collection, Londyn); drugi ukazuje te same osoby w pokoju ozdobionym antykizującym reliefem (ol., Scottish National Portrait Gallery, Edynburg). Dzięki znajomości z Jamesem Byresem S. zdobył cenne kontakty w środowisku brytyjskich arystokratów. Sportretował m.in. Alleyne'a FitzHerberta wspartego na antycznym sarkofagu, na tle łuku Konstantyna Wielkiego (ol., ok. 1775, kolekcja pryw.), barona Aubreya Beauclerka z żoną i dziećmi na tle Castel Gandolfo (ol., ok. 1778, Cheltenham Art Gallery & Museum, Gloucestershire), hrabiego Philipa Yorke'a z gubernierem, także na tle Rzymu (ol., ok. 1778-79, kolekcja pryw.).

S. pozostawił rysunkowe widoki Neapolu, Rzymu i okolic, uwzględniające słynne budowle antyczne, m.in.: *Widok Rzymu na Palatyn i Forum Romanum*, oł., pióro, sepia, tusz, *Widok na wodospad w Tivoli*, tusz, lawowany, pióro, *Ruiny willi Hadriana w Tivoli*, pióro, pędzel, tusz, grafit, *Droga wśród starożytnych ruin*, tusz, lawowany, *Pejzaż włoski z ruinami pałacu na Palatynie*, tusz, pióro, lawowanie, i wiele innych (wszystkie przed 1783, Gab. Ryc. BUW). Zapewne niektóre szkice posłużyły mu później do namalowania obrazów. Wiadomo też, że pierwotnie widoków Wiecznego Miasta było znacznie więcej – w 1810 Joseph Saunders, profesor Uniw. Wil., zaoferował swej uczelni album z 133 widokami Rzymu autorstwa S., lecz transakcja nie doszła do skutku (obecne miejsce przechowywania albumu nieustalone).

Oprócz walorów dokumentacyjnych niektóre ocalałe rysunkowe widoki artysty prezentują znakomite wartości malarskie, których czasem trudno doszukać się w jego obrazach. Bezpretenjonalne, rysowane świetną, pewną, lekką kreską są świadectwem wrażliwości na światło, ciężar cienia, przejrzystość powietrza.

Powrót do Polski. S. malował pejzaże także po ponownym osiedleniu się w Warszawie w 1784, m.in. widoki Łazienek i Jabłonę (rysunki tuszem w Gab. Ryc. BUW). Kontynuował też – choć w skromnym zakresie – swe dotychczasowe zainteresowania antykiem. Ok. 1785 namalował *en grisaille* scenę *Captio Rhea Silvia*, czyli powołania pierwszej westalki (właściwy temat obrazu, odczytywany wcześniej jako *Nadanie praw Rzymowi przez cesarza Tytusa*, ustalił Baliszewski, 2017), swobodnie interpretującą jeden z reliefów

z czasów Marka Aureliusza z łuku Konstantyna (ol., MNW). Obraz ten, doskonale wpisujący się w klasycystyczną estetykę, stanowi nie tylko świadectwo wybitnych umiejętności artyst. S., ale także jego erudycji i wiedzy o sztuce antyku.

Domeną artysty w Polsce stało się jednak malarstwo religijne, zwłaszcza kompozycje ołtarzowe. Realizował liczne zamówienia na terenie całej Rzeczypospolitej. Dzieła namalowane wkrótce po przybyciu do kraju to obrazy wykonane – na polecenie Stanisława Augusta – do kość. bazylianów Wniebowzięcia NMP przy ul. Miodowej w Warszawie (kość. poświęcony 25 VIII 1784): *Zaśnięcie NMP*, *Znalezienie św. Onufrego przez Pafnucego na puszczy* oraz *Św. Bazyli występuje przeciwko cesarzowi Walensowi* (szkice przygotowawcze do obrazu, m.in. rys. oł. i kredką w BJ), wszystkie zachowane.

W l. 1785-86 na polecenie bpa Ignacego Jakuba Massalskiego S. dekorował katedrę w Wilnie. Na pionowych płótnach umieszczonych na filarach namalował wizerunki 12 apostołów; na ścianie za ołtarzem gł. – obrazy *Ofiara Melchizedeka* (temat ten S. podjął już w 1766 w obrazie ol., nagrodzonym w Akademii św. Łukasza) oraz *Cudowne rozmnożenie chleba i ryb*. Sam ołtarz ozdobił początkowo obraz ukazujący św. Stanisława grożącego ekskomuniką Bolesławowi II (usunięty po 10 l. na skutek nacisków politycznych, darowany następnie metropolicie Stanisławowi Bohuszowi-Sięstrzeńcewiczowi do kość. Św. Stanisława w Petersburgu; od 1935 w Ermitażu tamże). Wiadomo też, że S. namalował kilka płócien do pałacu bpa Massalskiego w Werkach – m.in. wieloosobowy portret rodziny księcia.

W tym samym czasie na zamówienie księcia Adama Kazimierza Czartoryskiego i kanclerza litewskiego Joachima Chreptowicza wyk. widoki Wilna; część, czyli 21 rys. lawowanych tuszem, zgromadzono w *Albumie pejzaży wileńskich* (ok. 1785-86 lub później, MNK). Album *Wilno sprzed 100 lat*, zawierający pozostałe rysunki, ukazał się dopiero w 1912 z komentarzem pióra Stanisława Peszki (drukarnia Józefa Zawadzkiego w Wilnie, w nakładzie 500 egzemplarzy). Niektóre rys. artysta wzbogacił dyskretnym sztafażem figuralnym (np. *Brama Subocz*, k. 12, *Zamek dolny*, k. 16) lub scenką rodzajową (np. targ koński w kompozycji *Brama Rudnicka*, k. 9). Unikatowy motyw zobrazował w rysunku o wysokiej wartości dokumentalnej, przedstawiającym

nabożeństwo Tatarów w meczecie na Łukiszkach w Wilnie (k. 18).

Jednak na ogół uwzględniał tylko architekturę – ujętą panoramicznie lub z bliskiej perspektywy. Najlepsze rysunki (m.in. *Panorama Wilna*, k. 6) cechuje umiejętne operowanie światłocieniem za pomocą gamy mistrzowsko zróżnicowanych szarości. Prace zgromadzone w albumie prezentują nie tylko wysoką wartość artyst., ale również dokumentacyjną, toteż posłużyły przy rekonstrukcji fragmentów miasta po II wojnie światowej. Ok. 1789 S. wyk. na zamówienie Hugona Kollątaja 3 monumentalne ol. obrazy ołtarzowe do nowo wzniesionego kośc. w Krzyżanowicach k. Pińczowa: *Bóg nauczający*, *Bóg nagradzający* (w ołtarzach bocznych) i *Bóg stwarzający świat* (w ołtarzu gł.). Ten ostatni obraz stanowi adaptację fragmentu fresku *Stworzenie Adama* Michała Anioła w Kaplicy Sykstyńskiej, a może również dzieła Domenichina (Domenica Zampieriego) *Adam i Ewa przed obliczem Boga po grzechu pierworodnym* (Musée de Grenoble w Grenoble). Także 2 pozostałe płótna S., umieszczone w ołtarzach bocznych, wskazują na inspiracje renesansowym malarstwem włoskim. *Chrystus (Bóg) nauczający* wyraźnie nawiązuje, jak udowodnił J. Miziołek, do dzieła Sebastiana del Piombo *Wskrzeszenie Lazara* (National Gallery, Londyn).

Między 1789 a 1806 (najpewniej ok. 1790) powstały obrazy ołtarzowe do kośc. klasztorne- go Trójcy Św. na terenie opactwa benedyktynów (obecnie klasztor oblatów) na Świętym Krzyżu (Łysa Góra) k. Kielc. S. wykonał je prawdopodobnie na miejscu, przy udziale swych uczniów i współpracowników, realizując zamówienie opata Jana Nepomucena Niegolewskiego (wszystkie ol., zachowane; niektóre bardzo przemalowane w XIX w., wielokrotnie poddawane gruntownej konserwacji z powodu licznych zniszczeń podłoża i ubytków warstwy malarskiej). Są to: *Trójca Św.* (w ołtarzu gł.), *Śmierć św. Benedykta*, *Znalezienie Drzewa Krzyża Św.*, *Niepokalane Poczęcie NMP*, *Owiedziny św. Benedykta u św. Scholastyki*, *Św. Emeryk*, *Śmierć św. Józefa* (w ołtarzach bocznych). W kształtowaniu niektórych postaci, a zwłaszcza w twardym modelunku, wyraźne jest dziedzictwo młodzieńczych studiów anatomicznych z modelu, a także rysunkowych kopii antycznych posągów wykonywanych w Rzymie, m.in. w Museo Pio Clementino. W najważniejszej ideowo kompozycji *Trójcy Św.* artysta popisał się

biegłością w ukazaniu częściowo odsłoniętego ciała Chrystusa. „Przedstawiony Chrystus, to prędkiej Zeus z Olimpu, który pozwolił sobie ukrzyżować za grzechy świata. ... To bohater nie tylko z wyglądu klasycyzujący, ale i pogański z swego wyglądu, – to ideał jednoczący w sobie nie tylko fizyczne piękno, ale i siłę moralną” (Dréma, 1973). Zauważono też, że obraz *Śmierć św. Benedykta* wzorowany jest na *Wizji św. Benedykta* pędzla Lazara Baldiego, rzymskiego akademika (Trze-pizur), co stanowi kolejny dowód na silne inspiracje włoskim malarstwem nowożytnym. Niewykluczone – choć wymaga to osobnych badań – że kompozycji S. opartych na dziełach Baldiego jest więcej.

W 2. poł. l. 80. S. namalował obraz przedstawiający *Wniebowzięcie NMP* najpewniej do ołtarza gł. w kośc. pod tym samym wezwaniem w Kocku (obraz spłonął wraz z wyposażeniem kośc. w 1939) prawdopodobnie na zamówienie księżnej Anny Pauliny Jabłonowskiej (pisemna informacja Grzegorza Bujka).

W 1786 artysta ponownie znalazł się w Warszawie. Podjął wówczas tematy zaczerpnięte z historii Polski w rysunkach, niekiedy powtórzonych w kilku wersjach, i w rycinach, które utworzyły cykl (dat. na l. 1786-91). Przypuszcza się, że pomysłodawcą planowanego wydawnictwa ilustrowanego scenami hist. był Hugo Kollątaj. Początkowo wsparcia finansowego udzielił Prot Potocki, następnie płyty miedziorytnicze kupił rytownik Izidor Weiss w Wilnie. W przedsięwzięciu brali udział znani rytownicy, którzy stworzyli graficzne wersje rysunków S.: Angelo Campanella (uczeń Giovanniego Volpato), Girolamo Carattoni, Ephraim Gottlieb Krüger, Carl Gottlieb Rasp, Jan Ligber, Christian Friedrich Stoelzel, Fryderyk John. Cykl prezentuje zdarzenia z historii Polski inspirowane monumentalną *Historią narodu pol.* Adama Naruszewicza (W. 1780-86). Dzieło reklamował co najmniej dwukrotnie sam S., anonując cykl złożony z 200 ryc. w *Prospektach...* opublikowanych w l. 1787 i 1788. Natomiast w *Obwieszczeniu*, które ukazało się 21 I 1789 – obok apelu o prenumeratę – mowa jest jedynie o 100 „kopiersztynchach”.

Ze zredukowanej serii *Obrazy historii pol. w 100 rycinach* ostatecznie zaledwie 9 ilustracji ukazało się w technice miedz.: *Postrzyżyny Mieszka I*, *Mieszko I wprowadza chrześcijaństwo do Polski*, *Wichman oddaje miecz zwycięzcy*,

Bolesław Chrobry wbija słupy graniczne na Elbie i Sali, Bolesław Chrobry przed Złotą Bramą w Kijowie, Mieczysław II przyjmuje hołd od ujarzmionych Pomorzan, Kazimierz I Odnowiciel żąda od cesarza Henryka II zwrotu klejnotów koronnych, Bolesław Śmiały koronuje Bełę, Bolesław II przywraca tron Albertowi. Znałe są ponadto następujące rys. S.: *Jagiello radzi się starszych co do planu miasta* (tuszu, pióro, sepia, po 1784, MNW), *Karanie Pomorzan przez Mieszka II, Stanisław Szczepanowski z Piotrowinem przed obliczem króla* (2 wersje), *Śmierć Władysława Warneńczyka*, a także: *Wybór Piasta Kołodzieja na króla, Anna Chrzanowska zachęca męża do obrony Trembowli, Bitwa pod Byczyną* (sepia, pędzel, pióro), *Carowie Szujscy przed Zygmuntem III Wazą, Rokowania pod Chocimiem w 1621 r., Odsiecz wiedeńska* (wszystkie tuszu, pędzel, pióro, po 1785, BN). Ponadto w Gab. Ryc. BUW znajduje się 6 rys. autorstwa S. przedstawiających sceny z historii Polski piastowskiej, przeznaczonych do planowanej serii: *Bolesław Chrobry przed swoim wojskiem, Bolesław Chrobry przyjmuje w Poznaniu Ottona III, Bolesław Chrobry ustanawia 12 kasztelanów, Bolesław Chrobry sprawiedliwie sędzi poddanych, Władysław Herman oddaje swego syna Sieciechowi idącemu na wojnę, Bolesław Krzywousty zdobywający twierdzę Międzyrzecz* (wszystkie pióro, pędzel, tuszu, lawowanie, 1788-90) oraz *Księżę Witold po zwycięstwie nad Tatarami w 1396* (pióro, pędzel, tuszu, lawowanie, 1786). Ten ostatni rys. powstał z inspiracji i podług koncepcji Ludwiki Byszewskiej (z domu Gintowt-Dziewałtowskiej), zafascynowanej twórczością S.

Wybór tematów do projektowanej serii był podyktowany pol. racją stanu – zaakcentowano przede wszystkim moment narodzin państwowości (czasy Mieszka I) oraz wątek równorzędności Rzeczypospolitej i cesarstwa niemieckiego, co ujawniają zwłaszcza rysunki poświęcone Bolesławowi Chrobremu. Kompozycje S. o tematyce hist. stały się ogromnie popularne. Na życzenie kasztelana międzyrzeckiego Michała Krzyżanowskiego 4 płaskorzeźby (z nich 3 zachowane) wg rycin S. umieszczono ok. 1791 we wnętrzu rotundy pałacu w Pakosławiu. Jako wzór posłużyły sztuchy: *Wprowadzenie chrześcijaństwa do Polski, Wbijanie pali granicznych na Sali i Łabie, Mieczysław II przyjmuje hołd zbuntowanych Pomorzan*. Czwarta, niezachowana płaskorzeźba przedstawiała zapewne *Wichmana składającego broń*

przed Mieczysławem I. Ryciny ukazujące sceny z dziejów Polski zdobyły wiele dworów, m.in. w majątku Kotwiczów w Turlach (d. woj. wil.).

Na życzenie Siemieńskich, Olizarów, Potoczkich, Tarnowskich, Rzewuskich, Chodkiewiczów czy Sołtyków S. malował obrazy gloryfikujące wybitnych przedstawicieli tych rodów (nadając ich czynom wymiar patriotyczny), a także sceny upamiętniające pol. królów i bohaterów narodowych. Wśród kilkunastu płócien wykonanych dla Wilhelma Siemieńskiego, przedstawiających zdarzenia z życia Bolesława Chrobrego, Kazimierza Wielkiego, Stanisława Żółkiewskiego i Stefana Czarnieckiego (d. w zamku Siemieńskich w Magierowie k. Rawy Ruskiej), znalazł się m.in. *Zgon bohaterski Adama ze Stawczyna Siemieńskiego pod Wiedniem* (ok. 1796). Dla Olizarów namalował portrety (d. w pałacu Olizarów w Kisielinie na Wołyniu, pierwotnie w Rafałowce skonfiskowanej w 1831) i *Sesję Trybunału Litewskiego pod łaską Kajetana Olizara, stolnika koronnego...* (po 1801; d. w pałacu Korostyszowie, potem w Młynowie, obecnie MNK). Do tej kategorii dzieł należą też m.in.: *Bitwa z Tatarami pod dowództwem hetmana Potockiego i Wjazd Piotra Potockiego do Konstantynopola* (do 1939 w pałacu w Rosi k. Wołkowyska), malowidło plafonowe przedstawiające hetmana Tarnowskiego pod Obertynem (prawdopodobnie niezachowane; do I wojny światowej w pałacu Tarnowskich w Bereźcach na Wołyniu), *Sobieski pod Wiedniem* (d. wł. Międzyńskich w Satyjowie na Wołyniu) czy *Obrona szturmowanego przez Piotra Wielkiego Gdańska, dopełniona pod przewodnictwem walecznej Polki, księżny z Rzewuskich Massalskiej i Epizod z pamiętnego oblężenia Moskwy przez Pożarskiego i Minina w 1612* (oba obrazy d. w pałacu Rzewuskich w Pohrebyszczach w d. woj. braclawskim).

Ponieważ S. był zwolennikiem obozu reform, jego dzieła o treści hist., a tym bardziej te podejmujące wątki współczesne, miały zdecydowanie patriotyczny podtekst, jak np. *Wyjazd roku 1767 X. biskupa Kajetana Sołtyka* (rys. tuszem, w 1851 w zb. Hoppena w Radomiu; zaginiony) lub *Powrót bpa Kajetana Sołtyka z zesłania do Katugi i Wjazd do Warszawy bpa Sołtyka* (oba ol., po 1772; dzieła zamówił referendarz koronny Michał Sołtyk, zaginione). Do tej kategorii przedstawień należy też *Zatwierdzenie nadanej ustawy włościańcom w Pawłowie w 1769 przez Pawła Ksawerego Brzostowskiego...*, obraz namalowany na życzenie

króla – wprawdzie już po klęsce działań reformatorskich i upadku państwa (ol., 1795, MNW; studium rysunkowe pióro, tusz, pędzel, lawowanie, 1795, Gab. Ryc. BUW).

Posługując się językiem alegorii, S. tworzył kompozycje upamiętniające ostatnie zdarzenia i dramatyczną sytuację Polski, jak: obraz przedstawiający generała Jakuba Jasińskiego, któremu towarzyszą Sława oraz niewiasta w żalobie symbolizująca ojczyznę (zaginiony; do I wojny światowej w bibl. w dworze Wagnerów w Wielkich Solecznikach k. Wilna), i *Zgon generała Jakuba Jasińskiego d. 4 listopada r. 1794* („obraz wielkich zalet”, Rastawiecki, t. 2; zaginiony), ponadto *Wolność, personifikacja* (rys. S. zreprodukowany z okazji uchwalenia Konstytucji 3 Maja w technice akwaf. przez Karola Michała Grölla na karcie tytułowej 1. tomu *Dyaryusza Seymu Ordynaryjnego* Antoniego Siarczyńskiego, W. [1791]; ryc. wielokrotnie powielana), *Grób Ojczyzny* (ol., 1794?, MNWr), *Polska w kajdanach* (ol., 1795, zaginiony, d. wł. rodziny Mieroszewskich w Krakowie) czy proj. pomnika upamiętniającego poległych w powstaniu kościuszkowskim, sygn.: „Franciscus Smuglewicz invenit Varsaviae”, napis na odwrocie: „Pomnik Tryumfalny z 93 roku wymyślił Prof. Smuglewicz” (rys. antydatowany na 1793, akw., tusz, MNW); proj. ten przewidywał monument w formie piramidy z płaskorzeźbionymi inskrypcjami, zwieńczonej wawrzynem, kosą oraz piką z czapką frygijską – czytelnymi symbolami rewolucji.

S. nie porzucił tematyki biblijnej – przez całe życie tworzył obrazy tego rodzaju. Liczba zamówień składanych przez Kościół świadczy o niesłychanym powodzeniu religijnego malarstwa artysty. To ono zapewniło mu sławę i uznanie w całym kraju. Ogromną popularność dzieł o charakterze sakralnym potwierdzają relacje współczesnych – wprawdzie nie zawsze entuzjastyczne, jednak na ogół bardzo pochlebne. Za dzieło wybitne uchodził obraz *Św. Augustyn i Hieronim* „w postaciach naturalnych” (Rastawiecki, t. 2), który zakupił od artysty w 1776 papież Pius VI. Wychwalano jego „piękną kompozycję” i „żywy koloryt” (niebawem obraz został wyeksponowany do Polski; notowany na loterii w Krakowie w czerwcu 1822, zaginiony). Przed 1791 S. pracował dla kanoników regularnych w Trzemesznie. Wykonał tam kilka obrazów ol. i być może również polichromię (wystrój kośc. zniszczony w czasie II wojny;

współcześnie wykonano rekonstrukcję malowideł ściennych oraz obrazów ol.). Ustalono, że namalował m.in. *Wniebowzięcie NMP* w ołtarzu gł. (szkic kompozycji w Muz. UJ; wstępny szkic, pióro, tusz, lawowanie, grafit, Gab. Ryc. BUW) oraz wizerunek św. Augustyna, który uważano za jedno z najwybitniejszych dzieł artysty (szkic do obrazu *Św. Augustyn nadający prawa swemu zakonowi*, pióro, tusz, pędzel, lawowanie, przed 1791, Gab. Ryc. BUW). W 1793 – wg przekazu źródłowego – namalował dla franciszkanów-reformatów obraz *Nawiedzenie NMP* do kośc. w Szczawinie Kościelnym k. Gostynina, umieszczony na zasuwie ołtarza gł. (otrzymał zań bardzo skromne wynagrodzenie w wysokości 20 złp.). Z kolei na zamówienie Ossolińskich wykonał obraz *Matka Boska Szkaplerzna*, ol., sygn., zdobiący ołtarz boczny w kośc. par. Św. Anny w Sterdyni k. Sokołowa Podlaskiego.

W l. 1798-1806 S. brał udział w 2. etapie rekonstrukcji katedry wil. Pracował już wówczas na zamówienie następcy I.J. Massalskiego, bpa Jana Nepomucena Kossakowskiego. Namalował scenę śmierci św. Stanisława przeznaczoną do nowego ołtarza gł. (umieszczoną na miejscu usuniętego wcześniej obrazu S.), obraz ołtarzowy *Św. Jan Nepomucen* do kaplicy NMP, polichromię (niezachowana), 8 alegorii cnót wykonanych ol. *en grisaille* zdobiących kwadratowe wnęki tejże kaplicy (1801; 4 alegorie nadal w kaplicy, natomiast: *Zelus*, *Vigilantia*, *Pietas* i *Beatitas* w LMS) oraz obraz do ołtarza w kaplicy Św. Władysława (d. Św. Piotra) przedstawiający św. Piotra, który udziela chrztu żołnierzowi w więzieniu. Jego pędzla są także alegorie cnót św. Kazimierza (*Walka z namiętnościami* i *Zwycięstwo nad namiętnościami*, obie ol.) wkomponowane w stiukową dekorację pendentywów kopuły w kaplicy Św. Kazimierza. W 1806 wyk. *Ukrzyżowanie* do kaplicy Św. Marii Magdaleny (Biskupiej; w l. 1837-38 obraz oddano do kaplicy Wil. Tow. Dobroczynności).

W l. 1799-1800 S. namalował 4 obrazy ol. do nowo wzniesionych ołtarzy w kośc. wil. trynitarzy Najświętszego Odkupiciela na Antokołu, przedstawiające założycieli zakonu. Są to: *Św. Trójca wielbiona przez fundatorów zakonu trynitarzy* (inny tytuł: *Św. Jan z Mathy i św. Feliks Valois wielbiący Najświętszą Trójcę*; obecnie w LMS; prawdopodobne studium do tego obrazu *Adoracja Trójcy Św.*, akw., tusz, pióro, MNW), *Św. Kajetan cudownie rozmnażający chleb w refektarzu*

klasztoru teatynów (tamże; szkic do obrazu, grafit, pióro, tusz, lawowanie, 1792-99, Gab. Ryc. BUW), *Błogosławiony trynitarz Michał de Sanctis zamieniający się sercem z Chrystusem* i *Św. Jan Nepomucen zrzucony z mostu do Wełtawy* (oba ostatnie zaginione).

Do kośc. Bazylianów w Wilnie namalował obrazy: *Św. Onufry odnaleziony na pustyni przez św. Pafnucego*, *Św. Piotr i Paweł, Zbawiciel trzymający kulę ziemską*, *Św. Bazyli piszący statut zakonu*, *Św. Makryna – założycielka zakonu bazylianów* i *Św. Mikołaj wskrzeszający troje dzieci* (wszystkie zaginione). Podobno ozdobił malowidłami ściennymi cerkiew Św. Trójcy przy tymże klasztorze (polichromie niezachowane).

Z kolei do kośc. kanoników regularnych Św. Piotra i Pawła w Wilnie S. wykonał obraz *Pożegnanie św. Piotra i św. Pawła* (wprowadził tu motyw piramidy Cestiusza) umieszczony w ołtarzu gł. (obecne miejsce przechowywania nieustalone), a do jednego z ołtarzy bocznych – wizerunek św. Michała Archanioła (obecnie w prezbiterium). W tzw. Kaplicy Repninowskiej, ufundowanej przez Mikołaja Repnina dla żony w l. 1799-1800, znajdował się obraz S. *Zmartwychwstanie Chrystusa* (niezachowany). Artysta tworzył także kompozycje religijne do kościołów w Kownie, na prowincji litewskiej oraz na Ukrainie. Spośród dzieł znanych można wymienić: obraz *Matki Boskiej zdobiącej kaplicę pałacową* w Niemieżu k. Wilna (zaginiony), *Nawiedzenie* w kośc. w Hryniskach na Żmudzi (obraz spalony wraz z kośc. w 1944), *Wniebowzięcie* (dawniej w kośc. par. zamienionym następnie na cerkiew w miejscowości Zbrzyż, inaczej Zbrzyż, na Podolu, zaginiony).

W 1800 S. został wezwany do Petersburga przez Pawła I – za pośrednictwem generalnego gubernatora Litwy M.I. Kutuzowa. Na miejsce przybył zapewne 21 II t.r. w towarzystwie swych uczniów, Michała Józefowicza i Jana Chrościckiego. Od marca artyście wyznaczono pensję roczną 5 tysięcy rubli. Na polecenie cara wykonał malowidła dekoracyjne w Zamku Michajłowskim, przebudowanym przez Vincenza Brennę. Z S. współpracował wówczas Peszka. Ogromny obraz *Archanioł Michał* (ol.) przeznaczony do cerkwi pałacowej – to jedyne dzieło pol. malarza zachowane w Zamku Michajłowskim (początkowo wykonanie tej kompozycji powierzono Giuseppe Cadesowi, a po jego śmierci w 1799 zaproponowano S.). Kompozycja S. odwołuje się do nieustalonego

pierwowzoru, do którego nawiązuje też słynne dzieło Guida Reniego z kośc. Santa Maria della Concezione w Rzymie (z ok. 1636) oraz obraz *Archanioł Michał* pędzla malarza z kręgu Mengsa, przechowywany w Ermitażu (Bachariewa, 2013). Dzieło pol. artysty nie spotkało się z uznaniem; August Kotzebue, niemiecki pisarz, któremu car zlecił opisanie nowej rezydencji, bezlitośnie skrytykował obraz S. W 1801 paradne sale zamku zdobiły jeszcze plafony malowane przez pol. malarza. Na podstawie inwentarzy zamkowych można stwierdzić, że jego dziełem było malowidło o treściach alegorycznych na suficie owalnego Westybulu dla Gwardii wodącego do Sali Tro nowej, plafon w drugim Westybulu prowadzącym do apartamentów cesarskiej, 3 okrągłe plafony o tematyce mitologicznej w Galerii Laokoona (Bachariewa podważa tę ostatnią atrybucję). Możliwe, że niektóre plafony S. zostały przewiezione do pałacu Jusupowów, gdzie w Sali Rzymskiej znajduje się obraz S. *Śmierć rzymskiego wojownika* (inaczej *Śmierć Kurcjusza*).

Ok. 1805 artysta zaprojektował plafon biblioteki Uniw. Wil. (wnętrze obecnie zwane Salą Smuglewicza) urzeczywistniony z niewielkimi zmianami, zawierający elementy groteski inspirowanej wydawnictwem *Vestigia delle Terme di Tito e loro interne pitture* (proj. tusz, sygn., MNW). W polu centralnym przedstawił Minervę personifikującą mądrość, która wieńczy postać bpa profesora Hieronima Stroynowskiego, ówczesnego rektora Uniw. Wil.

S. próbował swych sił również w dziedzinie architektury. Jak wynika z jego listu do Carla Spampaniego z 1776, to on wyk. proj. pałacu Burzyńskich w Wilnie (przypisywany w d. literaturze Spampaniemu) oraz nadzorował z Rzymu całą budowę (Manikowska, 2016). Zaprojektował również kolumnę z posągami Stanisława Augusta, o dekoracjach nawiązujących do kolumn Trajana i Marka Aureliusza, która uświetniła iluminację urządzoną 25 XI 1789 przez wil. Szkołę Kadetów z okazji rocznicy koronacji monarchy (rys. piórem, tuszem, lawowanie, pędzel, grafit, Gab. Ryc. BUW). Przypuszczalnie (Sulerzyska, 1969) współprojektował z Wawrzyńcem Gucewiczem ratusz trybunalski w Wilnie – dziełem S. miałyby być postać Stanisława Augusta wieńcząca wieżę zegarową (proj. elewacji bocznej, pióro, pędzel, tusz, akw., 1785-86, Gab. Ryc. BUW). W 1792 artysta wysłał na konkurs proj. warsz. Świątyni

Opatrzności, przewidujący trójnawową budowlę ze sklepieniem kolebkowym nad nawą gł. (niezrealizowany, zaginiony; do II wojny światowej w tzw. *Tekach Mintera* [pułkownika Wilhelma H. Mintera] ze zb. Stanisława Patka; już wówczas zachowany był fragmentarycznie, znano jedynie rzut i przekrój podłużny budowli). Warto dodać, że w albumie rysunków S. pochodzącym ze zb. Józefa Ignacego Kraszewskiego był szkic piórem, lawowany, upamiętniający uroczystość wmurowania przez Stanisława Augusta kamienia węgielnego pod kość. Opatrzności.

S. powrócił do Polski przede wszystkim ze względów finansowych. Król wstrzymał bowiem swe wieloletnie (choć nieregularne) stypendium, stanowiące istotną pozycję w bardzo skromnym budżecie malarza – artysta cały czas dodatkowo korzystał z pomocy swego brata Antoniego albo pożyczal pieniądze od Hugona Kollataja. Powrót do kraju nie oznaczał bynajmniej dalszej opieki Stanisława Augusta. Artysta otrzymywał niekiedy zlecenia od monarchy, ale nigdy nie został jego nadwornym malarzem. Trudno dziś ocenić, dlaczego tak się stało. S. wiódł żywot niezależnego twórcy, prowadząc w stolicy duży warsztat artystyczny. Po 1797, już w Wilnie, jego status zmienił się – stał się pierwszym w kraju profesorem malarstwa, a więc awansował do elitarnej grupy intelektualistów i uczonych.

S. należał nie tylko do najlepiej wykształconych malarzy pol. swego pokolenia, ale wyróżniał się erudycją wśród artystów różnych generacji działających na terenie ówczesnej Rzeczypospolitej. Studia pod kierunkiem Antona von Marona, jednego z wybitniejszych i wysoko cenionych ówczesnie artystów, długa praktyka oraz pozycja, jaką S. zdobył w Rzymie, stanowiły solidną podstawę dalszego, błyskotliwego rozwoju. Artysta nie zdołał jednak osiągnąć w Polsce tego poziomu, jaki cechuje jego najlepsze dzieła wykonane we Włoszech. Przynależność do klasycystycznej formacji manifestowana – co prawda, nie zawsze konsekwentnie – w malarstwie, fascynacja antykiem, znakomite studia anatomii i natury ustąpiły na rzecz kompozycyjnych szablonów i utrwalonych, najczęściej barokowych, schematów. Zarzucano mu, że malował raczej z pamięci niż z modelu, choć staranna rzymska edukacja skłaniała go przecież do studiów z natury. S. nie rozwinął też w Polsce daru obserwacji przyrody. Tymczasem studia pejzażowe z okresu włoskiego przekonują, że miał ku temu

wybitne inklinacje. Jednym z nielicznych dowodów wrażliwości na barwę rodzimej ziemi i nieba pozostaje widok *Birze litewskie z ruinami zamku Radziwiłłów*, ol., ok. 1800 (MNW).

Wydaje się, że przyczyn tej niekorzystnej zmiany było kilka: skromne i konserwatywne oczekiwania pol. zleceniodawców, zwłaszcza duchownych, preferujących tradycyjne środki wyrazu; nadprodukcja obrazów (przede wszystkim religijnych) powstających w ramach dużego warsztatu, wynikająca z ogromnej liczby zamówień; i wreszcie okoliczność może najważniejsza – postępująca utrata wzroku uniemożliwiająca artystcie osobiste wykańczanie obrazów.

Miarę jego talentu i skalę możliwości pozwalającą ocenić znakomite prace dokumentacyjne – zarówno te zamieszczone w *Vestigia delle Terme di Tito e loro interne pitture*, jak i rys. przedstawiające grobowce etruskie w Tarkwinii. To właśnie S., artysta doskonale zorientowany w sztuce starożytnej, którą znał z autopsji, upowszechnił w Polsce dziedzictwo antyku rzymskiego. Szczególnie zasłużył się jako jeden z wykonawców rysunkowej dokumentacji Złotego Domu Nerona. Dzięki rycinom zgromadzonym w albumie *Vestigia delle Terme di Tito...* wiele starożytnych wzorów dekoracyjnych przeniknęło do pol. klasycystycznego malarstwa ściennego, zwłaszcza do antykizujących polichromii o motywach groteskowych.

Zachowane rysunki świadczą jednak o tym, że interesował go nie tylko antyk rzymski, ale także starożytna Persja czy Egipt (np. *Sąd nad duszą po śmierci człowieka i Amenofis, król egipski bierze na wychowanie wszystkie dzieci, aby uczyły się z jego synem*, oba rys. pióro, pędzel, tusz, 1785-90, Gab. Ryc. BUW). Pojawiło się nawet przypuszczenie, że S. planował serię rycin poświęconych dawnemu Egiptowi (Biłozór-Salwa, 2019). Wybitne walory artyst. cechują też niektóre rysunki o tematyce mitologicznej i biblijnej (zwłaszcza album ze scenami starotestamentowymi w MNW) oraz studia akademickie – artysta często eksperymentował w nich z podłożem, barwiąc papier na różne kolory i wykorzystując jego fakturę, a dzięki gęstemu szrafowaniu uzyskiwał znakomite efekty światłocieniowe. Prace rysunkowe stanowią najbardziej indywidualną i nowatorską część artystycznego dorobku S.

Poza rysunkami dokumentującymi starożytne zabytki i projektem plafonu bibl. uniwersyteckiej w Wilnie estetyka neoklasyczna najsilniej

ujawniła się w portretach autorstwa S., skomponowanych przeważnie wedle klarownych reguł, wzbogaconych często antycznymi rekwizytami. Jednak i tu można wskazać wiele dzieł, w których łagodny światłocień, stosunkowo miękki sposób malowania i bardzo tradycyjne upozowanie modelu bliższe są portretom późnobarokowym niż klasycystycznym. W obrazach religijnych S. wzorował się niekiedy na malarstwie Mengsa.

W monumentalnych kompozycjach S. ilustrujących starożytne historie ścierało się klasycystyczne dążenie do surowego patosu i moralizatorskie przesłanie z barokowym bogactwem barw i dynamiką. Mimo zatem wzorów klasycznych, uмиłowania i znajomości antyku w twórczości S. wyraźne jest dziedzictwo malarstwa późnego baroku. Artysta preferował stłumioną, ciepłą tonację, opartą na czerwieniach i zróżnicowanej palecie ugrów. Niekiedy jednak decydował się na koloryt chłodny, walorowy, niemal monochromatyczny (jak np. w obrazie *Znalezienie św. Onufrego przez Pafnucego na puszczy* namalowanym dla warsz. bazylianów). W takich kompozycjach najbardziej zbliżał się do ideałów klasycystów.

Późnobarokowe zapożyczenia prowadziły go niejednokrotnie do dwuznacznych artystycznie efektów. Teatralna gestykulacja przedstawionych postaci, afektowane pozy i egzaltacja powracają szczególnie często w obrazach religijnych (np. wspomniana kompozycja ol. *Św. Kajetan rozmnażający chleb*). Zdarzają się błędy w proporcjach postaci, nieporadny rysunek rąk (zwłaszcza dłoni), typizacja twarzy i ignorowanie hist. realiów. Ta ostatnia cecha – obecna zarówno w pracach rysunkowych, jak i w malarstwie – przejawia się przede wszystkim w anachronicznych (lub przeciwnie, silnie uwspółcześnionych) strojach postaci biorących udział w zdarzeniach rozgrywających się w przeszłości.

Do dzieł wyjątkowo nieudanych, choć zarazem bardzo znanych i interesujących – zarówno z uwagi na okoliczności zamówienia, metodę pracy S., jak i zawarte treści – należy m.in. *Portret rodziny Prozorów* (ol., 1789, MNW), malowany sztywno, pełen rażących nieporadności kompozycyjnych i błędów anatomicznych. Mimo że swych modeli malował *ad vivum*, a dążąc do wiernego oddania rysów twarzy zmarłego wojewody witebskiego, posłużył się nawet gipsową maską pośmiertną, S. nie zdołał stworzyć przekonującego artystycznie portretu. Dziedzictwo sarmackiego konter-

fektu współlistnieje tu z aspiracjami klasycysty. Wydaje się, że częstą przyczyną artystycznych porażek S. był brak konsekwencji i spójności estetycznej dzieła, a także skłonność do konturowego, „rysunkowego” traktowania materii malarskiej.

Obrazy słabe (wśród których – co należy wyraźnie podkreślić – są prace o nie potwierdzonym ostatecznie autorstwie S.) nie powinny jednak przesłonić wartości artystycznych udanych, a nawet wybitnych dzieł artysty. Do tej kategorii można zaliczyć choćby ol. wizerunki biskupów Ignacego J. Massalskiego, 1785-86 (LMS) i Jana Stefana Giedroycia (MNW) czy *Portret zakonnika* (MNW), a zwłaszcza znakomity *Portret Granowskiej* – przenikliwe psychologicznie studium starości (ol., przed 1800, LMS). Artysta osiągnął tu mistrzowski efekt malarski, posługując się zniuansowaną gradacją walorową, opartą na subtelnych odcieniach szarości. Wśród dzieł o tematyce religijnej wyróżnia się kompozycja *Jezus i niewierny Tomasz*, znana z dwóch zupełnie różnych malarskich interpretacji. W obrazie zapewne wcześniejszym ekspresyjny, światłocieniowy sposób modelowania potęguje realizm sceny i plebejski wygląd zgromadzonych apostołów (MNW, d. depozyt w kośc. Św. Andrzeja Apostoła i bł. brata Alberta w Warszawie, poważnie uszkodzony podczas pożaru kośc. w 2008). Artyście udało się nasycić tę kompozycję, silnie osadzoną w tradycji malarstwa późnego baroku, autentycznym przeżyciem religijnym. Drugi, późniejszy wariant tego samego tematu, to klasycyzująca, wyważona, dość miękko modelowana liryczna scena (ol., 1800, MNW).

Uderzająco zróżnicowany poziom artystycznej spuścizny S. wynikał, jak się wydaje, z pośpiechu spowodowanego ogromną liczbą zamówień, prawdopodobnie tylko częściowo wykonywanych przez mistrza. Niekiedy w jednej kompozycji odnaleźć można partie znakomicie malowane i inne, zdumiewająco nieporadne i słabe. Rzetelna weryfikacja wielu dzieł przypisywanych S. pozwoli zapewne w przyszłości oddzielić obrazy jego autorstwa od prac uczniów i współpracowników.

S. pozostaje jednym z niekwestionowanych pionierów malarstwa hist. w Polsce. Choć epizody z dziejów narod. utrwalone w cyklu rysunków zostały spopularyzowane tylko w 9 rycinach, to jednak za sprawą reprodukcji graficznych kompozycje S. trafiły do szerokiego kręgu odbiorców. Stały się inspiracją dla innych artystów, którzy

powielali je w różnych technikach lub na ich podstawie tworzyli własne dzieła.

S. odegrał niezwykle ważną rolę w dziedzinie edukacji artyst. Był nie tylko „nauk wyzwolonych doktorem” i profesorem Uniw. Wil., ale zarazem pierwszym pol. malarzem, który zdobył te tytuły, oraz współtwórcą katedry malarstwa. Wg świadectw współczesnych wysoko cenil wykształcenie i wiedzę ogólną. W nowoczesnym projekcie nauczania z 1799 (uzupełnionym w 1803) ustalił kanon edukacyjny obejmujący, obok przedmiotów praktycznych, teorię, historię sztuki, perspektywę i kurs rzeźby. Zalecał przestrzeganie reguł harmonii, ładu i proporcji oraz pilne studiowanie natury, lecz zarazem skłaniał się ku jej „wydoskonalaniu”. Ta zamierzona idealizacja mieściła się ściśle w akademickim modelu estetycznym, któremu – przynajmniej w teorii – hołdował S. Artysta propagował klasycyzm w duchu Johanna Joachima Winckelmanna i jego teorii „spokojnej wielkości i szlachetnej prostoty”. Przywiązywał ogromne znaczenie do studiowania antyku, co w jego przypadku miało walor osobistego doświadczenia i artystycznej praktyki – mieszkając 20 l. w Rzymie, wykonywał liczne rysunkowe kopie starożytnych dzieł i wielokrotnie dokumentował antyczne zabytki.

Jego krytycy podkreślali jednakowoż, że wil. praktyka mistrza – zarówno malarska, jak i edukacyjna – przeżyła na ogół ambitnej teorii. Zapowiadany w projekcie system nauczania polegający na kopiowaniu z rycin, następnie z odlewów gipsowych, a wreszcie z natury, rzadko był realizowany w całości. Brakowało odpowiedniego wyposażenia, i – jak wynika ze wspomnień uczniów – nauka kończyła się niejednokrotnie na etapie kopiowania rycin. Niemniej S. należał do tych, którzy przekształcili prowincjonalne Wilno w żywy, a po upadku państwa, główny ośrodek artyst. Rzeczypospolitej. Wychował całe pokolenie utalentowanych malarzy działających w 1. tercji XIX w., określonych potem mianem „szkoły wileńskiej”. Do uczniów S., oprócz wspomnianego wcześniej Józefa Peszki, należeli m.in.: Józef Oleszkiewicz, Jan Krzysztof Damel, Gaspar Borowski, Jan Czarnocki, Franciszek Pelikan.

Trzeba też podkreślić, że jakkolwiek swą warsz. pracownię traktował gł. jako dochodowy warsztat malarski, to i tam starał się zapewnić, przynajmniej niektórym podopiecznym, dobre wykształcenie. Troszczył się o zdolniejszych uczniów – np. Jana Chrościckiego (vel Chróścickiego), swe-

go późniejszego adiunkta na Uniw. Wil., zabrał za granicę, gdzie wspólnie zwiedzili „Berlin, Wiedeń, prowincje nadreńskie”. Niewykluczone, że towarzyszył im Maciej Topolski, który podobno dzięki S. wyjechał również do Rzymu.

Mimo głosów krytycznych S. zdobył w Polsce wielkie uznanie. Biografowie artysty chętnie podkreślali europejski wymiar jego kariery. Już w 1783 niektórzy autorzy uważali, że był on „w sztuce malarskiej i w sztychunku... na cały Rzym sławny” (Kognowicki); pisano o nim: „uczeń, przyjaciel, a nawet pomocnik Rafała Mengsa” (Golański), „kolegował się z Davidem” (Uziębło), zaś „wykonywane we Włoszech prace zyskiwały mu poklask publiczny, a rodacy i cudzoziemcy ubiegali się o jego dzieła” (Rastawiecki, t. 2). Niezależnie od wyraźnej chęci dowartościowania rodzimego środowiska artyst. przez zacytowanych autorów faktem pozostaje znacząca pozycja S. w opiniotwórczych kręgach ówczesnego Rzymu. Wydaje się, że sprawiedliwą ocenę wystawił mu Edward Rastawiecki, pisząc: „lubo zaiste do rzędu najpierwszych mistrzów sztuki podwyższonym być nie może, zajmuje w niej przecie znamienity stopień”.

Niektóre zaginione (lub o nieustalonym miejscu przechowywania) dzieła S. znane są dziś jedynie ze wzmianek: *Bitwa z Turkami*, ol., na odwrocie napis: „Pinxit Franciszek Smuglewicz 1775” (do II wojny światowej wł. antykwariatu Abego Gutnajera w Warszawie), *Powitanie cesarza Leopolda z królem Janem III po oswobodzeniu Wiednia* (w 1851 wł. Edwarda Starzyńskiego w Zahińcach na Podolu), *Portret króla Stanisława Augusta w popiersiu* (przed 1851 w Łazienkach w Warszawie), *Św. Hilary* (w 1851 wł. Chopinów w Warszawie), *Św. Wawrzyniec*, *Św. Jan od Krzyża* oraz *Św. Eliasz* (kość. karmelitów bosych Wniebowzięcia NMP i Św. Józefa Oblubieńca w Warszawie), *Św. Agata* (kość. Augustianów tamże), *Św. Tobiasz* (d. kość. paulinów Św. Ducha tamże), *Apoteoza Św. Jana Nepomucena* (inaczej *Św. Jan Nepomucen unoszony do nieba*; przed II wojną światową w kość. jezuitów NMP Łaskawej tamże, zniszczony w 1944), bliżej nieokreślone obrazy w kość. pobernardyńskim Św. Anny tamże, *Św. Szymon* (w 1851 wł. Ksawerego Masłowskiego w Krakowie), *Chrystus Pan umierający na krzyżu* (w 1851 wł. Dembowskich w pałacu w Nacpolsku k. Płońska), *Anioł prowadzący duszę do nieba* (w 1847 w kość. par.

w Brzostowicy Wielkiej k. Grodna), *Niepokalane Poczęcie NMP* (do II wojny światowej w pokamedulskim kośc. Niepokalnego Poczęcia NMP w Wigrach), *Św. Hieronim*, kopia obrazu Guida Reniego (ze zb. bpa wil. Hieronima Stroynowskiego, przewieziona następnie do pałacu w Horochowie na Wołyniu), *Zdjęcie z krzyża* (w ołtarzu gł. kośc. Św. Andrzeja Apostoła w Ostrówkach k. Lubomla na Wołyniu), *Św. Jan Nepomucen*, przed 1801 (pierwotnie wł. Prota Potockiego w Machnówce, d. woj. kijowskie), kompozycja *Jowisz w postaci byka porwuje Europę* (do 1939 w pałacu Balińskich w Jaszunach k. Wilna), *Pożegnanie Hektora z Andromachą* (d. w pałacu w Dobrzycy), monumentalna, nieukończona kompozycja *Agrypina odnosząca na ojczystą ziemię popioły męża Germanika* (w 1825 wł. Michała Józefowicza, ucznia S.), *Portret Augustyna Komorowskiego* (pierwotnie w cerkwi w Niestanicach k. Radziechowa, po I wojnie światowej w pałacu Ujejskich w pobliskim Pawłowie), portret Matyldy z Paców-Pomarnackich Węclawowiczowej (do 1914 we dworze Węclawowiczów w Narunach, d. woj. wil.), portrety Eustachego Hłaski i jego żony (do 1918 w dworze Hłasków w Hromoszczu, d. woj. połockie).

Przed I wojną światową obrazy S. o nieustalonej tematyce zdobiły salon „empirowy” w pałacu Rzewuskich w Hajworonie (d. woj. kijowskie) oraz dwór Markowskich w Skazińcach na Podolu. Bliżej nieokreślone płótna S. znajdowały się też w kilku majątkach w d. woj. mińskim: w Dukorze, jeden obraz we dworze Wańkowiczów w Kałużycach (do II wojny światowej) i w pałacu tej samej rodziny w Ślepiance oraz w pałacu Zdziechowskich w Nowosiólkach Wielkich; rysunki S. (w tym widoki Wilna wyk. tuszem) przechowywano w pałacu Tyszkiewiczów w Łohojsku (ok. poł. XIX w.).

Nie jest natomiast wykluczone, że uznany za zaginiony monumentalny obraz *Zaślubiny Westalki*, który początkowo był wł. Dowgiałłów w Wilnie, a po I wojnie światowej znalazł się w ich majątku Gajówki k. Działdowa (odnotowany przez Aftanazego), może być identyczny ze słynną kompozycją *Ofiara Westalki – portret Heleny z Massalskich hr. Wincentowej Potockiej*, ok. 1788-92, przechowywaną w MNK. Niestety, różne tytuły obrazów stosowane przez dawnych autorów mogą prowadzić do nieporozumień i błędnego multiplikowania niektórych dzieł w literaturze przedmiotu.

Ogromne *oeuvre* artysty wymaga drobiazgowych badań. Wiele prac – dotyczy to przede wszystkim obrazów o tematyce religijnej – atrybuje się S. na podstawie podobieństw formalnych z jego sygnowanymi dziełami lub zgodnie z istniejącą tradycją.

Dzieła przypisywane. Można uznać za prawdopodobne, że obrazy – *Ukrzyżowanie z Matką Boską, św. Marią Magdaleną i św. Janem Ewangelistą* w ołtarzu gł., *Św. Jacek i Matka Boska Immaculata* w ołtarzach bocznych oraz *Św. Jan Nepomucen, Chrystus przekazujący klucze św. Piotrowi i Św. Antoni z Dzieciątkiem* w kośc. Podwyższenia Krzyża Św. w Wyszkowie – są dziełami S. (Michalczyk, t. 2, 2019).

Za prawdopodobne dzieła S. należy ponadto uznać obrazy: *Św. Anna nauczająca Marię*, ol., w ołtarzu gł. kośc. Św. Anny w Sterdyni k. Sokółowa Podlaskiego; *Chrystus nauczający* na zasuwie ołtarza gł. w kośc. Św. Jadwigi w Mokobodach na Podlasiu, pochodzący z wcześniejszego ołtarza ufundowanego przez Jana Onufrego Ossolińskiego; *Matka Boska Szkaplerzna* w ołtarzu bocznym konkatedry Św. Aleksandra w Suwałkach (obraz pochodzi z kośc. pokamedulskiego w Wigrach).

Autorstwo znacznej grupy obrazów tradycyjnie przypisywanych S. wymaga jeszcze rzetelnych analiz: *Cud pod Połockiem*, umieszczony w prawym ołtarzu kośc. Św. Stanisława w Rzymie; *Zdjęcie z Krzyża* w ołtarzu gł. i *Św. Błażej* w ołtarzu bocznym kośc. par. Św. Jana Kantego w Krasnosielcu k. Makowa Mazowieckiego; *Sposalizio* (ol. deska) przechowywany w kośc. par. Św. Stanisława bpa w Wielgomłynach k. Radomska, dat. na koniec XVIII w.; *Chrystus na krzyżu* i *Św. Kazimierz*, dat. na pocz. XIX w. w ołtarzu gł. kośc. par. Opieki Matki Boskiej w Nowym Mieście nad Pilicą; *Koronacja Matki Boskiej* w ołtarzu gł. kośc. Wniebowzięcia NMP w przysiółku Grodzisko (Grodzisko-Skała) k. Ojcowa; *Chrzest Chrystusa* w kaplicy Św. Jana w kośc. par. Św. Wojciecha w Książu Wielkim k. Miechowa; *Św. Anna* i *Św. Józef* w ołtarzach bocznych w kośc. par. Grobu Pańskiego i św. Jakuba Mniejszego w Miechowie; *Ukrzyżowanie* w ołtarzu gł. kośc. Podwyższenia Krzyża Św. w Kazimierzy Wielkiej; *Ukrzyżowanie* w ołtarzu gł. kośc. par. Wszystkich Św. w Cudzynowicach k. Kazimierzy Wielkiej; *Matka Boska wśród aniołów* w kośc. Niepokalanego Poczęcia NMP przy klasztorze norbertanek w Busku-Zdroju; *Św. Stanisław* w ołtarzu bocznym kośc.

Wniebowzięcia NMP w miejscowości Szaniec k. Buska-Zdroju; *Ukrzyżowanie* i *Uklon złożony św. Onufremu przez Św. Pafnucego* w d. katedrze greckokatolickiej Narodzenia NMP w Chełmie; *Św. Rodzina* w ołtarzu bocznym w kośc. św. Apostołów Piotra i Pawła w Okrzei k. Łukowa; niektóre obrazy w ołtarzach bocznych kośc. Podwyższenia Krzyża Św. w Łukowie, a także 8 obrazów ołtarzowych w sanktuarium maryjnym Matki Boskiej Bolesnej w Osiecznej k. Leszna. Pojawiło się przypuszczenie, że dziełem S. w katedrze wil. była też dekoracja ścienna o charakterze iluzjonistycznym w kaplicy Św. Władysława (zamalowana, obecnie częściowo odkryta), wykonana przy udziale brata artysty, Antoniego.

Nierozstrzygnięty dotąd jest ewentualny udział S. w dekoracji malarskiej z ok. 1790, zdobiącej salon na parterze pałacu Giedroyciów w Rybieniu k. Wyszkowa; nie jest bezzasadna supozycja (Łoziński, 1999), jakoby artysta mógł być wykonawcą tej polichromii, silnie inspirowanej malowidłami antycznymi spopularyzowanymi w dziele *Antichità di Ercolano esposte* (Napoli 1757-1792).

Ostatnio pojawiła się hipoteza, że to S., a nie jego brat Antoni Smuglewicz, był głównym wykonawcą malarskiej dekoracji ściennej co najmniej 3 wnętrz w pałacu Andrzeja Ostroroga-Gorzeńskiego w Śmiełowie, ok. 1801-04: Sali Balowej, Salonu Błękitnego i Pokoju Amorków (Prażat, 2022). Obecnie prowadzone są badania stratygraficzne w innych salach rezydencji, dzięki którym – być może – zostaną odsłonięte kolejne malowidła. Wszystkie wnętrza przypisywane braciom S. mają charakter późnej, klasycystycznej polichromii, opartej na klarownych podziałach architektonicznych, wzbogaconej motywami ornamentalnej groteski, antykizowanymi postaciami oraz scenami figuralnymi w tondach i medalionach. W Sali Balowej wprowadzono po obu stronach drzwi iluzjonistyczne widoki ruin antycznych, zaś na ścianie na wprost okien scenę pożegnania Hektora i Andromachy, inspirowaną VI księgą *Iliady*. To ostatnie przedstawienie jest niewątpliwie dziełem S., o czym świadczą nie tylko formalne cechy malowidła. Artysta podjął bowiem ten sam motyw w zaginionym obecnie obrazie z pałacu w Dobrzycy i w domniemanym studium do tegoż dzieła (pióro, pędzel, tusz, przed 1785, Gab. Ryc. BUW).

Dzieła niesłusznie przypisywane S. Obrazy d. atrybuowane S., a znajdujące się w ko-

legiacie Św. Mikołaja bpa w Wolborzu k. Piotrkowa Trybunalskiego zostały przypisane jego ojcu, Łukaszowi (Michalczyk, 2010). Wydaje się też wątpliwe, aby płótna w kośc. Kamedulów na warsz. Bielanach (w kaplicach środkowych przy nawie *Adoracja Matki Boskiej przez Św. Benedyktą i Romualda*, inaczej *Św. Romuald i Benedykt*, *Św. Jan Nepomucen*, a także *Św. Barbara*, *Wniebowzięcie NMP* i *Chrystus w otoczeniu świętych* w kaplicach bocznych) zostały namalowane przez S. Poważne wątpliwości co do jego autorstwa budzi też obraz przedstawiający św. Antoniego Padewskiego w kośc. par. Św. Jakuba i Wniebowzięcia NMP w Rokitnie k. Warszawy, wzorowany na dziele Czechowicza z kośc. Pijarów w Krakowie (jest to raczej dzieło samego Czechowicza). Nie są dziełami S.: *Ostatnia Wieczerza*, obraz umieszczony w polu d. gł. ołtarza Najświętszego Sakramentu w kośc. Św. Krzyża w Warszawie (konserwowany 1910, niezachowany, zniszczony 1944), *Trójca Św.* w ołtarzu gł. kośc. Trójcy Św. w miejscowości Zawichost-Trójca k. Sandomierza (wg sygnatury odnalezionej przez konserwatorów Ewelinę i Marcina Gruszczyńskich jest to dzieło Jana Bogumiła Plerscha) i *Judyta z głową Holofernesa*, wg Cristofana Alloriego, MNW, depozyt Muz. Łazienki Królewskie (dotychczasową atrybucję S. uznano za błędną; Juszczak, Małachowicz, 2015).

Poza wyż. wym. w zb. publicznych: MOB – *Rzeź niewiniątek*, ol.; Bibl. Gdańska PAN Gdańsk – *Chrystus Dobry Pasterz*, *Laurka dla nieznannej niewiasty*, *Laurka dla Wielmożnego JMci Pana Chełmickiego* (wszystkie akw.); Muz. Zamoyskich Kozłówka – *Śmierć hetmana Jana Karola Chodkiewicza w obozie pod Chocimem*, ol., 1806; Bibl. Kórnicka PAN Kórnik – *Portret Szczęsnej z Woroniczów, Ignacego i Ksawerego Działyńskich*, ol., ok. 1790-92; BJ – *Szczęśny Potocki zapowietrzonym od Wołoszczyzny żywność dostarcza*, pióro, sepia, ok. 1786, *Alegoria patriotyczna*, tusz, lawowanie, sygn., 1790; MNK – *Bitwa pod Chocimem*, przed 1797, *Chłopi krakowscy przy stole* (późniejszy wariant obrazu ze zb. królewskich, znajdującego się w MNP), ok. 1800, *Cierniem koronowanie*, ok. 1800, wszystkie ol., *Męczeństwo św. Wojciecha*, rys., sygn.; Muz. UJ – *Św. Jan Nepomucen*, ol., 1782, *Portret Hugona Kollątaja*, ol., po 1800, 68 szkiców akw., sepia, kredka, piórkiem (m.in. *Wesele Aldobrandini*, ok. 1776, szkic reliefu z łuku triumfalnego Marka Aureliusza, przed 1783), studia anatomiczne,

studia włoskich marmurów, ok. 1776; Muz. Okręgowe Leszno – *Scena w karczmie (Krakowiacy)*, ol., ok. 1800; MNP – *Herkules na rozstajnych drogach*, ok. 1780 (szkic ol. i sepią znajduje się w Gab. Ryc. BUW), *Portret własny*, ok. 1780, *Chłopi krakowscy przy stole*, przed 1795 (lub ok. 1780), *Przysięga Tadeusza Kościuszki na Rynku w Krakowie*, 1797, *Portret Ignacego Zakrzewskiego, prezydenta m. Warszawy, Towarzystwo pijące w sklepie wino z beczki (inaczej Grupa w winiarni)*, i jego pendant *Towarzystwo bawiące się grą w karty, W karczmie* (wszystkie ol.), studium do obrazu *Milosierdzie*, ol. tektura; miniatury: *Św. Jakub*, 1796, *Św. Anna*, 1798, *Św. Abdon i św. Senna* (wszystkie ol. na blasze miedzianej); Muz. Ziemi Sejneńskiej im. arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego Sejny – *Św. Piotr i św. Jan, Modląca się kobieta w otoczeniu aniołów*, sygn.?, Muz. Okręgowe Tarnów – *Portret Józefa Klemensa Czartoryskiego*, ol., na odwrocie napis: „Portrait ... fait par Smuglewicz Polonais à Rome 1782”; Muz. Okręgowe Toruń – *Widok na Wezuwiusz*, akw., sygn., ok. 1770-84; BN – 19 rys.: tusz, pędzel, pióro, w tym 4 rys. w *Albumie Zamoyskich*, jeden sygn., dat. 1784, 3 pozostałe z l. 90. XVIII w.; Gab. Ryc. BUW – łącznie 167 rys. wiązanych z S., w tym 158 rys. bezspornych, pochodzących gł. z kolekcji króla Stanisława Augusta, m.in. szkice do obrazów ol., studia akademickie, widoki, rys. o tematyce alegorycznej, religijnej, mitologicznej, hist. (wszystkie w: Biłozór-Salwa, 2019), a także związany z S. album *Desseins enluminées des peintures trouvées à Herculaneum*, ok. 1784 (akw., gwasz na akwaf. konturze), zawierający m.in. plansze znane z albumu *Terme di Tito...* oraz z innych albumów; Muz. Archidiecezji Warsz. – *Chrystus w koronie cierniowej*, ol., sygn., 1785; MNW – 22 obrazy ol., w tym: *Zwycięstwo Aleksandra Wielkiego nad Porosem, władcą Indii w 326 r.* (d. tytuł: *Zwycięstwo Aleksandra Wielkiego nad Dariuszem*), ok. 1770, *Mars i Wenus*, ok. 1770-77 (depozyt w Pałacu Prezydenckim), *Król Dawid*, przed 1784 (depozyt w Muz. Okręgowym w Toruniu), *Śmierć Epaminondasa*, 2 obrazy, oba sygn. (dat. 1788, depozyt w Pałacu Prezydenckim w Warszawie, i replika, 1797, depozyt w Zamku Królewskim w Warszawie), *Rebeka i Eleazar*, ok. 1790, *Św. Mateusz i św. Krzysztof* oraz *Św. Karol Boromeusz opatrujący chorych* (oba modella ol. do nieustalonych obrazów, ok. 1790), *Zwycięski pochód Izraelitów*

z głową Goliata, ok. 1795-1805, *Urowadzenie Bryzeidy od Achillesa* (depozyt w Pałacu Prezydenckim, Warszawa), *Vestigia delle Terme di Tito e loro interne pitture*, Roma 1776 (album z czarno-białymi ryc. oraz zespół 60 kolorowanych plansz akw., gwasz na akwafortowym konturze, w osobnej tece), 80 rys. w albumie z ilustracjami do Starego Testamentu (ol., tusz, pióro, pędzel, akw., sepią, gwasz, lawowany, przed 1785) oraz 40 luźnych rys. w tym: *Pokłon Trzech Króli* (szkic do obrazu), sygn., 1771, kompozycje alegoryczne opalone w złote ramy: *Fatiga* i *Felicitas Publica*, obie sygn., 1789, tusz, szkice do plafonów; MPKJW – *Bitwa pod Beresteczkiem*, ol., przed 1797; Muz. Książąt Lubomirskich w ZNiO – 6 rys., w tym 2 szkice do malowidła ściennego, *Kobieta siedząca nad robótką, Młodzieniec z psem na polowaniu, Jezus nauczający uczniów* (wszystkie pióro, tusz, akw.) oraz *Śmierć Stefana Czarnieckiego*, pióro, pędzel, tusz, lawowanie, po 1785 (z kolekcji Jana i Jadwigi Nowak-Jeziorańskich); Muzeul Național de Artă al Moldovei Kiszyniów – *Śmierć Sokratesa*, sepią, 1797; Instytut Pol. i Muz. im. generała Sikorskiego Londyn – *Portret Stanisława Augusta* (d. w zb. Rzyszczyńskich na Wołyniu); LBN – ok. 75 rys. tuszem, ol., tematyka biblijna i mitologiczna; LGS – *Zaślubiny Marii z Józefem*, ol., *Król polski Bolesław III u cesarza Henryka V*, rys.; LMS – ok. 60 obrazów ol., w tym: kopia obrazu Angeliki Kaufmann, przedstawiającego epizod z *Odysei* (d. tytuł: *Sofonisba przyjmuje list i truciznę od męża*; właściwy temat obrazu ustaliła Biłozór-Salwa), po 1797, *Chłopi litewscy*, sygn., oraz szkice ol.: *Pogrzeb bohatera*, po 1797, *Kalchas tłumaczący Achillesowi powody gniewu Apollina na Greków*, po 1797, *Ucieczka do Egiptu*, ok. 1800, *Caritas romana*, 1797-1807, *Odмова mianowania biskupem*, ok. 1800, a także rys., m.in. *Zwroćenie Arki Przymierza*, ol., pióro, sepią, 1800.

W zb. pryw. w Warszawie – *Portret Stanisława Zawadzkiego w mundurze majora Korpusu Inżynierów*, między 1777 a 1785 (wg uściślenia Maczyńskiego, 2005); w zb. pryw. w Wilnie – *Matka Boska modląca się nad psalterzem*, ol., sygn.; w innych zb. pryw. za granicą – *Portret Francesca Ravai*, zw. Baiocco, ol., przed 1783 (sprzedany w domu aukcyjnym Christie's w Oxfordzie 26 IX 2000); *Kłęcząca młoda dziewczyna*, akw., kredka (praca odnotowana w domu aukcyjnym Christie's w Londynie w 1989).

Ciampi S., *Notizie di medici, maestri di musica e cantori, pittori, architetti, scultori ed altri artisti italiani in Polonia e Polacchi in Italia*, Lucca 1830. – Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, t. 16, München 1846. – S.P. [Plater S.], *Mała encyklopedia pol.*, t. 2: L-Z, Leszno i Gniezno 1847, s. 58, 380. – Rastawiecki, Sł. mal., t. 2, 3. – Sł. geogr., t. 1, W. 1880, s. 208 (Bielany pod Warszawą); t. 2, 1881, s. 213 (Dukora); t. 4, 1883, s. 222 (Kobyłka), s. 420 (Korosteszów), s. 638 (Krasnosielc), s. 817 (Krzyżanowice); t. 6, 1885, s. 323 (Miechów), s. 621 (Mokobody); t. 7, 1886, s. 437 (Okrzeja), s. 599 (Orsza); t. 8, 1887, s. 393 (Podhorce), 528 (Pohrebyszcze); t. 11, 1890, s. 91 (Sosnowica), s. 366 (Stołbce); t. 12, 1892, s. 568 (Trzemeszno); t. 14, 1895, s. 137 (Wysokie Litewskie), s. 533 (Zbrzyż); t. 15, 1902, s. 638 (Szaniec). – Müller H.A., Singer H.W., *Allgemeines Künstler-Lexicon*, Frankfurt am Main 1921, t. 4. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Janowski L., *Słownik bio-bibliograficzny d. Uniw. Wil.*, Wilno 1939. – Grajewski, 1972. – *Słownik pracowników książki pol.*, W. 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976; t. 2, Wr. 1979. – Bénézit, t. 9. – Busse. – *Dictionary of Art*, red. Turner J., t. 28, London 1996 (Ryszkiewicz A.). – PSB, t. 39, 1999 (tenże). – Baranowski H., *Bibliografia Wilna*, t. 1: *Uniw. Wil. 1579-1939*, Toruń 1996; t. 2: *Miasto*, Toruń 2000; t. 3: *Bibliografia Wilna za l. 1999-2005 oraz uzupełnienia*, Toruń 2007. – *Wil. słownik biogr.*, red. Dubowik H., Malinowski L.J., wyd. 2, Bydgoszcz 2008. – Żabicki J., *Leksykon zabytków Mazowsza i Podlasia*, W. 2010. – *Lietuvos dailininkų žodynas / Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: *1795-1918*, red. Širkaitė J., Vilnius 2012 (Gasiūnas V.). – *Słownik architektów i budowniczych środowiska warsz. XV-XVIII w.*, red. Migasiewicz P., Osiecka-Samsonowicz H., Sito J., W. 2016 (Manikowska E.). – AKL, t. 104, 2019 (Bernatowicz A.).

Kognowicki K., *Droga Rzymska z nawrotem do swojej Ojczyzny nie bez gościńca nazad pouroconego...*, W. 1783, s. 187. – Smuglewicz F., *Prospekt Maiącego wydadz się Dzieła Historii kraiovej w Dwóchset kopersztach pracy i wynalazku Imć Pana Franciszka Smuglewicza*, [b.m.] 1787. – Tenże, *Prospekt z poprawą Maiącego wydać się Dzieła Historii krajowej w Stu Kopersztach Pracy i wynalazku ...*, [W.] 1788. – Tenże, *Obwieszczenie w Warszawie Dnia 21. Stycznia Roku 1789*, [b.m.] (druk ulotny). – Golański F.N., *Pamiętka Tomasa Husarzewskiego Profesora historii powszechnej i krytyki i Franciszka Smuglewicza pierwszego Profesora rysunków i malarstwa w Imperatorskim Uniw. Wil. w głosie...*, Wilno 1808, s. 7, 12, 16. – Tenże, *O wymowie i poezji*, t. 2, Wilno 1808, s. 327. – [Tenże], *Wiad. o życiu i dziełach Franciszka Smuglewicza pierwszego professo-*

ra rysunków i malarstwa w Uniw. Imperatorskim Wil., Pam. warsz., II, 1809 nr 5, s. 194-204. – [Kondratowicz D.], *Obraz hist. pamiątki Franciszka Smuglewicza, napisany przez jego ucznia Kondratowicza*, Gaz. Wielkiego Księstwa Pozn., 1816 nr 17, s. 258-260. – Gołębiowski Ł., *Opisanie hist.-statystyczne m. Warszawy*, W. 1827, s. 77, 88, 89. – Gałęzowski A., *O celniejszych malarzach pol.*, Kal. Domowy, 1832, s. 27. – Chodźko L., *La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque...*, t. 2, Paris 1837-38, s. 129, 130, 434. – Kondratowicz F., *Opisy życia i dzieł Franciszka Smuglewicza najslawniejszego w Polsce malarza*, Światowid, 1837 t. 1, s. 106-115. – Kraszewski J.I., *Szkice Franciszka Smuglewicza*, Athenaeum, 1841 t. 4, s. 168-176. – Przedziedzicki A., *Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów ...*, Wilno 1841, t. 2, s. 122. – Krzyszkowski I., *Nabożeństwo wiernych katolików do użycia pobożnego w domu i w kościołach...*, Wilno 1843. – Raczyński E., *Wspomnienie Wielkopolski*, t. 2, P. 1843, s. 282, 378. – Heppen J., *Smuglewicz malarz pol.*, Zorza, 1844, s. 7, 8. – Rastawiecki E., *Żywoty malarzy pol. ... Smuglewicz Franciszek*, Bibl. warsz., 1847 t. 1, s. 133-138. – Smokowski W., *Do „Wspomnień o Szkole malarskiej wil.” Adama Szemesza ...*, Athenaeum, 1847 t. 1, s. 155-156, 161-162, 163, 190, 172, 173, 179-185, 186, 195, 197-199, 200. – Sobieszczański F.M., *Wycieczka archeologiczna w niektóre strony guberni Radomskiej [cz. IV... Klasztor Św. Krzyża i kość. Benedyktynów. Nagrobki i obrazy Smuglewicza]*, Bibl. warsz., 1852 t. 1, s. 82-118. – Syrokomla W., *Wędrowki po moich niegdyś okolicach*, Wilno 1853, s. 200. – *Listy do redakcji Gaz. Warsz. J.I. Kraszewskiego*, Gaz. warsz., 1854 nr 176, s. 3. – Bartoszewicz J., *Kościoły warsz. rzymskokatolickie opisane pod względem hist.*, W. 1855, s. 122, 299. – Chodźko L., *Histoire de [la] Pologne. Septième serie...*, Paris [1855], s. 94. – Dąbrowski B., *Uwagi i niektóre dodatki do dzieła Słownik malarzów pol. przez E. Rastawieckiego ...*, Bibl. warsz., 1855 t. 1, s. 375. – Jan ze Śliwina [Kirkor A.H.], *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*, Wilno 1859, s. 15, 16, 19, 23, 24, 25, 65, 184, 195, 201, 257, 261, 321. – Połujański A., *Wędrowki po guberni augustowskiej*, W. 1859, s. 180. – Syrokomla W., *Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna*, t. 2, Wilno 1860, s. 41. – Szymanowski W., *300 portretów zasłużonych Polaków i Polek*, W. 1860, s. 227. – Lępkowski J., *Przegląd zabytków przeszłości. Okolice Krakowa*, W. 1863, s. 68 (Pleszów). – Sobieszczański F.M., *Kość. Świętokrzyski w Warszawie*, Tyg. il., 1863 półr. II, s. 440-42. – Chłopicki E., *Świętokrzyskie. Notatki z podróży*, Kłosy, 1868 półr. II, s. 93. – Ogiński M., *Pamiętniki o Polsce i Polakach od r. 1788 aż do końca r. 1815*, P. 1870, t. 1, s. 105, 106. – Polkowski J., *Groby*

- i pamiątki pol. w Rzymie*, Drezno 1870, s. 10. – Zarewicz L., *Zakon kamedułów. Jego fundacje i dziejowe wspomnienia w Polsce i Litwie*, Kr. 1871, s. 37, 38. – Kolla-taj H., *Listy pisane z emigracji w r. 1792, 1793 i 1794*, zebrał Siemieński L., P. 1872, s. 126-128, 187, 189. – Stecki T.J., *Łuck starożytny i dzisiejszy*, Kr. 1876. – Krzyżanowski W., *Katedra plocka i jej biskupi*, Płock 1877, s. 43. – *Listy Joachima Lelewela*, P. 1878, t. 1, s. 102, 106-108. – Dr Antoni J. [Rolle A.J.], *Zameczki podolskie na kresach multańskich*, wyd. 2, W. 1880, t. 2, s. 303. – Chłopicki E., *Wędrówka po guberni kijowskiej*, Tyg. il., 1881 półr. II, s. 319. – Gerson W., *Franciszek Smuglewicz*, Prz. Bibliograficzno-Archeologiczny, II, 1881 nr 18/19, s. 241-245. – Łuszczkiewicz W., *Karta z dziejów pol. malarstwa z doby poprzedzającej jego rozwój (1765-1850)*, Kr. 1892. – Dunin-Karwicki J., *Przejażdżki po Wołyniu*, Lw. 1893, s. 36. – Römer A., *Do dziejów wil. szkoły sztuk pięknych*, SKHS, V, 1896, s. XIV, XV. – Jel-lenta C., *Galeria ostatnich dni*, Kr. 1897, s. 289, 292. – Bieliński, Uniw. Wil., t. 1-3. – Gerson W., *Franciszek Smuglewicz*, [w:] *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX*, t. 1, W. 1901, s. 55-57. – Mycielski. – Jó-zefa Ungra Kal. warsz. *Popularno-Naukowy il.*, W. 1903, s. 95 (Warszawa). – Zahorski W., *Katedra wil.*, Wilno 1904, s. 60-61, 64, 68, 99, 108, 116, 119, 127. – Wiczkowski J., *Lwów, jego rozwój i stan kulturalny*, Lw. 1907, s. 522, 584. – Uziębło L., *W stulecie artysty*, Świat, 1907 nr 52, s. 6. – Kurczewski J., *Kości. zamkowy, czyli katedra wil.*, cz. 1, Wilno 1908, s. 122, 226, 236, 249, 250, 254, 259, 262, 264, 265, 275, 278; cz. 2, Wilno 1910, s. 349. – Uziębło L., *Franciszek Smuglewicz (1745†1897)*, Praca (P.), 1908 nr 9, s. 273-274. – Wiśniewski J., *Mono-grafie kościołów w dekanacie opatowskim*, Radom 1908, s. 455, 505. – *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, wyd. Estreicher S., t. 1, 2, Kr. 1909. – Uziębło L., *W stu-lecie Smuglewicza*, Życie il., 1909 nr 26, s. 206-208. – Brosig. – Zahorski W., *Stare Wilno w rysunkach Fr. Smuglewicza*, Litwa i Ruś, I, 1912 z. 2, s. 73-78. – Gizbert Studnicki W., *Wilno przed stu laty w akware-lach F. Smuglewicza*, Ziemia, 1912, s. 743-745. – *Wilno sprzed 100 lat w akwarelach Franciszka Smuglewicza* (wstęp: Peszko S.), Wilno 1912. – Weege F., *Das Goldene Haus des Nero*, Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts, XXVIII, 1913, s. 127 i n. – No-wowiejski A.J., *Płock*, [Płock] 1917, s. 233-234. – Rawita Witanowski M., *Wspomnienia o starym Piotrkowie Try-bunalskim*, [Piotrków 1918], s. 37. – Tatarkiewicz W., *O wil. szkole malarstwa*, Południe, 1921 z. 1, s. 3-6, 7, 10, 11, 16. – Brensztejn M., *Bibl. Uniw. w Wilnie do r. 1832-go*, Wilno 1922, s. 40-41, 42. – Mościcki H., *Wilno*, W. 1922, s. 50, 65. – Wojnicz A., *Łuck na Wołyniu: opis hist.-fizjograficzny*, Łuck 1922, s. 21, 22. – Lauterbach A., Warszawa, W. 1925. – Gębarowicz M., *O arty-stach pol. w Rzymie (Polacy uczniowie Akademii św. Łu-kasza)*, Prz. warsz., 1925 nr 48, s. 177-180. – Chwalewik, t. 1, s. 1, 74, 176, 234, 240, 273, 363, 387, 396, 403, 429, 444, 447, 448, 454; t. 2, s. 53, 68, 74, 100, 139, 158, 168, 175, 195, 220, 235, 259, 300, 337, 378, 385, 391, 409, 426, 489, 491, 498, 499, 503, 511. – Kopera, t. 2, 3. – Wiśniewski J., *Hist. opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Pińczowskiem, Skalbmierskiem i Wiśli-kiem*, Marjówka 1927, s. 46, 76, 95. – Urbański A., *Z Czarnego Szlaku i tamtych rubieży...*, W. 1928, s. 115. – Wiśniewski J., *Hist. opis kościołów, miast, pamiątek i zabytków w Stopnickiem*, Marjówka 1929, s. 275. – Galauné P., *Vilniaus meno mokykla (1793-1831)*, Kau-nas 1928. – Urbański A., *Podzwonne na zgliszczach Li-twy i Rusi*, W. 1928, s. 87. – Loret M., *Gli artisti polacchi a Roma nel settecento*, Milano-Roma 1929. – Urbań-ski A., *Memento kresowe*, W. 1929, s. 97. – Loret M., *Z rzymskich lat Smuglewicza*, Tęcza, 1929 nr 30, s. nlb. 7-8. – Tenże, *Z artyst. działalności Franciszka Smugle-wicza i Konicza w Rzymie*, PKHS, V, 1930, s. XXXI-II-XXXIV. – Ruszczyc F., *Wydz. Sztuk Pięknych Uniw. Stefana Batorego w l. 1919-29*, Wilno 1931. – Kieszkow-ski W., *Carlo Spampani, architekt włoski czynny w Pol-sce w XVIII w.*, BHSiK, II, 1932 nr 1, s. 26, 31. – Mań-kowski T., *Galeria Stanisława Augusta*, Lw. 1932. – Dą-browski S., *Artyści na dworze Antoniego Tyzenhauza*, BHSiK, III, 1933, s. 138. – Wąsowicz H., Cywiński S., *Bazylika wil.*, [Wilno 1933], s. 19, 23-24, 27, 28, 29, 30. – Witanowski Rawita M., *Il. okolice Piotrkowa*, Piotrków 1933, s. 45, 47. – Żytkowicz L., *Zburzenie murów obron-nych Wilna (1799-1805)*, Wilno 1933, s. 6, 14. – Piotro-wicz K., *Polonica w Niemczech*, Nauka pol., XVIII, 1934, s. 146. – Wiśniewski J., *Miasto Skala i Grodzisko w Ol-kuskiem*, Marjówka 1934, s. 27. – Remer J., *Wilno*, P. 1934, s. 153. – Łopaciński E., *Z dziejów twórczości Franciszka Smuglewicza*, Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki TPN w Wilnie, III, 1938/39, s. 127-133. – Morelowski M., *Znaczenie baroku wil. XVIII w.*, Wilno 1940. – Lorentz S., *Domus Aurea Nerona i Villa Laurentina*, Meander, 1946 z. 6, s. 314-324. – Dobrowolski T., *Pol. mal. portretowe*, Kr. 1948. – Lorentz S., *Natolin*, W. 1948. – Orańska J., *Szy-mon Czechowicz 1689-1775*, P. 1948. – Ryszkiewicz A., *Sprawy artyst. w działalności Tow. Warsz. Przyjaciół Nauk*, Materiały do Studiów i Dyskusji, 1951 nr 6, s. 42. – Ruszczycówna J., *Konstytucja 3 Maja 1791 r. w grafice pol. XVIII w.*, BHS, XVII, 1955 nr 2, s. 234, 238-239, 242-244. – Dunin-Fischingerowa B., *Dekoracja malarska drzwi w Łańcucie. Przyczynek do działalności Francisz-*

- ka Smuglewicza, BHS, XIX, 1957 nr 4, s. 375-85. – Ryszkiewicz A., *Z twórczości Franciszka Smuglewicza i jego kregu. Portrety zbiorowe*, BHS, XIX, 1957 nr 1, s. 3-27. – Tenże, *Pol. portret zbiorowy*, Wr. 1961. – Prek F.K., *Czasy i ludzie*, oprac. Barycz H., Wr. 1959. – Porębski M., *Malowane dzieje*, W. 1961. – Moszoro. – Pirotta L., *Contributo alla storia della Accademia Nazionale di San Luca. Alumni stranieri delle scuole accademiche premiate nei vari concorsi*, L'Urbe, XXV, 1962 nr 2, s. 20. – *Polska stanisławowska w oczach cudzoziemców*, oprac. Zawadzki W., W. 1963, t. 1, 2. – Majewska-Maszkowska B., *Zamek w Łańcucie*, W. 1964. – Trzepizur D., *Obrazy Franciszka Smuglewicza w kościele pobenedyktynskim na Świętym Krzyżu*, Roczn. Muzeum Świętokrzyskiego, t. 2, 1964, s. 231-271. – Chyczewska A., Weyman S., *Zamek Kórnicki*, Muzeum i biblioteka, P. 1965. – Tatarkiewicz W., *O sztuce pol. XVII i XVIII w.* Architektura, rzeźba, W. 1966. – Wallis M., *Autoportrety artystów pol.*, W. 1966. – Lorentz S., *Początki sztuki Oświecenia w Polsce*, [w:] *Klasycyzm. Studia nad sztuką pol. XVII i XIX w.*, Wr. 1968. – Ostrowska-Kęmbłowska Z., *Architektura pałacowa drugiej poł. XVIII w. w Wielkopolsce*, P. 1969. – Bartnicka K., *Pol. szkolnictwo artyst. na przełomie XVIII i XIX w. (1764-1831)*, Wr. 1971. – Budzińska E., *Z wczesnej twórczości F. Smuglewicza. Projekty obrazów do Sali Rycerskiej Zamku Warsz.*, BHS, XXXIII, 1971 nr 2, s. 152. – Jaworska J., *Album wileńskie i jego wydawca Jan Kazimierz Wilczyński ...*, Roczn. MNW, XVI, 1972, s. 371-372. – Mytariewa K.W., *Franciszek Smuglewicz w Petersburgu*, BHS, XXXIV, 1972 nr 1, s. 81-89. – Jakimowicz I., *Tomasz Zieliński, kolekcjoner i mecenas*, Wr. 1973. – Chyczewska A., *Marcello Bacciarelli 1731-1818*, Wr. 1973. – Drėma V., *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius 1973. – Meysztowicz W., *Poszło z dymem. Gawędy o czasach i ludziach*, Londyn 1973, t. 1, s. 118, 311. – Usherwood N., *British Artists in Rome 1700-1800* [omówienie wystawy], The Connoisseur, August 1974, s. 318. – Dobrowolski T., *Sztuka pol. od czasów najdawniejszych do ostatnich*, Kr. 1974. – Karpowicz M., *Suplement do „Poloniców” w Akademii Św. Łukasza*, BHS, XXXVI, 1974 nr 2, s. 177-178. – Mytariewa K.W., *O dwóch odnalezionych monumentalnych kompozycjach Franciszka Smuglewicza*, BHS, XXXVII, 1975 nr 1, s. 32-36. – Jaworska J., *Album Wileńskie w zb. graficznych MNW*, Roczn. MNW, XX, 1976, s. 338. – Kozakiewicz S., *Malarstwo pol. Oświecenie, klasycyzm, romantyzm*, W. 1976. – Majewska-Maszkowska B., *Mecenat artyst. Izabelli z Czarotoryskich Lubomirskiej (1736-1816)*, Wr. 1976. – Ryszkiewicz A., *Alegorie i satyry na kilka momentów z historii Polski przełomu XVIII i XIX w.*, [w:] *Ikonografia romantyczna*, W. 1977, s. 234-239, 242. – Dobrowolski W., *The Drawings of Etruscan Tombs by Franciszek Smuglewicz and his Cooperation with James Byres*, Bulletin du Musée National de Varsovie, XIX, 1978 nr 4, s. 97-119. – Russel F., *Another Ricci and a new conversation piece by Smuglewicz*, The Burlington Magazine, July 1978, s. 466-469. – Ford B., *The Grand Tour*, Apollo, CXIV, 1981 nr 238, s. 398, 399. – Brykowska M., *Kości kamedułów na Bielanach*, W. 1982, s. 97, 101. – Kwiatkowski M., *Stanisław August król-architekt*, Wr. 1983. – Lorentz S., Rottermund A., *Klasycyzm w Polsce*, W. 1984. – Anusik Z., *Postać Jana III Sobieskiego w zabytkach ikonograficznych XVIII w.*, Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica, 1986 t. 26, s. 138, 139. – Kwiatkowska M.I., *Malarstwo i rzeźba w l. 1765-1830*, [w:] *Sztuka Warszawy*, red. Karpowicz M., W. 1986. – Malinowski J., *Imitacje świata*, Kr. 1987. – Dobrowolski W., *La peinture étrusque dans les recherches du XVIII siècle*, Archeologia, XXXIX, 1988, s. 27-41. – Jordanowski S., *Vademecum malarstwa pol.*, New York 1988. – *I disegni di figura nell'Archivio Storico dell'Accademia di San Luca*, t. 1: *Concorsi e Accademie del secolo XVII*, a cura di Cipriani A., Valeriani E., Roma 1988; t. 2: *Concorsi e Accademie del secolo XVIII*, a cura di ... [ciż], Roma 1989; t. 3: *Concorsi e Accademie del secolo XVIII-XIX*, a cura di ... [ciż], Roma 1991. – Jastrzębski J. OMI, *Klasztor św. Krzyża na Łyścu*, Kielce 1989. – Pinot de Villechenon M.N., *Rome, Herculaneum et Pompei: deux albums gravés et aquarellés de la fin du XVIII siècle au Louvre*, Revue du Louvre et des musées de France, 1989 nr 5-6, s. 294-299. – Rottermund A., *Zamek Warsz. w epoce Oświecenia. Rezydencja monarsza, funkcje i treści*, W. 1989. – Rostworowski E., *Rys. Smuglewicza i masonskie mowy Stanisława Kostki Potockiego ku czci Szczęsnego Potockiego*, [w:] *Curia maior*. Studia z dziejów kultury ofiarowane Andrzejowi Ciechanowieckiemu, W. 1990, s. 149-160. – Widacka H., *Album Zamoysskich*, Roczn. Historii Sztuki, XVIII, 1990, s. 99, 115-116, 118 (il.). – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 1, Wr. 1991; t. 2, Wr. 1992, s. 334 (nie uwzględniony w indeksie); t. 3, Wr. 1992; t. 4, Wr. 1993; t. 5, Wr. 1994; t. 6, Wr. 1995; t. 9, 10, Wr. 1996; t. 11, Wr. 1997. – Drėma V., *Dingės Vilnius*, Vilnius 1991. – Dobrowolski W., *La peinture étrusque dans les recherches du XVIII siècle*, cz. 3, Archeologia, 1991, s. 7-41. – Kowecka E., *Dwór „najrzędniejszego w Polsce magnata”*, W. 1991, s. 104. – Rottermund A., *Echa Rafała na dworze Stanisława Augusta*, [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska*. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej, W. 1991, s. 743-751. – Pokora J., *Obraz Najjaśniejszego Pana Stanisława Augusta (1764-1770)*.

Studium z ikonografii władzy, W. 1993. – Pranciškus Smuglevičius ir jo epocha, oprac. Jankauskas V., Acta Academiae Artium Vilnensis: Dailė, Vilniaus Dailės akademijos darbai, t. 11, 1997. – Kalembka S., *Dwieście lat Sztuk Pięknych na Uniwersytetach w Wilnie i w Toruniu 1797-1997. Szkice*, Toruń 1998, s. 8. – Nowogórski P., *Architektura i wystrój kość. franciszkanów-reformatów w Szczawinie Kościelnym*, Notatki Płockie, 1998 nr 43/3 (176), s. 5, 6. – Pinot de Villechenon M.N., *Domus Aurea. La decorazione pittorica del palazzo neroniano nell'album delle Terme di Tito conservato al Louvre*, Milano 1998. – Ważbiński Z., *Marcello Bacciarelli i jego wkład do realizacji pomnika Marca Benefiala w Panteonie rzymskim*, Folia Historiae Artium, seria nowa, t. 4, 1998, s. 253. – Бахарева Н.Ю. [Bachariewa N.Ju.], *О работах польских живописцев в Михайловском Замке*, [w:] *Seminarium Bulkinianum. K 60-летию со дня рождения Валентина Александровича Булкина*, red. Рождественская Т.В., Санкт-Петербург 1999, s. 154-163. – Mansfeld B., *Listy z Dobrej Rady*, PAL. Przegląd Artyst.-Literacki, VIII, 1999 nr 4, s. 120-122. – Pasierb J.S., Janocha M., *Polonica artyst. w zb. watykańskich*, W. 1999. – Свирида И.И. [Swirida I.I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVIII - середина XIX вв. Очерки*, Москва 1999. – Kossecka T., *Gabinet Ryc. króla Stanisława Augusta*, W. [1999]. – Mandziuk J., *Kościelne dzieje Białej Warsz.*, Saeculum Christianum, VII, 2000 nr 2, s. 57. – Dobrowolski W., *Smuglewiczowskie portrety rodziny Byresa*, [w:] *Arx Felicitatis*. Księga ku czci profesora Andrzeja Rottermunda ..., W. 2001, s. 403-409. – Kowalski H., *Dzieje pierwszego artyst. zamówienia króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Cykl malarski w Chambre des Seigneurs*, Kronika Zamkowa, 2001 nr 2 (42), s. 141, 142. – Mikocka-Rachubowa K., *Canova, jego krąg i Polacy (ok. 1780-1850)*, W. 2001, t. 2, s. 122. – Królikowska-Dziubecka M., *Podróże artyst. Jana Chrystiana Kamsetzera (1776-1777; 1780-1782) architekta w służbie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*, W. 2003. – *Ars et educatio. Kultura artyst. Uniw. Warsz.*, red. Miziołek J., W. 2003. – Miziołek J., *Stworzenie świata Franciszka Smuglewicza w kość. w Krzyżanowicach. Uwagi o inspiracjach twórczością Michała Anioła w sztuce dawnej Polski*, [w:] *Artyści włoscy w Polsce XV-XVI-II w.* Prace ofiarowane Profesorowi Mariuszowi Karpowiczowi, W. 2004, s. 365-378. – Niewiarowska-Bogucka K., *Mecenat rodziny Ossolińskich w XVIII i XIX w. na Podlasiu*, W. 2004. – Gaultier F., *La Tombe du Cardinal par Franciszek Smuglewicz: de nouveaux dessins retrouvés dans le fond inédit d'Ingres*, Bulletin du Musée Ingres, LXXVII, 2005, s. 83-91. – Górńska M., *Polonia Re-*

spública - Patria. Personifikacja Polski w sztuce XVI-XVI-II w., Wr. 2005, s. 376-380, 501. – Lewicka-Morawska A., *Między klasycyzmem a tradycjonalizmem. Narodziny nowoczesnej kultury artyst. a malarstwo pol. końca XVIII i pocz. XIX w.*, W. 2005. – Maczyński R., *Nieznane aspekty biografii architekta Stanisława Zawadzkiego*, Roczn. warsz., XXXIII, 2005, s. 68-70. – Bernatowicz A., *Niepodobne do rzeczywistości. Malowana groteska w rezydencjach Warszawy i Mazowsza (1777-1820)*, W. 2006. – Carloni R., *Francesco Smuglewicz e la ritrattistica di papa Ganganelli*, Studi Romagnoli, LVII, 2006, s. 587-597. – Janonienė R., *XVI-XIX a. Vilniaus Žemutinės pilies ikonografiniai šaltiniai*, [w:] *Vilniaus Žemutinės pilies XIV a. - XIX a. pradžioje. 2002-2004 m. istorinių šaltinių paieškos, sudarytoja Raimonda Ragauskienė*, Vilnius 2006, s. 11-43. – Gawęcka B.M., *Cykl malarski Franciszka Smuglewicza na Świętym Krzyżu*, Roczn. MN w Kielcach, XXIII, 2007, s. 45-68. – Maczyński R., *Kość. w Krzyżanowicach - modelowa świątynia katolickiego Oświecenia w Polsce*, Wiek Oświecenia, XXIII, 2007, s. 74. – Miziołek J., *Villa Laurentina. Arcydzieło epoki stanisławowskiej*, współpraca Baliszewski M., Tarkowski M., W. 2007. – Kęczkowska B., *Komu obraz z Narodowego?*, Gaz. Wyborcza, 2008 nr 75, dod. Gaz. Stołeczna, s. 2. – Taż, *Teka wyobraźni Franciszka Smuglewicza*, tamże, 2008 nr 104, dod. Gaz. Stołeczna, s. 8. – Miziołek J., *Złoty Dom Nerona. Wystawa w 200-lecie śmierci Franciszka Smuglewicza* (rec. wystawy), BHS, LXX, 2008 nr 3-4, s. 567-576. – Sołtys A., *Opat z San Michele. Grand Tour prymasa Poniatowskiego i jego kolekcje*, W. 2008. – Tedeschi L., *La cultura architettonica e il culto dell'antico nella Roma del Settecento. Vincenzo Brenna, i suoi anni romani: 1741-1781*, [w:] *La cultura architettonica italiana in Russia da Caterina II a Alessandro I*, a cura di Angelini P., Navone N., Tedeschi L., Mendrisio 2008. – Miziołek J., *Odpoczywający Herakles ze zb. Lanckorońskich. Uwagi o rekonstrukcjach antycznego arcydzieła w sztuce nowożytnej i w czasach stanisławowskich*, [w:] *Polska i Europa w dobie nowożytnej. L'Europe moderne: nouveau monde, nouvelle civilisation? / Modern Europe - New World, New Civilisation?* Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Juliuszowi A. Chrościckiemu, W. 2009, s. 235, 236. – Michalczyk Z., *Wczesna ikonografia Tadeusza Kościuszki i jej społeczny kontekst w Krakowie przełomu XVIII i XIX w.* Franciszek Smuglewicz a Michał Stachowicz, [w:] *Socialinių tapatumų reprezentacijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje*, Dailės Istorijos Studijos Lietuvos Kultūros Tyrimų Institutas, Vilnius 2010, t. 4, s. 507-531. – Tenże, *Warsz. malarz Łukasz Smuglewicz. Nowe ustalenia i hipotezy*, [w:] *Kultura*

- artyst. Warszawy XVII-XXI w., red. Michalczyk Z., Pieńkos A., Wardzyński M., W. 2010, s. 186, 187, 188, 190-191. – Miziołek J., *Muse, Baccanti e Centauri. I capolavori della pittura pompeiana e la loro fortuna in Polonia*, Varsavia 2010. – Paszenda J., *Budowle jezuickie w Polsce XVI-XVIII w.*, t. 4, Kr. 2010. – Wardzyńska K., *Ottarze: główny 1699-1700, Św. Felicissimy i Genowefy 1704, Trójcy Św. i Najświętszego Sakramentu 1720-1721*, [w:] *Serce miasta. Kośc. Św. Krzyża w Warszawie*, W. 2010, s. 165, s. nlnb. 184. – Blažiūnas J., *Vilniaus bažnyčių ir vienuolynų paveikslų restauravimas XVIII a. pabaigoje-XIX a. pradžioje*, Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, XXXIV, 2011, s. 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176. – Mączyński R., *Kośc. w Krzyżanowicach. Fundacja Hugona Kolltątaja*, Toruń 2011. – Michalczyk Z., *Michał Stachowicz (1768-1825). Krak. malarz między barokiem a romantyzmem*, t. 1-2, W. 2011. – Miziołek J., „Ercole a riposo” della collezione Lanckoroński. *Appunti sulle ricostruzioni del Torso del Belvedere nell'arte del Settecento*, Pegasus. Berliner Beiträge zum Nachleben der Antike, XII, 2011, s. 141-165. – Fidiasz, *Michał Anioł i inni. Królewska i uniwersytecka kolekcja odlewów gipsowych w Warszawie*, red. Miziołek J., Kowalski H., W. 2012 (m.in. *Aneks. Józef Bieliński, Muz. Sztuk Pięknych*). – Mączyński R., *Architekt Stanisław Zawadzki w Rzymie. Realia - fascynacje - profity*, Kwart. Architektury i Urbanistyki, 2012 nr 3, s. 57, 69, 72, 79. – Miziołek J., *Willa Pliniusza Młodszego pod Rzymem i Muz. Sztuk Pięknych w Warszawie w wizji Stanisława Kostki Potockiego. Kilka nowych ustaleń*, Studia Wilanowskie, XIX, 2012, s. 78, 79 (il.). – Tenże, *Piękno antycznego i renesansowego wzoru. Odlewy gipsowe dzieł rzeźbiarskich i ich rola w kulturze artyst.*, [w:] *Fidiasz, Michał Anioł i inni. Królewska i uniwersytecka kolekcja odlewów gipsowych w Warszawie*, red. Miziołek J., Kowalski H., W. 2012, s. 25, 37, 38, 54, 62-63, 64, 65, 66. – Kamińska J., *Univeristas Vilnensis 1793-1803. Od Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego do Imperatorskiego Uniw. Wil.*, W. 2012. – Polanowska J., *Wil. Galeria Obrazów Sławnych Polaków Józefa Bogusławskiego (1788?-1820)*, BHS, LXXIV, 2012 nr 1, s. 47, 48-49, 53, 55, 56. – Бахарева Н.Ю. [Bachariewa N.Ju.], *Живописец Смуглевич по искусству своему известный*, [w:] *Россия - Польша. Два аспекта европейской культуры. Сборник научных статей XVIII Царскоселской конференции, Санкт-Петербург 2012*, s. 40-49. – Taż, *Польские художники в Санкт-Петербурге в конце XVIII века*, [w:] *Polska-Rosja. Sztuka i historia. Sztuka pol., sztuka rosyjska i polsko-rosyjskie kontakty artyst. do pocz. XX w.*, red. Malinowski J., Gavrash I., Mizerniuk-Rotkiewicz N., W. 2013, t. 1, s. 167-174. – Biernat M., *Kośc. par. pw. Św. Andrzeja Apostoła w Ostrówkach*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 22, cz. 1, Kr. 2014, s. 205, 211. – Jankowski A., *Pałac w Lubostroniu. Fryderyka Skórzewskiego pomnik rodowej dumy i zamilowania sztuk plastycznych*, Bydgoszcz 2014, s. 72, 73, 74, 77. – Makowska U., *Pożegnanie Hektora z Andromachą w tekstach i obrazach*, Roczn. Komparatystyczny, V, 2014, s. 231-232, 233. – Michalczyk Z., *Franciszek Smuglewicz, Jan Chrystian Kamsetzer i pamięć synów o Józefie Prozorze*, BHS, LXXVI, 2014 nr 2, s. 197-217. – Tenże, *Kośc. par. pw. Opieki NMP w Siehniewicach*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. brzeskoliteńskiego*, cz. 5, t. 2, Kr. 2015. – Bernatowicz A., *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status - aspiracje - twórczość*, W. 2016. – Cierpisz S., *Apoteoza Aukcji Wojaka. Nieznany rysunek Franciszka Smuglewicza*, Wiek Oświecenia, 2016 t. 32, s. 109-126. – Guerrieri Borsoi M.B., *Il sistema delle arti nel territorio delle ville tuscolane*, Roma 2016. – Mikocka-Rachubowa K., *Rzeźba włoska w Polsce ok. 1770-1830*, t. 1-2, W. 2016. – Michalczyk Z., *W lustrzanym odbiciu. Grafika europejska a malarstwo w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych ze szczególnym uwzględnieniem późnego baroku*, W. 2016. – Baliszewski M., *Pol. artysta w „tempio del vero gusto”. Uwagi do rzymskiej biografii Franciszka Smuglewicza*, BHS, LXXIX, 2017 nr 4, s. 705-776. – Mączyński R., *U zarania zmian. Refleksje nad obrazami religijnymi Franciszka Smuglewicza*, [w:] *Studia z historii sztuki pol. XIX i XX w. Ikonaografia pol. malarstwa religijnego czasów porzecznych. Kolor w architekturze hist.*, red. Gawęcka M., Jankowski A., Bydgoszcz 2017, s. 13-49. – Michalczyk Z., *Domniemane modello Augustyna Mirysa do obrazu „Podniesienie krzyża” w kośc. w Bielsku Podlaskim*, BHS, LXXX, 2018 nr 1, s. 18. – Baliszewski M., *Franciszek Smuglewicz. Ancora una volta sotto le volte di Roma*, [w:] *Roma e Varsavia. Tradizione classica e educazione artistica nell'eta dei Lumi e oltre*, a cura di Miziołek J., in collaborazione con Kowalski H., Roma 2019, s. 335-359. – Biłozór-Salwa M., *La genesi italiana delle serie grafiche polacche incompiute di Franciszek Smuglewicz*, tamże, s. 361-379. – Michalczyk Z., *Dekoracja malarska kośc. w Michałowicach - domniemane dzieło Łukasza Smuglewicza*, [w:] *Poza Warszawą. Arcydzieła plastyki XIX i XX w. w świątyniach i rezydencjach Mazowsza*, t. 1, red. Wardzyński M., W. 2019, s. 222-227. – Tenże, *Klasycystyczne obrazy w kośc. w Wyszku k. Węgrowa - różne owoce jednego drzewa*, [w:] *Poza Warszawą. Arcydzieła plastyki XIX i XX w. w świątyniach, rezydencjach i przestrzeni publicznej Mazowsza*, t. 2, red. Pieńkos A., W. 2019, s. 34-37. – Dworzak A., *Polejowscy*.

Karta z dziejów lw. środowiska artyst. w drugiej poł. XVIII w., W.-Kr. 2020. – Michalczyk Z., *Zapomniane konteksty. Augsburg jako ośrodek rytownictwa wobec Rzeczypospolitej w XVII-XVIII w.*, W. 2020, s. 329. – Omilanowska M., *Łańcuckie drzwi z dekoracjami Franciszka Smuglewicza*, [w:] *Ingenium et labor. Studia ofiarowane prof. Antoniemu Ziembie z okazji 60. urodzin*, W. 2020, s. 295-300. – Drozd A., *Rys. Franciszka Smuglewicza „Meczet Tatarów i ich nabożeństwo”: historia pierwszego ikonograficznego przedstawienia meczetu i Tatarów pol.-litewskich*, Prz. Orientalistyczny, 2022 nr 1-4, s. 21-34. – Michalczyk Z., *Smuglewiczowie, Józef Sierakowski i inni. Refleksje po lekturze kat. rysunków szkoły pol. (autorzy na literę S) w Gab. Ryc. BUW, w oprac. Małgorzaty Biłozór-Salwy*, BHS, LXXXIV, 2022 nr 3, s. 629-659. – Łuczak P., *Prezentacja sylwetki Franciszka Smuglewicza na łamach „Gaz. Wielkiego Księstwa Pozn.”*, *Studia Muzealne*, 2022 z. XXVII, s. 37-48. – Biłozór-Salwa M., *Miedzy dokumentacją a kreacją. Franciszek Smuglewicz i jego inspiracje starożytnością*, [w:] *Antyk w pol. sztuce i kulturze artyst. końca XVIII i w XIX w. / Antiquity in Polish Art and Artistic Culture of the End of the 18th and the 19th Centuries*, red. Malinowski J., Raj G. („Sztuka Europy Wsch.”, t. 10), W.-Toruń 2022, s. 13-21. – Krypczyk-De Barra A., *Ofiara wystalki. O pewnej konwencji obrazowania kobiet w europejskim malarstwie XVIII w. na podstawie Portretu Heleny z Massalskich Potockiej Franciszka Smuglewicza*, tamże, s. 23-34. – Prałat E., *Smuglewiczowie w Śmiełowie*, tamże, s. 35-45.

Spis obrazów składających wystawę urządzoną na korzyść ochron krak. ..., Kr. 1853, s. 133. – *Kat. wystawy starożytności i przedmiotów sztuki ... w pałacu JW hr. Augustostwa Potockich ... na korzyść Domu Schronienia Opieki NMP*, W. 1856, s. 274. – Kraszewski, Cat., s. 27. – *Spis książek, rękopisów, dokumentów, obrazów, rycin, rysunków ... stanowiących zb. śp. Ksawerego Masłowskiego* [licytacja], Kr. 1870, s. 51 poz. 30. – Bołoz Antoniewicz, Kat. – Rodziejewicz K., *Kat. zb. obrazów oraz innych przedmiotów sztuki znajdujących się w posiadaniu rodziny hrabiów Sierakowskich w Waplewie ...*, P. 1879, poz. 94. – *Muz. im. Lubomirskich*, Lw. 1889, s. 130. – Łukaszewicz J.A., *Przew. po Włoszech ze szczególniejszym uwzględnieniem Rzymu*, Kr. 1897, s. 83. – Bersohn M., *Kat. zb. rysunków, szkiców i akwarel ...*, W. 1902, poz. 41, 42. – *Kat. MNK*, Kr. 1907, s. 45. – D'Abancourt de Franqueville H., *Kat. zabytków XVI-II w. MNK*, Kr. 1906. – *Kat. MNK*, Kr. 1908. – Szczygielski B., *Św. Krzyż, czyli opis gór świętokrzyskich, klasztoru, pamiątek i wskazówki dla zwiedzających te miejsca*, Kielce 1908, s. 31-32, 46. – *Krótki przew. po Lwowie*

i okolicy, Lw. 1910, s. 28. – Dybczyński T., *Przew. po Górach Świętokrzyskich (Łysogórach)*, [W. 1912], s. 111. – *Kat. Galerii obrazów w Muz. im. Mielżyńskich TPN w Poznaniu*, P. 1912. – *Kat. wystawy obrazów i rzeźb w Tarnopolu ...*, Tarnopol 1912. – Husarski. – Salski J., *Sztuka i kultura pol. na Litwie i Rusi. Wystawa retrospektywna zorganizowana przez Wyd. Zabytków Tow. Straży Kresowej*, W. 1921, s. 22. – *Kat. wystawy malarstwa pol. XIX w. w Lublinie*, Lublin 1922. – Orłowicz M., *Il. przew. po Lwowie*, wyd. 2, Lw. 1925, s. 146. – Sza-chówna M., *Kalisz i jego okolica*, Kalisz 1927, s. 87. – Kunzek T., *Przew. po woj. tarnopolskiem*, Tarnopol 1928, s. 33 (reprint Rzeszów 2013). – Kopeć K., *Il. przew. po Inowrocławiu i Kujawach*, Inowrocław 1933, s. 155. – Brokl K., *Przew. po Zamku Królewskim w Warszawie*, W. 1936, s. 55. – *Kat. wystawy sztuki. Wystawa „Przed zimą”*, Katowice 1937, poz. 322. – Kłos J., *Wilno. Przew. krajoznawczy*, Wilno 1937, s. 27, 112, 120, 125, 126, 161, 182. – Danysz-Fleszarowa R., Kołodziejczyk J., *Warszawa. Przew. krajoznawczy*, W. 1938, s. 69, 83, 107, 127, 165, 218, 260. – Sienkiewicz J., *Kat. Galerii Malarstwa Pol.*, MNW, W. 1938. – *Wystawa pol. malarstwa batalistycznego*, IPS, W. 1939. – KZSP, t. 1, 1953; t. 2, 1954; t. 10, z. 26, 1964; t. 10, z. 25, 1965; t. 10, z. 17, 1970; t. 10, z. 7, 1982; t. 8, z. 14, 1970; t. 11, z. 10, 1982; seria nowa, t. 11, cz. 1, 1993; t. 3, z. 5, 1994. – Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków. Prace malarskie ziomków naszych”*. Kat., *Ze Skarbca Kultury*, 1953 z. 1, s. 158. – *Sztuka warsz.*, t. 2. – *Widoki architektoniczne w malarstwie pol. 1780-1880*, MNW, W. 1964, s. 106-108. – *Portrety osobistości pol. znajdujące się w pokojach i w Galerii pałacu w Wilanowie*, MNW, W. 1967. – Juodelis P., *Lietuvos dailė XVI-XIX a. Tapyba. Skulptūra. Katalogas*, Lietuvos TSR Dailės Muziejus, Vilnius 1969. – *Kat. rysunków z Gab. Ryc. BUW w Warszawie*, cz. 2: *Miejscowości różne. Rysunki architektoniczne, dekoracyjne, plany i widoki z XVIII i XIX w.*, oprac. Sulerzyńska T., W. 1969. – *The Age of Neo-Classicism, The Royal Academy and the Victoria & Albert Museum*, London 1972, s. 736, poz. 1586. – Gradzińska I., *Wystawa rysunków Szymona Czechowicza, Franciszka Smuglewicza i Dominika Estreichera ze zb. Muz. UJ, Muz. Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów 1972. – Malarstwo pol. od XVI do pocz. XX w.*, MNW, wyd. 2, W. 1975. – *Polonia: arte e cultura dal medioevo all' illuminismo*, Palazzo Venezia, Roma 1975, s. 145, 246-253. – *Ikonografia zabytków Kielecczyzny w malarstwie do 1944*, oprac. Rumin M., Muz. Świętokrzyskie w Kielcach, Kielce 1975, s. 8. – *Ilustracja / Figuracja*, MNK, Kr. 1978. – *Sobieszciana w zb. BUW*, W. 1983. – Łoziński J.Z., *Pomniki sztuki w Polsce*, t. 1: *Małopól-*

- ska, W. 1985. – *Polaków portret własny*, red. Rostworowski M., [MNK], W. 1986, s. 80, 87. – *Wybór dzieł sztuki pol. i z Polską związanych ze zb. Fundacji im. Ciechanowieckich*, Zamek Królewski w Warszawie, [W.] 1989, poz. 201-203. – Grońska M., *Rysunki artystów pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w. Kat. wybranych zb. BN do r. 1975*, W. 1991. – Łukaszewicz P., Hołuska E., *Malarstwo pol. XVII-XIX w. Obrazy ol.*, MNWr, Wr. 1992. – *Pour Sa Majesté le Roi... Rysunki „z antyku” w zb. Gab. Ryc. BUW*, oprac. Budzińska E., W. 1993. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 2, W. 1992; t. 4, W. 1994. – *Rysunki i akw. Kat.*, oprac. Guze J., Dzieciolowski A., Fundacja zb. im. Ciechanowieckich w Zamku Królewskim w Warszawie, W. 1994. – *Kształcenie artyst. w Wilnie i jego tradycje*, red. Malinowski J., Woźniak M., Janonienė R., Muz. Okręgowe w Toruniu, Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu, ASP w Wilnie, Toruń [1996]. – *Polens letzter König und seine Maler. Kunst am Hofe Stanislaus August Poniatowskis reg. 1764-1795*, Bayerische Staatsgemäldesammlungen Neue Pinakothek, München 1995. – Gutowska-Dudek K., *Rysunki z wilańskiej kolekcji Potockich w zb. BN*, t. 2, W. 1998; t. 3, W. 2002. – Łoziński J.Z., *Pomniki sztuki w Polsce*, t. 3: *Mazowsze i Podlasie*, W. 1999. – *W kręgu wil. klasycyzmu*, red. Charazińska E., Bobrow R., MNW, W. 2000, s. 98, 103-110, 109, 129-132, 134, 136-140, 205-206 (Dobrowolski W., Załęski K.), 100-103, 119-120, 135, 192, 257-258, 559-561 (Załęski K.), 112-119, 129 (Dobrowolski W.), 126-128, 133 (Adomaitienė R.), 145-156 (Kopszak P.), 160, 161-162, 163, 164, 165-174 (Tarandaitė D.), 195-204, 231-256 (Grochala A.), 208-216, 217-219 (Micke-Broniarek E.), 295-296 (Ochnio M.), 289, 296 (Tarandaitė D., Micke-Broniarek E.), 287, 289-291 (Charazińska E.), 369-374, 375, 377, 378-384, 424-425 (Rudzińska A.). – *Artă Poloneză din colecțiile Muzeului Național de Arte Plastice al Republicii Moldova. Sztuka pol. ze zb. Nar. Muz. Sztuk Pięknych Republiki Mołdowa*, oprac. Grochala A., Załęski K., Chișinău [Kiszyniów] 2001, s. 62. – Blak H., Małkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – *Dal mito al progetto. La cultura architettonica dei maestri italiani e ticinesi nella Russia neoclassica*, a cura di Francioli M., Tedeschi L., Mendrisio 2003, t. 1, poz. 25, s. 106 (nota kat. Stadničuk N.I.). – Kropiewska-Gajewska A., *Malarstwo i rzeźba pol. od końca XVIII w. do 1939 r. w zb. Muz. Okręgowego w Toruniu*, Toruń 2003. – *Tapyba, skulptūra, grafika XIV-XX a. pradžia*, red. Tarandaitė D., Lietuvos Dailės Muziejus, Vilnius 2003. – Ališauskas V., Paknys M., *Kaplica Św. Kazimierza w wil. katedrze. Przew.*, zdjęcia Vyšniauskas T., Vilnius 2004. – Suchocka D., *Malarstwo pol. 1766-1945. Kat.*, MNP, P. 2005. – *Grand Tour. Narodziny kolekcji Stanisława Kostki Potockiego*, Muz. Pałac w Wilanowie, W. 2006. – Kropiewska-Gajewska A., *Malarstwo i rzeźba pol. od końca XVIII w. do 1945 r. w zb. Muz. Okręgowego w Toruniu*, Toruń 2006. – Juszcak D., Małachowicz H., *Malarstwo do 1900. Kat. zb.*, Zamek Królewski w Warszawie, W. 2007. – *Kat. dzieł malarstwa, rys. lawowanego i rzeźby ze zb. Pozn. TPN*, red. Suchocka D., MNP, P. 2008, s. 103-104. – *Lietuvos dailės atodangos XVI-XXI amžiai Edmundo Armošas dailės kolekcijos paroda Outcrops of Lithuanian Art 16th-21st Centuries. Vilnius Exhibition of the Fine Arts Collection of Edmundo Armoška*, oprac. Tumėnienė N., Lietuvos Dailės Muziejus / Lithuanian Art Museum, Vilnius 2008, s. 104, poz. 63. – *Złoty Dom Nerona. Wystawa w 200-lecie śmierci Franciszka Smuglewicza*, wstęp, koncepcja wystawy i kat. Guze J., MNW, W. 2008. – *Historia i Polonia*, red. Myślińska A., MN w Kielcach, Kielce 2009. – *Stanisław August, ostatni król Polski. Polityk, mecenas, reformator 1764-1795*, red. Sołtys A., Zamek Królewski w Warszawie, W. 2011, s. 220-221 (nota kat. Talbierska J.). – *Rembrandt i inni. Królewska kolekcja obrazów Stanisława Augusta*, t. 1. *Obrazy ze zb. Muz. Łazienki Królewskie i MNW*, Muz. Łazienki Królewskie w Warszawie, W. 2011, s. 256. – Machnik L., Długajczyk B., *Kolekcja Jana i Jadwigi Nowak-Jeziorańskich w ZNiO. Cz. I: Obrazy, miniatury, akwarele, rysunki*, Wr. 2012. – *Straty wojenne. Malarstwo pol. Obrazy ol., pastele, akwarele artystów pol. i w Polsce działających utracone w l. 1939-1945 w granicach Polski po 1945*, t. 2, oprac. Tyczyńska A., Znojewska K., W. 2012. – Krajewski J., *Wilno i okolice. Przew.*, Pruszków 2013. – Juszcak D., Małachowicz H., *Galeria obrazów Stanisława Augusta w Łazienkach Królewskich. Kat.*, W. 2015, s. 47-50. – *Zabytki sztuki w Polsce. Małopolska (Dehio Handbuch der Kunstdenkmäler in Polen. Kleinpolen)*, red. Brzezicki S., Wolańska J., W. 2016. – Bilozór-Salwa M., *Rysunki dawnych mistrzów. Wiek XV do l. 20. XIX w. Szkoła pol.: S.*, Gab. Ryc. BUW, Kat. zb., W. 2019.
- Wiad. warsz., 1766 nr 100 (13 XII), s. 2. – Gaz. warsz., 1784 suplement do nr 70 (1 IX), s. 1; 1817 dod. 2 do nr 41 (25 III), s. 1060; 1817 dod. 3 do nr 42 (27 V), s. 1100, dod. do nr 83 (18 X), s. 2055; 1855 nr 285 (27 X), s. 2. – Kur. Litewski, 1825 dod. do nr 118, s. nlb. 1. – Mnemosyne (Lw.), 1837 nr 78, s. 312. – Dz. warsz., 1855 nr 287 (29 X), s. 1. – Gaz. codz., 1856 nr 98 (13 IV), s. 1. – Tyg. il., 1861 półr. I, s. 70 (Maleszewski W.), półr. II, s. 8 (Sobieszczański F.M.); 1862 półr. II, s. 96 (Baliński M.); 1863 półr. I, s. 253 (Przybylski W.); 1865 półr. I, s. 139 (Łukowski A.); 1868 półr. I, s. 174 (Sobieszczański F.M.);

pólr. II, s. 29 (Świdwa); 1870 pólr. I, s. 122 (Żdzarska J.); 1871 pólr. I, s. 243; 1872 pólr. II, s. 74, 84, 124, 125; 1877 pólr. II, s. 312 (Sobieszczański F.M.); 1879 pólr. I, s. 397 (Jenike L.); 1880 pólr. II, s. 154; 1884 pólr. II, s. 307 (Kraszewski J.I.); 1897 pólr. I, s. 426 (Rouba N.); 1898 pólr. II, s. 550 (W.G. [Gomulicki W.]); 1899 pólr. I, s. 257; 1904 pólr. II, s. 730; 1914 pólr. I, s. 54; 1928 pólr. II, s. 732 (Urbański A.). – Kur. warsz., 1862 nr 157, s. 891. – Opiekun Domowy, 1866 nr 38, s. 298. – Kłosy, 1866 t. III, nr 73, s. 245 (repr); 1886 pólr. I, s. 218. – Wędrowiec, 1868 pólr. I, s. 236; 1898 pólr. I, s. 430 (Sadowski H.), pólr. II, s. 525 (tenże); 1899 pólr. I, s. 388 (tenże); 1900 pólr. I, s. 335 (Rawita Witanowski M.), 1902 pólr. II, s. 649; 1906 pólr. II, s. 703 (Kraushar A.); 1927 pólr. II, s. 756 (Urbański A.). – Kronika Rodzinna, 1870 nr 7, s. 110; 1890 nr 21, s. 670-671. – Bibl. warsz., 1884 t. 2, s. 182-183 (Matuszewski K.). – Biesiada lit., 1885 pólr. II, s. 415; 1895 pólr. II, s. 405; 1904 pólr. I, s. 433; 1911 pólr. II, s. 335; 1913 pólr. I, s. 455; 1914 pólr. II, s. 213, 374. – SKHS, V, 1896, s. 228 (Łuszczkiewicz W.); VII, 1905 z. 4, s. CCLXIV (Łopaciński H.); VIII, 1907 z. 1 i 2, s. 155 (Tomkowicz S.). – Prz. Katolicki, 1898 nr 24-25, 27-30 (Gumowski E.). – Chimera, 1901 t. 2 z. 4-5, s. 333 (Broniewski K.). – Świat, 1907 nr 38, s. 6 (Clarus [Neuwert-Nowaczyński A.]). – Ziemia, 1912, s. 107 (Zahorski W.), 254 (Janusz B.), 468, 647 (Federowski M.), 663 (Zahorski W.); 1930, s. 74 (Grajewski L.). – Sfinks, IX, 1916 nr VII-VIII, s. 98 (Newlin-Wagner T.). – Muz. pol. (Kijów), I, 1917, s. 92. – La Pologne Politiq... 1921 pólr. I, s. 679 (Merlot C.). – Wiad. Konserwatorskie, XII, 1924, s. 92. – Gaz. Kielecka, 1925 nr 77, s. 2. – Spraw. TZSP za 1925, s. 29. – Sztuki Piękne, II, 1925/26, s. 84; III, 1926/27, s. 163, 327 (Remer J.); VII, 1931, s. 119; VIII, 1932, s. 319-320. – Źródła Mocy, V, 1931 z. 7, s. 73 (Dzikowski M.). – Dawna Sztuka, II, 1939, s. 124 (Loret M.). – Weltkunst, 1977 nr 17 z 1 IX (aukcja Galerie Fischer, Lucerna). – Rocz. Antykwaryczny DAES, 1991. – Art & Business, 1993 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1992).

Bibl. Czartoryskich Kraków, rkps 782: Arts et sciences, nr 26, k. 183 (list S. do króla Stanisława Augusta, 1773). – BJ, rkps 5396, t. 6: *Józefa Peszki profesora malarstwa przy uniwersytecie krak.* „Wiad. o malarzach pol.”, k. 277; rkps 5755: Pauli Ź., *Dykcjonarz artystów obrazowych w Polsce* (jako Szmuglewicz). – Pozn. TPN Poznań, rkps 1202: Feldmanowski H., *Galeria obrazów zb. E. Rastawieckiego*, k. 114-115, 145. – Arch. Miejskie Toruń, sygn. XII 16, sztambuch J.M. Waschlegera, karta 135 (wpis S. i akw. z 1799 *In memoriam Thorunii*). – AGAD, Arch. Ekonomiczne prymasa Michała Poniatowskiego, nr 25: *Rewersa i kwity 1782-84*, s. 638 (pokwitowanie S. z 30 VII 1784 za 39 rycin przywiezionych

z Rzymu); Arch. Kameralne, nr III/160, s. 305 (pokwitowanie S. z 24 II 1781), s. 306 (pokwitowanie S. w języku włoskim z 4 VIII 1781); Arch. Radziwiłłów, dz. V, nr 14694 (2 listy S. z Rzymu do Carla Spampaniego); nr 14695 (listy S. do Carla Spampaniego, l. 1777-82). – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka nr 15, d. f-9 (notatka o liście Stanisława Augusta do S.); teka nr 16, d. q-6 (obwoluta VI), s. nlb. 2, (obwoluta VIII), s. 40, 41; teka nr 17, d. q-7 (obwoluta IX); teka nr 18, d. q-8, s. 499; teka nr 25, d. f-3 (obwoluta „Smuglewicz”); teka nr 27, d. q-5, s. 320, 321, 334, 509 (wypisy z arch. w Wilanowie), s. 697-698 (noty dot. kość. w Mokobodach), s. 906-907 (wypisy z korespondencji), s. 1135; teka nr 28, d. q-15 (plik „Rococo”); teka nr 29, d. q-17; teka nr 37, d. f-1, s. 73 (Czerwiński), s. 200; teka nr 40, d. q-4 (obwoluta „Malarstwo pol.”); teka nr 43, d. q-9 (obwoluta „Smuglewicz”, „Czechowicz”); teka nr 46, d. q-10 (obwoluta „Warszawa”, „Okolice Warszawy”); teka nr 47, d. q-21 (m.in. noty dotyczące Trzemeszna i zb. TPN); teka nr 48, d. q-11 (obwoluta „Wilno”); teka nr 50, d. q-1, s. 2 (wypisy z AGAD w Warszawie), s. 237 (obwoluta „rkpsy Bibl. Uniw. w Warszawie”), s. 261. – AP Warszawa, Zb. Walerego Przyborskiego, teka 9, 1899, s. 33, 38. – BN, Arch. Michała Brensztejn, rkps 10643: Brensztejn M., *Porozbiorowy kalendarz hist. Wilna na każdy dzień całego roku*, k. 487; rkps 10645: tenże, *Notatki o Wilnie*, k. 95; rkps 10648: tenże, *Artyści i rzemieślnicy wil.*, t. 1, k.212-221; rkps 10683: tenże, *Źródła do historii szkolnictwa i kultury na Litwie*, k. 140; rkps 10686: tenże, *Notatki biograficzne*, k. 266, 283-284; rkps 10687: tenże, *Zb. wycinków do biografii różnych osób*, t. 2, k. 312; rkps 10701: tenże, *Materiały do historii sztuk pięknych*, k. 45; rkps 10702: tenże, *Spis zb. TPN w Wilnie* (I), t. 2, k. 172. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 2047-2121; notatka Bożeny Steinborn z 23 II 1997 (dot. wpisu S. w sztambuchu J.M. Waschlegera w Arch. Miejskim w Toruniu); list Grzegorza Bujka z 7 XII 2016 (dot. niezachowanego obrazu S. w kość. Wniebowzięcia NMP w Kocku); wypisy Igora Siomoczki, Lwów, z LBN (Dział Rękopisów, fond Pavl. III 469/2); wydruki ze stron internetowych: domu aukcyjnego Christie’s Oxford, www.christies.com/lotfinder/franciscus-smuglewicz (dostęp 23.02.2019); Muz. Ziemi Sejneńskiej: <http://www.muzeum.sejny.pl/n/smuglewicz-w-muzeum> (dostęp 06.05.2019); sanktuarium w Osiecznej: <http://archpoznan.pl/pdf/sankt/osieczna.pdf> (dostęp 12.05.2019). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Gallerii Obrazów*, mpis, Lw. 1944, s. 26, 31, 33, 44, 162. – Bibl. Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich Wilno,

rkps F. 151-473: Smuglewicz F., [pismo dot. dzieł sztuki znajdujących się w katedrze malarstwa Uniw. Wil.], b.d.

A. Bernatowicz

Smuglewicz Józef, malarz, ur. 1780 lub 1784, zm. 2 I 1829; syn Filipa, bratanek Antoniego, Lucjana, Konstantego oraz Franciszka, u którego w Wilnie przez 3 l. mieszkał i pobierał naukę. Stryj zapisał mu w testamentie sporządzonym 2 IX 1807 wszystkie sztuchy i książki oraz zobowiązał brata Antoniego do opieki nad S. Wg Adama Turny w jednej z sal pałacu Gorzeńskich w Dobrzycy znajdowały się „cztery obrazy, twory geniuszu Józefa Smuglewicza, niemałej dla znawców wartości”.

Od 1 VIII 1807 do 1810 S. był nauczycielem rysunków w szkołach: w Postawach k. Miadzioła (obecnie Białoruś), w Równem na Wołyniu, zaś w l. 1811-13 w Kownie. W 1814 w protokole posiedzeń Rządu Uniw. Wil. odnotowano go jako niezdolnego do pracy z powodu poważnej choroby. S. ubiegał się o przyznanie mu pensji, którą otrzymywał od 1 IX 1814. W l. 1817-19 zarządzał swymi nieruchomościami w Łomży. W 1819 zwrócił się do władz Departamentu łomżyńskiego z prośbą o przywrócenie ważności paszportu.

W 1822 wykonał serię portretów królewskich na zamówienie ówczesnego rektora Uniw. Wil. Szymona Malewskiego (9 kopii w LMS).

W MNK znajduje się obraz autorstwa S. *Cierpieniem koronowanie*, ol., sygn., ok. 1800.

T.A. [Turno A.], *Pałac w Dobrzycy*, Przyjaciół Ludu, 1835 nr 46 (20 V), s. 362. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Łopaciński E., *Studia z zakresu historii sztuki Wilna XVI-XIX w.*, Prace Sekcji Historii Sztuki (Wilno), III, 1939, s. 91, 92. – Bénézit, t. 9. – PSB, t. 39, 1999-2000, s. 380, s.v. Smuglewicz Łukasz (Michalczyk Z.). – Kasińska R., *Dobrzyca. Fortalicja - pałac - muzeum*, Dobrzyca 2007. – Blak H., Małkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – *Lietuvos dailininkų žodynas / Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Širkaitė J., Vilnius 2012 (Gasiūnas V.). – Bernatowicz A., *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status - aspiracje - twórczość*, W. 2016.

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka nr 43 (d. q-9), plik „Smuglewicz”, obwoluta „Smuglewiczowie Konstanty, Józef, Feliks”; nr 50 (d. q-1),

k. 261. – BN, rkps II 10671: Arch. M. Brensztejna, *Szkoła w Krożach. Noty i materiały* (I), t. 3, k. 81-86.

A. Bernatowicz

Smuglewicz Konstanty, malarz, ur. ok. 1755, zm. ok. 1833 Toruń. Syn Łukasza i Reginy z Olesińskich; brat Antoniego, Lucjana, Filipa i Franciszka; stryj Józefa. W l. 1810-33 mieszkał w Toruniu, gdzie pracował jako nauczyciel rysunków. Początkowo trudnił się podobno malowaniem widoków ol., jednak częściowa utrata wzroku udaremniła mu tworzenie większych prac. Zajął się wówczas malowaniem wizerunków świętych (wg Rastawieckiego wizerunki Św. Leonarda, Mateusza i Barbary znajdowały się w 1857 w zb. pryw. w Toruniu). Jedynym, znanym obecnie dziełem S. jest akwarelowa kopia obrazu (wg ThB – z XVII w.) przedstawiającego mistrza krzyżackiego Hanno i bpa chełmińskiego Heinricha fundujących klasztor i kościel. Dominikanów w Toruniu w 1264, podpisana „... 1818 C. Smuglewicz” (MNW).

S. zajmował się także amatorsko ilustracją książkową. W 1817 ukończył pracę nad akwarelowymi herbami składającymi się na *Zb. różnych herbów Polskich i w Wielkim Księstwie Litewskim*, zaś w 1833 opracował *Zbiór nazwisk szlachty pol. i litewskiej...* stanowiący uzupełnienie wcześniejszych ilustracji (obie prace w formie rękopiśmiennej znajdowały się w zb. Aleksandra Lesseura w Warszawie). Na wystawie w 1905 w Warszawie zaprezentowano rkps S. *Wybór różnych modlitw*, wyd. w Toruniu (1817).

S. jest autorem biografii Szymona Czechowicza, złożonej w 1818 w TN Warsz. (rkps).

Rastawiecki, Sł. mal., t. 2, 3. – Skimborowicz H., *„Ku czci Bogarodzicy”. Pamiątka pierwszej w Warszawie Wystawy Mariańskiej*, W. 1905, poz. 1735. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Bénézit, t. 9. – Свирида И.И. [Swirida I.I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVIII - середины XIX вв. Очерки*, Москва 1999. – Lewicka-Morawska A., *Między klasycyzmem a tradycjonalizmem. Narodziny nowoczesnej kultury artystycznej a malarstwo końca XVIII i początków XIX w.*, W. 2005.

AGAD, Arch. Królewskiego TPN, rkps nr 21: K. Smuglewicz, [biografia Szymona Czechowicza]. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka 43 (d. q nr 9), plik „Smuglewicz”, obwoluta „Smuglewiczowie Konstanty, Józef, Feliks”.

A. Bernatowicz

Smuglewicz Lucjan, malarz, ur. ok. 1750 prawdopodobnie Warszawa. Syn Łukasza i Reginy z Olesińskich; brat malarzy Antoniego, Filipa, Franciszka, Konstantego; stryj Józefa. Kształcił się zapewne u swego ojca. Związany był przede wszystkim z Łańcutem, majątkiem Izabelli z Czartoryskich i Stanisława Lubomirskich.

W Łańcucie przed 1785 brał podobno udział w restauracji (i być może dekoracji) kośc. Świętych Piotra i Pawła (dominikanów), finansowanej przez Lubomirskiego (dekoracja S. niezachowana – kośc. częściowo spalony w 1820, następnie odbudowany). Przypuszczalnie w 1792 realizował prace dekoratorskie w pałacu. Prawdopodobnie to o nim wspomniął architekt Józef Henny w swym liście z 30 VII t.r. do Fryderyka Lessla, w którym wymienił malarzy pracujących wówczas w Łańcucie. Dziełem S. są zapewne malowidła *al fresco* zdobiące niewielki gabinet usytuowany na pierwszym piętrze pałacu w wieży pd.-wsch. (sufit z wizerunkiem księcia Henryka Lubomirskiego jako Serafina malowała Mary Louise Cosway, ok. 1787).

Po 1794 przez 2 l. S. uczył w Łańcucie malarstwa Jana Królikowskiego, który zapewne pomagał mu w dekoracji wnętrz pałacowych. Królikowski napisał potem o swym mistrzu, „iż umiał dobrze matematykę, architekturę, inżynierię, botanikę, znał francuski i włoski; rysował kwiaty z natury, a najwięcej z natury robił” (Rastawiecki).

Po 1800 S. przyjmował zlecenia od okolicznych parafii. Malował obrazy do kośc. w Zarzeczcu (niezachowane) i w Zaczerniu – spośród 5 płócien ocalały jedynie *Św. Izydor* i *Św. Sebastian*. Można przyjąć jako niemal pewne, że w l. 1808-09 to on (choć w dokumencie klasztorным figuruje bez imienia) wykonał, wraz z Andrzejem Kucharskim, historyzującą polichromię z elementami iluzjonistycznej architektury w kośc. Podwyższenia Krzyża Św. przy klasztorze Kapucynów w Krośnie. Pierwotna dekoracja ścienna (wielokrotnie przemalowywana) została odsłonięta podczas prac restauratorskich (prowadzonych w l. 2017-18). Zapewne ci sami malarze wykonali w 1809 polichromię w chórze zakonnym tegoż klasztoru, obejmującą: iluzjonistyczną architekturę, w tym ołtarz z przedstawieniem Chrystusa na krzyżu, wizerunki Boga Ojca, aniołów oraz Matki Boskiej i św. Franciszka w iluzjonistycznych ramach (konserwacja ukończona we wrześniu 2017).

W MNK znajduje się obraz S. *Nawrócenie św. Pawła*, ol., ok. 1800.

Rastawiecki, Sl. mal., t. 2. – Chodźko L., *Histoire de Pologne. Septième serie...*, Paris [1855], s. 94. – Wurzbach C., *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, t. 35, Wien 1877. – Biesiada lit., 1905 półr. I, s. 437. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Majewska-Maszkowska B., *Mecenat artyst. Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej (1736-1816)*, Wr. 1976. – Bénédit, t. 9. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 4, Wr. 1986, s. 270 (s.v. Królikowski Jan). – Pietraszek L., *Zarys dziejów Zaczernia do 1918 r.*, [w:] *Zaczernie dawniej i dziś*, Rzeszów 1988, s. 70. – KZSP, seria nowa, t. 3, z. 5, 1994. – PSB, t. 39, 1999-2000, s. 380, s.v. Smuglewicz Łukasz (Michalczyk Z.). – Blak H., Małkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – AKL, t. 104, 2019 (Bernatowicz A.).

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka nr 118 (d. q nr 8): *Korespondencja Lesslów*, s. 435 (wypis z listu J. Henny'ego); teka nr 43 (d. q nr 9), noty w obwolucie „Smuglewicz”. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., Patryk Remigiusz Jankiewicz, *Prace renowacyjne przy polichromii kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Św. w Krośnie, oo. Kapucyni*, mpis, 20 III 2018; wydruki ze stron internetowych: <http://centauri-konserwacja.pl/360-2> (dostęp 18.02.2018), <http://www.krosno.kapucyni.pl> (dot. prac restauratorskich kośc. Kapucynów w Krośnie, dostęp 30.05.2019).

A. Bernatowicz

Smuglewicz (Szmuglewicz, Szmuklewicz) **Łukasz**, malarz, ur. ok. 1709, zm. 26 X 1780 Warszawa, pochowany tamże w kośc. Reformatów. Informacje Filipa Neriesza Golańskiego (powtórzone przez Rastawieckiego), jakoby rodzina S. wywodziła się ze Żmudzi, oraz Vladasa Drémy o otrzymaniu przez S. od Augusta III szlachectwa wraz z herbem Bończa, nie znalazły dotąd potwierdzenia źródłowego. Malarz był dwukrotnie żonaty: z Konstancją z Zielińskich (ur. 18 II 1715, zm. 22 XII 1739), z którą wziął ślub w kośc. Św. Krzyża w Warszawie 23 VIII 1732, miał dzieci ochrzczone w tej samej świątyni – Wincentego Błażeja (ur. 29 II 1734), Jana Szymona (ur. 1 IX 1735, trzymany do chrztu przez malarza Szymona Czechowicza), Annę Monikę (ur. 7 V 1737) i Małgorzatę Kunegundę (ur. 28 V 1739, trzymana do chrztu przez tegoż malarza); z Reginą Olesińską, córką malarza

Jacka Olesińskiego i siostrzenicą Czechowicza, poślubioną ok. 1741-42, miał prawdopodobnie 10 dzieci, spośród których malarzami zostali synowie: Antoni (zob.), Franciszek (zob.), Lucjan (zob.), Filip (zob.) oraz Konstanty (zob.), który w napisanym w 1816 biogramie Czechowicza zawarł informacje również na temat ojca. Przez drugie małżeństwo S. był spowinowacony ponadto z malarzem Antonim Albertrandim.

Początkowo (wg Konstantego Smuglewicza) S. kształcił się u Johanna Samuela Mocka, następnie u Czechowicza, z którym bliskie kontakty utrzymywał przynajmniej od ok. 1735. Zapewne przez całe życie związany był z Warszawą; od l. 30. do l. 50. XVIII w. wielokrotnie notowany w księgach metrykalnych par. kolegiackiej Św. Jana Chrzciciela i Św. Krzyża jako ojciec chrzestny i świadek na ślubach, m.in. występujący wspólnie z innymi przedstawicielami warsz. środowiska artyst.: z Franciszkiem Rajeckim, malarzem (?) lub krewnym malarza Franciszka Rajeckiego, z Marianną Magdaleną Plerschową (żoną Johanna Georga Plerscha), zapewne z malarzem Grzegorzem Łodzińskim. W 1750 mieszkał w kamienicy dra medycyny Jana Chryzostoma Kostrzębskiego (ul. Szeroki Dunaj 13 lub Wąski Dunaj 10), a następnie, przynajmniej w 1754, wraz z rodziną i Czechowiczem w kamienicy Pod Fortuną (Rynek Starego Miasta 22).

Wg G. Wereżyńskiego ok. 1740 S. zatrudniony był jako pomocnik Czechowicza przy pracy nad obrazami ołtarzowymi do kośc. Kapucynów w Lubartowie, fundacji marszałka wielkiego litewskiego Pawła Karola Sanguszki. W l. 1747-48 malował i złożył ołtarz gł. w kośc. Św. Marcina w Warszawie. Najwcześniejsze znane duże zlecenie zrealizowane przez S. to prace dla wojewody lubelskiego Tomasza Antoniego Zamoyskiego, za które odebrał wynagrodzenie w 1749: namalowanie portretu Klemensa Zamoyskiego i portretu pośmiertnego wojewody smoleńskiego Michała Zdzisława Zamoyskiego (prawdopodobnie oba tożsame z obrazami w Muz. Zamojskim w Zamościu), przemalowanie (?) i powiększenie wizerunków Augusta III i Marii Józefy Habsburżanki oraz wykonanie polichromii sali wielkiej w pałacu Zamoyskich w Zamościu (niezachowana), a także reperacja malowideł w kośc. Św. Jana Nepomucena w Zwierzyńcu (zakryte ok. 1930 nową polichromią autorstwa Pawła Gajewskiego, odsłonięte podczas prac konserwatorskich 2006-09).

Prawdopodobnie były to poprawki dekoracji wykonanej przez samego S. ok. 1747, na którą składają się malowidła całego wnętrza z przedstawieniem apoteozy św. Jana Nepomucena na sklepieniu, iluzjonistycznymi ołtarzami z wyobrażeniami św. Jana Nepomucena (w gł.) oraz św. Klemensa i Matki Boskiej z Dzieciątkiem (w bocznych), a także dekoracja ornamentalna. S. przypisywany jest (Michalczyk) rysunkowy proj. apoteozy św. Jana Nepomucena – zapewne niezrealizowany wariant kompozycji na sklepieniu tej świątyni (MNW). W 1753 artysta sporządził rys. przygotowawczy do wykonanej przez Franciszka Marstallera wielkoformatowej ryciny okolicznościowej upamiętniającej ogłoszenie bł. Władysława z Gielniowa jednym z patronów Rzeczypospolitej, dedykowanej papieżowi Benedyktovi XIV i Augustowi III (jedyna znana odbitka: LBN; płyta miedziorytnicza w MNW). Przed 1754 powstała zamówiona przez wojewodę rawskiego Stanisława Antoniego Świdzińskiego przypisywana S. (Michalczyk) polichromia w kośc. par. w Michałowicach k. Nowego Miasta nad Pilicą: dekoracja ornamentalna ścian z rozmieszczonymi w nawie medalionami z wizerunkami apostołów oraz malowane iluzjonistycznie ołtarze – gł., z przedstawieniem Trójcy Św. w zwieńczeniu, i 2 boczne (całość przemalowana w 1880 przez Edwarda Gąseckiego i w 1920, częściowo konserwowana 2008). W l. 1752-58 S. był wielokrotnie wymieniany w korespondencji hetmana w. kor. Jana Klemensa Branickiego, dla którego w 1752 sporządził abrys cyborium w kolegiacie Św. Jana w Warszawie, w 1754 projektował malowidła do warsz. pałacu Branickich na Podwalu (niezrealizowane), w l. 1757-58 wykonał 7 pejzaży do salonu pałacu w Choroszczy (realizację zlecenia nadzorował Czechowicz), w 1758 podjął się malowania w guście chińskim karety, stawiając warunek, by grunt przygotował malarz obeznany z chińską techniką dekoracji. Ok. 1760 lub nieco później powstał zespół przypisywanych S. (KZSP) obrazów ołtarzowych w kośc. par. w Rudce k. Brańska na zlecenie wojewody wołyńskiego Józefa Jana Kantego Ossolińskiego: *Trójca Św.* w ołtarzu gł. oraz w bocznych *Matka Boska z Dzieciątkiem*, *Św. Józef z Dzieciątkiem*, *Św. Anna nauczająca Marię*, *Ukrzyżowanie*, a w zwieńczeniach *nastaw Św. Jan Chrzciciel*, *Św. Apolonia*, *Ekstaza św. Teresy z Ávili*, *Św. Tadeusz Juda* (przemalowany). Najpóźniej od 1761 S. używał tytułu

„Curiae Sacrae Regiae Maiestatis Pictor”, który otrzymał od Augusta III, możliwe, że za namalowanie dwóch portretów – króla (w stroju koronacyjnym) i Marii Józefy (Dréma). Oba płótna, dziś niezidentyfikowane lub zaginione, miały znajdować się w zb. drezdeńskich (Sobieszczański, Rastawiecki). W 1763 artysta zawarł w Warszawie kontrakt na prace malarskie w zamku w Podhorcach dla hetmana polnego koronnego Wacława Rzewuskiego (w księdze notat i dyspozycji Rzewuskiego określony jako „Smoguliński”); zrealizowane (w kooperacji z synem Antonim i miejscowymi współpracownikami) w l. 1765-66: polichromia sali teatralnej zamku (niezachowana) i kośc. zamkowego Św. Józefa (iluzjonistyczna artykulacja ścian z podtrzymywanymi przez putta medalionami mieszczącymi wizerunki św. Józefa i św. Anny, płycinami z personifikacjami męstwa i roztropności, dekoracja ornamentalna wnętrza kopuły z 8 profilowymi wizerunkami proroków starotestamentowych w medalionach). Wykonał także sprzęt określony w inwentarzu rezydencji podhorcekiej w 1768 jako „teatrum [?] małe drewniane, malowane, roboty JM Pana Smuglewicza” – najpewniej skrzynię teatrzyku lub szopki. W 1766 odebrał 100 dukatów za ukazującą sceny z żywota św. Jana Chrzciciela polichromię sklepień obu zakrystii kolegiaty Św. Jana w Warszawie (1851 odnowione przez Marcina Zaleskiego, zniszczone w 1944, na fot. sprzed II wojny światowej widoczna jedynie dolna część jednego z malowideł z przedstawieniami puttów i iluzjonistycznymi elementami architektonicznymi). W tym samym roku wypłacono mu z kasy wojewody ruskiego Augusta Czartoryskiego 1100 tyńfów za odmalowanie fontanny „na fest imienin J.K.Mci przy oktavie ich w dniu 11 maja przeciw klasztoru ... wizytek ..., na płótnie szarym różnemi sztukami i niektórymi z desek ułożona z wazonami do kagańców czterema a piątym na wierzchu wielkim do fontanny ...” o obwodzie 40 i wysokości 21 łokci. W l. 1766-69 pracował dla Stanisława Augusta, najpierw wykonując bliżej nieokreślone malowidła na płótnie w salach Zamku Królewskiego, a następnie w Zamku Ujazdowskim, gdzie pozostawił iluzjonistyczną polichromię wielkiej klatki schodowej, za którą odebrał 5500 złp. w grudniu 1767; zachowany, starannie wykonany proj. dekoracji ściany wsch., ukazuje iluzjonistycznie malowaną kolumnadę z dekoracją ornamentálną i alegoryczną (Gab. Ryc. BUW). Nazwisko malarza pojawia-

ło się w rachunkach królewskich do 1769. Z ok. 1766-68 pochodzą przypisane mu (Michalczyk) obrazy ołtarzowe w kolegiacie w Wolborzu: *Ukrzyżowanie w ołtarzu gł. oraz Św. Antoni z Dzieciątkiem, Matka Boska z Dzieciątkiem, Wniebowzięcie Matki Boskiej* (wg Carla Marattiego), *Św. Jan Nepomucen, Św. Anna nauczająca Marię, Św. Józef z Dzieciątkiem, Św. Trójca, Św. Roch*. Jako praca S. skatalogowany jest portret fundatora obrazów w Wolborzu, prymasa Antoniego Kazimierza Ostrowskiego (1777, MNW, depozyt w Muz. Początków Państwa Pol. w Gnieźnie), choć atrybucja ta jest trudna do potwierdzenia. Ostrowski zapamiętany został jako dobroczyńca S. (Kondratowicz, Rastawiecki). W 1775 S. sygnował malowane *en grisaille* na blasze miedzianej obrazy *Wjazd Aleksandra Wielkiego do Babilonu, Rodzina Dariusza przed Aleksandrem Wielkim* oraz *Aleksander Wielki i Porus* wg Charles’a Le Bruna do pałacu Kazimierza Poniatowskiego na Solcu (obecnie LMS).

Autorstwo lub współautorstwo S. nie jest wykluczone w przypadku obrazów *Pietà anielska* i *Sen św. Józefa* w kośc. w Tyczynie k. Rzeszowa (fundacja J.K. Branickiego). Odkrytą w 1910 sygnaturę S. rzekomo nosił obraz *Św. Rodzina* (1761, częściowo wg kompozycji Antonia Balestry, spalony w 1944) w ołtarzu bocznym kośc. Św. Marcina w Warszawie; najprawdopodobniej obraz oznaczony był jedynie inicjałami, nie jest pewne, czy zostały one prawidłowo odczytane, a jakość zdjęcia archiwalnego nie pozwala na potwierdzenie atrybucji. Za prace S. bywały uważane obrazy *Wizja św. Stanisława Kostki* w kośc. Jezuitów w Piotrkowie Trybunalskim (Ziemski, Batowski) oraz *Św. Benedykt i św. Romuald adorujący Matkę Boską z Dzieciątkiem* (częściowo wg Francesca Solimeny) w kośc. Kamedułów na Bielanach w Warszawie (Karpowicz), lecz atrybucje te zdają się błędne. Informacji o wykonaniu przez S. malowideł ściennych w kośc. na Bielanach (Brykowska) nie udało się dotąd potwierdzić źródłowo. Malarzowi przypisywano również grupę rysunków oznaczonych datami 1750 i 1754 w Muz. Czartoryskich w Krakowie (Batowski, PSB), co jednak z czasem uznano za wątpliwe (Michalczyk), a następnie prace te w przekonujący sposób związane z Andrzejem Radwańskim (Koziara).

S., pracujący dla wielu wpływowych magnatów, a także dla Augusta III i Stanisława Augu-

sta, zapewne był ważną postacią warsz. środowiska artyst. w 2. i 3. ćw. XVIII w. Wyróżniał się sprawnością warsztatową zarówno w malarstwie sztalugowym, jak i ściennym, w tym w rozwiązaniach kwadraturowych. Jego prace odznaczają się poprawnym rysunkiem i modelunkiem postaci, przeważnie jasną, wyważoną kolorystyką. W kompozycjach obrazów ołtarzowych do pewnego stopnia naśladował styl Czechowicza, lecz zarazem w indywidualny sposób interpretował tradycję klasycyzującej odmiany baroku, nadając swym dziełom wyraźny rys surowości i monumentalizmu. W malarstwie ściennym unikał ornamentyki rokokowej, nawiązując raczej do francuskiego klasycyzmu schyłku XVII w. i malarstwa drezdeńskiego pocz. XVIII w., choć nie wiadomo, czy znał je z autopsji, czy jedynie dzięki edukacji u Mocka. Uczniami S., oprócz jego synów, byli podobno Konstanty Aleksandrowicz i Mateusz Tokarski.

Rastawiecki, Sł. mal., t. 2. – ThB, t. 31, 1937 (Batoski Z.). – PSB, t. 39, 1999-2000 (Michalczyk Z.). – AKL, t. 104, 2019 (Bernatowicz A.).

Bernoulli J., *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preußen, Curland, Rußland und Pohlen in den Jahren 1777 und 1778*, t. 4, Leipzig 1780, s. 245. – Gaz. warsz., 1780 nr 88, suplement, s. nlb. 1. – Golański F.N., *Wiadomość o życiu i dziełach Franciszka Smuglewicza, pierwszego profesora rysunków i malarstwa w Uniu. Imperatorskim Wileńskim*, Pam. warsz., 1809 t. 2, nr 5, s. 194-195. – Kondratowicz F., *Smuglewicz, Światowid*, 1837 t. 1, s. 108. – Sobieszczański F.M., *Rzut oka na historię malarstwa w Polsce*, Dz. Krajowy, 1843 nr 121, s. 4. – *Ruch obecny malarstwa*, Pam. Sztuk Pięknych, t. 1, cz. 3, 1854, s. 171. – A. Br., *Odkrycie cennego obrazu Łukasza Smuglewicza*, Świat, 1910 nr 27, s. 10 (toż: Biesiada lit., 1910 nr 31, s. 36). – Tomkowicz S., *Ordynaci Zamojscy i sztuka*, Zamość 1920, s. 20-21. – Szyszko-Bohusz A., *Podhorce*, Sztuki Piękne, I, 1924/5 nr 4, s. 162-163. – [Ziemski A.], *Św. Stanisław Kostka*, W. 1928, tablica 46. – Orańska J., *Szymon Czechowicz 1689-1775*, P. 1948. – *Kat. Tek Glinki*, oprac. Zielińska T., cz. 1, W. 1969, mpis powiel. – Ross J., *Dawny kość. zamkowy w Podhorcach*, Spraw. PAN Kr., XV, 1971, s. 153. – Dréma V., *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius 1973. – Kwiatkowska M.I., *Katedra św. Jana*, W. 1978, s. 117. – Brykowska M., *Kość. kamedułów na Bielanych*, W. 1982, s. 97. – Kwiatkowski M., *Stanisław August, król - architekt*, Wr. 1983. – Kowalczyk J., *Sztuka Zamościa w okresie rokoka*, Roczn. Zamojski,

1984, s. 181-184. – Karpowicz M., *Sztuka pol. XVIII w.*, W. 1985. – Ostrowski J.K., *Kościół par. pw. św. Józefa w Podhorcach*, [w:] *Kościół i klasztor d. woj. ruskiego*, t. 1, Kr. 1993. – Ostrowski J.K., Petrus J.T., *Podhorce. Dzieje wnętrz pałacowych i galerii obrazów*, Kr. 2001. – Skrabski J., *Paolo Fontana. Nadworny architekt Sanguszków*, W. 2007, s. 342. – Michalczyk Z., *Malowidła w kość. Św. Jana Nepomucena w Zwierzyńcu i ich projekt autorstwa Łukasza Smuglewicza*, Zamojski kwart. Kulturalny, 2008 nr 3 (96), s. 31-37. – Michalczyk Z., Oleńska A., Jamski P.J., *Tycyn miastem Jana Klemensa Branickiego. Dzieje i znaczenie fundacji artystycznych*, Rzeszów-Tycyn 2009. – Michalczyk Z., *Warsz. malarz Łukasz Smuglewicz. Nowe ustalenia i hipotezy*, [w:] *Kultura artyst. Warszawy XVII-XXI w.*, red. Michalczyk Z., Pieńkos A., Wardzyński M., W. 2010, s. 177-191. – Oleńska A., *Jan Klemens Branicki. „Sarmata nowoczesny”. Kreowanie wizerunku poprzez sztukę*, W. 2011. – Michalczyk Z., *Uwagi na temat pierwowzorów dzieł Szymona Czechowicza i malarzy jego kręgu*, BHS, LXXV, 2013 nr 4, s. 746-752. – Bernatowicz A., *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status - aspiracje - twórczość*, W. 2016. – Michalczyk Z., *W lustrzanym odbiciu. Grafika europejska a malarstwo w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych ze szczególnym uwzględnieniem późnego baroku*, W. 2016. – Tenże, *Dekoracja malarska kość. w Michałowicach - domniemane dzieło Łukasza Smuglewicza*, [w:] *Poza Warszawą*, t. 1: *Arcydziela plastyki dawnej XII-XVIII w. w świątyniach i rezydencjach Mazowsza*, red. Wardzyński M., W. 2018, s. 212-217. – Koziara N., *Autorstwo i przeznaczenie czterech rysunków ze zb. Gabinetu Rysunku i Grafiki Muzeum Książąt Czartoryskich*, Rozprawy MNK, seria nowa, 2019, s. 47-62. – Michalczyk Z., *Malarstwo w Rzeczypospolitej czasów Szymona Czechowicza - problemy, środowiska. Ze szczególnym uwzględnieniem malarstwa sztalugowego / Painting in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Time of Szymon Czechowicz: Main Problems and Artistic Centres, with Particular Emphasis on Easel Painting*, [w:] *Geniusz baroku. Szymon Czechowicz (1689-1775) / Genius of the Baroque. Szymon Czechowicz (1689-1775)*, [kat. wystawy], MNK, red. Betlej A., Zaucha T., Kr. 2020, s. 82, 92-95.

Pieszko M.M., *Przew. po Zamościu i okolicy*, Zamość 1934, s. 78. – *Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portret osobistości w dawnej Rzeczypospolitej 1576-1763*, Kat. wystawy, red. Malinowski J., MNW, W. 1993. – KZSP, seria nowa, t. 11, cz. 1, 1993; t. 13, z. 4, 2019. – *Pod jedną koroną. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej*, Zamek Królewski w Warszawie, W. 1997, s. 445. – Biłozór-Salwa M., *Rysunki d. mistrzów. Wiek XV do*

l. 20. XIX wieku. *Szkoła pol.*: S., Gab. Ryc. BUW, kat. zb., W. 2019.

ANK, Oddz. na Wawelu, Arch. Podhoreckie, nr II/131: *Księga notat i dyspozycji Wacława Rzewuskiego*, s. 450-451. – Bibl. Czartoryskich, rkps ew. 529, nr 49, 53, 125 (por. wypisy w Archiwum NID w Warszawie); rkps 711: *Listy Karola Schmidta starosty brodnickiego do Stanisława Augusta*, 1764-1768, s. 253. – Bibl. Naukowa PAU i PAN, G. Wereżyński, *Historyczny opis miasta Lubartowa na zasadzie oryginalnych dokumentów*, Lublin 1886, s. 89. – AGAD, Arch. Kameralne, nr III/342: *Rachunki budowli królewskich*, s. 481, III/343: *Rachunki budowli królewskich* s. 31, 33, 35, 37, 39, 41, 51; Arch. Królewskiego TPN, nr 21, *Akta dotyczące się członków Towarzystwa*; Arch. Roskie, nr X/18: *Listy podwojewódzkiego zakroczymskiego Ignacego Koziembrodzkiego do Jana Klemensa Branickiego*, 1748-57, s. 644; nr XI/66: *Listy burgrabiego pałacu warszawskiego Henryka Lichomskiego do Jana Klemensa Branickiego*, 1748-66, s. 44-45, 144, 149, 153, 157; nr XXIX/116: *Listy kapitana Szuszkowskiego do majora Kajetana Cieszkowskiego*, 1756-1763, s. 57; Suplement 6, s. 8; sygn. prowizoryczna 418 (obwoluta „rachunki Łukasza Smuglewicza”); Arch. Zamoy-skich, nr 611: *Listy do Tomasza Antoniego Zamoyskiego od różnych osób*, 1723-51; nr 3105: *Akta dotyczące skarbu nadwornego*, s. 13. – Arch. Archidiecezjalne Warsz., Akta metrykalne parafii św. Andrzeja w Warszawie, *Księga zmarłych*, 1774-1812, s. 82-83; Akta metrykalne par. katedralnej Św. Jana w Warszawie, *Liber baptisatorum*, 1740-43, k. 208r, 283r; 1744-47, k. 17r; 1747-51, k. 41r, 166r, 198r; *Liber copulatorum...*, 1740-50, k. nlb. (18 XI 1744); Akta metrykalne par. Św. Krzyża w Warszawie, *Liber baptisatorum...*, 1744-51, k. 101v; *Liber matrimoniorum...*, 1693-1740, s. 154; 1741-67, k. 87v.

Z. Michalczyk

Smukrowicz Józef Ignacy, ur. 11 III 1835 Odessa; w 1870 wziął ślub z Marią Narolską, z którą miał 4 dzieci. W 1857 wykonał akw., którą podpisał „Widok zamku Międzybożskiego (na Podolu) od strony południowej. – 1857”, z uwagą: „Po wyniesieniu szkół do Czarnego Ostrowu, Zamek dla siebie Mikołaj zatrzymał” (sygn.: „I. Smukrowicz”), Muz. Książąt Czartoryskich, Oddz. MNK.

Najmłodszy syn S., **Piotr Smukrowicz**, ur. 9 IV 1878, był uczniem akademii sztuk pięknych w Petersburgu w l. 1905-14; otrzymał tytuł malarza za obraz *Toalety*.

Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников к Юбилейному справочнику Императорской Академии художеств...*, Санкт-Петербург 1914, s. 183.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z informacjami z Działu Grafiki i Rysunków Muz. Książąt Czartoryskich, MNK (2018).

M. Myśliński
U.M.

Smyczyński Wacław, rzeźbiarz, właściciel zakładu kamieniarskiego; na przełomie XIX i XX w. związany z Przedsiębiorstwem Kopalni Marmurów Kieleckich. Jego najbardziej znanym dziełem jest popiersie Stanisława Staszica (sygn.), wyk. w 1908 z marmuru kararyjskiego (?), wieńczące pomnik w parku miejskim w Kielcach. Pomnik ten, proj. Stanisława Szpakowskiego, odsłonięto 2 IX 1906, a popiersie autorstwa S. zastąpiło pierwotny, żeliwny wizerunek Staszica, który uznano za zbyt mały dla całości założenia (był to pierwszy świecki monument w Kielcach).

Dziełem S. są również rzeźby o charakterze religijnym, m.in. figury Matki Boskiej – w niszy na szczycie fasady kośc. par. Św. Małgorzaty w Pierzchnicy k. Kielc i w niszy fasady kośc. par. Niepokalanego Poczęcia NMP w nieodległym Chmielniku (rzeźba ustawiona w 1904 na pamiątkę jubileuszu 50-lecia ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu NMP).

S. jest także autorem rzeźb nagrobnych, m.in. figury „Polaka w kontuszu” (J. Wiśniewski) na grobie Władysława Radziejewskiego (zm. 1904) na starym cmentarzu w Kielcach oraz kilkunastu nagrobków na tamtejszym cmentarzu prawosławnym, wykonanych osobiście lub przez współpracowników z jego zakładu kamieniarskiego; stworzył ponadto pomnik na grobie Cypriana Strużyńskiego (1901), z figurą kobiety załamującej dłoń, stojącej pod krzyżem, na cmentarzu katedralnym w Sandomierzu.

Wiśniewski J., *Hist. opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Stopnickiem*, Marjówka 1929, s. 45, 203. – Krawczyński Ś., *O pomnikach*, Przemyśl, 1971 nr 4, s. 24. – Głowska J., *Dzieje pomnika Stanisława Staszica w Kielcach*, Zeszyty Staszicowskie, 2002 z. 3, s. 237-251. – Jastrzębski C., Otwinowski K., Otwinowska M., *Miejsca pamięci nar. w Kielcach*, Kielce 2010, s. 21-22. – Dziedzic L., *Prawosławni w Kielcach i ich cmentarz*,

Świętokrzyskie. Środowisko. Dziedzictwo kulturowe. Edukacja regionalna, 2013 nr 11, s. 59. – Myśliński K., *Marmury kieleckie w sztuce i architekturze*, tamże, 2017 nr 19, s. 108.

M. Myśliński

Smyczyński Walenty, rzeźbiarz, pochodził podobno z Górnego Śląska. Jest autorem 2 odlanych w brązie płyt, z których jedna przedstawia Jana Kilińskiego prowadzącego warsz. rzemieślników do boju na pl. Zamkowym, a na drugiej znajduje się napis „W 140 ROCZNCE WYPEŁDZENIA NAJEŹDŹCY ZE STOLICY”. Obie płyty były zamocowane na podstawie cokołu pomnika Kilińskiego zaprojektowanego przez Stanisława Jackowskiego, odsłoniętego w 1936 w Warszawie (nie zamontowano ich po kolejnym przeniesieniu monumentu w 1959; obecnie przechowywane w Muz. Warszawy).

S. wykonał również nagrobek Andrzeja Niemojewskiego (wykuty w piaskowcu, wg kompozycji syna zmarłego, Lecha Niemojewskiego), korzystając z pracowni Zygmunta Otta; pomnik ustawiono w 1923 na warsz. cmentarzu Ewangelicko-Reformowanym.

Nie wiadomo, czy S. mógł być tożsamy z Walentym Smyczyńskim, który w 1909 uruchomił w Kielcach jeden z pierwszych kinematografów, działający tam w kamienicy Zybermana (Rynek 3) pod nazwą „Oaza” przez ok. pół roku (zob. m.in.: *Gaz. Kielecka*, 1909 nr 12, s. 3; Bator M., *Początki kina w Kielcach*, *Studia Muzealno-Hist.*, 2011 nr 3, s. 266).

Myśl Niepodległa, 1923 nr 662, s. 398. – Łopieński T., *Okruchy brązu*, W. 1982, s. 127-128. – Głębocki W., *Warsz. pomniki*, W. 1990. – Dubrowska M., *Brązoznictwo warsz. w XIX i XX w.*, *Rocz. warsz.*, t. 26, 1996, s. 330. – Dubrowska M., Soltan A., *Brązoznictwo warsz. w XIX i XX w. Od Norblina do Łopieńskich*, W. 1999, s. 140. – Grzesiuk-Olszewska I., *Warsz. rzeźba pomnikowa*, W. 2003, s. 18.

M. Myśliński

Sneber Hans (Jan) patrz **Jan**.

Sniadecki Franciszek patrz **Śmiadecki Franciszek**.

Snok Andrzej patrz **Sznoch Andrzej**.

Snopkiewicz (Snopkiewicz, Snopkowicz) C.S., rytownik, mieszkał we Lwowie. Miał wykonać wiele rycin do panegiryków i kart tytułowych do książek. Jest autorem miedz. do panegiryków *Vox Leonis magno regi Polonorum Suecorumque Vladislao IV ... triumphatori ob pacem bello, gloriam pace ab effero Moscho, atheo Turca recuperatam*, 1634, oraz *Leopolis contra Ottomannum et Tartarum Ser: Joanni III R. Pol. a Leoburgo Metropol. Russiae dicata*, ok. 1690. Wykonał rycinę *Ianinio in campo Poloniae gloria gentis* (alegoria zwycięstwa Jana III Sobieskiego w bitwie 1674 pod Lwowem), miedz., sygn., po 1674, BN.

Pawlikowski G., *Wiadomość o rytownikach Polakach i cudzoziemcach u nas osiadłych*, *Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego im. Ossolińskich*, 1830 z. 1, s. 96. – Kraszewski, Cat. – Kołaczkowski, Sl. ryt. – Rastawiecki, Sl. ryt. – Heck K.J., *Pobyty Władysława IV we Lwowie w roku 1634 i Józefa Bartłomieja Zimorowicza Vox Leonis*, Lw. 1887, s. 30. – *Kat. wystawy zabytków z czasów króla Stefana i Jana III*, W. 1933, s. 150, poz. 333. – Talbierska J., *Grafika XVII w. w Polsce. Funkcje, ośrodki, artyści, dzieła*, W. 2011.

M. Heydel

P. Kluz

Soba Bernard (Bernardo), drzeworytnik, wg Kołaczkowskiego czynny w Polsce ok. 1574. Johann Rudolf Füssli podaje, że w katalogu rycin (bliżej nieokreślonym) miał być wymieniony następujący drzeworyt autorstwa S.: „Effigies D. Henrici Valesii, modo in Regem Poloniae, Lithuaniaeque Ducem electi. Oval in Folio, sauber von Bernard Soba 1574, in Holz geschnitten”; druk określono mianem rzadkiego. Być może była to nieznana dziś kopia drzeworytu kolorowanego *Effigies quam accuratissima inuictissimi, potentissimique principis, ac Domini, D. Henrici Valesii, Henrici Galliarum quondam regis filii, modo in regem Poloniae, Lithuaniaeque ducem &c. electi* (Tobias Stimmer, 1573, wyd. nakładem Bernharda Jobina w Strassburgu; egzemplarz m.in. w Zentralbibliothek Zürich), przedstawiającego portret Henryka Walezego jako nowo wybranego króla Polski.

Füssli J.R., *Allgemeines Künstlerlexikon ...*, t. 2, Zürich 1814. – Nagler G. K., *Neues allgemeines Künstlerlexikon*, t. 16, München 1846. – *O leksykonie sztuk pięknych przez Karola Soczyńskiego... słów kilkanaście napisał P.W.F.K.*, Kr. 1858, s. 36. – Kołaczkowski, Sł. ryt. – ThB, t. 31, 1937.

I. Kopania

Sobańska Ludwika, filantropka, artystka amatorka, ur. 21 VI 1857 Kraków, zm. 16 VIII 1944 Warszawa, córka Henryka Wodzickiego i Teresy Karoliny z Sułkowskich. 7 II 1889, w Krakowie poślubiła Michała Sobańskiego (ur. 1858 Wasylówka, zm. 1934 Guzów). Przed ślubem, na prośbę przyszłego męża, odbyła rekolekcje pod kierunkiem ojca Mariana Morełowskiego SJ. Małżeństwo doczekało się synów Feliksa (ur. 2 III 1890 Warszawa, zm. 15 VII 1965 tamże) i Antoniego (ur. 1 V 1898 Obodówka na Podolu, zm. 13 IV 1941 Londyn) oraz córki Teresy (ur. 20 X 1891 Warszawa, zm. 14 X 1975 Bursela, zamężna za Adamem Sapiehą).

Wedle tradycji rodzinnej S. miała pobierać lekcje malarstwa w Dreźnie i Rzymie, gdzie przez kilka kolejnych l. przebywała z matką po parę miesięcy w roku. W literaturze można natrafić na błędną informację, jakoby należała do grona uczennic Jana Matejki. Wszystkie zachowane do dziś prace S. pochodzą z okresu przed jej ślubem z Sobańskim. Wypowiadała się w malarstwie portretowym i religijnym. Wedle niepotwierdzonych informacji miała malować także pejzaże. Znane są przede wszystkim malowane przez nią portrety kobiet z kręgu arystokracji: Zofii z Tarnowskich Siemieńskiej (ol., 1884, Muz.-Zamek w Łańcucie) i Walerii z Tarnowskich Mycielskiej (ol., sygn. monogramem wiązany „LW”, 1886, Muz. Okręgowe Rzeszów). Jej autoportret pochodzący podobno z kolekcji Jerzego Mycielskiego (ol., 1888) znajduje się w zb. Andrzeja Cerlińskiego, Gdyńia. Na „wystawie amatorów” w Wiedniu w 1913 (*Ausstellung künstlerischen Amateur, Österreichischen Museum*) pokazała autoportret i portret matki. Wedle recenzenta wystawy, Jerzego Kieszkowskiego, prace te zdradzały pod względem stylu i faktury wpływy malarstwa Tadeusza Ajdukiewicza (ten sam autor podaje, że artystką amatorką miała być także matka S., Teresa Karolina z Sułkowskich, która na wspomnianej wystawie prezentowała akwarelowe portrety Walerii z Tar-

nowskich Mycielskiej i Konstancji z Sołtyków Karnickiej). S. była sprawną portrecistką, umiejętnie oddającą cechy portretowanych osób. Operowała miętko kładzioną plamą barwną, przykładając dużą uwagę do detalu strojów.

S. często i chętnie miała przebywać w Porębie Wielkiej należącej do dóbr jej brata, Antoniego Wodzickiego (na obszarze Beskidu Wyspowego i Gorców). Wg nieudokumentowanych przekazów namalowała obrazy do okolicznych kaplic i kość., w tym niezachowane bądź niezidentyfikowane dziś wizerunki: św. Rozalii (ol., w pozłacanych ramach; przed II wojną światową na ramie miała być jakoby czytelna data 22 VIII 1882) do kapliczki na Stukówce w Porębie Wielkiej i Matki Boskiej Spełniającej Prośby do kapliczki w Porębie Wielkiej (na dzisiejszym osiedlu Mierniki) oraz przedstawienie św. Sebastiana do kość. par. Św. Sebastiana w Niedźwiedziu (kości. spłonął wraz z całym niemal wyposażeniem w 1992; nie jest jasne, czy znajdował się tam wówczas obraz łączony z S.). Wedle tradycji rodzinnej jej bliżej nieokreślone prace miały zdobić także wnętrza pałacu Sobańskich w Guzowie, gdzie małżonkowie zamieszkali przyjechawszy z Obodówki (Ukraina) po wybuchu rewolucji w Rosji. Wśród znajdujących się tam obrazów S. miały być portrety jej rodziców: Henryka Wodzickiego (ol.) i Teresy z Sułkowskich (ol., *en pied*).

S. spełniała się przede wszystkim w działalności charytatywnej. W mieście Niedźwiedź miała założyć ochronkę (spalona przez Niemców w 1939). Wspierała dobroczynne fundacje rodziny Sobańskich, zwłaszcza dom dla paralityków przy ul. Nowowiejskiej 10A w Warszawie (Zakład dla Paralityków pw. św. Rocha im. Hrabów Sobańskich) prowadzony przez siostry felicjanki. Kiedy w 1943 siostry wraz z podopiecznymi zostały wyrzucone przez Niemców z kamienicy przy ul. Nowowiejskiej i zmuszone do zajęcia zdewastowanej kamienicy pożydowskiej przy ul. Leszno w Warszawie, zamieszkała z nimi S., wraz z wnuczkami (Elżbietą Maria i Teresa), damami do towarzystwa i d. administratorem dóbr w Guzowie. Została rozstrzelana przez Niemców w trakcie powstania warsz., odmówiwszy opuszczenia podopiecznych i przytułku.

Lista strat. – *Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939-1945*, red. Michalska H., W. 1988. – Jasiewicz K., *Lista strat ziemiaństwa pol. 1939-1956*, W. 1995.

Kieszkowski J., *Wczasy naszych ojców. „Wystawa amatorów” w Wiedniu w lutym i w marcu 1913 roku*, Kr. 1913. – Koźmian S., *Pol. pani z ostatniego okresu. Walerya z hr. Tarnowskich Franciszka hr. Mycielska 1830-1914*, Kr. 1916, il. między s. 12 i 13. – Rostworowski J., *Śp. hrabia Michał Sobański. Wspomnienie pośmiertne*, Kr. [1935], s. 8. – Flizak S., *Kapliczka w Porębie Wielkiej, czyli dzieła sztuki elitarnej na wsi*, Wierchy, XXXV, 1966 [wyd. 1967], s. 294-295. – Morawski K., *O Kazimierzu Morawskim. Ze wspomnień syna i kronik rodzinnych*, Kr. 1973. – Iwaszkiewicz J., *Aleja przyjaciół*, W. 1984, s. 9. – Nałkowska Z., *Dzienniki 1930-1939*, t. 4, cz. 1, oprac. Kirchner H., W. 1988. – Szustakiewicz I.M., *Guzów. Podwarszawska rezydencja Łubieńskich i Sobańskich*, Roczn. Warsz., t. 26, 1991, s. 82, 91, 93. – Miller M., *Arystokracja*, W. [1993], s. 16. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 10, Wr. 1996. – Matalowska A., *Z tym nazwiskiem*, W. 1998. – Wiederyński M., Wojtowicz K.W., *Zamek w Łańcucie*, W. 1998, s. 107. – Kwilecki A., *Ziemiaństwo wielkop. w kręgu arystokracji*, P. 2004. – Tomiczek M., *Ludwika z Sobańskich p.v. Tyszkiewiczowa s.v. Świdlińska (1915-2006)*, Wiad. Ziemiańskie, 2009 nr 38, s. 59. – Hłyń M., *Listy Heleny Mycielskiej do Marii z Gniewoszów Harsdorfowej. Cz. I. Listy od 28 IX 1886 do 12 X 1890*, Pam. Biblioteki Kórnickiej, z. 33, 2016, s. 181, 182. – Brzeziński M., *Kaplica grobowa Łubieńskich i Sobańskich na cmentarzu w Wiskitkach*, W.-Guzów-Wiskitki 2020. – Woźniak B., „Zgasta w pierwszym rozkwicie młodości onegdaj w Zakopanym”. Przyczynek do poznania Zofii Krasieńskiej (1873-1891), *Studia Mazowieckie*, XVII/XXXI, 2022 nr 1, s. 214.

Artyści sami o sobie. Autoportrety twórców pol. z kolekcji Andrzeja Cerlińskiego, oprac. Kluczwajd K., Toruń 1998. – *Artyści sami o sobie. Autoportrety twórców pol. z kolekcji Andrzeja Cerlińskiego*, oprac. Kluczwajd K., Elbląg 1999. – *Artyści sami o sobie. Autoportrety twórców pol. z kolekcji Andrzeja Cerlińskiego i Muzeum Miasta Gdyni*, oprac. Cerliński A., Kluczwajd K., Śliwa A., Gdynia 2012.

Roczn. Historii Sztuki, X, 1973, s. 342.

ZNiO, Dział rękopisów, rkps 7097/I: *Papiery Zaleskich*, t. XL, l. 1891-1918 (listy S. do Heleny Mycielskiej-Zaleskiej z l. 1915-18); rkps 11762/II: *Korespondencja Henryka Wodzickiego* (listy od S. [Ludwiki Wodzickiej] z l. 1873-75); rkps 12211/III: *Listy różnych osób do Edwarda Dzwonkowskiego z l. 1836-84* (wśród listów Henryka Wodzickiego listy S.); rkps 15793/II: *Papiery Turnów. Korespondencja Marii z Chłapowskich Mańkowskiej z l. 1891-1902* (list od S., 1891).

Informacje Iwony Szustakiewicz (Warszawa).

I. Kopania

Sobański Kazimierz, ziemianin, marszałek szlachty pow. olhopolskiego, malarz amator, ur. 1832, zm. 1888 Sumówka k. Berszady (d. woj. braclawskie, obecnie Ukraina); syn Hieronima Sobańskiego i Anny z Dzierzków, brat Marceliego, malarza amatora; mąż Marii Potulickiej, poślubionej 15 IV 1869 w Potulicach k. Węgrowca, z którą miał 3 dzieci. Mieszkał we własnym majątku Sumówka, gdzie w 1881 wybudował pałac, w którym gromadził dzieła sztuki. Znajdowały się tam również własne prace S.: marina w pokoju sypialnym i kilka innych obrazów w pokoju przyległym do gabinetu.

Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 10, Wr. 1996. – Epsztejn T., *Z piórem i paletą. Zainteresowania intelektualne i artyst. ziemiaństwa pol. na Ukrainie w II połowie XIX w.*, W. 2005.

M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 10.08.2021.

J. Polanowska

Sobański Marceli, ziemianin, malarz amator, ur. 1833, zm. 1900; syn Hieronima Sobańskiego i Anny z Dzierzków; brat Kazimierza, malarza amatora; mąż Teresy Potulickiej, poślubionej 11 II 1868, z którą miał 4 dzieci. Leon Lipkowski wspominał znajomość z S.: „zachęcony moimi studiami nad malarstwem w czasie mego pobytu w Odessie [tj. w l. 1863-66] wspólnie brał lekcje malarstwa i wykonał sporo udatnych portretów rodzinnych”. S. mieszkał w majątkach Bałanówka, a następnie Pieńkówka (oba w d. woj. braclawskim, obecnie Ukraina). W Pieńkowie, „urządzając swą rezydencję w nowo nabytym majątku, zdobił ją bardzo gustownie, sam wykonując rysunki ornamentów drzwi, okien itd. Posiadał też u siebie cenną galerię obrazów” (Lipkowski). *Widok wiejski* pędzla S. znajdował się niegdyś w salonie pałacu w Sumówce k. Berszady, wybudowanego w 1881 przez jego brata, Kazimierza.

Lipkowski L., *Moje wspomnienia 1849-1912*, Kr. 1913, s. 107. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 10, Wr. 1996. – Epsztejn T., *Z piórem i paletą. Zainteresowania intelektualne i artyst. ziemiaństwa pol. na Ukrainie w II połowie XIX w.*, W. 2005.

M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 09.08.2021.

J. Polanowska

Sobański Paweł, malarz dekorator. W l. 1748-79 notowany w aktach metrykalnych parafii Włostowice. Żonaty z Jadwigą (ślub 5 VII 1757), z którą miał synów Antoniego (chrzest 22 X 1767) i Walentego oraz córkę Katarzynę (chrzest 10 II 1770). Niewykluczone, że związany był z dworem w Puławach. Na mocy kontraktu zawartego 9 XII 1754 z „bractwem wodnym” (najpewniej cechem flisaków pw. Św. Kajetana i św. Barbary) w Kazimierzu Dolnym podjął się dekoracji (być może odnowienia) ołtarza Św. Kajetana i św. Barbary (chodzi najpewniej o ołtarz w koście par. w Kazimierzu Dolnym, którym zapewne opiekował się cech flisaków). Zakres jego prac obejmował wyzłoczenie ołtarza, pomalowanie kolumn i wszystkich powierzchni „w niebieski marmur”, wyzłoczenie głów i skrzydeł anielskich, jak też pokrycie listewek i snycerki złotą i srebrną farbą. Za tę pracę miał otrzymać 15 czerwonych zł (270 złp.), z którego to wynagrodzenia miał zakupić niezbędne materiały. Z adnotacji pod kontraktem wynika, że nie umiał pisać.

Jaroszewski T.S., Kowalczyk J., *Artyści w Puławach w XVIII w. (w świetle ksiąg metrykalnych par. Włostowice)*, BHS, XXI, 1959 nr 2, s. 221. – *Historia sztuki pol. w zarysie*, red. Dobrowolski T., Tatarkiewicz W., t. 2, Kr. 1962. – Kowalczyk J., *Dwudziestoletni dorobek badań nad sztuką woj. lubelskiego*, BHS, XXVII, 1965 nr 2, s. 119, 133. – Piekarczyk E., *Struktura organizacyjna parafii w dekanacie kazimierskim w drugiej poł. XVIII w.*, Roczn. Humanistyczne, t. 14, 1966 z. 2, s. 90 (bez nazwiska S.).

K. Parfianowicz
uzup. I. Kopania

Sobański Walery, na wystawę w krak. TPSP w 1865 przysłał „z Aleksandrii” *Portret młodej osoby*, określony jako „fotografia wielkich rozmiarów”.

Swieykowski. – Spraw. TPSP za 1864/65, s. 10, poz. 181.

J.P.

Sobczak (właściwie Gąsienica Sobczak) **Stanisław**, przydomek **Johym** (rzadziej zapis: **Jochym**, wskazujący na pochodzenie od imienia pradziada artysty), rzeźbiarz, ceramik, malarz, społecznik, ur. 12 I 1884 Zakopane, zm. 6 II 1942 tamże, pochowany na Nowym Cmentarzu; syn

Stanisława i Antoniny z Majerczyków; miał czworo rodzeństwa. Był przedstawicielem pierwszego pokolenia inteligencji góralskiej; podobnie jak Wojciech Brzega powrócił po studiach na Podhalę i tam podjął działalność artyst.

W l. 1897-1901 uczył się w Szkole Zaw. Przemysłu Drzewnego w Zakopanem na oddziale stolarstwa meblowego, który ukończył „z postępem dobrym”. W 1901 praktykował w zakopiańskiej pracowni Wojciecha Brzegi. W l. 1902-07 studiował rzeźbę w ASP w Krakowie u Konstantego Laszczki (w II półr. 1904/05 nagrodzony medalem br.; w r. akademickim 1906/07 adnotacja „bardzo mało uczęszczał”); w II półr. 1906/07 chodził na zajęcia także do pracowni malarstwa Józefa Mehoffera. W czasie studiów mieszkał na Małym Rynku razem z przyszłymi malarzami Bronisławem Kopczyńskim i Romanem Laskowskim. W 1910/11 kontynuował studia rzeźbiarskie u Antonina Merciego w École Nationale des Beaux-Arts w Paryżu. Na pocz. 1912 wniósł stamtąd petycję do komisji budżetowej galicyjskiego Sejmiku Krajowego o zasiłek na studia; t.r. mieszkał pod adresami: 3, rue Vercingetorix i 4, rue du Parc-Montsouris. Wrócił z Paryża do Zakopanego wiosną 1913.

W czasie I wojny światowej służył w wojsku austriackim; walczył na frontach bałkańskim i włoskim (m.in. w 1914 uczestniczył w bitwach nad Kolubarą pod Valjevem, w 1917 nad Piawą); był dwukrotnie ranny. Wojsko opuścił w 1918 w stopniu plutonowego. Po powrocie do Zakopanego wstąpił pod koniec t.r. jako ochotnik do Kompanii Wysokogórskiej wchodzącej wówczas w skład 1 Pułku Strzelców Podhalańskich (był dowódcą plutonu, awansował do stopnia sierżanta). W kwietniu 1919 Gaz. Podhalańska donosiła o jego proj. odznaki na kołnierz munduru strzelców podhalańskich; miała ona, zgodnie z decyzją pułkownika Andrzeja Galicy, formę popularnego w kulturze tego regionu „krzyżyka niespodzianego” (swastyki) z gałązką jedliny (znak nie miał wówczas negatywnych konotacji; został zawłaszczony przez nazistów dopiero później). W 1920 wziął udział, również jako ochotnik, w wojnie pol.-bolszewickiej. Po jej zakończeniu osiadł w Zakopanem; mieszkał przy ul. Kościeliskiej 61a. W l. 20. miał pracownię ceramiczną przy Kościeliskiej 51 (budynek niezachowany), w której bawili m.in. Leon Chwistek, Mieczysław Szczuka i Stanisław Ignacy Witkiewicz. W 1940 objął na

krótko stanowisko dyrektora, a następnie zastępcy dyrektora Staatliche Berufsfachschule für Goralische Volkskunst w Zakopanem (utworzonej przez okupanta ze Szkoły Zawodowej Przemysłu Drzewnego) z góralskim dialektem jako językiem wykładowym, gdzie uczył rzeźby figuralnej i historii góralszczyzny; uczynił to w porozumieniu z tajną radą obywateli Zakopanego (m.in. Juliusza Zborowskiego i Stanisława Barabasza) dla ratowania szkoły, dorobku jej kadry i uczniów, którym przekazywał na swych lekcjach historię Polski.

Od wczesnej młodości był aktywnym działaczem na Podhalu. W 1906 wszedł do Komitetu Akademickiej Sekcji Podhalan, powołanej przez Zw. Górali, której celem było „podniesienie ludu podhalańskiego pod względem kulturalnym, ekonomicznym i narodowym”. Po powrocie ze studiów w Paryżu włączył się w formowanie Drużyn Bartoszkowych i działalność Zw. Górali w Zakopanem. Był członkiem wielu stow. społeczno-politycznych: Pol. Tow. Tatrzańskiego, Zw. Podhalan (brał udział w jego kolejnych zjazdach), Zjednoczenia Nar., Zw. Podoficerów Rezerwy, Pol. Czerwonego Krzyża, Zwierzchności Gminnej w Zakopanem, Kółka Rolniczego, Komitetu Organizacyjnego Narciarskich Mistrzostw Świata FIS w Zakopanem w 1939. Został wybrany na radnego miejskiego w 1934 i w 1939.

Należał do ugrupowań artyst.: do Tow. Sztuka Podhalańska (od założenia w 1909; w 1910 i 1922 wybrany do Wydziału, czyli zarządu), a następnie do Podhalańskiego Zw. Zaw. Pol. Plastyków w Zakopanem (był jego prezesem w 1936), do TZSP w Warszawie (członek rzeczywisty) i do grup Rzeźba oraz Modła. W 1927 poparł pomysł budowy pomnika Bartka Obrochty, wysunięty przez komitet pod przewodnictwem Karola Szymanowskiego (S. miał na początek wyrzeźbić popiersie muzyka w drewnie; proj. niezrealizowany); w 1931 brał udział w posiedzeniu Komitetu Witkiewiczowskiego, a w 1932 w zebraniu zwołanym w związku z konkursem na pomnik Władysława Orkana w Nowym Targu. W 1933 otrzymał Medal Niepodległości oraz coroczną nagrodę pieniężną gminy Zakopane „za najlepsze dzieło miejscowego artysty” (obok Rafała Malczewskiego i Jana Gąsienicy Szostaka).

Wystawiał w Zakopanem od 1907; brał udział w prawie wszystkich tamtejszych wystawach Tow. Sztuka Podhalańska (latem 1926 w ramach

wystawy tego stow. odbył się indywidualny pokaz prac S.), a następnie w wystawach powstałego na jego bazie w 1926 Podhalańskiego Zw. Zaw. Pol. Plastyków (m.in. pokaz na pocz. 1932 w budynku Bazaru Pol.). Poza tym jego prace prezentowane były we Lwowie – w TPSP w 1910, 1911 (Wystawa podhalańska), 1912, 1913, w Krakowie – w TPSP w 1911 (wystawa współcz. sztuki kościelnej i wystawa Rzeźby) i 1912 (III wystawa Rzeźby), w Łodzi – w 1911 w salonie Eustachego Pietkiewicza przy ul. Dzielnej 7; w Warszawie – w TZSP w l. 1911-12, 1914, 1921/22, 1922/23, 1925-34, 1936-38, w Sanoku – wystawa w sali posiedzeń magistratu urządzona przez 2 Pułk Strzelców Podhalańskich w tym mieście, w Katowicach – w 1928 w salach Domu Związkowego (wystawa zorganizowana przez Śląskie Tow. Wystaw i Propagandy Gospodarki w Katowicach); w Nowym Targu – 1937 (wystawa obrazów i ceramiki podhalańskiej). Za granicą wystawiał w Paryżu w 1912 (na salonie oficjalnym i na salonie jesiennym) i w 1913 (Exposition de la Société des Artistes Polonais à Paris), a także w Morawskiej Ostrawie (Czechosłowacja) w 1932 na podhalańskiej wystawie regionalnej. Podobno kilka jego prac ceramicznych wysłano na wystawę światową w Nowym Jorku w 1939.

S. jest znany przede wszystkim jako rzeźbiarz i ceramik. Wykonywał rzeźby w różnych materiałach, wydobywając i podkreślając właściwe im walory; świadectwem może być wykuta w marmurze głowa kobiety (fot. w Tyg. il., 1913 nr 22, s. 431, i w kat. lw. wystawy z t.r.; może identyczna z pracą wyst. na Salon d'Automne 1912), nawiązująca do rzeźb greckich okresu archaicznego, czy wyciosana w drewnie głowa *Janosik* (podpisana ol., MTZ), w której szlachetność ostrych rysów modelu została wydobyta przy pomocy prymitywizujących cięć. Niekiedy S. dokonywał swego rodzaju transkrypcji z jednego tworzywa na inne, jak w drewnianej rzeźbie *Głowa górala* (inaczej *Świątek*, drewno lipowe, sygn. i dat.: „S. Sobczak / Zakopane 1921”, tamże) – artysta zdaje się prowadzić tu dialog z koncepcją marmurowego popiersia renesansowego w redakcji Francesca Laurany czy Benedetta da Maiano, akcentując w innym materiale te same cechy: nieruchomość modelu i jego wewnętrzne skupienie czy wręcz duchową nieobecność. Odwołanie do sztuki europejskiej można odczytać także w obliczu młodej dziewczyny o przymkniętych oczach i półuśmiechu,

co czyni ją podobną do „topielicy z Sekwany”; ubrawszy modelkę w chustkę wiązaną pod brodą, S. nadaje jej cechy „swojskie” i powiela wizerunek (z pewnymi zmianami, w różnych wielkościach) w gipsie, glinie nieszkliwionej i szkliwionej oraz w drewnie, tworząc za każdym razem nowe dzieło, o odmiennym wyrazie (gips, prawdopodobnie patynowany, wyst. na oficjalnym salonie w Paryżu, fot. Świat, 1912 nr 20, s. 6; gips, MNK; drewno jaworowe, sygn., 1938, i glina wypalana, szkliwiona, sygn.: „St. Sobczak”, b.d., oba MTZ; glina niewypalana, sygn., wł. pryw. w Warszawie). S. modelował i rzeźbił również statuetki, np. *Polski góral*, gips, wyst. w Paryżu, praca niezachowana (?) (Wacław Gąsiorowski napisał w Kur. warsz., że S. pokazał „dobrego górala, niepotrzebnie zlepiętego na rękojeść do pieczątki”), *Góralka*, drewno, MTZ, *Stojący akt kobiecy*, gips malowany, wł. pryw. Na Salonie TZSP 1922-23 znalazła się jego autorstwa sporych rozmiarów postać siedzącego zbójnika – *Janosik* (w ujęciu do kolan, na prostokątnej podstawie, prawdopodobnie gips, fot. Tyg. il., 1923 nr 2, okładka; wariant dzieła widoczny na fot. S. z siostrzenicą, repr. przez Bożenę Kostuch, s. 21; odlew w brązie, bez podstawy, sygn. i dat., 1926, wyst. na aukcji w Warszawie w 2021), o odważnym rozwiązaniu kompozycyjnym, wyjątkowym i w dorobku S., i w całym umiarkowanie zachowawczym nurcie rzeźby pol. tego czasu. Oprócz licznych wyobrażeń juhasów czy zbójników (do ich listy można dodać np. pracę *Janosik*, czarny dąb; rzeźba kupiona przez Bogusława Hersego, spłonęła podczas Powstania Warsz.), wiejskich kobiet, rzadziej starców (*Ślepiec*, gips, wyst. 1911), znane są wizerunki postaci lit. i podobizny konkretnych górali (*Gadeja*, gips, *Pudras*, maska w gipsie, obie prace wyst. 1911). Zachowały się ponadto portrety: *Głowa matki Władysława Orkana* (Katarzyny Smreczyńskiej; gips, sygn. i dat., 1927, Muz. im. Władysława Orkana Rabka-Zdrój), *Helena Sobczakówna* (gips), *Głowa Józefa Piłsudskiego* (terakota patynowana), *Antonina i Józef Warywodowie* (płaskorzeźba, gips), wszystkie wł. pryw. Ponadto S. wykonał maski pośmiertne: Jana Kasprowicza (1 VIII 1926, Muz. Jana Kasprowicza na Harendzie Zakopane), Władysława Orkana i własnego ojca (zm. 1920), wszystkie gips, a także pani Gorgolewskiej (terakota, sygn. i dat., 1937, depozyt w MTZ). W jego dorobku były również przedstawienia o tematyce religijnej,

np. *Madonna*, terakota w drewnie (?), wyst. 1911, *Chrystus ukrzyżowany*, „przypominający tak goetyk z najlepszego okresu, jak i ludowe rzeźby, ale ujęty po swojemu” (T. Kruszyński).

S. projektował lalki do szopek zakopiańskich: w 1913, z tekstem Feliksa Gwiżdża, i w 1932, z tekstem Rafała Malczewskiego, świadczące o jego talencie karykaturzysty (fot. 5 kukiełek z pierwszej serii zamieścił Świat, 1914 nr 8, s. 18; prawdopodobnie jedną z lalek z drugiej serii trzyma w ręku siostrzenica S., Zofia Przepiórkowska, na wspomnianej fot. repr. przez B. Kostuch). Wykonał w kamieniu płaskorzeźbę orla na frontowej ścianie pomnika nad zbiorową mogiłą Legionistów na cmentarzu Rakowickim w Krakowie (odsłonięty 1927), a także jedną z urn na Kopiec Piłsudskiego (1935). Zajmował się restauracją zabytkowych rzeźb i feretronów w starym kościele (Matki Boskiej Częstochowskiej) w Zakopanem, a w kaplicy na tamtejszym Cmentarzu Zasłużonych na Pęksowym Brzyzku odnowił w 1938 kamienną figurę Św. Jana Nepomucena. Robił też rzeźby ze śniegu i tzw. „białe ołtarze”; znany jest z fot. (Świat, 1919 nr 22, s. 10) ołtarz polowy ze śniegu na nabożeństwo 3 maja w Zakopanem, wyk. z pomocą Henryka Bednarskiego.

W dziedzinie ceramiki S. był niemal pionierem na Podhalu (naczynia z gliny wyrabiano tu na pocz. XIX w., ale później zarzucono produkcję i sprowadzano je na ogół z Orawy albo z okolic Bańskiej Bystrzycy), wyjawszszy twórczość Antoniego Szczygielskiego, który jednak przybył tam na krótko. Jeśli w pierwszych próbach ceramicznych S. korzystał, jak zanotował Mieczysław Rytard, z pomocy materialnej ojca, to musiał je rozpocząć przed 1920; sporą kolekcję ceramiki pokazał jednak dopiero w 1926. Należy więc przyjąć, że własną pracownię z piecem do wypalania uruchomił w l. 20. XX w., modernizując ją z czasem i wyposażając w 2 nowe piece muflowe (być może kupione dzięki kredytowi, o który starał się w Min. Przemysłu i Handlu w 1927). Osobiście realizował cały proces technologiczny: formował, malował, nakładał polewy i wypalał swe wyroby. W tej dziedzinie udzielał mu rad i pomocy Tadeusz Szafran, nauczyciel w Państw. Szkole Przemysłu Artyst. w Krakowie kierujący pracownią ceramiczną w Podgórzu. Absolwent tej szkoły, Jan Reczkowski, współpracował z S. od 1928. Przez zakopiańską pracownię artysty przewinęły się także inne osoby (m.in. jego szwagier Wojciech

Łukaszczyk, korzystający później z form S., poza tym Stanisława Czech-Walczak i Jan Rykała). W czasie II wojny światowej S. działał wspólnie z Tadeuszem Malickim, który po jego śmierci przejął pracownię. Chociaż ceramika wytwarzana przez artystę cieszyła się powodzeniem, to jednak produkcja prowadzona na niewielką skalę nie przynosiła mu znacznych dochodów. Jego marzeniem było „aby na Podhalu powstała wytwórnia ceramiczna, przynajmniej na czterdziestu pracowników, której dostarczałby wzorów, odlewanych masowo”, a on sam mógł zająć się w pracowni tworzeniem projektów i eksperymentami artystyczno-technologicznymi.

Wyroby ceramiczne S. to zarówno pełnoplastyczne rzeźby (niekiedy warianty dzieł wyk. w drewnie czy gipsie, oprócz wspomnianych np. *Popiersie góralki*, 1923, ceramika szklwiona, MTZ), w tym figurki utrzymane w rozmaitej stylistyce, np. statuetka narciarza w „szusie”, „świetna w skoordynowanym ruchu z wystylizowanym kształtem”, o różnobarwnej polewie dającej „szereg efektów świetlnych i plastycznych” (M. Rytard), czy *Chrystus fraszobliwy* nawiązujący do sztuki ludowej, wyst. 1935 (egzemplarz na grobie Kazimierza Schielego i jego brata Tadeusza na cmentarzu Na Pękowym Brzyzku oraz na grobie samego S.; inny egzemplarz na aukcji w Warszawie w 2019). Rzeźbiarski charakter mają także podpórki do książek z fantastycznymi postaciami uśmiechniętych demonów (wyk. w kilku wersjach kolorystycznych, fot. repr. w artykule B. Kostuch, s. 34) czy motywy dekoracyjne niektórych naczyń i innych przedmiotów użytkowych (widocznych np. na fot. w czas. Świat, 1931 nr 31, s. 7). Znane są również jego reliefowe kompozycje, jak wyk. w duchu art déco praca określana jako *Madonna* (znana ze szklwem szafirowym, brązowym i ugrowo-brązowym; fot. jednej z wersji w artykule B. Kostuch, s. 34). Niektóre naczynia o prostej, tradycyjnej formie S. dekorował w technice majoliki, czerpiąc przy tym pomysły z tradycji regionalnej. Jednak nie powtarzał wzorów „w niewolniczy sposób i nie naśladował konkretnych ludowych przykładów. Jego dzbanki i wazony zdobyły barwne motywy roślinne, niekiedy łączone z dekoracją geometryczną, znane są też przykłady wykorzystujące motyw rybiej łuski oraz dekorowane scenami figuralnymi (talerze z zbójnikami). Okazjonalnie wykonywał również malatury niemające żadnego związku z ludowo-

cią” (B. Kostuch). Stosował także – obok malatury i reliefu czy prawie pełnej rzeźby – dekorację rytą i wyciskaną. Wypalał kropielnice, kafle, łyżniki, popielnice, patery, dzbanki, wazony. Własnym pomysłem i specjalnością S. były tzw. redykółki (redykalki), czyli odciskane z gliny w oryginalnych drewnianych formach do serków ich trwałe odpowiedniki – o formach cylindrów zdobionych „w skibę i kosy” albo w kształcie serc (parzenic) oraz rozmaitych figurek – ptaków, jelonków i owiec. Były one najczęściej wypalane bez polewy, tylko nieliczne szklwione; w 1926 S. pokazał w TZSP 22 takie obiekty; ich zespoły znajdują się w MNK i w Dziale Etnograficznym MTZ (22 sztuki, większość z 1927).

Ceramika autorstwa S. znalazła zastosowanie także w dekoracji budynków i wnętrz, m.in. 3 płaskorzeźbione głowy kobiet (wg Tadeusza Kruszyńskiego „olbrzymich rozmiarów maski góralskie, ściśle dekoracyjne, wykonane w betonie”) umieszczono na fasadzie Sanatorium Nauczycielskiego w Zakopanem (zniszczone przez okupanta). W latach II wojny światowej elementy ceramiczne wyk. w pracowni S. zostały wykorzystane przez Jana Seweryna Sokołowskiego do dekoracji zakopiańskich wnętrz: w czerwcu 1941 w kawiarni Arkadia (wówczas Stube Likörfabrik) i t.r. w kawiarni Szarotka przy Krupówkach 24, w 1942 w sklepie Piaseckiego (Zakopaner Kunst) w domu Fajkosza przy Krupówkach 53 i restauracji Watra (Bauer Schenke) przy ul. Zamoyskiego (kominek z okapem pokrytym zdobionymi płytkami, wsparty na malowanym wazonie). W 1943 Sokołowski wykorzystał ceramikę S. do mozaiki (konny zbójnik polujący na niedźwiedzia) nad wejściem do restauracji w hotelu Trzaski na rogu Krupówek i ul. Kościuszki. Sama pracownia S., którą po śmierci Malickiego (1943) przejął Wojciech Łukaszczyk, nie zachowała się.

Prace, oprócz wym., w zb.: MTZ – *Głowa góralki*, gips patynowany, sygn. i dat.: „S. Sobczak / 1923 r / Zakopane”, figurka *Zbójnik*, ceramika, sygn. monogramem „SS”, figurka *Góralka z chustą*, ceramika szklwiona, sygn. wyciśniętym monogramem wpisanym w swastykę, napis „ZAKOPANE”, *Góralka*, drewno, *Głowa góralki*, gips, naczynia: flakon (wazon), ceramika szklwiona, sygn. monogramem „SS” wpisanym w swastykę, okrągły odcisk „ZAKOPANE” w otoku; dzbanek, ceramika szklwiona; dzbanuszek (z jeleniem), ceramika szklwiona, na spodzie wybitą monogram „SS”

w swastyce i napis „ZAKOPANE”; flakonik (wazonik) niebieski, ceramika szkliwiona, na spodzie słabo wybity okrągły znak z napisem „ZAKOPANE” w otoku; ponadto depozyty: *Głowa mężczyzny* (ojca?), gips, sygn. i dat.: „Sobczak / 1925”, *Głowa mężczyzny*, gips, odlew, sygn. i dat.: „St. Sobczak / 1912”, *Głowa mężczyzny*, gips, odlew, sygn. i dat.: „1931 / Zakopane/ St. / Sobczak”, *Głowa kobiety*, gips, odlew, sygn. i dat.: „St. Sobczak / Zakopane 1928”, *Głowa mężczyzny*, terakota, sygn. i dat.: „1929 / S. Sobczak”, *Popiersie młodej kobiety*, gips, *Popiersie mężczyzny w mundurze wojskowym*, gips patynowany, *Popiersie starego górala*, gips, *Głowa kobiety*, gips (4 ostatnie odlew); w Dziale Etnograficznym: 12 dzbanków i wazonów; obiekty z pracowni ceramicznej S.: dzbanek, ceramika szkliwiona, na spodzie wybite „SS” w swastyce, napis „ZAKOPANE” oraz monogram „TM” (Tadeusz Malicki?); flakon w formie postaci siedzącej kobiety, flakon w formie głowy z „kucykiem”, oba glina wypalana. Prace S. znajdują się poza tym w Zespole Szkół Budowlanych im. dra Władysława Matlakowskiego w Zakopanem (drobne wyroby ceramiczne), w Chacie Sabały na Krzeptówkach w Zakopanem (muz. pryw.) oraz w innych zb. pryw.

Na aukcjach (poza wym.) w Warszawie: w 2012 – wazonik ze szlakiem barwnej łuski, 2 ćw. XX w.; wazon, l. 30. XX w., oba ceramika szkliwiona, oznaczone monogramem wpisanym w swastykę i napisem „ZAKOPANE”; w 2020 – talerz dekoracyjny (z malowanymi postaciami zbójników), ceramika szkliwiona, sygn. wyciskany znakiem twórcy i napisem „ZAKOPANE”, l. 20.-30. XX w.; w 2023 – patera dekoracyjna (z malowanymi postaciami zbójników), sygn. wyciskany znakiem twórcy (monogram wpisany w swastykę) i napis „ZAKOPANE”, l. 20.-30. XX w.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., W. 1938. – Lista strat. – Grajewski, 1972. – Radwańska-Paryska Z., Paryski W.H., *Encyklopedia tatrzańska*, W. 1973. – Ciż, *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin 1995; 2004. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1994*, t. 3, Wr. 1986. – PSB, t. 39, 1999 (Skłodowski J.). – Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkiej. Malarze, graficy, rzeźbiarze i rzemieślnicy*, Łódź 2005 (część informacji błędna). – *Słownik artystów pol.* ..., t. 8, W. 2007, s. 317 (s.v. Rembowski Jan).

Turek J., *Trzydziestolecie Szkoły Zaw. Przemysłu Drzewnego w Zakopanem*, Pam. Tow. Tatrzańskiego, 1910, s. 72. – *1878-1909. Trzydziestolecie Szkoły*

Zaw. Przemysłu Drzewnego w Zakopanem, oprac. Turek J. (rozszerzona wersja tekstu z Pam. Tow. Tatrzańskiego), Zakopane [1910], s. 46. – Soplica J., *Listy z Zakopanego. Dwie wystawy obrazów i rzeźb Tow. „Sztuka Podhalańska”*, Goniec krak., 1922 nr 35, s. 6. – Alberti S., *Wystawa plastyków Tow. „Sztuka Podhalańska” w Zakopanem*, Świat Kobiety, 1926 nr 17, s. 6. – S.A. [Alberti S.], *Z pracowni ceramiki artysty rzeźbiarza Stanisława Sobczaka*, tamże, 1927 nr 4, s. 63 (z fot.). – (St. K.), *Słowo o garnkach podhalańskich*, Gaz. Podhalańska, 1927 nr 41, s. 5. – Rayski-Kietlicz K., *Sztuka góralska na Podhalu*, Lublin 1928, s. 2, 4. – Rytard J.M., *Ceramika Sobczaka*, Wiad. lit., 1929 nr 38, s. 2. – Kruszyński T., *Stanisław Gąsienica Sobczak, jego rzeźby i góralska ceramika*, Czas, 1931 nr 65 (20 III), s. 3. – Kling T., *Il. przew. po Zakopanem*, Zakopane 1934, s. 30. – Pawlikowski M., *Okna*, seria 2, Medyka 1936, s. 18. – Hulewiczowa M., *W pracowni podhalańskiego artysty*, Il. kur. codz., 1939 nr 185, s. nlb. 12. – Kopczyński B., *Przy naftowej lampce. Wspomnienia ... 1882-1952*, W. 1959. – *Pol. życie art.*, 1, 2. – Brzega W., *Żywoć górala poczyńskiego*, Kr. 1969. – *Materiały ASP Kr.*, 2. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Stecki K. (senior), *Wspomnienia zakopiańskie (1910-1923)*, Kr. 1976, s. 31. – Huml I., *Pol. sztuka stosowana XX w.*, W. 1978. – Kenarowa H., *Od zakopiańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego do Szkoły Kenara*, Kr. 1978. – *Tradycje i współczesność. Stulecie Szkoły Zaw. w Zakopanem 1876-1976*, Zakopane 1979, s. 26, 30, 37, 115. – Woźniakowski J., *O wystawach „Sztuki Podhalańskiej”*, Roczniki Humanistyczne, XXXIV, 1986 z. 2, s. 528, 529. – Długolecka L., Pinkwart M., *Zakopane. Przew. hist.*, W. 1988, s. 80, 81. – Pinkwart M., Zdebski J., *Nowy Cmentarz w Zakopanem. Przewodnik biogr.*, W.-Kr. 1988, s. 52, 53. – Woźniakowski J., *Dobrańsze niż indziej towarzystwo*, [w:] *Zakopane. Cztery lata dziejów*, pod red. Dutkovej R., Kr. 1991, t. 2, s. 195, 216, 217, 219, 227 (poza indeksem). – *Zakopane. Cztery lata dziejów*, pod red. Dutkovej R., Kr. 1991, t. 1, 2 (wg indeksu). – Jost H., *Zakopane czasu okupacji. Wspomnienia*, Zakopane 2001. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005. – Bobrowska-Jakubowska E., *Artyści pol. we Francji w l. 1890-1918. Wspólnoty i indywidualności*, W. 2004. – Jost H., *Zakopiańskie indywidualności okresu międzywojnia*, [w:] *Zakopane w czasach Rafała Malczewskiego*, red. Folga-Januszewska D., Jabłońska T., Olszanica 2006, t. 2 (w indeksie jako Gąsienica-Sobczak). – Jost-Kleczkowska E., *Zakopiańskie artyst. kalendarium międzywojnia*, tamże (w indeksie jw.). – Melbechowska-Luty A., Bal I., *Teo-*

ria i krytyka. *Antologia tekstów o rzeźbie pol. 1915-1939*, W. 2007. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydawcy z wyborem tekstów. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012. – Chrudzimska-Uhera K., *Stylizacje i modernizacje. O rzeźbie i rzeźbiarzach w Zakopanem w l. 1879-1939*, W. 2013. – Smoliński A., *Rodowód, dzieje i symbolika swastyki w pułkach strzelców podhalańskich Wojska Pol. w l. 1919-1939*, *Rocz. Przemyski*, t. 49, 2013 z. 1: *Historia wojskowości*, s. 175-176. – Smoleński P., Kuraś B., *Krzyżnik niespodziany. Czas Goralenwolk, Wołowiec 2017*. – Walezykowska M., *Jan Sokołowski*, [Piaseczno] 2017. – Pinkwart M., Piżanowska R., *Stary cmentarz na Pęksowym Brzyzku w Zakopanem. Przew.*, Nowy Targ 2019. – Kostuch B., *Stanisław Gąsienica Sobczak (1884-1942), „odgrzebywacz i promotor oryginalnej ceramiki pol.”*, *Artifex Novus*, 2021 nr 5, s. 20-44.

Kat. wystawy, listopad 1910, TPSP, Lw. 1910. – *Kat. wystawy podhalańskiej*, Lw. 1911, s. 42. – *Pierwsza wystawa współcz. pol. sztuki kościelnej im. Piotra Skargi w Krakowie*, TPSP, Kr. 1911, s. 49. – *Kat. drugiej wystawy Rzeźby ... od 9 lutego do 14 marca 1911*, TPSP, Kr. [1911]. – *Cat. des ouvrages de peinture, sculpture, dessin... exposés au Grand Palais des Champs Elysées, Salon d'automne, Paris 1912*, poz. 1566, 1567. – *Kat. trzeciej wystawy Rzeźby ... od 18 lutego do 31 marca 1912*, TPSP, Kr. [1912]. – *Kat. wystawy, lipiec - sierpień 1912*, TPSP, Kr. [1912]. – *Kat. wystawy, kwiecień 1913*, TPSP, Kr. [1913]. – *Kat. wystawy, maj 1913*, TPSP, Kr. [1913]. – *Kat. wystawy, wrzesień-październik 1913*, TPSP, Kr. [1913]. – *Kat. wystawy sztuki współcz.*, Tow. Dziennikarzy Pol., TPSP [w gmachu Muz. Przemysłowego], Lw. 1913. – *Salon doroczny 1921/2*, TZSP, W. [1921]. – *Salon doroczny 1922-1923, grudzień - styczeń*, TZSP, W. [1922]. – *Przew. TZSP nr 13*, W. 1926 (wystawa Tow. Sztuka Podhalańska). – *Kat. wystawy obrazów i rzeźby ZPAP w Krakowie, ... Zakopanem ...*, Katowice 1928, poz. 197. – *50 l. plastyki zakopiańskiej 1912-1962*, wstęp Gentil-Tippenhauer W., Podhalański Zw. Zaw. Plastyków Pol. w Zakopanem, BWA w Krakowie, Zakopane 1963, s. nlb. 4, 6, 12, 13, 23, 26, 27. – *Plastyka zakopiańska 1909-1973*, wstęp Kenarowa H., ZPAP, BWA, Kr. 1973, s. 10, 11, 19. – *Stanisław Gąsienica-Sobczak „Johym”. Artysta zapomniany*, nota biogr. Jabłońska T., kat. oprac. Nodzyńska M., Pitoń H., [MTZ, Zakopane 1992], folder, mpis powiel. – *Między Giewontem a Parnasem. Inspiracje artyst. sztuką Podhala*, teksty Krzysztofowicz-Kozakowska S., Jabłońska T., MNK, Kr. 1997, s. 58, 61. – *Artyści z kręgu Tow. „Sztuka Podhalańska” 1909 r. Wystawa ze zb. MTZ, Biblioteki Kórnickiej PAN*, wstęp Pinkwart M., Miejska Galeria Sztuki, Zakopane

2003. – *186 Aukcja dzieł sztuki. Sztuka dawna, sztuka współczesna...*, 24 X 2012, DA Rempex, W. [2012], poz. 607. – *188 Aukcja dzieł sztuki i antyków... Sesja On-Line*, 19 XII 2012, DA Rempex, W. [2012], poz. 614. – *Rzeźba w drewnie w twórczości pol. artystów 1918-2018*, wstęp Rosińska-Podlesny L., Miejska Galeria Sztuki im. Wł. hr. Zamoyskiego, Zakopane 2018. – *W krainie rzeźby. VI Aukcja K & K Art 20.11.2022*, W. [2022]. – *Zakopane, Zakopane!*, 31 I 2023, DA DESA Unicum, W. 2023, poz. 101.

Nowa Reforma, 1907 nr 30, s. 2; 1910 nr 72, s. 2; 1912 nr 131, s. 1. – *Gaz. lw.*, 1909 nr 182, s. 4; 1910 nr 269, s. 4 – *Gaz. Poranna*, 1910 nr 37, s. 5. – *Głos Narodu*, 1910 nr 44, s. 3; 1913 nr 107, s. 5, nr 161, s. 2; 1927 nr 317, s. 3; 1932 nr 181, s. 4 (Witold K.), nr 218, s. 4 (tenże); 1933 nr 22, s. 3, nr 228, s. 4; 1938 nr 187, s. 8 (Ostrawicka M.). – *Kur. warsz.*, 1910 nr 49, s. 6 (wyd. wieczorne); 1936 nr 56, s. 7 (Roguska-Cybulska J.). – *Nowiny*, 1910 nr 38, s. 2; 1912 nr 40, s. 3. – *Spraw. TPSP za 1910*, s. 24; 1911, s. 11; 1912, s. 8, 12. – *Świat*, 1910 nr 41, s. 7 (Lubertowicz Z.); 1912 nr 20, s. 6 (fot. rzeźb), nr 46, s. 4 (z fot. rzeźby). – *Tyg. il.*, 1910 nr 37, s. 748; 1911 nr 15, s. 288 (Art. S. [Schröder A.]); 1913 nr 22, s. 331. – *Kur. Łódzki*, 1911 nr 131 (10 VI), s. 4. – *Rocz. Tow. Polskiego Lit.-Artyst. w Paryżu*, 1911-1912, s. 146. – *Rozwój*, 1911 nr 109 (13 V), s. 6, nr 131 (10 VI), s. 5. – *Bulletin Polonais*, 1912 nr 288, s. 184. – *Goniec Poniedziałkowy*, 1912 nr 8, s. 3. – [Kadencja IX, sesja I] *Stenograficzne Spraw. z Pierwszej Sesji Dziwiątego Perryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerii ... 1912*, [t. 4] *Posiedzenie 114-119*, s. 808. – *L'art et les artistes*, t. XVI, octobre 1912 / mars 1913, s. 88. – *Sztuka*, 1912 t. 3, s. 44 (Basler A.). – *Zakopane*, 1912 nr 18, s. 2 (Szeliga). – *Nasz Rok. Kal. na r. 1913*, s. 83 (Wł. M. [Mickiewicz W.]). – *Gaz. Podhalańska*, 1919 nr 15, s. 7; 1921 nr 34, s. 2; 1922 nr 12, s. 3, nr 21, s. 5, nr 38, s. 2 (Gutowski W.); 1923 nr 34, s. 1; 1928 nr 34, s. 3; 1932 nr 20, s. 2, nr 22, s. 5. – *Pam. Tow. Tatrzańskiego*, 1920 (t. 37), s. 67. – *Goniec krak.*, 1920 nr 204, s. 6. – *Gaz. Zakopiańska*, 1921 nr 7, s. 4; 1922 nr 25, s. 3. – *Giewont*, 1924 nr 1, s. 28. – *Głos Zakopiański*, 1926 nr 14, s. 3. – *Spraw. TZSP za 1926*, s. nlb. 49, 59, 66; 1927, s. nlb. 73; 1928, s. nlb. 72; 1929, s. nlb. 74; 1930, s. nlb. 68; 1931, s. 44; 1932, s. 42; 1933, s. 48; 1934, s. 47; 1936, s. 53; 1937, s. 58; 1938, s. 51. – *Sztuki Piękne*, II, 1925/26, s. 237, 466; V, 1929, s. 237; VI, 1930, s. 371; VII, 1931, s. 39, 392; VIII, 1932, s. 37, 252; IX, 1933, s. 241, 278, 338. – *Kur. zach. Iskra*, 1928 nr 340, s. 5. – *Tyg. Zakopiański*, 1928 nr 5, s. 2 (Kwaśniewski K.). – *Gaz. Malarz* (dod. Barwa i rys.), 1931 nr 8, s. 72 (Majkowski H.); 1932 nr 1, s. 2, 4 (tenże). – *Zakopane i Tatry*, 1931 nr 4, s. 28, 29, nr 5-6, s. 10. – *Echo Zdrójów Podhala i Karpat*,

1932 nr 1-2, s. 18. – Kur. pozn., 1933 nr 240 (wyd. poranne), s. 1. – Echo Zdrojowe, 1934 nr 8-9, s. 11, nr 12, s. 11 (Kisielewski W.), nr 18, s. 4; 1935 nr 7, s. 6 (tenże). – Głos Podhala, 1934 nr 25, s. 2. – Czas, 1936 nr 186 (9 VII), s. 6, nr 205 (28 VII), s. 6 (Leśnodorski Z.); 1939 nr 15 (15 I), s. 7 (Kruszyński-Pomian T.). – Orędownik, 1936 nr 48, s. 4 (J.P.); 1938 nr 42, s. 15 (Pewit.), nr 162 s. 12 (Podgórski W.). – ABC, 1937 nr 283A, s. 4. – Wierchy, 1937, s. 219; 1947, s. 11. – Kultura, 1938 nr 33, s. 7 (Młodziejowski J.). – Kur. pol., 1941 nr 2, s. 6. – Twórczość, 1981 nr 10, s. 75 (Woźniakowski J.).

Katolicki Uniw. Lubelski, Jost-Kleckowska E., *Życie plastyczne Zakopanego do 1939 (kalendarium)*, Lublin 1982, praca magisterska, mpis. – IS PAN, materiały Słownika art. pol.,teczka z wypisami dot. S.; list Heleny Pitoń, kierownika Działu Sztuki MTZ, 27 III 2023, z informacjami m.in. o dziełach S. w muzealnych zb. – MTZ, Murzyn J., *Stanisław Gąsienica Sobczak „Johym” - artysta zapomniany*, Kr. 1983, praca magisterska napisana w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Nar. w Krakowie, mpis; Zborowski J., *Materiały do biografii* (teczka VII, k. 93, mpis); materiały archiw. AR/No/925. – Państw. Liceum Sztuk Plastycznych im. Antoniego Kenara, Zakopane, Odpisy absolutorium [z l.] 1899/1900-1904, poz. 86. – Par. Najświętszej Rodziny w Zakopanem, Liber mortuorum IV. 1938-56, s. 100, poz. 27. – NAC, sygnatura 1-K-5209: *Chrystus frasobliwy* autorstwa S., ceramika, 1935, fot.

J. Skłodowski
U. Makowska

Sobecki Jan Ludwik, malarz, rysownik, pedagog, ur. 6 VII 1875 Radom, zm. 20 V 1951 Rybnik; syn Aleksandra i Olimpii z Żerańskich; żonaty (od 1944) z Barbarą z domu Woydt, 1° voto Kotkowską. Pierwsze lata życia spędził w Radomiu, gdzie ukończył gimnazjum. W l. 1894-95 uczył się w Klasie Rysunkowej Wojciecha Gersona w Warszawie. Następnie, w l. 1896-1900, studiował w krak. SSP u Jacka Malczewskiego i Leona Wyczółkowskiego; uczestniczył także w zajęciach Jana Stanisławskiego; w 1898 otrzymał II nagrodę za rys. *Miłosierny Samarytanin*. Być może t.r. wraz z Janem Bukowskim, Bronisławą Janowską, Stanisławem Kamockim, Tadeuszem Noskowskim, Ignacym Pieńkowskim, Antonim Procajłowiczem i Modestem Sosenką wziął udział w dekorowaniu malowidłami „pawilonu rozmaitości” przygotowanego z okazji festynu na rzecz bursy im. Adama Mickiewicza. Również

w 1898 wyjechał do Monachium, gdzie zamierzał kontynuować studia w tamtejszej akademii pod kierunkiem Heinricha von Zügla. Nie został przyjęty z powodu braku miejsc i powrócił do Krakowa, gdzie przebywał do 1901. Po zakończeniu edukacji zamieszkał w Warszawie; brał czynny udział w tamtejszym życiu artyst., od 1903 regularnie wystawiając prace w TZSP.

Dość wcześnie zainteresował się inwentaryzacją zabytków; jego rys. z tego zakresu Zygmunt Głogier reprodukował w swojej książce *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce*; w t. 1 (W. 1907) – s. 65 *Brama w Szydłowcu*, s. 241 *Stare domy w Szydłowcu* (oba sygn. i dat., 1905); w t. 2 (W. 1909) – s. 77 *Kapliczka przydrożna we wsi Wsola*, z dopiskiem „rys. na miejscu” (sygn. i dat., 1904). Na przełomie lipca i sierpnia 1915 w ramach prac prowadzonych pod kierunkiem Komisji Opieki nad Gmachami Publicznymi przez Arch. Ikonograficzne do historii kultury pol. (założone przez Bronisława Gembarzewskiego) S. uczestniczył w inwentaryzacji zabytków opuszczonych przez władze i wojska rosyjskie, gł. Zamku Królewskiego w Warszawie. Sporządził wówczas dokumentację rysunkową obiektów z Zamku (m.in.: stół-konsola w Sypialni Królewskiej, tzw. Cisowej, szezlong, 2 kanapy, 2 parawany, kilka luster i krzeseł, klamka brązowa w Sali Rycerskiej, fragment galonów z obici Sali Tronowej, fragmenty kominków marmurowych – w Pokoju Audiencyjnym i w gabinecie obok „czerwonego” na I piętrze) oraz z Białego Domku w Łazienkach Królewskich (stolik z różnobarwnego drewna) i ze zb. pryw. (2 talerze fajansowe z fabryki Sunderlanda w Ilży), wszystkie akw., tusz, w pojedynczych pracach również oł., niektóre sygn., 1915, MNW. Prawdopodobnie przy okazji tworzenia tej dokumentacji powstała akw. *Sypialnia pani Grabowskiej w Białym Domku* (sygn. i dat., 1915, wyst. na aukcji w Domu Sztuki w Warszawie wiosną 1922). W marcu 1919 S. uczestniczył w pierwszym ogólnym zjeździe plastyków pol., którego był współorganizatorem (należał do komitetu); na zjeździe dyskutowano m.in. kwestię odbudowy zabytków. Współpracował także z Centralnym Biurem Inwentaryzacyjnym (w biografii S. z 1939 instytucja określona jako Komisja Inwentaryzacyjna Budowli Zabytkowych).

Równocześnie pracował jako nauczyciel rysunków: w l. 1907-09 w szkole realnej w Łęczycy, 1909-10 w Kutnie, a 1910-14 w Pabianicach.

W 1908 udał się do Odessy, gdzie zdał egzamin nauczycielski w tamtejszym oddz. petersburskiej ASP. W warsz. Gimnazjum pw. św. Wojciecha (założonym przez Wojciecha Górskiego) był zatrudniony co najmniej od 1923 do 1938 (może także wcześniej i później). W gronie profesorów Państw. Gimnazjum Męskiego im. księcia Józefa Poniatowskiego jest odnotowany w 1923. Prawdopodobnie w związku z działalnością pedagogiczną po 1918 uzyskał wymagany dyplom nauczyciela szkoły średniej, wyd. przez Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Poza tym od 1908 pełnił funkcję kierownika artyst. Fabryki Mebli Trzciny Wandy i Tadeusza Krakowskich założonej t.r. w Warszawie. Również t.r. wystawiono jego autorstwa proj. pokoju dzieciennego, odznaczony na konkursie TZSP. W l. 1918-38 S. był członkiem rzeczywistym TZSP. Należał do Warsz. Tow. Artyst.; wszedł w skład wyłonionego spośród jego członków Komitetu organizującego uroczystości ku czci Matejki w 1918; zasiadał w jury jego konkursów (na przełomie 1918 i 1919). Ok. 1919 pozował Czesławowi Makowskiemu, który wymodelował plakietę z jego podobizną.

W 1920 podczas wojny pol.-bolszewickiej działał w Sekcji Propagandy i Opieki nad Żołnierzami, utworzonej przy Oddz. II Informacyjnym Sztabu Generalnego Wojska Pol. Do 1944 mieszkał w Warszawie, m.in. przy ul. Wiejskiej 15 (w l. 1910, 1916, 1924-26, 1926-27), Przyokopowej 13 (1911-12), Zgoda 9 (1918-20) i Krak. Przedmieście 16 (1938-39). 31 VII 1944 ożenił się. Przepuszczalnie po powstaniu warsz. opuścił stolicę. Po zakończeniu II wojny światowej osiadł w Rybniku.

Wystawiał w TZSP 1903-06, 1908-09, 1915-19, 1921, 1923-29, 1932; brał udział w salonie kooperatywy ZPAP (w lokalu Al. Ujazdowskie 30) otwartym 22 I 1921 i t.r. w Warsz. Tow. Artyst. (ul. Trębacka 10). W 1949 uczestniczył w wystawie art. niezależnych zorganizowanej przez Politechnikę Warsz.

S. malował i rysował niewielkich rozmiarów portrety (*Łotysz*, wyst. 1904, *Portret ojca*, wyst. 1910, *Portret malarza Henryka Grombeckiego*, rys. ol., sygn., 1915, w 2022 na aukcji w Łodzi, *Portret kobiety*, akw., wyst. 1949), kameralne pejzaże (*Cmentarz w Kutach*, 1923, w 2013 na aukcji w Warszawie, *Wieczór [Malwy]*, 1933, MOB, oba ol. tektura, sygn., *Kość. w Kazimierzy Wielkiej*, akw., wyst. 1949, *Grabowa aleja*, wyst. 1911) i sceny z życia wsi (*Na pastwisku*,

ol. sklejka, sygn., 1917, w 2022 na aukcji w Warszawie, i inny obraz pod tym tytułem, ol. płótno naklejone na tekturę, w 2013 tamże, *Orka*, wyst. 1908, *Z Huculszczyzny*, wyst. 1923). Artysta był ceniony zwłaszcza jako miniaturzysta. Wyk. liczne miniaturowe wizerunki, w tym znajomych i członków rodziny: *Portret Emilii z Płacheckich Żerańskiej*, gwasz karton, sygn., 1915, w 2022 na aukcji w Berlinie, *Portret N. Krakowskiej-Nowickiej*, *Portret J. Saronawa-Sokali* (2 egzemplarze), wszystkie akw., 1915, w 1929 w zb. pryw. w Warszawie, *Portret Aleksandra Sobeckiego* (ojca artysty), technika nieokreślona na kości, 1919, w 1929 wł. artysty. Władysław Wankie przy okazji wystawy w 1916 chwalił jego osiągnięcia w tej dziedzinie, nazywając go „w tym rodzaju zupełnie wybitnym artystą”, a miniatury ocenił jako „malowane bardzo dobrze i kapitalnie wprost rysowane”. W 1923 ten sam krytyk pisał o wszystkich pracach malarskich S.: „radują swą oryginalną kolorowością, dając dużo wrażeń miłych, rzadko spotykanych u zawodowców miniaturzystów – specjalistów portretu wyłącznie”.

Inny charakter mają epizody z powstania styczniowego (*Chyba trupem*, *Rozdzióbią nas kruki, wrony*, *Mogiła*, *Pod Tartakiem* (Olszowa), *Napad na Miechów*, *Sołowiówka*, Ks. Mackiewicz, *Ciało Czachowskiego*, *Oddział Chmieńskiego*, *Po Grochowiskach*, część sygn. i dat.) namalowane przez S. w 1912 zapewne na zamówienie wydawców książki Józefa Dąbrowskiego (pseudonim J. Grabiec) *Rok 1863* (P. 1913; P. 1922; P. 1929) i repr. tam (w różnym porządku) jako barwne całostronicowe ilustracje.

Pozostałe prace znane z tytułów to m.in.: *W kościele*, wyst. 1903, *Kościółek*, wyst. 1904, *Ostatni śnieg*, wyst. 1905, *Stadnina*, *Kościół*, *Las*, wszystkie wyst. 1906, *Topole*, *Spod Koniecpola*, *Wierzby*, wszystkie wyst. 1918, *Portret p. B.*, *Staw*, oba wyst. 1921, *Portret pani Z.*, wyst. 1923, *Owce*, wyst. 1924, *Portret pani Z. B.*, *Znad Bugu*, *Jeziro*, wszystkie wyst. 1925, *Cisza morską*, *Morze szaleje*, oba wyst. 1926, *Słoneczniki*, wyst. 1927, *Z Helu*, *Las nad morzem*, oba wyst. 1928, *Osty*, wyst. 1929; ponadto *Wyjazd z dworku*, ol. tektura, sygn. i dat., 1917 (wyst. na aukcji w warsz. Domu Sztuki w 1922) i *Indyki*, akw. (sprzedane tamże w 1923).

W BN – *Eklibris T. [Tadeusza] Żerańskiego* (prawdopodobnie kuzyna S. po kądzieli), cynkografia, po 1901.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., *Uzupełnienia i sprostowania*, W. [1939]. – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008.

Gloger Z., *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce*, t. 1, W. 1907, s. 3, 76. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zaw., seminariów nauczycielskich...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zaw., seminariów nauczycielskich ...* Roczn. II, W.-Lw. 1926. – *Jednodniówka jubileuszowa: 1877-1937, 1912-1937*, Szkoły Fundacyjne pw. św. Wojciecha i Tow. b. Wychowalców Gimnazjum pw. św. Wojciecha, d. Szkoły W. Górskiego, W. 1937, s. 55. – Materiały ASP Kraków, 2. – Pol. życie art., 2, 3/3. – Grońska M., *Eklibrisy. Wiad. zebrane dla kolekcjonerów*, W. 1992. – Lewińska-Gwóźdź B., *Szkoła Jana Stanisławskiego (1860-1907). Fenomen pedagogiczny i artyst.*, Saeculum Christianum, 2013, s. 163, 170. – Mączewska K., *Nie tylko malownicza pamiątka. Dokumentacja wyposażenia rezydencji królewskich w Warszawie z l. 1915/1916 w akwarelach artystów z Pracowni Arch. Ikonograficznego, Kronika Zamkowa - Roczniki*, 2018 nr 5, s. 208, 212, 213, 216, 222, 223, 225, 227. – Taż, *Arch. Ikonograficzne Bronisława Gembarzewskiego i warsz. zabytki*, Spotkania z Zabytkami, 2019 nr 11-12, s. 31.

Sztuka w życiu dziecka, wstęp Jaroszyński T., TZSP, W. 1908 s. 39. – *Salon 1915*, TZSP, W. [1915]. – *Salon wiosenny artystów warsz.* TZSP, [W.] 1916. – *Salon 1917*, TZSP, W. [1917]. – *Wystawa wiosenna artystów warsz.*, TZSP, W. 1918. – *Salon 1919*, W. 1919. – *Salon 1921*, TZSP, W. 1921. – *Salon doroczny*, TZSP, W. 1923. – *Salon doroczny*, TZSP, W. 1924. – *Portret pol.*, TZSP, W. 1925. – *Przew.* TZSP nr 8, W. 1925; nr 18, W. 1926. – *III wystawa prac pol. art. niezależnych*, Politechnika Warsz., W. 1949. – Wiercińska, TZSP, Kat. – *Aukcja dzieł sztuki, 17 III 2011*, DA DESA Unicum, W. 2011. – *127 aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 16 XI 2013, DA Ostoya, W. 2013. – *Aukcja Varia (49), 22 X 2022*, Sopotki DA, W. 2022. – *227 aukcja dzieł sztuki, 29 X 2022*, DA Rynek Sztuki, Łódź 2022.

Dzień Dobry!, 1905 nr 99 (5 VI), s. 3 (Bandrowski J.). – *Świat*, 1908 nr 20, s. 24; 1921 nr 12, s. 2 (Wankie W.); 1923 nr 8, s. 2 (tenże). – *Spraw.* TZSP za 1909, s. 20; 1916, s. 12, 13; 1918, s. 23, 24; 1919, s. 21, 23; 1925, s. 29, 51; 1926, s. nlb. 46, 65; 1927, s. nlb. 46, 72; 1928, s. nlb. 47, 71; 1929, s. nlb. 55, 73; 1930, s. nlb. 67; 1931, s. 43; 1932, s. 33, 41; 1933, s. 47; 1934, s. 46; 1936, s. 52; 1937, s. 57, 1938, s. 50. – *Kal. Informacyjno-Encyklopedyczny ...*, W. 1910, s. 595; W. 1911, s. 650; W. 1912, s. 78; W. 1916, s. 352; W. 1918, s. 371; W. 1919,

s. 290; W. 1920, s. 274; W. 1924, s. 194; W. 1925, s. 317; W. 1927, s. 351; 1928, s. 404. – *Tyg. il.*, 1911 nr 49, s. 979 (Piątkowski H.); 1915 nr 51, s. 719 (tenże); 1917 nr 21, s. 253 (Mitarski W.); 1919 nr 11, s. 174 (z fot. S.). – *Prz.* Poranny, 1918 nr 255 (18 X), s. 3. – *Rzeczy Piękne*, 1918 nr 3, s. 24. – *Gaz. warsz.*, 1919 nr 197 (21 VII), s. 6, nr 293 (26 X), s. 4; 1920 nr 15 (15 I), s. 6 (Pieńkowski S.). – *Kur. warsz.*, 1921 nr 58 (27 II), s. 9. – *Robotnik*, 1921 nr 20 (20 I), s. 6 (inserir; też *Rzeczpospolita*, 1921 nr 20 z 20 I, s. 8). – *Biul. Domu Sztuki*, 1922 nr 7 (1 III), s. nlb. 54, nr 9 (1 IV), s. 72; 1923 nr 8 (15 V), s. 181. – *Sztuki Piękne*, IX, 1933 nr 1, s. 37, nr 8-9, s. 335.

Arch. Akt Nowych Warszawa, Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego,teczka nr 7063: Kwestionariusze dotyczące art. plastyków 1929-36 [przez nich wypełnione], kwestionariusz S., 29 I 1929. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wycinek z niewiadomego czas. (krak.?) z dopisaną datą 1898 (dot. udziału S. w pracach przy festynie na rzecz bursy im. Adama Mickiewicza); notatki ze stron internetowych: *Kielakowie.com. Podróże naszej rodziny w czasie* <https://kielakowie.com/getperson.php?personID=I1723328&tree=tree381>; Marek Klimek, *Miniatury portretowe. Portal o miniaturach portretowych* <https://miniatury.wordpress.com/2022/04/24/wirtualne-muzeum-miniatur-polskich-jan-ludwik-sobeki-1875-1939/>; *Polish Art Corner. Pol. artyści na zagranicznych rynkach aukcyjnych* <https://polishartcorner.com/category/sobeki-jan-ludwik/>, wszystkie dostęp 10.02.2023; notatka z rozmowy z Anną Kaszubowską z MOB, 20 II 2023.

J. Różalska
uzup. U.M.

Sobek, „malarz spod klasztoru” we wsi Majdan Wielki k. Krasnobrodu (w Zamojskiem), w 1763 zapłacił 1 zł 23 gr czynszu za dzierżawę dworskich gruntów.

AGAD, Arch. Skarbu Koronnego, oddział LVI, nr T 7: *Inwentarz starostwa tarnawskiego z r. 1762 i 1764*, k. 20.

S.F. Gajerski

Sobiecki Klimunt (Klemens), murator i kamieniarz krak. W 1596 przyjęty przez Andrzeja Sznocha *alias* Bułę na 4 l. nauki. Jako uczeń Sznocha wymieniany w 1604 kilkakrotnie w księgach cechowych. 27 III 1605 zapisano, że Ambroży Meazzi, u którego S. pracował, „dobrowol-

nie obligował, że ma fl. 8 na obyczaj towarzyski za Klimunta Sobieckiego położyć i oddać Panom Mistrzom do skrzynki cechowej”, a S. zobowiązał się odrobić pieniądze, „które p. Ambroży jako rękojmiej zapisal się położyć na kolację towarzyską panów Mistrzów do cechu”

ANK, Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy w Krakowie i Kazimierzu, nr 43: *Regestum seu liber actorum contubernii murariorum, fabrorum et stameciorum clarissi[mae] urbis Cracoviensis*, 1572-1743, s. 177, 186, 187, 203-204; nr 59: *Regestum pro inscribere[n] dis discipulis artificii muratoru[m] et stameciorum ...*, 1590-1722, s. 22.

K. Mikocka-Rachubowa

Sobielga Jakub, wzmiankowany w aktach krak. cechu muratorów i kamieniarzy jako towarzysz 13 VI i 19 XII 1604. Następnie 4 X 1605 „Uczciwy p. Andrzej Sznoch, mistrz cechu, skarżył się na Jakuba Sobielgę, towarzysza tegoż rzemiosła o słów nieuczciwych zadanie, tudzież o to, że z partaczami waży się robić”; mistrzowie nakazali S. przeproszenie Sznocha i wpłacenie grzywny do skrzynki cechu. 26 VI 1606 nakazano S. przedstawienie listu urodzenia, co być może miało związek z przyjmowaniem go do cechu.

Piekosiński F., *Prawa, przywileje i statuta m. Krakowa (1507-1795)*, t. 2: 1587-1696, z. 2, Kr. 1892, s. 782.

ANK, Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy w Krakowie i Kazimierzu, nr 43: *Regestum seu liber actorum contubernii murariorum, fabrorum et stameciorum clarissi[mae] urbis Cracoviensis*, 1572-1743, s. 180-181, 190, 211, 215.

K. Mikocka-Rachubowa

Sobiepan (Sobipan) Franciszek, malarz, nauczyciel rysunków, ur. ok. 1806-07 Matcze (wg Gerbera) lub Dubienka (wg aktu małżeństwa), lub Skryhiczyn (wg Sygowskiego; wszystkie miejscowości nad Bugiem, na wsch. skraju Lubelszczyzny), zm. 23 VIII 1837 (mając 31 l.) Warszawa; syn Jana i Julianny z Duninów mieszkających w Matczu. 1 III 1832 poślubił w Warszawie z Józefą z Wolskich, z którą miał co najmniej dwoje dzieci: Jana Bronisława (ur. 1833) i Emilię Mariannę (ur. 1835, zm. 1837). Mając 16 l., zapisał się 23 IX 1823 na Wydz. Nauk i Sztuk

Pięknych UW (sekcja sztuk pięknych). W 1824 oraz w r. szkolnym 1826/27 był wymieniony jako kandydat na nauczyciela rysunków i malarstwa wyróżniony przyznaniem stypendium, a na zakończenie r. szkolnego 1825/26 otrzymał medal br. „trzeciej wielkości” za „twory sztuk pięknych”. Jeszcze jako student UW wykonał, wspólnie z Rafałem Hadziewiczem za łączną sumę 144 złp., „rysunek ... dwóch tablic” przedstawiających ordercy cara Aleksandra I (za 2 analogiczne tablice zapłacono Ludwikowi Kozaneckiemu), co zostało odnotowane w dokumencie z 3 II 1827; rys. były przeznaczone do dzieła *Opis żałobnego obchodu po wiekopomnej pamięci Najjaśniejszym Aleksandrze I ...*, W. 1829 (w publikacji ordercy przedstawiono na 3 planszach litografowanych przez J. [Józefa] Sławińskiego, [zob.], bez podania nazwisk autorów wzoru).

Prace S. były prezentowane podczas wystaw sztuk pięknych organizowanych na UW: w 1823 – rys. akademicki *Głowa z antyku*, w 1825 – ol. kopia obrazu *Zdjęcie z krzyża*, oceniona jako „jedna z pięknych” i o dobrym kolorycie, a także 4 rys. akademickie z wzorów gipsowych: *Figura w postawie naciągającego łuk*, *Androklos*, *Apollo Belwederski* („olejno szaro malowany”) oraz *Grupa Laokoona* (rys. wyróżniony wspomnianym medalem). Na wystawie w 1828 S. pokazał 3 obrazy ol. (2 portrety, jeden z nich nagodzony pochwałą, i studium z natury) oraz 3 rys. (figury z natury). Przez Józefa Bielińskiego wymieniany wśród „wychowalców warsz., o których talencie wysokie było mniemanie profesorów”, a którzy „niczym w dalszym życiu nie odznaczyli się, ... gdyż rzeczywistego talentu nie rozwinęli”.

Po ukończeniu studiów S. prawdopodobnie wyjechał do rodzinnego Matcza, gdzie do miejscowej cerkwi unickiej namalował na płótnie obraz *Św. Mikołaj* (wzmiankowany w inwentarzu świątyni z 1828 jako dzieło Franciszka Sobipana, ur. w Skryhiczynie, zamieszkałego – po ukończeniu studiów malarskich – w Matczu). Zapewne niedługo potem S. wrócił do Warszawy. W czasie powstania listopadowego był mianowany podporucznikiem Gwardii Nar. (18 V 1831). Od 1832 do śmierci pracował jako nauczyciel rysunków w warsz. Instytucie Głuchoniemych. Być może wówczas próbował sił w litografii, korzystając z pracowni przy Instytucie; wykonał w tej technice przedstawienie *Wergili piszący swoje epitafium* (MNK) i portret Anny Teodory Sierakowskiej

kasztelanowej słońskiej (LBN). W 1835 S. brał udział w licytacji obrazów z galerii Józefa Kajetana Ossolińskiego, gdzie za 21 złp. nabył obraz *Bitwa* autorstwa Augusta Querfurta. Zmarł 2 dni po śmierci córki, być może na skutek cholery grasującej w tym czasie w Warszawie.

S. jest autorem obrazu *Miłosierny Samarytanin*, 1828, ol., napis na odwrocie: „Franciszek Sobiepan uczeń Warsz. Uniwersytetu / 1828”, MNW (z kolekcji Tomasza Zielińskiego). Prawdopodobnie jego dziełem jest ol. kopia kompozycji *Chłopiec z dwoma psami* Martina Ferdinanda Quadala (na odwrocie oznaczona: „Fr. Sobiepan”, w 1991 w zb. pryw. w Warszawie, pochodząca podobno ze dworu Kiedrzyńskich w Smogorzowie k. Przysuchy).

Rocz. Instytutów Religijnych i Edukacyjnych w Królestwie Pol., W. 1824, s. 96; W. 1826/27, s. 207, 212. – Gaz. warsz., 1825 nr 167, s. 2262. – Kur. Litewski, 1826 nr 53, s. 2. – Kur. warsz., 1826 nr 168, s. 690; 1831 nr 137, s. 682. – Gaz. warsz., 1831 nr 136, s. 1096. – Polak Sumienny, 1831 nr 148, s. 218. – Bieliński, UW, t. 3. – Manczarski A., *Rys hist. Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie od r. 1817 do 1917*, W. 1929, s. 197. – Kozakiewicz. – Bartnicka K., *Pol. szkolnictwo artyst. na przełomie XVIII i XIX w. 1764-1831*, Wr. 1971. – Ryszkiewicz A., *Zbiory artyst. Józefa Kajetana Ossolińskiego*, [w:] tegoż, *Zbierracze i obrazy*, W. 1972 (przedruk w: *Kolekcjonerzy i miłośnicy*, W. 1981). – Jakimowicz I., *Tomasz Zieliński, kolekcjoner i mecenas*, Wr. 1973. – Gerber R., *Studenci UW 1808-1831. Słownik biogr.*, W. 1977. – Leszkowicz P., *Ars Homo Erotica*, MNW, W. 2010 (kat. wystawy). – de Rosset T., *Galeria Aleksandra Kokulara i kilka innych kolekcji artystycznych warsz. malarzy w pierwszej poł. XIX w.*, Rocz. Historii Sztuki, XXV, 2000, s. 126. – Sygowski P., *Cerkiew z Matcza i jej wyposażenie w świetle materiałów z Arch. Państw. w Lublinie*, Аполонет (Львів), 2010, s. 269.

AGAD, Centralne Władze Wyznaniowe, t. 92: *Akta Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące obchodów po śmierci Aleksandra I*, 1826, k. 66 (*Rachunek z sumy 7000 złp na koszt wydania dzieła o żałobnym obchodzie...*, 3 II 1827). – AP Warszawa, Zespół 72/158/0: *Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie* (księga ślubów 1832, poz. 102; księga zgonów 1833, poz. 549); Zespół 72/162/0: *Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Aleksandra* (księga zgonów 1832-1837, poz. 304 i 319). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka Andrzeja Ryszkiewicza, 1991.

A. Lipczik

Sobierajski Mathias, czeladnik malarski, syn patrycjusza pozn. Wzmiankowany w Poznaniu w 1643 jako świadek sądowy swego mistrza, Jana Kaspra Kwiatkowskiego.

Brosig.

M. Heydel

Sobieray Faustyna, malarka w Częstochowie, zm. przed 1841.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 191.

U.M.

Sobieray (Sobieraj) Jacek Ludwik, nauczyciel rysunku, malarz, rysownik, ur. 17 VIII 1884 Częstochowa (ochrzczony w par. św. Zygmunta), zm. 4 X 1954 tamże (pochowany na cmentarzu Kule); syn Łukasza i Emilii z Bieńkowskich. W l. 1897-1904 uczęszczał do Gimnazjum Męskiego w Częstochowie. W 1907 miał jakoby ukończyć SSP w Warszawie (nie figuruje jednak w aktach uczelni). W 1912 w kośc. Św. Zygmunta w Częstochowie poślubił Ludwikę Józefę Wicherkiwicz, z którą miał córki: Marię (ur. 1914), Zofię (ur. 1916) i Halinę (ur. 1921).

Przez kilkadziesiąt lat był czynny jako nauczyciel. W l. 1913-15 uczył rys. i kaligrafii w Gimnazjum Gustawa Kościńskiego w Częstochowie, w l. 1916-19 – w Gimnazjum im. Jana Długosza we Włocławku, a w l. 1919-25 – w Gimnazjum Państw. męskim Ziemi Kujawskiej tamże; w działającym w tym samym budynku Komunalnym Koedukacyjnym Seminarium Nauczycielskim równolegle nauczał rysunków (odnotowany w r. szkolnym 1924/25). W 1925 otrzymał od Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dyplom uprawniający do nauczania w szkolnictwie podstawowym i ogólnokształcącym; w t.r. przeniósł się do Grudziądza (mieszkał przy pl. 23 Stycznia 20), gdzie do wybuchu wojny uczył rys. w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym (od 1935 przemianowanym na Państw. Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego); przed 1938 prowadził również zajęcia w tamtejszym Państw. Gimnazjum im. Króla Jana Sobieskiego. W r. szkolnym 1931/32 wykładał historię sztuki w Pomorskiej SSP w Grudziądzu. W 1939 po wkroczeniu Niemców został

aresztowany, a następnie wysiedlony. Powrócił do Częstochowy, gdzie w ramach tajnego nauczania udzielał prywatnych lekcji rys. i muzyki. Po wyzwoleniu w l. 1946-48 uczył rys., robót ręcznych i muzyki w Gimnazjum i Liceum im. H. Sienkiewicza w Częstochowie, a w r. szkolnym 1948/49 – robót ręcznych w Liceum im. R. Traugutta. W 1949 został przeniesiony do pracy w szkole podstawowej i prawdopodobnie przeszedł na emeryturę. W 1946 został członkiem Oddz. Łódzkiego ZZPAP.

S. brał udział w konkursach oraz w wystawach w Warszawie, Włocławku (1922, 1923), Grudziądzu (1936), Bydgoszczy (1938), Toruniu, Częstochowie (1946) i Łodzi (1949) – potwierdzenie w źródłach znajduje tylko jego udział w wystawach powojennych.

Uprawiał malarstwo ol. i akw. (portrety, pejzaże i martwe natury), wykonywał kopie (*Portret kobiety*, 1908, wg obrazu z ok. 1840, ol., sygn., wł. prywatna), a także rys. piórkiem i węglem. Jest autorem rys. na okładce tomu wierszy Jana Chmielowskiego (*Poezye*, Włocławek-W. 1918). Na wystawie w Łodzi w 1949 pokazał *Gladiole* (ol.).

Muz. Częstochowskie Częstochowa – *Martwa natura z wazonem*, ol., sygn. „J. Sobieray /1946”.

Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich..., red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich...*, Roczn. II, W.-Lw. 1927. – *Jubileuszowa wystawa Pomorskiej SSP w Grudziądzu 1932*, Grudziądz 1932, s. 7. – Dz. Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego, 1938 nr 7/8, s. 146. – *Wystawa ZPAP w Częstochowie*, Częstochowa 1946. – *Kat. V-tej dorocznej wystawy prac członków ZPAP w Łodzi*, Łódź 1949. – *Życie Częstochowy*, 1948 nr 168, s. 3; 1949 nr 315, s. 4 (jako Janek Sobieraj). – Jaśkiewicz A., *Artyści Częstochowy XIX i pierwszej poł. XX w.*, Częstochowa [1990]. – Tenże, *Artyści Częstochowy 1850-1960*, Częstochowa 1996, s. 28, 139. – Wajler A., *I Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Chrobrego w Grudziądzu (1951-2001)*, Grudziądz 2001, s. 126. – Florek E., Zwoliński M., *Słownik biogr. regionu częstochowskiego*, t. 2, Częstochowa 2005. – Jaśkiewicz A., *Z dziejów Muz. w Częstochowie*, [w:] *Roczn. Muz. Częstochowskiego*. Wyd. jubileuszowe 1905-2005, Częstochowa 2005, s. 17. – Dylewska A., *Zb. malarstwa*, tamże, s. 110. – Pol. życie art., t. 4/1, 4/3.

AP Toruń, PL/69/PL-69-1425/0: Państwowe Gimnazjum Matematyczno-Przyrodnicze / Gimnazjum im. Bolesława

Chrobrego w Grudziądzu 1888-1919, 1920-39, akta osobowe,teczka 45; Ewidencja zajęć opuszczonych przez nauczycieli,teczka 46; Akta osobowe (teczka zbiorcza); Arch. IV LO im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie,teczka osobowa S.

A. Cieślak
A. Straszewska

Sobieska Teresa Kunegunda, królowna pol., malarka amatorka, ur. 4 III 1676 Kraków, zm. 10 III 1730 Wenecja; córka Jana III Sobieskiego i Marii Kazimierzy de la Grange d'Arquien; żona elektora bawarskiego Maksymiliana II Emanuela Wittelsbacha, poślubiona *per procura* 15 VIII 1694, a faktycznie 2 I 1695. Po klęsce Bawarii w wojnie o sukcesję hiszpańską znalazła się na wygnaniu w Wenecji, gdzie mieszkała w l. 1705-15. W 1727, już po śmierci męża, ponownie wyjechała do Wenecji.

W inwentarzu obrazów pochodzącym z Arch. Nieświeskiego, sporządzonym 8 III 1774 w Białymstoku, odnotowano znajdujący się zapewne w tamtejszym pałacu „obrazek od Nayaśniejszej królowny Polskiej Kunegundy malowany”.

S. wspierała wybitnych muzyków, interesowała się sztuką, zwłaszcza malarstwem, które kolekcjonowała od 1704. Na emigracji doradcą księżnej w sprawach artyst. był Dominicus (Dominique) Nollet rodem z Brugii, który wcześniej sprawował funkcję nadwornego malarza pary elektorskiej w Monachium. Podobno S. zamawiała obrazy u weneckich artystów, o czym w 1708 z uznaniem wyraził się książę Maksymilian Emanuel: „Jestem zachwycony, że zabawiasz się upodobaniem do obrazów i miałaś okazję do nabycia ich tak tanim kosztem” (Komaszyński). Jej zbiór nie należał do liczebnie imponujących, lecz zawierał wartościowe dzieła, m.in. Tycjana i Jacopo Bassano, a także kolekcję 70 płócien zakupionych w Monachium ok. 1704 po zmarłym bpie Freysinga (Fryzyngi) – może Albercie Zygmuncie Wittelsbachu (zm. 1685).

PSB, t. 19, 1974, s. 640, 642, s.v. Maria Kazimiera de la Grange d'Arquien (Kersten A.). – Komaszyński M., *Maria Teresa Kunegunda Sobieska*, W. 1982. – *Artystki pol.*, MNW, W. 1991 (Ochnio M.). – Widacka H., *Teresa Kunegunda Sobieska w Wenecji*, Pasaż Wiedzy MPKJW, http://www.wilanow-palac.pl/teresa_kunegunda_

sobieska_w_wenecji.html (dostęp 20.09.2019). – Kruedener C., *Teresa Kunegunda Sobieska księżna elektorowa bawarska (1676-1730)*, tamże, https://www.wilanow-palac.pl/teresa_kunegunda_sobieska_ksiezna_elektorowa_bawarska_1676_1730.html (dostęp 15 V 2021).

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 50, d. teka q-1 (wypisy z Arch. Nieświeskiego).

A. Bernatowicz

Sobieski Wacław, rzeźbiarz, ur. 26 IX 1886 Koło (obecnie dzielnica Warszawy; 1 XII t.r. ochrzczony w kość. Św. Stanisława na Woli w Warszawie), syn Franciszka, robotnika, i Wiktorii z Pestkowskich; od 1920 żonaty z Michaliną Pomarnacką, kupczynią. W l. 1915-17 studiował w SSP w Warszawie w pracowni Edwarda Wit-tiga; w r. akademickim 1916/17 pełnił funkcję gospodarza pracowni; przerwał naukę w III semestrze t.r. W 1916 na Salonie TZSP w Warszawie pokazał rzeźbę *Legionista roku 1915* (gips), a w 1922/23 – *Portret prof. F.G.* oraz *Portret prof. A.S.R.*

Salon, TZSP, W. 1916. – *Salon doroczny 1922-1923*, TZSP, W. 1922. – Piwocki, ASP Warszawa.

Arch. ASP Warszawa, księgi: *Kontrola dowodów osobistych wydanych uczniom Warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych r. szkolny 1915/16 do 1919/20; Lista uczniów Warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych od 1911/12 do 1915/16; Ogólna lista uczniów Warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych oraz rachunek wpłaconych wpisów 1916/1917-1919/1920*. – Arch. Archidiecezjalne Warsz., Zespół 9214d: Księgi metrykalne par. rzymskokatolickiej Św. Aleksandra w Warszawie, jednostka 336: Księga zaślubionych 1920 r., akt 212 (dostępne na stronie: metryki.genealodzy.pl, dostęp: 18.03.2023). – AP Warszawa, Zespół 0179d: Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Stanisława i Wawrzyńca w Warszawie, UMZ-1886, urodzenia, akt 804 (dostępne na stronie: metryki.genealodzy.pl, dostęp: 18.03.2023).

A. Straszewska

Sobiesław Włodzimierz (właściwie Bystrzyński Sobiesław Fabian Sebastian), aktor, rysownik i malarz amator, ur. 20 I 1854 Kleczew (Wielkopolska), zm. 27 IV 1927 Kraków, pochowany na cmentarzu Rakowickim; syn Antoniego Bystrzyńskiego, burmistrza Kleczewa, i Nepomuceny z Aniszewskich. Do gimnazjum

uczęszczał w Warszawie. W 1873 debiutował na scenie pod rodzowym nazwiskiem w wędrownym zespole Anastazego Trapszy, z którym grał do 1875; t.r. wstąpił pod pseudonimem Włodzimierz Sobiesław do zespołu teatru krak. występującego wówczas w Tarnowie; w zespole pozostał do 1881. Informacja o jego studiach w krak. SSP nie znajduje potwierdzenia; możliwe, że uczył się pryw. u któregoś z profesorów uczelni. W l. 1880-82 występował we Lwowie, potem wrócił do Krakowa. W 1885 należał do grupy aktorów, która opuściła Kraków po zatargu ze Stanisławem Koźmianem. Na krótko wyjechał do Lwowa, a potem do Warszawy, gdzie w sezonie 1885/86 został zaangażowany przez Warsz. Teatry Rządowe. Od jesieni 1886 do przejścia na emeryturę w 1911 występował stale na scenach krak. (w l. 1893-1909 w Teatrze Miejskim), wyjąwszy występy gościnne. Grał amantów (m.in. w komediach Fredry), rezonerów, a później niekiedy role charakterystyczne.

W listopadzie 1894 wystawił w krak. TPSP pracę *W marzeniach* (ol.), „obraz ładny, przedstawiający dekolowaną damę” (Józef Kotarbiński). Plansze litograficzne jego autorstwa: [Leon] *Stępowski w roli Hamleta* (sygn.: „Sobiesław”) i *Emerytura* (sygn.: „Rys. Sobiesław”) znalazły się w „Tece Melpomeny. Autolitografie” (Kr. 1904), wyd. pod kierunkiem Stanisława Szreniawy Rzecznika [Rzeckiego]. Już wcześniej S. „robił wytworne rysunki i świetne karykatury”, które znane były jego przyjaciółom.

S. był portretowany przez Jacka Malczewskiego (ol., 1890, wł. pryw., d. w zb. Tadeusza i Olgi Litawińskich), Leona Wyczółkowskiego (pastel, Arch. Artyst. i Bibl. Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie) i Karola Frycza (karykatura w roli Armiana w scenie zbiorowej z *Erosa i Psyche* Jerzego Żuławskiego, litogr. w „Tece Melpomeny”, 1904).

Arch. Artyst. i Bibl. Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie – *Autoportret*; MwB – *Baletnica*, rys. ol., sygn.: „Sobiesław”.

Bibliografia nie uwzględnia działalności S. jako aktora.

Głos Narodu, 1894 nr 272 (29 XI), s. 5. – Kur. warsz., 1894 nr 330 (29 XI), s. 8. – Swieykowski, s. 144, 509. – Płażewska. – *Słownik biogr. teatru pol. 1765-1965*, W. 1973. – *Listy Lucyny i Józefa Kotarbińskich*, oprac. Jasińska Z., W. 1978. – Ryłska I., *Kat. zbiorów Gabinetu Grafiki*, t. 1: *Grafika pol. w l. 1901-1939*, MNWr, Wr. 1983. – Grońska M., *Grafika w książce, tece i albumie*.

Pol. wydawnictwa artyst. i bibliofilskie z l. 1899-1945,
Wr. 1994. – PSB, t. 39, 2000 (Kosiński D.).

U. Makowska

Sobieszczański (Sobiszczkański) **Adam Stefan**, malarz czynny na Wołyniu, prawdopodobnie ok. poł. XVIII w.; wg P. Żółtowskiego autor datowanej na 1765 ikony *Św. Mikołaj*, sygn.: „Адам Стефан Собещанський иконописець”, wyk. dla cerkwi w Iwaniczach k. Włodzimierza Wołyńskiego (obecnie Iwanyczi, Ukraina).

Жолтовський П.М. [Żółtowski P.M.], *Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст.*, Київ 1983, s. 163

K. Kolendo-Korczak

Sobieszczański (Sobiszczkański) **Martin**, malarz. Działal w Stanisławowie prawdopodobnie w końcu XVIII i na pocz. XIX w. Autor obrazu ol. *Ukrzyżowanie z klęczącą Marią Magdaleną*, sygn.: „Martin Sobieszczański”, wyk. do kośc. ormiańskiego w Stanisławowie (obecnie w Muz. Sztuki Podkarpacia, Iwano-Frankiowski). Przypisuje się mu także pochodzący z tegoż kośc. niesygn. obraz *Jan Chrzcziciel*, ol., zachowany w Muz. Regionalnym (Krajoznawczym) w Iwano-Frankiowsku.

Wystawa hist. miasta Stanisławowa, Stanisławów 1928, nr 76. – Ertel H., *Dzieło nieznanego pol. malarza w kośc. ormiańskim*, Kur. Stanisławowski, 1931 nr 574, s. 2-3, nr 575, s. 2-3. – Мельник В. [Melnyk W.], *Сакральне мистецтво Галичини XV-XX ст. в експозиції Івано-Франківського художнього музею*, Івано-Франківськ 2007. – Рега О. [Reha O.], *Двохстліття коштотності*, Like (Lw.), 2016 nr 8, s. 50-52.

J. Biriulow

Sobinowicz (Sobinowic) **Fabian**, malarz, ur. ok. 1610, zm. 3 V 1680 Żywiec, pochowany w podziemiach tamtejszego kośc. par. Pochodził zapewne z Żywca. Przez Komonieckiego określony jako „malarz kościołów wszystkich w dekanacie żywieckim”.

S. wykonał polichromię nawy w drewnianym kośc. par. w Łękawicy k. Żywca, 1630 (motyw wici roślinnej na stropie, sceny Męki Pańskiej i Sądu Ostatecznego na ścianach, na chórze za-

chodnim Śmierć, św. Krzysztof, św. Jadwiga, Adam i Ewa, na parapecie chóru święci), który spłonął w 1992, oraz namalował obraz *Wniebowstąpienie* do tegoż kośc., ok. 1630 (obecnie Muz. w Żywcu). Był autorem polichromii w kośc. par. w Gilowicach k. Żywca, 1635 (kośc. rozebrany), w Rychwałdzie k. Żywca, 1635 (kośc. przeniesiony do Gilowic w 1757), z której zachowały się fragmenty na zaskrzynieniach d. stropu nawy (popiersia proroków i wazony z kwiatami, ornament liściasto-kwiatowo-owocowy), w żywieckich kośc. Św. Marka, 1664 (rozebrany przed 1885) i Krzyża Św., 1666 (zachowany Sąd Ostateczny na łuku tęczowym oraz wizerunki apostołów w nawie), w drewnianej świątyni Św. Wawrzyńca i Św. Kazimierza w Rajczy k. Żywca, 1674, oraz Św. Wojciecha w Jeleśni k. Żywca, przed 1675. S. namalował obraz *Św. Wojciech*, 1664, zapewne do kośc. par. w Żywcu (niezachowany) oraz obraz *Salwator*, 1673, do tamtejszej świątyni Krzyża Św. (niezachowany).

Szablowski J., *Zabytki sztuki w Żywiecczyźnie*, Ziemia, t. 26, 1936 nr 1, s. 56. – *Andrzeja Komonieckiego Dziejopis żywiecki*, wyd. Szczotka S., Żywiec 1937, t. 1, s. 262, t. 2, s. 320. – Seweryn T., *Pol. malarstwo ludowe*, Kr. 1937. – *Zabytki sztuki w Polsce. Inwentarz topograficzny*, t. 3: *Pow. żywiecki*, oprac. Szablowski J., W. 1948. – KZSP, t. 1, 1953. – Szymański S., *Wystroje malarzkie kościołów drewnianych*, W. 1970. – Lenczowski F., *Przekazy kroniki Andrzeja Komonieckiego o kościołach w Żywcu i jego okręgu*, Nasza Przeszłość, XXXVIII, 1972, s. 103, 105, przyp. 35. – Pieńkowska H., *Znaczenie naukowe odkryć malowideł ściennych w Małopolsce południowej*, Ochrona Zabytków, 1977 nr 1-2, s. 10. – Chrzanowski T., Kornecki M., *Sztuka Ziemi Krak.*, Kr. 1981 (błędnie jako Florian Sobinowicz). – Brykowski R., Kornecki M., *Drewniane kościoły w Małopolsce pd.*, Wr. 1984, s. 80. – Kornecki M., *Kościoły drewniane w Małopolsce*, Kr. 1999. – *Słownik biogr. Żywiecczyzny*, Żywiec 1997, t. 2 (Jura W.). – *Monografia Gilowic*, cz. 1, red. Sroka B., Racibórz-Gilowice 2000, s. 185. – Plebański R., *Polichromia w kościele św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim*, Kronika Wielkopolski, 2003 nr 1, s. 74 (błędnie jako Florian Sobinowicz). – *Chronografia albo Dziejopis żywiecki*, wyd. Grodziski S., Dwornicka I., Żywiec 2005. – Michniewscy M. i A., Duda M., Wypych S., *Kościoły drewniane Karpat. Polska i Słowacja*, Pruszków 2006, s. 46. – Tracz S., *Niebiański splendor. Opowieść o drewnianym kośc. św. Andrzeja Apostoła z 1. poł. XVI w. w Gilowicach*, Kr.-Gilowice 2007, s. 44, 58-60.

– Bernacki M., *Najstarsze drewniane kościoły na Podbeskidziu (w diecezji bielsko-żywieckiej)*, Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne, 2007, s. 18. – Rączka Z., *Prekursorzy żywieckiego regionalizmu*, Małopolska. Regiony - regionalizmy - małe ojczyzny, 2008, s. 199. – *Gmina Łękawica. Zarys dziejów*, red. H. Woźniak, Łękawica 2010, s. 118-120. – Dyrłaga P., *Kościół pw. św. Marka Ewangelisty w Żywcu i znajdujący się przy nim cmentarz (zarys dziejów)*, [w:] *Przywrócić pamięć...*, red. Firlej D., Dyrłaga P., Żywiec 2011, s. 11. – *Zabytki sztuki w Polsce. Małopolska*, red. Brzezicki S., Wolańska J., W. 2016 (błądnie jako Florian Sobinowicz i murator).

M. Heydel
P. Kluz

Sobinowski Stanisław, malarz cechowy w Krakowie; wyzwolony na towarzysza sztuki malarskiej 29 IX 1633. W 1639 był zatrudniony przez malarza Ambrożego Zegłowicza, który wniósł na niego skargę do cechu.

Gąsiorowski, s. 81. – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, Kr. 1948.

Arch. MNK, *Akta cechu malarzy*, nr 691, k. 161-161v; nr 692, s. 126.

M. Heydel
P. Kluz

Sobiński Kazimierz, malarz miniaturzysta, dekorator porcelany; syn Kazimierza (?), porucznika ostrońskiego regimentu, mieszkającego w Dubnie. W l. 1791-96 pracował w manufakturze porcelany w Korcu na Wołyniu (obecnie Ukraina), gdzie kierował malarnią. Wg Antoniego Andrzejowskiego, siostrzeńca S. (jego matką była Katarzyna Sobińska zamężna z Łukaszem Andrzejowskim), otrzymywał on wynagrodzenie w wysokości 15 zł miesięcznie, dodatkową zapłatę za „kosztowniejsze obśtalunki”; opłacano mu też dom, opał, oświetlenie i stróża.

Na temat wykształcenia oraz formacji artyst. S. niewiele wiadomo. Wedle Małachowskiego-Łempickiego nie był S. malarzem „z zawodu”; przed podjęciem pracy w Korcu był podobno urzędnikiem komisji cywilno-wojskowej. Przyjmuje się, że uczył się malarstwa u Józefa Peszki, a być może także u Franciszka Smuglewicza (Kowecka). Miał też czerpać z twórczości Szymona Mańkowskiego, który po przyjeździe do Korca w 1793 zamieszkał w domu S. i ozdobił tam malowidłami 2 wnętrza:

w pierwszym z pokoi namalował grób Wergiliusza, widoki Neapolu i okolic, w drugim – iluzjonistyczne kolumny oraz wykonane *en grisaille* popiersia Woltera, Monteskiusza, Jana Kochanowskiego i Adama Naruszewicza. S. miał pomagać Mańkowskiemu i przejąć wiele z jego warsztatu, zwłaszcza w zakresie malarstwa pejzażowego: sposób operowania kolorem, wykończenia płótna, ujęcia widoku (Andrzejowski).

S. był czynny w wytwórni korzeckiej w pierwszym okresie jej działalności – od założenia do wybuchu pożaru, który zniszczył fabrykę. Badacze uznają go za najwybitniejszego z działających tam dekoratorów i są zdania, że jego mistrzostwo w zakresie malarstwa miniaturowego decydowało o wysokiej randze naczyń korzeckich. Po 1796 S. prawdopodobnie znalazł zatrudnienie w domu Michała Walewskiego i udzielał lekcji malarstwa miniaturowego jego córkom.

W obecnym stanie badań trudno jest jednoznacznie powiązać dekorację zachowanych obiektów porcelanowych wykonanych w manufakturze z ręką kierownika malarni. Anna Szkurlat, nie wskazując na konkretne zachowane naczynia, sugeruje, że S. mógł być autorem dekoracji z motywem róży, utrzymanych w barwach fioletowych i różowych, malowanych z dużą swobodą malarzką, obecnych w repertuarze zdobień do ok. 1804. Z autorstwem S. wiąże ona także dekorację 2 wazek zdobionych motywem czerwono-żółtego tulipana, powstałych w l. 1791-96 (MNK) oraz 2 filiżanek ze spodkami zdobionych motywem ptaków (MNW, MNK). Halina Chojnacka przypisała S. dekorację 2 kompletów filiżanek ze spodkami, ozdobionych widokami Neapolu (MNW). Źródłem inspiracji S. miały być w tym wypadku rys. Szymona Mańkowskiego z podróży do Włoch, który w trakcie pobytu w Korcu miał ze sobą tekę zawierającą ok. 400 szkiców.

Prace S. znane są także z repr. W 1939 na wystawie miniatur w pałacu Pusłowskich w Krakowie pokazano jako jego dzieło filiżankę „malowanym sepią i kolorami” wizerunkiem nieznaney damy (kat. wystawy, poz. 374, il. na s. 71). Z ręką S. wiązany jest też miniaturowy wizerunek Tadeusza Buszczyńskiego, akcjonariusza manufaktury korzeckiej, zdobiący niezachowaną najpewniej filiżankę, prezentowaną na wystawie ceramiki i szkła pol., zorganizowanej przez TONZP w Warszawie w 1913 (kat. wystawy, poz. 89, tablica III).

Andrzejowski podaje, że S. był również autorem miniaturowych wizerunków carycy Katarzyny II, jak też „stosownych do tego ozdób”, którymi dekorowany był serwis do kawy na 12 osób (zapewne niezachowany), zamówiony w manufakturze przez Timofieja Tutołmina, generała-gubernatora guberni wołyńskiej; serwis kosztował podobno 1000 rubli, a Tutołmin, zadowolony z pracy S., miał wypłacić mu dodatkowych „100 czer.[wonych] złotych w medalach” za „trafne podobieństwo i gładkość pędzla”.

Niewiele wiadomo na temat działalności malarzkiej S. niezwiązanej z dekoracją porcelany. Z autorstwem S. jest wiązany portret księcia Adama Jerzego Czartoryskiego, wyk. w miniaturze (szkło egglomizowane, sygn., Muz. Zamkowe w Pszczynie). Przypisywany jest mu także portret zbiorowy rodziny Walewskich (ol., 1800-02, MPKJW), będący zapewne jedną z kopii monumentalnego obrazu zdobiącego dawniej któryś z salonów pałacu w Tuczynie.

ThB, t. 32, 1938 (Batowski Z.). – Blättel H., *International Dictionary. Miniature Painters, Porcelain Painters, Silhouettists*, Munich 1992. – *Słownik art. pol. ...*, t. 5, W. 1993 (s.v. Mańkowski Szymon); t. 8, W. 2003 (s.v. Peszka Józef).

Kołaczkowski, *Wiadomości*, s. 486. – Soubise-Bisier G., *O fabrykach porcelany w Polsce*, W. 1913, s. 15-16. – Andrzejowski A., *Ramoty starego Detiuka o Wołyniu*, wyd. Rawita Gawroński F., Wilno 1914, t. 1, s. 43, 44, 48-50. – *Polnische Keramik*, Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe. Zeitschrift des Verbandes Österreichischer Kunstgewerbemuseen, t. 32, 1914 nr 1, s. 51. – Bartoszewicz J., *Prywatne zb. krak. Porcelana dyr. Ryszarda*, Rzeczpospolita, 1924 nr 74, s. 7-8. – Małachowski-Łempicki S., *Fabryki porcelany i fajansu na Wołyniu*, Równe 1933, s. 22. – *Historia sztuki pol. w zarysie*, red. Dobrowolski T., t. 3, Kr. 1962. – Ryszard S., *Porcelana. Od baroku do empiru*, W. 1964, s. 91. – *Portrety osobistości pol. znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie*, MNW, W. 1967. – Gebethner S., Chojnacka H., *Krajobraz z architekturą na ceramice pol.*, [w:] *Treści dzieła sztuki*, W. 1969, s. 266. – Chrościcki L., *Porcelana - znaki wytwórni europejskich*, W. 1974. – Kowecka E., *Historia pierwszych manufaktur porcelanowych w Polsce w końcu XVIII w. i w pocz. XIX w.*, [w:] *O rzemiośle artyst. w Polsce*, W. 1976, s. 212. – Chojnacka H., *Pol. porcelana 1790-1830*, W. 1981, s. 11, 18. – Petrkajova F., *Z dziejów manufaktury porcelany w Korcu (1790-1831)*,

Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, 1989 nr 3-4, s. 517. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 5, Wr. 1994. – Narbutt M., *Na początku był Korzec*, Spotkania z Zabytkami, 1992 nr 9, s. 15-16. – Grębecka W., *Botany in Krzemieniec: people, teaching, research work*, Organon, t. 34, 2005, s. 60. – Jabłońska T., *Dawne zastawy stołowe*, W. 2008, s. 200. – Szkurlat A., *Manufaktura porcelany i fajansu w Korcu*, W. 2011. – Ročko A., *Porcelanomania oświeconych*, [w:] *Codziennosc i niecodziennosc oświeconych*, t. 1, red. Mazurkowska B., Katowice 2013.

Pam. wystawy ceramiki i szkła pol. ..., TOnZP, W. 1913, poz. 89, tabl. III. – Buczkowski K., Przeorska-Exnerowa Z., *Wystawa miniatur na tle wnętrza pałacu hr. Pusłowskich*, Kr. 1939. – Załęska H., *Ceramika. Techniki produkcji (Przew. wystawy)*, Toruń 1954, s. 204. – *Porcelana pol. Korzec i Baranówka*, wstęp Chojnacka H., Muz. Zamkowe, Malbork 1973, s. 8, 14 (kat.). – Diviš J., *Porcelana europejska*, W. 1984. – Kruczek L., *Miniatury, płaskorzeźby i sylwetki XVI-XX w. Kat. zb.*, Muz. Wnętrz Zabytkowych, Pszczyna 1987. – Taż, *Gabinet miniatur. Przew.*, Muz. Zamkowe, Pszczyna 2018.

I. Kopania

Sobiszczkański patrz Sobieszczański.

Sobkiewicz, autor litogr. przedstawiającej cerkiew i klasztor w Poczajowie oblegane przez wojska tatarskie i tureckie oraz unoszącą się w obłokach Matkę Boską (z podpisem: „Wid preżniej obiteli Poczajewskiej w 1675 h. wo wremia Zbarażskoj wojny i naszesztwija Turkow i Tatarow na onuju obitel, ktoraja była sooruzena w 1649 hodu prawosławnymi pomieszcznikami Domaszewskimi”).

Wacław z Sulgostowa [Nowakowski E.], *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej wiadomości hist., bibliograficzne i ikonograficzne ...*, Kr. 1902, s. 526.

U.M.

Sobkiewicz Józef (mylnie Władysław), rysownik, malarz, nauczyciel rysunków, dekorator teatr., fotograf, ur. ok. 1803 Krzemieniec, zm. 23 XI 1878 Żytomierz; syn Bożydara, reagenta i adwokata w Krzemieńcu, deputata krzemienieckiego na Sejm Czteroletni, bratanek (?)

kanonika Bazylego, kapelana w Gimnazjum Wołyńskim; ojciec Rudolfa, przyrodnika i rysownika, oraz Eugeniusza, fotografa; może również ojciec (lub dziad) Zofii Sobkiewiczówny, pochowanej (z Heleną Pudłowską) na cmentarzu pol. w Żytomierzu. W 1828 Zofia Sobkiewiczowa, przypuszczalnie żona (albo matka?) S., była w Krzemieńcu chrzestną Mikołaja Niewiadomskiego.

Od 1813 S. uczył się w Gimnazjum Wołyńskim w Krzemieńcu; w r. szkolnym 1814/15 uczęszczał do II klasy, z rysunków wykazywał „postęp nadmierny” (więcej niż mierny); przez Ludwika Janowskiego wym. w spisie „uczniów znakomitszych” krzemienieckiej szkoły. Co najmniej od l. 30. XIX w. mieszkał w Żytomierzu, gdzie miał „piękny domek ... i piękny ogród” (Bobrowski) i gdzie pracował jako nauczyciel rysunków i kaligrafii w gimnazjum, będąc w l. 40. jednym z trzech pedagogów Polaków, którzy zostali „przeniesieni z dawnych szkół pol.”. Pociągał uczniów „oryginalną dobroduszością” i chronił przed represjami władz rosyjskich. W 1850 przeszedł podobno na emeryturę, jednak Kazimierz Kardaszewicz rozpoczynający naukę w żytomierskiej szkole w 1870 wspomina, że w gronie pedagogicznym z Polaków „pozostało tylko dwóch: Leopold Iskierski, matematyk, i nauczyciel rysunków Sobkiewicz” (możliwe, że S. pracował wówczas poza etatem). Z Żytomierza S. wyjeżdżał, zapewne parokrotnie, do Krzemieńca, m.in. w 1841 w pobliskiej Białozórce był świadkiem na ślubie krzemieńczanina Adama Iwaszkiewicza z Klementyną Bereżecką (w tej roli występował również w Żytomierzu na ślubie Leona Żendzianowskiego z Adelą Aleksandrowicz).

Od l. 50. XIX w. trudnił się malowaniem, kopiowaniem i restauracją obrazów, a także fotografią, gł. reprodukcyjną. Podczas pobytu Józefa Ignacego Kraszewskiego w Żytomierzu S. był podobno przez jakiś jego sekretarzem, a z pewnością zajmował się różnymi sprawami zlecanymi przez pisarza i jego żonę (dozór nad remontem domu, oprawa fotografii itp.). Towarzyszył pisarzowi (podobnie jak Aleksander Groza czy Prosper Górski i in. żytomierzanie) w wycieczkach po okolicy. Od jesieni 1857 został zatrudniony jako współpracownik dekoratora Klemensa Rodziewicza w żytomierskim teatrze, którego kierownikiem artyst. został na pocz. t.r. Kraszewski. Po wyjeździe Rodziewicza w 1858 S. samodzielnie pełnił tę funkcję, dbając także o funkcjonowanie całej instytucji; żona Kraszewskiego donosiła mę-

żowi 17/29 X t.r.: „Pocziwy Sobkiewicz zajął teraz zupełnie stanowisko ... przy teatrze, maluje, koncypuje, dodaje ciągle jakieś nowe figle, w dodatku on kontrolę biletów patrzy, pieniądze liczy, zapisuje, gotowe już do kasy oddaje” (cyt. za: A. Bar).

S. zgromadził sporą kolekcję numizmatów i jedną z większych w Żytomierzu bibliotek pryw.; Rastawiecki wymienia go jako mieszkającego w Żytomierzu właściciela portretu Teodora Sobkiewicza (ojca S.) autorstwa Józefa Pitschmana (Rastawiecki, *Sł. malarzy*, t. 3, s. 349-350).

Twórczość S. jest znana w niewielkim stopniu. W kolekcji Kraszewskiego znajdowały się: *Ruina kościoła pojezuickiego w Żytomierzu*, rys. ol., częściowo podkolorowany akw., napisy ręką Kraszewskiego: „Sobkiewicz” i „Ruina kościoła pojezuickiego w Żytomierzu przed rokiem 1835” (MNW), ponadto *Widok wzięty z okolic Żytomierza*, rys. ol., 1854, a także wg jego rys. *Widok poczajowskiego klasztoru* litogr. A.J. Morosowskiego (Morosowskiego), MNW, oraz 10 fot. różnych portretów przedstawiających mieszkańców Żytomierza z l. 1854-56 i fot. obrazów *Powrót z Golgoty*, *Aresztowanie przez tłum* (obie fot. w MNW); z listu S. do Kraszewskiego z 7 VII 1856 wiadomo, że artysta sporządził wówczas fot. 2 obrazów Leonarda Straszynskiego – portretu „JWM Deputata [Kazimierza?] Komornickiego «jeszcze z wąsami»” i kompozycji *Wallenstein*. W 1869 Aleksander Bronisław Brzostowski oglądał w Żytomierzu album (sztambuch) Aleksandra Grozy, w którym (wśród wpisów gł. z l. 50. XIX w.) znajdował się rys. S. „z natury” ukazujący „szczątki ruin zamkowych na Górze Królowej Bony w Krzemieńcu”. Wg „widoków z natury” autorstwa S. oraz jego synów Rudolfa (wym. pomyłkowo jako Henryk) i Eugeniusza (prawdopodobnie autora fot.) wykonano 5 drzew. do artykułu Gotfreda Ossowskiego *Wyjątek z gawęd geologicznych o guberni wołyńskiej* w Tyg. il., 1870 nr 126 (półr. I), na s. 260: *Dwór i chaty wiejskie na Polesiu Wołyńskim* (ryt. E. Gorazdowski) i *Widok „Kamiennych wołów”*, na s. 261: *Widok „Diablich plec”, Brzegi rzeki Hnyłopiata* (oba ryt. tenże), *Skala J.I. Kraszewskiego* (ryt. A. Choromański).

O jego malarstwie wiadomo gł. ze wzmianek. W 1854 wykonał „kopię z [Théodore’a?] Gudina, którą, gdyby dościął świeżości tonów francuskiego pejzażysty, mógłby omylać znawców” (Gaz. warsz.); pracę kopisty wiązał z praktyką restauratora obrazów, a jego osiągnięcia w tej dziedzi-

nie były wysoko oceniane; Eustachy Iwanowski, kupiwszy na pocz. 1876 kilka portretów z kolekcji Potockich z Białolówki, planował powierzyć ich konserwację „artyście profesorowi w Żytomierzu, Sobkiewiczowi” (Epsztein). Wspominając obrazy S. do kościołów par., Bobrowski wymienia kompozycję *Św. Stanisław* do świątyni w Oratowie k. Winnicy. W 1880 martwa natura S. *Kapusta i jabłka* znajdowała się w zb. Edwarda Mariana Gallego w Żytomierzu.

Z portretów autorstwa S. zachował się *Portret damy*, ol., sygn.: „J. Sobkiewicz / 1844”, Muz. Mazowieckie w Płocku (przekaz TN Płockiego z 1949), oraz podobizna Aleksandra Potockiego, syna Szczęsnego, akw., BJ (być może kopia dzieła Alojzego Rejchana).

S. jest prawdopodobnie autorem szkicu lit. *Krzemieniec. Notatka hist.*, drukowanego w *Athenaeum* (1845 nr 2, s. 48-61), podpisanego: „J. Sobek. herbu Brochwicz”; za autorstwem S. przemawia dobra orientacja w zawartości i dziejach Akt krzemienieckich, które znajdowały się pod opieką jego ojca.

Młodszy syn S., **Eugeniusz Lucjan** (mylnie Edward) **Sobkiewicz** (Sobek-Sobkiewicz), ur. między 1838 a 1850, zm. 26 V 1907 Żytomierz, pochowany tamże na cmentarzu pol. (nagrobek wyst. przez żonę w 1914, zachowany), ożenił się (wg Iwanowskiego – po 1893) z Zofią Galli, malarzką amatorką (zob. *Słownik artystów pol.* ..., t. 2, Wr. 1975), córką wspomnianego Edwarda Mariana Gallego, lekarza i publicysty. Co najmniej od końca l. 60. XIX w. S. zajmował się w fotografii, prawdopodobnie korzystając początkowo z doświadczeń ojca w tej dziedzinie (w Tyg. il., 1867 nr 404, s. 289, zamieszczono drzew. Ludwika Fricka *Horoszki i znajdujące się w nich pokłady hyperytowe* wyk. wg fot. S.). W l. od ok. 1875 do 1893 prowadził atelier fotograficzne w Żytomierzu; zachowało się sporo jego fot. portretowych naklejonych na tekturowe podkładki, opatrzone litografowanym napisem: „E. Sobkiewicz, Gitomir” lub „...à Gitomir”; m.in. w BN fot. Adolfa Mostowskiego (?) i fot. portretu Jakuba Jasińskiego, na obu verso: „Atelier: Photographique de Sobkiewicz à Gitomir” (ze zb. J.I. Kraszewskiego); na aukcji w Krakowie w 2017 wystawiono jego fot. ukazującą fragment panoramy Żytomierza, z pieczętą na odwrocie kartonowego podkładu: „Photographie Artistique de E. Sobkiewicz à Gitomir”.

S. wykonał dekorację karty z „adresem” bpa łucko-żytomierskiego i administratora kamienieckiego Szymona Marcina Kozłowskiego, podpisanym 23 XI 1887, do papieża Leona XIII, której bordiurę stanowią „gotyckie wieżyczki na skale, a u dołu emblematy papieskie, wszystkie rysowane tuszem i lawowane szarościami”, sygn.: „Pinx. E. Sobkiewicz” (Bibl. Watykańska, *Indirizzi Leone XIII*, 687).

Wśród zbieraczy uwzględnionych w Rocz. Okręta (s. XXIX) figuruje Jan Sobkiewicz kolekcjonujący w Żytomierzu „książki, obrazy, numizmaty” (może kolejny syn Józefa albo pomyłka w imieniu któregoś w wyż. wym.).

W 1901 na „loterii matejkowskiej” jeden z losów padł na *Rusalkę* Sobkiewicza (prawdopodobnie obraz, bez bliższych danych; Nowa Reforma, 1901 nr 2 z 3 I, s. 3); nie wiadomo jednak, czy autor miał cokolwiek wspólnego z S. (ojcem lub synami).

Słownik biogr. teatru pol. 1765-1965, W. 1973. – *Słownik krzemieńczan 1805-1832*, oprac. Piotrowski W., Piotrków Trybunalski 2005.

Radziszewski F., *Wiadomość hist.-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i arch. publicznych ...*, Kr. 1875, s. 124. – *Памятная книжка Волынской губернии на 1887 год*, Житомир 1886, dział IV, s. 48; ... *на 1890 год*, Житомир 1889, dział IV, s. 70; ... *на 1891 год*, Житомир 1890, dział IV, s. 100; ... *на 1893 год*, Житомир 1892, dział IV, s. 58; ... *на 1894 год*, Житомир 1893, dział IV, s. 112 (dot. Eugeniusza). – Eu... Heleniusz [Iwanowski E.], *Listki wichrem do Krakowa z Ukrainy przyniesione ...*, t. 3, Kr. 1902, s. 200. – Brzostowski A.B., *Ci, których znałem. Garść luźnych wspomnień, opisów i wrażeń*, W. [1910], s. 83. – Kardaszewicz K., *Kilka wspomnień z przeszłości*, P. 1929, s. 9 (odb. z Nowin Lekarskich, 1929 z. 2-6). – Lasocki W., *Wspomnienia z mojego życia*, t. 1: *W kraju*, oprac. Janik M., Kopera F., Kr. [1933] (po s. 112 fotograficzna podobizna S.). – Bar A., *Teatr szlachty wołyńskiej*, [w:] *Księga ku czci Józefa Ignacego Kraszewskiego*, red. Chrzanowski I., Łuck 1939 (jako Wł. Sobkiewicz). – Dąbrowski S., *O „Teatrze Szlachty Wołyńskiej” (uwagi i uzupełnienia)*, Ziemia Wołyńska, 1939 nr 5, s. 68. – Sowiński L., *Wspomnienia szkolne i uniwersyteckie*, oprac. Taborski R., W. 1961, s. 151, 280 (jako Władysław Sobkiewicz). – Bobrowski T., *Pamiętnik mojego życia*, oprac. Kieniewicz S., W. 1979, t. 1 (jako Władysław Sobkiewicz). – *Cmentarz Pol. w Żytomierzu*, oprac. Rudkowski T.M., W. 1999 (dot. Eugeniusza Sobkiewicza i Zofii Sobkiewiczówny). – Pasierb J.S.,

Janocha M., *Polonica artyst. w zb. watykańskich*, W. 2000 (dot. Sobkiewicza E.). – Makowska U., *Malarze i rysownicy w Krzemieńcu w pierwszej poł. XIX w.*, [w:] *Krzemień. Ateny Juliusza Słowackiego*, red. Makowski S., W. 2004. – Epsztejn T., *Z piórem i paletą. Zainteresowania intelektualne i artyst. ziemianstwa pol. na Ukrainie w II poł. XIX w.*, W. 2005 (dot. Józefa i Eugeniusza; w indeksie obaj jako Sobkiewicz Edward). – Nowak-Mitura E., *Początki fotografii w prasie pol. „Tyg. il.” 1859-1900*, W. 2015 (dot. Eugeniusza; w indeksie jako Sobkiewicz Edward). – Komorowski J., *Teatr i widowiska na Wołyniu do 1863 r.*, W. 2016. – Klupp K., *Kresy Józefa Ignacego Kraszewskiego; zb. kresowe Pracowni-Muzeum J.I. Kraszewskiego w Poznaniu*, [w:] *Dziedzictwo i pamięć Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej ...*, red. Skoczek T., W. 2017 (s. poza indeksem, s. 209).

Kraszewski, Cat., s. s. 27, 137, 233. – *Каталог картин и разных редкостей находящихся на художественной выставке устроенной Комитетом состоящим из Членовъ Житомирскаго Благотворительнаго Общества ...*, Житомир 1880, s. 32, poz. 27. – Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w MNW*, W. 1961. – *120 Aukcja antykwaryczna, Książki - plakaty - czas.*, 3 VI 2017, Rara Avis, Kr. [2017], s. 82, poz. 286 (dot. Eugeniusza).

Dz. warsz., 1854 nr 1 (1 I), s. 4. – Gaz. warsz., 1854 nr 181 (15 VII), s. 3, nr 251 (25 IX), s. 4. – Nowiny, 1854 nr 6 (14 I), s. 47. – Gaz. Codzienna, 1855 nr 131 (19 V), s. 3, 4 (T.Z.); 1860 nr 38 (10 II), s. 2 (Kaniowa B.). – Kronika wiad. Krajowych i Zagranicznych, 1857 nr 283 (27 X), s. 2 (A.K. [Kwiatkowski A.]). – Kłosy, 1878 nr 703, s. 398 (Brzostowski A.B.). – Wędrowiec, 1878 nr 103, s. 399. – Tyg. powsz., 1881 nr 43, s. 679 (Prusowski J.). – Wiad. Archologiczno-Numizmatyczne, III, 1898 nr 2-3, szp. 461.

BJ, rkps 6934: *Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego*, seria I, t. 3, k. 297v, 298 (list Zofii Kraszewskiej z Żytomierza, 6/18 VI 1858); rkps 6479 IV: *Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego*, seria III, t. 20, k. 130-135v (listy S. z 7 VII 1856, 1 VIII 1856 i bd., może dodatek do listu poprzedniego). – AGAD, nr 1/448/0: Arch. Pawłowskich, k. 33 (spis monet posiadanych przez Józefa Sobkiewicza, których brakuje Ludwikowi Pawłowskiemu). – BN, rkps IV 7785: *Dokumenty Liceum Wołyńskiego w Krzemieńcu z l. 1803-1820*, t. 1: *Zestawienia, raporty, plany*, k. 54v, poz. 140; rkps II 7791: *Przepisy postępowania, sądy i raporty o uczniach w Liceum Wołyńskim. Odpisy Ludwika Janowskiego*, k. 49, 60, 146, poz. 10. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Aleksandry Blonki z Muz. Mazowieckiego w Płocku, z 22 V 2019 (dot. *Portretu damy z tegoż muz.*); wypisy z wyników wyszukiwań na stronie internetowej *Metry-*

ki Wołyni (Zofia Sobkiewiczowa jako chrzestna i S. jako świadek na ślubach), <http://wolyn-metryki.pl/Wolyn/index.php> (dostęp 02.06.2020) i ze strony poświęconej fotografikom XIX w. w Żytomierzu, <http://elfolio.blogspot.com/2016/02/photographie-zylynsky-gitomir.html> (dostęp 02.06.2020).

U. Makowska

Sobkiewicz (Sobek-Sobkiewicz) **Rudolf**, przyrodnik, rysownik, ur. 1837 Żytomierz, zm. 5 VI 1911 tamże; syn Józefa, rysownika, malarza i nauczyciela gimnazjalnego (zob.), starszy brat Eugeniusza, fotografa (zob.). Ukończywszy w 1857 gimnazjum w Żytomierzu, wstąpił na wydz. medyczny Uniw. Św. Włodzimierza w Kijowie; egzaminy końcowe przypadające na 1863 zdał w niepełnym wymiarze z powodu wybuchu powstania. Wrócił do Żytomierza, gdzie pracował jako nauczyciel pryw. i prowadził badania w zakresie botaniki, astronomii i archeologii; latem 1875 przyjechał na krótko do Warszawy. Po śmierci ojca zamieszkał w rodzinnym domu w Żytomierzu przy ul. Puszczyńskiej i „w nędzy, w nieopalanym w zimie mieszkaniu, utrzymując się przez całe życie z lekcji prywatnych, prace swe w umiłowanym mieście prowadził” (Lisiecki). Przygotował szereg opracowań, m.in. atlas grzybów z rys. kolorowanymi, herbarium Wołynia i Polesia (część kupiona przez Komisję Fizjograficzną AU w 1911), dziennik meteorologiczny prowadzony od 1850. Z obszernych materiałów S. opublikowano tylko pojedyncze artykuły, np. *O znalezieniu żeńskich osobników topoli włoskiej ...*, Pam. Fizjograficzny, XVII, 1902, cz. 3, s. 101-104, z tablicą, litogr. prawdopodobnie wg rys. S., toż w skróconej wersji *Osobnik żeński topoli włoskiej w Żytomierzu*, il. własnoręcznymi rys., Ziemia 1910 nr 41, s. 651-654 (ponadto teksty w Pam. Fizjograficznym, IV, 1884, s. 434-437, Ogrodniku pol., 1880 nr 7, s. 157-159; 1902 nr 2, s. 43-44). W 1910 złożył do wydania przez Komisję Fizjograficzną pracę *Florae Volhynicae et Polesianae stirpium vascularium indigenarum et cultarum enumeratio* (prawdopodobnie nie ukażała się). Był członkiem Tow. Naturalistów przy uniw. kijowskim i członkiem korespondentem Komisji Fizjograficznej AU w Krakowie, a także członkiem krak. TPSP (1879/80).

Oprócz il. botanicznych S. rysował widoki krajobrazowe i miejskie: w *Albumie Żytomierzan* ofiarowanym Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu

w 1879 znalazły się jego autorstwa: *Dom Sióstr Miłosierdzia w Żytomierzu*, rys. kredką, *Teatr w Żytomierzu*, rys. oł. tektura, sygn., dat., *Skala Kraszewskiego*, rys. oł. tektura, sygn., dat., 1879, z komentarzem na poprzedzającej karcie: „Nie-daleko Szumska ... wznosi się skalą nad Hnyłopiata, przezwana w 1854 «Skalą Kraszewskiego». Zwiedzając okolice Żytomierza, Kraszewski w towarzystwie Aleksandra Grozy, Prospera Górskiego, Józefa Sobkiewicza, Jana Hussarowskiego i kilku innych, wyróżnił to miejsce pięknnością. Wykute w skale nadbrzeżnej nazwisko Kraszewskiego, utrwala pamiętkę Jego upodobania tego ustronia, łącząc je z wspomnieniami Bolesławity w Żytomierzu”. S. był również autorem któregoś z rys. reprodukowanych w drzew. w Tyg. il. (1879 nr 126, s. 260-261) przy artykule Gotfreda Ossowskiego *Wyjatek z gawęd geologicznych o guberni wołyńskiej* (wym. pomyłkowo jako Henryk Sobkiewicz; zob. w nocy Sobkiewicz Józef).

Gaz. pol., 1875 nr 180 (17 VIII), s. 4. – Spraw. TPSP za 1879/80, s. 78. – Ogrodnik pol., 1881 nr 24, s. 593; 1900 nr 2, s. 52; 1901 nr 19, s. 465-466. – Bulletin de la Société impériale des naturalistes de Moscou, 1893, t. VII, s. 456. – Głos, 1897 nr 43, s. 1059. – Pam. Fizjograficzny, t. 16, 1900, s. 17, 109; t. 26, 1921, s. 2, 3. – *Kat. literatury naukowej pol.*, Kr. 1901, s. 55. – Eu... Heleniusz [Iwanowski E.], *Listki wichrem do Krakowa z Ukrainy przyniesione ...*, t. 3, Kr. 1902, s. 200. – Rocz. AU w Krakowie, 1909/10, s. 56; 1910/11, s. 110. – Spraw. Komisji Fizjograficznej AU w Krakowie, t. 44, 1910, s. XXIII; t. 45, 1910, s. X, XI, XVI; t. 46, 1911, s. XVII, XXVI; t. 62, 1927, s. 148, 161, 215. – *Śp. Rudolf Sobkiewicz*, Ziemia, 1911 nr 27, s. 454-455. – Ziemia, 1911 nr 30, s. 502. – Spraw. z Czynności i Posiedzeń AU w Krakowie, XVII, 1912 nr 1, s. 15. – Wszechświat, 1912 nr 4 (28 I), s. 63. – Rozprawy Wydz. Matematyczno-Przyrodniczego AU, seria 3, dz. A/B, t. 19, 1920, s. 50. – Lisiecki L., *Z życia młodzieży gimnazjalnej w Żytomierzu w ostatnim dziesięcioleciu wieku zeszłego*, Rocz. Wołyński, IV, 1935. – Cicha D., *Gabinet J.I. Kraszewskiego*, P. 1974. – Klupp K., *Kresy Józefa Ignacego Kraszewskiego*; zb. kresowe Pracowni-Muzeum J.I. Kraszewskiego w Poznaniu, [w:] *Dziedzictwo i pamięć Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej ...*, red. Skoczek T., W. 2017 (S. poza indeksem, s. 209, 215 repr.).

U. Makowska

Sobkiewicz Władysław patrz **Sobkiewicz Józef**.

Sobolewska Aniela, malarka na porcelanie. Pracowała w Warszawie; w 1928 wystawiła w TZSP 3 malowane wyroby porcelanowe.

Przew. TZSP nr 39 (Salon), W. 1928. – Spraw. TZSP za 1928, s. nlb. 52.

J.R.

Sobolewski A., autor wzorów pocztówek publikowanych przez Wyd. Salonu Malarzy Pol. Henryka Frishta w Krakowie w l. 1908-22. Sygnował m.in. kartki świąteczne wykonane techniką podkolorowanej fotografii ze zdjęciami chłopca w krak. sukmanie z koszem kraszanek i naręczem bazi oraz ułana z dziewczyną trzymającą koszyk wielkanocny i podpisem *Wesołego Alleluja!* z ok. 1910-14, a także malowane obrazki ze scenami nowotestamentowymi (*Zwiastowanie pastierzom, Odpoczynek w czasie ucieczki do Egiptu, Noli me tangere*).

Możliwe, że pod tym nazwiskiem krył się któryś z bardziej znanych malarzy i autorów pocztówek wyd. przez Frishta; stylistyka prac wydaje się bliska tego typu twórczości Adama Setkowicza.

A. Straszewska

Sobolewski Bolesław, kamieniarz, rzeźbiarz (?). Na cmentarzu na Rossie w Wilnie wykonał między 1868 a ok. 1880 nagrobek poety Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza) w formie tablicy z inskrypcją i wyrytą lirą w wieńcu laurowym, granit, sygn.: „B. Sobolewski”, a także nagrobki Kazimierza Wilczyńskiego, ok. 1885-88, i Mateusza Lipskiego, ok. 1891-94, sygn.: „Sobolaitis”, oba z motywem pnia ściętego drzewa przedstawionego w rzeźbie pełnoplastycznej, z umieszczoną na nim tablicą inskrypcyjną, granit.

Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists, red. Sirkaitė J., t. 2: 1795-1918, Vilnius 2012 (błędnie jako Sokolevskis B., Sokolewski B.). – Gutowski B., [nagrobek Władysława Syrokomli]; Robakiewicz A., Sadoch E., Gutowski B., Niemira I., [nagrobek Kazimierza Wilczyńskiego]; Staszko U., Tarkowski Ł.,

[nagrobek Mateusza Lipskiego], [w:] *Cmentarz na Rosie. Badania inwentaryzacyjne*, baza danych obiektów pod red. Czyż A.S. i Gutowskiego B., W. 2013, <http://cmentarznarossie.info>.

U.M.

Sobolewski Franciszek, malarz, nauczyciel, ur. 1804, zm. 1846 woj. lubelskie, syn Jana, żony z Apolonią Plucińską, z którą miał synów: Jana Franciszka Gwalberta, Marcelego Karola i Aleksandra. Ukończył Szkołę Wydziałową w Hrubieszowie. W l. 1835-46 uczył rys. i kaligrafii w Szkole Obwodowej tamże. Jest autorem portretu Stanisława Staszica (ol., 1826, na plebanii kośc. par. Św. Mikołaja w Hrubieszowie).

Gaz. Rządowa Królestwa Pol., 1847 nr 224, s. 1730. – Stanisław Staszic 1755-1826. *Księga zbiorowa*, red. Kułski Z., Lublin 1928, s. 623, 675. – Poznański K., *Walka caratu ze szkołą pol. w Królestwie Pol. w l. 1831-1870. Materiały źródłowe*, W. 1993. – Korycka M.A., *Nauczyciele rys. i kaligrafii w szkołach średnich Królestwa Pol. w okresie międzypowstaniowym*, Kieleckie Studia hist., t. 14, 1996, s. 45. – Massalski A., *Nauczyciele szkół średnich rządowych męskich w Królestwie Pol. 1833-1862. Słownik biogr.*, W. 2007 (obejmuje archiwalia).

A. Straszewska

Soboszek J., autor 2 obrazów przedstawiających akt kobiety stojącej i akt kobiety leżącej (oba ol. dykta, 1. poł. XX w.) w Muz. ASP w Krakowie; proveniencja prac nie jest znana, a S. z pewnością nie był uczniem krak. ASP.

Materiały Muz. ASP w Krakowie.

M. Myśliński

Sobucki Ilia, malarz, mnich w klasztorach bazylikańskich Galicji Wsch., prawdopodobnie we Lwowie i Żółkwi. Autor obrazu *Św. Bazyli Wielki* (ol. płótno, sygn. i dat.: „Ilia Sobucki ZSB 1778”), który znajdował się przed 1939 w cerkwi Bożego Narodzenia Bazylianów w Żółkwi; obecnie w Lw. Muz. Historii Religii, filia w Czerwonogrodzie (Czerwonohrad) k. Sokala, Ukraina.

Жолтовський П. [Żółtowski P.], *Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст.*, Київ 1983, s. 163. – Шовро-

ва О. [Szowkowa O.], *Червоноградська збірка*, Пам'ятки України: Історія та культура, 2004 nr 1, s. 86.

J. Biriulow

Sochacki Benedykt, malarz, zm. 18 II 1782 Warszawa. Pochodził z Sandomierza, syn Kaziemierza. Uczeń malarza krak. Jana Albrychiewicza. 18 X 1754 został towarzyszem krak. cechu malarzy. 21 I 1761 wpisał się do metryki uniwersyteckiej UJ (Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis). 24 V t.r. został przyjęty za magistra sztuki malarskiej. Gąsiorowski, określając go mianem „sztafiera” (lokaja, hajduka), podaje w wątpliwość jego samodzielność artyst.

Gąsiorowski. – Dobrowolski T., *Pol. mal. portretowe*, Kr. 1948. – *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*. T. 5: *Continens nomina studiosorum ab anno 1720 ad annum 1780*, wyd. Lewicki K., Zathay J., Kr. 1956, s. 134. – Lewicki K., *O malarzach krak. w metrykach studentów UJ w XVIII w.*, BHS, XVII, 1955 nr 2, s. 264.

I. Kopania

Sochaczewski Aleksander (właściwie Sonder Lejb), malarz, zesłaniec na Syberię, ur. 3 V 1843 Iłów k. Sochaczewa, zm. 15 VI 1923 Biedermansdorf k. Wiednia; syn Szmula Sonderra, rzemieślnika i posługacza w bożnicy w Iłowie, i Szajny Bajły z domu Pytel. Początkowo uczył się w żyd. szkole w rodzinnej miejscowości, a od wiosny 1860, przez kilka miesięcy, w szkole rabinów w Warszawie. W końcu t.r. zapisał się do warsz. SSP, przyjmując imię i nazwisko Aleksander Sochaczewski, którego odtąd używał; mimo braku wymaganego świadectwa ukończenia czteroklasowej szkoły elementarnej został przyjęty, dzięki poparciu warsz. kupca Henryka Toeplitza, który wspierał go też materialnie. W l. 1860-62 S. uczył się na wydz. malarstwa SSP u Józefa Simmlera, u którego pobierał również prywatne lekcje rys. W 1861 wziął udział w wystawie szkolnej, zyskując opinię „jednego ze zdolniejszych uczniów” (Kur. warsz., 1861 nr 147); w t.r. otrzymał nagrodę. Po zamknięciu szkoły (1861) przebywał w Iłowie. Powróciwszy do Warszawy, wynajął mieszkanie przy ul. Chmielnej nr hipoteczny 1524. Utrzymywał się z malowania portretów (wyk. wtedy wizerunek kapitana Moderowskiego) i z udzielania lekcji rysunków w domach Aleksan-

dra Zamoyskiego, hrabiów Potockich i Eleonory Dziekońskiej. Jako zwolennik stronnictwa „czerwonych” i Ludwika Mierosławskiego zaangażował się w poprzedzający powstanie styczniowe ruch konspiracyjny (kółko Edwarda Kaplińskiego). Jego mieszkanie było miejscem spotkań i przechowywania nielegalnych druków (prasa, odezwy i instrukcje) oraz pieczęci do podrabiania dokumentów i broni. Protokół z rewizji (dokonanej nocą z 31 VIII na 1 IX 1862) wymienia – wśród znalezionych 61 dowodów nielegalnej działalności – jego 3 rys. oł.: z egzekucji członków organizacji miejskiej Ludwika Rylla i Jana Rzończy dokonanej w sierpniu t.r. na stokach cytadeli warsz. (2 wersje: „ze słońcem” i „bez słońca”) oraz portret Ludwika Jaroszyńskiego, straconego za zamach na wielkiego księcia Konstantego. S. został aresztowany (także za zbrojny opór) i osadzony w cytadeli warsz. (od 12 IX 1862 do 25 IV 1863). W trakcie wielomiesięcznego śledztwa powołano na świadków m.in. odwiedzających jego mieszkanie malarzy Józefa Simmlera, Juliusza Kossaka i Aleksandra Lessera. Sąd wojenny skazał go (24 IV 1863) na karę śmierci przez powieszenie; ze względu na wiek skazanego wyrok został zmieniony (25 IV t.r.) przez wielkiego księcia Konstantego na karę 20 l. pracy w kopalniach Syberii Wsch. Decyzję tę ogłoszono S. w trakcie rozpoczętej egzekucji 29 IV t.r. (data w jego liście do Marii Bruchnalskiej).

S. został wywieziony wraz z grupą innych skazańców przez Moskwę do Niżnego Nowogrodu, skąd po trwającym ok. roku marszu etapami dotarł do Irkucka; stamtąd skierowano go do odległego ok. 67 km miasteczka Usole (Usołje-Sibirskoje), gdzie przybył 22 IV 1864. Przykuty do tacek, pracował w miejscowych żupach solnych i warzelni soli, mieszkając wraz z innymi skazańcami w więziennych koszarach na jednej z wysp na Angarze. Kolejne amnestie przyczyniły się do złagodzenia warunków odbywania kary: w 1866 skrócono mu o połowę okres katorgi, a w 1868 uwolniono z kajdan, dzięki czemu mógł zamieszkać w Usolu. Dzielił mieszkanie z Józefem Kalinowskim (późniejszym św. Rafałem), a następnie z Józefem Popowskim (przyszłym politykiem w Wiedniu). W czasie wolnym od pracy w kopalni próbował tworzyć. Zarobkowo rysował portrety, np. córeczki usolskich zesłańców Romana Józefa i Wacławy Bnińskich (rys. kredką, przekazany babce portretowanej, Izabeli Bnińskiej, mieszka-

jącej w Żytomierzu, przez księcia Włodzimierza Czetwertyńskiego powracającego w 1867 z Usola do kraju). Udzielał też lekcji malowania córce rosyjskiego kupca (odbywały się w pałacu księżnej Trubieckiej; zapewne stąd mylne wzmianki o nauczaniu córki księżnej). Skazany przez sąd koleżeński na czasowe wykluczenie za bójkę z innym zesłańcem, trzymał się raczej na uboczu życia wspólnoty pol. Jego ambicje artyst. zyskały mu ironiczne przezwisko „Rubensa Usola” i „Rafaela Usolskiego”, pod jakimi przedstawił go poeta Julian Belina Kędrzycki w wierszach stanowiących fragment utworu *Usoliada* opublikowanego w *Wspomnieniach* Wacława Lasockiego (t. 2, Kr. 1934). Po amnestii ok. 1869 zmieniono charakter jego kary – z katorżnika na „posielańca” (skazanego na osiedlenie). Zamieszkał w Irkucku, gdzie podjął pracę urzędniczą na kolei, zajmując się w wolnym czasie twórczością artyst. W 1869 wziął udział w wystawie w Irkucku, na której 3 XI 1869 otrzymał dyplom pochwalny za portret wyk. pastelami. Latem 1870 narysował *Portret zesłańcy Jakuba Kazimierza Gieysztor* (oł., sygn.: „A. Sochaczewski Na pamiątkę J.K. Gieysztorowi [!] w Irkucku dn. 18/30 Lipca 1870 r.”, BN), który jest jego jedyną dat. pracą z Syberii. W l. 1871-72 trudnił się malowaniem dekoracji do odbudowywanego po pożarze tamtejszego teatru, za co otrzymał wynagrodzenie 50 rubli w 1871 i 25 rubli w 1872. W 1872 Agaton Giller odnotował, iż S. „teraz w Irkucku maluje portrety i retuszuje fotografie”. W 1874, na skutek ukazu cara zabraniającego katorżnikom zamieszkiwania w miastach gubernialnych i pracy w urzędach, S. został zwolniony z posady na kolei i zmuszony do opuszczenia miasta. Czasowo mieszkał na przedmieściach, gdzie pozwolono mu uprawiać ogród warzywny; jednak po kilku latach, z braku środków do życia, przeniósł się do oddalonej kilkadziesiąt km wioski Ajok (Ajok) i utrzymywał się z pracy dorywczej. Na pocz. l. 80. (po amnestii Aleksandra III?) powrócił do Irkucka, gdzie otrzymał stanowisko „inspektora komunikacji” odpowiedzialnego za przygotowanie kolejowych i pocztowych stacji na trakcie z Moskwy przed planowaną (a niedoszłą) wizytą brata cara i ministra komunikacji. W wolnym czasie rozwijał zainteresowania etnograficzne oraz kontynuował twórczość plastyczną. Wzmianki o pracach malarskich do pol. kościoła w Irkucku nie potwierdził tamtejszy badacz Bolesław

Szostakowicz (PSB). Być może odnosiła się ona do miasta Perm, gdzie w nowym kościele katolickim (poświęcony 1875) w ołtarzu bocznym znajdował się wyk. przez S. obraz *Św. Antoni*, „naśladowanie obrazu Murilla”; niewykluczone, iż powstał on pod koniec zesłania S., podczas pobytu (dotąd tylko wzmiankowanego) w tym mieście, do którego przybył, uzyskawszy pozwolenie opuszczenia guberni irkuckiej po 1881. Być może musiał on, jak inni powracający do kraju skazańcy, czasowo mieszkać w Wiatce (hipoteza W. Śliwowskiej), w której pobyt potwierdza *Portret pana Chojeckiego, zesłańca z roku 1863* (ol., owal, wg tradycji rodzinnej namalowany w 1884 w Wiatce, w 1966 wł. Zuzanny Kamińskiej w Warszawie). W 1884 S. został całkowicie uwolniony.

Malarz, objęty zakazem pobytu w zaborze rosyjskim, udał się do Austrii, być może do miejscowości Türitz k. Sankt Pölten. To miejsce zamieszkania podał, zawierając 23 XI 1884 we Lwowie małżeństwo z Różą Lövenstein, córką lw. rabina Bernarda Lövensteina, a zarazem szwagierką lw. prawnika Bernarda Goldmana, którego S. znał jeszcze z Warszawy i u którego zatrzymał się we Lwowie. W t.r. pojechał z żoną do Monachium, gdzie zamieszkali przy Göthestrasse. Po 3 miesiącach żona powróciła do Lwowa, a związek zakończył się oficjalnym rozwodem. S. pozostał w Monachium, gdzie uzupełniał wykształcenie malarskie, ucząc się prywatnie u bliżej nieokreślonych artystów. W l. 1886-94 był członkiem zwyczajnym Münchner Kunstverein. Otworzył własną pracownię malarską przy Schwanthalerstraße, przy której (pod nr 19/3) mieściło się wielkie atelier Józefa Brandta, co uprawdopodobnia wzmianki, dotąd niepotwierdzone, o ich znajomości. W środowisku tamtejszych malarzy S. utrzymywał kontakty z wiedeńczykiem Ernestem Bergerem, Buchbinderem (zapewne Szymonem, który przebywał tam 1883-97; dotąd podawano, że chodzi o Józefa Buchbindera, chociaż ten tylko odwiedzał tam brata) i lwowiankami, siostrami Rełą i Olgą Hönigsmann (czasem błędnie: Hönigen); opiekował się też podczas choroby Samuelem Hirszenbergiem (który w Monachium przebywał 1883-87).

W okresie monachijskim S. rozpoczął tworzenie tzw. kolekcji syberyjskiej – stale powiększającego zespołu dzieł inspirowanych tragicznymi doświadczeniami zesłania, które wpłynęły na osobowość i umysłowość malarza, o czym wspominał

w listach do Seweryny Duchieńskiej (list z 3 VI 1898, d. Bibl. Rapperswilska) i do Marii Bruchnalskiej (list z 17 VII 1913, Bibl. Ossolińskich). Sporządzone na Syberii szkice z natury posłużyły mu do tworzenia prac, w których przedstawiał realia losu katorżników i zesłańców, poczynawszy od rodzajowo ujmowanych scen z drogi na zesłanie, przez sceny katorżniczej pracy, do dokumentacji warunków więziennych i scen okrutnych represji wobec skazanych, oraz realia otoczenia – syberyjski pejzaż, przedmioty codziennego użytku i stroje; wykonał także wizerunki wielu autentycznych postaci. W trakcie intensywnej monachijskiej twórczości powstały większe zespoły syberyjskich obrazów, które malarz udostępniał w swej pracowni, co potwierdzałyby wzmianka, iż największe dzieło *Na granicy Syberii* „u monachijskich artystów zdobyło sobie jednomyślny poklask” (Kraj 1895; informacja Majera Bałabana o udziale S. w monachijskich wystawach zapewne błędna). Publicznie wystawił je po raz pierwszy w 1890 w Rzeszowie, następnie w 1895 w Londynie w Royal Aquarium (*Na granicy Syberii* oraz kilkadziesiąt portretów zesłańców, kilkadziesiąt szkiców i kartonów); londyńskiej wystawie towarzyszył sporządzony przezeń kat. z objaśnieniami (niezachowany). Cieszyła się ona (jak donosił 28 VI 1895 z Londynu korespondent Kraju) dużym zainteresowaniem publiczności i zebrała pochlebne recenzje w prasie angielskiej; zyskała też uznanie tamtejszych artystów; pisano o niej nawet w prasie światowej. Z Londynu malarz, który odtąd rzadko rozstawał się z tymi pracami, przewiózł je do Brukseli, dokąd się przeprowadził.

W l. 1895-1900 S. mieszkał w Brukseli (w 1896 przy 24 rue Vilain); tam poślubił Marię, z domu Würm (Wurm), prawdopodobnie Belgijkę. Utrzymywał kontakty z tamtejszymi pol. emigrantami, których przychylne opinie i zachęty skłoniły go do kontynuacji tematyki syberyjskiej. W 1896 proponował wystawienie prac w krak. TPSP, pisząc w liście do Seweryny Böhma: „Uczucia i myśli właśnie do [tych] płócien przykułem i w obrazach uwidocznilem” (BJ, rkps 6692 III; wystawa niezrealizowana). W 1. poł. 1897 namalował cykl obrazów *Ucieczki z Syberii*, który w lipcu 1897, wraz z pracami wcześniej powstałymi, pokazał na wystawie indywidualnej w brukselskim Maison d'Art. Towarzyszył jej rodzaj przewodnika [A. Sochaczewski], *Figures d'exilés politiques. Extraits du tableau d'Alexandre Sochaczewski: Les*

exilés à la frontière de Sibérie (wyd. Bruxelles [1897], imprimerie J. Janson, egzemplarz w BN), z obszernymi objaśnieniami i legendą do przedstawionych postaci zesłańców. Wystawa cieszyła się zainteresowaniem, a recenzje i wzmianki zamieściły tamtejsze pisma: *Journal de Bruxelles*, *Le Soir*, *Le XX Siècle*, *L'étoile belge*. Zimą 1898 S. informował o swych dalszych planach Sewerynę Duchińską zwaną przezeń „Mateczką” (list z 16 II 1898), m.in. o zamiarze namalowania panoramy *Sybirską katorgą* (z braku funduszy nie została zrealizowana) oraz proponował wykonanie portretu redaktorki pisma *Bluszcz*, Marii Illickiej (wypisy Z. Batowskiego z d. Bibl. Rapperswilskiej). W l. 1898-99 powstał kolejny cykl – przedstawienia scen kar cielesnych wymierzanych zesłańcom (cała kolekcja syberyjska liczyła wtedy ponad 125 obrazów). W 1899 malarz nawiązał korespondencję z Józefem Gałęzowskim, dyrektorem MN w Rapperswilu, któremu przesłał szkic i opis projektowanej wieloosobowej kompozycji *Mickiewicz i jego Towiańskie marzenia* (list z 26 V 1899, zamysł niezrealizowany) oraz prosił o pożyczkę w wysokości 1500 franków (13 X 1900); odrzucił jednak propozycję sprzedaży kolekcji za gotówkę lub za dożywotnią rentę (wypisy Z. Batowskiego z d. Bibl. Rapperswilskiej). W 1900 zorganizował w Brukseli drugą wystawę indywidualną. W t.r. zaprezentował w Krakowie na wystawie indywidualnej część kolekcji syberyjskiej, do której opracował też kat. *Sybir. Wystawa obrazów Aleksandra Sochaczewskiego* (Kr. 1900), zawierający wstęp z informacjami autobiograficznymi, omówienia 6 większych obrazów, spis pozostałych 50 portretów i szkiców z wiadomościami o przedstawionych postaciach. Wystawa spotkała się z żywym zainteresowaniem publiczności, wśród której byli też sportretowani zesłańcy, oraz z pozytywnymi recenzjami w prasie. Tak zestawioną kolekcję syberyjską S. prezentował następnie w miastach Austro-Węgier: w 1900 we Lwowie, w 1900-01 w Budapeszcie i w 1901 Wiedniu, gdzie towarzyszył jej nowy autorski kat. *Sibirien. Bilder-Ausstellung von Alexander Sochaczewski* (Wien 1901).

W 1901, zapewne w związku z tą wystawą, malarz wraz z rodziną przeniósł się na stałe do Wiednia; początkowo mieszkał w III dzielnicy, przy ul. Stock im Veg 18, a następnie, z powodu trudnych warunków materialnych, przeprowadził się do XIII dzielnicy. Obrazy z syberyjskiego cyklu,

obciążone na rzecz organizatorów wystaw długiem w wysokości 450 guldenów, miały zostać sprzedane na licytacji 25 VII 1902 w Wiedniu. Wtedy to Maria Konopnicka, uproszona przez żonę malarza o pomoc, zaalarmowała opinię publiczną, pisząc m.in. do Bolesława Wysloucha (zamieścił jej niepodpisany apel w swym Kur. lw., 1902 nr 204), do dyrektora MNK, Feliksa Kopery (z prośbą o zakup obrazów, list MNK, rkps 665/18) oraz do Jacka Malczewskiego (ten, jako przeciwnik poniżania artysty publiczną zbiórką, wskazywał sposoby uzyskania pomocy od lw. Wydz. Krajowego i wiedeńskiego ministerstwa). Akcja zapoczątkowana przez pisarkę przyniosła potrzebną sumę. Jednak sytuacja materialna S. stale się pogarszała, toteż żona malarza wraz z dziećmi powróciła do rodziny w Brukseli, a on sam przeniósł się do swej pracowni malarskiej przy Jaquingasse 45. Mieszkał tam samotnie, a z czasem popadł w nędzę. W 1907 publiczną pomoc zorganizowało dlań wiedeńskie Stow. „Strzecha”, tworząc „komitet dla przyścia z pomocą materialną”, który wyd. odezwę (druk ulotny, incipit: „Mało komu wiadomo, że od kilku lat mieszka tu w Wiedniu malarz artysta Aleksander Sochaczewski ...”, dat. Wiedeń 20 XII 1907) i zorganizowało zbiórkę w celu „dostarczenia S. środków do życia, do wykończenia, uporządkowania i zachowania materiałówn cennych, szkiców i portretów z bardzo bolesnej epoki naszej historii” (Kur. warsz., 1908 nr 29). W 1908 pracownię z powodu długów opieczetował komornik, a mieszkający w Wiedniu Polacy (w tym członkowie Koła Pol.) utworzyli kolejny komitet, który za fundusze ze zbiórki wykupił obrazy. Przewiezienie ich do kraju okazało się wówczas niemożliwe, toteż pozostały w pracowni malarza. Okazją do sprowadzenia kolekcji stały się w 1913 obchody rocznicy wybuchu powstania styczniowego, w ramach których zorganizowano we Lwowie wystawę „Sybir w martyrologii porzobiorowej Polski”. S. przywiózł na nią (osobnym wagonem na własny koszt) kolekcję syberyjską (126 prac, a także osobiste pamiątki, m.in. dwie pary kajdan, odzież zesłańca, fotografie i specjalnie na tę okazję namalowany autoportret „w złoconych ramach”; po 1956 eksponaty te pozostały w ukraińskim Muz. Hist. m. Lwowa). Zajmująca 2 sale kolekcja zdominowała ekspozycję, wzbudzając ogromne zainteresowanie. W odpowiedzi na głosy opinii publicznej o potrzebie jej zatrzymania we Lwowie (apel m.in. Słowa pol., 1913

nr 518) Rada Miejska Lwowa zaproponowała malarzowi ich zakup, na co ten jednak nie przystał; zgodził się natomiast na przekazanie prac, wraz z całym dorobkiem artyst., za dożywotnią emeryturę (4800 koron rocznie).

Pod koniec życia malarz mieszkał w Wiedniu samotnie, pod opieką wym. w testamencie gospodyni, panny Risy Hugl. W listach do Marii Bruchnalskiej (1913-14) wspominał wiceprezydenta Lwowa Tadeusza Rutowskiego, który udzielił mu wsparcia, oraz krąg swych lw. znajomych, m.in. adresatkę, hrabinę Marię Bnińską i hrabinę Dębicką. Ich pomoc, a także pomoc bliżej nieznanych holenderskich przyjaciół, pozwoliła mu m.in. na letniskowy pobyt pod Wiedniem i w Tyrolu, dokąd w 1914 wyjechał, zabierając przybory malarskie. Podupadłszy na zdrowiu, w 1923 przeszedł operację, po której leczył się w Biedersmandorf, gdzie zmarł. Jego portret na łożu śmierci narysował Alfred Bergel (ol., sygn., Arch. Muz. Bojowników Getta [Beit Lohamei Haghetatot], Izrael). Zgodnie z wolą S. uroczysta kremacja odbyła się w Wiedniu. Pośmiertnie został odznaczony (3 V 1924) Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta. W zapiskach wiedeńskiego sądu sporządzonych po jego śmierci wymieniono, oprócz żony Marii, ich syna, Franza Schmolcka (ówcześnie sekretarza w bliżej nieokreślonym poselstwie w Atenach, o którym S. pisał w listach do Bruchnalskiej, dodając, iż wychował go „samotnie”) oraz innego potomka (imię wpisane nieczytelnie), nieuwzględnionego w testamencie; być może była to Annie Francé-Harrar, 1886-1971, austriacka pisarka, córka S. i Niemki nieznanej z nazwiska (wg Der Spiegel, 1963 nr 3).

S. wystawiał, poza wym. ekspozycjami: w krak. TPSP w 1887 – *Portret powstańca (Portret sybiraka)*; w 1889 w Paryżu – *Autoportret* (na wystawie światowej, w dziale rosyjskim) i *Portret Stanisława Heymana* (może na tej samej wystawie, poza kat., lub na którymś z Salonów); w warsz. TZSP w 1889 i 1890 – *Modlące się aniołki, Mojżesz z dziesięciorgiem przykazań* (zapewne identyczny z obrazem *Mojżesz piszący litery hebrajskie*, inaczej *Kamieniarz piszący litery hebrajskie*, ol., ok. 1890, MNW) i *Autoportret*; w 1891 w wiedeńskim Künstlerhaus; w Brukseli w 1897 – *Ostatni wysiłek* na Exposition Internationale (w sekcji międzynarodowej).

Podjęcie twórczości o tematyce syberyjskiej, określonej przez S. jako „pamiętnik martyrologii Polaków na Syberii w XIX w.”, malarz pojmował

jako swe posłannictwo, które objaśnił w *Figures d'exilés politiques*, 1897, jako motywowany patriotycznie zamiar: „je songeais que la meilleure manière de servir la cause de la civilisation était non de mourir inutilement dans une lutte désespérée..., mais plutôt de consacrer sa vie à des oeuvres qui révèlent au monde civilisé une partie des souffrances endurées par l'amour d'un peuple qui ne veut pas mourir” („pomyślałem, że najlepszym sposobem służenia sprawie cywilizacji nie jest bezużyteczna śmierć w desperackiej walce, ale raczej poświęcenie swojego życia dziełom, które pokazują cywilizowanemu światu część cierpień znoszonych z miłości [do ojczyzny] przez naród, który nie chce umrzeć”). Prace tworzone na zesłaniu są (poza dat. portretem J.K. Gieysztora) jedynie ogólnikowo wzmiankowane („notował, robił szkice, zapamiętał każdy szczegół, wziął w swe serce wszystko, czego był działaczem i świadkiem”, Artur Oppman). W trakcie intensywnej pracy w okresie monachijskim (1884-95) powstała zasadnicza część kolekcji syberyjskiej, zachowana w Muz. X Pawilonu Cytadeli Warsz., Oddz. Muz. Niepodległości w Warszawie (126 obrazów ol., szkiców i studiów, z nich 124 uwzględnione w kat. 1993). W pracach tych S. wyróżnił pięć kręgów tematycznych: „droga etapem na Sybir”, „pożegnanie Europy”, „praca na katordze”, „życie na zesłaniu” i „ucieczki z Syberii”. Najbardziej znane dzieło *Pożegnanie Europy* (inaczej *Départ de l'Europe, Na granicy Syberii, Na granicy Azji, Na śnieżnej drodze*) to powstały w l. 1890-94 obraz dużych rozmiarów (3,7 × 7,4 m), na którym S. przedstawił scenę odpoczynku grupy zesłańców na Trakcie syberyjskim, przy obelisku we wsi Rieszoty k. Jekaterynburga wyznaczającym umowną granicę między Europą a Azją (zwanym przez S. „kamiennym grobem nadziei”); uwiecznił tu ponad stu, zesłanych w różnych latach, towarzyszy katorgi – tworząc swoisty, ahistoryczny rodzaj zbiorowego portretu. Jak sam objaśnił w kat. z 1900: „staralem się przedstawić rozmaite typy wygnańców w tej strasznej chwili. Są to skazańcy polityczni i zwykli zbrodniarze, starzy i młodzi, mężczyźni i kobiety, różni wiekiem, pochodzeniem, stanowiskiem społecznym ...”. Obraz poprzedziły liczne studia portretowe i szkice ol. ugrupowanych modeli, fragmentów postaci i detali ubiorów (wszystkie w tymże muz.). Szkic powstały być może w związku z opracowywaniem kat. wystawy w Londynie 1895 (repr. w kat. wy-

staw w Brukseli 1897 i w Kr. 1900) przedstawia portrety 30 postaci, oznaczone numerami i objaśnione w legendzie (rys. kredką na kartonie, Muz. Warszawy). Są wśród nich uczestnicy przedpowstaniowych ruchów, zarówno przedstawiciele stronnictwa „czerwonych” (Jan Frankowski, malarz Karol Nowakowski oraz sam S.), jak i stronnictwa „białych” (m.in. przebywający razem z S. w Usolu ziemianie: Jakub Gieysztor, Michał i Mieczysław Wielohorscy, Roman Bniński), ponadto powstańcy styczniowi Aleksander Oskierka i Aleksander Czekanowski, rosyjscy demokraci (Nikołaj Czernyszewski, Piotr Zajczniewski i Afanasij Szczapow) oraz przywódcy walczących z caratem plemion kaukaskich. Niektóre z tych osób zostały przedstawione także w innych pracach, np. w obrazie *Jutrznia* (inaczej *W drodze do katorgi, Poranek w kopalni*) S. sportretował w grupie więźniów prowadzonych do pracy Józefa (św. Rafała) Kalinowskiego, red. Kamelskiego (Hamelskiego?) z Warszawy, Tomasza Illickiego (gł. kasjera Wydz. Rządu Nar.), Jakuba Gieysztora i księdza Lucjana Godlewskiego (nienależącego do usolskich zesłańców). Tematykę syberyjską kontynuował w okresie brukselskim, malując m.in. w 1. poł. 1897 cykl „Ucieczki z Syberii”, w tym tryptyk: *Odpoczynek zbiegów, Śmierć brodiażki i Zamieć*, oraz obrazy *Wśród śnieżnej pustyni* i *Ofiary kruków*. W l. 1898-99 stworzył cykl „Syberyjska katorga”, w którym na kilkunastu dużych i mniejszych płótnach przedstawił sceny z codziennego życia więźniów, jak *Więźniowie przy pracy, Odpoczynek na taczkach* i *Smutna konieczność*, oraz sceny wymierzania więźniom kar cielesnych (z 12 planowanych powstało 10 szkiców ol. i węglem na płótnie), m.in. *Kara słupa* i *Kara chłosty*. Dużą część kolekcji syberyjskiej tworzą portrety osób zesłanych do Usola, zarówno katorżników, jak i dobrowolnie towarzyszących im na wygnaniu żon z dziećmi, wśród nich: Konstancja Łozińska (najstarsza córka Józefa Ignacego Kraszewskiego), Olga Łagowska, Helena Kirkorowa z Majewskich i Jadwiga Teodozja Grabowska, która wyjechała na Sybir, by poślubić Aleksandra Oskierkę. Szczególnie często S. przedstawiał Annę (Józefę) Gudzińską, właścicielkę warsz. piwiarni, malując kilkanaście jej portretów i ukazując w paru scenach. Ustalenie tożsamości ponad 40 sportretowanych wskazuje (jak dowiodła Milewska-Młynik, 2014),

iż czasem autentyczne postacie zostały ukazane w fikcyjnych sytuacjach.

W pracach o tematyce syberyjskiej, pozostających w nurcie realistycznego malarstwa akademickiego, S. posługiwał się uogólniającą formą i ograniczoną kolorystyką (zgaszona tonacja ceglasto-szarych ubrań więźniów zatopionych w niebieskawo-szarawym tle śnieżnych bezkresnych przestrzeni, pod ołowianym niebem), wzmacniającymi ekspresję obrazów, których większość przedstawiała cierpienia fizyczne lub psychiczne (sytuacje skazanych rodzin czy sceny lektury listów z kraju) aż po grozę śmierci w ekstremalnych warunkach. Wymowę syberyjskiej kolekcji wzmacnia możliwość jej odbioru jako (prawie) całości – wraz ze szkicami (np. figury ujmowane przeważnie do pasa, na neutralnym lub ciemnym tle) i pracami niedokończonymi. Stało się to możliwe dzięki uchronieniu zbioru przed rozproszeniem i przed zniszczeniem (w 1918, gdy jako wł. miasta Lwowa był przechowywany w pałacu Łozińskich, który znalazł się w centrum walk z Ukraińcami, kule uszkodziły obraz *Pożegnanie Europy*). Po 1923 zespół został włączony do zb. lw. MN im. Jana III Sobieskiego (w czerwcu 1936, z okazji VII Zjazdu Członków Zw. Sybiraków we Lwowie, był eksponowany w całości w pałacu Biesiadeckich na pamiątkowej wystawie Sybir w martyrologii porzecznej Polski). Od 1939 przechowywany w magazynach tegoż muz.; w 1941 jego część (w tym *Pożegnanie Europy*), wywieziona do Kijowa i ukryta w podziemiach cerkwi, została wydobyta podczas odgruzowywania. W 1956 po decyzji władz w Moskwie o zwróceniu Polsce kolekcji była konserwowana w Kijowie, a potem przekazana do Muz. Hist. m.st. Warszawy (wystawiona 29 IX 1956); po 1963 jej znaczna część przechodziła stopniowo (początkowo jako depozyt) do Muz. X Pawilonu Cytadeli Warsz.; od 2018 zespół 120 prac z tej kolekcji jest w Muz. Niepodległości w Warszawie na stałej ekspozycji w oddziale tegoż muz., w X Pawilonie Cytadeli Warsz. Z kolekcji syberyjskiej zaginęło kilka prac: w l. 1900-14 – obraz *Brodiaga*, studium *Kobieta z taczką i mężczyzna* oraz studium *Czerkies* (oznaczone przez S. na licu w góry numerami: „7/2, 8, 22”) i *Ofiara losu*; po 1936 – *Śmierć dra Maya*, inaczej *Ksiądz Kaczorowski z krzyżem* (repr. Zabęski); w 1956 – wśród prac przekazanych do Polski zabrakło *Portretu Edwarda*

Weryhy, skazańca w Nerczyńsku i w Irkucku (brak danych, czy obraz zaginiony, czy zniszczony).

Późniejszą twórczość S. cechuje większa rozmaitość podejmowanej tematyki. W okresie wiedeńskim (1901-23), pod wpływem nadziei politycznych wiązanych z wojną rosyjsko-japońską, powstała symboliczna *Apoteoza Polski zakutej w kajdany*, inaczej *Polonia* (ol., 1904, sygn., Muz. Niepodległości Warszawa), w której dopatrywano się inspiracji twórczością Jacka Malczewskiego, oraz kompozycja *Wizja mającej się odrodzić Polski* (ol., 1905, w 1936 wyst. we Lwowie). W okresie żywych kontaktów ze środowiskiem lw. S. stworzył portret muzyka Kamila Schreyera i jego żony Agaty (oba rys., kredki papier, 1911, w 2004 wyst. w Muz. Hist. Warszawy) oraz portret lw. bpa Władysława Bandurskiego, przechowywany w pracowni malarza, który odmowę jego sprzedaży wyjaśnił: „Nie chcę rozstawać się z widokiem tego wielkiego Polaka, którego jasne oczy napawają mnie jakąś dziwną otuchą” (Kur. lw., 1923). Do najpóźniejszych prac S. należą obrazy (wszystkie zaginione): *Chrystus*, *Polska w niewoli*, *Powstaniec* i niedokończona scena syberyjska *Listy z kraju*, do której S. zamierzał sporządzić katalog ze szczegółowymi danymi kilkudziesięciu przedstawionych osób, zwracając się o pomoc w tej sprawie w apelu zamieszczonym w prasie w maju 1923.

S. wykonał też autoportrety, z których znane są: wizerunek z ok. 1869 (wyst. w Irkucku, zaginiony), autoportretowe studia i szkice do *Pożegnania Europy* (ol., 1890-94), *Autoportret z paletą* (ol., po 1900, MNW), autoportret „w białym kołnierzyku” z ok. 1908 (w 1924 eksponowany przez Tow. Miłośników Historii w kamienicy książąt Mazowieckich w Warszawie, zaginiony), autoportret „w złoconej ramie”, 1913 (repr. M. Bałaban; w 1939 w Muz. Nar. im. Jana III Sobieskiego we Lwowie, zaginiony).

Twórczość S. określona jest mianem „pamiętnika syberyjskiego na płótnie ..., panoramy Golgoty XIX wieku”. Jej niewątpliwe walory to dokumentowanie strony ikonograficznej części tragicznych dziejów pol. XIX w. i przekazanie portretów wielu zesłanych bohaterów. Stanowi też źródło hist. dla badaczy Syberii w XIX w., m.in. wiele prac z „kolekcji syberyjskiej” było reprod. w rosyjskich opracowaniach o Czernyszewskim (np. *Rewolucyjnyje diemokraty...*, Moskwa 1959). Anna Milewska-Młynik (2014) zwraca jednak uwagę, że mimo „niezaprzeczalnych walorów

dokumentacyjnych prac S. ... ukazują one jedynie wybrane, najbardziej tragiczne aspekty zesłańczej rzeczywistości, nie zawsze potwierdzone w materiałach źródłowych”.

Prace S. były początkowo mało znane – powstawały poza krajem, rzadko były wystawiane i prawie nie sprzedawane. Badacze zwracali uwagę na ich nierówny poziom, wynikający m.in. z faktu, że autor w młodości musiał przerwać naukę, wobec czego „dalsze studia mógł rozpocząć w późnym wieku ... i całe życie łamać się musiał z trudnościami technicznymi, których już nie zdołał opanować” (anonimowe wspomnienie członka komitetu wystawy lw. 1913, BN, rkps IV 5701). Twórczość S. rozpatruje się najczęściej w ramach nurtu malarstwa o syberyjskiej martyrologii, w którym „pozostawała w cieniu dzieła Artura Grottgera, Jacka Malczewskiego, Witolda Pruszkowskiego, Stanisława Witkiewicza i innych”. Jednakże zracji dokumentacyjnego charakteru i spopularyzowania za granicą miała znacznie większy wpływ niż dzieła pozostałych autorów „na oświecenie prawdy o Syberii i katordzie” (A. Zabęski). Prace S. były repr. na pocztówkach – scena z egzekucji Ludwika Rylla i Jana Rzońcy (wersja „ze słońcem”, wyd. Grabiec, bez podania nazwiska S., Muz. Niepodległości Warszawa) oraz sceny syberyjskie, m.in.: *Na granicy Syberii*, *Jutrznia*, *Wieczór* i *Odpoczynek zbiegłych* (BN).

S. był autorem zbeletryzowanych wspomnień, prawdopodobnie napisanych w Wiedniu w 1906, wyd. w jęz. niemieckim pt. *In Sibirien. Novellen von einem politischen Verbannten*. Bearbeitet u. herausgeg. von Richard Schott, Berlin 1906, przekład pol. *Na Syberii (nowele politycznego zesłańca)* (mpis, W. 1983, egzemplarz w Bibl. Muz. X Pawilonu Cytadeli Warsz., Oddz. Muz. Niepodległości w Warszawie); zb. zawiera opowiadania: *Nabożny mściciel*, *Śmiejący się Iwan*, *Poszukiwacze złota z Krasnojarska*, *Rodzina Strelnikowych*, *Pelagia Fiodorowna*, *Zamaskowany* i *Ośka* (wyd. Kwart. Kresowy, 2023).

Postać S. była upamiętniana przy okazji wystaw poświęconych powstaniu styczniowemu i Polakom na Syberii (m.in. Polscy zesłańcy po 1863 r. jako badacze Syberii, Muz. Niepodległości w Warszawie, 1991; Polski ślad na uolskiej ziemi, Muz. Krajoznawcze w Usole, 2013); w 2008 artysta został patronem jednej z ulic Sochaczewa.

Prace poza wyż. wym.: MNK – *Portret muzyka*, ol., sygn.: „Wiedeń 1908. Aleks. Sochaczew-

ski”; MNP – *Postać w kontuszu* (na palecie ze zb. autoportretów malarzy), ol. deska, sygn., 1887, *Alegoria muzyki*, rys. ol., sygn., 1878 (w *Albumie jubileuszowym artystów pol. dla Józefa Ignacego Kraszewskiego*, 1879); Muz. Warszawy – *Zakowanie w kajdany*, ol., i 3 szkice; Muz. X Pawilonu Cytadeli Warsz., Oddz. Muz. Niepodległości Warszawa (poza kolekcją syberyjską) – *Portret starca (Opowiadanie wesołej historyjki)*, ol., sygn.: „A. Soch./ Munchen 1889”, skradziony z ekspozycji w 1998; Muz. Wojska Pol., Warszawa – *Zesłańcy warszawscy w drodze na Sybir w 1863 r.*, ol.

W 1966 w kolekcji Alfreda Quintata w Ath, Belgia, były jakoby „liczne obrazy” S. Na rynku sztuki w Polsce: *Portret mężczyzny*, rys. ol., węgiel, sygn.: „A. Sochaczewski 18 6 X 85 r. [6 X 1885] w Monachium” (w 2013 i 2015 Sopocki Dom Aukcyjny), *Głowa starego mężczyzny*, rys. ol., węgiel, sygn. (w 2015 Warszawa). W l. 2000-18 na rynku sztuki za granicą – kilka prac, m.in.: *Portret Wilhelma Betego*, ol., 1889 (Niemcy 2011-12), *Wnętrze synagogi*, ol., 1860 (USA 2008), *Model*, ol., 1905 (Francja 2017); *Aukcja z licytacją*, ol., sygn. monogramem (Paryż, 2018); ponadto pojedyncze prace S. pojawiały się na aukcjach w Brukseli, Monachium i Londynie.

Bibliografia dot. działalności artyst. S.

Lane W.C., Browne N.E., *A.L.A. portrait index. Index to portraits contained in printed books and periodicals ...*, Washington 1906. – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*. L. 1881-1900, t. 4, Kr. 1916. – Müller H.A., Singer H.W., *Allgemeines Künstler-Lexikon*, Frankfurt am Main 1921, t. 4. – *Wielka il. encyklopedia powsz. wyd. Gutenberga*, [Kr. 1929-32], t. 16. – ThB, t. 31, 1937 (Bartowski Z.). – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975. – Bénézit, t. 9. – Busse. – Lewicka-Morawska A., Machowski M., Rudzka M.A., *Słownik malarzy pol. Od średniowiecza do modernizmu*, t. 1, W. 1998. – PSB, t. 39, 1999-2000 (Szostakowicz B.; w bibliografii także publikacje w jęz. rosyjskim, m.in. czasopisma wyd. w Irkucku). – *Pol. słownik judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, ludzie*, oprac. Borzymińska Z., Żebrowski R., W. 2003, t. 2 (Z.B. [Borzymińska Z.], R.P. [Piątkowski R.]).

Giller A., *Spis Polaków będących w Usolu w ciężkich robotach od 17 kwietnia 1866 do września 1868 r.*, [w:] *Stuletniej niewoli rok pierwszy 1872. Dzieło zbiorowe*, P. 1872, s. 176. – Heleniusz E. [Iwanowski E.], *Wspomnienia lat minionych*, Kr. 1876, t. 2, s. 277. – *Dokładny prz. krytyczny pierwszej ogólnej wystawy sztuki pol.*, red.

Tomkiewicz S., Kr. 1887 (s. II, w spisie art. niebiorących udziału w wystawie). – *The Russian Knout. A brutal punishment inflicted on the Czar's domain*, Polk County Journal (Crookston, Minnesota), 1895 nr 13 (11 VII), s. 2, nr 14 (18 VII), s. 7; przedruk m.in. w czas.: Santa Cruz Sentinel (Kalifornia), 1895 nr 74 (12 VII), s. 3. – *The Siberian Borderstone*, The Auckland Star, 1895 nr 202 (24 VIII), s. 4. – Zygmunt, *Znad Tamizy*, Kraj (Petersburg), 1895 nr 27, s. 12. – Z.L.S. [Przyborowski W.], *Historia dwóch lat, 1861-1862*, Kr. 1896, t. 5, s. 222. – *L'Exposition d'Alexander Sochaczewski*, L'Art Moderne, 1900 nr 28, s. 178. – Noble E., *Russia and the Russians*, Boston, New York 1900. – de Waleffe M., *Un panorama Sibérie par M. Alexandre Sochaczewski*, L'Indépendance Belge, 1900 nr 26 II (przedruk Bulletin Polonais, 1900 nr 142, s. 133-135). – *Wystawa obrazów Aleksandra Sochaczewskiego* [we Lwowie], Iris, 1900 nr 17, s. 281-282. – T.K.E., *Szibéria. Sochaczewski Sándor képeiről*, Vasárnapi Újság (Budapeszt), 1900 nr 47, s. 781. – Gange R., *Comme on vit à Bruxelles*, Louvain 1901, s. 8. – [Konopnicka M., apel o pomoc dla S.], Kur. lw., 1902 nr 204 (rubryka: Różne wiad.). – Swieykowski. – *Artysta w nędzy*, Kur. warsz., 1908 nr 29 (29 I), s. 3. – Daniłowski W., *Notatki do pamiętników*, wyd. Czubek J., Kr. 1908, s. 62, 159-162. – A.O. [Oppman A.], *Malarz Syberii*, Tyg. il., 1908 półr. I, s. 117. – Zarewicz S., *Żołnierze-artysty*, Placówka (Lw.), 1919 nr 17, s. 19. – *Odezwa prof. Sochaczewskiego, malarza-powstańca*, Słowo (Wilno), 1923 nr 104 (15 V), s. 3. – W.E.B., *Zgon Aleksandra Sochaczewskiego*, Kur. lw., 1923 nr 153, s. 2. – Piątkowski H., *Aleksander Sochaczewski. (Wspomnienie pośmiertne)*, Kur. warsz., 1923 nr 190 (11 VII), s. 8. – Bałaban M., *Zapomniany malarz pol. martyrologii. (Z powodu odznaczenia Aleksandra Sochaczewskiego)*, Nowe Życie, 1924 t. 1, nr 1, s. 60-65 (przedruk *Aleksander Sochaczewski, zapomniany malarz...*, [w:] tegoż, *Studia hist.*, W. 1927, s. 182-187). – Orłowicz M., *Il. przew. po Lwowie*, wyd. 2, Lw. 1925, s. 203. – Janik M., *Dzieje Polaków na Syberii*, Kr. 1928, s. 382-383, 449. – Medyński A., *Lwów opiekunem Sybiraków*, Sybirak, 1936 nr 3, s. 1-6. – Zabęski A., *Panorama syberyjska we Lwowie*, tamże, nr 2 (10), s. 10-11. – Lasocki W., *Wspomnienia z mojego życia*, t. 2: *Na Syberii*, Kr. 1937. – Urbach J.K., *Udział Żydów w walce o niepodległość Polski*, [b.m.] 1938. – Czetwertyński W., *Na wozie i pod wozem*, P. 1939, s. 63, 221, 303. – Kozakiewicz S., Ryszkiewicz A., Warsz. „cyganeria” malarzka. Grupa Marcina Olszyńskiego, Wr. 1955. – Gepner S., *Aleksander Sochaczewski (1843-1923)*, Stolica, 1956 nr 43, s. 13. – Z.K., *Aleksander Sochaczewski - malarz katorżnik*, Trybuna Ludu, 1956 nr 273, s. 3. – Dobrowolski, t. 2.

- Jakimowicz I., Ryszkiewicz A., *SSP w Warszawie 1844-66*, Roczn. warsz., IV, 1963, s. 108. – *Żydzi a powstanie styczniowe. Materiały i dokumenty*, oprac. Eisenach A., Fajnhauz D., Wein A., W. 1963. – Król S., *Wystawa obrazów Aleksandra Sochaczewskiego o pol. i rosyjskich zesłańcach na Sybir*, Mówią Wieki, 1964 nr 7, s. 31-32. – Szymański S., *Sztuki plastyczne wobec powstania styczniowego*, [w:] *Dziedzictwo lit. powstania styczniowego*, W. 1964. – Pol. życie art., 1. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Podhorizer-Sandel E., *Aleksander Sochaczewski malarz-zesłaniec, twórca galerii obrazów z martyrologii zesłańców syberyjskich*, Biul. Żyd. Instytutu Hist., 1970 (75), s. 75-84 (liczne pomyłki wskazane przez Boczek H., Meller B.). – Konopnicka M., *Korespondencja*, t. 3: *Korespondencja w sprawach redakcyjnych i wydawniczych oraz listy do pisarzy ...*, Wr. 1973; t. 4: *Listy dotyczące akcji wrzesińskiej i innych spraw społeczno-narod.*, Wr. 1975. – *Korespondencja namiestników Królestwa Pol. z l. 1861-1863*, Wr. 1973, s. 322. – Leo J., *Ze spotkań Konopnickiej z Jackiem Malczewskim*, Poezja, 1975 z. 9, s. 95. – Kirkor S., *Przeszłość umiera dwa razy*, Kr. 1978, s. 99. – Gryko F., *Malarski pamiętnik zesłańca*, Stolica, 1988 nr 5, s. 6. – Trojanowiczowa Z., *Sybir romantyków*, Kr. 1992. – Faliński W., *Pol. środowisko artyst. na Syberii w XIX w.*, [w:] *Miedzy Polską a światem. Od średniowiecza po I. II wojny światowej*, W. 1993, s. 120, 125, 126, 127. – Stępień H., Liczbińska M., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1828-1914. Materiały źródłowe*, W. 1994. – Boczek H., *Aleksander Sochaczewski (1843-1923). Życie i twórczość*, Niepodległość i Pamięć, II, 1995 nr 1, s. 81-96. – Woltanowska M., *Wystawa „Polscy zesłańcy po 1863 r. jako badacze Syberii”*, tamże, s. 245, 246. – Szczęsny-Mrówczyńska M., *Pamiętnik malarski Aleksandra Sochaczewskiego*, Wiedza i Życie, 1996 nr 1, dod. Wiedza i Człowiek, s. 1. – Chudzyński M., *Aleksander Sochaczewski z Ilowa - malarz pol. losu na Syberii*, Notatki Płockie, 1998 nr 1, s. 13-19. – Pokorska B., *Aleksander Sochaczewski i jego malarski reportaż z zesłania*, tamże, s. 19-40. – *Syberia w historii i kulturze narodu pol.*, Wr. 1998. – Malinowski J., *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000. – Gieysztor J., *Towarzysze wygnania 1863-73, jak i ludzie z którymi bliższe listowne miałem stosunki*, [w:] Śliwowska W., *Syberia w życiu i pamięci Gieysztorów - zesłańców postępczyńskich, Wilno - Sybir - Wiatka - Warszawa*, W. 2000, s. 323. – Jędrychowska B., *Pol. zesłańcy na Syberii (1830-1883). Działalność pedagogiczna, oświatowa i kulturalna*, Wr. 2000. – Domański C.W., *Alexandre Sochaczewski (1843-1923), peintre du tragique exil de Sibérie*, Memoires. La Lettre Mensuelle (Bruxelles), 2002, Septembre <https://web.archive.org/web/20091215210518/http://www.art-memoires.com/lettre/lm2426/25dom-sochacz.htm> (dostęp 20.07.2019). – Pawliszczew M.I., *Tygodnie pol. buntu*, t. 2: *Walka orężna 1863-1864*, W. 2003, s. 20. – Stępień H., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1856-1914*, W. 2003. – Wiórkiwicz H., *Gloria Victis. W 140. rocznicę powstania styczniowego*, Niepodległość i Pamięć, 2004 nr 40, s. 255, 256, 265. – Milewska-Młynik A., *Aleksander Sochaczewski o nieszczęśliwych*, Gazeta. Dz. Polonii w Kanadzie, Dod. Kulturalny, 2005 nr 26 (6 III), s. 6-7. – Żmuda-Liszewska K., *Malarstwo w zbiorach Muz. Hist. m.st. Warszawy*, Almanach Muzealny, t. 5, 2007, s. 118. – Milewska-Młynik A., Młynik R., *Przesłanie syberyjskich obrazów Aleksandra Sochaczewskiego. Ewolucja recepcji zawartych w nich treści*, [w:] *Актуальные вопросы ссылки участников Январского польского восстания 1863-1864 гг. Материалы Международной научной конференции (Иркутск, 26-30 сентября 2007 г.)*, red. Шостакович Б.С., Иркутск 2008, s. 47-67. – Brus A., ... *et in Arcadia ego... Polish Exiles at Usol in Siberia after the January 1863 Uprising*, Acta Poloniae Historica, t. 100, 2009, s. 118, 130, 131. – Pokorska B., *Aleksander Sochaczewski i jego malarski reportaż z zesłania*, Zesłaniec, 2010 nr 43, s. 19-40. – *Powstanie styczniowe*, W. 2013 [album Muz. Niepodległości w Warszawie z serii Polskie powstania w sztuce]. – Chudzyński M., *Aleksander Sochaczewski - malarz pol. losu na Syberii*, Roczn. Gostyniński, t. 3, 2012, s. 323-334. – Milewska-Młynik A., *Zesłańcy z Wołynia w syberyjskiej kolekcji obrazów Aleksandra Sochaczewskiego*, Dialog Dwóch Kultur, VII, 2012. – Kalinowski J. (św. Rafał), *Wspomnienia 1835-1877*, Kr. 2013. – Stołoska-Fuz K., *Losy zesłańców syberyjskich w twórczości Aleksandra Sochaczewskiego*, Roczn. TN Płockiego, 2013, s. 64-84. – Milewska-Młynik A., *Syberyjskie obrazy Aleksandra Sochaczewskiego - prawdy i fikcje*, Niepodległość i Pamięć, 2014 nr 1-2, s. 73-94. – Taż, *Pol. artyści - Aleksander Sochaczewski i Stanisław Katerla*, [w:] *Sybir: doświadczenia, pamięć: tom pokonferencyjny*, red. Głowacki A., Białystok 2015, s. 41-55. – Artymowski S., „*Portret Heleny z Majewskich Kirkorowej, zesłanki syberyjskiej*” autorstwa Aleksandra Sochaczewskiego, Niepodległość i Pamięć, 2016 nr 1, s. 331-334. – Kuczyński A., *Syberia. 400 lat pol. diaspory. Zesłania, martyrologia i sukces cywilizacyjny Polaków*, Rys hist. Antologia, wyd. 3 rozszerzone, Krzeszowice 2016.
- Cat. illustré des beaux-arts 1789-1889*, Exposition Universelle de 1889, Paris [1889], s. 112. – *Kat. der Kunst-Ausstellung in Wien*, Künstlerhaus, Wien 1891. – [Sochaczewski A.], *Figures d'exilés politiques. Extraits du tableau d'Alexandre Sochaczewski: Les exilés à la frontière de Sibérie*, Bruxelles [1897]. – *Cat. illustré de l'Exposition internationale de Bruxelles Beaux-arts*,

Bruxelles 1897, s. 67. – [Sochaczewski A.], *Sybir. Wystawa obrazów Aleksandra Sochaczewskiego*, Kr. 1900 [tenże kat. powtórnie wyd., Lw. 1900]. – *Siberien. Ausstellung*, Wien 1901 (egzemplarz w Bibl. Muz. Wojska Pol., Warszawa). – *1863-1913. Przew. po wystawie roku 1863*, Lw. 1913, s. 30, 32, 66-73. – Rutowski T., *Rok 1863 w malarstwie pol.*, Lw. 1917. – Chwalewik E., *Kat. wystawy pamiątek powstania styczniowego*, W. 1917. – Czołowski A., Badecki K. i in., *Muz. gminy m. Lwowa*, Lw. 1929, s. 22. – *Przew. po wystawie Sybir w martyrologii porobiorczej Polski*, Lw. 1936, s. III-VII. – Medyński A., *Lwów. Il. przew. dla zwiedzających miasto*, wyd. 2, Lw. 1937, s. 147-148. – Lewak A., Więckowska H., *Zb. Bibl. Rapperswilskiej, nr 1315-2299*, W. 1938. – *Warszawa w l. 1795-1864*, Muz. Hist. m.st. Warszawy, W. 1960. – Kordowicz W., Król S., Massalski S., Liszewska-Żmuda K., *Aleksander Sochaczewski 1839-1923. Pamiętnik malarzski Aleksandra Sochaczewskiego o pol. i rosyjskich zesłańcach na Syberię*, [kat. wystawy], Muz. X Pawilonu Cytadeli Warsz., W. [1964]. – Cicha D., *Gabinet J.I. Kraszewskiego*, P. 1974, s. 137 poz. 56. – *Kat. stałej ekspozycji Muz. X Pawilon Cytadeli Warsz.*, W. 1975. – *Droga do niepodległości*, MNW, W. 1978. – *Polaków portret własny*, red. Rostworowski M., MNK [1979], cz. 1, W. 1983, cz. 2, W. 1986. – Boczek H., *Malarstwo Aleksandra Sochaczewskiego 1843-1923*, Muz. X Pawilonu Cytadeli Warsz., Oddz. Muz. Historii Pol. Ruchu Rewolucyjnego, [folder wystawy], W. [1998]. – *Żydzi - polscy*, MNK, Kr. 1989. – Grońska M., *Rysunki artystów pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w. Kat. wybranych zbiorów BN do r. 1985*, W. 1991. – Boczek H., Meller B., *Aleksander Sochaczewski 1843-1923. Malarz syberyjskiej katorgi (życie, twórczość i dzieje kolekcji)*, Muz. Hist. m.st. Warszawy, Muz. Niepodległości, W. 1993 (zawiera: Boczek H., *Biografia artysty*; Meller B., *Dzieje kolekcji Aleksandra Sochaczewskiego*; kat. 124 prac z repr.). – Blak H., Małkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – *Artyści ze szkoły Jana Matejki*, oprac. Jarmuś E., Muz. Śląskie, Katowice 2004, s. 219. – „*I po co myśmy tam jechali*”. *Malarze pol. w Monachium. Kat. wystawy*, Muz. Okręgowe w Suwałkach, [b.m.] 2005, s. 13, poz. 212. – Guz A., *Stanisław Wojciech Bergman. Wybitny malarz krośnieński*, Krosno 2011, nr 32.

Kur. warsz., 1861 nr 147 (20 VI), s. 740; 1923 nr 190 (11 VII), nekrolog (Piątkowski H.). – Bibl. warsz., 1889 t. 3, s. 213 (Gerson W.). – Kłosy, 1889 półr. I, s. 96 (Struve H.), półr. II, s. 85. – Spraw. TZSP, 1889, s. 5; 1923, s. 5 (wspomnienie pośmiertne). – Tyg. il., 1889 półr. I, s. 215 (Gerson W.); 1895 półr. II, s. 63. – Kraj (Petersburg), 1895 nr 27, s. 12; 1897 nr 32, s. 6. – The Magazine of Art (London, New York), 1895, s. 198, 199,

237, 358. – L'Art Moderne, 1900 nr 26, s. 165. – Hlídka (Brno), XVII, 1900 nr 9, s. 614. – *Życie i Sztuka* (dod. do Kraju), 1901 nr 25, s. 294. – Nowa gaz., 1908 nr 61 (6 II), s. 3. – Nowe Życie (W.), 1924, tabl. po s. 60. – Sztandar Młodych, 1973 nr 23. – Art & Business, 1998 nr 7-8, s. 15. – Gaz. Wyborcza, dod. Gaz. Stołeczna, 1998 nr 16, s. 3.

BJ, rkps 6692 III: *Korespondencja Seweryna Böhma z l. 1879-1899*, t. 5, k. 282-283 (list S. z 4 XI 1896). – AGAD, Stała Komisja Wojenno-Śledcza ustanowiona przy Namiestniku i Głównodowodzącym Wojskami w Królestwie Pol., z l. 1833-65, rkps 52: *Priestawlen[ije] po diełu ob uczenikach Warsza[wskoj] [Chu]dożestwiennoj szkoły: Ale[ksandrie] [So]chaczewskom ...*, 1862-63. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 39 (d. teka q-20): *Malarstwo pol. XIX w.*, t. 2: *Kraków, Lwów*, plik notatek dotyczących S. – BN, rkps 2674 III: *Listy literatów i uczonych pol.*, gł. XIX w., k. 184-185, list Jacka Malczewskiego do nieznanego adresata (Marii Konopnickiej?), 1902, w sprawie S.; rkps 5701 IV: *Zb. rękopisów do biografii różnych osób*, k. 27-86, *Aleksander Sochaczewski* (wspomnienie pośmiertne nieznanego autora). – IS PAN, materiały Słownika art. pol.: Barbara Pokorska, *Tematyka syberyjska w twórczości Aleksandra Sochaczewskiego*, mpis, 1977; Helena Boczek, *Spis ilustracji kolekcji syberyjskiej* (gł. ze zb. Muz. X Pawilonu), mpis, 1988; Władysław Faliński (Irkuck), *Informacja o artystach pol. na Syberii w 2. poł. XIX w. i na pocz. XX w.*, mpis, 1990; notatka Janusza Derwojeda, 1966; notatka Andrzeja Ryszkiewicza, 1966; notatka Piotra Szuberta, 1986; list Jolanty Zależny, Muz. Niepodległości w Warszawie, 11 IV 2018; list Łukasza Żywka, Muz. Niepodległości w Warszawie, 11 IV 2018, z wykazem prac S. w muz.; list Anny Milewskiej-Młynik, Muz. Niepodległości w Warszawie, 18 V 2018; list Marii Gołąb, MNP, 23 V 2018, z fot.; skan karty inwentaryzacyjnej obrazu *Zesłańcy warszawscy....* (brak inf. o sygnaturze) z Muz. Wojska Pol. w Warszawie; notatki i wydruki ze stron internetowych: artinfo.pl, artprice.com (dostęp 21.03.2018) i muzeum-niepodleglosci.pl/pawilon/galeria-malarstwa-aleksandra-sochaczewskiego (dostęp 09.04.2018); wydruk ze strony internetowej http://irkuck.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/polski_slad_na_usolskiej_ziemie (dostęp 09.04.2018). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 50: Batowski Z., *Malarstwo warsz.*, k. 169; nr 51, tenże, *Malarstwo krak. i lw.*, k. 82; nr 659/I: *Teki Augusta Kręckiego z l. 1822-1916*, k. 54, 58, 82v, 83v, 123, 131, 149; rkps 852: Grajewski L., *Artyści pol. w Rosji w XIX i z początku XX w.*, mpis, k. 29. – Muz. X Pawilonu Cytadeli Warsz., Oddz. Muz. Niepodległości w Warszawie, karto-teka więźniów X. Pawilonu Cytadeli Warsz., karta S.; Bibl. tegoż Muz., A. Sochaczewski, *In Sibirien. Novellen*

von einem politischen Verbannten, Berlin 1906, kserokopia wraz z tłumaczeniem na język pol. – Muz. Wojska Pol. w Warszawie, 6 fot. S. – Bibl. Ossolińskich, rkps 12174/III: *Korespondencja Marii z Nowotnych Bruchnańskiej z 1892-1894*, k. 383-428, 13 listów S., 1913-14.

J. Polanowska

Sochar Jan patrz Socher Jan.

Socharska (Nałęcz Socharska, Manitiusowa) **Elżbieta**, malarka, ur. 18 IX 1914, zginęła 2 IX 1944 Warszawa; córka malarza Stefana Socharskiego i Jadwigi z Łabusiewiczów, przełożonej warsz. gimnazjum; żona Bohdana Zbigniewa Manitiusa (1909-44), inżyniera elektryka. Od 1934 studiowała w warsz. ASP. Mieszkała z mężem w Warszawie przy ul. Puławskiej 114. W czasie Powstania Warszawskiego należała do Oddziału VI (Biura Informacji i Propagandy) Komendy Gł. Armii Krajowej. Zginęła razem z mężem (działaczem konspiracyjnego Tow. Polskiej Młodzieży Ewangelickiej, udzielającego pomocy więźniom Pawiaka i obozów jenieckich) pod gruzami zbombardowanego domu przy ul. Malczewskiego 3. Po wojnie poszukiwana za pośrednictwem Pol. Czerwonego Krzyża (zgłoszenie 17 V 1945) przez szwagra, Edwarda Manitiusa (przed wojną właściciela Wytwórni Opakowań Artyst., w czasie okupacji niemieckiej działacza polskiego Podziemia, projektującego i wytwarzającego opakowania zawierające skrytki dla celów konspiracyjnych). Po dwukrotnej ekshumacji S. została pochowana razem z mężem w grobie rodzinnym Manitiusów na cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim w Warszawie.

Lista strat. – Piwocki, ASP Warszawa. – Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J. – Stolica, 1973 nr 33, s. 14 (Jaworska J.). – Szulc E., *Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie. Zmarli i ich rodziny*, W. 1989. – *Powstanie warsz. 1 sierpnia - 2 października 1944. Służby w walce*, red. Śreniawa-Szypowski R., W. 1994, s. 180.

Muz. Powstania Warsz., baza uczestników Powstania Warsz.; Mur Pamięci nr 45/62; (PCK-ekshumacje, PCK - kartoteka poszukiwań), <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/elzbieta-manitius,29690.html> (dostęp 22.01.2023).

U.M.

Socharski (Nałęcz-Socharski) **Stefan Rafał**, malarz, grafik, ur. 25 X 1874 Brześć Litewski (obecnie Białoruś), zm. 3 III 1952 Warszawa (pochowany na cmentarzu Powązkowskim); syn Stanisława i Felicji z Babczyńskich; mąż Jadwigi Łabusiewicz (1871-1957), przełożonej warsz. Gimnazjum im. Zofii Łabusiewicz (ślub 24 VI 1908); ojciec Elżbiety z Socharskich Manitiusowej (1914-44), malarki. Studiował w warsz. Klasie Rysunkowej u Wojciecha Gersona i Adama Badowskiego; edukację artyst. ukończył w 1898. Jego rys. z t.r. *Zawadiak[a]*, sygn. i dat., zamieszczono w publikacji *Sami sobie. Książka zbiorowa na rzecz Warsz. Kasy Lit.*, W. 1900, s. 227. Zaprojektował okładkę i 3 całostronicowe il. do *Łabędzie wody* Adolfa Dygańskiego, W. 1901. Po studiach współpracował jako ilustrator z Warsz. Spółką Wydawniczą, dla której wykonał 10 il. i s. tytułową do książki Kazimierza Kalinowskiego *Inny świat* [na okładce podtytuł: *Baśni z ust ludu*], W. 1902. Przed 1914 odwiedził Litwę i Rosję. W l. międzywojennych mieszkał w Warszawie; odbył wówczas podróże do Austrii i na Węgry. Lata powojenne spędził również w Warszawie, gdzie zajmował się twórczością malarską i brał udział w życiu artyst. Był członkiem rzeczywistym TZSP (1929-39) i Warsz. Oddz. ZPAP (od 1951); należał do Pol. Tow. Krajoznawczego (co najmniej od 1913).

Brał udział w wystawach w Warszawie w TZSP w 1907, 1927 (zaszczytne wyróżnienie), 1928 (medal br.), 1930-31, 1936, 1937 (Łowiectwo w sztuce pol.) i Wilnie w 1913 (kolekcja prac). Na II OWP 1951/52 w warsz. Zachęcie wystawił *Autoportret (Portret własny)*, ol., sygn., 1951, Muz. Zamoyskich w Kozłowie.

S. tworzył portrety (*Portret pani H.T.*, ol., wyst. 1931), w tym wizerunki własne: *Autoportret (Portret własny)*, ol., wyst. 1927, *Po naloce* (autoportret na tle warsz. ruin), ok. 1945, w 2022 w zb. pryw. w Warszawie. Malował też sceny rodzajowe i hist.: *Rok 1812*, wyst. 1927, *Burza idzie*, ol., wyst. 1936, *Zabity szkodnik*, ol., wyst. 1937, przed 1939 w zb. pryw. w Warszawie, *Niedola żołnierska 1812* (wg Wiercińskiej *Niedola żołnierska 1809*), wyst. 1907, ol., w 1983 w zb. pryw. w Olsztynie, *Ofiara bombardowania*, ol. deska, w 2005 w zb. pryw. w Warszawie. Źródło inspiracji stanowiły dla niego również utwory lit. (*Odyseusz tęskni za ojczyzną. Pieśń V*, wyst. w 1928 w TZSP, medal br., *Z tysiąca i jednej nocy*, wyst.

1930, oba ol.). Portrety autorstwa S. odznaczają się klasycznym ujęciem oraz trafnym oddaniem osobowości modela, przy dość wysokim poziomie warsztatowym. Natomiast w jego twórczości ilustratorskiej można zaobserwować płaskość i schematyzm kompozycji, jak również pewną sztywność kreski. Wg Słownika ZPAP art. malował też miniatury o bliżej nieokreślonej tematyce oraz zajmował się grafiką warsztatową.

Tyg. Mód i Powieści, 1900 nr 8, s. 4. – *Salon 1907. IV Wystawa doroczna w Warszawie*, [TZSP], W. 1907. – *Каталог V-ой весенней выставки картин Виленского художественного общества*, Вильна [Wilno] 1913. – *Ziemia*, 1914 nr 15 (lista członków Pol. Tow. Krajoznawczego). – *Przew. TZSP* nr 29 (Salon), W. 1927; nr 39, W. 1928; nr 40, W. 1929; nr 59 (Salon), W. 1930; nr 64 (Wielka wystawa wiosenna), W. 1931; nr 118 (Salon), W. 1936; nr 124 (Łowiectwo w sztuce), W. 1937. – *Spraw. TZSP*, 1927, s. nlb. 5, 46; 1928, s. nlb. 4, 47; 1929, s. nlb. 73; 1930, s. nlb. 47, 67; 1931, s. 27, 43; 1932, s. 41; 1933, s. 47; 1934, s. 46; 1936, s. 44, 52; 1937, s. 49, 57; 1938, s. 50. – *Sztuki Piękne*, IV, 1927, s. 113; V, 1929, s. 34. – *Gaz. lw.*, 1928 nr 280 (5 XII), s. 5. – *Pol. Tow. Krajoznawcze*, 1928 (spis członków). – *II OWP. Malarstwo - rzeźba - grafika*, CBWA Zachęta, W. [1951]. – *Wiercińska*, TZSP, Kat. – *Słownik ZPAP*. – *Pol. życie art.*, 2. – *Pol. malarstwo portretowe 1944-84 (Sztuka pol. w 40-leciu PRL)*, CBWA Zachęta, W. [1984]. – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plast. oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008. – *Grzechnik S., Kat. zb. sztuki współcz. Muz. Zamoykich w Kozłowie*, t. 1: *Malarstwo, rys., grafika*, Kozłówka 2016.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka Hieronima Słupskiego, 19 III 1983 (dot. pracy *Niedola żołnierska*); notatka Ireny Bał, 10 I 2005 (dot. pracy *Ofiara bombardowania*); notatka Marii Zakrzewskiej, b.d. (dot. pracy *Po nalocie*); notatka ze strony internetowej <http://metryki.genealodzy.pl/metryka.php> (Akt małżeństwa: Warszawa-Praga, par. Matki Boskiej Loretańskiej nr 315/1908), dostęp 31.03.2022.

J. Różalska

Socher (Sochar) **Jan**, malarz krak. W 1634 został wyzwolony na towarzysza sztuki malarzkiej, 14 III 1645 stał się mistrzem „dostatecznym”, zaś w 1649 przyjęto go do cechu krak. W l. 1652 i 1659 sprawował funkcję starszego cechu; w 1654 został wprawdzie wybrany, ale

zwolniony z funkcji, gdyż nie sporządził rachunku szkód poczynionych przez malarza Jacka (Hiacyn-ta) Leśnińskiego „podczas powietrza”. Był notowany w księgach cechowych jeszcze w 1670.

Jego dziełem jest obraz Madonny z Dzieciątkiem, zwany wizerunkiem Matki Boskiej Bogoryjskiej, namalowany w 1626 temperą na desce (tło oraz nimby złoczone), uznany w l. 40. XVII w. za cudowny. Komponując przedstawienie, malarz wzorował się ponoć na wizerunku Matki Boskiej z kość. Św. Marka w Krakowie. Obraz S. zabrał ksiądz Justus Pomorski, najpierw do kość. par. w miejscowości Kielczyna k. Staszowa, zaś przed 1646 do kość. Św. Trójcy w sąsiedniej Bogorii, gdzie obraz znajduje się do tej pory w ołtarzu gł. (w 2008 został poddany gruntownej konserwacji).

Rastawiecki, Sl. mal., t. 2 (błędnie jako Suchan Jan). – *Gąsiorowski*, s. 6, 81-82. – *KZSP*, t. 3, z. 11, 1962, s. 2. – *Myjak J., Sanktuarium Matki Boskiej. Bogoria i okolice*, Sandomierz 1987. – *Tenże, Cudowne i łaskami słynące obrazy z diecezji sandomierskiej*, cz. 1, Sandomierz 1999, s. 19-22. – *Wierzbicki A., [Prace inwentaryzacyjne i konserwacyjne obrazu Matki Boskiej Bogoryjskiej]* <http://www.parafia-bogoria.pl/obraz-mb-pocieszenia/62-badanie-konserwacja-renowacja-obrazu-mb-bogoryjskiej.html> (dostęp 02.03.2018).

A. Bernatowicz

Söffrens (Sefrenss, Seffrenz, Seffrents, Seffrentz, Severtsen, Sewrense, Soeffrens, Söffrents, Söffrentz, Saefrents, Sewrentz, Zephrens) **Johann** (Jan), rzeźbiarz cechowy, ochrzczony 26 VIII 1660 Windawa w Księstwie Kurlandii i Semigalii (Windau, obecnie Ventspils, Łotwa), zm. po 1722 najprawdopodobniej Elbląg; syn Nicolausa (Niclasa) i Magdaleny z domu Wierig (Wierich), będących małżeństwem od 1656. S. pochodził z niderlandzkiej rodziny cenionych dekoratorów okrętów w gł. stoczni książąt kurlandzkich w Windawie, noszących oficjalny tytuł „rzeźbiarzy książęcych”; zajęciem tym trudnili się ojciec S. i młodszy brat Nicolaus (Nicolas, Niclas) (ochrzczony w wierze luterńskiej 4 VI 1662, zm. 5 VIII 1710). Po zakończeniu zwyczajowego wykształcenia zawodowego w pracowni ojca S. został najprawdopodobniej wysłany w 2. poł. l. 80. XVII w. w podróż edukacyjną do obu części hist. Niderlandów oraz do gł. ośrodków artyst. w portowych miastach nad Bałtykiem i Morzem

Północnym (m.in. Kopenhaga, Hamburg, Lubeka i Gdańsk). Po powrocie założył w 1690 własny warsztat cechowy w Elblągu, stając się tam drugim rzeźbiarzem po przybyłym w 1670 z Gdańska Andreasie Silberze ze Stade (zob.). W Gdańsku w l. 1685 i 1687 odnotowano obecność dwóch innych przedstawicieli tej samej (?) rodziny, przybyłych z Kopenhagi i trudniących się tym samym rzemiosłem: Philippa i Heinricha Söffrensönów.

Z powodu zniszczenia akt miejskich Elbląga i nieprzebadania ewangelickich archiwaliów par. wiadomości źródłowe na temat życia i działalności S. są bardzo skąpe; nie zawierają informacji o jego rodzinie i pozycji zawodowej w mieście, ograniczają się do wzmianek dot. jego osoby w relacjach o fundacji różnych dzieł sztuki sakralnej. W 1711 odnotowano go jako autora ołtarza w kośc. luteranśkim w Starym Polu (niem. Altfelde) na Żuławach, wsi należącej do *dominium* ziemskiego Elbląga, a w l. 1720-21 w „Księdze Prokury” domu zakonnego i kośc. par. Krzyża Św. w Warszawie jako wykonawcę bocznego ołtarza Najśw. Sakramentu i Trójcy Św. Pozostałe dzieła kamieniarskie i snycerskie zostały atrybuowane S.; tworzą one grupę o identycznych cechach formalno-stylowych i wyróżniają się pozytywnie na tle ówczesnej rzeźby i małej architektury na obszarze dawnych woj. malborskiego i chełmińskiego. Kluczem sukcesu zawodowego S. okazały się kontakty z fundatorami, którymi byli w pierwszym rzędzie przedstawiciele duchowieństwa katolickiego diecezji chełmińskiej i pomorzańskiej oraz warmińskiej i zakonów: misjonarzy, franciszkanów reformatów i jezuitów.

Do najwcześniejszych dzieł S. należą prace snycerskie w odzyskanym przez katolików kośc. farnym Św. Mikołaja w Elblągu, ufundowane z inicjatywy proboszcza księdza Tomasza Szulca Prątnickiego: nastawy ołtarzy bocznych Św. Antoniego Padewskiego, Św. Marii Egipcjanki i nieustalonego wezwania na zakończeniu nawy pn. (znane w części z fot. archiw.) oraz Michała Archaniola, Św. Franciszka Ksawerego (oba z 1690 lub 1692), Św. Katarzyny i Św. Marii Magdaleny (1691), Trójcy Św. (w kaplicy chrzcielnej), Św. Mikołaja i Matki Bożej (wszystkie zniszczone w pożarach w 1770 i 1944).

Analiza pośrednich źródeł archiw. dowiodła, że równocześnie, w 1691, powierzono S. prestiżowe zlecenie w kośc. pielgrzymkowym Franciszkanów Reformatów w Łąkach Bratiańskich pod

Nowym Miastem Lubawskim: budowę architektonicznego ołtarza relikwiarzowego w bocznej kaplicy-mauzoleum Św. Kazimierza (konsekrowany 1 I 1692, fundacji bpa chełmińskiego Kazimierza Jana Opalińskiego) oraz łuku tęczowego z grupą Ukrzyżowania. Po kasacie konwentu i rozbiórce kościoła w 1882 krucyfiks i figury świętych: Katarzyny i Barbary (?) oraz monumentalne: Mojżesza, św. Jana Chrzciciela, Archaniola Michała i anioła trafiły do kośc. par. w pobliskich Mikołajkach oraz kośc. farnego w Nowym Mieście i (później) do Muz. Diecezjalnego w Toruniu.

W tym samym okresie zatrudnili S. członkowie kapituły katedralnej w Chełmży, gdzie rzeźbiarz zrealizował 2 okazałe marmurowo-alabastrowe nagrobki bpów: Kazimierza Jana Opalińskiego (zm. 1693; fundacja kanoników Tomasa Bogorii Skotnickiego i Seweryna Szczuki za ponad 2000 zł pruskich, wyk. 1695-1701 w Elblągu) i Kazimierza Szczuki (zm. 1694; fundacji Stanisława Antoniego i Wacława Szczuków, wyk. 1696); ponadto w 1708 wykonał tam epitafium kanonika Jana Nyczkowskiego (zm. 1713); najprawdopodobniej jego autorstwa jest również figuralna kompozycja Trójcy Św. w polu centralnym nastawy ołtarza gł. z ok. 1700. Artystę zaangażowano równolegle w katedrze warmińskiej we Fromborku, gdzie ze środków kanoników Jana Jerzego Kunigka oraz Szymona Aleksego Tretera zrealizował 2 marmurowo-alabastrowe nastawy boczne: Św. Jerzego (1696) w kaplicy „polskiej” oraz filarową Świętych Szymona i Judy Tadeusza (1696-97). Cechy twórczości S. wykazuje w tej świątyni także piaskowcowo-marmurowe epitafium kanonika Andrzeja Józefa Zagórnego (zm. 1690) z ok. 1696-97.

Najpóźniej w l. 1694-95 S. rozpoczął długoletnią współpracę ze zgromadzeniem misjonarzy. Z polecenia superiora domu zakonnego przy farze Mariackiej w Chełmnie, księdza Giovanniego Antonia Fabriego, powstały jego autorstwa 4 snycerskie nastawy boczne: architektoniczna, dwukondygnacyjowa ołtarza Bożego Ciała w kaplicy-mauzoleum bpa Kazimierza Szczuki (ok. 1695; wyk. przez „rzeźbiarza elbląskiego” kosztem 400 florenów, wzorowana wg źródeł na ołtarzu w kaplicy biskupiej w Łąkach Bratiańskich), edukulowe – Michała Archaniola (1697) i św. Barbary (1698) oraz ornamentalna, w formie ramy: Matki Bożej Chełmińskiej w kaplicy Mariackiej, służąca jako oryginalna artyst. oprawa słynącego łaskami

obrazu Piety, wraz z portalem kaplicy wyk. przez „wcześniej wymienionego rzeźbiarza w Elblągu” (1699). Do fary chełmińskiej S. wyrzeźbił jeszcze 2 krucyfiksy, a pod jego kierunkiem zrealizowano w l. 1709-10 nowy architektoniczny ołtarz gł. (wykonawcą był pracujący w Chojnicach i Chełmnie pośledni snycerz Mattes Rodte); struktura ołtarza z motywem łuku triumfalnego była wzorowana na dziełach S. z kośc. Św. Krzyża w Warszawie.

W tepe bowiem stołecznej świątyni misjonarzy, zapewne z rekomendacji księdza Fabrego, S. wystawił (wspólnie ze stolarzem Matysem Hankisem z Elbląga) architektoniczne nastawy z drewna zaprojektowane przez Tylmana van Gameren: ołtarz gł., 1699 (fundacji bpa warmińskiego Teodora Andrzeja Potockiego o oszacowanej później wartości 1000 imperiałów; ołtarz uszkodzony 1939 i 1944, częściowa konserwacja i rekonstrukcja 1960-72) oraz boczny – Świętych Felicissimy i Genowefy, 1704 (fundacji prymasa Michała Stefana Radziejowskiego, koszt 6000 złp). Figury autorstwa S. znajdowały się także w ołtarzu Świętych Rocha, Sebastiana i Rozalii wyk. przez Franciszka Gruszewicza z Warszawy (1705, fundacji Bractwa Św. Rocha, zniszczony 1944, częściowo rekonstruowany 1982-84). Znacznie później, w l. 1720-21, S. zbudował w warsz. kościele (z elbląskimi pomocnikami – wym. stolarzem Hankisem i rzeźbiarzem Michaeliem Bröse [Michałem Brozenem]) wspomniany ołtarz boczny Najśw. Sakramentu i Trójcy Św. ufundowany przez Helenę z Tarłów Gozdzką, starościnę stężycką, która wyasygnowała na ten cel 16 500 złp. (spalony 1944, z wyjątkiem dwóch aniołków z tabernakulum autorstwa M. Brösen, rekonstruowany 2004-11). Do 1721 powstał tam poza tym dębowy zaplecek żelaznej, kutej kazalnicy (1698-99) oraz 4 segmenty takichże stali zakonnych i seminaryjnych (1702-05 do 1720, wyk. przez S. we współpracy z uczniem Jerzym Judą Tadeuszem Dąbrowiczem z Lubawy). Dziełem rzeźbiarza w świętokrzyskiej świątyni jest też czarnomarmurowa, ozdobiona reliefowo płyta komemoratywna francuskiego posła w Polsce, Roberta Leroux d’Esneval (zm. 1693), umieszczona w tzw. krypcie magnackiej pod kaplicą Mariacką.

W ostatnich l. XVII w. S. otrzymał też szereg pomniejszych zleceń. Z donacji biskupa sufragana Tomasza Bogorii Skotnickiego powstały między 1694 i 1700 wystroje snycerskie kościołów par. we wsi Mszano pod Brodnicą (zachowane 2

owalne medaliony ze zwieńczeń nastaw bocznych i figurki aniołów-lichtarzy) oraz w Zwierznie (niem. Tiergart) na Żuławach (zachowany zespół 4 figur świętych oraz Michała Archanioła, obecnie w neogotyckim ołtarzu gł. z pocz. XX w.). Dwie nastawy przytęczowe w Przecznie pod Toruniem, które należy dat. ok. 1699, są kopiami ołtarzy bocznych z fary elbląskiej. W t.r. „snycerzowi z Elbląga” wypłacono 36 florenów za krucyfiks i parę figur asystencyjnych do kośc. par. w Żuławce Sztumskiej (niem. Posilge) k. Malborka. Ponadto z S. można wiązać dat. na ten sam czas ołtarz gł. w Miloradzu (niem. Mielenz) na Żuławach, fundacji oficjała pomezjańskiego Kazimierza Jana Kreffta. W kośc. – ówczesnie luterańskim – Św. Jerzego w Malborku zachowała się płasko-rzeźba Trójcy Św. w glorii pochodząca z zaplecka tronu prezbitera (zaginiony, znany z przekazów ikonograficznych) i rozbudowane drewniane epitafium nadwornego lekarza króla Jana III Sobieskiego i burmistrza, doktora Andreasa Cnöffla *vel* Kneffeliusa (zm. 1699; epitafium zdemontowane ok. 1970, portret, figury alegoryczne i fragmenty przeniesione do kośc. par. w pobliskich Szropach). Z inicjatywami luterańskimi po pruskiej stronie granicy wiąże się oryginalna – pod względem formy struktury i programu ideowo-treściowego – kazalnica autorstwa S. w kośc. we wsi Rodowo (niem. Groß Rodhau) pod Prabutami.

Niezwykła w skali całego regionu intensywność działań artystycznych S. utrzymała się w pierwszych dwóch dziesięcioleciach XVIII w. Trzecia wojna północna (w l. 1702-10 na pol. teatrze działań militarnych) oraz epidemia dżumy (1708-11) nie przerwały pasma sukcesów zawodowych S., choć z wyjątkiem wymienionego epitafium kanonika Nyczkowskiego z 1708 wszystkie pozostałe dzieła artysty były od tego czasu realizacjami snycerskimi.

W 1701 rzeźbiarz podjął współpracę z Tow. Jezusowym, realizując najpóźniej w następnym r. do kośc. Najśw. Marii Panny na Zamku Górnym w Malborku ołtarz boczny Św. Stanisława Kostki w typie *Akanthusaltar* – w postaci dwóch ram o nieregularnym kształcie ujmujących obrazy, otoczonych bogatą ornamentyką kwiatowo-akan-tową, ustawiony na oryginalnym w formie cokole rzeźbionym w kształcie głazów (fundacji szlachcica Repinskiego; obrazy zakupione w Toruniu, w 1807 przeniesiony do malborskiego kośc. farnego Św. Jana Chrzciciela), a także ołtarz Św. Antoniego

Padewskiego (znany jedynie z ikonografii sprzed 1945). Po 1703 lub po 1706 S. wykonał jeszcze edikulową nastawę filarową ołtarza Michała Archanioła w kośc. farnym Świętych Janów w Toruniu, wystawioną sumptem miejscowego proboszcza, kanonika Seweryna Szczuki.

Obok najbardziej prestiżowych zleceń w Warszawie i Chełmnie na ten okres przypadły prace do lokalnych świątyń żuławskich: katolickiej w Jasnej (niem. Lichtfeld), gdzie z fundacji wspomnianego oficjała pomeziańskiego Kreffta ustawiono wyk. przez S. ołtarz gł. (trójpolowy) i boczny (typu *Akanthusaltar*), kazalnicę i grupę Ukrzyżowania na belce tęczowej (od 1709), oraz ewangelickiej w Starym Polu, gdzie znalazła się archiw. potwierdzona nastawa, wzniesiona w 1711 sumptem 350 florenów z zapisu testamentalnego Dorothei Zimmermann z sąsiedniego Krzyżanowa, oraz rozbudowana architektoniczna kazalnica, 1719. W l. 1713-17, na pewno przed 1724, S. pracował nad gł. elementami wystroju kośc. katolickiego w Szynwałdzie (niem. Schönwald) k. Grudziądza; powstały wówczas: nastawa ołtarza gł., para nastaw przytęczowych wg modelu *Akanthusaltar*, ambona i balustrada komunijna, ufundowane przez wojewodzinę chełmińską i miejscową starościcę Mariannę 1° voto Kosową, 2° voto de Ludinghausen Wolffową i jej córkę Mariannę Kczewską, wojewodzinę malborską. W kośc. franciszkański reformatów w Dzierzgoniu (niem. Christburg) w Pomezanii (obecnie cerkiew grekokat. Zesłania Ducha Św.), najprawdopodobniej między 1716 i 1724. S. sporządził gł. części wyposażenia ołtarzowego (przegrodowa nastawa wielka i boczna), współpracując z Dąbrowiczem przy grupie glorii Krzyża Św. na łuku tęczowym. W 1716 S. wykonał ambonę do kośc. katolickiego w Postolinie (niem. Pestlin) pod Sztumem, a w 1718 ołtarz i kazalnicę do kośc. luterńskiego w Przemarku (niem. Preussisch Markt) w *dominium* elbląskim, zlecone przez tamtejszego sędziego ziemskiego Ernesta Horna; w tym samym okresie powstała niewielka edikulowa nastawa do zboru w pobliskiej Pomorskiej Wsi (niem. Pomehrendorf). Dorobek S. zamyka ołtarz typu *Akanthusaltar* i zwieńczony glorią promienistą z postacią Boga Ojca portal wejściowy kaplicy Mortęskich przy farze w Lubawie, zrealizowane w 1722 przy współudziale Dąbrowicza w ramach aranżacji nowego miejsca kultu słynącej łaskami figurki Matki Bożej Lipskiej, a sfinansowane

przez dziekana lubawskiego księdza Franciszka Barnickiego.

Pomniejsze dzieła figuralne S. w Prusach Królewskich zachowały się w kośc. Dominikanów w Chełmnie (św. Mikołaj) oraz w kościołach par. – w Czarnym Dolnym k. Łasina (Chrystus Zmartwychwstały) i w Okoninie k. Grudziądza (św. Stanisław, być może z ołtarza w kaplicy zamkowej w Rogóźnie). Krucyfiks znajdujący się w ołtarzu gł. dawnego kośc. ewangelickiego (obecnie filialny katolicki) w Starym Mieście (niem. Altstadt) pod Dzierzgoniem został tu przemieszczony po 1945. Wydaje się, że pewne podobieństwo do figuralnych prac S. w alabastrze wykazują pełnopostaciowe portrety członków rodziny Załuskich i prymasa Rzeczypospolitej Andrzeja Olszowskiego, umieszczone w ich epitafiach na filarach w kolegiacie w Pułtusk (1719-21, fundacja bpa Ludwika Bartłomieja Załuskiego).

Drogę zawodową i artyst. S. można określić jako typową w środowisku wielkich miast-portów nadbałtyckich z silną organizacją cechową i z rozbudowaną siecią kontaktów regionalnych i międzynarodowych. S. był przede wszystkim snycerzem, aczkolwiek w początkowym okresie twórczości (1695-1708) zrealizował 2 ołtarze i 4 nagrobki z „marmurów” pochodzących z Niderlandów Hiszpańskich, łączonych z alabastrem angielskim i środkowoniemieckim, wapieniem *Dälle* z Olandii oraz piaskowcem *Burgsvik* z Gotlandii. Umiejętność pracy w tych luksusowych materiałach stawia go w pierwszej lidze rzeźbiarzy czynnych w Gdańsku i Elblągu obok Silbera, Hansa Michaela Gockhella czy Hansa Caspara Äschmanna.

Pochodzenie S. z rodziny Niderlandczyków osiadłych we wsch. części basenu Morza Bałtyckiego, wybór gamy materiałów kamieniarskich, a przede wszystkim cechy formalne i stylowe jego sztuki wskazują jednoznacznie na źródła jego wykształcenia. Trzydziestoletni artysta przed osiedleniem się w Elblągu przyswoił sobie formułę flamandzkiej i holenderskiej rzeźby barokowej z l. ok. 1630-80 w zakresie perfekcyjnie wykonanej i bogatej ornamentyki roślinnej, „panopliowej” i „festonowej”, wywodzącej się z bujnych inwencji architektoniczno-rzeźbiarskich Petera Paula Rubensa w Antwerpii oraz czołowych architektów i projektantów holenderskich – Jacoba van Campena i Pietera Posta w Hadze i Amsterdamie. Spopularyzowały ją w Europie liczne serie gra-

ficzne z antwerpskiej oficyny Plantina-Moretusa oraz przygotowany przez Hubertusa Quellinusa dwutomowy album *Afbeelding van't stadt huys van Amsterdam, in dartigh coopere plaaten* (wyd. 1, Amsterdam 1659), z których S. obficie korzystał, kompilując wybrane motywy. Nieobce były mu też graficzne proj. dzieł sepulkralnych i dekoracji ornamentalnych autorstwa francuskiego hugenota Daniela Marota starszego, ucznia Jeana Le Pautre'a młodszego i Jeana Béraina starszego, od 1684 nadwornego architekta dynastii orańskiej w Holandii.

W 1699 w Warszawie S. znalazł się w orbicie sztuki najwybitniejszego architekta tego czasu, Tylmana van Gameren z Utrechtu, z którym współpraca poszerzyła jego repertuar form o najważniejsze barokowe wzory rzymskie w zakresie projektów ołtarzy architektonicznych i figuralno-ornamentalnych, jak również bardziej powściągliwe, klasycyzujące wzornictwo francuskie spod znaku serii graficznych Le Pautre'a II z l. 50.-70. XVII w. Z tego źródła S. zaczerpnął też – obok dzieł z Niderlandów Hiszpańskich (Antwerpia, Lebbeke) – inspirację dla modeli struktur nastaw typu *Akanthusaltar*. Ta druga tendencja wywarła porównywalny wpływ na manierę rzeźbiarza, ugruntowaną wcześniej w obu częściach Niderlandów, jak konkretne modele Tylmanowskich nastaw, które S. strawestował później w nastawach w Chelmie, Jasnej i Przemarku.

Należy podkreślić, że badacze łotewscy już w 1. poł. XX w. wskazywali na obecność pierwiastków niderlandzkich w twórczości Söffrensów z Windawy. Na terenie Rzeczypospolitej u S. osiągnęła ona jednak nieporównanie wyższy poziom jakościowy i ilościowy niż w rodzimej Kurlandii. W całej jednorodnej twórczości, utrzymanej w charakterystycznej dla siebie zachowawczej manierze, artysta odwoływał się – podobnie jak rzeźbiarze poprzedniego pokolenia w Gdańsku i Elblągu (Caspar Günther, Hans Caspar Gockheller i Silber) – do wcześniejszego o półwiecze, klasycyzującego i uspokojonego nurtu figuralnej rzeźby flamandzkiej (z antykizującym typem *figurae togatae*) François Duquesnoya oraz Cornelisa van Milderta, André de Nole'a, członków znamienitego rodu Quellinusów: Artusa I i Artusa II oraz Hendrika Fransa Verbrugghena z Antwerpii czy Jana Steena z Mechelen. W odniesieniu do środowiska Niderlandów Północnych rolę taką odegrali współpracownicy Artusa Quellinusa st. w *fabryce*

ratusza amsterdamskiego: Bartholomeus Eggers i Rombout Verhulst, ponadto Pieter Rijxc z Rotterdamu, Jan Bloemendael z Hagi czy Jan de Rijk z Groningen. Zaslugą S. było wprowadzenie w plastyce nagrobnej nowego typu reliefowego portretu popiersiowego w owalnym medalionie (wg wzorów H.F. Verbrugghena i J. Bloemendaela) oraz uszaka akantowego z aplikowanymi motywami wanitatywnymi: czaszką, piszczelami, kosą, łopatą i oskardem grabarza, klepsydrą lub zegarem i lampką oliwną (kompilacja rycin H. Quellinusa i analogicznych elementów z dzieł R. Verhulsta, J. Steena i J. de Rijka).

Niewątpliwie S. znał również repertuar formalno-stylowy małej architektury i rzeźby powstających w 3. tercji XVII w. w pobliskim Królewcu i Prusach Wschodnich. Na samym początku twórczości oraz w schyłkowym jej okresie rzeźbiarz stosował typ wysmukłego, wielokondygnacyjowego ołtarza architektonicznego, ujętego w każdej ze stref bujnym ornamentem akantowym z obfitym kwieciami, o środkowoeuropejskiej genezie wzornikowej, oraz powielał model ambony z wielobocznym korpusem, dekorowanym figurami i zwisami ornamentalnymi, oraz z baldachimem na takim samym planie, zwieńczonym ażurową czaszą z kabłąków. Najbliższych wzorów dostarczają powstałe w l. 70.-90. XVII w. dzieła snycerskie przedstawicieli rodziny Döbel i Isaaka Rigi.

Mając warsztat w Elblągu, S. zyskał szansę zaopatrywania rozległego terytorium diecezji chełmińsko-pomezkańskiej (ziemie d. woj. chełmińskiego i malborskiego), Księstwa Biskupiego Warmii, *dominium* miasta Elbląga na Żuławach i położonego między nimi pruskiego regionu Oberland (Prusy Górne), z czym wiązało się duże zapotrzebowanie na jego dzieła rzeźbiarskie. Po apogeum twórczości w l. ok. 1690-1709 artysta zatrzymał się w ewolucji stylistycznej i do końca powtarzał raz opracowane wzorce nastaw i ambon, zdobiących je figur i ornamentu. Jego twórczość wykazuje wciąż wiele cech XVII w., jednak wywarła znaczny wpływ na rozwój stylistyki snycerstwa dojrzałego baroku pierwszego trzyletnia XVIII w. w prawobrzeżnej części Prus Królewskich, a krok ku późnemu barokowi wykonał w l. ćw. XVIII w. najważniejszy uczeń S. i jego naśladowca, Jerzy Juda Tadeusz Dąbrowicz z Lubawy (notowany od 1696, zm. 1743).

S. stał się w końcu XVII w. trzecim – po Stephanie (?) Schwanerze i Andreasie Schlüterze

młodszym – rzeźbiarzem z Prus Królewskich, który zyskał uznanie w stolicy Korony, a jego twórczość wkrótce doczekała się tam recepcji w dziełach miejscowych mistrzów, m.in. królewskiego snycerza Franciszka Gruszewicza oraz Sebastiana Kossakowskiego z warsz. Pragi. Z tego powodu rolę elbląskiego artysty w rozwoju nurtu flamizującego w rzeźbie w Rzeczypospolitej na przełomie XVII i XVIII w. można uznać za pierwszoplanową.

Słownik artystów pol. ..., t. 1, Wr. 1971, s. 249, s.v. Brozeń Michał (Badowska I.). – AKL, t. 69, 2010, s. 216, s.v. Hankis, Tischler-, Schnitzer- und Bildhauer-Familie (Wardzyński M.); t. 103, 2019, s. 492, s.v. Silber (Sielber; Sylber; Sylwer), Andreas (Kandt K.E.). – Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artystyczni Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

Symonowicz M., *Opis kościoła par. S. Krzyża XX. Misjonarzy, Rozmaitości warsz.* (dod. do Gaz. Korespondenta warsz. i Zagranicznego), 1825 nr 3, s. 17 (bez nazwiska S.). – Sobieszczański F.M., *Kość. Świętokrzyski*, Tyg. il., 1863 nr 216, s. 442. – Schmid B., *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Kreises Marienburg*, z. 1: *Die Städte Neuteich und Tiegenhof und die ländlichen Ortschaften*, Danzig 1919, s. 1. – Petrzyk L., *Kość. Św. Krzyża w Warszawie*, W. 1920, s. 22. – Mańkowski A., *Kazimierz Jan Opaliński, biskup chełmiński (1681-1693)*, Mies. Diecezji Chełmińskiej, 1930 nr 8-9, s. 552, przyp. 84. – Vipers B., *Baroque Art in Latvia*, Riga 1939, s. 178-181. – Kowalczykowa E., *Kość. Św. Krzyża*, W. 1975, s. 82. – Głowacki K., *Ze studiów nad kurlandzką rzeźbą drewnianą 2 poł. XVII i pocz. XVIII w.*, [rec.:] *Elita Grosmane, „Ventspils kaktēlnieki. 17. gs. otrā puse - 18 sāk.”...* Riga 1981 ..., BHS, LXVII, 1985 nr 1-2, s. 142-144. – Karpowicz M., *Sztuka Warszawy czasów Jana III Sobieskiego*, W. 1987 (jako Zeffrens [Seffrens] Jan). – Grosmane E., *Zeichnungen und Stichvorlagen in der Praxis der Kurländischen Bildhauerwerkstätten zur Zeit des Barocks*, [w:] *Studien zur Werkstattpraxis der Barockskulptur im 17. und 18. Jahrhundert*, red. Kalinowski K., P. 1992, s. 46. – Taż, *Plastyka epoki baroku w Kurlandii i jej powiązania z Litwą i Polską*, [w:] *Kultura artyst. Wielkiego Księstwa Litewskiego w epoce baroku*, red. Kowalczyk J., W. 1995, s. 108, przyp. 4. – Rynkiewicz-Domino W., *Buildownictwo i architektura, rzeźba, malarstwo i rzemiosło artystyczne*, [w:] *Historia Elbląga*, t. 2, cz. 2, 1626-1772, red. Groth A., Gd. 1997, s. 192-195. – Grosmane E., *Kurzemes baroka tēlniecība, 1660-1740*, Riga 2002, s. 62-64. – Jarocińska [Wardzyńska] K., *Prace snycerskie Jana Söffrensa z Elbląga dla Misjonarzy w Chełmnie*

i w Warszawie, [w:] *Artyści włoscy w Polsce XV-XVIII w.*, red. Chrościcki J.A., Sulewska R., W. 2004, s. 623-642. – Zieliński M.G., *Chełmno civitas totius Prussiae metropolis XVI-XVIII w.*, Bydgoszcz 2007, s. 266. – Wardzyński M., *Marmury i wapienie południowoniderlandzkie na ziemiach pol. od średniowiecza do 2. poł. XVIII w. Import i zastosowanie w małej architekturze i rzeźbie*, BHS, LXX, 2008 nr 3-4, s. 336. – Wardzyńska K., *Ołtarze: główny 1699-1700, śś. Felicissimi i Genowefy 1704, Trójcy Świętej i Najświętszego Sakramentu 1720-1721*, [w:] *Serce miasta. Kość. Świętego Krzyża w Warszawie*, red. Sztarballo K., Wardzyński M., W. 2010, s. 160-191. – Wardzyńska K., Wardzyński M., *Ołtarze śś. Rocha i Sebastiana oraz św. Michała Archaniola i Wszystkich Aniołów 1705. Johannes Söffrens z warsztatem (atryb.)*, tamże, s. 192-197. – Ciz, *Stalle zakonne i seminaryjne 1702-1705, uzupełnione ok. 1720. Johannes Söffrens i Jerzy Juda Tadeusz Dąbrowicz (atryb.)*, tamże, s. 202-207. – Wardzyński M., *Ambona, krata przegrody chórowej oraz balustrada okalająca wewnętrzny gzyms świątyni. 1698-1699 lub 1700-1705, 1712-1727 i 1726. Brat-laik Mikołaj Tetar vel Teter CM*, tamże, s. 211. – Wardzyńska K., *Ołtarz główny i łuk tęczyowy kościoła Benedyktynek pw. św. Jakuba w Toruniu. Nieznane dzieła Johanna Antona Langenhana Starszego i Jerzego Judy Tadeusza Dąbrowicza*, [w:] *Dzieje i skarby kość. Świętojakubskiego w Toruniu*, red. Kluczwajd K., Toruń 2010, s. 330, 339. – Wardzyński M., *Import kamieni i dzieł rzeźby z Gotlandii i Olandii do Rzeczypospolitej (od XIII do 2. połowy XVIII wieku)*, Porta Aurea, IX, 2010, s. 98-99. – Tenże, *Monuments, Epitaphs and Commemorative Plaques in the Lower and Upper Church, 17th-20th century*, [w:] *Heart of the City. The Church of the Holy Cross in Warsaw*, red. Sztarballo K., Wardzyński M., Warsaw 2011, s. 246. – Tenże, *Flemish Trend in Schleswig-to-Königsberg Baroque Sculpture in Marble and Stone in the Second Half of the 17th Century*, [w:] *Polish Baroque, European Contexts ...*, red. Salwa P., Warsaw 2012, s. 250-254. – Wardzyńska K., Wardzyński M., *Nieznane nastawy w kościołach Reformatów w Choczu i Dzierzgoniu z 1. ćw. XVIII w.*, [w:] *Non cesso gratias agere Deo et hominibus. Prace ofiarowane Ojcu dr. Anzelmowi Januszowi Szteinke OFM ...*, red. Michalczyk W.M., Paczkowski C.M., Kr.-W. 2013, s. 868-875, 877, 879, 883. – Wardzyńska K., *Johannes Söffrens (1660- po 1721) - rzeźbiarz niderlandzki w Elblągu. Wstęp do monografii*, Porta Aurea, XIII, 2014-16, s. 136-159. – Łyczak B., *Toruński cech rzeźbiarski i snycerka na obszarze jego oddziaływania w l. 1695-1793*, W. 2018, s. 88, 91-93, 95, 111. – Birecki P., *Dekoracja malarska kość. w Rodowie jako przykład nowych źródeł ikonografii sztuki luteran-*

skiej w Prusach Książęcych, *Studia Elbląskie*, XIX, 2018, s. 158-159. – Tenże, *Wystrój malarzski dawnego luteranckiego kościoła w Rodowie jako postulat duchowej jedności lokalnej społeczności ewangelickiej*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo*, 2018, s. 124-125, 132. – Tenże, *The Lutheran Church in Rodowo as a Place of the Spiritual Meeting of Three Social Strata*, *Entangled Religion. Interdisciplinary Journal for the Study of Religious Contact and Transfer*, 2018 t. 7, s. 116. – Wardzyński M., *Szpital św. Rocha przy Krakowskim Przedmieściu i jego architektoniczne przemiany w XVIII-XX w.*, *Almanach Warszawy*, t. 12, 2018, s. 143. – Łyczak B., *Ołtarze - dzieła elbląskiego rzeźbiarza Johanna Söffrensa*, [w:] *Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Przecznie. Wystrój i wyposażenie*, red. Sulkowska-Tuszyńska K., Dokurno W., Przeczno 2019, s. 59-76. – Wardzyńska K., *Snycerstwo XVIII wieku na ziemi lubawskiej*, [w:] *Drewniane perły Ziemi Lubawskiej / Wooden Treasures of the History Lubawa Region ...*, red. Żurek A., Gorek P., W. 2020, s. 80-96. – Wardzyński M., *Wyposażenie ruchome kościołów dawnej ziemi lubawskiej pozyskane z Łąk Bratniańskich*, tamże, s. 100-107. – Lijka J., *O dwóch jezuickich ołtarzach mniejszych z kościoła zamkowego*, 2020, <https://straty.zamek.malbork.pl/o-dwoch-jezuickich-oltarzach-mniejszych-z-kościoła-zamkowego/> (dostęp 21.01.2023). – Wardzyńska K., Wardzyński M., *Barokowa kazalnica w Rodowie (niem. Groß Rohdau / Rodau) pod Prabutami (Riesenburg). Przykład recepcji katolickich wzorów flamandzkich w rzeźbie luteranckiej w Prusach Wschodnich*, [w:] *Miraże natury i architektury. Prace naukowe dedykowane Profesorowi Tadeuszowi Bernatowiczowi*, red. Barczyk A., Gryglewski P., Łódź 2021, s. 283-306. – Łyczak B., *Rzeźba w Toruniu 1575-1724*, [w:] *Królewskie miasto. Trzy stulecia przemian kultury artyst. Torunia 1454-1793. Wystawa ...*, Muz. Okręgowe w Toruniu, Toruń 2021, s. 76.

Arch. Archidiecezji Warmińskiej, Olszyn, Arch. Kapituły I, t. 16, k. 149v; t. 18, k. 15v; t. 19, k. 2-17; sygn. Acta Cap. 11: *Acta Capitularia a die 17ma Junii 1693 ad diem 22dam [brak miesiąca] 1700 Anni*, k. 76r; sygn. AB B 11a: *Inwentarz kościoła św. Mikołaja w Elblągu* [1698], s. 18; sygn. Żuława Sztumska 3: *Visitationes-Sachen 1690-1808, Descriptio Ecclesiae Posoliensis Qualis ante post ruinas fuerit modoque a me inventa, tempore Investituris mes ad hoc Beneficium A Dni 1690*, s. 46; sygn. AB H 11: *Hausbuch der Jesuiten Mission in Marienburg von 1647 bis 1744*, k. 43r. – Arch. Diecezjalne, Pelplin, sygn. A 47: *Acta Capituli Culmensis 1690-1702*, s. 146, 428; sygn. Akta Seminarium Duchownego Chełmińskiego w Chełmnie 4 (*Archivum Ecclesiae*

Culmensi, sygn. 94): *Diarium seu acta Domus Culmensis Congregationis Missionis connotari coepta Anno Christi 1676*, s. 34, 44-45, 69-70, 93. – Arch. Archidiecezjalne, Warszawa, rkps III 4. 5: *Diarium Procura[e] Domus Varsav[iensis] circa quotidiana negotia p[rae]cipue in anno 1716 die 25 Aug[usti] Connotatum*, k. 32v.

K. Wardzyńska
M. Wardzyński

Söffrenson (Seffrens, Seffrense, Seffrenz, Seffrenss, Severtsen, Sevrentz, Sewrense, Sewrentz) **Heinrich**, snycerz i stolarz. W Kopenhadze w l. zapewne 1683-87 uczył się przez 4 i pół r. u mistrza Karstena Erichsona i został przez niego wyzwolony. W gdańskim cechu stolarzy snycerzy i skrzyniarzy przedłożył zaświadczenie od mistrza. Na jego podstawie został 31 III 1687 w Gdańsku czeladnikiem w cechu. Należy zakładać, że pracował tam co najmniej przez jeden roczny sezon.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skoro-widz kwierendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2440: *Cech stolarzy i snyce-ry 1675-1716. Księga uczniów*, s. 72.

J. Pałubicki

Söffrenson (Seffrens, Seffrense, Seffrenz, Seffrenss, Severtsen, Sevrentz, Sewrense, Sewrentz) **Philipp**, snycerz i stolarz. W Kopenhadze w l. zapewne 1681-85 odbył czteroletnią naukę u mistrza stolarstwa i snycerstwa Petera Simensena i został przez niego wyzwolony. W gdańskim cechu stolarzy snycerzy i skrzyniarzy przedłożył 22 VII 1685 zaświadczenie od swojego kopenhaskiego mistrza i na tej podstawie został w Gdańsku czeladnikiem w cechu. Należy zakładać, że pracował tam przez co najmniej jeden roczny sezon.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skoro-widz kwierendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2440: *Cech stolarzy i snyce-ry 1675-1716. Księga uczniów*, s. 62.

J. Pałubicki

Soiński Mateusz Teodor, malarz sandomierski. W 1695 podpisał kontrakt na pomalowanie i pozłocenie ołtarza NMP (kuśnierzy) w kolegiacie w Sandomierzu.

Makarewicz S., *Artyści i rzemieślnicy sandomierskiej kolegiaty*, Studia Sandomierskie, 1981, k. 46v.

M. Heydel

Sojka (Soika, Soicka) **Walenty** (Valentin), nauczyciel, malarz, rysownik, architekt, ur. 1805 Pisarzowice k. Bielska-Białej, zm. 21 VII 1877 Przemyśl; żonaty z Balbiną z Gąsiorowskich (ur. 1817 Jasło), z którą miał córki Leontynę (zameżną Trätting) i Marię (zameżną Hauser) oraz synów: Gwidona (pułkownika audytora w armii austriackiej), Gustawa (1850-1917), lekarza, oficera wojsk austriackich i tureckich, Józefa (1848-1911), prawnika, i Stanisława (1850-1936), inżyniera kolei. Mając 13 lub 14 l., S. wyjechał do Wiednia, gdzie ukończył gimnazjum i uczęszczał na studia architektoniczne (podobno również na filozoficzne). W listopadzie 1828 wstąpił do akademii wiedeńskiej; w r. akademickim 1828/29 studiował rys. pejzażowy, od kwietnia 1831 do 1832 „malarstwo kwiatowe”, w r. akademickim 1832/33 rys. hist., a w 1833/34 rys. z modeli antycznych u Leopolda Kupelwiesera. W 1831 mieszkał na wiedeńskim przedmieściu Schaumburgergrund (obecnie dzielnica Wiednia) przy Feldgasse 33. Przebywając w Wiedniu, zarabiał na utrzymanie jako guwerner w rodzinie włoskiego konsula.

Po powrocie osiedlił się w Przemyślu, gdzie przed 1841 pracował jako nauczyciel w dwuklasowej szkole normalnej. Od t.r. do końca życia nauczał kaligrafii w przemyskim gimnazjum (z przerwą 1848-49, kiedy zawieszono nauczanie tego przedmiotu); od II półr. 1850 do co najmniej 1870 prowadził tam również lekcje rysunku (nadobowiązkowe, początkowo przez krótki czas opłacane przez zapisanych adeptów). Jego uczniem był Julian Fałat, który m.in. „pod wpływem ciągłej zachęty profesora rysunków”, stale dzieląc się z nim „wiadomościami otrzymywanymi z Krakowa o Matejce i Grottgerze”, porzucił w III klasie naukę w gimnazjum, aby wyjechać na studia w krak. ASP. Fałat wspominał też, że swoje obrazy ol., przedstawiające cerkiewki z okolic Przemyśla, przynosił S. do oceny malarz Edward Ingarden (1845-90; stryj Romana, filozofa), który

w 1873 zaczął studiować malarstwo w Wiedniu (niewykluczone, że za namową S.).

W Przemyślu S. był ponadto nauczycielem rysunku, geometrii i „pisania” (zapewne kaligrafii) oraz metodyki tych przedmiotów w dwuletniej preparandzie (studium nauczycielskim) dla Polaków i Ukraińców przy greckokatolickiej Szkole Gł. męskiej (w r. szkolnym 1851/52), a także w szkole niższo-realnej przy ludowej Szkole Gł. w r. szkolnym 1863/63 (rysunki, kaligrafia, geometria, rachunki) i w 1866/67 (rysunki); podobno uczył rysunków również w Seminarium Nauczycielskim Żeńskim (działającym od 1871).

Wg wspomnień rodzinnych pracował też jako architekt w Przemyślu i „pozostawił po sobie kilka budynków, m.in. Seminarium Duchowne w pobliżu plant” (prawdopodobnie brał tylko udział w remoncie i rozbudowie tego gmachu prowadzonych w l. 1843-46); był „zamiłowanym akwarelistą”.

Jego prace zachowały się w LBN – *Młyn w okolicy górskiej*, gwasz, *Kwiat tytoniu (Lilia biała rozkwitła)*, *Winogrona*, oba akw., *Widok zamku (obronnej wieży) ze sztafążem*, tusz, pióro (wg inwentarza Pawlikowskiego – kreda).

Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krak., 1870, s. 389; 1871, s. 385 (jako Sojko Walenty); 1872 s. 403 (jako Soika Walenty). – Goliński S., *Historia gimnazjum przemyskiego*, [w:] Spraw. Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Przemyślu za r. szkolny 1894, s. 49, 87 (s. 124, dot. syna S., Gwidona). – Fałat J., *Pamiętniki*, Katowice 1987, s. 44. – Długopolski S., *Długopolscy i Sojkowie - przyczynek do historii rodu*, Almanach Sądecki, XVI, 2007 nr 3-4 s. 72, 77-79. – Pelczar R., *Kategorie i liczebność nauczycieli ruskich (ukraińskich) szkół ludowych z terenu greckokatolickiej diecezji przemyskiej w l. 1774-1867*, Prz. hist.-Oświatowy, 2014 nr 3-4, s. 8. – Tenże, *Kształcenie kadry nauczycielskiej dla ruskich (ukraińskich) szkół ludowych z obszaru greckokatolickiej diecezji przemyskiej w okresie przed autonomią Galicji*, Roczn. pol.-Ukraiński, t. XVI, red. Rzędziński K., Herciuk D., Częstochowa-Lw. 2014, s. 277. – Straszewska A., Gutsch F., *Studenci z ziem dawnej Rzeczypospolitej w Akademii der bildenden Künste w Wiedniu (1726-1938). Wypisy z ksiąg immatrykulacyjnych*, Lublin-W. 2022.

Hajdecki, cz. 2 poz. 193a. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, poz. 2123-2126.; wypisy Ryszarda Ciarki z kat. kartkowego zb. sztuki LBN, 2012. – LBN, *Spis Kolekcji Gwalberta Pawlikow-*

skiego przekazywanej synowi Mieczysławowi (Archiv kol. M. Pawlikowskiego. Grafika, Żywopys, opis n: 1-22952; 1-68), poz. 19075-19078 (bazy.oss.wroc.pl).

U. Makowska
uzup. J. Różalska

Sokalski, malarz. W 1825 wykonał portret Tomasza Wysockiego, profesora Kolegium Nowodworskiego, akw. (Muz. UJ). Prawdopodobnie jego dziełem jest również portret cara Mikołaja I, sepia, sygn.: „Sokalski 1827 roku” w MNK.

Mycielski J., *Kat. portretów i obrazów będących własnością UJ*, Kr. 1913, s. 16, poz. 84.

P. Kluz
U.M.

Sokalski Kazimierz, rzeźbiarz, ur. 1914, zm. 13 IX 1939 Lwów (podczas bombardowania miasta), pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim; brat rzeźbiarza Stanisława Sokalskiego (1917-2001). Studiował na wydz. rzeźbiarskim w Państw. Instytucie Sztuk Plastycznych we Lwowie w l. 1937-39 u Józefa Różyskiego i Mariana Wnuka.

Prawdopodobnie to on wykonał rzeźbiarski portret w brązie dyrektora teatrów lw. i aktora Ludwika Czarnowskiego na jego nagrobku (proj. architektoniczny autorstwa Różyskiego) na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. W l. 1937-38 brał udział w realizacji pomnika poświęconego, jak głosi inskrypcja, „Bohaterskim Francuzom poległym i zmarłym w obronie Rzeczypospolitej Polskiej” na Cmentarzu Obrońców Lwowa wg proj. Różyskiego; w części centralnej znajduje się figura opartego na karabinie żołnierza (posąg naturalnej wielkości), w której widoczne jest dążenie do uogólnionych i zwartych mas, twardych i nieco zgeometryzowanych kształtów. Na tymże cmentarzu S. wykonał także płytę pamiątkową na Grobie Nieznanego Żołnierza. Ponadto stworzył kameralne kompozycje *Bokserzy* (gips, wyst. we Lwowie w maju-czerwcu 1937) i *Na straży* (brąz, 1939, wł. pryw. w Warszawie).

Salon wiosenny, maj-czerwiec 1937, TPSP, Lw. 1937, poz. 250. – Dz. pol., 1937 nr 42, s. 10. – Nicieja S.S., *Cmentarz Obrońców Lwowa*, Wr.-W.-Kr. 1990. – Art & Business, 1994 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny). – *Kresy Wschod-*

nie d. Rzeczypospolitej. Kat. pocztówek, oprac. Calikowska M., Krasieńska-Kenecka E., Pietrzak A., BN, W. 2001. – Cracovia-Leopolis, 2004 nr 4 (40), s. 10. – Biriulow J., *Rzeźba lw. od poł XVIII w do 1939 r. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007. – Nicieja S.S., *Lwowskie Orleńta. Czyn i legenda*, W. 2009. – Tenże, *Ogród snu i pamięci*, Opole 2011. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Львівська скульптура від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII - середина XX ст.)*, Львів 2015. – Biriulow J., *Lwowska rzeźba w architekturze modernistycznej*, [w:] *Lwów: miasto, architektura, modernizm*, red. Cherkies B., Szczerski A., Wr. 2016.

J. Biriulow

Sokiewicz Tomasz, malarz w Sandomierzu. 24 XI 1702 wzmiankowany w *Metricae matrimonium ...* Arch. Katedry Sandomierskiej jako świadek ślubu malarza Stanisława Kozakowskiego z Katarzyną Cybulską.

Makarewicz S., *Artyści i rzemieślnicy sandomierskiej kolegiaty*, Studia Sandomierskie, II, 1981, s. 251.

A. Bernatowicz

Sokirański (Sokiranski, Sokiranský) **Benzion** (Bedřich, Ben-Cijon, Bencion, Benjamin, Benzin; Osipowicz, Osipovič), malarz, ur. 25 IX 1887 Terenówka (prawdopodobnie k. Chersonia; obecnie Ukraina; wg żony: S. ur. w Odessie), zm. 6 IX 1953 Bielsko-Biała, pochowany tamże na cmentarzu żyd. przy ul. Cieszyńskiej (nagrobek z wrytą gwiazdą Dawida); najmłodszy syn Josła Schnejera Josowicza, rosyjskiego radcy w wyższym urzędzie miejskim Odessy, i Zlaty z domu Tabakow, pochodzącej z Moskwy; mąż Judyty (Julii) z domu Grünfeld (ur. 21 V 1900), z którą miał córki Zlatę (Zyskę, ur. 23 XI 1930), Etel (Etlę, ur. 23 I 1936) i Pesię (Pesję, ur. 25 XI 1944) oraz synów Josela (Sznejera, Józefa, ur. 2 VII 1932) i Mendla (ur. 14 XI 1933).

S. wychowywał się w dość zamożnej rodzinie w Odessie. Od najmłodszych lat rysował. Najprawdopodobniej ukończył w 1907 lub 1909 szkołę malarstwa i rysunku, założoną i prowadzoną przez Tow. Sztuk Pięknych w Odessie. Jednak przedwczesna śmierć rodziców (1903) i brak finansowego zaplecza spowodowały konieczność równoczesnego podjęcia pracy zarobkowej przez S. Podczas nauki zdobywał fundusze, wykonując

wielkie naścienne szyldy. W odeskim Tow. Sztuk Pięknych miał okazję poznać twórczość wielu rosyjskich realistów; szczególnie zafascynowało go malarstwo Iwana Szyszkina, którego prace zobaczył na tamtejszej wystawie zorganizowanej w 1904 przez petersburskie Tow. Objazdowych (Ruchomych) Wystaw Artyst. (pieriedwiżników). W Odessie powstały także pierwsze pejzaże S. – widoki nadmorskich willi oraz czarnomorskie mariny. Od 1910 do 1911/12 S. mieszkał we Lwowie (przy ul. Czackiego 6). Współpracował wówczas z Teatrem Ludowym Miłośników Sceny oraz Teatrem Pol., dla których malował dekoracje i przygotowywał rekwizyty (teatralna rekwizytornia była jego jedynym etatowym miejscem pracy). Przez kilka kolejnych lat – do wybuchu I wojny światowej – przebywał w Budapeszcie, gdzie nawiązał bliższe kontakty z tamtejszym środowiskiem artyst.; pracował także na zlecenie rodziny hrabiów Esterházy, dla której malował obrazy o tematyce hist. i biblijnej. Brał udział w I wojnie światowej; w 1915 dostał się do niewoli austriackiej. W l. 1915-25 wielokrotnie zmieniał miejsce pobytu: mieszkał w Brnie na Morawach, w Ostrawie (w cz. Mariánské Hory) oraz Pietwaldzie (Petrvald, k. Ostrawy), gdzie założył duże atelier specjalizujące się w wykonywaniu kopii dawnych mistrzów holenderskich, scen rodzajowych, martwych natur oraz malarstwa dekoracyjnego. Przez prawie 2 l. pracownią tą kierował ostrawski malarz Paweł Raszka (Pavel Raška). W 1925 S. przeniósł się do niewielkiej miejscowości Jelka (Jóka, Jokka, k. Bratysławy, obecnie Słowacja), gdzie udzielał lekcji malarstwa. W 1928 poślubił tam jedną ze swoich uczennic, Judytę Grünfeld, i razem z nią zamieszkał w domu jej rodziców. W Jelce przyszło na świat czworo najstarszych dzieci S.

Tuż po 1935 rodzina przeprowadziła się na Śląsk Cieszyński i osiadła w Dąbrówce Karwińskiej (Doubrovka), a wiosną 1938 opuściła Zaolzie z zamiarem osiedlenia się w Cieszynie lub Bielsku. Z braku wolnych lokali w obu miastach Sokirańscy zamieszkali w końcu 1938 lub na pocz. 1939 w Mikuszowicach Śląskich (obecnie Bielsko-Biała), w nowym wielorodzinnym budynku oznaczonym numerem 228 (ul. Fabryczna 1). S. prowadził tam prywatną szkółkę malarstwa i rysunku. Utrzymywał się przede wszystkim ze sprzedaży swoich obrazów; wiele kompozycji, szczególnie niewielkich portretów, powielał w autorskich kopiach. Przy miniaturach malowanych

na płótnie, gł. z przedstawieniami kwiatów, korzystał, z czasem coraz częściej, z pomocy żony, która nadawała barwne wykończenie jego precyzyjnie wyrysowanym kompozycjom floralnym.

W dwudziestoleciu międzywojennym Sokirańscy jako bezpaństwowcy posługiwali się paszportami nansenowskimi, wydanymi w 1930 przez Urząd Policji (Policijní ředitelství) w Morawskiej Ostrawie (Czechosłowacja). Dzięki życzliwości i wsparciu sąsiadów cała rodzina, podająca się za Ukraińców i używająca „aryjskich” dokumentów, przetrwała hitlerowską okupację. Artysta podczas wojny współpracował z zakładem ramiarskim Franza Mleczy w Bielsku, za którego pośrednictwem sprzedawał swoje miniaturowe kompozycje. Rodzinie S. pomagał również Adolf Ściga, który w Bielsku przy ul. Zamkowej 3 prowadził „dom męskich mód i wyrób bielizny męskiej”. S. był kilkakrotnie aresztowany jako podejrzany o żyd. pochodzenie, jednak zawsze wracał do domu. Dopiero od końca 1944 do zakończenia wojny ukrywał się w gospodarstwach rolnych położonych w Mikuszowicach Śląskich i okolicy. W Bielsku urodziła się najmłodsza córka malarza.

7 VI 1945 S. zgłosił się do lokalnego Komitetu Żyd. i został zarejestrowany w „Księdze ocalałych”; rejestracji czworga jego młodszych dzieci (Josla, Mendla, Etli i Pesli) dokonano 8 VIII t.r. Po II wojnie światowej rodzina S. zamieszkała w Bielsku (obecnie Bielsko-Biała); najpierw przez kilka miesięcy w opuszczonej willi przy ul. J. Fałata 7, a następnie w lokalu nr 3 na I piętrze kamienicy przy ul. Celnej 1, w którym jedyny pokój pełnił także funkcję pracowni malarza. W końcu 1946, z uwagi na trudne warunki bytowe rodziny, czworo starszych dzieci S. trafiło do Domu Dziecka Żyd. w Bielsku przy ul. Mickiewicza 22. (Złata [Złata Sokierańska] ukończyła Państw. Liceum Technik Plastycznych w Bielsku-Białej w 1952 i zamieszkała w Poznaniu; Josl pracował w zakładach lniarskich „Lenko”, w l. 50. wyemigrował do Izraela, w końcu osiadł w Niemieckiej Republice Federalnej; Mendel był zatrudniony w Bielskiej Fabryce Maszyn „Befama”, potem jako kierowca w Miejskim Przedsiębiorstwie Oczyszczania w Bielsku-Białej, a w 1969 wyjechał z żoną Krystyną i 4 dziećmi do Izraela).

Jako bezpaństwowiec S. rozpoczął w 1947 starania o pol. obywatelstwo, które otrzymał pod koniec l. 40. XX w. Tuż po 1950 próbował zor-

ganizować wyjazd żony i 2 najmłodszych córek (Etel i Pesí) do Izraela lub Stanów Zjednoczonych; w kwestiach paszportowych i wizowych pomagał mu bielski adwokat Adam Schmerzler *vel* Kotwicz. Nagła śmierć malarza, spowodowana zawalem serca, pokrzyżowała plany wyjazdowe rodziny (dopiero w 2. poł. l. 70. żona S. z najmłodszą córką Pesią wyjechały do Niemiec do starszego z synów, Josla).

S. był miłośnikiem psów i kotów, często fotografował się ze swoim owczarkiem niemieckim o imieniu Lux.

Nie należał do żadnego stow. artyst., nie wystawiał prac ani indywidualnie, ani na ekspozycjach zbiorowych. Po raz pierwszy jego obrazy zostały pokazane na wystawie „Oblicza Bielska-Białej. Twórcy ikonografii miasta. Prace ze zb. Muz. w Bielsku-Białej”, zorganizowanej w Muz. Techniki i Włókiennictwa, Oddz. Muz. (obecnie Muz. Hist.) w Bielsku-Białej w 2011. Towarzyszył jej dodatkowy jednodniowy pokaz kilkunastu prac artysty, zorganizowany w ramach proj. *Ślady obecności*.

S. malował gł. farbami ol., stosując niewielkie podobrazia płócienne i tekturowe, czasami z płyty pilśniowej. Rzadziej używał akw. Tematami jego zachowanych prac są pejzaże z okolic Bielska, Mikuszowic Śląskich i Olszówki, motywy górskie z widokami na tatrańskie szczyty, wnętrza lasu, drewniane chaty i gospodarskie zabudowania. Ukazywał przedstawicieli społeczności żyd., rabinów, ale też mnichów ze szklanką lub lekturą w ręku, typy charakterystyczne (np. Arabów) oraz postacie w strojach ludowych, m.in. ze Śląska Cieszyńskiego. Tworzył sceny rodzajowe obrazujące prace polowe na wsi, obyczaje ludowe oraz przedstawienia kobiet podczas domowych zajęć, a także sceny z życia codziennego Żydów (zwyczaje religijne, wnętrza bibliotek i domów modlitwy z pojedynczymi postaciami lub grupami osób pochylonymi nad księgami lub zwojami Tory). Odrębną grupę prac stanowią wizerunki zwierząt domowych i gospodarskich, którym czasem towarzyszą sylwetki ptaków. S. przedstawiał także zaprzęgi konne i akty kobiece w plenerze. Znaczna część dorobku artysty obejmuje miniatury martwe natury z porcelanowymi dzbanuszkami i filiżankami, szklanymi paterami, owocami czy z otwartymi księgami, przede wszystkim jednak z bukietami kwiatów w wazonach. Artysta sygnował prace: B. Sokirański, B. Sokiranský,

Sokiranski. Na kilku kompozycjach obok sygnatury zapisanej alfabetem łacińskim dodał podpis w jidysz: יקסנאַריקאַס / יאָזעב

Wiele obrazów wykonał wspólnie z żoną, która po jego śmierci nadal malowała i podpisywała kompozycje nazwiskiem Sokirański. Obecnie trudno jest jednoznacznie stwierdzić, które miniatury bukiety są autorstwa S., a które wyszły spod ręki jego żony Judyty.

Prace S. w zb. publicznych: Gmina Wyznania Żyd., Bielsko-Biała – *Nauczanie, Czytanie Tory*, oba ol., sygn., l. 20.-30. XX w., 2 miniatury portretowe; Muz. Hist., Bielsko-Biała – *Lasek Cygański jesienią*, ol., sygn., ok. 1950; Israel Museum, Jerozolima – *Jom Kipur, Jom Kipur w synagodze, Szabat*, wszystkie miniatury, ol., sygn.: „B. Sokirański”; Jewish Museum, Nowy Jork – *Błogosławieństwo księżyca w nowiu (Blessing of the New Moon, scena żyd. rytuału)*, ol., sygn., 1911.

W kolekcjach pryw. w Czechach, Francji, Izraelu, Niemczech, Polsce, USA i na Węgrzech, m.in. – *Orka krowami*, ol., sygn., 1933, *Krajobraz z wozami z sianem, Orka, Mężczyzna z parą koni, Stara kobieta siedząca przy stole, Zakładanie wianka, Młodzieniec z gitarą, Akt kobiety nad brzegiem rzeki, Martwa natura z truskawkami, Martwa natura z wazonem z astrami*, wszystkie ol., sygn., *Mnich z kielichem wina, Starzec zapalający fajkę, Żniwa*, wszystkie ol. tektura, sygn., *Góralka z Beskidu Śląskiego, Konie i ptaki*, oba akw., sygn., ponadto kilkanaście miniatur z martwymi naturami lub bukietami kwiatów, kilka typów portretowych, 3 głowy koni. W XXI w. kompozycje S. pojawiły się w ofertach aukcyjnych i galeryjnych w wielu krajach europejskich oraz w Izraelu, w tym: *Studium lasu*, ol., sygn., 1910-11 (?); *Portret konia (Pferdeportrait)*, ol., sygn., 1910; *Portret starego rabina (Portrét starého rabína, Portrait of a gentleman), Rabin pochylony nad lekturą, Rabin (Le Rabbin), Twarz brodatego mężczyzny (דב לע ינפ, וקומו שיה ינפ)*, *Stara kobieta z tobołkiem (Stařenka s rancem), Siewca (Rozsévač), Rozmowy filozoficzne, Krowy u wodopoju (Kühe bei der Tränke), Rosyjska trojka, Sanna, Martwa natura z otwartą książką, Kury*, wszystkie ol., sygn., *Chałupy (Chalupy)*, ol. płyta pilśniowa, sygn., *Martwa natura z kwiatami i filiżanką, Martwa natura z owocami, Dzieci na polu (Děti na poli)*, wszystkie ol. tektura, sygn., *Mnich nad Morskim Okiem*, akw., sygn., ponadto kilkanaście typów charakterystycznych w ujęciach

portretowych oraz martwych natur z bukietami kwiatów

Spigel J.R., *Skorowidz adresowy król. stol. m. Lwowa*, R. II (1910), Lw. 1909, s. 441. – Proszyk J., *Cmentarz żyd. w Bielsku-Białej*, Bielsko-Biała 2002, s. 240. – Chałupska A., *Zapomniany artysta*, Dz. zach., 2004 nr 231 (1 X), dod. Dz. zach. Bielsko-Biała, nr 40, s. 6. – Dudek Bujarek T., Filip E.T., *Kat. cz. I*, [w:] *Oblicza Bielska-Białej. Twórcy ikonografii miasta. Prace ze zb. Muz. w Bielsku-Białej*, red. Purzycka I., Bielsko-Biała 2010, s. 219. – Dudek Bujarek T., *Nieformalna kolonia artyst. w Mikuszowicach koło Bielska*, [w:] *Oblicza sztuki 20-lecia międzywojennego na obszarze obecnego woj. śląskiego. Materiały z sesji ...*, red. Dudek Bujarek T., Katowice 2011, s. 328. – *Powrót Sokirańskiego*, Śląsk. Mies. Społeczno-Kulturalny, 2011 nr 9, s. 84. – Krajewski J., *Spacerem po Cygańskim Lesie*, Bielsko-Biała 2013, s. 79. – Dudek Bujarek T., *Młodzieńcza twórczość Herthy Strzygowskiej (1896-1990). Przyczynek do historii sztuk plastycznych Bielska i Białej*, [w:] *Sztuka kobiet - kobiety w sztuce. Artystki na Śląsku 1880-2000*, red. Kulak T.M., Katowice 2016, s. 77-78, przypis 16. – Sawicka M., *Przekształcenia krajobrazu oraz wybrane aspekty jego ochrony na przykładzie Olszówki Górnej i Dolnej w Bielsku-Białej*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 2016 nr 34, s. 143. – Kráslová A., *Nansenovské pasy ve fondu Policijní ředitelství Moravská Ostrava*, [w:] *Šborník Zemského archivu v Opavě 2017*, Opava 2017, s. 152.

Arch. Gminy Wyznaniowej Żyd. im. A. Wachta, Bielsko-Biała, rkps 39: *Księga ocalałych CKŻP Bielsko, luty 1945–1951*, nr 165 (teczka S.). – Muz. Hist. w Bielsku-Białej, Arch. Dz. Sztuki i Rzemiosła Artyst., tezcza S. – Arch. Żyd. Instytutu Hist. im. E. Ringelbluma, Warszawa, dokumenty związane z rodziną Sokirańskich, nr 301/2753, 303/IX/86, 303/IX/479, 303/IX/649, 303/IX/973, 1783, 303/XIV/636, 309/463, 324/190, oraz karty ocalałych; Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydz. Emigracji, 1946-48. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatki Jerzego Malinowskiego dot. zb. publicznych w Izraelu. – United States Holocaust Memorial Museum, Waszyngton, *Baza danych ocalałych i ofiar Holokaustu*, j. 636, oraz poz. 477, 520, dostępne na stronie muz.: <http://secure.ushmm.org> (dostęp 03.10.2021). – Instytut Pamięci Nar., Arch. Oddziałowe w Katowicach, nr IPN Ka 014/149. – Państw. Arch. Pow., Nowy Jiczyn (Nový Jičín, Czechy), *Sbírka obrazového a fotografického materiálu Státního okresního archivu Nový Jičín*, nr NJ/918.

Wypisy z kat. aukcyjnych u autorki.

T. Dudek Bujarek

Sokolnicki Michał, generał, inżynier wojskowy, uczestnik wojny pol.-rosyjskiej 1792 i powstania kościuszkowskiego, autor rozpraw naukowych, rysownik i rytownik amator, ur. 29 IX 1760 Wierzeja k. Poznania, zm. 24 IX 1816 Warszawa, pochowany tamże w katakumbach na cmentarzu Świętokrzyskim; syn Franciszka, chorążego gnieźnieńskiego, i Urszuli z Poklateckich. W l. 1777-79 kształcił się w Korpusie Kadetów. W l. 1780-81 mieszkał w pałacu księcia Augusta Sułkowskiego w Rydzynie. Z Jakubem Jasińskim zorganizował Korpus Inżynierów Wielkiego Księstwa Litewskiego (powołany przez króla Stanisława Augusta 15 I 1790), w którym wykładał geometrię praktyczną i budownictwo. Lata 1791-92 spędził w Saksonii, gdzie studiował hydrografię i inżynierię wojskową. Po powrocie przedstawił swym przełożonym raport zawierający opracowanie saskich osiągnięć w tej dziedzinie łącznie z tablicami (rys. technicznymi), a w konkluzji m.in. plany urządzeń nawigacyjnych w Polsce oraz proj. organizacji szkoły dróg i mostów (w kwietniu 1792 raport złożony w Komisji Wojskowej; niepublikowany, w 1792 wywieziony do Petersburga). W pracy *S. Opuscles sur quelques parties de l'hydrodynamique...*, Paris 1811, znalazły się 2 ilustracje, prawdopodobnie także jego autorstwa.

S. jako wybitny inżynier i uczony był członkiem francuskich towarzystw naukowych, w tym prestiżowego Institut de France, a także Tow. Warsz. Przyjaciół Nauk.

Obecnie znane są 2 prace S.: rys. reprodukowany w stalorycie przez Williama Alexandra Le Petit z podpisem: „Polacy w Rzymie. Jenerał Karol Kniaziewicz na czele Legii polskiej we Włoszech zajmuje Kapitol i zakłada w nim główną kwaterę od d. 3 Maia 1793 roku”, oraz portret amerykańskiego prezydenta Thomasa Jeffersona, kolorowana akwatinta S. wykonana ok. 1800, z napisem: „Thomas Jefferson, a philosopher, a patriote and a friend, dessiné par son ami Tadeé Kosciuszko et gravé par M. Sokolnicki” (m.in. w BN, Library of Congress; miejsce przechowywania akw. Kościuszki nieustalone). W zb. MNK znajduje się kilka prac graficznych S., w tym 2 akwaf. przedstawiające chorągiew oraz nagrobek Stanisława Leszczyńskiego.

Wójcicki K.W., *Michał Sokolnicki*, Tyg. il., 1862 półr. II, s. 193-195. – Kołaczkowski, Śl. ryt. – Rastawiecki,

Sl. ryt. – Bartosiewicz K., *Rysunki Kościuszki*, Tyg. il., 1909 półr. II, s. 834. – Tyg. il., 1921 półr. II, s. 424 (repr. ryc. S.). – Giergielewicz J., *Zarys historii korpusów inżynierów w epoce Stanisława Augusta*, W. 1933. – ThB, t. 31, 1937. – *Fraternité d'armes franco-polonaise sur les champs de bataille de 1797 à 1815. Cat. de l'exposition organisée à la Bibliothèque Polonaise de Paris à l'occasion du bicentaire de Napoléon*, Société historique et littéraire polonaise, oprac. Kret W., Paris 1969, poz. 60. – Bazyłow L., *Polacy w Petersburgu*, Wr. 1984. – Teodorczyk J., *Wystawa „200-lecie Mazurka Dąbrowskiego” w Muz. Wojska Pol. w Warszawie*, Niepodległość i Pamięć, V, 1998 nr 1, s. 356, 357, 361 (repr.). – PSB, t. 40, 2000-01 (Baczkowski M.). – Daszkiewicz P., Kasparek N., *Generał Michał Sokolnicki (1760-1816) i Instytut Francuski*, *Echa Przeszłości*, XVII, 2016, s. 81-91. – Ochman M., *Pol. Korpus Inżynierów Wojskowych w l. 1807-31* (praca doktorska, UW), W. 2017, s. 34, 41-42, 50, 51, 53, 76, 77, 86, 159, 235 (<https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/2480>; dostęp 20.03.2020).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka o pracach S. w zb. państwowych.

A. Bernatowicz

Sokolnicki (de Sokolnicki, Sokol) **Mikołaj** (Nicolas), rzeźbiarz, malarz, prawnik, ur. 24 VI 1883 Kijów lub gubernia kijowska (wg Journal Officiel... z 1928: Biała Cerkiew), zm. 1956 lub 1957 Szwajcaria (wg źródeł rosyjskich: zm. po 1956 Paryż; wg Centre national des arts plastiques: 1958 Związek Radziecki); syn Stanisława i Marii z domu Kapustyniak. Podobno początkowo studiował na uniwersytecie w Kijowie. Co najmniej od 1913 uczył się rzeźby w Paryżu, w pracowniach Emmanuela Hannaux i podobno Auguste'a Rodina; w tym czasie jego pomocnikiem w pracach fizycznych był pochodzący z Tetyjowa k. Białej Cerkwi Taras Mitułyński (1897-1937), późniejszy działacz i polityk radzieckiej Ukrainy. Podczas I wojny światowej S. przebywał w Ukrainie, a od 1919 w Poznaniu, gdzie pełnił służbę wojskową i gdzie zamieszkał w październiku 1920 (na kilka dni przyjechał tam również we wrześniu 1922). W 1921 powrócił do Paryża, pod ten sam adres co podczas wcześniejszego pobytu: 59, avenue de Saxe; mieszkał tam i miał pracownię przez następne lata, co najmniej do 1947. W lutym 1922 przegarnął przypadkowo spotkanego w Paryżu bezrobotnego Antoniego Jurkiewicza, który został jego modelem, a następnie uczniem (jak

się okazało – wyjątkowo uzdolnionym). Uczennicą S. była też na pocz. l. 30. Francuzka, Véronica Albu.

W końcu 1922 S. ofiarował, jako wotum za wyzdrowienie, rzeźbę *Ecce Homo* do kaplicy w pol. kość. Notre-Dame de L'Assomption w Paryżu (rzeźba uznana za pomnik martyrologii Polski, uroczyste odsłonięta 13 V 1923). W 1929 razem z Jurkiewiczem wyjechał na jakiś czas na południe Francji, do Biarritz nad Zatoką Biskajską. Wykonał wówczas m.in. popiersie młodego Michela d'Arcanges (trafiło do biblioteki pałacu w Arcanges k. Biarritz); w Biarritz przebywał też latem 1940. W 1933 (i prawdopodobnie w 1925) był w Szwajcarii. W końcu l. 30. XX w. lub na pocz. 40. S. uzyskał we Francji naturalizację (w kat. Salonu 1944 figuruje już jako artysta francuski). W prasie (poza Paryżem) wym. niekiedy jako artysta rosyjski; został też uwzględniony – bez wiarygodnego uzasadnienia – w słowniku biogr. rosyjskiej diaspory we Francji. Sam S., używający (jak wielu Polaków we Francji) przyimka „de” przed nazwiskiem i uchodzący za arystokratę, przyznawał się do pokrewieństwa (niepotwierdzonego) z generałem Michałem Sokolnickim (1760-1818).

Rzeźbiarz często eksponował swoje prace. W Poznaniu brał udział w wystawie o tematyce wojennej zorganizowanej w Muz. Wielkop. w 1921, prezentując rzeźby w gipsie: *Portret gen. ppor. Grudzielskiego*, *Portret ppor. Studnickiego*, *Głowa jeńca Kozaka*, *Ułan*, *Głowa ułana* i *Wywiad*. Głównie wystawiał w Paryżu, gdzie debiutował na Salon de la Société des artistes français w 1913 (posąg *Prometeusz* i biust *Młody Słowianin*, oba gips), a następnie uczestniczył w kolejnych ekspozycjach: w 1914 (*Po grzechu*, statua, *Nagi bokser*, statua, gips), w 1922 (*Portret Salomona Reichenach*, *dyrektora Muz. w Saint-Germain-en-Laye*, *Książę Konstanty Radziwiłł*, *Pan Burchard*, wszystkie popiersia w brązie, oraz statua gipsowa *Lucyfer*, wyróżniona „mention honorable”, fot. Polonia, 1922 nr 27, s. 5), w 1923-24, w 1926 (portret pani Stéfani i portret pani Karłowskiej, fot. Świat, 1926 nr 39, s. 13, oba marmur), w 1928 (pokazał „rozpaczanego młodzieńca” oraz głowę p. André Legrand), w 1930 (portret Alice Fay, comtesse Castagnola, popiersie, marmur, fot. International Herald Tribune, 1931 nr z 9 VI, dod. il.), w 1931-32, 1934-36, 1938. Ponadto brał udział w paryskich salonach: Salon

d'Automne – w 1921 (*Portret pani Rossi*, gips, wł. portretowanej); des Indépendants – w 1923 (*Ecce homo*, gips, praca ofiarowana do pol. kość. w Paryżu, *Narcyz*, proj. fontanny do Ogrodu Saskiego w Warszawie, *Portret pana S.R.*, popiersie, gips), w 1924 (proj. alegoryczno-groteskowych pomników *Współczesne szaleństwo i Prawdziwy Bóg nowoczesności*), w 1925 (*La curiosité* i *Madame „la Cancan”*) i w 1934 (*Wizja* i praca w terakocie); Salon des Tuileries – w 1923 (*Zaduma*, brąz, odlew na wosk tracony), 1924 (*Popiersie pana Paula Sentenaca*, brąz, wł. portretowanego, *Popiersie pana Salomona Reynacha* i *Piękna Rosjanka*, fot. Tyg. il., 1924 nr 37, s. 604), w 1926 (*Piękna Rosjanka*, marmur, oraz *Portret pani Levey*, brąz, i *Portret pani MacCormick Ganny Walskiej*), w 1927 (*Ostatni kochanek księżniczki Lamballe* i *Symfonia wschodnia*), w 1928 (*Łzy Pierrota* i *Piękna Inga*), w 1931 (*Ranek i Carnaval*), w 1932 (*Autokrata* i *Porwanie*, brąz), w 1934 (*Jawa*), w 1935 (proj. fontanny, rzeźba), w 1936 (*Gołębie*), w 1938 (*Szachownica* i *Kanada*, ozdoby, *Upadek Ikara*, rzeźba), w 1939 (*Portret księżniczki Dadiani*, rzeźba, oraz 2 prace *Kwiaty*, obie akw., i *Dekoracja*), w 1942 (*Kłęczący atleta*, brąz) i w 1943 (rzeźba *Demon* i 2 rys. *Kwiaty*). Jego prace wystawiano też w paryskich galeriach: marcu 1923 w Galerie d'A. Quinzaine, w listopadzie t.r. w American Women's Club, a w 1925 w Galerie Siot-Decauville (wystawa ugrupowania Quelques peintres et sculpteurs modernes). S. brał udział w ekspozycjach zorganizowanych przez Société Internationale de Peinture et de Sculpture w 1924 i w l. 1926-28 w Galerie Jean Charpentier, a w 1929 w galerii Bernheim-Jeune. W Salon de la Société Nationale des Beaux-Arts pokazał w 1927 „wyidealizowany, nieco za ogólnikowy” *Portret Stefana Kleczkowskiego* (głowa, brąz; fot. Świat, 1927 nr 30, s. 7). W Salonach skonsolidowanych towarzystw (Société des Artistes français, Société Nationale des Beaux-Arts i in.) w l. 1942-43 i 1945-47 prezentowano jego dawniejsze prace oraz nowe rzeźby w brązie: *Gołąb* (1942) i *Kaczka* (1945).

Dzieła S. były zauważane na wystawach przez krytykę i na ogół przyjmowane pozytywnie. Większość znanych recenzji pochodzi z l. 20. XX w. Edward Woroniecki pisał w relacji z Salonu Tuileryjskiego w 1924: „*Popiersie pięknej Rosjanki* p. Sokolnickiego odznacza się syntetycznym rozwiązaniem planów twarzy i ramion ... Wyrazi-

sta głowa pana Sentenaca sąsiaduje z biustem eksperymentalnym słynnego historyka sztuki p. S. Reinacha, w którym artysta jak na masce uwydatnił wszystkie wypukłości i wgłębienia anatomiczne głowy. Uważać to raczej należy za studium wstępne przed wykończeniem syntetycznym tematu”. Rok później ten sam krytyk stwierdzał, że w pracach S. „odnajdujemy zalety solidnej roboty artystycznej w połączeniu z szczerą emocją wobec natury i dobrze przemyślaną kompozycją. Postać geniusza spętanego łańcuchem w swym twórczym porywie ma dużo bolesnego wyrazu i naturalnego wdzięku. Spokojne i szlachetne w linii portrety (zwłaszcza p. Gervais) i Kozak pochwycony w pięknym rozmachu tanecznym dopełniają kolekcji ... dzieł tego ciekawego artysty”. Stefan Kleczkowski podkreślał „melancholijną wzniosłość” wyobraźni S. i wpływ Rodina w kompozycjach symbolicznych (m.in. w *Lucyferze*, *Upadku*, *Wyrzutach sumienia*), a w portretach umiejętność połączenia podobieństwa ze szlachetną wytwornością; krytyk zwrócił też uwagę na tworzone przez S. figurki z porcelany, jak *Zakochany pierrot* (fot. The Studio, 1925 nr 391, s. 270; NAC, sygnatura 1-K-5217). W recenzjach często akcentowano klasycyzujący charakter jego rzeźb; w 1928 Woroniecki zauważył, że S. „łączy tradycję klasyczną z realistyczną obserwacją”. Z czasem artysta przekształcał tę właściwość w elegancką stylizację w duchu art déco.

W MNW znajdują się prace S.: *Rusałka*, brąz, sygn.: „N. Sokolnicki”, posążek mężczyzny *Zamyślony*, gips, sygn.: „N. Sokolnicki”, *Głowa mężczyzny*, gips patynowany, sygn.: „N. Sokolnicki”, *Głowa mężczyzny*, brąz, sygn.: „N. de Sokolnicki”, grupa *Pocałunek*, gips woskowany, posążek mężczyzny *Rozpacz*, *Głowa dziewczyny*, medalion, oba gips.

W 1938 rząd francuski zakupił *Popiersie kobiety* S., a w późniejszych latach jeszcze 8 jego rzeźb (obecnie wszystkie wł. Centre national des arts plastiques przy francuskim Min. Kultury, Paryż): *Kłęczący atleta*, brąz, odlew na wosk tracony, sygn.: „N. Sokolnicki”, znak odlewniczy „CIRE PERDUE / PARIS...”, zakup w sierpniu 1942 (na wniosek S. z 1941; od 1946 depozyt merostwa w Thionville); *Upadek Ikara*, brąz, odlew na wosk tracony, sygn.: „N. Sokolnicki”, stempel odlewniczy nieczytelny, zakup od artysty w 1946 (od 1954 depozyt w prefekturze Morbihan, Vannes); *Gęś*, statuetka brązowa na prostokątnej podstawie z czarnego marmuru, sygn.: „N.S.”,

zakup w 1947 (od 1955 depozyt w Senacie, Paryż); *Lew morski*, brąz, zakup w 1948 (na wniosek S. z 1947; od 1950 depozyt merostwa w Auber-villiers); *Nosorożec*, brąz, zakup w 1952 (od 1960 depozyt w Min. Kultury i Komunikacji, Paryż); *Głowa kobiety*, terakota, 1955, zakup t.r. od artysty; *Tygrysica (Lwica)*, terakota bielona, przed 1956 (od 1988 depozyt w Musée des années 30 / Espace Landowski, Boulogne-Billancourt); *Ba-żant mandżurski*, brąz, zakup 1956 (od 1957 depozyt w Min. Rolnictwa i Leśnictwa, Paryż).

Większość dzieł S., zachowanych zapewne w zb. prywat., znanych jest z tytułów i opisów, a kilka z fot. zamieszczanych w prasie; oprócz wym.: *Siostry* (Świat, 1924 nr 30, s. 7), portret mężczyzny i klęcząca postać, zapewne identyczna z *Klęczącym atletą* (Światowid, 1928 nr 25, s. 12); ponadto w NAC: głowa męska (sygnatura 1-K-5216), matka z dzieckiem?, 1928 (sygnatura 1-K-5215). W galerii French Cab. Jean-Noël Cabanettes w Paryżu wystawiono w 2023 rzeźbę S. *Maska art déco*, brąz, sygn., ok. 1930.

Słownik artystów pol...., t. 2, Wr. 1979, s. 306, s.v. Jurkiewicz Antoni. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1994*, t. 3, Wr. 1986. – *Российское зарубежье во Франции 1919-2000. Биографический словарь. / L'Émigration russe en France, 1919-2000. Dictionnaire biographique*, pod red. Мнухина Л., Авриль М., Лосской В., t. 3, Москва 2010.

Odznaczenie pol. rzeźbiarza, Polonia, 1922 nr 27 (1 VII), s. 8. – w, *Z Paryża*, Lech. Gaz. Gnieźnieńska, 1922 nr 178 (5 VIII), s. 3. – Z.M., *Z chłopca - artysta rzeźbiarza*, Świat, 1923 nr 46, s. 12. – Kleczkowski E. [S.], *Poland* [o Mikołaju Sokolnickim], The Studio, t. 90: 1925 nr 391, s. 269-270. – Giliam F., *Round the Studios*, The New York Herald. European Edition ..., Paris, 1926 nr z 26 IV, s. 3. – *Around the Studios*, tamże, 1927 nr z 27 XII, s. 9. – Woroniecki E., *L'Art polonais à Paris. Les Artistes polonais au Salon des Indépendants. Oeuvres de MM. Czedekowski et M. Sokolnicki à l'Exposition de la Société Internationale de peinture et de sculpture à l'hôtel Charpentier* ..., La Pologne Politique ..., 1927 nr 3 (1 II), s. 121-122. – *Chronique de Manech*, La Gazette de Biarritz-Bayonne et Saint-Jean-de-Luz, 1929 nr z 23 VIII, s. 1. – Woroniecki E., *L'Art polonais à Paris. L'Exposition de Mme Zederem à la galerie Carmine; les oeuvres de MM. Czedekowski, Suieykowski, Sokolnicki à la galerie Bernheim jeune* ..., La Pologne Politique ..., 1929 nr 5-6, s. 115. – *Un grand artiste*, Gazette de Bayonne, de Biarritz et du Pays basque, 1940 nr z 30 VII,

s. nlb. 1. – *Скульптор Н.С. Сокольниковский*, Русская мысль (Париж), 1956 nr z 19 VII (wycinek na stronie *Искусство и архитектура Русского зарубежья*, <https://art.rz.ru/menu/1804645939/1804786578.html>, dostęp 05.03.2023). – Pol. życie art., 2. – Bobrowska-Jakubowska E., *Artyści pol. we Francji w l. 1890-1918. Wspólnoty i indywidualności*, W. 2004, s. 261 (w indeksie połączony z Michałem Sokolnickim). – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005, s. 352. – *Artyści pol. w Paryżu. Antologia tekstów o pol. kolonii artyst. czynnej w Paryżu w l. 1900-1939*, wybór, oprac. i wprowadzenie Wierzbicka A., W. 2008. – *Сокольниковский Николай Станиславович / Sokolnitzky N.*, na stronie: *Искусство и архитектура Русского зарубежья* <https://art.rz.ru/menu/1804645939/1804786578.html>, wpis: О.Л. Лейкинд, К.В. Махров, Д.Я. Северюхин, 22.09.2011. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborów tekstów. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012; *Cz. II: lata 1922-1929*, W. 2015; *Cz. III: lata 1930-1939*, W. 2016.

Explication des ouvrages de peinture, sculpture ... des artistes vivants ... au Grand Palais ... (Salon de 1913, Société des Artistes français), Paris 1913, poz. 4040-4041 (jako Sokolnifsky); *Salon de 1914...*, Paris 1914, poz. 4402-4403. – *Kat. wystawy wojennej staraniem D.O. Gen. Poznań w salach Muz. Wielkop. w Poznaniu 1920/21*, P. 1920. – *Explication des ouvrages de peinture, sculpture ... des artistes vivants ... au Grand Palais ... (Salon de 1922, Société des Artistes français)*, Paris 1922, poz. 3691-3694 (jako Sokolnicki); ... *Salon de 1923* ..., Paris 1923, poz. 3707-3710; ... *Salon de 1924* ..., Paris 1924, poz. 3930-3932; ... *Salon de 1928* ..., Paris 1928, poz. 3639-3640; ... *Salon de 1930* ..., Paris 1930, poz. 3854; ... *Salon de 1931* ..., Paris 1931, poz. 3980; ... *Salon de 1932* ..., Paris 1932, s. 181 (dot. noty: Albu Véronica); ... *Salon de 1934* ..., Paris 1934, poz. 3983-3984; ... *Salon de 1935* ..., Paris 1935, poz. 3651, ponadto s. 153 (dot. noty: Albu Véronica) i s. 165 (dot. noty: Jurkiewicz Antoni); ... *Salon de 1936* ..., Paris 1936, poz. 3706-3707; ... *Salon de 1938* ..., Paris 1938, poz. 2400. – *Le Salon 1942. 155e Exposition*, Société des Artistes français, Société Nationale des Beaux-Arts, Société Coloniale des artistes français, Salon des Urbanistes, Palais de Tokyo, Paris [1942], poz. 1290-1291. – *Le Salon 1943. 156e Exposition*, Société des Artistes français, Société Coloniale des Beaux-Arts, Salon des Urbanistes, Palais de Tokyo, Paris [1943], poz. 1176. – *Le Salon 1945. 158e Exposition*, Société des Artistes français, Société Coloniale des artistes

français, Société Nationale des Beaux-Arts, Salon des Urbanistes, Paris [1945], poz. 4106 (jako Sokol). – *Le Salon 1946. 159e Exposition*, Société des Artistes français, Société des Beaux-Arts de la France d'Outre-Mer, Société Nationale des Beaux-Arts, Salon des Urbanistes, Palais de New York, Paris [1946], poz. 4097. – *Le Salon 1947. 160e Exposition*, Société des Artistes français, Société des Beaux-Arts de la France d'Outre-Mer, Société Nationale des Beaux-Arts, Salon des Urbanistes, Palais de New York, Paris [1947], poz. 1525.

Bulletin Polonais ..., 1914 nr 311, s. 175 (Parmentier A.). – Polonia, 1914 nr 18, s. 2. – Kur. pozn., 1920 nr 284 (10 XII), s. 6, nr 286 (12 XII), s. 2, nr 287 (14 XII), s. 2; 1921 nr 28 (5 II), s. 4; 1922 nr 207 (10 IX) s. 5. – Przew. Katolicki, 1922 nr 51, s. 4 (Zarembina J.). – Le Gaulois, 1923 nr 16592 (9 III), s. 2, nr 16648 (4 V), s. 1, nr 16657 (14 V), s. 2, nr 16659 (16 V), s. 2. – Paris-midi, 1923 nr 4014 (5 IV), s. 4. – La Pologne Politique ..., 1923 nr 12, s. 697 (Woroniecki E.); 1924 nr 6, s. 149 (tenże), nr 12, s. 311 (tenże), nr 17-18, s. 398; 1926 nr 11, s. 425 (tenże), nr 12, s. 459 (tenże); 1927 nr 11, s. 456 (tenże), nr 13-14, s. 552 (tenże); 1928 nr 10, s. 335 (tenże), nr 12, s. 396 (tenże); 1929 nr 15-16, s. 281 (tenże); 1930 nr 7, s. 622 (tenże). – La Rampe, 1923 nr 334, s. 16 (de Montgailhard G.). – Tyg. il., 1924 nr 37, s. 603-604 (Woroniecki E.). – Comoedia, 1925 nr z 25 I, s. 4 (René J.). – Paris-soir, 1925 nr 475 (22 I), s. 4. – The Paris Times, 1925 nr 227 (19 I), s. 7. – Sztuki Piękne, II, 1925/26 nr 9, s. 406. – L'art et les artistes, 1926 nr 65-69, s. 109, 112, 151. – La Renaissance de l'art français et des industries de luxe, 1926 janvier, s. 248 (Sentenac P.). – Świat, 1926 nr 32, s. 5 (Woroniecki E.), nr 39, s. 13; 1927 nr 30, s. 6-7 (tenże); 1928 nr 29, s. 6 (tenże). – Gazette de Bayonne, de Biarritz et du Pays basque, 1929 nr z 23 VIII, s. nlb. 2, nr z 27 VIII, s. nlb. 2; 1940 nr z 18 IX, s. nlb. 2, nr z 4 IX, s. nlb. 2, nr z 12 IX s. nlb. 2. – La Gazette de Biarritz-Bayonne et Saint-Jean-de-Luz, 1929 nr z 27 VIII, s. 2, nr z 25 IX, s. 2; 1940 nr 30 VIII, s. 3. – La Liberté, 1933 nr z 29 IX, s. 4.

AP Poznań, Kartoteka ewidencji ludności 1870-1931, Poznań, sygnatura 15059, karta nr 442, <https://e-kartoteka.net/pl/search> (dostęp 23.04.2022), jako miejsce urodzenia S. wpisana Warszawa. – MNP, Arch.,teczka wystawy, sygnatura MNPA-1/17. – Le Centre national des arts plastiques soutient l'art contemporain depuis 1791 [Paris]. Collection en ligne, <https://www.cnap.fr/collection-en-ligne#artworks> (dostęp 22.03.2023). – *Мітулінський Тарас Спиридонович*. Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

U. Makowska
J. Mulczyński

Sokołowska Jadwiga patrz w nocie **Sokołowska S.**

Sokołowska Maria, autorka prac *Żółte róże* i *Astry*, obie ol., które wystawiła w TPSP we Lwowie w 1910 i w TPSP w Krakowie w 1911; w t.r. mieszkała w Krakowie.

Kat. wystawy, TPSP, Lw. 1910. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. maj 1911.

J.R.

Sokołowska S. (inicjał imienia wg wzmianki prasowej), malarka; w grudniu 1902 wystawiła w warsz. Salonie Krywulta obraz *Portret mecenasa P.*

Nie wiadomo, czy tożsama lub spokrewniona z **T. Sokołowską** (możliwa pomyłka w inicjale imienia), której studium *Głowa wieśniaczki* zostało sprzedane w grudniu 1893 w Salonie Artyst. przy ul. Nowy Świat, a także z **Jadwigą Sokołowską**, która w tej samej instytucji wystawiła w t.r. „malowidła na marmurze”, potem na wystawie szkiców w 1894 pokazała „kilka główek kobiecych malowanych na paterach” (jedna z nich kupiona z wystawy) i „malowidła na drzewie”, a w 1895 i 1902 prezentowała imitacje gobelinów.

Zob. też Sokołowska-Pomian Aniela.

Kur. warsz., 1893 nr 333 (2 XII), s. 4, nr 337 (6 XII), s. 3, nr 343 (12 XII), s. 5; 1894 nr 332 (1 XII) dod. poranny, s. 2; 1902 nr 333 (2 XII), s. 4, nr 349 (18 XII) dod. poranny, s. 2, nr 358 (29 XII), s. 5. – Kur. codz., 1894 nr 323 (21 XI), s. 3; 1895 nr 330 (20 XI), s. 1; 1902 nr 359 (30 XII), s. 2. – Kur. Poranny, 1894 nr 322 (20 XI), s. 4; 1895 nr 330 (28 XI), s. 4. – Tyg. il., 1894 nr 47, s. 335. – Gaz. pol., 1902 nr 354 (31 XII), s. 2. – Płazewska.

U.M.

Sokołowska Zofia, w zakonie Katarzyna od Ran Pana Jezusa, rzeźbiarka, nowicjuszka Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża, ur. 22 IV 1896 Hrusiatycze (d. pow. bóbrecki, obecnie rejon żydaczowski w obwodzie lw., Ukraina), zm. 24 I 1924 Warszawa, pochowana (po 1929) na cmentarzu Zakładu dla Niewidomych w Laskach k. Warszawy; córka Wojciecha Sokołowskiego i Stefanii z Bagniewskich, siostra

Henryki Dembowskiej, związanej w l. międzywojennych ze środowiskiem socjalistów, i Barbary Brukalskiej, architektki. Dzieciństwo spędziła w rodzinnym majątku Biejkowska Wola k. Grójca, bywając często u dziadków Bagniewskich w pobliskich Brzeźcach (po drugiej stronie Pilicy). Uczyła się w siedmioklasowej żeńskiej szkole przyw. Jadwigi Kowalczykówny i Jadwigi Jawurkówny w Warszawie (przy ul. Wiejskiej), gdzie zaprzyjaźniła się z Zofią Steinberg (późniejszą siostrą Katarzyną od Rany Boku Pana Jezusa i Miłosierdzia Bożego w Laskach). Przerwała naukę z powodu rozwijającej się gruźlicy; przez kilka miesięcy na przełomie 1913 i 1914 przebywała w Zakopanem, dokąd jeździła już wcześniej (w 1909) i gdzie poznała Jana Rembowskiego, który narysował jej portret (sangwina, sygn., 1914, dom rekolekcyjny w Laskach). W 1915 ukończyła żeńską pensję w Radomiu i zdała maturę. W t.r. uczęszczała na wykłady Wincentego Trojanowskiego (w Tow. Kursów Naukowych?) i do pracowni rzeźbiarskiej Henryka Kuny. W 1916 rozpoczęła studia w warsz. SSP u Edwarda Wittiga. W jego pracowni poznała studiującego tam od 1915 Franciszka Tencera, z którym połączyła ją serdeczna przyjaźń (uchodzili za narzeczeństwo). Oboje należeli podobno do ścisłego grona przyjaciół Mieczysława Szczuki (podobnie jak Jan i Kamila Głosowicze, Henryk Stażewski czy Eugenia Szepietowska). „Byli to ludzie poszukujący wyjścia z codzienności, szukający nowych dróg w malarstwie i w dziedzinie myśli ... zbierali się wieczorami, przeważnie w mieszkaniu Głosowiczej ... i czytali *Kwiatki św. Franciszka* lub Marksa. Rezultatem tych zebrań i rozważań było wstąpienie do klasztoru prześlicznej koleżanki Sokołowskiej i jej narzeczonego” (za: Piwocki, ASP Warszawa).

Pod wpływem Zofii Landy (późniejszej siostry Teresy), swojej starszej koleżanki ze szkoły przy Wiejskiej, która została nauczycielką domową jej młodszych sióstr, S. weszła (razem z Tencerem, który się ochrzczył) w skład „Kółka” skupionego wokół księdza Władysława Kornilowicza, gdzie dyskutowano nad lekturami i problemami z zakresu wiary, filozofii i różnych dziedzin kultury oraz podejmowano wspólną modlitwę. W czasie końcowej fazy wojny pol.-bolszewickiej S. wyjechała z księdzem Kornilowiczem i kilkoma uczestnikami „Kółka” na front ukraiński, by tworzyć „czołówki oświatowe” dla żołnierzy i zapewnić im oparcie moralne. To doświadczenie wpłynęło

na zmianę stosunku S. do sztuki, którą wcześniej uważała za najwyższą wartość. Po powrocie opiekowała się najmłodszą siostrą w Biejkowskiej Woli i planowała założenie tam szkoły rzeźbiarskiej dla młodzieży wiejskiej, a wspólnie z Tencerem rozważała możliwość apostołstwa przez sztukę. Jednak na ostatnim roku studiów oboje podjęli decyzję o rezygnacji z twórczości i łączącego ich związku. Wstąpili do zakonów – Tencer do redemptorystów w Krakowie, a S. do założonego przez Elżbietę Czacką Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża, opiekującego się niewidomymi; nowicjat rozpoczęła 8 VII 1923 w tworzącym się wówczas Zakładzie dla Niewidomych w Laskach. Zmarła po ciężkiej chorobie w warsz. szpitalu „Omega”.

Jej prace z okresu studiów pozytywnie ocenił Wilhelm Mitarski, pisząc w 1918 o szkole rzeźby Wittiga: „Kult inteligentnie pojętej i doskonale studiowanej formy ma w uczniach tego profesora godnych uznania interpretatorów. Kult ten przebiega się wymownie ... w szkicach kompozycyjnych Tencera i p. Sokołowskiej”. W Zakładzie dla Niewidomych w Laskach znajdują się rzeźby autorstwa S., wyk. ok. 1923 (wg Skrodzkiego – ok. 1920-22): w kaplicy domu rekolekcyjnego *Matka Boska z Dzieciątkiem* na globie, w domu rekolekcyjnym *Głowa Chrystusa* do zamierzonego krucyfiksu (zachowany rys. całości), w kaplicy Matki Boskiej Anielskiej *Matka Boska z Dzieciątkiem*, płaskorzeźba, tondo (wszystkie brąz), w domu św. Franciszka proj. kąpielnicy z czaszą podtrzymywaną przez anioły, gips (wg Skrodzkiego jest to praca z okresu studiów).

Zakopane, 1909 nr 20 (25 VIII), s. 10. – Mitarski W., *Wystawa w SSP*, Kur. warsz., 1918 nr 185 (7 VII 1918), s. 4. – Piwocki, ASP Warszawa, s. 89 (błędna lokalizacja cytatu), 216. – Bohdańska M., Steinberg K., *Siostra Katarzyna Sokołowska*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, red. Bejze B., t. 4, W. 1970, s. 376-387. – Cywiński B., *Siostra Katarzyna - Zofia Sokołowska*, [w:] *Chrześcijaństwo*, t. 2, red. Bejze B., W. 1976. – Siostra Katarzyna [Sokołowska], *Notatki osobiste. Przez Krzyż do nieba*, tamże. – Landy T., Wosiek R., *Ksiądz Władysław Kornilowicz*, W. 1978, s. 46, 48, 61-62, 96. – *Ludzie Lasek*, oprac. Mazowiecki T., W. 1987. – Skrodzki W., *Pol. sztuka religijna 1900-1945*, W. [1989], s. 105-111. – Kunowska-Porębna M., [Nota biogr. S.], [w:] *„Verbum” (1934-1939). Pismo i środowisko*, oprac. Błońska M., Kunowska-Porębna M., Sawicki S., Lublin 1976, t. 2.

– Liebert J., *Listy do Agnieszki*, red. Frankiewicz S., W. 2002. – PSB, t. 40, 2000 (Wosiek B.R.). – *Słownik art. pol.* ..., t. 8, W. 2007, s. 327 (s.v. Rembowski Jan). – Przybył-Sadowska E., *Siostra Katarzyna Steinberg z Lasek (1898-1977)*, Zeszyty Naukowe UJ, 2010, Studia Religiologica, z. 43, s. 183, 185-188. – Dembowski P.F., *Memoirs Red and White. Poland, the War, and After*, Notre Dame (IN) 2015. – Przybył-Sadowska E., *Triuno. Instytucje we wspólnocie Lasek*, Kr. 2015.

U. Makowska

Sokołowska-Pomian (Sokołowska herbu Pomian) **Aniela**, malarka. W 1898 mieszkała w Miechowicach k. Włocławka, a od ok. 1918 do co najmniej 1930 w Warszawie przy ul. Marszałkowskiej 53. Brała udział w wystawach warsz. TZSP: w 1898 pokazała prace *Przy oknie*, *W irysach*, *Studium mężczyzny* (pastel) oraz 2 *Studia kobiety* (oba pastel), a w 1910 *Widok z Montreuil-sur-Mer* oraz *Widok z Paris-Plage*.

Spraw. TZSP, 1898, s. 36, 37; 1910, s. 38, 39. – *Kat. Informacyjno-Encyklopedyczny...*, W. 1918, s. 371 (jako Sokołowski-Pomian A.); W. 1919, s. 290; W. 1920, s. 274 (jako Sokołowski-Pomian A.); W. 1924, s. 194; W. 1927, s. 351; W. 1928, s. 404; 1929, s. 408; 1930, s. 420. – Wiercińska, TZSP, Kat.

A. Straszewska

Sokołowski, snycerz i stolarz. W 1689 pracował w dominikańskim kośc. Wniebowzięcia NMP w Borku Starym k. Rzeszowa przy ołtarzu św. Jacka oraz otrzymał wypłatę za „trumienkę Najświętszej Pannie”, służącą celebrowaniu Pogrzebu Matki Bożej Zaśniętej.

Jaśkiewicz A., *Z dziejów budowy i wyposażenia kościoła i klasztoru OO. Dominikanów w Borku Starym k. Rzeszowa*, [w:] *Z dziejów Sanktuarium w Borku Starym k. Rzeszowa*, Tyczyn 1995, s. 151. – Pawłowski A., *Roztocze. Przew.*, Pruszków 2009, s. 252. – *Zabytki sztuki w Polsce. Małopolska*, red. Brzezicki S., Wolańska J., W. 2016.

Arch. OO. Dominikanów w Krakowie, nr Bst. 4: *Expensa Conventus Borencensis (1679-1729)*, s. 145, 150.

P. Kluz

Sokołowski (Jan?), malarz; w l. 1914-15 jakoby wykonał polichromię o tematyce religijno-patriotycznej we wnętrzu drewnianego kośc. par. św. Wawrzyńca w Bobrownikach k. Piekar Śląskich (z wyjątkiem dekoracji prezbiterium). Autorstwo S. podawane jest w wątpliwość, a malowidła, dat. na 1923 (w l. 1952-52 częściowo odnowione przez Kazimierza Idczaka z Bytomia), przypisuje się Ottonowi Kowalewskiemu.

KZSP, t. 6, z. 1, 1961, s. 7. – Kontny I., *Dekoracje malarskie w drewnianych kościołach woj. śląskiego. Przyczynek do badań*, Roczn. Muz. „Górnośląski Park w Chorzowie”, t. 5, 2017, s. 128.

Arch. Woj. Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach, karty ewidencyjne wyposażenia kośc. w Bobrownikach (karty wyk. Jacek Sawiński).

M. Myśliński

Sokołowski Dawid, rzeźbiarz. W r. szkolnym 1904/05 i 1905/06 uczęszczał do Warsz. SSP; w 1905 uczestniczył w pierwszej dorocznej wystawie uczniów tej szkoły. Antoine Bourdelle, który zwiedził wystawę, napisał o pracy S. i o nim samym: „głowa starego mężczyzny, piękna jak najlepszy gotyk, naprędce, gorączkowo wykonane studium, odwaga w oddaniu brzydoty. Dobre wyczuwanie architektury szkieletu rzeźbiarskiego. Prawdziwy artysta. Rzadki” (za: Melbechowska-Luty).

Wystawiał w dziale rzeźby w TZSP w 1910 (*Portret p. S.*, *Głowa*, *Studium głowy*), 1911 (*Portret dr B.K.*), 1913 (*Portret*, brąz), 1913/14 (*Portret p. M.*, gips) oraz 1914 (*Portret rycerza*, gips, *Głowa dziewczynki*, gips). Brał także udział w wystawie w Gminie żyd. w Warszawie w 1921 (*Szolem Abramowicz / Mendeley Mojcher Sforim*, płasko-rzeźba, brąz). Był członkiem rzeczywistym TZSP w l. 1925-39; mieszkał wówczas w Warszawie.

Niewykluczone, że tożsamy z Dawidem Sokołowskim, który ukończył Państw. Seminarium dla Nauczycieli Religii Mojżeszowej w Warszawie, a niedługo przed okupacją znalazł się w Kaliszu, gdzie pracował jako nauczyciel w Publicznej Szkole Powsz.; został zamordowany w czasie okupacji w obozie lub w getcie żyd.

Izraelita, 1905 nr 23, s. 268. – *Spraw. z dotychczasowej działalności Warsz. SSP za czas od marca r. 1904 do czerwca r. 1907*, W. [1907]. – *Spraw. TZSP za 1910*,

s. 39; 1911, s. 43; 1925, s. 52; 1926, s. 66; 1927, s. 72; 1928, s. 71; 1929, s. 73; 1930, s. 67; 1931, s. 44; 1932, s. 42; 1933, s. 48; 1934, s. 47; 1935, s. 48; 1936, s. 53; 1937, s. 58; 1938, s. 51. – Nowa gaz., 1910 nr 331, s. 2. – Goniec Poranny, 1910 nr 332, s. 2. – Kur. warsz., 1910 nr 201, s. 4, nr 303, s. 6. – *Salon 1913*, TZSP, W. 1913. – *Salon wiosenny artystów warsz.*, TZSP, W. 1913. – *Salon wiosenny artystów warsz.*, TZSP, W. 1914. – *Kat. wystawy prac artystów żyd., lato 1921*, Gmina, W. [1921]. – *Kal. Informacyjno-encyklopedyczny ...*, W. 1926, s. 352; W. 1927, s. 352; W. 1928, s. 404; W. 1929, s. 408; W. 1930, s. 420. – Chwila, 1928 nr 3356, s. 13. – *Dwudziestolecie Państw. Seminarium dla Nauczycieli Religii Mojżeszowej w Warszawie*, W. 1938, s. 26. – Piwocki, ASP Warszawa. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Walczak M., *Ludzie nauki i nauczyciele pol. podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*, W. 1995, s. 650. – Melbetchowska-Luty A., *Kreator. Rzeźbiarskie dzieło Xawerego Dunikowskiego*, W. 2012.

M. Kasa
uzup. U.M.

Sokołowski Henryk Konstanty, malarz, pedagog, publicysta, ur. 14 VI 1891 Wysokin k. Nowego Miasta nad Pilicą, d. gmina Ossa (w książeczce wojskowej S.: ur. 15 VI 1892 Ossa), zm. 27 XI 1927 Włocławek (pochowany na tamtejszym cmentarzu komunalnym); syn Jana Kantego herbu Pomian (ur. 1862), ziemianina, i Zofii z Czernickich (ur. 1865); miał starszego brata Wiktora oraz młodszych: Jana Witolda (ur. 1893, pułkownika Wojska Pol., uczestnika wojny pol.-bolszewickiej, zm. w niewoli rosyjskiej), Stanisława (zm. w dzieciństwie), Ludwika Jana (ur. 1897, wachmistrza Wojska Pol.) i Lecha (1906-75) oraz siostrę Zofię. Wg informacji na stronie *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego* był żonaty z Anną Władysławą Sulimierską (1897-1972).

Dzieciństwo spędził wraz z rodzeństwem w majątkach na ziemi radomskiej. Wcześniej przejawiał zainteresowanie historią i malarstwem. Wg przekazu rodzinnego obraz *Przemarsz wojsk na wojnę rosyjsko-japońska przez Syberię* (akw., sygn.: „H. Sokołowski”, Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej Włocławek) namalował mając ok. 12 lat. Po ukończeniu 8 klas gimnazjum rozpoczął 1 X 1911 naukę malarstwa w Warsz. SSP pod kierunkiem Stanisława Lentza, a później także Wojciecha Kossaka. Studiował (z przerwami) w r. akademic-

kim 1911/12 (wpłacił 3 raty czesnego za I semestr po 20 rubli), w 1915/16 i w 1916/17 (w 1916 wpłacił 10 rubli czesnego); w dokumentach SSP z l. 1911-16 znajduje się jednak przy jego nazwisku adnotacja „nie chodzi”. W 1920 otrzymał świadectwo SSP podpisane przez Lentza. W l. 1915-16 mieszkał w Warszawie przy ul. Elektorальной 17. W czasie studiów jego stałym miejscem pobytu był Potok – folwark majątku Smólsk k. Brześcia Kujawskiego, własność niezamężnych sióstr ojca (Wandy i Jadwigi Sokołowskich; jedna z nich zajmowała się kopiowaniem obrazów), a później majątek jego brata **Ludwika Jana Sokołowskiego**, który między innymi zajęciami malował portrety, gł. na zamówienie we Włocławku (*Portret Anny Zofii Tomaszewskiej*, pastel, sygn.: „L.J. Sokołowski”, 1937; *Autoportret* na odwrocie listu do brata, rys., oba Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej Włocławek). S. od czasu studiów często przebywał również w pałacu w Więslawicach na Kujawach, należącym do Kretkowskich – filantropów, kolekcjonerów i mecenasów sztuki, w którym bywali m.in. Henryk Stażewski i Zofia Wichman (twórcy polichromii w pałacu); S. portretował ich przyjaciółkę, również malarkę, Marię Nicz-Borowiakową (rys. ol., sygn., wł. pryw., repr. w kat. MNP 2022). Majątek odwiedzali także inni artyści, jak Ferdynand Ruszczyc czy Leonard Pękalski, zapraszani przez właściciela dóbr Stefana Zygmunta Kretkowskiego, ekscentryka, miłośnika teatru i malarstwa. Owocem pobytów S. w majątku był *Portret Bronisława Kretkowskiego* (inaczej *Portret mężczyzny z różą w kłapie*, ol., sygn. i dat.: „H. Sokołowski 1916”, Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej Włocławek) oraz obrazy *Huzar z Więslawic* i *Portret prymasa Andrzeja Olszowskiego* (oba zaginione), a także cykl widoków, z których znany jest *Fragment parku w Więslawicach* (ol. dykta, na odwrocie napis: „Z Teki Henryka «w Więslawicach» / Zofia Janowa Sokołowska / Potok d. 3 I 29”, tamże). Ponadto S. wykonał tam ok. 1924 kopie XVIII-wiecznych portretów antenatów Kretkowskich, które później znajdowały się w dworze w Parskach k. Łęczycy (uszkodzone w czasie II wojny światowej, zaginęły; zachowany tylko *Portret Zygmunta Kretkowskiego*, ol., zb. pryw.).

15 XI 1918 S. został wcielony do 18 Pułku Ułanów Pomorskich, w 1921 przeszedł do rezerwy. W l. 1921-22 z powodu sytuacji materialnej w rodzinie trudnił się, poza malowaniem, sprzedażą

drewna. W 1923 mieszkał we Włocławku przy ul. Królewieckiej, w 1926 przy ul. Zduńskiej. 15 IX 1924 został członkiem Warsz. Tow. Artyst.; bywał w Warszawie i zwiedzał tamtejsze wystawy. Utrzymywał kontakty z ziemiaństwem na Kujawach, uczestniczył w spotkaniach rodzinnych i polowaniach; przy tej okazji przyjmował zamówienia na portrety bądź ofiarowywał swoje obrazy w podzięcie za gościnę. Malował i szkicował podobizny właścicieli ziemskich i ich dzieci oraz dwory i otoczenie w Dębicach, Kruszyń, Czarnem, Wierzbnie. We Włocławku bywał w Księgarni Kujawskiej, założonej przez poetę i działacza kulturalnego Zdzisława Arentowicza (początkowo w spółce ze Stefanem Brodzikowskim), pełniącej rolę klubu literackiego, w której spotykał się z dziennikarzami i pisarzami, m.in. Romanem Ściślakiem i Tadeuszem Adamczewskim. Współpracował z redakcją dz. *Słowo Kujawskie*, w którym w 1926 (nr z 19 XI) opublikował pod kryptonimem H.S. recenzję *Zbiórowa wystawa obrazów, studiów i szkiców Aleks[andra] Laszenki*. W 1927 dla Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku namalował dużego formatu *Portret biskupa Stanisława Karnkowskiego* (ol., sygn. i dat.: „H. Sokołowski/1927 r.”) i *Portret biskupa Stanisława Kazimierza Zdzitowieckiego* (ol., sygn. i dat.: „H. Sokołowski 10/IV 1927”; oba zachowane w siedzibie Seminarium). Dla Gimnazjum im. księdza Jana Długosza namalował ok. 1926 portret patrona (ol., zaginiony; repr. *Rocz. Gimnazjum ... 1926-27*, s. 21) i t.r. przyjął tam etat nauczyciela rysunków. W szkole miał swoją pracownię, która była galerią jego obrazów; prace S. zdobyły również wnętrza całego gmachu. Dla szkoły wykonywał też dekoracje okolicznościowe, pisał scenariusze przedstawień. W uznaniu jego zasług Gimnazjum zorganizowało mu we Włocławku uroczysty pogrzeb i ufundowało nagrobek.

S. wystawiał w Warszawie w TZSP – 1916 (2 obrazy), 1917 (9 prac), 1919 i 1920 (po jednej pracy). W 1930 członkowie powstałego we Włocławku Zrzeszenia Kujawskich Art. Plastyków zamierzali zorganizować pośmiertną wystawę S., ale do realizacji nie doszło. Monograficzna wystawa „Henryk Sokołowski (1891-1917) – zapomniany malarz z Kujaw” miała miejsce w Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku w 2008.

W twórczości S. przeważały portrety, w tym kameralne portrety rodzeństwa, np. *Portret brata*

Ludwika w młodszy wieku, ol., *Portret siostry* (studium), ol. tektura, *Portret Lecha Sokołowskiego z psem*, ol. (wszystkie Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej Włocławek), wizerunki znajomych (m.in. Adamczewskich), dostojników kościelnych, podobizny zamawiane przez mecenasów (Kretkowsy, Sulimierscy) i instytucje kościelne. Prace te zdradzają pokrewieństwo z metodą malarską Stanisława Lentza przez syntetyczną budowę kształtu sylwetek, eliminację szczegółów, skupianie się na charakterystyce psychicznej. S. dostosowywał kolorystykę i tonację do indywidualności modelu; jasne barwy i podkreślenie karnacji wyraźnym światłocieniem występuje zwłaszcza w wizerunkach kobiet czy dzieci. W wielkoformatowych portretach dodawał dekoracyjne detale określające funkcje pełnione przez portretowanego lub piastowane godności.

Poza przedstawieniami ludzi z upodobaniem malował i szkicował konie, w scenach batalistycznych przedstawiał je na ogół w ruchu, w różnych ujęciach. Zbliżone tematy podejmował w rys., odwytwarzając i dokumentując epizody z walk oraz umundurowanie i uzbrojenie. Tworzył też sceny rodzajowe i hist., niekiedy inspirowane literaturą, np. ilustracje do *Potopu* Henryka Sienkiewicza, dat. „koło 1921 r.” (28 rys. ol. w brulionie, wśród nich proj. okładki *Potopu*, Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej Włocławek) czy *Ucieczka Zagłoby z Heleną z Rozłogów* (akw., tamże). W krajobrazie interesowały go zmiany oświetlenia w różnych porach dnia i roku; opracowywał w szkicach warianty zachodu słońca, malował nokturny (*Noc księżycowa na łąkach w Potoku*, ol., tamże), jak również zaśnieżone pola lub parki otaczające dwory. Rzadziej ukazywał wnętrza (*Wnętrze dworu Haacków w Kruszyń*, akw., tamże). Znanie są kopie autorstwa S.: *Fortuna* Rubensa (ol. dykta, tamże) i *Odpoczynek* Wojciecha Kossaka (wł. pryw.). Malarstwo S. cechuje dobre opanowanie warsztatu, tradycyjne podejście do przedstawianych tematów, a jednocześnie wrażliwość na ich niuanse, co prowadziło do urozmaicenia stosowanych środków i dawało efekt świeżości spojrzenia.

Znaczną część dorobku S. stanowią rysunki i szkice (ol., akw.), częściowo zawarte w szkicownikach i brulionach, ale także zachowane na luźnych kartkach, m.in. karykatury i scenki satyryczne z życia artyst. Warszawy: *W pracowni*, kredka (na odwrocie liczne drobne szkice), *Rozmyślanie o teatrze*, *Mężczyzna na kozetce*,

Konduktor, w tym także portrety, np. *W teatrze* (na odwrocie szkice profilowe mężczyzny w okularach), *Na placu Teatralnym*, *Portret w ramce*, część z nich szkicowana dwustronnie na jednej karcie – 2 portrety starszego mężczyzny (na odwrocie *Satyra na piwośza, Napoleon Bonaparte*), *Portret dwóch kobiet* (na odwrocie *Na śniegu*), *Chłopiec, Dłonie, Portret*, karykatury mężczyzn (wszystkie rys. ol., Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej Włocławek).

S. sygnował prace najczęściej „H. Sokołowski”, rzadziej pełnym imieniem i nazwiskiem lub monogramem.

Poza wyż. wym. w Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku – *Portret chłopca*, ol., dykta, 1917 (na odwrocie nalepka wystawowa), *Portret Ludwika Sokołowskiego w mundurze*, ol., *Portret kobiety*, ol., *Portret mężczyzny*, ol., sygn., *Portret dziewczynki*, ol. tektura, *Patrol*, ol. tektura, sygn., *Klacz Dunajka*, ol., sygn. i dat.: „H. Sokołowski; Dunajka / Dębice 1926”, *Brzoźki w Potoku*, sygn., *Okolice Potoku, Leśniczówka w Potoku, Rzeczka w Potoku zimą, Wschód słońca w Wierzbnie*, wszystkie ol., *Zachód słońca*, 2 wersje, obie ol. karton, *Jezioro w Czarnem*, ol. tektura, *Portret Marii Adamczewskiej*, 1920, i *Portret Tadeusza Adamczewskiego* (z napisem na licu identyfikującym modela), oba pastel, sygn., *Portret kobiety, Portret chłopca, Wesele, Pobojowisko, Trzej mężczyźni w mundurach na koniach, Tropy na śniegu*, sygn., *Pejzaż zimowy w Potoku*, sygn. i dat.: „H. Sokołowski – 924”, *Fragment parku w Dębicach, Pejzaż*, 2 wersje, wszystkie akw.; ponadto 4 szkicowniki: 24 k. z rys. ol., tusz (szkice portretów m.in. głowy bpa Zdzitowieckiego, sygn. „HS” w wieńcu z wawrzynu, konie, ornamenty, rys. satyryczne, notatka dot. portretu Kretkowskiego), 22 k. z l. 1907-20 (szkice ol., akw.: postaci w różnych pozach, m.in. *Portret stojącego mężczyzny w mundurze*, sygn. i dat.: „H. Sokołowski/1907”, żołnierze w czasie walki, pobojowiska, Napoleon na koniu, projekty odznaki i znaczka Tow. Bratniej Pomocy, projekt winiety, ornamenty), 29 k. z l. 1899-1922 (kilka rys. ol., sygn. i dat.: „Henryk Sokołowski/1901”: *Dwukonny wóz, Tarzający się koń, Wyścigi konne, Kirasjer na koniu, Popiersie mężczyzny w mundurze*, poza tym *Stogi siana*, sygn. i dat.: „H Sokołowski191”, szkice broni, uprzęży, koni, jeźdźców, portrety kobiet, żołnierzy w walce, na niektórych szkicach notatki, rozliczenia handlowe z l. 1921-22), 68 k., b.d.

(rys. ol. postaci w różnych pozach, portrety dzieci, pejzaże wiejskie, 7 proj. odznaki Tow. Bratniej Pomocy); zeszyt ze szkicami 18 k. (rys. ol., kredka, atrament, przedstawiające żołnierzy, jeźdźców na koniach, główki dzieci).

W zb. pryw. – *Podkuwanie konia*, ol., sygn.: „H. Sokołowski”, *Portret Włodzimierza Haacka*, ol., *Ułani - stogi*, ol., *Autoportret, Luzak, Portret L. Sokołowskiego*, wszystkie pastel, *Portret Marii Sulimierskiej*, akw., *Portret Marii Sulimierskiej*, rys. ol. Na aukcjach w Warszawie – w 2008 *Patrol*, ol. tektura, sygn., ok. 1924-27 (?), w 2011 *Mała góralka*, akw. na podrysowaniu ol., sygn.

Rocz. Gimnazjum Humanistycznego im. ks. J. Długosza we Włocławku. 11-ty r. szkolny 1926-27, Włocławek 1927, s. 19. – *Zgon wybitnego malarza, Życie Włocławka i Okolicy*, 1927 nr 10-11-12, s. 37. – *Kujawsko-dobrzyńska wystawa regionalna w Ciechocinku*, tamże, 1930 nr 5, s. 15. – *Zakład im. Ks. J. Długosza we Włocławku. Spraw. ... pod red. Dr K. Masłowskiego w XXII r. istnienia szkoły*, Włocławek 1938, s. 18. – Piwocki, ASP Warszawa. – Waniewska J., *Portrety Kretkowskich*, *Rocz. MNW*, 1988, s. 334. – *Od wieków kształci pasterzy. Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku*, praca zbiorowa pod red. księdza Hanca W., Włocławek 1994, s. 100. – Mietz A., Pawlak, M. Szczotkowska-Topić M., *Gimnazjum i liceum im. Ks. Jana Długosza we Włocławku 1916-1949*, Bydgoszcz 1995, s. 163 i okładka. – Wajer J., *Życie kulturalne Włocławka w l. 1918-1939*, Bydgoszcz 1997, s. 98, 171, 261. – Tenże, *Życie kulturalne miasta*, [w:] Włocławek. *Dzieje miasta*, pod red. Staszewskiego J., t. 2: *Lata 1918-1998*, Włocławek 2001, s. 198. – Kotula K., *Plastyka włocławska w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, *Rocz. Muzealny*, Włocławek 2004, s. 52. – *Od świtu do zmierzchu, czyli historia dworu w Smółsku przez Janusza Tatarkiewicza zobrażowana a Piotra Bokotę spisana*, P. 2007. – Kotula K., *Henryk Sokołowski 1891-1927 Włocławski malarz i pedagog*, *Rocz. Muzealny*, Włocławek 2008, s. 129-146. – Taż, *Najlepszy portrecista włocławski*, *Ład Boży*, 2008 nr 19, s. VII. – Pijaczyńska J., *Byliśmy w Potoku. Życie wśród pól i lasów*, W Naszej Gminie, 2009 nr 15 (listopad), s. 8-9. – Sławiński T., *Kretkowsky i ich dzieje od poł. XIV w.*, Chrzan 2011 (wyd. Stara Szuflada).

Kotula K., Nowakowski P., *Portret pol. Wystawa ze zb. Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku*, *Kat.*, Włocławek 1989, s. 21. – Ciż, *Z galerii portretów pol. Malarstwo i rysunek 1815-1939 ze zb. Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku. Kat. wystawy*, Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej, Włocławek 1997.

– Ciż, *Mistrzowie portretu pol. Kat. ze zb. Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku*, Muz. Regionalne w Szczecinku, Szczecinek 2006, s. 22. – 75 *Aukcja dzieł sztuki, 13 IX 2008*, DA Ostoya, W. [2008], poz. 24. – 169 *Aukcja sztuki dawnej, 18 V 2011*, DA Rempex, W. 2011, poz. 209. – *Awangardzistka. Maria Nicz-Borowiakowa 1896-1944*, red. Salamon-Radecka A., Skalska A., MNP, P. 2022, poz. V.3. s. 296 (il. 208, s. 281), dot. portretu autorstwa S.

Prz. Poranny, 1917 nr 303 (4 XI), s. 3.

AP Radom, zespół 0428d USC [akta Urzędu Stanu Cywilnego], par. Odrzywół, jednostka 1894, nr 47 (akt ur. S.). – Arch. ASP Warszawa, *Księga zapisów. Ogólna lista uczniów SSP 1911-1916*. – AP Włocławek, Akta par. katolickiej w Krzywosądzu, sygn. 65 (Akt ślubu rodziców S.); Akta Urzędu Stanu Cywilnego, akt zgonu S. nr 434/1927/JAN/. – Muz. Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej Włocławek, Dział Sztuki, zaświadczenie TZSP z 30 IV 1926 o pracach S. wyst. w l. 1916-20; fragment biletu kolejowego S. z fot. portretową (14 III 1914); 3 legitymacje studenckie z l. 1915-18, dowód osobisty S. jako studenta Warsz. SSP na r. 1915/16 i 1916/17, legitymacja Tow. Bratniej Pomocy Warsz. SSP, 1918; kwit opłaty za lekcje malarstwa w Warsz. SSP, 10 I 1916; świadectwo Warsz. SSP, 1 VII 1920, druk, podpisany przez Stanisława Lentza; list z Warsz. Tow. Artyst. z 16 IX 1924 o przyjęciu S. do grona członków rzeczywistych; list od Ludwika Sokołowskiego (z *Autoportretem*); książeczka wojskowa S. wyd. 22 VIII 1923; fragment scenariusza przedstawienia szkolnego *Wizyta św. Mikołaja*, rkps; wiersze i przemówienia (różnych autorów) na uroczystościach szkolnych, ok. 1931, rkps., 10 k., ze zb. S.; Statut Powsz. Stow. Nauczycieli Rysunku, W. 1925; 30 fot. ze zb. S. (w tym portrety niezidentyfikowanych kobiet, fot. S. w pracowni SSP z 2 mężczyznami). – Arch. Zespołu Szkół Katolickich im. Ks. J. Długosza we Włocławku, album z fotografiami S. pracowni (1927). – M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy. pl)*, wydanie z 20.02.2023.

K. Kotula

Sokołowski Jakub Dominik Wincenty Kajetan, rysownik, ilustrator i rytownik amator, ur. 1784 Wyczółki k. Warszawy (wówczas majątek rodziny S., obecnie część Ursynowa), zm. 2 II 1837 Bukowa k. Chelma Lubelskiego, pochowany w pobliskich Czulczycach; syn Ignacego i Justyny z Grabowskich. Kształcił się w Warszawie pod kierunkiem F. (zapewne Ferdynanda)

Pincka. Wg Kajetana Koźmiana „oddany został na pensję do jednego z Francuzów w Warszawie, tam wyuczył się języka francuskiego, rozmaitych talentów, a szczególnie rysunku, do którego miał nieporównaną zdolność”. Ok. 1804 powrócił do Wyczółek. W 1805 zamieszkał w dziedzicznych Czulczycach. Przeżywszy próbę samobójczą spowodowaną zawodem miłosnym, po 1816 przebywał w Warszawie i w Radziejowicach. Przed 1818 podróżował za granicę, podobno z Henrykiem Lubomirskim. Zatrzymał się wówczas w Eger, Karlsbadzie, Dreźnie i w Petersburgu. Z okresu pobytu w tym ostatnim mieście zachowały się rys. o zabarwieniu humorystycznym, świadczące o znajomości z Aleksandrem Orłowskim, m.in.: *Orłowski Aleksander w stroju do kąpieli*, *Orłowski w chwale na angielskim koniu*, *Orłowski na konnej przejażdżce* (wszystkie pióro, tusz, pędzel, akw., gwasz, MNK). Odwiedził też Włochy, co potwierdzają tytuły prac: *Jeździec na tle krajo-brazu włoskiego* czy *Podróż do Włoch* (oba pióro, tusz, MNK). Po upadku powstania listopadowego mieszkał w Radziejowicach, majątku zaprzyjaźnionego Józefa Wawrzyńca Krasińskiego. Ostatecznie osiadł w Czulczycach. Osobiste perypetie młodego S. stały się kanwą opowiadania Józefa Korzeniowskiego *Jedynaczka* (pierwodruk Gaz. warsz., 1854), którego bohater nosi imię Józef.

W 1823 S. brał udział w pracach „deputacji”, przyznającej nagrody w wystawach sztuk pięknych w Warszawie, działającej pod auspicjami Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W l. 1818-25 współpracował z zakładem litogr. przy Instytucie Głuchoniemych w Warszawie.

S. przedstawiał, posługując się rysunkiem i technikami graficznymi (litogr. i akwaf.), sceny rodzajowe, często o charakterze humorystycznym, portrety, karykatury, studia zwierząt, rzadziej weduty i pejzaże. Jego prace wykorzystywano niejednokrotnie jako ilustracje prasowe (m.in. w czas. Pam. Magnetyczny wil., Sylwan, Muz. Domowe) i w wydawnictwach książkowych. Od 1819 S. współpracował na zlecenie Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z Fryderykiem Krzysztofem Dietrichem, któremu powierzono wykonanie rycin wg rys. Michała Stachowicza przedstawiających pomniki, sarkofagi królewskie i książęce do albumu *Monumenta Regum Poloniae Cracoviensia* (wyd. 1822-27).

S. uzupełnił sztafażem figuralnym 5 rys. Stachowicza; był m.in. autorem szkicu przygotowawczego do ryc. przedstawiającej wg napisu na odwrocie: „Widok wnętrza Katedry Krakowskiej figurowany dla Stachowicza i Dietricha przez Sokołowskiego Jakóba. Z albumu Mon.[umenta...]”, rys. tuszem, przed 1824, MNK. Poza tym jego rola ograniczyła się zapewne do podkolorowania kilku rys.

W 1819 wraz z Aleksandrem Chodkiewiczem opracowali w litogr. studia zwierząt; zachowały się wyk. u Chodkiewicza próby litograficzne S. (3 rys. i tekst na jednym arkuszu, MNW), stanowiące rzadkość – artysta odbijał niewielki nakład, a potem szlifował kamień, by wykorzystać go do nowej kompozycji. W 1821 w zakładzie litogr. Ludwika Letronne’a ukazała się kompozycja autorstwa S. *Le mercredi des cendres ou partie de traineaux à Villanov en 1821* przedstawiająca przejażdżkę saniami do Wilanowa w Środę Popielcową. T.r., uczestnicząc w polowaniach na żubry w Puszczy Białowieskiej, wykonał liczne szkice z natury. Spośród nich *Widok Białowieży, Żubr, Łoś i Orszak myśliwski* powielone w technice akwaf. przez F.K. Dietricha znalazły się w książce Juliusza Brinckena *Mémoire descriptif sur la forêt impériale de Białowieża en Lithuanie*, Varsovie 1826 (2 wyd. 1828).

Wg rys. S. ilustrowano książki: Gerarda Maurycego Witowskiego *Pustelnik z Krakowskiego Przedmieścia, czyli Charaktery ludzi i obyczajów* (akwaforty Karola Beyera), W. 1818, oraz Izabelli Czartoryskiej *Pielgrzym w Dobromilu, czyli nauki wiejskie z ... 40 obrazkami*, W. 1829 (część ilustracji wg rys. Zygmunta Vogla; dziełem S. były zapewne przedstawienia całopostaciowe; wszystkie litografował Antoni Hann). Z kolei rysunkowe wedyty Warszawy jego autorstwa (m.in. *Krakowskie Przedmieście od strony Placu Zamkowego, Pałac Krasińskich, Pałac Namiestnikowski, Marywil*), Krakowa, Lublina, Arkadii i Puław zreprodukowane przez F.K. Dietricha w technice akwatinty ozdobiły *Guide de voyageur en Pologne et dans la République de Cracovie* pióra Józefa Wawrzyńca Krasińskiego (Varsovie 1820; edycja polskojęzyczna: *Przewodnik dla podróżujących w Polsce i Rzeczypospolitej Krakowskiej*, W. 1821).

Najwcześniejsze samodzielne pejzaże S. powstały podczas zagranicznych wояży artysty (MNK). Na ogół malowane są akwarelą – miękką, łagodną linią, która w późniejszych pracach stała się bardziej zwarta, zdecydowana i synte-

tyczna. Nieodłącznym elementem krajobrazów S. jest sztafaż architektoniczny, a niekiedy również figuralny. Z l. 1818-20 pochodzą rysunki ukazujące pol. realia pejzażowe. Do tej kategorii należą liczne prace artysty w MNK, m.in.: *Chaty wiejskie nad rzeczką* (rys. piórkiem), *Krajobraz z młynem*, sygn., 1818 (piórko, akw.), czy *Zamek w Krupem* (pióro, tusz, akw.). Znakomity, panoramiczny *Widok zespołu pałacowego Krasińskich w Radziejowicach od strony północno-wschodniej* jest kolejnym przykładem talentu S. (tuszu, akw., ok. 1820, MNW). Te długo niedoceniane przez krytyków rysunki ujawniają dar wizualnej syntezy i zachowania właściwych proporcji przestrzennych przy jednoczesnej umiejętności przekazania specyfiki i aury konkretnego miejsca.

S. wykonał wiele całopostaciowych wizerunków o zabarwieniu humorystycznym rozmaitych osób ze środowiska warsz., znanych generała Wincentego Krasińskiego, a także bywalców salonu Józefa Wawrzyńca Krasińskiego w Radziejowicach. Wiadomość o serii takich podobizn znalazła się na odwrocie *Autoportretu*: „Jakób Sokolowski – Przyjaciół od Dzieciństwa / Józefa Krasińskiego z nim mieszkający który / sam siebie i wszystkich innych znanych / i Przyjaciół odrysował w najwyższym podobieństwie / ten Portret robiony 13 Marca 1822 / w Warszawie” (akw., tusz, MNW). Z talentem sportretował – w małym formacie, na ogół w profilowym ujęciu na neutralnym tle – m.in. adiutantów generała, Kazimierza Rybczyńskiego i Tadeusza Wyleżyńskiego, generała Franciszka Morawskiego, rotmistrza Karola Frankowskiego, hrabiego Waleriana Krasińskiego, Piotra Łubieńskiego, Władysława Małachowskiego, literatów Kajetana Koźmiana i Ludwika Osińskiego (16 oprawionych w ramki, pióro, tusz, akw., kilka sygn., pozostałe podpisane i dat. na odwrocie, 1822, MNW) czy architekta Alexandre’a Alfonse’a de Saint-Omera (akw., ok. 1822, tamże) albo Stanisława Ossolińskiego (ol., tusz, tamże). Wiele rysunkowych portretów zaginęło w czasie II wojny światowej, m.in. podobizna prezesa Banku Pol. Ludwika Jelskiego (akw., 1822, d. w zb. Bibl. Ordynacji Krasińskich) czy Kajetana Jaksy Marcinkowskiego, czytającego swe utwory (pióro, tusz, akw., d. tamże).

Portretując ważne osobistości nadające ton ówczesnemu życiu towarzyskiemu i intelektualnemu stolicy, artysta nie zapomniiał o swym przyjacielu – J.W. Krasiński został przedstawiony

w czasie lektury Kuriera warsz. w gabinecie ozdobionym rysunkami S. (akw., po 1822, MNW). Ten portrecik to zarazem dowcipna scenka rodzajowa uwzględniająca realia codzienności hrabiego – służącego w egzotycznych szarawarach podającego mu fajkę i znudzonego psa drzemającego pod stołem.

Dla Józefa Wawrzyńca Krasińskiego portretował też aktorów warsz., uwieczniając ich w rolach scenicznych: Konstancję Dmuszewską jako Jadwigę w *Jadwidze królowej Polski* Karola Kurpińskiego (rys. na kalce, MNW), Bonawenturę Kudlicza jako Boratyńskiego i Józefa Franciszka Wolskiego jako hetmana Tarnowskiego w *Barbarze Radziwiłłównie* Alojzego Felińskiego, zaś Ignacego Werowskiego jako Sambora w *Ludgardzie* Ludwika Kropińskiego. Te 4 akwaf. S. wykonał zapewne przed 1819 częściowo wg własnych kompozycji, częściowo zaś wg rys. Jana Feliksa Piwarskiego. Znalazły się one wśród 9 ryc. autorstwa S., jakie J.W. Krasiński wysłał w 1819 Janowi Piotrowi Norblinowi do Paryża, aby – skorygowane przez francuskiego artystę i dołączone do następnej edycji jego *Collection de costumes polonais* – dały prawdziwe wyobrażenie o pol. ubiorach narodowych (pozostałych 5 rycin przedstawia obnośnych sprzedawców, tzw. *cris*).

Z kolei wizerunek aktora Ludwika Adama Dmuszewskiego w roli Bojomira ozdobił tekst libretta (ułożony przez J.W. Krasińskiego) do opery komediowej Karola Kurpińskiego *Zamek na Czorsztyńnie, czyli Bojomir i Wanda* (wyd. W. 1819, jedna ryc. S.); portret aktora Józefa Zdanowicza jako Nikity z tej samej opery znajduje się w ANK (miedz.). Ponownie S. sportretował Dmuszewskiego grającego tytułową rolę we własnej komediooperze *Tadeusz Chwalibóg* (rys., ok. 1813 w MNW; ryc. wg tego rys. dołączono jako luźną wkładkę do Tyg. pol., 1819 nr 11). Dla J.W. Krasińskiego malował też dekoracje do amatorskich spektakli teatr. wystawianych przez hrabiego w pałacu w Radziejowicach i sam występował na scenie w rolach starych kobiet lub zakochanych amantów. Jako autor sztuk, dekorator i aktor współpracował również z amatorskim teatrem Tow. Dobroczynności w Warszawie. W rysunkowym autoportrecie (pióro, MNK) uwiecznił siebie w jednej z ról scenicznych – służącego w sztuce *Dwie tajemnice* autorstwa Mélesville (wł. Anne Honoré Josepha Duveyrier).

W 1826 Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powierzyła S. wykonanie 2 rys., które wraz z pracami innych artystów miały stanowić wzór dla litogr. przeznaczonych do dzieła upamiętniającego uroczystości żałobne po śmierci cara Aleksandra I. Były to: „rysunek litografowany i koloryzowany całego orszaku figurowanie wystawionego w wąskich pasach” oraz „widok obrzędu żałobnego u starozakonnych”. Ostatecznie zrezygnowano z prac S. (oba rys. wykonał Jan Feliks Piwarski i to one znalazły się w wyd. dziele: Witowski G.M., *Opisanie obchodu żałobnego po ... Aleksandrze I...*, W. 1828). Szczególnie krytycznie jury Komisji oceniło (nie wymieniając S. z nazwiska) rys. przedstawiający pogrzeb żydowski, wyjaśniając powody dla których nie został on przyjęty, a tym bardziej nagrodzony: „złożony rys. nie odpowiadał pod względem sztuki, warunkom w konkursie ogłoszonym”.

Mimo tego niepowodzenia w 1829 komitet budowy pomnika księcia Józefa Poniatowskiego zlecił S. (oraz J.F. Piwarskiemu i Januaremu Suchodolskiemu) zaprojektowanie płaskorzeźb, wg których Bertel Thorvaldsen miał ozdobić cokół monumentu (niezrealizowane). Nie była to pierwsza próba projektowa S. – w 1819 dołączył rys. „dzieło znacznego swego talentu” do proj. pomnika księcia Poniatowskiego autorstwa Aleksandra Orłowskiego przesłanego Thorvaldsenowi (obywatelska inicjatywa nie doszła wówczas do skutku z powodu niedostatecznych funduszy).

S. należał niewątpliwie do najzdolniejszych *peintres-graveurs* swego pokolenia. Niektóre rys. sygnował skromnie „dessiné par un amateur”, dystansując się tym samym od swej pracy. Mimo to twórczość rysunkowa stanowi największą i bardzo udaną artyst. część jego dorobku, wykraczając daleko poza kryteria przyjęte dla amatorów.

Wiele prac S. ma celność obyczajowego i kostiumologicznego dokumentu. W rysunkach ilustrujących życie mieszkańców Warszawy artysta przedstawił wygląd i zajęcia charakterystycznych postaci: przekupniów, domokrażców, kataryniarzy, gapiów ulicznych, służących i stołecznych elegantów. Ze zmysłem doskonałego obserwatora, czasem z właściwą sobie nutką ironii odnotował ich pozy, gesty, grymasy. A także stroje. W *Pustelniku z Krakowskiego Przedmieścia* ryciny wykonane wg rys. S. stanowiły znakomity komentarz do ciętego pióra autora felietonów.

Artysta nie ograniczał jednak podejmowanych tematów do środowiska warsz. Z upodobaniem i realistycznym zacięciem przedstawiał też mieszkańców pol. prowincji – wsi i małych miasteczek: typy Huculów, chłopów, żydowskich kupców. Charakter tych rys. – w zakresie motywów i ich realistycznej interpretacji – bliski jest twórczości rodzajowej Norblina, choć zachowują one swój odrębny, indywidualny wyraz.

Współcześni doceniali kostiumologiczną wartość jego rysunków – wizerunki aktorów w strojach narodowych, które J.W. Krasieński wysłał Norblinowi do Paryża – są tego najlepszym dowodem. Także potomni traktowali prace S. jako doskonałe źródło wiedzy o ubiorach, w tym o mundurach epoki Królestwa Kongresowego: kilkadziesiąt lat później ukazały się *Szkice charakterystyczne wojskowych malowane w r. 1822 przez Jakóba Sokołowskiego* skopiowane przez Kajetana Saryusza Wolskiego (Kr. 1900). Zachowany w BJ rkps, w którym S. pomieścił opis ubiorów ludowych – wieśniaczki galicyjskiej i parobka – potwierdza zainteresowanie artysty strojami różnych środowisk i świadomy zamysł ich dokumentowania.

S. należał do wybitniejszych ilustratorów swego pokolenia zajmujących się karykaturą. Współcześni doceniali jego zdolności, zwłaszcza dar doskonałej charakterystyki portretowanych postaci. „Józef Sierakowski mawiał przedemną, że w Sokołowskim uznaje tak wysoki talent i trafność do karykatur, że gdyby chciał dwa lub trzy lata za granicą, a szczególnie we Włoszech ten talent wydoskonalić, przeszedłby Hogart[h]a” – pisał Kajetan Koźmian.

BJ – *Julian Ursyn Niemcewicz grający w karty*, oł., 1829, *Wyjazd na łowy żubrów 22 wrześ. 1752 Augusta III z żoną, dziećmi i dworem* (wg napisu na rys.), pióro; MNK – łącznie z wym. 199 akw. i rys. (sceny rodzajowe, szkice portretowe, studia kostiumologiczne, widoki architektoniczne, studia zwierząt; ponadto 2 autoportrety); MNP – *Doktor medycyny Kompoforte z Hrubieszowa*, akw.; Muz. Okręgowe Toruń – *Les vaches de Wyczółki*, tusz lawowany, pędzel, sygn., ok. 1803; BN – *Zakonnica*, akw., piórko, tusz, sygn., oraz *Mężczyzna na spacerze*, rys. przypisywany S., oł., dat. 1828, pochodzący z tzw. Sztambucha Zamoyskich; MNW – łącznie z wym. 57 akw. i rys. oł., sepią, piórem (m.in. karykatury, przedstawienia portretowe, szkice scen figuralnych, szkice pejzażowe).

Rastawiecki, Sł. mal., t. 2, 3. – Kołaczkowski, Sł. ryt. – Enc. Org., t. 13, 1902. – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*, t. 4, Kr. 1916. – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – Bénézit, t. 9. – *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wr. 1971. – Grajewski, 1972. – *Słownik pracowników książki pol.*, W. 1972 (Derwojed J.). – Busse. – PSB, t. 40, 2000-2001 (Domański M.).

Pawlikowski G., *Wiadomość o rytownikach Polakach i cudzoziemcach u nas osiadłych*, Czasopism Naukowy Księgozbioru im. Ossolińskich, III, 1830 z. 1, s. 96. – Roman M., *Wiad. o Jakubie Sokołowskim*, Gaz. warsz., 1854 nr 328 (13 XII), s. 4, nr 329 (14 XII), s. 4. – Chodźko L., *Histoire de Pologne. Septième serie...*, Paris [1855], s. 94. – [Krasieński J.W.], *Pamiętniki ... od r. 1790-1831, skrócone przez F. Reuttowicza* [Polkowskiego I.], P. 1877, s. 44, 49, 65, 125, 139. – *Nasze ryciny. Dorożka staroświecka*, Tyg. il., 1892 półr. I, s. 367. – Jellenta C., *Galeria ostatnich dni*, Kr. 1897, s. 292. – Krótkie wzmianki, s. 69. – Piątkowski H., *Pierwiastek humoru w malarstwie pol.*, Tyg. il., 1902 półr. II, s. 984. – Batowski Z., *Norblin*, Lw. 1911. – Tenże, *Z korespondencji Norblina*, Lw. 1911, s. 16-17 (odb. z Lamusa, 1909/10 t. 2, nr 8). – Kraushar A., *Jakub Sokołowski*, [w:] tegoż, *Typy i oryginały warsz. z odleglejszej i mniej odległej przeszłości. 1. Z czasów Królestwa Kongresowego 1816-1831*, W. 1913, s. 9-14 (ponadto na 36 tablicach repr. portretów S., a na frontispisie repr. *Środy Popielcowej...*). – Chwalewik, t. 2, s. 300, s. 321 (Sokołowski bez imienia, może Jakub). – Kopera, t. 3. – Batowski Z., *Zb. graficzny w Uniw. Warsz.*, W. 1928, s. 53, 56. – Sienkiewicz. – Jaworska J., *Radziejowice, zespół architektoniczno-parkowy z wieku Oświecenia*, BHS, XIV, 1952 nr 3, s. 58, il. 1. – Kozakiewicz. – Banach A., *Pol. książka il. 1800-1900*, Kr. 1959. – Blumówna H., *Rysunki i akwarele Jakuba Sokołowskiego w zb. MNK*, Rozprawy i Spraw. MNK, VI, 1960, s. 88-117. – Szwanowski E., *Podobizny aktorów warsz. Teatru Nar.*, Pam. teatr., 1968 nr 2, s. 244-246. – Król-Kaczorowska B., *Teatr d. Polski. Budynki. Dekoracje. Kostiumy*, W. 1971 (błędna informacja nie odnosząca się do S. na s. 154). – Koźmian K., *Pamiętniki*, t. 3, Wr. 1972 (błędnie jako Józef Sokołowski). – Jakimowicz I., *Tomasz Zieliński. Kolekcjoner i mecenas*, Wr. 1973. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973. – Banach J., *Michała Stachowicza „Monumenta Poloniae Cracoviensia”*, Folia Historiae Artium, XII, 1976, s. 145, 150. – Raszewski Z., *Krótką historią teatru pol.*, W. 1977. – Górska H., Lipiński E., *Z dziejów karykatury pol.*, W. 1977. – Widacka H., *Dietrichowie, rytownicy warsz.*, W. 1989. – Taż, *Album Zamoyskich*, Roczn. Historii Sztuki, XVIII, 1990, s. 100, 117. – Свирида И.И.

[Swirida I.I.], *Между Петербургом, Варшавой и Вильно. Художник в культурном пространстве XVI-II - середина XIX вв. Очерки*, Москва 1999. – Wykaz warszawiaków w zb. MNW sporządzony w 1939 r. przez Alinę Sokołowską, Almanach Muzealny, 2007 t. 5, s. 191. – Michalczyk Z., *Michał Stachowicz (1768-1825). Krak. malarz między barokiem a romantyzmem*, t. 1-2, W. 2011. – Getka-Kenig M., *Wystawy sztuk pięknych w Warszawie jako narzędzie polityki artyst. władz Królestwa Pol. w l. 1815-1830*, Folia Historiae Artium, 2018, seria nowa, t. 16, s. 69, 71.

Kraszewski, Cat., s. 27, 28. – Bólož Antoniewicz, Kat. – Kociatkiewiczówna [Twarowska] M., *Przew. po Muz. Ord. Krasińskich*, W. 1930, s. 28, 29. – *Malarstwo warsz. pierwszej poł. XIX w.*, IPS, W. 1936. – Sawicka S., *Grafika pol. Przew. po wystawie retrospektywnej*, MNW, W. 1938, s. 22. – Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków. Prace malarzkie ziomków naszych”*, Kat., Ze Skarba Kultury, 1953 z. 1, s. 158. – Blumówna H., *Motyw rodzajowy w pol. rys. XIX w.*, MNK, W. 1957. – *Warszawa w l. 1795-1864*, Muz. Hist. m.st. Warszawy, W. 1960. – Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego*, MNW, W. 1961. – *Sztuka warsz., t. 2. – Widołki architektoniczne w malarstwie pol. 1780-1880*, MNW, W. 1964. – Sienkiewicz J., *Rys. pol. od Oświecenia do Młodej Polski*, kat. oprac. Derwojed J., W. 1970. – *Kat. rysunków architektonicznych ze zb. MNK. Cracoviana*, cz. 1, oprac. Mossakowska W., kwerenda i inwentaryzacja Kucińska Z., Tobiaszowa Z., W. 1978, s. 61, poz. 389. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 2, W. 1992. – KZSP, seria nowa, t. 11, cz. 1, 1993. – Jakimowicz I., *Pięć wieków grafiki pol.*, MNW, W. 1997. – Gutowska-Dudek K., *Rysunki z wilanowskiej kolekcji Potockich w zb. BN*, t. 3, W. 2002. – *Miłośnicy grafiki i ich kolekcje w zb. MNW*, red. Grochala A., MNW, W. 2006. – *Kat. dzieł malarstwa, rys. lawowanego i rzeźby ze zb. pozn. TPN*, red. Suchocka D., MNP, P. 2008, s. 104. – *Orientalizm w malarstwie, rys. i grafice w Polsce w XIX i 1 poł. XX w.*, red. Kozak A., Majda T., MNW, W. 2008.

Gaz. Korrespondenta warsz. i Zagranicznego, 1819 nr 9, s. 144. – Tyg. pol., 1819 nr 11, s. nlb. – Bibl. warsz., 1876 t. 3, s. 392 (Wójcicki K.W.). – Tyg. il., 1930 półr. II, s. 1086 (Husarski W.). – *Sztuki Piękne*, VII, 1931, s. 87 (Schroeder A.). – *Stolica*, 1966 nr 24, s. 4 (Ulbrych J., repr. rys. S.), nr 35, s. 12 (Trepieński A., repr. litogr. S.).

BJ, rkps 5755: Pauli Ż., *Dykcjonarz artystów obrazowych w Polsce*, s. 85; rkps 7862 IV, *Autografy nowsze ze zb. Władysława Górskiego*, t. 12, k. 20r (opis strojów „dziewki z Galicji” i parobka, rkps autorstwa S.). – Bibl.

Pozn. TPN, rkps 1202: Feldmanowski H., *Galeria obrazów zb. E. Rastawieckiego*, k. 116. – AGAD, Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Pol. z l. 1796-1888, vol. 91: *Obchód pogrzebowy*, s. 120 (plik *Plan dzieła wyjść mającego z polecenia Komisyi Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z opisaniem obchodu pogrzebowego ... Aleksandra I*); vol. 92, s. 6 (bez nazwiska S.), 22, 27. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka nr 51 (d. q-12). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, poz. 2127-2138, 3448-3452, 3669-3683, cz. 3, poz. 1840, 1847, 1859, 1862 (może również 1863-1864); wypis ze strony Wyd. Restytucji Dóbr Kultury. Kat. strat wojennych, <http://www.dzielautracone.gov.pl/katalog-strat-wojennych/> (dostęp 28.02.2020). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 250: Smolik P., *Historia ilustracji w Polsce*, k. 17, 21-22, 25; nr 1206 (4 fot. z akw. S. przedstawiających aktorów).

A. Bernatowicz

Sokołowski Jan Seweryn, malarz, rysownik, konserwator malarstwa ściennego, ilustrator, taternik, ur. 28 VIII 1904 Lwów, zm. 2 XII 1953 Warszawa (pochowany na Cmentarzu Zasłużonych na Pęksowym Brzyzku w Zakopanem); syn Stanisława (1865-1942), profesora leśnictwa, i Agnieszki z Gąsieniców Walczaków (1867-1951), nauczycielki koronkarstwa; brat Mariana (1894-1939), botanika, Adama (1898-1984), lekarza, Stanisława (1900-90), geologa, oraz Zofii Klimczakowej (1909-2002), farmaceutki; mąż malarki Ireny Piekarskiej (1912-99), ślub 19 XII 1935 (wg PSB 9 XI 1936); ojciec Jana (ur. 1946), matematyka i informatyka. Dzieciństwo i młodość S. spędził w Zakopanem; uczęszczał tam do Pryw. (od 1922 Państw.) Gimnazjum Realnego, w którym w 1923 zdał maturę. W r. akademickim 1923/24 studiował w Krakowie historię sztuki na UJ; t.r. rozpoczął studia malarskie w krak. ASP, początkowo pod kierunkiem Władysława Jarockiego, a potem Felicjana Szczęsnego Kowarskiego. W 1927 wchodził w skład Zarządu uczelnianej Bratniej Pomocy. W 1928 na dorocznej wystawie studentów ASP otrzymał nagrodę za malarskie studium aktu. W r. akademickim 1928/29 S. był asystentem Kowarskiego i prowadził pracownię techniczną malarstwa dekoracyjnego. Podczas studiów należał do TAP Sztuka. Dyplom art. malarza uzyskał 4 III 1929; zdał również egzamin

pedagogiczny. Zaraz po ukończeniu studiów przeniósł się do Warszawy, gdzie od października 1929 do marca 1930 podejmował prace zlecane w ASP. Od kwietnia 1930 do sierpnia 1939 był zatrudniony tamże w pracowni malarskiej jako asystent Kowarskiego. W 1930 otrzymał I nagrodę w konkursie na plakat reklamowy Państw. Wytwórni Prochu i Materiałów Kruszących „Zagożdżon”. T.r. znalazł się w gronie założycieli grupy artyst. Pryzmat, skupiającej uczniów Kowarskiego. Był jej członkiem do wybuchu II wojny światowej. Latem 1932 odbył wraz z bratem Marianem podróż motocyklową po Europie; odwiedził wówczas Czechosłowację, Austrię, Szwajcarię oraz Francję (w tym Paryż i Nancy). W r. akademickim 1936/37 prowadził w zastępstwie Kowarskiego pracownię malarską; otrzymał wówczas podziękowanie zebrania ogólnego profesorów, podkreślające jego zdolności pedagogiczne. W 1938 zdobył nagrodę Funduszu Kultury Nar. za *Pejzaż z Krasieczyna*, ol., sygn., 1937, MNW, wystawiony na dorocznym salonie IPS. Z chwilą wybuchu II wojny światowej S. ewakuował się na wsch. tereny Rzeczypospolitej. Po powrocie stamtąd mieszkał w Warszawie, gdzie wraz z Leonardem Pękalskim brał udział w potajemnych pracach konserwatorskich (obrazy ol. i polichromie ścienne w pałacu w Wilanowie, stropy w Muz. Miejskim na Starym Mieście, obraz ol. w kośc. św. Mikołaja Biskupa w Grójcu). L. 1941-45 spędził w Zakopanem, malując liczne portrety i pejzaże. Na zlecenie Miejskiego Biura Budowlanego wyk. też wówczas dekoracje malarskie, sgraffitowe i mozaiki do wielu zakopiańskich budynków, a dla zlecciodawców pryw. projektował piece z malowanych kafli, wytwarzał ceramikę oraz drewniane, malowane talerze i pudełka. Po opuszczeniu przez Niemców Zakopanego w lutym 1945 S. uczestniczył w wystawie zorganizowanej przez miejscowy ZAP. W marcu t.r. powrócił do Warszawy. 4 IV t.r. (wg Miry Walczykowskiej 4 V) podjął pracę jako starszy asystent w warsz. ASP, gdzie brał udział w działaniach organizacyjnych związanych uruchomieniem uczelni. Wstąpił wówczas do ZPAP; będąc członkiem jego Rady Artyst. wchodził w skład jury wystaw, organizowanych przez zw. Jesienią t.r. na wystawie Ruiny Warszawy, zorganizowanej przez MNW, zaprezentował 4 rys.: *Grób Nieznanego Żołnierza*, *Plac Zamkowy*, *Widok na Stare Miasto* oraz *Kościół św. Aleksandra*. 1 V 1946 otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego. Od listo-

pada t.r. do lutego 1947 przebywał wraz z Zofią Czarnocką-Kowalską we Francji, Belgii i Wielkiej Brytanii na stypendium, przyznanym im przez Min. Kultury i Sztuki. W l. 1946-48 uczestniczył wraz ze studentami w letnich plenerach: w Sufczyźnie k. Otwocka, w Starym i Nowym Sączu oraz w Podgórzyźnie k. Jeleniej Góry. W 1948 na zlecenie Min. Spraw Zagranicznych S. wyjechał razem z Czarnocką-Kowalską do Paryża, gdzie uczestniczył w organizacji wystawy Pologne 1948. W 1949 zorganizował w warsz. ASP pracownię malarstwa ściennego i mozaiki, którą kierował, prowadząc równocześnie pracownię malarstwa sztalugowego. W l. 1950-53 wchodził w skład komisji, oceniającej wystawy studenckie. Lato 1951 spędził z grupą studentów na plenerze w Serocku. 4 III 1952 S. został powołany przez rektora ASP do Senatu uczelni. Od września t.r. do sierpnia 1953 był profesorem kontraktowym rys. wieczornego i malarstwa ściennego. Jednocześnie brał czynny udział w życiu artyst.; w l. 1945-53 prezentował prace na wielu wystawach organizowanych w Polsce i za granicą. Tworzył liczne obrazy ol., akw. i rys., zaangażował się również w odbudowę Warszawy, realizując ważne zamówienia publiczne (w tym dla Min. Spraw Zagranicznych i Teatru Nar.). Projektował i wykonywał mozaiki i sgraffita do nowych budynków na Mariensztacie (1948-52) i MDM-ie (Marszałkowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej, 1951). W 1952 wraz z Czarnocką-Kowalską, Jerzym Kowarskim i Jerzym Staniszkisem zdobył II nagrodę w ogłoszonym przez Stow. Architektów Pol. konkursie na proj. jednej ze stacji warsz. metra. W 1953 został z ramienia Pracowni Sztuk Plast. gł. koordynatorem prac związanych z dekoracją odbudowanych kamienic na Rynku Starego Miasta w Warszawie, wykazując się przy tym wybitnym zmysłem organizacyjnym. Sprawował razem z Czarnocką-Kowalską i Jackiem Sempolińskim nadzór ogólny oraz zaprojektował dekorację fasad 2 kamienic.

W l. 1930-39 S. był członkiem ZZPAP (w 1937 wchodził w skład Sądu Koleżeńskiego) oraz członkiem rzeczywistym IPS, w l. 1945-53 należał do ZPAP. W 1945 otrzymał I nagrodę Prezesa Rady Ministrów za rys. *Kościół św. Aleksandra*; w 1953 – Nagrodę Państw. II stopnia oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (za „wprowadzenie malarstwa ściennego do architektury Warszawy, a w szczególności za koncepcję i twórczy wkład w realizacji polichromii Rynku St. Miasta”).

Udział w wystawach: Warszawa IPS 1931-38 (z Pryzmatem), Resursa Obywatelska 1937, MNW 1945, 1946, 1948, Zachęta 1950-52 (I, II i III OWP, 1950 *Plastycy w walce o pokój*), 1954/55 (wystawa pośmiertna), Łódź 1933, 1935, Chelmski 1935, Kraków 1935 (z Pryzmatem), 1945, 1951 (*Plastycy w walce o pokój*), Lwów TPSP 1937, Poznań 1938 (z Pryzmatem), 1947, 1950, Zakopane 1945, Wrocław 1948 (Wystawa Ziem Odzyskanych), 1950, Sopot 1949; Paryż 1937, 1947 (Międzynar. Wystawa Sztuki Współcz. UNESCO), 1948 (Pologne 1948), Nowy Jork 1939, Moskwa 1949, Praga 1950, Pekin i Szanghaj 1953/54 (Wystawa Osiągnięć Plastyki Pol.).

W malarstwie sztalugowym S. początkowo pozostawał pod wpływem twórczości Kowarskiego. Na przełomie l. 20. i 30. w jego portretach, aktach (*Akt z pantofelkami*, ol., 1930), scenach rodzajowych, pejzażach i martwych naturach (*Martwa natura z koszykiem*, ol., sygn., 1931, oba obrazy w 2017 w zb. rodziny) widoczna jest pewna twardość w traktowaniu ciała ludzkiego i draperii, dość ciężka, brunatna gama kolorystyczna, przełamana niekiedy kontrastowymi zestawieniami barw. W niektórych powstałych wówczas pracach (*Nimfy*, w 2017 w zb. pryw. w Krakowie, *Portret Teresy Kulejowskiej*, w 2017 w zb. rodziny, oba ol., 1930) krytycy dostrzegali elementy zapowiadające zainteresowanie S. malarstwem ściennym: monumentalizację formy, rytmizację układów, syntetyzm oraz oszczędność środków artyst. W l. 30. w pracach artysty występują także nawiązania do preferowanego przez członków grupy Pryzmat nurtu kolorystycznego oraz do postimpresjonizmu. Namalowane wówczas portrety i pejzaże ol. (*Portret kobiety*, 1934, w 2017 w zb. rodziny, *Krajobraz fantastyczny I*, MNW, *Krajobraz fantastyczny II*, MNP, oba 1936, wszystkie sygn., *Portret Marysi Szulczewskiej*, 1934, w 2017 w zb. rodziny) cechuje duża wrażliwość kolorystyczna, poetycki stosunek do natury oraz dekoracyjność. Czteroletni pobyt S. w Zakopanem podczas II wojny światowej zaowocował licznymi portretami ol. (*Portret ojca*, sygn., w 2017 w zb. pryw. w Zakopanem, *Portret żony*, w 2017 w zb. rodziny, oba 1941, *Portret Hani I*, w 2017 w zb. rodziny, *Portret dr Zuli Piotrowskiej*, oba 1944). Artysta namalował wówczas także cykl pejzaży tatrzańskich, częściowo nawiązujących do koloryzmu, częściowo zaś do tradycji XIX-wiecznych widoków górskich Wojciecha Gersona i Stanisława Witkiewicza (*Droga na*

Gąsienicową, *Dolina Jaworzynki*, oba 1941, *Krajobraz z Małego Żywcańskiego*, 1943, wszystkie ol., *Pejzaż z Giewontem*, *Dolina Pięciu Stawów I*, oba akw., wszystkie w 2017 w zb. rodziny). Tuż po zakończeniu działań wojennych i po powrocie do Warszawy stworzył cykl rys. przedstawiających zrujnowaną stolicę. Powstały wówczas wstrząsające w swej wymowie, ascetyczne w doborze środków artyst. prace, wyk. tuszem i piórem, niekiedy lawowane: *Plac Teatralny*, *Plac Teatralny II*, oba w 2017 w zb. rodziny, *Chrystus sprzed klasztoru OO. Trynitarzy na Solcu* (kopia posągu Pawła Małińskiego sprzed kościoła Św. Krzyża), Muz. ASP Warszawa (depozyt rodziny S.), wszystkie sygn., *Plac Napoleona po powstaniu*, Muz. Powstania Warsz., *Ruiny Warszawy: Chrystus przed klasztorem św. Trójcy na Solcu*, w 2017 w zb. rodziny, wszystkie 1945. Z tego okresu pochodzą także niewielkich rozmiarów pejzaże: *Stare Miasto*, 1945, oraz *Most Poniatowskiego* (oba ol., w 2017 w zb. rodziny). W 2. poł. l. 40. S. tworzył ol. i akwarelowe portrety, akty i pejzaże, jak również nieliczne sceny rodzajowe oraz martwe natury, nawiązujące stylistycznie do koloryzmu (*Czytająca*, sygn., 1948, *Krajobraz z konikami*, 1946, *Akt z gitarą*, 1948, wszystkie w 2017 w zb. rodziny, *Autoportret z gitarą*, ok. 1948-50, w 2017 w zb. pryw. w Warszawie, wszystkie ol., *Martwa natura z kwiatami*, akw., w 2017 w zb. rodziny). Na wyróżnienie zasługują zwłaszcza cykle krajobrazowe, namalowane w l. 1946-48 i 1951 podczas plenerów ze studentami ASP (w tym: *Młyn w Sufczyńce I*, *Droga w Sufczyńce*, *Krajobraz z Sufczyńca II*, wszystkie 1946, *Nowy Sącz I*, *Krajobraz ze Starego Sącza II*, oba 1947, *Podgórzyn IV*, 1948, *Serock I*, 1951, wszystkie w 2017 w zb. rodziny, *Krajobraz z Serocka IV*, 1951, MNW, wszystkie ol.). Pod koniec l. 40. i w l. 50. kolor w obrazach S. staje się czysty i bardziej nasycony, a farba jest kładzona zdecydowaną, szeroką plamą. Namalowane w tym okresie prace cechują ostre zestawienia barwne. Oprócz licznych portretów (*Traktorzysta*, sygn., 1950, Muz. Zamoyskich w Kozłowie, *Portret Joli*, ol., 1953, w 2017 w zb. rodziny, oba ol.), aktów i pejzaży artysta częściej tworzył kompozycje figuralne, tematycznie wpisujące się w obowiązującą wówczas tematykę realizmu socjalistycznego. Do najlepszych jego dzieł z tego nurtu należą: *Skup zboża*, 1949, Muz. Zamoyskich w Kozłowie, *Muzykanci*, 1950, MNW, oba ol., sygn., a także prace z cyklu „Epos tatrzański” (*Kostka Napierski*,

1951, Muz. Wojska Pol., *Szymanowski wśród górali*, 1952, Muz. Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, oba ol., sygn., oraz niedokończony *Pogotowie tatrzańskie*, szkic ol., 1952, w 2017 w zb. rodziny). W l. powojennych S. wykonał również liczne rysy. Są wśród nich portrety bliskich (*Jaś śpiący*, *Szkic matki z dzieckiem*, cykl 6 szkiców głowy syna, wszystkie 1946, *Autoportret I*, 1949, *Portret brata*, 1951, wszystkie tusz pióro, *Jaś rysujący*, ol., 1950, wszystkie w 2017 w zb. rodziny), akty (*Akty II*, *Akt III*, oba tusz pióro, 1948, MNW), sceny rodzajowe (*W gospodzie w Chmielnie I*, tusz pędzel, 1952, *Szkic wozu z końmi i ludźmi*, ol., oba w 2017 w zb. rodziny) oraz pejzaże (*Mokotów II*, tusz pióro, lawowanie, 1952, *Sandomierz I*, tusz pędzel, 1953, oba sygn., *Pejzaż górski*, tusz pióro, wszystkie w 2017 w zb. rodziny). Zachowały się także liczne szkice do obrazów ol. i kompozycji dekoracyjnych z tego okresu (w tym: *Szkic do obrazu „Kostka Napierski”*, tusz pióro, 1951, w 2017 w zb. rodziny, proj. sgraffita „*Stara i Nowa Warszawa*”, fragment, tusz pióro, ol., 1952, Muz. ASP Warszawa [depozyt rodziny S.], *Szkic do obrazu „Pogotowie tatrzańskie”*, szkic do kompozycji III, tempera tusz pędzel, 1953, *Szkic do obrazu „Szymanowski”*, szkic do kompozycji III, ol., 1952, oba MNW).

S. odnosił również sukcesy w dziedzinie malarstwa monumentalnego, projektując i tworząc liczne polichromie ścienne, *panneaux*, sgraffita oraz mozaiki. Był także specjalistą w dziedzinie rekonstrukcji i renowacji malarstwa ściennego. Już podczas studiów brał udział w pracach restauracyjnych przy polichromii fryzu i stropów kasetonowych w Zamku Królewskim na Wawelu, prowadzonych przez Pękalskiego. Następnie uczestniczył w konserwacji malowideł w kośc. par. w Szczepanowie k. Brzeska, a w 1927 przy rekonstrukcji fresków w barokowej kaplicy w kośc. na Jasnej Górze w Częstochowie. W 1930 ponownie pracował w kośc. Jasnogórskim, tym razem przy polichromii kruchty. W 1935 zdobył wraz z Kowarskim I nagrodę w zorganizowanym przez IPS konkursie na polichromię wnętrza katedry w Chełmie Lubelskim (niezrealizowana, część kartonów z cyklu zatytułowanego „Domie Złoty” zachowała się w arch. katedralnym). W r. następnym otrzymał I nagrodę w konkursie na proj. polichromii Sali Kawalerii na Wawelu (niezrealizowany) oraz w zamkniętym konkursie na dekorację pałacu Brühla w Warszawie, będącego sie-

dzibą Min. Spraw Zagranicznych. Wykonane tam plafony w Sali Bankietowej (częściowo widoczny na fot. w czas. Arkady, 1938 nr 4, s. 199), w Sali Zegarowej i gabinecie ministra nie zachowały się. Wspólnie z Kowarskim artysta namalował kompozycję *Odzyskanie przez Polskę niepodległości* na plafonie w Sali Tysiąclecia Pawilonu Pol. na Wystawie Światowej w Paryżu w 1937; artyście przyznano wówczas zł. medal. W 1938 S. wraz z Kowarskim, Józefem Klukowskim i Stefanem Listowskim wygrali konkurs na dekorację Sali Honorowej Pawilonu Pol. na Wystawę Światową w Nowym Jorku w 1939; zespół zaprojektował wzorowane na wawelskich kasetonowe stropy (niezrealizowane). W styczniu 1939 S. razem z Kowarskim i Klukowskim zdobyli I nagrodę w konkursie na dekorację hali odjazdowej Dworca Gł. w Warszawie; częściowo zrealizowana monumentalna mozaika z kostki majolikowej z wyobrażeniami 5 kontynentów i znaków zodiaku została zniszczona podczas pożaru 6 VI 1939. W czasie II wojny światowej artysta wykonał liczne prace dekoracyjne w zakopiańskich budynkach. W 1941 stworzył sgraffita ze scenami zbójnickimi w kawiarni Szarotka przy ul. Krupówki 24 i w nieistniejącej obecnie kawiarni Arkadia (*Projekt dekoracji do kawiarni Arkadia*, tusz pióro, ol., karton, 1941, w 2017 w zb. rodziny) oraz malowidła ściennie temperą, przedstawiające sceny z polowania, w sklepie przy ul. Krupówki 53. W r. następnym namalował temperą polichromię ścienną w lokalu Banku Podhalańskiego (proj. w 2017 w zb. rodziny) i stworzył sgraffito oraz dekorację z malowanych w scenki góralskie płytek ceramicznych (z pracowni Stanisława Gąsienicy-Sobczaka) w restauracji Watra przy ul. Zamoyskiego 2 (wszystkie niezachowane). W 1943 powstała wielobarwna mozaika nad drzwiami wejściowymi do restauracji i baru w hotelu Trzaski u zbiegu ul. Krupówki i Kościuszki; przedstawia zbójnika polującego konno na niedźwiedzia. Kolejną realizacją S. z 1943 jest polichromia ścienna ze stylizowaną mapą Tatr (tempera) w sali jadalnej willi Żychoniówka przy ul. Sienkiewicza 6a (obecnie pensjonat Halny). Przed 1945 powstała także dekoracja wnętrza pierwszego schroniska na Polanie Chocholowskiej (niezachowana), a po II wojnie, w 1953, do nowego schroniska 2 sgraffita o tematyce góralskiej, wyk. przez Czarnocką-Kowalską. Dziełem tej spółki jest również cykl mozaik „Zbójnicy” do kawiarni hotelu

Giewont w Zakopanem, 1955-56. Niezależnie od zastosowanej techniki S. nawiązywał do tradycji lokalnych, czerpał inspirację z urody miejscowego pejzażu i folkloru góralskiego.

W latach powojennych artysta realizował gł. zamówienia publiczne, związane zarówno z odbudową stolicy, jak i promocją wizerunku Polski na imprezach o zasięgu międzynarod. W 1948 wraz z Czarnocką-Kowalską zaprojektował i wyk. temperą na deskach 25-metrowe *panneau* *Wybrzeże* na Wystawę Ziem Odzyskanych we Wrocławiu (proj. *panneau*, tempera deska, w 2017 w zb. rodziny; szkic fragmentu, ol. deska, w 2017 w zb. pryw. w Warszawie, oba 1948). T.r. w pawilonie wystawy Pologne 1948 w Paryżu S. i Czarnocka-Kowalska namalowali na ciemnych, niezagruntowanych deskach *panneau* *Wisła* (tempera), inspirowane sztuką ludową. Kolejnym zleceniem zrealizowanym przez artystę w t.r. był proj. i realizacja plafonu na widowni Teatru Nar.; utrzymany w przytłumionej tonacji pomarańczowoczerwonej, przedstawiał Nike Zwycięską w otoczeniu figur alegorycznych, symbolizujących zdobycze odbudowującego się państwa; plafon zniszczony podczas pożaru teatru w 1985, jest znany z licznych szkiców proj. (*Szkic plafonu Teatru Nar., III wersja*, gwasz, ol. kalka, Muz. ASP Warszawa, *Szkic proj. plafonu Teatru Nar., Szkic proj. plafonu alternatywnego Teatru Nar.*, oba ol. kalka, *Szkic plafonu Teatru Nar.*, tempera kalka, *Szkic proj. plafonu Teatru Nar.*, tempera, ol. kalka, *Szkic plafonu Teatru Nar., I wersja*, *Szkic plafonu Teatru Nar. III*, oba ol. kalka, *Szkic plafonu Teatru Nar. VII*, ol., wszystkie Muz. ASP Warszawa [depozyt. rodziny S.], *Szkic proj. plafonu Teatru Nar. II*, ol. kalka, MNW, *Proj. plafonu do Teatru Nar.*, tempera papier, w 2017 w zb. rodziny, wszystkie 1948). W l. 1948-49 S. i Czarnocka-Kowalska zrealizowali kilka prac dekoracyjnych na Mariensztacie. Dziełem tego zespołu jest zegar przy Rynku mariensztackim, z kwadratową tarczą, wyk. z wielobarwnej mozaiki, z wizerunkiem Syrenki; *pendant* do niego stanowiła mozaika umieszczona na dnie znajdującej się na Rynku fontanny (niezachowana). Do budynku przy ul. Garbarskiej 7, przylegającego do mariensztackiego Rynku, artysta zaprojektował sgraffito *Rybacy*. W 1950 razem z Czarnocką-Kowalską wykonał polichromię *Stara i Nowa Warszawa* we wnętrzu czytelnicy Międzynar. Klubu Książki i Prasy przy ul. Nowy Świat 15/17 w Warszawie (niezachowana) oraz dekorację

w kształcie kuli pokrytej kolorową mozaiką, zatytułowaną *Cztery pory roku*, dla XXIII Międzynar. Targów Poznańskich. T.r. S. zaprojektował także *panneau* dekoracyjne do holu pawilonu pol. na Międzynar. Targach w Pradze, przedstawiające pokojową manifestację młodzieży. W t.r. znalazł się w grupie opracowującej plastyczny wystrój MDM-u. W 1951 wyk. proj. sgraffita na fasadę kamienicy przy ul. Marszałkowskiej 53 (*Szkic dekoracji ściennej kamienicy na MDM [z herbem Warszawy]*, *Szkic dekoracji kamienicy na MDM [z herbem Warszawy]*, II, oba tusz pióro, ol., kalka, 1951, Muz. ASP Warszawa [depozyt rodziny S.]), zrealizowany później przez Krystynę Kozłowską i Grzegorza Wdowickiego. W 1952 S. wraz z zespołem zaprojektował na konkurs Stow. Architektów Pol. dekorację stacji warsz. metra Targowa. Wnętrze to miało być utrzymane w kolorystyce srebrno-czarnej, z umieszczoną na jednej ze ścian ceramiczną płaskorzeźbą barwy koralowej, przedstawiającą powitanie wojsk radzieckich w oswobodzonej stolicy, z monumentalnymi scenami walk od Lenino do Warszawy na plafonie i srebrzystą mozaiką na sklepieniu (*Szkic proj. do stacji metra Targowa*, tempera deska, *Szkic proj. do stacji metra Targowa*, ol. kredka, oba 1953, Arch. ASP Warszawa). T.r. powstało słynne sgraffito *Stara i Nowa Warszawa* na elewacji domu towarowego przy ul. Bednarskiej 11 na Mariensztacie, zaprojektowane i wyk. przez S. we współpracy z Czarnocką-Kowalską; kompozycją, linearyzmem i czarno-białą kolorystyką nawiązuje ono do popularnego na Podhalu drzeworytu. Również w 1952 namalowany został plafon w Klubie Min. Spraw Zagranicznych, znajdującym się w pałacyku Przewodniczących przy ul. Foksal 6 w Warszawie (niezachowany, znany z proj.: *Szkic plafonu do Min. Spraw Zagranicznych, całość*, tempera ol., Muz. ASP Warszawa, *Szkic plafonu do Min. Spraw Zagranicznych, całość*, *Szkic plafonu do Min. Spraw Zagranicznych, III wersja*, *Szkic plafonu do Min. Spraw Zagranicznych, 1:50*, wszystkie ol., Muz. ASP Warszawa [depozyt ze zb. pryw. w Warszawie], wszystkie 1952). Nadzorując (w 1953) realizację dekoracji malarskich kamienic przy Rynku Starego Miasta w Warszawie, zaprojektował i wykonał razem z Czarnocką-Kowalską i Sempolińskim dekorację 2 kamienic po stronie Barssa: sgraffito *Muzykanci* (postacie muzyków i fryz z instrumentami muzycznymi inspirowany późnośredniowiecznym drzew.) na kamienicy nr 8

Ellebrantowskiej oraz polichromię na kamienicy nr 20 Pod Fortuną (2 fryzy nawiązujące do stylistyki renesansowej z postaciami kobiet i putt).

Artysta sporadycznie zajmował się także ilustracją. Ok. 1937 wyk. wraz z Wandą Zawidzką il. do podręcznika Ewy [Szelburg-]Zarembiny *Czytanka dla III kl. wiejskich szkół powsz. trzeciego i drugiego stopnia*, Lw. 1938, a ok. 1953 il. do książki Anny Pawłowskiej *15 warszawskich dni*, W. 1955, wyd. z okazji Światowego Festiwalu Młodzieży i Studentów. Jest też autorem studium do *Szpitala wariatów* Michała Bałuckiego, tusz pędzel, pióro, lawowany, sygn., 1952, MLAM.

Prace oprócz wyż. wym.: Muz. Częstochowskie – *Ruiny Warszawy*, ol., sygn., 1945; Bibl. PAN, Kórnik – *Portret Władysława Zamoyskiego*, ol., sygn.; Muz. ASP Kraków – *Studium aktu kobiecego*, ol., 1927; Muz. Warmii i Mazur w Olsztynie – *Pejzaż z Sącza*, ol., sygn., 1948; MNP – *Krajobraz ze stawem*, ol., 1938; Muz. ASP Warszawa – *Portret Felicjana Szczęsnego Kowarskiego*, ok. 1948, pejzaż, 1952, oba ol., ponadto jako depozyt rodziny S.: *Portret Zofii Kowalskiej*, 1949, *Szkic do portretu Felicjana Szczęsnego Kowarskiego II*, 1953, oba ol., *Autoportret I*, tusz pióro, 1949, *Szkic do sgraffita „Stara i Nowa Warszawa” I*, tusz pióro, ol. karton, 1951, *Proj. sgraffita „Rybaczy”*, węgiel, ol. kalka, 1948, *Szkic dekoracji ściennej kamienicy Pod Fortuną*, gwasz, ol. kalka, 1953, szkic nieokreślonej dekoracji ściennej z motywem postaci alegorycznych (na odwrocie szkic postaci kobiecej do obrazu *Manifestacja*), ol., 1950, *Proj. dekoracji architektonicznej z widokiem Starówki*, *Szkic dekoracji ściennej o motywach warsz.* (2 wersje), *Szkic do sgraffita „Stara i Nowa Warszawa” I*, *Szkic do sgraffita „Stara i Nowa Warszawa” II*, wszystkie 1951, *Szkic do polichromii kamienicy Pod Fortuną*, *Szkic dekoracji do kamienicy Ellebrantowskiej cz. I* (2 wersje), oba 1953, wszystkie ol. kalka; MNW – *Autoportret II*, tusz pióro, sygn., 1950, *Krajobraz nad rzeką*, 1935, *Krajobraz z Nowego Sącza*, 1947, *Pejzaż*, przed 1953, wszystkie ol., *Szkic do obrazu „Muzykanci” IV*, ol., 1950, drewniany malowany talerz, ok. 1941-45, ponadto depozyt rodziny S.: *Autoportret*, 1932-33, *Kobieta w ogrodzie*, 1937, oba ol. W 2017 w zb. rodziny ok. 230 prac S. (ol., tempera, akw., tusz pędzel, tusz pióro, ol., część sygn.).

W l. 2002-07 na aukcjach w Warszawie – *Miaśto nad rzeką*, ol., 1948, *Pejzaż morski*, ol. pły-

ta, 1949, *Martwa natura z anturium i owocami*, gwasz tektura, 1952, wszystkie sygn.; w 2011 na aukcji w Łodzi – *Pejzaż z domami nad rzeką*, ol., 1952, *Serock*, akw., *Plac Teatralny IV*, tusz pióro, lawowany, oba 1951, wszystkie sygn.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., *Uzupełnienia i sprostowania*, W. [1939]. – Słownik ZPAP. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975. – *Encyklopedia Warszawy*, W. 1994. – Chrzanowska-Pieńkos J., Pieńkos A., *Leksykon sztuki pol. XX w.*, P. 1996. – PSB, t. 40, 2000-01 (Konarski S.). – *Encyklopedia sztuki pol.*, red. Ostrowski J.K., Kr. 2001. – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plast. oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008.

Tomorowicz K., *Wspomnienie o Janie Sewerynie Sokołowskim*, Prz. artyst., 1953 nr 6, s. 50-51. – Guze J., *Jan Seweryn Sokołowski*, Prz. Kulturalny, 1954 nr 9, s. 8. – Wojciechowski A., *Rynek Staromiejski*, W. 1954, s. 26-27. – Guze J., *Wystawa Jana Seweryna Sokołowskiego*, Prz. Kulturalny, 1955 nr 21, s. 3. – *Jan Seweryn Sokołowski - współtwórca piękna Warszawy*, Stolica, 1955 nr 3, s. 17. – Wojciechowski A., *Mural Art in Poland 1945-55*, W. 1956, s. 12-14, 17-18, 20, 25-26, 54-55, 59, s. nlb. 66-67. – Żórawska J., *Jan Sokołowski*, W. 1957. – Piwocki, ASP Warszawa. – *Pol. życie art.*, 2, 3/1, 3/2, 3/3, 3/4. – Materiały ASP Kraków, 2. – Karłowicz M., *Sztuka Warszawy*, W. 1986. – Długolecka L., Pinkwart M., *Zakopane. Przew. hist.*, W. 1989. – Drexlerowa A., Olszewski A.K., *Polska i Polacy na powsz. wystawach światowych 1851-2000*, W. 2005. – Kostuch B., *Kolor i blask, Ceramika architektoniczna oraz mozaiki w Krakowie i Małopolsce po 1945 r.*, Kr. 2015. – Walczykowska M., *Jan Sokołowski*, [Piaseczno] 2017 (tamże kat. prac i pozostała bibliografia).

Wystawa dzieł sztuki pod nazwą Salon Zimowy, IPS, grudzień 1931, styczeń, luty 1932, W. [1931]. – *Wystawa Władysława Podkowińskiego, Tadeusza Noskowskiego, Grupy Akwarelistów...*, IPS, W. 1932. – *III Salon Zimowy*, grudzień 1932 - styczeń 1933, IPS, W. 1932. – *Wystawa grupy Pryzmat*, IPS, W. 1933. – *Kat. XIV wystawy IPS-u, Salon Zimowy*, IPS, W.-Łódź 1933. – *IV Salon Zimowy*, IPS, W. 1934. – *V Salon Zimowy*, IPS, W. 1935. – *Kat. XXXV wystawy IPS-u. Grupa Art. Plastyków Pryzmat ...*, W.-Łódź 1935. – *Wystawa Grupy Art. Plastyków Pryzmat, krak. Zrzeszenia Art. Plast. Zwornik ...*, IPS, [W.] 1935. – *Salon plastyków ZPAP*, IPS, W. 1936, s. 83 (spis członków ZPAP). – *Salon wiosenny*, TPSP, Lw. 1937. – *Wystawa malarstwa, rzeźby i grafiki*, Komitet Przyjaciół Sztuki Pol. w Warszawie, Resursa Obywatelska, W. 1937. – *IX Salon malarstwa*, IPS, W. 1937. – *Wystawa prac*

malarskich śp. Lucjana Adwentowicza oraz grupy art. plastyków Pryzmat, IPS, W. 1938. – *X Salon. Malarstwo - Rzeźba - Grafika*, IPS, W. 1938. – *Wystawa „Ruiny Warszawy”*. *Rys. i gwasze*, [MNW], W. 1945. – *III Ogólnopol. salon malarstwa, rzeźby i grafiki*, [P. 1947]. – *Druga doroczna wystawa ZPAP Okręgu Warsz.*, MNW, W. 1948. – *I OWP*, MNW, W. 1950. – *Ogólnopol. wystawa „Plastycy w walce o pokój”*, CBWA, Zachęta, W. 1950. – *Wystawa „Plastycy w walce o pokój”*, Kr. 1951. – *II OWP*, CBWA, Zachęta, W. 1951/52. – *Warszawa 1944-54. Malarstwo ścienne. Teatr. Muzyka*, MNW, ASP, W. 1954, s. 16-17, 19. – *Wystawa prac Jana Seweryna Sokołowskiego. Malarstwo sztalugowe. Malarstwo ścienne. Rys.*, CBWA, Zachęta, W. 1954. – *KZSP, seria nowa*, t. 11, cz. 1, 1993. – *Jan Seweryn Sokołowski. W 100. rocznicę urodzin. Wystawa malarstwa i rys. o tematyce górskiej*, Zakopane 2004. – *Powinność i bunt. ASP w Warszawie 1944-2004*, ASP, „Zachęta” Nar. Galeria Sztuki, W. 2004. – *Grzechnik S., Kat. zb. sztuki upółcz. Muz. Zamoyskich w Kozłowie*, t. 1: *Malarstwo, rys., grafika*, Muz. Zamoyskich w Kozłowie, [Kozłówka] 2016.

Tyg. il., 1932 nr 46, s. 739 (Husarski W.); 1938 nr 2, s. 41, nr 23, s. 441, nr 48, s. 922-923 (Bielska-Tworkowska L.). – *Sztuki Piękne*, VIII, 1932 nr 2, s. 68; IX, 1933 nr 1, s. 33, 35. – *Kur. pol.*, 1933 nr 145, s. 3 (Czyżewski T.); 1935 nr 41, s. 5 (tenże), nr 344, s. 5 (tenże); 1938 nr 2-3, s. 7 (tenże), nr 312, s. 7 (tenże), nr 324, s. 9. – *Polska Zbrojna*, 1933 nr 149, s. 4 (Winkler K.); 1934 nr 17, s. 10 (tenże); 1935 nr 45, s. 5 (tenże), nr 67, s. 5. – *Głos Plastyków*, 1934 nr 9-12, s. 161 (Cybulski T.); 1937 nr 1-7, s. 120; 1938 nr 1, s. 133, 134, nr 8-12, s. 96. – *Tyg. Artystów*, 1934 nr 6-7, s. 3. – *Kur. Poranny*, 1935 nr 38, s. 6 (Sterling M.). – *Prosto z Mostu*, 1935 nr 8, s. 8 (Bajkowski J.). – *Architektura i Budownictwo*, 1937 nr 6, s. 213, 218, 219 (Załęski J.), 225 (Zamecznik S.); 1938 nr 3, s. 75, 82-83. – *Kur. warsz.*, 1937 nr 125, s. 6, nr 145, s. 8; 1938 nr 323, s. 20. – *Nike*, I, 1937, s. 254 (Spraw. IPS); II, 1939 z. 1, s. 73, 91 (Spraw. IPS), z. 2, s. 166 (Woźnicki S.). – *Pion*, VI, 1938 nr 23, s. 5 (Winkler K.), nr 47, s. 5 (tenże). – *Dz. pol.*, 1945 nr 253, s. 3. – *Prz. artyst.*, 1946 nr 1, s. 16, nr 6, s. 3 (Malina J.); 1952 nr 1, s. 17-18 (Porębski M.), 61, nr 6, s. 8; 1953 nr 3, s. 3, nr 4, s. 3 (Wojciechowski A.); 1969 nr 6, s. 3, 6. – *Skarpa warsz.*, 1946 nr 26, s. 3 (Bogucki J.). – *Architektura*, 1948 nr 10, s. 10, 14 (Jassem M., Minorski J.); 1952 nr 10, s. 265 (Stępiński Z.); 1953 nr 5, s. 126, 131, nr 9, s. 225 (Kobzdej A.), 241 (Stępiński Z.). – *Dz. lit.*, 1949 nr 16, s. 5, 6 (Winkler K.). – *Ochrona Zabytków*, 1953 nr 2, s. 3 (Urbanowicz B.). – *Prz. Kulturalny*, 1953 nr 11, s. 4 (Łoziński J.), nr 29, s. 3 (Guze J.). – *Stolica*, 1953 nr 6, s. 9 (Sachs W.); 1955 nr 13, s. 6. – *Art & Busi-*

ness, 2003 nr 10, s. 2 (Nowakowska K.). – *Quart*, 2009 nr 11, s. 74 (Kostołowski A.). – *Rocz. TN Płockiego*, 2014 nr 6, s. 140, 153, 155 (Rogalska K.).

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka 34 (d. f. 9). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Katarzyny Sucharkiewicz z Muz. Częstochowskiego, 4 I 2023; list Anny Lebensztejn z MLAM, 5 I 2023; list Łukasza Sokołowskiego z MWN, 10 I 2023; list Hanny Doroszuk z MNW, 11 I 2023. – IS PAN, Pracownia dokumentacji sztuk wizualnych XX i XXI w.,teczka S.

J. Różalska

Sokołowski Józef patrz **Sokołowski Jakub**.

Sokołowski Ludwik Jan patrz w nocie **Sokołowski Henryk**.

Sokołowski Marcin, w 1792 odnotowany w spisie mieszkańców Warszawy jako malarz wywodzący się ze stanu mieszczańskiego i zamieszkały w pałacu księcia Aleksandra Lubomirskiego przy Targowicy (obecnie pl. Żelaznej Bramy) nr hipoteczny 957.

Bernatowicz A., *Malarze w Warszawie czasów Stanisława Augusta. Status - aspiracje - twórczość*, W. 2016.

AGAD, Warszawa Ekonomiczne, rkps nr 15: *Protokół Rewizji Miasta Wolnego Warszawy ... uskutecznionej 1792*, k. 494.

A. Bernatowicz

Sokołowski Mieczysław patrz **Sokołowski Zygmunt**.

Sokołowski Wawrzyniec, snycerz; mieszczanin i obywatel lw. Konwent dominikanów we Lwowie zawarł z nim 11 XII 1741 umowę na wykonanie rzeźbionych ławek do kość. Bożego Ciała wg „abrysu od siebie [S.] danego” przy współpracy 2 stolarzy (Bazylego Kadylewicz i Wacława Tomaiera). Wynagrodzenie ustalono w kontrakcie na 6000 złp. Oprócz wym. stolarzy S. zatrudnił jeszcze 2 pomocników, których sfinansował z własnych pieniędzy. Prace ukończono w marcu 1744. W kontrakcie, zawartym 12 II 1749 w Zaslawiu (na Wołyniu; obecnie Ukraina) z księciem

Pawłem Karolem Sanguszką, S. zobowiązał się do budowy ołtarza w tamtejszym kośc. Misjonarzy. Jego pracę wyceniono na 1300 złp. Niewykluczone, że S. wykonał 2 ołtarze boczne, w tym z pewnością jeden w transepcie – podobnie jak ołtarze innych snycerzy w tym kośc. – wg proj. Paola Fontany.

Skrabski J., *Budowa kośc. misjonarzy w Zaslaviu w świetle nieznanych materiałów archiw.*, Prz. Wschodni, 1999 nr 6, s. 150-151. – Sito J., *Thomas Hutter (1696-1745). Rzeźbiarz późnego baroku*, W.-Przemysł 2001 (tu data kontraktu z misjonarzami w Zaslaviu: 12 II 1729). – Skrabski J., *Artyści na dworze Pawła i Barbary Sanguszków*, [w:] *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. 5, red. Lileyko J., Rolska-Boruch I., Lublin 2004, s. 293. – Tenże, *Zasław jako ośrodek artyst. w XVII i XVIII w.*, [w:] *Метафора спільного дому: Заславщина багатьох культур*, Ізяслав 2006. – Tenże, *Paolo Fontana, nadworny architekt Sanguszków*, Tarnów 2007. – Biernat M., Kurzej M., Ostrowski J.K., *Kośc. pw. Bożego Ciała i klasztor OO. Dominikanów*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 20, cz. 1, Kr. 2012. – Markiewicz A., *Wokół kontraktów artyst. dominikanów lw. w epoce nowożytnej (XVII-XVIII w.)*, Modus. Prace z historii sztuki, 2014, s. 163-165. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Lepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

A. Bernatowicz

Sokołowski Zygmunt, malarz, ur. 1856 lub 1857 (1858 wg PSB) Niemierzyce k. Grodziska Wielkop. (?), zm. 10 IX 1885 (w 29 r. życia) Reinerz (Bad Reinerz, obecnie Duszniki-Zdrój); powtarzana w literaturze (za Swieykowskim i ThB) informacja o śmierci S. w 1888 w Paryżu jest błędna. Pochodził ze zubożałej rodziny ziemiańskiej; syn Józefa Wojciecha (ur. 1821?, zm. 19 V 1876), uczestnika powstania wielkop. 1848 i powstania styczniowego, zarządcy dóbr Niemierzyce, oraz Marii z domu Thiel; stryj Jana Bogumiła Sokołowskiego (1899-1982), ornitologa, profesora Uniw. Pozn., malarza amatora, twórcy kilku tysięcy akw. i rys. o tematyce przyrodniczej, który zainteresowania plastyczne zawdzięczał ponoć wpływowi S.

Mając 21 l., S. wstąpił do akademii monachijskiej, zapisany w dokumentach uczelni 22 X 1878

jako uczeń szkoły rzeźby (Bildhauerschule); studiował tam do 1880, prawdopodobnie gł. malarstwo, m.in. u Alexandra Wagnera. Wg Swieykowskiego w 1881 mieszkał w Paryżu. W 1882 otrzymał stypendium TPN Pozn. na dalszą naukę, o którego przedłużenie wystąpił 30 IV 1883. W l. 1882-85 kontynuował studia malarskie w krak. SSP w oddz. kompozycyjnym Jana Matejki. Po zakończeniu letniego semestru w 1885 wyjechał do brata (Aleksego?) na wieś, a w końcu lipca t.r. udał się na kurację, w związku z chorobą płuc, do Bad Reinerz, gdzie zamieszkał w pensjonacie Edenhall; stamtąd skierował do krak. TPSP (na ręce Seweryna Böhma) list z prośbą o pożyczkę 100 zł reńskich.

W TPSP w Krakowie S. wystawiał prace: w 1881 – *Muzyka wiosenna, Podczas kazania, Przy święcie i Wnętrze kośc. księży Bernardynów w Poznaniu*, wszystkie ol.; w 1883 – *Przystanek na polowaniu* (repr. Kłosa, 1884 półr. I, s. 24-25), *Towarzystwo wzajemnej admiracji*, oba ol., i *Emanypowana*, akw.; w 1884 – *Zaprzękanie Józefa* (ponad dwukrotnie większa wersja tego tematu *Józef sprzedany przez braci*, ol., sygn.: „Z. Sokołowski 1883 r.”, wyst. na aukcji w Warszawie w 2014), *Polowanie na kaczkę* (wyst. też w warsz. Salonie Krywulta), ol., *W lesie*, akw., oraz *Żebracy pod kościołem podczas [nabożeństwa] i po nabożeństwie, Głowa starca i Głowa kobiety*, wszystkie rys.; w 1885 – studium *Mnich* (przypuszczalnie identyczne ze *Studium głowy brata Alberta* [Adama Chmielowskiego], ol., 1884, Muz. Krakowa), *Saul i Dawid* (wyst. t.r. również w lw. TPSP), *Panicz i dziewczyna w gaju zielonym*, 4 studia głów, *Na stanowisku* (obraz pokazany też w warsz. TZSP), *Naganka* (praca być może identyczna z obrazem *Polowanie z nagonką*, ol., wyst. t.r. w lw. TPSP, i z obrazem *Polowanie*, ol., sygn.: „Z. Sokołowski / Kraków. 1885 r.”, na aukcji w Warszawie w 2004). Poza tym wystawiał w Warszawie w TZSP 1884, 1885 oraz w Salonie Aleksandra Krywulta 1885, a także t.r. we Lwowie w TPSP. Wg nekrologów prasowych brał również udział w pokazach sztuki w Monachium i w Wiedniu.

Twórczość przedwcześnie zmarłego, „pełnego nadziei młodego artysty malarza” (Czas, 1885) cechowała różnorodność tematów oraz wyjątkowa sprawność warsztatu i dojrzałość wyrazu. Jego prace były przychylnie, choć dość zdawkowo, oceniane przez krytykę. Niekiedy wprawdzie dostrzegano w obrazach „przewagę kostiumów nad

figurami” (Tyg. il., 1884) lub wady kolorytu, które jednak towarzyszyły, jak pisano, dowodom „nie-małego talentu” (Bibl. warsz., 1884); jeden z rysunków S. zaliczono nawet do arcydzieł „w swoim rodzaju” (tamże). Jerzy Mycielski wyraził się o artyście, że jest „pełen poezji i smutku w drobnych krajobrazowych swych utworach”.

Pojedyncze prace S. znane są z repr.; oprócz wym. – *Na wiosnę* (Kłosy, 1882 półr. I, s. 388) i *Pastwisko leśne* (Bołoz Antoniewicz, Kat.), obraz należący w 1894, podobnie jak *Lasek brzoźowy* (oba ol.), do Ludwika Michałowskiego w Krakowie. Spośród innych prac S. znajdujących się przed 1939 w zb. pryw. wiadomo o płótnie *Na stanowisku*, kupionym z wystawy w warsz. TZSP przez Józefa Chojnowskiego (do kolekcji mieszczącej się do 1901 w Kijowie, a potem w Warszawie) oraz o akw. *Scena myśliwska* w galerii pałacu Mazarakich w Rybczyńcach na Podolu. Do t.r. w zb. TZSP była kompozycja S. *Wnętrze lasu*, akw., sygn. (informacja o kupnie w 1885 przez to Tow. *Miłości macierzyńskiej* S. nie znajduje potwierdzenia w Spraw. TZSP z następnych lat).

Prace poza wyż. wym.: MNK – *Dawid grający na harfie*, ol., sygn.: „Z. Sokołowski / 1884”, *Kwitnące chwasty* (inaczej *Kwitnące krzewy*), ol. papier, sygn.: „Z. Sokołowski / 1883”; MNK, Dom Matejki – *Sprzedanie Józefa*, rys. ol., piórkiem, lawowany sepią, sygn., w albumie ofiarowanym w 1883 Janowi Matejce; MNW – *Kobieta w regionalnym stroju czytająca książkę*, ol., sygn.: „Z Sokołowski”; Łotewskie Nar. Muz. Sztuki (Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, d. Muz. Sztuki Obcej Łotewskiej SRR) Ryga – *Burzliwe morze*, ol.

S. przypisywane są bez wystarczających podstaw (i zapewne niesłusznie) prace wystawiane w XXI w. na aukcjach, sygn. samym nazwiskiem („Sokołowski”, „Sokolowski”), ukazujące scenki z postaciami w kostiumach siedemnasto- i osiemnastowiecznych, jak: *L’atelier du peintre* (inaczej *Séance de pose, Un peintre franciscain*, akw., sygn.: „Sokolowski [18]78”, wyst. Paryż 2012, 2014, 2016, 2017), *La leçon de musique* (ol., wyst. Paryż 2012), *La visite* (akw., wyst. Paryż 2011), *Parisian street scene* (ol. płyta, wyst. w Kanadzie 2013), *Unexpected advance* (ol., wyst. Londyn 2007) i *Arystokrata oglądający białą broń* (ol., wyst. Sopot 2019). Odbiegający nieco charakterem od tych obrazów widok Wenecji (ol., sygn.: „Sokołowski / Venezia 1885”, w 2006 na aukcji

w Warszawie) może być dziełem S., jeśli założyć, że jego sytuacja t.r. pozwoliłaby na podróż do Włoch.

ThB, t. 31, 1937 (Wallis-Walfisz M.). – Bénézit, t. 9. – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Busse. – PSB, t. 40, 2000-2001, s.v. Sokołowski Jan Bogumił (Dzięczkowski A.), s. 138-139, 142.

Mycielski. – Swieykowski. – Urbański A., *Memento kresowe*, W. 1929, s. 27. – Materiały ASP Kraków, 1. – Płażewska (także jako Mieczysław Sokołowski). – Wiercińska, TZSP, Kat. – Stępień H., Liczbińska M., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1828-1914. Materiały źródłowe*, W. 1994. – Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na d. kresach Rzeczypospolitej*, t. 10, Wr. 1996. – Stępień H., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1856-1914*, W. 2003.

Kat. nieustającej wystawy Zjednoczonego TPSP we Lwowie ... 20 grudnia 1885, [Lw.] 1886, poz. 50-51. – *Kat. wystawy TPSP*, Kr. 1889, s. 3; ..., Kr. 1892, s. 9; ..., Kr. 1893, s. 8. – Bołoz Antoniewicz, Kat. – *Zb. TZSP w Warszawie*, W. 1904; W. 1908; W. 1912. – *Kat. MNK*, Kr. 1907 s. 60; Kr. 1908, s. 54, 108. – *Przew. po MNK*, Kr. 1909, s. 44; Kr. 1911, s. 61. – *Kat. zb. TZSP w Warszawie*, W. 1920; W. 1924; W. 1925 (oprac. Piątkowski H.); W. 1933; W. 1935; W. 1938. – Styczyńska H., *Portrety krakowian w zb. Muz. Hist. m. Krakowa. Kat. wystawy*, Kr. 1963, poz. 104. – Blak H., Małkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – *Artyści ze szkoły Jana Matejki*, oprac. Jarmuś K., Muz. Śląskie, Katowice 2004. – *32 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst., 14 II 2004*, DA Ostoya, W. [2004]. – *Aukcja dzieł sztuki, 21 V 2006*, DA Agra-Art, W. [2006], poz. 26. – *Art moderne. École de Paris, 21 XI 2012*, [DA] Milon, Paris [2012]. – *Aukcja dzieł sztuki, 16 XII 2014*, Polswiss Art, W. [2014], poz. 9. – *Po drugiej stronie obrazu. Kat. wystawy 11 V - 30 VI 2017*, tekst Żaglewska D., Artykwariat, P. [2017], s. 40-44. – *Petites oeuvres de grands maîtres. Tableaux modernes et contemporains, 13 IV 2017*, [DA] Artprecium, Paris [2017]. – *Aukcja dzieł sztuki, 24 VIII 2019*, Sopocki DA, Sopot [2019], poz. 29. – *Kat. Fototeki Instytutu Historii Sztuki UJ. Fotografie dzieł sztuki wyk. przed r. 1900*, red. Walanus W., Kr. 2019.

Czas, 1881 nr 226 (4 X), s. 3; 1884 nr 128 (5 VI), s. 2; 1885 nr 210 (16 IX), s. 2 (nekrolog). – Bibl. warsz., 1884, t. 2, s. 96, 97 (No... No...). – Tyg. il., 1884 półr. II, s. 62 (B. [Bałucki M.]); 1885 półr. II, s. 191 (nekrolog); 1886 półr. I, s. 31 (Hen J.). – Dz. poznań., 1885 nr 207 (12 IX), s. 5 (nekrolog). – Kłosy, 1885 półr. I, s. 303. – Spraw.

TZSP, 1885, s. 10. – Wielkopoolanin, 1885 nr 208 (13 IX), s. 3-4 (nekrolog).

BJ, rkps 6689 III: *Korespondencja Seweryna Böhma*, t. 4, k. 97-98 (list S. z 9 VIII 1885). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatki i wydruki ze stron internetowych, m.in. z zestawieniami ofert rynku sztuki: arcadja.com; artinfo.pl; artnet.com (jako Sigmond Sokolowski); artprice.com; artpriceindex.ca; bidtoart.com; invaluable.com (wszystkie dostęp 18.08.2021); ponadto: Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@. Jan Bogumił Sokolowski, <https://www.csw2020.com.pl/biogram/jan-bogumil-sokolowski> (dostęp 16.08.2021). – Akademie der Bildenden Künste, Monachium, *Matrikelbuch 2 (1841-1884)*, nr 3618 (jako Sigmund von Sokolowski).

J. Polanowska
uzup. U.M.

Sokulski (Sokalski) **Karol**, snycerz i stolarz z Łańcuta. W 1864 wykonał 5 ołtarzy do kość. Franciszkanów w Horyńcu k. Rzeszowa, a w 1881 retabulum boczne do prezbiterium kość. Św. Barbary w Grodzisku Dolnym k. Rzeszowa.

KZSP, seria nowa, t. 3, z. 4, 1989. – Proksa M., *Horyniec (zarys dziejów)*, Przemyśl 1994, s. 57. – Suwała B., *Gmina Horyniec*, Krosno 2003, s. 40. – Leszczyński M., *Horyniec-Zdrój. Studia z historii miejscowości i parafii*, Lublin 2016. – *Zabytki sztuki w Polsce. Małopolska*, red. Brzeziński S., Wolańska J., W. 2016.

P. Kluz

Sokulski Tadeusz, snycerz, rzeźbiarz, ur. ok. 1846 Łańcut, zm. po 1916. W Łańcutu u swego ojca, z zawodu organmistrza, nauczył się snycerstwa i stolarstwa artystycznego. Wg Heleny Blumówny S. rzeźbił drzwi w zamku łańcuckim. W 1867 osiadł we Lwowie i początkowo pracował u właściciela firmy stolarskiej Jana Smutnego. Obdarzony talentem, prowadził z powodzeniem – mimo braku wykształcenia – działalność artyst. W 1876 utworzył własną „pracownię snycerską, stolarską i pozłotniczą, rzeźb i ornamentów z drzewa, kamienia i gipsu”, najpierw przy ul. Kurkowej 2, w 1880 przy Mickiewicza 6, a od 1894 na podwórzu własnej kamienicy przy ul. Łyczakowskiej 54, w której zatrudniał blisko 20 rękodzielników; w 1895 zbudował tam oficynę (wg proj. Augusta Bogochwalskiego) mieszczącą nowe warsztaty rzeźbiarskie.

Na Wystawie Krajowej Rolniczej i Przemysłowej 1877 we Lwowie eksponował rzeźbione ramy z ornamentacją. Pierwszym głośnym dziełem S. stał się neorenesansowy wystrój sali Politechniki Lw., wyk. w l. 1878-80 z drewna dębowego wg proj. Juliana Zachariewicza i Leonarda Marcyniego, obejmujący plafon, olbrzymie szafy biblioteczne (zachowane) i katedrę wykładowcy. W tej samej stylistyce utrzymane były inne prace S., realizujące projekty tychże autorów: złożone ramy z drewna orzechowego do portretów Franciszka Józefa I w auli Politechniki (1880-82), ołtarz z takiegoż drewna w kaplicy pałacu Stanisława Potockiego w Raju k. Brzeżan (1880), mównica i fotele w sali posiedzeń Sejmu Galicyjskiego we Lwowie (1880-82) oraz tron cesarski ozdobiony złożonymi sztandarami z orłami (1880) w sali lw. ratusza (wszystkie niezachowane). W l. 1895-98 wg proj. J. Zachariewicza S. wyrzeźbił neogotyckie ołtarze drewniane w kość. Karmelitanek bosych we Lwowie – gł., z grupą figuralną *Przemienienie Pańskie* w zwieńczeniu, oraz 2 boczne, Św. Józefa i Św. Teresy z Ávili z finezyjną dekoracją plastyczną (niezachowane).

S. współpracował również z innymi znanymi architektami lw. W 1877-79 na zlecenie Adolfa Kuhna wykonał prace rzeźbiarskie i pozłotnicze w kaplicy zakładu dla umysłowo chorych w Kułparkowie. W 1892-93 wyrzeźbił w drewnie dębowym neogotyckie ołtarze (dostosowane do stylu budowli) wg proj. Jana Tomasza Kudelskiego – pierwszy do kość. sióstr Sacré-Coeur we Lwowie (z rzeźbami Piotra Harasimowicza), drugi, uważany w swoim czasie za „najpiękniejszy w kraju”, do kość. par. w Kochawinie (obecnie wieś Hnizdyczów) k. Stryja (ołtarz w kształcie małej świątyni, ozdobionej w części dolnej i po bokach szczytu figurami aniołów). W lw. kość. Sacré-Coeur S. wyk. jeszcze ambonę, baldachimy, kilka figur, w tym św. Antoniego i Dobrego Pasterza, a także odnowił sporo elementów wystroju tej świątyni.

Gł. specjalnością zakładu S. były rzeźby kościelne utrzymane w stylach hist. (neogotyck, neoromanizm, neobarok), np. ołtarze drewniane w kaplicach sióstr felicjanek w Krakowie i Bełzie, w Seminarium Łacińskim we Lwowie, w lw. katedrze Św. Jura (1876-79), w kość. Franciszkanek we Lwowie (ołtarz Św. Franciszka z Asyżu, ok. 1887), w kość. ormiańskokatolickim we wsi Karapczew nad Czeremoszem na Bukowinie (obecnie Karapczów, rejon wyżnicki), 1897.

W 1884, w ramach prac restauracyjnych ołtarza gł. w lw. kośc. Bernardynów, stworzył nowe tabernakulum z figurą Chrystusa (zachowane). W 1890 wyrzeźbił ikonostas w cerkwi Św. Mikołaja we wsi Wysocko Wyżne k. Turki (drewno dębowe, zachowany), w 1890-91 neogotycki ołtarz gł. z figurami świętych Piotra i Pawła w kośc. par. w Skolem, w 1898 neobarokową ambonę do kośc. Bernardynek (Klarysek) we Lwowie (niezachowana). W 1901 wykonał tabernakulum w ołtarzu gł. kośc. Benedyktynów we Lwowie, a w l. 1905-07 uczestniczył w pracach remontowych ołtarza w kaplicy Pana Jezusa Miłosiernego w lw. katedrze łacińskiej, gdzie odrestaurował późnogotycką figurę Chrystusa Miłosiernego (Chrystusa Frasnoblwego), która obecnie znajduje się w kośc. Najśw. Serca Jezusa w Tarnowie.

Wiele miejsca w dorobku twórczym S. zajmowały rzeźby do prospektów organowych, którymi zaczął zajmować się w atelier swego ojca. Był angażowany przez czołowych lw. organmistrzów. Na zamówienie Ignacego Żebrowskiego odnowił w 1877 barokowe figury muzykujących aniołów na organach w kośc. Jezuitów (zachowane) oraz wyk. dekorację rzeźbiarską organów neogotyckich w kośc. Sacré-Coeur (1882). W 1905 zrealizował na zlecenie Rudolfa Haasego prospekt proj. Michała Łużeckiego, ustawiony w kośc. Św. Mikołaja. Ale najczęściej współpracował z organmistrzem Janem Śliwińskim. W jego fabryce (przy ul. Kopernika 16) wyk. ozdoby snycerskie (ornamenty i figury świętych) organów neogotyckich do kośc. Franciszkanów w Krakowie (1878-79), do kośc. w Zarzeczcu k. Przeworska (wg proj. Juliana Zachariewicza, 1879-80), do kośc. w Ropczycach (l. 80. XIX w.). Możliwe, że wyrzeźbił też ozdoby neobarokowe organów wykonanych przez zakład Śliwińskiego do kośc. Św. Piotra i Pawła w Tyflisie (Tbilisi) w 1894 (posąg św. Cecylii i 2 figury aniołów) oraz do kośc. Bernardynek (Klarysek) we Lwowie w 1898 (niezachowane).

Dzieła S. przeznaczone do wyposażenia świątyń były kilkakrotnie nagradzane na wystawach i konkursach przemysłu artyst. we Lwowie (1877, 1888, 1892, 1894), w tym na Wystawie kościelnej (przemysłu liturgicznego) w 1909, gdzie eksponowano obraz Matki Boskiej Częstochowskiej „wielkości ołtarzowej”, neobarokowy złożony feretron z obrazami Józefa Ziętkiewicza, tabernakulum i zasłone ołtarzową. W l. 1912-13 S. wyk. model ołtarza gł. do kośc. Św. Elżbiety we Lwowie wg

proj. Jacka Malczewskiego i Wacława Szymonowskiego (niezachowany). S. wyrabiał też meble i ramy artyst., ornamentalne i z ozdobami figuralnymi, konsole, gzymsy i karnisze do mieszkań.

Zakład S. działał we Lwowie do pocz. I wojny światowej. Po 1910 jego wydajność wyraźnie zmalała; w 1912 S. zatrudniał tylko 3 pracowników snycerzy. Od maja 1916 brak jakichkolwiek wiadomości o życiu i działalności S., a jego kamienica przy ul. Łyczakowskiej 54 przeszła w tym czasie w inne ręce.

Pol. bibliografia sztuki 1801-1944, t. 3, Wr. 1986.

Kleczewski A., *Księga adresów miasta Lwowa*, Lw. 1880, s. 57. – *Zakład Tadeusza Sokulskiego*, Dz. dla Wszystkich, 1880 nr 9, s. 82. – *Przew. informacyjno-handlowo-przemysłowy, czyli Książeczka adresów miasta Lwowa*, Lw. 1891, s. 36 i dział ogłoszeń, s. 13. – *Fabryka organów kościelnych i harmonium. Jan Śliwiński we Lwowie*, Lw. 1892, s. 14, 21 i il. na s.17. – Burger J., *Galiczyńska księga adresowa*, Lw. 1896, s. 56. – Janowski J., *Książka adresów m. Lwowa*, Lw. 1896, s. 40. – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, wyd. Reichman F., Lw. 1897, s. 106; Lw. 1900, s. 223; Lw. 1908, s. 372; Lw. 1911, s. 608; Lw. 1912, s. 596; Lw. 1916, s. 291. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego m. Krakowa i Lwowa*, IV, Kr. 1908, rozdział II, s. 157. – *Skorowidz przemysłowo-handlowy królestwa Galicji*, Lw. 1912, s. 559. – *Historia sztuki pol.*, t. 3: *Sztuka nowoczesna*, wyd. 2, Kr. 1965, s. 255 (Blumówna H.). – Furier A., *Z historii katolickiego kośc. św. Piotra i Pawła w Tbilisi*, Prz. wsch., 1992/93 t. 2, z. 1 (5), s. 196. – Слободян В. [Slobodian W.], *Церкви України. Перемиська єпархія, Львів 1998*, s. 94. – Kaliberda S., *Organy - historia i współczesność*, Gaz. lw., 2000 nr 6 (211), s. 14. – Biriulow J., Onyszczenko-Szweć L., Siomoczkin I., *Lwów. II. przew.*, Lw.-Wr. 2001. – Ostrowski J.K., Wójcik M., *Kośc. par. pw. Wniebowzięcia NMP w Kochawinie*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 9, Kr. 2001. – Quirini-Popławski R., *Kośc. par. pw. Siedmiu Boleści Najświętszej Panny Marii w Skolem*, tamże. – Слободян В. [Slobodian W.], *Церкви Турківського району, Львів 2003*, s. 37. – Brzezina K., *Klasztor i Zakład naukowo-wychowawczy SS. Najświętszego Serca Jezusa z kaplicą pw. Najświętszych Serc Jezusa i Marii*, [w:] *Kościół i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX*, Kr. 2004. – Krasny P., *Kościół pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i św. Józefa oraz klasztor SS. Karmelitanek Bosych*, tamże. – Tenże, *Kościół i klasztor SS. Franciszkanek*, tamże. – Tenże, *Kościół pw. Św. Elżbiety*, tamże, s. 170. – Cielątkowska R., Onyszczen-

ko-Szwec L., *Detal architektury mieszkaniowej Lwowa XIX i XX w.*, Gd. 2006. – Biriulow J., *Rzeźba lw. od poł. XVIII w. do 1939 r. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Захаревиці: Твориці столичного Львова*, Львів 2010. – Смірнов Ю. [Smirnow J.], *Костел св. Миколая*, [w:] *Енциклопедія Львова*, t. 3, Львів 2010, s. 535. – Smirnow J., *Kościół św. Mikołaja*, [w:] *Rocz. lw. 2008-2009*, W. [2010], s. 39. – Zaucha T., *Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i d. klasztor SS. Bernardynek*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 19, Kr., 2011. – Kurzej M., *Kościół pw. Wszystkich Świętych i klasztor PP. Benedyktyniek*, tamże. – Brzezina-Scheuerer K., *Kościół par. pw. Św. Mikołaja i d. klasztor OO. Trynitarzy*, tamże. – Betlej A., *Kościół pw. Św. Andrzeja i klasztor OO. Bernardynów*, tamże, t. 20, Kr. 2012. – Adamski J., Biernat M., Ostrowski J.K., Petrus J.T., *Katedra łacińska we Lwowie (Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 21), Kr. 2013. – Калиберда С. [Kaliberda S.], *Органи Львова і Галичини*, Львів 2014. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Львівська скульптура від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII – середина XX ст.)*, Львів 2015.

Kat. wystawy przemysłu budowlanego, Lw. 1892, s. 51, 102. – *Kat. PWK we Lwowie*, Lw. 1894, s. 179. – *Kat. wystawy kościelnej (przemysłu liturgicznego) Ligi Pomocy Przemysłowej*, Lw. 1909, s. 21, poz. 28.

Dz. pol., 1877 nr 83, s. 3; 1880 nr 205, s. 2; 1888 nr 327, s. 2; 1894 nr 274, s. 3; nr 289, s. 2; 1898 nr 334, s. 1; 1902 nr 451, s. 3. – Gaz. nar., 1877 nr 216, s. 2; 1880 nr 48, s. 2; 1892 nr 215, s. 1; 1903 nr 285, s. 2. – Gaz. lw., 1880 nr 211, s. 2. – Dźwignia, 1880 nr 3, s. 22-23, tablica II; nr 11, s. 98. – Dz. dla Wszystkich, 1880 nr 8, s. 78; 1885 nr 26, s. 9. – Kur. lw., 1884 nr 83, s. 8; 1898 nr 88, s. 6; 1916 nr 250, s. 3. – Czas. Techniczne, 1890 nr 2, s. 16. – Prz. [Lw.], 1894 nr 223, s. 2; 1897 nr 122, s. 3. – Słowo pol., 1895 nr 3, s. 5; 1896 nr 107, s. 4; 1898 nr 282, s. 4; 1905 nr 251, s. 6.

Centralne Państw. Arch. Hist. Ukrainy we Lwowie, fond 55, opis 1, sprawa 213, rkps: *Stolarze i snycerze we Lwowie w r. 1887*, s. 2; fond 146, opis 20, sprawa 1026, rkps: *Odnowienie kościoła św. Mikołaja we Lwowie*, s. VIII. – Lw. Państw. Arch. Obwodowe, fond 2, opis 2, sprawa 273, rkps: *Sprawa budownictwa domu przy ul. Łyczakowskiej 54*, s. 31-39.

J. Biriulow

Solarz Józef Emilian, malarz, grafik, ur. 7 IX 1914 Warszawa, zamordowany w 1940 przez radziecką policję polityczną NKWD na tery-

torium Ukrainy (upamiętniony inskrypcją na Pol. Cmentarzu Wojennym w Bykowni pod Kijowem); syn Ludwika i Emilii z Kwiecińskich. W grudniu 1914 rodzice wyjechali wraz z nim do Rosji; do Warszawy powrócili w 1918. W l. 1921-27 S. uczył się w Szkole Powsz. nr 51 na warsz. Pradze, a w 1927-28 w szkole ojców marianów na Bielanach. Od 1928 uczęszczał do warsz. Gimnazjum Męskiego im. Jana Zamoyskiego; w 1931 przerwał naukę z powodu trudności finansowych. 27 II 1933 zdał maturę o profilu humanistycznym przed Państw. Komisją Egzaminacyjną Kuratorium Okręgu Szkolnego Warsz. przy Gimnazjum im. Władysława IV. Studia w ASP w Warszawie rozpoczął 9 X t.r., początkowo u Władysława Skoczylasa, a następnie u Felicjana Szczęsnego Kowarskiego. Uczęszczał też na zajęcia Wojciecha Jastrzębowskiego i Stanisława Ostoi-Chrostowskiego. W r. akademickim 1934/35 pracował w Zarządzie Bratniej Pomocy Studentów ASP. W l. 1935-36 odbył służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu. Od 22 IX 1937 do 1 XI t.r. przebywał (jako podporucznik rezerwy) na ćwiczeniach w 4 Pułku Ułanów Zaniemeńskich w Wilnie. W okresie studiów, w l. 1934-35 i 1938-39, wielokrotnie nagradzany, m.in. dwukrotnie otrzymał odznaczenie.

W 1938 w ramach akcji na rzecz żyd. uchodźców z Niemiec, zorganizowanej przez Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych i czas. Nasz prz., ofiarował pracę *Akt* (zapewne grafika w technice metalowej, repr. Nasz prz. il., 1938 nr 50, s. 5); podarowane dzieła były wyst. w siedzibie tegoż tow. w Warszawie przy ul. Granicznej 10.

Muz. ASP Warszawa – fot. proj. plakatu lub karty pocztowej z przedstawieniem szopki bożonarodzeniowej, ok. 1933-39.

Nasz prz. il., 1938 nr 48, s. 4 (bez nazwiska S.). – Piwocki, ASP Warszawa. – Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J. (jako Jan Solarz, który zginął w 1939 w Warszawie). – *Zeszyty Katyńskie 4: Listy katyńskiej ciąg dalszy. Straceni na Ukrainie*, W. 1994.

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1365 (teczka akt studenckich S.). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 81-III: *Album studentów ASP w Warszawie*, k. 603. – *Ofiary zbrodni katyńskiej - zamordowani z Ukraińskiej Listy Katyńskiej*, Wikipedia, <https://katyn.miejscapamieci.gov.pl/page/strona-glowna/lista.php> (dostęp 12.03.2023). – *Ofiary zbrodni katyńskiej upamiętnione w Bykowni*, <https://album.bykownia.eu/>

ofiary-zbrodni-katynskiej-upamiętnione-w-bykowni/ (dostęp 12.03.2023).

J. Różalska
uzup. U. Makowska.

Solarz Stanisław, wymieniany w aktach krak. cechu muratorów i kamieniarzy 23 IV 1606, gdy jako „towarzysz rzemiosła murarskiego i stameckiego stanąwszy przed obliczem panów mistrzów skarżył się o zadanie słów nieuczciwych na Jana Zrobka [Jan Rozmus *alias* Zrzobek], także towarzysza tego rzemiosła”.

ANK, Cechy murarzy, kamieniarzy, cieśli i studniarzy w Krakowie i Kazimierzu, nr 43: *Regestum seu liber actorum contubernii murariorum, fabrorum et stameciorum clarissi[mae] urbis Cracoviensis*, 1572-1743, s. 212, 213.

K. Mikocka-Rachubowa

Soldenhoff, pani, w 1819 pokazała na wystawie w Warszawie rysowaną bistrem „z wielką pilnością” kopię *Madonny* wg Jacopa Palmy (il Vecchio). Przypuszczalnie tożsama z **Teresą Soldenhoff** z Kielczewskich, ur. ok. 1770, zm. w październiku 1828 Warszawa, pochowaną 8 X t.r. na cmentarzu Świętokrzyskim w Warszawie, która była żoną Jana, barona, matką malarza amatora Aleksandra Wincentego Soldenhoffa i malarki amatorki Pelagii Soldenhoff.

Nie można wszakże całkowicie wykluczyć, że określenie „pani Soldenhoff” zostało pomyłkowo użyte przez Ignacego Kochanowskiego w rec. z wystawy i że autorką, o której pisał, była Pelagia Soldenhoff (panna).

Orzeł Biały, 1819 t. 2, s. 35 (Kochanowski I.). – Kur. warsz., 1828 nr 272, s. 1139 (nekrolog). – Dod. do gaz. kur. Litewskiego, 1837 nr 248, s. 687, nr 251, s. 700, nr 253, s. 706. – Kozakiewicz, s. 11, 23 (identyfikowana z Pelagią Soldenhoff). – Tysza A.T., *Nekrologi „Kur. warsz.” 1821-1939*, t. 1: 1821-45, W. 2001.

A. Straszewska

Soldenhoff (Soldenhaw, Soldenhof) **Aleksander Juliusz Jakub Józef** (Alexander Jules Jakob Joseph), malarz, dekorator teatralny, ur. 8 VII 1849 Łyszkowice k. Łowicza (Wola

Przedborska?), zm. 1 VIII 1902 Zurych; syn malarza amatora Aleksandra Wincentego Soldenhoffa (zob.), ojciec szwajcarskiego malarza, grafika, scenografa i konstruktora samolotów Alexandra Leo Soldenhoffa (1882-1951) oraz szwajcarskiego rzeźbiarza i rysownika technicznego Maxa (Maximiliena) Léona Soldenhoffa (1886-1954). Wczesną młodość spędził w Warszawie, gdzie, wg Antoniego Sygietyńskiego, uczęszczał od ok. 1864 do Klasy Rysunkowej. W 1869-70 studiował w klasie malarstwa i rzeźby SSP w Krakowie; w 1870 na wystawie studenckiej w salach bursy zaprezentowano jego rys. wg odlewów gipsowych: *Wenus* i *Głowa Mojżesza* (które, zdaniem sprawozdawcy Czasu, nosiły „cechę poprawności rysunku i dobrego pojęcia przedmiotu”), a ponadto studia z żywego modelu. W l. 1870-72 S. kontynuował naukę w akademii w Monachium (20 XII 1870 zapisał się do Antikenklasse); był tam uczniem Carla Theodora Piloty’ego. Podczas studiów poznał Arnolda Böcklina. Przez współczesnych był zaliczany do ścisłego grona pol. kolonii artystycznej w Monachium (obok m.in. Chmielowskiego, Brandta, Chełmońskiego, Gieryskich); utrzymywał przyjacielski kontakt z poznanym jeszcze w Warszawie Maksymilianem Gieryskim. W 1873 w TPSP w Krakowie oraz na lokalnej wystawie monachijskiej pokazał obraz ol. *Wizyta w klasztorze* (inaczej *Odwiedziny w klasztorze*), malowany „z wielkim uczuciem i sumiennością”. W l. 1872-74 był członkiem monachijskiego Kunstvereinu (w 1873 zakupiono do losowania jego obraz *U źródła*).

W 1873 przeniósł się do Szwajcarii; początkowo zamieszkał w Bazylei, następnie w Genewie, gdzie w 1881 ożenił się z Césarine Audé, krawcową; w 1886 zamieszkał z rodziną w Zurychu. Pracował jako malarz teatralny w teatrze miejskim. Specjalizował się również w malarstwie dekoracyjnym – ozdabiał wnętrza Château-Rouge i restauracji Metropol w Zurychu. Ponadto malował sceny rodzajowe i drobniogłowo wykonane nastrojowe pejzaże alpejskie, w których wydobywał potęgę i majestat gór (ukazywał m.in. lodowce, spowite chmurami skaliste szczyty, wodospady).

W zb. Bibl. Pol. w Paryżu: *Pejzaż - Park*, z albumu Heleny Mickiewiczówny, ol. papier naklejony na tekturę.

W l. 1989-2020 na aukcjach za granicą: *Młoda tancerka z kieliszkiem szampana*, 1895, *Pejzaż ze stawem i parą przy ognisku*, *Küsnacht*, 1897, *Wi-*

dok na Piz Roseg, 1897, *Krajobraz alpejski z pasącymi się owcami*, sygn., 1897, *Powyżej Braunwaldu*, 1898, *Col de Balme*, sygn., 1898, *Widok na Jungfrau*, 1900, *Owce pasące się u stóp lodowca Segnas*, 1901, wszystkie ol.

Schweizerisches Künstler-Lexikon, t. 3, Frauenfeld 1913 (H. Appenzeller). – ThB, t. 31, 1937. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1. Wr. 1975. – Bénézit, t. 9. – Busse. – *Biografisches Lexikon der Schweizer Kunst*, Zürich 1998, t. 2. – Goldstein F., Kähler R., Kähler H., *Dictionary of monograms 1*, Berlin-New York 1999. – AKL, t. 104, 2019 (s.v. Alexander Leo Soldenhoff).

Wystawa malarska i rzeźbiarska uczniów SSP w Krakowie, Czas, 1870 nr 169, s. 1, 2. – Zaleski A., *Prz. artyst. Malarstwo*, Na Dziś, 1872 t. 1, s. 362. – Swiękowski, s. 261. – Sygietyński A., *Maksymilian Gierymski*, Lw.-W. 1906, s. 25. – Piotrowski A., *Józef Chelmoński. Wspomnienie*, Kr. [ok. 1915-25], s. 12. – Hoesli R., *Alexander Soldenhoff. Künstler und Werk*, Zürich 1935, s. 38, 40. – Materiały ASP Kraków, 1. – *Pisma Adama Chmielewskiego*, Nasza Przyszłość, t. 21, 1965, s. 23-24. – Okońska A., *Adam Chmielewski. Brat Albert*, W. 1967, s. 67, 123. – Wiercińska, TZSP, Kat. – *Maksymilian i Aleksander Gierymscy. Listy i notatki*, oprac. Starzyński J., Stępień H., Wr. 1973. – Zopfi-Stauffacher F. i H., *Alexander Soldenhoff 1882-1951. Maler und Radierer*, Glarus 1982, s. 11, 13. – Stępień H., Liczbińska M., *Artyści pol. w środowisku monachijskim w l. 1828-1914. Materiały źródłowe*, W. 1994. – Stępień H., *Artyści pol. w środowisku monachijskim 1856-1914*, W. 2003. – Soldenhoff T., *Aleksander baron de Soldenhoff - powstaniec i rysownik. Szkic biograficzny*, Roczn. Liwski, 2015, s. 70.

Kraj, 1872 nr 254, s. 2; 1873 nr 236, s. 2. – Kłosy, 1873 nr 445, s. 26 (Gerwazy [Siemieński L.]). – Tyg. wielkop., 1873 nr 1, s. 9. – Zeitschrift für bildende Kunst, 1873 nr 47, k. 750. – Wędrowiec, 1904 nr 9, s. 167 (Piątkowski H.); 1905 nr 8, s. 125 (tenże). – Literatura i Sztuka (dod. do Dz. pozn.), 1914 nr 15, s. 226 (tenże). – Tyg. il., 1905 półr. I, s. 98 (tenże).

Arch. Akademie der Bildenden Künste München. Monachium, Matrikelbuch 1841-1884, 1870 (https://matrikel.adbk.de/matrikel/mb_1841-1884/jahr_1870/matrikel-02628), dostęp 03.02.2020. – Universität Zürich, Jenny M.R., *Der Kunstmaler Alexander Leo Soldenhoff - eine Biografie: ein Künstlerleben leben*, praca licencjacka, mpis, 2008, s. 13-17, 22.

A. Straszewska

Soldenhoff (de Soldenhoff, von Soldenhoff) **Aleksander Wincenty**, żołnierz, urzędnik, ziemianin, dzierżawca wsi, malarz amator, ur. 9 II (?) 1805 Warszawa (ochrzczony w par. św. Jana Chrzciciela), zm. po 1870; syn Jana i Teresy z Kielczewskich, przypuszczalnie malarzki amatorki, wnuk generała majora wojsk koronnych, dyrektora zakładów metalurgicznych i członka konfederacji targowickiej Antoniego Aleksandra, brat malarzki amatorki Pelagii (zob.). 1 II 1842 w kość. Św. Andrzeja w Warszawie poślubił Benignę Michalinę Konstancję Brzozowską, z którą miał 7 dzieci m.in.: malarza Aleksandra Juliusza Jakuba Józefa (zob.), Ryszarda Jana Aleksandra, Teresę zamężną Maruszewską, Marię Kazimierę zamężną Puttkamer oraz Jana.

Uczęszczał do Liceum Warsz., uczył się wraz z siostrą rysunków u Antoniego Blanka i brał udział w warsz. wystawach sztuk pięknych: w 1819 pokazał rys. *Madonna siedząca* wg Rafaela, a w 1821 rys. tuszem *Bitwa pod Somosierrą* na podstawie sztychu wg obrazu Horace'a Vernetta (o pracy napisano w czas. Wanda: „więcej by miała zalety, gdyby chociaż co innego wyobrażając, była kopią z dużego olejnego wzoru, bo postawiona przy kopersztychu z Wernetta zawsze będzie niższą”). Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w 1822 rozpoczął dwuletnie studia na Wydz. Prawa i Administracji UW. W l. 1823-31 był zatrudniony jako bezpłatny, a potem etatowy, aplikant w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji. Służbę porzucił w chwili wybuchu powstania listopadowego, znajdując zatrudnienie na stanowisku podsekretarza (II, a potem I stopnia) w Sekretariacie Kancelarii Dyktatora; po złożeniu dymisji 6 I 1831 walczył w 1 pułku mazurów (ułanów) w randze porucznika, a następnie kapitana. Ciężko ranny w bitwie pod Kuflewem 27 IV t.r., dostał się do niewoli rosyjskiej, po czym został zesłany do Słobocka w guberni wiackiej (w wielu relacjach był mylnie wymieniany wśród poległych); przypuszczalnie skonfiskowano mu dziedziczną wieś Kolonia Gocławek pod Warszawą. Z zesłania powrócił do kraju w 1833. W 1824 i ponownie w 1839 uzyskał potwierdzenie szlachectwa i tytułu barona (rodzina otrzymała indygenat pol. w 1775). Przed ślubem dzierżał wieś Ostrowce w pow. gostyński; w 1844 osiadł w Księstwie Łowickim, gdzie zajął się gorzelnictwem w dzierżawionych folwarkach Łyszkowice i Łowicz (przynajmniej od 1846 do 1849 mieszkał

w Łyszkowicach nr 476, od 1849 – w Suchej nr 1327, w l. 1852-55 – w Przedborzu nr 601, a w l. 1855-60 – w Osinach nr 463); każdego r. kilkakrotnie wyjeżdżał do Warszawy (zatrzymywał się m.in. w hotelu Krakowskim). Dzięki zdobytemu doświadczeniu został zatrudniony przez dyrektora Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu w Komitecie do Kontrolowania Gorzelni w Księstwie Łowickim, a w l. 1864-68 pełnił funkcję pomocnika kontrolera powiatowego okręgu łowickiego. W 1866 za defraudację funduszy zebranych przez parafian na wykonanie obrazów i rzeźb w kość. w Trzebieiszowie został ukarany comiesięcznym potrąceniem części poborów. Po przejściu na emeryturę powrócił do Warszawy (w 1870 mieszkał pod adresem Al. Jerozolimskie 32).

Powstańcze epizody, w których brał udział (począwszy od bitwy pod Białoleką 27 IV 1831 do potyczki pod Kuflewem), S. udokumentował w 1855 w formie 7, zgodnych ze źródłami hist., akwarel opatrzonych komentarzem z datą i miejscem wydarzenia (wszystkie w MNK). Mimo pewnej naiwności oraz błędów w oddaniu właściwych proporcji i relacji przestrzennych widoczne są w nich inspiracje scenami batalistycznymi Verne'a i Suchodolskiego: „Wartość artystyczna ... niewielka, zdradza studia amatorskie utrzymane w stylu epoki. Odnaczają się one łatwością komponowania i powierzchownym, szkicowym i szybkim wykonaniem” (Andrzej Kostrzewski). Znacznie wyższy poziom – mimo podobieństw w sposobie komponowania sceny – cechuje niedatowaną, sprawnie malowaną akwarelę *Popas żołnierzy 1 Pułku Strzelców Konnych 1830/31* (Muz. Wojska Pol., opisana prawdopodobnie inną ręką „rysował Soldenhoff”), zapewne mylnie przypisywaną Aleksandrowi Juliuszowi Soldenhoffowi. Możliwe, że powstała ona na podstawie chwytnych na gorąco szkiców z powstania listopadowego, w przeciwieństwie do scen malowanych z pamięci 25 lat później. Prace sygnował „ASoldenhoff” lub monogramem związanym „AS”.

Prawdopodobnie jego autorstwa jest rys. oł. *Kozak cwałujący na koniu*, znajdujący się d. w zb. Pawlikowskich (obecnie zapewne zaginiony), umieszczony w rejestrach kolekcji jako praca artysty o nazwisku Solderhof i Soldenhod.

Gerber R., *Studenci UW 1808-1831. Słownik biogr.*, W. 1977.

Na popis publiczny uczniów Warsz. Liceum..., W. 1822, s. (0[3]). – *Spis szlachty Królestwa Pol. z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlachectwa*, W. 1851. – *Poczet szkańców na Sybir do guberni tyłkowiatskiej z powstania r. 1830/31, sporządzony w Wiatce 1832 r.*, Kr. 1867 (jako Goldenhoff). – Dzierżanowski W., *Przew. warsz. informacyjno-adresowy na r. 1870*, W. 1870, s. 346. – Callier E., *Bitwy i potyczki stoczone przez wojsko pol. w r. 1831*, P. 1887. – Ostroróg-Sadowski J., *Tytuły dziedziczne w oświeceniu obowiązującego prawa*, W. 1899, s. 114. – Kozakiewicz. – Kostrzewski A., *1 i 2 pułk mazurek w Powstaniu Listopadowym*, [w:] *Studia do dziejów dawnego uzbrojenia i ubioru wojskowego*, cz. VI, Kr. 1974, s. 54-77. – Ziółek J., *Dziennik Aleksandra Krysińskiego z 1830/1831 r.*, Prz. hist., 1974 z. 2, s. 365. – Sęczyński E., *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Pol. w l. 1836-1861(1867)*, oprac. Górczyński S., W. 2007. – Soldenhoff T., *Aleksander baron de Soldenhoff - powstaniec i rysownik. Szkic biograficzny*, Roczn. Liwski, 2015, s. 67-82. – Juśkiewicz K., Nowik A.M., Sekular J., *Dzieje ziemi Kuflewskiej*, Kuflew 2018, s. 107-108.

Gaz. Korespondenta warsz. i Zagranicznego, 1819 nr 77, s. 458. – Wanda, 1821, s. 298. – Gaz. lw., 1831 nr 66, s. 362. – Gaz. warsz., 1831 nr 115, s. 923; 1854 nr 120, s. 4; nr 198, s. 4. – Kur. warsz., 1831 nr 3, s. 13; 1840 nr 148, s. 892; 1848 nr 88, s. 424, nr 137, s. 668; 1849 nr 105, s. 507; 1852 nr 16, s. 82; 1854 nr 280, s. 1426; 1855 nr 86, s. 424. – Dod. do Gaz. kur. Litewskiego, 1837 nr 248, s. 687, nr 251, s. 700, nr 253, s. 706. – Warsz. gaz. Policyjna, 1846 nr 327, s. 2; 1847 nr 58, s. 3, nr 313, s. 2, nr 317, s. 2, nr 327, s. 3; 1848 nr 90, s. 3, nr 142, s. 2, nr 307, s. 3, nr 365, s. 3, nr 249, s. 3; 1849 nr 111, s. 2, nr 210, s. 3. – Dz. warsz. 1854 nr 184, s. 4, nr 257, s. 4, nr 266, s. 6. – Gaz. codz., 1854 nr 198, s. 4; 1855 nr 112, s. 4; 1856 nr 9, s. 4, nr 21, s. 4; nr 23, s. 4, nr 24, s. 4; 1860 nr 286, s. 4.

AGAD, Kancelaria Senatora Nowosilcowa, nr 134, nr 550; Władze Centralne Powstania Listopadowego 1830/1831, s. 28; Komisja Województwa Mazowieckiego, Wydz. Akt Personalnych 1838-1838, nr 3366: Akta ... dotyczące się Soldenhoffa Aleksandra, kontrolera powiatowego w powiecie łowickim. 7566 Akta ogólne ... dotyczące się pensji emerytalnych dla urzędników i oficerów. 1809-1868. II Rada Stanu Królestwa Polskiego: 154, s. 93; Deputacja Szlachecka i Kancelaria Marszałka Szlachty Guberni Warsz.: 187, k. 82-90, 423, p. 214, 424 p. 651, 471 p. 171. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, poz. 2139. – LBN, *Spis Kolekcji Gwalberta Pawlikowskiego przekazywanej synowi*

Mieczysławowi (Archiv kol. M. Pawlikowskiego. Grafika, Żywopys, opis n: 1-22952; 1-68), poz. 19091 (bazy.oss.wroc.pl).

A. Straszewska

Soldenhoff Pelagia, malarka amatorka, córka Jana i Teresy z Kielczewskich, siostra malarza amatora Aleksandra Wincentego Soldenhoffa. Uczyla się rys. u Antoniego Blanka. Na warsz. wystawie sztuki w 1819 pokazała pastel przedstawiający aniołka z *Madonny Sykstyńskiej* Rafaela wykonany wg rys. Blanka, a w 1821 pastel *Pokutująca Maria Magdalena* na podstawie kopii obrazu Correggia; o tej pracy pisano, że „nie może być kopią dokładniejszą; malowanie to czyni zaszczyt amatorce” (Gaz. Korespondenta warsz. i Zagranicznego, 1821); zwracano jednak przy tym uwagę także na niedociągnięcia: „artystka niechaj uważa rysunek proporcjonalny za najgłówniejszą zasadę” (Wanda, 1821). W 1841 S. była poszukiwana listem gończym Rządu Gubernialnego Mazowieckiego prawdopodobnie ze względu na długi lub zaległości podatkowe.

Dzieła sztuk pięknych wystawione na widok publiczny w salach Uniw. Królewsko-Warsz., W. 1819, s. 4 (jako Soldenhoff). – Gaz. Korespondenta warsz. i Zagranicznego, 1819 nr 77, s. 457; 1821 nr 157, s. 1944. – Gaz. warsz., 1819 nr 76 (dodatek), s. 1833; 1821 nr 145, s. 2102. – Kur. Litewski, 1819 nr 213, s. nlb. 2. – *Dzieła sztuk pięknych wystawione na widok publiczny w salach Królewskiego Uniw. dnia 3. września 1821 roku*, W. 1821, s. 4. – Izys pol., 1821 t. 5, cz. 4, s. 435. – *Uwagi nad wystawą sztuk pięknych w Salach Uniw. Warsz.*, Wanda, 1821, s. 284. – Dod. do gaz. kur. Litewskiego, 1837 nr 248, s. 687, nr 251, s. 700, nr 253, s. 706. – Dz. Urzędowy Guberni Kieleckiej, 1841 nr 32, s. 445. – Wiad. lit., 1934 nr 25, s. 6 (Sterling M.). – Kozakiewicz (informacje na s. 11, 23 dot. prawdopodobnie Teresy Soldenhoff). – Wichrowska E., *Szkicownik jako dokument autobiograficzny (XVIII/XIX wiek)*, Teksty Drugie, 2018 nr 6, s. 60.

A. Straszewska

Soldenhoff Teresa patrz **Soldenhoff**, pani.

Soldinger Antoni, rysownik i malarz, ur. 15 VIII 1882 Podgórze k. Krakowa, zamor-

dowany przez Niemców 1942 Tarnów. Uczył się w Wyższej Szkole Realnej w Krakowie (w 1895 skończył I klasę; w następnych l. nienotowany wśród uczniów). W l. 1903-07 studiował w krak. ASP – u Józefa Unierzyskiego w r. akademickim 1903/04 i 1905/06 (wzmianka pochwalna za akt i medal br.), u Konstantego Laszczki przez jeden semestr w r. akademickim 1904/05 oraz u Teodora Axentowicza w 1906/07. W tym czasie mieszkał w Podgórzu k. Krakowa (Rynek 8). W grudniu 1910 brał udział w wiecu malarzy krak. (w sali przy ul. Granicznej 15), poprzedzającym wystawę Niezależnych. Zapewne niedługo potem wyruszył w podróż po Europie; miał również odwiedzić Egipt. Dłuższy czas spędził we Włoszech, będąc w Rzymie „stałym kompanionem” przebywającego tam wiosną i latem 1910 Stanisława Masłowskiego, któremu podarował fot. swojego rys. węglem z dedykacją, dat. 8 VI 1910. Zwiedził Francję, gdzie podobno utrzymywał się, wykonując portrety ślubne na podstawie fotografii, i Belgię. Kilkaście lat mieszkał w Holandii. Do Krakowa wrócił w 1923 (w 1932 mieszkał przy ul. Długiej 74). Wyjeżdżał stamtąd w okolice Stryja i Stanisławowa (ok. 1930) i do Zakopanego (m.in. latem 1931). W 1926 ofiarował swój obraz na Żyd. Fundusz Nar., a w 1939 na Fundusz Obrony Nar. W 1931 stał się jednym z założycieli krak. Zrzeszenia Żyd. Art. Malarzy i Rzeźbiarzy (wszedł do jego Wydziału), którego celem była, oprócz organizacji wystaw, pomoc materialna i prawna dla żyd. studentów krak. ASP. W 1933 wraz z innymi malarzami – Szymonem Müllerem, Leonem Lewkowiczem, Jakubem Pfeferbergiem i Ralfem Immerglückiem – powołał do życia Stow. Art. Plastyków „Zjednoczenie”, które skupiało żyd. artystów związanych z dzielnicą Kazimierz (część dochodu z pierwszej wystawy tego stow. przeznaczono na potrzeby żyd. uchodźców z Niemiec). W czasie II wojny, co najmniej do 20 III 1941, przebywał w Krakowie; później znalazł się w pobliskich Dobczycach, gdzie sportretował 6 członków rodziny Stimmle-
rów (wszystkie pastel karton, jeden pastel i kredka, dwa dat. 1941 i 1942, Muz. Krakowa, oddz. Stara Synagoga), a następnie w Tarnowie, być może u krewnych.

S. zajmował się również twórczością literacką, m.in. napisał jednoaktowy dramat *Za późno*, wystawiony 5 XI 1908 w Teatrze Ludowym na scenie przy ul. Rajskiej w Krakowie (wg Gońca Częstochowskiego; w prasie krak. spektakl

nieodnotowany), a także przetłumaczył z języka niderlandzkiego sztukę *De Opgaande Zon* [Wschodzące słońce] Hermana Heijermansa z 1908; w Nowym dz. (1927 nr 45 z 21 II, s. 6-7) ogłosił artykuł *Wrzenie w krak. świecie malarzkim*.

Brał udział w wystawie nieustającej w Krak. TPSP tuż po zakończeniu nauki, w czerwcu i lipcu 1907, a potem corocznie: 1908 (4 pastele, 2 rys.: *Frania, Po dobrym interesie* oraz 2 studia), 1909 (2 studia), 1910 (pastele: *Przyjaciel nędzy, Chłopka, I myśli hen w dal uleciały*, 2 studia, i obraz ol. *Kometa Halleya widziana spod parku Giannicolo dnia 22 maja 1910*), 1911 (m.in. *Plac św. Piotra w Rzymie, Villa Borghese, Palatyn, Via Condotti*, wszystkie ol.). Ponadto uczestniczył w pierwszej wystawie Niezależnych w Krakowie 1911 (studia, w tym portretowe), a także w innych wystawach (poza nieustającą) tamtejszego TPSP: 1910 (wystawa gwiazdkowa), 1925 (pokazał serię widoków Krakowa „rysowanych pastelem wcale pracowicie”), 1927 (wystawa Niezależnych; pastele *Kanał w Amsterdamie, W parku*), 1928 (37 prac, gł. widoki Krakowa i martwe natury), 1929 (dwukrotnie; pokazał obrazy *Baszta i Morze*, oba ol., oraz pastele *Aleja kwiatowa i Nasze planty*, a ponadto *W ogrodzie*, ol.), 1931 (pastel *Wieża* i prace ol., m.in.: *Targ na mleko, Odpust, Targ na kwiaty, Domy w Turce*), 1932, 1934 (*Bezdomny*, ol., *Bawiące się dzieci*, pastel). W TSPS w Krakowie wystąpił w 1924 z kolekcją prac, a w 1928 miał tam wystawę indywidualną (równolegle z pokazami Wlastimila Hofmana, Anny Harland-Zajączkowskiej i Władysława Skoczylasa). Poza Krakowem uczestniczył w wystawie w TPSP we Lwowie w 1910 (*Modlący się Żyd, Chłopka*) i w 1930 (kolekcja prac), w Salonie Stow. Artystów w Poznaniu w 1911, w TZSP w Warszawie 1913 i 1925 (*Jesień, Amsterdam, Nad brzegiem Sanu*), w TPSP w Lublinie w 1925 oraz w wystawie na dochód Pol. Czerwonego Krzyża w Piotrkowie w 1933.

Udział w wystawach żyd. w Krakowie: 1930 w Żyd. Domu Akademickim przy ul. Przemyskiej 3 (ok. 40 pastelów i obrazów ol., przedstawiających pejzaże, wedyuty oraz martwe natury), ze „Zjednoczeniem” 1933 (12 XI t.r., w salach Gminy Żyd. przy ul. Krakowskiej 41), 1934 (7 I t.r., w salach Koła Obywatelskiego przy ul. Grodzkiej 13; 2 IV t.r. w salach tow. Ezra Chaluc przy ul. Mikołajskiej 9; w grudniu t.r. w Żyd. Domu Akademickim). W 1939 jego praca znalazła się na

pokazie w Tow. Teatru Żyd. (Stolarska 9) wśród dzieł darowanych na Fundusz Obrony Nar. Z pomocą Zrzeszenia Żyd. Art. Malarzy i Rzeźbiarzy S. zorganizował w Żyd. Domu Akademickim 27 XII 1931 swój pierwszy większy pokaz dzieł, (towarzyszący prezentacji prac Jakuba Glasnera i wystawie zbiorowej), jak również wystawy indywidualne w 1932 i 1936 (z okazji 30-lecia pracy twórczej); w 1937 i 1939 pokazano tam kolekcje prac S. w ramach wystaw zbiorowych.

Za granicą wystawiał w Paryżu w 1914 (z TAP) i podobno również w Hadze i Amsterdamie.

Dorobek artyst. S. jest mało znany; tylko nieliczne prace trafiły do muzeów. Artysta reprezentował zachowawczy nurt sztuki i wybierał tradycyjne gatunki tematyczne. Wiadomo, że portretował m.in. Anielę Kallas (Korngutównę; dzieło znane ze wzmianki), aktora Wojciecha Brydzińskiego (pastel?, fot. NAC, nr 1-K-5219, 1-K-5218) i znajome – *Portret pani A.* (pastel?, fot. NAC, nr 1-K-5218), *Portret dziewczynki (Portret dziecka)*, ol., sygn. (w 2020 na aukcji online z Warszawy), *Rena* (pastel tektura, sygn. i dat., 1929, na aukcji w Warszawie w 2021); z repr. znany jest jego *Autoportret* (Nowości il., 1924 nr 42, s. 4); malował też postacie kobiece, nadając im niejedenkrotnie „literacki” charakter, np. *Kabalarka* (ol. tektura, sygn. i dat.: „Antoni Soldinger / Paryż 1913”, MNW), popiersie kobiety w opończy (pastel, sygn. i dat.: „Antoni Soldinger / Rzym 16/V. 910”, repr. na pocztówce, wyd. „Wisła” w Krakowie, z wierszem Edmunda Biedera *Królewna* na odwrocie). Jego pejzaże i widoki miejskie są niejednorodnie stylistycznie i reprezentują różny poziom artyst.; do bardziej udanych zaliczyć można wczesny *Pejzaż górski* (pastel, sygn. i dat. 1906, w 2004 na aukcji w Warszawie). Bardzo wysoko ocenił obrazy S. pokazane w 1930 na wystawie artystów krak. we Lwowie Artur Lauterbach: „Najlepiej może spośród wystawiających prezentuje się Antoni Soldinger malujący krajobrazy i kompozycje rodzajowe w naciśnionych i zmatowanych barwach i tonach harmonijnie połączonych z wyrazistymi i dosadnymi obrysami Prace te mają, dla swego wielkiego umiaru i ekonomii środków, swoisty urok, są przy wielkiej dyskrekcji ... pełne siły i energii”. Krytycy chwalili również jego pastele z widokami krak. Plant. W niektórych pracach S. widoczne są wpływy postimpresjonizmu (*Martwa natura z tulipanami i owocami*, pastel karton naklejony na tekturę, sygn., w 2014

na aukcji w Warszawie), jednak w większości recenzenci odnajdywali związek z tendencjami impresjonistycznymi. Wyraźnie odrębną grupę dzieł artysty stanowią obrazy malowane w Holandii, świadczące o przyswojeniu lekcji dawnego malarstwa, które przedstawiają sceny z domu starców, np. *Dom starców w Amsterdamie* (wyst. 1924, repr. Nowości il., 1924 nr 42, s. 4), *Obiad w schronisku dla starców* (oba ol., sygn., w 2001 na aukcji w Amsterdamie, pierwszy jako *Spoczywanie posiłku*, drugi jako *Kobiety robiące na drutach*) i *Trzy starszuszki robiące na drutach* (ol., sygn. i dat. 1923, na aukcji tamże 27 VI 2017), bądź z pracowni rzemieślniczych, np. w ciekawie skomponowanym płótnie ukazującym z góry wnętrze z kobietami wyrabiającymi sztuczne kwiaty (*Szwaczki*, ol., sygn., w 2020 na aukcji w Warszawie). W recenzjach podkreślano także widoczny w twórczości S. tego okresu wpływ Jozefa Israëlsa oraz Maxa Liebermanna. Z czasem jego prace, zwłaszcza pastele, cechowała coraz większa subtelność, co sam artysta wiązał z nekającą go chorobą (wg relacji Henryka Webera, 1937).

MNW – *Portret kobiety z książką*, pastel, sygn. i dat.: „A. Soldinger Paryż 1913”, *Dolorosa*, kredka, sygn.: „Antoni Soldinger”; LGS – *Uliczka w Turce*, ol. tektura, sygn.: „A. Soldinger”.

Poza wyż. wym. na rynku antykwarycznym: w Krakowie – *Studnia w Kołomyi*, ol. tektura, sygn., *Pejzaż zimowy o zachodzie słońca*, ol. tektura, sygn. (oba wyst. w 2010), *Pejzaż krakowski*, pastel, sygn. (na aukcji w 2012); w Sopocie – *Wenecja*, ol., sygn. (sygnatura mylnie odczytana: H. Soldinger; na aukcji w 2013); w Warszawie – *Pejzaż podgórski*, ol. płyta, sygn. i dat. 1930 (aukcje w 1997 i 2020).

Vollmer, t. 31, 1937 (Sandel J.). – Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J. (jako Seldinger Antoni). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plast. oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008. – *Während des Nationalsozialismus (1933–1945) verfolgte und zu Tode gekommene Kunstschaffende*, na stronie „Memoriart 33-45” <https://memoriart33-45.org/S%20Maler%20und%20Zeichner.pdf> (dostęp 12.06.2023).

Kulesza J., *Z pałacu Sztuk Pięknych*, Gaz. Poniedziałkowa, 1924 nr 5, s. 5. – Trepka J., *Z wystawy Tow. Sztuk Pięknych w Krakowie. Bukowski Jan ... Soldinger ...*, Goniec krak., 1924 nr 247 (27 X), s. 7. – Wy-

stawa p. *Soldingera (TPSP)*, Nowości il., 1924 nr 42, s. 3-4. – Trepka J., *Z wystawy Tow. Sztuk Pięknych w Krakowie. Pochwałski Kasper... Soldinger ...*, Gaz. nar., 1925 nr 244 (16 X), s. 3. – Waldman M., *Z pracowni żyd. malarzy w Krakowie. A. Soldinger*, Nowy dz., 1928 nr 101 (15 IV), s. 14. – Lauterbach A., *Krak. artyści. Wystawa w TPSP [we Lwowie]*, Chwila, 1930 nr 4126 (19 IX), s. 11. – Weber H., *I Wystawa malarzy żyd. w Krakowie (Na marginesie wystawy). II*, Nowy dz., 1930 nr 48 (22 II), s. 5-6. – Tenże, *Z Pałacu Sztuki*, tamże, 1931 nr 320 (29 XI), s. 5-6. – *Księga adresowa m. Krakowa i woj. krak.*, Kr. 1932. – Schönker L., *Wystawa zbiorowa Soldingera*, Nowy dz., 1932 nr 9 (9 I), s. 4. – Schinagel E., *Soldinger, Hryńkowski, Dąbrowski, Augustynowicz. (Z Wystawy w Żydowskim Domu Akademickim)*, tamże, 1932 nr 18 (18 I), s. 8-9. – Weber H., *I Wystawa „Zjednoczenia” (Dokończenie)*, tamże, 1933 nr 320 (22 XI) s. 6. – Nadel N., *Wystawa Stow. Art. Plast. „Zjednoczenie”*, tamże, 1934 nr 99 (11 IV), s. 11. – H.W. [Weber H.], *Przed jubileuszową wystawą Antoniego Soldingera*, tamże, 1936 nr 77 (17 III), s. 5. – *Wystawa jubileuszowa Antoniego Soldingera*, tamże, 1936 nr 86 (26 III), s. 15. – H.W. [Weber H.], *Malarz Plant. O cyklu pastelii A. Soldingera*, tamże, 1937 nr 340 (11 XII), s. 8. – Stanisław Masłowski. *Materiały do życiorysu i twórczości*, oprac. Masłowski M., Wr. 1957. – *Materiały ASP Kraków*, 2. – Wiercińska, TZSP, Kat. – *Pol. życie art.*, 2. – Malinowski J., *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000 (pomyłkowo jako Jakub Soldinger, błędny r. urodzenia S.). – Michalik J., Hałaburda S., Stepana K., *Dramat obcy w Polsce 1765-1965*, Kr. 2001. – Styrna N., *Zrzeszenie Żyd. Art. Malarzy i Rzeźbiarzy w Krakowie (1931-1939)*, W. 2009. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie art. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012. – Zientara M., *Krak. artyści i ich sztuka w l. 1939-1945*, Kr. 2013.

Kat. wystawy, TPSP, Kr. czerwiec-lipiec 1908. – *Kat. nieustającej wystawy TPSP*, Kr. lipiec-sierpień 1909. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. kwiecień 1910. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. wrzesień 1910. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. styczeń 1911. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. maj 1911. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. lipiec 1911. – *Kat. V wystawy wiosennej*, TPSP, Lw. 1910, nr 123, 124. – *I Wystawa Niezależnych*, Zw. Powsz. Art. Pol. Malarzy, Grafików i Rzeźbiarzy w Krakowie, Kr. 1911. – *Salon doroczny*, TZSP, W. 1924. – *Salon wiosenny*, TPSP, Kr. 1925. – *Wystawa Niezależnych*, TPSP, Kr. 1927. – *Wystawa jubileuszowa Vlastimila Hofmanna, wystawy zbiorowe Wł. Skoczylasa, A. Soldingera, Harland-Zajączkowskiej ...*, TPSP, Kr. 1928.

– *Ogólna wystawa bieżąca*, TPSP, Kr. czerwiec-lipiec 1929.
 – *Wystawa Zrzeszenia Art. Plastyków „Zwornik”...*, TPSP, Kr. 1929. – *Kat. wystaw zbiorowych: grupy art. plast. „Kolor” ... oraz dzieł przeznaczonych do rozlosowania*, TPSP, Kr. 1931. – *Kat. wystaw zbiorowych: Olgi Boznańskiej ... oraz wystawy bieżącej*, TPSP, Kr. 1931. – *Wystawa bieżąca*, TPSP, Kr. 1932, s. 204. – *Wystawa bieżąca. Wystawy zbiorowe E. Matuszczaka ...*, TPSP, Kr. 1934.
 – *Żydzi - polscy*, MNK, [Kr.] 1989. – *Rocz. Antykwareczny*, DA DAES, W. 1992. – *39 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 13 XI 2004, DA Ostoya, W. 2004. – *Aukcja 114. Malarstwo, grafika, rzemiosło*, 24 III 2012, DESA, Kr. 2012. – *Wyprowadź kolekcję, cz. 2*, 24 III 2013, Sopot 2013 (kat. online). – *138 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 13 XII 2014, DA Ostoya, W. 2014. – *Art Outlet - Sztuka dawna. Aukcja 7 IV 2020*, DESA Unicum, W. 2020. – *28 Aukcja sztuki*, 15 IV 2020, 101 Projekt. Galeria Sztuki Współcz., W. 2020 (kat. online). – *Letnia aukcja promocyjna*, 1 VIII 2021, Warsz. DA, [W. 2021].

Spraw. Dyrekcji C.K. Wyższej Szkoły Realnej ... za 1895, s. 33. – *Goniec Częstochowski*, 1908 nr 300 (1 XI), s. 1. – Spraw. TPSP za 1908, s. 21; 1909, s. 22; 1910, s. 24. – *Nowa Reforma*, 1910 nr 551 (2 XII), s. 2, nr 586 (23 XII), s. 2; 1911 nr 22 (14 I), s. 2, nr 202 (4 V), s. 1, nr 204 (5 V), s. 2. – *Dz. pozn.*, 1911 nr 206 (10 IX), s. 3. – *Krak. mies. artyst.*, 1911 nr 5, s. 63. – *Kur. warsz.*, 1911 nr 184 (6 VII), s. 5. – *Polonia*, 1914 nr 7, s. 4. – *Ogniwo*, 1921 nr 1, s. 34 (Hurajewicz M.). – *Nowy dz.*, 1924 nr 225 (6 X), s. 9; 1926 nr 108 (14 V), s. 9; 1930, nr 45 (19 II), s. 4; 1932 nr 11 (11 I), s. 8; 1933 nr 309 (11 XI), s. 13, nr 311 (13 XI), s. 13, nr 313 (15 XI), s. 13, nr 316 (18 XI), s. 10, nr 320 (22 XI), s. 6; 1934 nr 17 (17 I), s. 14, nr 35 (4 II), s. 11, nr 89 (30 III), s. 4, nr 95 (7 IV), s. 12, nr 288 (21 X), s. 3 (H.W. [Weber H.]); 1937 nr 358 (31 XII), s. 11; 1939 nr 145 (28 V), s. 16. – *Il. kur. codz.*, 1925 nr 163 (15 VI), dod., s. 16 (Dąbrowski M.). – *Kur. lit.-Naukowy* (dod. do *Il. kur. codz.*), 1925 nr 40, s. III (Dąbrowski M.). – *Nowości il.*, 1925 nr 42, s. 4. – Spraw. TZSP za 1925, s. 29. – *Sztuki Piękne*, II, 1925/26 nr 1, s. 38; III, 1926/27 nr 7, s. 277; V, 1929 nr 1, s. 30, nr 7, s. 266; VI, 1930 nr 3, s. 110, nr 11, s. 410; IX, 1933 nr 5, s. 189, nr 10, s. 359; X, 1934 nr 11, s. 426. – *Gaz. lw.*, 1930 nr 233 (27 IX), s. 5. – *Słowo pol.*, 1930 nr 250 (13 X), s. 6. – *Zakopane z Listą Gości*, 1931 nr 8, s. 6. – *Kur. powsz.*, 1934 nr 251 (12 IX), s. 7. – *Naprzód*, 1934 nr 204 (9 X), s. 7. – *Tyg. Artystów*, 1934 nr 3, s. 3. – *Art & Business*, 1999 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1969-98).

Arch. Akt Nowych, Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, teczka nr 7063: Kwestionariusze dotyczące art. plastyków 1929-36 [przez nich wypełnione]. – Bibl. Ossolińskich, rkps 7490: *Papiery TPSP we Lwowie*.

Dział I. Korespondencja 1884-1920, t. 44, s. 483-488 (2 listy S.: Rzym, 23 V 1910, Tivoli, 22 VII 1910). – United States Holocaust Memorial Museum. Holocaust Survivors and Victims Database, <https://www.ushmm.org/online/hsv/> (dostęp 2 V 2020): 6 rekordów z dokumentami „Fragebogen zur Erfassung der jüdischen Bevölkerung der Stadt Krakau” dot. S. (5/9 XIII 1940, 24 II, 10 i 20 III 1941).

U. Makowska

M. Myśliński

Soldtlandt (Soldtlindt, Soldtlandt) **Melchior**, malarz gdański. Notowany w związku z pracami przy nowych organach w kośc. Mariackim w Gdańsku. Został zatrudniony do wykonania polichromii skrzydeł organów, za co otrzymał honorarium w wysokości 200 grzywien. Prace trwały od 11 VII 1585 do 4 III 1586. W dniu zakończenia prac otrzymał jeszcze 3 grzywny za pomalowanie dwóch rzeźb prospektu organowego (zrezygnowano jednak z dalszych prac malarskich).

Pałubicki J., *Malarze gdańscy. Malarze, szklarze, rysownicy i rytownicy w okresie nowożytnym w gdańskich materiałach archiw.*, t. 2, Gd. 2009.

M. Mielnik

Solecki Andrzej, malarz, dzierżawca lub współwłaściciel Krechowic k. Doliny (obecnie Ukraina), działał w l. 90. XVIII w. Na zlecenie i wg koncepcji księdza Ignacego Jarockiego wykonał malarski wystrój gotyckiego kośc. farnego Wniebowzięcia NMP, Św. Bartłomieja i Św. Krzyża w Drohobyczu (obecnie Św. Bartłomieja Apostoła), co znajduje potwierdzenie w dokumentach archiw. wykorzystanych przez badaczy.

Dziełem S. była kompleksowa polichromia całego wnętrza wykonana w l. 1790-93 (odnowiona w okresie międzywojennym, obecnie zachowana częściowo; w 2017 rozpoczęto jej restaurację, w 2019 ukończono rekonstrukcję malowideł w kaplicy Św. Anny).

Dekoracja ścienna została skomponowana z iluzjonistycznej architektury, przedstawień świętych, scen z historii Kościoła oraz odwołujących się do dziejów Drohobycza i świątyni (m.in. scena najazdu Kozaków i Tatarów w 1648), roli władców oraz duchownych zasłużonych dla miasta i kościoła (m.in. *Nadanie praw miastu Drohobycz przez Kazimierza Wielkiego* na ścianie nawy pd., *Założenie i dotacja*

fary w 1392 przez Władysława Jagiełłę czy kurtuazyjnie uwzględniony cesarz Leopold II z proboszczem drohobyckim na ścianie zach. nawy pn.).

Na sklepieniu apsydy S. namalował postacie aniołów (na wysklepkach), a we właściwym prezbiterium *Odnalezienie Krzyża Św. przez Helenę i Adorację Krzyża Św.*, z obu stron postacie ewangelistów oraz personifikacje cnót. Na ścianach prezbiterium widnieją wizerunki królów pol. (na ścianie pn.) i Habsburgów austriackich (na ścianie pd.), wokół wejścia do zakrystii iluzjonistyczny portal z datą renowacji kość. „1790”, alegoria miasta Drohobycz, powyżej zaś przy arkadzie tęczowej wizerunek Doroty Tarłowej ukazanej w popiersiu, malowany *chiaroscuro*. Na tejże arkadzie S. wyobraził *Sąd Ostateczny* (od zach.), natomiast na sklepieniu nawy gł. scenę *Wręczenie kluczy św. Piotrowi*, 1792, oraz elementy iluzjonistycznej architektury, którą artysta zasugerował również na ścianach zach. i częściowo wsch. Odzworował tam m.in. strukturę ołtarzową wraz z malowanymi *en grisaille* postaciami św. Agnieszki, Katarzyny, Apolonii i Tekli.

Malując iluzjonistyczną kopułę o ukośnej osi na sklepieniu nawy gł., S. posłużył się wzorami z *Perspectiva pictorum et architectorum* Andrei Pozza, co stanowi odosobniony przykład tak późnej recepcji późnobarokowej kwadratury na terenach d. Rzeczypospolitej.

W dolnej części ścian korpusu gł. malarz wyobraził sceny przedstawiające udzielanie sakramentów – jedna z nich (w przyziemiu chóru muzycznego) wyróżnia się celną charakterystyką osób przystępujących do spowiedzi.

Uzupełnieniem malarskiego wystroju świątyni w Drohobyczu były obrazy ol. autorstwa S.: w ołtarzu gł. – *Św. Bartłomieja* w środkowej kondygnacji retabulum i *Koronacja Matki Boskiej* w górnej kondygnacji (niezachowane), a także obraz przedstawiający świętych Wojciecha i Stanisława oraz 2 obrazy ukazujące Golgotę, umieszczone w prześwitach bocznych osi ołtarza (usunięte u schyłku XX w. z powodu złego stanu zachowania); malowidła na zaplewkach stali przeniesionych z kość. Karmelitów w Drohobycz, wyobrażające Ojców Kościoła – świętych *Hieronima*, *Grzegorza*, *Ambrożego*, *Augustyna*, *Jana Chryzostoma*, *Grzegorza z Nazjanu*, *Bazylego* i *Makarego* (1791), a także hierogramy Jezusa i Marii (niezachowane); 3 obrazy do konfesjonału tzw. proboszczowskiego, ustawionego w prezbiterium przy ścianie pd.

– *Chrystus dający apostołom moc odpuszczania grzechów*, *Św. Piotr*, *Św. Maria Magdalena*, 1792 (niezachowane).

Program ideowy zrealizowany we wnętrzu fary przez S. podług pomysłu księdza Jarockiego jest oryginalny i wielowątkowy. Mimo anachronicznej formy i miernego artyst. poziomu malowideł ściennych niezaprzeczalna jest ich wartość ikonograficzno-dokumentacyjna. Szczególnie interesujące są te fragmenty, w których malarz utrwalił ówczesny wygląd kościoła i topografię jego otoczenia (np. elementy inkastelacji fary zlikwidowane w XIX w.), a także sceny z historii miasta i dziejów świątyni.

Gątkiewicz F., *Kościół w Drohobycz*, Spraw. Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnazjum w Drohobycz, Drohobycz 1903, s. 10, 11, 26. – Zaucha T., *Kość. par. pw. Wniebowzięcia NPM, Św. Krzyża i Św. Bartłomieja w Drohobycz*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 6, Kr. 1998. – Trajdos T.M., Zaucha T., *Drohobycz miasto królewskie i jego kościoły*, W. 2001. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Lępkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruki ze stron internetowych: Par. Św. Bartłomieja Apostoła w Drohobycz, Obwód lwowski, Ukraina <http://parafia-rzymskokatolickadrohobycz.com.ua/index.php/pl/history/historykostel> (dostęp 15.01.2021); Pietruszka A., *Prace konserwatorskie w kość. par. w Drohobycz*, 16 X 2019: <https://www.kuriergalicyjski.com/actualnosci/8015-prace-konserwatorskie-w-kosciele-parafialnym-w-drohobycz> (S. mylnie jako Antoni Solecki; dostęp 25.01.2021).

A. Bernatowicz

Solecki Jan, malarz dekorator, działał w 2. poł. XVIII w. Niewykluczone, że był uczniem Stanisława Strońskińskiego. S. ozdobił iluzjonistyczną polichromią wnętrze ormiańskiego kość. Niepokalanego Poczęcia NMP (obecnie katedra prawosławna) w Stanisławowie (obecnie Iwano-Frankiowsk, Ukraina). Ocalały jedynie malowidła sklepienne (przed II wojną gruntownie odrestaurowano całą polichromię), które przedstawiają: *Zwiastowanie* (w prezbiterium), *Wniebowzięcie NMP* (w prześle), *Koronację Matki Boskiej* (w centralnej części sklepienia nawy), postaci ewangelistów i apostołów, *Dawida grającego na harfie* (nad chórem

muzycznym), *Modlitwę w Ogróju* (pd. ramię transeptu), *Pocałunek Judasza, Chrystusa przed Piłatem* i *Niesienie krzyża*, sceny alegoryczne oraz scenę z historii Armenii *Chrzest króla Armenii Tirydatesa III i jego małżonki królowej Aszchen udzielany im przez św. Grzegorza Oświeciciela w 301 r.* (pn. ramię transeptu). Jacek Chrząszczewski zauważył, że schemat kompozycji pokrywającej sklepienie nawy wzorowany jest na słynnym malowidle Andrei Pozza z kośc. San Ignazio w Rzymie.

Możliwe, że obrazy ołtarzowe przedstawiające świętych Mikołaja i Michała Archanioła w kośc. Wniebowzięcia NMP w Monasterzyskach k. Buczacza (niezachowane) były dziełem S. bądź spokrewnionego z nim artysty. Wśród rachunków fabryki kośc. prowadzonych przez księdza Franciszka Kielarskiego znalazła się bowiem notatka dat. 1761: „P. Soleckiemu *in vim* malowania obrazów tynfów 42 ... za drugi obraz tynfów 42 ...”. Zapewne też S. jest tożsamy z Soleckim, jednym z wykonawców polichromii w kośc. par. w Mariampolu k. Stanisławowa, wynagrodzonym w 1775 za prace malarskie, a także z artystą, który brał udział w pracach nad wyposażeniem cerkwi Bazylianów w Buczaczu, skąd pochodzi ołtarzowa figura Matki Boskiej autorstwa Michała Filewicza (obecnie w Ukraińskim MN, Lwów), opatrzona z tyłu napisem: „Solecki malował 1794 ten ołtarz”.

Barącz S., *Pamiętki m. Stanisławowa*, Lw. 1858, s. 163. – Śl. geogr., t. 11, 1890, s. 194 (Stanisławów). – Hornung Z., *Stanisław Stroiński 1719-1802*, Prace Sekcji Historii Sztuki i Kultury TN we Lwowie, II, 1935 z. 5, s. 145. – Mańkowski T., *Lw. rzeźba rokokowa*, Lw. 1937, s. 160. – Chrząszczewski J., *Kośc. ormiański w Stanisławowie*, [w:] *Sztuka kresów wsch. Materiały sesji naukowej*, t. 2, red. Ostrowski J.K., Kr. 1996, s. 168, 172, 176. – Ostrowski J.K., *Kośc. par. pw. Wniebowzięcia NPM w Monasterzyskach*, [w:] *Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 4, Kr. 1996. – Betlej A., *Kośc. par. pw. Św. Trójcy w Mariampolu*, tamże, t. 10, Kr. 2002. – Smirnow J., *Świątynia par. Ormian stanisławowskich*, Kur. Galicyjski, 2008 nr 23-24, s. 28-30. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015. – Dworzak A., *Polejowscy. Karta z dziejów lw. środowiska artyst. w drugiej poł. XVIII w.*, W.-Kr. 2020.

A. Bernatowicz

Soli (Zoli, Zolyj) **Joannes** patrz w nocie **Joannes Florentinus** (Italus).

Solrstein Adam, malarz portrecista; zginął podczas masakry Żydów na terenie huty szkła w Stryju (niewykluczone, że nazwisko S. zostało błędnie zapisane lub odczytane; Sommerstein?).

Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J.

U.M.

Solska Irena (właściwie Karolina Flora), wybitna aktorka, recytatorka, reżyserka, epizodycznie malarka, ur. 6 IV 1875 Warszawa (wg metryki urodzin; błędnie: 27 X 1877 tamże i 6 IV 1878 Lwów), zm. 8 III 1958 Skolimów, pochowana na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Córka Mieczysława Tytusa (używającego imienia Tytus) Poświka, buchaltera handlowca, i Bronisławy z Bierzyńskich Poświkowej, malarki i nauczycielki; siostra Bronisława (ur. 1877), inżyniera (którego syn, również Bronisław, był malarzem i grafikiem). S. wyszła za mąż 4 XI 1899 za aktora i reżysera Ludwika Solskiego (właściwie Sosnowskiego; rozwód w poł. 1913), z którym miała córkę Annę (Hanke) Sosnowską (*1° voto* Małatyńską, *2° voto* Pawłowską, ur. 26 VI 1905 Lwów, zm. 1997 Paryż); 11 XI 1914 S. poślubiła urzędnika kolei Ottona Grossera (rozstrzelany w Palmirach 2 III 1942), z którym rozstała się ok. 1923, a rozwiodła w 1927.

S. od dzieciństwa przejawiała zainteresowanie sztukami plastycznymi i teatrem; mieszkając u dziadków w Kielcach (gdzie uczęszczała na pensję) i w podkieleckim Białogonie, przeczytała mnóstwo znakomitej literatury (z której rangi nie zdawała sobie wtedy sprawy); pod koniec życia przyznała, że ta lektura stała się jej pierwszą „szkołą dramatyczną i akademią”. Zdecydowawszy się na karierę aktorską, rozpoczęła naukę u Bolesława Leszczyńskiego w Warszawie. Debiutowała 26 II 1896 w teatrze w Łodzi w roli tytułowej w sztuce *Hrabia René* Friedricha Halma, w której następnie wystąpiła jesienią t.r. w Teatrze Miejskim w Krakowie, zaangażowana przez Tadeusza Pawlikowskiego. Szybko zdobyła uznanie, obsadzana w rolach amantek i bohaterek. W l. 1900-05 mieszkała z mężem we Lwowie, a w l. 1905-10 znów w Krakowie, skąd wyjeź-

działa na występy do Lwowa, Warszawy, Łodzi i Zagrzebia. W 1911 pojechała z córką zagrożoną gruźlicą do Davos, a potem do Zakopanego, gdzie bywała i wcześniej, i później. Ponownie została zaangażowana przez Tadeusza Pawlikowskiego do Krakowa w 1913. Od 1919 mieszkała w Warszawie i występowała w Teatrze Pol., Małym, w l. 1921-23 w Teatrze Rozmaitości, a w sezonie 1925/26 w Teatrze im. Bogusławskiego. Od 1923 nie miała stałego engagement; występowała gościnnie w Krakowie, Lwowie, Łodzi, Wilnie, Poznaniu, Lublinie, a także w teatrach warsz. Uczestniczyła w objeździe Reduty; również sama (lub ze Stanisławą Wysocką) organizowała takie objazdy. Od stycznia 1932 do listopada 1933 prowadziła w Warszawie Teatr im. Żeromskiego. Potem nadal występowała w Warszawie, choć utrudniała to (a w końcu definitywnie uniemożliwiła) pogłębiająca się choroba powodująca drżenie głowy i rąk. Jej ostatnią rolą była Wdowa w *Balladynie* (1938). Lata II wojny światowej spędziła w Warszawie. Po wojnie przebywała na Dolnym Śląsku, przez kilka mies. kierowała teatrem w Legnicy. W 1950 była na kuracji w Genewie, gdzie na krótko spotkała się z mieszkającą we Francji córką. We wrześniu 1953 sprowadziła się do Domu Artystów Weteranów Scen Pol. w Skolimowie. Poza kreowaniem różnorodnych postaci scenicznych S. występowała również jako recytatorka, w tym interpretatorka poezji awangardowej.

Twórczość plastyczna, którą zajmowała się gł. we wczesnej młodości, nie była jej wyborem, ale zajęciem poniekąd oczywistym – domowym, wcześniej przyswojonym. Jako dziecko S. razem z bratem pomagała matce w robieniu przepróchów do haftów i malowała ozdoby papieru listowego i druków dla warsz. firmy Antoniego Szustra. Później także stałe wspierała w podobny sposób budżet domowy, toteż rozpoczynając pracę na scenie teatru krak., martwiła się, że pozbawiła matkę „pomocy przy płatnej pracy obstalunkowej”, jak zanotowała w pamiętniku. Obracała się w kręgu zaprzyjaźnionych z matką artystów, a Wojciech Gerson namalował jej pierwszy znany portret (1895, MNW), będący zarazem jednym z ciekawszych jego osiągnięć w tej dziedzinie.

W warsz. gimnazjum Henryki Czarnockiej S. „brała systematycznie” lekcje rysunku, a oprócz tego uczyła się od 1890 u Kazimierza Alchimowicza w szkole malarstwa (sztuki stosowanej) prowadzonej przez matkę. „W rysunku

interesowało mnie przede wszystkim – pisała po latach – wydobyć mocnego charakterystycznego wyrazu ... Rysując, ucząc się twarzy ludzkich, odnajdywałam własny wyraz”. Urządzała w domu spektakle; występowała w nich z bratem i jego kolegami oraz przygotowywała scenografię i kostiumy. Była jedną z autorek karnecików malowanych na bal „panieński” w Resursie Kupieckiej w Warszawie w lutym 1888. Ok. 1894 wzięła udział jako widz w wieczorze artyst. urządzonym na cele charytatywne przez działaczy niepodległościowych w pryw. mieszkaniu przy ul. Hortensji, gdzie – jak wspomina Adam Grzymała Siedlecki – sprzedawała „programy, własnoręcznie przez siebie malowane”. Zapewne w zbliżonym czasie powstała jej akw. „przedstawiająca dziecko w długiej niebieskiej koszulce z kagankiem w rękę” (Kuchtówna) na kartoniku, na którym napisała list do Wincentego Rapackiego (IS PAN, Zb. Specjalne).

Prawdopodobnie wzmianki o pracach Poświkówny prezentowanych na różnych wystawach (w Warszawie, w Wilnie) z przełomu l. 80. i 90. XIX w. dotyczą dzieł matki S., której nazwisko pomyłkowo zapisywano w tej formie (co zdarzało się również później). Ale w informacjach o wystawie w warsz. w Salonie Artyst. przy Nowym Świecie z grudnia 1893 i stycznia 1894 z całą pewnością jest już mowa o S., występującej jako Irena (lub Karolina albo I.K.) Poświkówna. Artystka pokazała wówczas „oryginalne ... krajobrazy nadmorskie”, malowidła na porcelanie i blasze, a także jakieś szkice humorystyczne, które kupiono z wystawy. W tym samym salonie wystawiła w listopadzie 1894 „obrazy gobelinowe” (imitacje gobelinów) malowane na inflanckim płótnie wg kompozycji Piotra Stachiewicza z cyklu „Królowa Niebios” (co najmniej 2 obrazy, w tym *Po cieniowej drodze*), odznaczające się „wielkością i starannym wykończeniem” (razem z powiększonymi przerysami węglem z oryginałów eksponowano je na wystawie szkoły Bronisławy Poświkowej w czerwcu t.r.). Cieszące się powodzeniem prace S. znalazły się we wspomnianym salonie także latem 1895.

Po wyjeździe z Warszawy i rozpoczęciu kariery aktorskiej S. rzadziej poświęcała się twórczości plastycznej. Poślubiwszy Solskiego, chodziła jakiś czas – na jego życzenie (chciał, by zrezygnowała ze sceny i powróciła do malarstwa) – na lekcje rzeźby do Toli Certowiczówny, ale to narzucone zajęcie

nie przynosiło jej satysfakcji. Z artystycznym zajęciem urzędowała za to swoje pierwsze mieszkanie; w pamiętniku zanotowała: „Malowałam ... dla przyszłego gospodarstwa porcelanę, gobeliny i meble”. Niekiedy również w innych sytuacjach korzystała z umiejętności wyniesionych ze szkoły matki, np. podarowała doktorowi Maksymilianowi Cersze portrety Stachewicza w drewnianej teczce, „którą ozdobił wzór ładny i gustowny” samodzielnie przez nią namalowany (Gajzlerowa). Rysowała ponoć kolegów aktorów, m.in. cenioną przez siebie Paulinę Wojnowską (informacji o pracach S. na wystawie teatralnej w Pałacu Spiskim w Krakowie w 1914 nie udało się potwierdzić). Znane są z repr. (Świat 1912 nr 9, s. 11) jej ręki akwarelowe portrety Solskiego w rolach scenicznych, występującego w dramatach Jana Szutkiewicza – jako stróż Jan w *Popychadle* i jako muzyk Drumla w epilogu *Kuli u nogi*. Sztuki były grane w Krakowie w 1896 i 1897, a więc prace S. powstały jeszcze przed ślubem. Później artystka zarzuciła to zajęcie: „Nie malowałam..., bo się bałam, że jak wymaluję Solskiego w jakiej roli, to nie pozwoli mi grać, a każe malować” (Solski jednak wspominał o swoim portrecie stworzonym przez S. już w czasach małżeńskich; wszystkie prace S. z jego zb. spłonęły w 1939).

Artystka była zatem świadoma swojego talentu i rozwiniętej wyobraźni plastycznej. Te predyspozycje i kompetencje miały ogromne znaczenie w jej pracy aktorskiej; twierdziła, że nie analizowała roli, ale ją widziała. Oczywiście razem z kostiumem. „Wrażliwość malarska określi jej znakomite poczucie formy i gestu scenicznego, a kostium stanie się inspiracją wielu jej aktorskich kreacji” (Kuchtówna). S. wielokrotnie projektowała swoje stroje sceniczne (występowała „zawsze po malarsku ukostiumowana”, jak zauważyła Jadwiga Mrozowska) i na ogół sama je szyła i malowała, m.in. do *Śniegu* Przybyszewskiego, *Erosa i Psyche* Jerzego Żuławskiego (6 kostiumów), *Lilith* Juliusza Germana czy *Skarbu* Leopolda Staffa. O kreowanej przez siebie Dziwnej z tego ostatniego dramatu napisała: „Wyobraziłam ją sobie tak: zjawia się z podziemi w chwili grozy, zamętu, zwątpienia w siły narodu. Ma na sobie rodzaj zbroi spatynowanej, na czarnych rozpuszczonych włosach płaski hełm. W chwili ukazania się ma twarz zakrytą – po sekundowym wahaniu, wyczuwając lęk zebranych, rozdziera zasłonę i ukazuje się tłumom w całym swym potężnym, odważnym pięknie. Góra

tej zbroi i ręce lśnią, przytłumione patyną wieków. Poza tym czarna szata podkreśla wieczne trwanie niesamowitej strażniczki skarbów”. Nic dziwnego, że artystka przykładała wagę także do scenografii i wizualnej organizacji sceny, o czym wielokrotnie napomynała w swoich zapiskach.

Kur. warsz., 1888 nr 36 (5 II), s. 5; 1893 nr 343 (12 XII), s. 5, nr 348 (17 XII), s. 5; 1894 nr 25 (25 I), s. 2 (Gerson W.), nr 296 (26 X) dod. poranny, s. 1, nr 319 (18 XI), s. 4, nr 322 (20 XI), s. 4, nr 323 (21 XI), s. 3, nr 349 (18 XII) dod. poranny, s. 2; 1895 nr 30 (30 I), dod. poranny, s. 1, nr 77 (18 III), s. 3 (Gerson W.), nr 155 (7 VI), dod. poranny, s. 1, nr 330 (28 XI), s. 4. – Tyg. il., 1894 nr 44 (253), s. 287, nr 47 (256), s. 335. – Kur. codz., 1895 nr 157 (9 VI), s. 2, nr 330 (29 XI), s. 1. – Kur. Poranny, 1895 nr 157 (8 VI), s. 3. – *Kat. wystawy obrazów i sztuki stosowanej urządzonej staraniem koła TSL im. Henryka Sienkiewicza w maju 1911 r.*, Druk Jan Łazor [Przemyśl 1911], poz. 181. – Prokiesz W., *Irena Sol-ska*, Wianki, 1919 nr 3, s. 26. – Solski L., *Wspomnienia 1893-1954*. Na podstawie rozmów napisał Woycicki A., t. 2, Kr. 1956. – Siedlecki Grzymała A., *Irena Sol-ska*, Teatr, 1958 nr 9, s. 11. – PSB, t. 9, 1960-61 (Dąbrowski S.), jako Grosserowa Karolina Flora. – Toeplitz-Mrozowska J., *Słoneczne życie*, Kr. 1963. – Gajzlerowa E., *Tam-ten Kraków, tamta Krynica*, Kr. 1972. – *Słownik biogr. teatru pol. 1765-1965*, W. 1973. – Garlińska-Zembrzowska H., *Ikonoografia Ludwika Solskiego. Kat. portretów w rolach*, Pam. teatr., 1976 z. 3, s. 258 poz. 19, s. 272 poz. 58. – Solska I., *Pamiętnik*, wstęp i oprac. Kuchtówna L., W. 1978. – Kuchtówna I., *Irena Sol-ska*, W. 1980. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 7, W. 2003, s.v. Poświkowa Bronisława (Wierzbicka A.).

U. Makowska

Solski, właściwie **Mass** (Mais, Maiś, Masiński, Maś, Maż, Miś, Moś, Solkowicz) **Jan** (Johann), snycerz oraz malarz i pozłotnik cechowy, ur. ok. 1675, zm. 7 III 1746 Bytom (Beuthen). S. należał do szeroko rozgałęzionej rodziny mieszczan bytomskich o zapewne śląsko-morawskich korzeniach (z Frydka?); syn Mateusza Stadka *vel* Solarza (zm. przed 9 II 1706) i Urszuli, notowanych w Bytomiu od 1677, którzy dzierżawili m.in. młyn zwany Podgajskim. S. ożenił się 18 IX 1703 (ślub w kość. farnym Wniebowzięcia NMP) z Ewą Bok, córką zmarłego mieszczanina bytomskiego Nicolausa. Z drugą żoną Zofią, pochodzącą spoza Bytomia, poślubioną najpóźniej w 1706, do-

czekał się bliźnięt Antoniego i Zofii (chrzest 15 V 1707) oraz synów: Jakuba (ochrzczony *in casu necessitati* w kośc. Paulinów na Jasnej Górze 26 VII 1715), Norberta (ochrzczony 8 VII 1720) i Szymona (ochrzczony 27 X 1722). Trzecią żoną S. była Julianna Twardokęs, córka Stanisława, szklarza cechowego z Bytomia, z którą miał synów Józefa (chrzest 20 IV 1728) i Jana Leopolda (chrzest 22 III 1730). Rzeźbiarz występował wielokrotnie jako ojciec chrzestny lub świadek w licznych uroczystościach rodzin bytomskich; podobnym zaufaniem cieszyły się żony artysty. W 1713 odnotowano obecność S. i jego żony Zofii na Jasnej Górze, gdzie m.in. złożyli w skarbcu dar – złoty łańcuszek o wartości 3 czerwonych zł. Wiadomo też, że 15 VI 1715 w kośc. Kanoników regularnych laterańskich w Mstowie „Pani Zofia Snicerzowa ofiarowała do NMP zausznickę złotą szmelcowaną w niej 5 rubinków”. Po 1730 S. pochował w Ogroju przy kośc. farnym w Bytomiu 2 synów, m.in. Józefa (zm. 9 I 1745).

Pierwsza wzmianka o S. jako uczniu mistrza snycerskiego Jerzego Golenki (Golanka, Golonka, Goleński) z Bytomia (notowany 1687-98) pochodzi z 3 VII 1693 i dotyczy skargi ojca S. do burmistrza i rady miejskiej na dotkliwie pobicie syna przez rzemieślnika. W 2 następnych latach S. wziął być może udział ze swoim mistrzem w pracach nad wyposażeniem kośc. Wizytek w Krakowie, gdzie Golenka zrealizował z fundacji bpa krak. Stanisława Małachowskiego m.in. okazały architektoniczny ołtarz gł. wg inwencji mistrza cechowego i projektanta świątyni Giovanniego Solariego oraz księdza Stanisława Solskiego SJ.

Siedziba warsztatu snycerskiego S. znajdowała się w l. 1703-46 w Bytomiu. Rzeźbiarz opuścił rodzinne miasto na dłużej dwukrotnie: w l. 1713-15, udając się na polecenie władz konwentu paulinów jasnogórskich do wsi klasztornej Częstochówka, oraz kilka lat przed 1727, kiedy to z niewiadomych przyczyn zbiegł ze Śląska do Rzeczypospolitej i zdobył nieustalone zlecenia w Małopolsce i na Rusi Koronnej. Samodzielną działalność S. jako snycerza otworzyły potwierdzone źródłowo zamówienia na ołtarze architektoniczne (późnobarokowe) w kośc. Krzyżowców z czerwoną gwiazdą w Krzyżownikach (niem. Kreuzendorf) pod Namysłowem (1708, niezachowany) i w kośc. par. w Żarkach k. Częstochowy (1711, wystawiony kosztem 600 tyńfów, z których 300 darowała Zofia Łaska, mieszcza żarecka).

Do innych pewnych dzieł S. należą: elementy ołtarza gł., nastawa zakrystyjna i krucyfiks dla kanoników regularnych laterańskich w Mstowie k. Częstochowy (1715-16, 1721, łącznie za 156,25 złp., niezachowane; równoległe działał tam stolarz bytomski Tomasz, zapewne o nazwisku Frankowicz); d. ołtarz Krzyża Św. w farze bytomskiej oraz pomniejsze prace pozłotnicze, wykonane ogółem za sumę co najmniej 91,16 zł reńskich (1727, 1739-45, zachowany krucyfiks oraz figury Jezusa Frasobliwego i św. Dyzmy); poza tym 2 ołtarze (m.in. Św. Wojciecha) z polichromią i obrazami kultowymi oraz figura rezurekcyjna do kaplicy pielgrzymkowej Św. Doroty w Grodźcu pod Bytomiem, łącznie za 40 talarów cesarskich i 27 złp. z leguminą (1737), a także snycerski wystrój nastawy ołtarza Różańca Św. w kaplicy Św. Jacka w Rozbarku (Rossberg, Rosenberg; obecnie dzielnica Bytomia) 1741, niezachowany. Dzieła zachowane w Żarkach, Bytomiu i Grodźcu dają solidną podstawę do atrybucji S. analogicznych obiektów małej architektury i rzeźby sakralnej na omawianym obszarze.

Wśród licznych dzieł przypisanych S. znajdują się repliki ołtarza żareckiego, zrealizowane 2-3 l. wcześniej do kośc. par. w Kozielówkach pod Siewierzem (1707 albo 1708, z niezachowaną kazalnica) i w Kępnie k. Ostrzeszowa (1708-10). Ok. 1710 powstał, najpewniej autorstwa S., boczny ołtarz maryjny w świątyni w Siewierzu, wg środkowoeuropejskiego modelu *Akanthusaltar* (obecnie w kośc. filialnym Św. Walentego). Pobyt S. w l. 1713-15 w Częstochówce i na Jasnej Górze wiązał się najprawdopodobniej z podjętymi wtedy przez prowincjała ojca Atanazego Kiedrzyńskiego i przeora ojca Konstantego Moszyńskiego pracami przy nowym wyposażeniu kośc. pielgrzymkowego, na które składały się: dwukondygnacyjny ołtarz gł. ze zwieńczeniem z glorią promienistą (strukturę dokumentuje obraz Św. Stanisław Oporowski, przed 1720, w Muz. 600-lecia Jasnej Góry) i nastawy boczne w prezbiterium. Z tego samego czasu pochodzą reliefowe dekoracje snycerskie drzwi tej świątyni z postaciami aniołów-diaconów, figura Immaculaty, zespół 4 popiersi nieustalonych świętych: króla, żołnierza, kapłana i zakonnika (św. Pawła I Eremity?, obecnie wszystkie w Zb. Artyst. Jasnej Góry) oraz 2 identyczne nastawy boczne, przeniesione w końcu XIX w. do kośc. paulińskiego Św. Barbary w Częstochowie (te ostatnie powstały z udziałem anonimowych

współpracowników). W l. 1717-18 do świątyni zakonnej w Wielgomłynach k. Radomska paulini zamówili u S. parę nastaw ołtarzy bocznych (pochodzące z nich figury świętych Floriana i Kazimierza przeniesione do nastawy gł.) oraz rzeźbiarskie tabernakulum. Na pocz. l. 20. XVIII w. przypadły prace S.: w kaplicy Św. Ducha bożogrobców miechowskich w Bytomiu (ołtarz gł. z rozbudowaną grupą figuralną Zesłania Ducha Św. oraz kazalnica, po 1721) i w farze w Mysłowicach (Mysłowitz; para niezachowanych ołtarzy bocznych, 1722, z jednego z nich pochodzi grupa Ukrzyżowania, rzeźby obecnie w kaplicy Krzyża Św. i w Muz. Archidiecezjalnym w Katowicach), ponadto w kaplicy Maryjnej na Jasnej Górze, dokąd S. przybył powtórnie (para architektonicznych nastaw filarowych fundacji ojca prowincjała Konstantego Moszyńskiego, 1722), a także w farze w Sławkowie k. Dąbrowy Górniczej (para nastaw przytęczowych, 1723-24). Wzmiankowany w źródłach bytomskich przymusowy wyjazd S. przed 1727 na ziemię ruskie Korony mógł wiązać się z podjęciem przez niego prac na tym terenie. Wyrażne podobieństwo do jego pewnych i atrybuowanych prac z Górnego Śląska i okolic Częstochowy wykazują posagi świętych Wojciecha i Stanisława w ołtarzu gł. kośc. par. w Dobromilu pod Chyrowem (obecnie Ukraina) oraz nieustalonego św. biskupa i św. Kazimierza w świątyni par. w Wołkowie k. Soliny (posagi przeniesione do kośc. murowanego zbudowanego w 1842, rozebranego w 1968, obecnie na jego miejscu wody Zalewu Solińskiego, dzieła niezachowane). Po powrocie do Bytomia S. zrealizował m.in. architektoniczne nastawy ołtarzowe dla paulinów w Leśniowie (gł., 1730, przekształcona w 1856) i w administrowanych przez zakon kośc. par. w Żarkach (boczna w kaplicy św. Wojciecha, kazalnica, 1736-38), ponadto dla franciszkanów konwentualnych w Lelowie-Staromieściu (obecnie jako boczna w kośc. par. w Przylęku Szlacheckim, z neorokokowym zwieńczeniem) oraz dla parafii w Niegowej k. Lelowa (gł.) i w Gieble pod Pilicą (gł.). Najpóźniejszymi rozpoznanymi dziełami S. są ołtarze boczne w farze w Tarnowskich Górach (Tarnowitz) oraz nastawa północna w d. kośc. par. w Miasteczku Śląskim (Georgenberg; ok. 1740, wtórne zestawiona z części kilku różnych struktur z XVII i XVIII w.).

Na drugą grupę obiektów atrybuowanych S. składają się pojedyncze figury lub ich niewielkie zespoły, które pierwotnie mogły stanowić

elementy struktur ołtarzowych lub zespołów wyposażenia kościelnych. Należą do niej: posąg Matki Bożej Bolesnej z Wielunia (obecnie w Muz. Archidiecezji Częstochowskiej im. Bpa Teodora Kubiny), para aniołów w kośc. par. w Miedznie pod Częstochową, a także figury – św. Jana Nepomucena w Chrzaszczycach (Chrzumczütz) pod Opolem, w Mokrem (obecnie cz. Mikołowa [Nikolai]), w Tarnowicach Starych, Starych Tychach, Jawornie i w Muz. Miejskim w Zabrze, ponadto św. Jadwigi w Groszowicach (Groschowitz) k. Opola i Marii (posąg połączony wtórnie z figurą dziecka) w kośc. Franciszkanów reformatów (obecnie Redemptorystów) w Gliwicach (Gleiwitz) oraz pary klęczących aniołów w świątyni par. w Irządzu pod Lelowem i dwóch świętych męczennic w kaplicy na Zarzeczcu w Szczekocinach. Z terenów Rusi Koronnej mogą pochodzić 2 statuy świętych Piotra i Pawła, obecnie na ekspozycji w Muz. Prowincji Ojców Bernardynów w Leżajsku.

Analiza morfologiczna najwcześniejszych prac S. w Żarkach oraz Koziegłówkach, Kępnie i na Jasnej Górze pozwala przyjąć tezę o finalnym wykształceniu rzeźbiarza w Krakowie na przełomie XVII i XVIII w., w kręgu cechowej pracowni rzeźbiarsko-stolarskiej Georga Hankisa (zob.) z Wilamowic, krak. snycerza Franza Zürna młodszego z Ołomuńca oraz pracującego w l. 1695-1703 w Krakowie, Wieliczce i Starym Sączu wybitnego włosko-szwajcarskiego sztukatora Baltazara (Baldassarego) Fontany. Model struktury pierwszej serii nastaw ołtarzy gł., z parą wewnętrznych kolumn obróconych o 45 stopni i postberniniowską glorią promienistą, był redukcją nastawy wielkiej w kolegiacie uniwersyteckiej Św. Anny w Krakowie (1695, wyk. B. Fontana); po 1713 w twórczości S. pojawiły się cytaty z innych krak. dzieł Fontany i Hankisa, m.in. podwieszane pod gzymssem gruszkowate imposty oraz grupy aniołów siedzących lub klęczących na obłokach, jak również inspirowane ich pracami kompozycje figur biskupich i niektórych świętych. Postaci świętych w Żarkach cechuje również zbliżony, bardzo dynamiczny i „krystaliczny” (dzięki użyciu dłuć ścinaków) układ rzutów draperii szat spodnich i płaszczy. W dekoracji ornamentальной S. stosował motywy z suchego akantu (*Laubwerk*) i akantu z karbowaną wstęgą (*Bandlwerk*), kształtowane wg niemieckich i austriackich wzornikowych serii graficznych oraz przejęte z krak. twórczości Hankisa i Zürna.

Przed 1722 w twórczości S. pojawiły się nowe wątki architektoniczne zaczerpnięte z marmurowego wystroju wnętrza kaplicy Św. Elżbiety przy katedrze we Wrocławiu (1680-84 do 1700, proj. Giacomo Scianzi, wyk. Caspar Herberg z Brna, czynny w Nysie); było to zapewne związane ze współpracą artysty z ówczesnym prowincjałem paulinów, wybitnym mecenasem sztuki – ojcem Moszyńskim. W parach ołtarzy w kaplicy Cudownego Obrazu na Jasnej Górze oraz przytęczowych ołtarzach w Sławkowie S. wykorzystał lukowy, wkleśły rzut aediculi, łącząc go z elementami fontanowskimi (uskokowo rozplanowanymi parami kolumn i podwieszanymi impostami) oraz wieńcząc całość berniniowską glorią promienistą. Śląskie wzorce formalne widoczne są też w oryginalnym pod względem kompozycji i programu figuralnego ołtarzu w kaplicy Ducha Św. na Rozbarku w Bytomiu; inspiracji dla kompozycji grupy bytomskiej dostarczyły wyjątkowe dzieła: marmurowo-stukowy ołtarz gł. w kośc. Jezuitów w Nysie (1691) i snycerska nastawa wielka w świątyni par. w Gościęcinie (Kostentahl) pod Głogówkiem z ok. 1725. Rzeźby S. z tego okresu rozwijają wcześniejszy repertuar pofontanowski. Do tej dojrzałej fazy jego twórczości należą wymienione dzieła sprzed 1727 w Dobromilu, Wołkowi i Leżajsku. Nowością było też wykorzystanie kompilacji rycin nr 1 i 3 autorstwa Jeana Le Pautre'a młodszego z serii wzornikowej *Chaires de Predicateurs et Oeuvres de Manguilliers* (Paris, między 1659 i 1675) w modelu klasycyzującej kazałnicy w kaplicy rozbarskiej. S. powtórzył tenże model kompozycyjny po 1736 w Żarkach. W tym okresie zmieniła się też kształtowana przez niego szata ornamentalna struktur, w której pojawiły się inspirowane grafiką francuską regencyjne motywy cęgowo-wstęgowe, zastosowane we fryzie belkowania.

Późną fazę działalności S. otwiera nastawa ołtarza gł. w Leśniowie z 1730. Od wcześniejszych dzieł różni ją uproszczenie rzutu i kompozycji struktury architektonicznej, polegające m.in. na rezygnacji z obrotu kolumn i z fontanowskiej glorii promienistej na rzecz ujętej spływami wolutowymi nadstawki z obrazem i małą glorią z postaciami anielskimi. Proporcje figur stają się przysadziste, rysy twarzy grubsze i bardziej sumaryczne, a dukt fałdowań draperii – bardziej miękki i płytszy, co wskazuje na używanie dłut żłobników.

Twórczość rzeźbiarską S. można scharakteryzować jako późnobarokową, acz osadzoną silnie w tradycji małej architektury i rzeźby Krakowa schyłku XVII w. Głównym odbiorcą jego sztuki było lokalne duchowieństwo diecezjalne i zakonne na pograniczu górnośląsko-małopolskim, w tym zatrudniający go kilkakrotnie paulini z konwentów w Leśniowie i Żarkach, na Jasnej Górze oraz w Wielgomłynach. Dobrze zapowiadającą się na pocz. l. 20. XVIII w. karierę zawodową S. przerwał przymusowy wyjazd na ziemię ruskie Korony, po powrocie z którego już nie udało mu się odzyskać dawnej wysokiej pozycji zajmowanej w Bytomiu i regionie. Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna rzeźbiarza była najprawdopodobniej przyczyną przyjęcia przez niego po 1727 znacznej liczby zleceń z zakresu pozłotnictwa czy nawet malarstwa religijnego.

S. nie pozostawił uczniów czy naśladowców, niemniej na omawianym obszarze zidentyfikowano prace snycerskie co najmniej dwóch jego współpracowników: Tomasza Frankowicza (?) z Bytomia, działającego w okolicach Częstochowy (w Mstowie, Praszce, Świętej Annie i Cykarzewie) oraz na Górnym Śląsku (w Kotach [Kotten] i Świbiu [Schwieben] k. Gliwic), a także nieznanego z imienia snycerza zaangażowanego w Wielgomłynach (para ołtarzy przytęczowych, przed 1726). W l. 30. XVIII w. lokalny rynek przejęli po S. rzeźbiarze przybyli ze Śląska: w Rzeczypospolitej Paweł Walenty Wiązkowicz (zamieszkały w l. 1735-47 w Żarkach) i – przejściowo w l. 1733-36 – Morawianin z Brna Wenzel Beranek (później osiadły w Pińczowie), a na Śląsku Anton Melchior Österreich z Raciborza oraz przedstawiciele rodziny Weissmannów z Frydka.

Chrobok L., *Zur Heimatkunde von Roßberg*, Aus dem Beuthener Lande, 1925 nr 50, s. 202-203. – Krause W., *Grundriss eines Lexikons bildender Künstler und Kunstgewerbe in Oberschlesien von den Anfängen bis zur Mitte des 19. Jahrhundert*, Oppeln 1933, t. 1, s. 159. – Wiśniewski J., *Diecezja częstochowska. Opis hist. kościołów i zabytków w dekanatach: będzińskim, dąbrowskim, sączowskim, zawierckim i żareckim oraz par. Olsztyn, Marjówka Opoczyńska* 1936, s. 117. – Tenże, *Siewierz w Będzińskim. Szkic hist.*, Marjówka Opoczyńska 1937, s. 117. – Chmarzyński G., *Sztuka w Bytomiu*, [w:] *Dzień i wieki Bytomia. Szkice z dziejów miasta i ziemi bytomskiej*, red. Ryszka F., Stalinogród 1956, s. 134. – Jaśkiewicz A., *Zabytki pow. częstochowskiego*, [w:] *Powiat*

- częstochowski, Ziemia Częstochowska, 1974, s. 177, przypis 3. – Borek H., Szumska U., *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI w. do r. 1740. Studium nazewnictwa i społeczno-narodowościowe*, W.-Wr. 1976, s. 23, 181-182, 224, 227. – Antoniewicz M., *Przeszłość Żarek. Powstanie i rozwój miasta na przestrzeni sześciu wieków*, Częstochowa 1982, s. 54. – Jedynek Z., Ślęzak W., *Dokument z 1758 r. dotyczący Rozbarku*, [w:] *Z dziejów dzielnic Bytomia*, red. Drabina J., Magazyn Bytomski, 1991, s. 62-64. – Jedynek Z., *Jan Solksi - rzeźbiarz bytomski z pierwszej poł. XVIII w.*, [w:] *Z dziejów dzielnic Bytomia*, red. J. Drabina J., tamże, s. 298-304. – Szweblik L., Ciepiela B., Jaśkiewicz A., *Dzieje parafii Grodziec 1326-1992*, Katowice 1992, s. 89. – Jaśkiewicz A., *Z dziejów sztuki*, [w:] *Siewierz, Czeladź, Koziegłowy. Studia i materiały z dziejów Siewierza i księstwa siewierskiego*, pod red. Kiryka F., Katowice 1994, s. 654-655. – Jedynek Z., Ślęzak W., *Kościół NMP w Bytomiu*, Bytom 1994, s. 4. – Jedynek Z., Nadolski P., Bonczol J., *Kościół Wniebowzięcia NMP w Bytomiu*, [w:] *Bytomskie zabytki*, pod red. Drabiny J., Bytom 2001, s. 175, przypisy 66-67, 72. – Ślęzak W., *Bytom za rządów Hohenzollernów i Hencklów von Donnersmarck 1532-1742. Dzieje i zabytki*, Bytom 2000, s. 132. – Ciepiela B., *Grodziec dawniej i dziś*, cz. II, *Dzieje parafii*, Będzin-Grodziec 2004, s. 42. – Gorzelik J., *Sztuka bytomska doby baroku*, [w:] *Bytom i jego dziedzictwo. W 750-lecie nadania praw miejskich*, red. Bożek G., Katowice 2004, s. 126, 131-134, 137-139. – Wardzyński M., *Między Krakowem, Jasną Górą i Bytomiem. Jan Solksi, snycerz barokowy pierwszej poł. XVIII w.*, tamże, s. 147-175. – Tenże, *Działalność rzeźbiarska Jana Solskiego z Bytomia na usługach pol. prowincji zakonu paulinów w 1. tercji XVIII w. Leśniów - Żarki - Jasna Góra - Częstochowa - Wielgomłyny*, Studia Claromontana, 2007, s. 683-720. – Tenże, *Dzieła snycerza Jana Solskiego z Bytomia w ziemi wieluńskiej i sieradzkiej w pierwszej ćwierci XVIII w. (Kępno - Wieluń - Wielgomłyny)*, [w:] *Sztuka Polski Środkowej*, red. Bania Z., t. 6: *Sztuka nowożytna i nowoczesna*, red. Kubiak E., Stefański K., Gryglewski P., Łódź 2007, s. 91-111. – Tenże, *Prace snycerzy Jana Solskiego z Bytomia i Pawła Wiązkowicza w kośc. paulinów w Żarkach-Leśniowie i parafialnym (prepozyturalnym) w Żarkach*, [w:] *Źródła Leśniowa*, red. Szpak J., Leśniów 2009, s. 87-145. – Tenże, *Rzeźbiarze i kamieniarze na usługach pol. prowincji zakonu Paulinów w epoce nowożytnej*, Studia Claromontana, 2009, s. 567-595. – Tenże, *Dzieła snycerza Jana Massa zw. Solskim z Bytomia na terenie historycznego Górnego Śląska*, Kroniki m. Zabrze, 2010 nr 2, s. 209-224. – Tenże, *Proj. ołtarza głównego*, [w:] *Życie sen krótki. Skarby krak. wizytek*, MNK, kat. wystawy, red. Włodarek A., Kr. 2010, s. 59-62 (poz. kat. II/36). – Sito J., Wardzyński M., *Recepcja twórczości graficznej Jeana Le Pautre'a Młodszego w sztuce sakralnej Rzeczypospolitej XVII i XVIII w.*, [w:] *Francusko-pol. relacje artyst. w epoce nowożytnej*, red. Pieńkos A., Rosales-Rodriguez A., W. 2010, s. 82-83. – Wardzyński M., Zofia Rozanow, Ewa Smulikowska, *„Zabytki sztuki Jasnej Góry: Architektura. Rzeźba. Malarstwo”*, ... Katowice 2009 (rec.), BHS, LXXIII, 2011 nr 3-4, s. 546, 548-549, 556-560.
- Arch. Par. Farnej Wniebowzięcia NMP, Bytom, *Liber baptisatorum Ecclesiae Parochialis in Bythom ... ab 11 may Anno 1676 ... 1676-1707*, k. 5v, 183; Księga chrztów, wrzesień 1708 - lipiec 1731, s. 139, 174, 193, 203, 224, 235, 252, 269, 306, 319, 321; Księga ślubów, 1676-1731, s. 153, 306, 311, 319, 320, 326, 327, 351, 353; *Liber Conjugatorum Ecclesiae Parochialis in Bythom ... ab Anno 1732 inchoatus ...*, 26 XI 1760, s. 19, 44, 54; Księga w której się znajdują opisane tak Przyimy Urokowe od Summ Capitalnych od Dzwonow, y Miesca iak tysz y Wydatki dla tueznego Kosciola Farnego Bythomskiego zaczęta Roku 1737 w Styczniu Pod szczęśliwym Rządzeniem kościoła na ten czas Przewielebnego Wysoce Nauczonego Xiędza Christiana Hann Proboszcza Bythomskiego, k. 25-25v, 32, 42v, 49, 50v, 57. – Arch. Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza, Częstochowa, rkps KM 198: *Liber baptisatorum in casu necessitatis ad usum Clari Montis Częstochoviensis* [16 I 1701; 13 XI 1709 - 10 III 1746]; *Liber baptisatorum aduolutorum Clarimontis Częstochoviensis noviter conscriptus Anno salutis 1723* [30 VIII 1701 - 15 VII 1744], s. 14; rkps KM 199: *Liber baptisatorum, copulatorum et mortuorum in Jasna Góra* [16 I 1701 - 8 X 1781], *Liber baptisatorum* [1701-28; 1780-81], *Liber copulatorum* [1722; 1780-81], *Liber mortuorum* [1779-80], s. 14; rkps KP 207: Spis dochodów i wydatków 1703-34 Mstów, k. 63v, 73, 74, 77, 80, 88; rkps: ksiądz dr S. Ufniański, proboszcz w Dąbrowie Górniczej, *Duchowieństwo żareckie, opracowane w l. duszpasterzowania w par. Świętego Rocha w Częstochowie*, 1939-45, s. 2. – Arch. par. św. Zygmunta, Częstochowa, Księgi metryczne par. św. Zygmunta w Częstochowie, 1666-1703, s. 235. – Arch. Jasnej Góry, Częstochowa, rkps AJG 753: *Regestrum perceptorum votorum ab anno 1695to usque ad annum 1719*, s. 82. – AP Katowice, zespół 650: Zb. dokumentów Arch. Miejskiego w Bytomiu, rkps 1-2574, dokumenty nr 15, 294, 312; zespół 2338: Par. rzymskokatolicka w Grodźcu, rkps 1: *Inventarium rerum, iurium, usuum ac supellectilis Ecclesiae Parochialis in Grodziec confectum per Rndum Nicolaum Ieziorkovium decanum Bithomien' Plebanum Grodecensem Anno 1663 Die 12 Aprilis*, s. 135-136.

M. Wardzyński

Soldraczyński Tadeusz, ziemianin, powstaniec styczniowy (?), malarz amator, ur. ok. 1844-45, zm. 21 IX 1921 Lwów (w wieku 76 l.); żonaty z Eleonorą Passakas, z którą miał córkę Marię Zofię (ur. ok. 1880, zamężną od 1899 z Ignacym Skarbkim) i może również inne dzieci. Był właścicielem Jabłonek k. Baligrodu, gdzie zamierzał uruchomić nowoczesny tartak; przedsięwzięcie jednak się nie powiodło, majątek został zlicytowany i przeszedł w ręce Felicji ze Szczepańskich i Aleksandra Skarbków (może powinowatych S.?).

Ok. 1910 S. podarował do kośc. Niepokalanego Poczęcia NMP w Baligrodzie (poświęconego 1879) namalowany przez siebie obraz przedstawiający Matkę Boską z Dzieciątkiem i św. Janem.

KZSP, seria nowa, t. 1, z. 2, 1982. – Bajda Ł., *Baligród. Historia bieszczadzkiego miasteczka*, Krosno 2018.

AGAD, zespół 301: Księgi metrykalne par. rzymskokatolickich diecezji lwowskich, sygnatura 1723: par. Św. Andrzeja, Liber copulationum, t. X, 1899, poz. 56 (s. 52), dot. córki S.; sygnatura 2022: par. św. Elżbiety, Liber mortuorum, 1921, poz. 64 (s. 420).

U. Makowska

Soldykiewicz (Soldakiewicz) Ludwik, snycerz i stolarz czynny we Lwowie, zm. w 1. poł. lutego 1891 tamże. Od 1863 był właścicielem budynku przy ul. Żółkiewskiej 125, wymienianym jeszcze w 1897 (później pod tym adresem mieszkali Wiktoria Soldykiewicz – wg Kal. il. Słowa pol. na 1900, i Wiktor Soldykiewicz – wg *Księgi adresowej* 1901 i 1902; możliwe, że chodzi o jedną osobę). S. znalazł się na liście darczyńców w zbiorce dla pogrzelców z Brodów w 1850. W 1861 wykonał na zamówienie Bractwa św. Apolonii, za kwotę 300 florenów, drewniany ołtarz Św. Apolonii do kośc. Św. Marcina we Lwowie (niezachowany); latem 1873 wystąpił wraz z innymi parafianami w obronie krytykowanego przez prasę księdza proboszcza tegoż kośc., Michała Formaniosa. Na lw. Wystawie Rolniczej i Przemysłowej w 1877 eksponował drewniane antepedium „z jednej sztuki drzewa” z płaskorzeźbą złożoną *Chrystus w Ogrójcu*, wg wzorów z XV-XVI w. W 1883 został wylosowany jako sędzia przysięgły.

Gaz. lw., 1850 nr 7, s. 1; 1883 nr 52, s. 4. – *Neu verbesserter Wegweiser der Kön. Hauptstadt Lemberg oder*

Uebersicht sämmtlicher Herrn Hauseigenthümer, Lw. 1863, s. 79. – *Skorowidz nowych i dawnych numerów realności tudzież nazw ulic i placów król. stoł. miasta Lwowa ...*, Lw. 1872, s. 253. – *Kat. krajowej wystawy rolniczej i przemysłowej we Lwowie 1877*, Lw. 1877, s. 136. – *Gaz. nar.*, 1873 nr 174, s. 3; 1877 nr 216, s. 1 (Giller A.); 1883 nr 53, s. 2; 1891 nr 39, s. 3. – *Dz. pol.*, 1883 nr 54, s. 2. – *Skorowidz król. stoł. m. Lwowa*, Lw. 1889, s. 242. – *Księga adresowa stoł. miasta Lwowa*, 1897, s. 108; 1901, s. 178 (dot. Wiktora Soldykiewicza); 1902, s. 155 (dot. Wiktora Soldykiewicza). – *Kal. il. Słowa pol. na r. 1900*, s. 255 (dot. Wiktorii Soldykiewicz). – *Adamski J., Kościół św. Marcina i klasztor OO. karmelitów trzewickich we Lwowie*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 19, cz. 1, Kr. 2011. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Lępkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

J. Biriulow
uzup. K. Kolendo-Korczak

Solncewa (Solncewówna) Weronika, malarza, nauczycielka, ur. 1870. Od ok. 1920 uczyła rysunków w Państw. Gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki w Łukowie; w spisie nauczycieli szkół odnotowana jako absolwentka „akademii malarskiej lub szkoły ... równorzędnej”, pracująca w zawodzie od 2 l. (w 1924) lub od 6 l. (w 1926). W 1928 brała udział w I Wystawie sztuki w Łukowie zorganizowanej przez lokalne Stow. Kulturalno-Oświatowe „Ogniwo”.

Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ..., red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – *Zagórowski Z., Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926. – *Sztuki Piękne*, IV, 1927/28 nr 6, s. 229. – *Pol. życie art.*, 2.

A. Straszewska

Sołomowicz Wiktor, architekt, inżynier cywilny, malarz, rysownik, projektant, ur. 15 XII 1868 Nieżyn na Podolu, zm. 24 II 1941 Warszawa; syn rysownika, nauczyciela i fotografa Tomasa (Fomy) Sołomowicza i Ludwika Mazurkiewicz; żonaty z Wandą Makowską (ślub 1909 w Grodnie). Dzieciństwo spędził prawdopodobnie w Nieżynie, a w końcu l. 80. XIX w. przeniósł się wraz

z rodziną do Kamieńca Podolskiego, gdzie zaprzyjaźnił się z kolekcjonerem i fotografem Michałem Greimem, z którym korespondował aż do jego śmierci w 1911. Początki edukacji artyst. S. nie są udokumentowane – możliwe, że studiował malarstwo w Akademii w Petersburgu, co umożliwiło mu podjęcie nauki w SSP w Krakowie w r. akademickim 1891/92 od razu w oddziale VI – uczęszczał m.in. na zajęcia z rys. figuralnego prowadzone przez Leopolda Löfflera; następnie w 1892/93 studiował w oddziale kompozycyjnym u Jana Matejki (20 II 1893 otrzymał I nagrodę w wysokości 30 zł za rys. aktu akademickiego). W 1893 uczestniczył w organizowanych przez Władysława Łuszczkiewicza wycieczkach naukowo-artyst. po Galicji – w maju do Mogiły (w oprac. Łuszczkiewicza *Wieś Mogiła przy Krakowie ...*, Kr. 1899, s. 39, repr. rys. S.: *Widok kaplicy bliźniej w kościele cysterskim*) i prawdopodobnie w czerwcu do Szczepanowa. Brał udział w wystawach akademickich w 1892 w TPSP (pokazał prace *Zamek Kamieńca na Podolu*, *Studium* i *Dzwonnica ormiańska na Podolu*; komentator Czasu wyróżnił jego próby malarstwa ol. i akwarele, w których S. okazał „zapędy do kompozycji oraz dar schwylenia prawdy w widokach z natury”) i w 1893. Lato t.r. spędził w Kamieńcu Podolskim. W okresie studiów Krak. utrzymywał przyjacielskie relacje z urodzonymi również w zaborze rosyjskim Leonem Kowalskim i Wacławem Bębnowskim (spotykali się m.in. na wspólnych koncertach, podczas których S. grał na flecie).

W l. 1895-97 S. przebywał w Paryżu (mieszkał przy 13, rue de la Grande Chaumière), gdzie studiował w Académie Julian u Williama Bouguereau i Gabriela Ferriera. Po powrocie z Francji dołączył do matki i siostry Michaliny, które ok. 1895 przeprowadziły się do Warszawy (doskonale znał architekturę i sztukę stolicy, co wykorzystał później zarówno w swoich projektach, jak i w artykule *Iz Warszawy* opublikowanym w czas. Tow. Architektów-Artystów: *Architekturno-Chudożestwiennyj Jezeniedielnik*, 1915 nr 47). W maju 1899 podjął studia na Wydz. Architektury w odeskiej SSP, ukończone w 1901. Początkowo towarzyszył mu brat Julian, który rozpoczął w Odessie studia medyczne. Aby zdobyć środki utrzymania, S. malował wówczas m.in. widoki ukraińskie i podolskie dla kolekcjonerów i ziemian (w 1900 gościł w tym celu we dworze w Szarawce k. Płoskirowa), a także udzielał pryw. lekcji rys. i akw. (obejmowały

studium pejzażu i kompozycji figuralnej oraz wiadomości z zakresu historii sztuki i architektury). Jego uczniem był ośmioletni Felicjan Szczęsny Kowarski, który wspominał zajęcia z S. prowadzone w odeskim Miejskim Muz. Sztuk Pięknych, a jego samego zapamiętał jako „dobrego akwarelistę, gorącego miłośnika i rzetelnego znawcę sztuki dawnej” (za: Bogucki, 1956). Z konsultacji S. w zakresie historii sztuki i rzemiosła korzystał m.in. Greim, który posiadał też w swojej kolekcji 4 obrazy artysty (*Widok Zamku w Kudryńcach*, akw., ok. 1901, *Brzeg Dniestru*, ol.?, *Pogrzeb w nocy*, ol.?, *Martwa natura*, akw.). W 1900 obraz S. zakupił także kolekcjoner i numizmatyk Antoni Zygmunt Chelmiński z Szarawki, pracę *Zamek Kamieniecki* założyciel Muz. Starożytności w Kamieńcu Podolskim, pop J. Siecinskij (Sieciński), a p. Markowski *Widok Zamku w Kudryńcach* (ol.?). Dawane lekcje i sprzedaż prac nie zaspakajały w pełni potrzeb materialnych malarza, który skarżył się na niedostatek. Jego sytuacja finansowa uległa poprawie dopiero po ukończeniu szkoły odeskiej, co zapewniło mu wstęp bez egzaminów na Wydz. Architektoniczny Wyższej Szkoły Artyst. przy Carskiej ASP w Petersburgu, a prawdopodobnie także niewielkie stypendium (26 XII 1901 pisał do Greima: „Ze strony materialnej jako uczeń Akademii jestem w pewnym stopniu zabezpieczony, a z czasem zabezpieczony będę w dostatecznej mierze”); studiował tam w l. 1901-09 (m.in. z Adolfem Szyszko-Bohuszem i Kazimierzem Dunajewskim). Na II r. studiów został nagrodzony za pracę z architektury (zastrzymano ją w Muz. Akademii). W 1906 otrzymał tymczasowy półdyplom z prawem prowadzenia budów, a w 1908 – dyplom. W 1906 wstąpił do klasy mistrzowskiej Aleksandra Pomierancewa; 31 IX 1908 został dopuszczony do wykonania proj. klauzurowego, a 20 V 1909 uzyskał tytuł artysty architekta za proj. (na zadany temat) nadmorskiego uzdrowiska.

S. ukończył studia z opóźnieniem ze względu na podjęcie pracy, ale także wskutek przerw w funkcjonowaniu Akademii: w wyniku rewolucji 1905 i krwawo stłumionych zamieszek w Petersburgu już w końcu stycznia zajęcia zostały zawieszone na niemal cały rok. S. wykorzystał przerwę m.in. na podróż do Kijowa i odwiedzin u matki i siostry w Warszawie (ponownie bawił tam na przełomie 1907 i 1908). Potem, w kwietniu 1905, na miesiąc wyjechał do Moskwy jako opiekun

wystawy petersburskiego Nowego Stow. Artystów (Nowoje Obszczestwo Chudożnikow), która była prezentowana w domu tow. ubezpieczeniowego „Jakor” (róg ul. Pietrkowka i zaułku Stolessznikowa). Przed powrotem do Petersburga zatrzymał się na lato w Kamieńcu Podolskim. Prawdopodobnie w l. 1905-11 wyjeżdżał również do Lwowa do brata Juliana, gdyż w piśmie Petersburskiego Cesarskiego Tow. Architektów pt. Zodecziej (1910 nr 49, 1914 nr 49) opublikował artykuły o historii i architekturze tego miasta (*Istoriczeskij oczerk Lwowa i jego architektury*), a 25 XI 1914 wygłosił na ten temat odczyt na IV walnym zgromadzeniu tegoż Tow. Tekst *Istoriczeskij oczerk i pamiatnik architektury Lwowa* opublikował też w Architekturno-Chudożestwiennym Jeżeniedielniku (1914 nr 38).

Na II r. studiów S. zaczął intensywną współpracę z czołowymi petersburskimi architektami (brał udział w sporządzaniu rys. roboczych i dokonywaniu obliczeń, sprawował nadzór budowlany); szybko zyskał opinię cenionego podwykonawcy, toteż z czasem dostawał więcej zleceń, niż był w stanie wykonać. Został zatrudniony m.in. przez Aleksieja Szczusiewa przy opracowywaniu proj. przebudowy w stylu neobarokowym Domu Olsufjewów na Nabrzeżu Fontanki 14, którą prowadzono w l. 1902-10 (razem z Dunajewskim pomagał rozrysować elewację budynku, kute balustrady i profile gzymsów). W l. 1911-13 był też jednym z asystentów Władimira Pokrowskiego przy budowie cerkwi Św. Aleksego, stanowiącej Pomnik Rosyjskiej Chwały w Lipsku, który miał upamiętnić rosyjski udział w Bitwie Narodów. Pierwszą samodzielną i jedyną potwierdzoną realizację S. z okresu petersburskiego stanowiło ogrodzenie kaplicy przy Nowodziewiczym Monasterze Zmartwychwstania Pańskiego z 1908.

Do końca pobytu w Petersburgu S. brał udział w licznych konkursach, głównie architektonicznych, a także z dziedziny wzornictwa przemysłowego. Większość z tych proj. prawdopodobnie nie doczekała się realizacji. Już w 1906 jego bliżej nieokreślone prace przyniosły mu trzy I nagrody i jedną III; także w 1907 zdobył I nagrodę w konkursie petersburskiego Tow. Architektów. W 1911 otrzymał II nagrodę w konkursie na proj. tapety dla newskiej fabryki tapet M.N. Lichacziewa w Petersburgu oraz II i III nagrodę w konkursie na proj. złotogłowi na cerkiewne szaty liturgiczne dla fabryki włókienniczej Iwana Żewierżejewa.

W 1912 uzyskał III nagrodę (100 rubli) w konkursie na proj. teatru w ogrodzie klubu handlowego w Charkowie, I nagrodę za reklamę tkalni Żewierżejewa oraz II nagrodę w konkursie na proj. znaku firmowego i okładki prospektu reklamowego firmy Giermieticzieskoje Okno, a także III nagrodę w konkursie na proj. drewnianych pawilonów na wystawę gubernialną w Kostromie (była planowana na 1913). W 1914 wraz z architektem Mordką (Markiem) Felgerem wziął udział w konkursach na proj. rozbudowy siedziby Ziemstwa w Elizawetgradzie (otrzymali II nagrodę w wysokości 400 rubli), proj. zadaszanej hali targowej na Starym Rynku tamże (otrzymali III nagrodę w wysokości 200 rubli) oraz proj. gmachu Tow. Wzajemnego Kredytu Handlowego, Przemysłowego i Rolniczego w Woroneżu (III nagroda w wysokości 200 rubli). W 1915 otrzymał I nagrodę (800 rubli) za proj. Domu Ludowego do miejscowości Łys'wa w guberni Permskiej oraz III nagrodę (600 rubli) w konkursie na pawilon stacji tramwajowych w Petersburgu oraz I nagrodę (2000 rubli) za proj. konkursowy gmachu Tow. Wzajemnego Kredytu w Rostowie nad Donem (razem z M. Felgerem i Dawidem Buryszkinem). W 1916 w konkursie Rady Miejskiej Petersburga na kioski uliczne otrzymał V nagrodę (250 rubli). W wyniku konkursu zainicjowanego przez inżyniera Georgija Riesenkamfa w 1915 rosyjskie Ministerstwo Rolnictwa powierzyło S. opracowanie proj. architektonicznego kompleksu hydrotechnicznego do nawadniania pustyni Głodny Step w Turkiestanie (wybuch rewolucji uniemożliwił jego realizację) – swoje proj. S. przedstawił w 1917 w artykule *Gołodnaja stiep' i zadacz architektora w projekt jejo oroszenija*, opublikowanym przez Architekturno-Chudożestwiennij Jeżeniedielnik (nr 21-24).

Stabilizacja finansowa umożliwiła S. po ukończeniu studiów zawarcie związku małżeńskiego. Podczas kilkunastoletniego pobytu w Petersburgu przyjaźnił się z poznanym w Kamieńcu Podolskim Norbertem Zawadzkim, wynalazcą i kierownikiem oddziału mechaniczno-optycznego i zegarowego Szkoły Rzemieślniczej w Petersburgu. W stolicy Rosji mieszkał prawdopodobnie do wybuchu rewolucji w 1917 (w 1911 – ul. Wwiedienskaja 17, w 1912 – ul. Matwiejewskaja 11, w 1913-15 – Prospekt Kamiennooostrowskij 9, w 1916 – ul. Płutałowa 6 m 6, w 1917 – ul. Wwiedienskaja 7). Należał do Petersburskiego Cesarskiego Tow. Architektów

(Pietierburskoje Impieratorskoje Obszczestwo Architektów) i Tow. Architektów-Artystów (Obszczestwo Arkchitektorow-Chudożnikow), w 1916/17 był członkiem komisji redakcyjnej tomu XI Jeżeniedielnika Obszczestwa Arkchitektorow-Chudożnikow. Od 1909 działał również w Kole Architektów przy Pol. Tow. Zachęty Sztuk Pięknych w Petersburgu; w t.r. wraz z innymi członkami Koła brał udział w zainicjowanej przez TOnZP akcji identyfikowania polskich zabytków w zasobach petersburskich muzeów (miał przeprowadzić kwerendę w Muz. Szkoły Rysunków barona Stieglitza).

Po powrocie do odrodzonej Polski, od l. 20. XX w. do pocz. l. 30., S. pełnił funkcję naczelnego architekta pow. pińskiego i lunieckiego (w randze radcy budownictwa w VI stopniu służbowym) z ramienia Urzędu Woj. w Brześciu nad Bugiem. Prawdopodobnie jego pierwszą realizacją na Polesiu było opracowanie planów sytuacyjnych i kierowanie budową kolonii urzędniczych w Drohiczyne Poleskim i Kossowie Poleskim w 1924 (prace przypisane inżynierowi cywilnemu Stefanowi Sołomowiczowi). Uczestniczył w życiu miejscowej społeczności, brał udział w uroczystościach państw., wykonywał (również bezinteresownie) proj. świątyń dla okolicznych parafii. Do jego realizacji sakralnych na Polesiu należą: drewniana cerkiew Św. Proroka Eliasza w Chorewie k. Prużany (1926), kośc. par. Najśw. Panny Marii Królowej Polski w Drohiczyne Poleskim (1927), kośc. Trójcy Św. wraz ołtarzem gł. w Berezie Kartuskiej (1928), kośc. Najśw. Serca Pana Jezusa w Morocznie (Mutwicy, 1930) oraz kaplica szpitalna w Pińsku. W 1931 S. został przeniesiony na emeryturę i prawdopodobnie wtedy przeprowadził się do Warszawy, gdzie jego siostra prowadziła gabinet stomatologiczny. W 1932 w wyniku scalenia gruntów w gminie Drohiczyń uzyskał prawo własności działki we wsi Zarzeczka (nr hipoteczny 272). Przed 1919 przystąpił do Stow. Techników Pol.; jego nazwisko nie figuruje już jednak w spisie z 1937.

Oprócz udziału we wspomnianych wystawach akademickich w Krakowie S. wystawiał w Warszawie – w Salonie Artyst. (1895, 1898) i w TZSP (1898). Jego prace znalazły się także na Wystawie licytacyjnej kolekcji Michała Greima w Kamieńcu Podolskim w 1911.

Twórczość S. była podporządkowana przede wszystkim fascynacji historią, dawną sztuką i architekturą. Jeszcze przed podjęciem nauki

w Krakowie rozpoczął – kontynuowaną przez kolejne 10 l. – serię widoków z rodzinnych stron, przede wszystkim Podola, w których dokumentował zabytkowe budowle, m.in. zamki, twierdze czy świątynie związane z historią dawnej Rzeczypospolitej. Jego obrazy cechuje dbałość o precyzyjne ujęcie perspektywiczne i staranny rys. służący wydobyciu charakterystycznego detalu; malarz podporządkowywał mu plamę barwną i naturalne rozproszone światło, unikał mocnych kontrastów; niekiedy dla zaakcentowania skali wprowadzał sztafaż. Stylistycznie bliskie zachowanym obrazom S. są jego rysunki stanowiące realistyczną wizualizację kompleksu hydrotechnicznego w Bekabadzie opublikowane w Architekturno-Chudożestwiennym Jeżeniedielniku (artysta wpisał planowane budynki w miejscowy krajobraz, uzupełniony egzotycznym sztafażem, m.in. z karawaną wielbłądów). Sporadycznie wykonywał martwe natury, sceny figuralne, rodzajowe i hist. odnoszące się do dziejów i folkloru wsch. rubieży i pogranicza Rzeczypospolitej, jak wyst. w 1898 w Warszawie: obraz ol. *Mołdawianka* (w Salonie Artyst.) oraz rysunki *Lirnik* i *Toporczykowie* (w TZSP).

W okresie studiów w petersburskiej Akademii S. prawdopodobnie zarzucił malarstwo, poświęcając się niemal całkowicie pracy architektonicznej. Zalicza się do typowych przedstawicieli historyzmu. Z dużym wyczuciem nawiązywał do dawnych wzorców, cytując i trawestując – niekiedy dość dosłownie – charakterystyczne formy i obiekty z zachowaniem czystości i jednolitości stylistycznej. Podczas pobytu w Petersburgu przede wszystkim projektował w stylu akademickiego klasycyzmu. Jego proj. charakteryzują szlachetne, czytelne linie, a także zestawienia prostych brył geometrycznych i oszczędny detal (rustyka, boniowanie, serliany, arkadowe okna, balustradowe attyki, rzadziej kolumnady i wielki porządek). S. unikał dekoracji rzeźbiarskiej. Chętnie odwoływał się do obiektów budownictwa klasycystycznego z terenów Królestwa Kongresowego, czego przykładem jest proj. stacji tramwajowych dla Petersburga – niemal dosłownie powtarzający formę Odwachu Płockiego z 1837 autorstwa Michała Jakuba Miklaszewskiego, z wyjątkiem zastąpienia trójkątnego szczytu nad portykiem balustradowo-cokołową attyką. Z kolei w jednej z dwóch wersji Domu Ludowego dla miejscowości Łys'wa w umiejętny sposób zestawiał i spiętrzył

bryły, w czym można odczytać echo warsz. dzieł Antonia Corazziego (zwłaszcza pałacu ministra skarbu na Placu Bankowym). Wpływy corazzińskie czytelne są także w proj. monumentalnego Gmachu Tow. Wzajemnego Kredytu w Rostowie nad Donem, inspirowanym fasadą Pałacu Staszica w Warszawie (sprzed przebudowy w stylu bizantyńsko-ruskim). Do najciekawszych proj. S. należy oprawa architektoniczna kompleksu hydrotechnicznego mającego służyć nawadnianiu Głodnego Stepu. Architekt w swoim artykule powoływał się na inspiracje użytkową architekturą rzymską z rubieży cesarstwa – akweduktami i budowlami portowymi, choć w przedstawionych projektach można dostrzec również nawiązania do neorenesansowych attyk zastosowanych przez Stefana Szyllera w oprawie architektonicznej mostu Poniatowskiego w Warszawie. Proj. surowego gmachu elektrowni wodnej wykończonego kamiennymi przyporami i arkadowymi oknami stanowi jeden z nielicznych przykładów zmodernizowanego klasycyzmu w dorobku S. Sporadycznie odwoływał się do arch. rosyjskiej; w proj. drewnianych pawilonów dla guberni Kostromskiej nawiązał do tradycyjnej architektury cerkiewnej.

W proj. świątyń na Polesiu, oprac. przez S. po powrocie do Polski, artysta sięgał przede wszystkim do form barokowych, w zgodzie z lokalną tradycją (np. w proj. kość. w Berezie Kartuskiej nawiązał niemal dosłownie do surowej, oszczędnej fasady warsz. kość. Dominikanów św. Jacka, a w proj. kość. w Drohiczyńcu zróżnicował połączenie dachów nad korpusem i kaplicą boczną, nadając w ten sposób malowniczość prostej bryle).

Również w pracach z zakresu rzemiosła artystycznego i wzornictwa S. czerpał z form hist. W proj. tapety dla fabryki Lichaczewa widoczne są odniesienia do klasycystycznej groteski: wąskie pasy inspirowane dekoracyjnymi *panneau*x i przedzielone ornamentem fali zawierają uproszczone, dostosowane do formy graficznej motywy palmet, stylizowanej wici roślinnej i liści obejmujących medaliony z maską (S. mógł znać dekoracje ścienne na Zamku Królewskim w Warszawie, m.in. w Gabinecie Króla i Pokoju Zielonym). W proj. przeznaczonych dla cerkwi prawosławnej unikał stosowania form bizantyjsko-ruskich, wybierał bezpośrednie odwołania do sztuki wczesnochrześcijańskiej: w ogrodzeniu kaplicy przy Nowodzieviczym Monasterze Zmartwychwstania Pańskiego strawestował w pełnoplastycznej for-

mie płaskorzeźby tronu Maksymiana z Rawenny. Wpisany w koło Chrystogram oraz krzyż grecki rozmieszczone w układzie sieciowym na szafirowym tle wykorzystał także jako gł. motyw dekoracyjny oszczędnego proj. jednej z tkanin dla fabryki Żerwieżewej, przetwarzając wzór mozaiki dekorującej sklepienia w mauzoleum Galli Placydii w Rawennie. Proj. drugiej tkaniny stanowi swobodne nawiązanie do wzorów hist. – motyw krzyża otoczonego gwiaździstą aureolą (niespotykany we wzornictwie jedwabiu) S. otoczył gałązkami palmowymi, tworząc ornament budujący skojarzenia z tkaninami renesansowymi z końca XVI w. W reklamie firmy Żerwieżewej wykorzystał liternictwo i motywy aniołów zaczerpnięte z tradycyjnego rosyjskiego drzeworytu „luboku”; dekoracyjna kompozycja nadaje tej pracy rys modernizmu, rzadki w twórczości S.

Prace w zb.: MNK – *Zamek w Kamieńcu Podolskim*, ol., sygn.: „w K.P. WSołomowicz / 1889”, *Minaret w Kamieńcu Podolskim*, ol., sygn.: „Kamieniec Podolski / WSołomowicz / 90 r.”, *Motywu z Kamieńca Podolskiego*, ol., sygn.: „90 WSołomowicz”; Muz. Wojska Pol. Warszawa – *Mury obronne Chocimia*, ol., sygn.: „Sołomowicz/1898”.

Swiejkowski, s. 262 (jako Sołomonowicz). – Кондаков С.Н. [Kondakow S.N.], *Список русских художников...* [Санкт-Петербург 1914]. – *Słownik art. pol.* ..., t. 4, Wr. 1986, s. 207, s.v. Kowarski Felician Szczepny. – Тимофієнко В. [Тумофijenko W.], *Зодчі України кінця XVIII-початку XX століть: Біографічний довідник*, Київ 1999. – *Biographischer Index Rußlands und der Sowjetunion*, red. Frey A., München 2005.

Budowa domów dla urzędników państw. w województwach wsch., W. 1925, s. 11, 54, 57 (jako Stefan Sołomowicz). – Kowalski L., *Pendzlem i piórem*, Kr. [1934], s. 120-121. – Bogucki J., Kowarski, W. 1956, s. 7. – Materiały ASP Kraków, 1. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Garztecki J., *Mistrz zapomniany. O Michale Greimie z Kamieńca*, Kr. 1972, s. 189. – Ruszczyk G., *Drewniane kościoły w Polsce 1918-1939. Tradycja i nowoczesność*, W. 2001. – Казусь И. [Kazus' I.], *Советская архитектура 1920-х годов: организация проектирования*, Москва 2009. – Zgliński M., *Forteca i znicz. Nowe kościoły katolickie w województwie poleskim (1921-1939)*, [w:] *Sztuka kresów wschodnich*, t. 7, red. Betlej A., Kr. 2012, s. 266-267, 274, 279, 281. – Щуцев П. [Szczusiew P.], *Страницы из жизни академика А.В. Щуцева*, Москва 2011, s. 50. – Oleńska A., *Wstęp*, [w:] *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie d. woj. brzeskolitewskiego*, t. 2,

- red. Oleńska A., Kr. 2013. – Oleńska A., Zgliński M., *Polesie jako region artyst. w dawnej Rzeczypospolitej. Uwagi po pięciu latach inwentaryzacji kośc. i klasztorów rzymskokatolickich woj. brzesko-litewskiego*, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 4, red. Walczak W., Łopatecki K., Białystok 2013, s. 123, 134. – Zabiegałowska-Sitek A., *Warsz. Stow. Artystów Pol. Rytm: prace rytmistów w zb. Muz. Hist. m.st. Warszawy*, Almanach Muzealny, 2013 nr 7 (s.v. Kowarski F.S.). – *Русский храм-памятник в Лейпциге. Сборник научных трудов*, ред. Дмитриева М.Э., Санкт-Петербург 2015. – Omilanowska M., *Działalność pol. architektów w Petersburgu w XIX i na pocz. XX w.*, [w:] *Petersburg i Polska. Zb. esejów*, red. Konstantynów D., Kr. 2016. – Uchowicz K., *Kaplica przy szpitalu sejmikowym w Pińsku*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. brzeskolitewskiego*, t. 3, red. Piramidowicz D., Kr. 2016. – Шурыгина О. [Szurygina O.], *Петербургский период в творчестве архитектора Ивана Жолтовского*, [w:] *Модерн в России накануне перемен. Сборник научных статей XXIII царскосельской конференции*, Санкт-Петербург 2017, s. 772. – Łopatkiewicz P., Łopatkiewicz T., *Szkicownik Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznej wycieczki w Opoczyńskie z roku 1888*, Kr. 2018. – Невесёлов С. [Niewiesiołow S.], Полищук В. [Poliszczuk W.], Семічова В. [Sjemiczowa W.], *Нездійснені проекти*, м. Кропивницький 2020. – Zgórnjak M., *Spis polskich uczniów Académie Julian*, BHS, LXXXII, 2020 nr 3, s. 477. – Oleńska A., Piramidowicz D., *Dawne woj. brzeskolitewskie w „Materiałach do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej”*, [w:] *Inwentaryzacja zabytków w Polsce - dzieje, metody, osiągnięcia*, red. Woźniak M.F., Toruń 2021, s. 271.
- Kat. nieustającej wystawy TPSP ...* (kat. nr 1, 2), Kr. 1892, s. 6. – [Prusiewicz A.], *Kat. licytacyjny obrazów, akw. i rys. z kolekcji śp. Michała Grejma w Kamieńcu-Pod.*, Kamieniec Podolski 1911, s. 3. – Starzyński J., *Felicjan Szczęsny Kowarski*, [w:] *Felicjan Szczęsny Kowarski. Kat. wystawy*, MNW, W. 1949, s. 17-18. – Blak H., Malkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – *Artyści ze szkoły Jana Matejki*, oprac. Jarmuś E., Muz. Śląskie, Katowice 2004, s. 176-177. – *Orientalizm w malarstwie, rys. i grafice w Polsce w XIX i 1. poł. XX w.*, MNW, W. 2008, s. 214. – Kozakowska-Zaucha U., *Kresy w sztuce pol.*, Kr. 2009, s. 34-35.
- Gaz. pol.*, 1898 nr 137 (13 XII), s. 3. – *Bulletin Polonais*, 1892 nr 58 (1 X), s. 164. – *Czas*, 1892 nr 170 (27 VII), s. 3; 1933 nr 297 (28 XII), s. 2 (Kowalski L.). – *Spraw. TPSP za 1892*, s. 14, 21. – *Kraj*, 1893 (29 IX) nr 38, s. 15. – *Kur. warsz.*, 1893 nr 205 (27 VII), s. 5. – *Myśl*, 1893 nr 10, s. 28 (jako Samołowicz). – *Tyg. il.*, 1895 półr. I, s. 199. – *Dz. dla Wszystkich i Anonsowy*, 1898 nr 269 (24 XI), s. 4. – *Spraw. TZSP za 1898*, s. 36, 37. – *Światło*, 1899 nr 4, s. 191. – *Adolfa Reiffa Kalendarzyk pol. na r. 1897...*, Paryż 1897, s. 52; ... *na r. 1900...*, Paryż 1900, s. 52. – *Kur. warsz.*, 1898 nr 318, s. 4. – *Gaz. pol.*, 1899 nr 9 (13 I), s. 3. – *Ежегодник Общества архитекторов-художников*, 1908, s. 76-77; 1911, s. 155, 159, 1912, s. 104, 107, 108. – *Architekt*, 1910 z. 2, s. 33. – *Весь Петербург [od 1917 Весь Петроград]*, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917. – *Зодчий*, 1909 nr 49, s. 500; 1912 nr 20, s. 218, nr 34, s. II; 1913 nr 37, s. 397, nr 39, s. 417; 1914 nr 18, s. 214, nr 20, s. 244, nr 33, s. 383, nr 35, s. 400, nr 46, s. 518; 1915 nr 15, s. 153, nr 16, s. 159, nr 22, s. 227, nr 23, s. 232, 234, 235, nr 37, s. 372; 1916 nr 31, s. 287. – *Koło architektów w Petersburgu*, *Dz. Petersburski*, 1909 nr 5, s. 2 (jako Sołomonowicz). – *Pol. Kalendarz Piotrogrodzki na Rok Przestępny 1916...*, red. Lisowski S., Piotrogród 1916, s. 36, 48. – *Wiad. Tygodniowe Stow. Techników w Warszawie*, 1919 nr 34, s. 266. – *Życie Polesia*, 1925 nr 12 (29 III), s. 6. – *Czas. techn.*, 1931 nr 24, s. 393. – *Kalendarz techn.-Budowlany*, 1930/31, s. 334. – *Obwieszczenia Publiczne*, dod. do *Dz. Urzędowego Min. Sprawiedliwości*, 1933 nr 54, s. 50. – *Poleski dz. Wojewódzki*, 1933 nr 11, s. 175. – *Prz. techn.*, 1934 nr 11, s. 97. – *Echa Polesia*, 2016 nr 4, s. 37 (Piramidowicz D.); 2018 nr 2, s. 78 (Arno M.). – *Санкт-Петербургские ведомости*, 2019 nr 049/6402 (Чепель А.).
- Arch. Akt Nowych, MSW, sygnatura 9-2370: *Proj. kościoła w Berezie Kartuskiej, pow. Prużański*, W. Sołomowicz i S. Putowski, 1927, k. 1-29; sygnatura 9-2445: *Proj. cerkwi Św. Proroka Eliasza w Chorewie*, W. Sołomowicz, 1926 (k. 6r); sygnatura 9-2510: *Proj. kośc. w Drohiczyne Poleskim*, W. Sołomowicz, 1927 (kserekopia w Arch. Pracowni KZSP w IS PAN). – *Archiwum UJ*, sygn. Dokt. 2006/117: Łopatkiewicz T., *Między pedagogiką a inwentaryzacją zabytków. Naukowo-artyst. wycieczki Władysława Łuszczkiewicza z uczniami krak. Szkoły Sztuk Pięknych w l. 1888-1893*, s. 174, 175, 296. – *Bibl. Ossolińskich*, rkps 8032/II: *Korespondencja Michała Greima i jego rodziny*, cz. II: *Korespondencja Michała Greima (1860-1910). Litery O-Z*, s. 253-322. – *Urząd Stanu Cywilnego w Warszawie*, Wyd. Archiwalnych Ksiąg Stanu Cywilnego, akta par. Narodzenia NMP, 1941, USC I-19/85/1941, akt zgonu S., nr 85. – *Виктор Фомич Соломович на stronie Архив* https://artchive.ru/artists/59333~Viktor_Fomich_Solomovich, dostęp: 29.01.2022. – Чепель А., *Трамвайные «дворцы» на stronie Открытый город* 11.10.2019, <https://>

xn--c1acndtdamdoclib.xn--plai/fan-zona/statii/tramvaynye-dvortsy/, dostęp: 17.01.2022. – Nykiel B.K., *Koło Architektów w Petersburgu / Piotrogradzie* na stronie Pol. Petersburg, 15 IX 2018, <http://www.polskipetersburg.pl/hasla/koło-architektów-w-petersburgu-piotrogradzie>, dostęp: 10.06.2019 (jako Solomonowicz).

A. Straszewska

Sołowiejczyk (Sołowiejczykówna, Dońska) **Laura** (Lora), malarka, pedagog, ur. 16 IV 1896 Łódź, zm. po 1939 (?), córka Pawła (Pejsacha) Sołowiejczyka, kupca (ur. 1860 Grodno), który przybył do Polski 15 VII 1878 z Rosji, i Cecylii (Cywii) Krongilt (ur. 1870 Warszawa); miała siostrę Halinę (ur. 1897 w Łodzi, nauczycielkę muzyki) i brata Mieczysława (ur. 1909 w Łodzi). Ok. 1926 S. wyszła za mąż za handlowca Michała (Mojżesza) Dońskiego (Duńskiego; ur. 10 VI 1896 w Radomsku, mieszkającego w Łodzi od 1921) i odtąd używała nazwiska Dońska. W l. 20. XX w. rodzina Sołowiejczyków mieszkała w Łodzi przy ul. Zawadzkiej 36.

W l. 1918-21 S. studiowała w warsz. SSP. Od 1921 pracowała w Łodzi jako kwalifikowana nauczycielka rysunków i malarstwa w gimnazjach należących do Tow. Żyd. Szkół Średnich (Gimnazjum Żeńskie przy ul. Piramowicza 7 i Gimnazjum Hebrajskie Jawne [Jabne] przy ul. Cegielnianej 75), ponadto w prywatnym gimnazjum żeńskich Klary Wolfsonowej przy ul. Zawadzkiej 23, Marii Hochsteinowej przy ul. Wólczańskiej 23, Liby Magalitowej (gimnazjum Wiedza) przy ul. Wschodniej 62. Prowadzone przez nią zajęcia plastyczne, poza nauką rysunku, obejmowały malarstwo akwarelowe, w tym pejzaż plenerowy. Do jej uczennic należała łódzka malarka Sara Gliksman-Fajtlowicz z domu Majerowicz (1909-2005).

S. podróżowała po kraju – jeździła do Zakopanego i Gdyni; w lipcu 1933 była w Truskawcu. Wyjechała także do Włoch, gdzie odwiedziła Rzym. Los artystki w czasie II wojny światowej jest nieznany.

Na Wystawie sztuki żyd. zorganizowanej przez wyd. Tel-Awiw w Łodzi w kwietniu 1921 artystka pokazała kolekcję obrazów: *Studium wieczorowe*, *Krajobraz rzymski*, *Bez*, *Studium*, *Jesienny pejzaż*, *Dzwonnica*, *Kapliczka w Zakopanem*, *Kościółek wiejski*, *Nature morte*, *Na skraju lasu*, *Nad wodą*, *W Gdyni*. T.r. latem uczestniczyła w Wystawie prac artystów żyd. w salach Gminy Żyd.

Wyznaniowej w Warszawie (obrazy: *Przy lampie*, *Pejzaż*, *Las*). W grudniu 1926 na pierwszej wystawie łódzkiej grupy „Start” (w lokalu przy ul. 6 Sierpnia nr 4) prezentowała pejzaże; autor recenzji tej wystawy napisał, że S. „każdym fibrem swej artystycznej duszy odczuwa przyrodę” (Głos pol., 1926).

Kat. wystawy prac artystów żyd., lato 1921, Gmina, W. [1921] (jako Sołowiejczykówna). – *II Kat. wystawy sztuki żyd. zorganizowanej przez wyd. Tel-Awiw ...*, Łódź 1921, poz. 203-215. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924 (jako Sołowiejczyk Lora). – Głos pol., 1926 nr 355 (28 XII), s. 8 (Kel. W.; jako Dońska Sołowiejczuk). – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926 (jako Sołowiejczyk Lora). – *Spraw. Gimnazjum Żeńskiego Tow. Żydowskich Szkół Średnich w Łodzi 1929/1930*, Łódź 1929, s. 55, 63. – Truskawiec Zdrój, 1933 nr 8 (22 VII), s. 1 (Lista gości od 11 do 14 lipca 1933; jako Dońska Laura). – Piwocki, ASP Warszawa. – Malinowski J., *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000. – Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkich. Malarze, graficy, rzeźbiarze i rzemieślnicy*, Łódź 2005. – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008. – Gadowska I., *Żyd. malarze w Łodzi w l. 1880-1919*, W. 2010. – Tarnowska M., *Zagłada i odrodzenie w twórczości ocalonej - łódzkiej malarki Sary Gliksman-Fajtlowicz (1909-2005)*, Studia Judaica, 2021 nr 2, s. 437.

AP Łódź, sygnatura 39/228/0/-518: Łódzka Gmina Żyd. Wyznaniowa, *Lista wyborców Gminy Wyznaniowej Żydowskiej 1924 r.*; sygnatura 39/221/0/4.12/25066: Akta M. Łodzi, *Spis ludności Łodzi* (karty meldunkowe: Sołowiejczyk Laura, nr 290, Sołowiejczyk Paweł, nr 293).

Piątkowska R., *Wystawy żyd. w Warszawie przed 1939 r.*, mpis autorki w Warszawie.

M. Tarnowska

Sołowij Marian, malarz, ur. 1896 Lwów; syn Jana Sołowija, adwokata lw., i Heleny z Kędzierskich; wnuk architekta lw. Zygmunta Kędzierskiego; brat malarki Wandy Sołowijówny (zob.). Ok. 1915-18 przebywał w Rosji. Od 1919 mieszkał we Lwowie przy ul. Gołęba 3. Nie wiadomo, gdzie ukończył studia artyst. uprawniające do pracy nauczyciela gimnazjalnego, którą rozpoczął na pocz. l. 20. XX w. Uczył rysunków w V Państw.

Gimnazjum im. hetmana Stanisława Żółkiewskiego we Lwowie (przy ul. Samuela Kuszewicza 5). Od ok. 1925 S. pracował równocześnie w lw. Seminarium Nauczycielskim Żeńskim Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu (przy ul. Unii Lubelskiej 9). Później przeniósł się do Jarosławia. W 1928 został mianowany przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego kontraktowym nauczycielem i od r. szkolnego 1928/29 nauczał rysunków i robót ręcznych w Gimnazjum I w Jarosławiu, a dodatkowo (jako nauczyciel dochodzący) w tamtejszym II Państw. Gimnazjum im. Augusta Witkowskiego. W 1934 przydzielono go do 7-klasowej Szkoły im. Piotra Skargi w Jarosławiu. W macierzystym gimnazjum był opiekunem Sekcji Muzycznej (po odejściu ze szkolnictwa Józefa Kaniaka w 1935). Aktywnie działał (m.in. wygłaszał odczyty) w miejscowym oddz. Ligi Morskiej i Kolonialnej (w 1934 kierował Sekcją Morską Zarządu) oraz Ligi Obrony Powietrznej Polski; opiekował się szkolnymi kółkami tych organizacji. W 1934 wszedł do zarządu jarosławskiego Koła Pol. Białego Krzyża.

Na marginesie pracy pedagogicznej i działalności społecznej zajmował się malarstwem, a we Lwowie również konserwacją obrazów (prace restauratorskie wykonał przed 1922 w MN im. króla Jana III i w Muz. Lubomirskich). Jego autorstwa obraz ol. z widokiem miasta, wyk. kosztem 10 tysięcy marek, postanowiono na posiedzeniu lw. Rady Miejskiej w styczniu 1921 przekazać jako dar dla pol. statku szkolnego „Lwów”.

W kwietniu 1922 w lw. salonie Zachęta S. „wystawił kilka studiów portretowych, typów i pejzaży, tudzież kwiaty o zakroju dekoracyjnym”. Piszący te słowa Eleazar Byk najwyżej ocenił przedstawienia typów: „W głowach rosyjskich brodiagów czy bolszewików itp., malowanych w plenerze w czasie kilkuletniego pobytu w Rosji, widać i zrozumienie, i uchwycenie szczęśliwe tego rodzaju tematów, a nadto techniczną wprawę i sumienność w traktowaniu zadań malarskich”. W portretach krytyk dostrzegł zbyt usilne podkreślanie zewnętrznego podobieństwa modelu. Nie wiadomo, czy dotyczyło to także portretu Zygmunta Kunstmana, profesora V Gimnazjum (w którym pracował S.), podarowanego mu przez grono nauczycielskie w 1924 z okazji przejścia na emeryturę.

W Jarosławiu S. wziął udział w wystawie malarstwa, grafiki i fotografii urządzonej w mar-

cu 1933 przez Koło Oficerów Rezerwy w sali Ratusza oraz prawdopodobnie w pokazie „Jarosław w sztuce” zorganizowanym w tej samej sali w 1936 przez Stow. Miłośników Starego Jarosławia i Muz. Miejskie. Uczestniczył też w 1937 w wystawie obrazów w salach kasyna garnizonego przygotowanej staraniem Zw. Oficerów Rezerwy; eksponował podobno pejzaże i portrety.

W 1923 S. namalował do ołtarza gł. w kośc. par. Św. Antoniego Padewskiego w Chomiakówce (obecnie część wsi Kosów, rejon czortkowski) obraz patrona świątyni, ol., sygn., niezachowany. Do poświęconego w 1933 kośc. Matki Boskiej Częstochowskiej w pobliskiej wsi Biały Potok wyk. kopię *Madonny Sykstyńskiej* Rafaela (ol., sygn., zachowana).

W Muz. w Jarosławiu Kamienica Orsettich – *Portret Józefa Baranowskiego*, pastel, sygn.: „M. Sołowij”, 1936, *Portret Tomasza Zawady*, pastel, sygn. i dat., 1936, *Stara cegielnia* i *Fragment muru opactwa benadyktynek w Jarosławiu*, obie prace akw., sygn. jw., l. 30. XX w. Na portalu Allegro wystawiono *Goździki we flakonie*, tempera (licytacja zakończona 7 XII 2014).

S. opublikował artykuły: w Tyg. Jarosławskim w 1932 – *Propaganda skutnictwa* (nr 12, s. 3, w dziale: Kronika), *Sport wodny* (relacja z odczytu, nr 13, s. 1), *Zapomniane palety* (rec. książki Mieczysława Opalka, nr 15, s. 3-4), *Epokowy nasz wynalazca* (o Ignacym Łukasiewicz, nr 20, s. 3); w Exp. Jarosławskim w 1932 – *Pol. marynarka wojenna* (spraw. z odczytu Aleksandra Pauly’ego, nr 15, s. 1-2); w 1933 – *Wszyscy na Morze* (spraw. z wieczoru dyskusyjnego Ligi Morskiej i Kolonialnej, nr 1, s. 2), *Doroczny bilans owocnej działalności Ligi Morskiej i Kolonialnej* (nr 5, s. 1-2).

Nie wiadomo, czy S. jest tożsamy z Marianem Sołowijem, żonatym (?) z Olgą Horoszko, zabitym przez Niemców 26 VII 1944 w Dolinianach k. Gródka Jagiellońskiego (*Zabici w księdze zgonów (z l. 1939-45)* na stronie *Doliniany* prowadzonej przez Grzegorz Głowackiego, wpis 27 IV 2020, <https://doliniany.usermd.net/2020/04/27/zabici-w-latach-1939-1945-w-ksiedze-zgonow/>).

Gaz. Poranna, 1921 nr 5646 (22 I), s. 5. – Byk E., *Ze sztuki*, Wiek Nowy, 1922 nr 6252, s. 2. – Słowo pol. (Poniedziałkowe), 1924 nr 47 (350), s. 3. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich,*

zawodowych, seminariów nauczycielskich ..., Roczn. II, W.-Lw. 1926. – Sonnenschein M., *Lw. skorowidz adresowy*, III, 1927/28, Lw. 1927, s. 462; VI, 1930/31, Lw. 1930, s. 462. – Dz. Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lw., 1928, s. 152; 1935 nr 5, s. 268. – Spraw. Dyrekcji Państw. Gimnazjum II im Augusta Witkowskiego w Jarosławiu za l. 1918/19 - 1927/28 i za r. szk. 1928/29, s. 18; 1929/30, s. 14, 16; 1930/31, s. 12; 1932/33 s. 15. – Spraw. Dyrekcji Państw. Gimnazjum I w Jarosławiu za r. szkolny 1928/[2]9, s. 3, 12. – Wiad. Jarosławskie, 1928 nr 13, s. 4. – Exp. Jarosławski, 1932 nr 29, s. 3; 1933 nr 11, s. 2, 3, nr 27, s. 2. – Gaz. Jarosławska, 1933 nr 11, s. 4; 1934 nr 12, s. 3; 1937 nr 12-13, s. 4. – O Własnych Siłach. Organ samorządu uczniów..., 1933 nr 3, s. 13; 1936 nr 4, s. 10-11. – *Księga pamiątkowa poświęcona zjazdowi jubileuszowemu z okazji 50-lecia istnienia Gimnazjum I w Jarosławiu. 1884-1934*, Jarosław 1934, s. 63, 64. – Pionier Morski i Kolonialny (Jarosław), 1934 nr 4, s. 5, 7; 1935 nr 2-3, s. 10, 15. – *Wystawa. Malarstwo Polski pd.-wsch. 1900-1980*, BWA, Rzeszów 1982 (kat.). – Roczn. Stow. Miłośników Jarosławia, XI, 1984/85, s. 23 (Ostrowski R.). – Brzezina K., *Kościół filialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Białym Potoku*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 17, Kr. 2009. – Taż, *Kościół par. pw. Św. Antoniego Padewskiego w Chomiakówce*, tamże.

J. Biriulow
U. Makowska

Sołowijówna Wanda, malarka, ur. 1898 Lwów, zm. 11 XI 1922 tamże, pochowana na Cmentarzu Łyczakowskim. Córką Jana Sołowija, adwokata lw., i Heleny z Kędzierskich, wnuczka architekta lw. Zygmunta Kędzierskiego; siostra Mariana Sołowija (zob.). W 1912 prasa lw. odnotowała jej udział w balu charytatywnym, z którego dochód przeznaczono na budowę sanatorium przeciwgruźliczego w Hołosku. W r. szkolnym 1913/14 S. uczęszczała jakiś czas do Sali publicznej rysunków, malarstwa i modelowania dla mężczyzn i kobiet w Szkole Przemysłowej we Lwowie. W 1914 uczyła się rysunku prywatnie u Stanisława Kaczora Batowskiego, a później w Szkole Przemysłowej w Gruz (1914-15) i na zajęciach prowadzonych przy Szkole Przemysłu Drzewnego w Zakopanem (1916). W 1917 zakończyła II kurs pod kierunkiem Piotra Stachiewicza na Wydz. Artyst. Wyższych Kursów dla Kobiet im. Adriana Baranieckiego w Krakowie, uzyskując nagrody za

wyniki w nauce oraz za szczególne osiągnięcia w pracowni malarstwa Stachiewicza i w pracowni pejzażu Witolda Rzegocińskiego. Później podobno jeszcze przez rok uczyła się w Krakowie (powtarzana informacja o studiach na krak. ASP nie znajduje potwierdzenia w dokumentach). W 1919 kontynuowała naukę we Lwowie w Państw. Szkole Przemysłowej u Kazimierza Sichulskiego i w Wolnej Akademii. Jednocześnie rozpoczęła samodzielną pracę twórczą.

Debiutowała już w dzieciństwie na wystawie *Sztuka a dziecko* w TPSP we Lwowie w 1910. Jako artystka wystawiała w lw. Salonie Zachęta latem 1920 (studia portretowe, rys.) i w kwietniu 1921 (portrety kobiet). Brała udział w wystawach Zw. Artystek Pol. we Lwowie: w grudniu 1920 i styczniu 1921 pokazała portrety rys. i akw., na Wystawie gwiazdkowej w grudniu 1921 – portrety akwarelowe, a na VI wystawie w kwietniu 1922 – *Portret dziadka* [Zygmunta Kędzierskiego], *Studium kostiumowe*, *Portret pana A.B.* i *Szkic portretowy*, wszystkie akw. W t.r. na Salonie wiosennym TPSP wystawiła m.in. akw.: *Dziewczynka z kwiatami*, *Lewkonie* i *Portret p. G.* Zdaniem Władysława Terleckiego świadczyły one o opanowaniu tej techniki przez S., a ich specyfikę stanowiło „kładzenie kilkakrotnie niezmiernie jasnych plam jednych na drugie ...”, co w portrecie p. G. sprawia wrażenie, jakoby naskórek oblicza przepuszczał światło w głąb”. Wiosną 1923 w lw. TPSP odbyła się wystawa pośmiertna S., obejmująca 116 dzieł malarskich i rysunkowych, w tym *Autoportret*, portrety brata i siostry, prace: *Pani w czepku*, *Pan w futrzanej czapce*, *Chmury*, *Wiosna*, *Łąka czerwcową*, *Stawek*, *Brzozy płaczące*, *Matka Boska z Chrystusem*, *Chrystus wśród dzieci*, *Pogrzeb wiejski*, *O jałmużnę*. Dla uczczenia jej pamięci Zw. Artystek Pol. we Lwowie ofiarował w 1923 do Miejskiej Galerii Sztuki dar rodzinny S. – 2 namalowane przez nią portrety dziadka, Zygmunta Kędzierskiego (ol., sygn., 1917, i akw., sygn., 1922), obecnie oba w LGS.

S. jest również autorką 8 całostronicowych il. (zapewne rys. piórkiem) do książki Frances Hodgson Burnett *Tajemniczy ogród*, w tłumaczeniu Jadwigi Włodarkiewiczowej, wyd. Gebethnera i Wolffa, W. 1927, i wyd. następne 1935-38; okładkę tych edycji zdołała również akw. autorstwa S.; powojenne wyd. (1946 i 1947) miały okładkę innego autora.

Krassowska B., Grefkowicz A., *Bibliografia literatury dla dzieci i młodzieży 1918-1939*, W. 1995. – Biedrzycka A., *Kalendarium Lwowa 1918-1939*, Kr. 2012.

Dwudzieste drugie spraw. C.K. Państw. Szkoły Przemysłowej we Lwowie za 1913/14, Lw. 1914, s. 26. – Byk E., *Wanda Sołowijówna (Z powodu wystawy pośmiertnej w Tow. Sztuk Pięknych)*, Wiek Nowy, 1923 nr 6532, s. 4-5. – Hausnerowa M., *Z nowej wystawy w Tow. Sztuk Pięknych. Prace Antoniego Markowskiego. - Wystawa pośmiertna prac śp. Wandy Sołowijówny ...*, Dz. Ludowy, 1923 nr 64, s. 6. – J.S. [Smolkówna J.], *Śp. Wanda Sołowijówna, wspomnienie pośmiertne*, [w:] *Kat. wyst. pośmiertnej ... Wandy Sołowijówny* [!], TPSP, Lw. 1923. – Kozicki W., *Sztuka we Lwowie (Prace Antoniego Markowskiego. - Wystawa pośmiertna śp. Wandy Sołowijówny [!])* (...), Słowo pol., 1923 nr 72, s. 5. – Zaleska G., *Pośmiertna wystawa obrazów śp. Wandy Sołowijówny*, Gaz. lw., 1923 nr 75, s. 5-6. – Wasylkowski J., *Lw. miscellanea. Historia Zw. Artystek Pol. we Lwowie 1917-1927*, Rocz. lw., 2000/01 [W. 2001], s. 144. – Habrat A., *Jadwiga Petrażycka-Tomicka. Życie i działalność*, W. 2001. – Staszak K., *Działalność wystawiennicza Zw. Artystek Pol. we Lwowie*, Sztuka i Dokumentacja, 2016 nr 15, s. 48.

Sztuka a dziecko. Kat. wystawy styczeń-luty 1910, TPSP, Lw. 1910, poz. 1040-1046. – VI *Wystawa sztuki Zw. Artystek Pol. we Lwowie...*, TPSP, Lw. 1922. – *Kat. Salonu wiosennego...*, TPSP, Lw. 1922. – *Kat. wystawy pośmiertnej art. mal. śp. Wandy Sołowijówny, malarz-kwiecień ...*, TPSP, Lw. 1923.

Gaz. Poranna, 1912 nr 510, s. 3. – Głos Narodu (wyd. poranne), 1917 nr 187, s. 2. – Nowa Reforma, 1917 nr 365, s. 2. – Wiek Nowy, 1920 nr 5742, s. 4 (Byk E.); 1921 nr 5883, s. 5 (tenże), nr 5964, s. 2 (tenże); 1922 nr 6276, s. 3 (tenże). – Gaz. lw., 1920 nr 149, s. 5 (Schröder A.); 1922 nr 78, s. 2 (Tomicka J.), nr 257, s. 4; 1927 nr 291, s. 3. – Gaz. Wieczorna, 1921 nr 6202, s. 4 (Piotrowski J.). – Kur. lw., 1921 nr 301, s. 4 (Moraczewski W.); 1922 nr 152, s. 2 (Terlecki W.J.), nr 257, s. 5 (nekrolog). – Chwila, 1921 nr 793, s. 4 (Bienenstock M.); 1923 nr 1441, s. 7, nr 1458, s. 6. – Słowo pol., 1922 nr 259, s. 7 (nekrolog). – Wiad. krak., 1922 nr 27, s. 5 (nekrolog). – Dz. Ludowy, 1923 nr 63, s. 4. – Głos Narodu, 1927 nr 349, s. 4. – Kat. Nowości, 1927 nr 10, s. 5. – Prz. Bibliograficzny „Co czytać”, 1927 nr 12, s. nlb. 209 (z repr.). – Wydawnictwa Gwiazdkowe Gebethner i Wolff, 1928, s. 39; 1930, s. 43. – Robotnik 1947 nr 58, s. 8.

IS PAN, Zb. Specjalne, nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Galerii Obrazów*, mpis, Lw. 1944, Dział I, s. 87.

J. Biriulow
uzup. U.M.

Sołtan (de) Simonowicz Helena patrz **Simonowicz-Sołtan Helena**.

Sołtan Stanisław, ziemianin, uczestnik powstania styczniowego, rysownik amator, ur. 1822 w pow. wilkomierskim w d. woj. połockim, zm. 4 I 1897 (23 XII 1896 starego stylu) Anińsk k. Siebieża w d. woj. połockim (obecnie Rosja), pochowany w Brzostowicy Murowanej k. Grodna. Syn Stanisława Sołtana (Pereświat-Sołtana), marszałka nadwornego litewskiego, i Konstancji z Toplickich-Tupalskich, jego drugiej żony; żonaty z Marią z Jundziłłów (od 1846), a potem z jej siostrą, Albertyną (od 1860). Po nauce w gimnazjum w Mitawie i studiach prawniczych w Dorpacie mieszkał najpierw w majątku Pauzole k. Wilkomierza, a następnie w Brzostowicy Murowanej. Podczas powstania styczniowego pośrednio kierował nim na Grodzieńszczyźnie; został aresztowany i w l. 1863-64 przebywał w więzieniu w Grodnie (w budynku klasztoru Brygidek), gdzie wyk. rys. ol. *Klasztor Brygidek w Grodnie od strony ogrodu*, sygn., i *Lamus Brygidek w Grodnie*, oba w zb. Muz. Lubomirskich, ZNiO. Po zesłaniu do Tobolska (1865-69) powrócił do Rygi, a w 1873 do Brzostowicy Murowanej, gdzie gospodarował oraz zajmował się pracą społeczną.

Prawdopodobnie z S. jest tożsamy „hrabia Stanisław Sołtan”, autor 4 rys. przedstawiających pamiątki hist., które znajdowały się u Zofii z Paców Niesiołowskiej w majątku Roś k. Wołkowyska; wg tych prac wykonano następnie chromolitografie w warsz. zakładzie Maksymiliana Fajansa do dzieła Eustachego Tyszkiewicza *Karola X Gustawa króla szwedzkiego trofea i sprzęty stołu zdobyte przez Stefana Czarnieckiego w 1656 r. ...*, Wilno 1856 (S. wym. na s. 6).

Gaz. warsz., 1855 nr 341, s. 2. – Kur. warsz., 1897 nr 15 (15 I), s. 6. – Radojewski M., *Rys. i akwarele artystów pol. XVII-XIX w.*, Wr. 1969. – PSB, t. 40, 2000-2001 (Orman-Michta E.).

J. Polanowska

Sołtyk Jan, malarz, ur. w l. 20. XIX w., zm. 7 IV 1870 Kraków (?), syn Władysława i Emilii z Dunin-Wąsowiczów, 2° voto Postawki; przyrodni brat księdza Leona Postawki, który w pamiątkach opisał kolejne jego życia. W 1848

S. wstąpił jako zwykły żołnierz do korpusu Józefa Bema, później został adiutantem dowódcy w randze kapitana. Po upadku węgierskiego powstania przyjechał do Paryża. Został uczniem Horace'a Verneta na podstawie przygotowanego naprędce rys. przedstawiającego „rozbrykanego konia, starającego się zrzucić siedzącego na swym grzbiecie wystraszonego psa”. Postawka pisze, że po jakimś czasie spędzonym w pracowni mistrza S. „nawet wykonywał pomniejsze prace podpisane przez Verneta, zdobiące ... galerię Wesalu”. Później, wezwany na Węgry przez przyjaciół, zamieszkał tam pod przybranym nazwiskiem Satain i utrzymywał się z lekcji francuskiego. Wkrótce jednak wrócił do Paryża, gdzie „znalazł przytułek” u Kunegundy Białopiotrowiczowej, z którą był spowinowacony. W październiku 1865 spotkał się w Orleanie z Leonem Postawką. Niedługo potem zamieszkał z nim na plebanii w Châteauneuf. Był zapraszany na zabawy i polowania przez okolicznych ziemian, którym odwodził się rysunkami ofiarowywanymi na pamiątkę (robił m.in. szkice satyryczne z polowań); narysował też karykaturę miejscowego proboszcza. Po jakimś czasie wyjechał do Austrii, a jego krewny, generał Roman Sołtyk (syn), „uzyskał dla niego miejsce w węgierskiej gwardii szlacheckiej”. W lipcu 1867 prasa odnotowała jego pobyt w Krynicy, a w lipcu następnego r. w Krakowie (zatrzymał się w hotelu Pollera). Być może już wówczas zaczął chorować na zaniki pamięci, które naznaczyły cieniem ostatnie lata jego życia.

W 1867 (u Swieykowskiego mylnie: 1866) S. wystawił w TPSP w Krakowie akw.: *Huzar węgierski i Cygan muzyk*.

W LGS znajduje się jego autorstwa *Portret Bolesława Wielogłowskiego*, ol. płótno naklejone na tekturę, sygn.: „Dla pamięci / R. Be”; na odwrocie napis: „Bolesław Wielogłowski / był sekretarzem ks. Brunschwickiego dobrodzieja Genewy / syn Kaspra i Katarzyny Sołtykównej ... portret malował w Wersalu Jan Sołtyk syn. Matka tegoż była Dunin-Wasowiczówna ur. O'Donnell”. W LBN – rys. S. ze zb. Gwalberta Pawlikowskiego: *Koń pociagowy w uprzęży, Mężczyzna prowadzący parę koni*, oba tusz, *Konie brykarskie*, ol. Być może również jego dziełem jest przechowywany także i skatalogowany jako praca Sołtyka (bez imienia) portret feldmarszałka Schlika (zapewne Franza Schlika, 1789-1862, komendanta Krakowa od maja do sierpnia 1848, biorącego później aktyw-

ny udział w stłumieniu powstania na Węgrzech), rys. piórem i tuszem, oznaczony „Kraków 1848”.

Nie wiadomo, czy cokolwiek wspólnego z S. ma Sołtyk, autor litogr. *Rodzina w podróży*, XIX w., zachowanej w zb. ANK.

Gaz. krak., 1848 nr 115 (22 V), s. 4. – Czas, 1867 nr 180 (8 VIII), s. 2, nr 159 (14 VII), s. 3. – Spraw. TPSP za 1867, s. 10. – Swieykowski, s. 145, 510. – Postawka L., *Pamiętniki obejmujące okres od r. 1863 do 1908. Poprzedzone wspomnieniami z lat dzieciennych*, Cz. 1, Paris 1908, s. 56-60, 75-77 (na s. 59 fot. S.).

IS PAN, pracownia Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, poz. 2140-2142; wypisy Ryszarda Ciarki z kat. kartkowego zb. sztuki LBN, 2012; notatki dot. dzieł autora nazwiskiem Sołtyk w zb. publicznych. – LBN, *Spis Kolekcji Gwalberta Pawlikowskiego przekazywanej synowi Mieczysławowi* (Archiv kol. M. Pawlikowskiego. Grafika, Żywopys, opis n: 1-22952; 1-68), poz. 19092-19094 (bazy.oss.wroc.pl).

U. Makowska
I. Kopania

Sołtys Bronisław Marian, rzeźbiarz i malarz, ur. 1869 Lwów, zm. 26 IX 1942 Suchowola k. Lwowa; syn Ludwika i Ludwika z Lewickich; dwukrotnie żonaty: z Wandą Kozerską oraz z Marią Sienkowską. Pierwsze l. życia spędził w rodzinnym majątku Szkło k. Jaworowa. W l. 1885-89 kształcił się w lw. Szkole Przemysłowej na Wydz. Snycerstwa u Juliusza Beltowskiego. Wg PSB w l. 1889-91 studiował także rzeźbę i malarstwo w wiedeńskiej ASP (informacja ta nie znajduje potwierdzenia w źródłach archiw.). Od jesieni 1891 pracował we Lwowie. W l. 1891-94 był zatrudniony w warsztacie rzeźby dekoracyjnej Piotra Harasimowicza; zapewne brał wówczas udział w dekorowaniu pałacu Wilhelma Siemieńskiego-Lewickiego przy ul. Piekarskiej 19. W czerwcu 1894 założył własną pracownię przy ul. Żółkiewskiej 42b, którą w r. następnym przeniósł na ul. Piekarską 14. Od 1900 pracował przy ul. Młynarskiej 7, a od 1908 przy ul. Św. Marcina 22. Na pocz. XX w. działał w lw. Stow. Przemysłowym Murarzy, Cieśli, Kamieniarzy i Sztukatorów; przez pewien czas wchodził w skład jego zarządu. W l. 1915-18 służył w armii austriackiej; był przydzielony do wojsk lotniczych, dla których sporządzał mapy terenowe. Od 1918 do 1922

pełnił służbę w wojsku pol. jako rysownik w sztabie lotnictwa we Lwowie. Wyk. wówczas serię portretów lotników oraz autoportret w mundurze lotniczym. Po zakończeniu służby wojskowej wrócił do prowadzenia pracowni rzeźbiarskiej. Oprócz rzeźb tworzył wówczas także prace malarskie; były to gł. wizerunki członków rodziny, w tym: pierwszej żony artysty Wandy Kozerskiej, ciotki Julii Grabowskiej, teściowej Sienkowskiej.

Brał udział w wystawach we Lwowie – w TPSP 1904, 1906, 1910 (Powszechna wystawa sztuki pol.; pokazał *Studium*, (gips), 1911, 1934 (Legiony w sztuce) oraz w Kasynie Wojskowym na Wystawie żołnierskiej w 1923 (prezentował kolekcję plaket portretowych).

S. poświęcił się gł. rzeźbie architektonicznej; przyjmował zamówienia na wykonanie „figur, biustów, ornamentów, upiększenia salonów, sal, fasad domowych, kościołów etc.”. W lw. skorowidzach branżowych był wzmiankowany jako artysta rzeźbiarz i sztukator, twórca ornamentów budowlanych w gipsie i wapnie hydraulicznym. Stylistycznie jego prace nawiązywały do aktualnych trendów artyst. W l. 90. XIX w. były to neobarok i neorokoko, zastosowane do dekoracji szeregu lw. kamienic. W 1891 S. wyk. dekoracje stiukowe w pałacu arcyksięcia austriackiego Leopolda Salvatora (d. willa Juliana Zachariewicza przy ul. Technicznej 1). Wśród autentycznych i zachowanych dzieł S. w zakresie rzeźby architektonicznej znajdują się opisane w lw. czas. neobarokowe ozdoby elewacji i wnętrz kamienic Józefa Łubieńskiego przy zbiegu ul. Stryjskiej 5 i Dąbrowskiego 2 (obecnie ul. Rutkowycza) oraz Karola Richtmana na rogu ul. Akademickiej 28 i placu Akademickiego (obecnie Aleja Szewczenki 28). W budynku Łubieńskiego S. zaprojektował i wyk. wszystkie ozdoby (stiukowe i metalowe), ornamenty mebli oraz pieców kaflowych. Bogata dekoracja 3 elewacji kamienicy Richtmana, z ulubionym przez S. motywem męskich głów w otoczeniu neobarokowych ornamentów, odznaczała się w proj. z 1897 wyjątkową obfitością i wymyślnością figur i splotów linii. Sąsiadująca z domem Richtmana kamienica Romualda Turasiewicza przy ul. Akademickiej 26 również otrzymała w 1898 ozdoby rzeźbiarskie, w tym stiuki oraz figury atlanta i kariatydy. T.r. na zamówienie architektów Jakuba Bałlabana i Juliana Cybulskiego artysta wyk. podobne posągi, głowy kobiece i inne neorokokowe dekoracje na fasa-

dzie kamienicy przy ul. Zyblikiewicza 15 (obecnie ul. Iwana Franki 43). Stylistyczne porównanie pozwala zasugerować autorstwo S. również kilku innych neobarokowych i neorokokowych dekoracji architektonicznych z l. 90. XIX w. Są to: wyk. w l. 1895-96 sztukaterie w salonie pałacu Władysława Łozińskiego przy ul. Ossolińskich 3 (obecnie gmach LGS, ul. Stefanyka 3), stiuki na fasadzie kamienicy przy ul. Rzeźbiarskiej 5 (1897), figury atlanta i kariatydy na elewacji kamienicy przy ul. Piekarskiej 24 (1898) oraz posąg św. Józefa z małym Jezusem na rękach w niszy elewacji domu Henryka Nitarskiego przy ul. Łyczakowskiej 16 (1899). W 1897 o S. pisano jako o znanym już projektancie: „jest nie tylko zdolnym modelistą, ale i rysownikiem projektów upiększeń fasad i wnętrz budynków”.

Na przełomie XIX i XX w. artysta współpracował z lw. architektami Karelem Boublikiem, Zygmuntem Kędziarskim oraz Julianem i Ludwikiem Cybulskimi, przechodząc od neorokoka ku secesji. Przypuszczalnie na zamówienie Boublika wyk. dekoracje Domu Chopina przy ul. Sykstuskiej 11 (1898, bogate stiuki i popiersie Chopina), bliźniaczych kamienic Henryka Müllera Pod Pawiem przy ul. Nabelaka 22/24 (1898, płaskorzeźba pawia i główki kobiece) i budynków Juliusza Spennadla przy placu Bernardyńskim 2 i 2a (1899-1902, ozdoby wykuszy, obramienia balkonów i okien). Z kolei dla firmy budowlanej Kędziarskiego zrealizował stiuki na elewacjach kamienic przy ul. Akademickiej 14 (1897), Czarnieckiego 3 (1898) i Jagiellońskiej 8/10 (1902, w tym płaskorzeźby z alegorycznymi postaciami malarstwa i muzyki). Na zlecenie Ludwika Cybulskiego udekorował fasadę kamienicy przy ul. Klementyny Tańskiej nr 1 figuralnymi płaskorzeźbami i głowami (1901) oraz ozdobił elewacje secesyjnych kamienic przy ul. Supińskiego (obecnie Kociubynskoho) o numerach 1 (1906, postacie atlantów i głowy lwów), 5, 8, 10 (1904). Na zamówienie Juliana Cybulskiego wykonał secesyjne sztukaterie na elewacjach domów przy ul. Potockiego (obecnie generała Czuprynki) o numerach 26, 28, 30 (1904-05), 38 (1907, w tym posągi atlantów). Wg źródeł archiw. w l. 1904-05 artysta był zatrudniony przy pracach rzeźbiarskich w lw. kośc. Św. Mikołaja. Prawdopodobnie odnowił wówczas rokokowe rzeźby we wnętrzu świątyni i wyk. kilka nowych kamiennych figur świętych na elewacji. Rzeźby do kościołów tworzył

również po I wojnie światowej; w 1929 wyrzeźbił posąg św. Franciszka z Asyżu na elewację kość. Kapucynów na Zamarstynowie, który jednak nie zyskał aprobaty zleceńodawców. W 1912 wspólnie z Piotrem Wójtowiczem brał udział w pracach rzeźbiarskich dla Władysława Długosza w jego pałacu w Siarach k. Gorlic (wykonał dekoracje stiukowe wnętrz i rzeźby w parku).

S. zajmował się także rzeźbą sepulkralną. Na cmentarzu Janowskim we Lwowie wyk. w 1925 nagrobek muzyka Michała Szczupackiewicza z brązowym medalionem portretowym oraz kamiennymi emblematami muzycznymi (sygn.). Na Cmentarzu Łyczakowskim na grobie Olgi Schmelkesowej znajduje się marmurowy medalion portretowy jego autorstwa (po 1920), zaś na postumencie pomnika rodzin Zakrejsów i Truszkowskich – płaskorzeźba *Rycerz przed grobem Chrystusa w Jerozolimie* (brąz, sygn., 1937). Na grobie Bolesławy i Zygmunta Kędziarskich artysta umieścił posąg płaczki, realistycznie modelowany w piaskowcu (sygn., między 1903 a 1924). W listopadzie 1932 wzniósł, prawdopodobnie wg proj. Witolda Rawskiego, w Rzęsnej Pol. k. Lwowa (obecnie cz. Lwowa) pomnik ku czci obrońców Lwowa i innych żołnierzy pol. poległych w l. 1914-20 (sygn.). Ma on kształt prostopadłościanu stojącego na zwężającym się ku górze postumencie; został ozdobiony na ścianach bocznymi płaskorzeźbami ze stylizowanymi postaciami skrzydlatych rycerzy wspartych na mieczach, a w narożach zwieńczenia – pełnoplastycznymi figurami orłów.

Znaczące miejsce w dorobku S. zajmują plakiety i medaliony portretowe, wyk. w marmurze oraz odlewach brązowych i gipsowych, zazwyczaj z dokładnym, realistycznym modelunkiem rysów twarzy. Artysta portretował zarówno sławnych Polaków, jak i postacie związane ze Lwowem i Galicją. Do pierwszej kategorii zaliczyć można medalion Józefa Ignacego Kraszewskiego (brąz, sygn., 1902, Lw. Muz. Hist.), plakietę z wizerunkiem Henryka Sienkiewicza (żelazo, sygn., 1902, m.in. MSM i LGS) oraz plakietę z popiersiem Adama Mickiewicza (gips patynowany, ok. 1920-30, sygn., w zb. rodziny S.). W drugiej grupie znajdują się medaliony: lw. architekta Adolfa Kuhna i księdza Michała Lewickiego (oba gips patynowany, sygn., 1899, m.in. MSM i LGS) oraz plakietka z portretem dziennikarza i prezydenta Lwowa Tadeusza Rutowskiego (brąz, sygn.,

1915, m.in. Muz. Krakowa, MSM i LGS). W 1931 S. opracował płaskorzeźbę z popiersiem wiceprezesa Lw. Stow. Kupców Maksa Finkelsteina (brąz), umieszczoną w sali Żyd. Domu Starców we Lwowie. W 1933 lw. giser Jan Jagniewski odlał wg modelu S. medalion portretowy bpa Władysława Bandurskiego (MSM). W zb. rodziny artysty znajduje się także plakietka *Autoportret* (gips patynowany, 1917). Interesującym przykładem sztuki portretowej S. jest wielka płaskorzeźba miedziana z 1935 (sygn., Lw. Muz. Hist.), przedstawiająca 5 członków lw. Bractwa Kurkowego (być może tożsama z pracą *Plakietka pamiątkowa Klubu Kreglarzy Mieszczkańskiego Tow. Strzeleckiego we Lwowie*, miedź, sygn., 1934, Muz. Krakowa).

S. tworzył też samodzielne kompozycje rzeźbiarskie. Są to utrzymane w konwencji realistycznej prace: *Studium*, wyst. 1904, *Odpoczynek*, wyst. 1906, *Kłusownik*, *Główka*, obie wyst. 1910. Poza wym. malarskimi portretami członków rodziny i lotników znany jest jego obraz *Matka Boska*, ol., z ołtarza gł. w kość. w Suchowoli k. Lwowa (niezachowany).

W 2019 na aukcji w Warszawie wystawiono plakietę *Portrety dzieci pod różą*, brąz, sygn., 1921.

Strzałkowski J., *Słownik medalierów*, W. 1982. – PSB, t. 40, 2001 (Biriulow J., Leszczyńska U.).

Kalendarz asekuracyjno-ekonomiczny na r. 1896, Lw. 1896 (dział inseratów). – Burger J., *Galicyska księga adresowa*, Lw. 1896, s. 25. – Janowski J., *Książka adresów m. Lwowa*, Lw. 1896, s. 37. – Starkel J., *Wizyta u inżyniera hr. J. Łubieńskiego*, Słowo pol., 1897 nr 190, s. 2. – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, Lw. 1897, s. 106, 180; Lw. 1900, s. 221; Lw. 1902, s. 155; Lw. 1903, s. 287; Lw. 1908, s. 372; Lw. 1911, s. 608; Lw. 1912, s. 596. – *Skorowidz przemysłowo-handlowy królestwa Galicji*, Lw. 1906, s. 166; Lw. 1912, s. 377. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego m. Krakowa i Lwowa*, Kr. 1908, rozdział II, s. 157, rozdział IV, s. 64. – Jaworski F., *Medaliony pol. Zb. rodziny Przybysławskich*, Lw. [1911], s. 235. – *Spraw. dyrekcji TPSP we Lwowie z czynności za r. 1910/11*, Lw. 1911, s. 27. – Gumowski M., *Medale pol.*, W. 1925. – *Księga adresowa Małopolski*, Lw.-W. 1935, s. 317. – Sołtysowa A., *Bronisław Sołtys - rzeźbiarz lw.*, Przekrój, 1991 nr 2395, s. 14. – Biriulow J., *Secesja we Lwowie*, W. [1996]. – Nicieja S., *Łyczaków. Dzielnica za Styksem*, Wr. 1998. – Biriulow J., Onyszczenko-Szwęć L., Siomoczkin I., *Lwów. Il. przew.*, Lw.-Wr. 2001. – Biriulow J.,

Szyska O., *Cmentarz Łyczakowski, Cmentarz Orłąt*, Lw. 2002, s. 6. – Brzezina K., *Kości. pw. Św. Franciszka z Asyżu i klasztor OO. Kapucynów na Zamarstynowie*, [w:] *Kościół i klasztor Lwowa z w. XIX i XX*, Kr. 2004, s. 232. – Lewicki J., *Między tradycją a nowoczesnością: architektura Lwowa l. 1893-1918*, W. 2005. – Криса Л. [Krysa Ł.], Фіголь Р. [Fihol R.], *Личаківський некрополь*, Львів 2006, s. 48. – Biriulow J., *Rzeźba lw. od poł. XVIII w. do 1939 r. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007. – Nicieja S., *Lw. Orłęta: czyn i legenda*, W. 2009. – Смірнов Ю. [Smirnow J.], *Костел св. Миколая*, [w:] *Енциклопедія Львова*, т. 3, Львів 2010, s. 535. – Мельник І. [Melnyk I.], Загайська Р. [Zahajśka R.], *Личаківське передмістя та східні околиці Королівського столичного міста Львова*, Львів 2010, s. 289. – Nicieja S., *Ogród snu i pamięci*, Opole 2011. – Brzezina-Scheuerer K., *Kości. par. pw. Św. Mikołaja i d. klasztor OO. Trynitarzy*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 19: *Kościół i klasztor Lwowa z okresu przedrozbiorowego (1)*, Kr. 2011. – Smaza J., *Prace przy pomniku w Rzesnej*, Kur. Galicyjski, 2014 nr 21, s. 5. – Chomyn I., *Kat. plakiet, medalionów i medali pol. i z Polską związanych w Lw. Nar. Gallerii Sztuki*, t. 2, W. 2015. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Львівська скульптура від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII – середина XX ст.)*, Львів 2015. – Biriulow J., *Lw. rzeźba w architekturze modernistycznej*, [w:] *Lwów: miasto, architektura, modernizm*, Wr. 2016.

Kat. wystawy, TPSP, [Lw.] 1904. – *Kat. III Wystawy jesiennej*, TPSP, Lw. 1906. – *Kat. V wystawy wiosennej*, TPSP, Lw. 1910. – *Kat. Powsz. wystawy sztuki pol. we Lwowie 1910 w Pałacu Sztuki...*, Lw. 1910. – *Kat. wystawy dorocznej, grudzień 1910 - styczeń 1911*, Tow. Przyjaciół Sztuki [TPSP], Lw. [1910]. – *Kat. wystawy Legiony w sztuce*, TPSP, Lw. 1934. – *268 Aukcja sztuki dawnej i antyków, 20 XI 2019*, DA Rempex, W. 2019.

Kur. lw., 1886 nr 261, s. 2, nr 262, s. 2; 1894 nr 163, s. 3; 1897 nr 246, s. 5; 1904 nr 112, s. 2; 1915 nr 324, s. 3. – Dz. pol., 1895 nr 289, s. 3; 1906 nr 544, s. 2. – Słowo pol., 1904 nr 604, s. 7; 1906 nr 66, s. 7; 1932 nr 321, s. 2. – Wędrowiec, 1905 nr 3, s. 57 (K.P.). – Gaz. nar., 1906 nr 266, s. 2. – Wiek Nowy, 1923 nr 6667, s. 3; 1931 nr 8993, s. 7; 1932 nr 9430, s. 4.

Centralne Państw. Arch. Hist. Ukrainy we Lwowie, fond 146, opis 20, sprawa 1026, rkps *Odnowienie kość. św. Mikołaja we Lwowie*, s. VIII. – Lw. Państw. Arch. Obwodowe, fond 2 (dokumenty Departamentu budownictwa miejskiego, rkps), opis 1, sprawy 52, 53, 66, 2856, 2857, 5247; opis 2, sprawy 235, 2547, 2554, 3446, 3574, 3699, 4535; opis 3, sprawa 399; fond 3, opis 1, sprawa

2189, rkps *Prace konserwatorskie w kość. św. Mikołaja we Lwowie*; fond 3, opis 1, sprawa 4702, rkps *Zebrań walne członków Stow. Przem. murarzy, cieśli, kamieniarzy, sztukatorów we Lwowie 25 II 1909*, s. 41. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Doroty Kozłowskiej z Muz. Krakowa, 14 III 2023.

J. Biriulow
A. Sołtysówna
uzup. J. Różalska

Sołtys Jerzy Bogdan, ur. 30 V 1926 Bydgoszcz, zm. 25 VII 1951 Kisielów k. Przeworska; syn Mieczysława (1900-81), malarza i inżyniera leśnika, oraz Stefanii z Węgierków Flisaków (1903-2000), pianistki i muzykolożki. Po ukończeniu liceum ogólnokształcącego studiował w l. 1947-51 na Wydz. Architektury Politechniki Krak. u Adolfa Szyszki-Bohusza. Rysunku i malarstwa uczył się u ojca i na Wydz. Architektury. Najstarszą zachowaną pracą S. jest wyk. w dzieciństwie akw. *Żaglowiec*, sygn., 1936 (dedykowana ojcu). Dorobek artyst. S. obejmuje kilkadziesiąt obrazów i rys., znajdujących się w 2002 w zb. rodziny. Są to przede wszystkim malowane syntetycznie portrety, stanowiące głębokie studia psychologiczne modela. Artysta przedstawiał gł. członków rodziny i znajomych: *Autoportret*, ol., 1949, *Portret Zofii Mazak, narzeczonej artysty*, pastel, akw., 1950, *Portret Ireny Drużyńskiej, koleżanki artysty*, *Portret śpiącej dziewczynki - siostry artysty Aldony Sołtysówny jako dziecka*, *Portret Janiny Lorenz, profesora filologii klasycznej*, *ciotki artysty* (2 wersje), wszystkie 1947, *Portret Zofii Mazak, narzeczonej artysty, w roli Cyganki Azy w spektaklu „Chata za wsią” Józef Ignacego Kraszewskiego*, wszystkie akw., *Portret Stefanii Sołtysowej, matki artysty*, ol., 1942, wszystkie sygn., *Portret dziadka Józefa Węgierki Flisaka*, ol., *Portret kobiety*, 1948, *Portret dziadka Józefa Węgierki Flisaka*, oba akw., *Studium dziewczynki siedzącej przy oknie w komnacie zamku królewskiego na Wawelu*, 1947, „*Un oiseau parisien*” - *studium dziewczyny*, cykl karykatur, wszystkie ol. Kolejną grupę prac stanowią wizerunki postaci hist. i bohaterów nar.: *Panna z epoki romantyzmu*, pastel, 1946, *Portret damy*, pastel, ol., 1947, *Husaria*, 1941, *Lisowczyk*, 1942, *Rycerz*, wszystkie akw., *Portret Adama Mickiewicza*, węgiel, 1946, *Napoleon*, *Portret Tadeusza Kościuszki*, *Portret Kazimierza Pułaskiego*, wszystkie 1942, *Chrystus*,

1947, wszystkie ol., wszystkie sygn. S. malował także sceny rodzajowe i hist. (cykl 9 prac *Sceny rodzajowe w kostiumach historycznych z różnych epok*, ol., akw., kredka, 1945, *Stalingrad – zima 1943*, studium zwłok żołnierza, 1943, „*Non omnis moriar*” - szczątki króla Kazimierza Wielkiego, 1947, oba ol., wszystkie sygn., *Dwór Jana III Sobieskiego w Jaworowie*, pastel, 3 studia żołnierzy i koni, ol.), zwierzęta (*Szczęśliwe macierzyństwo – główki kotów*, pastel, 1946, *Głowa konia*, 1946, *Głowa psa*, 1947, obie akw., wszystkie sygn.) oraz martwe natury (*Zbroja husarska*, 1943, *Martwa natura*, 1947-48, obie akw., „*Memento mori*” – studium czaszki, 1947, *Hełm husarza*, 1948, obie ol., wszystkie sygn.). Szczególnym zainteresowaniem artysty cieszyły się motywy architektoniczne i pejzaże malowane impresyjnie, z oddaniem ich uroku i nastroju (*Zaulek w Bydgoszczy*, 1949, *Dziedziniec Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*, oba ol., *Młyny nad Brdą w Bydgoszczy*, pastel, 1943, *Sosny*, 1947, *Pejzaż górski z potokiem i sosną*, 1948, oba akw., *Głowica kolumny*, *Motyw architektoniczny – fragment loggii gotyckiej*, oba ol., sepia, 1949, wszystkie sygn., *Kościół w Haczowie*, ol., *Leśniczówka w Husowie, w majątku Oborskich*, akw., pastel, *Świątynia - kaplica - studium*, ol., akw.). Ponadto w 1946 S. wyk. gwaszem cykl il. do ballady Adama Mickiewicza *Pani Twardowska*. Projektował również ekslibrisy, ol. Jego obrazy ol. malowane są szerokimi, płaskimi plamami w tonacjach szarości, bieli, zgaszonych błękitów, brązów i ugrów. Rys. i akw. cechuje delikatna kreska i finezyjna, wytworna gama kolorystyczna.

W l. 1947-51 prace S. były prezentowane na wystawach organizowanych przez Politechnikę Krak.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Piotra Borysa z Arch. Politechniki Krak., 9 V 2022 (dot. informacji o S. w aktach uczelni, gdzie zapisano: ur. 30 V 1928 Zarzecz k. Jarosławia).

A. Sołtysówna

Sołtyssek Mateusz patrz **Tomczyk alias Sołtyssek Mateusz**.

Sommer Georg (Giergen), snycerz. Pochodził z Landau w Pfalzu (Palatynacie). W gdańskim

cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy rozpoczął 21 XII 1681 zamierzoną na 3 i pół r. naukę u mistrza Joachima 2. Froma, snycerza i stolarza. Nauki w Gdańsku nie skończył.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytniej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2440; *Cech stolarzy i snycerzy 1675-1716. Księga uczniów*, s. 38.

J. Pałubicki

Sommer H., litograf; współpracował m.in. z warsz. zakładem Franciszka Schustra (działającym w l. 1841-68). Litografował wg wzoru autorstwa Adolfa Jebensa portret śpiewaczki operowej Laury Assandri, podpisany „Panna Assandri / w Lukrecyi Borgia ...”, sygn., oraz inny jej portrecik, umieszczony nad wierszowanym tekstem zatytułowanym „Couplets Chantés à Mademoiselle Assandri le 15/3 Septembre 1843 à Varsovie” (całość ujęta w szeroką kwiatową ramę), litogr. piórem, sygn.: „H. Sommer lit.” i „w Litografii F. Schuster w Warszawie” (egzemplarz w BN). Tak samo jest sygn. litogr. S. z widokiem zamku w Będzinie, opatrzona tytułem „ZAMEK W BENDZINIE jeden z naydawniejszych w Polsce, odnowiony podług rysunku Kawalera Lanci [Franciszka Marii Lanciego]”, w MNK 2 egzemplarze (widok zamku z tej litografii repr. w drzew. Tyg. il., 1861 nr 87, s. 196, rys. B. Podbielski, ryt. E. Stankowski). W zb. MNK znajduje się również litografowane przedstawienie kolumny zwieńczonej krzyżem, autorstwa S.

Znana jest ponadto jego litogr. przedstawiająca panoramę uzdrowiska Luhačovice, 1860, odbita u Antona Hartingera w Wiedniu.

Rocz. BN, 8 (1972), s. 328. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973. – Petraková B., *Luhačovické Lázně v historii*, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně [2011], http://www.jedemedolazni.cz/galerie/tinymce/kestazeni/seminare/Konf2011_2_09_Petrakova_LuhacovickeLazneVHistorii.pdf.

M. Myśliński
uzup. U.M.

Sommer J.J., malarz, nieznany z imienia, wym. w księgach adresowych jako malarz zamieszkały w Gdańsku przy Pfefferstadt 21 w 1858.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sommer (Somer) Martin (Merten), stolarz lub snycerz. W aktach gdańskiego cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy został wymieniony jako czeladnik 10 VIII 1568 oraz w 1570.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/1771: *Cech stolarzy i snycerzy 1555-1617. Księga mistrzów*, k. 38v, 39.

J. Pałubicki

Sommer Michael, malarz gdański, ur. 1631 Gdańsk, zm. 1709 Żuławka. Obywatelstwo gdańskie uzyskał 26 II 1693 jako malarz (przypuszczalnie na terenie Starego Miasta). Będąc uczniem, wyruszył na wymaganą wędrowkę prawdopodobnie w 1686. Chęć uzyskania mistrzostwa w cechu zadeklarował 15 X 1691; pracę próbną *Grosz czynszowy* wykonał pod nadzorem Philippa Sauerlanda starszego, a mistrzowską u Johanna Georga Schmidta. 5 V 1692 został przyjęty do grona mistrzów. Jego uczniem był Friedrich Bredenfeldt. Prawdopodobnie w kadencji 1708/09 pełnił funkcję starszego cechu, a w kadencji 1707/08 kompana cechu.

Pałubicki J., *Malarze gdańscy. Malarze, szklarze, rysoownicy i rytownicy w okresie nowożytnym w gdańskich materiałach archiw.*, Gd. 2009. t. 2. – Tenże, *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300 C/613: *Das Grosse Meister Buch ... Der Maler, und Conterfayer... 1612-1776*, s. 149, 153, 174, 388, 420. – Bibl. Gdańska PAN, rkps Ms 2490: *Nachlass Bertling. Exzerpte zur Geschichte der Dazniger Gewerke; Danziger Künstler*.

M. Mielnik

Sommerstein Lejzor (Leizor), snycerz, czynny w Tarnopolu. Na PWK we Lwowie w 1894 eksponował „obraz kościelny do noszenia w procesjach” i listwy na ramy.

Kat. PWK we Lwowie..., wyd. 2, Lw. 1894, s. 183, 185. – Burger J., *Galicyjska księga adresowa*, Lw. 1896, s. 309.

J. Biriulow

Songen patrz **Sovgin**.

Songin, litograf, wg Wiktora Gomulickiego „cudzoziemiec, może Anglik” (nazwisko to spotykane jest jednak wśród szlachty litewskiej), który w jednej z trzech „najpierwszych” litografii, działających między 1818 a 1830 w Warszawie wykonał kompozycję przedstawiającą Zuzannę i starców, podpisaną „The Seducers” (ryc. dzisiaj nieznana).

[Gomulicki W.], *Litografie pol. najpierwsze*, [w:] Gloger Z., *Encyklopedia staropolska*, t. 3, W. 1902, s. 149.

U.M.

Sonnewend Stefan Czesław, malarz, rysownik, karykaturzysta, grafik, animator życia artyst., ur. 13 VII 1885 Poznań, zm. 19 IX 1939 Dubno (Wołyń; obecnie Ukraina); syn Józefa, malarza lakiernika, i Józefy z Wierkiewiczów; żona: od 1917 z Olgą z Sonnewendów, z którą miał dzieci: Jadwigę i Tadeusza; wnuk S., Piotr Sonnewend (ur. 1953) jest rysownikiem, grafikiem, scenografem, performerem i pedagogiem. Ojciec S. – jako „niepożądany cudzoziemiec” („lästiger Ausländer”) – zmuszony nakazem cesarskim opuścić 11 XI 1885 Poznań, przeniósł się wraz z rodziną do Wiednia. Tam S. przez 7 l. uczęszczał do pol. szkoły ludowej, następnie uczył się w gimnazjum realnym i Staatsgewerbeschule (Państw. Szkole Przemysłowej), z których kolejno rezygnował, po czym w wieku 14 l. wstąpił do Graphische Lehr- und Versuchsanstalt w Wiedniu, odbywając trzyletnią naukę teorii i praktyki w zakresie grafiki, rysunku, kreślarstwa i malarstwa. Otrzymał odznaczenia i stypendium księżnej Marii Lubomirskiej, a Karol Lanckoroński zakupił pierwsze prace artysty. W 1901 przeniósł się do Krakowa,

gdzie w l. 1902-06 studiował w ASP pod kierunkiem Józefa Unierzyskiego (do 1904; otrzymał 2 nagrody konkursowe za rys.), a potem u Teodora Axentowicza (wzmianka pochwalna za akt); uczęszczał też do pracowni Jana Stanisławskiego i Stanisława Wyspiańskiego. W czasie studiów w 1902 przyjechał na 2 tygodnie do Poznania, z którym po kilku latach na stałe związał swoje losy. Zimą 1904/05 brał udział z grupą studentów z ASP w wyprawie plenerowej do Zakopanego kierowanej przez Jana Stanisławskiego; tam w domu Stanisława Witkiewicza poznał Władysława Zamoyskiego. W Krakowie uczył w prywatnej szkole wojskowej majora Adolfa Kornbergera i Karola Moscheniego; był też prywatnym nauczycielem syna profesora Mariana Zdziechowskiego, u którego poznał Józefa Piłsudskiego. Na pocz. 1907 opuścił Kraków i na krótko udał się do Wiednia, a następnie do Drezna, gdzie spędził prawie półtora roku. W Galerii Drezdeńskiej kopiował starzych mistrzów, m.in. Rembrandta i Vermeera van Delft. Brał udział w życiu artystycznym i kulturalnym tamtejszej kolonii polskiej, m.in. organizując dla niej koncert w hotelu „Zu Vier-Jahreszeiten”. Za otrzymaną w tym czasie nagrodę konkursową austriackiego Ministerstwa Oświaty i drugie stypendium księżnej Lubomirskiej wyjechał w 1908 na dalsze studia malarskie do Paryża, a stamtąd do Londynu. W czasie jednorocznego pobytu w Paryżu uczęszczał na zajęcia aktu do École des Beaux-Arts i kopiował dzieła w Luwrze, m.in. Leonarda da Vinci i Rembrandta. W stolicy Francji poznał Józefa Kościelskiego z Miłosławia, znanego opiekuna artystów, który zaprosił go do Wielkopolski. Pod koniec 1908 przyjechał do Miłosławia i Poznania, gdzie nawiązywał liczne kontakty z przedstawicielami świata sztuki, kultury i literatury; był m.in. w salonie Marii Paruszewskiej. Jednak jako politycznie podejrzany zmuszony był przenieść się na stałe do Berlina; do Poznania mógł przyjeżdżać wyłącznie za pozwoleniem dyrektora działu politycznego policji niemieckiej. W 1910 wyjechał na krótko do Warszawy, po czym powrócił do Poznania i przebywał w wielkopolskich dworach ziemiankich. Jednocześnie współorganizował poznańskie TPSP (w 1909 Tow. niezależności się od krak. centrali), urządzając szereg wystaw malarzy polskich. W 1911 udał się na zaproszenie Tow. Literatów i Dziennikarzy Pol. do Warszawy. Ponieważ władze niemieckie nie pozwoliły S. powrócić do Poznania, zmuszony był zamieszkać u Macieja Mielżyńskiego-

go w Berlinie. Z Poznaniem utrzymywał stały kontakt, bywając nielegalnie w pałacach i dworach wielkopolskich, m.in. w Rogalinie i Pietronkach k. Chodzieży, oraz u krewnych i przyjaciół w samym Poznaniu. W tym okresie brał udział w spotkaniach cyganerii poznańskiej, związanej częściowo również z ruchem niepodległościowym. Należeli do niej m.in. Franciszek Zygart, Władysław Bracki, Jan Jerzy Wroniecki, Roman Wilkanowicz, Lech Suchowiak, Stanisław Pawlak i Sylwester Mańczak. Spotykali się oni w Grand Café Restaurant przy placu Wolności 18, a także w restauracji „U Pokrywki” przy ul. Wrocławskiej. S. sprowadzał też do Poznania prelegentów, m.in. Mariana Kukiela i Cezarego Jellentę, którzy występowali z odczytami w hotelu Bazar lub w salonie TPSP. Był pomysłodawcą i współorganizatorem *Szopki poznańskiej*, m.in. z Wilkanowiczem, Suchowiakiem, Pawlakiem, Mańczakiem i Zygartem. Pierwsza prezentacja szopki odbyła się 6 I 1913. Później pokazywano ją m.in. w Gnieźnie, Ostrowie i Inowrocławiu. Jeszcze tymczasem S. urządził podobną imprezę dla Polaków w Berlinie. Autorem *Szopki berlińskiej* był Czesław Łukaszkiewicz (pod pseudonimem Sobiepan), korespondent prasowy m.in. Tygodnika „Ilustrowany”, który po jej wystawieniu musiał wyjechać z Berlina, zaś S. został uwięziony w Moabicy, skąd wyciągnął go Maciej Mielżyński, poseł do Reichstagu. Jesienią 1913 S. przeniósł się z Berlina do Bytomia, gdzie zatrzymał się u Wojciecha Korfantego i mecenasa Zygmunta Seydy. Pod koniec tymczasem wyjechał do Lwowa; utrzymywał się, robiąc rysunki do miejscowej Gaz. Wieczornej. We Lwowie poznał swoją przyszłą żonę. W domu jej rodziców w Jaremczu przebywał od maja do lipca 1914, zajmując się m.in. malowaniem krajobrazów i portretów. Po wybuchu I wojny światowej oboje wyjechali przez Węgry do Wiednia, gdzie 1 X 1914 S. wstąpił do Legionów Polskich, zostając jednocześnie bliskim współpracownikiem Józefa Piłsudskiego. Jako oficer sztabowy przebywał od 10 II do 15 X 1915 w charakterze korespondenta wojennego i artysty malarza w sztabie na froncie w Kołomyi, a od 10 I do 29 V 1916 przy Sztabie Głównym Komendy Legionów generała Stanisława Puchalskiego w Legionowie k. Wólczeczka, dokąd na rozkaz Piłsudskiego i Edwarda Rydza-Śmigłego sprowadził Leona Wyczółkowskiego (którego poznał już wcześniej i brał udział w organizowaniu jego wystawy w Niemczech). Jesienią 1916 S. przebywał w Baranowiczach, pozostając pod

dowództwem generała Stanisława Szeptyckiego. Podczas pobytu na frontach wykonał ok. 250 rys. przedstawiających typy i grupy legionistów, a także pejzaże z okolic walk pol. oddziałów. Za zasługi został odznaczony Krzyżem Legionowym. Podczas pobytu w l. 1917-18 w Wiedniu urządzał wystawy malarzy pol. pod egidą Włodzimierza Tetmajera, korzystając również z poparcia arcyksięcia Karola Stefana z Sanoka (był m.in. sekretarzem Nieustającej wystawy sztuki pol. w 1917). Po złożeniu egzaminu w 1917 otrzymał nominację na nauczyciela rysunków szkół średnich i uczył w tamtejszym gimnazjum i szkole realnej. Zajmował się również organizowaniem pomocy dla pol. artystów i uchodźców.

Pod koniec 1918 opuścił Wiedeń i krótko przed wybuchem powstania wielkop. przybył do Poznania. Po pierwszych starciach z Niemcami wyjechał do Warszawy, a następnie znowu do Wiednia. 25 III 1919 znalazł się ponownie w Warszawie, skąd – po odrzuceniu funkcji adiutanta Józefa Piłsudskiego na obszar Ziemi Zachodnich w stopniu kapitana – powrócił do Poznania. W kwietniu 1919 zajął się organizacją Pozn. Szkoły Malarstwa i Rzeźby, którą prowadził przy pl. Wolności 17 do października 1919 (m.in. I kurs dla nauczycieli rysunków); w siedzibie szkoły odbyła się wystawa uczniów (20-23 VII 1919). Z powodów finansowych S. musiał jednak zrezygnować z kontynuacji tego przedsięwzięcia. Również w październiku t.r. przyjmował w Poznaniu (wraz z dyrektorem policji Karolem Rzepeckim) Józefa Piłsudskiego. Pod koniec 1919 utworzył z Fryderykiem Pautschem, dyrektorem Szkoły Sztuki Zdobniczej w Poznaniu, Wielkop. Zw. Art. Plastyków, którego został sekretarzem, a jako prezes stanął na czele związkowej Bratniej Pomocy. W czasie wojny pol.-bolszewickiej otrzymał od Naczelnego Dowództwa Wojska Pol. przydział jako malarz korespondent do miejsc postoju armii generała Władysława Sikorskiego, potem 10. Dywizji gen. Lucjana Żeligowskiego, a wreszcie dywizji generała Jana Rządkowskiego. Po powrocie do Poznania, wiosną 1921, należał do współorganizatorów Stow. Art. Plastyków „Świt”, którego był członkiem do kwietnia 1922; kierował Salonem sprzedaży, wynajętym przez ugrupowanie przy ul. 27 Grudnia 19, gdzie organizowano również wystawy (później „Świt” otrzymał obszerny pawilon w Ogrodzie Zoologicznym). W następnych l. był kierownikiem artyst. Salonu Sztuki „Aux Bibelots Anciens” przy

ul. Św. Marcin 41 w Poznaniu. Posiadał uprawnienia zaprzysiężonego rzeczoznawcy i „aukcjonatora” w zakresie dzieł sztuki na terenie Poznania i woj. pozn. W 1931 był rzeczoznawcą powołanym przez Sąd Okręgowy w sprawie oskarżenia firmy Eitington w Łodzi, która umieściła bez pozwolenia obraz W. Wodzinowskiego *Wesele idzie* na chustkach wystawionych na PWK w Poznaniu w 1929. W Salonie Sztuki M. Arcta w Poznaniu, którego został dyrektorem 1 X 1925, zorganizował w maju t.r. wystawę zbiorową m.in. drzeworytów japońskich i dzieł artystów pol. i obcych; kierował też towarzyszącą wystawie Wielką Aukcją Artyst. (4, 6 i 7 V t.r.). W tym czasie należał do Stow. Artystów w Poznaniu (w 1926 został wiceprezesem i jednym z jurorów). W 1925 przebywał kilkakrotnie w Sulejówku u Józefa Piłsudskiego. Wziął udział w Zjeździe Legionistów w Kielcach (6-10 VIII 1926), a potem w zakładaniu Zw. Legionistów w Poznaniu (we wrześniu t.r. został wybrany wiceprezesem, a w październiku delegatem Zarządu Gł. na Okręg Wielkop. i Pomorski). Był współtwórcą i uczestnikiem Wystawy obrazów i pamiątek legionowych, urządzanej 6-14 VIII 1927 w Ratuszu Miejskim w Kaliszu (towarzyszyła VI Walnemu Zjazdowi Legionistów Pol.). Po kilkunastu l. działalności legionowej i bliskich kontaktów z Józefem Piłsudskim, któremu był niemal fanatycznie oddany, nastąpił przełom w postawie politycznej S. i w pocz. marca 1928 złożył on na ręce Marszałka wszystkie piastowane dotąd godności. W 1936 podczas XV Międzynarodowych Targów Pozn. przygotował Wystawę obrazów pozn. artystów. W kwietniu 1937 został prezesem nowo założonego w Poznaniu Wielkop. Zw. Zaw. Art. Malarzy i Rzeźbiarzy. Był członkiem rzeczywistym TZSP (m.in. w l. 1911, 1919-21, 1924-26, 1929). Zmarł na skutek ran odniesionych po zbombardowaniu pociągu, którym jechał do Lwowa.

S. wystawiał w warsz. TZSP, m.in. w l. 1911, 1919-21, 1924-26, 1929. Brał udział w licznych wystawach w Poznaniu – w salonie Stow. Art. w Poznaniu: 1919 (dwukrotnie), 1920 (trzykrotnie; pokazał m.in. karykatury i obrazy o tematyce ta-trzańskej, a na także pracę *Kapliczka huculska*), 1926 (dwukrotnie: wystawa wiosenna i wystawa malarstwa); ponadto wystawiał w 1928 (wystawa prac członków Stow. Art. w Poznaniu w salonie Wielkop. Zw. Art. Plastyków), 1920/21 (Wystawa wojenna w Muz. Wielkop.), 1929 (PWK), 1930 (Wystawa krajobrazu pol. na Międzynarodowej

Wystawie Komunikacji i Turystyki). Uczestniczył też w pokazach w salonie pozn. TPSP (wystawy zbiorowe: 1924, 1935-37; wystawy gwiazdkowe 1931, 1934-38) i w dwóch pierwszych wystawach ugrupowania „Świt” w jego siedzibie (1921: seria widoków, gł. z Torunia; 1922: widoki akw. i ol.). Karykatury oficerów legionowych S. prezentowano na stałej ekspozycji pt. „Żołnierz i boje polskie w sztuce” w Dziale Sztuki Wielkop. Muz. Wojskowego w Poznaniu (otwarcie 17 VIII 1924). Ponadto w Poznaniu prace S. znalazły się w 1925 na „stałej wystawie sztuki” w Salonie Sztuki przy księgarni M. Arcta, w 1931 na Wystawie pamiątek Armii Błękitnej i obrazów Leona Wróblewskiego w Sali Amarantowej Domu Tramwajarza (9 rys. ol. *Legiony Pol. 1916 r.*), a także na dwóch wystawach Sztuka - kwiaty - wnętrze: w 1936 (obrazy ol.: *Aleja w Bąblinie, Warta w Bąblinie, Dworek w Wielkopolsce, Peonie, Róża na złotym tle* i akw. *Jeszcze nie zginęła*) i w 1937 (obraz *Irysy i chińska porcelana*). Teki autolitografii S. eksponowano na wystawie w Domu Żołnierza im. Józefa Piłsudskiego w maju 1939.

W 1921 obrazy artysty (obok dzieł innych pol. twórców) sprzedawano w Salonie Sztuki w księgarni A. Cybulskiego w Poznaniu; jego prace znalazły się też w grupie dzieł przeznaczonych do rozlosowania wśród członków podczas dorocznych walnych zebrań TPSP w Poznaniu (w 1935 *Chata pod Giewontem*, w 1936 *Irysy*).

Poza wym. S. uczestniczył w 1921 w Pierwszej wystawie sztuki pol. w Dworze Artusa w Toruniu (zorganizowana przez tamtejszą Konfraternię Artystów i pozn. Stow. „Świt”), w Pierwszej wystawie sztuk pięknych TZSP w Bydgoszczy (otwartej 18 IX t.r.) i w wystawie w Szkole Przemysłowej we Lwowie (z grupą „Świt”), w 1922 w Wystawie sztuki pol. w lokalu Modernes Kunstgewerbe w Katowicach, w 1927 we wspomnianej wystawie Legiony Pol. w Kaliszu (72 prace), w 1935 w wystawie „Marszałkowi Piłsudskiemu w hołdzie” urządzonej w Muz. Miejskim w Bydgoszczy i w 1938 w wystawie morskiej w TPSP w Krakowie. Za granicą brał udział w 1915 w Wystawie sztuki pol. w Baden (1915, sala Pol. Komitetu Opiekuńczego) i w Wiedniu (wystawa na rzecz Gospody Legionistów)

Wystawy indywidualne S., poza pokazem karykatur w 1914 w Kole Lit.-Artyst. we Lwowie, odbyły się w Poznaniu: 1909 Sala Biała hotelu Bazar (wystawa karykatur osobistości Poznania,

pod protektorem Józefa Kościelskiego); 1919 Stow. Art. w Poznaniu (cykl „Zakopane” i prace „z przeżyć własnych na froncie w Legionowie”); 1923 Salon Sztuki „Aux Bibelots Anciens” (55 obrazów ol. i akw.); 1925 Salon Sztuki przy księgarni M. Arcta (35 obrazów ol., 14 akw., 11 rys.); 1926 Stow. Art. w Poznaniu; 1929 TPSP (wystawa pt. „Zatoka na Helu”); 1933 pomieszczenia Wolnego Składu Soli (wystawa z okazji 25-lecia pracy artyst., ponad 80 prac); 1937 Kasyo Officerskie; 1938 pokaz we własnej pracowni z okazji 30-lecia pracy artyst. (175 prac, gł. pejzaże z Poznania, Wielkopolski i Kujaw), ponadto w t.r. miała tam miejsce wystawa gwiazdkowa połączona ze sprzedażą. W 2001 zorganizowano wystawę monograficzną S. w Muz. Historii m. Poznania (Oddz. MNP).

W początkowym okresie S. zajmował się gł. twórczością rysunkową. Przybywszy w 1908 do Poznania, wykonał w ciągu 3 miesięcy 150 karykatur ówczesnych osobistości tego miasta, a niedługo potem kolejną taką serię. W 1911 za pośrednictwem Tow. Literatów i Dziennikarzy Pol. zamówiono u S. album z okazji jubileuszu Kazimierza Przerwy-Tetmajera oraz (z inicjatywy Władysława Rabskiego) wykonanie szkiców portretowych wybitnych przedstawicieli tego środowiska (repr. w czas. Świat i Tyg. il.). Artysta wykonywał ponadto rys. do Muchy i monachijskiego Simplissimusa. W czasie krótkiego pobytu na Śląsku pracował jako ilustrator w Wydawnictwie Karola Miarki. We Lwowie stworzył zespół 150 karykatur pokazany na wspomnianej wystawie, której towarzyszył album S. wydany własnym nakładem *Lwów w karykaturze. Literatura. Dziennikarstwo. Muzyka. Malarstwo. Teatr* (Lw. 1914); pojedyncze rys. były repr. w Wieku Nowym i Gaz. Wieczornej. Także we Lwowie S. otrzymał zamówienie na karykatury osób związanych z przemysłem naftowym; szkice przygotowywane w Borysławiu zaginęły w czasie I wojny światowej.

Również w jego pracach powstałych na froncie I wojny światowej przeważały rys.; część z nich artysta powielił w grafice przygotowując tekę „Legiony Polskie. R. 1914/16. 15 autolitografii”, która nie objęła prawdopodobnie wszystkich projektowanych i zapowiedzianych w podtytule plansz (znalazły się w niej litogr. *Trębacz sztabowy L.P., Odpoczynek obiadowy nad Styrem, „Jeszcze nie zginęła”, Na pozycji, Taniec w lesie w IV P.P.L.P., Dobosz IV P.P.L.P., Kancelaria sztabowa L.P.*).

Niektóre z tych prac reprodukowano również na pocztówkach (jedna z serii wyd. własnym nakładem artysty), m.in. portrety Stanisława Szreniawy-Rzeckiego jako beliniaka, porucznika artylerii Kaspra Wojnara, brygadiera Mariana Żegoty-Januszajtisa, księdza Józefa Panasia, poety Józefa Mączki, Józefa Piłsudskiego.

Kolejna teka autolitografii powstała na podstawie rysunków, które S. wykonał w odpowiedzi na propozycję generała Józefa Dowbór-Muśnickiego, aby stworzyć serię „portretów charakterystycznych wybitnych wojskowych sił zbrojnych b. zaboru pruskiego”; pokazano je w salonie Stow. Art. w Poznaniu jesienią 1919 podczas wizyty Józefa Piłsudskiego. W pierwszą rocznicę wybuchu powstania wielkop. S. wydał je własnym nakładem w 700 egzemplarzach jako *Ver sacrum. Teka Armii Wielkopolskiej w dniach jej narodzin*, ze wstępem Stanisława Przybyszewskiego (P. 1919), w której znalazło się 160 portretów („w oryginalnym formacie”) ujętych przeważnie w sposób karykaturalny (spis podaje M. Grońska, 1994).

W I. międzywojennych S. poświęcił się malarstwu. Malował przeważnie krajobrazy o żywym kolorycie z różnych stron Polski, gł. Wielkopolski (m.in. z Bąblina, Miasteczka, Nowogrodka, Poznania, Gnina, Chodzieży, Kórnik, Kiekrza, Miłowodów, wszystkie ol.; z Międzychodu, Ludwikowa, Kukulki, Bucharzewa, Puszczykowa, wszystkie akw.), oraz portrety: *Rodzina malarza Sonnewenda* (1932), *Tadeusz maluje w pracowni ojca*, *Portret Jadwigi, córki artysty*, *Portret Tadeusza, syna artysty*, wszystkie ol. (listę 175 obrazów ol. i akw. podaje M. Michałkiewicz, 1938). Ukazywał także widoki z Pomorza i wybrzeża gdańskiego, m.in. ol. – *Widok na Oksywie i Gdynię z Kamiennej Góry*, *Widok na Gdańsk z Kamiennej Góry*, *Port na Helu*, *Rybacy I-II*, *Droga leśna do morza*, *Wnętrze chaty rybackiej na Helu z roku 1836*, *Wisła pod Grudziądzem* (1921); akw. – *Grobowiec Dawidka (Oksywie)* (1921), *Ruiny zamku krzyżackiego w Radzynie (Grudziądz)*, *Widok na port na Helu*, *W porcie*, *Sieć na fladry I-III*, *Kutry rybackie I-IV*, „Gdańsk”, *statek Żegluga Polskiej*. Malował motywy z Zakopanego i Tatr, m.in. ol. – *Morskie Oko*, *Z Jaszczurówki I-II*, *Z Bystrego I-II*, *Widok na Giewont z Bystrego*, *Z Kalatówek*, *Dolina Kościeliska I-II*, *Potok w Jaszczurówce*, *Krzepiówki*, *Chata góralska pod Giewontem*, *Widok z Kosińca na szczyty Tatr*, *Sosenka w górach*, akwarele – *Widok na Hawrań z Bukowiny*, *Gie-*

wont I, *Giewont II zachmurzony*, *Widok z Krzeptówek I-II*, *Dolina Strążyska I-II*, *Kościeliska Dolina 1918*, *Moje mieszkanie na Krzeptówkach (Zakopane)* i *Czarny Staw Gąsienicowy*. Podczas pobytu artysty w Jaremczu w Karpatach powstały m.in. ol. – *Wodospad w Jaremczu*, *Pрут*, *Chata huculska (Jaremcze 1914)*, *Słoneczniki (Jaremcze 1914)*, *Portret ojca żony*, *Olgi*, akw. *Żyd w Karpatach grający na harmonijce*. Stosunkowo mniej liczne w dorobku S. są martwe natury i kwiaty, jak *Maki*, *Peonie*, *Bzy*, *Gladiole*, *Samowar*, *dżban indyjski i owoce*, *Niebieski wazon*, *Lilie*, *Róże (Berlin 1910)*, *Róże i pies*, *Róże i zakochani*, *Róże, banan i aniołki z miśnieńskiej porcelany z owocami*, *Peonie w niebieskim wazonie I-III* (wszystkie ol.) oraz *Kaczka I*, *Polne kwiaty w oknie*, *Dzikie róże*, *Irysy* (wszystkie akw.).

W malarskiej i rysunkowej twórczości S., zwłaszcza we wcześniejszym okresie, czytelne są echa nauki wyniesionej z krak. ASP (np. ozdobnie wijąca się linia w karykaturach, a w pejzażach – dekoracyjna budowa kadru czy np. motyw dużego obłoku o skomplikowanym kształcie malowany impastami). Jego karykatury i portrety charakterystyczne cieszyły się powodzeniem, choć np. Artur Schröder w 1914 podkreślał ich powierzchowność w porównaniu z pracami Sichulskiego. Z kolei Stanisław Przybyszewski, omawiając karykatury w 1919, chwalił intuicję autora, dzięki której „z łatwością zdobywa [on] wały i szczyty, jakimi się dusza na zewnątrz obwarowała”; w tym samym czasie redaktorzy *Zdroju* (1920) odmówili pracom S. „artystycznej wartości”. Z pewnością część rys. tworzonych na froncie, w których autor rezygnuje z dekoracyjności na rzecz szkicowości i pewnej brutalizacji ujęcia, pokazuje jego faktyczne możliwości twórcze.

Malarstwo S. nie stanowi jednorodnej stylistycznie całości, choć zazwyczaj dominuje w nim intensywność barw przy zróżnicowanej fakturze. We wczesnych recenzjach z wystaw pisano, że jest on „w obrazach swoich zawsze jeszcze kolorystycznie zbyt rozwichrzony” (Dz. pozn., 1921 nr 122); później przychylniej oceniano jego prace ol., które, wg jednego z krytyków, „odznaczają się wyjątkowym odczuciem plain-air’u. Ich cechą wydatną barwność i słoneczność. S. kocha się w śnieżnych i jasnych barwach. Z pasją przenosi je na swoje krajobrazy, żywą naturę, kompozycje wszelkiego rodzaju” (Kur. pozn., 1925 nr 53). Z kolei akwarele S. wyst. w 1937 były, zdaniem

Jana Mrozińskiego, „może nieco przekolorowane – w obrazach olejnych tego malarza spotykaliśmy się z większą powściągliwością w użyciu kolorów”.

W niektórych pracach – jak *Święto na Sekwanie* (ol., sygn. i dat.: „Sonnewend Stefan / Paryż [19]08/3 V”), *Słoneczniki* (ol. tektura, sygn.: „Sonnewend Stefan. Pietronki 1919”), oba MNP, *Pejzaż znad Sekwany* (ol. tektura, 1908) czy *Pejzaż z Czarnohory - Jaremcze* (ol. płyta pilśniowa, sygn., 1920), oba zb. pryw. – posługując się jasną paletą barwną, S. nakładał grubo farbę, zwłaszcza w miejscach, w których porzuca barwę lokalną w poszukiwaniu właściwego waloru i nastroju (pozostałe partie obrazu traktuje gładko, niemal szkicowo). W pejzażu *Święto na Sekwanie* stosuje dłuższe pociągnięcia pędzla, natomiast w przedstawieniu fragmentu ogrodu z tytułowymi słonecznikami i w ostatnim pejzażu pędzel pozostawia niewielkie, różnorodnie ukierunkowane plamy. Artysta nie odcina się od realnej rzeczywistości, z wyjątkiem akw. *Procesja* [Bożego Ciała] *podczas I-szego pobytu Prezyd. St. Wojciechowskiego* (MNP), bliskiej tendencjom postimpresjonistycznym. Niezwykle żywiołowy i dynamiczny sposób malowania oraz feeria ostro zestawionych i wyabstrahowanych barw (czerwieni, zieleni, ultramaryny, pomarańczowego i żółtego) doprowadziły miejscami do zatarcia realnej przedmiotowości. Innego wyrazu nabierają portrety rysunkowe, wykonywane zdecydowanie, charakteryzujące modela kilkoma śmiałymi pociągnięciami węgla lub kredki (*Portret Jana Kasprowicza*, tusz, kredka tektura, sygn., podpisany i dat.: „Jan Kasprowicz / Lwów 1914, 15/II”, MNP). W 1926 Departament Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przekazał do Muzeum Miejskiego w Bydgoszczy (wśród kilkudziesięciu prac 20 artystów pol.) 2 obrazy S.: *Żniwa*, ol. (praca utracona) i *Pracownię* (*Wnętrze pracowni*), ol., sygn. i dat.: „Sonnewend Stefan Berlin 1912 / 15/XI”, MOB.

Poza wym.: MOB – *Moja chata w Chodzieży*, sygn. i dat.: „Sonnewend-Stefan-1923-CHODZIEŻ”, ol. karton; Muz. Okręgowe w Lesznie – *Pejzaż*, sygn. i dat.: „Sonnewend Stefan, Pietronki / Grunwald 1909”, *Giewont*, sygn. i dat., 1930, *Pejzaż górski*, sygn. i dat., 1930, na odwrocie nalepka z odręcznym napisem „Stefan Sonnewend, Widok z Zakopanego, 1931 r.”, wszystkie ol. tektura, *Pejzaż z Jaremcza*, sygn. i dat.: „Sonnewend Stefan 1924 Jaremcze”, *Rybak z Kałkowa* (*Rybak w Kukulce*), sygn. i dat.: „Stefan Sonne-

wend Kukulka - Poznań 1933”, oba ol. sklejka, *Dvorek wielkopolski*, ol. deska, sygn. i dat., 1935, *Pejzaż*, akw., sygn. i dat.: „Sonnewend Stefan śr. Roda 1929 / Poznań”; MNP – *Procesja* [Bożego Ciała] *podczas I-szego pobytu Prezyd. St. Wojciechowskiego*, akw. tektura, sygn. i dat., „3/VI 1923”, na odwrocie *Ratusz w Poznaniu* [*Procesja Bożego Ciała z udziałem Prez. Rzeczposp. 1924.*], *Pochód przed zamkiem w Poznaniu*, ol. tektura, sygn. i dat.: „Sonnewend Stefan / Poznań 28/VI 1934”, *Portret Marszałka Józefa Piłsudskiego*, ol., sygn. i dat.: „Sonnewend Stefan 19/III Poznań 1935”, *Widok na Górę Przemysła w Poznaniu*, kredka, sygn. i dat., „[19]09/5/X”, plakat VI Walny Zjazd Legionistów Polskich w Kaliszu w dniach 6 i 7 sierpnia 1927. Wystawa obrazów i pamiątek legionowych, litogr. barwna, sygn. i dat., 1927; MNW – *Legionowo - kwatera Komendy Legionów Pol. 18 V 1916*, kredka, Prof. Leon Wyczółkowski przy pracy na froncie, akw., 1916; Muz. Wojska Pol. Warszawa – Prof. Leon Wyczółkowski rysujący pozycje rosyjskie na Polesiu, ol., sygn. i dat. 12 V 1916, *Płk Wiktor Grzesicki*, pastel, 1916; Muz. Warszawy – *Widok na Pragę z mostem Kierbedzia*, ol. tektura, sygn., 1911; Państw. Muz. Archeologiczne Warszawa – *Wschód słońca w Nowogrodku*, ol. deska, sygn. i dat., 1916.

W zb. pryw. – *Pejzaż w Zakopanem z widokiem na Giewont* (akw., 1931), *Studnia Prozerpiny przed ratuszem w Poznaniu* (kredka, 1909). W posiadaniu rodziny w Legden znajdują się obrazy ol. na sklejce: *Polów na pełne morze* (sygn. i dat.: „Hel 1928”) i *Chata pod Giewontem* (sygn. i dat.: „Zakopane 1931”) oraz *Portret młodej kobiety* (ol., sygn. i dat.: „Kraków 6/5 1904”) i szkic trzech dziewcząt (piórko, czerwony tusz, sygn. i dat.: „1904, Wien”). Obrazy i rysunki S. były repr. na pocztówkach, m.in. *Rysunki charakterystyczne* (karykatury, ok. 1909), *Dziwny ogród* (przed 1921), *Rynek w Chodzieży* (1925), *Warta w Bąbliźnie* (3 wg obrazów, wszystkie w zb. Bibl. Uniwersyteckiej w Poznaniu), poza tym *Pрут* (*Jaremcze*), *Kapliczka huculska w Jaremczu*, *Chałupa huculska w Jaremczu* (wszystkie przed 1918), *Procesja Bożego Ciała w Poznaniu* (1923) oraz *Strzelnica i ulica św. Rocha w Poznaniu* (1925, obie wg akw. z MNP), *Maki w wazonie* (przed 1936).

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., W. 1938. – Lista strat. – Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr.

1976; t. 2, Wr. 1979. – *Wielkop. słownik biogr.*, W. 1983 (Michałowski P.). – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów uczelni plastycznych oraz członków ZPAP działających w l. 1939-1992*, Gd. 1994. – Mulczyński J., *Słownik grafików Poznania i Wielkopolski XX w. ur. do 1939 r.*, P. 1996. – PSB, t. 40, 2001 (Mulczyński J.).

Z teki karykatur S. Sonnewenda; „Szopka” pozn., Świat, 1913 nr 10, s. 16. – Lam S., *Lwów w karykaturze*, Lw. 1914. – Schröder A., *Wystawa Sonnewenda*, Gaz. lw., 1914 nr 33 (12 II), s. 4. – H.Z., *Motyw Legionów w malarstwie i rzeźbie*, [w:] *Almanach wojsk pol. na Rok Pański 1916*, red. Lam S., Cieszyń 1915, s. 157. – Przybyszewski S., [wstęp], [w:] *Ver Sacrum. Teki Armii Wielkopolskiej w dniach jej narodzin*, P. 1919. – *Wiadomości miejscowe* [wystawa w Stow. Art.], Kur. pozn., 1919 nr 238 (15 X), s. 3 (także inserat). – *Wystawa rysunków, rzeźb i obrazów*, tamże, nr 240 (17 X), s. 3. – *Odpowiedzi od Redakcji, Zdrój*, 1920 z. 57-58 (t. X, z. 3-4), s. 55. – *Z sali sądowej*, tamże, 1920 t. XIII, s. 164. – Kędzierski C., *Otwarcie wystawy obrazów art. malarza Sonnewenda, Żołnierz wielkop.*, 1923 nr 26, s. 39-40. – Tenże, *Przechadzki po pracowniach poznańskich. II. Stefan Sonnewend*, Kur. pozn., 1923 nr 260 (14 XI), s. 6. – S.T., *Prz. wystaw artystyczno-plastycznych w Poznaniu*, Prz. Poranny, 1928 nr 276 (30 XI), s. 6. – Dalbor W., *Stefan Sonnewend. W 25-lecie pracy artyst.*, Dz. pozn., 1933 nr 248 (27 X), s. 2. – *Z pracowni artystów*, tamże, 1935 nr 38 (15 II), s. 5. – *Jubileuszowa wystawa obrazów*, Kur. pozn., 1938 nr 508 (6 XI), s. 10 (toż: nr 518 [13 XI] s. 19, nr 558 [7 XII], s. 10). – Majkowski H., *O sztuce plastycznej w Poznaniu w czasach poprzedzających wojnę światową aż po dzień dzisiejszy*, Kronika m. Poznania, 1938 nr 2, s. 207 (przypis 12). – Michalkiewicz M., *Czesław Stefan Sonnewend*, P. 1938. – (p), *Otwarcie wystawy prac zmarłych plastyków*, Głos wielkop., 1947 nr 6 (6 I), s. 5. – Józefowiczówna K., *Wystawa pośmiertna plastyków pozn.*, tamże, 1947 nr 12 (12 I), s. 4. – Cicha D., Mroziński J., *Sztuki plastyczne w l. 1900-1939*, [w:] *Dziesięć wieków Poznania*, t. 3, P. 1956, s. 271. – Mroziński J., *Sztuki plastyczne w l. 1945-1953*, tamże, s. 304 (w przypisie nr 3 błąd w nazwisku S.). – Leon Wyczółkowski. *Listy i wspomnienia*, oprac. Twarowska M., Wr. 1960. – Lewandowska E., *Konfraternia Artystów w Toruniu*, Zeszyty Naukowe Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczne. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo, 1968 z. 3, s. 66. – Materiały ASP Kraków, 2. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Fiedler A., *Mój ojciec i dęby*, W. 1973, s. 84, 150. – Helsztyński S., *Przybyszewski. Opowieść biogr.*, W. 1973. – Michałowski P., *Malarstwo*, [w:] *Dzieje Wielkopolski. T. II. L. 1793-1918*, red. Jakóbczyk W., P. 1973. – *Pol. życie art.*, 2. – Gór-

ska H., Lipiński E., *Z dziejów karykatury pol.*, W. 1977. – Ratajczak J., *Zagasty „brzask epoki”. Szkice z dziejów czasopisma „Zdrój” 1917-1922*, P. 1980, s. 97 (błędna s. w indeksie). – Zakrzewski Z., *Przechadzki po Poznaniu l. międzywojennych*, W.-P. 1983. – Rutowska M., *Straty osobowe i materialne kultury w Wielkopolsce w l. II wojny światowej*, W.-P. 1984, s. 103. – Bryl M., *Grupa artystów plastyków „Świt” jako wielofunkcyjna instytucja życia artyst. Poznania w l. 1921-1927*, *Artium Quaestiones*, III, 1986, s. 132, 135. – Tenże, *Poznański „Świt” (1921-1927) - elita czy autsajderzy?*, *Kronika m. Poznania*, 1987 nr 3, s. 9. – Mulczyński J., *„Jak nie potrafił rysować, to siedł na kilimach albo gary lepić” - rozmowa z Franciszkiem Burkwiczem*, P. 1991 (mpis w Pracowni Dokumentacji Życia Artyst. Instytutu Historii Sztuki UAM w Poznaniu). – Bryl M., *Grupa artystów plastyków „Świt”. Z dziejów kultury artyst. międzywojennego Poznania*, P. 1992. – Mulczyński J., *Stefan Sonnewend (1885-1939?) - karykaturzysta, grafik, ilustrator książek*, *Kronika Wielkopolski*, 1992 nr 4, s. 51-54. – Tenże, *Salon „pod osiemnastką”. Pozn. salony sztuki w l. 1909-1939*, cz. I, *Artelier*, 1992 nr 1, s. 43. – Tenże, *Salon „pod czternastką”. Pozn. salony sztuki w l. 1909-1939*, cz. II, tamże, 1993 nr 1, s. 51. – Tenże, *Salony z pogranicza. Pozn. salony sztuki w l. 1909-1939*, cz. IV, tamże, 1993 nr 3-4, s. 57-59. – Remblewski I., *Pozn. artyści w Paryżu 1900-1940*, tamże, s. 54. – Sikorska J., [wstęp w:] *Sonnewend C.S., Ver sacrum. Teki Armii Wielkopolskiej w dniach jej narodzin*, Inowrocław 1993. – Grońska M., *Grafika w książce, tece i albumie. Pol. wydawnictwa artyst. i bibliofilskie z l. 1899-1945*, Wr. 1994. – Mulczyński J., *Pracownie artystów pozn. XX w.*, *Kronika m. Poznania*, 1994 nr 1-2, s. 205. – Wyganowska W., *Sztuka Legionów Pol. 1914-1918*, W. 1994. – Markiewicz A.J., *Plastyka w okresie XX-lecia międzywojennego. Zarys monograficzny*, [w:] *Wielka księga miasta Poznania*, P. 1994, s. 494. – Mulczyński J., *Wystawy grafiki i ruch bibliofilski w Poznaniu w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, *Kronika m. Poznania*, 1996 nr 4, s. 149. – Kalinowski K., *Życie artyst.*, [w:] *Dzieje Poznania w l. 1793-1945*, cz. 2: *1918-1945*, red. Topolski J., Trzeciakowski L., W.-P. 1998. – Mulczyński J., *Powstanie wielkop. na pocztówkach, plakatach, dyplomach i ulotkach (do 1921 r.)*, *Kronika m. Poznania*, 1998 nr 4, s. 222. – Tenże, *Życie artyst. Poznania w dwudziestolecu międzywojennym*, *Kronika Wielkopolski*, 1998 nr 1, s. 67, 79. – Milewska W., Zientara M., *Sztuka Legionów Pol. i jej twórcy 1914-1918*, Kr. 1999. – Mulczyński J., *Rozwój szkolnictwa artyst. w Poznaniu w I połowie XX w. (do 1939 r.)*, [w:] *Pol. szkolnictwo artyst. Dzieje - teoria - praktyka*, red. Poprzeczka M., W. 2005.

– Tenże, *Wystawy wojskowe w Poznaniu w l. 1919-1939*, Kronika m. Poznania, 2005 nr 1, s. 360-361, 370. – Tenże, *Obrazy, koty, namioty, ornaty, czyli różności na wystawach przy Świętym Marcinie do 1939 r.*, Kronika m. Poznania, 2006 nr 1, s. 214-218. – Tenże, *Powstanie Wielkop. 1918-1919 w twórczości plastycznej*, [w:] *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Wybrane aspekty z perspektywy 90 lat. Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej...*, red. Karwat J., P. 2008, s. 230. – Korduba P., *Sołacz. Domy i ludzie*, P. 2009. – Mulczyński J., *Na przeciwnych biegunach. Pol. i niemieckie życie artyst. podczas okupacji hitlerowskiej w Poznaniu*, Kronika m. Poznania, 2009 nr 3, s. 206. – Tenże, *Artyści na pl. Wolności. Życie artyst. na „poznańskim Montmartre” w 1. poł. XX w. (do 1939 roku)*, Kronika m. Poznania, 2014 nr 4, s. 80, 92-95. – Tenże, *Artyści w Puszczykowie. Od Olgi Boznańskiej i Leona Wyczółkowskiego do Diany Fiedler*, tamże, 2016 nr 3, s. 243. – Tenże, *Życie artyst. w Poznaniu w latach 1919-1939. Instytucje, salony, wystawy*, P. 2019.

Kat. wystawy wojennej staraniem D.O. Gen. Poznani, Muz. Wielkop. w Poznaniu, 1920/21, P. 1920. – *Kat. wystawy sztuki i przemysłu artyst. urządzona staraniem Zw. Art. Plastyków Wschodniej Małopolski*, Lw. 1921. – *Kat. zbiorowej wystawy obrazów Stefana Sonnewenda w Salonie Sztuki „Aux Bibelots Anciens” w Poznaniu*, wstęp Kędzierski C.: *Stefan Czesław Sonnewend. (En face i z profilu)*, P. 1923. – *Kat. zbiorowej wystawy obrazów Stefana Sonnewenda*, Salon Sztuki M. Arcta w Poznaniu, luty - marzec, P. 1925. – *Wystawa dzieł sztuki „Legjony Pol.”. Z okazji 10-cio letniej rocznicy internowania Legionistów Pol. w Szczepiornie*, Ratusz Miejski w Kaliszu, 6-14 VIII 1927, wstęp: Zawadzki S., [P. 1927]. – *Przew. TZSP nr 49, W. 1929 (Salon)*. – *Wystawa obrazów Stefana Sonnewenda*, Salon TPSP w Poznaniu, P. 1929. – *Kat. Działu Sztuki PWK*, P. 1929. – *Wystawa krajobrazu pol. na Międzynarodowej Wystawie Komunikacji i Turystyki*, P. 1930. – *Kat. wystawy pamiątek Armii Błękitnej, połączonej z wystawą obrazów Leona Wróblewskiego...*, oprac. Ol-dziejewski K., P. 1931. – Szczepkowski B., *Zbiorowa wystawa obrazów w Poznaniu art. malarza Stefana Sonnewenda, 10 IX - 31 X 1933* (zawiera: tegoż, *Malarz słońca i uśmiechu; Nemo, Człowiek i obywatel*), [P. 1933]. – *Wystawa Marszałkowi Piłsudskiemu w hołdzie*, Muz. Miejskie w Bydgoszczy, 1935 (afisz). – *Sztuka na wystawie Sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1936. – *Kat. oficjalny. Targi Międzynarodowe w Poznaniu. 26 kwiecień - 3 maj 1936*, P. [1936]. – *Ogólnopol. Salon Sztuki. Wystawa Sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1937. – *Wystawa zbiorowa Adama Chmielewskiego ... Wysta-*

wa morska ..., TPSP, Kr. 1938. – Brosig A., *Współcz. grafika wojskowa*, Dom Żołnierza, P. 1939. – *Wystawa pośmiertna poznańskich art.-plastyków*, Salon Sztuk Plastycznych, P. 1947. – *Wychowankowie i pedagodzy krak. ASP w Legionach*, red. Szancenbach J., Galeria ASP, Kr. 1988. – Warkoczewska M., *Pocztówki z widokami d. Poznania (1898-1939) ze zb. Muz. Historii Miasta Poznania. Kat. zb. MNP*, P. 1995. – Mulczyński J., *Stefan Czesław Sonnewend (1885-1939)*, Muz. Historii Miasta Poznania, Oddz. MNP, [informator wystawy], P. 2001. – Mulczyński J., *Pocztówki artyst. z widokami Poznania w l. 1893-1939*, cz. II: *1919-1939*, Muz. Historii Miasta Poznania, Oddz. MNP, P. 2002, s. 8, 51. – Suchocka D., *Malarstwo pol. 1766-1945. Kat. zb. MNP*, P. 2005.

Złoty Róg, 1912 nr 33, s. 7. – Il. tyg. pol., 1915 nr 1, s. 14, nr 6, s. 110. – *Gaz. lw.*, 1914 nr 71 (29 III), s. 4; 1917 nr 177 (5 VIII), s. 4. – *Nowa Reforma*, 1917 nr 356 (3 VIII), s. 2-3. – *Kur. pozn.*, 1919 nr 84 (10 IV), s. 2, nr 98 (27 IV), s. 3, nr 114 (18 V), s. 3, nr 165 (20 VII), s. 3, nr 205 (6 IX), s. 3, nr 253 (1 XI), s. 3; 1920 nr 197 (28 VIII), s. 3; 1921 nr 68 (24 III), s. 8 (ogłoszenie), nr 122 (1 VI), s. 5 (Jerzy D. [Drobnik J.]); 1922 nr 66 (21 III), s. 3 (błąd w imieniu S.); 1923 nr 255 (8 XI), s. 6; 1925 nr 53 (5 III), s. 6; 1926, nr 209 (8 V), s. 3 (ogłoszenie), nr 210 (8 V), s. 7, nr 229 (20 V), s. 8 (K.M.), nr 306 (7 VII), s. 7, nr 322 (16 VII), s. 7 (Rhtyton); 1934 nr 557 (7 XII), s. 8 (Mroziński J.); 1935 nr 230 (19 V), s. 4, nr 577 (15 XII), s. 8, nr 589 (22 XII), s. 13, nr 541 (24 XI), s. 15 (tenże); 1936 nr 200 (30 IV), s. 4, nr 253 (3 VI), s. 8 (tenże), nr 566 (5 XII), s. 7, nr 578 (13 XII), s. 6, 10 (tenże; błąd w nazwisku S.); 1937 nr 166 (13 IV), s. 3, nr 224 (21 V), s. 7, nr 238 (30 V), s. 8, 11 (tenże; błąd w nazwisku S.), nr 583 (22 XII), s. 8 (tenże; błąd w nazwisku S.); 1938 nr 462 (9 X), s. 10, nr 564 (11 XII), s. 12, nr 575 (17 XII), s. 6; 1939 nr 220 (14 V), s. 8 (Mroziński J.). – *Dz. pozn.*, 1920 nr 179 (7 VIII), s. 1 (Koller J.); 1921 nr 102 (29 V), s. 2 (tenże); 1924 nr 188 (15 VIII), s. 3; 1925 nr 106 (7 V), s. 4 (ogłoszenie); 1931 nr 20 (25 I), s. 5, nr 288 (13 XII), s. 6 (błąd w nazwisku S.); 1934 nr 282 (8 XII), s. 20 (Dalbor W.); 1935 nr 266 (17 XI), s. 2 (tenże), nr 296 (22 XII), s. 2 (tenże); 1936 nr 116 (17 V), s. 11, nr 130 (5 VI), s. 6 (tenże), nr 285 (6 XII), s. 6, nr 298 (23 XII), s. 2 (tenże); 1937 nr 58 (11 III), s. 4, nr 115 (21 V), s. 7, nr 132 (11 VI), s. 7 (tenże), nr 300 (30 XII), s. 2 (tenże); 1938 nr 289 (18 XII), s. 12 (tenże). – *Kur. lw.*, 1920 nr 176 (19 VII), s. 4. – *Dz. Bydgoski*, 1921 nr 214 (18 IX), s. 3; 1926 nr 285 (11 XII), s. 9. – *Goniec Śląski*, 1922 nr 271 (23 XI), s. nlb. 2 (insetat; toż nr 276 z 29 XI, s. nlb. 3, nr 282 z 6 XII, s. nlb. 3, nr 286 z 12 XII, s. nlb. 4). – *Sztuki Piękne*, I, 1924/25 nr 2,

s. 41; II, 1925/26 nr 7, s. 323; III, 1926/27 nr 4, s. 155; V, 1929 nr 1, s. 31; IX, 1933 nr 8-9, s. 331. – Prz. Graficzny, 1939 nr 14 (15 VII), s. 144 (Majkowski H.).

Informacje dr. Piotra Sonnewenda z Legden (Niemcy).

J. Mulczyński

Sonntag (Sontag) **J.** (lub I.?), miniaturzystka. Wg informacji z 1898: „Panna udzielająca lekcji rys. w Lublinie między r. 1821 a 1828. Z urodzenia Niemka, po kilku latach przylgnęła do tu-tejszego społeczeństwa i poczęła podpisywać się Sonntag, zamiast jak przedtem Sonntag. Malowała bardzo udolne miniatury”. T.r. na wystawie w Warszawie pokazano jej autorstwa miniatury *Portret chłopczyka* i *Portret kobiety w niebieskiej sukni* (obie wł. Lucjana Wrotnowskiego).

Krótkie wzmianki, s. 70. – *Kat. wystawy retrospekcyjnej nieżyjących malarzy pol. w salach reductowych w Warszawie*, W. 1898 (poz. 447, 464).

J.P.

U.M.

Sonntag (Sontag) **Józef** (Joseph Maria Valentin), malarz, miniaturzysta, litograf i nauczyciel rysunków, ur. 1786 Drezno, zm. 1 II 1834 Kraków, pochowany tamże; był synem kamerdynera. Od ok. 1797 do 1804 studiował w drezdeńskiej akademii sztuk pięknych u Friedricha Christiana Klassa; „po zakończeniu szkół normalnych uczył się rysunków i sztuki malarstwa, osobliwie landszaftów przez lat 7, jak świadczy Attest Dyrekcji K.A. Akademii Drezdeńskiej z roku 1804” (wg życiorysu S. z 1825, Arch. UJ). Uczestniczył w tamtejszych wystawach akademickich, pokazując w 1801 kopie: *Krajobraz* wg Jacoba van Ruysdaela, *Most* wg Dietricha, *Rzymski most*, sepia wg akwaf. Giovanniego Battisty Piranesiego, oraz *Farma* wg de Konincka (zapewne Philipsa Konincka *Krajobraz holenderski widziany z wydm*, 1664); w 1802 wystawił portret malowany z natury, mały krajobraz sepią wg Klassa i krajobraz akwarelowy wg Wagnera, a w 1805 dwie miniatury portretowe z natury i krajobraz wg Bouchera (?). Następnie zamierzał, dla doskonalenia umiejętności pejzażysty, udać się do Szwajcarii; brak jednak potwierdzenia tej podróży. W 1806 przeniósł się do Wiednia, gdzie 22 II t.r. zapisał się do akademii sztuk pięknych, w której studio-

wał przez 2 l., co poświadczył dokumentem wyd. przez uczelnię (przywołanym we wspomnianym życiorysie). Zapewne wtedy wyk. miniatury: *Portret hrabiny von Beroldingen* (kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag [1]809”, w 1924 w wiedeńskim zb. J. von Flescha, być może ta sama praca lub jej inna wersja, identycznie sygn., była na aukcji w Paryżu 27 III 1939, a w 1964 w zb. F. Köhlera w Wiedniu) oraz rozpowszechniony w XIX w. w repr. graficznych portret Fryderyka Wilhelma, księcia Brunswiku-Lüneburga i Oleśnicy (owal, akw., sygn., 1809, w 2022 w ofercie galerii Boris Wilnitsky Fine Arts w Wiedniu).

W 1809 S. przybył do Polski i przebywał (wg wym. życiorysu) „w Krakowie, Lwowie, a najwięcej w Warszawie, gdzie w roku 1816 ... przy założeniu Akademii Sztuk Pięknych starał się o miejsce nauczyciela, a osobliwie zatrudniał się litografowaniem różnych portretów i widoków okolic polskich”. Prawdopodobnie w 1813 należał do krak. loży masonskiej Przesąd Zwyciężony (zapisany jako Józef Sontag). W l. ok. 1815-23 mieszkał w Warszawie, gdzie w 1816 wstąpił do loży Świątynia Izis, a w listopadzie t.r. starał się o wspomnianą posadę nauczyciela rys. i malarstwa na Wydz. Nauk i Sztuk Pięknych ówczesnie organizowanego UW. Utrzymywał kontakty z bawiącym tu krótko uczniem Jacques-Louis Davida, malarzem Henri-François Riesenerem – namalował wtedy jedyny swój obraz batalistyczny *Jan Kozieltulski na czele ataku 3. szwadronu pułku szwoleżerów w wąwozie pod Somosierrą* (ol., sygn.: „J. Sonntag 1818”, MNW) oraz wyk. (wg kompozycji Horace’a Vernet’a) litogr. podpisaną: „Ułan Polski dawney Gwardyi Cesarsko francuzkiej: Po całej prawie ziemi, pod obcemi znaki, dla swego tylko kraju, walczył żołnierz taki” (niedokładny cytat wierszyka Zygmunta Krasińskiego napisanego w dzieciństwie).

Stał się wziętym portrecistą warsz. socjety, specjalizującym się w miniaturach i wizerunkach litogr., które tworzył w zakładach Louisa Letronne’a, Antoniego Brzeziny i Daniela Knusmana. W 1819 wyk. *Portret Zofii z Potockich Arturowej Branickiej* (technika nieznaną), jedną z wczesnych prac powstałych na zamówienie Potockich z Krzeszowic i spokrewnionych rodów, dla których także kopiował obrazy z ich zbiorów. Niewykluczone, iż niedługo potem podróżował do Włoch, na co mogłyby wskazywać rys.: *Cztery postacie z Kolumny Trajana*, *Trzy postacie etru-*

skie, *Trzech żołnierzy etruskich, Trzech żołnierzy i harfiarz* oraz 2 szkice *Postacie z Muzeum florenckiego* (wszystkie ol., dat. ok. 1820, MNP). W 1822 podjął (bezsukcesy) zabiegi u władz UJ o utworzenie i powierzenie mu katedry „landszaf-tów i litografii”.

Do Krakowa przeniósł się w 1824, „gdzie naj-przód dostał od Wysokiego Senatu pozwolenia za-łożenia (21 maja 1824) litografii, a w roku 1825 [16 IV] otrzymał miejsce nauczyciela rysunków [i kaligrafii] przy Liceum St. Barbary”, z pensją roczną 1200 zł; został wybrany na to stanowis-ko w wyniku konkursu jako jeden z 5 kandy-datów (konkurentami byli J.N. Głowacki, J.N. Danielski, T.B. Stachowicz, L. Łabęcki). Praco-wał w tej szkole prawie do śmierci (jego uczniem był m.in. Jan Zieliński, przyszły malarz); jakoby kierował też w niej Studium Praktycznym Lito-grafii. Od kwietnia 1831 zajmował stanowisko profesora nadzwyczajnego w nowo utworzonej akademii sztuk pięknych, w której uczył rysun-ku do 15 X 1833 (do czasu jej reformy i zaost-rzenia wymogów stawianych pedagogom). Latem 1828 otrzymał trzymiesięczny urlop na podróż do Włoch „w celu zwiedzenia Zagranicznych Insty-tutów Sztuk pięknych” (Arch. UJ, rkps S I 682). 20 VI 1832 otrzymał zgodę Rektora UJ na mie-sięczny wyjazd do Dreżna w sprawach rodzinnych (Arch. UJ, rkps SI 683). W r. szkolnym 1833/34 uczył rys. w Gimnazjum Św. Anny. Udzielał pryw. lekcji, m.in. Franciszkowi Ksaweremu Prekowi (styczeń - luty 1826, przerwane przez czterotygo-dniowy wyjazd S. do Wiednia), który wspominał, iż nauczyciel „trzymał się akademickich reguł ko-piowania dawnych mistrzów”, i zostawił opis jego powierzchowności. S. odbywał także podróże ar-tyst. po Małopolsce. Oprócz działalności pedago-gicznej w dalszym ciągu zajmował się twórczością malarską, rysunkową i graficzną; współpracował też z krak. zakładem litogr. Piotra Wyszkwowskie-go. Pod koniec życia chorował „z skutków pracy swojej i pilności” (Tyg. krak.).

S. był portrecistą arystokracji, wielu osobi-stości ze sfer rządowych Warszawy, Krakowa i Wiednia, tamtejszych prawników, wojskowych, uczonych, lekarzy, literatów, społeczników, arty-stów i aktorów. Ich wizerunki utrwał gł. w mi-niaturze i litogr., rzadko w malarstwie ol., a spo-radycznie w rysunku. Miniatury malował akw. i gwaszem na płytkach z kości (na ogół słoniowej), wyjątkowo na papierze; prace sygnował nazwi-

skiem, zwykle z datą. Spośród osób uwiecznio-nych przezeń w miniaturze można zidentyfikować następujące (alfabetycznie): Maria Ksawerowa Drucka-Lubecka z domu Scipio del Campo (sygn.: „J. Sonntag 1817”) oraz Ksawery Drucki-Lubecki (obie gwasz? kość słoniowa, w 1912 w zb. Aleksan-dra Druckiego-Lubeckiego); Joanna Grudzińska księżna łowicka, portretowana w 1821 i w ostat-nich l. życia modelki (autorstwo przypisywane), wszystkie zaginione (uwzględnione w Kat. strat wojennych Min. Kultury i Dziedzictwa Nar.) oraz w 1822 (akw. i gwasz kość słoniowa, sygn. i dat., w 1912 w zb. Kazimierza Chłapowskie-go); Klementyna z Tańskich Hoffmanowa (akw., gwasz kość słoniowa, 1823, MNK); wielki książę Konstanty (akw., gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag 1821”, Zamek Królewski w Warszawie, zb. Fun-dacji im. Ciechanowieckich); Józefa Kossowska (sepia kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1822”, w 1912 wł. Amieta Dangla); Maria z Tarnowskich Onufrowa Małachowska (akw., gwasz kość słonio-wa, sygn., 1823, MNK); Wiktoria Marciszewska i Tomasz Marciszewski (obie akw., gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1828”, MNK); puł-kownik Aleksander Oborski (kość słoniowa, sygn., 1810, w 1912 wyst. ze zb. Ksawerego Branickie-go); Zofia Potocka z Branickich (kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1819”, w 1912 w zb. Ksawerego Branickiego); Adam Potocki, jako mały chłopczyk, siedzący w foteliku (półpostać; gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag”, MNW); 2 współprawne miniatury Adama Potockiego w całej postaci, w wieku dzie-cięcym – stojącego, z koniem na biegunach (gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sontag 1827”) i siedzące-go, z bębenkiem (gwasz, kość, sygn.: „J. Sontag. 1828”, obie MNW); Alfred Potocki, I ordynat na Łańcucie (gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1829”, MNW); Artur Stanisław Potocki z Krze-szowic (gwasz kość słoniowa, 1828, MNW); Anto-ni Lis Ruszkiewicz (akw. kość słoniowa, MNK); Włodzimierz Sapieha w wieku dziecięcym (akw., gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1831”, Bibl. Kórnicka PAN); Wiktoria Słupecka z domu Lafontaine, żona generała Kazimierza Słupe-ckiego (kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1823”, w 1930 w zb. Aleksandra Haukego-Bosaka); śpiewaczka Henrietta Sonntag (?) w czarnej sukni (kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1833”, w 1964 w zb. A. Strassera w Wiedniu); Zuzanna z Ruszkiewiczów Franciszkowa Sapalska (akw., gwasz kość słoniowa, w 1912 wyst. we Lwowie);

pianistka Maria Szymanowska (akw., gwasz, sygn.: „J. Sonntag 1824”, LGS); Gabriela z Małachowskich Tarnowska w stroju ślubnym (gwasz, sygn., 1833, w 2014 na aukcji w Paryżu); Jan Bogdan Tarnowski (przypuszczalna identyfikacja portretowanego, w 1894 w zb. Tarnowskich w Dzikowie); Maria Wentzlowa z Hellenburg-Hallerów z synkiem (miniatura przypisywana, obecnie przemalowana; akw., gwasz kość, ok. 1826, Muz. Zamkowe w Pszczynie); Jan de Witt, generał rosyjski (gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag 1832”, MNW); Jan Wolański i jego żona Józefa z Rutzków Wolańska (obie gwasz, akw. kość, sygn.: „J. Sonntag 1826”, MNK); Teresa Elżbieta Zbiłewska, ksieni panien kanoniczek od Niepokalanego Poczęcia NMP (sygn. ol.: „J. Sonntag 3/5 1829” [?], MNP). Jako miniatury określono też *Wnętrze pokoju Joanny Grudzińskiej księżnej łowickiej w Belwederze* i *Wnętrze pokoju Joanny Grudzińskiej ... w Zamku Królewskim w Warszawie* (obie zaginione, w Kat. strat wojennych Min. Kultury i Dziedzictwa Nar.).

Malarskie i rysunkowe portrety S. przedstawiają takie osobistości jak: Franciszek Ksawery Christiani, pułkownik, dyrektor generalny Dyrekcji Dróg i Mostów Królestwa Pol. (ol., sygn.: „J. Sonntag 1822”, MNK); malarz Heinrich Friedrich Füger (ol., w 1930 wyst. ze zb. krak. ASP); Joanna Grudzińska księżna łowicka i jej siostra Antonina Grudzińska, później żona Chłapowska (oba ol., d. w pałacu Chłapowskich w Turwi, wg PSB wł. Doroty Mycielskiej.); profesor Józef Jankowski (ol., 1822, Muz. UJ) oraz Anna z Marciszewskich Jankowska (ol., tamże); Karwicka z Krasińskich i jej mąż, generał Karwicki (oba rys., d. zb. Gwalberta Pawlikowskiego), Mateusz Kirchmayer (ol., 1831, MN w Lublinie); trzy siostry, córki Adama i Józefa z Wiktorów Krzyżanowskich (prace współoprane; tusz lawowany, sangwina, portret po prawej sygn.: „JS 1827”; na aukcji w Warszawie w 2020); malarz Franciszek Ksawery Lampi (rys. węglem, w 1894 w zb. Mieczysława Pawlikowskiego we Lwowie); Joanna Ledóchowska z Wielowieyskich (rys. ol., d. zb. G. Pawlikowskiego i litogr., 1831); Michał Lewicki generał wojsk rosyjskich (rys. tusz, d. zb. G. Pawlikowskiego); Walenty Litwiński (rys. kredka, MNW); hrabia Ożarowski? (ol., sygn.: „J. Sonntag”, Muz. Okręgowe w Radomiu); Adam i Artur Potoccy (w całej postaci, pastel, sygn., 1828, Muz. Zamek w Łańcucie); Alfred Potocki (ol., sygn.:

„J. Sonntag pinx”, ok. 1830, MNW); Ignacy Schultze i jego żona (oba ol., powstałe w Warszawie); ksiądz Sierakowski (wizerunek znany Edwardowi Rastawieckiemu ze zb. krak. Szkoły Technicznej); Józefa Walicka w wieku dziecięcym, z gołąbką, oraz Aleksander Walicki w wieku dziecięcym, z psem (oba ol., ok. 1813-14, autorstwo przypisywane, MNW); Janowa Żebrowska (akw., w 1910 wł. B. Stachiewiczowej w Krakowie).

Artysta sporządzał też kopie dawnych wizerunków, np. wg zniszczonego obrazu z kość. Bernardynów w Krakowie narysował podobiznę Franciszka Lekczyckiego (rys. ol., oznaczony przez Ambrożego Grabowskiego: „O. Franciszek Lexicki, bernardyn, malarz. Rysował Józef Sonntag [!]", ZNiO; litografowany przez Jana Feliksa Piwarskiego w 1850, do *Słownika malarzów* Rastawieckiego, t. 1); ponadto na podstawie hist. wzorów narysował portret Adama Naruszewicza (rys. kreda, ZNiO) i portret hetmana w. kor. Stanisława Rewery Potockiego (w 1851 w Łańcucie). Do *Dzieł dramatycznych* Wojciecha Bogusławskiego (t. 1-12, W. 1820-23) wyk. serię portretów aktorów – w popiersiach (m.in. samego autora, Salomei Deszner, Magdaleny Jasińskiej, Barbary Sierakowskiej, Agnieszki Truskolaskiej, Karola Boromeusza Świerżawskiego) oraz w całej postaci w rolach teatr. (Ludwika Adama Dmuszewskiego jako Chwaliboga i Konstancji Dmuszewskiej w roli Barbary Zapolskiej, Bonawentury Kudlicza w roli Czarnieckiego, Alojzego Żółkowskiego w roli organisty, Zofii Kurpińskiej w roli Woltzera). Znane są też jego autoportrety: z 1823, przy pulpicie, na tle sztalug z obrazem Pieskowej Skały (sygn.); z ok. 1823, popiersie w owalu, na tle nieba (sygn.: „Jo: Sonntag ipse fecit”, w BN 3 wersje); z 1826, ujęcie w trakcie malowania ruiny zamku (sygn.: „J. Sonntag seo ipse del. t. 1826”), wszystkie litogr.; ponadto przedstawienie przy stole (rys. węglem, sygn.: „den 10 April 1826”, w 1894 w zb. Mieczysława Pawlikowskiego we Lwowie) oraz pastel (sygn.: „rys. Sonntag”, MNW; być może portret innego mężczyzny).

Ilościowo w *oeuvre* S. dominują portrety litografowane (zapewne paręset wizerunków), wg własnej kompozycji lub innych artystów, m.in.: car Aleksander I (1820), Marcello Bacciarelli, wg autoportretu (przed 1829), Adam Kazimierz Czaratoryski generał ziem podolskich (sygn.: „Grassy pinx. – J. Sonntag lit.”), generał Józef Chłopicki w surducie (sygn.: „Louis Lettrone rys. – Jos.

Sonntag litogr. w Warszawie 1821”) i w mundurze (podpisany: „J. Sonntag”, po 1830), Mateusz Kirchmayer (1826), osiadły w Warszawie pianista i kompozytor Henryk Gerard Lentz (sygn., 1822), kompozytorzy Józef Elsner (przed 1825) i Karol Kurpiński (sygn.), poeta i założyciel warsz. Instytutu Oftalmicznego Edward Kazimierz Lubomirski (sygn., 1823), Ludwik Letronne (sygn.: „Sonntag rys. z natury”, egzemplarz MNK), Julian Ursyn Niemcewicz, wg portretu Antoniego Brodowskiego (sygn.), abp Jan Paweł Woronicz (sygn.).

Ponadto w 1823 S. zaprojektował nekrolog Adama Kazimierza Czartoryskiego z rozbudowaną sceną alegoryczną (litogr.), a przed 1829 wyk. apoteozy księcia Józefa Poniatowskiego: mniejsza, z dewizą „DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI” (sygn.: „litografowano przez Joz: Sonntag”), oraz większa, z podpisem: „Les anciens Camarades d’armes au tombeau du Prince Joseph Poniatowski ...” (litogr., sygn.: „Joseph Sonntag fecit ...”). W kręgu legendy napoleońskiej powstała kompozycja *Śmierć Napoleona* (litogr., d. w zb. Józefa Ignacego Kraszewskiego).

Rysunki S. powielone w grafice stanowiły ilustracje do *Dziejów narodu pol.* Jerzego Samuela Bandtkiego (Wr. 1835; jako 3. wyd. dzieła publikowanego wcześniej pod innymi tytułami), w t. 1: portret autora (litogr. Ferdinand Koska we Wrocławiu) i *Nagrobek Władysława Łokietka w kośc. katedralnym w Krakowie* (ryt. Georg Vogel w Norymberdze, miedz.); w t. 2: *Anna Jagiellonka* wg portretu w Kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu i ta sama królowa *Anna Batorowa jako wdowa odmalowana nad Kaplicą Jagiellońską...* (oba ryt. Carl Mayer w Norymberdze, miedz.). Do grona wym. grafików opracowujących w Niemczech rysunki S. można dołączyć Johanna Friedricha Bolta z Berlina, który zreprodukował jego portret lekarza Augusta Ferdynada Wolffa (miedz. punktowany, 1827), oraz rytownika Johanna Georga Serza z Norymbergi, autora stolarstwa wg rys. S. wyk. na podstawie obrazu Tommasa Dolabelli *Ukrzyżowanie z katedry wawelskiej* (ryc. sygn., 1834, nakładem Daniela E. Friedleina w Krakowie).

W nekrologu S. podkreślono, iż artysta, „lubo cudzoziemiec, lubił starożytne polskie pomniki, których niemało wiernie i szczęśliwie odrysował”; przedstawiał też „malownicze widoki” – głównie z Krakowa i okolic, jak m.in.: *Bielany i widok wapiennego pieca w Przegorzalach* (akw., sygn.:

„J. Sonntag, 1818”), *Kośc. Mariacki w Krakowie* (rys. ol., akw., oba ZNiO), *Widok kośc. katedralnego w Krakowie i kaplic przy tymże zawierających [!] królów pol.* (litogr., 1820), *Kościół Św. Anny w Krakowie* (rys., w 1833 litografowany przez Aleksandra Hoszowskiego, ucznia S. z Liceum Św. Barbary, egzemplarz w MNK), *Widok Klasztoru Zwierzyńca pod Krakowem oraz Bielan, Mogiły Kościuszki i lipy Zamoyskiej oraz Karczma „Pocieszka” na Prądniku Czerwonym*, ok. 1830 (obie litogr.). Wyk. też widoki z dalszych stron, m.in. Ojcowa i zamku Pieskowa Skała; w d. zb. Gwalberta Pawlikowskiego były 24 rys. ol., m.in.: *Ruiny zamku Tęczyńskiego, Kalwaria Zebrzydowska, Widoki Tęczyzna, Brzegi Wisły, Zamek Zborów na Spiszu, Widok karpackiej okolicy, Ruiny zamku w Kazimierzu i Natolin* oraz litogr. przedstawiające miejscowości: Chęciny, Czerna, Dukla, Lanckorona, Lublin, Międzyrzecz Podlaski, Olkusz, Nowy Sącz i Tyniec. Marii Małachowskiej ze Stadnickich artysta dedykował litogr. *Vue d’une partie de jardin à Końskie* (sygn.). Litografie S. z widokiem kopca Kościuszki oraz z portretem naczelnika i winietą na s. tytułowej ozdobiły *Pamiętnik budowy pomnika Tadeusza Kościuszki*, Kr. 1826 (nazwisko S. figuruje też na liście ofiarodawców składek na budowę kopca).

Ostatnią pracą S. była kompozycja *Matka Boska w Dzieciątkiem* (ol., do kośc. par. w miejscowości Pleszów w obrębie Krakowa; była tam w 1976). Przykładami tematyki religijnej w twórczości S. mogą być także prace w niewiadomej technice w d. zb. G. Pawlikowskiego: *Chrystus modlący się* oraz *Chrystus i św. Jan*. Artysta sporadycznie zajmował się projektowaniem sprzętów, o czym świadczy *Wzór katafalku dla kośc. św. Barbary w Krakowie* (akw., sygn., ok. 1831, BJ). Wspomniane przez E. Rastawieckiego sceny rodzajowe i animalistyczne nie są znane.

Jako miniaturzysta S. początkowo pozostawał pod wpływem wiedeńskiego nadwornego malarza H.F. Fügera i drezdeńsko-warsz. portrecisty Josepha Grassiego, później – warsz. artyści Stanisława Marszałkiewicza; sam natomiast oddział na sztukę amatorki Walerii Tarnowskiej. We wczesnych miniaturach S., zdaniem Schidlöfa, dominowała szara tonacja, którą później przezwyciężył na rzecz żywej i jasnej. Ważniejszą jednak cechą wydaje się nierówny poziom jego prac w tej dziedzinie, na co zwrócił uwagę Zenon Przesmycki. Jako twórca portretów ol. wzorował się na

twórczości francuskich uczniów Davida. W jego rozległym, znanym w nikłym stopniu *oeuvre* są przykłady wpływów od francuskiego neoklasycyzmu, wiedeńskiego klasycyzmu i tendencji romantycznych po *biedermeier*.

Poza wyż. wym.: BJ – *Portret młodego mężczyzny*, rys. czarną kredą, ok. 1820; MNK – *Portret mężczyzny w ciemnoniebieskiej pelerynie*, miniatura, akw., gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1823”, *Portret młodej damy w białej sukni*, miniatura, akw., gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag 1827”, *Portret mężczyzny w granatowym fraku na tle krajobrazu*, miniatura, akw., gwasz papier, ok. 1810-20, ponadto *Portret mężczyzny* (advokata Kajetana Florkiewicza herbu Ozdoba?) *na tle pejzażu z dworem wiejskim*, akw., gwasz papier, ok. 1810-20, *Portret chłopczyka z gałązką w ręku*, miniatura, akw., gwasz kość, sygn.: „Sonntag”, ok. 1820, *Portret młodej damy*, miniatura, akw., gwasz kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 18..” (data nieczytelna), ok. 1820, *Portret mężczyzny*, rys. ol., sygn.: „J. Sonntag del ... 1826”; Muz. Zamkowe w Pszczynie – *Portret mężczyzny*, miniatura, owal, akw., gwasz kość słoniowa, sygn., 1829, *Portret młodej damy*, akw., autorstwo przypisywane S.; MNW – *Portret młodej kobiety*, miniatura, akw., gwasz kość, sygn.: „J. Sonntag 1833”, *Portret kobiety w białym czepku*, ol., na odwrocie oznaczony: „J. Sonntag 1824”; ZNiO – *Portret młodej damy na tle krajobrazu*, miniatura, owal, akw. kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1823”; LGS – *Portret mężczyzny*, miniatura, owal, kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1817”, *Portret kobiety*, miniatura, prostokąt, rys. kredką na kartonie, sygn.: „J. Sonntag 1828”, *Portret mężczyzny*, miniatura, prostokąt, kość słoniowa, sygn.: „J. Sonntag 1819”, *Portret kobiety* (inaczej *Portret dziewczyny w białej sukni*), miniatura, sygn., 1825. Ponadto w d. zb. G. Pawlikowskiego było ok. 100 rys. i ryc., a w zb. Józefa Ignacego Kraszewskiego – 40 prac; obecnie większe zb. grafiki: BJ – ponad 70 prac (gł. portrety i widoki, litogr. oraz 2 miedz.); BN – ponad 130 prac.

W 1996 w Przemyśle wystawiono na aukcji – *Portret męski*, ol., 1823; ponadto na aukcji w 2002 w Londynie – *Portret oficera w niebieskim mundurze*, miniatura, sygn., 1831.

Rastawiecki, t. 2. – *Biographische Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, t. 36, Wien 1878. – Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, wyd. 3, Leipzig

[1924], t. 19. – Müller H.A., Singer H.W., *Allgemeines Künstler-Lexikon*, wyd. 5, Frankfurt am Main 1921, t. 4. – ThB, t. 30, 1936 (L.G.). – Grajewski, 1972. – *Słownik biogr. teatru pol. 1765-1965*, W. 1973 (s.v. Dmuszewski L.A., Kudlicz B., Żółkowski F.A.). – PSB, t. 16, 1971, s. 432 (s.v. Lampi Franciszek Ksawery); t. 22, 1972, s. 478 (s.v. Nakwaska Karolina). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Bénézit, t. 9 (jako Sonntag Jozef ou Joseph). – Busse, poz. 75764. – Fuchs H., *Die österreichische Bildnisminiatur. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, t. 2, Wien 1981. – Blättel H., *International Dictionary. Miniature Painters, Porcelain Painters, Silhouettists*, Münnich 1992. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 5, W. 1993, s. 71 (s.v. Letronne Louis), t. 8; W. 2007, s. 12 (s.v. Prek Franciszek Ksawery). – PSB, t. 40, 2000-01 (Ryszkiewicz A.).

S.D. [Dutkiewicz S.], *Piękne sztuki*, [Trzy widoki Krakowa ..., wyk. przez S.], Muza Nadwiślańska, 1823 t. 1, s. 149-150. – A. [Chłędowski W.], *Prace malarzy krak. ... i J. Sonntaga*, *Rozmaitości*. Pismo dodatkowe do Gaz. lw., 1827 nr 13, s. 112. – *Józef Sontag*, Tyg. krak., 1834 nr 37, s. 188. – [Soczyński K.T.], *Uniw. Jagielloński zreorganizowany w r. 1833*, Solura 1834, s. 27. – Dąbrowski B., *Uwagi i niektóre dodatki do dzieła pt. Słownik malarzów pol. przez Edwarda Rastawieckiego ...*, Bibl. warsz., 1855 t. 1, s. 375. – Wójcicki K.W., *Cmentarz Powązkowski oraz cmentarze katolickie i innych wyznań pod Warszawą i w jej okolicach*, t. 3, W. 1858, s. 13. – Leniek J., *Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu trzzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum Św. Anny w Krakowie*, Kr. 1888, s. CLXXV. – Załęski S., *O masonii w Polsce 1742-1822*, Kr. 1889, s. XXIV. – Mycielski. – Bąkowski K., *Kronika krak. 1796-1848*, Kr. 1910, cz. 3, s. 33-34, 48-49. – Przesmycki Z., *Kilka słów o miniaturze portretowej*, W. 1912, s. LI-LII. – Gumowski M., *Portrety Kościuszki*, Lw. 1917. – Chwalewik, t. 1, s. 78, 170, 249, 395. – Ręgorowicz L., *Dzieje krak. ASP*, Lw. 1928. – Kopera, t. 3. – Małachowski-Lempicki S., *Wykaz pol. łóż wolnomularskich oraz ich członków w l. 1738-1821*, Kr. 1929, s. 196. – Husarski W., *Sztuka pol. roku 1830*, Tyg. il., 1930 półr. II, s. 1088. – Lewenstam L., *Litografie warsz. 1818-70*, W. 1931, s. 12. – Smolik P., *Książka i czasopisma il. w Polsce w pierwszej poł. XIX w.*, Grafika, 1939, IV, z. 2, s. 5. – KZSP, t. 1, 1953; seria nowa, t. 3, z. 5, 1994, s. 68. – Dobrowolski, t. 1. – Grotowa K., *Zb. sztuki Jana Feliksa i Walerii Tarnowskich w Dzikowie (1803-1849)*, Wr. 1957. – Banach A., *Pol. książka il.*, Kr. 1959. – Materiały ASP Kraków, 1 (s. 17 poza indeksem). – Prek F.K., *Czasy i ludzie*, Wr. 1959. – Schidlöf L.R., *The Miniature in Europe*, Graz 1964, t. 2. – Ryszkiewicz A., *Francusko-pol. związki artyst.*,

- W. 1967. – Sroczyńska K., *Zygmunt Vogel rysownik gabinetowy Stanisława Augusta*, Wr. 1969. – Bartnicka K., *Pol. szkolnictwo artyst. ... 1764-1831*, Wr. 1971. – Tessaro-Kosimowa I., *Historia litografii warsz.*, W. 1973. – Chrościcki J.A., *Pompa funebris*, W. 1974. – Prause M., *Die Kataloge der Dresdner Akademie-Ausstellungen 1801-1850*, Berlin 1975 (jako „Sontag Joseph”). – Kozakiewicz S., *Malarstwo pol. Oświecenie, klasycyzm, romantyzm*, W. 1976. – Waniewska J., *Portrety rodziny Walickich*, Roczn. MNW, XX, 1976, s. 167-168. – Banach J., *Ikonomia Wawelu*, t. 1-2, Kr. 1977. – Szwankowski E., *Teatr Warszawski w l. 1765-1918*, W. 1979. – Banach J., *Kraków malowniczy. O albumach z widokami miasta w XIX wieku*, Kr. 1980. – Morawski K., *Wspomnienia z Turwi*, Kr. 1981. – Warkoczewska M., *Malarstwo i grafika epoki romantyzmu w Wielkopolsce*, W.-P. 1984. – Malinowski J., *Malarstwo pol. XIX w.*, W. 2003. – Załęski K., *Słownik wolnomularzy pol. zawodów wyzwolonych*, Ars Regia, 2007-08, s. 186. – Michalczyk Z., *Michał Stachowicz (1768-1825). Krak. malarz między barokiem a romantyzmem*, W. 2011. – Tenże, *Ku nowoczesności. Wokół pewnego krakowskiego „konkursu” z 1825 roku: Józef Sonntag, Jan Nepomucen Głowacki, Jan Nepomucen Danielski, Teodor Baltazar Stachowicz, Leon Łabęcki*, BHS, LXXIV, 2012 nr 2, s. 209-232. – Tenże, *The Akademie der bildenden Künste in Vienna and the School of Drawing and Painting at the Jagiellonian University in Cracow between 1818 and 1833*, Modus. Prace z historii sztuki, 14, 2014, s. 207-208. – Skotniczna E., *Widoki architektoniczne w grafice XIX w. Z problematyki kształtowania kanonu zabytków narodowych*, Kr. 2018. – Wiercińska I., *Mistrzowie pol. portretu w miniaturze na tle zmieniającej się przestrzeni społeczno-kulturalnej epoki biedermeieru: Stanisław Marszałkiewicz w Warszawie, Józef Sonntag w Krakowie i malarze lwowscy*, [w:] *Polski biedermeier - romantyzm „udomowiony”*, red. Rosales-Rodríguez A., W. 2018, s. 259, 268-269.
- Kraszewski, Cat., s. 28, 235-236. – *Spis książek, rękopisów, dokumentów, obrazów, rycin, rysunków i innych dzieł sztuki, stanowiących zb. śp. Ksawerego Maśłowskiego, których sprzedaż przez licytację odbędzie się w Krakowie ...*, Kr. 1870, s. 52, 66. – Bołoz Antoniewicz, *Kat. – Cercha S., Kat. wystawy widoków starego Krakowa*, Kr. 1910, s. 33 poz. 113. – *Wystawa portretów kobiecych z XVIII i XIX w.*, TPSP, wyd. 2, Kr. 1910, poz. 52, 123, 162-164. – Bachowski W., Treter M., *Wystawa miniatur i sylwetek we Lwowie*, wyd. 2 uzupeł., Lw. 1912. – *Pam. wystawy miniatur oraz tkanin i haftów*, W. 1912, s. 25. – *Kat. wystawy pamiątkowej księcia Józefa Poniatowskiego ...*, TPSP, Kr. 1913, poz. 550. – *Pam. wystawy starych rycin pol. ze zb. D. Witke-Jeżewskiego*, W. 1914. – *Kat. wystawy Dziecko w sztuce*, wyd. 2, TPSP, Kr. 1917. – Husarski. – *Stary portret. Wystawa dzieł pol. i obcych ... znajdujących się w zb. pryw. w obrębie woj. krak.*, TPSP, Kr. 1930, s. 22. – *Kat. wystawy powstania listopadowego*, Lw. 1930, poz. 215. – *Kat. wystawy powstania listopadowego*, MNW, W. 1931. – Sienkiewicz J., *Malarstwo warsz. 1. poł. XIX w. Pam. wystawy*, MNW, W. 1936. – Sawicka S., *Grafika pol. Przew. po wystawie retrospektywnej*, MNW, W. 1938, s. 26. – Buczkowski K., Przeorska-Exnerowa Z., *Wystawa miniatur na tle wnętrza pałacu hr. Pusłowskich*, Kr. 1939. – Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków. Kat.*, Ze Skarbcza Kultury, 1953 z. 1, s. 159. – Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w MNW*, W. 1961. – *Sztuka warsz.* – *Wystawy jubileuszowe 150-lecie ASP w Krakowie*, MNK, Kr. 1964. – Kruczek L., *Miniatury portretowe. Muz. Wnętrz Pałacowych w Pszczynie. Przew. po wystawie*, Pszczyna 1976, s. 11. – Radojewski M., *Miniatury portretowe XVI-XX w., sylwetki w zb. Bibl. Ossolineum*, Wr. 1976. – Kamińska-Krassowska H., *Miniatury pol. XVII-XX w., Kat. zb.*, MNW, W. 1978. – Kruczek L., *Miniatury, płaskorzeźby i sylwetki XVI-XX w. Kat. zb.*, Muz. Wnętrz Zabytkowych, Pszczyna 1987. – *Wybór dzieł sztuki pol. i z Polską związanych ze zbiorów Fundacji im. Ciechanowieckich*, Zamek Królewski w Warszawie, W. 1989, poz. 79. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 1, W. 1990; t. 2, W. 1992; t. 3, W. 1992; t. 4, W. 1994; t. 5, W. 1995. – Lencznarowicz L., *Miniatury XVI-XX w. z dawnej kolekcji w Dzikowie. Depozyt rodziny Tarnowskich w MNK. Wystawa w Zamku Królewskim w Warszawie*, W. 1994. – Michałowska-Barłóg M.T., *Miniatury. Kat. zb. MNP*, t. 2, P. 1995. – Blak H., Malkiewicz B., Wojtałowa E., *Malarstwo pol. XIX w. Kat. zb. MNK*, Kr. 2001. – *Silver, Miniatures & Vertu, 24th October 2002*, Shoteby's, London [2002]. – *Souvenirs historiques, 14 Novembre 2014*, Coutau-Bégarie & Associés, Hôtel Drouot, Paris [2014], poz. 407. – *Biedermeier. Kat. wystawy*, red. Kozak A., Rosales-Rodríguez A., MNW, W. 2017. – Małachowicz H., *Miniatury europejskie. Kat. zb.*, Zamek Królewski w Warszawie - Muzeum, W. 2018. – *Aukcja sztuki dawnej, 24 XI 2020*, DA Face to Face, W. [2020], poz. 32. – *Galeria sztuki XIX w. Przew.*, MNW, W. 2022. – Lencznarowicz L., Godyń D., *Miniatury artystów pol. i obcych w Polsce działających. Kat. zb. MNK*, Kr. 2022.
- Gaz. warsz., 1820 nr 83, s. 1495, nr 111 dod., s. 1852, nr 112 dod., s. 1868. – Kur. warsz., 1832 nr 142 (26 V) s. 739 (jako Józef Zątag). – Gaz. krak., 1834 nr 27, s. 105. – *Rozmaitości. Pismo dodatkowe do Gaz. lw.*, 1834 nr 16, s. 127 (nekrolog). – Tyg. krak., 1834 nr 44,

s. 217. – Pam. Sztuk Pięknych, 1850-54, s. 190. – Tyg. il., 1868 półr. II, s. 49; 1900 półr. I, s. 373. – Teka Grona Kons., II, 1906, s. 209 (jako Zontag). – Sztuki Piękne, V, 1929, s. 187; VI, 1930, s. 144.

Hajdecki, poz. 74. – Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, nr 39 (d. teka q-3), *Malarstwo krak. i lw.* – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 2, nr 5746-5747, 5796, 5918-5929, 5928-5929, 6051, 6060, 6126a, 6153, 6250, 6326, 6328, 6403, 6407-08, 6424, 6475, 6487, 6606, 6717-18, 6875, 6930, 6952, 7030, 7131, 7490-91, 7565, 7862, 7949, 7968, 7983, 8018, 8043, 8106, 8117, 8139, 8186, 8263, 8283, 8284, 8361-62, 8502, 8589, 8672, 8764, 8782, 9163-64, 9271, 9815, 9854, 9908, 10152, 10169, 10221, 10284, 10395, 10494, 10565, 10575, 10595, 10921; cz. 4, nr 2932, 2975, 2992, 3006a, 3105, 3506-08, 3530, 3547, 3618, 3642, 3709, 3830-33, 3981-83, 4027, 4254, 4283, 4285, 4372, 4415, 4452, 4520, 4674, 4821, 4827, 4953, 5022; listy Marcina Bastera, Arch. UJ: z 28 XI 2022 (z fot. życiorysu własnego S. w rkps S I 682: *Liceum Św. Barbary. Profesorowie i nauczyciele, 1823-1829*) oraz 4 I 2023 (z fot. innych dokumentów w rkps S I 682, m.in. podania S., nominacje, raporty, i z rkps S I 683, m.in. podanie S.); listy: Katarzyny Gieszczyńskiej-Nowackiej, MNP, 1 XII 2022, i Katarzyny Toporskiej, MNP, 6 XII 2022, oba z wykazami prac S. w MNP; Ewy Bugalskiej, NID, 12 I 2023 (ze skanem karty obrazu w koście w Pleszowie); notatki i wydruki ze stron internetowych: Wirtualne muz. miniatur pol. <https://miniatury.wordpress.com/2017/02/24/wirtualne-muzeum-miniatur-polskich> (dostęp 23.08.2021); Polish Art Corner (dostęp 23.08.2021); Kat. strat wojennych, Min. Kultury i Dziedzictwa Nar., <http://dziedzictwo.gov.pl/katalog-strat-wojennych/wyszukiwanie-zaawansowane-aawansowane?s=Sonntag+J%C3%B3zef> (dostęp 03.12.2022). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 51: Batowski Z., *Malarstwo krak. i lw.*, mpis, k. 3-5; nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Galerii Obrazów*, Dział II, s. 27, 31, 34, 35, 49, 41, Dział V, s. 153, Dział VII, s. 166, 174, 186, 211, mpis, Lw. 1944; nr 1723/17: *Z arch. Jerzego Sienkiewicza*, teczk. 17, J. Sienkiewicz ekspertyza, z 5 XI 1943, dot. ol. portretu kobiety, autorstwo przypisywane S. – Bibl. Ossolińskich, Bibl. im. G. Pawlikowskiego, rkps 174: Pawlikowski G., *Kat. malarzy w porządku alfabetycznym*; rkps 12156/III: Ambroży Grabowski, *Wspomnienia z lat mojego życia ...*, k. 374.

J. Polanowska

Sontman Piotr patrz **Soutman Pieter Claesz**.

Sonzogno (Sonsogno) **Emil**, mozaicysta z Wenecji. Przed 1906 sprowadzony do Krakowa przez Stanisława Gabriela Żeleńskiego, który uczynił go kierownikiem działającej od t.r. pracowni mozaiki weneckiej i marmurowej w krak. Zakładzie Witraży i Mozaiki Szklanej S.G. Żeleński. S. był wykwalifikowanym wykonawcą o wysokich umiejętnościach technicznych; w pracowni kształcił uczniów w technice szklanej mozaiki weneckiej, w 1906 miał ich 10 (m.in. Tadeusza Wilkosza). Pod kierunkiem S., najpewniej w l. 1906-14, wykonywane były mozaiki wg proj. artystów pracujących w zakładzie Żeleńskiego, m.in. Stefana Matejki, Henryka Uziembły, Karola Frycza, Jana Bukowskiego. Prawdopodobnie S. sam również zajmował się projektowaniem, o czym świadczy jego udział w wystawie TPSP w Krakowie w 1910, na której pokazał w dziale sztuki stosowanej (razem z innymi artystami zawiązanymi z zakładem) prace: *Wizerunek NMP Częstochowskiej* i *Św. Mikołaj* (w stylu bizantyńskim), obie mozaika wenecka, oraz *Chanteclair*, mozaika płaska, *Orzeł polski*, mozaika. Nie wiadomo, czy S. został zaangażowany do pracowni mozaiki po wznowieniu jej działalności w 1928.

Najpewniej wszystkie mozaiki wykonane w pierwszym okresie działalności pracowni (1906-14) powstały pod kierunkiem S., przy udziale współpracowników i uczniów. Można do nich zaliczyć dzieła tworzone do obiektów sakralnych, jak mozaiki do kaplicy OO. Jezuitów w Chyrowie (czterech ewangelistów na sklepienie absydy, *Matka Boska Ostrobramska*, *Św. Stanisław Kostka* i *Bł. Andrzej Bobola* w zwieńczeniach ołtarzy, proj. S. Matejki, 1907-09), do kaplicy zamkowej w Żywcu (proj. Franciszka Mączyńskiego [?], ok. 1906; zniszczona w 1940), kość. Franciszkań w Krakowie (na zewnętrznej ścianie absydy *Św. Franciszek*, proj. Tadeusza Popiela, ok. 1910), kość. Św. Jakuba w Sandomierzu (tablica pamiątkowa ks. Ludwika Piotrowicza, zwieńczenie ołtarza Matki Boskiej, wg proj. Frycza, 1907-10), kość. Św. Stanisława na Woli w Warszawie (tryptyk mozaikowy) oraz do cerkwi greckokatolickiej w Olyphant w USA (*Chrystus Dobry Pasterz*, proj. S. Matejki, 1910) i na Bukowinie (Rumunia). Dzieła z tej pracowni zdobyły liczne gmachy

publiczne i domy mieszkalne w Krakowie, jak budynek Tow. Techników („Smakoliki na Podwalu”?), dom Suskich przy ul. Grodzkiej („ANTONI SUSKI” i „Pod osłoną nieba”, proj. Bukowskiego, 1909), budynek przy ul. Smoleńsk (dawny sztyl: „Muzeum techniczno-przemysłowe. Krajowy Instytut popierania rękodzieł i przemysłu”), domy przy ul. Szewskiej (m.in. „W. Halski. Magazyn wyrobów żelaznych”, 1912) oraz liczne budynki przy dawnych ul. Wolskiej i Swoboda (obecnie ul. Józefa Piłsudskiego i al. Zygmunta Krasińskiego), m.in. dom Małachowskich (mozaika z herbami nad wejściem, proj. Uziembły, 1906); prawdopodobnie też budynki przy ul. Wenecja 1 (lew św. Marka, 1911-12), ul. Gertrudy 5a (fasada dawnego kina Wanda, 1912) i ul. Długiej 4 (godło apteki, 1909-10). Mozaiki powstałe w zakładzie dekorowały również gmachy i domy we Lwowie, m.in. Izbę Handlowo-Przemysłową (dekoracja atyki; herb Lwowa, symbole przemysłu i handlu, ornamenty, proj. Uziembły, 1908-09; balustrada głównych schodów, proj. Frycza, 1909), dom przy ul. Kołłątaja 3 (obecnie ul. Mencynskoho; mozaiki klatki schodowej o motywach kwiatowych, 1912-13), być może również przy ul. Jabłonowskich 36 (obecnie ul. Szota Rustaweli), a także grobowiec dziennikarzy ruskich na Cmentarzu Łyczakowskim (*Chrystus błogosławiący*, po 1906). Pozostałe rozpoznane dzieła mozaikowe z pierwszego okresu funkcjonowania pracowni znalazły się w Brzesku („Magistrat Miasta Brzeska” z herbem, elewacja ratusza), Zakopanem (mozaiki m.in. do kominków w sanatorium dr. Dłuskiego, wg proj. Uziembły, Frycza), Drohobycz (willa Markusa Seemana), Tarnowie i Nowym Sączu; nieokreślone mozaiki powstały też do Paryża i Mendoczy (Argentyna). Wiele dzieł wykonanych przez pracownię mozaiki z tego okresu nie zachowało się lub nie jest możliwych do identyfikacji; informacje o nich zawiera zapewne arch. zakładu (obecnie niedostępne).

Starża, *Krak. zakład witrażów, oszkleń artystycznych i mozaik*, Świat, 1908 nr 20, s. 22-23. – *Krak. Zakład Witrażów i Mozaiki S.G. Żeleński*, Roczn. Przemysłu i Handlu Galicji, 1909, s. 66-68. – *Kat. II-giej wystawy zbiorowej prac Henryka Uziembły*, Pałac Sztuki, Kr. 1909, poz. 78, 80 (bez nazwiska S.). – *Krak. Zakład Witrażów i Mozaiki*, Tyg. il., 1910 nr 12, s. 245. – *Nieustająca wystawa TPSP*, Kr. maj 1910 (dwa wyd.), s. 19 (jako Sonsogno E.). – *Spraw. TPSP za 1910*, s. 28. – F., *Kra-*

kauer Kirchenkunst. Kunstanstalt für Glasmalerei, Kunstverlglasung Glas und Marmormosaik S.G. Żeleński in Krakau, [w:] *Galizien. Seine Kulturelle und wirtschaftliche Entwicklung* [Moderne Illustrierte Zeitung für Reise und Sport], hrsg. Bergmann S., Wien [ok. 1913], s. 150 (jako Krak. Zakład S.G. Żeleńskiego). – *Krak. Zakład Witrażów, Oszkleń Artyst. i Fabryka Mozaiki Szklanej w Krakowie S.G. Żeleński*, Kr. 1929, s. 6 (bez nazwiska S.). – Hrebenuk A., *Witraże - mozaiki. Sztuka barwnych szkielek i kamińców*, Kr. 1938, s. 29 (bez nazwiska S.). – KZSP, t. 4, cz. 2, 1971, s. 110 (bez nazwiska S.). – Głuzińska A., *Zakład wychowawczy OO. Jezuitów w Chyrowie*, [w:] *Kościół i klaszory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 5, Kr. 1997 (jako zakład Żeleńskich z Kr.). – Grankin P., *Mozaiki firm witrażowych we Lwowie*, [w:] *Witraż w architekturze. Architektura na witrażu*, red. Budyn-Kamykowska J., Pawłowska K., Kr. 2011, s. 34-36 (jako Krak. Zakład Witraży S.G. Żeleńskiego). – Fijałkowska G., *Pracownia witrażowo-szklarska Tadeusza Stanisława Wilkosa*, Kr. 2013, s. 17. – Palca I., *Dom mieszkalny przy ulicy Józefa Piłsudskiego 36 w Krakowie - przykład secesji w działalności architektonicznej Sławomira Odrzywołskiego*, Krzysztofory, XXXVI, 2018, s. 171-172.

P. Kluz

Sopoćko J., rysownik amator, działał w 2. poł. XVIII w. Jego rys. *Paysage*, pióro, czarny tusz, przed II wojną światową znajdował się w tece *Progrès dans le dessin de personnages distingués et de divers amateurs polonais* ze zb. króla Stanisława Augusta, przechowywanej w Gab. Ryc. BUW (w 1914 notowanej w bibl. akademii sztuk pięknych w Petersburgu, następnie zrewindykowanej).

Tatarkiewicz W., *Rysunki Józefa Łęskiego*, Sztuka, V, 1914 z. 21, s. 52. – Sawicka S., Sulerzyska T., *Straty w rysunkach z Gab. Ryc. 1939-45*, W. 1960, s. 34.

A. Bernatowicz

Sorgatz, malarz, nieznany z imienia, wym. w księgach adresowych jako zamieszkały w Gdańsku przy Pfefferstadt 21 w 1858.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sorger (Sorge) **Georg** (Gergen), kamieniarz. W archiwaliach cechu murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy w Gdańsku występuje jako obcy czeladnik. 21 VII 1664 uiszczył resztę swojej kary (3 zł) nałożonej przez cech za nieznaną przewinienie, a 24 II 1665 mistrz kamieniarski Andreas I. Lorentz zapłacił za niego cechowi 1 zł (stawka za obcego czeladnika), co świadczy, że S. pracował w jego warsztacie. Lorentz zatrudniał tam czeladników przybyłych m.in. ze Szwecji; może to rzucać światło na przypuszczalne pochodzenie S., nigdzie jednak nieudokumentowane.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2060: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1644-1720. Rejestr opłat. Einname Register Des Wercks der Mäwrer Stein und Bildhauer Angefangen im Jahr 1644*, s. 74, 75.

J. Pałubicki

Sorochtej Osyp (Józef) **Roman**, malarz i rysownik ukraiński, ur. 28 II 1890 Barańcyce (obecnie Baraniwci) k. Sambora, zm. 28 XI 1941 Stanisławów (obecnie Iwano-Frankiowski); syn Jósafata Srhteia, Czecha, robotnika kolejowego (zginął w wypadku, gdy S. był dzieckiem), i Polki o nieznanym nazwisku; żonaty z Marią Karpuk, uczennicą Oleksy Nowakińskiego. W 1910 S. ukończył Seminarium nauczycielskie w Stanisławowie. W l. 1911-14 studiował malarstwo w ASP w Krakowie u Józefa Pankiewicza, uzyskując kilka nagród i medal br. Podczas I wojny światowej walczył w Legionie Ukraińskich Strzelców Siczowych; został przydzielony do Kwatery Prasowej. Po wojnie, w l. 1918-20 dokończył studia w krak. ASP (u Wojciecha Weissza, Stanisława Dębickiego i Ignacego Pieńkowskiego). Wrócił do Stanisławowa, gdzie w 1920 został zatrudniony jako mianowany nauczyciel rysunków w II Gimnazjum Państw.; godziny brakujące do pensum uzupełniał lekcjami w I Gimnazjum, a potem w przyw. gimnazjum żeńskim Koła Ukraińskiego Tow. Pedagogicznego. W 1926 decyzją Kuratorium Okręgu Szkolnego Lw. został przeniesiony do gimnazjum w Śniatynie k. Czerniowiec. Po ok. 2 latach znów pracował w Stanisławowie (do 1937); miał etat w państw. gimnazjum ukraińskim, a zajęcia dodatkowe w II Gimnazjum

(któremu nadano imię Marszałka Piłsudskiego). W l. 1939-41 był nauczycielem w szkole średniej w Śniatynie.

We Lwowie S. brał udział w IV wystawie lw. stow. HDUM (Гурток діячів українського мистецтва) w grudniu 1926 i styczniu 1927, eksponując 2 ol. pejzaże karpackie i 4 rysunkowe karykatury (w tym *Tygrys* i *Mychajło Rudnycki*), a także w VI wystawie lw. stow. ANUM (Stow. Niezależnych Art. Ukraińskich) w grudniu 1934 i styczniu 1935, gdzie pokazał 9 prac (w tym *Autoportret*, ol., *Dziewuczyna i konie*, akw., *Gracze*, akw., *Ukrzyżowanie*, rys.), oraz w VIII wystawie tegoż stow. w 1936 (*Autoportret*, ol., *Zdjęcie z krzyża*, *Ostatnia wieczerza*, *Miasto I, II*, wszystkie akw.). Na wystawie pamiątek Strzelców Siczowych we Lwowie na przełomie 1934 i 1935 znalazły się jego karykatury z l. 1917-18 (obecnie część z nich w zb. rodziny artysty). W Stanisławowie S. uczestniczył w wystawie obrazów i rzeźb w sali III Gimnazjum w 1933, w Salonie zimowym dzieł sztuki stow. „Orion” w salach Rady Miejskiej w 1936 oraz w Pierwszej wystawie sztuk plastycznych Ziemi Stanisławowskiej w 1941. Monograficzne wystawy artysty zorganizowano w Stanisławowie w 1942, 1971, 1990, 1996, 2000, 2015 i we Lwowie w 1970, 1980, 1986, 2008, 2017.

Dorobek S. obejmuje gł. prace na papierze (akw., pastele, rys.), w mniejszym stopniu malarstwo ol. i grafikę. Jego karykatury zamieszczało w l. 1925-26 lw. czas. humorystyczne *Zyz*. Artysta zaprojektował też okładkę oraz ilustracje do książki Antona Łotockiego *Żyttia ta pryhody Ciapky-Skoropada* (Життя та пригоди Цяпки-Скоропода), Lwiv 1926. W l. 30. XX w. malował dekoracje dla Ukraińskiego Teatru Narodowego im. Iwana Tobilewycza w Stanisławowie.

Twórczość malarska i rysunkowa S., rozmaita pod względem tematycznym, niemal w całości jest niejako naznaczona koniecznością tworzenia. Żywiołowość linii i barw zostaje tu ujęta w precyzyjne, uproszczone formy i poddana kompozycyjnej dyscyplinie. Przedstawienia ludzi mają niekiedy charakter groteskowy czy karykaturalny. Choć w dziełach S. można znaleźć ślady oddziaływania tendencji impresjonistycznych czy postimpresjonistycznych, to większość prac mieści się w nurcie ekspresjonizmu. Do najbardziej znanych dzieł S. należą obrazy ol. – *Ulica wiejska* (1936), autoportrety (1910, 1934, 1937, 1938), *Portret*

syna (1935), *Martwa natura z książkami* (1936), *Martwa natura ze skrzypcami* (1938), *Martwa natura z wazonem* (1939); akwarele – *Atakują bramkę* (1929), *Ostatnia Wieczera* (1935), *Konie przy wodopoju*, *W pracowni malarza*, *Hokej* (wszystkie 1936), *Myśliwy na koniu*, *Kwiaty* (obie 1937), *Drzewa w ogrodzie* (1939), *Okolice miasta* (1941); rysunki (tusze, pędzel, pióro, oł., kredki) – portrety Tarasa Szewczenki i Iwana Kotlarewskiego (oba 1922), *Ołeksza Nowakiwski w stylu bizantyńskim* (1924), *Pejzaż z mostkiem* (1925), portrety groteskowe M. Rudnickiego i W. Barwińskiego (oba 1926), *Katedra w Stanisławowie* (1927), *Ulica w Śniatynie* (1928), *Chłopiec z końmi* (1929), *Ulica w Stanisławowie* (1930), *Odpoczynek* (1931), *Na cmentarzu*, *Inwalida* (oba 1932), *Gracze w bilard* (1934), *Portret śpiewaka Modesta Męcińskiego*, *Portret syna*, *Ukrzyżowanie* (wszystkie 1935), *Szachiści*, *Portret M. Czeremszyny*, seria karykatur biskupa Grzegorza Chomyszyna (wszystkie 1937), *W cyrku* (1939), *Portret własny*, *Pławienie koni* (oba 1940).

Wiele miejsca w jego twórczości zajmowały tematy religijne. Wykonał 2 serie rys. (oł., tusz, kredki, pastele): w 1925 „Przypowieści biblijne” (50 dzieł) oraz w l. 1930-31 „Golgota” (42 dzieła), o zdecydowanie ekspresjonistycznym charakterze, na co składają się psychiczne napięcie postaci, akcentowanie cierpienia, ostre kąty widzenia, dynamiczne linie, kontrasty białych figur z czarnym tłem. W twarzach Chrystusa, traktowanych jako symboliczne maski, czytelne są rysy samego artysty. Jednym z głównych osiągnięć S. jest monumentalne płótno *Zdjęcie z krzyża* (oł., sygn., 1935, katedra greckokatolicka Zmartwychwstania Chrystusa w Iwano-Frankiwsku); obraz ten, pełen dramatyzmu i nasycony uczuciowo, a jednocześnie zrównoważony kompozycyjnie, stanowi ważny przykład awangardowego malarstwa religijnego w Ukrainie z l. 30. XX w. Ok. 1928 S. namalował wspólnie z Antonem Manastyrskim ikonostas do cerkwi Zwiastowania NMP w Hrebenowie k. Stryja (napis dokumentujący autorstwo artystów znajduje się na tylnej części drzwi diakońskich).

Zachowana spuścizna twórcza S. liczy obecnie ponad 1100 dzieł (1069 dzieł skatalogowanych, większość sygn.), które znajdują się w LGS (ok. 600 dzieł), Muz. Sztuki Podkarpacia w Iwano-Frankiwsku (36 dzieł, w tym 2 obrazy oł. i 5 akw. w ekspozycji stałej) oraz w zb. rodzi-

ny malarza w Iwano-Frankiwsku i Lwowie (ok. 500 dzieł), tamże dzienniki S. z l. 1929-32 (w 8 szkicownikach, rkps). W zb. W. Witruka we Lwowie – 8 akw. i 6 rys., w tym *Ucieczka św. Rodziny do Egiptu* (sygn., 1922). Ponad 30 portretów i karykatur strzelców siczowych (rys. tusz, pióro, l. 1916-18 i 1925) zostało zniszczonych we Lwowie w 1952.

Митці України. Енциклопедичний довідник, Київ 1992. – *Encyclopedia of Ukraine*, t. 4, Toronto-Buffalo-London 1993. – *Мистецтво України. Біографічний довідник*, Київ 1997, s. 554. – *Енциклопедія українознавства*, t. 8, Львів 2000, s. 2956. – *Художники України. Енциклопедичний довідник*, Київ 2006, s. 518.

Spraw. Dyrekcji I Gimnazjum Państw. w Stanisławowie za r. szkolny 1920-21, s. 4. – Spraw. Dyrekcji II Gimnazjum Państw. w Stanisławowie z r. szkolny 1920/21, s. 4, 5. – *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ...*, red. Zagórowski Z., Lw.-W. 1924. – Рудницький М. [Rudnyčkyj M.], *Карикатурист у карикатурному середовищі*, Світ, 1926 nr 19-20, s. 13-14. – Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich ...*, Roczn. II, W.-Lw. 1926. – Spraw. Dyrekcji Państw. Gimnazjum im. Fr. Karpińskiego w Śniatynie za r. szkolny 1927/28, s. 15. – Spraw. Dyrekcji Państw. Gimnazjum II im. Marszałka J. Piłsudskiego w Stanisławowie za r. szkolny 1931/32, s. 4, 22. – Іванець І. [Iwaneć I.], *Мистець анахорет*, На зустріч, 1935 nr 9, s. 1-2. – Tenże, *Стрілецька карикатура*, Літопис Червоної Калини, 1935 nr 3, s. 5-6. – Голубець М. [Holubeć M.], *Осип Сорохтей*, Наші дні, 1942 nr 2, s. 11. – Materiały ASP Kraków, 2. – Львів. Літературно-мистецький збірник, Філядельфія 1954, s. 140. – *Історія українського мистецтва*, t. 4, cz. 2, Київ 1970. – *Альманах Станіславської землі*, t. 1, Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен 1975, s. 285, 525, 528, 537-539, 541-542, 544-545, 575, 588, 783. – Фіголь М. [Fihol M.], *Перо Осипа Сорохтея*, Жовтень, 1980 nr 11, s. 154-156. – Юліян Буцманюк. *Монографічна студія*, Едмонтон 1982, s. 11. – *Осип Сорохтей: графіка, живопис. Каталог*, Львів 1986. – Ріпко О. [Ripko O.], *Бентежений дух Осипа Сорохтея*, Жовтень, 1987 nr 6, s. 76-84. – Таž, *Хресна дорога Осипа Сорохтея*, Україна, 1988 nr 10, s. 11-16. – Таž, *У пошуках страченого минулого*, Львів 1996. – Арофікін В. [Arofikin W.], Пасацька Д. [Pasačka D.], *Каталог втрачених експонатів Національного музею у Львові*, Київ-Львів 1996. – Сорохтей Х.-М. [Sorochtej Ch.M.], *Що відкрилося*

у серці, Дзвін, 1996 nr 5-6, s. 129-140. – Мілян О. [Milan O.], *Осип-Роман Сорохтей - художник-живописець*, Дзвін, 1996 nr 5-6, s. 140-143. – Мельник В. [Melnyk W.], „Зняття з хреста” *Осипа Сорохтея*, Дзвін, 1997 nr 10, s. 111-113. – Макоїда О. [Makojda O.], *Християнські мотиви у творчості Осипа Сорохтея*, Мистецтвознавство'99, Львів 1999, s. 119-126. – Tenże, *Експресіоністичні тенденції у творчості Осипа Сорохтея*, Народознавчі зошити, 2000 nr 5, s. 923-929. – Кіс-Федорук О. [Kis-Fedoruk O.], *Релігійні мотиви у творах Осипа Сорохтея*, Київська церква, 2000 nr 4, s. 116-119. – Макоїда О. [Makojda O.], *Новаторські пошуки Осипа Сорохтея в картині „Зняття з хреста”*, Мистецтвознавство'2000, Львів 2001, s. 93-102. – Шмагало Р. [Szmałało R.], *Словник митців-педагогів України та з України у світі 1850-1950*, Львів 2002, s. 88. – Макоїда О. [Makojda O.], *Сакральна тематика у творчості Осипа Сорохтея*, Народознавчі зошити, 2003 nr 1-2, s. 249-252. – *Національний музей у Львові, 100 років*. Альбом, Київ 2005, s. 118. – Лагутенко О. [Lahutenko O.], *Українська графіка першої третини ХХ століття*, Київ 2006, s. 180-181, il. – Макоїда О. [Makojda O.], *Осип-Роман Сорохтей та стрілецькі часописи*, Мистецтвознавство'07 (2), Львів 2008, s. 45-52. – *Осип Сорохтей, художник і графік* [album-kat.], Lviv 2008. – Сидор О. [Sydor O.], *Колекція Володимира Вітрука*, Львів 2008, nr 172-185. – Волинська О. [Wołyńska O.], *Творча спадщина Осипа Сорохтея*, Мистецтвознавство України, 2009 випуск 10, s. 332-338. – Лагутенко О. [Lahutenko O.], *Українська графіка ХХ століття*, Київ 2011, s. 39, 112, il. 92. – Яців Р. [Jaciw R.], *Українські мистецькі виставки у Львові (1919-1939). Довідник; антологія мистецько-критичної думки*, Львів 2011. – Макоїда О. [Makojda O.], *Осип Сорохтей*, Львів 2016. – Гах І. [Hach I.], *Епоха Митрополита: Українське образотворче мистецтво першої половини ХХ століття*, Львів 2017, s. 49, 60, 128.

IV Виставка Гуртка Діячів Українського Мистецтва у Львові, Львів 1926, роз. 92-97. – Вистава стрілецьких пам'яток 1914-1934, 23 грудня 1934 - 31 січня 1935, Львів 1935. – Шоста вистава Асоціації Незалежних Українських Мистців, каталог, Львів 16 XII 1934 - 14 I 1935, Львів 1934, роз. 141-149. – *Мистці - Митрополиту Андрею*, Каталог VIII вистави Асоціації Незалежних Українських Мистців, Львів 1936, nr 103-107. – *Перша виставка образотворчого мистецтва Станіславщини. Каталог*, Станіслав 1941. – *Каталог-Альманах III виставки Спілки Праці Українських Образотворчих Мистців 1942*, Львів 1943. – *Виставка творів Осипа Сорохтея*, Львівський музей українського мистецтва, Львів 1970. – Вистав-

ка творів художника-карикатуриста *Осипа Йосафатовича Сорохтея*, Івано-Франківськ 1971. – *Графічні портрети Осипа Сорохтея. Каталог виставки*, Івано-Франківськ 1990. – *Мистецтво Львова першої половини ХХ століття. Каталог виставки...* (Концепція та реалізація виставки і каталога О. Ріпко), Львівська картинна галерея, Львів 1996. – *Malarze ukraińscy - studenci i absolwenci krak. ASP. Kat. wystawy ze zb. MN we Lwowie*, Kr. 1998, s. 17, 24. – *Осип Сорохтей. Живопис. Графіка*, [teksty:] Дудич І. [Dudycz I.], Банцекова Г. [Bancekova H.], Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Возницького, Львів 2020.

Dz. Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lw., 1926. – Світ, 1927 nr 1, s. 7. – Sztuki Piękne, III, 1927, s. 158; IX, 1933, s. 331. – Wiek Nowy, 1927 nr 7668, s. 4. – Słowo pol., 1933 nr 256, s. 9, nr 261, s. 8. – Kur. Stanisławowski, 1933 nr 823, s. 2; 1936 nr 8, s. 3; 1937 nr 23, s. 6. – Діло, 1934 nr 345, s. 7, nr 351, s. 4 (Драган М.); 1936 nr 270, s. 3 (tenże). – Назустріч, 1935 nr 1, s. 1 (Іванець І.). – Неділя, 1935 nr 2 (321), s. 3. – Gaz. lw., 1935 nr 296, s. 2. – Gaz. Poranna, 1935 nr 10895, s. 12 (Kilian-Stanisławska J.). – Dz. pol., 1936 nr 21, s. 7. – Львівські вісті, 1941 nr 107, s. 7. – Наші дні, 1943 nr 6, s. 7 (Іванець І.).

J. Biriulow

Soroczyński patrz Sroczyński.

Soroka Michał (Mychajło), rzeźbiarz (snycerz). Wg Jana Lewickiego w 1798 S. wykonał wyposażenie (zachowane) greckokatolickiej cerkwi Św. Jana Chryzostoma (obecnie kość. Św. Jana Chrzciciela) w swojej rodzinnej łemkowskiej wsi Jaworki k. Szczawnicy. Składa się ono z ikonostasu, 3 ołtarzy bocznych oraz ambony. Charakteryzuje je bogata ornamentyka o sprymitywizowanych formach rokokowych i późnobarokowych (rocaille, kogucie grzebienie, wić roślinna z motywem kampanuli i paludament). W ikonostasie ornament pokrywa obramienia ikon oraz trzony rozdzielających ikony pilastrów; 2 ołtarze boczne są ujęte kolumnami i ornamentálnymi uszami, w trzecim, o ażurowych trzonach kolumn, znajduje się para aniołów flankujących cyborium. Kosz ambony dekorowany jest przedstawieniami ewangelistów w obramieniach analogicznych do tych z ikonostasu, a baldachim zwieńczony figurą Chrystusa Dobrego Pasterza. Zapewne S. można przypisać również 2 feretrony z iko-

nami Michała Archaniola i Matki Boskiej oraz Matki Boskiej i Ukrzyżowania, ujętymi snycerskimi obramieniami z motywem grzebieni i wici roślinnej.

Lewicki J., *Ruch Rusinów w Galicji w pierwszej poł. wieku panowania Austrii (1772-1820)*, Gaz. nar., 1879 nr 10, s. 2. – KZSP, t. 1, z. 11, s. 9-10 (bez nazwiska S.).

NID, karty ewidencyjne wyposażenia d. cerkwi w Jaworkach, oprac. F. Kornecka, 1972 (bez nazwiska S.).

J. Biriulow
uzup. K. Kolendo-Korczak

Sosenko Modest, malarz i rysownik ukraiński, ur. 28 IV 1875 Porohy k. Bohorodczan (obecnie Ukraina), zm. 4 II 1920 Lwów, pochowany tamże na cmentarzu Janowskim; syn Danyła (Daniela) i Anny z Kisielewskich; żonaty z malarzką amatorką Michaliną Leiter (ur. 24 VII 1885; ślub 7 II 1907 w Krakowie). Od 1889 S. uczył się w Stanisławowie (obecnie Iwano-Frankiwnsk) w Wyższej Szkole Realnej (prawdopodobnie ukończył tam 4 klasy). W l. 1896-1900 studiował w krak. SSP u Jacka Malczewskiego, Leona Wyczółkowskiego i Jana Stanisławskiego. W r. akademickim 1898/99 otrzymał br. medal, a 1899/1900 – II nagrodę za akt. W czerwcu 1900 przyznano mu z funduszu wydź. krajowego Sejmu Galicyjskiego zasiłek w wysokości 200 koron na dalsze kształcenie. Pozwoliło mu to na wyjazd do Monachium, gdzie w l. 1900-02 studiował w akademii u Ottona Seitzza. Podczas studiów namalował dużą kopię dyptyku Albrechta Dürera *Czterej apostołowie* ze Starej Pinakoteki, którą latem 1902 ofiarował swemu mecenasowi, metropolicie Andrzejowi Szeptyckiemu (dzieło w zb. pałacu metropolitów greckokatolickich we Lwowie). W lipcu t.r. na dorocznej wystawie studentów monachijskiej ASP otrzymał list pochwalny, a jesienią wyjechał do Paryża, gdzie dzięki pośrednictwu Cypriana Godebskiego dostał się do pracowni Léona Bonnata w École Nationale et Spéciale des Beaux-Arts; kontynuował tam naukę do 1904. Podczas studiów paryskich wykonał w Luwrze wielką kopię obrazu Jusepe de Ribery *Złożenie do grobu* i kopię *Autoportretu* Rembrandta (obie dla Szeptyckiego, w zb. pałacu metropolitów greckokatolickich we Lwowie). Latem 1903 przebywał na Podolu w majątku Brzozowskich w Popieluchach i Sobańskich w Sumówce. Namalował wówczas portrety Heleny

z Grocholskich Brzozowskiej i Władysława Sobańskiego (któremu dawał lekcje rys. i malarstwa), a także pejzaże, m.in. *Krajobraz z dworem ziemiańskim*, *Szkic pejzażowy z faetonem*, *Las przy zachodzie słońca*, *Chata na Podolu* (wszystkie ol., 1903, sygn., Ukraińskie MN). Od 1905 mieszkał we Lwowie. W l. 1907-14 pracował jako drugi kustosz w lw. Muz. Cerkiewnym (od 1913 Ukraińskie MN Lwów); zajmował się tam gromadzeniem i konserwacją dawnych ikon i fresków. W 1910 odkrył XV-wieczne malowidła ściennie w cerkwi klasztoru Św. Onufrego w Ławrowie k. Starego Sambora. W 1913 odwiedził Florencję, gdzie na pryw. zamówienie bpa Szeptyckiego kopiował freski Fra Angelica; t.r. pracował przez kilka miesięcy na wsch. Ukrainie (w Kijowie i Połtawie) oraz na Huculszczyźnie. W l. 1906-14, oprócz wyjazdów do Włoch, odbył podróże do Grecji, Egiptu i Palestyny. Od 1906 do 1913 intensywnie pracował nad wystrojem cerkwi, gł. na prowincji, a później projektował również wnętrza świeckie. Podczas I wojny światowej, w l. 1916-18, pełnił służbę w armii austriackiej na froncie włoskim; w l. 1917-18 przebywał w Czarnogórze, gdzie malował widoki gór Lovćen i Adriatyku. W listopadzie i grudniu 1918 brał udział w pol.-ukraińskich walkach o Lwów. Po ich zakończeniu przebywał kilka tygodni w pol. niewoli. Latem 1919 ponownie pojechał do Florencji. Jesienią t.r. przeprowadził się do pałacu metropolity Szeptyckiego we Lwowie, gdzie zmarł. Od 1902 był członkiem lw. Tow. „Proswita”, a od 1907 lw. Stow. Artyst. „Młoda Muza”.

S. niewiele wystawiał, koncentrując się na malarstwie monumentalnym. Poza udziałem w wystawach akademickich (oprócz wspomnianej w Monachium w 1902 mogło być ich więcej) uczestniczył w ekspozycjach we Lwowie. Spory zespół prac pokazał na wystawie zorganizowanej w 1905 przez Tow. Przyjaciół Ukraińskiej Literatury, Nauki i Sztuki w salonie Latoura; w uznaniu zaprezentowanych wówczas osiągnięć artyst. został mianowany (podobnie jak Fociej Krasićkyj) członkiem tego tow. Na wystawie współcz. malarstwa Ukrainy Galicyjskiej w Ukraińskim MN w 1919 wystąpił ze szkicami pejzażowymi i proj. polichromii cerkwi Wołoskiej. W tej samej instytucji urządzono wystawę pośmiertną malarza w 1920, na którą złożyły się 104 prace. Prezentacje retrospektywne dorobku S. odbyły się we Lwowie w 1960, 1995, 2008, na przełomie 2010 i 2011 oraz w 2020.

Pierwsze dzieła S., pejzaże *Wierzby wczesną wiosną*, 1899, i *Droga z wierzbami pod Krakowem*, 1900 (oba ol., sygn., Ukrainie MN Lwów), nawiązywały stylistycznie do twórczości Stanisławskiego. Bardziej powściągliwe są dzieła monachijskie, cechujące się delikatnym światłem i subtelnym kolorytem: *Sprzedawczyni pomarańczy*, sygn., ok. 1902, *Portret starca z brodą*, 1901, oba Ukrainie MN Lwów, *Dziewczyna w czerwonym kapeluszu*, ok. 1902, wszystkie ol. W namalowanych także w Monachium w 1902 obrazach *Portret biskupa Atanazego Szeptyckiego* oraz *Portret biskupa Barlaama Szeptyckiego* (oba ol., zaginione) S. po raz pierwszy zwrócił się ku stylizacji bizantyńskiej i wczesnorenansowej. Z kolei w obrazie *Swatki* (1902) połączył ludową tematykę ze stylizowanym ornamentem ukraińskim w ramie obrazu. W drugim r. studiów paryskich namalował serię aktów kobiecych w różowo-liliowej gamie kolorystycznej (ol., kredki, sangwina, wszystkie Ukrainie MN Lwów), pejzaże *Widok miejski*, *Widok z tarasu*, *Dachy Paryża* (wszystkie ol., sygn., 1903-04, tamże), *Widok na Notre-Dame de Paris* (ol., 1904, w 2023 w zb. pryw. we Lwowie), kilka portretów, a także niezachowane kompozycje ol.: *Lirnik*, *Taniec pokucianek* oraz *Św. Barbara* (do cerkwi w Jezierzanach k. Czortkowa). Wśród wystawionych w 1905 obrazów znalazły się niektóre z wyż. wym., jak również *Dzieci*, *Portret pani O.W.* (inaczej *Portret damy w żółtej sukni*) oraz *Studium portretowe* (*Portret kobiety*, ol., sygn., 1903, Ukrainie MN Lwów), czyli „głowa kobieca z ogromną brawurą na tekturze, kilkoma zaledwie dotknięciami pędzla rzucona”; pracę tę Mieczysław Reyzner nazwał dziełem niepospolitym (Gaz. lw.). Mniej entuzjastycznie odniósł się do niej Marian Olszewski, zarzucając artyście naśladownictwo Franza Lenbacha, ale pochwalił „pejzażyki z Paryża”; w podsumowaniu określił autora jako artystę bardzo wiele obiecującego (Słowo pol.). W krajobrazach S. malowanych po 1905 czytelny jest wpływ impresjonizmu, np.: *Kwitnący ogród* (ok. 1906-10, sygn., w 2023 w zb. pryw. we Lwowie), seria szkiców widoków górskich z Pużników, 1906, *Bodiaki*, 1909, *Wybrzeże morskie*, 1917, *Buduar w słońcu*, 1918, *Katedra św. Jura*, 1920, wszystkie sygn., *Widok Jerozolimy*, 1906, *Tama*, 1908, *Szkic z drzewami*, ok. 1917-18, wszystkie Ukrainie MN Lwów. Bardziej realistycznie malował sceny rodzajowe (*Rozmowa*, *Dzieci na parkanie*, *Bandurzysta*, wszystkie sygn., 1913, *Taniec*, 1915, wszystkie ol., Ukrainie

skie MN Lwów) i portrety (*Portret Wołodymyra Szuchewycza*, ol., sygn., 1915, i *Autoportret*, pastel, ok. 1913-15, oba tamże, *Portret Sydora Twerdochliba*, ol., sygn., 1919, Lw. Muz. Hist., *Portret metropolity Andrzeja Szeptyckiego na tle katedry św. Jura*, ol., 1913, zniszczony w 1952); niekiedy zwracał się ku secesji, np. w *Portrecie kobiety na tle ogrodu*, ol., tempera, ok. 1906-13, Ukrainie MN Lwów.

Ważne miejsce w dorobku S. zajmuje malarstwo religijne. W l. 1899-1900 asystował (wraz z Julianem Krupskim) Julianowi Makarewiczowi w pracach nad polichromią oraz ikonostasem w greckokatolickiej cerkwi par. w Stanisławowie (d. kość. Jezuitów; obecnie katedra Zmartwychwstania Chrystusa; malowidła zachowane). Latem 1901 stworzył polichromię w prezbiterium cerkwi Św. Eliasza w Jabłonicy k. Jaremcza (zniszczona w 1918), w l. 1906-07 wyk. malowidła ściennie i ikonostas z obrazami świętych Paraskiewy i Mikołaja w cerkwi Św. Paraskiewy we wsi Pużniki k. Tłumacza (zniszczone w 1944), a w l. 1907-08 – malowidła w cerkwiach Zmartwychwstania Chrystusa w Tłumaczu i Peczenizynie k. Kołomyi (oba zespoły niezachowane; kopułę tej ostatniej cerkwi dziennikarz czas. Ruslan [Руслан] porównał w 1912 do barwnej huculskiej pisaniki). W l. 1908-10 S. namalował ikony do nowego ikonostasu cerkwi bazylińskiej Św. Onufrego we Lwowie (ol., tempera, sygn.).

Najważniejszym i najlepiej zachowanym dziełem religijnym S. jest malowana w l. 1907-09 temperą na suchym tynku polichromia cerkwi Św. Archaniola Michała w Podbereźcach k. Lwowa, wysoko oceniona przez krytykę. Pisano: „Obrazy w kopule i prezbiterium to prawdziwe dzieła sztuki, stosujące się do najlepszych wzorców naszego obrządku” i podkreślano, że S. „jako pierwszy malarz na ziemiach halickich zerwał z tradycyjną zachodnio-łacińską manierą, a wziął sobie za wzorzec nasze wschodnie rusko-bizantyńskie malarstwo” (Dziło, 1908 nr 281). Na ścianach świątyni postacie świętych zostały misternie wplecione w ornamentalne otoczenie, tworząc z nim jednolitą całość, zharmonizowaną również w subtelnej gamie nasyconych kolorów – błękitnych, szmaragdowych, rdzawoczerwonych, brązowych, z akcentami srebra i złota. Zespół uzupełniły witraże *Chrystus i Samarytanka* oraz *Chrystus błogosławi dzieci*, zrealizowane w 1910 w Krak. Zakładzie Witrażów Stanisława Gabriela

Żeleńskiego (kartony do witraży, gwasz, tempera, 1907, Ukraińskie MN Lwów). W malowaniu ornamentów w tej cerkwi pomagali artyści Julian Krupski i żona Michalina.

Inny znany zespół malarstwa religijnego S. z l. 1911-13 znajduje się w cerkwi Św. Mikołaja w Złoczowie (malowidła ścienne z postaciami Marii Orantki, aniołów i z ornamentami roślinnymi częściowo przemalowane w l. 70. i 80. XX w., odrestaurowane w l. 1999-2000). Z ikonostasu tej cerkwi pochodzą niesygn. obrazy ol.: *Św. Cyryl i Metody, Św. Antoni i Teodozjusz Peczerscy, Św. Helena i Konstantyn, Św. Włodzimierz i Olga*, wszystkie Muz. Historii Religii Lwów, oraz *Św. Apostoł Andrzej* (portret Andrzeja Szeptyckiego), *Zwiastowanie, Adoracja aniołów*, wszystkie Ukraińskie MN Lwów.

W 1909 S. wykonał (wspólnie z Julianem Bucmaniukiem) ikonostas i polichromię cerkwi Zaśnięcia Marii Panny w Sławsku k. Skolego (przemalowane w l. 60. XX w.); malowidła ścienne w Sławsku Mieczysław Orłowicz porównywał w 1917 z freskami Stanisława Wyspiańskiego i Františka Urbana; wyróżnił zwłaszcza postacie aniołów w kopule oraz wielkie, pełne siły i wyrazu głowy ewangelistów w pendentywach. W l. 1909-10 S. pracował nad ikonostasem w cerkwi Św. Trójcy w Drohobycz; spośród dobrze zachowanych ikon 4 są sygn. i dat.: *Św. Mikołaj, Matka Boska, Chrystus Jezus w Jordanie* (wszystkie 1909) oraz trymonofon *Tronujący Chrystus* (1910). W 1910 powstała polichromia wnętrza lw. cerkwi seminarystycznej Św. Ducha (d. kośc. Dominikanek; zniszczona we wrześniu 1939), a w l. 1911-12 malowidła kopuły centralnej, ikonostas z ikonami namiestnymi *Matka Boska* i *Chrystus* oraz ikony w ołtarzach bocznych *Pokrowa* i *Zmartwychwstanie Chrystusa* w cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego we wsi Ryków (obecnie Polany) k. Złoczowa (zachowane). W l. 1910-11 S. wykonał proj. polichromii i nowego ikonostasu do lw. cerkwi Wołoskiej (Zaśnięcia Bogarodzicy), które nie zostały zrealizowane (8 proj., akw., gwasz, pastel, wszystkie sygn., Ukraińskie MN Lwów). Z l. 1912-13 pochodzą sygn. obrazy ol. *Matka Boska z Dzieciątkiem* i *Św. Józefat Kuncewicz*, zachowane w ołtarzach bocznych cerkwi Wniebowstąpienia Pańskiego w Poboczku k. Złoczowa, a także malowidła ścienne z postaciami Matki Boskiej i aniołów w prezbiterium cerkwi Zesłania Ducha Św. w miejscowości Płowe (obecnie Połowe) k. Radziechowa.

Zostały zniszczone bądź nie istnieją w stanie pierwotnym malowidła ścienne oraz ikony S. w cerkwiach w Dziewiętnikach k. Żydaczowa, Podkamieniu k. Rohatyna, 1911, Koniuszkach k. Rohatyna, 1911 (wyk. z Bucmaniukiem) oraz w cerkwi Św. Michała Archaniola we wsi Bilcze Złote k. Borszczowa, 1912, gdzie znajdował się także secesyjny obraz artysty *Serce Jezusa* (niezachowany, znany z fot.).

W figuralnych przedstawieniach o treści religijnej S. malował ubiór na ogół w duchu secesji, wprowadzał nawiązujące do niej żywiołowe, rozbudowane ornamenty roślinne i geometryczne, natomiast części ciał świętych opracowywał z akademicką precyzją, często z portretową interpretacją twarzy. W jego polichromiach, witrażach i obrazach religijnych cechy stylu secesyjnego (a w prazdnikach, ikonach rzędu świątecznego – także impresjonizmu) łączą się z wpływami sztuki bizantyńskiej i wczesnego renesansu włoskiego, dawnego malarstwa ikonowego oraz ludowego ornamentu (huculskich tkanin i wyrobów snycerskich, haftów poławskich). Można w nich odnaleźć również elementy zaczerpnięte ze zdobnictwa staroruskich manuskryptów cerkiewnych z X-XVI w. (np. z XVI-wiecznej *Ewangeli Oleskiej*), którymi S. fascynował się od 1906. W 1909 na zlecenie kustosa Hilariona Święcickiego przerysował ozdoby halickich rękopisów z XVI-XVII w. ze zb. lw. Muz. Stauropeigialnego, Muz. Cerkiewnego i kolekcji Antoniego Petruszewicza. Ten zespół rys. został wyd. w 1923, już po śmierci S., w formie 18 tablic litogr. i cynkograficznych, pod red. Hilariona Święcickiego jako *Prykrasy Hałyćkich rukopysiw ... (Прикраси Галицьких рукописів XVI і XVII вв. Ставропігійського музею зарисовані Модестом Сосенком, Львів 1923)*. Z motywów dekoracyjnych w dawnych manuskryptach artysta korzystał już w l. 1907-09, tworząc ekslibrisy dla Andrzeja Szeptyckiego, lw. Muz. Cerkiewnego i lw. biblioteki mnichów Studion (proj. ekslibrisu dla Muz. Cerkiewnego, tusz, sygn., Ukraińskie MN Lwów; ekslibrisy, cynkografia, m.in. LBN oraz Slovanská knihovna, Praga). Inspirował się nimi również w proj. kalendarza dla lw. Tow. „Proswita” na r. 1910 (akw., tusz, Ukraińskie MN Lwów).

Przetworzone motywy zaczerpnięte ze sztuki ludowej S. wprowadził do dekoracji sali Wielkiej i Małej (koncertowej) w Instytucie Muzycznym im. Mykoły Łysenki we Lwowie, wyk.

w l. 1914-15 (w obu wnętrzach polichromie ścian i plafonu, a w większym także witraże i *panneaux* ceramiczne). Dekoracja malarska sal (wyk. temperą na suchym tynku, niewielkie fragmenty wypełnione złotą folią) składa się z rozbudowanych ornamentów o intensywnych, zestawionych kontrastowo kolorach, podkreślających fantazyjny przebieg linii, oraz z niewielkich elementów figuralnych; w malowidła małej sali zostały wkomponowane nuty muzyczne i teksty poetyckie ujęte w ornamentalne ramki.

W pracach nad wystrojem tych wnętrz pomagała S. jego żona Michalina; brała też udział w malowaniu polichromii cerkwi w Pużnikach i Podbereźcach; towarzyszyła mężowi w innych artyst. wyjazdach. Pozowała mu do postaci Matki Boskiej w ikonach z l. 1908-11. Jej postać pojawia się także w malarstwie Juliana Bucmaniuka od ok. 1909, którego szacunek, wdzięczność i przywiązanie do starszego kolegi nie stłumiły uczucia, odwzajemnionego zresztą, do jego żony. Stało się to (nie licząc wcześniejszych klótni) powodem rozstania małżonków i wyjazdu Bucmaniuka. W 1916 Michalina Sosenkowa pracowała we Lwowie w swoim mieszkaniu przy ul. Łackiego 4.

Prace S. oprócz wyż. wym.: Muz. Regionalne, Iwano-Frankiówsk – *Matka Boska z Dzieciątkiem*, ol., sygn., ok. 1909-10; MN Sztuki Ludowej Huculszczyzny i Pokucia im. Josafata Kobryńskiego, Kołomyja – 2 portrety Natalii Łotockiej, oba sygn., *Portret Juliana Sosenki* (brata artysty), wszystkie ol.; Kolekcja „Studion”, Lwów – *Św. Jozafat Kuncewicz*, ol., ok. 1912; Muz. Historii Religii, Lwów – *Św. Jozafat Kuncewicz*, ol., 1911-13; Ukraińskie MN, Lwów – 105 prac malarskich (ol., tempera, pastel) oraz 60 akw. i rys., w tym: *Św. Bazyli Wielki*, 1908, *Zmartwychwstanie Chrystusa*, 1910, *Katedra św. Jura*, 1912, wszystkie sygn., ol., *Matka Boska*, ol., 1909, *Szkic dwóch ornamentów pionowych*, gwasz, akw., sygn., ok. 1912-14, ponadto 4 szkice malowideł ściennych, ol., tempera, ok. 1910-14, *Kobziarz* i 4 inne szkice plafonu do wielkiej sali koncertowej Instytutu Muzycznego im. Mykoły Łysenki we Lwowie oraz *Skrzypek* i 2 inne szkice plafonu do małej sali koncertowej tamże, ol., akw., kredka, gwasz, 1913-14, *Szkic polichromii*, pastel, akw., ok. 1913-14, *Alegoria wojny*, pastel, ok. 1915-16, *Głowa chłopczyka*, kredka, ok. 1899-1900, *Malwy*, pastel, 2 szkice ornamentów do polichromii, pastel, akw.; Galeria Sztuki Ukraińskiego Katolickiego Uniw.

im. Św. Klemensa Papieża, Rzym – *Św. Józefat*
Kuncewicz, ol., ok. 1911-13.

Ponadto w cerkwi św. Pokrowy w Winnipeg (Kanada) – 2 ikony, w tym *Pokrowa Matki Bożkiej* (z autoportretem), ol., 1912, dar biskupa Nikity Budki z 1926.

W 2018 na aukcji w Warszawie – *Did ukrainski* [lirnik], ol., sygn.; w 2023 w zb. pryw. we Lwowie – 4 pejzaże ol., *Mnich podczas modlitwy* (szkic polichromii), akw.

Pol. bibliografia sztuki 1801-1944, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – *Митці України: Енциклопедичний довідник*, Київ 1992. – *Encyclopedia of Ukraine*, t. 4, Toronto-Buffalo-London 1993. – *Мистецтво України: Біографічний довідник*, Київ 1997, s. 554. – *Енциклопедія українознавства*, t. 8, Львів 2000, s. 2957. – *Художники України. Енциклопедичний довідник*, Київ 2006, s. 518. – *Indeks art. plastyków, absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych. oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008. – *Тернопільський енциклопедичний словник*, t. 4, Тернопіль 2010, s. 582. – *Енциклопедія історії України*, t. 9, Київ 2012, s. 712.

Справ Дирекції С.К. Вищої Школи Реальної в Станіславові за р. szkolny 1890, s. 62; 1891, s. 90; 1892, s. 56; 1893 s. 59. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego m. Krakowa i Lwowa*, IV, 1908, Kr. 1908, rozdział II, s. 158. – *Стилево мальована церква*, Руслан, 1909 nr 137, s. 2. – Александренко И. [Aleksandrenko I.], *Современное украинское искусство в Галиции*, Искусство, 1911 nr 10, s. 410. – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, Lw. 1916, s. 293 (dot. Michaliny Sosenko). – Orłowicz M., *Wrażenia ze Skolskiego*, Kur. lw., 1917 nr 150, s. 3. – Голубець М. [Hołubeć M.], *Модест Сосенко* [nekrolog], Громадська думка, 1920 nr 32, s. 2-3. – Tenże, *Спадщина Модеста Сосенка*, Українська думка, 1920 nr 13, s. 3. – Свенціцький І. [Swjencićkij I.], *Пам'яті Модеста Сосенка*, Нова рада, 1920 nr 31 (107), s. 3. – Шандура О. [Szandura O.], *За домовиною Сосенка* [nekrolog], Вперед, 1920 nr 34, s. 3-4. – Голубець М. [Hołubeć M.], *Галицьке малярство*, Львів 1926, s. 32-38. – Свенціцький І. [Swjencićkij I.], *Модест Сосенко (1875-1920)*, Прага 1927. – *Екслібрис. Збірник АНУМ*, Львів 1932, s. 11. – Dragan M., *Malarstwo ukraińskie*, Sygnały, 1934 nr 4-5, s. 7. – Голубець М. [Hołubeć M.], *Мистецтво*, [w:] *Історія української культури*, Львів 1937, s. 630-631. – Назарук О. [Nazaruk O.], *По наших монастирях: у Дрогобичі*, Нова Зоря, 1939 nr 26, s. 9-11. – *Львів. Літературно-мистецький збірник*, Філадельфія 1954, s. 115, 123, 137. – Шах С. [Szach S.],

- Львів - місто моєї молодості*, частини I і II, Мюнхен 1955, s. 185. – Prokoptschuk G., *Ukrainer in München*, t. 1, München 1958, s. 24. – Materiały ASP Kraków, 2. – *Історія українського мистецтва*, t. 4, cz. 2, Київ 1970. – *Альманах Станиславівської землі*, t. 1, Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен 1975, s. 18, 536-537, 542, 912. – Островський Г. [Ostrowski J.], *Львов, Ленинград 1982*, s. 187, il., s. 188. – Юліян Буцманюк. *Монографічна студія*, Едмонтон 1982. – Рубан В.В. [Ruban W.W.], *Український портунний живопис другої половини XIX - початку XX століття*, Київ 1986. – Вуйцик В. [Wujcyk W.], Липка Р. [Lupka R.], *Зустріч зі Львовом. Путівник*, Львів 1987, s. 119. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Виставка "Львовский сецессион"*, [w:] *Музей*, випуск 9: *Художественные собрания СССР*, Москва 1988, s. 48. – Кейван І. [Kejwan I.], *Образотворчі мистці Коломийщини*, [w:] *Коломия і Коломийщина*, Філядельфія 1988, s. 235. – Трегубова Т. [Trehubowa T.], Мих Р. [Mych R.], *Львів. Архітектурно-історичний нарис*, Київ 1989, s. 178. – Радомська В. [Radomska W.], *Повернення Модеста Сосенка*, *Образотворче мистецтво*, 1991 nr 1, s. 4-7. – Biriulow J., *Secesja we Lwowie*, Prz. wsch., t. 2, 1992/93 z. 2, s. 329, 335. – Радомська В. [Radomska W.], *Повернення Модеста Сосенка*, [w:] *Зерна*, Львів-Цвікау-Париж 1994, cz. 1, s. 33-38. – Сидор О. [Sydor O.], *Блаженніший Йосиф I і мистецтво*, Рим 1994, s. 31, 32, 94, il. – Biriulow J., *Secesja we Lwowie*, W. [1996]. – Арофікін В. [Arofikin W.], Посацька Д. [Posacka D.], *Каталог втрачених експонатів Національного музею у Львові*, Київ-Львів 1996, s. 35-36, 43, 81, 92. – Рішко О. [Ripko O.], *У пошуках страченого минулого*, Львів 1996. – Кейван І. [Kejwan I.], *Українські мистці поза Батьківщиною*, Едмонтон-Монреаль 1996, s. 95, 129. – Biriulow J., *Secesja lwowska*, [w:] *Sztuka ok. 1900 w Europie Środkowej*, Kr. 1997, s. 81. – Tenże, *Метафора, барва, звук: культура авангарду*, [w:] *Львівщина. Історико-культурні та краєзнавчі нариси*, Львів 1998, s. 274-275. – Слободян В. [Slobodian W.], *Церкви України. Перемиська єпархія*, Львів 1998, s. 151. – Нога О. [Noha O.], *Український стиль в церковному мистецтві Галичини кінця XIX - початку XX століть*, Львів 1999, s. 81-83. – Грабовецький В. [Hraboweski W.], *Сторінки літопису Івано-Франківського кафедрального собору Святого Воскресіння*, Івано-Франківськ 1999. – Грабовецький В. [Hraboweski W.], Гаврилів Б. [Hawryliw B.], Карась Г. [Karaś H.], *Івано-Франківськ в пам'ятниках історії та культури*, Івано-Франківськ 2001, s. 31-32. – Biriulow J., Onyszczenko-Szwec L., Siomoczkin I., *Lwów. Il. przew.*, Lw.-Wr. 2001. – Волошин Л. [Wołoszyn Ł.], *Перлина церковного розпису. Поліхромія Модеста Сосенка у храмі Св. Михайла в селі Підберізі під Львовом*, *Образотворче мистецтво*, 2001 nr 2, s. 55. – Таž, *Творці українського модерну. Модест Сосенко*, *Образотворче мистецтво*, 2003 nr 1, s. 14-20. – Пограничний В. [Pohranysznyj W.], *Іконостас церкви Святої Трійці у Дрогобичі - визначна пам'ятка галицького сакрального мистецтва*, [w:] *Сакральне мистецтво Бойківщини. Шості наукові Драгановські читання. Збірник статей*, Дрогобич 2003, s. 151-190. – *Сакральне мистецтво з колекції «Студіон»*. *Каталог творів*, Львів 2003, s. 15. – Вуйцик В. [Wujcyk W.], *Вибрані праці*, Львів 2004, s. 42, 58. – Грималюк Р. [Hrymaluk R.], *Вітражі Львова кінця XIX - початку XX століття*, Львів 2004, s. 93-94, 185. – Таž, *Творчість Модеста Сосенка в часі становлення естетичних пріоритетів сецесії*, *Народознавчі зошити*, 2004 nr 3-4, s. 431-444. – Волошин Л. [Wołoszyn Ł.], *Модест Сосенко - мистець українського модерну (роки студій: Краків, Мюнхен, Париж)*, *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, 2004 t. CCXLVIII, s. 201-210. – Степовик Д. [Stepowyk D.], *Історія української ікони X-XX ст.*, Київ 2004, s. 315. – Lewicki J., *Miedzy tradycją a nowoczesnością. Architektura Lwowa l. 1893-1918*, W. 2005. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Мистецтво львівської сецесії*, Львів 2005. – *Історія української культури у п'яти томах*, t. 4, cz. 2, Київ 2005, s. 861, 948, 953-955. – Кравич Д. [Krawawycz D.], Овсійчук В. [Owsijczuk W.], Черепанова С. [Czerapanowa S.], *Українське мистецтво*, t. 3, Львів 2005, s. 21, 175, 229, 231, 267. – Пеленська О. [Pelenśka O.], *Український портрет на тлі Праги*, Нью Йорк-Прага 2005, s. 179, il. – Музичишин А. [Muzyczyszyn A.], Різник Р. [Riznyk R.], *Львів - місто храмів*, Львів 2006, s. 30. – Cielatkowska R., Onyszczenko-Szwec L., *Detal architektury mieszkaniowej Lwowa XIX i XX w.*, Gd. 2006. – Betlej A., *Dawny kościół. Niepokalanego Poczęcia NMP i Św. Alojzego Gonzagi ... oraz kolegium Jezuitów w Stanisławowie*, [w:] *Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 14, Kr. 2006. – Семчишин-Гузнер О. [Semczyszyn-Huzner O.], *Церковні поліхромії та іконостаси Модеста Сосенка: втрачене й уціліле*, [w:] *Історія релігії в Україні. Науковий щорічник*, Львів 2006, s. 656-664. – Лагутенко О. [Lahutenko O.], *Українська графіка першої третини XX століття*, Київ 2006, s. 36-37. – *Історія Львова*, t. 2, 3, Львів 2007. – Грималюк Р. [Hrymaluk R.], *Художник - час - мистецький образ (живописний ансамбль золочівської церкви св. Миколая)*, [w:] *Мистецтвознавство / Art Studies '07 (1)*, Львів 2007, s. 39-52. – Таž, *Розписи та ікони Модеста Сосенка*, [w:] *Церква Святого Миколая у Золочеві*, Львів 2007,

s. 34-45. – Волошин Л. [Wołoszyn Ł.], *Митрополит А. Шептицький як меценат і його роль у творчому становленні Модеста Сосенка*, [w:] *Галицька Митрополія 1303-1807-2007. Статті і матеріали*, Львів 2008, s. 114-125. – Семчишин-Гузнер О. [Semczyszyn-Huzner O.], *Церква Успіння Богородиці в смт Славське Сколівського району Львівської обл. Історія побудови і оздоблення*, Народознавчі зошити, 2009 nr 3-4, s. 469-480. – Таž, *Ікона Модеста Сосенка «Покров Богородиці» 1912 року*, Апологет, 2009 nr 1-4 (16-19), s. 203-208. – Волошин Л. [Wołoszyn Ł.], *Модест Сосенко. Перші роки творчості на Батьківщині*, Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького, 2010 nr 7 (12), s. 211-226. – Семчишин-Гузнер О. [Semczyszyn-Huzner O.], *Про взаємини Модеста Сосенка з митрополитом Андреем Шептицьким. Копіювання давніх пам'яток*, Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького, 2011 nr 8 (13), s. 143-158. – Таž, *Спадщина Модеста Сосенка в ділянці новітнього сакрального мистецтва*, Записки наукового товариства ім. Шевченка, 2011 t. CCLXI, s. 302-324. – Таž, *Мистецтво „модерної молитви”*, Az-art, 2011 nr 3, s. 20-22. – Руденко О. [Rudenko O.], *Рукописна книга в творчості Модеста Сосенка*, Народознавчі зошити, 2011 nr 2 (98), s. 327-331. – Kurzej M., *Dawny kościół pw. Św. Katarzyny Siemieńskiej i klasztor SS. Dominikanek*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 19: *Kościół i klasztor Lwowa z okresu przedrozbiorowego (1)*, Kr. 2011. – Яців Р. [Jaciw R.], *Українські мистецькі виставки у Львові (1919-1939). Довідник. Антологія мистецько-критичної думки*, Львів 2011. – Івасейко С. [Iwasejko S.], *Козурак М. [Kozurak M.], Церкви Дрогобицького району*, Рукотвір, випуск 2, 2011, s. 177. – Горбачов Д. [Horbaczow D.], *Шедеври українського живопису [Альбом]*, Київ 2012. – *Українське церковне мистецтво 1880-1920, західний регіон*, t. 1, Львів 2012, s. 196, 198, 223-234. – *Царські врата українських іконостасів*, Львів 2012, s. 23, 370-371, il., 384. – Rudenko O., *Sztuka religijna Modesta Sosenki*, Zarządzenie w Kulturze, 2012 nr 3, s. 263-271. – Семчишин-Гузнер О. [Semczyszyn-Huzner O.], *Участь Модеста Сосенка в оздобленні Музичного інституту імені Миколи Лисенка у Львові в 1912-1916 роках*, Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького, 2012 nr 9 (14), s. 170-181. – Таž, *Портрети Андрея Шептицького у творчості Модеста Сосенка*, [w:] *Християнська сакральна традиція: історія і сьогодення*, Львів 2013, s. 150-155. – *Słownik artystów, rzemieślników ...*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkow-

ski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015. – Студницька М. [Studnyćka M.], *Студницький Р. [Studnyćkij R.], Церкви Галичини кінця XIX - першої третини XX ст.: художній образ храму*, Львів 2016, s. 5, 10, 13, 15, 19, 24, 25, 26, 30, 134, 162, 172, 213, 217, 218. – Семчишин-Гузнер О. [Semczyszyn-Huzner O.], *Оновлення внутрішнього простору Катедрального собору Святого Воскресіння в Івано-Франківську (Станіславові) (1897-1904 рр.)*, Народознавчі зошити, 2016 nr 5 (131), s. 1078-1079, 1082. – Гах І. [Hach I.], *Західноукраїнський вітраж XX ст.: минуле, сучасне, майбутнє*, Львів 2017, s. 35, 39-46. – Таž, *Епоха Митрополита. Українське образотворче мистецтво першої половини XX століття*, Львів 2017, s. 30-33, 35, 42, 47, 59, 64, 66, 67-69, 104-107, 119, 138, 139, 141, 145, 152, 184. – Таž, *Безворотня втрата із присмаком кохання*, Zbruc (Збруч), 15.06.2019, <https://zbruc.eu/node/90108>.

Kat. wystawy obrazów ukraińskich artystów, artyst. rzeźby w drzewie huculskich majstrów, ukraińskich Placht, urządzanej pod protektoratem Naukowego Tow. im. Szeučenki we Lwowie ..., Tow. Przyjaciół Ukraińskiej Literatury, Nauki i Sztuki, Lw. 1905. – *Вистава сучасного малярства Галицької України*, Львів 1919, роз. 150-165. – *Модест Сосенко. Збірна вистава, жовтень 1920*, Львів 1920. – *Retrospektywna wystawa sztuki ukraińskiej ze zb. Ukraińskiego MN we Lwowie, luty 1934*, IPS, W. 1934, роз. 145-151, 207-209. – *Ретроспективна вистава українського мистецтва за останні XXX літ*, Львів, Національний Музей, 1935, s. 4, 13, роз. 185-187. – *Виставка изобразительного искусства западных областей Украины и народного творчества гуцулов. Каталог*, Москва 1940, s. 67. – *Модест Сосенко 1875-1920. Каталог меморіальної виставки*, Львів 1960. – *Каталог виставки українських художників XIX-XX ст. з приватних збірок м. Львова*, Львів 1962, nr 113-116. – *Львівський музей українського мистецтва*, Київ 1975, il. 32, 33. – Бірюльов Ю.О. [Biriulov J.], *Львівська сецесія. Каталог виставки із збірок Львова*, Львів 1986, s. 8, 18, 45-46, 59, 80-81, il. – *У колі родини Дідушицьких. Каталог виставки*, Львівська картинна галерея, Львів 1995. – *W kręgu rodziny Dzieduszyckich herbu Sas. Kat. wystawy ze zb. Lw. Galerii Obrazów i zb. krajowych*, Muz. Lubelskie, Lublin 1996. – *Мистецтво Львова першої половини XX століття. Каталог виставки*, Львівська картинна галерея, Львів 1996, s. 92. – *Malarze ukraińscy - studenci i absolwenci krak. ASP. Kat. wystawy ze zb. MN we Lwowie*, Muz. Hist. m. Krakowa, Kr. 1998, s. 7, 8, 14-16, 21-23, 27, 30, 34, 35, 41-42, il. 4. – *Національний*

музей у Львові, 100 років. Альбом, Київ 2005, s. 118, 149, 181, 271, il. 119. – *Український книжковий знак. Збірка Сергія Хижняка. Каталог виставки*, Львів 2005, s. 9. – *Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького. Альбом*, Київ 2013, il. 398. – *Aukcja dzieł sztuki. ... Malarstwo tradycyjne, 17 VI 2018*, DA Agra-Art, W. [2018]. – Семчишин-Гузнер О. [Semczyszyn-Huzner O.], *Модест Сосенко (1875-1920). Живопис, графіка. Альбом-каталог*, Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького, Львів 2020.

Czas, 1899 nr 163, s. 2; 1900 nr 144, wyd. wieczorne, s. 2; 1902 nr 165, wyd. wieczorne, s. 3; 1907 nr 277, s. 3. – Dz. pol., 1900 nr 155, s. 2. – Nowa Reforma, 1900 nr 128, s. 3; 1902 nr 167, s. 3. – Gaz. nar., 1902 nr 168, s. 2, nr 186, s. 2. – Kur. warsz., 1902 nr 200, s. 4; 1932 nr 8, s. 5 (Grzymała-Siedlecki A.). – *Życie i Sztuka* (dod. do Kraju), 1902 nr 43, s. 454; 1905 nr 35, s. 5. – Gaz. lw., 1903 nr 274, s. 5; 1905 nr 33, s. 3 (Justus [Reyzner M.]), nr 40, s. 5; 1909 nr 129, s. 4; 1919 nr 195, s. 6; 1920 nr 32, s. 4 (nekrolog). – *Артистичний вісник*, 1905 nr 2-3, s. 26, il., nr 5, s. 43, il., s. 58 (Trusz I.), nr 9-10, s. 132. – *Діло* (Dilo), 1905 nr 72, s. 2 (Па́нькевич Ю. [Pańkewycz Ju.]); 1907 nr 249, s. 2; 1909 nr 142, s. 3, nr 235, s. 2; 1910 nr 22, s. 6, nr 80, s. 2; 1926 nr 205, s. 2 (Hołubeć M.); 1932 nr 121, s. 2 (Nimczuk I.), nr 218, s. 4, nr 220, s. 3 (Święcicki H.), nr 222, s. 3 (Łasowski W.); 1935 nr 284, s. 4 (Żaloziecki W.); 1937 nr 11, s. 6 (Hołubeć M.). – Kur. lw., 1905 nr 61, s. 3 (Womela S.); 1920 nr 38, s. 4 (nekrolog). – *Słowo pol.*, 1905 nr 84, s. 5 (Olszewski M.). – *Дзвінок*, 1906 nr 10, s. 154. – *Руслан*, 1911 nr 236, s. 2. – *Wiek Nowy*, 1920 nr 5515, s. 8 (nekrolog). – *Громадська думка*, 1920 nr 38, s. 3, nr 172, s. 3, nr 185, s. 4 (Hołubeć M.). – *Український вісник*, 1921 nr 91, s. 2. – *Неділя*, 1933 nr 6, s. 4 (Hołubeć M.). – *Нотатки з мистецтва*, 1973 nr 13, s. 22. – *Ратуша*, 1992 nr 12 (191), s. 7 (Любович-Старосольська У.). – *Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького*, 2016 nr 11, s. 49, 63.

Centralne Państw. Arch. Hist. Ukrainy we Lwowie, fond 358: Arch. metropolity Andrzeja Szeptyckiego, opis 2, sprawy 51, 111, 250/1-2, 259 (listy S., Hilario-na Święcickiego, Juliana Bucmaniuka i innych osób do Andrzeja Szeptyckiego z l. 1900-14). – *Українське MN* Lwów, Dział rękopisów i starodruków, rkps 2930-2938, 3239-3253, 3277-3291: Arch. osobiste S. (notatniki, listy, dokumenty); Dział fototeki i arch.: fototeka S., nr 10414, 10416, 10423, 10433, 10434. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka ze stron internetowych: Geneteka.pl, ANK, 29/331/0/2/109 [zespół 331, seria 2]: Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej św. Szczepana, r. 1907, poz. 11 <https://geneteka.genealodzy.pl/index>.

Materiały Olesi Semczyszyn-Huzner we Lwowie (monografia S., mpis).

J. Biriulow
uzup. J.R., U.M.

Sosiński Józef, malarz; mistrz cechu malarzy w Częstochowie. W 1749 został tam wybrany na rewizora, oceniającego poziom artyst. obrazów dopuszczonych do sprzedaży.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 185.

U.M.

Sosiński Józef Gabriel, rytownik, drzeworytnik reprodukcyjny, ur. 18 III 1844 Warszawa, zm. 4 II 1881 tamże (pochowany na cmentarzu Powązkowskim); syn Jana, krawca, i Petroneli z Pikulskich. Czynny w l. 1869-79, pracował w drzeworytni przy redakcji Tyg. il., dla którego do 1876 wyk. ponad 60 drzew. wg rys. i obrazów autorów współczesnych (m.in. Michała Elwira Andriollego, Wojciecha Gersona, Adriana Głębockiego, Henryka Grabińskiego, Aleksandra Gryglewskiego, Juliusza Kossaka, Jana Czesława Moniuszki, Antoniego Piotrowskiego, Franciszka Tegazza, Franciszka Wastkowskiego), a także wg rys. sporządzonych na podstawie fotografii, m.in. autorstwa Heleny Bartkiewiczówny i Aleksandra Nowaczyńskiego. Sporadycznie współpracował również z Opiekunem Domowym (*Kościół św. Klemensa w Rzymie* wg rys. Józefa Polkowskiego, 1867 nr 12, s. 89; *Matka Boska Bolesna* wg rys. Henryka Pillatiego, 1867 nr 14, s. 105) i pod koniec życia z Tyg. powsz. (m.in. 1879 nr 18, s. 173: *Kość. Pobernardyński w Łukowie* wg Edmunda Perlego). Specjalizował się gł. w widokach architektury zabytkowej (np. *Wieża po-ratuszowa w Krakowie*, Tyg. il., 1869 półr. II, s. 256), współcz. i przemysłowej (*Fabryka gazu na Solcu w Warszawie*, *Dystrybucja*, Tyg. il., 1871 półr. I, s. 229), przedstawieniach wnętrz kośc. (*Kaplica Matki Boskiej na Jasnej Górze* wg Adriana Głębockiego, Tyg. il., 1873 półr. I, s. 53) oraz pejzażach (np. *Miejscowość zwana Zakręt w okolicach Wilna* wg Alfreda Rurawskiego, Tyg. il., 1872 półr. I, s. 73). Sporadycznie wykonywał repr. rysunków humorystycznych (*Pan Jerzy* z cyklu „Kilka scen z balu wiejskiego” wg Leona Kunickiego, Tyg. il.,

1871 półr. I, s. 52; *Na ulicy* wg Henryka Pillatiego, Tyg. il., 1869 półr. II, s. 216) oraz ilustracje do prozy współcz. (wg Józefa Polkowskiego do opowiadań *Elżusia* Karola Cieszewskiego i *Leśniczy* Michała Bałuckiego, Kal. pol. il., 1866), scen hist. (m.in. *Ostatnie chwile Zygmunta Augusta* wg Feliksa Sypniewskiego, Tyg. powsz., 1879 nr 37, s. 584), batalistycznych i rodzajowych (m.in. *Nędza* wg Ksawerego Pillatiego, Tyg. il., 1872 półr. I, s. 193), przedstawień o charakterze reportażowym (*Poświęcenie przytułku dla wychodzących ze szpitali w Warszawie*, Tyg. il., 1870 półr. II, s. 197) oraz typów ludowych i charakterystycznych (*Włóścianka spod Kołomyi*, *Rusinki Galicyjskie*, Tyg. il., 1871 półr. I, s. 144, *Wieśniacy z okolic Pińska*, Tyg. il., 1871 półr. II, s. 209). Prace sygnował „J. Sosiński”.

Wyodrębnione zespoły drzew. S. w MNK i BN.

Kal. pol. il., 1866, s. 104, 105, 108, 109. – Kur. warsz., 1866 nr 1 (2 I), s. 6; 1881 nr 28 (5 II), s. 5 (nekrolog). – Kołaczkowski, Sł. ryt. – Opalek M., *Drzew. w czasopiśmie pol. XIX stulecia*, Wr. 1949, s. 63. – Jaworska J., *Widoki Mazowsza*, Roczn. MNW, XII, 1968, poz. 370, 699, 712, 714, 715. – Grajewski, 1972. – Rudniewska A., *Świątynie pol. w drzeworytach tygodników warsz. XIX w.*, W. 1993, s. 23, 26, 29, 30, 34, 36, 37, 49, 50, 63. – Taż, *Słownik drzeworytników ksylografów*, [b.m. 2006?], na prawach rkps, egzemplarz Gab. Ryc. BUW], s. 120-121. – *Grafika prasowa w XIX w.*, red. Quinkenstein M.A., Gabinet Grafiki Bibl. Kórnickiej PAN, Kórnik 2007 (błąd w indeksie, właściwy nr inw. B VI 442). – Nowak-Mitura E., *Początki fotografii w prasie pol. „Tygodnik Ilustrowany” 1859-1900*, W. 2015.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., zestawienie ok. 60 prac drzeworytniczych S., wykonanych dla Tyg. il.; wypisy z dokumentów repr. na stronie internetowej: geneteka.genealodzy.pl (AP Warszawa, 0158/D: Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, UZ-1844, poz. 217; Arch. Archidiecezjalne Warsz., 9233/D: Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej Św. Jana Chrzciciela w W., 531: Księga zgonów 1880-82, poz. 53).

A. Straszewska

Sosna (Szoszna) Wojtek, złotarz, 31 V 1486 przyjął prawo miejskie w Krakowie. Poręczyli za niego stolarz Laszlo (Laslo) i malarz Stanisław Stary.

Crac. art. 1300-1500, nr 934. – Gadomski J., *Gotyckie malarstwo tablicowe Małopolski 1460-1500*, W. 1988. – Crac. art. Supplementa, s. 88-89.

A.B.

Sosnkowski (Godziemba-Sosnkowski) **Jerzy**, architekt, prozaik, publicysta, grafik, scenograf, projektant mebli, ur. 20 X 1893 Warszawa, zm. 10 XII 1954 Merlo (aglomeracja Buenos-Aires, Argentyna), syn Józefa Bogdana (1832-95), ziemianina, i Zofii z Drabińskich (1858-1938), brat generała Kazimierza Sosnkowskiego (1885-1969) oraz Stanisławy zamężnej Kowalskiej i Wandy zamężnej Chołocińskiej; miał także rodzeństwo przyrodnie (Ignacego, Tadeusza, Henryka oraz Józefę) z poprzednich małżeństw ojca. Żonaty z Zofią z Janickich (ur. 28 I 1907). W domu rodzinnym S. kultywowano tradycje ziemiańskie i patriotyczne, czczono pamięć jego stryjecznego dziada Ignacego Sosnkowskiego (1790-1856), oficera Księstwa Warsz. i Królestwa Pol., uczestnika kampanii napoleońskich i powstania listopadowego.

S. uczęszczał do rządowego II gimnazjum męskiego przy ul. Złotej w Warszawie; będąc uczniem 2 i 3 klasy brał udział w strajku szkolnym i rewolucji 1905 jako „roznosiciel proklamacji” (mieszkanie jego matki było miejscem schronienia wielu działaczy niepodległościowych i bojowców PPS, a ona sama razem z córką dobrowolnie towarzyszyła zięciowi, Adamowi Wieruszowi Kowalskiemu, w zesłaniu na Syberię). Kontynuował naukę w prywatnej pol. Szkole Handlowej Artura Jeżewskiego, gdzie zdał maturę w czerwcu 1913. Wcześniej, w lutym 1913, wystawił pracę *Ma Petite* na I Wystawie Niezależnych w Salonie Artyst. „Sztuka” przy ul. Nowy Świat 22 w Warszawie. W t.r. wyjechał do Lwowa na studia architektoniczne w Szkole Politechnicznej (późniejsza Politechnika Lw.), gdzie już studiował jego brat Kazimierz (w l. 1907-14). S. służył w tamtejszym Zw. Strzeleckim (1913-14). Wybuch I wojny zastał go w Sandomierskiem, gdzie zorganizował pluton bojowy, umundurowany i uzbrojony z jego inicjatywy ze składek obywatelskich. Następnie wyjechał do Krakowa, by zgłosić oddział do dyspozycji wojsk pol.; tamże 2 X 1914 zaciągnął się do I Pułku Ułanów Legionów Pol. (Beliniaków). W stopniu kaprała brał udział w operacjach wojsk austriackich na froncie rosyjskim na Lubelszczyźnie i Wołyniu (m.in. w bitwie pod Jastkowem, zajęciu Lublina,

w bitwach pod Bidzinami, Kowalikami, Wysokiem Litewskim, Ożarowem, Maniewiczami, Kowlem). W listopadzie 1915, zwolniony z powodu ciężkiej choroby, przebywał w Sandomierskiem w majątku swojej siostry Wandy Chołocińskiej; prawdopodobnie w tym czasie pisał nowele o tematyce legionowej (ze szlaku bojowego 3 plutonu 1 szwadronu 1 pułku ułanów Beliny), które złożyły się na jego debiutancki tom *Czerwone wyłogi. Szkice i obrazy*, W. 1917 (wyd. z okładką proj. S.).

W marcu 1916 przeniósł się do Warszawy, gdzie na Wydz. Architektury PW wznowił studia. We wrześniu 1918 zdał egzamin półdyplomowy, a w listopadzie t.r., po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, wstąpił jako ochotnik do 2 Pułku Szwoleżerów Rokitniańskich; wziął udział w zimowej kampanii na froncie wołyńskim. W marcu 1920 wraz z grupą studentów-żołnierzy Wydz. Architektury PW (Stanisław Brukalski, Jerzy Gelbard, Wilhelm Henneberg, Edmund John, Bohdan Pniewski i malarz Emil Lindeman) wyjechał na wycieczkę plenerową po Pomorzu, zorganizowaną przez Zw. Słuchaczy Arch. i profesora Zygmunta Kamińskiego; jej plonem była wystawa rys. i akwrel w TZSP w kwietniu 1920 oraz bogato ilustrowany nr specjalny Tyg. il. (1920 nr 14) poświęcony wyprawie, który zawierał m.in. debiut reportażowy S. (*Gedanum - perła Pomorza. Wrażenia z ekspedycji*, s. 264-268) i repr. jego prac: winiety (s. 264 i 277) i widoki zabytków Gdańska: *Schody w „Artushofie”* (s. 265; rys. repr. także na okładce w tymże tyg., 1925 nr 4), *Wieża Łabędzia* (s. 270), *Marienkirche* (s. 273), *Wieża ratuszowa* (s. 278).

Od czerwca do września 1919 S. odbył kurs w Szkole Podchorążych w Warszawie i zdobył przysługujący absolwentom stopień. W październiku t.r. mianowany podporucznikiem, został przydzielony do Oddz. I Sztabu Min. Spraw Wojskowych, najpierw do Inspektoratu Budownictwa Wojskowego jako adiutant generała Władysława Kozieł-Poklewskiego, a od maja 1920 do Inspektoratu Spraw Demobilizacyjnych (podczas urlopu kontynuował studia architektoniczne). W tym okresie, w niejasnych okolicznościach, próbował popełnić samobójstwo (sprawa została umorzona w sądzie wojskowym 12 VI 1920). Urlopowany bezterminowo na studia, skończył ostatecznie we wrześniu 1921 karierę wojskową. W l. 1922-24 był członkiem Zarządu Zw. Oficerów Rezerwy RP w Warszawie. Należał do akademickiej korporacji

Welecja (w l. 1919-25); w 1931 został odznaczony Krzyżem Niepodległości za walki legionowe.

Przez cały okres nauki na Wydz. Arch. aktywnie działał na wielu polach artystycznych, dlatęgo studia (uzupełnione kilkumiesięcznym kursem w École des Beaux-Arts w Paryżu) ukończył dopiero 31 VI 1929, uzyskując w Katedrze Projektowania Monumentalnego, pod kierunkiem Czesława Przybylskiego dyplom z wynikiem dobrym i stopień inżyniera architekta za proj. Muz. Morskiego. W czerwcu 1921 razem z Edmundem Johnem wzięli udział, jako korespondenci specjalni Tyg. il., w locie pasażerskim na pierwszej międzynarodowej linii Warszawa-Praha-Strasbourg-Paryż. Reportaż z podróży autorstwa S. *Szlakami ptaków* został opublikowany w numerach 32 i 34 pisma z t.r. z ilustracjami obu artystów (okładkę nr 32 zdobił rys. S. *Oburzony potwór*). Dzięki znajomości języków obcych (francuski, niemiecki, rosyjski), talentom literackim i plastycznym oraz pasji podróżniczej S. w następnych latach napisał i opublikował w Tyg. il. szereg reportaży, często z własnymi il., m.in. ze Lwowa (*Targi Wschodnie z grzbietu Lewiatana*, 1922 nr 40), z zagłębia naftowego Borysław (*Polskie Klondyke*, 1925 nr 29), z fabryki samochodów „Ursus” (*Polski samochód*, 1927 nr 23), z Huculszczyzny (*Worochta - Sz wajcaria Polski*, 1928 nr 47, z il.), a także z Francji (*Riwiera*, 1925 nr 7), Czechosłowacji (*Na brzegu jezera Tichem...*, 1925 nr 14), Danii (*Kjöbenhavn - miasto wież*, 1926 nr 38, z il.; za nr poświęcony Kopenhadze S. otrzymał oficjalne pisemne podziękowanie Królewskiego Dworu Danii), Holandii (*Diament w morzu [Amsterdam]*, 1928 nr 52, z il.), Włoch (*Wenecja - Stara Wenecja*, 1932 nr 48, z il.).

Od grudnia 1922 S. prowadził z Ryszardem Biskem (przyszłym reżyserem filmowym) i Bolesławem Wierzbickim firmę DECOR przy ul. Nowy Świat 45 w Warszawie, zajmującą się projektowaniem grafiki użytkowej, wnętrz i mebli; plakat firmy stworzył współpracujący z nią Edmund John (1923); pod jej szyldem powstał także plakat na bal maskowy Zw. Oficerów Rezerwy autorstwa S. (ok. 1923); najczęściej wspominano o DECORZE w prasie przy okazji doniesień o proj. buławy (autorstwa S.) i dyplomu (autorstwa Johna) dla marszałka Ferdinanda Focha (fot. Tyg. il., 1923 nr 20, s. 328); oba przedmioty zakwalifikowane do wykonania przez komisję przy Muz. Wojska i zatwierdzone przez prezydenta RP wręczył

marszałkowi generał Kazimierz Sosnkowski na stacji w Dziedzicach 2 V 1923.

Równolegle S. kontynuował twórczość literacką. W 1921 napisał 6 nowel fantastycznych wyd. w zbiorze *Dom Filozofów*, z okładką własnego proj. (Wyd. Ignis, W. 1923). W 1924 S. nawiązał współpracę z wyd. Bibl. Dzieł Wyborowych w Warszawie, początkowo jako ilustrator, później prozaik; opublikował tam futurystyczną powieść *Auto, Ty i Ja (miłość maszyn)* (1925) oraz kolejne zb. opowiadań: *Bosman Finta* (1926; nowela tytułowa wyróżniona w konkursie czas. Morze), *Żywe powietrze* (1926), *Radiomiłość* (1927). Na zamówienie Książnicy Atlas napisał czytanki dla dzieci (*Żywy sen, Latający dywan, Na ognistym wozie, W brzuchu stalowego wieloryba, Białe Orle, Krew ziemi*), które zostały wyd. w zbiorach dla uczniów gimnazjum pośród tekstów wybitnych pisarzy pol. i zagranicznych (S. Tync, J. Gołębek, *Czytanki pol. na klasę drugą gimnazjum*, Lw.-W. 1928; ciz., *Czytanki pol. na klasę trzecią gimnazjum*, Lw.-W. 1929). W czerwcu 1926 wygłosił w sali kaliskiego kina Oaza odczyt *Piłsudski a my*. W 1928 artykuł S. *Wnętrze nowoczesne a przemysł ludowy w Polsce* znalazł się w luksusowym wydawnictwie propagandowym *Gdynia jako uzdrowisko* (b.m.r.), obok tekstów m.in. Marii Dąbrowskiej i Wacława Sieroszewskiego.

W 1927 pełnił funkcję kierownika artyst. konkursów architektonicznych i filmowych (na proj. wnętrza kina, scenografii filmu *Ziemia Obiecana*, plakat filmowy, scenariusz fabularny) na Międzynar. Wystawę Sztuki Kinematograficznej w Colosseum w Warszawie. W 1928 dyrekcja PWK rekomendowała S. jako jednego z projektantów stoisk na wystawę.

Po studiach, w l. 1929-39, S. pracował jako inspektor artyst. m.st. Warszawy, uczestnicząc w wielu inicjatywach związanych z estetyką miasta (m.in. porządkowanie szyldów, witryn sklepowych, reklam, oświetlenia, małej architektury itp.); wypracował unikatowy sposób komunikacji ze społeczeństwem w sprawach zagadnień dotyczących estetyki stolicy, publikując niezliczone felietony architektoniczne na łamach popularnego Kur. warsz.; uchodził za wybitnego specjalistę w tej dziedzinie (w 1935 Rada Artyst. m. Lublina zwróciła się m.in. do niego z prośbą o pomoc w opracowaniu regulacji dot. estetyki miasta i ochrony zabytków). Był jednym z inicjatorów powstania mies. Wnętrze i jego redaktorem naczelnym

w l. 1931-34, autorem awangardowego manifestu czasopisma *Filozofia wewnątrz mieszkalnych* (1931 nr 1) i kilku artykułów: *Wnętrze nowoczesnej restauracji* (1932 nr 3), *O nowoczesnym pokoju stołowym* (1933 nr 1), *W. Księżę Neon* (1933 nr 6), *Wnętrze gmachu Banku Gospodarstwa Krajowego* (1933/34 nr 9). W listopadzie 1933 pełnił funkcję kierownika artyst. Wystawy Budownictwa Wojskowego (kierował zespołem projektantów: Stanisław Połujan, Tadeusz Gronowski, Jan Poliński, Aleksander Król, Aleksander Więckowski, Juliusz Żórawski) w gmachu Kasyna Garnizonowego w al. Szucha 29 w Warszawie; zaprojektował rozwiązanie przestrzenne ekspozycji, Salę Reprezentacyjną, stoiska lotnictwa i marynarki, jak również plakat wystawy.

S. prowadził także własną praktykę architektoniczną; w l. 1926-27 był współautorem proj. kinoteatru Casino (współpraca: inżynierowie Barud i Jarkowski) przy ul. Nowy Świat 50, zaś w l. 1929-30 razem z Juliuszem Żórawskim wzniósł w Warszawie pierwsze nowoczesne kino dźwiękowe Atlantic (fot. Architektura i Budownictwo, 1930 nr 7, okładka i s. 246-249). Współpracował z Funduszem Kwaterunku Wojskowego, dla którego zaprojektował domy oficerskie przy ul. Zosina Woda 110 w Stanisławowie (1927-28) oraz ul. Garażowej w Jabłonie (obecnie ul. Zegrzyńska 8 w Legionowie), a po kilku latach – dom podoficerski przy ul. Dymińskiej 10A w Warszawie (1933-35) oraz 3 domy mieszkalne: oficerski (ul. Dominikańska 28/28A), podoficerski (ul. ks. Sajny 2A/C) i dowódcy (ul. Saperów 9) w Górze Kalwarii (1935-38, współpraca Kazimierz Pigulowski i Zbigniew Ihnatowicz). Wcześniej, wiosną 1930, pod jego kierunkiem studenci Wydz. Architektury PW zaprojektowali kilka typów kiosków ulicznych zatwierdzonych przez Radę Artyst. m.st. Warszawy. W 1932 S. opracował urbanistykę placu Farnego oraz oprawę architektoniczną pomnika pułkownika Leopolda Lisa-Kuli (rzeźba Edwarda Wittiga) w Rzeszowie (odsłonięcie 18 IX t.r.); w 1933 zaprojektował pomnik generała brygady Władysława Jaxy-Rożena na Powązkach Wojskowych w Warszawie. Ponadto brał udział w licznych konkursach architektonicznych Stow. Architektów Rzeczypospolitej Polskiej (SARP) związanych z Warszawą, m.in. na rozplanowanie placu Marszałka Piłsudskiego (1935) i na proj. gmachu Urzędu Patentowego (1936, konkurs zamknięty; oba proj. we współ-

pracy z Ihnatowiczem i Pigułowskim), ponadto na proj. fontann i regulację pl. Piłsudskiego (1938, I nagroda i realizacja), na proj. pomnika Marszałka Piłsudskiego (1939) w zespole Edwarda Wittiga. W l. 1934-39 był członkiem Oddz. Warsz. SARP.

Niejasne i pogmatwane są losy okupacyjne S., naznaczone upadkiem sił fizycznych i psychicznych. We wrześniu 1939 pozostał w oblężonej Warszawie, po kampanii wrześniowej leczył się (do lutego 1940) w szpitalu św. Rocha (Krakowskie Przedmieście 24), a później w Szpitalu Psychiatrycznym przy ul. Dolnej 42. Stan psychiczny S. i jego niekonwencjonalny sposób bycia stały się przyczyną donosów i niesłusznych podejrzeń o współpracę z Gestapo (był rozpracowywany pod tym kątem przez kontrwywiad Zw. Walki Zbrojnej, później Armii Krajowej, w l. 1940-42). Z okresu okupacji znana jest tylko jedna praca graficzna S.: ilustracje kryminału *Mieszkanie przy ul. Wielkiej Józefa Krysińskiego* (opublikowane pod własnym nazwiskiem w oficjalnym koncesjonowanym Wyd. Polskim, W. 1941). Jak wynika z karty weryfikacyjnej Pol. Zw. Byłych Więźniów Politycznych w Anglii z 19 VI 1947, S. został na skutek donosu aresztowany przez Gestapo w maju 1944 w swoim mieszkaniu w Warszawie pod zarzutem dowodzenia akcją bojową w Radomiu; był więziony i przesłuchiwany najpierw w Warszawie (Pawiak, areszt śledczy Gestapo w al. Szucha, obóz przejściowy przy ul. Skaryszewskiej), potem w Radomiu (więzienie Gestapo), a we wrześniu 1944 przeniesiony do Krakowa z wyrokiem śmierci (więzienie Gestapo przy ul. Montelupich). Zwolniony w październiku t.r. dzięki wstawiennictwu Adama Ronikiera, byłego prezesa Rady Gł. Opiekuńczej w Krakowie, u którego zamieszkał przy ul. Potockiego 10 wraz z wieloma uchodźcami z Powstania Warsz. Żona S. już wiosną 1944 przedostała się do Lizbony i przebywała tam pod dyskretną opieką wojskowych z kręgu Naczelnego Wodza (gen. Kazimierza Sosnkowskiego), czekając na możliwość transportu do Anglii, gdzie zamierzała zaciągnąć się do służby pielęgniarskiej (udało się to dopiero w styczniu następnego r.). Tuż przed wkroczeniem Armii Czerwonej do Krakowa (17 I 1945) Adam Ronikier ewakuował się na teren Niemiec, zabierając ze sobą kilka osób, wśród których znalazł się S. (oprócz niego m.in. Jan Lubomirski z żoną, publicyści Jerzy Rogowicz i Mirosław Wierzbicki); w Niemczech grupa

przebywała przez 3 miesiące, m.in. w zamkach arystokratów niemieckich w Falkenbergu i Neidstein oraz w obozie w Norymberdze, a po wyzwoleniu w kwietniu przez 3 Armię Amerykańską i weryfikacji została ewakuowana 27 V t.r. samolotem do Paryża (S. zabrał ze sobą ocalone rysunki celi Gestapo w Radomiu oraz zamków niemieckich Neidstein i Falkenberg). Od sierpnia 1945 do maja 1946 S. przebywał w Anglii, po czym powrócił do Francji do gł. Obozu Wojska Pol. (dipisi i niezdemobilizowani żołnierze) w La Courtine w departamencie Creuse. W tym okresie był członkiem Stow. Inżynierów i Techników Pol. (SITP) w Anglii i we Francji. W styczniu 1947 rozpoczął starania o przyjęcie do Polskiego Zw. b. Więźniów Politycznych (zweryfikowany pozytywnie nr 157), a w połowie t.r. zdecydował się na emigrację do Argentyny. 20 VII 1947 przybył do miejscowości Campaña, niedaleko Buenos Aires. 1 VIII 1948 został członkiem zwyczajnym SITP (nr 149) w Argentynie, lecz już 1 II 1950 z nieświadomych przyczyn skreślono go z listy. Z powodu złego stanu zdrowia fizycznego i psychicznego, a przede wszystkim fatalnych warunków materialnych, nie przejawiał aktywności w społeczności polonijnej. Zamieszkał w nieukończonym domku we wzorcowym osiedlu „Aguila Blanca” w Merlo pod Buenos Aires (wybudowanym przez emigrację pol.), wspomagany materialnie przez życzliwych sąsiadów. W tym okresie intensywnie tworzył znakomite warsztatowo i kompozycyjnie rysunki ol. i akwarele o tematyce architektonicznej z miast przedwojennej Polski; niejednokrotnie ofiarowywał swoje prace plastyczne jako ekwiwalent zapłaty za pomoc i jedzenie. W zb. Biblioteka Polaca w Buenos Aires znajdują się jego rys.: *Kraków Wawel*, *Procesja przed kościołem Mariackim w Krakowie*, *Gdynia - port* oraz *Stalle w katedrze św. Jana w Warszawie* (odnalezione w grudniu 2022 w Instituto Cultural Polaca „Aguila Blanca” w Merlo) oraz *Warszawa - Stare Miasto - Kamienica Fukiera*, *Katedra Wawelska - Kraków*, *Kolumna Zygmunta w Warszawie*, *Gdańsk* (spuścizna rodziny Kicińskich) i akw. *Katedra w Wilnie* (1950). Od końca 1953 próbował powrócić do aktywności artyst. w Buenos Aires; w grudniu t.r. otrzymał I nagrodę w konkursie literackim Klubu Pol. za nowelę *Światło zza ściany* (publikacja w tyg. Głos Polski, 1954 nr 2390-2393), w czerwcu 1954 miała miejsce jego pierwsza i ostatnia wystawa

indywidualna na emigracji w Domu Pol. w Buenos Aires, zaś w dniach 8-18 XII t.r. jego prace rysunkowe prezentowane były na wystawie zbiorowej zorganizowanej przez Składnicę Książki Pol. (obok prac Ludwika Wiecheckiego, Jerzego Jurewicza, Ludwika Olszyńskiego, Wacława Ludwiniaka i Karola Półchłopka). S. zmarł w trakcie trwania tej wystawy, w zapomnieniu, po długiej i ciężkiej chorobie. Obecnie odkrywany na nowo i zaliczany do najciekawszych artystów pol. w działających Argentynie.

Żona S., Zofia Janicka-Sosnkowska, po 1945 prawdopodobnie pozostała w Paryżu, gdzie pracowała jako modystka; w 1951 otrzymała wizę na pobyt stały w Rio de Janeiro i mieszkała tam z pewnością do pocz. l. 60. XX w., następnie przeniosła się do Nowego Jorku, gdzie mieszkała od 1965 i gdzie zmarła; współpracowała z nowojorskim Instytutem Piłsudskiego.

Artysta wystawiał najczęściej razem z architektami, ale pokazywał gł. rysunki, podobnie jak na wym. pokazie poplenerowym z 1920. W marcu 1922 na wystawie w Domu Sztuki (Hôtel des Ventes) przy ul. Chmielnej 5 w Warszawie zaprezentowano wśród prac grupy Młoda Architektura (S. Brukalski, J. Gelbard, M. Goldberg, R. Piotrowski, M. Walentynowicz, B. Pniewski, J. Mucharski, S. Sienicki, W. Henneberg, J. Żórawski, J. Sosnkowski) jego rys. ol.: *Janosik, Paryż - bulwary, Tancerka, Jazz-band*, a w 1928 na wystawie Zw. Słuchaczy Architektury PW w TZSP – rys.: *Wieże Kopenhagi, Bitwa morską, Port kopenhaski, Giełda w Kopenhadze*. Ponadto S. uczestniczył w wystawie Koła Plastyków Legionistów w IPS w Warszawie w grudniu 1933 (proj. regulacji placu Marsz. Piłsudskiego, model pomnika generała Władysława Jaxy-Rożena, plakat Wystawy Budownictwa Wojskowego, rys. z Wenecji oraz proj. buławy dla marszałka Focha).

Zakres jego działalności artyst. był bardzo szeroki. Już na początku studiów w Warszawie został współredaktorem „Jednodniówki Akademickiej” wyd. w lipcu 1917, w której był ponadto autorem strony tytułowej i prób literackich: opowiadania *Sen o potęgę - fantazja architektoniczna* z 3 il. Tadeusza Gronowskiego, fragmentu dramatu legionowego *Wigilia* oraz wierszy *Księżna Nikotynka, Dzwon* i cyklu „Z erotyków”; wiersz z tegoż cyklu *Nie kocham cię przecie* został wydany także jako tekst piosenki z muzyką Alek-

sandra Piotrowskiego (nuty w zb. *Cztery pieśni*, W. 1920).

W czerwcu 1919 S. zaprojektował frontysepis jednodniówki „Akademikowi Żołnierzowi” (wyd. Akademickiego Komitetu Pomocy Studentom Żołnierzom). Ilustrował niektóre własne teksty publikowane w czas., np. nowele *Jeniec atmosfery* (Naokoło Świata, 1924 nr 6), *Tryglodyta z Hirocenu* (Z Całego Świata, 1925 nr 7), *Mata-dor* (Naokoło Świata, 1925 nr 9), *Szalona katedra* (tamże, 1925 nr 14), *Pijana kabina* (tamże, 1925 nr 20), *Katastrofa zaręczynowa* (Lot pol., 1926 nr 5), *Lot w zaświaty* (Lot, 1926 nr 10), *1001 kilometr* (Tyg. il., 1927 nr 30), ale także utwory innych autorów, np. powieść Paula Moranda *Lewis i Irena* (W. 1924). Sporadycznie jego rysunki były publikowane także za granicą, m.in. w czas.: *L'illustration* (Paryż), *Berlingske Tidende* (Kopenhaga), *Wasmuths Monatshefte* (Berlin-Wiedeń-Zurich).

Brał udział w konkursach graficznych: na proj. znaczka korporacyjnego Stow. Kobiet Polskich (I nagroda, styczeń 1917), biletu loterii Rady Gł. Opiekuńczej (zaszczytna wzmianka, maj 1917), dyplomu Zw. Floriańskiego (I nagroda w zespole z Bohdanem Pniewskim oraz III nagroda w zespole z Pniewskim i Jerzym Gelbardem, czerwiec 1917) oraz na proj. znaczków pocztowych Królestwa Pol. w 1917 (III nagroda w zespole z Tadeuszem Gronowskim, oryginały odbitek w Muz. Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu, oraz IV nagroda w zespole z Bohdanem Pniewskim). Wyróżniony także w konkursach na godło Kasy Chorych w Warszawie (1925) i na plakat wystawy „Mieszkanie i jego kultura” w Warszawie (1926). Był autorem wspomnianych plakatów Wystawy Budownictwa Wojskowego (1933) oraz na bal maskowy Zw. Oficerów Rezerwy w Salach Redutowych Teatru Wielkiego (ok. 1923).

S. zajmował się również projektowaniem scenografii; stworzył dekoracje m.in. do operetek wystawianych w 1922 w Teatrze Nowym w Warszawie (ul. Marszałkowska 125): *Japonka* Ralpha Benatzky'ego (reżyseria Ludwik Śliwiński, marzec), *Hallali* Alberta Szirmaiego (reżyseria Waław Julicz, maj), *Autoflirt* Jeana Gilberta (reżyseria Mieczysław Dowmunt, czerwiec). Niezrealizowane pomysły dekoracji i kostiumów do sztuk Edmonda Rostanda *Cyrano de Bergerac* i *Orle* ilustrują jego artykuł *Arte decorativa* (Tyg. il., 1923 nr 1, s. 5-6), 2 z nich repr. też

Scena pol., 1924 z. 3, s. 254. Zaprojektował także wspólnie z Czesławem Piaskowskim scenografię do filmu fabularnego *Rycerze mroku* (reżyseria Bruno Bredschneider i Stefan Szwarc; premiera 6 V 1932).

Bardzo ważne miejsce w dorobku S. zajmowało projektowanie wnętrz. W l. 20. XX w. wykonał m.in. malowidła ściennie w pryw. pałacach i wилach w Poznaniu; z Edmundem Johnem namalował fresk *Handel i Przemysł w dawnej i nowej Rzeczypospolitej* w sali Tow. Mechaników Pol. w Warszawie. W l. 30. zaprojektował m.in. sklep z piórami wiecznymi Mary Mill przy ul. Marszałkowskiej 104 (fot. Wnętrze, 1933 nr 6, s. 114), restaurację Żywiec (Bracia Suderowie) z architekturą zewnętrzną i neonem w Al. Jerozolimskich 34/36 (1931; fot. Wnętrze, 1932 nr 3, s. 34-48), a także meble dla Wyższej Szkoły Wojennej przy ul. Koszykowej 79 w Warszawie (1932-33; fot. Wnętrze, 1933 nr 1, s. 9). W marcu 1935 w ramach obchodów uroczystości imieninowych Józefa Piłsudskiego zaprojektował (we współpracy z Januszem Alchimowiczem) ogromny neonowy portret Marszałka na fasadzie Teatru Wielkiego w Warszawie (fot. Kur. Poranny, 1935 nr 83, s. 8; Reklama, 1935 nr 2, s. 12).

Zasadniczą część spuścizny literackiej S. stanowią publikacje prasowe; jako publicysta, prozaik i ilustrator współpracował z Tyg. il. 1920-32 (oprócz wyż. wym.: 1925 nr 4; 1926 nr 36, 52; 1927 nr 22, 25, 27, 29, 30, 43), Naokoło Świata 1924-28 (w tym m.in. nowele: 1924 nr 6; 1925 nr 9, 14, 20; artykuły: 1926 nr 25, 29; uhonorowany III nagrodą tegoż mies. artykuł *Język Merkurego czyli o reklamie, jej rozwoju, psychologii i znaczeniu*, 1928 nr 49) i Kur. warsz. (1924-39) oraz okazjonalnie z czas. *Bluszcz* (1922, nowela *Białe liście*, I nagroda w konkursie lit.), *Z Całego Świata* (1925 nr 7, nowela), *Lot pol.* (1926 nr 5, 8, nowele, nr 10, reportaż), *Gaz. lit.* (1926 nr 8, nowela), *Od A do Z* (1927 nr 1, nowela), *Świat* (1927 nr 7, nowela), *Teatr i Życie Wytworne* (1929), *7 Dni* (nowele i felietony: 1929 nr 36, 39, 40, 47, 48; 1930 nr 24, 28, 35), *Kino* (1930 nr 3), *Polska Zbrojna* (1933 nr 354) czy *Reklama* (1935 nr 1). W samym Kur. warsz. zamieszczono ponad 20 nowel S. (1924 nr 362; 1926 nr 3, nr 306; 1927 nr 8, nr 125, nr 235; 1928 nr 347; 1929 nr 1, nr 246, nr 288, nr 337, nr 356; 1930 nr 18, nr 67, nr 165, nr 189, dod. do nr 351; 1931 nr 87, nr 222; 1937 nr 353; 1938 nr 50, nr 105,

nr 347; 1939 nr 104, nr 215). W sumie w okresie dwudziestolecia międzywojennego opublikował na łamach periodyków ponad 40 nowel (w tym kilka dla dzieci) oraz ponad 180 pisanych barwnym językiem artykułów i felietonów o tematyce związanej z szeroko pojętą nową architekturą i urbanistyką, estetyką miasta, zagadnieniem zieleni, a także projektowaniem wnętrz, mebli, scenografii, światła oraz wieloma innymi aspektami nowoczesności, jak reklama, kino, radio, motoryzacja, komunikacja lotnicza itp., m.in.: w magazynie *Naokoło Świata* – *O nowoczesnej architekturze* (1925 nr 9, s. 77-86), *Żywa architektura* (1926 nr 23, s. 85-76), *Miasta nowoczesne* (1927 nr 34, s. 57-72); w Tyg. il. – *Architektura stroju* (1927 nr 21, s. 419-420); w czas. *Teatr i Życie Wytworne* – *Auto i my* (1929 nr 10, s. 11-13); przede wszystkim zaś w Kur. warsz. – *Aktor radiowy i pantomima fonetyczna* (1926 nr 304, s. 7), *Klejnoty ulicy* (1930 nr 11, s. 15), *Władza estetyczna* (1930 nr 60, s. 17), *Grymas X-tej Muzy* (1930 nr 109, s. 8), *Miasto nowoczesne i reklama* (1930 nr 161, s. 20), *Inspektorat artystyczny* (1930 nr 181, s. 7), *Przyroda i miasto* (1930 nr 227, s. 7), *Wystawa wystawy* (1931 nr 70, s. 8), *Złe i dobre światło* (1931 nr 81, s. 7), *Światła wielkiego miasta* (1932 nr 80, s. 16), *Fundamenty estetyki* (1932 nr 88, s. 6), *Stolica w światłach* (1932 nr 242, s. 7-8), *Czy miasta boją się wody?* (1937 nr 17, s. 16-17), *Wentylatory miasta* (1937 nr 31, s. 15-16), *Kłusownicy budowlani* (1937 nr 126, s. 16), *Reklamy-kaleki* (1937 nr 181, s. 15), *Szklane oczy* (1937 nr 265, s. 19), *Kino mówi* (1937 nr 272, s. 19), *Napoleonizm w reklamie* (1937 nr 279, s. 18), *Trawa w mieście* (1938 nr 146, s. 20), *O konkursach architektonicznych* (1938, nr 298, s. 19-20), *Sztuka sztuk* (1938 nr 310, s. 19), *Bridge a architektura* (1938 nr 326, s. 18-19), *Światło, przestrzeń, materiał* (1939 nr 15, s. 16-17), *Polityka reklamy* (1939 nr 78, s. 17), *Roślina i architektura* (1939 nr 156, s. 10-11). W podobnym duchu wygłaszał odczyty i felietony radiowe (sporadycznie w l. 1926-27, 1929, 1938). Pełna bibliografia tekstów lit. i publicystycznych S. w monografii: Błaszczuk D., *Jerzy Sosnkowski (1893-1954) – brat Generała*, W. 2023 (w druku).

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., *Uzupełnienia i sprostowania*, W. [1939]. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 2, Wr. 1979 (jako Sosnkowski); t. 4, cz. 2, W. 2001; t. 4, cz. 4, W. 2008. – *PSB*, t. 40, 2001, s.v.

Sosnkowski Kazimierz (Zięba A.A.; mylna informacja o synu S.).

Alfabetyczny spis oficerów rezerwy, W. 1922, s. 270.
– Cz., *Książki (Jerzy Sosnkowski, „Dom filozofów”...)*, Gaz. Administracji i Policji państw., 1923 nr 39, s. 17.
– *Buława dla Marszałka Focha*, Polska Zbrojna, 1923 nr 116 (30 IV), s. 2. – Z.K., *Sprawozdanie lit. (Jerzy Sosnkowski „Dom Filozofów”...)*, Robotnik, 1923 nr 162 (17 VI), s. 2. – *Notatki lit. ... Auto, Ty i Ja*, (rec.), Świat 1925, dod. Romans i Powieść, nr 48, s. 4. – Braun J., *Dział krytyczny [Jerzy Sosnkowski: „Auto, ty i ja”]*, Gaz. lit., 1926 nr 6, s. 3. – Tenże, *„Bosman Finta”* (rec.), Gaz. lit., 1926 nr 15-16, s. 3. – Janus E., *Wśród książek. Biblioteka Dziel Wyborowych [rec. Auto, ty i ja]*, Wiad. lit., 1926 nr 22, s. 3. – Dębicki Z., *„Bosman Finta”* (rec.), Kur. warsz., 1927 nr 19, s. 4. – *Nowy nabytek 10-ej Muzy*, Od A do Z, 1927 nr 1, s. 22. – ems., *Piękno Warszawy. Ankieta „Świata”* [wypowiedź S.], Świat, 1930 nr 22, s. 5-6. – kt., *Kino „Atlantic”*, Wiad. lit., 1930 nr 6, s. 5. – *Na froncie walki o zewnętrzne piękno stolicy. Wywiad u kierownika inspekcji artyst. p. inż. Jerzego Sosnkowskiego*, Gaz. pol., 1930 nr 160, s. 8. – Marzyński S., *O jednym z nowych kinematografów warsz.*, Architektura i Budownictwo, 1930 nr 7, s. 246-248. – Żórawski J., *Uwagi techniczne*, tamże, s. 248-249. – Wiczorekiewicz A., *Pomnik pułk. Lisa-Kuli w Rzeszowie*, Tyg. il., 1932 nr 40, s. 644. – *Domy mieszkalne Funduszu Kwaterunku Wojskowego. Spraw. 1930-1933*, W. 1934. – *Budownictwo wojskowe*, red. Król A., t. 2, W. 1936, s. 301-330, 462. – *Spraw. Funduszu Kwaterunku Wojskowego 1927-1937*, W. 1938, poz. 287, 320, s. 65. – *Manifestacyjny pogrzeb śp. Zofii z Drabińskich Sosnkowskiej*, Kur. pol., 1939 nr 4, s. 2. – (PAT), *Za trumną śp. Zofii z Drabińskich Sosnkowskiej*, Gaz. pol., 1939 nr 4, s. 2. – Łacka M., *Koło Art. Grafików Reklamowych*, [w:] *Ze studiów nad genezą plastyki nowoczesnej w Polsce*, oprac. Starzyński J., Wr. 1966 (jako Sosnkowski Jerzy). – *Warsz. Szkoła Architektury 1915-1965. 50-lecie* Wyd. Architektury Politechniki Warsz., W. 1967. – *Pol. życie art.*, 2. – Kamiński Z., *Dzieje życia w pogoni za sztuką*, W. 1975. – Leśniakowska M., *Architektura w Warszawie 1918-1939*, W. 2000. – Ronikier A., *Pamiętniki 1939-1945*, Kr. 2001. – *Kalendarium konkursów warsz. w l. 1899-2000*, [w:] *Fragmenty stuletniej historii 1899-1999. Ludzie, fakty, wydarzenia. W stulecie organizacji warsz. architektów*, red. Barucki T., W. 2001, s. 249-350. – Budrewicz Z.Z., *Czytanka lit. w gimnazjum międzywojennym. Geneza, struktura, funkcje*, Kr. 2003, s. 90-92. – Pyzik S.P., *Polacy w Argentynie*, W. 2004, s. 255. – Kirszak J., *Notatki generała Kazimierza Sosnkowskiego z kampanii wrześniowej 1939 r.*, Niepodległość, 2007 t. LVII, s. 169.

– Sosnkowski K., *Wybór pism*, Wr. 2009. – Błaszczuk D., *Juliusz Żórawski - przerwane dzieło modernizmu*, W. 2010. – Lichański J.Z., *Political fiction i antyutopia w literaturze II RP - o kilku zapomnianych pisarzach - glossy*, [w:] *Dwudziestolecie 1918-1939. Odkrycia, fascynacje, zaprzeczenia*, red. Kowalczyk A.S., Wójcik T., Zieniewicz A., W. 2010, s. 328-340. – Danczowska H., *Rada Artyst. miasta Lublina*, Lublin 2011, s. 9-10. – Ranocchi E., *Miłość maszyn. Antynomie maszyny w pol. modernizmie*, Studi Slavistici, VIII, 2011, s. 137-160. – Tenże, *Od maszyny do człowieka i z powrotem*, Autoportret, 2011 nr 2, s. 76-81. – Tenże, *Szalona katedra*, tamże, 2014 nr 4, s. 62-67. – Wróbel E., *Literatura popularna i „Wiadomości Literackie”*, [w:] *Literatura popularna. Dyskursy wielorakie*, t. 1, Katowice 2013, s. 248. – Piątek G., *Sanator. Kariera Stefana Starzyńskiego*, W. 2013, s. 213. – Kozina I., *Polski design*, W. 2015, s. 68-71, 77. – Błaszczuk D., *„Wnętrze” - czas. z l. 30. XX w. poświęcone nowoczesnym meblom i projektowaniu wnętrz*, IH/4 Designers Quarterly, 2018 nr 1, s. 7. – Grzybowski A., Tebinka J., *Na wolność przez Lizbonę. Ostatnie okręty polskich nadziei*, W. 2018. – Rozbicka M., *Studia i kariery wybranych adeptów warsz. szkoły architektury z l. 1915-1939 - przyczynki i dopełnienia w świetle materiałów archiw. ze zb. naukowych Zakładu Architektury Polskiej* Wyd. Architektury i Działu Ewidencji Studentów Politechniki Warsz., [w:] *Studia do dziejów architektury i urbanistyki w Polsce*, W. 2020, t. 3, s. 181-234. – Kaczorowski J., *Partnerstwa artyst. w pol. branży wydawniczej i reklamowej pierwszej poł. XX w.*, Rocz. Biblioteczne, 2021, s. 218. – Jakowiczowa K.E., *Z wystawy prac J. Sosnkowskiego*, Głos Polski (Buenos Aires), 1954 nr 2411 (11 VI), s. 6. – *Wystawa prac artystów pol.*, tamże, nr 2436 (3 XII), s. 9. – S.S., *Wystawa w Domu Pol.*, tamże, nr 2439 (24 XII), s. 6. – Gąssowski S., *Plastycy Polscy w Argentynie*, Kurier pol. (Buenos Aires), 1959 nr 101 (16 VII), s. 3. – *Trzydziestolecie Stow. Inżynierów i Techników Pol. w Argentynie 1947-1977*, Dom Polski Buenos Aires, 1977, s. 106.

I Wystawa Niezależnych, W. 1913, s. 20. – *Kat. prac konkursowych na marki pocztowe Królestwa Pol.*, W. 1918. – *Kat. VIII-mej licytacji*, Biul. Domu Sztuki, 1922 nr 6, s. 42. – *Przew. TZSP* nr 31, W. 1928. – *Kat. wystawy Koła Plastyków*, Legionowy Instytut Studiów, IPS, W. 1933. – *Architektura plakatu. Graficy-architekci z kregu Politechniki Warsz. w l. 1919-1939*, Muz. Plakatu, W. 2005. – Szablowska A.A., Seńkiw M., *Plakat pol. ze zb. Muz. Etnografii i Przemysłu Artyst. Instytutu Narodoznawstwa Nar. Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie*, W. 2009, s. 162, 558.

Kur. warsz., 1917 nr 11 (wyd. wieczorne), s. 2, nr 160 s. 1; 1922 nr 83, s. 6; 1926 nr 216, s. 12 (Kleczyński J.); 1930 nr 101, s. 8. – Nowa gaz., 1917 nr 220, s. 2, nr 285, s. 2. – Myśl Niepodległa, 1917 nr 384, s. 416. – Bluszcz, 1922 nr 49, s. 1. – Teatr i Kino, 1922 nr 9, s. 30, nr 10, s. 31, nr 12, s. 32, 33. – Polska Zbrojna, 1922 nr 83, s. 5 (E. S.); 1933 nr 342, s. 8 (Winkler K.). – Grafika pol., 1922 nr 11-12, s. 291. – Głos Lubelski, 1923 nr 117, s. 4. – Kur. pol., 1923 nr 121, s. 6; 1938 nr 206, s. 8. – Obwieszczenia Publiczne (dod. do Dz. Urzędowego Min. Sprawiedliwości), 1923 nr 57A (18 VII), s. 10-11. – Tyg. il., 1923 nr 20, s. 328; 1928 nr 6, s. 111 (Husarski W.); 1932 nr 39, s. 621. – Sztuki Piękne, I, 1924/25 nr 10, s. 483; VI, 1930 nr 7-8, s. 298; VII, 1931 nr 2, s. 68. – Gaz. Kaliska, 1926 nr 133 (13 VI), s. 4. – Morze, 1926 nr 3-4, s. 16. – Prz. Oświatowy, 1926 nr 12, s. 390 (Błażak A.). – ABC, 1927 nr 32, s. 3. – Il. tyg. pol., 1927 nr 35, s. 27. – Echo PWK, 1928 nr 12, s. nlb. 17. – Głos Narodu, 1928 nr 50 (19 II), s. 4. – Rzeczy Piękne, 1928 nr 11, s. 165; 1930 nr 7-9, s. 151-152. – Grafika, 1930 nr 2, s. 18-21 (Tupański A.). – Lw. wiad. Muzyczne i lit., 1930 nr 7/8, s. 2 (k.w.). – Kur. Poranny, 1932 nr 24, s. 12; 1933 nr 61, s. 6 (s.w.), nr 321, s. 5 (Biernacki K.); 1935 nr 83 (24 III), s. 8 (Sterling M.); 1938 nr 207, s. 5. – Świat, 1933 nr 47, s. 16 (Wieczorkiewicz A.). – Architektura i Budownictwo, 1929 nr 11-12, s. 86; 1933 nr 10-12, s. 295-301 (Król A.); 1935 nr 3-4, s. 97, 110; 1936 nr 11, s. 365-372; 1939 nr 1, s. 7. – Exp. Poranny, 1933 nr 340, s. 6 (Brucz S.). – Dom, Osiedle, Mieszkanie, 1933 nr 10-11, s. 38-39 (Mańkowski B.). – Il. kur. codz., 1933 nr 361, s. 11 (Dienstl-Dąbrowa M.); 1936 nr 11, s. 365-372. – Gaz. pol., 1938 nr 206, s. 6. – Głos pol. (Buenos Aires), 1949 nr 2156, s. 13; 1953 nr 2385, s. 5, nr 2386, s. 5; 1954 nr 2440, s. 7 (nekrolog); 1955 nr 2441, s. 7 (nekrolog).

Arch. Akt Nowych Warszawa, Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego,teczka nr 7063: Kwestionariusze dot art. plastyków 1929-36; Hoover MSZ, 800/42/0/-/268. – AP Warszawa, Zespół nr 201, Zbiór Korotyńskich (teczka: Jerzy Sosnkowski - architekt). – Arch. PW, Dz. Ewidencji Studentów, Akta osobowe nr 2523. PW. – Arch. SARP, Członkowie Okręgu Warsz. SARP, 1939. – Centralne Arch. Wojskowe, Akta Personalne i Odznaczeniowe (Jerzy Sosnkowski - sygn. 13454, 2202, 306, KN12.05.1931); zespół Gabinet Min. Spraw Wojskowych 1918-1939, sygn. I.300.1, t. 385; Departament Budownictwa Min. Spraw Wojskowych, sygn. I.300.63.228. – Hipoteka Warsz., księga hipoteczna nr 156 (ul. Chmielna 33). – Instytut Pamięci Nar., IPN BU 200/1 t. 3,teczka: Wykaz osób występujących w materiałach archiw. okresu okupacji rozpracowywanych

przez wywiad i kontrwywiad AK, s. 396-397. – IS PAN, Zb. Fot. i Rys. Pomiarowych, Arch. Czesława Olszewskiego. – IS PAN, Pracownia Dokumentacji Architektury XX i XXI wieku, Nitsch A., *Leksykon architektów i budowniczych Polaków i cudzoziemców w Polsce działających*, W. 1988, mpis, s. 210. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr inw. 70: Arch. IPS, wystawa nr 24 (Wystawa Koła Plastyków Legionowych, 1933/34,teczka J. Sosnkowskiego). – Arolsen Archives, Arolsen, Niemcy, sygnatura 6.3.1.1: akta Adama Ronikiera. – Instytut Pol. i Muz. im. gen. Sikorskiego, Londyn, kol. 284/13; A. XII. 4/171. – The Polish Institute of Arts and Sciences of America, Nowy Jork, PIASA Collections (dostęp online), Fonds No. 5: Jan Lechoń Papers, 702_5_0_0_50_088. – Biblioteka Polaca I. Domeyko, Buenos Aires, Kwestionariusz członkowski SITP w Argentynie (nr 149), zespół nr 4, sygn. 14; *XV-lecie pracy Klubu Polskiego* (sygn. publikacji SEK-7-25), zespół nr 5, sygn. nr 1-5; kolekcja sztuki emigracyjnej (8 rys. ol. i 1 akwarela).

W zb. Jerzego Kirszaka we Wrocławiu – Stefan Sosnkowski, *O rodzie Sosnkowskich spisał co wiedział w roku 1968*, mpis.; kopia korespondencji Zofii Sosnkowskiej z Instytutem J. Piłsudskiego w Nowym Jorku (1965-74). – Relacje Bogusława Kaniaka w Buenos Aires, Maryli i Teresy Szybisz oraz Jerzego Ciawłowskiego w Merlo (spisane przez D. Błaszczyka w grudniu 2022).

D. Błaszczyk

Sosnowski, nauczyciel rysunku na Wołyniu ok. 1839.

Łopaciński E., *Materiały do dziejów rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie Litewskim (XV-XIX w.)*, W. 1946, poz. 1076.

M. Myśliński

Sosnowski Arnold, malarz. W 1929 nadesłał z Hercegowiny na wystawę ogólną w TZSP prace: *Zachód słońca pod Raguzą, Sirocco I, Sirocco II*, wszystkie ol.

Nie wiadomo, czy tożsamy z absolwentem Państw. Szkoły Budowy Maszyn w Grudziądzu (egzamin końcowy w czerwcu 1929) o tych samych personaliach oraz z Arnoldem Sosnowskim, ur. 30 VIII 1908 Czerników k. Włodzimierza Wołyńskiego (obecnie Czornykiw, Ukraina), zm. 28 IV 1989 Warszawa (pochowanym na cmentarzu prawosławnym na Woli), synem Bronisława i Antoniny.

Dz. Bydgoski, 1929 nr 136 (15 VI), s. 7. – Przew. TZSP nr 48, W. 1929. – Spraw TZSP za 1929, s. nlb. 54.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Ewy Rokickiej-Ślusarskiej, 14 VI 2022 (skan nekrologu S.); list z Kancelarii Zarządu Cmentarza Prawosławnego na Woli w Warszawie, 15 VI 2022 (odpis aktu zgonu S.).

J.R.

Sosnowski B., autor obrazu *Św. Wojciech bp* (ol., sygn., 1904) w ołtarzu gł. w kośc. par. Św. Dominika w Krzynowłodze Małej k. Przasnysza.

KZSP, t. 10, z. 18, 1980.

M. Myśliński

Sosnowski Jan, drzeworytnik reprodukcyjny, związany z Warsz. Drzeworytnią Bronisława Puca. W l. 1878-80 opracowywał drzew. dla Tyg. il., z reguły we współpracy z innymi ksylografami, m.in. Walentym Ciechomskim, Feliksem Zabłockim, Kazimierzem Mrówczyńskim i samym Pucem. Odnotowany został m.in. jako autor ilustracji w tym czas.: *Szczątki cerkwi warownej na Ukrainie pod Czehrynem* (wg rys. „na miejscu” F. Zverziny, 1879 nr 165, s. 124), *Nie ma karesu bez interesu* (wg obrazu Gustave’a de Jonghe’a, 1880 nr 249, s. 217) oraz *Wystawa obrazów (Salon) J. Ungra w Warszawie* (wg rys. Bronisława Podbielskiego, 1880 nr 213, s. 49). Znana jest również ryc. *Wystawa tkacka w Warszawie* (Biesiada lit., 1880 nr 233, s. 392-393), skomponowana w formie *tableau*, wyk. wg rysunków „z natury” Arkadiusza Mucharskiego, przez S. wspólnie z Pucem i pracującym w jego drzeworytni A. Wiśniewskim (sygn. monogramami drzeworytników).

Opalek M., *Drzew. w czasopismach pol. XIX stulecia*, Wr. 1949. – Rudniewska A., *Świątynie pol. w drzeworytach tygodników warsz. XIX w.*, W. 1993, s. 22. – Taż, *Słownik drzeworytników ksylografów*, [b.m. 2006?, na prawach rkps, egzemplarz Gab. Ryc. BUW], s. 122.

A. Straszewska

Sosnowski Jan Marian Kanty, rzeźbiarz, rzemieślnik, antykwariusz, ur. 1863 Warszawa, zm. 27 IX 1928 tamże (pochowany na cmentarzu Powązkowskim); syn Józefa i Cyrylli z Kamińskich. Od 1902 żonaty z Władysławą z Rybków

(ur. ok. 1881, zm. 6 XI 1959), z którą miał synów: Józefa Mariana (1904-75), pedagoga i działacza harcerskiego, oraz Henryka (1916-83), dziennikarza i publicystę radiowego. S. mieszkał i pracował w Warszawie. Kształcił się pod kierunkiem Bolesława Syrewicza w jego pracowni na Zamku Królewskim. Jedynym znanym dziełem S. jest płaskorzeźba z podobizną ojca Prokopa (Jana Tomasza Leszczyńskiego) ze zgromadzenia kapucynów w Zakroczymiu, wystawiona „na widok publiczny” w 1891; po śmierci zakonnika w 1895 nieznany z imienia Rykaczewski wykonał wg płaskorzeźby S. medaliony, sprzedawane w księgarniach. W 1896 rzeźbiarz był wzmiankowany w prasie jako świadek w głośnym procesie o zabójstwo literata Władysława Grejnera (z którym wówczas mieszkał) przez Władysława Buchnera, redaktora Muchy.

W 1900 w lokalu przy ul. Kruczej 32 S. założył Zakład Artyst.-Reperacyjny, w którym zajmował się naprawą mebli i drobnej galanterii, a także odnawianiem oraz oprawianiem obrazów. W 1907 zakład został przeniesiony do pryw. mieszkania artysty na Marszałkowską 62. Rok później do interesu dołączyła żona, a ofertę rozszerzono o reperację lalek. Ok. 1909 firmę przeniesiono na Marszałkowską 78 i zmieniono jej nazwę na ARS. Artyst.-reperacyjny zakład Władysławy Sosnowskiej. Od 1911 zaczęto tam sprzedawać antyki, obrazy i sztychy. W 1914 firma działała pod adresem Aleje Jerozolimskie 47, róg Marszałkowskiej (w podwórzu).

Słowo, 1891 nr 121, s. 2; 1896 nr 220, s. 3. – Kur. codz., 1891 nr 142, s. 2; 1896 nr 265, s. 4. – Kur. warsz., 1895 nr 106, s. 4; 1896 nr 265, s. 7, nr 266, s. 6; 1907 nr 336, s. 20 (inserat w dziale ogłoszeń; toż: nr 339, s. 32; 1908 nr 27, s. 14, nr 285, s. 18, nr 287, s. 16, nr 289, s. 28, nr 337, s. 16, nr 338, s. 28; 1909 nr 10, s. 24, nr 13, s. 16, nr 17, s. 24, nr 21, s. 16, nr 70, s. 18, nr 73, s. 24, nr 77, s. 18, nr 80, s. 28, nr 221, s. 12, nr 224, s. 24, nr 237, s. 14, nr 255 s. 20, nr 256, s. 16, nr 259, s. 28, nr 273 s. 32, nr 304, s. 20, nr 306, s. 16, nr 308, s. 32; 1910 nr 1, s. 47, nr 18, s. 18, nr 20, s. 16, nr 23, s. 24, nr 44, s. 32, nr 46, s. 20, nr 48, s. 18, nr 51, s. 32, nr 53 s. 18, nr 64, s. 16, nr 76, s. 20, nr 334, s. 18, nr 336, s. 20, nr 338, s. 18, nr 340, s. 16, nr 357, s. 16; 1911 nr 3, s. 16, nr 26, s. 18, nr 28, s. 18, nr 32, s. 18, nr 130, s. 4, nr 239, s. 16, nr 253 s. 20, nr 260 s. 24, nr 267 s. 22, nr 110, s. 20, nr 118, s. 20, nr 280, s. 24, nr 285, s. 36, nr 290, s. 18; 1912 nr 119, s. 22, nr 120, s. 22, nr 121, s. 24, nr 122, s. 20, nr 123, s. 24; nr 124, s. 36; nr 305,

s. 36; nr 307, s. 20, nr 309, s. 22; 1913 nr 14, s. 20, nr 15, s. 16, nr 16, s. 18, nr 19, s. 28, nr 56, s. 20, nr 57, s. 18, nr 60, s. 20, nr 61, s. 32, nr 63, s. 20, nr 64, s. 16, nr 96, s. 20, nr 99, s. 20, nr 144, s. 20, nr 146, s. 18; 1914, nr 166, s. 20, nr 169, s. 36, nr 172, s. 18, nr 265, s. 8, nr 268 s. 8, nr 271, s. 8; 1915 nr 300, s. 8, nr 304, s. 8, nr 352, s. 10; 1928 nr 271, s. 22 (nekrolog). – Tyg. il., 1895 nr 17, s. 279. – Kur. pol., 1900 nr 190, s. 4 (inse-rat reklamowy; toż nr 197, 204, 211, 218, 255 na s. 4). – Niwa pol., 1900 nr 34, s. 542 (inse-rat reklamowy; toż nr 37, s. 592). – Tyg. Mód i Powieści, 1900 nr 30, s. 264 (inse-rat reklamowy; toż nr 32, s. 297, nr 34, s. 295, nr 38, s. 332). – *Adresy Warszawy na r. 1908*, W., Kr. 1909, szp. 196; ... *na r. 1909*, W., Kr. 1910, szp. 264. – *Księga Adresowa Królestwa Pol. ...*, W. 1910, s. 23. – Goniec Wieczorny, 1911 nr 211, s. 3. – Kur. Poran-ny, 1911 nr 127, s. 3. – Gaz. Poranna 2 Grosze, 1913 nr 296, s. 4, nr 306, s. 6, nr 309, s. 8. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 3, Wr. 1986. – Miszczuk M., *Józef Sosnowski (1904-1975). Biografia harcerska*, Harcer-stwo, 1995 nr 11-12, s. 41. – PSB, t. 40, 2001 (s.v. Sos-nowski Józef Marian [Getter M.]).

M. Kasa

Sosnowski Konstanty, malarz ikon, ur. po 1806 Kleszczele k. Bielska Podlaskiego, zm. po 1852. Pochodził z osiadłej na Podlasiu rusińskiej szlachty z Kijowszczyzny, z rodziny zasłużonych duchownych unickich; syn Antoniego, proboszcza par. unickiej św. Mikołaja w Kleszczelach, dzia-łacza oświatowego i przywódcy ruchu emancy-pacyjnego w Kośc. unickim w Rosji, i Julianny z Dybowskich. Brat m.in. malarza i drzeworyt-nika Pankracego Sosnowskiego i księdza Platona Sosnowskiego (1799-1807), profesora teologii mor-alnej w seminarium wil. W l. 1825-27 S. studio-wał malarstwo u Jana Rustema na Uniw. Wil. Mieszkał wtedy w należącym do uczelni domu na Imbarach (przy ul. Wielkiej róg ul. Niemieckiej, obecnie Didżiosios i Vokiečių) k. Ratusza. W l. 30. XIX w. powrócił do Kleszczeli; pod koniec życia przeszedł do służby urzędniczej, był komisarzem szpitala wojennego w Grodnie.

Działalność artyst. S. jest znana fragmenta-rycznie. Ustalone fakty wiążą ją z procesem resty-tucji prawosławia w diecezji litewskiej (od 1834) poprzez włączenie Cerkwi greckokatolickiej (uni-ckiej) na Podlasiu do Rosyjskiego Kośc. Prawo-sławnego. S. należał (obok Hipolita Charsewicz, Mojżesza i Teodora Michnowów oraz Andrzeja

Rybińskiego) do grupy malarzy wykonywujących po 1834 ikony do przywracanych ikonostasów w cerkwiach obwodu białostockiego. 8 VII 1836 sporządził dla dziekana dekanatu białostockie-go, Leona Markiewicza, kosztorys prac w cerkwi prawosławnej Św. Mikołaja Cudotwórcy w miej-scowości Kośna w dekanacie Kleszczele (prace wycenione na 120 rubli), wg którego brakowało tam ikon: Chrystusa, Matki Bożej, Ostatniej Wie-czerzy, patronów świątyni – św. Mikołaja i św. Wasilija, ponadto Zwiastowania i czterech ewan-gelistów na carskie wrota, św. Michała na drzwi diakońskie zach. i św. Stefana na wsch. oraz apostołów. (Jak to ujęła Irena Matus w 2013: „Obrazy malował mieszkający w Kleszczelach, syn proboszcza Sosnowskiego”). W tymże do-kumencie S. podał też wstępne kosztorysy bra-kujących ikon i innych prac przy ikonostasach w cerkwiach w okolicznych miejscowościach: Rajsk, Malesze, Pasynki, Stary Kornin, Czyże, Łosinka, Dubicze Cerkiewne, Ryboły, Nowy Be-rezów i Brańsk. 30 III 1837 dziekan Markiewicz zawarł z S. umowę na malowanie obrazów do ikonostasów w pow. sokólskim, z której artysta się nie wywiązał; „tłumaczył się zamiarem do-skonaleń swych umiejętności. Planował wybrać się do Akademii Kijowskiej i dopiero po powrocie kontynuować prace malarskie przy ikonostasach” (I. Matus, 2013). Jednak na pocz. czerwca 1837 przystąpił do prac i do końca sierpnia t.r. za-kończył malowanie ikon do ikonostasu w cerkwi par. w miejscowości Żerczyce (w ówczesnym pow. bielskim), z którego barokizowane ikony na de-sce Pokrowa (*Matka Boża Opiekuńcza*) i 8 apo-stołów (figury w ujęciu *en pied*) są zachowane w cerkwi przeniesionej z wyposażeniem w 1872 na miejscowy cmentarz.

KZSP, seria nowa, t. 12, z. 1, 1996 (zapewne myl-nie jako ksiądz unicki i malarz amator). – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999 (poza indeksem, s. 285, spis studentów). – PSB, t. 40, 2000-2001, s.v. Sosnow-ski Antoni (Zięba A.A.). – Matus I., *Restytucja ikono-stasów w cerkwiach unickich w Obwodzie Białostockim w l. 30. XIX w.*, Białorutenistyka Białostocka, t. 3, 2011, s. 333-335, 339, 340, 341. – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Sosnovskis (Sasnauskis) Konstantijus). – Matus I., *Schylek Unii i proces restytu-cji prawosławia w obwodzie białostockim w l. 30. XIX w.*, Białystok 2013.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatki i wydruki ze strony internetowej: wikipedia.org s.v. Cerkiew Św. Mikołaja w Kośnej (dostęp 30.12.2022).

J. Polanowska

Sosnowski Marcin, malarz. W l. 30. XX w. mieszkał w Wilnie przy ul. Holendernia 8 m. 7. Jako gość brał udział w tamtejszych wystawach Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych, pokazując obrazy ol.: w 1932 *Leśny strumień*, w 1933 *Motyw z Puszkarńi*, w 1934 *Motyw wiosenny*.

Wystawa wiosenna. Przew. nr 2, Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych, Wilno 1932. – *Wystawa doroczna. Przew. nr 3*, Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych, Wilno 1933. – *Sztuki Piękne*, X, 1934 nr 5, s. 197. – *Wystawa doroczna 1934. Przew. nr 4*, Wil. Tow. Niezależnych Art. Sztuk Plastycznych, Wilno 1934.

J.R.

Sosnowski Oskar Wiktor, architekt, urbanista, teoretyk architektury, konserwator zabytków, pedagog, rysownik, malarz, rzeźbiarz, ur. 6 X 1880 Petersburg, zginął 24 IX 1939 (wg napisu na nagrobku, Listy strat i in.) lub zm. w wyniku ran 4 (albo 5) X t.r. (wg Warsz. dz. nar. z 6 i 7 X 1939; jeszcze inna data śmierci w Encyklopedii Warszawy: 28 IX t.r.) Warszawa, pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Syn Pawła Sosnowskiego (ur. 22 III 1859, zm. 1947), geografa, kartografa, pedagoga, i Ewy Klauddii z domu Poźniak (ur. ok. 1856, zm. 1927); żonaty (ślub 17 II 1906) z Władysławą Józefą Rzdokiewicz (ur. 15 X 1882, zm. 14 VIII 1970); miał z nią syna Jerzego (1906-20) oraz dwóch młodszych, Stanisława, architekta (ur. 1910, zm. 18 VIII 1944), i Oskara Jerzego, studenta Wydz. Architektury Tajnej Politechniki w Warszawie (ur. 27 VII 1922, zm. 3 VIII 1944); obaj zginęli podczas powstania warsz.

S. uczył się w Warszawie – w l. 1890-96 w pryw. Szkole Realnej założonej przez Wojciecha Górskiego, a w l. 1896-97 w rządowej Szkole Realnej przy ul. Jezuickiej 4. Po ukończeniu nauki wstąpił 4 IX 1898 na studia, jako jeden z 94 studentów, na Wydz. Inżynieryjno-Budowlany nowo utworzonego Warsz. Instytutu Politechnicznego im. Mikołaja II; wybrałszy specjalizację archi-

tektoniczną, kształcił się pod kierunkiem architekta i urbanisty Mikołaja Tolwińskiego. Studia ukończył w grudniu 1902, przed upływem przewidzianego pięcioletniego okresu edukacji, uzyskując dyplom inżyniera budowniczego pierwszego stopnia w 1903 (jednocześnie z Józefem Cholewińskim i Józefem Referowskim). Praktykę zawodową rozpoczął jako technik w Wydz. Drogowym Drogi Żelaznej Warsz.-Wiedeńskiej, kierowanym przez Wincentego Dworzyńskiego, podlegając architektowi Czesławowi Domaniewskiemu; był tam zatrudniony do 1911. Jednocześnie praktykował w pryw. pracowni Józefa Piusa Dziekońskiego i przyjmował własne zlecenia, zapewne od 1908, podając adres Wilcza 12. Na 1905 datuje się początek zainteresowań S. dokumentacją architektury zabytkowej – wykonał wówczas (z Łukaszem Wolskim) inwentaryzację romańskiego kościoła w Gieble pod Pilicą.

Od co najmniej 1906 zajmował się sztukami plastycznymi i regularnie brał udział w konkursach architektonicznych oraz wystawach, zdobywając nagrody i wyróżnienia; jego zainteresowania projektowe obejmowały gł. budynki mieszkalne i obiekty sakralne. Przełomowy w karierze zawodowej S. był r. 1909, kiedy zdobył III miejsce w konkursie Koła Architektów w Warszawie za proj. wzorowej zagrody włościńskiej na Wystawę przemysłu i rolnictwa w Częstochowie, opracowany we współpracy z architektem Aleksandrem Ranieckim i ogrodnikiem Wacławem Zaykowskim. W 1910 w Pałacu Sztuki we Lwowie (I Wystawa Architektów Pol.) zaprezentował oryginalny proj. modernistycznej synagogi inspirowany architekturą Palestyny.

W tym okresie zaangażował się w działalność TOnZP – w kadencji 1906-09 był zastępcą członka Zarządu, a równocześnie sekretarzem Wydz. Architektury i Inwentaryzacji. Od 1910 należał do warsz. Koła Architektów. Uczestniczył w licznych pracach inwentaryzacyjnych i komisjach konserwatorskich. Na pocz. lipca 1907 lustrował, z ramienia TOnZP, ruiny zamku bpów krak. w Ilży, należące wówczas do Zdzisława Lubomirskiego, który następnie w 1909 przekazał je Towarzystwu (w l. 1910-11 uzupełniono wyłom w cokole wieży gł. zamku i przeprowadzono prace przy wieży bramnej, realizując najważniejsze zalecenia konserwatorskie S., zawarte w raporcie o stanie obiektu, wymaganych pracach zabezpieczających, z dołączonym kosztorysem). W ramach ak-

cji TOnZP obejmującej inwentaryzację obiektów zabytkowych S. uczestniczył w wyjazdach, m.in. do Mstowa (1909, z Czesławem Domaniewskim), Pieskowej Skály (1909, z Władysławem Marconim) i Kamieńca Podolskiego (1912, z Kazimierzem Skórewiczem). Ponadto w tej samej roli był w Sobocie (1908), Piątku (1909), Rajsku i Śniadowie (1913) oraz Pyzdrach (1914). W Warszawie inwentaryzował dom Brühla przy ul. Żąbkowskiej 37 (1910). Podczas objazdów wykonywał amatorsko dokumentację fotograficzną. Do zbiorów TOnZP ofiarował blisko 50 własnych odbitek i ok. 50 szklanych negatywów (część w zb. IS PAN). Nadzorował prace konserwatorskie prowadzone w zespole kość. Św. Mikołaja w Kaliszu (ok. 1909), a później w katedrze w Kamieńcu Podolskim, co było już wówczas związane z działalnością S. w Wydz. Konserwatorskim TOnZP (Wydz. I), który powstał w 1912 z połączenia wcześniej istniejących: Wydz. Architektury i Inwentaryzacji, Wydz. Malarstwa i Rzeźby oraz Wydz. Starej Warszawy. Po I wojnie światowej z inicjatywy S. powstał Wydz. Naukowy TOnZP (określany jako Wydz. II), przemianowany 17 VI 1929 na Wydz. Historii Sztuki i Kultury, którego działalność opierała się na dyskusjach, prezentacji referatów i redagowaniu komunikatów; do 1933 S. był jego przewodniczącym (a wiceprzewodniczącym – Alfred Lauterbach). W 1931 zainicjował, przy wsparciu Wydz. Kultury Magistratu m.st. Warszawy, cykl popularyzatorskich odczytów „Piękno miast pol.” poświęconych Warszawie, Poznaniu, Gnieźnie, Krakowowi i Wilnu; w 1932 cykl obejmował sztukę nową, a w 1933 różne zagadnienia z dziedziny sztuki i architektury pol. i europejskiej; odczyty i spotkania Wydz. II odbywały się na parterze kamienicy Baryczków na Starym Mieście, w siedzibie TOnZP.

W 1914 S. wygrał konkurs na stanowisko profesora zwyczajnego projektowania na Wydz. Budownictwa Lądowego Politechniki Lw., ale ze względu na wybuch I wojny i mobilizację nie mógł przedostać się do Lwowa. Jako poddany rosyjski walczył na froncie do 1917. W t.r. w Kijowie pracował (razem z Czesławem Przybylskim) w wydz. kultury i sztuki w resorcie do spraw pol. (kierowanym przez Mieczysława Mickiewicza) w Sekretariacie Spraw Międzynarodowych Ukraińskiej Centralnej Rady, a także zajmował się nauczaniem w nowo założonej Pol. SSP przy ul. Kreszchatyk 33; prowadził tam zajęcia z zakresu sztuki

stosowanej (wspólnie z Wincentym Drabikiem) i kompozycji architektonicznej (wspólnie z Przybylskim); w szkole pracowali również Władysław Galimski, Leon Kowalski, Konrad Krzyżanowski, Tadeusz Marczewski, Kazimierz Dunin-Markiewicz i Zofia Stankiewiczówna (po powrocie do Warszawy S. wygłosił spraw. z pobytu w Kijowie na 471. posiedzeniu Koła Architektów 21 VI 1918). Brał udział w wojnie pol.-bolszewickiej w oddziale artylerii, awansowany na kapitana; zdemobilizowany w 1921. W czasie wojny szkicował wiejskie dwory, wykonywał pomiary, rys. i opisy budowli, rejestrując je w niewielkich notesach; materiały te zamierzał wykorzystać później jako ilustracje do planowanego *Słownika architektury polskiej* (część wyciętych rysunków zachowana w zb. Zakładu Architektury Pol. Wydz. Architektury PW). Podobno także wówczas narodziła się idea zbudowania wzdłuż pol. granic kościołów o charakterze bastionów pod wezwaniami zaczerpniętymi z Litanii do NMP. Na okres wojny datuje się też proj. kościoła w Imielnicy (1917, niezrealizowany). W l. 1918-19 S. kierował Kursem Odbudowy w Min. Robót Publicznych.

Od 1919 był związany z Wydz. Architektury PW; t.r. został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego, a jako warunek objęcia funkcji wykładowcy historii architektury pol. (po Kazimierzu Skórewiczu) zgłosił powołanie Katedry Historii Architektury Pol. o charakterze dydaktyczno-badawczym. W ślad za tym zainicjował działalność Zakładu Architektury Pol. w 1922 (w 1921 została przyznana zakładowi pierwsza dotacja Wydz. Architektury PW), przemianowanego w 1931 na Zakład Architektury Pol. i Historii Sztuki, istniejącego do dzisiaj pod pierwotną nazwą. W 1925 doktoryzował się na podstawie rozprawy *Powstanie, układ i cechy charakterystyczne sieci ulicznej na obszarze Wielkiej Warszawy* w ASP w Krakowie (otrzymał tytuł doktora nauk technicznych). Przystępując do pracy na uczelni, S. miał za sobą spore doświadczenie pedagogiczne w szkołach i placówkach edukacyjnych o profilu budowlanym w Warszawie: w Szkole Technicznej Kolei Żelaznej Warsz.-Wiedeńskiej, w Szkole Mechaniczno-Technicznej H. Wawelberga i S. Rotwanda (wykładał projektowanie budynków), na kursach rzemieślniczych dla dorosłych Adama Jaczynowskiego (zapewne rys. budowlany obejmujący pomiary i szkicowanie z natury, kosztorys, rysunki robocze „z dziedziny mularstwa,

kamieniarstwa, sztukatorstwa, ciesielstwa, stolarstwa i blacharstwa” oraz rys. odręczny), a także na Kursach Zaw. Wykształcenia Grafików (gdzie od 1913 wykładał „ornament stylowy”). W r. akademickim 1924/25 prowadził wykłady ze „sztuki ludowej polskiej” w warsz. SSP (obok Juliusza Kłosa, Mariana Lalewicza, Brunona Zborowskiego, Stanisława Noakowskiego) w ramach „przeglądu sztuki” w ujęciu problemowym (nie chronologicznym) i z uwzględnieniem najnowszych trendów, który zastąpił dotychczasowe zajęcia z historii sztuki. W procesie dydaktycznym na Wydz. Architektury PW kładł nacisk na doskonalenie rysunku, zalecając studentom szybkie (jednominutowe) szkice na podstawie slajdów, którymi ilustrował wykłady; wykorzystywał także fotografie.

Działalność powołanego przez S. Zakładu Architektury Pol. na PW obejmowała systematyczną inwentaryzację opartą o pomiary architektury murowanej i drewnianej, zarówno rezydencjonalnej, jak i ludowej. Inwentaryzację wsi polskich prowadzono wg autorskiego programu S., posługując się opracowanym wcześniej kwestionariuszem uzupełnianym rysunkami; amatorska dokumentacja fotograficzna była podstawą do konturowania rzutów z wykorzystaniem fotogrametrii. Zakład stał się interdyscyplinarną instytucją prowadzącą systematyczne badania z historii architektury, jednoczącą architektów, historyków, historyków sztuki, socjologów, etnografów, geologów; poza inwentaryzacją architektury Zakład zajmował się inwentaryzacją dzieł malarstwa ściennego, tworząc ich barwne kopie. W 1936 przy Zakładzie Architektury Pol. kierowanym przez S. utworzono Studium Wnętrz i Sprzętu, pod kierunkiem Stefana Sienickiego; w r. następnym zorganizowano z Izłą Rzemieślniczą wystawę Architektura wnętrza (I. Wnętrza mieszkalne) w warsz. IPS, której towarzyszyła publikacja *Meble wewnątrz mieszkalnych* (pod red. Marka Leykama, W. 1937) z przedmową S. Charakterystykę stworzonej i prowadzonej przez siebie jednostki zawarł S. w tekście *Zakład Architektury Polskiej Politechniki Warsz.* (Architektura i Budownictwo, 1926 nr 5, s. 3-18). Od 1932 Zakład wydawał kwartalnik Biul. Historii Kultury i Sztuki, później BHS (działy: spraw. z prac naukowych Zakładu; rozprawy i przyczynki naukowe z zakresu historii sztuk plastycznych, architektury, urbanistyki, fortyfikacji oraz kro-

nikę i spraw. z działalności TOnZP w Warszawie). Ze względu na niewielką liczbę abonentów S. opublikował odezwę „do architektów i miłośników sztuki” propagującą periodyk. Był również inicjatorem powstania czas. *Studia do Dziejów Sztuki w Polsce* (od 1929). W 1939 w programie letnim Pol. Radia transmitowano cykl 8 prelekcji, wygłaszanych przez S. i asystentów, popularyzujących arcydzieła architektury ludowej, do którego wydano „broszurę pomocniczą” *Budownictwo wsi pol.* (W. 1939), z licznymi fot., rysunkami i wykresami oraz planem audycji. Prowadzone przez Zakład badania i pomiary zabytków Warszawy, Zamościa, Szydłowa, Podhala, Kurpi i okolic Łowicza posłużyły po wojnie jako materiał źródłowy w procesie odbudowy. Przykładem rekonstrukcji wykonanej przez samego S. jest rys. portalu romańskiego w kośc. kanońników regularnych w Czerwińsku, opracowany przy współudziale Michała Walickiego i Jana Zachwatowicza. W 1925 S. kierował restauracją pałacu Paca przy ul. Miodowej.

Był autorytetem w sprawach architektury i sztuki, ale ceniono także jego zaangażowanie społeczne. Został zaproszony do jury wystawy nowoczesnego malarstwa scenicznego w Warszawie w 1913 i do sądu konkursowego wystawy kościelnej w TZSP w 1932. Wszedł w skład komitetu odbudowy kościołów w Polsce w 1920. Na pocz. 1928 uczestniczył w merytorycznym opracowaniu konkursu na regulację Będzina, a w 1930 organizował zabezpieczenie wykopalisk wokół będzińskiego zamku. Wziął udział w ankiecie czas. *Wierchy o stylu podhalańskim w budownictwie Zakopanego i Podhala* (odbitka z IX rocz. *Wierchów*, 1931, s. 54-55). Zasiadał w Archidiecezjalnej Komisji Budowlanej i Artyst. oraz pełnił urząd jednego z 3 architektów archidiecezjalnych Kurii Metropolitalnej (1936-37).

S. był członkiem PAU, TN Warsz. (od 1929 członek korespondent, od 1931 rzeczywisty), Komitetu TZSP (od 1928), Pol. Tow. Krajoznawczego (od 1907, w sekcji popularyzowania wiedzy wśród młodzieży), a także członkiem założycielem Tow. Urbanistów Pol. w 1923 (lub 1922; od 1928 pełnił funkcję jego wiceprezesa), Tow. Instytutu Naukowych Badań przy PW (1928) i Pol. Tow. Rozwoju Kultury Wsi (1929). Został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (Polonia Restituta) 2 V 1923. Amatorsko zajmował się grą na wiolonczeli.

We wrześniu 1939 często przebywał (lub mieszkał) w gmachu Wydz. Architektury przy ul. Koszykowej 55, usiłując zabezpieczyć zasoby Zakładu Architektury. Na dziedzińcu budynku został raniony przez odłamek pocisku artyleryjskiego w głowę (wg Warsz. dz. nar., 1939 nr 266, stracił w wyniku wybuchu bomby obie nogi) i został przewieziony do szpitala, gdzie zmarł. Na jednej z elewacji Wydz. Architektury wmurowano upamiętniającą go tablicę.

S. uczestniczył w wystawach: w Warszawie – TZSP w 1906, 1919, 1921-22, 1924, 1926 i 1932 (wystawa indywidualna), wystawa grupy art. plastyków „Odłam” w 1910, „Mieszkanie i miasto” w salach Rady Miejskiej w 1926; w Częstochowie – 1909 (wystawa przemysłowo-rolnicza); we Lwowie – 1910 w Pałacu Sztuki (I Wystawa Architektów Pol.); w Krakowie – 1911 w Pałacu Sztuki (wystawa architektury); w Poznaniu – 1929 PWK; w Rzymie – 1911 (wspólnie z Józefem Piłkowskim w dziale Architecti Polacchi na Międzynar. wystawie sztuki; wyst. prawdopodobnie proj. dworku); w Paryżu – 1925 (Międzynar. wystawa sztuki dekoracyjnej; sr. medal), jak również w licznych konkursach architektonicznych: w 1908 w konkursie krak. Tow. Pol. Sztuka Stosowana na dworek w Opinogórze (wyróżnienie) i w 1909 we wspomnianym konkursie na wystawę w Częstochowie. W dziedzinie architektury sakralnej powstały proj. konkursowe na kośc. w Orłowie Murowanym (1910, III nagroda), w Mąkoszynie (1911, III nagroda), we Włocławku (1911), w Dunajowcach (obecnie Ukraina, 1911-12?), na kośc. Św. Anny we Lwowie (1912; proj. zapowiadający późniejsze fantazje architektoniczne S.; wyróżniony), wszystkie niezrealizowane. W 1911 uzyskał I nagrodę za proj. trójnawowego, bazylikowego kośc. Niepokalanego Poczęcia NMP przy ul. Grójeckiej (pl. Narutowicza), a III nagrodę (1925) w konkursie ogłoszonym w 1924 na proj. katedry w Katowicach. W 1930 wziął udział w konkursie na proj. świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie (seria proj. we współpracy z Janem Zachwatowiczem; makieta wg proj. S. w Muz. Architektury we Wrocławiu).

Odnosił sukcesy również w dziedzinie urbanistyki. W 1919 zgłosił na LXIII konkurs Koła Architektów koncepcję ukształtowania Ujazdowa i Belwederu, gdzie miała powstać dzielnica rządowo-muzealna (I nagroda, widok perspektywiczny, niesygnowany, w zb. MNW), a w 1921 przedsta-

wił opracowanie urbanistyczno-architektoniczne miasta-ogrodu Czerniakowa (szkicowy proj. stworzony z Antonim Jawornickim był eksponowany na wystawie w Wiedniu w 1926); rozwinięciem tego proj. była koncepcja typu zabudowy mieszkalnej pod nazwą „okolnicy” (plan pierścieniowy domów w zwartej zabudowie wywodzący się z planów wsi obronnych, także zlokalizowany na Czerniakowie, 1921) oraz plan zabudowy „Pierwszej osady spółdzielczej w mieście-ogrodzie Czerniaków” (1925). Inne koncepcje urbanistyczne S. dla Warszawy to proj. konkursowe regulacji placu Saskiego (1927, II nagroda, proj. publikowane), rozbudowa ratusza i regulacja placu Teatralnego (1928), placu Bankowego (1937) oraz regulacja placu Zamkowego (1937). Dla Gdyni opracował proj. parcelacji terenu kolonii oficerów marynarki wojennej „Sasinówek” na Grabówku (1928-29) oraz rozplanowanie zach. części miasta (1928-30). W 1938 wykonał proj. „szczegółowy, radykalnej przebudowy dzielnic północno-zachodnich Warszawy, zawierający etapy realizacji”, obejmujący „idealne miasto nauki za Młocinami”, przedłożony w Zarządzie Miejskim w Warszawie (zaginiony). Przypisuje mu się ponadto proj. alei Na Skarpie (1938). Do niedatowanych i niezrealizowanych planów S. należy koncepcja urządzenia skansenu „Ogrodziec” na warsz. Bielanych – założenia parkowego z budowlami drewnianymi różnego typu, ze wsi i miasteczek z wielu regionów.

Zasadniczą domeną S. była architektura sakralna. Wspomniany proj. kośc. NMP z 1911 (określany zwyczajowo jako kośc. Św. Jakuba od wezwania par.; realizowany do 1939) stanowił przykład zmodernizowanej architektury romańskiej z silnie zgeometryzowanym detalem (do opracowań projektowych, poza rysunkami, należały studialne modele: kościoła z 1911; fragmentu kolumnady przy ul. Grójeckiej w skali 1:10, z 1910, oraz monogram Matki Boskiej z wieży świątyni). Do kośc. nawiązywał charakterem wybudowany obok Dom Izb Rzemieślniczych św. Antoniego Padewskiego (tzw. Antonin), przeznaczony na siedzibę zakładu dla sierot, przy zbiegu ulic Kaliskiej i Barskiej (1910 proj., 1911-14 realizacja). S. łączył inspirację tradycją romańską i gotyką z nowoczesną technologią (żelbetonowa konstrukcja, szybko wiążący cement), kształtując indywidualny styl zmodernizowanego historyzmu, czego wymownym świadectwem jest kośc. Św. Rocha w Białymstoku (1927-39) – przykład

realizacji autorskiej idei kościołów-twierdz maryjnych jako Kamiennej Litanii. Wśród innych proj. budowli sakralnych S. można wymienić: proj. kośc. w Chlewiskach (w zespole z Julianem Lisieckim, 1911), kośc. odpustowy Św. Rocha na Przepróśnej Górze (Górze Zgody) pod Łęgonicami (k. Nowego Miasta nad Pilicą) (1919), proj. odbudowy i powiększenia kośc. Św. Zygmunta w Siennie (1922, realizacja 1930) i synagogi w Pińsku (1923), rozbudowy kośc. par. w Filipowie (1922), Św. Wawrzyńca w Warszawie (1923) oraz w Tuszynie (1926); przywrócenie barokowej formy kośc. popijarskiemu w Warszawie (od 1919 Katedra Polowa Wojska Pol.; prace prowadzone w l. 1923-27) i gotyckiego charakteru farze w Grodnie (ok. 1925, do 1936). W nurcie nar. (rodzimm, swojskim) powstały kośc. Św. Trójcy w Fałkowie (1920-48), Św. Agnieszki i św. Antoniego Padewskiego w Goniądzu (1924-31), kościółek „przy Wiśle” w Chotczy (1926), kośc. Św. Michała Archanioła w Lublinie oraz Św. Stanisława w Starosielcach (1937-38). W l. 1933-39 S. zaprojektował neobarokowy kopułowy kośc. na rzucie koła z dwuwieżową fasadą w Hodyszewie.

Do grupy nielicznych budynków użyteczności publicznej, których proj. stworzył S., należały szkoły, np. gmach seminarium duchownego w Płocku (1914), Gimnazjum Żeńskie z domem nauczycielskim na Pradze (1923), Szkoła Sztuk Zdobniczych i Malarstwa między ul. Wawelską, Krzyckiego i Reja w Warszawie (1926, niezrealizowana), a także budynek muz. na Agrykoli (1919), gmach MNW (1922), oficyna gmachu Min. Kolei Żelaznych (1922), gmach Tow. Ubezpieczeń „Przezorność” w Warszawie (1928) oraz Dom Katolicki Archidiecezji Warsz. „Roma” (1929/30 lub 1932). Sporządził również plan rozbudowy stołecznego ratusza (1923) i proj. Dworca Gł. z barwnymi ścianami osłonowymi wykonanymi z prefabrykowanych elementów żelbetowych i ceramicznych (1930).

S. projektował także wille pryw. oraz domy, m.in.: w Warszawie – pałacyk Leopolda Kronenberga u zbiegu Alei Ujazdowskich i ul. Koszykowej (1914), dom własny przy ul. Myśliwieckiej 18 (1923, zniszczony 1939, odbudowany ze zmianami), 3 typy domów Kolonii Miejskiej na Burakowie (1926; zrealizowano 16 domów); w Brwinowie pod Warszawą – dom w nurcie dworkowym, nazywany „Chałupka” dla Antoniny Walickiej przy ul. Batorego 8 (ok. 1908, z zaprojektowanym przez S. kredensem „w stylu ludowym,

polskim” w jadalni), willa „Szary Dworek” dla dr. Zbigniewa Paderewskiego przy ul. Batorego 6 (proj. przypisywany, ok. 1910), ponadto willa „To nasze” (później „Pod wiatrakiem”), mieszcząca się w nurcie secesyjnym, dla rodzin Kajzerów i Maciejewskich przy ul. Żwirowej 4 (proj. przypisywany, 1912); w Piasecznie – domy w kolonii „Reytany”: Stanisława Rzodkiewicza przy ul. Rejtana 6 (obecnie 8, 1912) i sędziego Włodzimierza Rewskiego przy ul. Rejtana 8 (obecnie 12, 1913); w Gdyni – willa „Baśka” na Kamiennej Górze dla rodziny Wolffów (ul. Korzeniowskiego 4, 1921-22). Na terenie obecnej Ukrainy zaprojektował dwór w Boguszówce k. Łucka (1911) i dwór Augusta Iwańskiego w Ryzawce k. Humania (1928?).

Znakomitą część twórczości S. zajmowała działalność artyst.: malarska, rysunkowa, rzeźbiarska, z dziedziny rzemiosła artyst., modelarstwa i wycinanki. Problemy związane z rzeźbą monumentalną podejmował m.in. w związku z projektowaniem otoczenia pomnika Fryderyka Chopina autorstwa Wacława Szymanowskiego w warsz. Łazienkach w 1910 i 1925 (cokół, basen; koncepcja zrealizowana). W 1921 otrzymał IV nagrodę w konkursie na Obelisk Wolności w Toruniu. W 1927 S. nadesłał proj. konkursowy pomnika wotywnego Najświętszego Serca Jezusowego w Poznaniu (repr. *Tęcza*, 1928 nr 14, s. nlb. 20; zakupiony razem z proj. Zygmunta Otta i Marcina Rożka). W ramach proj. pomnika bitwy pod Płowcami (1331) dla uczczenia 600. rocznicy powstały modele (w skali 1:5) założenia pomnikowego (1929) oraz obelisku ze szkła? (1931) o wysokości ok. 5 m, opiętego pasem rycerskim kutym w metalu, z herbami ziem, których chorągwie brały udział w bitwie, i z herbem Polski pośrodku; za pas był pionowo wsunięty miecz, którego rękojeść powyżej obelisku tworzyła formę krzyża (ze względu na wysokie koszty zrezygnowano z pomysłu budowy pomnika i zastąpiono go wysokim kopcem). Spośród jego rzeźb kameralnych są znane: *Dawid, król i mag*, brąz, 1928, z komentarzem: „Dawid, Król i Mag-Satrapa wschodni niepomahowany, mędrzec wtajemniczony, a zarazem poeta, liryk natchniony” (zb. *Zakładu Architektury Pol. PW*), *Rok 1863* – marmurowe popiersie kobiety, o którym pisał: „Psyche kobiety polskiej wycisnęło piętno dojmujące na ruchu narodowym powstania styczniowego. ... egzaltacja uczucia patriotyczno-religijnego. ... Taka była Polka ówczesna; brat, mąż, syn byli ramieniem Jej duszy” (tamże) oraz *Faraon (Młody faraon)* – po-

piersie, brąz, 1931: „Faraon – Królewskie chłopię, wątłe ciałem, przedwcześnie dojrzałe duchem do zrozumienia i odczucia ciężaru swego życiowego zadania” (tamże). Wskazywano na rozbieżność pomiędzy ekspresją autorskich opisów i samych rzeźb (Husarski, 1932).

Pojedyncze prace S. należą do kategorii sztuki stosowanej. Oprócz wyż. wym. kredensu do brwinowskiej willi zaprojektował w 1924 berło rektorów PW (zachowany oryginalny fragment mosiężnej oprawy górskiego kryształu, sygnowanego OVS [Oskar Victor Sosnowski], oraz replika w formie drewnianej rękojeści z kryształem, wykonana wg proj. S. przez firmę Braci Łopieńskich, oryginał w Muz. PW), a w 1938 sztandar dla Szkoły Powsz. nr 121 im. generała Juliana Stachewicza w Warszawie.

Opracowane przez S. proj. architektoniczne mają wysoką wartość artyst. ze względu na znakomity warsztat rysunkowy oraz autorskie podejście do wybranych tematów. Z nich niejako rozwijały się samodzielne prace plastyczne, nazywane przez S. fantazjami, z których część nosiła znamię praktyki zawodowej autora, przeradzając się niekiedy w kryształowe struktury o ekspresyjnych formach; inne nawiązywały do mineralogii w ogóle i do procesów geologicznych. Większości towarzyszyła refleksja nacechowana mistycyzmem. Przykładami dość wczesnych dzieł z tego zakresu są rysunki S. repr. jako ilustracje w warsz. czas. Sztuka w 1911 (z. 2-3, na s. 143 *Kościół*, sygn. i dat. 1909, na s. 153 *Fantazja architektoniczna*, dat. 25 IV 08), a także „fantazja” *Fara - Matka Boska Anielska* z 1910-11 oraz *Drapacze chmur* z 1927 (obie niezachowane, znane z repr.).

W 1932 w warsz. TZSP odbyła się wystawa prac S., ukazująca bogactwo jego talentów i umiejętności, a także przenikanie się różnych dziedzin twórczości. Dorobek artysty, komentowany jego własnymi poetyckimi tekstami, eksponowano w 6 działach: Fantazje architektoniczne; Fantazje; Projekty architektoniczne; Modele; Rzeźby; Wycinanki. W pierwszym dziale znalazło się 12 prac – *Panno Wsławiona* (z cyklu „Litania do Matki Boskiej”), rys. węglem, przedstawiający kaplicę kutą w skale, z wyobrażeniem Matki Boskiej adorowanej i wieńczonej tiarą przez ewangelistów pod symbolicznymi postaciami lwa, wołu, orla i anioła (1927, zb. pryw.); *Sarkofagi*, rys. oł., 1919: „Na zboczu skalnym – Nekropolis. Pary królewskiej archaiczne nagrobki w rodzimej opoce odkute,

częściowo staraniem ludzkim dopełnione” (1919, zb. pryw.); *Synagoga*, rys. kredkami: „U wejścia na podwórze postać proroka Izajasza na wielkim głazie, w zadumie nad losami Izraela” (1908, niezachowany); *Św. Trójca w stepie*, rys. węglem, przedstawiający 3 osobne kapliczki złożone kompozycyjnie w jedną całość (1920); *Matka Boska Gromniczna*, rys. kredkami: „Świątynia w opoce wapiennej, nakryta wiekiem trumny”, otoczona gromnicami o położonych płomieniach ze spizu, z iglicą wieży ujętą w wieniec puszczalek organowych (1912, niezachowany); *Święty Gaj*, rys. oł.: „Na okrągłej polanie parkowej wieniec topoli skamieniałych otacza wielki, stalowo-czarny pocisk niebieski – meteoryt” (1923, niezachowany); *Samotna baszta*, rys. kawa, tuszem (1921, niezachowana); *Harfa gór*, rys. węglem: „Na zboczu turni tatrzańskiej poschodzisto ustawione iglice z ciosów kwarcytowych ... by wiatr, wpadając w wąskie między nimi szczeliny, dobył z każdej inny ton ...”; iglica na przedzie (trzon harfy) z motywem kwiatu dziewięcisiłu, w jej wnętrzu – kręcone schody prowadzące na pomost u góry (1925, zb. pryw.); *Archiwum (Archiwum aspiracji niepodległościowych narodu pol.)*, rys. oł.: „Ze zwartej, litej palisady ... wyrasta bryła niezłomna, dźwiga ją Duch Narodu ...” (1912, niezachowany); *Erem*, rys. kredkami: „Wąwóz głuchy wśród skał krystalicznych; w zagłębieniu skały wykuta pustelnia; erem już pusty” (1927, zb. pryw.); *Krzesełnic*, szkic tuszem: „Kasztel to przyrodzony, z litej skały ogniowej granitów czy gnejsów piorunami a mrozem wykrzesany” (1927, niezachowany); *Dytyramby (Dytramby)*, rys. sangwiną, przedstawiający monumentalną architektoniczną kompozycję z czterech równoległych betonowym ścian, stojącą na ruchomych piaskach: „Chęłpi się pycha ludzka z dokonanych czynów, pamięć o nich chce na długie wieki utrwalić ... Aż przyjdzie Wicher niepodległej Pustyni, zamiecie wszystko piachem zapomnienia” (1928, zb. pryw.).

W dziale Fantazje prezentowano 9 pastelii – *Preludium*: „Duch kształtuje Materię wedle tajemnej Woli: niekiedy kalcytom postać roślinną przydaje” (1930); *Dolina Jozafata*: „Dolina bez wyjścia. Pokolenia nagromadzone przez wieki zamartwiały w grozie oczekiwania pod całunem chmur ołowianych. Brzask zwiastuje rozwiązanie zagadki Ludzkości” (1928, zb. pryw.); *Hufiec pancerny*: „Sunie z wolna wśród ruchomych zwałów piaszczystych orszak Widm skalnych, pirydami

opancerzonych; nad nim chmury wiecznie zmienne, w ustawicznym dążeniu ku zagadkom swojego przeznaczenia” (1929, zb. pryw.); *Glossa św. Teresy* (papier naklejony na płótno): „Motto: I tym umieram, że umrzeć nie mogę. Z. Krasiński”; „Dusza Hiszpanii w niepożytej skale ogniowej odlana. W niej krater wulkaniczny” (na odwrocie autorski napis oł.: „O Sosnowski. / 1928 r. / w darze dla Muzeum Narodowego / 1932”, MNW); *Zamarły stadion*: „Wypiętrzone w dawnych kataklizmach skały ogniowe bazaltu półokręgiem otaczają scenę. U ich podnóża osadowe skały wapienne zległy amfiteatrem ... Ocean podmywa zbocza ściany ..., bo w życiu Ziemi, jak w życiu Ludzkości, jednakie zachodzą procesy, choć nie każdy tego świadom, niejednakim bowiem mierzą się zegarem” (1928, zb. pryw.); *Raj utracony*: „Niegdyś grało tu życie, została jeno martwa osnowa wypalonego bytu. Ruina” (1930, zb. pryw.); *Tajemnica Agatu*: „Odryś to obrazu, jaki ujawnił Mineral po odpolerowaniu jego przekroju. Odwieczna była w nim ukryta treść: tłumaczenie wersetu Starego Testamentu” (1930, zb. pryw.); *Klejnot pustyni*: „Nie dźwigały mnie rzesze niewolnika, nie byłem grobem władcy, narodziłem się w głębinach Oceanu, gdy zaś odszedł,ostałem samotny wśród przestrzeni i trwam ryty piorunami i smagany piaskiem, dziedzic Czasu, który upłynął” (1929, niezachowany); *Kowane wrota*, szkic: „Za ścianą skalną inny nieznan świat; otwarte drzwi wrota prowadzą ... Są krainy, z których, gdy w nie wkroczysz – nie ma powrotu” (1929, zb. pryw.). Prezentowano ponadto szkic oł. *Mauzoleum marmurowe*: „Skała wapienna na zboczach szerokiego wąwozu. Naga krawędź górna z opoki krystalicznej, marmuru. W nim mauzoleum wykute. Nie budowla więc to, lecz rzeźba” (1915, niezachowany), a także modele przestrzenne: fragment kolumnady kość. Niepokalanego Poczęcia NMP przy ul. Grójeckiej w Warszawie (1910, skala 1:10), obelisk (próba połączenia szkła z brązem, 1931, 1:15), Mauzoleum Marmurowe (1915, 1:10) oraz wspomniany pomnik bitwy pod Płowcami (1929, 1:5).

Wystawę uzupełniały wym. rzeźby, a także wycinanki. Pracami w tej technice S. debiutował jako artysta, wystawiając 6 wycinanek w warsz. TZSP w 1906. Wycinał je skalpelem w kartonie rozpiętym na lipowej desce, barwił na czarno tuszem, a następnie naklejał na dopasowane kolorystycznie tło – szare, zielonkawe, złote, błyszczące lub matowe. W większości były to kompozycje

z ujętym w ramkę (prostokątną, owalną lub zamkniętą łukiem, niekiedy z wewnętrznym podziałem) pędem roślinnym, potraktowanym niezwykle trafnie pod względem botanicznym i pokazanym w kadrze podkreślającym dekoracyjny układ, rzadziej fragmenty tkanin. Artysta opatrywał je monogramem „S” lub „SO”. „Są to po prostu czarujące swą dokładnością, pięknnością i subtelnością twory plastyczne, wypływające z uwydatnienia charakteru drzew, krzewów i kwiatów” (Franciszek Siedlecki). Obecnie w zb. pryw. – *Palma w doniczce* (1907), *Dąb* (1913), *Szczaw I*, *Szczaw II* (1913), *Dywanik indyjski* (1919), *Trzcina* (1928) oraz nie-datowane, wyk. przed 1932: *Jesion* (owoce), *Jarzębina*, *Oset*, *Firanka*, *Porzeczek kwitnący*, *Suchy świerk omszały*, *Klon kwitnący*, *Cierń*, *Dzikie wino zamarłe*, *Wierzba II*, *Papirus*; niezachowane (znane z tytułów) – *Brzoza płacząca* (1907), *Sosna* (1907), *Wierzba (I)*, *Lebioda*, *Czeremcha*, *Bez górski*, *Wierzba alpejska*, *Wierzbówka*, *Pelargonja*, *Dębina*, *Krzew nad urwiskiem*, *Kasztany w pąkach*, *Róża pnąca*, *Czarna olcha*, *Mirt*, *Grabina w pąkach*, *Topola w bażkach*, *Akacja*, *Geranium*.

Jednostkowym przykładem koncepcji architektonicznej z dopracowanym detalem, aranżacją oraz wyposażeniem wnętrza (inspirowanej prawdopodobnie centrum ruchu antropozoficznego Rudolfa Steinera – Goetheanum I w szwajcarskim Dornach) jest „łoża astrologiczna” oprac. razem z Kazimierzem Stabrowskim (w „ducie teozoficznym”) na wystawę paryską 1925; miał to być „pawilon odrębny lub aneks do większej całości ... Bryła zewnętrzna ukształtowana pokrewnie do naszych kaplic epoki Odrodzenia Wnętrze całe wykonane w terakocie, majolice – symbolika nieba, zdobnictwo polskie i wschodnie”; elementy ceramiczne planowano powierzyć do wyk. firmie „Złotoglin” pod kierunkiem artyst. Stabrowskiego (Makowska). W 1922 na posiedzeniu komisji kwalifikującej obiekty na wystawę zaprezentowano szkice zegara astrologicznego, dekorację witrażową i majolikową oraz proj. mebli do łoża (koncepcja niezrealizowana).

S. opracował studia teoretyczne: *Powstanie, układ i cechy sieci ulicznej na obszarze wielkiej Warszawy* (Studia do Dziejów Sztuki w Polsce, t. 2, 1930, i odbitka; opracowanie stało się podstawą nadania tytułu doktora nauk technicznych ASP w Krakowie) oraz *Dzieje budownictwa w Polsce* (t. 1, W. 1964). Opublikował co najmniej 30 arty-

kułów, oprócz wym., m.in.: *Objaśnienia do mapy „Europa Środkowa pod względem fizycznym”*, Urnia, 1908 nr 11, s. 2; *Posiedzenie Wydz. Architektonicznego TOnZP*, Prz. Techniczny, 1910, s. 12, 24, 36; „*Okólnica*” w zastosowaniu do zabudowania półzwartego, *Architekt*, 1924 z. 2, s. 20-23, tabl. 10; *Krótką kroniką nieistniejących mostów warsz.*, Kronika Warszawy, 1925 nr 5-6, s. 39-42; *Komunikacja przez Wisłę w czasach dawniejszych*, [w:] *Most i wiadukt imienia Ks. Józefa Poniatowskiego przez rzekę Wisłę*, W. 1925, s. 5-8; *Zakład Architektury Pol. Politechniki Warszawskiej*, *Architektura i Budownictwo*, 1926 nr 5, s. 3-18; *Widok i plan zabudowy „pierwszej osady spółdzielczej” na Czerniakowie, rozplanowanie „okolnic” i system ich zabudowania oraz projekt rozplanowania miasta-ogrodu Czerniaków*, tamże, 1926 nr 6, s. 8-11; *Typowe domy mieszkalne w kolonii na Burakowie*, tamże, 1927 nr 2, s. 57-59; *Potrzeby historii architektury pol.*, Nauka pol., 1929 t. 10, s. 443-448; *Od Redakcji* (współautor M. Walicki), [w:] A. Kunczewicz, *Plany przeglądowe miast polskich*, W. 1929, s. 3; *Katedra Architektury Polskiej*, Album Młodej Architektury, 1930, s. 11-24 (w języku pol. i francuskim); *Śp. Jerzy Raczyński*, *Studia do Dziejów Sztuki pol.*, 1931 z. 1, s. 6-7; *Opis techniczny projektu [konkursowego świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie] prof. arch. Oskara Sosnowskiego*, *Architektura i Budownictwo*, 1932 nr 3-4, s. 120; *Z.A.P. [Zakład Architektury Pol.]*, *Biul. Naukowy*, 1933 nr 3, s. 101-108; *Studium pierwotnego założenia (1586) i obwarowania (1630-1635) miasta Brodów*, BHS, 1934 nr 4, s. 247-252; *Powstanie, układ i cechy charakterystyczne sieci ulicznej Warszawy*, *Ziemia*, 1934 nr 9, s. 218-226 (w języku pol. i francuskim); *System krążganków wawelskich*, BHS, 1934 nr 2, s. 69-71; *Użycie kamienia budowlanego w zależności od jego zasięgów geologicznych. Zasięg budowlany zawierających granit*, tamże, 1935 nr 2, s. 65-69; *O planach osiedli sprzężonych w Polsce*, tamże, 1935 nr 2, s. 69-78; *Uwagi o gotyckim budownictwie drzewnym w Polsce*, tamże, 1935 nr 3, s. 171-180; *Uzupełnienie do zarysu działalności Zakładu Architektury Pol.*, tamże, 1935 nr 4, s. 273; *W sprawie „Biuletynu Historii Sztuki i Kultury”*, *Architektura i Budownictwo*, 1935 nr 11, s. 364; *Odnowienie wielkiej sali w gmachu Sądu Okręgowego w Warszawie*, BHS, 1936 nr 4, s. 321-329; *Projekt parcelacji i zabudowy gruntu Andrzeja Zamoyskiego na Powiślu Warsz. z 1862*,

tamże, 1936 nr 4, s. 278-280; *Przedmowa*, [w:] Herbst S., Zachwatowicz J., *Twierdza Zamość*, W. 1936, s. 1-2 (seria Architectura Militaris); *Objaśnienia do proj. na regulację Placu Zamkowego*, *Architektura i Budownictwo*, 1937 nr 10, s. 332-336; *Zabytki Sztuki w Polsce. Inwentarz topograficzny. Cz. 3. Woj. krakowskie. T. I, z. 1*, Pow. Nowotarski. Opr. T. Szydłowski, W. 1938 (rec.), BHS, 1938 nr 1, s. 92-93; *Humanieści i inżynierowie - architekci w studiach nad historią sztuki i kultury*, Arkady, 1939 nr 3, s. 105-110; *Przedmowa*, [w:] Piaśnik F., *Osadnictwo w Puszczy Kurpiowskiej*, W. 1939 (seria Rustica, nr 1), s. 5.

Zostały odnotowane wystąpienia S.: *Grażda huculska, przyczynek do badań nad zagrodami zwartymi, na podstawie pomiarów pp. Żukowskiego i Stepniewskiego*, referat wygłoszony 11 XI 1930 na posiedzeniu Wydz. Historii i Kultury TOnZP (*Biul. Naukowy*, 1933 nr 2, s. 100), odczyt w Pol. Tow. Krajoznawczym 10 XI 1920 *Jak winny wyglądać nasze miasta*, przemówienie na pogrzebie Stanisława Noakowskiego 3 X 1928, *Rozwój terytorialny Warszawy* na VI Ogólnopol. zjeździe nauczycieli geografii, *O zabytkach architektury w Polsce*, odczyt z cyku „Skarby polskie” w Pol. Radiu (BHS, 1937 nr 1, s. 112).

W zb. Zakładu Architektury Pol. PW pozostał w rkps *Słownik architektury pol.*, przed 1939, i materiały (rys., fotografie) do publikacji *Dzieje budownictwa w Polsce*.

Who's who in East-Europe, red. Taylor S., Zurich 1935. – *Czy wiesz, kto to jest?*, red. Łoza S., W. 1938. – *Lista strat.* – Łoza S., *Architekci i budowniczowie w Polsce*, W. 1954. – *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, W. 1967, t. 10. – *Pol. bibliografia sztuki*, t. 1, cz. 1, Wr. 1975; t. 4, cz. 1, Wr. 1991; t. 4, cz. 2, W. 2001; t. 4, cz. 3, 4, W. 2008. – PSB, t. 40, 2001 (Roguska J.); też s.v. Sosnowski Paweł. – Gwardiak J., *Architekci i budowniczowie ziemi łomżyńskiej. Słownik biogr.*, Łomża 2003.

Adresy Warszawy 1908, oprac. Żwan A., W. 1908, s. 31, 104, 108. – Minkiewicz W., *Z powodu I wystawy Architektury we Lwowie*, *Czas. Techniczne (Lw.)*, 1910 nr 23, s. 355-359 (il. s. 357). – Kędzierski I., *Konkurs na szkice kość. św. Anny we Lwowie*, tamże, 1912 nr 18, s. 235-236, tabl. XXV-XXVI. – *Sprawy bieżące*, tamże, 1914 nr 19, s. 236. – *Statut Tow. Instytutu Naukowych Badań przy Politechnice Warsz.*, [W. 1928], s. 15. – Bałaban M., *Zabytki hist. Żydów w Polsce*, W. 1929, s. 30, 47. – *Album inżynierów i techników w Polsce*, Lw. 1932,

- t. 1, cz. 1, s. 97, 186. – Czyżewski T., *Sztuczna nuda czy nuda sztuka?*, Kur. pol., 1932 nr 108 (19 IV), s. 3. – Husarski W., *Wystawa Oskara Sosnowskiego w Warsz. Tow. Zachęty*, Tyg. il., 1932 nr 19, s. 307. – J. Cz., *Oskar Sosnowski*, Prz. Katolicki, 1932 nr 20, s. 318. – Kleczyński J., *W Zachęcie. Twórczość Oskara Sosnowskiego*, Kur. warsz., 1932 nr 106 (17 IV), s. 16-17. – *Politechnika Lw. Jej stan obecny i potrzeby*, Lw. 1932, s. 110. – Niesiołowska-Rothertowa Z., *Ze sztuki papierowych wycinanek*, Grafika, 1933 z. 4, s. 11-26. – *Dwudziestopięciolecie działalności TONZP w Warszawie*, W. 1933, s. 18, 19. – Siedlecki F., *Prace Oskara Sosnowskiego*, [w:] tegoż, *Fragmenty*, W. [1934], s. 185-188. – *Informator Kościoła Katolickiego w Polsce 1936-1937*, W. [1936], s. 90. – Puciata-Pawłowska J., *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie*, W. 1939. – Dmochowski Z., *Oskar Sosnowski*, [w:] *Straty kultury pol. 1939-1944*, t. 2, Glasgow 1946. – Karczewski A.J.M., *Oskar Sosnowski - Garść wspomnień osobistych*, BHS, VIII, 1946, s. 18-21. – Walicki M., *Wspomnienia o Oskarze Sosnowskim*, tamże, s. 12-17. – Zachwatowicz J., *Oskar Sosnowski*, tamże, s. 6-11. – Tenże, *Działalność naukowa śp. prof. Oskara Sosnowskiego*, Rozprawy KHKS, 1949 t. 1, s. 7-15. – Niesiołowska-Rothertowa Z., *Działalność Wydz. II Historii Sztuki i Kultury TONZP*, Ochrona Zabytków, 1958 nr 3-4, s. 168-170. – *Dzieje budownictwa w Polsce według Oskara Sosnowskiego*, pod red. Świechowskiego Z., Zachwatowicza J., t. 1, W. 1964. – Zachwatowicz J., *Oskar Sosnowski 1880-1939. W dwudziestą piątą rocznicę śmierci*, Kwart. Architektury i Urbanistyki, 1964 z. 3, s. 177-88. – Piwocki, ASP Warszawa, s. 83. – Miłobędzki A., *Oskar Sosnowski jako architekt*, [w:] *Sztuka i historia. Księga pamiątkowa ku czci profesora Michała Walickiego*, W. 1966. – Olszewski A.K., *Nurt dekoracyjno-ekspresjonistyczny w architekturze pol. w l. 1908-1925* (tzw. „szkoła krak.”), [w:] *Ze studiów nad genezą plastyki nowoczesnej w Polsce*, oprac. Starzyński J., Wr. 1966. – Olszewski A.K., *Nowa forma w architekturze pol. 1900-1925*, Wr. 1967. – *Warsz. Szkoła Architektury 1915-1965*, W. 1967. – *Pol. życie art.*, 1 (jako Oskar Tomasz Sosnowski), 2. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Miłobędzki A., *Oskar Sosnowski - pol. historyk architektury*, [w:] *Myśl o sztuce*, W. 1976. – Roguski S., *Słowo o Oskarze Sosnowskim*, Zeszyty Naukowe Stow. PAX, 1978 nr 1/18, s. 80-87. – Dolistowski A., *Kości. św. Rocha w Białymstoku syntezą twórczości Oskara Sosnowskiego*, Kwart. Architektury i Urbanistyki, 1981 z. 3-4, s. 247-269. – Łysiak W., *W hołdzie Sosnowskiemu*, Stolica, 1981 nr 5, s. 6. – Dżurkowska [Kossowska] I., *Wybrane zagadnienia związane z twórczością plastyczną Oskara Sosnowskiego*, Roczn. MNW, 1982, s. 337-371. – Sowińska-Bania Z., *Kości. pw. Niepokalanego poczęcia NMP w par. Św. Jakuba w Warszawie*, Nasza Przyszłość, 1985, s. 167-199. – Knothe J., *Z zabieg perspektywy*, W. 1985. – Miłobędzki A., *Oskar Sosnowski - architekt i badacz oraz jego Zakład Architektury Polskiej*, Kwart. Architektury i Urbanistyki, 1990, z. 3-4. – Zarębska T., *Urbanistyczne aspekty twórczości Oskara Sosnowskiego*, tamże. – *Politechnika Lw. 1844-1945*, Wr. 1993. – Sołtyś M., *Gdynia miasto dwudziestolecia międzywojennego. Urbanistyka i architektura*, W. 1993. – Ślesiański W., *Krak. okres działalności Oskara Sosnowskiego*, Kwart. Architektury i Urbanistyki, 1994 z. 1, s. 57-60. – Czerner O., *Pol. architektura sakralna XX w.*, Wr. 1997, s. 15, 22, 23, 27. – Śródka A., *Uczeni pol. XIX-XX stulecia*, W. 1998. – Kraśnicka U., *Kościół - pomnik. Kości. na wzgórzu św. Rocha - pomnik wdzięczności za odzyskaną niepodległość*, Białystok 1998. – Lewicki J., *Inwentaryzacja zabytków w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Ochrona Zabytków, 1999 nr 4, s. 383-385. – *Oskar Sosnowski. Twórczość i dzieła*, pod red. Brykowskiej M., W. 2000. – Brykowska M., Rozbicka M., Wrona S., *Rysunki do „Dziejów budownictwa w Polsce” wg Oskara Sosnowskiego w zb. Zakładu Architektury Pol. Wydziału Architektury PW*, W. 2000. – Szajerka M., *Plany Grudziądzka i Warszawy. Spotkania z Zabytkami*, 2000 nr 2, s. 10-13. – *Fragmenty stuletniej historii 1899-1999. Relacje. Wspomnienia. Refleksje. W stulecie organizacji warsz. architektów*, red. Barucki T. i in., W. 2000. – *Fragmenty stuletniej historii 1899-1999. Ludzie. Fakty. Wydarzenia. W stulecie organizacji warsz. architektów*, red. Barucki T., W. 2001. – *Białystok. Par. Św. Rocha (Kości. katolicki na Podlasiu, t. 6)*, wstęp i oprac. Maroszek J., Białystok 2001. – Zarębska T., *Oskara Sosnowskiego projekt „Miasta-ogrodu Czerniaków”*, [w:] *Hortus Vitae. Księga pamiątkowa dedykowana Andrzejowi Michałowskiemu*, W. 2001. – Stefański K., *Nowa forma w architekturze sakralnej pocz. XX w.: Wojciechowski - Sosnowski - Wiwulski*, Saeculum Christianum, 2003 nr 2, s. 305-323. – *Oskara Sosnowskiego świat architektury. Twórczość i dzieła*, red. Brykowska M., W. 2004. – Drexlerowa A.M., Olszewski A.K., *Polska i Polacy na powsz. wystawach światowych 1851-2000*, W. 2005. – Lewicki J., *Miedzy tradycją a nowoczesnością. Architektura Lwowa l. 1893-1918*, W. 2005. – Makowska U., *Światłożaw i uśmiechnięte wieprze, czyli przygotowania do wystawy paryskiej*, [w:] *Wystawa paryska 1925*, red. Sosnowska J.M., W. 2007. – Burno F., *„Kościół epoki szkła i betonu”. Pol. architektura sakralna ok. 1925-1930*, BHS, LXXIX, 2009 nr 1-2, s. 158, 160, 162-169. – Żywicki J., *Lubelskie dzieło Oskara Sosnowskiego*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio L,

2011 t. 9, nr 2, s. 54-68. – Dolistowska M., *Konkurs na kość. św. Rocha w Białymstoku. Idea świątyni i projekty jej realizacji a główne nurty stylistyczne w architekturze sakralnej II Rzeczypospolitej*, Architecturae et Artibus, 2016 nr 2, s. 14-31. – Omilanowska M., *Kreacja. Konstrukcja. Rekonstrukcja. Studia z architektury XIX-XXI w.*, W. 2016. – Szajerka M., *Podobieństwo w rozplanowaniu średniowiecznego Grudziądza i Starej Warszawy*, Biul. Miłośników Dziejów Grudziądza, 2016 nr 4 (457), s. 1-8. – Górska I., Kotyńska-Stetkiewicz J., Kulak A., Ryżewski G., *Pomnik Niepodległości: Kościół pw. Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, Białystok 2019.

Kat. Domu Sztuki na Wystawie przemysłowo-rolniczej w Częstochowie, 1909, poz. 20-21, 41, 45, 92. – *III wystawa grupy artystów pol. „Odlam”*, W. 1910. – *Salon 1911-12*, TZSP, W. [1912], poz. 373-375. – *Salon 1912-13*, TZSP, W. [1913], poz. 390-392. – *Salon 1913*, TZSP, W. [1913], poz. 448-451. – *Salon 1919*, TZSP, W. [1919], poz. 343, 344. – *Salon doroczny 1921*, TZSP, W. [1921], poz. 326. – *Salon doroczny 1921/2*, TZSP, [1921], poz. 289. – *Salon 1924*, TZSP, W. [1924], poz. 186. – *Kat. wystawy Zw. Miast Polskich „Mieszkanie i Miasto”*, Architektura i Budownictwo, 1926 nr 6, s. 37. – *Przew. TZSP nr 18*, W. 1926 (Salon); nr 39, W. 1928, s. 3 (wym. we władzach TZSP, nie wystawiał); nr 73, W. 1932 (wystawa indywidualna). – *Kat. Działu Sztuki PWK*, P. 1929. – *Oskar Sosnowski. Twórczość plastyczna*, wstęp Ruszczyk F., teksty Brykowska M., Załęski K., MNW, W. 1955. – KZSP, t. 9, z. 2, 1986; t. 12, z. 2, 2015. – *Oskar Sosnowski. Twórczość plastyczna. Kat. wystawy*, pod red. Brykowskiej M., Dzieciolowskiej A., Rudzińskiej A., Załęskiego K., MNW, W. 1995. – *Sztuka wszędzie. ASP w Warszawie 1904-1944. Kat. wystawy*, red. Gola J., Sitkowska M., Szewczyk A., [Zachęta. Nar. Galeria Sztuki], ASP w Warszawie, W. 2012, s. 63 (Włodarczyk W.). – *Mistrzowie pastel. Od Marteau do Witkacego*, MNW, W. 2015 (Rudzińska A.). – *Nowy początek. Modernizm w II RP. Kat. wystawy*, red. Juszkievicz P., Szczerski A., MNK, Kr. 2022.

Kraj, 1903 nr 3, s. 22. – Świat Kobiety, 1906 nr 48, s. 476 (Wiesiołowska B.M.). – Rocz. Pol. Tow. Krajoznawczego, 1907, s. 24, 38; 1908, s. 18, 66, 67; 1912, s. 34; 1913, s. 40, 41, 146. – Kur. warsz., 1909 nr 54 (23 II) wyd. poranne, s. 1; 1925 nr 150 (2 VI), s. 4, nr 356 (22 XII) dod. poranny, s. 3; 1927 nr 237 (30 VIII), s. 3; 1928 nr 168 (19 VI), s. 2-3; 1931 nr 78 (20 III) wyd. poranne, s. 3. – Kur. Poranny, 1911 nr 28 (28 I), s. 3. – Słowo, 1911 nr 93 (4 IV), s. 5; 1913 nr 249 (15 IX), s. 4. – Lamus, 1911/12, s. 178 (Jarocki W.). – Spraw. TPSP za 1911, s. 11. – Grafika, I, 1912, s. 54. – Nowiny, 1912

nr 201 (5 IX), s. 5. – Sztuka (W.), 1913 z. 11-12, s. 234; 1914 z. 3-4, s. 25. – Tyg. il., 1913 nr 3, s. 48 (Piątkowski H.). – Ziemia, 1913 nr 7, s. 110, nr 24, s. 401; 1914 nr 15, s. 11; 1922 nr 7, s. 253; 1928 nr 12, s. 187; 1938 nr 10, s. 248. – Zorza, 1914 nr 28, s. 443; 1929 nr 27, s. 408. – Wiad. Tygodniowe, dod. do Prz. Technicznego, 1918 nr 18/23 (25 VI), s. 80. – Monitor pol., 1919 nr 101 (7 V), s. 3; 1920 nr 49 (1 III), s. 3. – Robotnik, 1920 nr 306, s. 6; 1925 nr 150, s. 3, nr 258, s. 7; 1927 nr 12, s. 5; 1928 nr 277, s. 2; 1938 nr 170, s. 6; 1939 nr 149, s. 5; 1946 nr 14, s. 4. – Dz. pozn., 1921 nr 96 (21 V), s. 5. – Myśl nar., 1924 nr 721, s. 503; 1925 nr 791, s. 796. – Sztuki Piękne, I, 1924/25 nr 8, s. 387, 394; III, 1926/27 nr 3, s. 3; V, 1929 nr 8/9, s. 190; X, 1934 nr 1, s. 5, 6. – Architekt, 1925 nr 4, s. 7, 41. – Spraw. TZSP, 1925, s. 29; 1926, s. nlb. 46; 1927, s. nlb. 46; 1928, s. nlb. 72; 1929, s. nlb. 74; 1932, s. 27, 31; 1936, s. 88. – ABC, 1926 nr 14 (7 X), s. 5; 1927 nr 12 (13 I), s. 7; 1937 nr 1 (1 I), s. 4. – Architektura i Budownictwo, 1926 nr 6, s. 10-12. – Dz. Ludowy, 1926 nr 168 (22 VII), s. 6. – Kur. zach., 1928 nr 69 (9 III), s. 4; 1930 nr 288 (14 XII), s. 6. – Kur. pozn., 1929 nr 590 (20 XII), s. 8; 1930 nr 189 (24 IV), s. 8. – Rzeczpospolita, 1929 nr 110A (23 IV), s. 7. – Gaz. Podhalańska, 1931 nr 51, s. 6 (Wesołowski E.). – Polska Zbrojna, 1933 nr 133 (6 VI), s. 5. – Antena, 1936 nr 20, s. 25. – Dz. Ostrowski, 1936 nr 118 (20 V), s. 5. – Gaz. lw., 1936 nr 300 (1 I), s. 1. – Warsz. dz. nar., 1939 nr 266 (6 X), s. 2 (jako Czosnowski), nr 267 (7 X), s. 2 (nekrolog). – Polska Walcząca, 1942 nr 22, s. 4 (Dmochowski Z.). – The Polish Review, 1942 nr 39, s. 3. – Młodzi Idą, 1945 nr 19, s. 2. – Ochrona Zabytków, 1958 nr 3-4, s. 167 (Zachwatowicz J.). – Kwart. Architektury i Urbanistyki, 1990 z. 3-4, s. 113 (Olszewski A.K.).

Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, Wydz. Artyst., Rybojad A., *Architektura kość. św. Michała w Lublinie na tle innych budowli sakralnych autorstwa Oskara Sosnowskiego*, praca magisterska, Instytut Wychowania Plastycznego, Lublin 1991, mpis. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., pismo Oskara Sosnowskiego do Bronisława Gembarzewskiego, dyrektora MNW, 28 X 1932, z informacjami dot. daty ur., ukończenia studiów i obrotu pracy doktorskiej, rkps. – IS PAN, Pracownia Dokumentacji Architektury XX i XXI w., Nitsch A., *Leksykon architektów i budowniczych Polaków i cudzoziemców w Polsce działających*, W. 1988, mpis, s. 123-125. – IS PAN, Zb. Fotografii i Rysunków Pomiarowych, materiały TONZP, dokumentacja fotograficzna z inwentaryzacji S. oraz fotografie projektów S. (95 jednostek) <http://www.tonzp.dziedzictwowizualne.pl/>; zb. rys. i fot. poza materiałami TONZP. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr inw. 70: Arch. IPS, wystawa nr 59 (Architektura wnętrza

i wnętrza mieszkalne, 20 III -25 IV 1937); nr 808: Arch. Wystawy Paryskiej 1925,teczka 808-12, k. 93, list z 11 XII 1921 (zgłoszenie),teczka 808-5a, Warchałowski J., *Dziennik Wystawy Paryskiej*, k. 11; nr 852: L. Grajewski, *Artyści pol. w Rosji w XIX w. i z pocz. XX w.*, s. 38.

Prof. Oskar Sosnowski, audycja z cyklu „Biografia dźwiękowa”, emisja: Pol. Radio 22 IX 2002.

K. Uchowicz

Sosnowski Pankracy (Pancrace), malarz, rzeźbiarz, rytownik, uczestnik powstania listopadowego, ur. 22 VII 1806 (mylnie podawany r. 1808) Kleszczole k. Bielska Podlaskiego (mylnie Kleszczów k. Augustowa), zm. 2 IV 1839 Candé, w departamencie Maine-et-Loire (Francja). Pochodził z osiadłej na Podlasiu rusińskiej szlachty z Kijowszczyzny, z rodziny zasłużonych duchownych unickich; syn Antoniego, proboszcza parafii unickiej św. Mikołaja w Kleszczelach, działacza oświatowego i przywódcy ruchu emancypacyjnego w Kośc. unickim w Rosji, i Julianny z Dybowskich. Brat m.in. malarza ikon Konstantego Sosnowskiego (zob.), spiskowca i zesłańca Arystarcha Sosnowskiego oraz księdza Platona Sosnowskiego (1799-1807), profesora teologii moralnej w seminarium wil. W l. 1824-27 S. studiował malarstwo u Jana Rustema na Uniw. Wil. Mieszkał wtedy w należącym do uczelni domu na Imbarach (przy ul. Wielkiej róg ul. Niemieckiej, obecnie Didžiošios i Vokiečių) k. Ratusza. Z tego okresu znany jest portret jego ojca, Antoniego Sosnowskiego, ol., 1826. Jako ochotnik wziął udział w powstaniu listopadowym (w grupie partyzantów); dosłużył się stopnia podporucznika. Pogłoska o jego wyjeździe na studia do Włoch pochodziła od rodziny, obawiającej się represji ze strony władz rosyjskich. We wrześniu 1832, po upadku powstania, S. wyemigrował do Francji; trafił do zakładów (*dépôts*) w Levroux i Mayenne w departamencie Indre; potem mieszkał w Paryżu, rue St.-Hyacinthe 18. Związał się ze środowiskiem Wielkiej Emigracji i włączył w jej działalność. Był członkiem Tow. Demokratycznego Pol. W 1833, wraz z grupą innych wojskowych emigrantów-artystów (m.in. Adamem Gośniewskim, Teofilem Kwiatkowskim i Karolem Mankiewiczem), został stypendystą pol. Tow. Pomocy Naukowej. W 1835 był jednym z członków-założycieli Tow. Politechnicznego Pol. (Société Polytechnique Polonaise). W 1836 wziął udział w zorganizowanej przez nie wystawie dzieł

w Bazarze Pol. Utrzymywał kontakty z innymi członkami Tow., zwłaszcza z braćmi Oleszczyńskimi – rytownikiem Antonim i rzeźbiarzem Władysławem. Przyjaźnił się ze znanym z wil. studiów malarzem Romanem Postempskim.

We Francji kontynuował studia artyst., zaopieczony przez Tow. Pomocy Naukowej malarzowi François Gérardowi, który polecił go do „polonofilskiej” pracowni malarskiej Léona Cognieta (razem z A. Gośniewskim i T. Kwiatkowskim). S. wykonywał wtedy kompozycje o tematach hist. i sceny rodzajowe z życia chłopów. Na paryskich Salonach w Musée Royal wystawił w 1834 obraz ol. *Le rassemblement des insurgés Lithuaniens dans la forêt Bialo-Wieża* [!] (*Zgrupowanie powstańców litewskich w Puszczy Białowieskiej*), w 1835 – scenę z powstania *Un poste avancé* (*Wysunięta placówka*), a w 1836 – kopię obrazu *Agamemnon i Klitajmestra* (wg kompozycji Pierre’a Guérina, mistrza Cognieta). W 1838 organizatorzy Salonu odrzucili jego obraz ol. *Bivouac de volontaires polonais* (*Biwak ochotników polskich*), a w 1839 – *Bivouac en 1831, effet de nuit* (*Biwak w 1831, scena nocna*) i jeszcze jedną pracę. S. próbował też sił w zakresie rzeźby, którą studiował w którejś z paryskich pracowni, prawdopodobnie W. Oleszczyńskiego. Na Salonie 1839 wystawił odlew gipsowy *Combat entre un cuirassier et un paysan* (*Walka pancernego z wieśniakiem*).

Za radą A. Oleszczyńskiego rozpoczął naukę drzeworytnictwa u Johna Andrew, w założonej ok. 1830 w Paryżu przez niego oraz współników – Jeana Besta i Isidore’a Leloir’a – pracowni ABL (Andrew-Best-Leloir), pracującej dla Le Magasin pittoresque. W l. 1834-39 S. wyk. w niej ok. 20 drzew. – wg własnych kompozycji, a także wg wzorów W. Oleszczyńskiego i (bliżej nieznanego) Lovzinskiego, m.in.: *Étude de tête de bœuf* (drzew. zaginiony, w 1834 wym. w liście do A. Oleszczyńskiego), *Étude de tête de l’homme barbu* i *Étude de tête de l’homme aux longs cheveux* (egzemplarze obu w Bibl. Pol., Paryż). Francuskie czas. zamieściły 14 z nich (wykaz w liście Remi Blachon), m.in.: w 1836 Magasin pittoresque – *Le lever du soleil, au pic du Midi*, sygn. (s. 216), *Paysan des environs de Varsovie*, sygn. (s. 392), oraz pismo La Mosaïque – *Les Chrétiens aux bête*, sygn. (s. 281); w 1837 pismo Musée des familles – *Naufrage* (s. 229) i *L’Âge d’Or* (s. 96), obie ryc. wg W. Oleszczyńskiego. Ponadto w zb. paryskiej

Bibl. Pol. są ryc. przypisywane S.: *Dziewczyna wiejska* i *Wieśniak*.

Zapadłszy na zdrowiu, artysta wyjechał na kurację do Candé, gdzie pozostawał pod opieką doktora Cognarda. Seweryn Goszczyński (w artykule z 1842) dostrzegał w sztuce S. zwiastun rozkwitu pol. malarstwa hist., wyrażając ubolewanie nad zgonem artysty, dlatego „żeśmy w nim widzieli niepospolite narodowe natchnienie, że natchnienie to w ciężkiej walce z przeciwnościami przeszło bez korzyści dla narodu, zostawiając po sobie ślady najpiękniejszych nadziei. Patrząc dzisiaj na improwizacje Sosnowskiego, zdaje się nam, że dostrzegamy samych zjawisk, szukających tylko szczęśliwej ręki, aby wyszły spod niej w rzeczywistej postaci najpiękniejszych, najnarodowszych pomników”.

S. bywa mylnie utożsamiany z osiadłym w Rzymie rzeźbiarzem Tomaszem Oskarem Sosnowskim.

Tyrowicz M., *Tow. Demokratyczne Pol. 1832-1863, przywódcy i kadry członkowskie. Przew. bibliograficzny*, W. 1964. – *Słownik art. pol. ...*, t. 2, Wr. 1975, s. 419 (s.v. Gośniewski Adam); t. 5, W. 1993, s. 347 (s.v. Marcinkiewicz Antoni). – PSB, t. 40, 2000-2001, s.v. Sosnowski Antoni (Zięba A.A.). – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Sosnovskis (Sasnauskis) Panankratijus; w bibliografii archiwalia wil.).

Goszczyński S., *O potrzebie narodowego pol. malarstwa*, *Demokrata pol.*, 1842 (21 XI), s. 87, [przedruk w:] *Z dziejów pol. krytyki i teorii sztuki*, t. 1, oprac. Grabka E., Morawski S., W. 1961. – *Spis zmarłych emigrantów od 1831 do 1842 włącznie*, [w:] *Noworocznik Demokratyczny*, II, 1843, s. 146. – Szemesz A., *Wspomnienie o szkole malarzkiej wil.*, Athenaeum, 1844 t. 6, s. 221-222. – Krosnowski A.T., *Almanach historique ou Souvenir de l'émigration polonaise*, Paris 1846; Paris 1847. – Bieliński J., *Uniw. Wil.*, t. 2. – Goszczyński S., *Listy ...*, oprac. Pigoń S., Kr. 1937, s. 44. – Wrotnowska D., *Pracownia L. Cognieta i artyści emigracji*, Syrena (Paryż). *Dod. Lit.-Naukowy*, 1958 nr 3 (29 III), s. 2-3. – Taż, *François Gérard et Léon Cogniet, protecteurs d'artistes polonais*, [w:] *Relations artistiques entre la France et les autres pays. Actes du XIXe Congrès International d'Histoire de l'Art*, Paris 1959, s. 457, 459, 461, 462. – *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki pol.*, t. 1, Paryż 1963, s. 83. – Melbechowska-Luty A., *Teofil Kwiatkowski*, Wr. 1966. – Ryszkiewicz A., *Francusko-pol. związki artystyczne w kregu J.-L. Davida*, W. 1967. – Bartkowski J.

i in., *Spis Polaków zmarłych w Emigracji od r. 1831*, oprac. Krawiec L., [w:] *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki pol.*, t. 7/8, Rzym 1985 (S. częściowo błędnie utożsamiany z Tomaszem Oskarem Sosnowskim). – Bielecki R., *Zarys rozproszenia Wielkiej Emigracji we Francji 1831-1837. Materiały z arch. francuskich*, W. 1986. – Konarska B., *Pol. drogi emigracyjne. Emigranci pol. na studiach we Francji w l. 1832-48*, W. 1986. – Łubieński T., *Norwid wraca do Paryża*, Kr. 1989. – Polanowska J., *Nowe materiały do życia i twórczości Antoniego Oleszczyńskiego i Józefa Malińskiego - artystów Wielkiej Emigracji - w zb. pol., francuskich i włoskich. Przyczynek do badań nad sztuką pol. we Francji*, [w:] *Miedzy Polską a światem. Od średniowiecza po lata II wojny światowej*, W. 1993, s. 169. – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999 (poza indeksem, s. 285, spis studentów). – Blachon R., *La gravure sur bois au XIXe siècle*, Paris 2001. – Zgórniak M., *Sztuka w Paryżu w dobie Wielkiej Emigracji. Życie artyst. i problem malarstwa religijnego*, *Zeszyty Hist.-Teologiczne*, XIII-XIV, 2007-08 nr 13-14, s. 283. – Matus I., *Schylek Unii i proces restytucji prawosławia w obwodzie białostockim w latach 30. XIX wieku*, Białystok 2013.

Explication des ouvrages de peinture, sculpture ... des artistes vivants exposés au Musée Royal (1 III 1834), Paris 1834, poz. 1787. – Fiszer E., Wrotnowska D., *Cat. des estampes. Bibl. Polonaise de Paris*, cz. 2, Paris 1949.

Kronika Emigracji pol., 1836, IV (2 IV), s. 195. – Trzeci Maj, V, 1844 (21 IX), s. 188. – *Sztuka* (Paryż), 1904, s. 400 (Potocki A.).

AP Białystok, 4/533/0/-/3: Akta Stanu Cywilnego par. unickiej w Kleszczelach. Akta urodzin 1804-1806, k. 30. – Tow. Hist.-Lit., *Bibl. Pol. Paryż*, Wrotnowska D., *Dictionnaire des artistes polonais ... de l'émigration 1830*, Paris 1947, mpis, k. 232-233; sygn. 34410/9, druk ulotny Tow. Politechniczne Polskie. *Fondateurs actifs de la Société Polytechnique Polonaise. Fondateurs honoraires*, Paris 1835. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Remi Blachon, Paryż, z 20 V 2003, ze spisem prac S. i 2 repr.; notatki i wydruki ze stron internetowych: <https://genpol.45> (dostęp 14.12.2022); Database of Salon Artists. A record of Salon entries from 1827 to 1850 by Harriet Griffiths & Alister Mill in collaboration with the Archives des Musées Nationaux, <http://humanities-research.exeter.ac.uk/salonartists/works> (mylnie jako Sosnowski G., dostęp 29.12.2022).

J. Polanowska

Sosnowski Stanisław, malarz cechowy w Krakowie; w 1621 został wyzwolony na czeladnika.

Gąsiorowski, s. 82. – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, Kr. 1948, s. 93.

Arch. MNK, *Akta cechu malarzy krak.*, nr 691, k. 113v.

M. Heydel
P. Kluz

Sosnowski Tomasz Oskar, rzeźbiarz, ur. prawdopodobnie między 12 a 21 XII 1812 (data chrztu wg aktu odnalezionego ok. 2012 przez kijowskiego historyka Igora Tislenkę; wcześniej podawano 1810, niekiedy także 1811 i 1813) Nowomalin k. Ostroga na Wołyniu (obecnie Ukraina), zm. 27 I 1886 Rzym, pochowany tamże na Campo Verano. Był synem Stanisława herbu Nałęcz (zm. 1854), marszałka pow. ostrońskiego, i Kasyldy z Malińskich, która wniosła w posagu nowomaliński zamek. S. miał braci Bronisława (zm. 1828) i Eugeniusza (zm. 1845 w Wiedniu) oraz siostrę Eugenię Justynę, która wyszła za mąż za Zygmunta Oktawiusza Falkowskiego.

O dzieciństwie i wczesnej młodości S. nie zachowało się wiele pewnych i wiarygodnych informacji. Będąc „małym pacholęciem”, został oddany na naukę do szkoły prowadzonej przez trynitarzy w Teofilpolu (d. pow. starokonstantynowski). Tam podjął pierwsze próby prac rzeźbiarskich, wycinając z kredy scyzorykiem kubki i figurki. Następnie uczył się w Liceum Wołyńskim, gdzie jego pierwszym nauczycielem rysunku był zapewne Bonawentura Klembowski, pełniący tę funkcję w l. 1814-25 i w 1827, potem Filip Pawłowski oraz, być może, Ksawery Jan Kaniewski (w 1826?, także będący wychowankiem księży trynitarzy w Teofilpolu i absolwentem krzemienieckiej szkoły); w Krzemieńcu S. korzystał podobno również z lekcji rysunku udzielanych prywatnie, poza liceum, przez Józefa Narcyza Kajetana Seydlitza. Wg Antoniego Andrzejowskiego podczas jednej z uroczystości w Krzemieńcu ósmioletni S., „poczynający smakować w rzeźbiarstwie ... ofiarował z gustem i misternie rzniętą z czarnego marmuru swojej roboty pieczętkę”, którą wygrał na loterii Franciszek Sapieha (o tej pieczęcie wspominał też, w nieco innym kontekście, Stanisław Worcell). Po ukończeniu liceum S. wstąpił jakoby do wojska pol. i w 1829 był rzekomo żołnierzem 3 pułku piechoty liniowej. Po latach, w Rzymie, S. przyznał się Teofilowi Lenartowiczowi, że uczestniczył w wojnie 1831 jako żołnierz armii

rosyjskiej, z której wraz z bratem Eugeniuszem zdezerterował. Następnie pojawił się w Warszawie, gdzie rozpoczął (niepotwierdzoną dokumentami) naukę rysunku u Antoniego Blanka oraz rzeźby u Pawła Malińskiego, profesorów Oddz. Sztuk Pięknych UW. Kontynuował ją w ich prywatnych pracowniach prawdopodobnie do 1833. Później, w celu pogłębienia umiejętności warsztatowych, wyjechał do Berlina, gdzie wstąpił (na co również nie ma potwierdzenia w dokumentach, wspomnieniach i literaturze) do pracowni Christiana Daniela Raucha. Uczył się pod jego kierunkiem, a także – być może przejściowo – pod okiem Johanna Gottfrieda Schadowa. We wrześniu 1836 zadebiutował na wystawie w Berlinie; nie było go już w mieście nad Sprewą, powrócił wówczas do rodzinnego Nowomalina. Jego ojciec pragnął bowiem, aby to właśnie on, wybrany spośród rodzeństwa, zajął się prowadzeniem dużego, przynoszącego znaczny i stały dochód majątku (już po jego podziale pomiędzy krewnych w ręce S. trafiło kilka przysiółków oraz wsi z 4 tysiącami pańszczyźnianych chłopów, żyzne łąki, pola i bogate w zwierzynę ogromne lasy). Wbrew oczekiwaniom ojca S. nadal zamierzał zajmować się sztuką i rozwijać karierę rzeźbiarza. Przebudowane przez siebie wnętrza zamku upiększał zarówno własnymi pracami, jak i kupowanymi ze znanstwem rzeźbami, obrazami i meblami autorstwa innych artystów. W jednym ze skrzydeł urządził pracownię rzeźbiarską z prawdziwego zdarzenia, zajął się także dekorowaniem neogotyckiej kaplicy pałacowej. Przeprowadzane prace modernizacyjne w siedzibie rodu oraz zarządzanie rodzinnym majątkiem nie zaspokajały jednak jego ambicji.

Rozbudzone zamiłowania artyst. zdecydowały o wyjeździe S. do Warszawy, w której spędził prawdopodobnie l. 1840-45, wykonując wiele – nieznanych dzisiaj – „utworów natury świeckiej, jak popiersia, kominki oraz ornamentacje mieszkań” (Kur. warsz., 1886). Ale i ten pobyt nie spełnił jego oczekiwań, toteż pod koniec 1845 wyjechał do mekki ówczesnych rzeźbiarzy, do Rzymu, który stał się jego drugą ojczyzną. Natychmiast trafił do pracowni Pietra Teneranigo (ucznia i współpracownika Bertela Thorvaldsena oraz Antonia Canovy), pod którego kierunkiem doskonalił warsztat i umiejętności kompozycyjne, prawdopodobnie w l. 1846-50. Niestety, nie wiadomo, jak wyglądały relacje mistrz–uczeń i jak przebiegała nauka.

Dekada l. 50. XIX w. to początek samodzielnej pracy twórczej S. Artysta dysponujący – jak rzadko który ze współczesnych mu twórców – poważnym zapleczem ekonomicznym, zapewniającym całkowitą niezależność finansową, rzeźbił przede wszystkim dla przyjemności i własnej satysfakcji. Wiele ze swoich rzeźb ofiarowywał osobom pryw. i instytucjom, zarówno w Rzymie, jak i w kraju. Wśród obdarowanych znaleźli się papieże Pius IX i Leon XIII, włoskie instytucje artyst. i galerie, pol. zgromadzenia zakonne działające w Wiecznym Mieście (przede wszystkim księża zmartwychwstańcy, z którymi S. utrzymywał przez cały czas żywe i bardzo bliskie kontakty; po śmierci artysty wiele jego rzeźb wraz z modelami pozostało w klasztorze), a także kościoły, muzea i miasta w zniewolonej ojczyźnie. S. przez wiele lat mieszkał i tworzył w pracowni przy Via della Consulta 14-15, u stóp Kwirynału, prawdopodobnie w pałacu, który należał do Teneranigo, a gdy przeznaczono go do rozbiórki, przeprowadził się ok. 1870 do „dwóch arcyskromnie umeblowanych pokoiów” przy Via dell’Angelo Custode 30. W odkuwaniu rzeźb w marmurze pomagał mu „abbotatore Forzuni” (Giuseppe Forzani?), z którym S. współpracował przez kilkadziesiąt lat, aż do śmierci; zadowolony z efektów jego pracy, ofiarował mu willę i dom na Capo le Case.

Mimo że S. był człowiekiem całkowicie niezależnym finansowo (wręcz bogatym), prowadził życie bardziej niż skromne. Mając 800 000 lirów rocznego dochodu, regularnie przeznaczał znaczną część funduszy na jałmużny i uposażenie ubogich dziewcząt. Reprezentował typ samotnika, stroniącego od rozrywek i zabaw publicznych, a w miarę upływu lat objawiał cechy coraz większego mizantropa i dziwaka ascety. Nigdy nie założył rodziny (podobno z powodu zawodu miłosnego w młodości), trudno nawiązywał nowe kontakty (zwłaszcza z rodakami). Niemniej bywał w tradycyjnych miejscach spotkań kolonii pol. w Rzymie: najczęściej u księży zmartwychwstańców w kośc. San Claudio przy Piazza di San Silvestro, w pałacu księżnej Zofii z Branickich Odescalchi przy Piazza Santi Apostoli, a także w Antico Caffè Greco przy Via dei Condotti, na której adres otrzymywał przez pewien czas korespondencję. Twórczość S. wzbudzała umiarkowane zainteresowanie pism włoskich (gł. propapieskiego czasopisma artyst. L’Album), a znacznie większe redakcji gazet pol. Pracownię artysty wizytowali m.in.: w 1857 ese-

ista i wędrowiec Zenon Fis (używający pseudonimu Tadeusz Padalica), w 1858 Józef Ignacy Kraszewski, a w 1860 Louis Veuillot, francuski publicysta i redaktor naczelny gaz. katolickiej L’Univers Religieux.

Wydaje się, że żywsze i bliższe kontakty utrzymywał S. z instytucjami i artystami włoskimi, którzy nazywali go powszechnie polskim „conte” z Wołynia. W 1868 został – jako pierwszy (i dotychczas jedyny) rzeźbiarz pol. – członkiem prestiżowej i elitarnej Pontificia Accademia Artistica dei Virtuosi al Pantheon, aktywnie włączając się w jej rozliczne i różnorodne działania. W 1870, w uznaniu dla pracowitości i odpowiedzialności S., powierzono mu nadzór nad salami i kaplicami Kongregacji mieszczącymi się w wydzielonej części Panteonu, wysoko ponad portykiem Agryppy. W 1871, po wielkiej powodzi, która w grudniu 1870 uszkodziła siedzibę Kongregacji w Panteonie, S. wyremontował na własny koszt nie tylko zniszczone pomieszczenia, ale odkuł również w marmurze tablicę inskrypcyjną i tondo z emblematem Virtuosich wmurowane w ścianę nad drzwiami gł. wejścia (zachowane). W 1873 został wybrany do władz Kongregacji jako jeden z dwóch adiunktów. Funkcję tę pełnił przez 2 kolejne trzyletnie kadencje, do 1879. Wówczas wybrano go regentem (prezesem) Kongregacji, także na trzyletnią kadencję. Po dwukrotnym przedłużaniu (w 1882 i 1885) pozostał nim – ku satysfakcji Virtuosich – aż do śmierci.

W 1875 S. został wybrany na akademika w klasie rzeźby Accademia Nazionale di San Luca, w grudniu 1882 na jej rezydenta, a w 1883 na jednego z 4 radnych (*consiliere*). Pełniąc równocześnie funkcję regenta Kongregacji i rezydenta Akademii, S. ożywił i zacieśnił kontakty pomiędzy obydwoma instytucjami, tak ważnymi dla życia artyst. ówczesnego Rzymu.

Wybrawszy Rzym na stałe miejsce pobytu, S. sporo podróżował, m.in. w 1851 i 1857 był w Berlinie, Wiedniu, Warszawie (którą odwiedził ponownie w 1870) i na rodzinnym Wołyniu, dokąd zresztą jeździł (gł. w kwestiach związanych z zarządzaniem rodzinnym majątkiem) przy każdej nadarzającej się okazji. Odbił również podróże (krajoznawcze?) do Francji, Niemiec i Szwajcarii; w 1867 był w Brukseli, a w 1875 w Budapeszcie. Jako poddany cara Rosji S. musiał mieć zgodę stosownych władz administracyjnych na przedłużanie paszportu. Utrzymywał więc kontakty

z dwoma ostatnimi namiestnikami Królestwa Pol. – sporadyczne i, jak się wydaje, wyłącznie oficjalne z feldmarszałkiem Iwanem Paskiewiczem, a na pewno bardzo bliskie i zażyłe z hrabią Fiodorem Bergiem, generałem, z którym korespondował w l. 1865-73. W styczniu 1859 S. został wybrany na członka honorowego przez Wil. Komisję Archeologiczną, a w 1878 przez Komitet TZSP w Warszawie. W grudniu 1859 Pius IX nadał mu, w uznaniu zasług na polu rzeźby religijnej, jedno z najwyższych odznaczeń papieskich – Order Grzegorza Wielkiego.

S. nie wystawiał rzeźb zbyt często i z reguły były to pojedyncze kompozycje. Po wspomnianym debiucie w Berlinie w 1836 na XIX Wystawie Sztuki w salach Królewskiej ASP (pokazał *Popiersie Najjaśniejszego Pana* [Fryderyka Wilhelma III?], zaginione, i płaskorzeźbę z przedstawieniem Schadowa, Raucha i Tiecka, prawdopodobnie zaginiona) wystąpił w r. następnym (z wym. *Popiersiem Najjaśniejszego Pana*) na pierwszej wystawie Tow. Sztuk Pięknych w Poznaniu. We wrześniu 1840 ponownie uczestniczył w wystawie w Królewskiej ASP w Berlinie (popiersia: marmurowe z natury i gipsowe). W 1859 pokazał posąg *Madonna Niepokalanie Poczęta* na wystawie sztuk pięknych we Florencji. W TZSP w Warszawie wystawiał w 1865 – popiersie Józefa Korzeniowskiego, a w 1872 – posąg (średniej wielkości) *Matka Boska Niepokalanie Poczęta*. W 1867 na międzynarod. wystawie sztuki w Paryżu pokazał posagi: siedzącej Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus, *Dawida* i *Victorii* (personifikacja zwycięstwa). W kwietniu i maju 1870 na Wystawie sztuki religijnej w Rzymie prezentował dużą grupę *Zdjęcie z krzyża (Pietà)*, posagi: *Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus* (siedząca) i *Anioł Zmartwychwstania*, a także płaskorzeźbę przedstawiającą Matkę Boską z małym Jezusem. Odkuta w marmurze grupa *Zdjęcie z krzyża (Pietà)* została pokazana w dziale włoskim na Wystawie światowej (powszechnej) w Wiedniu w 1873, a odlany w brązie posąg *Iustitia* oraz posagi marmurowe *Ecce Homo* i *Mikołaj Kopernik* – na Międzynar. wystawie sztuk pięknych w Rzymie w 1883. Pod koniec marca 1897 w siedzibie TZSP w Warszawie miała miejsce pośmiertna wystawa S., zorganizowana z inicjatywy Michała Radziwiłła, na której pokazano 26 prac.

Znany dorobek plastyczny S. obejmuje ponad sto prac rzeźbiarskich; są wśród nich peł-

noplastyczne popiersia, pojedyncze figury, grupy, a także płaskorzeźby (i do niektórych dzieł modele gipsowe). Oprócz dominującej tematyki religijnej ważne miejsce w jego twórczości zajmują pomniki (także nagrobne), wizerunki postaci mitologicznych i symbolicznych, rzadziej hist. Artysta rzeźbił najchętniej w najlepszych i najdroższych gatunkach marmuru kararyjskiego, sporadycznie zlecał odlanie modelu w brązie. Najwcześniejsze znane prace S. – *Głowa tysego mężczyzny bez zarostu w typie antycznym*, rys. ol., MNP, i *Portret księcia Józefa Poniatowskiego* (kopia obrazu Marcella Bacciarellego z 1813), ol., Muz. Krajoznawcze w Żytomierzu, obie 1827 – są sygn.: „Oskar Sosnowski”. Pod tym imieniem artysta występuje w starszej literaturze. (Trzecie ze znanych obecnie dzieł artysty nie będących rzeźbami to rys. ol. i sepia z żytomierskiego muz. *Pokutująca Maria Magdalena*, sygn., 1846). Od momentu osiedlenia się w Rzymie artysta używał dwóch imion, i jako Tomasz Oskar Sosnowski jest określany w literaturze po II wojnie światowej. Bardzo trudno jest ustalić, kiedy powstały jego poszczególne rzeźby. O ile S. na ogół sygnował wszystkie swoje oryginalne dzieła odkute w marmurze, o tyle zaledwie w kilku przypadkach umieścił obok sygnatury datę. Nie sygnował natomiast kopii rzeźb antycznych oraz modeli gipsowych (z wyjątkiem jednej płaskorzeźby i jednego popiersia). Tak więc datowanie jest w wielu przypadkach jedynie hipotetyczne, ustalone w dużej mierze na podstawie skromnych informacji prasowych z epoki, szczególnie zachowanej korespondencji i wypowiedzi osób, które bywały w rzymskiej pracowni S.

Za młodzieńcze dzieło S. należy uznać niewielką płaskorzeźbę przedstawiającą postać pol. szlachcica (?), może żołnierza insurekcji kościuszkowskiej, w neogotyckiej oprawie architektonicznej (prawdopodobnie przed 1840, odlew w brązie, sygn., Muz. Krajoznawcze w Żytomierzu; wg pracowników muz. jest to wizerunek generała Wincentego Krasińskiego). W l. 1840-41 S. brał udział w pracach przy wystroju Złotej Kaplicy w katedrze w Poznaniu: w 1840 do odkutego w piaskowcu (wg proj. Franciszka M. Lanciego) neogotyckiego sarkofagu Mieczysława (Mieszka) I i Bolesława Chrobrego wyrzeźbił wg własnego pomysłu 3 postacie apostołów (w arkadach z lewej strony), a w 1841 wykonał z piaskowca cokół do pomnika pierwszych Piastów, zaprojektowanego przez jego berlińskiego nauczyciela Christiana Daniela

Raucha, oraz mense (marmur, drewno) do ołtarza z mozaikowym obrazem Matki Boskiej Wniebowziętej (skomponowanym wg Tycjana).

Być może do najwcześniejszych prac S. powstałych już w Rzymie, zapewne w l. 1846-50, należą marmurowe kopie rzeźb antycznych, wykonywane prawdopodobnie w celu doskonalenia umiejętności technicznych w trakcie nauki w pracowni Teneraniego. Są to popiersia: *Apollo Belwederski*, *Sokrates*, *Rzymianin (Brutus?)*, *Ares* i posążek *Śpiąca Ariadna* (wszystkie w Muz. Krajoznawczym w Równem, Ukraina), ponadto popiersie *Aleksander III Wielki jako Apollo* (Muz. Krajoznawcze w Ostrogu, Ukraina) oraz druga wersja popiersia *Apollo Belwederski* (Muz. Archidiecezjalne w Poznaniu). S. interesowała również rzeźba nowożytna, czego wyrazem jest kopia fragmentu posagu *La Frileuse* (inaczej *Alegoria zimy*) Jeana-Antoine'a Houdona z 1781 – *Głowa młodej kobiety owinięta chustą* (marmur; wersja wcześniejsza, z cokołem, w Muz. Krajoznawczym w Równem; wersja bez cokołu, prawdopodobnie także autorstwa S., Muz.-Zamek w Łańcucie).

Ok. 1847 S. stworzył pierwszą samodzielną rzeźbę religijną – posąg *Chrystus w grobie* (marmur, sygn., подарowany w 1857 przez artystę do kość. Karmelitów bosych przy Krak. Przedmieściu w Warszawie), który przyniósł mu popularność oraz uznanie krytyki, tak pol., jak i włoskiej. Prawdopodobnie w l. 1847-58 powstała replika posagu (marmur, sygn.), która znajdowała się w rzymskiej pracowni artysty aż do jego śmierci; w 1897 trafiła do kość. par. Wniebowzięcia NMP w Ostrogu, od 1948 znajduje się w miejscowym Muz. Krajoznawczym.

Rzeźby o tematyce religijnej, pomyślane jako obiekty kultu, stały się gł. domeną twórczości S. Gdy w grudniu 1854 papież Pius XI ogłosił dogmat o niepokalanym poczęciu NMP, nowy typ ikonograficzny wzbudził szczególne zainteresowanie artysty. W l. 1855-83 wyrzeźbił co najmniej 7 statui o zróżnicowanej wielkości, związanych z owym dogmatem (wszystkie marmur, sygn.), powtarzających dokładnie ten sam układ postaci Madonny. Są to 4 duże posagi: najstarszy, z ok. 1855, pierwotnie znajdował się w kaplicy pałacu Grocholskich w Hrycowie na Wołyniu (obecnie w kaplicy domu nowicjackiego Niepokalanek w Burakowie-Wrzosowej k. Łomianek); drugi, z ok. 1858-75, ustawiony przed wejściem do Papieskiego Kolegium Pol. przy Piazza Remuria

w Rzymie; trzeci, także z ok. 1858-75, w kaplicy klasztornej Niepokalanek w Jarosławiu, oraz czwarty, najsłynniejszy z nich, tzw. *Madonna Jazłowiecka* z l. 1882-83, wyrzeźbiony dla niepokalanek na prośbę siostry Marceliny Darowskiej, założycielki zgromadzenia, do klasztoru w Jazłowiecu k. Buczacza (od 1946 w kaplicy Domu Generalnego Zgromadzenia w Szymanowie k. Warszawy). Posąg średniej wielkości, z ok. 1854-58, znajduje się w kość. Matki Boskiej Wniebowziętej w Śremie (obecnie służącym jako kaplica w Państw. Zakładzie Specjalistycznym dla Dorosłych), a małe posagi w kość. Św. Jakuba Apostoła w Niechanowie k. Gniezna (rzeźba z ok. 1854) oraz w kaplicy Domu Generalnego Zgromadzenia Franciszkanek Rodziny Maryi w Warszawie (rzeźba z ok. 1864). Ponadto zachowały się 3 duże modele gipsowe (2 w klasztorze Zmartwychwstańców przy Via S. Sebastianello w Rzymie, jeden w Papieskim Instytucie Pol. przy Via P. Cavallini tamże) oraz 3 średnie (2 u księży zmartwychwstańców, jeden, znajdujący się przez wiele l. w kaplicy niepokalanek w Palazzo del Tribunale e Ufficio Centrale di Vigilanza w Watykanie, jest obecnie w Domu Generalnym Zgromadzenia w Szymanowie), a także 2 studia wstępne i modele gipsowe samego popiersia (hermy) w klasztorze Zmartwychwstańców w Rzymie; tam też znajduje się jeszcze jedno popiersie Matki Boskiej (marmur, ok. 1850-60), niezwiązane ikonograficznie z przedstawieniem Niepokalanego Poczęcia.

Prawdopodobnie ok. 1846-50 S. przedstawił w płaskorzeźbie *Anioła (Geniusza śmierci [?])*, marmur; dzieło ustawione w 1886 przez krewnych artysty na jego grobie na Campo Verano, skąd zostało skradzione w 2009; nieodnalezione), a także *Geniusza śmierci* (marmur, sygn.), inspirowanego twórczością Thorvaldsena (w 1997 płaskorzeźba wystawiona do sprzedaży w antykwariacie wil. Maldys; obecne miejsce przechowywania nieznane). Kolejna płaskorzeźba przedstawiająca *Anioła (Geniusza śmierci?)*, wyk. być może pomiędzy 1850 a 1875 (marmur), została wtórnie wmontowana w nagrobku rodziny Blanc na cmentarzu w Hyeres we Francji (Prowansja). Do tej samej grupy należy zaliczyć pełnoplastyczną figurę *Anioła Zmartwychwstania* (marmur, sygn., ok. 1850) ustawioną w kość. Karmelitów bosych przy Krak. Przedmieściu w Warszawie dla uczczenia braci artysty. Motyw ten powtórzył S. trzykrotnie w innych rzeźbach sepulkralnych:

w nagrobku Konstantego Przezdzieckiego i jego krewnych (płaskorzeźba, marmur, sygn., przed 1858, w kośc. Kapucynów przy ul. Miodowej w Warszawie), w epitafium Izydora Czosnowskiego (płaskorzeźba, marmur, sygn., po 1860, w hospicjum przy pol. kośc. Św. Stanisława przy Via delle Botteghe Oscure w Rzymie) oraz w nagrobku księdza Jana Koźmiana (pełnoplastyczna figura, marmur, sygn., 1870, w katedrze w Poznaniu; w nagrobku znajduje się również płaskorzeźbiony w tondzie werystyczny portret księdza, marmur).

W 1854 S. wyrzeźbił niewielki posązek kłęzącej francuskiej pasterki Germany Cousin (późniejszej św. Germany z Pibrac, marmur, sygn. i dat.) z okazji jej beatyfikacji, ustawiony w przedsionku kośc. par. Sainte Marie-Madeleine w Pibrac k. Tuluzy. Ok. 1856 powstał monumentalny posąg siedzącego *Chrystusa Zbawcy z krzyżem* (marmur, sygn.), który S. podarował papieżowi Piusowi IX (obecnie na podeście gł. klatki schodowej w Pałacu Laterańskim w Rzymie). Po 1865 S. stworzył 2 jednakowe posągi *Ecce Homo* – pierwszy znajduje się w kośc. Siostr Syjońskich (Notre Dame de Sion) w Jerozolimie, drugi w Papieskim Kolegium Pol. w Rzymie (oba marmur, sygn.). W l. 1862-70 wykonał kilka wersji (różnej wielkości) posągu św. Piotra i posągu św. Pawła: duży posąg św. Piotra (marmur, sygn., ok. 1862-64, Pałac Biskupi na Ostrowie Tumskim w Poznaniu; model gipsowy w Papieskim Kolegium Pol. w Rzymie) i jego replikę (marmur, sygn., ok. 1864-70, pierwotnie w Papieskim Kolegium Pol. w Rzymie, obecnie w Pałacu Biskupim w Krakowie; model gipsowy w klasztorze Zmartwychwstańców w Rzymie); duży posąg św. Pawła (marmur, sygn., ok. 1862-64, Pałac Biskupi na Ostrowie Tumskim w Poznaniu), 2 średnie wersje – obie po 1862 (marmur, sygn., Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Mentorelli, Włochy; marmur, Papieskie Kolegium Pol. w Rzymie), ponadto model gipsowy małej wersji posągu (w klasztorze Zmartwychwstańców w Rzymie).

W l. 60. XIX w. (i później) S. kontynuował także tematykę maryjną. Przed 1870 wyrzeźbił 2 grupy figuralne *Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus*: pierwsza, z siedzącą Marią i stojącym u jej boku Jezusem (marmur, sygn., pierwotnie w kośc. Wniebowzięcia NMP w Ostrogu, od 1960 w miejscowym Muz. Krajoznawczym), druga, ze stojącą Marią trzymającą małego Jezusa na rękę (model gipsowy, Papieskie Kolegium Pol.

w Rzymie; w 1955 z inicjatywy księdza Jerzego Langmana figurę odkuto w marmurze i ustawiono w 1991 przed wejściem do Domu Pol. Jana Pawła II w Rzymie). Artysta zrealizował również kilkakrotnie temat *Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus* w płaskorzeźbie, w dwóch niemal identycznych kompozycjach różniących się drobnymi szczegółami – ze stojącym Jezusem (marmur, sygn., przed 1870, pierwotnie w kaplicy zamku w Nowomalinie, od 1946 w Muz. Krajoznawczym w Ostrogu; modele gipsowe w Papieskim Instytucie Pol. w Rzymie i w klasztorze księży zmartwychwstańców tamże) oraz z siedzącym Jezusem (pierwszy egzemplarz marmur, sygn., po 1883, w nagrobku abpa Leona Lubicz Przyłuskiego w katedrze w Poznaniu, zawierającym również płaskorzeźbiony portret zmarłego w tondzie, marmur; drugi egzemplarz, marmur, sygn., po 1883, w neogotyckiej oprawie architektonicznej autorstwa Edwarda Stehlika umieszczony jako epitafium Wincentego i Julii z Sobańskich Czosnowskich w kruchcie kośc. NMP w Krakowie); model gipsowy do obu w Papieskim Kolegium Pol. w Rzymie. Jednym z najbardziej monumentalnych dzieł S. jest grupa figuralna *Zdjęcie z krzyża (Pietà)*, marmur, sygn., przed 1870), dar artysty dla papieża Leona XIII, w ołtarzu gł. kośc. San Leone Magno w Carpineto Romano, rodzinnej miejscowości papieża (model gipsowy w klasztorze Zmartwychwstańców, Rzym). S. wyrzeźbił jeszcze dwie, znacznie mniejsze wersje *Zdjęcia z krzyża*: pierwszą (marmur, sygn., ok. 1870-73), dar dla papieża Piusa IX, w westybulu sanktuarium Świętych Schodów na Lateranie, i drugą (marmur, sygn., po 1875.), zachowaną w Muz. Krajoznawczym w Równem (ich model gipsowy w Papieskim Instytucie Pol. w Rzymie). Za osobne studium grupy *Zdjęcie z krzyża* należy uznać popiersie *Mater Dolorosa* (marmur, sygn., po 1870, Muz. Okręgowe w Toruniu) i jego model gipsowy (wł. pryw. w Rzymie), a także kolejne popiersie *Mater Dolorosa*, ale ujęte jako pełnoplastyczna płaskorzeźba w tondzie, w prostokątnej oprawie z motywem liści akantu (marmur, sygn., zapewne po 1870), które znajduje się w westybulu kośc. Św. Andrzeja w Calumet City (Illinois, USA), wzniesionego przez pol. emigrantów.

Tematykę hist. w twórczości S. reprezentuje płaskorzeźba *Dąbrówka i Mieczysław* [Mieszko] I, (marmur, sygn., umieszczona w 1862 na filarze nad „grobem Dąbrówki” w katedrze Wniebowzię-

cia NMP w Gnieźnie; model gipsowy, sygn., w Papieskim Instytucie Pol. w Rzymie), inspirowana być może reliefem z pomnika Unii Lubelskiej (1825) Pawła Malińskiego w Lublinie, a także powtarzająca ten schemat kompozycyjny rzeźba pełnoplastyczna *Jadwiga i Jagiełło*, znana z mniejszej wersji (marmur, sygn., ok. 1852), którą artysta ofiarował Muz. Archeologicznemu w Wilnie (obecnie w westybulu Bibl. Litewskiej Akademii Nauk, d. Bibl. Wróblewskich w Wilnie), oraz z wersji większej (marmur, sygn., przed 1883), będącej darem dla MNK (ostatecznie rzeźba została ustawiona na wysokim cokole na krak. Plantach). Najmniejszy wariant rzeźby przedstawiającej królewską parę był odlany w brązie (przed 1858; do 1940 znajdował się prawdopodobnie w Bibl. Pol. w Paryżu).

S. jest również twórcą kilku całopostaciowych pomników osobistości życia kulturalnego, religijnego i politycznego w kraju oraz we Włoszech, wykonanych w marmurze: *Tadeusz Czacki* (sygn., ok. 1856, w kość. Wizytek przy Krak. Przedmieściu w Warszawie, model gipsowy w Papieskim Kolegium Pol. w Rzymie), *Adam Mickiewicz* (sygn., ok. 1858-60, przed budynkiem Papieskiego Kolegium Pol. w Rzymie), *Adam Naruszewicz*, postać siedząca (sygn., ok. 1860, do 1945 w kość. Św. Piotra i św. Pawła na Koszykach w Warszawie, od 1966 w kość. kolegiackim Św. Trójcy w Janowie Podlaskim, do którego pomnik był przeznaczony), *Piotr Skarga* (sygn., ok. 1860-61, do 1901 w katedrze na Wawelu, obecnie w kość. Św. Piotra i św. Pawła w Krakowie, model gipsowy w Papieskim Kolegium Pol. w Rzymie), *Fiodor Berg* w stroju antycznym (1867, posąg ustawiony w majątku portretowanego w Kortenhof w Inflantach, obecnie wieś Beława na Łotwie; zapewne nie istnieje, znany z archiw. fot.), *Mikołaj Kopernik* (sygn., prawdopodobnie 1873, rzeźba usytuowana na placu przed gł. wejściem do kość. Zmartwychwstańców w Rzymie, model gipsowy w Papieskim Kolegium Pol. tamże, oraz bozetto, jedyne znane w dorobku S., gips, sygn. i dat., MNW), *Pius IX*, posąg klęczącego, pogrążonego w modlitwie papieża, подарowany mu przez artystę z okazji 50. rocznicy otrzymania sakry biskupiej (sygn., 1877, w westybulu sanktuarium Świętych Schodów na Lateranie w Rzymie).

Bardzo ważne miejsce w twórczości S. zajmują portrety, zarówno osób mu współczesnych, jak i hist., w formie marmurowych popiersi. Świa-

domie antykizowane, prawie wszystkie powtarzają schemat kompozycyjny opracowany przez Thorvaldsena i Teneraniego. Zostali w nich przedstawieni: *Kazimierz Potulicki* (sygn. i dat., 1839, Muz. im. Ireny i Mieczysława Mazarakich w Chrzanowie); *Iwan Paskiewicz* (sygn. i dat., 1845, pierwotnie w Wielkiej Sali Feldmarszałków w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu, od 1930 Nar. Galeria Armenii, Erywań); *Edward Jełowicki* (sygn., ok. 1848, Muz. Pol. w Rapperswilu, Szwajcaria; uproszczona wersja popiersia, ok. 1850-60, w klasztorze Zmartwychwstańców w Rzymie); *Pietro Tenerani* (sygn. i dat., 1850, Pontificia Accademia Artistica dei Virtuosi al Pantheon, Rzym; pierwsza replika, sygn. i dat., 1850, Accademia di Belle Arti, Carrara; druga replika, ok. 1873, Muz. Krajoznawcze w Żytomierzu, Ukraina); *Piotr z Sycyny Kochanowski* (sygn., po 1850, popiersie wmontowane wtórnie do barokowego epitafium poety w kość. Franciszkanów w Krakowie); *Nieznana kobieta* (być może Kasylda Sosnowska, matka artysty) i *Nieznany mężczyzna* (być może Stanisław Sosnowski, ojciec artysty), oba ok. 1854-60, Muz. Krajoznawcze w Żytomierzu; *Fiodor Berg* (rzeźba dotychczas mylnie uważana przez badaczy pol. za wizerunek cara Mikołaja I Romanowa, sygn., po 1855, Muz. Romantyzmu w Opinogórze, depozyt MNW; replika sygn., po 1855, Muz. Górnicze w Sankt Petersburgu, Rosja); *Pius IX* (gips, przed 1860, prawdopodobnie model zaginionego popiersia marmurowego, klasztor Zmartwychwstańców w Rzymie); *Romuald Hube* (sygn., ok. 1860, Muz. UJ); *Józef Korzeniowski* (sygn., ok. 1864-65, LGS); *Abp Leon Lubicz Przyłuski* (sygn., ok. 1865, Muz. Archidiecezjalne, Poznań); *Antonio da Sangallo młodszy* (sygn. i dat., 1870, Pontificia Accademia Artistica dei Virtuosi al Pantheon; replika, sygn., po 1870, Protomoteca Capitolina w Rzymie); *Francesco Podesti* (sygn. i dat., 1871, Pontificia Accademia Artistica dei Virtuosi al Pantheon; replika, sygn., po 1875, Accademia Nazionale di S. Luca w Rzymie); *Ksiądz Aleksander Jełowicki* (sygn., ok. 1877, Papieskie Kolegium Pol. w Rzymie; model gipsowy, sygn., po 1877, klasztor Zmartwychwstańców tamże); *Pietro Gagliardi* (sygn., przed 1880, Pontificia Accademia Artistica dei Virtuosi al Pantheon; replika, sygn., przed 1880, dar Fundacji Ciechanowieckich dla Zamku Królewskiego w Warszawie, obecnie jako depozyt w Ambasadzie RP przy Stolicy Apostolskiej w Rzymie); *Eleonora*

Duse (sygn., ok. 1880, Regionalne Muz. Sztuki w Czernihowie, Ukraina); *Salvatore Bianchi* (sygn., między 1880 a 1882, Pontificia Accademia Artistica dei Virtuosi al Pantheon; replika sygn., ok. 1884, Accademia Nazionale di S. Luca); *Nieznany mężczyzna* (model gipsowy, MNW). Dziełem S. jest także płaskorzeźbione popiersie w ton-dzie Józefa Korwin Szymanowskiego (zm. 1867) oraz ujmująca je architektoniczna rama epitafium (marmur, sygn.) w koście. S. Maria Sopra Minerva w Rzymie. Nie zachowało się pełnoplastyczne popiersie Iwana Paskiewicza (odlew w brązie, między 1838 a 1849).

Mniej liczne są w twórczości S. tematy mitologiczne i biblijne. Artysta wyrzeźbił grupę *Edyp i Antygona* (marmur, sygn., ok. 1847-50, MNK), którą po wielkim pożarze Krakowa w 1850 podarował miastu „w celu zwiększenia funduszu składowego na wsparcie pogorzelców” (Kłosy, 1868 nr 159). Zmodyfikowaną i poprawioną wersję kompozycji powtórzył w rzeźbie *Belizariusz* (*Belizariusz z córką Eudoksją*, marmur, sygn., 1859; imię córki, niezgodne z historią, zapewne zaczerpnięte z powieści Pedra Montengóna) znajdującej się do 1992 w Papieskim Kolegium Pol., następnie ustawionej na tyłach domu Pol. Jana Pawła II przy Via Cassia w Rzymie. Przed 1852 stworzył marmurowy posąg Mojżesza (Papieskie Kolegium Pol. w Rzymie), a przed 1867 także posąg Dawida (zaginiony, model gipsowy tamże). Prawdopodobnie w 1872 przygotował model gipsowy płaskorzeźby *Grupa z Tobiaszem* (inaczej *Tobiasz leczący ślepego ojca*, sygn. i nieczytelnie dat., Papieski Instytut Pol., Rzym; marmurowa wersja zaginiona), nawiązującej stylistycznie i kompozycyjnie do dzieła Jakuba Tatarkiewicza *Chrystus uzdrawiający niewidomych* (1827, MNW). S. wyrzeźbił również personifikację sprawiedliwości *Iustitia* (marmur, sygn., ok. 1850, do 1992 w Papieskim Kolegium Pol., następnie na tyłach Domu Pol. Jana Pawła II w Rzymie); pierwsza replika (także marmur, sygn., ok. 1850), podarowana przez artystę carowi Mikołajowi I Romanowowi stała przez wiele lat na zewnętrznych schodach pawilonu Belweder na wzgórzu Babigon w Peterhofie (Rosja), razem z posągami autorstwa S. symbolizującym siłę – *Force* (marmur, sygn., przed 1850). Oba posągi zostały mocno uszkodzone w czasie II wojny światowej, „a to, co z nich pozostało, znajduje się obecnie w zb. zespołu pałacowo-parkowego Peterhof” (J. Karpowa);

druga, nieco mniejsza replika *Iustitii* (marmur, sygn., przed 1863) jest w zb. MNW, a trzecia, odlana w brązie (przed 1883), prawdopodobnie nie zachowała się; replika *Force* (marmur, sygn., przed 1858) oraz personifikacja zwycięstwa *Victoria* (marmur, sygn., ok. 1853-58) były do 1992 w Papieskim Kolegium Pol., następnie ustawiono je na tyłach Domu Pol. Jana Pawła II w Rzymie.

Ze szczątkowych i nie do końca pewnych informacji wynika, że dorobek rzeźbiarski S. był znacznie większy. Nieznane są bowiem losy co najmniej 30 prac artysty. Poza już wspomnianymi były to gł. popiersia (m.in.: *Adam Mickiewicz*, 1859, *General Edward Sosnowski*, *Leon XIII*, ok. 1878, *Pius IX*, *Senator Stanisław Kossakowski*, *Trasteveranka* [Rzymianka], ok. 1858) i płaskorzeźby (kompozycja na grób zmarłego młodzieńca, ok. 1837-38, *Józef Korzeniowski*, *Grupa z psem - Fidélité, Mołodycia*), a także posągi (*Minerwa*, *Pallas Atena* i 2 wersje *Św. Jozafata*) oraz grupy figuralne. Nie wiadomo, co stało się z marmurowym popiersiem będącym jedynym autoportretem artysty, które (wg Aftanazego) do pocz. II wojny światowej znajdowało się w pałacu Kossakowskich w Brzostowicy Wielkiej, d. woj. trockie, obecnie Białoruś.

W 1857 zamierzano powierzyć S. zaprojektowanie pomnika księdza Augustyna Kordeckiego dla paulinów na Jasnej Górze, a później także popiersia (lub nagrobka) Romana Zmorskiego, zmarłego w Dreźnie (w 1867), do czego jednak ostatecznie nie doszło.

Na stylistykę rzeźb artysty, uważanego za neoklasyka ze skromnymi predyspozycjami do romantyzmu (wyłącznie ze względu na tematykę niektórych rzeźb), wywarła bez wątpienia duży wpływ zachowawcza twórczość jego rzymskiego nauczyciela, od którego przejął fascynację antykiem, zwłaszcza w układzie i formie popiersi, a także w podejmowaniu kilkakrotnie powtarzanego motywu Anioła Zmartwychwstania (w rzeźbie pełnej i płaskorzeźbie). Figury i płaskorzeźby S. cechuje co prawda solidne przygotowanie warsztatowe, ale jego dzieła są co najwyżej poprawne, pozbawione oryginalności i napięcia emocjonalnego. W opracowaniu brył dominują kształty obłe, brak ostrych krawędzi, skłonność do syntetycznego traktowania całości, unikanie nadmiaru szczegółów, staranne wykończenie.

S. był portretowany przez zaprzyjaźnionego z nim członka Pontificia Accademia Artistica

del Virtuosi al Pantheon – Francesca Podestiego (ol., sygn.: „Franco Podesti / 1879”, Accademia Nazionale di S. Luca, Rzym; replika ol., sygn.: „Fran. Podesti / 1879”, Muz. Krajoznawcze w Żytomierzu, Ukraina). Kopię tej podobizny, z nieco zmienionymi szczegółami, wykonał podobno inny znajomy „virtuoso” – Pietro Gagliardi (ol., Pontificia Accademia Artistica dei Virtuosi al Pantheon); niewykluczone jednak, że jest to dzieło Rosiny Mantovani Gutti, która namalowała wiele portretów artystów zachowanych w Galleria dell’Accademia di S. Luca.

Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexicon*, t. 17, München 1847. – Sienkiewicz K., *Bibliografia krzemieniecka 1857-1858*, Biesiada Krzemieniecka w Paryżu ..., 1858, s. 33. – Seubert A., *Allgemeines Künstlerlexicon der Leben und Werke der Berühmtesten bildenden Künstler*, wyd. 2, t. 3, Stuttgart 1879. – Śl. geogr., t. 3, 1882, s. 192 (Hryców); t. 5, 1884, s. 518 (Lwów); t. 7, 1886, s. 264-265 (Nowomalin); t. 10, 1889, s. 35 (Rusywel), t. 13, 1893, s. 44 (Warszawa). – Kolačzkowski, *Wiadomości*, s. 652. – Singer H.W., *Allgemeines Künstler-Lexikon*, t. 4, Frankfurt am Main 1901. – Enc. Org., t. 13, 1903. – Gloger Z., *Encyklopedia staropolska il.*, t. 4, W. 1903. – ThB, t. 31, 1937 (Bartowski Z.). – Janowski L., *Słownik bio-bibliograficzny d. Uniw. Wil.*, Wilno 1939. – *Wielka encyklopedia powsz.* PWN, t. 10, W. 1967. – Grajewski, 1972. – *Словник художників України*, red. Бажан М.П. (Bażan M.P. i in.), Київ 1973. – Bénézit, t. 9. – Busse. – *Polacy w historii i kulturze krajów Europy Zach.* *Słownik biogr.*, red. Kwaśniewski K., Trzeciakowski L., P. 1981 (J.S. [Serwański J.]). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 3, Wr. 1986. – *Мистецтво України. Біографічний довідник*, red. Кудрицький А.В. [Kudryckij A.W.], Київ 1997. – Столярчук Б.Й. [Stolarczuk B.J.], *Митці Рівненщини. Енциклопедичний довідник*, Рівне 1997. – PSB, t. 40, 2000-01 (Lameński L.). – *Polonia włoska. Słownik Polaków i instytucji pol. we Włoszech*, red. Dopierała K., Fokciński H., t. 1, Bydgoszcz 2001 (Serwański J.). – *Encyklopedia pol. emigracji i Polonii*, red. Dopierała K., t. 4, Toruń 2005 (tenże). – AKL, t. 105, 2019 (Lang E.).

O wystawie pozn., Przyjacieli Ludu, 1837 nr 12, s. 89-90. – *Opis wystawy sztuk pięknych w Berlinie 1836 r.*, tamże, 1837 nr 1, s. 3. – W.M., *O rzeźbiarstwie. List z Berlina*, Tyg. lit., 1838 nr 11, s. 81-82. – [Kraszewski J.I.], *Okruszyzny*, Athenaeum, 1850 t. 2, s. 251. – *Edyp i Antygona*, Czas, 1851 nr 218, s. 1-2. – [La Giustizia], *L’Album (Rzym)*, XVIII, 1850/51 nr 29, s. 225-226.

– [L’Angelo della Resurrezione], *L’Album (Rzym)*, XVIII, 1851/52 nr 8, s. 57-58. – B.P. [Podczaszyński B.], *Anioł Zmartwychwstania. Posąg roboty P. Oskara Sosnowskiego w Rzymie*, Pam. Sztuk Pięknych, 1850-54, t. 1 (1854), cz. 3, s. 179-180 (zawiera m.in. tłumaczenie artykułu i ryc. z L’Album). – Kraszewski J.I., *Sprawiedliwość. Posąg roboty T. Oskara Sosnowskiego w Rzymie*, tamże, t. 1 (1854), cz. 3, s. 178-179 (zawiera m.in. tłumaczenie artykułu i ryc. z L’Album). – G.W., *Rzeźbiarze Sosnowski i Stattler*, Nowiny, 1854 nr 45, s. 407. – ...rz... [Zmorski R.], *Korespondencja ...*, *Rzym ...*, Gaz. warsz., 1854 nr 96, s. 3, nr 98, s. 3-4. – *Sosnowski Oskar rzeźbiarz w Rzymie*, Szkoła dla Młodzieży, 1854 poszyt III-IV, s. 156-157. – B.P. [Podczaszyński B.], *Wyobrażenie Zbawiciela wykonane w Rzymie z marmuru przez T.O. Sosnowskiego (z ryc.)*, Pam. Sztuk Pięknych, 1850-54, t. 2 (1855) cz. 1, s. 20-21. – B., [Germana Cousin], *L’Album (Rzym)*, XXI, 1854/55 nr 13, s. 97-98. – [O rzeźbie w Polsce i Rzymie], Dz. warsz., 1856 nr 59, s. 2-4. – +++, *Utwory rzeźbiarskie Sosnowskiego. Korespondencja z Rzymu*, Czas, 1856 nr 88, s. 1-2. – T.L. [Lenartowicz T.], *Korespondencje [z Rzymu]*, Bibl. warsz., 1857 t. 1, s. 822-827. – *Wiadomości bieżące*, Prz. pozn., 1857, s. 670-678. – K.D., *Korespondencje. Chrystus w grobie: posąg naturalnej wielkości z marmuru białego, roboty p. Oskara Sosnowskiego i przez tegoż ofiarowany kościołowi oo. Karmelitów w Warszawie*, Bibl. warsz., 1858 t. 3, s. 765-767. – Padalica T. [Fisz Z.], *Listy z podróży*. XVI [dot. pracowni pol. artystów w Rzymie], Gaz. warsz., 1858 nr 104, s. 1-3. – [Rzeźby S. w warsz. kośc. Karmelitów], Gaz. warsz., 1858 nr 220, s. 4. – *Anioł Zmartwychwstania O. Sosnowskiego*, Kal. warsz. Józefa Ungra ... na r. 1860, s. 4. – *Korespondencja. List z Rzymu*, Prz. pozn., 1859, s. 324-326. – *Korespondencja z Rzymu. Rzym w maju*, Czas. Dod. miesięczny, IV, 1859 t. 14, z. 41, s. 365-370. – *Korespondencja z Rzymu. Rzym w sierpniu*, tamże, 1859 t. 15, z. 44, s. 413-414. – [Kulczycki W.], *Belizariusz Oskara Sosnowskiego*, Tyg. il., 1859 nr 7, s. 49. – *Listy z nad brzegów Krozenty*, Gaz. warsz., 1859 nr 255, s. 1-3, nr 256, s. 1-2. – [Marconi K.], *Anioł Zmartwychwstania T.O. Sosnowskiego*, Tyg. il., 1859 nr 1, s. 1-2. – Padalica T., [Fisz Z.], *Listy z podróży*, t. 2, Wilno 1859, s. 142, 149-151. – Barberi T., *Di un gruppo di bassorilievo del prof. conte Oskar Sosnowski*, *L’Album (Rzym)*, XXVI, 1859 nr 26, s. 201-202. – *Korespondencja Rzym 28 listopada 1860 r.*, Gaz. warsz., 1860 nr 328, s. 3-4, nr 329, s. 4. – Szpadkowski T., *Posąg Tadeusza Czackiego*, Tyg. il., 1861 nr 79, s. 115-116. – [Buszar L.], *Wyobrażenie Zbawiciela T.O. Sosnowskiego*, Tyg. il., 1862 nr 133, s. 141-142. – Veuillot L., *Le Parfum de Rome*, t. 2, Paris 1862, s. 194 (S. jako „le statuaire polonais”,

- bez nazwiska). – *Kronika roczna 1865*, Kal. il. pol. J. Jaworskiego na r. 1866, s. 133-136. – Cengler F., *Prz. rzeźbiarski*, tamże, 1867, s. 136-137. – Kraszewski J.I., *Kartki z podróży 1858-1864 r.*, t. 1, W. 1866, s. 456-457. – [Kraszewski J.I.], *Z roku 1866. Rachunki przez B. Bolesławitę*, P. 1867, s. 320, 344. – *Listy J.I. Kraszewskiego. Drezno, wrzesień 1867*, Kłosy, 1867 nr 116, s. 155-156, nr 117, s. 160-162. – [Kraszewski J.I.], *Z roku 1867. Rachunki przez B. Bolesławitę. R. drugi*, cz. II, P. 1868, s. 500, 547-548. – F.M.S. [Sobieszczański F.M.], *Kość św. Józefa Oblubieńca przy Krak. Przedmieściu w Warszawie*, Tyg. il., 1868 nr 15, s. 176. – [Kraszewski J.I.], *Z roku 1868. Rachunki przez B. Bolesławitę. R. trzeci*, P. 1869, s. 699-700, 834. – *Przew.*, Dz. lit., 1870 nr 13, s. 208. – *Z listu prywatnego otrzymanego z Rzymu...*, Kur. warsz., 1870 nr 118, s. 2-3. – Cengler F., *Rzeźbiarstwo*, Kal. pol. J. Jaworskiego na r. 1872, s. 68-69. – Tenże, *Rzeźbiarstwo*, tamże, 1873, s. 54-57. – Giller A., *Polska na wystawie powsz. w Wiedniu 1873 r. Listy*, t. 2, Lw. 1873, s. 232, 235. – Polkowski L., *Katedra gnieźnieńska*, Gniezno 1874, s. 136 (il.), 137. – Łoski J., *Pamiętki po Adamie Naruszewiczu w Janowie*, Tyg. il., 1876 nr 15, s. 225-226. – Gdeczyk S., *Przew. hist. po Gnieźnie i jego kościołach*, Gniezno 1877, s. 19. – Hausner O., *Odczyt o rzeźbie, wygłoszony 12 marca 1877*, Lw. 1877. – *Polacy we Włoszech*, Ruch lit., 1877 nr 1, s. 14. – *Pomnik Skargi w katedrze krak.*, Kal. warsz. J. Ungra, 1877, s. nlb. po s. 64 (z il.). – T.C. [Czapelski T.], *Pol. artyści we Włoszech*, Gonic teatr., 1877 nr 20, s. 157-158. – *Triplice omaggio alla Santità Papa Pio IX nel suo giubileo episcopale offerto dalle tre romane accademie*, Roma 1877, t. 1-2, s. 73 (z fot. rzeźby). – *Korespondencja zagraniczna. Poznań ...*, Bluszcz, 1880 nr 50, s. 399. – Kos., *Pomnik księdza Prałata Jana Koźmiana w archikatedrze pozn.*, Kłosy, 1880 nr 835, s. 403-404. – Raggi O., *Della vita e delle opere di Pietro Tenerani del suo tempo e della sua scuola nella scultura*, Firenze 1880, s. 474-477. – Jelowicki W., *Wykopalisko numizmatyczne*, Prz. Bibliograficzno-Archeologiczny, 1881 t. 2, s. 228-229. – *Ryciny nasze. Nowe dzieło rzeźbiarza Sosnowskiego*, Tyg. il., 1881 nr 273, s. 191-192. – Gorzkowski M., *O artyst. czynnościach Jana Matejki ...*, Kr. 1882, s. 18. – Matuszewski K., *Pogląd na prace naszych rzeźbiarzy. Studium krytyczne*, Bibl. warsz., 1882 t. 2, s. 424-425. – Polewka C., *Wędrowki po pracowniach [w Rzymie]*, Gaz. warsz., 1883 nr 146, s. 1, nr 147, s. 1-2, nr 170, s. 1. – [Wołyński A.], *Kronika włoska*, Kłosy, 1883 nr 915, s. 26-27. – [Wołyński A.], *Wystawa Sztuk Pięknych w Rzymie*, tamże, nr 939, s. 404-405. – *Onucz Московской Оружейной палаты*, cz. 2, księga 3, Москва 1884. – *Personalnachrichten*, Die Kunst für Alle, 1885/86 z. 10, s. 143. – Arnaud J., *L'Académie de Saint-Luc à Rome*, Rome 1886, s. 194-198. – *Il conte Tommaso Oskar Sosnowski*, L'Osservatore Romano, 1886 nr 24, s. 2. – Korwin Piotrowski W., *Do redakcji „Kłosów”. Przyczynek do życiorysu śp. Oskara hr. Sosnowskiego*, Kłosy, 1886 nr 1080, s. 155. – *Kronika*, Dz. pol., 1886 nr 59, s. 2 (przedruk notatki z budapeszteńskiego dz. Pesti Napló). – *Kronika. Kraków 10 lutego*, Nowa Reforma, 1886 nr 33, s. 2-3. – *Kronika. Kraków 15 marca*, tamże, 1886 nr 61, s. 2. – *Kronika miejscowa, prowincjonalna i zagraniczna*, Kur. pozn., 1886 nr 56, s. 3 (przedruk notatki z budapeszteńskiego dz. Pesti Napló). – *Kronika. Nekrologia*, Echo Muzyczne, teatr. i artyst., 1886 nr 123, s. 60. – *Kronika powsz.*, Kraj, 1886 nr 5, s. 17. – *Listy J.I. Kraszewskiego, kwiecień 1886*, Kłosy, 1886 nr 1088, s. 279-282. – *Listy J.I. Kraszewskiego, listopad 1886*, tamże, 1886 nr 1117, s. 348-349. – M., *List z Krakowa*, Kłosy, 1886 nr 1088, s. 276-278. – *Nekrologia*, Kronika Rodzinna, 1886 nr 4, s. 128. – *Oskar Sosnowski*, Kur. warsz., 1886 nr 35b, s. 3. – *Pamiętka konsekracji kość. św. Apostołów Piotra i Pawła w Warszawie*, W. 1886, s. 21. – Pług A. [Pietkiewicz A.], *Oskar hr. Sosnowski*, Kłosy, 1886 nr 1079, s. 130-133. – R., *Portret śp. Oskara Sosnowskiego*, Kłosy, 1886 nr 1105, s. 145 (repr. portretu w drzew.), s. 151 (tekst). – *Silva Rerum*, Kronika Rodzinna, 1886 nr 17, s. 542. – Starożyk J., *Konsekracja kościoła św. Piotra i Pawła na d. cmentarzu świętokrzyskim w Warszawie. II*, Kłosy, 1886 nr 1097, s. 22. – *Ś+p. Oskar Sosnowski*, Dz. dla Wszystkich i Anonowy, 1886 nr 26, s. 2. – W.K., *Oskar Sosnowski*, Echo Muzyczne, teatr. i artyst., 1886 nr 125, s. 73-74. – *Ze świata*, Kur. warsz., 1886 nr 64b, s. 4 (przedruk notatki z budapeszteńskiego dz. Pesti Napló). – I.M., *Oskar hr. Sosnowski*, Spraw. TZSP, 1887, s. 61-62. – Stecki T.J., *Nowomalin i Oskar Sosnowski*, Kłosy, 1887 nr 1134, s. 183. – Méyet L., *Oblicze poety. Spis wizerunków Adama Mickiewicza*, Kłosy, 1888 nr 312, s. 388-389. – Tenże, *Wizerunki Adama Mickiewicza*, Tyg. il., 1888 nr 312, s. 389. – Visconti C.L., *Cenni biografici del Prof. Cav. Pietro Gagliardi nell'adunanza delle Insigne Congregazione Artistica dei Virtuosi al Pantheon tenuta il giorno 15 febbraio*, Roma 1891. – Sambor, *Echa Zachodnie*, Kraj, 1895 nr 22, s. 20. – *Z TPN w Poznaniu*, tamże, 1895 nr 29, s. 13-14. – P.J.K. Podlasiak [Pruszkowski J.], *Janów Biskupi, czyli Podlaski*, Kr. 1897, s. 99. – *Raptularz powsz.*, Biesiada lit., 1897 nr 19, s. 314-315. – *Wiad. bieżące. Wystawa rzeźb*, Kur. warsz., 1897 nr 87, s. 4-5. – Witte K., *Oskar Sosnowski*, Tyg. il., 1897 nr 15, s. 293-295. – *Wspomnienie o śp. Oskarze Sosnowskim*, Wędrowiec, 1897 nr 15, s. 285. – Eljasz-Radzikowski W., *Kraków*, W. (po 1900), s. 458, 499. – Dunin-Karwicki J.,

- Z zamglonej i niedawno minionej przeszłości. Wołyńskie opowiadania hist.*, W. 1901, s. 85, 90-92, 94-95. – de Verdmou-Jacques L., *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Pol.*, W. 1902, s. 187. – Smoczyński W., *Rzym, jego kościoły i pomniki*, wyd. 3, Kr. 1902, s. 159. – Załęski S., *Jezuici w Polsce*, t. 4, cz. 2, Kr. 1904. – *Spis ważniejszych miejscowości w powiecie starokonstantynowskim na Wołyniu* (oprac. Giżycki J.M.), Stary-Konstantynów 1910. – Stos [Cholodniewski A.], *Pomnik Jagielly w Krakowie*, Świat, 1910 nr 29, s. 8. – [Andrzejowski A.], *Ramoty Starego Detiuka o Wołyniu*, Wilno 1914, t. 2, s. 235 (zapewne mylna data wydania: 1818). – Trojanowski W., *Zabytki artyst.* Warszawy, W. 1916. – Karwowski S., *Historia Wielkiego Księstwa Pozn.*, t. 2: 1852-1863, P. 1919. – Chwalewik, t. 1, s. 105, 245, 487; t. 2, s. 97, 172, 336. – Kopera F., *Rzeźba epoki klasycyzmu i romantyzmu*, [w:] *Polska jej dzieje i kultura*, t. 3, W. 1927, s. 604-605. – Urbański A., *Podzwonne na zgłiszczach Litwy i Rusi*, W. 1928, s. 75. – Brensztejn M., *Rzeźba Sosnowskiego „Jadwiga i Jagiello”*, Dz. wil., 1929 nr 139, s. 3, nr 140, s. 3. – Wojtkowski A., *Edward Raczyński i jego dzieło*, P. 1929. – Gerson-Dąbrowska M., *Pol. artyści. Ich życie i dzieła*, wyd. 2, W. 1930, s. 354-355. – Kambo S., *Di un dipinto del Lafranco e di talune altre opere d'arte, a tutt'oggi inedite, esistenti nella Pontificia Accademia dei Virtuosi al Pantheon*, Roma 1930. – Madeyski A., *Artyści pol. w Rzymie (Garść wspomnień)*, Sztuki Piękne, VI, 1930 nr 1, s. 6-7. – Langman J., *O pol. rzeźbie religijnej*, [w:] *O pol. sztuce religijnej*, Katowice 1932, s. 147-191. – Ostoja-Janiszewski W.M., *O rozwoju pol. sztuki religijnej w ostatnim czterdziestoleciu*, tamże, s. 35-47. – Danysz-Fleszarowa R., Kołodziejczyk J., Warszawa, W. 1938, s. 124, 165, 169, 205. – Riccoboni A., *Roma dell'arte. La scultura nell'era moderna, dal Quattrocento ad oggi*, Roma 1942. – Obertyński Z., *Zmartwychwstanie a Niepokalanki. Próba dokumentacji wzajemnej zależności*, t. 1-2, W. 1949. – Pietrangelli C., *La Protomoteca Capitolina*, Capitolinum, t. 27, 1952, s. 183-194. – Semenchenko P., *Dziennik. Rzeczy pol. i słowiańskie*, wybrał Elter E., Rzym 1955. – Dobrzycka A., *Rzeźba końca XIX w.*, [w:] *Dziesięć wieków Poznania*, t. 3, P. 1956, s. 104-105. – Tatarkiewicz W., Kaczmarzyk D., *Klasycyzm i romantyzm w rzeźbie pol.*, Sztuka i Krytyka, 1956 nr 1-2, s. 31-73. – Korwin S.A., *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, W. 1958, s. 182-183. – Ceccarelli G., *La Congregazione Artistica dei Virtuosi al Pantheon*, [w:] *Triplice omaggio a Sua Santità Pio XII offerto dalle Pontificie Accademie di S. Tommaso e di religione cattolica, di Archeologia e dei Virtuosi al Pantheon*, red. Busiri Vici C., t. 2, Vaticano 1958, s. 365-385. – Huetter L., *Iscrizioni della città di Roma dal 1871 al 1920*, t. 2-3, Roma 1950-62. – Kraszewski J.I., *Gawędki o sztuce*, [w:] *Z dziejów pol. krytyki i teorii sztuki*, t. 1, oprac. Grabska E., Morawski S., W. 1961. – *Historia sztuki pol.*, red. Dobrowolski T., wyd. 2, t. 3, Kr. 1965. – Negro S., *Seconda Roma 1850-1870*, Vicenza 1966 (wyd. 1, Milano 1943). – Pol. życie art., 1. – Waga H., *Artisti polacchi nella Congregazione dei Virtuosi al Pantheon*, L'Urbe, 1967, Nuova serie, nr 1, s. 1-12 (toż, *Artyści pol. w rzymskiej akademii Virtuosi al Pantheon*, BHS, XXX, 1968 nr 1, s. 73-89). – Langman J., *Chrystus Sosnowskiego w Jerozolimie „Ecce Homo”*, Duszpasterz pol. Zagranicą, 1971 nr 1, s. 79-81. – Tenże, *Matka Boska w rzeźbach Tomasza Oskara Sosnowskiego*, tamże, 1971 nr 3, s. 280-294, nr 4, s. 383-387. – Tenże, *Pieta Sosnowskiego*, tamże, 1971 nr 2, s. 173-79. – Tenże, *Szkice o rzeźbie religijnej Oskara Sosnowskiego*, Rzym 1971 (przedruk powyższych artykułów z 1971). – Kraszewski J.I., *Pamiętniki*, oprac. Danek W., Wr. 1972, s. 262. – Jakimowicz I., *Tomasz Zieliński, kolekcjoner i mecenas*, W. 1973. – Wilkowska L., *Rzeźba*, [w:] *Dzieje Wielkopolski*, red. Jakóbczyk W., t. 2, P. 1973, s. 708-723. – Dobrowolski T., *Rzeźba neoklasycyzmu i romantyzmu w Polsce. Ze studiów nad importem włoskim i świadomością estetyczną*, Wr. 1974. – Jędrzejewicz J., *Zwycięstwo pokonanych. Opowieść o Stanisławie Worcellu*, W. 1974. – Langman J., *Rzeźba Sosnowskiego - Chrystus w grobie*, Duszpasterz pol. Zagranicą, 1974 nr 2, s. 188-192. – Krasieński Z., *Listy do Koźmianów*, oprac. Sudolski Z., W. 1977. – *Listy Teofila Lenartowicza do Tekli Zmorskiej 1861-1893*, wyd. i oprac. Rudnicka J., W. 1978. – Kotula A., Krakowski P., *Rzeźba XIX w.*, Kr. 1980. – Wilkowska L., *Die Rauch'schen königlichen Standbilder in dem Din zu Poznań*, [w:] *Christian Daniel Rauch. Beiträge zum Werk und Wirken*, Stendal 1980, s. 7-22. – Campagna I., *Chiesa S. Leone Magno in Carpineto, i suoi beni ed i suoi parrochiani nell'Ottocento*, [Colleferro] 1982. – Zahorski W., *Polak we Włoszech*, wyd. 5, Rzym 1983. – Kwiatkowska M.I., *Malarstwo i rzeźba w l. 1830-1890*, [w:] *Sztuka Warszawy*, red. Karpowicz M., W. 1986. – Aftanazy R., *Materiały do dziejów rezydencji*, t. 3, W. 1987; t. 5, W. 1988. – *Sanktuarium Pani Jazłowieckiej. Pięćdziesiąta rocznica koronacji 1939-1989*, Szymanów 1988. – Cernanari M., Amodei T., *La Scala Santa*, [Roma 1989]. – Di Majo E., Susinno S., *Pietro Tenerani da allievo di Thorvaldsen a protagonista del purismo religioso romano. Una traccia biografica*, [w:] *Bertel Thorvaldsen 1770-1844. Scultore danese a Roma*, Galeria Nazionale d'Arte Moderna, Roma 1989 (kat. wystawy), s. 313-326. – Widacka H., *Dietrichowie, rytownicy warsz.*, W. 1989. – Cernanari M., *Pio IX e il riordinamento al Santuario della Scala*

- Santa*, [w:] *Pio IX. Studi e ricerche sulla via della Chiesa dal Settecento ad oggi*, XIX, 2, Roma 1990, s. 117-167. – *Z dauna Polski Tyś Królową. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717-1990*, wybrały i oprac. s. M. Grażyna od Wszecpośrednictwa M.B., s. M. Gizela od Niepokalanego Serca Maryi, Szymczak R., wyd. 3, Szymanów 1990 (wyd. 5, Szymanów 1999). – Warkoczewska M., *Wystawy Tow. Sztuk Pięknych w Poznaniu (1873-1857)*, W.-P. 1991. – Бондарчук Я.В. [Bondarczuk J.], *Томаш Оскар Сосновський і Остріг*, [w:] *Остріг на порозі 900-річчя: матеріали науково-краєзнавчих конференцій (1990-1992 pp.)*, Острір 1992, cz. 1, s. 27-30. – Jagosz M., *Dary ze zb. śp. ks. Jerzego Langmanna*, Kronika Rzymska, 1992 nr 93, s. 38-44. – Tenże, *Rzeźby Tomasza O. Sosnowskiego w Domu Pol. Jana Pawła II w Rzymie*, tamże, s. 11-13 (toż, *Gwiazda Polarna*, 1993 nr 13, s. 1, 8). – Leinwald A.J., *Z dziejów kultu maryjnego we Lwowie*, *Rocz. lw.*, 1992 (W. 1992), s. 96-113. – Mikołajczyk G., *Zabytki katedry gnieźnieńskiej*, Gniezno 1992. – Melbechowska-Luty A., Szubert P., *Posągi i ludzie. Antologia tekstów o rzeźbie 1815-1889*, t. 1, cz. 1-2, W. 1993. – Waga H., *Vita nota e ignota dei Virtuosi al Pantheon. Contributi alla storia della Pontificia Accademia Artistica dei Virtuosi al Pantheon*, Roma 1992. – Бондарчук Я. [Bondarczuk J.], *Тернистий шлях митця*, *Життя і Слово*, 1993 nr 24, s. 3, nr 26, s. 3. – Jabłońska-Deptuła E., *Niepokalaniki w pol. trwaniu*, Niepokalanów 1993. – Jagosz M., *New sculptures in the Polish Home*, Biały Orzeł, 1993 nr z 11 VII, s. 6. – Tenże, *Rzeźby Tomasza Oskara Sosnowskiego w domu Pol. Jana Pawła II*, *Nasze Słowo*, 1993 nr 9, s. 14-15 (toż, Biały Orzeł, 1993 nr z 21 IV, s. 5). – Kwiatkowska M.I., *Pol. rzeźbiarze w Rzymie w XIX w. i w okresie międzywojennym*, [w:] *Między Polską i światem. Od średniowiecza po I. II wojny światowej*, red. Morka M., Paszkiewicz P., W. 1993, s. 59-60, 67, 78-83. – Chrzanowski T., Kornecki M., *Pol. pamiątki w świątyniach Rzymu*, W. 1994. – Jagosz M., *Wstęp*, [w:] *Materiały XV Sesji Stałej Konferencji Archiwów, Bibliotek i Muzeów Pol. na Zachodzie*, Rzym 1994, s. 5-8. – Lameński L., *Madonny Tomasza Oskara Sosnowskiego*, Kronika Rzymska, 1994 nr 98, s. 23-25. – Tenże, *Polskie ślady w Rzymie*, *Głos Katolicki* (Paryż), 1994 nr 2, s. 8-9. – Tenże, *Tomasz Oskar Sosnowski. Biografia*, [w:] *Materiały XV Sesji Stałej Konferencji Archiwów, Bibliotek i Muzeów Pol. na Zachodzie*, Rzym 1994, s. 158-183. – Borucki M., *Polacy w Rzymie. Od czasów Mieszka I do Jana Pawła II*, [W. 1995]. – Kwiatkowska M.I., *Rzeźbiarze warsz. XIX w.*, W. 1995. – Bondarczuk J., *Rzeźbiarz Tomasz Oskar Sosnowski (1813-1886)*, *Wołanie z Wołynia*, 1996 nr 6, s. 17-20. – Lameński L., *Z dziejów pol. rzeźby religijnej XIX w. Madonny Tomasza Oskara Sosnowskiego*, *Zeszyty Muzealne Muz. w Jarosławiu*, 1996 z. 1, s. 82-92. – Kukiz T., *Rzeźby Sosnowskiego*, *Wołanie z Wołynia*, 1997 nr 5, s. 37-38. – Lameński L., *Tomasz Oskar Sosnowski (1810-1886), rzeźbiarz pol. w Rzymie*, *Lublin* 1997 (rec. Kwiatkowska M.I., BHS, LX, 1998 nr 3-4, s. 522-525). – Wardzyński M., *Wil. rynek antykwareczny*, *Art & Business*, 1997 nr 5 (dod. Kolekcjoner, s. 8). – Бондарчук Я. [Bondarczuk J.], *Скульптор Томаш Оскар Сосновський - проповідник християнської моралі*, [w:] *Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України*, red. Пасичник I. [Pasicznyk I.], *Острог* 1998, s. 364-370. – Романчук О.С. [Romanczuk O.S.], *Обґрунтування методу дослідження скульптур Томаша Оскара Сосновського*, [w:] *Діячі науки та мистецтва рідного краю у розвитку української національної культури: збірник матеріалів та тез наукових конференцій 29-30 вересня 1998*, red. Дем'янчук Г.С., Рівне 1998, s. 144-150. – Krzemińska M., *Sztuka na zesłaniu*, *Roczniki Sztuki Śląskiej*, t. 17, 1999, s. 167-175. – Kukiz T., *Posąg Matki Bożej Niepokalanie Poczętej z Hrycowa*, *Wołanie z Wołynia*, 1999 nr 1, s. 21-23. – Kwiatkowska M.I., *Groby pol. na cmentarzach Rzymu*, W. 1999. – Бондарчук Я. [Bondarczuk J.], *Томаш-Оскар Сосновський (близько 1810-1886)*, [w:] *Острозькі просвітителі XVI-XX ст.*, *Острог* 2000, s. 277-284 (przedruk nieco zmienionego artykułu autorki z 1998). – Kosyra-Cieślak H. i Siostry niepokalaniki, *Pani nasza Jazłowiecka*, *Szymanów* 2000. – Буравський О.А. [Burawskij O.A.], *Нові документи до біографії Томаша Оскара Сосновського: майнові справи родини*, *Архіви України*, 2001 nr 6, s. 120-122. – Kwiczała A., *Dzieje par. rzymskokatolickiej w Ostrogu na Wołyniu (1939-200)*, Biały Dunajec-Ostróg 2001. – Malinowski M., *Ikonoграфия. Matka Boska Jazłowiecka*, *Wołanie z Wołynia*, 2002 nr 2, s. 21-23. – Романчук О.С. [Romanczuk O.S.], *Син землі Волинської. Життя і творчість Томаша Оскара Сосновського, видатного скульптора XIX ст.*, *Вісник Нетішинського краєзнавчого музею*, 2003-04 nr 2-3. – Tenże, *Скульптури Оскара Сосновського*, *Сім днів: Рівненський тижневик*, 2003 nr 44, s. 18. – Kosyra-Cieślak H., Szymczak R., siostry niepokalaniki, *Poszłam siać do Polski... i weszło. 150 lat pracy Zgromadzenia Sióstr Niepokalanek*, t. 1, *Szymanów* 2004. – Krasny P., *Kość. pw. Najświętszego Serca Jezusa i klasztor ss. Franciszkanek Najświętszego Sakramentu*, [w:] *Kościoty i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX*, red. Ostrowski J.K., Kr. 2004. – Makowska U., *Malarze i rysownicy w Krzemieńcu w pierwszej poł. XIX w.*, [w:] *Krzemieniec. Ateny Juliusza Słowackiego*, red. Makowski S., W. 2004. – Романчук О.С. [Romanczuk O.S.],

- Томаш Оскар Сосновський (1813-1886). Ректор Римської Академії мистецтв св. Луки. Син землі волинської, Рівне 2004 (druk ulotny). – Gromnicki J., *Kult Matki Boskiej Jazłowieckiej*, Gaz. Łomiankowska, 2005 nr 22. – Ilgiewicz H., *Wil. towarzystwa i instytucje naukowe w XIX w.*, Toruń 2005. – Henczel-Wróblewska L., *Dzieje Polaków we Włoszech*, P.-Kalisz 2006. – Trojnar B., *Rzeźba w Muz.-Zamku w Łańcucie. Dzieje kolekcji, ekspozycja. Kat.*, Łańcut 2006. – Biriulow J., *Rzeźba lw. od poł. XVIII w. do 1939 r. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007. – Kwiatkowska M.I., *Polacy w Rzymie w wiekach XIX i XX*, W. [2007]. – Badach A., Piotrowska A., *Muz. Pol. w Rapperswilu*, W.-Rapperswil 2008. – Ilgiewicz H., *Societates Academicae Vilnenses. TPN w Wilnie (1907-1939) i jego poprzednicy*, W. 2008. – Lameński L., *Jadwiga i Jagiello, zapomniany pomnik Tomasza Oskara Sosnowskiego w Wilnie*, [w:] *Album Amicorum. Między Wilnem a Toruniem. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Józefowi Poklewskiemu*, Toruń 2008, s. 169-180. – Podnieśńska K., *Zygmunt Langman i zagadnienia rzeźby sakralnej w teorii i praktyce artyst. w. XIX*, [w:] *Sztuka sakralna Krakowa w w. XIX*, cz. 3, red. Wolańska J., Bałus W., Kr. 2010, s. 305-350. – Białonowska M., *Andrzej Stanisław Ciechanowiecki. Kolekcjoner, marszałek i mecenas*, Lublin [2012]. – Бендюк М. [Bendiuk M.], *Дата народження скульптора Томаша-Оскара Сосновського*, [w:] *Острозький краєзнавчий збірник*, т. 5, Остроп 2012, s. 361-342. – Capitelli G., *Pietro Gagliardi (1809-1890) e il network internazionale della Compagnia del Gesù. Dipinti per Roma, Dublino, San Francisco, Santiago del Cile e Malta*, [w:] *Vinculos artísticos entre Italia y América. Silencio historiográfico*, Santiago de Chile 2012, s. 93-108. – Ożóg K.S., *Orzeł biały na tle mroków nocy. Ikonografia Piotra Skargi*, Kr. 2012. – Булига О. [Bułyha O.], *Рим: Гоголь і Сосновський: біографії обох майстрів мають багато цікавих збігів і паралелей*, День (Київ), 2013 nr 140/141, s. 12 (po polsku online: Buliga A. [Bułyha O.], *Rzym: Gogol i Sosnowski*, Deń (day.kyiv.ua), 2013 nr 140 [9 VIII], <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/rim-gogol-i-sosnowskiy>, dostęp: 07.05.2021). – Бондарчук Я. [Bondarczuk J.], *Вихідці з Новомалина. Митці. Томаш Оскар Сосновський (1812-1886)*, [w:] *Новомалин у просторі і часі: краєзнавче дослідження волинського села*, red. Лаврук М.М., Мельник А.В., Харків 2013, s. 584-591 (przedruk nieco zmienionego artykułu autorki z 1998). – Булига О. [Bułyha O.], *Син землі острозької* [Т.-О. Сосновський], Жінка, 2013 вересень, s. 14-15. – Якель Р. [Jakel R.], *Скульптор без пам'ятника*, Зеркало недели, 2013 nr 29 (16-22 VIII). – Mansfeld B., *Napisali do nas. Z Wołynia do Rzymu*, Wołanie z Wołynia, 2014 nr 4, s. 21-23. – Tiberia V., *La Congregazione dei Virtuosi al Pantheon da Pio VII a Pio IX. „Diario” 1800-1834, 1852-1877*, Gallatina 2015. – Karpowa J.W., *Portret à l'antique. Przyczynek do badań nad twórczością Tomasza Oskara Sosnowskiego*, BHS, LXXVII, 2015 nr 4, s. 587-598. – „Pietà” pol. rzeźbiarza w sanktuarium Scala Santa na Lateranie, oprac. s. Macieja niepokalanika [Kudłacz M.], Szymanów 2015 (broшура). – Войтович В. [Wojtowycz W.], *Томаш Оскар Сосновський. Скульптура класицизму*, Рівне 2015 (rec.: Войтович Н. [Wojtowycz N.], *Томаш Оскар Сосновський - скульптор із Волині*, Волинський Монітор, 2015 nr 19, s. 5; Дем'янчук О., *Геній із Новомалина*, Вісті Рівненщини, 2015 nr 36, s. 16). – Siostra Immaculata od Trójcy Świętej, *Figura NMP Jazłowieckiej ikoną Niepokalanego Poczęcia* (skrót: *Opis posągu Pani Jazłowieckiej*) na stronie: Siostry niepokalaniki. Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP, 13 XII 2016 (dostęp: 06.06.2021). – Jelski A.J., Pierzyńska-Jelska E.L., *Sepulkralne zabytki upamiętniające Piotra Kochanowskiego z Sycyny*, Spotkania z Zabytkami, 2016 nr 1-2, s. 32-38. – *Najśw. Panna Jazłowiecka - sanktuarium w Szymanowie*, oprac. s. Macieja niepokalanika [Kudłacz M.], Szymanów 2016 (broшура). – *Rzymski ślad pol. dłuta*, oprac. taz, Niedziela Ogólnopolska, 2016 nr 10, s. 18-19. – Bendiuk M., *Tomasz Oskar Sosnowski (1812-188)*, [wyd. 2], Biały Dunajec-Ostróg 2017 (broшура). – Щедрова О.В., Юмангулов В.Я. [Szczedrowa O.W., Jumangulow W.J.], *Петергофский Бельведер. К вопросу воссоздания скульптурного убранства*, [w:] *A Maximus ad Minima. Малые формы в историческом ландшафте*, Санкт-Петербург 2017, s. 108, 109. – Гумінська О. [Humińska O.], *Скульптор Сосновський - шляхтич із Новомалина: залишив палац з прислугою в Новомалині, він жив у Римі у скруті, створюючи ідеальні фігури*, Рівне вечірне, 2018 nr 51, s. 18. – Непомняща А. [Nepomniaszcza A.], *Родом з Рівненщини - величини світової: у Рівному заснували Міжнародну премію імені Томаша Оскара Сосновського*, Львонокомбінат: рівненський тижневик, 2018 nr 18, s. 13. – Rola-Bruni A., *Tomasz Oskar Sosnowski (1810-1886): z Wołynia na szczyt rzymskiego Pantheonu*, Nasz Świat.it., Pol. strona Włoch [czas. online], 6 III 2018 (dostęp: 06.04.2021). – Capitelli G., *Tomasz Oskar Sosnowski, dilettante di scultura. Uno sguardo da Roma*, [w:] *Roma e Varsovia. Tradizione classica e educazione artistica nell'età dei lumi e oltre*, red. Miziołek J., Kowalski H., Ceci F., [Roma 2019], s. 473-484. – *Najśw. Panna Jazłowiecka z Hrycowa na Wołyniu*, oprac. s. Macieja niepokalanika [Kudłacz M.], [Szymanów 2019] (broшура). – Pieńkos A., *Piękna Madonna „na emigracji”*.

Buraków, Szymanów, Rzym - posągi Tomasza O. Sosnowskiego, [w:] *Poza Warszawą II. Arcydziela plastyki XIX i XX w. w świątyniach, rezydencjach i przestrzeni publicznej Mazowsza*, red. Pieńkos A., W. 2019, s. 74-77. – Rola-Bruni A., Rzym: *Tomasz Oskar Sosnowski (†1886) - artysta z pierwszych stron gazet*, Nasz Świat.it., Pol. strona Włoch [czas. online], 28 I 2019 (dostęp 03.09.2021). – Chrudzimska-Uhera K., *Mater Dolorosa z Calumet City. Przyczynek do stanu badań nad twórczością Tomasza Oskara Sosnowskiego*, [w:] *Paragone. Pasaże sztuki. Studia ofiarowane Profesorowi Lechosławowi Lameńskiemu*, red. Blotnicka-Mazur E., Dzierżyc-Horniak A., Howorus-Czajka M., [Lublin] 2020, s. 821-838. – *Lwów antyczny (cz. 3). Rozmowa A. Gordijewskiej z M. Olbromskim*, Kur. Galicyjski, 2020 nr 11, s. 20-21. – S. Macieja Kudłacz M. CSIC, *Jazłowiecka Wędrowniczka*, [w:] *Wędrujące Madonny. Wizerunki Madonn kresowych na Podkarpaciu. Materiały z konferencji naukowych odbytych w l. 2016-2020 w Przemyślu*, Przemyśl 2020, s. 189-196. – Lameński L., *Vita e sculture di Tomasz Oskar Sosnowski alla luce delle scoperte di studiosi polacchi, ucraini, russi e italiani*, [w:] *Contatti artistici polacco-italiani 1871-1939*, a cura di Malinowski J., Knapik A., Jagiełło A., W.-Toruń-Rome 2021, s. 11-21. – Васильчук В. [Wasylczuk W.], *Злотницький установив „Пієту” Сосновського, Рідний край*. Гоцанська районна газета (Гоща; Hoszcza), 2021 nr 12, s. 7. – Lameński L., *Z dziejów jednej znajomości. Tomasz Oskar Sosnowski i Fiodor Berg*, [w:] *Panoptikum. Sztuka, nauka, wyobraźnia. Studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Pieńkosowi z okazji 60. urodzin*, red. Bagińska A., Czapelski M., Pijanowska K., Rosales Rodríguez A., Sulikowska-Belczowska A., W. 2022, s. 588-600. – Войтович В. [Wojtowycz W.], *Оскар Сосновський. Скульптор*, Рівне 2022 (видання друге, виправлене й доповнене).

XXIX *Kunstaussstellung der Königlichen Akademie der Künste*, Berlin 1836. – XXXII *Kunstaussstellung der Königlichen Akademie der Künste*, Berlin 1840. – *Kat. dzieł sztuki znajdujących się na wystawie sztuk pięknych w Krakowie 1854 r.*, Kr. [b.r.], poz. 66. – Kraszewski, Cat. – *Elenco generale ragionato di tutti gli oggetti spediti dal Governo pontificio alla Esposizione universale di Parigi nell'anno 1867 per mezzo del Ministero del commercio, belle arti, industria, agricoltura e lavori pubblici*, Roma 1870, s. 86. – *Catalogo degli oggetti ammessi alla Esposizione romana del 1870 relativa all'arte cristiana e al culto cattolico*, Roma 1870, s. 9, 14, 18, 150. – *Esposizione Universale di Vienna 1873. Catalogo delle Belle Arti italiane*, Vienna 1873. – *Esposizione di Belle Arti in Roma 1883. Catalogo generale ufficiale*, Roma 1883, s. 114, 116, 138. – *Muz. im. Lubomirskich*, wstęp Pawło-

wicz E., Lw. 1889, poz. 1712. – M.A.R. [Ronikierowa M.], *Il. przew. po Lublinie*, W. 1901, cz. 1, s. 120. – Swieykowski. – Orłowicz M., *Il. przew. po Lwowie*, Lw.-W. 1925. – Tenże, *Il. przew. po Wołyniu*, Łuck 1929, s. 239, 269, 279-281. – *Wystawa rewindykacyjna Zb. Państw. Wybór dzieł sztuki i pamiątek nar. odzyskanych z Rosji na podstawie traktatu pokojowego w Rydze*, W. 1929. – *Kat. Galerii obrazów im. Mielżyńskich, TPN w Poznaniu*, P. 1932 (mpis powiel.). – *Mostra di Roma nell'Ottocento*, Roma 1932. – Fiszer E., Wrotnowska D., *Cat. des estampes. Bibliothèque Polonaise*, cz. 1, t. 1-2, Paris 1948; cz. 2, t. 3, Paris 1949. – KZSP, t. 1, z. 4, 1952; t. 4, cz. 2, 1971; t. 4, cz. 3, 1978; t. 4, cz. 10, 2005; seria nowa, t. 7, cz. 1, 1983. – Real. rys. pol. – *Z epoki romantyzmu. Wystawa akw., rysunków, grafiki*, W. 1955 (mpis powiel.). – Martinelli V., Pietrangeli C., *La Protomoteca Capitolina*, Roma 1955. – *Sztuka warsz.*, t. 2. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Sienkiewicz J., *Rys. pol. Od Oświecenia do Młodej Polski*, kat. oprac. Derwojed J., W. 1970. – Kaczmarzyk D., *Rzeźba pol. od XVI do pocz. XX w.* Kat. zb., MNW, W. 1973. – Incisa della Rocchetta G., *La collezione dei ritratti dell'Accademia di San Luca*, Roma 1979. – Łodyńska-Kosińska M., *Kat. rys. architektonicznych z Akt Centralnych Władz Wyznaniowych w AGAD*, W. 1981. – Tessaro-Kosimowa I., *Kat. zb. Ludwika Gocla. Powstanie listopadowe i Wielka Emigracja*, t. 2, W. 1987. – Mikocka-Rachubowa K., *Galeria rzeźby w Starej Pomarańczarni. Przew. MNW*, W. 1989. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 1, W. 1990; t. 2, 3, W. 1992. – Mikocka-Rachubowa K., *Rzeźba pol. XIX w. Od klasycyzmu do symbolizmu*. Kat. zb., MNW, W. 1993. – Badach A., *Rzeźba. Kat. zb. Zamek Królewski w Warszawie. Fundacja Zbiorów im. Ciechanowieckich. Fundacja Terezy Sahakian*, W. 2011. – Tiberia V., *La collezione della Pontificia Insigne Accademia di Belle Arti e Lettere dei Virtuosi al Pantheon. Dipinti e sculture*. Catalogo a cura di Capriotti A., Castellani P., [Milano] 2016.

Prz. pozn., 1847, s. 677; 1852, s. 325-326. – *Gior-nale di Roma*, 1849 nr 64, s. 274; 1851 nr 162, s. 648, nr 226, s. 903. – *Bibl. warsz.*, 1851 t. 2, s. 395; 1869 t. 4, s. 338-339; 1883 t. 3, s. 312. – *Czas*, 1851 nr 44, s. 1, nr 182, s. 3, nr 206, s. 4; 1852 nr 103, s. 2, nr 135, s. 1; 1857 nr 172, s. 3; 1859 nr 44, s. 2, nr 108, s. 2; 1860 nr 272, s. 2; 1861 nr 43, s. 2. – *Gaz. lw.*, 1851 nr 185, s. 740. – *Goniec pol.*, 1851 nr 154, s. 618, nr 185, s. 741, nr 190, s. 762. – *Kur. warsz.*, 1851 nr 214, s. 132; 1854 nr 262, s. 1339; 1857 nr 82, s. 427 (mylna informacja o wyrzeźbieniu przez S. popiersia Czackiego); 1858 nr 145, s. 754, nr 150, s. 783, nr 172, s. 915; 1859 nr 34, s. 172, nr 43, s. 217, nr 57, s. 290, nr 66, s. 339, nr 71,

s. 365, nr 81, s. 417-418, nr 239, s. 1297; 1860 nr 14, s. 66, nr 172, s. 963, nr 316, s. 1770; 1861 nr 40, s. 193, nr 47, s. 230, nr 240, s. 1221; 1862 nr 39, s. 209, nr 71, s. 408; 1864 nr 78, s. 177; 1870 nr 49, s. 3, nr 118, s. 2, nr 179, s. 3; 1872 nr 108, s. 2; 1879 nr 185, s. 4; 1883 nr 180a, s. 3, nr 204a, s. 3, nr 230a, s. 3. – Gaz. warsz., 1852 nr 125, s. 3-4; 1854 nr 2, s. 2; 1858 nr 150, s. 2, nr 220, s. 4; 1859 nr 43, s. 4, nr 58, s. 1, nr 72, s. 1, nr 80, s. 1, nr 240, s. 6, nr 285, s. 1; 1860 nr 18, s. 2, nr 121, s. 1, nr 149, s. 6, nr 326, s. 3. – Krakauer Zeitung, 1857 nr 166, s. 3. – Kronika wiad. Krajowych i Zagranicznych, 1858 nr 150, s. 1; 1859 nr 42, s. 3, nr 58, s. 2; 1860 nr 17, s. 2, nr 89, s. 2, nr 121, s. 2. – Dz. pozn., 1859 nr 210, s. 1, nr 251, s. 2; 1860 nr 137, s. 1, nr 220, s. 2. – Gaz. codz., 1859 nr 59, s. 4, nr 240, s. 1; 1860 nr 3, s. 1, nr 21, s. 2, nr 28, s. 1, nr 59, s. 4, nr 80, s. 2, nr 88, s. 2, nr 129, s. 2, nr 243, s. 2. – Kur. wil., 1859 nr 19, s. 219; 1860 nr 5, s. 34, nr 6, s. 41, nr 7, s. 53, 56, nr 8, s. 62, nr 46, s. 443, nr 99, s. 1013; 1861 nr 15, s. 135, nr 74, s. 787. – Czas. Dod. miesięczny, 1860 t. 18, czerwiec, s. 642. – Киевский телеграф (Kijewskij Telegraf), 1860 nr 36, s. 144. – Kółko Rodzinne, 1860 nr 6, s. 96. – Tyg. il., 1860 nr 33, s. 295; 1865 nr 227, s. 14-15, nr 316, s. 62 (Kierski E.), nr 325, s. 253; 1868 nr 35, s. 99; 1869 nr 72, s. 229-230 (L.J. [Jenike L.]); 1879 nr 203, s. 317 (ryc.); 1880 nr 241, s. 86; 1884, nr 68, s. 256, nr 81, s. 37; 1886 nr 162, s. 95, nr 163, s. 97 (ryc.), nr 164, s. 127; 1887 nr 218, s. 153; 1889 nr 354, s. 230 (Koenig J.); 1897 nr 15, s. 298, nr 17, s. 338; 1902 nr 13, s. 246 (F.K. [Kopera F.]); 1909 nr 50, s. 1051-1052. – Tyg. Katolicki, 1861 nr 35, s. 318. – Prz. Europejski, nauk., lit. i artyst., 1863 t. 5, s. 415. – Kur. codz., 1865 nr 12, s. 2. – Kłosy, 1866 nr 159, s. 35; 1867 nr 81, s. 40 (ryc.), s. 42 (komentarz); 1868 nr 153, s. 316, nr 159, s. 35; 1870 nr 249, s. 220; 1872 nr 359, s. 339; 1880 nr 794, s. 179; 1886 nr 1088, s. 278, nr 1089, s. 293 (ryc.); 1897 nr 12, s. 26. – Nowiny, 1868 nr 31, s. 264. – Strzecha, 1868 z. 6, s. 203. – Opiekun Domowy, 1870 nr 23, s. 283 (Stawiński K.). – Tyg. wielkop., 1872 nr 22, s. 310. – Revue de l'art chrétien (Paryż), t. 17-18, 1874, s. 436. – Spraw. TZSP za 1874, s. 95; 1878, s. 11. – Prz. lw., 1878 t. 16, s. 413. – Dzień pol., 1879 nr 31, s. 491. – Gaz. nar., 1879 nr 191, s. 2. – Roma Artistica, 1881 nr 16, s. 120. – Dz. pol., 1883 nr 214, s. 2. – Prz. Tygodniowy, 1885/86 nr 1, s. 15. – L'Osservatore Romano, 1886 nr 23, s. 3. – Kraj, 1895 nr 34, s. 4 (Smoczyński W.); 1897 nr 12, s. 26. – Biesiada lit., 1897 nr 19, s. 314; 1912 nr 39, s. 255 (fot.); 1916 nr 45, s. 297 (fot.). – Życie i Sztuka (dod. do Kraju), 1901 nr 15, s. 170-171 (Lepszy L.). – Wędrowiec, 1902 nr 33, s. 649. – Roczniki Kolegium pol. w Rzymie, 1904, s. przedtytułowa (z fot.). – Misje Katolickie,

1910 styczeń, s. 1 (fot.). – Wieś i Dwór, 1913 z. 5-6, s. 9 (fot.). – Wieś il., 1913 nr 3, s. 7 (fot.). – Sfinks, IX, 1916 z. VII-VIII, s. 105 (Newlin-Wagner T.). – Muz. Wielkop. w Poznaniu, II, 1924 (wyd. 1926), s. 83, 85-97. – Ziemia, 1924 nr 4-6, s. 102; 1926 nr 20, s. 308; 1929 nr 10, s. 163. – Silva Rerum, 1925 t. 1, s. 17 (Światopełk-Zawadzki E.). – Dz. wil., 1931 nr 259, s. 3. – Sztuki Piękne, VII, 1931, s. 467; VIII, 1932, s. 70. – Stolica, 1947 nr 38, s. 11 (fot.). – Spraw. PAN Kr., 1972, s. 150-152; 1973, s. 455. – Dz. pol., 1993 nr 71, s. 6-7. – Gaz. Niedzielną, 1993 nr z 18 IV, s. 6. – Głos Katolicki, 1993 nr 13, s. 11. – Mies. Franciszkański, 1993 nr 8, s. 38-41. – Naród pol., 1993 nr z 24 IV, s. 12. – Nowy dz., 1993 nr z 18 III, s. 4. – Posłaniec Matki Bożej Saletyńskiej, 1993 nr 6, s. 23-25. – Rycerz Niepokalanej, 1993 nr 4, s. 146-147. – Tyg. powsz., 1993 nr 16, s. 13.

Arch. UJ, Kraków, D I 28: Teki Edwarda Rastawieckiego, Teka I (d. IV), listy z daru Rastawieckiego i Kucewicza (w. XVI-XIX), nr 10321-10717, listy S. do: Eugenii (Sadowskiej?) z 18 II 1884, k. 310 (30630), Karola, b.d., k. 309 (10629), NN, b.d., k. 311 (10631), Władysława z 5 IX 1860, k. 312 (10632). – AP Lublin, Arch. Brezów z Siekierzyniec, nr 35/72/0/7.1/427: A. Mikoszewski, barwienia rzeźb i obrazów związane z pracami S. (1832), s. 3-13; nr 35/0/7.1/406: pismo Zygmunta Oktawiana Falkowskiego w sprawach majątkowych jego żony, Eugenii z Sosnowskich (1852), rejestr pretensji Eugenii Falkowskiej i S. (jej brata) do spadku po krewnym A. Malińskim, zm. w 1824 (po 1849), rkpsy A. Mikoszewskiego *Wypisy z ekonomiki Lachowa* (należącego do Sosnowskich) za l. 1842-43, tabele wykazów gospodarczych Lachowa i folwarku N., częściowo wypełnione (1849, 1851); nr 35/2/0/7.1/410: listy Falkowskich: Eugenii z Sosnowskich (dwa, 1833, 1852), Oktawiana (jeden, 1853); listy S. (trzy, 1845, b.d.), kopia listu pułkownika Tousnouera do S. (1840), listy Stanisława Sosnowskiego (cztery, 1841, b.d.). – Arch. Generalne Zgromadzenia ss. Niepokalanek, Szymanów, nr P.15.III.55: list matki M. Darowskiej do S. z 18 II 1882; nr P.8.4.II.116-119: listy matki M. Darowskiej do ojca J. Felińskiego z 22 II, 10 II, 16 III, 1 IV 1882, nr P.9.3.I.139, 141, 143, 171: listy ojca J. Felińskiego do matki M. Darowskiej z 1 III, 16 III, 25 III 1882, 4 V 1883 (ostatni list bez nr inw.); nr P.15.1.III.56: pokwitowanie S. z 27 III 1882. – AGAD, Arch. Przezdzieckich, D7: listy Aleksandra Przezdzieckiego do Edwarda Rastawieckiego z l. 1852-68 (list z 18 III 1859), k. 137-145; Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Pol., vol. 214, k. 57-5 (pismo A. Przezdzieckiego do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych z 29 V/10 VI 1857), k. 60-65 (pismo Wydz. Wyznań do księcia namiestnika Królestwa z czerwca 1857),

k. 70-74 (pismo Sekretarza Stanu do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych z 7/19 VII 1857). – Arch. Generalne Zgromadzenia ss. Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, nr inw. ARM F-f-8: notatki siostry Helman, mpis z l. 1938-39, s. 92-93, nr inw. ARM F-f-34: pamiętnik nieznaney siostry Rodziny Maryi, rkps, ok. 1932, z. 3, s. 92-93. – AP Warszawa, Zbiór Walerego Przyborowskiego, t. 15 (1899), s. 132, t. 25 (1908), s. 124-127, t. 29 (1909), s. 304-305 (wycinki prasowe); Zb. Korotyńskich 1767-1946, nr inw. Kor. XI/2318: Sosnowski Oskar - rzeźbiarz (mpis z notatek prasowych). – Arch. PAN, Warszawa, III-2: Zespół Zygmunta Batowskiego, nr 27 (d. q-5): *Architekci w Polsce ... architektura w Polsce w pocz. XIX w.*, s. 289 (list Zbigniewa Rewskiego do Z. Batowskiego z Łucka, 7 VI 1937); nr 37 (d. q-2): *Malarstwo pol. w XVIII w. (W. Mickiewicz, Memorial de la Légion Polonaise de 1848 crée en Italie par Adam Mickiewicz, t. 1, Paris 1877, za k. tytułową ryc. N. Sangiorgiego przedstawiającą pomnik Mickiewicza autorstwa S.; też BN)*. – BN, Arch. Michała Bernszteina, IV 10641: Bernsztejn M., *Członkowie Wil. Komisji Archeologicznej 1855-1865*, k. 229, 288, 289. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 852: L. Grajewski, *Artyści pol. w Rosji w XIX w. i z pocz. XX w.*, k. 15. – Archivio Accademia Belle Arti di Carrara (Włochy), Biblioteca, Corrispondenza, fasc. 35 (1851): list S. do F. Pellicia z 27 XII 1850. – Państw. Arch. Obwodu Wołyńskiego, Łuck (Ukraina), fond 2197, op. 1, d. 136: Księga metrykalna ochrzczonych kość. prepozyturalnego par. ostrojskiej pw. Wniebowzięcia Błogosławionej Dziewicy Maryi dla w. XIX i 1801, arkusz 186a, akt chrztu S. – Państw. Arch. Federacji Rosyjskiej, Moskwa, fond 547, op. I, d. 673, I.9; I.27; I.33-49,61; I.137-140 (listy S. do Fiodora Berga z l. 1865-73). – Państw. Arch. Obwodu Równieńskiego, Równe (Ukraina), dokumenty dot. podziału majątku Stanisława Sosnowskiego pomiędzy syna, Tomasz Oskara, i córkę Eugenię, po mężu Falkowską. – Archivio storico della Pontificia Accademia dei Virtuosi al Pantheon, Rzym, sprawozdania z posiedzeń Rady z l. 1868-86. – Archivio del Vicariato di Roma al Laterano, Rzym, Parrocchia di S. Andrea delle Frattre, Liber XII Mortuorum Incipiens ab Anno 1870 usque ad Annum 1899, s. 105, nr 1384 (akt zgonu S.). – Archivio storico dell'Accademia di S. Luca a Roma, Rzym, dokumenty z posiedzeń członków Akademii z l. 1872-86. – Arch. Główne Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców, Rzym, nr 36554 (list ojca J. Felińskiego do ojca W. Barzyńskiego z 11 II 1875), nr Laici 51125 (list S. do księdza M. Krepiakiewicza z 5 II 1862), nr Laici 51125-1 (wykaz rzeźb S. zgromadzonych u księży zmartwychwstańców: Rzym 23 V 1894; też z 26 II 1934 pod nrem

Laici 51125-12; też z l. 1833-34 pod nrem Laici 51125-13), nr Laici 51125-2 (list S. Kossakowskiego do księży zmartwychwstańców z 15 IV 1897), nr Laici 51125-3 (kopia aktu dzielczego z 7/19 III 1897), nr Laici 51125-4 (list D. Dogwiałły do księży zmartwychwstańców z 24 IX 1897), nr Laici 51125-5 i 6 (dokumenty przewozowe rzeźby S. z 23 X 1897), nr Laici 51125-7 i 8 (listy B. Sosnowskiej do księży zmartwychwstańców z 29 X 1897 i 18 II 1898), nr Laici 51125-11 (informacja Czosnowskiego o sprzedaży posągu Minerwy z 1 I 1926), nr inw. 60280 (list matki M. Darowskiej do księdza A. Jełowickiego z 8 III 1875). – Arch. Ermitażu, Sankt-Petersburg, Spis rzeźb, biustów i innych dzieł rzeźbiarskich, pozostających w dyspozycji II wydziału Cesarskiego Ermitażu, f. 1, op. 6 „Ż”, d. 36, cz. III, nr 2454 (popiersie Iwana Paskiewicza); f. 1, op. 6 „Ż”, d. 36, cz. III, nr 2017, 2018 oraz f. 1, op. II, d. 26, 1851, 1.3.24.27 (posągi *Iustitia i Victoria*). – Rosyjska Bibl. Nar., Sankt-Petersburg, Dz. Rękopisów, f. 124, op. 2, d. 15.1.1 (list Fiodora Berga do S. z 27 XI 1870). – Rosyjskie Państw. Arch. Hist., Sankt-Petersburg, fond 1286, op. 9 1845, d. 932, 1. 1-6 (1845) oraz fond 1286, op. 10 1846, d. 476, 1. 6-7 (dokumenty dot. spraw paszportowych S. z 1845 i 1846). – Państw. Arch. Hist. Litwy, Wilno, Zespół TPN w Wilnie, f. 439, op. 1,teczka 88, mikrofilm 2; f. 1135, op. 22,teczka 37 (pomnik *Jadwiga i Jagiello*). – Państw. Arch. Obwodu Żytomierskiego, Żytomierz (Ukraina), dokumenty dot. relacji między S. i chłopami w jego majątku.

L. Lameński

Sosna Wojtek patrz Sosna Wojtek.

Soszycki Jan, snycerz z Sancygniowa. W 1747 otrzymał od kanonika lw. Mikołaja Bratkowskiego, proboszcza par. w Pełczyskach k. Wiślicy 500 złp. za wykonanie ołtarza wielkiego do tamtejszego kość. W 1750 podpisał umowę na 9 talarów i 72 złp. na pozłocenie ambony tamże. Kowalczyk wiąże z autorstwem S. strukturę ołtarza, zdobiące go ornamenty i putta. Twierdzi, że spod jego dłuta nie wyszły boczne figury św. Piotra i św. Pawła, które łączy z kręgiem rzeźbiarzy lw. i przypisuje Franciszkowi Olędzkiemu.

Wiśniewski J., *Hist. opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Pińczowskiem, Skalbmierskiem i Wiślickiem*, Marjówka 1927, s. 222-223. – KZSP, t. 3, z. 9, 1961, s. 54. – Łoziński J., *Kat. zabytków sztuki w Polsce. Stan prac - przegląd dorobku - perspektywy*, Rocz. Historii

Sztuki, VII, 1969, s. 310 (mylnie jako Goszycki). – Kowalczyk J., *Ze studiów nad geografią lw. rzeźby rokokowej*, [w:] *Rokoko. Studia nad sztuką 1. poł. XVIII w.*, W. 1970, s. 210. – *Ornamenta ecclesiae. Sztuka sakralna diecezji kieleckiej*, oprac. Myśliński K., MN, Kielce 2000. – Wardzyński M., *From Red Ruthenia to Rawa Mazowiecka: the Works of Anonymous "Master of Pełczyńska" as a Contribution to the Geography of Rococo Sculpture in Mazovia*, Ikonotheka, XXVII, 2017, s. 217.

I. Kopania

Soszyński-Ostoja (Ostoja-Soszyński; właściwie Soszyński) **Jerzy / Bolesław** (wg aktu urodzenia Bolesław; błędnie Józef; imię Jerzy, nigdy przez S. nieużywane, dodane wtórnie w literaturze jako pol. wersja imienia Georges należącego do jednego z jego pseudonimów: Georges d'Ostoya), rysownik, karykaturzysta, ilustrator, malarz, pisarz, tłumacz, ur. 28 IX 1872 (wg aktu urodzenia; wg aktu zgonu: 27 VIII 1872; wg dokumentów otrzymanych z Polski przez V. Farouault: 27 IX 1873) Włocławek, zm. 27 IV 1941 Paryż; syn Gustawa, oficera 5 pułku litewskich ułanów armii rosyjskiej, i Marii z Radomyskich. L. 1874-77 przypuszczalnie spędził w Kutnie, gdzie stacjonował garnizon jego ojca i gdzie przyszło na świat jego młodsze rodzeństwo. W dedykacji dla prezydenta Raymonda Poincarégo (dat. Paryż, 10 VI 1915) na jednym z egzemplarzy swojego litograficznego albumu *L'Invasion des barbares* S. określił siebie jako syna i brata oficerów rosyjskich oraz prawnuka Jana Pawła Jerzmanowskiego, pułkownika w służbie Napoleona („fils et frère d'officiers russes, arrière petit-fils d'un fidèle serviteur du Grand Empereur, soldat des guerres de la Révolution, aide de camp du Maréchal Duroc, commandant l'escadron polonais de l'île d'Elbe, colonel Jerzmanowski des chevaux-légers, lanciers polonais de la Vielle Garde, baron de L'Empire” (cytat wg Valérie Farouault); zapewne ze względu na tę koligację (dotychczas niedowiedzianą) artysta używał niekiedy, raczej bezpodstawnie, tytułu barona.

Wychowywał się w kulcie Napoleona; wcześniej poznał literaturę francuskiego romantyzmu. Mając podobno 16 l., wyjechał z Polski, najpierw jakoby do Konstantynopola. W 1890 przybył do Paryża, gdzie być może rozpoczął studia. 12 VI 1891 zaciągnął się w Hawrze do Legii Cudzoziemskiej „jako ochotnik na pięć lat”; w kwe-

stionariuszu werbunkowym (repr. i cyt. przez Farouault) zapisany jako Borice Sochinski, student, ur. 27 IX 1872 w Warszawie. Rozpoczął służbę 25 VI 1891 w 1 pułku Legii Cudzoziemskiej w Sidi-Bel-Abbès w Algierii. 5 I 1894 jego kontrakt został rozwiązany, a 25 I t.r. S. powrócił do Paryża, gdzie spędził resztę życia. W 1900 mieszkał przy rue Feuillantines, w 1904 przy rue du Faubourg Saint-Jacques 1, w 1907 przy Boulevard Montparnasse 123, w 1911 przy rue Joseph Bara 3 (adres wielu przedstawicieli bohemy), w 1933 przy rue Gay-Lussac 52, a w 1941 przy rue du Chevaleret 119 (zakład św. Kazimierza). Jego życiorys jest znany fragmentarycznie. Pewne wątki autobiograficzne S. zawarł w powieści *Les Mercenaires*, choć nie wszystkie szczegóły znajdują potwierdzenie w rzeczywistości (np. konieczność sfalszowania zbyt młodego wieku przy przyjmowaniu do wojska). Również wspomnienia i dziennikarskie wzmianki André Salmona poświęcone osobie S. (nazywanego zdrobniale „Osto” i opisywanego z sympatią) nie zawsze zalecają się faktograficzną precyzją, a często bywają wytworem fantazji autora, który zresztą przyznawał się do tworzenia legendy przyjaciela.

S. był prawdopodobnie artystą samoukiem (na co wskazuje, wg Xaviera Derynga, brak w jego dorobku malarstwa ol. i nieobecność dzieł na salonach paryskich). Osiągnął popularność i uznanie gł. jako karykaturzysta. Debiutował w tej roli w 1898, zamieszczając rys. *Croquis Darwinistes*, sygn.: „Georges D'Ostoïa”, w *La Caricature* (nr 973 z 20 VIII t.r., s. 271); publikował tam również później (1898-99, 1900-04). Współpracował z innymi magazynami humorystycznymi, rozrywkowymi czy kulturalnymi, jak *Le Journal pour tous* (np. karykatura obyczajowa: 1899 nr 25 z 22 VI, s. 5, sygn.: „D'Ostoïa 1899”, w 1902 prace sygn.: „d'Ostoya”), *Le Sourire* (1899-1900, 1907, 1910-11), *Le Rire* (1900-02, 1904-05, 1907-08, 1910-18, 1920, 1923), *Le Frou-frou* (1900-03), *Sans Gêne* (1901-03), *Almanach du Rire* (1901), *L'Indiscret* (1902), *Le Bon Vivant* (1905), *La Vie Parisienne* (1906), *Nos loisirs* (1908), *Comica* (1909), *Jean qui rit* (1912), *Fantasio* (1912, 1920), *À la Baïonnette!* (1915), *Le Journal Amusant* (1924), *Le Progrès civique* (1922-24), *Le Cri de Paris* (1921-27), *Le Tam Tam* (1923), *Le Cri du Jour* (1928), *Aux écoutes* (m.in. 1926 nr 423 z 27 VI), *Le Pêle-Mêle*; jego rysunki reprodukowało także antymilitarystyczne czas. *La Guerre sociale* (1914) oraz tyg.

Excelsior (1914-15) i dz. L'Intransigeant (1923-24, 1934). O pozycji S. jako rysownika satyrycznego zdecydowały jednak przede wszystkim jego prace (wszystkie sygn. „d'Ostoya” lub „D'Ostoya”) zamieszczane w najbardziej liczącym się w tym czasie tyg. satyrycznym L'Assiette au Beurre, począwszy od 1901 (nr 13 z 27 VI, s. 218) do likwidacji pisma w 1912; opublikowano je w 76 numerach, z których aż 34 ma charakter autorski (np. 1902 nr 75 z 6 IX zatytułowany *Der Kaiser Guillaume II*, 1905 nr 246 z 16 XII: *Les armées de la IIIme République*, 1908 nr 374 z 29 V: *Zola au Panthéon*, 1909 nr 448 z 30 X: *Nicolas II, sa vie, son oeuvre, sa famille*, 1911 nr 522 z 1 IV: *La Légion Étrangère*). Dokonania S. w zakresie karykatury docenił m.in. starszy o 2 pokolenia Félix Nadar, o czym świadczy zachowana odpowiedź rysownika z 23 VII 1904 na list z pochwałami mistrza. W 1907 S. wziął udział w Salon des humoristes, urządzonym przez tyg. Le Rire, gdzie pokazał gwasze *Ulica w Berlinie* i *Historia człowieka, który zaprzedał duszę diabłu – legenda polska*, a także 3 rys. przedstawiające żołnierzy (hiszpańskiego, francuskiego i angielskiego); było to prawdopodobnie jedyne jego wystąpienie na wystawie przed I wojną światową. Rys. satyryczne S. przedrukowywano w innych czas., także niemieckich; przez jakiś czas artysta współpracował podobno z berlińskim Lustige Blätter. Po rewolucji młodotureckiej został zaproszony przez przebywającego w 1909 w Paryżu Celala Esada Arsevena (malarza, historyka sztuki i polityka) do współpracy czas. humorystycznym Kalem wyd. w Stambule; przygotował dla niego kilkanaście prac zamieszczonych w t.r. (m.in. nr 35, 41, 44, 45).

Po I wojnie S. wykonał kilka rys. do reaktywowanego (na krótki czas) L'Assiette au Beurre; w numerze 2 z 20 XII 1921 znalazł się, oprócz rys., jego wiersz *Crépuscule d'hiver au Quartier Latin* (S. nlb. 8). Wcześniej również drukował swoje teksty w periodyku, np. w numerze *Concours de chansons de route* (1910 nr 493 z 10 IX), gdzie przeplatają się one z tekstami André Salmona, którego pojedyncze utwory towarzyszyły rysunkom S. w kilku innych numerach (np. 1904 nr 168 z 18 VI i nr 181 z 17 IX).

Salmonowi artysta został przedstawiony w 1901 przez Jeana Molleta, czołowego przedstawiciela paryskiej bohemy tego czasu. Wiadomo, że S. utrzymywał kontakty zarówno z Francuzami,

jak i miejscową Polonią, zbliżając się zwłaszcza do kręgów socjalistycznych i anarchizujących czy libertariańskich. Od ok. 1905 S. bywał w „Petit Bar” (w Dzielnicy Łacińskiej, na rogu rue Buci i rue Grégoire de Tours) nazywanym przez Salmona „Petite Pologne”; wg Victora Mérica (pisarza i dziennikarza) artysta przewodził okupującym lokal „bandom Polaków”, którzy wywoływali awantury i pojedynki na szable; nie wiadomo jednak, kto wchodził w skład owych grup. W 1907 S. zaprzyjaźnił się z emigrantem z Ukrainy nazwiskiem Bobownikow (Bobovnikoff), z którego synem, przyszłym pisarzem Emmanuelem Bove'em, podjął w 1925 współpracę translatorską. Co jakiś czas realizował francuskie okazjonalne zamówienia: w maju 1911 zaprojektował pamiątkę konkursu studentów medycyny (żartobliwe podobizny zwycięzców i jurorów z napisem „Marche à l'Étoile”), a po 1918 zrobił obrazek dla Alberta Tirmana (wysokiego urzędnika francuskiego, popierającego pol. działania podczas wojny i na konferencji pokojowej, od 1922 przewodniczącego francuskiej misji gospodarczej w Polsce) z jego karykaturą podpisaną „Tirmanus, illustris Poloniae defensor”. W okresie międzywojennym S. odwiedzał kawiarnię Le Mahieu (na rogu boulevard Saint-Michel i rue Soufflot), gdzie spotykał się z pisarzami i krytykami, m.in. z André Thérive'em (zainteresowanym kulturą pol., autorem m.in. książki *Blason de la Pologne*, 1929).

W 1904 prawdopodobnie brano S. po uwagę jako kandydata na kuriera w jakiejś akcji Pol. Partii Socjalistycznej; Wacław Studnicki, przeprowadzający obserwację i wstępną selekcję Polaków w Paryżu, pozytywnie ocenił jego możliwości, jednak dostrzegł także początki „manii prześladowczej” pochodzące z „ambicji, która go rozsadza, i biedy, która go gniece”. Z większości relacji można wnioskować o zmiennej sytuacji materialnej artysty, odbijającej się na jego trybie życia i wyglądzie. W 1915 S. korzystał ze wsparcia polonijnej Bratniej Pomocy; w maju 1916 starał się o zapomogę ministerstwa oświaty w wysokości 300 franków (otrzymał 250; kopia dokumentu repr. w pracy V. Farouault); w końcu 1933, chory i osamotniony, żył w biedzie, o czym informował Salmon w czas. Gringoire, dyskretnie apelując do Polaków o pomoc dla rodaka. W 1935 rząd francuski przyznał mu zasiłek dla bezrobotnych artystów w wysokości 8 franków dziennie. Nie wiadomo, kiedy trafił do Domu Św. Kazimierza.

Poza literatami i artystami S. zawarł znajomość z kilkoma politykami, m.in. z Aristide'em Briandem i Jeanem Jaurèssem (do kierowanego przez niego dziennika L'Humanité zrobił w 1907 rysunek na stronę tytułową numeru pierwszomajowego). W t.r. przebywał jakiś czas w Hiszpanii, witany ponoć entuzjastycznie przez młodzież w Madrycie (zapewne w uznaniu za oprac. numeru L'Assiette: *L'Affaire Ferrer*) i podejmowany w Barcelonie przez Aleksandra Lerroux, przyszłego premiera kraju, w redakcji utworzonego i prowadzonego przezeń periodyku El Progreso.

Od końca XIX w. S. uczestniczył w życiu kolonii pol. w Paryżu. Angażował się gł. w działalność Stow. Pol. Młodzieży Postępowej Spójnia i Stow. Kształcącej się Młodzieży zwanej Bratnią Pomocą oraz ugrupowań robotniczych. Być może już w 25 II 1898 wziął udział w inscenizacji sztuki Zygmunta Przybylskiego *W redakcji*, wystawianej w ramach imprezy na rzecz Kasy Wzajemnej Pomocy Młodzieży Pol. w Paryżu, jeżeli to jego nazwisko wymieniono w programie w formie: Suszczyński (prawdopodobnie sztuka była wystawiana także ok. 1913). Na pewno zagrał w jednoaktówce Władysława Koziębrodzkiego *W jesieni*, towarzyszącej koncertowi zorganizowanemu 25 II 1899 na rzecz Koła Pol. Artyst.-Literackiego. Za pośrednictwem Adolfa Baslera poznał w 1901 Bolesława Biegasa, którego cykl obrazów *Walka rosyjsko-japońska* (wyst. 1907) był bliski wymowie jego własnych antypruskich rys. publikowanych w prasie (X. Deryng). Zbliżył się także do innych przedstawicieli kolonii pol., z którymi brał udział w kolejnych występach (m.in. Jan Rubczak, Stanisław Gierszyński).

W 1901 lub 1902 (pewna tylko data dzienna 2 VII) wygłosił w Spójni wykład na temat współcz. literatury rosyjskiej. 8 III 1902 wziął udział w pol. wieczorze, urządzonym przez członków tegoż stow. w Théâtre Athénée Saint-Germain, recytując wiersz Wiktora Hugo *O soldats de l'an deux!* i grając rolę generała Józefa Chłopińskiego w *Warszawiance* Stanisława Wyspiańskiego; zaprojektował też program imprezy. W maju t.r. ofiarował swoją pracę, podobnie jak inni artyści pol. i rysownicy z innych krajów, na loterię charytatywną Spójni na rzecz kasy Bratniej Pomocy. Wykonał ponadto proj. okładki programu wieczoru odbywającego się 15 II 1904 pod auspicjami Spójni. Prawdopodobnie proj. jego plakatu *Wieczór St. Wyspiańskiego* (gwasz, sygn.:

„D'Ostoya”, w 2013 na krak. aukcji z mylną datą 1909) należy wiązać z imprezą Spójni z 11 I 1908. S. grał również w przedstawieniach organizowanych przez Tow. Pracujących Polaków (Robotników Pol.): 14 II i 18 III 1903 w Théâtre Athénée Saint-Germain (Fiodor w sztuce Władysława Anczyca *Chłopi arystokraci* i Żołnierz w *Dramacie jednej nocy* Aurelego Urbańskiego; zaprojektował też okładkę programu), 24 III 1906 na tej samej scenie (Porucznik Strelkoff w dramacie Zapolskiej *Tamten*) oraz 27 III 1910 w jednoaktówkach prezentowanych w Grands Salons de la Rive Gauche przy rue d'Alésia (Juliusz w *Lita & compagnie* Aleksandra Fredry, Baron Henryk w *Teodolindzie* Jeana Baptiste'a Schweitzera, Lantezenszyjster w *Agentach* Szolema Alejchemy). Wystąpił we fragmencie *Księdza Marka* pokazywanym podczas uroczystości ku czci Słowackiego 14 V 1910, której przewodniczył Stefan Żeromski. Wcześniej wcielił się w postać księcia Konstantego w inscenizacji fragmentu *Kordiana* na wieczorze urządzonym 22 IV 1905 przez paryską sekcję Pol. Partii Socjalistycznej w Théâtre Athénée. W tym samym teatrze w poprzednim roku, 12 XI 1904, odbył się wieczór z prezentacją sztuki *Za wolność* Józefa Zielińskiego na rzecz – założonego przez niego wraz z żoną Izą – Pol. Uniwersytetu Ludowego w Paryżu; S. sporządził okładkę do programu tego spektaklu. W 1908 zaprojektował okładkę (sygn.: „Ostoya”) książkowego wyd. sztuki Józefa Zielińskiego *Lokaut* (Paryż 1908) i programu jej paryskiej premiery, zorganizowanej 29 II 1908 przez Robotników Pol. w teatrze Athénée, a w 1909 rys. na okładkę (tak samo sygn.) dramatu Zielińskiego *Spieg* (Paryż 1910), zdobiący również program inscenizacji, prezentowanej w tym samym teatrze 20 III 1909; dochód z obu przedstawień przeznaczono na rzecz więźniów politycznych w Królestwie Pol. Artysta współpracował też jako ilustrator, aktor i autor tekstów z kabaretem Oberża Pieśniarska, działającym przy wspomnianym uniwersytecie. Być może, jak przypuszcza J. Sivert, już 15 I 1905 wziął udział w szopce, występując pod pseudonimem Oleandra, i w innych przedstawieniach t.r. Na wieczorze 31 I 1909 (*Dzieje śmiechu ... warte*, z udziałem m.in. Leona Schillera) recytował, tym razem pod własnym nazwiskiem, swoje utwory *Walka byków w Saragossie* i *Komentarze do Pisma Świętego*; został wówczas skarykaturowany (rys. z podpisem) – jak pięciu innych wykonawców – przez Adama (Aleksandra)

Wascercuga (4 rys. repr. Sivert); podobizna S. tegoż autora znalazła się na zawiadomieniu o kolejnym pokazie kabaretu 26 XI t.r. z solowymi występami „artystów-pieśniarzy” (oprócz S. byli to Stanisław Ostrowski i Stanisław Wiewiórowski). Artysta wystąpił również w rewii kabaretowej własnego autorstwa (współautorem piosenek był Leon Reynel) *Wieczór czwartkowy u Stanisława Augusta*, wystawianej 7 II 1910 i 3 III t.r. przed spektaklami Oberży Pieśniarskiej (ale bez jej patronatu); dochód z rewii miał zasilić Pol. Partię Socjalistyczną i Bratnią Pomoc. Z dużym prawdopodobieństwem można przypisać S. także autorstwo kolejnej rewii z jego udziałem (m.in. w roli Kniaziewicza) *606 kartka „Pana Tadeusza”*, prezentowanej 22 III 1911 w lokalu Hôtel des Sociétés Savantes przez Oberżę Pieśniarską. Ok. 1913 artysta zaprojektował plakat *Oberża pieśniarska. Kabaret polski. 1-go grudnia Café du Rocher. 128 Bld St. Germain* (gwasz, sygn., na odwrocie szkic postaci kobiecej, w zb. Bibl. Pol. w Paryżu).

Z malarzem Władysławem Waroczewskim, biorącym udział w kilku wyż. wym. spektaklach, S. rozpoczął w końcu 1911 pracę nad trójwymiarowymi panoramami (w skali 1:100) 12 wielkich bitew Napoleona, zamówionymi przez generała Gustave’a Léona Nioxa (a finansowanymi przez historyka Frédérica Massona) do kolekcji *plans-reliefs* paryskiego Musée de l’Armée w Les Invalides; scena powrotu wojsk pol. z księciem Józefem Poniatowskim do Warszawy (fot. Świat, 1911 nr 51, s. 10) miała zostać podarowana przez autorów do MNK. Waroczewski był odpowiedzialny za „stronę dekoracyjną” (pejzaż, budowle), S. zajmował się, korzystając z gotowych ołowianych figurek, postaciami żołnierzy w odpowiednim umundurowaniu. Przedsięwzięcie było opisywane w prasie pol. i francuskiej; artykułom towarzyszyły fot. artystów, niektóre w hist. mundurach. Pracę nad panoramami przerwał wybuch I wojny światowej; nie zostały ukończone i nie trafiły do muzeów.

Wg Jana Czempinińskiego S. należał przed I wojną światową do Filarecji; po odczycie Kazimierza Sosnkowskiego zorganizowanym ponoć w jego pracowni zawiązał się paryski oddział strzelecki (1913), którego konspiracyjne zajęcia odbywały się w położonym na uboczu atelier malarza Stanisława Smoguleckiego. W czasie wojny S. starał się o przyjęcie do Legii Cudzoziemskiej,

co jednak okazało się niemożliwe ze względu na stan jego zdrowia; utrzymywał jednak kontakt z pol. ochotnikami tej jednostki – w końcu 1915 przekazał do powstającego w Paryżu arch. żołnierzy Polaków czapkę i kilkanaście listów (z czasów służby w Legii Cudzoziemskiej w Algierii) podporucznika Lucjana Malcza z oddziału Bajorczyków, poległego t.r. w bitwie pod Arras. W 1917 S. wstąpił jako sierżant do sekcji sanitarnej Armii Pol. we Francji, a później pełnił funkcję oficera tłumacza w sztabie generała Józefa Hallera. Na uroczystość z okazji święta 14 lipca obchodzonego przez pol. żołnierzy w Paryżu w 1918 udekorował salę w sekcji szpitalnej baraków przy boulevard Suchet 60, gdzie stacjonowali; był wówczas w stopniu kaprała.

Jedyne znane proj. plastyczne S. wykonane dla odbiorcy w Polsce zostały opublikowane nakładem krak. dz. *Naprzód* (organ Pol. Partii Socjalno-Demokratycznej); był to plakat pisma z postaciami uzbrojonego w kosy ludu, sygn.: „Ostoja 05 Paryż” (litogr. odbita w zakładzie Aurelego Pruszyńskiego w Krakowie, egzemplarz w MNK; ostatnio niesłusznie przypisuje się S. inną kompozycję, z sylwetą heroicznego robotnika, reklamującą tenże dz. i zamieszczoną na okładce *Kal. Robotniczego* 1908, którą wyk. Kazimierz Sichulski, zob. *Naprzód*, 1907 nr 323, s. 2), a także seria 6 kart pocztowych z barwnymi il. do pieśni więźniów cytadeli warsz. z 1863 *Czemu tęsknisz za chatą...*, wyd. w grudniu 1905 (pocztówka z pocz. pieśni sygn.: „Ostoja”); realia z piosenki ukazane na obrazkach zostały zaktualizowane, np. na jednym widać sztandar z fragmentem napisu „Niech żyje Polska [Partia] Socja[listyczna]” (całą serię repr. Kozłowski). Inne pocztówki z rys. S. wydawano w Paryżu, m.in. czerwcu 1900 ukazała się seria „Ceux qui s’en vont” z karykaturami francuskich polityków, w 1905 seria poświęcona wojnie rosyjsko-japońskiej, w 1914 seria antyniemiecka, w 1915 ponad 20 kart „Vision de la Grande Guerre”, ponadto seria wyk. metodą fotograficzną „Les Milliardaires américains” (36 pocztówek z rys. S. znajduje się w zb. Bibliothèque interuniversitaire de la Sorbonne, Manuscrits et archives, Collection cartes postales. La contemporaine. CP/01320, boîte 22). Prawdopodobnie S. był także wśród „najślawniejszych rysowników pol.”, których prace znalazły się na pocztówkach z karykaturami w serii „Pour le Roi de Prusse”, wyd. w 1916 przez czas. *Revue de Pologne*.

Chociaż mieszkał przez całe dorosłe życie w Paryżu i wrósł w kulturę francuską, artysta niezmiennie podkreślał swoją polskość. W rys. zamieszczanych w czas. francuskich nawiązywał niekiedy do sytuacji zniewolonej ojczyzny, np. w *L'Assiette au Beurre* w nr 75 (6 IX 1902 *Der Kaiser Guillaume II*, s. 1237, 1246-1247, 1250), nr 212 (22 IV 1905 ... *du colonel Lohengrin*, s. 60), nr 222 (1 VII 1905 *À bas l'Alliance Russe*, s. 213), nr 241 (11 XI 1905 *Sainte Russie*, s. 524, 526), nr 587 (14 VII 1912 *Magyares et slaves*, s. nlb. 4). Wydawca pisma żartował, że nawet w numerze o konsjerżkach rysownik znalazłby pretekst, by mówić o Polsce (J. Czemiński). Tadeusz Nalepiński, znający S. z imprez polonijnych, dopatrzył się rysów Stefana Żeromskiego w jednej z ukazanych w *L'Assiette* postaci (list z 15 IX 1910; nie udało się ustalić, o który rys. mogłoby chodzić). Z okazji wizyty marszałka Focha w Warszawie S. stworzył barwną okładkę *Le Petit Journal illustré* (1923 nr 1690 z 13 V), ukazującą księcia Józefa Poniatowskiego w zwycięskiej walce z Rosjanami w 1795, z podpisem *Un Héros Polonais*.

W całości tematyce pol. poświęcony jest album S. 1915-1915. *La Ruée germanique sur la Pologne*, Paris 1915, wyd. nakładem czas. *Revue de Pologne* (Paryż), zawierający 16 litogr. (przedstawione etapy tytułowej „germańskiej nawałnicy” w Polsce, poczynając od bitwy na Psim Polu, przez politykę Fryderyka II i Bismarcka, po represje w szkole wrzesińskiej i pocz. I wojny), opatrzony wstępem *Réponse polonaise aux intellectuels allemands* pióra Antoniego Potockiego (który w czasie studiów w Paryżu zajmował się kwestią germanizacji w Poznańskim). Równocześnie w tej samej oficynie opublikowano 2 luźne litogr. S. większych rozmiarów: *Hommage de la Pologne à Belgique* i *Hommage des mères polonaises à la Suisse hospitalière* (plansza powielana też jako *Pendant l'orage*). Akcenty pol. pojawiły się także w najobszerniejszym z albumów opracowanych przez S. w czasie I wojny światowej, w tece (wyż. wspomnianej przy okazji autobiograficznej dedykacji autora) *L'Invasion des barbares. Album de la guerre*, Paris 1916 (24 litogr. barwne, wszystkie sygn., kilka dat. 1915, wyd. w 250 numerowanych egzemplarzach i w 25 egzemplarzach edycji luksusowej, zatytułowanej, wg V. Farouault, *Sur le passage de Barbares*); poszczególne tablice wyjęte z teki bywają traktowane jako autonomiczne dzieła (np. plakaty). Plansza nr 6 („Le Sacrifice

de la Pologne”), dedykowana prezydentowi Poincarému, ukazuje rozmodloną grupę wieśniaków pod krzyżem, na tle trupów i pożarów, z umieszczonym poniżej francuskim tłumaczeniem pierwszej strofy *Chorału* Kornela Ujejskiego (tu pt. *L'Hymne Polonais*, z datą 1863 [!]) oraz ze szkicem głowy Chrystusa na dolnym marginesie, z podpisem *Pologne Christ des Nations!...*; ponadto na ryc. tytułowej i planszy nr 1 (*Gott mit uns!*) występują kobiety i dzieci w strojach pol. ludu. Album ukazał się prawdopodobnie już w poł. 1915, bo w czerwcu t.r. donosił o nim warsz. tyg. *Świat*, informując jednocześnie, że „Poincaré tak był wzruszony tragiczną wizją” wspomnianego rys. z fragmentem *Chorału*, „że polecił wyrazić piśmienne uznanie naszemu artyście i wręczyć mu nagrodę pieniężną” (wym. w tej notatce tytuł innego albumu S. *Les Huns en Pologne* odnosi się zapewne do *La Ruée germanique...*). W I. wojny S. wydał poza tym albumy litogr.: *Le Livre des atrocités allemandes d'après les Rapports officiels*, Paris 1914 (18 plansz w obwolucie, tekst Henri Galli), *Sourires et coups de sabre... 1914-1915*, Paris 1915 (8 plansz, z poetycką przedmową Huguesa Delorme'a) oraz *Leurs têtes aux corbeaux. Album de 24 portraits* (w kartonowym etui), Paris [1914 lub 1915].

W 1918 S. brał udział w wystawie *L'Art guerrier et art moderne*, zorganizowanej w Bordeaux, Lyonie i Marsylii (przez oficynę paryską „A. Le Prince Éditeur d'art”), obejmującej kolekcję dzieł Luciena Jonasa i prace graficzne innych twórców (zachowany plakat ekspozycji, m.in. w Library of Congress). W 1919 na *Exposition franco-polonaise d'art et de souvenir* w Musée des Arts Décoratifs w Paryżu pokazano jego 4 karykatury i egzemplarz albumu *La Ruée germanique ...* ze zb. Antoniego Potockiego oraz tryptyk *Warszawa w 1825* ze zb. Bronisława Kozakiewicza (prawdopodobnie identyczny z dziełem znanym z fot. i określonym we francuskich archiwaliach jako proj. fresku ukazującego pol. obyczaj ślubne), a także utrwalony na fot. z wystawy (nie wym. w kat.) fragment napoleońskiej panoramy z ołowianym wojskiem (obie fot.: Université Paris Nanterre, Archives de La Contemporaine, Fonds des albums Valois: VAL 358/071 i VAL 358/072).

S. zostawił spory dorobek literacki, nie licząc wspomnianych wierszy w *Assiette du Beurre* i tekstów do teatr. widowisk. Pierwsze opowiadanie *W kawiarni maurytańskiej. Obrazek z życia*

w *Algerii*, podpisane Bolesław Soszyński, przesłał do Kur. warsz. w 1892 (nr 217 z 7 VIII, s. 1-2). W wydawanym w Paryżu przez Antoniego Potockiego czas. Sztuka opublikował kolejne teksty (podpisane „B. Ostoją Soszyński”): artykuł *Honoriusz Daumier* (1904 nr 2, s. 84, 86) oraz 2 fragmenty autobiograficznej prozy, wysokiej próby artyst. – *Z Legii Cudzoziemskiej* (1904 nr 8-9, s. 380-384) i *Legia Cudzoziemska* (1905 nr 10, s. 439-445); do nr 8-9 dołączono planszę *Pan Twardowski* (druk trójbarwny, wg pracy zapewne identycznej z wym. gwaszem na temat pol. legendy wyst. w 1907 na Salon des humoristes). Swego rodzaju kontynuacją tekstów ze Sztuki był szkic S. *Święto Arabów*, zamieszczony w paryskim czas. Hasło (1905 nr 1, s. 16-18) kierowanym przez Stanisława Jasińskiego. Świadectwem aktywnego zaangażowania S. w sprawy pol. są jego artykuły drukowane w prasie francuskiej w 1918: *Une Armée Polonaise en France* (L'Homme libre, nr 558 z 8 I, s. 1), *Le Soldat polonais* (L'Éveil, nr 693 z 17 IV, s. 1-2), *Histoire d'une Trahison. La Résurrection polonaise* (tamże, nr 713 z 7 V, s. 1-2) i „*La guerre de mauvaise foi*”. *Résurrection de la Pologne* (tamże, nr 728 z 22 V, s. 1-2); ponadto w periodyku La Pologne politique ... w 1921: *Les polonais au service de la France* (nr 19, s. 351-358) i *Somo-Sierra* (nr 22, s. 525-529). W związku ze sprowadzeniem prochów Juliusza Słowackiego do ojczyzny S. ogłosił eseje *Un romantique polonais: Julius Słowacki* (L'Opinion, 1927 nr 22 z 28 V, s. 17-19; także nadbitka) i *Jules Słowacki (1809-1849)* (L'Avenir, 1927 nr 3389 z 23 VII, s. 1-2). Wspólnie ze Stefanem Włoszczewskim napisał rozprawę *Les militaires polonais dans les armées françaises. L'ancien régime à la révolution*, z przedmową Fortunata Strowskiego, Paris 1936 (jako autorzy figurują Georges d'Ostoya i Stéphane Włocewski).

W paryskiej oficynie Ferenczi (Ferenczy), z którą współpracował podobno jako ilustrator, S. publikował w popularnych seriach kieszonkowych krótkie powieści, m.in. w 1913: *L'Amour d'une Russe* (Le petite livre, nr 47) i *Le roman d'un legionnaire* (Le livre épatant, seria 1, nr 10, 1913; w Alzacji-Lotaryngii zakazano jej rozpowszechniania) oraz, być może również t.r., *La vierge de la Vendée* (Le livre pour tous, seria 1, nr 27); kompletna lista tych publikacji jest trudna do ustalenia (S. używał, jak pisze A. Thérive, wielu pseudonimów jako autor literatury popu-

larnej). Jego wyż. wzmiankowana powieść z wątkami autobiograficznymi *Les Mercenaires. À la Légion Etrangère* (Paris 1920, wyd. La Renaissance du livre; fragmenty w La Liberté, 1920 nr 21717 z 25 III, s. 3), niemal gotowa już w 1910 (jak wynika z artykułu Salmona z t.r.), była dość szeroko i niemal bez wyjątku pochlebnie komentowana w prasie francuskiej; w 1939 Maurice Coriem nazwał ją „wstrząsającym wyznaniem”; uważa się, że zapoczątkowała zainteresowanie tematem Legii Cudzoziemskiej wśród pisarzy. Również pozytywne recenzje zebrała kolejna powieść S. *L'Île de la survie* (Paris 1923), łącząca motywy fantastyczne z elementami rekonstrukcji hist. Kilka jego opowiadań bądź fabularyzowanych wspomnień ukazało się w czasopismach (wszystkie z il.): *Le commandant du „Panther” a eu un frère dans la légion. Souvenirs d'un camarade* (Le Matin, 1911 nr 9995 z 11 VII, s. 1), *Le train 124* (Gil Blas, 1913 nr 13200 z 12 IV, s. 3), *Le train fantôme* (Le Miroir du monde, 1933 nr 186-187 z września, s. 509-528, i nadbitka), *Curiosité* (L'Intransigeant, 1934 z 5 V, s. 6). Niewykluczone, że artykuł S. *Son ex-Majesté Charles IV dit „l'Impromptu”. Après le „putsch”* (La Lanterne, 1921 nr 16159 z 26 X, s. 1, z il.) nie jest jego jedyną opublikowaną wypowiedzią na temat współcz. wydarzeń politycznych. W 1901 S., wspólnie z Pauliem de Saint-Marcelem, „kończył pisanie” (jak donosiła prasa) czteroaktowej sztuki teatralnej *L'Amourette de l'Aigle*, która prawdopodobnie nigdy się nie ukazała; nie doszło również do publikacji utworów *La mort des enfants du soleil* i *Quelques Moscovites*, przygotowywanych (wg Farouault) w 1923, oraz powieści *Têtes coupées, têtes perdues*, o której bliskim ukończeniu donosił publicysta Le Nouveau siècle w styczniu 1926.

S. zajmował się także przekładami literatury pięknej, gł. z języka rosyjskiego. Przetłumaczył i wydał w Paryżu: Lwa Tolstoja *A hussarde! Une razzia au Caucase*, 1898 (jako Georges d'Ostoya de Sochinski), *Idylles paysannes*, 1924 (przekład wspólny z Emmanuelem Bove'em; S. wyk. także il.), *Le mystère de Fédor Kouzmitch*, 1925, i *Oeuvres posthumes*, 1925 (oba tomy wspólnie z Gustave'em Massonem), ponadto Fiodora Dostojewskiego *Une fâcheuse histoire*, 1926 (pierwotny druk Les oeuvres libres, t. XLV, 1925 marzec), *Une femme douce*, 1927 (z il. [Stefana?] Gierłowski), obie książki tłumaczone z G. Massonem, oraz zb. opowiadań satyrycznych Arkadija Awier-

czenki *Douze couteaux dans le dos de la Révolution*, 1928 (tłumaczenie i adaptacja) – wcześniej 2 z opowiadań pojawiły się w *Le Nouveau siècle* (1925 nr 5 z 11 XII, s. 4) i w *Le Drapeau* (1927 nr 3 z 30 III, s. 3); nienależące do zb. opowiadanie *Les hommes sont frères* zamieszczono w *Le Nouveau siècle* (1926 nr 103 z 13 IV, s. 4). Inne utwory lit. w przekładzie S. drukowane w prasie to: Lwa Tołstoja *L'Arbre de Noël* (Candide, 1924 nr 41 z 25 XII, s. 1) i *Une alerte* (tamże, 1926 nr 139 z 11 XI, s. 1; też jako odbitka), Wsiewołoda Iwanowa *L'Homme des pays lointains* (L'Opinion, 1926 październik; z G. Massonem), Izaaka Babla *Une lettre* (Candide, 1927 nr 70 z 16 IV, s. 1), Władimira Zazubrina *Le feu s'éteint* (Revue Européenne, 1927 nr 9, s. 232-248), Nikołaja Leskowa *L'Ange sous scellés* (L'Opinion, 1927 sierpień; z G. Massonem) oraz Gustava Meyrincka *Histoire du lion Aloys* (Le Nouveau siècle, 1926 nr 30 z 30 I, s. 4) i *La boule noire* (tamże, nr 49 z 9 II, s. 4). Z dzieł pol. prozy S. przetłumaczył opowiadanie *Rozdziobią nas kruki, wrony* Stefana Żeromskiego (*Nous deviendrons la proie des corbeaux*, Candide, 1926 nr 118 z 17 VI, s. 1; Le Messenger Polonais, 1926 nr 141, 143), a także nowelę Ferdynanda Goetla *Un bolchevik inadapté* (L'Opinion, 1925 sierpień) oraz Eugeniusza Małaczewskiego *Au pays des histoires sinistres* (Le Nouveau siècle, 1926 nr 144 z 24 V, s. 4) i *Lune de miel en Ukraine* (L'Opinion, 1926 luty; z G. Massonem). Na język pol. przełożył poczytną powieść Pierre'a Benoit *Studnia Jakuba* (Paryż 1925; na s. tytułowej jako Bolesław Ostojka-Soszyński); w tym czasie pracował nad przekładem prozy zaprzyjaźnionego pisarza André Thérive'a *Le plus grand péché*, ale prawdopodobnie nie ukończył go.

Oprócz wspomnianych wyż. ilustracji S. wykonał rys. (w tym barwny na okładkę) do książki B. Vinavera *Les plaies de la France. Blessures de guerre, dépopulation, mauvais étrangers, change, spéculation, chômage, dettes de guerre, voisin inquiétant* (Hitler), Paris 1936, a wcześniej zaprojektował okładkę publikacji Charles'a Foley *Coeur-de-roi*, Paris [1924].

Ok. 1930 Edward (Édouard) Krakowski, autor prac z zakresu historii, filozofii i literaturoznawstwa, podówczas sekretarz grupy parlamentarnej francusko-pol., zamówił u S. album poświęcony paryskim kawiarniom lit., ponoć z zamiarem ofiarowania go bibliotece w Warszawie. Foliał zatytułowany *Livre d'heures du Mahieu* (od 1975 jako

dar Mme Gilbert Maire w Bibliothèque interuniversitaire de la Sorbonne, dz. rękopisów i archiwów), dedykowany zamawiającemu 15 IX 1930, składa się z 3 części (*Crépuscule, Vespérales, Médianoche*) na 25 k., z wierszami ozdobionymi barwnymi inicjałami i portretami bywalców kawiarni Mahieu (wg podpisów: Édouard Krakowski, Gilber Maire, Vyronin, M. de Sainte-Croix, André Thérive, Arcille, Mireille Hautier [Mme Desarthis], André Béchérax, Georges Le Cardonnel, Dr Thiercelin, M. Delande, Gallo, M. Doès, Maral Dugas, Martin Louis, André Mary, Pierre Paul Plan, Albert Poncin, M. Viaud i autor, wszystkie akw.). Zbliżony charakter ma album S. *Complainte des Cafés Littéraires* (MNW, tusz, akw., gwasz, 67 k. z wierszowanym tekstem w języku francuskim i rysunkami); na k. 1 dedykacja „à mon vieil et excellent ami Leon Reynel à qui je dois tant Georges d'Ostoya Paris 1931” wpisana na tle alegorycznej sceny z kościotrupem w czaku ułańskim i z wyjętym z piersi sercem, do czego nawiązuje napis na k. przedtytułowej: „Souvenirs de ma Vie Morte” i dedykowany Reynelowi wiersz na następnej k. (z dekoracją z motywem wycinanki łowieckiej, widokiem Wawelu i panopliami) dat.: 5 IV 1931. W albumie znalazły się karykatury literatów francuskich XIX i XX w. (Honoré de Balzac, k. 3, Emile Marco de Saint-Hilaire, k. 4, Jules Barbey d'Aureville, k. 5, Gerard de Nerval [głowa ze stryczkiem], k. 6, Paul Fort, k. 23, Jean Moréas, k. 24, Guillaume Apollinaire, k. 25, André Salmon, k. 26) oraz znajomych Polaków, w tym uczestników polonijnych rewii kabaretowych, jak Wincenty Korab Brzozowski (k. 30), Stanisław Gierszyński (k. 32), Adolf Basler (k. 35), Stanisław Wiewiórowski (k. 38), Leon Reynel (k. 37), Stanisław Ostrowski (k. 42); album zawiera również autoportret autora (k. 41). Adresat dedykacji tego dzieła, Leon Reynel (zm. 29 XII 1931), zamówił podobno u S. także „album marek pocztowych w rysunkach”, przeznaczony do (przyszłego?) muz. poczty w Warszawie; wg Czempińskiego minister Ignacy Boerner „wyrażał się o tej pracy z uznaniem niezwykle”.

S. był, jak zauważył Deryng, „człowiekiem dwoistym”, artystą paryskim, świetnie władającym językiem francuskim, a jednocześnie Polakiem fanatycznie przywiązanym do kraju; podkreślał swoje arystokratyczne pochodzenie, ale przestawał z socjalistami; deklarował antymilitarystyczną postawę, lecz fascynował się podbojami

Napoleona i wstąpił do wojska w czasie I wojny światowej. Stał się znany jako rysownik, lecz zdaniem André Salmona „właściwie lepiej pisał niż rysował, w każdym razie z mniejszym wysiłkiem”.

W jego rysunkach dominowała tematyka polityczna, nieraz społeczna, z rzadka obyczajowa, a tonacja satyryczna bywała częściej zjadliwa i drapieżna (choć prawie nigdy wulgarna) niż pogodna i żartobliwa. Styl S. ewoluował w ciągu ponad 30 l. jego działalności twórczej w kierunku komplikacji kompozycji, nagromadzenia szczegółów i pewnej dosłowności. Najbardziej sugestywne wydają się jego rys. sprzed 1908, oszczędne i dość statyczne; artysta operował w nich dużymi płaskimi plamami, których granice zastępowały kontur (np. 6 rys. w *Assiette au Beurre*, 1903 nr 112 z 23 V). Później częściej posługiwał się kreską i wprowadzał efekty światłocienia; niekiedy w ten sposób budował nawet sceny całkiem realistyczne, jak np. w rys. *Retour à la tranchée* (*Excelsior*, 1915 nr 1732 z 13 VIII, s. 10) albo pełne ekspresji i znaczeń symbolicznych, jak w albumie *La ruée germanique sur la Pologne*. Wiele jego prac ma charakter alegoryczny; czasem zdarzają się w nich nawiązania do znanych wątków czy motywów z kultury europejskiej (jak Don Kichot czy taniec Salome), niekiedy do wydarzeń hist., gł. z epoki napoleońskiej. Powodzenie jego rys. satyrycznych wynikało zapewne z czytelności przesłania i uniejętności wydobycia podobieństwa karykaturowanych postaci, których identyfikacja nie nastroczała dla widza trudności. S. stosował niekiedy autocytaty; w przedstawieniach o odmiennej tematyce używał nieraz tych samych wyobrażeń w różnych kontekstach, jak sylwetka wisielca w rys. odnoszącym się do represji wobec robotników w Andaluzji (*Assiette au Beurre*, 1907 nr 305 z 2 II, s. 1560) i na okładce dramatu Zielińskiego (1909) albo ukazany od tyłu diabeł, który unosi na ramionach raz Twardowskiego, innym razem cesarza Wilhelma II czy belgijskiego króla Leopolda II.

Oprócz wym.: MNW – karykatura polityczna, tusz, akw.; Bibliothèque Nationale de France, Richelieu, Estampes et photographie – 3 rys. humorystyczne, po 1900, i zb. innych prac S. (nieopisanych w kat. bibl.); Musée des Beaux-Arts, Reims – *Dieu est avec nous!*, gwasz, tusz, ol. szary papier naklejony na czerwony, sygn. i dat., 1915, napis piórem u dołu: „Dieu est avec nous! / - Qui est-ce qui commande ici? Toi qui n'est qu'un sale

juif ou moi qui a / treize quartiers de noblesse!”; Tow. Hist.-Lit. Paryż – karykatura dwóch rozmawiających osób, gwasz, sygn., karykatura dwóch wojskowych, ol. tusz, portret wojskowego, ol.

Prace S. na rynku sztuki, poza wym., we Francji: w 2000 – *Portrait d'André Salmon* (być może identyczny z wyst. na aukcji w Paryżu w 2009 oraz z wyst. tamże w 2019 portretem Salmona z fajką, rys. i akw.), tusz, lawowanie, sygn., dedykacja dla portretowanego; w 2002 – *Les Russes et le Prussiens en Pologne*, akw., gwasz, sygn.; w 2006 – zestaw 4 rys. humorystycznych (oficer niemiecki, akw na szkicu tuszem, do *Le Rire* z 21 V 1904; bankier, tusz, niebieska kredka i lawowanie, sygn., ok. 1900, *Qu'est-ce qu'il a à te regarder le jockey?*, tusz i biały gwasz, papier naklejony na karton, do *Frou-frou*, ok. 1900, cztery osoby nad zatoką Taorminy [?], tusz, światła białym gwaszem, sygn.); w 2008 – *Guerre 1914-1918* (zespół 22 rys. prasowych, tusz, ol., gwasz, niektóre dat. 1914; na aukcji mylnie przypisane Stanisławowi Ostoi-Chrostowskiemu); w 2010 – m.in. *La sortie du théâtre*, rys. akw.; w 2013 – „*Eh bien, et ce service militaire?...*” (6 rys. tuszem naklejonych na jednym arkuszu, sygn.); w 2016 – 3 rys. do prasy (*Chez l'illustre Académicien*; *Dégringolade du cabotin*; *Les radicaux ont entrepris de fouilles pour déterrer leurs anciens dieux ensevelis*), tusz, sygn., 10 rys. do *L'Assiette au Beurre*: *La Légende de l'Aigle*, tusz, akw. karton (1910 nr 461 z 29 I), *Les théâtres*, tusz. akw. karton (1910 nr 509 z 31 XII), *Socialiste au Congrès International de Copenhague*, tusz (1910 nr 491 z 27 VIII), *Sommes-nous prêt*, tusz, węgiel, pastel (1908 nr 379 z 4 VII; rys. na aukcji również w 2018), *Bureau de placement pour ex-souverains*, pastel, węgiel (1910 nr 505 z 2 XII), *Le crucifié*, tusz, akw., węgiel (1905 nr 241 z 11 XI), *Au point de vue militaire*, tusz, akw., węgiel (1905 nr 212 z 22 IV), *Les loisirs de M. Jean Moréas*, tusz, akw. (1910 nr 461 z 29 I), *Les bénéficiaires des sinistres*, tusz, sygn. (1910 nr 464 z 19 II; rys. też na aukcji w 2018), *Edouard VII*, gwasz (1910 nr 471 z 10 IV, okładka), i *Les Dardanelles*, gwasz (do *Le Rire*, 1912 nr 488 z 8 VI), ponadto *Durand et Dupont* (6 obrazków na jednej karcie, tusz, akw., sygn. i dat.: „D'Ostoya [18]97 [1907?]”), *Sauvetage*, tusz, sygn.; w 2017 – *Le fil de fer égyptien*, tusz; w 2018 – *Victoire!...*, akw., gwasz, sygn. (rys. na okładkę czas. *Nos loisirs*, 1908 nr 1 z 5 I); *Soucis de marchands d'armes*,

tusz i węgiel, sygn. (do L'Assiette au Beurre, 1908 nr 379 z 4 VII). W Krakowie w 2012 – rys. humorystycznej winiety, tusz, sygn., wykorzystany w proj. plakatu *Französische Illustrationen 1890-1930 in der Galeria Speyer* z 1967 (plakat załączony przez sprzedającego).

Ponadto 2021 w serwisie eBay – *Car w Biarritz*, gwasz, dedykacja: „à mon ami A. [?] Kluger [?] D'Ostoya”, *Guliwer*, tusz, kredka, gwasz papier naklejony na karton, sygn. (obie oferty z Francji).

Czarkowski L., *Pseudonimy i kryptonimy pol.*, Wilno 1922. – Bénézit, t. 9 (w hasle Ostoya-Chrostowski Stanisław pomyłkowo informacje dot. S.). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976; t. 2, Wr. 1979. – Fanelli G., Godoli F., *Dizionario degli illustratori simbolisti e art nouveau*, t. 2, [Firenze] 1990. – Osterwalder M., *Dictionnaire des illustrateurs 1890-1945*, Neuchâtel 1992 (jako Georges d'Ostoya Dochinsky / Sochinsky).

Adolfa Reiffa *Kalendarzyk pol. w Paryżu ...*, Paryż 1900, s. 52 (cz. adresowa; jako Soszyński Bolesław Ostoja, rysownik). – Salmon A., *Les mercenaires*, Le Soleil, 1910 nr 158 (7 VI), s. 1. – *L'apothéose du soldat de plomb*, La République française, 1911 nr 14136 (20 XI), s. 1 (toż: L'Indépendant rémois, 1911 nr 14663 z 21 XI, s. 1). – *À propos du „Panther”*, La Dépêche algérienne, 1911 nr 9481 (13 VII), s. nlb. 6. – *Ah! les concours!*, Le Rappel, 1911 nr 15036 (12 V), s. 1. – *Au Musée de l'armée*, La France militaire, 1911 nr 8412 (24 XI), s. 2 (toż: La Patrie, 1911 nr z 29 XI, s. 3). – *Au musée de l'Armée*, La Revue pour tous, 1911 nr 51 (17 XII), dod. „feuilles roses”, s. nlb. 2. – Gąsiorowski W., *Ołowiani żołnierze na usługach dziejów*, Świat, 1911 nr 51, s. 10 (z fot. S. i fragmentu panoramy). – Hue E., *Les Soldats de plomb au Musée de l'Armée*, La Revue française politique et littéraire, 1911 nr 11 (10 XII), s. 17-18 (z fot. S. przy pracy, 2 fot. rekonstrukcji bitew). – Lagardère P., *Toute une épopée en soldats de plomb!*, Le Petit Parisien, 1911 nr 12820 (5 XII), s. 1-2 (toż: Le Parisien, 1911 nr 6740 z 21 XII, s. 2). – *Les grandes batailles aux musées de l'Armée*, L'Écho de Paris, 1911 nr 9944 (28 X) s. 1. – *Oryginalne dzieło pol. artystów*, Nowości il., 1911 nr 52, s. 7. – s.a., *Poincaré i sztuka pol.*, Świat, 1915 nr 23, s. 8. – Gwiazdowski T., *La ruée germanique sur la Pologne*, Polonia, 1915 nr 32, s. 3. – *L'esprit satirique en France, pendant la Guerre. I. En France*, przedmowa Alexandre A., [Paris] 1917, s. 136 (repr.). – Clément-Jannin N., *Les estampes, images et affiches de la guerre*, Paris 1919, s. 13, 34. – *Exposition franco-polonaise d'art et de souvenir. Notice générale - cat. - annexes...*, [Paris],

1919, s. 42, 43, 52, 55, 56. – A.V., *Une livre de Guerre. „Les Mercenaires”, par G. d'Ostoya*, Le Crapouillot, 1920 nr (1 VII), s. 4. – *Deux livres de guerre. „Les Mercenaires”, par G. d'Ostoya*, L'Ère nouvelle, 1920 nr 138 (14 V), s. 5. – Salmon A., *Façon d'être jeune. II. Gens de Revues*, Les Cahiers d'aujourd'hui, 1920, s. 191-192. – Chabrière-Tomaszewicz R., *Au fil des lectures. ... G. d'Ostoya: „Les Mercenaires”, Roman...*, La Pologne Politique..., 1920 nr 12, s. 701-704. – J. V.-B. [Valmy-Baysse J.], *Le Carnet des Lettres et des Arts, Comoedia*, 1920 nr 2721 (29 V), s. 3. – *„Les Mercenaires”, par M. Georges d'Ostoya*, L'Intransigeant, 1920 nr 14518 (5 V), s. 2. – Martel T., *Livres et théâtres. ... „Les Mercenaires”, roman de M. Georges d'Ostoya*, Le Sémaphore de Marseille, 1920 nr 28415 (6 V), s. 2. – *Notes sur les Livres par l'Homme qui lit*, La Lanterne, 1920 nr 15621 (5 V), s. 3. – Druart R., *L'Iconographie Rémoise de la Guerre* (dołączony: *Cat. descriptif des peintures, sculptures, gravures et dessins, inspirés du bombardement et des ruines de Reims*), Travaux de l'Académie nationale de Reims, t. 135, 1920-21 (Reims 1921), s. 214, 224, 257, 324, 330. – *À la recherche du temps passé. „L'Île de la Survie”, par G. d'Ostoya ...*, Le Crapouillot, 1924 nr z 1 V, s. 13. – Les Académisards, *Les livres lus. Georges d'Ostoya: „L'Île de la Survie” ...*, Paris-soir, 1924 nr 159 (11 III), s. 2. – *Bibliographie. L'Île de la Survie ...*, Le Mémorial de Gaillac, 1924 nr 6 (9 II), s. 3. – Charpentier J., *Memento*, Mercure de France, 1924 nr 631 (1 X), s. 183. – *„L'Île de la Survie”, roman par Georges d'Ostoya*, L'Intransigeant, 1924 nr 15923 (10 III), s. 5. – *Le dernier café littéraire*, Aux écoutes, 1930 nr 639 (16 VIII), s. 24 (toż: La Liberté, 1930 nr 24119 z 19 VIII, s. 4). – Mérie V., *À travers la jungle politique et littéraire. Première série*, Paris 1930, s. 108-109. – Salmon A., *Les Arts*, Gringoire, 1933 nr 267 (15 XII) s. 7. – Czempiński J., *d'Ostoya*, Świat, 1935 nr 16, s. 14-16. – Salmon A., *Le monde en objets. Une collection de collectionneurs*, Le Petit Parisien, 1938 nr 22331 (21 IV), s. 2. – Salmon A., *Souvenirs sans fin, première époque (1903-1908)*, Paris 1955, s. 318-320; *Souvenirs sans fin, deuxième époque (1908-1920)*, Paris 1956, s. 202. – Dixmier É. i M., *L'Assiette au beurre. Revue satirique illustrée 1901-1912*, Paris 1974, s. 38, 60, 62, 65, 66, 81, 96, 148, 166, 181-183, 187, 188, 190-194, 197, 198, 201-203, 208, 209, 233, 274-278, 281, 292, 291, 327-328 (biogram S.), 332, 353-358, 360-368, 372, 379, 381. – Pol. życie art., 2. – Górka H., Lipiński E., *Z dziejów karykatury pol.*, W. 1977. – Appelbaum S., *French Satirical Drawings from L'Assiette au Beurre. Selection, Translations, and Text*, New York 1978. – Sivert T., *Polacy w Paryżu. Z dziejów pol. życia kulturalnego w Paryżu na przełomie XIX i XX w.*, W. 1980. – Śladkowski W., *Emigracja pol.*

- we Francji 1871-1918*, Lublin 1980. – Kozłowski J., *Proletariacka Młoda Polska. Sztuki plastyczne i ich twórcy w życiu proletariatu pol. 1878-1914*, W. 1986. – Micińska A., *Listy Tadeusza Nalepińskiego do Stefana Żeromskiego*, Pam. lit., 1990 nr 1, s. 184, 190. – Ziejka F., *Paryż młodopolski*, W. 1992 (jako Jerzy Ostoja). – Grońska M., *Grafika w książce, tece i albumie. Pol. wydawnictwa artyst. i bibliofilskie z l. 1899-1945*, Wr. 1994. – Milewska W., Zientara M., *Sztuka Legionów Pol. i jej twórcy 1914-1918*, Kr. 1999. – Jakóbczyk S., *Paryż Polaków*, P. 2000. – Bąbiak G.P., *Pol. droga do Europy. Paryska „Sztuka” Antoniego Potockiego*, [w:] *Literatura i sztuka drugiej poł. XIX w. Światopoglądy - postawy - tradycje*, red. Bobrowska B. i in., Lublin 2004. – Bobrowska-Jakubowska E., *Artyści pol. we Francji w l. 1890-1918. Wspólnoty i indywidualności*, W. 2004. – Banaś P., *Orbis pictus. Świat dawnej karty pocztowej*, Wr. 2005. – *Artyści pol. w Paryżu. Antologia tekstów o pol. kolonii artyst. czynnej w Paryżu w l. 1900-1939*, oprac. Wierzbicka A., W. 2008. – Wierzbicka A., *We Francji i w Polsce 1900-39. Sztuka, jej hist. uwarunkowania i odbiór w świetle krytyków pol.-francuskich*, W. 2009. – Deryng X., *Georges d'Ostoya et les contre-attaques polonaises plastiques contre le pan-germanisme (1902-1918)*, [w:] *European history painting in the 19th century. Mutual connections - common themes - differences*, red. Ochęduszek R., Bałus W., Kr. 2010, s. 212-233. – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012. – Leighton P., *The Liberation of Painting. Modernism and Anarchism in Avant-Guerre Paris*, Chicago 2013. – Стойчева С. [Stojczewa S., Stoytcheva S.], *България и Османската империя през първите десетилетия на XX век в карикатурите на Жорж д'Остоя (Йежи Сошчински) / Bulgaria and the Ottoman Empire in the First Decades of the 20th Century in the Cartoons of Georges d'Ostoya (Jerzy Soszynski)*, Известия на Института за исторически изследвания (Sofia), 2015 t. 32, s. 343-373 (w przypisach lokalizacja licznych rys. S. w prasie). – Taouchichet S., *La presse satirique illustrée française et la colonisation (1829-1990). Art et histoire de l'art*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem Ségolène Le Men i Todda Porterfielda, Paris Ouest Nanterre La Défense; Université de Montréal, 2015 (<https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/handle/1866/13602>). – Chavaud F., *La peine capitale en images à la Belle Époque*, Les Cahiers de la justice, 2019 nr 1, s. 31, 33. – Wierzbicka A., *Zapomniany udział. Pol. kolonia artyst. we Francji wobec I wojny światowej w l. 1914-1936*, [w:] *Niedokończona wojna?: „Polskość” jako zadanie pokoleniowe*, red. Traba R., W. 2020, s. 384-385.
- Exposition du croquis et de la caricature judiciaires. Cat.*, Conférence du jeune barreau d'Anvers, Anvers 1904, poz. 842. – *Kat. wydawnictw Pol. Partii Socjalno-Demokratycznej*, Kr. 1906, s. 9. – *La Grande Guerre. Iconographie, bibliographie, documents divers. Collection Henri Leblanc ... Cat. raisonné*, t. 1, Paris 1916, s. 36-38, 65, 103-107, 114, 120, 124-125, 135-136, 237; t. 3, Paris 1917, s. 327; t. 5, Paris 1918, s. 133, 184, 209, 359. – *Publications sur la Guerre 1914-1915. Albums illustrés, revues-journaux du front. Cat.*, Paris 1916, s. 97, 100, 108. – Wykaz druków pol. lub Polski dotyczących ..., IX, W. 1936 – Fiszer E., Wrotnowska E., *Cat. des estampes. Bibliothèque Polonaise de Paris*, t. 3, cz. 2, Paris 1949. – *Images de 1917*, Musée d'Histoire Contemporaine..., Paris 1987. – Deryng X., *Boleslas Biegas. Sculptures - peintures*, Trianon de Bagatelle, Paris 1992, s. 131. – *Temps de paix - temps de guerre. Les artistes polonais à Paris 1900-1918*, Musée Boleslas Biegas, Société Historique et Littéraire Polonaise, Bibliothèque Polonaise, 1996-97, Paris [1996], poz. 81-87, 91-96, 99-103, s. 8, 60-61 (biogram). – *Paris's School: Poland, Russia, Central Europe, 6 XI 2002*, Boisgirard Antonini, Paris [2002]. – *Important Collection de Dessins d'illustration des XIXème et XXème siècles*, Damien Libert, Paris, 21 IX 2006. – *Art nouveau - art déco - meubles et objets d'art*, 21 IX 2006, Ader, Paris [2008] (pomyłkowo jako Stanisław Ostoja-Chrostowski). – *Dessins et tableaux des XIXe et XXe siècles, 16 I 2009*, Hubert Brissonneau SVV, Paris [2009]. – Szablowska A., *Plakat pol. w zb. Bibl. Pol. w Paryżu / Les affiches polonaises dans les collections de la Bibliothèque Polonaise de Paris*, W. 2011. – *Aukcja nr 40. Malarstwo, rysunek...*, 12 X 2013, Antykwariat Nautilus, Kr. 2013. – *100 Aukcja antykwaryczna. Aukcja charytatywna ze zb. Janiny i Tomasza Maczugów*, 12 V 2013, Antykwariat Rara Avis, Kr. 2013. – *Dessins anciens et modernes, 7 XI 2013*, Ader, Paris [2013]. – *Du Duel au Duo. Images satiriques du couple franco-allemand de 1870 à nos jours*, Musée Tomi Ungerer, Centre Internationale de l'illustration, 12 IV - 14 VII 2013, [Strasbourg 2013]. – *Dessins anciens et modernes, 1 IV 2016*, Ader, Paris [2016]. – *Images. Collection Bachollet, 29 IV 2016*, Drouot Richelieu, Paris [2016]. – *Autour de 14-18. Collection Remy Paillard, 8 IV 2017*, Châtivesle, Reims 2017. – *Bandes dessinés. Important fonds de la Librairie Lemarié ... 26 VI 2017*, Drouot, Paris [2017]. – *La tour du monde par l'affiche, 20 VI 2017*, Artprecium, Paris [2017]. – *Dessins de presse autour de 1900, 14 IX 2018*, Ader, Paris [2018].
- Le Gaulois, 1901 nr 7820 (29 VIII), s. 4; 1909 nr 11410 (9 I), s. 4; 1911 nr 11410 (9 I), s. 3. – Gil Blas, 1901 nr 7956 (30 VIII), s. 3. – *L'Europe artiste*, 1901

nr 2046 (6 I), s. 4. – *Le Journal*, 1901 nr 3255 (29 VIII), s. 6; 1922 nr 10837 (19 VI), s. 4; 1930 nr 13612 (23 I), s. 4. – *La Liberté*, 1901 nr 13408 (30 VIII), s. 3; 1911 nr 16090 (5 XI), s. 2; 1930 nr 24119 (19 VIII), s. 4. – *La Patrie*, 1901 nr 61 (30 VIII), s. 3; 1911 nr 71 (18 VI), s. 2. – *La Presse*, 1901 nr 3380 (30 VIII), s. 4. – *Mercure de France*, 1902 nr 155 (1 XI), s. 553; 1907 nr 244 (15 VIII), s. 721; 1915 nr 420 (1 XII), s. 713 (Kahn G.); 1920 nr 528 (15 VI), s. 757; 1924 nr 631 (1 X), s. 185. – *La Phare de la Loire*, 1902 nr 26545 (5 IX), s. 3; 1904 nr 27120 (23 VI), s. 5, nr 27206 (19 IX), s. 4; 1926 nr 38093 (39 I), s. 5, nr 38353 (16 X), s. 5. – *L'Aurore*, 1903 nr 1953 (23 II), s. 1. – *La Libertaire*, 1903 nr 43 (29 VIII), s. 5; 1905 nr 8 (24 XII), s. 3; 1907 nr 15 (10 II), s. 3. – *Le Petit Moniteur universel*, 1903 nr 194 (14 VII), s. 2. – *L'Action*, 1904 nr 583 (17 IX), s. 1. – *La Guetteur de Saint-Quentin et de l'Aisne*, 1904 nr 83 (25 V), s. 3, nr 100 (24 VI), s. 3; 1905 nr 60 (14 IV), s. 2. – *Journal de Saint-Denis*, 1904 nr 2192 (23 VI), s. 4, nr 2217 (18 IX), s. 4. – *Les Nouvelles*, 1904 nr 1658 (23 IX), s. nlb. 4. – *Gaz. nar.*, 1905 nr 158 (14 VII), s. 2 (Koryatowicz W.). – *Krytyka*, 1905 z. 2, s. 160. – *L'Humanité*, 1905 nr 449 (10 VII), s. 2, nr 574 (12 XI), s. 1. – *Bulletin polonais*, 1906 nr 210 (15 I), s. 13; 1915 nr 327 (15 X) s. 311. – *Le Figaro*, 1907 nr 148 (29 V), s. 6 (Alexandre A.); 1911 nr 302 (29 X), s. 1; 1926 nr 355 (23 I), s. 5. – *La France militaire*, 1907 nr 7036 (6 VI), s. 1 (S. wym. jako Rosjanin). – *Le Soir*, 1907 nr 43 (26 V), s. 2. – *L'Alsacien-Lorrain de Paris et des départements ...*, 1911 nr 10 (14 V), s. 2; 1913 nr 140 (9 XI), s. 2. – *L'Écho de Paris*, 1911 nr 9944 (28 X), s. 1; 1918 nr 12397 (26 VII), s. 4. – *Le Matin*, 1911 nr 9996 (11 VII), s. 1. – *Le Petit Parisien*, 1911 nr 12833 (18 XII), s. 2 (Lagardère P.); 1938 nr 22331 (21 IV), s. 2. – *Le Rappel*, 1911 nr 15036 (12 V), s. 1. – *L'Univers*, 1911 nr 15489 (9 XI), s. 2. – *Rocz. Tow. Pol. Lit. Artyst. w Paryżu*, 1911-12, s. 140. – *Sztuka (Lw.)*, 1912 z. 1, s. 71 (Basler A.). – *Express (Miluza)*, 1913 nr 232 (6 X), s. 2. – *Nasz Rok. Kal. na r. 1913*, s. 84 (z fot. S.). – *Świat*, 1914 nr 42, s. 7 (Kamieński J.). – *Tyg. il.*, 1914 nr 7, s. 126 (Dąbrowski M.). – *La Dépêche du Berry*, 1915 nr 4711 (4 IV), s. 1 (Lapaire H.). – *L'Intransigeant*, 1915 nr 12803 (4 VIII), s. 2; 1925 nr 16458 (27 VIII), s. 2, nr 16517 (25 X), s. 2; 1926 nr 47730 (26 V), s. 6; 1933 nr 19786 (30 XII), s. 6; 1936 nr 20656 (24 V), s. 9. – *Journal des débats ...*, 1915 nr 222 (11 VIII), s. 2; 1937 nr 172 (23 VI), s. 2 (R.Ch. [Chabrie R.]); 1939 nr 165 (12 VII), s. 2 (tenże). – *Polonia*, 1915 nr 47, s. 7. – *La Revue*, 1915 nr 16-17 (15 VIII), s. 550, nr 21-22 (1 XI), s. 520. – *La Revue de la Pologne*, 1915 nr 7-8, s. nlb. (na końcu numeru); 1916 nr 1-2, s. 1, nr 4-5, s. nlb. 177-178; 1917 nr 1, s. nlb. 66. – *Gazette des beaux-arts*, 1917, s. 87,

372 (Clément-Janin N.). – *L'Éveil*, 1918 nr 854 (25 IX), s. 2. – *Ojczyzna i Postęp*, 1918 nr 105, s. 64. – *Excelsior*, 1919 nr 3041 (18 III), s. 3. – *Les Annales politiques et littéraires*, 1920 nr 1923 (2 V), s. 6. – *L'Avenir*, 1920 nr 266 (15 IV), s. 2; 1927 nr 3384 (18 VI), s. 2. – *Comœdia*, 1920 nr 2721 (29 V), s. 3, nr 2723 (31 V), s. 3; 1925 nr 4799 (4 XI), s. 3. – *Le Crapouillot*, 1920 (16 III), s. 17; 1924 (16 V), s. 5; 1928 (1 XI), s. 36. – *La Dépêche de Brest*, 1920 nr 13 523 (13 IX), s. 1 (d'Armon P.). – *L'Ère nouvelle*, 1920 nr 138 (14 V), s. 5; 1922 nr 827 (25 II), s. 3. – *La Lanterne*, 1920 nr 10C (5 V) s. 3; 1924 nr 17044 (31 III), s. 3; 1925 nr 17561 (1 IX), s. 3. – *La Revue critique des idées et des livres*, 1920 nr 166 (10 VI), s. 583. – *Le Journal*, 1922 nr 19837 (19 VI), s. 4. – *Aux écoutes*, 1924 nr 306 (30 III), s. 14; 1931 nr 677 (9 V), s. 26. – *L'Écho d'Alger*, 1924 nr 5222 (25 I), s. 1. – *Paris-soir*, 1924 nr 204 (25 IV), s. 2. – *Le Quotidien*, 1924 nr 596 (27 IX), s. 5. – *Mémorial de la Loire et de la Haute-Loire*, 1925 nr 239 (28 VIII), s. 2. – *Le Nouveau siècle*, 1925 nr 5 (11 XII), s. 4; 1926 nr 23 (23 I), s. 4, nr 40 (6 II), s. 4, nr 144 (24 V), s. 4, nr 238 (26 VIII), s. 2. – *Le Temps*, 1925 nr 23451 (27 X), s. 2. – *L'Action française*, 1926 nr 37 (6 II), s. 4. – *Le Petit Méridional*, 1926 nr 18220 (26 II), s. 6. – *La Revue française politique et littéraire*, 1926 nr 8 (21 II), s. 28. – *Возрождение [Wozrozdienije] (Paryż)*, 1926 nr 240 (28 I), s. 6. – *La Parole libre*, 1929 nr 67 (11 VIII), s. 2. – *Le Petit journal*, 1930 nr 24578 (2 V), s. 1 (Mac Orlan P.); 1939 nr 28081 (8 XII), s. 1 (Coriem M.). – *Annuaire général des lettres*, VII. *La vie d'un livre*, 1933, s. 554. – *Głos Narodu*, 1934 nr 47, s. V (toż *Kur. lit.-Naukowy*, 1934 nr 8, s. 5). – *Sztuki Piękne*, X, 1934, s. 357. – *La Dépêche (Toulouse)*, 1936 nr 24727 (6 V), s. 8. – *L'Indépendant de la Charente-Inférieure*, 1940 nr 12388 (18 IX), s. 1 (Beju). – *Aujourd'hui*, 1942 nr 490 (27 II), s. 2 (Thérive A.). – *L'Oeuvre*, 1943 nr 9938 (24 IV), s. 2. – *Biul. stow. Wspólnota Pol.*, 1997 nr 3, s. 9 (Bobrowska-Jakubowska E., Jakubowski-B. de Weydenthal G.). – *Studia Muzealne*, 2013 z. XX, s. 206 (Deryng X.).

Arch. Diecezjalne Płock, księgi metrykalne, par. Gostynin, t. 301: Akta urodzonych par. gostyńskiej od 1871 do 1875, r. 1872, poz. 227, akt ur. S. (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSRN-4XCJ?cat=234258>). – IS PAN, materiały Słownika art. pol.: list z Cabinet des Estampes Bibliothèque Nationale de France, Paryż, 20 VI 1969; list z Librairie Larousse, Paryż, 20 VIII 1970; biogram S. autorstwa Hanny Bartnickiej-Górskiej z kwietnia 1984 (z podstawową bibliografią, uwzględniającą opracowanie Gisèle Lambert); biogram S. autorstwa Anny Wierzbickiej (ze znaczącymi uzupełnieniami do poprzedniego); list Ewy Skolimowskiej z MNW,

28 IV 2021 (wykaz prac S.); list Piotra Kułaka z Muz. Karykatury, Warszawa, 6 V 2021 z załącznikami (kserokopie: fragment pracy Gisèle Lambert, *Les illustrateurs de l'Assiette au Beurre. Thèse de l'École du Louvre*, 1974, s. 286-288, list tejże [jako attaché au Cabinet des Estampes, Bibliothèque Nationale] do Eryka Lipińskiego (?) z 29 I 1976, list Stanisława Kaszyńskiego z Krakowa do Eryka Lipińskiego, z 13 X 1978); list Małgorzaty Heymer z MNW, 9 XII 2021; Valérie Farouault, *Essai biographique et catalogue de l'oeuvre de Georges d'Ostoya*, praca na stopień DEA napisana pod kierunkiem Xaviera Derynga, Université de Rennes II, 1996 (kserokopia); wypisy z metryk udostępionych na stronie internetowej Genealodzy.pl: <http://geneteka.genealodzy.pl/> stan z 28.09.2021 (AP Kielce, par. Pińczów, 22 X 1871, ślub rodziców S., Gustawa Soszyńskiego, syna Antoniego i Józefy z Michalskich, z Marią Józefą Julią, córką Ignacego i Marii z Kobylińskich; AP Łódź, Kutno, metryki rodzeństwa S.: Zygmunta, ur. 25 X 1874 [zapis 1875], zm. 15 VII 1875, Kazimierza, ur. 9 VI 1876, zm. 28 VIII t.r., Marii, ur. 7 IX 1877). – Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Nowy Jork (<https://archiwa.pilsudski.org>), Arch. Józefa Piłsudskiego,teczka 701/1/55: Listy Wacława Studnickiego z Paryża, nr 23: Krótkie charakterystyki osób (1904), s. 91-93. – Archives de Paris, État civil à partir de 1860, 12e arrondissement. Décès, acte nr 2061, 27 IV 1941 (12D 403): akt zgonu S. (zapisany jako Georges Boleslas d'Ostoya Soszynski), <http://archives.paris.fr/r/124/etat-civil-de-paris>, dostęp 06.02.2022. – Bibliothèque Nationale de France, NAF 24 289: Collection d'autographes formé par Félix et Paul Nadar, t. XXI, k. 215-216 (list S. do Félix'a Nadara, 23 VII 1904), dostęp via Gallica. – Université Paris Nanterre, Archives de La contemporaine, Section photographique de l'armée (BDIC. Département du Musée histoire contemporaine, Hôtel national des Invalides, Paris), Fonds des albums Valois: VAL 358/071 i 358/072, jako Ostoya (<https://argonnaute.parisnanterre.fr>).

U. Makowska
J. Różalska

Sotara, rysownik amator, czynny w Warszawie ok. poł. XIX w. Wedle Sroczyńskiej przebywał tu jedynie chwilowo. W MNW znajduje się akw. jego autorstwa przedstawiająca widok pałacu w Łazienkach od strony pd. (z podpisem „Łazienki, Chateau Royal près de Varsovie”, sygn.: „Sotara [1]835”), pochodząca z kolekcji Józefa Ignacego Kraszewskiego. Działalność artyst.

S. należy widzieć w kontekście oddolnego, patriotycznego w charakterze ruchu dokumentowania pamiątek przeszłości, rozwijającego się wówczas na ziemiach pol. (M. Suchodolska).

Trudno definitywnie orzec, czy S. mógłby być tożsamy z Kasprem Sotara, tkaczem z Baranowa, który znalazł się w grupie zesłanych na Syberię uczestników powstania styczniowego; lista ich nazwisk jako „obywateli austriackich od d. 9 marca 1869 z niewoli moskiewskiej do Austrii odesłanych” podana przez księdza Ludwika Ruczkę z Kolbuszowej, który opiekował się sybirakami, została opublikowana w krak. Czasie, 1869 nr 265 (19 XI) s. 3 (i przedrukowana w ciągu kilku dni w innych dz. galicyjskich: Dz. pol., Gaz. lw., Gaz. nar.).

Kraszewski, Cat., s. 28. – Tatarkiewicz W., *Łazienki warsz.*, W. 1957. – Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J., *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w MNW*, W. 1961. – *Widoki architektoniczne w malarstwie pol. 1780-1880. Kat.*, MNW, W. 1964, s. 109, poz. 385. – Suchodolska M., *Widoki architektoniczne w rysunkach i akw. 1780-1880*, Roczn. MNW, t. 12, 1968, s. 27. – Sroczyńska K., *Zygmunt Vogel. Rysownik gabinetowy Stanisława Augusta*, Wr. 1969. – Marcinek R., *Arch. księdza Ludwika Ruczki i materiały do biografistyki powstańców styczniowych*, Archeion, t. 94, 1995, s. 49.

I. Kopania

Sotkiewicz Teofil, malarz. Studiował w SSP w Warszawie, gdzie jako uczeń „wolno przychodzący” uczestniczył w I kursie malarstwa w r. akademickim 1859/60. Jego bratem był bp Antoni K. Sotkiewicz (administrator archidiecezji warsz. w l. 1872-83, bp diecezjalny sandomierski w l. 1883-1901), co poniekąd może tłumaczyć powierzanie malarzowi prac w kościołach obu diecezji.

Ok. 1880 S. namalował obrazy do ołtarzy bocznych (Niepokalanego Poczęcia i Nawiedzenia NMP, Matki Boskiej Bolesnej, Św. Doroty i Św. Katarzyny) w kośc. par. Św. Jadwigi Śląskiej i Stanisława bpa w Odrzywole k. Opoczna. Ok. 1890 zaprojektował i do 1894 wykonał neoromański ołtarz gł. w kośc. opactwa Cystersów w Wąchocku z 6 postaciami świętych oraz z Matką Boską, św. Bernardem i św. Florianem na zasłonie; prawdopodobnie również jego

ręki były polichromie w prezbiterium i nawie. Ok. 1896 prowadził prace nad polichromią kość. par. Św. Stanisława bpa w Osieku k. Staszowa, do którego namalował także obraz św. Anny do kaplicy bocznej i obraz z przedstawieniem Matki Boskiej między św. Dominikiem i papieżem Leonem XIII do ołtarza NMP Różańcowej (1897). Zapewne w tym czasie wykonał obraz do ołtarza bocznego Przemienienia Pańskiego w kość. par. Św. Krzyża w Kozienicach oraz obraz z wizerunkiem św. Michała Archanioła (1895), będący kopią malowidła Rafaela, do ołtarza w kość. klasztorным benedyktynek w Sandomierzu (oba ol., zachowane).

Ks. A.R., *Kilka słów o przeszłości i teraźniejszości klasztoru pp. Benedyktynek w Sandomierzu (dokończenie)*, Prz. Katolicki, 1897 nr 15, s. 226. – Wiśniewski J., *Dekanat iłżecki*, Radom 1911, s. 348. – Tenże, *Dekanat opoczyński*, Radom 1913, s. 112 – Tenże, *Dekanat kozienicki*, Radom 1913, s. 76-77. – Tenże, *Dekanat sandomierski*, Radom 1915, s. 121. – KZSP, t. 3, z. 11, 1958, s. 37. – Ryszkiewicz A., Jakimowicz I., *SSP w Warszawie 1844-1866*, Roczn. warsz., IV, 1964, s. 108.

M. Myśliński

Soubise-Bisier Kazimierz patrz **Bisier-Soubise Kazimierz**.

Souček (Souczek) **Franciszek** (František), rzeźbiarz, ur. 3 VIII 1844 Poříčí k. Pragi (Poříčí nad Sázavou), zm. 20 IV 1885 Zakopane, pochowany tamże na cmentarzu na Pęksowym Brzyzku. W 1884 (1883?) przybył z Czech do Zakopanego wraz żoną i córką, podobno z powodu gruźlicy. Ówczesny dyrektor Szkoły Zaw. Przemysłu Drzewnego, Franciszek Neužil, powierzył mu w r. szkolnym 1884/85 obowiązki nauczyciela rzeźby ornamentальной i być może także kierownika oddz. snycerstwa.

Szkoła dla przemysłu drzewnego w Zakopanem, [w:] *Almanach tatrzański 1894/95*, Lw. 1894, cz. I, s. 37. – Turek J., *Trzydziestolecie Szkoły zaw. przemysłu drzewnego w Zakopanem*, Pam. Tow. Tatrzańskiego, XXXI, 1910, s. 68 (toż, wyd. osobne, Zakopane 1910, s. 38). – B., *Sześćdziesięciolecie Państw. Szkoły Przemysłu Drzewnego w Zakopanem*, Zakopane, 1938 nr 14, s. 2. – Kenarowa H., *Od zakopiańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego do Szkoły Kenara*, Kr. 1978. – Pinkwart M.,

Piżanowska R., *Stary cmentarz na Pęksowym Brzyzku w Zakopanem*. Przew., Nowy Targ 2019.

M. Myśliński
uzup. U.M.

Soutman Pieter Claesz., malarz nadworny Władysława IV, rysownik, rytownik i wydawca rycin, ur. ok. 1580 lub między 1593 a 1601 Haarlem, zm. 16 VIII 1657 tamże. Uczył się najpewniej w haarlemskim warsztacie Jacoba Mathama i być może Hendricka Golziusa. Ok. 1615-16 osiedlił się w Antwerpii; 18 IX 1620 został jej obywatelem. Był bliskim współpracownikiem lub asystentem w pracowni Petera Paula Rubensa. Najpewniej pomagał w malowaniu obrazów, wykonywał repliki, prawdopodobnie przygotowywał rysunki dzieł, które mistrz chciał powielić w grafice; głównym zajęciem S. było jednak tworzenie rycin wg dzieł Rubensa, w tym wg jego rys. stanowiących kopie malarstwa włoskiego (m.in. Rafaela, Leonarda, Caravaggia). W tym okresie artysta eksperymentował z technikami graficznymi, próbując łączyć miedzioryt z akwaforą. Być może, oprócz współpracy z Rubensem, prowadził w Antwerpii własny warsztat (na co wskazuje wzmianka o uczniu S., Janie Timansie, wymienionym w dokumentach antwerpskiej gildii malarzy w l. 1619-20). Kilkuletnią nieobecność S. w Niderlandach (po 1624 do 1628) należy najpewniej wiązać z zatrudnieniem go przez królewicza Władysława Zygmunta Wazę, który jesienią 1624 w czasie swojej europejskiej podróży odwiedził pracownię Rubensa w Antwerpii, gdzie złożył zamówienia na obrazy. W 1628 S. wrócił do Haarlemu i 20 X t.r. został odnotowany w związku ze staraniami o paszport przewozowy z Haarlemu do Brukseli na transport przesłanej z Polski skrzyni z obrazami dla infantki Izabeli Klary Eugenii; dokumenty otrzymał miesiąc później. Prawdopodobnie t.r., w Antwerpii lub Brukseli, malarz został sportretowany przez Antoona van Dycka (*Portret mężczyzny [Pietera Soutmana]*, Kunsthistorisches Museum w Wiedniu; identyfikacja portretowanego przez Justina Daviesa w 2018). W Haarlemie S. założył warsztat malarski i graficzny; zyskał sławę jako portrecista, tworzył też obrazy o tematyce religijnej i hist.; współpracował m.in. z rytownikami Peterem van Sompel, Jonasem Suyderhoefem, Jacobem Louysem. W korespondencji z l. 1644-45 artysta

używał tytułu malarza nadwornego nadanego mu przez króla pol. („Pittore di Sua Maestà [Re] de Polonia”). Możliwe, że utrzymywał kontakty z pol. dworem po powrocie do Haarlemu (wg Barret) lub współpracował z nim do końca okresu panowania Władysława IV (wg Szmydkiego).

Po 1624 do 1628 S. przebywał prawdopodobnie na dworze Wazów w Warszawie. W rachunkach dworu Zygmunta III odnotowano wypłatę 315 zł za okres od 1 XI 1626 do 30 XI 1627 dla „malarza Petera” najpewniej tożsamego z S. Podczas pobytu namalował portrety rodziny królewskiej – Zygmunta III i królowej Konstancji Habsburżanki w strojach koronacyjnych oraz królewicza Władysława Zygmunta. Nie wiadomo, czy obrazy powstały na zlecenie infantki Izabeli Klary Eugenii, która w tym celu wysłała S. z misją do Polski, czy były darem dworu pol. (wg Szmydkiego); możliwe też, że portrety miały zostać wykonane przez S. do zamku warsz., a ich autorskie repliki dla Izabeli Klary Eugenii do Brukseli (wg Barret). Wiadomo, że były przeznaczone do pałacu na Coudenbergu w Brukseli i wym. w jego inwentarzach z 1643, 1659 i 1692 (portret królewicza); spłonęły w 1731 lub zaginęły.

Na podstawie oryginałów wspomnianych portretów koronacyjnych Zygmunta III i Konstancji Habsburżanki wykonano w 1642 ich kopie (nie wiadomo, czy również kopię konterfektu królewicza), które zostały przekazane jako wiano dla siostry Władysława IV, Anny Katarzyny Konstancji Wazówny, w związku z jej ślubem z Filipem Wilhelmem Neuburskim, z przeznaczeniem do rezydencji w Düsseldorfie (wszystkie ol., obecnie w Bayerische Staatsgemäldesammlungen w Monachium).

Wspomniany portret Władysława Zygmunta w stroju pol., którego oryginał zaginął, został wykonany do jednej z serii wizerunków Wazów: „warszawskiej” (zaginionej) albo „brukselskiej” (spalonej lub zaginionej). Znajdujący się w kolekcji Muz. Pałacu w Wilanowie portret królewicza w stroju pol. (ol., z kolekcji Stanisława Kostki Potockiego) uznany został za kopię warsztatową z 1642 (?) wg dzieła S. (wg Lileyko, Gutowskiej-Dudek); uważany był również za kopię zagubionego oryginału z pałacu Coudenberg w Brukseli (wg Szmydkiego), za dzieło S. namalowane w Warszawie (wg Barret, Walawender-Musz), za przypuszczalne dzieło S. (wg Krzyżagórskiej-Pisarek) lub za replikę autorstwa S. (wg Żukow-

skiego). Istnieje również hipoteza o wykonaniu przez Rubensa szkicu portretowego Władysława Zygmunta w stroju pol. (*alla polacca*) w 1624, podczas odwiedzin królewicza w pracowni malarza przy Wapperstraat w Antwerpii; wg *modello* Rubensa miało powstać kilka obrazów, w tym dzieło S., którego replika znajduje się w Wilanowie (wg Żukowskiego). Oprócz wilanowskiego portretu Władysława Zygmunta w stroju pol. zachowały się inne dzieła stanowiące kopie i trawestacje zaginionego oryginału S., pochodzące z XVII w.: w Muz. Książąt Czartoryskich, Oddz. MNK (ol.), 2 wizerunki w Palazzo Pitti, Galleria Palatina we Florencji (ol., ok. 1625 i 1632-33 lub 1648-49) oraz w Hospicjum pol. w Rzymie (ol., ok. 1630-40?, z kolekcji Izzydora Czosnowskiego).

Portret konny Władysława Zygmunta Wazy (ol., po 1625, Zb. Królewskie na Wawelu), dotychczas uważany za dzieło twórcy ze szkoły bądź kręgu Rubensa, został na podstawie ostatnich badań przypisany S. (wg Barret, Winiewicz-Wolskiej). Ok. 1627 artysta najpewniej namalował także *Portret królewicza Władysława Zygmunta Wazy* jako dowódcy floty hiszpańskiej na Bałtyku, za który prawdopodobnie mógł otrzymać wspomnianą wypłatę dla „malarza Petera” wskazaną w rachunkach dworu Wazów; oryginał portretu zaginął, ale konterfekt znany jest z kopii autorstwa nieokreślonego malarza francuskiego, po 1839, ol., Muz. Pałac w Wilanowie (wg Żukowskiego).

W 1627 (?) w Gdańsku S. naszkicował również portret Władysława Zygmunta (rys. czarną kredą, piórkiem i tuszem, Albertina, Wiedeń), który został wykorzystany do opracowania ryciny z konterfektem króla Władysława IV i sceną smoleńskiego hołdu Szeina, wyk. i opublikowanej w 1634 przez Lucasa I Vorstermana (miedz. z akwaf., sygn: „P. Soutman effigiem pinxit”, egzemplarz m.in. w Muz. Książąt Czartoryskich, Oddz. MNK). Prawdopodobnie posiłkując się tym szkicem, S. namalował całopostaciowy portret Władysława, którego oryginał zaginął, ale zachowała się kopia z d. kolekcji Muz. Lubomirskich, obecnie w Lw. Muz. Hist. (wg Żukowskiego). S. posłużył się tym samym szkicem portretowym do wykonania późniejszego rys. *Król Polski Władysław IV* (czarna kreda, piórko i tusz, ok. 1637, Albertina, Wiedeń), który stał się wzorem dla graficznego konterfektu *Vladislaus VI* [!], wyk. przez Jonasa Suyderhoefa, należącego do opublikowanego albumu autorstwa S. *Effigies Imperatorum*

Domus Austriacae, Ducum Burgundiae, Regum Principumque Europeae, Comitum Nassoviae... (Haarlem 1644-50), w którym znalazła się również ryc. *Sigismundus III* wyk. wg portretu S., obie miedz. z akwaf., sygn.: „P. Soutman Pinxit Effigiavit et Excud. I Suyderhoef Sculpxit” (egzemplarze m.in. w MNK i BN).

W Muz. Łazienki Królewskie w Warszawie znajduje się *Portret damy* autorstwa S. (ol. na desce, 1644, z d. kolekcji Stanisława Augusta). Z malarzem hipotetycznie wiązano również 2 portrety Władysława IV w MNW (oba ol.), a niesłusznie przypisywano mu (wg Barret, Kuhnke i Żukowskiego) konterfekt Władysława IV w MNP (ol., 1635, ze zb. Czarneckich z Ruska).

Charakterystyczny styl malarski S. kształtował się pod wpływem środowisk artyst. Haarlemu i Antwerpii, z którymi malarz związał się w okresie edukacji i późniejszej pracy. Konwencja portretowa właściwa S. i stosowana przez niego technika malarska łączą tradycje obu ośrodków. Wyrafinowana aranżacja tła, elegancja gestów, póż i strojów modeli to wyraźne dziedzictwo sztuki Flandrii, przede wszystkim Rubensa. Natomiast swobodny, niemal szkicowy sposób malowania S., polegający na nakładaniu wielu cienkich warstw farby lekkimi pociągnięciami pędzla, konturowość i kontrastowy modelunek, wskazują na inspiracje malarstwem Fransa Halsa. Z uwagi na te podobieństwa portrety S. bywały porównywane i niekiedy mylone z obrazami haarlemskiego malarza.

Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexicon...*, t. 17, München 1847. – Rastawiecki, Sł. mal., t. 2, 3. – Wurzbach A., *Niederländisches Künstler-Lexikon*, t. 2, Wien u. Leipzig 1910. – ThB, t. 31, 1937.

Roses M., *Geschichte der Malerschule Antwerpens ...*, Antwerpen 1881, s. 326-327. – Kopera F., *O portretach Stefana Batorego w galerii Pitti i kardynała Jerzego Radziwiłła w Galerii Orsini, tudzież Zygmunta III i Konstancji jego żony w Pinakotece Monachijskiej*, SKHS, VII, 1903 z. 3, szp. CXXVII-CXXIX (bez nazwiska S.). – Sokołowski M., *Z powodu portretów pol. we Florencji tudzież Zygmunta III i Konstancji jego żony w Pinakotece Monachijskiej*, tamże, szp. CXXIX-CXXXII. – Mycielski J., *Lucas Vorsterman i dwaj panowie polscy (1640-1646)*, tamże, szp. CCXXVII. – *Pol. portrety w w. XVI-XIX*, t. 1, z. 3, red. Mycielski J., Lw. 1911. – Kopera, t. 2. – Szablowski J., *Architektura Kalwarii Zebrzydowskiej 1600-1702*, RK, XXIV, 1933, s. 73. – Gębarowicz M., *Nieznany portret króla Zygmunta III*, [w:]

Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego, Lw. 1936, t. 1, s. 310-311. – Przedziecki R., *Trzy portrety Władysława IV przez Rubensa*, Arkady, III, 1937 z. 4, s. 211 (bez nazwiska S.). – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, Kr. 1948. – Tomkiewicz W., *Malarstwo dworskie w dobie Władysława IV*, BHS, XII, 1950 nr 1-4, s. 148, 157, 162-169, 191. – Ruszczyćówna J., *Portrety Zygmunta III i jego rodziny*, Roczn. MNW, XIII, 1969, s. 244. – Gębarowicz M., *Portret XVI-XVIII w. we Lwowie*, Wr. 1969, s. 43-44 (bez nazwiska S.). – Tomkiewicz W., *Pędzlem rozmaitym. Malarstwo okresu Wazów w Polsce*, W. 1970. – Walicki M., Tomkiewicz W., Ryszkiewicz A., *Malarstwo pol. Manierizm, barok*, W. 1972. – Czapliński W., *Władysław IV i jego czasy*, W. 1972, s. 318. – Chrościcki J.A., *Rubensowskie portrety Wazów*, [w:] *Rubens, Niderlandy i Polska*, Łódź 1978, s. 43, 46-48. – Szablowski J., *Portret konny królewicza Władysława Zygmunta Wazy na Wawelu jako przejaw aktualnych wydarzeń europejskich oraz jego wzory flamandzkie i włoskie*, Folia Historiae Artium, XV, 1979, s. 89-120 (bez nazwiska S.). – Storm van Leeuwen J., *Pieter Claeszoon Soutman. Materiały do monografii artysty*, Spraw. PAN Kr., XXIII, 1979 nr 1, s. 122-123. – Chrościcki J.A., *Rubens w Polsce*, Roczn. Historii Sztuki, XII, 1981, s. 160, 161, 166-169, 170-173, 178, 180. – Karpowicz M., *Sekretne treści warsz. zabytków*, W. 1981. – Chrościcki J.A., *Sztuka i polityka. Funkcje propagandowe sztuki w epoce Wazów 1587-1668*, W. 1983. – Banach J., *Hercules Polonus. Studium z ikonografii sztuki nowożytnej*, W. 1984. – Moroka M., *Pol. nowożytny portret konny i jego europejska geneza*, Wr. 1986. – Lilejko J., *Portrety tzw. koronacyjne Zygmunta III i Konstancji jako wyraz polityki dynastycznej Wazów*, [w:] *Portret. Funkcja - Forma - Symbol*, W. 1990, s. 377-391. – Grochala A., *Treści ideowe rycin Schelte à Bolswert „Alegoria na cześć Zygmunta III”*, Ikonothea, V, 1993, s. 183. – Talbierska J., *Główne ośrodki produkcji graficznej w Europie XVII w. Funkcje, artyści, produkcja*, [w:] *Sztuka XVII wieku w Polsce*, W. 1994, s. 107-108. – Leitsch W., *Finanse i działalność dworu królewskiego w l. 1626-1629*, W. 1999, s. 47, 51. – Szmydki R., *Kontakty artyst. królewicza Władysława Zygmunta Wazy z Antwerpią. Misja Mathieu Rouaulta do Polski w 1626 r.*, W. 2002, s. 68-69. – Thijssen L., *Polska i Niderlandy: 1000 lat kontaktów*, Zutphen 2003, s. 213 (bez nazwiska S.). – Szmydki R., *Czy holenderski portrecista Pieter Claesz Soutman (1580-1657) był w Polsce?*, Kronika Zamkowa, 2003 nr 1, s. 25-38. – Tenże, *Artyst.-dyplomatyczne kontakty Zygmunta III Wazy z Niderlandami Południowymi*, Lublin 2008, s. 9, 15, 25, 46-48, 50, 77, 97, 105, 118-139, 164, 198. – Żukowski J., *Admirał hiszpańskiej floty na Bałtyku. Zapomniany*

portret Władysława Zygmunta Wazy według Pietera Claesza. *Soutmana*, Barok, 2010 nr 1 (33), s. 105-122. – Szmydki R., *Malarstwo niderlandzkie na dworze Zygmunta III*, [w:] *Kultura artyst. Warszawy XVII-XXI w.*, red. Michalczyk Z., Pieńkos A., Wardzyński M., W. 2010, s. 38-42. – Talbierska J., *Grafika XVII w. w Polsce. Funkcje, ośrodki, artyści, dzieła*, W. 2011. – Barrett K., *Pieter Soutman. Life and oeuvre*, Amsterdam 2012 (tam obszerna literatura dot. S.). – Krzyżagórska-Pisarek K., *Two Portraits of the Prince Ladislas-Sigismund Vasa from the Collections in the Wawel Castle Re-Examined*, *Rocz. Historii Sztuki*, XXXVII, 2012, s. 99, 100-101, 102-103, 106-113. – Żukowski J., *Sztuka dyplomacji i dyplomacja sztuki: Władysław IV Waza*, [w:] *Sztuka i dyplomacja. Związki sztuki i pol. dyplomacji w okresie nowożytnym*, red. Badach A., Kuhnke M., W. 2013. – Straszewska A., *Strój pol. w malarstwie od XVI do XIX wieku*, W. 2013, s. 60. – Szmydki R., *Smoleńsk jako temat batalistyczny w sztuce niderlandzkiej pierwszej poł. XVII w.*, [w:] *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. 12: *Dzieło sztuki w przestrzeni kulturowej*, red. Rolska I., Lublin 2015, s. 133-143. – Żukowski J., *Listy Władysława Wazy i inne nieznanne źródła do jego europejskiej peregrynacji z archiwów szwedzkich i niemieckich*, *Kronika Zamkowa*, 2015 nr 2, s. 73-76. – Kuhnke M., Żukowski J., *Portret Władysława IV z Galerii Owальной Zamku Królewskiego w Warszawie i związane z nim dzieła*, *Kronika Zamkowa*, 2017 nr 4, s. 76-78. – Żukowski J., *Żądza chwały. Władysław IV Waza w ikonografii performatywnej*, W. 2018. – Davies J., *Ein Maler als Modell: Van Dycks Porträt von Pieter Soutman*, [w:] *Ansichtssache #21*, [kat. wystawy], Kunsthistorisches Museum, Wien 2018, s. 5-30. – Ostrowski J.K., *Portret w dawnej Polsce*, W. 2019, s. 147, 167, 255-256, 259, 275. – Żukowski J., *Ceremoniał codzienności i rytuał święta: sztuka dworska*, [w:] *Świat pol. Wazów. Eseje*, red. Żukowski J., Hundert Z., W. 2020, s. 49. – Skrabski J., *Kościół pol. w Rzymie: tożsamość i reprezentacja w perspektywie sztuki*, Kr. 2021, s. 296-297.

Kraszewski, Cat., s. 224, 263. – Hutten Czapski, *Portrety*, nr kat. 2099, 2106, 2271. – Pam. zb. Witke-Jeżewskiego. – *Portret królewski w grafice. Kat. wystawy TOnZP... ze zb. Dominika Witke-Jeżewskiego*, W. 1925, poz. 364, 415, 417. – *Portret holenderski XVII w. w zb. polskich*, oprac. Dobrzycka A., Walicki M., MNP, P. 1956. – *Portrety osobistości pol. znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie. Kat.*, MNW, W. 1967. – Voisé I., Głowacka-Pocheć T., *Galeria malarstwa Stanisława Kostki Potockiego w Wilanowie*, W. 1974, poz. 143 (bez nazwiska S.). – *Sztuka dworu Wazów w Polsce. Wystawa w Zamku Królewskim na Wawelu... Kat.*, red.

Fischinger A., *Państw. Zb. Sztuki na Wawelu*, Kr. 1976, s. 48-49, 70-71, 76, poz. 30-31, 133, 153. – de Leew R., Thijssen L., *Związki między Holandią i Polską w XVI i XVII w. Kat. wystawy*, Muz. Morskie, Gd. 1978, s. 123, poz. 257. – Mierzwiński M., *Władysław IV w grafice XVII i XVIII w. Kat. wystawowy*, Muz. Zamkowe w Malborku, Malbork 1987, poz. 29, 53, 60, 61. – Michałkowska J., *Obrazy mistrzów obcych w pol. kolekcjach*, W. 1992. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 5, W. 1995. – *De prinselijke pelgrimstocht: de „Grand Tour” van Prins Ladislas van Polen, 1624-1625*, [kat. wystawy], Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, Antwerpen 1997, s. 72, 75, 79. – Gutowska-Dudek K., *Portret królewicza Władysława Zygmunta w stroju pol.*, [w:] *Gdańsk dla Rzeczypospolitej w służbie Króla i Kościoła*, red. Talbierska J., Muz. Hist. m. Gdańska, Gd. 2004, s. 159-160, poz. I.60. – *Malarstwo flamandzkie doby Rubensa, Van Dycka i Jordaensa 1608-1678*, red. Ziemia A., MNW, W. 2007, s. 278. – Gutowska-Dudek K., *Portret królewicza Władysława Zygmunta w stroju pol.*, [w:] *Historia i Polonia. Kat. wystawy*, red. Myślińska A., MN w Kielcach, Kielce 2009, s. 92, poz. I/49. – Gutowska-Dudek K., *Portret pol. Tradycja i świadomość hist. Pamiątka Galerii Portretu Pol. udostępnionej w 1963 r. w pałacu w Wilanowie*, W. 2012, s. 23, poz. 7. – Juszcak D., Małachowicz H., *Galeria obrazów Stanisława Augusta w Łazienkach Królewskich. Kat.*, W. 2015, poz. 98, s. 359, 360. – Jakubowski T., *Grafika. Portrety. Kat. Zb. Zamek Królewski w Warszawie - Muz. i Fundacja Zb. im. Cieszanowieckich*, W. 2017. – Walawender-Musz D., *Królewicz Władysław Waza w stroju pol.*, [w:] *Król jedzie! Wizyty władców pol. w Gdańsku XV-XVIII w.*, t. 2: *Kat.*, red. Kriegseisen J., Muz. Gdańska, Gd. 2018, s. 73-74, poz. 26. – Gutowska-Dudek K., *Portret królewicza Władysława Zygmunta w stroju pol.*, [w:] *Świat pol. Wazów. Przestrzenie - Ludzie - Sztuka*, kat. wystawy, red. Żukowski J., Zamek Królewski, W. 2020, s. 41-42, poz. I.4. – Żukowski J., *Portret Władysława Zygmunta w stroju pol.*, tamże, s. 262-263, poz. VIII.4. – Winiewicz-Wolska J., *Malarstwo niderlandzkie i flamandzkie w zb. Zamku Królewskiego na Wawelu*, Kr. 2021, s. 222-225, poz. 56.

P. Kluz

Sovgin (Sougin), autor miniatury *Młody mężczyzna w mundurze obywatelskim*, owal, kość słoniowa, sygn.: „Sougin [Sovgin?] à Varsovie [!]. 1819” (w 1912 wł. Stanisława Patka w Warszawie), oraz miniatury przedstawiającej księcia

Ksawerego Druckiego-Lubeckiego, ministra skarbu Królestwa Pol. (od 1821), który został ukazany w mundurze urzędowym (czarnozielonym z kołnierzem czerwonym), z wielką wstęgą Orderu Orła Białego, Orderem św. Stanisława i in. odznaczeniami; dzieło sygn.: „Sovgina [Sovgin à ?] Varsovie 1819” (w 1939 wł. Ksawerego Pusłowskiego w Krakowie); obie miniatury niezachowane.

W kat. wystawy 1912 miniatura autorstwa S. została wym. wśród prac artystów pol., natomiast w kat. z 1939 – zakwalifikowana do prac twórców rosyjskich lub pracujących w Rosji. Wydaje się, że autor był Polakiem zapisującym „z cudzoziemska” swoje nazwisko w sygnaturze, może tożsamym z Karolem Sowginem, członkiem loży Jedność Słowiańska (działającej w Warszawie w l. 1818-21), lub, co jeszcze bardziej prawdopodobne, z Sowginem, autorem prac malarskich na papierze (zob.).

Możliwe także, że S. jest identyczny z autorem miniatury przechowywanej w LGS, przedstawiającej nieokreślonego generała z czasów Królestwa Pol., dat. 1825, którego nazwisko w sygnaturze odczytano „Songen”.

Kur. warsz., 1823 nr 152 (28 VI), s. nlb. 2 (dot. Karola Sowgina). – *Pam. wystawy miniatur oraz tkanin i haf-tów...*, TONZP, [W.] 1912, s. 21 poz. 171. – Małachowski-Lempicki S., *Wykaz pol. łóż wolnomularskich oraz ich członków w l. 1738-1821*, Kr. 1929, s. 196 [307] (dot. Karola Sowgina). – Buczkowski K., Przeorska-Exnerowa Z., *Wystawa miniatur na tle wnętrza pałacu hr. Pusłowskich*, Kr. 1939, s. 87 poz. 511. – Hass L., *Sekta farmazonii warsz. Pierwsze stulecie wolnomularstwa w Warszawie (1721-1821)*, W. 1980, s. 528 (dot. Karola Sowgina).

U. Makowska

Sowa Dwojra patrz w hasło Sowianka.

Sowa Paweł, rzeźbiarz, ur. 28 (25?) IV 1899 Żabno k. Tarnowa, zm. 9 XII 1960 tamże, pochowany na miejscowym cmentarzu par.; syn Jana i Ewy. 27 I 1917 wstąpił do Legionów Pol.; przydzielony do 6 kompanii II baonu 1 pułku piechoty. Jego dziełem są płaskorzeźbione figury świętych: Anny, Kazimierza, Jana Kantego i Jacka Odrowąża (1960), umieszczone w arkadkach na szczycie fasady kośc. Ducha Św. w Żabnie, pochodzącej z okresu rozbudowy świątyni w l. 1955-57.

Domański P., *Kośc. i cmentarz par. w Żabnie*, Żabno 1996. – Milewska W., Zientara M., *Sztuka Legionów Pol. i jej twórcy 1914-1918*, Kr. 1999. – Cisek J., Kozłowska E., Wieczorek L., *Słownik Legionistów Pol. 1914-1918*, zakładka *Żołnierze Niepodległości* na stronie: Muz. Józefa Piłsudskiego w Sulejówku <https://zolnierze-niepodleglosci.pl/%C5%BCo%C5%82nierz/223404/> (dostęp 28.04.2023). – *Znani parafianie*, zakładka na stronie *Parafia pw. Ducha Świętego w Żabnie*, <https://zabno.diecezja.tarnow.pl/index.php/rodacy/znani-parafianie-rodacy-60> (dostęp 28.04.2023). – *Cmentarz par. w Żabnie*, *Grobonet*, <https://zabno.grobonet.com> (dostęp 28.04.2023).

U. Makowska

Sowa Stefan (Szczepan), malarz pochodzący z miejscowości Niebory na Śląsku Cieszyńskim (Niebory; obecnie część m. Trzyniec w pow. Frydek-Mistek w Czechach). W 1642 wykonał „sumptem wojewodzica wałaskiego z Oldrzychowic” ornamentalną polichromię (wg Karola Piegzy były to malowidła na płótnie naklejane na drewno) chóru w kośc. Bożego Ciała w Gutach (obecnie w granicach Trzyńca); kośc. spalony w 2017, część malowideł została wcześniej sfotografowana.

Londzin J., *Kościół drewniany na Śląsku Cieszyńskim*, oprac. Tomanek R., Cieszyn 1932, s. 9 (bez nazwiska S.), 19, 96. – Iwanek W., *Słownik art. na Śląsku Cieszyńskim*, Bytom 1962. – Piegza K., *O ludowym budownictwie drewnianym*, [w:] *Płyniesz, Odro*, Ostrawa 1972, s. 60. – *Guty*, w serwisie: Szukała I., Szukała M., *Płociennik M., Kościoły drewniane*, <http://www.kosciolydrewniane.pl/pages/drewniane/guty.html> (dostęp 02.05.2023), z fot.

U. Makowska

Sowa Władysław, matematyk, akwarelista, zginął 1944 Warszawa (w Powstaniu Warsz.). Pochodził z Cieszyna.

Brożek L., Hajduk R., Targ A., Rechowicz H., *Materiały do listy strat kultury polskiej na Śląsku w l. 1939-1945*, Żaranie Śląskie, 1960 z. 4, s. 647.

A. Straszewska

Sowa-Sowiński (Sova) **Zygmunt**, malarz, miniaturzysta, grafik, plakacista, ur. 27 VII 1908 Opatówek k. Kalisza (ochrzczony w kośc.

Podwyższenia św. Krzyża w Łodzi 26 IX 1908), zm. 12 IX 1954 Nowy Jork (pochowany tamże na cmentarzu Calvary); syn Józefa Sowy (*vel* Sowińskiego), robotnika, i Jadwigi Meszek (Myszek); 28 IV 1942 ożenił się w Warszawie z Ireną Wieczorkiewicz, 2° voto Prime (1919-2012), guwernantką wychowaną we Francji.

W wieku 16 l., po ukończeniu gimnazjum w Łodzi, rozpoczął naukę w Państw. Szkole Przemysłowej w Bydgoszczy (dokładny okres nie jest możliwy do ustalenia, gdyż akta szkoły uległy zniszczeniu na pocz. II wojny światowej); był tam uczniem m.in. Bronisława Bartla, Karola Mondrala i Piotra Chmury. Powoływał się też na naukę u Leona Wyczółkowskiego i Władysława Skoczylasa, a po II wojnie światowej na emigracji wprowadził do swojego życiorysu informacje o studiach u Teodora Axentowicza na ASP w Krakowie – nie figuruje jednak w aktach uczelni.

W 1932 S. powrócił do Łodzi. Debiutował wówczas jako grafik, nawiązując m.in. współpracę z wojskowymi czas. Legun w Mundurze i bez... oraz Wiarus, dla których wykonywał strony tytułowe i ilustracje (Wiarus, 1935 nr 25, s. 589, nr 49; 1936 nr 31; 1937 nr 31, s. 9, nr 44; 1939 nr 12, s. 775). Projektował też plakaty dla organizacji wojskowych: Korpusu Ochrony Pogranicza, Wojskowego Instytutu Naukowo-Oświatowego, Min. Spraw Wojskowych i Pol. Białego Krzyża (*Dom Żołnierza to Twój Dom*, ok. 1935, *Polski Biały Krzyż Żołnierzowi, Polska Zbrojna – czytaj i popieraj*, plakat z okazji 10. rocznicy Korpusu Obrony Pogranicza, 1934). Miał w swoim dorobku również plakaty filmowe (m.in. *Wierna rzeka*, 1936, niezachowany), teatralne (*Teatr żołnierski gra*, 1936, repr. Wiarus, 1936 nr 36, s. 920) i reklamowe (*Płyty „Syrena” – szczytem doskonałości*, 1936) oraz druki promocyjne dla Pocztowej Kasy Oszczędności. W l. 1933-36 wykonał serię rysunkowych wizerunków znanych współczesnych osobistości (miejsce przechowywania nieznane).

Ok. 1935 artysta przeniósł się do Warszawy (w 1936 mieszkał przy ul. Kruczej 48 m. 24, a w 1938 – na Wspólnej 64 m. 2, a potem w Wesołej pod Warszawą). W końcu l. 30. wyspecjalizował się w malarstwie miniaturowym. Aby rozpropagować swoją twórczość, wykonał portrety aktorów (m.in. Elżbiety Barszczewskiej, Toli Mankiewiczówny, oba gwasz kość słoniowa, sygn., ZNiO, oraz Ludwika Solskiego), koronowanych głów (króla Wielkiej Brytanii Jerzego VI, księżniczki

Elżbiety, króla Rumunii Karola II, króla Szwecji Gustawa V), pol. i zagranicznych polityków, przedstawicieli sanacji i kręgów rządowych (m.in. prezydenta USA Franklina Delano Roosevelta, kość słoniowa, 1937, Ignacego Paderewskiego, marszałka Edwarda Rydza Śmigłego, gen. Kazimierza Sosnkowskiego, ministra spraw zagranicznych Józefa Becka), z którymi podobno nawiązał kontakt dzięki protekcji Mariana Rosco-Bogdanowicza. Prawdopodobnie jednak większość tych prac powstawała na podstawie fotografii, a artysta wykorzystywał je do reklamy swojej twórczości (np. Barszczewską przedstawił na podstawie fotosów z filmu *Kościuszkę pod Racławicami* z 1938); często wysyłał je potem ważnym osobistościom lub do muzeów (m.in. ofiarował portrety Piłsudskiego Aleksandrze Piłsudskiej i do Muz. w Belwederze, obecnie zaginione). W 1939, z pisemną rekomendacją Wojciecha Kossaka, starał się o stypendium Funduszu Kultury Narodowej. Rozwój jego mozolnie budowanej kariery zahamował wybuch wojny. W końcu sierpnia 1939 został zmobilizowany jako oficer rezerwy w stopniu porucznika, lecz nie zdążył dołączyć do swego pułku i po jego rozbiciu wrócił do Warszawy. W czasie okupacji nadal działał jako portrecista – wykonał wtedy m.in. miniatury przedstawiające hrabinę Brzozowską (1942, gwasz kość słoniowa, sygn., ZNiO), Władysławę Brudzińską (1942, akw., gwasz kość słoniowa, sygn., Muz. Zamkowe w Pszczynie), jej ojca dra medycyny Władysława Czyżewskiego, matkę Helenę z Olszewskich Czyżewską, brata – Jerzego Czyżewskiego, dra praw (wszystkie wł. pryw.). Dodatkowo zarabiał, udzielając lekcji rys. (poetka Józefa Radzyńska wspominała, że uczył jej siostrę stryjeczną Irenę). W ramach działalności konspiracyjnej pracował jakoby przy fałszowaniu papierów dla Armii Krajowej (brak potwierdzenia w dokumentach i relacjach świadków).

W grudniu 1944 S. wraz z żoną opuścił Polskę i przedostał się do Austrii (prawdopodobnie do Wiednia, a następnie do Linzu); we wniosku o prawo stałego pobytu w USA podawał, że w wyjeździe pomógł im niemiecki oficer w zamian za namalowanie portretu. Przyjaciółom, dziennikarzom i biografom przekazał natomiast wersję o aresztowaniu za działalność konspiracyjną i osadzeniu w obozie koncentracyjnym (wg Radzyńskiej), co ze względu na wywiezienie za granicę przynajmniej części dorobku i utensyliów malarskich wydaje się mało prawdopodobne. Po

zajęciu Austrii przez armię amerykańską małżonkowie dotarli latem 1945 do Paryża, a następnie przez Hiszpanię wyemigrowali do Rio de Janeiro. W 1948 z Brazylii wypłynęli na parowcu Urugway do Nowego Jorku (mieszkali początkowo na Brooklynie przy 73 ulicy nr 243, a następnie przy 63 Wschodniej ulicy nr 33). Przez kilka lat próbowali uzyskać prawo stałego pobytu w USA, którego im odmawiano ze względu na przyznane wcześniej prawo osiedlenia w Brazylii. Ich starania wspierali m.in. kongresmen Alfred D. Sieminski i ksiądz Aloysius Wycislo. Artysta szybko zaczął uczestniczyć w życiu Polonii amerykańskiej, uzyskując m.in. wsparcie Pol. Komitetu Imigracyjnego w Nowym Jorku. Podobnie jak przed wojną, wykonywał portrety popularnych w Ameryce gwiazd filmowych (m.in. Greta Garbo i Marleny Dietrich, oba kość słoniowa, Instytut Józefa Piłsudskiego, Nowy Jork) oraz osobistości, które mogłyby mu pomóc w rozwoju kariery (m.in. biskupa Stephena S. Woznickiego, gwasz kość słoniowa, ZNiO). Na zamówienie Komitetu Imigracyjnego S. namalował portret kardynała Francisza J. Spellmana, a ten z kolei kupił u niego miniaturę przedstawiającą kardynała Adama Sapiehę, którą ofiarował papieżowi (pierwsze z dzieł repr. Polish Review, 1948 nr 10, okładka; oba repr. Seraphic Chronicle, 1952 nr 9). Artysta zmarł po operacji nowotworu mózgu.

Przed wojną S. pokazywał miniatury na wystawach TZSP w Warszawie w 1937 i 1938. W 1952 odbyła się wystawa jego prac w Creative Arts Gallery w Charlottesville.

Wczesne prace graficzne S., z pocz. l. 30., utrzymane były jeszcze w stylistyce art déco (strony tytułowe i plakaty); cechowało je dążenie do syntetycznego traktowania form, redukcja szczegółów, operowanie dużymi płaszczyznami koloru i wyraźnym konturem, a także podporządkowanie liternictwa całości kompozycji (m.in. strona tytułowa pisma Legun z 1934). Dążność do syntezy i rytmizację S. zastosował również w *Kubistycznym portrecie Józefa Piłsudskiego* (1933) wyk. na podstawie popularnej fotografii (na tle wawelskiego arrasu) autorstwa Zygmunta Garzyńskiego – artysta zredukował szczegóły, w nieznanym stopniu zgeometryzował płaszczyzny i wyodrębnił kontury (repr. Głos Poranny. Dod. il., 1933 nr 8 X, s. 1; Wiarus, 1935 nr 23, s. 547). Stopniowo jednak coraz bardziej skupiał się na drobiazgowym oddaniu detali i osiągnięciu foto-

graficznej dosłowności. Zabieg ten wzmocnił siłę wyrazu najbardziej znanej pracy S. – *Na szczycie Giewontu w kamień zaklęty spoczywa* (1936), gdzie w realistycznie odtworzony maszynowy profil Józefa Piłsudskiego; legenda o śpiących rycerzach posłużyła tu kreacji mitu i kultowi Marszałka jako wskrzesiciela państwa pol. i twórcy niepodległości. Artysta ofiarował oryginał do Muz. w Belwederze (obecnie zaginiony), ale też rozpropagował obraz w formie pocztówek i odbitek graficznych w różnych formatach (m.in. w zb. MTZ, Centralnej Bibl. Wojskowej). W plakatach, zwłaszcza filmowych, chętnie posługiwał się środkami graficznymi dla uzyskania wrażenia pseudofotograficznego kolażu (*Hanka. Oczy czarne*, 1934; *Tajemnica panny Brinx*, 1936).

Malując portrety, S. z reguły korzystał ze zdjęć, często sam fotografował swoich modeli, tak aby w gotowej pracy osiągnąć iluzjonistyczną wierność (m.in. portret kardynała Edwarda Mooney abpa Detroit, w którym precyzyjnie odtworzył delikatny rysunek koronek i połyskliwość jedwabnej mory, repr. Seraphic Chronicle, 1952 nr 9). Prace te cechuje biegłość techniczna i drobiazgowość opracowania; popisem artyst. kunsztu S. były miniatury wielkości znaczka pocztowego. Malarz studiował jednak także technikę dawnych miniaturzystów, naśladowując m.in. metodę punktowania; prawdopodobnie w tym celu wykonywał kopie miniatur z pocz. XIX w., m.in. *Portret księżniczki Eleonory Lubomirskiej*, w którym wiernie odtworzył fryzurę i suknię z ok. 1830 (gwasz, akw. kość, na aukcji w Sopocie, 2017). Wzorem portrecistów dziewiętnastowiecznych w męskich wizerunkach starał się o realistyczne ujęcie i uchwycenie charakterystycznych cech modelu, nie unikał weryzmu (np. *Portret Wojciecha Kossaka*, 1941, gwasz kość słoniowa, sygn., ZNiO). W portretach kobiecych (zwłaszcza powstających w Ameryce) stosował idealizację, często koncentrując się na detalach efektownych strojów w stylu New Look (m.in. *Portret Marii Cristiny de Borbón y Bosch-Labrús de Patiño, księżnej de Dúrcal*, gwasz kość słoniowa, sygn., 1951, ZNiO), w czym widoczne są analogie z portretami autorstwa czynnego również w tym czasie w USA Bolesława Jana Czedekowskiego.

Oprócz wyż. wym.: ZNiO – *Portret Ignacego Jana Paderewskiego*, ol., sygn., 1937, *Portret nieznanego mężczyzny*, ol., gwasz, sygn., 1937,

Portret Mariny, księżnej Kentu, gwasz, sygn., 1938, *Portret Ryszarda Wagnera*, gwasz, sygn., 1938, *Portret Stefana Henryka Katelbacha*, gwasz, sygn., 1939, *Portret papieża Piusa X*, gwasz, sygn., 1939, *Portret hrabiego Leona Jana Pinińskiego*, gwasz, 1940, *Portret Ignacego Jana Paderewskiego*, ol., gwasz, sygn., 1941, *Portret nieznanej kobiety z chłopcem*, gwasz, sygn., 1943, *Portret tancerki Danuty Kwapiszewskiej*, gwasz, sygn., 1951, *Portret aktorki Barbary Wiśniewskiej*, gwasz, sygn., po 1948, *Portret hrabiny Potockiej* (prawdopodobnie kopia wizerunku z ok. 1800), tusz, *Portret tancerki baletowej Olgi Sławskiej-Prorubnikow*, gwasz, sygn., *Portret nieznanej dziewczynki z lalką*, gwasz, *Portret nieznanej kobiety - „Debiutantka”*, gwasz, *Portret nieznanej kobiety - „Polka”*, gwasz, *Portret nieznanej kobiety w kapeluszu*, gwasz, *Portret nieznanej kobiety z czerwonym szalem*, gwasz, *Portret nieznanego dziecka*, gwasz, *Madonna Ferruzzi* [kopia], gwasz, wszystkie kość słoniowa; Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Nowy Jork – *Portret ojca artysty*, rys. węglem karton, sygn., 1934, *Portret Miss Cerquinho*, kość słoniowa, 1947, *Portret Erica Kanna*, papier, sygn., 1948, *Portret Józefa Piłsudskiego*, *Portret Ignacego Paderewskiego*, *Portret marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego*, *Portret gen. Józefa Hallera*, *Portret księżnej Lubomirskiej*, *Portret Władysława L. Jaworskiego*, sygn., *Portrety Thomasa Jeffersona i jego żony Marthy*, *Portret Fryderyka Chopina*, *Portret Rockefellera seniora*, *Portret Johna Pierponta Morgana*, *Portret królowej angielskiej Elżbiety*, *Portret króla szwedzkiego Gustawa V*, *Portret Greta Garbo*, *Portret Marleny Dietrich*, *Portret Debbie Reynolds*, *Portret kobiety*, *Portret dziecka*, wszystkie kość słoniowa.

Plakaty i grafika S. w zb.: Muz. Wojska Pol. w Warszawie, MOB, Muz. Plakatu w Wilanowie Oddz. MNW, Muz. Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, Centralnej Bibl. Wojskowej w Warszawie.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., W. 1938. – *Encyclopedia of American Biography. New series*, red. Downs W.S., New York 1955. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 2, Wr. 1979. – Jordanowski S., *Vademecum malarstwa pol.*, New York 1988. – *Mały słownik pisarzy pol. na obczyźnie 1939-1980*, red. Klimaszewski B., W. 1992 (s.v. Jeśman Czesław). – Jordanowski S., *Vademecum malarstwa pol. w USA*, Wr. 1996. – PSB, t. 40, 2000-2001 (Kubaszewska H.). – Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkich*, Łódź 2005.

Wystawa miniatur [Zygmunta Sowy-Sowińskiego w dorocznym salonie zimowym TPSP w Poznaniu], *Kultura*, 1937 nr 43, s. 7. – *Świetny rozwój talentu* [Grafika Zygmunta Sowy-Sowińskiego], *Nowa Polska*, 1937 nr 2, s. 4-5. – *Pol. sztuka malarska miniatur...* [o twórczości S.], Łódź w *Ilustracji* (dod. do Kur. Łódzkiego), 1938 nr 25, s. 4. – Baranski F., *Wartime „forger” world’s greatest miniaturist*, *Seraphic Chronicle*, 1952 nr 9, s. 207-212. – *Relief of Zygmunt Sowiński and wife* (Calendar No. 1736, July 6, 1954), [w:] *United States Congressional Serial Set*, wyd. 11730. *Senate Reports*, t. 4 (83rd Congress, 2^d Session, January 6 - December 2, 1954). *Miscellaneous IV*, Washington 1954, nr 1725. – Radzymińska J., *Zgon Artysty*, *Głos pol.* (Buenos Aires), 1954 nr 2431 (29 X), s. 5. – *Taź, Czternaście lat mroku*, Kr. 1978, s. 99-103. – Rosco-Bogdanowicz M., *Wspomnienia*, Kr. 1959. – Lechoń J., *Dziennik*, Londyn 1973, t. 3 (toż: W. 1993). – Jordanowski S., *Miniatury Zygmunta Sowy-Sowińskiego*, *Prz. pol.*, 1983 nr z 26 V / 1 VI, s. 8-15. – Jeśman C., *Zygmunt Sowa-Sowiński. The miniatures*, Sussex 1985. – Cisek J., *Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce i jego zbiory*, W. 1997. – Tenże, *Pol. Komitet Imigracyjny. Polish American Immigration and Relief Committee (PKI-PAIRC) w Nowym Jorku*, New York 2003, s. 95. – Tenże, *Polish Refugees and the Polish American Immigration and Relief Committee*, Jefferson North Carolina, London 2006. – Bojko S., *Z polskim rodowodem. Artyści pol. i amerykańscy pol. pochodzenia w sztuce Stanów Zjednoczonych w l. 1900-1980*, Toruń 2007. – Cisek J., *Żołnierz i karykaturzysta komendanta*, *Rzeczpospolita*, 2009 nr z 30 IX, www.rp.pl, dostęp 18.09.2021. – Kucharska-Hornung K., *Giewont święty, marszałek zaklęty...*, na stronie Historia. Poszukaj, www.historiaposzukaj.pl, dostęp 18.09.2021.

Fijałkowska J., *Idea i forma w plakacie pol. 1892-1944*, Muz. Plakatu w Wilanowie, W. 1987. – Millie E., Kantorosiński Z., *The Polish Poster. From Young Poland through the Second World War. Holdings in the Prints and Photographs Division Library of Congress*, Washington D.C. 1993. – Kruczek L., *Aneks do kat. miniatur*, [w:] *Materiały Muz. Wnętrz Zabytkowych w Pszczynie*, t. 6, Pszczyna 1990, s. 178 (mylnie przypisana S. działalność Leonarda Sowińskiego). – Kozak S., *Zygmunt Sowa-Sowiński. Miniatury portretowe. Kat. wystawy*, Ossolineum, Wr. 2000. – *Relacja Warszawa - Zakopane*, red. Kucharska-Hornung K., MNW, MTZ, W.-Zakopane 2017, s. 49, 56-57. – *Aukcja Varia 18. 8 VII 2017*, Sopocki DA, Sopot [2017].

Łódź w *Ilustracji*, 1933 nr 42, s. 7; 1938 nr 25, s. 4; 1939 nr 1, s. 3. – *Spraw. TZSP za 1937*, s. 50; 1938, s. 20. – *The Tablet* (Brooklyn, New York), 1948 nr z 21

VIII, s. 2. – Daily News (New York), 1954 nr z 14 IX, s. 406 (nekrolog). – The Miami Herald, 1954 nr z 17 IX, s. 3 (nekrolog). – New York Herald Tribune, 1954 nr z 15 IX (nekrolog). – The New York Times, 1954 nr z 14 IX (nekrolog). – The Sentinel (Carlisle, Pensylwania), 1954 nr z 14 IX, s. 1 (nekrolog).

MOB, Chojnacka B., *Środowisko artyst. Bydgoszczy 1920-1939. Malarstwo, rzeźba, grafika, rysunek i scenografia*, mpis. – Urząd M. Stołecznego Warszawy, Urząd Stanu Cywilnego m.st. Warszawy, Wydż. Archiw. Książ. Stanu Cywilnego: akt małżeństwa nr I-1/118/1941. – AP Radom, jednostka aktowa 58/206/0/-/3712: Ulotka reklamowa artysty grafika Zygmunta Sowy-Sowińskiego zawierająca pochlebne cytaty prasowe na temat jego prac, 1936; jednostka aktowa: 58/206/0/-/3714: Ulotka reklamowa artysty grafika Zygmunta Sowy-Sowińskiego, informująca o namalowaniu obrazu *Na szczycie Giewontu w kamień zaklęty spoczywa*.

A. Straszewska

Sowgin, malarz, autor serii wizerunków postaci hist., ukazanych w popiersiu, opatrzonych napisami: „Wacław Rzewuski, senator, wywieziony z rozkazu Repnina do Kaługi ...”, akw., kreda papier naklejony na karton, sygn.: „Sowgin del. Cracow, 1849” (MNP), „Tadeusz Reytan. Posel Nowogródzki na Sejm roku 1771. Tyle kochał Oyczyznę swoją, iż po dokonaniu iey rozbiorze z zału wielkiego dostał pomieszaną i zarznął się. Kochaycie go! bo był dobrym Polakiem.”, akw., sygn.: „Sowgin del. Cracoviae 1849.” (MNW), i „Ignacy Potocki. Jeden z delegowanych na Pragę do Suworowa w roku 1794”, akw., sygn.: „Sowgin del. Cracoviae 1849” (d. w zb. Ambrożego Grabowskiego), a także *Kazimierz Pułaski*, akw. wg miniatury, 1849 (d. w zb. J.I. Kraszewskiego). Ponadto w zb. Pawlikowskich znajdowały się jego akw.: *Nagie dziecko leżące na posłaniu*, *Chrystus dźwigający krzyż*, *Portret Hudsona Lowe’a*, a w kolekcji Ksawerego Masłowskiego w Krakowie prace: *Witold Wielki*, *Książę Litewski*, *Pałac w Mokotowie*, oba sepia, *Widok mostu*, *Dziewczyna z winogronem*.

Nie wiadomo, czy łączy go jakiś związek ze Stanisławem Sowginem, zm. między 21 a 31 III 1856 Kraków, w wieku 66 l., mężem Marianny Bystrzonowskiej (ślub w krak. kośc. Św. Anny w 1834), odnotowanym jako obywatel Krakowa m.in. w 1842 (wpis do Księgi Braci Archikonfraterni Miłosierdzia i Banku Pobożnego oraz złożenie datku), w 1848 (wybrany na przysięgłego),

w 1852-53 (członek honorowy i asesor zarządu szpitali), w 1854 (administrowanie ogrodem Bystrzonowskich), w 1855 (datek na ubogich).

Być może jest on identyczny ze Stanisławem Sowginem, który w 1808 brał udział w pokazie uczniów kończących gimnazjum w Wilnie.

Niewykluczone, że S. jest tożsamy z miniaturzystą Sovginem (zob.), działającym w Warszawie w 1819, na co wskazywałoby wzorowanie jednej z akw. na miniaturze oraz przedstawienie motywu z podwarszawskiego Mokotowa (o ile był malowany „z natury”).

Kur. Litewski, 1808 nr 53 (1 VII), s. nlb. 4. – Gaz. krak., 1843 nr 74, s. nlb. 13. – Jutrzenka, 1848 nr 125, s. 4. – Głębocki J.T., *Zakłady ku ulżeniu cierpieniom bliżnim w Krakowie istniejące ...*, Kr. 1852, s. 11. – *Provinzial-Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1852*, Lemberg, s. 643; ... *für das Jahr 1853*, Lemberg, s. 652. – Tyg. Rolniczo-Przemysłowy, 1854 nr 42, s. 372. – Czas, 1855 nr 5 (9 I), s. 4; 1856 nr 111 (16 V), s. 4; wszystkie wyż wym. pozycje dot. Stanisława Sowgina. – Kraszewski, Cat., s. 28. – *Spis książek, rękopisów, dokumentów, obrazów, rycin, rysunków i innych dzieł sztuki, stanowiących zb. śp. Ksawerego Masłowskiego, których sprzedaż przez licytację odbędzie się w Krakowie ...*, Kr. 1870, s. 53, poz. 85. – Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków. Prace malarskie ziomków naszych”*. Kat., Ze Skarbcza Kultury, 1953 z. 1 (4), s. 159 poz. 223. – *Kat. Działu malarstwa, rys. lawowanego i rzeźby ze zb. Pozn. TPN*, red. Suchocka D., MNP, P. 2008 (jako Sawgin).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 2173-2175; wypis z: Ogólnopolski indeks małżeństw do r. 1899, <http://www.przodkowie.com/metryki/index.php?lit=1&st=1&szukanie=Sowgin> (dostęp 20.06.2020). – LBN, *Spis Kolekcji Gwalberta Pawlikowskiego przekazywanej synowi Mieczysławowi* (Archiv kol. M. Pawlikowskiego. Grafika, Żywopys, opis n: 1-22952; 1-68), poz. 19125-19127 (bazy.oss.wroc.pl).

U. Makowska

Sowianka, malarka; zginęła w Warszawie w czasie II wojny światowej (wg Jaworskiej).

Prawdopodobnie tożsamy z nią jest **Dwojra Sowa**, ur. 21 IV 1908 Radom, uczennica Adama Rychtarskiego w warsz. Szkole Malarstwa, a od 1931 studentka ASP w Warszawie; podczas studiów borykała się z trudną sytuacją materialną.

Otrzymała potem posadę nauczycielki w Grodnie, a następnie pracowała w Szkole Powszechnej Tow. Żyd. Szkół Średnich i Powszechnych w Częstochowie przy ul. Jasnogórskiej 8/10 oraz w mieszczącym się pod tym samym adresem Pryw. Gimnazjum i Liceum tegoż tow.; jej nazwisko znalazło się na liście strat żyd. pedagogów z Częstochowy.

Piwocki, ASP Warszawa. – Biul. ZPAP, [1970] nr specjalny, oprac. Jaworska J. (aneks). – Grządziel-ski Z., *Oświata żyd. w Częstochowie w okresie II Rzeczypospolitej w świetle miejscowych źródeł*, [w:] *Żydzi Częstochowianie: współistnienie, Holocaust, pamięć*, red. Mizgalski J., Częstochowa 2006, s. 178 (toż w: *Conference Papers. 2004 Conference „Days of Remembrance / Dni pamięci”*, s. 136, 137, 141, na stronie: The World Society of Częstochowa Jews and Their Descendants, <https://www.czestochowajews.org/conference-papers/2004-conference/> dostęp 20.04.2023). – Kowalińska A., *Żyd. szkolnictwo średnie w Częstochowie w l. 1918-1939*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 13, 2014, s. 461. – Piątkowska R., *Studenci wyznania mojżeszowego w warsz. ASP (1923-1939). Studia - debiuty - kariery*, BHS, LXXVII, 2015 nr 4, s. 667, 674, 680, 686.

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1373 (teczka: Dwojra Sowa).

U. Makowska

Sowicki Władysław Józef, architekt wnętrz, architekt, projektant plakatów i przedmiotów codziennego użytku, rysownik, ur. 12 III 1911 Biezanów (obecnie dzielnica Krakowa), zm. 31 XII 1954 Łódź, pochowany tamże na Starym Cmentarzu; syn Jana, górnika, i Honoraty z domu Kaczmarczyk; żonaty od 1939 z Marią Szczygłówną (ur. ok. 1914, zm. 1985), przypuszczalnie tożsamą ze sportsmenką, zawodniczką Klubu Sportowego Cracovia. Ukończył Państw. Gimnazjum Męskie im. Jana Matejki w Wieliczce (nauczycielem rysunków był tam Tadeusz Korpala). Od 1929 uczęszczał do Państw. Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artyst. w Krakowie. Jednocześnie w l. 1929-32 był związany z utworzoną przez Stanisława Szukalskiego grupą artyst. Szczep Rogate Serce, w której występował jako Władysław (Wladek) z Biezanowa Sowicki i Władysław z Krakowa Sowicki. Krak. szkołę ukończył 20 VI 1934, a 1 X t.r. rozpoczął studia w warsz.

ASP. Studiował najpierw u Felicjana Szczęsnego Kowarskiego, następnie u Wojciecha Jastrzębowski; brał też udział w zajęciach Edmunda Bartłomiejczyka i Karola Tichego. W okresie studiów był wielokrotnie nagradzany (odznaczenia i nagrody pieniężne). 10 VI 1938 uzyskał dyplom ASP ze specjalnością architektura wnętrz. W październiku t.r. rozpoczął studia na Wydz. Architektury PW (zaliczył tam 2 semestry). W styczniu 1939 podjął pracę w warsz. ASP jako młodszy asystent w pracowni Kompozycji Brył i Płaszczyzn oraz w Katedrze Architektury Wnętrz. Podczas II wojny światowej mieszkał w Warszawie. Zajmował się wówczas projektowaniem wnętrz (w niemieckim zezwoleniu na pracę, znajdującym się w zb. rodziny, został określony jako „Innenarchitekt-Dekorateur” – „architekt-dekorator wnętrz”) i przedmiotów codziennego użytku; w 1943 otrzymał z Urzędu Patentowego w Warszawie patent nr 31661 na wykonanie obuwia na podeszwie drewnianej. Po powstaniu warsz. trafił wraz z żoną do obozu przejściowego dla ludności cywilnej (Dulag 121) w Pruszkowie, skąd udało mu się wydostać. Po wojnie osiadł w Łodzi, gdzie zajmował się różnego rodzaju pracami projektowymi. W 1946 nawiązał też współpracę z Biurem Nadzoru Estetyki Produkcji (w 1950 przekształconym w Instytut Wzornictwa Przemysłowego) oraz z Cepelią. Od 1946 S. był członkiem Łódzkiego Okręgu ZPAP (Sekcja Architektury Wnętrz i Przemysłu Artyst.), a od 1948 należał do Zw. Autorów, Kompozytorów i Wydawców ZAiKS.

Brał udział w wystawach Szczepu Rogate Serce – w Krakowie w 1930 (w salach Małop. Tow. Rolniczego) i w 1931 (w Akademii Handlowej, podczas trwania XXIII Kongresu Esperantystów); pierwsza z wystaw prezentowana była w 1931 w Katowicach i Poznaniu, a druga t.r. w Warszawie (TZSP) i w Łodzi; ponadto S. uczestniczył w pokazach tego stow. w 1932 we Lwowie i w Bydgoszczy. Wystawiał także w Poznaniu, w grupie uczniów Wojciecha Jastrzębowski, w 1937 (Ogólnopol. salon Sztuka - kwiaty - wnętrze), w Łodzi w 1951 (Łódź w plastyce, ZPAP) i w Warszawie 1952 (I Ogólnopol. wystawa architektury wnętrz i sztuki dekoracyjnej), 1953 (I Ogólnopol. wystawa plakatu, ZPAP).

Działalność artyst. S. obejmowała proj. architektoniczne (w tym pojedynczych obiektów oraz kompleksów targowych i wystawienniczych), wnętrz, mebli, plakatów, biżuterii, ceramiki, zaba-

wek i obuwia. Większość dorobku stanowią prace konkursowe lub okazjonalne (pawilony wystawowe, aranżacje wystaw czasowych). Znakomita ich część znana jest jedynie z dokumentacji fotograficznej. Po najwcześniejszych dokonaniach, z okresu współpracy z szukalszczykami, pozostały jedynie tytuły; w 1930 S. pokazał, jak notuje Henryk Weber, „naiwne «przypuszczenia hist.»”: *Litawor, Rymwid, Witaj Krępaku, W roku 1863, Chrystus, Piast*, a w 1931: *Cierpliwy Polak a obtudny Niemiec, Rozpoczęcie (Lech), Trzech bojowników, Łokietek Wygnaniec*, a także zapoczątkowujący jego twórczość architektoniczną *Proj. domu* (wszystkie rys. ol.). Dojrzałe projekty S. z zakresu architektury, architektury wnętrz oraz dekoracji architektonicznej pochodzą z l. po 1935. T.r. uczestniczył w konkursie Spółdzielni Art. „Ład” na proj. pokoju mieszkalnego; zajął w nim III miejsce i jako laureat otrzymał zaproszenie do stałej współpracy ze spółdzielnią. W 1936 przystąpił do konkursu na proj. Pawilonu Pol. na Wystawę Światową w Paryżu oraz fragmentów jego wnętrz (proj. budynku znany z fot. w: Wereszczyńska, 2015; tamże pozostałe repr. fotografii), otrzymując wraz ze Stanisławem Kucharskim i Marianem Steczowiczem jedną z równorzędnych nagród w grupie F. Z tymi samymi współpracownikami wykonał proj. werandy i hallu myśliwskiego (7 plansz), a z samym Kucharskim proj. wnętrz i mebli (28 plansz i 26 fot.), wszystkie pokazane w Poznaniu w 1937. T.r. wziął udział w konkursie dla studentów ASP na proj. domku wypoczynkowego nad jeziorem, z całkowitym urządzeniem wnętrza i jednym ze sprzętów wykonanym w naturze (II nagroda) oraz w konkursie na mauzoleum generała Gustawa Orlicza-Dreszera przy Cmentarzu Wojskowym Marynarki Wojennej RP na Oksywiu w Gdyni (wspólnie z Kucharskim i Zbigniewem Dunajewskim, IV nagroda, proj. znany z fot.). W 1938 w konkursie na proj. wnętrz pawilonu pol. na Międzynar. Wystawę w Nowym Jorku zdobył wraz z Henrykiem Tomaszewskim jedną z dwóch II nagród za proj. Sali Przemysłu Szczytowego oraz wyróżnienia (zakupy) za proj. Sali Honorowej i Hallu-Bawialni; architekci nadesłali na konkurs również proj. całego pawilonu (makieta znana z fot.). Wg dokumentów zachowanych w zb. rodziny S. zaprojektował również w t.r. budynek niezidentyfikowanego kościoła (proj. znany z fot.). W 1939 wyk. proj. pawilonu Spółdzielni Artystów „Ład” (znany z fot.), a tak-

że (wspólnie z Tomaszewskim) wziął udział w konkursie na płaskorzeźbę na wsch. elewację Dworca Gł. w Warszawie (proj. nagrodzony, niezrealizowany); ponadto na zamówienie Janusza Radziwiłła wykonał proj. ołtarza do niezidentyfikowanego kośc. w Łucku (obecnie Ukraina), zrealizowany przez Pracownię Dekoracyjną „Bracia Łopieńscy” z Warszawy (znany z fot.). W 1940 we współpracy z Tomaszewskim, Konstantym Danką i Julianem Żebrowskim opracował koncepcję wystroju warsz. kawiarni Lucyna, mieszczącej się przy ul. Nowy Świat 30 (znany z fot.). W 1947 uczestniczył w konkursie na zagospodarowanie pl. Zwycięstwa w Warszawie, z konnym pomnikiem księcia Józefa Poniatowskiego (proj. znany z fot.), a w 1948 w ogólnopol. konkursie na proj. tablicy i pomnika *Poległym chwała a żywym wolność, narodom pokój. Miejsce uświęcone męczeńską krwią Polaków walczących o wolność* (znany z fot.). W l. 1948-50 projektował pawilony dla Międzynar. Targów Pozn.: w 1948 z Janem Gogolewskim pawilon prywatnego przemysłu włókienniczego, w 1949 z Kucharskim i Danką pawilon Centrali Tekstylnej, a w 1950 z tymiż współpracownikami i z Marianem Stępnem pawilon przemysłu włókienniczego (wszystkie zrealizowane; wnętrze pawilonu z 1950 znane z fot.). W tym okresie opracował (razem z Tadeuszem Zaborowskim) proj. restauracji Polonia w Warszawie (plansza wyst. 1952). Ponadto, również w 1950, wraz z Władysławem Bojkowem, Kucharskim, Stępnem i Antonim Bilasem wziął udział w konkursie na proj. otoczenia pomnika Fryderyka Chopina w warsz. Łazienkach (znany z fot., I wyróżnienie i zakup), a także wykonał z Bilasem i Marianem Jaeschkem proj. *Pomnika pokoju* (zaprezentowany na wystawie Łódź w plastyce, zorganizowanej przez Łódzki Oddz. ZPAP w Ośrodku Propagandy Sztuki na pocz. 1951; I nagroda w konkursie ogłoszonym przez Prezydium Rady Nar. m. Łodzi i Łódzki Oddz. ZPAP) oraz stworzył z Bojkowem proj. architektoniczny i plastyczny Wystawy Gospodarczej „Łódź w Planie 6-letnim” (zachowana fot.). W 1951 S. uczestniczył w organizacji i budowie Wystawy Rolniczo-Gospodarczej w Białymstoku, a w 1952 znalazł się w grupie artystów, którym powierzono opracowanie plastyczne I Ogólnopol. Wystawy Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej w warsz. Zachęcie – razem z Bojkowem zajął się architekturą wnętrz.

Działalność S. w dziedzinie plakatu rozpoczęła proj. na afisz dla firmy Chlorodont w 1932 (I nagroda w konkursie IPS). W 1937 zdobył wraz z Gwidonem Budeckim II nagrodę w konkursie na plakat reklamowy dla Przemysłu Wódczanego SA, ogłoszony przez IPS i Koło Art. Grafików Reklamowych. Wśród osiągnięć z okresu po II wojnie można wymienić udział w międzynarod. konkursie na plakat ONZ w 1945 (proj. znany z fot.) i w konkursie zorganizowanym przez Centralny Komitet Żydów w 1948, upamiętniający 5. rocznicę powstania w getcie warsz. (proj. plakatu *Oni walczyli za nasz honor i wolność 19 IV 1943 - 19 IV 1948*), ponadto wyróżnienie w konkursie na plakat Międzynar. Zawodów Narciarskich o Puchar Tatr, 1949, oraz proj. plakatu na I Ogólnop. Wystawę Plakatu ZPAP w Warszawie, 1953 (niezrealizowany).

Ważną część dorobku artyst. S. stanowią proj. przedmiotów codziennego użytku. Od l. 30. artysta projektował meble, początkowo w ramach zajęć na wasz. ASP, a potem także dla Spółdzielni Artystów „Ład”; są wśród nich: makieta krzesła z uskokowym zapleckiem (znana z fot.), makieta fotela z wysokim zapleckiem w formie fali (obie 1937), niski tapicerowany fotel (1938), masywne krzesło z dekoracyjnym zapleckiem (1939, znane z fot.). W l. powojennych S. opracowywał proj. sprzętów wielofunkcyjnych, różnych krzeseł (giętych, ze sklejk, tapicerowanych, składanych) oraz foteli „uszaków”, a dla Cepelii zestawy mebli stylizowanych, składające się z biblioteczki, stolika pod radio, półki, toaletki i stolika do brydża. W 1952 wziął udział w międzynarod. konkursie na proj. mebli składanych, zorganizowanym przez Museum of Modern Art w Nowym Jorku, na którym otrzymał I nagrodę. S. projektował też dodatki do damskich strojów, m.in.: broszki z metalu, szkła, tworzyw sztucznych i drewna (wypalane-go, a niekiedy także polichromowanego), szpile ze srebra: *Biegacze i Piłkarz* (powstałe w 1948 z okazji XIV Igrzysk Olimpijskich w Londynie) oraz, na zlecenie Biura Nadzoru Estetyki Produkcji, modele butów i pasków (model paska z usztywnionego płótna i drewna, ok. 1946-47, MNW). We współpracy z tą instytucją stworzył też proj. figurek-zabawek, w tym serię związaną tematycznie z Bożym Narodzeniem: *Trzej Królowie* (znane z fot.), *Aniołek*, *Św. Mikołaj*, *Choinka*, w technice mieszanej (z wykorzystaniem papieru, sznurka, skrawków tkanin, zapalek, drutu). Jego pracami

były także figurki z drewna polichromowanego o syntetycznych, zgeometryzowanych kształtach: *Chinka*, *Chińczyk*, *Chłop*, *Chłopka*, *Góral*, *Król*, *Królowa*.

Dorobek S. świadczy o jego zainteresowaniu bieżącymi tendencjami w sztuce (w l. 1934-37 gł. art déco, pod koniec l. 30. modernizm, a po II wojnie światowej, szczególnie w proj. architektonicznych, socrealistyczny monumentalizm) i umiejętności wyzyskania ich we własnych pracach. W części projektów czytelne są plastyczne aluzje do tradycji. Wg Agaty Wereszczyńskiej „cechą charakterystyczną twórczości S. była integracja elementów nawiązujących do zgeometryzowanej pol. ludowości, utożsamianych z pol. sztuką narodową, z nowoczesnością form pol. sztuki stosowanej”.

Muz. ASP Warszawa – 2 wazony ceramiczne, ok. 1937, 2 fot. proj. studenckich S.

Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plastycznych oraz członków ZPAP 1939-2006, Gd. 2008.

Zgon łódzkiego art. plastyka Władysława Sowickiego, Łódzki exp. il., 1955 nr 4, s. 4. – Anders H., *Plastyka*, [w:] *Łódź w l. 1945-60*, oprac. Rosset E., Łódź 1962, s. 365. – Łącka M., *Koło Art. Grafików Reklamowych*, [w:] *Ze studiów nad genezą plastyki nowoczesnej w Polsce*, oprac. Starzyński J., Wr. 1966. – Pol. życie art., 2, 3/5. – Jaworska J., *Pol. sztuka walcząca 1939-1945*, W. 1985 (jako Sawicki). – Lameński L., *Stach z Warty Szukalski i Szczep Rogate Serce*, Lublin 2007. – *W fabryce, salonie, teatrze i kawiarni - łódzkie wnętrza XIX i XX w. Sztuka w Łodzi (5)*, red. Wróblewska-Markiewicz M. i in., Łódź 2008. – Wereszczyńska A., *Architektura i sztuka stosowana w przed- i powojennych projektach Władysława Sowickiego - ewolucja stylu*, Mazowsze. Studia Regionalne, 2017 nr 20, s. 66-86. – „On kochał Polskę”. *Listy Stanisława Szukalskiego do Mariana Konarskiego z l. 1950-1987*, oprac. Zych T., Tarnobrzeg 2020. – Wereszczyńska A., *Władysław z Biezanowa - życie i twórczość Władysława Sowickiego*, [w:] *W kręgu Stacha z Warty Szukalskiego i Szczepu Rogate Serce. Studia z historii sztuki i religioznawstwa*, oprac. Lameński L., Bartków A., Bytom 2020 (tamże w innych tekstach wzmianki na temat S.). – Kaczorowski J., *Partnerstwa artyst. w pol. branży wydawniczej i reklamowej pierwszej pol. XX w.*, Roczniki Biblioteczne, 2021, s. 206.

I wykaz prac Twórcowni Szukalskiego. Kat., Szczep Szukalszczyków herbu „Rogate Serce”, [Kr. 1931], s. nlb. 6. – Przew. TZSP nr 66, W. 1931. – *Wystawa dzieł sztuki*

... obejmuje wystawę „Rogate Serce” i innych, TPSP, [Lw.] 1932. – *Kat. wystawy Szczepu Szukalszczyków herbu „Rogate Serce”*, Muz. Miejskie, Bydgoszcz 1932. – *Ogólnopol. salon sztuki. Wystawa Sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1937, s. 40. – *I Ogólnopol. wystawa architektury wnętrz i sztuki dekoracyjnej*, CBWA Zachęta, W. 1952, s. nlb. 5, s. 62. – *Pol. biżuteria artyst. z l. 1945-50 ze zb. MNW*, Muz. Sztuki Zdobniczej w Kazimierzu Dolnym, W. 1999. – *Henryk Tomaszewski. Byłem, czego i wam życzę*, oprac. Szewczyk A., Zachęta Nar. Galeria Sztuki, W. 2014, s. 310. – *Marian Konarski 1909-98. Szczepo-wy Rogatego Serca. Malarstwo - rys. - grafika*, oprac. Kroplewska-Gajewska A., Lameński L., Muz. Okręgowe w Toruniu, Toruń 2015, s. 23. – *Hand Made. Pol. sztuka srebra l. 1945-50 / Hand Made. Polish Silver Art. 1945-50*, Galeria Sztuki w Legnicy, Legnica 2019. – *Stanisław Szukalski i Szczep Szukalszczyków herbu „Rogate Serce” / Stanisław Szukalski and the Tribe of the Horned Hearth*, oprac. Bartków A., Konarski L., Lameński L., Muz. Górnośląskie w Bytomiu, Bytom 2020, s. 32, 272.

Nowy dz., 1930 nr 342, s. 10 (H.W. [Weber H.]). – Spraw. TZSP za 1931, s. 27-28. – *Plastyka*, 1935 nr 2, s. 43. – *Architektura i Budownictwo*, 1937 nr 10, s. 352; 1938 nr 3, s. 106. – Nike, I, 1937, s. 258; II, 1939 z. 1, s. 88. – Dz. Łódzki, 1950 nr 203 (26 VII), s. 4. – Exp. il., 1950 nr 199 (21 VII), s. 7; 1951 nr 48 (17 II), s. 4. – BHS, XLVIII, 1986 nr 1, s. 77 (Dłutek M.).

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1375 (akta S.). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., notatka z rozmowy z Anną Przybylską z administracji Starego Cmentarza Katolickiego św. Józefa w Łodzi, 29 IX 2022; notatka ze strony internetowej: <https://bizuteriaartystycznawpolsce.legnica.eu/teksty>, dostęp 22.09.2022 (Kasprzak-Miler A., *Wpływ Biura Nadzoru Estetyki Produkcji na kształt pol. biżuterii artyst.*, s. 6-7). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 70: Arch. IPS (konkursy z l. 1931-32. teka: Chlorodont, k. 85, 89, 103, 113, 189, 219); nr 81-III: *Album studentów ASP w Warszawie*, k. 665.

J. Różalska
uzup. U.M.

Sowiecki (Sowietzki) **Maciej**, malarz. W 1769 pracował w fabryce fajansu w Prószkowie (Proskau) k. Opola. Możliwe, że jego dziełem była dekoracja patery, wyk. ok. 1769, sygn. literą „S”, skomponowana z motywu architektonicznego na tle pejzażu. Niewykluczone, że patera o podobnej dekoracji i kolorystyce, lecz wyprodukowana nieco wcześniej w fajansarni w Holiczu (Holič),

została również ozdobiona przez S. (obie supozycje: Boček 1949).

Dobrzycki J., *Śląska wytwórczość ceramiczna w XVI-II w.*, Przemysł, Rzemiosło, Sztuka, III, 1923 z. 1-2, s. 57. – Przyrembel Z., *Farfurnie dawne pol. i dzisiejsze*, Lw. 1936. – ThB, t. 31, 1937 (jako Sowietzki). – Starzewska M., *Ceramika śląska (1600-1900)*, Roczniki Sztuki Śląskiej, XVI, 1997, s. 41 przypis 26 (tu przywołana atrybucja S. ogłoszona w niepublikowanej pracy magisterskiej: Boček M., *Proskovská fajanse*, Brno 1949, s. 21-22, il. 3 [Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Seminář dějin umění]).

A. Bernatowicz

Sowieński Szymon, malarz cechowy w Krakowie; uczeń Szymona Słowikowskiego (zob.), wyzwolony na czeladnika 26 VI 1735.

Gąsiorowski, s. 82. – Dobrowolski T., *Pol. malarstwo portretowe*, Kr. 1948. – PSB, t. 39, 2000, s. 88, s.v. Słowikowski Szymon (Róg R.).

Arch. MNK, *Akta cechu malarzy*, nr 694, k. 105.

M. Heydel
P. Kluz

Sowiński Edward, malarz. Wystawiał w Warszawie w TZSP obrazy ol.: w 1879 (*Widok Koloseum z Pałacu Cezarów, Widok kościoła św. Piotra z pałacu Cezarów, Widok z Wenecji podczas sirocco*), w 1880 (*Via Appia – Z okolic Rzymu*, zakup TZSP, wylosowany przez dr Konstantego Flatta; *Z Kampanii Rzymskiej*, zakup TZSP, wylosowany przez Onufrego Siaweille), w 1881 (*Monte Pincio w Rzymie*). Waleria Marrené-Morzkowska określiła jego prace pokazane w 1880 jako „nieco za ostre, z kolorytem zbyt surowym”, które jednak świadczą, że ich autor „umie patrzeć i stara się wiernie odtwarzać to, co widzi”.

Spraw. TZSP za 1880, s. 8. – B.A. [Borkowska A.?), *Wystawa obrazów TZSP ... Sowiński Edward: Widok Koloseum z pałacu Cezarów*, Tyg. Mód i Powieści, 1880 nr 20, s. 235. – Tyg. il., 1880 nr 212, s. 44 (M. [Marrené-Morzkowska W.]). – Wiercińska, TZSP, Kat.

A. Lipczik
U.M.

Sowiński Jan, malarz; mistrz cechu malarzy w Częstochowie, zm. przed 1841.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 185.

U.M.

Sowiński Jan, rzeźbiarz, malarz, ur. 2 X 1885 Opatów, zm. po 1962 najprawdopodobniej w USA; syn Stanisława i Anieli z domu Słapek. Studiował w l. 1905-07 w warsz. SSP. Ok. 1907 wyemigrował do USA. Po 1916 kształcił się w The Beaux-Arts Institute of Design w Nowym Jorku, gdzie został nagrodzony na uczelnianej wystawie. Należał do organizacji Modelers & Sculptors of Am. & Canada, był także członkiem polonijnego Pro-Arte Klubu. Miał żonę Marię, również pochodzącą z Polski; w USA urodziły się ich dzieci: John jr, Henry, Stanley, Stella, Edward, Johanna, Clara, Valeria i Eleanor. W 1928 mieszkał w Irvington, NJ (26 Oak Ave.), w 1941-43 w nowojorskim Queens (2530 38th St., Astoria; 3001 37th Ave., Astoria), a ok. 1960 na Brooklynie (5416 11th Ave.). W spisie ludności USA w 1920 zawód S. określono jako „artistic painter”, a w 1930 – „modeler”. W 1934 zatrudniony był jako artysta w brooklyńskim Muzeum Dzieci, gdzie przygotował ol. trójwymiarowe obrazy reliefowe przedstawiające m.in. wodospady Yosemite i Niagara, Góry Skaliste i Park Yellowstone do sali geograficznej. W 1935, w ramach współpracy z placówką, stworzył i pomalował pięć gipsowych modeli formacji geologicznych.

Zajmował się pracami dekoratorskimi domów pryw., teatrów, a przede wszystkim kość., zwłaszcza pol. par. (m.in. kość. Św. Stanisława Kostki w Nowym Jorku, Św. Stefana w Paterson, NJ, Św. Trójcy w Utica, NY). Jego płaskorzeźby wyk. w drewnie miały podobno kilkakrotnie zdobyć pierwszą nagrodę „w narodowych konkursach”. Przed 1941 S. zaprojektował tablicę (brąz) umieszczoną nad nowojorskim mostem im. Tadeusza Kościuszki. W 1946, w związku z jego z wizerunkiem. W 1954 zaprojektował Medal Uznania Fundacji Kościuszkowskiej (The Kosciuszko Foundation Medal of Recognition) na zlecenie Stefana Piotra Mierzwę, założyciela i ówczesnego prezesa Fundacji. Realizacja medalu, który od tamtej pory przyznawany jest rok-

rocznie, przyniosła S. szerszą rozpoznawalność w środowisku amerykańskiej Polonii. W 1956 w Oak Ridge (NJ) odsłonięto jego autorstwa rzeźbę przedstawiającą głowę Ignacego Jana Paderewskiego (pierwszy pomnik słynnego Polaka w USA). S. wykonał ją na zlecenie organizacji Polish National Alliance of Brooklyn, która zamówiła później u niego także tablicę upamiętniającą zmarłego sędziego Aldona S. Patlena (zm. 1957). Ok. 1959 S. pracował przy realizacji płaskorzeźb w kość. Św. Franciszka w Nowym Jorku. W 1960 podczas przyjęcia w swojej pracowni zaprezentował wyk. przez siebie popiersie aktorki Lidii Próchnickiej oraz kamienną rzeźbę przedstawiającą brooklyńskiego rabina. S. był także autorem portretu generała Johna J. Pershinga, wyk. dla urzędu pocztowego jego imienia w Nowym Jorku.

Wystawiał w Nowym Jorku: w 1941 w sali Pro-Arte Klubu w Long Island City – ok. 10 obrazów ol. (zapewne pejzaży) oraz 12 rzeźb w kamieniu, glinie i drewnie, w tym rzeźby przedstawiające Paderewskiego (głowa) oraz jego żonę, a także „organizatora Pro-Arte Klubu”, a w 1956 w budynku Fundacji Kościuszkowskiej – malarstwo i rzeźbę. W 1962 jako jedyny Polak brał udział w wystawie w National Arts Club w Chicago, prezentując 2 rzeźby, które „spotkały się z bardzo pozytywną oceną krytyków”.

S. jest być może autorem obrazów określonych jako martwe natury z kwiatami, wystawionych na aukcjach w USA: w 2006 w Delrey Beach na Florydzie – owal, ol. na desce; w 2017 w Rhode Island – ol. na płótnie, sygn. W 2023 wyst. w USA na aukcji eBay – głowa Paderewskiego, brąz, sygn. w odlewie (ok. 60 cm wysokości).

Spraw. z dotychczasowej działalności Warsz. SSP za czas od marca r. 1904 do czerwca r. 1907, W. [1907], s. 45. – *Fourteenth Census of the United States*, 1920. – *Irvington (N. J.) Directory 1928*, Newark N.J. [1928], s. 1333. – *Fifteenth Census of the United States*, 1930. – *Mineralogy taught by miniature models*, The Brooklyn Daily Eagle, 1935 nr 139, s. 19. – *Paintings and Maps in Relief Attract Children to Geography*, New York Daily News (Brooklyn Section), 1934, s. 38B. – *Models Used at Museum in Teaching of Mineralogy*, New York Daily News (Brooklyn Section), 1935 nr 296, s. 18. – *Polish Pro-Arte Club*, Nowy Świat, 1941 nr 81, s. 20. – Zapolski B., *Long Island*, tamże, 1941 nr 58, s. 3. – *Dziś otwarcie wystawy rzeźb i obrazów J. Sowińskiego w klu-*

bie Pro-Arte, tamże, 1941 nr 59, s. 6. – *Painting Exhibit*, Sunday News, 1956 nr 22, s. 79. – Swastek J., *Historical Notes and Comments*, Polish American Studies, 1956, t. 13, nr 3/4, s. 120. – Archacki H., *Jan Sowiński. New York Sculptor and Artist*, Polish American Journal 1959, s. 2 – *Znany rzeźbiarz Sowiński wykonał popiersie artystki Próchnickiej*, Dziennik Związkowy (Zgoda), 1960 nr 40, s. 3. – Mucha H.P., *Iconographical notes*, Polish American Studies, 1961 nr 1, s. 25. – *Nasi w USA: Rzeźby pol. artysty*, Gaz. pozn., 1962 nr 309 (31 XII-1 I), s. 10. – *Who was who in American art, 1564-1975. 400 years of artists in America*, Madison 1999, s. 3114. – *Antiques, Fine Art & Asian Auction*, 25 XI 2017, Bruneau & Co. Auctioneers, Rhode Island [2017], poz. 60. – *May 30th High End Art & Antique Auction*, 30 V 2006, Bill Hood & Sons Art & Antique Auctions, Delrey Beach [2006], poz. 343A.

Arch. Muz. Pol. w Ameryce, Chicago, zb. wycinków prasowych dot. S. (w tym: *Nowe rzeźby Jana Sowińskiego*, Nowy Świat, 1960).

Strona eBay, oferta *Polish Pianist Paderewski Bronze Bust sculptor Sowinski*, <https://picclick.com/Polish-Pianist-Paderewski-Bronze-Bust-sculptor-Sowinski-133491687929.html> (dostęp 22.04.2023).

A. Lipczik

Sowiński Józef (błędnie Michał), malarz i snycerz ludowy z Żabna k. Tarnowa, czynny w 2. poł. XIX w., zm. po upadku w rusztowaniu podczas pracy nad polichromią kośc. w Radgoszczy. Prawdopodobnie był mistrzem cechowym.

Do kośc. par. w Żabnie wyrzeźbił 2 ołtarze boczne z figurami Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz Serca Pana Jezusa w aediculach (oba niezachowane, figury obecnie we wnękach ściany tęczowej), poświęcone w 1892. Wg Tadeusza Seweryna pracował gł. jako malarz skrzyń. Miał także próbować sił jako autor obrazów, jednak na pewno można mu przypisać tylko jedną pracę – obraz przedstawiający św. Mikołaja wśród kwiatów, który przed 1937 znajdował się w kośc. w Żabnie. Jak pisał Seweryn, S. długo pracował nad wykonaniem twarzy świętego używając początkowo cienkich pędzlików własnego pomysłu, wyk. z włosia z brwi wołu („lekko łukowato zgięte włosie, u jednego końca zastrzone, układał on wokół cienkiego drewnianka w ten sposób, że cienkie koniuszki włosia łączyły się w jednym punkcie u końca pędzla, tworząc wewnątrz mały rezerwuuar na farbę”); ostatecznie, niezadowolony z efektu, „rozmazał farbę palcem, suknię świętego pokrył kwiatami, a w tle po bo-

kach rozmieścił dzbanuszek z bukietami, jakie wielkość malował na skrzyniach”.

Najbardziej znanym dziełem S. była polichromia ok. 300 drewnianych figur wyrzeźbionych przez Jana Wnęka (1828-69), przedstawiających sceny z życia Chrystusa i Świętej Rodziny. Rzeźby, które umieszczono w 52 kaplicach przy kośc. w Odporyszowie, powstały najprawdopodobniej w l. 50 XIX w. na zlecenie ówczesnego proboszcza tamtejszej par., księdza Stanisława Morgensterna. Do dziś zachowało się ich około 100 (większość należy obecnie do kolekcji Muz. Jana Wnęka w Odporyszowie, 10 figur znajduje się w Krak. Muz. Etnograficznym, 4 w Muz. Okręgowym w Tarnowie). Autor figur, znany jako Ikar znad Dunajca, skonstruował – wg lokalnej tradycji – pierwszą latającą maszynę; zginął tragicznie w wyniku obrażeń po wypadku w czasie swojego ostatniego lotu, o którego spowodowanie podejrzewano S., zazdrosnego o sukcesy współpracownika. Wg Seweryna miejscowa ludność miała wyśmiewać zdolności artyst. S., który przy pracy nad polichromią odporyszowskich rzeźb „nie trzymał się żadnych utartych wzorów naturalistycznej sztuki. Z wielką lubością malował zarost świętym na zielono, niebiesko lub popielato, bo widocznie kolory te lepiej odpowiadały jego zamierzonej harmonii barwnej”. Konflikt między artystami zaczął się podobno dużo wcześniej – terminujący Wnęk miał usiąść w karczmie przy stole zarezerwowanym wyłącznie dla mistrzów, co rozzłościło S. (będącego majstrem) i doprowadziło do bójki.

Seweryn T., *Krak. skrzynie malowane*, Kr. 1928, s. 29. – Tenże, *Pol. malarstwo ludowe*, Kr. 1937, s. 17-18, 27-28, 92, 101, 107. – Tenże, *Technicy i wynalazcy ludowi*, W. 1961, s. 64-65 (jako Michał Sowiński). – Wałęga S., *Chłopski Ikar znad Dunajca*, Tarnowskie Echo. Magazyn Informacyjny (TEMI), 1995 nr z 6 XII, s. 5 (jako Michał Sowiński). – Jan Wnęk, red. Skowrońska M., *Kr.-Odporyszów 2008*, s. 9-10 (jako Michał Sowiński). – Dzik J., *Hist. wystroj i wyposażenie kośc. par. pw. Ducha Świętego w Żabnie*, Ochrona Zabytków, 2012 nr 3-4, s. 153, 160. – Moskal K., *Kalendarium dziejów sanktuarium Matki Bożej Zwycięskiej w Odporyszowie*, Kr. 2014, s. 26 (jako Michał Sowiński).

A. Lipczik

Sowiński Leonard, grafik, rysownik, projektant tkanin, znaczków pocztowych i banknotów,

ur. 29 I 1882 Łódź; syn Józefa, sukiennika, i Anny Miller (Müller), pochodzącej z Falkenbergu (Niemodlin) na Śląsku; żonaty z Janiną (Johanna) Smarzyk, z którą miał córkę Jadwigę i syna Kazimierza (1919-47), zbrodniarza wojennego, zastępcę komendanta powiatowego Kriminalpolizei w Mińsku Mazowieckim.

S. ukończył podobno średnią szkołę artyst. – możliwe, że był absolwentem Wyższej Szkoły Rzemieślniczej w Łodzi, na co wskazywałby przebieg jego drogi zawodowej i doskonałe opanowanie warsztatu z zakresu grafiki użytkowej (nie jest wymieniany jednak w bazującej na niekompletnych źródłach monografii J. Strzałkowskiego *Wyższa Szkoła Rzemieślnicza w Łodzi i jej absolwenci*, Łódź 2009). Początkowo przez kilka l. pracował jako projektant wzorów tkanin w Fabryce Wyrobów Lnianych w Żyrardowie, gdzie mieszkał do wybuchu II wojny światowej (przy ul. Leśnej 33). Na pocz. l. 20. XX w. został zatrudniony w Państw. Zakładach Graficznych w Warszawie, przemianowanych w 1926 na Pol. Wytwórnię Papierów Wartościowych (PWPW), gdzie pracował do lipca 1944. Po wkroczeniu Niemców do Polski podpisał – ze względu na pochodzenie matki – Reichlistę, dzięki czemu został kierownikiem rysowni PWPW, która nadal działała na potrzeby utworzonego w Generalnym Gubernatorstwie w grudniu 1939 Banku Emisyjnego w Polsce. Pozostał jednak lojalny wobec współpracowników, w których wspomnieniach postrzegany jest nie jako zdrajca, ale postać tragiczna. Otrzymał mieszkanie w domu pracowników Banku Pol. na Rybakach w Warszawie. Gdy ofensywa radziecka zbliżała się do Warszawy, wyjechał z Polski wraz z ewakuowaną ludnością niemiecką. Jego dalsze losy pozostają nieznane.

S. w czasie swojej działalności w PWPW zaprojektował m.in. pierwszą serię 9 znaczków na przesyłki lotnicze, wprowadzonych przez Poczte Pol. do obiegu 27 VIII 1925 i różniących się między sobą kolorystyką, które przedstawiały dwupłatowiec lecący nad Warszawą otoczony pasami ornamentu z motywem akantu (typografia). Jego autorstwa jest również kilka znaczków pocztowych z serii „Różne widoki” wprowadzonej do obiegu 21 VIII 1935: *Pieniny – Czorsztyn* (20 gr, typografia, ryt. Marian Romuald Polak), *Belweder* (25 gr, wkłęsłodruk, ryt. tenże), *Zamek w Mirze* (30 gr, staloryt, ryt. Włodzimierz Vacek), *Zamek*

w Podhorcach (45 gr, wkłęsłodruk, ryt. M.R. Polak), *Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu* (55 gr, wkłęsłodruk, ryt. W. Vacek) i *Katedra w Wilnie* (1 zł, wkłęsłodruk, ryt. M.R. Polak), a także blok *Pierwszy polski lot stratosferyczny* (75 gr, staloryt, ryt. W. Vacek) wprowadzony do obiegu 15 IX 1938 oraz wyd. w PWPW znaczek dla poczty greckiej, przedstawiający Stadion Panateński w Atenach, z bordiurą z motywami meandry i fali, wprowadzony do obiegu 10 XII 1934 (8 drachm, ryt. W. Vacek).

S. znany jest jednak przede wszystkim jako projektant banknotów. Do jego pierwszych prac należał banknot 250 000 marek pol. emitowany przez Pol. Krajową Kasę Pożyczkową 25 IV 1923. Opracował również ostatni wprowadzony do obiegu przez Bank Pol. przed wybuchem II wojny światowej papierowy nominal o wartości 1 zł z wizerunkiem Bolesława Chrobrego wg *Pocztu królów polskich* Jana Matejki (data emisji: 1 IX 1938). S. jest też autorem wszystkich banknotów okupacyjnego Banku Emisyjnego w Polsce, od nazwiska dyrektora tej instytucji Feliksa Młynarskiego potocznie zwanych „młynarkami”. Ich szata graficzna w dużej mierze była wzorowana na przedwojennych projektach, m.in. autorstwa Wacława Borowskiego. S. musiał jednak usunąć podobizny władców pol. oraz bohaterów narodowych (w tym Chrobrego, Dobrawy, generała Jana Henryka Dąbrowskiego i księcia Józefa Poniatowskiego). Udało mu się jednak na nominałach 20 i 50 zł pozostawić wizerunek Emilii Plater oraz symboliczną figurę Matki Polki, a także na banknocie 5 zł głowę *Kasztelanki* wg obrazu Jana Matejki mającą symbolizować niezłomną polską dziewczynę; prawdopodobnie ich wymowa była nieczytelna dla okupanta. Od podstaw zaprojektował banknot 500 zł, potocznie nazywany „góralem”, od wizerunku na awersie. Na rewersie ukazana została panorama Morskiego Oka. Pod koniec wojny miał być wprowadzony również do obiegu projektowany przez S. nominal 100 zł, zwany „krakauerem”, od podobizny pseudokrakowiaka na awersie (wyobrażonego w sukmanie i styryjskim kapeluszu ozdobionym pawim piórem zamiast rogatywki) oraz widokiem Wawelu na odwrocie. Mimo zaawansowanych prac władze okupacyjne nie zdążyły wprowadzić go do obiegu (dzięki zachowanej pramaturcy awersu i oryginalnej odbitce rewersu w 2004 wydano jego reprodukcję).

Gładkowski M., Gryżewski T., *Il. kat. znaczków pol. 1860-1956 r.*, W. 1957, s. 65, 198. – Moczydłowski J., *Banknoty pol. i ich projektanci*, Kur. pol., 1978 nr 274. – Tenże, *Dom na Rybakach*, Stolica, 1984 nr 42, s. 24. – Kulesza J., *Rysownia lat wojny (1)*, Życie Wytwórni, 1999 nr 17 (373), s. 5. – Tenże, *W murach Pol. Wytwórni Papierów Wartościowych (konspiracja i Powstanie Warsz.)*, W. 2003. – Rybarczyk A., *Państw. Wytwórnia Papierów Wartościowych 1919-1995*, [w:] *Inżynierowie pol. w XIX i XX w.*, t. 5, red. Piłatowicz J., W. 1997, s. 78, 79. – Tenże, *Pol. Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A. 1919-1995*, [w:] *Pol. Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A. 1919-2008*, W. 2010, s. 33. – Karamitsos A., *Hellas 2006. Stamp Cat. and Postal History*, Saloniki 2006, s. 155. – Milczak C., *Kat. banknotów pol. 1916-1994*, W. 2000, s. 116, 118, 134, 136, 138, 140, 142, 144, 146. – Tenże, *Banknoty polskie i wzory*, t. 1: 1794-1941, W. 2012. – Jagodziński Z.K., *Papiernia PWPW w Warszawie (1919-1958)*, [w:] *Pol. Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A. 1919-2008*, W. 2010, s. 109. – Tenże, *Z historii pol. pieniądza papierowego*, tamże, s. 214, 229. – Kopecki J.M., *Projektanci, rytownicy i giloszerzy*, tamże, s. 149.

AP Warszawa, Oddz. w Grodzisku Mazowieckim, zespół archiw. nr 73/2/0: Akta miasta Żyrardowa 1918-1950 [1951-56],teczka aktowa dot. listy osób podpisujących folkslistę. – Arch. Instytutu Pamięci Nar. w Warszawie, IPN GK 919/621: akta personalne osadzonego - Sowiński Kazimierz, imię ojca Leonard, data urodzenia: 03-09-1919 (Więzenie na Mokotowie, Więzienie Warszawa Praga). – Wypisy z dokumentów repr. na stronie internetowej: geneteka.genealodzy.pl (AP Łódź, 1562/D: Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Łodzi, UMZ-1882, poz. 292).

A. Straszewska

Sowiński Michał patrz **Sowiński Józef**.

Sowiński Urban, malarz; mistrz cechu malarzy w Częstochowie, zm. przed 1841.

Kunczyńska-Iracka A., *Malarstwo ludowe kręgu częstochowskiego*, Wr. 1978, s. 185.

U.M.

Sozańska Helena Stefania Julia, malarka, ur. 21 IV 1901 Lwów, ochrzczona w kośc. Św. Andrzeja, zm. 23 I 1933 tamże, pochowana na Cmentarzu Łyczakowskim; córka malarza Michała Adama (zob.) oraz Marii z domu Woźniakowskiej; siostra Anny, Stanisława i Andrzeja. Uczyła się w pracowni Kazimierza Sichulskiego w Szkole Przemysłowej we Lwowie, a potem uczestniczyła w zajęciach prowadzonych przez Jana Henryka Rosena w Katedrze Rys. Figuralnego na Politechnice Lw. w l. 1930-34. Podobno studiowała również w Paryżu w szkole André Lothe'a i w Académie Scandinave. Mieszkała we Lwowie przy ul. Kurkowej 17. W 1925 była z matką w Nicei (na kuracji klimatycznej).

Przyjaźniła się z malarką Anielą (Lelą) Pawlikowską (żoną Michała Gwalberta Pawlikowskiego), którą odwiedzała w w Medyce. W IV części albumu rodziny Pawlikowskich znajdują się 3 prace autorstwa S.: *Wnętrze kościoła*, szkic oł. (k. 135), szkic pejzażu, wyk. farbami, prawdopodobnie temperą (na odwrocie napis: „H. Sozańska mal. we Francji 1927 / dostałem od niej 29/9 1927 w Medyce”, k. 136), oraz pejzaż, akw. (k. 141).

(b.), *Życie w Medyce. Gniazdo Pawlikowskich, Wolskiej, Obertyńskiej*, ABC, 1933 nr 193 (8 VII), s. 6. – *Sztuki Piękne*, IX, 1933 z. 7, s. 283 (nekrolog). – *Księga adresowa Małopolski. Lwów, Stanisławów, Tarnopol ... Roczn. 1935/36*, Kr.-Lw. [1935], s. 317. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Kossak W., *Listy do żony i przyjaciół (1883-1942)*, t. 2, Kr. 1985.

BJ, rkps 11735 IV: *Złote album Pawlikowskich. IV Rysunki, grafika, malarstwo*, k. 134, 135, 136, 141, 142, 147. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypisy ze stron internetowych: Genealodzy. Proj. indeksacji metryk par.: geneteka.genealodzy.pl (metryka chrztu S., dostęp 06.02.2023); Cmentarz Łyczakowski. Fundacja Dziedzictwa Kulturowego, <https://cmentarzlyczakowski.pl/karty-nagrobkow/michalow-sozanskich/>. – M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego (Wielcy.pl)*, wydanie z 06.02.2023.

K.A. Kesling

Sozański Michał Adam, malarz, rysownik i rzeźbiarz, ur. 17 IX 1853 Błazów (w niektórych źródłach błędnie: 1855 lub 1856 Lwów) k. Sambora (obecnie Ukraina), zm. 26 I 1923 Lwów, pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim. Syn Sylwera (1815-95), taksatora dóbr ziemskich

przy Sądzie Obwodowym w Samborze, właściciela Błażowa, oraz Anny z domu Jełowickiej. Brat Magdaleny (ur. 1856, zamężnej z Edwardem Woźniakowskim), Olgi (1862-1929, dwukrotnie zamężnej: z Edwardem Oczosalskim i z nieznanym z imienia Cetnerem) i Antoniego. Stryjecznym bratem S. był Feliks Sozański, poseł do Sejmu Krajowego Galicji. 29 IX 1896 S. ożenił się z Marią z Woźniakowskich (1865-1943, córka Ignacego, lekarza, właściciela Polikarcic, i Heleny z domu Dąbskiej), z którą miał dzieci: Annę (1897-1974, nauczycielkę, żonę Kazimierza Wolskiego, syna poetki Maryli Wolskiej, w którego rodzinnym majątku Perepelniki k. Złoczowa znajdowały się rys. i korespondencja S.), Stanisława (1899-1920, zginął w wojnie pol.-bolszewickiej pod Ostrołęką), Helenę (1901-33), malarkę (zob.), i Andrzeja (1905-98, oficera, uczestnika obrony Warszawy w 1939, po wojnie zamieszkałego w Kanadzie).

W 1865 S. jest odnotowany jako uczeń w Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie (prawdopodobnie uczęszczał na lekcje rys. prowadzone przez Michała Godlewskiego). W l. 1870-76 studiował architekturę w Akademii Technicznej we Lwowie (od 1877 Szkoła Politechniczna), w tym w l. 1874-76 rzeźbę dekoracyjną u Leonarda Marconiego, którego został asystentem (wg PSB: 1876-77 w katedrze rys. odręcznych i modelowania Szkoły Politechnicznej). Wiadomo jednak, że w tym samym czasie wyjechał do Wiednia, gdzie w r. akademickim 1876/77 studiował rys. figuralny pod kierunkiem Ferdinanda Laufbergera w Kunstgewerbeschule. Został powołany do służby wojskowej w związku z wojną rosyjsko-turecką (1877-78); uczestniczył w kampanii bośniackiej (z okresu austriackiego pochodzi m.in. rys. *Baraka żołnierska w Bruku nad Litawą*, prezentowany na wyst. Koła Lit.-Artyst. w 1885). Zanim trafił na front, od października 1877 uczęszczał jako wolny słuchacz na zajęcia w ogólnej klasie malarstwa (Allgemeine Malterschule) prowadzone przez Christiana Griepenkerla w akademii wiedeńskiej (był wtedy zakwaterowany w koszarach Alsen). W 1880/81 S. ponownie uczył się w wiedeńskiej Kunstgewerbeschule w klasie rzeźby Ottona Königa. Po zakończeniu służby powrócił do pracy w Szkole Politechnicznej we Lwowie (w l. 1883-86, 1890-91 był asystentem w katedrze rys. i modelowania, w l. 1891-95 nauczycielem malarstwa akwarelowego na Wydz. Budowni-

ctwa, a od 1896 do 1907 zajmował stanowisko docenta).

W l. 1878-79 wraz z Wandą i Karolem Młodnickimi spędzał wakacje w pałacyku Eweliny Chajęckiej w Żurawnie. Wielokrotnie wyjeżdżał do Florencji (m.in. w l. 1878-83, 1885, 1887-89, 1891, 1893, 1897), gdzie malował włoskie typy ludowe i widoki; powstał tam również *Portret Juliana Konstantego Ordona*, akw., 1882 (wg PSB w zb. M. Sozańskiej do 1939; w zb. MLAM znajduje się autobiografia Ordona z dedykacją: „Na pamiątkę poznania się naszego we Florencji w 1882-gim Michałowi Sozańskiemu Julian Konstanty Ordon”). W okresie florenckim S. zaprzyjaźnił się z rzeźbiarzem Leonem Mieczysławem Zawiejskim oraz poetą i rzeźbiarzem Teofilem Lenartowiczem, którego portretował (w 1893 S. wyk. także pośmiertny portret poety) i w którego pracowni przy Via Montebello był częstym gościem; z tą przyjaźnią związana jest seria rys., które towarzyszą artykulowi o Lenartowiczu w czas. Świat, 1893 nr 6, s. 260, 261, 264, 265 (m.in. Teofil Lenartowicz i Leon Mieczysław Zawiejski w pracowni poety); fot. S. z Lenartowiczem znajduje się w zb. Bibl. Publicznej m. Warszawy. S. podróżował również na Capri (był tam w czerwcu i lipcu 1888) oraz do Neapolu (wówczas namalował obrazy *Caprejska kuchnia*, *Lawa Wezuwiusza*, *Neapolitanka*); w swoich pracach uwiecznił także motywy bałkańskie: *Serbowie* i *Turek*, pejzaże z Raguzy i Lovranu (gdzie spędzał lato z rodziną). Wypoczywał też we własnym letnim domu w Wysokiej Polanie, w Korczyńcu. W 1897 osiadł z rodziną we Lwowie. Pracownia artysty mieściła się w domu czynszowym Dzieduszyckich przy ul. Kurkowej 17.

Od 1874 S. zajmował się rzeźbą; tworzył gł. dekoracje architektoniczne, asystując często Marconiemu w zdobieniu budowli lw. Próbką jego pracy (odlew gipsowy) trafiła na wystawę uczniów lw. Politechniki w sierpniu 1875. Prawdopodobnie w 1876 wyk. neorenesansowe sztukaterie we wnętrzach, m.in. w sali gł. Kasyna Miejskiego przy ul. Akademickiej (obecnie al. Szewczenki 13; wystrój zachowany częściowo); w grudniu 1876 S. ofiarował do lw. Muz. Przemysłowego „jedno pole plastycznej ozdoby w gipsie”, być może model stiuków w sali Kasyna. W 1877 na wystawie dzieł uczniów lw. Politechniki pokazał proj. ornamentacji sufitu, wykonane, jak zaznaczono w prasie, „choć może za pretensjonalnie, przecież

z prawdziwym artyzmem". Rzadziej modelował płaskorzeźby i popiersia portretowe, naśladowałyce dzieła Donatella, np. *Biust dziecka* (1883) eksponowany na XVI wystawie TPSP we Lwowie. Marconi uważał S. za spadkobiercę swej sztuki, zwłaszcza w dziedzinie rzeźby dekoracyjnej, i wskazywał mu jako inspirację dzieła włoskiego renesansu. Jednak po kolejnym pobycie we Włoszech (1887-89) S. właściwie porzucił rzeźbiarstwo; zajął się przede wszystkim malarstwem i rysunkiem. Jedną z ostatnich jego rzeźb była płaskorzeźba terakotowa *Pietà* (ok. 1889), pokazana w styczniu 1890 na wystawie zjednoczonego TPSP we Lwowie. W 1912 S. po raz ostatni zwrócił się ku rzeźbie, tworząc w gipsie proj. tablicy pamiątkowej Piotra Skargi na elewację lw. katedry łacińskiej (niezrealizowany). S. projektował także dekoracje wnętrz, w których odbywały się bale kostiumowe we Lwowie: w styczniu 1884 wspólnie z Alfredem Kamienobrodzkim wyk. dekoracje Balu Techników (profesorów lw. Politechniki), przedstawiające dno morza z potworami w stylu powieści Juliusza Verne'a. W październiku 1885 ozdobił salę Kasyna miejskiego na raut urządzony na cześć Władysława Mierzwinińskiego, a w lutym 1886 (wspólnie z Leonardem Marconim i Julianem Zachariewiczem) – na kolejny Bal Techników. Na Bal Prawników lw. w styczniu 1894 S. zaaranżował dekoracje w formie namiotu tureckiego. Występował w kostiumach własnego pomysłu: na balu lw. Koła Lit.-Artyst. w lutym 1891 (jako muszkieter szwedzki), na raucie artyst. „Lwów starożytny” w kwietniu 1896 (przebrany za husarza), na balu maskowym Zw. Artystów Pol. we Lwowie w lutym 1904 (również strój husarza, szczegółowo odtworzony wg wzoru z XVII w.).

W l. 1893-94 we Lwowie brał udział w malowaniu Panoramy Raławickiej (obecnie rotunda Panoramy Raławickiej we Wrocławiu, Oddz. MNWr), wykonując drobne fragmenty pejzażowe (w zb. MNW fot. przedstawiająca S. stojącego z paletą na rusztowaniu przy fragmencie płótna ze sceną ucieczki rosyjskich pojazdów artyleryjskich i fot. S. wśród „sześciu malarzy siedzących przy stole na centralnej platformie w rotundzie Panoramy”). W 1898 we współautorstwie ze Stanisławem Rejchanem, Tadeuszem Rybkowskim i Stanisławem Dębickim namalował w technice enkaustyki na pergaminie alegoryczne su-

praporty we wnętrzach Kasyna Szlacheckiego we Lwowie (obecnie Dom Uczonych; w stanie pierwotnym zachowała się jedynie supraportra *Rolnictwo*). W l. 1899-1900 wyk. malowidła ściennie w stylu neoromańskim (w tym postacie ewangelistów św. Marka i Łukasza) w kośc. par. Św. Mikołaja w Dublanach k. Lwowa (niezachowane). W 1903 stworzył polichromię wnętrza kośc. Św. Trójcy w Okopach Św. Trójcy (obecnie wieś Okopy) k. Żwańca: na ścianie nawy gł. przedstawił postacie 4 ewangelistów i widok miasta tureckiego, w prezbiterium portrety króla Jana III, Stanisława Jabłonowskiego i Kazimierza Pułaskiego oraz emblematy złożone z różnych rodzajów broni rycerskiej (zachowane tylko fragmenty fresków z ornamentami roślinnymi oraz motywami Orła Białego i Pogoni). W 1904 namalował farbami ol. kurtynę do sali teatr. nowego gmachu tow. „Sokół” w Samborze, z postaciami alegorycznymi na tle krajobrazu (niezachowana).

Zajmował się także drobniejszymi pracami oraz angażował w codzienne i artyst. życie Lwowa. W 1899 wykonał na zamówienie Starostwa lw. album pamiątkowy dla Leona Kolarzewskiego, którego strony (przeznaczone na podpisy gratulacyjne) ozdobił „typami ludowymi powiatu lwowskiego, podobiznami urzędników, tudzież widokami niektórych okolic lwowskich, wykonanymi akwarelą” (Wiad. artyst., 1899). Mniej więcej w tym samym czasie rozpoczął serię prac do *Krzyżaków* Sienkiewicza (*Kat Diedrich*, akw. [?], repr. Praca, 1900 nr 30, s. 770; *Z powieści Henryka Sienkiewicza „Krzyżacy”: Jurand i brat Danveld*, tusz, pióro, 1903, LGS). W 1911 jako rysownik sprawozdawca przedstawił w 45 rys. proces kryminalny Włodzimierza Lewickiego (zb. LGS). Rok później wszedł w skład komitetu wystawy zorganizowanej z okazji 50. rocznicy powstania styczniowego. Podczas rosyjskiej okupacji Lwowa (wrzesień 1914 - czerwiec 1915) przebywał w Nowym Targu; malował wówczas pejzaże i stworzył serię portretów jeńców rosyjskich. Ponadto ilustrował książkę *Z dziejów walk i cierpień na Kresach* Władysława Orobkiewicza (Lw. 1919).

Od 1904 S. pełnił funkcję kierownika artyst. Salonu sztuk pięknych Jana Latoura we Lwowie. Utrzymywał kontakty z Jackiem Malczewskim, który sportretował go w 1907 (ol. dykta, LGS) i w 1913 (portret w zb. ol., MNWr); uważa się

(bez wystarczających dowodów), że żona S. pozowała Malczewskiemu do obrazów z l. ok. 1916-20 (m.in. *Polonia*, *Diana*).

S. wystawiał we Lwowie: w TPSP – w 1882 (akwarelowe studia typów ludowych z Florencji), 1883 (5 akw., 4 rys.), 1884 (w większości akw. pokazane później, w 1885, w Krakowie), 1885 (*Niente a fumare, niente a bere, niente di argento...*, *Figura lw.*, obie akw.), 1886 (*Rybak*, *Murzyn*, *Strzelec alpejski*, *Typy ludowe*, wszystkie akw.), 1887 (*Ghetto we Florencji*, ol., i 11 akw., w tym *Portret J.I. Kraszewskiego*), 1888 (m.in. *Św. Piotr płaczący*, *Hasson Bej*, *Florentynka*, wszystkie akw.), 1889 (m.in. *Penseros*, *Przed pojedynkiem*, *Maria Magdalena* wg Perugina, typy charakterystyczne, wszystkie akw., oraz rys. kredką *Kraszewski*), 1890, 1891, 1892 (m.in. *W haremie*, *Głowa odaliski*, *Portret pana O.* [E. Oczosalskiego], *Portret ojca artysty*, *Portret H. Sienkiewicza*, *Gracze*, *Arab na straży*, wszystkie akw.), 1893, 1894 (*Na Podolu przy młocarni*), 1896, 1898 (sceny rodzajowe z życia galicyjskiego, szkice z Podola i Włoch, w tym akw. *Loggia dei Lanzi*, *Przystań rybacka na Capri*), 1902 (studia pejzażowe z Zaleszczyk i typu ludowe, akw.), 1904 (*Teofil Lenartowicz u siebie*, *Młyn w Asciano* i *Typ przedmieszczanina ze Sambora*, wszystkie akw.), 1906 (pejzaże z Mikuliczyna i Lovranu), 1908, 1909, 1913, 1916, 1918; w sali Koła Lit.-Artyst. – w 1884, 1885 (m.in. *Widok pokoju jadalnego p. Józefa hr. Drohojowskiego*, *Tadeusz Skalski w roli szewca Warszawera*, *Infanterzysta włoski*, *Władysław Woleński*, *Bohun*, wszystkie akw., oraz m.in. rys.: *Głowa portiera*), 1905 (duży portret króla Stefana Batorego); ponadto – na Wystawie sztuki współcz. (w ramach PWK) w 1894 (3 akw. z serii *Ułaskowiecki jarmark* oraz *Trębacz*; otrzymał list pochwalny), na pierwszej wystawie Zw. Art. Pol. we Lwowie w kwietniu 1903 i na drugiej wystawie tegoż Zw. w 1904 (*Portret Władysława Mickiewicza* i *Portret pana hr. S.*, ol.), a także w Pasażu Mikolascha 7 w 1906 (akw. z widokami z Lovranu), 1907 (widoki włoskie i typy huculskie), 1912; na wystawie dobroczynnej 1909, Powsz. wystawie sztuki pol. w 1910 (prace z Raguzy), wystawie sztuki współcz. w 1913, wystawie sztuki pol. w lipcu 1916 (9 akw., rys. lubryką, m.in. *Giewont*, *Kuźnia w Nowym Targu*, *Na warcie w magazynie*, *Polonia*, *Portret Tadeusza Rutowskiego* dla Koła Lit.-Artyst. we Lwowie, *Portret Józefa Piłsudskiego*), na wystawie Dzieł sztuki przeznaczonych do

wygrania w 1917, na wystawie obrazów, szkiców i rzeźb urządzonej na rzecz biednych uczniów lw. Szkół średnich w 1918 (*Maciek Pluta* i *Obejście*, akw.); w lw. salonie Zachęta – w 1919 (dwukrotnie, m.in. rysunkowe portrety jeńców rosyjskich i akw., w tym: *Darcie pasów*, *Ułan na koniu*, *Arcyksiążę Salwator w okopach*), w 1921 (*Rabujący bolszewik*). Brał udział również w wystawach w Krakowie: w TPSP – w 1883 (*Arab*, *W drodze do domu*, *Rybak z okolicy Florencji*, wszystkie akw.), 1884 (*Przy śniadaniu* i *Młodzieniec z czasów Ludwika XIV*, wszystkie akw.), 1889, 1890, 1893 (m.in. *Pośmiertny portret T. Lenartowicza*, akw., *Pracownia T. Lenartowicza*, rys.), 1895 (*Z San Remo* i 2 studia postaci, wszystkie akw.), 1896-98, 1900, 1916; ponadto – w I wielkiej wystawie sztuki pol. 1887 (m.in. typy charakterystyczne, portret J.I. Kraszewskiego, wszystkie akw.), w Salonie Stow. Art. Pol. w Krakowie w 1902 (*Obejście podolskie*, akw.). Odnotowano jego uczestnictwo w wystawach zorganizowanych w Łodzi – w 1903 (Wystawa okrężna w lokalu Tow. Aukcyjnego Ludwika Geyera); w Kołomyi – w 1888 (wystawa z inicjatywy Edmunda Starzeńskiego), 1896 (wystawa obrazów ze zb. pryw.; pokazał 2 studia z Włoch, akw.), 1902 (wystawa lw. TPSP), 1912 (Wystawa ruskiego przemysłu domowego); w Tarnopolu – w 1902 (Pierwsza wystawa dzieł sztuki) i 1912 (wystawa urządzona przez Krak. Tow. Ubezpieczeń).

S. malował głównie akw. i ol. sceny rodzajowe (*Polowanie z nagonką*, ok. 1898-99, *Kopanie ziemniaków*, 1899, *Huculka z kądzielą*, akw., 1900, repr. na pocztówce wyd. przez oficynę H. Altenberga we Lwowie) oraz liczne portrety, oprócz wym. m.in.: Karola Brzozowskiego (tusz, pióro, sygn., 1895, LGS, repr. Świat, 1895 nr 1, s. 40), Józefa Chmielińskiego w roli teatr. (repr. Świat, 1895 nr 3, s. 69), Włodzimierza Dzieduszyckiego, Władysława Żeleńskiego, Stanisława Kostki Poraj-Królikowskiego (repr. w czas. Misje Katolickie, 1910, s. 176), Edmunda Kraińskiego (1916), Grzegorza Ziembickiego (1916), cesarza Karola I (1917, portret do listopada 1918 znajdował się w sali Namiestnictwa we Lwowie), Czesława Mączyńskiego (1920), Władysława Bechowskiego (1922). Ukazywał pejzaże oraz widoki zabytków architektury, np. *Pałac Medyceuszów we Florencji* (ol., l. 90. XIX w.), *Sala gotycka w kamienicy króla Jana III we Lwowie* (rys. ol., l. 90. XIX w.), ruiny zamku w Jazłowiec oraz jego otoczenie (14 prac

o tej tematyce z l. 1896-98 w zb. BN). Prace obejmujące widoki Jazłowca oraz jego mieszkańców był repr. na pocztówkach ok. 1902-06 (w zb. BN, m.in.: *Jazłowiec. Hafciarka wiejska z okolicy, Jazłowiec. Odrzwia domu mieszkalnego*).

Wśród innych prac S. warto wymienić proj. okładki do książki *Zamek w Jazłowcu* Zygmunta Kozickiego (rys. tusz, pióro, sepia, akw., ok. 1900, w zb. BN) i obrazek (rys. tuszem, pióro, lawowanie, sygn. i dat.) na okładkę jednego z tomów serii „Wzory przemysłu domowego” wyd. przez lw. Muz. Przemysłowe Miejskie, zatytułowanego *Wyroby włóścian na Rusi* (seria X, Lw. 1889). Artysta rysował też karykatury (w LGS 52 rys. satyryczne i karykatury z l. 1883-89, tusz, ol., oraz 19 karykatur politycznych) i projektował ekslibrisy, które samodzielnie wykonywał (posługiwał się drzew. i cynkotypią), np. ekslibris Eugeniusza Barwińskiego (litogr., pocz. XX w.; fotodruk, ok. 1900-06, MNW), Eugeniusza Barczaka (2 ekslibrisy – mniejszy i większy, cynkotypia kreskowa, ok. 1905-08, MNW), Jana Drohojowskiego (2 ekslibrisy, oba akwaf., ok. 1917-18, MNW).

W twórczości S. zainteresowanie oglądanymi okolicami i spotykanymi ludźmi łączy się z umiejętnością obserwacji prowadzącą do wydobywania charakterystycznych cech przedstawianego obiektu oraz z predylekcją do akcentowania szczegółu. W niektórych scenach artysta stosował elementy malarstwa plenerowego. Szczególnym uznaniem cieszyły się jego sprawnie i swobodnie malowane akw. W 1899 lw. krytyk Izidor Kuncewicz pisał o S.: „Niezwykła pewność i czystość w rysunku pozwala mu chwycić typy z naturalną wiernością, nadawać wszystkim postaciom piętno ruchu, a przyrodzie – prawdy”, i dodawał, że artysta umie „niezrównanie oddawać świeżość słonecznego poranku, przejrzystość przeszyconego światłem powietrza”. Kilka akw. S. reprodukowano na barwnych pocztówkach (m.in. Giewont, portrety górali), z których 15 jest w zb. BN.

Od 1916 S. zamieszczał swoje teksty w dz. Kur. lw. T.r. rozpoczął tam publikację wspomnień *Akwarele. Obrazki z Włoch 1881-1900* (1916 nr 644 z 24 XII, s. 2-3; 1917 nr 4 z 3 I, s. 4; 1918 nr 237 z 26 V, s. 2-3), w których pisał m.in. o Tadeuszu Blotnickim, Leonie Mieczysławie Zawieskim, Teofilu Lenartowiczu. Był autorem recenzji wystawy zorganizowanej w Pałacu Sztuki (1916 nr 366 z 25 VII, s. 2), Powsz. wystawy sztuki pol. (1918 nr 74 z 14 II, s. 2, nr 76 z 15 II, s. 2, nr 78

z 16 II, s. 2-3), Wystawy sztuki pol. w gmachu Izby Handlowej (1918 nr 146 z 29 III, s. 2-3) oraz Wystawy obrazów na rzecz biednych uczniów szkół średnich (1918 nr 177 z 17 IV). W 1918 opisał zabytliki Lublina w artykule *Z wycieczki do Lublina* (1918 nr 480 z 17 X, s. 2, nr 482 z 18 X, s. 2).

S. kolekcjonował malarstwo i rys. współcz. artystów. W LBN zachował się jego album kolekcjonerski pt. *Pamiętki*, w którym znalazły się prace: Stanisława Chlebowskiego, Juliana Fałata, Maksymiliana Gierymskiego, Wojciecha Grabowskiego, Stanisława Grocholskiego, Aleksandra Kotsisa, Henryka Rauchingera, Tadeusza Rybkowskiego i Jana Styki. W swoich zb. posiadał także szkicownik Artura Grottgera (którego poprzednim właścicielem był rzeźbiarz Parys Filipi) oraz jego szkic ol. do *Odsieczy wiedeńskiej* na 2 kartach, pierwotnie znajdujących się zapewne w jakimś szkicowniku (wg Bołoz-Antoniewicz, 1910, s. 269), a także rys. piórkiem przedstawiający Wandę Monné (po mężu Młodnicką) w stroju balowym, w towarzystwie dwóch konkurentów.

Poza wyż. wym. prace w zb.: BJ – kartusz z ornamentu rollwerkowego z głową zwierzęcą umieszczoną w centrum, pióro, tusz, sygn.: „M: A: Sozański | Flor[encja] 7.2.1877.”; Muz. Krakowa – *Portret Leonarda Marconiego*, akw., sygn., 1892; MNK – *Tadeusz Kościuszko*, akw., sygn., 1894; *Studium roześmianej kobiety*, akw., ol., l. 90. XIX w., *Portret Antoniego Rolle*, rys. piórkiem, sygn., 1893; *Teofil Lenartowicz w pracowni*, rys., tusz, sygn., 1893; *Ozdobna kołatka do drzwi*, rys. ol., sygn., 1903 (rys. w sztambuchu); *Dzik uciekający przed psami*, rys. ol., sygn., 1907 (rys. w sztambuchu); Muz. Okręgowe w Lesznie – *Portret gajowego Boruszyńskiego*, akw., sygn., 1897; Muz. Okręgowe w Łańcucie – *Głowa mężczyzny*, akw., gwasz, sygn. i dat., 1888; BN – *Studium portretowe uśmiechniętego mężczyzny*, akw., sygn., *Portret młodego mężczyzny* (autoportret?), rys. ol., sygn., 1875, nadto rysunki z Jazłowca i okolic: *Detale architektoniczne z ruin zamku w Jazłowcu*, akw., pióro, sepia, *Ruiny zamku w Jazłowcu*, rys., akw., dat., *Szczegóły wydobyte z gruzów dziedzińca [z zamku]*, akw., pióro, sepia, wszystkie sygn., 1896, *Gzymsy w zamku w Jazłowcu*, akw., pióro, sepia, *Słup z głowicą [z zamku]*, akw., pióro, sepia, oba sygn., 1896 (?), *Fragment murów od strony dziedzińca zamku w Jazłowcu*, akw., pióro, sepia, sygn., *Ściana zamku w Jazłowcu*, akw., pióro, sepia, *Fragment ściany zamku*

w *Jazłowcu*, akw., pióro, sepia, sygn., wszystkie 1898, *Dom w Jazłowcu*, pióro, sepia, sygn., *Zamek w Jazłowcu w r. 1684 - widok fantastyczny z obrazu Dupont w Monachium*, sepia, oba sygn., ok. 1898 (?), *Brama ruin zamku w Jazłowcu*, akw., pióro, sepia, *Rozety w portalu dziedzińca [zamku]*, akw., tusz, pióro; MNW – *Stary dziad z kosturem*, ol. dykta, *Postać w stroju średniowiecznym przy kominku*, tusz, sygn., ok. 1900; MNWr – *Portret mężczyzny w stroju z XVIII w.*, akw. karton, owal, sygn.: „M.A. Sozański | Flor. 1888”; LBN – *Studium mnicha*, akw., sygn., 1889; LGS – *Portret Teofila Lenartowicza*, ok. 1893, *Portret starego mężczyzny* (kopia obrazu Kazimierza Pochwalskiego z 1892), 1901, *Portret mężczyzny*, 1916, wszystkie ol., *Stary Grzegorz*, 1891, *Dziewczynka*, 1891, 3 szkice postaci lokaja, 1892, *Ulica we Florencji*, 1897, *Portret Władysława Mickiewicza*, 1904, *Budynki żydowskie w Jaryczowie*, 1913, *Dvorek w Jaryczowie*, 1913, *Cygan* (u dołu napis: „Z cygańskiego obozu nad Dębiną”), 1913, *Kobieta z przędzą*, *Huculka*, wszystkie akw., ponadto rys.: *Portret Teofila Lenartowicza*, ol., *Portret Józefa Ignacego Kraszewskiego*, kredka, ol. (fot. w Muz. Krakowa), oba 1887, *Brzost w Poturzy*, kredka, 1901, wszystkie sygn.; Lw. Muz. Hist. Lwów – *Pochód na Sybir* (kopia obrazu Artura Grottgera), ol., sygn., 1917, *Cerkiew Wołoska we Lwowie*, akw., tusz, sygn., l. 90. XIX w. Przed 1940 dzieła S. znajdowały się we Lwowie w zb. Dzieduszyckich-Miączyńskich i w ZNiO.

Na aukcjach w Warszawie wyst. w 1992 – *Oczekiwanie*, akw., sygn., 1887, *Ave Maria*, akw., ok. 1887 (też wyst. 1996); w 1994 – *W Dolinie Dunajca*, *Pranie w Prucie*, *Cukrownia*, wszystkie akw., sygn., 1895; w 1998 – *Sieci*, akw., sygn.; w 2003 – *Portret oficera (Władysław M. Bechowski)*, akw., sygn. i dat., 1922; w 2006 – *Portret mężczyzny z brodą*, akw. na podrysowaniu, sygn.: „Michał Adam Sozański / Zaleszczyki / 1921”; w 2007 – *Portal kośc. Św. Michała Archaniola w Louranie*, akw., sygn. (także wyst. 2010 w Krakowie), *Podwórko*, akw. papier naklejony na tekturę, sygn., *Portret mężczyzny* (na tle pejzażu z zabudowaniami), akw. karton, sygn. i dat., 1905; w 2008 – *Zima (Dziewczyna z chrustem)* i *Lato (Dziewczyna zbierająca kwiaty)*, oba akw., gwasz, sygn. nieczytelnie, *Portret mężczyzny* (w czapce), ol. tektura, sygn.; w 2015 – *Portret mężczyzny*, akw., sygn.; w 2016 – *Lwowski Żyd*, akw., sygn. i dat., 1895; w 2022 – *Posiłek żołnierza*, akw., sygn. i dat., 1919; na aukcjach

w Krakowie w 2008 – *Zaleszczyki*, akw., sygn. „Zaleszczyki M. Sozański”; w 2012 – *Bawarczyk palący fajkę*, akw. papier naklejony na tekturę, sygn. i dat., 1910; w 2014 – *Portret kobiety* (w okularach), akw., sygn.: „M. Sozański Pegli 1905”; na aukcji w Gdańsku w 2016 – *Pejzaż zimowy z chasydem*, akw., sygn.

Wielka il. encyklopedia powsz. wyd. Gutenberga, Kr. [1929-38], t. 16. – Klemensiewicz Z., *Bibliografia ekslibrisu pol.*, Wr. 1952. – Grajewski, 1972. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – PSB, t. 41, 2002 (Domański M., bibliografia zawiera archiwalia). – Шмагалю Р. [Szmahało R.], *Словник митців-педагогів України та з України у світі 1850-1950*, Львів 2002, s. 87-88. – Suma T., *Sygnatury pol. twórców ekslibrisów od XIX w. do współczesności*. Leksykon, W. 2013, s. 56, 149.

Notatki lit.-artyst., Gaz. lw., 1887 nr 82 (12 IV), s. 4. – J.I. Kraszewski, *Kronika zagraniczna*, Tyg. il., 1887 nr 217, s. 135, 138. – Zajączkowski W., *C.K. Szkoła Politechniczna we Lwowie. Rys hist. ...*, Lw. 1894, s. 122, 154. – Burger J., *Galiczyńska księga adresowa*, Lw. 1896, dod., s. 14. – Janowski J., *Książka adresów miasta Lwowa*, Lw. 1896, s. 3. – *Księga pamiątkowa Tow. „Bratniej Pomocy” słuchaczy Politechniki we Lwowie*, Lw. 1897, s. 268. – ...sa, *Z Salonu*, Wiad. artyst., 1898 nr 7, s. 54. – Womela S., *Z salonu sztuki*, Przegląd, 1898 nr 22 (28 I), s. 1. – Iz. K. (Kunciewicz I.), *Michał Adam Sozański. Sylwetka artyst.*, Iris, 1899 nr 12, s. 567-571 (z repr. fot. S. i obrazu *Nagonka*). – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, wyd. F. Reichman, Lw. 1900, s. 210; 1902, s. 227; 1904, s. 201; 1908, s. 352; 1913, s. 567; 1916, s. 293. – *Poświęcenie kośc. w Okopach św. Trójcy*, Przegląd, 1904 nr 154 (8 VII), s. 2. – Swieykowski. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego m. Krakowa i Lwowa*, Kr. 1908, rozdział II, s. 158. – Białynia-Cholodecki J., *Księga pamiątkowa półwiekowego jubileuszu gimnazjum im. Franciszka Józefa I we Lwowie 1858-1908*, Lw. 1909, s. 353. – Bołoz-Antoniewicz J., *Grottger*, Lw. 1910. – Rolle M., *Rzemiennym dyszlem*, Lw. 1914, s. 61. – Piotrowski J., *Lemberg und Umgebung, Handbuch für Kunstliebhaber und Reisende*, Lemberg-Leipzig-Wien [1916], s. 172. – *Portret Rutowskiego*, Kur. lw., 1916 nr 242 (13 V), s. 6. – M.W., *Michał Adam Sozański*, Słowo pol., 1923 nr 33, s. 6 (nekrolog). – Rybkowski T., *Dziesięciolecie sztuki pol. we Lwowie od 1/IX 1914 do 1/IX 1924*, Kur. lw., 1926 nr 204, s. 5. – Sonnenschein M., *Lw. skorowidz adresowy*, rocz. III, 1927/28, Lw. 1927, s. 464. – *Sambor i okolica. Prz. krajoznawczy*, oprac. Podoliński W., Sambor

1937, s. 45. – Minich M., *Andrzej Grabowski 1833-1886*, Wr. 1957. – Dobrowolski, t. 2. – Pol. życie art., 1. – Konopnicka M., *Spotkania nad Arnem. Konopnicka o Lenartowiczu*, wstęp Nowakowski J., W. 1970, s. 86-87, 89, 91, 143, 145, 159. – Kossak W., *Wspomnienia*, oprac. Olszański K., W. 1971. – Nowakowski J., *A ślad po mnie - pieśń złota... Teofil Lenartowicz*, W. 1973. – Wolska M., Obertyńska B., *Wspomnienia*, W. 1974. – Hertz P., *Głosy o Lenartowiczu, 1852-1940*, Kr. 1976. – Dziubikowski W., *Z dziejów exlibrisu lw.*, Sempser Fidelis, 1990 nr 4-5, s. 31. – Nicieja S.S., *Cmentarz obrońców Lwowa*, Wr. 1990. – Olszański K., *Wojciech Kossak*, Wr. 1990, s. 13. – Poniatowski J., *Panorama Racławicka. Przew.*, Wr. 1990. – Tyrowicz M., *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918-1939*, Wr. 1991. – Grońska M., *Ekslibrisy. Wiad. zebrane dla kolekcjonerów*, W. 1992. – Popławski Z., *Dzieje Politechniki Lw. 1844-1945*, Wr. 1992, s. 85, 101, 115. – *Wielkie serce. Korespondencja Kornela Ujejskiego z rodziną Młodnickich*, oprac. Sudolski Z., W. 1992. – *Politechnika Lw. 1844-1945*, Wr. 1993. – Popławski Z., *Wykaz pracowników naukowych Politechniki Lw. w l. 1844-1945*, Kr. 1994, s. 174. – Szolginia W., *Tamten Lwów*, t. 6: *Rozmaitości*, Wr. 1994, s. 191-192. – *Panorama i panoramy*, tekst Stragierowicz B., Wr. 1995, s. 4 (i następne wyd.). – Matwijów M., *Walka o lw. dobra kultury w l. 1945-1948*, Wr. 1996. – Lenartowicz Ś., *Kościół par. pw. Św. Mikołaja w Dublanach*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 6, Kr. 1998, s. 95-98. – Nicieja S.S., *Lyczaków. Dzielnica za Styksem*, Wr. 1998. – Ostrowski J.K., *Wstęp*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 7, Kr. 1999, s. 17. – *Korespondencja. Teofil Lenartowicz, Julia Jabłonowska*, oprac. Fert J., Lublin 2003. – Lewicki T., *Sygnatury malarzy pol.*, W. 2003. – Malinowski J., *Malarstwo pol. XIX w.*, W. 2003. – Banaś P., *Orbis Pictus. Świat dawnej karty pocztowej*, Wr. 2005. – Lewicki J., *Między tradycją a nowoczesnością. Architektura Lwowa l. 1893-1918*, W. 2005, s. 70. – Biriulow J., *Rzeźba lwowska od poł. XVIII w. do 1939 r. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007. – *Історія Львова*, t. 2, Львів 2007. – Nicieja S.S., *Lw. Orleń. Czyn i legenda*, W. 2009. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Захаревичі. Творці столичного Львова*, Львів 2010. – Nicieja S.S., *Ogród snu i pamięci*, Opole 2011. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Львівська скульптура від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII – середина XX ст.)*, Львів 2015. – Szymalak-Bugajska P., *Maria z Woźniakowskich Sozańska*, [w:] *Moja dusza. Oblicza kobiet w twórczości Jacka Malczewskiego*, Muz. im. Jacka Malczewskiego w Radomiu, Radom 2019, s. 197-205. – Straszewska A., Gutschi F., *Studen-*

ci z ziem d. Rzeczypospolitej w Akademii der bildenden Künste w Wiedniu (1726-1938). Wypisy z ksiąg immatrykulacyjnych, Lublin-W. 2022 (seria: Sztuka, Wiedeń, Galicja i nie tylko..., t. 1).

XV wystawa, TPSP, Lw. 1882, poz. 93-98. – XVI wystawa, TPSP, Lw. 1883, nr 93-99, 102-114, 127. – *Kat. uzupełniony XVII wystawy TPSP we Lwowie 1884 r.*, Lw. 1884, poz. 123-129. – *Kat. wystawy Koła lit.-artyst.*, Lw. 1884. – *Kat. nieustającej wystawy zjednoczonego TPSP we Lwowie*, Lw. 1885. – *Kat. wystawy szkiców, obrazów i rzeźb, urządzonej staraniem komitetu Koła lit.-artyst. we Lwowie na rzecz rodziny po bl. pamięci Henryku Redlichu*, Lw. 1885, poz. 27-28, 63-74. – XVIII wystawa, TPSP, Lw. 1885, poz. 148. – *Kat. nieustającej wystawy zjednoczonego krak. TPSP*, [Lw. 1886], poz. 105-106. – *Kat. il. pierwszej wielkiej wystawy sztuki pol. w Krakowie. Wystawa Krajowa Rolniczo-Przemysłowa*, Kr. 1887, s. 20-21. – *Kat. nieustającej wystawy zjednoczonego TPSP we Lwowie*, Lw. 1887, poz. 78. – Pawlik [Pawlyk] M., *Kat. księgozbioru rękopisów, dyplomów, rycin ... pozostałych po śp. Józefie Ignacym Kraszewskim*, Lw. 1888. – *Kat. nieustającej wystawy zjednoczonego TPSP we Lwowie*, Lw. [1888], poz. 127-129. – *Kat. wystawy dzieł sztuki pol. oraz starożytności z dziejami Polski związek mających, urządzonej staraniem Edmunda hr. Starzeńskiego w Kołomyi ...*, Kołomyja 1888, poz. 32, 81-84. – *Kat. nieustającej wystawy TPSP w Krakowie w Sukiennicach nr 8*, Kr. 1889, poz. 239, 313. – *Kat. nieustającej wystawy zjednoczonego TPSP we Lwowie*, Lw. [1889], poz. 135-142. – *Kat. nieustającej wystawy TPSP w Krakowie w Sukiennicach*, Kr. 1890. – *Kat. nieustającej wystawy zjednoczonego TPSP we Lwowie*, Lw. 1892. – *Kat. nieustającej wystawy TPSP w Krakowie w Sukiennicach*, Kr. 1893, poz. 73, 129. – *Kat. il. wystawy sztuki współczesnej we Lwowie 1894*, wyd. 3, Lw. 1894. – *Kat. pierwszej wystawy dzieł sztuki w Tarnopolu*, Tarnopol 1902. – *Salon 1902*, Stow. Artystów Pol. w Krakowie, Kr. 1902. – *Kat. pierwszej wystawy Zw. Art. Pol. we Lwowie*, Lw. 1903. – *Wystawa okrężna sztuki w Łodzi*, Łódź 1903. – *Kat. drugiej wystawy Zw. Art. Pol. we Lwowie*, Lw. 1904. – *Kat. III-ciej Wystawy jesiennej*, TPSP, Lw. 1906. – *Kat. wystawy*, TPSP, Lw., luty-marzec 1908. – *Kat. Galerii Miejskiej*, Lw. 1908. – *Kat. wystawy obrazów malarzy dawnych i współcz. urządzonej staraniem Andrzejowej księżny Lubomirskiej ...*, Lw. 1909, s. 34. – *Kat. wystawy*, TPSP, Lw. marzec-kwiecień 1909. – *Kat. powsz. wystawy sztuki pol. we Lwowie*, Pałac Sztuki, Lw. 1910. – *Kat. wiosennej wystawy szkiców i studiów w Kole lit.-artyst. we Lwowie*, Lw. 1912. – *Kat. wystawy obrazów i rzeźb w Tarnopolu urządzonej w marcu r. 1912 w salach Krak. Tow. Ubezpieczeń*, Tarnopol 1912. – *Kat. wystawy*

sztuki współcz. urządzonej staraniem Tow. Dziennikarzy Pol. i TPSP..., Lw. 1913. – IX Salon doroczny, TPSP, Lw. 1913. – Przew. po wystawie roku 1863, Lw. 1913, s. 5. – Rok 1915-1916. Kat. wystawy, TPSP, Lw. 1916. – Kat. wystawy sztuki pol., Lw. 1916, nr 366-374. – Wystawa obrazów, TPSP, Kr., 1916. – Kat. wystawy dzieł sztuki przeznaczonych do wygrania, Lw. 1917, poz. 187, 188. – Kat. wystawy obrazów, szkiców i rzeźb urządzonej na rzecz biednych uczniów lw. szkół średnich, Lw. 1918. – Wystawa doroczna, TPSP, Lw. 1918. – Orłowicz M., Il. przew. po Galicji, Lw. 1919, s. 164. – Wystawa obrazów i rzeźb na dochód Pol. Tow. Czerwonego Krzyża, TPSP i Zarząd „Zachęty”, [Lw. 1919]. – Wielka wystawa wiosenna, Salon Sztuki Współcz. „Zachęta”, Lw. 1919. – Badecki K., Zb. Bolesława Orzechowicza, Lw. 1922. – Medyński A., Il. przew. po Lwowie, Lw. [1936], s. 161, 169. – Mękicki R., Muz. Nar. im. Króla Jana III we Lwowie. Przew. po zbiorach, Lw. 1936, s. 114. – Medyński A., Lwów. Il. przew. dla zwiedzających miasto, wyd. 2, Lw. 1937, s. 147, 155. – Wystawa exlibrisu młodopolskiego ze zb. Feliksa Wagnera, P. 1964. – Wiercińska, TZSP, Kat. – Каталог збірки живопису Львівського історичного музею, Львів 1987, s. 86. – Grońska M., Rysunki art. pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w. Kat. wybranych zb. BN do r. 1975, W. 1991. – Łukasiewicz P., Houszka E., Malarstwo pol. XVII-XIX w. Obrazy ol., MNWr, Wr. 1992. – У колі родини Дідушицьких: Каталог виставки, Львівська картинна галерея, грудень 1995, Львів 1995. – W kręgu rodziny Dzieduszyckich herbu Sas. Kat. wystawy ze zb. Lw. Galerii Obrazów i zb. krajowych, tekst Zossel-Wojtysiak W., Muz. Lubelskie, Lublin 1996. – Widoki dawnego Lwowa i Krakowa. Wspólna wystawa Muz. Hist. m. Krakowa i Lw. Muz. Hist., Kr. 1996, s. 75, 92, 109, il. 47. – Забочень М. [Zaboczeń M.], Поліщук О. [Poliszczuk O.], Яцюк В. [Jaciuk W.], Україна у старій листівці: Альбом-каталог, Київ 2000, s. 453. – Kresy Wschodnie d. Rzeczypospolitej. Kat. pocztówek, oprac. Calikowska M., Krasieńska-Kencka E., Pietrzak A., W. 2001. – Images of a Vanished World. The Jews of Eastern Galicia (From the mid-19th century to the first third of the 20th century). Exhibition Cat., Lviv 2003, s. 82, 105. – Houszka E., Obrazy rozmaite. Dzieła autorów Panoramy Racławickiej, MNWr, Wr. 2005. – Piękny Lwów / Прекрасне місто Львів, Galeria Sztuki BWA, Wałbrzych 2005. – Aukcja 86. Malarstwo, grafika, rzemiosło artyst., fotografia, 13 XII 2008, DESA, Kr. 2008. – Houszka E., Łukaszewicz P., Malarstwo pol. od baroku do modernizmu. Kat. zb., MNWr, Wr. 2013. – Львів у графіці. Lwów w grafice [ze zb. Lw. Muz. Hist.], Львів (Lw.) 2013, s. 9, 52. – Aukcja 134. Malarstwo, grafika, fotografia, rzemiosło artyst., 7 VI 2014,

DESA, Kr. 2014. – Береговська Х. [Berehowska Ch.], Гулка О. [Hułka O.], Діти і дітлахи: образ дитини в образотворчому мистецтві XVII-XX ст. [Каталог виставки], Львів 2014. – Будинок учених у Львові. Путівник, Львів 2014, s. 28, 55. – Aukcja wyprzedżowa, 28 XI 2015, DA Rempex, W. 2015. – Chomyn I., Kat. plakiet, medalionów i medali pol. i z Polską związanych w Lw. Nar. Galerii Sztuki, t. 2, W. 2015. – Aukcja prac na papierze, 23 I 2016, Sopocki DA, Gd. 2016. – Soroko A., Rysunki artystów pol. z Muz. Lubomirskich we Lwowie, Wr. 2020.

Tydzień lit., artyst., Naukowy i Społeczny, 1875 nr 31, s. 223. – Gaz. nar., 1876 nr 288 (17 XII), s. 2; 1877 nr 168 (25 VII), s. 2 (jako A. Sozański); 1882 nr 198 (30 VIII), s. 2; 1884 nr 12 (15 I), s. 2, nr 21 (25 I), s. 2, nr 182 (7 VIII), s. 2, nr 189 (15 VIII), s. 1-2 (Czerwieński B.); 1885 nr 57 (11 III), s. 2, nr 230 (9 X), s. 2; 1890 nr 24 (30 I), s. 3, nr 116 (21 V), s. 2, nr 151 (3 VII), s. 3, nr 263 (16 XI), s. 3, nr 269 (19 XI), s. 2; 1892 nr 21 (13 III), s. 3, nr 131, s. 2; 1894 nr 10 (14 I), s. 2; 1906 nr 260 (20 XI), s. 3. – Dz. pol., 1877 nr 174 (1 VIII), s. 3; 1883 nr 7 (10 I), s. 2, nr 90 (20 IV), s. 2, nr 178 (5 VIII), s. 8, nr 220, s. 1, nr 289 (19 XII), s. 1 (Piniński L.); 1890 nr 28, s. 3; 1891 nr 36 (5 II), s. 2, nr 37 (6 II), s. 2; 1892 nr 59 (28 II), s. 2 (Lewandowski S.R.), nr 135 (15 V), s. 2 (tenże), nr 170 (19 VI), s. 2; 1894 nr 172 (28 VI), s. 2; 1900 nr 357 (25 XII), s. 1 (Kunczewicz I.); 1912 nr 66, s. 2. – Wystawa Krajowa Rolnicza i Przemysłowa, 1877 nr 5 (11 IX), s. 1, il. – Bluszcz, 1882 nr 35 (18 VIII), s. 278 (Zawadzki W.); 1883 nr 46 (2 XI), s. 368 (tenże). – Kłosy, 1883 nr 916, s. 45; 1887 nr 1163, s. 234 (Struve H.). – Kur. lw., 1883 nr 265, s. 2; 1886 nr 15 (15 I), s. 4, nr 225 (15 VIII), s. 5, nr 330 (28 XI), s. 5; 1887 nr 188 (9 VII), s. 4, nr 261 (20 IX), s. 3, nr 271 (30 IX), s. 3, nr 301 (30 X), s. 5, nr 312 (10 XI), s. 5; 1891 nr 25 (25 I), s. 4, nr 197 (18 VII), s. 2, nr 339, s. 2; 1893 nr 155 (5 VI), s. 2; 1907 nr 9, s. 2 (Olszewski M.); 1915 nr 388, s. 5, nr 470 (10 XII), s. 3 (Sam.); 1916 nr 230 (7 V), s. 2; 1917 nr 82 (17 II), s. 5. – Kur. warsz., 1883 nr 336b (21 XII), s. 3; 1896 nr 274 (3 X), s. 5. – Spraw. TPSP we Lwowie za 1883. – Gaz. lw., 1884 nr 5 (7 I), s. 4; 1887 nr 11 (15 I), s. 3; 1889 nr 197 (29 VIII), s. 1; 1892 nr 85 (14 IV), s. 4; 1893 nr 134 (15 VI), s. 4; 1896 nr 91 (21 IV), s. 3, nr 212 (16 IX), s. 4 (Lityński M.); 1898 nr 157 (14 VII), s. 4 (Lityński M.); 1903 nr 207 (11 IX), s. 5; 1904 nr 32 (10 II), s. 4, nr 53 (5 III), s. 4, nr 151 (5 VII), s. 4; 1905 nr 250 (3 XI), s. 4, nr 256 (10 XI), s. 4; 1906 nr 261 (15 XI), s. 3; 1911 nr 84 (13 IV), s. 3. – Tyg. il., 1885 nr 128, s. 373; 1887 nr 244, s. 159, nr 248, s. 222 (Kallenbach J.); 1889 nr 365, s. 421; 1890 nr 45, s. 303; 1894 nr 51, s. 407; 1895 nr 12, s. 199, nr 40, s. 231. – Ruch, 1887 nr 22

(15 XI), s. 703. – Przegląd, 1889 nr 73 (29 III), s. 2, nr 288 (13 XII), s. 2; 1895 nr 36 (13 II), s. 2; 1896 nr 92 (21 IV), s. 2; 1898 nr 16 (21 I), s. 3; 1904 nr 256 (9 XI), s. 3; 1907 nr 297 (25 XII), s. 2. – Spraw. TPSP za 1893, s. 18. – Biesiada lit., 1895 nr 42, s. 257. – Kraj, 1895 nr 40, s. 10 (Konopnicka M.), nr 43, s. 13 (taż). – Słowo pol., 1895 nr 2 (nr okazowy), s. 3; 1896 nr 26, s. 4, nr 174, s. 5; 1898 nr 39 (15 II), s. 5, nr 246 (15 X), s. 4; 1901 nr 574 (8 XII), s. 6; 1902 nr 604 (17 XII), s. 2; 1904 nr 108 (3 III), s. 4, nr 309 (2 VII), s. 1-2, nr 313 (5 VII), s. 4, nr 547 (21 XI), s. 7; 1905 nr 338 (22 VII), s. 5 (Olśzewski M.); 1923 nr 29 (29 I), s. 6, nr 32 (1 II), s. 5 (nekrolog; Kozicki W.); 1924 nr 67 (9 III), s. 4. – Świat, 1895 nr 5, s. 199 (repr. *Cyganka*); 1907 nr 1, s. 14 (Wysocki A.). – Czas, 1896 nr 225 (1 X), s. 2. – Gaz. Kołomyjska, 1896 nr 40 (20 V), s. 3; 1902 nr 14 (6 IV), s. 3. – Wiad. artyst., 1899 nr 4 (15 II), s. 32; 1900 nr 7-8 (25 IV), s. 79 (Witwicki W.). – Chimera, 1901 z. 1, s. 180 (Z.P. [Przesmycki Z.]). – Życie i Sztuka (dod. do Kraju), 1904 nr 45, s. 1 (Bóloz-Antoniewicz J.). – Lamus, 1911, s. 151 (Treter M.). – Gaz. Poranna, 1916 nr 2898 (15 V), s. 2. – Wiek Nowy, 1919 nr 5375 (26 IV), s. 3 (Byk E.), nr 5413 (12 VI), s. 7 (tenże); 1921 nr 5965 (14 IV), s. 2 (tenże). – Chwila, 1921 nr 793 (3 IV), s. 4 (Bienenstock M.). – Sztuki Piękne, II, 1925/26, s. 301 (Treter M.); IX, 1933, s. 283 (nekrolog Heleny Sozańskiej). – Spraw. TZSP za 1929, s. nlb. 55. – Wschód, 1937 nr 38, s. 10. – Art & Business, 1999 (Rocz. aukcyjny 1989-98).

Muz. Hist. w Bielsku-Białej, MBB/H-FJ/302: Listy Michała Sozańskiego do Juliana Fałata z 5 IX 1895, Myszków, i z 13 VII 1921, Szutomińce. – BJ, rkps 4853 III: „Korespondencja artystyczna” TPSP w Krakowie z l. 1872-1889, t. 4, s. 99-102; rkps 6535 IV: Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego. Seria III: Listy z l. 1863-1887, t. 75, s. 44-47; rkps 6692 III: Korespondencja Seweryna Böhma, sekretarza TPSP w Krakowie z l. 1879-1899, t. 5, s. 292-294; rkps 7729 III: Korespondencja Konstantego Marii Górskiego z l. 1878-1909, t. 8, s. 161; rkps 9072 III: Korespondencja Waleriana Krycińskiego z l. 1874-1928, t. 3, s. 109; rkps 10059 III: Korespondencja Władysława Łozińskiego z l. 1861-1913, t. 14, s. 85-86. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., listy: Grażyny Michalak z Muz. Okręgowego w Lesznie (27 I 2023), Agnieszki Rosales Rodríguez z MNW (30 I 2023), Anny Grochali z MNW (31 I 2023), Piotra Nowaka z MNK (1 II 2023), wypis z listu Ryszarda Lewańskiego do Jerzego Kowalczyka (2 VI 1980) z informacją o obrazie S. *Polowanie w zb. rodziny Bośniackich w Pizie*. – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 852: L. Grajewski, *Artyści pol. w Rosji w XIX w. i z pocz. XX w.*, k. 24; nr 1438: Güttler J., *Spisy obrazów i rzeźb Lw. Galerii*

Obrazów, mpis, Lw. 1944, Dział I, s. 89, 125, 264, 272. – Bibl. Ossolińskich, Kram J., *Almanach ekslibrisu pol. XX w.*, opracowanie uzup. i popr., cz. 2, Kr. 1948.

J. Biriulow
K.A. Kesling

Spaenke (Spenke) **Bernhard** (Bernhardt), uczeń malarski. Na czteroletnią naukę w warsztacie toruńskiego mistrza Georga Jacobiego został zapisany 19 IV 1826. Jego wyzwoliny na czeladnika nastąpiły 19 XII 1831. S. wykonał wówczas rys. przedstawiający Apolla w rydwanie na podstavie nieustalonego dotąd wzoru graficznego.

Ważbiński Z., *Modele akademickie w procesie dydaktycznym cechu malarzy i rzeźbiarzy toruńskich w XVIII i na początku XIX w.*, [w:] *Sztuka Torunia i Ziemi Chełmińskiej 1233-1815*, red. J. Poklewski, W.-P.-Toruń 1986, s. 192.

AP Toruń, *Cech malarzy, rzeźbiarzy i lakierników z Torunia*, rkps 5, k. 26; rkps 7, k. 58.

B. Łyczak

Spaet Maryla patrz **Oppenheim-Spaet Maryla**.

Spaeth, malarz, nieznan z imienia, działający w Zinten (Cynty; obecnie Korniewo w obwodzie kaliningradzkim, Rosja) w 1782, w Parkoszewie k. Bartoszyce w 1784 i w Wopławkach k. Kętrzyna w 1785.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytniej. Skoro-widz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Spaggiari (Spagiasi) **Giovanni**, malarz włoski, ur. ok. 1650 Reggio Emilia (region Emilia-Romania, Włochy), zm. 3 X 1730 Warszawa, pochowany tamże w kość. Karmelitów; syn Pellegrina, ojciec Pellegrina, malarza. Działał w Rzymie, zapewne do 1726. T.r. bowiem król August II Mocny zatrudnił go na swym dworze, wysyłając mu 24 IV do Wenecji dyplom honorowy, w którym udzielił artyście „wielu przywilejów”. 17 VI 1728 S. otrzymał od papieża

Benedykta XIII dyplom potwierdzający nadane mu tytuły „di milite e cavaliere aurato” (rycerza Złotej Ostrogi) i „conte del Sacro Palazzo Lateranese” (hrabiego Świętego Pałacu na Lateranie) – równoznaczne z przynależnością do stanu szlacheckiego.

S. specjalizował się w malowaniu iluzjonistycznej architektury i był angażowany jako malarz dekoracji teatralnych. Podobno malował obraz ołtarzowy NMP do stołecznego kość. Karmelitów Bosych przy Krakowskim Przedmieściu i zmarł nagle podczas pracy. Wg Girolama Tiraboschiego artysta był znany bardziej z licznych zaszczytów otrzymanych za wybitne osiągnięcia w dziedzinie malarstwa aniżeli z samych dzieł. Niewykluczone zatem, że pełnił również funkcje dyplomatyczne i to one mogły przyczynić się do obdarowania malarza wieloma honorami.

Prawdopodobnie bliżej nieokreślone prace S. odnotowano we włoskim handlu antykwarycznym, gdyż opracowano ogólną estymację wartości jego dzieł w zależności od ich formatu.

Tiraboschi G., *Notizie de' pittori, scultori, incisori, e architetti natii degli stati del serenissimo Signor Duca di Modena*, Modena 1786, s. 328-329. – Fiorillo J.D., *Geschichte der zeichnenden Künste von ihrer Wiederauflebung ...*, t. 2, Göttingen 1801, s. 685. – Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, t. 17, München 1847. – Rastawiecki, Sl. mal., t. 2 (jako Spaggiari Jan). – De Boni F., *Biografia degli artisti ovvero dizionario...*, wyd. 2, Venezia 1852. – Spooner S., *A Biographical History of the Fine Arts being memoirs of the Lives and Works of Eminent Painters, Engravers, Sculptors ...*, New York 1867, t. 2 (błędna data śmierci S.). – Daryl P., *The Picture Amateur's Handbook and Dictionary of Painters ...*, London 1878. – Kołaczkowski, Wiadomości, s. 147-148 (jako Spaggiari Jan). – ThB, t. 31, 1937 (Batowski Z.). – *Dizionario enciclopedico Bolaffi dei pittori e degli incisori italiani dall'XI al XX secolo*, t. 10, Torino 1975.

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół. Z. Batowskiego, teka nr 46, d. q-10 (obwoluta „Warszawa”). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej *StileArte*, diretto da Mef Bernardelli Curuz. *Il borsino degli artisti 1500-1799 (P-Z)*, <https://www.stilearte.it/il-borsino-degli-artisti-1500-1799-p-z/>, dostęp 22.09.2020.

A. Bernatowicz

Spalikowski Franciszek (François), malarz, ur. 23 IX 1835 Hoyns (Chojne?), zm. 24 II 1905

Rouen (Francja). Możliwe, że kształcił się i mieszkał w Warszawie. W l. 60. XIX w. – przypuszczalnie po klęsce powstania styczniowego – wyemigrował do Francji, gdzie osiadł w Rouen (mieszkał przy Place du Vieux-Marché). W 1867 w Caudebec-en-Caux poślubił Alinę Felicję Andrzejkiewicz (Aline Félicie Andrzej-Kowicz), z którą miał 6 dzieci: Casimira-Adama, Marię Valentine-Èvę, Jeanne-Céline-Sophie, Félicie-Vladimirę, Marcela Bolesława oraz Edmonda-François (1874-1951), historyka, poetę, rysownika i malarza normandzkiego, któremu przypisywane są niektóre prace ojca. W 1886 S. otrzymał obywatelstwo francuskie.

Pozostawił po sobie kilka pejzaży, ale przede wszystkim specjalizował się w malarstwie sakralnym. W 1860 wykonał obraz ołtarzowy *Przemienienie Pańskie* do klasztoru Reformatów w Wieluniu, uroczyste odsłonięty 5 VIII t.r.: „Układ trzech apostołów zachwyconych świętym zjawiskiem na Górze Oliwnej jest całkiem oryginalny ...; koloryt przy tym świetny. Wszakże silniejsza akcja osób podwyższałaby wrażenie obrazu” (Gaz. codz., 1860). Również w Normandii współpracował przy dekoracji kilku świątyń w departamencie Seine-Maritime: do kość. Saint-Pierre w Bacqueville-en-Caux wykonał obraz *Św. Leonard* (na miedzi), poza tym namalował freski zdobiące tympanony arkad nawy gł. w kość. Notre-Dame w Yerville oraz freski chóru w kość. Saint-Pierre w Bapeaume-lès-Rouen. Prace sygnował „FSpalikowski”.

MNW – *Pejzaż leśny*, ol., sygn.; Bibl. Pol., Pol. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu – *Dom w Ploërmel* (departament Morbihan) [Bretania], akw., 1887, Landerneau [miejscowość w Bretanii], akw., 1887.

Gaz. codz., 1860 nr 209 (11 VIII), s. 2. – Bulletin des lois de la République française, 1890 nr z 1 I, s. 759, 2361. – *Bapeaume d'hier à aujourd'hui*, Paris-Normandie, 2014 nr z 6 XI, www.paris-normandie.fr, dostęp: 18.03.2023. – 76730 *Bacqueville-en-Caux: église Saint-Pierre: N° PM76004845 - tableau: Saint Léonard*, na stronie: 76.monvillagenormand.fr, zaktualizowano 22 VI 2020, dostęp: 17.03.2023. – Strona Geneanet, wyszukiwarka: gw.geneanet.org, dostęp: 17.03.2023. – *Yerville - L'église Notre-Dame*, na stronie: seine76.fr, dostęp: 17.03.2023.

Archives nationales, Pierrefitte-sur-Seine: Décrets de naturalisation de l'année 1886 BB/34/390-BB/34/391: Décret d'admissions à domicile du 25 mai 1886.

BB/34/390 document 98 (na stronie: www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr, dostęp: 17.03.2023).

A. Straszewska

Spanckau (Spamkau) **Peter**, snycerz. Pochodził z Gdańska. W gdańskim cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy rozpoczął 27 V 1697 naukę, planowaną na 3 i pół r., u mistrza Wernera 2. Meyera (który pod tą datą pojawia się ostatni raz w aktach cechu). Nauki nie skończył, dalsze jego losy są nieznane.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2440: *Cech stolarzy i snycerzy 1675-1716. Księga uczniów*, s. 154.

J. Pałubicki

Spandau (Spamkau) **Gottfried**, stolarz i snycerz; syn Johannes. W gdańskim cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy rozpoczął 3 I 1745 pięcioletnią naukę u mistrza Georga Matthiasa Hoffmanna (który notowany jest w cechu do poł. t.r.). 16 X 1746 przeniesiono S. do warsztatu mistrza Leonharda Schwemmera. Nauki nie skończył, dalsze jego losy są nieznane.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2441: *Cech stolarzy i snycerzy 1716-1763 (1768). Księga uczniów*, s. 155, 167.

J. Pałubicki

Spaniczek Mikołaj patrz **Hispan Mikołaj**.

Spaniel Mykoła patrz **Hispan Mikołaj**.

Spar (Ausspar, Sparr, Sporr, Szpar) **Joannes** (Hans, Hanusz, Jan), malarz pozn., zm. po 1644, ale przed 1653. Określany jako Augszpurg, Auspurg, Auszpurger, a także „Hanusz malarz Auspurchyk”, co wskazuje na to, że pochodził z Augsburga lub tam pracował. W 1617 przyjął prawo miejskie w Poznaniu, wówczas wzmiankowany

jako obywatel Landsbergu (am Lech) w Bawarii („pictor de civitate Landspergensis in superiore Bavaria”). W 1623 otrzymał z kasy miejskiej 20 florenów za malowanie chorągwi. Urząd starszego cechu piastował w l. 1634, 1638, 1642 i 1644. W 1635 S. sporządził dwa testamenty, pierwszy unieważnił, w drugim wymienione są obrazy, których jeszcze nie sprzedał, farby i narzędzia malarskie. W 1638 jako starszy cechu złożył skargę o bezprawne wykonywanie zawodu przez malarza Eliasza Junga, przez którego pozwany był w r. następnym. W 1644 S. został ustanowiony pełnomocnikiem spraw sądowych przez Annę, żonę malarza Jana Rudolfa Millera. Wdowa po S. i córka jego Agneta zmarły w czasie zarazy we Wrocławiu w 1653.

Schultz A., *Untersuchungen zur Geschichte der Schlesischen Maler (1500-1800)*, Breslau 1882, s. 149. – Brosig A., *Materiały do historii sztuki wielkop. (Ciąg dalszy)*, Kronika m. Poznania, XI, 1933 nr 2-3, s. 240; ... (*Dokończenie*), XIII, 1935 nr 1, s. 28-30. – Brosig.

M. Heydel

P. Kluz

Spät Maryla patrz **Oppenheim-Spaet Maryla**.

Spausta Władysław, przyrodnik, literat, malarz i rzeźbiarz amator, ur. 17 VI 1847 Sambor, zm. 1 IX 1898 Kotowania k. Sambora, pochowany na miejscowym cmentarzu; syn Damiana Rafała, lekarza, i Wiktorii, brat Bolesława (1851-87), dziennikarza i publicysty. Ukończył gimnazjum we Lwowie, a potem Szkołę Rolniczą w Dublanach. W 1869 objął zarząd dóbr Juśkowice k. Oleśka i Wysocko k. Brodów, a od 1873 zarządzał Komarnem Karola Lanckorońskiego, od którego w 1888 wdzierzał Koszarki nad Dniestrem. W 1895 kupił wieś Kotowania, gdzie mieszkał do śmierci.

Ok. 1869 wstąpił do Galicyjskiego Tow. Gospodarczego, w l. 1886-91 był członkiem Rady Pow. w Rudkach. W 1894 zorganizował dział łowiecki na PWK: opracował koncepcję pawilonu i ekspozycji, na której znalazły się m.in. jego własne zb. Od 1889 współpracował z czas. Łowiec, od 1893 z czas. Sylwan; opublikował na łamach tych i in. periodyków kilkadziesiąt artykułów na temat

przyrody (pisał m.in. o lotach ptaków, wymierających gatunkach zwierząt, o właściwościach roślin itp.); poruszał także w szerokim kontekście problem człowieka w środowisku naturalnym (np. praktyczne wskazówki rolnicze czy tekst propagujący narciarstwo *Prastara nowość (Ski - narty - tyże)*, Sylwan, 1894). Wydał książkę *Na tropach. Obrazki przyrodniczo-łowieckie* (Lw. 1896), w której opowieść o zwierzętach snuł na tle wydarzeń z historii Polski; z tego powodu publikacja została objęta zakazem rozpowszechniania w zaborze rosyjskim. Prace S., rzetelne pod względem naukowym, miały również wybitne walory literackie.

S. zajmował się po amatorsku malarstwem i rzeźbą, a – jak pisano – „drobne próby w tym kierunku zdradzały talent niepospolity”. Jego dworek w Kotowani „był prawdziwym gabinetem uczonego. Na ścianach i podłogach widziałeś porozwieszane skóry najrozmaitszych zwierząt ... tu zbiór minerałów, tam zbiór owadów, tu zielnik, ... tam zbiór motyli, tu rozpoczęta akwarela przedstawiająca wnętrze lasu, tam zaczęta rzeźba: piękny łeb dzika lub wieniec jelenia. Mimo pewnego nieładu wszystko tchnęło artystycznym smakiem”.

Obrazy i rzeźby S., w znakomitej większości poświęcone tematyce przyrodniczej, przetrwały I wojnę światową u jego rodziny we Lwowie i pozostały tam co najmniej do 1928. Ich dalsze losy nie są znane. Na aukcjach w Warszawie była wyst. w l. 2008-22 kompozycja *Pikieta na Bałkanach*, ol., sygn. i dat.: „Władysław Spausta / 17/7 892”, wzorowana na dziele Wasilija Wereszczagina pod tym samym tytułem z ok. 1878, należącym do tzw. serii bałkańskiej, ze zb. Muz. Sztuki Rosyjskiej w Kijowie.

Gaz. lw., 1898 nr 211 (17 IX), s. 4 (nekrolog). – Nowa Reforma, 1898 nr 213 (18 IX), s. 2 (nekrolog). – Strzelecki A., *Władysław Spausta zmarł dnia 1 września 1898 r.*, Sylwan, 1898 nr 10-11, s. 355-357. – *Władysław Spausta*, Łowicz, 1898 nr 10, s. 147-148. – Szczerbowski I., *Pam. dwudziestopięcioletniej działalności Galicyjskiego Tow. Leśnego 1882-1907*, Lw. 1907, s. 84 (zob. też s. 63, 162, 191). – Ziembicki W., *Władysław Spausta*, Łowicz, 1928 nr 23/24, s. 362-366. – PSB, t. 41, 2002 (Sroka S.T.). – *78 Aukcja dzieł sztuki*, 13 XII 2008, DA Ostoya, W. [2008]. – *93 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 19 VI 2010, DA Ostoya, W. [2010]. – *103 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 25 VI 2011, DA Ostoya W. [2011]. – *210 Aukcja. Sztuka*

dawna, antyki, sztuka współcz., 15 III 2022, DA Ostoya, W. [2022].

U. Makowska

Speckfleisch, nazwisko krak. malarzy cechowych w XIV i XV w. Byli to kolejno:

Speckfleisch (Speckfleysch), malarz wymieniony jako poręczający: w 1397 za przyjmującego prawo miejskie malarza Stanisława „de Tyncz”, w 1415 za Michała Lonkowicza, w 1419 za malarza Lorenca Behme (Wawrzyńca Czecha), a w 1420 za Hannosa Proczenera. Nazwisko Speckfleisch (bez innych określeń) pojawia się po raz ostatni w 1421.

Speckfleisch Nicolaus (Mikołaj, Niclos), malarz, zapewne identyczny z poprzednim, odnotowany jest jako starszy cechu w 1404, 1411, 1419 oraz w 1408 jako sprawujący tę funkcję równocześnie z malarzem Nicolausem (określonym w 1404 jako „Pictor regius”).

Speckfleisch Jorge (Georg, Jerzy), malarz, wzmiankowany w l. 1426-41, być może syn poprzedniego. W 1429 i 1431 był starszym cechu. W 1426, działając w imieniu księdza kanonika Mikołaja Heinczkona jako prokuratora kapituły krak., sprzedał krak. płatnerzowi Janowi Obilowi (określonemu jako „dem Helsmede”) dom kapitulny na Kazimierzu pod Krakowem (przy dzisiejszej ul. Św. Józefa).

W 1441 wdowa po nim, Dorota „Speckfleischynne”, oraz jej 16-letni syn Johannes S. sprzedali drewniany dom obok ogrodu dominikańskiego, a w 1450 Dorota, udając się do Rzymu, zapisała cały majątek swemu byłemu słudze (servitori), malarzowi Stanisławowi.

Speckfleisch Stanislaus (Stanisław, Stenczel), malarz, wzmiankowany w l. 1450-90. W 1451 poręczał za zwrot długu przez syna Przedborynowej z ul. Gołębiej, a w 1453 i być może w 1459 (jako Stenczil moler) wymieniony jest jako starszy cechu.

Przez niektórych badaczy (Przybyszewski, Ptaśnik, Labuda i Secomska) S. jest utożsamiany z jednym z najwybitniejszych krak. malarzy 2. poł. XV w., Stanisławem Starym, co zdaniem innych (Gadomski), ostrożnie skłaniających się do tej tezy, nie zostało jednak bezsprzecznie udowodnione, bowiem w tym czasie w źródłach, zarówno miejskich, jak i cechowych, odnotowano łącznie 12 działających w Krakowie malarzy o imieniu Stanisław.

Grabowski A., *Skarbniczka naszej archeologii*, Lipsk 1854, s. 39. – Rastawiecki, Sl. mal., t. 3, s. 400-401. – Essenwein A., *Die mittelalterlichen Kunstdenkmale der Stadt Krakau*, Leipzig 1869, s. XXIII. – *Najstarsze księgi i rachunki m. Krakowa 1300-1400*, wyd. Piekosiński F., Szujski J., Kr. 1878, cz. 2, s. 159, 170, 172. – *Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1392-1506*, wyd. Kaczmarczyk K., Kr. 1913, nr 753, 2776, 3195, 3306, 4273, 5263, 7157, 7242, 7422, 7471, 7717, 7725, 7984, 8274, 8298, 8329. – Crac. art. 1300-1500, nr 123, 147, 167, 182, 208, 221, 258, 275, 369, 423, 445, 462, 514, 1985. – Przybyszewski B., *Z poszukiwań archiw. za warsztatami malarzkimi szkoły krak.-sądeckiej*, *Analecta Cracoviensia*, I, 1969, s. 434-435. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 1, Wr. 1971, s. 399 (s.v. Czech Wawrzyniec); t. 5, W. 1993, s. 547 (s.v. Nicolaus, malarz). – Przybyszewski B., *Krak. ośrodek malarzski Karpentariuszów w pol. XV w.*, *Folia Historiae Artium*, VIII, 1972, s. 151. – Gadomski J., *Gotyckie malarstwo tablicowe Małopolski 1420-1470*, W. 1981. – Tenże, *Gotyckie malarstwo tablicowe Małopolski 1460-1500*, W. 1988. – Labuda A., *Die künstlerischen Beziehungen Polens zum deutschen Reich im späten Mittelalter. Krakau und Süddeutschland*, [w:] *Das Reich und Polen. Parallelen, Interaktionen und Formen der Akkulturation im Hohen und Späten Mittelalter*, oprac. Patschovsky A., Stuttgart 2003, s. 5. – Labuda A., Secomska K., *Malarstwo gotyckie w Polsce*, I, W. 2004 (dot. Stanisława).

M. Łodyńska-Kosińska
M. Myśliński

Speicher Antonius (Anton), stolarz lub snycerz. W gdańskim cechu stolarzy, snycerzy i skrzyniarzy został w 1594 wymieniony z nazwiska (jako rzemieślnik niesamodzielny); być może był wtedy w Gdańsku. W 1607 lub 1608 wkuł się do cechu, co najprawdopodobniej oznacza, że uzyskał już wówczas samodzielność.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/1771: *Cech stolarzy i snycerzy 1555-1617. Księga mistrzów*, k. 15v, 219.

J. Pałubicki

Spensberger, rysownik amator, działał w 2. poł. XVIII w. Jego rys. *Campement* (obóz wojskowy) przed II wojną światową znajdował się w tece

Progrès dans le dessin de personnages distingués et de divers amateurs polonais ze zb. króla Stanisława Augusta, przechowywanej wówczas w Gab. Ryc. BUW (w 1914 notowanej w bibl. akademii sztuk pięknych w Petersburgu, następnie zrewindykowanej).

Możliwe, że S. jest identyczny z Mikołajem Spensbergerem, zmarłym po 1795 majorem korpusu Artylerii Litewskiej, nobilitowanym w 1790, uczestnikiem wojny pol.-rosyjskiej 1792, odznaczonym Krzyżem Kawalerskim Orderu Virtuti Militari. W 1784 był w grupie oficerów z Korpusu Inżynierów Koronnych, zajmujących się kopiowaniem map do królewskiego Zb. Geograficznego.

Tatarkiewicz W., *Rysunki Józefa Łęskiego*, *Sztuka*, V, 1914 z. 21, s. 52. – Sawicka S., Sulerzyska T., *Straty w rysunkach z Gab. Ryc. 1939-45*, W. 1960, s. 65. – PSB, t. 41, 2002 (Machynia M.), biogram Mikołaja Spensbergera. – Bartoszewicz H., *Prace kartograficzne Korpusu Inżynierów Koronnych i ich autorzy. Stan zachowania kartografików*, [w:] *Mapa w służbie odrodzonej Polski*, W. 2020, s. 46 (dot. Mikołaja Spensbergera).

A. Bernatowicz

Sperber (Szperber) **Józef** (Józef Jerzy), malarz, ur. 7 I 1888 Kraków, zm. 1944 (?) Lwów; syn kupca Salomona (Stefana) Sperbera (zmarłego 10 V 1926 Kraków) i Franciszki z Barberów; do czasów I wojny światowej używał na ogół formy nazwiska Sperber, później Szperber. Po ukończeniu 3 klas szkoły realnej studiował malarstwo w krak. ASP w l. 1903-10, początkowo u Floriana Cynka (uczęszczał nieregularnie), w r. akademickim 1905/06 u Leona Wyczółkowskiego, a potem przez 2 l. u Teodora Axentowicza (otrzymał wzmiankę pochwalną na wystawie, dwukrotnie nagrodę za akt i w 1908 medal br.); później (1908-10) zapisany do szkoły Pankiewiczza i Axentowicza, nie uczęszczał na zajęcia. W czasie studiów należał do kręgów niepodległościowych; był członkiem konnej drużyny „Sokoła”. 16 VIII 1914 wstąpił do Legionów Pol.; służył jako wachmistrz w 2 pułku ułanów II Brygady. Wcielony do szwadronu Zbigniewa Dunina-Wasowicza, brał udział w kampanii bukowski-besarabskiej; ranny w szarży pod Rokitną (13 VI 1915). Leczył się w Szpitalu Fortecznym nr 8 w Krakowie. Po rekonwalescencji został przydzielony do kadry kawalerii w Woronnej k. Kowla, a potem kształcił

się w Szkole Oficerskiej Taborów Legionów Pol. Po kryzysie przysięgowym znalazł się w Pol. Korpusie Posiłkowym, był dowódcą plutonu 2 pułku. Na pocz. 1918 internowany na Węgrzech; po zwolnieniu wcielony do armii austriackiej i wysłany na front włoski. Przyjęty do Wojska Pol. w 1919, wziął udział w wojnie pol.-bolszewickiej; w 1922 (1923?) przeszedł do rezerwy w stopniu rotmistrza. Został odznaczony dwukrotnie austriackimi Krzyżami za Waleczność (medal br. 1915), orderem Virtuti Militari (1922), Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi.

Do wybuchu I wojny światowej był związany z bohema krak. Należał do bywalców salonu artystycznego Zofii Jachimeckiej przy ul. Grodzkiej. W Jamie Michalikowej w małej sali wisiały jego autorstwa: „karykatura jednej z pań” (praca barwna), karykatura profesora Józefa Flacha (gwasz) i karykatura Iwona Galla (rys. ol. i czerwoną kredką), z podpisem „Wer weis etwa” (jakim opatrywano wizerunki poszukiwanych przestępców w wiedeńskiej prasie), będąca rewanżem za stworzoną przez niego karykaturę S. W marcu 1912 wziął udział w 8. inscenizacji satyrycznego *Żywego dziennika* w Teatrze Starym (na rzecz Tow. Dziennikarzy Pol. i Zw. Artystów Pol.) jako jeden z autorów (obok Jacka Mierzejewskiego, Wilhelma Wyrwińskiego, Czesława Młodzianowskiego i Iwona Galla) „chińskich cieni” pokazywanych podczas monologów wygłaszanych na scenie.

Od pol. l. 20. XX w. mieszkał w Warszawie, w l. 30. przy ul. Trębackiej 10. Został profesorem w Miejskiej Szkole Sztuk Zdobniczych i Malarstwa. Co najmniej od 1933 prowadził zajęcia z malarstwa dla kursu graficznego, a od 1936 dawał lekcje malarstwa z natury dla kursu wnętrza i kursu technik ściennych (obejmowały one rysowanie i malowanie głowy, aktu, figury w kostiumie i pejzażu, poza tym ćwiczenia z powiększania obserwowanych obiektów oraz projektowanie motywów malarskich do wnętrza sklepowych i wystaw). Angażował się w życie artyst. i społeczne. Zacieśnił przyjaźń z Witoldem Leonhardem, który po wojnie również przeprowadził się z Krakowa do Warszawy; bywali razem w warsz. kawiarniach i na wystawach; Antoni Uniechowski zapamiętał ich wśród gości Ziemiańskiej: „Dwa grubasy, Szperber i Leonhard, sypali anegdolkami, aranżowali kawały”.

W 1930 S. brał udział w obchodach 15-lecia szarży pod Rokitną w Krynicy. Należał do

Zw. Legionistów Pol., pełniąc funkcję sekretarza i uczestnicząc w walnych zebraniach (1934). W 1935 zasiadał w wyborczej komisji okręgowej w Warszawie. Od pocz. l. 20. jeździł nad Bałtyk i do Zakopanego; ok. 1930 podróżował do Francji i do Hiszpanii.

Wprawdzie w czerwcu 1924, solidaryzując się z kolegami, przyłączył się do bojkotu Zachęty i nie rozpakował swoich obrazów przywiezionych na wystawę indywidualną, ale w 1928 został członkiem TZSP. Nie znaczyło to, że stał się bezkrytyczny wobec tej instytucji; np. negatywnie ocenił portrety Józefa Piłsudskiego zgromadzone na pokonkursowej ekspozycji w Zachęcie w 1936 (Pion, 1936 nr 7, s. 7-8). Należał do ZPAP (wybrany w 1935 do sądu honorowego w nowym zarządzie), potem do ZZPAP. W grudniu 1938 wszedł do Zarządu Gł. ukonstytuowanej wówczas (z inicjatywy kilku organizacji zrzeszających artystów) Rady Naczelnej Centralnego Komitetu do Spraw Plastyki w Polsce. W czerwcu 1939 działał w Komitecie Wykonawczym związków i stow. artystycznych w Warszawie, związanego dla akcji wspierającej Fundusz Obrony Narodowej. Po wybuchu II wojny światowej znalazł się w dużej grupie plastyków i literatów, którzy przedostali się do Lwowa. Tam kontaktował się z nim w listopadzie 1940 Aleksander Rafałowski. Nie udało się ustalić, czy S. zmarł na tyfus (jak podają niektóre źródła), czy został zamordowany przez okupantów.

Wystawiał w Krakowie – w TPSP 1907 (*W słońcu, Zmrok, Stare domy*, wszystkie ol.), w 1908 (*Studentka*, ol.), 1913 (*Staszek*, ol., *Portret Dr S.F.*, szkic portretowy i 2 inne szkice, wszystkie ol.), 1914 (*Portret pani B.*, ol.), 1930 (Salon jubileuszowy; pokazał *Portret*, ol.); poza tym na pierwszej wystawie Niezależnych (Zw. Powsz. Artystów Pol.) w 1911 (obrazy ol.: *Pan pisarz gminny, Głowa aktora, Wiosna, Zachód słońca*) i na wystawie wiosennej tegoż stow. w pałacu Spiskim w 1912, na zorganizowanej przez Zw. Artystów Pol. wystawie teatr. otwartej 17 V 1914, również w pałacu Spiskim (pokazał karykatury aktorów krak.: Zofii Czaplińskiej, Aliny Mielewskiej, Gwidona Trzywdara w roli Twardowskiego w *Bellejem pol.* Lucjana Rydla, w większości akw.) oraz na Hist. wystawie Legionów Pol. w MNK 1934 (2 studia portretowe). We Lwowie jego prace pokazano na wystawie legionowej w 1917, przeniesionej t.r. do Lublina

(*Rotmistrz v. Knesebek [Litwa]*, akw., oraz *Ułan w polu [Litwa]*, *Podoficer II p. ułanów baron Brinker* [Tadeusz Brincken], *Podoficer II p. ułanów Jerzy Świdziński*, rys. kolorowane), jak również na wystawie malarzy krak. i warsz. w lutym i marcu 1926 (*Portret tancerki pani M.*, ol., *Głowa*, *Karykatura*, oba akw. oraz 2 rys.). Brał udział w wystawach w Warszawie – w TZSP w 1917 (wystawa Legionów Pol.; oprócz prac pokazanych we Lwowie i Lublinie: rys. *Adiutant II p. ułanów Tadeusz Grabowski*), w 1923 (kilka prac), 1925 (trzykrotnie, także w świetlicach: *Zakątek rybacki*, *Statek*, oba ol., oraz *Autoportret*, *Akt*, oba ol., *Portret p. M.Z.*, *Portret generała Danca*, *Amazonka*, *Portret pani Macherskiej*), 1926 (*Portret*, ol.), 1927 (*Portret pani M.K.*, *Portret pana J.K.*, *Nubijczyk*, wszystkie ol.), 1928 (*Portret Danusi Czarneckiej*, *Portret pani A.B.*, *Miasteczko*, wszystkie ol.), 1929 (*Portret pani W.P.*, ol., praca *Arabka* kupiona przez TZSP do losowań), 1932, a także w salonie dorocznym Warsz. Tow. Artyst. na przełomie 1924 i 1925 w lokalu przy ul. Siennej (wystawa opozycyjna wobec Zachęty; *Portret p. A.S.*) i w wystawie Zw. Zaw. Artystów Plastyków na pocz. 1928. W IPS wystawiał na salonie zimowym 1931/32 (obrazy ol.: *Oficer gwardii hiszpańskiej*, *Most* oraz kompozycja *Marynarz*, wyróżniona jedną z dwóch nagród prezesa PKO), w 1932 na pokazie ugrupowania Rytm (jako zaproszony) i na Salonie wiosennym (w Warszawie i Łodzi), na wystawie Koła Plastyków Legionowych w 1933 i na Salonie malarskim 1937 (*Portret pani S.F.*).

Chociaż S. malował niekiedy pejzaże (np. pokazany w 1932 *Krajobraz z wyspy Majorki*, inaczej *Krajobraz z Balearów*, ol., repr. Tyg. il., 1932 nr 26, s. 421, oraz *Sztuki Piękne*, 1932 nr 8-9, s. 248, z błędem w imieniu S. w podpisie), to jednak był głównie portrecistą. Powodzeniem cieszyły się jego rysunkowe i malarskie karykatury wystawiane na pocz. kariery w Krakowie. Zygmunt Leśnodorski wspominając ten okres i pisząc o licznych podobiznach Zofii Jachimeckiej (autorstwa m.in. Axentowicza, Kossaka, Pieńkowskiego, Laszczki czy Dunikowskiego), stwierdził, że tylko S. „uchwycił wyraz delikatnej twarzy o rysach odrobine asymetrycznych, skrzywionych w ledwie dostroczalny grymas”. Wnikliwością odznaczały się jego szkice powstające na froncie (portret rotmistrza Zbigniewa Dunin-Wasowicza, rys., pocz. 1915, z dedykacją „Za Cucylów i Jaworów swemu dowódcy jego ułani”, repr. m.in. Il. tyg. pol., 1915

nr 2, s. 6; *Jeniec rosyjski*, akw., 1917, repr. *Sztuki Piękne*, X, 1934 nr 9, s. 344). Później portretował Józefa Piłsudskiego (znany szkic z 1925, repr. NAC 1-K-5396, i z 1927, repr. m.in. Tyg. il., 1938 nr 29, s. nlb.), generała Daniela Konarzewskiego (ol., 1928, dawniej w Muz. Wojska Pol.) i Edwarda Rydza-Śmigłego (ok. 1935, repr. NAC 1-K-5399, *Tempo Dnia*, 1939 nr 216, s. 1). W l. 20. XX w. S. stworzył na osobnych płótnach portrety Piłsudskiego i Ignacego Mościckiego, które zakryły (bądź uzupełniły) wizerunki domalowane do fryzu w Izbie Stołowej Górnej w d. Pałacu Biskupów Krak. w Kielcach przez Aleksandra Rycerskiego w l. 1861-63. W marcu 1932 przywieziono do Belwederu namalowany przez S. reprezentacyjny portret Marszałka Piłsudskiego (w całej postaci, w maciejówce, wsparty na szabli) na tle ruin zamku Mendoga, kupiony zapewne ze składek społecznych i ofiarowany z dedykacyjnym napisem: „Naczelnik Państwa Polskiego Marszałek Józef Piłsudski w Nowogródku w roku 1921. Obywatele ziemi nowogródzkiej w dowód czci i hołdu dla ukochanego Wodza Narodu” (repr. Kur. Czerwony, 1932 nr 65 z 19-20 III, s. 1). S. namalował Piłsudskiego w podobnie oficjalnej konwencji również w popiersiu, w ujęciu profilowym (repr. *Światowid*, 1936 nr 19, okładka; na s. 16 obraz na sztalugach i repr. portretu rysunkowego Marszałka). W twórczości S. można znaleźć także portrety dalekie od reprezentacyjności, nawet subtelnie ironiczne, jak *Autoportret* (repr. *Światowid*, 1925 nr 51, s. 14), lub wręcz naznaczone groteskowością, odległe od konwencji akademickiej, jak wspomniany wizerunek marynarza, nagrodzony na wystawie 1931/32 (repr. NAC 1-K-5400). Tadeusz Seweryn napisał o S. w relacji z wystawy w Krakowie w 1930: „opanowany i śmiały w rysunku i charakterystyce, operuje szerokimi rzutami pędzla i soczystymi tonami”.

Na marginesie malarstwa sztalugowego S. zajmował się innymi dziedzinami sztuki. Oprócz wspomnianych karykatur rysował winiety (do tomiku Ignacego Łempickiego *Tylko-poezye*, Kr. 1909) i okładki (do nut Henryka Budkowskiego *Paris. Valse*, W. [ok. 1920; Litogr. J.F. Konarzewski i I. Mękarski] i do opowiadań Wiktora Przecławskiego *Szały miłości*, Białystok 1923, wyd. bezprawnie pod nazwiskiem St.L. Liciński). W 1928 włączył się w akcję TOnZP remontu Rynku Starego Miasta w Warszawie i wraz z Witoldem Leonhardem namalował polichromię (ornamentalne pasy,

herby; niezachowana) na fasadzie kamienicy Roślińskiej (nr 25; strona Kollataja). W tym samym czasie pracował jako jeden ze scenografów filmu *Romans panny Opolskiej* wg powieści Kazimierza Przerwy-Tetmajera, w reżyserii Władysława Leniewskiego; premiera 16 X 1928.

BJ – portrety Wacława Szymborskiego, aktora Teatru im. J. Słowackiego w Krakowie, w rolach: Holofernesa w sztuce *Stracone zachody miłości* Shakespeare’a, ok. 1913, Żandarma w *Sędziach* Stanisława Wyspiańskiego, 1914, oba rys. sangwiną, Dziadka w *Betlejem polskim* Lucjana Rydla, rys. sangwiną i kredką, wszystkie sygn.; MNK – *Akt*, ol., sygn., 1908, *Gitarzysta*, ol.; MNW – *Portret Józefa Piłsudskiego*, ol., 1935; Muz. Ein Harod – *Pejzaż śródziemnomorski*, ol., sygn., 1932.

Na aukcjach w Warszawie – w 2014 *Portret kobiety w niebieskim stroju*, ol., sygn.; „Józef Sperber”, w 2019 *Pejzaż ze snopkami*, ol. tektura, sygn. i dat.: „Józef Sperber / 1911”, w 2022 *Staw*, ol. tektura, sygn. „Józef Sperber”; w Łodzi – w 2017 *Sosna*, ol. tektura, sygn. i dat., 1920. Ponadto w 2012 na aukcji antykwiariatu Rara Avis w Krakowie wystawiono „Księgę pamiątkową restauracji Hotelu Francuskiego w Krakowie 1930 [oraz z Domu Zdrojowego w Krynicy]” z odręcznymi wpisami ludzi kultury, sztuki i życia społecznego z l. 30. XX w., wśród których znajduje się podpis S. z rysunkowym portretem kobiety.

Czy wiesz kto to jest?, red. Łoza S., W. 1938. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976 (jako Sperber). – *Pol. słownik judaistyczny*, oprac. Borzymińska Z., Żebrowski R., W. 2003, t. 2 (RP [Piątkowska R.]). – Cygan W.K., *Oficerowie Legionów Pol. 1914-1917. Słownik biogr.*, t. 4, W. 2006 (jako Sperber). – Cisek J., Kozłowska E., Wiczorek Ł., biogramy na stronie *Żołnierze Niepodległości*, <https://zolnierze-niepodleglosci.pl/%C5%BCo%C5%82nierz/223479/>; <https://zolnierze-niepodleglosci.pl/%C5%BCo%C5%82nierz/227047/>, dostęp 20.03.2023 (jako Sperber Józef i Sperber Józef Jerzy).

wk., *Wystawa teatralna*, Nowa Reforma, 1914 nr 185 (18 V), s. 2. – *Bitwa pod Rokitną*, wyd. 2, Piotrków 1916, s. 11, 29 (seria Boje Legionów Pol., nr 1). – Rostworowski S., *Szablą i piórem*, Kr. 1916, s. 56, 66, 148. – Zenon [Pruszyński Z.], *Jama Michalika. Lokal „Zielonego Balonika”*, Kr. 1930. – m.d.d. [Dienstl-Dąbrowa M.], *Z pracowni Józefa Szperbera*, Światowid, 1936 nr 19, s. 16. – Puciata-Pawłowska J., *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie*, W. 1939-40.

– Urbanowicz B., *Dwie polichromie Starego Rynku*, *Ochrona Zabytków*, 1953 nr 2-3, s. 146, 147 (jako Szperber i Szperberg). – Skotnicki J., *Przy sztalugach i przy biurku*, W. 1957, s. 81. – Uniechowska K., *Antoni Uniechowski o sobie i innych*, W. 1961, s. 218, 271-272. – *Pol. życie art.*, 2. – Leśnodorski Z., *Wspomnienia i zapiski*, Kr. 1959. – Banaszkiewicz W., Witczak W., *Historia filmu pol.*, t. 1: 1895-1929, W. 1966. – Leśnodorski Z., *Wśród ludzi mojego miasta. Wspomnienia i zapiski*, Kr. 1968 (jako Sperber i Szperberg). – Zaruba J., *Z pamiętników bywalca*, W. 1968, s. 122 (poza indeksem). – *Materiały ASP Kraków*, 2. – Rafałowski A., *...i spoza palety*, W. 1970, s. 124, 126. – Kamiński Z., *Dzieje życia w pogoni za sztuką*, W. 1975. – Pronaszko A., *Zapiski scenografa*, W. 1976, s. 68. – Wyganowska W., *Sztuka Legionów Pol. 1914-1918*, W. 1994. – Stryjeńska Z., *Chleb prawie że powszedni Pamiętnik*, oprac. Grońska M., W. 1995, t. 1. – Milewska W., Zientara M., *Sztuka Legionów Pol. i jej twórcy 1914-1918*, Kr. 1999. – Chmielewska A., *Miejska Szkoła Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie oraz jej związki z warszawską Akademią Sztuk Pięknych w Warszawie*, [w:] *W kręgu sztuki przedmiotu. Studia ofiarowane Profesor Irenie Huml ...*, W. 2011, s. 311, 313. – Пінчевська Б.М. [Pinczewska B.M.], *Творчість єврейських художників Східної Галичини 1900-1939 років*, Корсунь-Шевченківський 2013. – Глембоцкая Г. [Glembocka G.], *Художники-евреи Львова первой половины XX века: Жизнь, творчество, судьба*, Львов 2015. – Misztal M., Opillo B., *Fryzy portretowe i iluzjonistyczne portale w Izbie Stołowej Górnej w dawnym Pałacu Biskupów Krak. - historia i konserwacja*, *Rocz. MN w Kielcach*, t. 37, 2022, s. 188.

Kat. I wystawy Niezależnych, Zw. Powsz. Artystów Pol., Kr. 1911. – *Kat. Wystawy wiosennej*, Zw. Powsz. Artystów Pol., Pałac Spiski, Kr. 1912. – *Kat. wystawy, kwiecień 1913*, TPSP, Kr. [1913]. – *Kat. wystawy, maj 1913*, TPSP, Kr. [1913]. – *Kat. wystawy, wrzesień-październik 1913*, TPSP, Kr. [1913]. – *Kat. wystawy, kwiecień 1914*, TPSP, Kr. [1914]. – *Kat. wystawy Legionów Pol., kwiecień*, TZSP, wyd. 2, W. 1917. – *Kat. wystawy Legionów Pol., wrzesień październik*, Lw. 1917. – *Kat. wystawy Legionów Pol. Lublin - lipiec - sierpień - 1917*, [Lublin 1917]. – *Kat. Salonu rocznego W.T.A.* [Warsz. Tow. Artyst.], W. 1924. – *Przew. TZSP* nr 7, W. 1925, s. 29, nr 8, W. 1925, s. 23; nr 18, W. 1926 (Salon); nr 29, W. 1927 (Salon); nr 39, W. 1928 (Salon); nr 49, W. 1929 (Salon). – *Wystawa Portret pol.*, TZSP, W. 1925, s. 21. – *Wystawa obrazów grupy krak. i warsz. malarzy*, Lw. 1926. – *Jubileuszowy Salon Krak.*, TPSP 1930. – *Wystawa dzieł sztuki pod nazwą Salon zimowy, 1931 grudzień - styczeń, luty 1932*, IPS, W. 1931. – *Kat. X Wystawy IPS-u. Salon*

wiosenny, IPS, W. Łódź 1932. – *Hist. wystawa Legionów Pol.*, MNK, Kr. 1934. – *Salon Plastyków ZPAP*, IPS, W. 1936, s. 83 (spis członków). – *Inwentarz pamiątek po I-ym Pol. Korpusie w Muz. Wojska Pol. w Warszawie*, oprac. Szelągowski M.M., W. 1937, poz. 73. – *Salon malarzki 1937, luty - marzec*, IPS, W. 1937. – *Wychowankowie i pedagodzy krak. Akademii Sztuk Pięknych w Legionach*, koncepcja Szancenbach J., Trybowski I., Galeria Akademii, Kr. [1988]. – KZSP, seria nowa, t. 11, cz. 1, 1993 (jako Szperber). – Kozakowska S., Malkiewicz B., *Malarstwo pol. od ok. 1890 do 1945 r.* Kat. zb. MNK, Kr. 1997. – *Aukcja antykwareczna, 25 II 2012*, Rara Avis, Kr. 2012, poz. 659. – *136 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst., 11 X 2014*, DA Ostoya, W. [2014], poz. 17. – *187 Aukcja dzieł sztuki, 28 I 2017*, DA Rynek Sztuki, Łódź 2017, poz. 50. – *Art outlet: Sztuka dawna, 21 V 2019*, DA DESA Unicum, [W. 2019], poz. kat. 29. – *295 Aukcja sztuki dawnej. Malarstwo, rys., grafika, rzeźba, 16 XI 2022*, DA Rempex, W. [2022], poz. 86.

Głos Narodu, 1908 nr 316 (14 VII), s. 3; 1914 nr 74 (1 IV) s. 3, nr 102 (5 V), s. 3, nr 115 (21 V), s. 3 (Trepka J.). – Świat, 1911 nr 20, s. 8 (Stosław [Chołoniewski A.]); 1929 nr 25, s. 7 (Makuszyński K.). – Głos Poniedziałkowy, 1912 nr 10 (4 III), s. 3. – Nowiny, 1912 nr 59 (2 III), s. 3. – Gaz. lw., 1914 nr 113 (19 V), s. 3, nr 121 (29 V), s. 5 (Pietrzycki J.); 1917 nr 249, s. 5 (Schröder A.). – Gaz. nar., 1914 nr 114, s. 3, nr 117, s. 2. – Gaz. Poniedziałkowa, 1914 nr 22 (1 VI), s. 2. – Nowa Reforma, 1914 nr 161 (2 V), s. 1. – Czas, 1915 nr 528 (10 X), s. 1. – Goniec Polowy Legionów, 1915 nr 7, s. 4, nr 8, s. 6. – Wiad. pol., 1915 nr 37 s. 6, nr 36, s. 7, nr 47, s. 8. – Tyg. il., 1917 nr 14, s. 170 (Mitarski W.); 1932 nr 26, s. 421 (Husarski W.). – Żołnierz pol., 1922 nr 31, s. 17. – Bellona, 1923 z. 2, s. 142 (Rostworowski G.). – Kur. warsz., 1923 nr 148 (30 V), s. 5; 1924 nr 153 (14 VI), s. 1; 1927 nr 347 (18 XII), s. 22 (Kleczyński J.); 1928 nr 347 (16 XII), s. 21 (tenże); 1932 nr 24 (24 I), s. 15 (tenże), nr 147 (29 V), s. 18 (tenże). – Gaz. warsz., 1924 nr 355 (30 XII), s. 2. – Kur. Informacyjny i Telegraficzny, 1924 nr 135 (14 VI), s. 1. – Spraw TŻSP za 1925, s. 30; 1926, s. nlb. 47; 1927, s. nlb. 46; 1928, s. nlb. 48, 71; 1929, s. nlb. 55, 70, 73; 1930 s. nlb. 67 czł.; 1931, s. 43; 1932, s. 41; 1933, s. 47; 1934, s. 33, 46; 1936, s. 52; 1937, s. 57; 1938, s. 50. – Sztuki Piękne, II, 1925/26 nr 2, s. 87, 180 (Tretter M.), nr 4, s. 180 (tenże); III, 1926/27 nr 4, s. 154 (tenże); IV, 1927/28 nr 4, s. 158; VI, 1930 nr 6, s. 235; VIII, 1932 nr 1, s. 36 nr 2, s. 68; IX, 1933 nr 11, s. 420; X, 1934 nr 9, s. 334, 344 (Seweryn T.). – ABC, 1928 nr 196 (12 VII), s. 6 (toż: Kur. pol., 1928 nr 228 z 18 VIII, s. 7; Nasz prz., 1928 nr 285 z 16 X, s. 1). – Kronika Warszawy, 1928 nr 7-9, s. 61 (Kłyszewski W.). – Kur. Poranny,

1928 nr 288 (16 X), s. 1; 1932 nr 17 (17 I) s. 6; 1933 nr 339 (7 XII), s. 6 (Sterling M.). – Naprzód, 1930 nr 138 (19 VI), s. 4 (Seweryn T.). – Legion, 1931 nr 5-6, s. 15. – Exp. Poranny, 1932 nr 80 (20 III), s. 4; 1934 nr 109 (21 IV), s. 2; 1935 nr 206 (27 VII), s. 2. – Kur. Czerwony, 1932 nr 65 (19-20 III), s. 1. – Głos Plastyków, 1933 nr 5/6 (grudzień), s. 69. – Kur. pol., 1934 nr 108 (21 IV) s. 3. – Dobry Wieczór! Kur. Czerwony, 1935 nr 76 (17 III) s. 5, nr 205 (26 VII), s. 2. – Naród i Wojsko, 1935 nr 7, s. 27. – Tyg. Artystów, 1935 nr 11 (26 I), s. 4. – Pion, 1937 nr 6, s. 7 (Winkler K.). – Polska Niepodległa, 1937 nr 5, s. 6. – Nike, I, 1937, s. 270. – Plastyka, 1938 nr 8-9, s. 217 (Wolff J.). – Gaz. Robotnicza, 1939 nr 156 (30 VI), s. 4 (Winkler K.). – Tydzień Lit. Polski Zbrojnej, 1939 nr 18, s. 3. – Warsz. dz. nar., 1939 nr 171 (23 VI), s. 5. – The Polish Review, 1944 nr 41, s. 14 (toż: Dz. Związko- wy [Chicago], 1955 nr 85, s. 4).

ANK, zespół 1472, sygnatura 627: Akta stanu cywilnego Izraelickiego Okręgu Metrykalnego w Krakowie, Księga zgonów 1926, nr 216 (dot. ojca S.), wyniki na stronie Geneteka.pl (dostęp 20.03.2023). – NAC, Zespół Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny - Archiwum Ilustracji, sygn.: 1-K-5394 - 1-K-5401, 1-K-5409, 1-K-6192-2.

U. Makowska
M. Tarnowska
uzup. J. Biriulow

Sperber Michael (Michel), malarz toruński, ur. 1604, zm. 30 XI 1665 Toruń. Do toruńskiego cechu malarzkiego zgłosił się „na św. Michała” 1627 z zamiarem przepracowania *Mutjahru* u mistrza Andreasa Schubertta. Najwyraźniej okres próbny – z nieznanых przyczyn – przedłużył się, gdyż dopiero w 1632 S. wykonał pracę mistrzowską; stosując się do wymogów tematycznych określonych przez braci podczas zebrania kwartalnego na św. Jana, namalował: farbami olejnymi *Wskrzeszenie Łazarza*, temperą zaś *Historię św. Marty*. Gotowe dzieła przedstawił na św. Michała i po opłaceniu 6 guldenów uzyskał tytuł mistrzowski. W 1633 został obywatelem Torunia jako przybysz zamiejscowy. Jego żoną była Barbara z domu Wilcke, ślub wzięli w Toruniu 3 XII 1635. S. przyjął do swojego warsztatu uczniów: Andreasa Hüttfeldta (wpisany na św. Michała 1638 na okres 6 l., wyzwołony na św. Michała 1644), Hansa Janikena (zapisany podczas kwartału bożonarodzeniowego 1643 na 5 l., uciekł od mistrza i nie ukończył nauki), Georga Pezellta (wpisany na kwartał

wielkanocny 1645 na 2 l., wyzwolony na św. Jana 1646; późniejszy mistrz w cechu toruńskim), Baltzera Leofasa (wpisany na kwartał wielkanocny 1645 na 5 l., wyzwolony na kwartał świętojański 1649), Jacoba Fischera (wpisany 26 VIII 1652 na 5 l., wyzwolony na kwartał wielkanocny 1659; późniejszy mistrz w cechu toruńskim). Ponadto, jako starszy cechu, przyjmował na *Mutjahr* Johanna Culmana (1642), Samuela Nehma (1648) i Johanna Ditmanna (1663). W 1644 inny toruński mistrz, Gottfried Holfeldt, został ukarany grzywną 12 florenów za pogardliwe wypowiedzianie się o pracy S.

W pochodzącej z 1929 notatce załączonej do inwentarza kośc. świętojańskiego w Toruniu przypisuje się S. wykonanie obrazów z dawnego ołtarza gł. w tej świątyni: malowidła *Matka Boża z Dzieciątkiem i dwoma świętymi Janami* oraz wizerunków 4 ojców Kościoła. Należy jednak do tej tezy podchodzić nieufnie, gdyż nie odnaleziono na jej poparcie żadnych wzmianek źródłowych; przeciwnie, wg kroniki toruńskich jezuitów obraz *Matki Bożej* wykonany został w Krakowie.

Semrau A., *Die Bürgerlisten der Stadt Thorn aus dem 17. Jahrhundert*, cz. 2: *Die ausländischen Bürger*, Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, XXVIII, 1920, s. 43. – Domasłowski J., *Wypożyczenie wnętrza*, [w:] *Bazylika katedralna świętych Janów w Toruniu*, red. Biskup M., Toruń 2003, s. 196. – *Dzieje sztuki Torunia*, Toruń 2009, s. 242-243.

Arch. Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej, Akta z Bazyliki Katedralnej w Toruniu, rkps 37; Parafia NMP w Toruniu, rkps AD 001, s. 104. – AP Toruń, Akta miasta Torunia, kat. II, rkps I-97, s. 39; *Cech malarzy, rzeźbiarzy i lakierników z Torunia*, rkps 4, s. 49, 80, 82, 83, 85, 87, 93, 96, 97, 105, 106, 111, 113, 115, 117, 121, 123, 125, 130, 133, 135, 137, 139, 142.

B. Łyczak

Sperber Stanislaus (Stenzel), malarz, pochodził z Unierzyża k. Strzegowa na Mazowszu. Od 1574 obecny w Gdańsku; 11 XI 1574 otrzymał prawo miejskie i obywatelstwo gdańskie jako malarz.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Sperber Zygmunt, architekt, malarz i rysownik, ur. 10 VI 1886 Stanisławów (obecnie Iwano-Frankiwnsk, Ukraina), zm. 1942-43 Lwów, w getcie. Od 1897 uczył się w Gimnazjum w Stanisławowie, a następnie, do 1907, w tamtejszej Szkole Realnej. W l. 1910-15 (1910-14?) studiował na Wydz. Architektury Politechniki Lw. Był w grupie studentów Adolfa Szyszki-Bohusza dokumentujących bożnicę Złotej Róży we Lwowie; na wystawie wydziału w grudniu 1913 (VII Doroczna wystawa) pokazano wyniki tej dokumentacji (rzut poziomy i przekrój autorstwa S., Kaliksta Krzyżanowskiego, Mieczysława Rzepeckiego i Fryderyka Tadaniera repr. Roczn. Architektoniczny, 1913-14, tabl. I-II). Jego pracą studencką był też proj. konkursowy ratusza w Drohobyczu (repr. tamże, tabl. IV). Po ukończeniu studiów architektonicznych uczył się malarstwa w Krakowie i w Monachium (1916-19).

Otrzymałszy w maju 1923 koncesję magistratu, prowadził własne biuro „architektoniczno-budowlane i dekoracji wnętrz” we Lwowie przy ul. Nowy Świat 4, a od 1934 przy ul. Zimorowicza 4. Uzyskał także uprawnienia nauczyciela rysunków w szkołach średnich; pracował we Lwowie jako kierownik działu rys. w Żyd. Szkole Zaw. Żeńskiej (od 1922) oraz w pryw. gimnazjach – męskim i żeńskim pod auspicjami Żyd. Tow. Szkoły Ludowej i Średniej we Lwowie (ul. Zygmuntońska 17). Wykładał również rys. zawodowy i prowadził dział mebli artyst. w tamtejszej Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej im. Abrahama Korkisa (od 1925).

Brał aktywny udział w życiu kulturalnym i społecznym we Lwowie. Angażował się w kultywowanie tradycji i sztuki żyd. W 1919 uczestniczył w wystawie członków Koła Miłośników Sztuki Żyd., na której pokazał rys. wnętrz synagog i kompozycje z motywami sztuki synagogalnej, w tym proj. konkursowy. W 1920 został sekretarzem komitetu I Wystawy Sztuki Żyd. w Sali Kahału we Lwowie; zaprojektował plakat wystawy i zaprezentował 10 akw. (ukazujących m.in.: synagogę Złotej Róży we Lwowie, Plac Krakowski, dzielnicę żydowską w Lublinie, bożnicę w Radziechowie). Na wystawie wiosennej Koła Miłośników Sztuki Żyd. we Lwowie w maju i czerwcu 1921 pokazał prace przedstawiające stare zaułki i budynki lw., nagrobki żyd. (wszystkie akw.) i rys. z serii „Wnętrza bożnic”. W październiku 1922 uczestniczył w kolejnej wystawie tego stow. Od

1925 był członkiem Kuratorium Opieki nad Zabytkami Sztuki Żyd. przy Zarządzie Izraelickiej Gminy Wyznaniowej we Lwowie (zajmował się konserwacją synagóg), a od 1926 członkiem Żyd. Tow. Lit. i Artyst. we Lwowie (zasiadał w zarządzie). W 1928 współorganizował wystawę książki żyd. i zabytków żyd. we Lwowie. Działal także na szerszym forum. Był członkiem Tow. Politechnicznego we Lwowie (od 1926 honorowym), Zw. Zaw. Architektów i Budowniczych we Lwowie, Lw. Tow. Właścicieli Realności (m.in. uczestniczył w zebraniu 8 III 1938), wiceprezesa Zw. Inżynierów Żyd. Udzielał konsultacji architektonicznych w lw. spółdzielni Własne Mieszkanie (1931). W 1927 koordynował organizację zjazdu abiturientów z 1907 Wyższej Szkoły Realnej w Stanisławowie. Nadesłał wypowiedź do druku reklamowego *Cement nieprzemakalny Siccofix Góleszowskiej Fabryki Portland-Cementu SA.*, Góleszów [1927]. Wygłaszał prelekcje popularyzatorskie, m.in. odczyt ilustrowany przezroczami na temat nowoczesnego portalu w budynkach świeckich i reklamy świetlnej, wygłoszony w lokalu Stow. Kupców we Lwowie (1935).

Jako architekt i architekt wnętrz działał gł. we Lwowie. W 1923-24 zaprojektował w stylu art déco wnętrze apteki Pod Św. Mikołajem z rzeźbami Józefa Starzyńskiego, w 1927 ogród zimowy w kamienicy przy ul. Barwińskich (Barwińskich) 8, a w 1930 wnętrze lw. baru Warszawa, z oryginalnymi ściennymi malowidłami natryskowymi i zastosowaniem efektów świetlnych. Przed 1927 brał udział w remoncie bekoniarń przy fabryce konserw Zygmunta Ruckera (budowa zbiorników). Przebudował i zmodernizował „na sposób zupełnie zachodnioeuropejski” wnętrza magazynu z konfekcją firmy M. Beyer i Ska przy d. ul. Legionów 1 (1928), a także wnętrza lw. kin Casino (1934) i Empire (1936). W l. 30. XX w. projektował świetlne (neonowe) słupy i wejścia do kin (m.in. do kina Kopernik, 1930). W l. 1937-39 stworzył proj. apartamentu w budynku przy ul. Gwardyjskiej (obecnie ul. Hwardijska 18, siedziba Muz. Literatury, oddz. Muz. Historii Lwowa). Był również autorem metalowej bramy wejściowej do lw. Pasażu Grünerów (obecnie pl. Hryhorenki 5) w stylu zmodernizowanego baroku (1938), dekoracyjnych detali portalu, westybulu i klatki schodowej budynków mieszkalnych przy ul. Nabelaka (obecnie Kotlarewskiego) 42-44 i przy ul. Kadeckiej (obecnie Bohaterów Majda-

nu) 18, wykonanych w l. 1938-39 w stylistyce funkcjonalizmu.

W konkursie na proj. szpitala żyd.-amerykańskiego w Samborze w 1922 jego proj., wyk. wspólnie z Jakubem Silberem, został wyróżniony II nagrodą *primo loco* (pierwszej nie przyznano). S. interesował się również architekturą uzdrowiskową (proj. sanatoriów dla Truskawca, 1936-38). Na wystawie Stow. Architektów Rzeczypospolitej Pol. w 1937 we Lwowie prezentował rys. przedstawiający awangardowy proj. domu w kształcie kolistym. Wg jego koncepcji powstał m.in. Dom Oświatowy Tow. Szkoły Ludowej na Zniesieniu we Lwowie w 1938.

Poza pracami architektonicznymi artysta zajmował się projektowaniem plakatów, kilimów, mebli, najpierw w stylistyce art déco, od 1929-30 w duchu funkcjonalizmu. Uważał, że w zdobieniu wnętrz „wytyczną jest przede wszystkim najbardziej posunięta użyteczność i prostolinijność sprzętu”. Na wystawie Sprzęty współcz. w Muz. Przemysłu Artyst. we Lwowie w 1930 eksponowano meble, wyk. wg jego proj.: do Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej im. A. Korkisa – Pokój mieszkalny, Pokój pana, Pokój pani; do pracowni „Lamus” – sypialnia z drewna cytrynowego, jadalnia z drewna róży siamskiej, tapczan oraz kilimy, wyk. w pracowni Marii Englender-Atlasowej („w barwach dyskretnie zgaszone i stonowane”, mające „spokojnie płynny ornament” – jak pisał Artur Lauterbach). Meble, obicia meblowe i kilimy, wyk. w pracowniach lw. wg proj. S., były pokazane w Muz. Przemysłu Artyst. we Lwowie również w marcu 1934 na Pokazie mebli współcz.

Plakaty zaczął projektować jeszcze na studiach; wg jego proj. zostały wyd. we Lwowie w styczniu 1914 plakaty *Wielki Akademicki Bal Maskowy* (nawiązujący do rys. Aubreya Beardsleya; druk) i *Maria Delvard, Marc Henry. 2 Sceniczne Wieczory Pieśni* (w stylistyce art déco; litogr. barwna), oba sygn., w zb. Lw. Muz. Etnografii i Przemysłu (tamże niezrealizowana, odmienna wersja proj. tego plakatu, rys.). Później S. skomponował plakat z motywem menory do wspomnianej Wystawy Żyd. w Sali Kahału z 1920 (litogr. barwna, sygn., 1919, tamże) oraz plakat *Sprzęty współczesne w Muzeum Przem. Art. ... Pokaz sprzętów projektu inż. arch. Zygmunta Sperbera* (sygn., offset, ok. 1930, Lw. Muz. Etnografii i Przemysłu). Przypisuje się mu również (raczej bezpodstawnie) plakat *Józef Sperling*,

Kraków. Artystyczne, skromne i wytworne umeblowania (ok. 1907?, litogr. barwna, MNK). S. jest autorem s. tytułowej książki Jakuba Schalla *Przewodnik po zabytkach żydowskich miasta Lwowa i historia Żydów lw. w zarysie* (Lw. 1935) oraz 2 il. wewnątrz: *Misa sederowa* (Muz. Przemysłowe) (s. 27) i *Nagrobek „Złotej Róży”* (Nachmanowiczowej) (s. 63).

Z malarskiej i rysunkowej twórczości S. znane są poza wyż. wym. widoki synagog i innych zabytków żyd.: *Synagoga w Husiatynie, Synagoga w Radziechowcie, Fotel rytualny* (rys. tusz, pióro i akw., wszystkie 1919-20), *Wnętrze Bet-Hamidraszu przedmiejskiego we Lwowie* (akw., ok. 1928), *Wnętrze bożnicy Złotej Róży* (rys., Lw. Muz. Etnografii i Przemysłu Artyst. Lwów, ze zb. M. Goldsteina), ponadto *Reduta na dochód Żyd. Tow. Szkoły ludowej i średniej we Lwowie* (1921), 2 rys. satyryczne na temat „wagonu dancingowego” w Truskawcu. W BN znajduje się rys. S. *Mężczyzna w kapeluszu*, ol., sygn. i dat., 1907.

S. publikował artykuły w prasie, m.in. w lw. dz. *Chwila: Zygmunt Balk (Do 30-letniego jubileuszu pracy)* (1926 nr 2613, s. 4), *Nowoczesna sztuka zdobnicza wewnątrz* (1929 nr 3551, s. 7-8) i w periodyku *Budowniczy: O współczesnych wnętrzach* (1930 nr 5, s. 1-2).

Vollmer, t. 4, 1958 (Sandel J.). – *Енциклопедія Львова*, t. 2, Львів 2008, s. 262.

Spraw. Dyrekcji C.K. Gimnazjum w Stanisławowie za r. szkolny 1897/98. – Spraw. Dyrekcji C.K. Wyższej Szkoły Realnej w Stanisławowie za r. szkolny 1900/1; 1901/2; 1905/6. – Sonnenschein M., *Lw. skorowidz adresowy*, III, 1927/28, Lw. 1927, s. 12, 465; VI, 1930/31, Lw. 1930, s. 465. – *1877-1927 Księga Pamiątkowa. Pol. Tow. Politechniczne we Lwowie*, red. Matakiewicz M., Lw. 1927, s. 95. – *Spraw. Kuratorium Opieki nad Zabytkami Sztuki Żyd. przy Żyd. Gminie Wyznaniowej we Lwowie*, Lw. 1928. – Lauterbach A., *Pokaz sprzętów współcz.*, *Chwila*, 1930 nr 4133, s. 7. – *Wystawa sprzętów nowoczesnych*, *Gaz. Poranna*, 1930 nr 9346 (22 IX), s. 10. – *Pol. przemysł i handel. Rynek pol. Księga adresowo-informacyjna ...*, W.-Lw. 1930, s. XXIX, 563. – Goldstein M., Dresdner K., *Kultura i sztuka ludu żyd. na ziemiach pol. Zb. Maksymiliana Goldsteina*, Lw. 1935, s. 72, 95, 111, 132, 186. – *Księga adresowa Małopolski*, Lw.-W. 1935, s. 317. – *Almanach żyd.*, wyd. Stachel H., Lw. 1937, s. 430. – *Il. informator m. Lwowa ... na r. 1939*, s. 38. – Cielątkowska R., *Architektura i urbanistyka Lwowa II Rzeczypospolitej*, Gd. 1998, s. 156. – Mali-

nowski J., *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000. – Biriulow J., Onyszczenko-Szweć L., Siomoczkin I., *Lwów. Il. przew.*, Lw.-Wr. 2001. – Borzymińska Z., *Kuratorium Opieki nad Zabytkami Sztuki Żyd. przy Żyd. Gminie Wyznaniowej we Lwowie*, *Kwartalnik Historii Żydów*, 2005 nr 2, s. 157, 159. – Lewicki J., *Miedzy tradycją a nowoczesnością. Architektura Lwowa l. 1893-1918*, W. 2005, s. 428-429, 433. – Богдано-ва Ю. [Bohdanowa J.], *Творчість архітекторів-євреїв у Львові в 20-30 рр. XX століття*, [w:] *Голокост в Україні у регіональному і загальнолугоському вимірі. Матеріали Міжнародної наукової конференції*, Львів 2005, s. 154. – Смірнов Ю. [Smirnow J.], *Аптека-музей у Львові*, Львів 2005, s. 28. – Бойко Х. [Bojko Ch.], *До методики наукового опрацювання єврейських кладовищ: європейський досвід*, Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв, 2008 nr 9, s. 165. – Гранкін П. [Grankin P.], *Стамми (1996-2007)*, Львів 2010, s. 175, 325. – Kravtsov S.R., *Studies of Jewish architecture in Central-Eastern Europe in historical perspective*, [w:] *History of art in Central, Eastern and South-Eastern Europe*, red. Malinowski J., t. 1, Toruń 2012, s. 185. – Czubińska M., *Najstarsze pol. plakaty komercyjne (wyd. do 1914 r.) ze zb. MNK*, *Pam. Sztuk Pięknych*, 2015 nr 10, s. 289. – Глембоцкая Г. [Glembocka G.], *Художники-евреи Львова первой половины XX века: Жизнь, творчество, судьба*, Львов 2015. – Drohobycka-Grzesiak W., *Architects Zygmunt Sperber and Ryszard Hermelin: Lviv and Truskavets Projects*, [w:] *From Ausgleich to the Holocaust. Ukrainian and Jewish Artists in Lemberg / Lwów / Lviv*, red. Kravtsov S., Rodov I., Stolarska-Fronia M., Weimar und Rostock 2019.

I Wystawa sztuki żyd. w Sali Kahału, Koło Miłośników Sztuki Żyd. we Lwowie, Lw. 1920. – *Wystawa lw. książki pol.*, Kamienica Czarna, Lw. 1928, s. 78 poz. 600. – *Kat. wystawy książki lw. hebrajskiej i zabytków żyd.*, Kuratorium Opieki nad Zabytkami Sztuki Żyd. przy Żyd. Gminie Wyznaniowej we Lwowie, Lw. 1928 [S. wym. w komitecie wystawy]. – *Kat. pokazu Sprzęty współczesne*, Miejskie Muz. Przemysłu Artyst., Lw. 1930. – *Plakat do r. 1939 ze zb. Bibl. Głównej ASP w Krakowie*, Kr. 1972. – Czubińska M., *Pol. plakat secesyjny ze zb. MNK*, Kr. 2003, s. 98, 154. – Szablowska A.A., Seńkiw M., *Plakat pol. ze zb. Muz. Etnografii i Przemysłu Artyst. Instytutu Narodoznawstwa Nar. Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie*, W. 2009. – *Images of a Vanished World. The Jews of Eastern Galicia (From the mid-19th century to the first third of the 20th century. Exhibition Cat.*, [LGS], Lviv 2013, s. 16, 21, 82, 91, 105, il.

Kur. lw., 1913 nr 584, s. 2-3 (Janusz B.). – *Rocz. Architektoniczny*, 1913-14, s. 6 (Tadanier F.). – *Chwi-*

la, 1919 nr 283, s. 3; 1920 nr 347, s. 6, nr 353, s. 4 (Kenan G.), nr 366, s. 5 (Hescheles H.), nr 376, s. 5 (Hołubeć M.), nr 469, s. 4; nr 527, s. 5; 1921 nr 712, s. 7, nr 849, s. 3 (Bienenstock M.); 1922 nr 1110, s. 4, nr 1111, s. 6, nr 1214, s. 5, nr 1292, s. 4; 1926 nr 2764, s. 7; 1927 nr 2938, s. 4, nr 2933, s. 4; 1928 nr 3296, s. 12, nr 3490, s. 12; 1930 nr 4154, s. 6, nr 4176, s. 15; 1931 nr 4347, s. 15, 4348, s. 15; 1932 nr 4884, s. 5-6, nr 4885, s. 5-6; 1934 nr 5375, s. 14, nr 5665, s. 13; 1935 nr 5901, s. 10, nr 6004, s. 13; 1937 nr 6448, s. 10, nr 6512, s. 10. – Dzień, 1920 nr 105, s. 4-5 (Byk E.). – Dz. Ludowy, 1920 nr 13, s. 6. – Громадська думка, 1920 nr 25, s. 3 (Hołubeć M.). – Wiek Nowy, 1921 nr 6021, s. 3 (Byk E.). – Gaz. lw., 1928 nr 291, s. 4. – Kal. Techniczno-Budowlany na r. 1930/31, W. [1930], s. 471. – Lwowianin, 1938 nr 2, s. 12. – Kal. Techniczny na r. 1939, s. 257 i s. IX.

LBN, Arch. Tow. Lw. Budowniczych, sygnatura TLB-27, teka 10: *Koncesje magistratu lw.*, s. 352.

J. Biriulow
uzup. U. Makowska, M. Tarnowska

Sperler (Sperller, Sperrler) **Leonhard** (Leonat, Leonhalt, Lohart), kamieniarz. W Gdańsku w cechu murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy został zarejestrowany w 1766 jako czeladnik obcy, kamieniarz, bez wskazania przydziału do mistrza.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019

AP Gdańsk, rkps 300,C/1034: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1755-1795. Rejestr czeladników. [Beysitzenden Meister Buch Bey der Ehrbahren Brüderschafft der Maurer, Stein Metz, Stein- und Bildt-Hauer Gesellen, so Wohl Einheimischen Alß Fremd[en] Gesellen, die sich Bey der Gesellen L[ade] oder Einschreiben als auch Lössen Lassen Anno 1755]*, s. 136, 138, 138.

J. Pałubicki

Sperro Wiktor, malarz, nauczyciel rysunków, ur. Podgórze (obecnie cz. Krakowa). Uczęszczał do SSP w Krakowie w l. 1884-91 (z przerwami), a w l. 1894-97 studiował w Oddz. Ogólnym w wiedeńskiej Kunstgewerbeschule u Ludwiga Minnigerode (rys. figuralny) i Willibalda Schulmeistera (rys. ornamentalny). Od 1897 uczył rysunków w Realnym i Wyższym Gimnazjum im. Rudolfa w Brodach, skąd decyzją władz szkolnych z 5 VII 1898 przeniesiono go na analogicz-

ne stanowisko do Szkoły Przemysłu Drzewnego w Kołomyi (co najmniej od 1902 miał X klasę rangi urzędniczej). W l. 1906-22 był zatrudniony jako nauczyciel rysunku i geometrii wykresłej w Szkole Przemysłu Drzewnego w Zakopanem; w działającej przy niej publicznej (otwartej) sali rysunkowej prowadził też (do 1918) zajęcia z dorosłymi. Razem z kilkoma innymi pedagogami zakopiańskiej szkoły wyjeżdżał na kursy do kształcące, organizowane w czasie ferii w Austrii (w Salzburgu i Villach). W 1911 Minister Robót Publicznych przyznał mu IX klasę rangi urzędniczej, a w 1918 klasę VIII. Po 1922 S. uczył rysunków w Szkole Zaw. Przemysłowo-Handlowej im. Generała Hallera w Zakopanem. Od 1910 był członkiem Tow. Tatrzańskiego (w 1910 również Zakopiańskiego Oddz. Narciarzy tegoż tow.)

Możliwe, że S. jest tożsamy z Wiktorem Sperą, „emerytowanym urzędnikiem pryw.” mieszkającym po 1934 w Bielsku przy ul. Batorego 24.

Jahresbericht K.K. Rudolfs-Gymnasium in Brody für das Schuljahr 1897, s. 3; ... 1898, s. 3; ... 1899, s. 2; ... 1905, s. nlb. 12. – Dz. Urzędowy c.k. Rady szkolnej krajowej w Galicji, 1902, s. 142; 1911, s. 202; 1918, s. 145. – Prz. Stolarski, 1909 nr 8, s. 3. – Zakopane, 1909 nr 28, s. 3 (Turek J.). – Pam. Tow. Tatrzańskiego, 1910, s. XXXVII, LXIX, 64, 79 (Turek J.); 1911, s. LXII; 1912, s. LXX; 1913, s. LXXV, 1914, s. XC. – Turek J., *Trzydziestolecie Szkoły Zaw. Przemysłu Drzewnego w Zakopanem*, Pam. Tow. Tatrzańskiego, 1910, s. 64, 70. – 1878-1909. *Trzydziestolecie Szkoły Zaw. Przemysłu Drzewnego w Zakopanem*, oprac. Turek J. (rozszerzona wersja tekstu z Pam. Tow. Tatrzańskiego), Zakopane [1910], s. 24, 42. – Gaz. lw., 1911 nr 134 (14 VI), s. 4. – *Księga adresowa Bielska, Białej i okolicy dla przemysłu, handlu i rzemiosła ze szczegółowym spisem właścicieli mieszkań*, Biała [po 1934], cz. II: Alfabetyczny spis właścicieli mieszkań m. Bielska, s. 41. – Materiały ASP Kraków, 1. – Kenarowa H., *Od zakopiańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego do Szkoły Kenara...*, Kr. 1978. – Kudelska D., *Artyści z ziem d. Rzeczypospolitej w wiedeńskiej Kunstgewerbeschule (1868-1938) / The Viennese Kunstgewerbeschule and the students from the Polish-Lithuanian Commonwealth in the years 1868-1938*, Lublin 2022 (seria: Sztuka, Wiedeń, Galicja i nie tylko / Art, Vienna, Galicia and More..., t. 2).

U. Makowska

Sperski Ary (właściwie Apolinary), malarz, ur. 23 VII 1902 na Wileńszczyźnie (d. pow. święciański; Pelegrinda?), zm. 24 XII 1946 Milanówek k. Warszawy; syn Wacława i Julii Kindur, żonaty z Marią Skierst (ślub 1 I 1927). Uczył się w Centralnej Szkole Rysunku Technicznego barona Aleksandra L. Stieglitz w Piotrogradzie (Leningradzie). Podobno studiował również w Monachium. Na przełomie l. 20. i 30. XX w. przeprowadził się do Polski i rozpoczął karierę artyst. Początkowo został zaangażowany do prac przy odnawianiu kolegiaty w Łasku (Głos Poranny, 1931 nr 18), czym zajmował się co najmniej do kwietnia 1932. Wiosną t.r. osiedlił się w Łodzi i uruchomił atelier pod adresem Wólczańska 41 m. 21. W 1933 mieszkał z żoną w pobliskich Pabianicach, gdzie miał pracownię przy ul. Zamkowej 24 („pełną światła, obszerną”, urządzoną w stylu art déco). W l. 30. XX w. brał udział z Konstantym Mackiewiczem w pracach nad polichromią w kośc. Nawiedzenia NMP w Psarach, ale po roku rozwiązano z nim umowę. Ok. 1934 zamieszkał w Warszawie, w 1939 przy ul. Polnej 76. Bywał uczestnikiem plenerów malarskich w Kazimierzu Dolnym. Ok. 1937 wyjechał za granicę, jakoby w związku z Międzynarodową Wystawą w Paryżu; nie ma jednak potwierdzonych informacji na ten temat. Lata II wojny światowej spędził prawdopodobnie w Milanówku. W opracowaniach wyd. po II wojnie światowej był zaliczany do artystów żyd. (prawdopodobnie z powodu używanego skrótu imienia); Adrian M. Darmon pisze wręcz, że S. malował sceny z folkloru żyd., ale nie podaje żadnego przykładu.

Artysta debiutował 28 XII 1930, urządzając wystawę portretów w palarni łódzkiej „Filharmonii”, przeniesioną 11 I 1931 do Domu Sztuki J. Werkowskiego przy ul. Piotrkowskiej 117. W 1932 miał wystawę w salonach Philipsa przy Piotrkowskiej 104. W warsz. TZSP wystawiał w l. 1934-38, prawie każdego roku kilkakrotnie (w 1937 otrzymał zaszczytne wyróżnienie na Salonie za obraz *Na prawym brzegu Wisły*, w 1938 medal br. za obraz *Szóstka*). W lutym 1936 zgłosił 2 prace do IPS na Salon Bloku Zaw. Art. Plastików, które zostały odrzucone przez jury jako „niedociągnięte”. W Salonie Czesława Garlińskiego w Warszawie odbyła się w 1935 jego wystawa wspólna z Franciszkiem Sunderlandem, a w 1937 pokaz indywidualny (26 obrazów ol. i 11 akw., w większości portrety, kilka scen rodzajowych).

W 1938 wziął udział w salonie TPSP w Krakowie (*Bukiet*, ol.).

Jego malarstwo ma w zasadzie realistyczny charakter, choć we wczesnych pracach pojawiają się elementy kolorystyki i deformacji właściwe dla ekspresjonizmu, np. w obrazie *Malarz i modelka* (ol., sygn. i dat., 1932, wyst. na aukcji w Warszawie w l. 2005-07), który może być odczytany – podobnie jak zaginiony *Portrecista* (inaczej *Autoportret*, z paletą i sztalugami, repr. Łódź w Ilustracji, 1930 nr 53 z 28 XII, s. 4) – jako świadectwo zainteresowania problemem relacji zachodzących pomiędzy twórcą a modelem oraz między twórcą i odbiorcą. Późniejsze obrazy przypominają niekiedy malarstwo École de Paris. W twórczości S. zdarzają się tematy społeczne, niekiedy mniej lub bardziej wyraźnie alegoryzowane, sceny rodzajowe czy pejzaże, rzadziej martwe natury. W większości prace S. były pozytywnie oceniane przez recenzentów, podkreślających umiejętności operowania wyszukanyymi i harmonijnymi zestawieniami barw (*Kapiące się kobiety*, *Na prawym brzegu Wisły*), czasem nasyconymi i kontrastowymi (*W słońcu*, *Start*, inaczej *Trening*). W 1937 Konrad Winkler dostrzegł w obrazie *Poranna kąpiel* efekt przyswojenia malarstwa francuskiego (którego wystawa odbyła się t.r. w MNW) i ocenił go wyżej niż prezentowane jednocześnie w Salonie Garlińskiego portrety S., świadczące – zdaniem krytyka – „raczej o dobrym humorze i pogodnej beztrosce jego modeli, aniżeli o poważnym traktowaniu przez niego zadań malarskich”. Jednak to właśnie one powszechnie cieszyły się wzięciem. Krytycy wskazywali ich dobrą kompozycję i rysunek, rozmach, „śmiałą grę plam” oraz „lekkość pędzla”, widoczną zwłaszcza w wizerunkach kobiecych (*Portret matki*, *Portret pani M.S.*). S. portretował również wojskowych; podobizny kilku oficerów pol. armii wystawił w 1937 w Salonie Garlińskiego (kapitana St. Eysmonta, repr. fot. w zb. NAC 1-K-5231, pułkownika W. Kowalskiego, porucznika M. Wnukowskiego, kapitana J. Dąbrowskiego, majora J.), z których portret Józefa Piłsudskiego (repr. kat. Salonu Garlińskiego oraz Tyg. il., 1936 nr 9, s. 107) został pokazany wcześniej (na pocz. 1936) na wystawie portretów Marszałka; Wacław Husarski w podsumowaniu recenzji tej ekspozycji wyróżnił właśnie S., „który pomimo całej literackości koncepcji i wszystkich błędów rysunku pokusił się przynajmniej o oddanie charakterystycznego ruchu postaci i o wy-

wołanie wrażenia, że patrzymy na wodza, a nie – na pana generała z sumiastymi wąsami, jak go pokazali prawie wszyscy inni”.

S. jest także autorem okładki i ilustracji do książki Ferdynanda Antoniego Ossendowskiego *Orły podkarpackie* (Wyd. „Pobudki”, Przemyśl 1938) oraz ekslibrisu *Bibliotheca Poetica Zuzanny Rabskiej* (cynkografia, m.in. w zb. BN).

Muz. Archeologiczne Warszawa – *Autoportret*, akw., sygn. dat., 1937; MNW – *Niezzrzeszony*, ol., ok. 1935 (wyst. w TZSP w 1938).

Większość dzieł S. zaginęła lub znajduje się w zb. pryw., m.in. w 1972 w Karpaczu – *Portret Zofii Jagodowskiej*, *Portret trzech kobiet*, oba ol. Na aukcjach sztuki w Warszawie (oprócz wym.) – w 2006 *Żona artysty*, ol., sygn. (również wyst. w 2007); w 2008 *W celi*, ol., sygn.; w 2010 *Portret Jadwigi Marusińskiej*, ol. płyta, sygn. i dat.: „Ary Sperski / 1937”; w 2015 *Portret Tadeusza Pawłowskiego*, ol., sygn. i dat.: „A Sperski /1932”; w 2022 *Portret dra Michała Jagodowskiego*, sygn. i dat., 1935.

Czy wiesz, kto to jest?, red. Łoza S., *Uzupełnienia i sprostowania*, W. [1939]. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Darmon A.M., *Autour de l'art juif. Encyclopédie des peintres, photographes et sculpteurs*, Carnot 2003, s. 118. – Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkiej*, Łódź 2005.

(J.), *Nowy talent malarzski*, Hasło Łódzkie, 1930 nr 345 (18 XII), s. 5 (toż: Echo, 1930 nr 345 z 18 XII, s. 5). – *Wystawa portretów*, Głos Poranny, 1931 nr 7, s. 7. – Ign. Ot., *Ary Sperski - wystawa portretów*. [Z salonu sztuki], tamże, 1931 nr 18, s. 9. – *Wystawa prac art.-malarza A. Sperskiego*, Il. Republika, 1932 nr 112, s. 4. – Wallis M., *Sperski i Sunderland*, Wiad. lit., 1935 nr 9, s. 3. – Stokowski J., *Wystawa Ary Sperskiego*, ABC - Nowiny Codzienne, 1937 nr 121, s. 6. – Winkler K., *Z wystaw warsz. I. Sperski w Salonie Garlińskiego*, Pion 1937 nr 17, s. 8. – *Diariusz kultury pol. 1946*, Twórczość, 1947 nr 5, s. 172 (jako Spersky A.). – Pol. życie art., 2. – Grońska M., *Ekslibrisy*. Wiad. zebrane dla kolekcjonerów, W. 1992. – *Materiały do dziejów IPS (1930-1939)*, oprac. Sosnowska J., W. 1992. – Malinowski J., *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000. – Odorowski W., *W Kazimierzu Wisła mówiła do nich po żydowsku... Malarze żyd. w kazimierskiej kolonii artyst.*, Muz. Nadwiślańskie w Kazimierzu Dolnym, Kazimierz Dolny 2007, s. 149. – Grzejszczak Ł., *W atelier artysty. Pracownie malarzy łódzkich 1890-1939*, [w:] *Acta Artis. Studia ofiarowane Profesor Wandzie Nowakowskiej*,

red. Pawłowska A., Jedlińska E., Stefański K., Łódź 2016, s. 254-255.

Przew. TZSP nr 90, W. 1934, nr 93, W. 1934, nr 98, W. 1934 (Salon); nr 103, W. 1935, nr 105, W. 1935, nr 106, W. 1935, nr 108, W. 1935 (Salon jubileuszowy); nr 118, W. 1936 (Salon); nr 123, W. 1937 (Kobieta w sztuce), nr 124, W. 1937 (Łowiectwo w sztuce pol.), nr 128, W. 1937 (Salon); nr 137, W. 1938 (Salon). – *Kat. wystawy prac: Ary Sperski, 10 kwietnia 1937 w Salonie Czesława Garlińskiego*, W. 1937. – *Salon 1938*, TPSP, Kr. [1938]. – *Żydzi-polscy*, MNK, Kr. 1989. – *46 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 30 VII 2005, DA Ostoya, W. [2005]. – *53 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 3 VI 2006, DA Ostoya, W. [2006]. – *55 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 9 IX 2006, DA Ostoya, W. [2006]. – *66 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 20 X 2007, DA Ostoya, W. [2007]. – *78 Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst.*, 13 XII 2008, DA Ostoya, W. [2008]. – *167 Aukcja dzieł sztuki*, 14 X 2010, DA DESA Unicum, W. [2010]. – *258 Aukcja dzieł sztuki i antyków*, 29 X 2018, DA Rempex, W. [2018]. – *Aukcja dzieł sztuki*, 15 III 2022, DA Polswiss Art, W. [2022].

Echo (Łódź), 1930 nr 343 (16 XII), s. 5. – Łódź w Ilustracji (dod. niedzielny do Kur. Łódzkiego), 1930 [nr 53] z 28 XII, s. 4 (z repr.); 1931 nr 2 (11 I) s. 4 (z repr.); 1932 nr 46 (13 XI), s. 2 (repr.); 1933 nr 4 (22 I), s. 1 (z fot. S. w pracowni), nr 5 (29 I), s. 2 (repr.). – Głos Poranny, 1931 nr 8, s. 7; 1932 nr 111 s. 8, nr 113, s. 6, nr 120, s. 9, nr 128, s. 5. – Il. Republika, 1932 nr 128, s. 5. – *Marzenie [Łódź]*, 1932 nr 2, s. 7. – Kur. warsz., 1934 nr 338, s. 22 (Bunikiewicz W.); 1935 nr 337 (8 XII), s. 22 (tenże); 1937 nr 146, s. 18 (tenże), nr 167, s. 192, nr 353, s. 42; 1938 nr 353, s. 36. – *Sztuki Piękne*, X, 1934 nr 4, s. 157. – Spraw. TZSP za 1934, s. 27; 1935, s. 31; 1936, s. 44; 1937, s. 7, s. 50; 1938, s. 6, 29. – Tyg. il., 1936 nr 6, s. 107 (Husarski W.). – ABC, 1937 nr 118, s. 5. – Robotnik, 1937 nr 171, s. 6 (Winkler K.). – Czas, 1938 nr 356, s. 5 (Husarski W.).

Kościół Nawiedzenia NMP w Psarach, na stronie: Swojskie Klimaty

<http://swojskieklimaty.org.pl/zabytek/kosciol-nawiedzenia-nmp-w-psarach/> (dostęp: 28.03.2022).

M. Tarnowska
U. Makowska

Spiczakowówna (Spiczakow, Nowicka) **Wiera**, malarka, dekoratorka teatr., ur. 7 I 1909 Villefranche-sur-Mer (Francja), córka Teodora Spiczakowa (1879-1946), ichtiologa, profesora UJ, i Anny ze Skorodinski (Skorodyńskich).

Po ukończeniu gimnazjum rozpoczęła w 1931 studia w krak. ASP; w l. 1931-34 studiowała u Władysława Jarockiego, 1934-36 u Fryderyka Pautscha, a 1936-38 u Wojciecha Weissa. W r. akademickim 1932/33 i 1936/37 otrzymała pochwały za rys. aktów, a w 1936/37 pochwałę za studium aktu i prace całoroczne z malarstwa oraz nagrodę pieniężną. W 1938 uzyskiwała absolutorium.

W 1935 wyk. proj. plakatu anonsującego winobranie w Zaleszczykach. W 1946 pod nazwiskiem Nowicka brała udział w wystawach ZPAP Okręgu Gdańskiego w Gdańsku (pastele o tematyce marynistycznej) i w Gdyni. T.r. zaprojektowała scenografię do *Kordiana* Juliusza Słowackiego oraz *Ciotuni* Aleksandra Fredry, jak również kostiumy do *Antygony* Sofoklesa (wszystkie sztuki wyst. w Gdańsku przez Gdański Zespół Artyst., w którym S. była zatrudniona).

Muz. ASP Kraków – *Akt kobiety*, ol. dykta, sygn., 1931-38.

Almanach Sceny pol., 1945/46; 1947/48 (jako Nowicka). – Szczepkowska M., *20 lat teatru na Wybrzeżu. Wspomnienia i obserwacje*, Gdynia 1968 (jako Wera Nowicka). – Materiały ASP Kraków, 2. – PSB, t. 41, 2002, s. 88 (s.v. Spiczakow Teodor). – Karta, 2014 nr 79, s. 16. – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plast. oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008. – Pol. życie art., 4/1 (jako Nowicka). – *Classical Antiquity on Communist Stage in Poland. Ancient Theatre as an Ideological Medium: A Critical Review*, red. Olechnowska E., Warsaw 2015.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej encyklopediateatru.pl, 21 III 2019; list Małgorzaty Sokołowskiej z Muz. ASP w Krakowie, 21 III 2019 (fot. pracy S.).

J. Różalska

Spiel Daniel Leonhard, malarz gdański, ur. Gdańsk; syn Leonharda Christofa Spiela, muzykanta. Wystąpił 6 II 1764 do gdańskiego cechu malarzy i portrecistów o uzyskanie mistrzostwa (w rejestrze mistrzów data ta jest omyłkowo podana jako data uzyskania mistrzostwa). Zadeklarował jednocześnie chęć poślubienia córki mistrza Johanna Georga Kirchhoffa (młodsze); pracę próbną *Kuszenie Chrystusa* wykonał najprawdopodobniej pod jego nadzorem. Prace mistrzowskie na podstawie *Historische Chronica* Ludwiga Gott-

frieda: *Elias karmiony przez kruki* i *Androklos wyjmujący cierni z łapy lwa* namalował pod nadzorem Johanna Christiana Lickfetta; 16 V 1764 przyjęto go do grona mistrzów, a 22 V t.r. uzyskał obywatelstwo gdańskie jako malarz.

Pałubicki J., *Malarze gdańscy. Malarze, szklarze, rysownicy i rytownicy w okresie nowożytnym w gdańskich materiałach archiw.*, Gd. 2009, t. 2. – Tenże, *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Mielnik

Spigel (Spiegel, Szpigel, Szpigiel) **Natan** (Nusen), malarz, pedagog; ur. 18 XI 1887 (lub 1886, wg spisu mieszkańców Łodzi z 1921 [AP Łódź]; lub 1 IV 1892, wg listu S. na stronie natan-spigel.com; wg innych źródeł także: 1890 i 1900) Łódź, zginął 1942 lub 1943 w niemieckim obozie zagłady w Treblince; syn Uryna i Racheli z domu Gońskiej. Był dwukrotnie żonaty: 9 V 1922 zawarł małżeństwo z Anną Abramowicz vel Kajzer, córką Herszlika i Fajgi, z którą rozwiódł się 12 II 1932, i poślubił okulistkę Hanę Fort, pochodzącą z Galicji.

W literaturze przedmiotu występują rozbieżne informacje dot. biografii malarza. Pochodził z ortodoksyjnej (prawdopodobnie chasydzkiej) rodziny robotniczej. Od 14 do 20 r. życia kształcił się w beitmidraszu (rodzaj wyższej szkoły religijnej funkcjonującej przy synagodze pod kierunkiem cenionego rabina lub cadyka). Pomimo opuszczenia później ortodoksyjnej społeczności był głęboko religijny, co podkreślał w swoich wypowiedziach publikowanych w prasie. Jak wspominał, jego ojciec i stryj byli uzdolnieni muzycznie, jednak wydaje się, że talent artystyczny samego S. nie znalazł zrozumienia rodziców.

Pierwsze nauki w dziedzinie sztuk pięknych pobierał zapewne w Łodzi. W 1910 wyjechał do Rzymu, gdzie wstąpił do Niemieckiej SSP; był uczniem malarza i grafika Ottona Greinera (1869-1916); w drugim r. nauki otrzymał stypendium (informacje o nauce w rzymskiej pracowni Henryka Glicensteina nie znajdują potwierdzenia). Do Łodzi wrócił w 1914 przed wybuchem I wojny światowej. Okres wojny spędził prawdopodobnie w pobliskim Strykowie, skąd wrócił do Łodzi w marcu 1918. Debiutował w kwietniu t.r. na Wystawie wiosennej Stow. Art. i Zwo-

lenników Sztuk Pięknych. Na pocz. l. 20. XX w. mieszkał przy ul. Rozwadowskiej, następnie przy ul. Długiej. Uczył rysunków i malarstwa w Gimnazjum Hebrajskim „Jawne” (założonym w 1916), mieszczącym się przy ul. Cegielnianej 75 (obecnie Stefana Jaracza).

W l. 1923-25 wyjeżdżał do Berlina, Drezna oraz do Paryża, gdzie brał udział w Salonie Jesiennym 1924 (*Martwa natura*); wystawiał też w galeriach przy Rue de Seine; mieszkał przy rue Berthollet 15. W l. 1929-31 podróżował ponownie do Paryża oraz do Wenecji i Londynu, gdzie w 1931, dzięki pomocy malarza i prezesa Ben Uri Literary and Art Society, Leopolda Pili-chowskiego, czynnego wcześniej w Łodzi, miał wystawę indywidualną (obrazy ol. i akw., m.in. *Złotowłosa*, *Nosiwoda*, *Stara kobieta*, *Zielona suknia*, *Robiąca na drutach*, *Biała wstążka*, *Ryby*, *Stare buty*, *Ślub żydowski*, *Czytanie gazety*, *Czerwona suknia*, *Matka krojąca chleb*, *Mleczarka*, widoki z Cagnes-sur-Mer, Marsylii i Wenecji, *Dziewczyna w lesie*, *Czerwony szkic*, *Studium*, *Stare domki*, *Pejzaż*, *Martwa natura*, *Szkic*, *Cmentarz żydowski*, *Po pracy*, *Studium*, *Uliczka*, *Most*, *Kaplica*, *Stara kobieta przy pracy*, *Głowa starej kobiety*, *Głowa Żyda*, *Kurczak*, *Typ polski*, *Ojciec i dziecko*, *Żniwiarz*); ceremonii otwarcia przewodniczył pisarz i ówczesny prezydent Światowej Organizacji Syjonistycznej, Nachum Sokółow; kilka prac S. zakupiono wówczas do kolekcji tow. Ben Uri i pokazywano na wystawach zbiorowych (m.in. w 1935). Wystawa londyńska przyniosła artyście pochlebne recenzje, m.in. w *The Times*, *Daily Express*, *The Jewish Times*, a sukces przełożył się na popularność również w Polsce; pisano o jego twórczości w *Naszym prz.*, *Literarisze Bleter*, *Nowym dz.* Podkreślano indywidualizm, oryginalność i głębię duchową jego sztuki inspirowanej malarstwem holenderskim, doceniono umiejętność operowania wąskimi gamami barwnymi i realizm wyrażany poprzez syntetyczne formy Nowej Rzeczowości. W l. 20. XX w. nazywano go „malarzem ekspresjonistą o wybitnym religijnym nastawieniu”. Poza pozytywnymi ocenami zdarzały się również krytyczne, np. Michał Weinzieher ganił go za zbytnie przywiązanie do sentymentalnych scen żyd. oraz za „zaciemnianie sugestywnej siły czystej techniki [akwarelowej] i upodabnianie swoich akwarel do obrazów ol.

Po zaślubieniu drugiej żony S. zamieszkał z nią w Radomsku (Noworadomsku) w wi-

lii należącej do farmaceuty Mientkiewicza, przy ul. Strzałkowskiej. Mieli syna i córkę. Malarz włączył się w życie kulturalne miasteczka. Ulegając swoim inklinacjom pedagogicznym, wygłaszał wykłady na temat sztuki dla młodzieży; wystawa jego obrazów, będąca pierwszą wystawą sztuki w mieście, cieszyła się ogromnym powodzeniem. W l. 30. XX w. co roku brał udział w plenerach malarskich w Kazimierzu nad Wisłą, ceniąc sobie malowniczość i nastrój miasteczka. W 1936 planował wyjazd do Palestyny, jednak nie doszedł on do skutku. Po wybuchu II wojny światowej wraz z żoną postanowili zostać w mieście. W pierwszych dniach września na rozkaz Niemców rodzina musiała przenieść się do getta. Zamieszkali w domu Blumsztajna przy ul. Strzałkowskiej. Przez krótki czas S. pracował w jednej z komisji pomocowych Judenratu. Jednak niemożność udzielenia pomocy wszystkim potrzebującym sprawiła, że wycofał się; tłumaczył: „Moje serce staje się chore, kiedy widzę jak Żydzi proszą o pomoc i nie możemy im pomóc”. Zajmował się opieką nad młodzieżą w getcie – organizował pogadanki, wspólne śpiewanie żyd. pieśni (w języku jidysz i hebrajskim). Starał się również tworzyć; rysował sceny z getta; jedną z jego ostatnich prac jest *Staruszka obierająca ziemniaki* (rys. sangwiną, 1939-42, Muz. kibucu Ghetto Fighters House, Izrael). Przed „akcją likwidacyjną” getta, jesienią 1942, artysta ukrył kilkuletniego syna w pol. szpitalu (dawnym domu Blumenfelda). Jednak chłopiec został wydany przez dwie pielęgniarki i zastrzelony przez Niemców. S. zginął w Treblince wraz z żoną i córką.

S. aktywnie uczestniczył w życiu artyst. w Polsce i Europie; w pocz. l. 20. utrzymywał bliskie kontakty z łódzką awangardową grupą „Jung Idysz”. Był członkiem ugrupowań artyst.: „Srebrny Wóz”, „Start”, Zrzeszenie Art. Plastyków w Łodzi (1932), ZZPAP, od 1933 krak. Zrzeszenia Żyd. Art. Malarzy i Rzeźbiarzy (1931-39), od stycznia 1939 Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych.

Brał udział w licznych wystawach zbiorowych w Łodzi: w 1918 uczestniczył w 2 pokazach w Domu Sztuki przy ul. Piotrkowskiej (kwiecień: Wiosenna wystawa Stow. Artystów i Zwolenników Sztuk Pięknych; grudzień: Zimowa wystawa ...), w 1921 na wystawie zorganizowanej przez wyd. „Tel Awiv” pokazał prace: *Wyzyskiwany*, *Chrystus*, *Nędza*, *Po sześćdziesięciu latach*, *Przeszłość*, *Witraż*, *Dziewczyna ze świecą*, *Głowa Jonatana*, *Niania*, *Dziewczyna z szalem*, *Zemsta*,

W złotej klatce, Wschód, Jesień, Pejzaż zimowy, Chrystus, Zmierzch, Dziewczyna z wachlarzem, Salome. Poza tym wystawiał w Łodzi w 1925 (w galerii przy ul. Zachodniej 63), w 1926 (wystawa Grupy Łódzian; w grudniu – wystawa stow. Start, lokal przy ul. 6 Sierpnia 4), w 1929 (wystawa stow. Start, lokal przy ul. Piotrkowskiej 34). W Warszawie uczestniczył w I wystawie prac art. żyd. w gmachu Gminy (przy ul. Grzybowskiej 26) w 1921, a potem w wystawach Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych – w 1926 (XXIII Salon), w 1928 ([XXXVI] Wystawa wiosenna), w 1929 (Salon wiosenny: *Martwa natura, Pejzaż I, Pejzaż II, Fryz*), w 1932 (wystawa H. Danielsa, J. Danielewicz, A. Behrmanna i S.; pokazał: *Na schodach, Zamyślony, Stare buty*), w 1932 (Bazar Sztuki), w listopadzie 1935 i styczniu 1936 (wystawa doroczna: *W pracowni żyd. szewca*), w grudniu 1936 i styczniu 1937 (LXXXIII Salon doroczny), w 1938 ([LXLI] Salon doroczny: *Wnętrze bożnicy, II wersja*), w 1939 ([LXLIV] wystawa Portret kobiety: *Niebieska suknia*, ol.); wystawiał także w warsz. IPS – w 1932 (wystawa Zrzeszenia Art. Plastyków) i w 1936 (Ogólnopol. salon plastyków ZZPAP). W Krakowie pokazywał prace w TPSP – 1929 (wystawa warsz. ZZPAP: *Na tle witrażu, Przy ścianie*), 1930 (Salon jubileuszowy: *Pani w rękawiczkach, Ryby*, oba ol.; wystawa stow. Start), 1934 (wystawa bieżąca), a także w Żyd. Domu Akademickim – 1930 (II Wystawa plastyków żyd.), 1933/34 i 1934 (wystawy Zw. Żyd. Art. Malarzy i Rzeźbiarzy; z drugiej wystawy akw. *Zabytki* została kupiona do zb. MNK). W 1934 uczestniczył także w wystawie w Kazimierzu nad Wisłą, a w 1935 w Wilnie (wystawa z okazji wszechświatowego zjazdu Żyd. Instytutu Naukowego JIWO).

Wystawy indywidualne S. urządzono w Łodzi – w 1927 (Miejska Galeria Sztuki, m.in.: *Pokraczny, Błady chłopiec, Staruszka*), 1929 (lokal przy ul. Andrzeja 1, m.in.: *Na tle witrażu, Przy ścianie*, pejzaże), 1935 (lokal łoży B'nai B'rith); w Warszawie – w 1928 (wystawiał razem z Zygmuntem Landauem, Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych, m.in. *Przy kołowrotku, Nosiwoda, Szabat* [Bejom sziszil]), 1937 (wystawa urządzona przez to samo tow. w lokalu Stow. Handlowców, ul. Królewska 16, m.in. akw.: *W bożnicy, Zmęczony życiem, Przy cerowaniu*, pejzaże z Kazimierza Dolnego nad Wisłą, *Portret żony, Domy Celejowskie, Zaulek, Dwie dziewczynki, Chłopiec z owo-*

cami, Staruszka w agonii); w Krakowie – 1933 (wspólnie z Emilem Schinaglem, Żyd. Dom Akademicki, wystawił akwarele). Na przełomie 1938 i 1939 w Radomsku odbyła się ostatnia wystawa S. – w gmachu Gimnazjum i Liceum (Męskiego i Żeńskiego) im. Feliksa Fabianiego przy ul. Staszica; artysta pokazał akwarele i obrazy ol.: pejzaże, portrety, martwe natury.

S. uprawiał malarstwo olejne, specjalizował się w akwareli. Niekiedy, dla osiągnięcia efektu przejrzystości i świetlistości, werniksował akwarele. Głównym motywem jego malarstwa był człowiek – najczęściej przedstawiciel proletariatu, biedoty, osadzony w realiach miasta czy żydowskiego sztetla, ujmowany w kontekście społecznym. We wczesnej fazie kariery podejmował również – zawsze mu bliską – tematykę religijną, związaną z postaciami Starego i Nowego Testamentu (Salome, Głowa Jonatana, Chrystus). Tworzył też sceny symboliczne i rodzajowe ukazujące życie sztetla (*Ślub żydowski, Cmentarz żydowski*), portrety, martwe natury, pejzaże z odwiedzanych miejsc w Europie (m.in.: Francuska Riwiera, Wenecja). W l. 30. XX w. malował gł. pejzaże miejskie – przede wszystkim z Kazimierza nad Wisłą; to miejsce odpowiadało w pełni, jak sam twierdził, jego duchowej wizji żydowskiego świata.

Podstawowym kierunkiem poszukiwań artysty było połączenie warstwy tematycznej i formalnej dzieła w harmonijną całość, którą sam określał „neorealizmem”. Za cel stawiał sobie sugestywne, zrozumiałe dla każdego odbiorcy, oddanie istoty życia swoich bohaterów poprzez zastosowanie syntetycznej formy, uproszczenie kompozycji i pozbawienie jej zbędnych elementów, a także poprzez wysublimowaną kolorystykę utrzymaną w zazwyczaj wąskiej gamie ugrów, zieleni, złamanych szarościami, niekiedy z mocniejszymi akcentami czerwieni czy niebieskości. Ponadto cechą charakterystyczną jego dzieł jest płynna, ekspresyjna linia oraz lekka deformacja postaci. Źródeł inspiracji malarza szukać należy w ekspresjonizmie oraz ideologii grupy „Jung Idysz”, dążącej do wypracowania formy żydowskiego stylu narodowego.

S. tak określał swoją postawę: „Żydostwo nie polega na akcesoriach zewnętrznych, lecz jest wewnętrznym nastawieniem, pewną postawą wobec Boga i życia. Mogę malować martwą naturę albo też barwny jakiś pejzaż, albo wreszcie twarz człowieka – zawsze pozostanę malarzem żydowskim,

poruszającym do głębi niepokojem żydostwa, tą odwieczną tęsknotą za wyzwoleniem. Każdy ma inne podejście do rzeczy, ... niech mnie jednak wolno będzie być sobą i szukać wyrazu malarskiego dla swej tęsknoty. Jedynym tylko kryterium oceny może być pytanie, czy znajduję jako malarz ten wyraz” (fragment wywiadu, Nowy dz., 1933 nr 23). Większość prac S. sygnował w języku pol. używając różnych wersji nazwiska: Spigel, Spiegel, Szpigel.

Duża część dorobku S. została zniszczona w czasie II wojny światowej; niektóre prace znane z repr., m.in. w czas. Nasz prz. il., 1928 nr 47, s. 3 (*Nosiwoda*); 1932 nr 2, s. 6 (*Kosiarz*), nr 3, s. 3 (*Zamyślony*), nr 5, s. 6 (*Na schodach*); 1934 nr 15, s. 8 (*Zabytki*); 1936 nr 21, s. 6 (*W pracowni*); 1937 nr 4, s. 5 (*W bożnicy, Zmęczony życiem, Przy cerowaniu*), nr 5, s. 6 (*Na schodach*); 1938 nr 48, s. 6 (*Wnętrze bożnicy*); 1939 nr 5, s. 6 (*Niebieska suknia*).

Oprócz wym.: Muz. Kazimierza Dolnego – *Martwa natura z rybkami*, ol. deska, 1930; Muz. Krakowa Stara Synagoga – *Portret starej kobiety*, ol.; MNK – *Martwa natura*, tempera, ol. tektura, sygn.: „Natan Szpigel”, ok. 1932; MN Lublin – *Głowa staruszki*, rys.; Muz. m. Łodzi – *Tracze, Portret staruszki*, 1929, obie akw.; Muz. Sztuki w Łodzi – *Pokraczny*, ol., sygn., ok. 1925; Muz. Regionalne im. Stanisława Sankowskiego w Radomsku – *Aleja, Aleja nad Radomką, Na tle witrażu [Portret żony?], Wnętrze bożnicy w Radomsku, Zaulek*, wszystkie ol., *Tartak*, akw.; Muz. Historii Żydów Pol. POLIN, Warszawa – *Martwa natura*, akw.; Żyd. Instytut Hist. im. Emanuela Ringenbluma Warszawa – *Przed chatą, Ryby*, obie akw., sygn.; Ben Uri Literary and Art Society, Londyn – *Robiąca na drutach*, ol., sygn., *Głowa starej kobiety*, akw., sygn. i dat., 1929, *Cmentarz żydowski*, akw., tusz, sygn., *Uliczka (inaczej Kazimierz nad Wisłą)*, akw., sygn.; Muz. Ein Harod, Izrael – *Nosiwoda, W Kazimierzu, Domy w Kazimierzu, Ojciec z córką, Bałuty w Łodzi*, wszystkie akw.; Muz. Sztuki w Tel Awiwie – *Martwa natura z butami*, akw.

Na aukcjach sztuki m.in. (poza wyż. wym.): w Warszawie – w 1995 *Chłopiec* (studium), ol.; w 1999 *Martwa natura z rybą*, ol., sygn. (wyst. też w 2006); w 2000 *Miasteczko*, akw., ol.; w 2002 *Zaulek*, pastel papier; w 2006 *Pejzaż miejski*, akw. tektura, sygn., *Widok Kazimierza nad Wisłą*, akw., ol., sygn. (olówkiem), *Motyw z małego mia-*

sta, akw., ol. tektura, sygn. (wyst. też w 2007), *Droga wśród drzew*, akw., gwasz, sygn.: „Natan Szpigel”; w 2008 *Rynek w Kazimierzu, Widok z Kazimierza*, obie akw., sygn.; w 2009 *Wnętrze synagogi*, akw., ol., sygn.; w 2015 *Pieniny*, akw., ol., sygn., dat.: „Natan Szpigel / Pieniny. 6/7 32”; w 2019 *Kościół*, akw., ol., pastel papier, sygn.: „Natan Spiegel”; w Łodzi – w 2002 *Staromiejski zaulek*, akw. (werniksowana) tektura, sygn., *Zaulek miejski*, akw., kredka papier brązowy, sygn.: „Natan Szpigel”; w 2011 *Martwa natura*, akw., sygn. (wyst. też w 2017); w 2013 *Scena rodzajowa [Uliczka w Kazimierzu?]*, akw., ol., sygn.: „Natan Spiegel” (wyst. też w 2015 w Łodzi i w Warszawie); *Kazimierz*, akw., sygn. (t.r. wyst. też w Łodzi); w 2015 *Uliczka*, akw., sygn.: „N. Spigel”; w 2016 *Motyw z Kazimierza Dolnego*, akw., ol., sygn.: „N. Spigel / Kazimierz” (t.r. i w 2022 wyst. też w Warszawie), *Martwa natura z chlebem*, akw., sygn.: „Natan Szpigel”, *Martwa natura z doniczką i jabłkami*, akw., sygn. i dat.: „Natan Szpigel 1931”; w Katowicach – w 2006 *Miasteczko*, akw. (werniksowana) tektura, sygn.: „Natan Szpigel”; w Krakowie – w 2020 *Kazimierz nad Wisłą*, pastel papier, sygn.: „Natan Szpigel”. Za granicą – w 2005 *Żyd*, ol.; w 2009 *Widok z okna*, akw., *Synagoga*, akw., 1937, w 2018 *Péniche, pont Alexandre III, Manège au pont Alexandre III*, oba ol., ok. 1923 (ok. 1920?).

Vollmer, t. 4, 1958 (Sandel J.; jako Spiegel). – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – Kempa A., Szukalak M., *Żydzi dawnej Łodzi. Słownik biogr.*, t. 2, Łódź 2002, s. 112. – *Pol. słownik judaistyczny*, oprac. Borzymińska Z., Żebrowski R., t. 2, W. 2003 (Piątkowska R.; jako Szpigel Natan). – Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkich*, Łódź 2005 (jako Szpiegel). – Sandel, t. 2, s. 151.

Frydman F., *Salon Wiosenny Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych*, Nasz prz., 1928 nr 152 (3 VI), s. 6. – Teitelbaum (Tejtelbojm) A., *Zalman Landau i Natan Szpiegel*, Literarisze Bleter, 1928 nr 48 (30 XI), s. 950-951. – Weinzieher M., *Wystawa prac Z. Landaua i N. Spigla. Salon Jesienny Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych*, Grzybowska 26, Nasz prz., 1928 nr 326 (25 XI), s. 8. – Grynbaum B., *Der „Fryling Salon” in der jidische kunst-gezelschaft*, Literarisze Bleter, 1929 nr 20 (17 V), s. 388. – J.Z., *Obrazy Natana Szpigla*, Il. Republika, 1929 nr 351, s. 4. – Baruchin E., *Twórczość malarska (Z powodu wystawy w Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych w Warszawie)*, Nasz prz., 1932 nr 10 (10 I), s. 6.

- Frydman F., *Di kollektive Bilder ojssztelung fun fir kinstler*, Literarisze Bleter, 1932 nr 7 (12 II), s. 112.
- Kleczyński J., *Wrażenia z dwóch wystaw. ... Salon artystów żyd.: Behrman, Szpigel, Daniels i Danielewicz*, Kur. warsz., 1932 nr 29 (wyd. wieczorne, 29 I), s. 8.
- Strakun L., *Wystawa obrazów w Żyd. Towarzystwie Krzewienia Sztuk Pięknych*, Nowe Słowo, 1932 nr 17 (17 I), s. 7. – Kanfer M., *Literatura w malarstwie. Rozmowa z Natanem Spieglem*, Nowy dz., 1933 nr 23 (23 I), s. 8-9. – Weber H., *Wystawa w Żyd. Domu Akademickim. Obrazy Natana Szpigla*, tamże, 1933 nr 9 (9 I), s. 10.
- Frydman F., *Jerlecher Salon*, Literarisze Bleter, 1935 nr 52 (27 XII), s. 849. – Eles [Strakun L.], *Z wystaw. Wystawa obrazów Natana Szpigla w ŻTKSP*, Ster, 1937 nr 2, s. 8. – *Nowa wystawa Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych. Prace Natana Szpigla*, Nasz prz., 1937 nr 10 (10 I), s. 11. – Szneid O., *Kunst un folkskunst (Jerliche bilder ojssztelung in Warsze)*, Literarisze Bleter, 1937 nr 1 (1 I), s. 14-15. – Tenże, *Zwei bagegeniszn in Warsze. Natan Szpigel. Fotografies*, Literarisze Bleter, 1937 nr 11 (12 III), s. 172. – Weinzieher M., *Wystawa Natana Szpigla. Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych*, Nasz prz., 1937 nr 34 (2 II), s. 11. – Feuerring M., *Salon Doroczny Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych. (Uwagi malarza)*, Nasz prz., 1938 nr 359 (24 XII), s. 11. – Ptaszkin A., *Jubl-salon fun Jidisze Gezelschaft cu Farszprejtn Kunst* [Salon Jubileuszowy Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych], *Bafrajung Arbeter Sztyme*, 1938 nr 2 (26 I), s. 6. – Feuerring M., *Przed otwarciem salonu Portretu kobiecego w Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych*, Nasz prz., 1939 nr 29 (29 I), s. 14. – Grinbojm Ch.C., *Kolektive bilder ojssztelung in ferajn fun jidisze kinstler-plastiker* [Zbiorowa wystawa obrazów w Stow. Żyd. Artystów Plastyków], *Haynt*, 1939 nr 55 (5 III), s. 8. – *The Testimony of Issachar Ben-Abraham (Irgun Yotzei Radomsko b'Yisroel). The Yizkor Book in Memory of Our Annihilated Radomsk Kehile*, Tel Aviv 1968, s. 286. – Pol. życie art., 2. – Malinowski J., *Grupa „Jung Iidisz” i żyd. środowisko „Nowej Sztuki” w Polsce 1918-1923*, W. 1987.
- Tenże, *Malarstwo i rzeźba Żydów Pol. w XIX i XX w.*, W. 2000. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005. – Piątkowska R., *Ja jestem z Kazimierza, z miasteczka Kazimierz, gdzie malarze przesiadują. [w:] W Kazimierzu Wisła mówiła do nich po żydowsku...*, oprac. Odorowski W., Kazimierz Dolny 2007, s. nlb.
- Styrna N., *Zrzeszenie Żyd. Artystów Malarzy i Rzeźbiarzy w Krakowie (1931-1939)*, W. 2009. – Gadowska I., *Żyd. malarze w Łodzi w l. 1880-1919*, W. 2010. – Canin M., *Przez ruiny i zgliszcz. Podróż po stu zgładzo-*
- nach gminach żyd. w Polsce*, tłum. Adamczyk-Garbowska M., W. 2018, s. 84. – *Natan (Nusen) Szpigel - malarz i rysownik z Łodzi*, Baedeker Łódzki, 2019, <http://baedekerlodz.blogspot.com/2019/01/natan-nusen-szpigel-malarz-i-rysownik-z.html> (dostęp: 05.05.2022). – *A Jewish Artist: Natan Spigel Z"l*, 2019, <https://natanspiegel.com/>, 2019 (dostęp 22.04.2022).
- Kat. wystawy prac artystów żyd.*, Gmina, W. 1921 (jako Adam Spiegel). – *I Kat. wystawy sztuki żyd. zorganizowanej przez wyd. „Tel Awiw”*, Łódź 1921. – *XXIII Salon Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych*, gmach Gminy, ul. Grzybowska 26, W. 1926. – *Wystawa prac: S. Finkelsteina, J. Hechta, K. Hillera, I. Hirszfanga, C. Kahane, K. Mackiewicz, Z. Poduszki, W. Skoczylasa, N. Spigla, W. Strzemińskiego*, Miejska Galeria Sztuki w Łodzi, Łódź 1927. – *Jubileuszowy Salon krak.*, TPSP, Kr. 1930. – *Exhibition of Paintings in Oil and Watercolours by Nathan Spiegel*, Ben Uri Gallery, Mansell Street, Aldgate, London 1931. – *The Exhibition of Works by Jewish Artists, May 6 to 27, 1934*, The Ben Uri Jewish Art Gallery, Woburn House, London [1934], poz. 26, 40. – *Annual Exhibition of Works by Jewish Artists*, Ben Uri Jewish Art Gallery Woburn House, Upper Woburn Place, London 1935. – *Israel Zangwill Memorial Exhibition*, Ben Uri Jewish Art Gallery Woburn House, Upper Woburn Place, London 1935. – *Wystawa żyd. artystów plastyków męczenników niemieckiej okupacji 1939-1945*, Żyd. Instytut Hist., W. 1948. – *Exhibition of Recent Acquisitions (6th Collection) Friends of the Art Museums of Israel*, Ben Uri Jewish Art Gallery Woburn House, Upper Woburn Place, March 1958, London [1958]. – *Selected Works from the Permanent Collection*, Ben Uri Jewish Art Gallery Woburn House, Upper Woburn Place, London 1983. – Kozakowska S., Małkiewicz B., *Malarstwo pol. od ok. 1890 do 1945 r. Kat. zb. MNK*, Kr. 1997 (jako Szpigel Natan). – *Aukcja dzieł sztuki, 28 II 1999*, DA Polswiss Art, W. [1999]. – *Aukcja dzieł sztuki, 15 X 2000*, DA Polswiss Art, W. [2000]. – *Aukcja malarstwa i rzemiosła artyst., 19 V 2002*, DA Polswiss Art, W. [2002]. – *20 Aukcja dzieł sztuki, 26 X 2002*, Pol. DA Sztuka, W. [2002]. – *70 Aukcja dzieł sztuki, 23 X 2002*, DA Rempex, W. [2002]. – *86 Aukcja dzieł sztuki, 22 IX 2002*, [DA] Rynek Sztuki, Łódź [2002]. – *Miniony świat. Malarstwo artystów żyd. Kat. wystawy w Galerii „Rynku Sztuki”, 27 VII 2004 - 4 IX 2004*, Łódź [2004]. – *65. Aukcja malarstwa, grafiki i rzemiosła artyst., 14 X 2006*, DESA Katowice, Katowice [2006]. – *107 Aukcja sztuki dawnej, 22 II 2006*, DA Rempex, W. [2006]. – *109 Aukcja sztuki dawnej, 26 IV 2006*, DA Rempex, W. [2006]. – *115 Aukcja dzieł sztuki, 22 XI 2006*, DA Rempex, W. [2006]. – *116 Aukcja sztuki*

dawnej, 20 XII 2005, DA Rempex, W. [2006]. – 151 *Aukcja sztuki dawnej i antyków*, 18 XI 2009, DA Rempex, W. [2009]. – 147 *Aukcja dzieł sztuki*, 10 IV 2011, [DA] Rynek Sztuki, Łódź [2011]. – 169 *Aukcja sztuki dawnej*, 18 V 2011, DA Rempex, W. [2011]. – 163 *Aukcja dzieł sztuki*, 22 IX 2013, [DA] Rynek Sztuki, Łódź [2013]. – *Aukcja prac na papierze*, 25 VI 2015, DA DESA Unicum, W. [2015]. – 176 *Aukcja dzieł sztuki*, 13 VI 2015, [DA] Rynek Sztuki, Łódź [2015]. – XXVII *Aukcja dzieł sztuki*, 21 XII 2015, DA Altius, W. [2015]. – 220 *Aukcja dzieł sztuki i antyków*, 26 VIII 2015, DA Rempex, W. [2015]. – *Aukcja dzieł sztuki*, 30 XI 2016, DA Okna Sztuki, W. [2016]. – 184 *Aukcja dzieł sztuki*, 24 IX 2016, [DA] Rynek Sztuki, Łódź [2016]. – 235 *Aukcja dzieł sztuki i antyków*, 16 XI 2016, DA Rempex, W. [2016]. – *Aukcja 166. Malarstwo, grafika, rzemiosło artyst.*, 16 XII 2017, DA DESA, Kr. [2017]. – Malinowski J., Brus-Malinowska B., *Kat. dzieł artystów polskich i żyd. z Polski w muzeach Izraela*, W. 2017. – 266 *Aukcja sztuki dawnej i antyków*, 11 IX 2019, DA Rempex, W. [2019]. – *Aukcja 188. Malarstwo, grafika, rzemiosło artyst.*, 17 X 2020, DA DESA, Kr. [2020]. – 289 *Aukcja sztuki dawnej. Malarstwo, rys., grafika, rzeźba*, 16 III 2022, DA Rempex, W. [2022]. – 295 *Aukcja sztuki dawnej. Malarstwo, rys., grafika, rzeźba*, 16 XI 2022, DA Rempex, W. [2022].

Nasz prz., 1926 nr 89 (29 III), nr 94 (5 IV), s. 8; 1928 nr 172 (23 VI), s. 5, nr 138 (20 V), s. 14, nr 337 (6 XII), s. 11; 1929 nr 126 (9 V), s. 3 (Weinzieher M.); 1932 nr 10, s. 43, nr 122 (3 V), s. 9, nr 135 (16 V), s. 8, nr 137 (18 V), s. 10; 1936 nr 353 (8 XII), s. 12, nr 374 (27 XII), s. 9 (tenże); 1937 nr 20 (20 I), s. 11, nr 54 (21 II), s. 19; 1938 nr 304 (30 X), s. 22, nr 318 (13 XI), s. 17 (tenże); 1939 nr 5 (9 I), s. 15, nr 43 (12 II), s. 15 (tenże), nr 63, s. 15. – Gaz. Poranna, 1928 nr 98 (3 VI), s. 4 (Skrudlik M.). – Kur. Poranny, 1929 nr 170 (21 VI), s. 3 (Winkler K.). – Panorama, 1929 nr z 29 XII, s. 6 (repr.). – Nowy dz., 1930 nr 147, s. 13, nr 151, s. 9; 1933 nr 12, s. 6-7. – Nasz prz. il. (dod. do Naszego prz.), 1932 nr 2, s. 6 (fot. S.); 1936 nr 41, s. 4 (fot. artystów żyd. w Kazimierzu nad Wisłą: Trachter, Śliwniak, Czaj, Neumann, Korzeń, Barczyński, Szpigel); 1937 nr 6, s. 7 (fot. S. na na tle wystawy w Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Pięknych). – Głos Plastyków, 1934 nr 9-12, s. 184. – Wiad. lit., 1937 nr 5 (31 I), s. 6 (Wallis M.). – Art & Business, 1999 nr 1-2 (Rocz. aukcyjny 1989-98).

Aukcje na portalu: MutualArt, <https://www.mutualart.com/Artist/Natan-Szpigel/826B35D999289673/AuctionResults?login=1> (dostęp 22.03.2022).

Piątkowska R., *Wystawy żyd. w Warszawie przed 1939 r.*, mpis autorki w Warszawie.

M. Tarnowska

Spilczyński Augustyn, malarz, zm. 25 VIII 1935 Stanisławów (obecnie Iwano-Frankiwsk, Ukraina) w wieku 70 l. Prowadził prace malarzkie przy budowie zakładu Sióstr Miłosierdzia w Czortkowie, wzniesionym w l. 1896-97. W 1897 ogłaszał swoje usługi w czas. Zw. Chrześcijański (wyd. w Stanisławowie) jako „malarz pokojowy, dekoracyjny i lakiernik”. W 1900 wyk. malowidła ściennie w ratuszu stanisławowskim (niezachowane). Należał do Pow. Zw. Stow. Przemysłowych w Stanisławowie (na pewno w październiku 1925); był cechmistrzem miejscowego cechu malarzy.

Zw. Chrześcijański, 1897 nr 13, s. 3, nr 11, s. 3, nr 18, s. 4. – Kur. Stanisławowski, 1900 nr 777 (12 VIII), s. 3; 1925 nr 272 (18 X), s. 4 (jako Szpilczyński A.); 1935 nr 986, s. 3. – Ostrowski J.K., *Zakład SS. Miłosierdzia w Czortkowie*, [w:] *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 17, Kr. 2009, s. 119. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościoły i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015.

J. Biriulow
K.A. Kesling

Spindler Antoni, rytownik, litograf, czynny w Krakowie w l. poł. XIX w. Był zięciem rytownika i gisera Adama Gieryka Podebrańskiego, u którego uczył się sztuki rytowniczej. Do Krakowa przybył z Warszawy w 1813. W domu przy ul. Szpitalnej 623 nielegalnie utrzymywał prasę litograficzną. Ze względu na brak zgody Senatu na prowadzenie działalności jego zakład został skonfiskowany w 1841.

Znany jest przede wszystkim jako rytownik wizerunków świętych wg dzieł z kościołów krak. i podkrakowskich. Wykonał m.in. graficzną repr. wizerunku cudownej figurki Matki Boskiej z kośc. Dominikanów w Gidlach, a także obrazów: Jezusa Miłosiernego i Matki Boskiej Bolesnej w klasztorze Reformatów w Krakowie, Matki Boskiej Różańcowej w kośc. Dominikanów w Krakowie, Matki Boskiej Śnieżnej w kośc. w Minodze (egzemplarz w BN), Matki Boskiej Mirowskiej (Matki Boskiej Śnieżnej) w klasztorze Franciszkanów w Pińczowie (egzemplarz tamże BN).

W jego zakładzie powstała w l. 20. XIX w. jedna z wersji kundszaftu cechów krak. (świadcztwa rzemieślniczego wydawanego wędrownym

czeladnikom). Formularz dokumentu, zdobiony motywem panoramy miasta, powstał na bazie płyty niejakiego Michalkiewicza (Filipa?), z której S. wytarł jego nazwisko, a wstawił swoje. Blankiety kundszafu opracowanego przez S. zapewne nigdy nie były wykorzystywane (zachowane w MNK, ANK). W 1827 rytował wg rysunków Karola Belcikowskiego *Mapę Wol. Miasta Krakowa i jego okręgu* (egzemplarze w BJ, BN) i *Mapę kraiu krakowskiego* (egzemplarz w BN).

S. był sztycharzem o miernych umiejętnościach, nie cieszył się dobrą sławą. Wedle Ambrożego Grabowskiego usunął po śmierci Gieryka nazwisko teścia z pozostałych po nim płyt miedziorytniczych i wyrył swoje. Niewykluczone, że liczne ryciny o tematyce religijnej opatrzone sygnaturą S. wyszły w istocie spod rylca Gieryka. Wiadomo też, że S. spędził jakiś czas w więzieniu za fałszowanie banknotów.

W Krakowie działał także syn S., **Jan Kanty Spindler**. Podobnie jak ojciec rytował wizerunki świętych wg obrazów z klasztorów i świątyń krak. W literaturze wspomniane są 3 miedz. jego autorstwa przedstawiające obraz Matki Boskiej Różańcowej z kośc. Dominikanów w Krakowie. Rytownik sygnował swoje prace nazwiskiem i monogramem „I.K.”. Wykorzystywał podobno płyty swego ojca, z których usuwał jego imię i dodawał własne.

Ze względu na praktykowane przez obydwu S. wymazywanie sygnatur z płyt graficznych i zastępowanie ich własnymi precyzyjna atrybucja ryc. ich autorstwa wymaga dalszych badań.

Bibl. warsz., 1855 t. 4, s. 68; 1857 t. 2, s. 609 (Grabowski A.), t. 4, s. 240-241 (tenże). – Żebrawski T., *Spis cząstkowy rycin pol. jako materiał do ogólnego katalogu tychże*, Roczn. Cesarskiego Królewskiego TN Krak. Poczet trzeci, t. 2, 1858, s. 421. – Estreicher K., *Bibliografia pol. XIX stulecia*, t. 1, Kr. 1872 (s.v. Belcikowski Karol i Spindler Antoni); t. 4, 1878. – Kołaczkowski, Sl. ryt. – Callier E., *Spis map geograficznych w zb. TPN Pozn.*, P. 1884. – *Spraw. z czynności TPN Pozn. z r. 1883*, P. 1884, s. 40. – Rastawiecki, Sl. ryt. – Wacław z Sulgostowa [Nowakowski E.], *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej wiadomości hist., bibliograficzne i ikonograficzne...*, Kr. 1902, s. 170, 326, 286-287 (Jan Kanty Spindler), 445, 507, 829. – *Wielka il. encyklopedia powsz. wyd. Gutenberga*, Kr. [1929-32], t. 16, Kr. [1929]. – ThB, t. 31, 1951. – Archeion, XLIV, 1966, s. 164. – Ze Skarbca Kultury, 1970 nr 21, s. 174.

– *Słownik artystów pol. ...*, t. 2, Wr. 1975 (s.v. Gieryk Podedbrański Adam). – Lewińska B., *Początki krak. litogr.*, RK, LI, 1987. – Banach J., *Świadczenia rzemieślnicze z widokami Krakowa*, RK, LIII, 1987. – Kolak W., *Bł. Bronisława w zb. ryc. Ambrożego Grabowskiego*, Krak. Roczn. Archiw., X, 2004, s. 139.

BJ, rkps 5744: Pauli Ż., *Dykcjonarz artystów obrazowych w Polsce* (Spindler Antoni). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., fotokopia odpisu inwentarza zb. Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, cz. 1, nr 2176 (tu, pod nazwiskiem S., bez imienia, wym. *Widok Łobzowa*, rys. piórkiem); cz. 3, nr 262a, 329, 356, 413, 425a, 689, 691, 765a (ryc. autorstwa Jana Kantego).

I. Kopania

Spindler Marian, rzeźbiarz, ur. ok. 1890, zm. 2 IV 1941 Lwów (?). Mieszkał we Lwowie przy ul. Śnieżnej 7 (na pewno w 1909), później przy ul. Kopcowej 4 (w 1935). Był żonaty. Uczył się w Szkole Przemysłowej we Lwowie w 1907/08 (sala rysunków i modelowania). W 1909 był zatrudniony w pracowni „wyrobów figuralnych i ozdób architektonicznych” Józefa Micheliniego we Lwowie (pl. Bernardyński 7); wykonał tam kompozycję *Dobry Pasterz* (gips, pokazana t.r. na wystawie przemysłu liturgicznego tamże). W l. 1913-39 prowadził własny zakład artyst.-rzeźbiarski przy ul. Czarnieckiego 20 (przy klasztorze Karmelitów), a także przy ul. Hofmana 3 (w 1930).

Ok. 1919-20 S. stworzył proj. metalowej odznaki upamiętniającej wybuch amunicji na Dworcu Czerniowieckim 5 III 1919 w czasie walk o Lwów (w formie krzyża z inskrypcjami na ramionach, określającymi datę i miejsce wydarzenia, oraz z przedstawieniem kopuł dworca w centrum i napisem na otoku „Dzielnym obrońcom w zasłudze”); odznaka była przyznawana uczestnikom akcji gaszenia pożaru (egzemplarze m.in. w Centralnym Muz. Pożarnictwa w Mysłowicach, MN Ziemi Przemyskiej w Przemyśle, MWP, MSM). Inne prace artysty z tej dziedziny to plakiety: *Józef Piłsudski* (odlew gipsowy, patynowany, sygn., 1919, MN Ziemi Przemyskiej Przemyśl), *Władysław Stanisław Reymont* (brąz, 1925, Lw. Muz. Hist.), *Walery Włodzimirski* (brąz, 1931, LGS, plakietka prezentowana t.r. na wystawie medalierstwa we Lwowie).

Najwcześniejszą znaną pracą S. z dziedziny rzeźby monumentalnej jest proj. pomnika Władysława Jagiełły (1927), z ustawionym na wysokim

cokole całopostaciowym posagiem króla, o lekko archaizowanej stylizacji form. Monument miał zostać odsłonięty w Działdowie z okazji otwarcia Muz. Mazurskiego z działem „Grunwaldzkim” (powstałym z inicjatywy Lw. Oddz. Tow. Opieki nad Polakami Zamieszkałymi za Granicą); do realizacji nie doszło, prawdopodobnie w Działdowie został tylko pokazany model pomnika (zaginiony, znany z fot.). Najwybitniejszym osiągnięciem S. wydaje się odsłonięty 15 XI 1931 w Sokalu pomnik Józefa Piłsudskiego (niezachowany); mierzący niemal 7 m wysokości posąg odkuty w piaskowcu jest świadectwem odchodzenia artysty od akademickiego kształtowania bryły na rzecz uproszczenia i operowania mocno zarysowanymi, szerokimi płaszczyznami. W 1933 w Urzędzie Pocztowym we Lwowie ustawiono odlany w brązie biust Piłsudskiego autorstwa S. (znany z fot.). W t.r. w konkursie na pomnik bpa Władysława Bandurskiego we Lwowie S. zgłosił posąg duchownego, ustawiony na postumencie złożonym z geometryzujących brył i ozdobionym 4 alegorycznymi postaciami. Proj. zwracał uwagę połączeniem postimpresjonistycznego (w duchu francuskim) traktowania figur z konstruktywizmem części architektonicznej (pomysł S. nie został jednak nagrodzony; do realizacji wybrano w 1935 proj. Janiny Reichert-Toth). Ok. 1935-36 S. wykuł w kamieniu nagrobek Stanisława Stachowicza (zm. 1935) z dużym posagiem płaczki (sygn.), znajdujący się na Cmentarzu Łyczakowskim.

Spśród rzeźb S. o charakterze sakralnym znane są (oprócz wspomnianej pracy z 1909) wyk. w drewnie: *Najświętsze Serce Jezusa*, 1927, do kośc. Zmartwychwstańców we Lwowie (rzeźba zniszczona) oraz kompozycja w stylu art déco *Chrystus na krzyżu* (drewno lipowe, 1933) do ołtarza gł. w kośc. garnizonowym Św. Kazimierza Królewicza w Katowicach (dzieło zachowane). Ponadto wiadomo, że S. wykonał 2 kamienne posagi, o modernistycznie uproszczonych kształtach, dla karmelitów bosych na Persenkówce we Lwowie: na fasadzie przyklasztornego kośc. (proj. Ludomiła Gyurkovicha, budowa 1933-38) znalazła się figura Matki Boskiej (1938) umieszczona w niszy, a na postumencie na placu przed wejściem do świątyni statua św. Józefa (1937); rzeźby zniszczone po 1945.

Jedną z ostatnich przedwojennych prac S. tego rodzaju był zespół rzeźb do kośc. Najświętszego Serca Jezusa w Rzesnej Polskiej k. Lwowa (na

dawnej Batorówce, obecnie przy zbiegu ul. Dyktowej i Feszczunki-Czopińskiego 10). Na elewacji kośc., stylizowanego na średniowieczną warownię (proj. Wawrzyńca Dayczaka), został umieszczony w 1939 kamienny posąg Chrystusa (sygn., zachowany), o zgeometryzowanych kształtach nawiązujących do architektury świątyni. W niszach kapliczek wieńczących boczne arkady ustawiono mniejsze kamienne figury – Matki Boskiej Bolesnej i Chrystusa Frasobliwego (obecnie kośc. zamieniony na cerkiew greckokatolicką pod tymże wezwaniem).

Prace poza wyż. wym.: LGS – *Człowiek na fo-telu*, pełnoplastyczna rzeźba gipsowa, sygn., 1933; Lw. Muz. Historii Religii – *Św. Teresa*, gips patynowany, sygn., 1928.

Strzałkowski J., *Słownik medalierów*, W. 1982.

Filipczak M.R., *Odznaki obrońców Lwowa 1-22. XI. 1918*, Semper Fidelis, 1990 lipiec-październik, s. 5, il. (mylnie jako Szpundler). – Betlej A., *Kośc. pw. Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa oraz klasztor, seminarium i „Internat Ruski” ks. Zmartwychwstańców*, [w:] *Kościół i klasztory Lwowa z w. XIX i XX*, Kr. 2004. – Skrabski J., *Kośc. pw. Matki Boskiej Szkaplerznej i klasztor OO. Karmelitów Bosych na Persenkówce*, tamże. – Ostrowski J.K., *Kośc. par. pw. Najświętszego Serca Jezusa na Batorówce*, tamże. – Biriulow J., *Rzeźba lw. od poł. XVIII w. do 1939 roku. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy*, W. 2007. – Nicieja S.S., *Ogród snu i pamięci*, Opole 2011. – Глембоцкая Г. [Glembockaja G.], *Художники-евреи Львова первой половины XX века: Жизнь, творчество, судьба*, Львов 2015. – Бірюльов Ю. [Biriulow J.], *Львівська скульптура від раннього класицизму до авангардизму (середина XVIII - середина XX ст.)*, Львів 2015. – *Słownik artystów, rzemieślników ...*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015. – Biriulow J., *Lw. rzeźba w architekturze modernistycznej*, [w:] *Lwów: miasto, architektura, modernizm*, Wr., 2016. – Kaliszuk M., *Wystawa kościelna we Lwowie w 1909 r. w kontekście wystawy pol. sztuki kościelnej i religijnej oraz przemysłu liturgicznego na pocz. XX w.*, Sacrum et Decorum, 2018, s. 41-59.

Opalek M., *Pamiętki pol.*, z. 4: *Odznaki obrońców Lwowa i Kresów Wschodnich 1918-1919*, Lw. 1920, s. 18. – *Kat. wystawy współczesnego medalierstwa słowiańskiego 29. XI-13. XII 1931*, MN im. Króla Jana III, Lw. 1931. – Rąkowski G., *Przew. po Ukrainie Zach.*, cz. IV: *Lwów*, Pruszków 2008. – Chomyn I., *Kat. plakiet, medalionów*

i medali pol. i z Polską związanych w Lw. Nar. Gallerii Sztuki, W. 2015, t. 2, s. 179. – Chomyn I., *Rzeźba pol. i z Polską związana w. XIX-XX w Lw. Nar. Gallerii Sztuki im. B.G. Woźnickiego. Kat. zb.*, Kr. 2020, s. 384.

Szesnaste spraw. C.K. Państw. Szkoły Przemysłowej we Lwowie za r. szkolny 1907/1908, s. 32 (jako Spingler). – Kur. lw., 1909 nr 262 (7 VI), s. 1 (Fr. Jaw. [Jaworski F.]), jako Szpindler. – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, Lw. 1913, s. 400. – Sonnenschein M., *Lw. skorowidz adresowy*, III, 1927/28, Lw. 1927, s. 466; VI, 1930/31, Lw. 1930, s. 22, 466. – Słowo pol. Tygodniowy dod. il., 1927 nr 19 (9 V), s. 3 (fot. proj. pomnika Jagielly). – Wiek Nowy, 1927 nr 7766 (13 V), s. 4 (z fot. proj. pomnika Jagielly). – *Księga adresowa Polski dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa*, W. 1929, s. 708. – Gaz. Poranna, 1930 nr 9283 (21 VII), nr 9290 (28 VII). – Słowo pol., 1931 nr 127 (10 V), s. 10; nr 212 (5 VIII), s. 8; nr 307 (9 XI), s. 5 (fot. pomnika Piłsudskiego). – Chwila, dod. il., 1933 nr 32 (6 VIII), s. 4 (fot. popiersia J. Piłsudskiego). – Dod. niedzielny Gaz. Porannej, 1933 nr 27, s. III, il. – *Księga adresowa Małopolski*, Lw.-W. 1935, s. 318. – Gaz. lw., 1943 nr 75 (30 III), s. 4. – Niepodległość i Pamięć, 2006 nr 13, s. 215 (Kozarska-Orzeszek B.), jako Szpindler. – Prz. Pożarniczy, 2015 nr 12, s. 50 (Falecki D.). – Kur. Galicyjski, 2017 nr 13 (281), s. 18 (Smirnow J.).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Katarzyny Winiarskiej z MN Ziemi Przemyskiej (2 IX 2021). – NAC, proj. pomnika Władysława Jagielly dla Działdowa, sygn. 1-K-5232. – LBN, Dz. rękopisów, rkps o/n 160: Materiały do budowy pomnika ks. biskupa Władysława Bandurskiego 1932-1939, s. 142.

J. Biriulow
K.A. Kesling

Spinek Rom. [Roman? Romuald?], ksiądz, zapewne kanonik, autor „niewielkiego obrazu” *Św. Anna* znajdującego się w poł. XIX w. w zb. historyka i literata Władysława Kazimierza Wójcickiego w Warszawie; obraz na odwrocie sygn.: „X. Rom. Spinek. K. Strze.”.

Rastawiecki, Sł. mal., t. 2.

I. Kopania

Spiro (Spirówna), właściwie **Spira** (Gutman, Guttman, Spirówna) **Gizela** (Gisela, Gisèle, Giza, Gizella), lekarka, malarka, ur. 30 X 1887 Kraków, zginęła 1942-43 obóz zagłady w Belżcu (?). Jej rodzicami byli Rafał (Herz Herszke Aron) Spira,

lekarz laryngolog, członek Tow. Lekarskiego, i Józefa (Pesel Pepi) z domu Rakower, a bratem Józef Spira, lekarz praktykujący w Krakowie (przez jakiś czas wspólnie z ojcem). S. poślubiła 9 I 1910 Maksymiliana Gutmana, doktora prawa, adwokata, z którym miała syna Karola (ur. 29 III 1911, zginął w czasie II wojny światowej).

Uczęszczała do Pryw. Średniej Szkoły Żeńskiej w Krakowie, którą ukończyła w 1905, zdając egzamin maturalny z odznaczeniem (wyróżniana także podczas nauki w szkole). Nauczycielem rysunków był tam Leon Piccard; nie wiadomo jednak, czy to on wpłynął na zainteresowania artystyczne S. Można przypuszczać, że malarstwa uczyła się na pryw. lekcjach Wojciecha Weissa, który udzielał ich w 1906 w pracowni na ul. Kanoniczej, podobno w jej mieszkaniu. Dość szybko poczuła się profesjonalistką w tej dziedzinie, bo już w krak. księdze adresowej na 1908 figuruje jako Gizela Spira, artystka malarka, mieszkająca przy ul. Kanoniczej 22; w l. 1909-12 podała adres Podzamcze 20 (w jednej z ksiąg ten adres pojawia się już w 1908). Zapewne w tym okresie zaprzyjaźniła się z Xawerym Dunikowskim, który wrócił do Krakowa w 1910 (po pobycie w Warszawie trwającym od 1904).

S. kilkakrotnie wyjeżdżała do Paryża i brała udział w wystawach pod nazwiskiem Spiro: na Salon d'Automne pokazała w 1909 obraz o nieznanym tytule (określony przez Adolfa Baslera jako „z prostotą namalowany portret”), w 1910 pracę *Dwaj chłopcy* (w kat. S. zapisana jako panna) oraz w 1913 *Portret dziewczynki* i rysunki; na Salon des Indépendants wystawiła w 1913 *Głowę kobiety*, *Kwiaty*, *Odpoczynek*, a w 1914 kompozycję bez tytułu namalowaną farbami ol., *Głowę kobiety* i *Portret dwóch dziewczynek*. W Paryżu mieszkała na Montparnasse, w 1909 w jednej z kamienic z pracowniami zajmowanych przez pol. artystów przy rue Campagne Première, a potem na pobliskiej rue Boissonade, również zamieszkiwanej przez Polaków.

Po powrocie do Krakowa S. podjęła – może ze względu na tradycję rodzinną, a może z braku spektakularnych sukcesów malarskich – studia medyczne na UJ, trwające od 1915 do 1918; dyplom dr medycyny uzyskała 17 VII 1925. Co najmniej od 1928 praktykowała w Krakowie jako lekarz pediatra (pod adresem Grodzka 60), używając nazwiska męża (Gutman, Gutmann, Guttman). W 1938 (może również w innych latach)

prowadziła w czasie wakacji gabinet w Krynicy w willi Biała Róża. W 1941 przebywała w getcie krak.; w październiku 1942 została prawdopodobnie wywieziona do obozu zagłady w Bełżcu.

MNK – *Portret malarza Mieczysława Trzcńskiego*, ol. tektura.

Spraw. dyrektora Pryw. Średniej Szkoły Żeńskiej z programem gimnazjalnym w Krakowie za r. szkolny 1903-[0]4, Kr. 1904, s. 42 (jako Spirówna). – *Krak. księga adresowa. Wielki Kraków 1908...*, pod red. Knapika J., Kr. 1907, s. 298 (jako Spira). – *Stefana Mikulskiego Wielka księga adresowa Stoł. Król. M. Krakowa ...*, 1908, rozdział I, s. 173; ... 1909, rozdział I, s. 165; ... 1912, rozdział I, s. 228 (we wszystkich latach jako Spira). – *Księga adresowa m. Krakowa i woj. krak. ...*, [Kr.] 1932, dział III, s. 54 (jako Guttmanowa), dział III A, s. 277 (jako Guttman); ..., [Kr.] 1933-34, dział V: Schematyzm m. Krakowa, s. 62 (lekarze; jako Guttmanowa). – *Spis Abonentów Państw. Sieci Telefonicznej Okręgu Krak. Dyrekcji Poczty i Telegrafów ... wg stanu z ... 1 I 1929*, Kr. [1929], s. 34 (jako Gutmanowa). – *Adresarz - informator oraz przew. po Krakowie*, oprac. Brunel J., Kr. 1933, s. 57 (jako Gutmanowa ze Spirów Gizela). – Pankiewicz T., *Apteka w getcie krak.*, Kr. 2003 (jako Gutman Gizela). – Bobrowska-Jakubowska E., *Artyści pol. we Francji w l. 1890-1918. Wspólnoty i indywidualności*, W. 2004. – Bartnicka-Górska H., *Szczyńska-Tramer J., W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005. – Piekarska-Duraj L., *Aneri Weissowa: na wspak i w pełni*, [w:] *Krak. Szlak Kobiet. Przewodniczka po Krakowie emancypantek*, t. 3, red. Furgal E., Kr. 2011, s. 93 (jako Spirówna). – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborem tekstów. Cz. I: lata 1900-1921*, W. 2012. – Barcik M., Cieślak A. i in., *Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51-1917/18*, t. III: S-Ś, red. Stopka K., Kr. 2014 (jako Spira, Spirówna, żona Guttman). – Gilbert M., *The Holocaust. The Human Tragedy*, New York 2014 (jako Gutman).

Gaz. lw., 1905 nr 159 (15 VII), s. 4 (jako Spira). – *Nowa Reforma*, 1905 nr 134 (14 VI), s. 2 (jako Spirówna); 1910 nr 22 (15 I), s. 3 (jako Spirówna). – *Literatura i Sztuka* (dod. do Nowej gaz.), 1909 nr 32, s. 3 (Basler A.). – *Świat*, 1909 nr 46, s. 12 (W.G. [Gąsiorowski W.]). – *Kur. warsz.*, 1913 nr 84 (27 III), s. 4 (Wac. Gąs. [Gąsiorowski W.]). – *Prz. wil.*, 1913 nr 13-14, s. 5-8 (Kiślańska W.). – *Nowa gaz.*, 1914 nr 141, s. 3. – *Połonia*, 1914 nr 3, s. 5, nr 5, s. 4 (Schurr A.). – *Nowy dz.*,

1938 nr 163 (15 VI), s. 7, nr 166 (18 VI), s. 10, nr 169 (21 VI), s. 6, nr 236 (27 VIII) s. 8 (inseraty; we wszystkich jako Gutman).

AN Kraków nr 29/90/0/-1: Spis ludności m. Krakowa 1910, Dz. I, t. 1, poz. 2964 (jako Guttman). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wypisy informacji genealogicznych ze stron internetowych (dostęp do wszystkich 09.08.2020): UCI. Donald Brem School of Information & Computer Sciences, bazy genealogiczne Dana Hirscherberga (rodzina Spirów), <https://www.ics.uci.edu/~dan/genealogy/Krakow/Families/Spira.html>; Holocaust Survivors and Victims Database. United States Holocaust Memorial Museum; Gesher Galicia. All Galicia Database, <https://search.geshergalicia.org/> (jako Gutman); Eilat Gordin Levitan, zakładka Rakower Family, http://www.eilatgordinlevitan.com/kurenets/k_pages/rakower.html (jako Gutman i Spira).

U. Makowska

Spitzbarthowa Zofia (Bronisława Zofia?), malarka, ur. 1863 (18 VIII 1862?), zm. 2 IX 1933 Warszawa, pochowana na cmentarzu Powązkowskim; córka Wiktora Ignacego Bojanowskiego (1826-1905), uczestnika powstania styczniowego, i Olimpii Wandy z domu Telakowskiej; żona Emila Spitzbartha (1851-1916). Od co najmniej 1910 mieszkała w Warszawie; od t.r. do 1914 na liście artystów malarzy i rzeźbiarzy (publikowanej w warsz. Kal. Informacyjno-Encyklopedycznym) podawała adres Krak. Przedmieście 6.

Latem 1908 brała udział w Pierwszej wystawie sztuki w Piotrkowie urządzonej przez malarza Józefa Karczewskiego. Na Salonie 1908/09 w warsz. TZSP pokazała obraz *Honorka*. W 1910 podarowała do zb. MNK „swego wykonania portret pastelowy weterana polskiego”.

Może tożsama z autorką, określoną jako „Spitzbartowa z Granicy [z miejscowości Granica]”, która na wystawę obrazów i rzeźb w Sosnowcu w 1908 wysłała prace: *Wieśniak*, *Wieśniaczka*, *Na szkołę ludową* („pastele i pejzaż”).

Goniec Częstochowski, 1908 nr 8 (9 I) s. 2 (jako Spitzbartowa). – *Świat*, 1908 nr 27, s. 17. – *V Wystawa doroczna, grudzień - styczeń 1908-1909*, TZSP, W. [1908]. – *Kal. informacyjno-encyklopedyczny na r. ... 1910*, W. 1909, s. 595; ... *1911*, W. 1910, s. 650; ... *1912*, W. 1911, s. 708; ... *1913*, W. 1912, s. 591; ... *1914*, W. 1913, s. 649; ... *1915*, W. 1914, s. 547 (jako Szpitzbarth Z.). – *Spraw. Dyrekcji MNK za r. 1910*, Kr.

1911, s. 15. – Kur. warsz., 1933 nr 243 (3 IX), s. 20 (nekrolog). – Wiercińska, TZSP, Kat.

IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej MyHeritage https://www.myheritage.com/names/bronis%C5%82awa_bojanowski (dostęp 03.06.2020).

U. Makowska

Spitziar (Spiziar) **Jan**, malarz teatr., dekorator i mechanik sceny, ur. 13 VIII 1854 Lwów, zm. 19 XI 1915 Kraków, pochowany na cmentarzu Rakowickim. Żonaty z Leokadią (nazwisko rodowe nieznane, 1861-1901), a następnie z Pauliną z Tischlów (1881-1962), z którą miał córki Janinę (1905-22) i Marię (1908-47). Pochodził ze spolszczonej rodziny niemieckiej wywodzącej się z Czech, korzeniami sięgającej Szwecji; jego ojciec był urzędnikiem we Lwowie, gdzie S. spędził dzieciństwo i ukończył gimnazjum.

W l. 1875-78 oraz 1880-81 studiował w SSP w Krakowie, gdzie był uczniem Jana Matejki. W trakcie studiów wystawiał w TPSP w Krakowie w 1876 oraz w 1877 (*Portret Artura Grottgera*, rys. wg fotografii); w t.r. otrzymał akademicką nagrodę za wykreślenie perspektywy. Wyjechał do Wiednia, gdzie przebywał 4 l. i kształcił się w zakresie dekoracji teatr., praktykując w atelier Hermanna Burghardta, dekoratora działającego w wielu teatrach wiedeńskich. Uczył się także w Monachium.

Po powrocie z Monachium S. osiadł w Warszawie, gdzie otrzymał posadę malarza dekoracji teatr. (zwanych wówczas „wystawami”) i maszynisty sceny w Warsz. Teatrach Rządowych. Początkowo pracował pod kierunkiem Stanisława Jasieńskiego. Wiosną 1887 jakieś jego prace znajdowały się w Sklepie dzieł sztuki pol. art. malarzy i rzeźbiarzy przy ul. Wareckiej 1. W t.r. wyjechał na krótko do Chersonia (obecnie Ukraina), gdzie pracował nad dekoracjami dla powstającego tam wówczas teatru. W 1893, po otrzymaniu złożonej mu przez Tadeusza Pawlikowskiego propozycji objęcia posady maszynisty sceny i dekoratora w nowo powstałym Teatrze Miejskim, zdecydował się na wyjazd do Krakowa. W pierwszych l. działalności wykonywał mało samodzielnych prac. W teatrze nie było malarni, a na potrzeby aranżacji wystawianych sztuk zakupiono dekoracje w pracowni Hermanna Burghardta w Wiedniu. Zadaniem S. było dostosowywanie po-

siadanych płócien i elementów scenograficznych do repertuaru, a także, choć na niewielką skalę, wykonywanie uzupełnień i nowych fragmentów. Trudno jednoznacznie określić, kiedy S. zaczął wykonywać autorskie dekoracje. Było to już na pewno w 1896, kiedy spod jego pędzla wyszły płótna do sztuki *Marnotrawca* wg austriackiego dramaturga Ferdinanda Raimunda. W 1899 S. na krótko (od kwietnia do sierpnia) powrócił po Warszawy, gdzie objął stanowisko gł. mechanika scen teatrów warsz. (w miejsce Józefa Guranowskiego, który w tym okresie zarządzał wyłącznie pracownikami dekoratorskimi). Ok. 1908 namalował zestaw dekoracji dla Teatru Pol. w Poznaniu, a niedługo potem, zapewne w 1909, zaprojektował scenę w sali teatr. w Sanatorium Kazimierza Dłuskiego w Zakopanem. W 1911, oddelegowany przez dyrekcję Teatru Miejskiego w Krakowie, odwiedził ważniejsze teatry europejskie (m.in. w Berlinie, Dreźnie, Lipsku, Hall, Hamburgu) w celu zapoznania się z nowoczesnymi urządzeniami scenicznymi. W l. 1912-14 współpracował z Teatrem Pol. w Poznaniu prowadzonym wówczas przez Bolesława Szczurkiewicza i Nunę Młodziejowską-Szczurkiewiczową. Na ich zamówienie opracował dekoracje do *Bolesława Śmiłego* Stanisława Wyspiańskiego (wyst. 1912) oraz – wg rysunków Józefa Mehoffera – do *Judasza z Kariothu* Karola Rostworowskiego (wyst. 1913).

Dekoracjom teatralnym S. poświęcił całe swoje życie artyst. Większość „wystaw” wykorzystanych w teatrze krak. w l. 1893-1915 wyszła spod jego pędzla bądź powstała przy jego współudziale. Pracował z kolejnymi dyrektorami: Tadeuszem Pawlikowskim, Józefem Kotarbińskim i Ludwikiem Solskim; od ok. 1910 pomocnikiem S. i następcą (do 1922) był Zygmunt Wierciak. Wiele dekoracji S. wykonał wg szkiców przygotowanych uprzednio przez innych artystów, m.in. do *Potęgi ciemnoty* (1900) oraz *Nie-Boskiej komedii* (1902) wg szkiców i wskazówek Jana Stanisławskiego, do *Księcia Niezłomnego* wg szkiców Karola Frycza (1906); nad dekoracjami do *Lilii Wenedy* (wyst. 1909) współpracował z Franciszkiem Siedleckim.

Malując dekoracje teatr., S. nawiązywał do architektury Krakowa, a także do konkretnych dzieł sztuki. Pracując nad dekoracją do *Kordiana* (wyst. 1899) Juliusza Słowackiego, szukał inspiracji w obrazie Jana Rosena *Rewia na placu Saskim przed wielkim księciem Konstantym w 1824* (ol., 1888, wyst. w Krakowie w 1889; spłonął w 1939).

Do opracowania sceny pola bitwy w *Kościuszcze pod Racławicami* (wyst. 1894) wykorzystał robocze szkice do *Panoramy Racławickiej*; znaczny udział w pracach nad „wystawą” do tego spektaklu miał Wojciech Kossak, współautor *Panoramy*. Dekoracja do *Cyda* Pierre’a Corneille’a (wyst. 1907) była wzorowana, za radą Wyspiańskiego, na płótnie Paola Veronesego *Wesele w Kanie Galijskiej*. Tworząc „wystawę” do *Cara Samozwańca* Adolfa Nowaczyńskiego (wyst. 1908) S. sięgał do dokumentów, druków i materiałów ikonograficznych z epoki, dostarczonych przez Solskiego, m.in. do *Rerum Moscoviticarum Commentarii* Siegmunda von Herbersteina (Antverpiae 1557). Po inspiracje nierzadko wyjeżdżał do Wiednia i Pragi, by obejrzyć sztukę, której wystawienie planowano w krak. teatrze (tak było w przypadku pracy nad dekoracjami do *Dziewicy Orleańskiej*, wyst. 1901, *Snu nocy letniej*, wyst. 1902, czy *Kopciuszka*, wyst. 1903).

Współpracował ze Stanisławem Wyspiańskim, z którym pozostawał w szczególnie bliskich kontaktach i którego często gościł w teatrze. W prasie pisano, iż „Wyspiański cenił wysoko zdolności Spitziera i wyrażał się z uznaniem o odczuciu swoich pomysłów przez dekoratora naszego teatru” (Zygmunt Stefański). S. wykonał dekoracje projektowane przez Wyspiańskiego do niemal wszystkich jego dramatów i adaptacji pokazanych na scenie Teatru Miejskiego: *Warszawianki* (1891), *Wesela*, *Dziadów* (1901, przy oprawie tej inscenizacji współpracował ze Stanisławem Jasieńskim), *Wyzwolenia* (m.in. płótno przedstawiające wnętrze katedry wawelskiej), *Bolesława Śmiałego* (1903), *Protesilasa i Laodamii* (1904). W 1911 wykonał szkice Koloseum, Forum Romanum, Katakumb, kopuły Bazyliki św. Piotra oraz via Appia na potrzeby wystawienia *Legionu* Wyspiańskiego; dekoracje (fot. Tyg. il., 1911 nr 49, s. 980), które powstały zarówno na miejscu w Krakowie, jak też, wedle przesłanych szkiców S., w firmie dekoratorskiej Kautzky & Rotonara w Wiedniu, krytykowano ze względu na niezharmonizowanie z akcją przedstawienia oraz ich rozbieżność ze wskazówkami pozostawionymi przez Wyspiańskiego.

Często jednak prace scenograficzne realizowane przez S. cieszyły się uznaniem recenzentów teatru. O dekoracjach do *Nocy listopadowej* Wyspiańskiego (wyst. 1908), opracowywanych przez S. w porozumieniu z autorem dramatu, pisano, że

zostały skonstruowane „z ogromną pomysłowością, smakiem i dyskrecją”, a jednocześnie dostrzeżono w nich „triumf pracy”, podkreślając sumienność i zaangażowanie dekoratora. Jan Lorentowicz, recenzując *Noc listopadową* wystawioną w warsz. Teatrze Rozmaitości (1915) wspominał o dekoracjach S. do krak. przedstawienia, uznając je za lepsze, bardziej pomysłowe od tych, które przygotował Jasieński. Chwalono talent dekoratorski S., umiejętność wydobywania malarskości poszczególnych obrazów, mistrzowskie operowanie światłocieniem oraz kształtowanie za jego pomocą poszczególnych elementów sceny. Podobno S. doskonale opanował perspektywę, gorzej miał radzić sobie z barwą. Witold Noskowski wspominał widziane w jego pracowni świetne szkice i modele przestrzenne rozwiązań scenograficznych do sztuk, których nigdy nie wystawiano.

Jego prace spotykały się też z krytyką – najostrzejsza wyszła spod pióra Andrzeja Pronaszki i Leona Schillera, którzy uznawali dekoracje S. za tradycyjne i konserwatywne. Już wcześniej artysta musiał się mierzyć z różnymi zarzutami. W 1905 grupa profesorów krak. ASP wniosła do prezydenta Krakowa pismo z postulatem powierzenia stanowiska dekoratora sceny „któremukolwiek z artystów malarzy posiadającemu fachowe wykształcenie dekoracyjne” (Czas, 1905 nr 85, wyd. wieczorne, s. 3). Choć w petycji nie wymieniono nazwiska S., wystosował on list z odpowiedzią, w którym tłumaczył niedoskonałość dekoracji zbyt małym budżetem teatru; usprawiedliwienie to zostało odparte przez „jednego z artystów” stwierdzającego, że „nawet skromny budżet teatru może być zużyty artystycznie i ze smakiem”, a „umiejętny podział przestrzeni, dostosowanie sprzętów, nastrój stosowny do sztuki powinny zająć miejsce bezładnej pstrokaczyny i stereotypowej niby «fantazyjności»” (tamże, nr 91, wyd. wieczorne, s. 2-3). Jednak wielu z tych, którzy reprezentowali nowocześniejszy nurt w scenografii, ale znali osobiście S., doceniało go jako „zafascynowanego teatrem nieustrudzonego pracownika”. Tak zapamiętał go Karol Frycz, debiutujący jako scenograf pod jego opieką, który ponadto napisał o S.: „Fanatycznie przywiązany do teatru, bardzo trzeźwo i prosto oceniający rzeczy, sprawy i ludzi teatralnych. Zdolny malarz-dekorator lubił wylewać kubek zimnej wody na zbyt nierealne pomysły młodych zapaleńców lub niekompetentnych reformatorów. Systematyczny i zrównoważony

w pracy, zwieżyły w lapidarnych powiedzeniach, wygłaszanych najczystszy lwowskim akcentem i z lwowską składnią”. Marian Buszyński nazwał S. „dekoratorem-rutynistą”, ale dostrzegł też jego zasługi; pisał, że jego prace „jakkolwiek nie wniosły do pol. sztuki dekoracyjnej nowych malarskich wartości i oparte były raczej na opanowaniu technicznym teatr. malarstwa, to przecież stanowiły w tamtejszych warunkach duży krok naprzód. Dały one scenie pozn. dekoracyjną oprawę, stojącą na artyst. poziomie, o rodzimych cechach polskich, ponadto zaś w porównaniu ze stanem poprzednim oznaczały położenie większego nacisku na artystyczną, malarską stronę przedstawienia”.

W 1897 S. zwrócił się do prezydenta Lwowa z postulatami wprowadzenia do miejscowego teatru nowych rozwiązań technicznych, załączając wielostronicowy opis maszynierii scenicznej, wraz ze wskazówkami dla techników teatr. W 1913 w piśmie *Teatr* (z. 6, s. 84-85) opublikował tekst *Tarcza i scena obrotowa w teatrach*. Współpracował z Kołem Miłośników Dramatu Klasycznego przy UJ.

Z prasy wiadomo, że S. wypowiadał się także w rys. piórkiem, malarstwie krajobrazowym i w fotografii, w której miał dojść do znacznej wprawy. Z repr. w drzew. Aleksandra Regulskiego (Tyg. il., 1882 nr 333, s. 289) znany jest jego rysunkowy portret Wawrzyńca Żmurki (być może wyk. na podstawie fot.). Szkice S. znajdują się w Arch. Artyst. i Bibl. Teatru Miejskiego im. Juliusza Słowackiego w Krakowie.

Słownik biogr. teatru pol. 1765-1965, W. 1973. – PSB, t. 41, 2002 (Król-Kaczorowska B.).

[Kleczkowski A.], *Na otwarcie Teatru Miejskiego w Krakowie*, Kr. 1893, s. 52. – *Dekoracja w teatrze*, Czas, 1905 nr 91 (wyd. wieczorne), s. 2-3. – Swiejkowski. – *Spraw. z działalności Teatru Miejskiego w Krakowie w l. 1899-1905*, Kr. 1905, s. 37. – Lorentowicz J., *Noc Listopadowa na scenie*, Nowa gaz., 1908 nr 556, s. 3. – *Szopka krak. Zielonego Balonika na r. 1912*, Kr. 1912, s. 31. – † Jan Spitziar, Czas, 1915 nr 602, s. 3. – *Śp. Jan Spitziar (kilka wspomnień osobistych)*, Nowa Reforma, 1915 nr 588, s. 2. – W.H., *Śp. Jan Spitziar (Z dziejów krak. teatru i pol. malarstwa dekoracyjnego)*, Kur. pozn., 1915 nr 277, s. 5; nr 278, s. 5. – W.N. [Noskowski W.], † Jan Spitziar. (Ze wspomnień byłego recenzenta), Głos Narodu, 1915 nr 608, s. 2. – *Uroczysty obchód jubileuszowy 25-ciolecia Teatru Miejskiego w Krakowie dnia 20-go października 1918 r.*, Kr. 1918, s. 7. – Kotarbiński J., *Ze świata uludy*, W. 1926, s. 290. – *Królowi Duchowi na dniu po-*

wrotu. Teatr im. J. Słowackiego, Kr. 1927, s. nlb. 14, 16. – Kotarbiński J., *W służbie sztuki i poezji*, W. 1929, s. 18, 25, 78, 80, 101, 155, 161, 192, 227. – Kotarbińska L., *Wokoło teatru. Moje wspomnienia*, W. 1930. – Treter M., *Teatr a sztuki plastyczne. Uwagi o scenografii pol.*, Sztuki Piękne, VIII, 1932 nr 12, s. 343. – Wierciak Z., *Gabinet J. Spitziera (Z cyklu: Wspomnienia o Wyspiańskim)*, Kur. lit.-Naukowy, 1937 nr 38, s. VI-VII. – Orlicz M., *Pol. teatr współcz. Próba syntezy*, W. 1938. – Dąbrowski S., *Materiały do historii Teatru Pol. w l. 1896-1918*, Kronika m. Poznania, 1950 nr 4, s. 381, 399. – Nowacki K., *O scenografii Wyspiańskiego do „Dziadów”*, Pam. teatr., 1956 z. 1, s. 43, 45-47, 49, 50, 51, 56, 57. – Tenże, *O inscenizacji „Bolesława Śmiałego” w r. 1903*, tamże, 1957 z. 3-4, s. 522, 547-549. – *Dymek z papierosa czyli o scenach, scenkach i nadscenkach*, red. Rudzki K., W. 1959, s. 106. – *Materiały ASP Kraków, 1.* – Waśkowski A., *Znajomi z tamtych czasów*, Kr. 1960. – Gawlik J.P., *Powrót do Jamy*, Kr. 1961. – Schiller L., *Teatr ogromny*, W. 1961, s. 31. – Solski L., *Wspomnienia*, Kr. 1961, t. 2. – Strzelecki Z., *Pol. plastyka teatr.*, W. 1963, t. 1. – Tenże, *Kierunki scenografii współcz.*, W. 1970. – Frycz K., *O teatrze i sztuce*, oprac. Woycicki A., W. 1971. – Grzymała-Siedlecki A., *Tadeusz Pawlikowski i jego krak. aktorzy*, Kr. 1971, s. 131-134. – *Wyspiański w oczach współczesnych*, oprac. Płoszewski L., t. 1-2, Kr. 1971. – Żeleński Boy T., *O Wyspiańskim*, oprac. Balicki S.W., Kr. 1973. – Pronaszko A., *Zapiski scenografa*, W. 1976. – *Listy Lucyny i Józefa Kotarbińskich*, oprac. Jasińska Z., W. 1978. – Solska L., *Pamiętnik*, oprac. Kuchtówna L., W. 1978. – Pawlikowski T., *Listy do Konstancji Bednarzewskiej*, oprac. Michalik J., Orzechowski E., Kr. 1981. – Michalik J., *Dzieje teatru w Krakowie w l. 1893-1915*, cz. 1, Kr. 1985. – Taborski R., *Dramaty Wyspiańskiego na scenie do 1939 r.*, W. 1994. – *Kat. portretów osobistości pol. i obcych w Polsce działających*, red. Widacka H., BN, t. 5, W. 1995. – Okoń W., *Wtajemniczenia. Studia z dziejów sztuki XIX i XX w.*, Wr. 1996. – Wyspiański S., *Listy zebrane*, oprac. Rydlowa M., t. 4, Kr. 1998. – Raszewski Z., *Z warsztatu recenzenta 1963-1983*, Pam. teatr., 2002 z. 1-2, s. 226. – Guderian-Czaplińska E., *Teatralna Arkadia. Pozn. teatry dramatyczne 1918-1939*, P. 2004. – Kuchtówna L., *Karol Frycz*, W. 2004. – Poskuta-Włoddek D., *Krak. szkoła rzemiosła teatr.*, [w:] *Rzemiosło Teatru*, red. Dąbek A., Świątkowska W., Kr. 2015. – Kuś M., *Dawny afisz teatralny w zb. IS PAN*, W. 2017.

Spraw. TPSP za 1876/67, s. 10. – Tyg. powsz., 1877 nr 46, s. 735. – Gaz. pol., 1887 nr 151, s. 3; 1899 nr 189, s. 2. – Kur. warsz., 1887 nr 88, s. 9 (inserat Sklepu Dziel Sztuki; toż: nr 93, s. 8, nr 98, s. 8); 1899 nr 115, s. 1; 1902 nr 276, s. 4; 1909 nr 31, s. 5. – Prz. Tygodniowy,

1887 nr 1, s. 15. – Słowo, 1887 nr 177, s. 3. – Świat, 1893 nr 20, s. 468. – Czas, 1896 nr 63, s. 1, nr 279, s. 2; 1898 nr 75, s. 2; 1899 nr 191, s. 2, nr 267, s. 2; 1900 nr 69, s. 2, nr 76, s. 2, nr 111, s. 2, nr 124, s. 1, nr 256, s. 2; 1901 nr 28, s. 1, nr 71, s. 2, nr 261, s. 2, nr 271, s. 2; 1902 nr 66, s. 2, nr 96, s. 2, nr 261, s. 2, nr 265, s. 2, nr 273, s. 1; 1903 nr 15, s. 2, nr 269, s. 2; 1904 nr 101, s. 2, nr 230, s. 2, nr 258, s. 2, nr 282, s. 2; 1905 nr 37, s. 2; 1908 nr 69, s. 3; 1911 nr 211, s. 2, nr 383, s. 3, nr 556, s. 1. – Dz. pozn., 1896 nr 180, s. 4.; 1924 nr 194, s. 5 (Buszyński M.). – Gaz. lw., 1896 nr 178, s. 4. – Słowo pol., 1897 nr 161, s. 1. – Echo Muzyczne, teatr. i artyst., 1899 nr 34, s. 400. – Głos Narodu, 1900 nr 69, s. 4, nr 107, s. 4, nr 108, s. 4, nr 122, s. 5, nr 237, s. 4; 1901 nr 61, s. 4, nr 233, s. 4, nr 245, s. 4, nr 261, s. 4, nr 271, s. 4; 1902 nr 97, s. 5, nr 253, s. 5; 1903 nr 20, s. 5, nr 57, s. 5, nr 322, s. 4; 1914 nr 102, s. 3, nr 115, s. 3 (Trepka J.). – Gaz. nar. (Lw.), 1901 nr 127, s. 2, nr 239, s. 3, nr 286, s. 3; 1907 nr 250, s. 2. – Nowiny dla Wszystkich, 1902 nr 170, s. 4; 1903 nr 136, s. 4, nr 162, s. 4, nr 164, s. 4, nr 171, s. 6. – Ilustracja pol., 1902 nr 40, s. 958. – Nowa Reforma, 1905 nr 190, s. 2; 1909 nr 28, s. 2; 1914 nr 185, s. 2. – Nowa gaz., 1908 nr 554, s. 2 (Lorentowicz J.); 1915 nr 556, s. 3. – Tyg. il., 1908 nr 49, s. 995 (jako Spitzlar); 1911 nr 49, s. 980; 1918 nr 43, s. 490. – Prz. Zdrojowo-Kapielowy, 1910 nr 7, s. 2. – Il. kur. codz., 1911 nr 107, s. 5; 1930 nr 324, s. 2. – Kur. pozn., 1915 nr 275, s. 6; 1916 nr 240, s. 5.

Arch. Artyst. i Bibl. Teatru Miejskiego im. Juliusza Słowackiego w Krakowie: afisze teatr. z nazwiskiem S. – IS PAN, Zb. Specjalne, wzmianki w różnych zespołach.

I. Kopania

Spleszyńska Eleonora patrz **Onichimowska Eleonora**.

Spleszyński Antoni (zm. 1889) patrz **Pleszowski Antoni** (w nocy błędny r. śmierci).

Spohn (Spon) **Benjamin**, uczeń malarski. 26 X 1694 został zapisany na pięcioletnią naukę do warsztatu toruńskiego mistrza Heinricha Christiana Sernera, przy czym czas wyuczenia liczony był od kwartału św. Jana t.r. Na polecenie patrona cechu z ramienia Rady Miejskiej S. został zwolniony 6 VII 1699 z reszty nauki. Uiszczył wówczas odpowiednią należność finansową, jednak do czasu pełnego wyjaśnienia sprawy

nie wydano mu listów dobrego urodzenia oraz wyuczenia. Na zebraniu organizacji 20 VII 1699 w obecności patrona cechu nałożono na S. opłatę w wysokości 9 florenów, którą zobowiązał się uregulować malarz Johann Tiedemann młodszy.

AP Toruń, *Cech malarzy, rzeźbiarzy i lakierników z Torunia*, rkps 4, s. 174, 189.

B. Łyczak

Spokorny (Spokornianka, Łakocińska) **Wanda Emilia**, autorka ekslibrisu (ekslibrisów?), ur. 1 VI 1889 Łódź, zm. 8 III 1958 Kraków (pochowana na cmentarzu Rakowickim), córka Maurycego Mojżesza Spokornego (1859-1917), farmaceuty, przedsiębiorcy, działacza społecznego, i Róży Ireny z domu Friedländer. Od ok. 1903 mieszkała z rodzicami w Warszawie (od 1905 w ich kamienicy przy ul. Aleje Ujazdowskie 19). 29 IV 1923 wyszła za mąż za Tadeusza Stanisława Łakocińskiego, majora Wojska Pol. Pod koniec życia mieszkała w Krakowie przy ul. Kremerowskiej 4. Przed 1923 wyk. dla swojej siostry Zofii Spokorny ekslibris (cynkografia?), sygn. monogramem wiązonym „WS” (2 egzemplarze w BN). Przedstawia on uskrzydłonego demona, unoszącego się w obłokach nad kulą ziemską i trzymającego oburącz otwartą księgę.

Grońska M., *Ekslibrisy. Wiad. zebrane dla kolekcjonerów*, W. 1992. – Rzeczpospolita, 2012 nr 222, s. 19 (Kopiński A.).

AP Warszawa, 72/162/0: Akta stanu cywilnego par. rzymskokatolickiej Św. Aleksandra w Warszawie, nr 339: *Księga zaślubionych 1923 r.* (akt ślubu nr 234/1923.). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., informacja z Zarządu Cmentarzy Komunalnych w Krakowie, 14 III 2019. – Bibl. Ossolińskich, Kram J., *Almanach exlibrisu pol. XX w.*, cz. 3, mpis, W. 1943, s. 16.

J.R.

Sporck (Spargk, Spoeg, Sporch, Sporg, Sporgk, Spork) **Bernhard** (Bernd, Berndt, Bernnt, Bernt), kamieniarz. W Gdańsku notowany jako kamieniarz, obcy czeladnik w cechu murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy, począwszy od 1588, kiedy mistrz Wilhelm II Bart (van der Meer) zapłacił za niego cechowi (10 gr). Tenże mistrz wniósł za niego podobne opłaty 26 III 1591 oraz w 1592. Mistrz

Wilhelm van den Blocke zapłacił tyle samo za niego 16 V 1593. Od tej daty brak o nim wiadomości w dokumentach cechowych aż do 5 VIII 1610, kiedy z powodu sporu z czeladnikiem kamieniarskim Janem Meyerem zapłacił karę (4 grzywny 10 gr). Może to oznaczać, że w wym. okresie S. przebywał poza Gdańskiem. Kolejne wzmianki dotyczące S. po domniemanym powrocie do miasta pojawiają się 5 VI 1611, kiedy mistrz kamieniarski Nikolaus Wollrab zapłacił za niego cechowi 1 grzywnę i 10 gr, oraz 11 XI 1612, gdy cech przyjął podobną zapłatę bez odnotowania nazwiska mistrza. Wym. mistrzowie zatrudniali S. w swoich warsztatach odpowiednio we wskazanym czasie.

S. był żonaty z Idą Jansen, z którą ochrzcił dzieci (25 VII 1591 Johannaesa, a 28 III 1593 Adelajdę) w kośc. Mariackim w Gdańsku. Oznacza to, że mieszkał wówczas w Kwartale Wysokim.

Słownik biogr. Pomorza Nadwiślańskiego, red. Gierszewski S., Nowak Z., t. 3, Gd. 1997, s.v. Meer, van der. – Skibiński F., *Willem van den Blocke. Niederlandzki rzeźbiarz nad Bałtykiem w XVI i na pocz. XVII w.*, Toruń 2015, s. 171. – Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2058: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1586-1603. Księga rachunkowa nr 2. Register wegen der Einkünfte eines jeden Eltermans des Löblich[en] Werckes der Meurer und Steinmeczler inn Dantzick*, s. 39, 57, 82, 95, 110; rkps 300,C/2059: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1603-1644. Register zur Einname des Erbaren W[ercks] der Meurer Stein und Bildthawere*, s. 146, 152, 165; rkps 354/311: *Kościół Mariacki, księga chrztów 1590-1604. II (Der zweite Theil des Tauff-Registers [tytuł wg kolejnego rejestru]; Taufbuch 1590-1604 [tytuł arch. z XIX w.])*, k. 10v, 20v.

J. Pałubicki

Sporck (Spargk, Spoeg, Sporch, Sporg, Sporgk, Spork) **Hermann**, kamieniarz. Pochodził spoza Gdańska. W gdańskim cechu murarzy i kamieniarzy rozpoczął 23 VIII 1592 naukę kamieniarstwa u mistrza Wilhelma van den Blocke, z której zbiegł po prawie 5 l. Ponieważ w tym czasie kształcenie kamieniarza trwało 4 l., więc zapewne nauka została przedłużona albo z powodu nieobecności S. (długotrwała choroba?, wcześniejsza krótkotrwała ucieczka?), albo z racji niedostatecznych zdolności lub starań ucznia.

23 XI 1597 mistrz Wilhelm II Bart (van der Meer) zapłacił za niego cechowi 10 gr, co było stawką za obcego czeladnika. 12 XII 1597 S., zatrudniony u mistrza Barta, został ukarany (pół talara) za pracę u fuszera w Elblągu (którym był prawdopodobnie murarz Wilhelm Martens). 9 III 1598 mistrz Bart zapłacił 3 talary kary za trzech czeladników, w tym za S., pracujących u partacza w Elblągu. 15 XI 1598 mistrz Blocke zgłosił w cechu, że S. został zatrudniony w Gdańsku przez mistrza Barta jako czeladnik, choć powinien zostać ukarany przez cech, gdyż został wyuczony (ostatecznie?) przez kogo innego (chodziło zapewne o Martensa, nieuznanego przez cech w Gdańsku za mistrza kamieniarskiego czy rzeźbiarskiego). Trzeba przyjąć, że S. był zawodowo czynny w Elblągu przypuszczalnie w końcu 1596, a na pewno w 1597 (przed 12 XII t.r.). Później, już w Gdańsku, mistrz Peter Heithecker płacił za niego po 10 gr (stawka dla cechu za jednorazowe przyjęcie na rok do pracy w warsztacie) dwukrotnie: 8 III 1600 za poprzedni rok, a 23 IV 1600 za ponowne zatrudnienie. Mistrz Bart wniósł za niego opłatę tej samej wysokości 7 XII 1604. Wym. mistrzowie zatrudniali S. w swoich warsztatach w okresach wnoszenia opłat za obcego czeladnika.

Słownik biogr. Pomorza Nadwiślańskiego, red. Gierszewski S., Nowak Z., t. 3, Gd. 1997, s.v. Meer, van der (jako Herman). – Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300,C/2053: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1595-1603. Wykroczenia, kary, długi. Brüchen und Schuldt-Register*, k. 46v, 61v; rkps 300,C/2058: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1586-1603. Księga rachunkowa nr 2. Register wegen der Einkünfte eines jeden Eltermans des Löblich[en] Werckes der Meurer und Steinmeczler inn Dantzick*, s. 103, 188, 190, 219, 224; rkps 300,C/2059: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy 1603-1644. Register zur Einname des Erbaren W[ercks] der Meurer Stein und Bildthawere*, s. 55.

J. Pałubicki

Sporer (Spoerer, Spohrer, Spor, Sporr, Spörer) **Wolf** (Wolff, Wolfgang, Wulf) III, malarz, ur. Bayreuth w Bawarii, ochrzczony 14 XI 1566, zm. 9 XI 1614 Gdańsk, pochowany tamże w kośc. Św. Trójcy. Syn Wolfa II, malarza i rzeźbiarza,

brat Hansa (Johannesa) I, malarza, obu czynnych w Bayreuth. Tam S. ożenił się ok. 1589 oraz ochrzcił swoje dzieci w 1589 i 1592. Ok. 1592 przeniósł się do Gdańska. W kośc. Mariackim w Gdańsku poślubił Gertrudę, córkę Hansa Manfrassena; w tymże kośc. ochrzcił córkę Katarzynę (2 III 1597), syna Wolfganga (22 XI 1598) i Johannesa (29 VIII 1600). W 1604 w gdańskim kośc. św. Katarzyny wziął ślub z Anną, córką Gergena Algyesa, a w 1610 ochrzcił w domu syna Johannesa (chrzest odnotowano w kośc. Św. Katarzyny). Jego żona Anna w 1604 lub później przebywała kilka tygodni w areszcie pod zarzutem zdrady małżeńskiej.

Prawo miejskie w Gdańsku jako malarz S. otrzymał 1 II 1605. Jego dziełem są obrazy z ołtarza gł. w kośc. cystersów w Oliwie (obecnie w pn. transepcie katedry). Zachowały się 3 sygnowane rys. S.: *Św. Jerzy* (rys. piórkiem, 1604, Staaten Museum for Kunst w Kopenhadze), *Św. Wawrzyniec i Hieronim* (Staatliche Kunstsammlungen w Dreźnie), *Nawrócenie Szawła* (Germanisches Museum w Norymberdze). Przypisywane są mu rys. *Zjawisko atmosferyczne z trzema słońcami* (MNG) oraz *Procesja eucharystyczna* (Zamek Królewski na Wawelu – Państw. Zb. Sztuki). Przypisuje mu się także autorstwo polichromii drewnianego stropu kośc. par. Wniebowzięcia NMP w Suchym Dębnie k. Pruszcza Gdańskiego (polichromia wzmiankowana w 1620, niezachowana), a także, wg Hirscha, wykazujące znaczne pokrewieństwo stylistyczne z dziełami S., epitafium Reinholda Heidensteina, sekretarza królewskiego (zm. 1620) w kośc. w Oliwie. S. był jednym z mistrzów-założycieli cechu malarzy i portrecistów w Gdańsku, utworzonego 18 X 1612, w którym w czasie pierwszej kadencji pełnił funkcję kompana (1612/13), a następnie starszego cechu (1613/14).

Wcześniejsze publikacje przypisywały mu autorstwo prac snycerskich, późniejsze badania wykazały, że zajmował się tylko malarstwem.

Füssli J.R., *Allgemeines Künstlerlexikon*, Zürich 1779. – Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, München 1835-52, t. 19. – Hirsch T., *Die Ober-Pfarrkirche von St. Marien in Danzig*, t. 1, Danzig 1843, s. 209, 411. – Tenże, *Das Kloster Oliwa*, Danzig 1850, s. 33. – Rastawiecki, *Śl. mal.*, t. 2, 3. – Löschin G., *Danzig und Seine Umgebungen*, Danzig 1860, s. 171. – Heise J., *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreus-*

sen, z. 2: *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Landkreises Danzig*, Danzig 1885, s. 109, 118. – Dehio G., *Handbuch der deutsche Kunstdenkmäler*, t. 2: *Nordostdeutschland*, Berlin 1906. – Cuny G., *Danzigs Kunst und Kultur im 16. und 17. Jahrhunderts*, Frankfurt a. Main 1910, s. 6. – Makowski B., *Der Danziger Maler Andreas Stetch*, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, z. 52, 1910, s. 195. – Muttray [A.], *Anton Möllers des Danziger Malers Lebensende und Letztes Werk*, Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins, X, 1911 nr 3, s. 56. – Cuny G., *Zur Geschichte der Danziger Malerinnung. Festschrift zum 300-jährigen Jubiläum der Maler- und Lackierer-Innung zu Danzig*, Danzig 1912, s. 18 (mylnie jako Porrer). – Simson P., *Geschichte der Stadt Danzig*, t. 2, Danzig 1918. – Basner H., *Der Danziger Maler Hermann Hahn. Ein Beitrag zur Geschichte der Danziger Malerei im 17. Jahrhundert*, Danzig [1935], s. 11. – ThB, t. 31, 1937 (Sitzman K., Koska I.). – Mirynowski K., *Katedra w Oliwie*, Gd. 1947, s. 11. – Pasierb J.S., *Malarz gdański Herman Han*, W. 1974. – Geissler H., *Zeichnung in Deutschland. Deutsche Zeichner 1540-1640*, [kat. wystawy], Staatsgalerie Stuttgart, t. 2, Stuttgart 1980, s. 161. – Mamuszka F., *Oliwa. Okruchy z dziejów*, Gd. 1985, s. 42, 90. – KZSP, seria nowa, t. 5, z. 1, 1986. – Tylicki J., *Rys. gdański ostatniej ćwierci XVI i pierwszej poł. XVII w.*, Toruń 2005, s. 237-241. – Pałubicki J., *Malarze gdańscy. Malarze, szklarze, rysownicy i rytownicy w okresie nowożytnym w gdańskich materiałach archiw.*, Gd. 2009, t. 2. – Tenże, *Artysci i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

M. Heydel
M. Mielnik

Spörl (Spoerl) Jan, drzeworytnik warsz. czynny (wg Żegoty Paulego) w 1770, prawdopodobnie w jednej z pijarskich oficyn wydawniczych.

Pawlikowski G., *Wiadomość o rytownikach Polakach i cudzoziemcach u nas osiadłych*, Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego im. Ossolińskich, III, 1830 z. 1, s. 96 (jako Spórl J.). – Wójcicki K.W., *Historia literatury pol. w zarysach*, wyd. 2, W. 1859, t. 1, s. 414 (jako Spoerl). – Kołaczkowski, *Śl. ryt.* – Rastawiecki, *Śl. ryt.* – Skrzypczak A., *Książka piękna w dorobku drukarni warsz.*, Acta Poligraphica, 2013 nr 2, s. 89 (wyd. osobne: W. 2014).

BJ, rkps 5755: Pauli Ż., *Dykcjonarz artystów obrazowych w Polsce*, s. 85.

A. Bernatowicz

Sporn Karol, malarz, pedagog, fotograf, ur. Zaleszczyki (obecnie Ukraina), zm. 25 III 1922 Przemyśl. W l. 1885-91 studiował w krak. SSP u Jana Matejki; starał się o subwencję z Sejmu Krajowego na dalszą naukę w l. 1886-89. Podczas studiów w l. 1889-91 uczestniczył wraz z grupą innych artystów w pracach nad polichromią wg proj. Matejki w kośc. Mariackim w Krakowie. S. pozostał w mieście także w następnych latach (1892-94). Od 1896 do 1909 mieszkał w Stanisławowie (obecnie Iwano-Frankiwsk, Ukraina) i w tym czasie był tam nauczycielem rys. (sporadycznie także kaligrafii) w Wyższej Szkole Realnej (z wyjątkiem r. 1907) i w I Gimnazjum (przy pl. Ferdynanda), od 1907 także w nowo otwartym II Gimnazjum; w 1901 został czasowo zatrudniony w Szkole wydziałowej żeńskiej im. Królowej Jadwigi, a w 1910 w Liceum siostr urszulanek. W 1896 występował w stanisławowskim sądzie jako świadek w sprawie o znieważenie tamtejszego urzędnika. W październiku 1909 przeniósł się do Przemyśla i otrzymał nominację na etat zastępcy nauczyciela (a w r. następnym – nauczyciela) w tamtejszym Gimnazjum na Zasaniu, gdzie do r. szkolnego 1913/14 uczył rys. odręcznych i opiekował się gabinetem rysunkowych pomocy naukowych. Do pracy pedagogicznej w tej placówce, przekształconej w I Gimnazjum Państw., wrócił w r. szkolnym 1920/21. Kilkakrotnie składał datki na rzecz instytucji oświatowych. Od ok. 1910 był członkiem TPN w Przemyślu. W lipcu 1912 S. odwiedził Zakopane.

Twórczość S. w dziedzinie fot. nie została dokładnie zbadana. W 1894 pisano w Tyg. il., że „zajmuje się z amatorstwa bardzo gorliwie a umiejętnie sztuką fotograficzną”, komentując jego 7 fot. „wprost z natury” zatytułowanych *Sierpień na wsi*, które reprodukowano w piśmie (nr 34, s. 125, 126). W *Il. przew. po Przemyślu i okolicy* Mieczysława Orłowicza (Przemyśl 1917) zamieszczono 3 fot. autorstwa S., przedstawiające cerkiew w Ostroźcu k. Medyki (s. 129), ruiny pałacu w Mityńcu k. Przemyśla (s. 133) i ruiny cerkwi w Pakości k. Medyki (s. 141).

S. brał udział w wystawach TPSP w Krakowie – w 1892 zaprezentował *Krajobraz*, w 1894 *Fragment leśny*, w 1895 *Krajobraz leśny* (może identyczny z poprzednim) wylosowany w marcu t.r.; we wrześniu 1896 przesłał ze Stanisławowa (mieszkał wówczas pod adresem: ul. Sobie-

skiego 62) „dwa ... naturalnej wielkości *Portrety państwa B.*” (o czym pisał do Seweryna Böhma). W 1899 ofiarował do siedziby stanisławowskiego Tow. Gimnastycznego „Sokół” wielkoformatowy obraz ol. swego autorstwa, przedstawiający Tadeusza Kościuszkę na czele wojska. W październiku 1909 na wystawie urządzonej staraniem Koła Panien Polek w Stanisławowie pokazał ol. *Studium*.

W 2004 w klasztorze benedyktynek w Przemyślu znajdowała się praca S. *Portret mężczyzny*, ol., sygn., 1910. Na aukcjach w Warszawie: w 2005 – *Portret górala* (inaczej *Góral z okolic Zakopanego*), ol., sygn. i dat.: „Kraków 21/III [18]89”; w 2007 – *Portret kobiety*, węgiel (kredka?), biała kredka, sygn.: „Sporn /1890”; w 2021 – *Kobieta w białej sukni*, ol., sygn.: „K. Sporn” i dat.: „Stanisławów MCMIX”.

Nasze ryciny, Tyg. il., 1894 nr 34, s. 126-127. – Swiejkowski, s. 263. – Materiały ASP Kraków, 1. – Płazewski I., *Dzieje pol. fotografii 1838-1939*, W. 2003, s. 168. – Pudłowski T., *Iskra światła czy kopczą pochodnia? Inteligencja w Przemyślu w l. 1867-1939*, Kr. 2009. – Nowak-Mitura E., *Początki fotografii w prasie pol. „Tyg. il.” 1859-1900*, W. 2015.

Kat. nieustającej wystawy TPSP w Krakowie w Sukienicach, Kr. 1892. – KZSP, seria nowa, t. 10, cz. 1, W. 2004. – 22. *Aukcja dzieł sztuki oraz licytacja na cele charytatywne Fundacji Sue Ryder*, DA Altius, W. 2005. – 124 *Aukcja sztuki dawnej i antyków*, 29 VIII 2007, DA Rempex, [W. 2007]. – 204 *Aukcja. Sztuka dawna, antyki, sztuka współczesna*, 24 VII 2021, DA Ostoya, W. 2021.

[Kadencja V, sesja IV] Stenograficzne Spraw. z Czwartej Sesi Piątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerii ... w r. 1886/7, s. 341; [Kadencja V, sesja V] ... z Piątej Sesi Piątego Peryodu ... z r. 1887/8. T. 1. Posiedzenia 1-27, s. 961; [Kadencja VI, sesja I] ... z Pierwszej Sesi Szóstego Peryodu ..., s. 67. – Świat, 1889 nr 22, s. 525 (jako Szporn). – Głos Narodu, 1894 nr 24 (31 I), s. 5; 1895 nr 71 (27 III), dod., s. 2. – Słowo pol., 1896 nr 246 (21 X), s. 5 (jako Szporn). – Spraw. dyrekcji C.K. Wyższej Szkoły Realnej w Stanisławowie za r. szkolny 1897/8, s. 19; 1901/2, s. 30. – Schematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii... na r. 1897, s. 388, 392; 1899, s. 463, 467; 1900, s. 463; 1901, s. 467, 582; 1907, s. 507, 1909, s. 555; 1910, s. 559, 732; 1911, s. 575; 1914, s. 634. – Kur. Stanisławowski, 1899 nr 734 (15 X), s. 2; 1909 nr 1260 (31 X), s. 2. – Kal. „Szkoły” na r. 1903, Lw. 1903, s. 35. – Kal. Stanisławowski ... na r. zwyczajny 1905, Stanisławów 1904, s. nlb. 78. – Dz. Urzędowy

c.k. Rady szkolnej krajowej w Galicji, 1909 nr 30, s. 674; 1910 nr 15, s. 231. – Roczn. TPN w Przemyśle za 1910-11 (t. 1), s. 130; 1912 (t. 2), s. 249; 1913-22 (t. 3), Spraw. Zarządu, s. 59. – Spraw. Dyrekcji C.K. Gimnazjum z językiem wykładowym pol. w Przemyśle za r. szkolny 1910, s. nłb. 42; 1911, cz. urzędowa, s. 2; 1912, cz. urzędowa, s. 2; 1913, cz. urzędowa, s. 2; 1920/21, s. 2, 3. – Echo Przemyskie, 1911 nr 25, s. 3. – Zakopane, 1912 nr 15, s. 10. – Ziemia Przemyska, 1922 nr 4, s. 3, nr 14, s. 5 (nekrolog S.). – RK, t. 50, 1988, s. 189 (Lameński L.).

BJ, rkps 6692 III: *Korespondencja Seweryna Böhma sekretarza TPSP w Krakowie z l. 1879-1899*, t. 5, k. 298 (list S., 30 IX 1896). – IS PAN, Zb. Specjalne, nr 616: *Lista studentów krak. SSP okresu matejkowskiego (1873-95) łącznie z wykazem not.*

J. Biriulow
J. Różalska
uzup. U.M.

Sporny Jan, malarz, zapewne samouk; mieszkaniec Nieszawy. W drewnianym koście par. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Skulach k. Grodziska Mazowieckiego przemałował i uzupełnił w 1896 umieszczone na suficie malowidło (na płótnie zamocowanym do deskowania), pochodzące z 4. ćw. XVIII w., z wyobrażeniem Wniebowzięcia NMP wg pierwowzoru Murilla, a także wykonał lub odnowił malowidło z przedstawieniem Ostatniej Wieczerzy w prezbiterium tegoż kościoła.

Cabanowski M., *Opowieści o kościołach d. dekanatu grodzkiego*, Grodzisk Mazowiecki 1996. – Wiśniewski J.A., *Kościoły drewniane Mazowsza*, Pruszków 1998. – KZSP, t. 10, z. 4, 1967.

M. Myśliński

Sporr Hans patrz **Spar Johannes**.

Sprawski (Spraffsky, Sprafske, Sprafski, Sprafsky, Sprasske, Sprawskie, Sprofske, Sprofsky) **Gottfried**, kamieniarz; pochodził z Gdańska. W gdańskim cechu murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy został przyjęty do nauki kamieniarstwa 5 VIII 1686 na 5 l. przez mistrza Emanuela Fritza, za co złożył opłatę 3 zł; został wyzwolony 6 VIII 1691. Poręczycielem był m.in. kamieniarz

Hans Kihn (na kwotę 20 talarów). Zaraz po zakończeniu nauki S. wyjechał do Szwecji, a okoliczności jego wyjazdu spowodowały korespondencję (zachowana, prawdopodobnie niekompletna) pomiędzy mistrzem Hansem Kasparem Äschmanem (przez pewien czas starszym cechu w Gdańsku) a mistrzem Rudolfem Bientzem z Kalmaru. W liście z 4 XII 1692 Bientz wyrażał pretensje, że podróż S. do Kalmaru została opóźniona z powodu jego wykroczenia (opisanego w dokumencie dostarczonym przez Hansa Stabenaua, czeladnika kamieniarskiego w Gdańsku). Äschman odpisał 21 I 1693, wyjaśniając, że nie chodziło o błahy incydent – S. po zakończeniu nauki nie oddał należytej czci (zaniedbując pozdrowienia) mistrzowi Emanuelowi Fritzowi, który przyjmował go do cechu i był obecny na uroczystości inauguracyjnej. Jeszcze raz Bientz wymienił S. w liście z Kalmaru z 12 IV 1693. W następnym z zachowanych dokumentów, z 17 VI 1694, cech gdański, dostrzegając podkopywanie swojego autorytetu przez mistrza z Kalmaru, złożył na niego skargę do cechu w Sztokholmie. Z kolei w liście z 4 VII 1694 Bientz skarżył się Äschmanowi na S. (i na Heinricha Höyera, czeladnika z Bremy); z treści listu wynika, że S. zamiast pracować w Kalmarze, zatrudnił się na Olandii (Öland), potem popłynął do Sztokholmu, a następnie do Gdańska; poza tym utrzymywał w Kalmarze bliskie stosunki z jakąś dziewczyną, zostawiwszy podobno w Gdańsku żonę czy też dziewczynę z dziećmi; na koniec autor listu domagał się wydania obu czeladników w ręce wysłanego do Gdańska żeglarza, który miał ich przywieźć do Kalmaru.

S. rzeczywiście miał w Gdańsku żonę Elisabeth, z którą 16 I 1691 ochrzcił bliźnięta (Gottfrieda i Annę) w koście Św. Katarzyny na Starym Mieście. Małżeństwo S. było pełnym ewenementem – w cechu zakazywano bowiem zawierania związków rodzinnych przez uczniów; byli oni zobowiązani do zamieszkiwania w domu mistrza, który wraz ze swoją żoną odpowiadał za ich wychowywanie, posiłki i odzież.

Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerealny*, Gd. 2019.

AP Gdańsk, rkps 300/C/2087: *Cech murarzy, kamieniarzy i rzeźbiarzy. Rozmaite cechowe*, s. 566-569, 570-573, 574-577, 580, 582-583; rkps 353/35: *Kości.*

św. Katarzyny, księga chrztów 1678-1692. Tauff-Buch der Kirchen zu S[ank]t Catharinen Volumen VI, s. 356.

J. Pałubicki

Sprembus Grodek, drzeworytnik, czynny podobno w Polsce ok. 1590.

O leksykonie sztuk pięknych przez Karola Soczyńskiego... słów kilkanaście napisał P.W.F.K., Kr. 1858, s. 36. – Kołaczkowski, Sl. ryt.

I. Kopania

Sprengel Ambrosius, malarz, zm. 1694 lub 1695 Gdańsk. W 1652 roku otrzymał królewski przywilej jako malarz, nie był członkiem cechu. W 1678 lub 1679 poślubił Annę. W 1688 został członkiem rady miejskiej. Znany jest jego obraz *Ukamenowanie św. Szczepana*, sygn.: „A.B. Sprengel”, 1649 (na blasze miedzianej) w ufundowanym przez opata Aleksandra Kęsowskiego ołtarzu tegoż świętego w kośc. cysterskim (obecnie katedra) w Oliwie (w pn. nawie bocznej). Jego 2 sygn. widoki morskie znajdowały się przed II wojną światową w Muz. Uniwersytetu w Würzburgu.

Füssli J.R., *Allgemeines Künstlerlexikon*, Zürich 1779. – Füssli H.H., *Allgemeines Künstlerlexikon*, cz. 2, Zürich 1811, s. 640. – Nagler G.K., *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, Leipzig 1835-52, t. 19. – Hirsch T., *Das Kloster Oliwa*, Danzig 1850, s. 35. – Rastawiecki, Sl. mal., t. 2, 3. – Löschin G., *Die Bürgermeister, Ratsherren und Schöppen des Danziger Freistaates ...*, Danzig 1868, s. 43. – Heise J., *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreussen*, z. 2: *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Landkreises Danzig*, Danzig 1885, s. 119, 120, 229. – Drost W., *Danziger Malerei 1530-1750. Ausstellung*, [Danzig 1931], s. 16, 36. – ThB, t. 31, 1937 (Koska I.). – Drost W., *Danziger Malerei vom Mittelalter bis zum ende des Barock*, Breslau und Leipzig 1938. – Mirynowski K., *Katedra w Oliwie*, Gd. 1947, s. 10. – Mamuszka F., *Oliwa. Okruchy z dziejów*, Gd. 1985, s. 128. – Zdrenka J., *Urzednicy miejscy Gdańska w l. 1342-1792, 1807-1814 (Biogramy)*, Gd. 2008. – Pałubicki J., *Artyści i rzemieślnicy artyst. Gdańska, Prus Królewskich oraz Warmii epoki nowożytnej. Skorowidz kwerendalny*, Gd. 2019.

Arch. PAN Warszawa, III-2: Zespół Z. Batowskiego, teka 35 (d. f nr 7), 48 (d. q nr 11).

M. Heydel
uzup. M. Mielnik

Springmann Rachmiel, malarz, ur. Rawa Ruska. Studiował w SSP w Krakowie w l. 1885-90. W l. 1893-1914 był czynny we Lwowie jak malarz dekoracyjny; specjalizował się wykonywaniu witraży i szyb trawionych. W 1893 wspólnie z Leonem Applem prowadził pracownię „malowania szyldów, trawienia szyb i lakierniczych robót” przy ul. Skarbkowskiej 6. Od 1900 miał własne pracownię przy ul. Sykstuskiej 13 (w 1901 nr 33, w 1906 nr 21) i przy pl. Smolki 5. W 1908 prowadził zakład przy ul. Sykstuskiej 2. Spośród jego prac zachowała się szyba z trawionym obrazkiem w guście neorenesansowym, przedstawiającym gałązkę z liśćmi akantu (sygn., 1899), wprawiona nad wejściem kamienicy przy ul. Cłowej (obecnie ul. Pawła Rymlanyna [Rzymianina]) 5.

Gaz. nar., 1893 nr 265, s. 3. – *Księga adresowa królewskiego stołecznego m. Lwowa*, IV, 1900, Lw. 1900, s. 148. – *Książka adresowa m. Lwowa dla Handlu i Przemysłu*, wyd. Janowski J., IX, Lw. 1901, s. 41. – *Skorowidz przemysłowo-handlowy królestwa Galicji*, Lw. 1906, s. 399. – Mikulski S., *Wielka księga adresowa stołecznego królewskiego m. Krakowa i Lwowa*, IV, 1908, Kr. 1908, rozdział II, s. 159, rozdział IV, s. 46. – Materiały ASP Kr., 1. – Гранкін П. [Hrankin P.], *Вітражі Львова (до 1939 року)*, Будуємо інакше, 1999 nr 1, s. 43. – Дідик М. [Didyk M.], *Художнє травлене скло в оздобленні аптек Львова (кінець XIX - початок XX ст.)*, Аптека Галицька, 2003 nr 10, s. 31, 32. – Грималюк Р. [Hrymaluk R.], *Вітражі Львова кінця XIX - початку XX століття*, Львів 2004, s. 137, 225, il. – Гранкін П. [Hrankin P.], *Рецензія на монографію Грималюк Р., Вісник Інституту „Укрзахідпроектреставрація”, 2005 nr 15, s. 201. – Kur. Galicyjski, 2010 nr 1, s. 29, nr 2, s. 29 (Smirnow J.). – Smirnow J., *Lwowskie warsztaty witrażowe. Moda na pseudowitraże*, cz. I, II, Barwy Szkła, 2011 nr 5, 6. – Пінчевська Б. [Pinczewska B.], *Творчість єврейських художників Східної Галичини 1900-1939 років*, Корсунь-Шевченківський, 2013, s. 124, 182. – Глембоцкая Г. [Glembockaja G.], *Художники-евреи Львова первой половины XX века. Жизнь, творчество, судьба*, Львов 2015. – Гах І. [Hach I.],*

Західноукраїнський вітраж XX ст.: минуле, сучасне, майбутнє, Львів 2017, s. 33.

J. Biriulow

Sprusiak Marceli, malarz, projektant tkanin, ur. 15 X 1880 Łódź, zm. 28 VIII 1938 tamże, pochowany na Starym Cmentarzu; syn Stanisława i Bronisławy z domu Murchel; żonaty z Marią Krowicką; ojciec malarza Tadeusza Sprusika (1907-85). Szkołę średnią ukończył w Łodzi. W 1903 wyjechał do Paryża, gdzie studiował w École Nationale des Arts Décoratifs; podczas nauki otrzymał zł. medal, a po skończeniu studiów w 1905 medal sr. i dyplom, a także pierwszą nagrodę za maksymalną liczbę punktów osiągniętą w comiesięcznych konkursach. Po powrocie do kraju był zatrudniony jako kierownik rytowni i pracowni projektowania wzorów na tkaniny w zakładach włókienniczych Tow. Akcyjnego Wyrobów Bawełnianych Izraela K. Poznańskiego w Łodzi. W 1909 na Wystawie Przemysłu i Rolnictwa w Częstochowie otrzymał zł. oraz br. medal za osiągnięcia w projektowaniu deseni na tkaniny (zaprezentował tam tablicę z wzorami materiałów drukowanych). Swoje prace z tej dziedziny pokazał też na Wystawie Rzemieślniczo-Przemysłowej w Łodzi w 1912. Co najmniej do lutego t.r. był prezesem Stow. Rytowników i Drukarzy na Tkaninach; w 1920 był wiceprezesem Stow. (później Zw.) Majstrów Fabrycznych, a w 1923 wszedł do Komisji Oświatowej Zarządu tego związku. W 1908-09 (może także wcześniej i później) działał w Tow. Muzyczno-Dramatycznym „Harmonia”, a 1912 należał do organizatorów Łódzkiego Stow. Muzyczno-Dramatycznego im. Stanisława Moniuszki. Ok. 1919 sprawował funkcję wiceprezesa III Tow. Pożyczkowo-Oszczędnościowego w Łodzi.

Był nauczycielem w wielu łódzkich szkołach. Od 1906 uczył rys. w II Pol. Gimnazjum. W 1913 i 1914 wykładał kompozycję wzorów tkackich na kursach przemysłowo-technicznych Wacława Kujawskiego, a od 1916 w pryw. SSP Piotra Szymańskiego prowadził zajęcia z kompozycji ornamentu. W l. międzywojennych pracował w Państw. Szkole Włókienniczej i w Gimnazjum Humanistycznym Męskim K. Tomaszewskiego (1923). Wg Jacka Strzałkowskiego uczył wzornictwa także w szkołach zawodowych poza Łodzią; wiadomo, że 1917 miał pieczę nad wystawą rysunkową uczniów

szkoły realnej w Pabianicach. Należał (co najmniej od 1918) do łódzkiego oddz. Stow. Nauczycielstwa Pol. (sekcja rysunkowa).

W 1931 znalazł się w gronie założycieli Zrzeszenia Art. Plastyków w Łodzi; został wówczas wybrany na stanowisko wiceprezesa zarządu; do końca 1932 był także członkiem Komisji Kwalifikacyjnej tego stow. W grudniu t.r. nowy zarząd postulował weryfikację, a w konsekwencji skreślenie S. i grupy innych artystów z listy członków, co spowodowało ich protest (S. z Karolem Endem opublikował list otwarty, zwołujący zebranie w celu omówienia tej sytuacji, a ponadto, wg komunikatu nowego zarządu w czas. *Forma*, „napastliwy artykuł”). W 1917 mieszkał w Łodzi przy ul. Długiej 12, a w 1938 przy ul. Gdańskiej 12.

Brał udział w wystawach (oprócz wym.) w Łodzi: w 1924 w Miejskiej Galerii Sztuki i w l. 1935-37 w IPS (gdzie urządzono także jego wystawę pośmiertną w 1938) oraz w Warszawie 1936 (IPS).

S. uprawiał gł. malarstwo pejzażowe. W 1935 zaprezentował obrazy ol.: *Biały piesek*, *Ostatnie promienie* (w 2012 w wyst. na portalu Allegro), *Sad* (repr. Orędownik, wyd. łódzkie, 1938 nr 279, s. 6), *Buki w lesie*, *Wenecja bydgoska*, *Nad Popradem*, *Fara w Bydgoszczy*, *Brda w Bydgoszczy*, *Zachód nad zatoką*, *Droga wierzbowa*, *Droga piaszczysta*, *Jodla*, *Notre-Dame w Paryżu*, *Komorniki*, *Lysa Góra*; w 1936: *Jastarnia*, *Kwiaty*, *Muszyzna*, *Pełne morze*, *Polesie*, *Rzeczka*, *Sosny*, *Staw w parku*, a w 1937: *Drzewa*, *Podwórze fabryki*, *Sosny nadmorskie*. S. okazjonalnie zajmował się również grafiką użytkową: w 1916 zaprojektował plakat urządzonej w Łodzi wystawy obrazów i kwesty „Ratujmy dzieci”, w 1922 wygrał konkurs na plakat łódzkiej wystawy retrospektywnej, a przypuszczalnie w l. międzywojennych opracował proj. karty pocztowej *Pamiętka Konstytucji 3 maja 1791*, sygn. W lutym 1938 wyk. album dla dowódcy Okręgu Korpusu nr IV w Łodzi generała Władysława Langnera, opuszczającego miasto.

Strzałkowski J., *Słownik art. łódzkich*, Łódź 2005.

Czas. Kal. na r. 1910, [cz. 2], Łódź 1909, s. 71; ... *na r. 1912*, [cz. 2], Łódź 1911, s. 74; ... *na r. 1913*, [cz. 1], Łódź 1912, s. 83; ... *na r. 1914*, [cz. 1], Łódź 1913, s. 37. – *Ustawa Łódzkiego Stow. Muzyczno-Dramatycznego im. Stanisława Moniuszki*, [Łódź 1912], s. 19. – *Informator Handlowo-Przemysłowy m. Łodzi na r. 1914*, Łódź 1913, s. 161. – *Informator m. Łodzi na r. 1920*, s. 442,

492. – *Krótki zarys historii Zw. Majstrów Fabrycznych Rzeczypospolitej Polskiej. 1890-1930*, Łódź [ok. 1930], s. 21. – *Księga adresowa m. Łodzi, Rocz. 1937/30*, dział II, s. 393. – Rachalewski S., *Campo Santo w Łodzi. Wczoraj a dziś łódzkich cmentarzy chrześcijańskich*, Dz. Zarządu Miejskiego w Łodzi, 1938 nr 10, s. 983-984. – M.J., *5-ta zbiorowa wystawa Pol. Zw. Łódzkich Art. Plastyków*, Il. Republika, 1938 nr 324, s. 8. – *Z żałobnej karty, Śp. mal[arz] Marceli Sprusiak*, Kur. Łódzki, 1938 nr 242 (4 IX), s. 6. – Pol. życie art., 2. – Nartonowicz-Kot M., *Samorząd łódzki wobec problemów kultury w l. 1919-39*, Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica, 1985 nr 21, s. 126. – Gadowski I., *Żyd. malarze w Łodzi w l. 1880-1919*, W. 2010. – Jerzak N., *Współcz. druk na tkaninie w Polsce*, Wr. 2015.

Przew. po wystawie rzemieślniczo-przemysłowej w Łodzi 1912, Łódź [1912], s. 62. – *Kat. I zbiorowej wystawy Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków*, IPS, Łódź 1935. – *Kat. II zbiorowej wystawy Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków*, grudzień 1935 - styczeń 1936, Łódź [1935]. – *Kat. wystawy Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków*, IPS, Łódź 1936. – *Pol. Zw. Zaw. Łódzkich Art. Plastyków. Czwarta zbiorowa wystawa*, IPS, Łódź 1937. – *Stulecie Wystawy Przemysłu i Rolnictwa w Częstochowie 1909*, Muz. Częstochowskie, Częstochowa 2009, s. 184. – *Konstytucja 3 maja. Kamień milowy współcz. Europy*, 3-14 maja 2013, Ostrów Wielkopolski 2013, s. nlb. 19 (kat.). – Grzejszczak Ł., *Łódzkie środowisko artyst. XIX-XX w. (l. 1880-1918)*, [w:] *Bracia Hirszenbergowie. W poszukiwaniu ziemi obiecanej / Hirszenberg Brothers. In Search of the Promised Land*, oprac. Bobrowska E., Muz. Miasta Łodzi, Żyd. Instytut Hist. im. Emanuela Ringelbluma, Łódź-W. 2017, s. 132-133, 143-144.

Bulletin Polonais ..., 1905 nr 205, s. 220. – Kur. war., 1905 nr 218, s. 3. – *Rozwój*, 1908 nr 221, s. 3; 1909 nr 190, s. 3; 1910 nr 48, s. 3. – *Godzina Polski*, 1916 nr 156, s. 2. – *Nowy kur. Łódzki*, 1916 nr 148, s. 2; 1917 nr 239, s. 2. – *Gaz. Łódzka*, 1917 nr 273, s. 4; 1918 nr 49 (wyd. wieczorne), s. 3. – *Praca (Łódź)*, 1922 nr 127, s. 5. – *Tyg. il.*, 1924 nr 24, s. 399. – *Głos Poranny*, 1932 nr 353, s. 4. – Il. Republika, 1932 nr 351, s. 8, nr 353, s. 6. – *Forma*, 1933 nr 1, s. 7. – *Echo*, 1935 nr 130, s. 4; 1936 nr 23, s. 5. – *Prace Polonistyczne*, 1937, s. 424 (Minich M.). – Kur. Łódzki, 1938 nr 236 (29 VIII), s. 4 (nekrolog), nr 237 (30 VIII), s. 5 (nekrologi). – *Łódź w Ilustracji*, 1938 nr 37, s. 6, nr 47, s. 3, 4.

Arch. Archidiecezjalne w Łodzi, nr 32: *Akta metrykalne zgonów par. św. Józefa w Łodzi - 117/1938* (brudnopis aktu zgonu S.). – AP Łódź, nr 2474/D: *Akta stanu cywilnego par. św. Józefa Oblubieńca w Łodzi - UMZ-1910/*

U1242 (akt urodzenia Jadwigi Sprusiak, córki S. Łódź, 26 XII 1910); UMZ-1912/U1322 (akt urodzenia Jerzego Sprusiaka, syna S., Łódź, 24 XII 1912); M-1917/21 (akt ślubu Marii Sprusiak i Feliksa Marchwickiego; S. wym. i podpisany jako świadek, Łódź, 18 II 1917); Z-1917/694 (akt zgonu matki S.; S. wym. i podpisany jako świadek, Łódź, 19 XI 1917). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., wydruk ze strony internetowej: www.myheritage.pl/names/maria_krowicki, 9 IV 2019; list Marcina Gawryszczaka z Muz. Włókiennictwa w Łodzi, 5 IX 2019; notatka z rozmowy z Anną Przybylską z Administracji Cmentarza św. Józefa w Łodzi, 5 IX 2019; 2 listy Macieja Cholewińskiego z Muz. Sztuki w Łodzi, 16 IX 2019 (biogram S.).

J. Różalska
uzup. U. Makowska

Spucyk Szymon patrz Dudek Szymon.

Spychalski Jan, malarz, rysownik, grafik, bibliotekarz, ur. 3 IV 1893 Czeszewo k. Wągrowca, zm. 31 X 1946 Poznań, pochowany tamże na cmentarzu par. przy ul. Bluszczowej; syn Franciszka (1833-1922), nauczyciela, i jego drugiej żony Marcjanny ze Stańczyków (1856-1936); brat Floriana (1895-1966), lekarza. Żonaty od 17 VIII 1927 z Antoniną z domu Różańską (1893-1983), bibliotekarką, z którą miał dzieci: Marka (1928-2003), Joannę (1930-95), malarkę, Różę, zamężną Kąsinowską (ur. 1932), historyka sztuki, i Agnieszkę, zamężną Ławniczakową (1935-2009), historyka sztuki, związaną przez wiele lat z MNP.

W kwietniu 1905 S. podjął naukę w gimnazjum w Wągrowcu, dokąd przeniosła się jego rodzina. W okresie gimnazjalnym należał do aktywnych członków tajnego Tow. im. Tomasza Zana, zostając członkiem Zarządu, a później prezesem (1911-12). Po zakończeniu nauki w gimnazjum wiosną 1914 podjął studia jako wolny słuchacz na Wydz. Filozoficznym UJ; przystąpił do Akademickiego Kółka Artyst.-Lit. Po wybuchu I wojny światowej nie mógł kontynuować nauki w Krakowie jako poddany państwa pruskiego, toteż jesienią 1914 przeniósł się do Berlina, gdzie podjął studia na tamtejszym Uniw. Fryderyka Wilhelma – przez 4 l. uczęszczał na wykłady i seminaria z filozofii, literatury powsz., historii sztuki i muzykologii. Podczas studiów zwiedzał muzea berlińskie,

interesował się sztuką nowoczesną i uczęszczał na wystawy do galerii *Der Sturm* Herwartha Waldena. W październiku 1918 osiedlił się w Poznaniu i podjął pracę w Spółce Wydawniczej „Ostoja” prowadzonej przez braci Hulewiczów – Bohdana, Jerzego i Witolda. Spółka wydawała od 1917 czas. *Zdrój*, w którym zamieszczano m.in. prace członków pozn. grupy artyst. Bunt. S. wszedł w środowisko Zdroju, bywał w dworze Hulewiczów w Kościankach k. Wrześni, poznał Stanisława Przybyszewskiego, zaprzyjaźnił się z teoretykiem pisma, poetą Adamem Bederskim, z Kazimierzem Wierzyńskim, Zenonem Kosidowskim, Stanisławem Helsztyńskim oraz z artystami – Stefanem Szmajem, Janem Jerzym Wronieckim i Władysławem Skotarkiem. W 1919 podpisał ogłoszony na łamach Zdroju (t. 9, z. 1, s. 22) zbiorowy *List otwarty do pana Ministra Sztuki i Kultury* w sprawie obrony Stanisława Przybyszewskiego przed atakami części pozn. dzienników. 1 I 1920 S. podjął pracę w Bibl. Uniwersyteckiej w Poznaniu, najpierw jako praktykant, a po zdaniu w lipcu t.r. państw. egzaminu bibliotekarskiego został stałym pracownikiem. W 1921 nie skorzystał z propozycji profesora Michała Sobeskiego podjęcia pracy naukowej i napisania rozprawy doktorskiej w Katedrze Filozofii Uniw. Pozn. Pozostał na stanowisku w tej samej bibl., gdzie od 1925 pełnił funkcję kierownika działu katalogu. Zajął się opracowywaniem bibliografii, m.in. dla Instytutu Bałtyckiego (*Bibliografia pomorsko-pruska za l. 1918-1928*, nie wyd.). Opublikował m.in. *Spis prac niemieckich z zakresu spraw polsko-niemieckich* (Strażnica zach., 1927 nr 6), *Zarys bibliografii pomorsko-pruskiej za I kwartał 1929 r.* (Mestwin, dod. naukowo-lit. Słowa Pomorskiego, 1929 nr 6, s. 4-8) i *Zarys bibliografii pomorsko-pruskiej za I kwartał 1929 r. (Dokończenie)* (tamże, nr 7, s. 3-6). Ponadto pisał o sztuce, literaturze francuskiej, jak również zajmował się tłumaczeniami utworów lit., m.in. z języka francuskiego i łaciny. Współpracował z wydawnictwem „Aurion”, założonym przez Witolda Hulewicza w Warszawie (od którego otrzymał zamówienia do serii Miniatury, m.in. na tekst o Romain Rollandzie), oraz od 1925 z Tyg. wil. (redagowanym przez Witolda Hulewicza i Jana Nepomucena Millera), w którym ukazał się tekst S. *O Marcelu Proust'cie* (1925 nr 9, s. 4-5). Publikował także artykuły na łamach Dz. pozn., podejmujące problematykę z zakresu sztuki i literatury, m.in. *O malarstwie*

narodowym (1926 nr 106 z 9 V, s. 5), *Stendhal na rozdrożu* (1937 nr 45 z 24 II, s. 7), *Jana Rozwadowskiego prawda życia* (1937 nr 69 z 24 III, s. 7) i *Sygnal do odwrótu* (1937 nr 86, z 14 IV, s. 7). Ponadto na łamach Wici wielkop. zamieścił polemikę *Emilencji z Klechistanu. W odpowiedzi na List Pasternski w artykule wstępnym „Dwutygodnika Literackiego” Poznań* (1932 nr 1, s. 1). Tłumaczył m.in.: w 1919 *Soliloquia* Św. Augustyna, teksty Charles’a Baudelaire’a i André Gide’a, ok. 1937 – *La farce de l’art vivant* Camille’a Mauclair’a i *Histoire de la peinture en Italie* Stendhala (H. Beyle’a), a w l. okupacji – *L’Art vivant* Henri Focillona.

Od 1921 S. bywał często w Sierakowie, gdzie osiadł jego brat Florian. Tam, wśród jezior i lasów, szukał wytchnienia, a miejsce to stało się inspiracją wielu malarskich motywów. Ok. 1923 zajął się bowiem malarstwem. S. był samoukiem jako artysta. Wcześniej ujawnione i intensywnie rozwijane od lat studiów zainteresowanie sztuką dojrzewało przez lata, by znaleźć ujście we własnej praktyce artyst. – malarskiej i graficznej. Do twórczości przystąpił jako człowiek dojrzały, wszechstronnie wykształcony, o szerokich humanistycznych horyzontach. Znajomość kilku języków (łacina i 5 nowożytnych) umożliwia mu systematyczną lekturę dzieł z zakresu teorii i praktyki sztuki, zwłaszcza sztuki nowoczesnej. W l. 20. XX w. wybierał krótko lekcje rys. i malarstwa u Władysława Lama, który w 1922 osiedlił się w Poznaniu. Przez kilka lat doskonalił swoją technikę artyst., studiował techniki starych mistrzów i – niekiedy wspólnie z Lamem – dokonywał eksperymentów warsztatowych. We wrześniu 1927 zamieszkał wraz z żoną w domu na pozn. Dębcu; na werandzie urządził pracownię. Od 1936 należał do Zaw. Zw. Pol. Art. Plastyków w Poznaniu. Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939, został usunięty z pracy i dopiero w maju 1940 otrzymał posadę w AP w Poznaniu (Staatsarchiv Posen). W sierpniu 1940 musiał wraz z rodziną opuścić dom i przenieść się do małego mieszkania bez wygód (również na Dębcu), które w 1941 ograniczone zostało do jednego pokoju. W 1943 stracił pracę w bibl. Archiwum i od maja t.r. do zakończenia wojny pracował jako biuralista w niemieckiej spółce elektryfikacyjnej w Poznaniu (Elektrizitäts-Werke-Wartheland). Podczas walk o Poznań, na pocz. lutego 1945, powrócił z rodziną do swojego

przedwojennego mieszkania. Po zakończeniu wojny został ponownie zatrudniony w Bibl. Uniwersyteckiej. Nadwreżenie zdrowia podczas okupacji spowodowało postęp (od wiosny 1946) jego dawnej choroby serca. Ostatnie wakacje S. spędził u brata w Sierakowie.

Zadebiutował w 1935 na wystawie ekslibrisów w Tallinie. Poza tym uczestniczył w wystawach w Poznaniu – z Zaw. Zw. Pol. Art. Plastyków w „Salonie 35”: w 1936 (obrazy ol.: *Tor, Budujący się dom, Z Chylonii (domy), Kompozycja i Statek w porcie*), w 1937 (*W pracowni, Gruszki i Bukiet*, wszystkie ol.) i w 1938/39 (kilka obrazów, m.in. *Czerwony dzban*); ponadto brał udział w obu edycjach wystawy Sztuka - kwiaty - wnętrze: w 1936 (obrazy ol.: *Z portu w Gdyni, Ciernie i Pomarańcze*) i w 1937 (*Dziewczę w kapeluszu, Chłopiec przebrany, Dziewczę z dzbanem*, ostatnie dwa z t.r.), a także w wystawie prac ofiarowanych przez pozn. artystów na Fundusz Obrony Nar. w Pałacu Działyńskich w 1939 (obraz ol. *Widok z portu gdyńskiego*); po wojnie – w 1945 uczestniczył w wystawie gwiazdkowej w Muz. Wielkop., a w 1946 dwukrotnie w wystawach ZZPAP Okręgu Pozn. (obrazy ol.: *Wnętrze, Pejzaż, Jakub walczy z aniołem i Gruszki*). W t.r. wystawiał również obrazy w Warszawie (*Balkon i Jakub walczący z aniołem*) i Bydgoszczy (*Wnętrze, Pejzaż i Czerwony fotel*).

Indywidualną wystawę S. zorganizował Wacław Taranczewski w 1936 w pozn. Salonie 35; pokazano na niej ponad 40 obrazów z l. 1928-36 (wcześniejsze, malowane od 1923, artysta zniszczył), m.in. ol. laserunkowe – *Kwiaty* (1928), *Fabryczka (Starołęka)*, *Stolik* (oba 1929), *Pod Nowym Miastem (Pomorze)*, *Portret własny* (oba 1930), *Szkuta (Sieraków)* (1931), *Po koncercie, Bamberki* (oba 1932), *Ukrzyżowany, Kwiaty w oknie, Morze w Chłapowie* (wszystkie 1933), *Szkło, Na jeziorze* (oba 1934); ol. – *Dzban i mandolina* (1929), *Niezapominajki* (1932), *Pagóry (Sieraków)*, *Przy oknie* (oba 1933), *Matka, Zabawa* (oba 1934), *Poczęstunek, Żelazno nad Obrą, Na Węglowym Wybrzeżu (Gdynia)* (wszystkie z 1935), ol. z woskiem – *Młyn w Starołęce, Sztalugi i wazon* (oba 1935); tempera i ol. – *Stary fort* (1936). Po śmierci S. zorganizowano kilka retrospektywnych wystaw, m.in. w 1956 w CBWA w Poznaniu oraz w 1958 w Sopocie i w Warszawie; największy pokaz jego prac odbył się w l. 2004-05 w MNP, MNK i w warsz. Zachęcie.

Niemal wszystkie obrazy S., poczynawszy od najstarszych zachowanych z 1923, są malowane farbą ol. na niewielkich sklejkach i tekturach, późniejsze – także temperą na podobnym podłożu. Odrębność jego malarstwa polegała na stworzeniu poetyckiego świata, bliskiego malarstwu metaforycznemu i surrealizmowi. Czytelne są w nim również wpływy kubizmu i formizmu. Inspirowany tymi kierunkami S. wyrażał głębię i bogactwo przeżyć emocjonalnych. Motywy zaczerpnięte z codziennej rzeczywistości, poddane swoistej deformacji i syntezie, zostają w obrazie wyabstrahowane z realnych, funkcjonalnych związków i obdarzone niespodziewaną ekspresją. Malarstwo S. zanurzone jest w atmosferze ciszy, skupienia i kontemplacji. W opustoszałych, zaścigłych krajobrazach i wnętrzach – kojarzących się z malarstwem Giorgia de Chirico – artysta zamykał świat poetyckiej zadumy i melancholii, np. w obrazach: *Nad torem do Starołęki*, sygn.: „2 JS 9”, MNW, *Przy Bramie Dębińskiej, Ku stoczni*, oba sygn.: „3 JS 5”, MNP, *Biały mur*, sygn.: „3 JS 8”, wł. pryw. (wszystkie ol. sklejka). Świetlisty bądź przytłumiony kolor, gładka powierzchnia, wspólna ze statyczną harmonią kompozycji, minimalizująca jakości zmysłowe obrazu na rzecz jego metafizycznych właściwości i odniesień. Aspekt filozoficzno-egzystencjalny uchwytany jest w ukazywanych przez artystę pejzażach z Poznania, Wielkopolski, terenów nadmorskich czy w kompozycjach z wyimaginowanym krajobrazem, np. *Domek na wzgórzu*, sygn.: „3 JS 2”, *Z okna biblioteki*, ok. 1932, *Pagóry*, sygn.: „3 JS 3”, *Morze w Chłapowie*, sygn.: „3 JS 3”, *Dachy Sierakowa*, ok. 1936, *Plaża*, sygn.: „3 JS 8” (wszystkie ol. sklejka, wł. pryw.), *Domy miasteczka, Domy na Dębcu*, oba ol., sygn.: „3 JS 3”, wł. pryw., *Karuzela*, sygn.: „3 JS 5”, *Topole*, sygn.: „4 JS 2” (pod cyfrą 4 widoczna cyfra 3), oba ol. sklejka, Muz. Sztuki w Łodzi, *Nowy tor*, tempera papier, ok. 1943, wł. pryw. Podobne właściwości prezentują również jego martwe natury i kwiaty (np. *Tulipan*, 1928, *Nasturcje*, sygn.: „3 JS 5”, *Owoce*, sygn.: „4 JS 0”, wszystkie ol. sklejka, wł. pryw., *Wazon i flet*, ol., sklejka, sygn.: „3 JS 2”, MNW, *Martwa natura z butelką i kieliszkiem*, ol. płótno naklejone na tekturę, sygn.: „JS / 33”, wł. pryw., *Ostróżki i róża*, ol. deska, sygn.: „3 JS 9”, MNK) lub kameralne wnętrza i fragmenty architektury (np. *Sztalugi i wazon*, ol. z woskiem, sygn., 1935, *Podwórze*, ol., sygn., 1936, oba na sklejce, wł.

pryw., *Wnętrze*, ol. sklejka, MNW, *Stojąca przy oknie*, ol. tektura, 1940-41, MN w Szczecinie). Pełne skupienia i tajemnicy, odsyłające niejako poza siebie, są kompozycje figuralne i portrety S., np. *Pierrot*, ok. 1927, *Portret żony*, sygn.: „2 JS 7”, *Portret własny*, sygn.: „3 JS 0”, *Dzieci*, ok. 1933, *Głowa Chrystusa*, sygn.: „3 JS 8”, wszystkie ol. sklejka, wł. pryw., *Portret chorej matki*, ol., tempera sklejka, sygn.: „3 JS 6”, *Dziewczę w kapeluszu*, ol., sygn.: „3 JS 7”, oba wł. pryw., *Portret własny w kapeluszu*, ol. sklejka, ok. 1944, MN w Szczecinie.

Podczas okupacji, z powodu trudnych warunków materialnych, S. był zmuszony ograniczyć twórczość artyst. Obok podejmowanej wcześniej tematyki malował wówczas prace inspirowane aktualną sytuacją i bieżącymi wydarzeniami, m.in. *Wojenna święconka*, tektura, *Wnętrze z chlebem*, oba ol., 1941, wł. pryw., *Jeńcy* (szkic do kompozycji?), *Kompozycja czerwono-błękitna*, obie tempery tektura, ok. 1943-45, wł. pryw. W latach wojny ukończył także rozpoczęte wcześniej obrazy, m.in. *Czerwony fotel*, ol. sklejka, sygn.: „4 [?] JS 3”, MNP, i pracował na rozpoczętym w 1939 cyklem ekspresyjnych kompozycji nawiązujących do motywów biblijnych, do którego należały: *Sen Jakubowy*, wł. pryw. (depozyt w MNP), *Walka Jakuba z aniołem*, MNP, oba ol. sklejka, sygn.: „4 JS 6”, i *Kompozycja z namiotem*, ol. sklejka, ok. 1945, wł. pryw. Cykl ten, powiększony o takie prace, jak *Uczta*, tempera, ok. 1944, i *Sąd*, ol., 1946 (oba tektura, MNP), malarz kontynuował jeszcze po 1945. Z okresu powojennego pochodzi także kilka obrazów i rysunków, realizujących zalecaną wówczas przez władze problematykę społeczno-polityczną, np. *Rewolucja*, ol. deska, 1946, Muz. Sztuki w Łodzi, *Kompozycja* (z postacią odwróconą tyłem i przemawiającą), 1945, *Domy i czerwony sztandar*, ok. 1945, oba tempera tektura, wł. pryw., *Wołający do tłumu*, sangwina, 1946, wł. pryw.

S. malował również akwarelę i gwaszem; prace w tych technikach zachowały się z różnych okresów jego twórczości, m.in. *Kościół w Starym Gostyniu*, gwasz, sygn.: „3 JS 4”, MNW, *Karykatura Czesława Jankowskiego*, 1925, *Głowa Persa*, 1945-46, oba ol., akw., wł. pryw., *Portret własny*, akw. na szkicu ol., 1931, wł. pryw., *Krajobraz z Wisły I-II*, 1926, *Widok ze Skalistego Wierchu*, 1926, *Uliczka*, 1931, *Krajobraz z fabryką i Wieś Żelazno*, sygn.: „3 JS 4”, *Dom nad morzem*,

ok. 1934, *Krajobraz z Gniezna*, sygn.: „3 JS 5”, *Maszy*, ok. 1935, *Dziewczynka i Szukuty w Starolecie*, sygn.: „3 JS 6”, *Łódzie przy brzegu i Łódzie rybackie*, ok. 1937, *Wiadukt i Most na Warcie*, przed 1939, *Domy za murem*, 1941-43, *Domy na Dębcu*, za murem, sygn.: „JS”, 1945, *Dachy Sierakowa i Widok na szpital w Sierakowie*, 1946, wszystkie akw., wł. pryw., *Fragment portu i Motyw z Gdyni*, obie akw., gwasz, sygn.: „3 JS 4”, wł. pryw., *Kompozycja I-III i Głowa z tarczą księżycą*, oba gwasze, 1940-45, wł. pryw. W l. ok. 1920-46 tworzył także rysunki w różnych technikach; stosował ol. (niekiedy lawowany akw.), pastel, kredki, węgiel, tusz, piórko, sangwinę, przedstawiając najczęściej postacie, własną podobiznę, krajobrazy nadmorskie i miejskie oraz wnętrza.

Pod wpływem niemieckich ekspresjonistów (z których sztuką zetknął się podczas pobytu w Berlinie w l. 1914-18), a później ścisłych kontaktów z pozn. grupą ekspresjonistów Bunt i środowiskiem Zdroju, S. zainteresował się również grafiką. Pracował wyłącznie w technice linorytu, który, podobnie jak drzeworyt, dominował w grafice ekspresjonistów pol. i niemieckich. Pierwsze linoryty S. pochodzą z l. ok. 1924-25 (m.in. *Głowa I*, *Dwa akty w pejzażu*, *Dwie kobiety*, *Akt kobiety z mandoliną i muzyczną pięciolinia i Krytyk*, oba sygn.: „2 JS 5”), a kolejne z l. 30. XX w., m.in. winiety do *Koheleta I-III*, *Człowiek i jego cień*, *Alleluja*, wszystkie ok. 1934, *Korona cierniowa*, ok. 1936, *Architektura (wieża kościoła)*, *Turoń*, *Popiersie Orlando di Lasso*, wszystkie przed 1939. W linorytach S. stosował niezwykle uproszczony język plastyczny, sprowadzając ukazywane postacie, obiekty i przedmioty do ogólnych, sumarycznych zarysów oraz prostych znaków i symboli, pozbawionych szczegółów. W przedstawieniach figuralnych stosował, pod wpływem ekspresjonizmu, zdecydowane kontrasty szerokich płaszczyzn bieli i czerni, łagodząc je przeważnie płynnymi liniami. W takich pracach, jak *Rodzina* i *Pegaz*, oba z ok. 1935, *Postać z kozami* czy *Głowa II*, oba przed 1939, silne i antynaturalistyczne uproszczenia formy przywodzą na myśl sztukę prymitywną i sztukę dziecka. Zbliżony charakter mają nieliczne pejzaże, jak *Pejzaż fantastyczny*, ok. 1924-25, bliski grafikom Buntu i artystom Rytmu, oraz *Kompozycja (z motywem wody i statku)* czy *Statek na morzu*, oba z ok. 1935. W technice linorytu S. stworzył również ekslibrisy: dwa własne, ok. 1923 i ok. 1924-1925, sygn.: „JS”, oraz

Ex libris Antonina Różańska, 1926, sygn.: „J.S.” (wszystkie wł. pryw.), odznaczające się zgeometryzowaną i uproszczoną formą.

Ze spuścizny artyst. S. zachowało się prawie 140 obrazów ol. i temperowych, 85 akw. i gwaszy, 70 rys., ponad 20 linorytów i kilkanaście szkiców; największy zespół w zb. pryw. w Poznaniu (mniejsze kolekcje w innych miejscowościach); prace S. znajdują się też w zb. publicznych: MNP, MNW, Muz. Sztuki w Łodzi, MNK, MN w Szczecinie, Muz. Górnośląskie w Bytomiu (spisy prac i repr. w: Ławniczakowa A. i in., *Jan Sychalski 1893-1946*, kat. wystawy, MNP, P. 2004).

Klemensiewicz Z., *Bibliografia ekslibrisu pol.*, Wr. 1952, s. 69, 110, 121. – *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976. – *Wielkop. słownik biogr.*, W.-P. 1983 (Ławniczakowa A.). – *Indeks art. plastyków, absolwentów i pedagogów uczelni plastycznych oraz członków ZPAP 1939-1992*, Gd. 1994. – Chrzanowska-Pieńkos J., Piękos A., *Leksykon sztuki pol. XX w.*, P. 1996. – Mulczyński J., *Słownik grafików Poznania i Wielkopolski XX w. ur. do 1939 r.*, P. 1996 (zawiera obszerną bibliografię). – Paluszkiwicz M., Szews J., *Słownik biogr. członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Pozn. 1850-1918*, P. 2000. – PSB, t. 41, 2002 (Mulczyński J.). – *Słownik malarzy pol.*, t. 2: *Od dwudziestolecia międzywojennego do końca XX w.*, W. 2001 (Kossowska I.). – *Wielka encyklopedia malarstwa pol.*, Kr. 2011. – AKL, t. 105, 2019 (Żakiewicz A.).

Mroziński J., *Zakonspirowany talent (Wystawa prac Jana Sychalskiego w „Salonie 35”)*, Kur. pozn., 1936 nr 222 (13 V), s. 8. – Romanowski P., *Z wystaw pozn. Wystawa zbiorowa obrazów Jana Sychalskiego*, Kultura, 1936 nr 7 (17 V), s. 7. – Dalbor W., *Zwiedzamy wystawy. Jan Sychalski w „Salonie 35”*, Dz. pozn., 1936 nr 121 (24 V), s. 8. – *Z żałobnej karty. Śp. Jan Sychalski*, Głos wielkop., 1946 nr 310 (11 XI), s. 7. – Baumgart J., *Wspomnienie o śp. Janie Sychalskim*, Prz. wielkop., 1946 nr 12, s. 341-342. – Kawecka Z., *Śp. Jan Sychalski*, Prz. Biblioteczny, XV, 1947 nr 1-2, s. 129-130. – Cicha D., Mroziński J., *Sztuki plastyczne w l. 1900-1939*, [w:] *Dzieśięć wieków Poznania*, t. 3, P. 1956, s. 277-278. – Mroziński J., *Sztuki plastyczne w l. 1945-1953*, tamże, s. 304 (przypisy 1-3). – Łubieński K., *Na marginesie wystawy Jana Sychalskiego*, Tyg. zach., 1957 nr 4 (26 I), s. 4. – Majewska B., *Intymność*, Prz. Kulturalny, 1958 nr 44, s. 6. – Krakowski P., *„Konsekracja” Sychalskiego*, Życie lit., 1958 nr 44, s. 8. – Stajuda J., *Uwagi o malarstwie Jana Sychalskiego*, Prz. artyst., 1958 nr 6, s. 41. – Ławniczak A., *Jan Sychalski 1893-1946*, tamże, s. 42-44.

– Stanisławski R., *Jan Sychalski*, W. 1962. – Dobrowolski, t. 3. – Helsztyński S., *Ze wspomnień o Janie Sychalskim*, Nurt, 1965 nr 5, s. 45-50. – Kotula A., *Krakowski P., Kronika nowej sztuki 1855-1960*, Kr. 1966, s. 254. – Helsztyński S., *Weekend z Janem Sychalskim*, [w:] tegoż, *Meteory Młodej Polski*, Kr. 1969, s. 167-191. – Maciejewska A., *Plastyka pozn. w 25-leciu PRL*, Nurt, 1969 nr 11, s. 43-44. – Ławniczakowa A., *Sposób widzenia*, Polska, 1970 nr 11, s. 8-9. – Serwański E., *Wielkopolska w cieniu swastyki*, W. 1970, s. 430-431. – Kępiński Z., *Historia uczelni*, [w:] *1919-1969. Państw. Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych w Poznaniu*, P. 1971, s. 16. – Michałowski P., *Galeria Malarstwa Pol.*, [w:] *Arcydzieła malarstwa w MNP*, P. 1971. – Kostyrkowie T. i K., *Problemy sztuki współcz. O różnorodnych postawach twórczych i ich społecznych determinantach w pozn. środowisku plastycznym*, P. 1972, s. 44-67. – Helsztyński S., *Na Uniwersytecie i wśród „Zdrojowców”*, [w:] *Pozn. wspominki z l. 1919-1939*, red. Kraszewski T., Świątała T., P. 1973, s. 378-379. – Tenże, *Przybyszewski. Opowieść biogr.*, W. 1973. – *Pol. życie art.*, 2, 3. – Kowalska B., *Pol. awangarda malarska 1945-1970. Szanse i mity*, W. 1975. – Jaworska J., *Pol. sztuka walcząca 1939-1945*, W. 1976, s. 131. – Wojciechowski A., *Pol. malarstwo współcz. Kierunki, programy, dzieła*, W. 1977. – Cybis J., *Notatki malarskie. Dzienniki 1954-1966*, wybór i wstęp Horodyński D., W. 1980. – Juszcak W., *W stronę asymbolizmu*, [w:] *Tessera. Sztuka jako przedmiot badań*, Kr. 1981, s. 100-105. – Kępińska A., *Nowa sztuka pol. w l. 1945-1978*, W. 1981. – Grzybkowska T., *Nowa Rzeczowość i jej pol. refleksy*, [w:] *Sztuka dwudziestolecia międzywojennego*, W. 1982, s. 87, 90. – Michałowski S., *Nowa Rzeczowość - ikonografia, funkcje, historia recepcji*, tamże, s. 71. – Pollakówna J., *Malarstwo pol. Między wojnami 1918-1939*, noty biogr. oprac. Rudzińska W.M., W. 1982. – Radajewski A., *Żywa sztuka współczesności*, Wr. 1982. – Wojciechowski A., *Młode malarstwo pol. 1944-1974*, Wr. 1983. – Lam W., *Światła i cienie*, Gd. 1984, s. 53. – Ławniczakowa A., *Jan Sychalski (1893-1946)*, [w:] *Artyści Poznania 1945-1985. Wybrane zagadnienia sztuki Poznania w l. 1945-1985*, MNP, BWA, P. 1986 (zob. też tamże teksty autorów: Juszczyk J., Bacciarelli M., Makowiecki W., *Diariusz ważniejszych wydarzeń życia plastycznego w Poznaniu*). – Zakrzewski Z., *Wspominam Poznań. Fakty i refleksje*, P. 1986. – Kępiński Z., *Tradycje Poznania w dziedzinie sztuk pięknych*, [w:] *Sztuki plastyczne w Poznaniu 1945-1980*, red. Kostyrko T., P. 1987, s. 17-18. – Kostyrko T., *Tendencje rozwojowe w plastyce Okręgu Pozn.*, tamże, s. 56-57. – Przybylski R.K., *Malarstwo*, tamże, s. 68. – Kostyrko K., *Artyści plastycy - zawód, postawy*

- twórcze na przykładzie środowiska pozn., W.-P. 1987, s. 85, 87 (przypis 5), 88, 89 (przypis 6), 92 (przypis 9), 103 (przypis 20). – Olszewski A.K., *Dzieje sztuki pol. 1890-1980 w zarysie*, W. 1988. – Pollakówna J., *Malarz ciszy. O malarstwie Jana Sychalskiego (1893-1946)*, Res Publica, 1988 nr 6, s. 61-71. – Ławniczakowa A., *Wielki a wciąż mało znany...*, Głos wielkop., 1993 nr 66 (20-21 III), s. 21. – (eta), *Kalejdoskop pozn. 100-lecie urodzin J. Sychalskiego*, Głos wielkop., 1993 nr 79 (5 IV), s. 16. – Ławniczak A., *Malarz samotnik*, IKS, kwiecień 1993, s. 19. – Dworecki Z., *Poznań i poznaniacy w l. II Rzeczypospolitej 1918-1939*, P. 1994. – Markiewicz A.J., *Plastyka w okresie XX-lecia międzywojennego. Zarys monograficzny*, [w:] *Wielka księga m. Poznania*, P. 1994, s. 494. – Mulczyński J., *Sztuki plastyczne po II wojnie światowej*, tamże, s. 495, 499, 503. – Pollakówna J., *Precyzja ciszy. O malarstwie Jana Sychalskiego (1893-1946)*, [w:] *też*, *Mysząc o obrazach*, W. 1994, s. 56-79. – Федорук О. [Fedoruk O.], *В колі традиції та авангарду (польський живопис повоєнних років)*, Київ 1995, s. 139. – Ławniczakowa A., *Malowanie ciszy*, Art & Business, 1995 nr 10, s. 27-30. – Dąbkowska-Zydrón J., *Nadrealizm w plastyce*, [w:] *Od awangardy do postmodernizmu*, red. Dziamski G., W. 1996. – Ławniczak A., *Jan Sychalski. Barwy milczenia*, [w:] *Poznaniacy, portretów kopa i trochę*, red. Brzezińska R., P. 1996, s. 343-348. – Kostyrko T., *Obraz i jego konteksty. Esej o malarstwie Jana Sychalskiego*, W. 1997. – Kalinowski K., *Życie artyst.*, [w:] *Dzieje Poznania 1918-1945*, red. Topolski J., Trzeciakowski L., W.-P. 1998. – Błazewicz O., *Sztuka i artyści międzywojennego Poznania*, tamże. – Mulczyński J., *50 lat Galerii Miejskiej „Arsenal” w Poznaniu (1949-1999)*, [w:] *Od CBWA do Galerii Miejskiej Arsenal 1949-1999*, oprac. Michałowska M., Matuszak M., P. 1999, s. 4-5, 10. – Danecka B., *Od „Gwiazdy” do „Arsenal”*, tamże, s. 19, 22. – Matuszak M., *Kronika*, tamże, s. 27, 34-42. – Sosnowska J., *Polacy na Biennale Sztuki w Wenecji 1895-1999*, W. 1999. – Krzysztofowicz-Kozakowska S., Stolot F., *Historia malarstwa pol.*, Kr. 2000, s. 351. – Kusz A., *Z gotanieckiej ziemi rodem (Sylwetki wybitnych Gołańczan)*, [w:] *Gołańcz. Z dziejów miasta i regionu*, red. Wędzki A., Gołańcz 2001, s. 202. – Luba I., *Dialog nowoczesności z tradycją. Malarstwo pol. dwudziestolecia międzywojennego*, W. 2004. – Ławniczakowa A., *„Nie szukam - przedmiot sam wpada mi w oko”. O moim ojcu Janie Sychalskim*, Kronika m. Poznania, 2004 nr 1, s. 282-301. – Mulczyński J., *Galeria Poznania wczoraj*, [w:] *Galeria Poznania wczoraj i dziś*, oprac. Makowiecki W., Pawłowski M., P. 2004, s. 100, 102, 106, 163. – Tenże, *Najstarsza historia ZZPAP w Poznaniu - l. 1933-1939*, [w:] *100 lat ZPAP. Poznań. 1911-2011*, red. Idzikowski W., P. 2012. – Tenże, *Życie artyst. w Poznaniu w l. 1919-1939. Instytucje, salony, wystawy*, P. 2019.
- Kunstipärase exlibrise näituse kataloog*, Tallin 1935, s. 31. – *Kat. zbiorowej wystawy obrazów Jana Sychalskiego*, wstęp Taranczewski W., Salon 35, P. 1936. – *Sztuka na wystawie Sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1936. – *Kat. wystawy malarskiej Zaw. Zw. Pol. Art. Plastyków w Poznaniu*, Salon 35, P. 1936. – *Ogólnopolski Salon Sztuki. Wystawa Sztuka - kwiaty - wnętrze*, P. 1937. – *Kat. wystawy obrazów Zaw. Zw. Pol. Art. Plastyków w Poznaniu*, Salon 35, P. 1937. – *Kat. wystawy wiosennej ZPAP Okręgu Pozn.*, Muz. Wielkop., P. 1946. – *Salon wiosenny ZZPAP*, MNW, W. 1946. – *Wystawa prac ZPAP Okręgu Pozn.*, Pomorski Dom Sztuki, Bydgoszcz 1946. – *Wystawa pozn. plastyków z okazji otwarcia salonu sztuki ZZPAP*, P. 1946. – *Wystawa pośmiertna pozn. art. - plastyków*, Salon Sztuk Plastycznych, P. 1947. – *Jan Sychalski. Retrospektywna wystawa obrazów*, wstęp Taranczewski W., CBWA, P. 1956. – *Ekslibrisy wielkop.*, oprac. Michałowski P., MNP, P. 1958, s. 34. – *Jan Sychalski 1893-1946. Wystawa retrospektywna*, Sopot, Festiwal Sztuk Plastycznych; Warszawa, Zachęta, W. 1958. – Kępiński Z., *Wacław Taranczewski*, MNP, P. 1958, s. 37. – *Jan Sychalski. Lengyel festőművész 1893-1946* (wstęp: Stanisławski R.), kiállítás Kapcsolatok Intezete Kiállító Helyiségében, Budapest 1959. – *Jan Sychalski 1893-1946. Gemälde, Leihgaben vom Haus der Polnischen Kultur Berlin, Städtische Kunstsammlungen Görlitz*, [b.m.] 1959. – *XXX Biennale Internazionale d'Arte*, Venezia 1960. – *Plastyka pozn. w 25-lecie PRL*, MNP, P. 1969, s. 47, 63. – *Ekspresjonizm w grafice pol.*, oprac. Kucińska Z., Malinowski J., MNK, Kr. 1976. – *Ekspresjonizm w sztuce pol.*, oprac. Łukaszewicz P., Malinowski J., MNWr, Wr. 1980, s. 88. – Kostyrko T., *Postawy twórcze w środowisku pozn.*, BWA, Kr. 1981. – *Simbolo, Espressione, Metafora. Quattro pittori polacchi. Jacek Malczewski, Witold Wojtkiewicz, Stanisław Ignacy Wojtkiewicz, Jan Sychalski*, wprowadzenie Ławniczakowa A. (autorzy tekstów o S.: Juszcak W., Kostyrko T.), Ente Premi Roma, Palazzo Barberini, Roma 1981. – Meschnik M., *Galeria Malarstwa Pol. Informator Muz. Górnośląskiego w Bytomiu*, Bytom 1991. – *Wykaz obrazów ze zb. Muz. Górnośląskiego w Bytomiu*, oprac. Derus M., Meschnik M., Bytom 1991. – Kozakowska S., Małkiewicz B., *Malarstwo pol. od ok. 1890 do 1945 r. Kat. zb. MNK*, Kr. 1997. – *Bunt. Ekspresjonizm pozn. 1917-1925*, red. Hałas G., MNP, P. 2003, s. 99, 352-355, 415. – *Jan Sychalski 1893-1946*, oprac. Ławniczakowa A. i in., MNP, P. 2004 (zawiera obszerną bibliografię). – Suchocka D., *Malarstwo pol. 1766-1945. Kat. zb.*, MNP, P. 2005.
- Silva Rerum*, 1928 nr 1-2, s. 32. – *Wici wielkop.*, 1933 nr 1, s. 5 (Helsztyński S.); 1936 nr 4, s. 32, nr 7-8,

s. 59 (Brzeziński J.). – Dz. pozn., 1936 nr 102 (1 V), s. 7, nr 103 (2 V), s. 7, nr 104 (3 V), s. 6, nr 237 (11 X), s. 9, nr 241 (16 X), s. 2 (Dalbor W.); 1937 nr 239 (15 X), s. 7, nr 253 (31 X), s. 12 (tenże); 1939 nr 3 (4 I), s. 7 (tenże). – Kur. pozn., 1936 nr 204 (2 V), s. 8, nr 206 (3 V), s. 11, nr 466 (8 X), s. 8, nr 490 (22 X), s. 8, nr 526 (12 XI), s. 9; 1937 nr 472 (15 X), s. 8. (Mroziński J.), nr 476 (17 X), s. 11, nr 494 (28 X), s. 10 (tenże); 1938 nr 580 (21 XII), s. 8 (tenże); 1939 nr 31 (20 I), s. 9, nr 238 (26 V), s. 12. – Głos Plastyków, 1937 nr 7-12, s. 95; 1938 nr 1, s. 129. – Kultura, 1938 nr 31, s. 4-5 (Helsztyński S.); S. wym. bez nazwiska, jako malarz z Poznania). – Kronika m. Poznania, 1938 nr 2, s. 346 (Majkowski H.); 1964 nr 2, s. 38-39, 43, 47 (Kalinowski K.); 1968 nr 4, s. 58, 60 (tenże); 1994 nr 1-2, s. 215, 230 (Mulczyński J.); 2009 nr 3, s. 209 (tenże); 2014 nr 4, s. 91-92 (tenże); 2019 nr 2, s. 136 (tenże). – Prosto z Mostu, 1939 nr 19 (7 V), s. 9 (Czyżewski T.). – Głos Wielkopolski, 1946 nr 129 (13 V), s. 4 (Nowowiejski F.M.); 1947 nr 12 z (13 I), s. 4 (Józefowiczówna K.); 1975 nr 78 (5-6 IV), s. 7 (BRAN [Braniecki W.]). – Prz. artyst., 1946 nr 6, s. 11. – Dz. Bałtycki, 1958 nr 184 (5 VIII), s. 3, nr 189 (10-11 VIII), s. 5-6 (Demar A.). – Głos Wybrzeża, 1958 nr 185 (5 VIII), s. 2, nr 198 (20 VIII), s. 3 (Stemar J.). – Nowa Kultura, 1959 nr z 26 IV, s. 8 (de Bosschère G.). – La Tribuna (Mediolan), 1959 nr z 20 IX (Lepore M.). – Gazzetta di Padova, 1959 nr z 23 IX (Greco P.). – Giornale del Mattino (Florence), 1959 nr z 23 IX (Mamprin L.). – Corriere del Mattino (Werona) 1959 nr z 7 X (Alzetta M.). – Bild-Zeitung, 1959 nr 278 (30 XI). – Die Wahrheit, 1959 nr 130 (5 XII). – Tagesspiegel, 1959 nr z 16 XII. – Der Telegraf, 1959 nr z 16 XII (F.D.). – Życie lit., 1972 nr 43, s. 9 (Kogut B.). – Gaz. pozn., 1975 nr z 14 II, s. 1. – Artium Quaestiones, 1983 nr 2, s. 108 (przypis 5), 109 (Suchocki W.). – Tu i Teraz, 1985 nr z 27 II 1985, s. 13 (Matynia A.). – Artelier, 1993 nr 2, s. 53 (Mulczyński J.). – Kronika Wielkopolski, 1995 nr 3, s. 83 (Strzałko M.); 1998 nr 1, s. 79 (Mulczyński J.).

Arch. Akt Nowych Warszawa, nr 5793: Akta Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – Uniw. im. Adama Mickiewicza Poznań, Instytut Historii Sztuki, Ławniczak A., *Twórczość Jana Spychańskiego. Opracowanie monograficzne*, P. 1960, praca magisterska, mpis.

J. Mulczyński

Srebrny Józef, rzeźbiarz ludowy z Zagórni-
ka k. Andrychowa, czynny w 1. poł. XX w.

Piwocki K., *Różne gałęzie sztuki ludowej*, [w:] *Historia sztuki polskiej*, red. Dobrowolski T., t. 3, Kr. 1965, s. 455.

M. Myśliński

Srednicki (Seredyśkyj, Srednyćkyj, Sredyśkyj) **Ioan** (Iwan), malarz ikon, czynny w l. 20. XVIII w., przedstawiciel tzw. szkoły rybotyckiej – ośrodka artyst. w Rybotyczach k. Przemyśla; wywodzący się stamtąd malarze działali na obszarze Karpat i Podkarpacia (Ukraina, Polska, Słowacja) w 2. poł. XVII i 1. poł. XVIII w. Jego nazwisko w tej formie („Іоанъ Среднѣцкій маляръ рыботицкій”) odczytał Mychajło Drahan z sygnatury na ikonostasie w cerkwi w Niedzielnej k. Starego Sambora (obecnie Ukraina); dzieło niezachowane, cerkiew rozebrana w l. 1948-49. Cyryliczna sygnatura malarza widnieje także na rewersie dwustronnej ikony z datą 1726, z przedstawieniem św. Barbary (na awersie – Pietà), pochodzącej z cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego w miejscowości Górny Dorożów k. Dublan (w zb. Muz. Metropolity Andrzeja Szeptyckiego Lw. Archieparchii Ukraińskiej Greckokatolickiej Cerkwi, Lwów), w brzmieniu zbliżonym do „Іанъ Средѣскій маляръ рыботицкій”. Na ikonie z przedstawieniem Deesis (trimorfion) pochodzącej z cerkwi Michała Archaniola w Zawadce k. Skolego (ikona odkryta i repr. przez Wasyla Otkowycza) malarz podpisał się dwukrotnie – u dołu w ramce „Іанъ Середискій” i na odwrocie „Іанъ Середискі” (w obu przypadkach z określeniem „z Rybotycz”).

Na tej podstawie Roksołana Kosiw (2019) przyjmuje za podstawową formę nazwiska artysty **Seredyśkyj** (choć jednocześnie przypuszcza, że prezbiter Iwan Srednyśkyj mógł być jego krewnym). Badaczka rewiduje wcześniejsze atrybucje niesygnowanych dzieł łączonych z S. i przypisuje mu na podstawie badań stylistycznych: ikonę dwustronną *Chrystus Pantokrator / Matka Boska Trembowelska*, niewiadomego pochodzenia (tablica tempera, ol., srebrzenie, 1710, Lw. Muz. Historii Religii, Lwów), ikonę dwustronną *Zmartwychwstanie Chrystusa / Wprowadzenie Matki Boskiej do świątyni* z cerkwi we wsi Smolna k. Drohobycza (deska tempera, srebrzenie, 1710-30, MN im. Andrzeja Szeptyckiego

Lwów), *Zwiastowanie z cerkwi we wsi Opaka k. Drohobycza* (deska tempera, srebrzona, rzeźbiona, 1710, Muz. Duchowych Skarbów Ukrainy, Kijów), a także *Chrystus Pantokrator, Św. Jan Chrzcziciel, Acheiropoietos*, wszystkie niewiadomego pochodzenia, oraz *Zdjęcie z krzyża i Zwiastowanie*, obie z cerkwi Soboru Bogarodzicy we wsi Sielec k. Drohobycza (wszystkie deska tempera, srebrzenia, 1. tercja XVIII w., MN im. Andrzeja Szeptyckiego, Lwów), ponadto *Matka Boska Eleusa* z cerkwi we wsi Cetula k. Jaworowa (1. tercja XVIII w., zb. pryw.).

Kosiw wyodrębniła indywidualne cechy twórczości S., noszącej znamiona późnego baroku. Wartości malarskie dominują w niej nad graficznymi, co przejawia się w swobodnym kształtowaniu zarysów plam i niekiedy w stosowaniu blików. Postacie mają charakterystyczny typ twarzy o wyrazistych rysach, z dużymi ciemnymi oczami pod łukowatymi brwiami i z wypukłymi ustami; często bywają przedstawiane w ujęciu *en trois quarts*, a trójwymiarowość dłoni podkreślona jest cieniami. Artysta kładł nacisk na dekoracyjność obrazu, posługiwał się bogatą gamą barwną z przewagą odcieni czerwono-pomarańczowych i niebieskich, szaty często pokrywał ornamentem. W ikonach dwustronnych starannie malował awers niż rewers, w którym poza tym z reguły nie używał srebrzeń i rytowania.

Драган М. [Drahan M.], *Українська декоративна різьба XVI-XVIII століть*, Київ 1970, s. 98. – Жолтовський П.М. [Żółtowski P.M.], *Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст.*, Київ 1983. – Откович В.П. [Otkowicz W.P.], *Народна течія в українському живопису XVII-XVIII ст.*, Київ 1990. – Косів Р. [Kosiw R.], *Мистецька спадщина маляра Івана Середиського з Риботич*, Апологет. Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво, 2012 nr 32-33, s. 112-120. – Gronek A., *Opuszczone dziedzictwo. O malowidłach cerkwi św. Onufrego w Posadzie Rybotyckiej*, Kr. 2019. – Косів Р. [Kosiw R.], *Риботицький осередок церковного мистецтва 1670–1760-х років*, Львів 2019 (zawiera obszerną bibliografię).

IS PAN, materiały Słownika art. pol., nota biogr. S. autorstwa Izabeli Kopani.

U. Makowska

Sreter Mikołaj, snycerz i stolarz krak. W 1610 kapituła zawarła z S. umowę na wy-

konanie stali kanonickich do prezbiterium katedry wawelskiej. Prace nie zostały wykonane na czas. W 1614 S. wniósł sprawę przeciwko kapitule do sądu wójtowskiego ze względu na zwłokę w zapłacie. Tłumaczył, że w 1612 wykonał jedną część stali, a w 1613 pracował nad drugą, jednak przed zakończeniem robót fragmenty zostały zabrane w miejsce, z którego je rozkradziono, oraz że był niesłusznie więziony w zamku i ratuszu. Ostatecznie kapituła zrezygnowała z usług S. i do budowy stali zatrudniła Jana Szaburę.

Tomkowicz S., *Przyczynki do historii kultury Krakowa w pierwszej poł. XVII w.*, Lw. 1912, s. 235-236. – KZSP, t. 4, cz. 1, 1965. – Bochnak A., *Rzemiosło artyst.*, [w:] *Historia sztuki pol.*, t. 2: *Sztuka nowożytna*, red. Dobrowolski T., Kr. 1965. – Dobrowolski T., *Sztuka Krakowa*, Kr. 1978. – Rożek M., *Katedra wawelska w XVII w.*, Kr. 1980. – Samek J., *Pol. rzemiosło artyst. Czasy nowożytne*, W. 1984, s. 142. – Tenże, *Problem oddziaływania stolarstwa i snycerstwa krak. w XVII i XVIII w.*, RK, t. 58, 1992, s. 58. – Czyżewski K.J., *Barokizacja czy modernizacja? Przemiany katedry krak. po Soborze Trydenckim*, [w:] *Barok i barokizacja*, red. Brzezina K., Wolańska J., Kr. 2007. – *Zabytki sztuki w Polsce. Małopolska*, red. Brzezicki S., Wolańska J., W. 2016, s. 594.

Arch. Krak. Kapituły Katedralnej, nr Aa10: *Acta actorum venerabilis Capituli Cracoviensis*, t. X, k. 353v, 364v, 385, 397, 413v, 456, 475v. – ANK, Akta m. Krakowa, Advocatialis, nr 235: *Acta controversiarum officii advocatialis Cracoviensis*, s. 291-292. – PAU, Materiały PSB, Jan Samek, *Sreter Mikołaj, snycerz krak.*, mpis.

P. Kluz

Sroczyński Ignacy, malarz z Dynowa nad Sanem. W 1864 pracował dla Krak. Prowincji Zakonu Kapucynów; „poprawił” obrazy ol. *Niepokalane Poczęcie NMP* (kopia dzieła Murilla pędzla Jana Kruszyńskiego z 1859) w ołtarzu kośc. tegoż zgromadzenia w Krośnie i *Św. Franciszek Seraficki* (przypisywany Kruszyńskiemu) w tamtejszym klasztorze, a także namalował ol. obraz ołtarzowy *Św. Jan Nepomucen* do kośc. Kapucynów w Sędziszowie Małopolskim k. Rzeszowa (w 1965 w tamtejszym klasztorze). Również w 1864 wyk. polichromię figuralno-ornamentalną i odnowił ołtarz w kośc. par. w Jasionce k. Krosna (w 1905 ponowna renowacja kośc.). Jak informuje napis

na sztablaturze za ołtarzem gł.: „Kościół malował i ołtarze złożył Ig. Sroczyński kosztem własnym wielbego księdza Jędrzeja Stelmachniewicza R.P: 1864”. Być może S. przemałował wtedy obrazy: tablicowy *Zaśnięcie NMP* oraz *Św. Antoni i Św. Kazimierz Królewicz*.

W 1869 w kośc. Franciszkanów w Krośnie wykonał restaurację kaplicy Oświęcimów (kontrakt z 29 VII t.r.) wg instrukcji Władysława Łuszczkiewicza (zachowana); prace ukończone przed 24 XI t.r., z zaleceniem poprawek (niezrealizowanych jeszcze 12 IV 1870); w marcu 1870 malarz otrzymał 500 florenów zapłaty, zgodnie z umową. Miał również restaurować nagrobki w kośc., do czego jednak nie doszło (możliwe, że najwyżej usunął z nich wapienną pobiałę). Ponadto malarzowi przypisywane jest prawdopodobne wykonanie ok. 1860 polichromii w kośc. par. Św. Andrzeja w nieodległej miejscowości Łączki Jagiellońskie z kompozycjami w prezbiterium – na stropie *Św. Trójca*, na ścianach *Św. Jan Kanty* (na tle kośc. Św. Anny i Collegium Maius w Krakowie) i *Św. Kazimierz Jagiellończyk*, a na stropie nawy – *Zesłanie Ducha Świętego* (polichromia zachowana).

Stanisław Tomkowicz proponował zaangażowanie S. do restauracji polichromii w kośc. par. w Nowym Sączu w liście z 16 II 1888 do księdza Jana Depowskiego (administratora świątyni).

S. był członkiem TPSP w Krakowie w l. 1859-63. Przed 1885 ofiarował do MNK obraz *Św. Rodzina ze świętymi* uznany wówczas za dzieło malarza cechowego z XVI w.

Spraw. TPSP, 1860, s. 34; 1861, s. 34; 1862, s. 48; 1863, s. 82. – *Obrazy i rzeźby będące własnością MN. Kat. tymczasowy*, Kr. 1885, poz. 71. – Gadacz K., *Inwentarz zbiorów sztuki Prowincji Krak. Zakonu OO. Kapucynów*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, 1966 t. 12, s. 123, 128, 168. – *Słownik artystów pol. ...*, t. 4, Wr. 1986, s. 283 (s.v. Kruszyński Jan, dot. jego obrazów w Krośnie, bez nazwiska S.). – KZSP, t. 11, z. 18, 1988 (s. 47: jako Sroczyński Ignacy; s. 91: błędnie jako Sroczyński J., malarz lw.). – *Stanisława Tomkowicza inwentarz zabytków pow. sądeckiego*, z rkpsów wyd. i komentarzami opatrzyli Łopatkiewiczowie P. i T., Kr. 2007 (aneks; w indeksie pomyłkowo jako Soroczyński). – Łopatkiewicz T., *Najwcześniejsze relacje konserwatorskie o zabytkach Krosna i powiatu oraz ich autorze Ludwiku Mieczysławie Lubicz Potockim (1810-1878)*, Krosno 2022.

IS PAN, materiały Słownika art. pol.: listy Ewy Bugalskiej, NID, z 13 I 2023, ze skanami kart inwentarzowych fragmentów polichromii w kośc. w Łączkach Jagiellońskich i obrazu *Św. Jan Nepomucen* w Sędziszowie Małopolskim oraz skany decyzji Woj. Konserwatora Zabytków: Krosno 28 VII 1998, Przemyśl 28 II 2006.

J. Polanowska
uzup. U.M.

Sroczyński Jakub, malarz. W 1737, po śmierci Carla de Prevota, pracował w kolegiacie sandomierskiej (od 1818 kośc. katedralny Narodzenia NMP) nad ukończeniem cyklu *Martyrologium Romanum*, składającego się z 16 obrazów umieszczonych w nawach bocznych: 12 przedstawień męczenników poszczególnych miesięcy oraz 4 scen ilustrujących epizody z historii Sandomierza (rzeź ludności dokonana w 1259 przez Tatarów, rzeź dominikanów, żydowski mord rytualny, wysadzenie zamku przez Szwedów w 1656). Zakres prac wykonanych przez S. przy tym zleceniu nie jest jasny. Z jego interwencjami związane jest ostatnie przedstawienie w cyklu męczenników (odnoszące się do grudnia), a także *Męczeństwo sandomierzan* i *Męczeństwo dominikanów* (G. Wnęk). Badacze skłonni są również widzieć w S. autora 4 scen z historii Sandomierza (*Słownik artystów pol. ...*, t. 5, 1993). Za ukończenie obrazów wypłacono mu na polecenie kapituły kolegiackiej 300 florenów.

W l. 1738-40 S. brał udział w pracach nad dekoracją *al fresco* kośc. Bernardynów (św. Andrzeja) we Lwowie (przedstawienia *Św. Franciszek Seraficki*, *Grający aniołowie*, *Św. Trójca*, *Święci bernardyńscy*). Współautorstwo S. działającego w zespole malarzy potwierdzał napis (obecnie niewidoczny): „Ten kościół zaczęty malować roku 1738, malował go X. Benedykt Mazurkiewicz, R.S. Bartnicki, P.J. Woliński, J. Sroczyński zakończyli 1740” (malowidła zachowane). Od 1748 S. jest notowany w księgach metrykalnych par. Matki Boskiej Śnieżnej we Lwowie: 30 X 1748 z okazji chrztu synów Jakuba (świadkowie Franciszek Fryc i Rozalia Osińska, żona Antoniego Osińskiego) i Józefa (świadkowie Antoni Osiński, Elżbieta Frycowa) oraz 7 XII 1750 z okazji chrztu córki Lucyny (świadkowie Sebastian Fesinger i Elżbieta Frycowa).

14 V 1745 S. podpisał kontrakt na malowanie zakrystii i górnej kondygnacji wieży kośc. Ber-

nardynów w Sokalu nad Bugiem (obecnie Ukraina; kość. spłonął w 1843, odbudowany w 1870, w 2012 ponownie częściowo spalony).

W dotychczasowych publikacjach dot. katedry sandomierskiej imię S. bywa podawane (począwszy od 1935, E. Górski) w brzmieniu Józef, zapewne mylnie. W dokumentach Arch. Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu S. wymieniany jest z nazwiska. Kołaczkowski (Wiadomości) podaje, że S. (z inicjałem imienia J.) pracował zarówno w kolegiacie w Sandomierzu, jak i w kość. Bernardynów we Lwowie. Właściwe wydaje się uznać Jakuba Sroczyńskiego za malarza realizującego obydwie te zlecenia, a także prace w Sokalu. Niewykluczone, że mieszkał w Sandomierzu (E. Górski, 1935, określa go mianem „obywatela miasta Sandomierza”), gdzie dołączył do warsztatu de Prevota. Najpewniej po jego śmierci i ukończeniu obrazów w kolegiacie przeniósł się z Sandomierza do Lwowa.

Rastawiecki, *Sł. mal.*, t. 2 (jako Sroczyński J.). – *Słownik artystów pol. ...*, t. 5, W. 1993, s.v. Mazurkiewicz Benedykt; jako Sroczyński J. (Grudziński K.); t. 8, W. 2007, s.v. Prevot Carlo de; jako Sroczyński Józef (Bernatowicz A., Zbudniewek J.).

Buliński M., *Monografia m. Sandomierza*, W. 1879, s. 242 (jako Sroczyński). – Kołaczkowski, *Wiadomości*, s. 313 (jako Sroczyński J.). – Golichowski N., *Kość. OO. Bernardynów we Lwowie*, Lw. 1911, s. 15 (jako Sroczyński). – Wiśniewski J., *Dekanat sandomierski*, Radom 1915, s. 162 (jako Sroczyński J.). – Chwalewik, t. 2, s. 185. – Wiśniewski J., *Kat. prałatów i kanoników sandomierskich od 1186-1926 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1928, s. 151 (jako Sroczyński). – Kantak K., *Bernardyni pol.*, t. 3: *1573-1795-1932*, Lw. 1933, s. 401 (jako Sroczyński). – Górski E., *Przew. po katedrze sandomierskiej*, Sandomierz 1935, s. 17 (jako Sroczyński Józef). – Górski E., *Kość. katedralny pod wezwaniem Narodzenia N.M. Panny w Sandomierzu*, Sandomierz 1948, s. 4 (jako Sroczyński Józef). – KZSP, t. 3, z. 11, 1962, s. 59 (jako Sroczyński Józef). – *Historia sztuki pol. Sztuka nowożytna*, t. 2, Kr. 1965. – Hornung Z., *Majster Pinsel snycerz. Karta z dziejów pol. rzeźby rokokowej*, Wr. 1976 (jako Sroczyński). – Makarewicz S., *Bazylika katedralna w Sandomierzu*, Przew., Sandomierz 1976, s. 63 (jako Sroczyński Józef). – Жолтовський П.М. [Żółtowski P.M.], *Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст.*, Київ 1983, s. 164. – Betlej A., *Źródła do siedemnasto- i osiemnastowiecznych dziejów artyst. kość. i klasztoru oo. Bernardynów*

w Sokalu, [w:] *Sztuka d. ziemi chełmskiej i woj. bełskiego*, red. Krasny P., Kr. 1999 (jako Sroczyński Jakub). – Baranowski A., *Koronacje wizerunków maryjnych w czasach baroku. Zjawisko kulturowe i artyst.*, W. 2003 (jako Sroczyński Jakub). – Wnek G., *Martyrologiczne i katastroficzne wizje w pol. malarstwie barokowym na podstawie sandomierskich obrazów Karola de Prevota*, *Zeszyty Naukowo-Artyst. Wydział Malarstwa ASP*, VI, Kr. 2005, s. 82-83. – Stępień U., *Nieznane listy Karola de Prevota do kanoników sandomierskich z lat 1708-1728*, *Zeszyty Sandomierskie. Biuletyn Tow. Nauk. Sandomierskiego*, XVI, 2009 nr 27, s. 13, 14. – Betlej A., *Kość. pw. Św. Andrzeja i klasztor OO. Bernardynów*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego. Kościół i klasztory Lwowa z okresu przedrozbiorowego*, t. 20, cz. 1 (2), Kr. 2012, s. 35, 62 (jako Sroczyński J.). – Stępień U., *Zagadnienie autorstwa i chronologia powstania cyklu „Martyrologium Romanum” w świetle archiwów kapitulnych*, [w:] *Stosunki chrześcijańsko-żyd. w historii, sztuce i pamięci. Europejski kontekst dzieł w katedrze sandomierskiej*, red. Treter M., Stępień U., Sandomierz 2013, s. 255. – *Słownik artystów, rzemieślników...*, [w:] *Kościół i klasztory rzymskokatolickie d. woj. ruskiego*, t. 23, oprac. Biernat M., Łepkowski M., Mamajko K., Ostrowski J.K., Ruszczyk G., Kr. 2015 (jako Sroczyński J.). – Dworzak A., *Fabrica ecclesiae sandomiriensis. Dzieje modernizacji wnętrza kolegiaty sandomierskiej w XVIII wieku w świetle źródeł archiw.*, Kr. 2016 (jako Sroczyński). – Taż, *Lw. środowisko artyst. w XVIII w. w świetle ksiąg metrykalnych i sądowych*, Kr. 2018 (Sroczyński Jakub). – Taż, *Polejowscy. Karta z dziejów lw. środowiska artyst. w drugiej poł. XVIII w.*, W.-Kr. 2020.

I. Kopania
A. Bernatowicz

Sroczyński Józef patrz Sroczyński Jakub.

Sroczyński Józef, kamieniarz, rzeźbiarz, ur. 1864 Dębowiec (?), zm. 1934 Jasło, pochowany na Starym Cmentarzu w Jasle; w tym samym grobie spoczywa jego żona Aniela (1866-1918) i synowie: Kamil (poległ w 1915), Stefan (1889-1909) i Zygmunt (1903-31). Niewykluczone, że S. był spokrewniony z księdzem Leonem Sroczyńskim, proboszczem w Jasle w l. 1888-1903.

Nie udało się znaleźć informacji o jego wykształceniu; wiadomo, że miał status mistrza. Podobno – jak pisze Reinfuss – jakiś czas przebywał w Ameryce. Po powrocie, co najmniej od 1901,

prowadził własną pracownię przy ul. Zielonej 125 w Jaśle (wg Reinfussa założył ją po I wojnie światowej). W 1912 wym. także wśród rytowników (zapewne pracujących w kamieniu). Miał licznych pomocników i uczniów, wśród nich Bronisława Wantucha z pobliskiej Jodłówki Tuchowskiej, gdzie S. często bywał. Współpracował z Wantuchem (i prawdopodobnie z innymi kamieniarzami z tych stron), odkuwając pełnoplastyczne rzeźby figuralne, które ten ustawiał na sporządzonych przez siebie cokółach, na ogół pokrytych płaskorzeźbą (np. „figura” przydrożna w przysiółku Jodłówki Tuchowskiej „w Granicach” widziana przez Reinfussa w 1976 lub wcześniej); przypuszczalnie uzupełniał również skomplikowane szczegóły w pracach mniej wykształconych twórców. Zdaniem Reinfussa S. „wniósł do pracowni Wantuchów formy nagrobków zaczerpnięte z wzorników i cenników wyrobów kamieniarskich oraz typowy dla rzemiosła kamieniarskiego sposób traktowania rzeźbionych postaci, banalnych w formie, pozbawionych ekspresji i artyst. wyrazu”.

W Jaśle S. wykonał m.in. roboty kamieniarskie przy budowie miejscowej Szkoły Wydziałowej Żeńskiej, postawił ogrodzenie pomnika Tadeusza Kościuszki (słupki z czerwonego piaskowca połączone łańcuchem); być może brał udział w jakichś pracach przy koście. Franciszkanów. W 1903 odrestaurował schody do kostnicy na Starym Cmentarzu (gdzie w 1900 przeprowadzono remont kaplicy z inicjatywy księdza Leona Sroczyńskiego); zaprojektował tam liczne nagrobki, w tym grupę Pietà na grobie Wojciecha Pietrzyckiego (zm. 1901; piaskowiec) i figurę Matki Boskiej Różańcowej na grobie Heleny Mroczkowskiej (zm. 1913; piaskowiec, sygn.). Jego autorstwa jest również pełnoplastyczna rzeźba orła zrywającego kajdany i wznoszącego się do lotu, umieszczona poniżej krzyża z koroną cierniową, na nagrobku własnym S. i jego rodziny.

Rzeźbił również pomniki na Starym Cmentarzu w Krośnie, m.in. burmistrza miasta Sylwestra Jaciewicza (zm. 1895; czerwony piaskowiec trembowelski, portret zmarłego płaskorzeźbiony w białym marmurze, owal) oraz na cmentarzu w Dubiecku i we wspomnianej Jodłówce Tuchowskiej, może również w innych miejscowościach w okolicy. Był podobno autorem licznych kapliczek przydrożnych w okolicach Jasła. Jego dziełem są neogotyckie ławki w nawie kość. par. w Brzyskach.

Sarna W., *Opis pow. jasielskiego*, Jasło 1908, s. 581. – *Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicji*, Lw. 1912, szp. 368, 371, 460. – Reinfuss R., *Ludowa rzeźba kamienna za Zach. Pogórzu*, Pol. Sztuka Ludowa, t. 30, 1976 nr 3/4, s. 171 (pomyłkowo jako Jan Sroczyński), 180. – Tenże, *Wpływ rzemieślniczej produkcji dewocyjnej na ludową rzeźbę w kamieniu*, tamże, t. 33, 1979 nr 2, s. 75, 76. – Janicka-Krzywda U., *Forma architektoniczna i wytwórcy kapliczek przydrożnych na pol. Podkarpaciu*, Nasza Przeszość, t. 91, 1999, s. 293. – Laszkowski A., *Baza materiałowa i zasoby ludzkie lokalnego rynku budowlanego. Karta z dziejów jasielskiego rzemiosła w dobie autonomii galicyjskiej*, Roczn. Jasielski, VI, 2006, s. 44-45. – Jałosińska F., Nawrocki J., *Jasielskie pomniki i obeliski*, Jasło 2009.

Arch. par. w Jaśle, Księga zmarłych, rok 1934 nr 43 (wg Genealogiczna kartoteka - baza urodzeń, małżeństw i zgonów. Pol. Tow. Genealogiczne: Geneteka.genealogy.pl, dostęp 11.04.2023). – Fara Jasło. Rzymskokatolicka Par. Kolegiacka pw. Wniebowstąpienia NMP: <http://www.fara-jaslo.pl/obiekty-sakralne/> (dostęp 11.04.2023).

U. Makowska

Sroczyński Stanisław (właściwie Stanisław Kostka Szymon), malarz, konserwator, ur. 27 X 1909 Radom, zm. 4 III 1962 Warszawa; syn Aleksandra i Karoliny z Egiejmanów. Początkowo uczył się w gimnazjum w Radomiu. Od ok. 1925 mieszkał w Warszawie, gdzie najpierw uczęszczał do I Gimnazjum Miejskiego, a potem do II Gimnazjum Zrzeszenia Nauczycieli Szkół Średnich. Następnie podjął pracę zarobkową i przeniósł się na wieczorowe Kursy Maturalne J. Pawłowskiego. W l. 1927-31 studiował w Miejskiej Szkole Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie u Rudolfa Świerczyńskiego i Józefa Malinowskiego; uzyskał tam specjalizację w dziedzinie malarstwa ściennego i dekoracji. Od 1931 do 1932 odbywał służbę wojskową w 82 Pułku Piechoty w Brześciu nad Bugiem. W 1934 zdał egzamin maturalny przed komisją egzaminacyjną dla eksternów. W l. 1937-38 uczęszczał do SSP im. Wojciecha Gersona w Warszawie. W bliżej nieokreślonym czasie ożenił się z Marią Kępińską. W czasie kampanii wrześniowej w 1939 służył w stopniu kaprała w 28 Dywizji Piechoty. Od 15 III 1945 do 20 VI 1948 pracował jako konserwator i rysownik w Muz. Wojska Pol. w Warszawie (należał wówczas do Zw. Zaw. Pracowników Cywilnych Instytucji Wojskowych). W l. 1947-52

studiował na wydziale konserwacji warsz. ASP u Bohdana Marconiego i Edwarda Kokoszki. Dyplom uzyskał 7 V 1952. Od roku 1948 do 1962 pracował jako konserwator malarstwa w MNW. Od 1950 do 1962 wchodził w skład Zarządu Gł. ZPAP (Sekcja Konserwacji) i był członkiem Zarządu Oddz. Warsz. ZPAP. W l. 1956-58 pełnił funkcję radnego Dzielnicowej Rady Nar. w warsz. dzielnicy Mokotów. W 1958 odbył podróż do Anglii. W 1945 otrzymał Sr. Krzyż Zasługi.

S. malował portrety (*Autoportret, Portret aktora C. [Czesława] Bogdańskiego*), widoki miejskie (*Stare Miasto*) i martwe natury, gł. ol. i temperą. Jest autorem cykli malarskich: „Portrety”, „Pejzaże”, „Kwiaty”, „Martwa natura”. Wyk. również kopie obrazów Bernarda Bellotta, Giovanniego Battisty Lampiego, Franciszka Kostrzewskiego, Jana Pfeiffera (*Portret Hugona Kollątaja*, ol., 1952, wg obrazu z ok. 1809, Muz. Warszawy), Józefa Rapackiego (*Wejście do kawiarni Semadeniego w gmachu Teatru Wielkiego*, ol., 1959, wg obrazu z 1901, Muz. Warszawy) i Henryka Rodakowskiego. W l. 30. XX w. wchodził w skład zespołu wykonującego polichromię w nieistniejącym obecnie koście w Gąbinie k. Płocka. Projektował też scenografie teatr.; w l. 1938-39 pracował dla Teatru „Reduta” Juliusza Osterwy (wyk. proj. dekoracji do spektakli prezentowanych w Warszawie, Radomiu i Kielcach).

Słownik ZPAP. – *Indeks art. plastyków absolwentów i pedagogów wyższych uczelni plast. oraz członków ZPAP 1939-2006*, Gd. 2008.

Arch. ASP Warszawa, Akta studenckie sprzed IX 1939, nr 1378: teczka S. (metryka urodzenia i chrztu, 4 podania o przyjęcie na studia wraz z deklaracjami z l. 1929-31, 2 listy S., 26 IX i 9 XI 1931); nr 94/1813: teczka S., 1947-52 (3 odpisy oświadczeń dot. edukacji S., 1947, 2 zaświadczenia o otrzymaniu dyplomu, 7 V 1952 i b.d., podania, ankiety personalne, karty egzaminacyjne itp.). – IS PAN, materiały Słownika art. pol., 2 listy Michała Przygody z MNW, 9 X 2019; list Karola Straburzyńskiego z Muz. Warszawy, 9 X 2019 (lista prac S.).

J. Różalska

178, a w 1932 przy rue Desbordes-Valmore 50). Wystawiał na Salon des Indépendants corocznie w l. 1928-32 oraz w 1931 na Salon Société Nationale des Beaux-Arts. Malował martwe natury i kwiaty, oceniane jako „staromodne”, ale sprawne warsztatowo; Edward Woroniecki pisał o nich w 1931: „choć akademickie, ujawniają pewien dar żywej plastyczności. Nie są bez wartości”.

Cat. de la 39e exposition au Grand Palais..., Société des artistes indépendants, Paris 1928. – *Cat. de la 40e exposition au Grand Palais...*, Société des artistes indépendants, Paris 1929. – *Cat. de la 41e exposition au Grand Palais...*, Société des artistes indépendants, Paris 1930 (jako Nowina-Sroczyński). – *La Pologne politique ...*, 1930 nr 3, s. 266 (Woroniecki E.); 1931 nr 4, s. 301 (tenże), nr 4, s. 460 (tenże). – *Cat. de la 42e exposition au Grand Palais ...*, Société des artistes indépendants, Paris 1931. – *Sztuki Piękne*, VII, 1931 nr 6, s. 242. – *Cat. des ouvrages de peinture, sculpture, dessin... exposés au Grand Palais*, Société nationale des beaux-arts, Paris 1931 (jako Nowina-Sroczyński). – *Cat. de la 43e exposition au Grand Palais...*, Société des artistes indépendants, Paris 1932. – Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści pol. wystawiający na Salonach paryskich w l. 1884-1960*, W. 2005 (jako Nowina-Sroczyński). – Wierzbicka A., *Świadectwa obecności. Pol. życie artyst. we Francji w l. 1900-1939. Dziennik wydarzeń z wyborów tekstów. Cz. II: lata 1922-1929*, W. 2015; *Cz. III: lata 1930-1939*, W. 2016 (jako Nowina-Sroczyński i Sroczyński Louis-René).

A. Straszewska

Szrednicka Paulina patrz **Tomaszewicz Paulina**.

Sroczyński Nowina (Nowina-Sroczyński, Sroczyński) **Ludwik Bolesław** (Louis-Boleslas, Louis-René), malarz, ur. Adrianopol (obecnie Edirne), Turcja. Co najmniej od 1928 mieszkał w Paryżu (początkowo przy avenue Victor Hugo

